„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

Sever VOINESCU

axa dus-întors

9

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **815** ■ 3-9 octombrie 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

ANDREI PLEȘU

„«Binele» răului totalitar“

pagina **3**

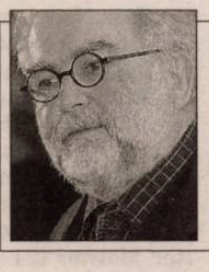

GEORGE BANU

„Cuvinte înainte de sfîrșit“

pagina **15**

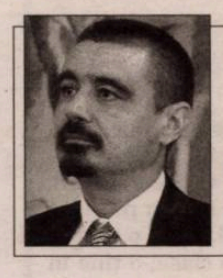

MIHAI BUZEA

„Arme pentru America“

pagina **20**

Profesorii, în amintiri

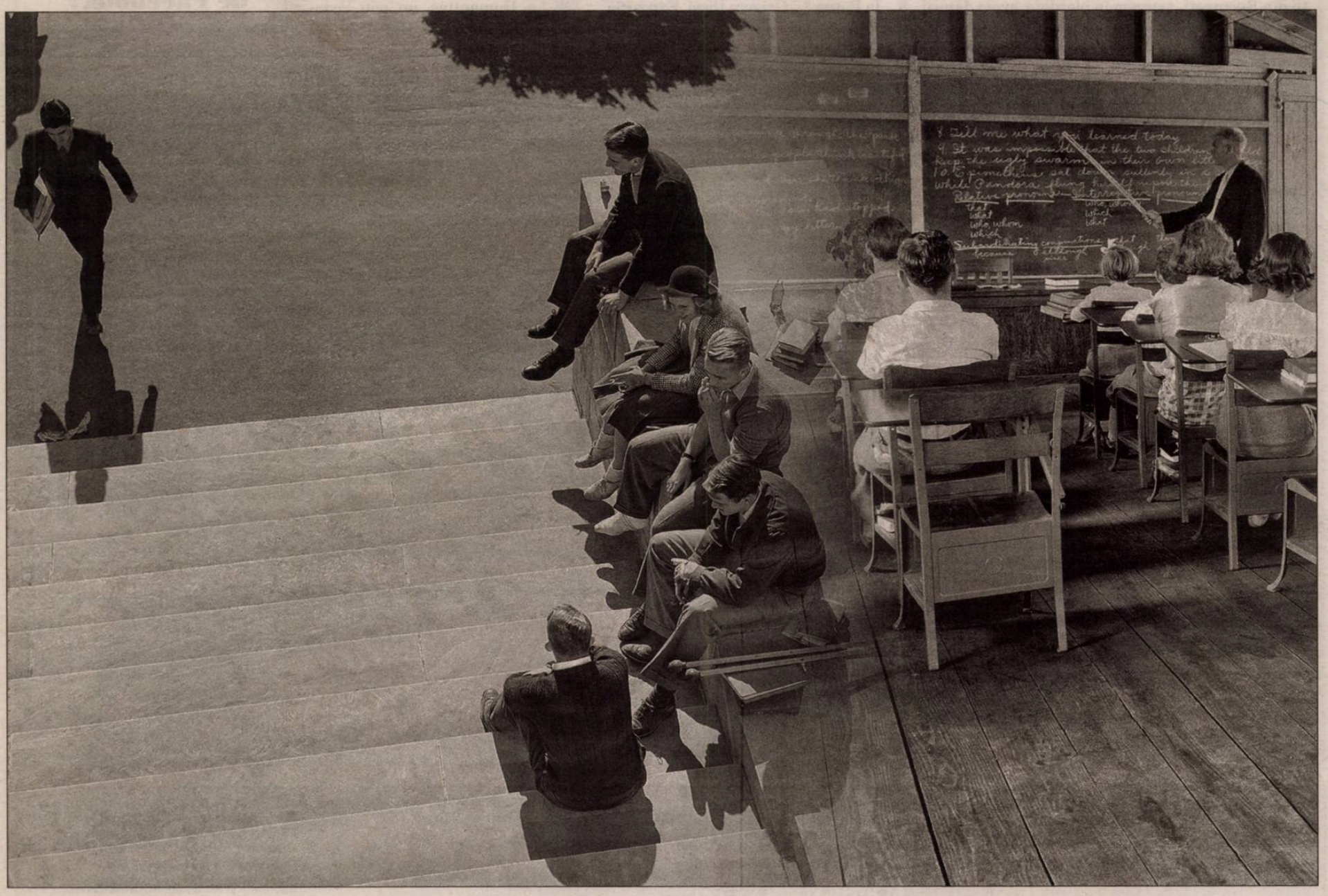

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

MINISTERUL CULTURII ȘI IDENTITĂȚII NAȚIONALE

„Rolul esențial al profesorului este acela de a da naștere bucuriei de a lucra și cunoaște.“

ALBERT EINSTEIN

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

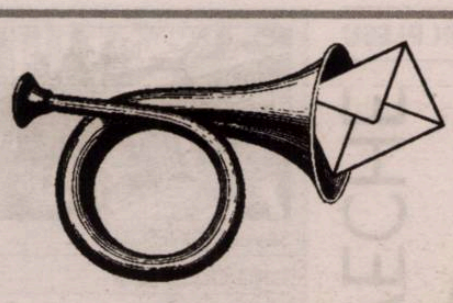

la vremuri noi, dileme vechi

Liviu ORNEA

Masa necritică

Bani, profesorii nu prea au, prestigiu, nici atît, așa că doar două lucruri mai fac încă dezirabilă meseria de dascăl: vacanțele lungi și lipsa șefului. „Odată ce intră la oră, profesorul e stăpîn pe viața lui, nu-i mai zice nimeni ce să facă.“ E și o relație de putere, profesorul (bun) domină clasa, o ține în mînă, o modelează. E – trebuie să fie – un pic histrion, dar dacă dozează bine sinceritatea, are toate șansele să placă, să fie acceptat și, în definitiv, să-și facă înțeles mesajul. Pînă la urmă, nici măcar foarte bun specialist nu trebuie să fie, dacă știe să compenseze cu șarmul personal și cu înțelegătoare îngăduință. E și nu e așa. Relația cu elevii, cu studenții nu e niciodată lineară, e complicată de faptul că nici una dintre părți nu se dezvăluie complet celeilalte. Cît privește independența... Pînă să intri la ore, trebuie totuși să treci prin cancelarie sau pe la catedră sau pe la secretariat. Și-apoi, oare nu contează și la ce ore intri? Totul depinde de (di)rector, de decan, de șeful de catedră... Puterea șefilor. Avem șefi peste tot: la universitate, la minister. Se zice că noi, Facultatea de Matematică a Universității din București, mergem în pierdere, avem datorii. De parcă universitatea e fabrică de mezeluri. Sîntem pe primele locuri pe țară la capitolul cercetare (număr și mai ales valoare a publicațiilor), dar mergem în pierdere... Avem contracte de cercetare. Nu vedem un ban, nu putem cumpăra noi nimic, pentru orice, de la calculator la caiet sau pix trebuie făcut referat, luate aprobări, se fac achiziții centralizat; vezi Doamne, să nu se facă vreun abuz. Trebuie să justificăm fiecare cent cheltuit într-o deplasare, durează zile și nopți completarea hîrtiilor la o fază de contract; iar de cercetare nu pare nimeni interesat, grosul hîrtiilor se referă numai la devize contabile. În ultima vreme, pe lîngă puterea șefilor, deloc difuză, ba chiar apăsătoare, în universități se face simțită și una mult mai insidioasă și mai greu de controlat. Este puterea masei amorfe de studenți, a celor, mulți – mediocri sau mai rău – care, pe tăcute, își impun punctul de vedere și duc totul de rîpă. Începînd din anul al doilea de studiu, studenții sînt invitați să aleagă pentru cursuri opționale. Profesorii propun, studenții aleg. Democratic. Și, ca un făcut, cei mai titrați profesori, cei care sînt și cercetători eminenți, nu mai apucă să facă vreun curs special. Nu-i vor studenții, se înscriu prea puțini. Și nu e vorba nici de tombatere, nici de șoareci de bibliotecă lipsiți de orice talent pedagogic. Nu, e vorba despre profesori de calibru incontestabil, care, prin publicațiile lor, fac faima unei facultăți, urcă facultatea și universitatea pe locuri fruntașe în topuri (spre satisfacția tocmai a șefilor care nu-i ajută să-și poată face cursul). Sînt, de obicei, oameni mai exigenți, care cer mai mult de la studenți, care nu dau ușor nici nota de trecere, nici pe cea maximă. Așa că studenții îi evită. Și se duc în masă, cohorte, la cursurile propuse de nulități patente, de inși la care se știe că se poate lua nota maximă chiar fără a trece pe la curs. (...)

(apărut în *Dilema veche*, nr. 175, 16 iunie 2007)

Dilema veche vă propune

■ Undeva prin zona bulevardului Barbu Văcărescu din București există un restaurant portughez unde se mănîncă pește. Se cheamă Dancing Lobster. E foarte bun, serviciile sînt și ele bune. Poți mînca pește proaspăt, fructe de mare și alte nebunii aduse din Atlantic. La desert poți comanda celebrele prăjiturici portugheze Pastel de Nata. Toate bune și frumoase, dar și prețul așijderea, adică serios de tot, mai ales dacă vrei să savurezi un pește proaspăt. Se recomandă doar cînd ai surplus de fonduri. (Andrei Manolescu)

■ Dacă tot am recomandat aici, la vremea apariției, cartea *10 materiale-minune* de Mark Miodownik, revin și pentru cartea *Lichid* a aceluiași (tradusă tot la Editura Publica în minunata „Co-lecție de știință“), o mică introducere în viețile secrete ale lichidelor din jurul nostru (de la săpunul lichid la cristalele lichide din ecranele telefoanelor) despre care nu știm mai nimic, dar fără de care însăși viața noastră ar fi cam... prăfuită. (Marius Chivu)

■ „Tapiseriile încîntă prin virtuțile definitorii ale artei Celei Neamțu, cea care a izbutit să ducă mai departe tradiția nobilă a genului, inovînd prin împletirea originală a țesăturii pe verticală *(haute-lisse)* cu broderia din care a preluat novator nodul de la Putna.“ – Grigore Ilisei. Expoziția de tapiserie Cela Neamțu este găzduită pînă pe 9 octombrie de Sala „Irina Nicolau“ de la MȚR. Deopotrivă artă și document, tapiseriile refac „destinul“ iei și al cămășii românești, cu particularitățile specifice fiecărei zone etnografice. O demonstrație inedită de meșteșug și culoare. (Ruxandra Mihăilă)

■ Seria de concerte sub titulatura „Jazz Nouveau“ din Clubul Control din București are loc de cîțiva ani deja și în continuare mi se pare un fel de minune în contextul pieței muzicale de la noi. Luna aceasta începe un nou sezon concertistic și trec aici, din timp, artiștii care vor veni, ca să nu pierdeți nici unul: Mathias Eick (14 octombrie), Nils Petter Molvær (21 octombrie), Makaya McCraven (18 noiembrie), Shai Maestro Trio (25 noiembrie) și Niels Broos & Jamie Peet (9 decembrie). Biletele se găsesc deja pe *www.iabilet.ro*. (Marius Chivu)

■ Vineri, 11 octombrie, ora 19, începe noua stagiune a concertelor de la Sala Radio. În deschidere, Orchestra Națională Radio, alături de dirijorul german Christian Reif și pianistul român Matei Varga, vor interpreta *Concertul în la minor pentru pian și orchestră* de Schumann, și *Tablouri într-o expoziție,* în versiunea orchestrată de Ravel. (Cristina Ștefan)

■ La Humanitas, un nou Vodolazkin! Cel mai nou roman al lui Evgheni Vodolazkin, apărut anul acesta, se intitulează *Brisbane* și are parte de o rapidă traducere la Humanitas. Cititorii fideli ai fascinantului romancier rus, devenit Doctor Honoris Causa al Universității din București în 2017, vor fi neîndoielnic încîntați de reîntîlnirea cu literatura sa. Un roman despre regăsirea sensului vieții cînd totul pare pierdut, care spune o poveste deopotrivă tristă și înălțătoare și care nu are absolut nici o legătură cu orașul australian. (Sever Voinescu)

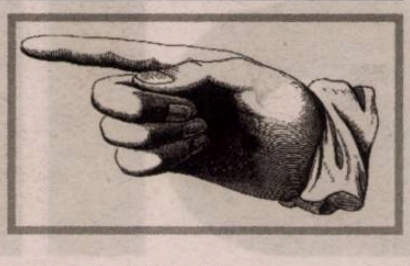

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Murături, zacuști, dulcețuri**
- **La ce bun lectura în vremuri de Facebook?**

album dilematic Cristina Ștefan

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.000
Tipărit la Tipoart Idea Studio

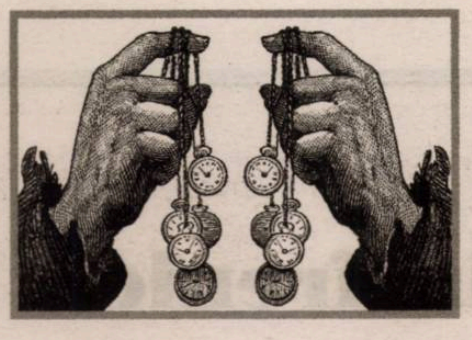

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

„Binele“ răului totalitar

Auzim mereu, mai des decît ar fi cazul, că „era mai bine înainte“. Ba că aveam siderurgie, petrochimie și fabrică de camioane românești, ba că Ceaușescu a făcut metrou, blocuri și o autostradă, ba că nu exista șomaj, că toți aveau casă, concedii „sindicale“ și învățămînt gratuit etc. Semnificativ e faptul că mulți dintre cei seduși de această formă de „nostalgie“ sînt tineri care, în 1989, aveau sub zece ani. Repetă deci, într-o țeapănă necunoștință de cauză, ce aud prin casă, pe la părinți și bunici. Dacă îi întrebi de ce era, totuși, atît de rău, de vreme ce era atît de bine, nu înțeleg ce le spui: nu pricep cum adică să nu găsești (decît greu, la noroc, sau cu pile) hîrtie igienică, chibrituri, carne, lapte, lămîi ș.a.m.d. Nu le vine să creadă că se întrerupeau, ore întregi, lumina electrică și apa caldă, nu li se pare plauzibil să n-ai program TV decît două-trei ore pe seară, în bună parte cu „Nea Nicu“ ca vedetă, că, deci, te uitai, pentru „normalitate“, la televiziunea bulgărească, că s-au dărîmat sate întregi, cartiere orășenești și monumente cu valoare de patrimoniu sau că tot ce se publica trecea prin filtrul cenzurii ideologice. Nu mai vorbim de marea dificultate de a călători în afara țării, de munca „voluntară“ a elevilor și studenților pe ogoarele patriei, de naționalismul omagial după model corean și cîte și mai cîte.

Cu o asemenea imagine în minte, n-ai cum să nu te întrebi de ce a mai avut loc revoluția din decembrie 1989. Răspunsul vine prompt: mai întîi, cuvîntul „revoluție“ trebuie pus între ghilimele. Urmează explicațiile conspiraționist-autovictimizante: lovitură de stat, complot planetar antiromânesc, păcăleală de masă (să crezi că regimul capitalist e mai bun decît regimul comunist…), aranjamente ale ocultei mondiale, sorosisto-iudeo-masonică, maghiaro-sovietică, antidacogetică…

Ca unul care a trăit vremurile pre-decembriste, pot livra însă o altă imagine a „binelui“ totalitar, la care „nostalgicii“ nu sînt obișnuiți să reflecteze. Asta nu înseamnă că vreau să justific răul, că aș da prezentul pe trecutul comunist, că sînt orb la masiva ameliorare politică, socială, economică, geopolitică, pe care surparea regimului marxist-leninist a adus-o cu sine, cu toate neajunsurile ei colaterale. Ceea ce vreau să spun este că există *paradoxale beneficii ale negativității*. Că, teologic vorbind, lumea e, prin definiție, „căzută“ și că deci nici o „rețetă“ a ei nu poate fi perfectă, după cum însă nici o rețetă opusă nu poate fi compact neagră. Ne putem salva în orice context, ne putem bîlbîi în Rai, dar ne putem „consola“ acomodant în Iad. Efecte neplăcute pot avea toate „orînduirile“: bunăstarea te poate *prosti*, după cum sărăcia și privațiunile de tot soiul te pot *înrăi*. Binele poate fi ratat, Răul poate fi fentat sau valorificat.

Iată cîteva dintre relele convertibile în bine, pe vremea juneții mele și a generației mele (încă o dată: „binele“ de-atunci se obținea *în ciuda* sistemului, nu *datorită* lui): 1) Trăiam într-o lume săracă în „determinări“. Puținătatea tentațiilor și a opțiunilor posibile îngăduia orientarea spre esențial, spre valori atemporale; 2) Izolarea culturală favoriza – o spunea adesea dl Noica – frecventarea „marilor bulevarde“ ale cărții: „cariera“ academică în lumea liberă obliga la „specializări“ severe, la frecventarea unor comentatori secunzi, în vreme ce, pe-aici, puteai rămîne liniștit la Platon și Aristorel… 3) Munca intelectuală, prost remunerată și trecută în anexa „productivității“ proletare, păstra un nobil nimb de gratuitate. Făceai de plăcere ceea ce colegul apusean făcea *și* din considerente pragmatice, atent la competitivitate și relevanță profesional-socială. Un straniu avantaj apărea și în plan stilistic: nu puteai fi prea explicit în ceea ce afirmai (mai ales dacă nu era „conform“) și asta făcea loc aluziei fine, ironiei, subtextului subversiv, eschivei ofensive… 4) Masivitatea fără drept de replică a politicului avea ca efect neașteptat evacuarea lui, absența obsesivității contextuale a „ideologiei“; 5) Dimensiunea *speranței* era mai prezentă și mai intensă decît aceea a resemnării sau a „angajării“ vide. În lumea Răului ai un orizont de așteptare mai amplu și mai patetic decît într-o lume relativ bună; 6) Răul e, în comunism, „localizat“, ușor identificabil, de o impertinentă evidență… În lumile mai „complexe“, el e difuz, echivoc, mai greu de diagnosticat și mai greu de tratat; 7) Contextul încărcat de arbitrar și adversitate deschidea un amplu inventar de „adaptări“ și „derapaje“ compensatorii: pentru unii era cultura însăși, „marginalitatea“ cărturărească (a trăi, ca Sylvestre Bonnard, *in angello cum libello*, sau ca Noica la Păltiniș), pentru alții – credința (cu corolarul riscantei concesii înțelepte: „dați Cezarului ce e al Cezarului…), profesia, familia, cercul de prieteni, mica boemă, diminutivarea dramei prin bancuri, înjurătură, bășcălie. Idealul era să nu faci compromisuri sau să nu faci compromisuri prea mari. „Scuze“ aveai oricînd: tocmai sperai să-ți apară o carte, să capeți un pașaport, să faci rost, „pe sub mînă“, de unele bunuri carente pe piață ș.a.m.d.

Am avut și defecte specifice. Prin excesul acomodării, românii au ratat, pînă tîrziu, rezistența reală, eficientă, riscantă (cu excepțiile de rigoare: Paul Goma, Doina Cornea, Dorin Tudoran, Radu Filipescu, Mircea Dinescu, Gabriel Andreescu, Vasile Paraschiv, Dan Petrescu și alții, nu mulți). Am recuperat „onoarea nereperată“ fie prin amplă gesticulație antiguvernamentală *după* 1989, fie prin forjarea unui concept discutabil: „rezistența prin cultură“. În alte foste țări comuniste, lucrurile au arătat (și arată) altfel.

Repet: ceea ce mi-am propus nu e să spăl portretul unei epoci pe care n-o doresc nici unei comunități omenești, ci doar să explic cum poate fi pînă și Răul digerat, „mîntuit“, trăit ca *resursă de supraviețuire*. Statutul „lumescului“ îngăduie un dozaj uneori imprevizibil al pierderilor și beneficiilor. Am văzut pînă și pușcăriași care, după eliberare, au avut crize de inadaptare la postura de oameni liberi. Asta nu înseamnă a idealiza pușcăria. Iar cînd mi se spune că „era mai bine înainte“, să nu mi se vorbească de siderurgie și blocuri, ci , măcar, de posibilul revers recuperator al pacostei…

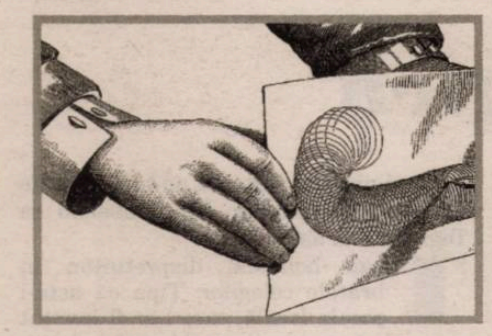

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Nu vreau „să salvez Planeta“

Există pe lume o specie ciudată de oameni care își propun nici mai mult, nici mai puțin decît să ne „salveze“. Nu individual – pe mine, pe ea – ori cel puțin o mulțime numărată și determinată. Ăsta ar fi un scop mult prea meschin și limitat pentru ei, nedemn de preaplinul generozității lor. E vorba mereu despre un nesfîrșit „noi“ abstract, identificabil cu un fel de ficțiune socială, politică sau chiar naturală. Totul la acești oameni e dedicat nobilului scop al salvării unor astfel de ficțiuni colective și sînt în stare de fapte uimitoare pentru a și-l atinge. Diferența constă în dimensiunea și natura abstracției sau a ficțiunii pe care o au în vedere. Unii se limitează la o „patrie“ ori la un „neam“ – pe care le definesc suficient de arbitrar încît să-i lase pe mulți pe dinafară. Alții, de-a lungul timpurilor, au încercat alte tipuri de salvări, care să includă mai mult: lumea creștină, clasa muncitoare, rasa albă, ba chiar umanitatea în ansamblu. Dar, în ultimul timp, chiar și umanitatea a devenit pentru unii un ideal prea strîmt, ba chiar dovedind un vinovat egoism de specie. Așa că pentru ei marele ideal nobil căruia îi dedică viața a devenit „salvarea Planetei“.

Firește, sînt multe lucruri de care poți salva o persoană determinată: de boală, de sărăcie, de neștiință, de singurătate. Dar cînd e vorba despre entități colective uriașe precum „rasa albă“, omenirea, Planeta, lucrurile devin complet confuze. Ce pericole le amenință devine o chestiune de interpretare rareori neutră și de obicei confecționată în așa fel încît salvatorul să aibă de lucru întotdeauna, orice s-ar întîmpla. „Capitalismul mondial amenință“, țipau (și mai țipă) marxiștii. „Ba evreii“, au susținut naziștii. „Nici pomeneală, pretind feministele, ci amenințarea majoră vine din partea «patriarhatului», de care trebuie salvate nu numai femeile, dar și bărbații conștienți.“ „Ba nu, Diavolul și întruchipările sale sînt vinovați“, zic fundamentaliștii creștini. Sau „Marele Satan“, răspund jihadiștii. În sfîrșit, răspunsul la modă azi este „schimbările climatice produse de om“ – da, de ele trebuie să „salvăm Planeta“.

Necazul este că nu o dată, ba chiar de obicei, înșii destinați salvării refuză ajutorul neprecupețit care li se oferă și se uită chiorîș la salvatori. Cutare muncitor preferă să devină el însuși capitalist (prin efort, economie, șansă, ingeniozitate) decît să răstoarne capitalismul. Cutare femeie preferă să i se facă un pic curte într-un mediu masculin decît să reclame la orice pas o infracțiune de natură sexuală. Altcineva nu-i patriot destul, ori nu-i creștin destul (sau nu-i deloc). Altul, în fine, refuză să fie vegetarian sau vegan, deși știe că astfel încurajează emisia de gaze de seră; apoi consumă zilnic prea multă apă la baie, fără să se gîndească că în India oamenii cară apă cu găleata. În plus, nu-i prea convins de „a șasea extincție“ (suspectînd și ceva putred ideologic acolo). Știe că există schimbări climatice, dar afirmă, spre furia „eco-salvatorilor“, că întotdeauna a fost așa, mult înainte de civilizația industrială. Nu uită că, pe vremea vikingilor, Groenlanda era „verde“ (de asta au și numit-o așa) și, invers, că pe vremea lui Bruegel cel Bătrîn, gerul și gheața erau iarna constante în Țările de Jos, ceea ce se vede din tablourile maestrului flamand. Pe deasupra, are prejudecăți de tip post-colonialist: de exemplu, crede că civilizația europeană a fost superioară în multe privințe celorlalte mari civilizații, așa cum crede și că omul e nu doar un animal social, ba chiar că e mai mult decît un animal, deși nu știe ce este și de unde vine acest „mai mult“. Mai are și alte prejudecăți oribile, cum ar fi că, deși școala nu trebuie să oprime copiii și nici să-9i plictisească, ea nu trebuie să fie nici un alt loc de joacă, fiindcă învățătura rămîne dificilă în ultimă instanță, iar disciplina și efortul sînt necesare. E de părere că există progres, adus de științe și de structurile liberale socio-politice, și nu de gargara ideologică. Crede că pretențiile ecologismului radical sînt absurde, fiind elucubrațiile unor răzgîiați de sisteme politice opulente și care nu înțeleg că noile tehnologii agricole au salvat realmente de foamete miliardele de oameni de azi.

Dar mai presus de toate, omul nostru – egoist, laș și reacționar, cum este – nu vrea deloc să fie „salvat“, și mai ales nu de cel care îi iese în întîmpinare cu brațele deschise: nici de omul religios, nici de ecologist, nici de cei care promit că „inteligența artificială“ ne va aduce salvarea de boli, viața veșnică și transgresarea umanității.

Pe scurt, zice omul nostru, față de care tind să am multă simpatie: „Nu vreau, dom'le, nici să transgresez umanitatea, nici să avansez spiritual, nici să-mi realizez deplin potențialul. Îl prefer așa, nedeplin. Și mai presus de toate, refuz hotărît să salvez Planeta și mai ales refuz să mă las păcălit, ispitit, îmbrobodit de salvatorii ei și în general de orice salvatori, oricine ar fi ei. Lăsați-mă în pace, dragii mei, adaugă, așa nesimțit, gluton și egoist cum sînt – adică, dați-mi voie să rămîn un porc; și încă nu din ăla nevinovat pe care îmi interziceți să-l fac chiftele, ci unul care se complace în păcatele sale mortale împotriva Planetei și a Progresului, pe deasupra și elitist – căci e un porc cu pedigri, sosit, vorba poetului latin, tocmai «din turma lui Epicur»!“.

Valeriu NICOLAE
rătăcit în Euro-Narnia

Un septembrie schizofrenic

Am aterizat la Bari. Zborul a fost mai scurt decît coada la pașapoarte. Doi italieni leneși rău și probabil deloc iubitori de români ne-au făcut să așteptăm vreo două ore pînă am reușit să trecem de controlul de vamă.

Trani este la vreo 30 de minute cu mașina. Sînt invitat la un festival de carte. Cazat într-o vilă veche, recondiționată cu foarte mult gust și cu fereastra la mare. E foarte frumos. Mîncarea este dumnezeiască și orășelul e mic și se mișcă încet. E plin de Fiat-uri mai vechi sau mai noi și de triciclete ca în filmele italiene vechi.

La 6 dimineața m-am plimbat prin port. Pescari, în marea lor majoritate de peste 50 de ani, le vînd pește proprietarilor de restaurante. Se vorbește tare și se gesticulează îndeajuns de mult pentru un cardio sănătos.

Sînt cîțiva turiști care fac jogging. Printre ei, o doamnă care arată foarte bine. Un italian burtos, pe o tricicletă murdară și ruginită, claxonează cînd trece pe lîngă ea. Omul descarcă pește. Femeia face un tur al piațetei și, cînd revine, ca un domn, italianul, elegant, fluieră admirativ. Femeia se oprește, îl măsoară din cap pînă în picioare și rîde cu poftă. Am leșinat.

La începutul lunii am fost undeva la vreo 60 de kilometri de Londra, la un castel cum numai englezii putred de bogați pot să-și imagineze. Se numește De Vere Estate și eu spun, cînd povestesc, că mă duc la Văru'. Țin niște cursuri de comunicare pentru una dintre firmele foarte mari care au sediul la Londra și mă crucesc de fiecare dată ce noroc am cînd sînt cazat în minunățiile de camere cu design de anii '50.

Am rîs mult și acolo, mai ales că oamenii au acceptat să facem karaoke ca metodă de a întări echipa. Eu am talentul unei cizme și, desigur, am fost primul care a behăit în fața oamenilor ălora. Apoi directoarea cea mare s-a făcut și ea de baftă. Încă cineva ocolit de genele tradiționale – ea este originară din India, dar măcar are scuza că a crescut în Norvegia. Eu nu am nici o scuză.

Am fost cinstit și cu o noapte în deșert...

Pe la jumătatea parangheliei s-a băgat la cîntat și un englezoi. Unul scund, grăsunel, urîțel și cam timid. Cînd a cerut Queen, am zis că e beat mangă și m-am pregătit să mă stric de rîs. Ne-a rupt în două. Băietul avea voce cît pentru 50 de Fuego și vreo 40 de Bittmani la un loc. Ghinionul lui e că nu îl știu PSD-iștii, că ar fi fost doldora de parale.

Am sfîrșit noaptea învățîndu-i să cînte „Cenușăreasa". Recepționera, o doamnă plecată din România de vreo opt ani, mi-a mărturisit că nu a rîs atîta niciodată în viața ei.

Am ajuns pe la 4 în pat, la 8 toată lumea era beton pusă pe învățat.

La sfîrșitul lunii am fost plecat din nou la Doha. M-am împrietenit cu un șeic, așa că a venit la aeroport după mine. La hotel, din cauza lui, m-au pus într-un apartament cam cît jumătate de bloc din Ferentari, cu priveliște la mare, că nu ne încurcăm. Am fost plimbat cu toate mașinile de lux imaginabile, în zilele următoare, căci am îndrăznit să rîd de studenții mei pe subiect, iar oamenii au simțul umorului și au zis să mă pedepsească.

Am fost cinstit și cu o noapte în deșert de un alt șeic. M-am simțit ca într-un basm arab. Am fost într-un basm arab. M-am simțit tare răsfățat, deși am prestat cam 14 ore pe zi în fiecare zi.

Acum tocmai m-am întors din Ferentari. Am făcut teme cu peste 50 de copii. Nu toți au avut loc în sala de clasă și pe hol, așa că am făcut teme și afară, că doar școala este pentru sfinți, nu pentru copii. Avem cîteva bănci și mese unde servim masa caldă de la sfîrșitul voluntariatului, dar nici acolo nu am avut loc, așa că am lucrat cu Antoni, Nicușor și Alex pe bordură. Alex a reușit să învețe tabla înmulțirii pînă la cea cu 7, așa că a fost tare fericit.

Am fost și în ghetou. Munți de gunoi. O mamă a revenit din pușcărie și trebuie ajutată. Sora care a avut grijă de cei trei copii este total dependentă de droguri, așa că apartamentul e praf. „Apartamentul" nu s-ar califica nici măcar ca debara la hotelul din Doha, are sub 20 de metri pătrați. Plin de libărci și de muște, căci e la parter și sînt cel puțin douăzeci de centimetri de gunoi sub fereastră. Pute de ți se face dor de o iarnă cu minus 10-20 de grade. E plin și de șobolani. Am rezolvat și cu trei saltele, și în jur de 100 de copii sînt îmbrăcați și încălțați bine acum.

Au fost cîteva zeci bune de voluntari care ne-au ajutat, ca de obicei, la lucrul cu copiii de la sfîrșitul săptămînii. Oameni care mă fac să mă simt super-optimist în privința potențialului de bunătate al României.

Citesc despre Viorica Dăncilă în State, Teodor Meleșcanu la Senat și Alexandru Cumpănașu la președinție, și paradoxal mă bucur, căci cumva viața asta a mea trebuie și ea echilibrată.

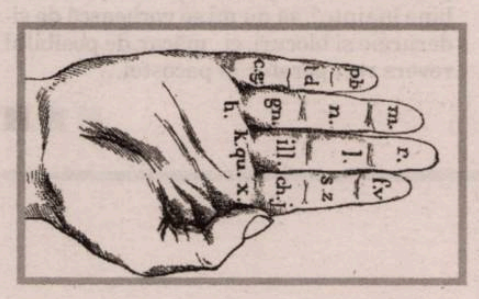

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Dispută filologică

A fost un spectacol total la doctoratul tînărului meu coleg (și strălucit student de odinioară) Tristan Momela. Deși a impresionat, cu ani în urmă, în postură de om studios la Engleză, Momela și-a ales, firesc, Româna (primul său domeniu de licență) pentru viitoarea carieră universitară. În speță, Lingvistica, unde a devenit asistent și doctorand. La susținerea tezei, m-a invitat și pe mine, fostul lui profesor de Victoriană. M-am dus cu un oarecare interes „scriitoricesc". Principalii membri ai comisiei erau doi vechi rivali pe tărîmul gramaticilor mai mult ori mai puțin tradiționale, Onisifor Bubu, îndrumătorul local al lucrării, și Scapian Toga, profesor de la o altă universitate prestigioasă din țară (și exponent deci al unei școli diferite de raportare la sofisticatele noastre forme de comunicare). Inițial, m-am mirat că Bubu l-a acceptat printre evaluatori pe Toga, bănuind că l-ar fi detestat (lucru valabil și viceversa). Apoi m-am gîndit că, în fond, cei doi sînt niște savanți adevărați care se respectă reciproc. Polemica lor era strict în cîmpul ideilor înalte și nu în viața academică de zi cu zi, unde conlucrau. Ce minunat! mi-am spus optimist. Ca atare, nu m-am tulburat semnificativ atunci cînd, la protocolul de dinainte de ședință, restrîns la nivelul Catedrei (prilej de întîmpinare a oaspeților importanți), la care Tristan a insistat să particip, i-am văzut pe corifeii limbii uitîndu-se urît unul la altul. Chestiune de imagine intelectuală, am concluzionat. Ce credibilitate ar mai avea îndelungata lor dispută filologică dacă, în public, ei s-ar pupa neîncetat? Am insistat să rămîn pozitiv și în clipa în care l-am auzit pe Scapian Toga răstindu-se – împleticit la vorbe – către Onisifor Bubu: „Spe-per, mai-mu-muțoiule, că-că a-ai pregă-gătit a-aici țu-țuică de-de bubună ca-calitate, chiar dacă-că tu-tu nu-nu știi-i ni-nici mă-măcar origi-ginea cu-cuvîntului *țu-țuică*".

Glume lingvistice, am persistat eu cu entuziasmul intelectual. Am făcut-o pînă și pe amuzatul. Eroare! În Catedră se făcuse o liniște de mormînt. Toți erau speriați, părînd să anticipeze continuarea. Foarte sprinten, Onisifor a sărit pe lunga masă de ședințe din încăpere și a început să alerge agresiv înspre Scapian. Pregătiți, cîțiva flăcăi de la Lingvistică au urcat rapid, la rîndu-le, pe solida piesă de mobilier și s-au interpus, imobilizîndu-l pe coordonatorul tezei. Neputincios, acesta a strigat, am constatat surprins, cu aceeași poticneală etilică în glas: „E-eu nu-nu știu? Te-te-am a-adus a-aici doar ca-ca să-să te-te fa-fac de-de r-rîs. Să-să te-te vavadă to-toți cî-cît e-ești de-de sferto-todoct..." Bubu a adăugat sugrumat, zbătîndu-se, fără șanse, în mîinile junilor *bodyguards* de ocazie, că „țuică" vine de la sîrbescul *cujka*, la origine pesemne o intejecție, o imitație sonoră a „țîțîitului" din buze, specific bețivilor (culmea, zbierînd asta, Onisifor a „țîțîit" instinctiv din buze). Scapian se ridicase și el în picioare, repezindu-se la inamicul său. A fost blocat de ultimii trei participanți – disponibili – la protocol, președintele comisiei și ceilalți doi membri evaluatori (eu și Tristan asistam perplecși la scenă, astfel încît nu se putea conta pe noi). Toga urla „Blasfemie, blasfemie!". „Țuică" ar fi provenit din ceva ce suna în gura lui drept *tsuike* (nu am reținut filiera etimologică) și reprezenta o băutură distilată numai și numai din prune. „Țuică de prune", a menționat lingvistul vizitator, ar constitui așadar o construcție pleonastică, pe care doar un fanfaron precum Bubu ar folosi-o. Nu-i adevărat, replica isteric Onisifor. „Țuica", aidoma „palincii" (de la *pálinka* din maghiară, șuiera el), se obține din orice fruct, exact după metodele de distilare ungurești. De aceea, *țuică* și *palincă* sînt sau ar trebui să fie sinonime în română. Un tembeloid ca Toga nu știa asta.

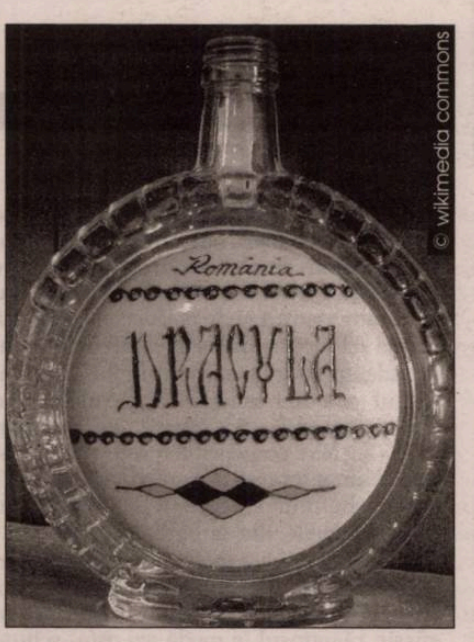

© wikimedia commons

Toga hohotea, disprețuitor, în brațele colegilor. Țipa că asta-i școala locală, care l-ar fi învățat *așa*, adică prost, și pe *Mamela*, doctorandul aici de față. Un slabist, după chipul și asemănarea îndrumătorului. Minciună! *Momiță* va fi savant, nu impostor precum Scapian, a răspuns Bubu după o scurtă sufocare nervoasă. Toga însă nu mai putea fi oprit din injurii. Spunea că „băștinașii" sînt niște „mameluci". Știa el că habar nu au etimologie. Că „rachiu", de pildă, vine din rusă *(raká)*, iar nu din turcă *(raki)*, cum cred „fraierii", și că „vinarsul" e *brandy* (de la germanul *Weinbrand)*, iar nu „țuică", după teoriile „amatorilor"... Atunci s-a produs, subit, un freamăt printre improvizații *bodyguards*. Am realizat imediat că unii erau de acord cu Bubu, alții cu Toga. Au lăsat deodată mîinile jos. S-a declanșat o încăierare generală, de *saloon* din Vestul Sălbatic. Eu l-am prins iute de guler pe catatonicul *Mamela-Momiță* și am izbit cu fruntea-mi „victoriană" bărbia lui „lingvistică". Spre binele psihic al tristului Tristan, desigur. A adormit instantaneu. Cu țuică ar fi fost prea greu...

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

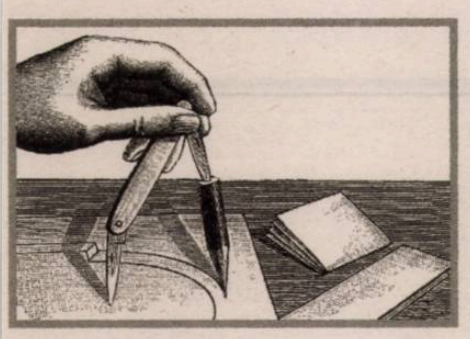

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Un european pe nume Jacques Chirac...

Duminică, 29 septembrie, a fost o zi capricioasă la Paris: mai mult ploaie decît soare, rafale de vînt și temperaturi anunțînd intrarea în drepturi a anotimpului rece. Și totuși, zeci de mii de francezi au stat la coadă, uneori cîte cinci sau șase ore, ca să salute, în incinta Palatului Invalizilor, memoria unui fost președinte: este vorba de Jacques Chirac, decedat joi, 26 septembrie, la vîrsta de 86 de ani. Observatorii fenomenului politico-mediatic nu se așteptau la o astfel de afluență. Și nici la sondaje care să pună în evidență faptul că Jacques Chirac este, în ochii francezilor, la fel de popular precum Charles de Gaulle. În mod normal, porțile Palatului Invalizilor ar fi trebuit să se închidă, duminică seară, la ora 20. Datorită afluenței neașteptate de public, autoritățile au decis să le lase deschise însă toată noaptea, astfel încît toți francezii și toți cei doritori să se încline în fața sicriului cu rămășițele pămîntești ale lui Jacques Chirac să o poată face.... Eu însumi am fost surprins de acest brusc puseu de simpatie pentru Jacques Chirac. La ora la care el părăsea Palatul Élysée, în mai 2007, bilanțul său nu era considerat strălucit. Dimpotrivă, se spunea despre el că ar fi fost un președinte mai degrabă „leneș“, excelînd mai ales în operațiuni de autopromovare a imaginii sale decît în materie de reforme. Și este adevărat că Jacques Chirac știa să strîngă mîini, să zîmbească, să se bată pe umeri cu oameni obișnuiți, să le vorbească într-un mod jovial ca și cum ar fi fost unul de-al lor. Faimoase erau și vizitele sale la Salonul agriculturii unde mîngîia vacile și oile, stătea de vorbă îndelung cu fermierii, ciocnea cu toată lumea (dar abia își înmuia buzele în paharul cu vin), gusta cu plăcere din diferite produse și promitea protecția statului pentru producătorii care făceau cinste gastronomiei franceze.

Unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai săi, Dominique de Villepin, fost ministru de Externe și fost prim-ministru, a explicat în felul următor popularitatea crescîndă a lui Jacques Chirac: de fapt, el seamănă cu fiecare francez în parte.

Poate că n-aș scrie nici eu aceste rînduri dacă Jacques Chirac nu m-ar fi impresionat printr-o decizie a sa, cu 27 de ani în urmă, cînd francezii au fost invitați să se exprime prin referendum pe marginea Tratatului de la Maastricht care urma să dea un nou impuls construcției europene. Referendumul fusese organizat la inițiativa președintelui socialist François Mitterrand. În tabăra dreptei neo-gaulliste, majoritatea liderilor importanți erau tentați să voteze împotrivă, unii dintre ei doar din dorința de a-l „luxa“ pe Mitterrand. Jacques Chirac însă a votat pentru. Era o vreme cînd liderii politici care visau să ajungă la putere, să devină președinți sau prim-miniștri, nu puteau obține sprijinul electoratului decît dacă se arătau ferm pro-europeni. De unde și întrebarea mea de acum: ce s-a întîmplat între timp cu Europa și cu europenii ca să ajungă în situația actuală, cînd (nu este încă o regulă generală și nu este valabil peste tot) oamenii politici se declară anti-europeni, pentru a cîștiga sprijinul electoratului? Chirac a ajuns, în 1995, președinte al Franței și pentru că și-a schimbat, la ora adoptării Tratatului de la Maastricht, strategia. Era de neimaginat, la ora aceea, ca un lider politic antieuropean să ajungă la Palatul Élysée. Astăzi, însă, ne aflăm într-o cu totul altă ecuație în Franța. Observatorii spun că, în perspectiva prezidențiatelor din 2022, Marine Le Pen, lidera extremei drepte, are efectiv șanse să fie aleasă în fruntea statului, ideologia ei antieuropeană fiind de fapt un atu.

În ce-l privește pe Jacques Chirac, el s-a mai comportat ca un veritabil european în 2003, cînd s-a opus intervenției militare americane în Irak. Tot atunci el s-a „răstit“ puțin și la unele dintre țările Europei răsăritene, care, deși făceau parte din Uniunea Europeană, au spart unitatea comunitară și l-au susținut pe George Walker Bush. Istoria i-a dat însă, și încă destul de repede, dreptate lui Chirac. Saddam Hussein era un dictator sîngeros, dar nu amenința pacea lumii cu arme de distrugere în masă. Iar intervenția americană a fost un eșec care a destabilizat întregul Orient Mijlociu, a făcut posibilă hegemonia Iranului în regiune, iar acum ar putea duce la un al doilea război în acea parte a lumii atît de complicată și de „explozivă“...

Dacă francezii au astăzi nostalgia „anilor Chirac“, acest fapt vine și dintr-un fel de comparație pe care ei o fac instinctiv între ceea ce trăiesc astăzi și perioada 1995-2007, cînd Jacques Chirac a fost președinte. La acea oră, Brexit-ul nu figura în program, relațiile Europei cu Rusia erau bune și se discuta serios despre o eventuală integrare a Turciei în Uniunea Europeană pentru că Turcia părea să reușească un fel de sinteză între islam și democrație. Cum să nu ți se pară deci mai bună o epocă în care oamenii priveau viitorul cu mai mult optimism? Să ne amintim de asemenea că marea criză care era să compromită și moneda unică europeană a început în 2008...

Această privire retroactivă se confundă, de la moartea lui Chirac, cu imaginea sa, de unde și dorința a zeci și zeci de mii de francezi de a-i aduce un omagiu. Nu lipsită de simbolistică este și decizia lui Vladimir Putin de a veni și el la Paris pentru a se înclina în fața rămășițelor pămîntești ale lui Jacques Chirac, fostul său „prieten“. Despre Chirac se spune că a fost, într-adevăr, cel mai „rusofil“ dintre președinții Franței. Un parlamentar rus și-a exprimat chiar, recent, regretul că actualul dialog ruso-francez nu beneficiază de aportul unui om politic de talia lui Chirac... Moartea lui Jacques Chirac i-a obligat, într-un fel, pe francezi și pe unii europeni la un benefic exercițiu de memorie.

Merci că ne-ați amintit că mai avem memorie, *Monsieur le Président!*

PUBLICITATE

adevărul
îți prezintă

de luni,
7 octombrie

Numai cu „Adevărul“, la toate punctele de difuzare a presei

preț pachet ziar + carte
16,99 lei

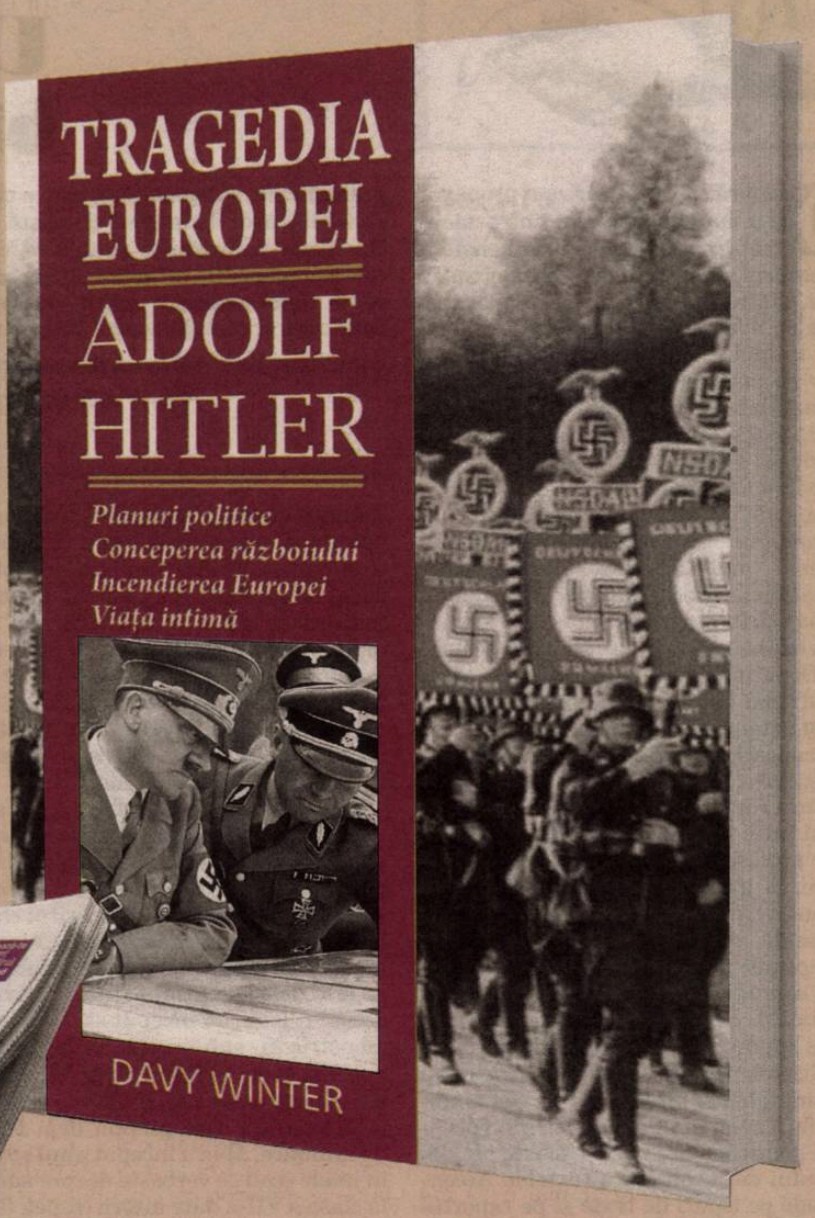

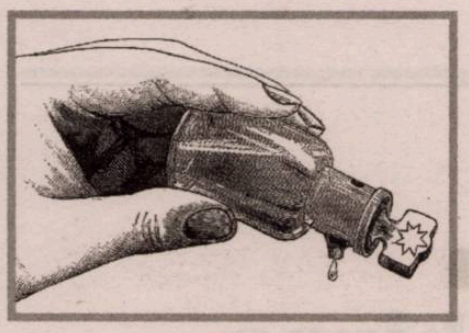

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Hîtroşenie

Chiar dacă atenția ne este de obicei atrasă de numeroasele împrumuturi lexicale din ultimii ani, ar fi păcat să ignorăm persistența în limba de astăzi a unor arhaisme și productivitatea – limitată, dar incontestabilă – a vechilor sufixe păstrate de registrul popular și colocvial și devenite sursă de expresivitate în alte registre. Un caz interesant este cel al sufixului *-enie,* vechi împrumut slavon, cu ajutorul căruia s-au format numeroase substantive abstracte pornind de la adjective: *curățenie, sfințenie, urîțenie, dîrzenie* etc. Multe dintre adjectivele-bază erau deja formate cu sufixul *-os*, astfel că substantivele derivate au finala *-oșenie*: *lăudăroșenie, puturoșenie, hidoșenie, scorțoșenie, cărpănoșenie;* tiparul e productiv, unele dintre formații (ca *plicticoșenie, pufoșenie, secretoșenie)* nefiind încă preluate de dicționarele generale. Finala alcătuită din sufixele *-os* și *-enie* a fost percepută de vorbitori ca o unitate, aplicabilă în alte derivări. S-au format, astfel, cuvinte noi în *-oșenie,* mai mult sau mai puțin stabile. *Dîrzoșenie*, semnalat de Iorgu Iordan în *Limba română actuală* (ediția a II-a, 1947) și atestat în presa din prima jumătate a secolului al XX-lea („model de intransigență și *dîrzoșenie*", în *Unirea*, 16 mai 1925), a rămas un simplu accident. Nici *descurcăroșenie*, pe care îl descoperisem într-o revistă literară pe la începutul anilor '90, nu s-a răspîndit. Are în schimb mai multe atestări substantivul *hîtroșenie*, format de la adjectivul *hîtru* cu sufixul rezultat în urma falsului decupaj.

Hîtroșenie e un cuvînt rar, folosit mai ales în contexte eseistice, cu intenția de a produce contraste pitorești între cultismele savante și arhaisme: „cu *hîtroșenie* și chiar cu o anumită dezabuzare" (cronică literară, polirom.ro); „am găsit și oarecare înțelepciune pe dînsele, zic cu *hîtroșenie* respectuos-ironică!" (mesmeeacuttita.wordpress.com); „tușa apocaliptică, dar și o anumită *hîtroșenie* – să-i spun așa –, un umor (mai) negru, parte și el din amprenta stilistică a poetului" (adinadinitoiu.blogspot.com), „avea un simț al umorului și o *hîtroșenie* la limita dintre moldovenesc și dobrogean" (mariuscruceru.ro), „O asemenea *hîtroșenie* demiurgică (muua, ce urgie de cuvinte, dar las așa!)" (zvarluga.blogspot.com). Digitalizarea periodicelor vechi ne oferă și o atestare ceva mai veche a cuvîntului, în revista *Teatrul* din octombrie 1982: „înviorîndu-se arar cu cîte o *hîtroșenie* molcomă". Cuvîntul nu este cuprins în dicționare, dar sensul său este ușor de dedus, pornind de la *hîtru;* domină accepția de trăsătură abstractă – umor, ironie, predispoziție pentru glumă, talent comic –, dar se poate actualiza și un sens individualizat, mai ales la plural („glumă, vorbă de spirit"): „de la el am luat *hîtroșeniile* lui Moromete" (atelier.liternet.ro).

Interesantă este și situația actuală a adjectivului *hîtru*, cuvînt de origine slavă atestat la începutul secolului al XVIII-lea și caracterizat ca regional, cu circulație în primul rînd în Moldova. Dicționarele consemnează sensurile mai vechi ale cuvîntului, astăzi ieșite din uz; în Dicționarul Academiei, *hîtru* era definit ca „deștept" și „viclean". Sensul etimologic este foarte evident (într-o exprimare eufemistic-glumeață) la Creangă, în *Prostia omenească:* „Nevasta lui, care avea copil de țîță, era cam proastă; dar și soacră-sa *nu era tocmai hîtră*". În măsura în care a rămas în uz – ca termen căutat pentru efectul său stilistic –, *hîtru* și-a fixat însă un sens nou: „glumeț, mucalit, poznaș" (DEX). E foarte posibil ca la schimbarea de sens să fi contribuit unul dintre contextele foarte cunoscute ale cuvîntului: *hîtru* apare în *Peneș Curcanul* al lui Alecsandri, multă vreme text canonic de manual școlar: „Ne dase nume de curcani / Un *hîtru bun de glume*". În momentul de față, substantivul și adjectivul *hîtru* circulă în contextele voit arhaizante în care am găsit și derivatul *hîtroșenie*, dar parțial și în afara acestora, în presa de mai largă circulație: „poziții explicite pe plajă. *Un hîtru* a pozat tot" (cancan.ro); „Îi caut în privire lucirea *hîtră* și zîmbetul șugubăț" (libertatea.ro); „Mihai Tudose a scos limba, *hîtru*, la Codrin Ștefănescu" (stareapresei.ro).

S-ar părea că *hîtru* este în continuare mai popular în Moldova, de ambele părți ale Prutului; presa propune titluri ca „Un băcăuan *hîtru*" (desteptarea.ro); „Ședința CJ de ieri de la Bojdeucă, mai *hîtră* decît snoavele lui Ion Creangă" (ziaruldeiasi.ro); „De ce Chirtoacă este mai *hîtru* decît Filat?" (sputnik.md). Mai multe exemple indică faptul că, în româna din Republica Moldova, *hîtru* și-a păstrat o mai mare apropiere de sensurile sale vechi, „inteligent" și „abil". În reportajul cu titlul „«Disciplinată și hîtră», în vizită la baștina Maiei Sandu", sînt consemnate declarații laudative ale sătenilor: „E foarte disciplinată fată, și *foarte hîtră,* și e la nivelul cel mai înalt" (agora.md). Pendularea între sensul vechi și cel nou al cuvîntului produce (intenționat sau involuntar) efecte comice: „Atenție! O casă de la Ciocana este păzită de un cîine «*hîtru*»" (stiri.md); plăcuța de la poartă, reprodusă fotografic în articolul respectiv, e și mai grăitoare: „Atenție! Cîine rău și *foarte hîtru*".

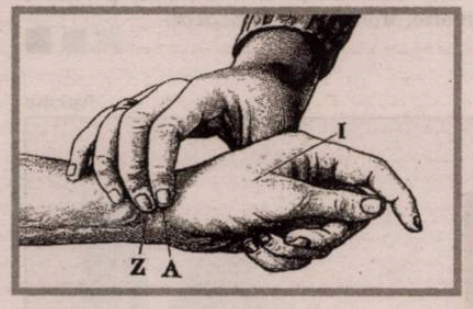

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Un Frankenstein bîntuie prin oraș

Se celebră confuzia care s-a propagat de-a lungul timpului între monstrul creat de Victor Frankenstein și creatorul său. Omul de știință creează ființa, dintr-o dorință pozitivă, apoi creatura se dovedește a fi un monstru, care cu timpul se identifică în mentalul colectiv cu însăși creatorul său. Fragmente asamblate cu un scop pozitiv, care apoi capătă viață independentă, se dovedesc a fi nocive și se identifică, treptat, cu însuși cel ce le-a asamblat.

Am scris de mai multe ori despre un neajuns grav al actualului moment din procesul restructurării curriculumului național, proces început în urmă cu trei ani, prin programe școlare noi, printr-o viziune nouă și cu manuale școlare noi. Două mari probleme au ajuns să se transforme pas cu pas în niște monștri frankensteinieni care amenință să infecteze cancerigen viziunea nouă a programei școlare, dacă mă refer la limba și literatura română.

Mai întîi, absența unor cursuri de formare profesioniste, în cadrul cărora profesorii să înțeleagă ce înseamnă această nouă viziune, centrată pe dezvoltarea personală, dar și să asimileze reperele conceptuale noi, mai ales cele care țin de actul comunicării și cele care țin de noua gramatică. Pe scurt, despre noua viziune, aș spune că favorizează, din perspectiva literaturii, lectura de identificare și de comprehensiune, nu atît pe cea analitică, fapt evident și din dispariția speciilor și genurilor literare ca schele ale demersului de receptare a textelor. Accentul cade pe tipuri de texte și pe raportul literar/nonliterar. În privința noutăților gramaticale, să spun doar, așa, o chestie generală, ușor de înțeles, că există o altă clasificare a funcțiilor sintactice, că fostele complemente au acum altă organizare, în cazul acuzativ există complementul direct și complementul prepozițional (înainte numit complement indirect), respectiv circumstanțiale (nu complemente circumstanțiale, cum erau în fosta paradigmă gramaticală), iar complementul indirect se găsește, conform noii paradigme, doar în cazul dativ. Ei bine, multe auxiliare didactice folosesc vechile clasificări, eu însumi, în acest an școlar, avînd o elevă de clasa a VII-a transferată din altă școală, am constatat că învățase acolo după vechea paradigmă.

Nu e o vină a profesorilor neapărat, ci a sistemului.

Apoi, a doua problemă, aș spune chiar mai gravă și mai spinoasă, o constituie absența pînă în acest moment a unor repere clare despre cum va arăta evaluarea de la sfîrșitul clasei a VIII-a pentru elevii care învață conform acestei noi programe școlare și care acum se află deja în clasa a VII-a. Neexistînd aceste repere, au început să se nască alți monștrișori, sub presiunea părinților și a media și cu sprijinul diverselor platforme educaționale mai mult sau mai puțin profesioniste, care propun deja formule de evaluare. Abia a început anul școlar, și în unele școli se vorbește despre simulări la clasa a VII-a date intern (repet, fără să existe încă nici un model oficial conform noii programe școlare), despre faptul că structura subiectului va rămîne ca pînă acum (idee colportată și semioficial, fapt care ar fi total perdant, în raport cu viziunea programei), iar profesorii au început să se agite în încercarea de a-i pregăti pe elevi după vechi șabloane. Ce rezultă de aici? Mai întîi, depășiri și mutilări ale programei școlare. Spre exemplu, deși în clasa a VII-a nu există încă pentru redactare conceptul de argumentare, fiind rezervat clasei a VIII-a, unii profesori au început să le dea elevilor scheme de argumentare. Scheme prin care sînt reproduse de fapt vechile practici, utilizate pe vechea programă școlară, elevii învățînd niște șabloane în care toarnă apoi cîteva elemente de conținut ce țin de viziunea structuralistă a abordării literaturii. Cu definiție pusă în introducere, cu formulări elucubrante de tipul „caracterul profund narativ al textului reiese din..." – și ca o malițiozitate asumată, mă întreb cum e caracterul superficial narativ – și cu alte chestii de genul „se distinge cronotopul...". Firește, programa nu vorbește nicăieri despre asocierea argumentării, nici măcar la clasa a VIII-a, cu elemente de conținut care țin de analiza structurală, tipuri de texte, genuri și specii etc., dar profesorii forțează nota, neavînd reperele și fiind obișnuiți cu tiparul vechi, deși poate că argumentarea în sine nu trebuie înțeleasă în noua programă decît ca discurs în sine, vizînd opinia despre unele idei pe care textul le conține sau pur și simplu despre aspecte care țin de viață, de experiența personală sau culturală, atîta cîtă există la vîrsta lor. Într-o schemă cum este cea pe care am descris-o mai sus se pierde exact ceea ce e mai important și ce își propune noua viziune curriculară să urmărească: comprehensiunea textului, lectura de identificare, apoi reflecția personală, subiectivă pe marginea lui și interpretarea dintr-o perspectivă nu predominant structuralistă, ci axată pe fondul de idei.

Vor fi fiind destui care consideră că profesorii ar trebui să se descurce singuri, că o programă școlară nu e mare filozofie și trebuie doar citită cu atenție și aplicată ca atare, dar eu vă spun că nu e așa și sumarele exemple pe care vi le-am dat sînt ilustrative. Nu e o vină a profesorilor neapărat, ci a sistemului, care a dorit inițial să schimbe în bine, propunînd o programă nouă, cu o viziune mai modernă, dar care a generat Frankensteini prin absența unor formări coerente, articulate și aplicate, nu în termeni de generalități, și mai e vina sistemului pentru că nu a reușit încă să explice clar și în spiritul acestei programe școlare cum va arăta evaluarea de la sfîrșitul clasei a VIII-a. Din păcate, din nou, cei afectați sînt elevii.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

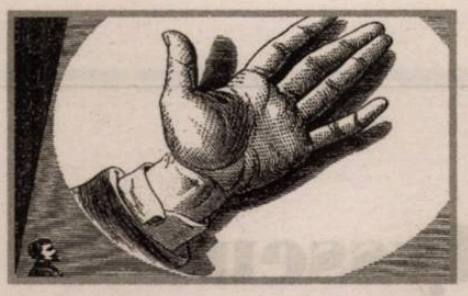

Adina POPESCU

portrete din mers

De cîți prieteni avem nevoie?

În urmă cu aproape zece ani, cînd părinții mei s-au mutat definitiv din București, alegînd un loc mai liniștit și cu aer curat, „un mic paradis“, cum zice cîteodată taică-miu, nu s-au gîndit că își vor lua rămas-bun și de la prietenii pe care îi aveau. Desigur, țin legătura constant cu ei, mai ales pe Facebook, își dau *like*-uri reciproc la tot felul de postări, cu cîțiva dintre ei vorbesc uneori la telefon, în special de zilele onomastice, „mă bucur că te-am auzit“, spun de fiecare dată la finalul convorbirii, prietenii din București promit că o să-i vizitez „la țară“, mai exact la 100 de kilometri de marele oraș, dar nu se întîmplă aproape niciodată. Mama are o prietenă care e plecată de mulți ani în Canada cu care mai vorbește pe Skype, de fiecare dată cînd mă nimeresc pe acolo și trag cu urechea, o aud doar pe prietena de peste mări și țări plîngîndu-se de boli, de prețuri și servicii, de singurătate, mama e doar un bun ascultător din România. Pe vremea cînd locuiau în București, mi-i amintesc pe părinții mei ca pe niște oameni de gașcă, mama cel puțin e extrem de sociabilă, îi place să fie înconjurată de lume. Aproape săptămînal mergeau în cîte o vizită sau primeau cîte o vizită, de ieșit în oraș nu prea ieșeau din proprie inițiativă pentru că generația asta a lor nu prea are obișnuința „ieșitului“, însă dacă cineva le făcea o propunere, nu refuzau niciodată. Acum, la ei, la Breaza, nu mai vine aproape nimeni, deși spațiul de primit vizite e mult mai generos decît în apartamentul de pe Calea Moșilor, și nici nu au reușit să-și facă noi prieteni acolo, deși jumătate de localitate e populată de tot felul de cupluri de bucureșteni „retrase“ asemeni lor. Fiecare cuplu în bula lui, probabil. Cu „băștinașii“ nici nu se pune problema de împrietenire – unii sînt oameni de treabă, la propriu, adică profită de bucureșteni ca să mai repare cîte un acoperiș, cîte un gard și să se aleagă cu un mic cîștig, alții nu-i suportă pe venetici și-i privesc cu o superioritate primitivă, „nu-s de p-acilea, nu e de-ai noștri!“. Noroc că se au unul pe altul, mă gîndesc cîteodată și într-adevăr e un mare noroc cînd partenerul de viață îți este, în același timp, și un foarte bun prieten. Ai mei nu se plictisesc unul cu celălalt și duc o viață bună împreună, însă mama tot mi se plînge cîteodată la telefon: „Toată ziua sînt numai eu cu taică-tu… sîntem foarte singuri!“. Mi se strînge inima, apoi începe să-mi povestească altele, lucruri mărunte care umplu de fapt viața noastră, a tuturor, și îmi trece.

Conceptul de prietenie s-a schimbat sau mai degrabă s-a deformat în ultimele decenii. Mediul virtual încurajează prietenia, sîntem în fiecare zi conectați cu sute, cu mii de „prieteni“ pe care abia dacă îi cunoaștem. De fapt, asta a reușit Facebook, aici e „inovația“ – a ridicat un simplu contact la un nivel superior, cel al prieteniei. Mă amuză clipurile naive de tipul „Sărbătorește prietenia!“ care de obicei sînt *share*-uite. De pildă, prietenia dintre mamă și fiică, una care a început de fapt din viața intrauterină. Prietenia cu o persoană publică, o vedem la televizor sau îi citim cărțile, n-am abordat-o niciodată, dar ne e „prieten“. Prietenia între elevi și profesori. Sau, de ce nu, trainica prietenie cu „Filmări nunți“ sau cu „Lustre candelabre“. Prietenia de cinci ani între doi prieteni reali, cu comentariile aferente: „De fapt, ne știm de vreo douăzeci!“. Dar ce mai înseamnă prietenia adevărată?

Fac parte dintr-o generație care a învățat primele noțiuni despre prietenie din cărți precum *Singur pe lume* de Hector Malot, mai tîrziu chiar din *Toate pînzele sus!* (să mergi pînă la capătul lumii ca să-ți salvezi un prieten!) sau *Cireșarii*. Adică prietenia e pe viață și pe moarte. La 20 ani, îmi închipuiam că prietenul e acela care te scoate din orice necaz, îți rezolvă orice problemă, știe să te asculte, nu doar să vorbească despre sine, simte cînd ceva e în neregulă cu tine, îți împrumută bani atunci cînd n-ai ce mînca, îți deschide ușa la orice oră din zi și din noapte. Trebuie să recunosc, n-am avut niciodată un astfel de prieten. Viziunea romantică mi se pare la fel de lipsită de conținut ca și „prietenia“ virtuală sau poate că pur și simplu n-am avut eu noroc. Anii de gimnaziu și de liceu mi i-am petrecut în căutarea „celei mai bune prietene“, că așa era la modă atunci, așa o fi și acum? La un moment dat ți se părea că ți-ai găsit una și, dacă erați colege de clasă, ți-o făceai colegă de bancă, stăteați împreună non-stop pînă cînd nu mai aveați ce să vă mai spuneți, vi se făcea lehamite una de cealaltă, urma inevitabil trădarea, apărea peste noapte o altă „cea mai bună prietenă“. În liceu, prieteniile dintre fete erau chiar mai triste de atît, îmi amintesc fragmente din sute, mii de discuții sterile cu „Trebuie să slăbesc, fată!“, cu „Crezi că mă place X?“, „Parcă s-a uitat în pauză la mine“, „Sau la tine?“, „Ce bine arăți azi, fată, să mor io!“. De atunci, am început să mă feresc oarecum de prieteniile cu și între femei, cîteodată mi se pare că nu există o formă mai superficială de prietenie, îmi repugnă formula exclusivistă „ca fetele“ și adunările formate exclusiv din femei, e ceva artificial acolo, niște frustrări neexprimate, nimic nu se zice direct, pe față, mereu vor fi niște dedesubturi, dar se păstrează aparențele, totul e roz și e *fluffy*, nu pot face tot acest balet, mă obosește. Dar, din nou, poate nu am avut eu noroc – cunosc fete/femei care sînt prietene de-o viață, se înțeleg la fel de bine ca la început, nu s-au săturat una de alta, „trădarea“ nu pîndește din umbră. Însă adevărul este că femeile pe care le consideram prietene mi-au dat-o cel mai tare la gioale, ca să folosesc un limbaj din celălalt spectru, căci nici cu prieteniile între bărbați nu mi-e rușine, cu băutele și hăhăielile lor, cu „El este fratele și tovarășul meu!“. Oare prietenia aia „adevărată“ nu are gen?

Pe vremea cînd încă mai aveam o viziune romantică asupra prieteniei, aveam și mulți prieteni, cînd ajungeam vara în Vama Veche, de pildă, mă îmbrățișam cu jumătate din populația de acolo. Ce s-a ales de prietenii mei de atunci? De unii nu mai știu nimic, despre alții mai aflu cîte ceva tot de pe Facebook, le văd pozele cu copiii, cu pisicile, cu vacanțele. Cîteodată ne mai apucă nostalgia și ne mai scriem pe Mess – „Mai ții minte cînd…?“. Altă dată, încercăm să stabilim întîlniri „în amintirea vremurilor bune“ și rareori chiar reușim să ne adunăm undeva, blazați, la un Cico. Treptat ne însuflețim, remomorăm la nesfîrșit aceleași momente care ne leagă, rîdem mult, la final ne dăm seama cît de mișto ne-am simțit împreună, exact „ca pe vremuri“, promitem să repetăm figura cît de curînd, deși știm sigur că n-o s-o facem. Prietenia noastră e, de fapt, consumată, trăim doar rămășițele ei. Și e păcat pentru că cîțiva dintre oamenii *mei* de atunci îmi sînt și acum tare dragi, mă bucur de fiecare dată cînd primesc vești de la ei, e suficient să știu că sînt bine.

În fond, de cîți prieteni avem nevoie? Uneori e suficient unul singur? Sau… cît de singur te simți, de fapt, fără nici un prieten? După 35-40 de ani, viziunea romantică asupra prieteniei se transformă într-una pragmatică. Apar prieteniile de conjunctură, de breaslă, „partenerii“. Acei oameni pe care îi consideri prieteni, însă nu vei îndrăzni nicioadată să le bați la ușă după miezul nopții sau să le ceri bani împrumut, dar pe care îți face o plăcere reală să-i întîlnești uneori din an în Paște, pe la vreun tîrg de carte sau alte evenimente. Oameni cu care îți face o plăcere reală să stai la o bere, să împarți o masă, pentru că există lucruri în comun, aveți ce discuta, vă respectați reciproc. Sînt aceștia oare mai puțin prieteni? Să-i numim doar cunoștințe?

Am o prietenă pe Facebook de puțin peste 90 de ani. Nu mai vede bine, nu mai iese din casă, copiii și nepoții o vizitează cînd au timp. Pentru ea, Internetul, pe care a învățat cu multe eforturi să-l folosească, a rămas singura poartă deschisă spre lume. Singurii ei prieteni sînt cei de acolo, din acea lume intangibilă. Și poate cei din amintiri, oameni care au murit de mult. Prietena mea e tonică, comunicativă, viața ei merge mai departe.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Mărarul și spanacul

De toamnă. N-am avut ochi sau n-am văzut mărarul și spanacul în octombrie. Se anunțase Polul Nord de frig și uite toamnă aurie. Verzi sînt mărarul și spanacul, incredibile culori au. Așa am făcut, ca niciodată în toamnă, mîncărică de spanac și de pui cu mărar. Incredibile sînt aceste verzituri. Da, da, mîncărici-scărpinici. Dar problema mea gravă este că, uite, le-am mîncat. Dacă am așa admirație cum-cum-cum? Să mănînc așa bunătăți? Ce om sînt? Să le fac mîncărici și să le arunc în cerul gurii ca și cum n-ar fi? Ce cap am? Dar dacă n-aș fi făcut asta, verdele s-ar fi pălit, frunzele ar fi ajuns de nerecunoscut. Poți, poți face asta? Mare dilemă: să faci mîncărică din ce admiri, din ce venerezi sau, din contra, să-l lași să se autodistrugă? Care-i rostul verdelui crud, incredibil? E de mîncat sau de păstrat? Puteam să pun între paginile *Istoriei…* lui Călinescu un kil de spanac (10 lei) și zece legături de mărar (10 lei). Puteam. De ce n-am făcut-o? De ce n-am făcut-o? De ce fiecare legumă de care mă îndrăgostesc n-o păstrez? Uite, comunitatea-societatea e de vină. Cred că, dacă mă concentrez, pot bine să nu mănînc ce iubesc. Pot să mănînc însă tot ce urăsc? Aș voma? E mîncarea transformată în fetiș? De ce o fac mîncărică și cum pot fi așa de bou? Minunatul mărar, ce culoare, ce crenguță fragedă! Fascinantul spanac, podoabă a toamnei. Le-am tocat mărunt și gata! S-au dus. Și cu ele s-a mai dus și o toamnă-doamnă prin traiul meu. Să nu fim așa de grandioși și de tragici. Doar am halit un pic de mărăruț și oleacă de spănăcuț. Două mîncărici-limbrici.

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

„Maimuțe împuțite“ la rugby?

„Maimuță împuțită și puturoasă“, ca să redăm integral șirul de cuvinte cu care distinsul Vasile Rus, jucător la Timișoara Saracens, l-a blagoslovit pe numitul – stați să trag aer în piept – Ratu Taniela Rawaga Maravunawasawasa, de la Știința Baia Mare, într-un meci de rugby. Pe vremuri se spunea că fotbalul e un sport de gentlemani jucat de golani și că rugby-ul e un sport de golani jucat de gentlemani. În acele vremuri, aceste activități fizico-intelectuale se jucau aproape de universități în care se vorbea nu doar despre fair-play, ci despre *fine-speech*. Astăzi, exportată în locuri cu istorie aproximativă, această dură și nobilă disciplină a ajuns pe post de tratat de filosofie căzut în mîinile unor spectatori de „județeană“: din paginile sale se confecționează recipiente pentru bomboane agricole. Porcăria rasistă proferată de un român neaoș la adresa unui fijian venit să-și cîștige traiul la celălalt capăt al lumii e în acord perfect cu prăpastia în care a ajuns rugby-ul în România. Naționala a fost descalificată de la Cupa Mondială pe motiv de folosire a unui jucător fără drept de a evolua sub tricolor, dar de fapt dintr-o cauză mult mai joasă: un arbitru român a oficiat „ca-n codru“ meciul unei rivale a echipei noastre. Păcat. Dacă ar fi de ales un sport național care să clădească interior și exterior tinerii țării, acesta ar fi rugby-ul. Evident, nu e cazul. Se întîmplă din Argentina pînă în Japonia și din Uruguay pînă în Georgia, noi rămînem cu scutirile părinților și habarnismele politicienilor. Deci nu doar că rugby-ului i se refuză șansa de a fi educator, dar a și căzut în noroaie groase. Semn că pe ce punem mîna se usucă. Tot înainte, spre prăpastie! Ca să redăm povestea pînă la capăt, conflictul amintit s-a terminat cu pumnii fijianului în figura băștinașului. De unde și celebra tînguire a românașului slobod la gură: ce dai, dom'le, nu știi să-njuri?!

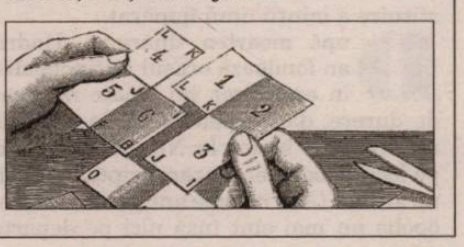

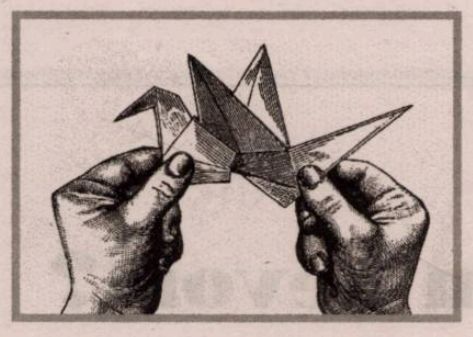

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Pe urmele lui Odysseu rişti să dai de ciclopi

Din uriaşa marină de la Lefkada urma să plecăm opt oameni cu un catamaran printre insulele din Marea Ionică, avînd ca punct culminant Ithaca lui Odysseu. După cum e bunul obicei cu aceste chartere de închiriat, prima noapte se doarme la bord, în port. E o ocazie să te obişnuieşti cu nava şi cu statul pe apă în condiţii de adăpost şi valuri mici. Nu e bine să pleci în grabă şi să te dumireşti abia în larg cum funcţionează una-alta pe barcă. Tot într-o bună tradiţie marinărească, am ajuns şi la ideea că amănuntele traseului trebuie stabilite în ultimul moment, în funcţie de cea mai recentă prognoză a vînturilor. Navigatorii de pe bărcile cu pînze cunosc importanţa flexibilităţii de a schimba ruta ori de cîte ori vremea sau vîntul o cer. Există şi o vorbă: *pe mare ştii totdeauna cînd pleci, dar nu ştii niciodată cînd te vei întoarce*. Ilustrarea cea mai celebră a acestei vorbe e chiar *Odiseea*. Aveam să descoperim, de altfel, că vînturile predominante în toată zona din jurul Ithacăi sînt dinspre vest şi nord, la fel ca pe vremea lui Homer. E destul de clar astăzi că ospitalierii şi prietenoşii feaci care, potrivit lui Homer, l-ar fi adus cu nava lor pe Odysseu acasă în Ithaca veneau dinspre Calabria. Şi datorită acestor vînturi prielnice, călătoria lor a fost foarte scurtă. Aici trebuie să spun că mă bazez pe studiile făcute în anii '60 de istoricii germani Armin şi Hans-Helmut Wolf, publicate într-o carte tradusă şi la noi în 1981 la Editura Meridiane, cu titlul *Drumul lui Ulise*. Cei doi cercetători lămuresc în bună măsură, cu metode minuţioase şi cît se poate de ştiinţifice, că feacii, cu a lor cetate condusă de Alcinous, nu erau în Corfu, aşa cum multă vreme s-a tot crezut, ci acolo unde astăzi e Calabria.

Dar, revenind la povestea noastră, planul iniţial a fost să navigăm pînă în Zakynthosul cel „păduros", cum vorbeşte despre el Odysseul lui Homer, să ajungem deci acolo cît mai repede, ca punct extrem sudic pe care ne propusesem să-l atingem şi să ne întoarcem apoi fără grabă spre nord, poposind evident şi în Ithaca. Poate ni s-a părut şi că am fi adus un fel de afront memoriei lui Odysseu dacă ne năpusteam din prima, eventual folosind motoarele, în Ithaca. Lucrul ăsta trebuia făcut mai pe ocolite. Ce-i drept, planul nostru iniţial nu s-a realizat pe deplin, cum se va vedea în cursul povestirii, pentru că, aşa cum spuneam, niciodată pe mare lucrurile nu se petrec cum te-ai aştepta.

Ca şi într-o călătorie precedentă, micul dejun dinaintea plecării s-a lungit extrem de mult. De fapt, amînam semiconştient plecarea şi primele manevre de ieşire din port, de care ne era cam teamă. Un catamaran de 12 tone nu e un Volskwagen Polo. Noroc că eram acostaţi chiar la marginea primului ponton, ceea ce uşura mult lucrurile. Ştiam că după ieşirea din marină urma un fel de canal de vreo patru kilometri care trebuia străbătut cu motorul. Interesant e că intrarea şi ieşirea din porturi nu se face nici astăzi, după cum nu se făcea nici în vremea lui Odysseu, manevrînd pînzele. Teoretic, există şi o asemenea procedură pentru cazuri excepţionale, dar n-am auzit pe nimeni să fi recurs vreodată la ea. Pentru asta ţi-ar trebui o sincronizare perfectă a echipajului şi un timonier extrem de abil. Altfel, rişti să rupi malurile, să spargi bărcile... Dacă actualmente e, în principiu, obligatoriu să te foloseşti de motor pentru aceste manevre, pe vremea lui Odysseu, adică acum 3.300 de ani, lucrul ăsta se făcea cu ajutorul vîslelor. Pînzele se ridicau abia în larg. De observat e că foarte multe dintre cunoştinţele legate de marinărie şi navigaţie sînt de fapt proceduri rezultate din experienţa a sute şi chiar mii de ani de practică. Văzînd ordinea şi felul în care se fac unele operaţiuni consemnate prin manualele de specialitate, înţelegi că în spate sînt serioase istorii şi acumulări omeneşti. E un fel de şcoală a iscusinţei, o meserie plină de secrete mărunte, probabil la fel ca zidăria sau tîmplăria.

În sfîrşit, am desfăcut parîmele de legătură la chei şi mooring-ul, ne-am îndepărtat de ponton, am ieşit din port, am străbătut canalul, am ieşit la marea cea largă, mă rog, cum e în Grecia, adică nu chiar atît de largă încît să nu mai vedem uscatul. Ne rămăseseră în minte cîteva lucruri pe care ni le spusese Claudiu, cel care ne dăduse barca în primire cu o zi înainte. Erau nişte informaţii extrem de utile, strecurate aşa, într-o doară: spre deosebire de bărcile monococă, la manevrele catamaranului blochezi cîrma pe zero şi te foloseşti doar de cele două motoare, e mai simplu; între Kalamos şi Kastos e de ales Kalamos (sau Kostos?); Zakynthos-ul e cam departe pentru doar o săptămînă de navigaţie; în Meganisi e o marină privată unde merită să vă opriţi.

Această ultimă frază ne-a făcut să alegem Meganisi ca loc de primă escală. Era aproape şi nu aveam de gînd să facem cine ştie ce performanţe, mai ales din prima zi. Putea fi popasul potrivit pentru acea noapte. Dar Meganisi are mai multe golfuri şi marine şi nu ştiam unde era exact cea recomandată de Claudiu. Nici cartea porturilor aflată sub biroul de comandă nu apucaserăm s-o studiem, fiindcă ne luaserăm cu o mulţime de alte treburi. Ne-am apropiat de coasta de nord a insulei şi am ales cam la întîmplare un golf. L-am studiat cu binoclul de la distanţă, cu ideea că dacă nu ne place să căutăm altceva. Avea două locuri de acostare diferite. Ne-am orientat către cel din dreapta. Era acolo un ponton de piatră, care ni s-a părut ocupat, şi un altul de lemn. În timp ce survolam (ca să folosesc un termen din aviaţie) portul, la mal a apărut cel pe care unii îl numesc *omul negru*, insul care te ajută de obicei să acostezi. Era un tip cu un tricou albastru, foarte voinic şi destul de în vîrstă, care a început să ne strige ceva. Părea un fel de stăpîn al locului cu o căutătură ciudată. Să fi fost un ciclop? Dar cum spaţiul tipografic nu e la fel de întins ca marea, vă voi povesti despre el în numărul viitor.

ready made

„D-l Badea Mangâru, în numele Ministerului Instrucţiunei, arată că, cu această dureroasă ocazie, funcţionarii Ministerului Instrucţiunii, cu d-l Virgil Arion în frunte, au venit să plângă pe mormântul lui Coşbuc, cu credinţa că lacrimile lor, cari udă ţărâna rece a aceluia ce a fost G. Coşbuc, vor contribui la răsărirea unor viitoare flori, ce vor mai produce *idile şi balade* şi multe din balsamurile sufleteşti, de cari mai ales în aceste momente avem atâta nevoe."

Arhiva Someşană, Anul VII, No. 13, Năsăud, 1930

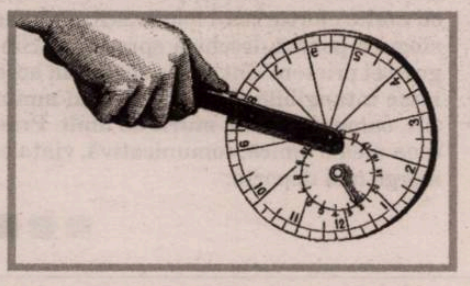

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Antinous. Arhitectură pentru un zeu (II)

Despre moartea lui Antinous, Hadrian a scris în memoriile lui, pierdute însă. Autorul unei istorii antice păstrate pînă azi a înţeles deacolo că ar fi fost un accident: tînărul a căzut în Nil şi asta e. Dar n-aş băga mîna-n foc că Dio Cassius avea sofisticarea necesară ca să înţeleagă ce era informaţie brută şi ce metanaraţiune compensatorie în memoriile unui tip ca Hadrian, în orice caz cu privire la un subiect aşa dureros. În epocă au circulat, în orice caz, diferite zvonuri legate de sinucidere, în al căror miez se află fie cusurgeala din cercurile senatoriale (Antinous s-ar fi sinucis de ruşine, chipurile), fie speculaţii în cheia unei pietăţi magice (tînărul ar fi făcut-o pentru a adăuga vieţii lui Hadrian anii la care renunţa el). Azi, sinuciderea lui e văzută ca probabilă de majoritatea celor care studiază tema. Tot aşa recreează episodul şi Marguerite Yourcenar, într-un roman care rămîne una din cele mai sensibile încercări literare de reconstituire a minţii unui împărat.

După moartea tînărului, Hadrian fondează oraşul Antinoopolis, în amintirea lui. Poate nu doar de durere, dar şi pentru că, la o adică, un nou port serios la Nil era binevenit pe locul modestei aşezări egiptene de pînă atunci. (Azi, ruinele antice din Antinoopolis nu mai sînt însă nici pe departe aşa bine păstrate cum apar pe planurile desenate cîndva de o echipă a lui Napoleon.) Existau indicii că mormîntul lui Antinous ar fi fost de găsit aici, dar acum a apărut un alt candidat foarte serios. *Villa* lui Hadrian de la Tivoli e cea mai frumoasă construită vreodată în lumea romană şi, ca să recurg la un termen tehnic, cea mai mare. Arheologii au găsit unele senzaţionale şi în perioade mai timpurii (dacă vă plac frescele de la *villa* Liviei de la Prima Porta) şi mai tîrzii (dacă vă plac mozaicurile de la Villa Romana del Casale de lîngă Piazza Armerina). Dar Hadrian avea el însuşi ambiţii de arhitect şi delicii de colecţionar, aşa că la Tivoli (30 km de Roma) a conceput un loc ideal pentru *working from home:* aluzii arhitecturale eclectice la clădiri celebre din Roma şi Atena, bazine ornamentale, teatre şi biblioteci, parcuri şi săli de banchet, peste care s-au aruncat din belşug ca nişte *confetti* copii excelente de statui greceşti.

În ultimii douăzeci de ani, săpăturile arheologice din acest mic „oraş de la ţară" imperial au descoperit un spaţiu ciudat, cu două temple gemene aflate faţă în faţă, articulate vizual prin semicercul unei exedre, în centrul complexului aflîndu-se o platformă pentru un monument azi absent. De la an la an, complexul ăsta e tot mai des interpretat ca adăpostind undeva (poate în spatele exedrei) mormîntul lui Antinous. Datarea corespunde: în ziduri apar cărămizi ştampilate produse imediat după 130, anul morţii tînărului. În apropiere se descoperiseră în secolele anterioare, din păcate prin săpături haotice, mai multe statui egiptene, inclusiv un Osirantinous (efebul divinizat reprezentat ca Osiris). Chiar în complex s-au găsit în ultimii ani o coloană spiralată din marmură extrasă din carierele Tunisiei de azi (aşa-numita marmură *giallo antico),* statui ale lui Horus şi Apis şi destule altele, care fac clară tema egipteană a locului. (Dar e drept că elemente egiptene apar şi în alte colţuri ale *villei.)* Interesantă e şi prezenţa curmalilor. Pe trei margini ale complexului au fost săpate şanţuri adînci în roca poroasă care apare imediat sub solul sărac, şanţuri în care a fost adus pămînt suficient pentru a se putea planta şiruri de arbori. În acest pămînt au fost găsite fitolite de curmali. (Fitolitele sînt un fel de pietricele microscopice de silicaţi găsite în majoritatea plantelor care se respectă, de obicei cu formă caracteristică speciei, pe atît de rezistente pe cît de perisabil e materialul vegetal.) O cisternă înălţată asigura circulaţia apei, prin conducte de plumb, către vegetaţie şi către bazinul decorativ.

Cheia de boltă a întregii interpretări e sub paşii noştri. E vorba de o platformă de granit (3 x 3 m), o fundaţie bine păstrată, foarte stabilă, pentru care s-a săpat adînc în tuf şi pe care a fost, pare-se, înălţat un obelisc. Aş zice că amplasamentul unor mici şanţuri pentru plantat flori lîngă această platformă face improbabilă ideea că ea era un altar, dar alte variante rămîn posibile. Sigur că în Egipt obeliscurile erau folosite cîte două, dar în Italia ele erau obiecte exotice transplantate în cu totul altă paradigmă. Acum, în Roma (Pincio) se află un obelisc de granit roşu, cu patru texte hieroglifice, aparent prost traduse din latină şi sigur inscripţionate în Italia. Trei dintre inscripţii se referă la Antinous şi una zice că el se află „în acest mormînt din grădina care e proprietatea împăratului". Obeliscul a fost evident adus în Italia de Hadrian şi, deşi prezenţa lui în Roma e atestată încă din secolul al XVI-lea, devine foarte atrăgătoare ipoteza că el provine de fapt din *villa* („grădina") de la Tivoli. Acolo, el s-ar fi aflat în imediata proximitate a bietului Antinous.

Un istoric l-a numit pe călătorul Hadrian „împăratul fără odihnă". Ideea că Antinous odihneşte totuşi în *villa* lui de la Tivoli are o ciudată plauzibilitate. Chiar dacă „odihneşte" sună foarte creştin, iar efebul era, cu siguranţă, o mumie.

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Cultura de Wikipedia

Toată lumea știe faimoasa observație a lui Umberto Eco: „Rețelele de socializare dau drept de cuvînt unor legiuni de imbecili care înainte vorbeau numai la bar după un pahar de vin, fără a dăuna colectivității. Erau imediat puși sub tăcere, în timp ce acum au același drept la cuvînt ca și un premiat cu Nobel. Este invazia imbecililor. Televiziunea a promovat idiotul satului față de care spectatorul se simțea superior. Drama Internetului este că l-a promovat pe idiotul satului ca purtător de adevăr". Toată lumea este de acord cu această observație. Și totuși, nimeni nu renunță la rețeaua de socializare. Și totuși, nimănui nu-i trece prin cap să se deconecteze pentru tot restul vieții de la Internet. Bineînțeles, nici un om care aderă la părerea lui Eco și continuă să posteze pe Facebook nu-și poate măcar imagina că el, chiar el, fie și pentru o singură postare, poate fi „idiotul satului".

Mi se va spune că, pe lîngă inconvenientul semnalat de faimosul italian, există indiscutabile beneficii. Nu zic că Internetul nu are avantaje, dar zic clar că sînt departe de a fi indiscutabile. Dimpotrivă, zic că îndărătul fiecărui beneficiu zace o mare capcană, fie ea de ordin moral sau intelectual, în care omul recent cade fără șansă. E bine, de pildă, că ai la îndemînă, pe telefon, fel de fel de enciclopedii. Wikipedia e cea mai faimoasă. Auzi un nume de care n-ai mai auzit și îți trezește pe loc interesul, imediat poți afla cînd și unde a trăit și cam ce a făcut în viață. Îți trece pe sub ochi o referință și ai vrea rapid să mai faci un pas, să știi ce-i cu ea, imediat îți poți satisface curiozitatea. Ai de scris o denumire mai complicată dintr-o limbă străină, imediat afli cum se scrie corect. Nu-i rău. Este, însă, dezastruos să ajungi să crezi că, după ce consulți rapid Wikipedia, chiar știi!

Diferența dintre a ști cîte ceva despre un anumit subiect și a ști cu adevărat acel subiect este enormă, iar Wikipedia dă nefericitei naturi umane iluzia anulării acestei distanțe. În plus, Wikipedia este o enciclopedie făcută în spiritul corectitudinii politice de azi,

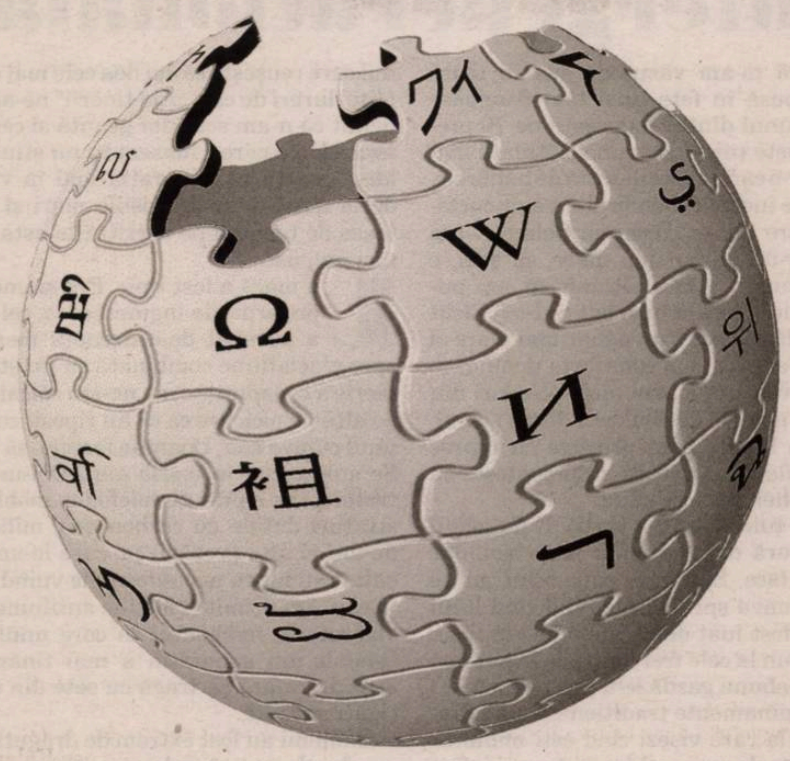

teze de doctorat, ba chiar că e plagiată la cel mai înalt nivel academic. Așa cum spuneam, ca orice alt produs benefic al Internetului, și Wikipedia ascunde o capcană în care omul recent cade cu seninătate. Cel care consultă rapid Wikipedia și apoi vorbește lumii cu convingerea că știe despre ce vorbește, bazîndu-se doar pe ce a „vizualizat" (nici măcar citit!) acolo, este chiar „idiotul satului ca purtător de adevăr", despre care vorbea Eco.

Mai departe, alchimia complicată a naturii omenești face ca opinia ignorantă, plecată dintr-o privire aruncată pe Wikipedia a „idiotului satului ca purtător de adevăr" să cadă în urechile multora drept mai convingătoare decît opinia savantă, plecată din ani de studii, a unui specialist. Cum și de ce se întîmplă asta este o altă temă de reflecție. Eu vreau, în aceste rînduri, să vorbesc despre altceva: despre unul dintre cele mai perverse efecte ale culturii de tip „Wikipedia".

Nu te pricepi, deschizi Wikipedia, citești trei minute ce scrie acolo și gata, te pricepi.

al istoriei rescrise după ideologia dominantă a timpului pe care îl trăim, o enciclopedie în care oricine, democratic, poate scrie, adăuga, corecta. Nu este, în nici un caz, produsul unui efort enciclopedic așa cum ne-au obișnuit secolele anterioare – de altfel, ideea este că secolele anterioare ne-au obișnuit prost, cu savanți care scriu numai ei. Greșit! Într-o enciclopedie a vremii noastre poate scrie oricine și tot oricine poate, apoi, contrazice, și tot așa. Că Wikipedia este, fatalmente, incompletă pare a fi cel mai mic neajuns al ei. Ei bine, deși aceste neajunsuri sînt vizibile din avion și nici măcar cei care o fac nu pretind altceva, Wikipedia reușește să dea celor mai mulți utilizatori impresia de infailibilitate totalizantă. Să ne înțelegem: cel care consultă rapid Wikipedia iese în cîștig doar dacă știe bine ce consultă și la ce poate folosi informația pe care o dobîndește astfel. Am impresia că cei care au lansat acest proiect erau de bună credință și chiar au vrut să pună la îndemîna omului de azi un instrument de rapidă informare și nu o sursă de cunoaștere adîncă, temeinică, fundamentată. De aceea, sînt șocat cînd aflu că Wikipedia devine sursă pentru

Și, ca să fiu mai elocvent, iau un exemplu. Nu chiar imaginar, dar îmbogățit de imaginația mea într-atît încît să fie clar.

Încep cu un mic ocol. Toată chestia cu Facebook este să te bage lumea în seamă, să te vezi cumva. De-aia succesul aparține unor inși care comit drăcii: ling cactuși, sar de pe casă direct în băița de bebeluș din curte, pupă șerpi veninoși pe bot, își filmează grăsimea de pe burtă executînd coregrafii pe *Bolero*-ul lui Ravel etc. Cum nu e chiar la îndemîna oricui să fie într-atît de țicnit, ăștia mai normali apelează la alte tehnici-șoc de creștere a vizibilității. Una dintre ele este să ataci frontal, cu tupeu, subiecte tari. Nu contează că nu te pricepi la ele – pe Facebook, ca pe orice altă scenă din lume, importantă e atitudinea. În plus, nepriceperea se vindecă repede cu Wikipedia. Nu te pricepi, deschizi Wikipedia, citești trei minute ce scrie acolo și gata, te pricepi. Să trecem la exemplul meu. Iei un subiect tare. Să zicem, fecioria Maicii Domnului. Subiect teologic care cere studiu serios și, mai ales, multă experiență religioasă. Subiect tare pentru că, pe de o parte, este în radical răspăr cu experiența omenească unanimă și, pe de altă parte, este extrem de sensibil pentru o grămadă de oameni credincioși, căci credința creștină fixează eterna feciorie a Mariei în centrul dogmei ei. Pe Wikipedia găsești imediat datele discuției. Ba chiar găsești cuvinte evanghelice (adică cuvinte grecești) explicate sumar. Păi, asta e formidabil – poți da imediat pe Facebook părerea ta completată cu ceva discuții lingvistice despre o limbă pe care nu o cunoști. Citești Wikipedia, vezi rapid cum e cu *adelphoi* și șochezi omenirea pe Facebook: Maria avea mai mulți copii, nu doar pe Iisus, deci nu putea fi perpetuu virgină! Acum, pînă și Wikipedia îți sugerează că există o îndelungată și savantă discuție pe acest subiect. Dacă ai fi de bună credință, mai degrabă te-ai simți stimulat să continui să citești și să te gîndești. Tu, însă, nu-ți pierzi vremea și dai bomba: Iisus avea frați, Maria nu era virgină, creștinii cred ca proștii! Sau o dai în forma actuală, cerînd explicații: „Ia să-mi explice mie X, Y și Z cum pot ei să fie creștini de vreme ce Biblia lor spune că Iisus a avut frați și tradiția le spune invers, cît de prost să fii?". Acest mod de a te apropia de o chestiune de o imensă delicatețe este specific vremii noastre, specific înmulțirii fenomenului „idiotul satului purtător de adevăr".

Vreau să fiu clar: nu este deloc de blamat acela care își pune mari întrebări, care exprimă îndoieli, care e cuprins de dileme. Este, însă, de blamat acela care pune mari întrebări, aruncă un ochi pe Wikipedia și le răspunde ritos, de la balcon. Răspunsul acesta nu poartă cunoaștere, ci opțiune ideologică (adică idei primite de-a gata) sau moft sau teribilism. Dar asta e treaba lui/ei – fiecare este liber să se arate celorlalți cum poftește, după cum ceilalți sînt liberi să „cumpere" sau nu ce li se livrează. Problema serioasă pe care o pune cultura de tip Wikipedia este însă aceasta: de unde să știe bietul utilizator de Facebook, cel care primește „adevărul" de la „idiotul satului", care-i opinia expertă și care-i opinia ignorantă? Iar șansa de a cădea în eroare crește mult dacă se întîmplă ca, din considerente diferite, utilizatorul să-l placă pe idiotul satului (să zicem, pentru că e activistul unui partid cu care utilizatorul simpatizează) și nu pe savant (care, să zicem, este activistul unui partid pe care utilizatorul îl detestă). Ei bine, la această întrebare voi încerca să răspund altă dată. Cînd voi fi și eu un pic mai lămurit...

În orice caz, pînă la Wikipedia, superficialitatea avea o conștiință de sine. După Wikipedia, superficialitatea a dobîndit conștiința falsă a profunzimii.

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Din RDG în RFG

Cîndva prin anul 1979, doi cetățeni germani din Republica Democrată Germană, Günther Wetzel și Hans Strelczyk, s-au apucat de meșterit. Destul de îndemînatici, cel de-al doilea chiar mecanic de meserie, au reușit să construiască, din ce materiale au găsit, un motor pentru un balon cu aer. Pentru a completa *construcția*, soțiile acestora s-au ocupat de partea propriu-zisă de balon, adică l-au confecționat din țesături și așternuturi vechi, astfel încît să se poată ridica și să poată sta în aer suficient. Suficient pentru ce?

După cum avea să se afle prin toamna anului 1979, cele două cupluri, alături de copiii lor, s-au urcat la bordul balonului cu aer cald construit de ei, pentru a zbura într-o călătorie unică. De-a dreptul unică. Balonul s-a înălțat și a rezistat cît a trebuit pentru a-i trece pe *călători* din Germania de Est în Germania de Vest, traversînd simbolul cel mai evident al divizării din timpul Războiului Rece, Zidul Berlinului.

Cu niște ani mai devreme, prin 1963, austriacul Heinz Meixner se afla în vizită la mama sa în Berlinul de Est. Tînărul conducea o mașină sport decapotabilă (mai exact, pentru cunoscători, un Austin-Healey Sprite Convertible). Greu de trecut cu vederea, mai ales în ochii corpurilor de gardă germane, ai zice. Însă austriacul nu a trezit nici o suspiciune în fața autorităților, care nici nu au observat că acesta demontase parbrizul, astfel încît să poată avea loc suficient. Suficient pentru ce?

La plecarea din RDG, Heinz Meixner trebuia să facă controlul aferent la granița cu RFG, doar că, în loc să oprească mașina, a accelerat la maximum trecînd cît ai clipi pe sub bariera menită să oprească autovehiculele. Avînd în vedere că mașina sport avea parbrizul dat jos, a avut loc să treacă și, pînă să reacționeze gardienii, tînărul deja traversase granița. Cu mama sa, care se afla ascunsă în portbagaj.

Pînă la reunificarea Germaniei din 3 octombrie 1990 au existat multe astfel de exemple, cele mai multe cu final nefericit, din păcate, dar totuși suficiente și cele pozitive. Suficiente pentru ce?

Poate pentru a dovedi că orice zid poate fi trecut, într-un fel sau altul.

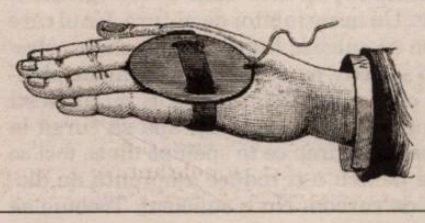

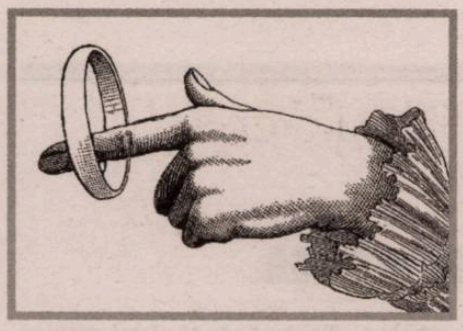

Selma IUSUF

legende **urbane**

O masă intergenerațională

Stau la masă și am pus la bătaie cel mai grațios comportament de care mă simt în stare. Sîntem, poate, vreo doisprezece oameni acolo, a fost o invitație venită oarecum neașteptat, genul de invitație pe care n-ai cum s-o refuzi. Majoritatea comesenilor, spre 70 de ani – eu și încă vreo trei-patru, plecați bine spre o maturitate glorioasă, sîntem văzuți drept „ăia tinerii".

Mi-e frică de mesele astea. Mă simt cumva obligată să fac un balet de amabilități, să scot adjective care să laude fripturile și sunete care să sublinieze pufoșenia nemaiîntîlnită a checului făcut de gazdă. Par a fi singura care se canonește în felul ăsta, restul celor ca mine se comportă mult mai firesc, nu ca la concursul ăsta de Miss Congenialitate în care m-am băgat singură. N-am nici o explicație pentru ceea ce fac. Am dat deseori vina pe o genă orientală care ar vrea să mulțumească pe toată lumea, dar am impresia că greșesc puternic. Ce te poate face, de pildă, să încerci să ușurezi jena unui ospătar ușor neatent care-ți aduce bere brună în loc de blondă mințindu-l că bine a făcut, că de fapt ți-ai dat seama că o brună îți lipsea? Nimic.

Tocmai pentru că sînt teribil de stresată în situațiile astea sociale, așezată cu persoane necunoscute la masă, totul se desfășoară într-un carusel ametitor în care conversațiile, clinchetele paharelor, mîncarea mîncată și chipurile oamenilor mi se amestecă groaznic în cap. Un hipersimț al realității și un simț al umorului serios distorsionat nu fac ca lucrurile să se așeze mai bine.

Așa că m-am văzut de sus în toată scena, pusă în fața unei tăvi frumoase în care unul dintre comesenii de 70 prezenta niște țuică de prune clătinată gălbior într-o carafă înconjurată de pahărele. Țuica de început. Seniorul a venit curtenitor spre mine: „Doamnă Selma, v-am pus într-un pahar mai mare, să știți, e foarte bună!". Am mulțumit cît am putut de mult, m-am întrebat ce l-o fi făcut să creadă că vreau un pahar mai mare și am fost atentă și la consoarta domnului, care privea scena prin niște ochelari din cei care măresc de douăzeci de ori ochiul. Părea o Bambi care privește cu reproș cum cealaltă căprioară se pregătește să se cherchelească pe bune.

Și da, țuica aia m-a turtit. E fix genul de băutură din care n-ai prea bea, dar n-ai ce face. Simțeam cum ochii mi se scurg cumva spre bărbie pînă cînd locul țuicii a fost luat de carafele de vin roșu, numa' bun la cele trei soiuri de fripură pe care preabuna gazdă le-a pus pe masă. O masă eminamente tradițională, una dintre cele la care visezi cînd ești mahmur și departe de mama. Lîngă cărnuri a fost piure bun, salată și chifteluțele de dovlecei pe care le iubesc, dar mi-e prea lene să le fac. Plăcinte cu brînză și spanac, checul pufos. Contribuisem și eu cu ceva dulciuri cumpărate în grabă și o sticlă de vin. Pe lîngă minunile alea gătite lent, darurile mele păreau niște ciurucuri. Mai puțin vinul însă, dacă mă întrebați pe mine. Cel din carafă era „făcut în casă, fără prostii și conservanți în el", exact genul care reușește să-mi dea cele mai cumplite dureri de cap. „Ăia tinerii" ne-am felicitat că n-am scos din geantă și cei trei avocado pe care-i luasem în nu știu care idee, pentru că generația mai în vîrstă de la masă n-ar da roșiile mari și gustoase de toamnă pe verziturile asta fără nici un gust.

La masă a fost tipic. Era și unchiul de formație inginerească, cel care a povestit de-a dreapta mea despre glaciațiune combinată cu nu știu ce teorie a conspirației, de ne-am călcat unii pe alții pe picioare ca să nu riposteze vreunul cumva sau, Doamne ferește, să rîdă. Se amestecau în teoria aia ADN-uri extraterestre, cipuri de telefoane mobile în straturi datate cu carbon acu' milioane de ani și alte grozăvii pe care le-am ascultat atent, cu matrafoxurile vuind deja în cap. Am primit și lecțiile antifumat învigorate în momentul în care unul sau celălalt din generația a mai tînără se strecura afară să tragă cu sete din două țigări deodată.

Oamenii au fost extrem de drăguți, miera dor de un prînz d-ăsta clasic cu seniori, eu m-am comportat exemplar și-am reușit să vărs la final doar un pic de cafea. Am primit țuică la pachet și miere. Sper să mă mai cheme.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Festivalul la final

În îndepărtata mea studență (să tot fi fost anii '70, din secolul abia trecut), am urmat un opțional de Lingvistică matematică, susținut de eminentul profesor Emanuel Vasiliu – lingvist, cărturar, filozof al limbajului și nu numai. Cursul avea alocate în programă două ore, dar practic nu dura mai mult de trei sferturi dintr-un ceas. Timp în care Profesorul umplea tabla cu formule și exemplificări, în paralel, din patru-cinci paliere de limbi străine, după care își lua rămas bun și pleca. Totul se desfășura sub semnul serenității absolute. Iar noi rămîneam mai tîmpi decît păsisem. Într-o seară, profesorul a venit însoțit de „prietenul" său – cel puțin așa ni l-a prezentat –, nimeni altul decît matematicianul Grigore Moisil, pe care și-l „asociase" în acest demers inedit. Explicațiile cu care între timp mă obișnuisem erau acum în plus susținute printr-un dialog care depășea demonstrația așternută cu creta, atingînd un domeniu "conex" – muzica. Ce a urmat face parte din alte sfere. Exemplificările în amănunt, criticile sau ovațiile în direct – de parcă atunci, în fața noastră, urmăreau *live*, din aceeași lojă, un concert –, totul cu o vioiciune, bucurie pînă la exuberanță, pe care ni le transmiteau tot în direct. N-aș putea să precizez cu exactitate de cînd am început „să frecventez" mai asiduu muzica clasică (deși, paradoxal, forțele centrifuge mă îndepărtau de orbită), cert este că aceste fascinante fulgurații de spirit incandescent mi-au dat de gîndit. Iar festivalul din acest an mi-a readus în minte două uluitoare energii catalizatoare la nivelul umanității.

Și dacă acest festival a fost *live*, și nu mimat, miracolul li se datorează domnului doctor Lucian David și echipei sale: dr. Mădălina Ilie (mîna a doua), dr. Andreea Gheorghiu (terapie intensivă), Amalia Calotă (acustician), Valentina Ioniță (secretară). Întreaga gratitudine.

Ruxandra MIHĂILĂ

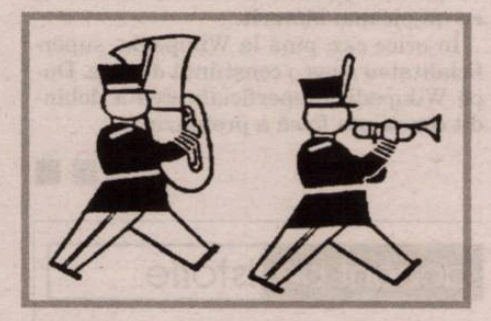

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Greta

Unii o susțin pe Greta Thunberg cu o ardoare care-ți dă fiori. Nu e nici o îndoială că acești susținători iubesc planeta și ființele umane aflate pe suprafața ei. Dar, cînd vezi anumite fețe, parcă n-ai vrea ca posesorii lor să te iubească și pe tine. Oamenii ăștia nu fac parte din lumea celor cu care ai sta de vorbă, la un pahar. Pe figurile lor se vede că, dacă ai încerca să-i contrazici o secundă, ai fi în mare pericol. Ba încă nici n-ai apuca să-i contrazici. Ar fi suficient să formulezi ceva microscopic diferit de felul în care o fac ei, și te-ai ars. Simți c-ar fi în stare să te scalpeze. Să te facă bucățele. Să te linșeze. Sau să te disprețuiască atît de mult și de veninos, încît să-ți ceri de unul singur ghilotina. Decît să suporți privirile alea în care ești degradat de pe orice treaptă a umanității, mai bine îți pui singurel șireangul de gît. Nu înainte de a-ți agăța și un carton (bineînțeles că din hîrtie reciclată) pe care ai scris cu mînuța ta: „Nemernic inconștient, sclav al corporatismului, bestie sinistră care nu crede în încălzirea globală".

Adică tu poți să fii chiar un ecologist convins. Un mare iubitor de natură. Unul care vrea să salveze lumea. Poate chiar colectezi selectiv, participi la campanii de plantat copaci și adunat gunoaie, nu folosești pungi de plastic, nu lași apa să curgă la robinet în timp ce te speli pe dinți, faci ce poți pentru a-ți reduce amprenta de dioxid de carbon. Nu e suficient. Trebuie să *crezi* în încălzirea globală. Să *crezi* cu tărie, să se vadă pe fața ta că n-ai nici un dubiu. Nu contează nimic altceva. *Credința* e primordială. Nu ceea ce faci pentru a fi mai bine pe planeta asta. Ești atît de păcătos încît pui o nuanță în discurs? Gata! Orice virtute ecologistă ai crede că ai avea se șterge din oficiu. Ești trecut în tabăra celor care vor arde în focul etern al efectului de seră. Acești fundamentaliști care transformă figura Gretei Thunberg în icoana dedesubtul căreia mărșăluiesc pe marile bulevarde ale capitalelor lumii sînt la fel de schimonosiți ca orice fundamentalist. Ei *cred* cu toată ființa. Nu mai au loc în suflete pentru nimic altceva. Greta e o figură mesianică, iar încălzirea globală e singura lor rațiune de a exista. Dacă, printr-o minune, problema asta s-ar rezolva, acești oameni n-ar mai avea nici un motiv să respire. S-ar trezi în culmea disperării, fără o cauză.

Alții o urăsc pe Greta Thunberg cu toată ființa lor. Nu contează că e o fată, că are 16 ani, că n-au vorbit cu ea niciodată, că n-o cunosc personal, că au văzut-o doar pe la televizor. Ei o urăsc. Pentru că li se pare un diavol marxist care vrea să se cuibărească, să se insinueze în icoanele sfinților adevărați. E un demon al noii ordini mondiale, un drac ascuns într-o rătăcită, într-o bolnavă din Scandinavia. Cei care o urăsc pe Greta Thunberg îi expun diagnosticele și vorbesc despre sănătatea ei mintală, așa cum ar spinteca un corp uman, i-ar scoate organele și le-ar ridica triumfător spre cer, cu mîini tremurînde, lăsînd sîngele să le picure pe fețe. Cruzimea și delirul lor pot fi cu greu cuprinse în cuvinte. Mii de comentarii mai întunecate decît orice coșmar năvălesc pe Facebook, aidoma gîngăniilor și șerpilor din filmele de groază. Cu toții au devenit specialiști în autism, sindromul Asperger, ADHD, tulburări de personalitate, psihiatrie generală, psihologie socială, tehnici de manipulare în media și, bineînțeles, teoria conspirației. Toți știu ce are „fata aia". Toți au consultat-o urgent, văzînd-o la televizor. „E un monstru" care vine dintr-o lume dereglată, că așa e „la ei, acolo". Te tîmpești de la noaptea polară, de frig, de zloată, ești într-o continuă depresie, bei alcool în loc de apă și faci copii „defecți la cap", care au ceva de spus în societate. Că așa e în părțile alea. Lumea „s-a tîmpit" și le dă dreptul copiilor să aibă și ei păreri.

Toată ura adunată în sufletele înecate de umilință, de vinovăție niciodată recunoscută, de frustrări adînci și de resentimente abisale, toată mizeria asta de nedescris se revarsă pe o copilă de 16 ani, care apare la televizor și vorbește despre salvarea lumii în care trăim. Iar cruzimea cu care unii năvălesc asupra ei în rețeaua socială, în discuții între cunoscuți și prieteni, o depășește cu mult pe cea a prădătorilor care se luptă pînă la ultima suflare în preajma unei prăzi inerte. Toate traumele copilăriilor, suferințele ascunse ale unor vieți care se consideră neîmplinite, fantasmele înspăimîntătoare, întregul cortegiu al gîndurilor dătătoare de fiori, tot puroiul ăsta dă năvală afară. Pentru că a găsit o victimă. Cu cît mai fragilă e ea, cu cît mai vizibile sînt vulnerabilitățile ei, cu atît mai feroce sună grohăituirile haitei însetate de sînge. Doar pentru că se poate. Numai pentru că e un prilej excepțional de a urina triumfător pe o victimă care e lipsită de orice șansă de a se apăra.

Mai sînt și cei cărora nu le pasă de Greta Thunberg. Cei care rămîn indiferenți. Unii o fac în mod autentic. Se uită la spectacol și tac. Alții mimează indiferența, tocmai pentru a ieși în evidență. Ei sînt indiferenții zgomotoși. Cei care vor să se știe despre ei că sînt calmi, neclintiți, total insensibili față de frămîntările prostimii. Ei nu mușcă momeala. Sînt mai isteți și se așază într-un loc de unde se văd bine taberele fundamentaliștilor. Dar țin morțiș să se știe public și să rămînă consemnat faptul că ei n-au mușcat. Greta asta e foarte enervantă, în multe feluri, pentru multă lume. Orice-ai face, tot trebuie să te poziționezi față de ea. Fie că vrei, fie că nu. Iar indiferența zgomotoasă, anunțată, e și ea o poziționare. La felul în care trăim acum, devine total neimportant ce mai are de zis cel care iese-n față. Actul ieșirii ocupă toată scena. Nu mai apucă nimeni să spună ceva. Vacarmul pornește imediat.

Petre GURAN

Gramofon. La înmormîntarea lui Radu Miclescu (1935-2019)

Gramofon! În vara lui 1990, Radu Miclescu făcea prima vizită la conacul Miclescu de la Călinești (Botoșani). Nu mai rămăseseră decît zidurile! Și totuși, în grajdurile monumentale de odinioară observă o inscripție pe perete. Se apropie și citește: *Gramofon!* Un pursînge arab, pe care îl primise cadou la șase ani. La șapte ani călărea deja pe el. La rechiziția cailor pentru front, Gramofon scăpase, fiindcă avea un picior scrîntit. În noaptea de 2 spre 3 martie 1949, Radu Miclescu este trezit din somn de către nevasta primarului cu mesajul: „Gramofon este înșeuat, călăriți spre Hîrlău, pe cîmpuri, și luați de acolo trenul. Mîine dimineața vin să vă aresteze". Și Gramofon l-a purtat ca vîntul și ca gîndul 60 km spre Hîrlău, unde a descălecat și s-a suit în tren.

De solstițiul de vară al anului 1935 se năștea la Călinești fiul aviatorului George Miclescu, nepot al omului politic conservator Ioan Miclescu și descendent al unui lung șir de mari vornici, mari logofeți, spătari și hatmani, dar și strănepot de frate ale mitropoliților Moldovei Sofronie și Calinic Miclescu. Apogeu al anului, apogeu al României Mari, vremea nașterii îi oferea micului cocon un caracter solar, exuberant, inflexibil. La acea vreme Călineștiul era, după amintirile sale, un rai pămîntesc, model de fermă agricolă modernă, cu unul din cele mai vechi și frumoase conace din România, restaurat în anii 1880 de bunica paternă, Alina Cantacuzino, nepoată a celebrului general conte Mavros, soră a doctorului Ion Cantacuzino și cumnată prin surorile sale cu doi prim-miniștri ai României. Nimic nu prezicea furtuna socială și geopolitică care urma să pună capăt nu numai strălucirii acelei lumi, ci chiar să ducă spre suprimarea fizică a oamenilor care o reprezentau. Naționalizarea tuturor proprietăților și pauperizarea prin reformele monetare au fost urmate de arestări. Licean, Radu Miclescu se pregătea cu cîțiva colegi să sprijine rezistența anticomunistă din munți. Din cauza unei indiscreții, grupul de elevi este arestat, trecînd prin anchetă în Calea Rahovei, apoi prin Jilava, lagărul de triaj Ghencea, lagărul de muncă forțată de la Bicaz, penitenciarele-spital de la Văcărești și Tîrgu Ocna. În lagărul de muncă de la Bicaz, în fața regimului de exterminare, refuză să mai iasă la muncă. Oricum îi stătea în față moartea, lentă sau rapidă! Îndrăzneala îi este răsplătită și pleacă spre alt penitenciar. După eliberare, își termină studiile liceale, dar i se interzice să facă studii superioare. După trei ani de respingere la proba orală a Facultății de Arhitectură, deși reușea probele scrise, i se propune să semneze un angajament de colaborare cu Securitatea. Refuză și este destinat reeducării prin munca de jos și noi perioade de detenție politică.

Cu toate acestea, supraviețuirea în închisoare se datorează unei coincidențe tulburătoare. După refuzul de a presta muncă forțată, urmat de o stare de leșin, este adus în infirmeria lagărului. Acolo îl întîmpină o doctoriță cu întrebarea de unde provine, iar el răspunde Călinești (în loc să răspundă București, ultima lui reședință de unde fusese arestat), iar doctorița îi răspunde, cu un surîs plin de subînțeles: „Eu sînt fiica părintelui Grigoraș, care v-a botezat". Urmează un diagnostic de tuberculoză, care l-a scos în cele din urmă din universul concentraționar.

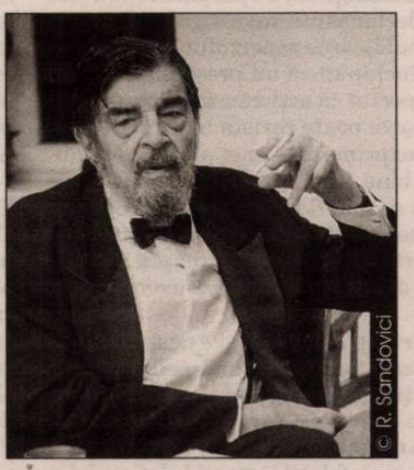

Căsătoria cu Maria-Ioana Flondor, nepoata lui Iancu cavaler de Flondor, protagonistul unirii Bucovinei cu România, deschide perspectiva emigrării, întrucît educația nemțească a familiei Flondor îi asigura Mionei încetățenirea germană. Și totuși, după ce-i plecase soția în R.F. Germania, patru ani, din 1969 pînă-n 1973, a tergiversat Republica Socialistă România eliberarea lui Radu Miclescu, proscrisul patriei proletare, din raiul comunist.

Cîteva locuri de muncă efemere la Frankfurt, în cele din urmă șomajul îl determină pe Radu Miclescu să încerce o aventură într-un depozit de mobilă veche și degradată. Cu un simț estetic ieșit din comun, identifică piese potențial valoroase, pe care le restaurează și le revinde. Așa se naște cel mai important salon de antichități din Frankfurt. Are 42 de ani, se află *nel mezzo del cammin della sua vita*, iar tema vieții lui devine *restaurarea*, mai precis reaprinderea tăciunilor din cenușă. Cele mai frumoase piese dintre cele pe care le găsește în podurile caselor vechi le păstrează pentru sine. De fapt, nu pentru sine, ci pentru Călinești!

Odată cu Legea 112/1995 se ivește șansa recuperării imobilelor naționalizate. Conacul de la Călinești este abandonat, dar regimul Iliescu încearcă repede să-l reocupe cu un azil improvizat. Radu Miclescu e mai rapid și-și ocupă conacul. Dar cui îi trebuie o ruină în ruralul uitat de istorie al nordului Moldovei, polul sărăciei și al subdezvoltării în regimul tranziției? Voință, inteligență, energie puse în slujba un proiect de neînțeles pentru autorități, ba chiar pentru prieteni.

Răspunsul vine parțial în 2005, la inaugurarea conacului restaurat. Și nu e vorba numai de restaurarea unor ziduri, ci de reamenajarea și remobilarea conacului cu puținele obiecte salvate din acesta și din casele bucureștene ale familiei sale, dar mai ales cu o colecție proprie care reproduce universul stilistic al primei jumătăți a secolului al XIX-lea, atunci cînd familia se afla la vîrful puterii. În discursul său, Radu Miclescu enumeră patru motive pentru care a readus la viață conacul de la Călinești: din dragoste pentru locul în care s-a născut, ca pe un martor al stilului de viață al celor care au condus Țările Românești medievale și au făurit România modernă, ca pe un gest de adio al boierimii, de la România recentă, motivații nobile, și una mai puțin nobilă, zice el, revanșa față de comunism. Ce înseamnă această revanșă? Un spațiu artistic unic în România, o fermă agricolă de succes, săpături arheologice cu ocazia restaurării conacului și a celor două biserici de pe raza moșiei vechi, la Călinești și la Cervicești, locuri de muncă pentru cei tineri și harnici, dar și ajutoare de hrană și medicamente pentru cei bătrîni sau săraci. În cei cincisprezece ani de la inaugurarea conacului, sute de prieteni, intelectuali, artiști, jurnaliști, oameni politici și înalte figuri bisericești i-au călcat pragul și au fost găzduiți cu un protocol din lumi uitate. Inimoasă și blîndă revanșă, nu? Radu Miclescu lucra la mai mult decît restaurarea unor ziduri.

Dar în discursul său inaugural mai figurau trei noțiuni-cheie: „praful și pulberea", „reînviere efemeră", „umilințe indescriptibile". Cît de efemeră va fi reînvierea conacului de la Călinești? În memoriile deocamdată manuscrise, printre primele lui amintiri figurează o imagine a învierii lui Lazăr, pe care a văzut-o într-o Biblie ilustrată pentru copii și l-a impresionat. Nedumerit se întreba: „De ce a înviat Lazăr? La ce bun?". Iisus răspunde acestei întrebări, cînd i se anunță boala lui Lazăr, dar El nu se grăbește să-l vindece: „Această boală nu este spre moarte, ci spre slava lui Dumnezeu, ca, prin ea, Fiul lui Dumnezeu să-și arate slava" (Ioan 11, 4).

Izgonit din paradisul copilăriei sale, Radu Miclescu a căutat toată viața să-l restaureze. Că a făcut-o, cu o tenacitate surprinzătoare și într-o formă care smulge un sunet de admirație oricărui vizitator, rămîne în imanent, de ce a făcut-o ne trimite spre transcendent. Adormind în camera în care s-a născut, prohodindu-se în camera în care s-a botezat, așezîndu-se lîngă strămoșii săi din veac, Radu Miclescu mărturisește că multe se arată celui ce va răbda pînă la capăt. Dar ce i s-a arătat lui Radu Miclescu? În restaurarea sa minuțioasă, Radu Miclescu căuta o urmă, un semn, o poartă, un Gramofon care să-l ducă înapoi acolo unde îl chema acel dor mistuitor.

Rămași în imanent, noi atît am văzut, că, la echinoxul de toamnă, în zodia Balanței, așezat lăuntric în echilibru, pregătit cu merindele duhovnicești, și-a luat dezlegare de la mitropolitul Moldovei pentru a reîncăleca pe Gramofon înaripat.

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Epifania credinței

O seară tîrzie de sîmbătă în piața bazilicii Santa Maria din cartierul roman Trastevere: ca de obicei, valuri de turiști și localnici inundă străduțele medievale; se înfiripă *ad-hoc* cercuri în jurul unor mimi sau muzicanți itineranți, terasele de jur împrejur, la parterul unor prestigioase palate, sînt doldora de clienți, fîntîna centrală este asediată de tineri. În această mare pestriță și hedonistă, mulți privesc pentru o clipă mozaicurile de pe fațada medievală a bazilicii: Fecioara tronează cu pruncul în brațe, personajele reprezentate de-a dreapta și de-a stînga sa, purtînd coroane sau ulcioare, se disting însă mai greu. Dintr-odată, de sub portalul construit de Carlo Fontana, porțile centrale ale bazilicii se deschid larg și, în contrast cu noaptea care învăluise afară totul, apare inundată de lumină absida faimoasă a altarului, cu Hristos ținînd după umeri întruchiparea Bisericii, cu scenele bizantinizante ale vieții Fecioarei, atribuite lui Cavallini, cu straturile de pictură barocă și modernă. Nu era un gest de benevolență față de turiști la o oră cînd toate lăcașurile de cult erau de mult închise, ci începutul liturghiei de seară într-o bazilică arhiplină.

Din piață, privirea captată imediat de mozaicul absidal putea parcurge ușor toate registrele. Altarul era organizat în jurul unui episcop, în fața icoanelor ortodoxe aflate de-o parte și de alta erau aprinse lumînări, oameni de toate vîrstele ocupau fiecare colț disponibil, așezați și pe treptele din fața micilor altare laterale. Nu era un eveniment, nici o sărbătoare anume. O seară obișnuită în mijlocul unui cartier care în toate anotimpurile colcăie de lume și de alte griji. Surprinzător era firescul acestei prezențe intense și strălucitoare care nu inunda piața, nu scotea nici un sunet în afară, ci lăsa să se vadă cu un calm desăvîrșit, în agitația înconjurătoare, propria lumină și ordine, pe fundalul stratificat al splendorilor tradiției. Ca să auzi și să simți ce se petrecea înăuntru, trebuia să intri pe sub portic, străjuit de mărturiile arheologice ale primelor secole, și să treci pragul bazilicii. Altminteri, rămîneai cel puțin pentru o clipă hipnotizat de frumusețea irezistibilă care se înfățișa celor din afară. Cumva și aceștia, odată ajunși în raza frumuseții dinlăuntru, dobîndeau o altă stare, ieșeau din ei înșiși și uitau pentru cîteva momente de viermuiala paroxistică. Nici artiștii ambulanți nu concurau ce se petrecea în bazilică, deși ar fi putut s-o facă. Un fel de respect discret îi traversa pe toți, fie că își continuau cina, fie că își trăgeau sufletul după o zi de hălăduire, fie că se plimbau ținîndu-se de mînă sau îmbrățișați.

Față în față stăteau două spații pline, clar delimitate, dar care făceau loc unei întrepătrunderi de o seducătoare naturalețe. Pentru cei dinăuntru, care ascultau Evanghelia despre bogatul nemilostiv și săracul Lazăr, lumea exterioară nu exista, nimic din ea nu pătrundea în incinta bisericii în afara umbrei răcoroase a unei nopți de septembrie. Pentru cei de sub cerul liber, miezul luminos întrevăzut prin portic nu putea să nu existe: era între ei, în fața lor, cu o intensitate de neocolit, însă fără paradă sau superioritate. Acolo, în Trastevere, avea loc epifania credinței din toate timpurile: deși distincte, cu reguli și ritualuri sau în lipsa lor, cele două spații formau totuși o singură lume, în care fiecare se înscria cu arabescul propriei libertăți. Era greu să nu-ți imaginezi că scene de felul acesta se petrecuseră secole de-a rîndul, de cînd creștinii i-au cerut împăratului roman să le acorde dreptul de a-și zidi o biserică în acel loc în care, spuneau ei, a izvorît din pămînt ulei – semn mesianic al milostivirii divine. Credința, chiar și în veșmintele sale somptuoase, față de care, iată, nici săracii, nici bogații, nici tinerii neconformiști, nici vîrstnicii pîndiți de scepticism nu manifestau vreo rezervă, este esențialmente o formă a milostivirii: chipul sub care Dumnezeul creștinilor s-a descoperit. El e prezent pentru toți, e proximitatea însăși, în același timp discretă și împărătească. Porțile sînt deschise peste tot chiar și în lumea noastră...

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător în istoria religiilor. Cea mai recentă carte publicată:* Corpul îngerilor. Fragmente dintr-o istorie a ierarhiilor cerești, *Humanitas, 2017.*

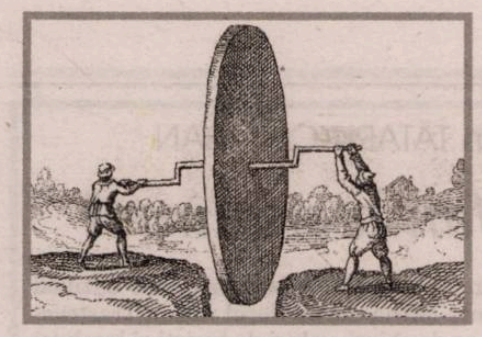

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Președinte la apă

Atunci cînd președintele Lyndon Johnson și-a anunțat decizia de a nu mai candida pentru un al doilea mandat, primii care au fost șocați de decizie au fost consilierii săi. Nu fuseseră informați în prealabil. Au aflat de la televizor la finalul unui *speech* al cărui subiect era cu totul altul.

Era 31 martie 1968, iar Johnson răspundea astfel criticilor care îi reproșau tot mai insistent extinderea operațiunilor militare din Vietnam.

Partidul Democrat, care îl propulsase în funcția de vicepreședinte al lui lui J.F. Kennedy și mai apoi ca succesor al lui, părea în pragul unei implozii, deși, pe orice standard al vremii sau al istoriei, reformele liberale ale lui Johnson sînt printre cele mai semnificative din secolul 20. Persoana sa a fost esențială pentru legislația privind drepturile civile, pentru cea privind asistența medicală și pentru atenția acordată dezvoltării rurale. A pus în practică și un așa-numit „război împotriva sărăciei" care a făcut ca milioane de americani să își vadă standardul de viață ridicat în doar cîțiva ani. Ajutat și de o economie în creștere, conceptul de „Mare Societate" – o viziune incluzivă asupra Americii acelor vremuri – a avut atît de mare succes încît a transformat fundamental Statele Unite. Efectele sale se văd pînă azi.

Și totuși, cariera politică a lui Johnson a luat sfîrșit înainte de vreme. A plătit pentru interpretarea greșită a contextului intern din ce în ce mai defavorabil intervențiilor militare prin tot felul de locuri exotice în Asia.

Înainte de vreme a luat sfîrșit și cariera urmașului său. Richard Nixon s-a prăbușit în cenușa scandalului Watergate pentru vina de a fi călcat în picioare regulile jocului.

Întrebarea firească e dacă, aflat în pragul punerii sub acuzare de către Congres, actualul președinte american va face același lucru și va renunța pentru a evita umilința unei bătălii de uzură pe care ar putea fie să o piardă, fie să o cîștige cu costuri incalculabile pentru spațiul public american.

Răspunsul scurt e că istoria nu se repetă. Asta în ciuda tuturor clișeelor pe care le auzim zi de zi.

Dacă plecăm de la premisa că Donald Trump e un președinte cu valori asemănătoare unora dintre predecesorii săi, foarte probabil n-am vorbi despre un președinte azi. Ar fi renunțat la candidatură în timpul campaniei electorale la momentul scandalului „Planet Hollywood" în care un mic citat sordid a funcționat ca o uriașă subliniere a caracterului persoanei Trump. De altfel, atunci au fost republicani care i-au cerut să renunțe, urmînd ca torța să fie dusă mai departe de actualul vicepreședinte Mike Pence. Nu a făcut-o.

Alt moment pentru o posibilă renunțare a fost declanșarea investigației Russiagate și publicarea raportului Muller. Cine și-ar fi închipuit că un președinte american suspectat că acționează ca un minion al Moscovei poate rezista în funcție după simpla exprimare a unei astfel de bănuieli? Ei bine, Trump a făcut-o. Motive de demisie ar mai fi fost – batjocorirea unei persoane cu dizabilități, ambiguitățile de raportare la extrema dreaptă rasistă, refuzul de a-și face publică averea și altele.

Trump a rezistat și e destul de clar că o face nu numai pentru că întreaga sa viață a fost obișnuit să lupte cu adversari care l-au luat, uneori pe bună dreptate, în rîs, dar mai ales pentru că e încă folositor partidului care l-a trimis la Casa Albă. La umbra lui Trump, agenda internă republicană avansează. Scopul scuză mijloacele, cum ar veni.

Însă, chiar în condițiile de polarizare extremă care caracterizează azi politica americană, apar primele semne de schimbare. E deja evident că după publicarea convorbirii dintre Trump și președintele Zelinski al Ucrainei, în care cel de-al doilea era presat să ia măsuri pentru anchetarea unei companii în care a fost implicat fiul lui Joe Biden, în tabăra republicană loialitatea față de președinte începe să se știrbească.

Citat de BBC, un membru republican al Camerei Reprezentanților a calificat conversația drept „îngrijorătoare". O afirmație prudent-neangajantă, dar semnificativă.

Mai mult, liderul majorității republicane din Senat, Mitch McConnel, a explicat deja că, în cazul în care Camera Reprezentanților va merge mai departe cu punerea sub acuzare a președintelui, Senatul nu are de ales și trebuie să judece procesul. O banalitate procedurală, la prima vedere, însă același McConnel este cel care în 2016 a ținut pe loc o nominalizare prezidențială la Curtea Supremă pînă cînd locatarul de la Casa Albă s-a schimbat.

Va demisiona Trump? Judecînd strict după comportamentul maniacal de pe Twitter din ultimele zile, președintele nu-și pune deocamdată această problemă. E clar însă că la Casa Albă se instalează o oarecare panică. Și nimic nu subliniază mai bine această senzație decît sugestia (făcută într-un *tweet,* cum altfel?) că punerea sub acuzare ar putea duce la un război civil.

Tranzacțional și fără altă ideologie reală decît aceea a autopromovării, președintele american se afundă în mlaștina pe care a promis, fără să se țină de cuvînt, că o va seca. Dacă vreodată își va pune problema renunțării la politică, atunci foarte probabil asta se va întîmpla ca urmare a unei negocieri în care pe masă va fi un beneficiu personal direct. Cum ar fi libertatea.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

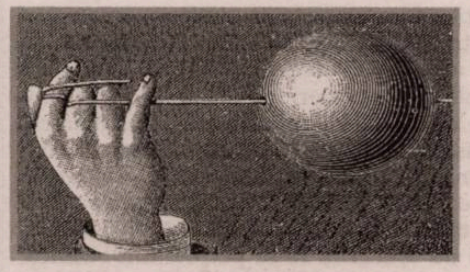

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Cultura pe deficit

„Guvernul înțelege să facă din domeniul culturii o prioritate a acțiunii sale." Cine a avut curiozitatea să citească Programul de guvernare, documentul acela sacrosanct în numele căruia s-au schimbat miniștri, s-au restructurat instituții și s-au schimbat legi importante peste noapte, prin ordonanță de urgență, va descoperi că secțiunea dedicată culturii se întinde pe vreo opt pagini (din 278, cît are întreg documentul). De la începutul legislaturii și pînă acum, au fost deja patru miniștri ai Culturii.

Crize mai mici sau mai mari apar peste tot. Și, mai mult decît banii, lipsesc viziunea și înțelegerea domeniului. În absența lor, ministerul se mulțumește să finanțeze principalele instituții aflate în subordine și să suporte cheltuielile cîtorva evenimente majore – dar pînă și aceste angajamente, de altfel, minimale, par de nesuportat. Că banii sînt puțini, o știm cu toții: tot ceea ce reușește să facă ministerul e să întrețină o rețea încă relativ vastă de instituții, în stare de funcționare la cota de avarie. Cele aflate în subordinea directă a ministerului se află în situație de dependență (aproape) totală. Dependența se transformă adesea în subordonare.

M-am întrebat în mai multe rînduri, și nu doar retoric, la ce folosește Ministerul Culturii. Mai ales în momente de criză, cînd intervenția ministerului ar fi esențială (dar cînd nu e criză în cultură, în România?) și instituția, în loc să intervină, dă dispoziții inutile ori aberante cu privire la economisire, întrebarea capătă un substrat amar și sarcastic.

În 1959, cînd a fost numit ministru al Culturii – la vremea aceea, un portofoliu cu totul nou –, André Malraux și-a propus următoarele: să acționeze astfel încît „operele capitale ale umanității să devină mai accesibile", „să asigure o audiență cît mai vastă patrimoniului cultural" și „să favorizeze crearea de noi opere de artă". Această misiune – ofertantă, căci permite noi redefiniri și „resetări" ale țintelor – a fost preluată și urmărită de toți cei care i-au urmat lui Malraux la conducerea Ministerului Culturii („naționale" sau nu, „al patrimoniului", „al comunicării" – căci denumirea instituției s-a tot schimbat). Ea stă la baza oricărei acțiuni culturale, este referința absolută în materie de strategie. În epoca marilor proiecte din vremea lui Mitterrand s-au înființat numeroase instituții noi. Bugetul pentru cultură s-a mărit considerabil, astfel că în timpul celor două mandate de ministru, Jack Lang a putut „inventa" (și, mai ales, finanța) marile festivaluri și evenimente care fac „brand-ul" culturii franceze de astăzi. Nu toate statele din Europa au un minister dedicat afacerilor culturale. Și nu pretutindeni e un minister de sine stătător. Acolo unde el există, misiunea instituției este de a proteja creația, patrimoniul și de a favoriza accesul cît mai larg al publicului.

În România, „excepția culturală" și tot ceea ce implică ea par să fie acceptate. Cel puțin la nivel declarativ. Lucrurile devin complicate în momentul în care conceptul e transpus în politici culturale autentice. Problema nu ține de procentul mic din buget acordat Ministerului Culturii, ci de modul în care sînt redistribuite aceste fonduri. Ministerul însuși, în loc să genereze politici publice și bune practici, se rezumă doar la rolul de gestionar al unui buget oricum infim. Instituția își subminează singură rațiunea de a fi, prin nepriceperea, delăsarea, incompetența, incapacitatea celor care o gestionează. Recent, ministrul Daniel Breaz a transmis instituțiilor subordonate o adresă prin care le cere măsuri pentru reducerea cheltuielilor – inclusiv propuneri de modificări ale legislației. În numele economisirii banului public se induce ideea, ba chiar li se cere să-și finanțeze activitatea preponderent din surse proprii. Adică autofinanțare. Această obsesie a încadrării în deficitul de 3% preconizat de guvern, această obsesie a respectării unor estimări făcute pe genunchi vine pe fondul unei precarități sistemice. Cultura a funcționat mai mereu pe deficit. Ceea ce a făcut ca acțiunile heirupiste, bugetate opulent (de tipul Centenarului), să pară încă și mai ridicole.

Directorul Teatrului Național din București, Ion Caramitru, i-a transmis ministrului Daniel Breaz o lungă scrisoare în care analizează, pe larg și tranșant, consecințele acelei adrese. Și în care explică în amănunt de ce nu poate funcționa propunerea ministerială. Cît despre autofinanțare, ea presupune o schimbare de sistem, o totală resetare care, odată inițiată, ar duce inclusiv la autosuspendarea Ministerului Culturii...

dosar DILEMA VECHE
Coordonator: Andrei MANOLESCU

Profesorii, în amintiri

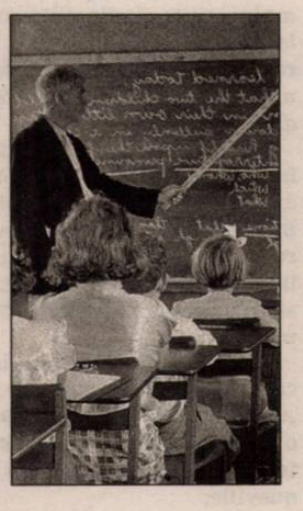

Texte și opinii de:

● Cristian PREDA (profesor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București)
„Cîțiva dintre profesorii mei"
● Mirel BĂNICĂ (cercetător în domeniul antropologiei religiilor)
„Trei profesori, un destin"
● Adrian STĂNICĂ (jurnalist de știință și cercetător GeoEcoMar)
„I-am înțeles mai bine cu trecerea anilor"
● Monica ONOJESCU (profesoară de limba și literatura română)
„O revenire la valorile educației de dinainte de 1968" – interviu
● Adrian ARDELEAN (jurnalist)
„Prima zi de școală și alte tribulații"
● Cătălin LENȚA (jurnalist)
„Plăcere și chin"

argument

Profesorul de peste vremuri și sisteme

DILEMA VECHE
Profesorii, în amintiri

Au început iar școala și s-au deschis din nou și porțile facultăților. Avem în continuare (și deja de decenii) necazul nesfîrșitelor reforme fără fond și al nenumăraților miniștri care s-au succedat la Educație. Ne plîngem întruna că școala nu mai e ce-a fost, că, în general, educația s-a dus de rîpă. Sistemul actual, toată lumea pare să fie de acord, e la pămînt. De fiecare dată, însă, cînd se pune problema ce e de făcut, apar cîte capete, atîtea idei. Drumul care ar trebui urmat nu e clar. Școala duce lipsă de disciplină, de seriozitate, de conștiinciozitate din partea elevilor și a profesorilor, sau de idei, de libertate și creativitate? Răspunsul pare complicat. Recurent apare totuși ideea că, la urma urmelor, lucrurile depind de fiecare învățător și profesor în parte, de harul și dăruirea fiecăruia. Și e evident că oricare dintre noi am avut profesori mai buni sau mai răi, indiferent din ce generație facem parte, indiferent că am făcut școală în timpul regimului comunist, în tulburea perioadă de tranziție de după 1989 sau în mai noile condiții ulterioare aderării la Uniunea Europeană. Unii dintre acești profesori, din oricare asemenea perioadă, chiar ne-au putut influența carierele într-un fel sau altul. Alții ne-au marcat pur și simplu memoria, în bine sau în rău.

În preajma debutului de an școlar, ne-am propus așadar să nu mai vorbim, ca în alte dăți, despre sistemul de educație cu marile lui probleme, ci să-i amintim pe profesori. Să încercăm să alcătuim o mică galerie de portrete în care să-i pomenim pe cei de la care am învățat să învățăm sau să fim oameni ori cetățeni onorabili și pe cei de la care, vrînd-nevrînd, am învățat cum n-ar trebui să fim. Sperăm că dintr-o asemenea serie de povești ne vom face implicit o oarecare idee și despre cum ar trebui să fie școala sau facultatea, în general, despre ce ar fi de dorit din partea profesorilor, despre efectele pe care le-au avut diversele stiluri sau atitudini ale acestora. E vorba atît despre învățători sau profesori simpli, al căror destin este să rămînă doar în memoria propriilor elevi, cît și despre profesori cu nume celebre pe plan mondial, oameni din ale căror vaste cunoștințe unii dintre colaboratorii noștri au reușit să se împărtășească. (**Andrei Manolescu**)

BARBURISME

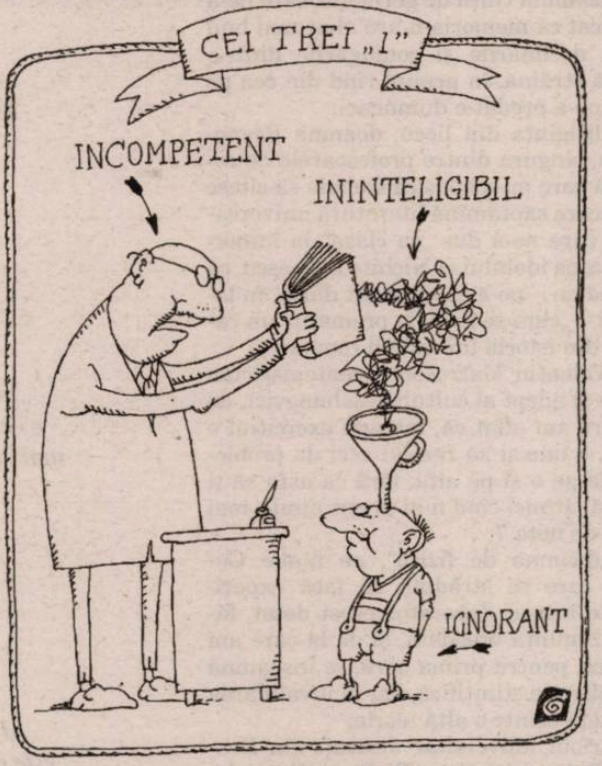

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată joia viitoare.

Cristian PREDA

Cîțiva dintre profesorii mei

Am mers opt ani la o școală din Berceni, patru – la liceul „N. Bălcescu“ (azi „Sfîntul Sava“) și alți 12 ani la trei facultăți – mai întîi la Universitatea din București, apoi pentru master la Sorbona, iar pentru doctorat, tot la Paris, la École des Hautes Études en Sciences Sociales.

Am avut două învățătoare în ciclul primar, cam 15 profesori în gimnaziu, în jur de 20 la liceu (la specializarea matematică-fizică) și vreo 30 în facultățile de filosofie și științe politice urmate în țară și în Franța. De la fiecare dintre profesorii mei am luat cîte ceva bun. Nu-i pot evoca aici pe fiecare în parte. Am ales doar cîțiva dintre cei care m-au format, și anume pe:

...doamna Mursa, prima mea învățătoare, care mi-a cerut atît de insistent să scriu caligrafic încît și azi, de cîte ori încerc să descifrez ce-am mîzgălit de mînă, îi aud vocea calmă, dar fermă: „Mai drept și mai clar, Cristi, mai drept și mai clar!“;

...domnul Roland Cristescu, dirigintele din gimnaziu, care ne învăța franceză inclusiv prin teatru – așa am ajuns să capăt un rol într-o adaptare a romanului *Tartarin din Tarascon!* – și care m-a încurajat să caut în revista *Pif* un francez, cu care am început să corespondez imediat ce am împlinit 11 ani, pe care l-am întîlnit prima dată cînd aveam 25 și cu care am rămas în legătură pînă astăzi;

...profesoara de limba română Matilda Mincu, care ne-a convins pe mine și pe ceilalți colegi că gramatica înseamnă disciplină și că, dacă nu ne-o însușim „la perfecție“ pînă la 11-12 ani, nu vom putea vorbi îngrijit și corect niciodată;

...profesorul de fizică al cărui nume, din păcate, l-am uitat (Lăzărescu?) și care ne-a spus prin clasa a șaptea că „nu ne dă drumu' la meci“, deși jucam cu Anglia, fiindcă există fizică fără fotbal, dar nu și fotbal fără fizică;

...doamna Guțu de germană, care ne-a explicat că memoria n-are aliat mai bun decît declinările și conjugările dintr-o limbă străină, în primul rînd din cea pe care ne-a predat-o dumneaei;

...diriginta din liceu, doamna Pavnotescu, singura dintre profesoarele de română care mi-a spus că trebuie să citesc în fiecare săptămînă literatură universală și care ne-a dus „cu clasa“ la înmormîntarea idolului ei Nichita Stănescu, ca să vedem – ne-a explicat tot dînsa, în lacrimi – „cum se încheie prematur un capitol din istoria literaturii române“;

...Valentin Matrosenco, matematician sever și adept al cultului stahanovist, de la care am aflat că, întrucît exercițiul e sfînt, e musai să rezolvi zeci de probleme de pe o zi pe alta, fără ca asta să-ți aducă, atunci cînd n-ai greșit nimic, mai mult de nota 7;

...„doamna de fizică“, pe nume Godini, care se străduia să facă experimente într-un laborator prost dotat, fără a renunța vreodată, și de la care am înțeles, pentru prima oară, ce înseamnă o explicație științifică, dar și invalidarea acesteia printr-o altă teorie;

...trioul universitar alcătuit din Dragan Stoianovici, Petre Bieltz și Gheorghe Enescu, cu care am studiat temeinic logică simbolică și teoria sistemelor logice, pînă în clipa în care am realizat că m-am străduit o lună întreagă să demonstrez o teoremă deja demonstrată într-un mod mult mai elegant;

...profesorul de istoria filosofiei Gheorghe Vlăduțescu, care preda *Metafizica* lui Aristotel în cheie hegeliană și care m-a îndrumat spre filosofia medievală, apoi spre Nicolaus Cusanus și opera lui teologică;

...Ligia Bîrzu și asistentul ei din acea vreme, Pupi Nistor, care mi-au arătat că paleoliticul nu e o pre-lume, ci parte a universului nostru omenesc;

...distinsul domn Mircea Flonta, care preda epistemologie și ne-a făcut să înțelegem că reflecția filosofică reclamă claritatea distincțiilor conceptuale și unul dintre foarte puținii profesori care au acceptat să ne primească de Crăciun cu colindul, într-o vreme cînd sărbătoarea era pusă sub interdicție publică;

...sociologul Ion Ungureanu, primul care mi-a vorbit despre Tocqueville și Raymond Aron, cu cîteva luni înainte de Revoluția din decembrie '89, după ce ne îndrumase – pe mine și alți cîțiva studenți – într-o cercetare a presei românești la Biblioteca Academiei, apoi într-una de teren, în care am aplicat chestionare în satele din jurul Bucureștiului;

...Lucian Boia, singurul dintre istoricii audiați în facultate care n-a îmbrățișat o abordare cronologică a modernității, ci ne-a explicat problemele pe care modernii și le-au pus, fără a avea un răspuns definitiv, și în primul rînd problema cum reușește o revoluție;

...Radu Toma, profesor de franceză din facultate, de la care am învățat cum se folosesc dicționarele atunci cînd traduci;

...psihologul Paul Popescu-Neveanu, care ne putea vorbi liber, în fiecare săptămînă, cîte trei-patru ore, fără să ne plictisească;

...sociologul Lazăr Vlăsceanu, titularul unui curs de pedagogie, din care am aflat, de fapt, cum este structurată lumea instituțiilor occidentale;

...Sorin Vieru, care mi-a devenit profesor de istoria filosofiei imediat după Revoluție, pentru un seminar despre Platon, și care m-a recomandat pentru bursa guvernului francez, cu ajutorul căreia am plecat la Paris în toamna lui 1990;

...doamna Hélène Vedrine, specialistă în filosofia Renașterii și bună cunoscătoare a operei lui Ioan Petru Culianu, care mi-a îndrumat cercetarea masterală la Sorbona, punîndu-mă în legătură cu Maurice de Gandillac, marele comentator francez al operei lui Cusanus;

...colega doamnei Vedrine, Paulette Carrive, care preda gîndirea politică engleză modernă și cu care am deslușit – pe parcursul unui an – textul celui de-al *Doilea tratat despre guvernare* al lui Locke, într-o mică sală din Facultatea de Filosofie de la Sorbona;

...dragul meu îndrumător de doctorat, Pierre Manent, pe care mai întîi l-am citit în colecția lui Sorin Antohi de la Humanitas, pe care l-am văzut prima dată „în carne și oase“ la o conferință ținută la Collège de France, pentru a-l întîlni apoi la seminarele săptămînale de la École des Hautes Études en Sciences Sociales, ca și în discuțiile *tête-à-tête* pe marginea numeroaselor variante ale tezei mele de doctorat despre critica totalitarismului, citite și adnotate cu atenție, pînă la ceremonia de susținere, la capătul căreia titlul de doctor mi-a fost acordat cu mențiunea *„très bien avec les félicitations du jury“*;

...Pierre Rosanvallon, de la care am înțeles ce e statul, concept pe care el îl explica pornind de la secolul al XIX-lea, în prezența unui public foarte divers, care cuprindea – pe lîngă studenți înscriși la doctorat – și sindicaliști, gazetari ori simpli gură-cască, atrași de notorietatea profesorului;

...marele istoric François Furet, de la care am învățat cum se interpretează „textele minore“ ale unui autor, el făcînd o asemenea demonstrație cu ajutorul notelor despre Algeria ale lui Alexis de Tocqueville;

...Jean-Claude Casanova, colaborator apropiat, ca și Manent, al lui Raymond Aron, profesor în juriul meu de teză, care mi-a explicat – în redacția *Commentaire*, pe care o conduce din 1978 pînă azi – cum se face o revistă de politică;

...Alain Besançon, care – „tînăr pensionar“ fiind – venea la seminarul ținut de mult mai tînărul său coleg Pierre Manent, ca să discute – precum un student oarecare – bucățile de filosofie politică analizate, precum în Antichitatea tîrzie și în epoca medievală, rînd cu rînd, paragraf cu paragraf;

...Marcel Gauchet, vorbind la fel de ușor despre Port Royal și despre locul religiei în societatea de azi, despre democrație și campanie electorală, despre psihanaliză și Benjamin Constant;

...Andrei Pleșu, rectorul Colegiului Noua Europă, care a moderat discuțiile transdisciplinare pe care le-am purtat, sub privirile atente ale înțelepților Neagu Djuvara și Andrei Scrima, alături de colegi de „generație NEC“ precum Valentina Sandu-Dediu, Mircea Cărtărescu, Ioan Ică jr., Ștefan Borbely sau Cristina Codarcea.

Din 1992 predau la rîndul meu, căutînd să folosesc multele lucruri învățate de la profesorii de care am avut parte. Pentru greșelile pe care le voi fi făcut, dați vina pe mine, nu pe ei...

„Fără școală să nu aștepte nimeni nici părinți buni, nici fii buni, și prin urmare nici stat bine organizat și bine cîrmuit și păstorit.“

Ion Heliade Rădulescu

„Timpul este cel mai bun profesor. Din păcate, el își omoară toți elevii.“

Hector Berlioz

„Se știe că un profesor bun e cel care te face ca lucrurile mai grele să ți se pară ușoare.“

Grigore Moisil

„Felul cum este profesorul este mult mai important decît ceea ce predă el.“

Karl Menninger

Sindicaliști, gazetari ori simpli gură-cască, atrași de notorietatea profesorului.

Cristian Preda *este profesor la Universitatea din București din 1992 și a fost europarlamentar pînă în 2019. Printre cărțile publicate:* Rumânii fericiți. Vot și putere de la 1831 pînă în prezent, *Editura Polirom, 2011.*

O revenire la valorile educației de dinainte de 1968

interviu cu prof. Monica ONOJESCU

Există lucruri pe care un profesor ar trebui întotdeauna să le evite în clasă?

Gîndindu-mă la cum aș putea să răspund la întrebare, am făcut la rîndul meu o mică investigație printre prietenii și cunoștințele mele profesori. Fiecare a pus pe primul loc altceva: să nu intre în clasă fără să se pregătească în prealabil, să nu-și jignească elevii, să nu abuzeze de ascendentul pe care i-l dau profesia și vîrsta, să nu-și mascheze lipsa de autoritate și pregătire prin încercarea de a fi „prietenul", „confidentul" sau „părintele" elevilor săi, să nu încerce să-și „fascineze" elevii etalîndu-și erudiția sau un anume tip de comportament, să nu le interzică elevilor să pună întrebări, să recunoască atunci cînd greșește, să nu-și „cumpere" elevii cu note nemeritate, să evite rutina etc. Lista poate continua cu ceea ce se găsește în orice manual de pedagogie sau didactică.

În ce mă privește, după o lungă carieră didactică în care am trecut prin mai multe etape în felul în care mi-am gîndit meseria, de cel puțin două ori schimbîndu-mi radical percepția asupra ei, aș dori să ies din dominația restrictivă a întrebării, încercînd să răspund, din punctul meu de vedere, la ce nu ar trebui să facă un profesor, în general. Nu ar trebui să uite niciodată de dublul statut al profesiei – persoană calificată într-un anumit domeniu care predă o materie de învățămînt și persoană care îndrumă, educă, învață pe cineva, aspecte care se manifestă simultan. Ar trebui să evite cu orice preț să intre în categoria celor 98,5% care, după cum spune o statistică serioasă, destul de recentă, de la noi, se declară mulțumiți și foarte mulțumiți atît de pregătirea în specialitate, cît și de prestația didactică. Ar trebui să-și cunoască foarte bine drepturile și îndatoririle și să nu renunțe la demnitatea conferită de profesie. Cu alte cuvinte, să nu facă compromisuri pe care, de cele mai multe ori, nu i le cere nimeni, chiar dacă din comoditate și pentru a ne scuza sînt puse pe seama directorilor, părinților, inspectorilor, a ceea ce numim îndeobște sistemul, fără a ne gîndi că, pînă la urmă, profesorul face parte din sistem. Ar trebui să se gîndească că situația lor de profesori din România care fac parte dintr-un sistem criticat de toată lumea nu e unică, tot așa cum problemele din învățămîntul românesc nu sînt nici ele unice. Am fost săptămîna trecută la un seminar internațional despre învățare, literație și gîndire critică, la care au participat profesori și specialiști pe problemele educației din Belgia, Finlanda, Lituania, și am constatat că problemele sînt cam aceleași peste tot: standardizarea excesivă a examenelor, carențe în pregătirea inițială și în formările de pe parcurs, ruptura dintre ceea ce se enunță în documentele oficiale și situația reală. Am mai observat că finlandezii erau cei mai critici, tocmai ei, al căror sistem de învățămînt este privit de noi ca o culme a succesului. Poate în această atitudine se află cheia reușitei lor. Probabil la ei există deja o masă critică aflată în „stadiul competenței conștiente al incompetenței inconștiente", alcătuită din profesori, formatori, specialiști în domeniul luării deciziilor care au abilitatea, talentul de a determina alte persoane să-și evalueze mai obiectiv stadiul în care se află, aceasta prin raportarea la cei 98,5% profesori de la noi. Mai simplu spus, au darul de a-i motiva pe ceilalți, de a-i face curioși și dornici să învețe lucruri noi, scoțîndu-le în evidență beneficiile de toate felurile de care s-ar putea bucura ulterior.

Cum se cîștigă atenția unui elev care pare complet neinteresat de disciplina pe care un profesor încearcă să i-o predea?

La modul ideal, în modul de care vorbeam mai sus despre persoanele aflate în „stadiul competenței conștiente al incompetenței inconștiente", exercitîndu-și asupra elevilor capacitatea de a-i face conștienți de frumusețea și beneficiile învățării unei anumite discipline. Dar motivarea este un proces de durată care nu se rezumă la o lecție introductivă, oricît de convingătoare ar fi. De la început trebuie să admitem că are mai puține șanse de reușită decît în cazul maturilor care au motivații de ordin pragmatic legate, cel puțin pentru un anumit număr de ani, de drumul pe care și l-au trasat deja. Copiii se află în pragul alegerilor, nu se maturizează în același ritm, opțiunile li se pot schimba de la o zi la alta în funcție de foarte multe imponderabile. Sînt, desigur, o serie de „trucuri" didactice pentru a-i atrage spre un anumit domeniu. Unele funcționează, altele mai puțin sau deloc. Unele au efect de durată și chiar le pot influența cariera, altele au efect pe termen scurt. E necesar să ținem seama și de calitățile înnăscute ale fiecăruia dintre ei. Este bine să ne acceptăm și eșecurile. Cred că pentru un profesor nu ar trebui să fie o prioritate absolută cîștigarea unui elev neinteresat de materia predată de el. Onest ar fi să-și facă constant și cît poate de bine meseria adresîndu-se tuturor elevilor. Ar putea astfel să-i atragă spre disciplina lui pe mai mulți elevi decît crede. În același timp este important ca elevii să simtă că profesorul nu mimează, ci chiar crede în ceea ce face. Copiii sînt observatori fini și le plac profesorii vii și pasionați. Le transmit astfel propriul entuziasm și îi motivează.

Se poate face școală la scară instituțională fără nici un fel de constrîngere, de obligativitate ?

Nu, atîta vreme cît școala funcționează ca o instituție a statului. Toată lumea este de acord că, pentru a funcționa, o instituție are nevoie de reguli clare care trebuie respectate. Tot așa cum nerespectarea lor atrage sancțiuni. Dacă acceptăm că școala în sistemul public sau privat, așa cum funcționează în momentul de față, cu bune și cu rele, este instituția în care se pun bazele formării viitorilor adulți, atunci cred că e normal ca regulile să existe și să se aplice, chiar dacă sînt simțite ca fiind constrîngătoare. În afară de aceasta, elevii au numeroase obiecte de studiu, de la primară pînă la terminarea liceului, în care învață teoretic despre cum funcționează instituțiile. Acceptînd obligativitatea unor norme, nu fac altceva decît să pună în practică ceea ce învață teoretic.

După o perioadă de mai bine de 60 de ani, care coincide în linii mari cu hedonismul postmodernității, în școală s-au schimbat – de altfel, acesta a fost și cuvîntul de ordine – multe dintre regulile după care funcționa învățămîntul tradițional. Noile reguli sînt mult mai permisive. În centrul procesului de învățămînt se află elevul, profesorul este „un partener", „un antrenor", „un facilitator", „un prestator de servicii" al cărui rol este de a-l ajuta pe elev să învețe în ritmul lui, fără a-l solicita prea intens și fără a-l constrînge. Centrarea pe nevoile copilului, pe plăcere, în primul rînd, pe diminuarea efortului, pe eliminarea competiției, pe egalitatea de șanse a avut ca urmare slăbirea efectului regulilor tradiționale și diminuarea rolului profesorului. În ultimii ani se discută dacă la baza crizei din învățămînt nu se află și abdicarea de la regulile mai stricte ale școlii tradiționale. De doi ani urmărim dezbaterile în jurul noii reforme a învățănîntului din Franța care, în linii mari, este o revenire asumată la valorile educației de dinainte de 1968. Reintroducerea disciplinei, restabilirea autorității profesorului, revenirea la studierea limbilor clasice ar fi cîteva dintre componentele reformei care se bucură de sprijinul specialiștilor din educație, al presei și a obținut asentimentul unei mari părți a populației.

Monica Onojescu *este profesoară de limba și literatura română, coordonatoarea proiectului „Cercurile de lectură".*

a consemnat Andrei MANOLESCU

Fizică versus *chimie*

În liceu am avut un profesor de fizică de neuitat – Eustațiu Constantinescu. Avea un defect fizic, era cocoșat și mergea într-un mod neobișnuit, parcă-și făcea vînt înainte cu catalogul. Îl botezaserăm, evident, Lagardère. Explicațiile sale erau însă de o claritate excepțională. Ne-a învățat mecanica, termodinamica și electricitatea ca și cum ar fi fost cele mai simple și logice lucruri din lume. În timpul orelor, Lagardère parcă se transforma într-un cavaler strălucitor, devenea un neîntrecut spadasin al ideilor. Cînd îi auzeai pe alții, care nu-l aveau profesor, plîngîndu-se că nu înțeleg fizica, nu-ți venea să crezi. La noi, totul părea extrem de limpede. Omul ne făcea să înțelegem lucrurile în mod filozofic, mergea la esența problemei și la fundamentele absolute. Atunci am început a intui, cumva, legăturile strînse dintre fizică și filozofie. În perioada aceea chiar m-am gîndit să fac fizică.

Din clasa a XI-a am avut însă o altă profesoară – Gabriela Popescu. Era foarte simpatică și foarte apropiată de noi, dar materia se schimbase. Era vorba de fizica cuantică, or chiar și celui mai talentat profesor din lume i-ar fi venit greu să le explice așa ceva unor puști de numai 16 ani. Am pierdut atunci legătura concretă cu filozofia. Făceam eforturi mari să pricepem ceva ce aducea mai degrabă a muzică dodecafonică.

La chimie, în schimb, în școala generală am avut un profesor scund și antipatic. Îi ziceam „chimistul" și-i știam cu toții de frică. Ne enerva cumplit. Uneori, pur și simplu cerea palme, cum se spune, numai că adeseori le primeam tot noi, și nu el. În liceu, am continuat chimia cu o profesoară care ne băga în sperieți. De-o severitate incredibilă, femeia devenise o adevărată obsesie pentru mulți dintre noi. Toți foștii mei colegi o pomenesc și astăzi. A fost, cred, singura dată cînd am învățat ceva, pur și simplu de frică sau, poate, din dorința de a-i face pe plac „torționarei", ca în sindromul Stockolm. Văzînd pe atunci și nenumăratele pomeniri la televizor și în ziare ale primei „chimiste" a țării (Academician Doctor Inginer), m-a cuprins bănuiala că trebuie să fie ceva necurat cu disciplina asta. Un fel de legătură subterană între chimie și răutate. (**Andrei Manolescu**)

Adrian STĂNICĂ

I-am înțeles mai bine cu trecerea anilor

„Ad-o, Doamne!“ Așa ne cerea profesorul de geografie din clasa a VIII-a să zicem, atunci cînd vreun elev spunea sau făcea cîte o prostie. Pedepsiții trebuiau să se întindă pe burtă pe catedră, în fața tuturor. Cînd elevul își „cerea“ pedeapsa, profesorul exclama: „Na-ți-o, drace!“. Și îl lovea peste fund cu bățul de arătat la hartă. Am trecut și eu, ca mulți alți colegi, prin această pedeapsă și pot scrie acum că a fost unul dintre cele mai umilitoare experiențe de viață. Am avut însă un coleg care a reușit să ridiculizeze metoda de pedeapsă. Pe „eșafod“ fiind, a reușit să îl amețească pe profesor zicînd: „Ad-o, drace!“. Profesorul a răspuns prompt: „Na-ți-o, Doamne!“. A urmat un rîs general, profesorul s-a enervat și l-a snopit în bătaie pe colegul meu, veritabil Bugs Bunny de Balta Albă. În pauză, chiar dacă simțea încă loviturile primite, era fericit – și cel mai popular. Cîștigase... Profesorul nu l-a mai pedepsit așa niciodată.

Și totuși... Cînd am fost invitat să scriu acest articol, pentru un moment m-am simțit din nou adolescentul de la începutul anilor 1980, care visa să aibă puterea supremă de a se răzbuna pe profesorii care nu îl înțeleg. Puterea de a descrie fapte care nu trebuie uitate. Mi-am reamintit profesorii din Școala Generală 75 din București și din liceu (Mate-Fizică 3). Mi-a fost foarte greu să găsesc exemple negative.

Cînd am terminat clasa a IV-a, învățătoarea ne-a zis că totul se va schimba. Că urmează ani în care la fiecare oră va intra în clasă alt profesor. Doamnei State, învățătoarei, îi voi fi mereu recunoscător. Dar, în acest caz, ori formularea sa nu a fost cea mai precisă, ori eu, la 10 ani, eram prea mic. La începutul clasei a V-a eram terorizat de faptul că la ore vor veni de fiecare dată alți profesori, pe ușă va intra mereu o persoană nouă, care va preda și va dispărea pentru totdeauna... Abia la începutul celei de a doua săptămîni, cînd am văzut aceeași persoană revenind pentru aceeași materie, am început să înțeleg cum stă treaba. Și am început să ne și cunoaștem. După atîția ani, nu pot uita entuziasmul profesoarei de biologie, doamna Murgu, care ne-a adus aproape de natură. Am făcut ierbare, insectare, disecții, pe toate le-am făcut cu drag și bucurie. Același entuziasm, într-o altă expresie, al profesoarei de istorie, doamna Dîrnă. Talentul de povestitor al domnului Zaharescu, profesorul de geografie în clasele V-VII, care ne-a adus planeta în sala de clasă. Efervescența doamnei Stoicescu, profesoara de chimie, eleganța doamnei Savastre, profesoara de franceză (de care eram fascinați toți băieții din școală), blîndețea domnului Leibovici, care ne-a explicat tainele fizicii atît de bine și de clar pentru vîrsta noastră. Domnul Vlădescu, profesorul de matematică, ce știa să combine spiritul tonic, umorul, ironia și să ne țină pe toți aproape de carte. Cel care de zilele noastre ne serba cu totul special (motiv pentru care zeci de foști elevi se întorceau la școală de ziua dumnealui, pe 5 noiembrie).

„Ne așteptam ca profesorii să facă față problemei sarcinii fetelor adolescente, uzului de droguri și destrămării familiilor. Ne așteptam ca ei să îi educe pe copiii noștri.“

JOHN SCULLEY

Nu în ultimul rînd, domnul Gherasim Țic, *Teacher*, profesorul de engleză, diriginte – și mentor, al meu și al generației mele. A intrat pentru prima oară în clasa noastră în septembrie 1976 (eram în clasa a doua). Un pic grizonant, cu ochelari de soare, îmbrăcat în costum elegant, am crezut cu toții că este Mannix – sau cel puțin o rudă foarte apropiată. Ne-a cucerit pe toți în foarte scurt timp. Am învățat engleza – și nu doar gramatica, ci și istoria, cîte ceva despre politică și despre lume. A fost profesorul cel mai apropiat de elevi. Am vorbit despre orice și oricine – de la alegerea lui Reagan în fruntea Americii la uciderea lui John Lennon. Verile ne ducea în expediții cu corturile pe munte. Cîte trei săptămîni pe an, în gimnaziu, am traversat cu rucsacurile în spate toți Carpații. Ne-a fost profesor, părinte, frate mai mare. Ne-a ascultat pe fiecare în parte, atunci cînd treceam prin etapele atît de complexe ale pubertății, și ne-a sfătuit ce să facem. De la sendvișurile pregătite dimineața la lecțiile de gătit (la ceaun), a avut mereu grijă de noi. Alături de el am putut vedea locuri minunate – și am trăit momente de neuitat, cum a fost semifinala Franța-Germania, la Mondialul de Fotbal din 1982, văzută împreună la stația meteo de pe vîrful Dochia, din Ceahlău.

Relația noastră a continuat și după terminarea școlii. Am aflat că fusese deținut politic, că își petrecuse în temniță toată tinerețea, că după eliberarea din 1964 a avut puterea să revină – și să devină profesor de engleză. Tot cu dînsul am ajuns prima oară la Sulina și în Deltă (unde, din cauza țînțarilor, m-am jurat să nu mai revin... nu a fost singura promisiune încălcată, dar asta a fost probabil cea mai mare eroare de viziune). În anul 1984 mi-a dat să citesc *1984* și *Ferma animalelor*. Am avut ultima expediție împreună în vara anului 1985, cu un final de poveste la Eforie (dar cu drumuri pe tot litoralul). Mă bucur că și acum este activ, scrie și publică, cel mai recent roman al său fiind lansat în acest an.

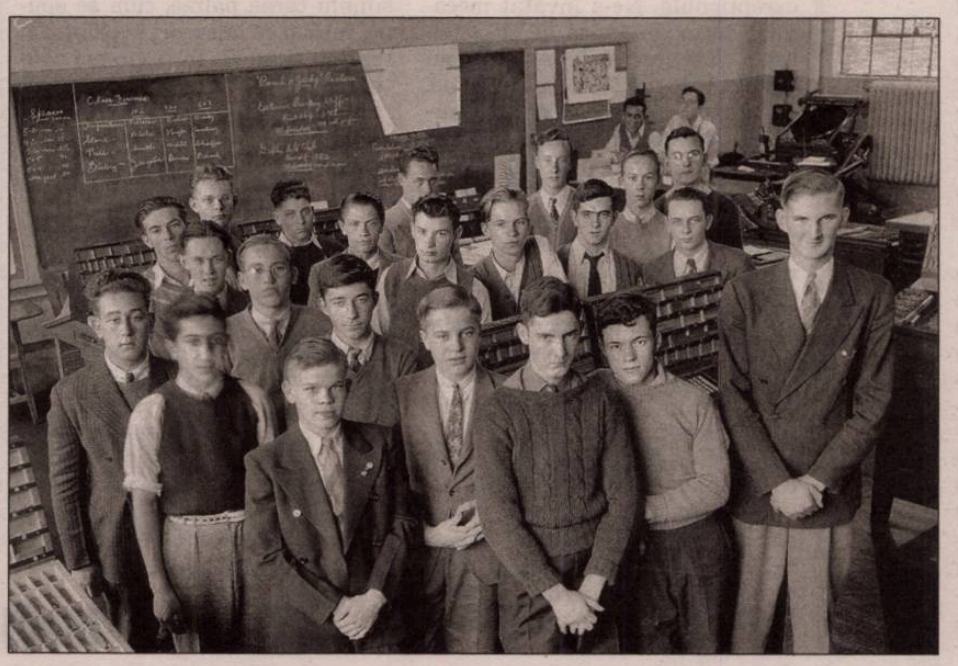

Am început liceul, la Matematică-Fizică 3, în toamna anului 1983. Supranumit „Bastilia“, plasat în mijlocul cartierului Titan, era învăluit de legende privind duritatea profesorilor și a regimului de semipenitenciar. În afara controalelor (matricola/cravata/bentița/pantofii) – care se făceau, totuși, pe sărite – nimic mai fals... Cei mai mulți profesori au fost foarte apropiați, predîndu-ne cu mult entuziasm, fiind răbdători cu sutele de adolescenți pe care trebuiau să îi controleze.

Profesorilor de fizică, domnii Friedmann și Tunaru, firi diferite, dar fiecare cu totul special, le mulțumesc pentru că am învățat fundamentele legilor naturii, fundamentale și în profesia mea actuală. Profesorului de biologie, domnul Lepădatu, pentru pasiunea față de științele vieții și dorința de a ne împărtăși cunoștințele sale. Profesorului de geografie, domnul Voicu, pentru talentul de a descrie procesele care domină planeta noastră. Profesoarei de engleză, doamna Oniga, plăcută, atentă cu elevii, mereu alături de noi. Dirigintelui meu, profesor de română, domnul Tudor, mereu înțelegător cu noi și iertător față de excesele noastre. Profesorului de matematică, domnul Buturugă, de mult plecat dintre noi, îi datorez enorm, de la înțelegerea matematicii ca limbaj universal la ideea de excelență în cunoaștere.

Un loc special – domnul profesor de istorie Sîrbu. Extraordinar vorbitor, a știut să prezinte istoria ca pe o poveste, punînd mereu în context datele, altfel aride, ale diverselor evenimente. Mereu alături de noi, ne-a însoțit în multe tabere, în care ne-a fost ca un frate (mult) mai mare. Într-o tabără avea să o și sfîrșească, în ianuarie 1987, în urma unui infarct...

La peste 30 de ani de la terminarea liceului este greu să îmi aduc aminte numele tuturor profesorilor – cei de la materii tehnice au fost de asemenea prietenoși și toleranți cu aerele noastre de adolescenți rebeli... În toamna anului 1984, la una dintre aceste ore, un coleg tot vorbea suficient de tare despre ultimul album Duran Duran. Profesorul, un inginer tînăr care pînă atunci se făcea că nu îl aude, l-a chemat pe coleg la tablă și i-a cerut să scrie alte zece formații *new wave*, altfel îi va scădea cîte un punct pentru fiecare formație lipsă. Colegul meu a mai scris patru. Profesorul alte 15. Nu i-a scăzut nota, dar de atunci toată clasa a fost atentă, iar în pauze făceam cu dînsul schimburi de experiențe (și casete). Erau anii 1980, ani în care în liceu împărțeam spațiul cu echipa de filmare a filmului *Liceenii*. Prezența actorilor în școală mi-a permis ca, un număr de luni, să scap netuns, pînă într-o zi în care directoarea, doamna Iova, m-a recunoscut (cu greu) și m-a trimis la tuns.

Profesorilor mei le-am înțeles eforturile mult mai bine odată cu trecerea anilor. Și le mulțumesc.

***Adrian Stănică** este cercetător la Institutul Național de Geologie Marină – GeoEcoMar – și jurnalist de știință.*

Cătălin LENȚA

Plăcere și chin

Am învățat ușor și m-am chinuit alteori să îmi placă școala, mi-a plăcut și au fost zile în care nu m-aș fi dus. Am învățat „pe de rost" sute, mii de pagini, zeci de poezii și teoreme, am cîntat în corul școlii (deși eram cam afon), am alergat la orele de sport pînă scoteam limba de un cot, am împletit covorașe, am cusut nasturi, am făcut un făraș din tablă, am învățat să tai cu fierăstrăul și să sudez. Și asta numai în școala generală. Și nu a fost rău, ba chiar nici greu. Așa spun acum. Oricum nu prea aveai altceva de făcut, nu erau opțiuni, nu era Internet, nu era învățămînt la distanță, așa că școala era singura alegere. Pentru că așa era acum treizeci-patruzeci de ani. Să vorbești acum din urmă, punînd în balanță prezentul, pare facil. Dar să nu cad în păcatul de a crede că „altădată școala era școală" și că „atunci se făcea carte". Astea au fost primele lucruri la care m-am gîndit în ultima vreme, deși, odată cu vîrsta, parcă tot mereu sînt tentat să le aduc în față. De la momentul la care oficial am spus că e destul cu învățatul (cel puțin în sistem instituțional) și pînă azi au trecut zeci de ani și, odată cu asta, a apărut „nevoia" de a face observații, de a comenta de pe margine, de a-i căina pe cei tineri. Și așa am devenit și eu unul care, chiar dacă nu public, tot susține că odinioară era altfel, cel puțin în educație. Și asta pentru că în sinea mea spun, din afara sistemului, că odinioară învățămîntul mergea mînă în mînă cu educația, că respectul reciproc exista și se arăta, că era o linie clară între elev și profesor (dar nu o graniță), că nu mă gîndeam să fumez în preajma școlii (nicidecum în văzul unui profesor). Dar, mă rog, astea sînt cert considerații ale unuia poate îmbătrînit în gîndire, chiar dacă pretind mereu că încerc să fiu „la zi". Și da, spun din nou că lucrurile s-au schimbat, și nu văd întotdeauna partea bună a schimbării, dar asta pentru că, evident, vremea e alta. Eu învățam, iar notele reflectau asta, pentru că nu aveai de ales, era singura metodă de a merge mai departe. În afară de școală, manuale, profesori și cîteva lecturi, de unde să mai prinzi ceva? Sigur, exista și familia, dar asta de la caz la caz, că pe atunci toată lumea era la muncă și, nu-i așa, era de datoria școlii să se ocupe de viitorul copiilor.

Mă întreb totuși dacă a fost însă chiar atît de rău... Și spun că nu, pentru că, lăsînd la o parte sistemul, îmi amintesc doar de oameni, de învățători, profesori, maiștri, secretare, asistente medicale. Sigur că nu toți au avut același loc în sufletul meu, am avut și eu preferați și alții la care am ținut mai puțin sau chiar deloc, depinde cît cereau de la noi. Și, culmea, cei care m-au „chinuit" cel mai mult sînt aceia de care îmi amintesc mai bine. De exemplu, în liceu, la o clasă de chimie-biologie, aveam patru ore de matematică pe săptămînă cu un foarte bun profesor – Mircea Ott. Acum, că nu mai este, aș putea spune că era chiar celebru în Suceava, unde era liceul. Iar profesorul ăsta nu făcea nici un fel de diferență între diversele profiluri educaționale, la el matematica era matematică. Sincer, ne așteptam noi, cei de la chimie-biologie, să fie mai îngăduitor cu noi, doar de aia nu eram la matematică-fizică, să vină la ore, să își facă datoria, dar mai cu indulgență. Pentru că aproape toți din clasă ne visam viitori medici, iar matematica în nici un caz nu se număra între iubirile și prioritățile noastre. Și atunci de ce ne chinuia atît cu derivate, integrale și alte bazaconii? Așa că învățam cît trebuia, să iasă o medie bună, să nu strice „dosarul", chiar dacă Pitagora, Thales și Euler nu ne erau prieteni. Era înalt (pentru mine), autoritar și vorbea tare și apăsat, așa că aveam toate motivele să fiu ușor speriat. Lăsînd la o parte gîndurile celorlalți, pentru mine matematica predată de Mircea Ott nu a fost o plăcere, ba chiar în ultimul an de liceu am decis să o trec la „și altele" și așa se face că în primul trimestru am rămas corigent. Iar în al doilea trimestru abia am reușit un 5, că doar mă pregăteam de bacalaureat și de admitere la facultate. Eram convins că, pînă la urmă, o să „înțeleagă" și profesorul Ott că alta e prioritatea mea și o să trec fără probleme. Numai că a venit și al treilea trimestru și nici o urmă de îngăduință, la Ott matematica era sfîntă, și uite că s-ar putea să nu intru la Bac. Așa că, în disperare, m-am apucat să învăț cu adevărat matematică, convins că nu o să îmi folosească la nimic pe mai departe și uitîndu-mă chiorîș la cel de la catedră. Pînă la urmă am trecut, am dat Bac-ul, dar acum mă întreb care a fost cîștigul meu. Și îmi spun, așa cum gîndeam și atunci, că nu exista poate o adecvare a studiilor la profilul elevului, că totul era doar un sistem închistat și rigid în care copilul e numai un număr care completează o normă didactică. Poate greșesc, doar că schimbările și „reformele" de atunci pînă astăzi nu prea mi-au schimbat părerea, să mă ierte toți cei care tot reformează învățămîntul românesc.

Iar una stacojie chiar a stîrnit furia unui director.

Și mai este ceva – uniforma, că era obligatorie și la 17 ani, părea mai greu de acceptat o astfel de constrîngere. O purtasem destul, era timpul pentru mai multă libertate, atîta cîtă era atunci. Numai că nu exista nici un fel de înțelegere pentru o astfel de atitudine, așa că trebuia să vii la liceu în uniformă. Și cu cravată, deși aveam mereu senzația că cineva mă strînge de gît, ceea ce s-a și întîmplat, de altfel. În fine, asta e, așa că, dincolo de o tură prin colecția de cravate a tatei,

„Se așteaptă ca profesorii să împlinească țeluri de neatins cu instrumente neadecvate. Miracolul este că, uneori, ei reușesc să ducă pînă la capăt această misiune imposibilă."

HAIM G. GINOTT

am cumpărat cîteva de la Fondul Plastic; cine își mai amintește ce era, știe cît de colorate erau acestea, iar una stacojie chiar a stîrnit furia unui director. Gheorghe Nesteriuc, profesor de fizică (de care „scăpasem" la ore), nu era de acord cu nici un fel de încălcare a regulamentului, iar cravata mea nu se încadra în norme, plus că era mult prea lată pentru gusturile vremii. Iar culoarea, Doamne, culoarea a fost picătura care a umplut paharul, așa că am simțit pe pielea mea cum e să îți strîngă cineva nodul de la cravată pînă îți ies ochii din cap și te întrebi unde a dispărut brusc tot aerul de care ai nevoie. Și așa am înțeles că directorului nu îi place cravata mea, la care însă nu aveam de gînd să renunț. Consideram că îmi stă bine și, în plus, costase cam multișor ca să nu o mai port. Așa că inventasem o metodă pentru a putea intra în liceu fără să mai fiu gîtuit. Ceream de la colege, care purtau un fel de sarafan, un cordon – simplu, neutru, subțire – și „împleteam" din el o cravată regulamentară. Evident că, după ce treceam de cerber, cordonul se întorcea la proprietară, iar cravata stacojie trecea la gîtul meu. Și a fost bine o vreme, pînă cînd am constatat că un control al uniformei nu este făcut numai la intrare, ci și în clasă. Așa că am experimentat din nou lipsa de aer, cravata mi-a fost luată și aruncată la coș, iar eu am fost trimis acasă după o alta, regulamentară. Bineînțeles că am stat ascuns pe coridoare pînă a trecut inspecția, doar nu era să renunț la așa o scumpete de accesoriu vestimentar. O să zîmbească unii, dar o mai am și acum, chiar dacă mai decolorată și aruncată pe undeva.

(Mă mai întorc totuși puțin în timp, pentru că nu au fost doar matematică și Mircea Ott sau Gheorghe Nesteriuc. Și acum e momentul să afirm că da, am făcut școală bună, începînd cu „generala", pentru că au fost oameni cărora le-a păsat de copii. Evident că nu totul a fost plăcut și necesar, cum spuneam am adunat destul balast prin memorarea a mii și mii de versuri, enunțuri și teoreme, dar cred că din toate astea măcar am învățat să aleg și să asociez, ceea ce nu a fost rău. Așa că școala de atunci poate că nu era chiar atît de rea, la urma urmei ce e bun se alege și nici lucrurile nu s-au schimbat fundamental. Măcar la matematică, fizică și limba română.)

***Cătălin Lența** este jurnalist.*

Mirel BĂNICĂ

Trei profesori, un destin
de la chimie spre antropologie

Cred că ne este mai ușor să ne reamintim de profesorii care nu ne-au plăcut, ne-au îndepărtat de o pasiune sau de o vocație sau pur și simplu nu aveau vocație pentru această meserie atît de complicată, *pas comme les autres*, vorba ultimilor francofoni încă în viață, din România. În primii ani de liceu, cîndva la sfîrșitul anilor 1980, la final de final comunist, manifestam o adevărată pasiune pentru chimie, exact așa cum se poate vedea prin filmele cu adolescenți aiuriți: încropisem acasă un fel de minilaborator, cu recipiente, retorte, pahare Berzelius, spirtiere. Experimentam, învățam din mers, abia așteptam să știu mai mult, trăiam periculos, inhalam vapori. Cred că mai aveam puțin și aruncam în aer blocul în care locuiam – din fericire, pe atunci nu trăiam în psihoza securitară de astăzi. A urmat întîlnirea cu o profesoară arogantă, distantă și disprețuitoare, care ne împărțea, după criterii doar de ea știute, în elevi „performanți" și „anonimi nedemni de atenție". Eu nu am impresionat. Poate este mai bine așa. Fără această *zînă inversă* și roșcată a destinului meu nu cred că ați mai fi putut citi aceste rînduri în *Dilema veche*. Chimiștii muncesc mult și visează puțin. Sau cine știe ce gîndește un chimist cu adevărat…

Înainte de a începe scrierea acestor rînduri m-am tot gîndit la profesorii „buni" pe care i-am avut de-a lungul timpului, în liceu sau facultate. Care erau trăsăturile care-i făceau cu adevărat deosebiți? Aveau oare ceva în comun? De ce *ei* au supraviețuit memoriei, cu nume, prenume, chip, metodă de lucru, în timp ce ceilalți s-au pierdut în nisipul clepsidrei? Iată, profesorul meu de istorie din liceu, pe care îl am atît de viu în minte: mărunțel, fumător înrăit, autoritate naturală, un fel de Napoleon Bonaparte de Brăila. Încerca să ne învețe istoria adevărată și nu aceea, groaznic de denaturată și calpă, din manualele școlare. Istoria lui Sergiu Nicolaescu nu era prezentă niciodată în expunerile sale magistrale. Ironie rece, calculată, dar extrem de empatic cu noi și nevoile noastre de a deslușì lumea din jurul nostru. Profesorul de matematică: un om monument. Fiu de țăran, calm, chibzuit, morocănos cu metodă. Nu făcea diferența între „olimpicii" clasei (da, fac parte din generația lui Nicușor Dan și Sergiu Moroianu, ne erau dați mereu ca exemplu imposibil de urmat de către cunoscuți) și „normali". Elevi care pur și simplu trebuia să treacă prin furcile caudine ale unui dificil examen de admitere la facultate. Avea o vorbă bună și o încurajare pentru fiecare. Îl iubeam fără condiții, era o adevărată insulă de stabilitate și încredere pentru noi, tinere vlăstare. Sună ca naiba de demodat și trist, dar asta eram, „tinere vlăstare"… În fine, profesorul de limba română. Bibliofil, ușor calofil, volubil, incoruptibil cu valorile culturii naționale. Adevărat descoperitor și antrenor de talente. Bucuria cu care ne arăta o ediție rară, intruvabilă, (aproape) uitată. Mă întreb și în ziua de astăzi cum făcea pentru a găsi astfel de cărți, într-o perioadă în care nu se găsea aproape nimic. Lista este lungă, va trebui să-i pun capăt aici, din păcate.

„Cinicii și scepticii moderni (…) nu văd nici un rău în a plăti celor cărora le încredințează mintea copiilor lor o sumă mai mică decît cea dată celor cărora le încredințează întreținerea instalațiilor lor sanitare."

JOHN F. KENNEDY

„Învățîndu-l pe altul îl faci mai bogat, fără ca tu să devii mai sărac."

(proverb indian)

Așa cum scriam la început, aveau ei oare ceva în comun? În primul rînd, pot afirma răspicat că stăpîneau perfect materia pe care o predau. Nu aveau ezitări, căutări inutile, reveniri, materiale ajutătoare. Nu exista *pauărpoint* pe atunci, nici Wikipedia salvatoare, nici *iutub*. Stăpînirea materiei aducea cu sine siguranță, autoritate, respect. Formulau clar, aveau cerințe clare. Didactica, știința achiziției cunoștințelor, era simplă, clară, eficace. Nu experimentau tot timpul *cu* și *pe* elevi, așa cum se întîmplă mai tot timpul astăzi, din păcate. Relația cu elevul era una personalizată. Nu „construiau" diferențe între noi, de natură intelectuală sau socială. Cel mai important ingredient al relației era *încrederea*, o încredere bazată pe cunoaștere progresivă, complicitatea datorată izbînzilor, dar și dificultăților depășite prin munca-împreună. Să nu uit: toți acești profesori ne dădeau mult sau foarte mult de lucru, dar fără a ne încărca inutil programul. Și, poate cel mai important aspect, lucram pentru că ne făcea plăcere, cu toată responsabilitatea de care un adolescent poate da dovadă, adică… nu foarte multă, dar eficace, atunci cînd era activată. În fine, toți acești profesori aveau un simț înnăscut al disciplinei. Reușeau să-și stăpînească foarte bine clasa, să dea senzația că sîntem o adevărată echipă (pardon, pe atunci se spunea un „colectiv unit"). Dacă mă gîndesc bine, dădeau impresia că sînt mici suverani care domneau peste mici insule de tinerețe timp de 50 de minute, fermecători prin prestanță, cunoștințe, inteligență. Atenție, am spus „mici suverani" și nu „mici dictatori"!

Fără doar și poate, putem continua mult pe această temă. Cred că răspunsurile la întrebarea „Ce face ca un profesor să fie cu adevărat bun?" variază în funcție de generația din care faci parte și de moda timpului. Observați, vă rog, faptul că nu am enumerat printre calitățile esențiale ale profesorilor mei de altădată „capacitatea-de-stimulare-a-creativității-și-inovației", atît de dragi omului contemporan. O falsă obsesie. Aceste două perle rare ți le oferă în dar Dumnezeu și/sau genetica, nu o persoană, o metodă sau școala. De un singur lucru sînt sigur: întîlnirea cu un profesor care te inspiră poate fi un accident care-ți schimbă viața. Destinul nostru este scris, în parte, de profesorii noștri. De la chimie spre antropologie. Dar de ce ne părăsim oare *laboratorul*, prima dragoste, prima pasiune? Din cauza lor, a modelatorilor de destine? „*À quoi bon avoir quitté Coasta Boacii*?" Dar asta este deja o altă poveste.

***Mirel Bănică** este cercetător în domeniul antropologiei religiilor. Cea mai recentă carte publicată:* Bafta, Devla și Haramul. Studii despre cultura și religia romilor, *Polirom, 2019.*

Costin GHIBAN

Note, așteptări, arpegii

Clasa a V-a, banca a doua (sau poate prima), un caiet dictando pe masă. „Ce oră aveți?" Muzică, am răspuns. „Educație muzicală se numește!" Doamna cu părul scurt și statură intimidantă ne-a condus apoi într-un pelerinaj de două clase pînă la un cabinet cu portrete de compozitori, poate singurul detaliu care să indice o sală mai aparte. „Eu sînt cea mai rea profesoară din școală", ne-a spus și, pînă atunci, părea perfect plauzibil. „Să văd de-acum pe bănci doar caiete de muzică, în coperți, altfel vă dezbrac în fața clasei, *éclair*?" A urmat familiarizarea cu numele figurilor lipite de jur împrejur, cu liniile portativului și notele ce îl populau și consemnul de a ne prezenta la prima repetiție a corului, un soi de chemare la arme cu preselecție de formă.

Probabil existase o mică amenințare și în privința aceasta, nu mai știu. Oricum, nu a durat mult pînă să ne dăm seama că toate erau niște minciuni simpatice, că profesorul cel mai rău din școală era, în fapt, complicele dirigintei noastre în a ne face anii de gimnaziu cît mai agreabili prin acel atașament față de noi și de profesia lor, pe care numai dascălii adevărați, precum Teacher și „doamna de muzică", îl au.

Însă nu experiențele corului, sistemul acela de variabile în care am fost integrat cu tot tracul meu, al scenelor pe care am cîntat colinde și „*Vivo per lei*" și „De va veni la tine vîntul", urmînd indicațiile dirijorale ca niște funcții armonice compuse – nu degeaba deasupra scenei Ateneului tronează *Matematica* – au fost cele care m-au marcat cu adevărat. Pînă la urmă au rămas din ele doar niște amintiri distante. A fost mai degrabă sentimentul că orele erau ținute pentru mine, și nu în fața mea, că nu eram o povară sau un număr într-o clasă, într-un an, într-o generație, că puteam colabora cu aceea care îmi era profesor. Mi-a creat un standard, fără să îmi dau seama cît de important era acest lucru, un fel de a înțelege vocația predatului la prima mînă. Părinții mei, amîndoi profesori iubiți și apreciați, nu mi-au vorbit niciodată de la catedră, cu un catalog și o cretă între degete, ei au fost, înainte de toate, părinți.

„Profesorii buni sînt costisitori, însă profesorii răi ne costă și mai mult."

BOB TALBERT

Am cunoscut multe tipologii pînă la terminarea liceului. Spre norocul meu, majoritatea s-au situat în teritoriul neutru al celor care își stăpînesc materia și o livrează cu un relativ succes, păstrînd, dintr-un motiv sau altul, o distanță precaută față de cei prezenți. Am întîlnit și blîndețe în stare pură, umor, dezinhibare de orator motivațional, încercări susținute de a ne deschide ochii, de a ne învăța să punem întrebări, fie și doar mostre din toate acestea, fie chiar pentru puțin timp. Altfel, au existat multe ocazii în care mi-am simțit ignorate așteptările, cînd ni s-a cerut respect printre strigăte și titluri scrise pe *slide*-uri și povești despre cursuri la Milano, cînd statutul nostru era redus la cel al unor roboței cu memorie coruptă, incapabili să se ridice la nivelul exigențelor, cînd, în sfîrșit, de subiecte bogate și interesante s-au ales praful și somnul.

Dascălii au delicata misiune de a ne marca evoluția, de a ne forma gîndirea și dezvolta sănătos psihicul, dar mult mai simplu și mult prea des sînt obținute rezultatele contrare. Eu am ales să îmi amintesc de vocea plină și melodioasă care ne învăța să facem vocalize, să ținem ritmul, să ascultăm înainte de a deschide gura, și ne insufla entuziasm cu fiecare notă. Puteam la fel de bine să vorbesc despre profesorul de psihologie, despre sublimarea barierelor și descoperirea de sine, despre ora de filosofie politică în care ne-am prezentat propriile sisteme de educație, sau aș fi putut descrie frustrarea de a fi pus să rețin altitudinea masivului Muhacen și poziția exactă a reședințelor de județ pe o hartă din patru pixeli obosiți, sau irosirea a trei ani de fizică de liceu. Pînă la urmă, tot ce am făcut a fost să mă întorc la începutul unei povești care nici pe departe nu are un singur personaj.

***Costin Ghiban** este student la Facultatea de Automatică și Calculatoare UPB și anul trecut a cîștigat concursul de eseuri pentru liceeni organizat de* Dilema veche.

Ana Maria SANDU

Profu' de română

Am scris frumos, pe foaia de hîrtie care ni se dăduse: „Optez pentru Liceul «Tudor Vladimirescu» din Tîrgu Jiu, clasa de matematică-fizică". Totul părea clar și limpede. Mai rămînea doar examenul de admitere. Și glasul ascuțit ca un briceag al profesoarei de matematică – atunci cînd striga la tine „Fetițo!" și te fixa cu ochii ei albaștri, cu o formă perfectă, îți pierea cheful de orice ecuație sau problemă de geometrie. Scria pe o tablă, apoi pe cealaltă, și mă uitam neputincioasă la pînza aceea de păianjen. Mă gîndeam că o să mă înghită și o să dispar sub faldurile ei, ca Alice altădată. Cu siguranță, profa de matematică era pasionată de ce făcea și visa cifre și rezolvări de probleme de gazetă, dar se baricada mereu în spatele numerelor și al teoremelor, și noi rămîneam în urma lor, ca în dreptul unui gard și, chiar dacă ne-ar fi plăcut să ajungem acolo și să zburdăm, devenise imposibil. Nu aveam încredere în mine deloc. Trăiam cu spaima că oricînd e posibil să nu fac bine, să nu știu ceva, să greșesc demonstrația. Creierul meu activa singur butonul de panică: „Fetițo!".

La fizică avusesem noroc de o doamnă relaxată și căreia îi plăcea să ne aibă companioni de drum. Atmosfera din clasă contează. Și felul în care te raportezi la copiii din fața ta. Rezolvam exerciții aproape în joacă, ne bucuram că înțelegeam niște legi fizice, că puteam să ne imaginăm și altceva decît niște probleme.

Dar, una peste alta, nu eram fericită cu opțiunea mea de clasă de matematică-fizică. Am făcut schimbarea în ultima zi în care se mai primeau dosarele de înscriere la liceu. Știu sigur că hotărîrea mea de a mă duce la clasa de filologie-istorie, la Colegiul Național „Spiru Haret", se lega de ce auzisem: „E acolo un prof de română mișto". Nu-l zărisem și nu vorbisem cu el. Îi știam doar numele.

Și așa a fost. Cel mai bun partener de discuții. Deloc afectat, mai degrabă spartan. Un cititor atent, care nu te lăsa să bați cîmpii, te disciplina și te ghida să nu te rătăcești prin textele din manual și prin cele de literatură universală, pe care le aveam în programă. Nu cred că e ceva mai prețios cu care poți să pleci de la o oră de la școală decît acela că ai înțeles. Că ai făcut toate ocolurile posibile, dar, în cele din urmă, ai ajuns acolo unde lucrurile se leagă și vezi un desen, nu doar o linie sau niște cuvinte înșirate pe o pagină.

Intra în clasă cu catalogul în mînă, dar nu părea niciodată că-i dă importanță. Avea, cel mai probabil, 1,90 m și o figură de sfinx. Nu zîmbea des, dar cînd o făcea ne emționa. Nu l-am auzit niciodată ridicînd vocea. Se mai încrunta, ce-i drept, cînd spuneam cîte o gogomănie. Citeam și așteptam cu nerăbdare orele de literatură ca să vorbim, și asta s-a întîmplat pînă am terminat liceul. Nu se trăgea cu noi de șireturi, dar îi simțeam bucuria cînd vedea că antrenamentul cititului, pe care îl făceam împreună, ne ajuta. Ne provoca, și asta ne plăcea, ne făcea să ne simțim importanți.

Odată, prin clasa a X-a, am plecat cu niște colegi și colege de liceu la munte, într-o toamnă destul de ploioasă. Știam că riscăm, că ne aventuram pe un drum greu și că vremea era capricioasă, dar ne-am gîndit că n-are ce să ni se întîmple. Pentru că unii dintre părinți nu voiau să-și lase copiii de capul lor, am mințit că era o excursie serioasă și că mergeam cu profu nostru de română, mare montaniard, de altfel. Și ne-am pornit la drum, cu povestea ambalată bine, pentru cei de acasă. S-au pornit ploile și am rămas vreo două zile într-o cabană părăsită, iar cei de acasă au intrat în panică. Nu știau nimic de noi, nu existau telefoane mobile. S-au dus la școală să se intereseze ce era cu profesorul, cu grupul. Și l-au luat pe om, nevinovat, ca din oală.

Ne-am întors pînă la urmă, cam speriați și spăsiți, dar grija mea cea mai mare era că trebuia să dau ochii cu profu de română, pe care îl dezamăgisem, cu siguranță. Aș putea să reconstitui cu exactitate întîlnirea noastră de pe holul întunecat al liceului, din dreptul cancelariei, unde mă duceam rar. Mă chemase să vorbim despre povestea asta. Mă aștepta. I-am zis „Bună ziua" și mi-a răspuns: „Ce bine că n-ați pățit nimic!". Replica lui m-a liniștit. Au urmat „Ce naiba o fi fost în capul vostru?" și un „Băi, cu muntele nu-i de glumit!". I-am povestit ce se întîmplase, el nu s-a lungit cu morala și i-am rămas recunoscătoare și pentru asta. Proful se speriase, desigur. Dar în timpul discuției noastre am știut că nu pentru minciuna noastră prosteasă, ci pentru noi, oamenii la care ținea cu adevărat și pe care îi cunoștea bine.

Nu l-am văzut de multă vreme pe domnul Eugen Velican. Dar cînd am în față oameni tineri, mă gîndesc la el. N-aș putea zice ce înseamnă un profesor bun. Dar știu ce înseamnă unul adevărat.

„Școala va fi școală cînd omul va fi om și statul va fi stat."

MIHAI EMINESCU

„Ne amintim cu apreciere de străluciții noștri profesori, însă cu gratitudine de acei profesori care au atins simțămintele noastre umane. Lucrurile ce trebuie să fie învățate sînt în mod necesar o materie brută, însă căldura este elementul vital pentru creșterea plantelor și a sufletelor copiilor."

CARL GUSTAV JUNG

Teodora Silvia MODOI

Portret de dascăl

Civilizația europeană s-a format prin prisma relației maestru-ucenic, prezentă în școlile mănăstirești, în breslele medievale și în universitățile Occidentului. De la Socrate, Platon și Aristotel, triada filozofiei clasice care urmărește transformarea învățăcelului în dascăl, și pînă la atelierele artiștilor renascentiști, relația maestru-ucenic s-a dovedit foarte importantă în construirea unor genii. Probabil că Michelangelo nu ar fi pictat niciodată tavanul Capelei Sixtine dacă nu ar fi fost descoperit de Ghirlandaio, Mona Lisa a lui Da Vinci nu ar fi zîmbit enigmatic fără Verrocchio și este posibil ca întreaga cultură a lumii să fi arătat diferit dacă Aristotel nu ar fi fost profesorul lui Alexandru cel Mare.

Relația dintre profesor și elev este unică pentru că implică două elemente fundamental umane: învățarea și comunicarea. Consider că ideea de învățare este definitorie pentru om fiindcă implică atît adaptarea naturală la condiții străine individului, cît și înțelegerea experienței la nivel rațional și emoțional. Omul tinde către comunicare și expresie. Aristotel vede în om un animal social *(zoon politikon)*, care nu este destinat doar dimensiunii biologice a existenței, ci și căutării fericirii și împlinirii. Acest ultim țel este tangibil doar prin ancorarea în comunitate, singura structură capabilă și să ofere individului independență față de constrîngerile naturale. Comunitatea de învățare devine astfel o structură superioară care răspunde și nevoilor spirituale ale elevilor.

Departe de situația ideală prezentată de variantele romantizate ale istoriei, relația dintre profesor și elev poate fi dificilă într-un mediu precum liceele din România. Deși există multe obstacole în clădirea unei relații care să cuprindă încredere de ambele părți, consider că nu trebuie susținută imposibilitatea comunicării între cele două instanțe. Nu cred că elevii sînt atît de rebeli și de răsfățați și nici că profesorii sînt așa de conservatori, de inflexibili și de lipsiți de interes precum sînt prezentați prea adesea în mass-media. Această opinie este susținută de mărturiile tinerilor care s-au simțit bine în liceu, ale profesorilor care s-au bucurat că ne-au avut ca elevi și de experiența personală. Am avut norocul să întîlnesc în școală și în afara ei oameni minunați de la care am avut enorm de învățat, dintre care unii mi-au devenit mentori în adevăratul sens al cuvîntului. Sînt de părere că orice referință particulară ar reprezenta implicit și o omisiune, ceea ce ar fi nepotrivit și nedrept, așa că mă voi mărgini să prezint relația profesor-elev și să realizez un portret general al dascălului, cu implicațiile subiective ale propriei experiențe.

Epicur susține că omul învață cu mai multă ușurință de la dușmani decît de la prieteni, deoarece cei dintîi îi sesizează mai repede greșelile. Pentru mine, profesorul reprezintă acel prieten care poate afișa exigența și obiectivitatea unui dușman. Discuția în contradictoriu, element neglijat în școlile din România, este fundamentul formării oricărei opinii. Dintre profesorii mei, cel mai tare i-am admirat pe cei care m-au învățat să îmi formez, să îmi susțin și să îmi schimb opiniile. Îmi aduc aminte cu drag de momentele în care m-am simțit pusă în situația dificilă în care a trebuit să îmi susțin o opinie contrară opiniei majoritare, de emoțiile pe care mi le creau anumiți profesori în momentul în care trebuia să expun o idee mai neobișnuită.

Cei mai buni profesori pe care i-am avut au reușit să îmi creeze iluzia lumii reale, cu tot cu plasa de siguranță care să mă țină după cădere. Mă raportez adesea la metafora „plasă de siguranță" cînd mă gîndesc la parcursul meu intelectual și personal. În esență, parcursul fiecărui om reprezintă o ascensiune și, la fel ca în cazul unui traseu de alpinism, pericolul căderii este iminent. Părinții, mentorii și profesorii sînt cei care țin plasa de siguranță pentru tînărul aplinist neexperimentat, care confundă adesea stînca fermă cu cea care se poate disloca la cea mai mică atingere. Profesorul adevărat știe unde să țină această plasă, suficient de jos încît elevul să învețe ce înseamnă căderea și că aceasta poate produce suferință și frustrare, dar suficient de sus încît aceasta să nu lase urme de nești. Scopul ultim al mentorului este ca elevul său să poată urca, în cele din urmă, muntele singur, fără nici o structură de siguranță.

În sfîrșit, consider că una dintre trăsăturile fundamentale ale unui bun mentor este să știe cînd este momentul despărțirii, cînd și cum să își ia rămas bun. Despărțirile, mai ales în cazul unor ființe care au împărtășit o conexiune specială, sînt momente dure și dificile, și care nu trebuie prelungite la nesfîrșit. Atașamentul și naivitatea ucenicului îl fac să creadă că maestrul său va fi întotdeauna aproape, fără să realizeze cît de important este să zboare singur. Venind ca o concluzie pripită la portretul unui dascăl ideal, consider că cea din urmă responsabilitate a lui este elegantul „la revedere".

Teodora Silvia Modoi are 19 ani, e studentă la Glasgow School of Art și anul trecut a obținut locul doi la concursul de eseuri pentru liceeni organizat de Dilema veche.

„Educația este ceea ce rămîne după ce ai uitat tot ceea ce ai învățat în școală."

ALBERT EINSTEIN

Adrian ARDELEAN

Prima zi de școală și alte tribulații

Cu toate că viața mea școlară a început cu un eveniment de obicei asociat cu o soartă favorabilă, cei patru ani de școală primară nu s-au desfășurat chiar sub cele mai favorabile auspicii. Din relatările mamei știu că mi-am dorit neapărat să merg la școală de la șase ani, și nu de la șapte ani, așa cum intenționau ai mei să mă dea. Și ce părinte rezistă insistențelor nesfîrșite ale progeniturii? Prin urmare, așa cum mi-am dorit, la șase ani și două luni am pășit pragul clasei I. E important de marcat acest context. Dacă aș fi mers cu un an mai tîrziu, nimeream poate un alt învățător. Cine știe cum ar fi fost?

Nu îmi amintesc prima zi de școală, drumul, cum am intrat la clasă, abecedarele, cîntecele de bucurie, cum ne-a primit învățătorul, cum i-am dat flori, ce ne-a povățuit el și alte episoade despre care am scris ulterior nenumărate compuneri romanțate. Îmi aduc aminte însă clar de figura învățătorului nostru. Era tot timpul încruntată, rece, amenințătoare și mi-a făcut un pic frică. Era un tip cu chelie, cu figură severă, îmbrăcat cu costum, fără nici o urmă din bunăvoința blîndă cu care ne obișnuiseră educatoarele la grădiniță. Și zîmbetul parcă îi era răutăcios. Anii care au urmat au fost, în mare parte, o confirmare a acestei inconfortabile prime impresii.

Prima imagine clară, din prima zi de școală, este cea în care învățătorul a scris cu creta pe tablă data, 1982. Pe urmă a scos toți băieții în fața clasei. Apoi a pus fetele să vină, pe rînd, în prima bancă, să ne studieze și să își aleagă colegul de bancă preferat. O tehnică pe care, cu ochii de acum, o văd cel puțin dubioasă. Mă rog, pe mine m-a ales Ioana, colega cu care oricum îmi doream să stau în bancă, pentru că o iubeam încă din grădiniță. Așa că la acel moment nu m-a deranjat deloc metoda de distribuire în bănci.

La acea vreme mi se spunea adesea că sînt neastîmpărat. Mi se cerea mereu să fiu cuminte, să stau liniștit și alte îndemnuri similare. Sînt convins că în prima zi de școală am fost un pic și mai agitat decît de obicei. Eram hiperactiv, surescitat, altfel nu îmi explic. Pe neașteptate, învățătorul, care se apropiase încet de banca unde stăteam, pur și simplu mi-a urlat în ureche: „Stai liniștit, Ardelean!". Și inevitabilul s-a produs...

Aici vă propun o pauză strategică în care să creăm un pic de suspans consistent pînă vom dezvălui în ce constă acest inevitabil.

Învățătorul nostru avea un întreg arsenal de metode pedagogice care astăzi ar face probabil obiectul unor scandaluri de presă. Ne lovea cu indicatorul de lemn la palmă atunci cînd făceam o prostioară, o poznă sau ceva ce i se părea lui greșit. Și nu dădea cu milă. Nu îmi amintesc ce anume făceam greșit. Pînă la urmă, ce poate greși atît de grav un copil de sub 10 ani? Mă rog. Am luat de nenumărate ori lovituri cu indicatorul la palmă sau peste degete, pentru că eram un copil obraznic. Atît de dureroase erau loviturile încît au fost momente cînd nu mai puteam ține stiloul în mînă, de durere și amorțeală. Altă practică preferată de coerciție și disciplinare aplicată de învățătorul nostru era aceea de a ne ține în genunchi pe parchet atunci cînd greșeam sau făceam ceva prostii. Nu îmi aduc aminte ce greșeli sau prostii făceam, eram totuși un elev bun, de coroniță, ca de altfel jumătate dintre elevii clasei. Cu toate acestea, adunam într-un an de școală zeci de ore de stat în genunchi în timpul orelor de curs. Cîteodată toți elevii eram simultan în genunchi, fiecare lîngă banca lui. A existat și un moment în care secretara școlii a intrat în clasă și a avut o tresărire cînd ne-a văzut pe toți în această poziție. Trebuie să fi fost o imagine neobișnuită, să vezi vreo treizeci de elevi mici în genunchi, ca la citirea Evangheliei, scriind la dictare pe caietele puse acolo unde numai fundul trebuie să șadă.

„Un profesor bun are preocuparea continuă de a-i învăța pe ucenicii lui să se lipsească de el."

ANDRÉ GIDE

„O școală în care profesorul nu învață și el e o absurditate."

CONSTANTIN NOICA

„Un bun profesor este asemenea unei lumînări. El se mistuie pe sine însuși pentru a lumina calea altora."

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

Am avut însă și micile mele răzbunări, nu neg. Odată, într-o vară, am aruncat cu nuci sălbatice după mașina învățătorului care a trecut pe lîngă locul nostru de joacă. Am crezut că nu va ști cine a făcut asta. Învățătorul a știut însă. A oprit mașina și a mers la tatăl meu să mă pîrască ce obraznic am fost. Taică-meu și-a cerut scuze, dar după ce a plecat învățătorul mi-a zîmbit complice. Un alt episod de răzbunare a fost cînd am refuzat fără drept de apel să merg cu uratul la învățător, de Anul Nou. La noi în sat toți copiii mergeau cu Plugușorul. Uratul învățătorului era o obligație tacită pentru toți copiii din clasă. Gestul meu de frondă a fost receptat corect, ca o ofensă, iar după vacanța de iarnă, la școală, am primit o mustruluială pe măsură, în fața clasei.

Clasa a III-a urma să aducă o răzbunare mai eficientă decît aș fi putut eu ticlui vreodată, chiar dacă din nou am primit lovituri de indicator la palmă. O tehnică de motivare pedagogică era aceea a concursului de rezolvare a exercițiilor de matematică. Cine termina trebuia să fugă cu caietul la catedră să-i arate învățătorului rezultatul. Primul care ajungea cu rezultatul corect cîștiga. Concurența era acerbă. Odată am rezolvat eu primul un exercițiu și am luat-o la fugă către catedră. Cînd să ajung la învățător, am alunecat din viteză și am căzut. În cădere l-am lovit pe învățător cu mîna dreaptă, în care țineam caietul. Pumnul a lovit destul de tare zona în care cred că erau testiculele învățătorului. După pedeapsa cruntă pe care am primit-o, multe lovituri de indicator la palmă, presupun acum că l-am lovit destul de tare și a durut.

Evenimentele din acea perioadă mă fac să cred că era o atmosferă de tensiune și teamă în clasă. Asta în ciuda fotografiilor alb-negru ale vremii, în care păream cu toții fericiți, noi, elevii de școală primară din miezul unui ev aprins. Altă dată, la o oră deschisă, în care directoarea a venit în inspecție, învățătorul m-a scos la tablă. Eram bunicel la matematică și am fost scos să performez, să demonstrez calitatea procesului de educație la clasă. Trebuia să fac o adunare simplă. În mod normal aș fi făcut-o și cu ochii închiși. Eram atît de tensionat să nu greșesc încît m-am blocat, nu am putut să fac adunarea. Iar învățătorul, pus și el într-o situație nefavorabilă față de directoare, a avut grijă să țin minte momentul toată viața. Am primit nota 4 în catalog, cu directoarea școlii în inspecție. În clasa a III-a, cînd ești premiant și ai aproape numai note de 10, să iei un 4 în catalog e un șoc care nu se uită ușor. Nu l-am uitat.

Învățătorul nostru avea și cîteva caiete, aceleași de mai mulți ani, cu texte de montaje literar-artistice pe care le cîntam la serbările școlare. Avea cîte un caiet pentru fiecare an de studiu. Cu fiecare generație pe care o ducea în clasa a II-a, de exemplu, făcea un anume montaj. Erau din acelea cu „Țara mea are cîmpii mănoase, / Dealuri înalte cu mîndre flori, / Izvoare limpezi și răcoroase, / Un cer albastru fără de nori" și alte proletcultisme pentru copii. Astfel, din patru în patru ani, la serbările școlare erau pregătite și prezentate exact aceleași montaje literar-artistice, doar cu alți protagoniști.

Printre practicile sezoniere ale învățătorului era mîncatul de semințe de bostan, dovleac în regionalismul moldovenesc. Aveam o colegă care îl aproviziona cu semințe prăjite de maică-sa. Erau atît de bune! Învățătorul își făcea o moviliță pe catedră și ronțăia toată ora. Noi, elevii, muream cu toții de poftă, dar aveam tot felul de sarcini de făcut, de scris, de calculat. Asta în timp ce învățătorul mînca cu poftă, ca la meci, semințele prăjite ce răspîndeau o aromă irezistibilă. Ne trimitea din cînd în cînd să aruncăm cojile de semințe la coșul de gunoi din spatele clasei.

În timp ce învățătorul mînca cu poftă, ca la meci, semințele prăjite.

Să mai spun și despre tonul vocii învățătorului nostru. Era tot timpul imperativ, ferm, nu îmi amintesc nici un moment de complicitate, de prietenie, de duioșie sau de joacă cu învățătorul nostru. Pentru că mă numesc Ardelean i se părea lui amuzant să îmi spună „oltene". „Ce faci, oltene?" „Hai la tablă, oltene!"

Revenind în prima zi de școală, cînd spuneam că s-a produs inevitabilul, ce s-a întîmplat? Vă reamintesc că învățătorul mi-a urlat: „Ardelean, stai liniștit!!" la foarte mică distanță de ureche. Probabil că făcusem eu ceva greșit, nu îmi amintesc. M-am ridicat imediat și șocat în picioare. „Stai jos!", a continuat să urle învățătorul. „Nu pot", i-am răspuns. „De ce?" „Am făcut treaba mare pe mine."

***Adrian Ardelean** este jurnalist de radio la Cluj.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Două pagini de Facebook

Am auzit de curînd o tînără, foarte tînără prietenă declarînd, cu tonul cuiva care dezvăluie, oarecum plictisit, un adevăr universal, unui nou-născut în era comunicării fără bariere: „Facebook-ul este pentru bătrîni, Instagram-ul este la modă, acum…“ Nu știu, evident, care este diferența dintre cele două, dar am bănuit că există suficiente argumente pentru viața prea scurtă a „Facebook-ului“: sînt un privitor de pe margine al fenomenului și pot spune, cu mîna pe inimă, că după sute de pagini „citite“, nu reușesc să pricep care îi este scopul. În afara unuia pur comercial, în care o inițiativă privată poate atrage prin rețelele de socializare atenția asupra lor, așa-numitele pagini private rămîn niște pagini private.

De curînd, însă, am dat peste două pagini de Facebook aparținînd unor personaje celebre ale elitei culturale românești. Două pagini cu puternica amprentă a „proprietarilor“ lor, în care chipul fiecăruia prinde contur, dar prin expresii complet diferite. Una dintre pagini este „întreținută“ de unul dintre actorii mari autohtoni. Cele mai bune și mai premiate filme românești l-au avut ca interpret principal, cei mai mari și mai pricepuți regizori l-au vrut și l-au pus în valoare pe scenă sau pe platourile de filmare. Știam, din parcursul său profesional și civic, că este un personaj extrem de inteligent, cultivat, talentat, oricînd pregătit să declare război impostu-

Lipsesc cu desăvîrșire din buletinele de știri.

rii și corupției. Ceea ce nu știam și am aflat din paginile rețelei de Internet este că e și generos, modest, cu nostalgii rafinate, îndreptate către tot ce a avut și are mai bun lumea artistică. Postările domniei-sale sînt pline de omagii aduse colegilor de film și teatru, de amintiri care pun în valoare artiști uitați de public sau de presă, de fotografii rare, emoționante, splendide, cu monștrii sacri ai ecranului sau ai scenei, de aici și din lume. Strecurate printre ele, secvențe din cărțile lui Camus și filme clasice rusești, interviuri cu poeți sau cîntăreți, știri fierbinți din lumea politică, un pic de Bach și oleacă de Gershwin, plus încurajări înțelepte și insistente pentru tinerele generații. Comentariile actorului sînt extrem de rare, căci selecția de carte, de muzică, de film, de fapte și de personaje reale sau livrești vorbește de la sine: din ele, chipul actorului capătă culorile vremurilor noi, cu nuanțele vii ale celor trecute…

A doua pagină de Facebook este a unui scriitor român, mai curtat și mai prezent în lumea literară străină decît în cea românească. De ani buni, presa de pe aici are ca personaje principale lichele, corupți, mitocani, analfabeți. Și nu găsești, decît foarte rar și marginal, o vorbă bună despre succesele scriitorului. Așa stînd lucrurile, e de înțeles de ce pagina de Facebook a domniei-sale e plină de interviuri, fotografii, premii, colocvii, dezbateri în care este personaj principal. Sînt informații importante, uluitoare, despre prețuirea și recunoașterea de care se bucură în cele mai înalte cercuri intelectuale internaționale, informații care lipsesc cu desăvîrșire din buletinele de știri de la București, Timișoara sau Cluj. Curg postările cu recenzii pline de admirație, cu cărți traduse în zeci de limbi străine, cu invitații la cele mai importante tîrguri de carte sau festivaluri de literatură și cu emoțiile și bucuria care le însoțesc. Toate compun un jurnal oferit în timp real cititorului, un jurnal la fel de valoros precum cele ce ne-au rămas din secolele trecute.

Cele două pagini sînt tot atîtea motive să îmi pară rău că Facebook-ul a ajuns să fie învechit pentru tînăra generație, căci sînt pagini numai bune de studiat în școli și licee. (Mă gîndesc, spre exemplu, cum ar fi ca orele de literatură, muzică, arte să înceapă cu un nou fel de „revistă a presei“ compusă din știri preluate de pe paginile de pe Internet ale marilor scriitori sau artiști români sau din lumea largă.) Numai bune de reflectat și de dezbătut în dialogul cu elevii de azi, diferiți de noi, cei de ieri, care ne adunam modelele din frînturi, fragmente, povești, legende.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

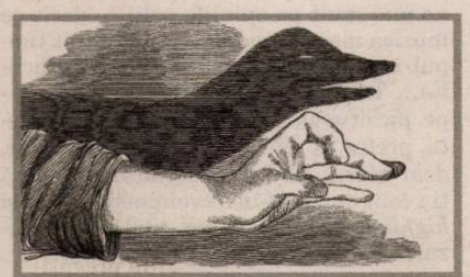

Iaromira POPOVICI

bazar

Scarlett O'Hara, revisited as Melanie Hamilton

Din cînd în cînd, tot revăd *Pe aripile vîntului (Gone with the Wind*, Victor Fleming, 1939) și o tot reinterpretez pe Scarlett O'Hara. E unul dintre personajele care mi-au marcat adolescența. Filmul a rulat, nu mai știu exact în ce context, la Sala Palatului pe la început de ani '80, cînd aveam 13 ani, pare-mi-se.

După care am citit și romanul lui Margaret Mitchell, de care am fost, un timp, pasionată. Dar tot pe Scarlett cea din film, însă, am iubit-o și am considerat-o un prototip al femeii de succes, care învîrte bărbații pe degete și reușește în toate. Așa am perceput-o la vremea aceea, nu-i vedeam decît partea asta, parcă desprinsă din cărțile de gîndire pozitivă, care-ți explică pașii succesului. Cred că numai blonda din ABBA (desigur, dintr-un alt timp și context) mai reprezentase pentru mine un asemenea model.

Nu eram singura, de altfel. Scarlett se cuibărise în imaginarul colectiv al fetelor și femeilor de mai toate vîrstele dintr-o epocă nu tocmai feministă. Aveam o colegă de generală care semăna întrucîtva cu ea și se pieptăna ca ea, se ciupea de obraji ca Scarlett ca să se înroșească, își tuguia buzele în stil Scarlett și avea atitudini între țîfnoase și de flirt, gen aceeași Scarlett. O colegă de liceu purta părul prins în fileu la spate și, în loc de uniformă, o fustă, să-i zicem, crocantă, ca și cum ar fi avut crinolină. Mama mea însăși o admira pe Scarlett O'Hara și considera că are puncte în comun cu ea (și chiar avea). Mai mult de atît, celebra replică, repetată de vreo trei ori prin film, a lui Scarlett, era un principiu călăuzitor al mamei mele: *„I'll think about that tomorrow. Tomorrow is another day.“* O spunea mereu, ba chiar o punea în practică. Ne certam pe tema asta, fiindcă eu, pe atunci, eram pentru acțiunea cu orice preț, în orice situație. Iar principiul ăsta al lui Scarlett era, pînă la urmă, mai zen: poate fi văzut ca un exercițiu prin care-ți dai deoparte gîndurile, măcar pentru o zi, te golești de ele și-ncerci să nu te mai agiți în zadar.

În ce mă privește am luat drept model, de fiecare dată, cîte o altă față a lui Scarlett. În adolescență cred că agream cel mai mult scena de început, pînă să înceapă războiul dintre nordiști și sudiști, cînd Scarlett flirta cu toți băieții buni de însurătoare locali, care făceau cerc în jurul ei, spre invidia celorlalte fete. Ce-mi trebuia mai mult în lumea de clasa a opta, în care mai totul se rezuma la giumbușlucuri verbale și fluturări de gene?

Încet-încet am observat că, în ciuda succesului ăstuia facil, de fapt Scarlett nu e atît de fericită: îl iubea pe Ashley, care Ashley, din lașitate și nu numai, nu o alesese pe ea drept nevastă, ci pe Melanie. Cred că asta se suprapunea pe iubirea mea nefericită din liceu (care n-avea cum fi altfel decît nefericită, din moment ce pe băiatul în cauză îl iubeau cam toate fetele din clasă, el fiind unul dintre puținii reprezentanți eligibili ai celuilalt sex). În perioada de atunci, îl vedeam pe Ashley ca pe un ideal și pe Scarlett ca pe un soi de Madame Bovary. Nu renunțasem să-i observ și latura de femeie forte, care nu se lasă călcată-n picioare și rezolvă totul. Dar începusem să percep și un mugure de tragism în ea.

Cu trecerea timpului și terminarea liceului, am început să-l observ pe Rhett Butler. Să fiu tot mai fermecată de el, de gesturile și replicile lui. Mi se părea bărbatul potrivit pentru Scarlett, puternic, mereu spiritual, dar și gata s-o sprijine. Cred că eram în epoca în care-mi plăceau „băieții răi“, care te paralizau cu vrăjeala lor. N-o înțelegeam pe Scarlett cum îl poate prefera pe fadul Ashley.

Au trecut, iarăși, mulți ani de-atunci și m-am uitat din nou la *Pe aripile vîntului*. Rhett mi s-a părut, deodată, abuziv, în anumite situații chiar inacceptabil. Scarlett mi-a apărut tot mai mult ca un personaj tragic, căruia nu i-au prea ieșit lucrurile cum a vrut. Cu niște lacune morale inacceptabile, care au împins-o spre situații fără ieșire. Care le-a făcut rău altora, deliberat sau nu, cu destule prilejuri.

Dar care, în același timp, și-a condus barca într-un mod eroic, pe alocuri. A trecut prin război și foamete, e drept că nu cu cele mai grațioase atitudini, dar oricum cu curaj și perseverență. Cine i-a fost alături în toate aceste încercări? Melanie, rivala ei, aleasa lui Ashley. Melanie, pe care Scarlett aparent o detesta, dar pe care, de fapt, a ajutat-o cu cele mai multe prilejuri și a salvat-o chiar de la moarte. Ele două, două fețe ale feminității care se completează armonios, sînt (cel puțin așa văd, cu ochii de acum) axul poveștii. În jurul căruia gravitează toate celelalte personaje, inclusiv Ashley și Rhett. Ajutate de permanenta Mammy care, cu francheța și umorul ei, chiar dacă uneori exagerat, le însoțește în toate cele.

Am învățat, prin toate reinterpretările astea, s-o înțeleg mai bine pe Scarlett O'Hara fără s-o admir întotdeauna, uneori chiar compătimind-o. Rămînîndu-mi, totuși, un ideal. Căruia începe să i se adauge și un procent tot mai mare din Melanie.

„Hip-hop-ul e a doua mea natură, după cea de rocker“

– interviu cu Adrian DESPOT –

Fost profesor și jurat la Vocea României, ***Adrian Despot*** *(n. 1976) va fi el însuși concurent, împreună cu trupa sa Vița de Vie, într-un musical battle împotriva trupei Subcarpați. Confruntarea, care va avea loc pe 9 octombrie la Sala Polivalentă din București, presupune cîteva runde și cîte un invitat-surpriză din partea fiecărei trupe. Publicul va decide, prin aplauze, trupa cîștigătoare pentru fiecare rundă în parte.*

Ați fost jurat și mentor în Vocea României, *acum sînteți curatorul evenimentelor muzicale la Institutul Qreator; v-a schimbat asta statutul în vreun fel? Mai aveți furie, ambiție, obsesii? Rocker afabil și plin de bun-simț, sînteți un fel de Dave Grohl al României…*

Ambițios n-am fost niciodată. De furie am încercat să mă vindec, pentru că mă distrugea pe interior. Am reușit s-o înlocuiesc cu dragoste, ea mi-a devenit combustibil, însă trebuie să am un ochi mereu treaz pe situație. Furia e încă acolo, am crescut cu ea. Iar obsesiile le-am dărîmat, una după alta. Sau le-am transformat în cîntece. Cît despre comparația cu Grohl, o iau ca pe o glumă. Nu știu să cînt la tobe.

„Rock-ul, well, *așa cum îl facem noi, n-a avut niciodată ca scop cîștigul financiar.“*

Ce s-a schimbat și ce-a rămas la fel în trupa Vița de Vie, în ultimii douăzeci și ceva de ani?

Totul și nimic. Totul, pentru că sîntem cu totul și cu totul alți oameni față de cei care eram acum douăzeci și trei de ani; și nimic, pentru că încă funcționăm după aceleași instincte creative și avem aceeași poftă de muzică și de viață.

Ce urmează după albumul dublu Șase/Șase *lansat, în două etape, de-a lungul ultimilor trei ani?*

Urmează lansarea primului vinil din discografie, albumul *Fenomental,* care anul acesta împlinește 20 de ani, sărbătorit printr-un turneu național în care îl vom cînta integral. Apoi, pe 1 decembrie, vom lansa primul album *live* din discografia noastră, *Vița de Vie – În corzi, Live @Awake.* Este concertul susținut anul trecut alături de Filarmonica de Stat din Tîrgu Mureș. Acesta se va lansa în format video, vinil și digital.

Într-un top al încasărilor din muzică pe anul trecut conducea Ștefan Bănică Jr., iar restul trupelor, cît de cît rock, din primele zece poziții erau Voltaj și Holograf. Pe YouTube, românii accesează clipuri pop și manele, primele trupe în topul accesărilor fiind B.U.G. Mafia și Paraziții. Ce credeți că spune asta despre rock-ul românesc, deopotrivă artiști și public?

Nimic. Trăim într-o cultură/perioadă în care cantitatea pare să impună valoarea, însă nu e așa. Valoarea nu este dată de numărul de vizualizări. Cele mai multe vizualizări pe YouTube sînt extorsiuni ale unor degajamente, bîlbe, flatulențe, „șase cai frumoși“ și „trei în pula mea“. Gangnam Style și alte produse destinate exclusiv vînzării, fără valențe artistice – un *sine qua non* pentru valoare.

B.U.G. Mafia și Paraziții își merită vizualizările, sînt două trupe cult ale României post-decembriste, oricît de mult i-ar deranja pe unii lucrul acesta. Iar rock-ul, *well,* așa cum îl facem noi, n-a avut niciodată ca scop cîștigul financiar. E drept că și acesta are un rol important în ecuație, însă, de fiecare dată cînd am avut de ales între un cîștig financiar și unul emoțional, l-am ales pe cel din urmă. E drept că rock-ul românesc nu dă randament pe YouTube. Vinde, în schimb, cele mai multe bilete la concerte. De ce n-ar consta exact în asta valoarea lui?

„O să fie măcel!“

Pe 9 octombrie la Sala Polivalentă va alea loc un battle *între Vița de Vie și Subcarpați, juriul fiind publicul. Dat fiind că rock-ul nu mai e la modă, iar Subcarpați sînt probabil cea mai populară trupă românească a momentului, ei fiind oricum și mai mulți, și mai dexteri în improvizație deopotrivă pe text și* beat, *cum credeți că veți face față?*

Cu scepticism. Atîta timp cît dihotomia s-a instalat ca unic sistem de judecată, părerile mele ar fi anacronice. Plus că mi s-ar părea nefiresc să capitalizez în online mai mult pe opiniile politice decît pe muzica mea. Scandalul a vîndut tot timpul mai bine, *like*-ul este ochiul dracului… Trebuie să am grijă să nu-mi scape piciorușul. Ca să nu risc lucrul ăsta, prefer să mă exprim, inclusiv politic, doar atunci cînd simt eu nevoia, fără să țin cont de trend-uri, evenimentele *hot* și *highlight*-urile zilei, așa cum o fac utilizatorii de Facebook cu pretenții.

„Hip-hop-ul e a doua mea natură.“

Trecînd peste faptul că mă faci demodat și invalid, *man,* tu nu știi cu cine stai de vorbă! O să fie măcel!

Ce legături (mai) aveți cu hip-hop-ul? La noi au fost puține colaborări între rock și hip-hop…

Me love it! Încă de la mijlocul anilor '90 am început să produc diverse trupe autohtone, apoi am tot colaborat cu mai mulți artiști de gen și cu DJ. Hip-hop-ul e a doua mea natură, după cea de rocker.

În ultimii ani, Tudor Chirilă, spre exemplu, a fost foarte implicat civic pe rețelele sociale, punîndu-și deseori în joc imaginea și riscînd să-și alieneze publicul. Dvs. cum vă raportați, ca artist, la problemele politice și sociale ale societății?

Vara asta, David Gilmour și-a vîndut, în cadrul unei licitații ținute la Christie's, 127 de chitare pentru mai mult de două milioane de dolari, bani pe care i-a donat unui ONG care se ocupă de schimbările climatice. Dvs. pentru ce cauză planetară v-ați vinde chitarele?

Eu nu sînt Gilmour, chitarele mele valorează doar cîteva sute de euro. Prefer să le păstrez și să fac muzică cu ele. Melodii gen „#ialapet“, care expun și atacă probleme planetare. Muzică armă.

a consemnat Marius CHIVU

Chestionar

- *Cel mai recent album cumpărat:* Jimi Hendrix, *Axis: Bold as Love* (analogue production, vinil presat direct după benzile originale master).
- *Cel mai ascultat album din ultima vreme:* Marked for Death, *Emma Ruth Rundle.*
- *Albumul pe care l-ați face cadou oricui:* Agnes Obel, *Aventine.*
- *Cu ce muzician din prezent ați colabora:* Lista e lungă și mereu deschisă.
- *În deschiderea cărei trupe ați cînta:* Pentru nici una. Și nu din aroganță, dar chestia asta se face doar pentru palmares, iar palmaresul mă lasă total rece.
- *Ce trupă din istorie ați fi vrut să vedeți* live: Rage Against The Machine.
- *Care dintre genurile muzicale vă este (cel mai) indiferent:* Opera.
- *Un instrument la care ați vrea să știți să cîntați:* Hmm, la toate! Dar, cel mai aproape, la fluier.
- *Un muzician român cunoscut prea puțin:* Cosmin Vaman.
- *O trupă românească tînără care v-a atras atenția:* Cardinal.
- *Un vers pe care vi l-ați tatua pe corp:* Îmi vin din cînd în cînd unele, dar din fericire le uit înainte să concretizez.
- *Un film recent: Once Upon a Time in Hollywood,* regia Quentin Tarantino.

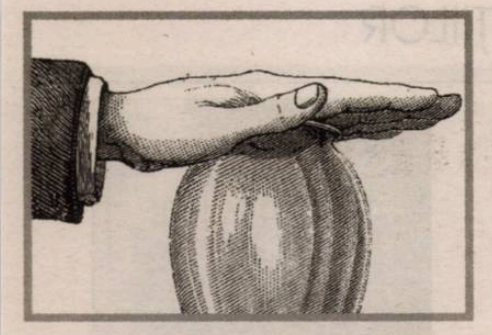

George BANU

scena lumii

Cuvinte înainte de sfîrșit

S-ar putea constitui un adevărat inventar al cuvintelor pe patul de moarte. Atunci cînd se aud și nu sînt doar o simplă și patetică bolboroseală ca aceea, patetică, a lui Firs, bătrînul servitor cu al cărui sfîrșit se încheie soarta *Livezii de vișini* – concluzie literară care mi-a răsunat în urechi cînd, ultima dată, mi-am auzit mama incapabilă să articuleze cuvintele. Un fel de scîncet audibil și de neînțeles. Dacă venim pe lume „plîngînd", cum spune Regele Lear, plecăm „bîlbîindu-ne", ca vechiul servitor cehovian. Cehov însă a vorbit și, pudic, s-a mulțumit să formuleze constatarea finală. *„Ich sterbe"* / „Mor", a spus el, întorcîndu-se cu fața la perete, ca și cum voia să treacă pe malul celălalt al fluviului morții, Lethe. Iar Rabelais a acceptat finalul vieții rezumîndu-se la un singur cuvînt: „Cortina".

Acestor dispariții li se pot asocia altele, adevărate concluzii testamentare, ca aceea a lui Goethe, cea mai celebră, al cărei dublu sens enigmatic s-a impus tardiv, căci *„mehr Licht"* a fost interpretat mai întîi ca un acord nobil al acestui mare partizan al împăcării senine: „Lumina"; dar, apoi, s-a sugerat o variantă secundă, opusă și grotescă, ce a lansat ipoteza că, prin celebrul *„mehr Licht"*, Goethe ar fi spus „Căcat". Ambiguitate a unei antinomii ce asocia contrariile.

Alfred Jarry a cerut o scobitoare, așa cum Cehov i-a comandat Olgăi Knipper o cupă de șampanie, plăceri ultime. Brecht ar fi solicitat o havană pe care nici n-a putut-o aprinde, alții au regretat acte ce deveneau interzise, excluse. Celebrul regizor Antoine Vitez, cînd a fost victima unei fatale rupturi de anevrism ce i-a paralizat un braț, a îngînat: „N-o să mai pot să scriu", atestînd prioritatea acordată pasiunii literare asupra celei teatrale. Și, ipotetic, lui Maiakovski, a cărui dispariție s-ar fi datorat, oficial, unei sinucideri, i s-a atribuit un strigăt teribil: „Nu trageți, tovarăși!".

Exemplele se pot multiplica. Ele sînt, fiecare, expresia unei recunoașteri încă lucide a încheierii unui ciclu, constatări ale unui sfîrșit iremediabil rezumat în celebrul *„The rest is silence"* al lui Hamlet.

Recent însă mi-au ajuns la ureche cuvintele de dinainte de termen ale unor personaje naufragiate în lume. Remarci și întrebări ivite din confuzia unor spirite derutate, dar care, asemeni unor înțelepți ce și-au pierdut mintea, formulează neliniști esențiale. Dacă se spune că „adevărul vine din gura copiilor", de astă dată „misterul vieții" pare că îl exprimă bolnavii atinși de Alzheimer.

Vrînd să aflu vești de la un personaj odinioară cinic și strălucit, Ludwik Faszen, fost colaborator al lui Grotowski, marele om de teatru, mă adresez prietenului fidel care îl vede constant: „Decade încet. Îți dai seama că ieri i-am adus un ziar polonez recent și, după ce s-a uitat prin el, mi-a spus decepționat: «De ce mi-l dai dacă eu l-am citit de mult?»". Ceea ce, la prima vedere, pare a fi un non-sens flagrant capătă, din altă perspectivă, o semnificație nebănuită, revelatoare: „Nimic nu s-a schimbat. Ziarul repetă același lucru, iar cel de azi nu diferă de cel de ieri". O dezabuzare filozofică a unui om care, la capătul vieții, implicit, își confirmă scepticismul față de dansul înșelător al presei de informații. Ziarul de ieri și ziarul de demult nu se deosebesc.

Într-un spital, Rezvani, scriitor reputat, își vizitează soția care nu-l recunoaște și îi mărturisește: „Eu am avut un soț care m-a iubit". Și, partener mai degrabă infidel, Rezvani interpretează această consolare ultimă ca pe o recompensă lansată din adîncul unei ființe pierdute ce-și exprimă aproape christic puterea de iertare. Ce poate fi mai senin și mai tulburător decît o asemenea reconciliere ce transcende normele păcatului?

Pe Simone Boué, tovarășa de viață a lui Cioran, o întîlnesc din întîmplare în Place de l'Odéon și îmi dă informații privind starea „marelui bolnav" pierdut în ceturile lipsei de repere și care, într-o zi, plimbîndu-se în curtea spitalului, îi spune: „Unde plecăm?". Cioran întreba care e destinația ultimă, ce drum trebuie urmat, căci el și-a trăit toată viața ca un exilat confruntat tocmai cu problema plecării. În ciuda confuziei ce-i afecta spiritul, leitmotivul unei existențe se cristaliza în întrebarea dezorientată.

A.P. Cehov

© wikimedia commons

Un fiu, îmi povestește el însuși, se duce să-și vadă mama la spital. Cu toate că nu-l identificase precis, ei angajează o discuție banală, nicidecum derutantă – meteorologie, starea fizică, condițiile medicale –, pînă în momentul în care ea îl surprinde punîndu-i o întrebare: „Cine sînt eu?". Chestiune care poate fi, evident, asimilată unui grav simptom amnezic, dar nu e oare totodată interogația filozofică, decisivă și ultimă? „Cine sînt eu?" – iată neliniștea nețărmurită a cuiva care ne invită să ne confruntăm cu o asemenea îndoială extremă, decisivă.

În sfîrșit, un alt exemplu similar. Doi prieteni își fac o datorie morală din a-l vizita pe un coleg internat al cărui spirit e grav dereglat. Devierile sînt constante, greu previzibile, pînă cînd el li se adresează cu precauție pentru a emite șoptit un dubiu: „Spuneți-mi, eu sînt viu sau mort?". Incertitudine absolută, flagrantă absență de frontiere, ca aceea dintre „vis și realitate", despre care vorbește Calderon în *Viața e vis:* Sigismondo, nici el, nu își poate defini precis regimul de viață, „Visez sau trăiesc?", la fel ca Valentin, care căuta un răspuns: „Sînt viu sau mort?" – iată ceea ce boala revelează ca derută absolută. Valentin își manifestă incertitudinea în fața prietenilor de la care aștepta precizarea condiției devenită pentru el „indecidabilă". Dar, auzind această relatare, îmi amintesc celebra replică finală din *Lear,* cînd monarhul cu spiritul rătăcit, purtînd în brațe cadavrul Cordeliei, singura fiică fidelă, afirmă: „Acum știu cine e viu și cine e mort!". Victorie obținută la capăt de drum și de boală.

Și cum să nu evoc o scenă ultimă, povestită de un scriitor japonez, Mizubayashi, căruia mama îi murmură cînd o părăsește în rezerva de la casa de bătrîni: „Acum tu trebuie să traversezi noaptea?"

Boala minții eliberează întrebările și ne confruntă cu enigmele. La încheierea vieții.

George Banu *este eseist și critic de teatru. Cele mai recente lucrări publicate:* Iisușii mei *(Editura Nemira, 2018) și* Pagini alese *(Editura Nemira, 2018).*

Goethe

© wikimedia commons

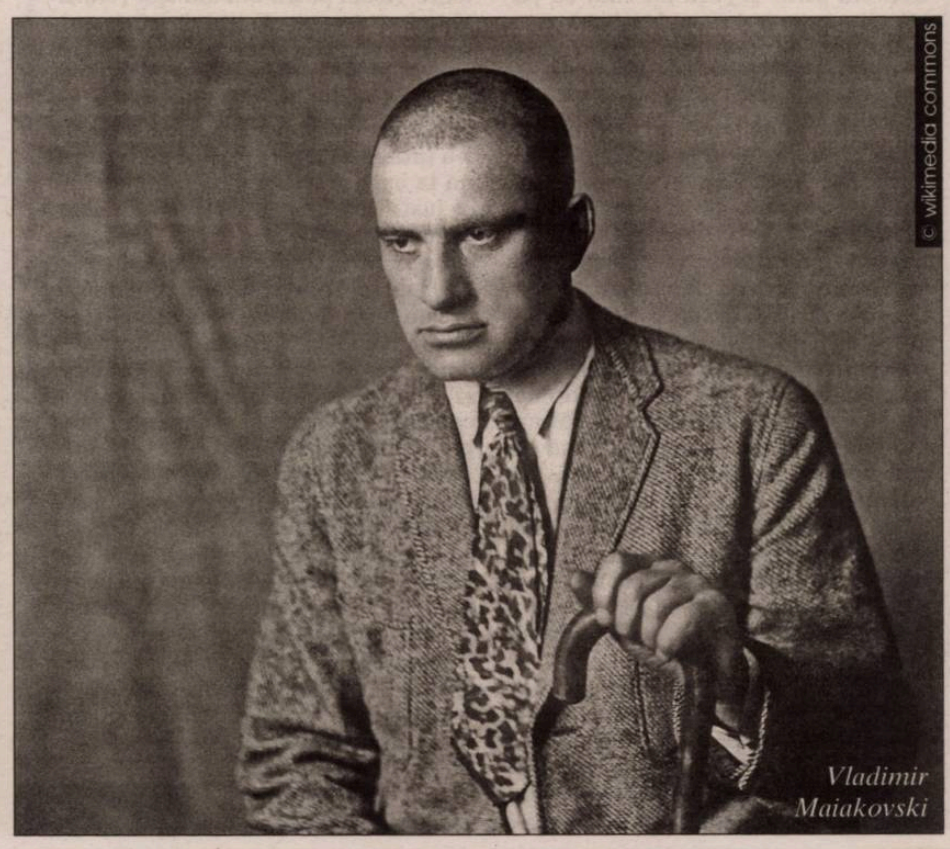

Vladimir Maiakovski

© wikimedia commons

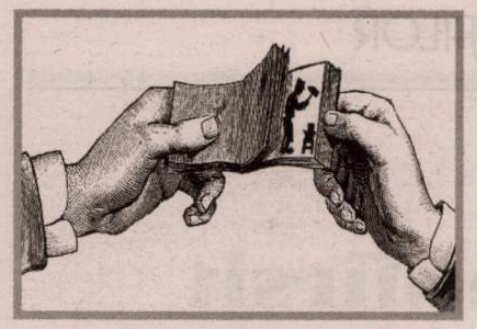

Marius CHIVU

feedbook

Vocile Cernobîlului

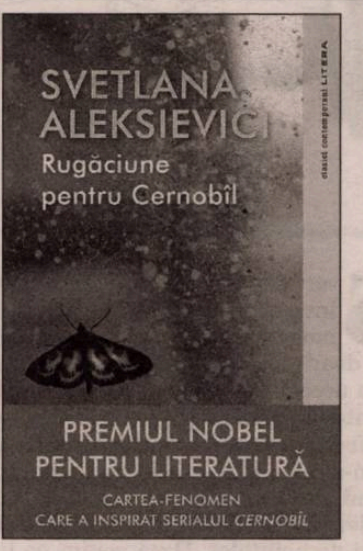

● **Svetlana Aleksievici, *Rugăciune pentru Cernobîl. O cronică a viitorului*, traducere de Antoaneta Olteanu, Editura Litera, 2019.**

Succesul pe care l-a avut miniseria de televiziune intitulată *Chernobyl* difuzată de HBO anul acesta (zece Premii Emmy și o notă de 9,5 pe rețeaua IMDB rezultată din voturile a aproape patru sute de mii de oameni) poate fi văzut ca încă o victorie, la fel de tîrzie, a memoriei colective împotriva sistemului comunist, totalitar, iresponsabil, inuman și criminal. Un sistem, cel sovietic, care s-a prăbușit, de altfel, la numai cîțiva ani de la acest dezastru.

Miniseria de televiziune a fost inspirată chiar de mărturiile orale culese de scriitoarea și jurnalista bielorusă Svetlana Aleksievici (n. 1948, Premiul Nobel pentru Literatură în 2015) în cartea de față, reeditată acum în română cu titlul original. De altfel, la Editura Litera i s-au tot tradus și reeditat și alte cărți, construite pe aceeași formulă, la limita reportajului, a istoriei orale și a ficțiunii, toate documentînd experiențe umane din timpul unor conflicte de amploare: *Soldații de zinc* (experiențele soldaților sovietici în războiul din Afganistan), *Războiul nu are chip de femeie* și *Ultimii martori* (mărturiile femeilor care au luptat pe frontul celui de-al Doilea Război Mondial, respectiv amintirile celor care au copilărit în timpul aceluiași război).

Revenind la Cernobîl, faptele sînt acum știute: pe 26 aprilie 1986, puțin după prînz, are loc explozia reactorului patru al centralei atomo-electrice de la Cernobîl, eveniment care devine astfel cel mai mare dezastru nuclear civil din istoria omenirii (echivalentul a 500 de bombe nucleare precum cele detonate la Hiroshima). Consecințele sînt greu de reprezentat: 800.000 de soldați (cu vîrsta medie de treizeci de ani) sînt trimiși de Uniunea Sovietică să lucreze ca lichidatori la fața locului (în primii douăzeci de ani de la dezastru aceștia au murit în medie cîte doi pe zi în urma afecțiunilor oncologice, restul sînt handicapați), aproape o sută de sate sînt îngropate cu totul în pămînt din cauza radiației (vreo 500 sînt evacuate), peste două milioane de oameni (dintre care 700.000 de copii) sînt obligați să trăiască pe teritoriu contaminat (23% din teritoriul Bielorusiei), mortalitatea depășește natalitatea de cîteva zeci de ori, afecțiunile oncologice cresc de 74 de ori, speranța de viață scade cu aproape 20 de ani... Astăzi, se estimează că numărul de persoane decedate din cauza accidentului este de o jumătate de milion, iar al celor contaminate în diferite grade atinge cifra de 17 milioane.

Dar toate acestea sînt doar cifre, iar cartea Svetlanei Aleksievici nu se ocupă cu statistici: pe 300 de pagini ascultă mărturiile a peste cincizeci de supraviețuitori. În afara unui capitol de început, jurnalista dispare din istoriile orale ale oamenilor, retrăgîndu-se doar între paranteze, unde consemnează micile gesturi ale celor care vorbesc. Nu știm ce întrebări le-a pus, iar confesiunile și mărturiile oamenilor sînt numite monoloage. Cartea se conturează, astfel, ca un fel de tragedie antică ce cuprinde monoloagele unor spectre umane, uneori întrerupte de coruri ale copiilor și soldaților. Osatura literară e foarte discretă și ai impresia că Svetlana Aleksievici doar a deschis reportofonul în fața acestor bieți oameni care încearcă să povestească ce li s-a întîmplat, cum s-au schimbat natura și animalele, cum și-au pierdut familiile, cum vor muri ei înșiși în curînd (din decență, puțini vorbesc despre asta, „visez la o moarte obișnuită"), cum vor rămîne în urma lor copii cu mutații genetice („există cancerul normal și există cancerul de Cernobîl").

Soții de lichidatori, locuitori evacuați din satele aflate în preajma Cernobîlului, soldați, țărani, profesori, medici, artiști, istorici, foști ingineri la centrală... „Gulagul de la Cernobîl": oameni care și-au părăsit tot avutul, casele și animalele, văduve cărora le-au murit soții în brațe, mame de copii născuți morți sau handicapați *(vezi și fragmentul de mai jos)*, soldați care și-au pierdut camarazii (unii s-au sinucis nesuportînd chinurile afecțiunilor) și își așteaptă ei înșiși rîndul, ingineri care n-au avut nici un cuvînt de spus în fața politicienilor care tremurau în fața superiorilor. Istoriile lor orale înfățișează mai mult decît o stare de război, arată haosul inimaginabil care a fost atunci: ascunderea situației reale, lipsa de informații, dezinformarea (Gorbaciov însuși transmitea la radio mesaje cum că totul e sub control), propaganda, corupția autorităților și cinismul sistemului care a trimis la moarte sigură cîteva sute de mii de tineri (unii lichidatori erau trimiși ca „voluntari", chipurile să stingă un incendiu, unii erau amenințați cu excluderea din Partid, alții erau plătiți bine, li se dădeau medalii pentru a muri radiați, li se spunea eroi pentru ca apoi să fie respinși de societatea care nu-i voia alături).

„Cernobîl e o temă pe măsura lui Dostoievski", spune un istoric, și cei cîțiva intelectuali bielorusi care vorbesc în ultima parte ridică adevărate întrebări filozofice despre om, natură, știință, responsabilitate, conștiință, destin. Cu toate astea, acum cîțiva ani cartea era în continuare interzisă în Bielorusia.

aproape de carte

Svetlana ALEKSIEVICI

Rugăciune pentru Cernobîl
(fragment)

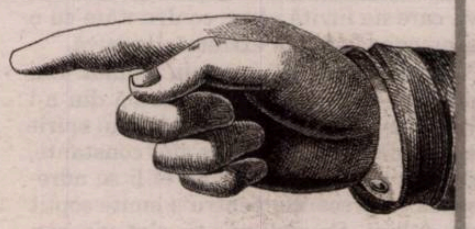

Fetița mea. Ea nu e așa, ca toți. Uite, o să crească și o să mă întrebe: „De ce nu sînt așa?".

Cînd s-a născut, nu era un copil, ci un săculeț viu cusut pe toate părțile, nu era nici o crăpătură, numai ochișorii erau deschiși. În fișa medicală era scris: „Fetiță născută cu patologii numeroase complexe: aplazie a anusului, aplazie a vaginului, aplazie a rinichiului stîng". Așa sună în limbaj științific, iar în cel obișnuit: nici păsărică, nici funduleț, un singur rinichi. A doua zi am dus-o la operație, în a doua ei zi de viață. Ea a deschis ochișorii, parcă a și zîmbit, dar mai întîi am zis că vrea să plîngă. O, Doamne, a zîmbit! Unii ca ea nu trăiesc, mor imediat. Ea nu a murit pentru că o iubesc. În patru ani a făcut patru operații. Este singurul copil din Bielorusia care trăiește cu o patologie așa de complicată. O iubesc foarte mult. *(Se oprește.)* Nu mai pot să nasc. Nu mai îndrăznesc. M-am întors de la maternitate: soțul mă sărută noaptea, iar eu tremur toată – nu mai putem. E păcat. Mi-e groază. Am auzit că medicii vorbeau între ei: „Fetița nu s-a născut în cămașă, ci în armură. Ar trebui s-o arătăm la televizor, nici o mamă n-ar mai naște". Vorbeau despre fetița noastră. Cum să mai facem dragoste după aceea?!...

Deocamdată ea nu înțelege, dar cîndva o să ne întrebe de ce nu e așa ca toți. De ce nu poate să iubească un bărbat? De ce nu poate naște un copil? De ce cu ea nu se va întîmpla niciodată ce li se întîmplă fluturilor, păsărilor, tuturor? Patru ani am luptat. Cu medicii, cu funcționarii. Am obținut audiență în cabinete de sus. Numai peste patru ani mi s-a dat nota medicală ce confirmă legătura radiației ionizante (doze mici) cu patologia ei îngrozitoare. Acum patru ani am fost refuzată, mi se repeta: „Fetița dumneavoastră este un invalid din copilărie". Cum să fie invalid din copilărie? Este invalid al Cernobîlului. Mi-am studiat arborele genealogic: în neamul nostru nu s-a întîmplat așa ceva, toți au trăit pînă la optzeci-nouăzeci de ani. Medicii se justificau: „Avem instrucțiuni. Deocamdată trebuie să trecem asemenea cazuri ca afecțiuni generale. Uite, peste douăzeci-treizeci de ani, cînd o să se adune baza de date, o să începem să legăm bolile de radiația ionizantă. Cu doze mici. Cu faptul că noi o mîncăm și o bem pe pămîntul nostru. Dar deocamdată medicina și știința știu prea puțin despre asta".

Dar eu nu pot să aștept douăzeci-treizeci de ani. O jumătate de viață! Voiam să-i dau în judecată. Statul. Au spus că sînt nebună, rîdeau, cică asemenea copii se nășteau și în Grecia antică. Și în China antică. Un funcționar a strigat: „Voia avantaje pentru cei de la Cernobîl! Voia bani pentru Cernobîl!". Nu știu cum de nu mi-am pierdut cunoștința în biroul lui, cum de nu am murit acolo de inimă. Dar nu pot. *(Larisa Z., mamă)*

PUBLICITATE

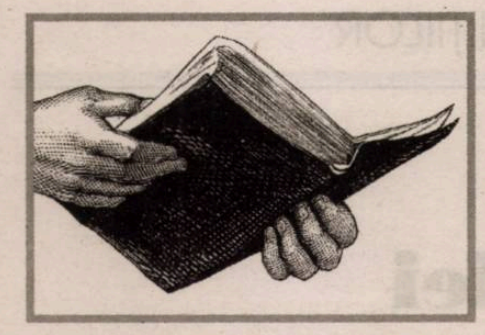

Ionuț IAMANDI

pe de altă carte

O sovietizare în miniatură

● Liliana Corobca (ed.), *Panorama comunismului în Moldova sovietică: context, surse, interpretări*, Editura Polirom, 2019, 862 de pagini.

Știm foarte bine că sovietizarea României a început după 1945, anul în care la București s-a instalat un guvern controlat de comuniști. De atunci s-au creat premisele pentru ceea ce avea să fie ulterior marca inconfundabilă a regimului sovietic: suprimarea libertăților, confiscarea averilor, înregimentarea ideologică. Dar uităm de multe ori că o repetiție a ceea ce avea să se întîmple cu România după 1945 a avut loc, timp de un an, cu o parte a României: cu Basarabia și Bucovina de nord, între iulie 1940 și iunie 1941.

Imediat după impunerea practică a interpretării lor privind consecințele pactului Ribbentrop-Molotov, sovieticii nu au pierdut nici o clipă. Și nu numai atît, au știut exact ce au de făcut, pentru că se pregătiseră din vreme în acest sens. Pe 29 iunie 1940 deja organizau la Chișinău un miting pro-sovietic cu participarea viitorului lider al URSS, Nikita Hrușciov. O săptămînă mai tîrziu, tot aici are loc „Parada Eliberării" condusă de generalul Gheorghi Jukov, marea vedetă militară a URSS din cel de-al Doilea Război Mondial. Pe 2 august 1940 deja creau Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, prin ciopîrțirea Basarabiei și cusătura artificială cu preexistenta Republică sovietică transnistreană. Interesant e că în vreme ce în țările baltice, anexate de URSS odată cu Basarabia, sovieticii s-au străduit să joace teatrul unor alegeri și referendumuri, în Basarabia nu au mai făcut nici măcar acest efort.

Asta la nivel de imagine. Dar imediat au început și schimbările legislative. Liderii noii republici sovietice, recrutați exclusiv dintre activiștii din Transnistria și Ucraina, au purces pe dată la naționalizare și colectivizare. Au apărut „cotele", obligațiile fiscale împovărătoare impuse țăranilor. Încă din 8 august lua ființă și NKVD-ul local, cu jurisdicție în noul teritoriu. Și aici au contat experiența transnistreană și tutela ucraineană. Bineînțeles, prezența NKVD-ului era semnalată prin proliferarea arestărilor specifice. Pentru început, au fost vizați vechii lideri unioniști care au făcut greșeala de a nu se refugia la vest de Prut. Apoi au urmat și arestările și deportările în masă, din 12-13 iunie 1941, cu puțin timp înainte de intrarea Bucureștiului în război împotriva URSS. 32.000 de basarabeni au fost ridicați atunci din casele lor și pregătiți de deportare în vastele măruntaie ale Uniunii.

În Basarabia nu au mai făcut nici măcar acest efort.

Așa cum a existat o repetiție basarabeană pentru sovietizarea României, a existat însă și o repetiție transnistreană pentru sovietizarea Basarabiei. Am pomenit mai sus de laboratorul transnistrean unde sovieticii au preparat o parte din instrumentarul cu care au intervenit în Basarabia din iunie 1940. Aici, în acest laborator, s-au realizat multe dintre experiențele reluate mai tîrziu în RSS Moldovenească. De exemplu, „limba moldovenească" inventată prima oară în stînga Nistrului, începînd cu 1924. Interesant e că, pentru cîțiva ani, noua limbă „a muncitorilor și țăranilor" a trecut de la grafia chirilică la cea latină, pînă la schimbările aduse de Marea Teroare din 1937-1938.

Toate aceste date, evoluții și întîmplări sînt cuprinse într-o monumentală lucrare apărută anul acesta în librării. Este vorba de *Panorama comunismului în Moldova Sovietică,* o istorie de aproape 900 de pagini a ceea ce acum numim Republica Moldova. Eu am descris doar o parte infimă a celor detaliate în acest volum. Dar capitolele sînt multe – aproape 40 – și variate –, citez doar cîteva titluri: „Între seceră și ciocan: schimbările de mentalitate induse de înfometarea populației din RSS Moldovenească (1946-1947)", „Opoziție și rezistență față de puterea sovietică din RSSM", „Politica lingvistică în RSS Moldovenească", „Literatura în comunism", „Sportul în RSSM", „Istoricul din RSS Moldovenească între știință, politică și ideologie", „Arhitectura socialistă a Republicii Moldova (1944-1991)", „Relațiile moldo-române în perioada 1945-1990", „Republica Moldova după dispariția URSS" sau „O cronologie a comunismului moldovenesc de la origini pînă la punerea sa în afara legii". Într-o perioadă în care mulți sînt prinși între populismul robust al politicienilor și relaxarea ignorantă a clișeelor naționaliste, iată o carte care face puțină ordine în ceea ce știm despre noi înșine, dincoace și dincolo de Prut.

***Ionuț Iamandi** este jurnalist la Radio România Actualități.*

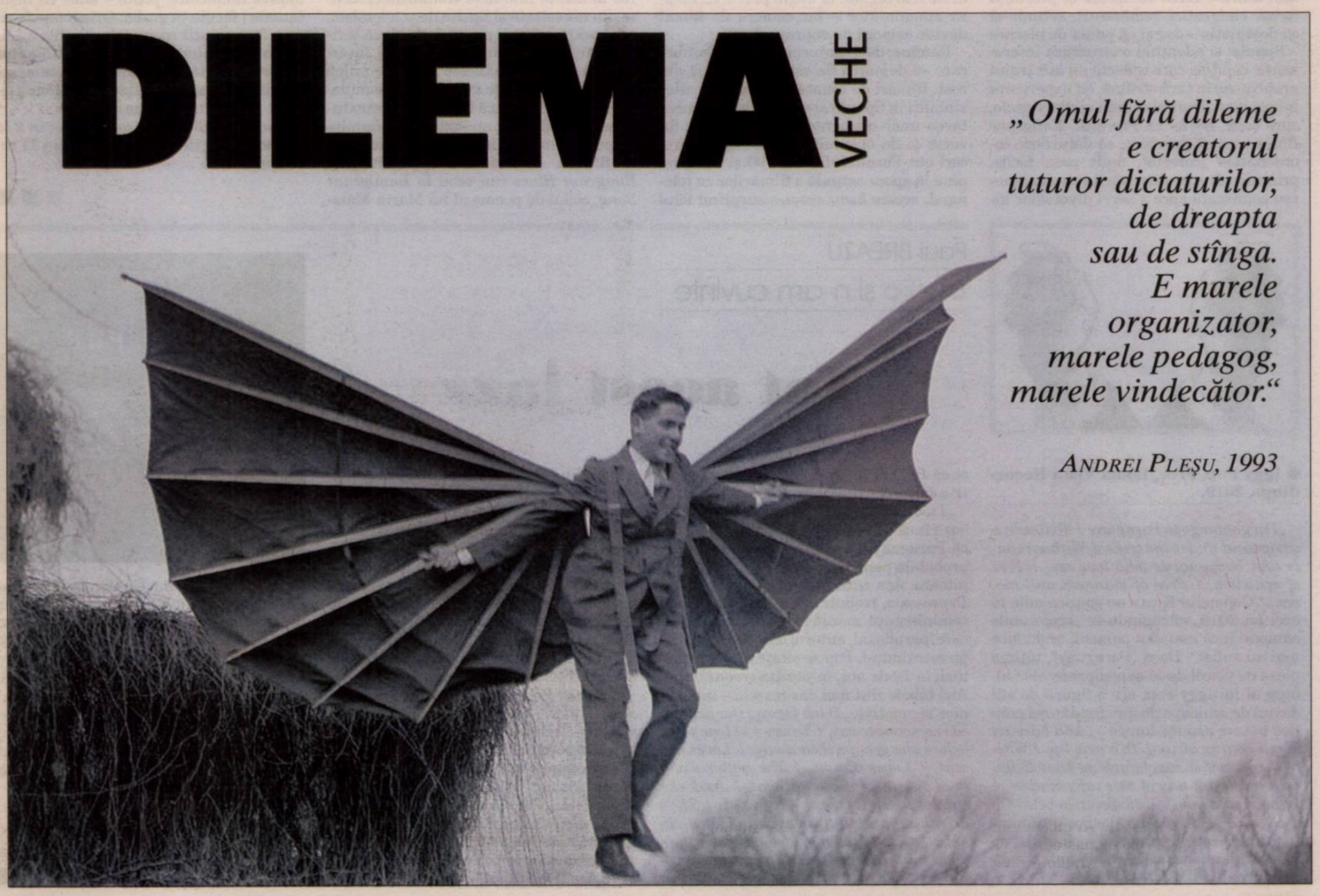

Victor MOROZOV

dilematograf

În lipsă de idei

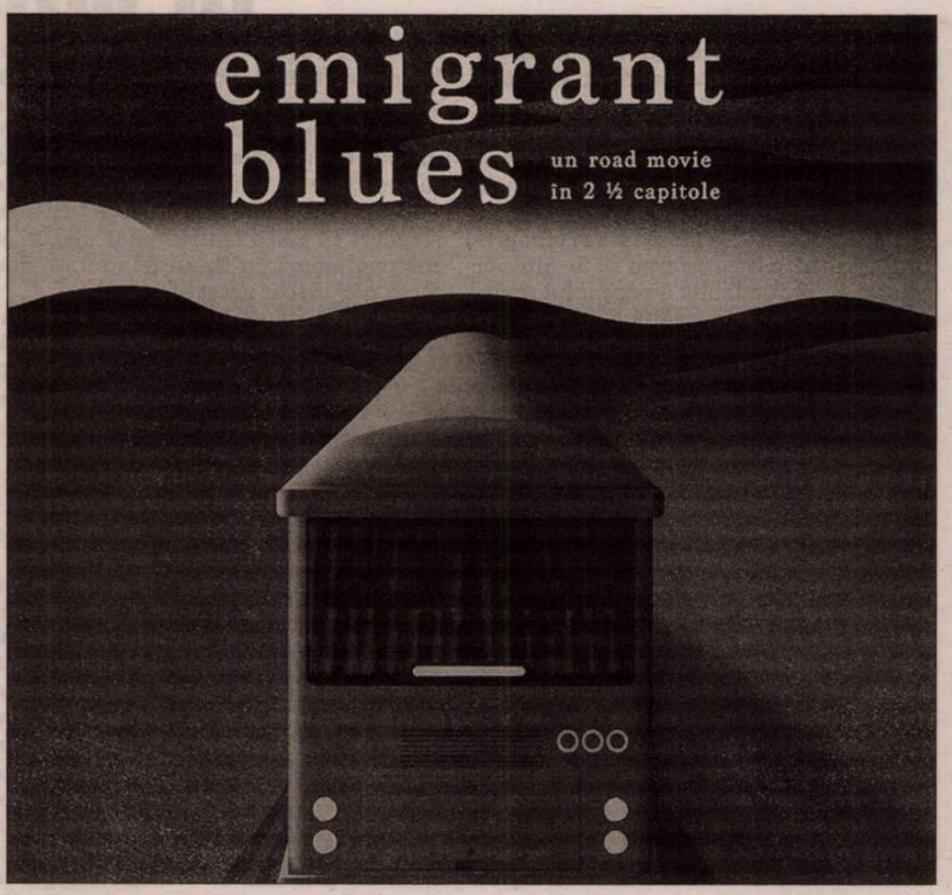

● ***Emigrant Blues: un road movie în 2 ½ capitole* (România, 2019), de Claudiu Mitcu și Mihai Mincan.**

Precedentul film al lui Claudiu Mitcu (co-regizat alături de Ileana Bîrsan), *Procesul* (2017), e un documentar provocator: el aduce în fața spectatorilor un om care, surprins de-a lungul mai multor ani, ajunge să se contrazică de unul singur cu privire la o afacere dubioasă în care e suspectat de crimă. Inițial, într-o înregistrare video din anii '90, acesta reconstituie minuțios, în prezența anchetatorilor, evenimentele din noaptea crimei; ani mai tîrziu – în plin proces încă nesoluționat –, omul își neagă vehement, cu probe în aparență la fel de convingătoare, propriile afirmații din trecut. Pe scurt, Claudiu Mitcu și Ileana Bîrsan sesizează inspirat potențialul acestei povești despre indecizie – la finalul filmului, ea nu mai semnifică doar destinul kafkian al unui om, ci ajunge să oglindească însăși esența contradictorie a cinema-ului: tot mai des în filmele contemporane, *what you see is not what you get* și, de la un punct încolo, devine complicat să separi filmul-ca-fotografie (înregistrînd „realul" necosmetizat) de filmul-ca-pictură *(completînd* „realul" în postproducție).

În fine, tot acest preambul pentru a spune că, spre deosebire de *Procesul*, noul documentar al lui Mitcu (realizat alături de Mihai Mincan), *Emigrant Blues: un road movie în 2 ½ capitole*, e lipsit de astfel de idei fericite ale mizanscenei. Filmul atacă o temă complexă și presantă (criza emigrației românești), setîndu-și ca destinație – dar și ca punct de plecare – Spania, și adoptînd o structură interesantă: capitole care reflectă nu atît traiul propriu-zis în țară străină, cît experiența infernală a drumului pînă și dintr-acolo, spre casă. La fel ca *Procesul*, *Emigrant Blues* vrea să provoace, să deturneze coordonatele „corecte", mult prea facile, prin care drama depeizării este mai mereu confiscată spre a servi diverselor interese; în fond, e foarte bine că își propune așa ceva, din moment ce cam astea ar trebui să fie așteptările de la oricare documentar cu temă socială care se dorește relevant: să lumineze din alt unghi, să contreze reprezentările sclerozate din media, să pună nume necunoscuților, să modeleze prezențe și să asculte vocile celor deposedați.

Numai că *Emigrant Blues* este lipsit de o viziune umanistă necesară în situația dată, preferînd în schimb o abordare clinică, distantă, securizantă. Subiecții filmului rămîn o masă indistinctă de corpuri comasate într-un autocar, atunci cînd nu sînt direct – ca în capitolul întoarcerii acasă – corpuri băgate într-un sicriu. În contextul în care (i)migranții sînt înfierați din toate părțile, aici și aiurea, nițică empatie n-ar fi stricat – deși, e drept, nici n-ar fi fost obligatorie, atîta vreme cît filmul e interesat de altă pistă pe care o explorează consecvent. Problema e că tonalitățile alese drept contrapunct al tratamentelor uzuale (și uzate) despre drama „plecatului" – planuri fixe, observaționale, pentru capitolul „dus"; umor negru, jucăuș-impertinent-trivial, pentru capitolul „întors" – sînt cel puțin nepotrivite: *efuziunea* și *emoția* generate de plecarea cuiva departe de casă și, respectiv, *elegia* (sau măcar sobrietatea) care acompaniază moartea altcuiva aflat deja acolo ar fi fost, oricît de „demodate", o alegere mai adecvată – mai decentă. În schimb, filmul se afundă într-un formalism pedant, deloc ospitalier, în care cadrele fixe reglate la unghi precis scrutează amenințător – iar camera de filmat devine cameră de supraveghere.

Rămîne, deci, „intermezzo"-ul filmului, care se demarcă de estetica stearpă din rest: filmări de amator, aparținînd celor stabiliți în Spania și servind la documentarea unor momente cît se poate de diverse și de obișnuite: aniversări, petreceri etc. Pornind din anii '90 și mergînd pînă la epoca actuală a filmărilor cu telefonul, aceste *home movies* surprind felul decomplexat în care românii își apropriază noi spații, transformîndu-le în cămin; e ceva deopotrivă înduioșător și dureros în aceste filmulețe tremurînde, făcute din necesitate și lipsite de academism, care arată oameni prinși între două teritorii, amestecînd limbi și amintiri, încercînd să „simtă românește" cu orice prilej, creînd o comunitate suspendată în mijlocul Spaniei. Păcat că filmul nu contextualizează mai mult, nu insistă pe anumite chipuri, ci aruncă în malaxor toate aceste filmări, înșiruindu-le nediferențiat. *Emigrant Blues* (un ecou la *Immigrant Song*, ciclul de poeme al lui Marin Mălaicu-Hondrari) nu satisface promisiunea titlului, propunînd mai degrabă un schelet de film alcătuit din cadre care – din motive financiare, poate – aduc cu niște tatonări făcute în grabă. Oricare ar fi cauza, fără soluții regizorale, rezultatul final nu are nimic din *blues*-ul tînguitor despre depărtări pe care îl așteptam, semănînd mai mult cu niște zdrăngăneli timide pe o chitară dezacordată.

Emigrant Blues: un road movie în 2 ½ capitole intră în cinematografe din 11 octombrie.

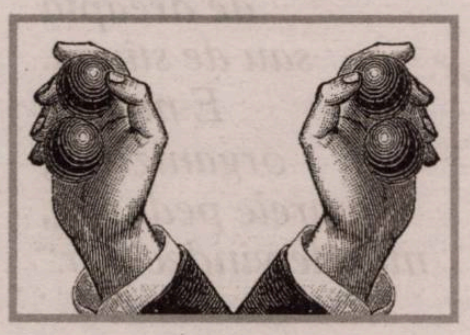

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Tot acest jazz

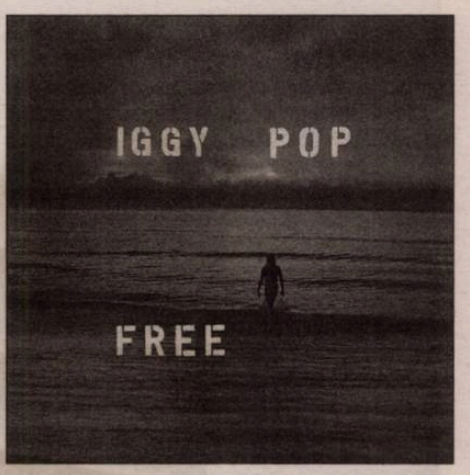

● **Iggy Pop, *Free*, Loma Vista Recordings, 2019.**

„I'm gonna go to Paraguay / To live in a compound under the trees, / With servants and bodyguards who love me, / Free of criticism, / Free of manners and mores..." Colonelul Kurtz ne spunea adio în acel an 2016, retrăgîndu-se „acolo unde oamenii încă mai sînt oameni, unde încă mai au suflet". Dacă „Paraguay", ultima piesă de pe cel de-al șaptesprezecelea album al lui Iggy Pop, era o figură de stil destul de șchioapă despre fundătura politică în care a ajuns lumea – *„And I dream about getting away / To a new life / Where there's not so much fucking knowledge. / I don't want any of this information, / I don't want you!"* –, ea devenea relevantă dacă era să vorbim despre o anumită formulă conservatoare a rock-ului. Pop însuși, ajuns atunci la 69 de ani, îi spunea jurnalistului Matt Wilkinson că simte că *PPD* ar putea fi ultimul album dintr-o carieră sclipitoare. N-a fost să fie.

„I wanna be free!" Vocea lui Iggy statuează încă de pe prologul noului LP faptul că Paraguayul era doar o destinație improbabilă pentru un final de carieră sclipitoare. Așa cum rock-ul de pe *Post Pop Depression* trebuie să fi fost un fel de reminiscență manifestă a trecutului de care, paradoxal, autorul a încercat să scape retrăindu-l. Pop se simte mai bine astăzi, la 72 de ani, în poziția *crooner*-ului. Aici tobele sînt moi, iar textele – îndoielnice și emotive. *„Dark future, she just needs someone to say, / To say / «I love you», before she gets pushed away. / Loves absent, / Loves absent. / The center won't hold me in. / Loves absent / And she cannot touch a friend / A friend. / She's breathing, and that isn't gonna help. / No help. / Clock's ticking, it's bad when she's by herself. / Herself."* Aici ne putem apropia destul de periculos de un Iggy aflat cu certitudine „în mașina morții", deși inevitabilele alămuri ale lui Goran Bregovici lipsesc cu desăvîrșire: *„She wants to be your James Bond, / She wants to be your James Bond, / Well, it's not for a price and it's not to be nice. / She wants to be your James Bond, / She wants to be your James Bond."* Ba nu! Ele se întorc din morți cu un șpagat mariachi, pe foarte oblica „Dirty Sanchez", locul în care *„sluts"*, *„butts"* și *„nuts"* sînt rimele unse pe un corn francez inepuizabil.

Sigur că *Free* este și un album *reflexiv*, *contemplativ*, și o trimitere către *Préliminaires*, celălalt album *de jazz* al Iguanei. „Glow in the Dark" depune mărturie pentru asta: *„And I am not exempt from the whitest of noise, / If I forfeit, mark me isolated / So turn off the lights, watch me glow in the dark / Take away the rug, find me levitating"*. Altundeva stau alături două poeme, unul de Lou Reed („We Are the People!"), celălalt al lui Dylan Thomas („Do Not Go Gentle into That Good Night"), aducînd albumului un plus de emoție. Dar și prea multă trompetă. „Am început să dau riff-urile de chitară pe sunetul chitărilor procesate, vibratourile pe sunetul cornului francez, tobele pe spațialitate și, în linii mari, propriul flux al gîndurilor pe interpretarea poeziei altora", spune Iggy Pop pe *booklet*-ul care însoțește CD-ul cu cel mai proaspăt album din discografia sa. Și nu ai nici un motiv să-l contrazici.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

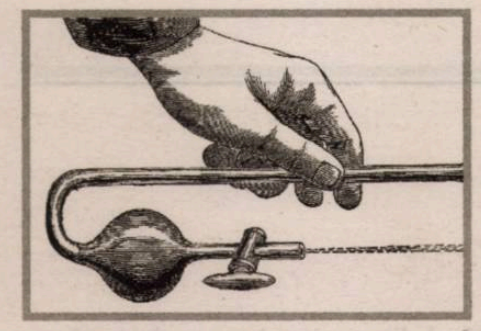

Oana STOICA

rosencrantz & co

Autobiografia ca spectacol

● *Medea's boys*, dramaturgia: Ionuț Sociu + fragmente din *Medeea* de Euripide. Regia: Andrei Măjeri, scenografia: Irina Chirilă, coregrafia: Attila Bordás, sound design: Adrian Piciorea. Cu: Eduard Trifa, Alexandru Ion, Alex Mirea, Vlad Ionuț Popescu, Alex Chindris și Florin Aioane. Asistenți regie: Teodora Petre, Victor Tunsu. Pregătire muzicală: Oana Cristina Pușcatu. Teatrul Apollo 111. Proiect co-finanțat de AFCN

● *Itinerarii. Într-o zi, lumea se va schimba*, text și adaptare de Yann Verburgh. Regia: Eugen Jebeleanu, scenografia: Velica Panduru. Cu: Ioana Bugarin, Nicholas Cațianis, Clémence Laboureau, Radouan Leflahi, Ilinca Manolache, Claire Puygrenier, Alex Călin (voce din off și video). Creație sonoră: Rémi Billardon. Light design: Marine Le Vey & Alexandru Macrinici. Video design: Ioana Bodale & Vlad Lăzărescu. Asistent regie: Ugo Léonard. Asistenți scenografie: Ana Ienașcu & Nina Tanné. Spectacolul face parte din Sezonul România-Franța 2019. Compagnie des Ogres și ArCuB.

Biografia personală este unul dintre cele mai folosite instrumente de lucru în teatrul contemporan, atît în documentar, cît și în ficțiune. Două spectacole remarcabile, care au avut premiera în stagiunea trecută, au integrat biografiile personale ale actorilor în structura scenariilor pentru a pune în discuție diferite problematici ale lumii contemporane.

Creat de regizorul Andrei Măjeri la Teatrul Apollo 111, *Medea's boys* investighează masculinitatea, cu vulnerabilitățile ei. Este o alegere curajoasă ca temă de spectacol într-o perioadă în care femeile devin tot mai vocale în denunțarea misoginismului generalizat al societății, cu tușe patriarhale, și a consecințelor grave ale acestuia, de la inegalitatea plății între femei și bărbați pentru muncă egală la agresiuni sexuale. Valul #metoo a pus în umbră (măcar pentru un timp) problematicile masculine, așa că spectacolul lui Măjeri intră aparent pe un teritoriu minat, dar știe să navigheze cu îndemînare în apele tulburi ale analizei genului. Îndemînarea vine din explorarea fragilităților bărbaților, a eșecului masculinității în raport cu standardele impuse de societate – cum trebuie să fie și ce trebuie să facă / să dovedească un bărbat – în același timp cu panoramarea unui misoginism latent, neagresiv, dar prezent în comportamentul cotidian și mentalitatea bărbaților, provenit, poate, și din evidenta neînțelegere a psihicului feminin. Brodat pe legenda argonauților, cu inserturi din *Medeea* de Euripide, scenariul lui Ionuț Sociu urmărește evoluțiile nespectaculoase ale celor mai puțin cunoscuți dintre argonauți, frustrarea lor că trăiesc în umbra celor celebri și speranța că se vor „contamina" cu succesul acestora. La întîlnirea aniversară (cu iz comemorativ) a aventurii lor în căutarea Lînii de Aur, în prim-planul atenției este absentul, dar faimosul Iason, a cărui celebritate vine însă și din tragic: soția abandonată, Medeea, îi ucide copiii. Examinînd povestea, argonauții încearcă să înțeleagă motivația Medeei, iar asta le declanșează empatia față de femei și feminitate – o nuanță esențială în spectacol, prin care se evită ducerea în derizoriu a temei. Sociu preia elemente de biografie ale actorilor și le inserează în scenariu (inclusiv prin numirea personajelor după actori, de exemplu Alex Mirea îl joacă pe Myros), nu ca narațiuni în sine, ci la nivelul gîndirii și al afectului, ca problematici cu care se confruntă bărbații – raportarea la modelul și criteriile masculinității (ca fizic, comportament, statut social etc.), relațiile cu părinții și cele cu partenerii, o anume solidaritate de grup etc. Astfel, spectacolul nu este un documentar, căci nu recuperează, mimetic sau analitic, narațiuni reale, ci o ficțiune documentată. Cu o distribuție exclusiv masculină, care se ține bine, chiar și în momente delicate (nuditate colectivă ca demonstrație – fizică – a masculinității), *Medea's boys* este o călătorie în lumea bărbaților fără povești de succes, ale căror nesiguranțe sînt zidite sub masca bravurii vocalizate și a solidarității de gen (întîlnirea argonauților

Modul în care viciile lumii se manifestă în artă.

are mai degrabă miza validării reciproce decît pe cea a distracției). Întrupînd-o, din perspectiva argonautului Trifos, pe Medeea într-un act performativ menit să îi reconstituie faptele și psihologia, Eduard Trifa se achită remarcabil de o sarcină dificilă, reușind să dea forță ambelor personaje, masculin și feminin.

În *Itinerarii. Într-o zi, lumea se va schimba*, regizorul Eugen Jebeleanu folosește altfel biografiile actorilor: autoperformate, ele sînt reflectate în pasaje ficționale (fragmente de piese de teatru) și integrate într-o fabulă, și ea ficțională, care propune o meta-temă – schimbarea climatică –, ce include aproape toate subtemele din spectacol. Cum fiecare autobiografie deschide o direcție de discutat, temele abordate sînt multe pentru un singur spectacol, dar talentatul dramaturg Yann Verburgh reușește să asambleze acest mozaic complicat într-o logică narativă și conceptuală. Spectacolul vorbește despre imigrație și statutul de azilant *versus* cel de cetățean al țării-gazdă pe fondul recrudescenței naționalismului european, despre raportarea la ascendenți (părinți, bunici) ca interogare a identității într-o Uniune Europeană tot mai confuză în legătură cu sine și cu valorile sale, cînd pregătită să îmbrățișeze schimbările lumii, cînd cramponîndu-se de propriile valori, despre rostul teatrului în acest univers convulsiv și modul în care viciile lumii se manifestă în artă (de la frivolitate la obiectificarea corpului feminin). Jucat de o excelentă distribuție româno-franceză, *Itinerarii...* este un spectacol complex, care mută continuu reflectorul de pe un subiect pe altul, panoramînd creșterea euroscepticismului într-un timp în care nu se știe ce este un eșec mai mare pentru forul comunitar, Brexit sau acordul pentru Brexit. Cred că tocmai aceste elemente de performativitate (documentar în cadru ficțional, distribuție mixtă, teme politice și istorii personale, subiecte multiple, stratificate și integrate într-o supranarațiune), și ele numeroase pentru un singur spectacol, coerența și consistența lor fac din *Itinerarii...* un spectacol-reper al stagiunii trecute.

Medea's boys se va juca în continuare la Teatrul Apollo 111, iar *Itinerarii...* va fi reprezentat în Festivalul Național de Teatru, cu speranța că va fi reluat și de ArCuB în stagiunea curentă.

Itinerarii. Într-o zi, lumea se va schimba

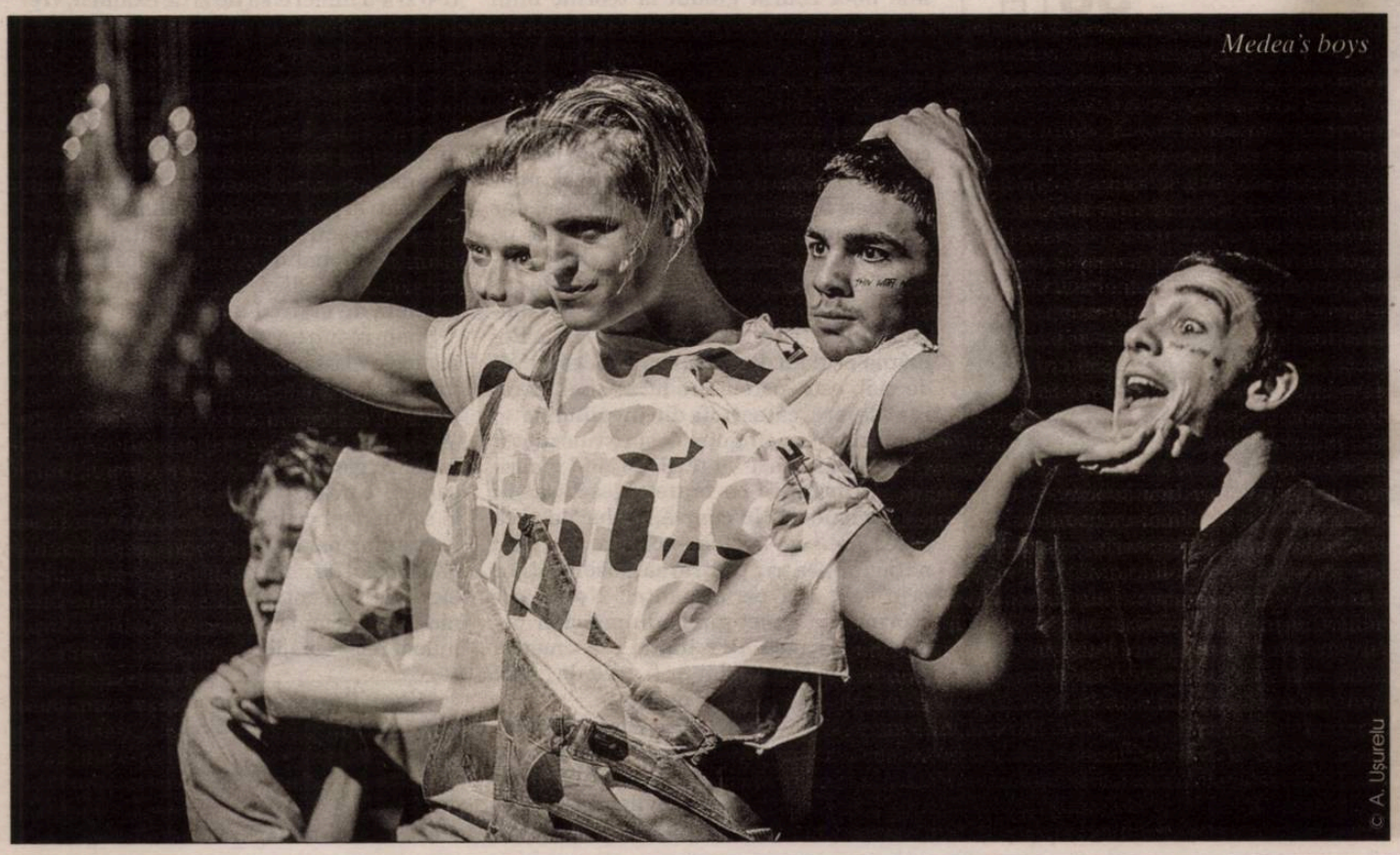

Medea's boys

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Mihai BUZEA

Arme pentru America

S-a-ntîmplat să „vizitez“ trei universități în această vară: Stanford, SJSU (amîndouă din California) și ATSMU din Dușanbe, Tadjikistan. Am ceva de spus pe chestia asta, dar sînt absolut nevoit să precizez, de la început, că nu umblu să mă laud. Știți cum spune orice lăudăros: „Eu nu mă laud, eu spun adevărul!“, astfel încît să convingă că nu e numai lăudăros, ci și prost; minciuna poate să facă parte din lăudăroșenie, dar poate să nu facă. Dar lăudăroșenia îl prezintă totdeauna pe lăudăros într-o lumină favorabilă (sau, cum se spune astăzi, îl „poziționează“).

Povestea e simplută și nu mă pune în vreo lumină favorabilă: am fost în Tadjikistan cu gîndul de a scrie o carte – cum face toată lumea, mai nou –, iar la întoarcere am reușit să mă cert groaznic cu soră-mea. Ca să ne putem împăca (fiindcă sîntem ultimii Buzea din filmul nostru), a făcut un efort financiar considerabil și m-a invitat pe acolo (Silicon Valley), cu tot cu nevastă și copil, plătind o sumă absurd de mare pe bilete de avion de ultim moment. A fost frumos, dar cam matriarhal după gustul meu (nevastă, soră, fiică, nepoată), așa că m-am cerut în expediții de unul singur, spre San Francisco, Stanford, San Jose, Oakland și Berkeley. Am fost inițial refuzat, dar mi-am pledat cauza, am amenințat că mă duc oricum etc.; am acceptat să intru într-o negociere pe care s-o pierd („Dacă tot te duci, mergi și pe la universități și fă-ți o părere, cît de cît, pentru asta mică“), și-am plecat. Am mers cu Caltrain și cu Capitol Corridor.

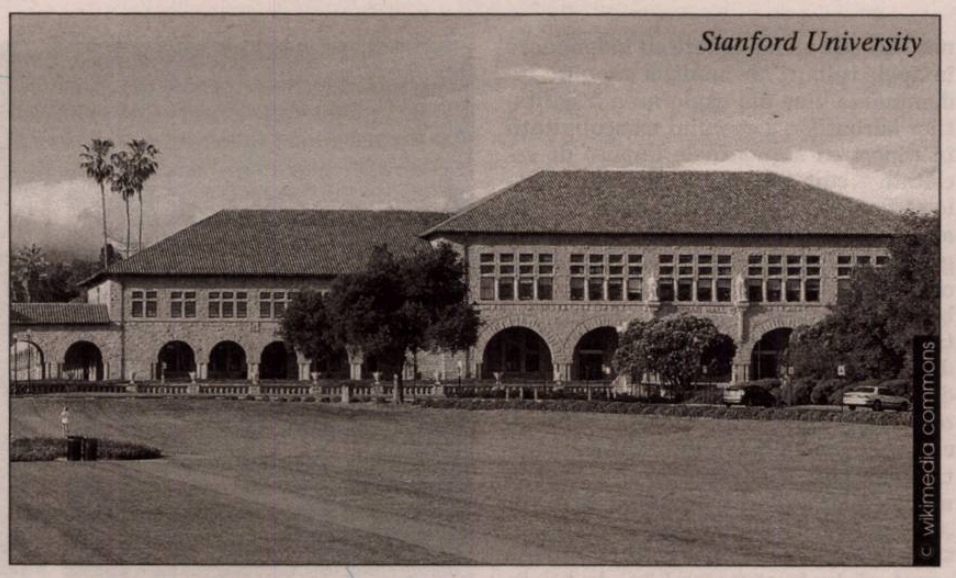

Stanford University

Două trenuri, două zile.

În San Francisco n-am izbutit să găsesc universitatea (zice-se c-ar fi vreo două-trei, eu n-am zărit nici una, oricît m-am silit), în Oakland nici n-am căutat-o (pe bune? Universitate pentru fiică-mea, care e la grădi?!), în Berkeley n-am găsit orașul (impresia mea e că acolo întreg orașul este universitatea, sau invers – nu știi care-i și care!), dar la Stanford am avut noroc. Am intrat în vorbă c-o doamnă care uda niște flori, luînd-o drept cineva din personalul de întreținere, dar doamna era cît se poate de profesoară. M-a-ntrebat de unde sînt, am zis că din „Eastern Europe“ ca toți speriații, doamna a zîmbit (văzuse ea mulți din ăștia, probabil) și mi-a spus cîteva lucruri, iar unul mi se pare chiar interesant și justifică o parte din textul acesta. Mi-a zis că bursierii care vin din România (între timp îmi recunoscusem păcatul originar de a fi român, cocoașa pe care o purtăm cu noi prin lume), din Polonia și din țările baltice sînt „excelent educați“ și „adaptabili, foarte deschiși“. A mai adăugat „Nu cu ei avem probleme“ și a mai spus și alte lucruri, dar pe mine m-a impresionat chestia cu educația excelentă. M-am apucat să pistonez subiectul, i-am spus că universitățile din România sînt foarte prost cotate, iar românii înșiși se împart în două categorii (cei cu studii în țară și cei cu studii în străinătate), așa că să facă bine să mă lămurească. Doamna a făcut eforturi lăudabile, dar din păcate eu n-am priceput mare lucru; cumva, părea să susțină că sistemul lor e atît de diferit de sistemele din care vin studenții, încît oricum ei trebuie luați de la zero, important este să nu ajungă acolo gata spălați pe creier, așa cum (zicea ea) li se întîmplă multora din America Latină și din Europa de Vest. Ai noștri, după doamna profesoară, vin chitiți să învețe, vor foarte mult să se integreze, nu fac pe claniștii și se străduiesc permanent să-și lustruiască engleza cu care-au venit de-acasă. Mie mi-a zburat gîndul la teoriile unui ofițer de-al meu din armată, care zicea că teriștii (T.R., adică „termen redus“) sînt „complet tîmpiți“ în materie de militărie și că nu se poate scoate nimic din ei; că, dacă vrei armată adevărată, o faci doar cu băieți de 18 ani, „fără bășini în cap“ și pe cît posibil săraci lipiți. Poate că mintea mea face asocieri bolnăvicioase, dar cînd doamna profesoară mi-i lăuda pe studenții ei români, poloni și baltici, parcă-l auzeam pe domnul maior Vasiliu.

Dar numai mie mi se pare complet contraintuitivă chestia asta? Faptul că în România ne dăm de ceasul morții despre cît de slab este sistemul educațional, peorăm despre „catastrofa din învățămînt“ (o fi, nu zic) și ne tînguim despre tinerii „tot mai rudimentari“ ai țării, pe cînd americanii îi primesc cu brațele deschise și-i mai și laudă?! Nu cumva îi educăm prea bine? Asta ar fi chiar culmea: un plan național pentru păstrarea absolvenților prin scăderea performanței! Nu-mi pot reprima un rînjet gîndindu-mă cîtor oameni le-ar pica de minune o asemenea idee… nici sloganul n-ar fi greu de găsit: „Mai prostuț, că-i mai drăguț!“.

La SJSU (San José State University) n-am avut baftă nici de vreo doamnă, nici de vreun furtun de stropit, măcar că m-am învîrtit prin campus pînă cînd m-au luat paznicii la ochi. Un chelios cu gluga hanoracului trasă pe cap, c-un sfert de secol mai bătrîn decît cel mai bătrîn student, e dubios în orice universitate, darămite în SJSU, a cărei reputație suferă nu din cauza ei înseși, ci din cauza cartierului nefericit în care se află (au fost raportate multe violuri, nu în campus, ci pe străduțele dimprejur; orașul e lăbărțat ca o plăcintă, faci mult pe jos pînă la stația de autobuz sau de tramvai, de aia universitatea a construit o mare parcare supraterană, numai pentru mașinile studenților, profesorii și personalul de întreținere au propria lor parcare). Le-am explicat celor doi solizi cine sînt și ce caut acolo, m-au lăsat din gheare, dar au stat după mine tot restul plimbării prin campus – am fost deci silit s-o scurtez și să mă-ntorc la Diridon, la gară.

Spre deosebire de Stanford (unde „caucazienii“ dominau copios peisajul uman), aici era o babilonie de culori ale pielii, staturi, capeluri și forme ale ochilor. Părea că oameni de pe toată planeta își dăduseră întîlnire la SJSU special ca să-i văd eu, deși trebuie să admit că eschimoșii, laponii și ainu lipseau (sau poate aveau cursuri tocmai atunci, cine știe). Impresionant. *„Melting pot“*? Da, poate, dar avînd în vedere tinerețea celor de acolo (cum altfel să fie studenții, dacă nu tineri?), i-aș zice mai degrabă *„boiling melting pot“* și mărturisesc cinstit că mi-a părut tare rău că vremea mea a trecut și nu mai puteam fi unul dintre ei. Diferențe? Prostii. Și cînd mă gîndesc la propria mea studenție, cînd „diferit“ era cel care vorbea cu accent ardelenesc, moldovenesc sau bănățean… sau care folosea perfectul simplu… așa mi-am dat seama cît de extraordinar de provincial e un bucureștean, student sau nu!

ATSMU este acronimul englezesc pentru „Avicenna Tajik State Medical University“, singura facultate peste care am dat în Dușanbe, nu pentru c-aș fi căutat vreuna, dar asta era-n drumul meu de la hotel la cîrciumă. Nimic impresionant, nimic interesant. O clădire sovietică, sărăcuță, dar curată, la bulevard, cu niște ronduri de flori în față și c-un imens banner al președintelui pe fațadă („Binefăcătorul Națiunii“ etc.). Într-o zi s-a nimerit să fie zi de examen; vreme frumoasă, toată zona cu băncuțe de la ronduri era plină de tineret studios, cu nasul în cursuri, repetau disperați în ultimele minute, cum făceam și eu cîndva (specialist la „îngrășatul porcului în ajun“). Colegul meu de expediție, mai curios de felul lui, a intrat în vorbă cu cîțiva studenți și pînă la urmă a aflat de la ei ce anume toceau cu atîta sîrguință: era examenul opțional de limba engleză. Ei, viitori medici tadjici, trăgeau tare pe ultima sută de metri. La engleză.

Știam că între aceste trei mici experiențe ale mele exista o legătură, dar pînă azi n-am putut s-o extrag din noroiul minții. Nu știu ce general a spus „Banii sînt gloanțe“ *(Money is ammo);* nu zic, războaiele s-or hrăni cu gloanțe, dar pacea se hrănește cu oameni care-și plătesc impozitele. Statele se hrănesc cu oameni, astea sînt armele statului, oamenii! Ca statul să nu piardă războiul de mîine, are nevoie de copii, de elevi, de studenți… de viitoare arme. Armele sînt scumpe. Noi le dăm gratis. Nu numai noi, românii, noi toți le dăm gratis.

***Mihai Buzea** este scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Jimmy, *Editura Polirom, 2018.*

PUBLICITATE

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Isterii de zi cu zi

Într-o dimineață, am văzut cu ochii mei cum unul stătea în fața unei mașini la semafor, la Universitate, și parlamenta cu șoferul. Ploua mărunt și gazele de eșapament stăteau la sol, în vălătuci sufocanți. La verde, mașina a dat să plece, dar omul a rămas ferm pe poziții, ca în Piața Tiananmen. Pe celelalte benzi, coloanele de autovehicule s-au urnit. Din spatele mașinii blocate au început să urle claxoanele. Aceasta a mai făcut o tentativă de pornire, mai fermă, dar omul s-a lăsat pe capotă și s-a agățat de ștergătoare. N-aș fi presupus niciodată că mașina va pleca împreună cu cetățeanul agățat de ea, dar acest lucru s-a întîmplat. Urmăream scena de la volanul propriu, cam la cincizeci de metri în spate, atent și la trafic. La semaforul de la Romană, coloanele au oprit din nou, iar Omul Păianjen a început să vocifereze. Situația intrase într-un normal dement. La verde, mașina a pornit din nou, spre Piața Victoriei, și nu am mai știut ce s-a întîmplat pentru că eu am făcut dreapta. Apoi am aflat din ziar că șoferul care circula cu oameni pe capotă îl atinsese pe celălalt, îi șifonase mașina și nu se dăduse jos, nici nu oprise. Prin urmare, păgubitul își propusese să nu-l lase să plece și-și riscase viața, dispus să moară cu dreptatea în mînă. Aventura a fost oprită de un echipaj în civil care se afla întîmplător, în trafic, lîngă cele două ființe care, cumva, își pierduseră busola, asemeni balenelor care eșuează pe plaje boreale.

Bătrînul era voinic, dar îi lipsea viteza de execuție.

Orașul, cu gazele lui ucigașe, cu aburii săi pestilențiali care se înalță viguros din canale în lumina anemică a dimineților de iarnă, cu mirosurile fermentate ale demisolurilor abandonate, pune stăpînire pe locuitori așa cum emanațiile de sulf de la Delfi o inspirau pe Pythia să prevadă cu neclaritate viitorul. Îi isterizează, în special dacă se află la volan. În troleibuz e mai bine. Adică se ceartă oamenii și aici, nu e că nu se ceartă, dar nu se agață de ștergătoare, pentru că sînt prea sus, iar troleibuzul are fața cumva dreaptă, nu poți să te așezi pe ea. Dar ce-ți aud urechile în troleibuz nu poți reproduce. Asta pentru că aici oamenii au mai mult timp, pot deveni creativi, nu e ca la volan, că nici nu apuci bine să-l spurci pe celălalt și hop, se face verde și trebuie să pleci. Sau celălalt, laș, face dreapta și dispare! Nu, în troleibuz adversarul nu are scăpare pînă la prima, iar dacă prinzi și un semafor, al tău e! Îi zici de mamă, rude, stele și sfinți, pînă i se înnegresc urechile și îi cad, cangrenate, prin sacoșele bunicilor îngrozite, dar nu-i bai, că nici el nu tace, dacă ar tăcea poate că l-ai ierta. Oricum, bunicile au auzit destule la viața lor, n-o să moară dintr-o înjurătură…

Uneori se ajunge la bătaie, pe bune, ca atunci cînd o doamnă rafinată a început să fumeze o țigară electronică, iar un bătrîn care, în tinerețe, apărea în fotografiile cu primul troleibuz MTB 82D din București, de fabricație sovietică, a început să-i aplice doamnei croșee iscusite, urmate de combinații creative de directe și upercuturi, ținîndu-se, totuși, de bare și încercînd să o ajungă peste doi-trei călători, să-și fructifice alonja superioară, deși nici doamna nu stătea degeaba, răsucindu-și poșeta ghintuită ca pe un buzdugan de luptă și lansînd niște invective suculente printre eschive. Bătrînul era voinic, dar îi lipsea viteza de execuție, iar doamna profita de asta, ca și de imprecizia tirului. În final s-a ajuns la remiză, adică nu a cedat nici unul.

Oricît, atunci cînd te dai jos din mijloacele de transport în comun, realitatea de pieton îți arată rictusul reclamelor gigantice, lățite peste fațade de care supurează bucăți de tencuială. Fețe fericite privesc languros spre recipiente cu lichide pe care, dacă le tragi la canal, schimbi clima. Tineri grăbiți, cu căștile în urechi, merg ca tramvaiul pe șine, privind în telefon. Se uită urît, pe sub sprîncene, la pokemonii care nu se mișcă din drum. Trebuie să-i feriști, ca să nu-ți iei un perdaf fin, mai inteligent decît tine, de genul „Mă iertați că nu m-ați văzut!“, care să te umple de rușine și să te facă să arăți ca un sociopat care umblă pe stradă fără să comunice și se uită la alții în loc să-și vadă de telefonul lui. N-ai curaj să zici nimic, pentru că s-ar putea afla că nu ai Instagram, dar asta nici nu ar fi o problemă mai mare decît sacul cu moloz care cade de la etajul unu, împrăștiind un nor de praf alb, înecăcios. O bandă galben cu negru sugerează să ocolești pe stradă, printre mașinile în mers, pentru că se lucrează. În blocuri oamenii sparg, la concurență cu posesorii de rețele, de fiecare dată cînd se schimbă gama la faianță în magazinul de bricolaj, într-o frenezie demnă de ritualurile dionisiace. Cei mai inventivi rașchetează, pentru că știu că zgomotul poate fi asociat cu freza dentistului, iar asta îi tulbură pe vecini mai rău decît barosul, că doar nu le-a muiat nimeni oasele, ca să știe să se teamă!

Prin ferestrele deschise, odată cu zgomotul demoniac pe care Dante doar l-a intuit, se pogoară peste al cincilea cerc al Infernului bucureștean o ninsoare blîndă de glet șlefuit, albă și purificatoare, liniștitoare și molcomă, care acoperă lent expiațiunile zilei…

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

Jan-Werner MUELLER

Poate democrația directă să înfrîngă populismul?

După cele două catastrofe din 2016 – referendumul Brexit din Marea Britanie și alegerea lui Donald Trump ca președinte al SUA – s-au răspîndit o undă de teamă cu privire la o „tendință globală“ spre populism și o îngrijorare față de neajunsurile așa-numitei democrații directe. În Marea Britanie, electoratului i s-a cerut să răspundă la o întrebare excesiv simplificată despre „a rămîne sau nu“ (în UE); în SUA, primarele prezidențiale ale Partidului Republican din 2016 au fost lăsate pe mîna unor votanți iresponsabili și a unor activiști radicali. De atunci, anumite voci au cerut reactivarea *gatekeeper*-ilor (autorități care filtrează/selectează informațiile), ceea ce e un mod politicos de a spune că masele needucate trebuie ținute cît mai departe de procesul luării deciziilor politice.

Și totuși, acest impuls liberal reflectă o înțelegere greșită a istoriei recente: nu masele, ci elitele au făcut ca Brexit și Trump să fie posibile. Mai mult, un dispreț elitist neobrăzat față de democrația directă nu doar confirmă retorica populistă, dar ignoră faptul că referendumurile pot fi arme foarte eficiente *împotriva* populismului.

Victoria lui Trump și a unor agitatori Brexit de teapa lui Nigel Farage nu se datorează unor vicii fundamentale ale democrației directe, ci, mai degrabă, elitelor care au acceptat să colaboreze cu ei. Chiar dacă liderii britanici conservatori au strîmbat la început din nas, mulți dintre ei au considerat, în cele din urmă, că argumentele pro-Brexit ale lui Farage sînt pertinente, la fel cum *establishment*-ul Partidului Republican i-a acordat lui Trump un *imprimatur* oficial. E adevărat, milioane de alegători britanici au votat *„Leave“* și alte milioane de americani au votat pentru un candidat prezidențial în mod evident necalificat. Dar asta s-a întîmplat, în bună măsură, deoarece personaje familiare, precum Boris Johnson și Newt Gingrich, fostul președinte al Camerei Reprezentanților SUA, i-au asigurat că fac o alegere bună.

Mai mult, elitele partidelor nu numai că le-au dat populiștilor „avizul de funcționare“. Ele și-au declinat totodată responsabilitatea de a formula platforme politice coerente. Referendumul Brexit a fost rezultatul direct al incapacității liderilor Tory de a lua o decizie colectivă și angajantă cu privire la apartenența la UE. Iar Partidul Republican din SUA a delegat efectiv procesul de selectare a propriilor candidați unor posturi private de televiziune prin cablu, cu rating-ul ca unic scop.

Și totuși, nu au liberalii dreptate, atunci cînd invocă o legătură mai profundă între populism și democrația directă? De obicei, politicienii populiști încearcă să stabilească o conexiune directă cu populația, eliminînd din ecuație partidele politice tradiționale și, pe cît posibil, jurnaliștii profesioniști. Un personaj ca Beppe Grillo, fondatorul Mișcării Cinci Stele din Italia, îi critică invariabil, din aceeași suflare, atît pe politicienii din *establishment,* cît și media tradițională. Toți populiștii pretind că ar fi unicii cunoscători ai „poporului real“ și ai dorințelor acestuia, și se angajează să îi servească drept „voce“.

Aceste declarații sînt pur teoretice: atît „poporul“, cît și „vocea“ sînt simple construcții simbolice. În realitate, nimeni, cu excepția populistului, nu ajunge să vorbească. Un referendum are, în acest context, o semnificație aparte pentru populiști: odată construită sintagma „poporul real“, răspunsul la orice întrebare legată de dorința populară este dinainte știut. Astfel, pentru populiști, rolul „poporului“ este unul complet pasiv. El nu trebuie decît să bifeze căsuța corespunzătoare pentru a confirma ceea ce populiștii deja au spus.

Dar asta nu este decît una dintre accepțiunile democrației populare. O altă abordare vede în referendum o etapă a unui proces de deliberare mai vast și, mai ales, deschis, în care cetățenii evaluează diferitele afirmații – cu dovezi pro și contra – înainte de a lua, în cele din urmă, o decizie. Decît să le cîntăm în strună populiștilor și să recurgem din nou la *gatekeeper*-i, ar trebui să ne întrebăm ce s-ar putea face pentru ca referendumurile să-și îndeplinească adevărata lor menire democratică.

Desigur, s-ar putea spune că răul e deja făcut, cel puțin în țări ca Ungaria, Turcia și Polonia, unde populiștii s-au folosit de alegeri și, adesea, de „consultări naționale“ manipulatoare în cel mai înalt grad, pentru a-și consolida puterea. Pot fi regimurile populist-autoritare retransformate în democrații autentice? – e o întrebare cu care sociologii abia au început să se confrunte. Avem nevoie de noi strategii pentru a combate ceea ce a fost numit fie „eroziune democratică“, fie „regres constituțional“ sau „autocratizare“.

O idee ar fi să ne concentrăm asupra faptului că multe guverne populist-autoritare profită de pe urma unei opoziții foarte divizate – rezultatul, adesea, al unei manevre intenționate a populiștilor. Unei opoziții divizate îi e mai greu să formeze coaliții și să aleagă candidatul optim capabil să-i înfrunte pe populiștii hîrșiți (deoarece fiecare partid vrea să aibă propriul campion în competiție). Să ne uităm la discuțiile febrile din preajma alegerilor parlamentare din Ungaria, în 2018. După ce au dezbătut oportunitatea – sau posibilitatea – alianței partidului de extremă dreaptă Jobbik cu stînga liberală, partidele din opoziție au rămas, în mare, separate, iar alianța Fidesz-KDNP a prim-ministrului Viktor Orbán a cîștigat 133 din cele 199 de locuri din Parlament.

Inutil să mai spunem, formarea unei coaliții între stînga și extrema dreaptă este cît se poate de problematică. Și, o altă problemă, chiar dacă alegătorii își doresc o schimbare a guvernării, s-ar putea ca ei să ezite să recurgă la un vot tactic, care riscă să ducă la un rezultat la fel de prost sau chiar mai rău. De aceea, nu e ușor să le reproșăm liberalilor maghiari refuzul de a vota cu un candidat Jobbik.

Referendumurile oferă o cale de ieșire din această dilemă, datorită structurii lor binare. Chiar dacă, adesea, ele duc la coaliții neobișnuite, acest fapt e lipsit de importanță pentru alegătorul individual. Odată ce referendumul s-a încheiat, scopul coaliției a fost atins. Mai mult de atît, referendumurile pot fi organizate în așa fel încît să releve lipsa de popularitate a unui guvern populist, subminînd astfel pretenția sa de a reprezenta voința populară.

Înțelegînd potențialul cu adevărat democratic al referendumurilor, anumite guverne populist-autoritare – în Ungaria, bunăoară – au făcut ca inițiativele ascendente autentice să fie mai dificile. Poate părea contraintuitiv, dar democrația directă ar putea funcționa *împotriva* populismului. Nu se poate garanta că o astfel de strategie va reuși indiferent de context, dar e mai bine să încercăm decît să așteptăm ca *gatekeeper*-ii să ne salveze.

***Jan-Werner Mueller** este profesor de Politică la Universitatea Princeton și autor al volumului în curs de apariție* Democracy Rules.

© Project Syndicate, 2019
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

„Fotografia, pretext pentru dialog“

– interviu cu Ileana BÎRSAN și Ionuț TRANDAFIRESCU –

A patra ediție a Festivalului de fotografie Bucharest Photofest se desfășoară între 1 și 12 octombrie, în mai multe locuri din București (Cărturești Carusel, Modul Cărturești, Muzeul Țăranului Român, POINT, Galeria de stări și obiecte, Stucatura, Victoria Hub, 80east, Club Control, Club Expirat). I-am întrebat pe Ionuț Trandafirescu, fondatorul „Bucharest Photofest“, și pe Ileana Bîrsan, directorul artistic al festivalului, cu ce expoziții și evenimente vine această ediție.

Ce se va întîmpla la a patra ediție „Bucharest Photofest“ de anul acesta?

Ileana BÎRSAN: „Bucharest Photofest“ le propune bucureștenilor un concept bine articulat încă de la prima ediție; fotografia este pretext pentru dialog și discutarea unor subiecte relevante pentru actualitatea socio-politică și cultural-umană. Totodată, fotografia devine și un instrument de educație vizuală, tocmai pentru că festivalul și-a propus misiunea de a intermedia accesul publicului larg la unele dintre cele mai importante, actuale și relevante repere din fotografia autohtonă și internațională.

Tema centrală a celei de-a patra ediții este Conservarea/*Preserving,* în sensul larg al cuvîntului, acesta incluzînd Natura, Cultura, Umanitatea. Sînt trei expoziții colective, fiecare grupată în jurul temei centrale a acestei ediții și cu specificitatea temei secundare *(Preserving. Nature / Preserving. Culture / Preserving. Humanity),* care reunesc o serie de peste douăzeci de artiști recunoscuți internațional, români și străini.

Astfel, expozițiile vor face pași mici sau uriași dintr-un anotimp în altul, de pe un continent pe altul, într-o încercare de a face aproape palpabilă necesitatea protejării naturii, cuprinzînd cu privirea și cu interesul și un sat românesc foarte familiar, dar și comunități indigene aflate pe partea cealaltă a Pămîntului, în care societăți mai puțin cunoscute ni se descoperă cu apropierile și distanțele culturale sau în spații care au nevoie de un martor care să le consemneze dispariția.

De la natură la cultură *via* intențiile, realizările, eșecurile și speranțele omului, cele trei dimensiuni compun astfel un program mai amplu de educație prin cunoaștere, de responsabilizare prin punerea în context și de semnalare civic-culturală a problemelor.

Pe de altă parte, ne folosim de pretextul împlinirii a 30 de ani de la Revoluția din decembrie 1989 pentru a propune o expoziție și o proiecție de film care să funcționeze ca ocazie de reflecție la un moment de răscruce în istoria recentă a României. Fotografii Andrei Bîrsan, Andrei Pandele și Viorel Simionescu au documentat în vremea Republicii Socialiste România viața de zi cu zi și fiecare dintre cei trei va expune 15 lucrări despre cotidianul în anii comunismului.

În lumea aceasta digitală, fotografia „documentară“ e ea recontextualizată? Își recapătă puterea?

Ionuț TRANDAFIRESCU: Fotografia, ca stil și ca abordare, este extrem de complexă și e foarte important de amintit tocmai că aceste stiluri diferă foarte mult între ele, căci documentarea prin fotografie nu se rezumă doar la imortalizarea unor momente, în sensul larg al expresiei. Cu atît mai mult cu cît în ziua de astăzi, în lumea digitală, este nevoie și de o anumită educație sau de o anumită, să-i spunem, responsabilitate. Fotografia documentară se referă de obicei la o formă populară de fotografie folosită pentru a face cronica unor evenimente sau medii relevante pentru istorie, precum și pentru viața cotidiană. Chiar dacă valoarea artistică vizuală este un avantaj, totuși, în cazul fotografiei documentare primează mesajul. De obicei, fotografia documentară presupune o serie de imagini și nu un singur cadru.

Care sînt evenimentele de neratat?

I.T.: Dincolo de întîlnirea bucureștenilor cu fotografia, invitația noastră e de a-i cunoaște inclusiv pe autorii acestor lucrări. Anul acesta, invitați speciali, *speaker*-i și artiști, nume cu rezonanță internațională, vor ajunge la București sau vor expune în cadrul ediției în curs: Michael Carroll (SUA), Miguel Angel Sanchez (Spania), Sebastian Suki Belaustegui (Argentina), Emanuil Treyman (Bulgaria), Jeanette Hägglund (Suedia), Nicholas JR White (Marea Britanie) și Iago Corazza (Italia). Sînt ocazii rare pentru specialiști, dar mai ales pentru amatorii și consumatorii de fotografie să-i întîlnească pe acești fotografi cu care să aprofundeze dialogul inițiat odată cu privirea fotografiilor.

E o toamnă plină, cu multe festivaluri. Ce aduce „Bucharest Photofest“ în peisajul Bucureștiului?

I.B.: „Bucharest Photofest“ nu se oprește doar la expunerea fotografiilor, ci articulează un program cu foarte multe evenimente care gravitează în jurul temelor amintite mai sus, e vorba despre un program cu peste 30 de evenimente – expoziții, proiecții de film, ateliere, *masterclass* și prezentări de portofoliu.

Nu în ultimul rînd, festivalul nostru are o atenție particulară asupra orașului București, pe de-o parte prin alegerea mai multor locuri sau spații din Capitală, relevante pentru piața culturală, de la galerii de artă pînă la locuri neconvenționale, cît și prin implicarea mai multor instituții și entități ale căror priorități sînt accesul imediat al unui public numeros și eterogen la produsele vizuale relevante.

„Documentarul este un gen care provoacă limbajul cinematografic“

– interviu cu Dimitris KERKINOS –

La Arad se desfășoară, în prima săptămînă din octombrie, cea de-a șasea ediție a Festivalului de Film documentar fARAD. Noul director artistic al festivalului, ***Dimitris Kerkinos,*** *promite o ediție la care se vor vedea documentare care abordează temele în mod original, tratează subiectele alese evitînd clișeele și caută noi modalități de a aborda o poveste.*

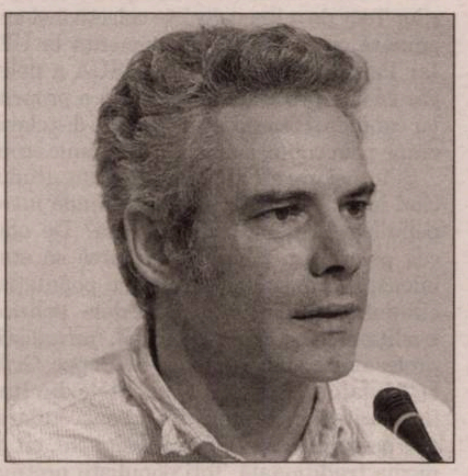

Dimitris Kerkinos, faceți parte din echipa Festivalului Internațional de Film de la Salonic, încă din 1999. Începînd cu anul acesta, ați devenit directorul artistic al fARAD, un festival de film documentar ajuns deja la cea de-a VI-a ediție. Ce veți păstra, ce veți schimba cu acest prilej?

Sînt cu adevărat entuziasmat să fac parte din echipa festivalului fARAD. Este o nouă provocare pentru mine și sînt nerăbdător să contribui la eforturile festivalului de a introduce și institui documentarul ca pe un gen cinematografic egal ficțiunii. Festivalul are deja în spate cinci ediții de succes, iar scopul meu este acela de a continua în direcția pe care a pornit.

Din experiența pe care o aveți, legată de genul documentar, ce ne puteți spune despre modul în care a evoluat acesta de-a lungul timpului?

Documentarul este un gen foarte dinamic prin capacitatea sa de a încorpora într-un mod creativ elemente din alte forme cinematografice (animație, ficțiune, jurnale de actualități etc.) și de a explora noi modalități de a spune povești și de a aborda realitatea. În zilele noastre, documentarul creativ angrenează tot mai mult publicul, reușind să estompeze limitele dintre ficțiune și documentar și lăsînd spectatorul să se întrebe la ce anume se uită, de fapt: la un film de ficțiune sau la un documentar? Mai contează, pînă la urmă? Spargerea acestei bariere între genuri mi se pare grozavă. În același timp, astfel de inovații demonstrează importanța documentarului în arta cinematografică.

Cum a fost procesul de acomodare cu cinematografia românească? Mă refer la selecția filmelor pe care le vom vedea anul acesta la Arad.

E întotdeauna o plăcere să devii tot mai familiar cu cinematografia națională a unei țări, mai ales atunci cînd vine vorba de cea românească, pe care o apreciez mult. Profilul tematic al festivalului de la Arad limitează numărul filmelor românești care pot fi proiectate, dar ne bucurăm că am putut include măcar un titlu românesc în selecția acestei ediții.

Din diferite motive, documentarul a fost un fel de Cenușăreasă a cinematografiei. Dacă ați descrie situația acestuia astăzi, ce ați spune despre el?

Faptul că majoritatea festivalurilor internaționale de referință includ documentare în programele lor competitive – dedicate inițial filmelor de ficțiune – arată cum percepția asupra acestui gen cinematografic s-a modificat radical. Documentarele de astăzi implică mai mult decît persoane care vorbesc în fața camerei sau imagini de tipul *National Geographic* sau produse dedicate exclusiv televiziunii. Este un gen care provoacă limbajul cinematografic și devine tot mai popular în rîndul publicului.

Cum este publicul interesat de filme documentare?

Cred că astăzi, mai ales, publicul are o nevoie acută de documentare. Oamenii vor să aibă o perspectivă diferită și mai extinsă față de cea propusă de mass-media. Modul în care lucrurile sînt prezentate de presa televizată inspiră o neîncredere, iar documentarele vin cu o alternativă, cu o analiză aprofundată privind anumite probleme, făcînd acest gen mai atrăgător pentru spectatori.

pagină realizată
de Ana Maria SANDU

Stela GIURGEANU

O seducție în stil sicilian

Cînd părăsești Sicilia, ești cumva amorțit. Întîlnirea cu ea este atît de puternică, de intensă, de amețitoare încît, în brațele ei, n-ai timp să te dezmeticești. Abia desprins, ajuns înapoi acasă, cînd totul începe să se decanteze, simți siajul hipnozei. Și începi să cauți, prin toate restaurantele italienești în care intri, *arancino* – un fel de mîncare exclusiv sicilian, care îmbină italienescul risotto cu arome arăbești. Sau încerci să-ți încropești micul ei dejun tradițional, *Granita,* căutînd febril (dar de pomană), într-un sorbet și o brioșă cumpărate de la supermarket, senzația acelor dimineți siciliene. Rece și cald. Dibuiești pe YouTube orice fărîmă de muzică siciliană, încercînd să convertești bruma de cuvinte pe care le știi, de pe vremea cînd ai cochetat cu învățarea limbii literare, în siciliană. Trăncănești, ca un îndrăgostit, încercînd să menții mrejele trecutului în prezent. Și-ți pui întrebarea legitimă: în malaxorul de imagini, povești, legende și oameni, ce a fost real și ce imaginar? Și nu cumva ai fost victima unei seducții?

Ca orice seducătoare versată, Sicilia are patina multor experiențe, fiind o insulă care, de-a lungul timpului, a fost marcată de cele mai mari civilizații ale zonei mediteraneene: grecii, latinii și arabii. În istoria Europei, Sicilia a devenit astfel un punct de întîlnire, fiind azi un soi de *melting pot* al acestor culturi, atît cultural, cît și social.

Bineînțeles, cunoaște regula primului impact. Aterizînd, pe oricare dintre cele trei aeroporturi – Palermo, Comiso sau Catania –, prima senzație a călătorului care vine dinspre mare este una de salvare – căci vezi pămînt în zare! Cu toate acestea, pămîntul pe care aterizezi este, în egală măsură, și o rupere de lume, o intrare pe un alt meleag. Și cred că polul cel mai intens al acestei prime întîlniri este Catania, unde, la aterizare, te așteaptă Muntele Etna.

Impresionant nu doar vizual, ci și prin prisma legendelor, Etna a prins patina unui personaj mitologic, despre care locuitorii de la poalele vulcanului pare că vorbesc, oarecum, codat. Poate pentru că sînt sastisiți să răspundă la eterna trivială întrebare turistică – „Nu vă e frică?" –, dar cred că, mai degrabă, pentru că știu, ca orice seducător, că vorba pe șleau distruge misterul, și lucrurile prea serioase înseamnă moartea pasiunii, localnicii îți răspund în dodii. Ca să intru în vorbă cu ei, am pus și eu acea întrebare turistică despre frica de a locui la poalele unui vulcan încă activ (ultima erupție a avut loc în urmă cu cîteva luni). Mi s-a răspuns, hîtru, dîndu-mi-se, de fapt, una dintre cheile spiritului sicilian: *„Futtittini!"*, un cuvînt cît un concept în aceste părți, care înseamnă „să dai la spate", să nu-ți faci griji și să nu rămîi ancorat în probleme, ci să te bucuri cu intensitate de orice mică bucurie a vieții. (N-am putut să nu fac antiteza dintre acest *„futtittini"* sicilian și drobul nostru de sare.)

Întîmplarea a făcut să descopăr pe viu acest spirit cînd, fascinată de un bătrîn care dansa de mama focului cu cîțiva turiști americani, i-am făcut o poză. Domnul m-a văzut, mi-a răspuns la zîmbet cu zîmbet, s-a apropiat de mine și a vrut să vadă dacă a „dat" bine în fotografie. Apoi a scos din portofel o poză veche și mi-a arătat portretul soției lui, după care a făcut un semn cu mîna în aer, ca un salut către îngeri. Obișnuia să danseze mult cu soția lui, dar aceasta s-a dus, cu mulți ani în urmă. El a rămas totuși cu dorul dansului, și chiar dacă partenera lui nu mai e, el dansează și acum, la 87 de ani, cu prietenii sau cu străinii, cu cei care înțeleg că viața este, pînă la urmă, un dans. *„Futtittini?"* – îl întreb, mîndră să mă bag în seamă, *„Sei siciliana!"*, mi-a răspuns, invitîndu-mă la dans.

Și m-am gîndit la Zorba Grecul și la spiritul grecesc reminiscent în toată Sicilia – de altfel, stema steagului sicilian, Trinacria, este capul Meduzei cu trei picioare.

Ce este cu adevărat seducător la Sicilia, în afara peisajelor, este melanjul cultural pe care sicilienii și-l asumă în integralitate. Căci în Sicilia nu există italieni, arabi, spanioli, greci sau francezi – toți cei născuți aici sînt sicilieni. Își asumă acest *melting pot,* declarîndu-și, pe bună dreptate, o identitate aparte de Italia. „Aici vorbim siciliana!" – după cum mi-a corectat un chelner încercarea stîngace de a-i vorbi în italiană.

Proverbiala mîndrie siciliană este prinsă și în legende, „Capul maurului" fiind una dintre cele mai stranii povești de dragoste pe care le-am auzit. Azi, *„Testa di Mauri"* este un suvenir local pe care îl vezi peste tot, cel mai adesea sub forma unor ghivece, dar în spatele simbolului acestui cap de maur împodobit cu frunze de busuioc stă, în fapt, un avertisment sever: „Nu leza niciodată mîndria unui sicilian".

© S. Giurgeanu

Cu mîndria sicilienilor chiar nu te joci.

Legenda spune că, demult, un maur s-a îndrăgostit de frumusețea unei localnice căreia i-a jurat iubire eternă. Cu toate acestea, după ce eternitatea s-a consumat, maurul și-a adus aminte, brusc, că este căsătorit și că are și cîțiva copii acasă, spunîndu-i iubitei că e timpul să se întoarcă la familie. Femeia s-a prefăcut că înțelege, dar l-a rugat să mai rămînă cu ea pînă în zori. În toiul nopții, însă, siciliana l-a decapitat, transformîndu-i capul într-un ghiveci în care a plantat busuioc.

Iar cu mîndria sicilienilor chiar nu te joci. Și simți asta, la firul ierbii, fie că e vorba de limba aparte pe care o vorbesc, fie de gastronomie. Într-o dimineață, făcînd *small talk* cu gazda noastră din Riposto, o femeie jovială și plină de viață, care robotea veselă la micul dejun, i-am spus, încercînd să facem un compliment, că am citit că în Catania se face cel mai bun *Granita* din Sicilia. Femeia s-a oprit brusc, a devenit serioasă și, cu un ton contrariat, ne-a întrebat: „Cum adică în Catania?". Am repetat nerozia, crezînd că n-am fost expliciți, însă ne-am trezit cu o rafală de reproșuri: căci nu „în Catania" se face cel mai bun sorbet, ci în Riposto, în satul ei, și, de fapt, EA, ea este cea care face cel mai bun sorbet din întreaga Sicilie. Și nu glumea.

Deși spiritul ludic se găsește, în Sicilia, din plin. O bună mostră de umor sicilian este o seară la operă. Ca orice turist, te gîndești cu venerație la sintagma „operă italiană", drept care te duci la teatrul din Taormina, scrobit și îmbrăcat la patru ace. Spectacolul începe cu cîteva arii sobre, în care protagoniștii îți confirmă statutul grav de meloman. Te simți în elementul tău, îmbrăcat în haine de seară, avînt senzația unui act cultural înălțător. La pauză, însă, totul se schimbă. Cu 180 de grade. Trecerea e făcută, totuși, în mod subtil, de invitația pe terasa teatrului, unde ți se servește vin spumant, pe post de șampanie, în pahare înalte, de plastic, și ești îmbiat de chelneri spilcuiți să degusți rondele de Pringles de pe tăvi elegante, de argint. A doua parte a spectacolului îți confirmă ghidușia. În timp ce vor continua să cînte, cu patos, arii celebre, soprana va începe să facă ochi dulci pianistului, tenorul va înnebuni de gelozie, soprana va întinde coarda, coborînd în public și flirtînd cu spectatorii, tenorul o va fugări prin sală (în timp ce vor continua, bineînțeles, să cînte) și totul va culmina cu un ropot de aplauze, o relaxare și o bună dispoziție generale.

Și nu e vorba despre o bună dispoziție regizată, ci de un firesc al eleganței. În Taormina, de exemplu, un oraș clădit pe un deal, în care scările de piatră fac legătura între străzi, restaurantele aflate la întretăierea acestor străzi sînt mereu pregătite cu măsuțe rabatabile sau tăvi și perne pe post de scaune, pentru a-și întîmpina clienții care nu mai au loc la mesele din incintă. Și nu de puține ori vezi turiști eleganți mîncînd pizza și bînd vin în timp ce stau pe jos, în fața restaurantului.

© S. Giurgeanu

Bineînțeles, Sicilia are și partea ei întunecată. Problemele sociale și politice, mafia și toate poveștile din subterana acestui mic paradis. Dar, ca orice seducător, știe că în fața celor pe care vrei să-i subjugi nu trebuie să-ți lași problemele la vedere. Așa că te ademenește cu peisajele, cu mîncarea, cu vinul și cu poveștile – iar cît timp îți dorești o poveste de amor, fără complicații, Sicilia va rămîne mereu acea seducătoare desăvîrșită, în brațele căreia problemele dispar. Și cine nu devine dependent de această posibilă evadare din realitate?

Cu ochii-n 3,14

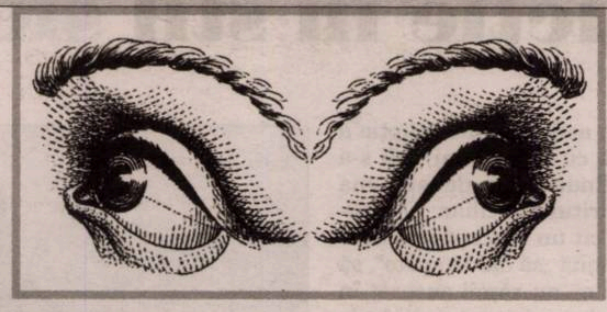

O DOAMNĂ ȘI UN DOMN AU ÎN COMUN LIMBAJUL LICHID CA ELEMENT AL PATRIMONIULUI CULTURAL DE NIMIC, CARE SĂ ATESTE TIMPUL NOSTRU

■ La Piața Unirii, pe colț spre Parcul Tineretului, stă parcat un jeep roșu enorm, inscripționat „BGS divizia DEZASTRE“. Lîngă el, cuminți, o doamnă și un domn împart pliante religioase și explică ce-i cu mîntuirea prin credință. (**C. Ș.**)

■ Ce au în comun sarmalele și beția? Nu vă gîndiți la chiolhanurile de Crăciun. E vorba de verbul turc *sarmak* (a înfășura, a rula, a învălui, a îmbrățișa) care a dat *sarma* („ceva rulat“), dar și *sarhoș* – din *sarmak* și *hoș* (bine, bun, plăcut) –, adică „beat“ (literal: „rulat, înfășurat în bine“). (**M. P.**)

■ Membrii unei expediții în Oceanul Arctic, aflați la bordul unei nave din Flota Nordului a Rusiei, au fost nevoiți să se refugieze pe uscat, după ce o morsă a atacat și a scufundat vasul care probabil se apropiase prea tare de puiul ei. Ce-or fi făcut după aia? Or fi lansat un semnal S.O.S. prin limbajul Morse? (**A. P.**)

■ În toaleta de la etajul șase al unei clădiri de birouri, așezat la îndemînă pe chiuvetă, un flacon cu săpun lichid care se cheamă DEX. O fi un săpun explicativ? (**D. S.**)

■ Răsfoind un proiect de lege prin care mai mulți deputați vor să declare ziua de 1 Martie sărbătoare națională, mi-am dat seama că nu voi mai putea purta niciodată un mărțișor fără un fior de stimă și respect: „Ziua națională a Mărțișorului va oferi un cadru propice conservării, promovării, punerii în valoare, transmiterii și revitalizării practicilor culturale asociate zilei de 1 Martie ca element al patrimoniului cultural imaterial definitoriu pentru poporul român și comunității istorice românești din jurul granițelor și Balcani sau din diaspora emergentă și factor de coeziune culturală identitară“. (**S. G.**)

■ Comisia Iordache a fost desființată. Bun! Dar cu Florin Iordache cum rămîne? La fel? Nu are a da samă pentru nimic? Dar domnul Tudorel Toader, care acum salută cu felicitări acest demers, nu are a da samă de nimic? El zice că doar de faptele sale, nu de ale altora. Dar atunci nu era la aceeași cîrmă, și încă din postura de șef? Eu chiar nu pricep. Eu, în job fiind, dacă greșeam, o încasam. Mi se tăia din leafă, primeam fițuică cu avertisment, făceam gărzi suplimentare... Dar ăștia? Chiar nu plătesc pentru faptele lor săvîrșite, în cunoștință de cauză, în dauna semenilor lor? Sau ticăloșia nu are încă măsura faptelor ei? Propun să fie instituită. Prin OUG! (**R. M.**)

■ Candidat la președinție, Alexandru Cumpănașu explică, doct, că din punctul lui de vedere are studii superioare. Chiar dacă nu are și o diplomă de licență care să ateste acest lucru. A cîștigat milioane lucrînd ca „expert“ (în ce domeniu?). Și se crede mai deștept decît „mulți proști cu diplomă“. Adevărul e că pe undeva are dreptate. Și ceva expertiză: ne-a făcut la buzunare! (**M. M.**)

© A. Bănescu

■ După domnia lui „dacă“, mai bine de trei sferturi de veac – nu poți merge la liceu în Făgăraș dacă părinții nu se înscriu în colectivă, nu poți beneficia de bursa din Italia dacă părinții nu sînt membri de partid, nu te poți înscrie la doctorat dacă nu te înscrii în partid etc. etc. –, și după tot atîtea sferturi din timpul nostru, în care șefii, șefele, adjuncții, impostorii, agramații și toată „elita“ erau aleși, așadar numiți, „în unanimitate“, victoria LCK răzbună timpul. Mulțumiri în direct domnului Mihai Șora pentru pont: „binomul zîmbitor“. Subscriem cu bucurie. (**R. M.**)

NEMAIAVÎND ÎNCOTRO, VINE UNUL ACUM ȘI TAIE TIMPUL FIERT

■ Mircea Diaconu: „Conform norocului pe care l-am avut în viață, am participat vara asta la un festival balcanic de teatru pentru amatori în Corint. În timp ce coboram cu autobuzul pe Olimpul cel plin de istorie, cîntam și nu ne-am dat seama cînd și cum s-a vărsat cerul în mare. Căci numai cerul rămăsese în jurul nostru, cu insulițe și vaporașe cu pînze albe și atunci, nemaiavînd încotro, am intrat și noi în mare. Atunci s-a auzit o exclamație de origine vulcanică, intraductibilă. Ne-am dat seama că sîntem fericiți!“ – din revista *Cinema* nr. 11, noiembrie 1983. (**M. C.**)

■ „«Am auzit că faci masaj bine. Nu-mi faci și mie?» I-am făcut masaj. Și-a dat jos tricoul. Avea creme. M-a servit cu un pahar de suc. Inițial m-a întrebat dacă beau vin. El avea roze, parcă. Am refuzat, pentru că am zis că e un test. Apoi mi-a băgat mîna direct și m-a strîns. «Dacă vine unul acum și ți-o ia în gură pun pariu că vrei».“ – din confesiunea, înregistrată de jurnalistele Diana Oncioiu și Paula Căbescu (https://safielumina.ro, preluat de *Libertatea),* a unuia dintre minorii abuzați de Preasfințitul Corneliu Bârlădeanu și de călugărul arhimandrit Sebastian Jitaru de la Episcopia Hușilor, acest sfînt lăcaș de cult ortodox al sexului cu minori. (**M. C.**)

■ Un bărbat american s-a înecat în vreme ce, scufundat într-un recif din Tanzania, tocmai își cerea de soție prietena. Ce înseamnă să ți se taie respirația din cauza amorului... (**C. Ș.**)

■ Două știri din Iranul de azi. Cea comică: numele lui Kyriakos Mitsotakis, prim-ministrul grec, nu a fost rostit de absolut nici un jurnalist în timpul vizitei sale întrucît, în limba persană, „kyri-a-kos“ s-ar traduce prin „pulă-sau-pizdă“. Cea tragică: Nasrin Sotoudeh, avocată pentru drepturile omului, a fost condamnată la 30 de ani de închisoare și la 148 de bice. (**M. C.**)

■ În cartierul roșu Kabukicho, Shinjuku, din Tokyo, s-a deschis un restaurant în care sînt servite felurile de mîncare pe care le-au avut la ultima masă criminalii în serie faimoși. În meniul restaurantului Ningen se află, de exemplu, ce a mîncat Gary Mark Gilmore înainte de a fi executat: un hamburger, piure, un ou fiert și mai multe *shot*-uri de whiskey Jack Daniels. Gusturile oamenilor chiar nu se discută. (**A. M. S.**)

ABONEAZĂ-TE ACUM
Trimite 1 SMS la 7488 cu textul DILEMA

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✔ SMS: Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 EUR + TVA/SMS)
✔ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✔ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD - Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✔ FIRMELE DE ABONAMENTE
Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0372 130 211 / 0372 130 213 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE
✔ 3 luni - 54 LEI ✔ 6 luni - 98 LEI ✔ 12 luni - 159 LEI
Prețuri la abonamente cu pînă la 49% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume ..... Prenume .....
Str. ..... Nr. ...., Bl. ....., Sc. ....., Et. ...., Ap. .....,
Localitate ..... Județ/Sector ....., Cod poștal .....
Telefon ..... Email .....
Am achitat suma de ..... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

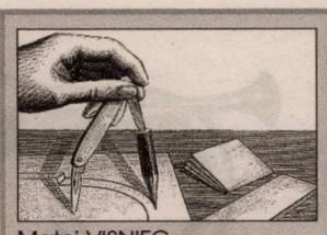

Matei VIȘNIEC
interogarea **europeană**
5

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **816** ■ 10-16 octombrie 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

ANDREI PLEȘU
„«Depresiile» divine“
pagina **3**

CRISTIAN GHINEA
„Manualul începătorului“
pagina **21**

Interviu cu
CĂTĂLIN PRISACARIU
pagina **23**

Murături, zacuști, dulcețuri

© Andrei Dăscălescu

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

MINISTERUL CULTURII ȘI IDENTITĂȚII NAȚIONALE

„Ce e Beaujolais-ul la francezi e murătura la români.“

RADU ANTON ROMAN

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

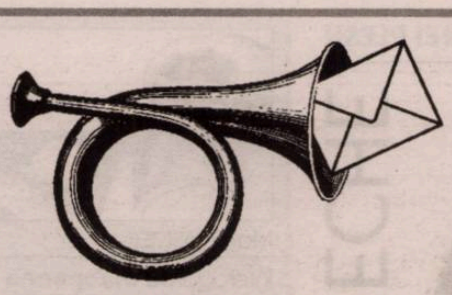

la vremuri noi, dileme vechi

Diana Elena NEAGA

Cum se văd murăturile din borcanul de feminism

Categoria roluri de gen tradiționale

„Sezonul murăturilor pune gospodinele pe drumuri" – „Am intrat în sezonul murăturilor și al produselor pentru iarnă, iar în piețe ar trebui, cel puțin teoretic, să fie o forfotă continuă în această perioadă, fiecare gospodină căutînd să găsească cele trebuincioase pentru proviziile de iarnă, la cel mai bun preț."

Feminisme. Normalitatea patriahală împarte lumea în roz și albastru, în femei și bărbați, reducînd astfel masiv plaja de alegere a indivizilor. Roz înseamnă că fetele se nasc cu borcanul și rețeta de murături în mînă, dar și cu înclinația instinctivă de a-i îngriji și de a-i hrăni pe cei din jur. Neconformarea te lipsește de *multrîvnitul* titlu de „gospodină". Nemaivorbind de faptul că gogoneaua poate genera o competiție acerbă între femei, diluînd astfel sororitatea feminină&feministă.

Categoria „Despre emanciparea femeilor prin tripla zi de muncă"

„Iată o femeie simplă, cu instincte de om de afaceri!" – „Sînt muncitoare. Fac murături în timpul liber, după serviciu. Cultiv legume la noi, în grădina de la țară. Mie îmi place foarte mult să pun legume la murat. În fiecare an, am pus atît de multe pentru familie, încît nu le puteam consuma. Erau exagerat de multe și mi-a venit ideea să vînd."

Feminisme. Și dacă de muncile casnice și de îngrijire nu poți scăpa (prima zi de muncă), și dacă munca plătită ți-o asumi pentru că îți aduce punerea în valoare în principal ca individă autonomă și nu numai ca mamă, soție, fiică a cuiva – (a doua zi de muncă), de ce să nu pui și murături ca să mai aduci un ban în casă (a treia zi de muncă)? Că doar ești principala responsabilă de bunăstarea familiei și nu va sări nimeni ca ars că te spetești cam mult, așa cum o fac în momentul în care propui cote de reprezentare pentru femei în Parlament sau scoaterea violului și a violenței domestice din Legea medierii. Nu în ultimă instanță, a fi femeie presupune, în foarte multe cazuri, și luarea unor decizii care se pot înscrie ușor în categoria managementului subzistenței. Ai bani puțini, nu îți permiți să cumperi – și atunci, ce faci în *timpul liber? Muncești, desigur, acasă* – un răspuns atît de des întîlnit în rîndul femeilor pe care le-am intervievat de-a lungul timpului.

Apărut în Dilema veche,
nr. 506,
24 octombrie 2013

Dilema veche vă propune

■ Pe 18 octombrie începe, în București, Festivalul Național de Teatru, aflat anul acesta la a 29-a ediție. O șansă pentru publicul bucureștean de a vedea spectacole de teatru din alte orașe, cum ar fi spectacolul lui Radu Afrim de la Teatrul Tineretului din Piatra Neamț, *Sub fiecare pas e o mină neexplodată dintr-un război neterminat cu tine,* pe 24 și 25 octombrie, de la ora 18, la Teatrul Odeon, sala Majestic. (Stela Giurgeanu)

■ Două cărți de citit în paralel: *Eugenia* de Lionel Duroy și *Jurnalul* lui Mihail Sebastian. Ambele au apărut recent la Humanitas. (Matei Martin)

■ Lungmetrajul documentar *Emigrant Blues: un* road movie *în 2 ½ capitole,* scris și regizat de Claudiu Mitcu și Mihai Mincan, va rula în cinematografele românești din 11 octombrie 2019. Ce mai înseamnă „acasă"? O temă actuală și fierbinte. (Ana Maria Sandu)

■ Vineri, 11 octombrie, în mai multe orașe din țară va avea loc Noaptea Albă a Galeriilor, o plimbare nocturnă prin expozițiile de artă contemporană. În București, aveți de unde alege: fotografiile din *„The Other Body"* de Tina Lechner la Galeria Moebius, *„not everything means something, honey (vol. 2)"* la Galeria Anca Poterașu, maeștrii benzii desenate românești la Palatul Suțu, expoziția de design „Element" de la Galeria de Stări și Obiecte, „Geometrii Post-Sistem" la Muzeul de Artă Recentă, artă murală pe zidurile Rezidenței BRD Scena9 și multe altele. Programul complet se află pe https://noapteagaleriilor.ro. (Cristina Ștefan)

■ Doar două motive ca să vă grăbiți să prindeți loc la concertele de la Sala Radio: miercuri, 16 octombrie, ora 19, violonistul Alexandru Tomescu va interpreta Concertul în mi minor pentru vioară și orchestră de Mendelssohn, precum și Simfonia nr. 4 a aceluiași compozitor, sub bagheta dirijorului Ladislau Horvath. Iar vineri, 18 octombrie, ora 19, veți avea ocazia s-o ascultați pe tînăra violonistă Ioana Cristina Goicea, laureată, la doar 26 de ani, a concursului „Regina Elisabeta" de la Bruxelles. (Cristina Ștefan)

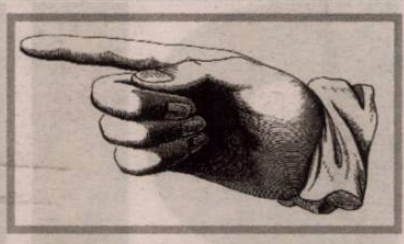

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **La ce bun lectura în vremuri de Facebook?**
- **Protocol**
- **Bucureștiul confesional**
- **Tuneluri, treceri**
- **Discursul antioccidental**

album dilematic Dan Cosma

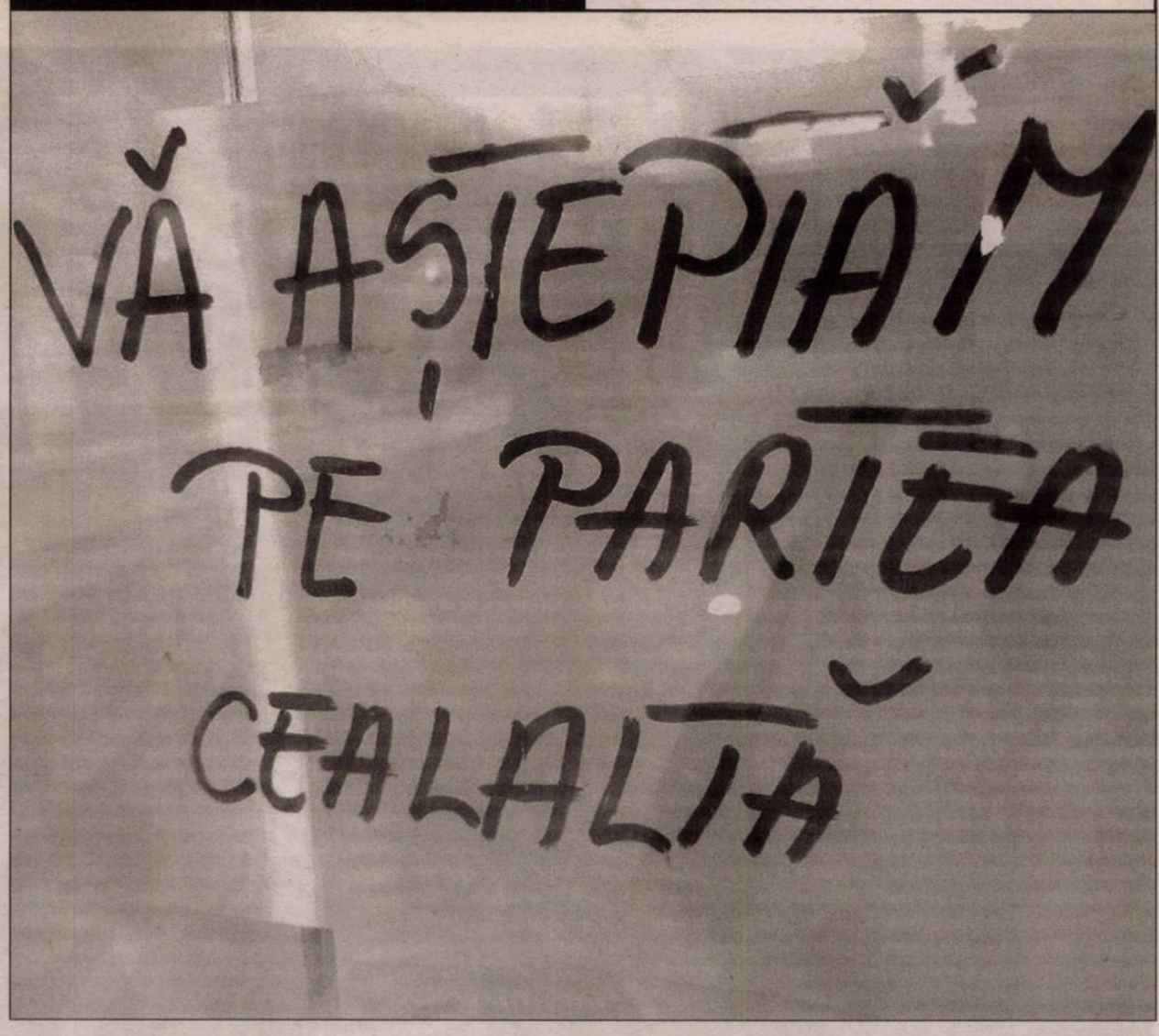

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.100
Tipărit la Tipoart Idea Studio

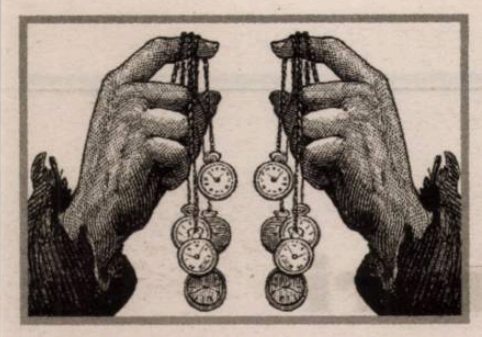

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

„Depresiile“ divine

Ca toate întîlnirile proaste, întîlnirea cu depresia poate avea surprinzătoare beneficii. A înțelege asta e, deja, un început de „depresurizare“... În cazul meu, cîteva pasaje biblice au funcționat, în chip neașteptat, ca „agent“ detoxifiant, ca prilej de transfer al dezordinii proprii înspre o „dezordine“ transcendentă, semnificativă, edificatoare, liberă de limitele omenescului privat. Mi-am amintit de o vorbă a lui Leszek Kolakowski apropo de fericire. Cînd luăm cunoștință de drama interioară a lui Dumnezeu dinaintea „căderii“ creației Sale, de nevoia Lui de a-și sacrifica Fiul, pentru a „repara“ ce se mai poate repara, cînd înțelegem, așadar, că Dumnezeu însuși poate fi nefericit, cum mai putem avea pretenția ca noi, simple creaturi, să fim fericiți? Ei bine, gîndul acesta se poate aplica și în cazul depresiei. Există, cum o să arăt, la nivel suprem, o experiență de natură „cosmică“ a depresiei. Nu e de mirare, deci, că depresia se regăsește și în viața noastră. Dacă Dumnezeu poate cunoaște depresia, cum de putem pretinde ca, la nivelul nostru, să fim scutiți de o asemenea experiență? *Comuniunea întru depresie* e, în fond, un chip posibil al comuniunii. Un chip preferabil rupturii de comunicare, preferabil disimetriei dintre pămînt și cer, preferabil unei fracturi radicale între imediat și transcendență. Sînt depresiv, deci am o șansă neașteptată de a mă apropia *(altfel)* de Instanța Supremă...

Dar care sînt textele sacre la care mă refer cînd vorbesc de „depresia“ divină? Le știm cu toții, chiar dacă n-am reflectat, poate, îndeajuns asupra lor. Iată: creația lumii nu era de prea multă vreme încheiată, cînd Creatorul devine „melancolic“: *Geneza,* 6, 6: „I-a părut rău și s-a căit Dumnezeu că a făcut pe om pe pămînt“; *Idem,* 6, 7: „Și a zis Domnul: „Pierde-voi de pe fața pămîntului pe omul pe care l-am făcut! De la om pînă la dobitoc și de la tîrîtoare pînă la păsările cerului, tot voi pierde, căci Îmi pare rău că le-am făcut“. Sau 6, 12: „Și a căutat Domnul Dumnezeu spre pămînt și iată era stricat...“. Nu e uimitor? Dumnezeu Cel Atoateștiutor, Cel Atotputernic decide, în deplina Sa libertate, să facă lumea. După fiecare etapă a facerii, constată că totul „e bine“, e reușit. Dar, la sfîrșit, își contemplă isprava ca pe o nereușită! „Îi pare rău“ că a încercat! Ca un pictor care, contemplîndu-și pînza abia uscată, și-ar spune: „Nu mi-a ieșit!“. Iar Dumnezeu Tatăl nu e nemulțumit doar de omul păcătos (alcătuit totuși „după chipul și asemănarea Sa“), ci și de restul („produs“ în zilele 5 și 6 ale Facerii): „toate făpturile“: păsările, animalele, fiarele, tîrîtoarele etc. (Cf. *Geneza,* 7, 4, 20-23). Rezultatul: după „facere“, urmează „desfacerea“: Potopul. Nu scapă decît Noe, familia sa și perechile de vietuitoare păstrate pentru prăsilă, în ideea unui eventual reînceput. Urmează un pasaj încă și mai tulburător: chiar și animalele supraviețuitoare au o soartă ciudată. Unele dintre ele, „cele curate“ (!), sînt jertfite prin foc Domnului întru îmblînzirea Lui *(Geneza,* 8, 20). Iar Domnul, simțind "mireasmă bună“ *(Idem,* 8, 21), decide să facă un legămînt al împăcării *(Idem,* 8, 21, 9, 11, 15). Nu va mai fi „blestem“ asupra pămîntului, nu va mai fi „pustiire“, nu va mai fi „pierzare a toată făptura“. Una peste alta, Dumnezeu pare să regrete radicalitatea pedepsei și se angajează, dinaintea supraviețuitorilor, să nu mai reacționeze distructiv față de relele (iertate) propriei Sale creații. În definitiv, pînă și omul – spune textul – s-a dovedit înclinat spre rău „din tinerețile“ lui, adică din cauza vîrstei lui necoapte! Așadar Creatorul a trecut, într-un interval scurt de timp, prin toate stările: satisfacție („toate erau bune“), dezamăgire, reacție devastatoare, regret, iertare. Cu acest model în față, avem poate și noi o anumită acoperire să facem experiența ofensivei încrezătoare, urmată de tristețea nereușitei, de furia destructurării (de sine și de lume), de amendarea furiei, de căință, de reconciliere și iertare. Acesta este, cred, scenariul „normal“ al crizei depresive. Nu putem arde etapele, nu putem evita alternanța euforiei cu întunecarea, a speranței cu disperarea. Dar finalul trebuie să fie unul al *împăcării,* al căderii la învoială cu pierderea și regăsirea de sine, cu relele și îndreptățirile lumii din jur.

Lucrurile se reiau însă, în mod straniu, în *Noul Testament*. Dumnezeu Tatăl și Fiul Său *(„Eli, Eli, Lama Sabactani!“)* au din nou motive de exasperare. Pămîntul mustește de păcătoși. Neascultarea, preacurvia, sodomia, înșelătoria, uciderea și atîtea alte derapaje toxice cer măsuri extreme. „Legămîntul“ străvechi a fost călcat. Pedeapsa se impune din nou, ca o corecție legitimă, ca o „soluție“ purificatoare. Dar la utilizarea Potopului, a unei devastatoare revărsări de *ape,* s-a renunțat încă din capitolele *Genezei*. Prinde contur, prin urmare, o altă variantă: *focul*. Răzvrătiții, nevolnicii, cei incapabili de evlavie, de iubirea aproapelui, de mărinimie, de pocăință, vor arde veșnic pe rugul Iadului. „...Acolo va fi plîngerea și scrîșnirea dinților“ – ne asigură Sf. Apostol Pavel (8, 18). Dincolo de analiza „de specialitate“ a problemei, rămîne totuși de asumat dimensiunea „năpraznică“ a condamnării supreme. O ființă *finită* prin definiție (cu toate neputințele și derapajele ei) e „educată“ nemilos printr-o tortură *infinită*. Dar cine știe? Poate că, la Judecata din Urmă, Dumnezeu va regreta, ca și după Potop, asprimea actului Său de Justiție. Poate va urma un nou legămînt. Dar oricum, în tristețe și nemulțumire, în mînie și căință, în iertare și în perspectiva mereu vie a unui nou început, Dumnezeu ne însoțește, ne împărtășește mereu trăirile și tatonările, speranța și incertitudinea. Restul e birocrație teologică, apologetică funcționărească, instalare comodă în postura oficiantului care are în buzunar maldăre întregi de „locuri rezervate“ în Rai...

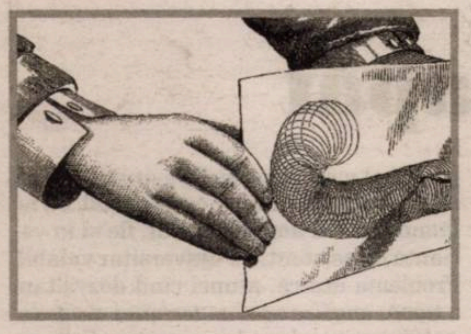

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

„Vînătorii-culegători“ pe Facebook

Oare de ce sînt tentați oamenii, atîția oameni, inclusiv cei „cu carte“, să judece radical – mai ales cînd e vorba de semenii lor și în special de figuri publice? „Cazul Șora“ e un bun exemplu: un clip neîndemînatic pe alocuri, elogiind omul, nu atît prea mult, cît mai ales acolo unde nu era chiar locul și într-un mod interpretabil, stîrnește o furtună pe Internet, care, nu o dată, transformă respectabila figură a patriarhului și gînditorului într-o caricatură vrednică de dispreț. Desigur, Mihai Șora „n-a pierdut libertatea“ în 1947, cum spune clipul comandat de eMAG, în sensul brutal și de bază în care au pierdut-o deținuții politici, cei epurați sau persecutați de instalarea comunismului. Era el însuși un comunist, membru al Partidului Comunist Francez, fost luptător antifascist în Rezistența franceză. Nu alesese comunismul din oportunism, ci din convingere, sedus, ca atîția alți intelectuali, de promisiunea de libertate și de egalitate socială și economică a acestuia. Avea să înțeleagă destul de repede însă, de asemenea ca mulți alți intelectuali, unii celebri, marea înșelătorie. În acest sens, mult mai subtil, se poate spune că, într-adevăr, „își pierduse libertatea“, deoarece devenise tot mai conștient de diferența dintre autentica libertate și aceea falsă impusă de regimul comunist. Altfel spus, își pierduse libertatea în momentul cînd a devenit conștient de „lanțurile“ invizibile ale ideologiei. Dar un asemenea sens mai subtil – dacă a fost în intenție – nu e cu siguranță inteligibil într-un clip.

Mihai Șora n-a fost, bineînțeles, în anii '50 sau '60, un persecutat sau un disident, dar a făcut gesturi de disidență în anii '80 și, după 1989, a servit cauza libertății autentice la Ministerul Învățămîntului (unde a refuzat seducțiile lui Petre Roman de a cauționa FSN-ul după mineriadă) și apoi prin vorbă și acțiune civică remarcabile pînă azi. De-a lungul vieții, Mihai Șora s-a schimbat, a progresat, aș zice, în ceea ce privește conștiința libertății. Iar restul – fapta – a urmat.

Dar radicalii – de la extrema dreaptă, Papahagi, Neamțu, la extrema stîngă, Ernu – fixează totul în scheme, reduc un portret viu și în devenire la o caricatură statică. Ceea ce ei nu pot pricepe este evoluția, transformarea, deopotrivă a oamenilor și a contextelor sociale și, de aceea, sînt incapabili să descopere și să aprecieze direcția evoluției – dacă e spre bine ori spre rău, lucru esențial. De fapt, în asta constă radicalismul: e o neputință de a înțelege esența și sensul devenirii, de unde derivă pasiunea sa de a judeca static în termeni binari și exclusivi – bine-rău, adevăr-minciună etc. Șora, de pildă, e ori sfînt, ori diavol. Sfînt nu-i, căci la un moment dat a pactizat cu diavolul; deci e diavol. Scurt, elementar și, pentru mulți, convingător. Și mai ales simplu de formulat și de citit pe Facebook și de obținut *like*-uri cu toptanul.

Și astfel revenim la întrebarea de la început: de ce sînt tentați atîția oameni de radicalism și de extremism? Cred că întrebarea nu e bine pusă: poate că nu extrema și radicalitatea sînt de explicat, ci opusele lor, moderația și comprehensiunea largă. Acestea sînt mult mai rare, cumva excepționale. Se vede asta la copii: sînt prin natura lor radicali, pripiți la judecăți simple, care divid lumea fără nuanțe între bine și rău. Maturizarea schimbă această atitudine, dar ea e numai arareori completă. Majoritatea rămînem imaturi în judecățile noastre sau cădem în imaturitate îndată ce avem ocazia și anumite frîne sociale ale politeții sînt înlăturate. Oricum, înțelegerea complexității vieții, deslușirea sensurilor devenirii unui om sau a unei situații se învață cu greu și nu sînt apanajul mulțimii. Nu e întîmplător faptul că marea literatură ține tocmai de înțelegerea acestei complexități și de aceea tocmai este ea „mare“ și nu-i „populară“: fiindcă refuză clasificările binare, exclusive.

Probabil că lunga noastră existență de vînători-culegători a selectat preferențial mințile simple și cu judecată rapidă și radicală. Un alt om, un animal, te poate ucide, dacă nu-l incluzi rapid în categoria „bun-rău“ după cîteva semne de recunoaștere elementare. Și – esențial – e preferabil să-l clasifici drept „rău“ și să-l ucizi, chiar dacă îți era de fapt prieten sau neprimejdios, decît să-i studiezi „devenirea“, riscînd între timp să pieri de mîna sau sub colții lui.

Așa procedează și radicalii de azi, care însă nu mai au justificarea strămoșilor din paleolitic. Stîrniți de ceea ce cred că e un adversar „recunoscut“ ca atare după cîteva semne primare și grosolane, ei atacă, terfelesc, insultă, se chinuie din răsputeri să distrugă reputații și să tîrască în noroi valori și oameni. Teama lor e că, dacă nu-și „omoară“ ei mai întîi victima aleasă, vor „pieri“ ei. Și, în pofida iluziilor pe care ni le facem uneori, departe de a constitui excepția, radicalismul și extremismul reprezintă fundamentul naturii omenești – atîta doar că unele împrejurări numite „civilizație“ le determină să stea în adormire în public și să clocotească numai în privat, dîndu-ne falsa impresie că, statistic, sînt puțin frecvente. Dar, în fapt, numai moderația și larga comprehensiune a vieții sînt excepția.

Avem tablete, celulare, Internet, Facebook, Instagram, GPS și cîte și mai cîte. Am descoperit chiar și „inteligența artificială“. Dar inteligența noastră naturală încă judecă în chipul vînătorului-culegător de acum 30.000 de ani: se grăbește să ucidă înainte de a înțelege. Mai mult: *ucide pentru a nu risca să înțeleagă.*

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Politică și chelneri

Pe mine m-a speriat destul de tare perioada scurtă de zece luni în care am fost în guvernul tehnocrat. Și mai tare m-au speriat cele două luni de politică.

Cred că Sartre scria undeva cum chelnerii copiază modelul de chelner pe care îl văd. Oamenii noștri politici vechi se potrivesc aproape perfect chelnerilor din perioada comunistă. Marea lor majoritate erau nesimțiți, hoți, proști, agresivi, șmecheri. În fapt, știu personal un fost chelner comunist cu mare succes ca deputat. A avut trei mandate în Parlamentul României și este acum un om foarte bogat.

Am văzut cum oameni aparent normali la cap s-au smintit cînd au dat de putere. Cum oameni buni au adoptat modelul politicianului clasic și au început să vorbească și să se comporte la fel ca toți ceilalți.

Politicienii noi se chinuie să fie invitați de televiziunile de știri. Televiziuni care au promovat pentru mulți ani același model de politician chelner. Foști securiști sau pușcăriași, mafioți, mîrlani, corupți, lepre și, în general, oameni șantajabili care nu riscă să pună probleme patronilor acestor televiziuni au fost și sînt modele de politicieni cu care ne-au obișnuit.

Am sperat ca noua generație de politicieni să aibă curajul să facă politică altfel, așa cum au tot promis. Din păcate, o parte dintre ei par a fi mult mai preocupați de cum se vor face „populari", contorsionîndu-și coloana vertebrală pentru a fi invitați în studiourile lui Dan Voiculescu și Sebastian Ghiță, fără să vină cu un alt model de politician care să corespundă discursului lor inițial.

Sînt destui politicieni tineri care gîndesc și vorbesc ca niște cizme și o fac cu siguranța și cu emfaza unui Eugen Nicolicea sau Codrin Ștefănescu. Da, decizia asta a USR de a declanșa alegerile interne pentru candidații la primărie înainte de alegerile pentru Cotroceni este una lipsită de logică și catastrofală. Obligă PLUS să facă același lucru și îl pune pe Dan Barna într-o poziție de gînsac rănit. Cei mai dibaci dușmani ai partidelor noi par să fie partidele noi.

Și totuși am probleme să înțeleg apetitul de a susține partidele vechi, oricare ar fi ele, de la partidul Vioricăi Dăncilă pînă la partidul turnătorului marinar.

Pricep cu ușurință partea cu dezamăgirea. Eu am dezamăgit de multe, mult prea multe ori. Nu știu pe nimeni care să fie perfect și am fost și la cîteva meciuri cu Michael Jordan. Băietul mergea pe aer. De cîteva ori m-am gîndit că a fost un fraier în timpul meciurilor. Jordan, să ne înțelegem, este zeul absolut al baschetului.

Pricep un pic mai greu standardele absurde pe care le așteptăm de la oamenii politici noi, mai ales în comparație cu cei vechi. Mi se pare adesea că e ca și cum ai avea de ales între două bilete care costă la fel, numai că unul e pentru Christina Aguilera (o tanti care are o megavoce) și altul pentru Fuego (unul care se crede pomul de Crăciun și are tot atîta talent la cîntat ca bradul). Tu (desigur, un om care apreciezi muzica de calitate și nu asculți, Doamne fere', manele) alegi Fuego, un blestem pentru muzică și omenire, pentru că ești supărat că Aguilera s-a îngrășat sau nu cîntă despre mă-sa sau de supărare.

Nu pricep nevoia aproape la limita patologicului de a citi și interpreta totul dihotomic. Fie se cîntă cum vrem noi, fie sînt dușmani de clasă. Adevărul nu e chestia aia care îți confirmă matale cît de dăștept și minunat ești că ții cu FCSB. Toți sîntem din cînd în cînd niște boi sau vioricivasilici. Probabilitatea de a fi prostovani e direct proporțională cu încrîncenarea.

În concluzie, eu zic să ne calmăm un piculeț, nu a venit apocalipsa nici pentru că Barna a mîncat scoici și nici pentru că își ia șuturi, PLUS și USR nu sînt perfecte, s-au îngrășat un pic și nu mai ating nota aia de sus din zilele lor cele mai bune, dar nu sînt nici pe departe burtoșii ăia de rîgîie și pretind că sînt Domingo, Pavarotti și Nicolicea, cum sînt mai toți politicienii vechi.

Ipocriți sîntem toți, cu excepția ta, cititorul meu perfect, așa că nu ar strica, înainte de strigături cu arderea pe rug, să ne gîndim cît de rezistent ar fi propriul nostru cur la standardele pe care le cerem politicienilor noi.

Discuțiile despre Vlad Voiculescu și Nicușor Dan sînt de bine – le cresc profilul și ambii sînt oameni demni de atenția noastră. Vor deveni mai buni și sînt sigur că, indiferent cine va cîștiga, se vor ajuta unul pe celălalt. Ambii au făcut foarte multe pentru alții. Nu sînt nici unul, nici celălalt perfecți și eu sînt convins că nu de lăudaci au nevoie. Asta însă nu înseamnă că orice ghiolban care în viața lui nu a făcut nimic, în afară de campionate de vizionat TV, chefuri și bîrfă, este comparabil cu cei doi numai pentru că e pe la televizor, într-un partid politic sau vrea să candideze.

Gabriela Firea, comparativ cu cei doi, e un Fuego. Primarul de la sectorul 5 este un mîrlan, așa cum sînt mai toți PSD-iștii care ne chelneresc.

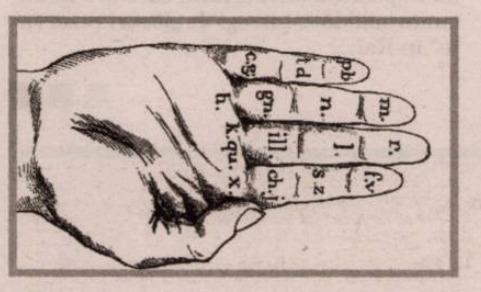

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Punct și de la capăt

Un coleg de generație, cadru didactic la Experimentalism European, Alistar Desagă pe numele lui, este doar asistent universitar, în pofida vîrstei (de acum) avansate și a faptului că predă, la fel ca și mine, practic de trei decenii, în învățămîntul superior. Ipoteza că omul ar fi leneș și, implicit, ar sta prost la cercetare și publicații nu funcționează, întrucît Alistar a scos mai multe volume de specialitate extrem de consistente. Și, cînd spun „consistente", mă gîndesc la lungimea lor de-a dreptul extravagantă pentru domeniul de nișă unde funcționează respectivul asistent cărunt. „Empiriștii" și „instrumentaliștii" – adică acei filozofi convinși că orice formă de cunoaștere, oricît de restrictivă, trebuie obținută printr-un „experiment" nemijlocit, printr-o validare „materială" a purei speculații –, de pe bătrînul nostru continent, nu puteau fi chiar atît de mulți și sofisticați, ți-ai fi zis, încît să merite mii de pagini de analiză. Și totuși, prin cărțile sale, Desagă dovedea contrariul. Un singur tratat experimentalist avea, la el, minimum 400 de pagini (limita superioară ajungea uneori și la 800 de file!). Cum publicase deja vreo șase volume, simpla aritmetică a foilor redactate de Alistar ar fi complexat, desigur, pe oricine din spațiul umanioarelor. Prin urmare, nu de aici provenea stagnarea socio-academică a colegului meu. Începusem să bănuiesc cine știe ce invidii ale diverșilor lui șefi, combinate, pesemne, și cu o anumită indolență a împricinatului, ce ar fi dus, în timp, la un asemenea bizar deznodămînt. L-am întîlnit, întîmplător, pe filozoful experimentalist și, discutînd noi cîte-n lună și-n stele, mi-am permis,

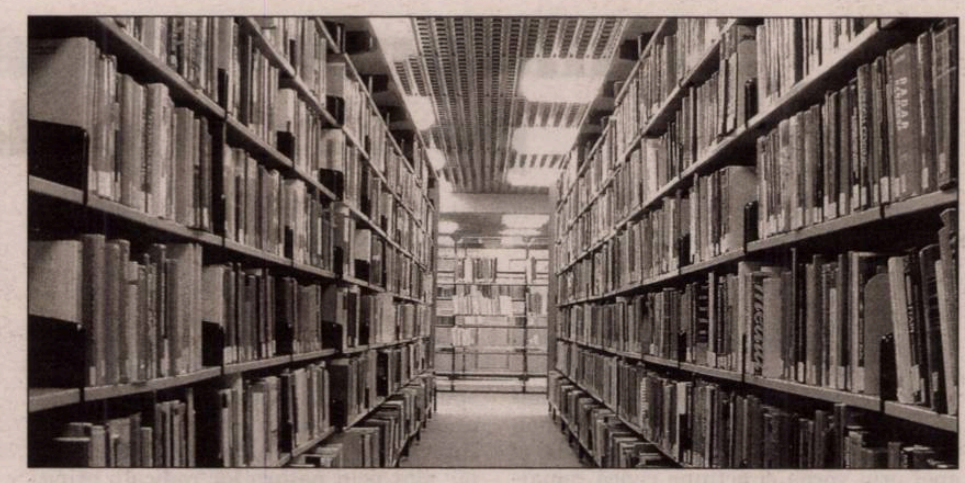

la un moment dat, să-i comunic, cu menajamente, această suspiciune a mea.

„Ha-ha", a rîs (cam amar) Desagă. „Aș vrea, bătrîne, ca la mijloc să fie niște gelozii profesionale. Nu m-aș fi lăsat eu victimă lor, ți-o spun deschis! Sînt experimentalist, ce naiba! Gîndesc pozitiv și, la o adică, ard și palme. Nu mă uit la funcții și la alte zorzoane. Dacă meritam să promovez, mi ți-i luam de guleraș pe toți responsabilii din sistem și îmi scoteau posturi la concurs de le sfîrîiau călcîiele. Din păcate însă, *nu merit să promovez* și, fiind un individ cu simțul obiectivității foarte ascuțit (chestiune derivată tot din omnipotentul meu experimentalism), nu am solicitat niciodată poziții superioare, deși oferte mi s-au făcut. Da, am cărți de dimensiunile *Enciclopediei Britanice*, dar toate, absolut toate, au o mare problemă. Puse cap la cap, nu totalizează un număr suficient de pagini *de specialitate*, pentru a îndeplini punctajul unui post superior celui de asistent. Nu te mira, prietene! Sufăr de o maladie nervoasă care mă distruge, pas cu pas, încă din tinerețe. Am compulsia irepresibilă a ordinii perfecte, a alinierii simetrice a lucrurilor. Cîtă vreme ea, obsesia, mă tulbura strict în zona domestică – pantaloni puși la dungă, haine încadrate morbid de simetric în șifonier, tablouri așezate perfect pe pereți, mobilier rînduit milimetric-infinitezimal, precum soldații la paradele militare din Piața Roșie moscovită, și alimente puse în frigider pe categorii și subcategorii draconic delimitate –, viața mea mai era cum mai era, dar, brusc, nebunia mi-a infectat și munca de cercetare și, mai ales, de scris academic. Am devenit un sclav, un robot, un mecanism sinistru, care nu mai reușea să iasă din bucla compulsivă decît înșelînd, deturnînd, deraind un psihic, în fond, bolnav."

Sesizîndu-mă complet pierdut, Alistar a adăugat imediat: „Uite, de pildă, legat de numărul imens de pagini al volumelor mele, s-ar putea concepe un ghid psihiatric excepțional. Să ne lămurim – eu am fost și sînt, fie și în variantă de asistent, un universitar valabil. Problema era că, atunci cînd dezvoltam o temă, *analiza mea se termina dezordonat din punct de vedere numeric*. Scriam, să zicem, 213 pagini serioase despre instrumentalism și mă apuca disperarea. Cum, 213? Asta era cifră? Mă chinuiam din răsputeri să adaug șapte pagini pentru a ajunge la ceva rotund, 220 în cazul de față. Niciodată nu ieșea cum doream. Apărea un ticălos de paragraf suplimentar, necesar logicii eseului și pe fila 221. Deznădejde! Trebuia acum să lupt pentru 230. Se făceau, bineînțeles, 233. Hai cu 240! Se ițeau 241 și jumătate. Bașca numărul de semne pe pagină și numărul de rînduri în paragraf, pe care le visam *egale*. Nu ieșeau astfel decît cu ciopîrțiri sumbre ale coerenței textului. În plus, nu mai știam ce să adaug, după un timp, pe tema dată. Începeam deci să delirez pentru a umple spațiile. Îmi povesteam viața, scriam aiureli, încercînd să obțin ordinea dorită și să-mi calmez obsesia. Volumele însă erau compromise, științific vorbind. Nici nu mai precizez că, din același motiv, am pălmuit, la greu, editori, paginatori și tipografi opaci la simetrie... Stai, Codrine! Unde pleci? N-am vorbit decît 12 minute! Pentru numele lui Dumnezeu, mai așteaptă 3 ca să avem fix 15!..."

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

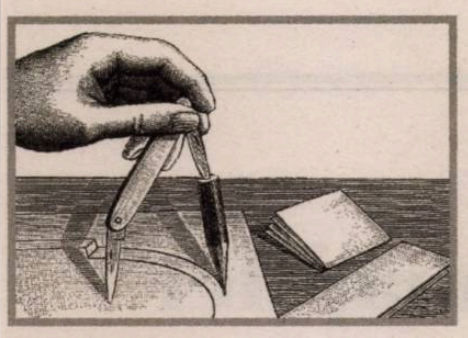

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Traumele încă vii ale Pactului Molotov-Ribbentrop

Pe 23 august 1939, semnarea Pactului Molotov-Ribbentrop de Germania nazistă și de Uniunea Sovietică a însemnat o teribilă lovitură de măciucă dată partidelor comuniste din Europa. Iar cel mai traumatizat a fost Partidul Comunist Francez, la acea oră cel mai puternic partid comunist din țările occidentale, el număra între 200.000 și 300.000 de membri. Comuniștii francezi urmau cu fidelitate linia Moscovei, dar erau antifasciști prin convingere. Decizia lui Stalin de a pactiza cu Hitler nu a fost acceptată de toți comuniștii francezi, dar conducerea a „aplecat" capul, a aprobat invadarea Poloniei de către Stalin, precum și atacul acestuia împotriva Finlandei. Iar intrarea în război a Franței și a Marii Britanii împotriva Germaniei a fost calificată de șefii comuniștilor francezi drept „război imperialist".

Trauma provocată atunci în rîndurile Partidului Comunist Francez de Pactul Molotov-Ribbentrop nu s-a risipit nici pînă azi. Altfel nu-mi explic reacția violentă a lui Patrick Le Hyaric, directorul cotidianului comunist *L'Humanité,* împotriva unei rezoluții adoptate de Parlamentul de la Strasbourg pe 19 septembrie 2019 legată de cel de-al Doilea Război Mondial. Rezoluția pune accentul pe „importanța memoriei europene pentru viitorul Europei" și subliniază rolul Pactului Molotov-Ribbentrop în declanșarea războiului. Se mai amintește în rezoluție că atît Germania nazistă, cît și Uniunea Sovietică stalinistă au fost „două regimuri totalitare avînd ambele ca obiectiv cucerirea lumii și împărțirea Europei în două sfere de influență".

În articolul său publicat pe 26 septembrie în cotidianul pe care îl conduce, Patrick Le Hyaric, jurnalist și om politic, acuză Parlamentul de la Strasbourg de „revizionism istoric" și consideră că instituția se „dezonorează" adoptînd respectiva rezoluție.

Personal, ceea ce mă stupefiază cel mai mult nu este faptul că încă o sensibilitate comunistă franceză reacționează visceral întrucît crimele naziste și cele comuniste sînt puse pe același plan. De la căderea comunismului în Europa de Răsărit, ori de cîte ori unii istorici „au îndrăznit" să compare cele două ideologii, militanți și personalități comuniste din Franța au denunțat acest demers critic ca și cum ar fi fost o blasfemie. S-a întîmplat așa, de exemplu, după ce a fost publicată *Cartea neagră a comunismului* în 1997. Dacă ar putea, unii nostalgici ai comunismului ar instaura poate și o lege pentru a condamna penal orice comparație între cele două sisteme.

De fapt, ceea ce m-a stupefiat cel mai mult în articolul din *L'Humanité* este limbajul utilizat de directorul său. El recurge la termeni pe care îi credeam parcați definitiv în muzeul Războiului Rece. În urmă cu cincizeci de ani citeam uneori, în „presa de partid" din România, articole în care cei mai zeloși adepți ai sistemului comunist tunau și fulgerau împotriva „imperialismului", a „revizionismului", a „hidrei capitaliste".

Patrick Le Hyaric califică rezoluția Parlamentului de la Strasbourg drept „sceleră". Citez din articolul său: „Odioasa echivalență între nazism și comunism permite exonerarea regimurilor naționaliste de inspirație fascistă din anii '30 pe care guverne și miniștri actuali ai statelor membre ale Uniunii Europene le celebrează cu ardoare". Liderul comunist francez mai ține să precizeze că idealul comunist ar fi încă viabil. Citez: „Fără îndoială, proiectul comunist, despre care noi continuăm să afirmăm că nu a fost niciodată pus în practică în țările blocului sovietic, este ținta acestui text nedemn și incult, și prin el posibilitatea unei alte societăți". Liderul comunist mai avertizează, bazîndu-se și pe un citat din Thomas Mann, că oricine compară nazismul cu comunismul este, de fapt, un fascist.

Din punctul de vedere al liderului comunist francez, parlamentarii de la Strasbourg care au aprobat această rezoluție ar fi deci niște... fasciști. Pentru că acești parlamentari, de fapt, chiar compară comunismul cu nazismul.

Cuvîntul „scelerat" nu-mi iese din minte. O rezoluție „sceleră" nu poate fi decît fructul otrăvit al unor minți... „scelerate". Oare să fie „scelerate" niște adevăruri clare, precum acesta, amintit tot în respectiva rezoluție: „Uniunea Sovietică comunistă a contribuit din punct de vedere politic și economic la cucerirea de către Hitler a Europei occidentale, întrucît a asigurat Germaniei o zonă de arierplan sigură în primele 22 de luni ale războiului, furnizîndu-i de asemenea diverse bunuri strategice, în special petrol și cereale, precum și un sprijin politic, dînd, de exemplu, comuniștilor francezi ordinul de a nu se opune invaziei naziste".

Este adevărat că inițiatorii acestei rezoluții au, în majoritatea lor, nume amintind de Europa de Răsărit. Dar proiectul lor a fost adoptat după regula majorității. În ceea ce mă privește, cred că această rezoluție nu jignește pe nimeni (în nici un caz pe comuniștii francezi care s-au angajat masiv în Rezistență). Rezoluția nu rescrie istoria Europei, ci completează una dintre paginile ei cele mai absurde și dureroase pentru toate popoarele care au avut de suferit din cauza nazismului și a comunismului. Mai semnalez din textul rezoluției și mențiunea că pactul Molotov-Ribbentrop a permis „ocuparea și anexarea în iunie 1940 de către Uniunea Sovietică a unor părți din teritoriul românesc, care nu au fost niciodată restituite, precum și anexarea cu forța a republicilor independente Lituania, Letonia și Estonia".

Uneori, grecii antici, pentru a depăși resentimentele durabile născute din conflicte, decretau „uitarea", considerînd că în acest fel se putea construi viitorul. La scara Europei, însă, uitarea are fi o injustiție adusă multor zeci de milioane de morți și multor suferințe teribile.

PUBLICITATE

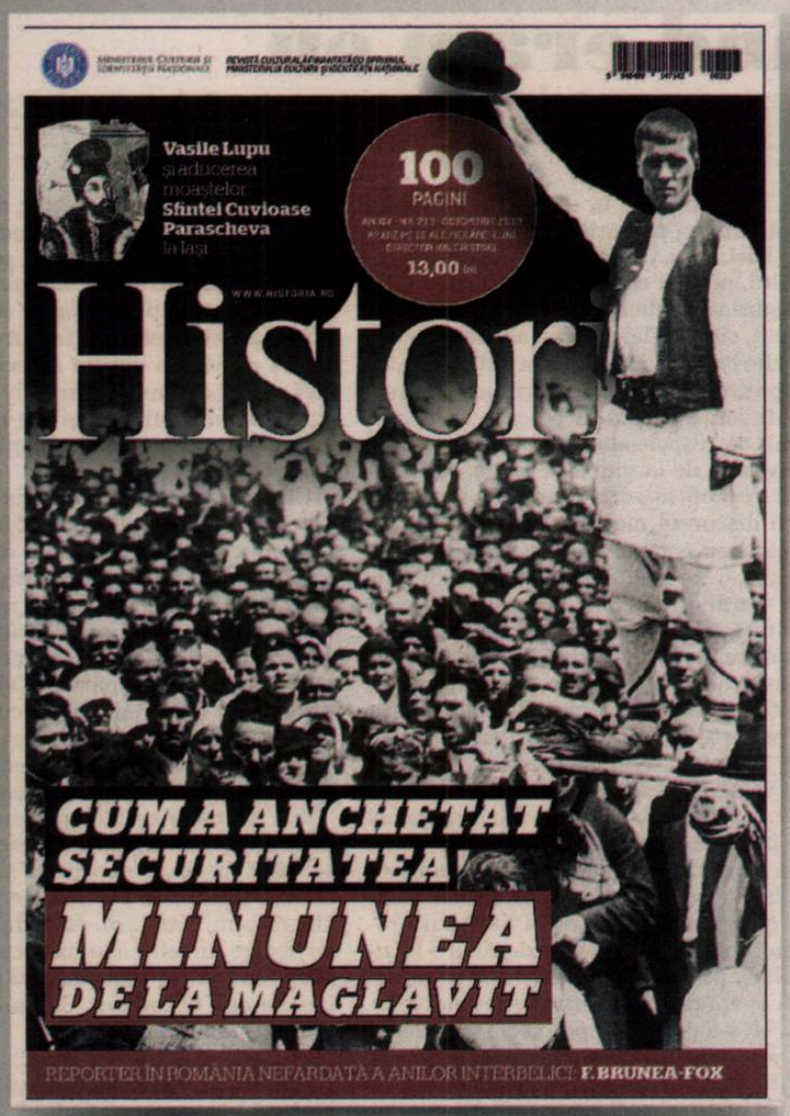

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

acum în 100 de pagini!

DIN 15 OCTOMBRIE,
la toate punctele
de difuzare a presei

13,00 LEI

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri,
de la 9:00 la 18:00, la 0318.603.057

Historia.ro

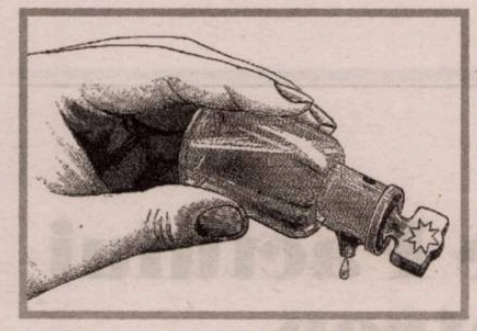

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Transformările ștampilei

O lege recent promulgată contribuie la procesul, început de cîțiva ani, de eliminare a obligativității de aplicare a ștampilei pe diferite tipuri de acte. Cu o asemenea ocazie merită amintită istoria din ultimele două secole a cuvîntului *ștampilă:* un exemplu de „abatere" devenită normă, cu o variantă inițial criticată, apoi impusă în uz și acceptată de dicționarele normative. Substantivul *ștampilă* e un împrumut modern, atestat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în forma *stampilă*. Cuvîntul apărea doar cu inițiala *s* în dicționarele mai vechi, de exemplu în dicționarul român-francez al lui Frédéric Damé, din 1893, păstrîndu-se la fel și în prima jumătate a secolului al XX-lea: forma *stampilă* era singura înregistrată în dicționarul lui Lazăr Șăineanu. Între timp începuse să circule o variantă cu inițiala *ș*, pe care August Scriban o indica, în dicționarul său din 1939, ca aparținînd limbajului popular. *Îndreptarul și vocabularul ortografic* al lui Sextil Pușcariu și T.A. Naum (disponibil acum pe platforma dexonline) recomanda, în ediția a III-a, din 1941, tot forma *stampilă*. În schimb, *Dicționarul ortoepic* din 1956 includea în lista sa de cuvinte doar forma *ștampilă*. Înlocuirea nu e întîmplătoare: se produsese o schimbare politică majoră, iar noua ideologie oficială prefera variantele populare, în defavoarea celor ale limbii cultivate, menținute „elitist". Susținătorii vechii forme (justificate etimologic) nu au cedat ușor: cîteva decenii mai tîrziu, în *Dicționar al greșelilor de limbă*, din 1982, lingvistul Al. Graur încă susținea, împotriva normei oficiale, că forma cuvîntului ar trebui să fie *stampilă*, pentru că varianta *ștampilă*, „un fals germanism, de tipul lui *ștart* sau *șpicher*", nu ar fi fost „nici pe departe generalizată" (p. 13).

Moderna *stampilă* înlocuia mai vechea *pecete;* cuvîntul are două sensuri principale, desemnînd semnul lăsat ca marcă de autenticitate, aprobare etc., dar și instrumentul folosit în acest scop. Dicționarele noastre indică drept primă sursă a cuvîntului franceza *(estampille),* trimițînd și la italiană *(stampiglia).* Forma românească e totuși mai ușor de explicat prin cea italiană, care pare a fi fost sursa principală; de altfel, a existat la un moment dat în română și o variantă *stampilie*. În revista *Transilvania* din 1-15 octombrie 1887 se publicau procese-verbale ale Astrei, în care, printre altele, se consemnau înlocuiri lexicale în statute, de tipul: „se substituie cuvîntul *stampilia* cu *sigilul*". Dicționarele franceze și italiene indică, pentru *estampille* și *stampiglia*, o origine spaniolă (diminutivul *estampilla,* de la *estampa),* toate aceste forme, ca și germanul *Stempel* și englezescul *Stamp,* avînd de fapt legătură cu actul de *imprimare,* prin rădăcina de sursă germanică *stamp-*. Inițiala *s* este deci etimologică (în *stampilă*, dar și în verbul *a stampila),* în vreme ce *ș* poate fi explicat prin apropiere de cuvinte preluate din germană *(ștanță, ștecăr* etc.). Există mai multe cazuri de cuvinte cu *s* inițial în grup consonantic *(st, sp)* care a devenit *ș,* după modelul germanismelor; cel mai cunoscut este *ștat,* cu pluralul *ștate* (mai ales în sintagma *ștate de funcții),* foarte răspîndit, dar neacceptat de normele limbii cultivate. Regional, circulă și cuvîntul *ștempel,* împrumutat din germană, cu mai multe sensuri, printre care și cel de „ștampilă".

Exemple din presă indică foarte clar modul în care forma *stampilă,* inițial singura folosită, a fost treptat înlocuită de *ștampilă*. Sînt chiar unele ilustrări ale variației care începuse să-și facă loc: o reclamă farmaceutică la „Amar indian", publicată număr de număr în *Universul literar* din 1893 și 1894, conținea, la cîteva rînduri distanță, cele două forme concurente: *„stampila* ziarului *Universul"* și *„ștampila* ziarului". Revista umoristică *Furnica,* mai deschisă către limba vorbită, a adoptat repede forma populară: *„ștampila* liberală, *ștampila* conservatoare, *ștampila* averescană" (3 octombrie 1919), *„ștampila* poștei" (6 septembrie 1923), „Urna și *ștampila* (fabulă electorală)" (16 decembrie 1928) etc. Textele culturale și științifice nu au renunțat însă, pînă tîrziu, la *stampilă*, formă pe care o găsim într-un articol de arheologie din *Boabe de grâu*, nr. 10-11, 1931: *„stampilă* pe cărămidă".

Simbol pentru birocrație *(a umbla după ștampile),* dar și pentru vot *(a pune ștampila pe...), ștampila* apare într-o expresie colocvială a lipsei de relevanță („Ce-are coada vacii cu ștampila primăriei?"), la care a recurs acum cîțiva ani un politician. Cuvîntul are sensuri figurate, în registrul standard („caracteristică, element specific") și în cel argotic. Iorgu Iordan înregistra, în *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor"* (1943), sensul „tatuaj", care pare să fi dispărut; în schimb, ar fi în uzul (restrîns) familiar-argotic sensurile „lovitură" („Fii atent să nu-ți aplic o *ștampilă* la cercevele cu barosul", G. Arion, *Atac în bibliotecă,* 1983) și „sărut" (Croitoru Bobârniche, *Dicționar de argou al limbii române*, 1996).

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

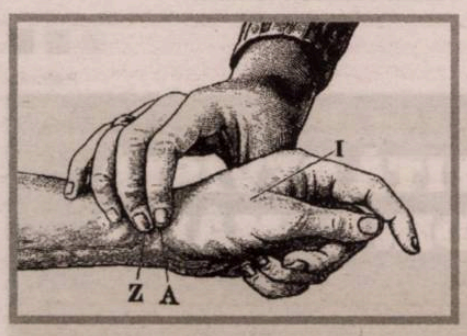

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

„Cînd eram eu simplu profesor..."

Eram într-unul dintre primii mei ani de profesorat cînd am fost scos în careu și mustrat. Făcusem, după cum dovedise scandalul iscat, o greșeală enormă și directorul mă pedepsea acum, pe mine și pe cei cîțiva elevi de alături, prin umilire publică. Era sfîrșitul anilor '90, tocmai se revoluționa învățămîntul românesc, aveam programe noi, aveam manuale noi, aveam și entuziasme, iar eu nimerisem în acest liceu de top al Clujului cu naivitățile unui profesor aproape debutant. Aveam în spate doar vreo doi ani de învățămînt. Concret, nebunia o generasem printr-o sarcină, credeam eu, creativă. Discutasem cu elevii de-a noua despre pamflet și le propusesem să manufactureze un număr de revistă, pe coli A4, cusute de mînă, cu pamflete care să ilustreze realități ale școlii lor. În principiu, era sarcină amuzantă și îmi imaginasem că va fi ca un fel de proiect pe care îl voi evalua cu ei în spațiul clasei, în orele noastre. Fapt e că revista, înainte de a o vedea eu, ajunsese pe la alți profesori. Conținea atacuri pamfletare la adresa multor colegi-profesori (fapt pe care, nu știu cum, nu mi-l imaginasem), unele mai grobiene, iar furtuna se declanșase. Acum eram făcut cu ou și cu oțet în careu, de față cu toată școala, elevi și profesori, iar în biroul directorului am îndurat o săpuneală cu multe cuvinte cu *p* și cu *f*. Pentru că directorul era genul acela de om care vorbea mereu cu profesorii cu cuvintele astea. S-a stins între timp și nu-i port pică, avea și umanitatea lui, l-am cunoscut în timp mai bine, dar conducea cu un stil autoritar de forță, era grobian, grotesc adesea, vulgar cît încape. Să te umilească era felul lui de a te controla, chiar dacă uneori, apoi, îți arăta și bunăvoință. Îmi mai aduc aminte că venea la orele mele pentru a verifica ce scriseseră elevii în caiete la ora de dinainte. Nu-mi iert faptul că îi permiteam asta, indiferent de motivele pe care le avea. Era pe funcții de cînd se știa aproape, fost inspector, inspector general adjunct, director.

Am cunoscut apoi și alte tipuri de directori, oameni de calitate, care m-au ajutat în dezvoltarea mea, pe care îi prețuiesc. Deunăzi m-am întîlnit la operă cu doamna Trif, pensionată de cîțiva ani, fostă directoare a mea vreo opt ani de zile, într-un colegiu tehnic unde numai ușoară nu era viața, dar unde m-am simțit cantr-o familie. Doamna Trif era profesoară de engleză și conducea relaxat școala de mulți ani. Ne-am îmbrățișat și mă bucur de fiecare dată cînd o văd. „Te clopăi!" era amenințarea ei, atunci cînd voia să te mustre și zîmbesc cu drag cînd îmi amintesc. Directorii mei de acum reprezintă și ei modelul participativ de conducere și, fără să insist prea mult asupra lor, cred că sînt printre cei mai plăcuți dintre cei pe care i-am întîlnit, fie de pe poziția de profesor, fie de pe cea de inspector, pe care am fost eu însumi peste zece ani.

„Pe vremea cînd eram eu simplu profesor...", auzi pe cîte unul zicînd. Cam în vorbele astea stă totul pentru unii. În distanța dintre „simplul profesor" și ce au ajuns ei acum, printr-un proces organic, natural, care în sfîrșit i-a situat în deplinătatea potențialului și a meritelor lor. Faci la ei, ca profesor, sluj la ușa biroului, pentru că sînt ocupați (știu bine măsura sarcinilor lor, atît în dificultatea unora, cît și în lejeritatea altora, căci ani de zile i-am avut pe unii în subordine, ca inspector) și tu trebuie să respecți de acolo, de jos, piedestalul pe care își duc ei sacul de responsabilități olimpiene. Ai o convocare de la minister poate, ești chemat deci oficial, dar trebuie să le asculți întîi discursul moralizator, să-ți asiguri suplinirea pentru ziua de absență de la școală, și „te lasă" să pleci în cele din urmă simțindu-te chiar vinovat pentru că ăia te-au chemat să lucrezi ceva tot pentru sistem. Îți țin morală, de fapt, prin fiecare cuvînt pe care îl rostesc, în fiecare context și da, nu-i mai poți vedea nici tu ca pe niște „simpli profesori". Sînt zei.

Funcția schimbă oamenii. Am avut și eu experiența aceasta, într-o oarecare măsură, fiind pătruns de importanța mea ca inspector. Viața m-a schimbat apoi și îmi aduc aminte că la un moment dat, aflîndu-mă printre colegii mei de limba și literatura română într-o comisie de examinare la simulări, pentru că nu erau destui profesori evaluatori, am intrat și eu la corectat. Mi s-a reproșat apoi, vezi Doamne, că nu eram destul de autoritar cu ei și dădeam exemplu prost amestecîndu-mă cu ei. Cu niște „simpli profesori". Mi-am dat seama, cu trecerea anilor, că e mult mai important să fii iubit și prețuit ca prieten decît să fii temut ca șef. Am ajuns să nu am alt scop, ca inspector, decît să-mi sprijin colegii și să-i apăr. Cînd am trecut printr-un moment de linșaj public, acuzat că am construit la olimpiadă un subiect cu implicații ideologice și social-politice (acuză falsă în întregul ei), mi s-a întors cu vîrf: o petiție a zeci de profesori, de la cei mai venerabili la cei mai tineri, mi-a ținut partea. Le mulțumesc acum, pe această cale, „simplilor profesori", colegii mei.

Cînd am renunțat la funcția de inspector, unul dintre motive a fost faptul că se pregătea o nouă evaluare a directorilor. Era inuman ce li se cerea. Erau îngropați în dosare, mormane întregi, multe irelevante, pe care trebuiau să le aibă nu doar în format de hîrtie, ci și scanate filă cu filă. Kafkian, mi s-a părut că ajunsese de nesuportat și am empatizat cu ei. Ca oameni, ca profesori, ca directori.

Ce vreau să spun însă este că există încă în întregul sistem acești directori. Acești inspectori. Pătrunși de misiunea lor divină. De pe care poziții se simt organic superiori și își marchează teritoriile cu fluidele aroganței, disprețului, hărțuirii. Aș obliga prin lege fiecare director sau inspector ca o dată la zece ani să redevină, cel puțin pentru doi ani, la catedră. Să mai fie încă o vreme „simplu profesor".

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

De ce iubim Europa?

Mă pregătesc pentru o excursie într-un mare oraș european unde n-am mai fost pînă acum și m-am gîndit să trec în revistă cîteva lucruri pe care le fac atunci cînd călătoresc în locuri mai mult sau mai puțin cunoscute. N-am ajuns niciodată pe un alt continent și, pe măsură ce trec anii, curiozitatea mea legată de țări îndepărtate a început să pălească. O fi un prim semn de bătrînețe, habar n-am, sau mă obișnuiesc treptat cu ideea că e posibil să nu să ajung niciodată în India sau în Noua Zeelandă, ceea ce mi se părea de neconceput la 20 de ani, cînd voiam „să mă fac" (mai în glumă, mai în serios) *globe-trotter*. Pe de altă parte, redescopăr de fiecare dată Europa noastră cu aceeași încîntare și-mi dau seama că am avut norocul să ne naștem într-una dintre lumile bune posibile. Uneori uităm faptul că avem aici de toate, la doi pași – de la istorie, artă, arhitectură la mare, munte, peisaje și diversitate culturală. Eu, una, cel puțin, m-aș plimba prin Europa la nesfîrșit, fără să mă plictisesc vreodată, trecînd cu piciorul dintr-o țară în alta, pentru că, din fericire și spre deosebire de alte continente cu țări despărțite de ziduri și garduri din sîrmă ghimpată, la noi nu mai există granițe, ceea ce din nou mi se pare un mic miracol al zilelor noastre. Așadar, iată cîteva lucruri pe care le fac întotdeauna în plimbările mele prin Europa și care fac diferența între o vacanță oarecare și o călătorie cu sens.

■ Mă uit la oameni. Totul a început de la prima mea „ieșire" în Occident, tîrziu, pe la 25 de ani: după ce am aterizat și înainte de a mă îndrepta spre hotel, m-am așezat la masa unei braserii din Gara Centrală din Bruxelles, mi-am luat o bere la halbă, perfectă, și nu m-am putut desprinde de acolo multă vreme. După ce trăisem o copilărie în care noi toți eram la fel, purtam aproape aceleași haine, aceleași treninguri bleumarim, scămoșate, la ora de sport, nu mi-aș fi închipuit că există pe lume atîta diversitate. Tînărul negru care a ridicat de jos moneda de 50 de cenți pe care o scăpasem din greșeală și mi-a întins-o zîmbind. Băiatul maghrebian care a încercat să mă agațe, spunîndu-mi, într-o engleză aproximativă, că-i plac cerceii mei. Negresa cu fundul bombat care împingea un cărucior cu un copil și după care se întorceau discret capetele tuturor bărbaților din preajmă. O mamă chinezoaică ce își certa fiica adolescentă în chineză. Trei bărbați agitați la costum, genul *corporate* sau funcționari europeni, care trebuiau să prindă trenul de Strasbourg, dar tot și-au făcut timp pentru o bere, la bufetul gării. Chelnerul în jur de 60 de ani, cu chelie, scorțos, cu un șorț la brîu, deși mă aflam teoretic într-o bombă, care m-a întrebat dacă mai vreau o halbă și n-am putut să-l refuz. Pentru mine, totul a fost un spectacol. De atunci, oriunde mă duc, oricît de grăbită aș fi să vizitez muzee care se închid la o anumită oră, să ajung la *workshop*-uri sau să prind avioane, tot mă opresc ca să privesc oamenii, să decupez scene, să ascult frînturi de conversație uneori în limbi total necunoscute, însă dacă sînt foarte atentă, reușesc să deduc contextul, să pricep cîte ceva, pornind de la puținele cuvinte care seamănă cu ale noastre. Privind toți acești oameni din Europa, relaxați, autentici, devin din nou conștientă în ce închisoare am trăit de fapt în România, vreme de 40 de ani. Și uneori, raportîndu-mă la acel trecut, mă emoționez pînă la lacrimi.

■ Evit locurile turistice. Nu le bifez, nu le trec pe nici o listă, dacă ajung la ele, ajung absolut întîmplător, o iau aiurea pe străzi, uneori fără să mai deschid Google Maps. Evit autobuzele *Hop On Hop Off*, croazierele drăguțe pe Sena, pe Spree, pe Vltava. Doar la Viena am luat tramvaiul turistic, Vienna Ring Tram, era martie, ploua mărunt și era atît de frig încît simțeam nevoia să mă încălzesc. Cînd ajung acasă, îmi dau seama cîte „obiective" am ratat de fapt, dar nu-mi pare rău, e un motiv în plus să mă întorc. Caut locurile cu atmosferă, din punctul ăsta de vedere iubesc Berlinul pentru că orașul nu este o înșiruire interminabilă de „obiective", cu o masă amorfă de turiști care se deplasează de la unul la altul, în linie dreaptă. În Berlin, locurile de vizitat sînt împrăștiate prin oraș, poți merge pe jos ca să descoperi cartiere, viața, sau poți lua S-Bahn, pentru o privire de ansamblu asupra orașului. Și pentru atmosferă. Atmosferă din plin este și în metroul din Paris, așa cum e el, murdar și aglomerat, cu sute de trepte pe care le urci și le cobori atunci cînd schimbi trenurile. Aproape în fiecare vagon de tren se cîntă, mai bine sau mai prost – șansonete, jazz, blues, sax, vioare, tobe, ritmuri africane.

Nu prea mă dau în vînt nici după muzee. Dacă stau puțin, două-trei zile, aleg un singur muzeu și niciodată pe cel mai faimos. Musée d'Orsay, în loc de Luvru (am fost deja de două ori, a doua oară m-am dus direct la expresioniști, în Luvru, în schimb, n-am intrat niciodată). Thyssen-Bornemisza, la Madrid (un muzeu fabulos, de fapt o lecție completă de istorie a artei de la Evul Mediu la contemporani), în loc de Prado. Doar la Viena am făcut greșeala să merg la Kunsthistorisches Museum, m-a plictisit. Uneori, dacă e vreme frumoasă, renunț și la muzeul ales, unicul, mă așez pe o bancă în fața lui și rămîn acolo pentru o vreme.

■ Mănînc (și beau). Mănînc fără să fiu o gurmandă, însă încerc de toate, de obicei la cîrciumile cu două-trei mese în stradă. Îmi ia destul de mult să aleg un loc, dacă mi-e foame, mă învîrt cel puțin o jumătate de oră pe străzi pînă mă hotărăsc unde. La Madrid, aproape că m-am rătăcit pe străduțele de pe lîngă Puerta del Sol pînă cînd am intrat întîmplător într-un gang și am ajuns într-un soi de curte interioară unde erau trei restaurante diferite. La unul singur era gălăgie și se rîdea mult, bunici, părinți, copii, cîte trei generații la o masă, mi-am dat seama că era duminică – cu siguranță că ieșiseră familiile în oraș. M-aș așezat acolo și într-adevăr am mîncat cea mai bună *paella* din viața mea. La Paris aș merge oricînd în Cartierul Latin pentru un meniu de 10-15 euro. La Berlin am mîncat cel mai bun kebab și cel mai bun sushi, în schimb cîrnații cu cartofi și cu varză călită nu mi-au spus nimic. La Porto mîncam la prînz sandviciuri cu carne de vită într-o bodegă unde veneau numai muncitori în construcții. Și acum mi-a rămas gîndul la niște pești care se frigeau pe un grătar improvizat în fața unui bloc din Vila Nova de Gaia, ce-or fi fost? – semănau cu sardinele. Cînd ne-am întors din scurta noastră plimbare pînă pe plajă, îi vînduseră pe toți, bucătarii de ocazie stăteau tolăniți la umbră, își începuseră siesta, de fapt n-am mai găsit nimic de mîncare pe nicăieri, ne-am mulțumit cu o salată. De băut, beau ce bea toată lumea – bere în Germania, Austria, mai ales în Cehia și Slovacia (care mie, uneia, mi se pare *the best*, poți să bei oricît, a doua zi n-ai nimic), vin la pahar în Franța și la carafă în Italia, vin de Porto la Porto, dar și *caipirinha*, seara, pe malul fluviului, rachiuri italienești cu nume dubioase, necunoscute, alături de pietarii din Ortigia (Sicilia), la bufetul pieții. Cam peste tot în Europa noastră, alcoolul devine un liant, împrietenește oameni care nu se cunosc, dar împart aceeași masă, face parte din socializare. Poate din acest motiv nu mă atrag deloc țările arabe, fiindcă un strop de alcool la momentul potrivit sporește farmecul oricărei călătorii.

■ Merg pe jos. Kilometri întregi. Iau autobzul sau metroul în ultimă instanță, cînd chiar nu mai pot, sau seara tîrziu, cînd îmi dau seama că voi face ore pe jos pînă la hotel. Aproape orice oraș din Europa se poate vedea mai bine la pas, mai mult decît atît, există și trasee pedestre între orașe la care visez. Cînd obosesc, lîncezesc prin parcuri unde oamenii stau lungiți pe iarbă, citesc, mănîncă, beau vin, îmi amintesc de interdicțiile din parcurile noastre, „Nu călcați iarba, nu rupeți florile!", și zîmbesc. Nicăieri nu te simți mai liber decît în parcurile din țările din Vest, unele dintre ele păduri în toată regula, cu castele și lacuri. Unul dintre preferatele mele este El Retiro din Madrid, un parc unde are loc anual și un tîrg de carte în aer liber care durează două săptămîni. Ies oamenii în parc, la picnic sau la un pahar de vin, la terasă, mai cumpără și o carte sau participă la lansări, vin și copiii cu școala, totul e relaxat, nimic nu are un aer oficial, poate că asta ar trebui să fie, de fapt, o relație de succes între un act cultural și unul public. Și apropo de relaxare, un alt loc preferat este aeroportul dezafectat Tempelhof din Berlin, un simbol nazist transformat în parc, cu grădini și locuri de picnic, pe fostele piste de avion se dau copiii cu rolele și cu bicicletele... ce poate fi mai frumos de atît?

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

De ce contează prețul mărarului și pătrunjelului?

Nu știu de ce mi s-a pus pata pe preț, cînd de fapt contează cu mult mai mult calitatea, nu? Or, în capul meu, cred că trăim într-o minciună majoră numită: preț mai mare, calitate mai bună. Cred că, în ecuația asta, calitatea este umflată cu 2-3 lei, adică 20-50 de centime de fiecare dată. Da, trăiesc în prezent, dar mi-amintesc de gradul zero al negustoriei din piețe. Era bunica mea gradul zero. Cum? Uite cum. Ea avea niște mîini brăzdate de muncă, ea muncea pămîntul. Ea. Ea. Ea. N-avea ajutoare. Avea o bucată de pămînt de juma' de hectar, cred, în pantă. Lîngă fîntînă punea ardei, roșii, mărar, pătrunjel. Sus pe coastă, făsuiul și porumbul. Cînd n-avea bani, dar n-avea chiar, se ducea dimineața la piață. Vindea te miri ce, ce culesese la ora 5 din grădină, plus niște ouă luate de sub găini. Femeia asta lua de la an la an sămînța de la ce cultivase cu un an înainte și așa „reducea" costurile. Pămîntul îl dădea cu bălegar de la porc sau de la singura vacă din ogradă. Iarăși, nu avea taină. Femeia asta cerea în piață leul. Două-trei le-gături de verdeață la leu, două-trei ouă – un leu. Atît credea ea că merită sămînța – cultivarea ei, soarele și ploaia, stropitul cu apă în zilele toride. Leul era măsura și tot cu leul ăla își plătea varii datorii, bucurii. La nivelul ăsta nu se poate vorbi de somon, de șampanie. Dar știu de la ea că poți face copii și amor și c-un kil de vin roșu din bătătură. Știu iar că nu poți călători, dar a privi cerul cu stele în întunericul verii e cum nu se poate mai amețitor. Te mușcă țînțarul, se pune musca pe tine. E nasol. Dar e un tip de viață în care, măcar la nivel de intestine, nu te minți. De aceea, cînd văd astăzi prețuri umflate la mere (6-8 lei), pere (8-10 lei), brînză, ouă, verdețuri, legume de orice fel, carne, știu că trăiesc într-o minciună numită umflarea veniturilor, sanchi cerere-ofertă. Astăzi, cînd țăranul nu mai există, cînd totul e mecanizat, ce mă iei cu prețurile astea? Bre, societate, o dau dracului de minciună! De aceea, apreciez mult-mult hoții. Sînt în fiecare piață inși care dau ieftin ca să nu-i ia poliția la-ntrebări. Vînzare rapidă se numește în supermarket-uri. „Rapidă", da, cînd expiră marfa, minciuna. Or, aici, vine vorba mea, hoția îmi place. De ce? Se leagă logic cu amintirea tăcutei mele bunici.

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

Brexit-ul poate avea efecte asupra competițiilor sportive?

Nu, dacă nu ești britanic. Lumea sportului va merge înainte cu sau fără cetățenii din Midlands. Turul Franței va continua să existe, chiar dacă Froome și Thomas ar putea fi nevoiți să aplice pentru viză, așa cum a fost obligat să o facă Egan Bernal, înainte să devină cel mai tînăr învingător de la Marea Conflagrație încoace. Cupa Mondială se va juca, Jocurile Olimpice vor avea loc, globul pămîntesc se va învîrti în același sens, căci nebuni sînt cei care vor să îl împingă în sens invers. E treaba lor, care îi va afecta doar pe cei de acolo și pe cei care vor să pătrundă în spațiul lor sacrosanct, călcat de atîția invadatori în trecut, între care mulți sînt strămoșii celor care azi vor să se baricadeze între frontiere. Marea Britanie, e de presupus, își va reinstaura propriile legi în relația cu Europa. Unele foarte bune. De exemplu, așa cum a semnalat un tabloid mai deunăzi, legea care interzice oricărei persoane condamnate să intre pe teritoriul ei i-ar putea opri la graniță pe Messi și Ronaldo, sancționați în instanțe europene cu suspendare pentru evaziune fiscală. Știrea e prezentată ca un mic sfîrșit de lume, dar chiar e? Sigur că fără cei doi fotbalul e știrbit. Numai că o țară avînd curajul să refuze două vedete planetare care dau un antiexemplu de civism planetei nu poate fi condamnată, dacă ne mai rămîne un dram de bunsimț. E aici teritoriul unei mari bătălii. De curînd, o coaliție a oamenilor de bine din fotbal a pornit o ofensivă împotriva sancționării regulamentare a lui Bancu, jucătorul care i-a aruncat injurii rasiste olandezului De Nooijer, conform spuselor acestuia. Aflat sub investigație, fotbalistul a fost totuși convocat la echipa națională, semn că datul cu piciorul în minge prevalează. *Establishment*-ul sportului tinde să zîmbească înțelegător către golanii talentați. Iată, președintele federației franceze de fotbal s-a arătat de acord ca arbitrii să oprească meciurile pentru scandările rasiste, dar nu și pentru cele... homofobe! Halal! Cît despre Brexit, naiba știe ce va fi. Dar dacă o frontieră nouă va folosi pentru a sancționa metehne vechi, măcar vom ști că toată tevatura asta ridicolă nu va fi fost chiar degeaba.

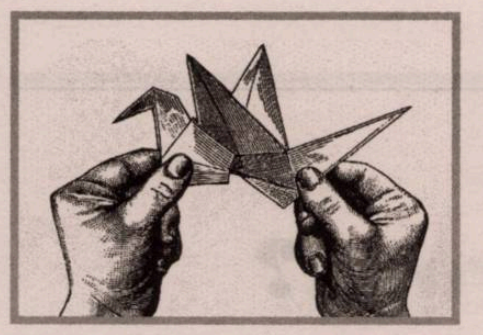

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Ciclopii nu mai sînt ce-au fost

Rămăsesem la momentul în care, în largul marinei din Spartochori (port Spila), într-un golf din nordul insulei Meganisi, așteptam ca insul care părea stăpînul locului să ne permită acostarea. De la distanță, spuneam, omul ne inspira ideea de ciclop. De fapt, se uita cu un ochi la făină și cu altul la slănină, cum se spune. Am dat să ne mai apropiem puțin, dar el ne-a făcut semn să stăm pe loc. Înainte de orice, voia să ne explice condițiile acelei marine. Eu dădeam mașinile ba înainte, ba înapoi, încercînd să țin yachtul cît mai pe loc. El ne răcnea în engleză termenii acostării. „Avem aici mooring, ne ocupăm noi de el, nu-i nevoie de ancoră. Avem electricitate pentru vas și instalație de apă potabilă de la care să vă umpleți rezervoarele. Locul la ponton e unul dintre cele mai bune. Marina e privată, dar nu trebuie să plătiți absolut nimic. Singura condiție e să veniți cu toții la cină la taverna mea (și ne-a arătat restaurantul de pe plajă). Sînteți de acord?“ Eram, bineînțeles. Se pare că zeii făcuseră să ajungem chiar la marina de care ne pomenise Claudiu și tocmai trecurăm printr-o negociere în cel mai pur stil grecesc, înainte să punem piciorul pe uscat.

De îndată ce s-a convins de acordul nostru, răcnit și el peste zeci de metri de apă, „ciclopul“ a început să ne dirijeze spre locul unde ne pregătise acostarea. Ne-am întors la cheiul de piatră pe care-l depășiserăm în primă fază. Mi-a făcut semne sugestive cu mîinile, cum să manevrez cînd motorul din tribord, cînd pe cel din babord. Atent să mă apropii ușor cu pupa de pontonul pe care, din locul timonierului, nici nu-l vedeam prea bine, abia dacă am observat cînd un băiat cu o barcă pneumatică a venit la prova-tribord trăgînd după el parîma de mooring, pe care ne-a aruncat-o peste bord s-o legăm de tacheți. Așadar, prima noastră acostare a lui Zizi – catamaranul – a fost o operațiune elegantă și fără emoții, grație acestui util ajutor al gazdelor. Odată debarcați, „Polyphem“, care se dovedea tot mai bun, ne-a repetat încă o dată condițiile, ne-a spus că poziția în care acostaserăm era de-a dreptul grozavă și s-a asigurat iarăși că nu vom uita de cina la taverna lui.

Micul golf înconjurat de dealuri verzi era splendid, iar noi începeam să ne simțim cu adevărat în vacanță. Lîngă marină era o mică plajă cu nisip, pe unde puteai intra în apa albastră. Un duș plasat chiar pe plajă făcea lucrurile și mai plăcute. Am înotat printre bancurile de peștișori care mișunau peste tot. Între timp, în marină au tot venit yachturi care au ocupat toate locurile bune. Ne-am felicitat că ajunseserăm mai devreme.

După ce ne-am uscat și îmbrăcat, neam așezat la masa rezervată special pentru noi. Era chiar pe malul mării, așa încît cel din capul mesei stătea cu scaunul aproape în bătaia valurilor. Ne-am ospătat precum grecii din vremea lui Odysseu. Gazda ne-a pus pe masă un mare pește proaspăt, pe care ni l-a împărțit la opt. Cu niște tzatziki și alte antreuri, la care s-au adăugat cîteva carafe de cupru pline cu vin alb și sec, ne-am pus burta la cale, cum se spune, ne-am ordonat gîndurile și ne-am liniștit nervii. Așadar, „ciclopul“ nu doar că nu ne-a mîncat, ci chiar ne-a dat el să mîncăm pe săturate. Nota de plată n-a fost nicidecum exagerată, cu atît mai mult cu cît includea și toate taxele de acostare. Era bine.

E momentul să remarc aici că, pe măsură ce studiile de natură concretă avansează, se dovedește tot mai clar că, dincolo de valoarea poetică și simbolică a *Iliadei* și *Odiseei,* informațiile pe care le conțin au o serioasă bază reală. De altfel, Heinrich Schliemann a descoperit Troia luînd drept exacte unele informații din *Iliada.* Tot așa, potrivit metodicelor studii făcute de istoricii germani Armin și Hans-Helmut Wolf, de care am mai amintit, ciclopii din *Odiseea* ar fi existat în realitate pe coasta Tunisiei de astăzi. Cei doi cercetători susțin ipoteza că acei ciclopi nu erau niște ființe fabuloase, așa cum mulți alții au crezut înaintea lor. Ei au decoperit că, și în zilele noastre, berberii Achèche au obiceiul să-și sape în dealurile argiloase un fel de „grote speciale, ciudate, și care în Tunisia le sînt proprii numai lor“, în care se adăpostesc împreună cu oile și caprele. Grotele au intrarea în vîrful cîte unui deal, lucru care se potrivește perfect cu descrierea făcută de Homer peșterii lui Polyphem. În alte studii homerice (de exemplu, cele ale arheologului și geografului german Albert Herrmann) se atrage atenția că nu rezultă nicăieri din textul lui Homer ideea că ciclopii ar fi fost ființe cu un singur ochi. Există vase antice foarte vechi pe care e reprezentată scena orbirii lui Polyphem de către Odysseu, pe unele dintre ele Polyphem părînd a avea un profil normal, cu doi ochi, sau fiind chiar desenat explicit cu doi ochi, iar Odysseu îi scoate unul. Atunci cînd cineva își pierde un singur ochi, spun specialiștii, o vreme oricum nu poate vedea absolut nimic nici cu celălalt, e orbit complet, ceea ce nu contravine deloc poveștii lui Homer. Una dintre teoriile tot mai plauzibile e că ideea personajelor fabuloase cu un singur ochi s-a răspîndit abia ulterior, în antichitatea mai tîrzie (poate tocmai ca urmare a acestei povești, cu scoaterea ochiului, m-aș gîndi eu).

După această divagație teoretică, revin la povestea noastră cu așazisul ciclop, aflat nu în Tunisia, ci în Meganisi, care însă și el avea doi ochi, iar în plus s-a dovedit a nu fi dușmănos, ci dimpotrivă. După ce i-am plătit, ne-am întors pe puntea catamaranului nostru, am jucat cîteva done de bridge și apoi ne-am lăsat doborîți de somn în dulcea legănare a valurilor Mării Ionice.

ready made

„FRIDERIC HÖNIG
Arad, Strada Bariţiu 10-21
Cea mai veche și mai mare turnătorie de clopote din România.
Fondată la anul 1840.
La comandă fabrică clopote de orice mărime din cel mai curat bronz pentru clopote, pe lângă garanță mare și cu prefixarea precisă a tonurilor. Invenție proprie licenție. Rechizite și scaune de fier pentru clopote. Motoare electrice pentru clopotit.“

Unirea, foaie bisericească-politică,
Anul LIV, Numărul 11, Blaj,
la 11 Martie 1944

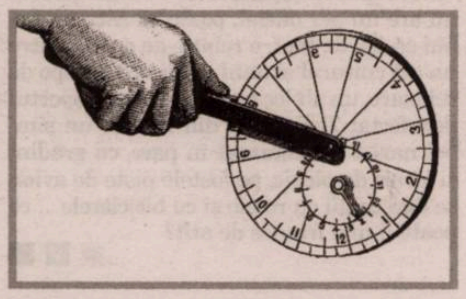

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Într-un bar intră cinci idei fixe...

Azi, despre stereotipuri referitoare la arheologi. Nu pot să nu le prefațez cu două reacții tipice. Eram la buchiniști și, la întrebarea, întotdeauna vag pompoasă, ce m-ar interesa, am zis că m-ar interesa niște cărți de arheologie. Omul, îndatoritor altfel, caută un pic și mormăie: aveam pe-aici *Nebuloasa din Andromeda*... O altă reacție, pe care am auzit-o de trei-patru ori deja, vine după ce se schimbă cîteva cuvinte: da' dvs. unde faceți săpături? Eu zic: păi, la Troia, care... iar aici persoana respectivă zice: Troia? O, ador Grecia! (E un grăunte de adevăr în ambele reacții, pentru că arheologia se ocupă cu nebuloase, iar Troia, deși e în Turcia de azi, și deși era un oraș luwian în timpul războiului troian, a fost într-adevăr pînă la urmă colonizată de o mînă de greci, jumătate de mileniu mai tîrziu.)

Așadar, se zice că arheologii:

1. *...găsesc oase de dinozauri.* Arheologia se ocupă cu urmele lăsate de viața bezmetică a oamenilor. Între dispariția dinozaurilor și primii oameni (mai concret, primele unelte) sînt 62 de milioane de ani. Aproximativ. Oricît de trist ar putea să sune, nici o ființă umană nu a văzut vreodată un dinozaur, nu l-a scărpinat între urechi și nu s-a bucurat de prietenia lui. Singura șansă ca oase de dinozaur să se afle într-un nivel de locuire umană ar fi ca, printr-o extraordinară întîmplare, cineva să fi descoperit oase fosile undeva și să le fi adus acasă ca pe niște curiozități. Teoretic nu e imposibil. Am găsit odată într-o casă din sec. VIII d.Hr. din Volubilis scoici fosile care evident fuseseră colecționate, pentru că ele nu se formează natural sub pat.

2. *...țin pe loc lucrările de construcție.* Tocmai, că arheologia de salvare își face treaba înainte de începerea lucrărilor de construcție. Asta, din grijă pentru ceea ce se cheamă patrimoniu cultural național. Nu știu cum să facem mai sexy acest nume, ca să atragă mai multă atenție. În zone fără potențial arheologic cunoscut se mai poate construi și fără cercetări prealabile, dar evident că dacă se descoperă totuși ceva, lucrul se oprește pentru ca arheologii să rezolve „problema“, adică să scoată frumos obiectele alea din pămînt și să le ducă la muzeu, unde o să le vadă fetițele și băieții muncitorilor și ai patronului. Cine se enervează că în felul ăsta se întîrzie construcția supermarket-ului respectiv n-are decît să protesteze și împotriva altor întîrzieri cerute tot de lege, cum ar fi obținerea de planuri de la un arhitect, nu de la un bucătar, sau a unui aviz că blocul învecinat n-o să se surpe.

3. *...sînt bărbați; femeile n-au stofă de arheologi de teren.* Femeile fac, în arheologie ca și în orice altceva, o treabă mai bună decît bărbații, dacă au o experiență comparabilă. Am avut șansa să lucrez cu arheologi cunoscuți – bărbați – de la care am învățat ceva meserie, dar cu nimic mai puțin am învățat pe șantiere de la Lisa Fentress, Helen Dawson, Jaimie Lovell, Gill Hey, Maria Ivanova, Magda Pieniazek-Sikora, Sarah Leppard, Shahina Farid sau Christina Luke. N-o să dau nume din România, pentru că nu știi cînd un compliment devine un deserviciu, o să spun doar că fără munca doamnelor, șantiere de cercetare ca Histria, șantiere-școală ca Adamclisi și șantiere preventive ca Roșia Montană ar fi de neconceput.

4. *...beau!* E o convergență păcătoasă într-acolo a unor factori și negativi (natura foarte stresantă a muncii, canicula vara, izolarea de civilizație, somnul pe sponci) și pozitivi (descoperirile, tovărășia și convivialitatea inevitabile, reguli sociale mai puține, timp social mai mult). Să spunem că arheologii au ocazia să bea și n-o risipesc. Dar, cu o singură excepție, n-am văzut niciodată un arheolog a cărui zi de lucru să fie afectată de alcool. Am văzut însă, mai ales în arheologia de salvare din Anglia și de la noi, oameni nemaipomeniți, capabili să muncească pe rupte, păstrîndu-și controlul și o brumă de bucurie, patru-cinci luni de-a rîndul, pe un șantier unde au tot ce le trebuie, de la păianjeni în ghete, dușuri reci și telefoane înnebunite de la familie la ploi, parizer și rutină, deși – măcar atît – pe bani puțini și zero glorie. Așa că, dacă e nevoie de o bere în plus, o dau chiar eu.

5. *...se cred Indiana Jones.* Harrison Ford a fost ales, în 2008, în consiliul director al Archaeological Institute of America, cea mai serioasă organizație de profil din SUA (către care, mi s-a povestit, a făcut și o donație substanțială). Evident, l-au ales pentru a folosi popularitatea lui ca să atragă publicul, inclusiv copiii, spre excelentele lor programe educaționale de arheologie. Nu l-au ales în nici un caz ca omagiu pentru etica și metodele arheologice, ambele profund dubioase, pe care le întruchipează personajul lui în filme. Pe scurt, pentru arheologi nu e deloc flatant să fie asemănați cu Indiana Jones. Un eventual compliment ar fi comparația cu Harrison Ford, dacă n-am aduce, mulți dintre noi, în orice caz spre sfîrșitul șantierului, mai degrabă cu amicul său Chewbacca.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Nici o clipă Portasar, *Cartea Românească, 2015.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Culmea alegătorului

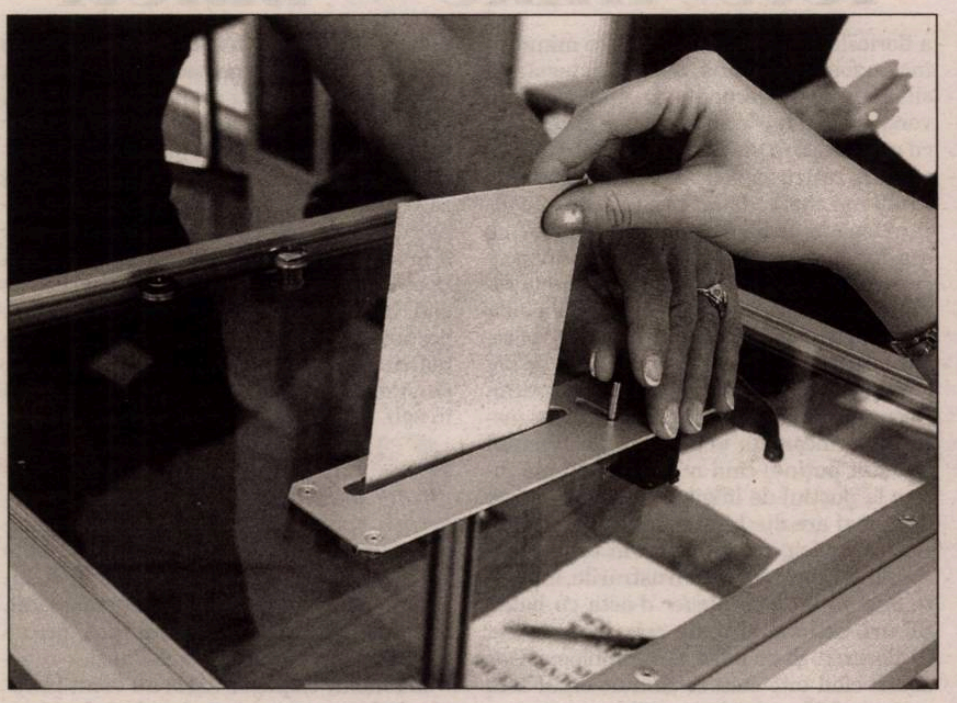

Foarte curînd vom alege președintele României. Avem libertatea de a vota pe cine vrem noi. Desigur, pe cine vrem dintre cei care vor, adică dintre cei care candidează. Cum altfel? Dar chiar și așa, aceasta este o libertate de cel mai înalt rang. Una dintre acelea care te fac parte la ceva extrem de important pentru cetatea ta – decizi direct, de pe picior de egalitate cu toți compatrioții tăi, desemnarea „regelui", a șefului cetății, a celui care va conduce și va păzi țara. Nu voi fi într-atît de patetic încît să povestesc că cei de generația mea, ca și cei mai în vîrstă decît mine, știu că această libertate a fost plătită cu sînge. Nu voi fi nici profetic să spun ce-o să se întîmple, în țara în care toată lumea pare că știe ce-o să se întîmple. Și nici nu voi fi profesoral, să spun cum trebuie votat ca să iasă bine, în țara în care fiecare dă lecții celuilalt despre cum trebuie să voteze.

Dar nu mă abțin să spun că mulți dintre noi, crezîndu-se inteligenți, aproape că ne batem joc de splendida libertate de a vota. Și nu mă refer la cei care-și dau votul după o găleată. Dimpotrivă, mă refer la cei de clasă superioară, la cei care își dau votul după un raționament. Oamenii despre care vorbesc eu aici pun mare preț pe rațiune, pe „calcul" – ei sînt cei care se mîndresc că gîndesc cu capul lor, cei care cred că „nu vor fi prostiți". Numai că, adesea, fiind în gardă să nu cumva să fie prostiți de alții, asemenea alegători nu-și dau seama că se lasă prostiți de ei înșiși. Ei sînt, ca să iau o vorbă din bancurile tinereții mele, culmea alegătorului. Știi care-i culmea alegătorului român inteligent? Să-și încordeze atît de tare inteligența încît să nu se lase „prostit" nici măcar de el însuși.

Aud de la un timp mulți alegători care spun: „Mie îmi place Theodor Paleologu, dar n-are nici o șansă, așa că votez pe altul". Mărturisesc că această logică mă șochează și aș vrea să zăbovim un pic asupra ei. Adică dintre cei 14 candidați îți place unul mai mult decît ceilalți. Dar nu-l votezi pentru că, zici tu, „n-are șanse". Prin urmare, votezi pe altul de care nu-ți place (așa mult) pentru că „are șanse". Dar asta nu e logică de alegător, e logică de parior. La pariu, pui banii pe calul despre care crezi că are șanse să cîștige, sperînd că, după cursă, ridici mai mulți bani decît ai pus. Dar votul nu este un pariu de acest gen. Opțiunea electorală angajează alte resorturi. La curse, dacă pariezi pe un cal condus de un jocheu antipatic, poți avea satisfacția cîștigului, dar în alegeri, dacă votezi cu cineva care nu-ți place și acela cîștigă, tu nu ai nimic de cîștigat. Dimpotrivă, ai numai de pierdut – căci cel pe care l-ai fi vrut președinte nu a ieșit, pentru că, ciudată treabă, deși l-ai vrut, nu l-ai votat. Las la o parte că ideea de a vota cu cel care are șanse, chiar dacă ai o altă preferință, trădează sensul profund al oricăror alegeri. A vota după logica „Merg cu X că are șanse și nu cu Y care-mi place" înseamnă direct a vota cum vor ceilalți, nu cum vrei tu.

Nu-l votezi pentru că, zici tu, „n-are șanse".

Absurdul de a nu vota cu cel pe care-l preferi, ci cu altul pe motiv de șanse dovedește, iertat să-mi fie, direct prostie. Cum ziceam, fiind atent să nu te prostească alții, te prostești singur. Să te pui în situația de a nu vota pe cel pe care-l preferi mi se pare de un absurd consternant.

Apoi, chestiunea șanselor însăși mi se pare complet neserioasă și mă mir că un alegător serios, care „nu se lasă prostit", o consideră decisivă pentru votul său. E limpede că trăim o vreme în care sufletul comunității a devenit insondabil. După episoade electorale de la noi (2014, 2016, 2019), mai crede cineva în sondaje de opinie? Sondajele au încetat de mult să mai spună ceva cît de cît adevărat despre cei aflați în competiție politică; ele spun totul despre cei care le fac, doar.

În fine, mă întreb ce mare satisfacție obții dacă nu-l votezi pe cel pe care-l vrei, ci pe altul care se întîmplă să cîștige. Chiar are un asemenea alegător sentimentul că vocea lui s-a auzit în cetate, că votul lui a contat, că a contribuit cu ceva la viitorul țării sale? Chiar are un asemenea alegător sentimentul că este reprezentată voința lui? Mi se tot spune că, natural, oamenii vor să fie în tabăra cîștigătoare. Pot înțelege asta atîta timp cît tabăra cîștigătoare se vede, e identificabilă și are unele avantaje de pe urma victoriei. Dar alegătorii cuiva care cîștigă trăiesc exact în aceeași țară și în aceleași condiții ca alegătorii celuilalt, care pierde. Nu există nici măcar un singur caz de om care să fi votat cu cîștigătorul alegerilor și lui, doar lui, să i se schimbe viața în bine din acest motiv. După cum nu există nici un caz invers: să fi votat cu cel care a pierdut și din această cauză să ți se nenorocească viața, iar celor care au votat cîștigătorul să li se noroocească.

Nu în ultimul rînd, vreau să spun un cuvînt și despre cei întortocheați la minte, cei care cred că, cu cît raționamentul lor este mai complicat și mai „demascator", cu atît e mai sănătos. Zic unii deștepți de acest gen: „Păi, eu l-aș vota, dar Paleologu face jocurile lui Iohannis să-l tragă-n jos pe Barna ca să intre neamțul în turul secund cu Dăncilă – victorie sigură". Altul, din aceeași categorie, mi-a zis deunăzi: „Păi, eu l-aș vota, dar Paleologu face jocurile lui Barna, îl atacă puternic pe Iohannis ca să-i ia din voturi și să intre în turul secund cu useristul care-l bate pe Iohannis, că atunci vin la el și voturile pesediștilor care nu vor vota niciodată cu Iohannis, înțelegi manevra?". Altul: „Păi, eu l-aș vota, dar Paleologu face jocurile statului paralel ca să ia electoratul lui Tăriceanu și Ponta și să le ducă spre Dăncilă ca să o ducă în turul doi să o bată Iohannis s-o rupă". Altul: „Păi, eu l-aș vota, dar Paleologu face jocurile antieuropenilor care vor să demoleze Justiția pentru că ia voturi de la Barna și le duce la Dăncilă, ca să intre în turul doi și să-i coalizeze pe toți împotriva lui Iohannis, să-l răstoarne ca să vină ea și să desființeze DNA-ul ca să-l scoată pe Dragnea din pușcărie". Altul: „Am mers recent prin jumătate de țară. Nici o poză cu Paleologu, semn că nu e o miză adevărată, ci un joc de culise să ia voturi de la Barna ca să-l ajute pe Iohannis". Altul: „Am mers recent prin jumătate de țară. Numai poze cu Paleologu peste tot. E clar că-i plătește PSD campania ca s-o ajute indirect pe Dăncilă". Teoretic, asemenea gînduri smintitoare sînt tot consecințe ale logicii șanselor. Adică doar cei „cu șanse" candidează pe bune. Restul sînt fie în slujba lor, fie nebuni de-a dreptul. Cineva ca Theodor Paleologu e pus să facă jocurile altcuiva. Ale cui? După cum pot auzi, școlile de gîndire sînt multe: ba pentru Dăncilă, ba pentru Iohannis, ba pentru Barna. E greu de crezut pentru unii că Paleologu este chitit să strîngă voturi pentru el însuși.

Tuturor acestor români, deopotrivă frămîntați și iluminați de propriile lor descoperiri, n-ai ce le face. Îi pot ruga însă pe ceilalți, încă normali și neafectați de „scenarii" și de „laboratoare", să asculte tot ce pot auzi, dar să încerce să nu se lase contaminați și să voteze exact cu cine cred ei. Să nu se lase opriți în voința lor de alții, care le spun de pe la colțuri cum e cu șansele sau cu „manevrele". Să-i privească pe candidați așa cum sînt și să-l voteze exact pe acela pe care îl cred potrivit să conducă o Românie așa cum își doresc ei să fie. Cred că poporul român a luat adesea decizii proaste tocmai pentru că mințile i-au fost bruiate de asemenea „zgomote" deviante.

În fond, e foarte simplu. Te uiți la candidați, vezi cu ce s-au ocupat, cine sînt, ce-au făcut în viață, evaluezi singur de ce sînt în stare, îi asculți pe ei – doar pe ei, nu pe alții, pentru că unul dintre ei va conduce România, nu alții –, te gîndești cum ai vrea să arate conducătorul statului al cărui cetățean ești, cel care te va reprezenta în lume și pui ștampila pe cel care aproximează cel mai bine! Restul e zgomot de fond și agitație.

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Einstein și bomba atomică

Într-o ediție *Newsweek* din 1947, un articol se intitula astfel: „Omul care a început totul". În conținutul materialului cu pricina era citat domnul Einstein (da, Albert Einstein) spunînd: *Dacă aș fi știut că germanii nu vor reuși să producă bomba atomică, nu aș fi ridicat nici un deget niciodată.* La ce se referea?

Că totul este relativ, Einstein demonstrase cu teoria sa încă din anul 1905, moment din care a început să devină cunoscut la nivel internațional, valoarea-i ca om de știință fiindu-i (re)confirmată în 1921, cînd a primit Premiul Nobel pentru Fizică.

În anii '30 ai secolului al XX-lea, valul de emigranți evrei din Europa l-a dus și pe marele fizician în Statele Unite ale Americii, unde s-a stabilit din 1933, devenind apoi cetățean american.

Apropierea celui de-al Doilea Război Mondial aducea implicit în discuție și chestiunea dezvoltării armelor atomice, iar îngrijorarea fizicianului viza exact Germania natală și, pe atunci, nazistă. Mai exact, Einstein avea temerea că naziștii ar putea dezvolta arme nucleare (temere nefondată, fapt care avea să devină evident nu mult mai tîrziu). Nu a păstrat această îngrijorare pentru el, ci a împărtășit-o, cu cele mai bune și patriotice intenții, la cel mai înalt nivel, direct președintelui Franklin Delano Roosevelt. Astfel, în august 1939, președintele american citea o scrisoare semnată de Albert Einstein, în care era avertizat asupra pericolului pe care l-ar putea reprezenta Germania în materie nucleară. Totodată, Einstein făcea apel ca Statele Unite ale Americii să înceapă să lucreze la fabricarea bombei atomice. Scrisoarea fusese de fapt redactată de alți trei fizicieni, de origine maghiară, prieteni și colegi ai lui Einstein, acesta din urmă fiind însă singurul care și-a pus semnătura pe document.

Ce a urmat este destul de cunoscut: Proiectul Manhattan, finalizat prin crearea primei arme nucleare de către americani. Și regretul domnului Einstein – un pacifist convins – cu privire la scrisoarea către președintele FDR.

Altfel, (cel mai probabil) totul rămîne relativ.

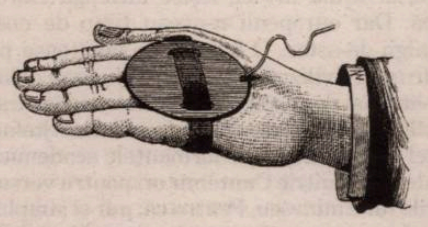

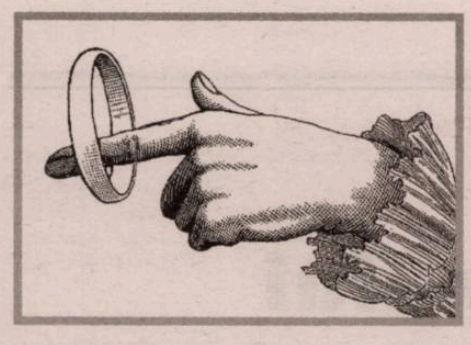

Selma IUSUF

legende **urbane**

Floricele, fete, filme și băieți

Ieșeam zilele trecute de la Mega, mergeam în treaba mea pe trotuar cu o plăsuță ecologică bălăngănind pe umăr. (Amănuntul că plăsuța aia era ecologică n-are absolut nici o relevanță în povestire, e exact precum cutitul filmat insistent în mîna unui personaj care nu-l va folosi niciodată.) Eram într-un București fără soare, lipsa de chef și o miopie serioasă mă făceau să privesc prin oamenii care treceau pe lîngă mine. Un cadru îmi atrage totuși atenția: un copiluț de nici un an, aflat în cărucior, pe care-l zăresc într-o poziție nefirească. Bebelușul stătea în fund, nesprijinit de nimic, cu capul aplecat în piept, exact ca un bețiv adormit la masă. Maicăsa era alături și nu părea a se grăbi să-l așeze pe copil într-o poziție mai comodă. Mă apropii de cei doi și văd că acel copil mic se uita fix într-o tabletă care-i stătea în poală. Fascinat de ce se petrecea acolo, total imersat în mișcările a două rațe galbene care se fugăreau, sau așa ceva.

Generația digitală, îmi zic, ca o acritură bătrînă care gîndește în clișee. În după-amiaza aia ne pregăteam să mergem la film. Citisem deja o grămadă despre *Joker,* Joaquin Phoenix îmi plăcea, găsisem întotdeauna în căutătura lui un pic apucată ceva care aparține actorilor cu adevărat talentați. Sala din mall-ul respectiv se lăuda cu nu știu ce tehnologie laser, ne calificaserăm la scaunele alea comode, de piele, abia așteptam filmul.

Publicul, extrem de tînăr. Începînd cu fete și băieți de 15-16 ani. În sală miroase a floricele și a *nachos,* în primele minute e încă o foială continuă, mă uit amuzată la siluetele negre decupate pe ecran care traversează rîndurile în stînga și în dreapta cu cîte o căldare de floricele în mînă. Profil nas cîrn, freză explodată, cuva cu popcorn. Profil nas mare, *dread*-uri, tava cu *nachos* care lasă în urmă dîre de miros chimic de sos. Lîngă mine a stat într-adevăr un grup generațional Z care a ronțăit tot timpul filmului. Recunosc că au fost cîteva momente în care chiar m-am enervat, pînă să-mi revin totuși în simțiri din *trip*-ul ăsta de bătrînă acră în care singură m-am aruncat. Recunosc că au existat cîteva dăți în momentele încărcate emoțional ale filmului (nu sînt puține) cînd mi-a venit să mă întorc la pușt iul de lîngă mine și să-l întreb dacă mai are din blestematele alea de floricele. Înțeleg, mă gîndeam în timp ce-mi ronțăiam la rîndul meu frustrările, înțeleg, te duci la un *blockbuster* d-ăsta cu bătăi, SF-uri, acțiune și toate cele, și te îndeși cu floricele. Și eu o fac, fără probleme. Dar acum, cînd uite cum se chinuie omul ăsta pe ecran? Nu știu de ce naiba mă montasem așa. Mă enervau și telefoanele care luminau albe, și albastre, și verzi, de la WhatsApp-uri primite și trimise în timpul filmului. Între mine și puștii ăia era o prăpastie, iar inadaptata eram eu.

Citeam deunăzi un articol în *The New York Times* fix pe tema celor care folosesc telefoanele în timpul unor spectacole. Teoretic, cutumele comportamentale în asemenea situații par a fi bătute în cuie. E o anume etichetă la spectacol, la teatru și la operă, și nu te abați de la asta. Dar dacă vrei ca tinerii să-ți umple sălile, poate ar trebui puțin reimaginat protocolul ăsta atît de strict. Și nu mă gîndesc la nesimțiți care răspund și vorbesc la telefon în timpul unui spectacol, mă gîndesc la cei care îl folosesc ca să intre pe net, să răspundă la mesaje, să tweetuiască ceva din ceea ce văd. În fond, scriu autorii articolului, comportamentul standard pentru publicul de teatru datează doar din secolul al XIX-lea, pe vremea lui Shakespeare era haos total în săli.

Generația asta a crescut în digital, iar continuarea unei mîini e ori telefonul, ori o tastatură. *Attention span*-ul e mai îngust, dar poate mai intens. Sînt absolut sigură că sălile de film, teatru, operă și ce o mai fi nu mai au cum să arate la fel peste niște ani. Și noi, ăștia care mai cîrîim încă, ori ne adaptăm, ori rămînem irelevanți.

Mă bucur că puștii ăștia au venit la *Joker,* habar n-am, poate înșelați de ideea că are mult de-a face cu Batman, și mă bucur mai ales că n-au ieșit din sală. Cu toată ronțăiala de floricele, după care, recunosc, am tînjit la rîndul meu.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Conservele de iarnă (I)

„În general, legumele proaspete sînt conservate: 1) pe loc în grădină, 2) în gropi zise și silozuri, 3) în pivniță și 4) în butoaie puse orizontal.

1) În grădină ele sînt lăsate chiar pe locul unde au crescut acoperindu-se cu frunză sau cu paie, cu condițiunea însă ca terenurile să nu fie joase. Așa se conservă salata, devenind albă și fragedă. Verzele se apleacă pe loc de căpățînă, întoarsă spre nord, pentru a evita frigul brusc, deoarece acesta este mai periculos pentru legume decît înghețul. Morcovii, ridichile se acoperă cu pleava grînelor.

2) Conservarea în gropi. În cazul cînd nu avem pivniță, zarzavaturile se pot (păstra) conserva și în gropi, afară. Se fac un fel de șanțuri largi de 0,80 m și lungi, după cantitatea de legume ce avem de conservat. Gropile se fac pe locuri mai ridicate, ferite de inundații. Se așterne pe fundul gropii un strat de paie sau de pănușe de 20-30 cm. La mijlocul gropii sau din distanță în distanță, cînd e vorba de șanț, se fac un fel de răsuflători, ventilatoare de scînduri. Pe stratul de paie ori de pănușe se pune un rînd de zarzavat bine zvîntat la soare, un strat de nisip și tot astfel pînă se umple șanțul sau groapa cu diferite zarzavaturi, puse fie la un loc în grupuri, iar deasupra se lasă gol 20-30 cm, se pune un rînd de paie și în urmă un strat de pămînt în formă ascuțită la vîrf, pentru a nu pătrunde apa. Legumele puse în silozuri se cercetează din cînd în cînd, iar dacă se găsește vreuna stricată, atunci se desface șanțul făcîndu-se altul pentru legumele neatinse. La fel se procedează și cu prazul. Se mai poate păstra și în grămăjoare zarzavatul învelit cu paie și acoperit cu pămînt, lăsînd să se aerisească printr-un șomoiog de paie pus la mijloc.“

„Observațiuni de Dna Maria Gral Dobrescu“, în „Conserve de legume și fructe“, caiet manuscris Marin Ușurelu (cca 1930), arhivă privată

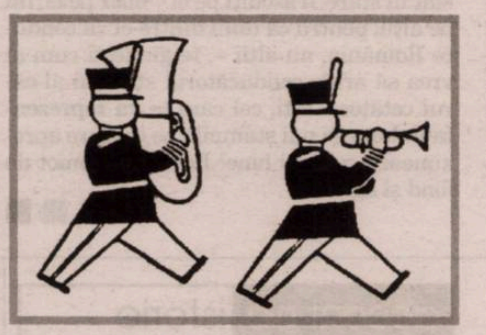

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Efectul razelor gamma asupra cruciaților

Din pură necunoaștere, părțile astea de lume în care trăim noi rămîn, încă și la ora asta, învăluite în cețuri. Chiar și pentru semeni de-ai noștri de pe continentul european. Ne găsim într-un spațiu geografic despre care, cu doar o sută și ceva de ani în urmă, unii spuneau că e capătul întunecat al Europei. O lume în care, pe unde nu bolboroseau mlaștinile vechi de cînd lumea, se întindeau păduri uitate de vreme, cutreierate de indivizi coborîți din povești, un amestec între năluci și oameni, gata oricînd să ia zilele oricărui temerar inconștient, pornit să vadă ce-i pe-aici.

Sigur că erau zvonuri și istorioare menite să smulgă exclamații de uimire, dublate de fiori. Dar, să nu uităm, era perioada de glorie a foiletoanelor doldora de mistere, a unei culturi populare care începea să bolborosească mai abitir decît mlaștinile Balcanilor. O lume care dădea cu nasul de primele arome ale impactului serios al tehnologiei și al emancipării publicului larg. Lumea de-aici rămăsese deja în urmă, în mai multe etape, prin smîrcurile din care, la urma urmei, ieșise întreaga Europă. Dar europenii n-aveau timp de nostalgii de-astea. O luaseră la sănătoasa pe drumul civilizației moderne. Nu erau deloc pătrunși de respect pentru vitejia Basarabilor, a lui Mircea cel Bătrîn sau a lui Ștefan cel Mare, pentru performanțele academice ale lui Dimitrie Cantemir ori pentru versurile lui Eminescu. Pentru că, pur și simplu, habar n-aveau de numele astea. Naționalcomunismul ultimei jumătăți a secolului trecut a săpat din greu să ne planteze în minți faptul că europenii ne datorează în bună măsură faptul că au supraviețuit și s-au dezvoltat. Dar au uitat să-i convingă și pe europeni de „realitatea“ asta.

După 1989, vătafii comuniști rămași prin smîrcuri au făcut tot ce le-a stat în putință să nu-și piardă pozițiile de stăpîni ai locurilor. Și, o vreme, care pentru unii dintre viețuitorii de-aici a părut o veșnicie, le-a mers din plin. Unora le mai merge și-acum. Cînd se mai risipește negura, se screm din toate încheieturile să mai pună de-un fuior de fum sau de-o perdeluță de ceață. Dar lumea contemporană vine peste noi, mult dincolo de puterile oricui. Se-ntinde și pe-aici, așa cum se întinde peste tot. Cu bune și cu rele, e un model civilizațional care nu poate fi stăvilit. Însă cețurile din vechime nu se destramă în toate ungherele atît de ușor pe cît am crede. Există o lume cît se poate de reală, aici, la noi, rămasă destul de departe, în urmă, printre vălătucii de condens ai istoriei. Codrii din poveste se taie banditește, într-un ritm și prin niște strategii care i-ar ului pînă și pe vizitatorii de pe alte planete. Resursele naturale de toate felurile, orice ar putea să producă bani și prosperitate încă sînt „butelii“ pe care stau cu ochi ager niște lotri vechi, convertiți la contemporaneitate. Încă poți să ieși din lumea asta bucolică, fie cu viața ciufulită, fie plin de cucuie semnate de autori necunoscuți, rupt de cîini și stîlcit în bătăi, dacă-ți bagi nasul prin pădurile cu ceață artificială ale patriei. Oriunde s-ar întîlni pădurile astea. În rezervații sau prin birourile marilor ministere.

Pentru că rămînerea noastră în urmă nu e doar o lene civilizațională, a unora bolnavi de pauze lungi și dese. E în mare măsură și efortul susținut al unor compatrioți care au deprins învățătura așezatului la butoane și știința de a se da salvatori ai neamului. Iar efectele care iradiază de-aici ajung peste tot. Și sînt sinistre. Din nefericire, viața reală conține încă multe povești zguduitoare, traumatizante. Iar la capitolul „Să mai și rîdem, ca să nu plîngem în hohote“, citiți mai departe, integral, o cronică sportivă dintr-o publicație online brăileană. Autorul, după cum se spune că el însuși ar fi declarat-o, pare să fie chiar proprietarul publicației *infobrăila.ro*. Poftiți: „Echipa creștină AHC a învins echipa musulmană HC Dunărea Brăila / Alina Czeczi poartă din nou ghinion. Victorie pentru echipa de junioare 3 AHC OLIMPIA în fața fetelor de la HC DUNĂREA. Duminică, 22 septembrie, a avut loc, la Sala Polivalentă din Brăila, meciul dintre AHC Olimpia și HC Dunărea, din cadrul campionatului de junioare 3. Prima repriză a arătat o impunere a fetelor de la HC Dunărea, la pauză conducînd cu 5 puncte. În a doua repriză, jucătoarele AHC Olimpia s-au mobilizat și au reușit să iasă învingătoare după un meci greu, cu scorul de 23-21. Cele mai bune jucătoare ale echipei au fost Coceanu Ana-Maria, care a marcat nu mai puțin de 8 goluri, Dumitrașcu Maria și Ciocârlan Florin“. Așa scrie. Florin. Mergem mai departe. „AHC Olimpia Brăila, o echipă micuță și creștină din Brăila, s-a bătut cu conglomeratul musulman al HC Dunărea Brăila, care se adapă din banii din Coran. A fost o luptă ca între cruciați, dar victoria a aparținut pînă la urma *echipei conduse de Dumnezeu, în detrimentul Coranului, sponsor al unei echipe vîndute de autorități unui șeic.* Ca de obicei, «iconica» jucătoare a Brăilei, de loc din Zalău, Alina Czeczi, divorțată, a purtat ghinion echipei pe care a sprijinit-o. Ea a apărut la joc însoțită de al nu știu cîtelea «iubit» aciuat pe malul mîlos al Dunării, dar fără burka. A părut că l-a uitat pe cel căruia i-a jurat credință în Biserica Ortodoxă Română, dar nu ne mai miră nimic cînd vedem că musulmanii au mînjit terenul cu reclamele lor. Duminica viitoare, învingătoarele le vor înfrunta pe jucătoarele de la ART Galați. Să le ținem pumnii strînși micuțelor campioane brăilence! *În sfîrșit, un meci între creștini!*“.

Tag-urile articolului sînt: „Biblia, Brăila, Coran, creștini, harapi, păgîni“. În modul cel mai serios. Iar ceea ce e cel mai dătător de amețeli e faptul că, din cețurile astea, despre care unii speră că s-or spulbera odată pentru totdeauna, se găsesc destui compatrioți gata să iasă și să zică: „Păi, are dreptate omu', dom'le!“.

Anca MANOLESCU

Tăcerea din troleibuz

Unul dintre cele mai grele lucruri, în credință, e să-i privești pe ceilalți drept persoane. Sigur că umanismul îți cere și el asta. Nu e nevoie de un reper transcendent ca să sesizezi/susții demnitatea de nesters a fiecărei ființe umane. Însă dacă reperul tău ultim e Dumnezeu, exigența e și mai puternică, mai expresivă, mai angajantă: în fiecare om credinciosul ar trebui să străvadă amprenta chipului divin. Persoana în sens civil, de membru al societății, își trage condiția, responsabilitățile, drepturile din acea demnitate mai înaltă, recunoscută de religie și de umanism. În spațiul public e de așteptat să ținem seama de asta: să ne raportăm unii la alții ca la niște persoane civile, al căror statut derivă din calitatea originară, proprie fiecărui om. Convivialitatea, buna funcționare a spațiului comun se bazează pe mutuala recunoaștere și pe mutuala interpelare a persoanelor astfel concepute. Buna cuviință, de pildă, e manifestarea cea mai la îndemînă a faptului că recunoaștem în celălalt persoana civilă, iar în persoana civilă presimțim persoana în demnitatea ei înaltă. Însă în viața de fiecare zi (nu mai vorbim de cea politică ori de media) se întîmplă des ca această recunoaștere în trepte să nu se producă. Am avut o dovadă de curînd. În troleibuz.

Două femei cu fuste creț, înflorate, ascultă (la telefonul mobil, la CD-player?) manele. Cu volumul la maximum. În spațiul restrîns al vehiculului, sonoritățile lingave duduie, toacă urechile călătorilor, îți fac creierul pilaf. La un moment dat n-am mai putut să rabd. „Mai încet, vă rog! Nu sînteți singure în troleibuz", le-am zis. S-au uitat o clipă la mine cu ochi goi. Nu înțelegeau ce am cu ele. Ceilalți călători tac. După alte clipe de manea bubuitoare, revin: „Sîntem într-un spațiu comun. Nu putem fi siliți să ascultăm ce vă place dumneavoastră. Respectați-i pe ceilalți!". Îmi aruncă o privire ceva mai ascuțită și îmi întorc spatele. Se strîng laolaltă, ca pentru a-și forma un spațiu doar al lor, dar nu micșorează volumul. Sînt uluită. Sînt neputincioasă. Nu numai că n-am obținut diminuarea agresiunii sonore. Dar n-am obținut nici măcar o umbră de reacție, de răspuns. Ceilalți călători tac în continuare.

În curînd, cobor. Două pasagere coboară și ele. Le aud bodogănind. „Ce să încerci să-i integrezi pe ăștia? Mai bine să-i dezintegrezi!" Sînt șocată de violența așa de „amuzant" formulată, în jocul de cuvinte. Cît timp se aflaseră în troleibuz nu spuseseră o vorbă. Și nimeni altcineva nu protestase. Dată fiind tăcerea celorlalți călători, femeile cu manele puteau părea că sînt îndreptățite în audiția lor. Troleibuzul nu funcționase ca un „spațiu comun". Fusese vorba doar de reacția unei călătoare cu pretenții bizare, de neluat în seamă. Ce-i drept, dezaprobarea „publică" exista, dar fusese mută în momentul cînd putea fi corectivă. Se manifestase abia cînd nu mai avea nimic de întreprins. Iar atunci o făcuse printr-un extremism cu atît mai scandalos dat fiind firescul verbal (și mental?) cu care se recurgea la el. Eu nu mă adresasem celor două maneliste ca membre ale unui grup etnic. Mă adresasem lor ca unor persoane din societatea mare, ținute să respecte regulile de civilitate. Pe care le ignorau. Dacă ceilalți călători ar fi intervenit, poate că ele ar fi perceput – de nevoie ori de voie – ceva din cerințele „vieții laolaltă". Poate chiar – cine știe? – s-ar fi adaptat la ele. În orice caz, „spațiul comun", „spațiul public" ar fi fost, acolo și atunci, construit, manifestat. Dar nu a fost așa.

Călătoarele indignate nu făcuseră nimic pentru „integrarea" celor două maneliste. Le era mai ușor să-și proiecteze indignarea asupra unui grup etnic decît să riște o intervenție punctuală, poate un dialog dezagreabil. Le era mai comod să acuze o colectivitate, să o declare „irecuperabilă". Asta le-ar fi justificat mutenia, lipsa oricărei încercări de a se manifesta ca persoane civile. De a le trata pe celelalte la fel. La limită, preferau să scape de problemă, să excludă din peisaj o întreagă categorie etnică decît să „lucreze", mărunt și trudnic, la întreținerea unui spațiu comun. Dar eu?

Le era mai comod să acuze o colectivitate, să o declare „irecuperabilă".

Eu le vorbisem manelistelor ațos, fără bunăvoință, ca unor neisprăvite, ignorante ale minimei civilități. Le tratasem ca persoane civile (carente), fără a lua nicidecum seama la calitatea lor de persoane în sens tare.

* * *

Dincolo de episodul menționat, ce înseamnă să tratezi pe cineva ca persoană în sens tare, spiritual sau religios? Știm bine: o faci atunci cînd te adresezi conștiinței sale, cînd îl creditezi cu o conștiință vie sau aptă de a fi trezită. Te adresezi cuiva pe care nu-l anulezi în masa unei colectivități. Și pe care nu-l socotești „irecuperabil", ci capabil de răspuns, de rectificare. Cuiva în fața căruia ești dispus să te străduiești, să riști.

În cazurile foarte izbutite, raportul între cei doi este atunci unul al intimității, dar nu al unei intimități individuale, private. Dacă ei comunică prin conștiință, prin interioritate, ambele interiorități găzduiesc sau reflectă o aceeași prezență, care îi depășește abrupt pe amîndoi. Reverența cu care se tratează unul pe celălalt e oglindirea comunei lor reverențe față de Cel infinit superior amîndurora. La asta se ajunge destul de rar, în clipe privilegiate ale prieteniei, solidarității, ale unui efort comun de înțelegere ori de căutare spirituală. Ale caritații.

Se spune că oamenii înalt spirituali sînt în stare să vadă – în/prin chipul civil ori de suprafață al fiecărui om – chipul de adîncime, care poartă întipărirea Chipului ultim. Părinții sau maeștrii spirituali, atît de prețuiți în felurite tradiții religioase și filozofice, erau solicitați tocmai fiindcă ajunseseră să discearnă, în interlocutor, persoana cu treptele ei interioare. Pentru cei care se pun sub ascultarea lor, ei pot contribui la creșterea, la împlinirea persoanei în toată verticala ei.

În faimosul eseu *Eu și Tu* (1923), Martin Buber deosebește două atitudini ale omului în lume. Cu ceea ce e (sau e socotit) obiect, mecanism, exterioritate, el are un raport de tipul „Eu-ceva", „Eu-lucru". În schimb, persoana/persoanele se manifestă în raportul „Eu-Tu", în întîlnirea a două prezențe vii. Pentru acest tip de raport sînt necesare atenția, deschiderea interioară, curajul de a te adresa celuilalt, de a-i aștepta prezența, de a-i respecta libertatea. De a te investi în întîlnire. Ceea ce nu e ușor, nici programabil. Întîlnirea „survine", e ceva de ordinul unui eveniment. Care te poate face să presimți celălalt Tu, supremul interlocutor.

Credința îți cere să faci dintr-un astfel de eveniment substanța vieții tale interioare. Nu e deloc puțin. Nu e deloc ușor. Și mai anevoios e ca, în agitația cotidiană, să nu pierzi din vedere această exigență. Există totuși ceva care, în imediat, răspunde aplicat, modest, dar adecvat, exigenței: e buna cuviință proprie, alături de efortul pentru o împărtășită bună cuviință. A construi/menține/îngriji un „spațiu comun" înseamnă a da loc de manifestare persoanei/persoanelor: nu numai civile și civilizate, ci, dincolo de imediat – chiar fără a o întîlni, dar creditînd-o – dimensiunii lor verticale.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Teodor BACONSCHI

Adîncirea în criză

Eminunat că s-au tradus biblioteci întregi de scrieri teologice din toate timpurile și orizonturile confesionale, așa cum ne bucură instalarea academică a disciplinelor umaniste dedicate faptului religios (antropologie culturală, sociologie și istorie a religiilor, psihologie de sorginte jungiană, abordări psihanalitice ale vieții mistice etc.). Mai prost stăm cu practica, adică suma atitudinilor pastorale menite să stopeze declinul social, să critice efectul negativ al contraselecției, industria plagiatelor, lățirea imposturii cu suport de clan partinic, dezafectarea instituțiilor menite să apere viața și avutul cetățenilor. În trei decenii de libertate – subordonate obiectivului de scoatere a României din lagărul comunist și transformarea ei într-un stat UE și NATO, care funcționează după standardele acestor organizații – a fost destul timp și pentru dezvoltarea unor derive instituționale și patologii sociale pe care le-am fi putut preveni și pe care avem datoria de a le corecta cît mai rapid, în ipoteza (larg clamată pe toate drumurile) că ne pasă de țara aceasta, o iubim și am dori să o prezervăm, pentru a transmite ceva solid și valoros urmașilor noștri biologici.

De la altare, comunitățile religioase aud adesea critici la adresa Occidentului și a globalizării, reacții urzicate față de consumism și capitalism, diatribe conspiraționiste și mantre ale naționalismului religios (adică a ereziei condamnate sub numele de *filetism),* însă nu prea aud explicații ale faptului că instituțiile precum poliția și-au abandonat misiunea, că politicul e corupt sau că demnitatea persoanei e strivită dacă adolescentele sînt răpite și obligate să se prostitueze în alte țări (cînd nu sînt de-a dreptul ucise). Toată teologia de cabinet își pierde farmecul intelectual și puterea de convingere dacă libertatea profetică a Bisericii (adică dreptul și datoria slujitorilor săi de a spune pe șleau ce nu funcționează și de ce, propunînd mereu soluții creștine la probleme de societate apărute și prin năvala nestingherită a unor vicii general umane) nu e decît un deziderat vag, niciodată ilustrat la modul cotidian. O asemenea pudoare oportunistă sau – cu un eufemism – o asemenea prudență omiletică se puteau justifica în regimul comunist, dar nu și azi, în era digitală, dominată de *social media* și dezbateri deschise, imposibil de cenzurat.

Anticlericalismul tot mai vizibil din societatea românească, mai ales (vai!) printre tineri – adică în rîndul celor care au chemarea de a duce mai departe tradiția creștinismului viu –, e influențat de filozofii liberale, libertariene sau radical-stîngiste, dar și de evidența unei clericalizări care a rănit așteptările laicilor (numiți „simpli credincioși"). Ea denotă o *reacție* colectivă și individuală, culturală și ideologică (sau poate, curînd, chiar organizată ca partid politic) la identificarea fără rest a Bisericii cu slujitorii săi hirotoniți. Aș vrea ca cititorii clerici ai acestui text să vadă aici un nou semnal de alarmă, tras din solidaritate cu rostul sacramental, moral și cultural al unei Biserici capabile să-și asume misiunea evanghelizatoare în deplinătatea forțelor sale, adică prin sinergia continuă dintre cler și „popor". Ca religie a Adevărului întrupat, creștinismul (și deci adepții săi, indiferent de rostul lor specific în economia comunităților) are chemarea *paresiei,* adică a vorbirii curajoase și neîngrădite, către „puternicii" zilei: nu poți închide gura mărturisitorilor cu subvenții. E nevoie așadar de o ieșire expiatorie în largul tot mai toxic al unei societăți debusolate, în care hoțul, prostul și escrocul prosperă, în vreme ce omul onest, competent și inteligent suferă, tot mai revoltat. Asta nu presupune „exerciții de empatie" (făcute *via* comunicate de presă), cît conștientizarea stării de criză în care ne aflăm: Biserica nu o poate duce bine într-o societate bolnavă de atîtea strîmbătăți. Criza e benefică și își va elibera potențialul spiritual numai dacă e privită în față, printr-o lucidă judecată de sine, care nu mai poate întîrzia.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

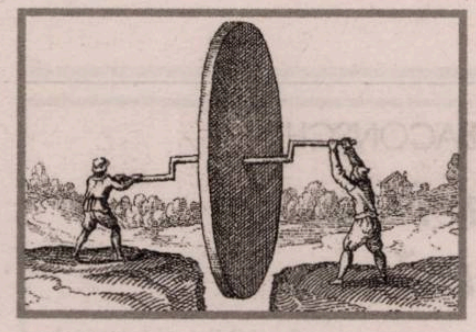

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Boris

Săptămîna viitoare, ceața din jurul Brexit-ului ar trebui să se ridice. Încă de la instalarea sa în funcție, premierul Boris Johnson repetă neobosit că Marea Britanie va ieși din Uniunea Europeană la finalul lunii, indiferent dacă între Bruxelles și Londra va exista o înțelegere care să pună ordine în despărțire. Termenul pentru o astfel de înțelegere e 19 octombrie.

După trei ani de manevre politice, inclusiv o rundă-surpriză de alegeri, în Marea Britanie situația e aproape neschimbată. Tehnocrații europeni rămîn inflexibili și loiali obiectivului stabilit în prima zi, în timp ce britanicii agonizează incapabili să găsească o majoritate parlamentară care să ia o decizie, orice decizie.

În tentativa sa de a scoate cu orice preț țara din UE, Johnson a apelat inclusiv la măsuri discutabile. Suspendarea Parlamentului a fost cea mai stridentă dintre ele, iar rezultatul a fost o decizie judecătorească de invalidare, umilitoare pentru premier și cercul său de apropiați.

O decizie a aceluiași Parlament obligă premierul să ceară o amînare a Brexit-ului dacă pînă pe 19 octombrie nu va fi semnat un nou acord cu Uniunea Europeană cu privire la condițiile de ieșire. Partizanii Brexit-ului sugerează că legea va fi ignorată, însă presa a descoperit documente care afirmă în clar că amînarea va fi cerută. Chiar și așa, pariurile rămîn deschise: retorică *vs* lege, interes privat *vs* interes public, rațional *vs* irațional ș.a.m.d.

Pentru context, poate merită amintit că, înainte de a deveni un campion al izolaționismului, dl Johnson a fost un Hercule al ambiguității, amator de jocuri de cuvinte și exagerări al căror unic rost era exersarea stilului și măsurarea efectului. Și nimic nu e mai relevant pentru caracterul premierului britanic decît dezvăluirea post-referendumul din 2016 privind felul în care el a ajuns să sprijine Brexit-ul. Pe scurt, înainte de consultarea populară, viitorul premier a scris două articole. Unul care insista pentru ieșirea din UE, altul pentru rămînere. A decis să îl publice pe primul și decizia a contat. Fost primar al Londrei, Johnson a fost întotdeauna un tip popular în anumite segmente ale electoratului britanic, iar opiniile sale au avut greutate. La trei ani distanță, cînd Johnson e premier și Brexit-ul iminent, e aproape amuzant să citești pledoaria pro-UE rămasă istoricilor pentru documentare. Dincolo de beneficiile apartenenței la blocul comunitar, textul vorbește și despre pericolele ieșirii din blocul comunitar: un posibil șoc economic, dezintegrarea țării sau relevanța scăzută a Londrei în plan geopolitic. Nepublicat la vremea lui, textul pare azi profetic.

Johnson a explicat ulterior că scrisese acele rînduri ca exercițiu întru clarificarea gîndurilor. Nu l-a crezut nimeni.

Cert e că autorul nu s-a schimbat foarte mult. Continuă să fie provocator și dispus să joace la cacealma, lăsînd senzația că e mai pasionat de joc decît de miză. Recent, într-o dezbatere parlamentară, provoca Opoziția să accepte alegeri. Un alt calcul pe termen scurt, făcut cu sondajele în fața ochilor și menit să îi confirme poziția de prim-ministru indiferent dacă Brexit-ul se va produce sau nu. Opoziția i-a rîs în nas, iar Johnson se vede obligat să navigheze nesigur între presiunile pro-Brexit ale susținătorilor săi, amenințarea externă venită din partea lui Nigel Farage, un Parlament hotărît să nu permită ieșirea fără acord și extenuarea publicului în fața spectacolului incoerent al politicienilor. O situație la care premierul a contribuit din plin și pentru care nu are în momentul acesta nici o metaforă salvatoare.

Mai e un detaliu de care, probabil, Boris Johnson e destul de conștient. Valul care a dus la alegerea lui Donald Trump, rezultatul referendumului pentru Brexit și avansul partidelor anti-*establishment* în UE și în restul lumii e, zilele astea, în scădere. Trump are necazuri majore și pare într-o permanentă defensivă, italianul Salvini a fost închis pe dinafara guvernului, iar profețiile privind ridicarea extremei drepte peste tot în Europa se dovedesc exagerate – recentele alegeri din Austria sînt o dovadă în acest sens.

Chiar și în Marea Britanie, ascensiunea Brexit Party al lui Farage e cumva compensată de întoarcerea liberal-democraților în preferințele electoratului. Liberal-democrații au particularitatea că nici un moment nu au fost ambigui în raportarea la Europa. Spre deosebire de laburiști, care visează încă fronturi ideologice din anii '70, *lib-dems* sînt mai coerenți în abordare, iar asta se poate observa în cifre.

Văzut de pe partea asta a Canalului Mînecii, zbuciumul politic britanic e cumva satisfăcător. În spatele avansului izolaționist al electoratului și clasei conducătoare de la Londra a fost întotdeauna un mix de aroganță, rasism și necunoaștere. Situație cumva ironică, dat fiind că, din punct de vedere istoric, Marea Britanie a fost probabil cel mai important promotor al comerțului liber cu mărfuri și idei.

În toamna lui 2019, însă, toate acestea sînt secundare în fața unui joc pe care nimeni nu îl stăpînește cu adevărat și la finalul căruia toată lumea pierde. Dar știm sigur că prima ediție a memoriilor lui „Boris" va fi un succes uriaș.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

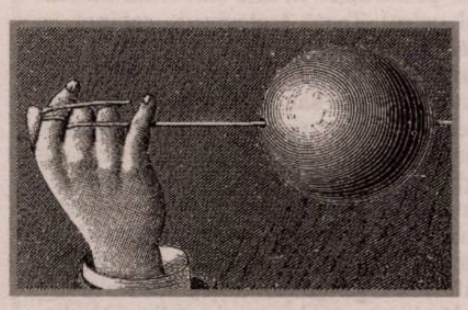

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Promovarea lecturii. Modelul olandez

Nederlands letterenfonds dutch foundation for literature

■ Cea mai recentă ediție a Festivalului Internațional de Literatură și Traducere (FILIT) confirmă soliditatea proiectului inițiat de scriitorii Dan Lungu, Lucian Dan Teodorovici și Florin Lăzărescu la Muzeul Literaturii Române din Iași. Și de data asta, festivalul a oferit cîteva momente literare excepționale (cu Mihail Șișkin, Richard Ford, Sjón, Lionel Duroy, María Dueñas, ca să-i numesc doar pe cîțiva dintre autorii invitați). Faptul că festivalul face posibilă întîlnirea între scriitori și publicul lor ține chiar de misiunea de bază; FILIT încearcă însă un pas înainte, trimițîndu-i pe scriitori acolo unde ar putea să-i găsească pe cei care (încă) nu-i citesc: adică la școală. E, dacă vreți, misiunea educațională pe care și-au asumat-o organizatorii. A fost o surpriză să descopăr că nu doar autorii care au participat la aceste întîlniri (mediate de profesori) au fost încîntați, ci și mulți dintre elevi. Probabil că nici nu-și dau seama cît sînt de norocoși: oare cîte școli din România mai invită scriitori? În cîte clase se mai vorbește și despre literatura contemporană, cu scriitori în carne și oase?

Festivalurile literare, oricît de numeroși ar fi spectatorii, îi vizează pînă la urmă doar pe cei puțini și aleși, pe cei oricum interesați de lectură. Dincolo de miile de tineri care au umplut sălile, zilele trecute, la FILIT-Iași, peisajul e dezolant. Sînt zeci ori sute de mii de tineri care nu citesc de regulă nimic, niciodată. România este pe ultimele locuri în Europa în ceea ce privește consumul de carte. Sîntem cam un milion și jumătate de cititori – asta, în varianta cea mai optimistă. Un studiu recent realizat de Federația Editorilor Europeni ar trebui să îngrijoreze responsabilii din Cultură și Educație. Tirajele de carte din România sînt printre cele mai mici din Europa. Numărul de librării raportat la numărul de locuitori e, iarăși, extrem de scăzut. Suma de bani alocată pentru achiziția de carte pe cap de familie în România e infimă în comparație cu media europeană. Iar aceste probleme sînt sistemice. Ele rămîn – dincolo de succesul unui festival precum FILIT. E nevoie de programe pentru promovarea lecturii. De coerență în politicile culturale și de educație. De un angajament pe termen lung pentru sprijinirea cărții și a lecturii.

…o vastă rețea de cititori care-și transmit pe viu, bouche-à-l'oreille, *impresii de lectură.*

■ Din fericire, nu e totul pierdut. Tot FILIT a propus și cîteva întîlniri cu profesioniști din domeniul cărții care au soluții care n-ar fi rău să fie măcar analizate de responsabilii culturali de la noi. În Olanda, Letterenfonds subvenționează producția și difuzarea de carte, traducerea în și din limba neerlandeză și, mai ales, susține o întreagă rețea de „ambasadori" ai cărților, de mediatori culturali. Programul *Schwob* încurajează un segment relativ important al pieței de carte: cărțile-cult din lumea întreagă și clasicii „uitați" sau neglijați. Schwob este o inițiativă a Fundației Olandeze pentru Literatură care își propune să redescopere aceste repere. E vorba despre cărți remarcabile care nu au fost traduse în limba neerlandeză din rațiuni de piață și care sînt, deci, nedisponibile pentru publicul cititor din Olanda. Dincolo de subvenția acordată editurilor pentru traducere, Schwob co-finanțează și promovarea. Odată la fiecare trei luni sînt alese cîte cinci cărți în jurul cărora sînt create evenimente și dezbateri în librării, moderate de „ambasadori" desemnați: scriitori sau traducători ori cititori avizați. Sînt încurajate cercurile sau cluburile de lectură care, odată constituite, mențin viu interesul pentru carte. Îmi imaginez deja evoluția acestei inițiative: o vastă rețea de cititori care-și transmit pe viu, *bouche-à-l'oreille,* impresii de lectură. Și transformarea lentă a cititului, dintr-un act solitar, domestic, într-o activitate socială, poate chiar civică.

■ La Iași, clubul Alecart, inițiat de doi profesori de liceu, publică o revistă culturală și are deja propria secțiune în cadrul FILIT. Probabil că impactul local al acestui club de lectură nu poate fi cuantificat în cifre. Însă tinerii care au avut șansa să treacă pe la întîlnirile periodice ale clubului vor rămîne, cu siguranță, cititori activi. E greu de cuantificat în cifre și de ce e nevoie pentru a reproduce modelul Alecart la scară națională: dacă în fiecare oraș s-ar găsi doi profesori înzestrați și dedicați meseriei, poate că în cîțiva ani în România s-ar citi mai mult și mai bine.

Murături, zacuști, dulcețuri

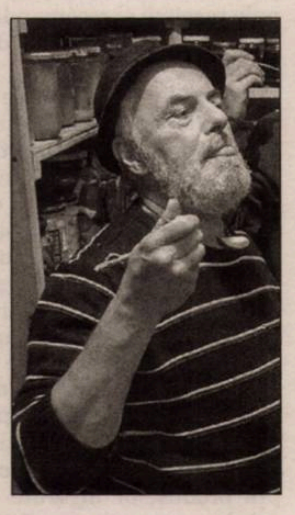

Texte și opinii de:
● Cosmin DRAGOMIR (jurnalist)
„Curatorul de zacuști"
● Monica STROE (antropolog)
„Conservele domestice"
● Ana Maria SANDU
„Promisiunea clătitelor care vor veni"
● Matei PLEȘU
„Kimchi – fervoarea verzei"
● Sever VOINESCU
„La ce folos dulcețuri? La ce folos murături?"
● Adina POPESCU
„Unde sînt zacuștile și țuicile de altădată?"

argument

Pulsul unei nobile apucături

Ce face românul toamna? Credeți că numără bobocii? Nici vorbă – cîți dintre noi mai cresc găini, rațe ori gîște? Credeți, poate, că revine din vacanță cu forțe împrospătate și se repede la muncă? Mă abțin. Unii, cei mai mici, încep școala. Da, e adevărat. Alții, mai mari, fac cam ce au făcut și în vara care a trecut, și în primăvara care trecuse deja, și în iarna pe care aproape am uitat-o.

În această lume care respiră tot mai greu sub grozăvia profețiilor Gretei și care este amenințată de catastrofe climatice, mai există ceva ce distinge toamna de vară la români? Ridic mîndru ochii și zic: da! În anul 2019, ca și în anul 2009, ca și în anul 1979, precum și la '69, la '59 și la '49, românii fac ceva toamna ce nu mai fac niciodată în timpul anului: pun murături! E ca o lege – lege de murături. „Efimița: Cum lege de murături? Leonida: Adicătele că nimini să nu mai aibă drept să-și plătească datoriile." Cum să nu iubească românul murăturile?

Adevărul este că pusul murăturilor pare o datorie doar a celor care nu se ocupă de asta. Pentru cei care le pun este o dovadă de măiestrie, un exercițiu ales, ceva ca un fel de rit secret cu efect ulterior binecuvîntat pentru oricine poftește la masă. Secretul murăturilor bune este cel mai puternic dintre secretele lumii românești – o lume care spulberă în milioane de zvonuri și bîrfe orice secret mic ori mare.

Tot cam acum se fac dulcețuri multe. Fructele strigă după supraviețuire, iar gospodina rrromână le vine de îndată în ajutor.

În fine, zacuștile se fierb și se bagă la borcan tot cam acum. Am simțit mereu că sensul ontologic al zacuștii este același cu cel al dulcții – ambele vor să salveze de la moarte naturală două forme sublime ale viului: fructele și legumele. Minunat în sens teologic este că Dumnezeu, bunul, îngăduie…

Dosarul de față vrea să ia pulsul acestei nobile apucături. Cum mai stăm cu murăturile, zacuștile și dulcețurile în sezonul 2019? (**Sever Voinescu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Monica STROE

Conservele domestice

de la stoc alimentar la exercițiu creativ

Cu cîteva veri în urmă, la o petrecere alimentată de o marcă de bere cu capac resigilabil de cauciuc, am profitat de oportunitate și i-am cerut gazdei o parte din sticlele goale rămase pentru că mi se păreau ideale pentru conservarea sucului de roșii. Am fost surprinsă că a trebuit să negociez împărțirea sticlelor goale cu gazda mea, a cărei mamă avea același proiect de îmbuteliere pentru propria campanie de conserve de toamnă.

Deși consumatorul urban local are la dispoziție infinite posibilități de aprovizionare și stocare a fructelor și legumelor, conservarea lor prin preparare și depozitare la borcan este o practică alimentară care rezistă indiferent de eliminarea unor bariere tehnologice sau sezoniere de acces la produsele proaspete.

Imaginea cămărilor, beciurilor și balcoanelor ticsite cu borcane evocă o memorie a penuriei. Accesul discontinuu la alimente, asociat cel mai recent cu anii '80, a stimulat comportamentele de depozitare, precum și valorizarea spațiilor de depozitare din locuințe. În mod aparent paradoxal, interesul pentru stocarea alimentelor s-a intensificat în anii '90, în paralel cu abundența de produse. În locuințele românești au devenit nelipsite congelatoarele, lăzile frigorifice și combinele frigorifice cu spațiu generos de congelare. Această actualizare tehnologică a gospodăriei a fost printre primele care au mobilizat bugetele familiale, ceea ce dă măsura importanței pe care românii o acordau stocării alimentelor.

Derulînd rapid către zilele noastre, am avut ocazia să observ transformări recente în cultura conservării alimentare în rîndul consumatorilor din clasa de mijloc și reașezarea acestora din sfera necesității în cea a cultivării gustului și a abilităților manuale. În ultimii ani este din ce în ce mai vizibilă *gourmet*-izarea și resemnificarea murăturilor, dulcețurilor și zacuștilor. Gemurile și magiunurile din cămările domestice de azi pot conține coniac, cuișoare, vanilie de Madagascar sau migdale. Printre borcane au apărut *chutney*-uri, *ajvar* sîrbesc, *dulce de leche*, dulcețuri de ardei iute sau de portocale. Se poate observa o schimbare a fostelor atașamente și comportamente cu privire la conservele domestice: de la asocierea cu lipsurile anilor '80 către o practică asociată mai degrabă cu creativitatea, *loisir*-ul și, nu în cele din urmă, cu materializarea competențelor de consum (în special cele legate de evaluarea calității produselor disponibile în comerțul de masă).

Continuarea practicii conservelor se reconfigurează și cîștigă noi și tineri adepți care își însușesc practica golită de semnificațiile sale istorice. Pentru noii practicanți, producția domestică de conserve este un proiect *do-it-yourself* comparabil cu proiectele de bricolaj, indexat drept *loisir* productiv și creativ: exersarea unei abilități manuale dublate de un proces de documentare și creație intelectuală. Aceasta din urmă poate consta în introducerea unor ingrediente, tehnici sau chiar rețete cu semnificație simbolică. Vacanțele în străinătate, emisiunile culinare televizate, broșurile și cataloagele supermarket-urilor, cît și abundența de festivaluri și tîrguri culinare sînt cîteva dintre elementele care au contribuit la stimularea potențialului creativ al gătitului și al conservării alimentare. Inovarea și experimentarea cu ingrediente și tehnici noi sînt deseori rezultatul unei negocieri de valori asociate gustului de clasă: cosmopolitism, sustenabilitate, trasabilitate, nutriție etc. Căutările „intelectuale" la care mă refer nu merg obligatoriu în direcția ieșirii din „tradiție", ci de multe ori în direcția opusă, a sondării după o autentificare prin „înrădăcinare": rețete vechi găsite în cărți de bucate din secolele trecute, rețete transmise în familie. Diverse oportunități neașteptate pot declanșa proiectul *do-it-yourself* de conservare: obținerea unor ingrediente sezoniere considerate rare (precum muguri de brad, cireșe amare, tarhon etc.), posibilitatea de a pregăti ingredientele în aer liber (coacerea ardeilor pe grătar sau pe foc de lemne, de exemplu) sau accesul la ingrediente cu „trasabilitate" (fructe sau legume crescute de persoane din rețeaua personală).

„Nu multă vreme după acest sfat, Sisoe sta la masă în fața unui talger cu jumări aurii și-a unei străchini pline cu murături, mușcînd cu mare poftă ba dintr-un ardei de cei lungi, care-i frigea gura și-l făcea să sufle printre buze, ba din cîte-o pătlăgică verde, care pocnea împroșcînd în juru-i zeamă și semințe."

GEORGE TOPÂRCEANU,
„Minunile Sf. Sisoe"

„Albi pelerini ai căilor de lună pe covoare, trei copii desculți, în lungi cămeși de noapte (...) poposiră în jurul unui gavanos cu dulceață."

IONEL TEODOREANU,
La Medeleni

Aceste conserve creative sînt mai mereu materializarea unui proces de autentificare și autoactualizare. Uneori aceste „căutări de sine" sînt cultivate în interiorul relațiilor copiilor adulți cu părinții, în care primii percep conservele făcute și oferite de părinți ca pe o sursă de hrană care facilitează un exercițiu identitar și consolidează o narațiune personală de apartenență. Alteori, în crearea de conserve se regăsește performarea cunoașterii gastronomice prin manipularea unor ingrediente sofisticate precum varietăți locale sau, dimpotrivă, „exotice" (de la roșii „cu pedigree" autohton la batoane de vanilie naturală).

Desigur că aceste practici de consum se regăsesc într-un ansamblu care include surse și logici de aprovizionare variate, printre care merită menționată ca inedită aprovizionarea cu *liuteniță* bulgărească în timpul excursiilor pe litoralul vecin. Conotațiile afective de *comfort food* ale murăturilor, zacuștilor și gemurilor sînt atît de puternice încît sînt transferate și conservelor din comerțul de masă. În portofoliul de consum al gurmanzilor din clasa de mijloc, artizanatul alimentar domestic coexistă cu conservele din comerț, selectate după anumite criterii de calitate (bio, local, cu conținut redus de zahăr etc.). Pentru a da măsura acestui interes, merită amintit succesul unui ghid de recenzii ale zacuștilor din comerț, publicat pe Utopia Balcanică, un blog cu ocazionale recenzii și recomandări culinare, care a colectat peste 2.500 de distribuiri pe Facebook ale ghidului.

Legat de transferurile simbolice dintre domestic și industrial, adeseori estetica borcanelor domestice împrumută elemente de *branding* din producția pentru piață, într-un proces circular în care și produsele industriale își asumă la rîndul lor o estetică artizanală: etichetare, acoperirea borcanelor cu pînză sau hîrtie reciclată, legarea cu sfoară, imprimeu de carouri roșii și albe pe capac etc.

Reluarea practicilor de conservare sau preluarea lor de către consumatori tineri din clasa de mijloc poate fi explicată, pe de o parte, în relație cu piața, ca o încercare de preluare a controlului asupra produselor ingerate (sursa ingredientelor, natura procesării) și, pe de altă parte, în relație cu sinele: producția de conserve ca experiență estetică, reflexivă, morală și de cultivare a gustului și a abilităților.

Prepararea conservelor se înscrie într-o serie de hobby-uri „gospodărești" cu răspîndire virală, precum brutăria domestică, croșetatul, permacultura, creșterea plantelor de interior, cultivate ca experiențe de învățare și întreținute de ateliere, grupuri de susținere între practicanți pe rețelele sociale, precum și de o publicistică de specialitate formatată pentru gustul claselor creative.

***Monica Stroe** este antropolog și lector doctor la SNSPA.*

Ana Maria SANDU

Promisiunea clătitelor care vor veni

Prunul din curte avea în fiecare an niște fructe vinețiii, pipernicite, viermănoase și pline de clei, care cădeau singure din pom cînd începeau să se coacă. Le puteam mînca doar cînd erau verzi și acre de-ți făceau gură pungă. Nu înțelegeam de ce nu poate să rodească și el ca lumea. În fiecare an speram că o să-și revină și o să ne trezim și noi cu niște prune gustoase. Nu s-a întîmplat, dar nici nu l-a tăiat nimeni. A rămas zeci de ani un copac de decor.

Așa că, toamna, mergeam cu bunica în piață și ea căuta fructele cele mai bune pentru magiun. Lua cîte o prună din grămadă și o desfăcea ostentativ, în două jumătăți perfecte. Doar dacă sîmburele se dezlipea ușor de pulpă se decidea să le cumpărăm. Apoi se tocmea la preț, și asta nu-mi plăcea deloc. Țăranca ne încărca plasele, după indicațiile bunicii, și ne duceam cu ele în stație, unde așteptam autobuzul ca să ajungem acasă. La fel proceda și cu vinetele, și cu ardeii capia, pe toate le controla așa cum căuta găinile de ouă, pînă găsea legumele de zacuscă cu moliciunea perfectă. Nu știu de ce, nici una dintre pregătirile conservelor pentru toamnă nu mă fascina ca prepararea magiunului. Într-o oală imensă, care fierbea cîte o zi întreagă la focul de lemne din curte, bunica amesteca din cînd în cînd cu o lingură de lemn. Era serioasă și, dacă mi-ar fi spus cineva că așa se fac vrăjile, aș fi crezut. Clisa roșiatică bolborosea și mirosea înnebunitor. Uneori, îmi dădea să gust și căldura fructelor avea ceva leșinător: un dulce neașezat, ca o promisiune a clătitelor care vor veni.

După ce obținea textura dorită, în ziua următoare lăsa vasul să se răcească. Iar mirosul se insinua în casă și noi toți, învăluiți în parfumul acela zaharisit, ne pregăteam pentru iarnă. Știam și că lumina zilelor de octombrie se va topi la fel ca prunele cărnoase, pînă va deveni un fel de magiun întunecat, și atunci voi sta mai mult în casă.

Poate pentru că gemul de gutui îl pregătea în cantități mult mai mici și n-aveam niciodată mai mult de cîteva borcane, mi se părea o mare delicatesă. Cel de prune umplea cămara, așa că o mai boscorodeam pe bunica că iar a făcut prea mult, dar ea nici nu mă băga în seamă. Bietul de el devenise un fel de Cenușăreasă a conservelor, peste care dădeam, indiferent ce căutam.

Sora bună a gutuilor era conopida din bidoanele cu murături. Îmi băgam mîna în lichidul rece și pescuiam fiecare buchețel alb, pe care îl rontăiam apoi cu o mare plăcere. Gogoșarii și gogonelele mi s-au părut mereu nesuferite, castraveciorii i-am redescoperit mai tîrziu, și campioni peste ani au rămas cei crocanți, puși în saramură cu crenguțe de vișin și mărar, de mama unei prietene.

Mama continuă să-mi trimită toamna cîteva dulcețuri, pe care le țin în dulapul din bucătărie. Îmi face bine să le știu acolo. Sînt seri în care îmi tai o felie de pîine, pe care îmi întind un strat de unt și puțin gem de prune, și pare că magiunul bunicii nu s-a terminat niciodată și că vom avea provizii și pentru iarna care urmează. În lipsa lui, frigul ar deveni insuportabil.

Mama continuă să-mi trimită toamna cîteva dulcețuri, pe care le țin în dulapul din bucătărie.

Mi se întîmplă uneori să cer, cînd merg la restaurant să mănînc, o salată de murături și, dacă primesc niște tristeți în oțet, pe cuvînt că îmi piere tot cheful. Aș șterge aceste rețete de pe fața pămîntului. Venim de departe și papilele noastre gustative au amintiri clare despre puterea acestor mîncăruri. Cîndva, în viața asta, visez că o să mă ocup de niște conserve perfecte. Că o să aranjez pe o poliță niște borcane de magiun, în care au fiert și sîmburi de nucă, pe care o să lipesc cîte o etichetă, și o să mă uit în fiecare zi cît de mult s-a mai tulburat apa la murături. Că o să-mi tremure sufletul dacă am fiert destul, la *„bain-marie“*, dulcețurile ca să reziste peste iarnă.

Și, dacă o să mă iau cu altele, ca și pînă acum, și n-o să mă prindă toamna pregătită să-mi fac planuri adevărate, o s-o scot la capăt cu magiunul acela, care încă bolborosește și miroase înnebunitor.

Radu Anton ROMAN

Arta murăturilor, curs liber și acrișor

Ce e Beaujolais-ul la francezi e murătura la români. Din octombrie și pînă-n mai (și să nu uităm, vara, castraveciorii la potroc!), masa se-nsoțește de diverse vegetale în oțet sau saramură, murătura fiind o conservă principală a iernii carpatine (din ce în ce mai puțin temperată, dar deja foarte continentală). Murăturile, ca și vinul roșu, au darul să ușureze drumul fripturilor, să schimbe gustul greu al grăsimilor, să mineralizezo-vitaminizeze proteina lipidă, bazată pe darurile porcului din cămara mioritică hibernală.

În general, orice fel de murătură cere țelină cu frunze, usturoi, morcovi, arpagic, mere mari de toamnă, plus tulpini de mărar uscat, cimbru uscat la borcan, hrean, crenguțe de vișin verde. (...) Aceste legume, zarzavaturi și mirodenii dau aromă și mai ales păstrează tari și proaspete legumele murate. Tăiate ornamental și puse cu un anume dichis, la vedere, dau borcanului de murături și un aer decorativ, de bibelou gospodăresc, bucurînd bine ochiul, înaintea gurii.

Orice se poate pune la murat, după aceleași rețete, de la gutui și praz, ceapă și pepeni verzi, varză roșie și albă, ardei, gogoșari, conopidă, castraveți, sfeclă, gogonele, pere, mere, morcovi, țelină, prune, fasole verde, pînă la struguri, ciuperci și portocale.

Saramură (și atît)

Cea mai ieftină și mai lesne de făcut: nu se fierbe, face legumele sec acrișoare; de cele mai multe ori fermentează dînd un anume ce zvăpăiat castraveciorilor și gogonelelor.

Există însă un risc – mucegaiul. De aceea e preferabil – cum fac de secole țăranii din Bărăgan și Moldova – să puneți totul la butoi (capacul coboară odată cu zeama, izolînd legumele de aer) în pivniță, unde e rece constant, și să vînturați zeama, din cînd în cînd, pînă dă frigul.

Legume și fructe (aici nu contează proporțiile – faceți după gust: din fiecare sau numai castraveți, sau pepeni cu gutui, cum vreți, cum vi se năzare și cum găsiți la piață).

Murături în oțet

O zeamă mai ales pentru gogoșari (în care mierea și oțetul se iubesc tare), dar merge uns și cu castraveciori, cu mere, pere, prune, gutui, struguri, cu ceapă și usturoi. Știți ce interesante sînt murăturile din ceapă sau numai din usturoi?

Varză murată la butoi

Varza se lasă vreo 15 zile afară, s-o bată bruma, s-o frăgezească. (...) Pe fundul butoiului, care e pus în pivniță, se presară mai întîi un strat de sare, foi de varză, ceva cimbru, mărar, boabe de porumb și cîteva felii de gutui. Căpățînile de varză se curăță de foi rele și se și scobesc pe cocean (...), se presară sare pe fiecare varză, se mai potrivesc rădăcini de hrean (...) și se pun alte verze, strat după strat, pînă se umple butoiul. (...) E bună deja la trei săptămîni.

(...) Imaginați-vă, de Sf. Vasile, la o friptură de ceafă de porc cu piure de cartofi și pîine de casă, un castron cu murături umede, sclipind: gogoșarii roșu, conopida alb, castraveciorii verde, morcovii morcoviu, gutuile auriu, feliile de pepene pestrițiu – totul luminînd a sărbătoare, bucurînd casa cu miros de țelină și mărar. Nu-i așa că merită să trăiești (bine!)?!

(Radu Anton Roman,
Bucate, vinuri și obiceiuri românești,
Editura Paideia, 1998)

Adina POPESCU

Unde sînt zacuștile și țuicile de altădată?

Se întîmpla într-un orășel anonim din Ardeal care nu avea mai mult de 10.000 de locuitori, calea ferată se oprea acolo – ultima haltă a trenului personal care venea de la Oradea, dincolo de ea începeau munții. Se construiseră blocuri comuniste cu patru etaje, însă nu se „inventase" termoficarea și pe atunci nu existau centrale termice de apartament, așa că toată lumea se încălzea cu lemne, stive întregi de lemne se înălțau, toamna, în spatele blocurilor, apoi erau adăpostite prin garaje, unde arareori se mai găsea și cîte o Dacie veche, tot pe butuci. Din nou toamna, toată suflarea feminină a orașului se aduna în jurul unor plite imense – plite comune, le spuneau –, alimentate cu aceleași lemne de prin pădurile din jur, ca să coacă vinetele și ardeii. Grămezi întregi de vinete cumpărate aproape pe degeaba de la mica piață din apropiere. Nu se găseau unt, carne și salam, în schimb legumele erau ieftine și proviziile necesare. Vremea zacuștii era o sărbătoare în sine care se repeta an de an și, la fel ca alte evenimente asemănătoare, dădea un ritm orașului, marca o trecere de anotimp. Totul se desfășura conform unei bune organizări, la fel cum se întîmplă și cu nunțile din Ardeal – orice nuntașă/nănașă/fină de profesie are un carnețel în care își notează unde a fost, cît a dat, cît a costat meniul, unde mai trebuie să meargă, pentru că și nunțile sînt, în fond, o obligație, eu vin la tine, după care vii tu la mine. Existau carnețele și în cazul zacuștii colective, cu programări la plită, pe zile, pe ore, deși oricum toate stăteau acolo de dimineață pînă seara cîteva zile la rînd, așteptînd în picioare sau cele mai în vîrstă pe scăunele din alea mici, pliante, de pescar, să isprăvească cea de dinainte, era în același timp și un prilej de bîrfă colectivă. Nunțile despre care povesteam se puneau la cale tot acolo, se discuta despre te miri ce, în vreme ce un fum subțire, albăstrui, nu unul greu și încărcat precum cel de grătar, se ridica deasupra blocurilor comuniste jupuite. Mi-amintesc zumzetul subțire al vocilor de femei întretăiate, taca-taca, în timp ce mîinile nu le stăteau o clipă, întorceau vinetele de pe o parte pe alta pînă se făceau negre ca tăciunele, după care începeau deja să le pigulească, nici nu mai conta care ale cui erau, de fapt era vorba despre întrajutorare, despre supraviețuire. Apoi zacuștile începeau să fiarbă ore în șir în niște cazane mari din tablă și abia atunci apărea concurența și se făcea schimb de rețete, una și aceeași, în fond, cu mici variațiuni, mai multe boabe de piper, mai puține frunze de dafin, mai pune ulei, că dacă nu e uleioasă nu ține, dar uleiul e scump și nu se găsește, femeile se agitau în jurul cazanelor prin aburul gros de fiertură, printr-un hocus-pocus apăreau și borcanele recuperate de prin căminele copiilor care erau la facultate la Cluj sau la Timișoara, acum erau spălate, curate, străluceau în lumina încă generoasă a unui soare de octombrie, totuși mai spre seară se lăsa frigul, mamă-mare, pune pe tine un flanel, că dup-aia te plîngi că te dor șalele! Aveam 6-7 ani și totul mi se părea o vrăjitorie, un soi de ritual șamanic, niște femei care țopăiau în jurul focului și făceau incantații. Și bărbații ce făceau în tot acest timp? – mă veți întreba. De obicei, bărbații „cuminți" care nu erau la crîșmă, pentru că preferau o viață mai sigură, mai domestică („Dacă mai bei, nu-ți mai gătesc!" e o replică pe care am auzit-o sub diferite forme în Ardeal), cărau. Cărau obedienți saci întregi de vinete, de gogoșari, de ceapă, apoi cărau borcane goale și pline dintr-o parte în alta, urcau și coborau întruna pe scările blocurilor de patru etaje, mișunau ca furnicile, uneori mai aveau grijă de focul de sub plite, dar niciodată nu stăteau la discuții, era sub demnitatea lor de bărbați să ia partea la toată cleveteala aia. Dar las' că venea și vremea lor, pe la începutul lui noiembrie, cînd se făcea țuica și cînd de plăcere încărcau sacii cu prune în Dacii deja burdușite, cei care aveau de gînd să producă „industrial" (adică să le ajungă pînă la primăvară și să mai dea și la alții), tocmeau cîte o căruță, pentru că țuica nu se „producea" niciodată în spatele blocurilor comuniste și sub ochii nevestelor care puteau să-i supravegheze de la balcoane, exista mereu cîte un cazan misterios, cel mai bun cazan, într-un sat îndepărtat, și întreaga operațiune dura o zi întreagă, atunci își permiteau și ei să vină beți acasă, că deh, de la abur, de la damf, te îmbeți ușor. Așadar, venea și vremea celuilalt trib să se desfășoare, iar proprietarul cazanului era un soi de maestru de ceremonii, stătea beat non-stop de prin octombrie pînă spre final de noiembrie, cînd focul de sub cazan era deja stins și nimeni nu mai avea nici o prună, abia atunci se trezea, încerca să se dreagă cu ceva moare, căci nevasta pusese de mult varză la murat, se apropiau sărbătorile și vremea sarmalelor. Dacă momentul zacuștii colective a fost unul care mi-a marcat copilăria (habar n-am dacă se mai practică acest obicei în orașele mici din Ardeal), la țuică am fost pentru prima dată anul trecut, la marginea unui sat unde întorceau căruțele și exista o șandrama pînă la care înotai prin noroaie. Zacusca e vrăjitorie, țuica e alchimie pură, cu alambicuri și picurători, însă, în principiu, ritualul e cam același. Și aici există programări, chiar dacă bărbații nu-și mai pierd timpul să-și noteze pe carnețele, cum o să uite ei tocmai ziua cea mare? În fața șandramalei așteaptă mai mulți să se gate jinarsul ăluia de dinainte și între timp degustă din diverse licori care diferă doar prin calitatea prunelor, proprietarul cazanului primește cotă parte de la fiecare și îi servește pe ceilalți mușterii. Stau în picioare în zloată ore, zile, fumează și dau țoiuri pe gît, vorbesc despre beneficiile „produsului", dacă stai să-i asculți jinarsul capătă dimensiuni mitologice, e panaceu universal. Îl știi pe cutare care a avut ulcer de voiau să-l opereze de urgență la Cluj și nu s-a lăsat, că nu ajunge el la cuțit? Două săptămîni a băut dimineața pe stomacul gol jinars de prune cu miere de albine, miere curată, nu așa, și n-a mai avut nici pe dracu'. Îl știi pe moșul ăla pe care îl durea un picior, abia mai putea să meargă de șontorog ce era? Jinars de prune, cam juma' de kil pe zi și frecție cu jinars de prune la piciorul bolnav, acum moșul îți dansează la nuntă. Dar ăla care avea albeață la ambii ochi, vedea totul ca prin sită? Tot cu jinars de prune s-a dres, nu știu cum a făcut, s-o fi spălat pe ochi, l-o fi băut, să-l întrebăm. Matale cîți ani îmi dai? – mă întreabă proprietarul cazanului-minune. Zic 70, ca să-l flatez, deși arată de mai mult. „Optzeci și doi de ani fac în ianuarie! Și n-am avut în viața mea o boală care să mă pună la pat, n-am mai fost la doctor de cinci ani, iarna o răceală nu fac... să vă zic care e secretul?" Nu, nu trebuie să-mi spună, pentru că e la mintea cocoșului – jinars de prune.

În general, cele două triburi, femei și bărbați, se tolerează reciproc, atît zacusca, cît și țuica sînt de fapt prilejuri de a se mai separa unii de ceilalți și de a le da sentimentul de apartenență la un grup. Așa a fost de cînd lumea, o lume veche pe cale să se piardă mai ales în orașele mari. Doar prin Obor, toamna, mai bîntuie spiritul zacuștii, al țuicii, al murăturilor, mai vezi bărbați care cară saci și femei care cumpără borcane goale. Unul dintre locurile mele preferate este cel al murăturilor, în clădirea mică de la capătul pieții unde pute a varză acră de-ți mută nasul. Aici găsesc mereu doi bătrîni, un el și o ea care vin tocmai de la Rădăuți cu castraveții lor murați perfecți, nici prea acri, nici prea sărați, nici fleșcăiți, mai degrabă cronțănitori. Cumpăr mai mereu de doar 5 lei, dar se bucură că mai trece cineva pe la ei, în acel colț uitat al pieței, îmi dau zeamă de varză pentru ciorbă pe gratis. Mă întreb oare de ce vin tocmai de la Rădăuți ca să-și vîndă castraveții în Obor. Poate castraveții în sine sînt doar un pretext și e altceva la mijloc – nevoia de a-și găsi un rost, de a avea o utilitate, o călătorie care le dă vieții lor un sens acum, spre final. E la fel ca atunci cînd primești un borcan cu zacuscă sau cu dulceață de la o bunică, o mătușă sau chiar de la o femeie de la țară care nu îți este nici un fel de rudă, însă simte nevoia să-ți dăruiască ceva. E multă dragoste acolo, în borcanul acela.

„Murăturile, ca și vinul roșu, au darul să ușureze drumul fripturilor."

RADU ANTON ROMAN

Cosmin DRAGOMIR

Curatorul de zacuști

Cum de ceva timp mă preocupă identitatea gastronomică națională, ca sumă de specificități regionale, locale ori microlocale, am tot organizat dezbateri pluridisciplinare de profil că, poate-poate, ne dumirim și noi ce avem special la raionul *food & drinks*. Că gastronomiile sînt subcontinentale, cu nenumărate puncte comune, se știe, deși, la noi, „excepționalismul negativ românesc" transpiră prin toți porii comentatorilor cu cont de Facebook și acces la tastatură. Ne inventăm laboratoare secrete prin Bucegi, tuneluri pe sub Marea Neagră și încă îl citățm pe Pavel Coruț, dar cînd vine vorba de sarmale, mici ori ciorbă sărim ca arși cum că nu sînt ale noastre, cum că Deceneu nu a mîncat umplături, cîrnăței fără mațe ori zămuri. Frica de plagiat a românilor se vede doar în asumarea paternității unui rețetar tradițional, în rest lucrări de licență și doctorate copiate de pe Wikipedia cu duiumul.

„Mare e grădina ta, Doamne, și pe toată o murăm."

Principalul argument este etimologia, dar acesta este superficial și facil de demontat. De exemplu, slavul *zacuscă,* dar care, la origine, desemnează o gustare, nu o tocană de legume. Ce îi lipsește zacuștei comune ca să devină românească? Indicația geografică (protejată ori ba). Dacă pe meniuri, la traducere, am scrie *„zacuscă – romanian vegetable spread"*, am arăta că a noastră e diferită de a altora. În restaurantele americane, celebra New York Pastrami e trecută *„romanian pastrami"*, pentru că istoria spune că acea rețetă a traversat Atlanticul odată cu imigranții evrei de prin Bucovina. Sau ce ziceți de restaurantele ungurești care listează pe meniu *„brassoi apropecsenye"*, care înseamnă friptură brașoveană și pe care, la noi, doar pe la Bistro de l'Arte o mai poți găsi?

Unde s-a pierdut *„à la roumaine"* prin care ne-am putea făli și noi cu mîncăruri pe care, timp de zeci ori sute de ani, le-am adaptat ADN-ului nostru culinar, în cuhniile boierilor ori ale țăranilor înstăriți? Pentru că micul nostru, devenit mititel după ce sfîrîie pe grătar, ori ciorba noastră de burtă, ori felurite zacuști au în comun cu verișorii și verișoarele de prin vecini doar numele de familie (și ăsta dacă nu a fost schimbat după vreo căsătorie), niște strămoși comuni și o tehnică de bază asemănătoare. Nepoții fraților gemeni identici nu mai seamănă între ei. Se recunosc, se salută, dar fiecare e „cu aia a mă-sii".

Să revenim însă la chemarea dintîi a coordonatorului de dosar dilematic: cămara. Bunica iubitei mele este din Balaci, comună învecinată cu Siliștea Gumești, în nordul Teleormanului. La magazinul din colțul uliței cu strada mare comerciantul face dever bun din vînzarea de conservăraie: pateuri, bulioane, roșii pasate, roșii cuburi, roșii în suc propriu, zacuști, castraveți în saramură, castraveți în oțet, gogoșari murați, gogoșari umpluți cu varză, ciorbă de burtă, de fasole, de vacă, *à la grecque,* mazăre cu pui, cu porc, fasole cu ciolan, cu costiță, cu cîrnați, sarmale, gulaș, apoi urmează gemurile, dulcețurile, compoturile ș.a.m.d. Mamaie are 82 de ani și anul acesta tot a umplut peste 50 de sticle de Grolsh cu bulion. Și niște sute de borcane cu alte delicatețuri, compară prețul, compară cantitatea și nu calitatea. Pentru că sîntem săraci, dar – aici e buba mare – pentru că și cei care își permit sînt neinformați.

Mă întreb cam cît ar costa un borcan de murături de Blăgești (județul Bacău, la limita cu Neamț), unde țăranii își aduc apă salinizată natural de la izvoarele din munte, cu căruța și cu cîrca. Cam cît aș da eu pe un borcan cu pepeni galbeni murați (specialitate dobrogeană), că „bălesc" la ei de vreo trei ani, de cînd am aflat prima dată și încă nu mi-am făcut pofta (dacă știți cumva vreo sursă, roguvă, dați-mi de știre)?

„Mare e grădina ta, Doamne, și pe toată o murăm", îmi comenta amica Ileana Braniște, bucătar, la o postare din toamna anului trecut. Tot ea, dar și Nico Lontras, mi-au adus mere murate. Ce minunăție dispărută, poate cu această ocazie să devină pe cale de reapariție.

Pare că ar fi o rețetă specifică evreilor din Moldova. Cel puțin acolo am găsit cele mai vechi mențiuni. Mai mult, erau atît de îndrăgite de copii încît se dezvoltase un comerț ambulant cu ele. O poveste o găsim în volumul *Evreii din Tîrgu Cucului de altădată* de Ion Mitican, Editura Tehnopress, Iași 2005. Sînt menționate

© D. Călinescu

„Orice se poate pune la murat."

RADU ANTON ROMAN

„Afară de aceste murături, mie nu-mi trebuie altă răsplată decît să mă pomeniți și să-mi puneți și mie un praznic la călindar... „

GEORGE TOPÂRCEANU, „Minunile Sf. Sisoe"

de două ori, iar un pasaj este edificator pentru instrucțiuni: „Merele murate erau o altă delicatesă a negustorilor din Tîrgul Cucului. Alese, dragălite, învelite în frunze de plante aromatice, toamna cînd se așezau în butoaie, se scoteau la consum în zorii primăverii. Purtînd cîte o cofă cu povara trudei și speranța vieții lor, colindau străzile Iașilor strigînd gutural și adesea răgușiți din cauza frigului care mai ținea în chingi tîrgul: «Meeere!, Murateee meeeere!» Atunci, între iarnă și primăvară era sezonul lor și strigătul «Mereee murateeee» răsuna pe toate străzile. La auzul acestor cuvinte copiii ieșeau împușcați din case sau din heidere și cumpărau pofticioși mogîldețele gălbui ce purtau gustul întregii toamne: de măr, țelină, hrean, mărar, pătrunjel și toate aromele grădinilor bogate". O altă menționare: „Pe aici, pe strada Lecca, veneau și se scurgeau spre ulița prăvăliilor căruțele țărănești. (...) Mai erau și «prăvălii» de alviță, mere murate, mărunțișuri și vechituri, unde numai ochiul ager și încăpățînat al țăranului reușea să descopere, cînd nu te așteptai, niscaiva pantaloni ferfenițiți «cu vipușcă» sau o curea cu catarama". (Paul Anghel, *Arpegii la Siret – itinerar moldav,* Editura Tineretului, Bucuresti, 1964). Și, în fine, o alta: „Dar și pictorul, cu ce intuiție și cu cîtă putere de sinteză vede și recheamă toată străvechea seminție a lui Israel în privirea unui biet vînzător de mere murate de pe ulițele Lembergului! Multe se vor discuta pînă să-și ia locul lor printre lucrurile pe care obișnuim să le numim eterne. Ceea ce se va așeza însă fără nici o discuție alături de tot ce mîna omenească a creat mai viu și mai profund adevărat pe lume va fi «Ovreiul lui Grigorescu»" (Alexandru Vlahuță, „Pictorul Grigorescu").

Acum, la final de articol, trebuie să mai menționez două lucruri: leușteanul și gogoșarii, care reprezintă două mărci gastronomice specifice nouă prin frecvența de consum. În puține alte țări veți întîlni o legătură atît de strînsă cu cele două ingrediente.

Curatorul de zacuști este titlul unei cărți pe care o pregătesc pentru publicare în 2019 și unde, probabil, își va face loc și acest text.

Cosmin Dragomir, *gastroart.ro.*

Sever VOINESCU

La ce folos dulcețuri? La ce folos murături?

Cum adică? Le mîncăm, nu? Ca atare sau le folosim ca ingrediente, ca de pildă dulcețurile pentru a complini deserturi ori murăturile pentru a deschide noi orizonturi salatei boeuf. Doar că românul, fire creativă, născut poet, cum știm, le dă și alte întrebuințări. Spre-o pildă, să ne amintim de această vizită, povestită de I.L. Caragiale.

„M-am dus de Sf. Ion să fac o vizită doamnei Maria Popescu, o veche prietenă, ca s-o felicit pentru onomastica unicului său fiu, Ionel Popescu, un copilaș foarte drăguț de vreo opt anișori. N-am voit să merg cu mîna goală și i-am dus băiețelului o minge foarte mare de cauciuc și foarte elastică. Atențiunea mea a făcut mare plăcere amicei mele și mai ales copilului, pe care l-am găsit îmbrăcat ca maior de roșiori în uniformă de mare ținută...“ Se servește, după moda vremii (frumoasă modă!), dulceață și cafea. *„După ce am luat dulceața, mă pregătesc să sorb din cafea...*

– Nu vă supără fumul de tutun? întreb eu pe madam Popescu.

– Vai de mine! La noi se fumează... Bărbatu-meu fumează... și... dumnealui... mi se pare că-i cam place.

Și zicînd „dumnealui“, mama mi-arată rîzînd pe domnul maior.

– A! zic eu, și dumnealui?

– Da, da, dumnealui! să-l vezi ce caraghios e cu țigara-n gură, să te prăpădești de rîs... ca un om mare...

– A! asta nu e bine, domnule maior, zic eu; tutunul este o otravă...

– Da' tu de ce tragi? mă-ntrerupe maiorul lucrînd cu lingura în cheseaua de dulceață...

– Ajunge, Ionel! destulă dulceață, mamă! iar te-apucă stomacul...

Maiorul ascultă, după ce mai ia încă vreo trei-patru lingurițe, apoi iese cu cheseaua în vestibul.

– Unde te duci? întreabă mama.

– Viu acu! răspunde Ionel.

După un moment, se-ntoarce cu cheseaua goală...“

Vizita dlui Caragiale este plină de momente dramatice. În fine, oaspetele se retrage.

„Mi-am pus șoșonii și paltonul și am plecat. Cînd am ajuns acasă, am înțeles de ce maiorul ieșise un moment cu cheseaua în vestibul – ca să-mi toarne dulceață în șoșoni.“

Dacă dulceața poate avea întrebuințări neașteptate cînd ajunge pe mîna unui copil prost crescut, murătura poate avea doar întrebuințări serioase, în mintea adulților. Chiar foarte serioase. Iată, de pildă, ce găsim pe unul dintre multele site-uri medicale (www.sfatulmedicului.ro)

„Pe lîngă faptul că au gust minunat, murăturile sînt un adevărat medicament.

Acestea au numeroase beneficii pentru sănătate și pot ajuta la buna funcționare a organismului. Mare atenție însă la modul de preparare. Murăturile sănătoase nu trebuie să conțină prea multe ingrediente sau adaosuri, ci doar apă și sare. Sînt contraindicate oțetul sau zahărul. Prin fermentare, legumele dau naștere la bacterii sănătoase, care ajută la reglarea microflorei și la întărirea imunității. Astfel, murăturile atenuează alergiile și sînt anticangerigene, deoarece reduc inflamațiile din organism.

Varza murată, ideală pentru detoxifiere. *Varza murată este ideală pentru curele de slăbire. Aceasta ajută la buna detoxifiere a organismului, iar datorită conținutului mare de vitamina C, întărește sistemul imunitar. De asemenea, datorită conținutului mare de fibre și minerale, varza murată ajută digestia și la buna funcționare a tractului digestiv, prevenind astfel constipația. Atenție însă la alimentele pe care le consumi alături de murături. Se recomandă ca acestea să fie servite lîngă cartofi sau carne, pentru a ușura digestia.*

Mărarul și usturoiul, ideale în murături. *Pentru a crește beneficiile murăturilor pentru sănătate, este recomandat ca lîngă acestea să fie adăugate mărar și usturoi. Mărarul are flavonoide, cu rol de regenerare a țesuturilor, în timp ce usturoiul ajută la echilibrarea bacteriilor în organism. De asemenea, boabele de muștar ajută la prevenirea balonării.*

Murăturile ameliorează ulcerele și gastritele. *Datorită conținutului mare de acid lactic, așa-numitele bacterii „prietenoase“, murăturile sînt ideale pentru ameliorarea problemelor digestive, precum ulcerele sau gastritele.*

Murăturile, ideale în afecțiunile hepatice. *Pentru că au un conținut mare de antioxidanți, fibre și substanțe hepatoprotectoare, murăturile ajută și la o bună detoxifiere a ficatului.*

Murăturile previn afecțiunile respiratorii. *Murăturile se consumă în special în sezonul rece, deoarece ajută foarte bine la prevenirea răcelii sau a gripei. Enzimele și antioxidanții pe care acestea le conțin au proprietăți imunostimulante, ajutînd pe timp de iarnă atît la combaterea, cît și la prevenirea afecțiunilor respiratorii.*

Murăturile te întineresc. *Murăturile sînt ideale și pentru menținerea sănătății pielii. Datorită rolului lor de detoxifiere, murăturile previn îmbătrînirea pielii și întîrzie apariția ridurilor.*

Murăturile previn cîrceii. *Zeama de varză este indicată persoanelor care au activități fizice intense. Numeroase studii au demonstrat că zeama de murături este eficientă în combaterea și prevenirea cîrceilor.“*

Calofilii nu au de ce să se simtă iritați de repetarea atributului „ideal“. După cum vedeți, de la cancer la cîrcei și de la gastrite la riduri, murăturile luptă de partea bună a vieții. Sînt, cu adevărat, ideale! Totuși, istoria a dovedit că idealurile pot fi foarte dăunătoare uneori. Orice ideal, cu alte cuvinte, are contraindicații. Aceeași sursă nu uită să le precizeze – doar e vorba despre medici...

Contraindicații. *Atenție însă, murăturile nu sînt indicate tuturor persoanelor. Cei care suferă de afecțiuni precum boli renale, hipertensiune, insuficiență cardiacă, diabet de tip I și II, retenție de apă sau au frecvent dureri de cap sau migrene trebuie să evite murăturile. De asemenea, persoanele care suferă de steatoză hepatică ar trebui să consume cu moderație murături dulci, dar și gravidele cu preeclampsie.“* Acum, vorba aceea, *dixit et salvavi...*

Totuși, nu se poate înțelege bogăția relației românilor cu alimentele fără să reflectăm un pic la metaforizarea lor. Murătura și dulceața sînt, de pildă, foarte folosite în caracterizarea unor persoane. Spunem, adesea, despre cîte cineva că „este o murătură“. Perfect sinonim cu „este o acritură“. În general, o asemenea caracterizare este conotată negativ: cu „o murătură“ nu-i plăcut să ai de-a face. Preferi, evident, „o dulceață de om“. Totuși, sînt situații de viață în care „murătura“ este nu doar indicată, dar și necesară. Singura necesară! Că tot am văzut ce proprietăți „ideale“ are, să ne amintim împreună un episod din istoria recentă a României, povestit de Monica Macovei. Ea, ministru al Justiției fiind, avea de ales dintre mai mulți candidați pe noul șef al Direcției Naționale Anticorupție. A apelat la un psiholog. Povestește pentru un post de televiziune chiar Monica Macovei. *„De exemplu, la Daniel Morar, psihologul mi-a spus – pe el* (pe Daniel Morar – n. m.) *îl enervează de cîte ori aude asta: «Omul ăsta e acru ca o murătură, nu va socializa cu nimeni». Și eu am spus: asta ne trebuie, un procuror-șef nu trebuie să socializeze cu politicieni! Și, în general, cu cît mai puțină lume.“* Sînt, așadar, funcții importante care cer „murături“. Îmi place să evoc acest episod, ținînd în plus cont că Daniel Morar a fost un foarte bun șef al DNA, pentru a sublinia că „murăturile“ omenești, chiar dacă sînt cel mai adesea neplăcute, sînt nu de puține ori indispensabile.

Dimpotrivă, cu dulceața e cu totul altceva. Ne dorim mereu să fim în preajma cuiva care este „o dulceață“. De ei e nevoie oriunde (mai puțin în acele cîteva funcții în care, totuși, „murăturile“ sînt preferabile. Dar să nu se repezim! Și „dulceața“ are ambiguitățile ei. Am recitit recent „Sărmanul Dionis“ și, printre alte descoperiri (cu fiecare lectură din Eminescu descoperi cîte ceva nou!), am remarcat utilizarea „dulcței“ în cîteva moduri cel puțin neașteptate.

Așadar, la un moment dat, despre Dionis, zice: „Fața era de acea dulceață vînătă albă ca și marmura în umbră, cam trasă fără a fi uscată, și ochii tăiați în forma migdalei erau de acea intensivă voluptate pe care o are catifeaua neagră“. Mai jos, despre portretul tatălui lui Dionis, la vîrsta proaspetei tinereți, aflăm: „Ochii cei albaștri ai copilului erau așa de străluciți, de un colorit atît de limpede și senin, încît păreau că privesc cu inocența, cu dulceața lor mai femeiască asupra spectatorului“. În fine, despre maistrul Ruben: „Arătarea lui era liniștită – dar nu blîndă; numai în împrejurul gurii musculoase se vedea o dulceață amărîtă de îndoieli“. Și, după ce îi scrie scrisoarea Mariei, Dan simțea că „...totuși o speranță de-o dureroasă dulceață, deșartă, dar singură, îi amețea sufletul...“.

Eminescu este, indiscutabil, unul dintre cei mai rafinați mînuitori de limbă română dintre toți „nativii“ care s-au născut și se vor naște vreodată. Să ne bucurăm, așadar, de dulceața limbii sale!

„Era cîntăreț vestit.
Și murăturile foarte mult
îi plăceau. Mai ales dacă era
cam răgușit, le bea cu gălbenuș
de ou și i se dregea organul,
încît răsunau ferestrele cînd
cînta Mîntuiește, Doamne,
norodul tău!“

ION SLAVICI,
„Popa Tanda“

„Sarmalele se fac și cu varză
acră, dar cele făcute cu varză
dulce nu numai că au un gust
mai fin, dar fac reverența
oricărui vin de clasă mare.
O sarma de varză acră în fața
unui Chambertin,
Romanée-Conti sau Nuits
St. Georges evocă imaginea
grotescă a unei spălătorese
cu picioarele goale
și mănecele sumese,
pregătindu-se să execute
o gavotă cu un marchiz
cu peruca pudrată pe o arie
de Lulli“.

PĂSTOREL TEODOREANU

Matei PLEȘU

Kimchi – fervoarea verzei

Cînd cineva strigă „Pute a varză!“ sau „S-a acrit laptele!“, te gîndești, în primă instanță, că e o veste rea.

Perceperea unui miros ca fiind dezagreabil face parte din mecanismele instinctului de conservare. Sîntem alcătuiți în așa fel încît să simțim, chiar și olfactiv, pericolele, stricăciunea, boala și otrava: fugim, cum ar veni, cînd „se împute treaba“, fugim de moarte și de mirosurile care o vestesc. Și totuși, murăturile, cu izul lor fetid, reușesc să ne atragă. Poate fiindcă știm de unde vine mirosul. Duhoarea de picioare nespălate, bunăoară, venind dinspre un necunoscut, poate stîrni silă și indignare – sau, dimpotrivă, poftă și simpatie, cînd știi că individul are în sacoșă o bucată de Roquefort.

În cazul murăturilor nu este vorba despre moarte. Savanții au descoperit abia tîrziu, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, că fermentația (veche de cînd e lumea) nu e ceva pur chimic, ci e un proces viu, datorat, printre altele, unor microorganisme misterioase, aflate pretutindeni, în aerul pe care îl respirăm, numite „drojdii“ – în greacă, *zyme* (din *zéo,* „a fierbe“), de unde și „enzimă“ (ceea ce se află în drojdie), „azimă“ (aluat fără drojdie, nedospit) sau „zimologie“ (știința fermentației). „Ferment“ și „fermentație“ provin și ele dintr-un cuvînt care înseamnă „a fierbe“ (latinescul *fervo).* Drojdia și fierberea sau fermentația sînt, iată, strîns legate – în vorbă și în fapt.

© D. Călinescu

La o primă vedere, s-ar putea crede că, pusă la murat, leguma „moare“, pălește și își pierde lăudata prospețime; dar, atinsă de fermentație, ea capătă o viață nouă și lungă, dacă nu veșnică: în vreme ce laptele proaspăt ține, la rece, două-trei zile, cel acrit se păstrează săptămîni întregi, iar murăturile sînt bune luni de zile și chiar ani, în cazul *kimchi*-ului. Ceea ce gospodarii numesc, prozaic, „conservare“ s-ar putea numi „viața de după moarte“ a legumelor.

Kimchi e, așadar, viața de apoi a verzei. Sau, altfel spus, varză murată în stil coreean. Pe lîngă varză (din cea lungă, „chinezească“), apă și sare, *kimchi* conține din belșug usturoi, ghimbir, *gochugaru* (boia grunjoasă de ardei iute, care colorează totul în roșu aprins), fructe dulci (zahărul sporește fermentația), verdețuri (ceapă verde, țelină verde, frunze de muștar) și *jeotgal* (creaturi marine sărate-fermentate: creveți, scoici sau anșoa, după regiune și anotimp). Rostul acestora din urmă nu e să adauge un gust pestos murăturilor, și așa puturoase, ci să accentueze, să potențeze savoarea întregului. Din același motiv, vechii greci condimentau mîncarea cu *gáros* (sos de pește fermentat), numit de romani *garum,* iar gospodinele din ziua de azi folosesc „vegeta“ (glutamat de sodiu). De fermentația *kimchi*-ului se ocupă, alături de drojdii, numeroși bacili, coci și microbi benigni, unii dintre aceștia – *Weissella kimchii, Lactobacillus kimchii, Leuconostoc kimchii* – existînd doar în *kimchi. Kimchi*-ul „roșu“, de varză, e varianta clasică. Există zeci de variațiuni, cu sau fără boia roșie *(kimchi* „alb“), din ridichi, din napi, castraveți, frunze de muștar etc. Orice se poate, în fond, mura.

Kimchi *e, așadar, viața de apoi a verzei.*

Admitem că mirosul de *kimchi* – pregnant, intens, inconfundabil – e o savoare din categoria *„love it or hate it“.* Și totuși, mirosul greu, putrid-mîlos de varză acră și de pește fermentat e contrabalansat ingenios de notele înalte, proaspete, iuți ale aromelor de usturoi, boia de ardei și ghimbir. În apărarea miasmelor, amintim că scatolul, substanța chimică responsabilă pentru mirosul fecalelor, se folosește în parfumerie. Diluat suficient, scatolul miroase, nici mai mult, nici mai puțin, a roze, și se găsește, bunăoară, în *Peau de Bête,* un parfum intrigant și prețios al casei Les Liquides Imaginaires.

Tradițional, „la țară“, *kimchi* se păstrează în vase mari de lut ars, care se îngroapă în pămînt, pînă la nivelul capacului. La oraș, cele mai multe gospodării, oricît de aseptice și de moderne, au un răcitor special pentru *kimchi,* cu temperaturi mai scăzute și cu o umiditate mai ridicată decît frigiderele obișnuite – condiții ideale pentru păstrarea îndelungată a murăturilor.

V-ați putea imagina o țară europeană care să aibă un Institut Național al Murăturii, cu departamente dedicate verzei, gogonelelor, gogoșarilor și cornișonului? Ei bine, ca să vă dați seama ce chestiune serioasă e *kimchi* în Coreea, orașul Gwangju găzduiește prestigiosul institut WiKim (World Institute of Kimchi), o instituție națională, bugetată generos, cu vaste proiecte de cercetare – de la biochimia și microbiologia *kimchi*-ului la marketing și industrie alimentară.

Zei „agriculturali“ – ai grînelor, ai vinului și berii – există în toate culturile lumii. Dar un protector „specializat“ al miraculoaselor drojdii, al fermentației și al murăturilor pare să lipsească. Ca să facem dreptate, am numi-o ca ocrotitoare a legiunilor de drojdii care ne înconjoară, eficient și invizibil, pe enzimatica Zyme. Iar murăturile și acrelile de tot felul le-am lăsa în seama lui Zéo, zeul fervent al fermentației.

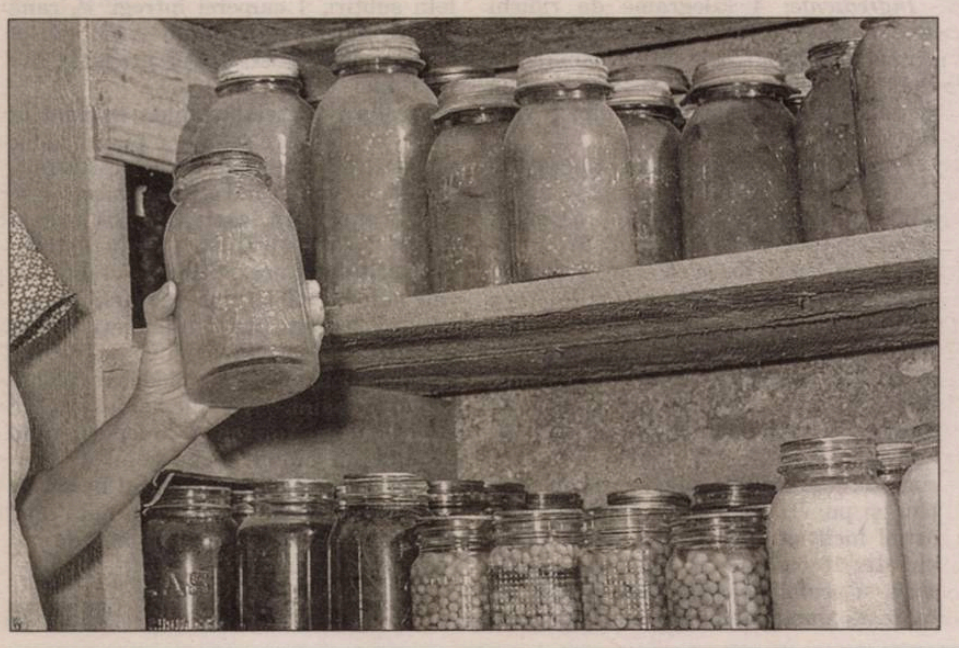

Kimchi, *sufletul bucătăriei coreene*

Kimchi este un fel de mîncare tradițional coreeană, din legume murate – varză, ridiche și castravete, asezonate cu pulbere de piper roșu, usturoi, ceapă verde, ghimbir și fructe de mare sărate și fermentate. Cu peste un mileniu de tradiție, *kimchi* nu e doar un aliment gustos, ci este considerat, la nivel mondial, a fi extrem de bun pentru sănătate, conținînd o concentrație mai mare și o gamă mai largă de acid lactic decît orice alt tip de aliment fermentat. Asta se explică și prin faptul că, în timpul preparării, suferă două etape: una de sărare inițială și a doua, secundară, de condimentare. *Kimchi* este bogat în substanțe funcționale și bioactive, cu efecte remarcabile de imunitate, anticancer, trombolitice și antiîmbătrînire. De fapt, *kimchi*-ul a fost selectat ca fiind unul dintre cele cinci alimente cele mai sănătoase din lume de către *Health,* o revistă americană axată pe sănătate și deținută de Time Inc (www.health.com).

Un sondaj realizat în 2000 a arătat că există 336 de soiuri de *kimchi,* fiecare cu ingrediente variate și metode de gătit diferite. Pe măsură ce dietele se schimbă, odată cu accesul la o varietate mai largă de alimente, noile soiuri de *kimchi* sînt preparate prin utilizarea creativă a ingredientelor convenționale și neconvenționale. De asemenea, continuă să crească în popularitate folosirea sa ca ingredient al creațiilor culinare moderne, cum ar fi: orez prăjit cu *kimchi, tacchi-kimchi* sau chiar burger-*kimchi.*

Unele dintre cele mai des întîlnire feluri de *kimchi* sînt:

■ *Baechu kimchi* (varza *kimchi)*

Varza coreeană, care e mai întîi sărată și apoi clătită pentru a elimina excesul de sare. Varza este apoi preparată cu praf de ardei iute roșu, usturoi zdrobit și ghimbir zdrobit, adăugîndu-se și alte ingrediente aromate. *Kimchi*-ul e stivuit în recipiente și lăsat să fermenteze.

■ *Baek kimchi (kimchi* albi)

Ridichea tăiată julienne, pătrunjelul, castanele, piperul roșu și semințele de pin sînt condimentele cu care sînt umplute frunzele de varză coreeană sărate în prealabil. Se numește *kimchi* alb, deoarece se omite adăugarea pulberii de ardei iute roșu.

■ *Kkakdugi (kimchi* de ridiche)

Ridichea coreeană este tăiată în cuburi mici și sărată. Peste ea se toarnă diverse ingrediente, cum ar fi pudra de ardei iute, usturoiul zdrobit și ghimbirul zdrobit, după care e lăsat să fermenteze.

■ *Oisobagi (kimchi* de castraveți)

Castraveții sînt mai întîi tăiați și apoi scobiți la mijloc. Bucățile de castraveți, care sînt umplute mai apoi cu o combinație de șalote tocate, usturoi zdrobit, ghimbir zdrobit și pulbere de ardei iute, sînt puse în containere de plastic și lăsate să fermenteze.

(Sursa: onlinelibrary.wiley.com)

Ce și cum mai murăm

mic rețetar de murături

Zucchini murați

Ingrediente: 1 kilogram de zucchini tăiați rondele; 2 căței de usturoi, tocați mărunt; 2 legături de mărar; 4 linguri de sare; 2 linguriță boabe de piper negru; 2 linguriță semințe de muștar; 2 linguriță de jalapeño uscat zdrobit sau chili roșu zdrobit; 1 linguriță de semințe de chimen; 1 cană de apă, plus încă una de apă caldă, după cum este necesar; 1 ½ căni oțet alb; 2 borcane sterilizate de dimensiuni pătrate cu capace și benzi.

Pregătire: Feliați zucchini în felii rotunde de 1/4 inci. Împărțiți usturoiul, mărarul, sarea, boabele de piper, semințele de muștar, jalapeño zdrobit sau chili roșu și semințele de chimen între cele două borcane. Puneți zucchini feliați în borcane. Într-o cratiță medie, combinați apa și oțetul și dați la fiert. Se toarnă uniform lichidul clocotit în fiecare borcan, umplînd orice spațiu rămas cu apă caldă, lăsînd 1 cm de spațiu sub cap. Puneți capacele pe borcane.

Puneți borcanele la frigider. Zucchini va fi gata în 4 ore, deși aroma lor se va îmbunătăți după cîteva zile. Zucchini murat va dura la frigider timp de 1 lună. (HomesickTexan.com)

Acar Timun

Ingrediente: 200 de grame de morcovi; 300 de grame de castraveți persani; 1½ linguriță sare *kosher;* ¾ cană oțet alb distilat; 1 ½ căni de apă; ¼ cană zahăr; 2 șalote mari, feliate în inele subțiri; 1 jalapeño, tăiat în inele.

Pregătire: Tăiați și aruncați capetele morcovilor și castraveților, tăiați legumele julienne și puneți-le într-un bol. Se presară cu sare și se toarnă pentru a distribui uniform sarea. Lăsați-le să stea 10 minute, amestecînd din cînd în cînd.

Tăiați subțire șalotele și jalapeño în inele și dați deoparte. Scurgeți morcovii și castraveții pînă nu mai iese lichid. Transferați totul într-un castron mediu.

Într-o cratiță mică, combinați oțetul, apa și zahărul și dați la fiert, amestecînd pentru a ajuta la dizolvarea zahărului.

Adăugați rondelele de jalapeño peste morcovi și castraveți și turnați peste toate saramura clocotită. Lăsați să se răcească complet, aproximativ 2 ore. Transferați într-un recipient de sticlă sau ceramică și puneți-le la frigider. Murătura este gata a doua zi și se va menține cel puțin 2 săptămîni la frigider. (www.gardensall.com)

„Ideile bune sînt precum murăturile bune: tari, robuste, și al naibii de greu de pregătit."

RUSHWORTH KIDDER

„Foamea face orice murătură să fie bună."

BENJAMIN FRANKLIN

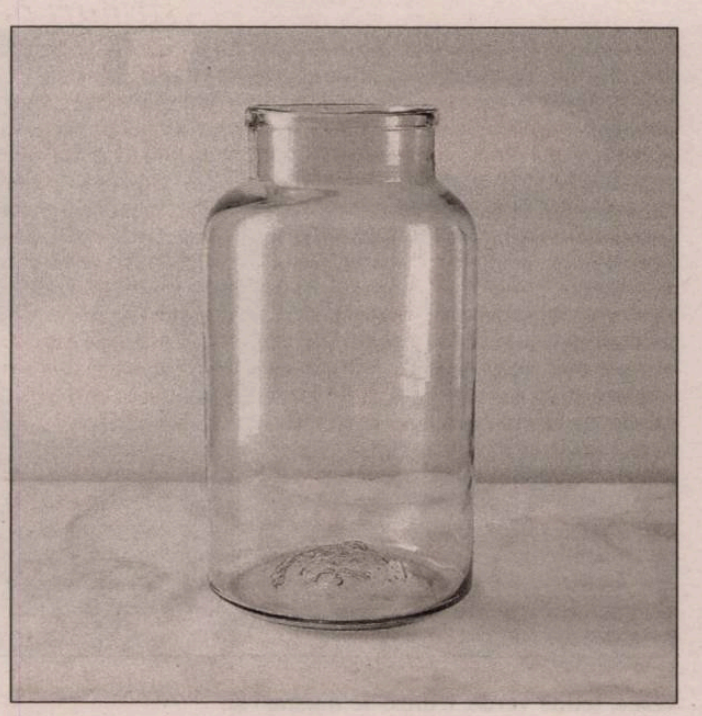

Napi murați

Ingrediente: 3 căni (750 ml) apă; 70 g de sare albă grosieră, cum ar fi sare *kosher* sau sare de mare; 1 frunză de dafin; 1 cană (250 ml) oțet alb (distilat); 2 kilograme de napi, 1 sfeclă mică sau cîteva felii dintr-o sfeclă de mărime obișnuită, descojită; 3 căței de usturoi, descojiți și tăiați subțire.

Pregătire: Într-o cratiță, încălziți aproximativ o treime din apă. Adăugați sare și frunza de dafin, amestecînd pînă cînd sarea este dizolvată. Luați de pe foc și lăsați să se răcească la temperatura camerei. După ce se răcește, se adaugă oțetul și restul de apă. Tăiați napii și sfecla în baghete, cam de mărimea cartofului prăjit. Puneți napii, sfecla și feliile de usturoi într-un borcan mare, curat, apoi turnați saramura sărată peste ele în borcan, inclusiv frunza de dafin. Acoperiți și lăsați să stea la temperatura camerei, într-un loc relativ răcoros, timp de o săptămînă. Murăturile se vor păstra cîteva săptămîni la frigider. (DavidLebovitz.com)

Murătura este gata a doua zi.

Danmuji

Ingrediente: 4 kilograme de ridichi albe, spălate și uscate timp de 3 zile; 2 grame de *chija* (fructe de gardenia); 1½ cană apă; 1¼ cană sare *kosher;* ⅓ cană de zahăr alb; ⅓ ceașcă oțet alb; 1 cană tărîțe de orez.

Pregătire: Zdrobiți *chija* într-o pungă de plastic. Puneți praful într-o tigaie, adăugînd o jumătate de cană de apă, acoperiți și fierbeți timp de 20 de minute la foc mediu. Luați de pe foc și strecurați. Puneți *chija* într-o pînză de tifon, pliată de cîteva ori, cu vîrful legat pentru a face o pungă. Puneți apa în care a fiert *chija* (aproximativ ⅓ ceașcă) într-o cană de măsurare. Adăugați apoi suficientă apă rece ca să completați o cană. Puneți din nou cana cu apă de *chija* la foc. Adăugați sarea, zahărul, oțetul și tărîțele de orez. Amestecați bine și puneți deoparte. Tăiați ridichile astfel încît să aibă o lungime de aproximativ 10 centimetri. Adăugați apa de *chija* și praful de *chija* fiert, puneți totul într-o pungă de plastic cu fermoar pe care o băgați la frigider. După 24 de ore, scoateți ridichile din frigider, masați-le, întoarceți punga în sus și lăsați-o pe dreapta de cîteva ori. Strîngeți din nou punga. Fermentează timp de 1 lună.

Vinete murate

Ingrediente: 5 căței de usturoi; 2 linguriță de sare; 2 linguriță de oregano; 4 vinete mari; 300 ml de ulei de măsline; 50 ml de oțet de vin roșu.

Pregătire: Spălați și curățați vinetele și tăiați-le în felii lungi. Presărați cu sare și lăsați-le deoparte pentru 30 de minute, ca să se înmoaie. Apoi puneți-le la fiert în apă, pentru 2-3 minute, opriți focul și mai lăsați-le în apa fierbinte 15 minute. Scoteți-le din apă și apoi lăsați-le la scurs cel puțin o oră. Puneți vinetele într-un borcan, în care puneți ulei de măsline, oțet, usturoiul pisat, oregano și sare. Sigilați borcanul și puneți-l la fiert pentru 5 minute. Depozitați într-un loc uscat și rece. (www.qbebe.ro)

Fenicul murat

Ingrediente: Bulbi de fenicul spălați și tăiați foarte subțire; 3 părți de apă; 1 parte oțet de mere; cîteva boabe de piper (nu puneți multe căci acoperă cu gustul lor celelalte arome); ardei iute (mic sau mare și tăiat felii); coajă de lămîie, numai partea galbenă (pentru un borcan de 400 ml, coaja de la ½ de lămîie); zahar sau miere (la un borcan de 400 ml, o lingură de miere), sare.

Pregătire: Amestecați apa cu oțetul și restul de ingrediente în afară de fenicul. Le fierbeți pînă dau în clocot. În acest moment adăugați feniculul și lăsați pînă începe să clocotească din nou. Stingeți focul și lăsați să se răcească puțin. Puneți într-un borcan sterilizat feniculul și adăugați lichid cît este nevoie ca să acoperiți, închideți ermetic și lăsați minimum 3 săptămîni pînă să gustați. (www.reteteculinare.ro)

Stridii murate

Ingrediente: 2 duzini de stridii de dimensiuni uniforme (nu prea mari) în lichidul lor (aproximativ 2 kilograme); doi ardei *serrano* roșii, tăiați transversal în felii subțiri; 4 ciuperci întregi; ½ cană oțet de cidru; 1 lingură zahăr; 1 linguriță sare, și după gust; mărar proaspăt sau pătrunjel.

Pregătire: Puneți stridiile și lichidul lor într-o tigaie mare pe care o puneți la foc moderat ridicat, pînă cînd lichidul începe să dea în clocot. Cînd stridiile încep să se urce la suprafață, lăsați să fiarbă încă un minut. Folosind o lingură scoateți stridiile, clătiți, apoi așezați-le într-un bol mic sau adînc, rezistent la căldură, împreună cu ingredientele. Adăugați oțetul, zahărul și sarea în lichidul de stridie, lăsați la fierbere la foc moderat ridicat, reduceți căldura astfel încît amestecul să clocotească ușor și lăsați la foc mic timp de încă un minut. Peste bolul de stridii se toarnă mai apoi lichidul fierbinte. Răciți stridiile timp de 30 de minute, apoi acoperiți și refrigerați cel puțin 24 de ore. (www.epicurious.com)

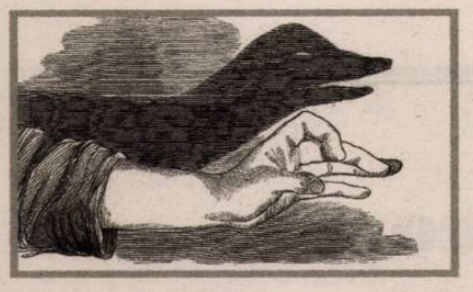

Iaromira POPOVICI

bazar

Timpul, printre degete

– straturi peste straturi –

Nu e o idee bună ca cineva să-ți ceară niscaiva poze vechi. Odată replonjat în lumile de altădată, devine tot mai greu să te extragi de acolo. Cu cît sondezi mai adînc, cu atît găsești mai mult. E ca și cum te-ai fi dus în Valea Plîngerii – unde, chiar dacă nu mori, tot te rătăcești.

Cînd începi să-ți scormonești trecutul, materializat în poze, hîrtii și alte cele asemănătoare, descoperi, de fiecare dată, că nu e doar unul. Că există mai multe trecuturi, cronologic și afectiv vorbind. Inclusiv unele despre care nici nu știai că au glisat spre categoria asta. Încă le considerai ca făcînd parte din prezent.

Am avut mereu relația asta deficitară cu timpul. Mi s-a părut că-l am la dispoziția mea, că e fără sfîrșit, că-mi dă mereu voie să amîn lucruri și să aștept. Că-mi dă mereu cîte o a doua șansă. Și chiar mi-a dat-o, de destule ori. Dar totul într-o determinare clară: sigur, n-ai decît să faci același lucru de cîte ori vrei, dar timpul în care faci asta e același, bine delimitat. Dacă te mulțumești cu repetițiile, OK, e opțiunea ta.

M-am jucat și continui să mă joc, din păcate, în modul ăsta periculos cu timpul: cînd se deschide o nouă zi, mi se pare, uneori, că am totul la picioare. Că prin aburii cafelei de dimineață se simt posibilități nebănuite. Că ziua respectivă se va întinde nemăsurat, dîndu-ți posibilitatea să creezi cît de multe, pe de o parte, și să te bucuri de micile plăceri posibile, pe de alta.

Cîte astfel de zile cu potențial „nelimitat" nu s-au dus, nu chiar pe apa sîmbetei, dar fără a le fi folosit eficient potențialul creativ... Le-a pierdut senzația aia formidabilă că mai e timp, că te mai așteaptă ceva, că încă mai ai „totul" înainte. Că, în fața acelui potențial ce-n clipa aia părea inepuizabil, te simți la adăpost de neantul care, de fapt, pîndește amenințător la ușă. Dar pe care poți să-l ignori în aburii fericirii imediate, oricît de neînsemnată ar fi ea. Și ai mici creații, de moment, fie că e vorba de un desen sau de o pagină scrisă.

M-am jucat și continui să mă joc, din păcate, în modul ăsta periculos cu timpul.

Și așa, zi după zi, nou început utopic după nou început utopic, protejat de timpul mic, poți uita, vremelnic, de timpul mare și irevocabil care pîndește la ușă. Numai că timpul ăla e doar aparent democratic și permisiv: de fapt, nu te iartă, te momește doar cu zilele aurii și poleite ce se scurg, cică domol, una după alta. De fapt, ele trec cu o viteză nebănuită. Cînd strălucirea fiecărei zile în parte se estompează și te așezi să-ți tragi sufletul, precum pe o bancă în gara din Mangalia (ultima gară din care am pornit și care recunosc că m-a cam înspăimîntat, pentru că nu era nimic acolo, cu excepția unui pom încărcat de fructe, nu mai țin minte de care), vezi, deodată, că-n locul șiragului de zile a rămas doar o suită de umbre.

Umbrele oamenilor care nu mai sînt, ale locurilor în care te aflai cîndva și ale gesturilor pe care obișnuiai să le faci. Care au pornit cu un tren-fantomă spre *Nowhere Land*. Noroc că în urma lui rămîn instantanee: poze ale oamenilor deveniți umbre, lucruri scrise de mîna lor, imagini ale locurilor prin care treceai și imortalizări ale gesturilor uitate.

Ce constați, cînd cotrobăi prin pleiada de reminiscențe, e existența acestor straturi: nu chiar ca straturile geologice, nici măcar precum cele din alcătuirea unui sandviș care se respectă. Straturi mai puțin perceptibile și totuși destul de clar delimitate: epoci ale existenței tale. Straturi care pot merge destul de adînc: e, mai întîi, cel al familiei de demult, străbunici și bunici, în poze albite de vremi și decolorate de neîndemînările urmașilor, în costume naționale sau într-unele excesiv de elegante, cu rochii lungi și pălării formidabile, cu fețe impasibile și zîmbete aproape lipite pe ele – pe vremea cînd mersul la fotograf era un eveniment, cînd ținuta *casual* nici acasă nu se pomenea.

Urmează, apoi, stratul părinților: tineri în anii de fiere ai comunismului și totuși zîmbitori și nonșalanți în irresponsabilitatea lor firească, pînă la urmă – cum ne-am mai fi trăit viețile dacă am fi fost atît de conștienți de momentul istoric în care ne-am nimerit și pentru care, de altfel, nu avem nici o vină? Mai frust îmbrăcați, deși nu lipsiți de eleganță, într-o perioadă de penurie, ca-n filmele neorealiste. Învăluiți în fumul cîte unei țigări, gest firesc și seducător pe atunci. Cu cocurile și bărbile momentului.

Urmat de stratul copilăriei mele: bebelușul rotofei, bine hrănit, înconjurat de jucăriile de cauciuc de atunci, care scoteau diverse sunete ascuțite dacă le apăsai pe burtă. Fie că era vorba de un cățel alb cu zgardă, de un urs maroniu cam înțepenit, de un iepure slăbănog sau de o pisică. Bebeluș care, crescînd, își îngroașă stratul cu pozele tradiționale pe cal, în parc, cu rochia de catifea și păpușa preferată, în prima zi de școală, cu bentița pe ochi, la serbări, cu cravata de pionier, apoi la ceaiuri, în sfîrșit cu un partener.

Lista va continua în numărul viitor.

PUBLICITATE

adevărul
îți prezintă
de luni,
7 octombrie

Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

preț pachet ziar + carte
16,99 lei

Jonathan FRANZEN

Ce-ar fi să nu ne mai prefacem?

Apocalipsa climatică e pe drum. Ca să fim pregătiți pentru ea, trebuie să recunoaștem că n-o putem împiedica.

„Există speranță nemărginită, dar nu pentru noi", ne spune Kafka. Este o maximă mistică adecvată pentru un scriitor ale cărui personaje se străduiesc să atingă țeluri aparent realizabile și care, în chip tragic sau amuzant, nu izbutesc niciodată să se apropie de ele. Însă eu am impresia că în lumea noastră din ce în ce mai sumbră opusul remarcii ironice a lui Kafka e la fel de adevărat: *Nu există speranță decît pentru noi*.

Mă refer, desigur, la schimbările climatice. Efortul de a ține în frîu emisiile de carbon la nivel global și de a împiedica planeta să se topească are ceva din proza lui Kafka. Țelul e limpede de treizeci de ani și, în ciuda strădaniilor noastre pline de rîvnă, în esență nu ne-am apropiat deloc de atingerea lui. Astăzi dovezile științifice sînt aproape de necontestat. Dacă ai mai puțin de șaizeci de ani, ai mari șanse să fii martorul unei destabilizări radicale a vieții pe pămînt – scăderi masive ale recoltei agricole, incendii apocaliptice, economii prăbușite, inundații gigantice, sute de milioane de refugiați ce își părăsesc regiunile devenite nelocuibile din pricina temperaturilor extreme sau a secetei permanente. Dacă ai mai puțin de treizeci de ani, vei vedea cu certitudine toate astea.

vă, una încîlcită. Va lua forma unor crize din ce în ce mai acute ce se vor combina haotic pînă cînd civilizația va începe să cedeze. Lucrurile vor merge din ce în ce mai rău, dar poate că nu foarte curînd și poate că nu pentru toată lumea. Poate că nu pentru mine.

Totuși, în unele cazuri negarea aceasta este voită. Răul pe care îl reprezintă poziția Partidului Republican asupra climatologiei este binecunoscut, dar negarea își face loc și în programele politice progresiste sau cel puțin în retorica acestora. Noul Acord Verde (Green New Deal), cadrul de acțiune al cîtorva dintre cele mai consistente propuneri avansate pentru rezolvarea problemei, este catalogat în continuare drept ultima noastră șansă de a evita catastrofa și de a salva planeta prin intermediul unor proiecte gargantuești, ce implică energia regenerabilă. Multe dintre grupurile care susțin aceste propuneri utilizează limbajul specific „opririi" schimbărilor climatice sau dau de înțeles că încă mai avem timp să le împiedicăm. Spre deosebire de forțele politice de dreapta, stînga se mîndrește cu faptul că stă să-i asculte pe climatologi, care admit într-adevăr că, teoretic, catastrofa poate fi evitată. Dar se pare că nu toată lumea îi ascultă cu atenție. Accentul se pune pe cuvîntul *teoretic*.

Atmosfera și oceanele noastre pot absorbi doar o anumită cantitate de energie înainte ca schimbările climatice, ac-

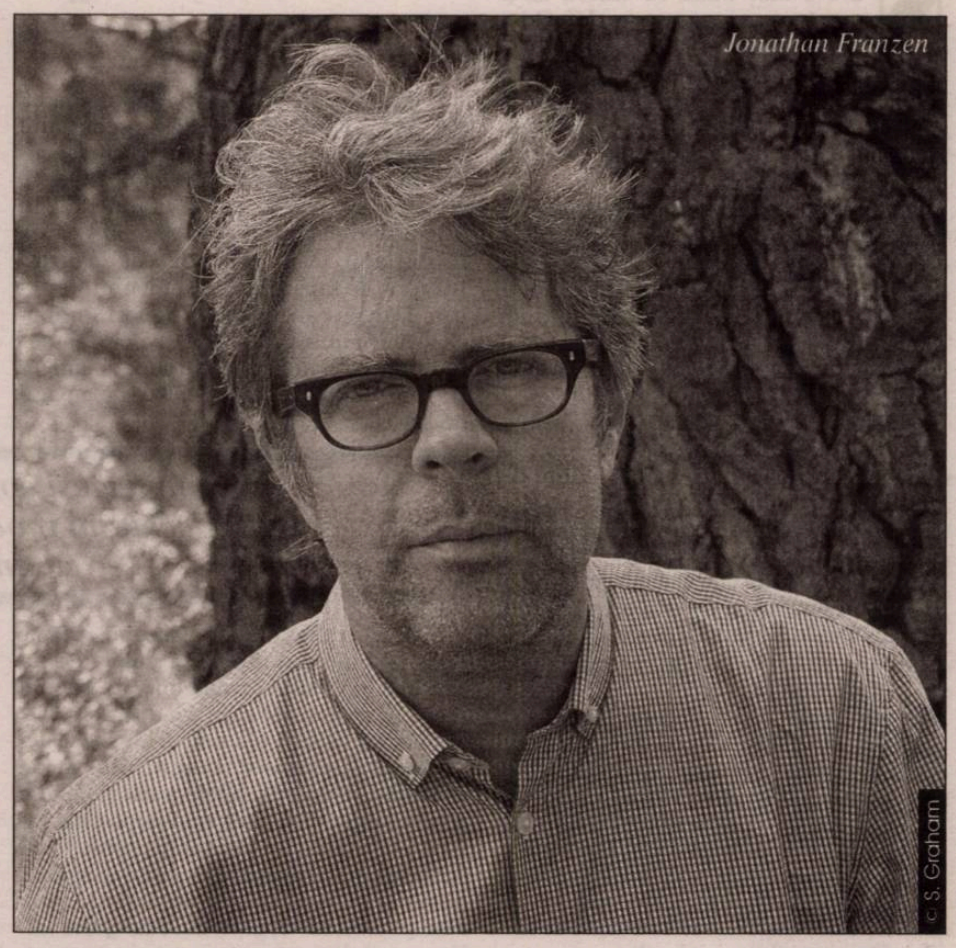
Jonathan Franzen

© S. Graham

Prima condiție este aceea ca absolut toate marile națiuni poluatoare să instituie măsuri de mediu draconice.

Dacă îți pasă de planetă și de oamenii și animalele care trăiesc pe ea, există două moduri în care poți judeca problema: să speri în continuare că de fapt catastrofa poate fi împiedicată și să te simți din ce în ce mai frustrat sau mai înfuriat de pasivitatea oamenilor sau să accepți că dezastrul e inevitabil și să începi să te gîndești la ce mai poți spera.

Manifestările speranțelor nerealiste continuă să abunde chiar și acum, cînd e atît de tîrziu. Rareori se întîmplă să treacă o zi în care să nu citesc că a venit momentul „să ne suflecăm mînecile" și „să salvăm planeta", că problema schimbărilor climatice poate fi „rezolvată" dacă ne vom mobiliza voința colectivă. Deși probabil că un asemenea mesaj era încă valabil în 1988, cînd datele științifice erau foarte clare, în ultimii treizeci de ani am eliberat în atmosferă la fel de multe emisii de carbon ca în ultimele două secole de industrializare. Lucrurile s-au schimbat, dar, cumva, mesajul a rămas același.

În plan psihologic, această negare are sens. În ciuda revoltătorului fapt că în curînd voi fi mort, trăiesc în prezent, nu în viitor. Dacă are de ales între o abstracțiune alarmantă (moartea) și dovada liniștitoare a simțurilor mele (micul dejun!), mintea mea va prefera să se concentreze pe cea din urmă. În același fel, planeta e, ca prin minune, încă intactă, încă „normală" în esența ei – anotimpurile trec unul după altul, vine un nou an electoral, pe Netflix apar noi comedii –, iar pentru mintea mea prevenirea colapsului ei este o problemă chiar mai greu de asimilat decît moartea. Alte genuri de apocalipsă, fie că e vorba de una religioasă, termonucleară sau provocată de un asteroid, au cel puțin precizia binară a morții: în clipa asta lumea există, în clipa următoare a dispărut pentru totdeauna. Apocalipsa climatică este, dimpotrivă, una încîlcită. Va lua forma unor crize din ce în ce mai acute ce se vor combina haotic pînă cînd civilizația va începe să cedeze. Lucrurile vor merge din ce în ce mai rău, dar poate că nu foarte curînd și poate că nu pentru toată lumea. Poate că nu pentru mine.

Totuși, în unele cazuri negarea aceasta este voită. Răul pe care îl reprezintă poziția Partidului Republican asupra climatologiei este binecunoscut, dar negarea își face loc și în programele politice progresiste sau cel puțin în retorica acestora. Noul Acord Verde (Green New Deal), cadrul de acțiune al cîtorva dintre cele mai consistente propuneri avansate pentru rezolvarea problemei, este catalogat în continuare drept ultima noastră șansă de a evita catastrofa și de a salva planeta prin intermediul unor proiecte gargantuești, ce implică energia regenerabilă. Multe dintre grupurile care susțin aceste propuneri utilizează limbajul specific „opririi" schimbărilor climatice sau dau de înțeles că încă mai avem timp să le împiedicăm. Spre deosebire de forțele politice de dreapta, stînga se mîndrește cu faptul că stă să-i asculte pe climatologi, care admit într-adevăr că, teoretic, catastrofa poate fi evitată. Dar se pare că nu toată lumea îi ascultă cu atenție. Accentul se pune pe cuvîntul *teoretic*.

Atmosfera și oceanele noastre pot absorbi doar o anumită cantitate de energie înainte ca schimbările climatice, accentuate de diversele bucle de *feedback*, să scape cu totul de sub control. Opinia comună a oamenilor de știință și a celor care fac politica de mediu este că, dacă temperatura medie globală va crește cu peste două grade Celsius (poate ceva mai mult, dar, în egală măsură, poate ceva mai puțin), o să trecem de punctul în care orice intervenție devine inutilă. I.P.C.C. – the Intergovernmental Panel on Climate Change (Grupul interguvernamental de experți în evoluția climei) – ne informează că, pentru a limita creșterea la mai puțin de două grade, nu este suficient să inversăm tendința dominantă din ultimele trei decenii. Trebuie să ne apropiem de un nivel net al emisiilor egal cu zero la nivel global în *următoarele* trei decenii.

Eradicarea mecanismelor de incitare la ură din rețelele sociale este o acțiune împotriva schimbărilor climatice.

Asta e o cerință greu de satisfăcut, ca să nu spunem mai mult. Ea implică, de asemenea, să avem încredere în calculele celor de la I.P.C.C. Unele studii noi, prezentate luna trecută în *Scientific American*, demonstrează că, departe de a exagera pericolul schimbărilor climatice, climatologii i-au subestimat gravitatea și ritmul de evoluție. Pentru a estima creșterea temperaturii medii globale, savanții se bazează pe proiecții atmosferice complicate. Iau o mulțime de variabile și le rulează în niște supercomputere pentru a genera, să zicem, zece mii de simulări diferite pentru secolul viitor, cu scopul de a obține cea mai „bună" predicție a creșterii temperaturii. Cînd un om de știință vorbește de o creștere de două grade Celsius, el doar enunță o cifră de care e foarte sigur: creșterea va fi de *cel puțin* două grade. În realitate, respectiva creștere ar putea fi mult mai mare.

Cum eu nu sînt om de știință, îmi fac propria proiecție. Rulez diverse scenarii în propriul creier, iau în calcul constrîngerile impuse de psihologia umană și de realitatea politică, țin seama de sporirea necontenită a consumului global de energie (pînă acum reducerile de carbon determinate de energia regenerabilă au fost mai mult decît contrabalansate de cererea consumatorilor) și număr scenariile în care acțiunea colectivă reușește să împiedice catastrofa. Scenariile respective, pe care le deduc din directivele celor ce fac politica de mediu și ale activiștilor, au în comun anumite condiții necesare.

Prima condiție este aceea ca absolut toate marile națiuni poluatoare să instituie măsuri de mediu draconice, să închidă o bună parte din infrastructura lor energetică și de transport și să își reorganizeze complet economia. Conform unui studiu recent apărut în *Nature*, emisiile de carbon provenite din infrastructura globală existentă, în cazul în care aceasta va fi utilizată pe parcursul perioadei sale normale de viață, vor depăși întreaga noastră „cotă" de emisii stabilită – gigatonele de carbon care vor putea fi eliberate pe viitor în atmosferă fără a depăși pragul catastrofei. (Această estimare nu include miile de proiecte energetice și de transport noi, care au fost deja planificate sau sînt în construcție.) Pentru a nu depăși respectiva cotă, este necesară o intervenție de sus în jos nu doar *în* fiecare țară, ci *pe întreg teritoriul* fiecărei țări. Nu ar folosi la nimic să transformi New York-ul într-o utopie ecologică dacă texanii continuă să foreze după petrol și să conducă camionete.

De asemenea, acțiunile întreprinse de aceste țări trebuie să fie cele corecte. Este necesar să se cheltuiască sume masive din banii guvernelor, fără a-i risipi în vreun fel și fără a căptuși cu ele buzunarele cui nu trebuie. Aici e bine să ne reamintim de gluma kafkiană cu directiva Uniunii Europene privind biocombustibilul, care a determinat accelerarea procesului de despădurire în Indonezia pentru a crea plantații de palmier pentru ulei, precum și subvenționarea producerii etanolului drept combustibil în Statele Unite, din care s-a dovedit că n-au avut de cîștigat decît cultivatorii de porumb.

În fine, un număr copleșitor de oameni, inclusiv milioane de americani ce urăsc guvernul, trebuie să accepte fără a se revolta impozite mari și limitări drastice ale modului de viață cu care s-au obișnuit. Trebuie să accepte că schimbările climatice reprezintă o realitate și să aibă încredere în măsurile extreme adoptate pentru a le combate. Nu pot nega pur și simplu știrile care nu le plac, considerîndu-le false. Trebuie să lase la o parte naționalismul și resentimentele rasiale și de clasă. Trebuie să facă sacrificii pentru îndepărtatele națiuni periclitate și pentru îndepărtatele generații viitoare. Trebuie să fie îngroziți permanent de verile tot mai fierbinți și de dezastrele naturale tot mai frecvente, nu să se obișnuiască pur și simplu cu ele. Trebuie să se gîndească în fiecare zi nu la micul dejun, ci la moarte.

Fie că îmi spuneți pesimist sau umanist, eu nu cred că natura umană se va schimba fundamental în perioada imediat următoare. Pot rula prin proiecția mea zece mii de scenarii, dar în nici unul dintre ele nu văd cum s-ar putea atinge acel obiectiv de două grade.

Dacă e să judecăm după recentele sondaje de opinie, care arată că majoritatea americanilor (printre care și mulți republicani) sînt pesimiști în privința viitorului planetei, și după succesul unei cărți cum este zguduitoarea *The Uninhabitable Earth (Pămîntul nelocuibil)* a lui David Wallace-Wells, apărută anul acesta, nu sînt singurul care a ajuns la această concluzie. Însă difuzarea ei e întîmpinată în continuare cu rețineri. Unii activiști de

mediu susțin că, dacă o să recunoaștem public că problema nu se poate rezolva, o să-i descurajăm pe oameni să mai întreprindă orice fel de acțiune menită să îmbunătățească lucrurile. Mie mi se pare un calcul nu doar arogant, ci și ineficace, dacă ținem seama cît de puține progrese în această direcție putem prezenta pînă azi. Activiștii care fac așa ceva îmi amintesc de liderii religioși care se tem că, fără promisiunea mîntuirii veșnice, oamenii n-o să se mai străduiască să se poarte bine. Din cîte am văzut eu, necredincioșii își iubesc aproapele la fel de mult precum credincioșii. Și mă întreb ce s-ar întîmpla dacă, în loc să negăm realitatea, ne-am spune nouă înșine adevărul.

În primul rînd, chiar dacă nu mai putem spera să scăpăm de cele două grade de încălzire, există în continuare o puternică motivație practică și etică pentru reducerea emisiilor de carbon. Probabil că pe termen lung nu va conta cît de mult vom depăși limita celor două grade: odată ce am trecut de punctul din care intervențiile devin inutile, lumea va începe să se modifice de la sine. Numai că pe termen scurt jumătățile de măsură sînt mai bune decît lipsa oricărei măsuri. Dacă ne reducem emisiile la jumătate, efectele imediate ale încălzirii vor fi întrucîtva mai puțin dure și vom amîna întrucîtva momentul cînd ea devine ireversibilă. Cel mai înfricoșător aspect al schimbărilor climatice este viteza cu care avansează, stabilirea unor noi recorduri de temperatură aproape în fiecare lună. Dacă acțiunea colectivă ar reduce numărul uraganelor devastatoare fie și cu unul singur, tot ar fi un țel ce merită urmărit.

De fapt, ar merita urmărit și dacă nu ar avea absolut nici un efect. Să nu fii capabil să economisești o resursă finită atunci cînd ai la dispoziție metode de economisire, să suplimentezi carbonul eliberat în atmosferă cînd știm foarte bine ce impact are asupra ei e pur și simplu greșit. Deși acțiunile unui singur individ nu au nici un efect asupra climei, nu înseamnă că ele sînt lipsite de sens. Fiecare dintre noi trebuie să ia o decizie morală. Pe timpul Reformei protestante, atunci cînd „sfîrșitul vremurilor" era doar o idee, nu faptul oribil de concret din ziua de azi, exista o problemă doctrinară esențială: dacă trebuie să faci fapte bune pentru că astfel ajungi în rai sau trebuie să faci fapte bune pur și simplu pentru că sînt bune – fiindcă, în vreme ce raiul e o necunoscută, știi că lumea *de aici* ar fi mai bună dacă toată lumea ar face asemenea fapte. Pot să respect planeta și să îmi pese de oamenii cu care o împart fără să cred că asta mă va salva.

Mai mult decît atît, o falsă speranță de salvare poate face fără doar și poate rău. Dacă persiști în convingerea că putem evita catastrofa, te angajezi să înfrunți o problemă uriașă, și e necesar ca ea să devină prioritatea absolută a tuturor oamenilor și pentru totdeauna. În chip ciudat, unul dintre rezultate este un soi de automulțumire: cînd votezi candidați ecologiști, mergi cu bicicleta la muncă, eviți zborurile cu avionul, s-ar putea să simți că ai făcut tot ce puteai pentru singurul lucru care merită făcut. Pe de altă parte, dacă accepți realitatea faptului că în curînd planeta se va supraîncălzi pînă la un punct ce va pune în pericol întreaga civilizație, ar trebui să faci mult mai multe.

Atîta timp cît ai ceva de care ești atașat, ai pentru ce să speri.

Resursele noastre nu sînt nelimitate. Chiar dacă investim o bună parte din ele într-un pariu cu bătaie maximă, reducerea emisiilor de carbon în speranța că astfel ne vom salva, ar fi o nechibzuință să le investim pe toate. Fiecare miliard de dolari cheltuit pe trenuri de mare viteză, despre care nu se știe sigur dacă sînt sau nu potrivite pentru America de Nord, e un miliard nealocat procesului de pregătire pentru dezastru, compensațiilor pentru țările afectate de inundații sau viitoarelor ajutoare umanitare. Fiecare megaproiect de energie regenerabilă ce distruge un ecosistem viu – programele de energie „verde" ce se derulează în prezent în parcurile naționale din Kenya, giganticele proiecte hidroelectrice din Brazilia, construirea unor centrale fotovoltaice în spații deschise și nu în zonele locuite – erodează capacitatea de refacere a lumii naturale, care deja se luptă să supraviețuiască. Sărăcirea solului și deșertificarea, utilizarea excesivă a pesticidelor, distrugerea rezervelor naturale de pește ale planetei – în cazul acestor probleme e nevoie tot de voința colectivă și, spre deosebire de problema carbonului, stă în puterea noastră să le rezolvăm. Ca bonus, multe acțiuni de conservare a mediului ce nu pretind tehnologie înaltă (reîmpăduririle, menținerea pajiștilor, reducerea consumului de carne) pot reduce amprenta de carbon la fel de eficient ca transformările industriale masive.

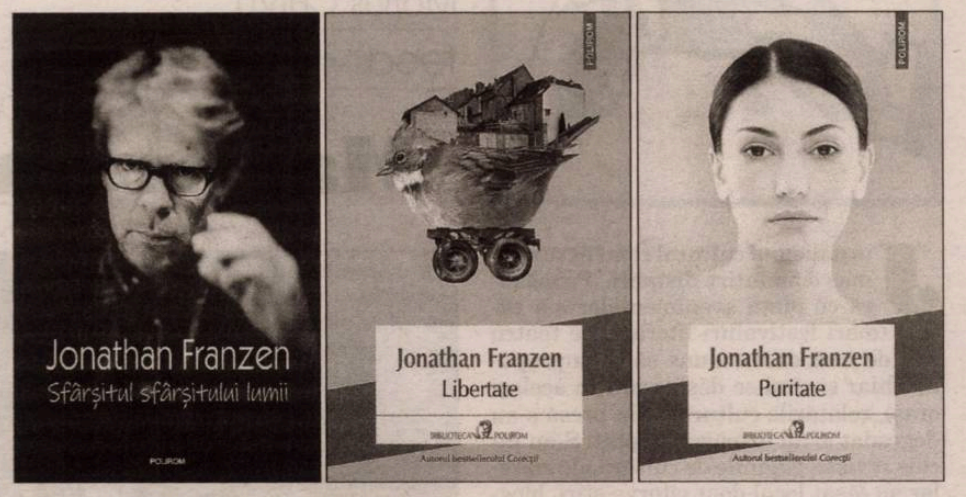

Eu aș recomanda, apelînd la limbajul analiștilor financiari, un portofoliu mai echilibrat de speranțe…

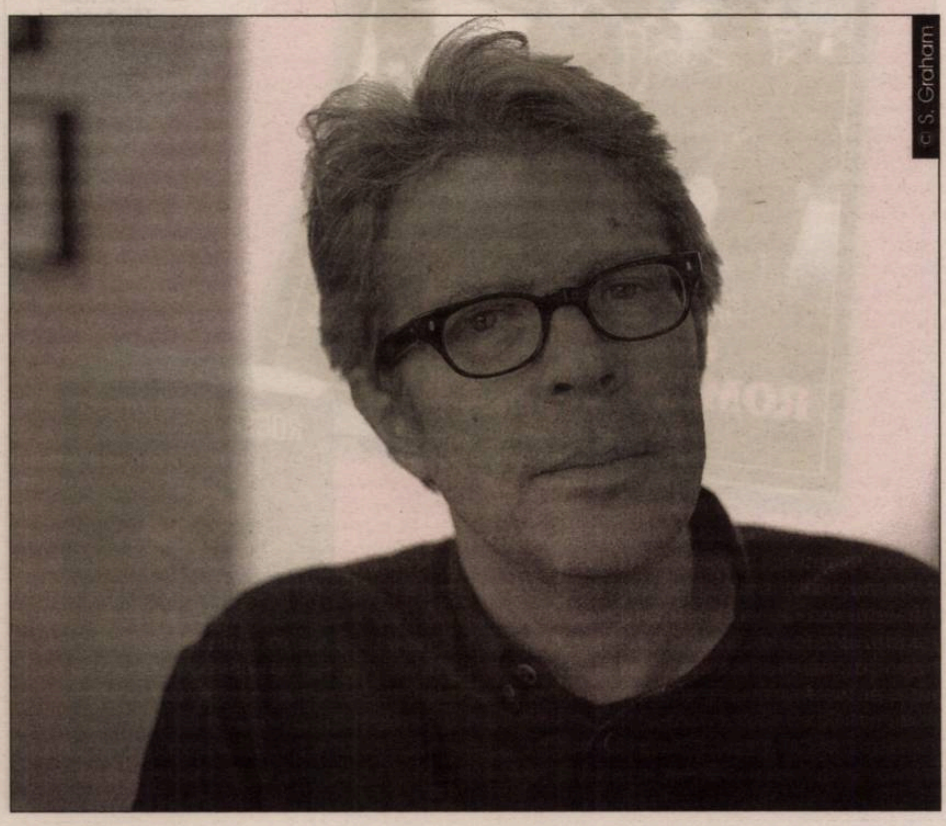
© S. Graham

Războiul total împotriva schimbărilor climatice are sens doar atîta timp cît poate fi cîștigat. Odată ce acceptăm că l-am pierdut, celelalte tipuri de acțiune capătă o semnificație mai amplă. Un exemplu direct și relevant îl constituie pregătirile pentru confruntarea cu incendiile, inundațiile și refugiații. Însă iminenta catastrofă sporește urgența aproape oricărei acțiuni de ameliorare a stării planetei. Pentru a se proteja în vremuri de haos, oamenii apelează mai degrabă la tribalism și la forța armelor, nu la domnia legii, iar cea mai bună cale de apărare împotriva unei asemenea distopii este menținerea unor democrații funcționale, a unor sisteme de legi funcționale, a unor comunități funcționale. Din această perspectivă, în prezent orice mișcare de instaurare a unei societăți civile, a unei societăți mai drepte poate fi considerată o acțiune semnificativă împotriva schimbărilor climatice. Asigurarea unor alegeri corecte este o acțiune împotriva schimbărilor climatice. Combaterea inegalității extreme în distribuția avuției este o acțiune împotriva schimbărilor climatice. Eradicarea mecanismelor de incitare la ură din rețelele sociale este o acțiune împotriva schimbărilor climatice. Instituirea unor politici imigraționiste, susținerea egalității de rasă și de gen, promovarea respectului față de legi și față de aplicarea lor, sprijinirea presei libere și independente, curățarea țării de arme de asalt – toate sînt acțiuni semnificative împotriva schimbărilor climatice. Pentru a supraviețui temperaturilor în creștere, fiecare sistem, fie că e vorba de universul natural sau de universul uman, va trebui să fie cît se poate de solid și de sănătos.

Și apoi mai intervine și problema speranței. Dacă speranța voastră pentru viitor depinde de un scenariu nebunesc de optimist, ce-o să faceți peste zece ani, cînd scenariul o să devină nefuncțional chiar și în plan teoretic? O să renunțați cu totul la planetă? Eu aș recomanda, apelînd la limbajul analiștilor financiari, un portofoliu mai echilibrat de speranțe, unele dintre ele pe termen mai lung, iar altele pe termen mai scurt. E foarte bine să lupți împotriva limitărilor naturii umane, sperînd să diminuezi răul extrem din viitor, dar e la fel de important să lupți la o scară mai redusă, să porți mai multe bătălii locale, în care ai speranțe mai realiste de victorie. Da, să continui să faci ceea ce e bine pentru planetă, dar în același timp să încerci să salvezi ceva *anume*, ceva de care ești atașat – o comunitate, o instituție, un loc sălbatic, o specie periclitată –, și să te simți îmbărbătat de micile tale reușite. Orice bine pe care îl faci acum are șanse să devină o barieră împotriva unui viitor mai fierbinte, dar cu adevărat semnificativ este binele făcut azi. Atîta timp cît ai ceva de care ești atașat, ai pentru ce să speri.

În Santa Cruz, unde locuiesc eu, există o organizație numită Homeless Garden Project. O fermă micuță din capătul de vest al orașului oferă locuri de muncă, instruire, sprijin și sentimentul de apartenență comunitară a populației de oameni fără adăpost din oraș. Nu le poate „rezolva" acestor oameni problema lipsei unei locuințe, dar schimbă vieți, una cîte una, de aproape treizeci de ani. Întreținîndu-se parțial din vînzarea legumelor și fructelor organice, cei de acolo contribuie într-un sens mai larg la revoluționarea modului în care judecăm oamenii aflați la strîmtoare, pămîntul de care depindem și lumea naturală din jurul nostru. În timpul verii, ca membru al programului lor de agricultură susținută de comunitate (C.S.A. – Community-Suported Agriculture), mă bucur de varza creață și căpșunele livrate de ei, iar toamna, pentru că solul e viu și necontaminat, mici păsări migratoare își găsesc cele necesare traiului pe ogoarele lor arate.

S-ar putea ca, mai devreme decît ar plăcea să creadă oricăruia dintre noi, să vină timpul cînd sistemele de agricultură intensivă și de comerț internațional să se prăbușească, iar numărul oamenilor fără adăpost să îl depășească pe al celor care au unde locui. În acel moment, agricultura locală tradițională și comunitățile puternice nu vor mai fi doar niște termeni din jargonul liberal. Bunăvoința față de vecini și respectul pentru pămînt – cultivarea unui sol sănătos, administrarea înțeleaptă a resurselor de apă, grija față de agenții polenizatori – vor fi esențiale într-o perioadă de criză și în societatea care îi va supraviețui, oricare va fi ea. Un proiect ca Homeless Garden îmi dă speranța că viitorul, deși va fi cu certitudine mai rău decît prezentul, în anumite privințe s-ar putea dovedi și mai bun. Dar, înainte de orice, îmi dă speranță pentru ziua de azi.

(apărut în *The New Yorker*, 8 septembrie 2019)

traducere de Radu Pavel GHEO

Jonathan Franzen *este scriitor. Membru al Academiei Americane de Arte și Litere. Autor a numeroase romane, printre care:* Al 27-lea oraș *(1988; Editura Polirom, 2007),* Corecții *(2001; Editura Polirom, 2017),* Libertate *(2010, Editura Polirom, 2018) și* Puritate *(2015, Editura Polirom, 2016). A publicat de asemenea cîteva volume de eseuri, cel mai recent fiind* Sfîrșitul sfîrșitului lumii *(Editura Polirom, 2019).*

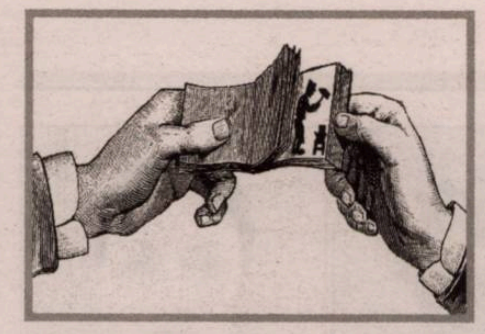

Marius CHIVU

feedbook

Mai avem jurnalism cultural?

Jurnalismul cultural românesc a rămas o amintire distantă. Pe măsură ce piața evenimentelor s-a extins (mari festivaluri literare, de teatru sau de muzică au ajuns să se suprapună chiar și cînd se desfășoară în același oraș), relatările culturale din presă s-au degradat și au dispărut treptat. S-au închis reviste, paginile de cultură ale ziarelor au lăsat locul doar cîtorva știri, blogurile colective sau platformele online se află încă într-o fază de amatorism, altfel plin de bune intenții (simplificarea discursului critic este înspăimîntătoare: analiza, reflecția și evaluarea critică au fost înlocuite de banale recomandări entuziaste, care reciclează formulări uneori primite de-a gata), iar publicații cu formate speciale (de la ghidul *Șapte Seri* la almanahul *Decît o revistă),* chiar dacă sînt competente, dinamice și proaspete, în mod inexplicabil n-au fost și nu sînt interesate de cultură decît sporadic. Toți cei care activează în domeniile artistice se plîng că nu mai există expunere media pentru evenimente, că nu se mai scrie nimic, că nu mai e unde să se scrie. Sub presiunea comercială a audienței, care se traduce acum prin *likes & shares, reach & ratting,* bloggerii și jurnaliștii culturali, cîți au mai rămas activi, produc texte scurte și pozitive, scrise în romgleza de lemn a *social media,* necontextualizate, deci fără referințe, necritice, deci lipsite de profunzime, contribuind la o democratizare a standardelor vecină cu anarhia.

Cronicile substanțiale de cărți, filme, albume muzicale, festivaluri ș.cl. pot fi acum numărate săptămînal pe degetele ambelor mîini: le poți citi – pe toate – în decurs de două-trei ore. Media receptării critice a unei cărți (bune) de literatură română contemporană, spre exemplu, este undeva în jurul a trei cronici pe an, asta în condițiile în care, la jumătatea anilor 2000, era de circa una pe lună. (Pentru acest subiect, recomand o dată în plus articolul de acum cîteva luni al lui Ion Simuț, „Elegie pentru revistele literare", publicat în revista *Familia,* preluat de *Observator cultural).* Jurnaliștii culturali s-au retras, voluntar sau nu, înspre PR, iar jurnaliști noi n-au mai apărut. Pare că marile facultăți umaniste sau de jurnalism nu mai produc scriitori de nici un fel: nici teoreticieni ai culturii, nici critici, nici reporteri.

Jurnalismul cultural românesc a rămas o amintire distantă.

În acest context, am fost mai mult decît bucuros să particip, împreună cu Brîndușa Armanca, Mona Dîrțu, Bogdan Ghiu, Iulia Popovici, Vlad Tăușance, Mircea Vasilescu (dar și alți invitați speciali), la Școala de critică și jurnalism cultural, proiect organizat de Asociația culturală Contrasens și co-finanțat de AFCN, în a doua jumătate a lunii trecute la Timișoara. Pe lîngă cursuri teoretice și ateliere de gîndire critică și de *creative writing,* „școala de toamnă" a oferit și o vizită la Muzeul Presei „Sever Bocu" din Jimbolia, tur ghidat în cadrul Art Encounters din Timișoara, plus o serie de Dialoguri pe Contrasens în librăria „La Două Bufnițe", unde s-au abordat, cu invitați noi (Adriana Babeți, Alex Condurache, Mario de Mezzo, Igor Mocanu, Raluca Voinea ș.a.), subiecte precum: „Cultură sau culturi?", „Revoluția la 30 de ani", „Nostalgie și antinostalgie la români", „NGO *vs.* Politics", „Spațiul public: zonă temporară de dezbatere și de existență" sau „Limba de lemn în presă".

Pentru cursurile și atelierele Școlii de critică și jurnalism cultural au fost selectați două grupe de tineri rezidenți (în vîrstă de douăzeci și ceva de ani) care, vreme de două săptămîni, au lucrat zilnic cu profesorii, jurnaliștii și mentorii de mai sus. În timpul școlii, fiecare rezident a trebuit să producă cîte un material (reportaj scris, video sau audio) despre Timișoara – Capitală Europeană a Culturii în 2021, Art Encounters și România din perspectivă culturală, iar cîștigătorii bursei de cercetare vor avea în vedere producerea unor materiale despre Festivalul de Jazz de la Gărîna, Colonia Veselă Petrila, stațiunea Herculane, Oravița și/sau enclava culturală Socolari. Toate materialele urmînd să fie publicate pe platforma TMcult.

Ca și alte dăți cînd am avut ocazia să discut sau să lucrez cu tineri pasionați de artă și scris, am fost foarte interesat de nivelul lor de cunoștințe, de gusturile artistice, de obișnuințele lor de consum cultural. Ca și alte dăți, am întîlnit tineri care mi-au dat speranța că lucrurile sînt pe drumul bun al schimbării. Da, în general se exprimă greoi și uneori scriu stîngaci (nici nu te poți aștepta la altceva cu nivelul catastofal al școlii de azi) și da, își petrec prea mult timp în *social media* și pe Internet, fiind copleșiți de rețeaua de informații, fără criterii clare de legitimitate și selecție. Dar sînt în căutare de standarde și modele, de o voce proprie, și le vor găsi pentru că au intuiții bune și chiar gusturi. I-am întrebat ce publicații (print și online) citesc și nu cred că ați văzut o listă mai bună decît asta: *Aeon, Arta, Artforum, The Atlantic, Casa Jurnalistului, Current Affairs, Dazed & Confused, Decît o revistă, Dela0, Dilema veche, Disinformation Review, Hyperliteratura, The Intercept, Idea, Iocan, Lettre Internationale, Nature, The New Yorker, Scena9, Philosophie, Poesis International, Press One, Recorder, Tin House, Vice* ș.a.

I-am întrebat și ce cărți/autori citesc și, dincolo de cărțile submediocre ale bloggerilor zilei și de bestseller-urile care rareori sînt și cărți cu adevărat bune, mi-au spus autori respectabili și chiar formidabili: Beauvoir, Bolaño, Borges, Bukowski, Golding, Canetti, Capote, Cărtărescu, Coe, Ferrante, Gaiman, Gary, Gheo, Gombrowicz, Harari, Hardy, Hemingway, Hemon, Hesse, Ishiguro, Kazantzakis, Kundera, Lagerlof, Llosa, Makine, Maugham, McCarthy, Mendelsohn, Oz, Pârvulescu, Pessoa, Pinker, Rand, Rushdie, Schlink, Salinger, Saniee, Saramago, Sjón, Spiegelman, Steinbeck, Tournier, Tzara, Ulițkaia, Winterson, Vonnegut, Voronca, Zografi ș.a. Dacă aș transcrie și listele cu muzicienii lor favoriți, ar ieși ceva la fel de impresionant prin amestecul de clasic și foarte nou. Nu neapărat și la cineaști, căci se află la vîrsta la care văd, în general, doar filme, și din oferta *mainstream* a cinematografelor.

Dincolo de aceste liste de tip oracol, care însă vorbesc concludent despre gusturile lor artistice, i-am pus să formuleze și întrebări culturale la care ar vrea să afle cîndva răspuns. Fără alte comentarii, vă las cu neclaritățile lor semnificative (ordinea e aleatorie): Ce ar trebui să găsești într-o recenzie de carte? Cînd scrii trebuie să te pliezi pe gusturile și cererea publicului? Cum ajungem să publicăm internațional? Care sînt diferențele de structură dintre un articol publicat în print și unul publicat online? Ce anume face un text bun, captivant? Cum alegi subiectul despre care crezi că merită scris? Cum putem împacheta mai bine știința în articolele pentru publicul larg? O publicație culturală trebuie să aibă o politică editorială clară? Cum facem ca să suportăm ura comentatorilor? Ce cărți de referință pentru jurnalism ar trebui să citim? Ce e cultura? Cum supraviețuim din scris?

PUBLICITATE

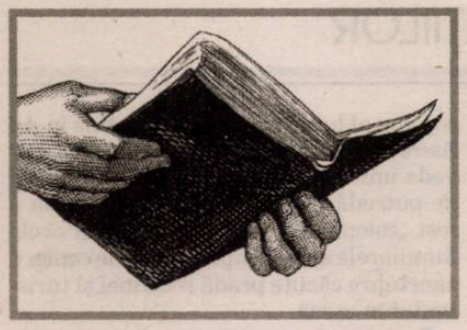

● **Diana Bădica, *Părinți*, Polirom, 2019.**

Doris MIRONESCU

pe de altă carte

Amintiri fără ideologie

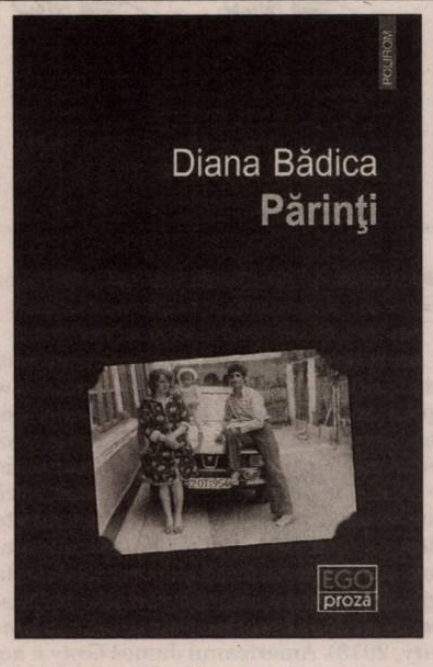

Cînd, pe la jumătatea anilor 2000, au început să apară amintiri polemice despre comunismul „roz“ (de pildă *Cartea roz a comunismului*, coordonator Gabriel H. Decuble, Iași, 2003), faptul a putut să le pară unor critici mai în vîrstă indiciul unei generații lipsite de responsabilitatea memoriei, adică de obligația morală a unei atitudini anticomuniste. Lucrurile nu erau așa grave, generația 2000 de prozatori nu a schimbat în mod radical macazul politic al literaturii române, în general conservatoare, precum se știe. Amintirile polemice ale scriitorilor douămiiști militau doar pentru o memorie mai cuprinzătoare, care să depășească blocajele create de dirijismul ideologic într-adevăr excesiv al anilor '90. Dar scriitorii douămiiști nu au scăpat nici ei de o capcană. Străduindu-se să arate cît de mult se înșelaseră intelectualii nouăzeciști în instrumentalizarea politică a anticomunismului, au făcut uneori un scop în sine din această demonstrație de libertate. Și a rezultat acea literatură pe care o numim „postcomunistă“ deoarece pare că singura ei ambiție este să evoce comunismul cu inteligență și ironie și să-l tot explice, decomplexat, la nesfîrșit. Or, cum bine spunea Marx (mi se pare drăguț să-l citez aici!), problema nu e să înțelegem lumea, ci să o schimbăm. Adică problema comunismului s-ar putea să nu fie că nu e evocat destul de critic și ironic, ci că nu e depășit, descris în termeni lipsiți de ideologie, care să ne ajute să ieșim cu bine din el.

Cine știe, poate că asta se întîmplă deja cu ajutorul unor autori apăruți printre douămiiști, dar cu aspect mai stingher, pentru că nu participă la bătăliile estetice care ne încălzeau pe toți acum aproape douăzeci de ani. Mă refer la prozatori ai traumei personale precum Florin Irimia (cu prozele din *Misterul mașinuțelor chinezești)* și Diana Bădica, prozatoarea despre care scriu aici. Romanul Dianei Bădica apărut anul acesta se numește *Părinți* și vorbește despre copilăria și adolescența unei fete în anii '80 și '90, dar mai ales despre fragila alcătuire a unei familii care se destramă în urma unei nenorociri pe care nu poate să o depășească. În urma morții fiului celui mic, Florinel, născut cu grave probleme de sănătate și îngrijit cu multe sacrificii în cei doar trei ani de viață, mama și tatăl fiicei rămase singure, Ioana, nu reușesc să mai fie o familie adevărată. Povestea e spusă de către Ioana, iar amestecul de naivitate a copilului de atunci cu răceala ironică a naratoarei mature face mare parte din reușita cărții, umorul detașat cu care poate să povestească cele mai crude întîmplări, întotdeauna convingător. Fiind actori într-o tragedie veritabilă, părinții nu mai observă drama prin care o fac să treacă pe fiica lor, tratînd-o cu o indiferență jignitoare, modelîndu-i o personalitate interiorizată și duplicitară, puternic reprimată, încă din primii ani. Ea va fi o elevă foarte bună și un copil ascultător, dar și o făptură bănuitoare, ascunsă, care inspectează cu răceală tot ceea ce i se oferă atenției și nu realizează legături afective cu ușurință. De aceea, stîngăciile, inadecvările, greșelile părinților ei apar mereu comice, deși ele produc urme severe. Din același motiv, suferința fetiței va fi cu atît mai profundă cu cît ea nu se poate exprima decît indirect, după mecanismul cunoscut al traumei. Moartea și înmormîntarea fratelui ei sînt „înțelese“ de către Ioana abia atunci cînd descoperă, într-o gheretă de lîngă tomberoanele cartierului ei, cadavre de pisici ucise de tovarășii ei de joacă, un fel de cimitir al inocenței: „De ce tăcusem? Prietenii mei de ce tăcuseră? Cu toții aveau să ajungă părinți într-o zi“.

Cartea conține un tablou convingător al epocii istorice pe care o panoramează și care obsedează mare parte din literatura noastră de azi. Dar mi se pare că ritualurile vieții cotidiene dinainte de 1989 (defilarea de 1 Mai, spectacolele lui Păunescu, Daciile cu numere pare/impare circulînd în week-end-uri alternante etc.), ca și emblemele hazlii ale anilor '90 (American Cola, comerțul mărunt de parter de bloc, cadourile electorale de la PDSR ținute în casă la mare cinste etc.), fără a-și pierde pitorescul, nu ocupă locul central în roman și nu epuizează semnificația acestei rememorări optzecist-nouăzeciste, deoarece mai important e procesul de creștere și maturizare al unei fetițe. Trauma personajului este mai profundă decît faptul că a fost contemporană cu o revoluție; de altfel, în mod semnificativ, căderea lui Ceaușescu e aproape trecută cu vederea, în timp ce moartea lui Florinel în iulie 1990 ritmează clar narațiunea. Pentru că, s-ar zice, viața nu este despre ce mărci de haine cumperi, ba poate nici chiar despre ce partid votezi, ci despre ceva mai dureros, care nu poate fi înfruntat direct. E o lecție aici.

***Doris Mironescu** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Viața lui M. Blecher. Împotriva biografiei, *Editura Humanitas, 2018.*

DILEMA VECHE

„Omul fără dileme e creatorul tuturor dictaturilor, de dreapta sau de stînga. E marele organizator, marele pedagog, marele vindecător.“

ANDREI PLEȘU, *1993*

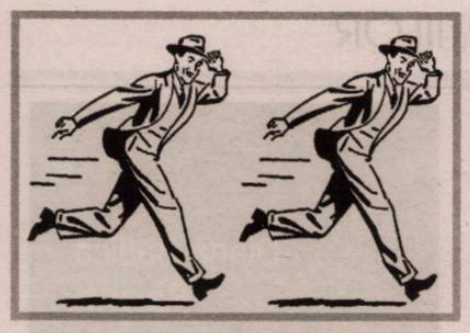

Victor MOROZOV

dilematograf

Printre stele

● ***Ad Astra* (SUA, 2019), de James Gray.**

Nu e un secret, SF-urile despre spațiul cosmic sînt din nou la modă. Nici nu e greu de înțeles de ce: lipsa sunetului, peisajul întins la infinit, singurătatea cvasi-obligatorie care favorizează introspecția – toate fac din cosmos un teren de joacă numai bun pentru abordări cît se poate de diferite, de la studiile intens-corporale ale lui Claire Denis *(High Life*, 2018) la giumbușlucurile cu camera de filmat care sînt pe placul lui Alfonso Cuarón *(Gravity*, 2013). Americanul James Gray a acceptat la rîndul lui provocarea: dacă filmele de mai sus trasează direcțiile principale de o parte și de alta a spectrului de posibilități, *Ad Astra* se află pe undeva la mijloc: o preferință clară pentru imagini compuse migălos, în care ajung să se reflecte toate corpurile cerești (spre comparație, la Claire Denis spațiul cosmic e o gaură fără fund și fără lumină), dar și o deschidere oportună către meditație.

Cu cît mă gîndesc mai mult la *Ad Astra*, cu atît îmi place mai mult. Unii critici au subliniat, pe bună dreptate, afinitățile lui Gray cu *Heart of Darkness*, romanul lui Joseph Conrad din care se inspiră, și *Apocalypse Now*. N-are nici un sens să catalogăm filmele recente ale lui Gray drept „povești": mai corect ar fi să le descriem drept căutări, parcursuri, traiectorii, tentative de a atinge miezul (sau capătul) lumii. E valabil nu doar pentru *Ad Astra* – călătoria unui fiu astronaut către stația spațială de lîngă Neptun pe care se bănuiește că s-ar afla tatăl său de mult dispărut –, ci și, bineînțeles, pentru precedentul *The Lost City of Z* – încercarea unui britanic de a descoperi urmele unei civilizații străvechi în Amazonia începutului de secol XX. Ambele sînt filme ambițioase, unite de aceeași fascinație pentru depărtări și de același procedeu prietenos cu aventura: cartografierea unor teritorii neumblate. Nici unul nu e însă construit pe șablonul halucinat, megaloman, saturnian al expedițiilor cinematografice marca Werner Herzog sau Francis Ford Coppola.

Altceva îl interesează pe Gray: în cuvintele lui Andrei Bangu, „proverbiala singurătate a alergătorului de cursă lungă". Cinema-ul practicat de american e foarte înșelător – deopotrivă expansiv, grație producțiilor sale *big budget* de sorginte hollywoodiană, și supus unei viziuni riguroase de autor. Dată fiind această aparență de film *mainstream* dintre cele mai banale, spectatorul (mă includ aici și pe mine) poate fi lesne indus în eroare. Vezi, de pildă, începutul lui *Ad Astra*: scăpat teafăr ca prin minune dintr-un accident, un astronaut cu o carieră ireproșabilă e însărcinat cu o misiune *„top secret"*; toată recuzita uzuală a genului e la post: mai-mari cu epoleți pe umăr, gadget-uri de ultimă oră, mese lungi la care – sîntem convinși – se țin ședințe de o importanță decisivă, mimică ridicolă de *blockbuster*. E doar o capcană: fără a disloca brutal regulile jocului (așa cum face Claire Denis), filmul le dezmembrează parțial pînă la final. E ceea ce se întîmplă și în *The Lost City of Z:* într-un gest cinematografic abil, dar lipsit de opulență,

Gray întoarce pe dos imaginarul triumfalist al fostului Imperiu Britanic („vă colonizăm prin forță armată și e spre binele vostru"), propunînd în schimb o serie de expediții timorate în care elanul colonialist al omului alb lasă locul foametei, mojiciei și eșecului.

Gray nu e Claire Denis: filmul său nu are pesimismul existențial al franțuzoaicei. În *High Life*, criminalii care-și așteaptă pedeapsa capitală sînt trimiși în spațiu („pentru a contribui la progresul științei") fără posibilitate de întoarcere; nava spațială imaginată de Denis e, în definitiv, tot o închisoare – una în care personajele își reprimă sexualitatea și își dezlănțuie violența. Acest stadiu *dog-eat-dog* al lumii încă nu a fost atins în *Ad Astra*, dar situația nu-i tocmai roz: Gray vede universul drept o continuare la fel de putredă a lumii pămîntene – Luna a fost „colonizată", omul a ridicat și acolo familiarele spații impersonale de comerț, sanctuare căzute pradă reclamei și turismului în masă.

Pe măsură ce astronautul nostru trasează harta alternativă a cosmosului – Lună, Marte, Neptun – și se apropie tot mai mult de capătul Sistemului Solar pe urmele părintelui său melancolic și neînțeles, care a ajuns „mai departe decît oricine", filmul se rarefiază, abandonîndu-se fluxului indiferent al antimateriei. Monologul din *off* al fiului, care își analizează relația cu tatăl, corelat cu muzica „eroică" din numeroase scene, mi s-a părut inițial prea mult – pînă ce personajul ajunge la stația spațială a tatălui, pătrunzînd tot mai adînc în singurătate, iar filmul se dezvăluie în toată nuditatea lui cosmică. Întîlnirea mult visată – pretextul acestei odisei – se dovedește a fi un act complet ratat, urmare căruia tatăl ajunge să plutească în derivă, la infinit, prin cosmos: iată forța supremă a periplului sublim-inutil imaginat de Gray. Abia atunci devine clar că filmul ocazionează, în fapt, întîlnirea cu Brad Pitt și Tommy Lee Jones – doi actori surprinși, strategic, în plină vulnerabilitate: căutîndu-se dincolo de imaginea de staruri sclipicioase, acceptîndu-și corpurile pe care stau înscrise semnele *trecerii*.

Am trăit cu impresia că, deja uzate din fabrică, multe din recentele SF-uri cosmice reprezentau doar fabule escapiste intrate pe mîna unor regizori cam răzgîiați (Nolan, Ridley Scott), care preferă să nu se murdărească în fojgăiala terestră, cu toate dramele ei insolubile. James Gray arată că universul mai are pînă să se epuizeze.

Ad Astra rulează în cinematografele românești din 20 septembrie.

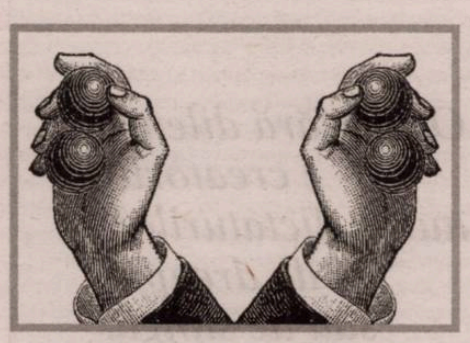

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Atemporali

● **Mike Patton & Jean-Claude Vannier, *Corpse Flower*, Ipecac, 2019.**
● **Swans, *What Is This?*, Young God, 2019.**

Mike Patton (Faith No More) și Michael Gira (Swans) sînt individualități puternice care s-au expandat mult dincolo de spațiul rock ce i-a consacrat. Ambii au scos recent albume adresate strict fanilor, excitante prin asocierea cu promisiuni mai consistente.

Patton a anunțat reformarea Mr. Bungle, trupa care în anii '90 îi oferea supapele necesare pentru derapajele cele mai experimentale. Recenta relansare Faith No More a fost bine primită, însă pentru Patton n-a fost decît unul dintre proiectele efemere pe care le rotește de la an la an, o fază intermediară între albume Tomahawk și Dead Cross, nicidecum o tentativă de a reitera rivalitatea cu Guns'n'Roses. Pentru excitarea publicului în perspectiva relansării Mr. Bungle, anul acesta Patton ne oferă, prin *Corpse Flower,* cîteva stimulente ce pot fi consumate și de cardiaci – album melodic, fără bucăți abrazive, un hibrid între funk-ul Mr. Bungle și meta-ironia șansonetelor franco-italiene, de data asta dimpreună cu o vedetă a genului respectiv, Jean-Claude Vannier. Compozitorul francez a contribuit la succesul unor Serge Gainsbourg, Dalida și la coloane sonore ale cinema-ului *chic* de altădată. Vannier are multe în comun cu regretatul Adrian Enescu al nostru și, într-un fel, chiar cu Mike Patton – sînt artiști care le-au încercat pe toate, unii cu mai puține resurse decît alții, fără ca asta să le intimideze forța creativă. Îmbinînd structuri retro-*chic* cu muzica de film, pe o instrumentație postmodernă și teme lirice întunecate, *Corpse Flower* ridică mingea sus la fileu și ne face să ne întrebăm ce anume ar putea aduce un nou material Mr. Bungle, mai mult decît un remix ceva mai rock a ce se aude aici.

În acest timp, Michael Gira aplică, cu *What Is This?,* tactica sa de marketing ce și-a dovedit succesul – s-au publicat aici compoziții neterminate sau reorchestrate cu manierisme folk, versiuni pentru completiști în vederea atragerii fondurilor necesare producției albumului *Leaving Meaning,* anunțat pentru finele anului. Ne așteptăm ca albumul să aducă versiuni mai consolidate, cu aportul unor invitați ce vor constitui o vreme și noua trupă Swans, după dizolvarea echipei de pe materialele recente. Noii colaboratori vor fi surorile von Hausswolff, autorul de coloane sonore Ben Frost și grupul de jazz australian The Necks, ingrediente ce promit mai puțin *noise-metal* și mai mult pian, sintetizatoare, voci feminine. Pînă acolo, însă, avem aici o versiune brută, aproape solo, cu chitară rece potențînd imprecații și invocații ceremoniale ale masculinității tîrzii. Piesele menite să stîrnească interesul pentru viitorul album sînt completate cu reorchestrări ale unora vechi, așadar avem aici un coagulant între epoca Swans recent încheiată sub auspiciile unui cult al zgomotului și cea care începe, promițînd mai multă melodie – cu referințe la începuturi, cînd trupa era în principal un duet între Gira și partenera sa de atunci, Jarboe. Albumele recente au fost excese abuzînd de ascultători prin durate solicitante, violență sonoră și conceptuală; materialele interstițiale precum *What Is This?* par să aibă funcția de stimulent metabolic, pentru mai buna digestie a albumelor propriu-zise.

Patton și Gira au supraviețuit mai multor schimbări de paradigmă și generație, numărîndu-se printre puținii pionieri de acum 30 de ani care n-au cunoscut încă, din partea presei postmileniale, condamnarea gerontofobă a etichetei *dad-rock*. Atemporali, au fost mereu atenți la vîltorile vremurilor, virînd adesea periculos, abandonînd proiecte la primele semne de învechire, pentru a le resuscita apoi la primele oportunități de revenire în relevanță.

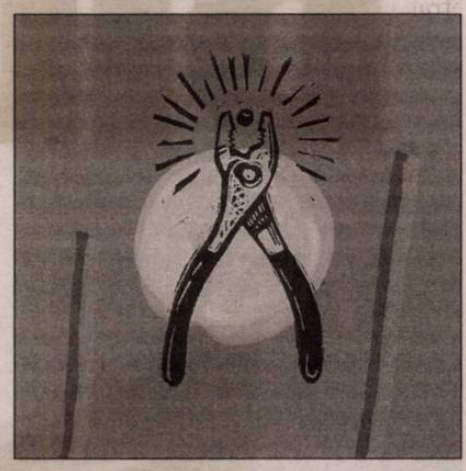

***Michael Gira & Norman Westberg** de la Swans vor concerta în Clubul Control din București și la Cinema Arta din Cluj-Napoca pe 25, respectiv 26 octombrie.*

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

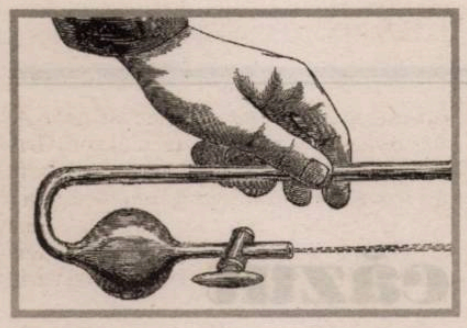

Oana STOICA

rosencrantz & co

Cu capul în zid

● *Frontal*, o adaptare foarte liberă după „Povestea unui om leneș“ de Ion Creangă. Un spectacol de Gianina Cărbunariu. Scenografie & video: Mihai Păcurar. Documentare: Valer Simion Cosma. Mișcare scenică: Ioana Marchidan. Muzică: Ciprian Iacob. *Light design:* Cristian Niculescu. Asistent regie: Vlad Socea. Cu: Emanuel Becheru, Paul-Ovidiu Cosovanu, Nora Covali, Corina Grigoraș, Florin Hrițcu, Dragoș Ionescu, Lucreția Mandric, Ruxandra Maniu, Andrei Merchea Zapotoțki, Cristina Mihăilescu, Mircea Postelnicu. Teatrul Tineretului Piatra Neamț.

Noul spectacol al Gianinei Cărbunariu, *Frontal*, prezentat în premieră în Festivalul Internațional de Teatru Piatra Neamț, ediția a 31-a (18 septembrie – 2 octombrie), intră pe un teren minat: permis reactivarea intoleranței.

Gianina Cărbunariu pleacă de la reportaje despre cazuri sociale, statistici, *social media* și interviuri cu persoane în nevoie și cu denigratorii acestora. Pretextul și scheletul scenariului provin din *Povestea leneșului* de Ion Creangă – asocierea sărăciei cu lenea („nemunca“, cuvînt nou apărut, cu o tușă acuzatoare) este premisa pe care se dezvoltă ura față de săraci –, deconstruită pe cîteva elemente: personajul colectiv, țăranii, care judecă și condamnă lenețul (criminalizarea precarității), execuția lenețului (violența și abuzul împotriva săracilor), o mentalitate abuzivă la nivel oficial (cucoana, o întrupare hiperbolică a autorității, aparent binevoitoare, de fapt, o forță pasiv-distructivă). Sînt explorate cazul femeii rome de la Zalău, oprită să urce într-un microbuz, al unor elevi lăsați repetenți pentru ca profesorii să aibă normă didactică anul următor (statul transformă, forțat, cetățenii în abuzatori ai persoanelor vulnerabile), al unui vagabond român, ucis de niște adolescenți în Suedia, al primarului care a tăiat ajutoarele sociale din motive electorale (nu cheltuiește banul public pe „nemuncă“) etc. Așa că lenețul moare de mai multe ori, într-o serie de „execuții“ care arată, de fapt, cît de des discriminăm sărăcia, și mută reflectorul de pe victimă pe agresor.

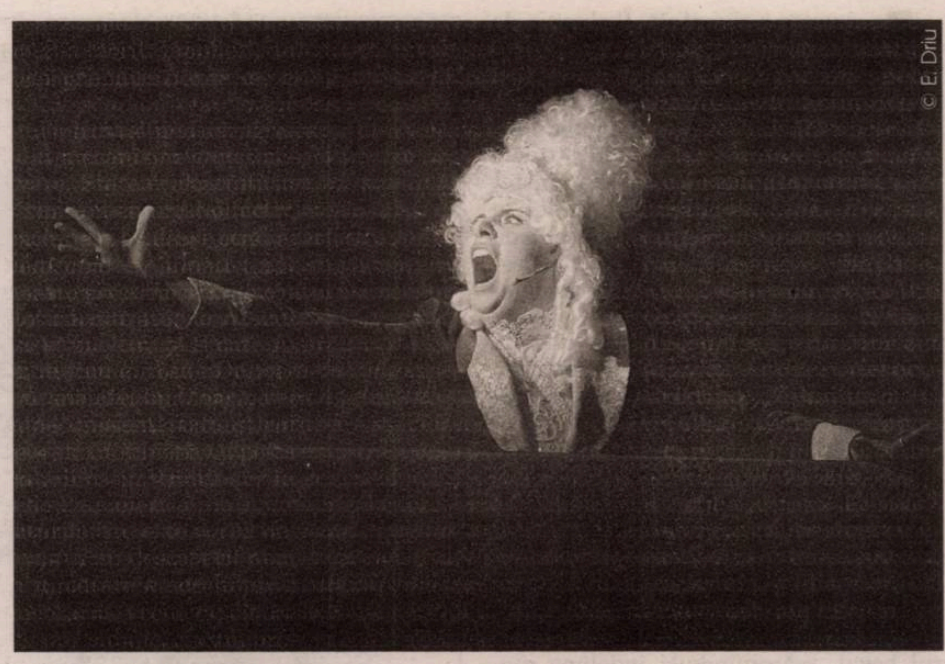

Spectacolul nu prezintă aproape nici un personaj marginal.

Documentarea – realizată de Valer Simion Cosma, creatorul Școlii de la Telciu, dar și de actori – este redată prin ficționalizare, situațiile reale sînt explorate performativ pentru a releva potențialități diferite. De exemplu, scena cu femeia romă se joacă în *contre jour* și *slow motion*, cu victima în întuneric și cu separarea sunetului de mișcare pentru a releva intențiile personajelor (ridicarea unui băț poate fi o mișcare mecanică, utilitară sau agresivă). Pasajele ficționale din textul lui Creangă – în special scena cu statul-cucoană (excelentă Ruxandra Maniu într-o versiune supradimensionată de divă de operă mixată cu coana Chirița) – reprezintă cadre pentru cazurile reale. Simbioza real-ficțional devine organică.

Deși este o investigare a cazurilor reale de asistați sociali, spectacolul nu prezintă aproape nici un personaj marginal. O excepție, actorul nou venit în teatru (situația reală a performerului, Paul Ovidiu Cosovanu), pus să care cabluri, să facă înlocuiri etc., adică invizibilizat. Și deja amintita femeie romă, căreia i se vede doar silueta întunecată, în timp ce naratorii afirmă răspicat că a fost o reconstituire („aceasta nu este o femeie romă“). Arhitectura scenică a lui Mihai Păcurar se bazează pe două ziduri perpendiculare, care separă clasele sociale, mentalitățile și atitudinile, și pe filmări *live*, în care „noi“ sîntem mereu în prim-plan, iar „ei“ sînt mereu în afara cadrului. Planurile narative sînt multiple – povestea lui Creangă, realitatea contemporană și cea specifică, a teatrului –, dar în lumina reflectorului intră societatea solvabilă, în timp ce obiectul disprețului, asistatul social, rămîne în umbră, nevăzut. Urîm, dar știm ce urîm? Comentariile viscerale din mediul online la adresa unor persoane sărace arată că nici nu vrem să știm. Ura este de ajuns, ne demonstrează superioritatea statutului social.

Ceea ce prezintă *Frontal*, ca portrete individuale sau de grup, este o panoramă a acuzatorilor, autoimpuși ca judecători morali, o demontare a autovalidării pe care o practicăm cu toții, a mulțumirii de sine și de statutul social. Nu este un spectacol al empatiei și melodramei, nu intenționează să stîrnească milă, ci reflecții, îndoieli, conștientizarea propriilor noastre intoleranțe. *Frontal* ilustrează, pragmatic și contemporan, scopul teatrului, în variantă shakespeariană, „de a ține lumii oglinda în față“.

Finalul incendiar este singurul moment în care luciditatea analitică (bazată pe umor, căci comicul susține distanțarea) cedează în fața emoției: un *song* punk, susținut furibund de Emanuel Becheru (întreaga echipă de actori joacă excelent într-o structură performativă de mare precizie), în care portretizarea unui marginal ametit de etnobotanice, cu un discurs incoerent, este subtil altoită pe acuzația de pasivitate în fața extinderii sărăciei la adresa societății. Susținut de sensurile multiple ale cuvîntului „asistați“ – substantiv comun nearticulat plural și verb la persoana a doua plural –, acest rechizitoriu virulent biciuiește spectatorul. Un ultim gest, aprinderea chibritului cu care un personaj dă foc – capitalismului? politicienilor? cetățenilor „de bună credință“? –, pare un avertisment serios: lumea stă pe un butoi de pulbere.

Cu acest spectacol bine gîndit, Gianina Cărbunariu își reconfirmă un diagnostic pus într-un interviu din 2011: „Statul român și-a abandonat cetățenii“.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

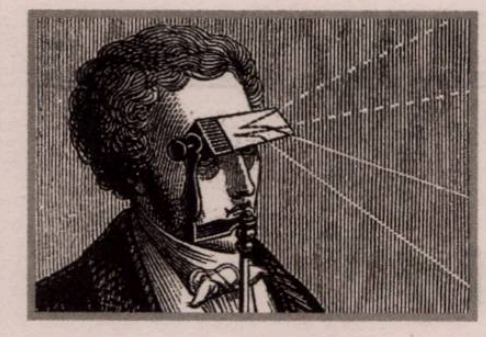

Laurențiu MALOMFĂLEAN

onirodrom

Sonata îngerului căzut

Louis-Léopold Boilly, ***Le Songe de Tartini***

Avusese o zi agitată. Îl chinuia de alte cîteva un gînd. Îl încerca. Îi dădea tîrcoale, ca un cărăbuș neastîmpărat. Înainte de culcare, se privi în oglinda venețiană de lîngă pian. Parcă ieri îi mijiseră doar cele dintîi tuleie de barbă. Își cercetă trupul, din creștet în tălpi. Îl găsea bine proporționat, o compoziție urmînd regulile numărului de aur, o sculptură de Praxiteles încă nedescoperită. În spate se vedea un candelabru cu două lumînări aprinse, ca și cum, pe nepusă masă, i-ar fi crescut cornițe. De la prea multă frămîntare a creierilor, cu urechile suflecate. În penumbra camerei, sticla de vin răsturnată pe masă îi forma prin reflexie un fel de coadă care, pe măsură ce soarele apunea, creștea văzînd cu ochii. Aripi, ferestrele deschise. O răbufnire de vînt. Amurgul zilei, al zeilor tinereții.

Din lipsă de altceva, compozitorașul în devenire luă pe el cămașa de noapte și se întinse pe pat. Își trecu mîna prin părul bogat, scărpinîndu-și îndelung pielea capului. Ce să facă? Îi trecuse prin minte chiar și un pact cu diavolul, să-i dea gata pe toți, să aibă succesul atît de rîvnit încît și-ar fi putut vinde mama, nu sufletul. Avea neverosimila vîrstă de 21 de ani, la care, peste aproape un secol, compatriotul său Niccolò începea să compună *Capriciile pentru vioară solo*, și de asemenea a lui Adrian Leverkühn, eroul lui Thomas Mann de peste încă o sută de ani din aceeași singurătate. Alți nenorociți urmînd să putrezească la nesfîrșit în ținuturile întunecate și fără verdeață.

Giuseppe dorea să compună o operă nemuritoare, o mărturie a timpului ce apasă pe piept. Își frămîntase întreaga ființă în după-amiezile din urmă pentru a găsi tonalitatea potrivită, cadențarea mai justă. Culcat încă o dată fără sorți de izbîndă, după cîteva ore de somn chinuit, se vede bătrîn, cu scufie, artist emerit, în patul de fiece noapte. Are o lumînare înaltă la căpătîi, stinsă și ea de un clopoțel cu toartă dintr-un metal fin, poate argint. Îi apare dintr-odată un diavol, în toată splendoarea și goliciunea, și înariparea, apucînd vioara pentru a-i cînta la picioarele patului, cu un farmec de dincolo de orice închipuire, cel mai sfîșietor cîntec, smuls din străfundurile iadului. Făptura pare desprinsă din viziunile lui Bosch, în loc de arcuș mînuiește o tr-o teacă, încordat la maximum, arcușul se freacă frenetic de coardele viorii, aidoma unei săgeți îmbibate care pătrunde, pătrunde în carne și iese în du-te-vino, adînc, tot mai adînc, de sute și mii de ori, pentru lungă bucată de carne, o fascie, un mușchi zvîcnind amețitor de jur împrejurul carcasei instrumentului, rotit cu vîrfurile acelor falange împielițate ce nu cunoscuseră nicicînd vreo urmă de mîngîiere. Ca scos din-

Sonata pentru vioară în sol minor, supranumită „A Trilurilor Diavolului".

Giuseppe Tartini

c. wikimedia commons

a regăsi de fiecare dată impetuozitatea arcului. Astfel posedat de arcașul încornorat, din coastele căruia notele țîșnesc în neștire ca niște efluvii de ambră sau poate de ambrozie, Giuseppe inspiră, e nesătul, în extaz, ba chiar începe să plutească încet, înălțat spre un cer de pucioasă.

Apoi, ca un făcut, se trezi. Lac de sudoare, cu un surîs lasciv pe buzele care încă îi fremătau, tînărul visător fu ață la masa din colț, un arc îi plesnea în privire, luă pana și copie din memorie fantastica bucată ce îl izbise în vis. Cîrcotașii vor spune: atît de mult și-o dorise încît o săvîrșise crezînd că o aude. Își amintea însă numai frînturi, încerca să le reunească, mai teșind podurile de legătură, mai aplatizînd trecerile dintre galopuri. Abia după ultimele măsuri înscrise și-a dat seama că sudoarea lui are consistența mierii, că se simte istovit ca și cum și-ar fi deșertat întreg trupul, ca și cum și-ar fi golit sufletul, vîndut pentru totdeauna. Îi luă mai puțin de un sfert de ceas pînă să nu-și mai amintească nimic. La sfîrșitul zilei, după alte cîteva tentative, se dădu pînă la urmă bătut.

Într-o anecdotă devenită rapid legendară, Giuseppe Tartini i-ar fi relatat astronomului Jérôme Lalande geneza celei mai cunoscute opere a sa, sonata pentru vioară în sol minor, supranumită „A Trilurilor Diavolului" (povestea e spusă cu limba de moarte a lui Tartini însuși, în cartea lui Lalande *Călătoria unui francez în Italia):*

„Într-o noapte (prin 1713), spunea el, visam că făcusem un pact și că Diavolul era la cheremul meu. Îmi ieșeau toate în voia dorințelor, iar noul meu servitor venea mereu în întîmpinarea a ceea ce voiam. Mi-am imaginat că îi dau vioara mea, să văd dacă reușește să-mi cînte niște melodii frumoase; ce mare mi-a fost însă mirarea cînd am auzit o sonată atît de neobișnuit de frumoasă, executată cu atîta artă și inteligență încît nici măcar nu mi-am putut închipui ceva care să poată fi socotit asemănător. M-a încercat o așa de mare uimire, încîntare și desfătare, că am rămas fără suflu. Am fost trezit de nestăpînita senzație. Mi-am luat numaidecît vioara, în speranța că voi regăsi o parte din ceea ce tocmai auzisem; zadarnic. Piesa pe care o compuneam atunci este, ce-i drept, cea mai bună pe care am scris-o vreodată, și o numesc și acum *Sonata Diavolului;* dar e atît de inferioară celei care mă emoționase așa de tare, încît mi-aș fi zdrobit vioara și aș fi renunțat pentru totdeauna la muzică dacă mi-ar fi fost posibil să mă lipsesc de plăcerile pe care mi le stîrnește."

Nu cunoaștem azi decît ce putem auzi – rarisim – cînd vreun virtuoz pune sonata pe cap de afiș într-un recital. O putem asculta pe YouTube în execuția angelică a lui David Garett, sau tenebros *à la* Nemanja Radulovic. Nici unul nu ajunge la perfecțiunea scînteietoare din visul originar, decît asimptotic, la fel cum visul însuși se apropia de realitatea acelui început de mai, cînd Giuseppe și-a pierdut inocența. Dintr-o eternitate ne-au rămas 15 minute. Dintr-un vis de-o vioiciune extremă, cu imaginația întinzîndu-și corzile ca un trup arcuit în lună la miezul nopții, a rămas bănuiala că uneori poți avea orgasm de unul singur, neștiut, în timp ce asculți ceva nelumesc, atunci cînd aureola din jurul capului se rotește cum are ea chef. Într-un vis așa bun, mai rar.

***Laurențiu Malomfălean** este eseist și traducător.*

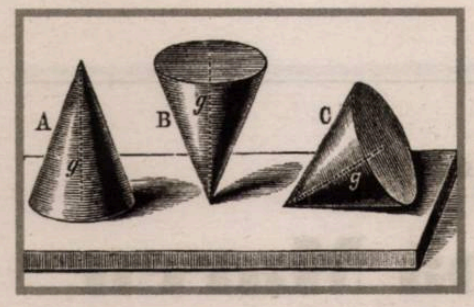

Cristian GHINEA

o țară ca afară

Manualul începătorului

Bine v-am regăsit. Pare o viață de cînd am scris ultima rubrică aici, în *Dilema veche*, cea în care anunțam că mă duc la Cancelaria Guvernului Cioloș, că aveam niște treabă de făcut. Dar au trecut abia cîțiva ani. Aproape patru. O putem considera o pauză de cercetare, ca să am ce vă povesti pe mai departe. Am scris 14 ani în fiecare săptămînă aici, fără pauză. Reluăm încet, acum o dată la două săptămîni. Nu știu dacă mi-ați simțit lipsa, dar eu v-am simțit-o. Nimic nu îți ordonează gîndurile, intelectul și poate chiar viața ca obiectivul de a scrie pentru niște cititori deștepți un număr fix de cuvinte, la date fixe.

Ziceam că pare o viață. Mi s-au întîmplat niște chestii interesante în perioada asta. Cel mai mîndru sînt că am lansat un program mișto cu fonduri europene care să țină copiii săraci la școală. Cel mai puțin mîndru sînt că am arătat un deget pesediștilor în Parlament. Prima chestie o știu puțini oameni, pentru a doua am primit multe felicitări. Mi-am făcut un renume de colțos, dar și de nervos. M-am pomenit ministru, apoi deputat, apoi eurodeputat. Am fost vicepreședinte însărcinat cu extinderea partidului la USR și am petrecut vreo 12 ore pe zi cu povestea asta. Am contribuit – cred eu, serios, dar opiniile sînt împărțite, ca la orice poveste încă în desfășurare – la dezvoltarea unui partid și a unei alianțe care vor guverna România. Mă simt mai bătrîn, mai bolnav și mai încrezător că îmi ies cele mai multe dintre chestiile pe care îmi propun să le fac. Mă simt mai puțin deștept decît mă simțeam acum patru ani, pentru că am înțeles mai multe despre cum funcționează jucăria asta numită guvernare. Mi-am lecuit aproape definitiv anumite naivități despre natura umană. Și asta mă face optimist: faptul că putem mișca niște chestii importante cu natura asta umană defectă și bizară este totuși uimitor. Am scris niște notițe pentru un viitor jurnal, dar aproape sigur nu îl voi scrie niciodată.

Cînd i-am spus lui Sever Voinescu că vreau să reiau rubrica aici, mi-a spus: vrei să scrii despre UE, hî? I-am răspuns că mai degrabă nu. I-am spus că vreau să scriu mai mult despre România de la firul ierbii. A rîs, cu un subînțeles din ăla: auzi tu, europarlamentar și firul ierbii, baba și mitraliera!

Acum 12 ani, rubrica mea, care era de multe ori despre UE, nu prea era despre firul ierbii. Cele mai multe dintre așteptările pe care le aveam cu toții acum 12 ani, cînd am intrat în UE, au fost cam ratate. Din vina noastră, ca țară. UE nu poate moderniza România din afară. „O țară ca afară" – ăsta este proiectul cu care vă voi bate la cap. Proiectul pe care îl consider esențial pentru mandatul meu ca europarlamentar. Ca om politic care are o voce. Vocea asta va fi despre cum folosim Uniunea Europeană – fondurile UE, legislația, reglementările, obligațiile asumate, rapoartele, dezbaterile – pentru modernizarea României. La firul ierbii.

Astă-primăvară am fost în campanie electorală la Roma și la Florența. De la aeroport m-a luat un cafegiu. Un român care a plecat acum 15 ani din țară la studii. Foarte stresat că îi va fi dor de casă, dar liniștit că revine în cîteva luni. 15 ani mai tîrziu are toată familia extinsă cu el acolo, e șef regional la un importator de cafea și știe să recunoască sute de feluri de cafea din toată lumea, după miros. Pe drum descoperim că are planuri de a-și deschide un magazin cu totul special la Iași. Unde cafeaua se coace în fața clientului. Cu plan de business și tot ce trebuie. A reușit să ia fonduri europene la o linie de finanțare lansată cînd eram ministru. A trebuit să mă lupt cu birocrația din două ministere ca să lansăm finanțare pentru afaceri pornite de românii din diaspora. Ideea tot fusese rumegată în spațiul public, dar se blocase la aplicare. Ziceau că românii de afară trebuie să se întoarcă întîi în țară ca să fie eligibili. Ah, acest cuvînt, „eligibil", care a omorît atîtea și atîtea idei bune. Nu e deloc clar de ce s-ar întoarce cineva în țară acum pentru că statul român îi promite că în viitor, cîndva, poate îl va ajuta să deschidă o afacere. A trebuit să se lase cu certuri și amenințări de concediere ca să lansăm totuși pe o logică umană: tu începi afacerea în România, plătești taxe României, dovedești că ai vînzare în România și statul îți dă pe parcurs bani europeni. Important e să te reconectezi cu țara – unde locuiești tu în acte e treaba ta și a milției dacă faci ceva ilegal, nu a Ministerului Fondurilor Europene.

Ziceau că românii de afară trebuie să se întoarcă întîi în țară ca să fie eligibili.

Mă bucur tare să văd un român în carne și oase care beneficiază de ideea asta. Afacerea e în curs de deschidere. El se întoarce? Se chinuie să își convingă familia. Dar e foarte entuziasmat că românii vor putea să vadă cum li se coace cafeaua. Îi spun că, dacă înțeleg eu bine, cam asta a făcut omul care a scris *Confesiunile unui cafegiu* – în plin comunism, Gheorghe Florescu a cumpărat o mașină veche de la un negustor armean interbelic, a dat șpăgi în toate părțile ca să ajungă director de magazin în comerțul socialist și a pus pe picioare un fel de afacere ciudată în epocă. Mașinăria i-a fost distrusă la cutremurul din 1977 și, cînd a încercat să refacă ideea, totul s-a terminat cu pușcărie pentru delapidare din comerț. Un român plecat de 15 ani, cetățean european care muncește în Italia fără să aibă cetățenie acolo, revine cu fonduri europene să facă practic același lucru într-un mall din Iași: să coacă boabele de cafea în fața clientului. Zici că e o poveste despre cum se schimbă țara asta. Și despre cum nu se schimbă, de fapt. Birocrația care cere chestii absurde de la oameni e tot acolo și e un eșec imens al nostru ca țară.

Cîți români au plecat? Unele studii zic că patru, altele urcă pînă la șase. Milioane. Cei mai mulți după 2007, cînd ne-am integrat în UE. Vărul meu Marius e măcelar în Germania. Verișoara mea Ani e cameristă în Palma de Mallorca. Au tot trimis bani acasă, au refăcut casa din sat, unchiul Lică și-a cumpărat tractor. Se vor întoarce, dacă îi întrebi. Casa aia devine din ce în ce mai mare și din ce în ce mai modernă. Dar nimeni, nici măcar Ani, nu știe pe bune dacă va mai locui vreodată acolo, în casa asta modernă care ascunde sub termopane casa bătrînească unde ne jucam cînd eram mici. Acum are baie, televizoare mari, mobilă *cool*, gresie. Nu mai are copii care să se joace.

În 2007 am plecat la Londra ca să studiez politici europene. Aceasta urma să fie povestea principală a generației mele. Reușiserăm. Era gata. Membri într-un club de țări mișto. Ce nu am anticipat atunci era că schimbarea va fi mai ușor, atît de ușor, de obținut individual și atît de greu ca țară. Ne-am risipit peste tot pentru că Marius și Ani au văzut și au știut că pentru ei e mai bine să plece decît să aștepte să se schimbe țara. Aceasta este modernizarea ratată a României. Europenizarea ratată.

Pentru mine, Uniunea Europeană este un instrument. Scuze că o spun așa direct. Și scuze dacă par cinic. Sînt un cetățean european, bachiar un europarlamentar. E important pentru mine ce se întîmplă la nivel continental. Activez (și) în comisia de afaceri constituționale, unde sperăm să pornim o conferință despre viitorul Europei, promisă de toți înainte să votăm noua președintă a Comisiei Europene. Dar, pentru mine, Uniunea Europeană este în primul rînd un instrument. Un instrument pentru modernizarea României. Rubrica asta va fi despre UE, despre unele dezbateri de acolo. Dar va fi și cu explicații despre firul ierbii. Despre cum a trecut Centenarul peste noi și nu ne-am unit țara măcar cu o autostradă peste munți, deși am avut bani europeni gratis pentru asta. Mă cunoașteți destul de bine și vă respect destul de mult ca să știți că voi zice chestii pe bune, nu bla-bla politic. Va fi despre motivele pentru care am ratat și colectarea selectivă a deșeurilor. Și de ce modernizarea vieții noastre se vede în înălțimea mormanelor de pet-uri de prin păduri. Va fi despre zecile de mii de copii săraci din țara cu cel mai mare abandon școlar din UE și care a înghițit cele mai multe fonduri europene pentru reducerea abandonului școlar. Va fi despre cum am ratat să informatizăm instituțiile de stat, deși aveam dreptul, ca cetățeni europeni, să nu fim trimiși cu hîrtii de la o instituție la alta și am avut și fonduri europene fix pentru asta. Și la fiecare dintre subiecte nu va fi veșnica jelanie despre cum asta ne e soarta, asta e „Românica" sau cum nu avem ce face. Pentru că avem ce face și va fi și despre soluții. Va fi despre „O Țară ca Afară". Pe care o facem sau plecăm dracului cu toții. Bine v-am regăsit.

***Cristian Ghinea** este europarlamentar din partea Alianței USR-PLUS. Opiniile sale sînt exprimate în nume personal.*

Emanuel CONȚAC

„Cine sînt fraţii lui Iisus?“ O incursiune în Evanghelia după Marcu

Problema „fraților lui Iisus“ este discutată concis în orice comentariu exegetic de referință la Evanghelii, dar a fost analizată *in extenso* și în monografii erudite, care prezintă atît dosarul biblic, cît și ramificațiile dogmatice ale acestuia. Ipotezele cu privire la „frații lui Iisus“, conturate încă din perioada patristică, rediscutate apoi cu multă patimă în timpul Reformei, au ajuns să-și pună amprenta inclusiv asupra felului în care este tradusă Scriptura în limba română. De pildă, începînd cu ediția din 1968, Biblia sinodală conține în Matei 12:46 o notă de subsol potrivit căreia prin „frații Domnului“ trebuie înțeles „rude apropiate, îndeosebi veri“. Din același motiv, textul din Matei 13:55-56, în toate edițiile sinodale, glosează între paranteze termenii „frați“ și „surori“ prin *veri*, respectiv *verișoare*. Aceste informații paratextuale au la bază ipoteza propusă de Sf. Ieronim, cărturarul apusean recunoscut ca „doctor al Bisericii“ prin decretul papal din 20 septembrie 1295.

Influența ipotezei „ieronimiene“ în teologia ortodoxă românească de secol XX este un fapt neobișnuit, mai ales fiindcă în Răsărit, începînd cu Origen (secolul III), s-a vehiculat ideea că „frații lui Iisus“ erau fiii lui Iosif cu o altă femeie *(PG* 13, col. 877). În comentariul la Matei, Origen invoca drept posibil argument „Cartea lui Iacov“ (= *Protoevanghelia lui Iacov)*. În secolul IV, Ieronim critica dur ideea că Iosif a mai fost căsătorit: cei care afirmă că Iisus a avut frați vitregi susțin *deliramenta apocryphorum* („scorneli nebunești, din scrieri apocrife“; *PL* 26, col. 84). Opinia lui a șubrezit considerabil autoritatea *Protoevangheliei lui Iacov* în Apus.

În articolul de față îmi propun să reevaluez problema „rudelor lui Iisus“, pornind strict de la Evanghelia după Marcu, prima în ordinea scrierii evangheliilor canonice. Din capul locului trebuie spus că nici unul dintre cei patru evangheliști nu urmărește realizarea unei biografii a lui Iisus în sens antic. Evanghelistul Marcu, la care mă opresc, începe cu un citat biblic compozit, menit să stabilească legătura dintre Iisus și Profeții Vechiului Testament, iar apoi ridică brusc cortina și dă la iveală scena în care Ioan Botezătorul anunță venirea iminentă a unui personaj – „mai puternic decît mine“ – care îi va boteza pe oameni cu Duhul Sfînt (1:8). Despre Iisus nu aflăm în primă fază decît că este „din Nazaretul Galileei“, așezare ce va juca un rol important în narațiunea biblică.

Absența oricăror detalii despre nașterea și copilăria lui Iisus ori despre familia sa, în primele două capitole ale Evangheliei după Marcu, este frapantă. Cititorii obișnuiți cu „viețile“ scrise de Suetoniu, respectiv Plutarh, autori contemporani cu Marcu, se pot întreba, pe bună dreptate, de ce evanghelistul omite genealogia lui Iisus. Răspunsul trebuie să aibă în vedere primele cuvinte din Marcu 1:1: „Începutul evangheliei lui Iisus Hristos“. Prin „evanghelie“ înțelegem, desigur, nu *specia literară* creată de Marcu, ci *mesajul* proclamat de Iisus. Datele despre spița de neam a protagonistului și despre locul său de baștină lipsesc tocmai fiindcă autorul biblic a decis că predicarea lui Iisus și efectul ei asupra ascultătorilor sînt mai importante decît detaliile de ordin biografic.

Rudele lui Iisus sînt pomenite doar în măsura în care pot ilustra o dimensiune importantă a kerigmei hristice. Pînă în capitolul 3, cînd sînt introduși brusc „mama și frații“ lui Iisus, evanghelistul se oprește mai cu seamă asupra „competențelor“ protagonistului. În primul capitol, Iisus este prezentat ca *didáskalos*, sinonim al termenului *rabbí*, adică învățător capabil să comenteze Scripturile iudaice, cu observația importantă că activitatea lui „didactică“ este caracterizată de *exousía*, termenul grec pentru „autoritate“. În plan concret, autoritatea se manifestă în două moduri. Mai întîi, printr-un exorcism în urma căruia cei prezenți sînt cuprinși de o spaimă sacră (1:27). Rabinii, trebuie precizat, nu erau cunoscuți pentru astfel de fapte. Talmudul babilonian a păstrat doar în mod excepțional amintirea unor rabini taumaturgi sau chiar exorciști. Cel mai notabil este Simeon Ben Yohai: aflat în vizită la Roma, acesta îl exorcizează pe demonul Ben Tamlion (Meil. 17b).

Alte elemente care îl diferențiază pe Iisus de rabinii contemporani sînt prezentate în Marcu 2: cînd un paralitic este coborît prin acoperiș în încăperea unde sînt adunați oamenii, Iisus se întoarce către bolnav și rostește cîteva cuvinte care îi lasă înmărmuriți pe cei prezenți: „Fiule, păcatele îți sînt iertate“. Din perspectiva exegeților Legii, asemenea vorbe sînt o blasfemie, fiindcă numai Unul poate să ierte păcatele – Dumnezeu. În replică, pentru a face demonstrația autorității sale de a ierta păcatele, Iisus îi cere paraliticului să se ridice, să-și ia patul și să plece acasă.

> *„Un profet nu este disprețuit decît în patria lui, între* rudele *lui și în* casa *lui“.*

Cele două incidente – exorcismul din capitolul 1 și vindecarea din capitolul 2 – nu pun în evidență doar virtuțile miraculoase ale lui Iisus, ci și o paletă largă de reacții și atitudini față de Iisus. De la bun început, activitatea învățătorului din Nazaret are un efect polarizant. Capitolul 3 al Evangheliei conține indicii că inclusiv rudele lui Iisus au fost atrase în vîrtejul dezbaterii.

Înainte de analiza succintă a capitolului 3, subliniez din nou că el nu are rolul de a da culoare biografică narațiunii despre Iisus, ca și cînd evanghelistul ar fi descoperit brusc că a omis să facă „portretul de familie“ al personajului principal. Rudele lui Iisus, prezentate într-un crochiu, sînt importante în măsura în care devin personaje de contrast. Referirea la ele nu este de natură biografică, ci teologică. Mai precizez că în capitolul 2 sînt prezentate, în crescendo, criticile pe care le primește Iisus. Inițial murmurele sînt surde („își ziceau în inimile lor“), apoi sînt verbalizate în auzul ucenicilor („Iisus mănîncă alături de vameși și păcătoși“), iar către finalul capitolului adversarii i se adresează direct lui Iisus. Critica însă nu vine direct, ci prin ricoșeu, pornind de la ceea ce fac apropiații Maestrului („ucenicii tăi nu postesc“; „ucenicii tăi rup spice în timpul sabatului, ceea ce nu este îngăduit“).

În capitolul 3 conflictul se întețește, întrucît criticii lui Iisus se transformă în adversari și încep să stea la pîndă (3:2), pentru a specula orice posibilă greșeală. Deși fac parte din grupări religioase diferite, se coalizează „ca să-l omoare“ (3:6). Cu toată opoziția făcută de membrii acestei pături influente, popularitatea lui Iisus crește, iar numărul celor care vor să-l asculte este din ce în ce mai mare.

În mod cu totul neobișnuit, abia în acest capitol dominat de tensiuni a ales Marcu să facă referire la cei din familia lui Iisus, denumiți vag „ai săi“ (3:21). Cu excepția Noului Testament de la Bălgrad *(frățiile lui),* versiunile românești timpurii redau secvența gr. *hoi par'autoû* prin formule imprecise ori chiar eronate: *ceia ce era la el* (Coresi), *cei de lîngă el* (Biblia de la București), *cei ce era la dînsul* (Samuil Micu, Șaguna), *cei ce era despre dînsul* (Filotei, Biblia sinodală 1914). Versetul intrigă mai cu seamă prin precizarea că rudele „au ieșit ca să pună mîna pe el, fiindcă ziceau (se zicea?) că și-a ieșit din minți“. Aproape simultan, în scenă intră cărturarii din Ierusalim, care îl acuză pe Iisus că este posedat de Beelzebul și că face exorcisme cu ajutorul căpeteniei demonilor. Iisus demontează acuzațiile printr-un apel la logică și bun-simț – „Poate Satan să-l izgonească pe Satan?“ –, apoi îi avertizează pe acuzatori că orice blasfemie poate fi iertată, cu excepția blasfemiei împotriva Duhului Sfînt. La finalul capitolului, apar și rudele lui Iisus care, neputînd să-și facă loc prin mulțimea ascultătorilor, îi trimit vorbă Învățătorului să vină afară. În loc să dea curs cererii, Iisus pune întrebarea binecunoscută: „Cine sînt mama mea și frații mei?“.

Această interogație și răspunsul care urmează – „Iată mama mea și frații mei“ – zădărnicesc așteptările și pretențiile celui care și-a propus să investigheze textul biblic cu instrumente „științifice“. În prezentarea făcută de Marcu, Iisus pare să întrebe: „Vrei să știi cine sînt cu adevărat rudele mele? Frate, soră și mamă îmi sînt toți cei ce mă ascultă și care fac voia lui Dumnezeu“ (3:35). În epoca pe care o inaugurează Iisus, legăturile de sînge sînt relativizate și subordonate unui imperativ mai înalt: urmarea lui Hristos ca împlinire a voii divine. Deloc surprinzător, reverberațiile acestui topos teologic se regăsesc în celelalte Evanghelii. Dintre ele, numai Matei și Luca includ secțiuni despre nașterea lui Iisus.

Evanghelistul Marcu nu omite numele fraților lui Iisus (Iacov, Iose, Iuda și Simon), dar nici nu se oprește asupra lor în maniera cronicărească pe care o vedem exemplificată în secolul următor la istoricul Hegesip, ale cărui *Memorii* au fost păstrate fragmentar de Eusebiu al Cezareei. În mod neașteptat, cele patru nume, precum și referirea generală la „surorile“ lui Iisus, figurează în seria de întrebări sceptice puse de cei care îl ascultă pe Iisus în sinagoga din Nazaret (6:1). Pe localnici, familiaritatea cu rudele lui Iisus îi blochează mental (verbul *skandalízo*, folosit metaforic, are înțelesul de „a se împiedica“, „a se poticni“). Activitatea ieșită din comun a fostului dulgher face notă discordantă cu prezența anodină a fraților săi (6:1). Scepticilor, Iisus le răspunde cu o vorbă care a pătruns, trunchiată și deformată, în repertoriul de proverbe populare: „Nimeni nu-i profet în țara lui“. În fapt, Iisus spune: „Un profet nu este disprețuit decît în patria lui, între *rudele* lui și în *casa* lui“. Regăsim, așadar, motivul teologic din Marcu 3. Finalul episodului este elocvent: pentru cei care găsesc în Iisus un *skándalon*, din cauza rudelor sale, Iisus nu poate face nici o minune. Nu-i rămîne, cum spune evanghelistul laconic, decît să se mire de necredința lor (6:6).

***Emanuel Conțac** este conferențiar universitar la Institutul Teologic Penticostal din București și coordonator al colectivului de revizuire a Bibliei Cornilescu (EDCR). Cea mai recentă carte publicată:* Noul Testament de la Bălgrad (1648) și Reforma. Studiu istorico-filologic.

Discursul anti-Occident

– interviu cu jurnalistul Cătălin PRISACARIU –

„Promotorii discursului antioccidental în România și Bulgaria" este un demers al Asociației Linx (proiect al Centrului Român pentru Jurnalism de Investigație), o amplă monitorizare a discursului public (disponibilă pe site-ul CRJI) din cele două țări, care identifică, pe diferite paliere, atît promotorii acestui tip de discurs, cît și temele majore care sînt luate în vizor. Cît sîntem de predispuși să cădem victime ale propagandei antivalori occidentale, care sînt mecanismele acesteia și cît de mult contează să înțelegem contextul lumii în care trăim – sînt cîteva întrebări pe care le-am adresat coordonatorului acestui proiect, jurnalistul ***Cătălin Prisacariu.***

Ați coordonat, în cadrul CRJI, un proiect care monitorizează orientările antioccidentale ale discursului public, atît în România, cît și în Bulgaria. Ce înseamnă acest „discurs anti-Occident"?

În primul rînd, definind Occidentul, definim acel spațiu geografic care se referă strict la zona statelor membre ale UE și SUA. În al doilea rînd, vorbind despre discursul anti-Occident, vorbim, de fapt, despre negarea și pervertirea unor valori fundamental democratice asumate în principal de aceste state. În metodologia investigației pe care am realizat-o, monitorizînd timp de cîteva luni discursul public, atît din România, cît și din Bulgaria, am observat că există două caracteristici: vorbim despre un discurs neutru și despre unul părtinitor. „Neutru" înseamnă acel discurs al mass-media, dar și al persoanelor publice, prin care știrile sînt difuzate fără comentarii sau fără o punere în context. Cînd alegi însă să difuzezi doar știri negative, chiar dacă nu le comentezi, intri în sfera discursului anti-Occident. Nimic rău în asta, doar un fapt. Pe de altă parte, cînd discursul devine unul părtinitor avem de-a face cu puncte de vedere scoase din context, cu exagerarea efectelor, mistificarea faptelor – iar aici metodele sînt diverse, de la omiterea unor fapte la accentuarea unor opinii care, deși se bazează pe fapte, ajung la concluzii de natura fabulațiilor care nu mai au legătură cu faptele. Un exemplu de acest discurs anti-Occident părtinitor în presă este *Evenimentul zilei,* care a citat afirmația lui Ion Cristoiu potrivit căreia Laura Codruța Kövesi era sprijinită de organizații finanțate de George Soros care, la rîndul său, „controlează un sfert din Parlamentul European".

Cu alte cuvinte, discursul părtinitor se bazează, în principal, pe știri false?

Nu neapărat. Uneori se construiește, într-un mod perfid, plecînd de la evenimente reale. Cel mai recent exemplu, care se întîmplă chiar zilele astea – demonizarea Olandei. După cazul tragic, cu potențial emoțional enorm – fetița din Dîmbovița, omorîtă de, se pare, un cetățean olandez cu antecedente de pedofilie –, au apărut o serie de articole părtinitoare, venite din partea unor instituții de presă cu discurs antioccidental constant, care insistau pe faptul că valorile morale sînt foarte laxe în Olanda. Se creează astfel o generalizare și, intrîndu-se în zona speculațiilor, se instaurează prejudecata că „olandezii sînt pedofili", după care se trece la chestiunea care îi interesează de fapt pe cei care propovăduiesc acest discurs: transformarea Olandei, o țară cu valori occidentale clare, asumate și aplicate (care nu de puține ori a certat România pentru stagnarea reformelor anticorupție), într-un stat ipocrit, cu oameni de calitate îndoielnică. Or, pentru propaganda antioccidentală, întrebarea insinuantă vine în mod natural: cum poate această țară să împiedice România să intre în Spațiul Schengen? Să nu uităm nici de recentul caz de la Caracal. Întîmplarea face ca motivul discursului anti-Occident să pornească, și aici, tot de la o crimă – în siajul evenimentelor, SUA au devenit, peste noapte, vinovate de ce s-a petrecut acolo. S-a făcut o legătură forțată cu baza militară de la Deveselu, întemeiată inclusiv pe rapoarte ale armatei americane, rapoarte reale, oficiale și publice, care vorbesc despre infracțiuni sexuale comise de militari americani în lume, creîndu-se astfel un scenariu apocaliptic în care armata americană se află în lume doar ca să violeze copiii statelor unde au baze și că, de fapt, e în curs o întreagă operațiune de mușamalizare.

Cît de mult sîntem expuși la acest discurs propagandistic?

Cel mai intens moment al discursului antioccidental pe care l-am identificat în monitorizarea discursului în România a fost campania pentru europarlamentare. Și anume discursul folosit de PSD, care a dus una dintre cele mai agresive campanii antieuropene pe care le-am văzut în ultimii mulți ani. Fostul lider al PSD, Liviu Dragnea, a dus cea mai aprigă propagandă anti-UE, declarînd că occidentalii ne trimit pești contaminați cu metale grele ca să ne omoare copiii, sau că nu ne dau voie să avem o industrie piscicolă sănătoasă, sau că ne tratează ca pe cetățeni de mîna a doua, că sîntem o colonie etc., etc. O observație foarte interesantă: imediat după ce Dragnea a dispărut, acest tip de discurs s-a temperat foarte mult, ceea ce arată că, de fapt, în România e vorba de personaje mai mult sau mai puțin izolate care preiau acest tip de discurs în funcție de nivelul de putere sau de influență la care se află. Chiar dacă zilele astea e din nou pe tapet – cînd se vorbește de audierile Rovanei Plumb și de Parlamentul European care vrea să ne împiedice să ne punem „omul nostru" –, totuși intensitatea discursului anti-UE e departe de cea resimțită pe vremea lui Dragnea. Cu toate astea, discursul antioccidental e păstrat, ca un baston de mareșal, de orice politician român. Atunci cînd se întîmplă ceva, e scos și aruncat la înaintare, ca un instrument de apărare și, totodată, de capitalizare a susținerii publice.

> *„Ți se impun reguli democratice, urli că ești violat de colonistul agresor."*

Cine stă în spatele acestui discurs antioccidental, care sînt resorturile implicate și cum se construiește, pînă la urmă, acest discurs?

Cînd vezi că Sputnik, de exemplu, care e aparatul de propagandă oficială al Kremlinului, difuzează intens scenarii părtinitoare, apoi vezi cine preia aceste scenarii și observi instituțiile de presă din România, mai mult sau mai puțin branșate la Sputnik, care livrează mesajele, apoi te uiți cine e în spatele acestor instituții, înțelegi cine sînt promotorii acestui tip de discurs.

Vorbim în principal despre publicații care au în spate acționari sau sînt controlate de cetățeni implicați politic sau care au probleme cu Justiția.

Cum se construiește acest discurs: de exemplu, dacă te uiți la știrile de la Antena 3, ele sînt, în cea mai mare parte, absolut neutre. Pură informație. Urmează însă talk-show-ul de seară. Iar aici începe propaganda. Intră în scenă toți acei comentatori și analiști, în mare parte deai „casei", care lasă faptele la o parte și încep cu scenariile. Evident, aceste emisiuni de „analiză" au o audiență mai mare decît știrile, prin urmare chiar dacă știrile ca atare sînt prezentate de multe ori obiectiv, pseudo-dezbaterile aduc în scenă povești abracadabrante, explicații revanșarde.

Apoi, fiecare dintre aceste mari grupuri de media are niște sateliți (fie ei pseudo-analiști sau mici site-uri) care compun niște trăsnăi colosale care, mai apoi, sînt citate pe televizor. Or, televiziunea care citează aberațiile se pune la adăpost pe motiv că ei n-au produs „știrea", doar au citat-o. După care se mimează un soi de dezbatere menită să aducă cît mai mult în față acea informație pe care, în final, nu și-o asumă nimeni. Să nu uităm nici de încrucișarea mesajelor. Deși nu e nici o legătură oficială între Sputnik și Antena 3, cînd mesajele convin, sînt preluate încrucișat: Mircea Badea, de exemplu, e un musafir permanent al Sputnik și multe dintre declarațiile lui sînt citate în calitate de „știre", el însuși fiind un „analist" versat.

Care sînt temele majore identificate ca fiind supuse atacului propagandei?

Narațiunea principală a atacurilor antioccidentale susține că România e tratată ca o colonie atît de către Bruxelles, cît și de către Washington. Și, ca orice colonie, țara trebuie nu doar să adopte regulile impuse de „Înalta Poartă" (da, se face explicit comparația cu Imperiul Otoman), ci și să-și pună la dispoziție resursele de orice fel. Această narațiune e foarte convenabilă: ți se impun reguli democratice, urli că ești violat de colonistul agresor; ți se reproșează că ești corupt, faci scandal că motivul adevărat e șantajul – nu ți-ai dat resursele ieftin sau chiar gratis. Odată setat acest cadru de dezinformare și manipulare, restul sînt detalii și apar la nevoie.

Propagandă anti-Occident făceau, din plin, comuniștii. Apoi, după Revoluție, a apărut acel slogan, „Nu ne vindem țara". Credeți că, în prezent, acest tip de discurs s-a acutizat, s-a perfecționat, a devenit el mai perfid?

Propaganda antioccidentală de azi se desparte fundamental de cea de dinainte de Revoluție. Dacă în anii '80 vedeam, de pildă, la știri, cum în SUA oamenii dorm pe străzi, scopul ideologic era clar: aveam de-a face cu o cortină de fier care separa lumea occidentală de societatea noastră estică, sărăcită, care avea nevoie să-și proclame, chiar dacă folosea această butaforie, superioritatea, evidențiind doar ceea ce nu mergea în societățile occidentale. Azi avem de-a face cu ceva mult mai pervers. Dacă ne gîndim doar că aceste știri anti-Occident sînt citite de pe smartphone-uri create în Occident, sau de pe Internet (care nu e tocmai o invenție rusească!), folosim instrumente ale unei societăți deschise doar ca să ne transformăm în cobaii unui experiment care duce la crearea unei societăți de tip închis. În care se promovează minciuna, dezinformarea, și nici nu dezbaterea. Ce mă sperie e că nici nu știm cît de puternică este această propagandă. Dacă s-ar putea face un studiu național la acest capitol, cred că am avea surprize enorme privind gradul de penetrare al acestor mesaje într-o categorie destul de largă de public.

Deși multe sondaje făcute în România arată că românii sînt printre cei mai proeuropeni și pro-americani cetățeni din UE, deci am spune că sîntem protejați de efectele negative ale unui asemenea discurs, problema realității rămîne: dacă sîntem atît de imuni în fața discursului antioccidental, cum de instituțiile media care promovează acest tip de discurs au succes și cum un partid care s-a comportat aproape extremist, precum a făcut-o PSD-ul în campania pentru europarlamentare, are încă atîția adepți?

a consemnat Stela GIURGEANU

Cu ochii-n 3,14

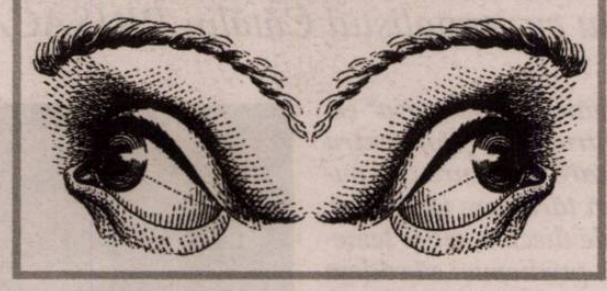

„DIN FERICIRE, PRIN PREAJMĂ EXISTĂ O SINGURĂ INTRARE ÎN ȚARCUL RĂSĂRITULUI", A DECLARAT DOAMNA DIN SUBSOLUL ÎNCĂLZIRII

■ În China, o femeie a deschis ușa de urgență din avionul în care se afla, doar ca să ia o gură de aer proaspăt. Din fericire, aeronava încă nu decolase. (**C. Ș.**)

■ Sediul băncii e în curs de renovare. Muncitorii au acoperit pardoseala cu prelate și s-au apucat să zugrăvească pereții. Nici un angajat prin preajmă. Oare bancomatele or funcționa? Funcționează, mă asigură unul dintre zugravi. „Dar numai pentru depuneri. De dat, nu dă bani. E numai pentru bogați, pentru ăia care are prea mulți și n-are ce face, tre' să-i depună." (**M. M.**)

■ 3 în 1: există o jachetă de blugi cu care te îmbraci, prin care răspunzi la telefon și îți poți face și un *selfie*. A fost creată printr-o colaborare între Levi Strauss și Google. Ce ai putea să-ți mai dorești? (**A. M. S.**)

■ Eu aș face un singur muzeu, Muzeul Totalitarismului, cu o singură intrare și cu două aripi: Aripa Comunismului, cum intri în stînga („Spre Gulag"), și aripa Nazismului, cum intri în dreapta („Spre Holocaust"). În curtea interioară, decorul unui lagăr 3 în 1: reeducare, muncă silnică și exterminare, deasupra căruia să scrie: „Moartea te va elibera de rasă și clasă". Logo: o zvastică neagră pe fundal roșu cu seceri și ciocane în cele patru capete. (**M. C.**)

■ O femeie a escaladat un gard și a intrat în țarcul unui leu din grădina zoologică din Bronx, New York. A dansat în fața animalului și l-a provocat, dar leul și-a văzut de ale sale. (**A. M. S.**)

■ După ce ieși din Giurgiu spre București, localitățile prin care treci te uimesc cu denumirile lor mai mult decît inițiatice: Daia, Crucea de Piatră, mai în afara rutei – Singureni. Cînd ajungi în București te așteaptă strada Răsăritului. (**I. P.**)

■ O femeie din Tennessee a ieșit pe marginea unei autostrăzi aglomerate, a alergat după un pisoi și l-a adus în mașină, în siguranță. „Eram gata să-l iau acasă la cină, să-i fac baie și să-l pun în pat cu mine", a declarat doamna. Mai tîrziu, pisoiul s-a dovedit a fi, de fapt, un pui de linx. (**C. Ș.**)

■ Deschid site-ul www.dilemaveche.ro și o reclamă ivită perfid din subsolul paginii vestește: „Sf. Maria, Maica Domnului. Noutate. Medalie din argint pur, acum la preț avantajos. Piesă deosebită cu motiv pictat. monedeshop.eu DESCHIDEȚI". Doamne ferește! (**M. P.**)

■ Mai mulți oameni de știință au ajuns la concluzia că peste 30 de ani, din cauza încălzirii globale, în Australia nu va mai exista iarnă. Un bun imbold pentru mobilizarea generală ca să stopăm acest fenomen. Căci nu mi se pare corect ca noi să dîrdîim de frig și doar unii să culeagă roadele încălzirii globale, ajungînd să huzurească într-o vară continuă. (**S. G.**)

LUME, LUME, PRIMUL CONTACT CU ȘANTIERUL VIEȚII ESTE FEERIC!

■ *„Hocus-pocus, preparatus!* / Lume, lume! Mi-s datoare? / Nu-i motiv de-ngrijorare, / Am apartamente de vînzare! / *Hocus-pocus! Eu* datoare?! / Hm! Eu am prieteni cu stare, / Oricînd gata să m-ajute / Pentru-a Patriei virtute! / *Hocus-pocus, preparatus!"* – Rovana Plumb în debut la Circus Mundi PSD, ediția europarlamentare, 2019. (**R. M.**)

■ „Valerian Sava: «Stimate tovarășe, în calitate de comandant al Șantierului Naval al Tineretului, ați prezentat la 26 mai în fața secretarului general al Partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, raportul miilor de tineri care au contribuit eroic la construirea Canalului Dunăre – Marea Neagră și totodată ați anunțat angajamentul ca la porțiunea care vă revine să terminați exacavațiile pînă la cel de-al XII-lea Congres al Partidului. Ce probleme aparte vă pun brigadierii elevi?» Nicolae Ivanov: «În general n-am avut probleme deosebite cu ei, deși unii nu văzuseră tîrnăcop sau lopată decît la cinematograf. În aceste cazuri, primul contact cu șantierul este un șoc. Pentru că programul nostru este destul de diferit față de al altor tabere. Noi sîntem o tabără de muncă, cu o disciplină care se cere respectată. Unii dintre ei sînt neliniștiți noaptea, au insomnii, ziua se întîmplă să fie cam iritabili, unii au fugit din tabără, alteori părinții i-au influențat în mod negativ. Ni se trimit uneori scutiri medicale fictive, pe timp nelimitat. Am avut de-a face, de pildă, cu un părinte din Galați, care, cu o zi înainte de a pleca brigada de elevi pe șantier, și-a internat copilul în spital și i-a făcut operație de apendicită. După o săptămînă, copilul a ieșit din spital cu diagnosticul «vindecat de apendicită» și în aceeași zi a fost reinternat cu diagnostic de ORL. Iar după două săptămîni ne-a trimis o scutire permanentă de muncă fizică, de scutire de expunere la praf și la băuturi reci»." – din interviul „Canalul Poarta Albă – Midia – Năvodari. O epopee a construcției în așteptarea unei epopei cinematografice", apărut în revista *Cinema* nr. 8 din 1984. (**M. C.**)

■ Iată cele zece orașe cu cea mai bună calitate a vieții din lume, chiar în această ordine: Viena (pentru al doilea an consecutiv), Melbourne, Sydney, Osaka, Calgary, Vancouver, Toronto, Tokyo, Copenhaga și Adelaide. E straniu cum australienii, care o duc tot mai greu cu apa, reușesc să trăiască atît de bine și de civilizat. Altfel, apropo de apă, din 2013 încoace este cea mai cumpărată băutură a americanilor. (**M. C.**)

■ Nasc și la Giurgiu firme, iar unele au nume care ne-au atras atenția: Demolări Controlate SRL, Incognito SRL, Feeric Atanasiu 22 SRL, Sarea În Bucate SRL, Alege SRL, Vulcanizare La Chinezu SRL, La Mio Cărămizi SRL, Deinde Cerebrum SRL, Armonia Rutieră SRL, Gelatina SRL, Exclusiv Alina Rebel SRL, Pupila SRL, Maximus Augustus SRL-D, ACZ Și Cei Șapte Pitici SRL, Amical Taxi SRL, Fermierii Patrioți Cooperativă Agricolă, Nevoiașul SRL, Contraste Culturale 2017 SRL, Vasile SRL, Servicii Funerare Celeste SRL, Vis De Antomire SRL, Zeroxunu SRL, Light And Deja Vu SRL, Azaleea Secret SRL, Cezar Impact Imperius SRL, Nihil SRL. (**D. S.**)

ABONEAZĂ-TE ACUM

Trimite 1 SMS la 7488 cu textul DILEMA

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI

✔ **SMS:** Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 EUR + TVA/SMS)
✔ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✔ **VIREMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD - Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✔ FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0372 130 211 / 0372 130 213 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✔ **3 luni - 54 LEI** ✔ **6 luni - 98 LEI** ✔ **12 luni - 159 LEI**

Prețuri la abonamente cu pînă la 49% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT

Nume ..... Prenume .....
Str. ..... Nr. ...., Bl. ....., Sc. ....., Et. ...., Ap. .....,
Localitate ..... Județ/Sector ....., Cod poștal .....
Telefon ..... Email .....

Am achitat suma de ..... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **817** ■ 17-23 octombrie 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

17

ANDREI PLEȘU

„Ce lipsește pe piața politică“

pagina **3**

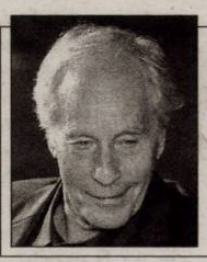

Interviu cu
RICHARD FORD

paginile **14-15**

CRISTIAN MUNGIU

„Les Films de Cannes à Bucarest 10“

pagina **21**

La ce bun lectura în vremuri de Facebook?

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

MINISTERUL CULTURII ȘI IDENTITĂȚII NAȚIONALE

„Cel care citește trăiește o mie de vieți înainte să moară, spuse Jojen. Cel care nu citește trăiește doar una.“

GEORGE R.R. MARTIN

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

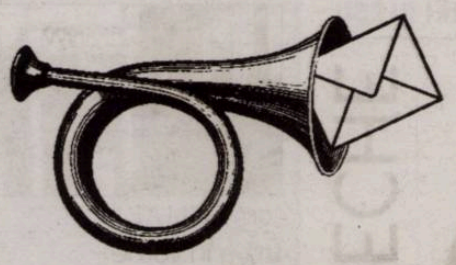

la vremuri noi, dileme vechi

Alexandru OFRIM

Ordinea bibliotecii

În romanul lui Musil, *Omul fără însușiri,* generalul austriac Stumm face o vizită la Biblioteca Imperială din Viena și îi pune bibliotecarului următoarea întrebare: „Cum faceți să găsiți totdeauna cartea cuvenită în îngrămădeala nesfîrșită de cărți?". Bibliotecarul îl duce în camera cataloagelor. „Așa că iată-mă în centrul sacralității bibliotecare. Aveam impresia că pătrunsesem în interiorul unui craniu; jur-împrejur nimic altceva decît sertare cu cotele cărților și peste tot scări ca să ajungi pînă la cele de sus." Copleșit, generalul întreabă: „Cum reușiți dumneavoastră să vă orientați în această casă de nebuni a cărților?". Bibliotecarul răspunde: „Eu nu citesc nici una!" (...) „Niciodată, cu excepția cataloagelor!".

Biblioteca a fost întotdeauna însoțită de o aură imaginară, simbolică. Ea are însă, în primul rînd, o dimensiune fizică: o clădire mai mult sau mai puțin impozantă, cataloage, săli de lectură, rafturi încărcate cu cărți aranjate după o ordine prestabilită. O bibliotecă nu are sens decît prin cititorii ei, dar cititorii sînt în același timp și potențiali distrugători ai cărții, prin uzura fizică pe care o provoacă. Iată unul dintre multele paradoxuri ale acestui spațiu. Dincolo de imaginea ei ideală, biblioteca este un loc al tensiunilor și al constrîngerilor, fiind un spațiu care nu poate exista fără un set de reglementări atît în jurul colecțiilor, cît și în privința comportamentului utilizatorilor. O bibliotecă nu poate fi o simplă aglomerare de cărți, ea are nevoie de o organizare internă, care a evoluat de-a lungul timpului.

Se pare că bibliotecile s-au născut în Sumer. Faptul că sumerienii au scris pe tăbliță de lut este un mare avantaj pentru arheologi. Dacă rulourile de papirus au ars, tăblițele au rămas în siturile arheologice; de exemplu, cel de la Ebla (Siria), unde, în ruinele palatului (2250 î.Hr.), a fost descoperită arhiva regală. Într-o încăpere de 5x4 metri, tăblițele erau aranjate pe rafturi de lemn în jurul pereților. Arhiva a fost arsă de invadatori, arheologii descoperind tăblițele de pe peretele de nord căzute, grupate la un loc. Acestea conțineau texte literare, în timp ce restul tăbliților reprezentau acte administrative. Se vede că scribii palatului aranjaseră tăblițele după conținut.

O colecție de tăbliță hitite, cu texte religioase, incantații, anale istorice etc., cu indicații despre cum trebuie să stea acestea în rafturi: vertical sau orizontal. Tăblițele găsite la Uruk provin din colecțiile unor școli sau ale unor persoane private. Unii proprietari împrumută din cărțile lor, și astfel apare inevitabila problemă a restituirii. Tăblițele conțin blesteme adresate cititorilor incorecți: „Cine se teme de Anu, Enlil și Ea o va înapoia proprietarului"; „Cine se va teme de Anu și Astu va avea grijă de ea și o va respecta". O tăbliță mai recentă invocă: „Fie ca Isthar să îl binecuvînteze pe cititorul care nu va deteriora tăblița aceasta și nici nu-i va schimba locul în bibliotecă" (secolul VII î.Hr.). (...)

(apărut în Dilema veche, *nr. 428, 26 aprilie 2012)*

Dilema veche vă propune

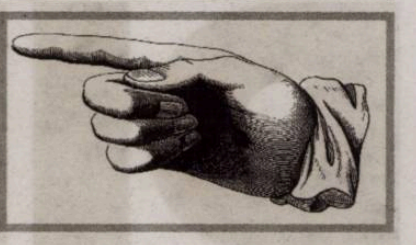

■ Două recomandări de evenimente literare de neratat. 1) Conferința lui Virgil Nemoianu, „Doinaș, Cercul literar și generația de aur" de luni, 21 octombrie, de la ora 18, la Muzeul Național al Literaturii Române (str. Nicolae Crețulescu nr. 8). 2) Festivalul Internațional de Literatură de la Timișoara – FILTM (23-25 octombrie), desfășurat la Sala Barocă a Muzeului de Artă și în librăria „La Două Bufnițe", invitați: Adam Michnik, Adrian Cioroianu, Evgheni Vodolazkin, José Luís Peixoto, Lucian Dan Teodorovici, Andrei Codrescu, Nora Iuga, Constantin Abăluță, Daniel Vighi, Viorel Marineasa și Petru Ilieșu, tema lecturilor și a dezbaterilor acestei ediții, desfășurate la 30 de ani de la Revoluție, fiind „Libertatea. Între istorie și literatură". (Marius Chivu)

■ Dacă n-ați mai găsit bilete la „Les Films de Cannes à Bucarest", vestea bună e că unele dintre filmele din program vor intra în cinematografe: *Dolor y gloria* al lui Pedro Almodóvar, *Le jeune Ahmed* al fraților Jean-Pierre și Luc Dardenne, *Sorry We Missed You* al lui Ken Loach. Eu cel mai mult îmi doresc să văd *Parasite* al lui Bong Joon Ho, care va fi și el distribuit de Independența Film. (Ana Maria Sandu)

■ Big Band-ul Radio România își redeschide noua stagiune de jazz cu un concert intitulat „Joy of life", joi, 24 octombrie, ora 19. Printre piesele pe care le puteți asculta se numără creații semnate de pianistul Petrică Andrei, alături de piese precum „There Is No Greater Love" – Isham Jones, „If I Should Lose You" – Ralph Rainger sau „Eye of the Hurricane" – Herbie Hancock. (Cristina Ștefan)

■ Alexandru Darie: „Mie îmi place să fac teatru de emoție și cu adevăr pe scenă. Am făcut teatru din dragoste, nu din frică. Teatrul este unica artă inventată de om care arată ceea ce nu se vede. Ce poate fi mai formidabil pentru public? Nu poți să fii egoist într-o meserie în care scopul este să revelezi publicului lucruri pe care nu le știe." https://www.ziarulmetropolis.ro/alexandru-darie-a-fost-odata-un-puck/ Ducu Darie va fi evocat, cu emoție și bucurie, în cadrul Festivalului Național de Teatru, duminică, 20 octombrie, de la ora 12, în Sala Mare a *hub*-ului FNT / ArCuB – Hanul Gabroveni. Cele mai recente două apariții editoriale de la Nemira: *Alexandru Darie – spectacole de poveste* de Doina Papp și albumul de fotografie *Coriolanus – un spectacol de Alexandru Darie,* semnat de Mihaela Marin, vor completa, pentru marele public, profilul unui artist de excepție. (Ruxandra Mihăilă)

■ Publicat inițial în 2009, *Poartă-ți plugul peste oasele morților* de Olga Tokarczuk a apărut recent și la noi (traducere de Cristina Godun, Editura Polirom, 2019): îmbinînd realismul magic și romanul polițist, manifest ecologist și feminist, volumul este totodată și o mică odă adusă poetului și filozofului William Blake, din versurile căruia a împrumutat și titlul, de altfel. Căutați-l în librării. (Cristina Ștefan)

■ Festivalul de documentare muzicale DokStation ajunge la Cluj vineri, 25 octombrie, de la ora 20,30, cu proiecția documentarului *Swans: Where Does A Body End?* (regia Marco Porsia, 2019), pentru ca a doua zi, sîmbătă, de la ora 20,30, la Cinema Arta să aibă loc concertul membrilor trupei Swans, Michael Gira & Norman Westberg, în varianta solo. (Marius Chivu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Protocol**
- **Bucureștiul confesional**
- **Tuneluri, treceri**

album dilematic Marius Chivu

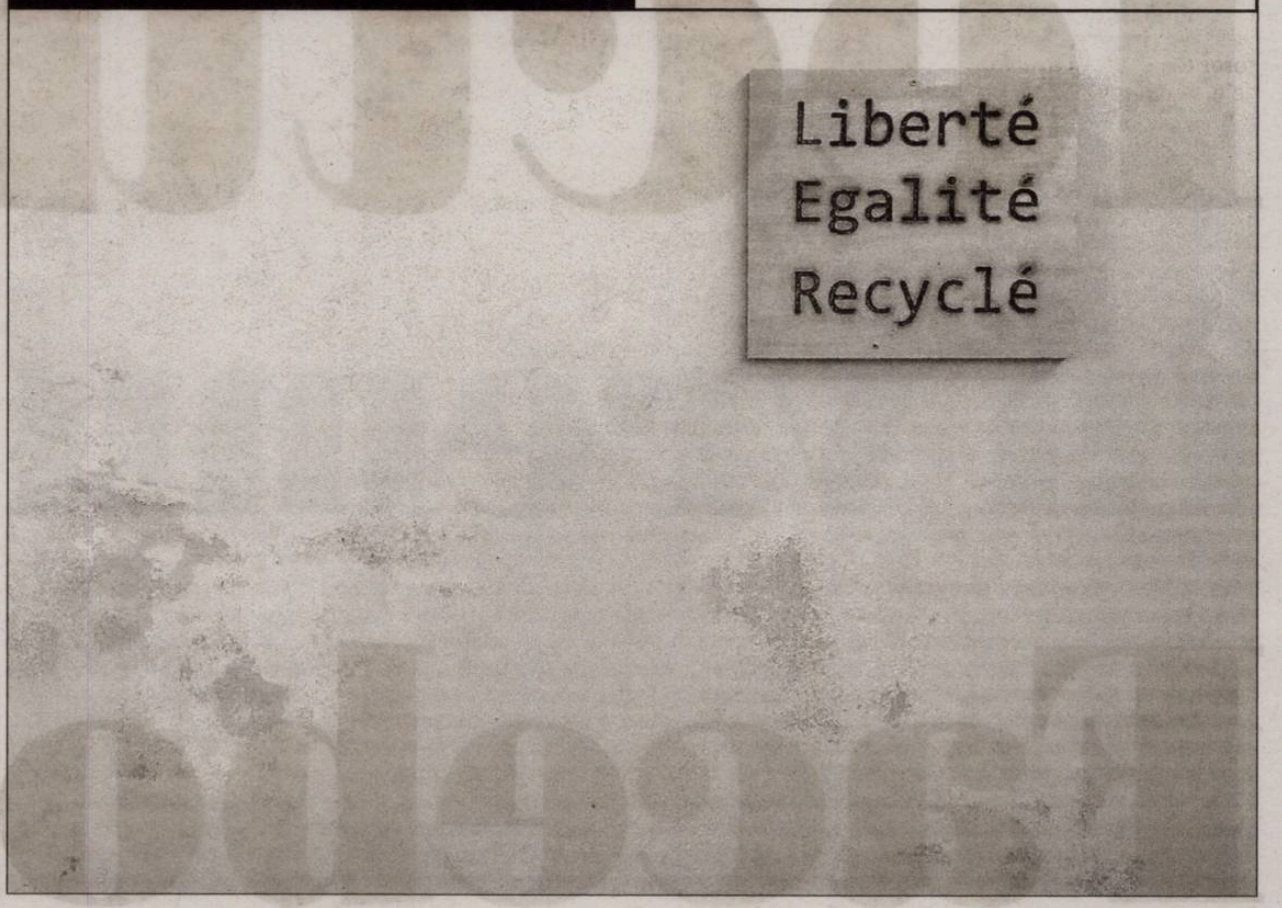

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.200
Tipărit la Tipoart Idea Studio

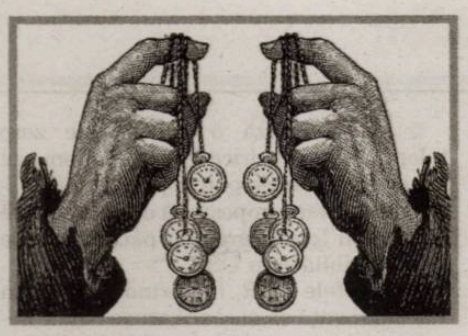

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Ce lipsește pe piața politică

N-am cum să fac un inventar complet. Tejghelele vieții noastre politice, deși multicolore în aparență, sînt, de fapt, goale. Dar m-aș opri la trei însușiri fără de care, după părerea mea, un om politc nu este nici om întreg, nici politician întreg.

Asistăm mai întîi la o gravă *carență a exprimării*. Nu mă gîndesc numai la cunoașterea șchioapă a limbii materne, la inabilitatea de a construi un discurs sau de a susține o dezbatere civilizată. Mă gîndesc, mai ales, la incapacitatea de a găsi tonul și limbajul potrivite, în funcție de interlocutori și circumstanțe. E ceea ce se numea cîndva „darul limbilor“, înzestrarea (și preocuparea) de a vorbi fiecăruia pe limba lui. S-ar zice, la prima vedere, că propun un exercițiu de ipocrizie. Dar nu despre o retorică șmechercameleonică e vorba, ci despre respectul pentru cel cu care vorbești și despre talentul comunicării eficiente. Pe scurt, nu e recomandabil să te porți la o reuniune diplomatică așa cum te porți la bodegă sau la o întîlnire restrînsă de partid. La fel, nu e recomandabil să te porți la o serbare cîmpenească așa cum te-ai purta la susținerea unei teze de doctorat. Or, felul de a fi și de a vorbi al politicienilor noștri e de o tristă monotonie. În general, n-au decît o singură coardă, cel mult două. Ori se străduiesc să fie hazlii cînd nu trebuie, ori se înfurie birjărește. Alții, mai puțini, își iau un aer solemn, țeapăn, de inși „cu greutate“. Cîte unul se dă, neconvingător, drept om de cultură, băiat fin, doldora de citate (inadecvate) și de informații de almanah. Virtutea care le lipsește mai tuturor este *firescul:* grația de a fi ei înșiși, de a se adapta situației fără să-și inventeze un rol, de a se plia pe locul, momentul și personajul cu care se confruntă.

Legată de firesc este și virtutea *autenticității*. Am mai scris despre asta. În contextul de față, ceea ce mă interesează este capacitatea cuiva de a acționa nu strict pe baza unui *calcul,* ci și pe baza unei *convingeri*. E adevărat că viața politică, mai ales în timpul campaniilor electorale, e de negîndit fără o sumedenie de „figuri impuse“. Trebuie să devii simpatic alegătorilor, să te faci văzut printre tarabele vreunei piețe, să tragi cîte o horă, să pupi copii care îți dau flori și țărăncuțe care îți dau pîine cu sare etc. Dar toate astea se pot face teatral, fără har, fals, dacă nu-ți pui problema să asumi în cît mai mare măsură omenescul lor, hazul lor conjunctural, cordialitatea – fie și simbolică – a desfășurării lor. Trebuie *să vrei* să pui cît mai mult *sens* și cît mai multă *angajare* personală *sinceră* în tot ceea ce pare o scenografie mecanică. La limitate, trebuie să te gîndești de două ori înainte de a face un gest sau de a participa la un tip de manifestare care nu ți se potrivesc. Puțină sfială, puțină rezervă nu strică. Dimpotrivă. (Adaug, totuși, că autenticitatea e altceva decît „spontaneitatea“ naturii fruste, inapte de autocontrol, negrădinărite, dezvoltate numai pe palier psiho-fiziologic. Avem, la vedere, destule țoape „autentice“. Dar nu sînt *decît* autentice… Totuși, chiar și așa, sînt mai ușor de prizat decît sumedenia de campioni ai fuduliei vide, cu care avem de a face seară de seară la diverse posturi de televiziune.)

Asistăm mai întîi la o gravă carență a exprimării.

A treia virtute de care omul politic autohton duce lipsă este *uitarea de sine*. Majoritatea jucătorilor noștri politici sînt manevrați de o dizgrațioasă inflație a eului. Chiar – și mai ales – cînd nu dispun de un eu prea bine conturat. Mulțumiți de ei înșiși, bine ziditi în certitudini autocomplezente, încîntați să-și etaleze calitățile proprii („băieți deștepți“, plini de umor, dar oricînd gata de bătaie, hiper-descurcăreți, „mai mult sau mai puțin onești“, ca tot românul, autoritari și băscălioși, oameni de partid, de gașcă, de comitet – una peste alta, mereu îndreptățiți să ocupe orice funcție, să ne conducă, să ne certe, să ne învețe). Oricum, avem de a face cu inși a căror principală preocupare, a căror axă existențială este reușita personală. Cariera, funcția, poziția în partid, procentajul electoral, averea și plăcerile proprii sînt țeluri constante, cărora li se subordonează tot. Cu alte cuvinte, principala ocupație a lui Gigi este Gigi. Restul e materie primă… Carne de tun, public de fraierit, popor. Încă aștept să văd apărînd pe scenă un personaj care să-mi transmită sentimentul că *ceilalți* îl preocupă mai mult decît îl preocupă sinele propriu. Unul care e imun la fascinația victoriei proprii, a „imaginii“ proprii, a rolului lui istoric. Unul care să nu vrea decît să-și facă bine treaba și să plece.

Mi se va spune că între „a fi tu însuți“ și „uitarea de sine“ e o contradicție. Nu e. A fi tu însuți e a nu-ți falsifica natura. A uita de sine e a nu ți-o idolatriza. Ceea ce ți se cere, de fapt, e să nu minți în felul tău de a fi și să nu fii egolatru. E greu! Dar politicienii noștri n-ar avea decît de cîștigat dacă ar înțelege că politica nu e o treabă ușoară, la îndemîna oricărui veleitar lacom (de putere și privilegii).

(apărut în Dilema veche, *21 iulie 2011)*

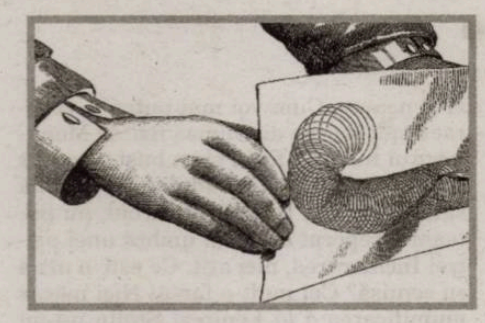

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Între două coșmaruri

Un coșmar s-a încheiat. Altul tocmai începe. S-a încheiat coșmarul Dragnea-Dăncilă, primitiv, agresiv și izolaționist. S-a încheiat, cel puțin pentru un timp, cu principiul de guvernare „Pentru că putem“. S-a încheiat chiar lunga și nefasta domnie a PSD asupra țării. Nimeni, cu excepția PSD-ului, nici măcar foștii aliați, n-o regretă. Regimul Dragnea-Dăncilă a fost urît, detestat și, la urmă, disprețuit. Pesemne că în perioada următoare vom vedea mai puțină suficiență tîmpă și aroganță agramată. Sfidările deplorabile la adresa instituțiilor europene vor înceta. Asalturile împotriva Justiției și pentru salvarea politicienilor corupți se vor tempera, poate chiar – așa cum prevestea Viorica Dăncilă – vor fi înlocuite cu o redresare a politicii anticorupție. Legislația anticorporatistă din ultimul timp va fi înlăturată fără prea mult efort. Poate se va reuși chiar o îmbunătățire a indicatorilor economici, mai ales o ținere sub control a deficitului bugetar. Vom avea un guvern liberal condus de dl Ludovic Orban (e momentul lui mare), poate cu mici „inserturi“ PMP și UDMR.

Odată cu el va începe însă noul coșmar, al unui guvern minoritar, chipurile „temporar“ sau „de tranziție“. O tranziție care va trebui să dureze un an. Cum să guvernezi eficient aducînd la un numitor comun șase partide, pînă mai ieri învrăjbite? Odată inamicul comun – PSD – doborît, e o lege a naturii și a firii omenești că va izbucni războiul între aliații de conjunctură, fiecare aflat în altă situație și visînd altceva. USR-PLUS vrea ceea ce nu se poate practic – alegeri anticipate. Cred că o fac mai puțin din convingere interioară, cît pentru a oferi candidatului la președinție Dan Barna un punct de contencios față de președintele Iohannis. Procedînd astfel, însă, riscă să rămînă alături de guvernare, chibițînd continuu și făcînd opoziție deopotrivă la opoziție (PSD) și la guvern (PNL). Nu-i văd ieșind cu bine din această încercare. Pro România lui Victor Ponta nu vrea decît să capteze cît mai multe hălci din PSD. În plus, duplicitatea lui Ponta, proverbială deja, îl face suspect în orice alianță, oricît de conjuncturală. ALDE rămîne antireformist și iliberal. Să ne închipuim că viitorul guvern Orban va intenționa, în acord cu cerințele europene, dar și ale electoratului anti-PSD, să desființeze hulita Secție Specială. Nu poate s-o facă prin OUG, căci referendumul din mai oprește (moralmente) guvernul să dea ordonanțe în domeniul Justiției. Va trebui s-o facă în Parlament, eventual prin asumarea răspunderii. Dar în afara liberalilor și a USR, poate și a PMP, cine va vota în favoarea legii respective? PSD în nici un caz, ALDE în nici un caz, Pro România va cere un preț mare, poate imposibil de plătit. Proiectul va cădea, posibil chiar guvernul, dacă va încerca să treacă legea prin asumarea răspunderii.

În acest caz, marea tentație a unui guvern PNL, atunci cînd va avea chestiuni dificile și care nu întrunesc consensul (aproape toate lucrurile importante adică), va fi ori să nu facă nimic, ori foarte puțin. În schimb, orice s-ar întîmpla, va fi continuu criticat din toate părțile: aliații vor țipa că promisiunile făcute nu le sînt respectate, presa va bombăni că nu se fac reformele anunțate, electoratul va fi frustrat. Cei care participă la guvernare vor fi criticați că participă, cei care nu participă, că nu participă. Va ploua cu recriminări și cu reproșuri din toate părțile. În fundal, împroșcînd venin pretutindeni și hrănindu-și dorința de revanșă, va pîndi PSD-ul, așteptînd să revină la putere peste un an. Ceea ce – deloc imposibil – se va putea întîmpla. Am mai văzut acest film.

Se poate evita noul coșmar? Ar fi necesară, din partea celor aflați la cîrmă, o combinație ideală de trăsături contrastante: o mare abilitate dublată de fermitate, adică să dispună de flexibilitate tactică combinată cu o neabătută direcție strategică. Ceva de tipul machiavelicei asocieri între „vulpe“, „leu“ și „om“. N-o prea regăsesc la actualii responsabili, Orban, Iohannis & *alții.* Și le-ar mai trebui (lor, dar și nouă) și mult noroc. „Prea multe ceri dumneata! Ai prea multe pretenții!“, va obiecta cineva. De acord, reduc pretențiile: de fapt, norocul singur ar fi de ajuns!

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Risepocalipsa

Acum vreo două ore a venit Apocalipsa la USR. Risepocalipsa, mai degrabă, prin articolul din *Adevărul* despre Dan Barna, publicat de cei de la Rise Project.

A urmat o serie oarecum predictibilă, dar grețoasă și ipocrită, de atacuri ale membrilor USR asupra jurnaliștilor de la Rise Project. Au fost, desigur, și excepții.

Candidatura lui Dan Barna pare compromisă și presiunea asupra Alianței USR-PLUS o să crească. Există riscuri majore care pot duce nu numai la o ruptură, dar și la o demobilizare foarte toxică a electoratului anti-PSD. Erodarea firească a unei eventuale guvernări PNL ne va pune într-o situație posibil la fel de catastrofală ca la sfîrșitul lui 2016, iar revenirea foarte posibilă la conducerea țării a cuplului Ponta-Tăriceanu este un coșmar.

Însă, ca în orice criză, există un potențial bun de reformă.

■ USR decide că banul public pe care îl primește va fi folosit așa cum ar fi trebuit folosit de la început și nu aruncat pe campanii modeste de promovare a șefului. USR ar trebui să-și angajeze o echipă de management profesionistă și să-și dezvolte un departament de Resurse Umane super-bun, capabil să construiască o cultură organizațională profesionistă.

■ Se impune rapid o transparentizare totală a cheltuielilor tuturor oamenilor din USR, mai ales pe partea de fonduri forfetare ale celor din Senat și Camera Deputaților. Acolo sînt vulnerabilități masive care, deși nu pot fi exploatate de alte partide, vor putea genera o altă criză în condițiile unei anchete jurnalistice de tip Rise.

Dan Barna

■ Se stabilesc niște indicatori de performanță clari pentru toți oamenii din USR și mai ales pentru vedetele foarte vocale ale USR. Indicatori care ar trebui asumați public și care nu ar strica să includă și ceva voluntariat în interesul public, mai ales pentru cei mai vizibili oameni din USR. Sancțiunile trebuie să fie și ele clare și dure. Responsabilitățile și recompensele trebuie și ele să fie mult mai bine definite.

■ Se pune la punct un Red Team (o echipă menită să critice deciziile propuse de conducere sau propunerile parlamentarilor) care să poată să sancționeze derapajele de comunicare și să prevină eventualele crize.

■ Se agreează o politică de zero toleranță pentru orice fel de nepotism sau act de corupție. Se pun la punct mecanisme care să facă imposibilă democrația de tip baroni locali care, din păcate, începe să fie vizibilă și în USR.

■ Vedetele USR, incluzîndu-l pe Dan Barna, învață să-și ceară scuze cînd e nevoie și își asumă colectiv schimbările necesare.

În acest fel vom avea într-adevăr un partid cu standarde serioase, capabil să producă foarte necesara schimbare politică. Toate cele de mai sus le-am spus cu mai mult de un an în urmă conducerii USR.

Ancheta Rise este una necesară și foarte curajoasă. Forțează o discuție necesară despre nepotism, catastrofala lipsă de eficiență a fondurilor europene cînd vine vorba de grupuri vulnerabile și pericolul afacerilor cu bani publici. O să genereze și o explozie de atacuri ipocrite asupra lui Dan Barna de la tot felul de Cumpănași care se cred sfinți. Puterea smintește. Rise e un tratament bun și sigur aplicabil multora din USR (și nu numai) care au simțit miros de sînge.

Acum este un moment bun pentru ca oamenii foarte capabili care au plecat din USR să revină. Mai ales cei de la sectorul 1. Ar fi foarte bine și dacă Nicușor Dan ar reveni pentru a readuce echilibrul și a-l susține pe Dan Barna, care, chiar și după ancheta Rise, este candidatul cel mai bun (ancheta Rise despre Iohannis este mai consistentă). Mai ales dacă și Barna recunoaște că a greșit (nepotismul e o chestie clară) și își pune cenușă în cap.

Asumarea responsabilității pentru greșeli nu este deloc tipică politicianului român. Este necesară, dar lipsește cu desăvîrșire. Poate e timpul pentru o schimbare.

■ ■ ■

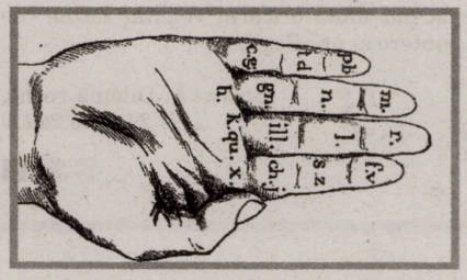

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Eternidad...

Profesorul Tomaleus Carbid de la Logică a dispărut, la un moment dat, din Universitate. A lipsit fix un an academic, pe care l-a transformat într-un an sabatic. M-am gîndit că, apropiindu-se vertiginos de pensie, Carbid dorise să beneficieze de această ofertă a legii educaționale și să profite, vremelnic, de cercetarea liniștită a vreunui subiect anume. La întoarcerea sa însă în instituție, omul nu a adus nimic nou în munca strict universitară. Nici o carte, nici un articol, nimic. A venit, în schimb, însoțit de niște exemplare bestiale împăiate, pe care le-a expus, mîndru, în propriul birou, specificînd vizitatorilor înfiorați că erau făcute chiar de el. Se specializase, vreme de douăsprezece luni, în taxidermie, lucrînd cu maeștri internaționali (de la Natural History Museum din Londra), dar și cu naturaliști locali, cu precădere de la „Grigore Antipa". Așa ceva nu puteam rata! M-am înființat deci, de urgență, la ușa cabinetului profesorului pentru o întrevedere amicală. Îi fusesem student, cu decenii în urmă, pe cînd la Filologie se mai predau (încă) și cursuri de filozofie sau logică. S-a bucurat să mă vadă și imediat mi-a arătat fiarele din incintă cu o veselie neobișnuită. „Uite, îți plac jucărioarele mele? Le-am confecționat cu mîna mea. Dihorul a fost proba de absolvire a cursului londonez de taxidermie." Am privit cu atenție și, inevitabil, cu teamă. „Jucăriile" erau tulburător de autentice. Dihorul, așezat pe masă într-o poziție agresivă, cu o labă ridicată și cu colții ieșiți în afară, te hipnotiza cu ochii exoftalmici. Un lup înspăimîntător rînjea, și el, din colțul stîng al camerei, iar o vulpe și un bursuc se angajaseră într-o încleștare mortală, căscîndu-și gurile monstruoase unul la altul și evidențiindu-și, sălbatic, ghearele.

„Da, frumos, singular!", am îngăimat eu de complezență. „Cum ați ajuns totuși dumneavoastră, domnule profesor, un distins logician, să dezvoltați această pasiune acum, la sfîrșitul carierei? Nu m-aș fi mirat dacă erați biolog. Logica și zoologia însă mi se par destul de îndepărtate." „Ei, dragul meu, nu e nici o pasiune aici!", a replicat Tomaleus. „Am învățat taxidermie de nevoie. Ca să înțelegi exact, observă-l, te rog, pe iepuroiul ăla de pe dulapul cu cărți!" M-am uitat în direcția indicată și am tresărit violent. Ratasem rozătorul de cîmp la primul scrutin. Avea ceva terifiant în el, dar nu din cauza expresiei, care aducea cu nedumerirea bovină și nicidecum cu ferocitatea prădătoare, ci a poziției. Îți dădea senzația că se pregătește să-ți plonjeze în cap, fiind agățat, neverosimil, de muchia externă a giganticei piese de mobilier. M-am retras doi pași, vizibil oripilat. Carbid a izbucnit impredictibil: „Așa, așa, să-ți fie frică, întrucît iepurele ăsta exprimă perfect disperarea în care ajunsesem anul trecut. Mă copleșise groaza. Țin la dihor, pentru că am promovat examenul cu el, dar pe iepurache îl ador. Este *alter ego*-ul meu, spiritul meu deznădăjduit. E cel care devenisem în interiorul vieții mele de mare universitar, care se închidea pas cu pas, mergînd spre o fatală aneantizare. Mă uitam în oglindă și vedeam un iepure încolțit, hăituit, gata să execute saltul ultim, suprem, sacrificial, în prăpastie, pentru a scăpa de urmăritorii turbați. Mă simțeam ca o gînganie în inima unei tornade, ca o muscă pe marginea unui vulcan, ca un țînțar sub papucul unui uriaș, ca un vierme alunecînd în cascada Niagara, ca un..." Lui Tomaleus i se injectaseră ochii și i se umflaseră venele de la tîmple. Zbiera aidoma unui dezaxat.

„Am învățat taxidermie de nevoie."

„Domnule profesor, domnule profesor", am zis îngrijorat, „stați liniștit, stați liniștit!" S-a calmat treptat, respirînd ritmic, apoi a spus mult domolit: „Da, eram iepurele suicidar. Mă gîndeam neîncetat la pensie și, implicit, la moarte. Ce se va alege de mine și de munca mea de decenii după ce voi dispărea? Asta mă rodea zi și noapte. Cum voi mai putea fi venerat după ieșirea din lumea fizică? Monumentul funerar, fie el și cu bust elocvent sculptat (unde să vină adulatorii), nu mă satisfăcea. Eu, Tomaleus Carbid, nu puteam fi reperat acolo, în umbra unei pietre! Incinerarea, nici atît. Ce este o urnă cu cenușă? Cel mult o farsă! Nici măcar mumificarea *à la* Lenin și Stalin nu-mi dădea încredere. Îmbălsămarea te depersonalizează, îți retează orice prestanță academică... Și atunci mi-a venit ideea salvatoare: taxidermia! Mi-am luat sabaticul și am învățat, pe rupte, să împăiez. Dar nu pentru mine, prietene. Oh, nu, oh, nu! Am deprins meșteșugul pentru a-l transmite, la rîndul meu, celor doi fii ai mei, care au ordine testamentare precise. După deces, mă vor împăia (într-o postură de gestică oratorică, de prelegere) și mă vor amplasa în amfiteatrul VIII-23, unde îmi țin, de regulă, cursurile. Astfel, în glorie deplină, voi fi aici pentru totdeauna, *pour toujours, forever, para la eternidad!*". Carbid urla iarăși cu venele dilatate. Am zbughit-o afară, împiedicîndu-mă, la ieșire, de un orbete rătăcit pe podea.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

■ ■ ■

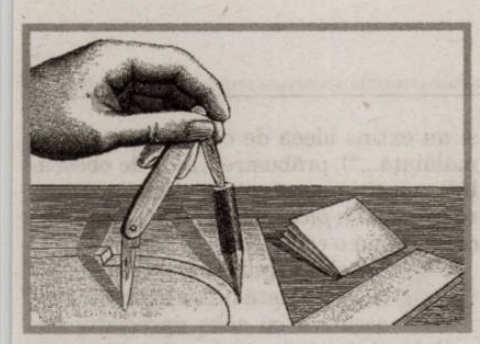

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Spiritul timpului și firea lucrurilor

În anii '90 ai secolului trecut, cînd România părea să se instaleze pe traiectoria unui comunism dinastic de tip nord-coreean, Polonia era admirată ca un exemplu de curaj și de tenacitate în lupta pentru extinderea zonelor de libertate din interiorul „sistemului". Pe unguri îi admiram pentru că avuseseră curajul să se revolte în 1956. Pe cehi pentru că încercaseră să reformeze socialismul din interior în 1968. Admirația se prelungea pentru unguri și cehi în ciuda faptului că în ambele țări, pînă la urmă, tot marele frate de la Răsărit își impusese voința. Pe polonezi însă, mai ales după 1980, cînd s-a format sindicatul liber Solidaritatea condus de Lech Walesa, îi vedeam și ca pe niște posibili învingători, reprezentau speranța în „lagărul comunist".

Între 1976 și 1980, cît am fost student, și apoi după 1980, cînd am început să mă formez ca scriitor, Polonia era un subiect de discuție aproape zilnic. Faptul că la Vatican se afla un papă polonez amplifica aura contestatară a Poloniei. Dinspre Polonia venea un aer de libertate și prin artiștii ei. Nimeni nu rata la București filmele lui Wajda, iar cîțiva dintre actorii lansați de el deveniseră vedete europene, cum a fost cazul cu Daniel Olbrychski.

În Europa noastră de Est, Polonia era *altfel,* ca să-l parafrazez pe istoricul Lucian Boia. Ceea ce mi s-a confirmat foarte repede și la fața locului, în 1980, cînd am reușit să călătoresc în Polonia. Aveam 24 de ani și acea călătorie a fost o veritabilă revelație, de fapt a fost o primă ieșire în Occident. Vizitînd Varșovia, Cracovia, Torun și Gdansk, mi-am dat seama că Polonia era, spre deosebire de România, prin cultura și creativitatea ei, o componentă integrală a trunchiului occidental, că vasele sale comunicante duceau în mod natural spre Occident și nu prin convertire, ca în cazul românilor.

Evoc toate aceste lucruri pentru că, astăzi, Polonia este arătată cu degetul ca și cum s-ar îndepărta de valorile occidentale sau, în orice caz, de modelul de societate promovat de Bruxelles. Noua victorie la legislative a partidului Lege și Justiție pare să confirme acest lucru, și anume că, din 2015 încoace, Polonia navighează împotriva curentului. Spiritul timpului le cere europenilor să regîndească, ba chiar să deconstruiască noțiunile de familie, națiune, gen, rasă, identitate, tradiție, economie, și să adopte noțiuni noi precum multiculturalism, toleranță, deschidere, globalizare, identitate multiplă... Spiritul timpului se mai arată foarte critic cu „bilanțul" istoric al omului alb, este generos cu revendicările tuturor minorităților și foarte înclinat să adopte gîndirea politică corectă ca pe un baraj împotriva oricăror forme de discriminare, rasism, antisemitism, homofobie, islamofobie sau xenofobie.

Spiritul timpului se izbește însă, uneori, pe teren, de *firea lucrurilor*. Recunosc că ambele concepte sînt vagi. Iar *firea lucrurilor* răsună ca o sintagmă chiar mai greu de definit decît *spiritul timpului*. Dar ambele mi se pare necesare ca să înțelegem ceea ce se întîmplă în Europa noastră cea de toate zilele.

Spiritul timpului pare să fie contestat în ultimii ani de majoritatea electoratului din Marea Britanie, Italia, Austria, Ungaria, Slovacia, Polonia... Trebuie oare taxați acești *contestatari* în mod automat de retrogrizi, reacționari, populiști, antieuropeni, ultraconservatori și chiar mai rău decît atît, de fasciști? În mod instinctiv mă nemulțumesc conceptele *precipitate*.

Polonia, de exemplu, navighează din 2015 încoace în altă direcție decît cea indicată de busola Bruxelles-ului. Fără să dorească desprinderea din Uniunea Europeană, precum Marea Britanie, Polonia pare să-și revendice, în mod democratic, dreptul de a păstra anumite legături cu trecutul, cu „familia tradițională", cu ideea de națiune... Formațiunea condusă de Jaroslaw Kaczynski are o altă viziune și în privința economiei, o viziune mai puțin liberală și mai puțin deschisă marilor corporații internaționale. În presa franceză, toți editorialiștii recunosc că politica socială a lui Kaczynski a dat rezultate, că speranța a revenit în Polonia în regiuni care păreau sinistrate, că unii polonezi se întorc chiar din străinătate întrucît oportunitățile din țara lor sînt mai numeroase ca niciodată de la căderea comunismului. În paralel, însă, i se reproșează liderului de la Varșovia tentația autoritaristă, controlul exercitat asupra culturii și asupra mediilor de informare, agresivitatea cu care denunță revendicările homosexualilor, refuzul de a accepta cotele de imigranți propuse de Uniunea Europeană...

Oare este această Polonie, pe care am admirat-o atît de mult în tinerețea mea, pe cale de a adopta un model mai puțin generos cu drepturile individuale și cu libertatea de expresie în schimbul unei vieți mai bune? Să fi resimțit polonezii, în anii guvernării liberale de dinainte de 2015, ceea ce au simțit rușii în perioada Eltîn, și anume că sînt preferabile ordinea și autoritatea decît o democrație ultraliberală care permite îmbogățirea peste noapte a oportuniștilor și vidarea de energie a țării?

Într-un fel, Polonia a fost un laborator pentru întreaga Europă de Răsărit la ora la care voia să se desprindă de comunism, și este și acum, cînd vrea să se desprindă de capitalismul sălbatic și de dictatura pieței. Numai că lipsește în prezent o dimensiune, acea viziune despre libertate cu care ne hrănea în anii '80 și '90. În Franța, editorialiștii scriu cu o anumită prudență despre Polonia, ei simt că această țară a devenit în mod durabil noua dilemă a Europei. Iar unii comentatori dau de înțeles că nu tot ceea ce face și ceea ce spune Jaroslaw Kaczynski ar fi condamnabil din start...

Dar poate că, în estul Europei, *firea lucrurilor* are o altă formulă istorică decît în Occidentul *avansat,* de unde și rezistența mai mare față de un *spirit al timpului* al cărui ton a fost dat întotdeauna de Occident. Metaforele și conceptele vagi sînt uneori ca niște surse de oxigen mental, te ajută să respiri mai bine, deși nu-ți explică totul.

PUBLICITATE

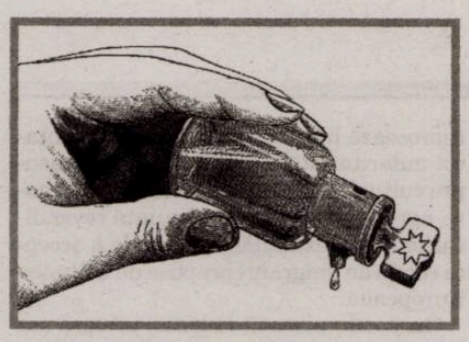

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Picări

Pentru simțul lingvistic comun, confirmat de dicționarele uzuale, verbele *a cădea* și *a pica* sînt sinonime clar diferențiate stilistic: primul e un cuvînt din lexicul de bază, standard, nemarcat, în vreme ce al doilea aparține registrului popular și colocvial. Un exemplu de context colocvial, informal, este cel al vieții școlare și universitare, în care *a pica* apare adesea, în mai multe construcții cu sensuri înrudite: intranzitiv – „a nu promova" *(Cineva a picat la un examen)* sau „a se întîmpla, a apărea" *(La examen a picat un subiect greu)* – și tranzitiv, cu sensul „a rata" *(Studentul a picat examenul)* sau „a respinge", „a face să rateze" *(Profesorul l-a picat pe student)*. De fapt, cel puțin în această zonă semantică, se observă că *a pica* admite chiar mai multe construcții și are mai multe sensuri decît *a cădea*.

Ca multe alte cuvinte colocviale, inițial mai expresive decît sinonimele lor neutre stilistic, *a pica* a pătruns tot mai des în registrul standard. În politică și în jurnalism, unde limitele dintre registre devin tot mai incerte, iar termenii familiari sînt tot mai frecvenți, *picarea unui guvern* a devenit o formulare cît se poate de acceptabilă (deși alegerea lexicală e posibil să transmită și o notă ironic-depreciativă, un semn discret al deriziunii). În presa scrisă și audiovizuală s-a vorbit în ultimele zile de *picarea* Guvernului: „D. le mulțumește miniștrilor după *picarea* Guvernului" (stiripesurse.ro); „Protestatarii din fața Parlamentului au sărbătorit *picarea* Guvernului" (realitatea.net); „Fostul președinte al României (...) a prevăzut *picarea* Guvernului" (kanald.ro) etc. „Normalizarea" stilistică a *picării* nu e, de altfel, o noutate: verbul *a pica,* participiul adjectival *picat* și substantivul *picare* au numeroase atestări în dezbaterile și declarațiile politice păstrate de stenogramele Camerei Deputaților: „Guvernul *a picat* examenul începutului de an"; „cineva vrea *să pice* Guvernul"; „de ce *a picat* referendumul"; „testul pe care l-*au picat* toate partidele parlamentare"; „șase principii asupra cărora *am picat* de acord"; „un procent uriaș de elevi *picați*" etc. (cdep.ro). În istoria politică a termenului intră desigur și sloganul scandat la manifestațiile de protest în ultimii treizeci de ani, actualizat periodic cu numele momentului: „Nu vă fie frică: ... pică!".

Prin pătrunderea în limbajul standard, verbul *a pica* se întoarce, într-un fel, într-un registru din care fusese treptat alungat. Cuvîntul are atestări în cele mai vechi texte românești, de exemplu în *Psaltirea Hurmuzachi* (de la începutul secolului al XVI-lea): „Ceriurile *picară* de fața Dumnedzeului". Deși dicționarul-tezaur al limbii române (DLR) consideră că exemplul ar ilustra sensul actual al lui *a pica,* „a cădea", este vorba, mult mai probabil, de sensul său etimologic (verbul fiind considerat un derivat din *pic* „picătură"), deci de referirea la ploaie. În traducerile românești moderne, pasajul este „*s-au topit* cerurile dinaintea lui Dumnezeu" (Psalmul 68, 9); în traduceri în alte limbi versetul este interpretat ca vorbind pur și simplu despre ploaia care cade. Și alte exemple atestă sensul cel mai vechi al verbului *a pica*, aproximativ sinonim cu *a picura:* „norii *au picat* apă" *(Biblia* de la București, 1688, Judecători, 5, 4). Din acest sens derivă și utilizările metaforice mai vechi: „*nu va pica* mînia mea preste Ierusalim" *(Biblia* din 1688, Paralipomenon / Cronici II, 12, 7). În același text, „înaintea Lui *pică* ochiul mieu" (Iov 16, 20) corespunde, în traducerile moderne, secvenței „eu mă rog lui Dumnezeu, *cu lacrimi":* ochiul *pică,* adică lăcrimează. Așadar, *a pica* era frecvent folosit în limba veche, în texte religioase, în stilul solemn, cu sensul „a picura", presupunînd căderea unei materii lichide (ploaie, lacrimi etc.). Sensul inițial s-a păstrat („dacă nu curge, *pică";* „*să*-l *pici* cu ceară"), dar i s-au adăugat alte accepții populare și colocviale, care au reținut și au extins ideea de cădere („*pică* pară mălăiață..."), prăbușire („*pică* de oboseală"), apariție neașteptată și întîmplătoare („tocmai *a picat* un oaspete", „mi-*a picat* în mînă o carte" etc.).

O folosire populară a verbului *a pica* este fixată într-o expresie consecutivă cu sens apreciativ superlativ – *de pică* –, tipic asociată cu adjectivul *frumos* (mai ales în forma sa de feminin). Construcția este încă în uz, mai ales în revistele așa-zis „mondene": „Are 18 ani și e *frumoasă de pică!"* (viva.ro); „C.M., *frumoasă de pică* la premiera din România" *(ibidem);* „Este *frumoasă de pică,* dar a ales să dirijeze circulația" (avantaje.ro). Expresia a fost explicată de Vasile Bogrea (în *Dacoromania,* 1927): „metafora e luată, evident, de la fructe: merele coapte etc.". Exista de altfel și expresia *pică de coaptă,* explicată de dicționarul academic: „se spune despre un lucru din cale afară de exagerat sau despre o minciună prea evidentă" (DLR). Expresia e folosită de Creangă, în *Moș Nichifor Coțcariul* („Apoi toate-au fost cum au fost, zise moș Nichifor, încrețind din sprîncene și oțărîndu-se, dar *asta pică de coaptă"),* unde *a pica* mai apare o dată („poate mi-*a pica* ceva și cînd voi veni înapoi"). În ambele cazuri, *a pica* pare să contribuie la rețeaua aluzivă, cu subtext erotic, a textului.

Rodica Zafiu *este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

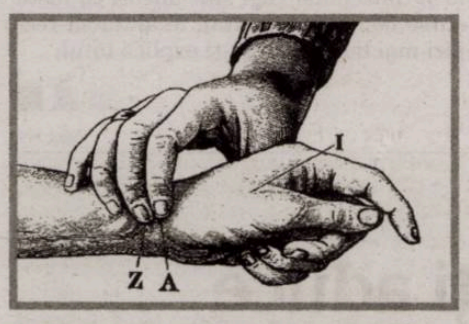

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Ce-am avut și ce-am pierdut, ce rămîne de făcut

A venit și momentul acesta al unui bilanț, ca urmare a căderii Guvernului Dăncilă, în care putem să privim puțin înapoi, să rememorăm ce s-a făcut, ce bile negre și ce bile albe intră în traista guvernării PSD, dar și să ne formulăm așteptările pentru ceea ce urmează. Încerc să trec în revistă, fără părtinire, ci doar ca om al sistemului, cîteva aspecte, privind învățămîntul preuniversitar mai ales.

De la bun început, trebuie să spun că marele atu al guvernării pesediste l-a reprezentat revizuirea salarizării profesorilor. Nu știu cum se face, dar cam întotdeauna mărirea salariilor a fost operată de guverne PSD. Nu mă pricep destul la economie încît să emit judecăți avizate, vor fi fiind unii care consideră că aceste măriri sînt nejustificate, dar cu siguranță greșesc. În țara asta sînt destule resurse încît profesorii – o categorie importantă a societății, pe care o vrem în dezvoltare, or asta nu se poate fără educație – să nu trăiască în mizerie, la limita subzistenței și sub pragul decenței. Creșterile salariale din ultimii ani, coroborate cu acordarea voucherelor de vacanță, au ridicat puțintel frunțile profesorilor din zona umilinței, înspre cea a onorabilității. Chiar și așa, salariile profesorilor sînt încă în zona de periferie a cîștigurilor din sistemul bugetar. Cum spuneam, nu sînt economist, dar mi-e destul să văd cîți îmbogățiți trăiesc în lux exorbitant, încît să am capacitatea de bun-simț a percepe-rii dezechilibrelor. Economiștii să găsească mijloacele de reglaj. Așadar, salariile nu trebuie să fie tăiate, voucherele nu trebuie să fie tăiate, iar dacă inflația va crește, vor trebui să se indexeze și salariile, progresiv. Altfel, toată susținerea profesorilor, ca intelectuali, față de schimbare se va transforma în reproș.

Trec la semnul minus, legat de noile programe școlare, cîteva aspecte. Mai întîi, faptul că odată cu schimbarea programelor, acum apoape trei ani, nu a avut loc și la gimnaziu o formare consistentă a profesorilor. La ciclul primar, învățătorii au avut o astfel de formare, chiar dacă realizată pe ultima sută de metri, în luna septembrie, exact înainte de începerea anului școlar în care s-a implementat pentru prima dată programa. La gimnaziu însă nu s-a realizat, abia acum începe să se miște un colos sub forma unui proiect european, denumit generic CRED, prin care se anunță serii de formări. Semnalele despre el sînt împărțite, încă nu mă pot pronunța. Dar au trecut, cum spuneam, mai bine de doi ani fără ca să se miște ceva în această direcție.

Tot legat de reforma curriculară, trec la semnul minus problema manualelor. Faptul că în anul școlar precedent, sub directiva ministrului Liviu Pop, s-a impus monopol EDP asupra manualelor școlare a avut ca efect, pe de o parte, produse jenante în mare măsură și, pe de altă parte, cheltuirea banilor pe acestea. Manuale care nu pot fi utilizate. Maculatură. În aceeași ordine de idei, EDP, ca editură a ministerului, a avut mult de pierdut la capitolul imagine. Un management deficitar, arogant și autoritar a îngropat mai degrabă această editură, în loc să o ridice. E un fapt regretabil, căci înainte se încercase totuși acolo ceva, au fost oameni care au pus umărul și au vrut să o relanseze de pe poziții profesionale, nu de forță. E una dintre instituțiile care au avut cel mai mult de pierdut și va trebui, dacă nu se dorește desființarea ei, să se regîndească acolo întreaga strategie.

Pe aceeași linie a curriculumului, dar din perspectiva finalităților ciclurilor de învățare, un mare minus îl reprezintă absența unei predictibilități cu privire la examenul de la sfîrșitul clasei a VIII-a. Încă nu se știe nimic despre el, cum va arăta, ce fel de subiecte se vor aplica, ce procente reprezintă examenul în calculul mediei pentru admiterea la liceu etc. Am mai scris despre asta, nu insist, doar punctez.

Alt minus la nivel curricular constă în absența, pînă în acest moment, a procedurilor de demarare măcar a constituirii unor grupuri de lucru care să redacteze programele școlare pentru liceu. Procesul trebuie să aibă sufucient timp la dispoziție pentru a ieși un document de calitate, dezbătut public și de specialiști. Nu mai spun că apoi trebuie scrise și manualele, proces care iar necesită timp. Faptic, mai e un an și jumătate în care aceste etape, cumulate, trebuie să se succeadă.

Închei pomelnicul negativ uitîndu-mă spre concursurile și olimpiadele școlare. Guvernarea pesedistă a reușit să desființeze, cel puțin temporar, unele concursuri extrem de îndrăgite, cum a fost Olimpiada de lectură „Lectura ca abilitate de viață". Aud că, în acest moment, ea a fost din nou acceptată pentru liceu, prin efortul Ancăi Petrache, om care a fost și în echipa de inițiatori ai concursului, și mă bucur. În momentul desființării ei, frîiele decizionale stăteau în mîna inspectorului general din minister care gestionează disciplina limba și literatura română. Nu, nu e profesor de română. Și aici ating încă un punct negativ: faptul că o disciplină atît de importantă nu are în minister un om care să o reprezinte la nivel liceal, ci este coordonată de un profesor de altă specialitate, mi se pare impardonabil.

Vor mai fi fiind și alte aspecte negative, nu am spațiu acum să dezvolt mai mult, mai amintesc doar în treacăt promovarea prin grupuri de lucru pentru concursuri și olimpiade, spre exemplu, a unor profesori care nu se remarcaseră prin nimic, ba unii chiar sînt habarniști, pe principii clientelare, în defavoarea unor specialiști care își demonstraseră în timp competența.

Conchizînd, ce mă aștept să se întîmple în viitor? În primul rînd, mă aștept să nu se strice lucrurile bune. Să nu se taie salarii, să nu se taie vouchere. Mă aștept ca de urgență să se constituie grupurile de lucru pentru redactarea programelor școlare pentru liceu. Mă aștept ca în decurs de maximum o lună-două să avem o viziune asupra examenului de evaluare de la sfîrșitul clasei a VIII-a. Mă aștept ca pentru anul școlar viitor să se revizuiască situația manualelor la clasa a VI-a. Nu în ultimul rînd, mă aștept să se revizuiască programele pentru gimnaziu, care au multe stîngăcii și sînt foarte aglomerate. Mă aștept, desigur, la mai multe, dar va fi de acum timp să le luăm la puricat, pas cu pas.

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

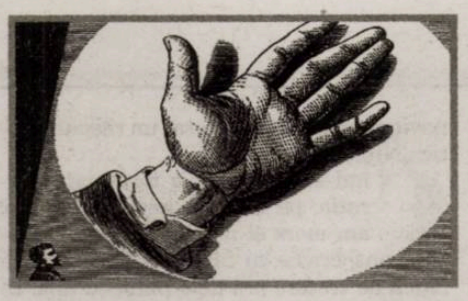

Adina POPESCU

portrete din mers

Cum e să zbori în standby

Atrebuit să plec de la Roma cu trei zile mai devreme, așa că m-am bucurat cînd am găsit pe site-ul unei companii *low cost* un zbor chiar în seara respectivă la un preț cît de cît acceptabil. „Mai avem doar un singur bilet la acest preț!“, scria pe site și m-am grăbit, cu ceva emoții, să-l cumpăr. Peste vreo două ore, cînd am intrat din nou pe site, scria: „Mai avem trei bilete la acest preț!“. Am ridicat din umeri – încurcate or fi căile aeriene! Pentru că nu puteam să mă plimb la nesfîrșit prin oraș cu un troller după mine, am ajuns la Aeroportul Ciampino cu vreo patru ore mai devreme, m-am așezat pe o bancă, afară, și am privit cum încet-încet se adună românii noștri. Îi recunoșteam înainte să deschidă gura (de altfel, o deschideau destul de repede, românii nu pot să stea nevorbiți, chiar dacă sînt singuri, găsesc ei vreo mamă, vreun văr de pe la Tecuci cu care să trăncănească ore în șir la telefon, doar ca să le treacă timpul). Are dreptate un prieten scriitor, stabilit de multă vreme în Canada – există o „moacă de român“, nici nu e nevoie de limbă ca să-i recunoști, totul ține de expresie, atitudine. Cu puțin timp înainte, pe la Termini, erau trei tipi, unul cu mustață care părea șeful, care stăteau pe o bordură, sorbeau cu sete din niște beri și fumau. „Hait, ăștia-s români!“, mi-am zis din prima clipă în care i-am văzut. Apoi a vorbit mustăciosul: „Bă, berea asta a lor e pișat!“. Ceilalți doi l-au aprobat cu entuziasm, mustăciosul a tras blazat un fum de țigară: „Și țigările parcă-s mai slabe ca ale noastre!“.

Dar să revenim în aeroport. Cu vreo oră înainte să apară cineva la *check in,* românii s-au așezat cuminți la coadă. Asta e, ne-a învățat bine Ceaușescu, ne plac cozile. Cozile sînt un pretext pentru socializare. „Crezi că mă lasă cu geanta asta mare și cu geanta asta mică?“, mă întreabă o femeie în jur de 50 de ani, cu un puternic accent moldovenesc. Dincolo de geanta asta mare și geanta asta mică, mai cără și un troller cît toate zilele. „Păi, depinde ce bilet ați cumpărat!“ „Nu știu ce am cumpărat, că eu nu mă pricep. Mi-a luat fata de la București! Pentru troller am bagaj de cală, dar mi-e frică că nu m-or lăsa cu celelalte în avion.“ Îmi dau și eu cu părerea și, pentru că tot ne plictisim amîndouă, ne continuăm conversația. Ea e dintr-un orășel mic de pe lîngă Chișinău, dar lucrează de 17 ani în Italia. „Am zis să mă duc și eu un an ca să văd cum e, aveam o mătușă aici, mi-a oferit găzduire pînă mă pun pe picioare și uite că s-au făcut șaptespe ani!“ Are o fată studentă la București, merge la ea o dată pe lună, ca să-i ducă una-alta, haine și mîncare. „Mă crezi că în șaptespe ani eu n-am fost la Veneția, la Florența, n-am văzut nimic din Italia? Uite, cum e acum, stăpînul a plecat cu ceva treabă la Milano și am profitat de cîteva zile libere ca să merg pînă la fată!“ Femeia era plină de bun-simț și de modestie, povestea ei m-a înduioșat. Pleca de vineri pînă luni, pe bună dreptate cursele astea *low cost* au devenit un soi de rate, înlocuind autobuzele de pe timpuri care plecau de la țară spre orașul cel mare unde se stabiliseră copiii și erau pline de tot soiul de femei ce cărau papornițe cu ouă și borcane cu zacuscă. Mamele nu se schimbă, indiferent de vremuri, doar cordonul ombilical se lungește la nesfîrșit, dincolo de granițe, dincolo de mare. Desigur, la *check in* a avut probleme, am ajutat-o să mute tot felul de pachete și pachețele din geanta mică în geanta mare, mirosea a parmezan și mirodenii, apoi cu greu am reușit să-i tragem fermoarul, mai avea un pic și plesnea. Apoi am aflat și eu vestea: „S-ar putea să nu zburați!“. Cum adică să nu zbor? „Păi, au vîndut bilete în plus... să vedem, dacă nu se prezintă careva, poate vă găsim un loc.“ Și dacă nu renunță nimeni? „Stați liniștită, plecați cu următorul!“ Senzația că voi zbura cu rata devine și mai acută – nu încapi în prima, o aștepți pe a doua. Așa că mă îndrept spre poarta de îmbarcare cu un bilet fără loc pe care scrie *standby* și, uite așa, aflu și eu de *overselling* și de companiile *low cost* care se lăcomesc la cîteva sute de euro în plus, lăsînd pasageri pe dinafară și nezburați (își asumă riscul și oferă despăgubiri ulterior, dar stresul rămîne același). Devin foarte agitată, după ce că mi-e frică să zbor în general, de data asta nici măcar nu știu dacă zbor sau nu, nu știu dacă să-mi iau xanax-ul salvator, îl iau oricum preventiv, dar timpul trece și nu reușește să mă calmeze. Românii se îmbulzesc la coadă la *gate,* apare o altă angajată care îmi spune să nu mă așez la coadă, să stau deoparte pînă cînd se îmbarcă toată lumea, mă simt repetenta clasei, pusă la colț. Aflu că mai există un pasager în *standby.* Și dacă rămîne un singur loc neocupat, ce facem? Tragem la sorți? – întreb eu, dar nu-mi mai răspunde nimeni. „Nu vă faceți griji! O să zburați. Toată lumea zboară, nu lasă pe jos pe nimenea“, mă ia o altă femeie în primire, mai muncită și mai îmbătrînită decît prima. Femeia asta e dintr-un sat din Vrancea, n-a mai fost acasă de șase luni, o să aterizeze la unu noaptea, după care are un tren pe la patru care o duce în Moldova noastră. Și ce munciți în Italia? „Acum nu mai muncesc!“, îmi spune ea, cu o oarecare mîndrie. „Sînt bunică și am grijă de nepoței!“ Îmi povestește că e de douăzeci de ani în Italia, a muncit de-a căpiat, dar a reușit să-și aducă copiii, copiii au la rîndul lor alți copii, italieni, vara trecută au fost toți în vacanță în Calabria, la *all-inclusive.* „Iar tu cum de te plimbi așa, de una singură, prin lume?“ (Cu alte cuvinte, n-ai bărbat, n-ai copii acasă?) Chiar, de ce mă plimb? Ridic din umeri, în Aeroportul Ciampino, printre atîtea femei cu „stăpîn“, parcă nu-mi mai găsesc locul și rostul. Apare și cealaltă pasageră în *standby,* o româno-italiancă ce începe să răcnească la angajații companiei ceva de „mamă“ și de „sfinți“. „Sînt în aceeași situație...“, îndrăznesc eu. Pe ea n-o interesează, ea o să zboare oricum pentru că a plătit taxiul pînă la aeroport, iar la Otopeni o așteaptă o mașină plătită, nu se mai poate schimba nimic. Aproape toți pasagerii s-au îmbarcat, angajata companiei ne spune că avem ceva șanse, dar să mai stăm zece minute. „Să mai zboare moartea cu ei!“, țipă a doua pasageră în *standby.*

> *„Sînt obișnuită cu atmosfera curselor* low cost.“

După toată această tevatură, ajung în sfîrșit în avion, aproape strivită pe un loc *random,* la mijloc, de un conațional burtos care s-a lățit pe locul lui și vorbește la telefon într-o italiano-țigănească-românească pînă cînd avionul se desprinde de pe pistă și își pierde semnalul. În fața mea, curcanul din bagajul de mînă al unei tanti se dezgheață și începe să curgă. Șoferul – pardon, comandantul – nu ne urează bun venit la bord, nu comunică cu pasagerii, a întîrziat și se grăbește, probabil că e nervos și înjură în trafic. Aeronava pare o droașcă (deși probabil că nu e), scrîșnește și trosnește, se zgîlțîie și în absența turbulențelor, mă gîndesc dacă să mai iau un xanax, dar renunț. Sînt obișnuită cu atmosfera curselor *low cost*, am întîlnit aici tot soiul de oameni, în general amărîți, dar și lipsiți de educație sau simț civic, copii mici, fără nici o apartenență, purtați în brațe sau la sîn dintr-o parte în alta, muncitori în construcții care trag cîte o dușcă de țuică în aeroport ca să-și facă curaj, clanuri care ocupă abuziv locurile altora doar ca să stea împreună, hoți și curve, șmecheri și țațe care și-au uitat limba de origine și urlă în italiană sau spaniolă, stewardese depășite de situație, de multe ori agresate verbal... iar printre toți aceștia se mai nimeresc și cîțiva oameni normali, discreți, care de multe ori nu vor decît să vadă niște locuri frumoase, care economisesc luni întregi ca să le vadă și care se fac mici pe locurile lor, închid ochii, își astupă urechile și suportă totul pînă cînd ajung la destinație. Aterizăm abrupt și ajungem acasă. Acasă unde? Într-o țară veșnic în *standby,* veșnic pe o listă de așteptare.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Țelina

Este făcută din *Ț,* o literă infectă, zic eu, și *elina,* limba elină, mama limbilor. Avem, constat, o fractură între un gust pe care trebuie să-l cucerești, acel *Ți, ți,* și o genă cu care te naști. Vorbesc de *Ți.* Este rădăcinos, greu de fiert, greu de digerat, dar ca orice hienă, cum o frăgezești, devine felină, gustoasă, nu, nu. Abia după ce o plimbi un pic prin palatin țelina, adică *ți*-ul ei, abia apoi stai s-o frăgezești, s-o amuzi, s-o diseci. Să intru sau nu în horă c-o străină? Aici nu e vorba de ce permite *ți*-ul ăsta, coniac, țuică sau mai știu eu ce chestii alcoolice, ci dacă tu vrei să intri în complicații. Poți să-ți rozi morcovul liniștit, n-ai nevoie de țelină. Rozi viața, rozi morcovul. Morcovul e previzibil, popular. Țelina este după morcov în supă, sigur, înaintea păstîrnacului. E un pic de popularitate. Ai *Morc?* Ai *Ți?* Gata supa. Bre, dar păstîrnacul? Dă-l dracului. Văd însă că *Ți* nu se mai găsește mijlociu, ci numai uriaș. Ca și cum ai mînca zi după zi numai *Ți.* Elina este ea cu mult mai populară, dar e invizibilă. Cîți știm de elină? Hai, că nu știm. Halim doar Halkidiki la grătar, dar nu visăm pic de elină. Deci *Ți* e valoare, dar e uriașă, de neconceput. Trebuie să ai o cămară separată numai pentru *Ți.* Nu, nu se poate chiar așa. Unde încap morcovii, dar andiva, dar nelipsitul hrean? *Ți* este un produs prea uriaș. Tai o țîră de *Ți,* apoi ce fac cu *elina* neînchipuit de rămasă? Ce fac? Ce fac? Nu pot roade *elină* zi după zi, cum fac cu morcovul. Morcovul e de ros. Elina este de tămîiat. Ce-mi trebuie este o țelină medie, mică. Dar nici asta nu se mai află pe piață. Că țelina gigant a schimbat dimensiunile. Bine, zic, schimbă, bă, țelină, canoanele, cu ce te alegi?

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

De ce se întoarce Darren Cahill la Simona?

Adică, pricep, se subînțelege că de ce se întoarce Simona la Cahill nu mai are nevoie de nici o explicație?... Poate... Privită din exterior, e o clasică poveste de dragoste profesională, asezonată cu o potriveală umană evoluînd adesea pe coordonatele *love-hate* între care evoluează graficul oricărei performanțe, a oricui, indiferent cît e de vizibil sau invizibil. Evident, Cahill, care s-a lăsat o vreme așteptat în circuit, are cotă mare și ar putea antrena pe aproape oricine. Dar nu poate. Halep a făcut un asemenea marcaj sentimental la el tot anul încît omului i-ar fi fost teribil de greu să-și trădeze cea mai bună elevă. Mai nou i-a transmis că „nu putem fără tine“, drept care australianul și-a avansat revenirea și va sta alături de românca lui preferată încă de la Turneul Campioanelor. Halep va avea astfel un „spate“, dar o va susține coloana? Mare întrebare, recurentă de cînd și-a descoperit hernia de disc. Cahill e chemat să aducă un pic de magie. Ce va găsi? O sportivă la 180 de grade față de cea pe care a părăsit-o temporar. Cu el, Halep avea constanță în rezultate și abia la final a reușit, cu o sforțare uriașă, să cîștige un Mare Șlem. În 2019 a fost invers: un pustiu al succeselor, dar un Wimbledon scos dintr-un minunat joben. Misiunea lui va fi să rezolve o ecuație complicată: aducerea din nou în vîrf a unui om mai aproape de finalul carierei decît de începutul ei, grevat de afecțiuni și umori, asaltat de o generație flămîndă și cu o intensă viață privată, publică și comercială. Și înconjurat de o curte încă și mai numeroasă. Dacă asta nu e provocare, atunci care e?! Ce cred că îi atrage cu adevărat pe cei doi unul către celălalt este promisiunea unei aventuri à la Bonnie și Clyde într-o lume cu din ce în ce mai multe arme. *High or die!* Promisiunea unei vieți fără rest. De roman.

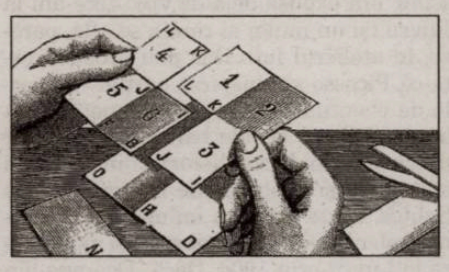

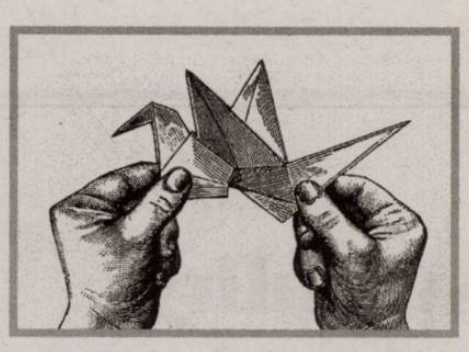

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

O zi cu ghinion

Am părăsit de dimineață golful verde al insulei Meganisi, unde fuseserăm bine primiți și ospătați de către așa-zisul ciclop. Destinația noastră: Zakynthos-ul cel „cu rai de pădure", cum îl descria Odysseul lui Homer. În larg am fixat cap compas 1-6-8, aproape spre sud. Pînă acolo, noi, cei opt oameni de la bordul catamaranului Zizi, aveam de străbătut vreo 60 de mile marine, destul de mult.

Era un cer întunecat și o mare ca uleiul, fără pic de vînt. Înaintam grație mașinilor (în marină nu se zice *motor,* tot așa cum nu se zice *sfoară, funie, frînghie*, ci *parîmă)* cu 8 noduri. Fixasem cîrma pe pilot automat și vorbeam sus la timonă cu Bogdan. Înspre tribord apăruse Ithaca, iar la babord treceam pe lîngă o insuliță pustie – Atokos –, proprietatea unui magnat grec (se spune că doar o turmă de capre o cutreieră, iar un cioban le vizitează o dată la patru zile). Adriana ne aproviziona cu lucruri de rontăit. Am rugat-o să le spună celor de jos să ne aducă un ceai. La cîteva momente după ce a coborît, bum! – aparatele de bord sau stins și o alarmă a început să sune. Rămăseserăm fără curent. Vreo siguranță? Autopilotul consuma foarte mult, frigiderul, cafetiera, fierbătorul de ceai! Ne temeam să nu cumva să fi fost afectate și lucruri mai importante: pornirea motorului, vinciul de ancoră sau… pompele de la closete. Urmărind circuite și scheme ca un inginer de bord profesionist, Adi a descoperit siguranța buclucașă. Una de-a dreptul uriașă, de 125 de amperi. N-aveam cum s-o înlocuim. Firma de închiriere avea să ne trimită un electrician în cel mai apropiat port. Vasăzică, planul de a acosta mai spre noapte în Zakynthos era dat peste cap. Dar așa e pe mare, cum spuneam și altădată: știi cînd și de unde pleci, dar nu știi cînd și unde ajungi. Cel mai apropiat port era Poros din Cephalonia. Ne-am zis, asemeni lui Odysseu, că trebuie să vedem și acolo „ce fel de oameni trăiesc și mănîncă pe lume o pîine".

Portul se zărea într-un golf, la poalele masivilor munți ai Cephaloniei. Era o marină publică destul de primitivă, cu un dig de beton fără alte amenajări. Din fericire, era destul de liberă. Am tras în dreptul unei scări de piatră care urca pe digul cel înalt, la marele fix, am zis noi. De pe mal ne-a ajutat un tip de la alt yacht acostat. După noi, imediat, în port au intrat niște ruși cu un Oceanis. Adi și cu mine am sărit, la rîndul nostru, să-i ajutăm să acosteze, ca între marinari. Numai că rușii erau complet tălîmbi. Manevra de acostare nu le ieșea deloc, au repetat-o de cîteva ori, iar noi tot de atîtea ori am prins de pe mal parîmele aruncate și le-am legat la inele. Intrați în horă trebuia să jucăm. Ne-am ars palmele, am obosit. Atunci am desoperit că în preajmă era acostat și un catamaran cu steag românesc. Pe punte se agita chiar Garcea, adică actorul Mugur Mihăescu. În viață, ca și pe scenă, cu multe gesturi încerca să le arate rușilor unde să arunce ancora. Apoi a venit la noi certîndu-ne că am greșit un nod. L-am invitat să-l facă el cum știe și l-a făcut identic. Am profitat de ocazie ca să-l lăsăm în locul nostru, să-i ajute pe rușii care încercau a cincea sau a șasea manevră, la fel de stîngace.

Între timp, alte trei yachturi pline cu români au intrat în port. Ochindu-ne imediat că sîntem „de-ai lor", ne-au folosit ca un fel de bază, acostînd în stînga și în dreapta noastră, cu toate că locurile dintre noi și yachturile vecine erau imposibil de strîmte, iar mai departe existau și locuri mai largi. Ne-au ignorat însă indicațiile și au venit peste noi, ca oltenii lui Nea Mărin. Am sărit cu toții pe punte să apărăm bordul cu mîinile de posibilele tamponări. Era ca și cum o mașină și-ar face loc în parcare prin împingerea celorlalte. Fenderele s-au comprimat la maximum, cu scîrțîieli dătătoare de fiori. După ce două ambarcațiuni s-au „înfipt" așa în stînga și în dreapta noastră, cel de-al treilea catamaran a „parcat" în fața noastră, ca și cum noi am fi fost pontonul. Noi trebuia să dezlegăm și să relegăm de zor parîme. Operațiunile nu se mai terminau. Se mai practică asemenea lucruri între yachtmeni, dar nu cînd mai există și alte locuri și nu chiar fără să ceri voie. Poziția ne-a fost complet deranjată, ieșirea la scara de piatră compromisă, pasarela îndoită și eram gata să dăm cu pupa de un pietroi. Iar acum, familii întregi aveau acces pe mal doar trecînd pe puntea noastră. Cum pasarela nu mai putea fi folosită, iar distanța pînă la dig era de vreo doi metri, skipperii lor (tot români, dar probabil „închiriați") au pus acolo o barcă de serviciu în care păseai și te trăgeai apoi cu o sfoară la mal. Mișcarea asta dus-întors era făcută de către o mulțime de bărbați, femei, copii, ba chiar și căței. Se duceau să mănînce și să bea în port. Între timp, la bord venise și electricianul, trecînd și el „Stixul", și se instalase în mijlocul salonului nostru cu toate sculele. Skipperii „invadatori" ne dădeau tot felul de povețe. Unul ne-a cerut pur și simplu să închidem nu știu ce robinet că primim amendă, un robinet care de altfel nici nu exista. A întrebat apoi, arogant, cine o fi skipper la bordul nostru. Noi eram chiar doi cu brevet de navigatori, dar am preferat un răspuns antic: „Nimeni".

Cînd electricianul a terminat reparația, pe care nu ne-a garantat-o, am mers și noi pe uscat la un restaurant, ocazie cu care am descoperit că barca de trecere era deja plină cu apă. În port ne-am plimbat de la o tavernă la alta, fiindcă la primele două ni s-a spus că nu mai au mîncare, ceva nemaiîntîlnit în Grecia. Hotărît lucru, nu era ziua noastră bună. Am găsit, în fine, un restaurant deschis și am savurat o plăcintă cephaloniană cu carne. Ne-am întors la bord mai împăcați. Românașii încetaseră preumblatul. Erau instalați la mese, pe punțile lor, la cîțiva metri de noi, beau, jucau table, bîrfeau, spuneau bancuri și rîdeau tare. Am adormit chinuit, gîndindu-mă că yachtingul nu mai e un sport de elită, ci unul de mase. Mase po-pu-la-re! Mi-a venit apoi în minte pietroiul de la pupa. Oare cine-l aruncase acolo? Și dintr-odată m-am luminat. Da, sigur: lestrigonii! Canibalii care au fărîmat cu pietre flota lui Odysseu. După ciclop trebuia să dăm și de ei.

ready made

„Cușme de blană pentru domni, persiane, sealschin, nutria, cușme de stofă pentru domni, cușme de lînă pentru dame la patinat. Albituri veritabile pentru vînători. Chenille de Echarp și postavuri, cușme de lînă, colțuni, mușchete, încălzitori pentru pîntece, genunchi, puls și pulpe la picioare, gemandane pentru călătorie, necessaire pentru călătorie și cusut. Albumuri și casete, mărfuri de piele. Tășcuțe portative pentru dame, oglinzi portative și pentru toaletă, utenzilii de scris, fumat și garnituri. Bețe de primblare cu sau fără argint, bumbi pentru manșete și gulere."

Apărarea Națională,
Anul III, Nr. 19, Cernăuț,
Joi 12 Martie st. n. 1908

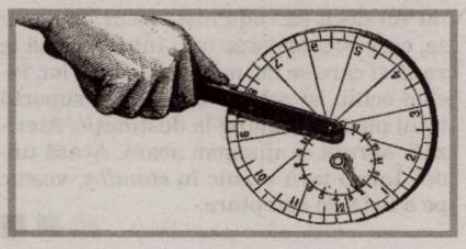

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Picasso și meșteșugul antichității

Pictura modernă a găsit întotdeauna loc pentru arta antică, fie că a luat cutare statuie greacă și a pus-o, ca să zic așa, cu capul în jos (ceea ce se cheamă geniu), fie că s-a inspirat tocmai din piesele necanonice, cele care ar fi fost respinse de elita clasică. O să mă opresc la cîteva exemple mai cunoscute, în care povești de dragoste din arta veche continuă să formeze o deltă în erotismul revoluțiilor artistice și avangardelor de la începutul secolului 20.

Fundalul arheologic al picturii lui Picasso „Domnișoarele din Avignon" (1907) este, cred, mai puțin cunoscut decît rolul ei în mișcarea cubistă și în arta modernă în general. Pentru cîteva dintre cele cinci prostituate există surse de inspirație antice destul de bine înțelese azi. Picasso însuși a afirmat sus și tare că ceea ce l-a influențat a fost arta iberică antică. Se referea poate la celebra „Doamnă din Elche", care, atunci cînd el lucra la *Demoiselles,* era expusă deja de vreo zece ani la Luvru (și un mulaj al căreia se afla, parese, în atelierul lui). Dar mai probabil este că Picasso s-a inspirat parțial – dincolo de eventuale vizite de documentare la bordelul de pe strada barceloneză Carrer d'Avinyó – din basoreliefurile din Osuna și statuetele și busturile de la Cerro de los Santos. Toate ilustrau influențele feniciene și elenistice din arta iberică și ajunseseră la Luvru prin 1904. Dacă „Doamna din Elche" e sofisticată și ironică, așa-numita „Doamnă de la Cerro de los Santos" are, în ciuda podoabelor, o blîndă dezamăgire bătrînească mai ușor de recunoscut în cîteva din „domnișoarele din Avignon". Și aceste obiecte îi erau binecunoscute lui Picasso: două statuete iberice, furate de la Luvru, fuseseră de altfel cumpărate de el și apoi înapoiate. E posibil ca pictorul să fi promovat așa de îndîrjit ideea că se inspirase din vechea artă din sudul Spaniei de azi (patria lui andaluză) ca să facă uitate observațiile altora că revoluția lui datora aproape totul artei măștilor din Congo și Coasta de Fildeș, a căror influență asupra a două dintre domnișoarele din 1907 sare oricum în ochi. Alte figuri feminine de tip mască africană ale lui Picasso sînt azi la Ermitaj, la Museum of Modern Art în New York și prin alte părți. Mai puțin cunoscut, dar poate și mai important formal, este că unul dintre studiile pentru *Demoiselles,* un ulei pe lemn din 1907, arată un corp de femeie copiat practic de pe un vas de amestecat vinul cu apa din epoca geometrică a Greciei (secolul 8 î. Hr.), aflat la Luvru încă din 1884. Acest mare *kratér,* folosit în antichitate ca monument funerar, fusese descoperit în cimitirul Dipylon din Atena. Torsul femeii, perfect triunghiular, se regăsește, spuneam, aidoma la Picasso. Doar că în studiul lui, femeia își duce mîinile la cap, ca pentru a-și despleti cochet părul. Pe vasul original, femeile fac asta ca să jelească, smulgîndu-și părul din cap. Ceea ce contează e că un material antic, cu utilizare funerară, poate fi decupat și intarsiat de Picasso în reinterpretarea unui bordel, cu protest social, stridență sexuală și frondă cît cuprinde.

Familiaritatea lui Picasso cu arta antică e serioasă. În 1946, el a fost de altminteri invitat să lucreze o perioadă într-o aripă a muzeului arheologic Château Grimaldi, o onoare (îndoielnică, se va spune) care n-a fost oferită multor pictori. Dar subiectele antice sînt frecvente în opera lui, înainte și mai ales după *Demoiselles*. *Trei femei la izvor* (1921), de exemplu, vine din perioada în care femeile din picturile lui Picasso au membre umflate, gigantice și veșminte grecești. O posibilă inspirație pentru cele trei sînt zeițele Hestia, Dione și Afrodita de pe frontonul estic al Parthenonului, subiectul unor schițe în cărbune ale lui Picasso făcute cu doar cîteva luni mai înainte. Atîta că în pictura lui Picasso, aceste doamne serioase au momente de neatenție în care baretele cad și sînii se ivesc din rochie, în vreme ce sculptorul clasic, chiar dacă lucra în piatră, stăpînea tehnica atît de bine încît îi făcea pur și simplu să se vadă prin veșmînt. O altă ipoteză este aceea că decisivă pentru schimbarea stilistică ar fi de fapt vizita pe care Picasso o făcuse cu cîțiva ani înainte la Pompei și la Napoli, unde văzuse, între altele, statuia antică a lui Hercule din colecția Farnese. Brațele gigantice ale acestuia revin în multe tablouri de la începutul anilor 1920, cînd femeile pictate de spaniol capătă aceeași tubulară masivitate. Acest Hercule Farnese, copiat de romani după originalul de bronz al lui Lysip, exagerează la rîndul lui musculatura originalului, așa că nici Picasso n-ar fi știut să precizeze exact cine l-a influențat: romanii sau grecii? Un cap uriaș al lui Hercule Farnese, la fel de înalt ca nudul lîngă care se află, este altundeva reprezentat în acvaforte (nr. 61 din seria de o sută numită după celebrul *art dealer* Ambroise Vollard). În *Familie la malul mării* (1922), modelul este schema clasică a lui Selene contemplîndu-l pe păstorul Endymion. Femeii lui Picasso i-ar corespunde deci zeița Lunii, iar bărbatului, frumosul păstor adormit de care ea se îndrăgostește. Copilul care atinge, cu mare precizie, obrazul tatălui cu un deget este micul Eros care în iconografia clasică îl anunță pe privitor că Selene se va îndrăgosti. Azi însă istoricii de artă nu citesc pictura în cheia pasiunii, ci văd acolo, exprimîndu-și probabil propriile angoase, un bărbat amenințat de domesticitate și plictiseală…

(fragment din volumul Arheologia iubirii. De la Neanderthal la Taj Mahal, *Humanitas, 2019)*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Charismă, domnule! Are sau n-are?

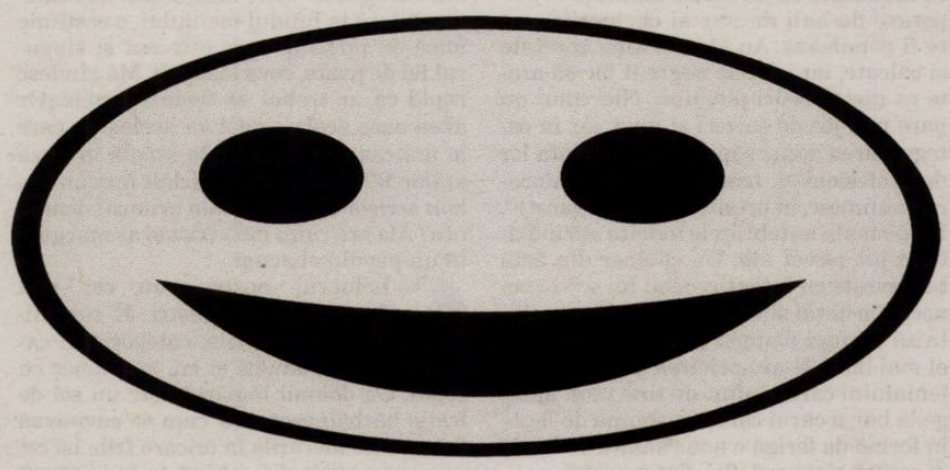

Mi-am imaginat că nu e nevoie, dar mi-am imaginat aiurea. Ba e nevoie. Așa că mă vor ierta cei pentru care nu e nevoie, dar cei pentru care e nevoie se manifestă nervos și aș vrea să încerc să-i domolesc. Dacă pot.

Așadar, aș vrea să clarific sensul articolelor pe care le scriu începînd de săptămîna trecută și le voi continua – acum, iertat să-mi fie, dar nu mă voi opri doar pentru că țipă unii – pînă în joia de dinaintea turului final al alegerilor prezidențiale. Ce vreau eu să fac aici este să atrag atenția cititorilor mei asupra unei capcane în care pot cădea. Este posibil ca propria lor opțiune electorală să fie deturnată de propria lor grijă de a nu fi prostiți de alții. Cu alte cuvinte, poți ajunge în situația de a prefera un candidat pe care, însă, te abții să-l votezi din motive conjuncturale, care nu țin de el, dar care țin de tine, care nu au direct de-a face cu competența lui, ci cu ceea ce spun alții că reprezintă anturajul lui. Acest gen de eroare mi se pare că este tot mai prezentă astăzi în corpul electoral român (căci procentul celor care, pînă mai ieri, votau pe ulei și făină a scăzut mult!) și duce la rezultate care sînt, încă din prima zi de după vot, frustrante. Am văzut prea mulți oameni care votează cu cineva și, dacă acesta cîștigă, sînt sceptici de a doua zi. Un vot curat, care împlinește libertatea de a vota, este acela care te face ca a doua zi să te bucuri dacă a cîștigat cel pe care l-ai votat sau să te resemnezi dacă cel pe care l-ai votat a pierdut. Încrederea pe care o investești în vot nu trebuie să fie dintre acelea care se pierd în două zile. Dacă se întîmplă așa ceva, ți-ai bătut joc de libertatea de a vota, pentru că ai votat atent să nu cumva să te prostească alții și te-ai prostit singur. Or, asta este ceea ce încerc să previn – inclusiv în cazul meu – cu aceste mici texte.

Știu bine, pe propria piele, că politica este o injecție de irațional în creierul celor mai mulți oameni – îi orbește, le întinde nervii, îi face violenți, le crește gradul de intoleranță. Într-un cuvînt, îi tîmpește. De asemenea, înțeleg bine că, în vremuri electorale încinse, efectele acestei injecții se intensifică. Devii posedat de duhul nebun al politicii și vezi în orice fie un sprijin, fie un atac pentru favorit. În fine, sînt tot mai convins că drăcovenia zisă Facebook este mediul cel mai prielnic pentru manifestarea și întreținerea delirurilor de orice tip. Așa că înțeleg reacțiile injurioase la adresa mea după textul de săptămîna trecută, dar tocmai pentru că le înțeleg, voi continua să discut despre modul în care singuri ne batem joc de libertatea noastră de a vota. Crezînd că sîntem inteligenți, denaturăm, de fapt, libertatea de a vota. Singuri ne-o anihilăm, spre neliniștea și frustrarea noastră. Cred că rezultatul alegerilor va exprima cu adevărat voința națiunii abia în momentul în care electorii vor vota eliberați de influențele la care îi supun fanaticii cîte unui partid sau cîte unui candidat. Manipularea nu se poate opri – esențială pentru o campanie electorală corectă este libertatea de a spune în public ce crezi că îți va crea un avantaj electoral. Nu putem opri mașinile de propagandă și nici pe propagandiștii „independenți" să mintă, să înspăimînte, să incite la ură, să inducă în cei mai slabi de înger exaltări și exasperări. De aceea, încerc măcar să șoptesc ceva de bunsimț în urechea omului, aproape asurzită de zgomotul propagandei: ai încredere în mintea ta, nu în a altuia; crede în ce vezi cu ochii tăi și în judecata ta – atît!

Săptămîna trecută am încercat să subminez raționamentul „Îmi place un candidat, dar nu-l votez că n-are șanse", luînd ca exemplu situația candidatului Theodor Paleologu, pentru că în cazul lui am auzit cel mai des invocat acest argument. Atît de des încît aș putea zice că, dacă rezerva cade și electorii merg după preferința lor, am putea avea surpriza de a-l vedea cu un scor foarte bun.

Astăzi, voi încerca să subminez logica „L-aș vota, dar n-are charismă". De regulă, această sentință este însoțită de o grimasă care spune „Ce păcat!". Acest raționament îmi pare a fi foarte întîlnit în cazul candidatului Dan Barna și, mai rar, în cazul candidatului Paleologu. Susținătorii candidatului Iohannis sînt atît de siguri de victorie, că zîmbesc tot timpul și se ocupă de altele. Iar în cercul meu de amici, nimeni nu votează cu vreun alt candidat în afara acestora.

Indiferent ce-o fi aia charismă – conturul cuvîntului e destul de vag pentru cei mai mulți utilizatori –, fie vorba între noi, nici un candidat dintre cei aliniați la startul acestor prezidențiale nu stă natural în categoria „lideri charismatici". Categorie care, cel puțin de la Max Weber încoace, este pe cît de clar definită și de lesne identificabilă, pe atît de imprecisă pentru publicul larg. Nu voi face aici tot exercițiul etimologic, care duce de la greaca veche și religiile precreștine la teologia neoprotestantă (ei au o întreagă teologie a charismei) și, mai ales după Weber, la teoria politică și sociologie. Este mult mai util scopului meu să iau sensul popular, cel în care tot românul vorbește: charisma este *une quelque chose,* o chestie, așa, care te seduce, te convinge, te face să-ți placă omul și care nu are mult de-a face cu ideile lui, cu biografia lui, cu ceea ce știe să facă, cu viața pe care și-a construit-o el însuși, ci cu modul lui de a fi, de a vorbi, de a gesticula, de a zîmbi, de a privi, de a se mișca – un fel de farmec personal. Charisma nu se referă direct la realizări, ci la înzestrări (chiar asta evocă vechiul cuvînt). Prin urmare, să spui despre cineva că este sau nu charismatic rămîne, în fond, doar o părere. Puternică, desigur, dar o părere. Nu de puține ori se întîmplă să nu cădem de acord asupra charismei cuiva – unii zic că are, alții că n-are. Dacă, însă, părerea este împărtășită de foarte mulți oameni, atunci e ceva acolo, dar dacă părerile sînt clar împărțite, atunci sigur nu operează nici o charismă. Așadar, primul lucru important de spus despre charismă este că, dacă există, are efect de masă – masifică oamenii, ne transformă din indivizi în galerie. Or, asta trebuie deja să ne alarmeze.

Cuvîntul acesta, charismă, bîntuie discuțiile românești despre politicieni din 1990 încoace. Are sau n-are? Cînd se cade de acord că n-are, susținătorii politicianului argumentează că nici nu-i trebuie, dar că, totuși, nu i-ar prinde rău. Așadar, al doilea lucru de spus despre charismă este că, în momente electorale cel puțin, lumea o percepe ca pe o calitate. E bine s-o ai. Poporul cere să fie vrăjit...

După teribilul secol XX, s-a instalat un fel de consens cum că liderii charismatici nu sînt chiar de dorit. Motivul e evident: își pot folosi farmecul pentru îndeplinirea unor idei politice dăunătoare, iar poporul îi va urma, sub vraja charismei. Se poate întîmpla să ai parte de un lider charismatic de partea bună a lucrurilor (adică un lider care apără democrația, statul de drept, economia liberă), dar la fel de bine se poate întîmpla să ai parte de un nebun fermecător. În plus, charisma aduce liderului politic un gen de succes care-i poate lua mințile lui însuși. Adorația maselor, se știe, smintește. Poți avea un lider charismatic care „se strică" pe parcurs.

Din aceste observații se poate desprinde o concluzie importantă: charisma unui lider politic funcționează ca o orbire a electoratului. Adică poporul, în superficialitatea și nestatornicia lui bine cunoscute, poate fi foarte ușor captat de farmec charismatic, nu vede nici dincolo de acest „înveliș" și nici în viitor, și poate fi păcălit să-și voteze nenorocirea.

Cînd spui despre candidatul Dan Barna că nu are charismă (și e corect, n-are!), ar trebui să te bucuri. Astfel, îl poți vedea dincolo de „farmece", îl poți evalua exact așa cum este, poți avea mai ușor acces la acele trăsături de portret care îl pot face sau nu un bun președinte. Cum ar spune americanii, *„what you see is what you get"*. Dacă ceea ce vezi, nefardat de charismă, concordă cu ideea ta de președinte, votează-l, dacă nu, nu. La fel și în cazul lui Theodor Paleologu, la fel și în cazul altor candidați la președință. Faptul că nu există nici un lider charismatic printre candidați este, după părerea mea, foarte bine. Un tablou cu chipurile tuturor arată mult mai realist și mai de folos unei decizii de vot fără panașul și ocheadele unui charismatic printre ei. Sînt, e drept, cam posaci (unii), cam aferați (alții), poate sînt chiar inadecvați unul sau doi – dar fotografia de grup este măcar onestă. Ei sînt și așa sînt! Votați-l pe cel care vă place!

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Istorie în desene

Recent, la Brașov s-a întîmplat ceva frumos (desenat): a doua ediție a Festivalului de Benzi Desenate Istorice (3-6 octombrie a.c.), sub egida Muzeului Județean de Istorie Brașov.

Nu sînt o cunoscătoare a fenomenului benzii desenate, care presupune o întreagă cultură și tradiție, dar știu din experiență cît de importantă este ilustrația în transmiterea mesajului scris, mai ales dacă vorbim de informații istorice, adesea percepute în mod aprioric ca fiind greoaie și dificil de parcurs. Și, mai ales, dacă vorbim, de exemplu, de copii. Pentru aceștia imaginile chiar fac cît o mie cuvinte. Și poate chiar mai mult de atît.

De aceea, un eveniment care să adune istorii completate de ilustrații pare și este o idee pe cît de tentantă, pe atît de utilă, bună de continuat și de dezvoltat.

În ediția de anul acesta, în centrul atenției a fost domnul Puiu Manu, un maestru al benzii desenate, care a făcut istorie în materie în România. Expoziția dedicată dumnealui, *Povestea frumoasă a maestrului Puiu Manu,* avîndu-l curator pe domnul Nicolae Pepene, istoric și director al Muzeului de Istorie Brașov, alături de alte expoziții la fel de interesante au împînzit cîteva locuri din Brașov (Casa Sfatului, Sala Olimpia), subliniind cît de mare este puterea imaginii și a cuvîntului, dar mai ales a celor două – imagine și cuvînt – bine potrivite împreună.

Revista *Cutezătorii,* care a apărut pentru ultima oară în 1989, a fost pusă în competiție, doar la nivel de discurs constructiv, firește, cu mai cunoscuta *Pif.* Ambele au fost cîștigătoare.

O altă componentă a festivalului, extrem de potrivită pe grila timpului, a fost expoziția *Istorii din 1989. 30 de ani de la căderea comunismului,* care a adunat cele mai bune lucrări de la tineri și copii între 10 și 18 ani – curajoasă și totodată foarte interesantă perspectiva.

Celebrul și iubitul omuleț Gopo a fost, de asemenea, prezent la Brașov în cadrul evenimentului, prin evocarea sa de către istoricul Nicolae Pepene în prezentarea „Din istoria filmului de animație: Amintiri din Brașov cu Ion Popescu Gopo".

De altfel, multe personaje istorice au legături strînse cu Brașovul (nici nu e de mirare), printre care și simpaticul general francez Henri Mathias Berthelot, care a fost primit de brașoveni cu mult entuziasm în urmă cu un secol, în vizita sa din ianuarie 1919. Există, desigur, fotografii care ilustrează momentul.

Și care amintesc, poate, că uneori o imagine face și cît o mie de istorii.

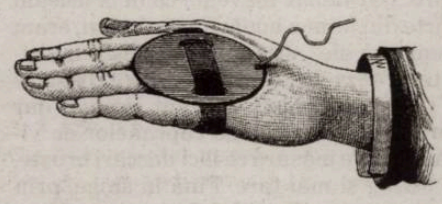

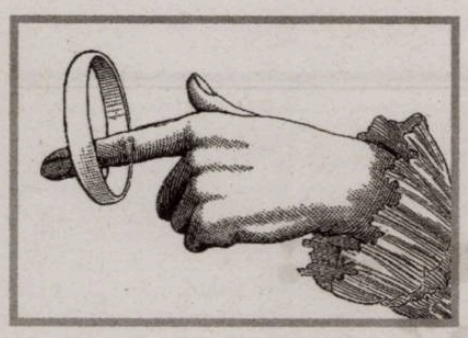

Selma IUSUF

legende **urbane**

Undeva

Pe peretele din spatele meu e un mic poster cu Madonna, în cei mai buni ani ai ei, anii '80. Zîmbește larg cu rujul ăla roșu, onduleurile platinate răvășite, are capul dat pe spate, de gîtul tînăr atîrnă toată colecția de mărgele și cruciulițe, și ștrasuri după care au oftat atîta fetele de liceu la vremea aia. E departe de Madam X de acum din care, în ciuda frondei, sau tocmai din cauza aia, începe să adie un aer trist de inadecvare. Stă acolo tînără, în fotografia din spatele meu, în restaurantul ăsta ieșit din altă lume, fix în buricul Bucureștiului.

Locul e imens și aproape gol. Doar la două mese mai încolo, un tip vestod, cu aer de compozitor ratat, e în plin proces de *mansplaining;* explică ceva cu gesturi largi unei domnișoare care are speranțe. Sau cel puțin așa îmi imaginez dintr-un colț al minții care începe să fie încleștat de o oarecare paralizie a clișeelor. Poate fata aia e o extraterestră – așa se explică aerul ușor absent –, iar pe sub fața de masă albă care-i acoperă poalele ies mai multe rînduri de picioare cu perișori fini, senzoriali, care răspund milimetric la orice adiere din aer. Poate sub cămașa aia albă, cuminte, stă împăturită cea mai fantastică pereche de aripi străvezii, mai frumoase și mai irizate decît ale oricărei alte libelule pămîntene. E mai bine așa. Iar fantele din fața ei e reîncarnarea lui Sergiu Malagamba, cu eșarfa înfășurată studiat-neglijent pe gîtul de curcan.

Locul ăsta e unul dintre puținele rămase încleștate cu un soi de tandrețe și disperare de anii de aur ai chelnerilor care îi populează. Au cămăși albe apretate și călcate, iar vestele negre îi fac să arate ca niște clasici pinguini. Nici unul nu pare mai jos de șaizeci și ceva, iar în categorisirea adînc săpată în conștiința lor de profesioniști, toate felurile de mîncare se numesc, în primul rînd, „preparate". Iar pe toate antebrațele îndoite stă împăturit un șervet alb. Un chelner din ăsta te privește cu intenție, ochii lui se vor conecta cu ai tăi și vei ști că omul te va ajuta să învingi foamea și setea cum poate el mai bine. N-are privirea evazivă a milenialului care a uitat de tine pînă ajunge la bar, a cărui cafea cu spumă de lapte în formă de ferigă e noua salată de boeuf decorată cu trandafiri din gogoșari.

Meniul e făcut cu la fel de multă melancolie. Pe lîngă clasicele cinci ciorbe, găsești acolo aproape toate felurile din tinerețea părinților noștri: pui Valdostana și pui Kiev, șalău cu maioneză, Stroganoff-uri, medalioane, volovanuri și papanași. Un burger din ăsta artizanal sau *toast*-ul cu avocado de pe care picură un ou poșat vor fi alungați cu șuturi în fund din meniul nostru nostalgic. Secțiunea de mîncăruri gătite e raiul oricărui mahmur. Vindecarea imediată va veni din ciolanele grăsoase gătite mult și bine, din sarmale fabuloase, din tochituri, cîrnați și pulpe la cuptor.

Sîntem vreo cinci oameni la masă și un copil de 11 ani care nu înțelege nimic din Stroganoff-urile alea. Pentru el există, exilată la fundul meniului, o secțiune mică de pizza în care e trecut și singurul fel de paste, ceva lasagna. Mă gîndesc rapid că ar trebui să testez pizzele. Or avea oare același gust ca acelea pe care le mîncam chiulind de la școală în buza anilor '90 – blat pîinos năclăit într-un bulion acrișor cu ceva salam aruncat deasupra? Ăla era raiul meu trist și aș mai gusta un pic din el acum.

Chelnerul nostru are cei mai frumoși ochi albaștri. E curtenitor cu doamnele, categorie în care mă bag fraudulos și eu, și glumește cu copiii. Cu domnii împărtășește un soi de frăție bărbătească, așa cum se cuvine să fie așezate lucrurile în oricare trib. Își cere cumva scuze din ochi că trebuie să mă ridic și să ies afară să fumez, îmi deschide de fiecare dată ușa, iar eu mă declar un fan absolut al lui și al crîșmei anacronice în care viețuiește paralel cu lumea de afară. Bineînțeles că e dintre cei care numesc nota „întristare" și uite că nimeni nu se chircește de cît de jenant e totul *(cringe).* Bineînțeles că face glumița de final și întinde nota de plată copilului, iar eu zîmbesc, ba nu, rîd din toată inima ca să-l fac să se simtă bine. În spatele meu, Madonna tînără, viitoarea Madam X, rîde și ea.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Conservele de iarnă (II)

„Rădăcinoasele – adică *morcovii, păstîrnacii, pătrunjelul, țelina, napii, guliile* –, după ce li se curăță frunzele, lăsîndu-se două-trei numai din mijloc, se sbicesc puțin la soare, apoi se păstrează în straturi suprapuse cu nisip, formînd diferite figuri dreptunghiulare sau jumătăți de cercuri, pe care firele sînt așezate orizontal, vîrf la vîrf, iar capetele lăsate la extremități pentru a încolți cu timpul. La mijloc se presară nisip care le ține tot timpul fragede. Alții le pun tot orizontal, alăturate cu peretele, tot în straturi alternative, lăsînd rădăcina în afară.

Pusul zarzavatului în nisip, în mod vertical, așa cum crește în pămînt, este un sistem învechit care nu se poate întrebuința decît în cantități mici, ocupînd și loc mult în pivnițe. *Rădăcinoasele,* ca și *cartofii,* se pot ține în pivniță, și în grămezi, acoperite cu paie ori cu nisip. *Dovleacul* se conservă în paie sau în șanțuri, tot în pivniță, cu singura condiție ca aceasta să fie uscată și bine aerisită. *Pătlăgelele vinete* se țin așezate în straturi alternative cu praf de cărbuni în pivniță, fie că se pun sau nu în cutii. *Conopida* se înfășoară în foile ei, care se acoperă în hîrtie, se leagă și se atîrnă cu coada în sus de tavanul pivniței, conservîndu-se astfel pînă în februarie. Pentru a o întrebuința, i se taie o bucată subțire din coadă, i se fac cîteva scrijeliturі pe cotor și apoi se ține în apă, ocrotindu-i căpățîna. După 24 de ore este fragedă. *Prazul* se conservă îngropat în nisip, toată partea albă."

„Observațiuni de Dna Maria Gral Dobrescu", în „Conserve de legume și fructe", caiet manuscris Marin Ușurelu (cca 1930), arhivă privată.

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Pentru că nu știm ce e jocul politic

În 1989 am pornit de la o realitate istorică la fel de concretă ca o lovitură în plină figură. Unii, mai robuști, au absorbit-o binișor. Și au mers mai departe, chiar clătinîndu-se. Alții, mai firavi, nu s-au ținut pe picioare. De atunci, cu anumite variații în funcție de perioadă, românii pleacă liber din România. Iar în ulfimii ani o fac într-un ritm amețitor. Partidul Comunist Român – noțiune care îi isterizează pe unii și îi sictirește pe alții – a fost o instituție extrem de puternică. Nu doar prin faptul că era singurul partid din țara asta, nu doar pentru că se baza pe niște organe represive foarte eficiente, ci și pentru că era, pur și simplu, foarte mare.

Adică avea niște milioane de membri. Vreo patru. Ăsta nu mai e partid. Ci un mod de viață. Pentru că asta se urmărea. Școala comunistă sovietică, cea care ne-a formatat programul de existență – uneori și cu larga noastră participare – asta avea de îndeplinit. Construirea unei lumi noi. Mulți rîdeam de noțiunile vehiculate în cadrul exercițiilor neobosite de îndoctrinare. Dar habar n-aveam că deja făceam parte din lumea nouă. Fără să știm, eram elemente ale „societății socialiste multilateral dezvoltate". Sistemul era construit pe un mecanism aparent simplu, dar care funcționa aidoma capcanelor de vînătoare. Pe măsură ce faci mișcări bruște, te strîng și mai tare. Pînă la sînge, prin carne, spre os. Partidul Comunist a devenit societatea românească în ansamblul ei. Nu în ideologie, nu în convingerea de a face parte din „puterea celor ce muncesc", ci în mecanismele de lățire, de cointeresare, de complicitate și de supraviețuire.

Așa cum specia umană de la ora asta se obișnuiește cu ideea că, din cauza poluării colosale a solului și a oceanelor, oamenii conțin în construcția lor microparticule de plastic, exact așa păstrăm și noi, în substanța ființei noastre, urme de comunism. Se găsesc suficienți compatrioți care să acuze opinia asta de „fundamentalism ecologist" sau de „tristă rămînere în urmă". Cine știe? Așa o fi. Însă e cert ca lumina zilei că sîntem aproape complet lipsiți de experiența jocului politic din democrație. Am avut alegeri libere în cîteva rînduri, pe parcursul celor treizeci de ani scurși de la căderea oficială a comunismului. Dar numai mecanica alegerilor libere nu e suficientă pentru a învăța să trăiești în democrație. Mecanismele de control ale societății noastre asupra puterii politice încă sînt foarte slabe. Peste tot, pe lumea asta, se constată o scădere a încrederii publice în clasa politică. Însă mecanismele altor societăți sînt mai evoluate și mai antrenate în exercițiul democratic. O dezvrăjire față de politicieni nu înseamnă un abandon al ideii de democrație și o părăsire a spațiului public.

La noi, în disperare de cauză, mulți pleacă din țară, Și nu poți să-i acuzi de vreo vinovăție în luarea acestei hotărîri. Plus că nu e deloc o decizie ușor de luat. Nu trebuie să fii absolvent de facultate ca să înțelegi ce înseamnă să fii umilit și tratat ca o masă de manevră. Mulți compatrioți pleacă nu doar din cauza condițiilor de trai, ci și pentru că refuză să mai trăiască într-o lume rudimentară. Iar de plecat, se pleacă într-un fel profund tulburător, care destructurează pînă și cele mai robuste suflete. Se pleacă obsesiv, vindicativ și cu credința salvării. Ceea ce face ca fenomenul să devină unul profund cultural. Adică ceva ce e parte din modul de viață al unei comunități. O lume care își crește copiii cu obsesia de a-i salva, trimițîndu-i, prin toate mijloacele, într-o lume mai bună.

Comunismul a supraviețuit subtil, descurajînd de la bun început orice restituire reală a spațiului public către cetățeni. A încurajat, în schimb, scîrba față de această noțiune. În democrația proaspătă, puterea de a manipula e foarte mare, pentru că oamenii se tem de necunoscut. În continuare, intri în politică pentru a parveni, pentru a-ți fi bine ție și alor tăi. Pentru a pătrunde în rețelele de putere, alcătuite din clanuri și familii. Lumea asta de omizi a învățat să-și facă și un anumit fel de marketing, inspirat din vechea învățătură. Una care-ți transmite să nu încerci vreo deviere a cursului lucrurilor, pentru că vei fi strivit. Ai voie să vrei să parvii, dacă respecți regulile de parvenire. Nu ești dispus să faci așa ceva? „Pleacă, nene! Lumea e mare! Acum e democrație, bucură-te, poți să pleci unde vrei. Ăsta, aici, e locul nostru!"

Prin urmare, ori de cîte ori e viermuială mare pe scena politică, mulți dintre noi ne umplem de lehamite. Dar nu e normal să înjurăm politica însăși. Ea e vitală pentru democrație. În politică încap și multe mizerii. Ele fac parte din joc. Așa e în toată lumea, nu numai la noi. Oamenii politici dezamăgesc peste tot, nu doar în România. Important e să fim atenți la ceea ce se întîmplă. Să ne informăm, să nu ținem cu „ei" ca la fotbal. Nu sîntem suporteri, ci alegători. Cetățeni. Oameni dotați cu spirit critic. Spiritul critic e ceva bun. Dar nu trebuie să se confunde cu înjurătura beată și delirantă. Jocul politic poate maturiza o societate, dacă știm să participăm la așa ceva. Dacă partidele nu se înțeleg, nu trebuie să te apuce greața imediat și să spui că aici nu mai e nimic de făcut, trebuie să ne facem toți bagajele. Pentru că unii dintre parveniții profesioniști, indiferent de partid, chiar asta urmăresc. Iar după scandal, după porcăială și totală dezvrăjire, după căderea noastră în apatie și depresie, meseriașii se reinstalează la putere. Democrația nu înseamnă „să iasă cum vor ai noștri". Ci un continuu exercițiu în care *înveți să vezi* și cine minte mai puțin, dar și cine e capabil să facă ceva pentru comunitate. Și pe mîinile cui îți dai încrederea, pentru un timp. Vreme în care nu stai. Încerci să participi, cumva, la viața spațiului public. Pentru că e și al tău. Nu doar al lor.

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Petre GURAN

Nebunia lui Dumnezeu,

mai înțeleaptă decît înțelepciunea oamenilor (I Corinteni 1, 25)

În repetate rînduri, Apostolul Pavel numește credința în Iisus Hristos nebunie: „Hristos cel răstignit: pentru iudei, sminteală; pentru neamuri, nebunie" (I Cor. 1, 23), „Cuvîntul Crucii, pentru cei pierduți, este nebunie" (I Cor. 1, 18), „Omul biologic nu primește cele ale Duhului lui Dumnezeu, căci pentru el sînt nebunie" (I Cor. 2, 14), și ajunge la concluzia că și reciproca este valabilă: „Înțelepciunea lumii acesteia este nebunie înaintea lui Dumnezeu" (I Cor. 3, 19). Să fie oare disperarea unui om fără casă, pribegind din oraș în oraș, izgonit de ai săi și dat pe mîna judecătorilor străini pentru vina de a pretinde că un răstignit, a cărui moarte infamantă a fost văzută de întregul Ierusalim, ar fi înviat și că această moarte-înviere ar fi însăși taina cea din veac ascunsă?

Procuratorul Festus, ascultînd apologia lui Pavel în fața acuzațiilor pe care i le aduceau arhiereul din Ierusalim și căpeteniile templului, îi răspunde, exasperat de aberația acuzațiilor, cît și de insistența împricinatului de a vorbi de o înviere anunțată de la începutul istoriei: „Pavele, ești nebun! Învățătura ta cea multă te duce la nebunie" (Fapte 26, 24). Dar Pavel, cetățean roman, fariseu odinioară bucurîndu-se de mare stimă între evrei ca ucenic al lui Gamaliel, dar poate și de protecția marii familii romane a Paulilor, preferă să-și urmeze propriul îndemn: „Dacă i se pare cuiva, între voi, că este înțelept în veacul acesta, să se facă nebun, ca să fie înțelept" (I Cor. 3, 18).

Prigoanele anticreștine, care justifică identificarea creștinismului cu o nebunie în fazele violente, n-au fost totuși permanente nici în primele trei secole, dar mai ales după edictul de toleranță de la Milan (311), creștinismul se instalează în societatea romană ca un cult legitim, apoi, în ultima parte a domniei lui Constantin, ca un cult oficial al Imperiului, astfel încît a fi creștin nu mai comportă nici un risc, ci devine o notă favorizantă social. Creștinii intră la curtea imperială și participă la administrarea provinciilor. Înțelepciunea omenească pare să se fi împăcat cu înțelepciunea lui Dumnezeu, făcîndu-și casă împreună. Atunci, dacă a crede în cruce nu mai presupune nici un risc, iar profetul misterios executat de autoritățile romane devine principala, ulterior unica, divinitate a Imperiului Roman, unde mai rămîne nebunia? Sînt anulate cuvintele lui Pavel de schimbările vremurilor?

Monahismul s-a ridicat în acel secol al IV-lea ca o arzătoare dorință a multor creștini de a salva nebunia creștinismului. Însă monahismul, la rîndul său, s-a transformat într-o instituție socială, organizată prin canoane și reguli monastice, supusă autorității episcopale locale sau a împăratului sau a patriarhilor. În fața acestei inexorabile mișcări

a corpului social de a înregimenta orice manifestare *asocială,* prezervarea „nebuniei lui Dumnezeu" a devenit, spre surprinderea multora, cel mai prețios patrimoniu al creștinismului.

În aceste condiții s-a născut cel mai special gen literar al antichității tîrzii, hagiografia sfinților nebuni ai lui Dumnezeu: *ho dia tou Theou* sau *ho dia tou Hristou salos.* La propriu, nebunul lui Dumnezeu chiar așa apare societății, ca un bolnav mintal, care beneficiază, odată cu declasarea socială, de toleranță față de devierile sale de la regulile comunității. Nebunul se bucură de o libertate de cuvînt și de gestualitate ieșite din comun. El are voie să spună ceea ce nici un om înțelept nu ar vrea să spună celui bogat sau puternic.

Începutul narațiunilor despre nebunii lui Dumnezeu figurează în *Pateric,* unde ne este relatată viața lui Marcu nebunul care trăia în hipodromul Alexandriei. Aparent, nebunul lui Dumnezeu beneficiază de o deghizare perfectă. El trăiește nu numai într-o sărăcie desăvîrșită, ci și în anonimat, în rînd cu cerșetorii sau servitorimea cea mai de jos, de la grajduri sau din ogradă, a caselor mari din orașele antice. Aspectul său este repugnant și provoacă nu numai disprețul oamenilor normali, ci de-a dreptul repulsie, prin mimică, gestualitate excentrică sau chiar provocare, astfel încît se asigură că nimeni nu se va milostivi de el. Nebunul trezește însă în avva Daniil de la Schit, venit la sărbătoare în Alexandria, suspiciunea unei înțelepciuni dumnezeiești. Urmează, a doua zi, o scenă hilară și scandaloasă, avva Daniil cere binecuvîntare și se agață de nebun, care se zbate și se scălîmbăie, vrînd să-l ducă cu forța la patriarhul Alexandriei. Adus în fața patriarhului, nebunul își povestește viața de asceză și umilință extremă și moare peste noapte, fiind îngropat cu mare cinste de întreaga cetate și de monahi. Avva Marcu fugise din mînăstire pentru a face pe nebunul în oraș, pentru a-și petrece viața cu cerșetorii și cu cei mai disprețuiți oameni, cărora le împărțea tot ce primea pentru ghidușiile pe care le făcea la hipodrom. Un cerșetor distractiv este mai eficient! Nebunia pe care o mimează Marcu este numită chiar de Marcu o chemare la „slujirea lui Hristos". În altă variantă a narațiunii, Marcu este numit „slujitorul ascuns al lui Hristos".

O altă narațiune, circulînd în diverse culegeri de *Apoftegme,* dintre care cea mai cunoscută este varianta din *Istoria Lausiacă* a lui Palladie, prezintă o monahie din mînăstirea de femei de la Tebennesi din Egipt, socotită de celelalte monahii ca fiind deranjată la minte și pe care o pun să slujească la bucătărie și la muncile murdare. Umilința ei este răsplătită cu dispreț, ba chiar cu rele tratamente din partea celorlalte monahii. Sfințenia monahiei nebune *(salé)* este descoperită avvei Pitirim, care în pofida interdicției binecunoscute ca bărbații să intre în mînăstirea de fecioare de la Tabennisi, cere binecuvîntare să încalce regula pentru a o cunoaște pe cea care i-a fost revelată ca fiindu-i duhovnicește superioară. Scena intrării avvei Pitirim în mînăstire ne va trezi amintiri din copilărie. Avva cere să vadă fecioarele, iar stareța le aduce pe rînd, în ordinea vredniciei aparente, pe cele cîteva sute de monahii. După această inspecție îndelungată și fastidioasă, avva Pitirim contestă afirmația stareței că i-ar fi arătat toate fecioarele din mînăstire. Jenată, dar și indispusă, stareța admite că se mai află una sub ascultare la bucătărie, dar aceea este deranjată la minte și în nici un chip potrivită pentru virtuțile înalte pe care le căuta avva. În vedenie, avva văzuse monahia încoronată cu o coroană de mare preț. Or, dintre toate monahiile, care aveau capul frumos acoperit cu un culion curat și îngrijit, numai monahia cea nebună și-a acoperit capul cu o cîrpă de bucătărie. De îndată ce este adusă în fața avvei cu forța, pentru a sublinia sminteala, acesta cade la pămînt în fața ei cerîndu-i binecuvîntarea. Întîmplarea cu monahia nebună din Tabennisi circulă și în lumea latină, unde monahia capătă și un nume, Isidora, și se transformă în cele din urmă în Cenușăreasa căutată de moștenitorul împărăției. Tematica nunții, care domină povestea Cenușăresei, este în mod evident transferată din metafora evanghelică a așteptării mirelui de către fecioarele care se împart în înțelepte și nebune. În mînăstirea de fecioare de la Tabennisi pregătirea pentru întîlnirea Mirelui, căruia Tatăl ceresc i-a dat o Împărăție veșnică, era principala temă ascetico-mistică. De altfel, modestia, răbdarea, seninătatea în fața nedreptăților societății, pe care le găsim ca virtuți la Cenușăreasa, ne par total nerealiste, din punct de vedere al experienței comune în societate. Ele nu-și regăsesc cu adevărat sensul decît dacă sînt plasate în contextul mistic din care au descins, acela al efortului de a intra prin nebunia valorilor asociale în Împărăția cerească.

De altfel, în narațiunile mai tîrzii ale nebunilor întru Hristos, componenta vizionară este determinantă, cum vom vedea în Viețile Sfinților Simeon cel Nebun, Andrei cel Nebun și Vasile cel Nou.

„Înțelepciunea lumii acesteia este nebunie înaintea lui Dumnezeu."

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Santa Maria Antiqua

Timp de cîteva decenii, vizitatorii Forului nu puteau vedea decît cu rare excepții cea de-a doua biserică din inima însăși a civilizației romane: *basilica quae appellatur sancta Maria Antiqua,* după cum nota un pelerin în veacul al VII-lea. La capătul unor restaurări laborioase, începînd din martie 2016 spațiul de la poalele Palatinului, în care se întîlnesc cu o copleșitoare forță expresivă Bizanțul și Roma, se oferă privirii într-o rafinată și instructivă reconstituire inclusiv digitală. După capela surorii lui Constantin cel Mare din palatul imperial, unde se pare că a fost sărbătorită pentru prima dată la Roma Nașterea lui Hristos pe 25 decembrie, bazilica Santa Maria Antiqua este martora pînă în prezent a revoluției religioase constantiniene. Acolo, alături de vestigiile istoriei Romei, nu departe de arcul triumfal al lui Septimiu Sever, de templul lui Romulus și de cel al lui Castor și Pollux, putem încă vedea cum o reședință aristocratică sau un vestibul al Palatului dinspre For a devenit probabil din secolul al V-lea un locaș de cult creștin.

O serie de Papi, de la Martin I (649-653) pînă la Adrian I (772-795), dintre care unii de origine greacă, ca Ioan VII (705-707), dar și ctitori militari ca Theodotus, *primicerius defensorum,* au susținut pictarea bazilicii în mai multe rînduri, înlocuind treptat decorațiile în marmură și aducînd artiști din Bizanțul care avea să fie răvășit de furia iconoclastă. Uluitor este că toată splendoarea creată în două veacuri de prezență bizantină la Roma a fost abandonată în urma unui cutremur din a doua parte a secolului al IX-lea și îngropată sub o biserică medievală, refăcută mai tîrziu în stil baroc: Santa Maria Liberatrice. Abia la 1900, după mai bine de un mileniu de așteptare ca într-un imens sipet, arheologul și arhitectul Giacomo Boni, căruia i se datorează descoperiri faimoase în For, o scoate la lumină și deschide astfel calea restaurării de care ne putem bucura în zilele noastre.

Cea mai faimoasă frescă, inclusiv pentru raritatea reprezentării, este cea a Răstignirii lui Iisus, cu ochii larg deschiși, purtînd un *colobium* de culoare închisă, amintind de miniatura din Evangheliarul siriac al lui Rabbula, aflat acum la Biblioteca Laurenziana. Dar cea mai veche este o Bună Vestire situată de istoricii de artă în secolul al VI-lea, din epoca icoanei Fecioarei cu pruncul care a și dat denumirea bazilicii. La redeschiderea pentru public, această icoană venerabilă a fost purtată în procesiune solemnă prin For din biserica numită astăzi, tocmai pentru că o adăpostește, Santa Maria Nuova. Din fresca monumentală a absidei se mai disting unele siluete, între care un serafim ale cărui culori îl prevestesc pe Giotto, însă partea cea mai pregnantă din întreg complexul sînt cele două capele laterale dedicate Sfinților medici Cosma și Damian – unde credincioșii bolnavi dormeau pentru a-i visa pe tămăduitorii lor – și martirilor Chiric și Iulita, precum și alaiul de sfinți greci și latini care îl flanchează pe Hristos, înveșmîntați deja distinct, conform tradiției orientale sau occidentale, dar reuniți sub cupola romanității bizantine.

Pentru istoria artei creștine, locul despre care vorbim este esențial: elenism, pictură romană, artă bizantină și medievală latină ni se oferă ca într-un veritabil laborator de creație. Dar Santa Maria Antiqua este, cred, mai ales o parabolă a Romei și o mărturie profetică a fraternității dintre Orient și Occident, pentru că în centrul vechii lumi religioase și politice credința creștină își formula, cu înscrisuri deopotrivă în greacă și latină, expresia vizuală beneficiind de ospitalitatea cetății eterne. Nimic nu mi se pare mai sugestiv pentru devenirea Romei decît prezența de o intensitate lăuntrică a acestei bazilici printre vestigiile antice și fresca palimpsest din laterala dreaptă a absidei sale, în care mai multe chipuri, din straturi și în stiluri diferite, se înfățișează în desăvîrșită sintonie. Inepuizabilă și răbdătoare, Roma este un astfel de palimpsest al istoriei, al providenței și al emoțiilor noastre.

Bogdan Tătaru-Cazaban *este cercetător în istoria religiilor. Cea mai recentă carte publicată este* Corpul îngerilor. Fragmente dintr-o istorie a ierarhiilor cerești *(Humanitas, 2017).*

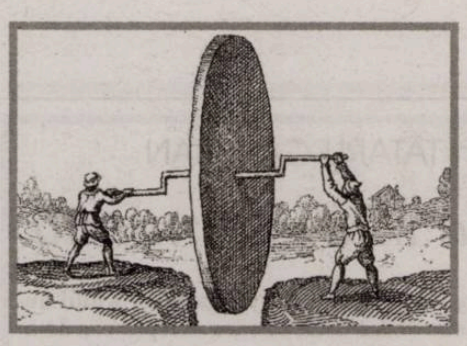

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Popor fără țară

Anunțul președintelui Trump privind retragerea trupelor americane din nordul Siriei a provocat o mulțime de reacții. Aproape nici una favorabilă sau măcar neutră.

Retragerea a lăsat cale liberă Turciei care, sub pretextul combaterii terorismului, a invadat regiunea și, împreună cu miliții arabe care îi sînt loiale, a început un proces de eliminare a forțelor kurde din regiune.

Kurzii au avut o contribuție esențială la destructurarea Statului Islamic.

De la debutul conflictului din Siria, kurzii au încercat și, după o vreme, cu sprijin american, au reușit să își creeze în nordul țării un soi de administrație paralelă. Această structură a umplut golul lăsat de guvernul de la Damasc care, supus presiunilor din mai multe părți, abandonase regiunea. În același timp, kurzii au avut o contribuție esențială la destructurarea Statului Islamic.

Turcia vede în kurzi un inamic existențial și folosește fiecare prilej care se ivește pentru a slăbi sau elimina orice structură politică sau militară care avansează cauza autonomiei, autoguvernării sau independenței kurde. Situația de acum se înscrie în această logică. Președintele Erdogan al Turciei a văzut o oportunitate și a profitat de ea. Se poate specula la nesfîrșit în legătură cu motivele care îl fac să riște acuzații care ajung pînă la tentativă de purificare etnică și, indiferent de clasificările din tratatele internaționale, barbarie.

E greu de înțeles de ce președintele american a luat această decizie și de ce tocmai acum. Și aici se poate discuta. Poate fi vorba despre contextul politic intern din Statele Unite – Trump se apropie vertiginos de o punere sub acuzare în Congres – sau despre o relație suspect de apropiată cu Vladimir Putin al Rusiei, un suporter dedicat al omologului sirian Bashar al Assad.

Cert este că, rămași fără sprijin american și confruntați cu o armată turcă bine pregătită și dotată și, mai ales, dispusă să nu țină seama de victime civile, kurzii au fost obligați să se reorienteze rapid. Între doi dictatori cu degetul pe trăgaci, l-au ales pe cel de care acum cîțiva ani încercau să scape. La cererea kurzilor, trupele regimului sirian al lui Assad s-au întors în regiune și probabil nu vor mai pleca niciodată. Autonomia kurdă cîștigată cu sacrificii va fi însă anulată, indiferent de scenariu. Întrebarea momentului e dacă sirienii și turcii vor intra într-un conflict direct sau se va ajunge la un compromis. A doua variantă e mai plauzibilă.

Altfel, eforturile de ani de zile ale Turciei de a-l dărîma de la putere pe Assad se sfîrșesc în mod ironic cu întărirea dictatorului sirian care, după ce își pierduse aproape întreaga țară, o recuperează acum pas cu pas.

La Casa Albă, confruntat cu critici inclusiv din tabăra republicană, președintele începe să dea înapoi. Amenință Ankara cu sancțiuni și face exces de zel retoric încercînd să își explice strategia pentru Orientul Mijlociu. E aproape un consens în rîndul observatorilor externi că o astfel de strategie, de fapt, nu există. Ceea ce există e o dorință insuficient articulată și explicată de retragere a Americii din lume. Oboseala americană s-a văzut și în administrația precedentă. Sub Barack Obama, guvernul american a evitat pe cît a putut deschiderea de noi fronturi și a încercat timid să le limiteze pe cele existente. Diferența a constat în prudență, uneori excesivă, aproape paralizantă.

Sub Trump, America ia decizii bruște, le corectează incoerent și pare să nu planifice niciodată pentru mai mult de cîteva zile. Daunele care se adună în dreptul credibilității Washington-ului nu pot fi încă evaluate.

Consecințele „din teren" sînt însă ușor de verificat. Un bilanț din nordul Siriei, dat publicității la începutul săptămînii, vorbea despre zeci de morți și peste 150.000 de civili forțați să plece din calea bombardamentelor. Încă un act din tragedia celui mai numeros popor fără țară de pe Pămînt.

Împrăștiați pe teritoriile a patru state și cu o enormă diaspora, kurzii au avut o singură șansă în istoria modernă la propriul stat. Tratatul de la Sèvres din august 1920, care a început procesul de dezmembrare a Imperiului Otoman, a prevăzut și traseul pentru apariția unui Kurdistan independent. Istoria a făcut însă ca acel tratat să devină în doar trei ani o hîrtie într-un muzeu. Pe cît de aproape au fost atunci de visul unui stat propriu, pe atît de departe sînt kurzii azi de speranța unei vieți cît de cît normale chiar și pe teritorii guvernate de alții.

Ceea ce știm astăzi e că actorii principali din drama kurdă poartă nume ca Assad, Putin, Erdogan și Trump. Dinamica acestei relații multilaterale, augmentată și prin minionii politici loiali fiecăruia dintre ei, e insensibilă la soarta unui popor care s-a întîmplat să se lovească de un fantastic ghinion istoric. Și poate ar trebui să ne amintim că, ori de cîte ori vedem oameni care găsesc scuze pentru ascensiunea unui lider autoritar, din viitor ne privesc în tăcere victimele lui.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

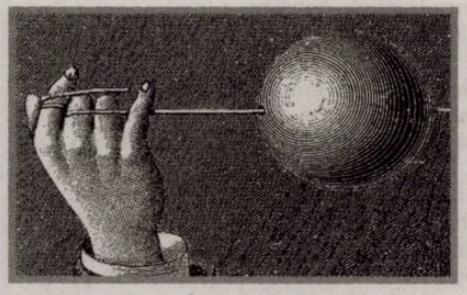

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Tsunami-ul din Catalonia

La 1 octombrie 2017, peste două milioane de catalani au mers la urne pentru a participa la un referendum cu privire la independența regiunii. 90% din cei care au participat la scrutin au votat „da". Însă referendumul nu a fost validat, pe fondul prezenței insuficiente. Oricum, inițiativa fusese declarată ilegală de Curtea Constituțională a Spaniei și, în virtutea acestui verdict, poliția națională a încercat să împiedice (în ciuda mandatului de arestare european). Violențele izbucnite la Barcelona, la scurt timp după pronunțarea verdictelor, erau previzibile. Acțiunile de protest au fost pregătite încă de acum cîteva săptămîni. Iar tensiunile pluteau în aer de multă vreme, încă de la încheierea episodului trist al referendumului pentru autodeterminare. „Tsunami-ul democratic" orchestrat de militanții separatiști nu a luat prin surprindere autoritățile:

Cacofonia politică scoate în evidență doar extremele.

procesul electoral. Violențele au produs peste 800 de răniți – deopotrivă printre manifestanți și polițiști. Escaladarea conflictului nu a fost evitată nici de guvernul de la Madrid, nici de guvernul local din Catalonia. Pe de o parte, guvernul catalan, condus de Carles Puigdemont, care cîștigase alegerile cu doi ani înainte pe baza discursului separatist, a mers pînă în pînzele albe cu referendumul, chiar și după ce demersul fusese declarat neconstituțional. Dar și guvernul de la Madrid a întrecut cu mult măsura, ordonînd o intervenție în forță a Poliției pentru a opri un referendum ilegal, deci care oricum nu ar fi produs efecte.

Nouă din cei doisprezece lideri independentiști catalani care au organizat acel referendum pentru autonomie au primit, la începutul acestei săptămîni, pedepse cu închisoarea între 9 și 13 ani. Carles Puigdemont a fost judecat în absență, fiind refugiat în Belgia

potențialul acestor valuri de proteste era cunoscut de la alte manifestații populare, cum ar fi cele organizate periodic, de 11 septembrie, sărbătoarea națională a Cataloniei. În 2018, la Barcelona, au participat un milion de oameni. Ceea ce e mai greu de prevăzut e anduranța protestatarilor: cît timp vor mai dura aceste tulburări, cît timp sînt dispuși militanții separatiști să continue ocuparea punctelor-cheie din oraș? Pînă una-alta, în zilele următoare sînt planificate marșuri și manifestații în mai multe orașe, iar vineri e anunțată o grevă generală. Două revendicări sînt pe agendă: eliberarea liderilor condamnați de Justiție și acordarea autonomiei. Ambele sînt, din punct de vedere democratic, inacceptabile.

Să nu uităm că provincia se bucură deja de o largă autonomie: Catalonia este recunoscută ca o comunitate autonomă care dispune de parlament și guvern proprii și de o poliție sub comandă regională; serviciile sociale, sănătatea și educația sînt gestionate tot de comunitate, iar limbile oficiale, recunoscute, sînt spaniola și catalana (cea din urmă fiind limba de predare în școli). O autonomie extinsă, deci, și drepturi culturale garantate. Sînt doar trei domenii în care această regiune autonomă depinde de Madrid: apărarea, politica externă și chestiuni legate de fiscalitate. Doar acest ultim punct e disputat de separatiști: capacitatea de a decide asupra veniturilor provenite din taxe și impozite.

Verdictul și manifestațiile care i-au urmat riscă să tulbure apele înaintea alegerilor naționale din Spania, programate pe 10 noiembrie. Potrivit unui sondaj recent al Centrului de Studii Catalane, 44% din catalani sînt în favoarea independenței, față de 48% care se opun. Există însă și clivaje mai subtile și mai insidioase. Dezacordurile dintre partidele independentiste și diversele facțiuni separatiste catalane sînt tot mai puternice, iar violențele de stradă, ciocnirile cu poliția, declarațiile tăioase ale liderilor de la Barcelona și de la Madrid nu fac decît să acutizeze această ruptură. Cacofonia politică scoate în evidență doar extremele. Iredentiștii, pe de o parte, și republicanii naționaliști spanioli, de cealaltă parte. Pragmaticii, situați la mijloc, cei care caută să refacă legăturile dintre provincie și stat, cei care doresc să obțină mai degrabă concesii decît independența, sînt considerați trădători atît de către separatiștii radicali, cît și de către autoritățile de la Madrid. În acest context, sîntem tot mai departe de o soluție politică negociată.

dosar DILEMA VECHE
Coordonatoare: Ana Maria SANDU

La ce bun lectura în vremuri de Facebook?

Texte și opinii de:

- Mona NICOARĂ (regizoare)

„Luați-vă un Kindle, doamnă!“

- Ioana NICOLAIE (scriitoare)

„Andreas și bibliotecile școlare“

- Valeriu GHERGHEL (scriitor)

„La ce folosește o listă de lecturi obligatorii“

- T.O. BOBE (scriitor)

„Am crezut multă vreme că nu se poate să scrii fără să citești“ – interviu

- Bogdan TĂNASE (asistent universitar)

„Cartea memoriei, lectură în fragmente“

- Loredana CARCEA (profesoară)

„Am nevoie de cărți ca și de rochii și de pantofi“

argument

Cititul nu e o floare la butonieră

Nu știu cum ar fi arătat viața mea fără cărți. Cum nu mai reușesc nici să-mi imaginez ce altă meserie aș fi putut să am dacă n-aș fi fost o cititoare care, la un moment dat, a început să scrie. Am cărat lăzi întregi, pline cu volume, la etajul șapte al unui bloc, apoi la patru, pe scări, pentru că nu exista lift. Sînt cele mai grele lucruri cu care te poți muta.

Încă mă impresionează bibliotecile oamenilor pe care îi vizitez și sînt în stare să petrec ore în șir în fața lor. Îi privesc uneori pe cei care călătoresc cu cîte o carte în mînă, în mijloacele de transport. Am o slăbiciune pentru un *homeless* pe care îl văd mereu, înfofolit, pe Magheru, cum citește, concentrat, la lumina unui bec stradal.

Au existat cîteva perioade în existența mea în care n-am reușit să citesc. Și îmi aduc aminte de ele cu groază.

Acum trei ani, cînd am început cu Svetlana Cârstean, proiectul nostru „Incubatorul de lectură“, a fost în primul rînd pentru că n-am crezut și n-am acceptat acest verdict implacabil: „Copiii de azi nu mai citesc literatură“. Am întîlnit de atunci peste 600 de copii, cu care am lucrat în București și în țară. Le-am citit texte contemporane sau clasice, despre care nu auziseră. Le-am discutat, le-am îmblînzit așa cum face Micul Prinț cu vulpea pe care o întîlnește. Puterea literaturii și a limbajului e concretă. Vizibilă. Incontestabilă. Propria narațiune crește din textele cu care te intersectezi. Se așază, se rotunjește și te ajută să vorbești despre tine.

Pentru lectură, ca pentru orice altceva, ai nevoie de antrenament. Copiii și tinerii pe care i-am cunoscut nu sînt foarte diferiți de noi. Știu multe lucruri, au acces la o lume de informații, dar au aceleași frici și nesiguranțe. Vremurile se pot schimba, dar natura umană rămîne constantă.

Mă bucur enorm că avem această experiență. Că deschidem cărți noi și vechi împreună cu ei.

După fiecare întîlnire de la „Incubatorul de lectură“, cel mai greu mă despart de privirile copiilor/tinerilor cu care interacționăm. E o energie imensă și o legătură care nu ține cont nici de distanțe și nici de timp. Nici pentru noi și nici pentru ei.

Cu Teodora Grumeza, al cărei text îl puteți citi în acest Dosar, ne-am cunoscut în vară, la Ipotești, la „Centrul Memorial Mihai Eminescu“, în tabăra de vară. La cîteva zile după ce ne-am întors, și-a făcut un blog, în care scrie despre cărți. Ne-a trimis și acest mesaj: „Duc lipsa «Incubatorului» și abia aștept să ne revedem. Dacă nu, cred că o să mă furișez într-o valiză să vin cu dumneavoastră. Mi-a prins foarte bine experiența. Acum chiar pot citi orice fără greutate“.

Nu e ușor să reușești să faci un proiect de acest fel, pentru că toată lumea se plînge, dar prioritățile sînt mereu altele. Povestea cu cititul pare o floare la butonieră, printre multe altele, din păcate.

Dar, de fiecare dată cînd obosim sau ne pierdem speranța, recitim ce ne-au scris copiii. Ana mică a venit într-o zi la Cărturești Verona, în mansardă, și, cu fața ei serioasă, ne-a zis: „O să mă țin de voi ca de coada unei pisici“. N-am uitat și mergem mai departe. (**Ana Maria Sandu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Mona NICOARĂ

„Luați-vă un Kindle, doamnă!"

Am în telefon o colecție de poze cu fiul meu cel mic citind în locuri improbabile: trecînd în viteză prin barierele rotative din stația de metrou de lîngă noi din New York; pe schiuri, undeva în centrul Europei; mai alarmant, traversînd pe trecerea de pietoni; mai liniștitor, dar nu mai puțin bizar, în baie, în cele două minute în care se spală seara pe dinți, care pasămite nu pot fi irosite. Eu îi dau bani de prînz și el vine acasă cu cărți proaspăt mirositoare. Cînd apare lista lecturilor de vară de la școală, începe să bifeze tot ce a citit deja și rămîne, dezamăgit, cu mai nimic și cu toată vacanța înaintea ochilor. Cînd descoperă cîte o nouă serie de aventuri, consumă volumele de parcă ar avea termen de expirare. Pare un fel de efect Harry Potter: o evadare la fel de compulsivă ca *binge-watching*-ul în epoca Netflix-ului.

Dar nu cred că de la *Harry Potter* i se trage, ci de cu mult înainte. Ca toate dependențele, asta cu cărțile vine din copilăria profundă și, perfect predictibil, are de-a face cu relația cu mama – adică cu mine. Am început înainte să poată să stea în fund, cuibăriți unul într-altul cu cărțile acelea de bebeluș cartonate, tactile, colorate țipător. Pe el îl stimulau și îi arătau o lume pe care încă nu o putea explora singur. Mie îmi dădeau ocazia să joc tot felul de roluri, să ies din rutina maternității și să cînt, să strig *cucurigu*, să fac ca toți dracii în timp ce țin copilul cald și moale în poală.

Mi-o imaginez și pe mama mea făcînd același lucru cu mine, cu toate că selecția de cărți pentru bebeluși era probabil mult mai mică în anii '70. Am regăsit de curînd cartea mea preferată din vremea aceea, o chestie cartonată, moralistă și vag sexistă, cu titlu suspect: *Mica Murdărica*. Cît s-o fi plictisit mama de ea, numai ea știe. Ce știu eu sigur e că mi-a citit-o de atît de multe ori încît ajunsesem să o știu pe de rost, suficient cît să mă prefac plauzibil că o citesc la trei ani, dînd paginile cu fler dramatic pentru musafirii care aveau ghinionul să fie prin preajmă.

Tot mama i-a luat și fiului meu cel mic un Kindle, ca să nu-l mai audă văicărindu-se în vacanțele din România că nu mai are ce citi după o săptămînă. Dar și fiindcă pentru ea cărțile, ca mîncarea, înseamnă iubire. Cînd s-au căsătorit, părinții mei au umplut împreună o bibliotecă albă, mare cît un perete, cu traduceri din Steinbeck, Saul Bellow, Romain Gary, Boris Vian. Era epoca de dezgheț relativ, imediat după 1968, cînd se pornise un val de traduceri din literatura contemporană care nu fusese posibil înainte, în perioada stalinistă. Ai mei au cumpărat tot ce-au apucat, au citit competitiv și au populat rafturile cu un soi de zestre intelectuală universală pentru mine.

Cînd fereastra de liberalism de la începutul regimului Ceaușescu s-a închis și a venit din nou înghețul, au divorțat. Tata a luat toate cărțile, într-o manevră de război domestic profund traumatizantă pentru mama. „Cum să cresc eu copil mic fără cărți?!" a fost mulți ani refrenul ei exasperat. Cînd tata a început să-mi împrumute cu țîrîita cărțile, una cîte una, ca să mă forțeze să le citesc și nu să acumulez o sumedenie de cărți neterminate (știa el ce știa despre mine), mama a înțeles asta ca pe un nou afront: cum să primești cu împrumut propria zestre?

În cele din urmă, după cîțiva ani, am regăsit mare parte din cărțile acelea în biblioteca noului soț al mamei. Cînd ne-am mutat în apartamentul lui, m-am trezit,

„Cînd Ziua Judecății va apune și oamenii, mici și mari, vor veni să își primească răsplata cerească, Atotputernicul se va uita lung la șoarecii de bibliotecă și îi va spune lui Petru: «Uite, ei nu au nevoie de răsplată. Nu avem nimic să le dăm. Ei au iubit cititul»."

VIRGINIA WOOLF

predictibil, cu biblioteca parcată în noua mea cameră – o monstruozitate pe trei rînduri, cu vitrine pe șine scîrțîitoare. Am început să adaug eu însămi la ea, cheltuind mare parte din banii de buzunar în librăria din fundul curții de la Cartea Românească. Pentru că se publica puțin și în tiraje mici, vizitele scurte și dese au fost cheia marilor succese. Am și acum la București o frumusețe de colecție de poezie românească publicată în anii '80.

Pe la mijlocul anilor '90, am lăsat biblioteca pe șine ticsită acasă la București și am luat-o de la capăt la New York, unde m-am trezit într-un campus universitar ca un alcoolic la Oktoberfest: eram înconjurată de biblioteci universitare și publice enorme, garnisite cu vreo cinci librării de tot felul, doar pe o rază de mai puțin de un kilometru. Iar dincolo de micul meu cartier universitar se întindea tot New York-ul, care înainte de epoca Amazon era o orgie de librării specializate (St Mark's pentru micile edituri independente, Bank Street pentru copii, A Different Light pentru LGBT, Scribner pentru cei pasionați de decadența arhitecturală a vechiului New York ș.a.m.d.). Cu forțe proaspete, am luat-o de la capăt și am agonisit o bibliotecă impresionantă în noua casă în care am locuit cu soțul meu.

Între timp, biblioteca pe care tatăl meu a ținut-o la el s-a dus, odată cu el, dar Steinbeck, Saul Bellow, Romain Gary, Boris Vian locuiesc acum, unii în traducere, alții în original, în bilblioteca mea din New York, lîngă mulți alții. Poate prea mulți alții – cînd am divorțat, la rîndul meu, mi-au trebuit două zile doar ca să-mi împachetez cărțile din biblioteca albă pe care o construisem împreună. (Nu, le-am luat pe toate.) Unul dintre ucrainenii pe care i-am plătit să mă mute m-a oprit în timp ce căra o cutie grea pe scările care duc la subsol (ca toate adicțiile, și a mea e în subteran) și m-a admonestat: „Luați-vă un Kindle, doamnă!". N-am avut sufletul să-i zic că am, ca și fiul meu, unul. Ba chiar două. Își țin companie, cuibărite împreună în biblioteca pe care o țin zestre pentru băieții mei. Cel mic are deja rafturile lui la el în cameră. Evident, sînt albe.

***Mona Nicoară** este regizoare.*

„Poate că nu sînt zile ale copilăriei mai intens trăite decît cele pe care aveam impresia că le-am abandonat fără a le fi trăit, cele pe care le-am petrecut în compania unei cărți bune."

MARCEL PROUST

Ioana NICOLAIE

Andreas și bibliotecile școlare

E nevoie de o lege a bibliotecilor care să oblige fiecare școală să comande anual cele mai bune cărți pentru copii, nu cinci, nu zece, ci măcar o sută. Asta ca să încep cu sfîrșitul. Și e nevoie de biblioteci, cu post de bibliotecar, în fiecare loc unde învață copii. Și e nevoie de profesori care să-și mute unele ore-n bibliotecă, fiindcă cititul se învață, iar dacă acasă nu e posibil, măcar între pereții unde-ți petreci doisprezece ani din viață să se poată. Și mai e nevoie, de data asta prin programa școlară, de o oră de lectură obligatorie pe săptămînă. Pe coridor, în curte, pe bănci sau pe podea, în bibliotecă poate, dar să fie măcar șaizeci de minute de citit în liniște, fără discuții, fără rezumate, fără caracterizări de personaje și explicări de titluri, fără momentele subiectului și genuri epice/lirice disecate pînă la absurd, ci numai de dragul subiectului. În cărți se poate locui de-adevăratelea, doar să nu fii constrâns să le deschizi împotriva voinței tale. Între coperte se poate găsi bucuria, dar și adevărul, și enigma, și minunea indescriptibilă despre care vorbește Borges cînd imaginează universul ca o bibliotecă. Poți fi tu norocosul care găsește pe rafturi o carte infinită sau cel care descoperă că în timpul nopții literele se desprind și se amestecă în mod misterios, așa cum își închipuia personajul din „Aleph".

La finele liceului, absolvenții nu știu literatură română contemporană.

Pe unele pagini rămîi pentru totdeauna, căci ele sînt parte din destinațiile de care aveai nevoie în viață. Că incredibil de mulți copii din țara noastră nu ajung la ele e întristător și inacceptabil. Dacă avem în vedere rezultatele variilor barometre culturale, sîntem pe ultimul loc în Europa la consumul de carte. Doar 2% din populația adultă cumpără și citește mai mult de zece cărți pe an. Ei bine, cum de ajung cîțiva oameni în interiorul culturii, cum de urmăresc ei noile apariții editoriale, cum de se orientează sub avalanșa lor mi se pare a fi marea enigmă. Căci nici o altă țară europeană nu-și educă mai precar cultural copiii decît noi.

La finele liceului, absolvenții nu știu literatură română contemporană, cei mai mulți n-ar putea să spună nici măcar un nume de scriitor în viață. Majoritatea cred că nu există scriitoare, asta pentru că toți autorii ceruți la bacalaureat sînt bărbați. Nu cunosc nici literatură universală, cei mai mulți n-au habar de marea cultură a lumii. N-au citit nici măcar un scriitor străin relevant. Nu știu nici muzică, nici fotografie, nici film, nici teatru. N-au intrat niciodată într-un muzeu, se feresc de librării, nu merg la conferințe, la concerte. Și-atunci nu putem decît să ne întrebăm: la ce mai e bună școala? Cu ce se ocupă școala de fapt? Are în vedere educația reală sau rulează în gol un model absurd care nu duce decît într-o fundătură? Răspunde cineva de viața viitoare a copiilor pe care sistemul se preface că-i educă?

Ei bine, gîndul acesta la fundătură, la un drum care se termină brusc, însă nu în ceva dezirabil, ci în derizoriu și lipsă de șansă, m-a făcut acum cîțiva ani să încep primele Biblioteci Melior. Fundația pe care o înregistrasem încă din 2014 și care numără numai două persoane derulase în cel mai mare secret mai multe proiecte sociale, sprijinise cazuri medicale, însă fără prea mari puteri, mai curînd idealist și din nevoia acută de-a interveni într-o situație sau alta. Aduceam cu o linguriță plină pe sfert din cele multe care, dacă ar interveni într-un incendiu, cum spunea Amos Oz, l-ar putea stinge. O linguriță clătinătoare dintr-un Ordin al Linguriților care, am descoperit cu timpul, nu e de abur, ci, pe ici, pe colo, în multe locuri din țară, prin oameni incredibili, un fel de anticorpi sociali, se precizează cînd nu te aștepți și vindecă în mod neașteptat cîte o rană.

Gîndul primei biblioteci a venit într-un 1 decembrie, cînd patrioții de ocazie sărbătoresc ziua națională, iar niște copii coboară-n sat, unde e școala, tocmai din spatele muntelui, printr-o pădure cu lupi, ca să vadă un scriitor. N-au mai văzut niciodată. În casele lor, cei mai mulți n-au nici măcar o carte. Telefoanele mobile nu lipsesc, nici tabletele, căci acelea vin de la frații mai mari sau de la părinții plecați, majoritatea, în străinătate. Profesoara de engleză m-a impresionat cu micul ei cabinet amenajat în două decenii de predat în localitatea din mijlocul munților, ultima de pe acea vale. M-au uimit și copiii care-au intrat dezinvolt în atelierul de joacă și imaginație pentru care venisem și care s-au bucurat nespus de cărțile primite în dar. Despre cum au reacționat ceilalți profesori ai școlii care n-au catadicsit să se arate în ziua lor liberă la un așa eveniment inutil, despre cum au „executat-o" pe colega lor căreia-i apăruse numele într-un articol din ziarul local, despre cum aproape au alungat-o din localitate, ca „vinitură ce era", am scris pe larg pe pagina Melior. Primarul a continuat cu o a doua „execuție" și, cînd a aflat că Melior vrea să doneze cîteva sute de cărți în ideea de-a le oferi copiilor o mică bibliotecă a școlii, s-a simțit atît de ofensat încît a construit în cîteva luni o clădire care urma să fie... Biblioteca sătească. Să vadă ea profesoara, cu scriitoarea ei cu tot, cine face ceva pentru oamenii locului.

„Citim ca să știm că nu sîntem singuri."

C.S. Lewis

Ei bine, fără acest neverosimil scenariu de *Dogville,* n-aș fi bănuit că în mileniul trei, într-o țară din Uniunea Europeană, în majoritatea covîrșitoare a școlilor, copiii nu au nici un fel de cărți. Prima și probabil cea mai răspîndită situație e că nu mai există deloc bibliotecă. A doua variantă e că există, numără mii de volume, însă deteriorate, cu titluri irelevante, multe folosite de propaganda comunistă. Și mai e și cazul în care spațiul există, dar cu lacătul pus, căci a dispărut postul de bibliotecar. Excepțiile sînt, firește, acele școli în care oamenii sfințesc locul, se fac proiecte, se modernizează spații, se mișcă lucruri.

Zilele acestea am comandat 550 de cărți, superbe, cele mai frumoase de pe piață, ca de obicei, pentru cea de-a zecea Bibliotecă Melior. Nu-mi vine să cred că am reușit în cîțiva ani să donăm cîteva mii de cărți, că au fost oameni care ne-au sprijinit – inclusiv editori care ne-au ajutat prin reduceri –, că avem și cîțiva donatori. Unul dintre ei, Andreas, trăiește în străinătate și nu are nici o legătură cu România. Cînd i-am scris ca să-i mulțumesc, mi-a spus că nu-i nevoie, el o face pentru copii, căci numai cărțile îi duc pe aceștia departe. În plus, n-o să uite niciodată cum, în copilăria sa vest-europeană, a venit la școală un scriitor și-a povestit despre ultima sa carte scrisă-n urma unei călătorii în Australia, cu aborigeni, cu canguri, cu o lume incredibilă. N-avea să uite niciodată acea întîlnire.

De la acest detaliu biografic din altă cultură la ajutorul dat Fundației Melior, drumul e întortocheat, lung, aproape inexplicabil. Oare de ce se gîndește tocmai necunoscutul Andreas la viitorul copiilor români? De ce nu se gîndesc cei desemnați să o facă, de la politicieni agramați care calcă educația-n picioare la primari pentru care nu e nevoie de cărți în comunitate, la părinți care le cumpără tot felul de gadget-uri copiilor, nu și ceva tipărit, și pînă la oameni obișnuiți care-au eliminat de ani buni din sufragerii locul acela unde-ar trebui să se găsească măcar un raft cu două-trei volume? Și-atunci nu e nevoie acută de o lege a bibliotecilor care să oblige fiecare școală să comande în fiecare an cele mai bune cărți pentru copii? Asta ca să ajungem, în fine, la un adevărat început.

***Ioana Nicolaie** este membru fondator al Fundației Melior și scriitoare.*

Bogdan TĂNASE

Cartea memoriei, lectură în fragmente

„Unele cuvinte se fac înveliș în căușul timpului, și înăuntru se află poate amintirea ta."

(JÓN KALMAN STEFÁNSSON, *Tristețea îngerilor)*

Fascinația ascunderii în literatură este deprinsă de la vîrste fragede. Una dintre imaginile cele mai vechi pe care memoria mea le reține e cea a bunicii paterne povestindu-mi, repetat, în întunericul nopților anilor '80, aceleași basme. Le știam deja firul evenimentelor, uneori povestite în mai multe amănunte, dacă bunica avea mai multă energie, alteori schematic, *plot* esențial de trecut peste spaima întunericului nopților friguroase din comunism. Uneori nu le termina de povestit. Nu uit încăpățînarea de copil nerăbdător cu care o trezeam pe biata mea bunică obosită pentru a auzi și restul poveștii, chiar dacă aceasta însemna doar cîteva cuvinte în plus, smulse din brațele somnului. În vocea stinsă, domoală a adultului obosit de lucrul de peste zi, basmele aveau au efect reconfortant. Universul lor fantastic devenea accesibil, aveam sentimentul, ca oricare alt copil căruia i se povesteau mistere, că puteam fi părtaș la ele. Repetiția evenimentelor nu-mi era nici obositoare, nici plictisitoare, fragmentarismul lor era așteptat. Fie din fundalul nopții pe care era proiectată vocea bunicii mele, fie din jocul de lumini și umbre al camerei, fie din mica plăcere pe care o aveam de a imagina conținutul poveștii mai ales cînd nu era spusă cu multe amănunte, misterul pe care fiecare basm îl aducea cu sine era prezent nesmintit între pereții camerei și ai minții fragede. Lectura fragmentară, întreruptă pentru a fi continuată fie în imaginație, fie într-o zi ulterioară am auzit-o și la bunicii materni.

Imaginea plenară a fragmentarului am redescoperit-o în anii cît am locuit în Coreea de Sud, în metroul seulez, pe la mijlocul primei decade douămiiste. Șiruri nesfîrșite de călători, citind absorbiți, așezați sau în picioare, în anii în care smartphone-urile nu aveau încă o răspîndire de masă, iar cartea, în formatul ei vechi, glisa încă suplă în lecturi fragmentate, întrerupte între stații, în gențile călătorilor. Mă uitam fascinat la atenția aproape hipnotic-metronomică cu care reluau lectura din punctul în care o lăsaseră. Aveau, ca și basmele neterminate sau repetate ale copilăriei, farmecul unei ascunderi, devenită astfel accesibilă. Pe călătorii asiatici acest mecanism, repetat cotidian, îi făcea poate să revină, la stația următoare, la plăcerea lecturii practicate în cele mai aglomerate forfote, iar pe copil să revină la aceleași povești în fiecare noapte. „Basmele", comentează într-un loc Jean Starobinski, „sînt opere realiste în ceea ce privește mecanismul dorinței", pentru că cultivă o calitate esențială a misterului, „de a ne angaja să considerăm drept nul și inoportun tot ceea ce nu ne înlesnește accesul la el".

„Odată ce înveți să citești, vei fi pentru totdeauna liber."

FREDERICK DOUGLASS

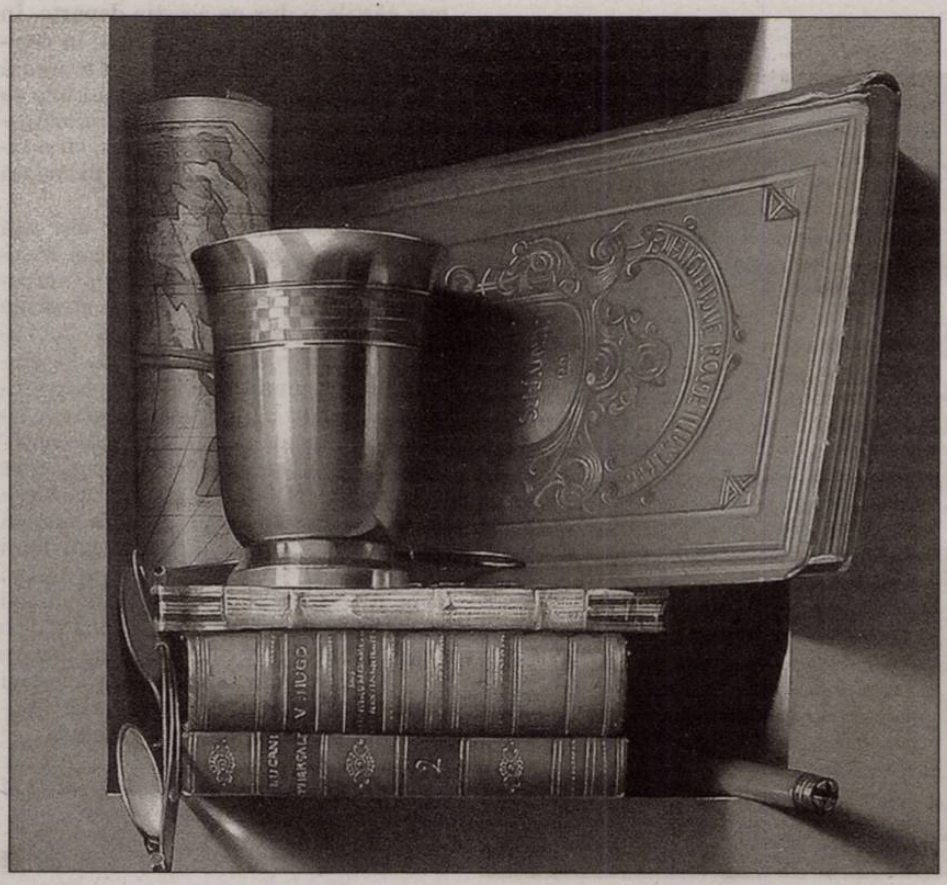

Memorie și discurs îndrăgostit

Cît reținem din acest citit fragmentat? Cît luăm cu noi mai departe, la următoarea stație la care coborîm, în mijlocul mozaicului de chipuri și vieți cu care ne întîlnim în fiecare zi? Într-un capitol intitulat „Cartea memoriei" din splendida sa *Istorie a lecturii,* unul dintre cei mai atenți, reflexivi cititori de literatură de azi, Alberto Manguel, povestește un dialog imaginat de Petrarca în *Secretum meum* cu sfîntul Augustin. Așezați în tihna unei grădini, sub „privirea neclintită" a Justiției care ține balanța dreptății, Francesco îi mărturisește idolului său că este obosit de „vanitatea forfotei orașului". Augustin îi răspunde, nedezmințindu-se filozofic, că viața lui nu e cu nimic mai diferită de oricare dintre cărțile care populează biblioteca scriitorului, dar că, poate, poetul nu a aflat încă cum trebuie s-o citească mai bine. „Nu îl ajută aceste cărți" să treacă peste acea oboseală? îl întreabă Augustin. „Ba da", răspunde Petrarca, îl ajută, dar „de îndată ce cartea îi părăsește mîinile, toate gîndurile pentru ea dispar". Maniera aceasta de a citi, uitucă, repezită, îl reconfortează înțeleptul Augustin, e „destul de comună astăzi", cînd „o întreagă gloată de literați" o practică. Nu iar prinde mai bine să ia cîteva notițe, să facă cîteva însemnări în locurile potrivite? Nu ar fi mai bine să procedeze așa dacă nu are apetența marilor învățați de dinainte care memorau texte întregi pe dinafară? Nu ar fi mai util pentru suflet, îl întreabă Augustin, ca ori de cîte ori nimerește o frază a cărei frumusețe îi animă gîndirea și imaginația să fie reținută printr-un semn, printr-o adnotare? Pe care să-l pună în relație cu altele similare din alte cărți? Nu ar fi mai util așa, astfel încît, ori de cîte ori o nenorocire subită, o melancolie s-ar abate asupra lui, să revină salvator asupra adnotării pe textul care i-a plăcut, „ca și cum ar fi scris în mintea proprie"? Nu ar fi aceasta o certitudine mai mare că textul admirat nu l-ar părăsi niciodată? Noua modalitate de lectură pe care i-o sugerează Augustin, comentează Manguel, era atunci cu totul nouă. Cartea nu mai era doar un suport pentru gîndire, nici o autoritate absolută (ca în lunga tradiție scolastică medievală), ci un mozaic de fragmente admirate, legîndu-se astfel într-o rețea a afecțiunii intelectuale. Metoda lui Augustin, personală, creativă, stabilea – cum va spune Petraca în *De viris ilustribus* – „un fel de memorie artificială" a textelor dispersate. Un „discurs îndrăgostit", cum îl va numi cîteva secole mai tîrziu Barthes, care marchează, în memoria fiecăruia, posibilitatea de a reveni la el ori de cîte ori ai nevoie. De a-l face prezent. „Să îți țină companie în ziua în care nu ai nici o carte de citit", cum îl citează Manguel pe profesorul lui de germană din Buenos Aires, al cărui tată murise în oroarea lagărelor naziste și al cărui confort, ca al multora dintre cei aflați în infernul dezumanizării, trebuie să fi fost tocmai acest „discurs îndrăgostit", bine conservat în „cel mai mare palimpsest", al minții și al sufletului fiecăruia.

Dacă Augustin îl îndemna pe Petrarca să depășească anxietatea lumii prin singularitatea memoriei lecturii afective, bine stocată în computerul minții proprii, ce îndemn ne-ar putea motiva astăzi, cînd, cum observă acut Manguel în altă carte a sa, *Sfîrșitul bibliotecii mele,* trăim o întreagă epocă a anxietății? Epoca în care „toate cuvintele ne sînt îmbibate de anxietatea provocată de faptul că sîntem în mod constant înconjurați de cuvintele și chipurile celorlalți", pe telefoane, *chat*-uri, Facebook, Instagram, mail-uri, sms-uri, cea în care sîntem tot timpul accesibili.

„Sîntem condamnați la singularitate", ne învață lecțiile istoriei lecturii, dar, spune Mnguel, ori de cîte ori a apărut o nouă tehnologie, firavă, anxioasă la început, a apărut și „speranța reunirii" cu ceilalți, a rețelei afective care pune în oglindă lecturile fragmentare ale fiecărui discurs îndrăgostit. Fascinația ascunderii se topește astfel în jocul concomitent pe care literatura îl oferă pentru fiecare dintre cititorii ei: să afli și să recunoști. Să faci, cum foarte pasional argumenta în acest sens Toma Pavel într-o conferință la Literele bucureștene toamna trecută, ca „departele să devină aproape", să conduci, cum zicea Starobinski, „spiritul dincolo de regatul vederii: în cel al sensului", „purul deliciu fără de drum". Să desenezi, pînă la drumul final, cum spunea Borges, un „răbdător labirint de lumi care schițează însăși imaginea propriului chip". În lectură îndrăgostită și în oglinda memoriei celorlalți.

„Nu îl ajută aceste cărți" să treacă peste acea oboseală?

***Bogdan Tănase** este asistent universitar la Facultatea de Litere a Universității București.*

Valeriu GHERGHEL

La ce folosește o listă de lecturi obligatorii

Tema Dosarului sugerează că un cititor din zilele noastre se confruntă cu o serie de ispite care îl deturnează de la străvechiul și sfîntul obicei al cititului. Folosim puținul timp care ne-a rămas, din puținul timp care ni s-a dat, pentru a sta pe Facebook, pe Instagram și prin alte locuri sterpe, examinînd chipuri/fețe și comentînd la infinit afirmații apocrife. Și totuși, cele două „rețele de socializare" oferă prilejul cel mai potrivit de a promova o carte, o librărie, o editură, un autor. Nu cunosc, în anul 2019, o modalitate mai bună. Și mai eficientă.

Dacă se citește mai puțin decît odinioară, decît înainte de 1990, să zicem, cauzele stau în altă parte. Și tocmai despre ele mi-am propus să vorbesc în cîteva rînduri. În primul rînd, voi spune că această obsedantă comparație și ieremiada cu privire la declinul lecturii nu mi se par întru totul corecte. Nu sîntem niște „pitici pe umerii unor uriași", cum murmurau medievalii, trebuie să ne păstrăm cumpătul. Pînă în 1990, oferta de titluri era mult mai mică, infinit mai săracă, deși setea de evadare și de absolut era, probabil, mai ascuțită. Dar nu sînt deloc sigur că un cititor de *Shogun* (din 1988) era mai luminat, mai erudit decît un cititor de azi, oricît de puțin și de amestecat ar citi cel din urmă. Bibliografiile sînt incomensurabile. Comparația cu trecutul nu mi se pare validă.

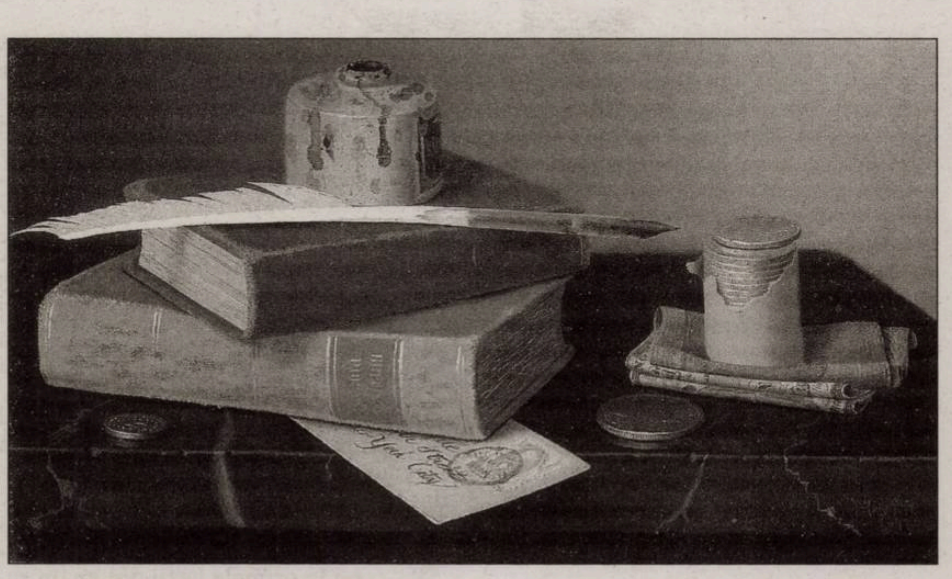

dut mai multe cărți. Și unde sînt cărți, e posibil ca un copil să fie interesat să ia una în mînă și să o deschidă. Va face asta, firește, numai dacă a fost învățat să deschidă o carte și să caute acolo o *plăcere*. Profesorii propun elevilor liste de lectură. Și eu propun înșiruiri de filosofi impenetrabili. Am consultat o astfel de listă pentru clasa a IX-a și am estimat-o după vechile mele liste de „școlar întru melancolie", ca să mă exprim ales, ca poeții. Multe s-au schimbat, e firesc. Nu se mai propune Dumas. Nici Jules Verne. Nu contează. Am fost interesat mai degrabă de

Dacă nu-l veți citi pe cutare clasic, nu vă veți bucura de cartea nimănui.

Sigur, ne putem întoarce la tema *ispitelor,* putem observa că în anii '80, de pildă, ispitele erau mai puține (două ore de televizor, filme plicticoase, spectacole de teatru în frig, despre jocuri pe *smartphone* ce să zic?), dar nici această constatare nu explică mare lucru. Oamenii nu cumpără cărți doar pentru a încerca, în imaginație, să trăiască niște ispite altfel inaccesibile. Numărul ispitelor nu are legătură cu faptul lecturii. Poți fi sfînt (un cititor de cărți, adică) și dacă nu te confrunți cu vreo ispită. Cînd Dumnezeu a murit, de ce-ar supraviețui tocmai ispititorul?

Mă întorc la cauze. Înainte de orice, aș menționa un fapt simplu. Statisticile arată că, în 2018, cifra de afaceri a editurilor și librăriilor a crescut. Nu știu dacă se citește mai mult, cifra nu ne spune nimic în privința asta (deși dă de înțeles, ca Oracolul din Delphi), știu că s-au vîndiscursul/introducerea profesorului care a recomandat lista decît de enumerarea titlurilor în sine.

O listă, oricare ar fi și oricît de lungă/laconică, induce ideea de obligație, de chin, de lucru făcut la îndemnul unei autorități discutabile. Dacă n-ai străbătut lista, dacă nu-ți vei asuma suferința, nu vei lua 10. Se presupune că o notă sub 10 constituie, pentru elevii de astăzi, un chin și mai mare decît acela de a citi *Viața ca o pradă* de Marin Preda (era pe lista inspectată de mine, nu mint). Ceea ce nu-i întotdeauna adevărat. Orice listă de acest fel cuprinde cărți pe care *trebuie* să le citești. Chiar dacă nu vei muri de plăcere. Profesorul se cuvine să explice, pe înțelesul oricui, că, fără aceste cărți obligatorii (cărțile din „canonul opțional"), un cititor nu va ajunge niciodată să se descurce într-o bibliotecă, că nu va fi niciodată un „om cultivat". Și că

„Nu există prieten la fel de loial ca o carte."

ERNEST HEMINGWAY

a fi om cultivat tocmai asta înseamnă: a putea rîndui o mulțime de cărți fără ajutorul bibliografului menționat de Robert Musil, fără ajutorul profesorilor. Și ar mai fi de spus ceva – elevilor dintr-a IX-a, cititorilor acestui articol. Plăcerea lecturii nu este un dat natural, nu ne naștem cu ea, din păcate. Plăcerea se învață. Dar, pînă la plăcere, există listele de lecturi nesuferite pentru trimestrul I și pentru vacanța de iarnă. Fără ele nu se poate. Ei bine, îmi închipui că un profesor priceput va ști să explice școlarilor aceste secrete, va arăta limpede rațiunea listei. Dacă nu va fi în stare, în România se va citi la fel de puțin (sau de mult) ca astăzi.

Am ajuns și la clasici, fiindcă listele de lecturi consemnează mai cu seamă scriitori clasici sau în curs de „clasicizare". Unii profesori mi-au mărturisit că sar peste ei cu o sinceră părere de rău. Mulți fac așa, chiar dacă nu știm și n-au anunțat *„urbi et orbi"*, fiindcă nu au cont pe Facebook. Ei spun – și au dreptate – că numiții clasici nu mai sînt întru totul *lizibili*. Ceea ce mi se pare vădit. Atunci să discernem lizibilul de ilizibil. Cineva tot ar trebui să o facă. Problema e delicată și presupune o discuție serioasă. În definitiv, ce este un „clasic"? La „clasicii noștri" mă refer acum, nu la „clasicii altora", fiindcă e simplu cu Homer, Boccaccio, Jane Austen și Tolstoi, dar este mai greu cu Negruzzi, Odobescu, Alecsandri și Hortensia Papadat-Bengescu. Așadar, ce este un clasic? Un nume pentru statui și licee? O fantomă care bîntuie mințile școlarilor? Un autor de citate la serbările de sfîrșit de an, la întrunirile academice, la șezători? În nici un caz. Deși foarte necesară, o astfel de discuție nu s-a făcut încă. În definitiv, care ar fi autorii de predat în liceu? Și care pot rămîne în istoriile literare ca nume foarte prestigioase, care binemerită de la noi toți?

Prin 1998, dacă nu greșesc, *Dilema veche* a încercat o discuție – mai mult sau mai puțin critică – despre Eminescu, omul și opera, cum se zice. Articolele erau decente, dar reci. Națiunea simțitoare a sărit în sus. Inclusiv profesorii care acum îi evită pe clasicii „noștri" (deși îi citesc pe clasicii „altora"), fiindcă ai noștri ucid plăcerea lecturii și îi terifiază pe bieții elevi.

Deci, la ce folosește un clasic? De ce ar trebui citit de elevii de liceu? Și asta se cuvine elucidat de către profesor pe înțelesul copiilor. Dacă nu reușesc să-i facă să priceapă, au propus lista de lecturi „obligatorii" în zadar. Eu le-aș spune cam așa: dacă nu-l veți citi pe cutare clasic (măcar pe sărite), nu vă veți bucura de cartea nimănui, nu veți simți nici cea mai mică plăcere, nici un fior. Și în nici un caz nu veți fi în stare să spuneți cîteva cuvinte într-o conversație isteață, la un festin aniversar, cînd toată lumea vine cu citate din înțelepți. Mai mult: nu veți fi în stare să spuneți nimic. Fiindcă ați rămas fără cuvinte.

În fine, fără *Rondelul rozelor ce mor,* fără *Plumb,* te apuci de scris poezii degeaba. Sîntem țara în care numărul scriitorilor îl întrece cu mult pe cel al naivilor care citesc. Nimeni n-a comentat îndeajuns acest paradox amețitor.

Valeriu Gherghel *este profesor la Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași și scriitor. Cea mai recentă carte a sa este* Roata plăcerilor. De ce nu au iubit unii filosofi cărțile? *(Polirom, 2018).*

Loredana CARCEA

Am nevoie de cărți ca și de rochii și de pantofi

„O carte poate fi, de asemenea, o stea, un foc viu care luminează în întuneric."

MADELEINE L'ENGLE

De cînd avem Internet la „purtător", ne-am transformat în niște cititori activi cu toții, de la mic la mare. Ori de cîte ori ne dorim, deschidem Internetul, oriunde ne-am afla, și citim. Și eu fac lucrul acesta: în pauze, citesc mesajele „prietenilor" mei de pe Facebook. Am în listă mulți scriitori pe care îi urmăresc și cărora le citesc cu interes postările. Aflu astfel lucruri care mă pot interesa, referitoare la evenimente, lansări de carte, cronici, recenzii, impresii ale unor cititori mai harnici decît mine etc. Scriu cu meticulozitate liste de titluri de cărți pe care mi-aș dori să le citesc. Pe unele le cumpăr. Apoi, fiecare carte își așteaptă rîndul. Pentru lectură, am nevoie de timp și de spațiu. Îmi place să citesc în intimitate. Citesc și notez, uneori, ideile pe care aș dori să nu le uit. De ce fac lucrul acesta? Pentru mine sau pentru ceilalți? Știu că, în ipostaza de profesor care predă literatură, mă voi folosi de aceste idei cîndva. Nu fac decît să aștept momentul potrivit. Astfel, ajung să răspund la întrebarea: de ce citesc? Prima variantă de răspuns este, în ceea ce mă privește: pentru documentare.

Mi-am dorit să am o oră de opțional, în care să pot vorbi cu elevii mei despre ceea ce citim. A venit apoi vremea să planific cum se va desfășura ea. Am organizat, conform stilului meu, ideile pe care le aveam într-o listă. Urma să discut cu copiii despre ceea ce ei citiseră deja, însă intenționam și să-i determin să citească mai mult. Așadar, mi-a fost de folos faptul că, pe toată durata concediului de vară (și nu numai!), citisem literatură pentru copii, deoarece am avut materialul din care să pot selecta textele pe care să lucrez mai tîrziu. Desigur, au apărut și probleme, de genul care ar fi titlurile potrivite nivelului lor de înțelegere, care ar fi cele pe care le-ar putea îndrăgi etc. Cunoșteam și riscurile. Unul, mare de tot, amenințător, ar fi fost acela că trebuia să „lupt" cu toate celelalte preocupări ale elevilor de gimnaziu specifice vremurilor în care trăim. Așadar, aveam de făcut din ora de opțional una atît de atractivă încît elevii să-și dorească apoi să caute continuările și să le citească. Prin urmare, am citit, m-am documentat și am putut să dau mai departe. Vorba lui Emil Gârleanu: „Ea știa că ochii duc și mintea întoarce; că, văzînd multe, știi destule și ai de unde da și la alții".

Am reușit să selectez textele pe gustul copiilor. În clasă, am pornit de la lectura fragmentelor, iar acasă le-am recomandat să citească ceea ce lipsea.

Un exercițiu pe care îl fac cu elevii mei, la ora de literatură, de obicei la primele lecții din an, în care vorbim despre cărți și bibliotecă, este acela de a-i invita, după ce le citesc un fragment din romanul *Negustorul de începuturi de roman* al lui Matei Vișniec, să completeze fișele de personaj (în fragment apar trei personaje: Domnișoara Ri, librarul și vizitatorii librăriei Verdeau) și apoi să-și imagineze și să scrie o continuare posibilă. Copiilor le place și, culmea, nu caută continuarea în roman, ci se bucură de plăcerea jocului. Cu toate acestea, nu de puține ori am întîlnit și situația în care, la finalul vreunei ore în care le citisem ceva, să fiu întrebată cine e autorul și cum se numește cartea. În clasa a VIII-a, studiul genului liric începe (după manualul de la Editura Humanitas) cu poezia „Lacul" de Mihai Eminescu. Apoi se trece la poezia lui Lucian Blaga, „Izvorul nopții", și a lui Nichita Stănescu, „Emoție de toamnă". Înainte de a trece la aceste poezii, le citesc copiilor din creația unor poeți ai zilelor noastre. Anul acesta, le-am citit din volumul Svetlanei Cârstean, *Gravitație*. Efectul a fost surpriza. Copiii nu sînt pregătiți pentru o astfel de poezie. Unora le place, altora, nu. Întotdeauna este nevoie de explicații: poezia nu înseamnă doar strofă, rimă, măsură constantă. Le citesc și din Simona Popescu. Ea le-a trimis cîndva elevilor care participau la un concurs, unde fusese invitată și nu putuse ajunge, o scrisoare în care le atrăgea atenția asupra faptului că „...poezia nu e legată numai de versuri!" și că „Poezia e, pentru tine, acolo unde găsești emoția, bucuria". O elevă mi-a spus că „ochii i s-au deschis" atunci cînd am început să vorbim despre sensurile poeziilor citite. A fost, pentru mine, un semn bun și am înțeles că, numai citind și experimentînd, poți ajunge să faci comparații, să sesizezi diferențe, să descoperi și emoția dată de complexitate.

Citesc pentru că am nevoie de cărți ca și de rochii și de pantofi (o scriitoare din lista mea se întreba, pe Facebook, în preziua unei călătorii, la ce să renunțe: la o carte sau la o rochie pe care le pregătise pentru a le lua cu ea), citesc și ca un exercițiu zilnic de evadare din cotidianul uneori cenușiu, alteori, pur și simplu, banal, citesc pentru a-mi întreține o pasiune. Cei mai mici elevi ai mei, cei de clasa a V-a (Ioana, Rareș, Teo, Tudor, Noelia), mi-au spus că ei citesc pentru că intră în lumea poveștilor și se simt mai creativi și mai încrezători, se liniștesc și se eliberează de gîndurile rele, participă, alături de personaje, la aventuri, își doresc să-și umple timpul și ajung să nu mai lase cartea din mînă, de curiozitate, învață cuvinte noi (și mie mi se întîmplă!), trăiesc stări și senzații nemaiîntîlnite, precum aceea de zbor sau, pur și simplu, se simt fericiți citind.

De fapt, motivele pentru care citim sînt nenumărate. Oricare ar fi acestea, atîta timp cît ai trecut în „lista" ta de prieteni și cărțile, te poți considera un cititor.

***Loredana Carcea** este profesoară la Școala Gimnazială Nr. 7 din Botoșani.*

Teodora GRUMEZA

Cele mai răbdătoare prietene

„Nu citi precum copiii, ca să te distrezi, sau ca ambițioșii, pentru a fi mai instruit. Nu, citește ca să trăiești."

GUSTAVE FLAUBERT

Ești cu o carte în mînă și, brusc, îți dai seama cît de clar ți se proiectează cuvintele în minte, cît de limpede gîndești totul și cît de bine te simți alături de ea. Te întorci în timp sau călătorești în viitor și te desprinzi de realitate, ceea ce în mod clar îți face bine.

Acum ceva timp nu aș fi zis lucrul acesta. Citeam (dacă citeam) fiindcă așa mi s-a zis la școală, uneori din plictiseală, alteori pentru că stătea mama pe capul meu și de cele mai multe ori pentru că eram obligată. Cuvintele erau pentru mine niște simple litere reci, aruncate alandala, uneori cu sens, alteori fără sens. Eram în stare să fug de o carte o lună, chiar două, și să o citesc în două-trei ore în ziua în care urma să predau un jurnal de lectură sau să dau vreun nenorocit de test. Audiobook-urile erau ceva divin și îl preaslăveam pe cel care se gîndea să pună rezumatul cărții cu pricina pe Internet, iar gîndul că nu sînt singura care „trișează" mă calma și îmi dădea încredere. Și totuși, cum am ajuns eu să ador consecințele verbului „a citi" și cum am ajuns în punctul în care să am discuții serioase cu mama pe tema cumpărării cărților?

Nu a trebuit decît să descopăr o carte care să-mi placă mai mult decît altele, o carte care să-mi devină prietenă și, ca o prietenă bună, să știe să mă atragă către frumos, să stea răbdătoare pînă cînd eu m-aș fi hotărît să îi fac o vizită și să îi mîngîi filele cu degețele mele scurte și butucănoase. Să aibă un vocabular pe care eu l-aș putea pricepe cu ușurință fără să stau cu dicționarul lîngă mine. Și cum toate vin la timpul lor, a venit și acea carte la timpul ei.

Așa am înțeles că prietenele acestea reci numite cărți sînt cele mai răbdătoare prietene din cîte ai putea avea. Că o carte, spre exemplu, nu se va supăra niciodată cînd o vei abandona pentru o alta. Va aștepta tăcută pe raftul unei biblioteci pînă cînd te vei decide să te întorci la ea.

O carte îți va da mereu cele mai bune variante pentru a trece peste o problemă sau o greutate din viața ta. O carte venită la momentul potrivit poate vindeca cele mai adînci răni și te poate înțelege în momente în care nici măcar tu nu te înțelegi. În fond, „cărțile sînt oglinzi: vezi în ele ceea ce ai deja înăuntrul tău" (Carlos Ruiz Zafón).

Toți citim, fie că ne dăm seama de asta sau nu. Unii citesc oameni, alții citesc panourile de publicitate, unii citesc cărți, alții doar textul care apare pe ecranul televizorului, unii citesc articole întregi publicate în ziare, alții se mulțumesc doar cu știrile citite pe rețelele sociale.

Și, totuși, la ce bun să citești cărți, articole sau texte, cînd ai putea să te așezi foarte comod în fața televizorului și să aștepți să facă alții munca de cercetare în locul tău? De ce să citești cărți, articole sau texte cînd poți lua mobilul în mînă și să dai *scroll* pe rețelele sociale? Cititul care provoacă migrene atîtor oameni de toate vîrstele are un scop bine definit în viziunea mea. Nu poți spune că știi să citești un om și îi poți înțelege trăirile dacă nu ai citit alți oameni înainte. Cititul, înainte de toate, te face să vezi în perspectivă, să te pui atît în pielea personajului negativ, cît și în pielea personajului pozitiv. Nu, nu poți spune că ai citit ca la carte un panou de publicitate sau un articol de pe o rețea socială dacă ochiul tău nu e învățat și cu alte tipuri de text. Da, e un întreg cerc vicios. Începi cu abecedarul, continui cu literatura fundamentală, apoi iei clasicii la rînd și îți dai seama că panoul de publicitate devine altfel și că, de fapt, lucrul care semăna înainte cu o pălărie devine treptat un șarpe boa care digeră un elefant. O carte pe care o citești te va ajuta să te descurci într-o societate de oameni care nu se descurcă, într-o societate în care panourile publicitare sînt niște simple panouri publicitare.

***Teodora Grumeza** este elevă la Liceul de Artă „Ștefan Luchian" din Botoșani.*

„Am crezut multă vreme că nu se poate să scrii fără să citești"

interviu cu scriitorul T.O. BOBE

***T.O. Bobe** a publicat de curînd Cartea neisprăvirii (Editura Humanitas, 2019). Am vorbit cu el despre viața și peripețiile cititorului de cursă lungă, despre scris și despre „obiceiurile de lectură" ale personajului său.*

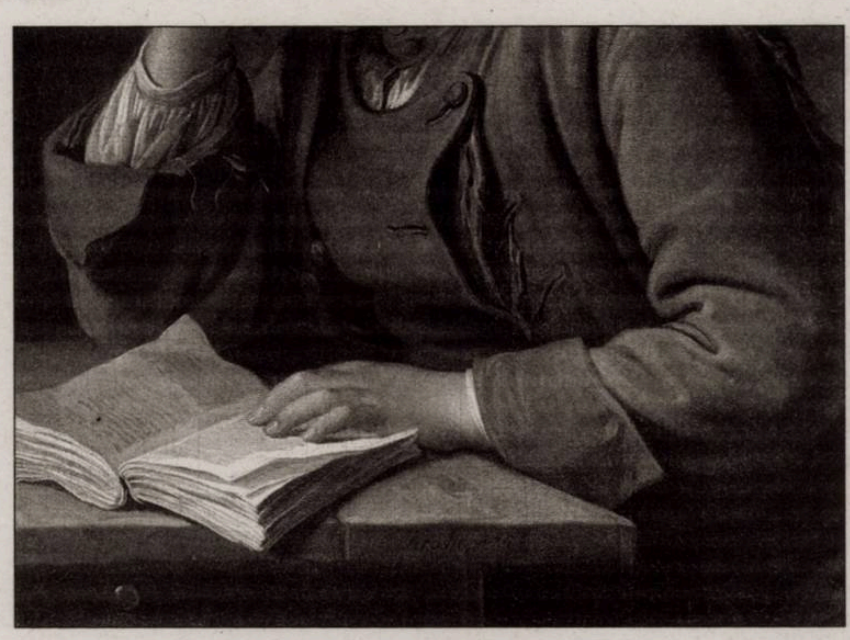

„Și domnul Teo n-avea altceva de făcut toată ziua decît să stea în fotoliu picior peste picior și îmbrăcat bine cu un pulover gros de lînă aspră de capră și să citească Don Juan *și* Childe Harold *de Byron, în ediția cartonată de la Univers." Aș vrea să începem discuția despre citit de la fragmentul acesta din* Cartea neisprăvirii. *La ce-i folosește personajului dvs. toată această obișnuință a lecturii?*

Păi, la ce altceva să-i folosească, dacă nu pentru rotunjime? Și nu mă refer la faptul că e mai dolofan, iar obișnuința lecturii presupune sedentarism (că doar nu poți să citești în timp ce faci jogging), ci la rotunjimea de caracter. Pentru că domnul Teo e scriitor și încă mai am prejudecata că scriitorii sînt și cititori. În plus, dincolo de prejudecata asta, domnul Teo e și un scriitor anxios și cam depresiv, care își abandonează cărțile în diferite stadii de lucru. Și n-ai cum să fii așa dacă n-ai conștiința că nu însemni mare lucru prin comparație cu marii scriitori dinaintea ta și dacă nu te gîndești mai mereu că poate ar fi fost preferabil să te ocupi de cu totul altceva, de instalat boilere, de gătit ciorbițe și tocănițe pentru vreo cantină, de reparat biciclete ș.a.m.d.

Romanul de acum e și o plimbare în papuci și în haine de casă prin literatură. Și, implicit, printr-o bibliotecă familiară și umană, în care orice e posibil. Mai ales ironia și admirația. Mi se pare că, în lumea lui azi, toți vor mai degrabă să scrie decît să citească. Se poate?

Nu știu dacă toată lumea vrea neapărat să scrie. Cred că scrisul e doar un mijloc prin care unii oameni încearcă să arate că există, că înseamnă ceva. Pentru că oamenii nu există doar pentru sine sau pentru familie, ci și prin ochii comunității, prin oglinda privirii celorlalți. Îi văd pe alții că se uită la mine, deci exist. Și cred că lucrul ăsta e legat de faptul că trăim într-o societate din ce în ce mai urbanizată și din ce în ce mai globalizată. Cînd trăiești la sat, te știe toată lumea: tu ești ăla al lui Cutare sau al lui Cutărescu, ăla care a făcut aia sau aia. În schimb, cînd lumea ta nu mai e aia în care toți se cunosc cu toți, cînd devii anonim, deci inexistent pentru alții, simți nevoia să-ți semnalezi prezența. Bănuiesc că de aici vine și succesul *social media*. Și, ca să răspund la întrebarea ta, și eu am crezut multă vreme că nu se poate să scrii fără să citești, dar se pare că există și scriitori genuini. Chiar în vara asta, cînd am recitit *Război cu toată lumea*, am dat peste eseul „Eliberarea prin estetic", în care Eugen Ionescu vorbea despre cele două tipuri de scriitori.

V-a salvat vreodată cititul?

Da. Odată, acum vreo 15 ani, m-am băgat într-un autobuz, ca să nu ajungă la ea, între o doamnă și doi pîrnăiași care le scotoceau tuturor prin poșete și prin buzunare, fără să se jeneze că sînt văzuți. M-a salvat de ei cititul unui articol al Ioanei Pârvulescu, din care aflasem cîte ceva despre jargonul din închisori. Dacă au văzut că le cunosc limba și au presupus că sînt de-al lor, m-au lăsat pînă la urmă în pace.

Ar fi existat Cartea neisprăvirii *și toate celelalte dacă n-ar fi fost înainte acești domni autori, alintați pe numele mic, pe care să-i puteți mixa în fel și chip?*

Cu siguranță, *Cartea neisprăvirii* n-ar fi avut cum să existe. Poate ar fi fost altă carte, poate altfel de carte, poate nici una, habar n-am. Oricum, cred că eu tot un neisprăvit aș fi fost.

Care e cea mai puternică amintire legată de o carte?

În 1988, la începutul lui iunie, în loc să învăț pentru admitere, fiindcă picasem deja o dată, am citit *Abbadon exterminatorul* a lui Sábato. Pe urmă n-am mai fost în stare o lună întreagă să citesc nimic, cu atît mai puțin să repet materia. Așa că am căzut iar la admitere. Și în fiecare dintre cele două dăți cînd am citit *Travesti* a lui Mircea Cărtărescu mi-a fost rău fizic, un rău inexplicabil, fără vreun diagnostic, care a durat strict cît durata lecturii.

În loc să învăț pentru admitere, am citit Abbadon exterminatorul *a lui Sábato.*

Cum ar fi fost viața dvs. fără literatură? E o mică distopie ce vă cer, desigur...

Mă gîndesc și eu cîteodată la asta și, pentru că omul e porc și-și dorește întotdeauna ceva ce n-are, îmi spun că poate ar fi fost mai liniștită. Probabil că aș fi avut un job de om normal, cu opt ore de lucru pe zi, cu două ore pierdute în trafic, cu un salariu nu foarte mare, dar regulat, cu o vacanță pe an, cu ieșiri cîteodată, în week-end, la un film sau la un grătar. Probabil că pentru unii ar părea o viață ternă, dar, hai să fim serioși, fandacsiile induse de literatură nu-s tocmai o sursă de fericire.

Puteți să dezvoltați puțin teoria din roman, cu cărțile „care par că spun adevărul" și cele care „par niște povești, nu neapărat elucubrații, dar..."?

Cred că atunci cînd am scris asta mă gîndeam la romanele istorice sau la literatura socială ori la cea cu tentă ideologică, cea care pune accentul pe construcțele culturale ale vieții exterioare, pe marea istorie. Or, aș zice că fiecare dintre noi trăim mai degrabă în adevărul vieții noastre interioare, iar viața asta interioară e doar tangentă cu marea istorie. Și general-umanul pe care îl conține poate fi surprins de multe ori în micile gesturi ale cîte unui personaj sau în fantasmele și reveriile lui sau în fantasmele și reveriile autorului. Poate mă înșel, dar cred că e mai mult adevăr în *Povestea fără sfîrșit* a lui Michael Ende sau în *Metamorfoza* lui Kafka decît în *Țăranii* lui Wladyslaw Reymont sau în romanele lui Richard Ford.

„Întotdeauna mi-am imaginat Paradisul ca pe un fel de bibliotecă."

JORGE LUIS BORGES

Dacă ați putea să sunați pe cineva din istoria literaturii și să vorbiți cu el la telefon (măcar!), pe cine ați alege? Și ce i-ați spune?

N-aș suna pe nimeni. Ce să-i spun? Alo, sînt Teo și sînt un fan al dumneavoastră, doamnă sau domnule Cutare? Sau să întreb ce-a vrut să spună autorul în vreo carte? În ciuda aparențelor, sînt destul de timid și n-aș îndrăzni să deranjez pe cineva, fiindcă și viii, și morții au deopotrivă dreptul la liniște.

Oamenii vor să meargă la cursuri unde să învețe să scrie, nimeni nu e dispus să învețe să și citească. E mai cool *să fii scriitor decît cititor, nu? Ni s-a resetat răbdarea? Cum mai citești cu ispita Facebookului și a atîtor lucruri de făcut?*

N-aș zice chiar așa. Probabil doar ni se pare că sînt mai mulți oameni care vor să scrie decît pe vremea cînd eram noi tineri, fiindcă sînt mai vizibili pe rețelele sociale. Și mă îndoiesc că la cursurile de *creative writing* de acum sînt, ca să iau doar numărul estimat pentru București, în permanență 30-50 de oameni, cîți veneau la Cenaclul Litere, pe care l-am frecventat amîndoi. Mai *cool* să fii scriitor mi se pare că era acum 25-30 de ani, acum e mai *cool* să fii vlogger sau activist pentru vreo cauză. Și poate că oamenii nu mai au unde să învețe să citească, pentru că cel mai frumos compliment pe care l-am primit vreodată a fost la un curs de *creative writing* ținut la Timișoara, unde o studentă din București mi-a spus că la facultate, la seminarii, nu se citește așa cum citiserăm noi acolo o povestire a lui Hrabal. Iar un alt cursant al meu, extrem de talentat și de citit, s-a înscris și la Litere, după ce făcuse ASE-ul, ca să învețe să scrie mai bine. Cît despre ispita Facebook, am răspuns despre asta mai sus.

a consemnat Ana Maria SANDU

Andra NICULA

Ce citim cînd plecăm de acasă?

Cînd eram la liceu, citeam aproape oriunde și oricînd. Pe bancă – o carte sub carte, sub bancă – cu cartea ușor îndoită, în timpul orelor de istorie (îmi pare rău, doamnă profesoară!) sau cînd refuzam să merg la orele de sport și rămîneam în clasă cu colegii care aveau scutire. Mă instalam comod în bancă, deschideam cartea și citeam. Noaptea, înainte de culcare, dădeam mirosul de hîrtie proaspăt tipărită pe un mp4 pe care-l primisem cadou și pe care îl foloseam ca *e-reader*. Imaginați-vă un dispozitiv cu un ecran cu o diagonală de trei inci pe care citeam, în neștire, cărțile Rodicăi Ojog-Brașoveanu. Eram fascinată.

De la cărți citite pe ascuns și ecrane care aveau să mă transforme în personajul eponim din romanul lui Mircea Eliade – adolescentul miop – am trecut la a deschide cartea sau Kindle-ul imediat ce ieșeam din bloc. Citeam pe stradă și în mijloacele de transport aproape zilnic. Într-o zi, cu nasul în carte și cu căștile în urechi, m-am trezit cu piciorul într-o gaură acoperită cu bitum pe care niște domni abia ce o aranjaseră frumos, iar altă dată am fost atît de mult ancorată într-o poveste de dragoste încît, în drumul spre cinema, am ratat stația de metrou la care trebuia să cobor.

Lecturile care odinioară erau considerate intime și despre care se discuta doar în cercuri restrînse, cu pagini pe care le subliniai atent în liniștea casei tale, au ajuns să fie împărtășite cu străinii din orice mijloc de transport în comun. Acum te poți zgîi, ca un copil la o jucărie pe care nu o are, la cărțile fizice sau la ecranele *e-reader*-elor ale celor care stau în preajma ta și citesc, stingheri sau nu.

Așa am început, ca un mic *voyeur*, să observ (conștient și asumat de data asta) ce cărți citeau cei din jurul meu. Cu riscul de a părea o ciudată care se contorsiona ca să vadă ce aveau vecinii mei de scaun din metrou, am decis că este momentul prielnic ca pe drumul meu dinspre casă înspre birou să încep o listă cu lecturi de metrou.

Și pentru că nu strîngeam suficient de mult material pentru listele mele, am schimbat traseul. Drumul meu spre birou a ajuns pe o rută ocolitoare, doar ca să-mi servesc scopul. Aveam și zile în care, ca să găsesc mai multe cărți, mă plimbam prin metrou de la un capăt la altul, cu privirile domnilor de la pază îndreptate către mine. Mă opream lîngă un „inculpat", încercam, subtil, să observ ce citește, apoi mergeam mai departe. Dacă îmi permitea momentul, făceam o mică analiză a cititorului. Ce citeau doamnele, ce citeau domnii? Le era distrasă atenția în timp ce citeau sau erau prinși în poveste pînă coborau din metrou? Zîmbeau cînd citeau? Se încruntau? De cele mai multe ori, cititorii nu se pierdeau decît în poveste și ignorau cu desăvîrșire tot ce se întîmpla în jurul lor. Mă bucuram cînd vedeam că sîntem mulți cei care preferă titlurile lui Murakami sau că băieții drăguți stau și ei cu nasul în cărți.

Așadar, ce citim cînd plecăm de acasă? Cărți care nu au multe pagini și eventual au și subiecte ușor de abordat, sau dimpotrivă, cărți pe care nu le-am lăsa din mînă indiferent de greutatea lor, fizică sau literară? Am ochit de la cărți scrise de psihoterapeuți *(Minciuni pe canapea,* Irvin Yalom) la romane de debut *(Proiectul Rosie*, Graeme Simsion, *Sharp Objects,* Gillian Flynn), romane clasice *(La răscruce de vînturi,* Emily Brontë, *1984,* George Orwell), chiar și jurnale *(Jurnalul Annei Frank, Jurnalul 1935-1944,* Mihail Sebastian) și literatură contemporană *(Cronica păsării-arc,* Haruki Murakami, *Fiica ascunsă,* Elena Ferrante, *Domnul Ibrahim și florile din Coran,* Éric-Emmanuel Schmitt, *Eleganța ariciului,* Muriel Barbery).

Într-o mini-excursie pe plaja din Vama Veche, am repetat procesul. Pe cearceaful vecinilor din fața mea am zărit două cărți. Una dintre ele era scrisă de autorul pe care îl adoram pe la 14-15 ani și care mi-a și creat o legătură specială cu profesoara mea de română din clasa a IX-a. Am descoperit, spre surprinderea mea, că nu aveau cu mult mai mulți ani decît aveam eu atunci cînd l-am descoperit pe Cioran. M-am bucurat și am plecat într-o plimbare pe plajă ca să mai descopăr și alte titluri.

„Să știi că ai ceva bun de citit înainte de a merge la somn se numără printre cele mai plăcute senzații."

VLADIMIR NABOKOV

În ciuda gălăgiei din jur și a faptului că uneori trebuie să te întrerupi din lectură ca să-ți faci loc printre necunoscuți, în ciuda momentelor în care cuvintele deocheate dintr-o lectură de, să zicem, Miller sau Bukowski te obligă să te ridici ca să nu îi lași pe vecinii tăi de scaun să arunce un ochi fix pe rîndurile ușor obscene, lectura în metrou sau alte locuri publice este o dublă evadare. O dată – din spațiul tău de rutină, de lîngă veioză și de sub pătură, iar a doua oară – în povestea care te poartă, de cele mai multe ori, departe de tot.

Voi ce citiți cînd plecați de acasă?

***Andra Nicula** este social media manager.*

„Cînd eram mic, dorința mea era să mă fac o carte. Nu un scriitor. Oamenii pot fi omorîți ca furnicile. Nici scriitorii nu sînt greu de omorît. Dar cărțile, nu. Oricît te-ai strădui să le distrugi, întotdeauna e o șansă să supraviețuiască un exemplar și să continue să se bucure de viața lui de pe raft, în cine știe ce ungher al vreunei librării. (...) Deși e adevărat că și cărțile se pot schimba odată cu trecerea anilor la fel de mult ca oamenii, diferența este că, în vreme ce oamenii întotdeauna te lasă baltă cînd vine vremea să nu mai poată obține de la tine nici un avantaj, plăcere, interes sau cel puțin o senzație plăcută, o carte nu te părăsește niciodată. Firește, uneori tu le lași baltă, poate ani în șir sau chiar pe vecie. Dar ele, chiar dacă le-ai trădat, nu-ți vor întoarce nicicînd spatele: te vor aștepta tăcute și modeste pe raftul lor. Te vor aștepta zece ani. Nu se vor plînge. Pînă într-o noapte în care brusc ai nevoie de o carte; chiar și la trei dimineața, chiar dacă e o carte pe care ai părăsit-o și ai șters-o din inimă de ani și ani, nu te va dezamăgi niciodată, va coborî din raft și-ți va ține tovărășie la nevoie. Nu va încerca să-și ia revanșa sau să se scuze sau să se întrebe dacă merită să o facă, dacă tu o meriți sau dacă vă mai potriviți, va veni pe loc, de îndată ce i-o ceri. O carte nu te va dezamăgi niciodată."

(Amos Oz, *Poveste despre dragoste și întuneric,* Editura Humanitas, 2011, traducere din engleză de Dana-Ligia Ilin)

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Munca „inteligentă“

Smart working, tele-working, agile-work, work-life balance, gamification sînt concepte care revigorează obrajii activităților profesionale moderne. Munca de zi cu zi, cu program, birou, ore fixe, colegi, ierarhii, bresle, așa cum le știam pînă acum, este modelată, cu viteză amețitoare, după un *„design“* cu contururi din ce în ce mai mobile, mai nuanțate, mai flexibile, mai străvezii. Slujba, așa cum apare prezentată pe site-urile de recrutare, pare mai curînd un pachet vîndut de o agenție de turism decît o invitație de a folosi efortul propriu și experiența profesională pentru a cîștiga beneficii formative (și materiale, desigur). Potrivit noilor concepte de care vorbeam mai sus, poți munci de oriunde, din pat, din sufragerie, de pe Coasta de Azur sau din cafeneaua de pe Lipscani, poți munci două ore pe zi sau 12 (condiția fiind, evident, să îți îndeplinești sarcinile și norma de ore), poți veni la serviciu la trei după-amiaza, dacă ești genul care dă randament mai mare la ore tîrzii, sau poți veni la șapte dimineața, dacă ai copii de dus la școală. Te poți plimba cu laptop-ul în orice colț al instituției în care lucrezi sau în orice loc din lume care are conexiune la Internet. Azi poți avea drept colegi de birou pe partenerii din echipa ta, mîine, pe orice necunoscut care, pentru a lucra, a ales același loc sub cerul liber ca și tine. Azi ai un coordonator, mîine, altul sau deloc, dacă proiectul nou în care lucrezi nu cere unul în mod special. Munca pare din ce în ce mai puțin un drept, o virtute, o cale și din ce în ce mai mult un compromis care trebuie edulcorat cu mulți potențatori de gust: jocuri, premii, insigne, programe care să îl ajute pe angajat să păstreze echilibrul între muncă și viața personală etc. Programele menite să mențină *„work-life balance“* par a porni de la premisa că acolo unde este *„work“* nu este *„life“*, și viceversa. Pe scurt, angajatorii își prezintă activitatea în fața candidaților ca pe o zi într-o grădiniță cu program diversificat și protecție tandră.

Sînt gata să mă folosesc de beneficiul de a lucra de acasă. Adică de tele-working.

Felul în care se cosmetizează acum chipul muncii mă face să mă întreb cîte din „dat-urile“ de acum se vor schimba, odată cu programul, sau locul, sau ierarhiile flexibile din rutina profesională. Echipele se vor forma în „jurul“ unei pagini de Internet sau al unei aplicații, și nu în dialogurile spontane, față-n față, de pe lîngă birouri sau în preajma unui lider admirat; comunitățile profesionale se vor coagula în spații virtuale, și nu în întîlniri cu chip real și curiozități exprimate cu glas și gesticulație personalizate; drumul dintre birou și sufrageria proprie va fi același cu drumul dintre fotoliu și televizor, iar între concediu și sarcinile de serviciu va fi doar „un click distanță“. Mentorii, modelele sau liderii vor fi concentrați în cîteva citate motivaționale fixate pe paginile virtuale. Promisiunile angajatorilor, digitalizarea, comunicarea și flexibilitatea fără limite configurează mai degrabă generații care se vor izola în papuci și tabieturi solitare decît unele care-și vor trăi viața cu pielea și carnea proprie.

Am văzut zeci, sute de tineri care doresc o slujbă. Iau contact cu nevoile și dorințele lor din mass-media, din viața de zi cu zi, din interviuri proprii sau din dialoguri întîmplătoare. Citesc statistici și analize și din ce în ce mai mult sînt pregătită să cred că generațiile noi au nevoie, în fond, de aceleași lucruri de care și noi aveam nevoie: un loc de muncă civilizat, o experiență formativă, modele de la care să învețe, lideri care să îi facă să își urmeze drumul cu pasiune și încredere, efort propriu care să fie recunoscut, oameni care să aibă același scop. Vor dialog uman și vor să meargă, pe cont propriu, cît mai repede.

Poate mă înșel. Poate că ceea ce se întrevede acum sînt doar tatonări, exerciții, căutări ale lumii noi de a se acomoda timpurilor pe care ea însăși le-a creat. În orice caz, singurul pericol ar fi să întîmpinăm viitorul cu certitudini, cu prejudecăți, fără întrebări, fără îndoieli sau fără uimiri. Pînă atunci, sînt gata să mă folosesc de beneficiul de a lucra de acasă. Adică de *tele-working*. În Bucureștiul ăsta bezmetic, pare salvarea însăși.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

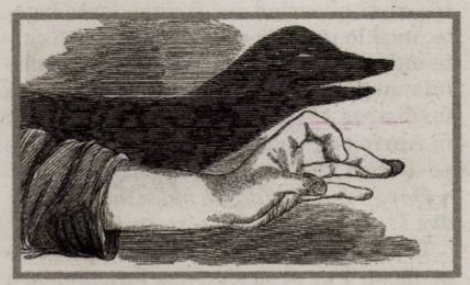

Iaromira POPOVICI

bazar

Vedere la neant

Sînt oameni care au norocul (deși e foarte posibil ca ei înșiși să nu considere așa) să se fi născut în familii numeroase, cu cel puțin doi frați, iar părinții lor să aibă chiar vreo trei-patru. Cu copiii și nepoții din dotare, la mesele de familie se pot aduna chiar vreo 15 oameni. Ca-n filmele italiene.

Trebuie să fie simpatic și viu cînd se strînge atîta lume laolaltă. Atîta forfotă și interacțiune umană întotdeauna o să umple potențialul gol care se întrevede la orizont. Gol care ne amintește de finitudinea existenței noastre. Și care, la o adică, poate deveni un hău amenințător.

Sînt tot soiul de modalități de a face față amenințării ăsteia. Cei mai mulți dintre noi aleg eludarea. Micile detalii ale vieții de zi cu zi pot deveni, la o adică, tot mai mari. Se pot complica și alambica în combinații la care nici cu gîndul nu gîndești. Societatea consumeristă și tehnologia avangardistă oferă modalități tot mai incitante de a-ți complica existența. Intri într-un sistem al dorințelor și, dacă celebrul, dar deja desuetul peștișor de aur nu se mai înghesuie să le împlinească, atunci tu, cetățean model al acestei societăți, nu ai decît să treci la fapte.

Mai întîi, să muncești pe rupte ca să cîștigi bani. Banii nu mai sînt ca-n concepția lui Scrooge sau chiar a bunicilor mei, un teanc de monezi sau de bancnote pe care le acumulezi pentru zile negre, căci existența se desfășoară mereu cam la fel, cu sau fără ei. Nu. Ei nu mai sînt nici măcar doar garanția siguranței tale materiale, a acoperișului confortabil de deasupra capului și a blidului plin. Și, iarăși, nici doar instrumentul prin care poți acumula bogății: case, terenuri, lingouri sau mai știu eu ce.

Nu. Banii sînt și un pașaport spre libertate. Spre libertatea de mișcare, de opțiune sau chiar de gîndire. Fără ei e aproape imposibil să ajungi și în alte locuri decît cele în care-ți duci zilele. Sigur că se poate călători și cu bani puțini, dar tot cu bani. Sau, ca-n epoca hippie, cu autostopul și cerînd de pomană și găzduire gratis. Vine doar vorba, asta s-ar întîmpla numai într-o lume mai bună, în cea de acum e de-a dreptul periculos.

Avînd bani, poți să încerci experiențe. Poți să vezi balenele din ocean sau leii din Kenya, poți să-noți cu delfinii sau să ajungi într-un *ashram,* să trăiești două săptămîni în Toscana sau să faci scufundări în Bali. Poți să faci turul lumii cu motocicleta, să sari cu parașuta, să faci surfing, să urci pe Everest sau să ai experiențe sexuale inedite. Banii îți dau libertatea să le încerci. Să încerci moduri cît mai alambicate și mai generatoare de adrenalină, care să-ți blocheze cît mai meștușugit vederea la neant.

Tot banii îți pot asigura accesul la cunoaștere. Cărțile sînt scumpe și, dacă vrei să cumperi chiar și una motivațională, care-și propune să te sfătuiască ce să faci cu viața ta sau măcar cum să-ți păstrezi calmul în ea ori să mănînci sănătos, trebuie să ai ceva bani. Cu atît mai mult dacă vrei să te înscrii la nu știu ce cursuri senzaționale de artă, scriere creativă, regie sau șamanism. Excesul de învățare, ca și cel de experiențe, e un mijloc clar de a cîrpi deschiderea spre neant cu un petic considerabil.

Există însă și alte categorii de petice, mai solide. Mai solide și, miraculos, din aceeași țesătură cu materialul clientului: cînd le coși acolo, în țesătură, aproape că nu se mai văd, se contopesc cu totul. E vorba, evident, de iubire: leacul ideal împotriva neantului e îndrăgostirea. Imaginea celuilalt, cu care aspiri să te contopești, se plasează fix în locul găurii în care ai fi avut vedere spre altceva. Senzațiile pe care le trăiești pe parcurs, de la adrenalină la confort și siguranță, de la bucuria împărtășirii la noblețea dăruirii, pînă la ceea ce ne permitem să numim pur și simplu fericire, ne fac nu doar să nu vedem posibila crăpătură, ci să și uităm că există. (Nu voi discuta aici de reversul medaliei, cînd toate cele de sus sînt, dacă nu sfîrșite, măcar zguduite, și nu doar întrevezi crăpătura, ci o percepi numai pe ea.)

Există o altă modalitate, poate mai solidă decît îndrăgosteala, de obturare a deschiderii: aducerea pe lume a unui urmaș. Continuarea unei părți din tine în lumea asta dificilă și plină de limite și de determinări, dar totuși fascinantă. Nașterea și creșterea unui copil astupă cu vîrf și îndesat golul, te umple fix de reversul lui. Sigur, trebuie să plătești un preț: prețul e, practic, o mare parte din viața ta, din tine. O dai altuia. Dar e, cumva, o investiție și un troc, dacă-ți place să vorbești în termeni din ăștia: dacă vrei ca o parte din tine să se păstreze, dai o parte din tine.

Cînd urmașul tău a crescut și tu ai dat cam tot ce ai avut mai bun și ce te-au dus capul și simțurile, se întîmplă un fenomen ciudat, ba chiar înspăimîntător: te întorci de unde ai plecat. Și anume în locul de unde ai, din nou, vedere la neant. Toată chestia e să te fi întors diferit. Și, chiar dacă-l vezi, să nu-ți mai fie frică de el. Aici intervine divinitatea, pentru cei care au ochi și inimă pentru ea. Și, de fapt, fiecare se descurcă cum poate.

„Lumea nu are nevoie de multe cărți, ci doar de cîteva cărți bune“

– interviu cu Richard FORD –

Scriitorul american ***Richard Ford*** *(n. 1944) s-a numărat printre invitații de anul acesta ai Festivalului Internațional de Literatură și Traducere (FILIT) de la Iași. Dialogul de mai jos este o transcriere parțială a conversației cu Marius Chivu din seara de 4 octombrie de pe scena Teatrului Național „Vasile Alecsandri“. Cele mai noi traduceri din opera lui Richard Ford:* Bărbați cu femei *(Editura Vellant),* Rock Springs, Între ei. Amintiri despre părinții mei *și* Viață sălbatică *(toate la Editura Black Button Books).*

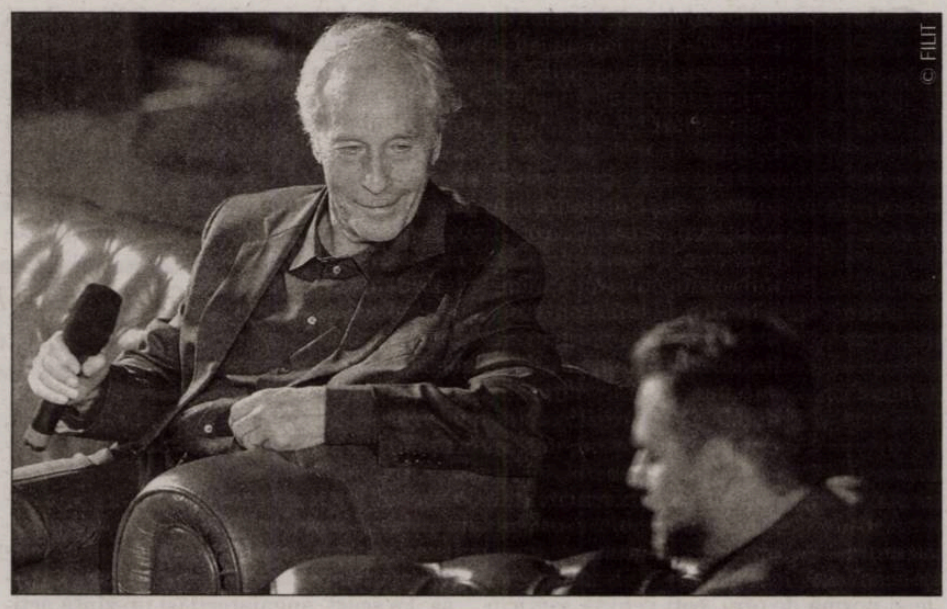

Să începem cu începutul. În copilărie ați suferit, ca și acum, de o ușoară dislexie și sînteți un cititor lent. Ați citit prima carte abia la finalul liceului…

Mai citisem cărți pentru copii, cum ar fi *Freddy the pig,* dar prima carte serioasă am citit-o la 19 ani. La noi acasă, cititul nu era chiar o prioritate. Tata n-a citit niciodată vreo carte, cel puțin din ce-am văzut eu. Iar mama citea bestseller-uri și probabil credea că pe mine nu mă interesează astfel de cărți, așa că se baza pe școală să mă învețe să citesc. Eram tare lent. Și am crescut într-o casă în care nimeni nu mă bătea la cap să mă descurc mai bine, era suficient că mergeam la școală.

După ce a murit tatăl dvs., ați trecut printr-o perioadă dificilă în care ați spart case, ați furat mașini și seifuri din magazine.

Făceam asta și înainte să moară el.

Mai simțiți nevoia să faceți asta?

Da, rar mi se întîmplă să intru în vreo farmacie din SUA fără să simt mîncărimea de a fura ceva. *(Rîde)* Însă Kristina mi-a spus că tehnologia mi-a luat-o atît de mult înainte, încît metodele vechi de a încerca să furi ceva, doar ca să vezi dacă-ți iese, nu mai merg. La vîrsta de 75 de ani, am renunțat să mai fac asta.

E un început ciudat pentru un scriitor, nu?

Nu știu, ce înseamnă un început normal?

Care erau șansele să deveniți scriitor?

Zero. Nu exista vreun motiv pentru care să devin scriitor. Cred că, la 16 ani, moartea tatălui meu a fost actul de eliberare care a făcut ca lumea să mi se pară mai deschisă. Este trist și tragic că și-a pierdut viața la 55 de ani și că asta a avut un efect eliberator asupra mea. Înveți ceva, cînd ești copil, iar tatăl îți moare în brațe și mama e pierdută. Are cumva un efect pozitiv asupra ta. Aceste mici coliziuni între logică și sentiment sînt foarte instructive. Cu alte cuvinte, felul convențional în care trebuie să te simți cînd îți moare tatăl e cumva opus felului în care te simți în realitate. Mi-a părut foarte rău să-mi pierd tatăl, l-am iubit foarte mult. Mama l-a iubit pe tata dintotdeauna, dar pentru mine a fost un doliu cu sentimente amestecate.

S-ar putea spune că tot ceea ce sînteți și ce ați scris datorați morții premature a tatălui dvs.?

E cam simplist. Majoritatea lucrurilor pe care le-am făcut în viață le datorez soției mele, care m-a eliberat într-un fel cum n-a putut face altcineva, ca să pot scrie în continuare. Moartea tatălui meu a ținut doar de șansă. Însă eliberarea pe care mi-a oferit-o Kristina e ceva natural, îi stă în caracter, și de aceea a fost mult mai importantă pentru mine.

În volumul dvs. autobiografic vorbiți despre cît de apropiați erau părinții dvs., cum călătoreau și își petreceau tot timpul împreună. V-ați născut după ce ei erau căsătoriți deja de 15 ani. De aici și titlul, Între ei, *ca și cum apariția dvs. ar fi fost o separare a lor.*

A fost mult mai mult decît o separare, a fost ceva ce i-a unit într-un mod cu totul nou. Ei și-au dorit foarte mult un copil și chiar dacă am apărut fizic din uniunea lor și m-au îngrijit amîndoi, așa cum se întîmplă cu copiii, i-am și separat întrucîtva, dar nu în profunzime. Am apărut ca al treilea în viața lor, dar ei, de fapt, n-au fost niciodată separați.

V-ați gîndit vreodată că relația dvs. cu Kristina se aseamănă cu cea a părinților dvs.?

Am crezut mereu că o căsnicie e pentru totdeauna și de asta mi-am dorit mereu să fac o relație să meargă pentru totdeauna. Așa a fost viața părinților mei. Nu e un tipar pentru viața mea, nu e o regulă, pur și simplu asta credeam că înseamnă a fi îndrăgostit: pentru totdeauna.

Între ei *constă în două eseuri, unul despre mama dvs., scris la cinci ani după moartea ei, iar cel despre tatăl dvs. – scris la 56 de ani după dispariția lui. Ce a fost cel mai greu în a scrie despre tatăl dvs. la atît de mult timp după moartea lui?*

„Cînd cineva scrie ceva minunat, lumea e și ea mai bună.“

O să-ți spun un secret: nu-i nimic greu în a scrie. Dacă auzi vreun scriitor care-ți spune cît de greu muncește el sau ea, înseamnă că trebuie să ai grijă la portofel. Dacă ar fi atît de greu, eu n-aș mai face-o. N-aș putea s-o mai fac. A fost o bucurie și o ușurare să scriu despre tatăl meu. Pentru că a murit cînd aveam 16 ani, n-a fost niciodată pe de-a-ntregul prezent în viața mea, așa cum a fost mama, iar de-a lungul tuturor acestor ani, am acumulat material brut, amintiri, gîndindu-mă cum să încadrez povestea despre viața lui.

„Am crezut mereu că o căsnicie e pentru totdeauna.“

N-a fost niciodată ceva greu, a fost ceva ce voiam să fac, ce puteam să fac foarte bine. Și a fost grozav să-l pot imortaliza pe acest bărbat pe care viața nu l-a comemorat. Să fac, din faptul că a fost un om obișnuit, nu chiar memorabil, un subiect de literatură. Asta-mi permite mie scrisul, literatura de imaginație sau memoriile, să fac. Să spun unor cititori: uitați-vă la asta, n-ați mai văzut așa ceva înainte, nu v-a spus nimeni că e ceva important. Uitați-vă mai de aproape și veți vedea că e ceva mai important decît credeați, propria voastră viață e mai importantă decît credeați că este.

Care a fost cel mai neașteptat lucru în munca dvs. la această carte?

Nu m-a surprins ceva anume. Ce spuneam mai devreme, că părinții mei s-au iubit într-un mod care mă făcea pe mine al treilea, nu mai spusesem și nu cred că mai gîndisem asta înainte. Cumva, scriind despre ei amîndoi în același timp, mergînd înainte și înapoi, mi-am dat seama că e un lucru adevărat. Am crescut fără a avea resentimente sau rețineri față de părinții mei, fără să-mi doresc ca ei să fi fost diferiți, fără vreo nemulțumire la adresa lor. Mi-am dat seama că asta s-a întîmplat pentru că știam locul de care aparțineam, între noi trei.

Uneori, cineva îmi spune: „Ai avut o copilărie foarte fericită, nu-i așa?“. Răspund afirmativ, apoi mă întreb dacă oare chiar așa a fost, dacă nu cumva am suprimat o amintire oribilă pe undeva, pe care s-o descopăr cînd… – dar sînt deja bătrîn, e tîrziu! Nu am vreo amintire urîtă suprimată, mi-am pieptănat întreaga viață, m-am uitat la toate amintirile despre părinții mei.

Un prieten îmi spunea că dvs. trebuie să fi citit toate memoriile care se scriu în ziua de azi și v-ați zis: „Hai să le arăt eu cum se face!“.

O prostie. Nu-i adevărat deloc, căci asta ar însemna că scrisul e un sport competitiv.

Și nu este?

Nu, nu e deloc un sport competitiv. În primul rînd, nu știu ce să zic despre alte volume de memorii. În al doilea rînd, este credința mea că atunci cînd unul dintre colegii mei se descurcă bine în lume, eu mă bucur pentru asta. Cînd cineva are succes, cînd cineva scrie ceva minunat, lumea e și ea mai bună. Nu-mi face niciodată plăcere dacă eu mă descurc mai bine *versus* altcineva, nu mă simt niciodată rău dacă cineva e mai bun și eu nu. Pur și simplu, mi-e întipărit în minte că nu așa se comportă oamenii.

„Chiar și idioții pot vota“

Prima dvs. traducere în limba română a fost romanul Cronicarul sportiv, *chiar prima carte cu personajul Frank Bascombe, după ce ați fost la rîndul dvs., o perioadă scurtă, cronicar la* Sports Illustrated. *V-ați gîndit atunci că veți ajunge să scrieți o tetralogie?*

Nu, m-am gîndit că va fi o singură carte. Dar a fost un fel de salvare pentru mine, căci mai scrisesem două alte cărți pe care nu le citise nimeni.

Mai puțin Raymond Carver.

El a citit-o pentru că l-am pus eu. Și nu sînt sigur că i-a plăcut, deși asta mi-a spus. La a treia carte, *Cronicarul sportiv,* agenta mea mi-a spus: „Ford, dacă romanul ăsta la care lucrezi nu va avea succes, ești terminat, gata!“. Așa că am lucrat la cartea aia mai mult decît la orice altceva pînă atunci, dar am crezut că va fi o singură carte. Nu m-am gîndit că vor exista continuări. Chiar dacă acum sînt patru cărți, și curînd vor fi cinci, toate legate, încă le gîndesc pe fiecare ca pe o carte independentă, nu e ca și cum aș continua un plan pe termen lung. Nu vreau să fiu distras. Ca să fii romancier, trebuie să fii foarte prezent, să nu te gîndești la ce e pe alături, înainte sau înapoi.

De ce o durată atît de mare între cărțile dvs.?

În primul rînd, pentru că nu am altceva de făcut. Pur și simplu așa funcționează creierul meu. Sînt dislexic, gîndesc încet, îmi place să-mi iau tot timpul necesar, decît să ating o normă anume sau să respect programul unei edituri. După mine, lumea nu are nevoie de *multe* cărți, ci de cîteva cărți *bune*. Cînd fac lucrurile pe grabă, de regulă nu ies bine. Așa că nu mă grăbesc.

Această a cincea carte cu Frank Bascombe va fi plasată în era Trump?

E foarte greu să scrii cuvintele „Donald Trump“ pe o pagină fără să simți că-ți afunzi toată cartea într-o mlaștină. Probabil voi veni cu o strategie ingenioasă, în felul celei folosite acum de majoritatea americanilor: nu ne place să-i rostim numele. Doare cînd facem asta. Probabil voi găsi o modalitate ca omul să fie prezent în carte fără a fi nevoie să-i spun numele de prea multe ori. E, oricum, un nume urît.

E adevărat că ați fost aproape de a pocni un bărbat doar pentru că avea un abțibild cu Trump pe mașină?

Nu, asemenea lucruri sînt invenții. Oamenii își pot pune orice pe mașină fără să se teamă c-o să vin să-i pocnesc. Dacă ăsta ar fi cazul, atunci aș pocni oameni tot timpul. Sîntem o țară liberă. Chiar și idioții pot vota.

Frank Bascombe a fost pus mereu în aceeași ligă cu personaje mari, precum Rabbit Angstrom al lui John Updike sau Nathan Zuckerman al lui Philip Roth. Dacă ar fi să faceți un top al acestor trei personaje în ordinea măreției lor literare, cum ar arăta?

Dar nu trebuie să fac asta. Așa că n-o voi face. Dar probabil m-aș pune pe mine pe locul al treilea, doar ca să fiu politicos. Nu l-am cunoscut pe Roth, dar l-am cunoscut pe Updike destul de bine. Ei sînt oameni, nu sînt simboluri, pentru mine. Scriindu-și cărțile, ei au dat tot ce-au avut mai bun. Pentru mine, nu există competiție între ei.

I-am putut spune lui John Updike că romanul lui *Rabbit e bogat* a însemnat foarte mult pentru mine și că, dacă n-ar fi avut acea imaginație minunată, de a uni cele patru cărți, poate nu m-aș fi gîndit nici eu să-mi leg aceste cărți.

La un moment dat, a existat ideea unei miniserii HBO cu Frank Bascombe.

Da, mi-au dat o grămadă de bani și, din punctul meu de vedere, nici nu era nevoie să facă mai mult. Mi-au dat bani timp de cinci ani, pentru ca, în final, să spună că pînă la urmă n-o să mai facă serialul. Le-am zis: „Mulțumesc foarte mult!".

Dar Wildlife, *filmul făcut de Paul Dano anul trecut după cartea dvs., v-a plăcut.*

Da, mi-a plăcut, mi s-a părut realizat meticulos, e mai mult filmul lui Paul Dano decît o adaptare după cartea mea. Cînd ne-am întîlnit, i-am spus: „Îmi cumperi volumul și asta mă bucură foarte mult, dar vreau să înțelegi: cartea mea e cartea mea. Nimic nu mi-o va putea pîngări. Așa că ia-o și fă ce vrei cu ea. Dacă vrei să folosești doar titlul, sau doar o scenă, sau nici o scenă, pur și simplu fă cel mai bun film posibil". Și cred că i-a plăcut asta. Nici un regizor nu vrea să fie urmărit sau inhibat în vreun fel de scriitor. Asta era clar. Pe mine mă interesau doar banii. M-au plătit, mi-a convenit. Chiar dacă sună cinic, nu e, e doar practic.

Cît de mulți bani?

Nu atît de mulți pe cît ai crede. Înainte, în anii '70-'80, se plătea mai bine. Acum, o carte mică, precum *Wildlife / Viață sălbatică,* apărută la Black Button Books, poate fi scoasă doar la o editură independentă. Cînd lucram pentru Paramount, în anii '70, erau mereu mulți bani, toată lumea era plătită bine. Acum, cînd studiourile sînt mai sărace și se fac numai filme epice spațiale, filme stupide, bugetul e mai mic și sînt plătit mai puțin.

Puteți spune și publicului ce film ați văzut aseară în camera de hotel?

(Ride) Kristina și cu mine am ajuns în oraș aseară și ne-am uitat la *Ziua cîrtiței* la televizor. A fost un mod straniu de a ajunge în România, dar eram obosiți și adormiți. Nu-l mai văzusem înainte și n-am înțeles de ce e un clasic atît de iubit.

„Toți avem în noi voci diferite"

Ce parte din lucrul la o carte vă place cel mai mult?

Cel mai mult îmi place să mă aflu în mijlocul cărții, atunci cînd nu-ți amintești începutul, dar încă n-ai ajuns la final. Atunci ești pe de-a-ntregul prezent, atunci ai ocazia să faci cartea mai bună. La început, cînd scrii prima frază, primele pagini, ai sentimentul că te afli pe marginea unei prăpastii: ai face bine să-ți iasă cartea asta! Ajungi la final, doi-trei ani, 200.000 de cuvinte mai tîrziu, și-ți dai seama: Doamne, mai am doar o șansă să-mi iasă! În mijlocul cărții, acolo te simți cel mai bine romancier: ești în interior, complet scufundat, lucrurile pe care le realizezi fac cartea mai bună.

Cum abordați o idee? Știți de la început că va fi o proză scurtă sau un roman?

Iau o decizie bazată pe cît de multă energie simt că am. Dacă mi se pare că am energie pentru trei ani, atunci voi scrie un roman, dacă am energie doar pentru o lună, va fi o proză scurtă. Iau astfel de decizii, chiar dacă arbitrare, încă de la început, căci e folositor să știi exact ce ai de făcut, înainte s-o faci.

În scrierea unui roman, acumulez mult material brut în carnetul meu de notițe, pe care-l port tot timpul cu mine. La finalul a doi-trei ani de acumulat material, mă uit la el și încep să pun unele lucruri aici, altele dincolo, să repartizez anumite replici unui personaj, să pun anumite pasaje la locul lor, iar după vreun an de făcut asta, simt cam cum va ieși cartea. Îmi stă în fire să planific totul, îmi place să fac asta, să iau decizii cînd lucrurile nu sînt presante, cînd sînt liber.

Dar e idiosincratic și subiectiv, nu promovez metoda asta ca fiind modul în care oamenii *ar trebui* să scrie romane. Oamenii ar trebui să scrie romane în felul în care pot ei să scrie romane. Nu există o singură metodă. Iar a mea e costisitoare ca timp și dificilă. Dar e în regulă, pentru mine funcționează.

După succesul Cronicarului sportiv, *ați publicat* Rock Springs, *care a devenit o carte lăudată de toată lumea. Mi se pare că a publica o carte de proză scurtă după un roman înseamnă că aveți mare încredere în arta prozei scurte.*

Asta am crezut și eu despre mine, am descoperit că pot scrie proză scurtă. Toți prietenii mei erau scriitori de proză scurtă: Raymond Carver, Tobias Wolff, Ann Beattie, Joy Williams, Tim O'Brien. Ei scriau niște povestiri atît de bune, încît făceau ca proza scurtă să pară ușor de scris. Însă pentru mine proza scurtă nu fusese niciodată ușor de scris, o găseam cumva năucitoare, nu scrisesem vreuna bună. Era însă vremea în care scriitorilor li se cerea să citească ceva în public, iar prietenii mei, Ray și Toby, aveau mereu cîte ceva gata. Așa că m-am gîndit: la naiba, am nevoie de niște povestiri de citit în public! Așa că m-am apucat de învățat cum se scrie proza scurtă, ca să am ceva de citit publicului. La fel ca multe motivații artistice, a început cu un raționament practic. Așa a fost și pentru mine. Nu voiam să fiu tipul care stă la marginea canapelei, fără vreo proză scurtă de citit. Am scris *Rock Springs* în același timp cu *Cronicarul sportiv.* După șase luni de scris la *Cronicar,* oboseam sau mă plictiseam, și scriam o povestire. Așa încît, după patru ani, am avut o carte de proză scurtă și un roman.

Aceste două cărți sînt totuși complet diferite.

Da, cred că toți avem în noi voci diferite. Ceea ce facem noi, scriitorii, e să valorificăm diversele voci pe care le avem în interior: vocea cu care vorbim cu duhovnicul, dacă avem unul, sau cu un profesor. Sînt voci, retorici și vocabulare diferite, pe care scriitorii le pun la treabă. Eu aveam o voce despre care nu știam, care era potrivită pentru a spune povestea unui cronicar sportiv din New Jersey. Dar aveam și o voce potrivită pentru poveștile oamenilor care lucrau la calea ferată din Montana anilor '60. Sînt genul de persoană care poate imita oamenii, e ceva ce am făcut mereu.

Apropo de imitații, în lumina asta, semănați cu Clint Eastwood tînăr.

(Rîde) Ce simpatic. Dar aș prefera să fiu un Clint Eastwood bogat.

Ați auzit sau ați văzut unele dintre întîmplările povestite în Rock Springs *la motelul bunicului dvs., ca adolescent?*

Am crescut la un hotel mare, am văzut multe lucruri urîte sau sinistre, categoric, am văzut moarte, sau oameni făcînd lucruri bizare, purtînd pistoale, amenințînd, bătîndu-se, dar văzînd aceste întîmplări, nu m-am gîndit că sînt nefirești în comportamentul uman. Nu mi-a spus nimeni că ar fi straniu, era ceva normal. Eu tind să cred că majoritatea lucrurilor pe care le facem sînt normale, e felul meu de a privi lumea. Privind *Rock Springs,* poți spune că asta-i natura umană, și așa am încercat s-o povestesc.

Îmi place mult că cele trei cărți de proză scurtă ale dvs. nu sînt doar culegeri de povestiri, ci împărtășesc aceeași tematică, atmosferă, personaje.

Da, mi-a plăcut mereu să fac cărți de proză scurtă integrate, cumva.

Va fi la fel și cu următoarea dvs. carte de proză scurtă, Sorry for Your Trouble?

Da. Unsprezece povestiri cu tematică irlandeză. Familia mea, mai ales pe partea tatălui meu, e irlandeză. Eu și Kristina am călătorit în Irlanda destul de des în ultimii douăzeci de ani. Mi-am dat seama că am acumulat limbajul, experiența, am observat cîți irlandezi s-au mulat pe viața în SUA, devenind mai puțin vizibili ca fiind originari din Irlanda, așa că mi-am zis că voi scrie despre oameni pe care altfel nu i-ai remarca. Asta a fost mereu o motivație pentru mine, să atrag atenția cititorului către ceva ce, cum spunea De Kooning, atît de bine cunoscut, încît să nu mai fie observat. Nu am teorii despre imigranți, va fi o carte despre irlandezi, despre imigrație mult înainte ca aceasta să devină subiectul fierbinte care este în prezent.

„Scrisul e o crimă lipsită de victime"

Spuneați, la un moment dat, că diferența dintre roman și povestire este doar de lungime. Am fost puțin dezamăgit atunci, apoi m-am gîndit că vreți să spuneți că ele împărtășesc aceeași complexitate. Și tot dvs. spuneați că romanul iartă mai mult decît proza scurtă.

Romanul are atît de multe cuvinte, poate 150.000, încît ai multe moduri de a face lucrurile să iasă bine. Dar o povestire are, poate, 5.000 de cuvinte. Ai atîtea modalități de a greși într-o proză scurtă! Poți duce acțiunea în direcția greșită, sau un personaj poate spune ceva greșit, balanța e delicată, chiar precară. Pe cînd un roman are atîtea părți formale, atîtea cuvinte, personaje, scene, unghiuri, încît ai mult mai mult spațiu pentru a acoperi o mică pată, spre deosebire de o povestire, unde toate aceste lucruri sînt bine evidențiate, vezi mereu toată osatura poveștii în sine. În proza scurtă, ai senzația că totul trebuie să fie aproape în echilibru perfect. Asta e ceva ce am observat eu. Poate dacă aduci alt scriitor pe canapeaua asta, el sau ea îți va spune ceva diferit. Cum spunea Somerset Maugham: „Există trei reguli pentru a scrie un roman. Din păcate, nu știe nimeni care sînt acestea".

Un roman scurt, precum Wildlife, *și unul mai lung, cum e* Canada, *au același ADN narativ precum* Rock Springs. *Ce v-a făcut să dezvoltați ideile de acolo în roman și nu în proză scurtă?*

A fost pur instinctual. Pot spune povești folosind vocea unui adolescent de 16 ani, și pe atunci aveam mai multe de spus cu acea voce. Acum cred că am epuizat-o. Am simțit ceea ce Katherine Anne Porter numește „o agitație" în inima și creierul meu ca să mai încerc, să fac asta mai bine, să fac o poveste mai lungă. Nu vreau să ajung la sfîrșitul vieții mele și să mai am ceva de spus. Vreau să fi folosit totul. Și folosesc totul scriind. Nu-mi va face bine dacă rămîn cu multe povești nespuse. Cînd a murit Updike, în *The New Yorker* a apărut un articol apreciativ la adresa lui, scris de Adam Gopnik, care spunea despre acesta că, pur și simplu fiind scriitor, devenise „exprimat în întregime", ceea ce însemna nu că a scris mult, căci a scrie nu e o exprimare a sinelui, ci că Updike n-a lăsat nimic nefăcut. Și acesta e și scopul meu, să nu las ceva neterminat.

Toate cărțile dvs. sînt construite în jurul dezastrelor: căsnicii eșuate, nenoroc, despărțiri, moarte a părinților, o catastrofă naturală...

(Cu ironie) Nu m-am gîndit niciodată la asta, e interesant. Dacă ești în căutarea dramei, sigur. Cînd cauți drama, cauți într-o parte a vieții tale. Dar, în apărarea mea, dacă un personaj își spune povestea despre ceva teribil ce s-a întîmplat, faptul de a o povesti este mărturia că se poate supraviețui acelor dezastre. Chiar dacă subiectul e sumbru, catastrofal, mi-am zis întotdeauna: dacă singurătatea e o boală, atunci povestea este leacul.

Această preocupare a dvs. pentru subiecte întunecate are vreo legătură cu propriile temeri? Ați avut, totuși, o viață frumoasă.

Am avut o viață minunată. Am întîlnit-o pe fata pe care o iubesc, n-am avut copii, iar asta e grozav. Nu știu, mi se pare un raționament prea drastic. La vîrsta mea, nu mă tem foarte tare de moarte, căci am văzut-o de aproape de mai multe ori. Probabil e vreo legătură cu temerile mele interioare, dar nu știu care sînt aceastea, sînt lucruri la scris care nu pot fi explicate. Trebuie să rămînă ceva misterios la propria persoană, ceea ce nu-mi place prea mult. Îmi place, vorbind în fața unui public, să pot spune că a fi scriitor nu e foarte greu, că sînt un om obișnuit, că oricine poate face asta.

Există jumătate de milion de scriitori pe planetă în momentul acesta.

E o crimă lipsită de victime. Nu e nimeni rănit dacă scrii o povestire slabă, nu face nimănui rău dacă ai o jumătate de milion de scriitori și dacă nu toți sînt buni, eu n-am o problemă cu asta.

„Imaginația e dovada lucrurilor nevăzute"

Am auzit deseori cum unii scriitori au o idee, o pun deoparte 25-30 de ani, apoi se întorc la ea și o dezvoltă. Dvs. cît timp v-ați ținut manuscrisul la Canada *în congelator?*

28 de ani.

Același congelator?

Nu, mai multe, de-a lungul vieții. Dar nu era manuscrisul, ci doar o grămadă de notițe. Am început în 1987, cred, fără a ști neapărat unde merg, apoi a intervenit ceva și nu l-am mai continuat. Dar credeam că e o idee atît de bună, o poveste despre un tînăr băiat american căruia i se întîmplă ceva și e dus peste granița, în Canada. O idee rudimentară, dar părea atît de plină de posibilități și mi-a plăcut atît de mult, că am ținut-o minte și, cînd îmi venea cîte o idee care mi se părea că se potrivește acolo, o notam în carnet și o adăugam celor din congelator. Asta pentru că părinții mei proveneau din familii din zona rurală a Arkansas-ului, care aveau case din lemn și cuptoare pe lemn, așa că locuințele lor ardeau. Așa că lucrurile de valoare, testamentele sau acțiunile se țineau în congelator, ca să le poți găsi în caz că arde casa. Fac asta și acum.

Focul e prezent destul de des în cărțile dvs.

Incendiile pădurilor ucid, inevitabil, multe animale sălbatice. Cînd scriam *Wildlife,* găsisem o știre despre un urs care s-a urcat în copac, iar focul pur și simplu înghițea arborele. Ursul striga ascuțit, făcea un zgomot teribil și, citind textul, am știut că trebuie să pun povestea undeva în carte, doar ca să pot trece peste asta. Nu ca s-o suprim, ci ca să fac oamenii să înțeleagă despre ce e viața în sălbăticie. *Wildlife* înseamnă că unii sînt lăsați în urmă, că unii nu supraviețuiesc. La fel ca și în civilizație, de altfel.

Dumnezeu e, însă, absent din cărțile dvs.

Dumnezeu nu e absent, pur și simplu nu e acolo. Pur și simplu, el sau ea n-a ajuns acolo, deci nu poate fi absent. Ar fi absent doar dacă l-am căuta, iar eu nu-l caut. Poetul american Wallace Stevens spunea că, într-o epocă a lipsei de credință, e datoria poetului sau a scriitorului să aducă satisfacția credinței. Asta am încercat să fac și eu, în stilul meu. Pentru mine, singura religie pe care o am, cam la fel ca aceea despre care se discută în Evrei, unde Biblia spune cum credința este dovada lucrurilor nevăzute. Pentru mine, imaginația este dovada lucrurilor nevăzute. Cele două nu sînt chiar așa îndepărtate, pur și simplu nu am acea viziune a unui tată care te privește de undeva de deasupra, cum e în cazul religiei. Par să satisfacă aceleași nevoi, aceeași foame de a crede în ceva ce nu poți numi, în ceva ce poți crea, ce poate exista cînd îl realizezi tu.

transcriere și traducere
de Cristina ȘTEFAN

Citiți varianta integrală a conversației pe www.dilemaveche.ro.

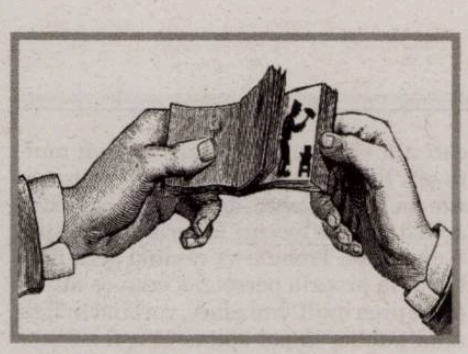

● **Ioana Pârvulescu, *Dialoguri secrete*, cu desene de Mihail Coșuleț, Editura Humanitas, 2018.**

Marius CHIVU

feedbook

În intimitatea rugăciunii

Ioana Pârvulescu este autoarea celor mai fermecătoare cărți de eseuri literare de la noi. De la *Alfabetul doamnelor* (1999) încoace a căutat, cu fiecare carte, o formulă inedită de a discuta literatura, convinsă că se ocupă de unul dintre cele mai spectaculoase și misterioase domenii ale cunoașterii naturii umane. Faptul c-a abandonat cronica literară și toate convențiile ei în favoarea istoriei și a reconstituirilor literare, care i-au redeschis și pofta pentru roman, în tot acest timp continuînd să traducă din germană și franceză, toate aceste glisări și exerciții deopotrivă stilistice și de abordare au condus-o înspre o formulă de eseu literar unic la noi: solid bibliografic, dar fără ostentație, inteligent speculativ și, mai ales, suficient de accesibil prin lipsa jargonului și, mai ales, prin narativitate. Căci deseori eseurile literare ale Ioanei Pârvulescu par niște narațiuni detectivistice în miniatură, indiciile fiind ascunse dacă nu în cărți și gazete, atunci în biografia scriitorilor.

„Istoria literaturii, spre deosebire de cea a picturii, are avantajul de a face să se audă clar rugăciunile personajelor din rama cărții. Aici nu mai e nevoie neapărat de mîini împreunate și de genunchi plecați, iar ceea ce auzim e departe de a fi o ordonare canonică de cuvinte. Personajele, la fel ca oamenii după care sînt modelate, se roagă în momentele cele mai dramatice și mai intense ale vieții. Și spun cele mai surprinzătoare și mai diferite rugăciuni. Un lucru le apropie totuși: nevoia de a încredința unui Tu mai puternic decît ele tot ce le răvășește viața. Poate că scrisul este o asemenea nevoie, chiar dacă autorul abia dacă își dă seama de asta. După Marele Război și cu patru ani înainte de a muri, Kafka (într-o proză publicată postum, «Problema legilor») are o scurtă cugetare: «Scrisul ca formă a rugăciunii»... Literatura este locul în care intimitatea se dezvăluie și se dăruiește celor din jur. Asemeni Tatălui din versetul biblic, *cititorul vede în ascuns.* În aceste *Dialoguri secrete* cortina se ridică de pe cuvintele spuse în mare taină: scriitorii se roagă (în pagini de jurnal) și personajele lor se roagă (în ficțiune, în proză, în poezie). Adunate laolaltă, cuvintele cele mai sincere și mai puternice se transformă într-un teribil spectacol al omenescului" – își descrie Ioana Pârvulescu în postfață conceptul propriei cărți. Altfel spus, avem aici o pseudoantologie subiectivă de rugăciuni literare (sau doar fragmente) în versuri, în proză sau sub forma confesiunilor de jurnal din marea bibliotecă a lumii, comentate și interpretate liber, „fără vreo competență teologică", dar cu destule demonstrații de hermeneutică adevărată.

37 de scriitori și artiști, deopotrivă români și străini, de la anticii Homer, Platon, Lucrețiu, Vergiliu, Seneca și Epictet, prin medievali și renascentiști, Shakespeare, Kircher, Pascal, Budai-Deleanu, Goethe, continuînd cu clasicii Tolstoi, Eminescu, Dostoievski, Caragiale sau Rilke și maeștrii modernității Ionescu, Capek, Cioran, Kazantzakis și Mann, pînă la contemporanii Cărtărescu și Morrison, pentru a nu-i numi decît pe aceștia. Comentariile de doar cîteva pagini ale Ioanei Pârvulescu pun în contextul biografic și istoric opera literară în mijlocul căreia s-a format, ca o perlă, rugăciunea, ale cărei naturi și expresii sînt extrem de variate: de la rugăciuni de luptă la cele de carceră, de la rugăciuni materne la cele de dragoste, de la rugăciuni parodice la cele mistice. Dialogul secret al rugăciunii este comentat uneori cu simplitatea cuvenită, alteori însă exercițiul hermeneutic este mai complex, implicînd informații de ordin istoric și biografic *(vezi și fragmentul de mai jos),* analize stilistice, *close reading,* portrete literare și chiar mini-biografii romanțate care „degenerează" în adevărate scene de proză, nelipsite de umor.

Aceste 37 de crochiuri, mici vitralii de cuvinte, creează multiplele straturi ale cărții, ale cărei profunzimi se lasă întrevăzute, revelate sau explorate pe-ndelete în funcție de disponibilitatea (și credința) cititorului. Poți urmări doar spectacolul literar – al expresiei textuale, al tematicii cărților sau al biografiei artistului –, dar la fel de bine, cu aceleași surprize și satisfacții, poți medita la natura rugăciunii pe care autoarea, inversînd expresia lui Arghezi, o numește „cea mai vie cugetare". De altfel, demersul nostalgic al autoarei față de omenescul dialog secret cu nevăzutul denotă o înțelegere a naturii rugăciunii dincolo de interesul literar. Parafrazînd și eu expresia lui Pascal, aș spune că Ioana Pârvulescu n-ar fi căutat aceste rugăciuni în literatura lumii dacă nu le-ar fi găsit deja. Astfel că, dincolo de curiozitatea și dexteritatea de detectiv literar, Ioana Pârvulescu resimte aici o anume datorie personală de a omagia, recupera și poate chiar readuce, în sufletele unor cititori, nevoia tot mai firavă a practicii rugăciunii. Iar dincolo de frumusețea în dublu sens, literar și spiritual, a acestui demers, meritul cărții vine și din pofta de lectură. Ca și celelalte cărți ale Ioanei Pârvulescu, și aceasta te trimite la bibliotecă.

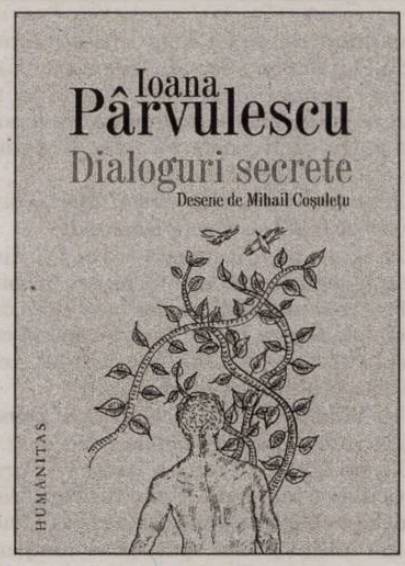

***Ioana Pârvulescu** va fi invitată la radio-show-ul* All You Can Read*, luni, 21 octombrie, de la ora 22, pe www.UrbanSunsets.com.*

aproape de carte

Ioana PÂRVULESCU

Dialoguri secrete
(fragment)

În Belle Époque, s-a impus atît în Europa, cît și în America o modă dătătoare de fiori, care se născuse la 1848: aceea de a chema spiriții celor morți înapoi și a comunica cu ele, într-un fel cam școlăresc (dictare pe litere). Se ridica astfel, ca în basme sau în epopei, bariera lumii care îi despărțea pe cei vii de cei morți. Nu părea imposibil, din moment ce nu era mare lucru nici să ai lumina a o sută de lumînări fără să aprinzi un băț de chibrit și fără să strici vreun fitil, apoi să folosești puterea a nenumărați cai, fără a-l biciui pe vreunul și, mai ales, din moment ce puteai să auzi, într-un fel de trompetă dusă la ureche, vocea unui om drag, fără ca omul drag însuși să fie pe-aproape. Spiritismul așa se arăta: ca un telefon dat de foarte departe, de pe lumea cealaltă.

Mințile cele mai riguroase și mai încăpătoare au căzut pradă noii teorii. Între ele, Titu Maiorescu și B.P. Hasdeu. Explicația acestei alunecări e simplă: în biografia lor, la fel ca în a atîtor oameni din secolul al XIX-lea, a existat un eveniment insuportabil: moartea unui copil pe care părinții nu pot și nu vor să-l lase singur în marele necunoscut. Cum să nu-ți încordezi toate puterile pentru a păstra legătura cu el? Maiorescu își pierde, în noiembrie 1872, fiul de trei ani, pe Liviu, rămînînd cu o fiică, iar Hasdeu își pierde în toamna lui 1888 unicul copil de nici douăzeci de ani, Iulia, după care mintea lui cu adevărat genială se canalizează spre o fundătură. Dacă la Maiorescu, profesor de logică, tentația spiritismului a fost trecătoare, ivită cu certitudine din intensa suferință, la Hasdeu ea a fost obsesivă, pe măsura înclinației minții lui spre depășirea limitelor.

Cînd Caragiale scrie în *Moftul român* parodica și anonima rugă a spiritistului, trecuseră cinci ani de la catastrofa din familia Hasdeu. Poezia este „dedicată dlui B. P. Hasdeu, prezidentul Primei Societăți spiritiste Române, de un Inițiat" și scrisă în numele acestuia, la persoana întîi. Desigur, Caragiale nu-și bătea joc de durerea tatălui și e foarte probabil să nu fi legat încă preocupările confratelui de evenimentul morții Iuliei. N-ar fi făcut-o, din moment ce el însuși era într-o situație asemănătoare: trecuseră doar doi ani de la moartea fetițelor sale, Ioana, născută în 1889, și Agata, născută un an mai tîrziu. Că durerea a lăsat urme adînci și la el se vede în opera lui, în care fetițele nu apar deloc (excepție schița „Tatăl nostru"). Totuși, pe Caragiale moda mesei care se mișcă nu l-a ajuns, iar contemporanii își amintesc că-i spunea lui Hasdeu să vină la berăria lui, unde are o masă bătută în cuie, ca să vadă dacă reușește s-o miște.

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

acum în 100 de pagini!

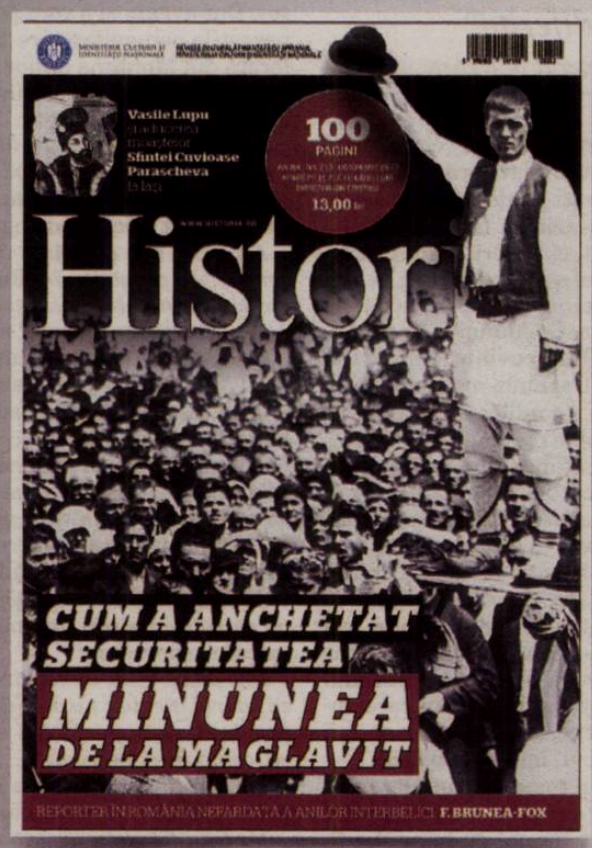

DIN 15 OCTOMBRIE,
la toate punctele de difuzare a presei

13,00 LEI

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0318.603.057

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Drumul pietruit de pe fundul lacului

studenților mei

În fața primăriei, drumul este pavat cu o piatră cubică din bazalt, atent pusă în operă de meșterii iscusiți ai armatei germane, pe cînd se retrăgea spre Dunăre. Strada coboară lîngă școală și ajunge la monumentul eroilor căzuți în război, apoi la biserică și, spre lac, tocmai la casa învățătorului, o ciudățenie arhitectonică într-un sat din Gura Bărăganului, acolo unde locuințele sînt simple, puțin decorate, modeste. Spre deosebire de acestea, casa învățătorului are ferestre cu frontoane și coloane împodobite cu capiteluri melancolice. Gorgone te scrutează dintre frunzele de acant. Un capitel izolat veghează deasupra intrării, ca o cheie de boltă inutilă, dar prezentă. Balustri de ipsos ritmează un antablament inexistent, căci zidul întreg este din cărămidă tencuită. Ciubuce atent cioplite susțin cornișa casei care, cu excesele ei decorative, importate de la oraș, vorbește despre aspirația proprietarului de a-și depăși condiția de mazilit pe malul unui lac din nesfîrșita cîmpie de sud. Mai jos, drumul se pierde în valurile liniștite ale lacului. Pașii se opresc acolo, dar privirea scrutează insula aflată în depărtare, exact în continuarea drumului. Demult, drumul continua pînă la insulă și dincolo de ea, dar, în urma lucrărilor de sistematizare a albiei Mostiștei, apa s-a ridicat și a înghițit o porțiune importantă din drum, împreună cu casele și magazinele construite de-o parte și de alta.

Văzuse multe drumul, la viața lui. Întîi trecuseră diviziile germane, cu bocancii călcînd cadențat și apăsat, cu cauciucurile motocicletelor și roților de tun, cu șenilele metalice, spitalele de campanie, cortegiul răniților, bucătarii cărînd marmite și, în urma convoiului lung de kilometri, muzicanții, actorii și cîntărețele care îi mai însuflețeau pe soldații flămînzi și cu sufletele golite de un război pe care nu-l mai înțelegeau, nici nu mai știau în cine să tragă. Acolo, pe drum, se gîndiseră la familiile de acasă și se rugaseră să le revadă, de s-o mai putea... În urma lor veniseră alte armate, cu alte cauciucuri și șenile, cu soldați de toate felurile și neamurile. Unii obosiți, alții bolnavi, alții ca niște tauri dornici să verse sîngele cotropitorului, cu reporteri de război care îi filmau pe prizonierii germani dezarmați și dezonorați, mărșăluind și ei pe bazaltul străzii, bucurîndu-se de umbra pe care brazii ireali de pe marginea drumului le-o ofereau ca pe o consolare, ca pe o mîngîiere la care tînjeau și de care nu mai aveau parte.

Apoi se așternuse pacea, iar brazii crescuseră, viața își urmase cursul și în urma armatelor rămăsese drumul pietruit care arăta, în continuare, ca nou. Tancurile, tunurile, camioanele, mijloacele de lupă grele, zecile de mii de soldați nu-l înclinaseră, nu-l rupseseră, nu-i pricinuiseră nici o pagubă. Acum treceau căruțe, tractoare și camioane cu grîne, în perioada recoltei. De o parte și de alta, magazine, croitorii, ghetării, drogherii și cîrciumi îi dădeau viață, iar sîmbătă seara îl umpleau de chiote, pentru că atunci se ținea balul în sat și toți tinerii, cu mic, cu mare, dădeau fuga pe drum în jos să-și danseze iubitele pe malul lacului, la lumina înșelătoare a focurilor care făceau ca gorgonele de pe casa învățătorului să pară și mai sepulcrale decît ziua, dar lor nu le păsa, nu vedeau decît pupilele mărite și obrajii roșii de joc și dragoste.

Într-o zi, s-a dat ucaz spre populație să părăsească toate casele de la numărul 17 la 45 și de la 12 la 42 și drumul a văzut căruțe pline cu dulapuri, paturi, lavițe, covoare și icoane și, în urma lor, oameni abătuți, strămutații. Apoi a venit apa și a inundat totul, a intrat prin prispele și ferestrele caselor, surpînd pereții din paiantă și ducînd la vale acoperișurile desprinse care pluteau pe lac asemeni unor corăbii răsturnate, dar, sub vuietul puhoaielor care măturau totul în cale cu furie demonică, drumul a rămas acolo, pietrele din bazalt ținîndu-se una pe cealaltă, închizîndu-se și proptindu-se reciproc în fața primejdiei. În final, cînd apele se potoliră, drumul era tot acolo, acoperit, ce-i drept, de un strat de mîl în care semințe își începeau, deja, lunga germinație, dar el își făcea în continuare datoria, legînd satul de locul pentru bal, devenit acum o pustie insulă melancolică, în care privirea se proptea ca într-un cimitir lagunar.

Pe malul lacului, acum mai mare și mai bogat în stuf, nopțile erau liniștite și nu mai trecea nimeni pe stradă, căci aceasta se oprea la buza apei, de aceea uimirea învățătorului fu și mai mare atunci cînd a fost trezit, în toiul nopții, de huruitul unui camion care cobora cu viteză pe drum, hurducîndu-se și claxonînd nebunește. Reuși să deschidă obloanele și să privească de sub frontoane scena, dar era prea tîrziu, nu văzu decît luminile din spate ale camionului care, plin de nuntași și lăutari veniți dintr-un sat vecin să încingă un bal, plonjase în apele lacului și fusese înghițit de acesta. Plescăitul apei acoperi, în cele din urmă, melodia stridentă cîntată la acordeon și trompetă, apoi se așternu, din nou, tăcerea, întreruptă doar de orăcăitul broaștelor. Camionul nu a mai fost găsit niciodată, nici nuntașii, învățătorul a fost băgat la pușcărie pentru conspirație la părăsirea ilegală a țării de către elemente burgheze, dușmănoase, iar casa i-a fost închisă, sigilată cu sigilii din fier și ceară, în timp ce bălăriile au început să-și ceară partea și să desprindă, invidioase, frunzele de acant ale capitelurilor care nu se vestejeau niciodată. Zgomotul prăbușirii gorgonelor de pe casa învățătorului se mai aude și acum, în special în nopțile cu lună plină, atunci cînd, pe luciul liniștit al apei, pot fi întrezărite fantomatice voaluri, panglici și pălării.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu" din București.*

Publicitate

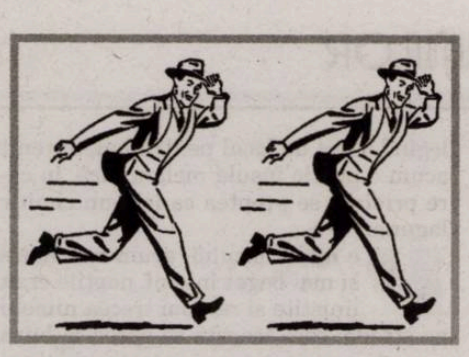

Andreea VLAD

dilematograf

Capodoperă

● ***Joker*** **(SUA, 2019), de Todd Phillips.**

Arthur Fleck (Joaquin Phoenix) este un clovn ridicol, deșirat și cu aspect grotesc, chinuit de afecțiuni psihice pe fundalul cenușiului New York al deceniului 8, sufocat de sărăcie, șomaj și capitalism sălbatic. Arthur, acel *loser* absolut, atît este de insignifiant încît nici măcar nu te mai obosești să îl privești cînd treci pe lîngă el, este disprețuit de semeni, bătut și umilit chiar și de copii, altfel prietenii clovnilor. Colegii săi îl consideră un ciudat și îi fac farse cinice. Poartă asupra lui un bilețel în care dă explicații despre rîsul său incontrolabil, consecință a unei afecțiuni neurologice. Singura sa alinare sînt ședințele de psihoterapie cu o angajată socială de culoare, care îi prescrie cele șapte medicamente de care are nevoie, pînă în momentul în care îl anunță că statul a desființat slujba ei („Oamenii ca noi nu îi interesează, Arthur"). Mama sa aproape senilă și poate suferindă psihic, Penny, îi trimite scrisori presupusului tată al fiului ei, miliardarul Thomas Wayne. Arthur, căruia de mic Penny i-a inculcat ideea că e făcut să aducă zîmbet pe chipurile oamenilor *(put on a happy face),* speră să devină comediant de *stand-up,* deși în general nu prea are mult haz („Ca să fii comediant nu ar trebui să fii amuzant?", îl întreabă mama sa). Își notează bizare numere de *stand-up* într-o agendă plină de frînturi de idei și de gînduri depresive ("Oare moartea mea ar avea mai mult *zens* decît viața mea?"). Visul lui cel mare este să fie invitat în talk-show-ul lui Murray Franklin (Robert De Niro), în care vede un model (o aluzie la *Regele comediei* al lui Martin Scorsese). Se mai vede uneori cu Sophie, o vecină de culoare, mamă singură, sau poate totul e doar în mintea lui.

Problema Joker-ului lui Phoenix nu este dacă știe cu adevărat cine este, ca majoritatea dintre noi, ci, mult mai grav, că niciodată nu a știut dacă există cu adevărat: un om invizibil cu o mască zîmbitoare de clovn, cu fața perfect vopsită în alb sau, pur și simplu, un subom cioranian. În filmul lui Volker Schlöndorff *Toba de tinichea,* micuțul Oskar primește o tobă de tinichea, iar ori de cîte ori lumea din jurul lui devine un pic prea greu de suportat, băiatul începe să bată obsedant în tobă și să țipe pînă se sparg geamurile. Rîsul delirant al lui Joker, care strînge în el toată durerea lumii și o restituie întreagă în baletul din scena dansului de pe scări, de-acolo e. Din *Strigătul* lui Munch și din curbele tăcerii din tablourile lui Giorgio Di Chirico. Din țipătul atavic al tatălui burghez din *Teorema* lui Pier Paolo Pasolini, care se dezbracă pe măsură ce se pierde în deșert. Din mîna care iese de după ușa care dădea înspre lăcașul sfînt din *Îngerul exterminator* al lui Luis Buñuel. Din clovnii, marginalizații și refugiații din spectacolele lui Pippo Delbono. Rîsul este contrapunctul perfect în fața ororii lumii în care Joker își apără silueta scheletică, gestul eliberator în care devine cu adevărat o ființă umană și nu doar un avatar al sistemului. La nivel formal, acestui rîs parcă din altă dimensiune îi răspunde, tot în contrapunct, hipnotica coloană sonoră a compozitoarei islandeze Hildur Gudnadóttir.

Este o eroare de perspectivă, din punctul meu de vedere, să evaluezi filmul lui Todd Phillips strict după valențele sale estetice, departe de a fi ieșite din comun. Miza filmului este forța de manifest arzînd, de torță vie născută din oasele scheletale și din cavernele corpului lui Joker, cel doborît de eșecuri, de cruzimea și indiferența semenilor. Însuși faptul că Todd Phillips, pînă acum un apreciat regizor de comedii ușurele ca acelea din seria *The Hangover*, a putut face acest film la fel de ireal ca interpretarea lui Joaquin Phoenix te face să te gîndești că el va ajunge la cine are cu adevărat nevoie să îl vadă.

Cât despre mult discutatul risc de instigare la violență pe care l-ar reprezenta *Joker*, iată ipocrizia perfectă. Orice ediție de știri a oricărei televiziuni conține mai multă violență disimulată în formele cele mai perfide. Da, Arthur devine treptat Prințul clovn al crimei, însă sîngele cu care își construiește zîmbetul larg de pe față („E atît de greu să încerci să fii fericit tot timpul"...) este al lui. Sîngele cu care îi sînt stropite tălpile goale este al lui. Realitatea lui Joker este la fel de volatilă ca rîsul său din final, acea explozie de sinceră fericire în cea mai bună dintre lumile posibile.

Într-o cacofonie frenetică de voci, de bruiaje, de inflație vizuală și tehnologică, revolte sociale și radicalizări de toate felurile, terorisme și mișcări care mai de care mai corecte politic, exaltările Gretei Thunberg, isteriile trumpiste sau visele de grandoare putiniste, într-o lume în care, dacă îl mai așteaptă totuși pe Godot, a tăcea nu e liniște, *zensul* pe care îl caută Joker este chiar el.

Acest *Joker*, căruia probabil Heath Ledger îi face complice cu ochiul din ceruri, a devenit un fenomen global, un film iconic și un semn că a fost nevoie de el. *„Send in the clowns"*, vor fredona în extaz brokerii de pe Wall Street. Nu ar fi fost în stare oricum să cînte pentru a-și salva viața, cum ar spune Joker.

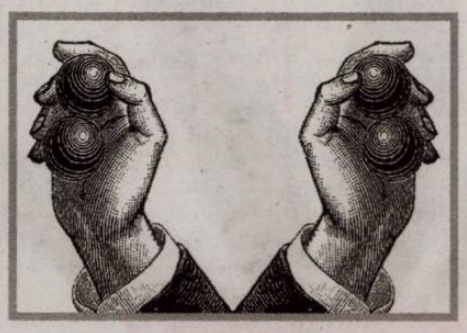

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Bîntuirile și mîntuirile domnului Cave

● **Nick Cave and the Bad Seeds,** ***Ghosteen*****, Ghosteen Ltd/Bad Seeds Ltd, 2019.**

„I am beside you, look for me / I try to forget to remember that nothing is something / Where something is meant to be..." Orchestrația asta se pregătește să alunece într-un infinit și dureros *drone*, din care doar vocea lui Nick Cave iese la suprafață. Ca aproape întotdeauna, aș spune. Cînd Arthur, fiul de 15 ani al australianului, cădea de pe o stîncă din Ovigdean, Brighton and Hove, pe 14 iulie 2015, pentru a muri o zi mai tîrziu, albumul acesta nu trebuia să apară. *„Kispa had a baby, but the baby died, / Goes to the villagers, says «My baby's sick!» / Vilaggers shake their heads and said to her: / «Better bury your baby in the forest quick!»"*, spune o legendă budistă care, prin aceeași voce inimitabilă, încearcă să facă pace cu o întîmplare ce, pe „Jesus Alone" – atunci, la foarte puțin timp după fatidica zi –, îți făcea pielea de găină: *„With my voice / I am calling you!"*. *Ghosteen*, cel mai nou album al lui Nick Cave și al combo-ului nedezlipit de el din timpuri pe care astăzi ni le amintim cu destulă greutate, The Bad Seeds, vrea să fie exact ceea ce îți imaginezi cînd așezi *„ghost"* lîngă *„teen"*: „Să-ți găsești liniștea sufletească este un drum lung / (...) / Aștept să vină și ziua aia în care / O să mă împac cu propria soartă". Concluzia de pe „Hollywood", ultima piesă de pe acest LP, vine să atenueze sentimentul unei bîntuiri pe care ne este, poate, imposibil să o înțelegem. Iar *drone*-ul ăsta care nu-și împlinește niciodată potențialul, lăsat uneori să respire de nimeni altul decît Warren Ellis, printre piane ușor fanate și accente *progressive* produse sintetic, pare mai mult decît oricînd un abandon în favoarea vocii lui Cave. În favoarea cuvintelor pe care Cave le așază deasupra lui ca și cum n-ar avea nevoie de el, ca și cum ar putea să nu existe: *„If I could move the night I would / And I would turn the world around if I could / There's nothing wrong with loving something / You can't hold in your hand. / You're sitting on the edge of your bed / Smoking and shaking your head, / Well there's nothing wrong with loving things / That cannot even stand"*. Dacă vreți, *Ghosteen* este, simbolic, povestea unei strategii de supraviețuire. Sau, de ce nu, strategia însăși care, la patru ani distanță de tragedia ce a provocat-o, se îndepărtează de șocul ireversibil din vremea lui *Skeleton Tree* – *„You fell from the sky, / Crash landed in a field / Near the River Adur, / Flowers spring from the ground, / Lambs burst from the woms of their mothers / In a hole beaneath the bridge. / You conavalesced, you fashioned masks of twigs and clay, / You cried beneath the dripping trees, / Ghost songs lodged in the throat of a mermaid"* – pentru a încerca să se instaleze în zodia acceptării: *„Horses are just horses and their manes aren't full of fire, / The fields are just fields and there ain't no Lord"*.

Ghosteen devine, prin construcție și narațiune, un album care este impregnat cu Nick Cave mai mult – și, prin urmare, mai puțin cu Nick Cave and the Bad Seeds – decît oricare altă operă din întreaga lui carieră.

Paul Breazu *este jurnalist.*

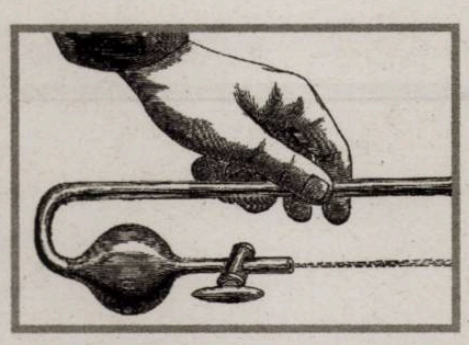

Oana STOICA

rosencrantz & co

„Ce produse culturale sînt posibile cînd natura este în criză?“

– interviu cu coregraful și performerul Sergiu MATIȘ –

Coregraful și performerul ***Sergiu Matiș****, stabilit la Berlin, are o carieră eclectică, ce cuprinde de la colaborări cu starul coregrafiei germane, Sasha Waltz, la performance-uri proprii. Practica* “visible thinking body“*, o metodă de a gîndi corpul în mișcare, stă la baza creațiilor sale. Prezentată recent în premieră în eXplore festival #14, la WASP, București, și apoi în Festivalul de Teatru de la Piatra Neamț și la Muzeul de Artă din Craiova, instalația sa performativă* Extinction Room (Hopeless) *face parte din evenimentele speciale ale expoziției „Brâncuși – Sublimarea formei“* (Seven contemporary performances and installations interpret Brancusi)*, deschisă la BOZAR, în cadrul Bienalei Europalia, în care România este invitat de onoare. Instalația, care lucrează cu sunetele speciilor de păsări dispărute, performată de Lisa Densem, Sergiu Matiș și Orlando Rodriguez, va fi prezentată la Bruxelles pe 17 și 18 octombrie și între 12 și 14 decembrie.*

Instalația dvs. Extinction Room (Hopeless) *folosește spațiul ca pe un muzeu: ea cuprinde exponate vii, înregistrări audio, narațiuni informale și ficționale, elemente de patrimoniu imaterial – dans, folclor. Conține elemente performative asamblate ca într-o expoziție, dar este și informală. Care e motivația acestei structuri?*

Am lucrat cu date științifice și mitologie într-un proiect, *Hopeless*, în centrul căruia sînt poeziile pastorale ale lui Teocrit și Virgiliu. Cred că Teocrit a scris primele poezii pastorale prin anii 300 î.Hr., iar Virgiliu, 300 de ani mai tîrziu, a preluat poezia pastorală și a politizat-o. Asta mi s-a părut interesant în relația cu populismul și naționalismul. Fiind poetul Imperiului Roman, Virgiliu se referea la teritoriul imperiului „nostru“, în timp ce poezia pastorală a lui Teocrit e mai lejeră, e construită în competiția dintre păstorii-barzi, care povestesc despre întîmplări cu zeități ale lumii antice. Relația cu natura este combinată cu zeități. Și asta ne-a interesat la poezia pastorală, relația dintre cultură și natură. Acestea sînt unele dintre primele texte din cultura apuseană europeană despre cum se raportează oamenii la natură. Păstorii erau intermediari: ei văd lumea sălbatică, dar sînt pe un teritoriu îmblînzit, unde e pășunea, și vin la oraș și povestesc despre pădure și despre teritoriul lor intermediar, ceea ce pentru orășeni este o fantezie, o altă realitate. Ne-am gîndit la cine ar putea fi barzii astăzi și cred că sînt cercetătorii științifici, pentru că ei văd cum ghețarii se topesc, cum pădurile sînt defrișate, cum natura e în colaps, cum biodiversitatea e în criză și vorbesc despre asta.

Mesajul e negativ astăzi, adică intermediarii nu mai vorbesc despre frumusețea naturii, ci despre dispariția ei.

Exact, dar există și frumusețea dezastrelor, se estetizează enorm: se fotografiază teritorii degradate, foste mine, lacuri de cianură, peisaje urbane extinse în detrimentul naturii. Ne-am uitat un pic la estetizarea dezastrului. Cine ne poate cînta despre frumusețile naturii în metropolele de azi și care sînt vestile din afară? Ne-am gîndit la ideea de oraș (cultură, civilizație) și natură. Nu ar trebui să fie o frontieră între cele două, dar grecii ne-au învățat că există. Există filosofi care nu aparțin culturii apusene și critică gîndirea occidentală. Nu am mers adînc în această direcție, dar unele narațiuni adiacente duc la colonialism, la modul în care el afectează relația cu natura.

Cînd spuneți „gîndire occidentală“ vă referiți și la capitalism?

Sînt conectate. E un *vibe* de gîndire anticapitalistă. Ne-a interesat cum înțeleg populațiile indigene natura. De asta avem și elemente de folclor în *Extinction Room,* care este introducerea piesei *Hopeless* și se face într-o sală separată. Cînd publicul ajunge la spectacol, intră în această instalație, care în *Hopeless* durează doar 35 de minute, unde avem sunete și povestim despre specii de animale dispărute, nu doar păsări, ci și mamifere și amfibieni. Versiunea *Extinction Room* e extinsă la două ore și jumătate și e concentrată asupra păsărilor. În *Hopeless* am folosit-o ca o setare a publicului, să înțeleagă despre ce e voba, pentru că după aceea face o călătorie în timp, prin romantismul german spre Grecia și Roma antică, dinspre un prezent distopic spre un trecut în care se prefigura un viitor utopic, cu nimfe, muze, Pan, Priapus, Afrodita, Daphne. Am descoperit mai demult bibliotecile online Macaulay Library și Xeno-canto, care colectează sunete de animale din anii ‘20. Ne întrebam ce fel de produse culturale sînt posibile astăzi, în timp ce natura și biodiversitatea sînt în criză, și mi-am amintit de aceste biblioteci în care sînt păstrate sunetele animalelor dispărute și pe cale de dispariție. Sînt fantomele animalelor, rămășițele naturii, și cu asta o să ne alegem. Multe specii care dispar și ce rămîne sînt doar poveștile lor, eventual cîteva exemplare păstrate în muzeele de istorie naturală și înregistrările sunetelor lor. Asta e starea lucrurilor în prezent. Eu lucrez cu ideea de corp ca arhivă, dar și cu arhive și *data clouds*. Noi avem sisteme de navigare în arhive, intuitive sau speculative, astfel încît orice situație poate deveni un artefact și pe aceste obiecte speculăm o tradiție întreagă. Încercăm să reprezentăm obiecte, situații care ar fi putut face parte dintr-o cultură dispărută. Le preluăm prin corp și le activăm, le reanimăm, le lăsăm să ne viziteze. Inventăm o cultură care ar fi putut să dispară. Ne referim la dansuri și tradiții care nu au putut fi înregistrate, dar sînt înscrise în ADN-ul nostru. Speculăm, readucem, reanimăm diferite dansuri. E un lucru important în absența posibilității documentării. Cîte tradiții au fost șterse din cauza colonialismului?

„Inventăm o cultură care ar fi putut să dispară.“

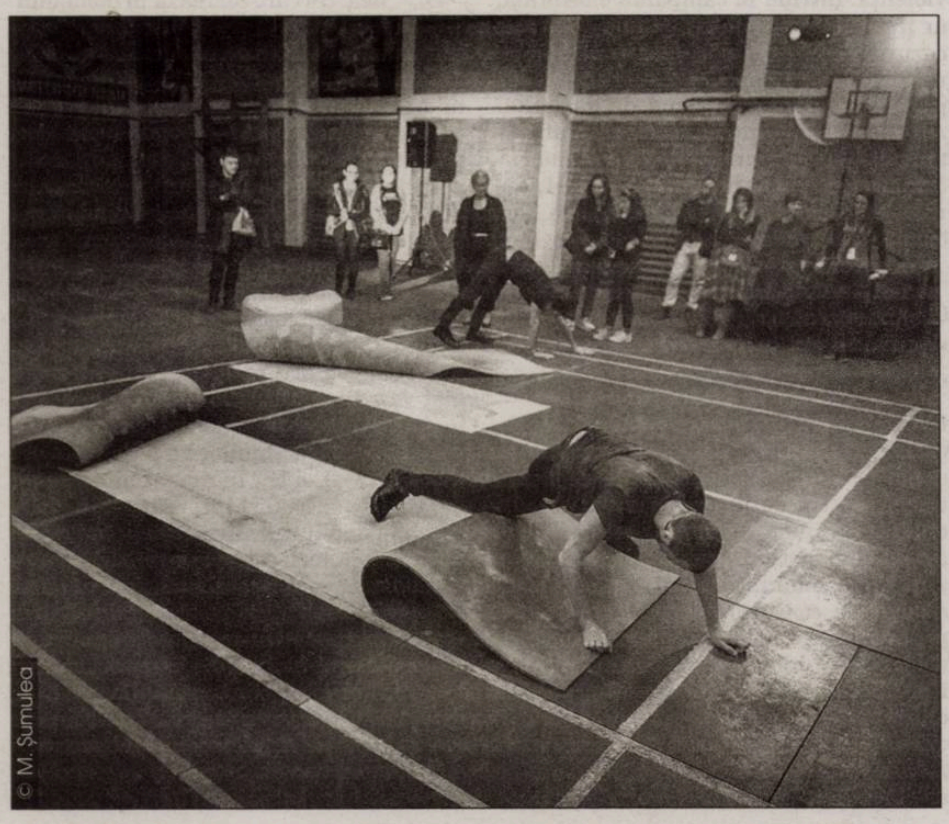

© M. Șumulea

© M. Kim

Omul stă la originea dezastrului, cam asta e ideea de bază…

Omul occidental, care colonizează. În același timp, acesta e un progres, dar progresul are costurile lui.

Există un revers al progresului

Exact. Problemele care au rezultat din colonialism și postcolonialism nu au reprezentat neapărat tematica *performance*-ului, am ajuns la ele pe firul logic: de la pastorală, de la ideea de *greek culture* care se extinde am ajuns să ne întrebăm ce fel de gîndire determină această filosofie și cum s-a născut un sistem din această gîndire.

Documentarea pentru elementele de patrimoniu imaterial pierdut, cum sînt dansurile, și cea despre imaginea și datele biografice ale vietăților dispărute, le-ați făcut voi? Ca să găsiți elemente pe care să le transferați în corp și de aici să creați acele ficțiuni corporale – cum s-ar fi putut dezvolta, cum ar fi putut arăta, adică imaginarea dinspre prezent spre ceva ce a dispărut.

Nu căutăm să fim autentici, mai ales că asta poate fi problematic. *Cultural appropriation* nu este ceea ce vrem să facem. Chiar dacă vorbim despre tradiții din Indonezia, Cambodgia sau Brazilia, nu vrem să copiem folclorul lor. Ne-am gîndit la un teritoriu mai degrabă imaginar decît autentic. Toate intervențiile performative păstrează elemente reale, ideea de folclor se transmite imediat, de la cele mai delicate senzații pînă la măști. Am lucrat conștient cu măști de cremă aurie, e un fragment de ritual acolo, de transformare vizibilă. La primele repetiții am lucrat cu mai multe culori și dura cîteva ore să trecem prin asta, dar l-am simplificat. În scenă sînt doar fragmente din ceea ce a mai rămas din natură, folclor, ritualuri, tradiții, și perspectiva noastră, că totul dispare.

Instalația confirmă performativ concluzia la care au ajuns cercetătorii, că ne aflăm în mijlocul celei de-a șasea extincții, care este opera omului. E o concluzie tristă.

Sîntem mesagerii deznădejdii. *Hopeless.*

a consemnat Oana STOICA

(versiunea integrală a interviului poate fi citită online la www.dilemaveche.ro)

Florian GHEORGHE

După Caracal...

Infracțiuni care să fi îngrozit populația au mai fost în România, dar niciodată nu au ieșit la iveală atîtea neajunsuri la nivelul instituțiilor de forță ale statului ca în cazul evenimentelor de la Caracal. Nu mai e mult și dosarul va ajunge în instanță și, lucru previzibil, cel în cauză va primi pedeapsa maximă.

Marea necunoscută vor fi schimbările ce vor avea loc la nivel local și național în poliție. Nu mă gîndesc la modificări în structura instituției, ci la optimizarea modului de lucru al angajaților, la stilul intervențiilor în toate cazurile, nu doar în cele grave. Reglementările legale acopereau orice situație reală, dar aplicarea lor în circumstanțele concrete de la Caracal a lăsat mult de dorit. Ceea ce a scăpat de la început înțelegerii funcționarilor implicați a fost tocmai urgența situației, sensul de evoluție al evenimentului, amploarea ramificațiilor în familie și în urbe. Valuri de specialiști locali au fost chemați pînă cînd, din lipsa rezultatelor, a trebuit să se facă apel la cei din București și, mai nou, la FBI...

Cel mai preocupant aspect, dar și cel mai evitat, a devenit ampla rețea infracțională din zonă, rețea necunoscută de poliție (?), dar nici reclamată de cetățeni. Sub fațada liniștită a orașului s-au descoperit nereguli care durau de mult timp, iar cunoașterea lor ar fi trebuit să fie o prioritate a polițiștilor, procurorilor și a funcționarilor din primăria orașului. Un ochi atent ar fi sesizat că de mult timp lucrurile luaseră o turnură îngrijorătoare în mica localitate: indivizi fără serviciu posesori ai unor mașini scumpe, petreceri costisitoare la restaurantele din zonă la care participau și angajați ai unor instituții care nu aveau ce căuta acolo, curse auto de ocazie la ore nefirești monopolizate doar de anumite personaje, dispariții de persoane trecute prea ușor cu vederea. Acestea, și cîte se vor mai descoperi, par a constitui fundalul care a permis „activitatea" lui Gheorghe Dincă.

Lucrurile luaseră o turnură îngrijorătoare în mica localitate.

Pasivitatea polițiștilor dintr-o anumită zonă constituie un eveniment de maximă alarmă, deoarece ei sînt autorizați să mențină ordinea și securitatea publică, iar la nevoie să utilizeze forța fizică pentru a remedia o situație care riscă să degenereze. Dacă ei nu acționează o perioadă de timp, ordinea și respectarea normelor de conviețuire dispar mai întîi la anumite categorii de cetățeni. Iată două exemple: în timpul defecțiunii intervenite în distribuția de curent electric la New York în 13 iulie 1977, lipsa polițiștilor de pe străzi a favorizat incendii voluntare, vandalism, furturi și dezordini numeroase. În schimb, în 1988, cînd o furtună de gheață a paralizat o regiune din Québec, delincvența a fost foarte redusă din cauza mobilizării masive a poliției pe întreaga perioadă a crizei. Concluzia e una singură: pasivitatea polițiștilor, de fapt a șefilor lor, duce la manifestarea unor conduite deviante și la infracțiuni multiple, la care contribuie și teama victimelor de a depune plîngeri de frica represaliilor și a convingerii că nu vor fi apărate.

Liderii sindicali din poliție arată din ce în ce mai deschis neajunsurile acumulate de ani și ani, care explică, în parte, eșecurile de pe teren. Ei se prezintă ca purtători de revendicări legitime, exasperați de lipsa de reacție a marilor șefi din ultimii ani care au fost informați constant, dar nu au făcut nimic. Și încă ceva: sînt convins că în 2008, cînd toate salariile și pensiile au fost micșorate cu 25%, a fost mare bucurie printre interlopii țării. Ce putea fi mai favorabil pentru ei decît pierderile bănești (niciodată justificate credibil) ale militarilor, polițiștilor, jandarmilor și personalului din penitenciare?!

Actorul decisiv în domeniul ordinii și siguranței publice este poliția, dar înțelegerea corectă a acestui lucru necesită cîteva clarificări mai nuanțate. Ordinea publică se referă la ceea ce este posibil și ceea ce este interzis la nivel social. Există o ordine publică fundamentală constituită dintr-un *nucleu dur* de principii, norme de drept și libertăți esențiale. Toate acestea au rol structurant în menținerea organizării sociale fiind, în același timp, un reper și un instrument de armonizare atunci cînd apar interese divergente. Între anumite limite, ordinea publică poate fi negociată între părțile aflate față în față și, de la caz la caz, permite adaptarea nevoilor colective la situație.

În spațiul public pot apărea *fenomene disfuncționale* mergînd de la acte spontane (incivilități, huliganism, confruntări între găști sau grupuri etnice) pînă la forme organizate și de lungă durată. Între acestea, *violențele urbane* exprimă tulburări ale ordinii publice, contestarea autorității de către grupuri mai mult sau mai puțin organizate, cu revendicări mai mult sau mai puțin clare. De obicei, lucrurile pornesc de la evenimente resimțite ca fiind injuste și amplificate de zvonuri. Analizele arată că un episod de violență urbană este precedat de alte forme de violență, dar cărora nu li s-a conferit în timp util semnificația corectă.

Ne așteptăm ca în toate aceste situații intervenția poliției și a jandarmeriei să aducă imediat situația la normalitatea de dinainte, dar lucrurile nu sînt așa de simple. Scenariul se petrece astfel: factorul de decizie ordonă forțelor de ordine acțiunile considerate potrivite împrejurărilor, acestea sînt executate, iar grupul turbulent încetează dezordinile și violențele. Acesta este însă un scenariu rar întîlnit. Este o eroare deseori întîlnită convingerea persoanei cu putere de decizie că tot ceea ce se va întîmpla *practic* pe teren corespunde ordinelor date, că poliția și jandarmeria, care sînt instituții esențiale pentru producția de ordine socială, vor putea executa întocmai dispozițiile primite.

Un episod de violență urbană este precedat de alte forme de violență.

Lucrurile se desfășoară la nivelul agenților care acționează *în stradă*, în contact direct cu publicul, precum suporterii sportivi, participanții la o petrecere care a degenerat, vecinii de etnii diferite care se ceartă din cauza copiilor, manifestanții chemați de o asociație civilă și altele. Pentru polițiștii și jandarmii care intervin, instaurarea liniștii publice, deși este un ordin, este de fapt o problemă de rezolvat. Tocmai faptul că la poliție și jandarmerie se apelează pentru o mare diversitate de împrejurări face ca agentul operativ să aibă grijă ca în interacțiunea cu cetățenii să nu escaladeze violența, să nu agraveze situația făcînd-o incontrolabilă. Dar agentul operativ mai știe un lucru: că el însuși *devine parte* constitutivă a situației pe care trebuie s-o rezolve. El știe că totul se filmează, că derivele, abuzurile și violența nelegitimă vor face obiectul unor proceduri disciplinare și legale care se pot întoarce împotriva lui, așa cum se întrevede de la Caracal.

Experții în acest domeniu, de obicei sociologi și psihologi, își pun cîteva întrebări deranjante: de ce persoanele care afectează grav regulile de conviețuire nu apelează la mijloace pașnice pentru a-și atinge obiectivele, cum vor evolua lucrurile dacă, într-o situație, forțele de ordine ale statului sînt insuficiente pentru a menține sau restaura ordinea într-o localitate sau cartier, cum rezolvăm dilema conform căreia polițiștii și jandarmii trebuie să reprime conduitele violente, dar să nu folosească violența pentru că ar putea fi anchetați?

E bine că pînă în prezent nu vorbește nimeni despre *toleranța zero* în materie de dezordine socială și de criminalitate violentă. Intrînd în campania electorală, ar fi trist ca unii candidați să profite de cazurile recente de la Caracal, Iași, Gura Șuții și să ceară măsuri ferme începînd cu cel mai mic semn de devianță. Ar însemna că ei nu cunosc adevărata istorie a doctrinei promovate de primarul New York-ului între anii 1990-1994, care a promis eradicarea criminalității, dar, după scurt timp, totul s-a dovedit a fi un foc de paie mediatic, fără a avea un fundament științific, ci doar interese politice. Mai mult, în acea perioadă s-au deteriorat actul de justiție și climatul social: nu se ținea cont de circumstanțele atenuante, justiția nu mai avea în vedere proporționalitatea dintre infracțiuni și pedepse, condamnările pronunțate rapid nu asigurau timpul necesar aplicării unei justiții bine informate, nu se luau în calcul cauzele sociale ale infracțiunilor constatate, condamnările sistematice au discreditat aparatul judiciar, polițiștii hărțuiau pe toată lumea, penitenciarele s-au umplut pînă la refuz, starea de alertă și supraveghere s-a generalizat, surmenajul polițiștilor a ajuns la extrem, totul se reducea la un exces de putere care, de fapt, nu a rezolvat nimic pe termen lung. O dată în plus, s-a dovedit că adevăratele cauze ale criminalității au nevoie de alt tip de intervenții – trai decent, educație, dezvoltare umană, medicină pentru toți, locuri de muncă și, uneori, de compasiune.

Profesiile de polițist, jandarm sau agent de penitenciare au identitate profesională și proceduri sedimentate în timp care asigură capacitatea personalului de a selecta și chiar de a se opune schimbărilor care vin prin intermediul reclamațiilor, dezbaterilor mediatice sau celor incluse în politici sau coduri de conduită. Cercetările arată că modificările de conduită la nivelul funcționarilor din aceste profesii se schimbă numai dacă justificările și modalitățile de schimbare emană de la personalul însuși. Participarea acestor funcționari ai statului la acțiuni în care se confruntă cu mase mari de oameni se transformă într-o experiență fondatoare a identității lor profesionale, într-un rit de trecere care își pune pecetea pe personalitatea și comportamentul ulterior al celor în cauză.

Cu mulți ani în urmă, un criminolog norvegian, Nils Christie, spunea: cei care lucrează în domeniul justiției penale – magistrați, polițiști, jandarmi, penitenciariști, criminologi – nu sînt iubiți de nimeni pentru că, prin munca lor, arată celor aflați la guvernare că există un decalaj între ceea ce spun *ei* că există în țară și realitatea de fapt. Iar pentru a-și menține moralul, angajații din justiția penală nu pot face altceva decît să se înconjoare de cîțiva egali care-i înțeleg și-i sprijină cînd le este greu. Este nedrept cînd acești funcționari ai statului sînt folosiți politic de către cei aflați la putere sau de către opoziție.

Trebuie să acceptăm că viitorul apropiat va aduce pericole emergente apărute din combinații de factori neașteptați, în care sensul acțiunilor va fi elaborat în cursul evoluției lor. În acest context, David Bayley, specialist internațional în domeniul penalității, afirma în 1985: „Legitimitatea puterii este larg dependentă de capacitatea sa de a menține ordinea. Ordinea este chiar criteriul pentru a spune dacă o putere politică există sau nu".

Florian Gheorghe, *conferențiar universitar doctor în psihologie, a fost director al Penitenciarului Rahova.*

Cristian MUNGIU

Les Films de Cannes à Bucarest 10

– mini-ghid de festival –

■ CÎND: Anul acesta, festivalul se întinde în București pe durata a 11 zile, între 17 și 28 octombrie.

■ UNDE: În București, filmele pot fi văzute la Cinema PRO, la Sala „Elvire Popesco", la Sala „Horia Bernea" a Muzeului Țăranului Român, la Cinemateca Union, la Instituto Cervantes și la Sala „Auditorium" a Muzeului Național de Artă.

■ HUB: După proiecții, vă așteptăm în fiecare seară la Lokal.

■ EDIȚII LOCALE: Ca să aniversăm a 10-a ediție a *Les Films de Cannes* proiectăm cele mai așteptate filme ale anului în zece orașe: pe lângă *Les Films de Cannes à Bucarest,* vor exista ediții ale festivalului și la Iași, Cluj-Napoca, Timișoara, Botoșani, Brașov, Arad, Suceava, Brăila și Slobozia, orașe unde vom proiecta între 6 și 12 filme.

■ SECȚIUNILE DE FILME: Filmele de lungmetraj sînt grupate în secțiuni: *Sélection officielle, Retrospectiva Claude Lelouch, Ziua de Aur, Focus Spania, Avanpremierele toamnei, Ivanov 50, România. 30 de ani mai tîrziu, 10 maeștri pentru 10 ani, Ce mai fac vecinii noștri?.*

■ SÉLECTION OFFICIELLE grupează filmele din selecția oficială de la Cannes din 2019. Pe de o parte, aici puteți vedea în ce formă mai sînt suspecții de serviciu ai Cannes-ului: Almodóvar, Dardenne, Loach, Jarmusch, Dolan, Hertzog, Bellochio, Suleiman ori Deplechin, iar pe de alta sînt hiturile, premiile și cei nou veniți: premiile pentru regie, scenariu, cel mai bun actor și cea mai bună actriță, premiul juriului, cel mai bun film din *Un Certain Regard* și așa mai departe.

■ ZIUA DE AUR: Devenită o tradiție în festival, nu putea lipsi nici anul acesta. Reunește filmele cîștigătoare ale celor mai aurite premii din festivaluri. Anul acesta, am grupat aici cîștigătoarele de Palme d'Or, Ours d'Or și Caméra d'Or. Ideea e să le vedeți pe toate, unul după celălalt, dacă vă plac comparațiile și clasamentele.

■ FOCUS CLAUDE LELOUCH: Claude Lelouch a realizat peste 60 de filme în carieră. E unul dintre puținii autori care au reușit să ia un Palme d'Or și un premiu Oscar cu același film. Contemporan cu Nouvelle Vague, e încă prezent la Cannes și în plină formă.

La București vom proiecta trei dintre filmele lui, iar Lelouch va dialoga cu publicul după proiecțiile cu *Les plus belles années d'une vie,* vineri, la Cinema PRO, și sîmbătă, la „Elvire Popesco", și va prezenta *Un homme et une femme* vineri, la „Elvire Popesco".

■ FOCUS SPANIA: Iată că, după Almodóvar, un alt cineast spaniol începe să devină un obișnuit al Cannes-ului. Mult mai contondent și mai radical, Serra a revenit anul acesta la Cannes, după aclamatul *La mort de Louis XV,* cu *Liberté.*

Invitat special al focusului Spania, Serra va discuta cu publicul bucureștean după fiecare dintre cele trei filme ale sale. Nu-l rataţi! Mai degrabă catalan naționalist și artist plastic, Serra umblă în pantaloni roșii și nu se ferește să-i scandalizeze pe cei, să zicem, cu naturelul mai simțitor. Atenție, *spoiler: Liberté* include una dintre cele mai lungi secvențe de masturbare din istoria cinematografului, așa că nu acesta este filmul la care să vă luați copiii la cinema.

■ AVANPREMIERELE TOAMNEI: Aici puteți vedea recolta de toamnă a filmelor românești, cu zile sau săptămîni înaintea intrării lor pe marile ecrane. Regizorii și echipele filmelor vor fi de față, aveți ocazia să-i întrebați de ce se mănîncă atîta ciorbă în filmele românești, de ce nu sînt cu actori americani și altele asemenea.

■ IVANOV 50: Aici ideea e să-i sărbătorim pe cei la care ținem încă din timpul vieții lor. Vlad Ivanov este acel gen rar de actor pe care nu televiziunea l-a adus în atenția publică, ci filmul și teatrul. El are, după părerea mea, cea mai interesantă carieră internațională posibilă, căci a depășit faza de roluri episodice în filme americane și e distribuit în roluri consistente în filme în care trebuie să vorbească în rusă, slovacă, spaniolă, japoneză sau maghiară. Vă rog să încercați să învățați corect o poezie în maghiară ca să înțelegeți prin ce are de trecut.

■ ROMÂNIA. 30 DE ANI MAI TÎRZIU: Cumva s-au scurs deja 30 de ani de la Revoluția română în direct. Cum e reflectat momentul în cinematografia românească? Și care sînt cele mai importante filme despre perioada comunistă? Va rămîne comunismul subiectul predilect pentru cineaștii români sau e cazul să ne luăm o pauză? Sîntem astăzi noi, ca popor, unde speram acum 30 de ani să fim? Ce perspectivă au asupra noastră și a țării românii din exil? Cît conteaz

© wikimedia commons

Sîntem astăzi noi, ca popor, unde speram acum 30 de ani să fim?

ă pentru cei născuți după 1989 să mai știe ce fel de viață au avut părinții și bunicii lor? Acestea sînt doar cîteva dintre chestiunile pe care ne-am dori să le abordăm în conferința „România. 30 de ani mai tîrziu" pe care o organizăm pe 17 octombrie, la cinema Union. Andrei Ujică, Cornel Mihalache și Radu Muntean, în calitate de cineaști care au făcut filme despre revoluție, vor fi prezenți la discuție, dar și Matei Vișniec, Dorin Ștefan, Octavian Ursu. Dacă acest din urmă nume nu vă spune mare lucru, vă lămuresc eu: presa l-a descris drept „primarul român din Germania", iar eu, unul, mor de curiozitate să-l ascult. E dintre cei care, la începutul anilor '90, au decis că în România lucrurile nu se vor schimba într-un ritm acceptabil, așa că și-a luat lumea în cap și a plecat. Ca mulți alții. Numai că doar el a ajuns primar. În Germania!

■ 10 MAEȘTRI PENTRU 10 ANI: Am grupat în această secțiune zece filme de Palme d'Or care au fost, fiecare în felul lui, remarcabile și inovatoare. Și asta pentru că înaintea fiecărui film vor rula scurte video-interviuri cu mari regizori de film care, cu ocazia celei de a zecea ediții a *Les Films de Cannes à Bucarest,* ne răspund la întrebarea: „Încotro merge cinematograful?". Printre respondenți, frații Dardenne, Ruben Ostelund și Gaspar Noé.

■ CE MAI FAC VECINII NOȘTRI? Avem aici o secțiune pe care *Les Films de Cannes à Bucarest* o propune anul acesta pentru prima dată. Secțiunea începe cu o proiecție a omnibusului *Lost and Found,* pentru a cărui aniversare de 15 ani de la premieră se reunesc la București regizorii Jasmila Zbanic (Bosnia), Stefan Arsenijevici (Serbia), Nadejda Koseva (Bulgaria), Mait Laas (Estonia) și producătoarea regizorului Kornél Mundruczó, Viktória Petrányi (Ungaria). Alături de subsemnatul, Cristian Mungiu.

■ INVITAȚI ȘI Q&A: Elia Suleiman revine la București cu *It Must be Heaven,* cel mai recent film al său, o comedie bufă în stilul lui caracteristic – și va vorbi cu publicul după proiecția de la „Elvire Popesco", din 20 octombrie.

Ladj Ly, autorul lui *Les Misérables,* unul dintre filmele care au provocat cele mai mari valuri și reacții pe Croazetă, vine însoțit de producătorii lui și va discuta cu publicul după proiecția din 26 septembrie.

Balint Kenyeres va fi la București și la Timișoara ca să prezinte *Hier,* filmul turnat în Tanger avîndu-l ca protagonist pe Vlad Ivanov și va avea Q&A după ambele proiecții.

Dacă nu intervine vreun taifun, Mounia Meddour sosește la București direct din Thailanda ca să prezinte *Papicha,* filmul pentru care Academia Americană de Film a făcut o excepție, dat fiind subiectul și situația politică din Algeria (unde filmul e sabotat de autorități). De regulă, filmele care candidează la Oscarul pentru film străin trebuie să fi rulat în țara lor de origine măcar o săptămînă pînă la 1 octombrie, însă *Papicha* a fost acceptat și fără distribuție – căci descrie lupta pentru emancipare a femeilor musulmane.

■ *WORKSHOP*-URI ȘI CONFERINȚE: OK, filmele sînt baza oricărui festival de profil, blatul, dacă vreți. Dar discuțiile sînt frișca.

DÉBATS DES AUTEURS este discuția despre starea cinematografiei pe care încercăm să o avem în fiecare an cu invitații speciali ai festivalului. Încotro oare o va apuca cinematograful mondial în epoca platformelor, a francizelor și a multiplexurilor? Anul acesta, Ionuț Mareș va dialoga pe această temă cu Claude Lelouch și cu Elia Suleiman.

CUM CITIM UN SCENARIU este un *workshop* care pornește de la următoarea realitate: anual, în toată lumea și deopotrivă în România, o mînă de oameni citesc sutele, miile de scenarii care își caută finanțare – iar pe baza analizei lor se alocă milioanele de euro destinate producției de film. Cine sînt acești oameni? Ce calități și ce calificare au sau ar trebui să aibă ei? Doi specialiști în lecturarea profesionistă de scenarii vor încerca să ne ofere răspunsuri folosindu-se de vasta lor experiență: Jacques Akchoti și Nicolas Livechi.

MANAGING TALENTS, ajuns la ediția a 4-a, este programul care își propune să intermedieze întîlnirea dintre actori români și agenți de casting și de reprezentare din alte țări. Ediția de anul acesta propune un *masterclass* susținut de agentul de casting Manuel Puro, un profesionist care a lucrat alături de Guillermo del Toro, Cate Blanchett sau Rachel Weisz, și o sesiune deschisă de casting pentru roluri în filmul *Tata mută munții,* de Daniel Sandu, o producție Mobra Films.

UNE MINUTE DE VIE, UNE MINUTE DE CINÉMA este un program care își propune să îi apropie pe tineri de cinema, încurajîndu-i să realizeze ei înșiși filme nu mai lungi de un minut despre ce îi preocupă pe ei, cu mijloacele pe care le au la îndemînă.

De ce vedem filme este titlul unei culegeri de texte despre cinema semnate de Alex. Leo Șerban, iar pentru cei crescuți pe vremea programului TV de două ore pe zi, răspunsul era mai simplu. Pentru tinerii de astăzi, asaltați de toate formele de conținut video, răspunsul nu mai este la fel de clar.

Proiectul se derulează anul acesta în șase licee din București. Realizatorii celor șase filme cîștigătoare vor primi un abonament la cinematecă, un premiu în valoare de 1.000 de lei și un exemplar din volumul *De ce vedem filme?* de Alex. Leo Șerban.

Rămînem niște idealiști, cred că e limpede.

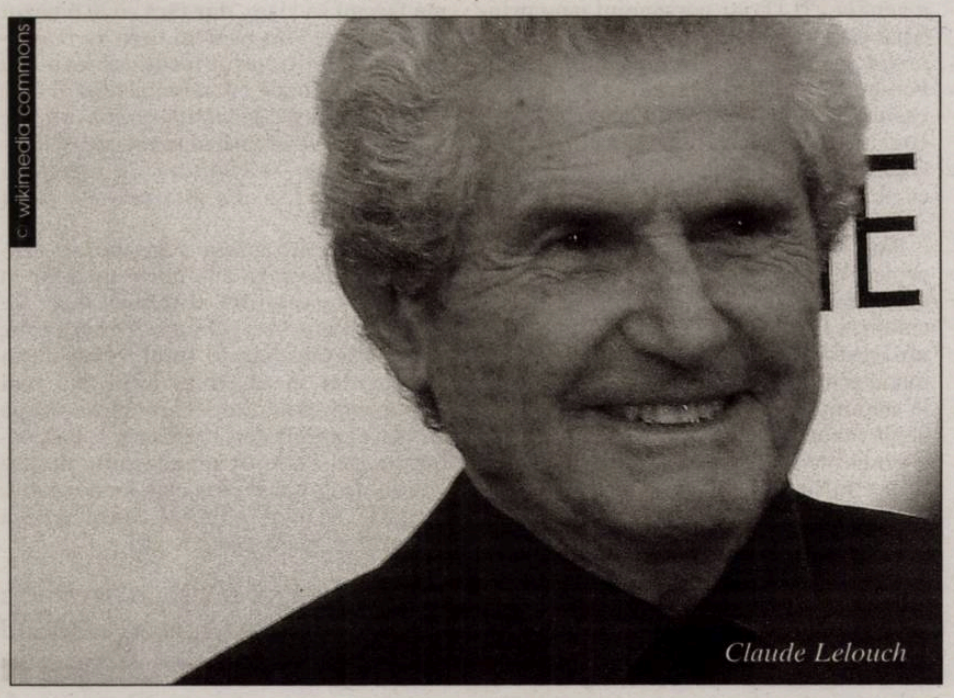
© wikimedia commons

Claude Lelouch

***Cristian Mungiu** este regizor de film.*

„Să fabrici ficțiune înseamnă să știi să accepți neprevăzutul“

– interviu cu scriitoarea Sylvie GERMAIN –

Destinul și identitățile unui băiat amnezic – Franz-Georg-Magnus – sînt redesenate de secrete de familie peste care apasă pecetea crimei, respectiv trecutul nazist al părinților. Între alte zeci de titluri, odată cu Magnus *(2005, premiul Goncourt al liceenilor), scriitoarea* ***Sylvie Germain*** *a oferit literaturii franceze și universale un tulburător roman despre identitate, memorie și culpabilitate ca moștenire de familie. Pe scriitoarea franceză am întîlnit-o anul trecut la Festivalul Internațional de Literatură și Traducere de la Iași (FILIT), chiar după ce depusese la editură manuscrisul unui nou roman,* Le vent reprend ses tours *(Albin Michel, 2019). Decorul acestei noi ficțiuni clădite tot pe „ruinele memoriei“ e unul românesc, ca și originile unor Benjamin Fondane sau Gherasim Luca, mari poeți ai veacului trecut care fac parte pasional din panteonul scriitoarei franceze. De ce această pasiune pentru estul Europei sau România? În „fabrica de ficțiune“, așa cum o explică Sylvie Germain, e întotdeauna loc pentru mister.*

Citindu-vă cărțile, ascultîndu-vă, se simte că aveți o relație aparte cu cuvintele. Ați vrut dintotdeauna să deveniți scriitoare?

Deloc. Mult timp, pînă la bacalaureat, eram convinsă că voi continua cu studii de artă. În ultimul an de liceu m-am răzgîndit. E vîrsta la care apar multe întrebări și cursurile de filosofie încep să-ți dea mijloace pentru a gîndi lucrurile. Mi-a plăcut demersul gîndirii, așa că m-am îndreptat spre studii de filosofie care mi-au oferit multă vreme și în privința scrisului prilejul unor împliniri. La sfîrșitul anilor de studii de filosofie am făcut în mod spontan pasul către ficțiune, care e o altă manieră de a aprofunda întrebările, prin intermediul personajelor și nu al conceptelor.

„Imaginarul este amantul nocturn al realității“, *scrieți în* Magnus *și e o splendidă formulă a scrisului. Ce anume vă motivează pentru a decide subiectul unei ficțiuni?*

Plec de la o imagine, niciodată de la un concept. Nu știu niciodată unde o să ajung. Punctul de pornire al romanelor mele este un fel de imagine mentală care nu dispare. Am scris un eseu despre asta, *Les Personnages,* ca să vorbesc despre fabrica ficțiunii, despre cum funcționează ea. Cum de o imagine vine și se prezintă imaginației, gîndirii – poate fi o imagine banală sau una foarte frumoasă –, dar ea devine criteriu în măsura în care se impune obsesiv. La un moment dat îmi spun că acea imagine atrage după sine un fel de concentrare, de cristalizare, și că ea poartă în jur o poveste. Am la dispoziție un singur mod ca să aflu dacă e adevărat, să încep să scriu. Nu știu unde o să mă ducă asta, nu am nici un plan, lucrurile se așază progresiv, din secunda în care încep să scriu. Totul e în cuvinte, am încredere totală în imaginar și, într-un anumit sens, în inconștient, care e foarte organizat, foarte structurat, cum spunea Lacan. Nu avansez în mod egal, sînt bufeuri de inspirație care mă traversează. Simți însă în interior dacă e coerent sau nu. Sigur, e nevoie să te oprești pe drum, ideile se acumulează, dar trebuie să te documentezi ca să nu vorbești pe lîngă subiect.

Scrisul dezvoltă o rețea care se creează, spuneți, pe parcurs. Dacă ne referim la Magnus, *spre exemplu, întîlnirea personajului cu călugărul – în derularea cărții, acest episod a fost o surpriză.*

Și pentru mine a fost o surpriză *(rîde).* Mi se întîmplă în toate cărțile. E vorba de scene unde lucrurile par să se petreacă în pofida modului cum înaintează intriga. Da, găsisem un bun ritm, credeam că lucrurile avansau într-o direcție, într-un sens anume, și deodată, ca și cum personajul ar avea propria sa voință, îmi scapă de sub control și face complet altceva. Călugărul e un personaj care vine dintr-o carte pe care am scris-o acum 15 ani – e prima oară cînd mi se întîmplă asta. E un personaj secundar pe care îl părăseam în *Jour de colère*, atunci cînd el ajunge la mănăstirea din Morvan. 15 ani mai tîrziu, în momentul în care sînt pe cale de a scrie romanul *Magnus*, personajul ajunge în Morvan, călugărul avea 18 ani în 1920, acum eram cu vreo 70 de ani mai tîrziu, și uite-așa călugărul a sărit de acolo în noua carte, după toți anii în care am scris toate celelalte romane. Și-a făcut apariția pur și simplu, eu știind de unde vine.

Vi s-a impus...

Mi s-a impus, m-a luat pe nepregătite pentru a mă conduce către dimensiuni pe care nu le-aș fi bănuit. E ceea ce-mi place cel mai mult la scris, această parte de neprevăzut care e legată de inconștientul nostru, un inconștient cultural. Scriitorul jonglează cu toate aceste componente, cu partea care ține de inconștient, cu cea care ține de voluntar, de documentare, dar neprevăzutul trebuie să știi să-l accepți.

> *„Ce mă interesează mai mult pe mine nu sînt românii din exil, ci mai curînd românii din România.“*

Povestea și destinul lui Magnus avansează întretăiate de poeme. Ce relație aveți cu poezia?

Iubesc poezia și descopăr poeți răsfoind cărți prin librării. Sînt volume care mă dezamăgesc, dar, dacă găsesc un singur vers care îmi place, e tot ceea ce contează. La fel și cu filmele, dacă ne rămîne o scenă sau o imagine care ne-a impresionat, atunci n-am pierdut timpul degeaba. Într-o zi l-am descoperit pe Roberto Juarroz, un poet de care habar nu aveam, m-a marcat foarte tare, am cumpărat apoi tot! La fel, Tranströmer, nimeni nu-l cunoștea înainte de a lua premiul Nobel. Poezia lui mă emoționează profund, am cumpărat toate traducerile existente, noroc că a luat premiul Nobel! Îmi place să citesc peste zi măcar una sau două pagini de poezie.

Ați descoperit și poezia românească...

Puțin, da. *15 poeți români,* în traducerea lui Dumitru Țepeneag, sau în reviste precum *Seine et Danube*. Spre exemplu, Benjamin Fondane, știu că e român, născut la Iași, dar a scris în franceză și a murit ca evreu...

Gherasim Luca vă spune desigur ceva...

Gherasim Luca are un loc aparte în ultimul meu roman. În ultima mea carte *[Le vent reprend ses tours,* Albin Michel, 2019] sînt mulți români...

De ce ?

Nu știu, nu mă întrebați de ce. Am depus romanul la editură chiar înainte de a veni la FILIT, iar personajul meu principal este un român. Așa că în *Le vent reprend ses tours* e vorba și de Benjamin Fondane, iar către sfîrșit îl evoc pe Gherasim Luca, un nebun, un geniu! Uneori, cînd sînt obosită, scriu pe Google numele Gherasim Luca și mă uit la un filmuleț cu el...

Paul Celan – vă pasionează și el?

Paul Celan e unul dintre poeții mei preferați, dar e cam greu să spunem că era român. Cernăuțiul mi s-a părut fascinant, e fabulos să vezi că au existat trei universități, una românească, una germană și alta de cultură ebraică, idiș. Acolo comunitățile trăiau împreună. Apoi a venit războiul cu atrocitățile sale, Shoah – cînd evreii au fost exterminați –, și asta s-a întîmplat în toate țările din Europa Centrală. Paul Celan vorbea și românește. Dar venind în Franța, limba aleasă a fost cea germană. Benjamin Fondane a scris în franceză. Știu că sînt români și că au fost marcați de o anumită istorie a României, dar în același timp nu și-au găsit locul în această țară pe care au părăsit-o din rațiuni diferite. Apoi țara de adopție i-a impregnat la rîndul ei. Dar ce mă interesează mai mult pe mine nu sînt românii din exil, ci mai curînd românii din România.

De unde vă vine acest interes? Ați trăit la Praga, cîțiva ani. Cum priviți azi la Europa Centrală și de Est?

N-o privesc într-un fel anume. De mică m-au interesat țările scandinave și țările din Est. Stepa, marile întinderi din Rusia mă făceau să visez, dar fără să le fi văzut în realitate. Sînt oameni care au o aplecare spre un tropism mediteranean sau sud-american, pe mine mă atrage Estul.

Ce luați de la Iași drept amintire?

O floare din cimitirul evreiesc.

Ați mai fost în cimitir și la precedenta venire la Iași. Ce impresie v-a făcut acum?

Cînd cunoști istoria pogromului – care s-a produs și în alte părți, nu doar în România –, e teribil. Cimitirul e un loc foarte frumos, cu vechile sale morminte, chiar așa, pierdute cu totul în vegetația care a luat în stăpînire totul. Nu mai există supraviețuitori care să se ocupe de ele, comunitatea evreiască a fost exterminată. Peisajul spune multe despre istorie, despre memorie – un loc devastat, magnific, scăldat în liniște. Simți că ceva tulburător apasă peste locuri.

interviu realizat și tradus din limba franceză de Cristina HERMEZIU

Mihaela PETROV

Victor Brauner, „Domnișoarele coafate“ și Iulia Hasdeu

În luna octombrie a anului trecut, vizitarea în cadrul programului cultural *Noaptea muzeelor* a Cimitirului Bellu, „un adevărat muzeu în aer liber“, a atras un public numeros, dornic să cunoască în „nocturnă“ locurile de veci ale unor personalități marcante din cultura românească. Obiceiul exista încă la începutul veacului trecut, cînd unul dintre cele mai vizitate monumente funerare era cel construit de Bogdan Petriceicu Hasdeu în memoria fiicei sale, Iulia. Înzestrată cu calități excepționale, Iulia Hasdeu studiază la Sorbona, urmînd să fie cunoscută îndeosebi ca poetă. Suferind de tuberculoză, s-a stins din viață în anul 1888, la vîrsta de numai nouăsprezece ani. Interesul manifestat de Hasdeu pentru spiritism și cavoul Iuliei, construit ca un mic „templu“, trebuie să fi hrănit pentru multă vreme imaginația tînărului Victor Brauner, care avea să devină un important reprezentant al avangardelor europene.

După mai multe schimbări de domiciliu – Hamburg, Viena, Brăila –, familia Brauner, originară din Piatra Neamț, se instalează în București într-o casă aflată pe strada Suter, în împrejurimile Parcului Carol. Victor Brauner, adolescent, atras de pictură, obișnuiește să-și petreacă timpul liber în căutare de motive, peisaje, arhitecturi din cartier și din Cimitirul Bellu, pe care-l vizitează adeseori. Își construiește un șevalet improvizat și se înscrie în 1919 la Academia de Arte Frumoase din București. În 1924 inițiază, împreună cu poetul Ilarie Voronca, revista *75HP* al cărei număr unic avea să fie, la scurt timp după apariție, cunoscut și apreciat peste hotarele României. În urma unei vizite făcute la Paris în anii 1925-1927 și a unui sejur prelungit între anii 1930 și 1935, cînd devine membru al grupului suprarealist din jurul lui André Breton, părăsește România pentru a se instala definitiv în Franța în anul 1938.

La Paris, în urma accidentului în care își pierde ochiul stîng într-o încăierare dintre doi prieteni pe care voia să-i despartă, artistul inițiază o nouă etapă în pictură. *Autoportretul* cu ochiul eviscerat pictat în 1930 și o serie de opere realizate între anii 1925 și 1938 sînt interpretate ca o premoniție a tragicului eveniment, în timp ce creația anterioară accidentului este considerată o operă „vizionară“ (*„Le cas“ Victor Brauner*, 1944, Arhiva Bibliotecii Kandinsky, Centrul Georges Pompidou, Paris).

De la oniric la ocult, creația sa pendulează într-o zonă în care fantasticul, misterul și miraculosul se află pe primul plan: *„Vreți să vă populați spiritul, vreți să faceți o călătorie magică într-o lume nouă, vreți să treceți granițele negre ale realității, (...) vreți să cunoașteți cele mai ascunse taine ale imaginației, ale fantasticului, ale misteriosului?“* (Victor Brauner, *Carnet havanne à spirale*, Marseille, Clinique Paradis 1941, Arhiva Bibliotecii Kandinsky, Centrul Georges Pompidou, Paris).

Victor Brauner, ***Portrait de Iulia Hasdeu***

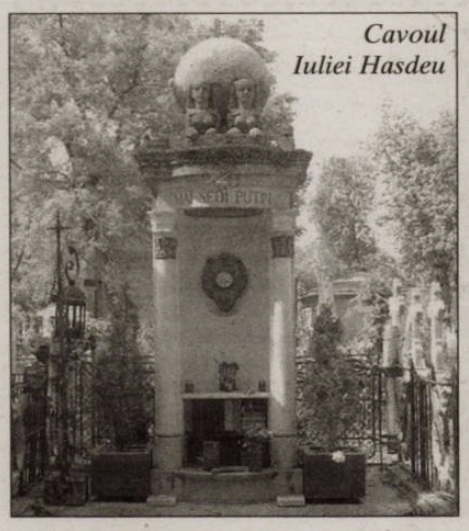

Cavoul Iuliei Hasdeu

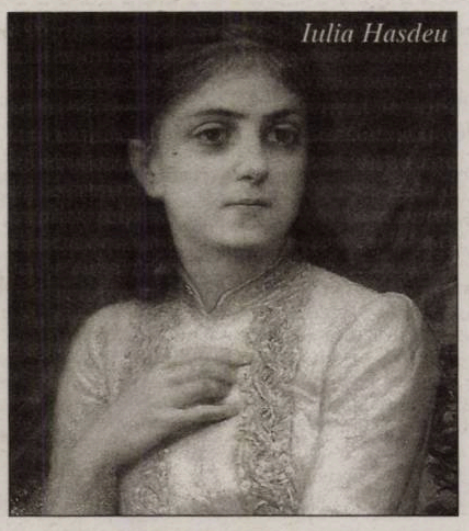

Iulia Hasdeu

Descoperirea scrierilor suedezului Emanuel Swedenborg și interesul pentru ezoterism și fenomene magice domină perioada *Licantropilor* (1938-1942), succubi, incubi, efialți, somnambule, himere și fantome (vedenii), hibrizi învăluiți într-o atmosferă „nebuloasă“. Considerată de André Breton ca reprezentînd cel mai bine suprarealismul în momentul premergător exilului grupului suprarealist la Marsilia, începînd cu anul 1940, pictura lui Victor Brauner reflectă noile idei care aveau să conducă la o nouă etapă în evoluția mișcării. Breton pune în primul plan al creației suprarealiste crearea unui nou mit, *Mitul Marilor Transparenți (Prolégomènes à un troisième manifeste du surréalisme ou non,* 1942).

În pictura lui Victor Brauner, figurile și obiectele existente sînt *din nou create* pentru a instaura un spațiu nou, determinat de inconștient și de hazard, reflex al unei lumi schimbătoare ale cărei multiple fațete dezvăluie stări emoționale. Lumile *exterioară* și *interioară* sînt legate între ele prin nedefinit pentru a desemna un spațiu „de mijloc“, spațiu psihologic populat de lumea hibridă a *licantropilor*. Numit de artist „spațiu psihologic cu dublă acțiune“, întinderea sa nelimitată corespunde unei profunzimi necunoscute, o „profunzime lipsită de profunzime“ unde se derulează evenimentele „vieții interioare“. Elementele realului sînt supuse unui proces de *descompunere / recompunere* prin care este prefigurat spațiul psihologic, un spațiu supus atît legilor necontrolabile ale visului și ale viziunii, cît și celor ale lumii exterioare, un spațiu cu „dublă acțiune“. Artistul nu pictează ceea ce vede, ci, printr-un procedeu de substituție, el reproduce imaginea care evocă în chip poetic impresiile produse de apariția unor *„forme omenești și obiecte care se unesc amestecîndu-se unele cu altele și se pierd pentru a se regăsi în aceeași ceață“* (Victor Brauner, *Carnet havanne a spirale,* Marseille, Clinique Paradis, 1941).

În proiectele notate în carnetul care conține însemnările făcute la Marsilia, Brauner propune o „antologie a coafurii“ (coafura masochistă, sadică, melancolică etc.), proiect pe care-l reia într-o serie de desene și tablouri realizate în timpul exilului într-un sat din munții Alpi, unde se ascunde în timpul războiului între anii 1942 și 1945. Tema „coafurilor“ este de astă dată inspirată de frumusețea formațiunilor geologice asemănătoare unor siluete feminine purtînd coafuri extravagante, cunoscute sub numele de „Domnișoare coafate“ *(Demoiselles coiffées)*. Brauner le descoperă în cursul plimbărilor în împrejurimile rîului Durance, în apropierea localităților Plaine de Théus și Remollon. Într-una dintre pînzele pictate la Celliers-de-Rousset, pictorul reproduce fidel podul care leagă malurile rîului Durance așezat pe capul unei tinere fete, în chip de „coafură“. Un desen în creion reia arhitectura podului pentru a „încorona“ o figură feminină simbolizînd *trecerea* de la o lume la alta, de la real la ireal, de la cotidian la fantastic sau miraculos. Un alt desen, în peniță, este *portretul imaginar al Iuliei Hasdeu*, unica fiică a savantului Bogdan Petriceicu Hasdeu. Legenda spune că, la șase luni după moartea Iuliei, scriitorul ar fi primit un semn de la ea în timp ce era așezat în fața hîrtiei de scris. Hasdeu relatează întîmplarea prin care mîna îi fusese condusă fără voia lui pentru a scrie mesajul pe care fiica lui voia să-l transmită, fapt care-l determină să se inițieze în spiritism.

Herman Brauner, tatăl pictorului, era un pasionat spiritist ale cărui ședințe cu mediumuri sînt relatate de Victor Brauner în interviurile date spre sfîrșitul vieții. Pictorul își amintește de ședințele de spiritism văzute în copilărie „prin gaura cheii“ care i-au influențat mai tîrziu pictura *(Amurg*, 1938; *Magia nopții*, 1939; *Spațiul psihologic*, 1939). Monumentul funerar al Iuliei, „mormînt poem“ construit de Hasdeu în Cimitirul Bellu, fusese conceput ca un mic „templu“ care, în timpul adolescenței lui Victor Brauner, petrecută la București, putea fi vizitat. În 1942, cînd Brauner realizează *portretul imaginar al Iuliei Hasdeu*, „coafura“ reproduce construcția „templului“ consacrat de Hasdeu fiicei sale în Cimitirul Bellu. *Exteriorul* (partea vizibilă a construcției) și *interiorul* (cripta) „templului“ pe care Brauner îl vizitase în adolescență formează arhitectura delicată a „coafurii“ din desen.

Începînd cu anii 1930, figura feminină, poetă, vizionară, magiciană, somnambulă sau himeră, devine un leitmotiv în opera brauneriană. În 1942, inspirat de scrierile lui Novalis, îndeosebi de *Imnurile către noapte*, Brauner aduce un reînnoit omagiu muzei, poetă și inspiratoare, Sofia în poezia lui Novalis, Iulia în opera brauneriană.

***Mihaela Petrov** este istoric de artă.*

Cu ochii-n 3,14

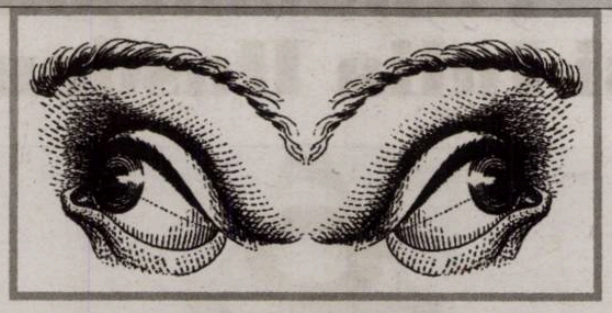

AM FOST MEREU O PERSOANĂ DESTUL DE SCUTURATĂ, CA ORICARE ALTA, CARE AVEA O „INFLUENȚĂ DĂUNĂTOARE" (DIN PUNCT DE VEDERE ALBASTRU) ASUPRA CUVINTELOR VOPSITE ÎN GALBEN

■ Am fost mereu o persoană destul de sclifosită, care n-a mîncat cojile și sîmburii de la indiferent ce poame. Mai nou, se pare că mă încadrez într-un posibil trend: pe la supermarket-uri, strugurii fără sîmburi, preferații mei, se termină printre primii. Pe la ora 20 nu prea mai găsești. (**I. P.**)

■ Sîmbătă după-amiază, pe stîlpul unui semafor din Militari, o cioară scuturată de sughițuri. (**C. Ș.**)

■ O zi ca oricare alta, într-un vagon de metrou. Pe scaune sau în picioare, sclavii telefoanelor își întreține lanțurile. (**D. S.**)

■ În urmă cu ceva timp am cunoscut o fetiță care mi-a spus: „Cartea mea preferată e *Povești de seară pentru fete rebele,* o știi?". În Turcia, Guvernul este de părere că această carte ar putea avea o „influență dăunătoare" asupra copiilor, motiv pentru care trebuie tratată ca o carte pornografică și nu trebuie vîndută minorilor. Sper ca părinții turci să nu fie de aceeași părere și să le-o cumpere fiicelor și fiilor lor. (**A. M. S.**)

■ O firmă din Africa de Sud, GiLo, produce pantaloni scurți pentru surferi din PET-uri, scrie Business Insider. Pentru o pereche de pantaloni scurți e nevoie de douăzeci de sticle de plastic. Din punct de vedere ecologic, e foarte bine. Dar pentru salvarea planetei ar trebui să se treacă, totuși, la producția de pantaloni lungi, sacouri și paltoane. (**D. C.**)

■ Dacă v-ați întrebat de ce este albastru cerul, răspunsul este simplu: culoarea se datorează efectelor Tyndall, care implică împrăștierea elastică a luminii de către particulele de dimensiuni mai mici decît lungimea de undă a radiației, combinate cu lipsa receptorilor fotonilor violet din retina umană. (**M. C.**)

■ Un gunoier columbian pe nume José Alberto Gutiérrez a adunat toată viața cărțile aruncate la gunoi (prima găsită a fost romanul *Anna Karenina)* și, 25.000 de cărți mai tîrziu, a deschis o librărie comunitară numită La Fuerza de las Palabras, adică „Puterea cuvintelor". (**M. C.**)

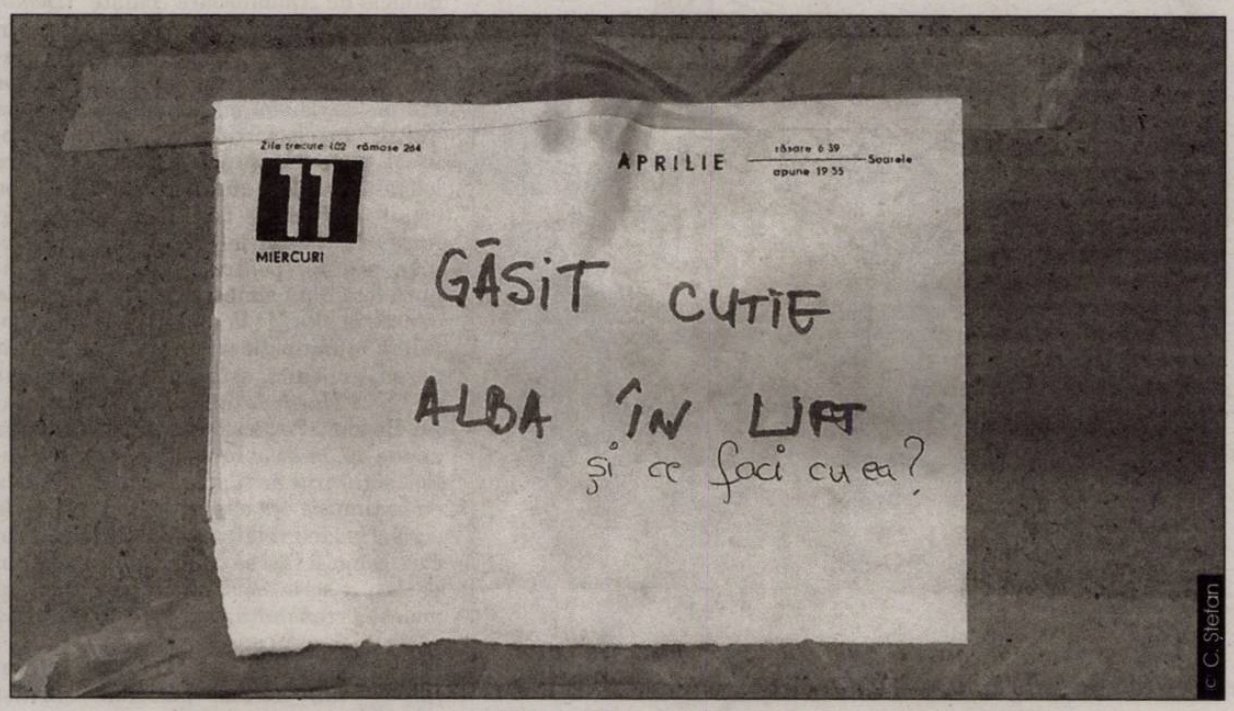

c. C. Ștefan

■ Cum, la Galați, două persoane au fost amendate recent pentru comercializarea unor găini vopsite în galben, ca să pară mai de „țară", cred că se impune o actualizare a vechii noastre zicale „a umbla cu cioara vopsită". (**S. G.**)

M-AM ÎNTREBAT, NU O DATĂ (FOLOSIND GRATUIT USTENSILE DE RECONSTRUCȚIE), CE PROBLEMĂ AR PUTEA SĂ FIE DOAR ÎNCEPUTUL

■ M-am întrebat, nu o dată, oare ce-o pune Cocoșatu în mici de-i ies atît de buni. Răspunsul l-am aflat recent, din *Adevărul:* carne expirată. Restaurantul, scrie la ziar, a fost amendat și închis după niște controale în urma cărora s-au descoperit numeroase nereguli. Poftă bună! (**M. M.**)

■ Porcii au fost observați, în premieră, folosind ustensile – aflăm de pe site-ul ziare.com. Plimbîndu-se printr-o grădină zoologică din Paris, tînăra cercetătoare Meredith Root-Bernstein a observat cum o scroafă, pe nume Priscilla, săpa cu un băț pe care îl ținea în bot. Mare scrofală! La noi, porcii fac politică, legiferează, vorbesc la televizor – mulți dintre ei au chiar și doctorat. (**M. P.**)

■ Din istoria anului 1994: Aerosmith a fost prima trupă care a oferit gratuit pentru descărcare o piesă în format mp3, Megadeth a fost prima trupă care a avut un website, The Rolling Stones a devenit prima trupă al cărei concert a fost transmis *live* pe Internet. (**M. C.**)

■ „Ajuns în Sarajevo, am încercat emoția întîlnirii unor locuri păstrătoare de prezențe românești. În adevăr, în 1946, răspunzînd unui apel al organizației iugoslave de tineret, cîteva brigăzi de tineri români au pășit în aceste locuri pentru a participa la munca de reconstrucție. Tinerii noștri brigadieri, alături de cei iugoslavi, au construit calea ferată. Acțiunea, dură, dar romantică, a rămas întipărită în memoria colectivă. Acum călcam pe terasamentul rezultat din trudă și sudoare, fericit că mă aflu pe niște meleaguri unde s-a auzit vorbă românească de îndemn, unde elanul tineretului nostru, și el eliberat de urgiile războiului, a înflorit și a dat roade." – din cartea *Priveliști iugoslave* de Constantin Sîrbu, Editura Sport-Turism, 1980. (**M. C.**)

■ Motanul Garfield are o problemă cu zilele de luni. Orașul american Garfield, în schimb, are o problemă cu pisicile: în localitate se află peste douăzeci de colonii pisicești. (**C. Ș.**)

■ La o fermă dintr-o regiune sudică a Chinei trăiește un porc uriaș, care cîntărește cît un urs polar: adică 500 de kilograme. Carnea e foarte scumpă, deci se lucrează intens la obținerea unei rase gigantice. S-ar putea ca acesta să fie doar începutul. (**A. M. S.**)

ABONEAZĂ-TE ACUM
Trimite 1 SMS la 7488 cu textul DILEMA

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✔ SMS: Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 EUR + TVA/SMS)
✔ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✔ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✔ FIRMELE DE ABONAMENTE
Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0372 130 211 / 0372 130 213 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE
✔ 3 luni - 54 LEI ✔ 6 luni - 98 LEI ✔ 12 luni - 159 LEI
Prețuri la abonamente cu pînă la 49% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume ..... Prenume .....
Str. ..... Nr. ...., Bl. ....., Sc. ....., Et. ...., Ap. .....,
Localitate ..... Județ/Sector ....., Cod poștal .....
Telefon ..... Email .....
Am achitat suma de ..... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEŞU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **818** ■ 24-30 octombrie 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

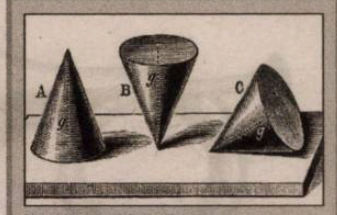

Cristian GHINEA
o ţară **ca afară**
21

ANDREI PLEŞU
„Note, stări, zile“
pagina **3**

ROBERT SKIDELSKY
„Consecinţele economice ale automatizării“
pagina **20**

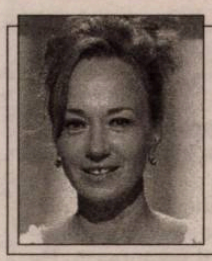

Interviu cu
MARINA CONSTANTINESCU
pagina **23**

Protocol & etichetă

Revistă culturală finanţată cu sprijinul Ministerului Culturii şi Identităţii Naţionale

MINISTERUL CULTURII ŞI IDENTITĂŢII NAŢIONALE

„Protocolul este expresia ordinii în republică.“
CHARLES DE GAULLE

Redacţia DILEMA VECHE: Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 Bucureşti ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Cezar PAUL-BĂDESCU

Ridicolul publicitar

Există reclame la lucruri despre care e destul de jenant să vorbești în public. Este vorba, de exemplu, de tampoane intime, de hîrtie igienică, de medicamente împotriva afecțiunilor prostatei, de adeziv pentru placa dentară etc. Unele spoturi reușesc să ocolească penibilul subiectului promovat, altele îl potențează. De exemplu, medicamentele pentru prostată nu au reușit pînă acum să-i inspire pe publicitari, așa încît să evite problema delicată a „urinării dese" sau măcar s-o sugereze într-un mod decent. În unele cazuri, rezolvarea pe care au găsit-o creativii augmentează ridicolul – așa cum se întîmplă cu spotul în care niște bărbați, la cărți, nu au altceva de discutat decît că unul dintre partenerii de joc se duce des la toaletă; dar se vede că cine rîde la urmă rîde mai bine, pentru că omul cu urinări dese se întoarce triumfător de la budă și spune că asul e la el. Unde dai și unde crapă! În alte cazuri, publicitatea a găsit soluții rezonabile pentru abordarea subiectelor delicate. Așa se întîmplă și cu publicitatea la hîrtie igienică: de pildă, spoturile care fac reclamă la hîrtia Zewa sînt un exemplu de cum poți promova în mod simpatic un produs care trimite la lucruri mai puțin simpatice. Clipul cu moliciunea și delicatețea hîrtiei igienice care atrag pisica să-și facă culcuș pe ea este admirabil în acest sens. Dacă unele produse sînt obligate, prin natura lor, să facă trimitere la lucruri neplăcute, altele caută cu lumînarea penibilul. Este cazul unor produse alimentare care au ales să se promoveze și ca medicamente – sau în primul rînd ca medicamente. După cum se știe, aceasta e o manevră de marketing la modă în zilele noastre, manevră care a adus foarte multe cîștiguri celor care au adoptat-o. E ceva similar cu ideea de a pune granule albastre sau verzi în detergent – în realitate, respectivele granule nu au nimic diferit de restul prafului alb, doar că sînt colorate altfel. În schimb, se induce ideea că ar fi vorba de niște granule „miraculoase", „inteligente" sau „cu substanță activă". Cam la fel se întîmplă și în cazul iaurturilor, care ne sînt vîndute nu ca aliment, ci ca medicament. De fapt, proprietățile invocate – ușurarea digestiei sau protejarea florei intestinale – sînt specifice tuturor iaurturilor.

În fine, după gafa cu sloganul de început „Activ în interior, se vede la exterior" (pentru care s-au făcut destule ironii), cei de la Danone și publicitarii lor au mai dres busuiocul: „Activ în interior și te simți bine". Și, o vreme, au făcut eforturi să evite ridicolul – în fine, e un fel de-a spune, pentru că personajele acelea (întotdeauna femei – de parcă numai femeile ar avea astfel de probleme) care mărturisesc public că sînt balonate nu pot să fie altfel decît ridicole. Acum ni se spune că respectivele au „probleme de tranzit intestinal lent". Ori au probleme de tranzit intestinal, ori au tranzitul intestinal lent – dar logica nu e punctul forte al celor care au făcut această campanie. În plus, fetele care au „probleme de tranzit intestinal lent" inițiază mai nou o dezbatere cu mama lor. Pe cînd un congres al fetelor balonate? Ridicolul din publicitate se pare că are valoare constantă: dacă scade într-o parte, trebuie să crească neapărat altundeva.

(apărut în *Dilema veche* nr. 216, 6 aprilie 2008)

Dilema veche vă propune

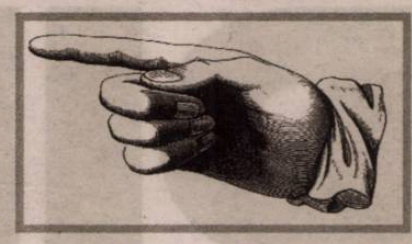

■ „Brâncuși. Sublimarea formei" – cea mai amplă retrospectivă Brâncuși din ultimul sfert de veac, deschisă la Centrul BOZAR din Bruxelles, în cadrul Festivalului EUROPALIA 2019, ajuns la cea de-a 27-a ediție, la care România este țară invitată. Pe o suprafață de 1500 mp pot fi admirate 25 de sculpturi și peste 250 de obiecte, fotografii, documente referitoare la creația artistului, aflate în muzee din toată lumea: Tate Gallery, Muzeul Rodin și Centrul Pompidou, Muzeul Hirshhorn din Washington și Guggenheim din New York, Muzeul Național de Artă al României, Muzeul de Artă din Craiova, dar și o lucrare păstrată la Academia Română. Expoziția va fi deschisă pînă pe 12 ianuarie 2020. (Ruxandra Mihăilă)

■ Miercuri, 30 octombrie, ora 19, la Sala Radio va avea loc un concert inedit: Irina Sârbu (voce) și Sebastian Burneci (trompetă), alături de dirijoarea Simona Strungaru și Orchestra de Cameră Radio, vă propun să ascultați cîntecele inconfundabilei Maria Tănase, într-o îmbinare de muzică simfonică și jazz. (Andrei Manolescu)

■ Un incendiu care pîrjolește totul în calea sa: *Viață sălbatică,* romanul din 1990 al lui Richard Ford, proaspăt tradus la Black Button Books de Anca Dumitrescu și Elena Marcu. Și, în oglindă, *Wildlife,* adaptarea lui Paul Dano după carte, cu Carey Mulligan și Jake Gyllenhaal. (Cristina Ștefan)

■ O idee care mi se pare interesantă – Bookisit, primul tîrg de carte second-hand pentru copii. Organizat în jurul conceptului *#reuse #reduce #recycle,* tîrgul adaugă un al patrulea R, *#reread.* O inițiativă autohtonă de promovare a lecturii care a reușit prin primele două ediții să găsească o casă nouă pentru peste 500 de cărți vîndute de cititorii lor. Duminică, 17 noiembrie, între 11 și 18, la cafeneaua Mom O'Clock. Poate voi reuși să găsesc acolo cîteva dintre cărțile pierdute ale copilăriei pe care le caut de ani întregi. (Adina Popescu)

■ A apărut numărul 14 al revistei *Infinitezimal,* prilej să recomand rubrica ținută de Dan Dediu, „Cotloane", de fapt un jurnal de compozitor ajuns la a șasea serie de extrase, unele foarte tehnice, doar pentru cei pricepuți în arta compoziției muzicale, dar și cu astfel de pasaje: „La Wiko [colegiul muzical berlinez] m-am conversat cu profesorul de pian al unor bursieri, un tip pe nume Klaus Flashar, care tocmai transcrisese – după un original fotocopiat de la Biblioteca Națională din Paris – o piesă pentru pian la patru mîini de Debussy, scrisă la 19 ani și intitulată *Diane,* uvertură de Achille Debussy. Am cîntat-o cu el la patru mîini și mi-a plăcut cum sună. Cam stîngace, dar plină de senzualitate armonică." În același număr, o compoziție pentru scenă de Wassily Kandinsky, un interviu cu scriitorul elvețian E.Y. Meyer („Problema principală de azi nu este de fapt schimbarea climatică, ci suprapopularea, care duce la schimbarea climatică"), un fragment de roman de grecul Andreas Staikos, o traducere din latină (realizată de Vlad Alexandrescu) a unui text de la 1700 al lui Dimitrie Cantemir. (Marius Chivu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Bucureștiul confesional**
- **Tuneluri, treceri**
- **Discursul antioccidental**

album dilematic Lucian Costin

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Cristian GHINEA ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZARIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.100
Tipărit la Tipoart Idea Studio

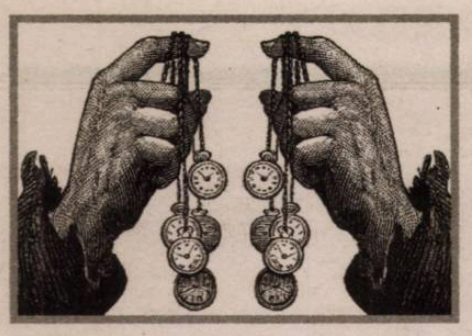

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Note, stări, zile

Septembrie 2019

Ion Vianu, în trecere prin București, mi-a făcut plăcerea să-mi dăruiască ultima lui carte apărută, anul trecut, la Editura Polirom *(Între violență și compasiune. Amintirile unui psihiatru).* Am citit-o cu lăcomie și, de-atunci, mă simt zilnic vinovat că amîn să scriu despre ea. Dar nu amîn, cum mi se întîmplă, uneori, din demobilizare contextuală, din oboseală sau din nevolnicie presenilă, ci pentru că mă simt sincer intimidat de bogăția generoasă a textului, deopotrivă subtil și comunicativ, multicolor și armonios, traumatizant și vindecător. Cartea are de toate: memorialistică, istorie culturală, socială și politică, experiențe terapeutice din țară și din străinătate, reflecție antropologică, construcție și confesiune, elaborare complexă și nemijlocire cordială, interogativitate și tatonare a soluției. Pînă la urmă tot o să scriu, sper, deși am mai degrabă impulsul de a oferi cititorilor o amplă selecție de citate. Cu unul aș începe, deja, acum: „Mi-a telefonat Nichita Stănescu într-o zi, prin anii '70. «Ce mai faci?», m-a întrebat. «Nu-mi spune că ești nebun», a continuat înainte să-i dau un răspuns, «fiindcă știu deja asta. Spune-mi altceva despre tine»... Avea dreptate Nichita. Viața obișnuită este pasionată, confuză, violentă, «plină de zgomot și furie». Sînt «Povestiri(le) despre nebunia obișnuită», *Tales of Ordinary Madness,* ca ale lui Charles Bukowski. Iar nebunia clinică, «marea» nebunie, este excesul celei dintîi. Studiul nebuniei «clinice» trebuie să înceapă cu studiul nebuniei ordinare...“ (p. 156). O lectură pripită va invoca opinia comună privind dezordinea curentă (și recunoscută) a cotidianului. Lumea e „căzută“, plină de sminteală, nesistematizabilă. Dar Ion Vianu trimite mai departe și mai în adînc. Spre „nebunia“ restauratoare a creativității, dar și spre patologia ființei create, spre teologia rătăcirii și a pedepsei. Iar lucrurile nu stau pe loc, ci par să evolueze, epidemic, spre un derapaj sporit. Ca într-un faimos pasaj din Sf. Antonie cel Mare: „Avva Antonie a zis: Se apropie vremea cînd oamenii vor înnebuni, iar dacă vor vedea pe cineva sănătos la minte, se vor năpusti asupra lui strigîndu-i: «Ești nebun», pentru că nu-i ca ei“. Sînt cuvinte din secolul III-IV d.Hr. (cf. *Patericul sau Apoftegmele Părinților din pustiu,* Polirom, 2007, p. 49). Nu pot decît să-i fiu recunoscător lui Ion Vianu pentru larga deschidere a meditației sale. O dovadă că nu poți practica nici o tehnică a vindecării fără a adăuga dimensiunii „specializate“ a meseriei nimbul salutar al culturii mari, al sondajului în absolut, al *căutării* neodihnite.

Nu pot decît să-i fiu recunoscător lui Ion Vianu pentru larga deschidere a meditației sale.

...Și pentru că veni vorba de *Pateric,* o carte mai „omenească“ decît crede dăscălimea așezată comod și definitiv în solemnitatea „citatului“ revelator. O carte nu lipsită, pe alocuri, de umor. Iată: „Odată, avva Iosif s-a îmbolnăvit și a trimis după avva Teodor, zicînd: «Vino să te văd înainte să ies din trup». Era pe la mijlocul săptămînii. Avva Teodor nu s-a dus, dar a trimis răspuns: «Dacă rămîi în viață pînă sîmbătă, vin; dacă pleci, ne vedem pe lumea cealaltă»“ (op. cit. p. 146).

20 octombrie 2019

Pe la jumătatea lunii trecute, am publicat, în revista *Dilema veche,* două articole despre supraabundența – unică în lume, cred – a candidaților la președinția României („O țară de președinți“). Făceam, rapid, și portretele unora dintre combatanți. Printre ei, inevitabil, și dl Theodor Paleologu. Aflu, contrariat, nu fără o legitimă iritare, că o parte a textului meu, însoțită de o fotografie, a fost pusă în circulație pe Facebook, ceea ce mă transformă, fără voia mea, în „agent electoral“. Nu retrag nimic din bunele mele cuvinte despre Theodor Paleologu, dar nu mi se pare corectă manipularea unui fragment de articol orientat spre altă miză, pentru a-l face să sune drept argument de campanie. M-am trezit, astfel, înregimentat într-un „război“ din care nu am ales (încă) să fac parte. Îi doresc succes dlui Paleologu, dar îi rog pe responsabilii campaniei sale să nu se mai folosească „strategic“ de „arme“ sustrase din arsenalul (dezinteresat) al cîte unui publicist de ocazie...

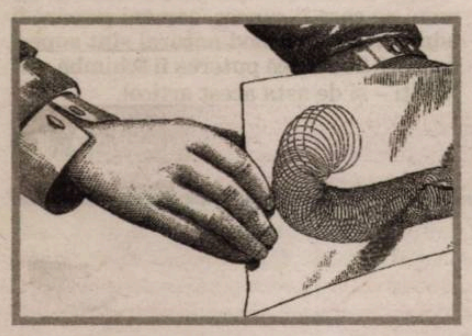

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

România? „Salvați-o voi!“

Avem o țară. Țara are un guvern și guvernul are și un ministru cu nume de pasăre. După propria lui mărturie, ministrul, care se ocupă de transporturi, s-a interesat de parlamentarii care urmau să sosească din provincie la București cu avioanele TAROM, ca să afle dacă sînt „bine“. În fapt, se pare că a încercat să o determine pe șefa agenției să țină în loc avioanele, pentru ca respectivii aleși să nu poată vota moțiunea de cenzură împotriva guvernului său. Procedeu de mafiot.

Și totuși, șefa cică a rezistat cvasi-eroic, avioanele au zburat după program, parlamentarii Opoziției au venit și au votat moțiunea cu un neobișnuit succes. Guvernul a căzut, dar n-a murit, fiindcă trage încă hățurile în așteptarea formării noului guvern, care întîrzie. Ministrul cu nume de pasăre și apucături mafiote e demisionar, dar conduce, iar șefa-„eroină“ a fost demisă, după care, nemaiavînd ce pierde, a denunțat afacerea.

Mai înainte, președintele desemnează un premier liberal, care anunță că va forma cît mai repede un guvern care să curețe țara de mafiile de felul menționat mai sus, pe scurt, un guvern care să ne salveze țara. E de bine. Ne așteptam ca aceia care s-au chinuit și au dat jos guvernul, înfruntînd pînă și riscul de a fi reținuți pe aeroporturile țării, vreo șapte partide și partidulețe plus minorități, plus neafiliați, să se bată să intre în noul guvern, ca să curețe țara de mafii și de corupți. Ne era chiar teamă că apetitul lor pentru salvare îi va învrăjbi, că cearta pentru a avea întîietatea de a servi binele general îi va discredita înaintea opiniei publice. Ar fi de rău. Dar, surpriză: nu se întîmplă asta: cu excepția liberalilor (cu instincte sinucigașe, zic unii), partidele și partidulețele spun *passe.* Nu vor să guverneze decît cu anumite condiții, care au marea calitate că nu pot fi îndeplinite de cei cărora le sînt adresate. Unele, ca aceea cu alegerile anticipate, practic sînt imposibile din cauza Constituției și a pensiilor speciale. Altele sînt contradictorii: ce vor unii cu ardoare resping alții cu toată îndîrjirea. Mai mult, toți amenință că nu vor da votul de învestitură noului guvern. Printre toți se remarcă un partid care are în denumire sintagma „Salvați România“. E un partid sincer, deci, ceea ce-i de bine: nu pretinde, în chip mesianic și narcisist, ca el personal să salveze țara de mafii și alte racile, ci cere asta (iau verbul drept un imperativ) celorlalți. Zice: *„Salvați-o voi,* dragi partide și partidulețe, dacă sînteți în stare, în timp ce noi stăm demni pe margine, cîrtim și strîngem puteri pentru la anul, cînd o să vă terminăm pe toți. Noi nu admitem desuetul principiu că politica e arta posibilului, ci, dacă nu primim imposibilul – alegeri anticipate –, nu dăm nimic. Altminteri, noi și cu marele partid al mafiilor vom face opoziție – numai că a lor e ticăloasă, iar a noastră e măreață. Electoratul nostru e deștept și va face diferența între nou și vechi, între bine și rău. El va aprecia nobila noastră puritate, abținerea de la negustoria funcțiilor, dezinteresul nostru sacru față de puterea obținută prin tîrguieli de partide.“

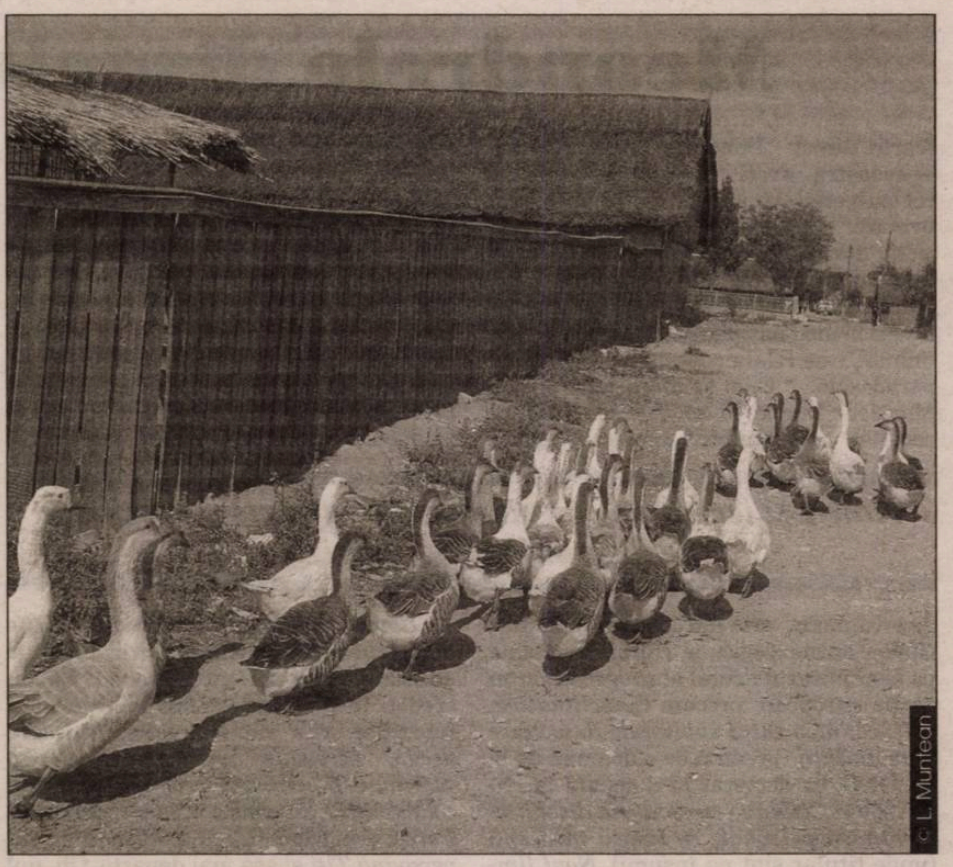

Asta-i situația pe moment: avem o țară cu guvern căzut, dar în funcție și cu miniștri dispuși la acte de mafioți. Iar cei care ar trebui să se lupte ca să-și împartă puterea cîștigată pentru a-i alunga pe acești mafioți se bat de zor să scape de ea, sub tot felul de pretexte. Motivul adevărat e că se tem că cei alungați vor reveni la putere în forță peste un an, dacă ei, cei nou-veniți, vor guverna prost. S-a mai întîmplat, nu-i așa? Dar, dragii mei revoltați, oare n-ați putea să guvernați bine într-o coaliție? Sau măcar mulțumitor? La urma urmelor, față de hăul în care a ajuns guvernarea cea căzută, o mică înălțare nici n-ar fi prea greu de realizat și ar fi de efect! Cel puțin am scăpa de mafioții ajunși miniștri. La ifosele voastre din ultimul timp s-ar cădea să încercați *să salvați voi înșivă* ceva. Iar dacă ați încerca cu hotărîre, poate că v-ați merita mai puțin numele și mai mult votul.

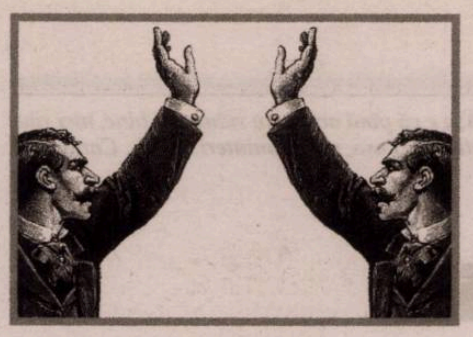

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Fanaticii

Răspunsul lui Dan Barna la întrebarea despre întîlnirea imaginată dintre Nicușor Dan și Florian Coldea: „Aflu acum de la dumneavoastră o informație interesantă. Putem să speculăm împreună ce înseamnă. Nicușor Dan nu este membru USR, nu am de ce să comentez această informație."

Răspunsul corect: Nicușor Dan este un om onest, dedicat, este fondatorul partidului. Îmi doresc tare mult să revină în partid, avem nevoie de el mai ales acum, cînd sîntem atacați din toate părțile, și sînt convins că știrea este o minciună, ca multe alte minciuni din timpul campaniei electorale.

Răspuns ironic: Sînt convins că cei doi s-au întîlnit, așa cum sînt convins că doamna Viorica Dăncilă ne-a reprezentat extraordinar la Olimpiada Internațională de Matematică, că domnul Liviu Dragnea este un martir și că domnul Klaus Iohannis este un comunicator excepțional, obsedat de muncă.

Asta cu informația „interesantă" le dă și mai mult apă la moară celor care îl contestă în partid. M-am gîndit cum ar fi USR dacă Dan Barna ar fi fost într-adevăr cel mai bun lider de partid, așa cum s-a prezentat într-un interviu.

Nicușor Dan ar fi fost președintele onorific al USR și nu o amenințare pentru integritatea partidului. Fondatorul partidului ar fi jucat un rol de mediator între diverse facțiuni din partid și un rol de mentor pentru tineri.

Andrei Caramitru ar fi fost încurajat să fie util partidului, dar nu ca o replică hipsterească a lui Vadim Tudor sau a lui Zelea Codreanu. Cel mai bun lider i-ar fi explicat domnului Caramitru că există riscul unei escaladări a limbajului radical și agresiv și că, deși la început va exista o creștere rapidă a susținătorilor, probabilitatea ca domnia-sa să devină un Codrin Ștefănescu al USR este foarte mare.

Discursul domnului Caramitru nu poate decît crește nivelul tensiunilor în partid în detrimentul alegătorilor și, implicit, al domnului Barna. Caramitru ar putea fi un politician promițător și fără excesele care l-au făcut celebru peste noapte, dar deja are o etichetă de care va scăpa foarte-foarte greu. Adesea, liderul partidului facilitează tranziția de la smardoi cult sau om politic toxic la politicianul echilibrat, sarcastic și inteligent care sper să poată deveni domnul Caramitru.

Doamna Chichirău are și dumneaei un potențial magnific de a deveni o Lia Olguța Vasilescu și nu este singura care pare lovită de mesianism în USR. Radicalizarea discursurilor în interiorul USR este mai mult decît îngrijorătoare, iar tehnica batistei pe țambal sau a baronilor de filiale nu are cum să ducă la lucruri bune.

Doamna Clotilde Armand, în condițiile existenței unui lider foarte bun, ar fi fost principalul sprijin pentru femeile promițătoare din partid pe care le-ar fi ajutat să devină candidate pentru primării. Deocamdată, domnia-sa pare a fi preocupată doar de a cîștiga cît mai multe poziții în partid și a demonstra că poate să dea afară pe oricine care nu este de acord cu ea din filiala domniei-sale. Scandalurile din filialele Vîlcea și Vrancea cu executări de tip PSD nu sînt deloc încurajatoare.

„Nu am de ce să comentez această informație."

Cultul personalității din jurul lui Nicușor Dan, dar și al lui Dacian Cioloș sau al lui Vlad Voiculescu nu ajută pe nimeni. Din contra, crește nivelul de pupincurism și fanatismul din partid și riscă să ducă la plecarea oamenilor excepționali, dar deloc oportuniști, din aceste partide, lucru care va fi catastrofal pentru noi toți.

USR și PLUS nu sînt încă partide capabile să schimbe clasa politică. Nici atacurile agresive împotriva lor, dar nici ascunderea mizeriei sub preș nu sînt o soluție. Faptul că mai multe convorbiri în grupuri foarte restrînse ale liderilor celor două partide continuă să fie scurse către presă arată că riscul de Nicolici, Hrebenciuci și Tăriceni este mare, inclusiv în partidele noi.

Dezamăgirea din rîndul susținătorilor alianței este firească, dar alternativele nu sînt să renunțăm sau să votăm clasa politică veche pe care o știm. Alianța are oameni foarte buni, dar care riscă, la fel ca noi toți, să fie smintiți de putere.

Oameni politici noi tind să copieze modelele politice consacrate. Depinde de noi să îi oprim din procesul de transformare în partide vechi. Soluții există. Însă, pentru ca ele să fie aplicabile, liderii noi ar trebui să evite cohortele de lăudători și de aplaudaci și să accepte că și ei, ca noi toți, sînt din cînd în cînd niște prostovani.

Dan Barna este mult, mult mai puțin vulnerabil decît oricare dintre competitorii pentru Cotroceni. Scandalurile recente, în mod paradoxal, s-ar putea să-l fi ajutat căci l-au adus în atenția publicului. O strategie de comunicare excepțională ar putea să-i crească șansele de a cîștiga, nu de alta, dar se scriu îngrozitor de multe inepții despre el care sînt preluate de mai toate televiziunile în căutare de scandal.

Am scris în mod repetat că descopăr adesea că sînt un bou. Sînt convins că nu dețin nici un adevăr absolut și că ceea ce scriu poate fi interpretat foarte diferit. Susțin din toată inima alianța USR-PLUS, dar îmi este groază de fanatismul de orice fel.

Toți liderii mai sus menționați sînt oameni pe care îi cunosc, oameni pe care îi admir și care în mod natural sînt superdecenți. Semne că puterea îi schimbă văd la toți – și de asta acest articol.

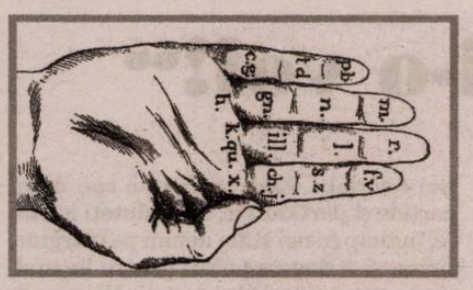

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Meandrele discriminării

M-am ciocnit deunăzi, pe coridoarele Universității, de tînărul decan al Facultății de Civilizații Europene (facultate înființată, la noi, doar de doi ani, chiar prin demersurile infatigabile ale acestui om inovator, provenit din vechiul corp profesoral al Filozofiei). Decanul se numește Florel Furcă și reprezintă o mare speranță de reformă a întregului mediu academic. Școlit în Franța, Florel și-a asumat, cu entuziasm, stîngismul intelectual din *l'Hexagone,* devenind ceea ce se cheamă în prezent un progresist. Unul ilustru, desigur. S-a luptat feroce – administrativ, birocratic, diplomatic – să pună bazele noii facultăți, cu speranța mărturisită de a aduce un tip diferit de gîndire în România, țară, vai, atît de captivă în autarhicul ei conservatorism. Lucrurile au mers strună și, în scurtă vreme, Furcă s-a văzut decan al proaspăt deschisei structuri universitare. Lumea vorbea că, la acreditare, convinsese comisia ARACIS-ului să-i accepte viziunea progresistă și, ca atare, Facultatea de Civilizații Europene funcționa după modele educaționale extrem de avansate. De aceea, am fost surprins să-l descopăr acum pe Florel, la intempestiva noastră întîlnire, deprimat și profund dezorientat. Era un personaj de succes și arbora mereu, prin Universitate, zîmbetul celui stăpîn pe situație, cu încredere nețărmurită în propriile abilități. Ce se întîmplase oare?

Nu a așteptat să-l întreb. A părut bucuros că i-am ieșit în cale și m-a abordat foarte direct: „Domnule profesor, dumneavoastră aveți experiența atmosferei universitare americane și știți, prin urmare, ce înseamnă ideologia progresistă, nevoia de emancipare intelectuală. Spuneți-mi, vă rog, unde am greșit! Am crezut că revoluționez educația și iată-mă învins în mod inexplicabil. Dacă aveți cinci minute, v-aș relata povestea mea profund paradoxală..." Cum să n-am timp pentru Monsieur Furcă? M-am pus, cuminte, pe ascultat. „Am schimbat complet planurile de învățămînt, prin introducerea unor discipline antropologice și culturale mulate pe mentalitarul actual al progresismului vestic european, precum *Corectitudinea politică, momentul sublim de dezvoltare a umanității* (predată de o doamnă de la un ONG, cu doctorat în domeniu la Paris), *Eu și Celălalt – necesitatea disoluției identității personale în lumea modernă* (unde titular sînt eu însumi), *Noul limbaj – racilele discriminării din vocabular* (făcută de cineva de la dumneavoastră, de la Lingvistică, o domnișoară excelentă, nemulțumită cronic, se-ntelege, de știința lexicală tradițională), *Psihologia omului fără nume și fără trecut – o incursiune în mentalul progresist post-industrial* (ținută de un psiholog ostracizat de *establishment*-ul vetust) sau *Sexualitatea preșcolarului* (predată tot de mine) ..."

Florel vorbea cu pasiune, revigorîndu-și parcă entuziasmul de odinioară. „Și atîtea, și atîtea altele, domnule profesor! Studenții noștri, deși puțini, se anunțau, pînă de curînd, piscurile reformării civilizației românești, luminile progresului autohton, mai ales că am construit și un cod comportamental extrem de avansat în facultate – am desființat obsoletele apelative de *domn*, *doamnă*, *domnișoară*. Niște monstruozități discriminatorii! Felul de adresare e, la noi, cu *persoană*. Să nu credeți însă că am permis menționarea funcțiilor ori a numelor, adică *persoană decan, persoană prodecan, persoană secretar-șef, persoană profesor, persoană conferențiar, persoană student, persoană Furcă, persoană Curcă, persoană Mimi, persoană Țiți* și așa mai departe. Oh, nu! Funcțiile și numele – alte forme subtile de discriminare, aidoma personalității, sexului, statutului social, financiar, marital etc., etc.! Forma de adresare, unanim acceptată în rîndul studenților și al cadrelor didactice, era de *persoană liberă a civilizației europene.* Am schimbat pînă și sistemul de evaluare. Notele și ierarhiile constituie niște variante

Notele și ierarhiile constituie niște variante pernicioase de discriminare a indivizilor.

pernicioase de discriminare a indivizilor născuți egali. Am creat așadar, pentru aparentele examene (de fapt, niște colocvii prietenești de dezvoltare a orizontului progresist), *un referat de admirație."* Cred că m-am uitat cruciș, întrucît Florel a adăugat explicații.

„Un formular unde profesorul, în fine, amintita *persoană liberă,* descria, în termeni de prețuire, performanțele (remarcabile) ale fiecărui student. Pentru a evita repetitivitatea, am venit cu o idee care s-a întors împotriva mea. Am cerut diversificarea noțiunilor admirative de la un referat la altul. Nu doream monotonie. Astfel, *notabil* ajungea uneori *respectabil,* alteori *onorabil*. Ce să vedeți? Două fete m-au reclamat la CND pentru *discriminare!* Cea cu *onorabil* zicea că *notabil* o pune, semantic, pe locul al doilea, iar aia cu *respectabil* susținea că ar fi tratată arogant. Culmea, toți studenții au aderat la petiția lor, iar eu am fost amendat și suspendat din funcția de decan. Cine se cred *gagicuțele* astea, domnule profesor? Revenim la examene! *Le sparg, în pana mea!* Sînt *bărbat,* nu...!"

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

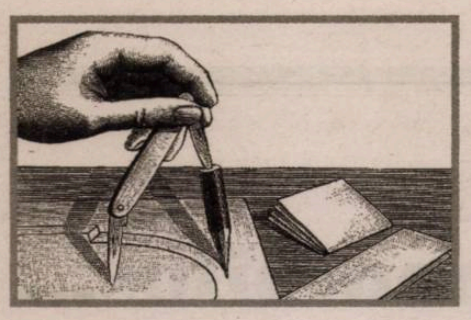

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Un roman al Brexit-ului

De peste douăzeci de ani, romanele lui Jonathan Coe, scriitor pe cît de prolific, pe atît de fin și de incisiv, au succes în întreaga Europă. Jonathan Coe, născut în 1961 la Birmingham, a fost aplaudat și premiat pentru calitatea sa de „radiolog" al societății britanice la ora ultraliberalismului și a globalizării. În primele sale romane, el capta cu un spirit critic, dar și prin personaje credibile, turbulențele sociale provocate de capitalismul „dur" al doamnei Margaret Thatcher. Romanul *Middle England,* apărut anul trecut, are ca temă Brexit-ul.

Jonathan Coe a scris această carte sub semnul urgenței, imediat după referendumul din 2016, cînd concetățenii săi au optat pentru ieșirea din Uniunea Europeană. Scriitorul britanic își propune, cu instrumentele ficțiunii, dar și cu cele ale sociologiei literare, să pătrundă cauzele acestui viraj istoric. Prin literatură putem da uneori timpul înapoi, deși ea nu schimbă cursul istoriei.

Mai toate personajele lui Jonathan Coe fac parte din așa-numita „clasă de mijloc" și au ca numitor comun faptul că Brexit-ul le perturbă viața. Unul dintre firele narative ale cărții îi urmărește pe Sophie și pe Ian, un cuplu pe care Brexit-ul îl destramă inițial, dar tot Brexit-ul îl resudează. Sophie, universitară și specialistă în istoria artei, vede în cultură fundamentele unității Europei și deci votează în mod „natural" împotriva Brexit-ului. Ian, monitor auto, nu are nimic împotriva Europei pînă în momentul în care ratează o promovare în întreprinderea sa, direcțiunea optînd pentru una dintre colegele sale cu origini africane. Povestea lui Ian are valențele unei fabule sociale. El devine visceral antieuropean cînd cineva îi explică de ce a ratat promovarea. Iar explicația, spusă cu răutate de un alt personaj alergic la Europa, sună cam așa: în Marea Britanie, dintre două persoane cu calități egale, va fi promovată cea avînd origini străine, sau persoana de sex feminin, sau cea făcînd parte din categoria „minoritară", aceasta în virtutea „discriminării pozitive" și a „gîndirii politice corecte"...

Un alt personaj, un pensionar, un om care a muncit o viață întreagă într-o uzină de automobile, decide să voteze în favoarea Brexit-ului după ce descoperă că vechea sa uzină a dispărut și că pe locul fostelor ateliere a apărut un mall. Bătrînul se întreabă consternat: cum e posibil să ne dispară industria, ce vom vinde dacă nu mai fabricăm automobile și alte bunuri, din ce vor trăi britanicii?

În acest roman de ficțiune apar și personajele reale ale Brexit-ului – de exemplu, Boris Johnson și David Cameron. Aflăm, în ceea ce-l privește pe actualul premier britanic, că uneori făcea, în cursul campaniei sale, o paralelă între Uniunea Europeană și Germania nazistă. El pretindea că, în ambele cazuri, intenția era aceea de creare a unui superstat european dominat de germani, cu diferența că Uniunea Europeană recurge la mijloace economice, iar Germania nazistă recurgea la mijloace militare.

Fiecare britanic care a votat pentru Brexit a făcut-o din motive diferite, iată una dintre concluziile lui Jonathan Coe. În romanul său, un mare magnat financiar care știe să infiltreze presa dorește Brexit-ul pentru a putea profita de viitoarele acorduri de liber-schimb cu Statele Unite și cu țările asiatice. Iar Nigel, un colaborator apropiat al lui David Cameron, se lansează trup și suflet în aventura referendumului întrucît este absolut sigur că britanicii vor vota pentru menținerea țării lor în Uniunea Europeană, ceea ce ar fi urmat să consolideze cariera politică a lui Cameron pentru cîteva decenii.

„Diavolul se ascunde în detalii" pare să fi spus filozoful Friedrich Nietzsche, reflecție deseori citată în Franța. Detaliile formează și partea cea mai interesantă a cărții lui Jonathan Coe. De exemplu, cînd aflăm că după Brexit a crescut numărul de divorțuri în Marea Britanie și că multe cupluri au recurs la mediatori sociali pentru a-și depăși divergențele. Ceea ce fac și Ian, și Sophie, aflați în totală ruptură. Sophie îi reproșează lui Ian că nu este destul de „deschis" și că privilegiază un „model de relații umane" bazat pe antagonisme și competiție, în loc să pună în centrul lor cooperarea. Ian îi reproșează soției sale „naivitatea" și postura de „superioritate morală", precum și faptul că nu vede cum el a devenit în propria sa țară o „victimă" a corectitudinii politice.

Nenumărate alte lucruri stupefiante mai aflăm însă din acest roman al lui Jonathan Coe, încă o dovadă că literatura este capabilă să foreze mult mai adînc în contradicțiile omului și ale societății decît orice altă „disciplină". Un imigrant avînd origini asiatice, aflat deja pe teritoriul britanic, speră că, odată cu Brexit-ul, nu vor mai veni sute de mii de europeni în Marea Britanie (el are un dinte în special împotriva românilor și a polonezilor) și că se va face astfel mai mult „loc" pentru imigranți din fostele colonii britanice și deci pentru membrii propriei sale familii.

Spre finalul romanului, într-o conversație cu un jurnalist, personajul numit Nigel, după ce a încetat să mai fie consilier al lui David Cameron, îl insultă copios pe acesta din urmă. Iată tirada sa, așa cum a scris-o Jonathan Coe și a pus-o în gura personajului său: „Cameron? Ce cretin, ce prost de prima clasă, autentic și cu patalama. Poftim, acum își scrie memoriile într-o cabană, fir-ar să fie! Uite ce dezastru a lăsat în urma lui. Toți sîntem porniți unii împotriva altora. Străinii sînt insultați pe străzi sau în autobuze, li se cere să se întoarcă înapoi în țările lor. Iar cînd încerci să iei puțină distanță și să reflectezi ești tratat de trădător și de dușman al poporului. Cameron a sfărîmat țara, a sfărîmat-o și apoi s-a cărat".

Tot în finalul acestui roman cu multiple etaje și vase comunicante, Ian și Sophie se reconciliază și fac un copil. Acesta va fi „un super-bebe al Brexit-ului", ne spune Jonathan Coe pe post de imposibil happy-end, dar sugerînd totuși că există o viață și după Brexit.

PUBLICITATE

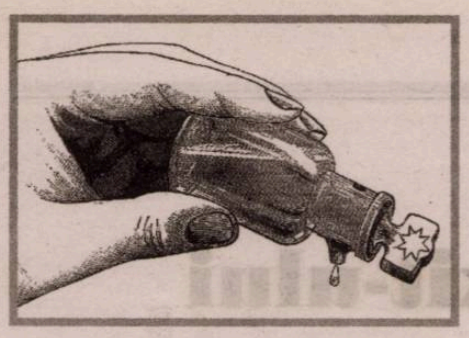

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Sensibilos, teribilos, penibilos...

Registrul colocvial al românei actuale păstrează unele cuvinte vechi sau regionale, dar și inovează, înglobînd împrumuturi mai mult sau mai puțin adaptate și creînd derivate glumețe. Chiar dacă nu este foarte productivă, sufixarea suplimentară sau parazitară (despre care a scris Adriana Stoichițoiu Ichim în *Vocabularul limbii române actuale,* 2001) este un mijloc interesant și eficient de creare a unor cuvinte familiar-argotice prin adăugarea unui sufix care nu schimbă nici clasa gramaticală, nici sensul fundamental al bazei. Cuvîntului i se adaugă doar o marcă suplimentară, o notă glumeață sau ironică. Exemple ale procedeului sînt adjective ca *străinez* (rezultat din adăugarea la adjectivul *străin* a sufixului tipic pentru formarea unor denumiri de locuitori din alte țări) sau *prietenar* (derivat din substantivul *prieten* cu ajutorul unui sufix care produce nume de agent).

Destul de răspîndit este în limbajul colocvial de astăzi adjectivul *sensibilos,* creat prin adăugarea sufixului *-os* (unul dintre cele mai frecvente sufixe adjectivale, caracteristic pentru limbajul popular: *arțăgos, băftos, băiețos, pricinos, puturos, sfătos* etc.) la adjectivul *sensibil*, împrumut lexical adaptat în care se poate identifica sufixul de origine cultă *-ibil*. Noul cuvînt păstrează unele dintre sensurile lui *sensibil*, adăugîndu-le o notă ironic-depreciativă, o caracterizare prin „excesul de sensibilitate". Exemple de folosire a cuvîntului se găsesc din belșug: „Doamnele *sensibiloase* din mall-uri" (national.ro), „nepotul lui *sensibilos*" (vice.com), „e băiat *sensibilos*" (academiacatavencu.info), „avem parte de o gazelă *sensibiloasă*" (dilemaveche.ro), „ființa *sensibiloasă* și iritabilă" (adevarul.ro), „deh, piele *sensibiloasă*, de copil de oraș" (zoso.ro) etc. Transformarea ironică a lui *sensibil* în *sensibilos* reflectă o tendință mai generală a limbajului colocvial-argotic de a ironiza slăbiciunile și fineturile *(ifose, fandoseli, sclifoseli* etc.), propunînd un ideal de comportament al naturalului (frust, direct, chiar brutal).

Cuvîntul *sensibilos* nu a fost înregistrat în DEX, dar îl găsim în marele dicționar academic *(Dicționarul limbii române,* DLR, fascicula apărută în 1990) și în alte lucrări lexicografice alcătuite pornind de la lista largă de cuvinte a acestuia: în *Micul dicționar academic* (MDA, 2002-2003), în *Noul dicționar universal al limbii române* (NDU, 2006), în *Dicționarul explicativ ilustrat* (DEXI, 2007). În aceste dicționare, *sensibilos* este definit ca echivalentul familiar al adjectivului *sensibil.* DEXI oferă și un exemplu de utilizare actuală a cuvîntului: „E plină de fițe, foarte sensibiloasă". Dintre dicționarele de pe platforma dexonline, doar *Dicționarul de sinonime* (autori Luiza și Mircea Seche, 2002) cuprinde cuvîntul, glosat ca „fin, sensibil, susceptibil". Între DLR și celelalte dicționare citate există o diferență importantă: autorii dicționarului academic se bazau pe o singură atestare și considerau că este vorba de un termen regional (circulînd „prin nord-vestul Munteniei"), în timp ce dicționarele din ultimele decenii confirmă răspîndirea cuvîntului, renunțînd la limitările locale. Sursa unică a dicționarului-tezaur era *Glosarul regional Argeș,* din 1967, al lui D. Udrescu, în care *sensibilos* era descris ca termen ironic, cu sensurile „supărăcios, nervos, iute" (despre persoane) și „care se strică ușor" (despre obiecte). Ilustrările din glosar sînt convingătoare: „prea e *sensibiloasă* și ea, îi sare țandăra din nimic"; „poartă-te frumos cu motoruăsta, că e foarte *sensibilos*"; „am o lampă de gătit tare *sensibiloasă;* cum simte de curent, fumegă ca un coș de fabrică".

Din aceeași categorie de derivate cu sufixul *-os* de la forme terminate în *-ibil* mai fac parte cîteva cuvinte, care nu au totuși succesul lui *sensibilos*. În glosarul lui Udrescu era atestat și *teribilos* („teribil, grozav"). Cîteva ilustrări ale cuvîntului (adjectiv, adverb și chiar substantiv) se pot găsi astăzi în Internet: „Indiciu *teribilos* despre scandalul den' Maternitatea Ileana Doamna" (bzi.ro); „ne vom amuza *teribilos*" (ziare.com); „Cum descurajăm repetarea, de alți teribilоși, a acestui caz?" (hotnews.ro, comentarii); „e periculos pe munte pentru teribiloși" (alpinet.org).

Un alt cuvînt format în mod similar și aparținînd tot registrului colocvial, cu conotații ironic-glumețe, este *penibilos:* „jenant de *penibilos,* coane Fănică..." (gsp.ro); „crede-mă, ești *penibilos*" (ziare.com); „un scenariu *penibilos*" (forum.portal.edu.ro); „aceleași dedicații *penibiloase*" (forum.fanclub.ro); „individul *penibilos,* în cămășuța lui, nici nu intra la socoteală" (Doina Ruști, *Zogru,* 2006). Modelul derivativ pare să funcționeze, lăsînd deschisă posibilitatea unor noi creații spontane, cu succes incert.

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Jurnalul unei profesoare frustrate

Ora 24, miez de noapte. Acum am reușit să mă așez să scriu aici ceva. A fost o altă zi nebună, cum sînt de fapt cam toate, mai ales în ultima vreme. După ce am ajuns acasă de la școală, la ora 14, am făcut repede ceva de mîncare, ca să aibă Carina cînd ajunge acasă. Pe la 15 a venit, a mîncat repede, mi-a spus în fugă că are o temă mai grea la mate, dar că și la română are o compunere de scris. Am zis că vedem după ce ne întoarcem. Am dus-o la înot și pe la 18 eram din nou acasă. I-am zis să-și facă mai întîi la mate, unde oricum nu mă pricep, că între timp corectez și eu niște teste, cu gîndul că apoi fac de cină și, printre cratițe, o mai ajut și la tema de la română cu cîte-o sugestie. A lucrat vreo oră la mate și era deja 19. I-am zis să treacă la română și am întrebat-o într-o doară ce compunere au, în vreme ce calculam cartofii pe care să-i curăț și ce să mai prăjesc lîngă ei: piept de pui sau niște ficat? Mi-a zis că ea preferă pui. După care a zis că are o argumentație. Mai să scap cartoful din mînă, am făcut ochii mari și am întrebat-o ce fel de argumentație. A răspuns prompt că despre basmul „Prîslea cel voinic și merele de aur". Moment în care au început să-mi tremure și picioarele, pentru că am crezut brusc că am pierdut contactul cu realitatea, că poate am făcut un atac sau ceva: asta cu argumentația apartenenței la basm a unui text o făcusem acum cîțiva ani, cu soră-sa, Maria, care e mare acum, e la liceu, iar asta mică e într-a șasea și are cu totul altă programă. Știu bine, pentru că și eu predau la clasa a șasea.

Mi-am revenit și am lăsat cartofii deoparte, i-am zis scurt „Dă încoace caietul să văd", mustrîndu-mă că nu am avut timp în ultima vreme să mă uit ce mai are prin el. L-a adus și mi l-a băgat sub ochi, deschis la ultimele pagini. Știam că ultimele dăți făcuseră, conform manualului, textul „Un păianjen care se crede Spiderman", al Adinei Popescu, dar nu urmărisem ce avea în caiet. Istoria păianjenului îi plăcuse. Arunc privirea în susul paginii și... stupoare! Văd o mică schemă cu instanțele comunicării narative. Pînă aici, totul pare OK: conceptul e în programă, asociindu-i-se autorul, naratorul și personajele. Fata mea a gafat probabil și a pus-o pe Adina Popescu între ghilimele, ca autoare. Naratorul, corect, păianjenul, personajele enumerate și apoi... iar stupoare: naratorul! Mă uit la ea lung și o întreb: „Carina, voi ați învățat despre narator? Știi tu ce e ăla?". Fata mea dă din colț în colț, nu prea știe, dar îmi zice, așa cum notase în caiet de pe tablă, că în textul Adinei Popescu nu există. Zău nu există, îmi vine să-i spun, nici măcar în programa școlară. Răsuflu adînc. Mă ridic de la masă și mă duc la bibliotecă. Scot *Figurile* lui Genette și revin cu ele în bucătărie. N-am, firește, și exemplarul revistei în care Roland Barthes a introdus prima dată termenul, ca să dau mai multă greutate gestului, dar Genette, exemplar uzat de pe vremea studenției mele, cînd îl luasem dintr-un anticariat, ar trebui să îmi fie de ajuns. Îl pun alături de caiet. Fata se uită lung la el și pare că nu prea îi vine a crede, ce-ai de gînd cu cartea aia pare că mă-ntreabă, și mie îmi vine să-i răspund că o să o folosesc pentru a da cu ea în ceva.

Trag aer în piept și mă calmez. Îl las pe Genette să se mai odihnească, n-a fost, la urma urmei, scos din bibliotecă de ceva vreme, i-o prinde bine. Mă uit în caiet mai departe. Urmează o schemă, pregătiți-vă bine, de argumentare a apartenenței textului la basm. Acuma, ce să vă zic? Că basmul ca specie nu e în programa școlară, dar deloc, în calitate de specie? Că, de altfel, programa școlară nu se mai ordonează după firul director al celei anterioare, pe genuri și specii literare? Că acolo unde se dau eventual sugestii de texte aparținînd unor specii literare se menționează explicit „fără definirea conceptului"? Sau să vă spun că strategiile argumentării sînt un concept prevăzut în clasa a opta doar, asociat nu apartenenței unui text la un gen sau la o specie, ci, așa cum e normal, unor puncte de vedere interpretative pe marginea unor texte? Mă uit mai departe. În schemă, puhoi de concepte, organizate conform vechiului obicei al profesorilor, generat de vechea programă, de a demonstra (căci e o demonstrație, de fapt, nu o argumentare propriu-zisă) că un text aparține unei specii. Ridic o clipă ochii din caiet și o întreb dacă au discutat basmul în cauză. Nu! Trebuie să-l citească ei și să facă compunerea. Mă uit o clipă în gol pe fereastră. Văd culorile toamnei în frunzele copacilor, luminate de ferestrele blocului de dincolo de parc. Revin cu privirea în caiet. Date despre autor și operă. Ipoteză. Definiția basmului și caracteristici. Apartenența la gen. Mărci lexico-gramaticale întinse cu explicația pe cinci rînduri. Fabulosul. Cronotop. *Bildungsroman.* Disocierea basmului popular de basmul cult. Și altele. Toată schema întinsă pe vreo două pagini, cu o precizare la un moment dat că trebuie inserat și un rezumat (de 15-20 de rînduri, deci argumentarea s-ar întinde în total pe vreo trei-patru pagini). Concept care încă nu s-a studiat, deloc! Căci în clasele primare nu mai apare. Am închis caietul și l-am pus peste Genette. I-am spus să se ducă cu ele în cameră, să pună cartea în bucătărie și caietul în ghiozdan, iar apoi să vină să mă ajute să pregătim cina și să-mi povestească ce a mai făcut pe la școală. Noroc că la matematică nu mă pricep.

Stop. Aici se încheie ficțiunea. Căci jurnalul de mai sus e unul fictiv. Vă puteți imagina voi, care cum vreți, urmarea. Ideea unui jurnal al unui părinte frustrat de ceea ce se întîmplă cu copilul său la școală mi-a venit de la Daniela Vișoianu, care ține un astfel de jurnal pe Facebook. Mi-a plăcut ideea și am empatizat cu multe dintre ideile ei, cu altele nu am fost de acord. Chestie de opinie, de argumentare. Nu de specie literară. Pe de altă parte, multe dintre informațiile din jurnalul fictiv de mai sus sînt reale. Preluate de mine din experiențele unor părinți. Nu din a mea, ca părinte de elev de clasa a VII-a. Dar dacă un părinte nepriceput poate să nu observe, mi-am imaginat cum trăiește frustrările descrise un părinte care e profesor de limba și literatura română. Și le-am trăit, mai accentuat, eu, prin prisma faptului că am tot întors programa școlară pe față și pe dos de cînd lucrez și la manuale școlare. Ce pot vedea sînt orgoliul și blocajul unor colegi. Și deruta. Care devine și a elevilor. Și-atunci, ca să mă întorc la vorbele basmului, „rușinea unde-o punem"?

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

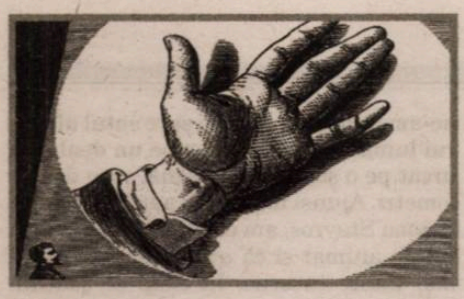

Adina POPESCU

portrete din mers

De ce nu mi-a plăcut la Roma? (I)

Am obosit. Acasă fac zilnic 10.000 de pași, de puțină vreme am intrat în gașca plimbăreților care își numără pașii cu ajutorul aplicațiilor de pe telefon (o să vă povestesc odată ce cursă cu obstacole înseamnă cei 10.000 de pași prin București), iar aici, în fiecare zi, am depășit lejer 20.000, fără să-mi propun nimic. Mă așez pe o treaptă îngustă din Piața Veneția, n-am loc în altă parte, toate băncile și bordurile mai de soi sînt deja ocupate. Mă odihnesc alături de alți o sută de turiști, îmi aprind o țigară. Semănăm cu toții cu niște balene eșuate pe unul dintre bancurile de nisip ale Romei. Unii fumează la fel ca mine, cel puțin jumătate mănîncă cu îndîrjire înghețată – a cîta pe ziua de azi? – (ți se spune că înghețata e un *must* la Roma, trebuie să mănînci înghețată la fiecare popas), alții rontăie te miri ce de prin rucsacuri, cîțiva gîlgîie apă cu sete. Lîngă mine sînt doi tipi care vorbesc într-o limbă slavă, în primul moment nu-mi dau seama dacă e poloneză, cehă sau slovacă, sîrbo-croată. Bulgară nu e, după trei veri petrecute la marea lor o pot recunoaște de la o poștă. În plus, noi, românii din sud care ne chinuiam să prindem posturile TV bulgărești în timpul regimului comunist, avem bulgara în sînge. Parcă nu e nici cehă. După vreo cinci minute, ajung la concluzia că e sîrbo-croată. Un japonez stă de unul singur, admiră și clipește des. Mai încolo aud dulcele grai. Două doamne trecute de 60, cu un accent de Galați (pot să bag mîna în foc pentru asta), împart aceeași bordură. „Ce fașem, dragă, noi acuma? Eu zîc să merjem să bem o cafia și, dup-aia, merjem la hotel, că mă dor pișoarele… " Da, și pe mine mă dor picioarele. Rău. Mă doare și un șold. 25.000 de pași e mult pentru un om care își petrece viața în fața unui laptop, deși m-am „antrenat" pentru Roma pe Calea Victoriei. De dimineață am avut ambiția să merg pe jos din cartierul Monteverde pînă la Colosseum. În fond, n-am venit la Roma ca să mă plimb? Google Maps îmi dădea o oră și zece minute, o nimica toată. Am coborît colina pe niște trepte, multe trepte, la umbra pinilor, totul în jur era înflorit și luxuriant, mă simțeam ca la Grădina Botanică, iar în jurul meu nu era nici țipenie, nici picior de turist, apoi am trecut rîul și am mers, am tot mers prin soare, un soare de octombrie care dogorea precum cel de final de august. Am ajuns la Colosseum însetată, așa că nici nu m-am mai gîndit că pakistanezii sau indienii sau ceor fi fost ei făceau speculă cu banala apă de băut, am dat doi euro și am înșfăcat o sticluță. Toți turiștii erau cu ape din astea în mînă, cred că se îmbogățeau băieții, nu glumă. Apoi am privit coada uriașă cu un mic sentiment de triumf – aveam un *skip-the-line* cumpărat de acasă, 95 de lei doi în unu, Colosseumul și Forumul Roman. Mi-am căutat voucher-ul în telefon și m-am dus direct la Security, așa cum scria acolo. „Nu mai puteți intra, ați întîrziat 15 minute!" – îmi zice italianul grăbit, vrea să treacă la următorul, sînt cel puțin 50 care își agită telefoanele. Într-adevăr, pe voucher era trecută și o oră – 11,55 –, dar nu mă așteptam să fie atît de stricți. „Păi, înseamnă că mi-am pierdut biletul… și banii?", îngaim eu. *You missed it, you missed it,* repetă italianul. Ce pot face? Aș putea să stau la coada aia pe care o privisem cu superioritatea turistului bine pregătit și documentat. Mă învîrt în jurul Colosseumului, trag cu ochiul printre crăpăturile zidului la interior, gata, am fost acolo, renunț. Mă duc spre intrarea Forumului cu cealaltă jumătate de bilet de pe voucher. Cică e *skip-the-line,* dar mi se spune să mă așez la o coadă exact ca cealaltă, singurul avantaj este că nu mai trebuie să stau la coada de la casa de bilete. Coadă lungă, dar merge repede, soarele ne bate în cap, îmi mai iau o apă de la pakistanezi. Apoi, vreo două ore mă plimb printre ruine, mă mai lipesc de cîte un grup ca să ascult ce le spun ghizii în engleză, unii sînt foarte pasionați, bravo lor! Îmi place aici, e mai degrabă un parc decît un sit arheologic, mă surprinde și mă bucură faptul că mulți dintre turiști sînt chiar italieni, cu familia, cu școala, cu copiii în cărucioare. Oare de ce la noi nu vin oameni de la Slatina sau Tecuci ca să viziteze Bucureștiul? E foarte cald, mă întreb oare cum se poate vizita locul ăsta vara, la 40 de grade, mi se pare imposibil. Găsesc un loc la umbră, pe o piatră, sub un măslin. Nici nu mă așez bine, că dau năvală sub măslin vreo zece americani, se pun și ei pe piatră, beau apă, răsuflă greu, mă dau mai la o parte, ca să încapă toți. „Ei, cum e să te odihnești pe pietre care au fost atinse de mîna omului acum două mii de ani?", îi întreabă ghidul, care e cam tînăr și neliniștit și, după nici cinci minute de odihnă, zice „Hai!". Americanii se ridică dezamăgiți și-l urmează mai departe, prin soare. Ce bine că n-am ghid și că sînt de capul meu! Mai rămîn sub măslin pentru o vreme și mă uit la toți acești turiști care mișună printre statui ciuntite, fără capete sau brațe, printre coloane, arcade, rămășițele unei lumi îndepărtate care acum ți se pare nerealistă, de parcă nici n-a existat vreodată. Nu pot să mi-o imaginez vie, așa cum probabil că nici oamenii ăia nu și-ar fi putut imagina că peste două mii de ani vor veni aici niște indivizi în pantaloni scurți, înarmați cu niște bețe lungi cu obiecte dreptunghiulare în vîrf care filmează și fac poze. Da, sînt două lumi care nu se intersectează, nu mai au nici un punct de tangență, așa că a fi turist începe să mi se pară o ocupație inutilă, o pierdere de vreme. Totuși, merg cu hoardele dezlănțuite mai departe, gata, nu mă mai pot rupe de ele nici dacă aș vrea, în centrul Romei sînt peste tot.

Mă ridic de pe treapta mea din Piața Veneția și mă urnesc cu greu mai departe. Nici nu mai am nevoie de hartă, urmez pur și simplu un grup sau altul, tot voi ajunge undeva. Este pentru prima oară cînd călătoresc cu o listă pe care mi-am notat ce vreau să văd în fiecare zi, adică este pentru prima oară cînd „bifez", mare greșeală! Altădată mă pierdeam pur și simplu prin oraș, fără GPS, fără Google Map, era mai bine. Azi mai am pe listă Fontana di Trevi, Piața Spaniei și, dacă oi mai putea, oi merge și în „ghetto"-ul evreiesc ca să mănînc *carciofi alla giudia.* Dar mai e mult pînă atunci, să le luăm pe rînd. Încă o străduță îngustă care ar fi fost fermecătoare dacă nu ar fi fost ticsită și plină de suveniruri și, după colț, Fontana di Trevi îmi apare în față. Rămîn cu gura căscată – nu, nu e supraevaluată, e pur și simplu magică în lumina aia de după-amiază, cu soarele care bate direct pe ea, contrastul dintre albul imaculat al pietrei și azuriul ăla incredibil al apei. Doar că nu prea o poți vedea de americani, japonezi, români, *selfie sticks* și alte naționalități. Îmi fac cu greu loc prin mulțime, aș vrea să ajung pînă la apă și s-o ating, o dorință copilărească, polițiștii îi fluieră pe cei care se așază pe ghizd. Cu tot cu polițiștii de față, un tînăr sprinten o ia la fugă cu o poșetă în mînă și se pierde pe o străduță. Am mai văzut vreo doi pe la Colosseum – nu, nu erau de-ai noștri. A fi hoț de buzunare în Roma cred că e o meserie profitabilă. Așadar, dau și eu din coate, cobor cîteva trepte, mă înghesui între doi chinezi mici, le pot scuipa semințe în cap, vorba aia, de aici văd bine fîntîna. Molipsindu-mă de la cei din jur, fac ce n-am mai făcut niciodată – îmi fac un *selfie.* Cînd ești la Roma, poartă-te ca romanii! Sau ca turiștii. Apoi, o sun pe mama pe WhatsApp, nu sînt singura, mulți vorbesc cu rude de prin țările lor. Acum zece ani, mama a fost la Roma și a aruncat un bănuț în Fontana di Trevi, sperînd că se va reîntoarce. Nu s-a reîntors, acum are 70 de ani, nu e sigură că o va mai face vreodată. „Uite, mamă, ce am eu în spate! Ți s-a împlinit dorința, ești la Roma!" A fost cel mai emoționant moment al excursiei mele. Am plecat de la Fontana di Trevi și mi-am pus o întrebare, a fost pentru prima, însă nu pentru ultima oară: mama, ca mama, dar oare ce caut eu în orașul ăsta cu care n-am nici o chimie? Dar voi povesti mai multe și voi trage și niște concluzii data viitoare.

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Cum să te inspire legumele, măicuță?

Priveam ca oaia în gol. Ce caut eu aici? Chiar, ce caut în piață? Înainte de a cunoaște atîta lucru am țintit o grămadă de păstîrnac și am căutat răspunsul la alte întrebări, De ce trebuie să existe ceva – eu, mărarul, păstîrnacul? Este oare universul meu real? Am liberul-arbitru? Am discernămînt? Există Dumnezeu, este separat de cel al legumelor și al cățeilor? Există viață după moarte? Ce milă mi-e de castravetele ăla, născut pe 13 septembrie, că moare primul, cred că e mort în Glina, săracu'. Pot eu experimenta ceva cu adevărat într-un mod obiectiv? Nu-s în stare de nimic. Care este cel mai bun sistem moral? Al meu, al castravetelui, al păstîrnacului? Ce sînt numerele? O prostie? O mare nevoie? Trebuie ceva pe lumea asta? Trebuie ceva? Eram ca boul în piață. Și mă-ntreabă: măicuță, vrei ceva? Și atunci am condamnat juma' de glob la moarte și am cumpărat: spanac, morcov, conopidă, o ceapă, trei ardei, verdeață, 3 legături de pătrunjel, mărar, țelină, leuștean. „19 lei", mi-a zis măicuța și măicuța a ademenit-o pe alta la cumpărat. Credeam că e momentul meu. Nu, nu, nu, nu, nu e momentul meu, și atunci m-am întrebat dacă o conopidă poate costa atît de mult. Da, conopida a depășit, e ceva cu conopida asta. Ce caut eu în piață? Pot eu experimenta ceva cu adevărat într-un mod obiectiv? Nu-s în stare de nimic. Care este cel mai bun sistem moral, măicuțo?

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Unde și cum a dispărut marele Mourinho?

Unii zic că „Maurinio", cum îi zic marii impresari condamnați, e un impostor, un om care a cîștigat Liga Campionilor cu Inter practicînd un antifotbal de un cinism rar și a eșuat în a cuceri trofeul suprem cu alte echipe, oricîte sute de milioane i s-au pus la dispoziție, pentru că îi place fotbalul generos precum lui Scrooge pomul de Crăciun. Acum, că n-a mai găsit nici un fraier care să îi pună la dispoziție munți de bani pentru clasări în afara podiumului ligii engleze sau spaniole, omul s-a făcut analist. Din această postură comodă acționează ca la carte: critică vîrtos orice zbîrcă a vreunui alt antrenor, mai ales a celor de succes, mai ales a celor care tind să devină mai de succes decît a fost el. Ultima victimă: Jurgen Klopp, deținătorul Ligii Campionilor cu Liverpool. Crima lui? După opt victorii la rînd a terminat doar la egalitate cu fosta echipă a lui „Mou", Manchester Utd. Jose, care are vorbele la el, a zis că neamțului „nu i-a picat bine meniul, lui îi place carnea, dar i-au servit pește". Mai pe înțeles, Klopp s-a așteptat la un meci de fotbal și a picat într-o întrecere de deschis conserve. Manchester, mai aproape de retrogradare decît de titlu, a aplicat tactica lui Mourinho, adică pîrjolirea cîmpiilor și arderea fîntînilor. Ceea ce, pentru portughez, e arta fotbalului dusă spre extaz. Extazul lui, plictiseala noastră. Klopp, bănuiesc, se mai face vinovat de ceva. Spre deosebire de Mourinho, el nu a abdicat de la fotbalul ofensiv în ciuda eșecurilor (a pierdut dramatic finala Ligii Campionilor anul trecut). Fotbalul lui a izbîndit pînă la urmă tocmai pentru că nu s-a lăsat corupt de alibiuri. Simpaticul Jose nu avea cum să ierte așa ceva, el, care și cînd era sărac, și cînd era bogat, își mînca de sub unghii. Așa că, după ce l-a luat la mișto pe Klopp, s-o fi dus la un restaurant bun, o fi comandat cel mai scump vin și, întorcîndu-l în pahar, o fi zis: „Mamă, ce i-am tras-o!". Timp în care Klopp s-a dus să vadă pe cine mai mănîncă mîine la micul dejun. Și apoi s-a culcat liniștit. Pun pariu că a și sforăit un pic.

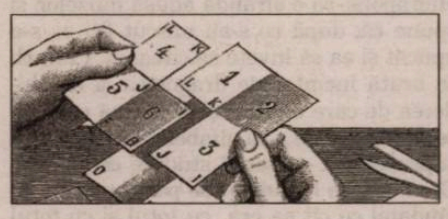

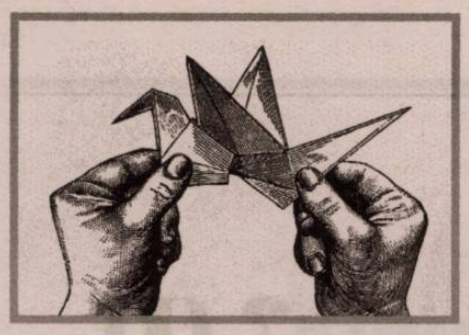

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Cum poți găsi pe munte ce-ai pierdut pe mare

Dimineață devreme ne-am trezit și le-am dat de știre vecinilor de pe yachturile care se legaseră de noi că vrem să plecăm. Ne doream să ne vedem cît mai repede în larg, scăpați de „compania" lor, dar totodată ne zgîndărea și un mic drăcușor: să-i deranjăm și noi pe ei, măcar a zecea parte din cît ne-o făcuseră ei în seara precedentă. N-au avut ce zice, skipperii s-au trezit cu toții și au început să desfacă parîme și să manevreze pentru eliberarea catamaranului nostru. Îndată ce calea a fost liberă am pornit în trombă, le-am făcut și ceva valuri, adică să-i legene de trezire. Aflasem că invadatorii intimității noastre se duceau, cu mic, cu mare, în Zakynthos, așa că ne-am hotărît să renunțăm la a mai vizita și noi acea insulă verde. N-aveam fobia românilor în străinătate, dar aceștia erau cam prea de tot. Și, la urma urmelor, pe noi ne interesa cel mai mult Ithaca, pe lîngă care trecuserăm cu o zi înainte.

Ne-am întors așadar spre nord. Am ridicat pînzele fiindcă vîntul era bun. Urma să trecem prin strîmtoarea dintre Cephalonia și Ithaca, aceea în care pețitorii îl așteptaseră ca să-l ucidă pe Telemah, cel plecat în căutare de vești despre tatăl său Odysseu. Și într-adevăr, în zare se arătau o mulțime de pînze. De fapt, era o zi excelentă pentru navigație, dar noi n-am pierdut ocazia să asemănăm acele pînze cu niște corăbii ale pețitorilor. Se făcea că toți ieșeau din strîmtoare în vreme ce noi intram, cu vîntul chiar din față. Mergeam făcînd volte în vînt.

Spre deosebire de noi, navigatorii antici nu descoperiseră fenomenul de portanță și navigația cu „vînt strîns", adică dintr-un unghi oarecum potrivnic. Ei nu puteau folosi decît vîntul purtător (din spate). E motivul pentru care depindeau aproape complet de capriciile vîntului. Așa s-a întîmplat că, venind dinspre Troia și ocolind capul Maleia din sudul extrem al Greciei, corăbiile lui Odysseu n-au putut lua direcția spre nord, către Ithaca, ci, conform cercetărilor moderne (ale fraților Wolf), au fost deviate de vînturi și curenți către Tunisia de astăzi. Aceleași vînturi și curenți care, o mie de ani mai tîrziu, ar fi deviat spre Malta și corabia pe care se afla înlănțuit Apostolul Pavel, care trebuia să ajungă din Creta la Roma (Faptele, 27).

În fine, noi ajunseserăm aproape de țărmul sudic al Ithacăi și ne îndreptam spre golful Polis. Navigam în zigzag, cum spuneam, pentru că vîntul era dinspre nord, însă viteza în aceste zigzaguri devenea tot mai mare de la o oră la alta. Theo se afla pentru prima oară la timonă, secondat de Radu, și se vede treaba că avea mînă bună. Catamaranul dovedea niște calități mai sportive decît ne așteptaserăm. Ce-i drept, voltele se făceau ușor, fără contribuția întregului echipaj, ca la bărcile monococă, pentru că focul glisa singur pe o șină dintr-o parte în alta. Noi, ceilalți, stăteam în salon, la taclale, în vreme ce Zizi a noastră începuse să duduie ca un tren expres, peste valurile unei mări ca de safir. Am atins aproape 8 noduri, ceea ce pentru o asemenea ambarcațiune era de-a dreptul superb. Voltele ne apropiau cînd de coastele stîncoase ale Cephaloniei, cînd de pantele înierbate ale Ithacăi. Strîmtoarea să fi avut acolo vreo trei kilometri lățime. Scăpasem de „lestrigonii" din seara precedentă și de „pețitorii" de dimineață.

Am început pregătirile de intrare în port. Din cartea porturilor grecești nu ne lămuream dacă puteam acosta la micul cheu figurat în golful Polis sau dacă trebuia să stăm la ancoră în larg. Pentru orice eventualitate, am lăsat jos fenderele, am coborît pînzele și am pornit mașinile. Zgomotul acestora nu era prea plăcut după o zi întreagă de mers silențios, cu vîntul. Am intrat în minunatul golf rotund. Cheiul se dovedea a fi doar pentru micile bărci de pescuit ale localnicilor, așa că am aruncat ancora în mod suveran, exact în mijlocul golfului. În jurul nostru, legate la stînci, mai erau cîteva yachturi mai mici. Am lăsat scara și am făcut baia de rigoare în acea apă de o culoare incredibil de intensă. Aproape că-ți dădea impresia că te poți impregna cu albastru intrînd în ea.

Atunci am constatat că ne lipsea un fender rotund de la pupa. Îl trecuserăm peste bord la intrarea în golf, dar probabil că între timp se desprinsese cumva. Știam că ne va fi imputat la întoarcere și nu era tocmai ieftin. Am scrutat marea cu binoclul pe unde veniserăm, în speranța că-l vom vedea pe undeva plutind. Nu era. Oricum, se întuneca și nu mai puteam face mare lucru, așa că ne-am resemnat să-l considerăm pierdut. Ne-am uscat și am pregătit *dinghy*-ul (barca de serviciu) pentru debarcarea pe țărmul insulei lui Odysseu. Motorul pornea greu, tras de sfoară și, ca și altădată, s-a dovedit că doar Adi reușea să-i dea de capăt. Barca fiind mică, trebuia să facem două drumuri cam ca în povestea cu lupul, capra și varza. La urmă, am legat-o de un pietroi pe plajă și ne-am îndreptat cu toții spre satul ale cărui lumini se vedeau sus pe un deal. Am urcat pe o șosea, prin beznă, vreo doi kilometri. Ajunși în centrul satului, care se numea Stavros, am constatat că era destul de animat și că aveam de ales între mai multe taverne. În timp ce ședeam nehotărîți în intersecție, am descoperit în remorca unei motorete parcate acolo un fender alb-albastru, identic cu cel pe care-l pierduserăm. Ba chiar, studiindu-i mai bine parîma de legătură, ne-am dat seama că nu poate fi decît al nostru. Minune! A cui era motoreta? Ne-am uitat în jur. De la masa unei terase s-a ițit un om. A venit imediat la noi. Era un pescar simplu, nebărbierit și care părea să nu poată vorbi nici măcar în greceşte. Parcă ne așteptase. Găsise fenderul pe mare. Ni l-a dat și noi i-am oferit niște bani drept mulțumire. A fost încîntat, tot așa cum și noi eram bucuroși și uimiți pe deasupra. Cu fenderul recăpătat, am ales taverna cu *review*-urile cele mai bune (după informațiile descoperite în mobil de Theo). Am mîncat un pește cu stafide. Cu burțile puse la cale și după o carafă de vin, am început să judecăm lucrurile mai în profunzime. Pescarul acela ciudat nu era om. Era o zeitate deghizată, o divinitate binevoitoare. Pe insula de poveste a lui Odysseu, asta era singura explicație posibilă.

■■■

ready made

Știri mărunte

„La vama Curtici s'a prins o contrabandă de 37 Kgr. cravate de mătase. Contrabandiștii și complicii au fost condamnați la 221.700 Lei taxe vamale plus o amendă de 886.800 Lei, reprezentând de 4 ori valoarea taxelor vamale."

Vestul României, Anul I, No. 62, Miercuri 26 Dec. 1923

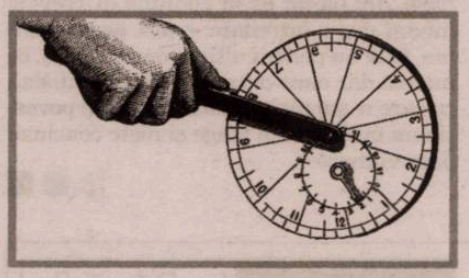

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Cum să educi un copil, varianta Pseudo (I)

Am recitit pentru rubrica din *Dilema veche* (pe care pot da mereu vina pentru lecturi inactuale) un scurt tratat despre educația copiilor scris acum aproape două mii de ani. Așa scurt cum e, rămîne singurul pe această temă care ni s-a păstrat integral din antichitate. Mult timp s-a crezut că e scris de Plutarh însuși; pare-se totuși că autorul e un anonim, poate un discipol al lui, desemnat azi convențional ca Pseudo-Plutarh – un nume bizar, ceva între super-erou și margarină. (În continuare, eu o să renunț totuși la Pseudo, din simpatie pentru un mare specialist în educația antică, H.I. Marrou, cam plictisit de atacurile la adresa paternității textului.) La sfîrșitul tratatului, Plutarh copiază și comentează o inscripție foarte interesantă, veche probabil în clipa aia deja de o jumătate de mileniu. Pentru că altfel inscripția sigur s-ar fi pierdut între timp, arheologii și mai sofisticații lor colegi, epigrafiștii, îi sînt recunoscători. Inscripția fusese comandată de o anume Euridice din Hierapolis, ca o ofrandă adusă muzelor, și spune că, după ce s-au născut fiii ei, s-a apucat și ea să învețe să citească. Plutarh se arată încîntat de dragostea și deschiderea de care dă dovadă o mamă care face sacrificiul de a se alfabetiza ca să poată supraveghea personal studiile copiilor ei. Ceea ce face Euridice i se pare cu atît mai lăudabil cu cît ea era „cu totul și cu totul barbară". Cuvîntul rar folosit în originalul grec, *tribarbaros*, pare să implice că motivele pentru care ea este barbară sînt trei: faptul că este iliră, faptul că e din Hierapolis și faptul că e femeie. (Unii cercetători văd azi în ea pe bunica lui Alexandru cel Mare, fiică a unui rege ilir, numai că în Iliria nu exista nici un oraș Hierapolis.)

Pasajul cu femeia *tribarbaros* e simptomatic pentru meritele și limitele autorului, care pe de-o parte o prețuiește pe Euridice, pe de alta vede (asta era mentalitatea elitelor antice) femeile ca pe un fel de bărbați defecți. Din cauza asta, ar fi de preferat ca ele, în general, să nu se amestece în educația copiilor. Pentru Plutarh, această educație trebuie, în primul rînd, să formeze bărbăția. Tot tratatul *Despre educația copiilor* este, de altfel, doar despre educația băieților – lucru pentru care nimeni nu l-ar fi condamnat în antichitate – și anume a celor liberi, din familii înstărite. Neobișnuit este doar că li se cere taților să se implice foarte activ în educația copiilor lor, ceea ce în epocă nu era cazul. Autorul pare să spună cam asta: că există o vîrstă la care cea mai bună educație e totuși cea care nu e delegată către un străin, oricît de competent. Pentru cînd vine vremea să fie ales și un profesor, Plutarh se întreabă cît merită să plătești pentru educație și citează o anecdotă de un gust dubios. Unui profesor bun care cerea o mie de drahme, un tată îi spune: cu banii ăștia pot să-mi cumpăr un sclav. Răspunsul previzibil e: foarte bine, și o să ai doi sclavi. (În Grecia antică, umorul utilizează impenitent drept combustibil disprețul față de sclavi sau cei cu infirmități. Aici, un copil fără o educație corespunzătoare va avea un caracter de „sclav". Plutarh se face că uită că majoritatea profesorilor folosiți de aristocrația lumii romane erau ei înșiși sclavi sau foști sclavi.)

Deși tratatul ar trebui să vorbească de educație, autorul se ocupă de fapt de descrierea mediului moral în care are loc educația, chit că apar cîteva remarci generale despre, să zicem, importanța cărților ca unelte ale meșteșugului culturii. Tehnici pedagogice specifice nu sînt menționate, afară de antrenarea memoriei. Nici despre curriculum nu aflăm mare lucru – copilul trebuie să facă gimnastică pentru că, remarcă Plutarh, vigoarea la bătrînețe vine dintr-o bună constituție fizică în copilărie. Cu tot felul de metafore agriculturale ni se lămurește că educația este cea care transformă natura – fondul genetic, cum s-ar zice – prin învățătură *(cultura animi* ciceroniană, viitorul *nature vs nurture)*.

Legat de rolul limbii: copiii trebuie să se joace doar cu copii care sînt vorbitori nativi de greacă și să aibă profesori tot greci. Altfel, eșecul moral ca adult e inevitabil... (Plutarh e supărat în general și pe romanii care nu învățau greacă.) Scopul educației este însă înainte de toate formarea caracterului, iar asta pentru autor înseamnă că din copii trebuie obținuți mici filozofi socratici. De fapt, în ciuda unor ecouri din Quintilian și Tacitus și a unor idei din a doua sofistică, tratatul nostru se distanțează de toate astea tocmai prin faptul că aici nu retorica are rolul central, ci filozofia. Filozofia care ne învață tot ce contează – că trebuie adorați zeii și respectate legile –, dar și să fim „sobri cu nevestele noastre și afectuoși cu copiii".

Una peste alta, e vorba de un manual de instrucțiuni – preluate masiv din Xenofon printr-un intermediar stoic – pentru a scoate din băieți *perfect gentlemen*, căci pînă la urmă cam asta e fasciculul de virtuți grecești denumite *kalokagathia*. În orice caz, e cel mai tradus tratat al lui Plutarh în latină în perioada Renașterii, absorbit rapid apoi în gîndirea iluministă. Așa că săptămîna următoare o să vedem și pasaje contra pedepselor corporale și pentru accesul universal la educație, ambele idei excelente, desigur, susținute însă de el, am impresia, din motive greșite.

■■■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Teribilismul moral

„Anticorupția e mișto atîta timp cît nu ajunge la tine.“
(folclor urban relativ recent)

Ancheta Rise Project despre dl Barna a fost întîmpinată cu reacții perfect predictibile. Ai lui spun că e un text care se chinuie să dovedească ceva și nu reușește să dovedească nimic, ceea ce înseamnă că este o diplomă de bună purtare, o probă irefutabilă că omul e impecabil. Și ca să sublinieze și mai bine cît este de impecabil, atacă credibilitatea Rise Project, de care pînă mai ieri se simțeau foarte atașați pentru că anchetele lor dădeau tare în pesedei. Adică atunci Rise Project erau buni și integri. Acum, nu mai sînt. De partea cealaltă, cei care-l detestă pe dl Barna jubilează ca în fața unui rechizitoriu fără fisură, dar ce zic eu rechizitoriu – sentință irevocabilă de condamnare, lovitură fatală. Cînd colo, acuzele sînt destul de străvezii și concluziile cam discutabile. De aceea, la o discuție vă invit și eu, acum.

După părerea mea, această anchetă nu îndreptățește nici sanctificarea și nici răstignirea dlui Barna. Ea, însă, este extrem de fidelă titlului ei: ne spune (ceva din) adevărul despre dl Barna. În ceea ce mă privește, dl Barna îmi e cu totul indiferent. Nu-l voi vota, dar nici nu mă apucă crampele și palpitațiile la gîndul că ar putea ajunge președinte. Pasiunile mele, și cele pozitive, și cele negative, merg în alte direcții. În trecutul recent, l-am privit pe dl Barna cu atenție, dorind să văd și eu întruchiparea politică a „omului nou“, a civicului nepătat, a arhanghelului societății deschise – pardon de arhanghel, așa mi-a venit, biet om vechi și nemodernizat ce sînt! Mi-am dat relativ repede seama că e genul care se pretinde a fi ceva, fără să fie, de fapt, nimic. Tip care nu a condus niciodată o întreprindere de trei oameni care să producă ceva, dar ține cursuri de management prin pensiunile de la Bran pentru un public adus cu convocator, oameni care participă pentru că altfel nu pot primi – nu de la el! – sprijinul de care au nevoie. Un fel de activist-expert, mai mult activist, că expert în management nu prea înțeleg cum ar putea fi. Aud că se dă drept „antreprenor“. În privința asta, dl Barna e cam impostor. Dar nu-i grav, codul lumii sale este acela că oricine este ceea ce spune că este, așa că nu-l blamez, dacă vrea să zică că-i astronaut, chirurg sau fotbalist la Barcelona înseamnă că asta este, în lumea liberă de orice ești, în primul rînd, liber de tine însuți. Atîta doar, se întîmplă să știu bine ce este acela un antreprenor, cum este un antreprenor și ce face un antreprenor, așa că pot spune cu toată tăria: domnule Barna, dumneavoastră nu sînteți un antreprenor!

Apoi, m-am uitat și pe CV-ul său și am zîmbit cînd am constatat că este integral ocupat cu episoade de mufare la programe europene din care curg banii contra bla-bla, rapoarte, hîrtii și consultanțe fără nici un efect. Dacă asta numește dînsul antreprenoriat, ar fi bine să i se spună că amestecă borcanele rău de tot – antreprenor e altceva. Nu vreau să înțelegeți că-l disprețuiesc. Nici vorbă. Știu că dl Barna aparține unei vaste categorii de tipi răspîndiți în toată Europa care au adunat bani frumoși de la UE pe vorbe, sute de hîrtii pline cu limba de lemn a birocrației bruxelleze, formare de formatori, consultanță de management de proiecte degeaba, în condițiile unei totale lipse de răspundere și alte deastea. În UE există foarte mulți oameni de genul acesta și ceea ce fac ei este o îndeletnicire onorabilă, chiar dacă, după părerea mea de biet european, vechi și nemodernizat, inutilă. Repet, nu blamez. Fiecare om este dator să pună pe masa familiei o pîine și dacă ei așa o procură, să fie sănătoși! Ce vreau să spun este că dl Barna aparține, iată, și profesional unei categorii care nu prea mă interesează. Așa se explică pasiunea la nivel zero pe care o am în ceea ce-l privește.

Așadar, mie această anchetă nu-mi spune nimic nou despre dl Barna. Poate, doar, evidențiază mai bine cîteva tușe ale portretului său pe care mi-l făcusem deja în minte. De pildă, nu mă așteptam ca omul să fie atît de păgubos. Totuși, ratările sînt cam multe. Dacă era consultant pe bune, pe o piață realmente competitivă, mă tem că dl Barna ar fi fost nevoit să-și caute serviciu destul de repede. În fine, nu mă așteptam nici să vădească un adevărat talent de a cheltui banii altora pe nimic. Zici că-i socialist sadea. Cît despre faptul că a luat bani de la UE ca să sprijine afaceri în beneficiul amărîților, i-a făcut praf cu sora domnieisale și a mai și rămas dator la statul român cu ceva taxe, dacă înțeleg bine, asta e, cum ar zice tinerii useriști, cam naspa. Merită să-i bați obrazul. Acum, depinde după ce standard judeci faptele relevate de Rise Project, totuși incontestabile.

Eu cred că nu e corect să le judecăm după cele mai înalte standarde morale, așa cum dl Barna și cei ca el ne strigă să facem cu toți ceilalți. Eu voi judeca la standardul politicianului român, așa că micile chestii scoase la iveală de Rise Project aproape că nu contează. În țara marilor jefuitori de bani publici, țara baronilor politici și a giganticelor căpușe, a licitațiilor cu prețuri cvadruplate cu care se cumpără nimic, țara în care s-au cheltuit miliarde pe autostrăzi care nu se văd și alte miliarde pe digitalizare și IT, dar nu se poate identifica locația unui telefon celular care sună la 112, raportul dintre osteneală și profit în activitatea dlui Barna îl plasează clar printre oamenii harnici și de treabă. Această anchetă, așadar, spune adevărul despre dl Barna, dar un adevăr mărunt. Mărunt fiind și dl Barna, oricît ar fi de înalt domnia-sa.

Așadar, singura problemă serioasă pe care o ridică acest caz este aceea a teribilismului moral cu care secta useristă colindă orașele și Facebook-ul într-o vastă operațiune de strîngere de voturi. Sigur că este înțelept să denunți furtul din banii publici sau impostura majoră a doctoratelor plagiate. Dar să convertești imediat aceste denunțuri incendiare în avantaj electoral propriu este o nebunie. De ce? Deja se vede. Teribilismul moral, mai devreme sau mai tîrziu, se întoarce împotriva teribililor.

Istoria recentă ne oferă unele lecții pe care, dintr-un motiv sau altul, cei care ar trebui să le învețe nici măcar nu le observă. De pildă, aceea că orice operațiune de îndreptare morală a cetății nu poate fi susținută decît de persoane îndreptățite moral. Și că trebuie păstrată o anume echivalență între înălțimea morală a proiectului politic și moralitatea liderului de proiect. Nu ridica ștacheta mai mult decît poți tu sări!

La noi nu funcționează deloc proverbul „Fă ce zice popa, nu ce face popa“. Lumea românească nu face ce zice popa, dar se uită atent la ce face popa și abia așteaptă să-l prindă în ofsaid. Prin urmare, dacă știi că ai învîrtit și tu oleacă ceva fonduri europene, nu te specializa în intransigență pe această temă, găsește alte idei, alte subiecte în care te poți lansa viguros și imbatabil. Dar, veți spune, poate că omul chiar are cugetul curat, poate că, deși a făcut ce-a făcut, e convins, ca și susținătorii lui, că n-a comis nimic imoral. Se poate și asta. În fond, în politică nu contează ce ai făcut, ci ceea ce crede alegătorul că ai făcut. Și în această privință, iarăși, istoria recentă ne-a dat o lecție. Dacă isterizezi poporul pe ideea că puterea e nedreaptă, să te aștepți că, isterizat fiind, te va scruta și pe tine, cînd te apropii de putere. Cum îți așterni, așa dormi, cum îi educi, așa îi ai. După ce ai înnebunit pe toată lumea cu „penalii“, dintre care unii au fost achitați de instanțe și asta nici măcar nu te-a pus pe gînduri, trebuie să te aștepți că vine ziua în care să-ți strige și ție „penalule“, chiar dacă ești nevinovat. În politică, cel mai riscant e teribilismul moral. Nu știați?

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Ziua Reginei la sfîrșitul războiului

Aliații trecuseră Dunărea, iar România decretase din nou mobilizarea generală. Eram din nou printre luptători în Primul Război Mondial și, așa cum avea să se vadă foarte curînd, printre învingători.

Iași, 29 octombrie/11 noiembrie 1918

Ziua ce-am petrecut-o a fost ceva nemaipomenit! Fusesem rugată să sosesc la Iași mai tîrziu decît la ceasul hotărît. Credeam că era din cauza mobilizării și a transportului de trupe. Însă pricina era că mi se pregătise o primire triumfală!

Și, într-adevăr, așa cum notează în memoriile sale, Reginei i se pregătise o primire pe măsura semnificației zilei de 29 octombrie, ziua sa de naștere. O multitudine de oameni, de la oficialități pînă la oameni de rînd, au așteptat-o pe Regină în gară și au primit-o cu un val nesecat de urale și de entuziasm. Francezii rămași în Iași se adunaseră și ei cu toții, îmbrăcați din nou în uniformă militară, pentru a o întîmpina pe Regină.

La un moment dat, brusc s-a făcut liniște. Contele de Saint-Aulaire, trimisul diplomatic al Franței în România, s-a îndreptat încet spre Regina Maria și, ajungînd în fața acesteia, după o scurtă cuvîntare, i-a oferit distincția *La Croix de la Guerre* din partea statului francez, pentru că *fusese o regină vitează și o prietenă neclintită, leală și credincioasă, tot atît de statornică în ceasurile de nenorocire, ca și în cele de izbîndă.* Cadoul primit a bucurat-o peste măsură pe Regină, care se bucura de fiecare dată cînd era apreciată ca un soldat care și-a îndeplinit misiunea cu vitejie. Și cadoul oferit anul acesta (2019) din partea autorităților pariziene, strada care îi poartă numele, ar aduce un mare zîmbet pe chipul Reginei Maria. Și, da, cel mai probabil și relansarea în România a parfumului său *Mon Boudoir,* de la Casa Houbigant.

Revenind în 1918, Regina Maria a plecat alături de Regele Ferdinand spre casa lor din Iași, iar ziua a continuat, firește, cu vizite numeroase și felicitări. Toți miniștrii noului guvern s-au adunat în casa Reginei. Sărbătorita le-a strîns mîinile fiecăruia în parte și le-a vorbit cu însuflețire.

Ziua s-a încheiat cu o invitație la cină din partea Misiunii Militare Britanice, pe care Regina Maria a onorat-o alături de prințesele Elisabeta și Mignon, de generalul Baliff și de Irène Procopiu.

A fost o mică adunare veselă, fericită, plină de voie bună și de sentimente prietenești. Era acolo și colonelul Boyle ca să se bucure cu noi. Și astfel s-a sfîrșit această zi lungă și prea plină de zguduiri. – notează Regina Maria a României.

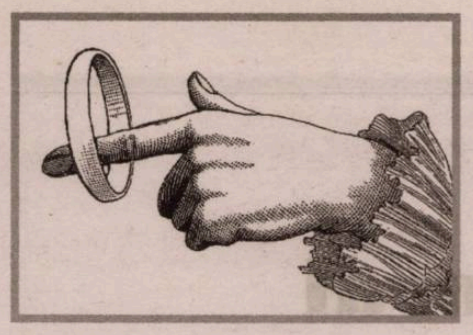

Selma IUSUF

legende **urbane**

Planuri de viitor

Am trecut ușor linia aia fină cînd începi să te gîndești ce o să faci la bătrînețe. Nu la bătrînețea încă în putere, cea pe care o dorim cu toții decentă, senină, înțeleaptă și lipsită de griji imediate. Ci la cea debilitantă, cînd trupul și mintea încep amîndouă să cedeze, cînd prietenii tăi mor unul cîte unul, cînd începi să uiți evenimentele recente și trăiești într-un trecut în care amesteci figurile de acum cu cele pierdute.

Ce ne facem noi, ăștia fără copii, mă gîndeam, atunci cînd substanța coerentă a creierului tău se va înfășura în cocon pîslos de Alzheimer, cînd o să ieși în chiloți pe stradă și n-are cine să te caute, necum să-ți păstreze demnitatea, cînd n-o să te mai țină picioarele și nici șoldurile, cînd pasul tău o să ezite în fața celei mai scunde trepte?

O să facem un azil. La asta ne gîndeam acum ceva vreme cu o mînă de prieteni buni. Adică un soi de casă comunitară în care vom locui cu toții, iar din cîteva trupuri strîmbe și defecte vom reuși să facem un om complet, ne gîndeam. Ne imaginam șirurile de bastoane sprijinite în holul de la intrare, mizantropiile, hachițele și cîrcotelile pe care va trebui să ni le suportăm unii altora, amplificate la infinit din ce cunoaștem acum la fiecare. Ne vom admira tatuajele fleșcăite, fiecare cu povestea lui spusă de un milion de ori și ascultată cu aceeași plăcere, o să rememorăm tot soiul de întîmplări din tinerețe în care se vor amesteca personaje cu porecle penibile, beții crunte, vacanțe la mare fără un ban în buzunar în care apar inevitabil fete de la Cluj (n-am pomenit istorie de la mare fără o fată sau un băiat de la Cluj). Unii dintre noi și-au făcut planuri în detaliu. Cineva vrea să se reapuce de fumat fix la 80 de ani. Dacă am rezistat pînă la 80, zice, de la 80 încolo nici nu mai contează. Omul s-a lăsat de foarte mult timp, dar viermele fumatului îl roade la fel de proaspăt ca în prima zi. Eu am promis că în prima zi de pensie îmi fac un mare tatuaj pe gît. Dacă tot o să fie lăsat, ca la curcani, măcar să-l împodobim. „Și ce-o să-ți faci pe el", se rîde, „riduri?" „Da, va fi meta", răspund, „o să fiu o babă *cool*." O să avem timp de citit, de despicat istoriile în patru, de scris și de desenat, ne promitem.

Ar fi fost altfel dacă aveam copii? – e întrebarea inevitabilă. Poate că da, poate că nu. Poate acei copii ar fi stat lîngă noi și ne-ar fi ajutat să trecem cu decență prin bătrînețe, dar poate ar fi plecat la mii de kilometri și tot singuri am fi rămas, sfîșiați și unii, și alții de dor. Uite, maică-mea și cu taică-miu au avut noroc, dar nimic nu ne garantează aceeași soartă. Bașca, noi, ăștia fără copii ajunși la o anume vîrstă, ne-am îndrăgostit prea tare de traiul complet egoist pe care ni l-am croit. Copii? Îi vezi la alți prieteni, sînt simpatici preț de cîteva ore, te-ai jucat cu ei, nu e treaba ta ce o să facă la școală, nu e treaba ta să strîngi bani de haine, vacanțe, meditații, facultate. N-o să te îngrijoreze bolile, gașca dubioasă de prieteni, cursul de karate și înot.

Ești egoist, viitorul care ți se blurează în față îl planifici doar pentru tine. Nu ești într-atît de nasol încît să nu admiți că nu vei trăi niciodată o altfel de dimensiune a iubirii. Ceva complet diferit de orice ai cunoaște, un altfel de eu care înțelegi că se naște odată cu copilul tău. Sigur că admiți, o vezi pe maică-ta, iar ființa ei de dinainte de a te naște tu, misterioasă, liberă, nepăsătoare și tînără, îți e complet străină. Antipatică, chiar. Mă văd uitîndu-mă la ea din preexistența mea, eu, neformata, o privesc pe viitoarea mea mamă, fata frumoasă cu părul lung și negru. N-are habar de mine, nu mă iubește încă, iar eu, copil bezmetic, sînt tare geloasă. Vreau să fie a mea de la bun început și pentru totdeauna.

Nu-mi trebuie asemenea situații agravante, mă gîndesc. Dragostea asta cu două sensuri între noi două e unică. Bătrînețea mea va fi altfel decît a mamei. Dacă nu mai frumoasă, cu siguranță mai palpitantă. Poate sfîrșim precum cuplul din *Amour* al lui Haneke. Poate o să am totuși în jur prietenii care n-o să mă lase să ies în pijama pe stradă. E un risc pe care mi-l asum și o speranță la care nu renunț.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

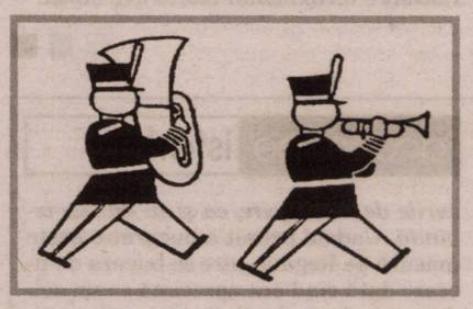

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Suspiciunea

Mai devreme sau mai tîrziu, tot o să aflăm cine l-a ucis pe pădurarul Liviu Pop. Deocamdată, campania electorală pentru funcția de președinte al României, tentativele de alcătuire a noului guvern și lupta pentru putere din PSD ocupă toată scena. Președintele în exercițiu al României încă nu a ieșit în fața națiunii să ceară organelor competente soluționarea rapidă a acestui caz. Tăierile ilegale și jaful din pădurile țării noastre au devenit de multă vreme un subiect delicat, de care se ating din ce în ce mai puțini politicieni. Oare de ce? Nu pare să conteze prea mult faptul că Liviu Pop e al șaselea pădurar ucis în ultimii doi ani. Dimensiunea simbolică uriașă a acestei serii de omoruri nu prea îi tulbură pe cei care conduc destinele acestui stat membru al Uniunii Europene. După cum nu mai contează nici faptul că, pe suprafețe mari din această țară, instituțiile statului în care trăim parcă sînt lipsite de orice putere.

Cînd vine vorba despre tăierile ilegale, despre furturi uriașe de masă lemnoasă, un somn asemănător unui leșin lovește cea mai mare parte a autorităților responsabile. Sau se pogoară din senin o frică dătătoare de fiori. Oare de ce? Și oare de ce se șoptește pe la colțuri că hoții de lemne se bucură de un nivel incredibil de protecție? Protecție din partea cui? Nenumărate anchete se opresc în fața pădurii, ca invadatorii din poveste, temători de duhurile care ar putea să bîntuie pe acolo. Activiștii societății civile și jurnaliștii sînt luați pe sus cu fulgi cu tot, amenințați, intimidați, agresați fizic, puși pe fugă. Asta se întîmplă de zeci de ori. Nu te poți plimba prin anumite locuri fără să treacă pe lîngă tine mașini de teren din care niște indivizi te întreabă, mai întîi doar din priviri, ce cauți pe-acolo. Ai senzația că ai intrat într-o altă țară, în care n-ai ce căuta, iar stăpînii ei îți spun în toate felurile că nu ești binevenit. Cîteva echipe de jurnaliști din București, la fel ca alți colegi din toată țara, mulți activiști de mediu, cetățeni preocupați de această problemă urlă și cer socoteală, de ani în șir, cît îi țin plămînii. Efecte există, uneori, dar mereu par prea slabe.

De la tipii duri care stăpînesc străzi și cartiere pînă la „baronii" care împărățesc peste județe întregi, de la atotputernicii hoți de lemne pînă la marii traficanți de ființe, țara în care trăim arată ca scena unui spectacol dătător de fiori. Lupta electorală de la televizor pare ceva ridicol, aproape complet decuplat de realitatea în care trăim. Nimeni nu mai crede că puterea reală e la instituții și la concetățenii pe care îi votăm să facă parte din organismele reprezentative ale țării. În ultimii ani, bulversarea constantă a actului de justiție arată ca o componentă normală, acceptată, a felului nostru de viață. Studiourile televiziunilor gem de invitați, iar prin secțiile de Poliție bate vîntul. Specialiștii în păreri pot fi adunați în divizii întregi, dar deficitul de personal al instituțiilor responsabile cu respectarea legii și a ordinii publice a devenit subiect de bancuri. Iar lupta pentru această iluzorie putere politică a sechestrat mințile și preocupările unei majorități care asistă ca la un meci de unde nu se mai înțelege nimic. Totuși, puterea politică reală pare să existe, din moment ce produce grămezi de bani pentru unii. Banii ăștia se văd în case enorme, terenuri, averi pe care nu le-ai putea dobîndi în cinci vieți, cu salariul pe care îl primești pentru a fi în slujba cetățenilor.

Dar aceeași putere dispare în fața unora, mai mult sau mai puțin cunoscuți. A unora care operează ca în filme sau ca în știrile venite din alte colțuri ale lumii, unde democrația e doar un cuvînt din dicționare încă nepublicate. În România, avem oameni pe care îi învestim cu putere, în urma unor alegeri. Dar se dovedește că există alții, pe care nu i-a ales nimeni, care au o putere mai mare decît cea a reprezentanților majorității. Și totul e difuz. O ceață deasă se lasă, brusc, peste toate discuțiile de acest fel. Cine sînt oamenii ăștia atît de puternici? Cum poți avea atîta putere, alta decît cea politică sau a instituțiilor, într-o țară democratică, membră a Uniunii Europene? De ce există reprezentanți ai puterii politice care șoptesc pe la colțuri că forța acestor tipi misterioși nu poate fi înfruntată? Chiar există acești extratereștri pe care nu i-a văzut nimeni? Sau e vorba, cum s-a mai întîmplat, doar despre un păienjeniș de complicități și ticăloșie, o parte organică a stadiului în care se găsește modelul civilizațional înlăuntrul căruia viețuim? Sînt duhurile pădurii sau unii, niște indivizi foarte concreți, care, protejați de alți indivizi la fel de concreți, își văd de treabă, fură, amenință și ucid, la adăpostul acestei protecții?

Din nefericire, suspiciunea e un ingredient esențial al plămadei care ne alcătuiește. Un ingredient creat și hrănit cu nesfîrșită grijă. N-avem încredere în nimeni și în nimic. Iar această stare, amestecată cu teamă, alt ingredient esențial, leagă trainic sosul în care plutim de atîta vreme. De ce nu inundăm străzile și piețele publice, să cerem socoteală pentru crimele și jafurile din pădurile României? De ce nu sacrificăm timp și preocupare de orice fel pentru a lumina chipurile acelor „duhuri" care bîntuie prin codrii patriei? Unde sînt patrioții pulsînd de vitejie care ar bate zilnic niște gay pirpirii, niște hipsteri obraznici, niște feministe revoltate? „Bogățiile țării noastre" nu merită protecția celor care spun că își vor patria înapoi? Nu e o problemă de siguranță națională? Nu e o problemă a noastră, a tuturor? Aici, suspiciunea, ingredientul nostru drag, intră în funcțiune și produce reacția emblematică: o față care zîmbește vag, cu ochii mijiți, expresia abisală a neîncrederii. Și celebra ei replică de însoțire: „Fugi, mă, d-aici!". Cu toate sensurile ei posibile.

anti **nostalgia**

Pro Patrimonio

„Vorbind despre pictură, nu trebuie să uităm că prima sinteză autohtonă, de mare valoare artistică, are loc în cnezatele hunedorene, în preajma anului 1400, nu trebuie să uităm că prin meșterii epocii lui Ștefan cel Mare – la Pătrăuți, la Bălinești, la Botoșani, ca și la Voroneț – s-au atins culmi de referință europeană, un artist ca Gavriil de la Bălinești fiind mare oricînd și oriunde. Necunoscut marelui public, Dobrovățul este păstrătorul unui impresionant ansamblu de picturi murale. Dobromir din Tîrgoviște, Dragoș Coman, Toma de la Suceava, Tudoran, Pîrvu Mutu sînt maeștri de aleasă calitate, dar enumerarea este încă săracă... Nu altfel stau lucrurile dacă ne întoarcem privirile spre alte domenii ale creației. Cîți știu despre ușile de la Snagov, despre ușa de la Cobia, despre aceea de la Tazlău ori despre aceea de la Ciumărna Sălajului, cîți cunosc minunile săpate în piatră pe dealul Istriței din Buzău, ca să nu ne referim decît la cîteva dintre operele care se înscriu în tradiția sculpturii autohtone?

Sau cîți știu că lui Horia, legendarul «crăișor» al moților răsculați, i se datorează o capodoperă a arhitecturii de lemn, admirabil decorată cu crestături: biserica din Cizer, aflată azi în Muzeul Horia din Cluj? Toate aceste sumare mențiuni au aici scopul să sublinieze ideea că trebuie să se depășească faza entuziasmelor pripite, în folosul unor adînciri metodice ale materialului de studiu, adînciri menite să dezvăluie că problemele tradiției, cît și cele ale inovației sînt de fapt incomparabil mai complexe, dar și mai pasionante decît, îndeobște, se crede. Pentru că, în ultimă instanță, nu este vorba doar despre o mai bună cunoaștere a trecutului, ci, deopotrivă, despre o necesară hrănire a prezentului cu experiențele tradiției, altfel zis, despre o prelungire a tradiției prin prezent spre viitor."

Vasile Drăguț,
„Tradiție, cunoaștere, interpretare",
în *Contemporanul*,
din 10 decembrie 1971

Anca MANOLESCU

Vechi și nou în religie

În martie 2000, Papa Ioan-Paul al II-lea s-a rugat la Zidul Templului din Ierusalim. S-a rugat în calitate de creștin conștient de seva tradiției ebraice, prezentă în creștinism. S-a rugat, cerînd iertare pentru suferințele pricinuite în istorie poporului evreu. S-a rugat pentru fraternitate între cele două religii. E o atitudine care, de la Conciliul Vatican II, începe să pătrundă în conștiințe, să determine creativitate teologică și spirituală. În 2009, Papa Benedict al XVI-lea, iar în 2014, Papa Francisc și-au murmurat ruga în același loc.

S-a putut vorbi despre o „revoluție copernicană" a relațiilor între cele două credințe. Înainte, de-a lungul multor secole de creștinism modelator de lume și de civilizație, iudaismul a primit un rol contradictoriu, greu de îndurat. I se recunoștea mai ales o demnitate perimată. Era prețuit pentru ceea ce fusese înainte de revelația christică; era disprețuit/condamnat pentru că se menținuse după apariția ei, neacceptînd-o. Potrivit interpretărilor curente, el fusese înlocuit, fusese „demis" spiritual de „Noul Israel", de „Adevăratul Israel" care era creștinătatea. Mai ales sub acest unghi a fost privit iudaismul în mediile creștine. În cel mai bun caz, era tratat drept o credință înaltă, apropiată, dar incompletă; pe de altă parte, era privit ca o imagine a îndărătniciei, a orbirii spirituale. Dar, fie și în lipsa acestei acuze, convertirea lui la creștinism – se socotea – va marca intrarea în eschaton. Chiar un critic atît de activ al antiiudaismului precum Vladimir Soloviov (autor, în 1890, al unui „Protest împotriva mișcării antisemite din presă", semnat de prestigioși oameni de cultură ruși, în frunte cu Lev Tolstoi, vezi V. Soloviov, N. Berdiaev, G. Fedotov, *Creștinsim și antisemitism*, Humanitas, 1992), chiar el așa imagina lucrurile în *Scurtă povestire despre Antihrist* (1900): o Biserică universală care, la sfîrșitul istoriei, îi va reuni pe creștini și pe evrei.

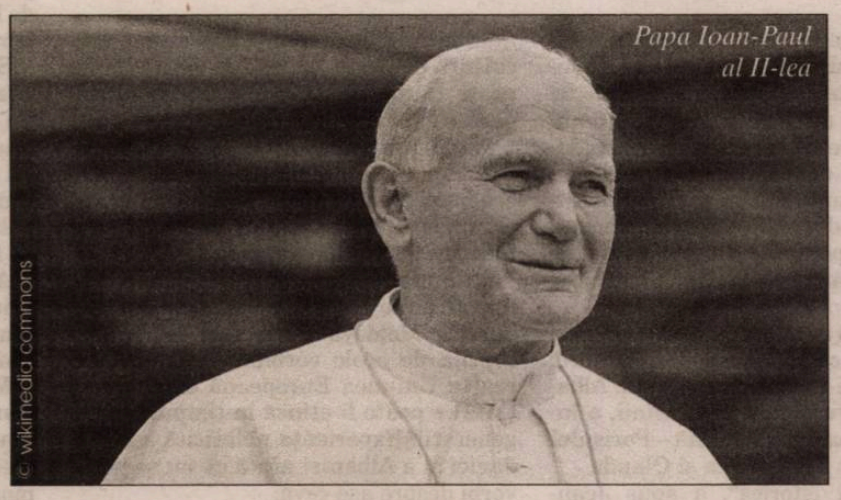

Papa Ioan-Paul al II-lea

În cuplul Vechiul Testament – Noul Testament, „vechiul" avea înțelesul de „trecut", numai de pregătire, de anunț pentru cel „nou", fără drept de a se menține în specificitatea sa, în rotunjimea lui spirituală. Un evoluționism *avant la lettre* interpreta „vechiul" drept anexat „noului", absorbit de nou, așadar lipsit de o legitimitate sieși suficientă. Discursul creștin dominant valorifica, din iudaism, ceea ce el fusese într-o etapă „depășită" a istoriei sfinte și a istoriei concrete.

Or, deschiderea către cunoașterea celorlalte religii – din ce în ce mai largă și mai metodică în ultima parte a secolului XX – a început să schimbe în primul rînd relația creștinismului cu iudaismul. Asta în conștiințe treze, sensibile față de suflarea universală a Duhului. O seamă de gînditori creștini au pornit să studieze și să dialogheze nu numai cu „vechiul" iudaism, ci și cu cel actual, cu lunga, bogata tradiție ebraică desfășurată de la anul 70 înainte. Nu doar un „premergător" vedeau în iudaism, ci un interlocutor prezent, cu propria logică spirituală, cu propria lui vocație, încărcat de creativitatea veacurilor precreștine și de cea, foarte vie și diversă, a veacurilor următoare. Dominicanul Claude Geffré (1926-2017), inițiatorul unei teologii interreligioase. număra, printre temele ei dominante, această întîlnire spirituală și intelectuală cu iudaismul în întregul său, în prezentul, în actualitatea lui. S-au putut imagina și soluții pentru o întîlnire concretă. De pildă, autorii volumului *Notre foi dans ce siècle (Credința noastră în acest secol,* Paris, 2002), M. Albert, J. Boissonnat, M. Camdessus, vorbesc despre o „utopie", dar o „utopie cu realizare verificabilă", anume crearea unor centre unde cei care se pregătesc să devină preoți, rabini sau imami și-ar putea expune reciproc, fără sincretisme, experiența religioasă, ceea ce ar constitui un stagiu de deschidere ecumenică (cf. Jean Delumeau, *În așteptarea zorilor. Un creștinism pentru mîine*, Polirom, 2006).

Creștinismul se hrănește din noutatea christică izbucnită în lume.

În 2018, Monica Broșteanu a tradus, pentru Editura Galaxia Gutenberg, una dintre cărțile preotului catolic Michel Remaud, fost director al Institutului Creștin de Studii Iudaice „Albert Decourtray" de la Ierusalim. Deși apărut în 1983, volumul *Creștini în fața lui Israel, slujitor al lui Dumnezeu* nu și-a pierdut deloc utilitatea, capacitatea de a disloca prejudecăți. El începe cu o izbutită metaforă prin care sînt deosebite de textul Noului Testament anumite teorii religioase care, în timp, au devenit pentru conștiința comună „literă de evanghelie", cîteodată nevalidă. Saul prăbușit de pe cal pe drumul Damascului: iată un episod binecunoscut, larg reprezentat, spune Michel Remaud. Însă Textul nu pomenește nimic despre vehicul. Se spune că „o lumină din cer, ca de fulger, l-a învăluit deodată și, căzînd la pămînt, a auzit un glas..." (Faptele Apostolilor 9, 3-8; 22, 6-11; 26, 13-16). Interpretări ulterioare au imaginat că cel care va deveni Pavel călărea, nu mergea pe jos. Pe alt nivel, dar întrucîtva analog, excluderea lui Israel din demnitatea sa, dedusă din Noul Testament, a stăruit pînă de curînd ca un adevăr teologic indiscutabil, definitiv, eliminator. Oare Textul nou-testamentar îl susține?

Autorul citează, printre altele, *Romani* 11, 28-29: „Cît privește Evanghelia, ei sînt vrăjmași din pricina voastră, dar cu privire la alegere ei sînt iubiți, din cauza părinților. Căci darurile și chemarea lui Dumnezeu nu se pot lua înapoi". Poporul evreu și tradiția sa nu-i recunosc lui Iisus mesianitatea, calitatea de Fiu al lui Dumnezeu. Dar, spune Michel Remaud, „creștinul trebuie să evite să se pună în contradicție cu sine însuși, uitînd sau făcîndu-se că uită că credința e un dar gratuit care îi vine fără nici un merit din partea sa și, prin urmare, lipsa de credință nu e neapărat însoțită de o vinovăție". „Lipsă de credință" sau „altă cale de credință" – croită, refăcută, întreținută, scandată de Dumnezeu de-a lungul întregului Vechi Testament și niciodată desființată de Autorul ei? Iată o alternativă pe care gîndirea creștină și-o pune din ce în ce mai insistent astăzi, mutînd greutatea pe cel de al doilea termen.

Reflecția actuală privind întîlnirea religiilor pornește de la ideea că revelarea divinului nu se lasă mărginită, confiscată, blocată identitar. În loc de excluziuni și ierarhii calitative între religii, ea are sensibilitate pentru complementarități, pentru sporul de lumină pe care îl poate aduce hermeneutica colegială, adică interogația fidelă propriei tradiții, care respectă/cercetează totodată mesajul divin adresat celuilalt religios. De pildă, în privința dezvăluirii ultime a lui Dumnezeu, creștinismul pune în evidență dimensiunea lui „deja aici", iudaismul pe cea a lui „nu încă". Dar juxtapunerea celor două dimensiuni, în fertila lor tensiune, e trăită – cu accente diferite – în ambele tradiții.

Creștinismul se hrănește din noutatea christică izbucnită în lume. Dar se sprijină pe soclul vechimii ebraice, o vechime care rămîne activ, stăruitor, cu orice risc, în așteptarea noutății deplin dezvăluite la sfîrșitul timpului. Credința creștină nu se află și ea în tensiune către „Ierusalimul de sus"? Ambele credințe își au propriul vector către acel zenit.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Teodor BACONSCHI

Obstacolul etic

Nu voi relua cazul Șora-eMag – care a născut, diversionist, în plină campanie, valuri de otravă polarizată. Îl iau doar ca punct de pornire pentru cîteva reflecții despre noi și comunism, la trei decenii de la „prăbușirea" fostului regim. Pînă nu demult, trăiam cu impresia că timpul a închis falia comunism/anticomunism, fiind convins că ea nu mai poate servi nici electoral, nici altfel. Vehemența reacțiilor pro și contra în cazul Șora-eMag mi-a demonstrat însă trista (și pesemne inevitabila) actualitate a temei. Recentele „certuri" din GDS, bunăoară, demonstrează că anticomuniștii de dreapta nu mai pot coabita cu cei liberali, adică situați mai la stînga. Există intelectuali pentru care Marx rămîne o *radix malorum* (și orice referire la el sau opera lui, blestemată), așa cum există alții care sînt gata să accepte că autorul *Manifestului* a influențat cultura occidentală, nu doar sîngeroasa revoluție bolșevică. Ideile sale n-ar fi avut doar consecințe sinistre, ci și un „aport" binevenit în cîmpul științelor sociale și al economiei, dar și al istoriei mentalităților sau al psihanalizei. Cu alte cuvinte, deși s-au scurs 30 de ani, lipsa inițială a lustrației și faptul că Justiția din România nu a condamnat nici astăzi faptele criminale făcute în timpul și la finalul dictaturii (ca și al mineriadelor succesive) ne forțează să rămînem prizonierii unei problematici de-a dreptul „fatale" pentru cei din generația mea. Pentru că nu s-a făcut dreptate, pentru că foștii deținuți politici (dacă mai supraviețuiesc) au pensii mai mici decît securiștii care i-au oprimat, pentru că arhivele Securității și ale altor organe represive nu au fost decît parțial desecretizate, întoarcerea anticomunismului refulat capătă forța deprimantă a unui ritual steril.

Sîntem într-o fundătură perfectă. Pe de o parte, cu excepția delictelor încadrate sub specia „crimelor împotriva umanității", toate formele de complicitate la instalarea și menținerea sistemului comunist sînt practic prescrise. Și asta chiar în numele normelor de drept specifice democrației... Pe de altă parte, „dispariția" peste noapte a patru milioane de membri PCR a șters linia despărțitoare dintre nomenclatură – cu tot cu aparatul ei represiv – și aceia dintre români care au intrat în partidul unic din motive de oportunism (să-i zicem benign). Cum să mai identifici marii vinovați într-o masă de „aparținători" evaporați? Cum să faci trecerea de la turnători (care pot fi văzuți, adesea, ca victime ale unui regim bazat pe delațiune) și cei, cu mult mai perverși, care i-au recrutat? În plus, marii vinovați au devenit ei înșiși acuzatori, uneori chiar în numele anticomunismului! Ba se prezintă drept deținuți politici (dacă sînt pedepsiți pentru jaful la care s-au pretat), ba îl demonizează pe Traian Băsescu – președintele care a condamnat oficial crimele comunismului – mai mult decît pe Ion Iliescu, președintele care „a făcut totul" pentru a le băga sub preș. Ambiguitatea generată de această perpetuă nedespărțire a apelor îi face acum pe cei mai tineri să caute cu orice preț (și la întîmplare) vinovații de serviciu pentru strîmbătatea democrației noastre de fațadă. Moștenind o societate lipsită de claritate morală, noua generație tinde să culpabilizeze la grămadă generația propriilor părinți. Firește că, din perspectiva bunului-simț, nu poți face din oricine a trăit comunismul nici o victimă a lui, nici un autor moral și material al crimelor de care s-a făcut vinovat. Mă veți întreba ce recomand în asemenea circumstanțe. Pe lista mea sînt cîteva puncte nerezolvate, pe care le consider mult mai urgente decît aderența juvenilă a dlui Mihai Șora la PCF sau PCR: desecretizarea integrală și imediată a tuturor arhivelor produse de serviciile secrete comuniste. Un Muzeu al Comunismului (care să corespundă simbolic celui, deja schițat, al Holocaustului). Programe școlare care să extindă timidele capitole despre fostul regim. În fine, un dram de iertare creștinească, pentru a ieși din paradoxul unui anticomunism fanatic, dar fără rezultate palpabile.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

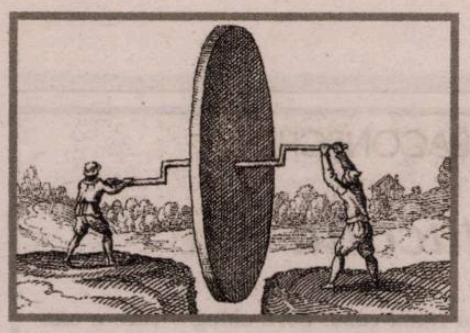

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

State fragile

„Ce părere ai despre Franța?“ Întrebarea amicei mele din Macedonia vine din senin, pe WhatsApp. Răspund în doi peri, neștiind unde vrea să ajungă. Mă lămurește repede – la instituția unde lucrează ajunsese vestea, încă neoficială la acel moment, că președintele Emmanuel Macron se pregătește să trîntească ușa Uniunii Europene în nasul Macedoniei și Albaniei.

Macedonia, sau Macedonia de Nord dacă vreți (procesul de schimbare a numelui nu este încă final), e unul dintre statele acelea fragile din Balcani născute din prăbușirea Iugoslaviei la începutul anilor '90. Cu o însemnată minoritate albaneză, țara s-a aflat de mai multe ori în pragul războiului civil. În prima jumătate a lui 2001 a fost nevoie de o intervenție a NATO pentru respectarea condițiilor unui armistițiu între guvern și gherilele albaneze.

Adăugați la asta și identitatea pusă permanent sub semnul întrebării de vecinii bulgari sau greci și obțineți fotografia a ceea ce, în funcție de perspectivă, poate fi numit fie un accident istoric, fie o întîmplare fericită care a dus la nașterea unei națiuni.

Nu e clar dacă președintele Franței are vreo opinie privind chestiunile astea. Cert e că dl Macron a decis, brusc și brutal, să amîne pînă la o dată neprecizată începerea negocierilor de aderare cu guvernul de la Skopje. Opoziția franceză a fost justificată prin nevoia de întărire a instituțiilor europene înainte de un nou val de aderare și prin lipsa unui mecanism care să sancționeze degradarea climatului democratic în cazul membrilor cu drepturi depline ai Uniunii. Altfel spus, macedonenii plătesc nevinovați un preț greu pentru evoluțiile post-aderare din România, Bulgaria, Ungaria și Polonia.

Sentimentul de nedreptate e cu atît mai acut cu cît, în cazul Macedoniei de Nord, doar Franța și-a exprimat veto-ul. Albania, cealaltă victimă a săptămînii, a întîmpinat o opoziție mai fermă – Parisului i s-au alăturat Danemarca și Olanda.

„O greșeală istorică“, a spus Jean-Claude Juncker, încă șef al Comisiei Europene, la momentul la care vestea a devenit publică. Politician cu experiență, dl Juncker are probabil dreptate. Negocierile de aderare ar fi urmat să dureze ani mulți de zile – zece, estimează *Financial Times,* timp pentru rezolvarea problemelor ar fi fost mai mult decît era necesar.

Temerea unora dintre guvernele europene că rețelele albaneze și macedonene de crimă organizată vor infesta Europa e justificată, însă decizia de a păstra cele două state în zona gri, fără un calendar de aderare ferm, nu îi va opri pe infractori. În fapt, mafiile albaneze sînt deja prezente în toate marile orașe ale Europei. Ba chiar sînt atît de bine înrădăcinate încît în jurul lor s-a dezvoltat o subcultură dedicată (cine vrea să o verifice poate căuta, de exemplu, „hellbanianz“ pe YouTube sau Instagram).

Altfel spus, eforturile oneste ale guvernelor și cetățenilor albanezi și macedoneni sînt ignorate, în timp ce crima organizată e neafectată, ba chiar, prin menținerea barierelor, încurajată.

Apoi mai e ceva. Cine are răbdare să urmărească evoluțiile politice din Republica Moldova îi va auzi pe pro-europenii de acolo vorbind despre aderarea la Uniunea Europeană ca despre o țintă ce poate fi atinsă în timpul acestei generații. Experiența nefericită a Macedoniei și a Albaniei arată că nu se poate vorbi despre așa ceva.

Ambiția cîtorva guverne europene de a-și manifesta ostentativ neplăcerea în legătură cu est-europenii riscă să arunce o întreagă regiune în haos. De altfel, la scurtă vreme după ce amînarea începerii negocierilor a fost confirmată, premierul Zoran Zaev al Macedoniei și-a anunțat demisia. Un gest exasperat și firesc. Zaev a fost unul dintre artizanii dureroasei concesii făcute Greciei referitoare la numele țării sale. În numele integrării europene, Macedonia a devenit Macedonia de Nord. E firească întrebarea referitoare la rostul acestui efort. Prăjiturica integrării se îndepărtează de fiecare dată cînd accesul la ea pare iminent.

Alegerile vor avea loc în primăvară și nu e deloc sigur că o majoritate pro-reformistă și pro-europeană se mai poate constitui. Dispariția unui obiectiv clar lasă loc liber pentru ocuparea agendei cu subiecte care s-ar putea dovedi foarte neplăcute atît pentru europeni, cît și pentru partidele macedonene pe care apropierea de Europa le-a convins că trebuie să colaboreze în interes național.

Sînt analiști care adaugă fotografiei și avansul Rusiei în regiune. Nu e un detaliu minor, însă oricît ar fi încercat Kremlinul să seducă statele din Balcani, mirajul prosperității și civilizației occidentale rămîne un element mai important decît bălăriile propagandei panslaviste venite de la Moscova.

Atunci cînd și-a anunțat opoziția cu privire la începutul negocierilor, președintele Franței a ignorat însă și aceste considerente.

Mai gravă însă e senzația că Uniunea Europeană nu își respectă cuvîntul. O inadmisibilă și gratuită lovitură aplicată credibilității blocului comunitar într-un moment în care lumea liberă are nevoie mai mult decît oricînd de coerență și claritate.

Raportarea Vestului european la Est a creat deja frustrări majore în interiorul UE. Pe seama lor pot fi puse foarte multe evoluții din Ungaria, România sau Polonia. Nici una dintre ele de neîndreptat sau care să producă efecte imposibil de reparat.

În afara blocului comunitar însă, în Balcani, asemenea emoții au efecte diferite. Uneori iremediabile.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

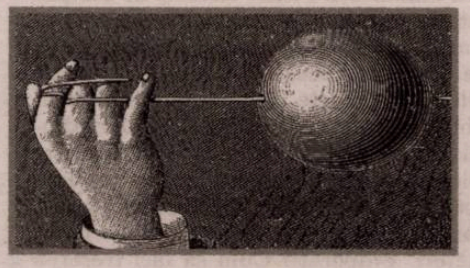

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Brexit: o perspectivă irlandeză

Luni, speaker-ul Camerei Comunelor a respins cererea premierului de a efectua încă un vot cu privire la noii termeni ai divorțului de UE. În week-end-ul trecut, Boris Johnson a pierdut: Parlamentul a preluat iarăși controlul asupra procesului, cerînd timp pînă la 31 ianuarie 2020 pentru a analiza acordul și obligîndu-l pe premier să ceară o prorogare a Brexit-ului. Contează mai puțin cum anume a fost solicitată, de Johnson, această păsuire (în trei scrisori dinadins ambigue, dintre care una nesemnată). Ceea ce este important e starea de incertitudine care planează în continuare asupra întregului proces.

Această problemă deocamdată insolvabilă riscă să trezească în Irlanda de Nord resentiment și teamă.

Se vorbește despre Brexit ca despre un act de divorț între Marea Britanie și Uniuna Europeană. Faimosul *backstop,* soluția negociată, dar neacceptată de majoritatea din Camera Comunelor pentru a evita o frontieră dură cu Irlanda, apare ca o chestiune în primul rînd britanică, de parcă divorțul ar afecta doar relațiile dintre Londra și Bruxelles. Dezbaterile spectaculoase și replicile contondente de la Westminster ocupă prim-planul – agențiile de știri și televiziunile nu au timp să urmărească planul mediu și îndepărtat. Se vorbește, deci, prea puțin despre perspectiva irlandeză: despre efectele Brexit-ului pentru Republica Irlanda, asupra provinciei Irlanda de Nord a Regatului Unit și asupra relațiilor dintre Londra și Dublin.

Statutul insular al Irlandei înseamnă complicații suplimentare. Mare parte a economiei se bazează pe schimburile cu Marea Britanie. Un Brexit fără acord ar însemna pentru Irlanda o reducere a produsului intern brut între 5 și 8%. Încă și mai problematică e dependența energetică.

Chestiunea cu adevărat spinoasă rămîne însă statutul Irlandei de Nord și frontiera dintre provincia britanică și republică. Ultimele două decenii au adus pacea după decenii de conflict interreligios. Apartenența la Uniunea Europeană a constituit un factor decisiv pentru stabilitate. Eliminarea granițelor dintre Irlanda și Irlanda de Nord, libera circulație a persoanelor și a mărfurilor, apoi bunăstarea au contribuit decisiv la restabilirea păcii.

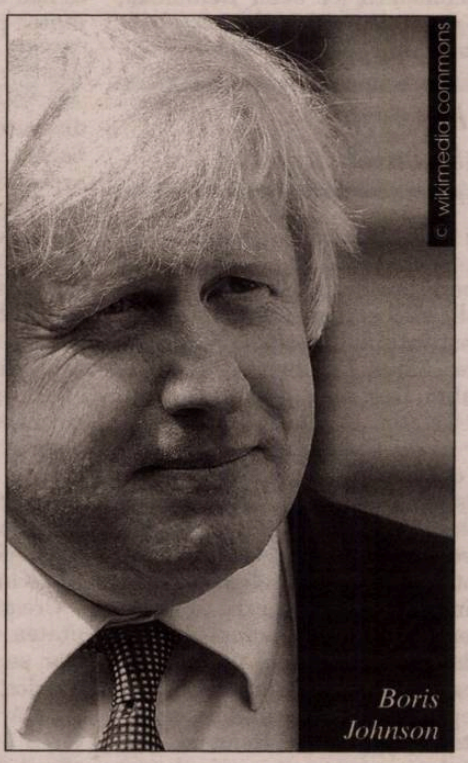

UE și guvernul de la Dublin vor să se asigure că frontiera rămîne deschisă în conformitate cu acordul din Vinerea Mare din 1998. Pe de altă parte, guvernul britanic dorește să asigure statutul Marii Britanii ca unitate economică distinctă – care, în teorie, ar necesita un anumit tip de frontieră după Brexit, avînd în vedere că Irlanda de Nord este parte a Regatului Unit, dar se învecinează cu Republica Irlanda. Odată cu intrarea în vigoare a unor tarife între Regatul Unit și Uniunea Europeană ar trebui să existe și o metodă de verificare a mărfurilor care intră în Republica Irlanda, membră a UE. Guvernul conservator al lui Johnson se bazează însă pe o majoritate la care participă Partidul Democrat Unionist din Irlanda de Nord (DUP), care are zece deputați în Camera Comunelor. Iar DUP se opune vehement oricărui acord în care Irlanda de Nord e tratată diferit de restul Regatului Unit. Un statut special al provinciei sau al frontierei e deci greu de adoptat prin vot. Noul acord propus de Boris Johnson nu face vreo concesie importantă în acest sens – nici n-ar fi avut cum, dacă e esențială păstrarea unor granițe invizibile.

Această problemă deocamdată insolvabilă riscă să trezească în Irlanda de Nord resentiment și teamă. La referendum s-a votat *„Remain“,* dar mobilizarea la vot a fost foarte mică, printre altele și datorită orientării pe atunci antieuropene a partidului republicanilor irlandezi, Sinn Fein. *„Remain“* au votat așadar și mulți unioniști. Doar că unioniștii sînt, acum, în tabăra brexiterilor. Iar Brexit a ajuns o temă tratată și instrumentalizată de facțiunile extremiste ale celor două partide din Irlanda de Nord. Perspectiva unei ieșiri dezordonate a Marii Britanii din UE și mai ales gîndul că ar putea apărea, din nou, ziduri și granițe răscolesc vechile traume ale conflictelor – nu doar în provincia britanică, ci și în republică. În Irlanda de Nord, procesul de pace a fost susținut intens de Uniunea Europeană. Cu fonduri generoase, destinate zonelor celor mai defavorizate și desfigurate de conflict. Dar, dincolo da bani, UE a încurajat o nouă cultură politică bazată pe cooperare care aproape că a obligat guvernele de la Londra și de la Dublin să conlucreze atît în plan european, cît și la nivel bilateral.

Protocol & etichetă

Texte și opinii de:

- Oana MARINESCU (consultant în comunicare strategică, OMA Vision)

„Stat sau persoană?“

- Constanța VINTILĂ-GHIȚULESCU (istoric)

„Protocol și diplomație la 1800“

- Marius LAZURCA (diplomat)

„Pax universalis et perpetua“

- Adrian CIOROIANU (istoric, diplomat)

„Uniforma, diplomatul și domnișoara“

- Ștefania DINU (istoric, director adjunct la Muzeul Național Cotroceni)

„La Curtea Regelui Ferdinand I“

- Vlad MACRI (jurnalist și scriitor)

„Tare complicată-i și gastrodiplomația!“

- Ioan DONCA (diplomat)

„În diplomație toate detaliile contează“ – interviu

argument

Haina îl face pe diplomat?

Diplomația e guvernată de reguli stricte, de protocol și de etichetă. Aceste norme structurează relațiile: constrîngerile formale oferă cadrul unui dialog productiv și substanțial. Ambalajul e menit să dea conținutului o formă atrăgătoare sau măcar convingătoare. Aceste reguli de protocol au devenit atît de firești încît orice deviere de la normă bate imediat la ochi, ba chiar devine sancționabilă. Ceea ce poate părea spectaculos pentru publicul neavizat e rutină pentru oamenii politici și pentru diplomați. Era comunicării televizuale și prin Internet a adus acestor reguli o expunere la scară platenară. Prezența la nivel internațional a devenit și ea mai competitivă: concurența între brand-urile de stat se poartă și în sfera stilurilor de reprezentare. Scenele marilor reuniuni la vîrf au consacrat cîteva figuri remarcabile care respectă eticheta și în același timp ies în evidență: cancelara Germaniei Angela Merkel, președintele francez Emmanuel Macron, premierul canadian Justin Trudeau. Alții, dimpotrivă, ies în evidență tocmai prin frecventele derapaje de la uzanțele protocolare: președintele american Donald Trump și președintele Federației Ruse Vladimir Putin.

Mai e nevoie de etichetă și de protocol în diplomația (post)modernă? E drept că uneori aceste constrîngeri pot părea balast, un element inutil ori superfluu. Doi prieteni pot sta la masă și neprotocolar. Despre starea vremii sau nefericire în amor se poate discuta și cu cravata dezlegată. Tot astfel, premierii a două țări vecine și prietene pot negocia termenii unui schimb comercial și fără să treacă în revistă garda de onoare.

Poți fi unic & recognoscibil, dar în același timp în ton cu eticheta universal folosită? Și apoi, într-o lume globalizată, cum pot fi stabilite norme de protocol suficient de cuprinzătoare încît să acopere atît nevoia de uniformitate, cît și diferențele culturale? Diferențiază sau uniformizează aceste norme? Exact ca într-o orchestră, fiecare muzician oferă partiturii propria interpretare. Totul e ca împreună să sune în armonie. (**Matei Martin**)

BARBURISME

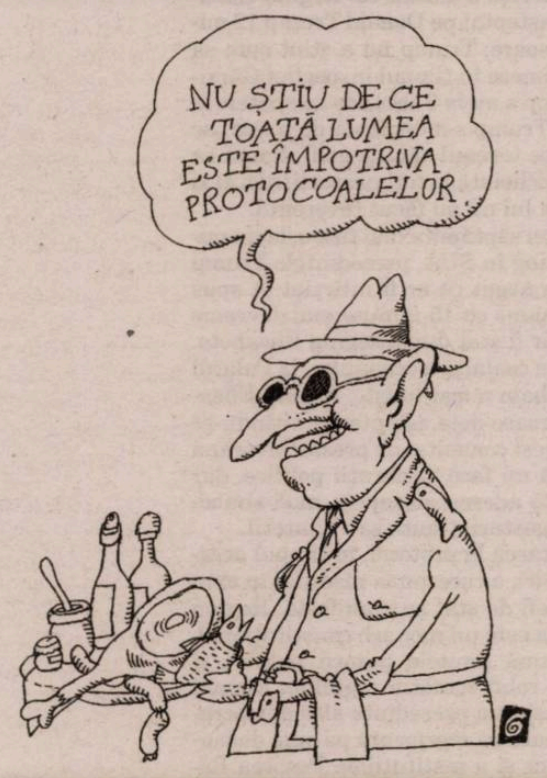

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Oana MARINESCU

Stat sau persoană?

comunicarea la nivel înalt, între protocol și *social media*

Ceremoniile protocolare care marchează întîlnirile la nivel înalt reprezintă oportunități de imagine, atît pentru participanți, cît și pentru presă și pentru publicul larg. Ele se viralizează pe social media, internauții comentînd despre ce a făcut un lider sau altul. Totuși, în astfel de evenimente este vorba despre ce fac liderii sau miza este mai mare?

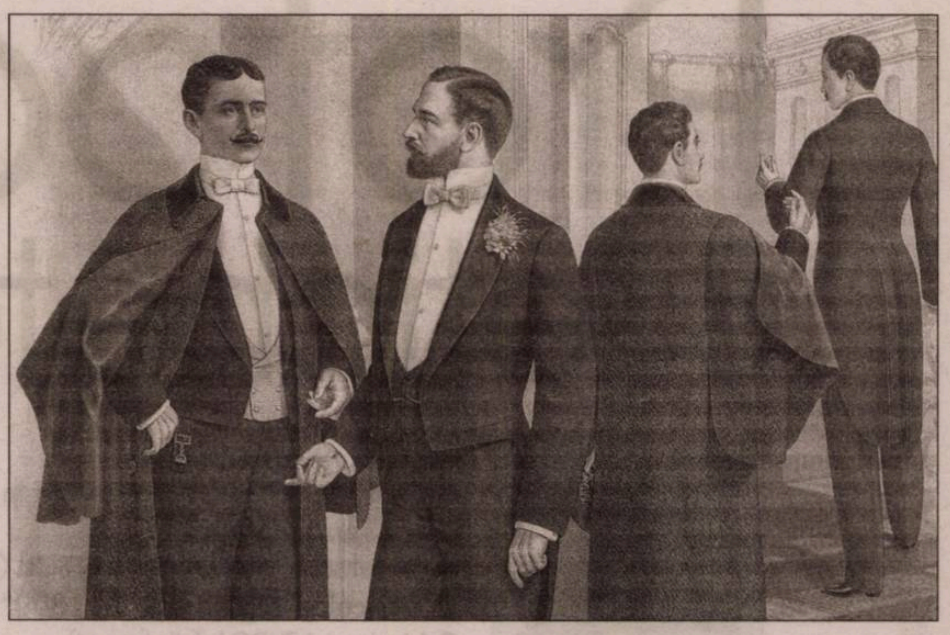

La nivel diplomatic, protocolul joacă un rol esențial de comunicare și de relaționare. El definește modul în care comunică și se tratează *statele* unele pe altele. Așa cum politețea guvernează relațiile civilizate și exprimă respectul dintre *persoane,* protocolul guvernează relațiile civilizate și exprimă respectul dintre *state.*

Un ceremonial complicat are o simbolistică bogată și transmite mesaje. Cînd un șef de stat îl primește pe omologul său într-un mod ceremonios, el îi arată importanța pe care o dă relației bilaterale, respectul pe care îl are pentru statul respectiv și ce reprezintă propria sa țară. Reciproca este valabilă: cînd un șef de stat merge într-o vizită oficială, îndeplinirea protocolului arată că este primit cum se cuvine, că este onorat de primire, că respectă țara gazdă. Un șef de stat nu se reprezintă pe sine însuși într-o ceremonie protocolară, ci își reprezintă statul pe care îl conduce și, odată cu el, pe cetățenii săi. Este o reprezentare simbolică. Exercitarea puterii politice a avut întotdeauna o componentă simbolică, care, de-a lungul veacurilor, a evoluat, fără să dispară.

Și totuși, lucrurile nu sînt mereu clare și predictibile. Pe 13 iunie 2018, președintele american Donald Trump a fost primit de Regina Elisabeta la Palatul Windsor, în cadrul unei vizite de lucru controversate în Marea Britanie. Regina Elisabeta l-a onorat pe președintele SUA cu inspecția gărzilor și cu ceaiul de la ora 5. Presa a transmis în direct ceremonialul. Așa s-a aflat că: Regina Elisabeta l-a așteptat pe Donald Trump 12 minute în soare; Trump nu a știut cum să se poziționeze în timpul inspecției Gărzilor; Trump a mers 6 secunde cu spatele la Regină; Trump s-a deplasat de parcă „se plimba pe terenul său de golf"; haina sa a fost descheiată la toți nasturii; nici el și nici soția lui nu au făcut reverență.

Trei săptămîni mai tîrziu, la un miting în SUA, președintele Trump a negat că ar fi întîrziat. A spus că ar fi ajuns cu 15 minute mai devreme și că el ar fi stat după Regina Elisabeta. Pe partea cealaltă a oceanului, la Palatul Buckingham a fost liniște. Regina Elisabeta marcase deja așteptarea uitîndu-se la ceas, gest comentat de presă. Suverana britanică nu face declarații politice, dar transmite adesea mesaje în mod simbolic, prin gesturi, ținută sau bijuterii.

Raportarea la protocol, în timpul acestei întîlniri, a corespuns modului în care cei doi șefi de stat se manifestă. Regina Elisabeta este un monarh constituțional, care asumă limitele puterii politice și își joacă rolul conform regulilor. Donald Trump este un președinte ales democratic, dar care se reprezintă pe sine deasupra legilor și a instituțiilor. Puterea Reginei Elisabeta este simbolică și așa și-o exercită. Donald Trump vrea să-și simtă puterea, să nu aibă limite; își subordonează instituțiile, prin numirea unor persoane obediente în funcție, și recurge la populism și demagogie, mobilizînd el personal poporul împotriva unor ținte, prin intermediul *social media* și al unui discurs simbolic specific: insulte, incitare, emoții negative. În acel ceremonial, avem așadar un șef de stat care și-a reprezentat statul – Regina Elisabeta – și un șef de stat care s-a reprezentat pe sine, personal, ca expresie a statului – Donald Trump.

Firește, personalitatea unui lider politic își poate pune amprenta pe modul în care se desfășoară protocolul. Experiența și înțelegerea rolului pe care îl joacă, a contextului politic contribuie la felul în care liderul se manifestă în timpul unei ceremonii. Michelle Obama povestește, în cartea sa *Becoming,* cum Regina Elisabeta a invitat-o să stea lîngă ea în mașină, contrar regulilor, iar suverana britanică a intuit dificultatea și, într-o replică politicoasă, a anulat protocolul. La summit-ul NATO din 2009, cînd se aniversau 60 de ani de la înființarea alianței, iar Franța voia să anunțe că revine în rîndurile ei, președintele Franței, Nicolas Sarkozy, a amenințat cu boicotarea ceremoniilor dacă nu era lăsat să stea la masa principală, la dreapta secretarului general, cîtă vreme camerele TV erau în sală, deși nu acesta era protocolul. Președintele Turciei a creat în 2015 o gardă de protocol formată din 16 luptători îmbrăcați în costumele celor 16 imperii turcice, pentru a-și poziționa istoric regimul dictatorial.

„Diplomația e poliția la țol festiv."

NAPOLEON BONAPARTE

Uneori, relația personală specială dintre doi șefi de stat a fost comunicată și prin ceremonii protocolare. Alteori, părțile au găsit diverse tertipuri pentru a masca faptul că la nivel personal era o problemă între lideri. Sau, indiferent la protocol, un lider poate să-i pună într-o situație de inferioritate pe cei cu care se întîlnește, precum Donald Trump cu strîngerile de mînă.

Care este limita pînă la care persoana și imaginea liderului pot să se afirme la nivel înalt? Pentru a evita situațiile jenante și conflictele, soluția ar fi să respecte bunul-simț și rolul canalelor de comunicare. Dacă protocolul diplomatic creează un limbaj comun în comunicarea dintre state, chiar dacă ele sînt reprezentate de oameni cu personalități și agende diferite, presa și *social media* reprezintă canale de comunicare cu opinia publică. Dacă sînt cetățeni din statul propriu, avem de-a face cu comunicare politică și instituțională; dacă sînt cetățeni din alte state, este vorba de diplomație publică și diplomație digitală.

Firește, personalitatea unui lider politic își poate pune amprenta pe modul în care se desfășoară protocolul.

În epoca demagogiei virale, ar fi așadar sănătos ca politicienii să creeze un conținut de comunicare pentru presă și *social media* fără să sacrifice protocolul, pentru că un conflict între state se repară mai greu decît se șterge o postare. Iar dacă nu o fac, cetățenii să îi sancționeze.

Oana Marinescu *a fost director general pentru diplomație publică în cadrul MAE (2008-2010) și purtător de cuvînt al Guvernului (2005-2007). În prezent este consultant în comunicare strategică la propria companie de comunicare, OMA Vision.*

Protocol provine din două cuvinte din greaca veche: *protos,* primul, și *kollao,* a lipi – adică ceea ce este lipit mai întîi. Termenul se referea inițial la prima foaie lipită pe un sul de papirus, pe care erau scrise datele asupra originii sale. În secolul al VI-lea, cuvîntul desemna prima pagină a unui document oficial, care îi autentifica originea. El a definit, apoi, succesiv, textul original al unui act de notariat, registrul în care sînt înscrise aceste texte și repertoarul modelelor folosite la redactarea textelor administrative. În cele din urmă, la începutul secolului al XVII-lea, prin protocol se înțelegea „o culegere de formule utilizate pentru a stabili corespondența între persoane, în funcție de rangul acestora". Această evoluție explică sensul de astăzi referitor la normele utilizate în activitățile oficiale, în special în ceea ce privește ceremoniile, relațiile riguros stabilite între personalități publice, ordinea protocolară, folosirea simbolurilor țărilor și națiunilor.

(Louis Dussault, *Protocolul. Instrument de comunicare,* Editura Galaxia, 1996)

Constanța VINTILĂ-GHIȚULESCU

Protocol și diplomație la 1800

Orice misiune diplomatică se derulează în cadrul unui protocol „internațional", să-i spunem așa, cunoscut și respectat de toți cei prinși în jocurile de putere. La curțile domnești de la Iași sau București sînt primiți viziri, pașale, ambasadori, consuli, agenți diplomatici, prinți. Pentru fiecare dintre ei, curtea domnească, prin intermediul postelniciei, desfășoară un ritual cu fast sau cu mai puțin fast care îi introduce la curtea domnească și în audiență la domn. Femeile au și ele parte de astfel de primiri protocolare, fie că sînt soții ale diplomaților, fie că sînt doar „personalități" ale epocii. Multe dintre aceste primiri protocolare sînt descrise cu lux de amănunte în rapoarte, corespondență diplomatică sau scrisori și datorită faptului că țările române reprezintă primul popas în Imperiul Otoman, oferind astfel o primă imagine despre „orientalismul" atît de mult căutat. Mă voi opri asupra a două exemple care dau seama despre protocolul diplomatic, desfășurat de către curtea domnească de la București, respectiv curtea imperială de la Viena.

La 1785, Marianne von Herbert-Rathkeal, soția baronului Peter Philipp von Herbert-Rathkeal, internunțiul imperial (Imperiul Habsburgic) la Poartă, este primită cu mare fast la trecerea prin București, în drumul ei de la Constantinopol spre Viena. Mihai vodă Suțu poruncea marelui comis, la 6 mai 1785, să se îngrijească de primirea baronesei von Herbert-Rathkeal. Ea urma a fi întîmpinată la Văcărești de „20 de seimeni cu căpitanii lor, călări, înarmați, de nemții din Poartă [Poarta Curții domnești], iară cu zapcii lor", în frunte numindu-se cîțiva importanți dregători: Antonie Vilara, mare pitar, Panait Matraca, fost mare pitar, Alexandru Manu, mare comis. Doamnei i se punea la dispoziție o caretă cu șase telegari, escortată de trei cihodari. Doar că baroneasa, obosită de drum, a refuzat să se alăture alaiului fastuos și a preferat un pat curat unde să se odihnească. A doua zi, însă, baroneasa n-a avut scăpare și a trebuit să intre în regulile protocolare ale vizitelor: „în ziua de 18, la ora 10 dimineața, marele postelnic, într-o caretă trasă de 6 cai, a venit să salute pe doamna [soție a] internunțiului, în numele domnului și, puțin după aceea, a venit marele comis cu un alai asemănător, ca să o salute din partea doamnei țării, iar mai apoi a venit călare un slujbaș al Curții, cu un cal dus de căpăstru, un cioltar bogat și [postelnicul] a luat cu sine pe dragomanul imperial (Gian-Evangelor Timoni), pe care l-a dus la Măria Sa". După vizitele protocolare, baroneasa primește „felurite dulciuri și fructe" trimise de la cămara doamnei. Dar protocolul nu se încheie aici. A doua zi, baronesei i se trimite careta doamnei care să o aducă la curte, în cadrul unui alai format din ostași ai palatului, dregători, cihodari, satîrgii, arnăuți, toți în ținute de gală. La curtea domnească a fost întîmpinată de doamna țării, Sevastița Suțu, de fetele ei și de cele mai mari boieroaice, soțiile marilor dregători din sfatul domnesc, parfumată cu cele mai alese parfumuri. Doamnele s-au așezat pe sofale, fiecare după rangul ei, într-un „chiosc foarte elegant" unde însăși doamna țării a servit dulciuri și cafele. Vizita avea să se încheie cu „obișnuitul parfum și apă de trandafiri", dar avea să fie urmată de trimiterea de curier cu daruri și cu urări de sănătate. A doua zi, doamna țării întorcea vizita baronesei: „în ziua de 19, la ora 12, a venit doamna țării, cu mare pompă, să-i întoarcă vizita, însoțită de cele două domnițe și de o numeroasă suită de boieroaice. Cînd a coborît din caretă, a fost primită de agent [Raicevich] și, astfel, precedată de doi aprozi, care purtau parfumurile, a fost întîmpinată la ușa sălii [de primire] de către doamna [baroneasă], care i-a oferit locul din dreapta pe canapea, iar domnițele aveau scaune deosebite. Doamna [baroneasă] a oferit doamnei țării dulciuri și cafea, iar agentul le-a oferit domnițelor și cucoanelor de seamă. După parfumuri și apa de trandafiri a luat sfîrșit vizita". După acest popas diplomatic, baroneasa și-a continuat drumul către Viena, oprindu-se doar atunci cînd un nou protocol diplomatic (sau nevoia de odihnă sau hrană) i-o impunea.

Nu cu mult diferit se desfășoară protocolul de primire a marelui spătar Ienăchiță Văcărescu la Viena (1782), unde ajunge în căutarea fiilor fugari ai domnului fanariot Alexandru Ipsilanti (1774-1782). Curtea din Viena devine scena majoră pe care dregătorul valah își joacă rolul de boier bogat, diplomat poliglot și bărbat elegant. Cancelarul Wenzel Anton von Kaunitz îl introduce în atmosfera vieneză: „mă luă de mînă și ieșim în sala de asamblée, unde era toți ambasadorii curților adunați și cele mai strălucite dame din Viena. Făcui cunoștință cu toți și mă întîmpinară cu libov și cu cinste... Prințul Kaunitz găsi pricină să-mi laude blanele de samur cu care eram îmbrăcat (căci obișnuiesc europenii să arate la acestea o simplicitate și la oamenii acei ce-i văd întîi). Și pe mine la această asamblée mă descinseseră damele și de brîu, ca să-mi vază șalul". Scenele sînt povestite de Ienăchiță Văcărescu în a sa *Istorie a prea puternicilor împărați otomani*.

„Prințul Kaunitz găsi pricină să-mi laude blanele de samur cu care eram îmbrăcat."

Cum stăpînește bine o serie de limbi, cum mînuiește bine cuvintele, Ianache Văcărescu devine foarte repede atracția saloanelor, petrecînd în compania cancelarului Kaunitz, marelui duce Pavel al Rusiei, ambasadorului Franței, Louis August Le Tonnelier de Breteuil, vicecancelarului Philipp von Cobenzel, ambasadorului Spaniei, arhiducelui Maximilian. Boierul intră în logica protocolului vienez, trecînd la vizite de curtoazie și felicitare către toți diplomații străini: „m-am dus pă la toți ambasadorii dă i-am heretisit (felicitat) cu bileturi și întorcîndu-mă la gazdă să prînzesc au venit toți ambasadorii la mine dă m-au heretisit cu bileturi".

După aceste vizite protocolare și obligatorii, Ienăchiță Văcărescu este primit în audiență de către împăratul Iosif al II-lea. Audiența este descrisă amănunțit de Văcărescu, impresionant fiind de palatul imperial, de „foișorul cu stîlpii de marmură ce-i țin leii în spinare", de „perdelele ce spînzură la baldachin dă aur lucrat", de „cloșurile de sîrmă", de mărgăritarele care le decorează, de gardă, de săbii, de mulțimea camerelor, de cabinet etc. Două lumi diferite se întîlnesc: Iosif al II-lea, adeptul unui ceremonial cît mai simplu, și Ianache Văcărescu, prizonierul protocolului oriental sofisticat și obedient. La sunetul clopoțelului, „șambelanul cu chee" îl pofti la împărat: „...îndată să repezi șambelanul și trase dă la perdea un cloș dă fir și să rîdică perdeaoa și-mi făcu semnu să întru în casă. Intrînd la ușă, văzui pă chesarul în mijlocul casei fără de capelă, în picere și pe loc cîlcînd doi pași am îngenuchiat turcește și puindu-mi capul în pămînt, vrînd să-l ridic m-am pomenit cu mîna chesarului la cap, zicîndu-mi că nu face trebuință de această ceremonie și să mă ridic; și vrînd să-i sărut mîna, au tras-o". Protocolul oriental pus în scenă de Ianache Văcărescu devine dintr-o dată insignifiant și mai degrabă jenant, atunci cînd Iosif al II-lea își retrage mîna ce urma să fie sărutată.

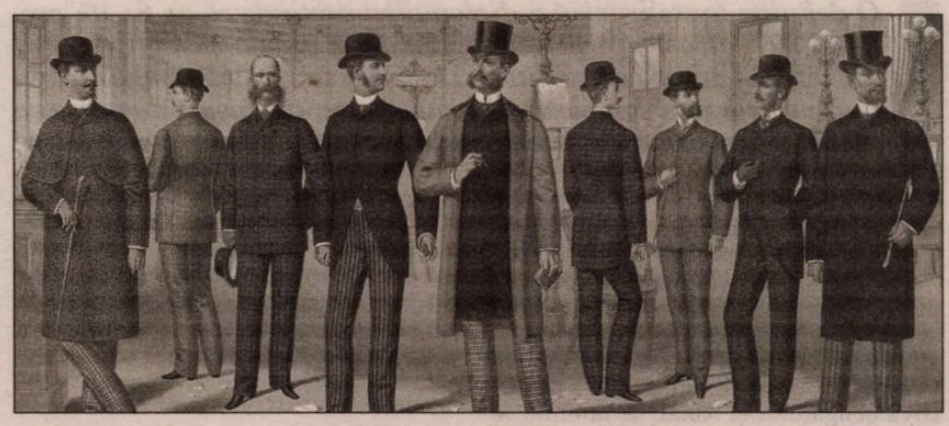

„Diplomația – arta patriotică de a minți pentru țară."

AMBROISE BIERCE

În Valahia, boierii urmează protocolul oriental, sărutînd mîna domnului sau/și poalele hainei ca o formă de respect și de recunoaștere a ierarhiilor. Diplomat și important dregător, Ianache Văcărescu se supune regulilor protocolare și diplomatice pe care le cunoaște și le practică. Cunoscîndu-i curiozitatea și dorința de informare, Ianache Văcărescu se va fi informat înainte de a pleca cu privire la ceremonialul diplomatic pe care ar trebui să-l urmeze odată ajuns în Imperiul Habsburgic. Totuși, dregătorul valah preferă să rămînă fidel regulilor diplomatice otomane, interpretate ca o formă de respect și supunere față de puterea simbolică reprezentată de persoana împăratului. Iosif al II-lea va interzice, printr-un decret imperial (1787), îngenuncherea, considerată drept „un comportament care nu este potrivit unei ființe umane, ci trebuie să fie rezervată doar lui Dumnezeu".

Ceremoniile diplomatice au logica lor și sînt respectate cu strictețe pentru a se evita incidente, conflicte, războaie. Chiar și atunci cînd anumite elemente din protocol par stranii sau de-a dreptul barbare... Dar despre toate acestea, poate altădată.

Constanța Vintilă-Ghițulescu *este cercetătoare la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" al Academiei Române. Cea mai recentă carte publicată:* Patimă și desfătare. Despre lucrurile mărunte ale vieții cotidiene în societatea românească, 1750-1860, *Editura Humanitas, 2015.*

Marius LAZURCA

Pax universalis et perpetua*

O definiție (auto)ironică a diplomației pretinde că ar fi „1% protocol, 99% alcool", perpetuînd astfel pînă azi un stereotip istoric, îndreptățit adesea de realitate. Definiția simplifică desigur o profesiune ușor mai complexă, dar care, e drept, se poate dispensa cu greu de dimensiunea ceremonială evocată de ingredientele mai sus pomenite.

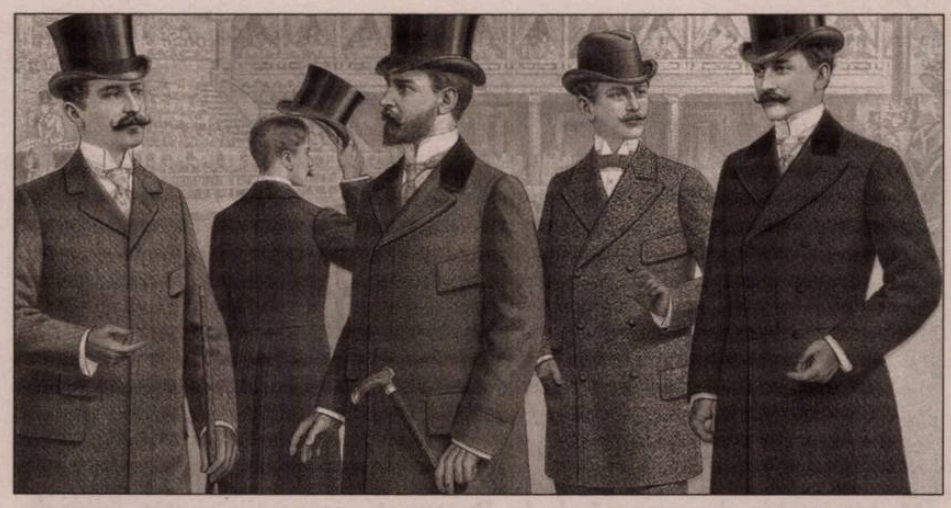

Orice diplomat are în fond o existență profesională dublă, împărțită relativ echilibrat între timpul petrecut în cancelarie și vremea consacrată interacțiunii cu gazdele sau colegii de la celelalte misiuni. Ce se întîmplă în sediul unui oficiu diplomatic e deopotrivă obligatoriu și banal: de la birou se poartă corespondența, inclusiv cea cifrată; mai cu seamă acolo are loc documentarea din surse publice și analiza dedicată evoluțiilor din statul acreditar; în fine, mai cu seamă în cancelarie ia formă toată mecanica administrativă de care nici o instituție omenească nu s-a putut încă dispensa. E prea puțin loc de protocol în această secvență, mai curînd prozaică, a activității diplomatice, deși regulile de precădere și ierarhiile deopotrivă formale și implicite nu dispar nicicînd într-o ambasadă. Oricît de convivială ar fi, de pildă, o reuniune de lucru condusă de ambasador, participanții se vor plasa la masa de ședință, din reflex sau vanitate profesională, în ordinea de precădere impusă de ierarhia gradelor diplomatice.

Sigur, practica diplomatică crede azi că se poate dispensa – a și făcut-o în bună măsură – de regulile prea rigide ale ceremonialului. Moștenire a timpurilor cînd meseria era practicată de aristocrați, adesea pe speze proprii, vestigiu al vremii cînd ilustra grija precaută și elaborată cu care își vorbeau Curțile imperiale și regale, protocolul e azi forma adițională de politețe asociată funcției de reprezentare. Cînd doi ambasadori conversează, sînt liberi desigur să adopte politețea bine strunită a oamenilor de lume, făcînd loc în același timp adaosului protocolar. Oricîtă cordialitate ar fi dobîndit în timp raporturile dintre ei, doi diplomați nu vor uita niciodată că, dincolo de masca uneori genuină a francheții amicale, fiecare din ei e chemat în mod absolut să onoreze în celălalt o națiune și un stat.

Protocolul restaurează așadar legătura etimologică dintre politețe și politică. Amabilitate eminamente publică, protocolul evocă, mereu imperfect, standardul unei societăți umane deplin pacificate în numele unor valori universale. Cînd își prezintă scrisorile de acreditare, un ambasador desemnat e înconjurat de o grijă ceremonială menită să evoce, între multe altele, că tensiunea și conflictul trebuie înțelese ca sincope ale unei stări de, idealmente, pace perpetuă între cele două națiuni. Cînd, în fața șefului statului primitor, ambasadorul își predă documentele de acreditare, se propune pe sine drept interlocutor permanent al gazdelor, asigurîndu-le, în numele propriului șef de stat, că va fi și el un neobosit promotor al antantei.

E limpede pentru toată lumea că grupurile umane structurate, comunitățile, statele mai apoi au simțit mereu nevoia de a comunica între ele și că, prin urmare, și-au furnizat de timpuriu instrumentul acestui dialog. Solii, trimișii, emisarii au avut cel mai adesea rolul fundamental de a oferi pacea și cooperarea drept alternativă la conflict și competiție oarbă. Păstrarea păcii sau restaurarea ei semnalează importanța rolului acestor mijlocitori prestigioși și creează, pentru primitor, obligația imunității și a respectului exprimat ceremonial. Perpetuată cutumiar și formalizată relativ tîrziu, această obligație a gazdelor ia, pe de o parte, forma legală a privilegiilor și imunităților diplomatice și generează, pe de alta, coregrafia elaborată a protocolului. Nu întîmplător, același serviciu al ministerului de Externe – Protocolul – se ocupă de ambele întruchipări ale statutului special al unui ambasador: și de asigurarea drepturilor lui excepționale – imunitatea de jurisdicție, de pildă –, și de ceremonialul primirii lui la un oficial diplomatic de rang înalt.

Protocolul restaurează așadar legătura etimologică dintre politețe și politică.

Se înțelege, protocolul are declinări multiple: de la felul în care viitorul ambasador e anunțat și întîmpinat la post pînă la secvențele incomparabil mai importante ale unei vizite de stat; de la coregrafia minuțios ritualizată – la Sfîntul Scaun, de exemplu – a prezentării scrisorilor de acreditare pînă la disciplina – modestă, dar importantă – a ordinii de precădere la un dineu; de la tipologia și stilistica corespondenței diplomatice la configurația sărbătorilor naționale sau a evenimentelor publice. Cum spuneam, toate aceste ipostaze codifică suplimentar și adesea hieratic circumstanțe în fond comune ale existenței.

Ipocrizie rafinată pînă la meșteșug, protocolul e promisiunea de onorabilitate perpetuă pe care statele o fac cu deplină solemnitate. Protocolul e și delicatețea cu care țările își menajează reciproc vanitatea și sensibilitățile, ilustrare indirectă a suspiciunii de fond cu care națiunile privesc lumea. În fine, protocolul e amabilitatea cu care, pe temeiul prezumției pioase a egalității lor, statele își vorbesc între ele, în speranța că vor putea amîna la nesfîrșit un destin conflictual totuși inexorabil.

* Sînt primele cuvinte ale unui tratat de pace semnat între Franța și Anglia în 20 septembrie 1697. „Pacea eternă și cuprinzătoare" a durat doi ani.

***Marius Lazurca** este diplomat de carieră. În prezent, este ambasadorul României la Budapesta.*

Ordinea de precădere a demnităților și funcțiilor publice în cadrul ceremoniilor oficiale:

1. Președintele României
2. Președintele Senatului
3. Președintele Camerei Deputaților
4. Prim-ministrul
5. Fost șef de stat, în ordinea cronologică a primului mandat
6. Președintele Curții Constituționale
7. Președintele Înaltei Curți de Casație și Justiție
8. Membrii Biroului Permanent al Senatului României, conform ordinii stabilite de către Biroul Permanent
9. Membrii Biroului Permanent al Camerei Deputaților, conform ordinii stabilite de către Biroul Permanent
10. Ministru, conform ordinii stabilite de prim-ministru
11. Consilier prezidențial, conform ordinii stabilite de președintele României
12. Senator, conform ordinii stabilite de Biroul Permanent al Senatului României
13. Deputat, conform ordinii stabilite de Biroul Permanent al Camerei Deputaților
14. Președintele Academiei Române
15. Șeful Statului Major General
16. Funcții asimilate rangului de ministru aflate în controlul, coordonarea, subordonarea celor două Camere ale Parlamentului României
17. Funcții asimilate rangului de ministru, aflate în controlul, coordonarea, subordonarea Senatului României
18. Funcții asimilate rangului de ministru aflate în controlul, coordonarea, subordonarea Guvernului României
19. Primarul general al Municipiului București, primar de municipiu, oraș, sector, comună, în ordinea alfabetică a denumirii localităților și în ordinea crescătoare a numărului de sector
20. Președintele Consiliului Județean, în ordinea alfabetică a denumirii județelor
21. Prefect, în ordinea alfabetică a denumirii județelor
22. Secretar de stat, în ordinea de precădere a ministerelor
23. Consilier de stat, Administrația Prezidențială, conform ordinii stabilite de președintele României
24. Funcții asimilate rangului de secretar de stat aflate în controlul, coordonarea, subordonarea celor două Camere ale Parlamentului României
25. Funcții asimilate rangului de secretar de stat aflate în controlul, coordonarea, subordonarea Senatului României
26. Funcții asimilate rangului de secretar de stat aflate în coordonarea, subordonarea prim-ministrului
27. Funcții asimilate rangului de secretar de stat aflate în coordonarea, subordonarea Secretariatului General al Guvernului
28. Funcții asimilate rangului de secretar de stat aflate în coordonarea, subordonarea ministerelor.

(Legea 215/2016 privind ceremoniile oficiale)

Adrian CIOROIANU

Uniforma, diplomatul și domnișoara

Într-un context plin de acea ironică impredictibilitate a Istoriei, în februarie 1938, un personaj oportunist al celui de-al Treilea Reich, pe nume Joachim von Ribbentrop (particula *von* era falsă) – negustor de alcool, reprezentant al firmelor de șampanie franțuzești și de whisky scoțian în Germania – ajungea ministru de Externe al lui Adolf Hitler. Înainte, nu pentru mult timp, Ribbentrop fusese ambasador al Reich-ului la Londra, unde devenise ridicol din prima zi, cînd, în disprețul protocolului diplomatic, făcuse declarații efectiv la scara trenului, deși nu depusese încă scrisorile de acreditare (ceea ce e un afront la adresa țării care te-a primit). Iar apoi, în chiar prima întîlnire ca ambasador cu regele Angliei, el l-a oripilat pe acesta executînd sub nasul suveranului un larg salut nazist – dacă nu era atent, efemerul rege Eduard al VIII-lea s-ar fi ales cu o fractură de mandibulă!

Croiala impusă și avantajul diferenței

Așadar: în februarie 1938, care a fost prima măsură pe care a luat-o Ribbentrop? A impus o uniformă pentru diplomații germani! Decizia i-a șocat pe cei din minister, care, pînă atunci, chiar și în primii ani ai nazismului, purtaseră redingotă. Ribbentrop (inspirat și de soția sa) a dat sarcină unui scenograf de teatru (!) să imagineze niște uniforme, apoi s-a dus cu ele la Hitler, care a avut privilegiul de a alege varianta cîștigătoare (și obligatorie). Biograful Michael Bloch (de la care preiau detaliile) spune că Ribbentrop venea la birou în uniformă și cu niște cizme pînă la genunchi, pentru că i se spusese că fondatorul prusac al Germaniei, legendarul Otto von Bismarck, făcea la fel pe cînd conducea Externele (ceea ce era fals).

Cazul Ribbentrop e emblematic pentru toți dictatorii care iubesc și/sau impun uniforme noi și etichete bizare – în diplomație, dar nu numai. Carol al II-lea al României a impus și el după 1938 o uniformă & un salut pentru *Frontul* său unic (deși el, ca atare, nu era filonazist, dimpotrivă –, dar trend-ul i se părea probabil *cool* și binevenit). Comuniștii au avut celebrul lor pumn ridicat (din anii '20 pînă prin anii '60), cămașa deschisă și fără cravată în Europa, sau haina închisă la gît în China sau Coreea de Nord etc.

Ei bine, tocmai din acest motiv Che Guevara are o legendă pozitivă care răzbate transgenerațional: deși comunist, celebra lui fotografie iconică îl arată ca fiind un idealist rebel – și nicidecum un client falit al lui Nikita Hrușciov (ceea ce era). Uitați-vă la cei doi (Hrușciov, Che Guevara) și veți înțelege de ce tinerii habar n-au cine e primul, dar îl știu pe cel de-al doilea: avantajul diferenței!

Trei cuvinte-cheie: cultură, imagine și siluetă

În ceea ce privește codul diplomatic de astăzi, el cere o *soft*-etichetă. În după-amiaza zilei de 1 octombrie a.c., am fost la deschiderea festivalului *Europalia-România 2019,* la cel mai important muzeu din Bruxelles, capitala Belgiei și a Europei. Fiind informat în prealabil că vor veni Regele și Regina Belgiei și președintele României, am cerut detalii privind codul vestimentar *(dress code).* Simplu – se cerea ținută de oraș. Mergea aproape orice cravată la orice costum sau sacou, iar la femei… o infinitate de variante. De ce? Pentru că era ora 17. Trei ore mai tîrziu lucrurile ar fi stat altfel.

În protocolul de azi există trei idei-cheie: i) *cultura tradiției,* pe care e bine să o ai (sau să o înveți): adică ideea, simplă, că sînt incinte care cer anumite etichete (Vatican, moschei, cine regale etc.). Spun *incinte* și nu neapărat *oameni,* pentru că unii regi sau oameni politici de calibru sînt mai amicali și mai *umani* decît un șef de cadre dintr-o dictatură. Al doilea *sesam* este ii) *brandul de imagine:* costumul sacou-pantalon al Angelei Merkel, coafura inconfundabilă a lui Donald Trump (sau Boris Johnson), ceasul rusesc al lui Vladimir Putin, haina Patriarhului Daniel etc. – toate acestea transmit un semnal recognoscibil, în care unii oameni regăsesc ceva stabilitate; într-o epocă de aur a incertitudinii, e clar că mulți oameni așteaptă, de la liderii lor, ceva previzibil. În fine, iii) cea mai reală „uniformă", cel mai clar cod, de fapt, al etichetei occidentale din zilele noastre este *silueta*. Uitați-vă la fețele emaciate ale multor politiciene/i europeni, uitați-vă la operațiile estetice ale unor importanți lideri (da, inclusiv bărbați – nu dau nume, dar dacă vă uitați cu atenție veți vedea). Silueta este noul blazon prin care dai de înțeles că îți pasă de tine și, deci, ești capabil să-ți pese și de alții. Iar la bărbații politici, costumul negru + cămașa albă + cravata neagră fără model este un cod imbatabil. Nu ieși în evidență, dar dai impresia de eficiență.

Evitați falsurile, sînt toxice

Desigur, obsesia universală a siluetei nu neagă antipodul, care poate deveni simpatic tocmai prin raritate: adică perenul *model Winston Churchill* – ceva burtă, haine șifonate (omul ațipea la amiază, uneori îmbrăcat), care duhnea a tutun și bea cantități considerabile de alcool etc.; dar, în același timp, un om a cărui inteligență și farmec îi permiteau (și i-ar permite și astăzi) să fie eficient, să mănînce, să bea și să-și exercite toate viciile legal permise.

În schimb, dacă vreți să faceți cea mai proastă impresie în eticheta contemporană, atunci purtați ceva falsuri. De exemplu, ceasurile false: ele sînt un clar semn că purtătorul (ea sau el) e un oportunist/ă în care nu poți avea încredere nici cît să treci strada, pentru că la ea/el contează doar poza, pentru proști. La fel, în lumea civilizată, același blam funcționează pentru cei cu diplome false. În Germania, în ultimii ani, au fost ceva scandaluri pe această temă – un ministru al Apărării în 2011, o ministră a Educației (!) în 2013 – politicieni cu doctorate *fake*, plagiate –, dar măcar oamenii au avut decența să-și dea demisia și să iasă din politică (nu i-a omorît nimeni, evident; am înțeles că fostul ministru plagiator face ceva consultanță prin SUA). Iar după o perioadă de spășire, dacă vrei, urci din nou Golgota politicii.

Care-i treaba cu mesele pline

Acestea-s paragrafele pe care le scriu cel mai greu, pentru că e delicat să vorbești despre futilitatea bunelor intenții ale unor entități pe care, altfel, le prețuiești. Ce vreau să spun: la toate mesele/recepțiile comune, în care sînt prezente mai multe state, de regulă țările mai sărace dau mesele mai bogate. Și noi am trecut prin această fază, în anii '90. Iată un exemplu, trăit recent.

Martie 2019, *Ziua Francofoniei* în holul mare al sediului principal UNESCO. Ora 19 (precizarea e importantă). La un capăt al încăperii, o trupă africană cîntă un fel de *slow* melodic, plăcut. Pe cîteva zeci de mese, pe ambele laturi ale sălii, țări francofone de pe mai multe continente expun specialități culinare. Franța are cîteva zeci de sticle de șampanie, puse la gheață într-un bol imens, și cîteva platouri cu *canapés* – niște aperitive subțiri. Chiar lîngă standul României, Belgia a adus cartofi prăjiți *(des frites* – ei spun că i-au inventat) și cîteva navete de bere – vestita bere de abații. La rîndul nostru, avem pe masă sticle de vin roșu (o Fetească Neagră foarte bună, nu spun marca), plus cozonac cu nuci și cornulețe cu gem.

Mesele cele mai pline au fost cele ale unor vecini, două state admirabile și simpatizate de români: mezeluri gustoase și picante, brînzeturi mai tinere sau mai vechi, plăcinte untoase cu tot felul de umpluturi, chiar și umpluturi de carne în legume, ba chiar și sarmale (la una dintre ele) etc.

Problema e că, la orele serii, aceste mese pline nu atrag mulți adepți ai etichetei-siluetă de care vorbeam (și care-s mulți). Și, chiar și pentru cei care vor să guste, toate aceste exotisme vor intra la capitolul „excesul săptămînii" – adică e clar că trei zile după aceea vor mînca numai salată cu lămîie, iar apoi… nu vor resimți regrete după specialitățile tale.

În fine, după cum statele cu probleme oferă de regulă mese bogate, la fel femeile (mă refer la diplomate, desigur) cele mai nesigure pe ele poartă cel mai mult aur, bijuterii etc.

„Diplomația fără arme e ca muzica fără instrumente."

OTTO VON BISMARCK

Desfacerea lumii, cu aur sau fără

În discursul de după primirea Premiului Nobel, în decembrie 1957, scriitorul Albert Camus spunea că *toate generațiile vor să refacă lumea; dar datoria generației noastre este ca lumea să nu se desfacă* – evident, atunci era Războiul Rece, preocuparea lui Camus era de înțeles.

De fapt, aceasta rămîne eterna treabă a diplomaților, rațiunea lor de a fi. Cu etichetă sau nu, cu protocol sau nu, cu sau fără sarmale etc., datoria ambasadelor este să nu spună niciodată „nu" – potrivit vechii glume cu diferența dintre o domnișoară și un diplomat: la o domnișoară, dacă spune „nu" se înțelege „poate", dacă spune „poate" se înțelege „da" și dacă spune „da", înseamnă că nu e domnișoară; la un diplomat, dacă spune „da" se înțelege „poate", dacă spune „poate" se înțelege „nu", iar dacă spune „nu", înseamnă că nu e diplomat. Dincolo de toate etichetele, principalul protocol al diplomaților este acela de a nu spune „nu" nici atunci cînd îl gîndesc – altfel, lumea cade în destrămare.

Adrian Cioroianu *este istoric, profesor universitar, în prezent ambasador al României la UNESCO; editor al volumului* Un centenar și mai multe teme pentru acasă, *Editura Polirom, 2018.*

„În secolul XXI tot mai mulți americani au trecut la stilul continental. Dar, indiferent ce preferi, secretul e să manevrezi firesc și cu încredere tacîmurile și să știi ce să faci cu ele la sfîrșitul fiecărui fel de mîncare. În stilul american, cuțitul servește exclusiv pentru tăiat. Este ținut în dreapta (iar dacă ești stîngaci, procedezi invers). Ține furculița cu mîna stîngă, cu dinții în jos. Taie cu cuțitul și lasă-l pe marginea farfuriei, cu lama spre tine. Treci furculița în mîna dreaptă și ține-o ca pe un creion (susținută între degetele arătător și mijlociu și asigurată cu degetul mare). Apoi poți să duci mîncarea la gură.

În stilul continental, cuțitul rămîne în dreapta și furculița în stînga. După ce mîncarea a fost tăiată, poți folosi cuțitul ca să o sprijini pe furculiță. Nu se trec tacîmurile dintr-o mînă în alta. Furculița se duce spre gură, cu dinții în jos, prin răsucirea încheieturii și ridicarea ușoară a antebrațului."

(după Dorothea Johnson, *Eticheta la masă,* Editura Ponte, 2012)

Ștefania DINU

La Curtea Regelui Ferdinand I

Care este rolul protocolului într-o monarhie? Mai întîi se impune definirea acestui termen, care în viziunea lui Pierre-Yves Monette, autorul cărții Métier de Roi, *este „ansamblul de reguli scrise privind eticheta, convenienţele, onorurile și prioritățile, în cadrul unei Curți Regale".*

În ceea ce privește monarhia românească, protocolul la Curtea Regală a fost legiferat pentru prima dată de către domnitorul Carol I, în anul 1875. Misiunea i-a revenit generalului Theodor Văcărescu, în calitatea sa de mareșal al Curții Domnești și, ulterior, al Casei Regale, documentul elaborat de acesta, intitulat *„Ceremonialul Curții Domnești"*, văzînd lumina tiparului, în limba română, în anul 1876. În raportul de prezentare a proiectului, către suveran, Theodor Văcărescu arăta că propune statornicirea de norme pentru activitățile protocolare, ce aveau loc frecvent la Curtea Regală, urmînd ca, pentru „cazurile ce se prezintă mai rar, ceremonialul să varieze" și ordinele speciale ale suveranului „să determine chipul cum să se urmeze".

După proclamarea României ca regat, generalul Theodor Văcărescu a modificat și completat lucrarea, noua ediție a acesteia, apărută în 1882, fiind intitulată *„Ceremonialul Curții Regale a României"*. În cele 173 de pagini au fost abordate toate aspectele activității de protocol, care priveau nu numai Curtea Regală, dar și alte instituții ale țării. Astfel, tratîndu-se problema ordinii cu precădere în stat, se arăta că, respectîndu-se tradiția, înalții ierarhi ai Bisericii au întîietate față de autoritățile civile, iar în ceea ce privește acestea din urmă, primul era președintele Senatului, urmat de președinții Camerei Deputaților, Consiliului de Miniștri, Curții de Casație și Justiție și Curții de Conturi. Totodată se preciza că foștii șefi ai guvernului veneau în ordinea de precădere înaintea miniștrilor în funcție, iar în cadrul cabinetelor, criteriul era fie vechimea în funcția de ministru, la data acțiunii protocolare, fie data intrării fiecăruia în cabinetul aflat în activitate, precizări în materie făcîndu-se și la numeroase alte funcții civile și militare. Erau de asemenea descrise, în amănunt, ceremoniile de primire a străinilor și a autorităților autohtone, cu indicarea formulelor ce trebuiau utilizate la redactarea informației ce urma să se publice, indicate detaliile de protocol privind organizarea și desfășurarea ședințelor de deschidere ale Corpurilor Legiuitoare, ale inaugurărilor de obiective culturale, economice, sociale, ale paradelor militare, ale slujbelor religioase de Crăciun, de Paști, de Bobotează, cu participarea familiei regale, ale călătoriilor suveranilor, ale sărbătoririi zilelor lor de naștere, ale ceremoniilor funerare, ale învestirii mitropoliților și episcopilor etc. Normele protocolare elaborate în noua ediție, cu unele adăugiri, au rămas în vigoare la Curtea Regală a României și în perioada domniei celorlalți regi: Ferdinand I, Carol al II-lea și Mihai I.

După moartea regelui Carol I și urcarea pe tron a regelui Ferdinand, viața la Curtea Regală a suferit modificări, în sensul că protocolul nu mai era așa de rigid, distanța dintre suveran și colaboratorii săi micșorîndu-se sensibil. În cartea sa despre Ferdinand, istoricul Ioan Scurtu rezumă această transformare: „În locul unui deget ți se întinde azi o mînă întreagă, care zguduie cu frenezie brațul poftitului, căruia i se prezintă un scaun, o țigară, un pahar, o glumă, un rîs deschis".

Încă din vremea cînd era principe, Ferdinand a adoptat un program zilnic riguros și sobru: se trezea la ora 7,30, urma baia zilnică, micul dejun, prezentarea copiilor pentru sărutul mîinii, după care, la ora 10, intendentul prezenta meniul și programul de lucru. Urmau audiențele la Palatul Regal din Calea Victoriei, după care dejunul la ora 13. După-amiază, regele Ferdinand se ocupa de documentele oficiale și de citirea presei românești și străine. Nu participa la ceaiul de la ora *5 (five o'clock tea)* oferit de regina Maria, în schimb își continua programul cu primiri la Palatul Regal din Calea Victoriei sau la Palatul Cotroceni. Regina Maria se trezea de obicei foarte devreme, prinzînd astfel o oră sau două pentru a putea scrie, înainte de a se lansa în activități oficiale, iar după-amiezile le folosea pentru a vizita satele sărace din jurul Bucureștiului. La ora 17, regina lua ceaiul în biroul său împreună cu invitații, unde le citea fragmente din cartea la care lucra. Regina își încheia ziua împreună cu copiii și oaspeții (în timp ce regele Ferdinand se retrăgea în apartamentul său), cîntînd la pian, brodînd sau citind pînă la ora culcării.

Programul zilnic al familiei regale cu un protocol riguros a fost abandonat pe perioada războiului: regele își îndeplinea îndatoririle militare pe front, ca șef al armatei, iar regina Maria și principesele se ocupau de organizarea și bunul mers al spitalelor și al activităților de binefacere.

Protocolul Curții regelui Ferdinand stabilea și modul cum se efectuau primirile unor suverani și principi străini, ambasadorilor și miniștrilor plenipotențiari străini. În ceea ce îi privea pe suveranii și principii străini, aceștia erau întîmpinați chiar de către regele Ferdinand și regina Maria, însoțiți de ceilalți membri ai familiei regale, de Casele Civilă și Militară, membrii Guvernului, președinții Corpurilor Legiuitoare, generali și ofițeri. După aceea urma programul oficial obișnuit – dejunuri, dineuri, recepții, ceremonii militare. Ambasadorii și miniștrii plenipotențiari străini solicitau primirea la rege prin Ministerul Afacerilor Străine, care le comunica ziua și ora primirii. În cazul primirii unui nou ambasador se proceda astfel: două trăsuri ale Curții Regale îl aduceau pe noul ambasador împreună cu suita sa la palat, trăsura elegantă fiind destinată ambasadorului și aghiotantului său, iar cealaltă fiind destinată suitei. Ambasadorul urma să fie prezentat regelui de către ministrul Afacerilor Străine, după care înmîna suveranului scrisoarea de acreditare.

Exista și un protocol referitor la ținuta membrilor Curții Regale, cu prilejul tuturor manifestărilor legate de prezența oaspeților străini. Ținutele de gală erau stabilite de Mareșalul Curții Regale și anunțate din timp invitaților. De exemplu, cu prilejul primirii mareșalului polonez Pilsudski la Sinaia în toamna anului 1922, pentru demnitari ținuta a fost compusă din ținuta de oraș, costum cu cravată albă, decorații, Mari Cruci cu cordon, iar pentru militari a fost recomandată ținuta de ceremonie cu ghete și Mari Cruci cu cordon.

În ceea ce privea serile muzicale, ceaiurile dansante, balurile și recepțiile care aveau loc la Curtea Regală, protocolul impunea trimiterea de invitații, pe care erau precizate numele persoanei, ziua, ora și ținuta. Legat de locul de primire a oaspeților, protocolul nu stabilea cu exactitate sălile de primire, acest lucru fiind decis pentru fiecare ocazie în parte. Intrarea în apartamentele regale era strict interzisă.

Ca o recunoaștere a meritelor armatei și a populației românești în Marele Război, regele Ferdinand I a primit, la data de la 20 august 1920, vizita mareșalului francez Joseph Joffre, care a venit să acorde, în numele Franței, Capitalei României, Crucea de Război. Pentru a onora vizita ilustrului oaspete francez, celebrul cofetar Grigore Capșa, furnizor al Casei Regale, a creat o prăjitură de ciocolată a cărei formă cilindrică o sugera pe cea a caschetelor militare franceze. Prăjitura care purta numele mareșalului era făcută din unt, zahăr, ouă, făină, arome și, mai ales, cacao de cea mai bună calitate, toate îmbrăcate într-o delicioasă glazură de ciocolată.

Un alt moment important la curtea regelui Ferdinand a fost cel al încoronării de la Alba Iulia la 15 octombrie 1922. După ceremonie a avut loc o masă fastuoasă în Sala Unirii, la care au participat cîteva sute de persoane. Meniul servit cu acest prilej a fost pe măsura importanței evenimentului, și anume: *caviar aux Blinis, esturgeon du Danube à la parisienne, sauce Remoulade, filet de bœuf Dauphine, aspic de Foie Gras, salade de saison, parfait pralinée, gaufrettes, corbeilles de fruits, truffes de chocolat, bombons, café.* Participanții la dejun au băut vin de Drăgășani și Dealu Mare (1907) și șampanie Capșa Brut, Rhein Extra, Cointreau și Fine Martel.

În 1925 a fost organizat un dineu în ziua de 8 noiembrie (ziua sfinților Mihail și Gavril), oferit de regele Ferdinand ofițerilor decorați cu Ordinul „Mihai Viteazul". La dineul care a avut loc la Palatul Regal au participat 200 de ofițeri activi și în rezervă, cărora li s-au alăturat regele Ferdinand și principele moștenitor Carol. Meniul servit invitaților a constat în: Supă „Mihai Viteazul", șalău cu maioneză, curcan la frigare, salată, pateu de iepure în aspic, frigărele cu spanac, înghețată „Bombe Mărășești", gogoși cu brînză, fructe. După dejun, regele Ferdinand, principele Carol și toți ofițerii au servit cafeaua în sala de ceremonii a palatului, după care suveranul și principele moștenitor s-au întreținut cu cei prezenți pînă la ora 23,30, cînd dineul (început la ora 20) a luat sfîrșit. După cum se observă, primul fel de mîncare, supa, purta denumirea de „Mihai Viteazul", iar desertul, mai precis înghețata, se numea „Bombe Mărășești", tocmai pentru a marca faptul că toți cei decorați se afirmaseră prin fapte de vitejie pe cîmpul de luptă, iar ordinul fusese instituit de regele Ferdinand în vara anului 1917, chiar după luptele de la Mărăști, Mărășești și Oituz.

S-a spus că protocolul la Curtea regelui Ferdinand era mai puțin rigid decît la Curtea regelui Carol I. Acest lucru a fost posibil datorită faptului că atît regele Ferdinand, cît și regina Maria erau firi deschise, apropiate de ceilalți membri ai familiei regale, dar și de cei care constituiau suita și personalul inferior, astfel încît relațiile interumane au funcționat în perioada domniei lor după alte principii. Însă, la nivelul vieții publice, protocolul s-a manifestat din plin, evidențiind gradul de cultură și civilizație la care ajunsese societatea românească la acel moment. De fapt, tot acest ansamblu de norme și reguli care compun protocolul într-un stat (fie el monarhie sau republică) trebuie să aibă un mare grad de flexibilitate, impus de necesitatea adaptării la cerințele unei epoci. Numai așa, aceste reguli pot servi menirii pe care le-o atribuie Pierre-Yves Monette: „aceea de a evita, printr-un mod de conduită, orice inhibiție sau stîngăcie în contactul cu sau între personalități importante".

„Fiți politicoși!
Scrieți diplomatic!
Pînă și o declarație de război
trebuie să respecte regulile
politeții."

OTTO VON BISMARCK

„Diplomația e și arta
de a amîna lucrurile
pînă cînd se rezolvă de la sine."

PAULO COELHO

Ștefania Dinu *este istoric. Director adjunct științific al Muzeului Național Cotroceni. Cea mai recentă carte publicată:* Mese și meniuri regale. Eleganță, fast și bun gust, *Editura Corint, 2019.*

Vlad MACRI

Tare complicată-i și gastrodiplomația!

Oricît de diferite par la prima vedere, o masă oficială, protocolară și luxoasă, oferită de un șef de stat invitaților săi, se bazează pe aceleași principii care regizează masa la care familia Ionescu invită familia Popescu. În primul rînd, amîndouă presupun ospitalitatea, calitatea de a fi „primitor" și preocuparea pentru plăcerea musafirilor. În spatele ospitalității, întotdeauna se ascunde însă un interes: a stabili bune și, mai ales, fructuoase (mai ales pentru gazde!) relații cu invitații.

Pînă să fie lansat termenul „gastrodiplomație" (inventat în 2002 de jurnaliștii de la *The Economist),* în secolul al XVII-lea, Bossuet afirma că „la masă se guvernează". Savoarea mîncărurilor, buchetul vinurilor oferite, eleganța serviciului, toate favorizează apropierea dintre meseni și, implicit, tratativele, înțelegerile... De la contracte economice între state pînă la cedarea unui loc de parcare în fața blocului, farfuria este o parte importantă a oricărei negocieri, deoarece ea creează o intimitate hedonistă, presupusă a fi favorabilă gazdelor ospitaliere.

Rolul mîncării în relațiile politice nu este însă ceva nou. Societățile primitive, studiate de Claude Lévi-Strauss, ne arată aceeași preocupare pentru acordarea de sens, de semnificație culturală, preparatelor culinare folosite la „recepții". De pildă, încă din negura trecutului, mîncarea mita pînă după prima înghițitură). Este la fel de greu de presupus că acest pește „fezandat" ar putea fi servit la un dejun oferit de un oficial suedez. În aceeași logică a forței centrifuge, dacă familia Ionescu invită la prînz familia Popescu, iar pasiunea Ioneștilor este tuslamaua cu mult usturoi, în timp ce doamna Popescu nu suportă usturoiul, e de așteptat ca tuslamaua să devină o ciorbă de burtă mult mai puțin usturoiată.

Echilibrul dintre aceste două forțe a fost făcut, timp de cîteva secole, de un fel de *lingua franca* a gastrodiplomației: arta culinară franceză, mult timp recunoscută ca singura „mare bucătărie" a planetei, acceptată și prețuită la dejunurile și dineurile oficiale din întreaga lume civilizată. Astăzi însă, ca un efect al globalizării, acest monopol francez a fost serios zdruncinat. Dar tot ea, Franța, și-a păstrat aproape intact orgoliul gastronomic, iar în meniurile sale se poate regăsi cea mai puternică exprimare a forței centripete mai sus pomenite.

Nu cred că ar trebui să îi acuzăm pe orgolioșii francezi, adevărul e că este greu să te desparți de un trecut glorios... În noiembrie 1814 a început Congresul de la Viena; Franța napoleoniană înfrîntă trebuie să se supună deciziilor luate de învingătorii englezi, ruși, austrieci și prusaci. Talleyrand îi reprezintă pe învinși, iar suveranul său, Ludovic al XVIII-lea,

Petrolul saudit e mai valoros decît podgoriile din Bordeaux ori Bourgogne.

are semnificații diferite în funcție de tehnica de gătire: de cele mai multe ori, alimentele fripte sînt considerate feluri de mîncare ceremoniale, oferite oaspetelui, străinului, în timp ce acelea fierte sînt destinate familiei, unui cerc social închis (la unele triburi amazoniene este interzisă oferirea cărnii fierte văduvilor sau văduvelor, din cauză că acest gest ar putea fi interpretat ca unul de apropiere excesivă). Carnea fiartă nu este destul de „festivă", ea nu înseamnă petrecere, ci simplă hrănire în mediul familial și, în plus, presupune un jenant spirit de economie: dintr-o singură tehnică de gătire rezultă două preparate, unul solid și o zeamă la fel de hrănitoare.

Mai există două forțe care dirijează aceste mese. Două forțe antagonice. Uneia i-am putea spune centripetă, celeilalte, centrifugă. Prima presupune folosirea tradiției culinare a gazdei ca un vector politic, ea reprezintă afirmarea valorii specificului gastronomic național în fața oaspeților străini; cea de-a doua forță ia în considerare idiosincraziile musafirilor, antipatiile lor în domeniul culinar și „îmblînzește" alîl trimite la Viena cu o lungă listă de „indicații prețioase"; bătrînul și parșivul diplomat îi răspunde: „Sire, am mai mare nevoie de cratițe decît de instrucțiuni!". Și pleacă însoțit de o armată de bucătari coordonați de Marie-Antoine Carême, „bucătarul regilor și regele bucătarilor". Timp de cîteva luni, mîncărurile franceze îi năucesc pe învingătorii europeni, iar la finalul Congresului, Franța se vede reprimită în rîndurile Marilor Puteri. Celebru a rămas dineul oferit de ambasadorul francez în onoarea lui Wellington: pe parcursul mesei, discuțiile în contradictoriu devin din ce în ce mai inflamate, dar Talleyrand dezamorsează criza propunînd un... concurs pentru desemnarea celui mai bun soi de brînză din lume. Evident, toți musafirii premiază Brie-ul din Meaux, iar negocierile revin la un ton liniștit... Aceeași brînză a încîntat-o pe Elisabeta a II-a, un secol și jumătate mai tîrziu, atunci cînd, aflată în vizită oficială în Franța, s-a arătat totuși speriată de denumirea unui fel de mîncare: „Arici în cuib"... Cu multă discreție, regina a cerut suitei sale să afle dacă nu cumva franțujii cam perverși vor să-i pună în farfurie animăluțul cu țepi.

Protocolul irakian a cerut să nu existe vinuri la masă. Dejunul a fost anulat.

teritatea (resimțită de oaspeți) felurilor de mîncare tradiționale. Francezii adoră melcii... Dar este greu de presupus că la un dineu oficial din Hexagon vor fi serviți celebrii *„escargots de Bourgogne"*. Un preparat emblematic pentru bucătăria suedeză se numește *„surströmming"*; este vorba despre hering crud, nu foarte sărat, lăsat la fermentat pînă ajunge să pută îngrozitor (un critic gastronomic german a scris că marea încercare atunci cînd guști *surströmming* este să te abții de la a vomS-a liniștit aflînd că era vorba despre o bucată de *foie gras* „înțepată" cu șuvițe de trufă (cuibul fiind o brioșă din al cărei aluat nu lipseau migdalele).

În zilele noastre, angajații departamentelor de „protocol" ale gazdelor se consultă cu aceia ai oaspeților și, de cele mai multe ori, inadvertențele din farfurii ori din pahare sînt prevenite. Uneori însă, forța centripetă mai sus amintită este prea puternică și nici un compromis nu este posibil. Dacă, pentru germani, berea este *„flüssiges Brot"* („pîine lichidă"), conform unei zicale din cultura populară, la francezi treaba e mult mai serioasă, asocierea vin-mîncare fiind de foarte mult timp parte esențială a culturii gastronomice înalte. Nu există fel de mîncare fără vinul potrivit și, în general, nu există masă fără vinuri! Așa încît, de mai multe ori, francezii au anulat dineuri oficiale din pricina pretențiilor prohibiționiste ale oaspeților. Mohammad Khatami, președintele Iranului, a fost invitat la un dineu oferit de Jacques Chirac. Partea iraniană a cerut să nu fie servit nici un fel de vin. Dineul a fost anulat. Primministrul irakian, Nouri al-Maliki, a fost invitat de către președintele Franței, Nicolas Sarkozy, la un dejun. Protocolul irakian a cerut să nu existe vinuri la masă. Dejunul a fost anulat.

„Există mai multe reguli de fier ale diplomației, dar una este sigură: cînd un oficial îți spune că discuțiile au fost utile, poți să fii convins că nu s-a realizat nimic."

JOHN KENNETH GALBRAITH

Pe de altă parte, există și *Realpolitik* în gastrodiplomație; în aceste situații, forța centrifugă are întîietate, iar orgoliul francezilor știe cînd să plece capul: pe timpurile lui Mitterrand, Alteța Sa Regală Prințul Fahd Bin Abdul Aziz Al Saud, moștenitor al tronului Arabiei Saudite, a dejunat la Palatul Élysée și, alături de păstrăv rasol, pui umplut și tartă de cartofi cu ciuperci, a sorbit doar „sucuri de fructe"... De data aceasta, orgolioșii francezi l-au parafrazat pe Henric al IV-lea *(„Paris vaut bien une messe"):* petrolul saudit e mai valoros decît podgoriile din Bordeaux ori Bourgogne. Dar cele două forțe antagonice despre care vorbeam pot uneori să fie puse într-un inteligent și savuros echilibru... În anul 2014, președintele François Hollande l-a avut invitat la Élysée pe președintele chinez Xi Jinping. Dineul a fost pregătit de geniul culinar numit Alain Ducasse... Felurile de mîncare au fost toate „centripete", adică foarte rafinate, dar au fost servite sub formă de microporții, *„à la chinoise"*, taman bune de luat cu bețișoarele asiatice, nu cu furculița europeană. Cu numai un an mai devreme, același François Hollande l-a avut ca oaspete pe Joachim Gauck, președintele Germaniei. La masă, unul dintre preparate a fost un homar fiert, servit într-un aspic tricolor; cele trei culori erau cele ale drapelului german. Un omagiu simbolic, colorat și savuros.

„Cînd vrei să omori pe cineva nu te costă nimic să fii politicos."

WINSTON CHURCHILL

Din nefericire, există și exemple de șefi de stat care nu au fost capabili să acorde nici o importanță gastrodiplomației și nici farfuriei naționale. De cele mai multe ori, avem de-a face cu dictatori comuniști cvasianalfabeți, profund înghețați în incultură. În anul 1968, Charles de Gaulle a vizitat România. Doamna Sanda Stolojan a fost prezentă, ca traducătoare pentru președintele francez. Acesta din urmă dorea să afle mai multe despre preferințele gastronomice ale românilor. Ambii Ceaușești au fost năuciți de întrebare, li s-a părut ridicol subiectul, căci, nu-i așa, mîncarea este doar substanța nediferențiată gustativ de care clasa muncitoare are nevoie numai pentru a munci. De Gaulle a dorit să-i ajute pe cei doi tembeli, a pomenit mămăliga, *„polenta"*, cum îi zic francezii (care nu o disprețuiesc deloc!): „Nu-i așa că ea este cea mai apreciată de către români?". Ceaușescu, neam de mămăligar amărît, s-a supărat, a privit în podea și nu a răspuns. S-a simțit profund jignit!

***Vlad Macri** este jurnalist și scriitor. A publicat, printre altele,* Stufat ori estouffade? sau Există bucătărie românească?, *Editura Humanitas, 2008.*

„În diplomație toate detaliile contează"

interviu cu Ioan DONCA

Diplomat de carieră, ***Ioan Donca*** *a intrat în Ministerul de Externe prin anii 1960. A fost martor implicat la numeroase întîlniri, a cunoscut suverani, președinți și premieri. A fost, printre altele, ambasador al României în Ungaria, în China și în Federația Rusă.*

Cum ați devenit diplomat?

Sfîrșitul anilor '50 și începutul anilor '60 au adus o deschidere masivă a României către Occident începută în condiții dramatice, în sensul că toate aceste acțiuni de deschidere s-au desfășurat într-un secret desăvîrșit, fără știrea „prietenilor" noștri sovietici. Am intrat în minister în 1963. O lună mai tîrziu am urmat, împreună cu alți colegi tineri, un curs de relații internaționale de doi ani. La absolvirea cursului am fost avansat la gradul de atașat – cel mai mic grad diplomatic. Colegii mei au fost repartizați pe la diverse direcții politice, în funcție de limbile străine pe care le vorbeau. Eu am fost oaia neagră și m-au repartizat la Protocol. Protocolul este cea mai oropsită direcție la Ministerul de Externe. De ce? Pentru că se muncește foarte mult și tot ce iese bine intră în firesc, tot ce iese prost e din vina Protocolului. Tot Ministerul de Externe m-a trimis apoi la un curs postuniversitar în Olanda, la Academia de Drept Internațional. Eu sînt jurist. Am terminat Dreptul la Cluj. N-am văzut niciodată Ministerul de Externe. Pe atunci nu se intra acolo fiindcă îți doreai asta. Nici măcar nu era de presupus să visezi așa ceva. Trebuia să fii recrutat. Nu am să înțeleg niciodată cum am ajuns la Ministerul de Externe. Sînt originar din Satu Mare, dintr-o familie foarte simplă. Visul meu a fost să termin liceul. L-am terminat. Al doilea vis a fost să lucrez la primărie. Nu se punea problema să plec la facultate, pentru că părinții mei nu aveau mijloacele să mă trimită. Dar am primit o bursă de la Sfatul Popular. Eu aveam mai degrabă înclinații literare și am crezut că pot să mă duc la Filologie. Dar am fost chemat la prim-secretar și mi s-a spus că trebuie să mă înscriu la Drept. În ultimul an de facultate am fost chemat la decan. Mi-a spus că sînt doi tovarăși în birou care vor să vorbească cu mine. Am înghețat. Pe vremea aia, cînd ți se spunea că veneau doi tovarăși să-ți vorbească, nu era bine. Erau bine îmbrăcați și miroseau bine. Mi-au spus că sînt de la Externe și că am fost recrutat să lucrez în minister, după ce termin facultatea.

Ce îndatoriri ați avut la acest serviciu de protocol?

Ca orice începător: am cărat bagajele și am împins scaunele sub fundul oaspeților. Îi aștepți la intrare, îi conduci cu o foarte mare grijă. La Protocol am lucrat cu conducerea superioară. Am lucrat lîngă Ceaușescu 21 de ani. I-am pregătit peste 25 de vizite în străinătate și am fost în apropierea lui în foarte multe ocazii. Mi-a încredințat misiuni. Sigur, cîștigi o anumită încredere în tine cînd lucrezi în cercuri înalte. Nu m-am înțeles cu soția dînsului. Mă detesta, dar nu avea ce să-mi facă, pentru că el mă simpatiza.

În 1968 a venit Charles de Gaulle. Prima vizită într-o țară din lagărul socialist. Miza era mare. Cum a fost pregătită această întîlnire?

Pregătirile au început cu șase luni înainte. Asta a însemnat delegații mai mult sau mai puțin discrete, oficiale, neoficiale, pe toate liniile. Inclusiv pe linia securitară, adică paza și siguranța oaspeților. Toate detaliile au fost negociate la sînge.

Să vă spun o anecdotă. De Gaulle avea un aghiotant, un general. Care, de fiecare dată cînd erau niște trepte de urcat sau de coborît, se apropia și-i spunea la ureche cîte sînt. L-am descoperit de două ori că i-a zis un număr inexact. Și De Gaulle pășea ezitant, unori în gol, dar aghiotantul era acolo, să-l sprijine. Cînd i-am reproșat că nu-i spunea cîte trepte erau cu adevărat, mi-a răspuns: „Colega, eu trebuie să fiu necesar, trebuie să-i arăt că-l pot ajuta, la o adică".

„Diplomația: arta de a restrînge puterea."

HENRY KISSINGER

„Există un stadiu de prietenie unde nu mai e nevoie să vorbești spre a te înțelege, nici să te sfătuiești spre a acționa în comun."

NICOLAE TITULESCU

Ce pretenții a avut Charles De Gaulle din perspectiva protocolului, înainte să vină la București?

Printre altele, am fost avertizați să avem paturile corespunzătoare, pentru că el era foarte înalt și nu încăpea în paturi obișnuite. Se intră în cele mai mici detalii atunci cînd pregătești vizita. Ceremonia de primire a oaspetelui la aeroport. S-a stabilit la cîți pași de scara avionului e întîmpinat de Ceaușescu. În diplomație toate detaliile contează. La fel se întîmpla și la vizitele externe ale lui Ceaușescu. Pregăteam din timp detaliile de protocol. În ciuda multor lucruri care se spun despre el, Ceaușescu era un om extrem de disciplinat din toate punctele de vedere. În cei 21 de ani cît am stat lîngă el nu a ieșit din punctajul pregătit de Ministerul de Externe nici măcar cu o virgulă.

Un an mai tîrziu a venit și Nixon...

În august 1969 vine Nixon în România. Pe drumul dinspre aeroport către oraș, lume pe stradă, urări, pancarte. Ajungem la casa de oaspeți. Cînd coboară din mașină, Nixon înconjoară mașina prin spate și vine la Ceaușescu. Conform protocolului, ar fi trebuit să fie invers. În fine. Se apropie de Ceaușescu și-i spune: „Vreau să vă pun o întrebare. Credeți că actuala conducere a Chinei este în stare să păstreze un secret?". Întrebarea era cu tîlc. Și nu era despre chinezi. Ceaușescu a înțeles faza. Sensul era: „Ești în stare să ții un secret legat de chinezi?". Și așa am ajuns noi să facilităm vizita lui Nixon în China. Să vedeți cum s-a întîmplat. După vizita istorică a lui Nixon a venit și Kissinger în România, în mare secret. Noi aranjaserăm o vizită de pregătire cu chinezii aici, la București. Eu l-am așteptat la aeroport pe Kissinger. Noaptea, la ora 2. Și l-am dus la o casă de oaspeți, la Vila Lac 2. Era o chestiune despre care nu știa nimeni, absolut nimeni, în afară de cinci sau șase persoane. Adjunctul ministrului de Externe chinez a vorbit cu Kissinger pînă a doua zi dimineață, la ora 11. A fost o vizită secretă și trebuia tratată cu multă precauție. Implicarea noastră în această întîlnire ar fi putut însemna o sinucidere politică pentru Ceaușescu.

Cum se învață protocolul, eticheta? Sînt cărți? Sînt cursuri?

Noi avem o istorie fantastică în această chestiune. De pildă, *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie,* un document de la sfîrșitul secolului al XV-lea, superb, în care Neagoe Basarab își învață fiul cum să se poarte, cum să primească oaspeții, cum să-i trateze. Apoi, scrierile lui Dimitrie Cantemir. În fine, ar mai fi notele de drum ale lui Milescu Spătarul în China. Milescu Spătarul descrie cu lux de amănunte întregul protocol al curților imperiale chineze la vremea respectivă. În încercările noastre de a găsi ceva comun împreună cu prietenii noștri chinezi, ca să marcăm împreună această personalitate, ne-am lovit multă vreme de refuzul lor. Ei l-au considerat multă vreme pe Milescu Spătarul un spion ordinar. Ceea ce e adevărat. Abia în anul 2000, cînd a venit secretarul general pentru UNESCO în România, am reușit să ne înțelegem cu ei că asta e deja istorie. Așa a apărut pentru prima dată Milescu Spătarul în documentele noastre bilaterale.

Ați fost ambasador în China. Cum se desfășoară acolo protocolul de primire?

E un protocol destul de strict, de cum sosești la aeroport. Prima vizită pe care o faci e la directorul protocolului din Ministerul de Externe, care stabilește o întîlnire cu un reprezentant al conducerii căruia îi predai copiile scrisorilor de acreditare. Apoi e un protocol destul de complicat: gardă de onoare, se cîntă imnul, ambasadorii sînt apoi chemați în Marea Sală a Poporului, apoi ești condus la sala ambasadorilor... Președintele te așteaptă. Ești condus la el, te oprești în fața lui, la circa cinci-șapte pași, directorul protocolului te prezintă, îți spui cuvîntarea, ți se răspunde și apoi urmează strîngerea de mîini și te întorci la locul tău. Eventual, președintele te invită la o convorbire. Semnul că discuția s-a încheiat e cînd președintele ia un pahar de șampanie, îl ridică și-ți urează succes în misiune.

Dar în Rusia?

În Federația Rusă, Putin primește de două-trei ori pe an cîte un grup de noi ambasadori, nu cîte unul singur. Dar chiar și așa, pentru un ambasador sînt momente înălțătoare. Cînd intri la Kremlin, vezi cele 120 de trepte care urcă la sala Grigorievski și la fiecare a patra treaptă e cîte un husar. Intri în sală, cu ceilalți. Sîntem așezați în ordinea sosirii la Moscova. Se deschid cele două uși și apare președintele însoțit de ministrul de Externe și de consilierul lui de politică externă. Ne prezentăm scrisorile de acreditare. După care președintele schimbă cîteva cuvinte cu fiecare ambasador în parte.

Cum vedeți diplomația de azi?

De-a lungul acestei cariere la Ministerul de Externe am negociat multe documente foarte importante. Întotdeauna am considerat că cel de vizavi e de zece ori mai bun ca mine. În fine. Trebuie să ne cîștigăm încrederea reciprocă. Fiecare avem mandat. Fiecare avem linii roșii. Eu trebuie să descopăr care este linia lui roșie și el va trebui să descopere cît mă lasă mandatul să mă duc. Pentru că eu vreau să obțin cît se poate de mult. Pe o bază total cinstită. Nici un acord obținut prin păcăleală nu durează.

Domnul Trump vrea să facă relații internaționale ca și cum ar face afaceri. Doi oameni de afaceri care stau vizavi sînt doi hoți care încearcă să se păcălească unul pe celălalt. Uneori, unul se lasă păcălit pentru că reușește să obțină totuși un profit. La negocierile diplomatice, cele două țări au față în față ca negociatori cei mai cinstiți oameni pe care îi are fiecare în parte. Pentru ca negociatorul să nu fie expus nici unui pericol și să se bucure de încrederea celeilalte părți. Nu poți trimite cioflingari la negocieri. Trebuie să trimiți cel puțin oameni de aceeași valoare cu partea cealaltă.

Se întorc strămoșii în mormînt cînd văd acum marile congrese internaționale. Pe vremuri trebuia să ai grijă ca fiecare să întîmpine ambasadorii în același mod, să intre exact în același tipar pe ușa sălii de conferință și să aibă locul potrivit, pentru că altfel putea să se iște chiar și un război. Nu mai vorbesc de ținută, de cravată, de smoking. Astăzi, unii vin la recepție în blugi și adidași. Lumea s-a informalizat. Din păcate, de multe ori lumea înțelege greșit această chestiune a protocolului. Și totul se transformă în mitocănie. Diplomația e o chestie sobră și extrem de oficială.

a consemnat Matei MARTIN

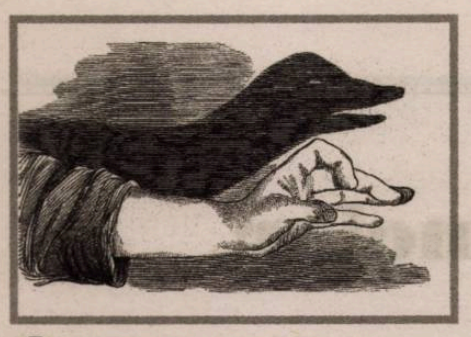

Iaromira POPOVICI

bazar

Fără de sfîrşit, vorba vine...

Înaintezi în vîrstă – cel puţin în cazul meu – cu o anumită imagine despre tine. Ţi-o fixezi într-un anumit moment convenabil, cînd ţi-e lumea mai dragă, literalmente. Şi o ţii tot aşa: imaginea ta despre tine se fixează în acel moment, şi cam aşa rămîne. Ca într-o bandă desenată cu supereroi pe care o citeam cînd eram mai mică: o doamnă de vreo 80 de ani se vede în oglindă de 30.

În ceea ce mă priveşte, imaginea mea nu a rămas la 30. Cred că pe la vreo 14-15 ani, în adolescenţa timpurie, cînd încă nu murise tatăl meu. A fost ca şi cînd lumea s-ar fi oprit atunci, ca-n „Frumoasa din Pădurea Adormită": au încremenit toţi şi toate în gesturile lor fireşti. Atunci a fost aproape primul meu contact direct cu moartea: părinţii mei nu mă lăsaseră să merg la înmormîntări, aşa cum se duceau alţi colegi de-ai mei, care mai aveau rude la ţară şi pentru care asemenea ceremonii intrau în ciclul firesc al vieţii. Spun „aproape" pentru că îmi murise un coleg, în şcoala generală, cu care fusesem la un moment dat chiar apropiată: ne duseseră, atunci, la înmormîntare cu şcoala, cu autocarul. Însă povestea asta mă marcase doar parţial: nu ştiu cît înţelesesem din dispariţia lui şi, fiind cu grupul de copii, fusese ceva între jale şi agitaţie gureşă.

Pînă atunci, descoperisem moartea din poveşti. Pe la 8 ani (cum am mai scris, ştiu), m-am întrebat şi am întrebat-o pe mama ce putem face cu moartea asta. În sensul de cum o putem rezolva, cum putem pune la punct şi chestiunea asta. Aveam o încredere absolută în părinţii mei, erau minunaţi, frumoşi, deştepţi şi iubitori, şi eram convinsă că nu era nimic pe lumea asta (şi nici pe cealaltă) căruia să nu-i vină de hac. Ce nu puteau rezolva în realitate, o făceau în imaginaţie. Totul se prelungea într-o lume fictivă, puţin Disney, dar cotind spre suprarealism. Şi o modalitate de evadare din realitatea „societăţii socialiste multilateral dezvoltate" în care trăiam şi în care eram, de fapt, la propriu, prizonieri.

Continui să mă identific cu adolescenta.

Mama mi-a răspuns (iarăşi, aşa cum am mai scris) pe măsura aşteptărilor: încă nu e un leac pentru moarte, dar se lucrează la elixirul nemuririi. Pînă o să cresc eu... Şi chestia asta m-a mulţumit, cel puţin pentru moment. Tatăl meu şi-a continuat mitologiile, care îl ajutau, pînă la urmă, şi pe el să se adapteze într-o ţară străină cu un regim totalitar.

Fiecare dintre ei a continuat să mă ferească de contactul cu lumea cealaltă, în felul lui. Tatăl meu făcînd din viaţa de fiecare zi o poveste, în care, de pildă, autobuzele pe care le aşteptam uneori îndelung şi-n care ne înghesuiam erau balauri, dar de treabă, noi eram lupi şi jucăriile mele erau însufleţite. Toate astea pe fondul propriilor lui căutări şi găsiri de posibile soluţii: nu doar că punea problema trecerii şi a timpului în toate filmele lui, *Soarele negru* fiind încununarea întregii poveşti. Ci o făcea şi în viaţa de toate zilele: lucra, acasă, la nişte proiecte formidabile, dar fără de sfîrşit. Trebuiau adunate atîtea date pentru ele, încît era aproape imposibil să vezi vreo luminiţă la capătul vreunui tunel. De asemenea, nu avea grijă de sănătatea lui. Se trata ca şi cum ar fi fost nemuritor.

Mama, pe de altă parte, de cîte ori aveam vreo îndoială în privinţa invincibilităţii mele, în sensul că mă durea ceva sau aveam vreo imperfecţiune fizică, îmi spunea că nu am nimic. Îmi imaginez că, în mod real, chiar aşa şi credea: şi anume că mie, fiica ei, nu mi se putea întîmpla nimic rău.

Credinţa asta a ei m-a ferit, ca un fel de magie, zic eu, ani şi ani de probleme grave de sănătate. Asta, combinată cu sistemul tatălui meu, pe care l-am împrumutat instinctiv (nici eu nu reuşesc sau poate, de fapt, nu vreau să termin mare lucru), m-a ţinut deoparte de conştiinţa efemerităţii mele. Moartea a fost, mult timp, doar poetica „lumea cealaltă" din basme, unde puteai să te duci, dar să te şi întorci, cu cîteva trucuri şi trocuri mai mult sau mai puţin magice.

Din păcate, a venit un moment, mult mai devreme decît mă aşteptam, cînd tatăl meu, cel care refuza sfîrşiturile de toate felurile, a ajuns, pur şi simplu, la sfîrşitul existenţei lui. Deşi atunci cînd s-a-ntîmplat aparent am trecut cu bine peste povestea asta, de fapt totul s-a zguduit din temelii. Sfîrşitul înghesuit la repezeală sub preş, dacă nu a ieşit explicit la iveală, a pîndit tot timpul ca senzaţie cronică. La un moment dat (e adevărat, mult mai tîrziu), şi mama mea, care mă declarase invincibilă, s-a îmbolnăvit şi, în cele din urmă, a murit.

Atunci chiar că mi s-a zguduit lumea mea perfectă, rotundă, frumos şlefuită şi ireală. Am înţeles că pe lumea asta nu sîntem deloc veşnici şi că elixirul despre care vorbeam la început nu s-a inventat. Că în faţa mea e acum, tot mai mult, golul, că am vedere frontală la el, sînt pe marginea prăpastiei. Că eu sînt omul matur, varianta un pic mai tînără a femeii din banda desenată cu supereroi. Şi totuşi, într-un colţ încă generos al sufletului, în ciuda evidenţelor, continui să mă identific cu adolescenta despre care vorbeam la început.

■■■

aduse cu poşta

Oana PANAITE

Profesoratul, între vocaţie şi rentabilitate

„Profesori ca dvs. fac onoarea unei şcoli, ei sînt o garanţie că tinerele generaţiuni cari le trec prin mînă, cînd vor deveni cetăţeni, vor fi perfect educate şi solid instruite, şi vor face fala naţiunii."

I.L. CARAGIALE, „Dascăl prost"

Într-un raport recent, prezentat de Modern Language Association, cea mai mare organizaţie profesională a profesorilor de limbi moderne din lume care numără peste 25.000 de membri activi provenind din 100 de ţări, se analiza schimbarea profundă pe care o cunoaşte sistemul universitar american ai cărui specialişti, pornind de la profesori titulari, trecînd prin numărul tot mai mare de educatori cu contract pe termen limitat *(non-tenure track)* şi pînă la doctoranzii ce predau cursuri la nivel de licenţă, formează nucleul de bază al acestei organizaţii.* Respectivul raport punea în evidenţă scăderea cu aproape 10% în doar trei ani (între 2013 şi 2016) a numărului de studenţi înscrişi la cursurile de limbi străine, o cifră care, pusă în corelaţie cu tendinta deja descrescătoare din anii anteriori, s-ar dovedi nu doar un accident de parcurs, un *„blip"*, ci o confirmare a unei mutaţii fundamentale cu implicaţii mai vaste ce depăşesc domeniul literelor, extinzîndu-se la cel al „artelor liberale", acele *liberal arts* ce constituie fundamentul sistemului universitar american. Spre deosebire de cea europeană, care privilegiază specializarea într-un domeniu de studii, educaţia universitară americană a fost concepută ca să furnizeze o bază largă nu doar de cunoştinţe, ci şi de aptitudini. Acestea sînt în primul rînd de ordin intelectual, precum cultivarea spiritului critic, capacitatea de a citi şi interpreta un text, însuşirea cunoştinţelor de bază în domenii fundamentale care nu ţin de specialitatea în care studentul se va califica, precum matematica pentru istorici sau limbile străine pentru viitorii biologi, precum şi de ordin social, de exemplu capacitatea de a-şi diversifica domeniile de interes academic şi personal sau cea de a colabora cu colegii, îndrumătorii universitari şi profesorii în realizarea unor proiecte care să îi permită mai tîrziu a demonstra utilitatea practică şi chiar aplicabilitatea în cîmpul muncii ale unor cercetări de ordin teoretic (de pildă, modul în care istoria Franţei determină categoriile de rasă şi etnie şi comportamentele aferente lor, cu implicaţii profunde pentru străinii care ar dori să lucreze în sectorul urbanistic, economic sau educaţional al acestei ţări).

Cauzele schimbării descrise în raportul MLA caracterizează, depăşind totodată, spaţiul naţional american. Ele includ: factorul demografic, tradus prin reducerea numărului de studenţi „tradiţionali" care se înscriu la universitate imediat după absolvirea liceului şi dispun de mijloace suficiente pentru a nu fi nevoiţi să lucreze în timpul facultăţii, ceea ce riscă să le prelungească durata studiilor; structura economică a sistemului universitar american care, din cauze politice şi administrative, face ca taxele de şcolarizare la universităţile de stat, care atrăgeau cel mai mare număr de studenţi, să devină din ce în ce mai greu de suportat, forţîndu-i pe aceştia să aleagă alte soluţii, precum cursurile oferite de institutele regionale sau de şcolile profesionale; şi modificarea sistemului de mentalităţi şi de valori asociate cu ideea de educaţie într-o direcţie care privilegiază necesitatea de a arăta de la bun început, încă din primul an de studii, relevanţa concretă a cursurilor alese de student pentru viitorul său profesional.

Ce devine în aceste condiţii profesoratul, mai ales pentru educatorii din sfera disciplinelor umaniste ale căror domenii de studiu nu se traduc printr-un set de competenţe practice cu valoare imediat demonstrabilă pe piaţa muncii? Prinşi între precarizarea tot mai accentuată a propriei situaţii socio-economice şi presiunea unui discurs utilitarist susţinut de o paradigmă instituţională economică axată pe logica concurenţei de piaţă şi a rentabilităţii, profesorii se văd obligaţi să modifice sensul şi conţinutul unor practici care făceau forţa învăţămîntului american, prin schimbarea nu doar a relaţiei cu studentul, tradiţional educat în sensul etimologic al cuvîntului *(educo, -ere)*, condus cu atenţie, printr-o relaţie personalizată şi într-un cadru de stil seminar, ci a ofertei de programe de curs şi de metode de predare menite să atragă o clientelă cît mai numeroasă sau măcar să limiteze pierderile de popularitate şi deci să evite dispariţia instituţională a anumitor discipline. Această nouă paradigmă care împinge limitele eticii profesionale de la „studentul nostru, clientul nostru" la „studentul nostru, stăpînul nostru" este uşor de criticat, mai ales dacă ea ne invită să facem din student principalul antagonist într-o tragi-comedie despre inversarea rolurilor în lumea învăţămîntului actual.

Însă adevărata lecţie se regăseşte în instrumentalizarea politică a unei situaţii de criză a cărei realitate materială în context economic neoliberal e alimentată şi agravată de ficţiunea ideologică populistă care condiţionează comportamentele şi alegerile studenţilor. Astfel, discursului nu doar antielitist, ci de-a dreptul batjocoritor la adresa oricărei forme de ştiinţă nesupuse interesului politicienilor zilei, îi fac ecou cel practicat de părinţii studenţilor, care şi-ar dori ca profesorii să facă mai puţină cercetare şi să petreacă mai multe ore, funcţionăreşte, în sălile de curs, precum şi cel instituţional, care recurge la expediente precum introducerea titulaturii de *„teaching professor"*. Menită a compensa starea de precaritate a educatorilor universitari, dintre care mai mult de jumătate funcţionează pe posturi cu contract pe perioadă determinată şi fără posibilitate de titularizare, aceasta creează falsa şi periculoasa impresie că ai lor colegi titulari (bine numiţii *enseignants-chercheurs*, după nomenclatura franceză) nu ar avea aceeaşi pregătire şi nici misiune pedagogică şi că activitatea lor de cercetare ar fi ruptă de nevoile, cerinţele şi aşteptările unui sistem educativ democratic.

* https://www.mla.org/content/download/83540/2197676/2016-Enrollments-Short-Report.pdf

***Oana Panaite** este profesoară de franceză, Departamentul de franceză şi italiană, la Indiana University – Bloomington.*

■■■

Larisa VASILE

Cultură și pasiuni în penitenciar

„Ce e cu voi aici?“, ne întreabă. „Sîntem de la clubul de lectură, avem activitate pe secția 10 în fiecare luni“, răspunde Patricia. Sîntem primite în sala de registratură. Mi se cere să las tot ce am în buzunar, geanta mi se reține cu totul, la fel și buletinul. Semnez și îmi pun un ecuson roșu pe care scrie „Vizitator“. Trec printr-un filtru, iar la capăt mă așteaptă o doamnă în uniformă, pregătită pentru controlul corporal. Nu găsește nimic suspect și mă lasă să trec. Ne însoțește un ofițer. Ziduri lungi, curți spațioase, n-ai zice că ești într-un penitenciar. E ora 15. Prin curtea principală întîlnești ofițeri, „mascați“, oameni îmbrăcați în civil, iar într-un șir lung, deținuții care așteaptă să plece la muncă. Și noi, Patricia și cu mine, doi voluntari în Penitenciarul „Popa Șapcă“ din Timișoara.

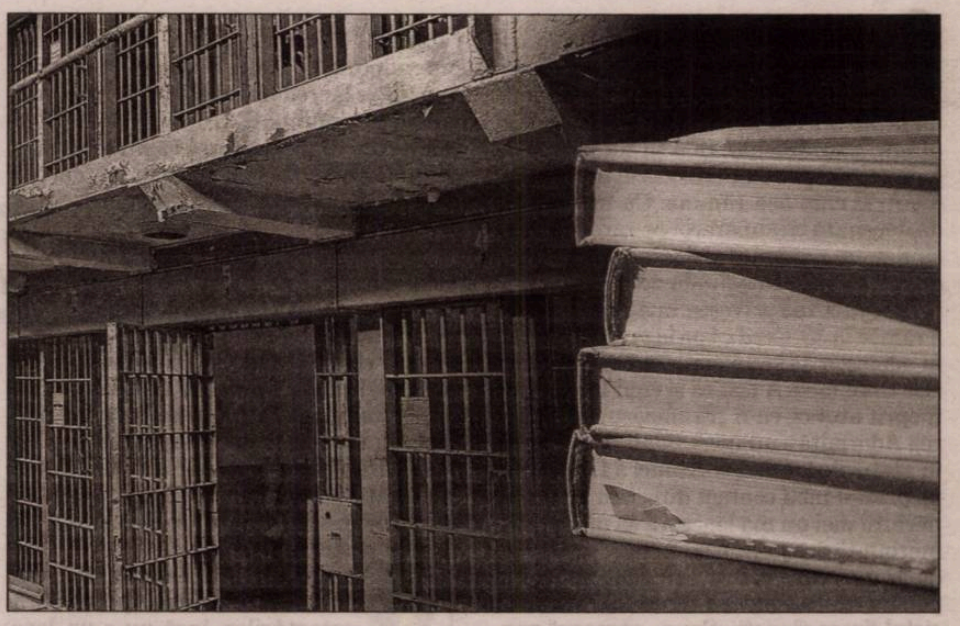

Ramona Ilieș conduce serviciul Educație din cadrul penitenciarului. Activează din 2004, are cinci ani petrecuți alături de copiii din Centrul de reeducare din Buziaș, iar din 2009 la „Popa Șapcă“. Afișează același entuziasm și are un zîmbet cald cînd vorbește despre activitățile desfășurate de ofițerii educatori din interior.

Școlarizarea vine la pachet cu anii de detenție dacă deținuții nu și-au terminat cele 12 clase. Orice penitenciar din România are acest program, însă la Timișoara poți face de la clasa I pînă la a XII-a în regim de detenție. Școala este obligatorie pentru cei pînă în 18 ani, care oricum sînt închiși la Buziaș. „Nu toți cei de 40 de ani au școala făcută. Atunci îi introducem în clasa I. Asta este realitatea“, adaugă Ramona Ilieș cu regret în voce. „Dar nu este obligatoriu, este dorința lor. Ei solicită printr-o cerere scrisă, adresată directorului unității, că vor să urmeze studiile școlare. Am avut și doi studenți care și-au finalizat aici facultatea, acum s-au eliberat.“

Cursurile de instruire școlară nu sînt susținute de ofițerii educatori angajați ai penitenciarului, ci de profesori proveniți din școlile cu care există un protocol de colaborare, în cazul de față Școala nr. 16 și Colegiul Tehnic Energetic „Regele Ferdinand I“ din Timișoara. Pe lîngă diploma de studii, la finalul fiecărui an școlar, li se scad 30 de zile din pedeapsă. Calculez: 12 clase în interior, un an de libertate.

Încă un filtru, scanat, prezentat, semnat și în final urcăm la Secția 8 pentru a ajunge în zona de (re)educare. Trei etaje, dar pînă acolo treci de holuri lungi, cu celule înghesuite și deținuți lăsați să se plimbe liber. În penitenciarul din Timișoara sînt închiși doar cei în regim deschis și semideschis. Inclusiv criminali, dar numai dintre cei care au ispășit deja ani grei de detenție și care au demonstrat un comportament bun. Aici toți învață respectul, dau „Bună ziua“, spun „Sărut mîinile“.

Clubul de lectură face parte dintr-o paletă largă de activități culturale desfășurate atît în interior, cît și în exterior. E motivul pentru care ne aflăm aici.

Pășesc într-o altă lume. Săli de clasă, culoar lung cu tablourile pictate de ei, citate celebre pe pereți, un acvariu mare cu cîțiva pești și o broască țestoasă. Îmi atrage atenția o bibliotecă cu cîteva mii de volume, multe ediții vechi, din toate domeniile, doritori să fie. Un hol larg a fost transformat în sală de clasă, de obicei este pentru limbi străine, apoi de-o parte și de alta se află o încăpere mică unde stau educatorii și paza, biblioteca, un atelier de *quilling* și pictură, iar în față o sală imensă unde se țin evenimentele culturale, întîlniri cu scriitori sau alte activități. Ușa din față dă spre un hol mic, cu două încăperi, una este izolată fonic și transformată în postul de radio al penitenciarului, iar a doua este studioul de filmare pentru postul TV cu circuit închis, precum și redacția revistei lor.

Reintegrarea în societate este principalul obiectiv al celor din conducerea penitenciarului, conștientă de necesitatea activităților culturale, a ieșirilor în comunitate, a programelor. Ramona Ilieș ne spune: „La programele educative includem programe de educație pentru sănătate, educație pentru viața de familie, dezvoltarea universului cunoașterii, program de educație juridică, toate coordonate de ofițerii educatori. Mai avem și activități de scurtă durată, cum le numim noi: conferințe, dezbateri pe diferite teme, revista penitenciarului, clubul de lectură, trupă de teatru, formație de muzică, activități sportive și multe, multe altele“.

Apreciere, empatie, implicare

Deținuții profită de timpul liber de după orele de muncă și se înscriu la diverse activități. Apreciază oamenii care vin și le ascultă ofurile, cînd învață ceva nou, cînd mintea le este ocupată și cu altceva. Observi o împăcare cu sine cînd autoironia iese la suprafață. Redactorul-șef al revistei, închis pentru înșelătorie, îmi spune că „aici poți saluta cu *Bine v-am găsit*, dar niciodată cu *Bine ați venit*“.

Clubul de lectură a prins viață la sfîrșitul anului 2016, cînd Patricia Lidia Popescu Cevei a contactat penitenciarul pentru o donație de cărți. „Totul a pornit de la o sponsorizare de carte, știam că o să fie cărți pentru copii, dar nu au fost. Trebuia să fac ceva cu ele, dar să fie și util. Am contactat penitenciarul din Timișoara și m-am oferit să le aducem pentru biblioteca lor. De aici totul a decurs normal. Proiectul a venit ca idee din interior, iar mie mi-a fost ușor să mă adaptez“, povestește Patricia.

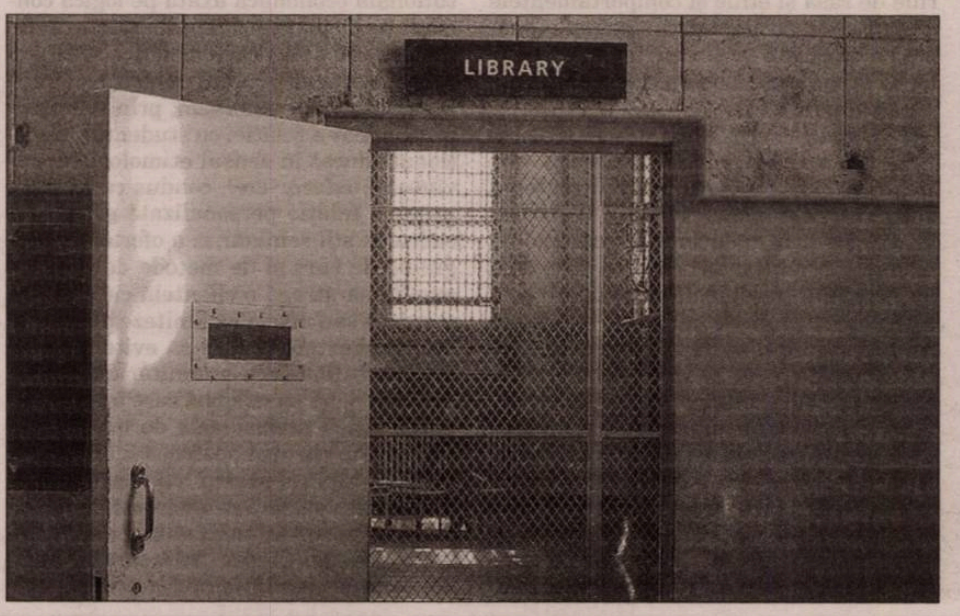

De atunci, sute de deținuți au fost înscriși în program, au citit și au dezbătut o listă lungă de cărți ale scriitorilor contemporani, iar lunar se întîlnesc cu un invitat care fie își lansează cartea, fie dezbate o anumită temă. Sau doar povestește ceva din experiența proprie. La sfîrșitul lunii sînt evaluați, fiecare își prezintă recenziile și primesc creditele aferente. Acumulînd mai multe, reușești să pleci în permisie, să primești vizite sau colete de acasă. De altfel, la întîlnirile anuale, cînd fiecare penitenciar prezintă situația activităților de reintegrare în societate, Penitenciarul „Popa Șapcă“ este considerat o instituție-model, a cărei implicare scade rata de recidivă.

Întreb un deținut ce părere are el despre clubul de lectură: „Văd o activitate binevenită, bine organizată. Mie personal îmi creează timpul necesar pentru a citi, chiar mai mult decît atunci cînd eram în libertate și aveam activitățile profesionale, mă ajută să-mi îmbogățesc vocabularul. În acest mod trece și timpul mai repede, mă ajută să ies din gîndirea cotidiană, la familie, la celelalte probleme pe care le avem fiecare“.

La întîlnirea lunară cu scriitorii, deținuții vin benevol, fără vreo răsplată în credite. Vin pentru că sînt nerăbdători să cunoască oameni din exterior, să audă povești interesante, să le citească operele, să critice. Deținuții fac abstracție de statutul tău social, își spun direct părerea, spun sincer cum văd lucrurile și ce le displace. La întîlnirea cu un scriitor, un deținut a spus, cu o sinceritate ieșită din comun, că el n-ar citi poeziile lui nici dacă s-ar plictisi la izolare.

De-a lungul anilor, au participat la întîlnirile lunare scriitori dintre cei mai diferiți: Petronela Rotar, Luca Dinulescu, Radu Găvan, Robert Șerban, Marius Chivu, Borco Ilin, Adrian Petru Stepan, Elena Vlădăreanu. Ultima întîlnire la care au participat a fost lansarea romanului lui Geo Dinescu, *Numele meu este Anton* (Editura Vellant). Au participat circa 40 de deținuți, toți pregătiți, nerăbdători să pună întrebări. Apoi au scris cîteva impresii. Domnul Popa, un bărbat voinic și cărunt: „Un roman ca o analiză directă a psihicului uman, în speță a inconștientului, sediu al trăirilor din vise, al fantasmelor, al deciziilor umane, al tenebrelor sale. Scris cu o «profesiune de mărturisire», scriitoarea se transpune cu mare acuratețe în rolul de «masculul», nu de bărbat, al personajului principal multiplu și, se pare, arhetipal al zilelor noastre, Anton. Actrița Geo îl prezintă și reprezintă pe Anton în roluri multiple: de victimă a creșterii părintești, de subiect al narcisismului, de obiect al acestuia, de misogin, de travestit etc., dar și de copil curat, care-și dorește un frățior și pentru care banii au altă valoare, chiar și la șaptezeci de ani. Există în carte o contradicție continuă între generozitatea spiritualității și îngustarea ei în limitele materiale. Aparent, fiecare Anton este pierdut în tumultul vieții, al ideilor preconcepute și al propriei căutări de sine, și, în ultimă instanță, al reflectării sale prin «ochiul celuilalt» (și, implicit, și al «cititorului»), astfel neputîndu-și găsi împlinirea“.

Sînt și mulți pasionați de poezie, care aduc foi întregi cu versuri în care își varsă frustrările, necazurile. Iată un poem intitulat „După plecare“: „Credeam că mor atunci cînd ai plecat, / Dar n-am murit, mai sînt în agonie, / Plimbîndu-mă prin locul blestemat, / Cu flori în mîini și-o pură veșnicie. // Fără tine traiu-mi este hîd / Ca mărul ce-a rămas orfan de mere, / Și-n fiecare vis visat mă sinucid, / Cu lacrimi... transformîndu-se-n junghiere“.

Activitatea se încheie. Ne întoarcem. Aceleași filtre, aceleași ziduri, aceleași porți, dar nimeni care să te mai întrebe ceva. Îmi recuperez lucrurile, las ecusonul, ies pe poartă. Mă bucur de libertate, dar port cu mine ceva în suflet.

***Larisa Vasile** este absolventă a Facultății de Științe Politice, Filosofie și Științe ale Comunicării, Universitatea de Vest din Timișoara.*

„Filmul e mai puternic decît teatrul“

– interviu cu actrița Julieta SZÖNYI –

*Pe **Julieta Szönyi** o asociem mulți cu Otilia, actrița din filmul* Felix și Otilia, *sau cu Adnana din* Toate pînzele sus. *Puțini dintre noi au văzut-o pe scena Teatrului Mic în spectacolul* Lolita *al Cătălinei Buzoianu. Regizorul Corneliu Porumboiu o readuce pe ecran oferindu-i un rol important în filmul* La Gomera, *rol care i se potrivește mănușă. Charismatică, riguroasă și plină de umor. Așa cum am cunoscut-o eu.*

La Gomera *s-a lansat la Cannes și a circulat mult prin țară. Care a fost reacția publicului?*

Eu nu am fost la Cannes, dar la Cluj, la TIFF, pot confirma că a fost foarte bine primit filmul. Erau și foarte mulți studenți și tineri, și *La Gomera* a fost un film așteptat, iar la finalul proiecției nu se mai terminau aplauzele. A plăcut și eu cred că cea mai pretențioasă sală a fost cea de la premiera din București, unde sînt și cei mai mulți cunoscători. Publicul a fost surprins în sensul bun, iar regizorul a făcut un salt față de el însuși, fiind foarte bun și înainte.

Cum vi s-a părut scenariul la o primă lectură?

Mi s-a părut foarte straniu și interesantă încîlceala *policier*-ului *noir*, fără să reușesc să-l înțeleg pe de-a-ntregul. După ce am văzut filmul mi-am dat seama că narațiunea curge într-un fel, umorul de asemenea. Mi se pare că e aproape involuntar la Porumboiu, în același timp într-un film dur nu poți să nu ai niște momente în care spectatorul trebuie să se relaxeze. Chiar și în orice tragedie e nevoie să lași spectatorul să respire, să și zîmbească.

Ce credeți că îi lipsește filmului românesc?

Cred că e o goană după așa-numitul „firesc“ care nu are nici o legătură cu firescul. Tocmai pentru că e forțat, nu mai e firesc. Cîrjele acestui chin de a fi adevărat sînt limbajul vulgar. Au senzația asta că urîtul îi ajută să fie adevărați. Or, nu-i nevoie de așa ceva, sînt regizori care caută să spargă cu ceva capetele oamenilor și, în loc să-și caute cărarea în ei înșiși, își caută cîrje.

Ați declarat la un moment dat, vorbind despre spectacolul Lolita *pus în scenă de regretata Cătălina Buzoianu, că fiecare rol își are vîrsta lui. Există un rol pe care v-ați fi dorit să-l interpretați?*

Cătălina Buzoianu a fost printre ultimii mohicani din teatru, a fost o foarte mare regizoare și lucra enorm cu actorii, era o persoană foarte profundă și cultă. O creatoare. După 1990 nu îmi mai doream să joc nimic din ceea ce se punea în scenă. Am refuzat telefonic mai multe roluri. Impresia mea era și este că se merge foarte mult pe facil. Cătălina Buzoianu, că tot vorbeam de ea, ne povestea despre autor, despre istoricul piesei și despre ce avea de gînd să facă cu textul și, chiar și așa, la repetiții ne surprindea cu ceva nou.

Și atunci cum de v-a convins Corneliu Porumboiu să jucați în La Gomera?

Cînd am primit invitația de a merge la o discuție cu Corneliu am mers fără nici o așteptare. Apoi, cînd mi-a spus că e vorba de rolul unei mame din film, m-am speriat și mai tare, gîndindu-mă la interpretările stas din toate filmele astea. „Ce aș căuta eu acolo?“, mi-am spus. Dar tot el mi-a explicat că nu vrea ceva standard, dimpotrivă. La mine totul, dar totul a fost întîmplare. Cum eram și în anul I de facultate, fericită că sînt în sfîrșit și eu studentă, pentru că atunci erau șapte locuri la actorie și era o concurență maximă, din cîteva sute de candidați trebuiau aleși șapte, îi înțelegeam și pe profesori cît era de greu de ales. În plus, repertoriul era cam același. Cînd am dat prima dată la IATC abia m-am auzit, vorbeam foarte încet, dar apoi am lucrat la voce și am reușit. În anul I se făcea un fel de practică, cu roluri mici, și am nimerit la un regizor francez foarte bun, la Jean-Paul Rappeneau care, imediat ce m-a primit, m-a întrebat dacă știu să fac o scenă de isterie. Cu inconștiența și entuziasmul vîrstei am făcut, cum mi-a trecut mie prin minte, o scenă de isterie. Am trecut proba și am jucat alături de Belmondo în filmul *Mirii Anului II*. A fost extraordinar, dar mi-a fost mai greu pentru că era o scenă în care trebuia să dau cu pumnii și cu picioarele în el și eu nu îndrăzneam. Și el spunea „Dă, dă cu toată puterea!“ și îmi lua mîinile ca să-mi arate cum să lovesc.

> *„Este genul de regizor care așa, pe nevăzute, pe nesimțite, te duce unde vrea el.“*

Îl știați pe actorul Vlad Ivanov din filme sau din piesa Caroussel *care se joacă la Teatrul Bulandra?*

Nu îl știam. Am avut o surpriză extraordinar de plăcută cu Ivanov. În cinematografie, oamenii se sprijină unii pe alții, și cu el am avut această bucurie să simt că e acolo, că e prezent, că în scenele în care el nu era în cadru îmi dădea replicile. Avea aceeași intensitate în privire, nu dădea replicile din off, cum se spune, ca să scape de ele. Ne-am înțeles foarte bine și îl găsesc un om extraodinar. Pe cît e de dur în film, pe atît e de cald și drăguț în viața de toate zilele.

V-a lăsat Porumboiu să improvizați sau e genul de regizor care respectă cu strictețe scenariul?

Este genul de regizor care așa, pe nevăzute, pe nesimțite, te duce unde vrea el, îți cere ce vrea el, fără să te sufoce. Adică cumva îți lasă personalitatea să apară, e ca o „boare“ care vine pe lîngă tine și îți spune care este direcția. E un regizor extraordinar, din punctul ăsta de vedere și din multe altele, e o plăcere să lucrezi cu el. E foarte atent la fiecare nuanță pe care o faci.

Și aș vrea să spun neapărat că am stat într-o seară foarte tîrziu la o emisiune TV și am văzut-o pe Catrinel Menghia și mi-a plăcut foarte mult. M-au cucerit felul ei de a vorbi, modestia ei, se simte că e cineva care încearcă să acumuleze, să învețe, să facă cît mai mult. Ne-am înțeles foarte bine la filmare, cu ea și cu Vlad Ivanov am fost parteneră directă. Catrinel (Menghia, *n. red.*) este mult mai mult decît ceea ce se știa despre ea.

Teatrul v-a adus mai multă satisfacție în comparație cu filmul?

Nu știu, într-un fel da, deși în ultimul timp nu prea am mai jucat la Teatrul Mic, dar per total da, am lucrat foarte mult și în teatrul TV, și la debutul meu, la Teatrul din Baia Mare, unde m-am simțit extraordinar de bine.

Dar, din păcate, că tot vorbeam de Cătălina Buzoianu, generațiile care vin vor auzi despre o mare regizoare, Cătălina Buzoianu, care a pus în scenă piesele X, Y și Z, în care joacă X, Y și Z, care de fapt sînt mari actori, dar nu vor putea vedea spectacolele acelea pentru că nu există înregistrări sau, dacă sînt, sînt foarte puține și de o calitate foarte proastă. Pe cînd filmul rămîne, uite, generații întregi văd *Toate pînzele sus*. Și cartea lui Radu Tudoran e foarte instructivă, te poartă prin toată lumea, cu toate obiceiurile, cu toate că s-a filmat tot în portul Tomis din Constanța. Se punea un decor, se dărîma, iar se punea un decor. Spre exemplu, pot să o văd pe Bette Davis oricînd pe ecran sau pe Vivien Leigh, care juca extrem de modern în *Pe aripile vîntului*. Puțini au văzut-o pe scenă. Deci, din punctul ăsta de vedere, filmul e mai puternic.

Ce mai citiți?

Acum citesc niște nuvele scrise de Éric-Emmanuel Schmitt, dar de-a lungul timpului am avut aproape o obsesie cu doi autori: unul a fost Dostoievski, unde mi se pare că aproape merge cu camera în sufletul personajelor, iar cel de-al doilea este Mircea Eliade, cu nuvelele lui extraordinare care nu trebuie decît ecranizate. Nuvelele lui Eliade sînt scenarii gata făcute, e un material fantastic pentru un regizor și, cu toate astea, ei se duc la scene de ceartă între vecini și cine cui îi mai dă în cap. Adică cotidianul ăsta imediat nu e ce trebuie, în loc să meargă în profunzime, unde ar ridica spectatorul, îl afundă și mai adînc. Or, mergînd mai jos decît nivelul străzii, spectatorii iau acest model. În loc să vadă că există și un alt mod de a simți și de a vedea lumea. Aici e dezamăgirea mea, apropo de toate. Nu neapărat în felul lor de a lucra cu actorii, ci începînd de la alegere. Sigur, serialele sînt făcute să încaseze bani, dar cu aceiași bani s-ar putea face și cultură.

Ce are La Gomera *în plus față de alte producții românești recente?*

La Gomera are foarte multe niveluri de înțegere. Cred că și cel mai simplu spectator care merge la cinema să vadă un film polițist pleacă mulțumit. Dar de acolo se poate urca mult mai mult și la cei care simt umorul și, deși nu am vorbit niciodată cu Corneliu Porumboiu despre asta, cred că el face în film o mică amintire de istorie a cinema-ului. Din toate lucrurile astea, cel care le sesizează e mult mai cîștigat. În plus, el își face singur casting-ul și are multă răbdare și un mod de a lucra care ține toată echipa unită. Parcă răsuflă toată lumea deodată cu el.

a consemnat Roxana CĂLINESCU

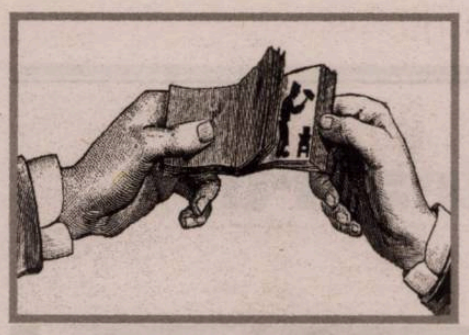

Marius CHIVU

feedbook

Orfani și escroci

● Richard Flanagan, *Persoana întîi & Dorință*, traduceri de Petru Iamandi, Editura Litera, 2018-2019.

Tasmanianul Richard Flanagan (n. 1961) este un tip căruia pare să-i fi ieșit totul. A scris șapte cărți de non-ficțiune pe teme dintre cele mai diferite (ecologie, migrație, corporatism) și tot atîtea romane, a semnat, împreună cu Baz Luhrmann, scenariul multipremiatului film *Australia,* a scris scenariul și a și regizat ecranizarea propriului său roman, *Să bați din palme cu o singură mînă* (nominalizat pentru Ursul de Aur la Festivalul de la Berlin în 1998), iar un documentar despre viața lui, realizat de BBC, a primit un premiu BAFTA. El însuși a fost premiat și pentru jurnalismul de mediu (un reportaj al lui a blocat construirea unei gigantice fabrici de cherestea în valoare de două miliarde de dolari), și pentru romane (Man Booker pentru *O cale îngustă spre nordul îndepărtat* în 2014). Mai mult, una dintre cascadele celui mai mare rîu din Tasmania a fost botezată cu numele său.

The New York Review of Books îl consideră printre cei mai versatili scriitori de limbă engleză ai momentului, iar cei care i-au citit măcar o parte din opera literară au observat că, deopotrivă stilistic și tematic, romanele sale sînt radical diferite. Cea mai recentă traducere din opera lui este romanul din 2008 *Dorință* (tradus anul acesta; de altfel, cinci dintre romanele lui au fost traduse în ultimii ani de Petru Iamandi la Editura Litera), un roman de întindere mică, dar care spune două povești de început de secol XIX, aparent fără legătură: în prima, plasată în Anglia, protagonist este însuși Charles Dickens; în cealaltă, personajul principal este o fetiță indigenă rămasă orfană, adoptată de Sir John Franklin, ofițer în Marina Regală Britanică și guvernator al Tasmaniei, și de soția acestuia. Cînd John Franklin dispare în timpul unei expediții la Polul Nord, care face vîlvă în presa vremii prin zvonurile că echipajul ar fi practicat canibalismul, soția acestuia apelează la Dickens cerîndu-i să-i apere reputația, iar scriitorul scrie o piesă de teatru și joacă el însuși rolul lui Franklin. Nu continui pentru a nu dezvălui prea mult din intriga acestui roman care amestecă spectaculos adevărul istoric cu ficțiunea; mai spun doar că rîul a cărui cascadă a primit numele lui Flanagan se numește Franklin.

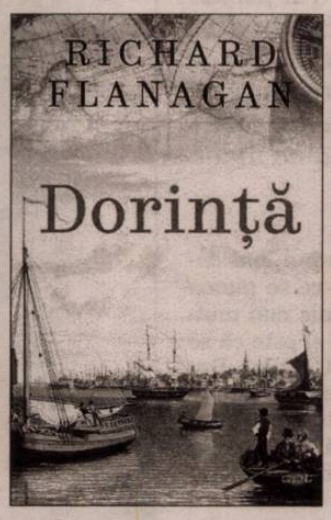

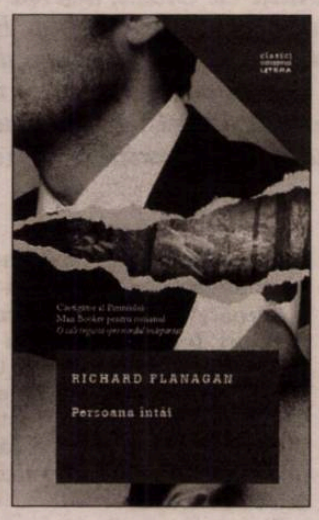

Publicat în 2017, *Persoana întîi* este cel mai recent roman al său și se bazează pe o experiență reală. La începutul anilor '90, cînd Flanagan publicase doar cărți de non-ficțiune și lucra la primul său roman (care avea să fie *Moartea unei călăuze pe rîu),* a fost contactat să co-scrie autobiografia lui John Friedrich, autorul celei mai mari fraude financiare din Australia anilor '80. În timp ce Flanagan îi scria autobiografia, Friedrich s-a sinucis, astfel că Flanagan a terminat singur cartea. Criticii au lăudat autobiografia postumă a lui Friedrich considerînd-o fascinantă, dar, în același timp, și foarte putin credibilă. Ei bine, în *Persoana întîi,* un scriitor tînăr și plin de datorii, a cărui soție, pe care n-o mai iubește, urmează să nască gemeni, este contactat de o editură să scrie memoriile unui escroc notoriu care fraudase mai multe bănci de cîteva sute de milioane de dolari. Recomandat de prietenul său cel mai bun, ajuns bodyguard-ul escrocului *(vezi și fragmentul de mai jos),* tînărul scriitor, care încă n-a publicat nimic, pare victima perfectă pentru a nu duce la capăt scrierea cărții în cele șase săptămîni rămase pînă la procesul final (și Flanagan a scris autobiografia lui Friedrich tot în șase săptămîni). Asta pentru că singurul interes al escrocului este să încaseze avansurile editurii, dar să nu-și livreze povestea adevărată, scopul său fiind să se protejeze de complicii care l-ar fi vrut mort.

Subiectul cărții devine, astfel, lupta scriitorului-fantomă de a inventa, în contratimp și cît mai credibil, autobiografia unui personaj real, posibil escroc genial sau doar conjunctural, care apelează la tot felul de tertipuri doar ca să divulge cît mai puțin din propria biografie. Escrocul se dovedește însă nu doar un colaborator refractar (îi oferă numai detalii biografice, frînturi de informații și cvasiteorii conspiraționiste), dar și manipulator, scoțînd el însuși de la scriitor variante verosimile ale propriei vieți pe care le vinde presei, la propriu și la figurat, în interviuri în exclusivitate. Prins între jocul dublu al subiectului, refuzul acestuia de a se confesa alternînd cu stimularea intuiției sale, și nevoia stringentă de a-i scrie memoriile (îi trebuie bani, iar editorul îl presează cu *deadline*-ul), scriitorul se confruntă cu o dilemă morală majoră, una a ficțiunii înseși, dar în același timp și cu adevărata lui devenire ca scriitor: cine este eul care povestește, ce control are scriitorul asupra personajului său, care sînt limitele adevărului biografic?

„Ce crezi că e un om de afaceri? Sau un politician? Sînt niște vrăjitori – inventează tot felul de lucruri. Poveștile sînt singurele care ne țin laolaltă. Religia, știința, banii – sînt doar povești. Adevărul e o poveste. Adevărul are nevoie de minciuni ca să-l putem înțelege", îi spune escrocul scriitorului nu cu mult timp înainte să se sinucidă și să-i fi lăsat mai mult o poveste decît un adevăr.

Richard Flanagan se va afla la București pe 30 octombrie într-un dialog cu cititorii la Librăria Humanitas de la Cișmigiu.

aproape de carte

Richard FLANAGAN

Persoana întîi

(fragment)

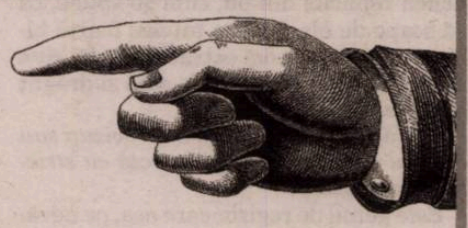

Ray zvînta în bătaie tot ce întîlnea în cale după ora zece seara – dușmani, necunoscuți, oameni care-l întîlneau cînd n-ar fi trebuit să-l întîlnească –, mai puțin duminica, atunci mînca o friptură la maică-sa. Avea în el o rană deschisă care, pentru femei, era și un fel de frumusețe, de multe ori fascinantă. Dar, cînd femeile descopereau că nu era cum credeau ele, cînd Ray căuta scăparea prin trădare, în pat cu colega de apartament, cu o prietenă sau, o dată, chiar cu mama ei, cînd îl vedeau – cum s-a întîmplat într-o noapte – cum azvîrle prin ușa de sticlă doi oameni de ordine ai unui club de noapte, în sfîrșit înțelegeau. Ray nu era maleabil. Era cumsecade, dar nu foarte.

Așa era el și ca toate poveștile care se spuneau despre el, dar, de fapt, nu era așa, pentru că avea haz, era bun la suflet și de o blîndețe ciudată. Pentru el viața era o sursă constantă de mirare. Voia să atingă, să fută, să lovească, să lingă, să guste tot. Congelatorul lui era plin de păsări moarte – bufnițe, șoimi, pitulici – pe care le găsea și le păstra ca să aibă la ce să se uite cînd se plictisea. Îl impresionau complexitatea aripilor, îmbinarea culorilor, forma ciocului și tot ce însemna acel tot. Voia atît de mult să zboare! Ședea la masa din bucătărie dezghețînd bufnița sau vulturul din fața lui, căutînd prin aripile lor, de pe care se scurgea apa, prin cozile și torsul lor rece cheia acelui mister, de parcă ar fi pierdut ceva prețios, un lucru ce încă mai putea fi recuperat.

Ray avea bunătatea lui. Nu știu exact cîtă avea, dar știu că era acolo. Doar că lui nu-i plăcea prea mult – ce era el și cum nu era. Tocmai îl citeam pe Jung, care spunea că în fiecare alcoolic e un căutător. În Ray însă era doar Ray. Și era greu de spus ce era Ray cînd nu era furios, beat sau ametit de ce înghițea, trăgea pe nas sau își injecta. Era un sudor care-l citea pe Hermann Hesse. Era un om care credea că poate să zboare. Era un ipocrit și un nemernic. Era, în concluzie, inexplicabil.

Și era prietenul meu. Cel mai bun prieten.

Uneori se plîngea că-l doare capul, ca și cum ar fi uitat un electrod în el, genul de electrozi care deveneau incandescenți cînd suda cu ei.

Simți mirosul? întreba el, înșfăcîndu-mă de cămașă cu ambele mîini. Îi dă iama prin creier. *Simți mirosul?* mîrîia el. Apoi, roșu la față, privindu-mă în ochi, urla: CUM DRACU' NU-L SIMȚI?

PUBLICITATE

ABONEAZĂ-TE ACUM LA
DIGITAL Historia
ÎN FORMAT DIGITAL

ȘI POȚI CÂȘTIGA UN PACHET DE CĂRȚI RAO

PREȚURI LA ABONAMENTE DIGITALE CU PÂNĂ LA 35% MAI MICI FAȚĂ DE PREȚUL LA CHIOȘC

revista poate fi achiziționată din
Paydemic

PERIOADA CAMPANIEI: 21 OCTOMBRIE - 24 NOIEMBRIE 2019

DETALII PE WWW.HISTORIA.RO

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă carte

Catalogul mișcărilor noastre zilnice

● **Alexandru Ofrim, *Farmecul discret al patinei și alte mici istorii culturale*, prefață de Ioana Pârvulescu, Humanitas, 2019.**

Se întîmplă ca unele cărți, în mod evident rezultate din lungi stagii de cercetare în bibliotecă, să capete, la apariție, nescontate efecte beletristice. Să sune, altfel spus, ca niște romane *sui generis*. Și nu atît pentru că s-ar parcurge, cum se spune adesea, „pe nerăsuflate“ (oricît de ample le-ar fi cunoștințele, criticii literari nu se îndeletnicesc, totuși, cu spirografia), ci pentru că ele reușesc să coaguleze, din jocul detaliilor și din forfota anecdotelor insolite, descrieri revelatoare ale umanului. E cazul recentelor investigații semnate de Anca Hațiegan sau Cătălin Pavel, dedicate, una – femeilor din teatrul românesc al începuturilor, cealaltă – relicvelor care ne vorbesc astăzi, în limba lor aproape inaudibilă, despre iubirile din alte milenii. E, de asemenea, cazul volumului lui Alexandru Ofrim, *Farmecul discret al patinei*. Voi insista asupra lui pentru că întîlnirea cu el mi-a dezvăluit, cred, secretul acestei stranii iluzii de lectură. Și anume, uriașa și mai ales neomogena bogăție a materialului. Cînd te ocupi simultan de raporturile diferitelor civilizații cu universul alunecos al cosmeticelor, de specificul manualelor de educație sexuală din comunism, de istoria fără cronologie a superstițiilor, de antropologia culorii și, să zicem, de farmacopeea gastronomică a aurului (consumat secole de-a rîndul ca medicament și ajuns, între timp, simplă găselniță culinară la mesele nu neapărat mai gustoase ale bogaților), senzația de caleidoscop plimbat, vorba cuiva, de-a lungul unui drum e garantată.

Exercițiul antropologic nu e complet dacă nu își ia cu el, într-o călătorie bulversantă, și destinatarii.

Fiind vorba de istoria mică ori chiar minusculă, erudiția (presupus uscată și, pe cale de consecință, inhibantă) se topește și ea într-un vacarm de vitalitate. Alexandru Ofrim știe să culeagă, cu fler de antologator exersat, datele cele mai expresive și să izoleze, din mii de pagini de mărturii, memorabilul și straniul. Să ne gîndim numai la felul în care obișnuim noi înșine să salvăm din marea literatură cîte o secvență epic anodină, dar copleșitoare prin precizie. De pildă, butonii din molar de om, cu care se împăunează, la Fitzgerald, Jay Gatsby. Sau, în *Idiotul* lui Dostoievski, piatra de mormînt sub care Lebedev găsește de cuviință să-și îngroape piciorul. E ceea ce, în definitiv, colecționează și Ofrim în paginile acestei cărți pasionante. Că a purta sau nu barbă a amorsat, în reprezentările colective, forme dintre cele mai contrastante ale definițiilor virilității e de presupus și fără puzderia de exemple. Că, însă, longeviva modă romană a obrazului perfect ras s-a văzut întreruptă de împăratul Hadrian, dintr-un motiv profund personal, e un amănunt mai puțin cunoscut: la originea gestului s-a aflat nevoia cochetă de a ascunde un neg crescut pe bărbie. O altă sursă de reverii livrești o reprezintă, tot aici, capitolul dedicat hărților mai puțin convenționale, al căror repertoar evocă fantezismul de tip Mircea Cărtărescu. Populațiile din insulele Marshall, de exemplu, își reprezintă distanțele printr-un perisabil, dar altminteri exact sistem de bețigașe și scoici. În spațiul african, această figurație nici nu mai era necesară: rutele, foarte acurate, erau conservate exclusiv verbal, prin mici povestioare cu rol mnemotehnic. Și așa mai departe.

Dacă s-ar fi rezumat la atît, adică la un catalog al reflexelor noastre (sau al „mișcărilor noastre zilnice“, cum spunea un scriitor insuficient citit azi), *Farmecul discret al patinei* tot ar fi avut de ce să ia ochii. Numai că, expert și jovial, Alexandru Ofrim știe că exercițiul antropologic nu e complet dacă nu își ia cu el, într-o călătorie bulversantă, și destinatarii. Așa încît o consistentă secțiune mediană a cărții e dedicată, *en abîme*, tocmai practicilor de lectură, cu infinitele lor arcane.

E un teritoriu pe care, de altfel, autorul l-a exersat încă de la început, de la *Cheia și psaltirea* (2001), și la care a revenit periodic de-a lungul timpului, într-o serie de studii academice răspîndite prin mai multe volume de gen. De la arhicunoscuta lectură vocală a anticilor, chestionabilă totuși, despre care povestește Augustin în *Confesiunile* sale pînă la glose lingvistice pe tema relației dintre citit și alimentație (nu degeaba sintagma „burta pe carte“ pune laolaltă două cuvinte la prima vedere incongruente), totul e aici. Inclusiv, firește, tabieturi mai puțin avuabile.

***Cosmin Ciotloș** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Elementar, dragul meu Rache. Detalii mateine sub lupă, *Humanitas, 2017.*

PUBLICITATE

adevărul prezintă

Alege personajul preferat!

BIOGRAFII celebre

Numai cu „Adevărul“, la toate punctele de difuzare a presei

preț pachet ziar + 1 carte 14,99 lei

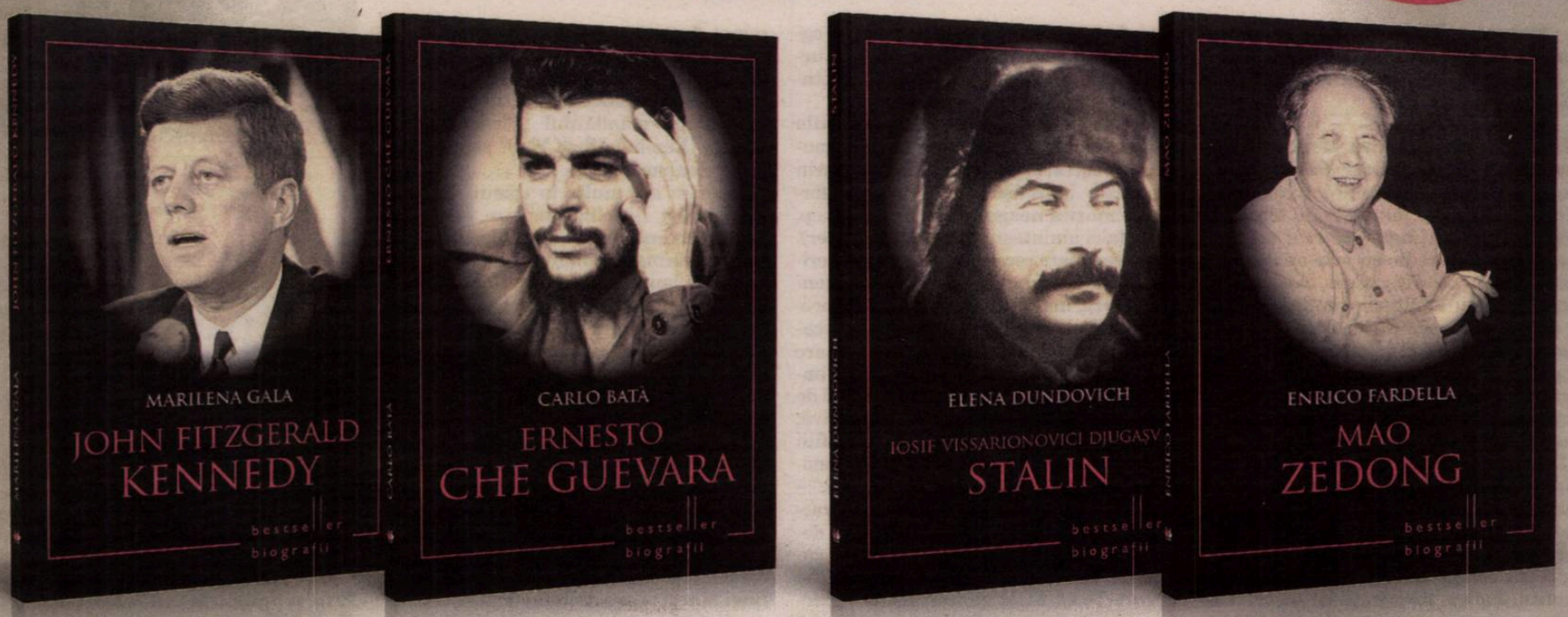

De miercuri, 23 octombrie
KENNEDY sau CHE GUEVARA

De miercuri, 30 octombrie
STALIN sau MAO ZEDONG

Victor MOROZOV

dilematograf

Trecutul

● ***Dolor y gloria / Durere și glorie* (Spania, 2019), de Pedro Almodóvar.**

Pedro Almodóvar nu mai are nimic de demonstrat: manierisme, cascadorii stilistice, flexări de mușchi – toate sînt dincolo de *Dolor y gloria,* ultimul său film. I-a rămas însă aceeași plăcere de a mobiliza o rețea intertextuală de referințe și aluzii ce-i străbat și reactivează întreaga operă. Mărturisesc că, deși nu sînt mare fan Almodóvar, m-a incitat mereu să urmăresc felul în care filmele sale se anunță și se anticipează, născîndu-se parcă unele din altele: cariera lui nu descrie o traiectorie lineară, evolutivă, ci un traseu plin de salturi, ieșiri în decor și *marche-arrière* – expresia unei viziuni regizorale care dă tîrcoale cu nesaț, iar și iar, acelorași metafore obsedante. E de-ajuns să observăm cum un *plot* de roman amintit în treacăt de un personaj din *La flor de mi secreto* (1995) devine nici mai mult, nici mai puțin decît acțiunea principală din *Volver* (2006). Similar, *Dolor y gloria* este *deja* anunțat – conținut, chiar – în *La ley del deseo* (1987): iată două ipostaze ale unor regizori de film aflați în momente de cumpănă ale vieții.

Mai tot ce, în filmul mai vechi, era prezentat în obișnuita notă flamboaiantă, asumat kitschoasă, patetică pînă la Dumnezeu, este aici reluat în negativ: Don Juan-ul de atunci, star al lumii artistice și al *underground*-ului LGBT madrilene, înșirînd succese de *box office* și cuceriri amoroase, e acum un cvasi-ermit în prag de bătrînețe, care trăiește confortabil, dar însingurat, într-un apartament ultra-șic din Madrid; nu imposibilitatea alegerii tranșante în favoarea unuia (plecat departe) sau a altuia (psihopat) dintre iubiți îl preocupă acum pe regizor, ci chiar boala care îl diminuează fizic; vremea energiei vitale a trecut, înlocuită acum de vremea aducerii aminte a relațiilor năbădăioase din tinerețe – vezi scena emoționantă în care protagonistul Salvador își reîntîlnește, după zeci de ani, un partener de demult. E firesc, deci, ca *Dolor y gloria* să prefere o abordare ceva mai cuminte – dar și mai matură – față de comedia *haute en couleurs* de acum treizeci de ani.

În interpretarea nuanțată a lui Antonio Banderas – care în filmul din 1987 juca rolul iubitului cu apucături periculoase –, Salvador e o creație de maestru: fragilizat de boală, încearcă din greu să-și păstreze postura decontractată, sprințară, deși are oareșice probleme de cîte ori trebuie să se aplece; ochii încă-i lucesc, nu e lipsit nici de zvîc (fără prea multe aluzii din partea lui Almodóvar, înțelegem că în tinerețe a fost *cineva),* dar nici de o anume fandoseală (are mereu o femeie în preajmă care să-i facă poftele), lucru de care pare perfect conștient; parte din meritul filmului ține fix de impresia vie, alunecoasă lăsată de Salvador – prestanță, glorie trecută, ghidușie copilărească, *je ne sais quoi* –, dar nicidecum morgă. Mă amuză secvențele în care, cu ocazia restaurării unui film de-ale sale – în treacăt fie spus, în anul lui *La ley del deseo* –, Salvador reia în sfîrșit legătura cu actorul distribuit în rolul principal atunci: tovărășia băiețească, aproape infantilă care se aprinde între ei are ceva ingenuu în sine – și, cu toate că oarecum incongruentă cu lumea manierată, sofisticată, a lui Salvador, se dovedește singura capabilă să-i redea acestuia gustul de a trăi.

Gingășia lui Almodóvar față de *alter ego*-ul său nu constituie doar o fațadă autocomplezentă între el și lume; poate că e vorba *și* de asta, fiindcă spaniolul *găzduiește*, cu generozitate și ironie deopotrivă, toate capriciile lui Salvador, vizibil adulat în cercul lui restrîns de prieteni – de altfel, îmi place mult tocmai secvența în care Almodóvar îl extrage pe Salvador din mediul său îmburghezit și călduț și-l trimite pe străzi, într-un cartier „cu probleme", în căutare de heroină; dar văd în atitudinea cineastului mai ales o manieră neînverșunată de a-și face ordine în preferințe, de a trage linie. *Dolor y gloria* transferă acea energie vitală din *La ley del deseo* în planul imanent; materialul filmului e sortat de memoria neastîmpărată a lui Salvador, care își revizitează, rînd pe rînd, toate „insulele privilegiate" ale vieții. Cine n-a văzut nici un film de Almodóvar – greu de crezut, dar… – poate începe de aici; mai toate vinietele „casei" sînt la locul lor, orînduite cu grijă: copilăria cu aerul ei de pastorală, cu mama tînără și în putere (Penélope Cruz) în centru, primii fiori în dragoste, apoi bătrînețea mamei (și a fiului), urmată de vizita obligatorie la spital…

În *Dolor y gloria*, Almodóvar execută un pas apăsat în lateral față de convențiile filmului *despre* artiști: nu un portret fellinian al creatorului turmentat de povara propriului spirit genial, ci un individ comun-dar-nu-tocmai, nevoit să stea pe bară, departe de arta sa, și să se confrunte cu griji triviale și activități de uzură: controale medicale, discuții cu publicul, doza zilnică de

medicamente la ora fixă. Preocupat astfel de existența de zi cu zi, filmul e o reușită atipică pentru opera lui Almodóvar: fără să-și țină emoția în frîu (n-a făcut-o niciodată), spaniolul evită extravaganțele mistice și patetismul flagrant – sau le diluează cu umor; reținîndu-și astfel apetența pentru gesturi grandilocvente, filmul *e liber* să-și reverse asupra noastră – asemenea lui Salvador – întreaga grație adunată din cele mai banale clipe.

Durere și glorie rulează în cinematografele românești din 18 octombrie.

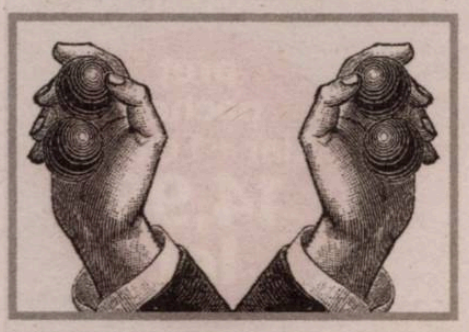

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Beat vs melodic

● **Makaya McCraven, *Universal Beings*, International Anthem, 2018.**
● **Shai Maestro, *The Dream Thief*, ECM, 2018.**

Percuționistul Makaya McCraven demonstrează pe *Universal Beings* de ce presa îl caracterizează drept *„the beat scientist":* o oră și jumătate de tobe *live* poliritmice, centrifugate cu *beat*-uri hip-hop, mixate sporadic cu jazz analogic și instrumente pestrițe. Cele mai interesante extensii la ritmologia demonstrată aici sînt saxofonul lui Josh Johnson (acompaniator al Esperanzei Spalding), vioara lui Miguel Atwood-Ferguson (a lucrat cu Ray Charles și Dr. Dre), harpa și vibrafonul unor artiști de formație clasică (Brandee Younger, respectiv Joel Ross), chitara experimentalistului Jeff Parker (Tortoise). Aceștia sînt doar contribuabilii mai cunoscuți, căci lista completă e întinsă – materialul e alcătuit din patru segmente înregistrate în orașe diferite cu echipe diferite și instrumente diferite, dar au intervenții cît de cît constante, o formă sau alta de bas și cîte un instrument melodic care perturbă surprinzător poliritmia dominantă. Bucățile cu vibrafon, harpă și vioară din segmentul newyorkez al albumului sună deosebit de original și ar merita un album de sine stătător, însă formează doar un capitol într-o construcție eterogenă ce urmează filozofia *mixtape,* oferind întîietate interferențelor jazz/hip-hop.

McCraven s-a specializat în a distila moduri ritmice diverse, o codificare muzicală centrată pe tobe, asimilînd prin producție ingrediente din variate forme de muzică neagră – *beatbox,* hip-hop, R&B (aici amintește de Robert Glasper). E o preocupare recentă a jazz-ului american urban de a branșa hip-hop instrumental la jazz, mai puțin apreciată în Europa, unde cele două genuri nu au un vocabular comun și nici comunități de culoare suficient de implicate. În consecință, bucuriile aduse de acest material depind de interesul pentru convergența respectivă; făcînd abstracție de ideologii, audiofilii se pot bucura totuși de o sofisticare sonoră rar întîlnită pe albume de toboșari.

O formă de jazz diametral opusă practică israelianul Shai Maestro, care a debutat recent ca lider de proiect în catalogul casei de discuri ECM cu *The Dream Thief.* ECM garantează o inginerie sonoră de o perfecțiune nemțească – producția lui Manfred Eicher favorizează pianiștii și notele înalte. Basistul Jorge Roeder și toboșarul Ofri Nehemya au aici doar roluri de sprijin, uneori absentînd cu desăvîrșire. Albumul e dominat de pian romantic, hipermelodic – în general compoziții originale plus două versiuni *cover:* una după veteranul muzicii ușoare israeliene Matti Caspi, cealaltă după standardul „These Foolish Things (Remind Me of You)" popularizat de Thelonious Monk.

Maestro are multe în comun cu celălalt pianist israelian pe care l-am prezentat recent, Nitai Hershkovits. Ambii s-au format în umbra lui Avishai Cohen și se lansează acum ca lideri de proiect, invocînd ocazional muzica mentorului. Apoi, ca la orice pianist cu astfel de ambiții, o sursă importantă de inspirație e și Esbjörn Svensson, chiar structura de trio propusă aici se apropie de E.S.T. în ambițiile de grație melodică. Rămîne relevantă distincția geografică – pianul mediteranean sună altfel decît cel scandinav, iar pianiștii israelieni mizează pe melodia densă în detrimentul atmosferei și arhitecturii muzicale. La Hershkovits simțul locului mai era sesizabil prin elementele orientale, foarte discrete aici. Shai Maestro are ambiția de a se clasiciza cît mai repede, de a se face plăcut în mod global fără a se ancora geografic, așa că debutul său ca lider la ECM suferă de un oarecare conservatorism, contribuind la asta și responsabilitățile reduse pe care le alocă acompaniatorilor.

***Makaya McCraven și Shai Maestro Trio** vor concerta în Clubul Control din București pe 18, respectiv 25 noiembrie.*

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

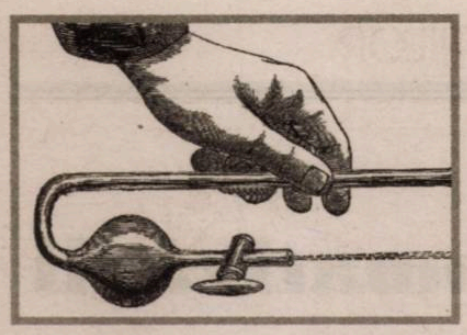

Oana STOICA

rosencrantz & co

Revoluția revoluțiilor

● Platforma Internațională de Teatru București # 6 (10-18 octombrie 2019).

Au trecut 30 de ani de la Revoluția (spuneți-i cum credeți) din 1989 și, cum cifrele rotunde îndeamnă la chestionări, nu doar la festivisme, o serie de evenimente culturale investighează atît momentul crucial al istoriei noastre recente, cît și traseul nostru – ca națiune, civilizație, cultură și indivizi – de atunci încoace. Ediția a 6-a a Platformei Internaționale de Teatru București, organizată și curatoriată de criticul de teatru Cristina Modreanu, a fost construită în jurul ideii de revoluție, conectînd acel episod decisiv din istoria țării cu prezentul tensionat, confuz și nesigur în care trăim, care are un mare potențial „revoluționar", atît benefic, cît și destructiv. „Micile revoluții personale determină adevărata revoluție socială, tăcută și profundă, care vine în sfîrșit, după 30 de ani, să completeze Revoluția sîngeroasă din 1989. Personalul este din nou politic", scrie Cristina Modreanu și, în acord cu aceste idei, ea a configurat programul Platformei în care s-au regăsit, pe lîngă spectacole, lecturi performative, reunite sub titlul *Realități extraordinare. Teatru nou pentru copii și adolescenți,* și o piesă *work in progress,* prezentată tot în lectură, scrisă de Saviana Stănescu, *Revolution project,* care chestionează revoluția pornind de la biografiile personale ale actorilor.

În secțiunea spectacolelor, performance-ul Nicoletei Lefter, *An tan ti na*, pornește de la cartea Anei Blandiana, *Fals tratat de manipulare,* în care poeta prezintă procesul înțelegerii că sistemul din umbră, care deținea controlul înainte de 1989, a supraviețuit după Revoluție, ba mai mult, a avut un rol decisiv în „crearea" evenimentului Revoluției. Performance-ul arată un traseu al dezamăgirii, al pierderii inocenței în fața unei rețele care funcționează prin transformarea oamenilor în prizonieri ai fricii. Lefter e singură între trei spații, cu o casă desenată ca în jocul „Spînzurătoarea" și două suporturi de proiecție. Un interviu fără sonor cu Ana Blandiana rulează pe un ecran. Sistemul nu are corp, este invizibil, dar audibil: glasurile celor cu care interacționează personajul sînt uniformizate prin efecte sonore și devin o singură voce metalică, impersonală. Execuția soților Ceaușescu – insuportabil de revăzut, cel puțin pentru mine, din cauza grotescului ei și a înscrierii într-o violență care ne asaltează zilnic – este mixată cu reconstituirea ei, astfel că apuc să văd, cu groază, cum Elena Ceaușescu se ridică după execuție. Nu știu ce a fost mai rău, teama de întoarcerea (viciilor) comunismului, dezamăgirea că momentul nostru de eroism și inocență ar (putea) fi contrafăcut sau faptul că fantomele istoriei ne bîntuie.

...un traseu al dezamăgirii, al pierderii inocenței în fața unei rețele care funcționează prin transformarea oamenilor în prizonieri ai fricii.

Britanicii de la Gob Squad, o companie de teatru relocată în Germania, care lucrează cu practici colective și au spectacole care exced formatelor teatrale fixe, au prezentat înregistrarea spectacolului *Revolution now,* realizat în 2011 la Volksbühne, Berlin. La baza lui a stat analiza mai multor revoluții, inclusiv cea din România (din care au prezentat două extrase, celebrul „Mircea, arată-le că lucrezi" și un discurs al lui Florin Piersic). Gob Squad dinamitează tiparele performative, adică orice convenție, fixare, scenariu etc. În ceea ce s-ar putea numi un haos performativ (auto)ironic, chiar neserios (artiștii refuză constant să se ia în serios și de aici se ridică și întrebarea dacă acest lucru nu are cumva efect de bumerang și nu duce în derizoriu spectacolele lor), ei au chestionat conceptul de revoluție prin încercarea de a-i reproduce mecanismul. Demersul performativ este participativ, rolul spectatorului fiind continuu sabotat pe mai multe niveluri. Închiși în teatru „pînă cînd afară va începe / se va produce schimbarea", spectatorii dinăuntru sînt îndemnați să ia parte la revoluție, cu pancarte și sloganuri, să fie o masă de manevră, de fapt, pentru livrarea unui produs „revoluționar" către cei de afară. Transmisia se face pe un ecran în exterior (aici sursa de inspirație este în mod direct Revoluția română, transmisă *live* la TV), iar trecătorii reacționează – sau nu –, căci se încearcă implicarea (atragerea) lor printr-un dialog direct, chiar prin trimiterea unui „sol" afară. Acest vodevil frenetic, improvizat, frust ca tehnică (teatrală), care amestecă referințe politice (de stînga) cu cele ale culturii pop și detalii de biografie personală, demonstrează, prin inconsistența lui, că în lumea dominată de media și *social media,* ideea de revoluție este golită de sens, rămîne doar un ambalaj (la modă, poate) fără conținut, că generația superficială a nativilor digitali este incapabilă să genereze o revoluție, o repornire, revigorare a lumii. În același timp, pulverizarea morgii teatrale, dusă la extrem, riscă să arunce în aer chiar performance-ul, anulîndu-i mizele. În hainele lor de paiațe pop, cu entuziasmul lor coleric, cei de la Gob Squad nu provoacă în mod real o revoluție, nici măcar la nivel de chestionare, ci mai degrabă sterilizează ideea prin deconstrucție comică.

Compania independentă Auăleu din Timișoara a prezentat *HUOOOOO!!!* (text & înscenare de Ovidiu Mihăiță), o anatomie a protestului postdecembrist în două personaje emblematice, protestatarul și jandarmul, primul reprezentat de o pensionară (Christine Cizmaș), care adună toate frustrările din mediul public, cel de-al doilea (Marian Pîrvulescu), tînăr și plictisit, este un produs al haosului de valori și al crizei gîndirii critice, care sînt consecințele eșuării educației în anii democrației tot mai puțin originale. Ceea ce dorește protestatara nu ține de impunerea unor anumite ideologii sau doctrine, ci de scoaterea cetățenilor (inclusiv a jandarmului) din sfera de manevră a unui sistem manipulator (ideea se suprapune oarecum pe teza Anei Blandiana).

Chestionarea trecutului recent, detașarea emoțională față de acesta, investigarea conexiunilor dintre istoria personală și cea generală sînt obligatorii pentru a merge mai departe, în contextul social-politic contemporan, complicat și îngrijorător. E important să înțelegem lucrurile în complexitatea lor, inclusiv că, deși din perspectiva prezentului, revoluțiile par regizate și ridicole, ele au conținut enorm de mult entuziasm și sinceritate. Privite astăzi, primele imagini revoluționare din studioul TVR sînt ridicole, dar eu văd mai degrabă cît de săraci și disperați eram și cîte speranțe aveam, de care, între timp, s-a cam ales praful. Și asta mă întristează profund.

Revolution now

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Robert SKIDELSKY

împotriva curentului

Consecințele economice ale automatizării

În vreme ce Brexit ocupă prima pagină a ziarelor din Marea Britanie și din restul lumii, marșul tăcut al automatizării continuă. Cei mai mulți economiști văd această tendință cu ochi buni: e posibil ca tehnologia să desființeze, pe termen scurt, locuri de muncă, spun ei, dar, pe termen lung, ea va crea noi locuri de muncă mai bune.

Desființarea locurilor de muncă este clară și directă: o companie automatizează o bandă rulantă, o casă de supermarket sau un sistem de livrare, păstrează zece la sută dintre angajați pe post de supervizori, iar pe ceilalți îi concediază. Ceea ce urmează după aceea nu mai este cîtuși de puțin clar.

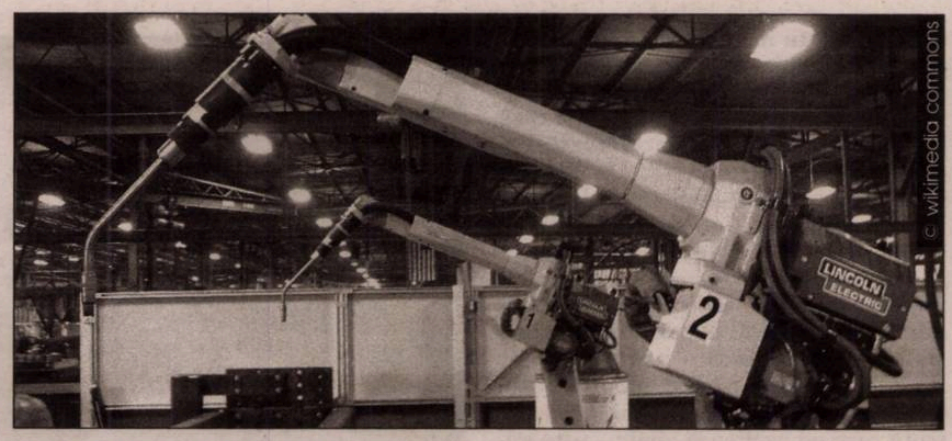

© wikimedia commons

Argumentul economic obișnuit este că muncitorii afectați de automatizare își vor pierde, într-o primă instanță, locul de muncă, dar că populația în ansamblul ei va avea ulterior de cîștigat. Creșterea productivității care rezultă din automatizare – susțin, bunăoară, economistul Christopher Pissarides, laureat al Premiului Nobel, și Jacques Bughin de la McKinsey Global Institute – „aduce o creștere economică mai rapidă, un volum mai mare al cheltuielilor de consum, o cerere sporită de forță de muncă și creează, în cele din urmă, mai multe locuri de muncă".

Dar această teorie a compensației este mult prea abstractă. Pentru început, trebuie să distingem între o inovație care „reduce locurile de muncă" și una care „sporește locurile de muncă". Invenția de produse, precum apariția automobilelor sau a telefoanelor celulare, sporește locurile de muncă. Dimpotrivă, inovația în materie de procese – sau introducerea unei metode îmbunătățite de producție – reduce locurile de muncă, fiindcă le permite companiilor să producă aceeași cantitate dintr-un bun sau serviciu existent cu mai puțini muncitori.

E adevărat că locurile de muncă noi, create de invenția de produse, pot fi contrabalansate printr-un „efect de substituire", deoarece succesul unui produs nou face ca mîna de lucru angajată pentru producerea unui produs vechi să devină dispensabilă. Problema cea mai mare o constituie însă inovația în materie de procese, întrucît aceasta va desființa întotdeauna locuri de muncă fără să creeze altele noi. Atunci cînd inovația în materie de procese devine predominantă, *numai* un mecanism compensator poate ajuta la prevenirea creșterii șomajului – sau a „disponibilizării" populației, cum o numea economistul britanic David Ricardo.

Există mai multe astfel de mecanisme. La început, creșterea profiturilor va duce la continuarea investițiilor în noile tehnologii și, astfel, la mai multe produse. În plus, concurența dintre companii va duce la o scădere generală a prețurilor, ceea ce va spori cererea pentru produse și, implicit, pentru forță de muncă. În cele din urmă, scăderea salariilor provocată de șomajul tehnologic inițial va crește cererea pentru forță de muncă și va duce la o revenire la metode de producție care necesită o mînă de lucru mai numeroasă și care vor absorbi muncitorii disponibilizați.

Rapiditatea cu care operează aceste mecanisme de compensare va depinde de ușurința cu care capitalul și forța de muncă vor putea circula între profesii și regiuni. Introducerea tehnologiilor care reduc locuri de muncă va duce la prețuri scăzute, dar va reduce și consumul din partea muncitorilor disponibilizați. Decisiv e, aici, care dintre aceste efecte survine mai rapid. Economiștii keynesieni susțin că scăderea cererii pentru produsele rezultate în urma disponibilizării va surveni prima și va prevala astfel asupra reducerii prețurilor rezultată din automatizare. Ceea ce va duce, pe termen scurt cel puțin, la o continuare a creșterii șomajului.

Mai mult de atît, chiar dacă aceste disponibilizări ar fi doar un fenomen pe termen scurt, efectul cumulativ al unei succesiuni de inovații care reduc locurile de muncă ar putea duce, în timp, la un șomaj pe termen lung. În plus, un mecanism eficient de ajustare a prețurilor presupune prevalența, în general, a concurenței. Or, pe o piață oligopolistă, s-ar putea ca o companie să-și utilizeze economiile de cost pentru a-și spori profiturile, nu pentru a reduce prețurile.

Astfel de considerațiuni vin în sprijinul viziunii recente potrivit căreia beneficiile automatizării se vor vedea pe termen lung, cu prețul unei „disponibilizări" prevăzute să crească pe durata unei „perioade de tranziție". Dar dacă tranziția poate dura decenii întregi, după cum estimează un raport recent al McKinsey Global Institute, nu trebuie să ne mirăm că muncitorii sînt sceptici față de noianul de teorii ale compensației.

Karl Marx susținea că nu există nici un proces compensator, nici pe termen scurt, nici pe termen lung. Prin urmare, povestirea lui nu are un final fericit pentru proletariat – cel puțin, nu în capitalism.

Potrivit lui Marx, concurența obligă companiile private să investească cît mai mult din profitul lor în mașini care să le permită reducerea locurilor de muncă – adică reducerea costurilor. De mecanizarea avansată nu profită însă întreaga „clasă" capitalistă. E adevărat, primul venit se bucură de un avantaj temporar, „gonind pe curbe de cost mediu descendente" – după cum spune Joseph Schumpeter în *Istoria analizei economice* – și nimicind astfel companiile concurente mai slabe. Dar concurența răspîndește apoi noua tehnologie și elimină rapid toate superprofiturile temporare.

Restabilirea ratei profitului, mai spune Marx, necesită o „armată industrială de rezervă" a șomerilor în continuă creștere. De aceea, scria el, mecanizarea „îi aruncă pe muncitori în stradă". Pentru Marx, natura șomajului e în mod esențial tehnologică. Și, chiar dacă în perioadele de maximă prosperitate forța de muncă va absorbi temporar armata de rezervă, existența ei permanentă duce, pe termen lung, la o sărăcie tot mai mare.

Astfel, pentru Marx, succesiunea pe termen lung a evenimentelor este exact opusul viziunii tradiționale: mecanizarea creează o prosperitate febrilă pe termen scurt, cu prețul însă al degradării pe termen lung.

Efectul de redistribuire al evoluției tehnologice ocupă de multă vreme un loc de seamă în discuțiile economiștilor. În cartea sa din 1932 *Teoria salariilor*, John Hicks dezvoltă ideea inovației induse. El consideră că, amenințînd rata profitului, salariile mai mari îndeamnă întreprinderile să economisească în privința folosirii forței de muncă, deoarece acest factor de producție a devenit relativ mai scump. Automatizarea economiei nu mai e astfel simplul rezultat al creșterii capacității de calcul, în spiritul legii lui Moore, ci depinde de schimbările costului relativ al forței de muncă și al capitalului.

Pentru Marx, natura șomajului e în mod esențial tehnologică.

Toate aceste teorii sînt, tehnic vorbind, complicate. Și, bineînțeles, teoria economică nu oferă un răspuns clar cu privire la impactul pe termen lung al progresului tehnologic asupra gradului de ocupare a forței de muncă. Cea mai bună concluzie la care putem ajunge este că acest impact va depinde de echilibrul dintre invenția de produse și inovația de procese, și de factori precum starea cererii, gradul de concurență de pe piață și balanța puterii dintre capital și forța de muncă.

Toate acestea sînt domenii importante, în care guvernele pot interveni. Chiar dacă, în mod tradițional, automatizarea s-a dovedit benefică pe termen lung, factorii de decizie politică nu trebuie să ignore efectele ei perturbatoare pe termen scurt. Căci, să nu uităm, dezastrele istorice se petrec întotdeauna pe termen scurt.

***Robert Skidelsky** este membru al Camerei Lorzilor a Marii Britanii și profesor emerit de Economie politică la Universitatea Warwick.*

© Project Syndicate, 2019

traducere de Matei PLEȘU

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

acum în 100 de pagini!

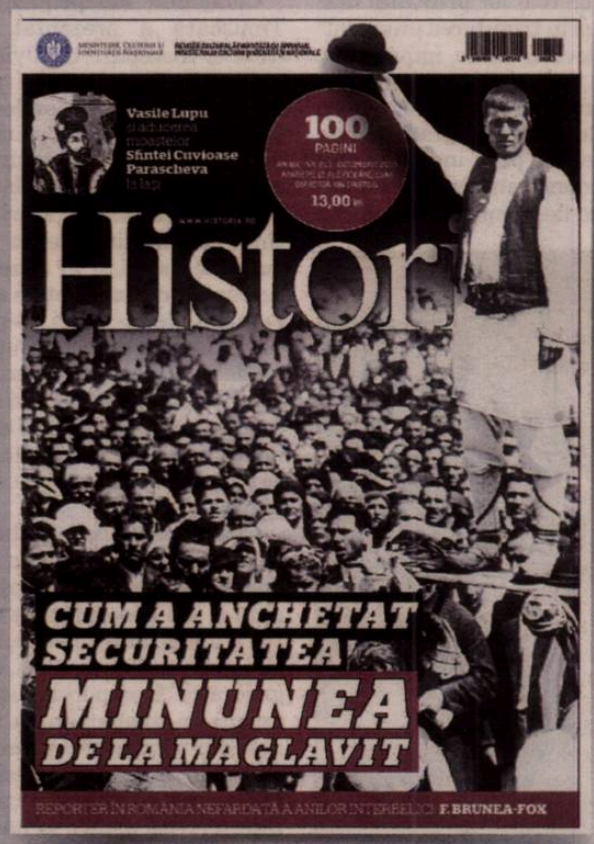

DIN 15 OCTOMBRIE,
la toate punctele de difuzare a presei

13,00 LEI

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0318.603.057

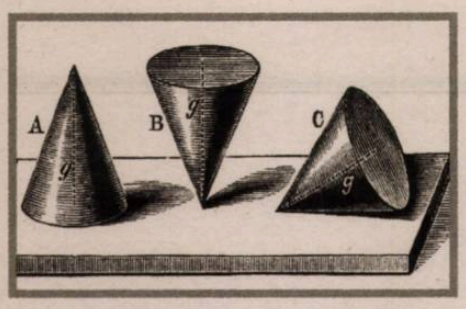

Cristian GHINEA

o țară ca afară

Scandalosul caz al unei țări care înghite sume enorme pentru „dezvoltare“, dar...

Există o dispută și politică, și academică ce plutește deasupra noastră de cînd am intrat în UE: nu ne lasă UE să ne „dezvoltăm“. A naibii UE ne-a impus un deficit bugetar de 3%. Chestia asta ne ține în loc mai ceva ca lanțurile care îl țineau pe Prometeu înțepenit pe munte. Ne mănîncă UE ficații mai ceva ca vulturul care se ocupa de ficatul titanului. Măcar de-am avea curajul de a ne ridica fruntea, de a rupe lanțurile și de a-i spune în față: uite ce e, cucoană UE, eu vreau să mă dezvolt, taie-mi lanțurile, lasă-mă să zbor, lasă-mă să fac un 5-7% deficit bugetar.

Această narațiune, pe care am scris-o aici într-o formă exagerată, prometeică, cum ar veni, am tot auzit-o de la Băsescu, Tăriceanu, Dragnea și mulți alții. Cum se apropie alegerile, cum se umflă cumva vena clasei politice care nu prea are ce rezultate să arate: UE e de vină, nu ne-a lăsat să ne dezvoltăm, să rupem lanțurile! Țineți minte cum perora Liviu Dragnea pe subiect înainte de alegerile europarlamentare? Ultima formă, mai primitivă și mai de discotecă, e de la Eugen Orlando Teodorovici. Acest Prometeu chiar reușește să ducă deficitul de anul acesta pe la 5%, deci stați să vedeți salt de dezvoltare pe capul nostru.

Acum, redevenind serioși, ce nu spun oamenii ăștia e că România chiar consumă bani „de dezvoltare“ într-o medie peste cea europeană. Vorbesc serios, nu rîdeți. După statistica dezvoltare *versus* consum în PIB (sau în buget, sînt diferite, dar direcția e tot acolo), România iese ca fiind peste media europeană la bani băgați în dezvoltare. Vă întrebați cum de o țară pe care nu o poți traversa de la un cap la altul pe autostradă are, de ani mulți, statistici bune la investiții în dezvoltare? Dar ați văzut ce borduri frumoase avem? Ei, da, banii de borduri tot „de dezvoltare“ sînt, că bordura nu ține loc nici de pensie, nici de mîncare, deci nu e la consum.

Să renunțăm la mitul nedezvoltării din lipsă de resurse.

Și banii europeni? Care sînt, în esența lor, bani „de dezvoltare“, că doar pentru asta îi tot primim. Ei bine, dacă adăugăm și banii europeni, atunci dezvoltarea României duduie, mănîncă jar, scoate fum. Statistic vorbind.

Uitați-vă în jurul dvs. Trăiți într-o țară care a înghițit peste 45 de miliarde de euro în ultimii 12 ani de la Uniunea Europeană pentru „dezvoltare“. Și care a alocat în fiecare an chiar mai mulți bani „de dezvoltare“ din bugetul național, prin celebrul Minister al Dezvoltării. Deci bani de dezvoltare avem, Minister al Dezvoltării avem, unde e dezvoltarea?

Bine, dacă vi se pare că termenul acesta „dezvoltare“ e genul de cuvînt gol care sună bine, dar nu zice nimic concret, aș putea zice că aveți parțial dreptate. E un cuvînt destul de abuzat, deci a căpătat un contur imprecis. Hai să luăm un exemplu cu precizie mai mare: infrastructura. România cheltuie mai mulți bani pentru infrastructură decît media europeană. Da, țara care a sărbătorit centenarul unirii fără să aibă o autostradă care să lege peste munți provinciile care s-au unit acum 100 de ani. Chiar țara asta consumă mai mulți bani de infrastructură decît media europeană: investițiile publice în infrastructura de transport sînt 3,1% din PIB în România *versus* 1,8% – media europeană.

A venit momentul să renunțăm la mitul nedezvoltării din lipsă de resurse și investiții. Adevărul statistic de mai sus ascunde adevărul din teren: cheltuim mulți bani pentru dezvoltare, dar îi cheltuim extrem de prost, politizat și fără coerență. Știți de ce avem borduri suprapuse, dar nu avem autostrăzi? În esență, pentru că autostrăzile trec prin mai multe județe și nici un baron, și nici un primar PSD nu se poate lăuda cu ele. Autostrada nu are un patron politic care să se bată pentru ea.

Problema fundamentală este că banii „de dezvoltare“ au ajuns în România doar o formă de negociere a susținerii politice în cadrul partidului-stat. Aș fi zis PSD, dar adevărul dureros este că e mai grav. Programul Național de Dezvoltare Locală (PNDL – „Pixul lui Dragnea“) nu a inventat acest mod de lucru. Așa făcea și Adrian Năstase, așa a făcut și Elena Udrea cînd a fost ministru al Dezvoltării și a inventat o jucărie proprie – Compania Națională de Investiții (toți ăștia inventează chestii pompoase, care devin apoi acronime celebre în viețile noastre). Și iată că acum, cu Dragnea în pușcărie, mecanismul rezistă spectaculos. Pentru că are o viață proprie. Dacă vă zic că doar USR spune ferm și clar, în criza asta politică de acum, cînd toți au idei despre ce să facem cu voturile alea din Parlament – 9% –, că PNDL este un cancer care trebuie desființat, veți spune că trag spuza pe turta partidului meu, deci nu zic.

În Imperiul Bizantin, împăratul avea o listă de notabili locali care veneau o dată pe an la Constantinopol și primeau pungi cu bani. Nu trebuiau să facă nimic pentru ei. Primeau bani pentru că existau, pentru că respirau și pentru că îl susțineau pe împărat. Mare parte din bugetul imperiului erau aceste pungi. Dar acelea erau alte vremuri, nu trebuiau oamenii să mascheze pungile în planuri „de dezvoltare“ și acronime complicate. Ne-am sofisticat între timp.

Dragnea a fost un punct de inflexiune important. Pînă la Dragnea, toți președinții PSD erau reprezentanți ai păturii subțiri de nomenclaturiști de București (comuniști și post-comuniști). Pe măsură ce România s-a descentralizat, PSD a devenit o federație de baroni locali. Prin lovitura de partid a lui Dragnea contra lui Ponta, federația baronilor a înlocuit Centrul. Fără un Centru, cum putem opri ca banii „de dezvoltare“ să alimenteze sistemul bizantin de subdezvoltare?

Cum ziceam: de ce nu avem autostrăzi? Pentru că autostrăzile au prostul obicei de a trece prin mai multe județe, deci nu se poate negocia susținere politică în interiorul PSD. Simplu, absurd, adevărat. Dăm bani, din burtă, fără criterii, la proiecte mici. Primarilor le place, ba chiar și publicului îi place (și are dreptate cumva, măcar se vede cîte ceva făcut – chiar dacă costă 2.000 de lei un bec la părculeț și orășelul nu e legat la nici o autostradă, măcar dom' primar face ceva și nu el se ocupă de autostrăzi, deci nu e vina lui, corect?).

În schimb, Compania Națională de Administrare a Infrastructurii Rutiere (da, ăia cu autostrăzile!) reușește constant să *nu* cheltuiască bugetul de miliarde de lei care i se atribuie anual. Nu poți însă construi autostrăzi fără un proiect. Dar CNAIR nu investește în proiecte de mare infrastructură pentru că nomenclatura de partid de acolo nu are nici o presiune în acest sens: un proiect durează cîțiva ani, deci trece orice mandat de ministru și nici un baron nu ne presează. Se roagă Ministerul Fondurilor Europene și Comisia Europeană de ei: haideți și voi cu un proiect, ceva. Nimic. Doar două proiecte majore de infrastructură avem pe țeavă la programul de infrastructură mare cu fonduri europene, deși ciclul bugetar european a început în 2014 (și trebuia pregătit de prin 2012 dacă eram înțelepți). Primul este metroul spre Otopeni (trimis de noi în 2016 la Comisie) și al doilea este podul peste Dunăre Brăila-Galați (bănuiesc că am avut cumva noroc să avem un baron PSD de Brăila șef la guvern o perioadă și a stat pe capul lor).

Da, doar aceste două proiecte mari. Pentru toată țara. Proiectele nu cresc în pom, trebuie muncă multă, timp și interes ca să fie făcute. În 2016 am înființat la Ministerul Fondurilor Europene un departament pentru scris proiecte mari. Era un fel de soluție la disperare: nu putem să stăm cu miliarde de euro necheltuite și să ne rugăm de Ministerul Transporturilor să roage frumos companiile din subordine să scrie proiecte. Deci luăm problema la MFE, facem un acord cu o bancă europeană de dezvoltare, le scriem proiectele gata făcute, le dăm banii, ca să se apuce de șantiere. Dacă acel departament era lăsat să funcționeze, acum aveam proiectele pe masă și licitațiile pornite. Cam acesta e ciclul de viață al unui proiect de mare infrastructură – de la idee la realizare cam zece ani. Între care primii doi-patru ani se face fezabilitatea, proiectarea și partea de licitații. Acum vorbesc de Germania, Austria, țări cu companii și administrații deștepte și cu autostrăzi brici. Cu miniștri care se schimbă o dată la cîteva luni și cu baroni dezinteresați dacă nu taie ei panglici, nu prea ai cum să faci asta. Doar dacă ai avea un soi de insularizare a părții funcționale din administrație. Evident, cînd PSD s-a întors la Ministerul Fondurilor Europene, au desființat departamentul făcut de mine. Proști, acum s-ar fi putut lăuda că inaugurează șantiere.

Deci bani avem. Presiune politică avem, dar e de sens contrar: e pentru subdezvoltare neofeudală. Administrație nu avem. Cum ne mișcăm? Revin.

***Cristian Ghinea** este europarlamentar din partea Alianței USR-PLUS. Opiniile sale sînt exprimate în nume personal.*

PUBLICITATE

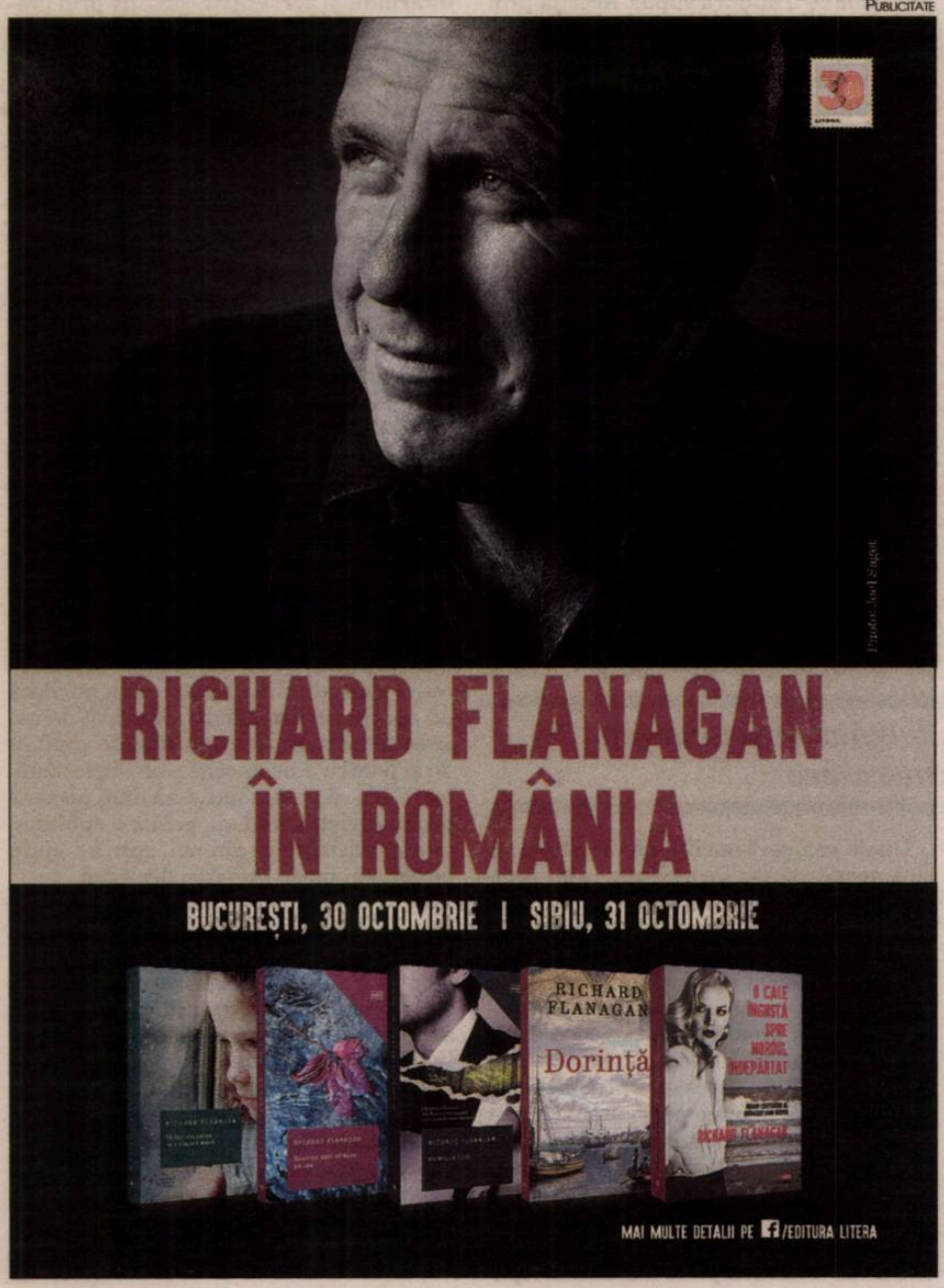

Cătălina DUMITRESCU

Narcisismul din noi

Narcisismul se află într-o anumită formă în fiecare dintre noi. Avem nevoie să fim admirați, apreciați, să ne simțim văzuți, și este normal să căutăm validarea, cît și să o oferim la rîndul nostru celor din preajmă. Această formă a narcisismului nostru, satisfăcută într-o măsură echilibrată, duce la o stimă de sine sănătoasă și la integrarea noastră psihologică. Nu există om care să nu aibă anumite trăsături narcisiste, doar că tendința este să ne raportăm la narcisismul patologic care se regăsește ca diagnostic psihiatric (definit în *DSM* drept tulburarea de personalitate care afectează major viața psihică a unor oameni), și să respingem total trăsăturile narcisice atunci cînd le observăm la noi sau la cei din jur.

O formă a narcisismului este *generozitatea excesivă*, dar este una dintre formele cel mai bine sublimate inconștient. Atunci cînd oferi sprijin și ajutor cuiva aflat în nevoie, sentimentul de bine te învăluie și te simți bine tu cu tine, te placi, uneori parcă ai aripi atunci cînd poți fi de folos și aduce alinare. Această formă a narcisismului este una bună, care implică ajutorarea altora.

Nu există perfecțiune, iar alergatul după aceasta produce nefericire și angoasă.

Avem tendința de a-i privi drept narcisiști doar pe cei care caută să posede bunuri materiale și să se fălească cu acestea. Narcisismul patologic (malign) implică însă și cruzime, agresivitate, atenție centrată pe sine, grandoare, invidie, autosuficiență, magnetism, farmec, seducție, manipulare. Un om cu structură narcisistă consideră că merită un tratament special datorat superiorității sale, induce sentimentul de a te simți privilegiat că ești în preajma lui, lăsînd impresia favorului care îți este făcut, de a fi luat în seamă și introdus în „grădina secretă" din care acesta face parte. Adevărul este valoarea pe care narcisiștii o resping cel mai mult, deoarece nu îi pot face față atunci cînd cineva le oferă o oglindă a lor, dezvoltînd ca mecanism de protecție în fața acestuia atacul la persoana care îndrăznește să li se opună sau să evidențieze anumite trăsături și comportamente ale acestora.

Întîlnim des oamenii care cîrcotesc, critică și se poziționează superior. Un fel de „Gică Contra", care văd totul într-un mod dezolant, situațiile sînt fără ieșire, lumea este un loc rău, lucrurile nu se vor îndrepta nicicînd, nu există mai bine, va fi mai rău, peste tot văd numai probleme, caută să descurajeze orice idee bună sau lucru bun făcut, ei știu, pur și simplu, știu tot, iar dacă o anumită situație se petrece așa cum au prezis-o, celebra frază „Am avut dreptate!" sau „Ți-am zis eu!" le produce satisfacție și validare existențială. Există o bucurie în aceștia atunci cînd se întîmplă ceva rău, pe care o putem observa, întrucît prezicerea lor îi face să se simtă văzuți, le aduce atenția și superioritatea după care tînjesc. Putem observa un complex de superioritate pe care aceștia îl afișează, dar este doar o aparență, întrucît aceștia, în interior, nu simt așa. Se simt vulnerabili, nevăzuți, nesiguri pe ei, dezvoltînd ca mecanism compensator de apărare poziționarea pasiv-agresivă.

Una dintre formele narcisismului este atunci cînd investiția anumitor oameni se află doar în exterior, prin fala pe care o afișează: cu bunurilor materiale pe care le dețin, cu poziția socială pe care o au, cu glorificarea lipsei timpului, ei sînt permanent ocupați, au de îndeplinit lucruri de o importanță majoră, de ei depinde totul. Lipsa toleranței și a acceptării celui din jur sînt rezultatul poziționării superioare atît de necesare pentru a-și da valoare, întrucît narcisismul se manifestă printr-un sentiment interior de vid, de gol, care poate fi umplut doar prin obținerea atenției și adulației constante din partea celor din jur.

Aceștia pozează inautentic, părînd fericiți, impecabili, frumoși, ca și cum le au pe toate într-o stare de funcționare perfectă, ca avînd succesul și reușita de partea lor, funcționînd după tiparul cognitiv: „Am învins". Ei pot fi îngrozitor de fermecători. Lumea se împarte în învingători și învinși în accepțiunea lor.

În realitate, nu există perfecțiune, iar alergatul după aceasta produce nefericire și angoasă întrucît ne face să ne stabilim niște standarde nerealiste, care devin o himeră de neatins, după care tindem să alergăm toată viața. Și cum acest lucru nu poate fi îndeplinit, dezvoltăm sentimente de inadecvare, de furie mocnită și de suferință interioară ce ne mențin blocați prin imposibilitatea de a trăi binele și seninătatea, iar pe termen lung produc îmbolnăvirea corpului și a minții noastre.

Narcisismul are la bază o stare de furie ce mocnește în profunzimea eului, venit dintr-o lipsă de iubire și a unui atașament sigur în copilărie. O identitate formată pe modul supraviețuitor al eului copilului, identitatea reală a acestuia este negată de adulții din familie, copilului i se solicită, neexplicit, prin inducere, să se modeleze către un tipar al identității ideale stabilită de familie cum ar trebui să fie, ceea ce conduce la un mesaj de neacceptare a identității reale a copilului, întărind convingerea interioară că nu merită iubirea și sentimentul de vinovăție, că orice ar face este greșit, și că el este responsabil de incapacitatea adulților de a-l iubi și de a-l conține emoțional.

O altă formă a manifestării narcisismului se observă la anumite persoane de o mediocritate lipsită de sens, lipsiți de umor și de imaginație, care complică tot, pentru a lăsa de înțeles că doar ei au cheia accesului la înțelesurile complicațiilor. Aceștia au mintea tulburată de puterea pe care o au, sînt cei care „se descurcă", care nu pot înțelege valorile de viață diferite ale celor din preajmă. Cred că toată lumea dorește să fie ca ei. Se cred modelul de succes, se poartă cu condescendență, iar dialogul se poartă într-un singur sens: el vorbește, tu asculți. Sînt inculți, frustrați, pseudo-intelectuali, semidocți, de o inteligență relativă, trăiesc din micimi și mici bucurii obținute de umilința pe care o produc altora. Sînt zgomotoși, trăiesc în zgomot, caută confortul pentru a arăta succesul lor material, au atitudinea de „mi se cuvine", eu sînt „buricul", dau sfaturi necerute agresînd prin încercarea de a le impune, ei le știu pe toate în orice domeniu. Dezvoltă un tipar de grandoare, de nevoie de admirație excesivă, de nevoie de a se simți „speciali" .

Caută această poziționare superioară celuilalt doar dintr-un sentiment intern de inadecvare și o stimă de sine redusă, compensînd prin acest comportament pasiv-agresiv. Unii narcisici suferă de depresie cronică, ceea ce duce la o apărare emoțională scăzută. Sînt goi în interior, aceștia simt un vid constant pe care caută să-l umple forțat prin a lua, și a lua, fără a oferi. Nu pot oferi pentru că nu au primit nicicînd ceva necondiționat. Părinții i-au condiționat, partenerul de viață îi condiționează, ei se condiționează. Nu cunosc dragostea.

Sînt oamenii incapabili de a-și exprima admirația și de a rămîne în admirație, de a nu o transforma în invidie. Nu pot accepta că altcineva le este superior: intelectual, moral, emoțional etc. Atacă constant, întrucît acesta-i modul lor de a fi. Trăiesc prin verbul „a face", „a avea" și nu prin „a fi". Ei știu cel mai bine cum trebuie făcut, gîndit, simțit. Ei sînt acești narcisici răniți profund de propria lor familie, care au dezvoltat un comportament compensator pentru rana adîncă emoțională ce le-a afectat structura eului. Sînt niște oameni într-o suferință psihică și o dezorganizare interioară emoțională care își caută continuu propria validare și vindecare.

O altă formă a narcisismului se observă la persoanele elevate, înalt intelectuale și stîlpi ai societății, încrezători în performanța lor intelectuală, care, prin poziționarea grandioasă de a nu se amesteca cu majoritatea, se închină inautenticității și caută să umple vidul pe care-l resimt prin nevoia de a cosmetiza adevărul vieții lor și înconjurarea de persoane ce îi admiră supus. Aceștia prin înzestrarea cognitivă se poziționează superior, și uneori delirant, considerîndu-se un zeu invincibil, autoritar, căutînd admirația și adulația. Sînt înzestrați cu un magnetism aparte ce cucerește și care subjugă. Sînt permanent într-o stare de agitație, nu cunosc mulțumirea, sînt într-o cursă compulsivă, concurînd în toate domeniile: social, intelectual, sportiv, sexual, profesional etc.

Dacă ne vom uita cu atenție vom observa trăsături de dominanță, agresivitate, individualism, competitivitate exacerbată și nevoie de aparențe demonstrative, cum ar fi: obsesia pentru aspectul fizic, incluzînd intervențiile estetice, sportul excesiv, glorificarea excesivă a unor reușite profesionale pe care le au, mimarea succesului și a fericirii, „poza perfectă" ce caută să o ofere lumii. În interiorul acestora se găsește permanent o stare de atac și defensivă, fiind cu toate mecanismele de apărare în alertă, aflîndu-se într-o stare de suferință interioară, uneori paranoică, neconștientizată.

Compasiunea, empatia, bunătatea și toleranța sînt valorile necesare.

Unele comportamente ale acestora nu sînt neapărat atît de evidente, sînt comportamentele de tip victimă. Acest subtip de narcisist este sensibil la critică și la ceea ce cred cei din jur despre el. Își construiesc întreaga viață în jurul părerilor celor din jur, caută să vină în întîmpinarea celor din preajmă într-un mod excesiv, de tip sacrificiu de sine, pentru a-și demonstra cît de necesari sînt. Sînt acele persoane care se plîng permanent cît sînt de neîndreptățite de tot ce-i în preajma lor, cum sînt asuprite de cei din jur și cum fac eforturi de a salva situația, ei se sacrifică. Prin această poziționare își capătă validarea de a se simți văzuți, care le este atît de necesară pentru a exista. Aparent sînt atenți la nevoile celor din preajmă, pentru o scurtă perioadă pot empatiza, apoi revin cu întreaga discuție tot la propria persoană.

Lîngă narcisiștii grandioși îi vom găsi pe narcisiștii vulnerabili. Sînt cei care caută la rîndul lor să-și satisfacă propria nevoie de a fi văzuți și de a simți că există, sperînd că, prin asocierea cu cei dintîi, vor vindeca suferința emoțională ce o simt. Aceștia nu consideră că merită să fie în prim-plan, nu și-au dezvoltat un simț real al lor, se simt inadecvați și lipsiți de valoare, sînt confuzi intelectual și emoțional, de aceea se alătură unor personalități mult mai vizibile și mai încrezătoare în sine, cum sînt structurile narcisice grandioase. Caută să fie văzuți de ceilalți într-un mod indirect, altfel angoasa existențială îi sufocă. Nu au mecanismele psihice elaborate încît să-i facă față acesteia. În interiorul acestora este mult întuneric și dezechilibru și multă suferință psihică neelaborată.

O explicație psihologică este cum Sinele fals apare atunci cînd mama nu-i permite copilului să se separe, întrucît narcisismul acesteia trebuie satisfăcut prin dependența emoțională a copilului de ea, iar copilul clivează interiorul întrucît nu are mecanismele de apărare de a face față abandonului emoțional. La vîrstă adultă, sinele fals care a supraviețuit este terorizat că lucrurile bune nu vor dura, că vor fi dezamăgiți și este inevitabil ca lucrurile să se producă în felul acesta, întărindu-și convingeri interioare tot mai adînci privind răutatea celor din jur, întărindu-și acest tipar cognitiv prin propria sabotare internă, cît și a intențiilor bune ale celor din jur.

Este necesar să reconciliem anumite nevoi de dependență emoțională, de vulnerabilitate, care ne sînt utile în relațiile de separare cu cei din preajmă, dar și în exprimarea propriului sine. Altfel, atacul interior le poate submina pe amîndouă, producînd suferința psihologică și ducînd la apariția trăsăturilor narcisice care depășesc sfera sănătății psihice.

Trăsăturile narcisiste se găsesc în fiecare dintre noi, însă diferența între cele care arată sănătatea emoțională a unei persoane și cele care arată devierea în sfera patologiei este *măsura*. Măsura expunerii în exterior, necesitatea de a conștientiza dimensiunea suferinței interioare și de a căuta vindecarea duce la nevoia de atenție și la modul cum o solicităm. Este firesc să cerem de la cei din preajma noastră atenția și grija lor, diferența o face modul cum o cerem, sațietatea (în sensul de a simți că ne este suficient cît am primit) și necesitatea solitudinii, în sensul de a ne aloca un spațiu personal individual atît de necesar pentru a avea sentimente profunde și pentru a ne ancora psihologic sănătos. Ceea ce putem face e să dăm un sens profund vieții, cred eu, printr-o sublimare a narcisismului din noi, spre a-i ajuta pe cei mai puțin norocoși decît noi.

Compasiunea, empatia, bunătatea și toleranța sînt valorile necesare pentru a putea facilita integrarea și autoreglarea psihică a unui narcisism sănătos. Dar asta înseamnă multă muncă cu noi înșine, asumarea suferinței interioare și a blocajului interior în care trăim, și confruntarea cu adevărul interiorului nostru.

***Cătălina Dumitrescu** este psiholog clinician specialist, psihoterapeut în terapie cognitiv-comportamentală, psiholog autonom în psihologia muncii.*

„O societate sănătoasă nu poate funcționa fără dialog“

– interviu cu Marina CONSTANTINESCU –

În fiecare an, iubitorii de teatru din România știu că toamna înseamnă nu doar deschiderea unei noi stagiuni, dar și Festivalul Național de Teatru, chintesența unei stagiuni teatrale naționale – așezonată cu șansa de a vedea și spectacole internaționale. Probabil că, într-o țară unde lucrurile ar merge de la sine, acest interviu ar fi fost doar despre spectacole. Cu toate acestea, avînd în vedere că, în fiecare an, acest festival este amenințat să nu primească fondurile necesare, am ales să vorbesc cu doamna ***Marina Constantinescu,*** *critic de teatru, selecționerul și directorul festivalului, despre culisele acestui eveniment și despre ce se întîmplă, la firul ierbii, în lumea teatrului.*

Anul acesta, Festivalul Național de Teatru împlinește 29 de ani. O vîrstă apropiată de vîrsta noii noastre democrații.

Acum 29 de ani mi-am făcut și eu debutul în această lume și, într-un fel, pot spune că am debutat chiar în atmosfera acestui festival. Așa am fost învățată să-mi fac meseria de critic de teatru: să nu scriu doar despre spectacolele pe care le văd în orașul meu, București, și, eventual, să-mi completez cunoștințele profesionale dintr-un festival național, ci să fiu animată de pasiune, acea pasiune care mă face să bat țara în lung și-n lat, chiar și pe banii mei, ca să ajung să văd cît mai multe spectacole, din cît mai multe orașe. Mi-aduc aminte că, la începutul anilor '90, văzusem la București *Visul unei nopți de vară,* spectacolul lui Alexandru Darie de la Teatrul de Comedie, apoi pe cel făcut de Liviu Ciulei la Bulandra, iar cînd am auzit că și Tompa Gabor îl montase la Teatrul Maghiar din Cluj, bineînțeles că m-am suit imediat într-un tren de noapte și am plecat la Cluj ca să-l văd – el aflînd că am fost acolo abia după ce mi-a apărut cronica, pentru că nici măcar nu le cerusem bilete la teatru.

De la critic de teatru la selecționer?

Au legătură, dar diferă în scop. Cînd scrii despre un spectacol, lucrurile se văd și se analizează altfel. Dacă selecționerul ar alege cu ochii unui critic, totul ar fi foarte redus. Cînd mergi să alegi un spectacol, urmărești detaliile – de la un *one man show* la un musical, de la spectacole mici, dar care sînt bijuterii, la spectacole mari, trebuie să surprinzi cît mai multe nuanțe. Poți descoperi, de pildă, că într-un spectacol, care nu e tocmai împlinit (dacă ar fi să aduci doar spectacole împlinite, numărul ar fi mic), ai o scenografie care merită văzută, sau observi un rol secundar solid făcut. Selecționerul trebuie să fie un observator al întregului fenomen. Pentru asta trebuie să ai antrenament, un antrenament pe care mi l-am făcut de-a lungul timpului, uneori în condiții grele, cînd luam un tren de noapte sau, dacă îl pierdeam sau avea întîrziere, trebuia să caut alt mijloc de transport, făceam totul ca să nu ratez spectacolul și să ajung la timp în sala de teatru.

Revenind la istoria acestui festival de teatru, nu pot să nu vorbesc, cu melancolie, despre cum am văzut eu, de-a lungul timpului, schimbîndu-se cumva atmosfera acestei lumi. Ca și a societății. Și atunci, ca și azi, eram împărțiți politic, chiar radicali, eram în stradă, protestam, însă atunci baricada politică nu se suprapunea peste cea a teatrului. Chiar dacă știam fiecare despre fiecare pe ce parte se situează, n-am să pot uita acele nopți de după spectacol sau așteptările în fața teatrelor, acele discuții dintre noi care dădeau valoare breslei noastre pentru că niciodată nu implicau neapărat opțiunile politice – noi vorbeam despre teatru. Paradoxal, mi se pare că, pe atunci, cînd nu aveam atîta mobilitate informațională, eram cu toții mult mai informați despre ceea ce se întîmplă în lumea noastră. Artiștii veneau și își vedeau spectacolele unii altora, erau mai mult interesați de cei din breaslă, era mai multă deschidere față de celălalt.

Eram o breaslă care împărțea, înlăuntrul ei, și binele, și răul, și animozitățile, și micile scandaluri sau neînțelegerile, – dar toate se rezolvau cumva înăuntru.

Exista mai multă unitate?

Evident, pentru că luptam împreună pentru ceea ce ne pasiona, iar ceea ce ne unea – pasiunea pentru teatru, ideea de performanță – era mult mai important decît ceea ce ne risipea – goana după vizibilitate, alta decît cea pe scenă. Existau, și atunci, foarte multe diferențe de opinii, dar stăteam de vorbă. În momentele esențiale pentru breaslă eram împreună. Lucrurile se spuneau, existau tensiuni, dar dialogam. Și da, am această tristețe: de mult nu ne-am mai așezat la masă, oameni valoroși, cu valori diferite, cu puncte de vedere diferite, dar care au, sau ar trebui să aibă, pînă la urmă, același liant: teatrul.

Ceea ce îmi spuneți că se întîmplă în lumea teatrului pare mai degrabă o frescă a întregii societăți. Lipsa acelui dialog constructiv, despre care vorbiți, dinamitează de multe ori, și pe mai multe paliere, societatea noastră de azi în ansamblu.

> *Lucrurile au devenit confuze tocmai pentru că am tratat într-un mod superficial democrația.*

Dar asta este evident, de vreme ce teatrul depinde foarte mult de societate. Deși au trecut 30 de ani de democrație, mi se pare că mulți nu înțeleg întru totul valorile democrației, care nu se limitează doar la faptul că azi avem varietate la mîncare și un pașaport în buzunar. Mi se pare că lucrurile au devenit confuze tocmai pentru că am tratat într-un mod superficial democrația. Democrația nu este simplă, nu este alb și negru, are extrem de multe dileme și nuanțe. Dacă mai demult existau totuși partide politice cu ideologii în spate, care aveau un program politic, dar știam că acel partid e de stînga și altul e de dreapta și ne puteam ghida, asumat, după acele ideologii, azi totul este mai degrabă un haos din care nimeni nu mai înțelege nimic.

Vorbind despre breasla teatrului, cea de odinioară, respectul față de meserie nu era niciodată încălcat din cauza unor opinii sau ambiții politice, pentru că, pe atunci, aceste lucruri nu se amestecau. Deși păream mai agitați, mai implicați, mai atenți în mod serios la derapaje. Le amendam coerent, foarte asumat. Îmi aduc aminte cînd Mircea Albulescu era directorul Direcției Teatre din Ministerul Culturii și l-a demis pe Alexandru Dabija de la Odeon, pe motiv că era un manager „slab“ – vorbim despre perioada cînd Odeon-ul tocmai fusese într-un celebru turneu în Anglia cu *Richard III,* făcut de Mihai Măniuțiu, cu scenografia Doinei Levintza și cu Marcel Iureș protagonist. Bineînțeles că am protestat față de această decizie și ne-am revoltat, foarte mulți, ne-am solidarizat în protest împotriva acelei decizii, dar cînd am scris cronica spectacolului *Pescărușul,* în regia Cătălinei Buzoianu, în care Mircea Albulescu a făcut un rol magistral, Doctorul Dron, am scris strict despre teatru, fără să las politicul să-mi pervertească opiniile. Țin minte că Albulescu m-a sunat și mi-a spus că el credea că noi nu mai vorbim, și i-am spus exact asta: că nu încurc niciodată planurile. Peste ani, Dabija l-a distribuit într-un spectacol extraordinar, *Frații.* Acea relație de respect profesional astăzi nu prea mai există, s-a lăsat pervertită în iureșul unui timp confuz, bazat tot mai puțin pe valoare.

Mă gîndesc că, în mod ficțional – ca la teatru –, spiritul diabolic al comunismului este ceva ce s-a disipat în noi, pentru că, după atîția ani de democrație, dialogul între noi este aproape suspendat, în virtutea verdictelor de tip dictatorial: cine nu e cu mine e împotriva mea. O societate normală nu poate funcționa fără dialog.

Pentru că ați atins acest subiect, lipsa dialogului, nu pot să nu vă întreb, de ce finanțarea acestui Festival Național de Teatru ridică, în fiecare an, aceleași probleme, aceleași întîrzieri?

Primul mandat de director artistic al festivalului l-am avut între 2005-2007. M-am întors după șapte ani, doar ca să plec într-o nouă mare aventură. De atunci am învățat că trebuie să te implici și să lupți pînă la capăt și pentru partea financiară – pentru că așa stau lucrurile în România. Desigur, titulatura de director artistic și selecționer ar însemna, teoretic, că a trebuit să mă ocup doar de selecție și de structura festivalului, dar mi-am dat seama că în România, unde ai de-a face cu atît de multe lucruri imprevizibile, nu poți să mergi fără o metaforică vestă antiglonț. Pe care eu mi-am asumat-o cînd am acceptat să fiu director al acestui festival. Și în toți anii aceștia mi-am dat seama că acest festival merge pe un drum minat, la orice pas poate să explodeze o „mină“ și să-ți arunce în aer proiectul. De aceea mi s-a părut de-a dreptul o datorie morală față de acest proiect, nu doar să-l pun pe hîrtie, ci să ridic această structură, ca un arhitect, din plan orizontal în cel vertical, să-i asigur și fundația financiară de care are nevoie pentru ca macheta să devină realitate.

Nu m-am complăcut doar în postura de director artistic, ci am căutat bani, am bătut și bat încontinuu pe la porți pentru a face rost de sumele necesare pentru a asigura continuitatea acestui festival.

Bineînțeles, nu e normal ca în fiecare an să fiu nevoită să reiau același traseu, să fiu și să fim supuși, întreaga echipă, la aceleași necunoscute financiare. Indiferent de cine ar fi la putere, este inadmisibil să nu existe, pînă azi, o lege de finanțare multianuală, prin care proiecte precum Festivalul Național de Teatru, de pildă, care și-au dovedit robustețea și valoarea de-a lungul atîtor ani și care fac parte din cultura acestei țări, să nu fie prinse într-un buget clar. Din păcate, și de data aceasta am primit banii pe ultima sută de metri – ceea ce e nu doar un test dur, nedrept și complet absurd pentru nervii noștri, dar și o cheltuială în plus aiurea – pentru că, primind banii pe ultima sută de metri, ajungi tot pe ultima sută de metri să cumperi bilete de avion pentru invitați, să faci cazări la hoteluri pe ultima sută de metri – ceea ce, bineînțeles, înseamnă costuri suplimentare.

Asta se întîmplă pentru că nu există un sistem în societatea noastră. Nici după atîția ani. Un sistem care să aibă priorități. Din păcate, această ignorare a priorităților și a valorii o vedem la toate nivelurile și în toate domeniile care stau la baza dezvoltării unei societăți: educație, sănătate, cultură.

a consemnat Stela GIURGEANU

Cu ochii-n 3,14

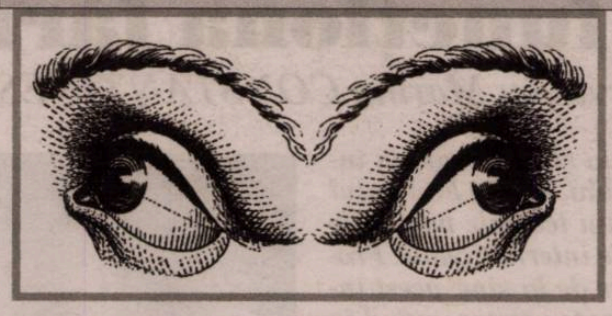

(ÎNCĂ) TE MIȘTI CA ÎNTR-UN FEL DE AGORA PENTRU LUCRURILE BUNE ATACATE DE ZGOMOT CHIAR ÎN MOMENTUL COBORÎRII DIN TRECUT

■ (Încă) ministru al Culturii, Daniel Breaz răspunde acuzațiilor că pesediștii au umplut instituțiile publice de amante replicînd că „amantele sînt și ele oameni“. Pare un argument irefutabil. Numai că reprosul nu viza calitatea umană a angajatelor, ci pe cea a angajatorilor, bănuiala fiind că s-au ghidat după principiul „Ești amantă cu mine, sînt om cu tine“. (**M. M.**)

■ Au fost descoperite cele mai rapide furnici din lume în Sahara: „Zboară în aer, fără a-și pune picioarele pe pămînt, galopînd cu pași mari“, chiar și la viteze relativ mici, a declarat Sarah Pfeffer, care studiază comportamentul animalelor la Universitatea Ulm din Germania. De acum, comparația „te miști ca o furnică“ poate va trebui și ea adaptată. (**A. M. S.**)

■ Cînd mă roagă să-i citesc o poveste, îl ia și pe Lulu, ursul alb, și pe Fifi, din aceeași specie, dar și papagalul, și pe Micky Mouse, și încă vreo cîțiva ale căror nume mi-e greu să mi le amintesc acum, și-i așază în cerc, de jur împrejurul meu. După ce termin de citit, ia cartea, se așază în mijloc și le „recitește“ confraților povestea pe limba ei de nici trei ani. Ca într-un fel de agora pentru urși polari și alte jucării de pluș... Îmi amintesc că, pe la patru-cinci ani și eu făceam cam tot așa, numai că atunci asistența era compusă din sticluțe de penicilină, unele cu capac de cauciuc, altele nu. Chiar, de unde or fi izvorît atunci atîtea sticluțe de penicilină pe post de păpuși și alte jucării cu sau fără nume? (**R. M.**)

■ Spre deosebire de alte aeroporturi din Europa, pe cel din Otopeni ai rareori parte ca avionul să fie tras la burduf. La sosire, de obicei te plimbă cu autobuzul de la pistă pînă la cea mai depărtată intrare de ieșirea din aeroport. Mergi adică și cu autobuzul, și pe jos distanța maximă. Cineva remarca și că, în timp ce te plimbi așa, cu autobuzul, pe aeroport poți observa o mulțime de intrări cu burdufuri care nu sînt folosite. Dincolo de tot ce se poate spune, concluzia logică e clară: management prost. Dar un management care aduce straniu de mult cu mentalitatea țărănească potrivit căreia lucrurile bune nu trebuie folosite decît la ocazii speciale. E bine să le ai acolo, dar nu ca să le uzezi. (**A. M.**)

■ Niște cercetători japonezi au ajuns la concluzia că dacă vopsesc vacile cu dungi de zebră nu mai sînt atacate de muște – potrivit studiului, modelul cu dungi zăpăcește orientarea insectelor. La cîte ploșnițe sînt de cîțiva ani în București, și cum nimeni nu le vine de hac, poate că n-ar fi rău ca primăria să ne vopsească și pe noi în dungi, adoptînd noul trend japonez al bovinelor. (**S. G.**)

■ Ne naștem cu doar două frici: de cădere și de zgomot. Restul sînt dobîndite din cauza părinților, a preoților și a politicienilor. (**M. C.**)

■ La înmormîntarea unui irlandez, chiar în momentul coborîrii coșciugului, strigătul decedatului a panicat întreaga asistență: „Lăsați-mă să ies!“ S-a dovedit a fi doar un mesaj înregistrat. Iată cum unii se țin de farse și de pe lumea cealaltă. (**C. Ș.**)

■ Un citat din trecut pentru viitor: „Cel mai trist aspect al vieții noastre este că știința acumulează cunoștințe mult mai rapid decît acumulează societatea înțelepciune.“ (Isaac Asimov) (**M. C.**)

ÎNTOTDEAUNA E UN RISC SĂ PRIMEȘTI DE ACASĂ (DIN ROMÂNIA) VREO DOUĂ LITERE

■ Doi bărbați au fost arestați recent în Florida, după ce au încercat să bea bere cu un aligator. Se pare că aligatorului nu i-a plăcut, așa că prietenia lor a fost de scurtă durată. Animalul a reacționat violent și a fost lăsat în pace, să se întoarcă în natură. Întotdeauna e un risc să bei cu străini, de data asta chiar un pericol de moarte. (**A. M. S.**)

■ www.cuddlecomfort.com, www.cuddleconnect.com, cuddlist.com, www.nordiccuddle.com, cuddlecompanions.org etc. Toate acestea sînt site-uri care oferă servicii de *cuddling*, altfel spus, de giugiuleală/dezmierdare/alintare. E o nișă nouă, menită să ofere „omului nou“ – însingurat, stresat și în criză de timp – afecțiune și tandrețe contra cost. Nu e vorba de servicii sexuale. Cuvîntul-cheie al tuturor ofertelor e „platonic“. Serviciile oferite îndeobște sînt: *Platonic Intimacy, Platonic Wellness, Platonic Cuddles, Platonic Massage & Touch, Platonic Affection, Platonic Bonding, Platonic Care & Warmth* ș.a.m.d. Sexul pe bani e vechi de cînd lumea. Acum, primești contra cost și afecțiune. Așteptăm primele oferte comerciale de iubire adevărată. (**M. P.**)

■ Pe aeroportul din Catania, o femeie simplă, mică de statură, dar cu gura mare, vorbea la telefon cu cei de acasă, din România: „Păi, ce-ai vrea, banii se duc imediat, că aici toate lucrurile e scumpe și toți aici e numa' niște hoți și niște bandiți, să știi“. (**A. M.**)

■ Am mers ieri pe o stradă din București, undeva pe la Foișorul de Foc, care părea să fi fost luată în stăpînire de animale: vreo două pisici au trecut nonșalante pe trotuar, un cîine a deschis ușa unui bloc și a intrat dezinvolt în clădire. Iar geamul unui apartament de pe aceeași stradă era străjuit de două simpatice pisici albe de ceramică. (**I. P.**)

■ Vechi și nou, rustic și urban (pe scurt, gastromodernitate) într-o înșiruire de litere: laptesibranzadecapra.ro. (**D. S.**)

© D. Călinescu

ABONEAZĂ-TE ACUM

Trimite 1 SMS la 7488 cu textul DILEMA

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI

✔ **SMS:** Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 EUR + TVA/SMS)
✔ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✔ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD - Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✔ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0372 130 211 / 0372 130 213 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✔ 3 luni - 54 LEI ✔ 6 luni - 98 LEI ✔ 12 luni - 159 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 49% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT

Nume ..... Prenume .....
Str. ..... Nr. ...., Bl. ....., Sc. ....., Et. ...., Ap. .....,
Localitate ..... Județ/Sector ....., Cod poștal .....
Telefon ..... Email .....
Am achitat suma de ..... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **819** ■ 31 octombrie – 6 noiembrie 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

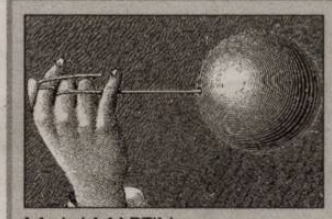

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

12

ANDREI PLEȘU

„Note, stări, zile“

pagina **3**

Interviu cu CLAUDE LELOUCH

pagina **14**

Interviu cu LISA TADDEO

pagina **23**

Bucureștiul confesional

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

MINISTERUL CULTURII ȘI IDENTITĂȚII NAȚIONALE

„Libertatea prosperă atunci cînd religia e vie și cînd supremația legii e recunoscută sub semnul lui Dumnezeu.“

RONALD REAGAN

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

scrisoare de răspuns

Nr. 818

Articolul lui Andrei Pleșu, „Note, stări zile"

Dragă domnule Pleșu,

Ultimul lucru pe care mi l-aș dori este să vă supărați dvs. pe mine din cauza candidaturii mele. V-am întrebat dacă pot utiliza cele cîteva cuvinte de apreciere pe niște tipărituri de campanie și ați fost de acord. N-am mai întrebat dacă le pot utiliza și pe Facebook, plecînd de la ideea că unde merge mia merge și suta. E greșeala mea că nu v-am întrebat din nou. Știți însă, fără îndoială, că sînt „un om fără vicleșug".

Bănuiesc că v-a deranjat sigla PMP din colțul imaginii. Dar asta e legislația în perioadă electorală: nu se decontează nici o cheltuială dacă materialul de promovare nu conține sigla și numele candidatului. Am scos deja citatul în cauză din broșura cu programul meu de candidat.

Numai un spirit răuvoitor ar putea spune că asta vă transformă în agent electoral. Un agent electoral dă declarații, participă la emisiuni, lipește afișe, împarte flyere, face adică tot felul de lucruri pe care eu le-aș fi făcut fără ezitare pentru dvs., dacă ați fi candidat vreodată. Dar cred că aveți aceeași părere cu Gustave Flaubert, că nimic nu e mai ridicol decît să fii candidat la ceva. Pe această temă primesc cu mare drag orice ironie din partea dvs. Și primesc, de asemenea, cu recunoștință, orice sfat veți binevoi să-mi dați acum sau mai tîrziu. Marele merit al lui Agamemnon era că îl asculta pe Nestor.

Cu admirație și afecțiune,
Toader PALEOLOGU

Dilema veche vă propune

■ „E vorba mai mult decît despre arhitectura din București. Este vorba despre un spirit civic care lipsește în România." – Alina Teodorescu, co-realizator, împreună cu Dimitrie Ivănescu, al documentarului *Patrimoniul architectural al Bucureștiului, în pericol* – difuzat pe canalul de televiziune franco-german Arte. Stabiliți de aproape 30 de ani în Germania, respectiv Franța, realizatorii recuperează, în mod exemplar, o inițiativă privată – tinerii de la ONG-ul ARCEN – care se opune pasivității, indiferenței criminale a autorității de stat. Filmul de 32 de minute mai poate fi vizionat pe site-ul Arte pînă la sfîrșitul anului, aici: https://www.arte.tv/fr/videos/084753-002-A/arte-regards-le-patrimoine-architectural-de-bucarest-en-danger (Ruxandra Mihăilă)

■ În săptămîna 10-17 noiembrie va avea loc Săptămîna Filmului Maghiar, ediția a XIII-a. Proiecțiile de filme artistice, scurtmetraje, filme de animație și documentare vor avea loc la Cinema Muzeul Țăranului, ArCuB, Facultatea de Științe Politice a Universității București, Point Cultural Hub și Institutul Goethe. Programul va cuprinde și concerte, expoziții și o masă rotundă. Ediția de anul acesta dedică o secțiune specială peliculelor renovate recent de Arhiva Maghiară de Filme, cu tematica „30 de ani în libertate". (Matei Pleșu)

■ *Corporația norilor,* de Laurențiu Ion (Editura Curtea Veche), un lung poem despre anxietăți, politică, pensii, impozite, rate la bancă, familie, insomnii, mitinguri în Piața Victoriei, automatizare, inimi, identități și Internet. (Cristina Ștefan)

■ Vineri, 1 noiembrie, are loc aniversarea a 91 de ani de Radio România. Sub bagheta dirijorului Cristian Oroșanu, la Sala Radio puteți asculta unul dintre cele mai cunoscute concerte de pian, *Concertul nr. 2 pentru pian și orchestră* de Rahmaninov. Iar vineri, 8 noiembrie, veți avea ocazia să audiați cîteva dintre creațiile lui Chopin, în interpretarea pianistei poloneze Beata Bilinska. (Sever Voinescu)

■ Opera din București are un spectacol neașteptat de bun cu *Don Giovanni* de Mozart, în montarea Andei Tăbăcaru-Hogea. Se remarcă în mod special vocile Donnei Anna interpretată de soprana Cristina Maria Oltean și basul Daniel Pascariu care joacă rolul lui Leporello. E ceva ce chiar merită văzut. (Andrei Manolescu)

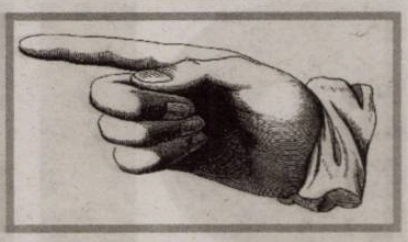

■ Sîmbătă, la ora 11 dimineața, e finala Cupei Mondiale la rugby, disputată între Africa de Sud și Anglia. Sperăm că TVR o va transmite. Chiar dacă echipa cea mai spectaculoasă din lume – Noua Zeelandă – a pierdut în semifinale, finala promite să fie un meci foarte tare. Dar, atenție, cine se uită prea mult la rugby nu se mai poate uita apoi la fotbal. (Andrei Manolescu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Tuneluri, treceri**
- **Discursul antioccidental**
- **Rîdem de orice?**
- **Alex. Leo Șerban**

album dilematic Lucian Muntean

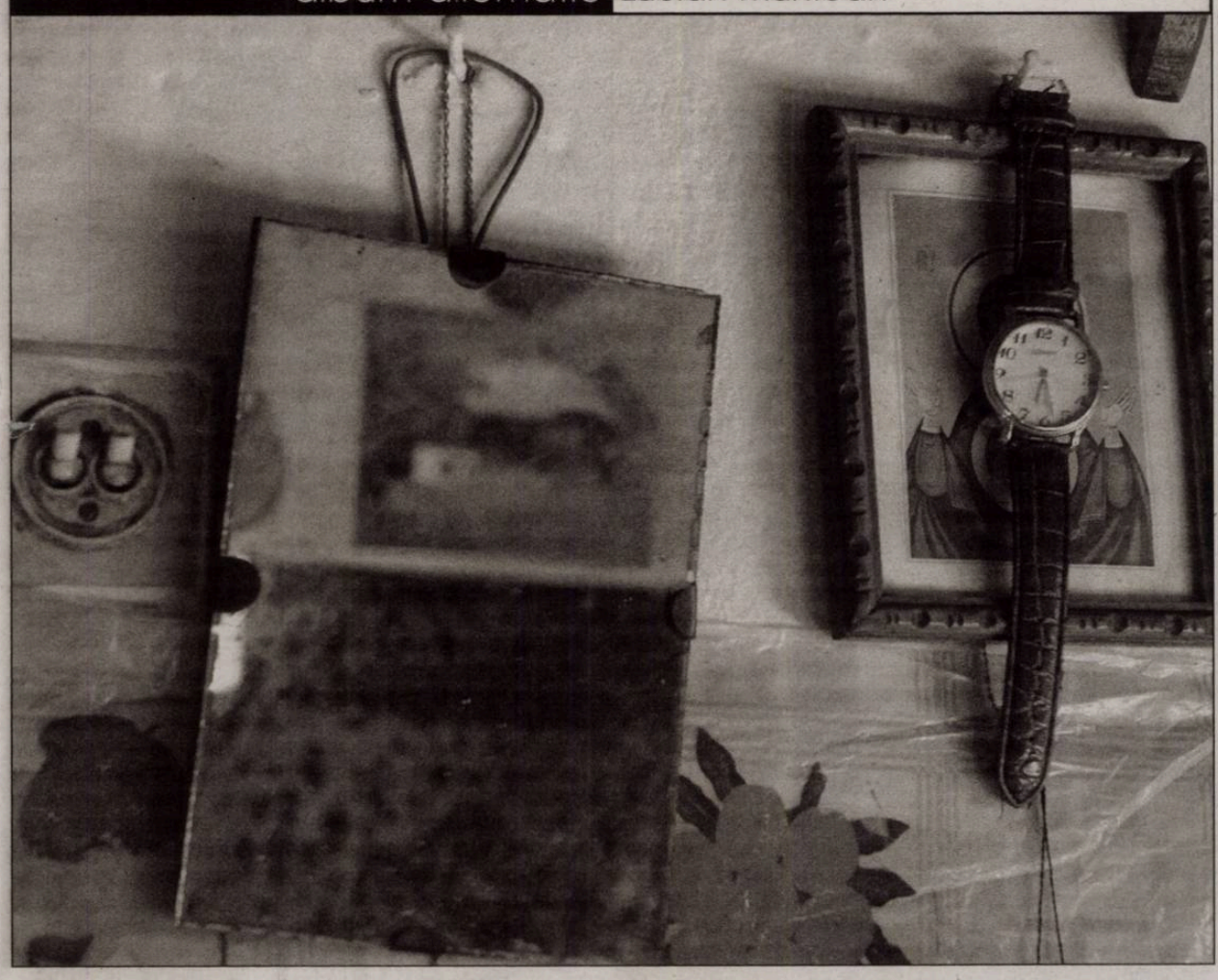

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Cristian GHINEA ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.250
Tipărit la Tipoart Idea Studio

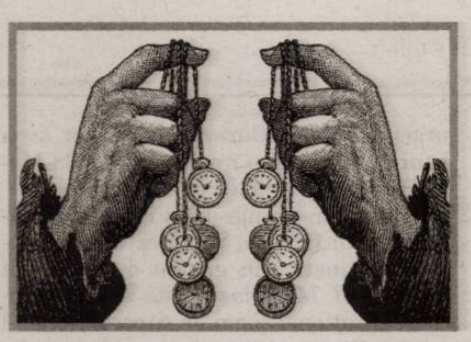

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Note, stări, zile

Strategii electorale

Aproape nici un candidat nu se poate debarasa, în campania sa electorală, de o sumedenie de „legi nescrise“ ale luptei pentru voturi. E amuzant să vezi cum se străduiesc mai toți – fiecare după înzestrări, după sugestiile sfătuitorilor și după exigențele cutumei – să bifeze manevrele de seducție obligatorii. Una dintre ele e să fii „popular“: e musai să faci „băi de mulțime“, să bați orașe și sate bine mobilizate de forurile locale de partid, să te pupi cu trecătorii amabili sau entuziaști, să tragi cîte o sîrbă cordială, cîte o palincă cu pîine și sare, cîte o strigătură despre țară, neam și victorie. E un comportament ambiguu: pe de o parte acordă foarte multă atenție votantului de rînd (care trebuie flatat, curtat, tratat de la egal la egal), dar pe de altă parte îl manipulează, luîndu-i pe exponenții săi de proști: le dai un pupic, un surîs, o vorbă neaoșă și te-ai scos! Ai dovedit că ești băiat de zahăr, de comitet, înfrățit cu masele, om de-al lor, tocmai bun de pus într-un fotoliu de diriguitor... În genere, candidații își îndeplinesc obligația de a fi „populari“ fără să acorde suficientă atenție naturii proprii. Unii reușesc pentru că *sînt* „populari“ prin naștere și educație. Se topesc în mulțime fără efort, cu naturalețe, cu chef, cu un procent înnăscut de gregaritate. Alții însă riscă să devină ridicoli. N-au vocația „fraternizării“ cu cei mulți, n-au experiența comunicării fruste, a spontaneității nemăsluite. Ilustrează categoria *„Bonjur,* popor!“ sau dezamăgesc prin ipocrizie. Nu mai vorbesc despre asumarea ostentativă a unei gesticulații „comune“: te duci într-o zi și stai la coadă, ca tot omul, la vreun ghișeu aglomerat (adică „Uite, nu profit de privilegii, trăiesc cot la cot cu voi, cu nevoile, cu neamul, cu sărăcia!“). Sau, într-o bună zi, iei șmecher metroul, ca să se vadă că nu dai doi bani pe mașini de protocol, pe lux, pe un statut de stab. Ori faci un tur cu bicicleta (însoțit de tot staff-ul de campanie) pe șoselele patriei sau – de mare efect! – te repezi să dai primul ajutor (de formă) unui bătrîn obosit.

O altă „rețetă“ obligatorie este retorica viguroasă, radicală, inaptă să depășească, măcar prin abilitate stilistică, printr-un minim efort de bun-gust, gîndirea în alb-negru. „Sînt băiatul bun, care se răfuiește – de dragul vostru, al țării, al strămoșilor – cu băieții răi: cei din celelalte partide combatante, «statul paralel», străinii, colonialiștii, oculta mondială, neomarxiștii, cripto-naziștii etc.“ Democrația devine astfel *libertatea de a fi isteric,* de a valorifica furia, autovictimizarea (și, corelativ, autoeroizarea). Candidatul nu e, pur și simplu, un politician care promite să se ocupe de binele comunitar, ci este un „mîntuitor“, o apariție providențială, o șansă unică pentru națiunea obidită care îl așteaptă de veacuri...

De altfel, viața noastră politică are, de regulă, chiar și înainte de episodul electoral, un aspect de gherilă rudimentară. Injuria și bășcălia predomină asupra analizei riguroase, a argumentului și a competenței eficiente. Pînă la urmă, dacă e să ne luăm după atmosfera cotidiană a dezbaterii publice, părem a avea de ales între două fudulii: cea a Puterii și cea a tranșeelor antiguvernamentale. N-avem acces, ca simpli cetățeni, la informații valide (în afara precarității cotidiene), așa că nu ne rămîne decît să ne bazăm pe afecte difuze: saturația față de partidul de guvernămînt și speranța (oarecum nebuloasă, totuși) că „ceilalți“ vor avea soluții potrivite. Oricum, o schimbare tranșantă e mai bună decît o băltire plină de cearcăne...

Candidatul este un „mîntuitor“, o apariție providențială, o șansă unică pentru națiunea obidită.

A fi intoxicat de tine însuți

Toți avem momente în care ne evaluăm și ne comportăm ca și cum am fi marea excepție a unei lumi nesemnificative. Sîntem singurul personaj „marcant“ al vieții noastre. Dar există supărător de mulți inși care trăiesc *permanent* în euforia propriei lor importanțe, fericiți, glorios egolatri, concentrați strict asupra nimbului propriu. N-au dubii, nu pot greși, sînt un dar făcut omenirii de bunăvoința stelelor. Numesc această deviere patologică „intoxicația de sine“. Cînd vorbesc despre ei, li se umezesc ochii și li se dilată fruntea. Dacă sînt prozatori, se referă la performanța lor pomenindu-i, colegial, pe Thomas Mann și Dostoievski. Dacă sînt regizori, actori, plasticieni, iubesc arta ca pe un *alter ego,* ca pe spațiul optim al propriei idolatrii, ca pe o ocazie a promovării de sine. Au mereu dreptate, sînt mereu la vîrf, nedreptățiți, eventual, doar de ignoranți și invidioși. Dacă sînt politologi, fac ce fac și, indiferent despre ce scriu, te anunță, în treacăt, că tocmai au venit de la Stanford, că au avut de dat niscaivai sfaturi pe la Bruxelles, că au de făcut față unor solicitări planetare. Dacă scriu versuri, plutesc în constelația geniilor sau a marginalizaților martirizați de diferiți „boieri ai minții“. Recunosc că, adesea, mi se întîmplă să invidiez croiala unor astfel de personaje. Trebuie să fie minunat să te simți galaxie, oază fără egal, avatar al zenitului. Sincer vorbind, mă bucur, prin comparație, să cochetez, ambițios, cu neantul...

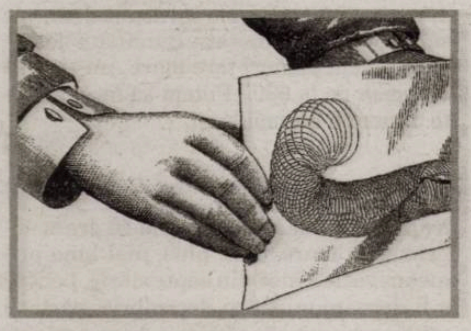

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Corupe puterea?

Se spune adesea, repetînd sau parafrazînd la nesfîrșit o maximă a Lordului Acton, că „puterea corupe, iar puterea absolută corupe în mod absolut“. Într-un sens nu foarte diferit, se vorbește adesea despre „drogul“ sau „beția“ puterii care s-a instalat la cutare om politic sau la cutare ins, mai ales devenit brusc șef undeva, de unde cu puțin timp înainte nu era nimic. Cei care vorbesc în acest fel sînt – nu știu cît își dau seama în mod limpede – niște optimiști cu privire la om și la natura sa profundă. Ei o imaginează pe aceasta bună, blîndă, decentă în starea ei normală și numai „turmentată“ la un moment dat de o influență externă dezastruoasă, asemănătoare unui drog puternic, unui alcool sau chiar unei boli. Omul ajuns puternic, potrivit acestei perspective, poate prezenta simptomele unei patologii și e cu atît mai bolnav cu cît deține mai multă putere. (Fără a mai vorbi despre o eventuală patologie psihică ce a precedat ascensiunea la putere.) Consecința, neexplorată de cele mai multe ori, dar implicită, este să-i disculpăm cumva pe cei care, abia sosiți sau de mai mult timp prezenți în funcții înalte, fac abuz de putere: în fond, nu trebuie să-i certăm pe oamenii bolnavi, ci, dacă nu știm să-i vindecăm, se cuvine cel puțin să-i compătimim. Mai ales că, în conformitate cu imaginea „maladiei puterii“, ei nu par a fi responsabili pentru ceea ce li se întîmplă, așa cum nu sîntem reponsabili pentru virușii care ne invadează organismul sau tumorile care cresc în el. „Săraca Dăncilă!“, i-am auzit exclamînd pe unii, critici de altfel. De ce nu și „săracul Dragnea“, „săracul Ceaușescu“, „săracul Stalin“?

Nu sînt de acord cu această teorie. Nu cred că puterea „corupe“, nici că e asimilabilă unui drog sau unei maladii. Dimpotrivă, puterea e sănătate și viață. Într-adevăr, cum ar putea fi altceva, cînd ea lasă liberă autentica noastră natură, înlăturînd într-o măsură mai mare sau mai mică inhibițiile sociale, temerile care ne încovoaie de obicei, refulările pe care ne-am învățat să le ascundem? În firea lui adîncă, omul e o bestie, ceea ce știa și Aristotel, care spunea că, fără frînele societății, nu există fiară mai nesățioasă și mai rapace decît omul. Același lucru îl știa și Sfîntul Augustin, cu teoria lui asupra „păcatului originar“. El cunoștea bine răutatea, cruzimea, furia originare ale omului, atîta doar că le dădea o explicație teologică, aș zice „mitologică“, ce poate părea absurdă. Dar nu explicația contează, ci aprecierea privitoare la natura omului, corect înțeleasă de Augustin, ca și de alți mari pesimiști, precum Machiavelli, Hobbes sau Freud.

Nu puterea corupe, deci, ci cumva absența ei: bunul cetățean, bunul părinte, omul ordinii și al supunerii la lege este, spre deosebire de infractor, un om „denaturat“, domesticit, dresat să-și înfrîneze instinctele agresive sau să le „sublimeze“ – cum spune Freud –, transferîndu-le în domeniul competiției economice, al inventivității științei sau al artei și ficțiunii. N-are de ales, atîta timp cît n-are putere. Dar dacă o primește, dacă sub el sînt zece, o sută sau un milion de oameni ascultători, firea lui cea adevărată de prădător își croiește drum la suprafață. Nu mai are a se teme de lumină. Și iese cu voioșie, cu aplomb, nu așa cum s-ar întîmpla dacă ar fi realmente bolnav.

„Fără frînele societății, nu există fiară mai nesățioasă și mai rapace decît omul.“

Dacă puterea ne-ar altera prin corupere sau „infectare“ de un fel sau altul, am avea măcar consolarea că sîntem buni la fire, doar insuficient de călîți și vaccinați. Am putea căuta terapii care să prevină sau să vindece infecția. Am putea căuta medici care să ne ajute. Dar nu-i așa: societatea, cu legile ei obligatorii, cu regulile morale constrîngătoare, cu datoriile pe care ni le impune, ea este maladia copleșind o natură rebelă, ea e dresorul care disciplinează instinctele și pasiunile natural. Dar odată ce puterea ne eliberează de o parte dintre constrîngeri și ne alungă scrupulele morale cu justificări care mai de care mai trase de păr, ne însănătoșim. Iar „nebuniile“, cum le numim, pe care cei puternici le comit nu sînt altceva decît expresia autentică, plină de forță, a unei naturi constrînse atîta timp și deodată eliberate cu mult zgomot și satisfacție, precum dopul unei sticle de șampanie. Firește, adesea spre marea pagubă a celorlalți, care însă nu pot să nu rămînă fascinați de putere, chiar și cînd pier sub tăvălugul ei.

Grozăvia puterii nu e că ne corupe, ci, din contra, că ne face sănătoși, fiindcă ne lasă să redevenim cine am fost și sîntem în fapt dintotdeauna. Departe de a fi ca o acnee care ne desfigurează, ea e o oglindă fidelă în care vedem adevărul. Da, ceea ce vedem acolo ne pare hidos; mă tem însă că, asemenea portretului lui Dorian Gray, puterea, mai ales în excesele ei, nu ne arată decît chipul nostru nefardat, chipul Omului.

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

De la depresie la baron

Am căzut. Rău. Am scris un text cam emoțional. Aici cîteva extrase.

Cel mai greu a fost să am răbdare. Am avut răbdare... cu paznici, cu părinți dependenți de droguri, cu mame abuzate și incapabile să vadă dincolo de interesul lor imediat.

Am avut răbdare cu tot felul de oameni. Am răspuns la mii de mesaje, am fost la sute de întîlniri. A trebuit, nu rar, să primesc zîmbind tot felul de gunoaie menajere pe post de ajutor. Am sortat prin perechi de chiloți murdari și am vomitat odată de la mirosul unei perechi de bocanci într-o stare de putreziciune avansată, „donată" pentru copii.

Am funcționat ca ambulanță, am stat prin spitale de urgență și prin saloane. Am pus uși, am cărat zeci, dacă nu sute de lucruri – de la saltele pînă la frigidere – pe scări pline de oameni care își trăgeau în venă și cu șobolani alergîndu-mi printre picioare.

M-am rugat de dentiști, de medici, de opticieni, de instalatori, de ginecologi, de patroni de magazine, de corporatiști și de oricine a trebuit pentru a reuși să ajutăm cît mai bine. Am fost după mame pe centură ca să-mi semneze acte și prin pușcării, numai pentru a satisface nevoile cretine ale unei administrații oribile. Și ca mine am fost cîteva zeci.

Am primit zeci de amenințări de la tot felul de mafioți, de la Partida Romilor sau de la drogați, pentru că ceea ce făceam noi le amenința „afacerea".

Păduchi, șosete-dihori, curățat de apartamente și WC-uri absolut infecte, certuri cu părinți pentru a duce copiii la școală, făcut acte, certat cu asistența socială, aceptat să fiu umilit de tot felul de funcționari publici, răbdare iarăși atunci cînd am fost furat de copii.

Recent, primarul sectorului 5 a decis că sînt o amenințare pentru el. S-a folosit de o organizație GAL unde sînt și cîteva ONG-uri cunoscute. A preluat controlul, a numit ca directoare o trestie și a hotărît că ne vor opri din a face voluntariat.

Și brusc am simțit că nu mai pot.

Primesc cel puțin zece telefoane cu nevoi urgente din ghetou pe săptămînă. Azi de la M., care e tare bolnavă și îi trebuie medicamente, și de la mama Rebecăi, nou venită din pușcărie, care are nevoie de serviciu și de ușă, că îi intră șobolanii în casă.

Am obosit. Nu am chef să mai conving pe nimeni de nimic. E absurd să ne rugăm noi de primărie și de școală să facem ceva pentru care ei ar trebui să ne roage pe noi să facem.

Nu am mai avut mai mult de cinci-șase week-end-uri libere pe an de mulți, mulți ani. M-am obișnuit să înghit tot felul de tîmpenii numai pentru că interesul copiilor era cel mai important.

Sînt sute de copii, adolescenți, tineri și adulți care mă salută cu drag într-una dintre zonele cele mai nenorocite din Ferentari. Am avut satisfacții enorme văzînd copii care păreau a nu avea nici o șansă transformîndu-se în tineri normali.

În ultimii doi-trei ani sîntem cîteva zeci bune de voluntari care venim în Ferentari în fiecare week-end. Faptul că am cunoscut sute de oameni foarte buni care au venit să facă teme, să se joace sau să ajute unii dintre cei mai năpăstuiți copii din București este cel mai bun lucru care mi s-a întîmplat.

E foarte-foarte fain să vezi în fiecare săptămînă 80-100 de copii care vin să facă teme și să învețe. Să poți, cu ajutorul unor oameni care te fac mai bun, care te inspiră, să-i îmbraci mai bine, să le dai să mănînce bine, să-i sărbătorești, să-i recompensezi pentru lucrurile bune pe care le fac. Mi se rupe inima că nu mai pot să fac asta la Școala 136. O să o fac la o scară mult mai mică la mine acasă, așa cum am început acum vreo zece ani. Nu cred că o să mai pot să fac ceea ce am făcut. Aș vrea să pot, dar simt că ceva s-a frînt în mine și nu sînt sigur că mă pot repara, oricît de mult aș încerca.

Am postat. A doua zi de dimineață am avut peste o mie de mesaje de încurajare. Am decis să golesc contul principal și să cumpăr o casă. Nu m-am simțit niciodată mai bine făcînd asta. Am simțit că sînt foarte mulți oameni buni și că ei mă fac pe mine mult mai bun. Că există șansa să ne facem unii pe alții mai buni. Am decis să cer ajutor. Am scris iarăși.

Mama lui A. se va întoarce curînd în pușcărie. A., care nu are încă 13 ani, a fost abuzată de un nemernic de 24 de ani și a rămas gravidă. Tatăl este dependent de droguri și bolnav de SIDA. A. e un copil bun. Am mai avut două cazuri similare. Atunci nu am putut să facem mare lucru. Vom putea de acum.

Vreau de ceva timp să fac Casa Bună. O casă unde să putem să facem teme, meditații și să gătim mîncare copiilor. Oricînd, fără să se strîmbe directoarea, portarul, femeia de serviciu, secretara, profesorul sau oricine altcineva plin de sensibilități. Unde să poată să stea A. Unde să putem face un atelier pentru a pregăti copiii mari pentru o meserie. Unde să putem caza urgențele din ghetou (femei abuzate, copii alungați) și să ne putem juca comod vara sau să sărbătorim zilele de naștere. Casa va putea fi folosită, dacă vom avea camere libere, și de cei care vor avea copiii în spitalul de urgență „Marie Curie", dar nu vor avea bani de cazare sau nu vor găsi loc la MagicHouse.

O să avem un meseriaș foarte bun care va locui în casă. Vom dezvolta împreună cu tinerii din ghetou o afacere în construcții. Meseriașul este un profesionist senzațional și am un super-noroc să-l cunosc. Sper ca afacerea să producă îndeajuns încît să putem face Casa Bună și în alte locuri și, desigur, plănuim să ajutăm cazurile cele mai necăjite gratis.

Casa are 174 de metri spațiu util și cam 800 de metri de grădină.

Urăsc să cer și am refuzat de multe ori donații pentru că reușeam noi să acoperim costurile. Acum însă avem nevoie de ajutor. Va trebui să folosim foarte bine spațiul din casă și avem nevoie de cineva care se pricepe. Vom avea nevoie să acoperim cel puțin un salariu, dacă nu două, pînă cînd afacerea va merge. Vom face un mic teren de sport și vom avea nevoie și de ajutor cu asfaltare, betonare. Trebuie să aranjăm podul pentru depozitare. Un spațiu pentru atelier și un microbuz pentru transportul copiilor (11 minute distanță din Ferentari, în condiții de trafic normal – 8 minute sîmbăta și duminica) ar fi minunate. Va trebui să mobilăm spațiul și întreținerea nu va fi nici ea foarte ieftină.

Eu o să mă vînd la greu pe lîngă investiția inițială. O să îmi măresc numărul de cursuri de comunicare, management de echipe și *leadership* pe care le fac și o să caut și alte contracte. Dacă aveți nevoie de așa ceva sînt o mulțime de oameni pe care i-am antrenat și care vă pot spune cam cum sînt ca *trainer.*

Cu sau fără ajutor, voi face tot ceea ce mi-am pus în cap. Cu cît reușim să facem mai repede, cu atît mai bine. Am semnat deja pentru casă, începem de marți. Săptămîna următoare va fi primul week-end cu copii la Casa Bună.

Răspunsul a fost copleșitor. Sîntem aproape 200 de minibaroni acum și șansele să facem o Comunitate Bună sînt foarte mari. Avem planuri tare mari. Am vrea să ajungem pe la 600. Putem să facem multe. Putem fi baronii buni.

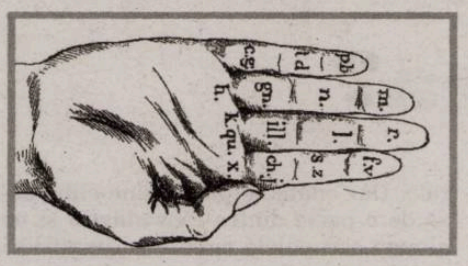

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Puericultură

La debutul toamnei, mai tînărul meu coleg Trichindel Grăunțelu (de la Indoeuropenistică) mergea prin Universitate tîrșîindu-și picioarele. L-am întrebat ce mai făcea și mi-a mărturisit imediat, cu o voce – nu știu cum să spun – cavernos-baritonală, că se topise în ultimele zile de grija fiului său, Nolstițiu, care tocmai începuse clasa a V-a. „Domnule profesor, am așteptat cu înfrigurare această clipă", a precizat cu glas patologic îngroșat Trichindel. „M-am temut cumplit că Nolstițiu nu se va acomoda cu schimbarea de regim educațional, cu trecerile de la învățătoare la dascălii de gimnaziu și de la evaluarea cu calificative la notele reale. Nu a fost vorba despre o frică abstractă, desigur. Angoasa mi s-a declanșat pe fondul propriei mele experiențe, de acum 34 de ani, cînd am intrat în clasa a V-a la un liceu prestigios din urbea noastră. Erau anii finali ai comunismului, marcați de teroare colectivă carevasăzică. Episodul a reprezentat pentru mine o traumă majoră. Nu înțelegeam nimic din sistemul gimnazial, deși fusesem un elev bunicel în ciclul primar. Profii, severi, mă luaseră la ochi, confundîndu-mi deruta cu încetineala mintală și, cînd nu mă ridiculizau dinaintea colegilor, aruncîndu-mi epitete ofensatoare, mă articulau după ceafă sau îmi lungeau urechile. Aveau senzația că, în pofida prostiei mele native, mă dovedeam de fapt obraznic în preajma lor, interpelîndu-i mereu cu o subtilă, dar insolentă, nedumerire. În realitate, solicitam explicații imbecile la tot pasul, pentru că nu reușeam să o localizez nicăieri pe doamna mea învățătoare care m-ar fi ajutat necondiționat..."

Grăunțelu a răsuflat melancolic și apoi a continuat: „În primul rînd, nu dețineam proprietatea noilor termeni. Nu pricepeam diferența între *director* și *diriginte* și, prin urmare, am decis să-i salut *la dublu,* cum ar veni, pe cei doi, cînd îi întîlneam pe coridoare. La director am strigat, ca un răcan ametit, *bună ziua, tovarășu' diriginte-director*. Aluia i-a sărit mustarul instantaneu, percepînd totul ca pe o batjocură. M-a cîrpit cît ai zice pește. Celuilalt am decis să-i zbier *tovarășu' director-diriginte,* bănuind că, în cazul anterior, nu aș fi folosit ordinea corectă. N-am apucat. M-am împotmolit la *bună ziua* care, de emoție, mi-a ieșit *bune zoaie*. L-am enervat paroxistic pe dirig. Pe lîngă urecheala și palmele de rigoare, mi-a tras, cu sete, și un șut în fund. Am ținut-o așa cam o săptămînă. Cînd urlam *tovarășu' diriginte-director,* cînd *tovarășu' director-diriginte*. Tipii, spre uimirea mea crescîndă, își ieșeau constant din minți și mă înhățau de guler ca pe un infractor. Am încercat să nu-i mai salut. Nici o șansă să scap de cafturi însă! Alte acuzații monstruoase, alte invective. Capete de listă – impertinența și proasta creștere din familie... În al doilea rînd, nu mă dumiream privitor la unele materii din orar. Ce era oare *Dirigenția?* Urma să fie ținută de *directorul-diriginte* ori de *dirigintele-director?* Dar *PTAP*-ul *(Pregătirea tineretului pentru apărarea patriei,* dacă vă amintiți)? *O pauză pentru păpică* sau ceva asemănător? Mi-am întrebat, cu maxima gingășie de care eram capabil (pentru a nu-i supăra și pe ei), colegii, menționîndu-le totuși, naiv, interpretările personale ale celor doi termeni..."

Trichindel s-a oprit iarăși, acum cu privire mai curînd deprimată decît nostalgică. „Nu i-am supărat", a revenit el rapid. „Dimpotrivă, i-am înveselit. Atît de tare, încît din *Prostoveica* nu m-au mai scos. Bașca faptul că, după neinspirata-mi confesiune hermeneutică, îmi trăgeau pantalonii în jos, pe la spate, ori de cîte ori mă prindeau ridicat din bancă... Vremuri grele, domnule profesor! Și, fiindcă o nenorocire nu vine niciodată singură, am mai înhățat o leapșă și acasă. Considerînd că eram suficient de mare și, în plus, mai bine primeam vestea încă din septembrie, pentru a fi deja imunizat în decembrie, părinții mi-au comunicat sec, într-o după-amiază, cînd am apărut de la școală exsanguinat, inexistența, *de facto* și *de jure,* a lui Moș Gerilă (cum se numea atunci eroul Crăciunului). A fost prea mult! Fără să suflu o vorbă, m-am retras în bucătărie, am deschis ușa cuptorului și mi-am băgat capul înăuntru. Așa m-a găsit maică-mea ulterior. Uitasem să dau drumul la gaze, bineînțeles, dar gestul s-a dovedit suficient pentru a-i alarma pe părinți. Speriat, taică-meu m-a dus la singurii doctori pe care îi cunoștea din tinerețe, sperînd că ar avea ceva abilități și în domeniul psihologiei – un orelist și un ortoped. Orelistului i s-a părut doar că aș avea gîtul roșu și mi-a prescris ampicilină, iar ortopedului că aș fi cam strîmb și m-a trimis la gimnastică medicală... Numai timpul, drăguțul, le-a rezolvat pe toate!" „Bine", am întrebat, „dar Nolstițiu ce face? S-a adaptat în gimnaziu?" „Aa, Nolstițiu! Da, da, din fericire. Îi place a V-a. Eu însă, de emoție, cred, am dezvoltat o răgușeală stranie și un mers șleampăt. *À propos,* nu știți un orelist bun și un ortoped așijderea?"

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

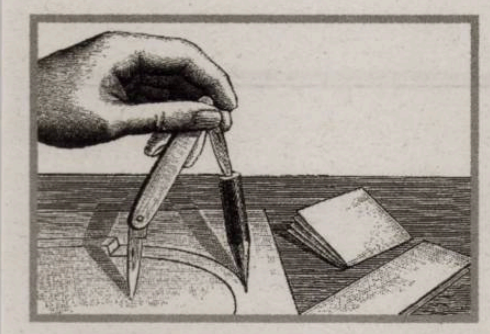

Matei VIȘNIEC

interogarea **europeană**

Inegalitățile

– *posibilă scînteie a unei explozii sociale planetare* –

Multiplicarea revoltelor și a mișcărilor contestatare, în diferite țări ale planetei, în acest sfîrșit de an, i-a făcut pe unii editorialiști să se întrebe dacă nu cumva ne aflăm în fața unui fenomen de contagiune de tipul celui produs în 1968.

Mișcarea „vestelor galbene“ franceze, izbucnită cu un an în urmă, a inspirat în orice caz contestatari în multe țări europene și chiar dincolo de Europa. ‚Vesta galbenă ca semn al nemulțumirii, a fost adoptată în Belgia, Germania, Polonia, Marea Britanie, Spania, Portugalia… Ba chiar și în Irak, Liban sau Taiwan. La începutul acestui an, Steve Bannon, personaj controversat și multă vreme eminență cenușie a lui Donald Trump, făcea o declarație care poate fi rezumată cam așa: „«Vestele galbene» au inspirat întreaga lume. Astăzi acești perdanți ai globalizării, pauperizați cum nu au mai fost niciodată, se trezesc și spun STOP! Frumusețea acțiunii lor constă în faptul că nu sînt nici de dreapta și nici de stînga“.

Între timp, vesta galbenă a fost oarecum abandonată ca simbol, dovadă că ea nu a mai apărut masiv în contextul revoltelor și manifestațiilor din Algeria, Irak, Liban sau Chile. Deși, la Santiago de Chile, contestarii și-o pun în timpul nopții pentru a-și păzi singuri cartierele. Oamenii se tem de bandele de spărgători și de hoți care profită de slaba prezență a poliției și a armatei pentru a jefui magazine sau chiar locuințe.

În Liban, „frumusețea“ revoltei, mișcare fără precedent de la sfîrșitul războiului civil, în 1990, constă în transgresarea comunitarismului și a clivajelor religioase. Libanezii au ieșit să manifesteze excedați de corupție și de lipsa de orizont, ceea ce au făcut-o și irakienii, și algerienii, și chilienii.

Există, s-ar putea spune, un scenariu care se repetă în cazul tuturor acestor explozii sociale. Totul începe cu o *scînteie,* cu exprimarea unei nemulțumiri profunde în fața unei măsuri considerate injustă. Apoi, în tumultul furiei populare, revendicările se diversifică. În Franța, cu un an în urmă, picătura care a vărsat paharul a fost mărirea prețului la combustibili doar cu cîțiva cenți (și aceasta cu intenții cît se poate de onorabile, pentru crearea unui fond destinat ecologiei). În Liban, scînteia a fost o nefericită intenție au autorităților de taxare a mesajelor transmise prin WhatsApp. În Chile, autoritățile doreau să mărească prețul la metrou… La Hong Kong, totul a pornit de la o lege privind extrădarea suspecților către China.

Sigur, în Algeria, rădăcina revoltei este mai adîncă și mai amară, oamenii vor nu doar alungarea corupților, ci și democrație. (Nimeni nu uită însă faptul că la ultimele alegeri cu adevărat democratice organizate în această țară, în 1991, erau cît pe ce să iasă învingători islamiștii. Armata le-a refuzat atunci victoria și a urmat un război civil timp de zece ani, cu un bilanț situat între 60.000 și 150.000 de morți.)

Cotidianul britanic *The Guardian,* analizînd numeroasele mișcări contestatare din America de Sud, recurge la expresia „primăvara latină“. Se știe la ce rezultate catastrofale a dus însă „primăvara arabă“ izbucnită în 2010 în zona Maghrebului. Enormele frustrări acumulate în America Latină s-ar putea să se exprime însă prin contagiune, mai ales că epicentrul furiei se află într-o țară, Chile, considerată un model de reușită economică și de revenire la democrație. Ceea ce nu este cazul în Bolivia, unde manifestanții s-au săturat de Evo Morales și mai ales de lipsa de transparență a mecanismelor electorale. În această țară, *scînteia* revoltei a fost așa-zisa victorie la alegerile prezidențiale a lui Evo Morales din primul tur de scrutin, pe 20 octombrie. El se află la putere din 2006, iar acest al patrulea mandat pe care și-l atribuie riscă să ducă la repetarea, în Bolivia, a scenariului venezuelean.

Cangrenată de inegalități insuportabile și de clanuri care se agață de putere, mica noastră planetă s-ar putea să devină scena macabră a unei explozii generale. O întreagă generație descoperă că va trăi mai prost decît cea precedentă și că va munci mai mult pentru a cîștiga mai puțin. Încrederea în clasa politică se apropie de nivelul zero, chiar și în țările Uniunii Europene, unde cuvîntul democrație mai are un sens. Faptul că responsabilii politici nu mai au putere asupra economiei și că acest domeniu a devenit apanajul unor forțe transnaționale și practic invizibile este un alt element care alimentează neîncrederea în *sistemul* actual. Multe dintre țările care din 1990 încoace au trecut la democrație au descoperit că libertatea nu aduce în mod automat prosperitate. Iar China, spre stupoarea tuturor, a demonstrat chiar că prosperitatea economică poate fi obținută și fără democrație. Toate aceste ingrediente sînt explozive. Citez din ceea ce spune un economist și scriitor născut în Noua Caledonie, Georges Nurdin: „Cerul se înnourează, orizontul se strîmtează, primele picături încep să cadă… Viitoarea criză care se anunță va fi probabil mai degrabă un taifun devastator decît o aversă trecătoare de primăvară. Ea riscă să fie de anvergură pentru că s-ar putea să aibă în același timp o dimensiune financiară, economică și societală“.

În ceea ce mă privește, mi se pare neliniștitor și faptul că masca lui Joker (preluată din filmul cu același titlu realizat recent de Todd Phillips) a apărut pe fețele unor manifestanți în Liban, Chile sau Hong Kong. Personajul este un bolnav mintal care dorea să fie clovn și care, prin crimele sale, provoacă o revoltă generală într-o metropolă deja afectată de violență, individualism, cinism și corupție politică. S-ar putea ca unii dintre manifestanții care își pun masca lui Joker să nu-și dea seama prea bine de ce o fac. Dar s-ar putea ca alții să avertizeze că, în fața unui sistem bolnav, vor acționa ca niște bolnavi mintal.

PUBLICITATE

adevărul prezintă

Alege personajul preferat!

BIOGRAFII celebre

Numai cu „Adevărul“, la toate punctele de difuzare a presei

preț pachet ziar + 1 carte 14,99 lei

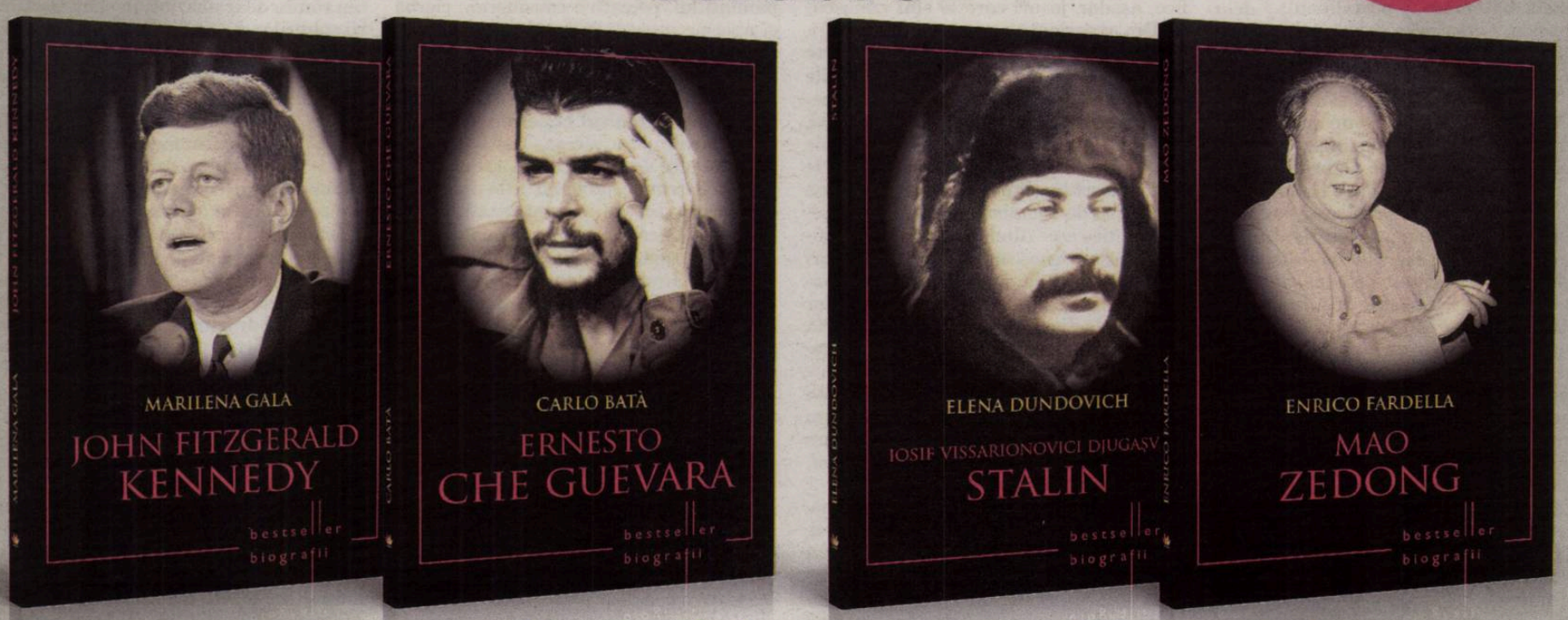

De miercuri, 23 octombrie
KENNEDY sau CHE GUEVARA

De miercuri, 30 octombrie
STALIN sau MAO ZEDONG

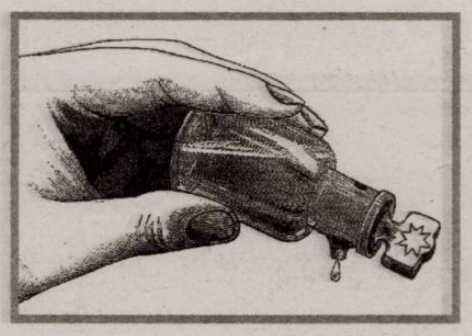

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Delicios

Statutul social (mai bine zis, sociolingvistic) al cuvintelor este adesea incert și greu de fixat într-o formulă simplă, într-o indicație clară de registru. De altfel, dicționarele noastre nici nu recurg la prea multe etichetări de acest tip, marcînd de obicei doar caracterul *livresc, popular, familiar, argotic* sau *vulgar* al termenilor. Adjectivul *delicios* nu este însoțit în dicționare de asemenea precizări. Dacă ar fi să-i descriu folosirea pe baza propriilor idiosincrazii, aș spune că e un cuvînt „de nerostit", cu totul absent din vorbirea spontană, pretențios și artificial. E însă foarte posibil ca alți vorbitori să nu accepte o asemenea etichetă și să afirme că folosesc cuvîntul fără rezerve, în diverse situații de comunicare.

De fapt, *delicios* are mai multe identități sociale. O simplă căutare pe Google oferă o cantitate zdrobitoare de exemple care aparțin unui singur domeniu (cel culinar) și unor tipuri de texte asociate acestuia: rețete, recomandări gastronomice, publicitate pentru produse și restaurante. Publicitatea produce și substantivizări glumețe: *„Deliciosul* de Vaslui este un pui prietenos și, așa cum îi spune și numele, gustos" (artvertising.com.ro). De la consumul culinar se poate ajunge în zona consumului pornografic, *delicios* dovedindu-se și un cuvînt-cheie și pentru publicitatea sexuală. O căutare în corpusul electronic CoRoLa, care cuprinde multe texte literare și publicistice, pune în evidență mai multe uzuri non-culinare, metaforice, ale cuvîntului. Dintre folosirile sale livrești se desprinde o zonă neașteptată, cea a suprarealismului, care preia deliberat cuvinte artificiale, pretențioase sau banalizate pentru a le plasa în contexte surprinzătoare.

„Să-mi esprim delicioasa emoțiune *ce simții la acest aspect."*

Denumirea jocului și a metodei de creație *cadavres exquis* a fost tradusă în română prin formula *cadavre delicioase*.

Cuvîntul *delicios* e un împrumut latino-romanic, intrat de peste două secole în limba română cultivată. Dicționarul Academiei îl atestă de la 1794, în contextul „îmbeție *delicioasă*", ca împrumut modern, din latină *(deliciosus)* și franceză *(délicieux)*. În Lexiconul de la Buda (1825), latinescul *deliciosus* traducea vechile adjective românești *desfătat* și *desmierdat*. Citatele din texte literare și definițiile din dicționarele mai vechi dovedesc că sensul inițial al cuvîntului împrumutat nu era la fel de legat de domeniul culinar ca astăzi, ci păstra mai multe nuanțe din latină și franceză: „plăcut", „agreabil", „voluptuos". Ion Codru Drăgușanu folosea destul de des cuvîntul, în *Peregrinul transilvan* (1865), în legătură cu peisajele descrise: „grădinile *delicioase*", „Alpii *delicioși*", „locurile cele mai frumoase și *delicioase*" etc. În dicționarul latinizant al lui Laurian și Massim (1871), *delicios* era definit ca „plin de delicie, voluptuos, licențios, care caută deliciile". Textele vremii asociază de obicei adjectivul *delicios* cu noțiuni abstracte: „să-mi esprim *delicioasa emoțiune* ce simții la acest aspect" *(Gura satului,* 14 aprilie 1874), *„sentiment delicios* de triumf" *(Universul literar,* 13 iunie 1894); cuvîntul apărea totuși și în reclame, cu referire la gust, de exemplu, în anunțul despre o „apă de regim" cu „gust *delicios"* *(Furnica*, 29 septembrie 2011). În dicționarul lui Șăineanu (ediția a VI-a, 1929), *delicios* era explicat ca „plăcut în gradul cel mai înalt: *parfum delicios",* iar în cel al lui Scriban (1939) ca „extrem de plăcut". Dicționarul Academiei consemnează atît sensurile mai vechi ale adjectivului –„extrem de plăcut", „fermecător, încîntător", „adorabil" (despre persoane) –, cît și specializarea mai recentă „(despre mâncăruri și băuturi) foarte gustos; savuros". Sensurile și utilizările mai vechi erau preluate din franceză, limbă în care *Trésor de la langue française informatisé* consemnează accepții ca „plin de delicii", „fermecător" (despre persoane), „care produce o plăcere extremă și rafinată".

În româna actuală, influența engleză (prin adjectivul *delicious)* și tot mai slaba cunoaștere a francezei nu pot decît să întărească specializarea cuvîntului pentru domeniul culinar. În acest context, a putut fi ușor înțeleasă eroarea lingvistică a președintelui francez Macron, din primăvara lui 2018, cînd, într-o vizită oficială, a complimentat-o pe soția prim-ministrului australian, în engleză, prin formula *„your* delicious *wife"*, un calc după franceză *(„votre délicieuse épouse"*, leparisien.fr), care ar fi sunat destul de ciudat și în română actuală: „Îți mulțumesc ție și delicioasei tale soții".

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

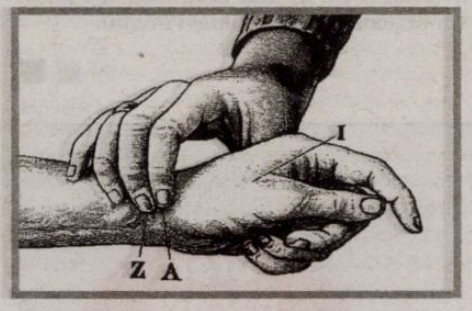

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Voi de-a ce vă jucați cînd sînteți copii?

Vă aduceți aminte, desigur, fabuloasa înșiruire de jocuri pe care le asociază Rabelais, în *Gargantua și Pantagruel,* banchetului, cînd după ospăț și taifas, înainte de un alt rînd vîrtos de benchetuială și de somn, mesenii jucau „culoare, / protos, țacă sau panțarola, / maslă bătătoare... poștalionul, / de-a prinselea, / de-a mîța oarbă, / de-a prîsnelul, / de-a baba-oarba, / de-a lăcusta, / de-a cîrja, / fața, / în bumbi, / ala-bala..." (în traducerea Ilenei și a lui Romulus Vulpescu). Vă este poate cunoscut și *Homo ludens* al lui Huizinga, prefațat în ediția Humanitas de Gabriel Liiceanu, care amintește că tabloul lui Bruegel, celebrul *Jocuri de copii*, este o replică plastică aproape fidelă a jocurilor lui Rabelais, specialiștii identificînd în spațiul tîrgului care constituie decorul șaptezeci și opt de jocuri. Experiențele ludice ale copiilor sînt, așa cum explică Liiceanu și simplific eu barbar aici, pe de o parte o denunțare a gravității, ele repetînd anticipativ actualitatea adulților, dar sînt și o „garanție palpabilă și întreținere constantă a reflexului libertății". Huizinga însuși, apoi, făcînd o succintă sinteză a funcțiilor jocului, amintește printre acestea și „spiritul de imitație congenital", și funcția de „exercițiu pregătitor în vederea activității serioase" pe care o presupune viața, dar și satisfacerea „nevoii de destindere".

Cînd discut cu clasele de-a noua despre joc, avînd ca scenariu al unei unități întregi de studiu urmărirea metamorfozelor pe care le presupune trecerea acestei activități prin cele trei diateze verbale, de la *a te juca* la *a juca* și apoi la *a fi jucat,* am de fiecare dată curiozitatea să solicit elevilor să identifice, atît în secvența din Gargantua și Pantagruel, dar și în tabloul lui Bruegel și apoi în alte texte pe care le luăm în discuție, notabil fiind pentru demers articolul lui Cărtărescu, „Pururi tînăr înfășurat în pixeli", să identifice, așadar, jocuri care le sînt cunoscute. Din experiența personală, din lecturi, din poveștile familiei. Firește, sînt foarte apropiați de realitatea virtuală, jocurile pe calculator sau pe consolele lor sînt cele care ocupă mult din spațiul lor vital, dar unele dintre cele propuse de Rabelais sau dintre cele din tabloul lui Bruegel le sînt cunoscute cel puțin din auzite. Cine nu a auzit de *baba-oarba,* de *de-a prinselea* sau de *cerc?* Altele le sînt total necunoscute, le stîrnesc amuzamentul, uneori curiozitatea. Îi pun, desigur, să îmi spună și alte jocuri pe care le practică ei, dar cu excepția diverselor titluri de jocuri PC, care de fapt intră toate în aceeași categorie, nu m-au surprins vreodată cu ceva ieșit din comun. Copiii din universul meu repetă, în privința jocurilor de grup sau individuale, cam aceleași experiențe care îmi erau cunoscute și mie. Mai un *fotbal,* mai o *miuță,* mai o *ascunselea*.

Deunăzi, povesteam însă cu o prietenă, Monica Halaszi, profesoară la rîndul ei, care a și notat pe Facebook o experiență prin care a trecut recent. Trecînd în revistă jocurile copilăriei ei, își amintește că primele jocuri erau „de-a tata și de-a mama", cu copiii pe uliță, de-a „magazinul", cu vînzarea și cumpărarea de produse, simbolizate de firișoare de nisip, pietricele, rămurele și alte mici gadget-uri arhaice găsite prin ogradă, vîndute pe frunze de patlagină, „de-a școala" și, apoi, își amintește vag Monica, „de-a olimpiada", în timpul Jocurilor Olimpice de Vară de la Montréal și Moscova. Îmi amintesc și eu cum fierbeam niște fierturi într-o oală la bunici în grădină, pe focul care mistuia toamna rămășițele de după curățarea pămîntului, pe care o consideram ciorbă și apoi ne așezam în jurul unei mese cu scaune din butuci, îmi amintesc jocul de-a spitalul, de-a doctorii și pacienții, căci părinții mei lucrau în domeniu. Îmi amintesc bicicleta, tenisul la perete, cu care o înnebuneam pe o vecină, Tanti Ilonco, o doamnă tare de treabă altfel, rămasă singură la bătrînețe, probabil de la prea multe iubiri ale tinereții și maturității.

Monica însă continuă cu o experiență recentă. Ținînd un curs de formare cu colegi din mediul rural mai ales, care lucrează cu copii preșcolari și din clase primare, și discutînd cu ei despre acești copii, care provin din medii adesea defavorizate, a aflat că cele mai noi jocuri ale acestora sînt unele ca „de-a mersul în Spania", „de-a mersul cu caii după lemne la pădure" sau, culmea tristeții, „de-a pușcăria". Cum comenta cineva, asta cu pușcăria întrece imaginarul, toate fiind, în fapt, scenarii ale supraviețuirii. E lesne de înțeles de unde sînt inspirate aceste jocuri, din realitățile imediate care îi înconjoară pe acești copii. Undeva, într-o școală din Bistrița, recent, un grup de copii se juca „de-a drogurile", trăgînd pe nas un praf de cretă.

Copiii aceștia nu se joacă „de-a Dumnezeu", așa cum o făcea admirabil fetița din romanul lui Dan Lungu, atunci cînd privea de pe acoperișul blocului mișcările oamenilor de jos, în timp ce tînjea după afecțiunea mamei sale plecate în Spania la muncă. Puțini se ridică la acest nivel al plutirii pe deasupra tuturor lucrurilor, rămînînd în același timp și copii, ancorați și în suferințele cotidianului. Majoritatea rămîn doar aici, jos, în spațiul căutării soluțiilor de supraviețuire în pușcărie sau în tăiatul „pe șest" de lemne sau în munca departe de casă, uneori cu iz de sclavie.

O privire mai atentă asupra acestui fenomen, în mediile dezavantajate mai ales, dar iată că și în cele nobile de la oraș, ne-ar putea evidenția multe despre ce oferim noi, ca societate, acestor copii care sînt viitorul țării. Te apucă groaza, cînd de fapt ce ar trebui să te apuce este rușinea. Într-o lume în care unii copii se joacă de-a pușcăria, iar alții de-a trasul drogurilor pe nas, nu e de mirare că apoi cîte unul dintre aceștia ajunge la pușcărie sau să lovească cu bolidul de sute de mii de euro, beat și drogat, conducînd cu 250 km/oră, mașina unui tată de alți doi copii și să-l strivească. Sigur, ce spun aici e un truism de bun-simț. Dar cei care au puterea în mîini chiar ar trebui să se rușineze. Ar putea începe de acolo, de jos, cu căutarea mai întîi a soluțiilor prin care mediile dezavantajate să fie aduse la un nivel al decenței traiului și implicit al educației. Sînt convins că un astfel de obiectiv face toți banii.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

De ce nu mi-a plăcut la Roma? (II)

În continuarea poveștii mele despre Roma (de fapt, o experiență pur personală) voiam să ajung la niște concluzii, însă pînă atunci mă gîndesc să vă povestesc altceva care are o legătură indirectă, dar semnificativă, cu faptul că nu mi-a plăcut la Roma. Pe Facebook sînt înscrisă de ceva timp pe un grup de *travel,* oamenii își dau unii altora ponturi legate de vacanțe, își scriu impresiile de călătorie etc. Inițial mi s-a părut un grup decent, treceam cu vederea unele întrebări agramate de tipul „Se merită să merg în Grecia în extrasezon?“, intram zilnic pe grup pentru că îmi dădea un sentiment plăcut și reconfortant de vacanță, l-am recomandat și prietenilor mei. Eram mai mult chibiț, rareori mai postam și eu cîte ceva. Proaspăt întoarsă de la Roma, mi-am zis să-mi pierd un pic de timp și să scriu și eu o postare prin care „să împărtășesc experiența mea“, poate va fi de folos și altora. Textul a fost abordat mult mai „tehnic“ decît cel de săptămîna trecută din *Dilema veche,* m-am gîndit că cititorii sînt alții și caută informații, în primul rînd – așa că am dat acolo niște prețuri, niște cifre (pentru că Roma este, de fapt, și despre cifre), cît costă o porție de paste, respectiv cel puțin 10 euro cam peste tot, o pizza, cam tot așa, un pahar de vin, vreo 7 euro, și am recunoscut că mi s-a părut un oraș scump, pe alocuri mai scump decît Parisul unde, în Cartierul Latin, de pildă, poți mînca destul de bine un meniu de 10-12 euro, ca să nu mai vorbim despre Viena, unde chiar în centru poți găsi niște autoserviri minunate. Am povestit despre experiența mea legată de cazare, un B&B bine cotat pe *booking* (50 de euro camera *single),* unde am vînat purici în pat (motiv pentru care am plecat cu trei zile mai devreme, plină de mușcături), despre fata care administra pensiunea și care venea acolo doar dimineața, fix o jumătate de oră, adică în timp ce-și plimba cîinele și era îmbufnată pentru că trebuia să ajungă la al doilea job, mai important, desigur. Despre transportul în comun care mi s-a părut haotic, despre faptul că se cam fură – să fie atenți la genți și poșete –, despre lipsa toaletelor publice. Cred că am povestit și despre indianul de la magazinul din colț de unde îmi cumpăram apă seara și care părea drăguț și amabil, așa că ne-am conversat tot drăguț și amabil despre India și despre dorul lui de casă, pînă cînd în a treia seară a insistat să-mi arate nu știu ce în depozit și mi-a pus o mînă pe un sîn, apoi a trebuit să ocolesc colțul ăla și magazinul, mi-era mie rușine de rușinea lui. Am mai scris și cîteva observații generale – eram doar pentru a doua oară în Italia și după Sicilia, care îmi plăcuse la nebunie, mi se păruse un loc cald, onest, autentic, am găsit un oraș extrem de comercial, sufocat de turiști, haotic, aglomerat, obositor și care, din punctul meu de vedere, și-a pierdut autenticitatea (poate doar pe străduțe mai puțin invadate de tipul via Margutta să o mai regăsești). Însă observația rămîne valabilă pentru toate orașele mari – destinații *mainstream,* poate o soluție absurdă ar fi „să se închidă“ măcar o lună pe an, așa cum se închid muzeele lunea, pentru mentenanță, să le lase timp locuitorilor să se bucure de orașul lor, să-l redescopere și să-l ajute să-și recapete personalitatea. Am mai scris probabil și despre amabilitatea forțată a tuturor celor care lucrează în servicii pe care i-am întîlnit, despre lejeritatea tipic italinească „jucată“, e doar un rol care dă bine, despre toți acești oameni plictisiți, de fapt, de turiști care cîștigă și ei o pîine. Din toate aceste motive, Roma m-a dezamăgit. Am precizat, totuși, că în textul meu este vorba despre orașul Roma de astăzi, nu despre tot ce înseamnă el ca istorie, arhitectură, artă, civilizație. Un oraș este în primul rînd o stare pentru cel care îl vizitează, dacă ajungi acolo și nu te simți bine sau te prefaci că te simți bine, la ce bun? Am încheiat postarea cu cîteva fotografii din puținele locuri care mi-au dat într-adevăr acea stare de bine pe care o căutam. Ce a urmat a fost neașteptat pentru mine și m-a năucit. Am fost pusă la zid, mitraliată, lapidare în piața publică (nu din Roma, ci din mediul virtual). Cum îmi permit să spun că nu mi-a plăcut la Roma?! Probabil că postarea e o glumă, e la mișto, iar dacă nu este am fost acolo degeaba, n-am înțeles nimic. Au urmat zeci de comentarii ale unor domni și doamne, turiști iubitori de frumos care au încercat să-mi „explice“ pe diferite tonuri care mai de care mai agresive că Roma este Superbă și Magnifică, iar eu sînt de vină, nu sînt în stare să-i văd toate aceste calități la superlativ sau poate sînt într-o perioadă proastă a vieții mele, așa că ar fi mai bine să stau acasă. O „colegă“ de breaslă, de la o revistă tip tabloid, mi-a scris că „Roma e plină de istorie, de artă, de Michelangelo... de care tu probabil că nici n-ai auzit!“, iar o bloggeriță de *travel* pe al cărei blog am intrat de curiozitate și am citit niște informații luate cu *copy/paste* de pe Wikipedia și îmbogățite cu cîteva „expresii frumoase“ m-a apostofat: „Ești praf! Mai încearcă cu o altă abordare!“. Rareori mi-a fost dat să văd o revărsare mai mare de ură și de furie, aproape că am simțit-o fizic, pe un grup de *travel,* din cauza unui biet oraș. La un moment dat, am fost tentată să răspund la unele comentarii, iar cînd am tentația asta îmi dau seama că fac o mare greșeală și că e cazul să anulez totul. Așa că am șters cuminte postarea și am reluat subiectul în rubrica mea din *Dilema veche,* sperînd că cel puțin aici voi avea parte de alți cititori care pot accepta o părere diferită de *mainstream,* iar dacă nu sînt de acord cu ea, o pot combate la un mod civilizat, cu decență. Ei bine, experiența mea de pe grupul de *travel* s-a dublat în comentariile de pe pagina de Facebook a revistei, ura și agresivitatea au revenit cu o și mai mare intensitate. Tot *mainstream* este să te tragi de șireturi cu autorii, deși nu i-ai cunoscut niciodată, îi abordezi cu „băi, Adino“, „bre, Pleșule!“ etc., să le spui pe un ton superior că scriu „compuneri“, să faci tu, în calitate de comentator, așazise parade de erudiție (da, tu știi perfect ce conține „pachetul“ Roma, un pic de Michelangelo, un pic de Caravaggio, ceva Fellini etc.) Relevanța comentariului nu mai are nici o importanță, important este atacul la persoană. Voi da un singur exemplu de aici: „Tu nu meriți să ai bani de vacanță! Stai dracului în București!“. De obicei, sînt imună la comentarii, știu că mulți comentaci nici măcar nu citesc în întregime articolele, ci doar se trezesc vorbind. Totuși, de unde atîta răutate?

Întreaga poveste m-a afectat și m-a întristat mai mult decît era cazul, mai ales că nu era vorba de-o problemă gravă și actuală a umanității, ci despre un oraș străin aflat la peste o mie de kilometri depărtare cu care mulți dintre noi nu avem nimic în comun. Inițial, nu am vrut să mai scriu continuarea primului text, nu-i mai vedeam rostul, apoi m-am gîndit pentru prima oară la modul serios dacă îmi mai doresc să scriu săptămînal la gazetă. Da, ce rost mai are din moment ce oamenii din zilele noastre nu mai acceptă păreri diferite de ale lor și de „adevărurile“, uneori verificate de ei înșiși, general valabile? Apoi, mi-am dat seama că există o legătură între toate aceste reacții și faptul că nu mi-a plăcut la Roma, căci de fapt vorbim despre aceleași lucruri – despre *mainstream,* „turism“ de masă, inclusiv pe Internet, despre clișee. Despre „expresii frumoase“ pe care ni le bagă în cap școala încă din primii ani, nu mai sîntem în stare să avem păreri proprii, nu mai știm să argumentăm, știm în schimb că poporul român e curajos și viteaz, că românii sînt ospitalieri și că Roma e „superbă și magnifică“. Mi-i imaginez pe toți acești turiști virtuali care și-au revărsat ura asupra unui amărît de text mărșăluind fericiți pe străzile Romei, cheltuind 10-14 euro pe o porție de paste (care în mod normal nu merită mai mult de 5-6), „că e de la mama lor“, extaziindu-se la Colosseum și la Capela Sixtină, că așa „se cere“. Și nu, chiar nu vreau să fac parte dintre ei.

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Sîmbătă dimineață, țuști în piață la Rîmnic

Eram încă beat după cele două kile de Șarbă de peste noapte. Soarele mă pocnea peste ochi și eu mă plimbam fără să-mi placă ceva în piață. Nu-mi plăceau prețurile, nu-mi plăcea marfa, nu-mi plăceau comersanții, nu-mi plăcea nimic. Îmi puțea tot-tot-tot. Aveam un plan, dar nu-mi plăcea nici ăla. Vinul de cu noapte încă mă tiraniza. Mi-am jurat încă o dată că nu mai sug ca mielul. Mai rău e că nu dormisem și umblam chiaun printre urlete de borfași. Toți mă furau. M-am dus la măcelărie. Carnea era verde. În piață, prazul era negru. Nu găseam tarhon. Asta mi s-a părut apocalipsa. Unde e tarhonul? De parcă ar fi vremea tarhonului verde, m-am învîrtit vreo juma' de oră, am dat două ture prin piață. Sigur, aveam nevoie de niște bastoane peste cap, de niște bice peste spinare. Și mi-am luat. M-am dus la Pîine și era coadă și m-am enervat, colmatat mai rău. Și urlă una disperată lîngă mine: *Vreau să-mi iau tacîm de puuuuuui. Vreau doi lei de tacîm de puuuuuui. Am pîine, vreau tacîm de puuuuui!* Era o urduroasă, un neam de trențăroasă, o fără cap și fără coadă. Și mă rezem în beție și mă scormonesc de bani. Nu-i dau doi, îi dau zece. Zece! Și nu-i zic nimic, nu-i cer să zică bogdaproste, nu spun că ar fi în numele moșilor mei morți, nu spun nimic cu buza, nu-mi trece nimic prin cap cu cerebelul. Nimic. Cum vede banu', amploaiata fuge, dar fuge, fuge de zici că avea rachetă între picioare. Eram cu creieru' muiat în vin și nu mă pasiona. Dar ce aud? Mi se părea că nu-nțeleg. Pe lîngă un zid erau înșirate niște creștine cu ghivece cu flori, erau niște mămăici ce-și prinseseră pui de floare și le vindeau acum, în gutuia toamnei. „Nesimțitule, e vai de capul tău, drojdierule! Dom'le, nu vezi cum pute? O s-ajungi în cavou, bă, dacă dai bani la puturoasa aia!“ Nu credeam că aud bine. Repet: vinul mă tolănise bine în nesimțire. Toate fetele alea cu pui de floare pe mine mă ologeau, mă biciuiau, mă terminau. De mine era vai și amar. Că dădusem unui suflet bagabont zece lei. Nu, că nu era suflet. Era o bețivă pe care n-o mirosisem a pipi. Vai de capul meu ce-a fost. M-am trezit din mahmureală. M-am dus de acolo. M-am ascuns după spanac și pere.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Cum de unii ajung să țină cu Bianca Andreescu, iar alții să țină cu Simona Halep, într-un meci care le pune pe cele două față în față?

Cum adică, ne putem împărți în români și *români?* Cum ne putem despărți cei de aceeași limbă în români naționaliști și români internaționaliști? E darul nostru. Povestea noastră. Bianca e fiică de emigranți din România, Simona e fată de imigranți în România. Părinții Halep și-au construit propria țară a performanței, după care au cerut azil sentimental în patria de origine, și l-au obținut, cu brio. A ține cu Bianca sau a ține cu Simona revine în esență la același lucru: a te lega emoțional de o campioană adoptată, într-un fel sau altul. Drumurile se despart atunci cînd e judecat sensul adopției. Unii o susțin pe Andreescu în semn de protest pentru o țară care își pierde oamenii nefiind în stare să le gestioneze talentul. Invers, mulți o ridică în slăvi pe Halep tocmai pentru că ia în brațe o țară care nu i-a întins nici un deget de ajutor. Plecăciunea lor e destinată acestei mărinimii și valorii de exemplu pe care Simona o dă multora care și-ar lua lumea în cap. Aceasta e și schisma dintre cele două Românii, și semnul că nu ne-am pus de acord asupra felului de țară pe care îl vrem. Bianca mulțumește Canadei pentru ceea ce a devenit, Simona se simte parte a acestui popor pentru ceea ce este. Treaba simpatică e că România ar fi putut avea două supercampioane dacă familia Andreescu ar fi rămas aici și tenisul românesc ar fi beneficiat de un program de susținere a performanței precum cel canadian. Treaba și mai simpatică e că și dacă, prin cine știe ce minune, acel program ar fi existat, poate că nu ar fi fost nici o Andreescu și nici o Halep cu care să țină unii sau alții azi. Bianca, între despărțirile părinților și plimbatul între continente, a ales să-și facă propria viață, ceea ce poate nu s-ar fi întâmplat dacă traiul i-ar fi fost călduț. Simona a fost împinsă de părinți care au văzut șansa unei oaze în deșert la care să vină să se adape toți. Condiția a fost tocmai deșertul. Cele două sînt deci excepții minunate. Nu ar trebui să ne împărțim între ele, ci să ne adunăm pentru a vedea cum pot exista mai multe. Aici sau aiurea. Halep merge la brat cu România, da, dar într-un fel, chiar fără să o vrea, și Andreescu. Numele ei nu are rezonanță pastună.

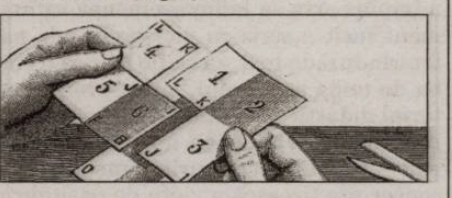

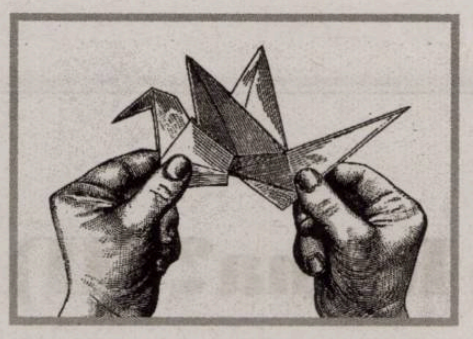

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Acasă la Odysseu

De dimineață ne-am trezit în mijlocul golfului Polis din Ithaca, acolo unde ancoraserăm catamaranul cu o seară înainte. Fenderul recuperat era la locul lui, dovadă că nu visasem povestea cu pescarul care ni l-a înapoiat lîngă taverna din satul de pe deal. Plănuiserăm să vizităm ce-a rămas din palatul lui Odysseu. Niște ruine cunoscute mai demult, dar despre care arheologii greci au stabilit acum zece ani, în urma rezultatelor unor teste avansate și cu un grad de certitudine destul de mare, că ar fi chiar ale palatului regelui Odysseu. Un argument în plus că Ithaca din *Odiseea* lui Homer este chiar Ithaca de astăzi și nu altă insulă sau peninsulă, așa cum au susținut de-a lungul timpului diverse teorii pline de imaginație care vorbesc despre schimbări geologice și alte povești.

De altfel, și despre Homer s-a spus la un moment dat că n-ar fi existat și că *Iliada* și *Odiseea* ar fi simple culegeri de cînturi transmise din moși-strămoși. Din păcate, Internetul are astăzi darul să amplifice eventualele confuzii, prin caracteristica sa de a pune pe același plan studii științifice serioase, cercetări superficiale și păreri de ageamii. Or, în acest caz, lucrurile nici nu sînt ușor de deslușit și nici nu poți avea certitudini depline, dat fiind că au trecut trei milenii. Dar grecii știu cel mai bine, iar dacă mergi la fața locului și citești textele cu atenție, totul începe să se clarifice. O probă în plus e că în Ithaca s-au găsit monezi cu numele Ithaca și chipul regelui Odysseu imprimat pe ele. Cum spuneam și altădată, s-a dovedit pas cu pas că, dincolo de valoarea lor artistică, scrierile lui Homer conțin informații cît se poate de precise. Adepții ipotezei că în *Iliada* și *Odiseea* ar fi vorba de o pură ficțiune și că locurile și popoarele descrise ar fi fabuloase pierd tot mai mult teren pe măsură ce descoperirile științifice și arheologice avansează. Fascinant la această dispută – ficțiune sau realitate la Homer – e că a început încă din antichitate. Au rămas celebre vorbele lui Eratostene (secolul II î.Chr.) că „localitățile călătoriei lui Odysseu vor fi descoperite atunci cînd va fi descoperit curelarul care a cusut burdufurile pentru vînt ale lui Eol". Și totuși, aceste localități, pornind chiar cu Troia, au început să fie găsite.

Grecia în toată liniștea și splendoarea ei.

Revenind la călătoria noastră, după micul dejun și o binecuvîntată baie în apa ca safirul, am debarcat pe plajă, făcînd două drumuri cu mica barcă de serviciu. Înotînd pînă la mal, Theo a făcut să nu mai fie necesar și un al treilea drum. Cînd tocmai legaserăm barca de o piatră și eram gata să pornim la drum, ne-am amintit că lăsaserăm generatorul pornit. A trebuit să facem încă un drum pînă la yacht și înapoi. Abia după aceea am putut porni pe șosea la deal, în plin soare și în „cicăleala" cicadelor. Bogdan a cules un fruct atrăgător de cactus. Toți cei care l-au atins, însă, au regretat vreo două zile fiindcă s-au umplut pe mîini de niște țepișori invizibili. Am ajuns în satul Stavros, acolo unde cu o seară înainte ne găsiserăm fenderul și mîncaserăm pește cu stafide. Un sat grecesc patriarhal, pitoresc și în care găsești tot ce-ți trebuie. Să tot stai acolo o vară întreagă (sau o viață întreagă). În părculețul din centru e o statuie. A lui Odysseu, cum altfel? Magazinul de fructe și legume se cheamă *Laertes' Farm,* după numele tatălui lui Odysseu care avea și el o fermă. Chiar urma să ne facem aprovizionarea de acolo, patronul oferindu-se să ne aducă totul cu mașina pînă pe plajă.

Pînă una-alta, însă, mai aveam de urcat pe șosea pînă undeva la poalele muntelui Nirito (de ce n-ar fi tocmai Neriton al lui Homer?). Treceam pe lîngă case cu garduri de piatră și porți de fier forjat invadate de bougainvillea, pe lîngă măslini seculari și noduroși. În vale, departe, se zărea marea. Grecia în toată liniștea și splendoarea ei.

Am ajuns și la un mic muzeu cu monede, statuete și vase antice descoperite în zonă. După încă vreo jumătate de oră am găsit și site-ul arheologic pe care-l căutam, înconjurat de un gard de sîrmă. De acolo se văd două golfuri dintre care unul se cheamă Frikes (de ce n-ar fi chiar Forkys, cel în care l-au debarcat feacii pe Odysseu?). Peisajul e magnific, ușor aspru, dar are în el și ceva liniștitor, plăcut, echilibrat. Fără îndoială, ar putea justifica un dor de casă pe măsura celui arătat de Odysseu („Nu știu însumi alta, ca țara mea dragă, mai dulce să fie pe lume!"). Ruinele nu sînt foarte spectaculoase, dar săpăturile și cercetările nu s-au încheiat, greva-te de lipsa fondurilor pe care fostul premier Tzipras promisese la un moment dat să le furnizeze. Printre incintele de piatră ne-am imaginat scena luptei cu pețitorii sau locul unde ar fi fost „acel pat măiestrit" de însuși Odysseu dintr-un „trunchi de măslin rămuros". Datarea științifică a acestor construcții denotă că au fost făcute în secolul al XIII-lea î.Chr., adică exact în epoca în care el ar fi domnit.

Am revenit în sat, am mîncat o *musaka* delicioasă la aceeași taverna ca și în seara de dinainte, după care am coborît înapoi în golful Polis. Băieții au vizitat o peșteră prăbușită din apropiere despre care unele legende spun că e locul în care Odysseu și-ar fi ascuns comoara primită de la feaci. Reîntorși pe puntea lui Zizi al nostru, speram într-o seară liniștită, fără peripeții. Dar n-a fost să fie chiar așa.

ready made

„Vorbind de credulitatea publicului cetitor față de cele scrise în jurnal, autorul între altele zice că: în Bucovina chiar cei mai copți bărbați dau celor scrise în jurnale cel mai mare crezămînt, de unde urmează că, bazîndu-se editorii și scriitorii gazetelor pe acest moment, întâlnim în gazetele din Bucovina cele mai gogonate scornituri și minciuni, pe care publicul le privește ca facte veritabile."

Apărarea Națională,
Anul III, Nr. 19, Cernăuț,
Joi 12 Martie st. n. 1908

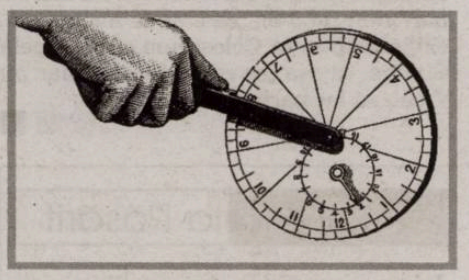

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Elevul – „the villain" (II)

Am o slăbiciune pentru cei cîțiva mari pictori greci din secolul al V-lea î.Hr. care au îndrăznit să reprezinte scene cu școlari și profesori. Subiectul e, pe de-o parte, dificil de tratat vizual (și literar, de altfel), pe de alta trezește întotdeauna sentimente amestecate, în care nostalgia duce o luptă grea cu crisparea. O cupă aflată azi la Berlin și semnată de Duris e pictată cu patru asemenea scene; în două din ele, centrale sînt instrumentele muzicale, în alte două, textele scrise. Pe una, școlarul are pe genunchi un set deschis de tăbliță cerate, care din profil arată exact ca un laptop (presupun că asta se înțelege prin artist vizionar). Elevul ține în mînă, cu o stîngăcie ostentativă, un instrument de scris, cu un capăt ascuțit pentru zgîriat literele în ceară și unul plat pentru șters. Aici mă interesează însă mai mult imaginea celuilalt școlar, care stă în picioare, zîmbind naiv în fața unui profesor bărbos. Profesorul, așezat, desfășoară pentru ochii privitorului un sul de papirus cu cîteva versuri scrise mare. Duris a împins arta sa la un asemenea rafinament încît a scris cu picioarele cele patru rînduri de text, ca să fie clar că e vorba de tema școlarului, nu de vreun material didactic achiziționat de la un scrib profesionist. Problema nu-i că scrisul e urît – scrisul nostru urît, cum se știe, e consecința firească a vieții de pasiune și sacrificiu pe care o ducem. Însă versurile, despre rîul troian Scamandru, subiect normal într-un învățămînt în care Homer e *capo di tutti i capi,* cuprind o grămadă de greșeli. S-au scris sute de pagini despre această cupă, dar de curînd am văzut și interpretarea asta, că profesorul ne arată tema școlarului ca să ne amuzăm de greșelile lui. Duris are, ce-i drept, înclinații satirice care ar putea justifica o interpretare așa malițioasă. Pe un alt delicat vas al lui, o hetairă ajută un bețiv trîntit în pat să vomite. (Un contemporan strălucit al lui Duris, așa-numitul Pictor al lui Brygos, a produs și el un *kylix* cu o scenă similară, în care bărbatul vomită din picioare. Asemenea imagini, pictate pe fundul cupelor, deveneau vizibile abia după ce sorbeai tot vinul. Glume din vremea „miracolului grec"...)

Plutarh,
ia-ți laptop-ul și mai cercetează.

Totuși, ce faci cînd școlarul antic își bate joc de sintaxă? Tratatul lui (Pseudo-)Plutarh de care vorbeam săptămîna trecută zice că băiatul trebuie cîștigat de partea studiului printr-o expunere rațională a motivelor, în nici un caz prin pedepse corporale dezonorante. De ce fără asemenea pedepse? Pentru că, ni se spune, ele nici măcar în cazul sclavilor (pe care Plutarh știe prea bine că publicul lui îi consideră întru totul demni de asemenea pedepse) nu au ca rezultat îmbunătățirea performanței. În construcția retorică a argumentului, Plutarh dă deci greutate afirmației juste că pedepsele nu trebuie aplicate copiilor liberi, reamintind cititorilor, între altele, concepția lor injustă despre cît de meprizabil este sclavul. În orice caz, în loc de lovituri, tratatul lui Plutarh recomandă o alternanță de laude și critici (deși s-ar zice că și alternanța asta, aplicată mecanic, poate să ducă la confuzie.) O altă problemă legată de performanța școlară a copiilor e prezentată de Plutarh cam așa: adesea tații, care-și doresc ca fiii lor să exceleze în orice, le cer prea mult, făcînd educația contraproductivă și traumatizantă. Sînt idei care trebuie să apară în orice istorie a psihologiei educației, cu condiția ca îndreptățirea lor să fie evaluată laolaltă cu îndreptățirea motivelor lor. (Alte cazuri din același tratat din secolul al II-lea d.Hr.: el cere ca mamele să alăpteze ele însele, dar nu pentru *bonding,* ci pentru că doicile plătite fac o treabă de mîntuială. Bărbații trebuie să nu conceapă copii la beție, dar nu din cauza posibilității unor defecte congenitale, ci pentru ca odraslele să nu devină la rîndul lor bețivi.)

Educația în general constă, nu foarte explicit în tratatul nostru, în muzică (ceea ce presupune matematică), arte vizuale, sport, un pic de retorică și multă filozofie. Puțin înaintea lui, Vitruviu adăuga la acest nucleu geometrie, istorie, medicină, drept și astrologie, Quintilian adăuga teatru și dans. Trebuie spus totuși că educația în antichitate nu are ca scop să obții un job mai bun ca adult, ci să obții, ni se spune repetat, virtute. Să obții virtute, adică, dacă pot să traduc aceste frumoase cuvinte, să cultivi idiosincraziile de limbaj și comportament care te fac să intri și să rămîi în mod natural în cercul aristocratic în care se iau deciziile și se învîrt banii.

În încheiere, moralistul spune că, dacă ar fi după el, educația ar deveni accesibilă tuturor copiilor, săraci și bogați, și că, în orice caz, chiar și cei săraci trebuie să-și educe copiii cît de bine pot. Tot el compromite cumva asta cerînd apoi săracilor să nu se supere pe el că scrie doar despre educația celor bogați, ci să se supere pe soartă că nu i-a făcut mai înstăriți. Plutarh, ia-ți laptop-ul și mai cercetează.

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Viața privată a omului de azi

Am parcurs cu interes crescînd, de la pagină la pagină, raportul „IKEA Life at Home" pe anul 2019 (https://lifeathome.ikea.com). În zilele noastre, tema spațiului privat și a intimității se pune tot mai acut și se apropie de intensitatea unei crize, pe măsură ce spațiul proxim al fiecăruia dintre noi este tot mai aglomerat de dispozitive și de alte persoane, pe măsură ce virtualul ocupă un loc tot mai întins în realul de zi cu zi, pe măsură ce ne legăm *wireless* unii cu ceilalți într-un fel de rețea nelimitată. Interesant în acest studiu este că putem observa unde a ajuns evoluția concepției noastre despre viața privată și intimitate sub presiunea acestei noi realități. Sigur că au rămas neschimbate coordonatele spațiului nostru de viață privată: confort, securitate, control. Cu alte cuvinte, viața privată presupune și astăzi ceea ce a presupus mereu: un spațiu în care individul nu este supus nici unei rigori exterioare și se manifestă sub imperativul relaxării și al lejerității, un spațiu în care individul se simte sigur și știe că nu este expus nici unei intruziuni nedorite, un spațiu ale cărui date fizice (luminozitate, temperatură etc.), dar și sociale sînt în controlul total al individului. Însă modul în care omul contemporan își caută viața privată și intimitatea în interiorul acestor coordonate este extrem de interesant, și raportul tocmai asta surprinde cu subtilitate.

În general vorbind, așa cum era de așteptat, a crescut nevoia de protecție a spațiului privat și a intimității tocmai pentru că tehnologiile civilizației noastre au un direct impact social. Nu întîmplător, legislația UE, dar și Constituția României prevăd dreptul la viață personală, la intimitate *(privacy),* printre drepturile fundamentale ale omului, și legislații

Interesant, de asemenea, mi s-a părut și un alt rezultat al studiului: deși ai echivala viața privată cu un „acasă" (și legislația protejează, mai ales, acest „acasă"), oamenii duc după ei, oriunde se află, nevoia de viață privată și de intimitate, păstrînd convingerea că este un drept al lor în orice împrejurare. Cu alte cuvinte, omul contemporan ar vrea să aibă condiții de viață personală și de intimitate și în alte locuri pe care le frecventează. Mă aștept ca această dorință să fie tot mai pregnantă pe măsură ce mediul tehnologic în care ne mișcăm și trăim, de la prezența generală a camerelor de luat vederi pînă la universalizarea operațiunilor bancare cu cardul, ca să dau doar două exemple, face din orice mișcare a cuiva o informație, practic, publică. Conștient sau nu, fiecare dintre noi caută confortul și siguranța vieții personale și a intimității deopotrivă la serviciu sau în alte spații publice în care se mișcă regulat. Sigur că, în această privință, diferențele culturale marchează foarte diferit teritoriul. Pentru români, de pildă, viața privată este perfect echivalentă cu „acasă" și nu este de așteptat să poată fi exportată dincolo de domiciliu. Cum-necum, cei mai mulți români se simt bine la ei acasă chiar dacă nu-i greu să ne imaginăm că mulți dintre ei nu stau în condiții grozave. Cel puțin așa deducem cînd aflăm că doar 17% din noi sînt îngrijorați că nu au o viață privată acasă, în vreme ce media mondială este de 23%. Însă ceea ce surprinde este că, în casă fiind, românul nu crede că e necesar să suprimi orice contact cu lumea de afară ca să te bucuri de deliciile vieții private. Astfel, doar 17-18% din români cred că păstrarea contactului cu lumea de dincolo de pereții casei distruge șansa unei vieți private și doar 16-19% cred că *social media* strică vieții private. Sigur că, în fața unui asemenea rezultat al cercetării sociale, te întrebi ce fel de viață personală are cineva care rămîne „cablat" la WhatsApp sau la Facebook 24/24. Dar ceea ce e mai important de dedus din acest rezultat este că, pentru tot mai mulți dintre noi, viața personală și intimitatea nu înseamnă izolarea de ceilalți. Rămînem pînă la capăt „animale sociale". Iar acest rezultat întărește și o altă concluzie a raportului „IKEA Life at Home" 2019: sentimentul de viață privată și de intimitate poate fi realizat și în afara casei. În natură, de pildă. Sau într-o cafenea. Sau în automobil, de unul singur.

Dar poate că cel mai uimitor rezultat al acestui raport, asupra căruia voi stărui puțin, este următorul: la nivel mondial, 70% din oameni cred că tehnologia mai degrabă facilitează exercitarea vieții private și doar 30% cred că mai degrabă o împiedică. Iar surpriza cea mare – cel puțin pentru mine – este că românii au o părere încă și mai bună decît media mondială despre tehnologie: 75% cred că tehnologia ajută viața privată și 25% cred contrariul. Dacă mă așteptam ca, în general, românii să fie conștienți că viața privată și intimitatea sînt un drept al lor și că acestea sînt legate mult de „acasă", recunosc că nu mă așteptam să văd o asemenea majoritate care susține că tehnologia este prietena vieții private. Asta înseamnă, dacă înțeleg eu bine, că românii nu echivalează deloc viața privată cu însingurarea, cu ruperea legăturilor cu „exteriorul", cu suprimarea comodităților aduse de tehnologie. Faptul că tehnologia este primită cu atîta prietenie și că, de fapt, nu impietează cu nimic asupra vieții private a românilor răstoarnă nu doar o prejudecată pe care, cel puțin eu, o aveam, ci indică și o anumită distanțare a majorității societății față de discursurile care subliniază pericolul intruziunii tehnologiei în intimitatea noastră. Există, așadar, două variante. Ori alarmiștii se înșală și tehnologia care deja e parte a vieții private nu este deloc nocivă, ori alarmiștii au dreptate și atunci efectele rele s-au descărcat deja și au modificat spațiul vieții private. Așadar, predicțiile alarmiștilor ori nu sînt adevărate, ori se aud prea tîrziu ca să mai poată preîntîmpina ceva.

Raportul conține multe alte date care obligă la reflecție.

Doar 16-19% cred că social media *strică vieții private.*

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Metamorfoza unei imagini

Interesant, curios și totodată (în mod aproape paradoxal) poate chiar firesc cum, de-a lungul veacurilor, unele personaje istorice sînt abordate și văzute diferit de la o perioadă la alta.

Metamorfoza unei imagini, denumirea expoziției care s-a deschis recent la Paris în muzeul La Conciergerie, cunoscutul sediu al fostei închisori de pe malul stîng al Senei, concentrează perfect această idee, iar personajul istoric căruia îi este dedicată expoziția o ilustrează cum nu se poate mai bine: regina Franței Maria Antoaneta.

În epocă și mult după aceea, Maria Antoaneta a fost cunoscută mai ales pentru excesele sale, pentru sumele fabuloase cheltuite pe haine, bijuterii și pe alte extravaganțe, într-o perioadă în care țara sa nu o ducea tocmai bine, ca să nu mai menționăm și de scandalurile legate de viața sa privată.

Qu'ils mangent de la brioche, altfel spus *Dacă nu au pîine, să mănînce cozonac,* este o sintagmă cunoscută care i-a fost atribuită Mariei Antoaneta pentru a se sublinia indiferența suveranei față de popor, fără a exista vreo dovadă clară că regina a rostit această replică.

Ura din partea cetățenilor a dus-o direct la ghilotină pentru a fi executată în anul 1793, în timpul Revoluției Franceze, sub acuzația de înaltă trădare. Secvența trebuie interpretată în derularea întregului și complexului film al revoluției, dar simbolistica momentului – regina decapitată – a marcat istoria personajului fără drept de apel.

După moartea Mariei Antoaneta, de-a lungul zecilor, sutelor de ani, asupra personajului au fost făcute diverse evaluări și reevaluări din toate punctele de vedere, prin diferite biografii, mărturii sau memorii. Nu e ca și cum ar fi devenit brusc vreun personaj pozitiv, dar interpretat și reinterpretat în diferite contexte a devenit un personaj-emblemă pentru cultura populară franceză, care atrage mii de turiști la fosta sa reședință de la Versailles, care este abordată în literatură și în filme și a cărei imagine apare pe cutiile de *macarons* destinate mai ales turiștilor. Și care, în același timp, poate provoca și reacții foarte violente.

Metamorfoza nu este neapărat sau exclusiv în bine, dar există, iar acesta este unul din atributele interesante, uneori fascinante, totuși firești, ale istoriei.

Expoziția găzduită de La Conciergerie, deschisă între 16 octombrie 2019 și 26 ianuarie 2020, ilustrează 20 de evenimente publice și private din viața reginei Maria Antoaneta, de la naștere pînă la înmormîntarea oficială care a avut loc abia în 1814, și cuprinde 200 de obiecte, de la documente de arhivă și ultima sa scrisoare pînă la pantofii și cureaua pe care le-a purtat cînd a fost executată.

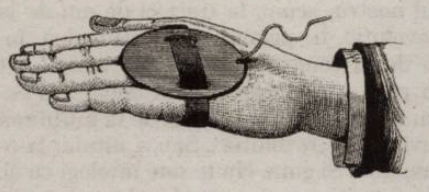

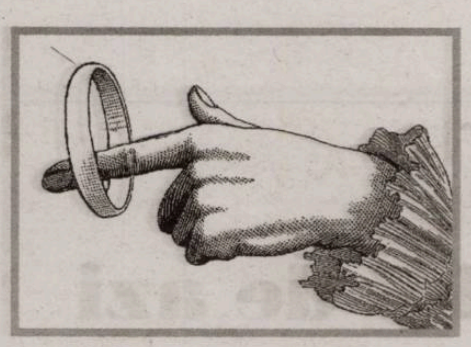

Selma IUSUF

legende urbane

Late bloomers

Eposibil să fie sîmbătă sau duminică după-amiaza tîrziu. Ești singur acasă, cartierul pare îngroziтor de tăcut de după ferestrele închise bine. Înfășori cu grijă un cocon domestic în jurul unei mahmureli medii spre mici, nu mare lucru, pe care oricum ai anticipat-o de cu o seară înainte, cînd ai mîncat un Mac sleit pe la unu sau două noaptea, vîndut de un tip pe care părea să nu-l mai emoționeze absolut nimic pe lumea asta.

Televizorul curge pe un Discovery sau Nature, pe zapparea de dinainte Viorica Dăncilă se dădea cu bicicleta și ai rîs un pic. Dincoace, Attenborough povestește pe un ton egal și englezesc ceva despre niște petreli. Nu știu cum l-or fi tradus în română, l-or fi lăsat chiar așa, i-or fi spus furtunar, subtitrarea îmi joacă într-o ceață albă dinaintea ochilor; n-am ochelarii pe nas. *„Like a fairy being sick – the storm petrel has a eerie, low call…“* Ca o zînă bolnavă… Ia uite, domnul Attenborough iar face poezie. Mă întorc de-a binelea spre televizor ca să văd cum furtunarii își fac cuiburile în niște hățișuri imposibile tăiate de liane și copaci crescuți strîns unul lîngă celălalt. Puiul urît, cu gura mare, e hrănit pînă cînd trupul lui mic e complet acoperit de pene tari, pînă cînd pare o copie a mamei sale, apoi e abandonat acolo, în cuib. Stă locului cu aripile semideschise, cu ochii ăia ca niște mărgele mici în care bate așteptarea, se foiește în culcușul lui precar, stă după maică-sa. Două săptămîni o așteaptă, iar două săptămîni de foame îl fac să se dea jos din cuib și să înceapă o călătorie jos, pe pămînt, printre hățișurile imposibile ale unei jungle oarecare. N-are cum să zboare pentru că nu e spațiu, trebuie să iasă undeva sus, la lumină, ca să se poată avînta.

Deja stau pe marginea canapelei, cu bărbia sprijinită în pumni și cu ochelarii înfipți pe nas. Urmează încă o călătorie epică spre maturitate, libertate, independență, spre împlinirea unei datorii – sau așa ceva. Sufletul meu jacklondonesc adoră poveștile astea (remarc doar pentru mine cum am folosit două cuvinte pe care de obicei le evit, dar în curgerea gîndurilor mele îmi permit să suprafolosesc și „epic“, dar să mă și ajut de verbul caraghios „a adora“).

Petrelul abia ieșit din copilărie se tîrăște pe solul ăla neprietenos, ajunge la poalele unui cotier cu tulpina netedă și înaltă de n-o cuprinzi cu vederea. Și aici începe un cățărat dureros. Căci pasărea asta, cu piciorușele ei palmate ca ale rațelor, cu aripile înfășurate în jurul trunchiului, cu coada drept pripon, începe drumul în sus. Înaintează cîțiva centimetri și cade. Se ridică și o ia de la capăt. Îi vezi pieptul cum se zbate în bătăile nebunești ale inimii. Iar urcă, iar cade, iar înaintează, se oprește puțin în îmbrățișarea chinuită – trunchi/pasăre.

„Dă-o naibii“, vorbesc deja singură, „eu renunțam deja, chestia asta e supranaturală, aș fi căzut ostenită la pămînt, acolo și m-aș fi sfîrșit în lacrimi.“ Sigur că furtunarul reușește să ajungă în vîrf, de unde își ia zborul și nu mai atinge pămîntul preț de șase ani. Va trăi și va dormi deasupra mării.

Mă gîndesc iar la mine. Probabil că aș fi rătăcit prin hățișurile alea mult și bine. M-aș fi hrănit cu viermișori și diverse insecte, mi-aș fi pierdut total vocea pentru că nu aș fi scos un sunet de teama răpitorilor, piciorușele mele palmate ca ale rațelor s-ar fi bătătorit și s-ar fi asprit și aș fi făcut gheare sănătoase ca să pot umbla, penele mele și-ar fi pierdut luciul în penumbra aia permanentă, dar aș fi trăit cumva. Iar la final aș fi văzut oceanul luminînd printre liane, aș fi ieșit cumva la marginea junglei, pe un promontoriu amețitor, cu petrelii frați chiuind ascuțit pe deasupra valurilor. Aș fi tras în piept aerul sărat, uite-mă, o deviație a naturii, dar vie și plină de speranțe. Mi-aș fi întins aripile cu mușchii atrofiați și aș fi bătut din ele. E bine, m-aș fi gîndit. Sînt un *late bloomer,* am înflorit tîrziu, probabil că n-o să mai pot zbura niciodată, dar uite cît spațiu se întinde în fața mea. La 50 o să învăț să cînt la pian, la 60 o să învăț temeinic germana și la 70 o să scriu Cartea.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

CASTELANUL (I)

!Încă de la începutul secolului al XIV-lea, castelanului i se rezervă un rol deosebit în sprijinirea bisericii catolice din Transilvania. El era însărcinat cu protecția bisericilor din domeniul cetăților, a bunurilor lor, i se solicita sprijinul pentru strîngerea dijmelor din satele cetății sau pentru refacerea și apărarea unor mănăstiri. Aceste ipostaze îl dezvăluie pe castelan într-o lumină mai puțin cunoscută, aceea de sprijinitor al prozelitismului catolic în Transilvania. În secolele XI-II–XIV, cetatea nu mai poate servi în vreme de război drept adăpost întregii populații a domeniului ei, așa cum ar fi putut să o facă aceea a secolelor anterioare. Ea are un caracter social și politic mai exclusiv, fiind destinată în primul rînd protecției proprietarului. Castelanul îndeplinește rolul de comandant al aparatului militar intern, dar și al domeniului. Armata cetăților reprezenta în epoca angevină o componentă majoră a armatei regale. Încă din perioada luptelor pentru consolidarea la tron a regelui Carol Robert, castelanii, însoțiți și de unitățile lor, apar pretutindeni în acțiuni militare. În 1330, la lupta de la Posada a pierit vicecastelanul de Ciceu, în vreme ce la 1369 pe Dîmbovița, tot în Țara Românească, în armata voievodului, castelanul de la Cetatea de Baltă; în 1368 un castelan din Banat luptă în Bulgaria, iar alții iau parte la expedițiile italiene ale lui Ludovic I. Convocarea la oaste se conforma unei proceduri precise. În voievodat, regele solicita voievodului chemarea castelanilor și a oamenilor lor. În afara voievodatului chemarea se făcea prin mesageri regali speciali. Singurul exemplu de acest fel îl cunoaștem la cetatea Șiria, în anul 1362. Actul chema la oaste pe toți «românii, oamenii și slugile pedeștri și călări», ceea ce însemna de fapt toate categoriile sociale supuse castelanului.“

Adrian A. Rusu, „Castelanii din Transilvania în secolele XIII–XIV“, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca,* XXII, 1979

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Cine e România?

Dacă e ceva de bine, România sîntem noi. În toată splendoarea și cu toată mîndria, scoasă la vedere, să sclipească în soare. Dacă e ceva de rău, România înseamnă celălalt. Altcineva. Nu noi. Dați-i ocazia unui român să-și laude țara. Veți asista la modificarea limitelor fizice ale Universului. Spațiul se va contorsiona, timpul se va bulversa, unitățile de măsură își vor pierde relevanța. România va fi tot ce-i mai bun pe lumea asta, de la marea explozie inițială pînă la întîlnirea cu civilizațiile extraterestre, care și alea vor fi uimite de existența unei țări nemaivăzute. Dați-i ocazia unui român să-și înjure țara. Veți asista la prăbușirea în neant a întregului Univers. Găurile negre își vor disputa întîietatea de a înghiți această mizerie absolută. Existența antimateriei va fi justificată de răutatea incomensurabilă a oamenilor care populează acest spațiu. Absența civilizațiilor extraterestre va fi explicată prin faptul că au fost furate sau stricate de niște români. Ca orice adunare de oameni de pe lumea asta, avem și noi povești hiberbolizate despre noi înșine. Nu e nici bine, nici rău. E normal.

Dar haideți să ne uităm un pic în jurul nostru, acum, la treizeci de ani de la Revoluție. În primul rînd veți vedea, încă de la comentariile de sub articol, cît de greu e să mergem mai departe. Pentru că unii vor lua foc încă de la întîlnirea cuvîntului „revoluție“. Sau a altuia, la-ntîmplare. Și gata. Nu te mai înțelegi cu ei. Nu vor citi mai departe. Iar dacă o vor face, nu vor citi ce scrie negru pe alb, ci cam ce li se pare dumnealor c-ar fi scris aici. E și ăsta un semn al libertății. Deci să privim un pic în jur. Uitați-vă cum ne parcăm mașinile. Cum circulăm pe drumurile publice. Cum ne oprim la stop, ieșim din mașini și ne luăm la bătaie. Priviți spectacolul scandalurilor și bătăilor – uneori lăsate cu omoruri – pentru un loc de parcare. Apoi îndreptați-vă privirile spre stațiile de metrou din București, la o oră de vîrf. Oriunde ne-am găsi, sîntem o masă haotică, nervoasă, arțăgoasă, încruntată și pusă pe scandal. Sau observați cîte mașini și cîți pietoni forțează culoarea roșu a semaforului. Fiecare gest e furibund, răzbunător, încărcat cu neantul unei răutăți gratuite. Orice moment conține în sine un risc enorm că ne sare țandăra. În fiecare clipă plutește în aer izbucnirea unei bătăi.

Ia puneți-i în față oricăruia dintre noi, atunci, în secunda aia, o cameră de filmat și-un microfon. O să spunem că politicienii sînt de vină. Că e statul paralel. Că e lipsa de educație. Că „țiganii“ sînt de vină. Că ne-am „țiganizat“. Sau „țăranii de la oraș“. Că ne-am „țărănit“. Oricine. Orice. Nimic legat de propria persoană. Dacă trecem pe roșu, dacă împingem cu nesimțire, să ne facem loc, dacă ne înghesuim sălbatic și urîm toți oamenii din jur, o facem pentru că ne grăbim, dom'le. Ce vrei? Avem o treabă undeva. Și ne grăbim foarte tare. La interviu vom spune că trebuie să avem reguli. Că nu mai e respect. Că ne trebuie pedepse dure. Odată ajunși acasă, vom face exact inversul celor declarate în interviu. Pentru că nouă înșine nu ni se aplică nimic din ce-am zis. E suficient că știm ce trebuie *să se facă*. Ce măsuri trebuie să ia alții. Faptul că știm ne eliberează de orice vină și de orice responsabilitate. Totul cade în sarcina celorlalți. Dacă s-a ajuns pînă aici cu lectura, unii vor spune cam așa: „Pierdere de vreme. O încîlceală de clișee. Pretenții de analiză sociologică, psihologică, antropologică. Și alții, în lume, gîndesc la fel despre ei. E poziția tipică a provincialismului intelectual nedocumentat... etc.“. Și-o să spună comentatorul cum stau lucrurile cu adevărat. Ceea ce e firesc. E un semn al libertății. Un lucru normal.

Dacă primim o amendă de la un polițist, pe marginea drumului, o să-ncercăm să „ne-nțelegem“ cu el. O să-i strecurăm o bancnotă. Dacă o acceptă, acasă sau în fața prietenilor vom povesti cu mîndrie întîmplarea asta. Și imediat vom ține lungi discursuri despre polițiștii corupți și despre legendara lor prostie. Odată ajunși într-un spital, vom burduși un plic cu bani, pe care îl vom strecura unei infirmiere, unui îngrijitor sau chiar medicului în persoană. Imediat ce-ajungem acasă, dăm drumul discursului despre umilire, ticăloșia sistemului și barbaria din spitale. Dacă la locul de muncă vine vremea unui exercițiu de evacuare în caz de incendiu, ne enervăm cumplit. Dăm ochii peste cap, facem caterincă, spunem că e o tîmpenie, o pierdere de vreme. Dar cînd vedem filmările de la Colectiv, apărute „ca prin minune“ zilele astea, înjurăm pompierii pentru lipsa de proceduri, pentru absența empatiei sau a reacției. Totul e din vina altora. Noi n-avem nici un amestec. Iar cînd unii ies în stradă să ceară socoteală, să protesteze, să-și spună cuvîntul de cetățean, zicem că sînt plătiți și manipulați. Sigur că, dacă lectura a ajuns chiar și pînă aici, se va comenta că „e o perspectivă superficială, lipsită de nuanțe, lucrurile nu stau niciodată atît de simplu... etc.“. Și e, din nou, un semn al libertății.

Cine e România? Toate astea la un loc. La care se adaugă altele, o sumedenie. De la uciderea unora dintre cei care își fac datoria păzind pădurile sau veghind la liniștea comunităților pînă la traficul de ființe, violența domestică, mortalitatea infantilă, consumul scăzut de săpun și detergent, abandonul școlar, toate clasamentele astea în care ocupăm locuri atît de aducătoare de tristețe. Dar România înseamnă și lucruri foarte bune. Comunități în care mecanismele existenței civilizate încep să funcționeze, oameni care își fac datoria, copii care cresc frumos, compatrioți care iubesc natura și o protejează, se educă exemplar și se spală, au respect și înțelegere față de orice tip de minoritate. România înseamnă toate astea. Dar, în afara oricărei metafore, România chiar e fiecare dintre noi. Asta e o realitate cu care încă nu ne-am obișnuit.

Petre GURAN

Pînă la Dumnezeu, te mănîncă sfinții

Dacă în multe ocazii am ales să-mi intitulez articolele cu un citat din Biblie, de data aceasta a furat startul în mintea mea, aproape spre propria mea surprindere, formularea parodică, dragă românilor, a unui citat din Epistola către Corinteni a Sf. Apostol Pavel, care spune că sfinții vor judeca omenirea (I Cor. 6, 2). Intenția mea era să lămuresc din punct de vedere istoricoteologic cîteva aspecte ale sfințeniei. Sensul zicalei românești este în mod evident că anturajul unui șef îi dejoacă bunele intenții, fie că acest anturaj este o birocrație coruptă și cinică, fie că este un surogat ineficient al șefului. Aplicată la lumea de dincolo, observația își găsește conținut în credința privitoare la intermedierea sfinților pe lîngă Judecătorul ceresc. În credința simplă, dar eficace, a creștinilor noștri de-a lungul secolelor, sfinții erau chemați să înduplece un Judecător implacabil *(deisis* – mijlocire) sau chiar să răscumpere pentru un credincios sau altul, din bogăția meritelor lor, o parte din insuficiențele celor care cereau intermedierea (în *Viața Sfîntului Vasile cel Nou,* acesta îi dă protejatei sale niște monede de aur spiritual cu care să-și achite datoriile pe la vămile văzduhului). Cum se evaluează eficacitatea ca mediator a unui sfînt? Simplu, prin popularitate.

O legendă populară rusă, relatată de V. Soloviov în primul capitol din *Rusia și Biserica universală,* ni-i înfățișează pe sfinții Nicolae și Ioan Cassian traversînd lumea în drum spre Dumnezeu și întîlnind un țăran a cărui căruță s-a împotmolit în noroi, Sf. Nicolae decide să se oprească pentru a-l ajuta, în timp ce Sf. Cassian își vede de drum cu argumentul că-și va murdări haina albă într-o acțiune care l-ar deturna de la obiectivul său. Controversa amicală a Sfinților Nicolae și Cassian privitoare la necesitatea intervenției în trivialitatea murdară a vieții cotidiene a credinciosului, în opoziție cu obiectivul păstrării purității ascetice, ilustrează bine ideea popularității unui sfînt prin concluzia ironică a păzitorului porților raiului, Apostolul Petru, care îi atribuie Sfîntului Nicolae două sărbătoriri în an, iar Sfîntului Ioan Cassian una la patru ani (29 februarie). Nimeni nu poate măsura mai bine puterea unui sfînt decît cel care i-a simțit ajutorul. Mărturia acumulată a tuturor celor care s-au simțit ajutați este soclul puterii spirituale a unui sfînt. Fără acesta, sinaxarul ar fi eventual un registru prosopografic.

Dar nu poate fi nici măcar așa ceva, fiindcă sfințenia este eminamente non-publică. Publică este onoarea sau cinstea, adică statutul social. De aceea mulți sfinți au biografiile reduse la esență, un gest, o decizie, o acțiune care îi desprinde de lumesc și le deschide porțile Împărăției. Majoritatea sfinților din calendar sînt martiri, oameni care, indiferent de viața pe care au dus-o, ies deodată din „înțelepciunea" acestei vieți pur și simplu renunțînd la ea. Moartea martirică nu le asigură în societatea lor de origine onoruri, ci dimpotrivă, confiscarea bunurilor și oprobriu pentru familie. Cultul lor apare ulterior din inițiativa unor marginali.

Nevoia de a decontextualiza sfințenia merge pînă la pseudonimitate, adică mulți sfinți poartă un nume care le ascunde identitatea istorică. Marii sfinți cu moaște de pe teritoriul țării noastre sînt din această categorie. Viața pămîntească a Sf. Paraschiva e foarte vag cunoscută, iar pentru moaștele sf. Filofteia de la Curtea de Argeș, unde au ajuns din secolul al XV-lea, a fost compusă o viață nouă în secolul al XVIII-lea, atunci cînd moaștele s-au trezit la viață, dar nu se mai găsea nici o scriere care să arate prin ce se făcuse cunoscută sfînta. Noua identitate a sfintei Filofteia, cea a unei fetițe exemplar de milostive, omorîte la mînie de propriul tată avar și nestăpînit, răspundea tocmai nevoii oamenilor mici și lipsiți de apărare de a se vedea reprezentați printr-unul ca ei în lumea puterii absolute, cea care bulversează ierarhia lumească. Asemenea pseudonimități se constată încă din antichitate, iar cercetători de istoria religiilor le-au pus pe seama unor structuri de gîndire mitică, așa cum e cazul Sfîntului Gheorghe omorîtorul de baulaur, înțeles ca figură a eroului civilizator, care biruie haosul naturii sălbatice, prin supunerea acesteia cu uneltele agricultorului (pe grecește, *ho georgos* = omul pămîntului, țăranul) pentru a rodi însutit și a permite astfel proliferarea vieții pe pămînt. Dar această lectură mitologizantă ignoră faptul că sfințenia poate îmbrăca, din smerenie, și chipul unor figuri precursoare ale evangheliei.

„Au nu știți că sfinții vor judeca lumea?"

Dar sînt și cazuri ale unor pseudonimități construite cu grijă prin conlucrarea dintre părinții duhovnicești și fiii duhovnicești, cum e cazul Sfîntului Dionisie Areopagitul sau al Sfîntului Andrei Nebunul întru Hristos. Prin aceasta, ei urmăreau nu numai punerea sub protecția unei autorități din trecut a unor scrieri foarte importante pentru acea comunitate, ci și „dezistoricizarea" figurii sfinte. Sfințenia nu trebuia văzută ca un bilanț istoric pozitiv, nici ca o acumulare de virtuți în care să nu se strecoare mai mult de o smochină furată în copilărie sau un cuib de pasăre strivit din neatenție. Problema este că bilanțul pe pămînt nu-l pot întocmi decît alți oameni, încă lumești, atît de neputincioși în a judeca cele cerești. În hagiografia veche, sfințenia nu trebuia să pară o coroniță de premiant sau o decorație de erou, fie și acordată post-mortem pentru merite acumulate cu scrupulozitate de-a lungul vieții, și pe care o comisie de canonizare să le contabilizeze conștiincios în dosare cu iz birocratic. Sfințenia era o irumpere necontrolată a supranaturalului, de cele mai multe ori tulburătoare pentru ordinea lumească.

Dar fiindcă am pomenit citatul din Corinteni, el merită recitit în contextul său mai larg despre raportarea la ipocrizie în comunitățile creștine. Sfîntul Pavel îi îndeamnă pe creștinii corinteni să facă curat în Biserica lor, nu în lume. „Dar nu am spus, desigur, despre desfrînații acestei lumi... căci altfel ar trebui să ieșiți afară din lume. Dar eu v-am scris acum să nu vă amestecați cu vreunul, care, *numindu-se frate,* va fi desfrînat, sau lacom, sau închinător la idoli, sau ocărîtor, sau bețiv, sau răpitor. Cu unul ca acesta nici să nu ședeți la masă. (...) Iar pe cei din afară îi va judeca Dumnezeu. Îndrăznește, oare, cineva dintre voi, avînd vreo pîră împotriva altuia, să se judece înaintea celor nedrepți și nu înaintea celor sfinți? Au nu știți că sfinții vor judeca lumea? Și dacă lumea este judecată de voi, oare sînteți voi nevrednici să judecați lucruri atît de mici? Nu știți, oare, că noi vom judeca pe îngeri? Cu cît mai mult cele lumești? Deci dacă aveți judecăți lumești, puneți pe cei nebăgați în seamă din Biserică, ca să vă judece." (I Cor. 5, 11, 6, 5) Sfinții lui Pavel care judecă lumea, ba chiar pe îngeri, sînt creștinii înșiși, *ecclesia* rugătoare și mărturisitoare, nu sinaxarul. Creștinul este chemat să se lase îndumnezeit, înfiat de către Dumnezeu. În virtutea acestei înfieri judecă el lumea și pe îngeri, deci nu cu puterea sa omenească de judecată, ci cu a Duhului Sfînt. Și unde se sălășluiește Duhul Sfînt cu asupra de măsură? Nu în cei „nebăgați în seamă din Biserică"? Adică în cei pe care ar trebui să-i chemăm să ne judece pricinile lumești?

Gîndurile aceastea au fost scrise în așteptarea dezbaterilor în jurul canonizării părintelui Arsenie Boca. Cine este însă Arsenie Boca în viața sa istorică? Un pictor bisericesc minor, fost monah, fost preot îndepărtat de la cele sfinte, care moare pe 28 noiembrie 1989, izolat într-o casă din Sinaia, înconjurat de cîțiva prieteni și foste monahii. Prin această ieșire din viața pămîntească la marginea societății, nimeni nu-l poate acuza pe Arsenie Boca că și-a construit un soclu. Toată viața sa a fost un lung șir de refuzuri, de la cel de a colabora cu Securitatea la cele de a rîvni vreo gratificare publică. El nu are altă biografie decît aceea a unui șir succesiv de retrageri, în anonimat și irelevanță socială, în condițiile în care retragerea în pustnicie îi fusese refuzată de regim. Cu barba tăiată, lucrînd ani de zile la o obscură biserică de țară sau în tehnica decorativă a emailului, Arsenie Boca și-a șters urmele, în afară de acelea lăsate, dincolo de voința lui, în sufletele oamenilor. Ducînd ironia autoderiziunii pînă la capăt, singura lui hagiografie a venit din exteriorul lumii ecleziale, prin investigația jurnalistică, necomplezentă, a Tatianei Niculescu.

Revenind la titlul împrumutat ironiei populare, dacă *high-life*-ul ceresc ar fi populat tot de cei care și-au primit cele bune și pe pămînt (în primul rînd recunoaștere socială și cinstire publică), atunci primul care ar lipsi de la petrecere ar fi Iisus din Nazaret, de teamă să nu-l mănînce sfinții!

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Ierusalim, „cetatea-palimpsest"

Borges ne-a împărtășit tuturor că-și imagina Paradisul ca pe o bibliotecă. Proiecție supremă a desfătării cititului? O reformulare a absolutului cunoașterii ca infinit al sensurilor cuprinse în cărți de nisip? Secularizare culturală a imaginii lumii de dincolo? În orice caz, legătura dintre Paradis și bibliotecă nu este o invenție borgesiană – de altfel, nici el nu ar fi pretins aceasta –, mai ales pentru religiile care au în centrul lor cartea și pentru culturile izvorîte din ele. „Psalmii ne învață calea de întoarcere în Paradis", scria Thomas Merton, reflectînd o îndelungată și arborescentă tradiție, Psalmii atribuiți regelui David, al cărui fiu Solomon a fondat, pe lîngă Templul magnific din Ierusalim, și o bibliotecă, model reluat după întoarcerea din exilul babilonian de profetul Neemia și mai tîrziu de Iuda Macabeul. Se pare că în a doua carte a Macabeilor întîlnim prima referință la o bibliotecă existentă în Ierusalim, cetatea lui David, care, potrivit unui midraș, are nu mai puțin de șaptezeci de nume.

În geografia iudaismului, creștinismului și islamului – a celor trei monoteisme, după cum ne-am obișnuit să le spunem, fără a mai lua seama la relația lor distinctă cu textul sacru –, Ierusalimul este locul prin excelență de intersecție a cerului cu pămîntul, a istoriei cu eshatologia, poarta Paradisului, promisiunea comuniunii veșnice cu Dumnezeu. După pierderea centralității Templului în iudaism și odată cu unicitatea sacrificiului mediator al lui Iisus Hristos în creștinism, textul avea să dobîndească o centralitate crescîndă: este mărturie scrisă, recunoscută canonic, tradusă în pluralitatea limbilor pămîntului. Ceea ce pornește din Ierusalim, din istoria sa exemplară, ajunge după un periplu prin lume sub formă de texte în spațiul care le-a generat și le-a hrănit eshatologic. Ierusalimul, de-a lungul vîrstelor sale, de la Aelia Capitolina la orașul creștin de după Constantin, de la cucerirea arabă la regatele cuciate, de la mameluci și otomani pînă la proiectul sionist și proclamarea statului Israel, își recuperează memoria stratificată într-o rețea labirintică de biblioteci, întemeiate mai ales de numeroasele comunități religioase.

Ideea de a scrie o istorie a Ierusalimului ca o călătorie prin bibliotecile sale s-a concretizat de curînd în volumul publicat la Yale University Press de Merav Mack și Benjamin Balint: *Jerusalem, City of the Book* (cu fotografii de Frédéric Brenner). Cartea este o splendidă incursiune într-o lume pe care, cu puține excepții, vizitatorii și pelerinii nu o frecventează: de la faimoasele biblioteci ale dominicanilor (Școala biblică de la Ierusalim) și franciscanilor (Custodia generală a Țării Sfinte) sau ale Patriarhiei ortodoxe pînă la unele mai greu accesibile, precum cea siriacă a mănăstirii Sfîntul Marcu, al cărei paznic, Abuna Shimon Can, apare într-o expresivă fotografie stînd în genunchi și ținînd în mîinile acoperite cu o țesătură un manuscris din secolul al XV-lea.

Istoria bibliotecilor este în egală măsură a manuscriselor și cărților, a circulației lor și, desigur, a persoanelor care le-au procurat, îngrijit și studiat. Nu doar instituțiile religioase și, mai recent, laice sînt deținătoarele unor astfel de comori, ci și persoane private, uneori familii în care pasiunea pentru manuscrise se transmite ca un dat genetic. Autorii își descriu întîlnirile cu astfel de custozi ai memoriei, ale căror pasiuni sau angoase sînt portretizate cu empatie și constituie punte de plecare pentru rafinate digresiuni. Parcurgînd paginile cărții și imaginile unor manuscrise emblematice, de la cele descoperite la Qumran pînă la palimpsestul Septuagintei, din secolele al V-lea și al IX-lea, sau la *Codex Hierosolymitanus Sancti Sepulchri 36,* cu texte din profeți în versiunea Septuaginei, din Euripide și Chiril al Alexandriei, datînd din epoci diferite, realizezi că istoria lor nu păstrează doar urmele marii istorii, ci reprezintă o parabolă a acesteia, a cărei cheie de interpretare se află undeva într-o bibliotecă a „cetății-palimpsest": Ierusalimul.

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător în istoria religiilor. Cea mai recentă carte publicată (împreună cu Daniela Dumbravă):* André Scrima: expérience spirituelle et langage théologique, *Roma, 2019.*

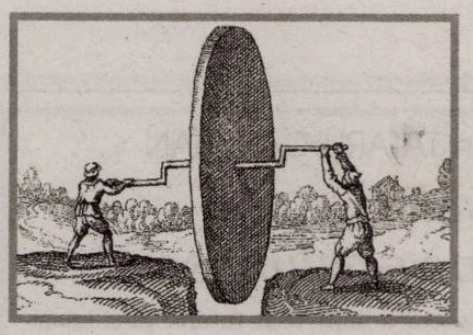

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Teroriști la ușa Europei

Moartea lui Baghdadi nu va pune capăt radicalismului miilor de luptători ISIS care sînt încă în viață.

Pe numele său real Ibrahim Awad Ibrahim Ali al-Badri al-Samarrai, dar cunoscut îndeobște după numele de război, Abu Bakr al-Baghdadi a fost un personaj a cărui biografie e încă puțin cunoscută.

Ceea ce se știe pînă acum este că înainte de a fonda Statul Islamic a trecut printr-un proces de radicalizare a cărui origine nu a fost încă stabilită. Unele articole vorbesc despre el ca despre un militant împotriva regimului lui Saddam Hussein, altele citează oameni care l-au cunoscut și vorbesc despre un tînăr mai degrabă retras, non-violent și, în general, ignorat de cei din jurul lui.

Detenția într-o închisoare americană după invazia Irakului l-ar fi transformat pe tînărul cleric în criminalul cinic care și-a găsit sfîrșitul săptămîna trecută într-un tunel, fugărit de cîini, supravegheat de drone și cu mîna pe detonatorul vestei cu explozibil.

Sfîrșitul umilitor al „califului" are pe undeva aceeași calitate respingătoare pe care a avut-o și cel al lui Muamar Gaddafi al Libiei. Căderea de pe culmile unei puteri lipsite de orice constrîngeri și exercitate cu cruzime a fost implacabilă, umilitoare și întrucîtva previzibilă.

Sînt lideri politici din regiune care au răsuflat ușurați și multe familii care au simțit că există, chiar și în doze mici, un soi de dreptate în lume. Al-Baghdadi a fost fondatorul și liderul uneia dintre cele mai sinistre construcții politico-militare din timpurile moderne. Autodeclarat „calif", spre oroarea teologilor islamici, el a pus bazele unei structuri care, în momentul de apogeu, controla un teritoriu de dimensiunile unei țări europene medii. Numărul și amploarea crimelor săvîrșite sub coordonarea sa nu vor fi, probabil, niciodată cunoscute în întregime. Nu am să le descriu aici, însă fostul deja Stat Islamic va rămîne în amintire ca o altă expresie a lipsei de umanitate descătușată sub fascinația extremismului politic și religios.

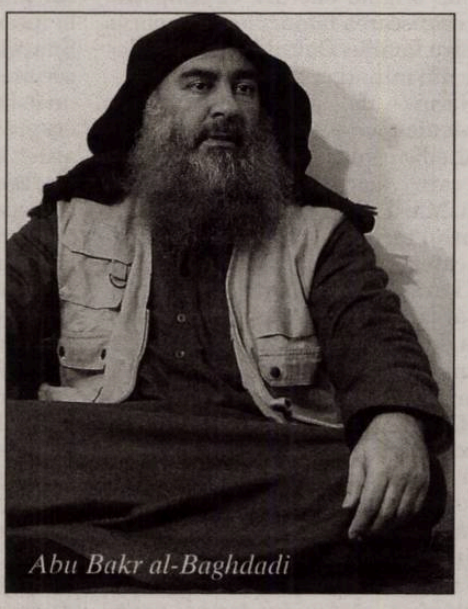

Abu Bakr al-Baghdadi

La fel cum, în 2006, dispariția sub bombe americane a lui Abu Musab al-Zarqawi nu a rezolvat problema insurgenței irakiene, nici moartea lui Baghdadi nu va pune capăt radicalismului miilor de luptători ISIS care sînt încă în viață. Acești luptători, mulți dintre ei născuți în state europene, își caută zilele astea, după dispariția „califului" și aneantizarea organizației fondate de el, un rost pe cîmpurile de luptă. Au nevoie de un stăpîn care să îi organizeze. Hotărîrea nu le lipsește, iar incapacitatea statelor din care provin de a lua o decizie în privința lor e o bombă cu ceas.

De altfel, președintele american a spus în mai multe rînduri că administrarea acestui pericol cade mai mult în sarcina Europei decît a Americii. Europă care, spune Donald Trump nu chiar lipsit de rațiune, s-a mulțumit să își lase cetățenii radicalizați în lagăre administrate de kurzi pe teritoriul Siriei, pornind de la prezumția că ei vor rămîne pentru totdeauna acolo. Altfel spus, o problemă la care nu te gîndești e o problemă care nu există. Ei bine, există.

Ceea ce spune mai puțin președintele e că miile de persoane aflate în această situație sînt libere acum și pentru că administrația pe care o conduce a dat mînă liberă Turciei pentru o intervenție împotriva miliților kurde.

Problema deradicalizării celor plecați să lupte împotriva Occidentului care i-a format și le-a asigurat o viață relativ prosperă, dar nesatisfăcătoare, uneori la marginea societății, nu e tocmai ușor de rezolvat. Ezitările europenilor sînt, din acest punct de vedere, de înțeles. Procesul e lung, greoi și predispus la eșecuri. Iar orice eșec se poate măsura în numărul de victime.

Au fost cazuri în care celor cu cetățenie dublă li s-a retras pașaportul statului european din care proveneau – Belgia și Marea Britanie, spre exemplu, au acționat în acest fel. Însă acestea sînt situații speciale care nu pot fi aplicate tuturor celor care au picat în mirajul extremei.

Mai e și problema urmașilor aderenților ISIS. Copiii a căror unică vină e că s-au născut în familiile unor radicali, unii deja morți, alții dispăruți. Numărul lor e încă neclar, dar potrivit unor estimări citate de *New York Times* ar fi vorba despre mii de astfel de situații. Rezistența față de ideea repatrierii lor e mare. Belgia și Franța acceptă doar orfani, și aceia după foarte multe verificări. Cazul Shamimei Begum, plecată din Marea Britanie la 15 ani și mamă a trei copiii decedați din cauza lipsei de asistență medicală, e absolut sfîșietor. Begum, ea însăși departe de a putea fi declarată adult, se află în Siria, de unde probabil nu se va mai întoarce niciodată pentru că guvernul de la Londra a decis să îi retragă pașaportul. Înainte însă de această decizie, ea, familia ei și opoziția laburistă au insistat să i se permită reîntoarcerea fie și numai pentru a-și putea îngriji ultimul copil rămas în viață. Guvernul a rămas inflexibil.

Baghdadi a murit, spunea președintele Trump, „scîncind, plîngînd ca un laș". Foarte probabil descrierea asta e un exces stilistic ce nu va putea fi confirmat niciodată. Însă indiferent cum a dispărut fizic unul dintre marii criminali ai istoriei moderne, consecințele ideologiei sale și ale urii sădite în sufletele atîtor oameni rămîn în urma lui.

Undeva în taberele acelea de refugiați, în lagărele părăsite de kurzi sub presiunea turcă, următorul Bin Laden, Zarqawi sau Baghdadi se uită în jur și vede un loc liber.

***Teodor Tița** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

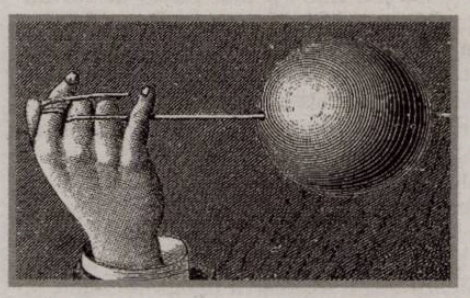

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Centenarul măsurat cu barometrul

Spațiul public a fost ocupat de celebrări și comemorări, adică de festivisme ieftine, dar plătite scump.

Cea mai recentă ediție a *Barometrului de consum cultural* urmărește „Dinamica sectorului cultural în anul Centenarului Marii Uniri". Sondajul a fost realizat în perioada septembrie-octombrie 2018 și apare abia acum, cu oarecare întîrziere, la un an după celebrarea Centenarului. Această întîrziere, datorată probabil timpului necesar pentru procesarea informațiilor și redactarea cercetării, nu afectează însă validitatea informațiilor. Ba chiar oferă celor care îl citesc un moment de recul față de momentul de referință. Putem deci observa cu mai multă detașare „fotografia" din anul centenar. (Pe de altă parte, ne putem întreba la ce mai folosește să știm acum ce fel de evenimente și-ar fi dorit oamenii cu prilejul Centenarului...)

O primă observație e că „datele comparative nu indică schimbări semnificative în plan atitudinal sau în planul comportamentelor de consum cultural între cei doi ani (2017 și 2018)". În ciuda efortului logistic și financiar, cele 640 de proiecte realizate cu sprijinul programului „Centenar" al Ministerului Culturii și Identității Naționale au lovit în gol: ele nu au generat și o creștere semnificativă a consumului cultural. Adică au avut un impact redus. Asta, chiar în condițiile în care nivelul de conștientizare cu privire la momentul aniversar a crescut cu 30%, potrivit studiului. Aici e de remarcat pasivitatea Ministerului Culturii sau incapacitatea de a genera politici culturale bazate pe instrumentul produs de o instituție subordonată: căci Institutul Național de Cercetare și Formare Culturală (INCFC) avertiza, în *Barometrul* anterior, asupra deficitului de comunicare cu privire la evenimentele pregătite pentru Centenar. Selecția proiectelor culturale dedicate Centenarului s-a făcut pînă la urmă pe fugă, în ultimul moment, fără o strategie clar definită și fără o selecție riguroasă.

81% din cei chestionați au considerat că instituțiile culturale ar trebui să se implice mai mult în organizarea evenimentelor dedicate Zilei Naționale. Or, în comparație cu paradele militare și evenimentele festive organizate de autoritățile locale, instituțiile de cultură au rămas invizibile...

Spațiul public a fost ocupat de celebrări și comemorări, adică de festivisme ieftine, dar plătite scump. Adesea, momentele festive au fost instrumentalizate politic: entuziasmul public a fost confiscat în vederea obținerii unui (iluzoriu) capital de imagine. Dezbaterea de substanță despre ce înseamnă acești 100 de ani de unitate a fost înlocuită cu o formă depășită de patriotism. Unele consecințe se întrevăd și în această cercetare care urmărește, printre altele, modul în care e definită, subiectiv, identitatea națională. Oportunitatea „măsurării" percepțiilor cu privire la identitatea națională ori a sentimentelor de mîndrie națională în an centenar nu mai trebuie explicată: contextul excepțional oferă prilejul unei analize de moment, dar și în perspectivă comparată. Studiul confirmă raportarea preponderent etnică (și nu civică) la identitatea națională și relevează cîteva paradoxuri. De pildă, ca să fii „un adevărat român" e important sau foarte important (pentru 95% din cei chestionați) „să știi să vorbești limba română". Asta în condițiile în care degradarea limbii române pe stradă, în massmedia, în discursul public etc. e o realitate care nu mai trebuie demonstrată (deși n-ar strica un studiu serios pe tema asta!). O altă constatare paradoxală a cercetării e legată de sentimentele de mîndrie națională. 80% din respondenți aderă la afirmația „prefer să fiu cetățean al României decît cetățean al oricărei alte țări". Desigur, *Barometrul* nu i-a vizat pe românii din diaspora (în număr de vreo 5-6 milioane), dar nu poți să nu te întrebi: oare în țară au rămas doar „românii adevărați"? N-au plecat din cauza (ori poate datorită?) mîndriei naționale? Care e percepția românilor „rămași" asupra celor „plecați"?

Un început de analiză ar putea porni de la alt item al *Barometrului* care urmărește tot chestiunea mîndriei naționale – mai exact opusul ei: 55% din români sînt de acord că „există lucruri care mă fac să îmi fie rușine de România". Simțul (auto)critic e deci prezent, chiar și în an centenar.

Coordonator: Matei PLEȘU

Bucureștiul confesional

Texte și opinii de:

- Pr. Francisc DOBOȘ (purtător de cuvînt al Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București)

„Romano-Catolicii capitalei și «bunul român» Netzhammer“

- Anca TUDORANCEA (cercetător al Centrului pentru Studiul Istoriei Evreilor din România)

„În calea Victoriei Socialismului. Bucureștiul evreiesc“

- Edvard JEAMGOCIAN (istoric)

„Armenii din Bucureștiul de ieri și de azi“

- PS Mihai FRĂȚILĂ (Episcop al Episcopiei Greco-Catolice „Sfîntul Vasile cel Mare” de București)

„Biserica Română Unită cu Roma. Viitorul ca o bătălie pentru dreptul la trecut“

- Fatma YILMAZ (doctorandă la SNSPA)

„Bucureștiul Musulman“

argument

Confesiuni și meșteșuguri

O localitate cu un singur pol confesional e, cel mai probabil, un tîrg de provincie mai mult sau mai puțin adormit. Un oraș cu doi poli religioși, cu două tabere majore, riscă tensiuni și polarizări periculoase: în prezența unei singure alternative, unul dintre poli e permanent ispitit să se impună, își face iluzia că poate prevala. Abia „multipolaritatea“ asigură o bună disipare, o destindere, o mișcare multidirecțională mai puțin ordonată și previzibilă, dar care favorizează o anumită dinamică urbană. Unui oraș mare, unei capitale, îi șade bine multiconfesionalitatea. Iar Bucureștiul nu face excepție. Începînd din secolul al XVI-lea, la puțină vreme după ce orașul devine reședință domnească, Bucureștiul atrage tot mai multe etnii și confesiuni noi.

Comerțul a fost un însoțitor și un indicator al multiconfesionalității bucureștene. Primii membri ai comunității romano-catolice – „nemții“ (fie ei austrieci sau germani) – au sosit la București ca urmare a bunelor relații diplomatice și comerciale dintre curtea domnitorilor valahi și casa imperială austriacă. În secolul al XVI-lea, primii evrei bucureșteni erau cu precădere meșteșugari: tinichigii, sticlari, tăbăcari și argintari. La fel și breslașii armeni – astaragii, plăpumari, croitori, brutari, căigii, ibrișimgii, bogasieri, cafegii, băcani, zarafi și giuvaiergii.

Prosperitatea și negustoria fac casă bună cu viața religioasă. O comunitate liberă, funcțională, bine instalată are nevoie de lăcașe de cult. De altfel, multiconfesionalitatea (și multietnicitatea) Bucureștilor intră în declin după 1948, odată cu dispariția proprietății private, a comerțului liber și a prăvăliilor meșteșugărești. Faptul că perioada comunistă, ostilă religiei, a dus la o creștere a majorității creștin-ortodoxe – de la 76%, în anii 1930, la 85% astăzi – e astfel o consecință a „autohtonizării“ de după 1948 a României și, implicit, a Bucureștiului.

Prin afluxul de romano-catolici și de greco-catolici din noile provincii, Marea Unire a propulsat comunitatea catolică bucureșteană de pe locul trei pe locul doi – ocupat odinioară, în București și în provinciile românești de dinainte de 1918, de comunitatea mozaică. Epurările anilor '40 și exodul spre Israel din ani '50-'60 au trimis mozaicii bucureșteni pe un îndepărtat loc 11.

Am prezentat articolele din Dosar în ordinea relativă a „intrării în scenă“ a confesiunilor (în scena mică a istoriei orașului, nu în scena lumii): ortodocși, armeni, romano-catolici, evrei, greco-catolici, neoprotestanți-anglicani, musulmani și budiști. Spun „relativ“, fiindcă e dificil de stabilit care este momentul istoric cel mai relevant: data atestării unei comunități în București sau data înălțării primei ei biserici?

Nu în ultimul rînd, le cerem iertare comunităților, confesiunilor și bisericilor care – din rațiuni pur logistice, de timp și de spațiu redacțional – nu sînt prezente în Dosar, dar care contribuie nu mai puțin la bogăția confesională a orașului: reformații luterani (cu două biserici în București), reformații calviniști (două biserici), penticostalii (cinci biserici), baptiștii (șaptesprezece biserici), adventiștii de ziua a șaptea (douăsprezece biserici) și multe altele. (**Matei Pleșu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Sever VOINESCU

Ortodox(ia) de București

Mai întîi, ceva date reci. La ultimul recensămînt, cel din 2011, Bucureștii aveau 1.883.425 de locuitori, dintre care 1.587.951 declarați ortodocși. Asta înseamnă 84,31%. Poate că, în ultimii opt ani, cele două cifre s-au mai schimbat, dar mi-e greu să cred că procentul s-a alterat semnificativ. Putem pe mai departe conta pe faptul statistic că peste 80% din bucureșteni spun despre ei că sînt ortodocși. Acum urmează comentarii ceva mai calde, de nu chiar fierbinți. Asemenea date sînt contestate cu argumente într-o oarecare măsură corecte. Nu toți cei care se declară ortodocși știu bine ce-i aia. Există o mare doză de formalism și conformism. Dacă ai fost botezat ortodox de părinți și nași cînd erai un bebeluș, dar nu te-a mai interesat deloc Biserica de atunci încoace, tot ortodox zici că ești cînd te întreabă cineva ce credință religioasă ai – dar, în realitate, chiar ești? Există, așadar, unii (cît de mulți? cît de puțini?) ortodocși care își declară această apartenență religioasă, dar, de fapt, sînt atît de indiferenți încît nu aparțin nicăieri. Dar chiar și cu aceste precauții care pot fi socotite o contestare admisibilă a acurateții relației dintre cifră și inimi, e imposibil să contești faptul că Bucureștiul confesional este categoric dominat de o vastă majoritate ortodoxă.

Tradiția ortodoxă a Bucureștilor este, de asemenea, lungă. Niciodată, în istoria sa seculară, Capitala nu a fost altfel decît majoritar ortodoxă, domnitorii care au fondat-o și au ridicat-o au fost ortodocși, arhitectura ei, modul de locuire și de administrare au fost mereu cele specifice unei culturi de apartenență creștin-orientală. Figuri domnitoare, precum Șerban Cantacuzino sau Constantin Brâncoveanu, sînt legate profund și în egală măsură de ortodoxie și de București. Prin ei, ca și prin atîția alții, ortodoxia a dăruit Bucureștilor cultură și credință, monumente și spirit. Datorită faptului că sînt Capitală de atîta timp, Bucureștii au fost mereu centrul administrativ al Bisericii noastre Ortodoxe. Bucureștii sînt și astăzi gazda administrației centrale a BOR și acest fapt are consecințe importante. Poate că cea mai importantă dintre ele, dar și cea mai actuală, fiind edificarea Catedralei Mîntuirii Neamului. Pentru ortodocși, această edificare are valoarea împlinirii unui vis. Ideea construirii unei Catedrale la București a apărut la finele Războiului pentru Independență și succesiv cei doi mari regi, Carol I și Ferdinand, au emis acte și proclamații cerînd o Catedrală. A putut fi inaugurată abia în 2018, la centenarul Marii Uniri, finalizarea ei urmînd să mai dureze o perioadă. Neîndoielnic, Catedrala aceasta va fi un monument emblematic cu care bucureștenii de după noi se vor mîndri. Cred că, în cele din urmă, bombănelile și enervările de astăzi vor fi reduse la tăcere de impunătoarea Catedrală.

Imediat după 1990, Bucureștii au cunoscut o veritabilă explozie a vieții religioase. Ortodoxia, mai ales, s-a revitalizat. Semnul cel mai clar a fost construirea de noi biserici. Vreme de cel puțin două decenii, construirea de noi biserici, dar și refacerea, reamenajarea ori extinderea celor mai vechi nu au prea fost contestate. Poate că societatea era de acord cu acest larg efort imobiliar, în mare parte susținut de bugetele publice, fie ele ale statului, fie ele ale administrației locale, plecînd de la ideea că era nevoie de o justă reparație după ce statul comunist produsese atîtea pagube Bisericii Ortodoxe

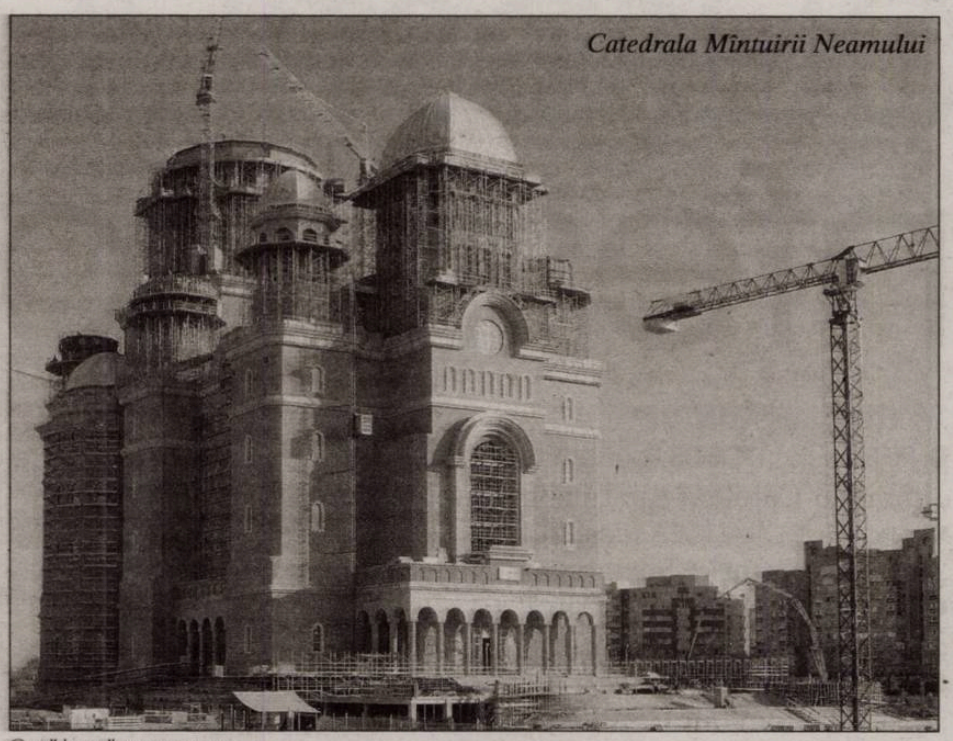

Catedrala Mîntuirii Neamului

© wikimedia commons

Populația ortodoxă a României pe ani:

1859: 4.198.862 (94,89%)
1899: 5.451.787 (91,52%)
1912: 6.735.444 (93,09%)
1930: 13.108.227 (72,59%)
1992: 19.802.389 (86,81%)
2002: 18.817.975 (86,71%)
2011: 16.307.004 (86,45%)

Revista Română de Statistică – Supliment nr. 6 / 2014

București – populația după religie

Ortodocși: 1.587.951
Romano-catolici: 22.149
Musulmani: 9.037
Penticostali: 5.050
Greco-catolici: 4.016
Adventiști: 4.051
Baptiști: 3.345
Creștini după evanghelie: 1.895
Martorii lui Iehova: 1.794
Evanghelici: 1.779
Mozaici: 1.459
Reformați: 1.291
Creștini de rit vechi: 1.067
Ortodocși sîrbi: 469
Luterani: 415
Evanghelici de confesiune augustană: 351
Armeni: 108
Unitarieni: 103
Alte religii: 3.813
Fără religie: 3.003
Atei: 8.067
Fără răspuns/indisponibili: 222.212
Total: 1.883.425

(Conform INS, 2011)

prin politica sa violent atee. Sau poate că, pînă de curînd, bucureștenii considerau că sufletul lor (și al orașului, dacă o exista așa ceva!) are nevoie de mai multe biserici. De vreo 10-15 ani, însă, ideea că religia este „o chestie privată", cuplată cu o tot mai vocală contestare a autorității morale a Bisericii și în cele din urmă a adevărului mesajului ei, a dus la conturarea unei atitudini publice de rezervă, de nu chiar de opoziție față de construirea unor noi biserici. Mai mult, unele grupuri civice și forțe politice socotesc că este de principiu incorect ca bugetele publice să finanțeze activități religioase. „Războiul cultural" care opune pe conservatori progresiștilor a ajuns, inevitabil, și pe malurile Dîmboviței, ca o dovadă în plus că în Bucureștii orientali ideile occidentale au drept de cetate.

Există o mare doză de formalism și conformism.

Pînă de curînd era foarte dificil să fii minoritar într-o comunitate confesională în care peste 80% sînt altfel decît tine. Și cred că încă mai este. În orice caz, dacă lumea de azi nu a reușit să-i facă pe minoritari să se simtă total confortabil în raport cu majoritarii, a reușit în schimb să-i facă pe majoritari să capete și ei un disconfort în raport cu minoritarii. Să fii ortodox într-o comunitate, precum cea bucureșteană, nu este totuși ușor, deși ai spune că, dacă sîntem peste 80%, ne simțim între noi ca-n sînul lui Avraam. Sensibilitățile religioase sînt mari, indiferent dacă aparțin majorității sau minorităților confesionale. Fără îndoială, a fi majoritar implică mai ales responsabilități în raport cu toți minoritarii. Fără îndoială, majoritarii au datoria de a veghea la respectarea drepturilor identitare ale minorităților. Și îmi face plăcere să constat că cei mai mulți ortodocși bucureșteni, fie ei clerici sau mireni, simt această responsabilitate.

Nu pot însă încheia aceste rînduri fără să adaug că ortodoxul bucureștean este, totuși, un ortodox mai aparte: mai nesupus, clevetitor, convins de propria judecată și repezit la a-i judeca pe ceilalți, cu un ochi critic neiertător mai ales în ceea ce-i privește pe clerici. Asta ține de temperamentul lui, desigur. Însă și el, ca orice alt creștin, știe că Dumnezeu îl va judeca, totuși, mai ales după ce-i în inima lui...

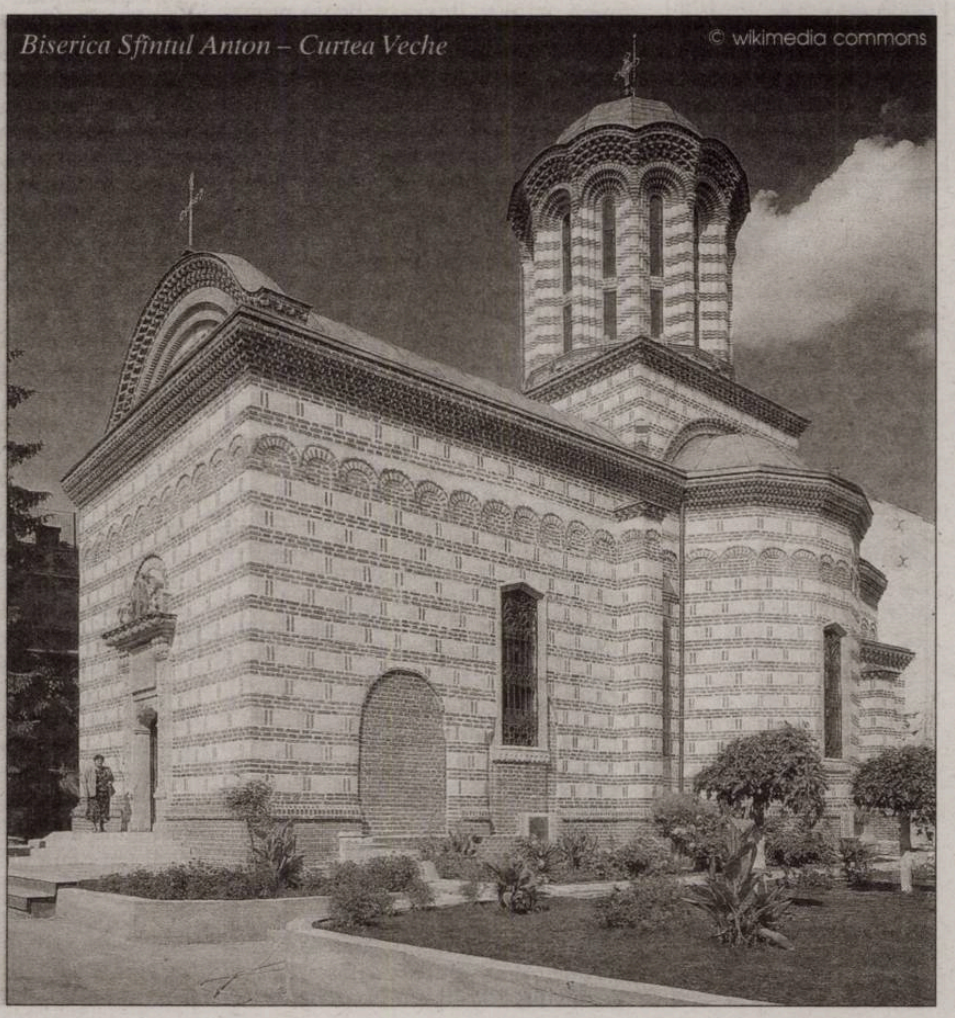

Biserica Sfîntul Anton – Curtea Veche

© wikimedia commons

Pr. Francisc DOBOȘ

Romano-catolicii Capitalei și „bunul român" Netzhammer

Romano-catolicii din București sînt astăzi, în marea lor majoritate, de etnie română. Cei mai mulți dintre ei, asemenea familiei mele, provin din comunitățile catolice din Moldova. Au ajuns în București în anii comunismului. Sînt aproximativ 25.000 de romano-catolici în Capitală, organizați în 14 parohii. În trecut, însă, cei mai mulți catolici erau germani, maghiari, austrieci, italieni, polonezi, francezi și bulgarii de la Cioplea și Popești-Leordeni. Comunitatea catolică a fost asemenea Bucureștiului, multiculturală și multietnică. Nu poți vorbi de Capitală fără cartierul armenesc, evreiesc, grecesc. Asta pentru a enumera doar cîteva dintre ele. Bucureștiul s-a construit din multe etnii. Cei mai mulți au devenit buni români fără să-și piardă apartenența și rădăcinile. Așa a fost și cu catolicii de aici.

Dezvoltarea istorică a Bisericii Catolice în București este identică cu istoria bisericii „Bărăția" și cu istoria mănăstirii franciscane alăturate ei. Bucureștiul a început să se dezvolte după 1462, cînd a devenit a doua capitală a Țării Românești și reședință de iarnă a voievodului Valahiei. Prin venirea principelui au venit în Capitală și catolicii angajați la curtea domnească. O biserică proprie și un paroh catolic nu aveau însă acești catolici veniți la București. Abia după anul 1600 se poate vorbi despre o comunitate catolică. În anul 1633 era gata prima biserică de pe locul actualei Bărății. Intensele contacte diplomatice și economice ce existau în acea vreme între curtea domnitorilor valahi și casa imperială austriacă ne fac să credem că, foarte probabil, și germani din monarhie și-au stabilit reședința și au făcut comerț în București. O foarte puternică mișcare emigrațională dinspre Ungaria și Austria a prins rădăcini după alungarea fanarioților. De importanță pentru istoria Bisericii Catolice din Valahia a fost încredințarea ei călugărilor pasioniști, din care întîlnim deja doi la București la sfîrșitul anului 1781.

Fondarea școlilor catolice la București începe în primii ani ai secolului al XIX-lea. În 1816, trei preoți redemptoriști, din conventul redemptoriștilor de la Viena, au deschis una dintre primele școli publice din București în care aveau acces și copii de alte etnii și religii. În anul 1821, odată cu întoarcerea preoților redemptoriști la Viena, școala și-a încetat activitatea. Din 1824, timp de șase ani, franciscanii vor fi cei care vor continua cu școala catolică de la Bărăția.

Odată cu sosirea ordinelor și congregațiilor religioase (Domnișoarele Engleze în anul 1852 și Frații Școlilor Creștine în 1861), a căror principală activitate este educarea tineretului, începe o nouă epocă pentru școlile catolice din București. Una dintre grijile majore ale Bisericii Catolice din București a fost ca prin școli bine conduse să ofere copiilor catolici, precum și celor de alte confesiuni, o bună educație, o știință bogată și o viață morală și spirituală exemplare.

Majoritatea catolicilor erau unguri, urmau austriecii și imigranții din diferitele teritorii ale Reich-ului, în special din Bavaria. Germanofonii erau cel mai activ segment al populației catolice. Din punct de vedere economic, ei erau antreprenori, meșteșugari, funcționari și muncitori, apoi arhitecți și maiștri constructori. Odată cu sosirea regelui Carol I, a venit și un nou val de meșteșugari catolici. În anul 1879 numărul catolicilor era deja de 20.000. Pentru această comunitate nu mai ajungeau nici pe de parte o singură parohie și capela episcopală, unde mergeau credincioșii italieni și francezi.

© wikimedia commons

Arhiepiscopia Romano-Catolică de București a fost înființată de Papa Leon al XIII-lea.

Arhiepiscopia Romano-Catolică de București a fost înființată de Papa Leon al XIII-lea la 27 aprilie 1883. Tot atunci a fost numit și primul episcop al Arhidiecezei în persoana Mons. Ignazio Paoli din Congregația Pasioniștilor. Înființarea Arhiepiscopiei a fost susținută de rege și aprobată de guvernul român. Printre realizările Arhiepiscopului Paoli trebuie menționate deschiderea primului Seminar pentru formarea clerului diecezan, construirea Catedralei „Sfîntul Iosif" din București între anii 1875-1884 și susținerea școlilor arhiepiscopale din București. La data înființării Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, în Capitală trăiau circa 25.000 de catolici, de diferite naționalități.

Unul dintre arhiepiscopii care s-au remarcat mai apoi a fost Mons. Francisc Xaveriu von Hornstein. El a construit la începutul secolului XX impozantul palat arhiepiscopal, actualul sediu al Nunțiaturii Apostolice, clădire-emblemă a Bucureștiului, care i-a găzduit pe Papa Ioan Paul al II-lea și pe Papa Francisc cu prilejul vizitelor lor în România.

O uriașă personalitate a Bisericii Catolice a fost arhiepiscopul Raymond Netzhammer (1905-1924). Papa Pius al X-lea i-a spus, înainte de a-l trimite la București: „Să fii un bun român!". Catolicii din București erau atunci de unsprezece naționalități și minorități naționale. S-a preocupat ca toți să fie slujiți în limba proprie.

Personalitate cu o cultură foarte vastă, cunoștea pe lîngă teologie și matematică, fizică, istorie, chimie, geodezie, geografie, numismatică, arheologie. El a mutat Seminarul în Palatul Arhiepiscopal (actuala Nunțiatură). A susținut din răsputeri celebrele școli „Sfîntul Andrei" și „Sfîntul Iosif", ambele conduse de Frații Școlilor Creștine. Au fost printre cele mai căutate și apreciate școli din Capitală. Generații de tineri și tinere din București s-au format pînă în 1948 în aceste școli catolice care concurau cu școlile din Occident. A fost protectorul și susținătorul mai multor congregații religioase feminine, precum congregația Sf. Vincențiu de Paul, care a construit Sanatoriul „Sfîntul Vincențiu de Paul" (actualul Institut „Parhon"), două congregații care au fondat școli celebre pentru fete, congregația Notre Dame de Sion și Domnișoarele Engleze. A susținut asociațiile laicale înființînd Societatea Catolicilor din București. A fost un protector și susținător al culturii catolice și românești deopotrivă, înființînd prestigioasa publicație *Revista Catolică*. Activitatea lui pastorală, culturală și educativă a contribuit la ridicarea prestigiului Bisericii Catolice.

Poziția arhiepiscopului de București a căpătat o deosebită greutate prin faptul că atît regele Carol I, cît și prințul moștenitor și viitorul rege Ferdinand erau catolici practicanți. Netzhammer era pentru rege un partener de discuție competent. Raporturile dintre rege și arhiepiscop erau marcate de o mare armonie spirituală, simpatie și respect. Se poate spune că Netzhammer juca rolul unui sfătuitor, în care regele avea foarte mare încredere. Tot la fel, pe bază de încredere, s-a dezvoltat și relația cu regele Ferdinand. Dintre personalitățile marcante ale țării, o adîncă și trainică prietenie l-a legat de experimentatul om de stat Dimitrie Sturdza. Mai lent, dar cu atît mai trainic, s-a dezvoltat prietenia cu Ion C. Brătianu, figura politică dominantă a României din acea epocă, după cea a regelui Carol, prietenie greu încercată în anii tulburi ai războiului.

Arhiepiscopul și diplomatul, învățatul, cercetătorul și scriitorul s-au îmbinat în persoana lui Raymund Netzhammer într-o fericită simbioză. Opera științifică și literară a lui Netzhammer se ridică la peste 180 de publicații în diferite domenii. Jurnalele lui publicate în 2005 de Academia Română sub titlul *Episcop în România* sînt comparabile, prin valoarea lor istorică și documentară pentru istoria României, cu celebrul jurnal al reginei Maria.

După cel de-al Doilea Război Mondial, mulți dintre catolicii de alte etnii au părăsit Capitala și România. Biserica Romano-Catolică a fost persecutată în anii comunismului. În toată această perioadă nu a existat episcop la București. Abia în 1984, Mons. Ioan Robu a fost numit și consacrat episcop pentru București. După 1990, odată cu cîștigarea libertății religioase, Biserica Catolică a înflorit în toate domeniile, pastoral, edilitar, educativ, social, caritativ, misionar și cultural. Rolul determinant l-a avut arhiepiscopul mitropolit Ioan Robu. Biserica a renăscut, iar comunitatea catolică din București are un rol important în susținerea, dezvoltarea și progresul Capitalei. Aș îndrăzni să spun că, prin multele etnii ale Bisericii Catolice din București, mai ales la începutul secolului XX, se poate vorbi de o Comunitate Europeană, înainte de înființarea acesteia.

Populația romano-catolică a României pe ani:

1859: 45.154 (1,02%)
1899: 149.667 (2,51%)
1912: 157938 (2,18%)
1930: 1.427391 (7,9%)
1992: 1.161.942 (5,09%)
2002: 1.026.429 (4,73%)
2011: 870.774 (4,62%)

Revista Română de Statistică – Supliment nr. 6 / 2014

***Pr. Francisc Doboș** este purtător de cuvînt al Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București și președinte al Signis România.*

Edvard JEAMGOCIAN

Armenii din Bucureștiul de ieri și de azi

Armenii au făcut parte din buchetul etniilor care au populat Bucureștiul încă din primii ani de la crearea Cetății lui Bucur, aducîndu-și contribuția la atmosfera orientală a orașului. Popor cu adînci tradiții creștine, negustori iscusiți, meseriași talentați, armenii au jucat un important rol în viața orașului de pe malurile Dâmboviței, pe care l-au socotit a doua lor patrie.

Una dintre legendele fondării orașului este atribuită negustorului armean Hapet Bukor, lucru ce ne face să bănuim că ei au fost printre primii străini care s-au stabilit pe malurile Dîmboviței. Tot legat de folclorul bucureștean este cîntecul Dîmboviței, cu slovele de neuitat: *Dîmboviță, apă dulce, cin' te bea nu se mai duce*..., ale cărui versuri au fost culese și prezervate în anul 1808 de călugărul armean Minas Pjșkian.

Prima biserică armeană din București a fost biserica Sfînta Maria-Bărăția, actuala biserică catolică, franciscană, din zona Curții Vechi. Construită de armenii de ambele rituri, catolici și ortodocși-gregorieni, temelia a fost pusă în anul 1581, construcția – care a durat 48 de ani – terminîndu-se în aprilie 1629. Primul preot a fost preotul armean Der Eghia, venit în anul 1637 din Constantinopol și care a adus cu el cărți bisericești în limba armeană. În anul 1638, Papa Urbanos al VIII-lea Maffeo Barberini, încercînd să-și extindă influența asupra bisericii Bărăția, creează neînțelegeri între armenii catolici și cei ortodocși, lucru care face ca aceia din urmă să se despartă de primii și să-și construiască biserică proprie, de rit gregorian.

Biserica Bărăția a continuat să fie biserica armenilor catolici din București, avîndu-l paroh la începutul secolului al XIX-lea pe preotul armeano-catolic Ambrosios Babic. Biserica Bărăția a avut în jurul ei cimitir, lucru ce a făcut să se păstreze pietre funerare, printre ele și ale enoriașilor armeni, în limba latină a „nobilei doamne Nuri" (1736), a croitorului domnesc Serinus (1739), a prelatului Ambrozie Babigh (1834), dar și cu inscripții în limba armeană a „iubitorilor mei Bedros și Ohanes și soțului meu Serope Aghacea Bedrosian" (1817) și a lui Mikayel (1830).

Armenii gregorieni și-au construit prima lor biserică în anul 1638, în timpul domniei lui Matei Basarab. Ea nu a rezistat mult, căzînd pradă focului. În anul 1685 ajunge în București bogătașul Hoveanț Hagi Harutiun Amira care construiește pe locul celei distruse, cu propria-i cheltuială, o biserică nouă din lemn care a purtat hramul *Sfinții Arhangheli*. Cîtă viață a avut această biserică nu știm, dar au fost calamități naturale care ar fi putut-o distruge: în anul 1718 *au ars tîrgul* și în dezastru a ars și biserica Negustori, situată nu departe de cea Armenească, iar la 31 mai 1738 a lovit *cutremurul teribil din București cînd au crăpat Casele Domnești*. În orice caz, în anul 1742 ea nu mai exista, așa cum vedem din Hrisovul domnesc al lui Mihail al III-lea Racoviță – *armenii sînt lipsiți de biserică în București, unde să se poată ruga după legea lor.* Un raport din anul 1741 arăta că tot domnitorul Mihai Racoviță învoise pe armenii din București să-și construiască biserică în zona Tîrgului de Afară, împotriva voinței boierilor pămînteni, și că ei obținuseră aprobarea ca urmare a intervenției conaționalului lor Hagi Sahboz din Constantinopol, căruia domnitorul îi datora 50 de pungi de aur. Un alt hrisov domnesc, din 11 februarie 1743,

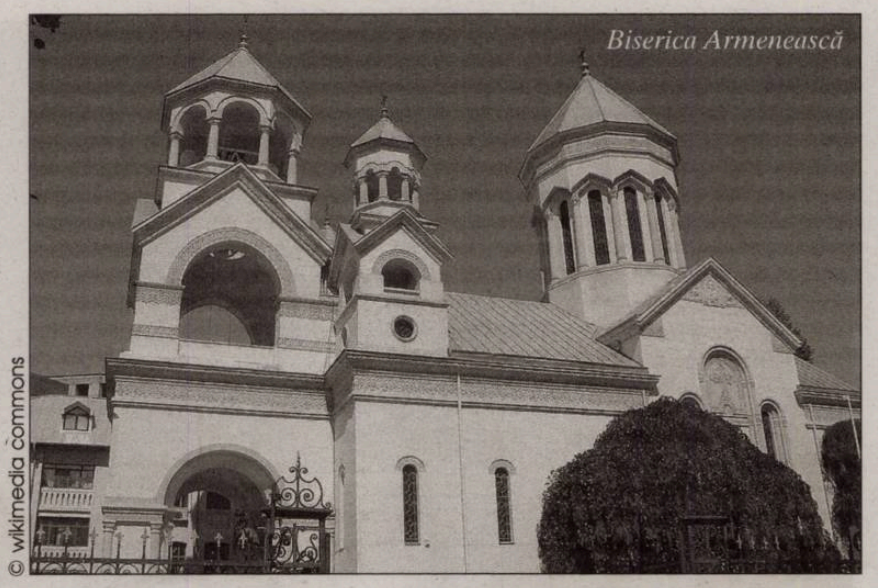
Biserica Armenească

© wikimedia commons

arăta că la acea dată biserica era construită, scutită, împreună cu toți armenii *șezători aici în orașul domniei meale București*, de impozitul de fumărit, iar pisania de pe placa înglobată pe peretele sudic al clopotniței actualei Catedrale dădea numele inițiatorului construcției bisericii, Hagiul Harutiun Amira Hovvianț. Avariată în mai 1769 de năvălirea bandelor turcești, este imediat refăcută, dar distrusă din nou după cîțiva ani, de data aceasta în totalitate, de cutremurul devastator din 8 martie 1780. În anul 1781 ea este reclădită din temelie, mai mare, mai frumoasă, din piatră. Scrierea cu litere săpate, înglobată pe peretele Catedralei, deși nu indică decît anul ridicării ei, reprezintă actul de naștere și cel mai important document referitor la construcția sa. Din pisanie rezultă că biserica a fost construită prin contribuția financiară a unui număr de notabili – *Amira* – din Constantinopol și Adrianopol, majoritatea aparținînd familiei Ciobanian-Hovivean. Biserica era îngrădită de ziduri înalte și avea o curte largă unde se găseau cîteva construcții: locuința preotului și a diaconului, clădirea Societății *Ser Anun Hisusi,* clădirea școli *Misakian* (construită în 1847 pe locul școlii *Varjoț Manganț* al lui Manuc Bey din 1817), școala de fete *Araradian,* Cimitirul. De-a lungul timpului, biserica a suferit numeroase renovări și reparații. În anul 1828, generalul Haciadur Lazarian, fiul fondatorului Academiei Lazariene din Moscova și ginerele lui Manuc Bey, o renova, construind clopotniță nouă din zid, iar în 1876 îi sînt înlocuite olanele acoperișului. Astfel, biserica supraviețuiește pînă în anul 1911. Biserica și curtea ei au trăit bucuriile și tragediile nației armene și ale poporului român, alături de bucuriile și tragediile enoriașilor săi. O zi memorabilă pentru lăcașul sfînt a fost ziua de 18 noiembrie 1879, cînd Regele Carol I și Regina Elisabeta au fost prezenți la slujbă.

Sistematizarea Capitalei din timpul primariatului lui Emmanuel Protopopescu-Pache și construcția, în anul 1890, a arterei Cotroceni-Obor a afectat enorm teritoriul bisericii armene, traseul bulevardului trecînd chiar prin mijlocul curții ei. Deschiderea bulevardului de la strada Colței la Obor a făcut să dispară biserica Caimata și să se piardă o importantă parte din curtea bisericii armene, iar zidurile de piatră de pe latura de sud care înconjurau biserica să fie demolate împreună cu cele cîteva clădiri mărunte, lipite de ele.

Prezenta biserică, Catedrala *Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil,* cea mai nouă și cea mai fastuoasă biserică armeană din România, a fost construită în perioada anilor 1911-1915, ea fiind opera arhitectului Dimitrie Maimarolu, executată sub îndrumarea juristului Grigore M. Buiucliu. Ea este singurul lăcaș de cult armeano-gregorian din țară, cu stil arhitectonic specific armenesc, conceput după modelul Sfintei Catedrale de la Ecimiadzin, cu puternice accente arhitecturale preluate de la Catedrala din Ani, orașul cu 1001 biserici, fosta Capitală medievală a Armeniei. Sfințirea și tîrnosirea Catedralei au avut loc pe data de 6 septembrie a anului 1915, anul cînd nația armeană trecea prin cele mai negre zile ale istoriei sale, cînd fiii și fiicele ei erau uciși și masacrați, cînd se desfășura împotriva lor un genocid, primul genocid al secolului XX rămas, după mai bine de o sută de ani, nepedepsit, nerecunoscut de Turcia, dar și de România, recunoscut însă de un important număr de țări civilizate ale lumii, 31 la număr, printre care Franța, Italia, Germania, Grecia, Austria, Canada, Rusia și 49 de state din cele 50 ale Statelor Unite.

Cea mai însemnată construcție a armenilor bucureșteni a fost și este lăcașul lor de rugăciune – Biserica Catedrală Sfinții Arhangheli. Complexul Catedralei Armene găzduiește, pe lîngă majestuoasa biserică, două edificii în jurul cărora s-a polarizat, de-a lungul anilor, întreaga viață a comunității. Acestea sînt Casa Culturală Armeană și Școala Armeană. Casa Culturală Armeană, donația Hovsep *și* Victoria Dudian (1944), este localul care găzduiește muzeul, biblioteca, unde au loc adunările comunității, unde-și susțin ei festivitățile. Școala Armeană *Misakian-Chessimian*, donatori Varteres Misakian în 1847 și Maria Chessim în 1926, în prezent sediul redacției periodicului *Ararat*, organul Uniunii Armenilor din România, a fost instituția care a educat generații întregi de tineri armeni, născuți în familiile armenilor care și-au ales România ca a doua lor patrie. Numărul elevilor școlii a variat în timp, avînd ca apogeu anul școlar 1933-1934, cînd a fost frecventată de 400 de elevi. Școala a funcționat pînă la începutul anilor 1960, închizîndu-și porțile din lipsă de elevi. În prezent, o școală duminicală încearcă să reînvie amintirea acelor ani de glorie. Pe lîngă aceste edificii întîlnim în curtea bisericii cîteva monumente – Cișmeaua Hacik Șahim (1893), statuia eroului național General Andranic Ozanian (1936), Monumentul Genocidului-*Khacikar* (cruce din piatră dantelată) (2005).

Armenii au fost alături de frații lor români în zilele lor însorite și în zilele lor umbrite, s-au bucurat de bucuriile lor și au plîns la necazurile lor. Au participat alături de ei la revoluția din 1848 și la Războiul de Independență din 1877, au vărsat sînge în Primul și în al Doilea Război Mondial și s-au jertfit pentru România Mare. În timpul războaielor mondiale au creat spitale militare pentru soldații răniți și au contribuit financiar la ajutorarea familiilor luptătorilor pe front. Armenii au participat și la revoluția română din decembrie 1989, primele ei sunete de independență răsunînd de la clopotnița bisericii armene.

(versiunea integrală a textului pe www.dilemaveche.ro)

Populația armeano-gregoriană a României pe ani:

1859: 8.178 (0,18%)
1899: 5.787 (0,10%)
1912: 6.985 (0,10%)
1930: 10.005 (0,06%)
1992: 2.023 (0,01%)
2002: 775 (0,004%)
2011: 393 (0,002%)

Revista Română de Statistică – Supliment nr. 6 / 2014

***Edvard Jeamgocian** este istoric, specialist în istoria armenilor din România și autor, printre altele, al volumului* Catedrala Armeană din București *(Editura Ararat, 2008).*

Anca TUDORANCEA

În calea Victoriei Socialismului. Bucureștiul evreiesc

Mulți ani s-a vorbit prea puțin despre istoria sau amintirile celor din zonele demolate, iar în cazul comunității evreiești, odată cu cei care au emigrat, au plecat cu ei fotografiile și amintirile cartierelor pierdute pentru totdeauna. E o pierdere a memoriei intenționată, ceea ce în fapt generează o lipsă de respect pentru casele vechi, argumentul demolării în sine, pentru că ce era diferit și vechi trebuia să dispară.

În ultimii ani sîntem martorii nașterii unui nou tip de iubitori ai Bucureștiului, în toate formele lui, oameni tineri și foarte tineri, care nu au trăit demolările, dar au nostalgia orașului vechi. Sînt cei care caută date despre străzi pe care nu le-au cunoscut prin propria experiență, case dispărute, care participă la tururi despre istoria orașului. Ca istoric, sînt mai mult decît încîntată să particip activ la acest fenomen pozitiv pentru orașul actual. Poate printr-o astfel de recuperare a memoriei vom reuși să trecem peste barbaria ștergerii atîtor cartiere și clădiri de cult (biserici și sinagogi laolaltă), toate pentru a crea o mai bună perspectivă a Casei Poporului către artera denumită Calea Victoriei Socialismului.

De la primele atestări ale evreilor în București, încă din secolul al XVI-lea, marcate în documente prin relația cu autoritățile în general binevoitoare față de meseriași (tinichigii, sticlari – ambele categorii compuse aproape exclusiv din evrei –, tăbăcari, argintari etc.), nu putem vorbi de o comunitate puternică pînă la mijlocul secolului XVII-XVIII, odată cu recunoașterea oficială a comunității evreilor sefardimi (1730) și mai tîrziu prin aportul numeric major al askenazimilor. Primele localizări aproape de zona de comerț centrală și locuirea compactă a coreligionarilor sînt o formă de protecție față de politica inconsecventă a autorităților și o strategie comercială, care duce în timp la formarea unor străzi specializate pe anumite meșteșuguri.

Bucureștiul se îndepărtează în timp de străzile profesionale centrale, apar cartiere mixte cu case noi, pentru muncitorii noilor industrii aduse de modernizare și industrializare. Este perioada unor noi începuturi. Dincolo de străzile negustorești, extinderea evreilor este posibilă în zone altădată mai puțin sigure, precum Dudești-Văcărești. Erau și străzi cu denumiri specifice: strada Israelită, strada Halfon, strada Sinagogii, strada Spaniolă, strada rabin dr. Beck, strada Goldfaden, strada Jacques Elias, strada Iuliu Barasch și, pentru o perioadă, strada Mauriciu Blank (chiar pe locul băncii Marmorosch-Blank, clădire în conservare).

Urmele locuirii evreiești nu se mai disting în multe locuri, numele de străzi s-au schimbat, rămîn în schimb și astăzi cîteva detalii de urbanism legate de geamuri vechi sau obiecte de fierărie (aproape exclusiv făcute în ateliere evreiești), de la balcoane de fier forjat pînă la vechile canale.

Dincolo de specificul caselor cu magazin la parter, dispuse în general în centru sau în zonele comerciale, patrimoniul arhitectural evreiesc în București se referă la școli, arhitectura sinagogală, casele sau băncile deținute de marii proprietari evrei, magazine, dar în special la moștenirea arhitecturală lăsată de Marcel Iancu și de arhitecții evrei moderniști.

Sinagogile din București sînt legate mai mult de vechea vatră evreiască de locuire și sînt construite în secolul al XIX-lea, mai ales în mahalaua Popescului, în zona centrală (în ordine cronologică, după anii de construcție, sînt marcate clădirile demolate în timpul comunismului): Sinagoga Cahal Grande (1819, strada Negru Vodă 12, arsă complet în 1941, demolată integral în 1986), Templul Cahal Cicu (1846, strada Banul Mărăcine 37/39, fosta stradă Spaniolă, demolat în 1986), Sinagoga Mare (1846, strada Sinagogii, azi Vasile Adamache, monument de arhitectură), Templul „Unirea Sfîntă", al croitorilor (1848-1850, strada Mămulari 3, monument istoric, din 1978 sediul Muzeului de Istorie a Evreilor din România), Templul Asriel Gaster (1858, pe strada Sticlari, demolat în 1985), Sinagoga Al Kiduș Hașem, a cizmarilor (1863, strada Labirint 6-8, demolată în 1985), Templul Coral, construit de „Comunitatea Cultului Israelit Modern" (1855-1858, strada Sf. Vineri nr. 9-11), Templul Unirea Fraternă, al croitorilor patroni de confecții gata (1866, strada Olteni 72, apoi numărul 84, demolat în 1985), Templul Fraterna, al croitorilor de damă (1887, strada Mămulari 10, demolat în 1985) etc.

Marcel Iancu influențează semnificativ modernizarea orașului în anii 1927-1938 (Geo Șerban menționa că au fost identificate 36 de locuințe cu semnătura acestuia, multe absente din unele trasee culturale de dată recentă). Din clădirile analizate de specialiști și readuse în atenția publicului larg prin expoziții, trei dintre clădirile cele mai interesante sînt: Casa Fuchs (1927, strada Negustori 33), prima construcție modernă din București, care începe seria așa-numitelor „cutii albe", imobilul Solly Gold, cu jocul interesant al proporțiilor exterioare (1937, strada Domniței 34, azi Hristo Botev 38) și imobilul David Haimovici și Sigmund Vătărescu (1937, strada Olteni 12, una dintre ultimele construcții Iancu ridicate în București).

Se știe că pogromul din ianuarie 1941 din București și experiențele personale îl marchează pe Marcel Iancu și îl fac să emigreze. Pogromul marchează profund întreaga populație evreiească prin atmosferă, prin victimele umane, dar și prin clădirile arse și devastate ca victime indirecte. Circa 25 de sinagogi sînt devastate și arse, Cahal Grande este ars integral, ca un sacrificiu ritual primitiv, multe case sînt devastate. Dramelor Holocaustului se adaugă emigrările și demolările din timpul comunismului care schimbă harta umană a orașului.

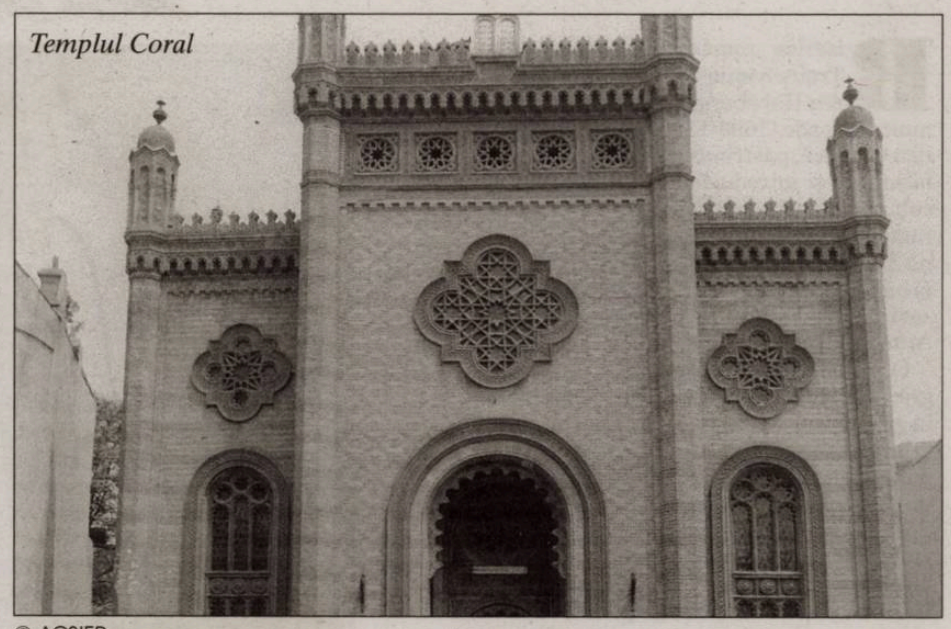

Templul Coral

© ACSIER

Populația mozaică a României pe ani:

1859: 134.168 (3,03%)
1899: 266.652 (4,48%)
1912: 241.088 (3,33%)
1930: 756.930 (4,19%)
1992: 9.670 (0,04%)
2002: 6.057 (0,03%)
2011: 3.519 (0,02%)

Revista Română de Statistică – Supliment nr. 6 / 2014

© wikimedia commons

Sinagoga Eșua Tova

Există, în ultima vreme în special, o renaștere a vechiului cartier evreiesc. Pot fi vizitate astăzi muzeele cartierului evreiesc (multe deschise pentru evenimentul Noaptea Albă a Galeriilor, dar și pentru Noaptea Sinagogilor): clădirea renovată a Templului Coral, clădirea Sinagogii Mari (devenită, din 1991, locul expoziției permanente dedicate memoriei victimelor evreiești din timpul Holocaustului) și nu în ultimul rînd clădirea renovată a Templului Unirea Sfîntă (din 1978, muzeu al comunității evreiești, astăzi sub numele de Muzeul de Istorie și Cultură a Evreilor din România „Nicolae Cajal"). În aceeași zonă renasc vechi legături între foste clădiri evreiești și memoriale: noua piațetă Alexandru Șafran și Memorialul Victimelor Evreiești ale Pogromului din București (din spatele Sinagogii Mari), clădirea Teatrului Evreiesc de Stat (în vechea stradă Iuliu Barasch) unde trăiește spiritul idiș și al vechiului teatru Barasheum, clădirea noului liceu evreiesc „Lauder" (în apropierea școlii „Lauder", din sediul fostei școli primare de băieți „Carolina și Iacob Loebel") sau sediul Centrului pentru Studiul Istoriei Evreilor din România „Wilhelm Filderman" (Calea Călărașilor 57 B) – păstrător al prețioasei arhive istorice a comunităților evreilor din România.

Este aproape miraculos nu numai că aceste clădiri mai există, în ciuda demolărilor, dar și că majoritatea cercetătorilor sau vizitatorilor acestor locuri sînt neevrei, oameni care vor să cunoască și să păstreze memoria Bucureștiului evreiesc.

Conținutul de față este o formă modificată a articolului „Modernizarea Bucureștiului și contribuția evreiască", publicat în volumul Harry Stern and Architectural Modernism in Bucharest, *editor Iris Aravot, Faculty of Architecture and Town Planning Technion, Haifa, Israel, 2014.*

(versiunea integrală a textului pe www.dilemaveche.ro)

***Anca Tudorancea**, doctor în filozofie, secretar științific și cercetător al Centrului pentru Studiul Istoriei Evreilor din România, și lector asociat la Centrul „Goldstein Goren" din Universitatea București, este autoarea, printre altele, a volumului* Coduri vizuale. Evreii din București (1881-1941), *Editura Hasefer, 2013.*

PS Mihai FRĂȚILĂ

Biserica Română Unită cu Roma

Viitorul ca o bătălie pentru dreptul la trecut

Biserica românilor ortodocși din Transilvania intrată în stăpînirea Habsburgilor a stabilit în mai multe sinoade (1698-1700) unirea cu Biserica Catolică, păstrîndu-și toate rînduielile bizantine și introducînd limba română în cult pentru prima dată în arealul locuit de români. Așa a luat naștere Biserica Română Unită (cu Roma) care a fost mai tîrziu principalul artizan al ideologiei naționale, susținătoare a Școlii Ardelene și a Unirii Ardealului cu România, la 1918.

O primă prezență atestată a românilor greco-catolici la București este semnalată în primii ani după 1800 de vicarul apostolic romano-catolic, care se adresa episcopului unit de la Blaj rugîndu-l să trimită un preot ca să-i păstorească după legea lor. Sosirea unui preot greco-catolic din Ardeal va dezlănțui însă reacțiunea autorităților bisericești ortodoxe care, mobilizînd Curtea, reușesc să-l expulzeze pe intrus. Desigur, pe vremea aceea, singura referință în București pentru catolicism erau bisericile romano-catolice din oraș – Cioplea și Bărăția – frecventate și de creștinii levantini în trecere prin Principate.

La București, românul din Ardeal aducea cu sine și împărțirea religioasă tipică situației sale, care se exprima plastic în „bisericile unguresti" – romano-catolică, calvină, luterană – și „bisericile românești" – ortodoxă și unită. În baza acestei solidarități, a „legii românești" – de rit bizantin (ortodox) și limbă românească în exprimare –, românul de peste munți de confesiune unită (greco-catolică) coborît în Principate nu prea avea de ales decît de a frecventa, evident, biserica ortodoxă. Cei mai mulți dintre acești români făceau o meserie și, fie prin păstorit, fie prin alte îndeletniciri, se asimilau ușor populației, împărtășind aceleași obiceiuri rituale sau liturgice într-o lume în care elementul identitar era dat de sentimentul prioritar al solidarității de limbă și de sensibilitatea slujbelor de cult bizantin (ortodox).

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în alte condiții politice și după ce îndelungata prezență a multor intelectuali uniți sau de ascendență greco-catolică devenise firească la București – unii dintre ei puseseră umărul la fondarea și susținerea Academiei Române (Timotei Cipariu, Gheorghe Barit, George Coșbuc, Ovid Densușianu, Ion Bianu) –, s-a putut instala o timidă prezență preoțească. Astfel, după 1890, Demetriu Radu, episcopul de mai tîrziu al Oradiei, celebra duminica și în sărbătorile de poruncă la biserica romano-catolică de la Cioplea, unde reușise după 1890 să strîngă în jurul său o mică comunitate de români uniți ardeleni.

Prima parohie greco-catolică a fost însă înființată canonic abia în 1909 de Raymund Netzhammer, arhiepiscopul romano-catolic de București. Trecînd dincolo de reticența regelui Carol I și a lui Ionel Brătianu, încurajat de papa Pius al X-lea și sprijinit de ministrul Spiru Haret, Netzhammer construiește astfel prima biserică greco-catolică la sud de Carpați. Mica biserică „Sfîntul Vasile cel Mare" din strada Polonă nr. 50, deși de mici dimensiuni, le-a permis totuși românilor ardeleni să aibă un loc de rugăciune și să-și mențină crezul. Răspîndiți în tot orașul, ei au primit atunci și un preot, Ioan Bălan, viitorul martir și episcop de Lugoj, care pînă în 1920 s-a străduit să susțină în jurul lăcașului de cult o intensă viață pastorală în favoarea celor proveniți din Ardeal.

În teritoriul alipit României după 1919 în urma tratatelor de pace de după Primul Război Mondial, teritoriu care includea Transilvania, o parte din Banat, Partiumul și Maramureșul, jumătate din populația românească era de confesiune greco-catolică (circa un milion și jumătate). Deși părea o ciudățenie, prezența Bisericii greco-catolice la București a continuat să fie o realitate tangibilă. După 1918, comunitatea greco-catolică în jurisdicția Blajului a sporit în Capitală, dar din cauza ostilității autorităților, ea nu a putut să-și mărească efectivele de cult. Geamgiii ardeleni din Bucureștii Noi, toți greco-catolici și originari din zona Calatei (Munții Apuseni), dînd dovadă de curaj, și-au construit o capelă cu mijloacele lor. Ea a fost demolată recent de parohia ortodoxă, care în anii din urmă a construit alături o nouă biserică.

Sistematic împiedicată de autorități în afara teritoriului transilvan, cu toate garanțiile constituționale dobîndite în 1923 ca „Biserică națională", concentrîndu-și atenția pastorală mai curînd pe arealul său tradițional din Ardeal, Biserica greco-catolică nu și-a putut stabili centrul în capitala României și nici dezvolta pe măsură instituția în regiune. Deși Parlamentul votase o lege în favoarea construirii unei catedrale greco-catolice la București, ea nu s-a mai putut înfăptui. Nici prestanța politicienilor sau a înalților funcționari de confesiune greco-catolică (Iuliu Maniu, Alexandru Vaida-Voevod, Valer Pop, Ilie Lazăr, Zenovie Păclișanu, Ion Pop, Augustin Vișa) n-a reușit pînă la al Doilea Război Mondial să rezolve o asemenea problemă în înverșunarea politică interbelică marcată de nu puține excese.

În 1938, după multe eforturi, s-a reușit construirea unei noi biserici, după planurile lui Victor Smighelschi, pe dealul Arsenalului, la colțul străzilor Acvila și Sirenelor. Avînd hramul „Adormirea Maicii Domnului", biserica va fi sfințită în aprilie 1943, cînd jumătate din Ardeal gemea sub ocupație horthystă. Pictura interioară îi aparține lui Traian Bilțiu-Dăncuș, care a introdus în fresca de inspirație bizantină culorile interioare ale Maramureșului voievodal de unde era originar. Ajutat de mai toți studenții ardeleni de la Belle Arte, printre care și Constantin Dipșe, pictorul a lăsat Capitalei un loc inspirat al spiritului creștin românesc transilvan. Aici se află depuse, din 2010, moaștele episcopului martir Vasile Aftenie.

Confiscate după 1948, cele trei biserici greco-catolice din București au fost cedate de regimul comunist Bisericii Ortodoxe. Numeroși credincioși uniți au început să frecventeze bisericile romano-catolice surori sau s-au resemnat în taină, în așteptarea vremurilor mai bune, ca Teodor Carțis, mai tîrziu cunoscutul director al Electrecordului. O întreagă elită unită se adăuga numărului celor care frecventau Bărăția sau catedrala Sfîntul Iosif: profesorul universitar Alexandru Ciplea, familiile Coposu, Anca, Banciu, Bărbuș, Suciu, Pop, Caliani sau nepoții cardinalului Hossu. În acele timpuri grele, episcopi sau preoți clandestini au păstorit cu discreție și prudență prin case particulare o turmă greu încercată din care n-au lipsit persoane consacrate. Nici zorii eliberării după căderea comunismului nu au fost ușori. Biserica de pe strada Acvila, evacuată și închisă după 1985 în vederea demolării, a fost preluată abia în toamna lui 1990 prin voința unor oameni curajoși care au rupt lanțurile, după ce au achitat impozitele restante. Biserica „Sfîntul Vasile", în schimb, a fost redobîndită abia în 2006, într-o stare deplorabilă, după șaisprezece ani de procese.

Din 2014 există în sfîrșit la București o episcopie greco-catolică, a cărei catedrală, bisericuța centenară din strada Polonă, recent restaurată, face onoare Capitalei. Cunoscută în ultimii ani datorită lui Neagu Djuvara, care o frecventase spre sfîrșitul vieții sale, biserica „Sfîntul Vasile", zidită după planurile lui Nicolae Ghika-Budești, reproduce în mod inspirat arhitectura bisericilor din timpul lui Ștefan cel Mare. Interiorul lăcașului a avut parte însă de un program pictural mai puțin obișnuit. De inspirație germană, în stilul creat de benedictinii abației de la Beuron pe fondul căutărilor artistice ale curentului Secession, acest proiect se mai regăsește azi doar în decorația iconostasului. O nouă pictură *al secco*, realizată începînd cu 2015 de maestrul Ivan Karas (Roma), oferă spațiului de cult accente pline de căldură și luminozitate. Cupola pronaosului, absida altarului, scenele cu viața Sfîntului Vasile, dar mai ales portretele celor șapte martiri, declarați fericiți de Papa Francisc la Blaj, sînt expresia dialogului liturgic contemporan dintre iconografia răsăriteană și sensibilitatea occidentală a picturii figurative. La această biserică, în anii '40, monseniorul Vladimir Ghika celebra duminica liturghia Sfîntului Ioan Gură-de-Aur, alături de Tit Liviu Chinezu – unul dintre cei șapte martiri greco-catolici beatificați recent –, de alți preoți uniți și de numeroșii studenți greco-catolici din oraș, lăsîndu-se inspirați de căile lui Hristos în așteptarea marii cerneri de credință pe care a adus-o persecuția comunistă.

Astăzi, la București, greco-catolicii mai dispun de o elegantă capelă cu hramul „Schimbarea la față" pe strada Bogdan Vodă nr. 6 și de un mic paraclis în Bucureștii Noi, pe strada Niagara, cu hramul „Sfînta Tereza de Calcutta". Duminica dimineața, mai ales, se celebrează liturghia greco-catolică și în capela „Sfînta Ana" a cimitirului Bellu catolic, dar și, la orele amiezii, în două biserici romano-catolice din cartierele noi: la „Sfînta Cruce", lîngă pasajul Muncii, și la „Adormirea Maicii Domnului", în Drumul Taberei, la Piața Moghioroș.

***Mihai Frățilă** este Episcop al Episcopiei Greco-Catolice „Sfîntul Vasile cel Mare" de București.*

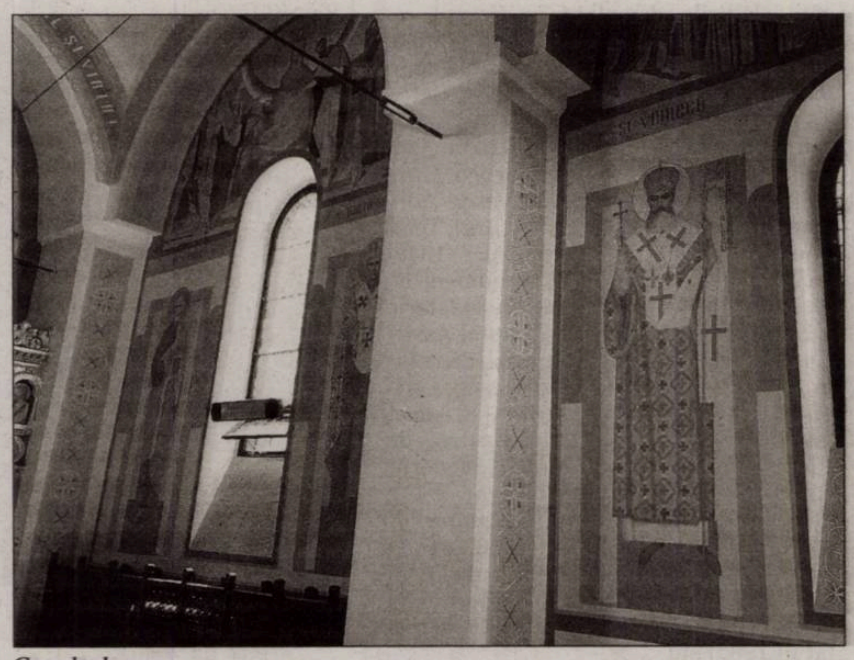

Catedrala Sfîntul Vasile cel Mare

Numărul populației greco-catolice a României în anul 2016: cca. 487.000; din care 4.016 în București.

WIKIPEDIA

Populația noilor provincii (după Marea Unire din 1918), pe religii:

Ortodoxă: 5.054.762 (54,55%)
Greco-catolică: 1.396.694 (15,07%)
Romano-catolică: 1.058.605 (11,42%)
Reformată-calvină: 697.581 (7,53%)
Mozaică: 492.892 (5,32%)
Evanghelic-luterană: 369.940 (3,99%)
Unitariană: 68.420 (0,74%)
Baptistă: 57.835 (0,62%)
Lipoveană: 34.574 (0,37%)
Adventistă: 7.373 (0,08%)
Armeano-gregoriană: 1.547 (0,02%)
Armeano-catolică: 1.284 (0,01%)
Mahomedană: 620 (0,01%)

Revista Română de Statistică – Supliment nr. 6 / 2014

Șerban TOADER

„Sala Principiului Infinit" (Guangli Fotang): templul chinezesc din cartierul Colentina

Am ajuns acolo pentru prima dată în vara lui 2010. Lucram într-un proiect de cercetare (și sprijin) care îi privea în special pe lucrătorii chinezi din România. În acel an amintirea evenimentelor dramatice prin care mulți dintre aceștia trecuseră era încă proaspătă.

O colegă de breaslă m-a pus în legătură cu unul dintre lucrători, de fapt unul dintre puținii care mai rămăseseră la noi. Cu un an înainte, templul acesta a oferit o vreme cîtorva zeci dintre ei casă și masă. Începînd din 2006, numărul comercianților chinezi cu rezidență în România (circa 4.000) aproape că a fost egalat de cel al lucrătorilor veniți din China: al lucrătoarelor, mai precis, din industria textilă și al muncitorilor din construcții.

Astăzi sînt circa opt mii de chinezi cu rezidență în România (concentrați în sectorul 2 din București și în județul Ilfov), la care se mai pot adăga cam două mii cu cetățenie română.

Despre existența unui templu chinezesc în București auzisem înainte de 2010. Inițial fusese amenajat unul într-un spațiu închiriat și mai restrîns, în zona Fundeni. Noul sediu a început să existe, în spațiul de astăzi, din 2007. O casă tip vagon, fără etaj, în latura stîngă a unei curți de circa 400 mp. Ulterior, în partea dreaptă a fost construită sala de ceremonii, iar un corp care cuprinde bucătăria, sala de mese și diverse anexe le unește pe celelalte două, totul formînd un complex în formă de „U". În acest fel rezultă o curte închisă în trei laturi, semănînd, conceptual cel puțin, cu o reședință clasică din China urbană. Dar pentru a remarca faptul că dincolo de gardul înalt nu se află o casă obișnuită este nevoie de puțină atenție. Privind în sus abia vom observa, dispuse pe un arc de cerc, cele patru ideograme care compun numele templului.

„Sala" – sala de ceremonii, în fundal se vede Buddha Maitreya

elemente daoiste, budiste și confucianiste (un ideal social și spiritual mai vechi al Chinei). La extremă, mișcarea poate fi înțeleasă ca o versiune ultra-sinizată a budismului, care, în realitate, încetează să se mai numească „budism", ci capătă (ideal vorbind) rol de suprastructură spirituală în care se găsește loc pentru orice pămîntean, membru al oricărei religii sau confesiuni.

Adepții pledează pentru vegetarianism, respect pentru mediu și prietenie globală. Pe de altă parte, nu lipsește latura solidarității etnice. Am amintit acest lucru deja mai sus. Dar, în fapt, mișcarea găzduiește nu doar chinezi (majoritari, în mod natural), ci și vietnamezi și, ocazional, localnici. Templul din Colentina este administrat, ritualic și practic, de o femeie-sacerdot, singura care are mandat în inițierea noilor veniți. Am tradus prin „inițiere" ceea ce adepții numesc „a primi cele trei comori" sau „a primi Dao". La punerea în scenă legată de aceasta nu pot asista cei care nu au primit deja „cele trei comori".

Pentru Venerabila Mumă nu există o reprezentare antropomorfă.

Multe dintre casele din jur au încă un aspect rural, întîlnit la marginea Capitalei sau în județele din jur. Vecinii sînt în general respectuoși și dornici să ajute, însă nu am văzut pe nici unul dintre ei pînă azi să participe la activitatea religioasă de acolo. Motivele sînt multiple și cunoașterea lor necesită mai multă cercetare etnografică și analiză, însă cea mai la îndemînă este explicația că ceremoniile se țin în chineză. Există însă pliante în română și engleză care conțin mesajul fundamental al mișcării.

Cititorul probabil a observat deja că nu am numit templul cu termeni ca „budist" sau „daoist". În realitate, în ceea ce am tradus prin „sală" (Fotang) apare termenul Fo (Buddha), literal: „sala budistă". Pe de altă parte, sau în primul rînd, trebuie spus că templul aparține unei mișcări religioase care poate fi clasificată ca o „nouă religie" (în cercetarea de specialitate există noțiunea de NRM, *new religion movements).* Aceasta a apărut cu circa o sută de ani în urmă în nordul Chinei și s-a dezvoltat ulterior în Taiwan. Numele mișcării este Mile Da Dao, „Marea Cale Maitreya". Nimic mai budist în aparență! Însă în denumire apare și *Dao,* termen mai vechi decît daoismul însuși în China...

„Sala Principiului Infinit" este un templu chinezesc, al unei mișcări mesianice și misionare care adună în învățătura sa

Templul nu este un spațiu de meditație în comun, așa cum am putea presupune avînd în vedere componenta budistă (Chan/Zen) a mișcării. Practica în comun este devoțională, cu nenumărate prosternări și rugăciuni, de trei ori pe zi, pentru pacea și prosperitatea locală și universală. Sînt invocați zeitatea supremă, „Venerabila Mumă", Buddha Maitreya, apoi cuplul fondator al mișcării, nenumărați Buddha, sacerdotul templului, ajungînd pînă la propriii părinți, în viață sau nu. Pentru Venerabila Mumă nu există o reprezentare antropomorfă, dar ea este simbolizată grafic sub o formă stilizată a ideogramei „mamă". În curte se află, adăpostită de un foișor, statuia zeiței budiste a îndurării, Guanyin.

Nu există o abundență de reprezentări de zeități protectoare, de gardieni ai intrărilor etc. Găsim însă, în josul ferestrei verandei, statueta de maximum 30 de centimetri a „Unchesului Pămîntului" – zeitate protectoare a gospodăriei. Cuplul fondator este reprezentat prin două plăci care conțin termenii „Soare", respectiv „Lună". Un motiv pentru care s-a renunțat la multitudinea de reprezentări (statui/picturi), în special la cele terifiante, este probabil încercarea de adaptare la (și dorința de acceptare în) spațiul cultural unde pînă nu demult era aplicată alterilor eticheta de „închinători la idoli".

De asemenea, deși este un veritabil centru de comunitate, templul Guangli nu este unicul și nici chiar principalul loc de întîlnire al chinezilor de aici. În zilele liturgice (care au loc la lună nouă și la lună plină, după un obicei de dinaintea venirii budismului în China, în secolul I) și la marile sărbători se pot vedea azi nu mai mult de cîteva zeci de oameni trecînd ca să facă rugăciuni și să mănînce un prînz vegetarian.

Zarzavaturi precum ceapa, usturioiul și leurda sînt considerate impure și nu fac parte din rețete. Mîncarea este înșirată pe platouri în sala de mese, alături se află și oala de orez și un cazan cu supă. Fiecare trece pe la bufet și se servește, dar este interzisă folosirea propriilor bețigașe pentru a lua din platourile comune. O parte dintre zarzavaturi sînt dintre cele care nu se găsesc în mod obișnuit în piețele locale, însă ele sînt cultivate la noi (de exemplu, în județul Ilfov), cu semințe aduse din China, apoi donate templului. Printre acestea se numără, de exemplu, dovlecelul amar *(Momordica charantia),* pe care s-a întîmplat să îl văd la vînzare, cu titlu experimental, și la o tarabă în hala nouă din Piața Obor. „Brînza" de soia *(doufu*/tofu) este fabricată tot la noi, cu excepția celei a cărei procesare necesită experiență, cum ar fi cea care imită (cu ajutorul algelor ?) gustul de pește sau de fructe de mare. Adepții pot mînca ouă, lapte și miere.

În Europa, sedii de cult ale mișcării se mai găsesc în Budapesta, Viena, Paris și Barcelona.

„Sala Principiului Infinit" funcționează printr-o organizație non-profit, avînd ca obiect activități de cult. Există în plan (într-un viitor neprecizat) mutarea templului într-un loc aflat undeva la jumătatea distanței dintre zona Obor și capătul tramvaiului 21 (unde se află acum), deci tot în cartierul Colentina.

***Șerban Toader** este sinolog.*

„Trepied" – trepied-urnă dedicat „Marelui Suveran de Jad", zeitate cu funcție de rege/guvernator celest

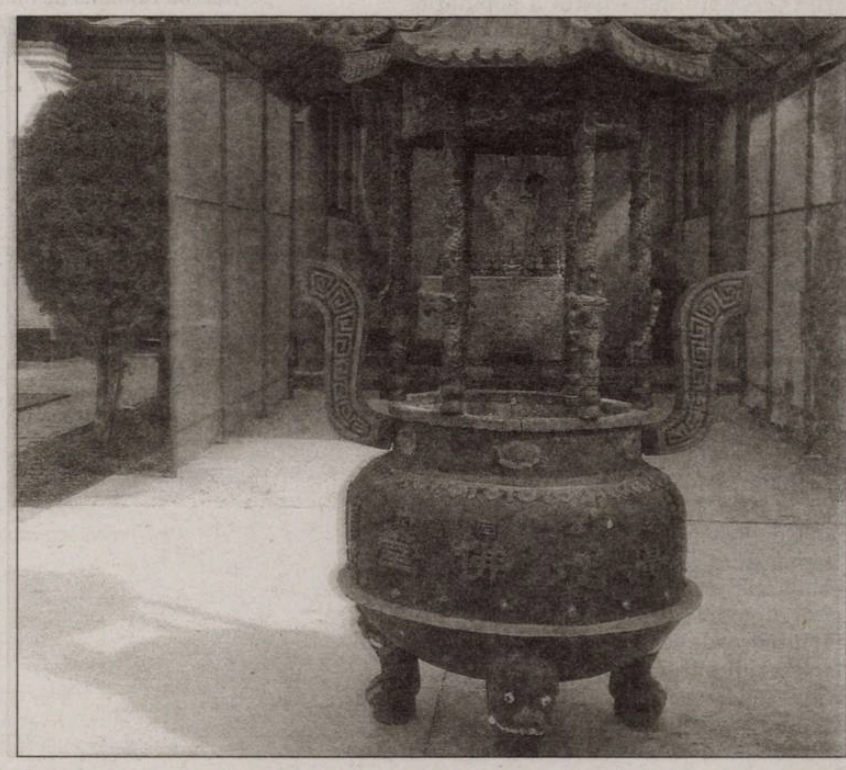

Fatma YILMAZ

Bucureștiul musulman

Despre România și comunitatea sa musulmană avem date dintre cele mai diverse. Despre Bucureștiul musulman pare un exercițiu îndrăzneț, pentru unii forțat, pentru alții o aventură la frontiera cu sfidarea unui trecut istoric prezentat nu tocmai în termenii cei mai prietenoși. Căci islamul/musulmanii au reprezentat și încă mai reprezintă în mentalul colectiv cotropirea otomană. „Dușmanul" care a amenințat creștinătatea, care a stat de pîndă la porțile Europei civilizate, care a lăsat obiceiuri „orientale" purtate ca o stigmă pînă în ziua de astăzi. Cu toate acestea, comunitatea musulmană din România, mai exact comunitatea istorică turco-tătară din zona Dobrogei, este recunoscută atît la nivel oficial, cît și de populația majoritară ca o minoritate care niciodată nu a creat probleme statului român, niciodată nu a revendicat ceva, mai degrabă a militat pentru o menținere a identității etnice și religioase, care și-a afirmat o loialitate exemplară rezultînd în documente oficiale ca un exemplu de „bune practici" atît ale statului român vizavi de o minoritate etnic religioasă, cît și ale minorității respective față de stat. Pentru a respecta însă o realitate empirică trebuie să menționăm faptul că Bucureștiul comunității musulmane este mai degrabă Bucureștiul comunităților musulmane. În ciuda tentației simpliste, esențialiste, lipsită de rigoarea adevărului, islamul, musulmanii au fost întotdeauna caracterizați de cosmopolitism. Chiar dacă *ummah* islamică pretinde o unitate ideatică, un monolit – musulmanii uniți de crezul lor religios sînt un singur „trup" –, realitatea ne-a dovedit că acolo unde este prezent islamul sînt imediat prezente și comunitățile de musulmani. Cu alte cuvinte, diversitatea este termenul-cheie care ne ajută să pătrundem în înțelegerea specificităților acestor comunități. Mai degrabă islamul/musulmanii reprezintă o conjuncție a identităților individuale, rezultînd astfel o identitate colectivă care provoacă și incită orice persoană doritoare de a cunoaște „lumea". De-a lungul timpului, un important număr de musulmani se stabilesc în București. O expunere a motivelor emigrației interioare a musulmanilor dinspre Dobrogea spre București ar excede spațiul destinat acestei prezentări. O creștere importantă a populației musulmanilor din București începe odată cu anul 1990, cînd regimul politic este schimbat, iar relațiile economice cu Turcia, în principal, dar și cu țări arabe din Orientul Mijlociu sau nordul Africii se intensifică din ce în ce mai mult. Datorită dominației otomane, Țările Române au avut multă vreme Istanbulul drept principal reper politic, dar și cultural, în special la începutul secolului al XVIII-lea. Deși comunitățile de musulmani se dezvoltă în jurul unor moschei, Bucureștiul nu a avut o astfel de comunitate în ciuda localizării sale geografice – la limita spațiului islamic –, prin urmare, nici un astfel de lăcaș religios. Acesta este un indiciu important despre politica otomană care nu impunea religia islamică locuitorilor, ci doar favoriza răspîndirea acesteia. Cu alte cuvinte, convertirea cu forța a populațiilor cucerite nu a fost o politică oficială nici a administrației și nici a armatei otomane. Prin această lentilă putem înțelege de ce moscheile au lipsit din Bucureștiul suzeran. Asta pînă în anul 1906, cînd Regele Carol I al României dispune construirea unei moschei pe o mică insulă a lacului din Parcul Carol.

Moscheea Hunkar

Edificiul avea o valoare simbolică de recunoaștere și apreciere față de comunitatea musulmană a orașului, nu foarte numeroasă, dar care încorpora mai ales membrii corpului diplomatic otoman acreditați la București după obținerea Independenței la 1877. Moscheea Hunkar Carol a servit ca lăcaș de rugăciune pînă în anii '60, cînd conducerea politică de atunci a cerut demolarea acesteia. În anii imediat următori, moscheea a fost reconstruită în zona Pieptănari, pe strada Constantin Mănescu, nr. 4. În anii comunismului, cumva ascunsă printre blocuri, moscheea nu a fost un punct de atracție cu atît mai mult cu cît comunitatea istorică turco-tătară nu este cunoscută ca o comunitate religioasă dogmatică, ci mai degrabă practicantă a unui islam tradițional cutumiar, un islam sunnit otomano-turc, fără influențe arabe. Această mențiune este importantă pentru că niciodată practica religioasă a musulmanilor autohtoni nu a afirmat sau susținut vreo interpretare radicală a islamului. După 1990, cum am mai amintit, undeva între 10.000 și 20.000 de musulmani de naționalitate turcă sau a diferitelor țări arabe, din nordul Africii, dar și din Iran, Pakistan sau Afganistan, își fac apariția în București. Fie sînt studenți, fie oameni de afaceri, fie solicitanți ai unor forme de protecție internațională precum refugiații. Astfel, treptat-treptat, urmele orientale sau o reconfirmare a prezenței lor în matricea orașului revin. Vestitele brutării sau cuptoare de pîine, dar și *simit* (covrigi), readucînd nostalgia după vechile simigerii. Braga nu mai este. O emblemă gustativ-culturală a minorității musulmane din Bucureștiul interbelic rămîne în amintirea nostalgică a celor trecuți de vîrsta a treia. Au apărut shaormeriile cu precădere în cartierele mai dens populate de către rezidenții musulmani: Colentina, Dristor, Berceni, dar și Pantelimon. Cafenele sau restaurante cochete din Centrul Vechi reamintesc de parfumul Bosforului sau de suburbiile Beirutului. Măcelării specific turcești sau arăbești apar tot în cartierele amintite, dar apar și altele răzlețe în zonele Titan, Drumul Taberei, Militari sau Calea Moșilor. Astăzi, Bucureștiul musulman este împărțit în mai multe categorii care se suprapun. O cartografiere a identității religioase ne arată că musulmanii bucureșteni sînt sunniți – cu precădere cei din Turcia, Iordania, Egipt, Siria, Tunisia sau Yemen. Șiiții vin în număr mai mare din Liban, Iran sau Irak. La rîndul lor, aceștia aparțin unor diferite denominațiuni sau curente de gîndire din cadrul grupurilor principale Sunni/Shia. Există moschei, centre sau fundații culturale, ONG-uri, dar și școli ale comunităților de musulmani imigranți care au ca obiect de activitate prezervarea identității religioase și culturale a acestora. Astfel, apare în 1994 moscheea Ar Rahman, cunoscută și ca moscheea din Crîngași, frecventată mai mult de cei veniți la studii în România. Imamul acestei moschei este medicul Ahmed Mazhar Nakechbandi, cunoscut și ca medicul care practică circumcizia (o cutumă importantă pentru musulmani) la copiii băieți musulmani, deși cea mai mare parte a părinților preferă spitalele publice pentru efectuarea acestei intervenții. Moscheea din Colentina – administrată de asociația Liga Islamică și Culturală din România – găzduiește și o școală arabă – Jerusalem, care amintește de tradiționalele, riguroasele, dar cunoscute pentru obtuzitatea lor *madrasa*. Moscheea Taiba – mai cunoscută pentru misionarismul său contondent –, dar și moscheea Timpuri Noi sînt alte două centre frecventate de comunitățile de imigranți. Toate aceste centre nu ne oferă doar indicatori despre identitatea sau viața spirituală a musulmanilor. Ele nu îndeplinesc doar acest rol. Funcționează și ca nuclee comunitare preocupate de bunăstarea, grija sau protecția membrilor comunității musulmane, de multe ori acționînd ca un adevărat aparat de protecție socială: policlinici, școli – Școala Irakiană, Siriană, Iordaniană sau chiar Palestiniană –, alături de un întreg sistem de întrajutorare și programe culturale. Cel mai vestit eveniment în acest sens este Festivalul Turcesc – organizat de o parte din comunitatea turcă de două ori pe an. Alături de aceștia, o bună parte dintre membrii comunității nu revendică identitatea religioasă, ci, dimpotrivă, pe cea culturală. Pe aceștia îi găsim în jurul unor școli precum Școlile „Lumina" – aparținînd Mișcării Gülen din Turcia – sau Cambridge School of Bucharest – aparținînd comunității libaneze. Toată această efervescență comunitară trăiește aproape insesizabil lîngă noi. Din cînd în cînd, o femeie acoperită cu *hijab* sau o știre alarmantă din presă ne amintesc de prezența islamului în Capitală. Musulmanii bucureșteni ar putea contribui la un tablou multicultural care să descrie în termeni curajoși diversitatea, toleranța, acceptarea, infuzia cu tradiția și obiceiurile locale, rezistența la asimilare, dar și acel incitant și seducător „mister". Celebrul Edward Said a criticat vehement orientalizarea – tendința de a proiecta lumea orientală într-o zonă a exoticului, misterului, senzualității etc. Și totuși, lîngă noi, o lume întreagă este (încă) necunoscută, nedescoperită. Pe măsură ce este descojită de diferitele straturi, apar altele și altele. Un farmec indelebil, o invitație spre cunoaștere, un patrimoniu cultural a cărui bogăție trebuie să fie oferită locuitorilor Capitalei. Bucureștiul musulman nu e foarte generos încă în informații și descrieri. Cu siguranță așteaptă să fie descoperit!

Populația mahomedană a României pe ani:

1859: 1.323 (0,03%)
1899: 44.732 (0,75%)
1912: 46.406 (0,64%)
1930: 185.486 (1,03%)
1992: 55.928 (0,25%)
2002: 67.257 (0,31%)
2011: 64.337 (0,34%)

Revista Română de Statistică – Supliment nr. 6 / 2014

***Fatma Yilmaz** este doctorandă la SNSPA, cu interese de cercetare ce privesc musulmanii, în special femeile musulmane din Europa. Este feministă și activează în cadrul mai multor organizații neguvernamentale împotriva fundamentalismului islamic și militează pentru drepturile omului în spațiul MENA.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Golul și dependențele

Sînt momente în care simți că nu mai faci față. Că nu mai faci față în general, lumii din jur și acelorași gesturi mărunte. În care e cîte ceva care te copleșește prea acut și de care încerci să scapi cu tot dinadinsul.

Veți zice că e vorba de depresie. Nu neapărat. Nu de la început, cel puțin (sigur, multe se pot transforma în depresie). E mai curînd vorba de o nevoie de reconfigurare a întregului tău sistem de supraviețuire. Sînt oameni și situații care te obligă să faci asta, dacă vrei să supraviețuiești.

Un prieten mi-a spus că în aproximativ două săptămîni poți să-ți schimbi obișnuințele, stilul de viață. Desigur, cu voință. Eu cred că e nevoie de un pic mai mult, dar, într-adevăr, primele două săptămîni sînt „de foc". Așa cum computerul te informează uneori că nu poate porni pentru că se resetează, la fel se-ntîmplă și cu tine. Doar că *restart*-ul nu durează doar cîteva ore, ci cîteva zile ori chiar săptămîni.

În momente din astea critice, înainte de orice posibilă resetare, în tine se creează un gol. E ca și cum *recycle bin*-ul tău ar absorbi tot ce ține de vechiul sistem dăunător și eșuat. Ca și cum ar hotărî cu de la sine putere că e mai *safe* să dea *delete* vechilor norme de supraviețuire. După ce sentîmplă chestia, aproape automat și, desigur, nu fără reminiscențe, urmează un lucru care poate părea înspăimîntător (deși, dacă stai să cugeți, poate fi chiar benefic): apare un gol. Vid. Blanc.

Respectivul gol îți lasă o senzație de frig, de vînt care-ți intră oase și nu-ți mai iese. Oricîte pături și plăpumi ți-ai trînti peste tine, senzația nu se duce. Golul e ca un contur dintr-o carte de colorat care nu-ți indică ce culori să folosești, nici cît și unde să le pui exact. Așa că, dacă vrei să scapi de frigul din oase, n-ai decît să încerci să-l umpli, pe legea ta.

Ori alegi să-l colorezi pe tot odată, de pildă într-un galben strălucitor ori într-un roșu profund. Ori îl colorezi pe secțiuni, fiecare bucățică în altă nuanță, după chefurile de moment. Primele încercări de umplere sînt strict fizice: dacă vrei să nu-l mai simți, primul impuls e să bagi ceva în tine care să-l umple. Și începi să mănînci. Nu rațional, ca-n zilele în care n-ai treabă cu vreun gol. Ci haotic, amestecat, una peste alta, dulce cu sărat, cu o tentă de acru. Înghețată cu frișcă și cartofi prăjiți, mîncare chinezească, o supă de roșii și apoi, repede, ceva sănătos, gen broccoli ori brînză de vaci. Turnate în tine una după alta, nu după nevoi, ci după stări, într-un amalgam aleatoriu, toate combinațiile astea doar par că astupă golul. Sau îl astupă temporar. Între timp, trupul, devenit simplu recipient, începe să se revolte împotriva regimului ăstuia de îndopare rapidă. Frica de revolta trupului te face să încerci alt tip de umplere.

Oricînd e la îndemînă alcoolul. „Demonul alcool", vorba cîntecului, dar și prietenul alcool, cînd ai chef să fie așa, cînd îi dai voie să fie așa. Poți doar cocheta cu el, zici. Cel puțin așa crezi. Un pahar de prosecco, un cocktail, un pahar de vin alb, așa cum îi vezi pe cei din filme că mai beau seara, înainte de culcare, romantic sau de inimă rea, ce mai contează, ideea e că n-au nimic. Dacă ei pot... Alții beau o halbă plină de spumă, ori un whiskey cu foarte puțină gheață, *à la* cam uitatul JR Ewing, ca să nu mai vorbim de a sa Sue Ellen. După paharul respectiv, iarăși, golul pare să se umple: măcar pînă la o treime, cu lichide care bolborosesc, precum cele ale vrăjitoarelor din filmele de Halloween. Sau, chiar dacă nu se umple cu adevărat, măcar nu mai observi golul, fiind amețit și plutitor.

Din păcate, povestea se repetă: ca și în cazul mîncării, trupul își cere drepturile. La un moment dat, se scutură de tirania ametelii plăcute, care relativizează totul și duce lucrurile într-un derizoriu la îndemînă. E drept că amețeala devenise deja neplăcută și fusese înlocuită cu clasicele dureri de cap, grețuri etc. Dacă îndoparea trupului, fie ea solidă sau lichidă, se dovedește cu dus-întors, nu-ți rămîne (sau cel puțin așa pare pe moment) decît să încerci să-ți umpli mintea și spiritul.

Aici pare mai complicat, dar există și metode simple și la fel de stupide: cel mai ușor e să recurgi la îndoparea cu imagini. Nimic șocant, totul idilic, menit să astupe orice posibilă deschidere la neant. Mesaje pozitive, puzderie de floricele, la propriu și la figurat, idile care sfîrșesc cu *happy-end,* ființe supranaturale drăgălașe și neconflictuale. Totul, în general, neconflictual. De murit nu moare aproape nimeni – doar personajele negative, dacă e inevitabil. Filmele de pre-Crăciun de la Diva, care se succed deja neîncetat, îndeplinesc cam toate condițiile.

Pe scurt, o spălare pe creier deliberată. Un soi de sinucidere intelectuală. Da, funcționează. Pe termen scurt. După un timp, mintea și spiritul se revoltă și ele, precum trupul. Se scutură cu fosnet de atîta roz, ba chiar îl vomită. Pentru ca apoi, în cele mai multe cazuri, să înceapă să vadă luminița de la capătul posibilului tunel. Ba chiar sînt în stare să se bucure de o binevenită, în cele din urmă, nuanță de cenușiu.

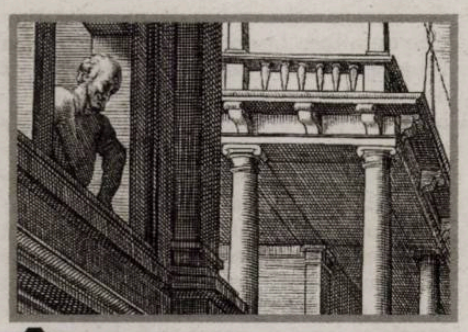

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Locuri bune

În urmă cu cîteva zile eram la poalele unui deal din Moldova. Drumul trecuse prin ultimul cătun, apoi se transformase într-o potecă ce șerpuia în lungul unui pîrîiaș limpede, la liziera pădurii. Cîțiva dintre noi am urcat versantul către est, atît cît să ajungem în lumina blîndă a unui apus de octombrie, dincolo de umbrele copacilor. Spre vest și sud, locul era mărginit de drum, albia pîrîului și arbori. Spre est și nord, terenul urca în pantă spre vîrful dealului, acolo unde, mai demult, sătenii așezaseră o cruce înaltă, din piatră, încrustată cu slove adînci. Spațiul avea aceste limite naturale care îl fereau de vînt și îi ofereau protecție, dar și o însorire ideală. Undeva, lîngă drum, odihneau trei căpițe și, la distanțe prudente, erau priponiți trei cai voinici care pășteau agale, neavînd nimic altceva de făcut. Se bucurau de căldura soarelui, de iarba grasă și de absența muștelor. Aveau coame bogate și ochi limpezi, iar din boturile lor ieșeau aburi care se amestecau cu ceața ușoară respirată de pămînt. Toate culorile erau calde, felurite tonuri de galben și ocru. Tufele de măceșe aduceau un foarte delicat accent de roșu aprins, totul în contrast cu albastrul cerului, străbătut de nori albi, plini de viață. Cîteva păsări își răspundeau din copaci, în rest era doar liniștea frunzișului. Mirosea a iarbă, a frunze, a pămînt, a pace. Toate elementele care compuneau acest cadru bucolic se aflau în relație unul cu celălalt, iar asta contribuia la senzația copleșitoare de perfecțiune a scenei, de compoziție măiestrită de un artist omnipotent. Cînd am plecat, cineva s-a uitat înapoi și a izbucnit în lacrimi. Eu, personal, i-am invidiat pe cai.

Arhitectura clasică ne învață faptul că două coloane nu pot sta la orice distanță una de cealaltă. Este nevoie, în funcție de ordin, de o distanță anume, pentru ca rezultatul să fie armonios: una mai mică pentru stilul doric și una mai mare pentru stilul corintic. Iar armonia templului era, pentru grecii din vechime, o mărturie despre divin, o formă de cunoaștere a nevăzutului. Parcurgem mii de kilometri pentru a vizita acele temple și, în fața lor, ne simțim cîștigați, fără a fi neapărat conștienți de importanța sau cuantumul cîștigului realizat. „Și ce ai văzut în Grecia, în afară de greci?", m-a întrebat, odată, un sceptic. Mi-a fost greu să-i răspund, pentru că emoția avută era bunul cel mai de preț și să-ți descrii emoțiile este, cel mai adesea, măcar anevoios, dacă nu imposibil.

Spațiul construit este generator de emoție atunci cînd reușește să ne transmită ceva dincolo de pavaje, fațade, ferestre, statui, ancadramente și cornișe. Acestea sînt doar cuvintele frazei cu care locul ne întîmpină. În funcție de topică, el ne poate înjura gros, saluta indiferent sau oferi un poem. Atunci cînd intri într-o piațetă, fațadele clădirilor mărginesc un perimetru definit, nici prea mare, dar nici prea mic, în care oamenii se simt ocrotiți. Dacă este soare sau ploaie, porticele clădirilor le oferă adăpost, iar capitelurile coloanelor ceva în plus. Fîntîna din centru clipocește, păsări fîlfîie din aripi, oamenii sporovăiesc la mese, iar vîntul unește toate aceste zgomote, le suprapune și le orchestrează, umflînd perdelele de la ferestre. Într-o casă, un copil exersează la pian. Miroase a cafea și a pateuri. Limitarea spațiului creează sentimentul de siguranță. Fiecare casă vorbește despre sine, unită fiind cu vecinele sale. Se susțin reciproc, se ajută, înfruntă împreună timpul care, în piațetă, curge mai încet, mai îndurător. Aici, oamenii încetinesc pasul, se opresc să răsufle. Simt că își pot permite o pauză. Logica spațiului este aceeași cu logica vieții care palpită înlăuntrul lui, iar asta îl transformă într-un loc. Un loc bun, în acest caz, un loc în care oamenii se opresc pentru a se bucura de el.

O piațetă în oraș, o poiană la marginea unui deal. Prima, construită de oameni, pentru bucuria lor și a celorlalți. A doua, frumoasă ca o epifanie, modelată de orientarea față de punctele cardinale, topografie, apă, o piațetă în care porticele copacilor au găsit armonia perfectă cu fîntîna pîrîului, deschiderea pajiștii, melodia păsărilor, mirosul fînului și biserica dealului. Mi-a venit în minte Miorița: „Preoți, munții mari, / Paseri, lăutari..." Și acolo, la poalele dealului, am înțeles pentru prima oară familiaritatea păstorului moldovean cu un Univers care îi vorbea și din care știa că este parte, în viață și dincolo de ea, fără deosebire.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu" din București.*

„În dragoste e nevoie de un munte de îngăduință“

– interviu cu Claude LELOUCH –

Regizorul ***Claude Lelouch*** *a venit la București cu ocazia proiecției filmului* Les plus belles années d'une vie *cu Anouk Aimée și Jean-Louis Trintignant, continuarea poveștii de dragoste simbol al anilor '60,* Un homme et une femme. *Titlul cu care Lelouch a deschis Festivalul Les Films de Cannes à Bucarest spune povestea unei iubiri neterminate, reconstruind puzzle-ul retrospectivei amoroase, printr-o narațiune cinematografică ludică și plină de seninătate. Am vorbit cu Claude Lelouch despre filmul care „a așteptat 50 de ani“ să iasă pe ecrane.*

„Prima mea poveste de dragoste este cinematograful “, ați declarat după proiecția filmului Les plus belles années d'une vie. *Cum a evoluat relația dumneavoastră cu cinema-ul de-a lungul timpului?*

Nu s-a schimbat, e o dragoste unică, e ca un drog, mereu ai nevoie de mai mult. Cred că se va putea face într-o bună zi un film atît de frumos și de reușit încît va schimba lumea. Cred în cinema așa cum alții cred în Dumnezeu. Am crescut văzînd filme superbe.

Aveți cîteva titluri preferate?

Am foarte multe, dar pot spune că am crescut cu Chaplin, cu Jacques Tati și cu Mihail Kalatozov. Ultimul mi-a schimbat viața. Am crescut cu filme de public, mai degrabă decît cu cele de cinematecă și văd un film pe zi la cinema. Nu poți face film dacă nu vezi filmele celorlalți. E important asta și da, cred în cinema, sînt ca un preot care se roagă zilnic, iar pentru mine rugăciunea este cinema-ul. Am certitudinea că, la un moment dat, filmul va putea salva omenirea în două ore. Am o mare admirație pentru artiștii care mi-au salvat viața. Asta și fiindcă pentru mine literatura, pictura și mai ales muzica sînt importante. Artiștii m-au ghidat în viață dîndu-mi cele mai bune sfaturi. Vreau să spun prin asta că istoria lumii e construită mai degrabă prin aportul lor, nu al politicienilor.

Ați lucrat cu regretatul compozitor Francis Lai. Ce a însemnat el pentru filmografia dumneavoastră?

A murit chiar cînd am terminat filmul *Les plus belles années d'une vie*. Am făcut 35 de filme împreună și am pierdut mai mult decît un prieten. După mine, muzica se adresează iraționalului din noi. Există în fiecare din noi o latură rațională și una irațională. Toată viața ne luptăm pentru aceste dualități. Toate școlile lumii sînt făcute pentru a dezvolta partea rațională, iar singura cale de a dezvolta *côté*-ul nostru irațional este să-i ascultăm pe artiști. Și, mai ales, pe cîntăreți. Muzica e limbajul universal prin care Dumnezeu ne vorbește. Prin muzică te desprinzi de cotidian, îți iei zborul și recunosc că am nevoie ca spectatorul „să decoleze ca un avion“. Și cînd simt că e gata să o facă, muzica preia controlul în film.

În Les plus belles années d'une vie *ați reușit să readuceți pe ecran doi mari actori: Jean-Louis Trintignant și Anouk Aimée. Cît de repede i-ați convins să filmați împreună după succesul filmului* Un homme et une femme?

Le-a fost foarte frică, nu doar lor, ci și mie mi-a fost frică să nu iasă ceva nepotrivit. Ne-am asumat un risc, lui Jean-Louis Trintignant i-a fost cel mai dificil pentru că merge greu, vede foarte prost, dar are o voce unică. Așadar, partea pozitivă a cîntărit mai mult decît cea negativă. Asta s-a întîmplat toată viața mea: întotdeauna am preferat să spun „da“. I-am asigurat pe ambii actori că, în cazul în care filmul nu le va plăcea, nu va ieși în cinematografe. Le-am spus că vom lansa filmul doar dacă vom fi toți trei mulțumiți.

> *„Dragostea e un fel de diamant care trebuie șlefuit. Imediat ce apare un mic defect, se sparge.“*

Cum ați scris scenariul și care e rolul flashback-*urilor în construcția filmului?*

Mi-e greu să explic asta pentru că e rezultatul celor 60 de ani de cinema și cred că în viață există prezentul, trecutul și viitorul. Trecutul e format din *flashback*-uri, iar eu am construit filmul acesta ca și cum mi-aș fi folosit memoria. Dacă întîlnesc o femeie, o compar cu cele întîlnite înainte. Așa funcționează și memoria: toți avem o poveste de dragoste mai puternică decît toate. Și ea lasă urme. Și în viață avem pe cineva pe care l-am iubit mai tare decît pe ceilalți. Cam ăsta ar fi și subiectul filmului. Jean-Louis (Trintignant, *n. red.*) și Anouk (Aimée, *n. red.*) au trăit cîteva luni împreună, iar această perioadă e cea mai importantă din viața lor. Au șansa să se reîntîlnească și să analizeze unde au greșit. Povestea lor de dragoste îi sperie pe amîndoi. În general, poveștile de dragoste zdruncină.

De ce spuneți asta?

Oamenilor le e frică de dragoste, trebuie să fii curajos astăzi ca să trăiești o poveste de dragoste. Astăzi bărbaților le e frică de femei. Femeile nu mai au încredere în bărbați și iată că punem în pericol cel mai frumos lucru din lume. Sîntem capabili să ucidem comoara vieții care e dragostea.

De ce credeți că bărbaților le e frică de femei?

Pentru că își doresc perfecțiunea, iar noi nu sîntem perfecți. Femeile au memorie bună, nu uită nimic, nu însă și bărbații. Dacă într-o zi bărbații fac o greșeală, femeile nu o vor uita niciodată. Dragostea e un fel de diamant care trebuie șlefuit. Imediat ce apare un mic defect, se sparge. Nu există toleranță odată ce intri într-o poveste de dragoste, fiecare devine judecătorul celuilalt, deși ar fi nevoie de un munte de îngăduință. Admirăm pe cineva pentru anumite calități, dar îl iubim pentru defectele sale.

Există în film secvențe ludice. Personajul principal glumește și uneori ne face să credem că nu e foarte bolnav. Ați optat pentru astfel de scene pentru a evita dramatismul?

Oamenii în vîrstă sînt foarte alunecoși. Iar cei bolnavi speculează orice moment în favoarea lor. Ei se joacă cu familia și cu apropiații, cam asta le mai rămîne. Și pentru că puțină lume se interesează de ei, ajung să se joace. Am vorbit cu medici despre asta, m-am documentat înainte de a face *Les plus belles années*. La fel procedează și personajul interpretat de Jean-Louis Trintignant. Există momente în care își recunoaște iubirea, dar și altele în care redevine timid, ca un copil. E o ambiguitate permanentă, iar Anne Gauthier (Anouk Aimée, *n. red.*) este cea mai zdruncinată pentru că este în plină forță, are energie, își amintește de bărbatul pe care l-a iubit, cu bune și cu rele, și el o manipulează. Cele două personaje se joacă de parcă ar fi doi copii, se joacă de-a dragostea. De aceea am gîndit un film cu momente ludice, era absolut necesar să iasă așa. Apoi mai e ceva: mai tot timpul în viață nu prea spui ceea ce gîndești. Mai mereu una spui, alta gîndești. Apoi ajungi să spui ce ai în minte. Personajele din filmul meu ajung la etapa asta. E un moment superb, de adevăr, cei doi nu mai trișează.

Ați lăsat actorii să improvizeze sau ați urmat scenariul?

Cred că e un amestec. I-am lăsat pe cei doi actori să vorbească despre ce simțeau, pe de altă parte scenariul a fost extrem de important. E o combinație între joc și realitate, de aceea îmi place filmul, pentru că amestecă toate contradicțiile din noi și pînă la urmă nimeni nu deține adevărul. Filmul se sprijină pe spontaneitate, iar mesajul este că trebuie profitat de momentul prezent, fiind singurul lucru care ne aparține. Ceea ce e formidabil e arta de a degusta prezentul. Iar în *Les plus belles années* am filmat prezentul cu cele mai frumoase momente din viața actorilor.

De ce ați așteptat 50 de ani pentru a filma?

Latura mea irațională, cea care ține de nebunie, m-a determinat să regizez epilogul pentru *Un homme et une femme*. Producătorii îmi spuneau că e o aiureală, la fel și actorii, toți mi-au spus că e curată nebunie ce vreau să fac. Și cînd am văzut că toți îmi spun asta, eu am decis să fac contrariul. Cînd toată lumea e împotriva mea, îmi spun că e momentul să trec la treabă.

a consemnat Roxana CĂLINESCU

Mirella PATUREAU

Cîteva clipe magice ale teatrului

– FNT 2019 –

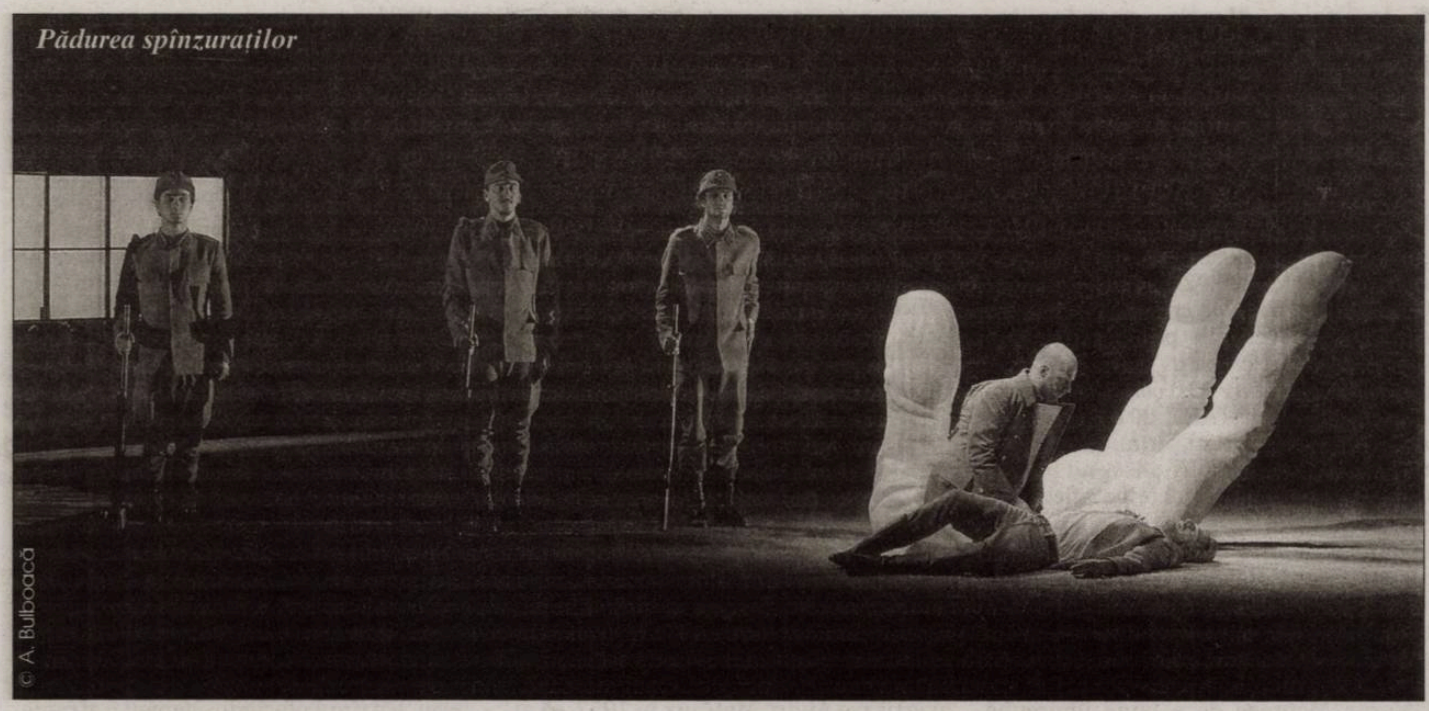

Pădurea spînzuraților

Prin forța calendarului și proverbiala numărătoare de boboci legată de începutul toamnei, festivalurile bucureștene s-au urmat cu frenezie unul după altul, cîteva întîlniri s-au suprapus, cîteva titluri le-am regăsit circulînd din festival în festival. Decît o suită de cronici înghesuite, aș vorbi mai degrabă aici de cîteva momente la care m-am oprit, după logica criticului care, în fața unor rafturi pline de cărți, alege doar cîteva volume, în funcție de preferințe, fără să respingă neapărat celelalte titluri. De fapt, caut rezonanțe, corespondențe secrete, ca în sonetul baudelairian, sau pur și simplu coerența intimă a tematicii propuse deja din subtitlul festivalurilor. În cazul Fest-In, de la Teatrul „Nottara", cu tema sa ce face cu ochiul unor preocupări la modă, vezi „criza feminității", multe dintre spectacole au propus o structură teatrală solidă, nefiind întotdeauna puse pe rîs bulevardier. Ca, de pildă, *Vrăjitoarele din Salem*, în regia lui Vlad Cristache, de la Teatrul din Ploiești, spectacol sumbru și solid articulat, sau un altul, pe care l-am regăsit și în FNT, după *Iona* lui Marin Sorescu, în viziunea lui Gábor Tompa, sprjinit pe un actor cu o prezență scenică puternică, Gabriel Răuță, fără să-mi steargă însă amintirea unui George Constantin – pariu imposibil și inutil, de altfel. Sau, în cele două festivaluri, *Republica Melania,* de Irina Nechit, regia Gelu Colceag, cu performanța Rodicăi Mandache și mai ales eleganța melancolică a scenografiei, Adrian Damian, un decor alb, imaterial, populat de siluete scheletice de cocori de altădată, indiciu că ne aflăm deja în altă lume, personajul continuînd parcă să trăiască dincolo de nori în moarte.

Subtitlul acestei ediții a FNT a fost „Teatrul, clipa magică a istoriei" și ne-a ghidat gîndurile încă de la bun început prin cîteva întîlniri la HUB FNT ARCUB, ca aceea dedicată Europei Libere, pentru a nu uita, în prezența a două „figuri mitice" ale postului de radio, N.C. Munteanu și Emil Hurezeanu, perioada în care să asculți Europa Liberă era periculos, vezi și cazul elevului Mugur Călinescu, la baza piesei Gianinei Cărbunariu *Tipografic majuscul.* Am început astfel carnetul meu de festival cu un spectacol după un text de Székely Csaba, *Nu regret nimic*, montat de Zoltán Lendvai din Ungaria, realizat la Teatrul de Nord din Satu Mare, care ne invită în tabăra călăilor, un rar caz de conștiință al unui fost ofițer de Securitate. Îmi amintește monologul Alinei Nelega despre *Hess* și al său decalog al crimei... Așadar, de la bun început, ni se promite multă istorie, dar și cîteva clipe de magie sau de profesionalism, condiția secretă și indispensabilă a magicianului. Un FNT complex, care include artele scenografice, superbe expoziții de Paul Bortnovschi sau costumele Doinei Levința, un „Experiment teatral", grafica lui Cristian Pepino, multe discuții și lansări de carte la HUB-ul Festivalului. Dar inima, miezul rămîne teatrul... Dacă vrem să înțelegem mai bine subtitlul Festivalului, ales de Marina Constantinescu, ar trebui să ne punem de la bun început întrebarea despre ce magie vorbim. Și, de fapt, cînd putem vorbi mai mult despre magie decît atunci cînd vorbim de magia directă, irezistibilă a actorului? De pildă, o primă ilustrație, cu *Before breakfast,* piesă într-un act de Eugene O'Neill, o teribilă descindere în infern a personajului principal, cu puternice și patetice note autobiografice, căreia îi dă corp și suferință mută Richard Bovnoczki, alături de Mihaela Trofimov, în desenul atent, calculat la nuanțe, de Andrei și Andreea Grosu, realizat la Teatrul din Brăila.

Sau Marius Manole, torturat pînă la sadism în viziuna epuizantă a unui *Richard al III-lea* haotic, dar un spectacol care, după reflecție, ridică multe și utile semne de întrebare (nu am urmărit întreaga demonstrație a celor două versiuni prezentate de Andrei Șerban, și poate de acea salut pentru moment doar magia actorului, sau a formidabilului cameleon care este în acest spectacol Marius Manole).

Aș trece la *Jurnal de România. Timișoara,* clipa de intensă bucurie artistică și emoțională a Festivalului, Carmen Lidia Vidu fiind, cu seria acestor Jurnale, *opera aperta,* de urmărit deci... o magiciană a tehnicii video, a actorului carte-deschisă, aici șase actrițe, în amintirile cărora a știut să scormonească, în documente, în istoria României de vreo 30 de ani încoace.

> *Povestea* Pădurii spînzuraților *rămîne un spectacol-document ca o insectă prinsă într-un chihlimbar al timpului.*

Ajung, în fine, la momentul de grație colectivă a acestui recviem național, *Pădurea spînzuraților*, magie și istorie, semnat de Radu Afrim. Romanul lui Rebreanu, pe care unii tineri îl descoperă în anul Centenarului cu uimire și învață să citească, mai ales prin acest spectacol, propria istorie națională cu ochii de azi, un trecut care revine fără voia noastră. Afrim nu a contemporaneizat povestea locotenentului Apostol Bologa, care, înrolat în armata imperială austriacă, preferă să dezerteze și alege moartea pentru a nu lupta împotriva propriului neam. Și aici întrebarea va reveni în spectacol sub alte forme, cu imagini de azi. De fapt, povestea *Pădurii spînzuraților* rămîne un spectacol-document ca o insectă prinsă într-un chihlimbar al timpului. Cîteva semnale de alarmă, de la ridicarea cortinei, drujbele care se aud amenințătoare în vreme ce pe scenă cîțiva bărbați neclintiți stau cu un picior îndoit pe trunchiuri de copaci doborîți. Ieri și azi se întrepătrund mereu. Nu e posibil ca noi să luptăm împotriva noastră, exclamă Bologa, în vreme ce pe marele ecran din fundal se văd imagini ale protestelor din 10 august 2018 din Piața Victoriei. Sau finalul extraordinar, zguduitor, „Unde mergem?", se întreabă Bologa îndreptîndu-se spre spînzurătoare, în vreme ce pe ecran se rostogolesc în avalanșă imagini de violență ale zilelor noastre și scena e ocupată de tineri în costume contemporane. Din distribuție amintesc doar cîteva nume: Alexandru Potocean (Apostol Bologa), de o mare energie și finețe în același timp, dublat de un personaj invizibil celorlalți, Marius Manole, aerian și tăios, căci este vocea conștiinței lui Bologa ce se deșteaptă; Richard Bovnoczki (Klapka), prietenul solid și zdrobit și el de istorie; Ada Galeș, Raluca Aprodu; Natalia Călin sau bocitoarele autentice, cîntărețe din satele din preajma Becleanului. Cosmin Florea semnează scenografia, un spațiu ce se animă și vibrează în jurul personajelor, cîteodată în dialog neașteptat, dar creativ cu unele imagini din spectacolele lui Romeo Castellucci sau, mai recent, Thomas Joly, omul jucărie în mîna destinului. Radu Afrim a venit în festival cu alte două spectacole, *Sub fiecare pas e o mină neexplodată într-un razboi neterminat cu tine,* extrem de personal, pe un text propriu, despre care am mai scris, și *Dansul Delhi* (pe care nu l-am văzut încă).

Andrei Măjeri crede și el în magia imaginii, este tema spectacolului său pe un text al unui autor mexican puțin cunoscut, Ernesto Anaya, *Las Meninas*. Sîntem preveniți de la început: „Totul este moarte renăscută. O călătorie către pieire, către sfîrșit". Sîntem toți sortiți morții, dispariției. Și pentru că lumea este imagine, singura salvare este să supraviețuiești prin imagine, prin artă. Într-o Spanie din Secolul de Aur, dar pe date istorice transfigurate a căror garanție rămîne numele lui Velásquez, Infanta, meninele și piticii se agață de iluzia unei nemuriri prin artă. Celebrul tablou al lui Velásquez, *Las Meninas*, devine pretextul și scopul final al tăvălugului ce se prăvălește pe scenă, o explozie de culori, de sunete, de muzică profană sau religioasă – un cor de bărbați cu un bariton extraordinar, Robert Lázcko Vass –, costume care devin argumente scenografice (Lucian Broscățean și Irina Chirilă, decor), valuri de ceață și interpreți extraordinar de precisi, dintre care se desprind Imre Eva în Infanta și Szücs Evin, Velásquez, un ansamblu omogen și care funcționează la unison ca un mecanism bine uns. Infanta va avea deci tabloul ei și partea ei de nemurire, ultima scenă, o reconstituire extrem de rafinată, oglinzi, imagini ce se răsfrîng, dispar și revin, și mai ales poza finală, personajele încremenite întru eternitate, cu cuplul regal în miniatură în fundal, un citat teatral al unei pînze celebre.

Cît despre Istorie, ca să revenim la „lozinca" festivalului, sarcina a revenit și de astă dată teatrului de inspirație socială din zona teatrului independent, construit pe mărturii și documente, în vizor în ultimii ani, celebrați azi cam peste tot sub eticheta comodă și generoasă de „30 de ani de libertate": *Istorie la persoana I*, cu o echipă de tineri interpreți de la Teatrul „Luceafărul" din Iași, animată de Oltița Cîntec, *Baladele memoriei* de un colectiv de la Reactor de Creație și Experiment din Cluj, dar unde am recunoscut spiritul inconfundabil al primelor texte ale Nicoletei Esinencu și lungile sale monoloage, cu sinceritatea crudă a unor vieți banale, undeva în margine (vezi seria inedită a *Dromomaniilor* sale), sau, la Centrul Educațional Replika din București, *Limite,* propus de Mihaela Michailov și Radu Apostol, o radiografie a sistemului educațional din România după spusele creatorilor înșiși, și care pleacă de la cazuri reale. Revenind la clipa magică a acestor istorii, de-a lungul festivalului, teatrul nu prea a avut de ales, le-a topit una în alta pur și simplu, în serile sale cele mai reușite. Ca, de pildă, *Itinerarii. Într-o zi lumea se va schimba,* text de Yann Verburgh și regia de Eugen Jebeleanu, co-producție ARCUB și Compania Ogres, Franța, istorie contemporană transfigurată de intensitatea ideilor și de emoția artistică, o echipă franco-română care a încheiat fericit acest Festival.

***Mirella Patureau** este critic de teatru și traducătoare, cercetătoare la Atelier de Recherche sur l'Intermédialité et les Arts du Spectacle, CNRS, Paris.*

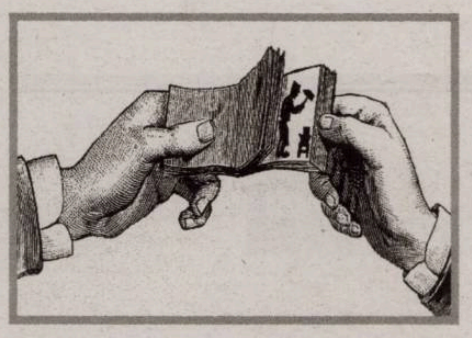

Marius CHIVU

feedbook

50 de nuanțe ale ispitei

● **In.Fuzion *#Ispita*, coordonator Ana Maria Ciofîrlă, editori Oana Fotache&Robert Șerban, Asociația Montage, 2019.**

Nu e prima dată cînd apar astfel de cărți-album în care scriitorii și artiștii vizuali se provoacă și se inspiră reciproc. În *Bookătăria de texte și imagini 1&2* (coord. Stela Lie&Florin Bican, Faber Studio/Pandora M, 2009/2016), artiștii de la Clubul Ilustratorilor creau imagini pornind de la povestirile pentru copii scrise de cîțiva prozatori de literatură pentru adulți. În *Iubire 13* (coordonat de subsemnatul, Editura ART, 2010), treisprezece scriitori și artiști scriau proze foarte scurte pe tema iubirii însoțind tot atîtea diapozitive ale seriei fotografice *Love Story* realizate de regretatul pictor Ion Dumitriu în anul 1972. Iar în *Dublă expunere* (coord. Roxana Gamarț, Editura TREI, 2014), zece prozatori scriau povestiri inspirate de lucrările a zece pictori și fotografi.

De data aceasta însă, experimentul Galeriei Montage de a pune împreună pictori cu poeți și prozatori a ajuns ceva mai departe. În primul rînd, a existat o temă inițială: ispita, și fiecare artist a trebuit să creeze un tablou, un poem sau o proză cu acest subiect, după care, odată stabilite cuplurile (prin tragere la sorți), au făcut schimb de lucrări și fiecare a creat, în etapa a doua a experimentului, o a doua lucrare inspirată de opera celuilalt. Astfel, la sfîrșitul celor două luni, cît a durat proiectul, în primăvara anului trecut, cele douăsprezece cupluri de scriitori și artiști vizuali au produs peste 50 de pînze, proze și poeme. În afara acestor două etape creative, Proiectul *In.Fuzion #1* a continuat cu o serie de *workshop*-uri deschise publicului, dar și cu două expoziții: una la Palatele Brâncovenești de la Mogoșoaia, cealaltă la Muzeul Național al Literaturii Române din București. În fine, în vederea editării acestei cărți-album, au mai existat o serie de ședințe foto cu artiștii (realizate de Cosmin Gogu și Victor Cosmaciuc) și cinci întrebări standard, formulate de Robert Șerban, adresate tuturor participanților. A rezultat o carte-album cu de toate: lucrări vizuale, poeme, proze scurte, fotografii și interviuri.

Douăsprezece cupluri de scriitori și artiști vizuali au produs peste 50 de pînze, proze și poeme.

„Acest album de imagini și texte e un stop-cadru al mișcării în care se află artele (inclusiv cea a scrisului și cea a vizualului), dar și un moment al dialogului. Al unuia exemplar, în care sînt implicate 24 de voci, fiecare cu tonalitate aparte, cu timbru personal și flux original, ludice sau grave, sonore ori timide", spune Robert Șerban în Cuvîntul înainte. Pentru ca Oana Fotache să conchidă în epilog: „Pentru cei implicați, lucrul timp de cîteva luni la acest experiment artistic s-a prezentat ca un *pas de deux* cu libertăți și constrîngeri. Nu s-a putut fără acestea din urmă: tema comună, perechile trase la sorți, obligația de a răspunde la lucrarea celuilalt, timpul și spațiul limitat – limite rareori depășite. Libertatea a rămas, totuși, întreagă: mediul de expresie, genul, stilul, forma au fost decise, cu nonșalanță sau discreție, de la caz la caz, de fiecare artist. Pe lîngă alăturările fericite, care se luminează reciproc, mai sînt aici și contrapuncte, diferențe izbitoare, contraste tari. În ciuda temei – aceeași pentru toți –, vocile artiștilor sună diferit. Ne convingem încă o dată, așa cum avertizase André Malraux în 1957, că artistul e totul, și nu modelul sau subiectul operei sale. Astfel că, după ce-am privit 50 de chipuri ale ispitei, atrăgătoare sau teribile, blînde sau neliniștitoare, încă mai rămîn atîtea de înțeles."

Într-adevăr, unele cupluri de artiști au creat foarte bine împreună (în ciuda diferenței de generație și, mai ales, în ciuda faptului că s-au întîlnit pentru prima dată), punctele de tangență încununîndu-le creațiile în asemenea măsură uneori, încît pare că riscă să rămînă incomplete într-o receptare separată. În orice caz, parcurgînd cartea-album, trecînd de la un artist la altul, de la text la imagine și viceversa, cauți/aștepți punctul de inspirație în care cele două creații se ating/intersectează, precum două obiecte stranii care, la un moment dat, realizează un fel de joncțiune. Zona comunicării poate fi punctuală sau evazivă, punctul de atingere se situează la diferite niveluri de profunzime (detaliu, idee, atmosferă) și trebuie remarcat efortul tuturor de a crea prin tangență, în ciuda diferențelor de stil, temperament și viziune majore în cele mai multe cazuri.

Cel puțin în cazul a doi scriitori, acest tip de experiment n-a fost o premieră: Nora Iuga și Marin Mălaicu-Hondrari au mai exersat scrisul pornind de la imagini în proiectul *Dublă expunere* și, întîmplător sau nu, amîndoi abordează aici ispita în cheia erotismului. Nora Iuga (*vs.* picturile lui Eugen Raportoru) scrie două proze poematice cu situații erotice cumva în oglinda visului: una la bătrînețe într-un tren, cealaltă la juventute pe malul mării. Marin Mălaicu-Hondrari (*vs.* Mircia Dumitrescu) scrie două proze cu un oarecare efect de ecou în romanele sale, una realist-dialogală plasată în Bistrița, cealaltă livrescă, petrecută în Spania. O fantezie în doi pași, de data asta fiind însă vorba de un singur text, scrie și Andrei Ruse (*vs.* Mirela Iordache), al cărui protagonist imaginează două scenarii sentimentale uitîndu-se la o bătrînă care privește lumea de la fereastra unui bloc vechi.

Tot proză scrie și Marcel Tolcea (*vs.* Florin Stoiciu): un mic eseu confesiv pe marginea descoperirii în copilărie a celor *1001 de nopți* și un text mai elaborat, umoristic (printre vîrfurile cărții), despre un pictor ratat care răspîndește despre sine un zvon, menit să-i confere eroism artistic printre cetățenii unui „obscur tîrg de frontieră" unde fusese repartizat ca profesor de desen. În fine, Lavinia Braniște (*vs.* Dan Paul Ungureanu) scrie o amintire din copilăria petrecută la bunici pe malul Dunării, pentru ca al doilea text să fie un poem. Un poem – de fapt, traducerea unui psalm despre ispită al lui Rainer Maria Rilke – oferă și Ioana Pârvulescu (*vs.* Aurel Bulacu); pentru ca al doilea text să fie o proză foarte interesantă, o „confesiune" cu substrat teoretic (alt vîrf al cărții), despre întîlnirea dintre un bătrîn, aparent fără însușiri, și o femeie mai tînără, aparent superficială, în fața unui tablou ermetic la un vernisaj, bătrînul oferindu-i femeii o stranie cheie de interpretare a artei.

„Plăcere și cadru pentru amintiri."

Simona Popescu (*vs.* Naiana Vatavu) scrie două lungi poeme palimpsest/autoreferențiale, cu citate, note de subsol și considerații teoretice despre „țeserea din toate, la nefîrșit" a literaturii și a picturii, cu referințe din *high/pop culture,* dar și cu mărci înregistrate ale propriului scris („exuviale corpuri"). Un lung poem dramatic în două părți cu și despre Iov semnează Matei Vișniec (*vs.* Suzana Dan), pentru ca, nu în ultimul rînd, Robert Gabriel Elekeș (*vs.* Ana Maria Ciofîrlă), Claudiu Komartin (*vs.* Sofia Ovejan) și Valeriu Mircea Popa (*vs.* Alexandru Jakabházi) să scrie, fără vreun concept anume, numai poeme, unul mai bun ca altul.

În încheiere, ca-ntr-o enumerare de oracol, selectez din chestionarul standard de la finalul cărții ce înseamnă și ce rost are arta pentru participanții la acest proiect, dar fără să le atribui răspunsurile: „comunicare cu semeni și răspunsuri la întrebările vieții", „o adevărată religie prin care se poate ajunge la spiritualitate", „satisfacerea nevoilor estetice", „plăcere și cadru pentru amintiri", „un mod de viață", „rugăciune", „o provocare care creează plăcere", „o supapă pentru respirație", „un cadru pentru rîsul trist și absurd", „o cale de a visa la o altă viață", „întregire sufletească, o călătorie spre înțelegerea unor mistere", „o dimensiune ce dă naturalețe omului și-i justifică dorința de a fi în viață", „libertate și comunicare în alt mod/plan cu alții", „confecționarea unui ambalaj adecvat pentru durere", „masturbare", „surpriză și hazard", „satisfacere interioară", „memoria omenirii".

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

acum în 100 de pagini!

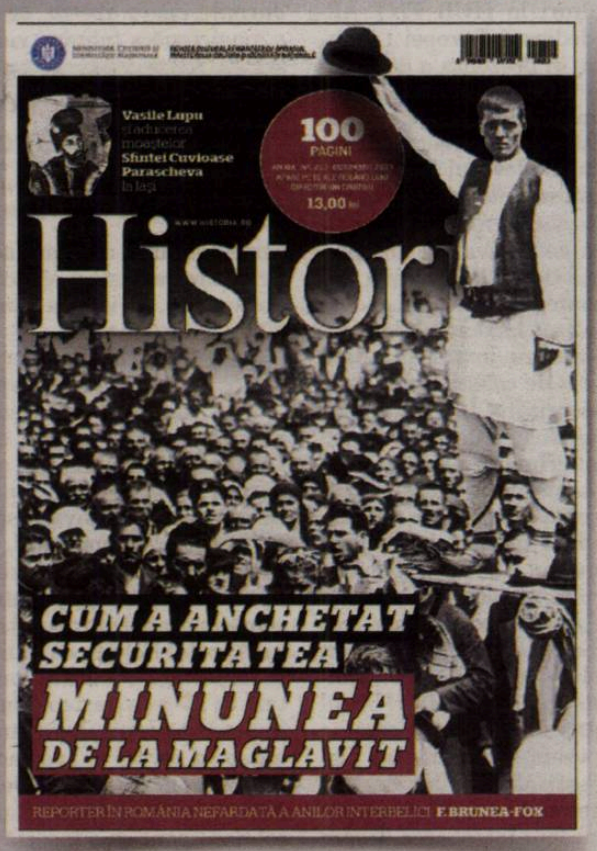

DIN 15 OCTOMBRIE,
la toate punctele de difuzare a presei

13,00 LEI

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0318.603.057

Ionuț IAMANDI

pe de altă carte

Misiune pentru Groza

● **Michael Neiberg, *Potsdam. Sfîrșitul celui de-Al Doilea Război Mondial și refacerea Europei*, Editura Litera, București, 2018, 464 de pagini.**

În 1993, la București apărea o carte importantă în privința anilor de început ai comunismului în România. Profitînd de noile condiții de acces la arhivele americane și britanice, cartea urmărea cu documente de primă mînă procesul prin care România a ajuns pe orbita Moscovei. Vîrtejul care a tras țara pe fundul mîlos al sovietelor a început să se formeze încă de prin 1942. Pe lîngă el, prin 1944 au ajuns britanicii, dar aceștia au preferat să întindă mîna grecilor, văzuți de Churchill ca potriviți în postura de garanți ai trecerii convoaielor maritime imperiale prin canalul de Suez. Un an mai tîrziu, mai arată cartea subintitulată totuși reverențios *Sovietizarea României. Percepții anglo-americane,* pe lîngă vîrtejul ajuns între timp turbion trec și americanii, dar și aceștia au încercat să îi ajute mai degrabă pe alții, și anume pe polonezi, mult mai vocali decît românii după război. În fine, în 1946 era deja prea tîrziu, turbionul devenise taifun, iar România se rotea amețitor în el.

Bineînțeles că după 1993 încoace au urmat alte și alte cărți, care au introdus în discuție nuanțe și accente noi. De pildă, în cea la care mă opresc azi, episodul polonez este ușor reinterpretat. Așa e, la conferința de la Potsdam, din a doua jumătate a lui iulie 1945, dar și în lunile de dinainte, americanii și britanicii s-au străduit să limiteze influența facțiunii comuniste în noul guvern polonez de tranziție și să ofere Poloniei, pe seama Germaniei mai ales, compensații teritoriale pentru faptul că încă de la Teheran, din 1943, în negocierile cu Stalin, au acceptat linia Curzon ca viitoare frontieră sovieto-poloneză. Aparent, judecînd după deznodămînt, Polonia a fost prinsă și ea de ciclon, spre deosebire de Grecia. Dar să nu omitem în același timp că a avut parte ulterior și de cele mai puține excese staliniste dintre toate țările est-europene (exceptînd cazul aparte al Iugoslaviei), fie și numai pentru că politicienii comuniști polonezi au marșat la scopul național al consolidării posesiunilor din Pomerania și Silezia, căpătate după război la est de linia Oder-Neisse.

Dacă la Potsdam a fost pomenit un cabinet est-european, acesta a fost cel al comitetului pro-sovietic de la Lublin, ci nu Guvernul Groza, care tocmai ieșise în evidență prin faptul că fusese impus cu forța. Într-un fel, Truman s-a răcorit în această privință în aprilie, într-o întîlnire la Washington cu Molotov, căruia i-a cerut ca Moscova să respecte declarația de la Ialta, și anume că țările eliberate își vor alege liber forma de guvernămînt. Dar chiar și în astfel de ocazii, sovieticii le închideau gura occidentalilor care criticau nereprezentativitatea guvernelor est-europene cu exemplul Greciei sau chiar al Franței, unde executivul condus de Charles de Gaulle fusese recunoscut, deși nu avuseseră loc alegeri.

Cu toate acestea, nu Polonia a fost miza principală a americanilor la conferința de la Potsdam. Autorul cărții de față a arătat că una dintre cele mai mari ușurări resimțite de delegația condusă de Harry Truman a fost legată de acordul privind reparațiile de război. La Ialta, Stalin ceruse, iar Churchill și Roosevelt acceptaseră, extragerea de către URSS din Germania a 10 miliarde de dolari ca despăgubiri (aproape 150 de miliarde în banii de azi). Între timp însă, la Potsdam, occidentalii începuseră să ia în considerare și că o Germanie dezafectată va fi mai degrabă o povară pentru ei, și în special pentru americani, care-și doreau retragerea din Europa, și nu asistarea acesteia la nesfîrșit. Înțelegerea a constat în faptul că sovieticii puteau să își urmărească în continuare recuperarea daunelor de război, dar numai din zona lor de influență, plus doar 10% din reparațiile de război plătite în zonele vestice. Da, cele 10 miliarde alocate Moscovei rămîn, dar colectarea lor se va face din estul ocupat de sovietici al Germaniei, din Austria, din Ungaria, din România. Vestul Germaniei nu va mai putea fi vizat de rechizițiile sovietice. Aici, în chestiunea despăgubirilor, s-ar putea plasa așadar și prima falie Est-Vest în ceea ce ulterior vor fi Germania Democrată și Germania Federală.

Păstrînd această cheie de interpretare – de tip *follow the money* –, și instalarea Guvernului Groza ar putea fi văzută în altă lumină. Sovieticii ceruseră 300 de milioane de dolari despăgubiri de la România, fostă membră a Axei, și voiau să capitalizeze și alte compensații prin impunerea unui monopol comercial (vestitele Sovromuri). Numai că guvernele de la București erau ineficiente, partidele coaliției nu se înțelegeau, numeroși funcționari de rang înalt sau secund, indiferent dacă erau sau nu foști simpatizanți ai lui Antonescu, nu priveau cu ochi buni pretențiile sovieticilor. În consecință, procesul de recuperări lîncezea. Moscova avea nevoie de un guvern care să percuteze la politica ei de despăgubiri – și asta încă înainte de unul ideologic. Iar soluția găsită a fost Guvernul Groza (sau „Guvernul Vîșinski", cum i-a spus istoricul Dinu C. Giurescu), chiar cu riscul ca aliații occidentali să se supere. Pentru viitoarele lecții de învățămînt politic era timp; pentru despăgubiri, era o urgență. Așa cum o dată în viață ajunge Stalin la Berlin, pe picior mare – scoțînd din muzeu vagoanele de călătorie ale țarului Nicolae al II-lea –, așa și Armata Roșie o dată ajunge la București sau Viena, și atunci trebuie acționat „cu celeritate" pentru atingerea obiectivelor.

În finalul conferinței din suburbia berlineză a Potsdam-ului, Truman ajunge să nu îi mai reproșeze lui Stalin decît limitările de mișcare și de informare ale reprezentanților americani la București și Sofia. Președintele american știa ce se petrece în Balcani chiar de la aceștia, înainte de întîlnirea cu Molotov din aprilie el consultîndu-se cu Cortland Schuyler și John Crane, trimișii SUA în Comisiile Aliate de Control din România, respectiv Bulgaria. Însă la Potsdam, pentru Truman, a contat în principal satisfacția înțelegerii cu Stalin în privința spinoasei probleme germane. Iar România, în aceste condiții, și-a continuat scufundarea.

PUBLICITATE

adevărul
îți prezintă
Fața nevăzută
a Mareșalului
Antonescu
de luni, 4 noiembrie

Numai cu Adevărul, la toate punctele de difuzare a presei

preț pachet ziar + carte 16,99 lei

Andreea VLAD

dilematograf

Nevoia de sfinți

● ***A hidden life*** **(SUA, 2019), de Terrence Mallick.**

Unul dintre puținii filosofi ai filmului contemporan (alături de Bruno Dumont, James Gray, Carlos Reygadas sau Nuri Bilge Ceylan), americanul Terrence Mallick, este preocupat, în cel mai recent film al său, *A hidden life,* de limitele dincolo de care rezistența individuală scrie una dintre acele multe istorii anonime care, însumate, vor naște apoi marea istorie. Inspirat de cazul real al fermierului austriac Franz Jägerstätter, *A hidden life* este o mostră de pur cinema și o meditație vizuală de aproape trei ore despre cazul unui om de rînd care refuză să se alăture nazismului, în care vede echivalentul unui pact cu Antihristul.

Dacă la început este un țăran conștiincios care își face stagiul militar, un orfan de război funcțional în cadrul obștei, pe parcursul conștientizării consecințelor acțiunii sale (consătenii îl condamnă și îl consideră trădător, soția și fiicele sale sînt jignite și hărțuite permanent etc.), Franz aproape că se refugiază în ireversibilitatea alegerii sale, în semnificația ei (nu este un *spoiler,* opțiunea lui se conturează destul de devreme). Răul cuprinde ca o malefică ceață insidioasă și idilicul cătun pierdut între munți în care locuiește, iar protagonistul își află sensul vieții tocmai în faptul că lupta sa pare tot mai ubicuă și lipsită de sens („Noi sîntem ca o răsuflare, ca o umbră care se risipește"), pe fundalul triumfului marasmului nazist inspirat de supraomul lui Nietzsche („Noi am adulat zei străini").

Excelent interpretat de cerebralul actor german August Diehl, Franz ajunge să fie disprețuit de semeni („Sacrifiul tău nu ar ajuta pe nimeni", îi spune cineva) și condamnat inclusiv de familie (mama îl sfătuiește să renunțe), singura care îi stă alături fiind soția sa Franziska (exuberant interpretată de actrița Valerie Pachner). În închisoare, Franz are întîlniri cu personaje de inspirație dostoievskiană, care îi reconfirmă indirect alegerea, cum ar fi lunaticul Waldlan (expresivul Franz Rogowski) sau pictorul iconar, care îi vorbește despre forța de a vedea divinul din spatele nedreptăților și urîțeniei lumii. Este o polifonie continuă a vocilor, ca un refugiu suprem în fața căderii, a pierderii sufletului.

Conceptual, Terrence Mallick a avut inspirația de mare cineast de a contracara abstractul și densitatea reflecției filosofice care îmbracă filmul prin fluiditatea permanentă a imaginii și finețea montajului în cadru din nesfîrșitele planuri-secvență, dar și prin poezia care infuzează permanent cuvintele cu ajutorul imaginii. Obiectivele cu distanță focală scurtă (superangulare) folosite abundent de directorul de imagine Jörg Widmer, încadraturile deseori experimentele și spectacolul în sine al travelingului lent de obicei avansînd în cadru, ca elemente de sintaxă vizuală, sparg imanența gîndului ducîndu-l spre vie chestionare, nu spre concluzie. Prin reflecția sa de existențialist al cinema-ului, Mallick este un explorator, un vizionar, un cuceritor al unor noi tărîmuri ale conștiinței. El nu caută răspunsuri sau explicații pentru că știe că nici nu există (de aceea s-a și născut existențialismul, fiindcă nu există explicații). Mallick se dedică, în schimb, căutării interioare permanente a personajelor sale într-un mod atît de lipsit de vanitate auctorială încît aproape că nici nu îl simți. Căutarea lui Franz proiectată pe tabloul unei lumi în descompunere („Așa se întîmplă cînd o lume moare. Oamenii supraviețuiesc, dar viața lor moare. Rațiunea lor de a trăi dispare") contrabalansează, chiar și la nivelul său anonim, acea cădere a zeilor sub asediul unui rău absolut, cu atît mai periculos cu cît nici măcar nu îl poți recunoaște („Nu mai sîntem în stare să vedem răul?", se întreabă el). (Ca o paranteză, scriitorul rus Evgheni Vodolazkin vorbea recent la București despre faptul că este foarte greu să te lupți cu răul dacă binele și răul au forme interșanjabile, dacă binele a

devenit atît de murdărit în zilele noastre încît se confundă cu răul, aspect în care vede una dintre problemele fundamentale ale zilelor noastre.)

Mallick se dovedește și aici un arhitect al spațiilor largi, luminoase, dialogînd între ele ca vasele comunicante, însă în acest film un rol special îl are și tăcerea, felul în care ea îmbracă izolarea eroului în închisoare sau felul organic în care ea se îmbină cu muzica eterată a lui Händel sau Arvo Pärt în maiestuoasele spații ale catedralei (o metonimie pentru rugăciunea continuă care crește în Franz odată cu eliberarea sa interioară („Întunericul la tine nu-i întuneric", îi spune cineva). Interesant este că Franz nu se crede nici un moment un mesager al logosului, un martir în numele binelui sau un profet al unor vremuri tulburi. El are acea rară smerenie a rugăciunii care e specifică numai sfinților, deși pare să nici nu știe că aceștia există sau poate că asta nici nu ar avea importanță („Am avut două mii de ani de eșecuri, avem nevoie de un sfînt" este o replică din film, într-adevăr, însă nu provine de la Franz).

Filmele lui Mallick nu au un decupaj fix, ele se formează pe platoul de filmare ca un *work in progress,* ca o căutare privilegiată, inițiatică, aș spune, atît pentru cineast, cît și pentru actori și echipa tehnică. Personal, cred că semnătura autorului vine din acele cadre lungi, aparent superflue sau poate calofile, care în alte filme ar cădea la montaj sau ar fi doar momente de trecere între secvențe și momente dramatice-cheie. Aceste cadre sînt marca cea mai profundă a alegerii lui Mallick pentru film ca amestec de structură bine gîndită și de improvizație, între ale cărei pauze se află tocmai acea autentică mirare a omului în fața lumii care îl duce spre sine. Sînt acele etape din cadrul procesului creației mai importante chiar decît creația finală. *A hidden life* mi se pare cel mai personal film al cineastului american de 75 de ani și definitoriu pentru semnătura sa, alături de *The thin red line* și *Days of heaven*. Ca să-l parafrazez tot pe Evgheni Vodolazkin, după care „viața e mai cuprinzătoare decît sensul ei", filmele lui Terrence Mallick sînt, din fericire, mult mai cuprinzătoare decît lumea pe care o reflectă.

A hidden life a fost prezentat în premieră națională la recent încheiatul *Filme de Cannes la București* și va intra în cinematografe anul viitor.

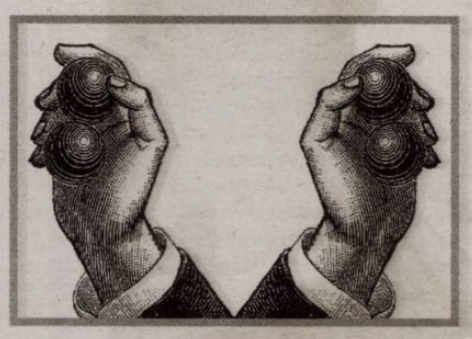

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Evanghelia după Kanye

● **Kanye West,** ***Jesus Is King,*** **GOOD Music/Def Jam Recordings, 2019.**

„God show me the way because the Devil'a tryna break me down / Jesus walk with me!" În 2004, pe „Jesus Walks", Kanye Omari West nu era (încă) omul care să se gîndească că peste exact 15 ani, într-o zi de 6 ianuarie, va inaugura pe una dintre proprietățile sale din Calabasas, California, un *performance* religios numit *Sunday Service.* Sau că această stranie epifanie pop va ajunge să fie reprezentată anul acesta la Coachella, în fața a aproape 100.000 de spectatori. Poate că, în 2006, coperta aceea faimoasă a *Rolling Stone*-ului, fotografiată de nimeni altul decît David LaChapelle, cu un West „încoronat" cu spini și machiat cu dîre groase de sînge, îl apropia definitiv de momentul în care, de pe detonantul album *Yeezus* – o altă aluzie foarte transparentă, pentru care trebuie să-i mulțumim lui Jay-Z –, țîșnea o mantră izbăvitoare pentru contorsionatul nostru personaj: *„I am a god! / I am a god! / I am a god!"*.

Sigur că, între timp, „Yeezy" este doar un nume pe eticheta unor adidași care nici măcar nu merg pe apă și a unor haine care îi îmbracă și pe cei care fac parte din corul prezent la *Sunday Service*, dar putem presupune că, pînă la urmă, faima, afacerile și religia pot concubina bine-mersi. Cînd *Life of Pablo* se deschidea, acum trei ani, cu vocea unei fetițe predicînd în extaz mistic, iar *Ye*, întunecatul și inconsistentul LP de anul trecut, se încheia în doar nici 24 de minute, știai că ceva era pe cale să se întîmple. „Reborn", *single*-ul lansat de Kids See Ghosts – un duo hip-hop format din Kid Cudi și... Kanye West – la o săptămînă după *Ye*, o poate spune mai bine decît mine: *„I'm so... I'm so reborn, I'm moving forward, / Keep movin' forward, keep movin' forward / Ain't no stress on me Lord, I'm movin' forward"*. „Renașterea" aceasta a lui Kanye West poate lua, fără doar și poate, forma unui nou album, unul instilat cu toate faptele povestite pînă acum.

Lansat pe 25 octombrie, *Jesus Is King* este exact ceea ce credeai: un scurt LP de hip-hop, care uzează masiv de *sample*-uri din piese *gospel* și care, pe lîngă cîteva delicioase „scăpări" – *„What if Eve made apple juice? / You gon' do what Adam do?"* – și subtilități de producție, rămîne permanent, și narativ, și instrumental, într-o arie monocoloră. West navighează prin el tranchilizat, refolosind cîteva trucuri de pe albumele anterioare, renunțînd la puseurile trangresive ale trecutului, cele care îl făceau să fie, de fapt, frecventabil, și încercînd să se împace cu el însuși repetînd ca o moară stricată *„Thank you, Jesus!"*. Fără să spun că n-ar fi și asta o strategie de supraviețuire, înclin mai degrabă să merg pe mîna unei explicații pe care a oferit-o el însuși, intervievat de AMC pentru serialul documentar *Hip-Hop: The Songs That Shook America*: „Hip-hop-ul este, dintr-un anumit punct de vedere, o religie. *Rapper*-ii sînt preoții ei, iar muzica – Biblia ei. (...) Este exact ca la biserică: mergi la concert, ridici mîinile în aer, cînți niște cîntece și lași niște bani".

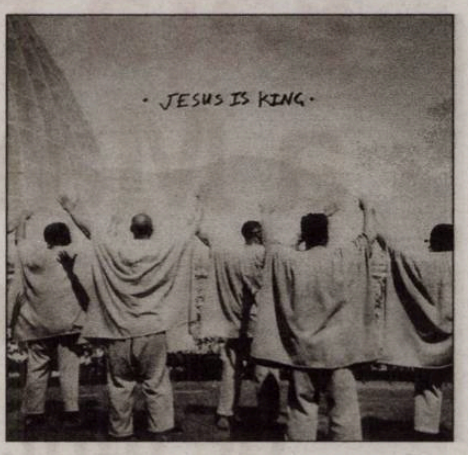

Paul Breazu *este jurnalist.*

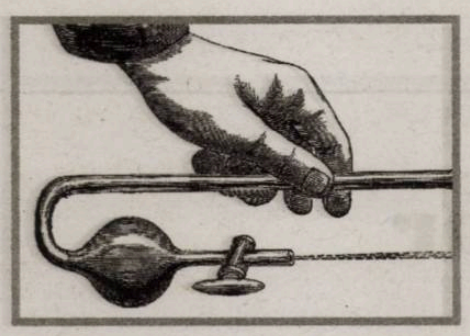

Oana STOICA

rosencrantz & co

După 30 de ani

● Festivalul Național de Teatru, Ediția a 29-a (18-27 octombrie 2019).

Unde sîntem după 30 de ani de libertate? Cum ne-am transformat, ce am acumulat și ce am pierdut, cum s-a modificat identitatea noastră în acest timp? Cum ne raportăm la trecut și care este perspectiva de astăzi asupra istoriei recente? Ediția actuală a Festivalului Național de Teatru, a 29-a, s-a racordat și ea la problematica anului: identitatea noastră la 30 de ani de la Revoluție. Printre cele 42 de spectacole din selecția națională, există mai multe producții care abordează concret și direct gestionarea relației complexe cu trecutul (recuperarea istoriei de la istorici). Dintre acestea, cîteva au făcut de-a lungul acestui an subiectul unor cronici în *Dilema veche,* astfel că nu voi reveni asupra lor.

Ceea ce produce spectacolul este conștientizarea relației directe dintre om și oraș, dintre trecutul personal și viitorul metropolei.

Nu regret nimic, un text al lui Csaba Székely montat de Lendvai Zoltán la Trupa *Harag György* a Teatrului de Nord din Satu Mare ridică o problemă care plutește în societate, cu acutizări politice în diferite momente (de regulă, electorale): Securitatea și supraviețuirea profesională a sistemului și a oamenilor din fosta poliție politică, ba chiar dominația lor în diferite zone ale societății. Dincolo de asta însă, textul pune problema conștientizării și asumării trecutului, ca etapă obligatorie pentru însănătoșirea vieții publice și șlefuirea identității, personale și naționale. Și aici putem înlocui Securitatea cu alte schelete ascunse în dulapul național (pogromul de la Iași, genocidul de la Odessa etc.), recunoscute la nivel oficial, ca o condiție obligatorie pentru aderarea la Uniunea Europeană, dar neasumate public (decît prin excepție) nici în manualele de istorie, nici în media sau cultură. Personajul din *Nu regret nimic,* Dominik (Rappert-Vencz Gábor), fost ofițer de Securitate, trăiește singur, izolat, cu sentimentul că „am fost trădați" – puținele condamnări penale ale securiștilor erau, de fapt, urmarea unor conflicte din interiorul rețelei și a „debarasării" de membrii inutili sau indezirabili. Cînd un fost coleg (Nagy Csongor Zsolt) apare pe neașteptate cu o propunere de revenire în rețea, Dominik realizează că fosta Securitate, care s-a adaptat noii realități și operează în continuare, a rămas la fel de periculoasă pentru cetățeni, dar și pentru propriii angajați sau colaboratori. Dominik este prizonierul unui discurs autovalidant, pseudo-patriotic și justificativ: are motivații pentru toate acțiunile sale trecute și refuză, cu obstinație, măcar să reflecteze asupra lor, dacă nu să le reconsidere cu totul. Spectacular, prizonieratul lui Dominik în trecut se reflectă în universul locativ: un apartament de bloc, conservat – cu mobila, hainele și electrocasnicele vechi (decor Bátonyi György, costume Szabó Anna) – ca o capsulă a timpului. Personajul este „deținut" de bunăvoie aici și refuză să se elibereze, dar închisoarea sa este mentală, nu fizică. Continuînd să rostogolească discursul despre datoria față de țară ca justificare a acțiunilor Securității, Dominik arată, de fapt, că nu face față adevărului. Cînd acesta îi intră pe ușă (sub forma Lizei – Keresztes Ágnes), toată armura de argumente se prăbușește. Este interesant că violenței poliției politice comuniste (a statului) îi corespunde aici violența domestică (a individului). Dacă violența politică putea fi pusă în responsabilitatea unui regim dictatorial, cea casnică (aproape 100 de cazuri de violență domestică au fost reclamate în fiecare zi a anului trecut, potrivit unei statistici a Inspectoratului General al Poliției) arată că societatea în ansamblul ei este greșită. *Nu regret nimic* este un spectacol despre exorcizarea politică prin asumarea trecutului și, din păcate, despre eșuarea continuă a acestei asumări.

Nu regret nimic

© A. Gindac

Cu *Jurnal de România. Timișoara,* al treilea episod (după Sfîntu Gheorghe și Constanța) dintr-o serie de spectacole multidisciplinare despre oameni, locuri și istoria dintre ei, Carmen Lidia Vidu face o radiografie a orașului de pe Bega, viitoare Capitală Culturală Europeană în 2021, promotoare a unui discurs autoflatant: o comunitate urbană multietnică și multiculturală, cu iz occidental, mai avansată civilizațional decît restul țării etc. Mixînd biografiile, autoperformate discursiv, ale actrițelor cu imagini (fotografii și înregistrări video) și sunete (muzică, fragmente audio din timpul Revoluției etc.), regizoarea obține un portret 3D al Timișoarei contemporane, dincolo de retorica publică. Istoriile personale, mai toate dominate de eclectismul etnic și de nevoia de redefinire identitară în noua realitate, unele marcate de traume, trecute sau prezente, care se conectează cu fenomene sociale (exemplu: alcoolism, abuz fizic), se dezvoltă în raport direct cu orașul, fie prin acceptarea reciprocă, ce aduce uneori a resemnare, a unui drum comun sau a unei despărțiri, fie prin asumarea confuziei, existențiale și comunitare. Ceea ce produce spectacolul este conștientizarea relației directe dintre om și oraș, dintre trecutul personal și viitorul metropolei. Și mai produce și o distanțare, o sterilizare a patetismului (nu a emoției), care permite ochiului și minții să fie lucide. Cele șase actrițe de la Teatrul German de Stat din Timișoara (Ida Jarcsek-Gaza, Tatiana Sessler-Toami, Daniela Török, Ioana Iacob, Olga Török, Silvia Török) problematizează subsecvent/parțial și prezența instituției în viața culturală a orașului, și impasurile din carieră, și rostul/rolul teatrului azi. Autoreprezentarea nu face spectacolul subiectiv, prin asta înțelegînd nereprezentativ pentru comunitate, ci dimpotrivă, veridic, adică asociază experiențele și trăirile personale unor fenomene generale și extrage, din acest colaj, caracteristici specifice.

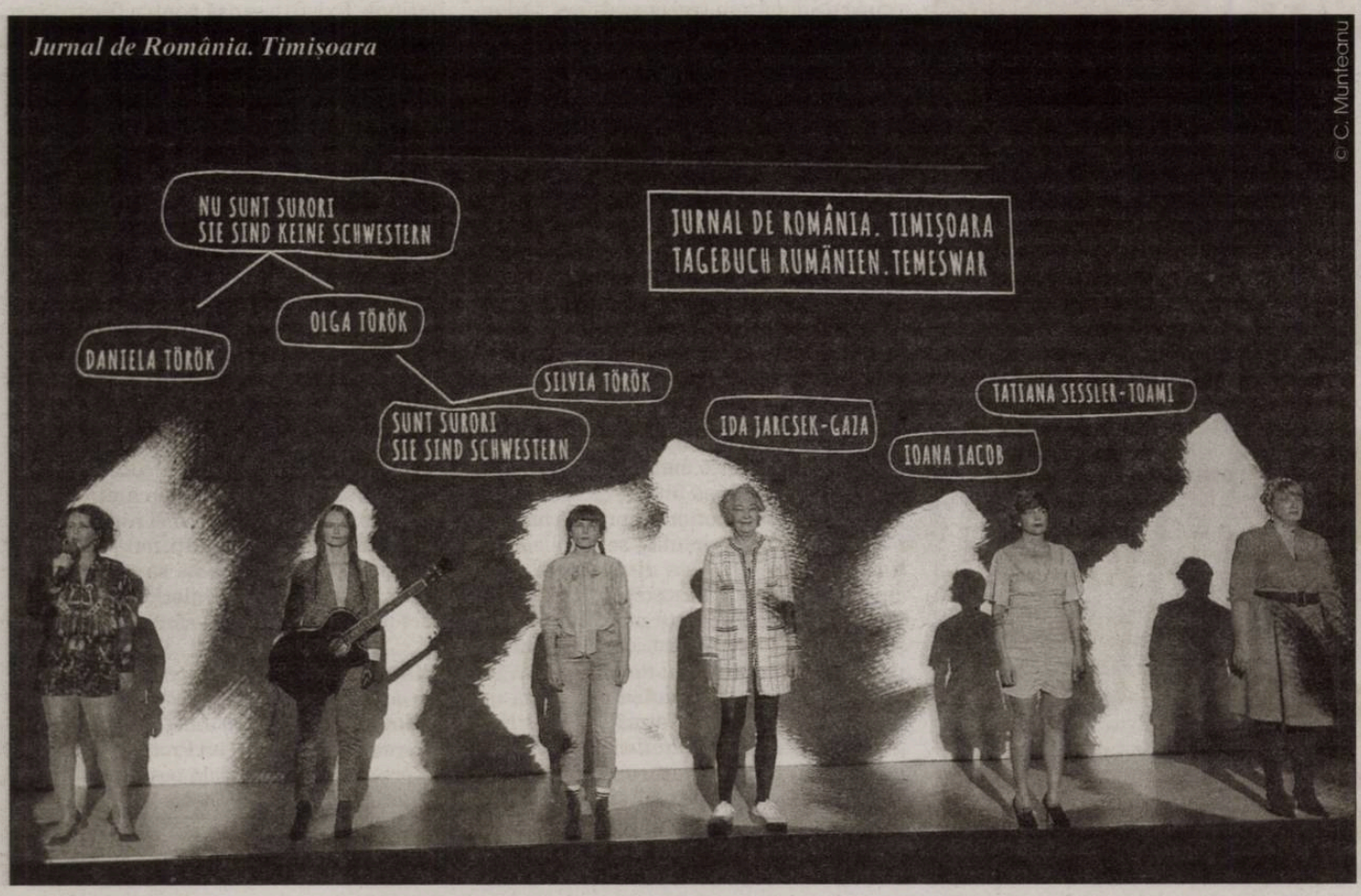

Jurnal de România. Timișoara

© C. Munteanu

Seria *Jurnal de România* a regizoarei Carmen Lidia Vidu vine în continuarea altor două programe performative seriale, *Despre România, numai de bine* și *Trilogia anilor dispăruți,* create de echipa Ana Mărgineanu – Peca Ștefan, care au cartografiat România postdecembristă în încercarea de a revela, dacă nu identitatea noastră de astăzi, măcar nesiguranța sau confuzia identitară în care ne zbatem, personal, comunitar și național.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Despre bogăția națiunilor

Vom vorbi azi despre o temă mult vehiculată în toate mediile din țara noastră. Rareori noi, românii, cădem de acord cu ceva. Dar cînd vine vorba despre faptul că sîntem o țară bogată pare că am rezolvat problema consensului. Aici, cu toții sîntem de acord. Mai era și tema frumuseții, numai că asta nu prea mai este la modă odată cu posibilitățile de circulație de care ne bucurăm. Am văzut că mai au și alții țări frumoase și din această cauză am lăsat-o mai ușor cu frumusețea. Referitor la bogăție, însă, nu părem a renunța. Sîntem bogați și asta o spunem permanent, cu orice ocazie: la o bere, pe Facebook sau atunci cînd, după o petrecere în familie, ne apucăm să facem un pic de politică. Tema nu este una nouă. Rădăcinile sale sînt destul de adînci în cultura și socialul românești. Mulți poeți au cîntat bogăția țării, dar și frumusețea sa. Am ajuns pînă acolo încît să spunem chiar că bogăția nu ne folosește la nimic, dacă „munții noștri aur poartă și noi cerșim din poartă în poartă". Nimic mai mult decît un joc de cuvinte care ține loc de rimă, dar care spune totul despre obida celui care se crede bogat și jefuit. Comunismul naționalist românesc a exacerbat această temă, a bogăției. Nimeni nu mai era ca noi, iar țara era bogată și frumoasă ca o stea între stele. De fapt, propaganda comunistă acoperea lipsurile și eșecurile unui sistem social mort dinainte de a se naște. Se murea de foame în România, la propriu, în timp ce crainici ciudați ne spuneau la televizor că sîntem bogați și o ducem bine.

„Unele idei mor foarte greu", spunea Niall Ferguson, referindu-se la ideea fixă a socialiștilor că într-o zi banii vor dispărea. Cu toate acestea, tiparele de gîndire nu pot ține loc de adevăr, mai ales atunci cînd ne lovim de raționalitatea și răceala optimului economic. Una dintre temele patriotismului „fierbinte" românesc este cea legată de cît de bogată este România. Nu cred să existe în lume un popor care să se laude atît de mult cu bogățiile sale. Este un fel de duplicitate aici: cu cît o ducem mai rău, cu atît spunem că sîntem mai bogați. Situația este de neînțeles și ne face foarte rău, ascunzînd în ea ceva care te face să te gîndești la renunțare, la resemnare. Peste tot auzim că avem păduri, aur, oameni deștepți și multe glii mănoase, munți frumoși și ieșire la mare. Și totuși, sîntem nemulțumiți de condițiile de trai. Cifrele economice nu arată prea bine, iar cînd am avut ocazia, iată, am fugit cu milioanele să muncim afară, în căutarea unor venituri pe care în țară nu le-am fi avut niciodată. Despre această contradicție dorim a vorbi azi. Pentru că realmente este o contradicție între ceea ce credem că sîntem și posibilitățile reale de a produce și difuza prosperitate. Pentru că despre asta este vorba: una este să ai la dispoziție factori de producție, potențial, și alta este să ai capacitatea de a mobiliza acești factori de producție în favoarea creării și distribuției prosperității.

Adam Smith, cu cîteva secole în urmă, ne-a vorbit despre diferența dintre națiuni și despre ce face ca unele să fie bogate și altele sărace. Lucrarea sa nu putea să aibă un titlu mai potrivit: se cheamă *Avuția națiunilor* și a fost publicată la 1776, adică în urmă cu 243 de ani. Atunci, cu ajutorul său, aflăm că specializarea, diviziunea internațională a muncii și încadrarea corectă în această diviziune pot să facă diferența dintre o națiune săracă și una bogată. Chiar la începutul lucrării despre care vorbim, economistul nostru arată: „Să luăm un exemplu, pentru acest scop, dintr-o manufactură foarte mică, dar în care diviziunea muncii a fost observată adesea – meșteșugul făuririi acelor cu gămălie: un muncitor necalificat pentru meseria asta (care a devenit distinctă ca urmare a diviziunii muncii), neobișnuit cu mînuirea mașinăriilor utilizate în acest scop (care, probabil, au fost inventate tot ca urmare a diviziunii muncii), poate că ar reuși, de-a lungul unei zile întregi, folosindu-și toate calitățile, să facă un ac – oricum, cu siguranță că nu ar face 20 de ace. Dar, la cum sînt conduse azi aceste afaceri, nu doar că întreaga sa muncă devine o ramură de activitate distinctă, dar este și divizată într-o serie de subramuri, dintre care o mare parte reprezintă ramuri de sine stătătoare. Cineva poate să se ocupe cu trefilarea, altul cu îndreptarea acelor, un al treilea le taie, al patrulea le ascute la capăt, al cincilea le pilește la capăt pentru a le fi atașată gămălia; producerea gămăliei poate necesita două-trei operațiuni distincte, iar atașarea ei o operațiune în sine; vopsirea gămăliilor în alb, o alta – și chiar ambalarea lor poate fi o operațiune distinctă; astfel, importantul proces de producere a unui ac cu gămălie poate fi divizat în aproximativ 18 operațiuni distincte, care, în anumite manufacturi, sînt, fiecare, realizate de altă persoană – deși în altele se poate ca o singură persoană să se ocupe de două sau trei operațiuni" (Adam Smith, *Avuția națiunilor*, Editura Publica, București, 2011, p. 68).

Nu este vorba despre vreun secret, ci despre ceva extrem de comun și cunoscut.

În cazul României, și nu numai, avem de-a face și cu un „blestem al resurselor", așa cum numește Niall Ferguson situația în care o națiune deține resurse și, ca urmare, intră într-un fel de letargie, de lipsă de capacitate de a valorifica superior și diversificat aceste resurse. Vorbind despre abundența de argint din Spania medievală, odată cu descoperirea și exploatarea bogățiilor din Lumea Nouă, Ferguson arată: „În Spania, abundența de argint a reprezentat un «blestem al resurselor», ca abundența de petrol pentru Arabia, Nigeria, Persia, Rusia și Venezuela în vremurile noastre, anulînd interesul pentru alte activități economice mai productive... Ceea ce nu au reușit să înțeleagă spaniolii a fost că valoarea metalului prețios nu este absolută. Valoarea banilor se stabilește în funcție de ceea ce este dispus să-ți ofere cineva pentru ei. Creșterea volumului de bani nu face o societate mai bogată, deși poate îmbogăți guvernul care are monopolul asupra producției de bani. Dacă nu apar surprize, expansiunea monetară nu face decît să crească prețurile" (Niall Ferguson, *Ascensiunea banilor. O istorie financiară a lumii*, Editura Polirom, Iași, 2016, p. 24). În contextul specializării și diviziunii muncii internaționale, „blestemul resurselor" poate fi o mare problemă. Deținerea lor conferă statului respectiv iluzia unei stabilități economice, cînd de fapt nu este așa. Statul respectiv nu simte nevoia diversificării producției și intră într-un fel de specializare periculoasă, statică și care pe termen lung poate duce la sărăcie. În același timp, țara respectivă depinde foarte mult de prețul internațional la materiile prime respective, putînd fi bogată sau săracă în funcție de fluctuațiile absolut întîmplătoare ale acestui preț.

Îmi amintesc că, atunci cînd eram elev, învățătorul meu, cînd dorea fixarea unei cunoștințe anume, ne punea să scriem un text de mai multe ori. Era ca un fel de repetiție a ceva important, care trebuia neapărat reținut. Dacă ar fi o frază pe care s-o reținem cu gîndul de a-i pune pe cei din jurul nostru s-o scrie de mai multe ori pe caietul de dictando, ar fi aceasta, a lui Ferguson: „Valoarea banilor se stabilește în funcție de ceea ce este dispus să-ți ofere cineva pentru ei". Valoarea banilor pe care îi avem în buzunare depinde de munca noastră și de capacitatea noastră de a produce valoare. Și nu este vorba despre orice valoare, ci despre una recunoscută pe marea piață internațională, globală, a mărfurilor și serviciilor. Bogăția unei națiuni nu constă în munți, ape și păduri. Nici chiar în aur sau argint nu stă această bogăție, ci în capacitatea națiunii respective de a produce competitiv, de a se specializa ca producător și de a se impune în comerțul internațional. Nu este vorba despre vreun secret, ci despre ceva extrem de comun și cunoscut. Este vorba despre muncă și organizare, despre efort și respectarea legii. Da, putem sta pe munți de aur și totuși să fim săraci.

Cei care nu sînt preocupați de fenomenul acumulării și distribuției avuției în interiorul unei națiuni ar putea crede că există o rețetă secretă prin intermediul căreia unii devin bogați și alții rămîn săraci. Nu există așa ceva. Există doar muncă și determinare, totul într-un cadru legal și instituțional rațional. Bogăția, ca și sărăcia, nu este, așa cum adesea unii dintre noi cred, „ceva" în sine, natural, dat odată pentru totdeauna. Capitalismul a democratizat deținerea de avere la nivel de individ, dar a făcut acest lucru și la nivel de națiune. Există o șansă pentru fiecare, iar România, cu fondul său comun, cultural, creștin, are o șansă, așa cum fiecare țară aparținătoare acestei culturi o are. Acum nu sîntem o țară bogată, dar putem fi una. Nu este prea tîrziu, iar competiția este liberă și deschisă.

Evident că avem ceea ce ne trebuie pentru a fi bogați, dar este mai mult decît evident că asta nu este de ajuns. Ne lipsește acea capacitate de a combina competitiv factorii de producție și de a valorifica avantajele de care dispunem. Putem trece peste „blestemul resurselor", dar și peste tiparele de gîndire care ne fac atîta rău. În economie, ca și în istorie, există aceste tipare toxice de gîndire. Faptul de a afirma, noi despre noi, că sîntem bogați sau că am cucerit Roma acum două mii de ani nu ne ajută cu nimic. Nu sîntem bogați și nici nu am cucerit Roma. Nu sîntem bogați, dar putem deveni bogați. Condiția este să reimpunem în lumea românească valorile care îi despart pe cei bogați de cei săraci.

***Dorel Dumitru Chiritescu** este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși" din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Pe patul lui Procust – Reflecții despre construcția socială postdecembristă, *Editura Institutul European, 2018.*

PUBLICITATE

Stela GIURGEANU

ALEGE ASUMAT

Cum îți asumi meseria?

Sentimentul autentic de apartenență la o societate este poate printre cele mai importante puncte de plecare atunci cînd îți dorești să trăiești într-o societate sănătoasă, acea societate în care să te simți în siguranță și care să-ți îngăduie să te dezvolți. Prin asumarea acestei apartenențe îți asumi, de fapt, o conduită morală și civică, respectarea legilor, respectarea drepturilor celui de lîngă tine și, nu în ultimul rînd, implicarea în viața Cetății.

În România ultimilor ani, această sintagmă – „implicarea în viața Cetății" – se folosește cel mai adesea în relație cu domeniul politic – să votezi, în primul rînd. Bineînțeles, votul, cu atît mai mult într-o țară în care democrația nu a devenit încă de la sine înțeleasă, este un instrument vital prin care să-ți poți construi acea societate de care să simți că aparții. Însă acest instrument nu trebuie folosit doar o dată la cîțiva ani. Greutatea lui constă tocmai în implicarea în viața cetății zi de zi și pe toate planurile. Iar implicarea aceasta începe și de la firul ierbii.

Căci degeaba vom protesta în Piața Victoriei contra corupției, dacă în ograda noastră vom păstra micile matrapazlîcuri. Degeaba vom cere politicienilor să își facă meseria, dacă noi, la locul nostru de muncă, facem lucrurile de mîntuială.

Cînd ceri calitate trebuie să oferi calitate, în orice domeniu ai profesa. Dacă, de pildă, fușerești încălțările unui client, pentru că n-ai chef sau nu știi s-o faci mai bine, ce drept moral ai să te plîngi de incompetență la nivel înalt? Dacă iei sau dai șpagă la locul de muncă, ce drept moral ai să te plîngi de corupție? Dacă alegi, ca jurnalist, să pompezi pentru audiență știri de cancan sau *fake news*-uri, ce drept moral ai să te plîngi că publicul e slab educat și că, de fapt, nu vrea calitate?

care va prețui calitatea – drept urmare și probabilitatea ca pantofarul să fie un bun meseriaș va crește.

Revenind însă la meseria de jurnalist și la responsabilitățile pe care aceasta le implică, se spune că, în ceea ce privește o informare corectă, în relația dintre presă și public există doi jucători: jurnalistul, cel care livrează informația, și consumatorul, cel care, pentru a fi bine informat, are, la rîndul său, datoria să aleagă cum și de unde se informează.

Dar cît este de echitabilă această afirmație? Pentru că, dacă delegi responsabilitatea informării corecte unui public consumator, mai putem vorbi despre jurnalism asumat? Dacă, de pildă, distribui un *fake-news,* din diferite motive, în spate educația unei prese de calitate. Or, la noi, presa s-a reinventat din mers, după Revoluție, devenind un business înainte de a pune bazele unei deontologii. Și atît jurnalistul, cît și consumatorul de presă au picat, încă din primii ani de presă liberă, în plasa senzaționalului, iar acest senzațional a devenit turnesol pentru o presă pervertită și antonimă acelei meserii pe care doar o elită minoritară de jurnaliști profesioniști și-o mai asumă ca atare.

Vorbind despre o presă de calitate, vorbim, inevitabil, și de investiții financiare. Să îți permiți să ai o redacție de oameni bine pregătiți, care au resursele necesare investigațiilor, anchetelor, care se pot dedica 100% meseriei fără a fi nevoiți să aibă și alte proiecte suplimentare (din cauza salariilor mici), este astăzi un lux pe care nu foarte mulți și-l mai asumă. Mai ales că, în cazul în care oricum se mizează pe senzațional sau pe propagarea unei agende editoriale pervertite, nici nu prea vrei să ai de-a face cu jurnaliști profesioniști care își asumă meseria și care ar refuza să facă rabat de la deontologie, ci mai degrabă cu oameni dispuși la compromisuri și care să se priceapă la vînzări.

Bunăoară, o știre despre un accident rutier cauzat de drumurile proaste o vei prezenta mai degrabă într-un siaj emoțional, întrebînd rudele victimei cum se (mai) simt, dînd eventual un *search* pe Facebook ca să mediatizezi ultima postare a victimei, difuzînd poze sau amănunte intime legate de aceasta. Și vei avea o știre emoțională care va face audiență, dar nu vei informa cu nimic publicul, nu vei stîrni o anchetă despre starea drumurilor și nu vei mediatiza problema reală din spatele accidentului.

Sau, mizînd pe același fond emoțional, cum a fost cazul crimelor de la Caracal, în loc să pornești și să mențiu o anchetă despre ce se întîmplă în România la capitolul „trafic de persoane", să investighezi activitatea unor instituții precum Agenția Națională contra Traficului de Persoane, preferi să atragi rapid publicul pe spuza ta, prin elaborarea unor teorii ale conspirațiilor („fetele sînt încă în viață"), teorii care au avut un impact negativ la nivel personal în ceea ce privește familiile victimelor și care, la nivel general, au îndepărtat publicul de informații reale și, prin urmare, folositoare.

Atrăgînd însă publicul prin acest artificiu al senzaționalului, nu doar că îl saturezi, făcîndu-l să își piardă interesul pentru un subiect uneori de importanță majoră chiar pentru bunăstarea lui, dar îl și îndepărtezi de jurnalismul de calitate, acel jurnalism asumat, care nu se repede la cioplanul știrii senzaționale pentru cîteva click-uri în plus, ci stă să investigheze, să înțeleagă contextul și să livreze o informație solidă.

Și, în timp, bombardînd publicul cu un jurnalism iresponsabil, lesne de făcut și cu moț de divertisment, vei avea un public dezinformat și, prin urmare, neimplicat autentic în viața Cetății. Acea Cetate în care trăiești și tu.

Articol susținut
de British American Tobacco în
cadrul campaniei Alege Asumat

Azi nu mai e suficient să verifici o știre din mai multe surse.

Bineînțeles, odată cu explozia *social media,* jurnalismul pare a fi la îndemîna oricui. Jurnaliștii adevărați, cei cu patalama, au de luptat nu doar cu așanumiții *influencer*-i, oameni care le au din plin cu charisma și mai puțin cu viziunea de ansamblu care asigură obiectivitatea unui bun meseriaș al presei, dar și cu acei pseudojurnaliști angajați precum vînzătorii la tarabă, care încearcă să te convingă să cumperi produse ieftine sau defecte, la un preț exorbitant.

Pentru că, pînă la urmă, toți cei care nu își asumă meseria (oricare ar fi aceasta) ajung să plătească, într-un fel sau altul, un preț pentru lipsa lor de responsabilitate. Și, întocmai ca în orice altă meserie, și în jurnalism există acest efect de bumerang. Dacă un pantofar vinde pantofi, jurnalistul „vinde" informație. Iar calitatea produsului vîndut, fie că vorbim despre pantofi, fie despre informație, are întotdeauna impact. Extrapolînd, dacă alegi, de pildă, dintr-un motiv sau altul, să vinzi știri false sau să manipulezi publicul, pentru bani, vei constata că banii cîștigați astfel îi poți da unui pantofar care, la rîndul său, trăind într-o societate care nu apreciază valoarea, te va înșela la calitate. Și reciproca este valabilă: cu cît vei vinde informație mai de calitate, cu atît vei avea un public mai conștient, mai educat, care va vota o elită politică aptă să guverneze o societate sănătoasă, acea societate pornind de la interese care țin de agenda editorială pînă la pură incompetență, cît de liniștitor e să ne gîndim că un consumator educat în mass-media va ști să verifice informația din mai multe surse?

Să verifici o informație cere, în primul rînd, mult timp. Pentru că azi nu mai e suficient să verifici o știre din mai multe surse. De exemplu, un site de știri lansează o știre cu iz de „bombă". Eventual nesemnată sau trecută sub genericul „Redacția". Știrea este preluată mai apoi de alte site-uri, de televiziuni, de publicații, toate punîndu-se la adăpost de asumarea știrii respective prin citarea sursei principale: „potrivit site-ului cutare". Astfel, știrea inițială, care poate fi un *fake news,* se propagă cu iuțeală de la site la site, se revarsă în *social media,* chiar neverificată fiind – pentru că, nu-i așa, toți vor o bucățică de audiență –, și devine o știre națională. Consumatorul va vedea știrea respectivă pe mai multe site-uri și, fără a da atenție faptului că toți citează o singură sursă, va fi predispus să înghită gălușca, fiind convins că este reală, pentru că, nu-i așa, s-a informat din mai multe „surse", ignorînd faptul că este victima unei singure surse citate și răscitate.

Să fii un consumator educat de mass-media în România, adică să nu crezi că tot ce se scrie este și adevărat, nu e chiar la îndemîna tuturor. Avem de-a face, pînă la urmă, cu un caz clar de *„Catch 22"*. Să știi să te informezi corect înseamnă să ai

Emanuel CONȚAC

Str. Olteni nr. 45

– o filă de istorie protestantă din Bucureștiul dispărut –

În primăvara anului 1900 sosea în București un englez animat de proiectele misionare ale London Jews Society. În spiritul protestantismului englez de factură evanghelică, John Howard Adeney, absolvent al Universității din Cambridge, își propunea să răspîndească mesajul creștin între cei 50.000 de evrei din București. Marea Britanie trăia ultimul an al epocii victoriene, Imperiul Britanic era la apogeu, stima de sine a englezului mediu nu fusese niciodată mai solidă, iar creștinismul european încă nu fusese șubrezit de experiența „primului război german". Asemenea multor evanghelici din lumea anglo-saxonă, Adeney reconcilia fără probleme zelul pentru convertirea evreilor la creștinism și sprijinul ferm pentru cauza sionistă. Răspunsul la problema antisemitismului din Europa, scrie el în *The Jews of Eastern Europe,* monografie publicată după două decenii de activitate în București, este „stabilirea unui ținut în care evreii să se autoguverneze". Acest ținut, mai adăuga Adeney, nu poate fi decît Palestina.

În cele aproape patru decenii de ședere în București, Adeney și-a împărțit activitatea în mai multe domenii complementare. Venise în România nu doar ca să cîștige suflete pentru Hristos, ci și ca să ajute la procesul de emancipare socială a evreilor, a căror ostracizare socială o cunoștea foarte bine. Pentru a-și împlini viziunea, a ctitorit o școală în cartierul evreiesc, pe strada Olteni. Înainte ca Nicolae Ceaușescu să inaugureze stilul architectonic nord-coreean, care își găsește expresia cea mai „grafică" în hidoșenia monumentală a „Casei Poporului", zona Olteni ținea de la strada Clucerul Udricani, continua paralel cu strada Iuliu Barași se încheia în strada Mircea Vodă, în apropierea Bisericii Olteni, care astăzi nu mai există.

Adeney reconcilia zelul pentru convertirea evreilor la creștinism și sprijinul ferm pentru cauza sionistă.

În aceeași perioadă, Adeney a inaugurat școala pentru fete, din strada Negustori nr. 6-8. La finalul anului 1907, în cele două așezăminte studiau 600 de elevi. O fotografie publicată în *The European Jews* îi prezintă cititorului o clădire impozantă, cu patru etaje, probabil imobilul din strada Negustori, unde era și reședința misionarului englez.

Din 1905, Adeney a preluat și funcția de capelan pentru comunitatea de englezi stabiliți în capitala regatului. Numărul lor trebuie să fi fost mic, dacă judecăm după dimensiunile modeste ale lăcașului neogotic care avea să fie ridicat în 1914, cu sprijinul reginei Maria, în apropiere de Grădina Icoanei, la intersecția dintre străzile Artur Verona și A.D. Xenopol. În paralel, Adeney coordona și activitatea Societății Biblice Britanice în România. De la reședința din str. Negustori plecau cu regularitate spre Bible House, la Londra, scrisori cu privire la situația religioasă, socială ori chiar politică din spațiul românesc. Un subiect de mare interes pentru Comitetul SBB era, desigur, activitatea de traducere și publicare a Bibliei.

În august 1919, la sediul SBB de pe Victoria Road, din Londra, sosea vestea că Dumitru Cornilescu, pe care Adeney îl cunoștea de ani buni („obișnuiam să studiez româna cu el înainte de război, pe cînd era student"), sprijinit de prințesa Callimachi, se pregătește să publice o nouă traducere a Bibliei. Atent la detalii, misionarul englez mai observa că ruptura dintre traducător și Biserica Ortodoxă este inevitabilă: „După război [Cornilescu] a trecut prin experiențe religioase profunde și autentice care l-au adus în mod clar de partea adevărului evanghelic. Este un om convertit în mod temeinic, căruia convertirea i-a schimbat perspectiva. Este pregătit să jertfească totul și realizează că negreșit va veni ziua cînd Biserica îl va da afară sau el va fi obligat să se retragă din ea." Istoria din anii următori – mai cu seamă „tulburarea de la Cuibul-cu-Barză", cum a fost numită în presa teologică – i-a dat dreptate lui Adeney. În imobilul de pe str. Olteni, capelanul a și găzduit, atît cît i s-a permis, pe fondul discuțiilor ecumenice dintre ortodocși și anglicani, adunările enoriașilor care l-au urmat pe Teodor Pompescu, scos din preoție în 1924.

Deși a rămas un susținător important al lui Cornilescu și un promotor important al traducerii sale, Adeney a trimis către Bible House și scrisori critice, care pomeneau insistent de necesitatea unei revizuiri profunde. Educat la St John's, unul dintre colegiile cu vechime din Cambridge, Adeney cunoștea suficient de bine limbile biblice ca să descopere în versiunea lui Cornilescu inconsecvențe sau parafraze care îl nemulțumeau. Tot el profețea ceea ce s-a împlinit după aproape un secol, anume că, pe măsură ce mai mulți cititori vor aprofunda greaca și ebraica, se vor înmulți vocile celor care își vor dori un text mai fidel originalului.

Clădirea ctitorită de Adeney nu a ajuns nici măcar la centenar.

Apropierea lui Adeney de D. Cornilescu și T. Popescu a creat tensiuni între Biserica Ortodoxă și Biserica Angliei, astfel că, în 1935, Adeney a fost înlocuit cu un alt cleric anglican: H.L. Ellison. Spre surprinderea superiorilor săi ierarhici, pe 6 decembrie 1936 Ellison avea să fie botezat, la cerere, în Biserica Baptistă Germană din București. Tot el a fost cel care l-a botezat pe Richard Wurmbrand la Galați, în 1938.

În împrejurări care sînt prea întortocheate pentru a fi expuse aici, Richard Wurmbrand a intrat în legătură cu principalele organizații protestante (suedeză, norvegiană, engleză) care susțineau misiunea între evreii din România. Revenit în București, a devenit foarte activ în biserica evanghelică pe care avea să o evoce într-una dintre cărțile sale: „Olteni! Cîte amintiri am din acel loc! Acolo mi-am făcut, cu multe lacrimi, prima mărturisire publică de pocăință. [...] Biserica din Olteni a fost locul convertirii mele și apoi al lucrării pastorale." Cînd Misiunea Engleză a fost silită să părăsească țara, după ruperea relațiilor diplomatice dintre România și Marea Britanie, Biserica din Olteni 45 a trecut sub jurisdicția Misiunii Suedeze. După război, Ministerul Cultelor a autorizat-o să funcționeze ca bază a Misiunii Norvegiene, sub conducerea pastorului Magne Solheim, secondat de Richard Wurmbrand.

Pe 2 noiembrie 1948, în urma ofensivei statului român asupra mai multor culte și organizații religioase, Misiunea Bisericii Norvegiene, considerată „oficină de spionaj", a fost desființată, iar pastorul Magne Solheim, care avea pașaport diplomatic, a fost expulzat din țară. Pe 29 noiembrie 1948, biserica din str. Olteni, în care se adunau cîteva zeci de evrei convertiți la creștinism, a trecut sub jurisdicția Episcopiei Evanghelice Luterane, ramura maghiară, a cărei superintendență era la Cluj. La scurtă vreme, lui Richard Wurmbrand i s-au alăturat, în activitatea de pastorație și predicare, Iancu Moscovici și Felix Iacobsohn. Datorită informațiilor pe care acesta din urmă le-a pus cu multă solicitudine la dispoziția Securității, istoria postbelică a bisericii luterane din Olteni 45, formată în principal din evrei convertiți la creștinism, poate fi reconstituită în bună măsură.

Într-o notă informativă din ianuarie 1956, ofițerul de Securitate Drăgănică Niculae (care l-a anchetat pe Wurmbrand) primea descrierea imobilului din Olteni 45. Intrarea principală, din dreapta, ducea către sala mare de întîlniri a bisericii; cea din stînga – spre aripa administrativă. În perioada interbelică aici funcționaseră cancelaria școlii și redacția revistelor editate de Wurmbrand. Din această aripă un culoar duce către o capelă mică și apoi către sala mare a bisericii și ieșirea principală. La mezanin se afla locuința pastorului Iosif Ball. Apartamentele principale, în care locuiau familiile Moscovici și Wurmbrand, erau situate la etajul 1.

Nici un detaliu nu este nesemnificativ, în descrierea oferită de harnicul informator, după cum indică următoarea mostră: „Așa cum am arătat mai sus, în fața cancelariei se află o ușe *(sic!)* ce dă într-un coridor cu scări ce duc la etajul I într-un coridor de formă semicerc pe care se merge la apartamentele de la etaj. Cum se ajunge în acest coridor, la dreapta este o ușe *(sic!)* ce dă în biroul pastorului Moscovici Iancu, care este mobilată cu un birou situat în colțul din stînga opus ușii. În spatele biroului se află un dulap cu cărți, o etajeră cu cărți. La mijloc sînt două fotolii și scaune. Tot în partea stîngă a ușii de la intrare se află și o sobă de teracota, iar pe pereți, în continuare, este așezat un alt raft cu cărți. În dreapta ușii de la intrare, se află o măsuță cu un aparat de radio marca Telefunken 3+1. După aparatul de radio se află o orgă și în continuare un mic divan." În mai 1961, Iancu Moscovici părăsea România și se stabilea la Hamburg. După plecarea lui, biserica a fost păstorită doar de Felix Iacobsohn, emigrat și el în 1966.

În aprilie 1965, Securitatea hotăra că Richard Wurmbrand, ieșit din temniță pe 28 iulie 1964, trebuie să se mute în Balta Albă, întrucît imobilul din Olteni 45 urma să fie cedat proaspăt înființatei întreprinderi Animafilm București. Răscumpărat cu 7.000 de dolari de Misiunea Norvegiană, pastorul luteran a reușit să plece din România în decembrie 1965. Dacă peste două decenii ar fi putut vizita din nou strada Olteni, ar fi văzut, pe partea opusă bisericii, mormanele de moloz create de „sistematizarea" Capitalei. La acea dată, imobilul de la nr. 45 era încă în picioare, dar nu a rezistat multă vreme. Au trecut peste el buldozerele lui Ceaușescu, aceleași care au ras din temelii și două lăcașuri de cult ortodoxe din vecinătate: Biserica Olteni (12 iunie 1987) și Biserica Sf. Vineri (19-20 iunie 1987). Clădirea ctitorită de Adeney nu a ajuns nici măcar la centenar. Istoria la care a fost martoră se păstrează fragmentar în corespondența lui Adeney, în amintirile celor care au trecut pragul bisericii și în zecile de dosare de urmărire deschise de Securitate pe numele pastorilor și ale enoriașilor.

Notă bibliografică: Corespondența trimisă de J.H. Adeney către Bible House a fost publicată în E. Conțac (ed.), *Cornilescu. Din culisele publicării celei mai citite traduceri românești a Sfintei Scripturi*, Logos, Cluj-Napoca, 2014. Pentru o selecție de documente privitoare la R. Wurmbrand și biserica din str. Olteni nr. 55, vezi Maria Hulber (ed.), *„În sfera tăcerii". Richard Wurmbrand în dosarele Securității,* Cluj-Napoca, Ratio et Revelatio, 2018.

***Emanuel Conțac** este conferențiar universitar la Institutul Teologic Penticostal din București și coordonator al colectivului de revizuire a* Bibliei Cornilescu *(EDCR). Cea mai recentă carte publicată:* Noul Testament de la Bălgrad (1648) și Reforma. Studiu istorico-filologic.

„Cît de tare poate să doară indiferența“

– interviu cu Lisa TADDEO –

Este jurnalistă americană, colaboratoare a revistelor New York, Esquire, Elle, *și scriitoare de proză scurtă. Apărut în vară în Statele Unite, volumul de nonficțiune* Trei femei *al Lisei Taddeo a fost publicat de curînd și în România, tradus de Carmen Iulia Bourceanu la Editura Litera. Cartea este un portret al dorinței feminine, dar nu numai: urmărite timp de opt ani, poveștile lui Maggie, Lina și Sloane ridică probleme despre sexualitate și căsnicie, dar și despre control, hărțuire, viol și jocuri de putere, relații de familie și societate, rușine și victimizare. Am vorbit cu Lisa Taddeo la București, înainte de lansarea cărții.*

© J. Waite

A fost cifra 3 una magică pentru dumneavoastră?

Am vorbit cu sute de oameni, și bărbați, și femei, înainte de a selecta în jur de cincisprezece pentru o primă schiță. Discutînd cu editorul meu, am ales în cele din urmă aceste trei femei, pentru că ele au avut poveștile cele mai puternice, dar și pentru că mi-au oferit cel mai mult acces la viețile lor. Cred că „trei“ funcționează, *Trei femei* sună mai bine decît *Patru femei,* dar nu a fost neapărat o alegere intenționată, pur și simplu așa s-a întîmplat.

De-a lungul acestor ani, ce ați învățat de la aceste femei?

Au fost atît de deschise, oneste și autentice în privința dorinței, încît mi-am dat seama cît de asemănători sîntem noi toți. Și, de asemenea, m-a inspirat cît de similare erau lucrurile care se întîmplau în viețile lor și lucrurile pe care le trăiam eu.

Despre ce v-a fost cel mai greu să scrieți?

Despre sinuciderea tatălui lui Maggie.

Gîndindu-ne la procesul dintre Maggie și profesorul abuzator, de ce credeți că există femei dispuse să protejeze tipul de bărbat-prădător?

Cred că e mai ușor să spui că cineva minte decît să recunoști că altcineva e un prădător. E mai greu de crezut că un profesor tînăr, drăguț, e capabil de așa ceva, e mai greu să crezi o femeie rănită, tristă, care pur și simplu își spune povestea. E vorba de femei care învinovățesc alte femei. Odată cu mișcarea #MeToo, femeile spun ce *nu vor,* dar nu spun neapărat și *ce vor,* din cauză că alte femei le-ar judeca, le-ar spune: „N-ar trebui să ți-l dorești pe acel bărbat sau pe acea femeie, n-ar trebui să te simți așa, ci altfel, acum sîntem puternice.“ Iar asta, cred, împiedică multe femei să fie sincere cu privire la dorințele lor.

Ce mesaj sperați să transmită această carte cititorilor bărbați?

Unul dintre lucrurile care m-au bucurat cel mai tare a fost cînd un cititor bărbat mi-a zis că, înainte să fi citit volumul, nu-și dădea seama cît de tare poate să doară indiferența. Am simțit că am făcut o treabă bună, ăsta era unul dintre lucrurile pe care îmi doream să le pot transmite.

Chiar îmi notasem, apropo de indiferență, un citat din povestea lui Maggie: „Un om te poate distruge chiar prin simplul act de a dispărea.“

Da, pur și simplu încheie orice contact cu tine – *ghosting* îl numim noi, nu știu dacă voi aveți termenul. Toată lumea are o problemă cu asta. Nu doar bărbații practică *ghosting*-ul, dar ei fac asta cel mai des. E amuzant că se numește *ghosting,* dar e vorba, de fapt, de bîntuire aici. Vorbești cu cineva, se întîmplă ceva între voi și într-o zi, brusc, nu mai discută cu tine. Te face să simți că am pățit cu toții așa ceva, e jenant. E rușinos să spui că, da, am fost atît de dependent de cineva încît am ignorat orice altceva, inclusiv munca sau timpul petrecut cu prietenii, mersul la sală sau propria sănătate, doar ca să fiu cu acest bărbat, să fiu disponibilă. Asta mi-a plăcut la Lina, că ea a recunoscut. Mă inspiră faptul că a fost atît de sinceră în legătură cu asta și, pînă la urmă, de ce n-am fi sinceri? Da, a dat fuga să se întîlnească cu acel bărbat. Tu n-ai făcut ceva asemănător sau nu te-ai gîndit la așa ceva? Atunci de ce o victimizăm?

„Cred că trebuie să avem grijă cu generațiile viitoare.“

Privind povestea lui Sloane, mai ales, credeți că monogamia mai are șanse?

Sloane și Richard au o căsnicie foarte fericită, una dintre cele mai fericite pe care le-am văzut. Sigur, există confuzie și în căsnicia lor, ca în orice relație, iar ce e interesant la ei e că se află într-o relație non-tradițională, așa cum nu sînt multe cupluri. Nu știu dacă nu mai există speranță pentru monogamie, cred că asta e de negociat de la om la om. Am vorbit cu mulți *swinger*-i și poligami, care mi-au spus, cu sinceritate, că pentru ei sexul cu altcineva e doar atît, nu există gelozie. Ceea ce mi se pare fenomenal și încă am probleme în a înțelege în profunzime lucrul ăsta. În cazul lui Sloane, însă, ea încă avea mici gelozii și temeri, ceea ce mi s-a părut interesant. Esther Perel spune că femeile tind să caute pacea și acea persoană alături de care să aibă parte de confort, apoi obțin asta și se plictisesc puțin, ceea ce nu li se întîmplă neapărat bărbaților. Și încep să caute, încep să vrea să simtă din nou acel „pericol“.

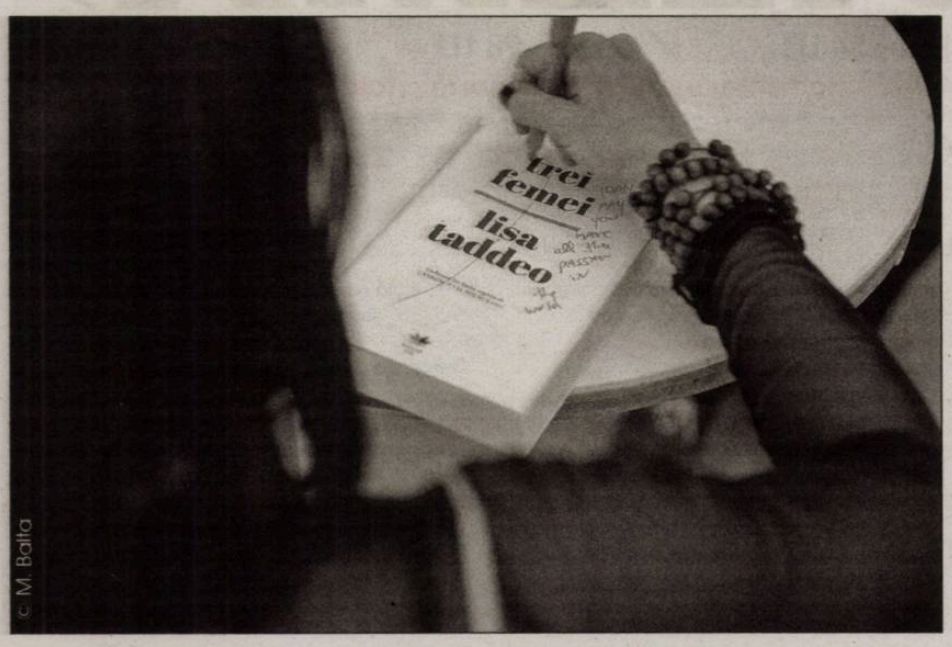

© M. Balta

Una dintre femeile pe care le-am intervievat, căreia îi spuneam că mă cert cu soțul meu, mi-a spus că ea nu face niciodată asta cu soțul ei. „De ce ne-am certa? De ce m-aș purta urît, de ce aș fi rea cu omul pe care-l iubesc?“ A fost o revelație fantastică pentru mine. Sigur, nu înseamnă că am și pus-o în practică, dar are foarte mult sens.

Despre Sloane mi s-a zis că trebuie neapărat s-o cunosc, și existau două zvonuri despre ea: că soțului ei îi place s-o urmărească în timp ce face sex cu alți bărbați, și al doilea lucru: că soțul ei vrea să facă sex cu ea în fiecare zi, iar ea nu doar că-i permite, ci îi și place asta. Există inclusiv această judecată asupra femeilor, doar pentru faptul că Sloane se simte bine făcînd sex cu propriul soț. Ca și cum, dacă eu nu am parte de asta, nici tu n-ai voie. Ca și cum ar fi ceva rău în a avea o relație fizică cu propriul partener. E ceva straniu aici, e invidie mascată în critică.

Credeți că generațiile tinere au sau vor avea parte de o educație mai bună în privința sexualității și a relațiilor?

Eu am crescut cu o perspectivă destul de închisă, pînă în punctul în care, atunci cînd m-am mutat cu primul meu prieten, am închiriat un apartament cu două dormitoare, doar ca să păstrăm aparențele. Nu știu cum m-a afectat asta, încă sînt curioasă în privința sexului. În ceea ce o privește pe fiica mea, atunci cînd a venit la mine, acum cîteva luni, și mi-a zis că, văzîndu-i costumul de Uma Thurman din *Kill Bill,* un băiat de la școală i-a spus că fetele nu pot fi ninja, m-am enervat și am scos telefonul ca să-i arăt clipuri cu Uma Thurman. Cred că trebuie să avem grijă cu generațiile viitoare. Cred că e de bun-simț ca părinții să-și învețe copiii să fie deschiși, să nu hărțuiască pe altcineva și să nu se lase nici ei intimidați, să fie buni și generoși cu cei din jurul lor. E o nebunie că lucrurile nu s-au întîmplat mereu așa, e o nebunie că probabil vor continua să nu fie în regulă.

Dacă ați putea schimba ceva la societatea contemporană, ce ar fi?

Ipocrizia, cred, și lipsa nuanțelor. Privim lucrurile în alb și negru, iar dacă cineva nu are loc într-o cutiuță anume, e o problemă. Odată cu mișcarea #MeToo, ori crezi că Al Franken (fost senator american acuzat de hărțuire – *n.r.*) a făcut ceva greșit, ori crezi că e nevinovat. Nu există o cale de mijloc, unde se poate discuta ce s-a petrecut. Iar lipsa discuțiilor mi se pare o maladie. Nu înaintăm, nu evoluăm dacă nu avem discuții, iar asta mi se pare periculos pentru democrație.

Aveți un model feminin?

Scriitoarea Joy Williams mă inspiră mult, și ca artist, dar și pentru cum gîndește, are o capacitate minunată de a înțelege lumea. E o prezență importantă pentru mine. La fel și Elena Ferrante, îmi plac oamenii onești și capabili de nuanțe, fără multă vorbărie goală.

a consemnat Cristina ȘTEFAN

Cu ochii-n 3,14

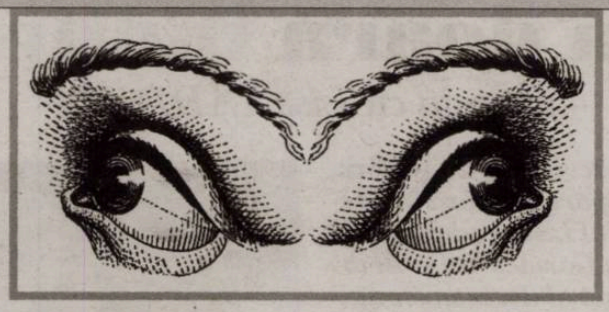

ÎN LOCUL UNUI EXPERIMENT (PRIN CARE LI SE INTERZICE PĂRINȚILOR ZÎMBITORI SĂ-ȘI MAI LASE TRAISTA ÎN INTERIORUL CONCEPTULUI), AL DOILEA ECRAN AFIȘEAZĂ ACUM CELE MAI INSIGNIFIANTE DIMENSIUNI

■ În Librăria Foyles din centrul Londrei, un poznaș a înlocuit supracoperta autobiografiei lui David Cameron *For the Record*. În locul descrierii laudative a cărții, făcute original de *Sunday Times*, coperta afișează acum un citat (fictiv) din Donald Trump: „O carte foarte măreață. Atît de măreață. Nu, chiar e o carte măreață. Toate cuvintele. Toate paginile." (**C. Ș.**)

■ În cadrul unui experiment inedit, mai mulți șoareci au fost învățați să șofeze. Nu numai că au reușit, dar această activitate pare să-i și relaxeze, spun oamenii de știință de la Universitatea Richmond. De altfel, pentru a conduce mai relaxați prin București, cred că ar fi mai realist să ne transformăm în rozătoare decît să așteptăm construirea de parcări, șosele de centură și autostrăzi. De acum, putem vorbi de *côté*-ul *souris* al șoferilor de cursă lungă. (**M. P.**)

■ Curtea Supremă de Apel din Tanzania a aprobat miercuri o hotărîre prin care li se interzice părinților să-și mai lase fetele să se căsătorească înainte de a împlini 15 ani și a cerut guvernului să mărească vîrsta de la 15 la 18 ani, în termen de un an. Tanzania are una dintre cele mai mari rate ale căsătoriei cu copii din lume. Încurcate sînt căile legilor pe lume. (**A. M. S.**)

■ M-am oprit la un fast-food grecesc din Centrul Vechi. Patronul era într-adevăr grec, angajații erau niște vietnamezi zîmbitori și amabili, de la un local de vizavi se auzea vocea Mariei Tănase, *gyros*-ul avea gust de KFC. Curat globalizare! (**A. P.**)

■ Într-o preumblare pe întinderile Internetului am dat de un produs virtual foarte util în orice gospodărie: un generator de nume de nimfe. Cu un simplu click pe butonul indicat vei avea o listă de zece nume: Pallene, Ismanise, Menodice, Melaina, Neda, Amphinome, Aktaie, Steiropi, Eletea, Kelaria. Dacă nu-ți plac sau vrei mai multe, încă un click și apar alte zece: Pherousa, Pontropeira, Euthemia, Elinoire, Sabrina, Semistrea, Amithelia, Pomedosa, Oluania, Dionele. Și așa mai departe, pînă îți umpli traista cu nume de nimfe. (**D. S.**)

■ O pereche de pantofi sport, supranumiți „tenișii lui Iisus", care conțineau în interiorul tălpilor apă sfințită din rîul Iordan, s-a vîndut online cu prețul de 3.000 de dolari. Un preț modic pentru cei care practică sporturi pe apă. (**M. C.**)

■ De ceva vreme, într-un parc din Coreea de Sud are loc un concurs anual de holbat. Concurenții stau pe saltele și se uită în gol în timp ce o echipă de doctori le verifică pulsul o dată la 15 minute. Woops Yang, artista din spatele conceptului, a declarat că, în general, oamenii se simt frustrați dacă nu fac nimic, dar crede că toată lumea s-ar simți mai bine dacă n-ar face nimic împreună. Cred că ar avea succes în politica românească. (**S. G.**)

■ *Zece negri mititei*, varianta de China: cinci asasini au încercat să paseze o misiune unul către celălalt. Omul de afaceri Tan Youhui a angajat un asasin pentru a-l elimina pe competitorul său, pentru 282.000 de dolari, potrivit unui tribunal. Însă asasinul a angajat alt asasin pentru a rezolva chestiunea, oferind 141.000 de dolari. Al doilea asasin a angajat un al treilea, care a angajat un al patrulea, care a angajat un al cincilea. Pînă la urmă, toți au fost condamnați și victima a rămas în viață. (**A. M. S.**)

■ Dacă mergi des cu Uber-ul, poți să ai tot soiul de surprize. Printre cele plăcute: un ecran, numai pentru pasagerii din spate, pe care rulează non-stop *Tom și Jerry*. (**I. P.**)

■ „Hazardul mi-a dat cele mai bune sfaturi în viață" – regizorul Claude Lelouche la Q&A după premiera bucureșteană a noului său film *Les plus belles années d'une vie*, continuarea filmului din 1966 *Un homme et une femme*, cu aceiași minunați Anouk Aimée și Jean-Louis Trintignant, amîndoi aproape nonagenari acum. (**M. C.**)

■ Tudorel Toader se vrea cu mîinile curate. El n-a făcut, el n-a semnat, el n-a știut. Nimic. Doar alții au parafat ceea ce, de fapt, ne spune domnul ex-ministru

© E. Farkas

al Justiției de drept – abia acum –, ar fi avut infinite și neștiute de tot omul chichițe răstălmăcitoare și, în consecință, dăunătoare. Dar nu oricum, pînă la crimă și criminali. Despre asta făceau vorbire nebănuitele aparent insignifiante chichițe. Pe care domnul T.T. acum catadicsește să nu le explice. Pre limba noastră de proști... Nu l-am auzit o dată să explice plenului că ce a pus pe ordinea de zi spre aprobare are consecințe extreme. A tăcut mîlc. În zadar... în zadar domnul Tudorel Toader se visează cu mîinile curate. Bunicii-patriarhi ieșeni măcelăriți în propria ogradă îl bîntuie. Acum și mereu. (**R. M.**)

■ La grădina botanică din Galați va fi construită o seră nouă, de mari dimensiuni, destinată plantelor exotice. Investiția se ridică la peste trei milioane de euro. Potrivit Mediafax, președintele Consiliului Județean Galați, Costel Fotea, a spus că e vorba de „o investiție pe care gălățenii o așteaptă de foarte mult timp". Cum se știe că, la Galați, aleșii locali le-au rezolvat deja pe toate – canalizări, semaforizări, zone pietonale & parcări, ajutoare sociale, siguranță publică etc. –, mi se pare că așteptările gălățenilor sînt legitime: lipsește doar o seră pentru palmieri de trei milioane de euro. (**M. M.**)

O SERIE DE CRIZE SUNĂ BINE ÎNTRE DOUĂ VÎRSTE ALBE

■ În cunoscutul stil de inspirație ceaușistă, Viorica Dăncilă a declarat, săptămîna trecută, că președintele Iohannis ar trebui suspendat. Unul dintre motive ar fi că, în vreme ce țara traversează o serie de crize, președintele „lasă toate aceste lucruri și pleacă într-o vizită". Păi, vizita era în Japonia la încoronarea împăratului, acolo unde s-au dus toți șefii statelor civilizate. Dar ce-i poți cere șefei unui partid care, în timp ce prim-ministrul japonez Shinzo Abe ne vizita țara, era ocupat cu schimbarea propriilor premieri? Ne aducem aminte cum, în loc să fie primit la guvernul PSD, Shinzo Abe a vizitat Muzeul Satului. De fapt, cred că a fost mai cîștigat așa decît dacă s-ar fi întîlnit cu niște țărani. (**A. M.**)

■ Amazon angajează șoferi români pentru Marea Britanie. Le dă cazare și salariu de peste 1.800 de lire sterline. Le cere permis categoria B și disponibilitate imediată. Sună bine. Ar trebui, totuși, să le spună că acolo toată lumea merge pe contrasens... (**D. C.**)

■ În metrou, un bărbat între două vîrste, purtînd un tricou imprimat cu cap de pisoi (tărcat, născut roz) se întinde întocmai ca o pisică, sau ca un motan, răscrăcărat pe două scaune și ușor răsturnat pe o parte, butonînd două telefoane în același timp. (**C. Ș.**)

■ Pe autobuzele STB din București s-au lipit, cu litere mari, albe, următoarele: „Achiziționat în 2018" și „Primăria Capitalei". După ce că le-au luat din Turcia și sînt turcoaz, mai dau bani și pe autocolante. Dacă STB ține de Primăria Capitalei, cine era să le achiziționeze, Brîul Maicii Domnului? (**D. C.**)

ABONEAZĂ-TE ACUM
Trimite 1 SMS la 7488 cu textul DILEMA

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✔ SMS: Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 EUR + TVA/SMS)
✔ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✔ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✔ FIRMELE DE ABONAMENTE
Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0372 130 211 / 0372 130 213 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE
✔ 3 luni - 54 LEI ✔ 6 luni - 98 LEI ✔ 12 luni - 159 LEI
Prețuri la abonamente cu pînă la 49% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume ..... Prenume .....
Str. ..... Nr. ...., Bl. ....., Sc. ....., Et. ...., Ap. .....,
Localitate ..... Județ/Sector ....., Cod poștal .....
Telefon ..... Email .....
Am achitat suma de ..... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **820** ■ 7-13 noiembrie 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

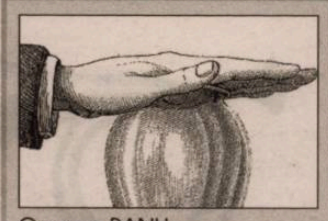

George BANU

scena lumii

15

ANDREI PLEȘU

„Lupta politică la noi“

pagina **3**

Interviu cu

ION CARAMITRU

pagina **14**

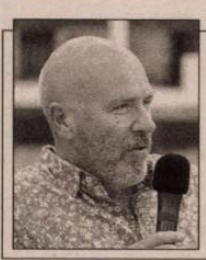

Interviu cu

RICHARD FLANAGAN

pagina **20**

Trecerea prin tunel *și alte treceri*

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

MINISTERUL CULTURII ȘI IDENTITĂȚII NAȚIONALE

„S-ar părea că, în Franța, media de înălțime a oamenilor politici este superioară celei a electoratului pentru că numai ei pot vedea capătul tunelului.“

PHILIPPE BOUVARD

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Sorin VIERU

Vin americanii? Vin și nu prea vin!

Dacă a-i aștepta pe americani înseamnă a-l aștepta pe Marele Investitor, pe Mr Godot – ei bine, trebuie spus că va mai trebui să treacă un timp. Așteptîndu-l pe Godot, businessman-ul, Vladimirii și Estragonii autohtoni ar avea ce să spere și ce să deznădăjduiască în materii înalte precum: ameliorarea legislației, simplificarea formalităților administrative, imaginea României (mereu de îmbunătățit), mica mare privatizare, psihologia investitorului și atîtea altele. Ne rămîne, în așteptare, să murmurăm un slogan, și anume (fatalitate!) unul tot yankeu: *Small is beautiful!*

...Altminteri, americanizarea o găsești peste tot – unde vrei și unde nu vrei. Spectaculoasă, asurzindu-ți timpanele și luîndu-ți ochii (blugi, *pop music,* ciungă, Pepsi și reclamă, multă reclamă – suflet candriu al unui comerț cam jigărit! –, fascinante bancnote verzulii, evanghelizare), dar, la o adică, discretă, insidioasă, cuminte nevoie mare, ca iedul cel mic tupilat de frica lupului în ladă și tăcînd chitic. Se insinuează peste tot, corupe pînă și graiul (vorba cîntecului, Măria îi spune tandru lui Ion: „Strînge-mă în brațe și tucă-mă bine, Ioane", iar flăcăul țipurește în stil country: *„Mary, you must have obsessions!").*

...Mai alaltăieri mă aflam în vizită la un vechi prieten. La momentul porivit, prietenul scoase o glajă, îmi dădu să beau tărie ardelenească provenită dintr-un sat de prin părțile Huedinului. Dădui să îndrept ceea ce mi se părea o neglijență, dădui să pun stupușul la loc, dar prietenul îmi spuse că asta nu se face; oare nu știam că stupușul nu se pune la loc, sticla nu se astupă, semn de îmbiere a musafirului să mai ia cît poftește, și chiar mai mult decît pohtește pohta lui... Toate bune și frumoase, toate la locul lor, dar un detaliu îmi atrase atenția (nu l-aș fi observat dacă n-aș fi stat cu gîndul la articolul de la *Dilema):* mirabila tărie era „îmbuteliată" într-o sticlă de Coca-Cola – design Andy Warhol –, iar stupușul era dop din material plastic, nu capac metalic, necum dop din plută de stejar. A, ce peste potrivă potrivire! Ce sincretism admirabil! Triplă inadvertență, profană triadă, în care nimic nu rimează cu nimic: curatul, incoruptibilul spirit întemnițat în butelie, butelia însăși, de cea mai pură esență warholiană, și cosmopolitul temnicer, stupușul din plastic, care păzea să nu se evapore nici o moleculă din licoare. Trebuie să recunosc că, deși inadvertența stilistică mi s-a părut flagrantă, n-aș fi observat-o dacă gîndul nu mi-ar fi stat la treburi care nu mă privesc. Adaug la aceasta, rușinat, că tăria nu mi s-a părut mai puțin bună din cauza contextului sincretic care o încadra.

Americanii, așadar, vin și nu prea vin. Americanizarea însă se întinde, vine de pretutindeni (...).

(apărut în *Dilema* nr. 106,
20 ianuarie 1995)

Dilema veche vă propune

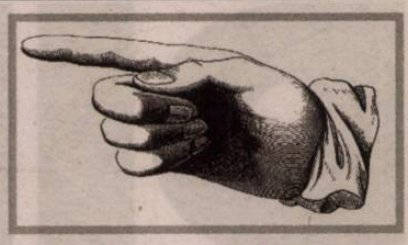

■ După un debut *ex abrupto,* maratonul dadaist susținut de SoNoRo anunță pentru final de săptămînă, în Capitală, alte abordări spectaculoase, inedite, ale acestui fenomen cultural: 8 noiembrie, Muzeul Național de Artă, ora 19,30 – *Fantastic Players;* Swich Lab, ora 22 – *Cabaret Voltaire;* 9 noiembrie, Palatul Bragadiru, ora 20 – *DaDa Tango;* 10 noiembrie, Ateneul Român, ora 19 – *Russian Soirée.* Cea de-a XIV-a ediție a renumitului festival autumnal de muzică de cameră SoNoRo – Răzvan Popovici, director executiv și artistic; Diana Kettler, director artistic – va poposi la Sibiu (11-12 noiembrie) și Cluj-Napoca (13-17 noiembrie), împlinind mesajul manifest de acum un secol: „DaDa vieții! DaDa iubirii! DaDa muzicii! DaDa creativității!" – motto emblematic al acestei superbe desfășurări de forțe artistice, în care „întîmplătorul, anarhia, ironia și controversa" devin, la unison, mesaj și artă. (Ruxandra Mihăilă)

■ A apărut recent *Pacientul H.M.,* de Luke Dittrich (traducere de Raluca Chifu și Emilia Vasiliu, Editura Vellant), o călătorie în creierul uman, acest organ încă necunoscut în totalitate. În 1953, în urma unei operații de lobotomie, Henry Molaison se vindecă de epilepsie, dar devine amnezic. Prilej pentru oamenii de știință să facă nenumărate studii pe el și să afle cam tot ce știm în prezent despre memorie. Însă cu ce preț? (Cristina Ștefan)

■ Miercuri, 13 noiembrie, la Sala Radio aveți ocazia să ascultați un concert deosebit, cu uverturi și arii celebre semnate de Mozart și Rossini, sub bagheta dirijorului libanez Toufic Maatouk. (Andrei Manolescu)

■ Dintre toate genurile literare, proza scurtă era ultimul rămas fără festival. De cîțiva ani există o revistă – *Iocan* – dedicată exclusiv genului și care acordă acum un premiu celei mai bune cărți de proză scurtă a anului, astfel că doar un festival mai lipsea pentru a celebra cum se cuvine acest gen aflat încă în penumbra romanului. Festivalul de proză scurtă SHORT, organizat de Cărturești și *Iocan* între 7-9 noiembrie, vine să demonstreze măreția acestui gen considerat minor din prejudecată sau ignoranță: în cinci orașe românești (București, Cluj, Timișoara, Iași și Chișinău), vor avea loc concomitent 11 seri de lecturi și discuții la care vor participa 38 de scriitori, deopotrivă prozatori debutanți, maeștri recunoscuți ai genului scurt și jurnaliști moderatori. Găsiți programul festivalului, pe zile și pe orașe, pe Facebook sau pe site-ul *Dilema veche*. (Marius Chivu)

■ Un film captivant despre clase sociale și înșelăciune: de vineri intră în cinematografe tragicomedia coreeană *Parazit* (r. Bong Joon Ho, Palme d'Or, 2019). (Cristina Ștefan)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Discursul antioccidental**
- **Vinuri**
- **Piețe**
- **Alex. Leo Șerban**

album dilematic Alix Vrana

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Cristian GHINEA ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.250
Tipărit la Tipoart Idea Studio

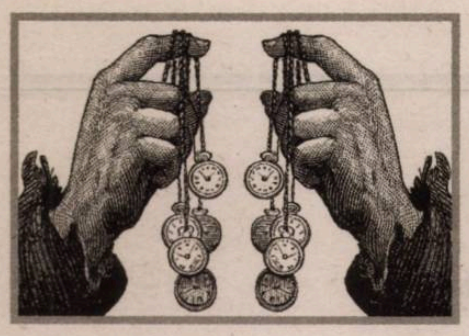

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Lupta politică la noi

Sîntem în plină campanie electorală. Ne-am fi așteptat ca, după 30 de ani de exercițiu democratic, „turnirul“ politic să se reformeze stilistic, să capete substanța și manierele unei dezbateri care implică, desigur, concurență, dar fără să bălțească în isericalele unei răfuieli de periferie. Ne-am fi așteptat să vedem alt tip de combatanți, alt tip de discurs, alt tip de dialog (fie el și polemic). Eu, unul, nu prea simt însă vreo adiere de schimbare pe scena noastră publică. Dovada, un text scris în 2012, întristător pentru (încă) actualitatea lui. Îl reiau ca argument pentru a ilustra o formă de stagnare politică, o nefastă continuitate a moravurilor, de natură să descurajeze...

Mai știm cum arată normalitatea în materie de luptă politică? Să facem un efort de imaginație. Iată, de pildă, cum ar putea suna discursul Opoziției: „Puterea a greșit cînd a adoptat legea X“, sau: „Puterea a aplicat defectuos legea X“, sau: „Sub actuala guvernare, prețurile au crescut cu Y la sută, șomajul cu Z la sută, iar puterea de cumpărare a scăzut cu atît la sută“. Sau: „Cutare miniștri din spectrul guvernamental s-au făcut vinovați de corupție“. Sau: „În cutare dezbatere de politică externă, poziția României a fost contraproductivă“. Dar și: „În domeniul B, acțiunea Guvernului s-a dovedit utilă, drept care, dacă vom cîștiga alegerile, vom continua pe aceeași linie“. Răspunsurile Puterii ar putea, la rîndul lor, să meargă de la contrazicerea argumentată a acuzațiilor formulate de Opoziție la demontarea necomplezentă a promisiunilor demagogice făcute de adversari în campania electorală. Ar trebui să asistăm la dispute de platformă politică, la confruntări de doctrină, la schimburi inteligente de idei, la expuneri de fapte demonstrabile. Totul, într-o limbă românească îngrijită, fără vulgarități, fără agresivități de maidan, fără incursiuni în sfera privată a preopinentului. Fiecare combatant ar trebui să țină nu doar la dreptatea proprie și la victoria personală, ci și la demnitatea proprie, la regulile bunei cuviințe și la dreptul cetățeanului de a fi părtaș la un spectacol politic civilizat.

Cum arată lucrurile la noi? În genere, ni se oferă o escaladare („democratică“) a răului. „Prim-ministrul e un plagiator ordinar!“ – strigă una dintre tabere. Cealaltă tabără nu spune: „E fals și iată de ce!“, ci „Păi, și cutare de la voi a plagiat!“. „Dialogul“ e un soi de infantil „ba tu, ba tu“. „Cutărică de la voi e un infractor sau un fost informator al Securității.“ „Voi vorbiți? Și voi aveți infractori și delatori cu duiumul!“ „Ați încălcat Constituția!“ – se aude dintr-o parte. „Și voi la fel!“ – sună răspunsul prompt al celeilalte părți. Puterea se legitimează prin greșelile fostei Puteri, iar Opoziția prin greșelile Puterii actuale. Facem răul, pentru că și ceilalți l-au făcut sau îl fac. Sîntem, vrînd-nevrînd, martorii unei competiții a viciilor, a derapajelor, a mizeriei. Nu binele contra răului, nu răul mai mic contra răului mai mare, ci răul cel mare contra unui rău echivalent sau încă și mai mare. Votantul care ia în serios toate aceste declarații nu poate decît să constate că nu există alternative, că e asediat, din toate părțile, de tot soiul de pungași calificați, că e obligat să chibițeze un caft brutal între microbiștii înrăiți ai unor echipe dușmane. Tonul dezbaterilor e acela al îmbrîncelilor de gang, vocabularul e de bodegă, ironiile – simple obrăznicii de periferie. Toți arborează un aer suficient și cînos, toți se întrec în bășcălie și sudalmă. Iar cei care păstrează, cît de cît, măsura nu se văd (sau se văd trunchiat) și n-au nici o șansă. Limbajul și stilistica luptei electorale se simt libere de orice exigență. Unul vorbește ca un caporal nervos, altul ca un răcan de provincie. Respectul pentru instituții (dincolo de reprezentanții lor vremelnici), pentru însemnele naționale (de vreme ce se huiduie nonșalant la parada de 1 Decembrie, iar invitația la ceremonia adiacentă de la Cotroceni e folosită ca prilej de răzmeriță telegenică) nu mai are nici o valoare, cum nici loialitățile țării față de acordurile internaționale semnate de bunăvoie, ba chiar cu entuziasm, cu parteneri liber aleși, nu mai constituie o datorie de onoare. Practicăm, iresponsabil, o mîndrie de țoapă, defilăm bățoși, în fundul gol, dinainea unei opinii publice europene sufocate de perplexitate.

„Dialogul“ e un soi de infantil „ba tu, ba tu“.

Pe un asemenea fundal, alegătorul român nu mai are decît criterii confuze și pernicioase: capriciul, impulsul visceral și, mai ales, ura. Or, nici un vot nu se poate numi „democratic“ dacă se produce pe bază de ură. Votul democratic e, în condiții normale, expresia bunei chibzuieli, a discernămîntului, a calmului civic. Cei care încurajează alte motivații, cei care întreține, în rîndul populației, o stare de fermentație isterică lucrează nu numai împotriva democrației, ci împotriva sănătății sufletești a nației, adică împotriva țării.

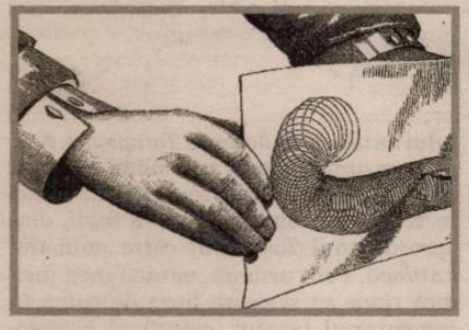

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Ce bine că nu sînt teolog!

Socrate credea că nimeni nu face răul altfel decît din ignoranță. Cu alte cuvinte, îl comite luîndu-l în mod eronat drept un bine. Teza presupune o anumită rațiune a răului: cred că o faptă rea pentru un altul poate fi bună pentru mine și consider că, dintr-un motiv sau altul, eu merit mai mult, așa că bilanțul general e pozitiv. S-ar putea să mă înșel – și Socrate credea că mă înșel întotdeauna în acest caz, iar bilanțul general va fi negativ și eu însumi voi suferi –, dar cu toate astea avem un calcul al beneficiilor și al daunelor la mijloc, adică o raționalizare a răului. Tocmai din acest motiv, un astfel de rău poate fi considerat o absență a binelui, ba chiar, în cazuri mai puțin severe, un bine inferior, ca în cazul unui om care îl scoate pe un altul dintr-o situație grea numai dintr-un interes egoist. Raționalizarea, introducînd calculul despre care vorbeam, îmblînzește răul cumva, îl limitează, îl închide între niște limite, să le spunem „politice“. Acest rău rațional, impur așadar, se vede în nenumărate circumstanțe, dar și la „oamenii mari“ ai istoriei: Napoleon Bonaparte, care îi execută pe prizonierii care i s-au predat la Saint-Jean d'Acre în Siria, comite un astfel de rău rațional tipic: nu o face nici din plăcere, nici din cruzime, ci fiindcă ajunge la concluzia că nici nu are cum să-i hrănească, fiindcă i s-au tăiat de către flota britanică legăturile de aprovizionare și propria sa armată suferă de foame, nici nu le poate da drumul, căci ar deveni o amenințare masivă.

Există însă și un altfel de rău pe care Socrate nu l-a văzut. E răul pur, absolut, răul care nu numai că nu rezultă în urma unei raționalizări, dar desfide orice raționalizare și calcul, mai ales cînd e vorba despre făptuitori care, altminteri, nu sînt lipsiți de judecată și inteligență. E un rău absurd, care distruge în mod evident și previzibil chiar și pe cel care îl comite sau nu-i aduce nici un beneficiu măsurabil, fapt de care – important de semnalat –, de obicei, cel în cauză n-are cum să nu fie conștient. Exemplele – la un capăt – mi se par a fi cei care chinuie animalele din pură plăcere de a le face rău, fără nici o umbră de folos, chiar și cînd există posibilitatea să fie prinși și condamnați. La „capătul celălalt“ sînt marii monștri ai istoriei universale vechi sau noi. Cînd, în anii 1937-'38, obsedat de paranoia complotului, Stalin își decapitează armata, ucigîndu-i pe cei mai buni comandanți, comite un astfel de rău absolut, fără sens și profund nociv propriului lui regim. Cînd Hitler, împotriva recomandărilor raționale ale generalilor săi, decide să deschidă un al doilea front în Răsărit și să poarte împotriva URSS nu un război „clasic“, precum cel din Vest, ci unul „existențial“, de exterminare a evreilor și de înrobire a slavilor pentru a obține mai mult *Lebensraum*, e responsabil de asemenea de un rău pur și irațional. Era evident că un asemenea tip de război va exacerba rezistența colosului rusesc, dar și că va crea o alianță dintre acesta și puterile anglo-saxone, care va nimici Germania. La fel stau lucrurile și cu bombardarea Dresdei de anglo-americani în ultimele săptămîni ale războiului – un act fără valoare strategică, spre deosebire de bombardamentul nuclear de la Hiroshima și Nagasaki cîteva luni mai tîrziu, unde exista o motivare strategică. În numele „rațiunii de stat“ s-au comis multe crime de-a lungul timpului și în multe părți; dar, oricît de oribile ar fi fost în sine, simplul fapt că au fost rezultatul aplicării unei „rațiuni“ le-a limitat extensia, a creat o justificare rațională, oricît de discutabilă, le-a controlat cruzimea și chiar, nu o dată, le-a făcut cîștigătoare într-o controversă etică, atunci cînd a părut că alternativa era încă și mai rea. Morala ne spune că trebuie să evităm acest rău, dar viața ne asigură că el este, în felul lui, necesar în economia unei lumi inteligibile, dar și „sublunare“, cum spuneau cei vechi. Nu tot așa stau lucrurile cu celălalt rău, inexplicabil în termeni de calcul și rațiune.

Între cele două extreme evocate (chinuirea animalelor și „monștrii istoriei“) sînt oamenii, chipurile obișnuiți, care fac rău gratuit altor oameni, chiar și atunci cînd știu sau au toate mijloacele să-și dea seama că răul respectiv le va cășuna lor înșiși. De ce îl fac? Nici noi nu înțelegem, nici măcar ei înșiși, probabil. De aceea răul gratuit e neliniștitor. Pur și simplu, odată cu el nonsensul sfîșie țesătura rațională a lumii. Mai ales cînd e vorba despre persoane publice, cu responsabilități oficiale, asistăm uluiți la dezlănțuiri publice absurde de ură, de injurii revărsate în media sau pe pagini de socializare. Desigur, dacă trăim într-o democrație, sînt motive să credem că daunele nu vor fi nici imense, nici ireparabile. Ceea ce ne tulbură este însă, mereu, caracterul gratuit, irațional al anumitor răutăți, care, oricît am întoarce lucrurile de pe o față pe alta, nu vedem să aducă nici un profit autorului lor. Dimpotrivă, e evident pentru oricine că-i vor produce numai pagube, fie și de imagine, mai ales dacă respectivul sau respectiva se pretind cu „frica lui Dumnezeu“. Dar omul acela nu se poate opri să facă răul, precum în fabula cu scorpionul și broasca, scorpionul nu se poate opri să înțepe broasca, deși știe că va pieri și el laolaltă cu ea.

Dacă aș fi teolog, cred că aș ști cum să explic răul raționalizabil. Într-o lume inevitabil imperfectă, binele presupune răul, iar existența unuia atrage după sine necesitatea celuilalt, așa cum existența muntelui presupune și existența văii. Un asemenea „peisaj“ vălurit poate fi, la urma urmelor, conciliat cu prezența unui Dumnezeu și binevoitor, și just. Dar aș fi extrem de neliniștit cînd ar trebui să explic răul pur, neintersectat cu rațiunea, fie și în cazul aparent mărunt, de fapt divers și fără pic de grandoare istorică, al unui semen al nostru care își face timp să tortureze un biet patruped.

Ce bine că nu sînt teolog!

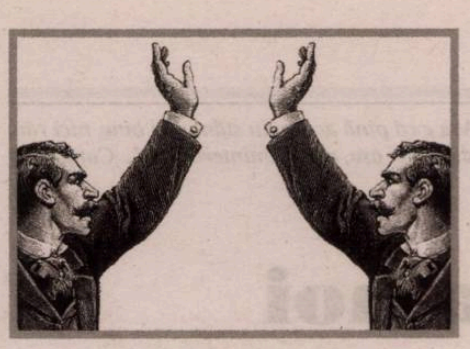

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Se poate altfel?

Din cînd în cînd fac voluntariat pentru cele două partide noi PLUS și USR, care sper să poată, în timp, să producă politicieni mult mai buni decît cei cu care ne-am obișnuit. Mă sperie tendința de a copia modelele atît de bine promovate nu numai de PSD, ALDE, UDMR și PMP, dar, din păcate, și de partidul care ar trebui să mă reprezinte pe mine, PNL-ul. Rareș Bogdan, Vasile Blaga și zdrobitoarea majoritate a PNL-iștilor pe care îi văd eu la televizor au o legătură la fel de strînsă cu liberalismul precum Eugen Nicolicea sau Cozmin Gușă cu bunul-simț.

Cum ar putea funcționa un partid astfel încît să nu copieze modele existente de partide care în ultima vreme își dovedesc limitările?

Greșeala majoră a celor două partide pare a veni dintr-o confuzie, cred eu gravă, a democrației și a felului de a face politică. Lipsite de un management profesionist și deci de indicatori de performanță, ambele partide copiază modelele dezastruoase existente și par să rateze o oportunitate foarte mare de a reforma felul în care se face politică.

Nu are rost să explic multiplele probleme pe care le au cele două partide și nici diferențele destul de mari dintre ele. Sper că viitoarea criză din alianță să nu ducă la o implozie a ambelor partide (deși riscul există), ci să fie un imbold pentru o fuziune urmată de o foarte necesară reformă.

Am fost întrebat foarte des cum s-ar putea face lucrurile diferit. Am încercat un răspuns.

■ Management profesionist. „Șeful" partidului nu ar trebui să fie politicianul în căutare de funcții și imagine, ci profesioniști plătiți pentru a se asigura că partidul funcționează pe baza unor indicatori de performanță. Indicatorii de performanță nu vor fi monitorizați de conducerea partidului (pentru a evita corupția inerentă), ci de comitetul de directori de la primul punct. Un departament foarte puternic de resurse umane, unul la fel de puternic de comunicare, cît și un mecanism de audit financiar sînt absolut necesare. Toate ar trebui să fie independente de influența politică. Stabilirea de indicatori de performanță individuali pentru toți cei care ocupă funcții în partid, în special pentru cei care ocupă sau vor ocupa pozițiile cele mai vizibile, este obligatoriu. Departamentul de comunicare ar trebui să aibă și rolul de a verifica și evalua prestația publică a membrilor partidului.

Toleranță zero la nepotism.

■ Partidele ar trebui, în primul rînd, să aibă un comitet de directori independent, capabil să controleze structurile manageriale. Oameni care nu vor participa niciodată la o competiție politică, profesioniști respectați, influenți și deloc interesați în pupincurism. Ei vor funcționa ca un fel de gardieni ai idealurilor partidelor. Andrei Pleșu este un exemplu pe partea politică/culturală și același tip de personalități ar trebui să vină și din societatea civilă și din antreprenoriat. Cei mai buni dintre politicienii care nu vor mai fi activi ar trebui să se „pensioneze" în acest mecanism. Despre o astfel de structură am mai scris.

■ Secretarul general al partidului nu ar trebui să aibă nici o legătură cu politicul, ci ar trebui să fie un manager profesionist cu rezultate dovedite în managementul de echipe foarte mari.

■ Instituționalizarea unui Red Team capabil să blocheze deciziile proaste ale conducerii partidului. Red Team-ul ar trebui să aibă o componență echilibrată între societatea civilă, oameni politici și experți independenți. Menirea Red Team-ului este să verifice critic deciziile politicului și să țină sub control atît derapajele conducerii politice, cît și pe cele ale facțiunilor contestatare din partid.

■ Toleranță zero la nepotism. Toate partidele vechi sînt bine controlate de rețele de familie organizate de multe ori pe principii aproape mafiote și, fără reguli extrem de dure în această privință, există o probabilitate mare ca partidele noi să facă aceleași greșeli.

Cele de mai sus sînt toate foarte posibile și deloc greu de implementat, în ciuda rezistenței destul de evidente a conducerii celor două partide. USR a risipit o bună parte din banii publici pe care îi primește pe campanii cel mult mediocre.

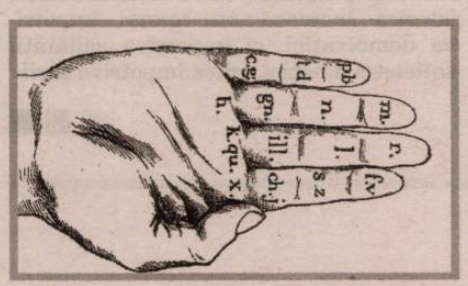

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Scandal antilopic

După declarațiile amănunțite ale decanului de la Muzicologie, Toropișniț Baibuță, și ale vestitului profesor de Istoria flautului (de la aceeași prestigioasă facultate), Silpiu Băgăună, Comisia de Etică a Universității se afla într-un impas și mai mare ca la început. Treaba se dovedea complicată rău, dîndu-i migrene președintelui sobrului for, juristului Lezin Morbidabil. „E necesar să recapitulăm aici faptele!", le zise el deodată colegilor judecători – aparent la fel de derutați –, mai mult pentru a rupe tăcerea încordată și nu pentru că s-ar fi așteptat să obțină astfel o soluție rapidă la imensa dilemă morală în care eșuaseră. „Așadar, la Muzicologie se ținea un consiliu profesoral de rutină, cu diverse documente administrative de avizat. Decanul Baibuță a spus, la un moment dat, cumva într-o doară: «Despre cum se vor programa examenele în sesiune să nu mă întrebați pe mine, vă rog, ci pe doamna prodecan, întrucît dumneaei se ocupă de asta!». O mențiune, să admitem cu toții, în esență benignă, fără conotații speciale de funcționalitate a facultății. Totuși, să observăm echidistant și acest aspect, domnul profesor Băgăună a sesizat niște nuanțe vulnerabile în precizarea decanului. O dorință discretă de a nu-și asuma problemele delicate. Ca să fim exacți, un fin transfer al dificultăților ce deteriorează, firesc, imaginea oricărui șef în timp, către subalternul imediat, acarul Păun, în cazul de față, doamna prodecan. De aceea profesorul Băgăună s-a simțit îndreptățit să comenteze în plen: «Domnule decan, fugiți de responsabilitate precum antilopa gnu de leopard!»".

Lezin s-a oprit o secundă și și-a privit echipa pe sub ochelari. Nimeni nu avea nimic de obiectat. Detaliile episodului erau exacte, fiind confirmate întocmai de martorii întîmplării, indiferent de tabăra în care s-ar fi situat ei. „Of", a continuat președintele comisiei, „și acum debutează bîlciul! Decanul Toropișniț Baibuță s-a simțit jignit, calomniat chiar, de comparația profesorului Silpiu Băgăună, făcînd plîngere la noi, cu solicitare de sancțiune pe linie administrativă pentru vinovat, adică pentru presupusul calomniator. Membrii Consiliului s-au împărțit în două. Unii declară că decanul are dreptate, fiind lezat, într-o manieră neacademică, de observația profesorului, ceilalți, dimpotrivă, susțin veridicitatea comentariului (fie el și puțin colorat) grefat într-adevăr pe o fugă de răspundere. Personal, stimați colegi, cred că noi nu avem de ce să judecăm fondul problemei, adică evitarea ori nu, de către decan, a responsabilității programării examenelor. Nu am ajunge la nici un rezultat. Pe de o parte, ca șef al facultății, este îndreptățit să delege sarcini înspre subalterni, pe de alta, da, tot el ar trebui să răspundă în eventualitatea în care subalternii comit greșeli sau generează tensiuni în comunitate. Ca atare, în acest punct *au amîndoi dreptate*, iar noi nu putem formula decît un verdict neutru. Durerea vine din *evaluarea limbajului folosit în speța actuală*. E, doamnelor și domnilor, *ofensator ori ba?* Iată întrebarea! Cu atît mai mult cu cît, în însăși esența comentariului domnului profesor Băgăună, există ceva controversat, stimulator de ambiguitate amplă, maximă!"

Morbidabil, acribic profesor de Drept, medită, din nou, pentru cîteva clipe și apoi reveni cu nesperat aplomb: „Controversa se naște din structura observației lui Băgăună. I-a zis lui Baibuță că fuge de responsabilitate *precum antilopa gnu*. Nu i-a spus *băi, antilopo gnu* sau, mă rog, *băi, antilopule gnu*, construcții care ar fi reușit să se califice oarecum pentru statutul de insulte, prin conținutul de suprapunere a animalului *antilopă* cu decanul *Toropișniț*. Așa, *precum antilopa gnu* are numai conținut de transfer simbolic-comparativ, strict în trăsătura fundamentală a *fugii*, dinspre decanul *Toropișniț* către animalul *antilopă*. Prin urmare, mintea mea juridică tinde să sesizeze lipsa de culpă în comentariul (accept, cețos!) al profesorului Băgăună." Morbidabil se înveseli subit. „Da", adăugă el cu optimism, „am speranța că ne îndreptăm spre o soluție! Ar mai rămîne de clarificat dacă termenul în sine, de *antilopă gnu*, presupunînd că, fie și în cazul transferului simbolic, echivalează totuși niște trăsături ale *decanului* cu niște trăsături ale *animalului*, e jignitor. Mie nu mi se pare. *Antilopă* sună a ceva gingaș, mai curînd elogios. Ce, dacă eu v-aș striga acum *antilopelor*, v-ați supăra? Nu ar trebui.

Ar fi ca și cum aș diminutiva mental, cu simpatie, pentru voi. Ca și cum v-aș spune *antilopuțele mele drăguțe*. Nu poate apărea supărare aici... Verificați totuși pe Google! Cum arată antilopa asta gnu?" „Aidoma unui bou cu barbă, domnule profesor!", răspunse cineva din sală. Morbidabil se întunecă la față. Rosti sentențios: „Atunci n-avem ce face. Îi sancționăm pe amîndoi! Propunem Senatului tăierea salariului fiecăruia cu 10% vreme de trei luni. Unuia pentru că l-a numit *bou* pe celălalt, iar pe celălalt pentru că *este*."

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

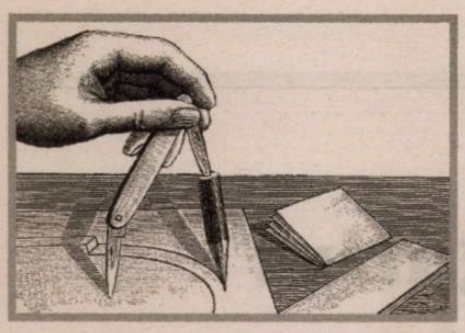

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Căderea Zidului de la Berlin: ce orizont de așteptări astăzi?

Din cînd în cînd, în spațiul mediatic francez se aud voci lucide care se întreabă: și dacă europenii din Est ar trebui totuși ascultați cu ceva mai multă atenție și chiar înțeleși? Trecerea a 30 de ani de la căderea Zidului de la Berlin este o bună ocazie pentru a evalua cît de mult s-au înșelat în așteptările lor, în 1989, atît occidentalii, cît și est-europenii doritori să trăiască în stil occidental...

Occidentalii au crezut atunci sincer că valorile lor, precum și modelul lor economic urmau să fie adoptate pretutindeni pe planetă, cu succes, în mod ireversibil și în ritm alert. Cu o aroganță pe care Estul nu a digerat-o niciodată, Vestul și-a sărbătorit victoria ideologică și și-a arogat un fel de rol de „ghid moral" pentru construirea viitorului.

În ceea ce-i privește pe europenii din Est, ei au crezut sincer că un „salt" istoric era posibil, că democrația liberală va aduce repede bunăstarea și mai ales că democrația, deja rodată în Occident, putea fi adoptată ca o mașinărie perfectă. Integrarea în Uniunea Europeană și în Alianța Atlantică au înlocuit utopia comunistă și au devenit proiect de societate. Iar unificarea continentului a fost percepută ca un proces just de ștergere a diferențelor dintre europenii „favorizați de istorie" (născuți la Vest) și cei „defavorizați" (născuți la Est, în „lagărul comunist").

Într-un remarcabil eseu apărut recent în Franța despre „mișcarea iliberală", doi cercetători, bulgarul Ivan Krastev și americanul Stephen Holmes, constată însă că unele țări din Europa Centrală și de Răsărit au abandonat, între timp, „visul de integrare mimetică" în sfera occidentală. Ei vorbesc despre „era imitației" care s-a deschis odată cu euforia prăbușirii regimurilor comuniste și despre revenirea la matricea unor valori mai vechi: națiune, suveranitate, familie, identitate. „Replierea iliberală" vizibilă în China, în Rusia și în Europa de Răsărit ar fi deci răspunsul la prea marea precipitare a Occidentului, la rapiditatea cu care a încercat să-și globalizeze modelul. „Replierea iliberală" ar fi însă un răspuns și la excesele capitalismului, la faptul că, după 1989, modelul ultraliberal nu a mai ținut cont de nimic, nici de om și nici de istorie, luînd forme grotești și chiar antidemocratice (de exemplu, prin financiarizarea opacă și transnațională a economiei). Estul Europei a mai descoperit cu stupefacție că, de fapt, elitele occidentale nu prea știau ce fac, nici în ceea ce privește economia (ceea ce s-a văzut odată cu criza din 2008) și nici în ceea ce privește imigrația (ceea ce s-a văzut în 2015, cînd în jur de 1.200.000 de migranți au venit în Europa), mai arată cei doi cercetători.

Eseul celor doi, intitulat *Momentul iliberal,* apărut la Editura Fayard, are și un subtitlu care sună în felul următor: „Trump, Putin, Xi Jinping – de ce Occidentul și-a pierdut liniștea". La întrebarea retorică a lui Ivan Krastev și Stephen Holmes îmi vine în minte imediat un răspuns: Europa Occidentală și-a pierdut liniștea întrucît i s-a dereglat busola. Dar dacă Vestul i-ar asocia pe est-europeni, ca pe niște parteneri egali de reflecție, la proiectarea viitorului comun, poate că ar putea fi reparat instrumentul de orientare.

Într-un interviu acordat cotidianului *Le Figaro,* fostul ministru de Externe francez Hubert Védrine (socialist) se referă și el la frustrările est-europenilor și declară următoarele: „Europenii din Vest ar trebui să facă un efort pentru a înțelege supărarea țărilor din Est. Ele nu erau pregătite pentru această formă de globalizare care se termină. Vestul a crezut (în orice caz, elitele sale) într-o lume post-istorică, postnațională, post-identitară, dar Estul a fost mai puțin pregătit să înțeleagă această lume. Pro-europenii greșesc cînd le reproșează țărilor din Est dorința, uneori exprimată stîngaci, de a-și conserva identitatea și o parte din suveranitate. Toate țările doresc acest lucru".

În acest an marcînd 30 de ani de la căderea comunismului, o altă „voce" atentă la ceea ce au trăit est-europenii este cea a istoricului Thierry Wolton. El a publicat la Editura Grasset o carte curajoasă, intitulată *Negaționismul de stînga.* Thierry Wolton denunță complezența multor intelectuali de stînga din Occident față de crimele comunismului, precum și o anumită tendință de reabilitare a doctrinei. Citez dintr-un interviu acordat de istoricul francez, consultabil pe site-ul *Valeurs actuelles:* „Negaționismul este un refuz de acceptare a realității istorice și a faptelor veridice. Acest termen îi desemnează în general pe cei care neagă amploarea exterminării evreilor de către naziști și contestă metodele utilizate în epocă, în special camerele de gazare. Pentru a face diferența față de acest negaționism folosesc termenul de *negaționism de stînga,* pentru a-i desemna pe cei care minimalizează amploarea crimelor comuniste în secolul al XX-lea, ba chiar le justifică în numele unei necesități revoluționare".

Cele două cărți semnalate, cea legată de „iliberalism" și cea legată de negaționismul de stînga, mi se par două șantiere complementare pentru ca să poată fi reconstituite podurile încrederii între Est și Vest.

Primul șantier înseamnă înțelegerea angoaselor resimțite de est-europeni în fața unui proiect de societate deschisă, globală și non-identitară care a venit prea repede peste ei. Al doilea șantier înseamnă prezervarea memoriei și recunoașterea unei „specificități" pentru o parte a lumii unde comunismul a lăsat urme mai adînci și mai dureroase decît au crezut occidentalii. Se pare că liderul chinez Ciu Enlai, întrebat în anii '50 ce crede despre Revoluția franceză din 1789, ar fi răspuns, cu înțelepciune: „E prea devreme ca să avem o părere". Cum de la căderea Zidului de la Berlin nu au trecut decît 30 de ani, este cu atît mai riscant să propunem analize cu aer definitiv.

PUBLICITATE

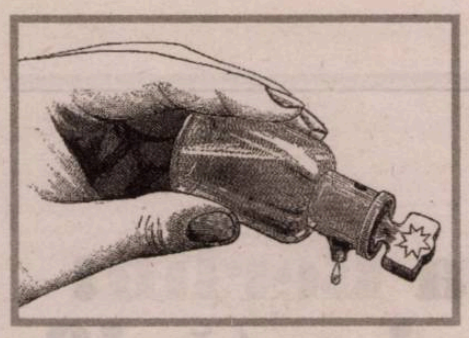

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Un personaj negativ: autocorectul

Interacțiunea utilizatorilor cu diferite programe, aplicații și funcții ale dispozitivelor electronice nu a produs multe personificări. Cel puțin una este însă evidentă: crearea personajului Autocorect. Statutul special al acestuia e de înțeles: funcția de corectare automată a unui text (chiar în timpul scrierii) acționează adesea violent, producînd gafe, secvențe umoristice, combinații de cuvinte absurde, de-a dreptul suprarealiste – deci enervări ale utilizatorilor, care simt nevoia să se confrunte cu un vinovat. În plus, funcția de autocorectare intervine asupra limbajului, ceea ce o înzestrează cu trăsături prin excelență umane. Traducerea termenului englezesc *autocorrect* prin *autocorectare* e o abstracție, căreia mulți utilizatori îi preferă forma adaptată *autocorect,* substantiv comun și aproape propriu, care apare adesea în registrul colocvial cu forma marcat orală *autocorectu'*.

Internetul e plin de întrebări și sfaturi despre posibilitatea de dezactivare a funcției: „Cum mama naibii scap de el?“ – „Pe mine m-a doborît demult *autocorectul ăsta*“ (elforum.info). Sînt și unele semne de satisfacție – „mulțam fain *autocorectului*“ (forum.softpedia.com) –, dar, în general, personajul e învinovățit – „*autocorectul* și-a făcut de cap“ (mygarage.ro) –, invocarea sa fiind însoțită de reproșuri și imprecații (destule nereproductibile): „*Autocorectu'* lu' pește!“ (wordpress.com); „*autocorectu* lu mă-sa!“ (forum.clubmazda.ro) etc. Sînt frecvente scuzele care invocă acțiunea personajului negativ, identificat ca sursă a lipsei de coerență sau a erorilor de ortografie pe care interlocutorii le pot observa într-un mesaj: „Scuze, *autocorectul* știe ce face“ (wattpad.com); „În e-mail a apărut un cuvînt ciudat din cauza *autocorectului*“ (avantaje.ro). Scuza nu este totdeauna credibilă – și a devenit tot mai puțin credibilă prin repetare –, ceea ce se vede din alte mesaje ironice: „dă vina pe *autocorectu'* de pe telefon, ca să nu creadă lumea ca ești (încă) în clasa a II-a“ (ebihoreanul.ro); „Haha, dar știi că *autocorectul* ăsta se uită și el la om înainte...“ (trafictube.ro).

„Scuze, autocorectul știe ce face“.

Corectarea automată e subiect de glume și de „perle“ culese de utilizatori: „Iată mai jos o galerie a celor mai haioase mesaje născute din grabă sau cu ajutorul *autocorectului*“ (observatorulph.ro). Nu sînt rare cazurile în care cineva păstrează mesajul greșit sau absurd de dragul efectului său comic: „alergatul după bărbați (bărbate, după *autocorectu'* rîjniței gînditoare din dotare“ (groparu.ro). O secvență glumeață, tipică registrului colocvial, este cea aluzivă, în care o apariție lexicală nemotivată este explicată prin formula rudeniei: „Cine e Sabin? fratele lui Autocorrect“ (zoso.ro).

Riscurile interacțiunii dintre utilizator și funcția de autocorectare sînt un fenomen general, manifestat în orice limbă; un tip special de efecte umoristice este produs de corectarea unui text într-o limbă anume, atunci cînd funcția de autocorectare este setată pentru altă limbă.

Cum se vede din numeroasele exemple de mai sus, în română termenul a fost adaptat ortografic și morfologic; varianta care păstrează ortografia etimonului *(autocorrect)* are mai puține atestări: „eventualele greșeli de scriere poartă vina *autocorrectului*“ (3la3.ro); „dau de colegii cu plânsetele/planșetele (vorba *autocorrectului* adevăr grăiește) pe genunchi“ (blogspot.com).

Desigur, pe lîngă popularul *autocorect* circulă și echivalente (cu și fără majuscule, cu și fără cratimă) ca *autocorectare / auto-corectare, Auto-Corectare, autocorecție*. Într-un set de sfaturi practice am găsit și formula paradoxală *autocorectare incorectă*: „Cînd trimiteți texte, mesaje de poștă electronică și alte mesaje de pe *telefonul smartphone* toată ziua, este frustrant să vă încetiniți prin greșeli și *autocorectări incorecte*“ (eyewated com).

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Imaculata concepție

Alina a rămas însărcinată. Apoi a intrat în concediu de maternitate. Apoi a născut. A stat în concediu de maternitate doi ani. Apoi s-a întors din nou la serviciu, la școală. Pentru că Alina e profesoară titulară de limba și literatura română.

Povestea pare simplă și banală. Dar să derulăm puțin timpul înapoi, să-l și accelerăm puțin înainte, pentru a vedea ce se ascunde în spatele acestei povești. Tot un fel de banalitate.

Alina e profesoară de mulți ani, într-o școală nu foarte mare, în care există o normă și jumătate de limba și literatura română. Școală mică, dar de centrul orașului, în creștere. S-a titularizat cu mulți ani în urmă și a fost un om de bază al școlii: membru al consiliului de administrație, serioasă și muncitoare, a contribuit din plin la dezvoltarea imaginii instituției. Cînd a avut școala inspecție generală, în urmă cu cîțiva ani, a stat zile și nopți pentru a pune la punct acte și dosare, cînd școala a avut inspecție ARACIP, iar și-a pierdut nopți la rînd lucrînd la documente, ajutîndu-l pe director cu tot devotamentul. A fost și șefă de catedră, o catedră mică, în care intră norma ei și cealaltă jumătate de română, cea de limba latină, căci e școală cu profil umanist, și normele de limbi străine. Între timp a făcut și un doctorat, finalizat înainte de a rămîne însărcinată. Ba mai mult, în ultimii doi-trei ani înainte de sarcină, a pus pe picioare un proiect-concurs, devenit brand al școlii, pe care l-a conceput integral, a scris toată documentația, a umblat pe la Inspectoratul Școlar să-l înscrie în calendarul local, s-a ocupat an de an de organizarea lui, de toată tevatura pe care o presupune, cu invitați, participanți, jurizări etc. Apoi Alina a rămas, cum spuneam, însărcinată, și a intrat în maternitate. Dar acum s-a întors la școală. Unde, pentru început, a reprimit coordonarea catedrei.

Încet-încet însă, Alina a descoperit că lucrurile nu mai stau la fel cum stăteau cînd plecase. Colega pe care o avea pe jumătate de normă se titularizase și ea, cu jumătate de normă în altă școală. Nu-i e clar cum reușise, prin legea care dă posibilitatea consiliilor de administrație din școli să titularizeze un suplinitor. Nu știa însă că se poate și cu jumătăți de normă. O profesoară ștearsă părea, genul lingușitor cu șefii și în același timp invaziv cu colegii. O șoca, și înainte de a intra în maternitate, cum îi lua de pe masă sau chiar din mînă cîte o fișă de lucru sau cîte un material, „Ce fișă ai făcut, dă, tu, și mie să-mi xeroxez!“. Nu că ea nu ar fi vrut să împărtășească, dar parcă nu așa se fac lucrurile. În plus, dinspre ea nu venea niciodată nimic. Acum o descoperise făcîndu-și grupulețe de bîrfe cu alți colegi, la consiliul profesoral de alegere a membrilor consiliului de administrație fusese chiar un incident, se supărase că nu ieșise aleasă, în vreme ce Alina totuși fusese, iar discuțiile aprinse o determinaseră pe Alina chiar să renunțe la respectiva calitate. Mai mult, ce o uimise fusese faptul că niște elevi de clasa a XI-a veniseră să o întrebe dacă e adevărat că într-a XII-a nu vor mai face cu ea, cu Alina. De ce să nu facă? Păi, așa le spusese doamna cealaltă de română, că sigur într-a XII-a îi va prelua ea, pentru că e singura competentă, doar ea știe cum să îi pregătească pentru bacalaureat. Alina crezuse că nu aude bine. N-a dus vorba spre ceartă pe acest subiect. A stat însă mult să se frămînte, a plîns, s-a mai și enervat, în spațiul ei privat, șocată de cum pot fi unii atît de perfizi și de intriganți.

Produsul o fi al școlii, dar concepția e a ei.

Printre altele, se trezise și că proiectul-concurs pe care îl lăsase pus la punct din anii de dinainte de maternitate îi fusese luat și dat spre coordonare colegei de catedră. La început s-a revoltat puțin. A discutat cu directorul, acesta i-a spus că cineva trebuia să îl deruleze cît timp a fost ea în maternitate. De acord, însă acum se întorsese. Și ea l-a conceput, ea l-a scris cap-coadă, ea l-a dezvoltat. Totuși, a cedat: să se spele cu coordonarea proiectului pe cap. Într-o zi, însă, i-au căzut ochii pe dosarul în care se afla proiectul, lăsat pe masă de colegă. Fusese la avizat cu el la inspectorat. A recunoscut din primele rînduri întreg argumentul scris de ea. A simțit că se sufocă. Numele ei nu apărea nicăieri în proiect, dar concepția integrală, argumentul, descrierile îi aparțineau cuvînt cu cuvînt. A plecat de la școală încărcată, tensionată și fără să știe ce să facă, în ce fel să procedeze. Era, în fond, munca ei, acum nerecunoscută deloc, nici măcar formal, prin menționarea numelui său în calitate de inițiatoare.

Toată ziua, seara și noaptea s-a frămîntat. A doua zi a mers hotărîtă la director. I-a spus că are pretenția ca numele ei să fie menționat. Cum? Păi, e avizat deja de inspectorat. Nu-i pasă. Să refacă, să-i treacă și ei măcar numele, să meargă din nou cu el la avizat. Altfel, va depune solicitare scrisă de cercetare la direcțiune și chiar la inspectorat, acuzînd un plagiat evident. Dar cum să facă așa ceva? Nu se gîndește că tîrăște școala într-un scandal? Ei ar trebui să-i pese de renumele școlii. Să se gîndească la binele școlii. Proiectul nu e al ei, e al școlii. Eh, nu-i pasă: acum îi pasă de renumele ei. Produsul o fi al școlii, dar concepția e a ei și zecile alea de pagini conțin cuvinte scrise de ea. Și să o mai slăbească cu discursul ăsta penibil și fals: renumele școlii, în detrimentul oamenilor care muncesc în ea. Unde sîntem aici, la CAP? Ea pretinde doar să-i fie recunoscută munca, în folosul școlii, desigur. E munca ei, nu a altcuiva care și-a pus numele abuziv pe un concept la care nu lucrase. Plagiatul e plagiat, iar instituția n-are decît să suporte consecințele unui scandal, dacă el, ca director, nu e în stare să gestioneze eficient resursele umane pe care le are în subordine.

Povestea poate mai are o continuare. Care credeți voi că e? Dar dincolo de continuare, povestea conține o realitate a unei formule de impostură organizațională: plagiatul instituțional, în primul rînd. Pentru „binele instituției“, aceasta își asumă produsele intelectuale ale angajaților ei, uzînd de ele ca de un bun apărut din neant, printr-o imaculată concepție. Și Alina se gîndește să mai conceapă un copil. Ca să mai scape vreo doi ani de infecția care simte că o înconjoară. Dar dacă la revenire o găsește pe colega ei în poziție de directoare?

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

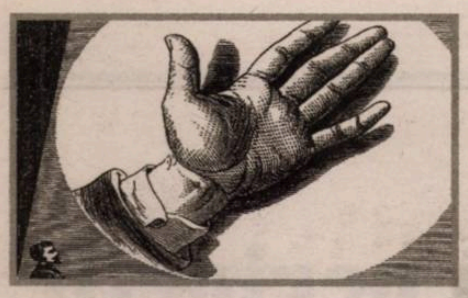

Adina POPESCU

portrete din mers

Voci, trăncăneli, șuete

Dacă aș fi scris în limba engleză, aș fi intitulat acest text *Little talks,* ceea ce s-ar fi tradus într-un mod drăgălaș prin „discuțiuțe". Eventual, *Little chats,* care ar fi fost „conversațiute" sau „șuețele". Trăncăneli, flecăreli... Întotdeauna mi-a plăcut să trag cu urechea la ce vorbesc oamenii străini, în diferite situații, și niciodată nu am considerat asta o impolitețe, cu toții avem de fapt urechea aplecată spre bîrfe, chiar spre cele ale unor necunoscuți. Și cum să cunoști mai bine oamenii la modul general decît ascultîndu-i? Îmi plac oamenii, îmi place să-i observ și să-i ascult de la distanță, fără să mă implic, cînd sînt eu însămi în miezul unei conversații mi se pare că pierd toată esența.

M-am reîntors pentru cîteva zile într-un orășel din Ardeal care mi-a devenit drag, cu foarte mult chef de toate aceste „șuețele", toate aceste trăncăneli ardelenești, cu „Dă-i pace!" și „Îi vreme", cu uimiri sincere și cu întrebări care de multe ori încep candid cu „oare" – „Oare cu ce să vă servesc?", „Oare mai aveți nevoie de o pătură în plus?". Oamenii de aici au ceva care în sud s-a pierdut – o puritate, o inocență, și nu mă gîndesc doar la generațiile mai vechi, „nealterate", care de multe ori au copilărit la țară, într-un cadru idilic etc., mă gîndesc și la cei tineri, foarte tineri chiar, 18-20 de ani, sînt copii discreți, respectuoși, chiar și atunci cînd trag cîte un chef sau vor să agațe cîte o gagică, le lipsesc șmecheria, vrăjeala, abureala, așa cum le înțelegem noi, bucureștenii, de pildă. La pensiunea unde stăm și de unde scriu acum, la restaurantul de la parter e o nuntă mitică, cu vreo 50 de oameni. Pe la prînz începuseră să vină nuntașii, cuplușoare de prin satele din jur – ele îmbrăcate în niște rochii sclipicioase, foșnitoare, de un kitsch înduioșător, care se asortau perfect cu costumașele bleumarin sau grena ale soților, iar în fața fiecărui cuplu mărșăluia hotărîtă cîte o babă, mămăița, mama-mare, stîlpul de rezistență al oricărei familii. Babele astea erau ca trase la indigo – mici, pătrățoase, zdravene, rumene în obraji, cu batic legat sub bărbie, cu niște costumașe maro, cu fuste largi, regulamentare, pînă sub genunchi, și cu laibăr în partea de sus (țin minte cum se numește de la bunică-mea, care le cosea femeilor de la țară, de pe lîngă Cluj, astfel de haine de sărbătoare). Uitîndu-te le fetele în rochii „de gală", fiice, nepoate, urmărindu-le mersul și formele corpului, poți întrezări babele de peste încă o generație. Asta îmi place în Ardeal – senzația de trăinicie, de continuitate, garanția că lumea asta „normală" n-o să se schimbe în punctele ei esențiale, n-o să se dea peste cap niciodată.

Revenind la *little talks,* oamenii vorbesc aici mult despre cifre, e un soi de pragmatism blajin care se insinuează în conversație, totul se poate măsura, timpul, orele de muncă, distanțele, găinile din gospodărie, recolta, litrii de țuică pe care i-ai „produs" în acest an, cîți ari de pămînt? cîți frați?, cîți copii?, cîștigul. Cifrele dau vieții o stabilitate. La o masă dintr-unul din restaurantele locale, trei bărbați mîncau, beau vin și discutau despre cît de scumpă e viața la Cluj. Și de ce e așa. Unul dintre ei a venit cu o explicație făcînd niște calcule simple. La Cluj, părinți din toată țara își trimit copiii la facultate, ei economisesc bani, alegînd Clujul în locul unor facultăți din străinătate, cum se poartă acum. Cît te costă să ții copilul la facultă în Anglia, cu tot cu cazare în campus, taxe, bani de buzunar etc.? „Păi, de x ori mai mult, așa că părinții sînt dispuși, dacă tot nu cheltuiesc atîția bani, să plătească 400 de euro chiria copilului în Cluj și așa cresc chiriile la apartamente, sînt dispuși să le dea mai mulți bani de buzunar, că doar sînt în România unde, teoretic, e mult mai ieftin și așa ajung crîșmele să aibă prețuri ca afară." La un bar, în zona de fumat, se discută despre metri și suprafețe, undeva o casă e în construcție – și de cîți metri pătrați de gresie de exterior va fi nevoie? cîți centimetri vor avea treptele scării interioare? despre cîte băi vorbim, de fapt? la ce folosește un living de 16 mp? Din nou cifre, suprafețele se transformă în bani cheltuiți, toată lumea se pricepe la construcții, iar tinerii, care nu au mai mult de 30 de ani, dar se pare că toți sînt deja însurați și pe la casele lor, încep să se contrazică, să compare cu casele altora, apoi cu prețurile de la Cluj – orașul mai mare și mai scump va fi mereu un etalon sau există un inevitabil complex de inferioritate al orășeanului „mic". Îmi dau seama din toate aceste conversații că se conturează o microeconomie regională, satele se depopulează, depind de orășele, orășelele depind de orașul cel mare, lucrurile cumva funcționează, viața merge înainte, e bine că se construiește, ci nu se distruge.

La pensiunea unde va avea loc nunta cea mitică, tot personalul feminin își pierde vremea la țigări, cafele și șuete pe cele cîteva bănci de afară. Au aranjat deja sala – mesele, buchetele de trandafiri albi, au adus chiar și carafele cu jinars pentru aperitive, cîte una pe fiecare masă, din bucătărie miroase îmbietor a ciorbă de perișoare. Femeile de diferite vîrste – cameriste, chelnerițe, bucătărese – au o cochetărie specifică zonei, frecventează probabil același gen de coafor, de „salon", au aceleași glasuri cîntate. Și numără. Porțiile, invitații, le iese numărătoarea, apoi încep să discute despre cum e să faci față „la sală", dacă sînt 50 de clienți se descurcă o singură persoană, însă vara, cînd e deschisă și teresa și ai 70 de mușterii, e nevoie de cel puțin două pe tură. Apoi vorbesc despre nunți, nunțile la care servesc sau pentru care gătesc, apoi despre propriile lor nunți de acum cinci, zece, cincisprezece ani și ai senzația că momentul acela precis marchează o rupere în două a existenței fiecăreia – viața de dinainte și cea de după nuntă, despre nunțile surorilor și despre viitoarele nunți ale fiicelor, nunta de astăzi cu care nu au o legătură directă, însă participă totuși la ea, este doar o reiterare, un dacă-doriți-să-revedeți, un *follow up.* Mereu mă surprinde cu cîtă seriozitate pregătesc și trăiesc oamenii de aici petrecerile importante din viața de familie, cu cîte luni înainte se stabilește localul (poate și pentru că nu sînt prea multe), cîtă atenție acordă tuturor detaliilor care mie sau altora ca mine pot să ni se pară niște fleacuri. Nici nu mai contează prea mult cine cu cine se însoară, cine a născut și acum are botez, cine a mai făcut 18 ani și-și sărbătorește majoratul, mai importantă este ideea de a lua parte și a fi parte din toată această sărbătoare colectivă, ca mai apoi, după ce cheful se termină, să te întorci acasă și să-ți bifezi pe un carnețel nunțile trecute și viitoare sau alte petreceri – cîți invitați? cît a costat meniul? – ca să poți invita la rîndul tău, ca să te asiguri că banii „investiți" se vor întoarce, în fond e doar un circuit al lor în cadrul comunității, dar și că bucuria „investită" se va întoarce la tine, va veni momentul în care se vor bucura și alții, aceiași, de bucuria ta. Din nou, toate aceste calcule, inclusiv cele emoționale, dau vieții o stabilitate. Ca să nu mai punem la socoteală că orice petrecere reușită implică o decență, oamenii se îmbată un pic, dar nu prea tare, doar ca să aibă de ce să-și aducă aminte, se dansează fără preferințe și pe populară (ca să nu-i jignim pe cei mai în vîrstă, de la țară), și pe disco, chiar și pe manele, se laudă prăjiturile de casă, „locația" (deși e binecunoscută de toți), meniul, deși e standard. E un mod de a trăi în armonie cu ceilalți, în fond orașul e mic, te întîlnești zilnic cu ei pe stradă, nu te poți face de rîs.

Mereu mă surprinde cu cîtă seriozitate pregătesc și trăiesc oamenii de aici petrecerile importante din viața de familie.

Nunta mitică de la pensiune „se gată" înainte de miezul nopții, nu bubuie muzica în pereți pînă dimineață, așa cum mă așteptam, pregătindu-mi dopurile pentru urechi. Se încheie regulamentar, aproape nemțește. Femeile cu batic și cu laibăr se urcă într-un microbuz închiriat care le va duce acasă, „pe sate". Știu deja că în microbuz se va împărți ultima dușcă de jinars și se va comenta ce fainâ a fost mireasa – cît a costat rochia? –, dar a fost fainâ și nașa – oare cîți ani are, că nu pare așa de tinerică? –, se vor stabili din nou cu extactitate relațiile de rudenie – care al cui era de fapt? cîți copii are? Și toate aceste voci, trăncăneli, șuete se vor pierde în noapte.

Eugen ISTODOR

negustori **și mușterii**

Și eram la ora 8 în piață

Erau două becuri chioare și am cumpărat un kil de roșii, un kil de ardei kapia, un kil de castraveți. Apoi, de la altă tarabă am luat un kil de mere și un kil de pere. Și omul cu legumele nu avea rest și am făcut rost de rest de la cucoana cu mere. Aveam hîrtie mare și ea vindea mai multe mere decît roșii și castraveți. Am ales pere răscoapte și le-am mîncat în tramvai. Sau am mîncat doar trei. Trei le-am lăsat pentru mai tîrziu.

Și eram la ora 8 în piață.

Erau două becuri chioare și am cumpărat un kil de roșii, un kil de ardei kapia, un kil de castraveți. Apoi, de la altă tarabă am luat un kil de mere și un kil de pere. Și omul cu legumele nu avea rest și am făcut rost de rest de la cucoana cu mere. Aveam hîrtie mare și ea vindea mai multe mere decît roșii și castraveți. Am ales pere răscoapte și le-am mîncat în tramvai. Sau am mîncat doar trei. Trei le-am lăsat pentru mai tîrziu.

Și eram la ora 8 în piață.

Erau două becuri chioare și am cumpărat un kil de roșii, un kil de ardei kapia, un kil de castraveți. Apoi, de la altă tarabă am luat un kil de mere și un kil de pere. Și omul cu legumele nu avea rest și am făcut rost de rest de la cucoana cu mere. Aveam hîrtie mare și ea vindea mai multe mere decît roșii și castraveți. Am ales pere răscoapte și le-am mîncat în tramvai. Sau am mîncat doar trei. Trei le-am lăsat pentru mai tîrziu.

Radu NAUM

un sport **la Răsărit**

La Turneul Campioanelor de la Shenzhen din China, patru din cele opt jucătoare au abandonat din cauza problemelor fizice. E ceva de schimbat în programul WTA? Poate și prin alte competiții?

Sau poate a fost doar ghinion. Cît despre program, fiecare și-l face cum vrea, nu trebuie să te rătăcești fizic jucînd azi în picioare, mîine cu capul în jos de partea cealaltă a globului. A, sigur, cînd e vorba despre cîștigat bani – și nu „bănuți", cum se zice pe aici –, cînd ai prime grase de la sponsori și organizatorii îți întind covoare de flori, atunci, sigur, există riscul să o ia razna cîte o vertebră și fibrele să se ducă precum firul de la ciorap. Turneul Campioanelor vine cînd jucătoarele sînt rupte între chintalele de oboseală trupească și mintea care zburdă spre plaje linse de un ocean verde translucid. Și atunci, pac, trosnește cîte ceva. Trăim o epocă interesantă. În absența Serenei, oberșefa tenisului, e o păruială de zile mari, o zbenguială de grădiniță. Nimeni nu vrea/poate să aibă tot coșul cu jucării. O fetiță care pune mîna pe o păpușă mai răsărită pare deja mulțumită. Și dispare o vreme. Cine știe ce se întîmplă în timpul ăsta, ce face, ce nu face cu viața ei. Nu întîmplător Barty, cu rezistența unui diavol tasmanian, dar și cu o mare groapă în sezon după victoria de la Roland Garros, și Svitolina, flămîndă rău, au ajuns în finală. Și apoi ce să faci, cînd să joci Turneul Campioanelor? Ce să mai schimbi în calendar, că fetele revendică, chestiune indiscutabilă principial, dar dificil realizabilă într-o lume autoreglată financiar, aceleași cecuri ca băieții? Or, ritmul acesta masculin le poate dăuna grav sănătății. Deși Martina Navratilova spunea, certînd-o pe Halep, că pe vremea ei nu-și permitea pauze prea lungi. Ba mai și avea, ca și Chris Evert, de exemplu, o viață sentimentală bogată, ca să nu zic altfel. Și rezistau pe metereze. Cum or fi făcut, fetelor? Bine, aș avea un răspuns. Dar nu mai am spațiu.

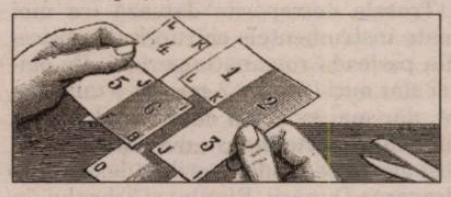

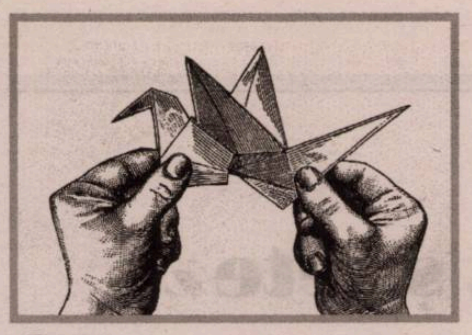

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Cum nu se poate fără peripeții

Întorși seara pe yacht după vizita la ruinele palatului lui Odysseu, ne-am propus ca pentru noapte să ne mutăm totuși în alt golf apropiat, tot în Ithaca, să mai schimbăm peisajul. Nu era vorba decît de o scurtă deplasare. În timp ce ridicam ancora însă, ne-am trezit că s-a blocat. Un nou necaz tehnic specific navigației. Cartea porturilor atenționa asupra unui cablu submarin instalat pe acolo. Să fi avut ghinionul să ne fi agățat ancora chiar de el? O nebunie. Siguranța cabestanului electric sărise din cauza solicitării prea mari și știam că-și revine singură abia după vreo 15 minute. Nici învîrtit manual nu mergea. Stăteam ca proștii, cu mașinile pornite, în mijlocul golfului. Ne puneam deja problema cum să ne debarasăm de ancoră, aveam una de rezervă. Ne doriserăm o seară fără peripeții, dar iată că lucrul ăsta nu ne ieșea. Noroc cu Adi care, în cele din urmă, a descoperit problema. Era mult mai ușor de rezolvat. Ancora nu era agățată, dar lanțul ei cel greu, care avea în total 90 de metri, adunat nedirijat în puțul de depozitare, ajunsese să blocheze intrarea restului de lanț. N-am făcut decît să-l rearanjăm în locașul lui și ancora a ajuns în cele din urmă pe punte cu binecunoscutul ei *clanc*. Am răsuflat ușurați. Zizi pornea în prag de seară către alt golf adăpostitor. Îl văzusem de sus, de la ruinele palatului lui Odysseu, pe următorul dinspre nord. Avea niște plaje spectaculoase și speram să putem ancora undeva pe acolo. Ajunși în acel golf destul de repede, am constatat însă că era prea deschis, prea expus, chiar în bătaia vîntului. Ne-am continuat drumul mai departe, către estul insulei. Noaptea se apropia cu repeziciune și era bine să ne găsim un loc înainte să se facă întuneric. Am ajuns într-un golf străjuit la intrare de o insuliță pe care e o capelă – Agio Nikolau. Mai erau și alte yachturi care înnoptau acolo, iar aplicația Navionics ne indica și niște stînci pe care trebuia să le evităm. Ne-am găsit, în fine, un spațiu în care să aruncăm ancora, deși cam aproape de o altă ambarcațiune. Proprietarul ei ne-a strigat că nu se teme de distanța mică. Sensul spuselor lui nu putea fi însă decît invers. Dar era greu să mai facem altă manevră, eram obosiți. Marea era calmă, așa că am lăsat-o cum era. De pe un alt yacht apropiat ieșea fum, cineva făcea grătar. Ni s-a părut cam periculos. Fibra din care sînt făcute aceste ambarcațiuni poate lua foc destul de repede. Nouă ne-a gătit Gabi o extraordinară tocană de ardei. Am mîncat și apoi am început să „cîntăm" jazz. Bogdan făcea ca un contrabas, Adi era un fel de tubă, iar eu mă chinuiam să imit saxofonul. Băieții, conservatoriștii, se dădeau serioși, ziceau că nu participă la așa ceva, că le trebuie dirijor. Ce-i drept, nici noi nu puteam s-o ținem mai mult de cîteva secunde fiindcă ne pufnea rîsul. În cele din urmă am pus muzică la difuzor, sonata pentru vioară și pian de César Franck. În unele momente, rotirea în jurul ancorei făcea să ne apropiem cam tare de barca vecinilor. Ne făceam unele griji și ne-am amintit acea vorbă a marinarilor care spune că „la ancoră nu dormi niciodată prea bine".

„Cînd se ivi, de cu zori, Aurora cea trandafirie", cum zice Homer, am cercetat înot plajele din apropiere. Era o dimineață superbă. Nu mai aveam timp să vizităm bisericuța de pe insulița din largul golfului, am privit-o de la distanță. Planul era să ajungem într-un port pe la prînz, atunci cînd cele mai multe yachturi acostate peste noapte sînt deja plecate, iar cele care urmează să acosteze pentru noaptea următoare încă n-au venit, să ne umplem rezervoarele cu apă, să mîncăm la o tavernă și apoi să plecăm spre alt golf, cît mai sălbatic, unde să înnoptăm. Povestea cu „lestrigonii" din Cephalonia ne făcuse să nu ne mai dorim să ne petrecem noaptea în vreun port.

Ajunși la Frikes, nu știam pe care parte să acostăm. Un tip mititel și negricios de pe chei (chiar *omul negru* i se zice acestui gen de indivizi) ne făcea semne. Dar era indecis, ne invita să tragem ba cu spatele, ba în lateral, ba iar cu spatele. În cele din urmă, l-am auzit vorbindu-ne în românește. Ne-a spus că făcuse ASE-ul la București. Acum era omul cu cisterna, vindea apă yachturilor. O afacere cît se poate de simplă și bună. Am pus 700 de litri și ne-a făcut reducere. Ne-a dat și chitanță, avea aparat la cisternă. Am mers apoi la o tavernă, unde am mîncat musakale și porc cu rozmarin și salvie, iar chelnerița ne-a turnat vin pe pantaloni. Înainte să ne urcăm înapoi pe yacht am cumpărat de la un chioșc un fel de plasă ca de prins fluturi. Emilia mi-a spus că văzuse la un moment dat niște vecini de ancoră prinzînd pește cu așa ceva. Cum peste tot pe unde opriserăm văzusem în apă bancuri întregi de pești, mi-am zis că merita să încerc.

Am pornit din nou velierul spre nord, pe un vînt cam nehotărît. Catamaranul nostru era foarte confortabil și ne-a plăcut din foarte multe puncte de vedere. Excepție făcea însă felul în care se manevra randa, vela mare, cu ale sale parîme de terțarolare. Pînă reușeai s-o ridici, de multe ori se schimba și direcția vîntului. Era foarte enervant. Ne aflam deci pe drumul de întoarcere spre Lefkada, unde nu trebuia să ajungem însă decît în ziua următoare. Peste noapte n-aveam decît să alegem, ca și în seara precedentă, un loc cît mai liniștit. Studiind harta, descoperiserăm un asemenea golf al unei insule pustii – Arkoudi. În zilele noastre, în care auzim că populația globului crește și tot crește la nu știu cîte miliarde, ideea de insulă pustie capătă valențele unei salvări, ale unei terapii contra agorafobiei. În același timp, insula pustie nu poate fi separată de ideea de aventură. Dar despre ineditele aventuri ce ne erau rezervate nouă pe acea insulă, vă voi povesti săptămîna viitoare.

ready made

„Foile erau de obiceiu astfel așezate în fascicolă, că lui Recto îi corespundea în față Recto, lui Verso îi corespundea Verso în codicele papyracee, iar în cele membranacee părții cărnoase îi corespundea partea cărnoasă, părții păroase îi corespundea partea păroasă."

Nicolai Grămadă,
„Contribuții la istoria cărții și a scrisului în evul mediu",
în *Codrul Cosminului. Buletinul „Institutului de Istorie și Limbă"*,
Anul IV și V, 1927 și 1928,
Partea I-a, Cernăuți, 1929

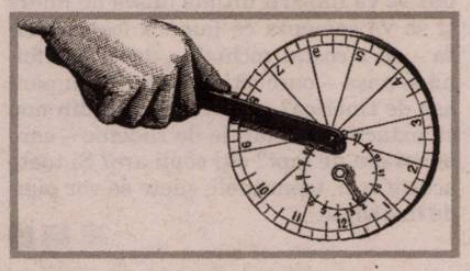

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Spune bună ziua domnului doctor

Știi că te îndepărtezi de profesie cînd începi să petreci mai mult timp citind despre unelte decît lucrînd cu ele.

Cînd citesc despre instrumentele chirurgicale romane, trec repede prin listele cu descrieri de bisturie și altele asemenea. Ceea ce caut, deși apare – cînd apare – abia la urmă, mi se pare mai important. E vorba de cutia metalică pe care doctorul o așază pe masă și pe care pacientul o privește atent cu coada ochiului. Cutia asta a doctorului, pe lîngă că este o expresie a autorității, o prelungire exosomatică a specialistului, încorporează două simboluri contradictorii. Pe de-o parte, ea este garanția faptului că acum ești pe mîini bune și deci poți spera, deoarece un întreg corpus de cunoștințe este mobilizat pentru o soluție. Pe de altă parte, ea este și amenințarea supremă, deoarece este difuză și deci cuprinde în ea toate amenințările, nu doar cele specifice asociate cutărui instrument odată scos din ea.

Trusele descoperite datează (ca mai toate instrumentele chirurgicale antice) din perioada romană imperială. De obicei sînt mici (8 x 5 x 2 cm), cît o tabacheră, dar mai există și cutii cilindrice, cît un penar foarte îngust, din care șase au fost găsite pe fundul rîurilor (de obicei la dragarea Dunării, Rinului și Tibrului, în care probabil fuseseră aruncate ca ofrande). E drept că trusele pot să fi fost folosite și pentru cosmetică (o știință care vine cu propriile ei amenințări!) sau pentru pictură. Lucrul e valabil și pentru instrumente individuale. Multe, de pildă, combină funcția de sondă, spatulă și cauter. Sondele astea polivalente sînt cele mai comune – cu ele scoți tacticos medicamentul din borcănelul lui sau apeși ridicînd din sprîncene o limbă sau faci alte chestii banale cum ar fi să scoți, spune un tratat antic, un viermișor dintr-o ureche. Alte instrumente sînt inconfundabile, ca ventuzele de bronz care se plasau pe corp încălzite, de obicei înainte de a i se lăsa sînge pacientului (remediu folosit cu entuziasm pentru nenumărate probleme atunci și mai tîrziu). La fel, bisturiele cu lamă din oțel de Noricum (austriac, am zice azi).

Cînd, din cauza jocurilor care se practicau în antichitate, un vîrf de suliță sau de săgeată rămînea înfipt într-un os, intrau în scenă cleștii, dar și burghiele. Dacă tragi pur și simplu de vîrful de bronz, o ispită atît de firească, există riscul să spargi osul, așa că mai bine dai mici găurele în os pe lîngă vîrful metalic, o activitate care, de altfel, calmează (nu și pacientul). Și mai bine se extrăgeau aceste proiectile utilizînd „lingura lui Diocles", un instrument mai complex cunoscut din literatura medicală antică, dar din care n-a fost descoperit arheologic nici un exemplu. Extracția propriu-zisă se făcea cu un clește, o altă categorie foarte variată, care cuprinde și forcepsul dentar, dar și cleștișorii cu care se operează o pleoapă cu genele îndreptate spre ochi. Un clește fascinant prin caracterul său oribil este cel folosit la scoaterea atît a omușorului, cît și a hemoroizilor. (Puteai comunica doctorului dacă preferai să-și folosească respectivul clește pentru a-ți scoate întîi omușorul și apoi hemoroizii sau invers.) În orice caz, pentru ambele operații se putea folosi și un clește scobit cu care doar se plasa o substanță caustică ce urma să ardă țesutul.

Dar cu omușorul ce aveau, totuși? Se credea despre el ceea ce reîncepe să pară probabil azi, că a avut un rol în dezvoltarea limbajului, dar i se imputau diferite probleme misterioase de sănătate, drept care era adesea amputat în antichitate, ca și în Marocul modern.

Cu un fel de cîrlig, lung, subțire și *(for all that's worth)* elegant, se scoteau pietre din vezica urinară sau din uretră. Lingurița asta minusculă, dar din păcate lipsită de flexibilitate, era mai aspră pe partea concavă ca să prindă calculul și netedă pe fața cealaltă ca să nu zgîrie țesutul. Aceeași grijă înduioșătoare pentru pacient o observ la simpaticele catetere romane, tuburi cu un mic colier la mijloc, ca să nu poată aluneca înăuntru. E vorba de tubulețe cu un capăt ca un pai, iar celălalt capăt, cel care se introducea, cu o găurică în lateral, nu în vîrf, în așa fel încît să poți să faci vîrful rotunjit și, în consecință, mai ușor de împins. (Articolul ăsta ustură.) Cateterele care drenează urina erau produse în două forme, mai mici și mai drepte pentru femei sau în formă de „S" pentru bărbați. Un asemenea tub putea deveni un fel de seringă primitivă dacă atașai o pară la capăt, care, apăsată, să propulseze medicamentul la destinația dorită. Se cunoaște și varianta în care prin tub circula un piston cu care să împingi substanța. Ideea pistonului care se potrivește foarte fest pe interiorul tubului și deci creează sucțiune dacă tragi, ca să drenezi forțat, e destul de discutată în tratatele antice de mecanică, de pildă de către Heron.

Închei cu o altă slăbiciune a mea, micile parafe pătrățoase, folosite de oculiștii romani din Gallia, Britannia sau Germania (din alte părți lipsesc) ca să marcheze medicamentele pentru boli de ochi cu numele lor, al bolii și al colirului. Majoritatea sînt din piatră verde, mai ales șist, pentru că verdele este culoarea cea mai vindecătoare pentru ochi, în concepția romană. Parafele scoase din uz trebuie să fi fost o vreme folosite ca amulete și apoi depuse ca ofrande. Dacă mă întîlniți și iese treptat la iveală că am foarte multe parafe vechi de medic la mine, să știți că e în scop de documentare.

Sever VOINESCU

axa dus-întors

O carte care ne eliberează

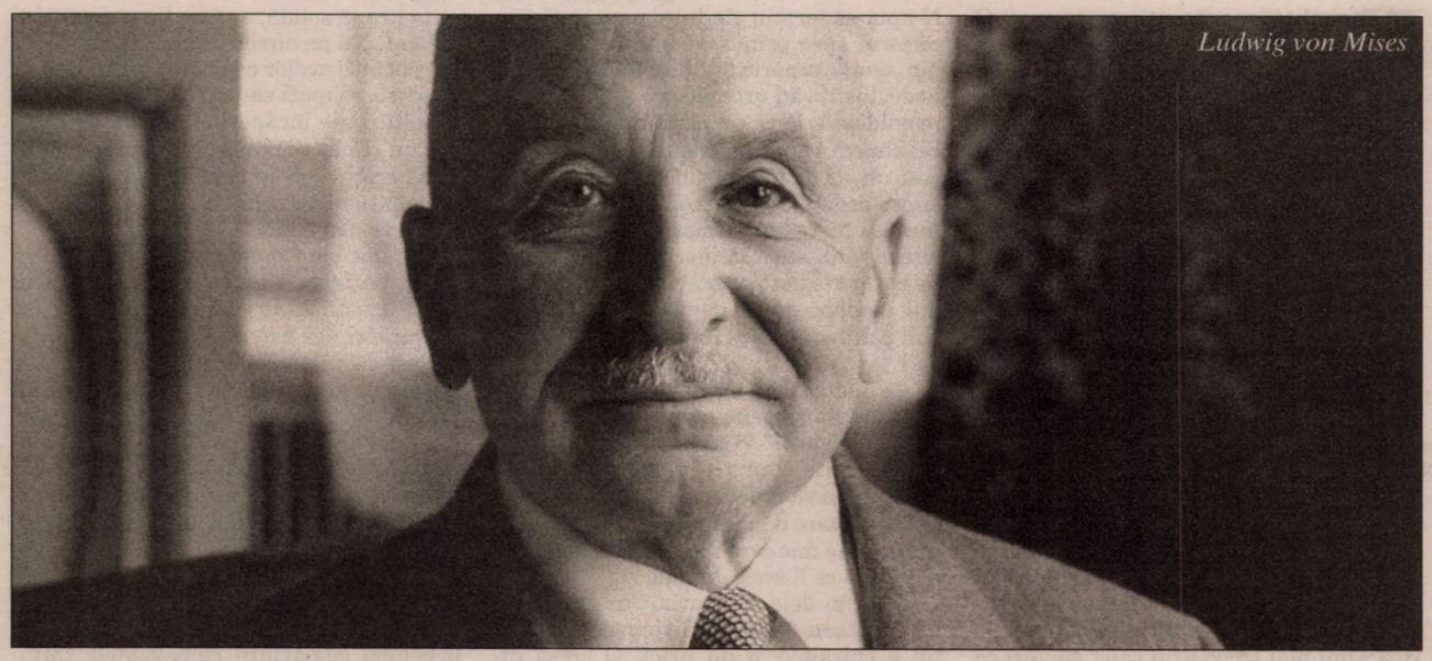
Ludwig von Mises

De decenii, Banca Națională a României face figura unei instituții stabile, serioase, competente și responsabile în contextul vraiște al instituțiilor publice de la noi. BNR este un fel de oază liniștită într-o societate maniaco-depresivă, un reper al încrederii aproape miraculos într-o lume a neîncrederii generalizate. Poate de aceea, BNR este o instituție care își înțelege menirea mai profund decît toate celelalte. BNR are, desigur, atribuțiile cunoscute din Constituție și din legi. Dar dincolo de ceea ce legal trebuie să facă, BNR își asumă, cu maturitate, și responsabilitatea de a contribui la ambientul sociocultural în care mecanismele financiare de care se ocupă pot lucra benefic pentru noi toți. Vorbesc despre ansamblul de idei, mentalități și comportamente care au impact direct asupra economiei. Pentru cineva care aspiră să spună „Nimic din ceea ce e economic nu mi-e străin" este obligatoriu să poată spune mai înainte „Nimic din ceea ce e omenesc nu mi-e străin". Astfel, BNR este datoare să pună în circulație nu doar monedă și curs valutar, nu doar dobînzi și evaluări ale inflației, ci și idei. Doar așa, serviciul public cu care BNR este datoare țării se poate împlini pe de-a-ntregul.

În colecția de cărți a Băncii Naționale a României apar, una după alta, ediții impecabile.

Așadar, pentru mine, nu este nici o surpriză că, de ani de zile, în colecția de cărți a Băncii Naționale a României, coordonată chiar de guvernator, apar, una după alta, ediții impecabile. Recent, colecția s-a îmbogățit cu monumentala lucrare *Acțiunea umană. Un tratat de economie* de Ludwig von Mises.

Ca tot ce face BNR, și această ediție a *Acțiunii umane* poartă pecetea seriozității și profesionalismului. Mă refer nu doar la aparențe – un tom consistent, integral, realizat după cele mai înalte exigențe (copertă, hîrtie, tipar). Traducerea cărții este semnată de Gabriel Mursa și Dragan Stoianovici: un excelent profesor de economie al universității ieșene, cu solide realizări academice în cercetarea liberalismului, și un reputat profesor de filozofie, deja *emeritus*, al universității bucureștene. În condițiile în care traducerile cărților în românește sînt adesea realizate de te

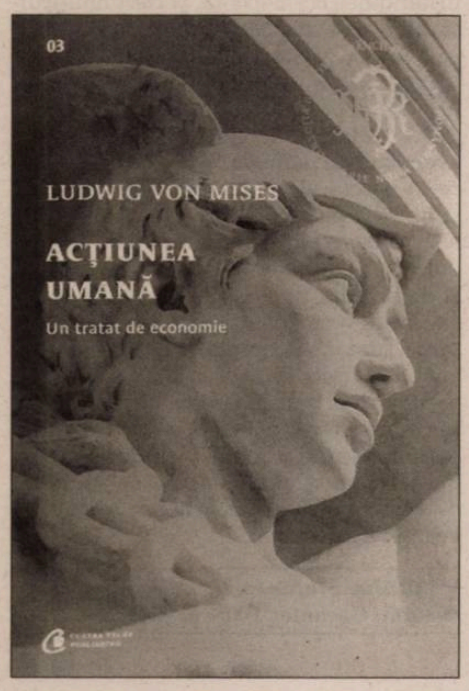

miri cine, aducerea celor doi profesori într-o echipă pentru a realiza versiunea românească a impresionantului op arată consistență și rigoare. *Acțiunea umană* este, așa cum spune chiar autorul, un tratat care „plasează problematica economică în cadrul larg al unei teorii generale a acțiunii umane". Așadar, o traducere bine făcută cere deopotrivă pricepere în ale economiei și ale filozofiei. În plus, ediția oferă, în preambul, un regal: eseul „Capitalismul ca formă a civilizației" de Horia-Roman Patapievici.

Clevetitorii – oh, Doamne, mulți mai sînt! – ar putea spune că nu e treaba Băncii Naționale să editeze cărți. Și totuși, eu cred că este! Vorba eseului lui H.-R. Patapievici, capitalismul este nu doar un mod de organizare a economiei, ci și o civilizație. De altfel, capitalismul nu ar fi putut fi o experiență economică formidabilă în istoria lumii dacă nu ar fi fost, tot timpul, și o experiență intelectuală. *Acțiunea umană* de von Mises este una dintre cele mai recomandate lecturi pentru oricine vrea să înțeleagă. Pentru specialiști, fie ei abia studenți sau deja experți adevărați, *Acțiunea umană* este cea mai bună, solidă și onestă punte de legătură între specialitatea strictă și viața socială în toată complexitatea ei. Este, neîndoielnic, o carte care deschide domeniul economic spre omenesc.

Ludwig von Mises, exponent de primplan al faimoasei școli austriece de economie, argumentează vast și limpede că acțiunea umană în plan economic, dincolo de influențe emoționale, cognitive și culturale, are o determinare rațională pentru că „starea propriei noastre creații" (H.-R. Patapievici scrie memorabil despre această expresie pascaliană) presupune o raționalitate fundamentală. Iar această raționalitate este cea a capitalismului. Iar legătura permanentă dintre mijloace și scopuri, căci acesta este spațiul în care rațiunea umană caută cunoaștere și soluții, explică dinamica gîndirii și, în cele din urmă, acțiunea umană. Această carte a fost cu adevărat necesară încă de cînd a fost scrisă pentru că, cel puțin de la finele celui de-al doilea război, trăim într-o lume în care sîntem mai degrabă obișnuiți cu critica (marxistă, mai ales) capitalismului decît cu argumentul rațiunii și necesității sale. Oamenii, în general, sînt mai degrabă predispuși să-și conteste statutul decît să-l înțeleagă. Este mai ușor să protestezi decît să înțelegi, iar mintea celor mai mulți dintre noi alege repede calea cea mai facilă. *Acțiunea umană* este o pledoarie copleșitoare pentru calea firească de a înțelege rostul lumii noastre și nu pentru calea facilă.

Acțiunea umană este o carte care ucide iluzii otrăvitoare: progresul (termenul este introdus ilicit de gînditorii veacului al XIX-lea în procese a căror teleologie nu e deloc clară și, de acolo, a invadat cu totul, ca o buruiană, mentalul colectiv), socialismul, egalitatea („Cînd salariatul american vorbește despre egalitate, ceea ce urmărește este ca dividendele acționarilor să-i fie date lui. Nu sugerează deloc o diminuare a propriului său venit în beneficiul a 95% din populația lumii care cîștigă mai puțin decît el"). O carte lucidă, o carte-adevăr; o carte a acelui adevăr care, în cele din urmă, ne face liberi.

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Disney, Donald Duck și al Doilea Război Mondial

Dacă am fi fost în Statele Unite ale Americii în 1942, l-am fi putut vedea pe ecrane pe celebrul personaj animat Donald Duck într-o ipostază destul de neobișnuită: completîndu-și formularul de plătit taxe și mergînd în grabă să îl depună personal la autoritatea competentă. *Noul spirit (The New Spirit)* este titlul scurtmetrajului animat în care Donald juca rolul cetățeanului responsabil, producția fiind creată de compania Disney la cererea Minsterului de Finanțe american, cu scopul de a-i stimula pe americani să își plătească impozitele pe venit pentru ca statul să poată susține efortul de război. Astfel a început o serie destul de bogată de producții marca Disney integrate în propaganda americană de război, deși Walt Disney a fost destul de sceptic în ceea ce privește implicarea sa în această direcție – politică, în ultimă instanță.

La un an după ce Donald Duck își încheia exemplar socotelile cu Fiscul, rățoiului i-a venit rîndul să joace în altă animație, *Fața Führerului (Der Fuehrer's Face)*. De data aceasta, Donald apărea în ipostaza unui muncitor într-o fabrică din Germania nazistă. Oare totuși primul rol i-a priit mai mult personajului? În orice caz, acest scurtmetraj care făcea haz de naziști a cîștigat nu numai popularitatea publicului, ci și un Oscar în 1943.

Tot în 1943, Walt a decis să realizeze o adaptare video a cărții *Victorie prin puterea aerului (Victory Through Air Power)*, scrisă de maiorul Alexander de Seversky, pionier al aviației și susținător al teoriei puterii strategice aeriene. I-a ieșit un lungmetraj documentar animat, cu același titlu ca al cărții, în care sînt explicate teoriile lui Seversky cu privire la aviația militară. Avînd în vedere faptul că filmul i-a impresionat pe președintele american Franklin Delano Roosevelt și pe premierul britanic Winston Churchill, am putea clasifica producția ca fiind de succes în categoria sa. Donald Duck nu a fost inclus în distribuția acestui film, deși poate lui Churchill i-ar fi plăcut și mai mult dacă era prezent și faimosul personaj animat.

Altfel, lăsîndu-i la o parte pe Donald Duck și propaganda americană de război (nu că ar fi cevă rău cu acestea), îmi place cugetarea optimistă a lui Walt Disney: *If you can dream it, you can do it*. Poate la asta se gîndea cînd se întorcea cu trenul de la New York la Los Angeles în timp ce îl creiona pe Mickey Mouse, după ce aflase că a pierdut drepturile de autor pentru personajul lui, deja celebru, Oswald the Lucky Rabbit.

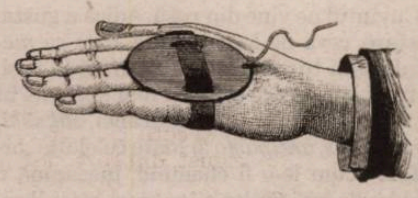

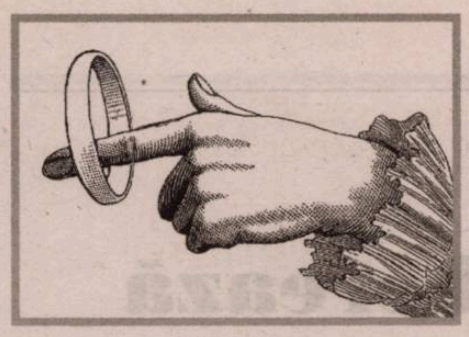

Selma IUSUF

legende **urbane**

Petrecere în scutece

Esîmbătă seară, puțin peste ora 8. O să închidem corporatist săptămîna asta grea, în care tot ce am făcut a fost muncă-acasă, muncă-acasă, cu o ieșire în oraș. Mișcarea a fost plănuită cu niște zile bune înainte; am reușit cumva să facem rezervări într-un loc unde nu prea ai șanse să prinzi o masă în weekend. O cîrciumă din cele hipsterești, unde *vibe*-ul trage să fie scandinav, cu mese din lemn negeluit, cu salate servite în borcane care se închid cu capace din alea cu garnituri de gumă, mîncarea pe eternele deja platouri de ardezie neagră, unde ai toate șansele să vezi fete cu breton scurt care mănîncă o improbabilă supă de morcov cu ghimbir.

E puțin peste ora 8, noi stăm cu șepcile în mînă să se elibereze o masă de jos. Localul are un parter și un soi de demisol. „Ia uite", zic, în timp ce mă mut de pe un picior pe altul, stingheră, în mijlocul crîșmei, „ia te uită, toată lumea are barbă." De la chelner la ultimul client. „Să vezi", îmi mai trece prin cap, „să vezi că ăștia au uitat totuși să facă rezervarea, nu ne-au trecut acolo, pe caiet, stăm ca proștii aici în mijlocul locantei, de se uită toți consumatorii la noi cu îmbucătura în gură, ca în cele din urmă să plecăm rușinați și refuzați."

Paranoia mea nu s-a confirmat, vine o fată și ne zice că e OK să coborîm, masa e liberă. Apucăm spre scara lungă de lemn care duce jos, deja am pretenții, mă gîndesc de cîte ori o s-o urc și o s-o cobor doar ca să fumez repede afară, în frig. N-apuc să termin gîndul și n-apuc să pun piciorul spre prima treaptă în jos, cînd, din semiîntuneric și dintr-un vuiet încă nedeslușit, văd urcînd spre noi un soi de mogîldeață. Pare un cîine mic, dar nu e. Se aburcă rapid pe treptele alea și-i zăresc un soi de lăbuțe albe cu gropițe deasupra degetelor. E un copil! Un copil care încă nu merge în picioare, dar care are o viteză fantastică la mersul de-a bușilea. Se cațără expert pe scărilea alea, cu fundul bombat de la pamperșii imenși de sub pantaloni, pare un cărăbuș gras, dar agil.

„Ce naiba face bebelușul ăsta aici? A băut un gin și acum o taie acasă? Iese să tragă o țigară?" N-apuc să-mi mai construiesc alte scenarii în cap, că părintele copilului se repede pe scări și-l extrage pe fugar, care dă din mîini și din picioare ca un cîine mic care continuă să înoate în aer după ce îl scoți din apă.

Coborîm deja contrariați în plină scenă de „taaa-daaa!". Aniversare. Jos era tot o chirăială și un urlet. O creșă întreagă alerga, se rostogolea, mergea de-a bușilea între picioarele adulților. Un balon mare, ciclam-metalic, era umflat în forma cifrei 2. 2 și atît. Încă speram că balonul cu a doua cifră plutește prin alt colț al încăperii. Nu plutea. Cineva făcea doi ani și trebuia să-l sărbătorim cu toții vrînd-nevrînd.

Rîd deja nervos, imaginea mea cu fete cu breton scurt care mănîncă supe-creme de morcov e fix aici: un snop de toddleri cu breton scurt, care n-au ajuns încă la hrană solidă, o să ne fie companioni la băut. Nu ne auzim din cauza chirăielilor, părinții acelor copii sînt tot timpul în mișcare, ocupați să-i strîngă din diversele colțuri ale încăperii, la masa de lîngă noi un cuplu romantic a nimerit și el în plină creșă – „N-ai cum să vrăjești fata", îmi vine să-i zic celui din fața ei, „uite, viitorul vostru e aici."

Simt cum o enervare sinceră începe încet să-mi strîngă capul. Nu există locuri anume unde se fac aniversări din astea? Nu e totuși aiurea să ieși cu niște copii atît de mici într-o crîșmă total nepotrivită? Simt că o să-mi pun în cap o grămadă de mame furioase, dar deja nu-mi mai pasă. Ne-ați dat afară pe ăștia care fumăm, acum nici de băut nu se mai poate bea în liniște? E tîrziu, cineva care are doi ani n-ar trebui să doarmă la ora asta? Și ce amintiri poate avea un copil atît de mic de la ziua lui de naștere? De ce o asemenea petrecere?

Nu contează, se fac deja poze. Cu bebelușii, cu părinții, cu baloanele. „Mihnea, vino încoace, Mihnea unde ești?" Îmi pocnesc blitzurile în cap. Precis o să apar și eu într-un colț de fotografie, cu o privire roșie, de demon, cu un pahar (în care nu e lapte) la gură. Photoshopați-mă de acolo, ce să zic. V-am stricat ziua.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Castelanul (II)

„Atribuțiile ofereau foarte des prilej de abuzuri și silnicii pe seama castelanului. Cel mai important prilej era cel al apărării pămîntului cetății, chiar dacă justificat și împreună cu iobagii, cnezii sau oamenii de rînd, totdeauna cu violențe, jafuri, incendieri, răpiri și ucideri de persoane. Castelanul poate proceda la alipirea abuzivă a unor sate la domeniul cetății. Alte prilejuri sînt execuțiile judiciare ordonate de rege sau de voievod. Cercetarea încălcărilor de atribuții constată folosirea ca instrumente a supușilor castelaniei, dar stabilesc în general just responsabilitățile. Exemple ale însușirii în scop personal a unor porțiuni din domeniu, deși rare, există totuși. Între 1357–1359, toți castelanii Transilvaniei au fost implicați în acuzațiile episcopului de Alba Iulia de a fi strîns pe seama lor și a voievodului, dijma episcopală din satele castelaniilor lor. Un caz asemănător se înregistrează și în decanatul Brașov. Ipostazele, atribuțiile și veniturile castelanilor demonstrează pe deplin rolul deosebit de important pe care l-au avut în societatea secolelor XIII–XIV. Ei au fost instrumentele fundamentale ale aparatului de stat feudal. Au slujit oficialitatea, marea proprietate, biserica recunoscută. În Transilvania ei s-au adaptat unor condiții și situații locale, integrîndu-le, în parte unor structuri mai generale. Voievodatul este primul cadru instituțional care impune particularismul castelanilor și a slujbașilor lor; realitatea românească este temeiul acestui cadru. Dincolo de veacul al XIV-lea, castelanatul intră, pînă către secolele XVI–XVII, într-o stare de rigiditate puțin receptivă la înnoiri. Asociindu-se cu epoca feudalismului dezvoltat tîrziu, instituția urmează firesc evoluția acestora."

Adrian A. Rusu, „Castelanii din Transilvania în secolele XIII–XIV", în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, XXII, 1979

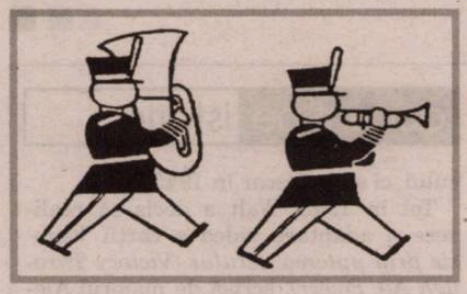

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Zacuscă

Doar atunci cînd dai peste cîte una foarte izbutită, îți dai seama de vastitatea universului zacuștei. Indiferent cum îi zice, *luteniță, aivar, pindiur, kyopolou,* oriunde s-ar găsi prin cețurile Balcanilor, minunea asta ferecată-ntr-un borcan conține și-o parte din puterea duhului adormit în lampa lui Aladin. Îți poate schimba starea de spirit. Poate să-ți facă ziua bună. Ceea ce e un miracol veritabil în lumea asta dezvrăjită. Odată dat la o parte capacul, borcanul pe care-l ții în mînă devine un sipet fermecat, locul unde șade îndesată o comoară. E unul dintre mărgăritarele pe care le poți găsi cînd te rătăcești prin cotloanele lumii neclare dintre Austria și Grecia. Pentru că zacuștile, indiferent de numele lor, ocupă un imperiu. E o stăpînire imposibil de zgîlțîit, indiferent de zbaterile istoriei. Ororile, clipele de glorie, dezastrele, marile bucurii, tristețile adînci și momentele de fericire explozivă, toate vin și trec. Zacuștile rămîn suverane, mereu stăpîne pe situație. Monumente megalitice imateriale, lucrări faraonice ale unei lumi care n-are chef să construiască aici, pe pămînt, ci doar în iluzia minților plecate cu sorcova, la hoinărit în alte dimensiuni.

Cuvîntul ne vine din rusă. Adică a gusta, gustare, ceva de luat înainte, cam ca *meze*-ul lumii turco-grecești. Doar că la ruși, la turci și la greci, și chiar mai departe, în tot spațiul din jurul Mediteranei, *zakuski, meze, tapas, antipasto* și toate celelalte „ordefuri", cum le-o fi chemînd, înseamnă o etalare de mai multe mîncăruri, mici și colorate, care ți se pun dinainte ca pregătire și lansare a felurilor ce stau să vină. La noi, *zakuski,* din rusă, a devenit *zacuscă*. Un plural divers și colorat s-a concentrat în universul interior al unui singular absolut dezinteresat de semeția totemică a importanței sale. Pentru că zacusca, în toate întruchipările ei balcanice, e complet indiferentă în fața propriei sale măreții. E ca o „gospodină" asudată, cu părul nearanjat, care bîntuie prin bucătărie. Pare lălîie și banală. Dar, odată intrată într-o rază de lumină, pătrunsă întîmplător printr-un ochi de geam prăfuit, te cam lasă cu falca picată și cu plombele sărite. Abia atunci îi întrevezi chipul și conturul trupului aiuritor. Doar în clipa aia îi citești frumusețea fără de categorie, așa cum e ea, în fiecare dintre detaliile care o alcătuiesc.

Pare modestă, obișnuită, mîncarea la care recurgi cînd n-ai altceva. Cine și-a trăit studențiile și stagiaturile pe vremea comunismului știe să țină mereu un borcan de-ăsta, cu gînduri de toamnă, în cămara memoriei. Pe de-o parte e amintirea înțepătoare a sărăciei și a lipsurilor. Pe de altă parte – mai ales dacă e bună, izbutită cu adevărat –, zacusca e o amintire aurorală a unor gusturi incomparabile care vin de departe și nu mai țin de momentele istoriei. E amintirea copilăriei, a bunicilor și a părinților, setul ăla de imagini filtrate auriu și difuz, așezate pe catifeaua muzeului viu din mintea fiecăruia. Zacusca nu era doar o mîncare. În vremurile alea cu lipsuri și frustrare, desfacerea unui borcan primit de-acasă era prilej de adunare. E greu de înțeles pentru cine n-a trăit așa ceva ce lucru enorm poate fi desfacerea ritualică a unui borcan cu zacuscă. Deseori, martorii unui asemenea moment au păstrat legături de-o viață. În momentele alea, oricine se nimerea la fața locului – studenți, militari în termen, muncitori navetiști de toate felurile, stagiari –, mîncînd din același borcan, deveneau conectați la niște fire invizibile care țin cît viața oamenilor cu pricina. În preajma borcanului cu zacuscă s-au ascultat cele mai fascinante și sofisticate muzici, s-a băut, s-a fumat din greu, s-au vorbit lumi și universuri de toate felurile, s-au citit și s-au jucat cărți, s-a făcut amor și s-au făcut copii. Unii dintre copiii ăștia descoperă azi, fără să știe de unde și cum, farmecul discret al acestei metafore colosale. Pentru că zacusca e un soi de apoteoză a unui banal vast și insuficient explorat, urcat la cer și devenit figură de stil.

Ca-n orice epocă, deseori le datorăm hipsterilor de toate felurile revalorificarea, suflarea prafului de pe diferite piese „vintage". Zacusca nu e doar amintire, cădere în istorie, prilej de alunecare melancolică sau secret bine păstrat în cămările memoriei. Zacusca devine, cît ai pocni din degete, o lucrare de artă contemporană. Ca sarmalele, piftia, salata „de beof". Deși pleacă dintr-o poziție profund nefavorabilă – pentru că nu e cu carne –, metafora legată din vinete și ardei are uriașul avantaj al supleței. Stă. Rezistă. Încape. Supraviețuiește. Poți s-o iei oriunde, fără să ai grijă de ea. Se adăpostește în borcan și hibernează liniștită, pînă cînd ai chef s-o desfaci. Atunci îți dăruiește nurii ei fabuloși, mereu proaspeți și vii, palpitînd de arome și gusturi. E atît de… universală! Pendulează cu o dezinvoltură unică între mîncarea săracului și produsul bucătăriei înalte. Are doze puternice de etnicitate specifică, dar le depășește surîzînd. Devine instantaneu cosmopolită, perfect multiculturală și corectă politic. Mereu cu zîmbetul pe buze. Ce performanță colosală!

Dacă e cu hribi, în ea bate pulsul unor mineralități situate mult dincolo de orice idee pe care o avem față de „adînc". Dacă e cu ghebe, duce în poșeta ei cu gusturi toate cîntările și liniștile pădurii. Dacă e cu multă fasole, prăbușirea în moliciune și nori de gust dulceag, seducător, trebuie să fie însoțită și de decența de a dormi singur în seara aia. Dacă e cu potențiometrul care indică „ardei" dat la maximum, poate fi mai eficientă decît orice drog ușor. Dacă e cu pește, te-ntoarce în timp la facerea lumii și-ți arată cum s-a făcut plămada vieții. Cîntă superb dacă-i dai o vodcă, o țuică sau o pălincă frăgezită prin butoaie de dud sau de stejar. Desfaceți, dom'le, un borcan! Și vedeți-vă de treabă!

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Anca MANOLESCU

Pierre Hadot sau viața ca exercițiu spiritual

În cercetarea filozofiei antice, Pierre Hadot (1922-2010) are, se știe, un demers aparte, înnoitor. Schimbă accentul de pe doctrine – investigate în ele însele – pe tema formării sinelui. Asta urmărea filozofia veche, susține, argumentează, ilustrează pe texte Pierre Hadot: să ridice sufletul, să-i conducă, în mod lucid, metodic, aspirația spre un nivel universal. Filozoful antic nu e cineva care produce construcții speculative cu care existența lui nu prea are legătură. E cineva care își modelează existența – de la efortul cunoașterii la conduita morală și la purtarea zilnică – potrivit unor principii/repere care îl ajută să nu se lase dominat de particular, parțialitate, suficiență mentală, care îl orientează spre o Rațiune atotcuprinzătoare, spre mereu dorite constelații ale adevărului.

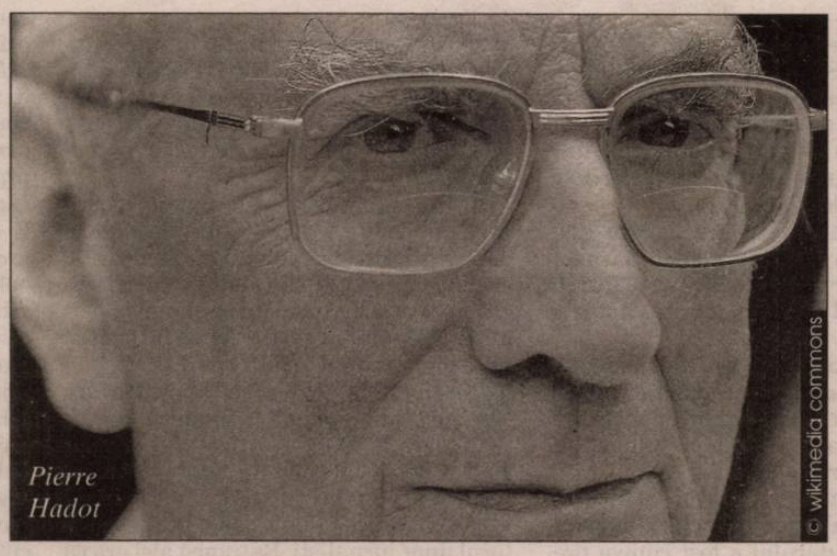

Pierre Hadot

© wikimedia commons

Dintre cărțile lui Pierre Hadot au fost deja traduse: *Plotin sau simplitatea privirii* (1963, Polirom, 1998), *Exerciții spirituale și filosofie antică* (1981, Polirom, 2015), *Ce este filosofia antică?* (1995, Polirom, 1997). Toate aspectele vieții filozofice, se demonstrează acolo, slujesc strădaniei de perfecționare/transformare a eului: de la tipul de învățătură la relația între maestru și discipol, la tipul de comunitate specific școlii, la cultura dialogului (care îi deprinde pe interlocutori să iasă din parțialitateá perspectivei proprii spre universalul logosului) și pînă la stilistica textelor conservate. Cititorul poate percepe astfel că filozofia nu era o treabă de specialiști fortificați în reduta unei tehnicități tematice și de limbaj. Ea ținea de dorința omului, virtual a fiecărui om, de a-și duce viața cu noblețe, de a-i da sens valabil, după vorba lui Socrate că „viața lipsită de această cercetare nu e trai de om".

Toate aspectele vieții filozofice slujesc strădaniei de perfecționare/transformare a eului.

Pierre Hadot mai e aparte prin ceva. El susține că *acest* stil de filozofie poate fi expresiv și pentru omul de azi. Că merită să învățăm de la filozofia veche strădania de a atinge clipe în care să ne depășim, să obținem o privire „mai de sus". Mai mult, e cineva care s-a străduit să facă asta. Exeget și editor de marcă al filozofilor vechi, el a căutat împletirea preocupării intelectuale cu cea existențială. Iar parcursul lui nu e deloc lipsit de interes.

Îl putem urmări într-una dintre ultimele lui cărți, o carte-biografie, apărută în 2001, cînd Pierre Hadot avea aproape optzeci de ani și era încă plin de proiecte: *Filozofia ca mod de viață* (traducere de Adrian Cotora, Humanitas, 2019). De-a lungul discuțiilor cu doi apropiați ai gîndirii sale, Jeannie Carlier și Arnold I. Davidson, el își evocă traseul profesional și interior, apoi reia marile teme ale cercetărilor sale.

Destinat de familie preoției, urmează Seminarul și Facultatea de Teologie din Reims, frecventează Institutul Catolic din Paris, studii care îi dau și o solidă formație filozofică. În 1944 e hirotonit, în vederea profesoratului în instituțiile catolice. Sensibil mai ales la tema întîlnirii sufletului cu Dumnezeu, nu află în mediul religios îndrumare sau ecou. În schimb, își definește un drum. „Din tinerețe am simțit o mare atracție pentru mistică sub toate formele sale... Mă gîndeam să îmbin activitatea universitară cu interesul pentru mistică." Lucrează din 1949 la CNRS. Deși atras de Plotin, începe, în calitate de colaborator al lui Paul Henry, să studieze și să editeze texte ale unor autori din secolul IV, Marius Victorinus și Ambrozie al Milanului, ceea ce va conduce la un doctorat. Concurat o vreme de intenția unui doctorat despre Rilke și Heidegger (vizînd o aceeași problematică pusă în limbaj poetic și în limbaj filozofic).

În 1952 părăsește preoția, ia distanță față de catolicismul dinaintea Conciliului Vatican II, care îi părea zidit în antimodernism, insensibil față de viul lumii actuale, autoritarist. Interesul lui intelectual-spiritual, bine orientat tematic, nu-și impune granițe în căutarea interlocutorilor. Frecventează diferite grupuri de cercetare filozofică. Paul Ricœur, H.-I. Marrou, Berdiaev, Gabriel Marcel, Camus, J.-P. Vernant, Louis Dumont, H.-Ch. Puech, Jean Wahl sînt printre gînditorii pe care îi menționează. În 1959 e printre primii care vorbesc, în Franța, despre Wittgenstein, la care îl uimește coprezența unei logici stricte și a „categoriei misticii". Ca director de studii, din 1964, la École Pratique des Hautes Études, susține cursuri pe experiența filozofică la Plotin, Augustin, Marc Aureliu. După apariția cărții *Exerciții spirituale și filozofie antică,* Michel Foucault – față de a cărui idee de „cultură a sinelui" marchează totuși deosebirea „exercițiilor spirituale" vechi – îl recomandă ca profesor la Collège de France, unde, în conferința inaugurală din 1983, arată ce sens dă filozofiei antice.

Pierre Hadot e așadar nu doar un specialist hipererudit, ci un intelectual care își propune să facă din înțelegere un instrument de îmbunătățire a ființei. Lucrează pe dimensiuni a căror îmbinare poate părea astăzi neobișnuită, chiar paradoxală. Captivat de mistică, își conduce cercetarea în privința ei potrivit riguroaselor exigențe ale rațiunii. Capabil, ca filozof, de sinteze înnoitoare, e un exeget minuțios, care cu instrumente istorico-critice, situează atent litera și mesajul textelor. Judecata lui nu transează, ci organizează materia de care se ocupă. O restituie cu dominantele și nuanțele ei.

În ceea ce privește efortul metodic spre transcendent, de pildă, prezența lui pe toată harta spirituală a lumii îi apare plauzibilă. Pentru că a identificat, pe materia greco-romană, sensul acestui efort, instrumentele, practicarea lui, iată de ce poate avansa afinități, concordanțe cu alte fenomene (diferite nu prin intenția lor de căpătîi, ci prin solul în care prind formă: spații culturale gazdă, moduri mentale, configurații psihice etc.). Ceea ce nu înseamnă că el proclamă „omogenitatea" efortului contemplativ. Chiar ținta acestui efort, transcendentul însuși, poate lua chipuri deosebite, larg inventariate de cercetător. Jocul între afinitățile și diversitatea fenomenelor e menținut, urmărit cu acribie.

O ciudată „tăietură" propune – nu impune – totuși Pierre Hadot atunci cînd reduce religia la ritual și oficii utilitare, pe cînd căutarea prezenței lui Dumnezeu și lauda lui extatică ar fi, în religie, „pur filozofice". Poate că parcursul personal sau ceea ce i-a apărut drept trăire curentă a religiei, constatată în perioada lui clericală, îl fac să tragă toată mistica de partea strădaniei filozofice. Dar, chiar în acest caz, cititorul e provocat să judece, să facă un exercițiu de reflecție, discernămînt, luciditate.

Am spus deja: studiind vechimea, Pierre Hadot oferă, de asemenea, omului de azi repere de înțelegere/lucrare de sine, verificate, rafinate de-a lungul timpului. El sugerează că pînă și „jocul democratic" poate fi înțeles/folosit ca „exercițiu spiritual", de vreme ce, neimplicînd transcendența, el ne îndeamnă totuși să facem „pasul unei transcenderi" de la perspectiva particulară la un bine comun.

Dar asta nu e decît una dintre sugestiile cărții apărute la Humanitas. O carte-viață, o carte-dialog, potrivită cu atitudinea vechii filozofii.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Teodor BACONSCHI

Theodor Pallady

Simbolistul îndrăgostit de Ideal, elevul lui Gustave Moreau, locatarul din Place Dauphine, a murit singur, dedat mizantropiei, în Bucureștiul comunizat, după ce nici unul dintre prietenii săi nu-i făcuse hatîrul unei doze proaspete de stricnină. Un vast folclor urban i-a consacrat legenda de boier cartofor, spadasin afemeiat și observator caustic al „naturii umane". Se îmbrăca atemporal și fistichiu, curajos și solemn, picta după natură, prin colinele Franței, pe străduțe pariziene sau din Bucureștiul vechi, sorbea un *pastis* cu vagabonzi obscuri, așa cum degusta șampania, sub lustre de cristal. Un baudelairian cu privirea de măcelar naturalist a lui Stendhal, un decadent vital, plin de urzicături verbale și – nu mai puțin – un mare introvertit delicat, care transcrie spectacolul vieții pe *papier Japon,* sau pe un colț de jurnal, între două cafele-filtru și o cină la Jockey Club. Opera lui, enormă și rărită în dublul cataclism al războaielor mondiale, e o glosă eterică asupra plăcerii de a suferi melancolia, dar și epitaful *lumii de ieri,* la care contribuiseră și alții, de seama lui Stefan Zweig sau Rilke. Fiind superlativ apreciat de către colecționarii interbelici și descendent al unei familii cu dare de mînă, Pallady – alintat de intimi sub diminutivul *Toto* – și-a permis o viață liberă de sordidul pauperității și de presiunea unor comenzi conformiste, căutîndu-și mereu universul singular, axat pe arhitectura desenului, departe de mizeriile și tribulațiile boemilor, care-și scuipă ftizia prin foburgul lui Modigliani.

De la impresioniști la prerafaeliți, artiștii de la cumpăna veacurilor trecute erau nu atei, însă dezvrăjiți și fascinați (compensatoriu) de un mister care caută să-și renoveze prestigiul. Practicau pictura de salon, alegoria, portretul de societate, natura „moartă" – deci tehnici și genuri fie academiste, fie în ruptură cu gustul burghez, dar prea puțin metafizice. Abia lumea post-Sarajevo și cea ieșită, monstruos, din pojarul bolșevic aveau să ducă suferința la capătul răbdării acestui pustiu spiritual, făcînd loc interogației psihanalitice, freneziei profetice și vizionarismului. Theodor Pallady, cu al său emblematic univers de nuduri tolănite în odăi cu durata suspendată, făcea încă parte din acele generații creatoare pentru care pozitivismul veacului XIX se dovedea laolaltă sufocant și fără alternativă. Ei se raportau la nevăzut ca la o paradă mitologică egal împărțită între politeismul greco-roman, refiltrat prin subtilitatea neoplatonică a Renașterii, și rezervorul motivelor biblice. S-a pierdut, din păcate, un *Christ răstignit,* de mari dimensiuni, pe care Pallady l-a pictat, spînzurînd pe lemn, în atelier, un oltean cu cobiliță, criticat de artist, într-o însemnare, ca model din cale afară de leneș. Ce-i drept, autoportretele sale, ca bărbos personaj cu priviri albastre, auster și peremptoriu, par să adreseze oglinzii întrebările permanente, numai că nimic nu ne indică răspunsul acestora.

Am sperat să găsesc oarece indicii despre omul lăuntric nu atît în opera plastică a nesuferitului aristocrat, cît în scrisul său (jurnale, scrisori, însemnări) – restituit în volumul din 2009 (Editura Compania, sub îngrijirea Danei Crișan). Nu pot susține că mi-am satisfăcut curiozitatea. Scriitura lui Pallady e solitară, sincopată, asortată cu crochiuri fugare și egal divizată între notația prozaică, de viață curentă, și reflecția estetică pasageră. Chiar și pe vreme nocturnă de bombardament (1941) el își menține distanța intelectuală față de realitate, chit că e preocupat mereu de străpungerea aparențelor și decantarea unor mirabile „esențe" mascate fenomenal. Nemilos cu „imbecilitatea" umană, sardonic față de vanitățile contemporanilor, pe care-i vede nesmintit de sus, Pallady rămîne pustnicul hirsut al unei divinități absente. Ultimul document din volumul amintit e o adeverință de la Uniunea Artiștilor Plastici din RPR (18. 11. 1952) care, în baza unei autorizații de la Miliție, îi permite „tovarășului Pallady Theodor să meargă în localitatea București și împrejurimi pentru a face schițe în vederea unor lucrări de artă"...

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

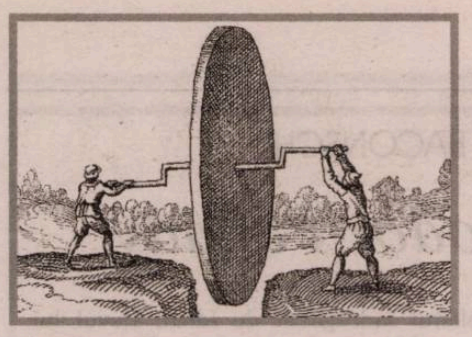

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Snowden

Cei care au răbdare să urmărească nenumăratele conferințe internaționale dedicate tehnologiei probabil au remarcat că, din cînd în cînd, printre nenumărații fondatori de *start-up*-uri sau manageri, apare și Edward Snowden.

Niciodată prezent fizic, Snowden vorbește întotdeauna din ecranele uriașe omniprezente în astfel de conferințe. Izolat de ani de zile în Rusia, fostul analist de securitate nu prea are de ales – orice călătorie îl expune riscului de a fi expulzat în Statele Unite. Justiția americană așteaptă răbdătoare să audă explicațiile sale legate de încălcarea acordurilor care interziceau divulgarea de informații clasificate.

Snowden este un *„whistleblower“*, o traducere aproximativă în română ar fi „avertizor de integritate“. Un om care a decis la un moment dat în cariera sa că statul își încalcă propriile legi, iar interesul public cere ca lucrurile astea să nu rămînă secrete.

Sînt deja mai bine de șase ani de cînd fostul angajat al CIA și al Booz Allen – o companie americană activă în zona securității naționale – a luat decizia care i-a schimbat pentru totdeauna viața și l-a transformat într-un improbabil erou al dreptului la viață privată. Și cam tot atît s-a scurs de cînd discuția despre supravegherea cetățenilor și a clienților pe Internet a început să fie luată în serios.

Meritul lui Snowden este imposibil de negat. Guverne și companii joacă deja de ani de zile cartea responsabilității și, mai rar, dau înapoi atunci cînd sînt surprinse că încalcă granițe a căror fermitate nu e, din păcate, deloc garantată.

Prețul e însă foarte mare. Izolare, uneori închisoare și o permanentă suspiciune care, inevitabil, te face să te întrebi dacă un astfel de efort merită costurile personale.

Am citit *Dosar permanent,* autobiografia lui Edward Snowden, încercînd să înțeleg dacă a meritat. Trecut prin mîinile unui *ghostwriter* și ale unui editor, volumul nu reușește să clarifice acest aspect.

Așa cum este scris, textul lasă cititorului senzația unei traiectorii inevitabile. Soarta autorului a fost cumva predeterminată de interesul său pentru tehnologie, de mediul în care a crescut – în preajma unor baze militare – și de norocul istoric de a deveni adult odată cu Internetul.

Dacă ne uităm însă la experiențele altora, aflați de-a lungul timpului în situații similare sau măcar apropiate, înțelegem că, oricît de multă rațiune ar fi implicată în decizia de a arăta cu degetul spre încălcări grosolane ale legii și drepturilor omului, prețul plătit e uriaș.

„E sinucidere profesională“, explică Tom Muller, autor al unei cărți dedicate avertizorilor de integritate. În majoritatea covîrșitoare a cazurilor, cei care au îndrăznit să vorbească împotriva companiilor sau agențiilor care i-au angajat n-au mai reușit să găsească de lucru în profesiile lor.

Muller subliniază și o anume ipocrizie a publicului. Pe de o parte, avertizorii de integritate sînt aplaudați, pe de alta, aceluiași public îi sînt indiferente riscurile la care acești oameni se supun și permite nepăsător ca viețile lor să fie pentru totdeauna schimbate. În rău.

Inclusiv în cartea sa, Snowden are grijă să includă o nuanță referitoare la etica avertizorului. Atunci cînd a decis să denunțe supravegherea masivă a propriei populații de către guvernul american, a ales să o facă cu ajutorul unor jurnaliști. Raționea aici era că simpla plasare a documentelor pe Internet, fără explicații și fără contextualizare (modelul Assange), nu ar fi făcut decît să creeze riscuri de securitate și să alimenteze tot felul de teorii ale conspirației. Ar fi fost cel mult un gest spectaculos, însă consecințele sale ar fi fost neglijabile în marea de informație de pe Internet.

Procedînd altfel însă, Snowden a reușit nu numai să atragă atenția asupra problemei, dar și să declanșeze o dezbatere ale cărei urme se văd pînă în ziua de azi. Dacă vă îngrijorează ce fac Facebook, Amazon sau Google cu datele dvs., dacă există GDPR, asta se întîmplă și pentru că Snowden a decis să iasă din anonimat.

Deși copil al erei Internetului, fostul angajat al CIA s-a comportat aici mai degrabă ca un om din altă eră. Decizia sa de a colabora cu media îl aduce mai aproape de Daniel Ellsberg (Pentagon Papers) sau Mark Felt (Watergate) decît de Julian Assange sau alți cruciați ai libertății de exprimare și ai transparenței absolute.

Dosar permanent are meritul de a fixa în timp acel moment din viețile noastre cînd am înțeles puterea nemijlocită pe care guvernele și companiile o au asupra publicului doar colectînd și punînd cap la cap mici bucățele de informație. E o dezbatere care va continua multă vreme, iar cei mai mulți dintre noi vom fi obligați să ne construim o opinie cu privire la acest subiect. Una care să nu uite că societățile noastre au la bază libertatea individuală care însă nu poate fi protejată dacă nu este exercitată responsabil. Asta înseamnă, pe de o parte, că trebuie să ne împăcăm cu ideea că guvernele strîng informații. Pe de alta, însă, e esențială nevoia de a ne ține, la rîndu-ne, guvernul sub supraveghere. Măcar atît cît o face și el.

Alternativa e „splinternetul“ / ciber-balcanizarea – Internetul național, tribal, spuneți-i cum vreți. Acel Internet „de stat“, după model chinezesc sau rusesc în care cetățenii au atîta libertate cîtă permite un sistem autoritar. Adică nu foarte multă.

Nu cunosc pe nimeni care să vrea așa ceva.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

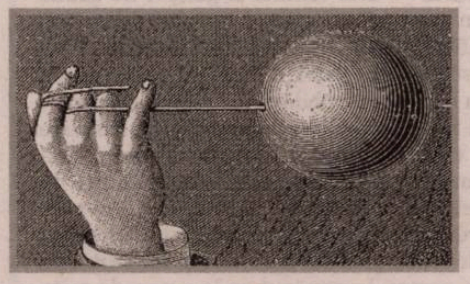

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Ce public au teatrele publice?

Sălile de teatru sînt pline de oameni care-și permit să cumpere bilete. Ce se întîmplă cu ceilalți?

Cei care merg frecvent la teatru știu deja că la multe spectacole trebuie să-și procure biletele din timp, căci locurile se epuizează repede. Dacă mergi la teatru fără rezervare prealabilă, riști să nu poți intra. Multe spectacole se joacă mereu cu sălile arhipline. Dar e fals să deducem de aici că „lumea merge la teatru“. Tot fals ar fi și să deducem de aici că managerii și echipele artistice își fac bine treaba. Resursele de autoiluzionare ale sistemului cultural din România par inepuizabile. Noroc cu *Barometrul de consum cultural* care ne trezește, periodic, la realitate...

Cea mai recentă ediție a acestei cercetări („Dinamica sectorului cultural în anul Centenarului Marii Uniri“, INCFC, 2019) oferă o analiză cuprinzătoare despre consumul de teatru. Dezechilibrele și inechitățile pe care le ilustrează nu sînt o noutate, doar cifrele (adică nuanțele) variază de la o ediție la alta. Problemele sistemice, însă, rămîn aceleași, semn că decidenții culturali nu se bazează pe cifre atunci cînd fac politici culturale sau că sînt incapabili să identifice și să rezolve problemele.

33% din români au mers anul trecut cel puțin o dată la teatru – procent în scădere față de 2014, cînd proporția era de 37%. În ceea ce privește procentul din populație care a fost măcar o dată la teatru, România nu se află sub media europeană. Mult mai grăitor e însă numărul celor care nu au fost niciodată la teatru: 67%. *Barometrul* expune cîteva dintre barierele de acces. Cea mai importantă: infrastructura deficitară: 60% din respondenți au răspuns că nu merg la teatru pentru că nu există teatru în localitate.

În România avem 65 de teatre dramatice (naționale sau municipale). Orașele de mici dimensiuni și zona rurală sînt complet descoperite. Există chiar și județe fără nici un teatru dramatic. Acestor instituții li se mai adaugă un număr greu de precizat de organizații private sau asociative care oferă spectacole de teatru – acestea sînt însă concentrate tot în cîteva orașe mari și, în lipsa unor surse de finanțare care să le asigure cheltuielile de existență, nici măcar nu au un program regulat, deci e greu de cuantificat impactul lor și ponderea accesării. Publicul de teatru rămîne deci eminamente urban, provenind din zonele dezvoltate.

Cum poate fi rezolvată această inechitate? O soluție ar fi chiar construirea de săli de spectacole în zonele deficitare. În ultimii 30 de ani nu s-au construit teatre noi cu scenă clasică, iar reabilitarea teatrelor vechi e mai lentă decît ritmul de degradare a clădirilor, atrag atenția autorii *Barometrului.*

O altă măsură ar trebui să vizeze multiplicarea turneelor în țară cu spectacole realizate de instituțiile publice și mai ales de organizațiile private, cu producții mai mici, deci mai adaptabile unor scene improvizate, în condiții tehnice precare. Dar și pentru asta e nevoie de un angajament al statului: în primul rînd, încurajînd instituțiile să iasă din sediul confortabil, să gîndească și să producă spectacole special pentru turnee în localitățile învecinate; ar fi nevoie de fonduri anume destinate turneelor organizate de micile companii independente. Și de programe de finanțare care să vizeze consolidarea organizațională a teatrelor independente din orașele mici.

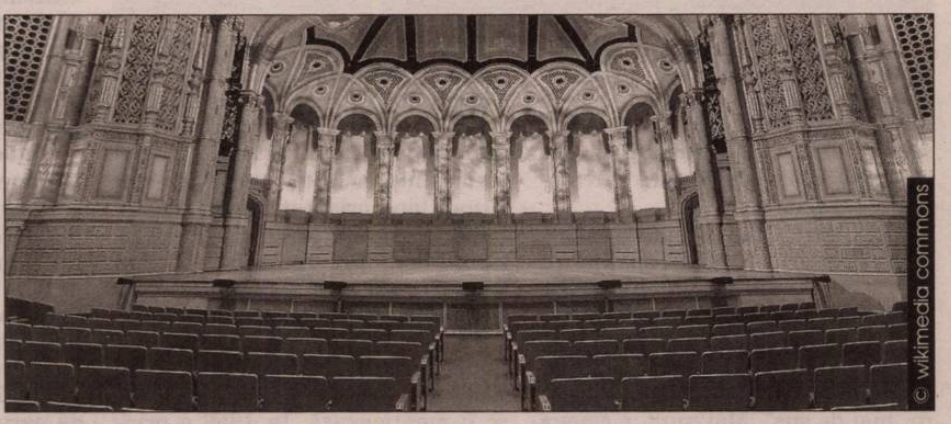

Apoi, autoritățile din orașele fără teatre și inspectoratele școlare (conștiente de impactul culturii în educație) ar trebui să coopereze pentru ca tinerii să poată merge la spectacole în municipiile învecinate.

O barieră de consum semnificativă, indicată ca atare în *Barometru,* rămîne prețul biletelor de spectacol. Sălile de teatru sînt pline de oameni care-și permit să cumpere bilete. Ce se întîmplă cu ceilalți? Un bilet de teatru costă în România în jur de 15 euro. Suportabil pentru publicul educat din orașele mari, veți spune, și, oricum, (ceva) mai mic decît media europeană. Numai că, în România, 80% din bugetul teatrelor publice vine din subvenție tocmai în ideea accesului cît mai larg al publicului la teatru: subvenționînd producțiile se scade din povara pe care trebuie s-o susțină cumpărătorul de bilete. Or, dacă oamenii nu merg la teatru pentru că biletele sînt prea scumpe, înseamnă că subvenția nu-și atinge ținta. Soluția, evident, n-ar fi abolirea principiului de teatru subvenționat și nici o împovărare suplimentară a bugetului, ci o regîndire a modului în care se împart cheltuielile. Pentru că degeaba e teatru dacă nu e și public.

dosar DILEMA VECHE
Coordonatoare: Iaromira POPOVICI

Trecerea prin tunel și alte treceri

Texte și opinii de:

- Silvia CHIȚIMIA (etnolog și scriitoare)

„Tuneluri inițiatice și Tunelul oranj“

- Otilia HEDEȘAN (profesor de Civilizație românească, Universitatea de Vest din Timișoara)

„În folclorul românesc“

- Augustin IOAN (architect)

„Dedesubt“

- Carmen MUȘAT (profesor la Facultatea de Litere, Universitatea din București)

„Cel ce sculptează piatra și durata...“

- Andreea PLEȘOIANU (profesoară)

„Eu sînt mic, tu fă-mă mare!“

- Ioana POPESCU (etnolog)

„Doar despre legănat, deși...“

- ION Dan Trestieni (sociolog)

„Arta de a intra pe fluxuri“

argument

Lumea dintre

Despre tunel, DEX-ul spune că e o „galerie subterană care traversează un masiv muntos sau deluros sau trece pe sub nivelul solului, pe sub o apă etc., servind drept cale de comunicație“. Dar și o „construcție subterană (sau subacvatică) în formă de galerie, care permite trecerea unei căi de comunicație, a unei rețele de canalizare“.

Dacă vrem să ducem definiția într-un alt plan, mai puțin concret, putem conchide că tunelul e o trecere mai complicată, una în care trebuie să străbați „întunericul“ ca să ajungi la „lumină“. O trecere inițiatică. Una la începutul căreia ești într-un anumit fel, te vezi și te definești în felul acela, aparții unei categorii. După respectiva trecere, dacă e una importantă, toate astea se schimbă: rămîi tu, dar treci, real sau simbolic, într-o altă categorie, te percepi și ești perceput altfel.

Poți trece prin tuneluri foarte concrete, de tipul celor deja existente prin roci, celor subterane de prin orașe ori al celor de cale ferată. Pînă și în cazurile astea, parcursul nu e ușor, trecerea de la întuneric la lumină nu o poți ignora; la care se adaugă simțul aventurii, ideea de suspans și chiar efortul fizic în sine, în unele cazuri. Contactul, chiar pentru o clipă, cu lumea întunecată te pune pe gînduri.

De asta se țes tot soiul de povești cu tuneluri: pentru că întunericul lor te lasă să brodezi... Dar și pentru că, vrei, nu vrei, îți reamintesc că poate exista și o altă lume. Reală sau imaginară, sinistră sau luminoasă, trecerea în sine te împinge să ți-o imaginezi. Fie că e vorba de lumea cealaltă din religie, în care sufletul va ajunge, fie de cea din basme, de unde, în general, Făt-Frumos se întoarce. Ori de cea din folclor, în care, dacă e să treci dincolo, trebuie să îndeplinești o serie de ritualuri și pregătiri.

Nu doar destinația posibilă, ci și trecerea în sine e complicată. Necesită pregătire, și ea reprezintă, de multe ori, demersul principal al eroului în *quest*-ul lui. E poate mai important cum evoluează în timpul trecerii decît ce obține în final.

Există și pericolul să rămîi blocat în tunel. Să-ți placă atît de mult starea dintre, încît să nu mai vrei să ajungi niciunde. Să nu mai poți ieși din interval.

Dosarul de față pune o parte, cel puțin, din problemele astea. Nu se mărginește nici strict la tuneluri din natură ori construcții, nici la cele metafizice. Ci se apleacă și asupra echivalentelor lor din literatură, filozofie, sociologie, chiar politică. Ar mai fi multe de spus, dar e un început. (**Iaromira Popovici**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Augustin IOAN

Dedesubt

Obsesia spațiului subteran este străveche și are două resurse: prima ar fi ambiguitatea spațială a peșterilor, cărora umanitatea le datorează adăpostirea ancestrală, mult înaintea apariției construcțiilor exterioare; respectiv, a doua resursă ar fi legătura, nu întru totul deslușită, între arhitectură și moarte: Adolf Loos o vedea ca fiind cauzală (originea arhitecturii este în mormînt), pe cîtă vreme Jean Baudrillard credea că toate obiectele de arhitectură au ceva de mormînt în ele. Cu siguranță, funcția de camuflare și cea funerară sînt de găsit în catacombele Romei antice și sînt păstrate în memoria genetică a creștinismului originar. Exemple convingătoare ne vin de pe insula Gozo (Malta) cu ale sale temple hipogee, unde nu e vorba doar despre moarte și sacru, ci și despre incredibile efecte acustice, încă verificabile.

Tema morții și învierii este tratată arhitectural la catedrala din Brasilia, a lui Oscar Niemeyer: cobori dedesubt, în întuneric, pentru a ascende, apoi, și a ieși în naosul propriu-zis, dîndu-i parțial ocol, intrînd, adică, în turbionul menit să te ridice spre cerul prefigurat de forma de hiperboloid parabolic a edificiului suprateran. Cu alte cuvinte, ascensiunea în spirală, începută subteran, e menită să te înscrie pe traiectoria ascendentă a sorbului ceresc. Geometria dimprejurul găurilor negre e asemenea, o știm azi, dar cum o știau Gaudí, la începutul secolului și Niemeyer, la jumătatea acestuia?

De la Aggartha tibetană la teoria pămîntului gol, prefigurată și în *Călătorie spre centrul pămîntului* (Jules Verne), în care s-ar afla o civilizație alternativă (sau, ca în teorii naziste, chiar aceasta, a noastră), întreaga istorie, ba chiar și divertismentul, presărate sînt de catacombe, tuneluri, praguri și treceri, miraculoase sau nu, dintr-un tărîm – spațial și/sau temporal – în altul *(Being John Malkovich)*.

În esență, este o arhitectură a golurilor geologice, a crevaselor amenajate, sau una deliberat excavată (ceea ce este oximoronic, potrivit lui Hegel, pentru care arhitectura presupune adăugare de materie, nu evacuarea ei); o arhitectură căreia, așadar, îi lipsește exterioritatea, exprimată prin fațade. Sau este vorba despre tuneluri care leagă subteran destinații, fără altă funcție decît aceea de eschivă dinaintea ex-punerii primejdioase, de la suprafață: spații de fugă, la propriu. În cetatea Budei, unul dintre cele mai de succes trasee turistice este cel subteran: medieval, deodată cu cetatea, el a fost intens utilizat (deși, în cele din urmă, inutil) în rezistența contra asediului Armatei Roșii, eliberatoare.

Napoli este construit peste orașul grecesc Neapolis, care poate fi vizitat subteran, a cărui încrengătură de tuneluri a fost, de asemenea, folosită în cel de-al doilea război; tot acolo există și un tunel de metrou abandonat, după cum asemenea sînt și la New York, prilejuri de *thrillers.* Tema acestor tuneluri de metrou revine, de altfel, pe jumătate ironic, în romanul lui Umberto Eco *Pendulul lui Foucault,* unde vecinul taxidermist al eroului principal îi pune acestuia întrebări cu tîlc: cît de aglomerate erau orașele care și-au făcut metrou în secolul al XIX-lea (Londra, Paris, ba chiar și Budapesta), de era nevoie de un asemenea efort edilitar de excavare, de coborîre în subteran? Răspunsurile fumegoase ale taxidermistului ne trimit, firește, în registrul delirului interpretativ pe care îl reprezintă teoriile conspirației, dar întrebarea subzistă.

Ba și la noi subzistă asemenea conexiuni cu subconștientul colectiv, fie sub forma teoriilor dacopate cu tunelurile de sub Bucegi, dacice sau și mai dinainte. Ele ba traversează Carpații, pornind de pe la Sinaia (unii dau ca sigură pornirea de sub mănăstire), ba conduc la o sursă de energie telurică pe care știau s-o recolteze și strămbunii dacogeți; fie sub forma, mai credibilă și, oricum, consemnată istoric, a tunelurilor de sub unele orașe extra-carpatice. Acestora, suzeranitatea otomană le-a interzis fortificațiile, adică apărarea dinaintea ei; or, nici aristocrația, nici burghezia urbană emergentă și cu atît mai puțin voievozii nu au avut de gînd să aștepte mazilirea fără să facă nimic, așa încît au excavat tuneluri. Cel al lui Ipsilanti, care lega curțile voievodale de casele lui, pe sub Dîmbovița, este documentat istoric. Cel care pleacă de la Palatul Ghica-Tei spre a ieși la Plumbuita – de asemenea: intrarea în tunel poate fi văzută și astăzi, printr-o fereastră cu sticlă structurală practicată, la restaurare, în pardoseala parterului. Tunelul s-a surpat, dar, pe cînd era funcțional, permitea trecerea unei trăsuri, căci fugi, dar iei și ceva agoniseală cu tine…

Fostul primar Sorin Oprescu a vorbit la un moment dat despre proiectul unui traseu turistic subteran în centrul istoric al Bucureștilor, deși e greu de deosebit, fără o cartografiere prealabilă, ce era tunel continuu și ce a devenit, după raderea Bucureștilor medievali și construirea celui eclectic, pivniță doar. Despre tuneluri pornind din(spre) Cișmigiu a scris și istoricul amator Silviu N. Dragomir, prezentînd ca argument și cețoase fotografii, din care nu se înțelege nimic; dar nu la dînsul, cît la Densușianu și a sa Dacie preistorică avem a căuta semnificații mitice ale spațiilor subterane de pe teritoriul actual al României.

În fața primei clădiri a Băncii Naționale la ce ne uităm, cînd privim subterana prin sticlă? Bolțile de cărămidă și arcele ample sînt pentru spații de depozitare sau sînt parte dintr-un plan de evacuare subterană, la o adică. În orice caz, există și e practicabil, măcar sub forma barurilor și a cluburilor de noapte, dar și a galeriilor de artă de la Hanul Gabroveni, un București scufundat, subteran, fragmentar acum, dar care se adaugă experienței celui suprateran, încă și încă și încă în ruină.

Augustin Ioan *este arhitect și profesor la UAUIM București. Cea mai recentă carte a sa este* Piatra din capul unghiului, Doxologia, *Iași, 2019.*

Carmen MUȘAT

„Cel ce sculptează piatra și durata…"

Galerii aeriene, colonade succedându-se ametitor, scări fără sfîrșit sau scări care se opresc în ziduri, punți suspendate deasupra altor punți a căror destinație e neclară, tuneluri întunecate sfredelind spații pietrificate… universul *Închisorilor imaginare* ale italianului Piranesi anticipează atmosfera neliniștitoare din gravurile olandezului Escher, realizate cu aproape două secole mai tîrziu. *Casa cu scări, Urcînd și coborînd, Relativitate* sau *Roma nocturnă* (prima dintre ele, realizată în 1934), gravurile lui Escher transpun halucinante viziuni ale spațiului, claustrofobice și cosmarești, ce par ecouri peste timp ale fantomaticelor încăperi piranesiene în care *„l'homme échappe à ses monstres, les châteaux inventés, / il les incarcère dans des salles / où l'absence les prend"*. Fascinat de nesfîrșitele rețele de umbre și lumini din lucrările lui Piranesi, Pierre Seghers, poetul francez care a fondat Editura Seghers și, în cadrul acesteia, colecția „Poètes d'aujourd'hui", cel de numele căruia se leagă apariția revistei *Poésie* și a cunoscutei instituții pariziene Maison de la Poésie, a publicat, în 1960, un lung poem cu douăzeci și șapte de secvențe, intitulat *Piranesi*. Poemul e o meditație intensă despre singurătate și trecere – a timpului și a ființei, despre condiția umană atît de perisabilă, marcată de obsesia prizonieratului într-un continuum spațio-temporal din care orice ieșire este iluzorie: *„Je vous écris à voix posée comme un langage de captifs / pris dans leur solitude et plus grands, d'un abîme / d'où s'élève l'architecture des raisons, / des raisons folles, des tours Babel, des idées / plantées dans l'eau et l'eau emporte leurs reflets"*. Prinși în capcană, dezorientați, captivi în ruinele Romei antice, ca în planșele lui Piranesi, sau absorbiți într-o mișcare care-i aduce mereu în punctul din care au pornit, cum se întîmplă în arhitecturile imposibile proiectate de Escher, oamenii care apar în lucrările celor doi artiști par la fel de lipsiți de viață precum decorurile în care evoluează. Și dacă, la Piranesi, ruinele Romei provoacă, în opinia lui Marguerite Yourcenar, „o meditație asupra duratei lucrurilor sau lentei lor uzuri, sau asupra opacei identități a blocului de piatră continuîndu-și în cuprinsul monumentului lunga lui existență de piatră", imaginea spațiilor imposibile create de Escher declanșează o meditație asupra relativității limitei și a ubicuității iluziei. Căci întrebarea pe care ți-o pui, privind lucrările lui Piranesi sau pe cele ale lui Escher, este inevitabil legată de *sensul* (semnificația, dar și direcția) tuturor acestor treceri și petreceri (multe dintre scările și punțile suspendate se intersectează și se petrec unele cu/peste celelalte) care imprimă personajelor ce apar în aceste lucrări și, implicit, privirii receptorului o mișcare aproape mecanică, haotică, de mecanism dereglat. E o confruntare inegală între ființa captivă și arhitectul nevăzut *„qui sculptait la pierre et la durée"* și în fața căruia omul se descoperă, terifiat, atît de neînsemnat, înconjurat de tenebre și în imposibilitatea de a-și alege drumul. Ar putea fi aceste spații un alt tip de reprezentare a „pădurii întunecate" în care se regăsește Dante la mijlocul vieții. Și tot ca în celebrul poem dantesc, „această pădure sălbatică, aspră și puternică" – deși la Piranesi și la Escher „pădurea" nu este una naturală, ci construită din nenumărate colonade și arcade, dintr-o aglomerare de scări care leagă doar fișiile de întuneric între ele – constituie punctul de plecare al unei intense traversări a Infernului și Purgatoriului, la capătul căreia nu se mai află „dragostea care mișcă soarele și celelalte stele", ca în *Divina Comedie,* ci absența, penumbra în care totul se ascunde, viața și moartea, întunericul și lumina.

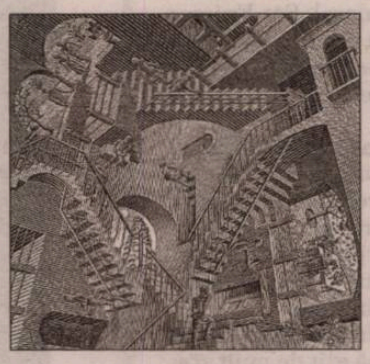

M.C. Escher, *Relativitate* (1953)

Carmen Mușat *este profesor la Facultatea de Litere, Universitatea din București, unde predă cursuri de teoria literaturii, memorie și identitate culturală și naratologie. Din 2000 este redactor-șef al revistei* Observator cultural, *pe care a fondat-o împreună cu Ion Bogdan Lefter.*

ION Dan Trestieni

Arta de a intra pe fluxuri

Tunelurile și pasajele de trecere sînt privite, de obicei, ca niște lucrări de construcție practice, care permit circulația în siguranță a echipamentelor materiale – mașini, trenuri, utilaje – și a oamenilor. Grație lor se pot evita accidentele, stresul, se scurtează distanțele, se economisește timp. Pentru un sociolog, însă, tunelurile și pasajele pot însemna și altceva. Ele pot fi creații de inginerie socială decisive pentru dezvoltarea unei comunități umane. Voi aborda subiectul tunelurilor și pasajelor de trecere din această perspectivă.

Sociologia fluxurilor

În anii '90, o serie de cercetători sociali, preocupați de problemele de mediu, din ce în ce mai vizibile și mai acute, au dezvoltat „Sociologia fluxurilor". Îi menționez în mod special pe Manuel Castellas și John Urry. Interesul acestui tip de sociologie a fost să prezinte influența mediului asupra oamenilor și a oamenilor asupra mediului, lucru deosebit de actual. Conform acestei concepții, comunitățile umane pot fi descrise și evaluate prin fluxurile de informații, de materiale și de energie care le traversează. Fluxurile le configurează personalitatea, identitatea. În plus, a nu fi plasat pe nici un flux este sinonim, în anumite cazuri, vom vedea, cu „moartea" unei comunități.

Această abordare a comunităților a îmbogățit teoria sociologică generală, aflată într-o criză de idei de multă vreme. După părerea mea, aportul ei în dezvoltarea tehnicilor de inginerie socială este absolut remarcabil: vorbesc despre oportunitatea accesului facil sau dificil al comunităților la resurse. În acest context, tunelurile și pasajele de trecere pot fi privite, simbolic, ca punți către fluxurile materiale, de informații și de energie, cu alte cuvinte, ca susținători, agenți, ai dezvoltării comunitare.

Exemple de inginerie benefică

De multe ori, drumurile destinate circulației publice trec prin păduri sau cîmpuri care sînt populate de animale. Prin aceasta, omul dereglează ritmul normal de viață al viețuitoarelor din ecosisteme. Trecerea drumurilor prin păduri și cîmpuri îngreunează traversarea animalelor dintr-o parte în alta a drumului, trecere obligatorie pentru viața lor cotidiană. Așa se produc multe accidente, scade ritmul de împerechere al animalelor, dezvoltarea lor fizică stagnează sau regresează.

Din acest motiv au fost inventate ecotunelurile. Se construiesc sub șosea tuneluri de dimensiuni variabile, pentru a permite pasajul animalelor mari, de mărime medie și mică. Cu alte cuvinte, pădurea sau cîmpul sînt reintroduse într-un flux de dezvoltare a biodiversității, iar comunitatea umană menține raporturi benefice cu natura.

Orașul Drăgășani a cunoscut cea mai mare înflorire atunci cînd a fost oraș-tîrg. Fiind pasajul de trecere al căruțelor cu sare către Dunăre, Drăgășaniul a trebuit să se configureze ca oraș-tîrg. Convoaie nesfîrșite de căruțe străbăteau orașul. Ele trebuiau să aibă spații de adăpostire. Căruțele trebuiau reparate. Caii trebuiau să fie potcoviți, hrăniți, adăpostiți. Căruțașii trebuiau să aibă la dispoziție camere la han, vinul bun de Drăgășani și mîncarea locală. Pe verbul „a trebui" s-a dezvoltat comunitatea. Prosperitatea

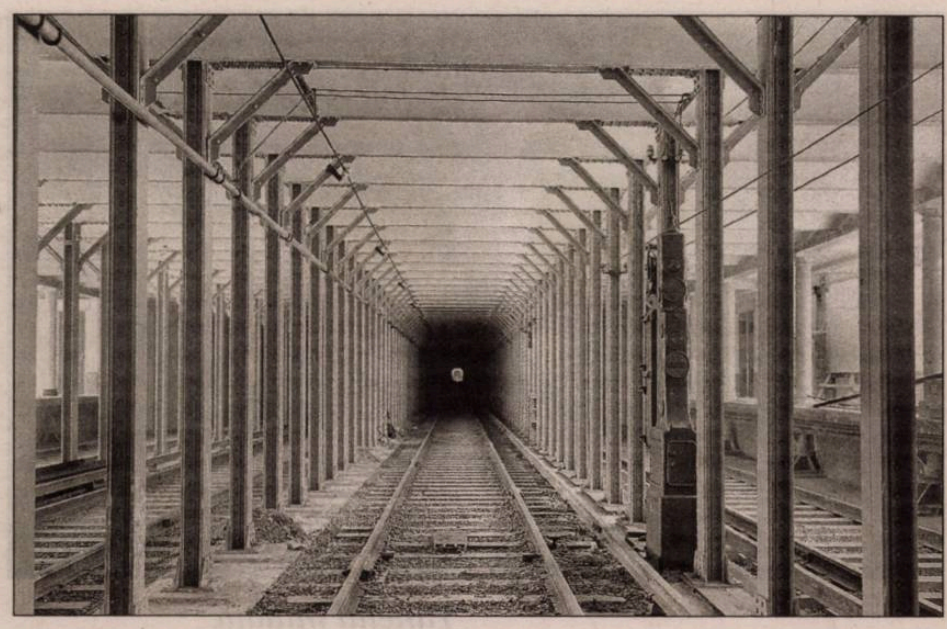

Drăgășaniului s-a datorat, în mod evident, plasării orașului pe fluxul material Drumul Sării. În momentul în care Drumul Sării a dispărut, Drăgășaniul a decăzut. Pentru mine, această poveste este un studiu de caz exemplar de sociologie urbană: mai întîi se construiește drumul și i se dă o destinație. Abia după aceea se construiesc casele.

Un prieten din Bruxelles m-a plimbat odată printr-un cartier șic. Nu mi-a venit să cred cînd mi-a spus că la origini fusese un amestec pauper și cenușiu de case muncitorești. Deasupra lui, pe o înălțime stîncoasă, se înalță Tribunalul din Bruxelles, înconjurat de vile luxoase. Cineva a avut ideea de a construi un lift mare care să lege zona tribunalului de cartierul muncitoresc. S-a produs o minune. Oamenii înstăriți din zona înaltă au început să vadă o resursă turistică în modestul cartier de la bază. Plasați, prin lift, pe un flux de turiști care vizitau inițial zona tribunalului, locuitorii cartierului muncitoresc au cunoscut opulența. Liftul a făcut trecerea spre fluxul turistic.

Uneori nu este bine să fii pe flux

M-am aflat la sfîrșitul lunii iulie în satul Enisala, lîngă lacul Babadag. De pe terasa casei unde locuiam, am privit cu oroare un spectacol grandios și înfricoșător în același timp. În noaptea de 29 iulie s-a declanșat un incendiu pe Insula Popina, insulă considerată strict protejată. Au ars 45 de hectare de pădure și ierburi dintr-un total de 98 de hectare.

Insula Popina este considerată loc de adăpost și popas pentru specii sălbatice rare de animale, insecte și păsări: călifarul alb, privighetoarea roșcată, ciocîrlia de Bărăgan, păianjenul veninos, „văduva neagră", miriapodul gigant sînt cîteva dintre ele. Deși exista o interdicție totală de a pune piciorul pe insulă, în acea noapte fatidică cîțiva oameni au introdus-o pe fluxul turistic utilizînd bărcile cu motor. Au făcut grătare și au ars insula. Recent, am primit informația că arde Rezervația Naturală Vulcan, probabil din aceleași motive.

Cu mulți ani în urmă am avut privilegiul de a vedea o comunitate de excepție. La cîteva minute de Bran, după niște case răzlețe, se făcea un drum care ducea la Valea cu Calea. Cînd am văzut acest sat atipic, am avut senzația că am ieșit din spațiu și din timp. Am crezut că văd paradisul. Case așezate pe mici coline, fără garduri. Copii alergînd fericiți printre ierburi și animale, îmbrăcați sumar. Un pîrîu îngust și repede care străbătea satul, ca un ax central. Satul nu era electrificat. Casele stăteau descuiate chiar și atunci cînd proprietarii lor erau plecați cu treburi. Oamenii erau îmbrăcați în haine vechi, tradiționale, și păreau toți mulțumiți de viața lor. După obiceiul locului, toți ne salutau. Am aflat că Valea cu Calea a intrat și ea în rîndul satelor, primind electrificare, garduri și termopane. Nu știu dacă oamenii sînt mai fericiți.

În cazul acesta, intrarea pe flux a stricat viața autentică, rară, înfrățită cu natura. Fără îndoială că această intrare a adus și comodități și că i-a integrat pe țărani în lumea reală. Eu tot consider, însă, că lucrurile bune s-au stricat.

Tentația de a părăsi viața autentică prin intrarea pe flux este mare în satele noastre. Mai înțelepți, poate, decît noi, turiștii englezi cumpără case autentice în Maramureș ca să le lase neschimbate sau plătesc localnicii ca să nu schimbe nimic. Nici chiar portul lor tradițional. Pentru unii, obișnuiți cu fluxul turistic tradițional, această strategie ar fi o scoatere de pe flux.

Fără îndoială că decizia de a intra sau nu pe un flux prin proiectarea de pasaje este dificilă. Uneori evoluezi, alteori involuezi și lucrurile nu sînt întotdeauna evidente. Eu cred că un indicator de care trebuie să se țină seama în luarea unei astfel de decizii este dezvoltarea durabilă. Cea mai convenabilă definiție a acesteia, în cazul temei noastre, ar fi: „Sănătatea și bunăstarea populației garantate pe termen lung".

Există, însă, cazuri în care luarea deciziei de intrare pe flux nu este dilematică, ci este certă. Țara trebuie străbătută de drumuri/căi ferate/căi aeriene/căi navale/pasaje bune. Aceste căi trebuie să lege toate localitățile, să nu le lase izolate. Accesul la Internet și la energie (electricitate, gaze) trebuie garantat tuturor comunităților. Numai așa li se poate asigura dezvoltarea durabilă. Țara trebuie legată, de asemenea, de comunitățile din afara graniței, prin același tip de pasaje. Țara trebuie să încerce un *„nec plus ultra"* în materie de dezvoltare de fluxuri: să fie un nod energetic, informațional, material, care să servească și alte țări. Vecinii noștri, bulgarii și ungurii, au înțeles aceste lucruri. Dar noi?

„Nu trecu mult și Alice se furișă la rîndul ei în vizuină, fără a cumpăni însă la felul în care va trebui să iasă înapoi. O bucată de drum, merse prin vizuină ca printr-un tunel drept, apoi o luă brusc la vale, dar atît de brusc, încît Alice nici n-apucă să se oprească; se trezi alunecînd în jos, ca într-un puț, foarte, foarte adînc. Fie puțul era foarte adînc, fie Alice cădea foarte, foarte domol, căci, în vreme ce cădea, avu timp să privească pe îndelete în jurul ei și să se întrebe ce urma să se întîmple."

LEWIS CARROLL,
Alice în Țara Minunilor

***ION Dan Trestieni** este sociolog.*

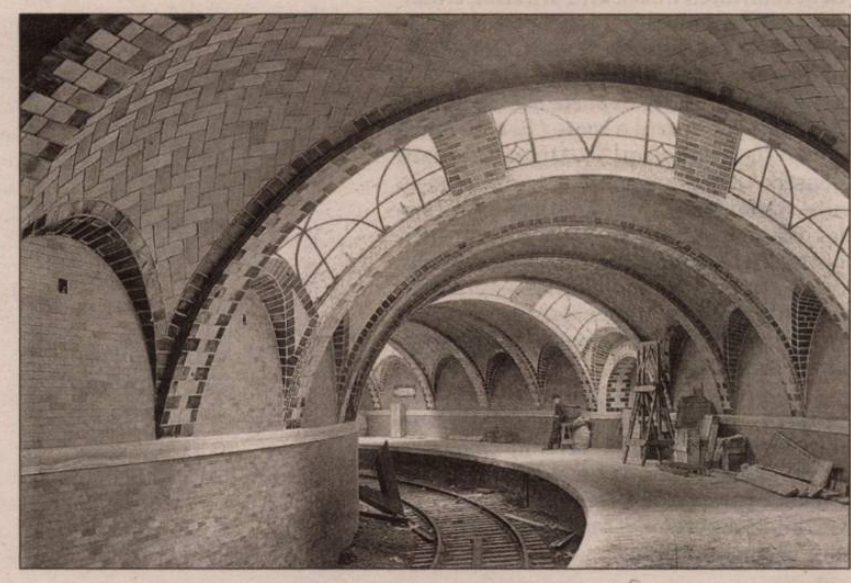

Silvia CHIȚIMIA

Tuneluri inițiatice și Tunelul oranj

„Cu spăimîntătoare viteză am trecut
prin tunelul oranj“
NICHITA STĂNESCU, „Prin tunelul oranj“

„Tu nu-nțelegi că noi cădem
în lăuntrul nostru?
Tu nu-nțelegi că stelele în sine
sînt un lăuntru din lăuntrul depărtat?“
NICHITA STĂNESCU, „Semn 3“

Inițierea în lumea modernă

Cuvîntul „inițiere“, în lumea modernă, a decăzut în banalitate. I-a fost restrînsă aria semantică pînă la cele mai cenușii imperative ale pragmatismului, ajungînd să desemneze „o documentare într-un nou domeniu de activitate“, faptul de a pune bazele (a iniția) derularea unei activități, primirea cuiva în rîndul celor care practică un cult etc. Mircea Eliade observa că sensul tradițional al cuvîntului a dispărut de mult timp din Europa. În schimb, simbolurile și scenariile inițiatice continuă să supraviețuiască la nivelul subconștientului, în special în vise și în versurile imaginare (M. Eliade, *Nostalgia originilor,* Humanitas 1994).

La modul general, inițierea constă într-un ansamblu de rituri al căror scop este să producă o modificare radicală în statutul persoanei inițiate, echivalentă cu o mutație ontologică. La capătul încercărilor, novicele supus inițierii devine o ființă total transformată, căpătînd acces la un alt mod de existență, în sensul unui proces de regenerare și elevație spirituală.

În societățile tradiționale se disting trei tipuri de inițiere: rituri de pubertate, rituri de intrare într-o societate secretă și rituri de inițiere prin experiențe de ordin extatic (vise, viziuni, transe). O supraviețuire modernă a acestui tip de inițiere (ce presupune viziuni, călătorii extatice în lumi paralele, de Dincolo) ar putea fi apropiată de cercetările relativ recente privind stările modificate de conștiință (SMC), experiențele în afara corpului (EAC) și experiențele la limita morții (ELM). Ele au fost stimulate și de noile descoperiri ale fizicii moderne, responsabilă de revenirea interesului pentru căile mistice de cunoaștere (I.P. Culianu, *Călătorii în lumea de dincolo,* Polirom, 2015).

Explorarea lumii subatomice în secolul XX a adus schimbări radicale privind conceptele clasice de timp, spațiu, corp solid sau lege determinată etc. Ele au condus la revizuirea concepției despre Univers și asupra legăturilor noastre cu el. Realitatea fizicianului atomist, ca și realitatea misticului oriental, transcende cadrul îngust al conceptelor opuse. Cuvintele fizicianului Robert Oppenheimer par ecoul *Upanișadelor:* „Se mișcă și nu se mișcă. / Este departe și este aproape. / Este înăuntrul a toate / Și este afară a tot.“ *(Ișa-Upanișad* V). Orizontul lumii noastre tridimensioanle se extinde și la alte dimensiuni. Matematicianul Charles Hinton publică în 1904 o carte incitantă, *The Fourth Dimension.* El consideră că „spațiul nostru mental este multidimensional“, iar dimensiunile superioare ale spațiului pot fi conținute în particule minuscule.

Cît privește experiența centrală a inițierii, ea comportă adesea călătoria în alte lumi și revelația privind „moartea și renașterea rituală“ a neofitului. Din această perspectivă, tema descinderii pe tărîmul tenebrelor reprezintă încercarea sau proba esențială.

„Lucy se uită înăuntru
și văzu fel de fel de haine –
cele mai multe din blană. (…)
Intră imediat în șifonier și se
băgă printre hainele
de blană (…). Se afundă și
mai tare și descoperi
că dincolo de rîndul acesta de
haine urma un al doilea. (…)
Era beznă, așa că fu nevoită să
meargă cu brațele întinse
în față (…). După care
observă o lumină în față (…).
În clipa următoare se trezi
în mijlocul unei păduri,
în miez de noapte; pe jos se
așternuse zăpada și ningea.“

C.S. LEWIS,
Șifonierul, Leul și Vrăjitoarea

Tunelul inițiatic

Numeroase scenarii inițiatice includ ca probă principală traversarea de către neofit a unui tunel tenebros, dificil și periculos de străbătut. În vise sau experiențe vizionare apar fantasmele unor tuneluri sumbre și interminabile, care evocă adîncimi infernale. *Pattern*-ul arhaic se raportează la ciclul morții și renașterii asociat, în religia vechiului Egipt, cu călătoria într-o barcă a zeului Soare pe cer (prin trupul înstelat al zeiței cerului, Nut) și traversarea (în altă barcă) a lumii de Dincolo în timpul nopții.

Credința în marile rute subterane, pe care le străbat Soarele, inițiații sau morții, pentru a ieși la lumina unei noi zile, era foarte răspîndită în multe tradiții și, mai ales, în Egipt și Mesopotamia.

Un detaliu pictural de pe mormîntul faraonului Ramses (Theba) o înfățișează pe zeița cerului, Nut, înghițind barca soarelui, la apusul acestuia, și născîndu-l a doua zi, la răsărit. Traversarea lumii de Dincolo este indicată de pozițiile succesive ale Soarelui, traversînd trupul înstelat al zeiței Nut, întins de la apus la răsăritul cerului, asemenea unui tunel magic.

În epopeea babiloniană a lui Ghilgameș, eroul în căutarea nemuririi se avîntă într-o călătorie dificilă, presărată cu încercări de tip inițiatic. La poalele muntelui Masu el găsește poarta prin care Soarele trecea zilnic. Ea este vegheată de o pereche de oameni scorpioni care l-ar fi putut ucide doar cu privirea. Oamenii scorpioni recunosc partea divină a lui Ghilgameș (fiul zeiței Ninsun și al unui muritor) și-l lasă să pătrundă într-un tunel întunecat. După douăsprezece ore de mers prin întuneric, Ghilgameș răzbate de cealaltă parte a muntelui. Traversează apele morții și, ajutat de Utnapiștim, găsește iarba nemuririi. Din păcate, ea îi este furată de șarpe.

Exemplele pot continua. Vom menționa doar tema tunelului din arta medievală, în pictura vizionar-fantastică a inițiatului Hieronymus Bosch (1415-1516). El reprezintă înălțarea sufletelor celor decedați, ghidați de îngeri, traversînd un tunel adînc și întunecat, care îi conduce prin obscuritate către lumină.

Tunelul oranj

O sintagmă inedită, „tunelul oranj“, apare în volumul de poeme *Noduri și semne* al lui Nichita Stănescu (Cartea Românească, 1982). Șase poeme sînt intitulate identic – „Prin tunelul oranj“ – și un al șaptelea – „Tunelul oranj“. Comentariile au subliniat, printre altele, că „piesa centrală în jurul căreia pivotează întreaga construcție poetică a volumului este tunelul oranj“ (Sorin Dumitrescu, *Tablou cu ochi,* Anastasia, 2013). Autorul observă că volumul *Noduri și semne* reia fondul sacral și elegiac al celor *11 Elegii,* iar „versurile părții întîia și a cincea din «Elegia a III-a» sînt tulburător de conforme cu descrierile și relatările pacienților reveniți din moarte clinică, citați în cartea lui Raymond Moody, *Viață după viață“.* Se presupune că însuși poetul a cunoscut aievea traversarea tunelului oranj, cu prilejul vreuneia din încercările prin care a trecut (Sorin Dumitrecu, op. cit., p. 92). Interesant e că incitanta carte a lui Moody, la care se face referință, *Life after Life,* apare la Atlanta (ed. Bantam) în 1975, în timp ce poetul publică cele *11 Elegii* în 1966.

Potrivit experiențelor clinice la limita morții (ELM) cercetate de Moody, scenariul principal al relatărilor făcute de cei reîntorși din tunel include trecerea rapidă printr-un tunel, păstrarea conștientului treaz, o retrospectivă panoramică a vieții, întîlnirea cu o ființă de lumină la capătul tunelului. Dar iată ce scrie Nichita Stănescu: „Cu spăimîntătoare viteză am trecut prin tunelul oranj… / cînd m-am trezit eram chiar pe cîmp / căzut de pe cal / m-am bucurat… / de mîini m-am bucurat și de picioare/ de cerul albastru… / iar nu oranj. / Ah tu, tunel! / Ce glonț ai tras prin tine? / Și înspre cine-ai tras?“ *(Noduri și semne,* op. cit., p. 21).

Fragmente din a treia „Elegie“ (Nichita Stănescu, *Opera Mgna,* vol. I, Editura Muzeului Literaturii Române, 2004) descriu experiența extatică a ieșirii din trup prin tunelul ochiului: „Deodată ochiul devine gol pe dinăuntru / ca un tunel, privirea / se face una cu tine (…) / Deodată devine goală, aidoma / unei țevi de plumb prin care / numai albastru călătorește“. Pare că asistăm la o mutație hiperfizică. Întreaga ființă se comprimă, se concentrează în grăuntele de lumină al privirii. În această călătorie vizionară, legile fizicii clasice sînt abolite: „Camera se varsă prin ferestre / și eu nu o mai pot reține în ochii deschiși“. Privirea vizionară a pătruns într-o altă lume, într-un Dincolo în care conceptele clasice de spațiu-timp, corp solid nu mai sînt operante: „De jur împrejur o sferă de vid! / Stau în centrul ei și unul cîte unul / Ochii din frunte, din tîmplă, din degete / mi se deschid (…)“. Viziunea este fulgerătoare: „Se arată fulgerător o lume / mai repede chiar decît timpul literei A“. Dar pe fragilul pod al interlumilor staționarea poate fi periculoasă: „Recădeam în starea de om / atît de iute, că mă loveam / de propriul trup, cu durere, / mirîndu-mă foarte că-l am“. „Călătoria hiperfizică“ nu rămîne, însă, un construct poetic sau matematic. Întîlnirea cu Lumina transcendentă s-a produs într-un chip ce nu poate fi descris: „Mă încordam să-mi aduc aminte / lumea pe care-am înțeles-o fulgerător (…) / Dar nu-mi puteam aminti nimic. / Doar atît că am atins / pe Altceva, pe Altcineva, pe Altunde“.

Poate de aceea poetul va scrie, mai tîrziu *(Luceafărul,* 7 iulie 1973), în poemul „Pe un pod de farmec“: „Pe un pod de farmec adesea am trecut / Întins între o frunză și adierea ei“.

***Silvia Chițimia** este doctor în etnologie și scriitoare.*

Ioana POPESCU

Doar despre legănat, deși...

Știau și nu prea știau. Credeau în ceea ce li se cînta și povestea încă din fașă și apoi pe parcursul vieții; actualizau acele credințe prin experiențe personale – intermediate de grupul social sau trăite direct. În vechime, la noi sau aiurea, oamenii simțeau că lumea largă era mult mai întinsă decît cea cunoscută și călcată cu piciorul, mai densă decît cea văzută cu ochii și mai vorbitoare decît cea percepută de ureche. Intuiau că pămîntul, care ivea plante vii din semințele îngropate, constituia o lume în așteptare, un loc în care morții lor își așteptau și ei o nouă viață. Și percepeau nesfîrșirea cerului ca pe un continuum de transparență, în care duhuri nemuritoare și nevăzute își petreceau timpul și de unde adeseori pătrundeau în lumea cunoscută și interacționau cu oamenii.

Pruncii nou-născuți se iveau din aceste părți nevăzute ale lumii, iar sufletele morților plecau pe apă sau pe sub pămînt în călătoria spre alte locuri, de unde uneori aveau să se întoarcă, în vis sau la anumite sărbători.

Gîndindu-mă la această realitate compusă, pre- sau re-simțită, intuită sau trăită prin poveste, mi-o imaginez ca pe o rețea de spații și locuri diferite calitativ, legate printr-o rețea de granițe și de treceri, de praguri și tuneluri simbolice, care erau protejate magic prin rituri și practici moștenite din generație în generație. Și iarăși mă gîndesc cît de mult s-a restrîns și a sărăcit lumea aceea mare, în zilele noastre. Deși, continuăm să marcăm trecerile importante din viață – nașterea, nunta, moartea – prin gesturi și comportamente rituale cărora nu le mai cunoaștem înțelesul, dar de care încă nu ne putem lipsi.

La noi, în satul vechi, nu putea fi concepută trecerea dintr-o stare în alta fără obținerea de protecție magică. Dacă ar fi să mă refer numai la copilărie, e uimitor cîte treceri sînt marcate simbolic prin gesturi magice sau practici rituale de grup, în doar primii ani de viață. De la potențialitate la starea de nou-născut, de la vietate la persoană, de la plîns la somn, de la veghe la vis, de la boală la sănătate, de la prunc la copil vorbitor, de la mic la mare, de la copil la băiat sau fată, mentalitatea colectivă impunea prescripții și proscripții pentru parcurgerea benefică a tuturor acestor treceri simbolice. Și pentru că nu e loc aici și acum pentru detalierea trecerii prin cămașa tatălui, prin colac sau pe sub pragul casei, o să mă opresc doar la trecerea legănată, ca fiind cel mai frecvent utilizată și cea mai omniprezentă practică, folosită chiar și în lumea orașului contemporan.

La naștere, pruncul trece din pîntecul mamei în noua lui cochilie protectoare. Că era o simplă albie de lemn, o lădiță cu fundul drept sau curbat montată pe tălpici, un coș sau un hamac de pînză, balansate între doi suporți verticali sau agățate de grindă, sau – cum se întîmplă astăzi la oraș – un cuib tapițat acționat electric, toate aceste leagăne poartă copilul într-o mișcare pendulatorie mecanică, de du-te-vino. Nave sau coșuri-nacelă, protejate de însemne magice (capete de cal cioplite, stele, sori și cruci scrijelate, astăzi îngerași sau zîne durdulii pictate) leagănele vindecă nostalgiile uterine – spun psihologii – și întrețin plutirea caracteristică oricăror începuturi; ele sînt o matrice a traversării lumii, călătorie cu dus-întors, pentru netezirea drumului către descoperirea realităților vieții. De aceea leagănul pruncului, casă călătoare, trebuia pregătit cu grijă și cu respectarea credințelor moștenite prin tradiție: din lemn de brad pentru ca somnul copilului să fie ușor ca bradul, să nu fie confecționat de tată ca să nu moară copilul, să nu fie împrumutat altui prunc, ca să nu-i fure somnul și crescutul, să nu fie vîndut, să nu fie legănat în raza lunii sau să rămînă gol peste noapte; astăzi, rămîne preocuparea pentru materialele naturale.

Ritmul legănatului este unul al timpului: alternare de zile și nopți, de stare de veghe și de somn, alternarea anotimpurilor, a vieții și a morții; legănatul și cîntecul care-l însoțește urmează ritmul respirației: *abua-bua, liu-liu, nani-nani,* inspirație-expirație, du-te-vino, crești-rămîi, pleci ca să te întorci. În paranteză fie spus, în mit, repetarea trecerii, înainte și înapoi, o consfințește și devine totodată o *punere în ordine* a lucrurilor. Conform acestei paradigme, legănatul este un mijloc ritual prin care se asigură comunicarea și împăcarea cu lumile; omul îndurerat, bolnavul psihic, budistul Zen, rabinul în timpul slujbei se balansează pentru a se re-formula, a se re-culege și a reintra în ordine.

În tradiția populară, legănarea se asocia prin funcțiile sale cu saltul ritual, salt care marca trecerea de la o treaptă la alta a existenței. Pruncul este legănat de mamă pentru a trece cu bine în și din lumea viselor, din zi în noapte, sau pentru a se trezi în lumină; în ultimă instanță, copilul crește legănat. Se leagănă în scrînciob pentru a fi sănătos și „văzut".

Mă întreb dacă există cineva care să nu-și amintească mersul cu un picior pe trotuar și cu unul pe stradă sau cu unul pe drum și cu unul pe șanț, din vremea copilăriei. Nu pricepeam atunci că gestul exprima dorința și nerăbdarea de a crește, de a părăsi lumea copilăriei și de a trece în cea a adolescenței. Să ai un picior desculț și unul încălțat însemna să aparții concomitent la două lumi și, implicit, să parcurgi o perioadă dificilă de dezechilibru.

Șchiopătînd, ne plasam în acest fel la granița dintre lumi și așteptam schimbarea. *Șchiopătam* (ne legănam pe verticală) fără să ne gîndim la Cenușăreasa, care *șchiopătînd* cu un singur pantof părăsește spațiul miraculului și se întoarce în lumea imediată, sau la Statu-Palmă-Barbă-Cot, care vine să bîntuie lumea oamenilor, călare pe un iepure *șchiop.*

La fel de bine pot spune că omul crește parcurgînd tuneluri-leagăn. La fel cum aș putea povesti despre lumea veche țărănească în care individul trece prin tunelul-cămașă, sau prin tunelul-colac, sau prin tunelul oglindă. Dar nu o fac...

„Frații săi prinseră pizmă
de el pentru că fusese mai
vrednic decît dînșii și căutau
prilej să-l piarză;
de aceea și voiră bucuros să
meargă. (...)
Se luară, deci, după dîra
de sînge și merse, merse,
pînă ce ieșiră la pustietate,
de acolo mai merse oleacă
pînă ce dete de o prăpastie,
unde se pierdu dîra. Ocoliră
împregiurul prăpastiei
și văzură că dîra de sînge
nu mai înainta.
Atunci pricepură ei
că în prăpastia aceea trebuia
să locuiască furul merelor.
Dară cum să se lase înăuntru?
Porunciră numaidecît vîrteje
și funii groase (...).
Le așezară, și se lăsă fratele
cel mare."

PETRE ISPIRESCU,
„Prîslea cel voinic
și merele de aur"

***Ioana Popescu** este etnolog și face parte din echipa care a pus bazele Muzeului Țăranului Român, în anii '90, sub aripa lui Horia Bernea și de mînă cu Irina Nicolau.*

Alexandru GRUIAN

Dincolo de acea ușă metalică

Parcă vedeam tunelul, fiecare pas al lor îmi dădea fiori și respiram sacadat, gîndindu-mă dacă îmi va fi dat vreodată să trăiesc o asemenea aventură. În mintea mea, tunelul era lung, nu i se putea vedea capătul, nu foarte lat, cu partea de sus semicirculară, cu pereți din pietre prismatice, alungite, așezate regulat, pe care jucau umbrele celor care înaintau precaut, umbre inconsistente și haotic redate de flacăra torțelor. Se numeau Ursu, Lucia, Maria, Dan, Victor, Ionel nu era cu ei, iar Tic avea drumul lui, la lumină, departe de capcanele tunelului, vechi, dar încă foarte periculoase, exact așa cum le descrisese bi-vel logofătul Cristache Zogreanu în documentul lui secret, descoperit de *cireșari*. Foarte probabil că *Cireșarii* și fata în alb din *Castelul celor două cruci,* cu motanul ei Philippe, nu mai înseamnă nimic pentru copiii de azi, și nu spun asta neapărat nostalgic. Constat. Și poate entuziasmul cu care mai tîrziu am receptat trilogia *Stăpînul inelelor* se datorează tot acelui tunel al cireșarilor. Dacă prin peregrinările mele montane i-aș descoperi intrarea secretă, cred că nu aș fi foarte mirat...

După tunelul *cireșarilor* a urmat tunelul real care mi-a completat atracția pentru mister, explorare, emoție, un tunel modest ca dimensiuni, dar care compensa prin poveștile care îl înconjurau. Eram în clasa a IV-a cînd am mers pentru prima dată, cu un grup de băieți ceva mai mari, să explorăm tunelul de pe Cetatea Devei. Nu mai lung de vreo treizeci de metri, avea o extensie întunecată spre care nu ne uitam cînd traversam tunelul în fugă, speriați de ceea ce s-ar fi putut ascunde în acel spațiu nedefinit, întinzîndu-se spre centrul pilonului de bazalt care, geologic, stabilizează Dealul Cetății. Acea extensie ne interesa, auziserăm că de acolo începe un alt tunel, care duce pînă la Castelul Corvinilor de la Hunedoara, era fantastic, un *tunel al cireșarilor* chiar în orașul unde mă mutasem de curînd, douăzeci de kilometri de tunel de explorat, și *nemții l-au transformat în depozit de muniții,* mă asigura doct un alt puști, deja vizualizam niște schelete de nemți, cu craniile acoperite de celebrele căști turtite pe care le știam din filme. Aveam cu noi torțe meșterite din cutii de conserve bătute cu cîte un cui în vîrful unui băț și în care așteptau să le fie dat foc cîrpe îmbibate în petrol lampant.

Dacă mă auzi strigînd, o iei la fugă fără să te uiți înapoi, înseamnă că m-a mușcat vipera, mi-a spus serios șeful ad-hoc al grupului, protector și important. Erau vipere pe Dealul Cetății, mai sînt și acum. Am intrat în tunel pe de o parte curios și emoționat, pe de alta gata să o rup la fugă dacă *șeful* era mușcat de vreo viperă. Torțele aruncau o lumină chioară, ne împiedicam de pietre, galeria laterală se deschidea boltită, asemenea intrării într-o peșteră, ne așteptam la încăperi fabuloase, priveam pe jos terorizați de existența unui posibil ghem colcăind de vipere. Ne simțeam însă curajoși pentru că îi sfidam pe cei care țineau ascunsă adevărata destinație a tunelului, de ce n-ar fi dus la Castelul Corvinilor, căci și cel al cireșarilor ducea la *castelul fetei în alb,* care și-ar fi putut găsi perfect locul printre arcade gotice, de ce nu s-ar fi ascuns acolo nemții, era logic, unde să te ascunzi dacă nu într-un tunel...?

Torțele s-au stins nu mult după ce am descoperit că sala boltită ia sfîrșit destul de repede cu o ușă masivă de fier, ruginită, închisă cu lacăt.

Dincolo de acea ușă metalică nu am trecut totuși niciodată.

***Alexandru Gruian** este jurnalist și manager cultural.*

Otilia HEDEȘAN

(în) Folclorul românesc: se caută tuneluri

Deschid *Gîndirea magico-religioasă la români,* a lui Ion Taloș, în căutarea articolului despre *tunel*. Nu găsesc nimic. Caut în *Mica enciclopedie a poveștilor românești,* a lui Bîrlea. Nu am mai mult succes. Mă hotărăsc să merg la textele vechii etnografii românești, la surse, așadar, nu la volumele de clasificare și interpretare din ultima jumătate de secol. Încep cu *Credințe și superstiții ale poporului român,* a lui Artur Gorovei, fiindcă acolo unitățile despre care sînt raportate cele mai diferite credințe sînt așezate în ordine cronologică. Nici o intrare despre *tunel* nici aici. Recurg la sursa maximă, *Datinele și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică*, a Elenei Niculiță-Voronca, unde sînt de toate, tocmai de aceea cele aproape 1.500 de pagini nu au putut fi publicate la începutul anilor 1900 în colecțiile Academiei Române de atunci, fiindcă prea sînt de toate, și simboluri, și texte deja canonice, și informații despre cele mai absurde și neobișnuite credințe. Dar *tunelurile* nu se arată nici aici.

Deși lucrurile par clare, nu-mi vine, totuși, să cred. De ce să nu avem *tuneluri* și povești despre ele în atît de numeroasele folcloruri românești? Cum să nu fie vorba despre *tuneluri* în foarte sofisticatul folclor al minerilor, în legendele despre vîlvele bune și rele care susțin succesul sau nefericirea minerilor? Decid să caut mai departe și pe teritoriile marginale, în folclorurile particulare, ale unor grupuri restrînse sau desconsiderate.

„Visul este un tunel care trece pe sub realitate."

PIERRE REVERDY

Un mic *tunel* se ivește, astfel, dintr-o povestire a unui rit straniu: pentru ca un nou-născut să se însănătoșească de o boală gravă, este trecut printr-un tunel construit *ad-hoc,* în grădină, și dat altei persoane. Adică, așa cum am înregistrat în vara lui 1982 de la Catrina Pălămidă (82 de ani), din Mălini-Suceava: „Făcea o groapă-n pămînt cu două ieșiri și rămînea un mal pe unde petrecea copilul, în livadă, în grădină, pe unde-s meri, peri. Lua copilul cu cămeșuică pe el și pe urmă îl ducea la groapă mama și cu altă femeie; îl petrecea pe-acolo de trei ori. Mama îl da și femeia-l primea. Ea zicea: Ți-l dau, boală! Ea cînd îl lua zicea: Ți-l dau, sănătate! Și pleca și cămeșuica o lăsa în bortă și zicea: Să rămînă răul și boala în pămînt, să nu mai iasă!". Trecerea prin tunel este, așadar, terapeutică, marcînd depășirea unei stări deplorabile și intrarea într-o nouă stare luminoasă și promițătoare.

Totodată, din relatarea bătrînei mele povestitoare din Bucovina, mai subînțeleg și că trebuie să caut altfel. Trebuie să găsesc sinonimele corecte pentru *tunel*, adică „o groapă-n pămînt cu două găuri", cum o numise, aproape ca într-o definiție de dicționar, Catrina Pălămidă. Înțeleg imediat și că în folclorul minerilor se vorbește, mereu, despre *baie* sau chiar despre *mină,* în povestirile culese mai recent, spațiul subteran al acestora constituind universuri aparte.

Renunț, așadar, la cuvîntul *tunel* și am în minte definiția extrem de simplificată a acestuia. Imaginea tunelului vertical *(o gaură mare, o gaură la capătul pămîntului, o bortă)* îmi apare imediat, cu claritate, aproape modelară, mă și mir că nu a fost niciodată interpretată astfel. Este vorba despre acea secvență foarte frecventă din basme în care eroul, însoțit de doi tovarăși de drum (uneori frații săi, alteori asociați cu puteri năzdrăvane pe care i-a întîlnit în timpul călătoriei), ajunge la capătul pămîntului fără să-și fi împlinit țelul. Acolo descoperă această gaură care intră în pămînt, un tunel văzut într-o singură parte, un loc pe care îl presupune unul al trecerii, fără să îi înțeleagă, însă, de la început capcanele și dificultatea. Trecerea prin acest tunel nenumit niciodată ca atare duce către celălalt tărîm și, practic, este singura cale de acces pe care basmele noastre o numesc către acea lume de dincolo. Trecerea este una selectivă, diferențiindu-l pe erou de ortacii de drum. Doar el reușește să străbată tunelul, fiindcă știe să își convertească teama în curaj: în măsura în care simte că ar vrea să revină, trage de funie, iar cei rămași la gura tunelului accelerează coborîrea. Întoarcerea, însă, nu îi mai este permisă eroului pe aceeași cale. Basmul inventează trame despre invidii și trădări, punînd în pagină faptul că eroul este părăsit de tovarășii săi de drum care se întorc acasă cu fetele de împărat eliberate de pe celălalt tărîm și, totodată, cu averile incomensurabile ale acestora. Privită prin cheia simbolisticii tunelului și a trecerii, scena care îl face pe erou să revină pe lumea aceasta în zbor, purtat de o acvilă recunoscătoare, semnalează, cred, și faptul că trecerile (inclusiv trecerile prin tunel) sînt definitive, că ele nu pot fi și mai ales nu trebuie să fie anulate prin întoarceri simple, de natură să compromită transformările calitative produse.

***Otilia Hedeșan** este etnolog.*

Andreea PLEȘOIANU

Eu sînt mic, tu fă-mă mare!

Cred că cea mai halucinantă creștere este cea a noului născut. De la ființa complet neajutorată, atît de fragilă și de lipsită de orice fel de abilitate pentru a se putea descurca în lumea asta mare (nu vorbește, nu vede clar, nu merge, e complet dependent de ceilalți), într-un an, maximum doi, avem în fața ochilor o ființă pe picioarele ei, care spune – stîlcit, e adevărat – ce vrea sau ce nu vrea, se deplasează, strică diferite chestii prin casă (o victorie!). Pînă ajunge cineva atît de mic să pară un mini-adult atît de simpatic e nevoie de puțin timp, dar de o uriașă prezență umană, de obicei a mamei. Nu știu cum vede lumea un copil foarte mic, nu-mi mai amintesc cît de îngrozitoare era, cum îi percepeam pe giganții din jur și ce înțelegeam din ceea ce mi se întîmpla sau din ceea ce voiau să îmi transmită. Poate că primul alfabet au fost mirosul mamei, glasurile cu tonalități diferite ale celor din jur, mîngîierile lor, adică o afecțiune imensă. Așa că am crescut puțin mai mare. Și m-am simțit la un moment dat chiar stăpînă pe puțin din viața mea. Și totuși exista ceva în lumea adultă seducător, dezirabil. Ei erau tineri, frumoși și veseli și voiam să fiu ca ei. Mare.

Poate că am făcut ca Alice, cea din Țara Minunilor, m-am plictisit de joaca cu sora mea și de citit cărți fără poze și fără dialoguri, și m-am luat după un Iepuraș Alb foarte ocupat, ca orice adult care are multă treabă, și m-am luat după el pînă am căzut într-un tunel și am ajuns într-un loc nou, unde am găsit pe o măsuță de cleștar o cheie mititică spre o lume seducătoare, spre o grădină cum nu mai văzusem alta mai frumoasă. Dar ce să fac? Nu aveam dimensiunea potrivită: așa că am băut din sticlele pe care scria „Bea-mă", am mîncat minunatele ciocolate pe care scria „Mănîncă-mă", pînă am ajuns la dimensiunile la care nu mai aveam ce căuta în universul mult dorit. Le-am eliminat și am căutat alte formule: cărți, filme, stranietăți, alegeri ciudate. Din nou ușa s-a dovedit neprietenoasă. Eram prea mică pentru un asemenea Olimp. Și așa, cu ciocolată, țigări, ritualuri de inițiere diferite, am reușit totuși să ajung în paradisul adulților care joacă crichet (că nu au de ales) după reguli clare, a căror încălcare se pedepsește cu tăierea capului. Pentru că așa dictează Regina de Cupă. Și cine vrea să fie exclus, cu capul pe umeri sau decapitat, de la curtea acestei Regine?

Poate că tot ca Alice-cea-din-Țara-Minunilor le-am strigat adulților că nu sînt decît niște mizerabile cărți de joc într-un joc stupid și m-am simțit liberă. Dar cît de liber poți să fii cînd te așteaptă la foarte scurt timp, după ce treci de pasajul Adolescent – Foarte Tînăr, același joc al dimensiunilor? În care trebuie să devii vizibil cu orice preț, pentru că mititeii sînt condamnați, spune legenda, la dispariție. În care trebuie să devii mare, chiar dacă nu vrei.

În 2013, Stephen King publică un fel de continuare a celebrului său roman *Shining*. Spun *un fel de* pentru că îl au în comun doar pe Danny Torrance (în *Shining* copil, acum adult), strălucirea lui și băutura ca armă împotriva sinistrelor fantome care l-au chinuit în copilărie. Această armă pe care o consideră singura capabilă să îl apere îl aduce pe treapta cea mai de jos a demnității: fură, după o noapte de băutură și amuzament, ultimii bani ai unei femei singure care avea în creștere un copil. Și de la un boschetar o pătură. Simte cum demnitatea și stima de sine se micșorează pînă la anulare, dar continuă. Deși devine foarte mic, continuă. Continuă să bea, își pierde slujbele, străbate toată America în căutarea unui loc de muncă pînă ajunge într-un orășel care are ca atracție un parc de distracții de dimensiuni liliputane. Iar în parcul de distracții, elementul cel mai căutat este trenulețul liliputan în care se urcă adulții și se fotografiază amuzați și încîntați de dimensiunile uriașe conferite de contrastul cu micile vagoane. În fața acestei metafore plastice a liliputanei sale demnități, Dan Torrance pune capăt dependenței și vieții sale de pînă atunci. Ce formule găsim noi ca să ne gonflăm și să facem față solicitărilor de la Curtea adulților dirijată de capricioasa Regină de Inimă Roșie depinde de fantasmele propriului trecut și de imaginea despre dimensiunea ideală. Dacă avem noroc, găsim oglinda în care să se reflecte penibilul existenței noastre și inadecvarea la ceea am fi putut și ar fi fost cazul să facem cu viața noastră și ce am realizat pînă la urmă. Dacă avem noroc, atingem acel prag de jos care să ne trezească și să ne deschidă un drum lung, antipatic și întunecat, dar regenerator, pe care va trebui să-l străbatem ca să ne recuperăm poziția corectă față de sine și față de ceilalți. Dar, mai întîi, va trebui să revenim la conștiința fragilității pe care am avut-o la începutul vieții noastre, să ne dorim să reînvățăm mersul drept pe propriile picioare și să ne bazăm pe ajutorul acelei prezențe abia perceptibile care ne va însoți pînă la capătul luminos. Înger, mamă, vocea prietenului, carnea înțeleaptă a propriilor experiențe. Nu știu cum se numește. Dar e acolo și ne așteaptă.

***Andreea Pleșoianu** este profesoară.*

Daniil IACȘA

Trecerile esențiale

Atunci cînd ne gîndim la creștinism, o serie de idei și imagini se succed în înțelegerea noastră: Crezul, crucea, Iisus Hristos care predică mulțimilor și este iubit de copii, Biblia, apostolii predicînd cu succes fenomenal, însă lipsiți de mijloacele întreprinderii retorice, o biserică, poate, sunetul unui clopot, apoi diferite clișee critice amalgamate cultural, istoric și geografic, cum ar fi o glugă de costum monahal, Cruciadele, Inchiziția, colonialismul, Galileo Galilei și conflictul știință-religie, amestecul cu puterea seculară, poziția față de avort, feminism și minoritățile sexuale, și altele. Prea puțin luăm în considerare – deși sîntem atît de curioși să înțelegem mecanismul devoțional ce stă la baza credinței – întreaga fenomenologie a actului sacru în care se angajează omul religios sau spiritual: ritul și ritualul, voturile sau asumările totale, anxietatea sacră, regula rugăciunii, canonul spiritual, relația cu cuvintele Scripturii și metoda asimilării Cuvîntului ca prezență a creatorului în creație, tipologia maestru-discipol ca relație de *parenting*, tăcerea sau dimensiunea tacită văzută ca instrument al cunoașterii tainei (aporiei spirituale). Toate acestea și, desigur, multe altele alcătuiesc credința.

Această credință stă însă sub semnul trecerii peste ordin, al schimbării fundamentale și al transformării voluntare a conștiinței. În credință nu stai, ci te miști, progresezi, devii mai bun, îți asumi riscuri și faci față provocărilor, întocmai ca în orice altă întreprindere umană. Lumea spirituală presupune depășirea limitelor proprii și este opusul a tot ceea ce poate însemna stagnare, frică și încremenire. Condiția celui care crede este șubredă, el neputîndu-se instala niciodată confortabil în actul credinței, oricît de aforistice, apodictice și aulice îi pot părea lui și celorlalți regulile credinței, legile lui Dumnezeu sau dogmele. Îndemnul *„Fiți trecători!“*, prezent în *Evanghelia lui Toma* (cca. 150 d.Hr.), sau frazele: *„Creștinii locuiesc în lume, dar nu sînt din lume“* ori *„Creștinii locuiesc în țările în care s-au născut, dar ca străini; [...] orice țară străină le e patrie și orice patrie le e țară străină“* din *Epistola către Diognet* (cca. 200 d.Hr.), și chiar definiția creștinului dată de Ioan Hrisostom, ca fiind cel care trăiește cu un picior în cer și altul pe pămînt, nu arată doar caracterul gingaș și străveziu al condiției sale, ci trimite către paradoxul ipostazelor simultane și al dualităților ființiale. Omul este *suflet și trup;* Iisus Hristos este *om și Dumnezeu,* iar unirea dintre firile sale, cea dumnezeiască și cea omenească – neîmpărțită, nedespărțită, neamestecată și neschimbată; Maria este *maică și fecioară,* iar creștinul, după o expresie a Părintelui Rafail Noica, „un sfînt în facere“. Subiectul stă pe muchia dintre realități nu atît ca suprapunere a contrariilor, ci ca trecere dincolo sau parcurgere a *intervalului* (A. Pleșu). Undeva, în *Psalmi,* se spune că cei aleși ai lui Dumnezeu *„vor merge din putere în putere înaintea lui Dumnezeu din Sion“ (Psalm* 83:8). Distincțiile se păstrează, ierarhiile capătă sens, condiționările eliberează. A fi înseamnă a trece, după simbolul trecerii poporului ales prin Marea Roșie nu doar către o altă libertate, ci către un alt fel de a fi.

De la trecerea eliberatoare a poporului Israel prin Marea Roșie la simbolul eliberării creștinului de păcat și al intrării lui în Biserică sau Împărăția Cerurilor, sensul *trecerii* a trecut el însuși prin Paștile creștin, respectiv învierea lui Iisus Hristos. Această Înviere a devenit *sine-qua-non*-ul credinței, așa după cum formulează sfîntul Pavel: *„Dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este atunci propovăduirea noastră, zadarnică este și credința voastră.“ (1 Corinteni* 15:14). Prin aceasta și trecerea reprezentată de Înviere este fundamentală și capătă rezonanțe ființiale, cosmice și totale, după cum se cîntă în noaptea de Paști la *Canonul Învierii,* o serie de nouă ode alcătuită de Ioan Damaschinul (676-749): *„Ziua Învierii, popoare să ne luminăm, Paștile Domnului, Paștile! Căci din moarte la viață și de pe pămînt la cer Hristos ne-a trecut pe noi, cei ce-I cîntăm cîntare de biruință: Hristos a înviat din morți!“*. Transferul dintre cele două Paști, cel iudaic și cel creștin, continuă, pentru scriitori precum Grigorie din Nazianz (secolul al IV-lea), cu jertfa mielului pascal ca prefigurare a răstignirii lui Hristos și cu numirea lui Hristos însuși ca Paște: el este Paștile curățitor, sfințit, tainic, el este Trecerea.

În credință nu stai, ci te miști, progresezi, devii mai bun, îți asumi riscuri și faci față provocărilor.

Pe baza acestui model pascal, al trecerii salvatoare de la moarte la viață, s-a dezvoltat și înțelegerea celorlalte treceri esențiale în creștinism: Botezul, *metanoia* și vămile văzduhului. *Botezul* reprezintă atît momentul formal al convertirii, cît și trecerea inițiatică a hotarului reprezentat de apă (Marea Roșie) dintre tărîmul răului (Egipt) și Biserica-Împărăție-a-Cerurilor (Canaan). Cel botezat se strămută într-o stare văzută ea însăși ca o trecere permanentă, pentru că botezul este o stare continuă, o convertire și reconvertire a persoanei umane desfășurată pe întreg parcursul vieții. Se presupune că creștinul, odată ce a îmbrăcat haina luminoasă a harului Duhului Sfînt, este vrednic și de celelalte inițieri liturgico-ritualice, respectiv Mirungerea (nerepetabilă) și împărtășirea cu Sfintele Taine. Dar ce se întîmplă atunci cînd el păcătuiește? Ce se pierde prin căderea în greșeală sau în patimă? Însăși condiția de botezat, nu – au răspuns dintotdeauna Părinții Bisericii, dar aceasta numai prin mila pe care Dumnezeu o arată omului neretrăgîndu-Și promisiunea înfierii acestuia prin apa Botezului. Într-un anumit sens, Botezul trebuie să fie o trecere continuă pe cărarea Împărăției, în sensul atît de cunoscut al lui: „a fi pe cale“, chiar dacă actul Botezului își găsește împlinirea în comuniunea celui botezat cu restul Bisericii și cu Dumnezeu. Din Botez nu se poate retrage, suspenda sau delega altuia calitatea dobîndită. A fi botezat înseamnă a fi viu, renăscut și participant la o realitate ce aproape că nu există fără tine.

Metanoia (termenul e un grecism), în sensul cel mai simplu, înseamnă schimbarea minții în urma primirii credinței, o schimbare radicală a modului de viață și care implică pocăința, lepădarea de sine și aflarea păcii interioare. Ea este o urmare a ascezei, a unui întreg proces de frămîntare a trupului și a sufletului cu diferite practici de rugăciune, post, privare de somn sau bunuri materiale. Metanoia poate fi înțeleasă și ca o convertire, desigur, dar este mai mult decît aderarea rațională la o idee sau doctrină. Ea presupune o angajare totală, o schimbare a subiectului prin ruptura de trecut, o renunțare la un fel de a fi și *o trecere* ostenitoare, deopotrivă a trupului și a sufletului, prin rigorile ascezei. Metamorfozarea omului vechi în cel nou s-a făcut „după chipul lui Hristos“, trecînd de la neasemănare la asemănarea menționată în primele versete ale *Facerii*. O nouă trecere. Reușitele acestei treceri metanoice sînt cadrele iconice ale sfinților. Ei au făcut toate trecerile esențiale și s-au îmbunătățit într-atît de mult încît ne arată imaginea finală, apoteotică, a umanității îndumnezeite.

Vămile văzduhului reprezintă poate expresia teologică cea mai poetică a ideii de trecere întrucît implică sufletul ce tocmai și-a părăsit trupul și se află în mersul său ascensiv către viața de dincolo. Nici moartea însăși, ca încetare a funcțiilor biologice, nu este încă pentru om trecerea finală. Mai urmează ceva, încă o călătorie, încă un test, încă o devenire a părții acesteia de lume și începutul judecății dinspre partea vieții viitoare. Referințele acestei concepții sînt destul de timpurii în istoria creștinismului, primele hagiografii descriind și cetele îngerilor care primesc sau însoțesc sufletul în înălțarea lui. Diferența dintre probele din timpul vieții și cele din intervalul de la trupul mort la Dumnezeu constă în greutatea verdictului și imposibilitatea sufletului de a-l mai schimba în vreun fel. Voința nu mai poate juca nici un rol, gîndul și părerea nu mai au nici un efect, regretul – nici o urmare. Abia acolo, în trecerea dintre vămile văzduhului, se înțelege mai bine noblețea acordării de către Creator a liberului-arbitru, al cărui tărîm este viața și lumea de aici. Trecerea presupusă de vămi este o trecere pasivă, opusă ca înțeles și stare celor din viață, un mers inert în sensul indicat de vectorul trecerilor anterioare. O trecere ce-și așteaptă odihna.

„Trecurăm cum trecurăm pînă aici, stăpîne; mai avem un hop: avem să dăm peste o primejdie mare; și dacă ne-ajută Dumnezeu să scăpăm și de dînsa, apoi sîntem voinici. Mai-nainte de aici este palatul unde locuiește Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte. Această casă este încongiurată cu o pădure deasă și înaltă, unde stau toate fiarele cele mai sălbatice din lume; (…) și ca să trecem prin pădure e peste poate; noi însă să ne silim, dac-om putea, să sărim pe deasupra.“

PETRE ISPIRESCU,
„Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte“

Daniil Iacșa *este doctor în teologie cu o teză despre* Cele trei Adunări Ecumenice Europene. O perspectivă ortodoxă *(2014), preot și realizator de emisiuni religioase.*

Mihai-Valentin CERNEA

Cum cunoaștem lumea

Călători prin tărîmul incertitudinii

Vă propun să ne imaginăm un explorator montan solitar, aflat la o altitudine ametitoare, ce-și riscă viața printre crevase bine ascunse în zăpada înghețată. Gata să fie pierdut oricînd într-o avalanșă fulgerătoare sau să devină o victimă sigură a vremii capricioase din punctele cele mai înalte ale planetei noastre, acesta nu are de unde să știe cu siguranță dacă următorul său pas va fi și ultimul. Istoria teoriei filosofice a cunoașterii ne arată că, asemenea alpinistului nostru ficțional, mintea umană trebuie să parcurgă, de fiecare dată, în drumul său către adevăr, un adevărat tărîm al incertudinii epistemice, marcat de posibilitatea reală a erorii.

Această trecere anevoiasă atît de necesară cunoașterii veritabile cred că se vede cel mai bine într-unul dintre cele mai strălucitoare eșecuri din istoria filosofiei: încercarea lui René Descartes de a scoate la iveală acel principiu cert în mod absolut care ar fi trebuit să devină noul fundament al unei cunoașteri eliberate de pericolul greșelii. În faimoasele sale *Meditații,* text fondator al modernității timpurii, raționalistul Descartes formulează experimentul mental al Geniului cel Rău, o ființă imaginată care ne poate înșela în (aproape) orice privință – în treacăt fie spus, aceasta este și sursa culturală a unor filme ca *The Matrix,* cu a sa lume simulată de roboți răuvoitori, sau a *tweet*-urilor bizare ale lui Elon Musk despre fundamentul computațional al realității. Mai precis, avem de a face cu un *nom de plume* pentru scepticismul total, menit să demonstreze că nu pot eluda tărîmul incertitudinii nici măcar acele adevăruri ale rațiunii care nu au nevoie de contactul cu realitatea iluzorie a simțurilor pentru a-și găsi un fundament. Ce rămîne ca singurul adevăr cert în urma acestui exercițiu inovator: existența eului nostru, depersonificat și deindividualizat, o simplă substanță cugetătoare, subiect al înșelătoriilor eterne ale Geniului cel Rău. Singur pe acest minuscul atol din oceanul îndoielii generat de al său experiment, Descartes s-a putut salva doar afirmînd existența lui Dumnezeu, care, prin omnibenevolența sa, devine garantul cunoașterii umane. Vorbim de un „eșec" deoarece Descartes s-a văzut nevoit să accepte că mintea noastră nu poate găsi de una singură calea către adevărurile absolute ale lumii înconjurătoare.

Am putea crede, în mod legitim, că poate alți gînditori s-au descurcat mai bine, dar o trecere în revistă a istoriei teoriei cunoașterii ne arată că incertitudinea rămîne o piedică indiferent de perspectiva abordată. În tabără adversă celei fondate de Descartes, David Hume este dus de al său empirism către concluzia dură că nu există cauze și efecte ca entități obiective ale lumii externe. Cauzalitatea, atît de importantă în orice explicație științifică, pare să fie, în viziunea lui Hume, doar un simplu produs al minții noastre avide de coerență, lipsit de un corespondent în lumea reală. Însuși Kant „salvează" dezbaterea modernă asupra surselor cunoașterii, asumînd din capul locului o distincție între lumea lucrurilor așa cum sînt ele de fapt, la care mintea noastră nu poate avea acces imediat, și lumea fenomenală, creată la intersecția dintre lucrurile-în-sine și simțurile noastre ghidate de rațiune. Nici în cazul lui Kant, însă, nu putem avea niciodată certitudinea că aceste două lumi se suprapun fără rost.

Aceeași problemă persistă și în era contemporană. De pildă, pragmatiștii americani, precum Quine, presupun existența unei prăpastii infinit de adînci între limbajul nostru și realitatea pe care o descriem cu ajutorul său – succesul practic al științelor fiind singurul indiciu că am reușit să nu picăm în acest hău epistemic. Chiar și în filosofia științei, secolul XX este marcat de așa-numita turnură istorico-sociologică, adică, mai pe românește, descoperirea că oamenii de știință sînt tot oameni, cu toate viciile epistemice și morale cunoscute, navigatori eterni prin apele tulburi ale aceleiași incertitudini care i-a marcat atît de tare pe filosofii modernității.

Cu toate acestea, n-ar trebui să ne lăsăm descurajați de această istorie zbuciumată a cunoașterii omenești. După mai bine de două milenii de filosofie și știință, de la a crede eronat că Pămîntul este plat am ajuns în poziția de a trimite vehicule spațiale pe pilot automat ce andochează cu precizie milimetrică la Stația Spațială Internațională, un obiect aflat la patru sute de mii de metri înălțime față de nivelul solului pe o orbită de-a lungul căreia se mișcă cu aproape treizeci de mii de kilometri pe oră – un real miracol dacă luăm în serios peregrinările filosofice expuse mai sus. Trecerea prin tărîmul incertitudinii este, deci, un fapt al condiției umane, dar am devenit aproape incredibil de pricepuți în a-i evita obstacolele aparent insurmontabile și a escalada încet, dar sigur, muntele cunoașterii.

Mihail-Valentin Cernea *este doctor în filozofie.*

Raluca ALEXANDRESCU

Democrația claustrofobă

„Luminița de la capătul tunelului" e o metaforă devenită loc comun în limbajul politic românesc de după 1989 și căzută în derizoriu mai cu seamă după guvernarea Convenției Democrate din 1996-2000, care o utilizase în exces în timpul campaniei electorale. Derizoriul a urmat, evident, entuziasmului excesiv și disproporționatei investiții de încredere cerută de noua putere politică atunci cînd a preluat guvernarea de la un regim aflat într-o evidentă continuitate de structuri și etos instituțional cu partidul-stat. Dar ce presupunea, de fapt, metafora și cu ce încerca ea să se lupte în imaginarul politic al acelor ani? Ce tip de așteptare chema această metaforă și care sînt posibilele explicații pentru dezvrăjirea masivă care a urmat?

Prima constatare este una cît se poate de banală: distanța mult prea mare dintre promisiuni și realizarea lor efectivă. Ambiția sau retorica electorală insuficient amendate, suprapuse pe așteptările unui electorat deja exasperat de criza economică și politică masivă a primilor ani de după 1989, au condus la o falie uriașă între posibilitatea reală de acțiune a guvernării, pe de o parte, și proiecțiile anterioare, cumulate cu așteptările. Cu alte cuvinte, guvernarea a căzut în propria capcană simbolică și discursivă, irosind uriașul capital de încredere și de legitimitate transferat de electorat în urma alegerilor. Este ceea ce în teoria politică se numește „capcana încrederii" (David Runciman), sau dificultatea guvernării sau chiar a regimului politic (democratic) de a echilibra tendințele ușor schizoide ale democrației în sine, relevate de experiența ultimului secol. Apelul excesiv la încredere, neonorat la capătul drumului, poate distruge însuși țesutul fragil al „ficțiunii" contractului (într-o formulă benthamiană). Pentru construcția democratică, chiar ideea de a propune de la bun început o metaforă de natură mai degrabă mesianică este contrară ideii de contract și delegare, intrinseci proiectului democratic. Metafora luminiței de la capătul tunelului implica existența unei entități sau a unui lider suficient de „luminat" încît să ia poporul de mînă și să-l conducă spre ieșire, în urma unui acord exprimat prin ștampila „votat". Pe de altă parte, într-o construcție contradictorie, aceeași entitate avansa ideea unui contract cu națiunea – „Contractul cu România". Cele două părți se angajau, una să dea votul, cealaltă să livreze buna guvernare, pusă în operă de „15.000 de specialiști". Toate aceste formule au intrat deja în folclorul politic al tranziției post-comuniste și pornesc de la incongruența fondatoare, în logica democratică, a două moduri radical diferite de a defini încrederea: mitul salvatorului și raționalitatea contractuală.

Democrațiile sînt o înșiruire de false crize, credea Tocqueville, uitîndu-se la viața politică americană a începutului de secol XIX. Tumultul scenei politice a Lumii Noi, succesiunea rapidă a guvernelor, agitația perpetuă a opiniei publice, colorată, gălăgioasă, stridentă, îl entuziasmau și îl neliniștea în egală măsură. Metoda ajustării din mers a diferențelor izvorîte din practica egalității ridica în ochii primului teoretician modern al democrației chestiunea bunei guvernări și a abilității aleșilor de a insufla națiunii încrederea. Cu toate acestea, în mod paradoxal, instabilitatea aparentă a democrațiilor poate fi și sursa capacității acestora de a se consolida.

Tunelul, spațiu claustrofobic și angoasant, nu era cea mai potrivită metaforă pentru alternativa democratică, deși nu se poate afirma că intențiile din spatele ei vizau altceva decît construcția de tip democratic. O a doua constatare ține așadar de resorturile implicite mobilizate într-o asemenea formulă: metafora tunelului descrie, în primul rînd, un spațiu politic contiguu, obscur și unidirecțional. Mișcarea într-un asemenea spațiu nu poate avea decît un înainte și un înapoi, ceea ce limitează de la bun început posibilitatea alegerii. Or, modernitatea propune diverse metafore pentru proiectul democratic: lichiditate (Bauman), arborescență, interconectare, rețele etc. Mai toate presupun existența unui cîmp potențial de mișcare multidirecțional, unde individualitatea, subiectivitatea, diversitatea pot coabita în interiorul unui proiect politic flexibil. Liniaritatea, imaginea unidirecțională se regăsesc în imaginarul modernității în produse politice de tip istoricist, teleologic: societate închisă, condiționarea socială sau rasială, inevitabilitatea istorică. Cu alte cuvinte, metafora tunelului e cu siguranță integrată modernității, dar nu aduce neapărat servicii proiectului democratic. La treizeci de ani de la căderea Cortinei de Fier, într-un climat oricum dominat de retorica Apocalipsei, sfîșiat de autoritarisme, inegalități și traumatisme prost cicatrizate, tranziția pare mai degrabă eratică decît liniară. Dar absența luminiței de la capătul tunelului ar trebui, de fapt, să bucure mai mult decît să prost-dispună: e poate semnul că, în locul tunelului, mai există, încă, un cîmp al posibilităților.

Raluca Alexandrescu *este conferențiar abilitat la Facultatea de Științe Politice a Universității din București.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Spațiul virtual infinit, neîncăpător

Am văzut, de curînd, o secvență înregistrată dintr-un spectacol de *stand-up comedy,* în care ținta ironiilor erau conversațiile pe WhatsApp ale părinților: zeci de replici, intervenții, întrebări, uimiri, reveniri care alcătuiau un dialog tulburător de inutil pe marginea unui fapt banal: locul și ora de întîlnire a părinților cu propriii copii întorși din excursie.

Am „asistat", prin natura meseriei, la intrarea triumfală a acestui mod de comunicare în viața părinților: grupuri pe clase, pe școli, pe echipe din zona timpului liber etc. La început, dialogurile erau mai curînd benigne, practice: ce s-a predat la matematică, „ce-i luăm doamnei de Crăciun", ce echipament le trebuie la ora de educație fizică, ce lecții au de recapitulat pentru evaluări etc. Mai apoi, însă, emoticoanele și prescurtările au început să aibă ca subiect probleme delicate, profunde, complexe, de tipul autoritatea didactică, autoritatea parentală, comportamentul copiilor, regulile de acasă *versus* cele de la școală, ce se întîmplă în timpul orelor, intervenții în direct ale părinților prin mesaje alcătuite pe baza informațiilor primite de la propriul copil. În sfîrșit, ținta discuțiilor internautice au devenit copiii înșiși: ce face Marinică al meu, de ce nu îl lasă în pace Gigel al tău, Maricica e agresivă, Cornel e mai mereu protejat etc.

WhatsApp-ul este un suport virtual al dialogurilor, care mizează pe comunicare rapidă, funcțională, spontană. Nu e un loc al reflecțiilor, al răgazului în fața informațiilor sau a afirmațiilor, al opiniilor diverse formulate cu maldăre de argumente. Nu e un loc al dezbaterilor, ci al afectelor, al impulsivității, al eficienței maxime, uneori în defavoarea logicii sau a rațiunii. Pe WhatsApp, întîi scrii și apoi gîndești... „Paginile" de conversație de pe telefon se derulează rapid, nimeni nu are timp să urmărească replici scrise cu doar cîteva minute înainte, dar care se află la distanță de zeci de alte replici și de momentul prezent. Ideea de la care a pornit conversația rămîne izolată, undeva în istoricul virtual al grupului. În urma ei curg comentarii, comentarii la comentarii, iritări la comentarii, comentarii la țîfne sau uimiri, emoticoane la întrebări, răspunsuri la emoticoane etc. Așa stînd lucrurile, revenind la conversațiile din grupurile de părinți adunați virtual, WhatsApp devine un spațiu toxic: timpul și activitatea derulată de copii și profesori la școală sînt mărunțite de părinți și profesori, în fel și chip, pe baza zvonurilor sau a poveștilor. Am văzut, pe ecranele telefoanelor mobile, cîteva astfel de conversații, în care presupunerile luau locul faptelor, iar instinctele, locul cuviinței și al reflecției. Am ascultat părinți care îmi povesteau (și îmi arătau) cum primesc de la profesori sau de la alți părinți zeci de mesaje în care li se comunică minut cu minut cum copiii lor nu sînt atenți, îmbrîncesc sau nu scriu tema de la tablă. Am ascultat învățători sau profesori puși la zidul infamiei în revolte de WhatsApp, născute din păreri și emoticoane cu rînjete. Gesturi banale petrecute în timpul orelor capătă proporții catastrofale. Adulți hărțuiți, care la rîndul lor hărțuiesc. Peste toate, neîncrederea, suspiciunea, papotajul. Informațiile primite după banala întrebare „Ce-ai făcut azi la școală?" sînt verificate din zeci de surse, nu toate credibile. Iar undeva, departe, copiii. Cu biografia încărcată de nemulțumirile, acuzațiile, falsele informații care se aruncă bezmetic pe așa-zisa „platformă de comunicare". Știu, părinții muncesc ore multe, profesorii sînt decredibilizați de știrile alarmante apărute în presă, educația formală are reputație proastă, timpul este scurt și fărîmițat de urgențe și birocrație pentru toată lumea. Sînt puține lucruri care te îndeamnă la dialoguri așezate. Cele mai multe au ca efect o comunicare ce se risipește văzînd cu ochii, sub fiecare literă apăsată în grabă, printre secvențe de biografie școlară descifrate pripit, în dialogul superficial de la distanță.

WhatsApp-ul nu e bun pentru conversații mai lungi și mai profunde.

WhatsApp-ul nu e bun pentru conversații mai lungi și mai profunde decît „Ne vedem azi la cinci, la ședința cu părinții". Ce e cu adevărat valoros pentru formarea copiilor începe abia după ce „iconița" verde devine inactivă.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

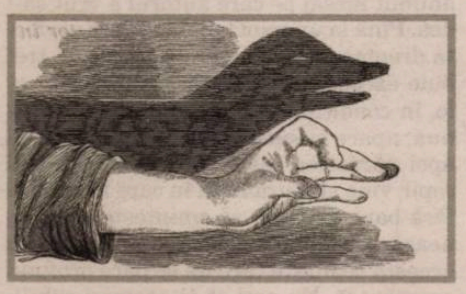

Iaromira POPOVICI

bazar

La cinema

Pe vremuri, aproape singura evadare din cotidianul uneori anost și, de cele mai multe ori, neconform cu așteptările mele era mersul la film. Nu erau nici măcar mall-uri pe vremea aia, ci doar cîteva cinematografe în centrul Bucureștiului și cîteva în cartiere.

Mersul la film era o evadare potrivită pentru cineva cu o structură mai curînd de spectator decît de actor, mai curînd o natură contemplativă decît una cu orice preț activă. Pentru cineva care, mai oricînd, prefera să stea pe locul pasagerului și să privească lumea ce i se desfășura în fața ochilor ca un tapet, fără să se plictisească, ore întregi. Pentru România comunistă, filmul chiar era o evadare într-o altă realitate, cea a lumii occidentale la care nu aveam decît vag acces, tărîmul făgăduinței consumiste și al visurilor zise americane.

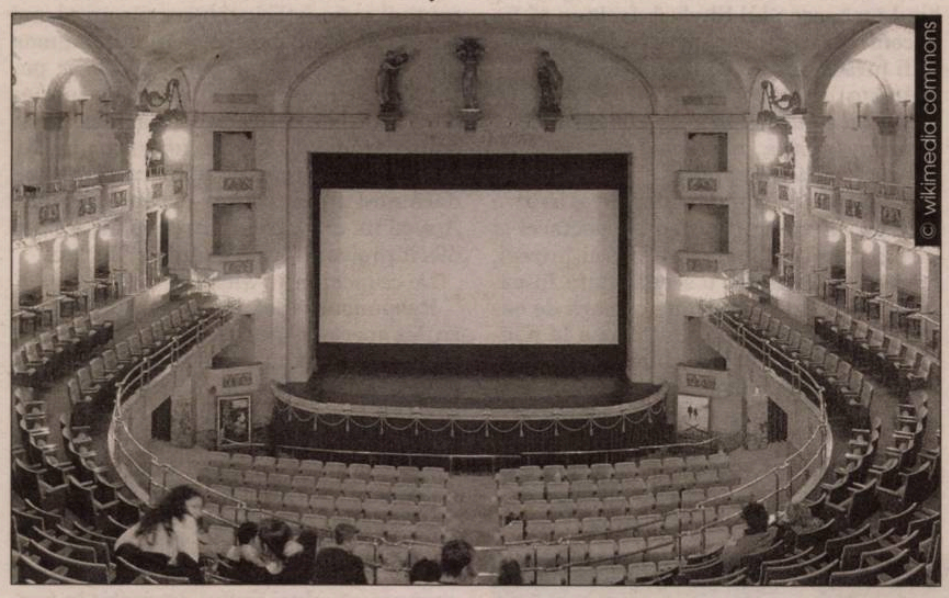

Cinematografele care, pe atunci, păreau de la sine înțelese și veșnice, și care acum sînt blocuri cu bulină, interzise și fantomatice, erau Patria, Scala și Studio. În centru, unde mai întîi mergeam la film ca la un eveniment, de cele mai multe ori în week-end, cu cățel și purcel, și haine bune. Nu era doar filmul în sine, era o ieșire din „vizuina" familiei de pe Șoseaua Giurgiului și o plonjare în forfota metropolei.

Vorba vine forfotă căci, pe atunci, era, de fapt, o mare liniște, cu foarte puține mașini și ceva mai multe autobuze și troleibuze. Primul cinematograf, cel al copilăriei, a fost Doina, de pe strada Academiei, pare-se, unde am văzut mai toate filmele clasice Disney. După film, ritualul continua, era aproape obligatoriu mersul la cofetărie: știu că prăjiturile epocii și ale zonei erau joffre-ul și mascota, nu știu de ce, dar totul era învăluit într-o crustă de ciocolată. Prin zonă era și Romarta Copiilor, care pe atunci mi se părea Paradisul, din două motive care, acum, pot părea meschine: se găseau acolo, printre altele (haine, jucării etc.) un fel de acvarii imense (așa le vedeam eu pe atunci) cu citronadă (un lichid galben pai bolborosind) și niște animale de plastic stil Disney pe care te puteai da, legăna – cea mai apropiată variantă de parc de distracții *in nuce* de pe atunci. De asemenea, îmi amintesc că tot pe lîngă cinematograf era un magazin de unde îmi cumpăram de multe ori uniforme (da, așa erau vremurile) care se numea „Trei ursuleți". Nu știu dacă-mi plăceau uniformele (deși cred că, cel puțin la început, nu le pricepeam semnificația încartiruitoare), dar îmi plăcea denumirea magazinului și cred că desenele – parcă erau niște urși pictați pe geam...

Existau, chiar și la noi, pe Șoseaua Giurgiului, cinematografe de cartier. Unul, Progresul, era la Șura Mare, și altul, Flamura, pe la Piața Progresul. Eu aveam onoarea să locuiesc între cele două (ba chiar stația de autobuz și tramvai se numea Bacovia, casa memorială a poetului nu era departe). Cînd veneam, pe jos de multe ori, de la Adesgo, pe unde stăteau bunicii mei, spre blocul meu cu multe scări, treceam mereu pe lîngă Cinema Progresul. Care mă tenta mereu cu afișele lui spălăcite. Pînă cînd, într-o zi, nu am mai rezistat și am văzut acolo, țin foarte bine minte, *Mașa și ursul*. Cred că era un film de animație rusesc, oricum m-a marcat destul pînă azi: povestea în sine mi s-a părut formidabilă, eram îngrijorată pentru Mașa și cred că am luat filmul ca pe un thriller la limita cu un horror, pentru nivelul meu de atunci.

La toate astea a contribuit și cinematograful în sine, care era mic și întunecos, și m-a lăsat cu o senzație de altă lume. Noroc că existau și cofetării în cartier. Era una fix la jumătatea drumului dintre cinematograf și blocul meu, puțin după biserică. Doar că prăjiturile de cartier, spre deosebire de cele din centru, aveau o altă tentă: erau, pur și simplu, colorate. Posedau și ele doza lor de ciocolată, chiar însiropată, dar, nu știu de ce, era camuflată sub niște culori pe care nu prea aveai cu ce să le asociezi: mov și verde. La cofetăria mea de cartier mîncam pătratele astea însiropate mov și verzi, care se numeau, generic, tortulețe. Iar majoritatea cofetăriilor, în același spirit ludic și kitsch, aveau nume de flori.

Mai exista o zonă a cinematografelor, în București: era cea de pe bulevard. I se spunea bulevard, de fapt cred că pe atunci era Bulevardul 6 Martie, iar astăzi e Regina Elisabeta. Acolo erau vreo șase-șapte cinematografe, toate aproape unul de altul. Aveau, prin jur, chiar și locuri de unde-ți puteai lua cîte ceva de băut, mare lux pe vremea aceea. Partea cea mai incredibilă era că puteai să alegi. Puteai să dai o tură pe la toate cinematografele astea, fiindcă erau la doi pași unul de altul, și să-ți alegi filmul pe care voiai să-l vezi.

Ceea ce, pentru vremurile de atunci, era o raritate, un privilegiu. Trăiam într-un univers cu opțiuni tare limitate.

„Ce-ar fi fost dacă contractul ar fi fost îndeplinit? O crimă!“

– interviu cu Ion CARAMITRU –

După dialogul pe care l-am avut cu George Banu sub titlul „Reîntoarceri. Prieteni vechi sau foști prieteni?“ în cadrul Conferințelor pe care Teatrul Național București le-a co-organizat împreună cu revista noastră în luna octombrie, m-am regăsit cu dl ***Ion Caramitru*** *la un dejun duminical. Am vorbit despre multe, dar mai ales despre teatru. Cum cel mai recent rol pe care-l joacă este Shylock din Negustătorul din Veneția de Shakespeare, iar eu sînt mai mult decît un admirator, sînt aproape un fanatic al operei genialului dramaturg, nu am pierdut ocazia să-l iscodesc despre modul în care actorul și-a construit personajul. Am avut inspirația să înregistrez discuția noastră, cu asentimentul său, firește. Redau aici prima parte a acestei discuții, cea legată de Shylock. Săptămîna viitoare voi continua cu cea de-a doua parte, dedicată exclusiv unor chestiuni mai terestre.* ***(S. V.)***

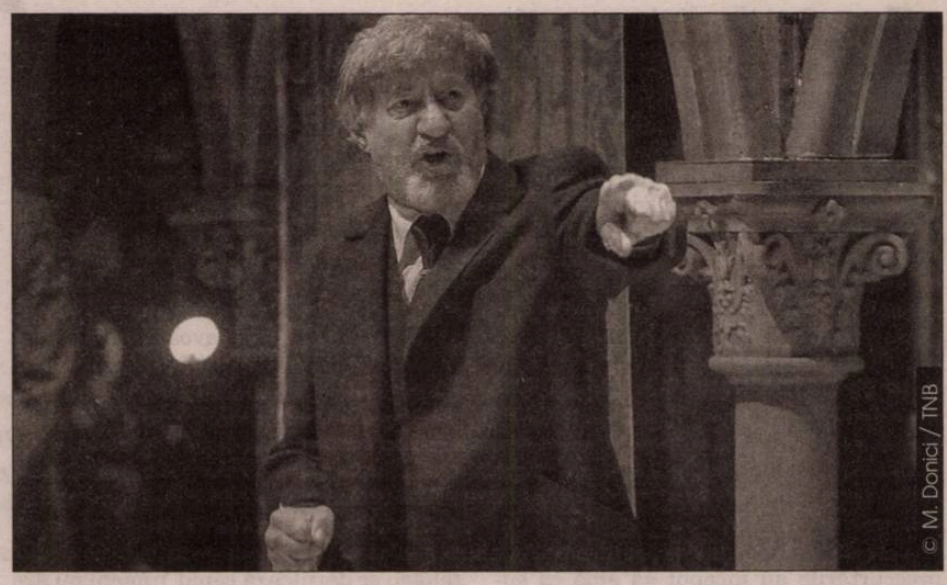

Shylock este un rol dintre acelea la care actorii visează ani de zile. A fost și cazul dumneavoastră?

Oarecum. Loc de visat este, pentru că această piesă nu s-a prea jucat în ultimii ani. Eu, unul, nu țin minte vreo producție cu *Negustătorul din Veneția* în București. E lesne de înțeles de ce. Este o piesă controversată, o piesă cu pericole. Poți cădea ușor într-o extremă sau în alta, fie în antisemitism, fie în sionism. M-am documentat îndelung asupra acestei piese, am înțeles și modul propagandistic în care a fost folosită de-a lungul timpului, dar și subtilitățile ei psihologice. Am avut timp să reflectez la ea pentru că m-am întîlnit cu această piesă demult, în 2001, cînd am regizat-o în Japonia. Cu acel spectacol, care a fost premiat cu diferite ocazii, am făcut turnee lungi în Europa și am ajuns să-l jucăm chiar la Stratford-upon-Avon. Pot spune că o cunosc destul de bine, așadar.

Cum se evită căderea într-una dintre extreme?

Important este, cred, să găsești linia de mijloc, să găsești moderația, căci acolo este, de cele mai multe ori, adevărul. Unde ar fi, așadar, acea linie de mijloc care te lasă să-l faci pe Shylock viu, ca pe un om real? Căci asta este, în fond, miza teatrului, să faci din personaje oameni vii, din carne și din sînge, și nu șabloane ori lozinci. Trebuie să înțelegem mai întîi coordonatele vieții personale și sociale ale lui Shylock. El este un însingurat, un claustrat. Este și tată, și mamă pentru o fată care, la rîndul ei, e terorizată de această tutelă exagerată cu care el, din dragoste, firește, o crește. El trăiește într-o Veneție democratică, în care legea este suverană. Un oraș vital pentru comerțul internațional, ceea ce însemna respectarea contractelor și a înțelegerilor, lucru esențial pentru un comerț înfloritor. În acest context socio-istoric și economic, Shylock are un spațiu de manevră larg pentru meseria lui de cămătar. Totodată, sîntem într-o vreme în care transportul maritim nu avea deloc gradul de siguranță de astăzi. Vapoarele se pierdeau, naufragiau, erau jefuite de pirați într-o proporție destul de însemnată, iar acest risc îi dă lui Shylock în plus șansa să-și folosească talentul negustoresc, speculativ. El este un cămătar talentat. El nu trăiește decît pentru copilul lui și pentru a aduna bani, căci asta i se pare lui că-i dă putere și îi oferă protecție în acea lume venețiană. Ceea ce Shakespeare trece sub tăcere însă este că, la momentul acțiunii piesei, în Veneția exista deja ghetoul. Evreii erau cu toții obligați să locuiască acolo, aveau peste zi drept de circulație în oraș, dar noaptea nu aveau voie să părăsească ghetoul. În piesa lui Shakespeare, casa lui Shylock se află în centrul orașului, într-un cartier privilegiat. Nu speculez eu, acum, dacă Shakespeare știa ori nu de această situație a evreilor din Veneția. Sau, dacă știa, poate că nu l-a interesat. Dramaturgic vorbind însă, casa lui Shylock trebuie să fie în centrul orașului, pentru ca fata să poată fi furată dintr-o zonă privilegiată.

Acesta ar fi portretul lui Shylock în textul lui Shakespeare. Ați construit ceva propriu, în plus, pe această bază sau ați rămas în datele textului?

Regizorul Alexander Morfov a avut o idee pe care am preluat-o în spectacol și care dă sensuri mai clare piesei întregi, cred eu. A inventat o scenă mută în care Shylock este bătut într-o seară de oamenii lui Antonio pe cînd venea la o cină unde fusese invitat chiar de Antonio. Pe mine, acest adaos mă ajută să pun mai bine în lumină motivațiile subiective ale acțiunilor și intențiilor lui Shylock. Umilința psihică este de-acum dublată de suferința fizică. La asta se adaugă propria casă spartă și copilul dispărut cu banii lui cu tot. Toate aceste circumstanțe m-au ajutat să încerc să fac din personajul Shylock un om viu cu numele de Shylock.

Cele mai multe producții cu piese de Shakespeare se străduiesc să aducă acțiunea, personajele și, adesea, chiar replicile în contemporaneitate. Așa e și cu spectacolul acesta?

Inițial, am vrut ca acest spectacol să fie regizat de Tompa Gabor. Nu am fost, însă, convins de viziunea lui. Știu că a făcut, pînă la urmă, *Negustătorul din Veneția* la Teatrul Maghiar din Cluj. Tompa voia un spectacol adus la zi, contemporan cu noi în datele lui principale, or eu nu cred că *Negustătorul din Veneția* funcționează dacă aduci piesa cu totul în zilele noastre. Întîi, pentru că în Europa secolului al XXI-lea, după Holocaust și odată cu instaurarea paradigmei drepturilor fundamentale ale omului, trăim un cu totul alt context socio-istoric și lucrurile nu se mai potrivesc. Apoi, pentru că în mintea mea adevărul omenesc al lui Shylock ar putea fi dificil de redat și dificil de înțeles dacă acțiunea se desfășoară astăzi. Poate sună paradoxal, dar Shylock are un adevăr omenesc profund, al lui, care e vizibil dacă nu-l pironești într-un anumit timp. Așa că nu am agreat viziunea lui și i-am oferit proiectul lui Alexander Morfov.

De ce tocmai lui Morfov?

Răspunsul rapid ar fi că el este la al patrulea spectacol pe care îl face la Național și că am lucrat cu el un alt Shakespeare, *Furtuna,* care este un spectacol de succes. Dar mai este la mijloc și o compatibilitate de ordin artistic. Eu m-am format și mă manifest ca actor în siajul viziunii despre spectacol a lui Liviu Ciulei, al „realismului magic“, iar Morfov are foarte multe similitudini cu tehnica lui Ciulei. Ca să descoperi un adevăr peren nu e nevoie să aduci textul dramatic în contemporaneitate și să vezi că funcționează perfect și acum, la secole distanță de cînd a fost scris. Aceeași viziune am avut-o și cînd am făcut *Hamlet,* cu Tocilescu. Și acolo acțiunea era vag plasată undeva la final de secol XIX, dar era, de fapt, într-un timp greu de definit. Era, cumva, într-un non-timp. La fel a făcut și Ciulei cînd a pus *Furtuna.* În spectacolul lui Morfov e necesar acest vag temporal pentru că spectacolul surprinde și momentul înmuguririi antisemitismului în Europa, ceea ce, istoricește, a fost un proces îndelungat, greu de închis într-o singură perioadă și, oricum, mult anterior timpului nostru.

Acum o să vorbească juristul din mine: tema dreptății este la fel de importantă în piesă ca și antisemitismul.

Sigur că sîntem în situația în care există un contract și una dintre părți nu îl onorează. Am sentimentul că e aici și o naivitate a scenariului, pentru că nu pot să cred că Shylock e atît de prost încît să nu-și dea seama că, dacă taie o bucată de carne dintr-un om, nu curge, inevitabil, și sînge. Dar sîntem la teatru și toate lucrurile au tendința de a fi exagerate cumva în scopul susținerii unui anumit mesaj pe care autorul a vrut să-l dea. Pînă la un punct, Shylock are perfectă dreptate. Contractul e semnat, el trebuie executat. Dar, de la un punct încolo, în condițiile în care umilințele continuă, apare și suferința fizică a bătăii, și apoi părăsirea casei de către unicul lui copil, vine singurătatea în care rămîne și fără bani, Shylock se smintește, se alienează. Eu mi-am ancorat personajul în această realitate care mi se pare profund omenească. Nu poți să-ți păstrezi echilibrul trecînd prin acestea toate. Așa că, de la un punct încolo, el pornește pe calea asta a disperării și a urii. Aici, discuția iese din cadrele juridicului, căci e vorba despre răzbunare, nu despre dreptate. El ajunge să declare în proces că e mînat de o ură profundă și neagră împotriva lui Antonio. Un om echilibrat, rațional, nu spune într-un proces așa ceva, mai ales cînd are un contract de partea lui. De aici și justificarea celorlalți de a-l considera dement și cinic – rău, într-un cuvînt. Și toți acționează ca în fața unui om rău pe care trebuie să-l pedepsească și să-l îndrepte, așa că îi iau totul și îl pun să se creștineze. Shylock ajunge să fie hăituit, orbit fiind nu de dreptatea pe care pînă la un punct o are, ci de ura care se naște în el ca urmare a modului în care este tratat în mod continuu.

Vă e milă de el...

Nu se poate să nu-ți fie și milă de el. E un om împins dincolo de limitele suportabile, omenește vorbind. E un om nebun, în final. Ce-ar fi fost dacă contractul ar fi fost îndeplinit? O crimă! Acel contract este, de fapt, o nebunie. Or, el este cel care vrea și impune acest contract. Mie mi se pare că, în galeria marilor personaje shakespeariene, Shylock este personajul cel mai interesant sub aspect psihologic. Sînt foarte multe straturi psihologice în el, care se manifestă tectonic, în mișcare continuă și în coliziune unele cu altele; unele ies la suprafață, altele se adîncesc. Asta m-a interesat în cel mai înalt grad la acest personaj, la care într-adevăr, am visat demult.

a consemnat Sever VOINESCU

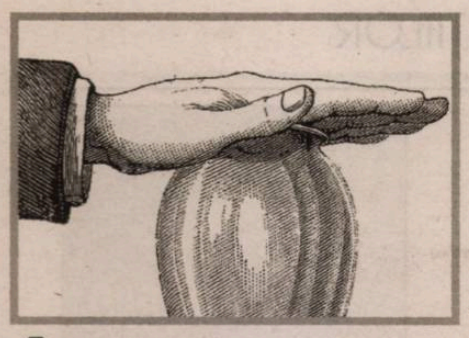

George BANU

scena lumii

Œdipe la Colona și maeștrii Europei

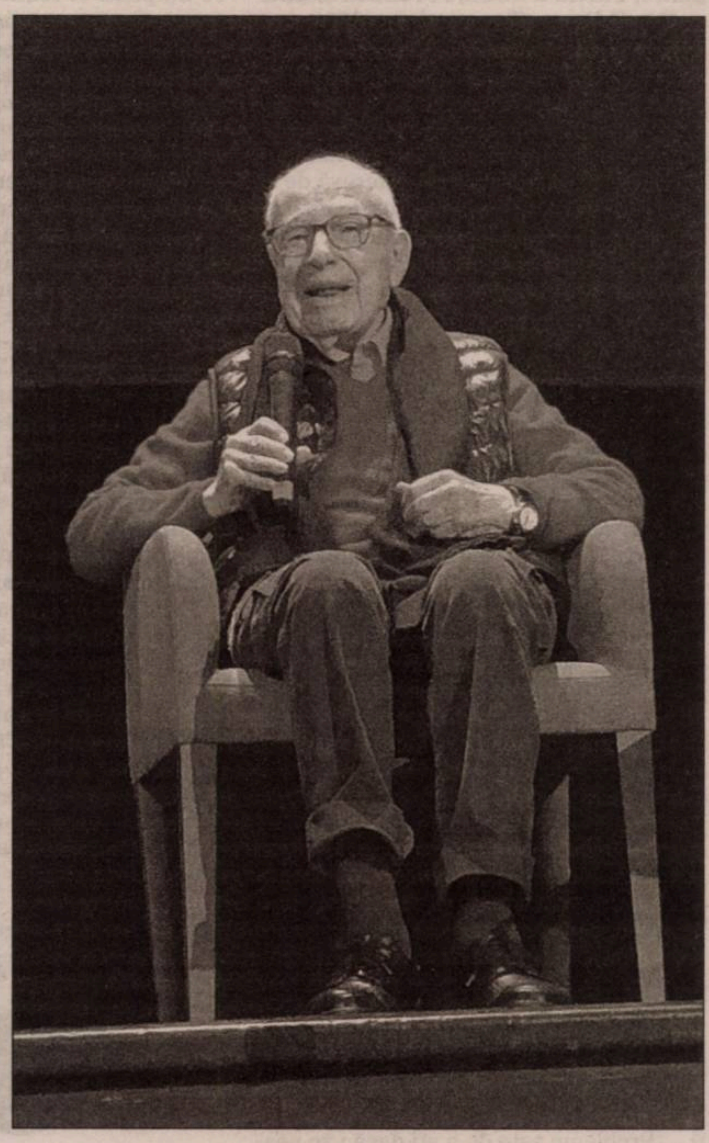

În 1989, în urma unor strategii mitterrandiene care, pînă la urmă, nu aveau nimic de invidiat deciziilor teocratice de la București, Antoine Vitez a fost brutal demis de la direcția Teatrului Chaillot pentru a fi numit la Comedia Franceză, pe care nu o mai dorea. Doar mai tîrziu am înțeles de ce: cînd i-am telefonat pentru a-l felicita, vocea îi era lipsită de entuziasm. Apoi am aflat că fusese deplasat ca un pion pe scena franceză de către președintele care satisfăcea arbitrar cererea formulată de unul dintre servitorii săi, Jérôme Savary, care îi animase campania pentru al doilea mandat: Chaillot, acesta-i prețul! Lui Jack Lang i s-a impus ordinul imperativ exprimat de Mitterrand și el a sfîrșit prin a-i găsi un răspuns numindu-l pe Vitez la Comedie.

Fusesem alături de el opt ani și conduceam revista *L'Art du théâtre,* care astfel își încheia printr-un „stop cardiac" existența. Conform unui program pe care mi-l impusesem, acela de a publica în fiecare număr unul dintre admirabilele sale texte, i-am solicitat din nou unul pentru concluzia editorială a aventurii noastre comune. Vitez a răspuns prin aceste rînduri de adio ale unui om care întotdeauna s-a crezut și imaginat mai bătrîn decît era. „Nu voi juca *Œdipe la Colona*... nu voi reveni în Grecia ideală, nu mă voi retrage în poiana cu păsări. Nu voi fi bătrînul orb, condus de fata lui, nu voi dispărea brusc fără a lăsa urme, sau poate am dispărut deja și nu o știu."

Vitez actorul își dorea să încheie astfel ciclul Chaillot. Nu i s-a permis, dar viața, scurt timp după aceea, a confirmat interdicția și, la moartea sa, au răsunat în mine ultimele vorbe ale mărturiei pe care o publicasem în *L'Art du théâtre*. El nu va fi Œdipe la Colona.

Recent părăseam Bucureștiul înainte de sfîrșitul admirabilei ediții a Festivalului Național de Teatru condus de Marina Constantinescu pentru a participa, la Londra, la ziua consacrată, pe 26 octombrie, lui *Brook și Shakespeare*. Deplasare cu puternice consecințe emotive. Se sărbătoreau 50 de ani de la celebrul său *Vis al unei nopți de vară* care a traversat lumea și care ne-a iluminat magic la București. Atunci, cînd peste noi nu „visul", ci plumbul nopții se așternea și cînd, la sfîrșit de spectacol, actorii coborau în sală pentru a ne strînge mîna și a-și formula dorința revederii, mi-am promis să răspund invitației. Cinci ani după *Vis* l-am regăsit pe Brook la Paris și am asistat la premiera lui *Timon din Atena* la Bouffes du Nord, în 1974. Despre aceasta eram invitat să vorbesc. Cînd Brook a intrat în sala londoneză, însoțit de o rudă, și Trevor Nunn l-a primit pe scenă, m-a copleșit tristețea. Părea o jucărie de cauciuc dezechilibrată și instabilă. Apoi s-a așezat și l-am regăsit. A vorbit cu o împăciuire umană, nesentimentală, senină, a surîs des și uneori a avut chiar lacrimi în ochi. Îl priveam din rîndul întîi, dar știam că nu mai vede, asemeni lui Œdipe, că din interior îi venea acea liniște, acea incredibilă pace a spiritului care făcea din „onestitate și libertate" principalele virtuți pe care le apăra. Îl ascultam și, tăcut, îmi spuneam: „Iată-l pe Œdipe la Colona". Ceea ce Vitez n-a putut juca, Brook încarna sub ochii mei. Pacea ca dat ultim, esențial.

„Nu voi fi bătrînul orb, condus de fata lui, nu voi dispărea brusc fără a lăsa urme."

Apoi au urmat intervențiile unor mari personalități critice ca Irving Wardle, care m-a recunoscut și mi-a cerut vești de la Radu Penciulescu, prietenul său. „A murit", i-am răspuns și atunci, spijinindu-se pe baston, el m-a îmbrățișat. Apoi regizorii au vorbit despre impactul lui Brook pentru ei și opera lor. Deborah Warner a văzut *Visul* la 9 ani și nu l-a uitat. Actori din distribuția de origine au intervenit, furnizînd detalii de lucru și turneu. În spatele lor, pe un ecran gigantic, imaginile din spectacol erau proiectate. Privindu-i, m-am îngrozit: cîtă deteriorare, ce naufragiu – și mi-am adus atunci aminte de un cuvînt al lui G. Călinescu: „Privesc fotografiile vechi, copilași, de ce purtați numele meu?".

Circulam printre prieteni și, emoție extremă, dialogam cu cei doi Hamleți „negri" ai lui Brook, Adrian Lester, descoperit în inegalabila Rosalinda din *Cum vă place,* pus în scenă de Declan Donnelan, și William Nadylam, siluetă elegantă și surîs sincer. Un detaliu: lucrînd, la un moment dat, în timpul repetițiilor, au descoperit o soluție de o fluiditate deosebită pentru moartea Ofeliei. În ciuda entuziasmului, Brook a respins-o: „E prea clară". Și atunci mi-am amintit cînd, odată, el îmi spunea cît l-au fascinat cuvintele adolescentei sacrificate: „Știm cine sîntem, dar nu știm ce putem deveni".

Ceea ce Vitez n-a putut juca, Brook încarna sub ochii mei. Pacea ca dat ultim, esențial.

Seara s-a încheiat cu semnarea ultimei cărți a lui Brook, *Playng by the ear,* și l-am făcut să surîdă cînd i-am spus că utiliza o expresie dragă țiganilor care „cîntă după ureche", apoi mi-a semnat două cărți, una pentru Andrei Șerban, una pentru mine, și de fiecare dată m-a întrebat: „Cum se scrie corect Andrei în română, iar tu ai sau nu un *s* la George?". Lecție implicită despre importanța detaliilor din partea acestui Œdipe care, tandru, îmi mîngîia mîna.

În primăvară am petrecut multe clipe împreună cu Peter Stein, celebrul regizor german, puțin mai tînăr – el doar octogenar. Stein, „omul de piatră", cum chiar numele îi definește identitatea, își abandonase austeriatatea de odinioară și îmi vorbea – coincidență simptomatică! –, asemenea lui Brook, despre importanța vorbelor, a cuvintelor pe care pe scenă le îngrijește „asemenea florilor dintr-o grădină de mînăstire". La bătrînețe, modestia sunetului pare să seducă mai degrabă decît explozia imaginilor. „Vorbe, vorbe, vorbe", dar vorbe grele, încărcate de viață și sens. Un teatru pentru ureche...

La început de vară, Eugenio Barba, animatorul exemplarului Odin Teatret, mă invită împreună cu Monique, soția mea, la o întîlnire care-i era dăruită la Delphi, în Grecia, în țara teatrului. Înconjurat de „chohortia" prietenilor ca Brook la Londra, dar și de aceea a tinerilor, reconstituiam împreună legendarul său parcurs. Un sentiment de „onestitate și libertate" s-a degajat și atunci. De adevăr atins la capăt de drum și, a posteriori, îmi spun că, dacă Brook îl încarna pe Œdipe la Colona, Eugenio ne-a condus spre Colona. Și astfel am trăit viața dincolo de viață, clipe fugitive dintr-o viață intensă fără concesii, nici duplicități. Viața rememorată a acestor protagoniști pe care i-am însoțit și care m-au salvat.

Grotowski făcea mereu elogiul a ceea ce el numea *„les beaux vieillards"*, splendizii bătrîni care, reconciliați cu sine și cu lumea, sfîrșesc împăcați. Asemenea lui Œdipe, păcătosul pocăit. Liniștit, în căutare de măslini și tăcere.

Teatrul furnizează personaje care devin embleme ale unei condiții umane. Ele clarifică și permit identificarea comportamentelor. Iar Œdipe la Colona mi-a servit pentru a-i citi pe maeștrii Europei. Teatrul e uneori un cifru perfect.

P.S. Printr-un hazard derutant primesc un mesaj de la Ariane Mnouchkine, și ea aparținînd „maeștrilor octogenari": „Mă odihnesc privind arta bătrînă a Japoniei". Un alt Œdipe...

***George Banu** este eseist și critic de teatru. Cele mai recente lucrări publicate:* Iisușii mei *(Editura Nemira, 2018) și* Pagini alese *(Editura Nemira, 2018).*

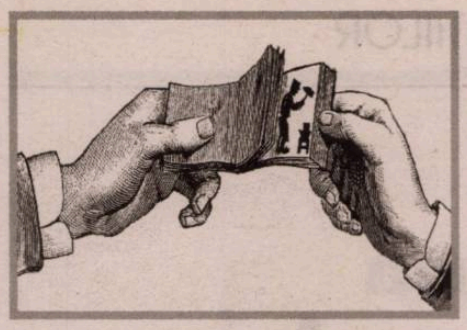

Marius CHIVU

feedbook

Cititul în scrisori

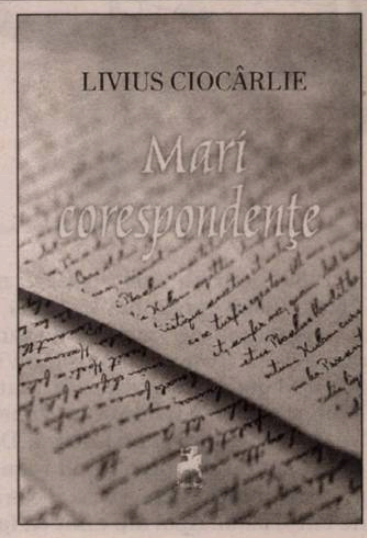

● **Livius Ciocârlie, *Mari corespondențe*, ediția a doua, revăzută și adăugită, Editura Tracus Arte, 2019.**

Publicată în 1981, *Mari corespondențe* este a treia carte din opera lui Livius Ciocârlie (care între timp a ajuns la peste douăzeci de titluri) și una dintre cele mai frumoase cărți de eseistică literară de la noi. Față de prima ediție, celor douăsprezece corespondențe ale scriitorilor francezi (Voltaire, Balzac, Flaubert, Jacques Rivière & Alain Fournier, Proust, Gide & Roger Martin du Gard) și ale criticilor români (Maiorescu, Gherea, Pompiliu Constantinescu, Lovinescu & Dragomirescu, Călinescu & Rosetti, I. Negoițescu & Radu Stanca), această reeditare le adaugă două: Tudor Vianu și Mircea Zaciu.

Este corespondența literatură? Ce fel de literatură? Și ce anume o face să aspire la acest statut artistic? În preambulul cărții, Livius Ciocârlie formulează cîteva criterii care, odată îndeplinite, fac din corespondența unor artiști parte din opera lor sau chiar operă în sine. În primul rînd, e nevoie ca scrisorile să fie scoase din contextul lor firesc, din „circuitul informațional", apoi e nevoie să intervină un al treilea personaj: cititorul. Pentru asta trebuie să fi fost, evident, mai întîi publicate. Așadar, e nevoie de schimbarea funcției textului (gratuitatea trebuie să prevaleze intenționalității), care nu poate fi realizată decît de un cititor străin apt „să proiecteze un univers imaginar". Abia acest transfer, de la intenția corespondenților originari la dezinteresul unui cititor accidental, conferă o încărcătură existențială ce poate fi măsurată estetic. „Corespondența de o viață formează întotdeuna, adunată, un roman. Prin forța lucrurilor, corespondența cuprinde durată, prefaceri, creștere ori declin, irosirea timpului, rupturi. Mai «modernă» decît numeroase romane, corespondența nu are Sens – ci o mulțime de sensuri risipite –, dar poartă destin", mai spune Livius Ciocârlie, după ce face o analiză amănunțită a „norocosului" proces prin care Călinescu a transformat un scrin de scrisori într-un roman veritabil. Dacă ar fi să cuprindem această metamorfoză într-o simplă ecuație, ea ar arăta altfel: scrisori + timp + publicare [- expeditor & destinatar + cititor] = literatură (un fel de roman).

Partea cu adevărat fascinantă a acestor eseuri este felul în care Livius Ciocârlie găsește de fiecare dată unghiul potrivit pentru a citi și a interpreta corespondențele. Balzac, Flaubert, Roger Martin du Gard, Gherea, Călinescu și Negoițescu (aceștia în mod deosebit) devin adevărate personaje, fatalmente, diferite în actul transcrierii propriei vieții de autorii care trăiesc viața reală: inclusiv în latura lor de ființe epistolare au personalitate, zbateri interioare, ambiții, eșecuri, deci destin. „Chiar dacă interpretarea ar fi corectă, rămîn între personaje și autori numeroase deosebiri", afirmă Livius Ciocârlie în timp ce supune scrisorile unor analize ce variază de la stilistică la psihologie și biografism: caracterizează și face portrete, pune în evidență detalii, citează replici, reproduce anecdote, coroborează fapte, urmărește recurențe, detectează contradicții, înregistrează schimbări, reconstituie contexte, extrage și formulează poetici. Căci fiecare corespondență sfîrșește prin a contura identitatea scriitorului față cu personajul: excesiv în roman, în scrisori Proust își pune în scenă viața mondenă, Balzac (care a scris romane din ambiție) în scrisori își rescrie opera în negativ, lui Flaubert (care a scris romane din plictiseală) din scrisori îi reiese o operă în răspăr, Roger Martin du Gard (novator întîrziat în romane) reușește în scrisori o operă superioară, Maiorescu („care nu se suferea suferind") a fost un virtual mare scriitor, Gherea („emul înzestrat al amicului său Caragiale") scria pentru a prelungi contactul cu oamenii dragi, în Vianu (la care a prevalat idealul umanist) am pierdut un scriitor, dacă Lovinescu a scris din îndoială, Călinescu era foarte conștient de valoarea sa etc. Mai mult decît un cititor *de* scrisori, eseistul se dovedește un cititor *în* scrisori.

Dacă umorul foarte fin al lui Livius Ciocârlie a fost, poate, insuficient remarcat, umor manifestat aici pe seama iluștrilor săi subiecți în exercițiul privat al mărturisirilor (de altfel, eseistul ridică problema dreptului la intimitate al scriitorilor și a naturii comentării lor, *vezi și fragmentul de mai jos),* talentul său de a fi memorabil în formulări este binecunoscut: „Invers decît la Proust, care își sfîrșește romanul anunțînd intenția de a-l începe, Roger Martin du Gard îl sfîrșește pe al său înainte de a-l fi început" sau „Tudor Vianu a fost *un brave homme;* n-a fost, s-o recunoaștem, și *un homme brave".*

Absolut lăudabilă inițiativa Editurii Tracus Arte de a reedita cărțile de eseuri, romanele și jurnalele (patru titluri deocamdată) ale lui Livius Ciocârlie, printre puținii scriitori cu adevărat originali de la noi.

***Livius Ciocârlie** va fi invitat la radio-show-ul* All You Can Read, *luni, 11 noiembrie, de la ora 22, pe www.UrbanSunsets.com.*

aproape de carte

Livius CIOCÂRLIE

Mari corespondențe
(fragment)

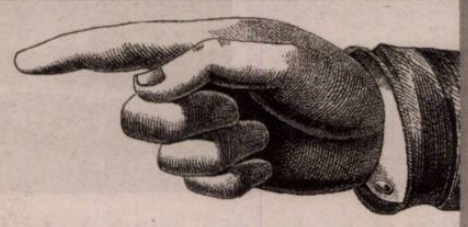

Problema este de a ști dacă i se poate îngădui cuiva, sau mai bine zis, oricui, să evoce pe un ton familiar, lipsit de venerație, mari figuri din trecut, oameni fără de lucrarea cărora lumea ar arăta altfel, mintea noastră ar fi mai săracă, sufletul mai uscat. Oameni care, orice s-ar zice, au fost și sînt făcuți din alt aluat decît cei mai mulți, care *văd* acolo unde nouă ni s-ar părea că nu e nimic de văzut, schimbă în evidențe și pun la îndemîna tuturor adevăruri ce scapă măsurii comune, activează latențe ale făpturii umane, fac ca – în ciuda atîtor furtuni ce-i bîntuie – să sune minunat cuvîntul *om.* Nu ne obligă oare o minimă decență să-i pomenim mereu cu gravitate, mai cu seamă că nu fără suferință și sacrificii, nu fără a fi trecut prin experiențe dureroase au ctitorit aceștia universul nostru spiritual?

Cred – mai întîi – că în ceea ce privește tragismul destinului marilor artiști în parte ne înșelăm. Dacă există suferință care, într-adevăr, nu îngăduie decît respect și compasiune, ea nu este aceea îndurată de creatori. Oricît de mult s-ar fi frămîntat, oricît de mult s-ar fi chinuit, măsura bucuriei va fi fost întotdeauna mai mare în viața unui artist, căci bucuria este însăși substanța creației. De aceea, adevărata suferință, cea cutremurătoare, cea de nesuportat, este suferința omului sensibil, însă lipsit de însușirea, ori mijloacele, de a se exprima. În numele acestor „oameni sărmani" numai artiștii – tot ei – pot să pledeze cu înțelegere și cu rost. Altfel, li se cuvine măcar tăcerea; a-i răscoli, a-i scoate din unghere-le unde se adăpostesc, a-i arăta cu degetul este crud și bolnăvicios. În schimb, a vorbi fără reținere despre artist, despre omul care a fost, este salutar. Ne ferim astfel de tendința – ea bîntuie, din păcate, mai ales în școli – de a face din ei îngeri de ghips. A ne închina la statuile lor înălțate pe soclu înseamnă a alege, în raportul cu arta, unghiul cel mai nepotrivit. Înseamnă, de fapt, a-i arăta în majuscule și a-i închide într-un muzeu, cu tot ce au făcut.

Desigur, poți încerca să fii familiar cu artiștii pentru a-i micșora, pentru a-ți dovedi că sînt și ei ca tine, dacă nu mai răi, și, prin urmare, n-ai de ce să te lași intimidat de existența lor. Însă în cazul acesta n-ai priceput nimic. Căci, în ciuda aparenței, familiaritatea cu artiștii, dacă nu pornește dintr-un imbold meschin, le sporește misterul și te aduce în preajma unui miracol. Prin ce chimie stranie, slăbiciuni și însușiri dintre care ai și tu cîteva, sfîrșesc din cînd în cînd prin a produce Opera? Cum a izbutit să pătrundă atîtea secrete ale societății Balzac, acest om care și-a petrecut viața în singurătate, la masa de scris? Cunoscînd corespondența lui, miracolul *Comediei umane* nu scade, ea nu devine mai banală decît drama shakesperiană, despre al cărei autor nu știm mai nimic. Dar citind-o, înțeleg mai bine că Shakespeare a fost și el un om și mă simt frustrat de necunoașterea corespondenței lui.

PUBLICITATE

Doris MIRONESCU

pe de altă carte

Cățelul domnului Isus

● **Jesica Baciu, *jes*, Editura Nemira, 2019.**

În *jes*, cartea ei de debut în poezie, Jesica Baciu propune din cînd în cînd apologuri perplexante, precum acela despre fetița din parc care poartă în lesă un cîine: „Ca să zic și eu ceva, o întreb: / E al tău cățelul? / Ea: Nu, e al domnului Isus. / Eu: Cine ți-a zis asta? / Ea: Domnul Isus“. Nu e singurul loc din volum unde referința religioasă irupe brusc și evident parodic într-o realitate care nu are nevoie de ea. În altă parte, confortul burghez al unui festival de film într-o piață centrală, care nu exclude un mic freamăt de excitare dacă filmul este *horror*, e sabotat printr-o nesolicitată cugetare plină de devoțiune: „pînă la urmă / îngăduința abundentă / e posibilă, nu fiindcă noi / l-am iubit pe el, / ci fiindcă el ne-a iubit pe noi“. În fine, ca să fie totul clar, la capătul unei zile de muncă *corporate*, printre recapitulări de modeste victorii de birou, răzbate și un mic damf apocaliptic: „la job îmi iese / știu cum să mă fac plăcută / la toate a fost OK / nimeni nu a țipat / nimeni nu m-a amenințat / o, blestemat pămîntul oamenilor“.

Cartea Jesicăi Baciu conține și o pulsiune feministă cîștigătoare.

Apocalipticul și religiosul nu denotă, mi se pare, vreo sensibilitate specială a autoarei pentru cele spirituale. Ele sînt mai curînd moduri de a sugera comoția morală, prăbușirea interioară, urletul mascat sub politețea corporatistă. Volumul *jes* e plin de poeme scurte și absurde, de koanuri fără aură, de narațiuni fără poantă, atît de seci și lipsite de ceea ce odată se numea poeticitate încît uneori nu își mai ating scopul de a surprinde. Unul dintre ele, foarte reușit, vorbește despre un fel de priveghi întîrziat, dar așa încît nu se știe cine a murit, dacă a murit: „acum, acasă la mine / a rămas doar cîinele care / doarme, scîrțîie cînd doarme / am fost cu surorile mele acolo, acum două zile, / am făcut curat, / i-am lăsat de mîncare / am stat nemișcate cît timp / a mîncat prima porție“. Lumea din această carte e compusă din întîmplări și scene mute, emoțiile sînt bine ascunse, banalul acoperă totul, iar peisajele sînt urîte și descrise redundant: „la vreun kilometru de oraș / pe apă sînt păsări, / pe mal sînt păsări / noi am lucrat acolo la o clădire: / aliaje din metale și nemetale“. Într-un astfel de peisaj, invocația religioasă are sensul de a arăta în ce măsură limbajul acesta alb, politicos și coerent este în realitate un delir, iar referențialitatea pură este de fapt o fugă de idei.

Trimiterea majoră este și aici, ca la mulți dintre autorii acestei generații, Bacovia, poetul banalului și al enervării, criticul obosit al unei lumi în descompunere, pe care nu mai are energia să o răstoarne el însuși. Trăim o epocă în care apar mulți poeți ai autenticității, dezgustați de falsitate și de propriul dezgust, nedorind să mai construiască un nou limbaj poetic energic și original. De aceea poezia lor este plină de ceea ce se numește postironie, acea formă de umor din care a fost evacuat rîsul. În spatele acestor relatări albe există un mare potențial pentru violență sau suferință sau ambele. Asta, mă tem, spune ceva despre lumea pe care am știut să o construim.

Cartea Jesicăi Baciu conține și o pulsiune feministă cîștigătoare. Pentru că e o formă de feminism practicarea postironiei în relațiile de gen, adică ducerea enunțului pînă la limitele dincolo de care nu știi dacă trebuie să îl citești ironic sau nu. Asumîndu-și postura naivă a „fetei“ curioase și naive, care crede în basme și *jingle*-uri media, Jesica Baciu aruncă în aer clișeele seducției într-un poem precum „Noapte bună tuturor băieților de aseară“: „ies și mă pun la masă cu cine apuc / rîd toată noaptea la glumele băieților / pentru că noutatea e pofta mea cea mai mare // aseară am sărutat un scorpion / care a dat din coadă de bucurie // atinge-mă cu selfie-stickul tău / a rămas ceva ce mi-ar plăcea să fac cu tine / dacă și inima ta e la fel de mare“. Relatările albe, banale sînt deci și niște refuzuri ale sentimentalității și denunțuri ale ritualurilor stupide care maschează inegalități de gen. Decupajele acestea absurde, anapoda, se lasă citite ca proteste față de o lume alcătuită așa cum nu trebuie, inegală și strîmbă.

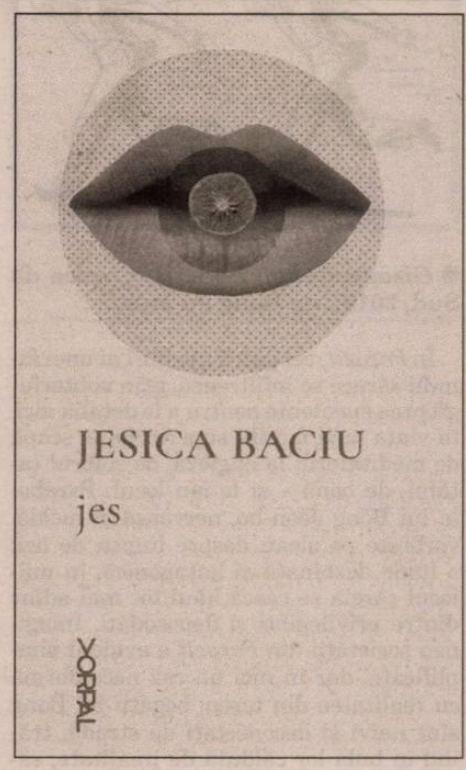

***Doris Mironescu** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Viața lui M. Blecher. Împotriva biografiei, *Editura Humanitas, 2018.*

PUBLICITATE

ABONEAZĂ-TE ACUM LA
DIGITAL Historia

ÎN FORMAT DIGITAL

ȘI POȚI CÂȘTIGA UN PACHET DE CĂRȚI RAO

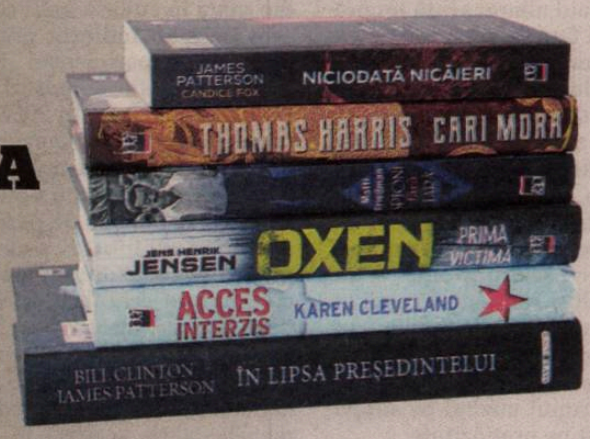

PREȚURI LA ABONAMENTE DIGITALE CU PÂNĂ LA 35% MAI MICI FAȚĂ DE PREȚUL LA CHIOȘC

revista poate fi achiziționată din Paydemic

PERIOADA CAMPANIEI: 21 OCTOMBRIE - 24 NOIEMBRIE 2019

DETALII PE WWW.HISTORIA.RO

Victor MOROZOV

dilematograf

Lupta de clasă

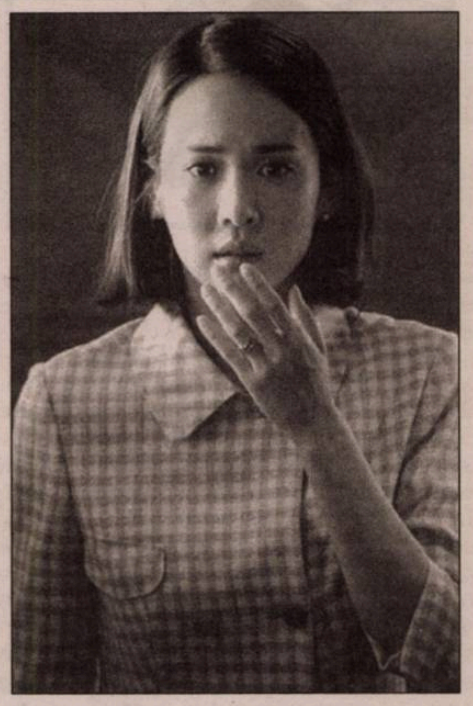

● ***Gisaenchung / Parazit* (Coreea de Sud, 2019), de Bong Joon-ho.**

În *Parazit,* cei patru membri ai unei familii sărace se infiltrează, prin subterfugii prea suculente pentru a le detalia aici, în viața unei familii super-bogate: scapă de meditatorul la engleză, de șoferul tatălui, de bonă – și le iau locul. Parabola lui Bong Joon-ho, nervoasă și lucidă, vorbește pe șleau despre lumea de azi: o lume dezbinată și antagonică, în mijlocul căreia se cască hăul tot mai adînc dintre privilegiați și deposedați. Imaginea societății din *Parazit* e evident simplificată, dar în nici un caz neconformă cu realitatea din teren: bogații lui Bong sînt naivi și deconectați de stradă, trăind în bula lor călduță de irealitate; săracii – așa cum spune cineva în film – nu-și permit luxul de a fi buni. Ce iese cînd amesteci substanțele astea inflamabile? În cazul fericit, cocktail-ul Molotov al lui Bong: un strigăt de revoltă cu bătaie lungă, animat – și dezabuzat – de ideea luptei politice, care nu sacrifică nimic din posibilitățile expresive ale cinema-ului.

Bong a experimentat în trecut cu multe forme: neo-*noir (Memories of Murder,* 2003), SF *(The Host,* 2006; *Okja,* 2017), melodramă *(Mother,* 2009). Cu *Parazit,* impresia e că le-a combinat pe toate; rezultatul e un film în care plăcerea poveștii vine la pachet cu un angajament umanist. E suficient să privim secvența centrală a filmului – o mostră de virtuozitate care ar trebui predată în școlile de scenaristică *(spoiler*-ele sînt inevitabile): profitînd de faptul că bogații sînt plecați și au casa goală la dispoziție, cei patru se distrează cum știu mai bine: mănîncă și beau pe săturate, discută senin despre noua lor viață lipsită de griji materiale. La un moment dat, fosta bonă a familiei, apoi bogații înșiși, întorși pe nepusă masă din vacanță, bat la ușă, iar complicațiile sînt multiple: bona – o femeie aparent autoritară, bine înșurubată în rutina casei – povestește disperată despre cum soțul ei trăiește într-un buncăr disimulat în subsolul locuinței, furînd mîncare pentru a supraviețui de pe o zi pe alta; odată scăpate, cu chiu, cu vai, de sub privirile bogaților, personajele noastre se întorc în cartierul ghetoizat în care locuiesc, doar pentru a constata că apartamentul lor a fost inundat în urma furtunii.

Intensitatea emoțională extraordinară a secvenței, care crește și tot crește pînă se transformă într-un act de violență paroxistică, e greu de redat în scris. Clarviziunea filmului face ca simplul pretext al acestei seri-de-vis-transformate-în-coșmar să treacă drept radiografie acidă a societății: simultan, bogații dau ordine aberante, privesc ploaia pe fereastră și se hîrjonesc erotic, soțul bonei se zbate neputincios după ajutor, lovindu-se cu capul de pereții buncărului, iar cealaltă familie își vede casa luată de ape.

Satira lui Bong este, la rîndul ei, neîndurătoare: trupa „săracilor" are șarmul ei, aparent condusă de „patriarhul" pus pe șotii, cînd candid, cînd viclean, Kim (complicele uzual al lui Bong, Song Kang-ho), căruia mai mult îi scapă lucrurile din mînă – dar piesa de rezistență a filmului e mama burgheză, jucată cu panaș de Jo Yeo-jeong: o prezență bolnăvicioasă, suferindă de cine știe ce nevroză, ridicol de panicoasă și credulă, și – prefer-ata mea – fascinată de tot ceea ce are legătură cu America: rostește englezisme cu orice ocazie, iar cînd fiica lui Kim pretinde că a studiat arta plastică în Illinois, e de ajuns pentru a o cuceri pe femeie; puștiul familiei bogate are o fascinație pentru amerindieni – o altă ironie regizorală la adresa aproprierii culturale și a trecutului „triumfal" al omului alb –, așa că familia i-a cumpărat un cort care, *tocmai fiindcă vine din America,* „sigur e impermeabil". Cert e că, în mascarada lor continuă, bogații își permit să se autoinfantilizeze – se costumează în indieni etc. – și să dea petreceri neanunțate, prilej pentru familia „săracă" de a experimenta tot soiul de umilințe. În schimb, lumea acestor *paria* – realmente, lumea invizibilă aciuată în pivnițele orașului – e de-a dreptul canibală, care-pe-care, o colcăială tristă și agresivă în care fiecare se dă peste cap pentru a cîștiga mila privilegiaților de la etaj. Strălucit e și felul în care „săracii" sînt dați de gol drept „impostori": nu prin vestimentație, nu prin alură – ci prin mirosul imposibil de fixat în cuvintele bogaților; e mirosul Altuia, și nu se poate scăpa de el.

E de apreciat că militantismul își face tot mai des apariția prin festivaluri – nu atît prin deconstrucții exigente și experimente didactice *à la* Straub-Huillet, ci prin filme cu real potențial de *crowd-pleasers;* astfel de filme vor fi văzute nu doar de un grup restrîns de *aficionados* cu convingeri politice similare, ci și de oameni din tabăra opusă. *Parazit* aduce cu *Burning* al lui Lee Chang-dong, dar filmul lui Bong e mai abraziv și mai rotund, pe cînd Lee lăsa supapele poveștii sale deschise, astfel că fluxuri invizibile și lucruri nespuse bîntuiau prin peisajele și personajele ei. *Parazit,* în schimb, mizează pe potriviri inspirate; doar un exemplu: cînd lucrurile încep să meargă bine, familia lui Kim se amuză să stropească cu apă un bețiv care își face veacul în cartierul lor și să filmeze kitschos, cu telefonul dat pe *slowmotion,* toată întîmplarea; mai apoi, cînd își găsește casa inundată, Kim devine literalmente *l'arroseur arrosé,* cu apa ajungîndu-i pînă la brîu. În fond, *Parazit* e mai aproape de *Us,* filmul lui Jordan Peele construit pe aceeași binaritate săraci/bogați, negri/albi etc. Dar *Doppelgänger*-ii lui Bong – jumătatea nevăzută a aisbergului – au un tragism uman care-i scapă lui Peele: într-o lume lipsită de orice formă de solidaritate, pare că spune Bong, nimic nu te mai poate smulge din precaritatea endemică, revanșa a devenit imposibilă.

Parazit rulează în cinematografe din 8 noiembrie.

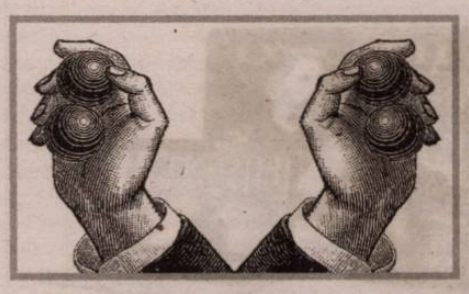

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Piloni

● **OCS, *Fabrica de păpuși*, 2019.**
● **byron, *Nouă*, 2019.**

Avem albume noi din partea unor piloni de susținere a istoriei rock-ului alternativ din România, trupele Omul cu Șobolani și byron – prima, membră de vază a Generației Atomic; a doua, care a consfințit îngroparea fazei respective și a deschis ferestrele pentru o mai bună respirație în rock-ul românesc.

Destinul OCS e legat strîns de postul Atomic TV, poate singura televiziune din lume la care vedeai, în același sfert de oră, „Sînt jupîn, vînd fîn", un clip Marilyn Manson, „Suzana, mi-ai furat banana" și un Placebo. Printre astea se nimereau frecvent și OCS, amalgamul apărînd în retrospectivă ca un experiment psihologic de testare a discernămîntului muzical. Hit-ul „Vara pe oliță" a fost o sinteză a demonilor care concurau în doze de trei minute pentru posedarea minților sechestrate de televizor; pentru rockeri, era un hibrid între rock-ul de Costinești al începutului anilor `90 (ironia amară a Timpurilor Noi) și pretențiile celor care prindeau gustul alternativului occidental infuzat cu puțin *grunge.* Grupul și-a asumat provocarea de a face rock românesc la trecerea între milenii, coloană sonoră pentru cea mai radicală tranziție între generații și gusturi muzicale. Mulți artiști de atunci nu au supraviețuit apariției YouTube (adică expunerii tinerilor români la termeni de comparație), însă OCS au spus: „Ajutor, ajutor, nu mă mai pot uita la televizor / Lasă că îmi fac eu televiziunea mea / Iar tu te vei putea uita la ea". Noul album arată un progres considerabil față de sound-ul de garaj al primelor materiale – un rol important are aici producătorul britanic Adam Whittaker care în ultimii zece ani a pribegit, asemenea apostolului Andrei, să-i învețe pe alternativii noștri importanța ingineriei sonore. În funcție de cum am trăit experimentul Atomic TV, unii nu mai putem să ascultăm ce-a fost atunci, alții frecventăm cu sevraj „ironic" retropetreceri. Noul OCS reușește să țină laolaltă cele două categorii de public – jumătate piese de zbenguială cu refrene „k lumea", jumătate sobrietate de veterani experimentați, grupul mizînd pe simpatie mai mult decît pe prețiozitate.

De o oarecare prețiozitate pot fi suspectați byron, însă pentru că nu avem o comunitate prog-rock, o masă critică de artiști comparabili care să le confere context. În absența unui astfel de context, byron sînt asimilați la noi tot rock-ului alternativ, deși o singură audiție comparativă cu albumul OCS e suficientă pentru a demonstra unde se termină un gen și unde începe altul. Pe *Nouă* avem mai mult Steven Wilson decît Coldplay, mai mult Arena decît Placebo, cu lirică meditativă densă și melodii dificil de îngînat; a cînta versurile alături de trupă necesită studiu individual, nu e ceva ce prinzi din mers în euforia unui concert.

byron s-au înființat prea tîrziu ca să profite de experimentul „K Lumea", datorită drumului sinuos al protagonistului Dan Radu pînă în 2006 prin acea vîltoare a așteptărilor muzicale reformulate la trecerea dintre milenii. Evitînd mocirla respectivă, byron s-au impus încă de la debut ca o trupă de rock informat mai degrabă decît intuitiv, asimilînd rapid ingrediente-cheie din progresivul britanic, obținînd un echilibru dificil între metalic și acustic, între riff-ul în forță și metafora gingașă. Noul album ni-i prezintă drept grupul românesc de prog-rock prin excelență, deși semibaladele cu lirism melodramatic și priză la public mențin grupul într-o comunitate „alternativă" de care e riscant să te îndepărtezi fără să nimerești în vreo prăpastie. Presa a inventat pentru acest compromis eticheta *„adult contemporary"* – o aberație care maschează o evidență importantă, că avem în sfîrșit rock progresiv românesc de nivel internațional.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

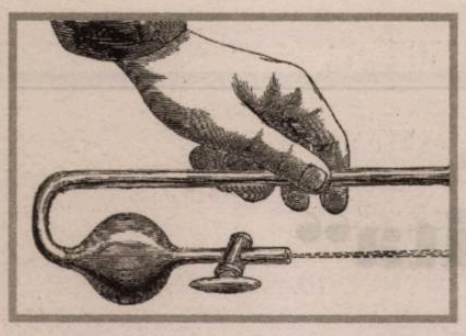

Oana STOICA

rosencrantz & co

Cu Boris Elțîn pe poante

● Festivalul Național de Teatru 2019, Ediția a 29-a (18-27 octombrie 2019)

Ediția din acest an a Festivalului Național de Teatru a fost marcată, ca întreg sectorul cultural, de reducerea subvenției și de haosul financiar, cel din urmă fiind chiar mai grav decît diminuarea fondurilor, căci anunțarea bugetului aproape în pragul evenimentului a dus la dificultatea invitării companiilor străine, al căror program se face cu cel puțin un an înainte. Cultura costă și produce, economic vorbind, dar pentru ca ciclul acesta să funcționeze, trebuie ca autoritățile să știe că programele culturale se fac cu bani și se organizează din timp, prin urmare au nevoie de predictibilitate financiară. Cum guvernanții par doar să vorbească, nu și să gîndească în termeni ca „plan" sau „strategie", bugetele pentru cultură s-au tăiat, anunțat și livrat după ureche, fără legătură cu realitatea din teren și calendarul evenimentelor. Pentru evenimente mari, precum FNT, ele au venit și reduse, și tîrziu. Acest context s-a reflectat asupra festivalului, poate cel mai vizibil în componenta sa internațională, care s-a concentrat doar pe trei spectacole de dans și unul de teatru (varianta ungară a spectacolului *Richard al III-lea*, în regia lui Andrei Șerban, prezentat la dublu cu cea românească, de la Teatrul Bulandra).

Ceea ce Europa datorează neeuropenilor, ceea ce dansul cult datorează celui neacademic.

Coregrafa Marin Maguy, unul dintre numele de referință ale dansului francez din ultimele decade, care a introdus elemente de teatru în coregrafii – în modul în care este folosită muzica sau în dramaturgia de scenă – a prilejuit o serie de evenimente (conferință, expoziție de fotografie, film documentar) avînd ca punct de pornire spectacolul său legendar, *May B,* prezentat și el în FNT. *May B* (coproducție între Compania Maguy Marin și Maison des Arts et de la Culture de Créteil, Franța) a fost creat în urmă cu aproape 40 ani, fiind reprezentat de atunci cu mai multe generații de dansatori. Tînăra, pe atunci, coregrafă i-a cerut permisiunea scriitorului Samuel Beckett să creeze un spectacol de dans inspirat de opera sa. Dramaturgul a acceptat să se întîlnească cu ea și, în urma discuțiilor, și-a dat acordul. *May B* este o cartografie a bătrîneții (mi-a amintit de spectacolele de la Căminul „Moses Rosen") ca o lungă așteptare, o anticameră a sfîrșitului în care se produce degradarea corpului fizic, materializată ca un summum de neputințe descurajante, reprezentate ciclic. Un spectacol al corpului în descompunere, descuamat, desfigurat, cu tușe naturaliste (ajunse la senectute, personajele mai poftesc încă la sex, chiar dacă e chinuitor), în care din scriitura lui Beckett rămîn o frază repetitivă din *Sfîrșit de partidă* („Terminat, s-a terminat, se va termina, poate că se va termina"), două personaje din aceeași piesă, Clov și Hamm, și alte două din *Așteptîndu-l pe Godot*, Pozzo și Lucky. În rest, spectacolul este construit pe o structură coregrafică bazată pe un balans continuu, ritmic, circular, care nu duce nicăieri și nu pare că se va opri vreodată. Armata de bătrîni (de aici este luat și personajul de pe afișul FNT din acest an) mărșăluiește cu nesiguranță, un *perpetuum mobile* dezarticulat. *May B* este un spectacol șlefuit pînă la perfecțiune, ca un obiect de valoare. De altfel, reprezentarea lui după 40 de ani ține de arhiva vie a dansului, are valoarea unei piese dintr-un muzeu performativ.

Ceea ce ziua datorează nopții

© M. Ștefănescu

Din alt registru, *Evgheni Oneghin,* coregrafiat de Boris Eifman (și produs de Eifman Ballet, Sankt Petersburg, Rusia), este un balet mixat cu elemente de show de tip Broadway. Muzica lui Ceaikovski este tăiată din cînd în cînd de rock-ul (anii 1980-'90) lui Alexander Sitkovetski. Romanul în versuri al lui Pușkin, scris în secolul al XIX-lea, este transferat în perioada zbuciumată de după căderea Zidului Berlinului, cînd Uniunea Sovietică se spărgea în zeci de cioburi. O proiecție cu evenimentele din 1991, cînd Boris Elțîn parează o lovitură de stat prin care comuniștii încercau să recupereze puterea, plasează iubirea dintre Oneghin și Tatiana în timpul convulsiilor politice și economice, cînd puterea aparține banilor, iar banii se fac fără reguli și fără moralitate. Este o lume în care sărăcia, violența, kitsch-ul și eleganța se amestecă, așa cum se amestecă și muzicile, și stilurile de dans. Boris Eifman (care a început să studieze baletul la Chișinău, după care s-a specializat la pe atunci numitul Leningrad, actualul Sankt Petersburg) reimaginează biografiile personajelor în contemporaneitate: Oneghin ar putea fi foarte bine un personaj din casta oligarhilor postsovietici, iar soțul Tatianei, orb (orbit), nu pare nici el departe de o formă de putere coruptă. Tehnica de balet este impecabilă și există cîteva momente de virtuozitate indiscutabilă, iar decorul mizează pe o poetică urbană (un pod metalic ce evocă mai degrabă o metropolă occidentală decît Sankt Petersburg).

© C. Munteanu

Evgheni Oneghin

Un al treilea spectacol de dans, *Ceea ce ziua datorează nopții* (Compania Hervé Koubi, Franța), vine cu o altă estetică, o combinație de tehnică frustă și coregrafie elaborată. Coregraf francez cu ascendență algeriană, Hervé Koubi a creat un spectacol cu dansatori din zone emergente, imigranți sau europeni cu origini neeuropene. Artiști de stradă, ei nu sînt profesioniști în sensul unei educații coregrafice specializate, dar sînt profesionalizați (lucrează de cîțiva ani la Compania Hervé Koubi). Dansul lor, caracterizat de figuri acrobatice specifice (precum rotirea în cap), foarte tehnic, cu elemente spectaculoase, de gimnastică, este valorizat și integrat într-o coregrafie coagulată ca discurs. Universul sonor este dominat de muzica exotică a străzii, cu pasaje de muzică cultă (o combinație uneori confuză ca sens). Este un spectacol exclusiv masculin (cu 14 performeri), miza lui fiind reprezentată de modul de construcție, prin integrarea dansatorilor de stradă într-un format de dans cult. Și în această idee, titlul spectacolului capătă un sens concret, dincolo de lirismul vizibil: ceea ce Europa datorează neeuropenilor, ceea ce dansul cult datorează celui neacademic.

Fiecare în felul său, cele trei spectacole de dans – moderne coregrafic, dar nu contemporane, avînd, toate, o accentuată atenție asupra tehnicii, performanței fizice și sincronicității – au o vizibilă componentă de teatralitate și o conexiune cu ultimii 30 de ani pe care FNT i-a pus sub lupă la această ediție.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

„Omul supraviețuiește prin capacitatea sa de a uita“

– interviu cu Richard FLANAGAN –

Este scriitor tasmanian, activist de mediu și regizor de film. Pentru romanul O cale îngustă către nordul îndepărtat, *i-a fost acordat premiul Man Booker în 2014. Scris și regizat de el, filmul* Să bați din palme cu o singură mînă *a fost nominalizat pentru Ursul de Aur la Berlinale, în 1998. Am discutat cu* ***Richard Flanagan*** *la București, unde a venit, la invitația Editurii Litera, pentru o întîlnire cu cititorii.*

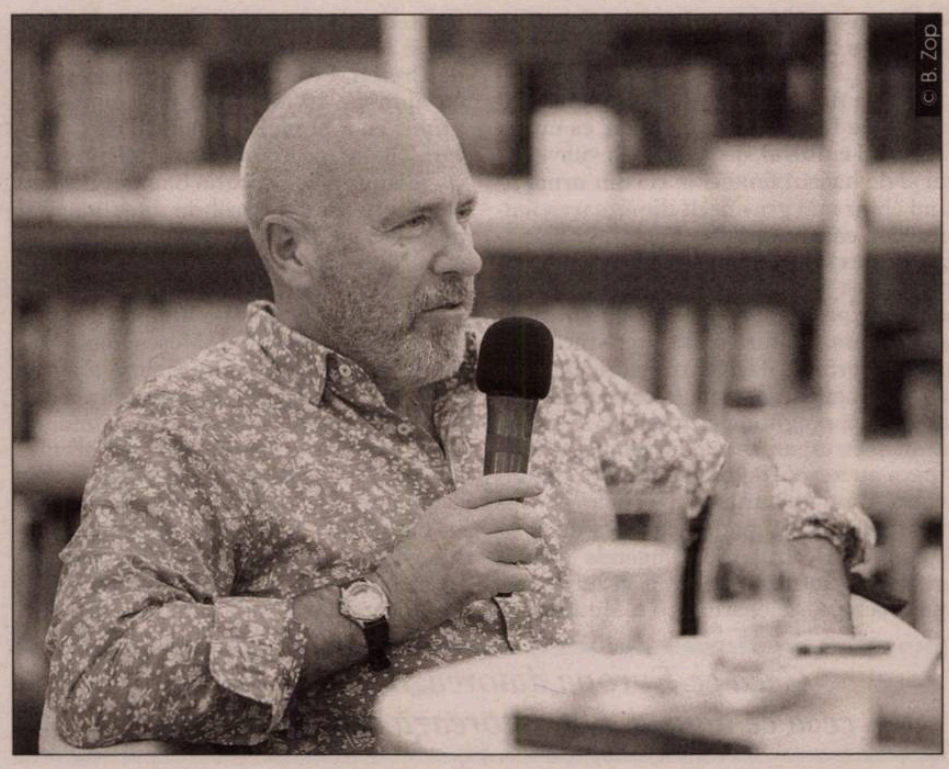

Mi-a atras atenția o frază rostită de o mamă către fiul ei („Lumea este. Pur și simplu este, *băiete“), care apare atît în* Moartea unei călăuze pe rîu, *cît și în* O cale îngustă spre nordul îndepărtat. *E cumva inspirată chiar de mama dvs.?*

Nu mi-am dat seama că am repetat-o. Lumea din care am venit eu a fost una săracă, iar oamenii erau nevoiți să accepte norocul și necazurile laolaltă, credeau mult în fatalism. Cultura americană e una puternică și apare constant acea minciună conform căreia lumea este orice îți dorești tu să faci din ea. Cred că e mai multă înțelepciune în acceptarea aceea mai veche a destinului care te duce unde vrea el. Asta duce, poate, la o viață mai împlinită decît să încercăm mereu să modelăm vastele forțe din jurul nostru și să ne prefacem că putem controla totul cînd nu putem controla nimic.

Însă mama mea nu mi-a spus niciodată ceva de genul ăsta. Ea doar spunea povești, era o povestitoare minunată. Toată familia, de fapt: niște tasmanieni cu rădăcini irlandeze, care nu aveau politică sau artă, ci povești. Erau profunde și rămîneau în tine, ca niște semințe, te tot gîndeai la ele și, odată cu trecerea anilor, căpătau tot mai mult înțeles. Mama a avut șase copii, dintre care eu eram al cincilea, așa că era mereu gălăgie, nu puteam să strecor o vorbă, ci doar să ascult.

Am învățat lucruri de la ei. Nu spuneau poveștile în mod liniar, cum se povestește în Europa, unde și timpul este liniar. Ai mei aveau o idee despre timp izvorîtă, cred, din influența pe care au avut-o asupra Australiei popoarele de culoare, cultura aborigenă, unde timpul e circular. Trecutul trăiește în prezent și în viitor și există toate într-un singur moment, iar nenăscuții și morții, toți fac parte din tine și le aparții. Așa că atunci cînd am început să-mi scriu cărțile, nu am făcut-o liniar, ci în cerc, încercînd să folosesc limbajul pe care l-am auzit în familie, unul oarecum poetic și baroc. Cred că se vede asta mai ales în primele mele cărți. Felul cum vorbeau ai mei nu mi se părea neapărat dulce sau frumos, ci mi se părea adevărat. Loial felului în care-și gîndeau și duceau viața. Tragicomic, poetic și uneori frumos – și am vrut să surprind asta, cumva, prin cuvîntul scris.

Moartea unei călăuze pe rîu *aduce în discuție religia și obiceiurile păgîne. „Oamenii trebuie să creadă în ceva, chiar dacă este o minciună. Fără credință, totul e pierdut“, spune Aljaz. Sînteți de aceeași părere?*

Nu, dar cred că e adevărat pentru mulți. Cred că mulți oameni preferă să li se spună cum să trăiască, preferă să li se dea reguli, decît o lume unde decid ei, unde au libertatea de a alege. Cred că libertatea aceea înspăimîntă mulți oameni. Aceasta este puterea politicii și a religiei, și pericolul lor. Înțelegem, ca specie, că trebuie să ne conformăm, iar prin conformare obținem un acoperiș deasupra capului, căldură, mîncare. Dar, în mod egal, sufletul nostru vrea să fie liber, să nu fie de acord cu lumea tot timpul. Sînt două lucruri care se războiesc în noi toată viața. Iar unii dintre noi se mișcă prin molozul acestui război cu mai multă ușurință decît alții.

În multe dintre romanele dvs. se vorbește despre rușinea de a avea sîngele foștilor deținuți. Cum se raportează australienii în prezent la asta?

Lucrurile sînt diferite în diverse părți ale Australiei. Tasmania e ca o țară în sine: e cam o treime din mărimea României, destul de mare și se află la 400 de kilometri sud de Australia, deci e destul de separată. Un sfert din istoria sa modernă a fost gulagul Imperiului Britanic. A fost, de fapt, o societate de sclavi, majoritatea oamenilor de acolo sînt descendenți ai sclavilor sau ai aborigenilor, contra cărora se pornise un genocid. Sînt două traume imense, care nu se termină cînd se termină războiul, rănile traversează mai multe generații pînă ce oamenii să se împace cu trecutul. Sigur, e un lucru rușinos, iar oamenii preferau să uite, ascundeau asta. În prezent, oamenii sînt mîndri de moștenirea lor, dar e un lucru foarte recent, abia din ultimii 30 de ani. Și nu acceptă sau înțeleg ce s-a întîmplat, amploarea crimelor. Problema unui sistem sclavagist sau a unui gulag e că nu ești doar prizonier, ci devii și temnicerul, și bătăușul, și călăul, și informatorul. E o lume kafkiană, în care ești și nevinovat, dar și cel care comite crima împotriva tovarășului tău. Sistemul perpetuează sistemul. Rușinea e profund înrădăcinată.

> *„Poveștile au fost mereu modalități prin care oamenii au descoperit adevărul.“*

Sînt interesat să vorbesc cu oamenii de aici pentru că ați trecut prin era comunistă, prin episodul Ceaușescu, și știu de la soția mea, originară din Slovenia, că oamenii de acolo se raportează la comunism pur și simplu nevorbind mai deloc despre el. Cred că, mai întîi, omul supraviețuiește prin capacitatea sa de a uita. Dar apoi, confruntat cu crimele, e imposibil să-ți imaginezi că tatăl sau mama ta au făcut parte din așa ceva. Cum spuneam, oamenii supraviețuiesc uitînd, însă memoria este la fel de puternică și, la un moment dat, trebuie să pășim din nou în umbrele trecutului, să le înfruntăm cu cît de multă onestitate se poate, ca să nu ne înghită întunericul.

În Moartea unei călăuze pe rîu, *există o anumită teamă, dar și un respect pentru natură. Cu toate acestea, în prezent, omul mai degrabă ucide natura.*

Eu nu mi-am dat seama pînă la maturitate că locul în care am crescut e unul dintre ultimele locuri din lume în care nu s-a schimbat mare lucru de 10.000 de ani. Mai mult de jumătate din insulă e pădure virgină, neatinsă, modelată doar pe alocuri de interacțiunea umană, de popoarele aborigene. Și doar în timpul vieții mele, o parte a fost deja distrusă doar din lăcomie. E un lucru șocant, cînd îți dai seama cît de fragile sînt lucrurile. Și nu pierdem doar copaci și păduri, ci o parte din bunătatea noastră dispare odată cu ele. Ne distrugem pe noi înșine. Aceste lucruri ne amintesc că sîntem parte dintr-un univers mai mare, și nu separați de el. Au oferit omului o umilință privind propriul loc în lume, l-au făcut să trăiască mai înțelept. Dacă aceste lucruri dispar, noi rămînem singuri și nu e prea multă alinare în a face parte dintr-o colonie de furnici, fără ca vreuna să știe cum să trăiască.

În prezent, ne confruntăm cu schimbările climatice, care sînt, ca să zic așa, doar bomboana de pe colivă. Sînt atîtea lucruri pe care le pierdem și fără a exista schimbările climatice. Cînd am venit, în tinerețe, în Europa, mi-am dat seama că măsura tuturor lucrurilor e realizată de om. Iată, în acest oraș, cum Ceaușescu a încercat să ridice cea mai mare clădire din lume. Și acum aveți atîtea ruine extraordinare pe tot cuprinsul Bucureștiului. Dar acolo de unde vin eu, tot ce e extraordinar e lumea naturală, tot ce nu e făcut de om.

Apropo de cruzime, nu v-a fost dificil să intrați în pielea tuturor acelor criminali de război implicați în construcția Căii Ferate a Morții?

E un roman plasat în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, între orori infinite și nenumăratele lucruri teribile care s-au întîmplat atunci. M-am întrebat cum faci dreptate unei asemenea orori, într-un roman, fără să pari melodramatic sau pornografic în portretizarea violenței. Dacă te uiți la acei prizonieri de război (marea majoritate britanici, australieni și olandezi capturați de către japonezi – *n.r.*), ei au îndurat multe, nu doar Calea Ferată a Morții. Unul dintre ei, un tasmanian, s-a aflat la numai 600 de metri de punctul zero al exploziei de la Nagasaki, și i-a supraviețuit, a fost protejat de un perete gros din beton. A plecat pur și simplu de la Nagasaki. Așa că mi-am petrecut vreo șase luni încercînd să-mi imaginez cum să-mi fac unul dintre personaje să supraviețuiască bombardamentului, la fel ca acest bărbat, scăpînd din acest peisaj de iad. Și m-am gîndit că voi reduce la minimum violența. E chiar puțină violență în roman, am vrut să arăt cititorului cum și cel mai mic act de violență e o crimă teribilă. În loc să descriu o mulțime de lucruri teribile, arăt doar un om bătut pînă la moarte de trei bărbați, cu nuiele și pumni. Dar numai atît. Gîndindu-ne la ororile celui de-al Doilea Război Mondial, acesta e un lucru mărunt, în comparație cu tot ce s-a întîmplat acolo. Am vrut să arăt doar un moment de violență, cît de „jurnalistic“ și realist pot, și să demonstrez și cît de șocant poate fi.

Cît privește cum am intrat în mintea ofițerilor japonezi, mi-am dat seama că s-au purtat întocmai ca englezii din Tasmania cu aborigenii. Știam cum au fost britanicii, așa că doar mi i-am imaginat pe japonezi drept englezi, apoi mi-a venit ușor, natural. Există o povestire de Joseph Conrad, „An Outpost of Progress“, scrisă cam odată cu *Heart of Darkness,* care este reușită în privința mentalității oamenilor care se cred superiori morali, iar asta le permite să înfăptuiască lucruri imorale. Ei chiar cred că acestea sînt acte de bunătate. Gîndindu-mă la asta, mi-a fost clar, căci japonezii nu sînt de pe Marte, ci sînt oameni exact ca noi. De fapt, ei sînt noi, și noi sîntem ei. Și cu cît te uiți mai mult la ei, îți vezi doar propria imagine reflectată.

Gene Paley, redactorul-șef al editurii din Persoana întîi, *pare a se teme de ficțiune. Credeți că se mai întîmplă și altora, le e frică oamenilor de literatură?*

Cred că da. Poveștile au fost mereu modalități prin care oamenii au descoperit adevărul. Iar acum ne e frică să-l aflăm, preferăm să ne prefacem că adevărul există numai în propriile experiențe limitate, decît să încercăm să ne deschidem la întreaga lume. Cred că e cazul, mai ales în literatura americană, unde există cultul memoriei. Memoriile pot fi grozave, sigur, nu le sînt ostil, dar această ideologie care a pus stăpînire pe epoca prezentă mi se pare ridicolă.

O ultimă întrebare: dle Flanagan, dacă ați fi nevoit să renunțați la unul dintre simțurile dvs., care ar fi?

Poate văzul, căci ar fi teribil de trist să nu pot vorbi cu oamenii, să nu-i pot asculta.

a consemnat Cristina ȘTEFAN

Sever VOINESCU

ALEGE ASUMAT

Legiuitorul asumat

Nu demult, ne-am ales reprezentanții în Parlamentul European. Peste puține zile ne vom alege președintele. Apoi, vom alege primarii și consiliile locale. Apoi, vom alege reprezentanții în Parlamentul României. Anii trec repede și abia ne vom obișnui cu ceea ce noi înșine am ales, că vom fi iarăși chemați să ne alegem reprezentanții în Parlamentul European. Și, iarăși, președintele. Și primarii, și consiliile, și parlamentarii... Alegem tot timpul. Democrația și, în fond, libertatea însăși sînt o sumă nesfîrșită de alegeri. Îi alegem periodic pe cei care vor stabili regulile (legile) după care funcționează cetatea noastră. Știm deja: ca să alegem chiar ceea ce vrem trebuie să ne cunoaștem pe noi înșine cel puțin la fel de bine pe cît îi cunoaștem pe cei care candidează. Dar ei, cei care legiferează, cei care stabilesc ce e „în regulă" și ce „nu e în regulă" în mediul nostru social, ar trebui să (ne) cunoască la rîndul lor foarte bine. În fond, ideea că legiuitorii e bine să fie dintre noi nu este neapărat populistă, cît realistă: cine ne-ar putea cunoaște mai bine pe noi înșine decît unul dintre noi? Însă nu întotdeauna a fost așa.Undeva în „Contractul social", Jean-Jacques Rousseau scrie așa: „Pentru a stabili cele mai bune reguli în societate (...), ar trebui o inteligență superioară care să cunoască toate pasiunile oamenilor și care să nu aibă nici una; care să nu aibă nici o legătură cu firea noastră umană, dar care s-o cunoască în mod profund; a cărei fericire să fie independentă de noi, dar care totuși să vrea să se ocupe de a noastră; în sfîrșit, care, asigurîndu-și o glorie îndepărtată, în decursul vremurilor, să poată acționa într-un anumit secol, iar de bucurat să se bucure în altul". Avem aici, cum s-a spus adesea, trăsăturile de portret ale legiuitorului ideal. Rousseau însuși recunoaște asta cînd adaugă, imediat după aceste rînduri, exasperat și resemnat deopotrivă: „Ar trebui zei ca să dea legi oamenilor". Așa ar trebui, poate, dar oamenii nu mai au de mult răbdare să înțeleagă ce le spun zeii și nici mare încredere în ei, așa că aleg alți oameni, dintre ei, ca să le dea legi. Totuși, utilitatea unui portret ideal al legiuitorului rămîne, pentru că indică unele calități pe care, măcar într-o anumită măsură, ar trebui să le căutăm în cei care candidează la demnități legiuitoare. În fond, oamenii sînt niște zei imperfecți. Citite atent, încercînd să evităm patetismul altfel cuceritor al autorului, rîndurile lui Rousseau ne spun că legiuitorul trebuie să aibă, în fond, o singură mare calitate: să cunoască. Să știe oamenii cărora li se adresează legile pe care le va da, să știe nevoile, urgențele, dorințele și pericolele societății pe care o conduce, să tatoneze înțelepciunea. Cunoașterea este un proces care nu încetează niciodată. Doar Dumnezeu știe totul și încă ceva în plus. Oamenii, inclusiv legiuitorii, află fără încetare. Cel mai periculos legiuitor este acela care nu știe că trebuie să afle mereu și mereu. Din păcate, cunoașterea, atît de necesară pentru a putea concepe și adopta legi drepte și folositoare comunității, are dușmani puternici: orgoliul omniscient care vine de fiecare dată cu bucuria victoriei în alegeri („M-au ales, înseamnă că știu totul"), dar și focul ideologic cumva inerent politicii partizane („Am eu un program despre cum trebuie să fie lumea și așa o fac!"). Vanitatea și ingineria socială sînt pericole mortale pentru democrație, pentru libertate.

În fond, oamenii sînt niște zei imperfecți.

A cunoaște societatea în care ești chemat să legiferezi înseamnă a-i cunoaște specificul. Adică a cunoaște mai toate diferențele care există între oamenii liberi care o compun. Căci doar cunoscîndu-le le poți respecta. A respecta un om înseamnă a respecta tot ceea ce îl individualizează, a respecta diferențele dintre el și ceilalți. Să-ți propui să masifici oamenii, să le amputezi specificul, să anulezi singularitățile este, deja, o crimă. Să încerci să faci acest lucru cu întregi categorii de oameni (că sînt ele sociale, rasiale sau pur și simplu categorii de oameni care au aceleași obiceiuri de consum) este deja totalitarism. Din păcate, istoria recentă ne-a dat lecții dureroase în acest sens. Or, pentru a evita aceste forme ale răului social e nevoie de un singur lucru, e nevoie de ceva ce nu este doar la îndemîna zeilor, ci este la îndemîna fiecăruia dintre noi: e nevoie să cunoști. După cum se știe, Parlamentele și Consiliile Locale din lumea democrațiilor, inclusiv din România, lucrează în comisii specializate pe diferite domenii. Legiuitorii care sînt membri ai acestor comisii se presupune că au deja o anume cunoaștere ori măcar o anume disponibilitate de a cunoaște și aprofunda domeniul respectiv. Obligatoriu, ei trebuie flancați de experți – oameni care au ori nu opțiuni politice manifeste, dar care chiar se pricep la acel domeniu. Pe măsură ce democrația devine tot mai complexă, tot mai sofisticată și tot mai nuanțată, așteptările electorilor de la legiuitor sînt tot mai mari. Prin urmare, inevitabil, legiuitoriul ajunge să legifereze tot mai amănunțit. Comentatorii politici sînt împărțiți: unii zic că-i bine (spunînd că e nevoie de tot mai multe reguli ca să asigurăm o societate tot mai corectă), alții zic că-i rău (denunțînd o veritabilă inflație legislativă), dar toți recunosc că acesta este trend-ul pe care democrațiile cele mai avansate s-au înscris de cîteva decenii. Legiferînd tot mai mult și tot mai amănunțit, responsabilitatea legiuitorului crește exponențial. Asta presupune, firesc, tot mai multă cunoaștere. Înainte de a legifera, devine obligatoriu să asculți cît mai multe părți interesate (*stakeholder*-i) și să evaluezi tot mai detaliat impactul regulii pe care intenționezi să o impui. În lumea interdependențelor, se întîmplă adesea ca o lege care vizează un domeniu și mizează pe un anumit efect să producă consecințe nefaste în alt domeniu. Adesea, cînd legiutorul este de bună credință și nu e orbit de orgoliul omniscienței și nici nu are creierul ars de ideologie, asemenea erori se produc pentru că nici nu i-a dat prin cap ce efecte colaterale ar putea avea legea pe care o votează. De aceea, efortul legislativ în lumea de azi este tot mai mult un efort transdisciplinar, care necesită lucru în echipă și expertize variate. Așa se explică de ce, în democrațiile actuale, principalul furnizor de propuneri legislative este „executivul" (Guvernul, aparatul Primăriei etc.). Se presupune că, lucrînd ceas de ceas în realitatea cea mai factuală, „executivii" au nu doar expertiza și experiența complexității vieții reale, ci și cunoașterea ei cea mai bună. Această evoluție transformă legiuitorul într-un decident ceva mai detașat, care își permite o perspectivă mai largă și o judecată pe termen ceva mai lung, o abordare mai apăsat axiologică. Măcar teoretic. Iată de ce idealul antic al unui legiuitor filozof are și acum actualitate. Precizez imediat că filozof în sens antic („iubitor de înțelepciune") nu însemna deloc „absolvent de filozofie" sau „autor de cărți filozofice", ci pur și simplu un om care căuta înțelepciunea. Căuta, adică nu se oprea din cunoaștere și nu considera niciodată că știe suficient.

În România, observațiile asupra funcționării sistemului instituțional de legiferare indică un anumit deficit de expertiză și o anumită rigiditate a procedurilor legislative dacă ne raportăm la aceste așteptări ale lumii actuale. De asemenea, în procedura de legiferare există reguli peste care, în virtutea suveranității sale, legiuitorul însuși trece cam rapid, cam superficial. De pildă, este foarte adevărat că există obligația legală a consultării publice în privința proiectelor de acte normative, după cum există obligația realizării unei evaluări de impact a legii propuse, dar aceste obligații mai degrabă se bifează fără interes decît se îndeplinesc cu conștiinciozitate. De asemenea, există obligația prezentării unui preambul, a unei expuneri de motive cu privire la orice nouă regulă. Încă Platon sublinia că rostul acestei introduceri legislative este extrem de important pentru că asigură corecta înțelegere a sensului și rolului pe care legiuitorul a mizat cînd a făcut legea. Și acest util instrument de clarificare și corectă asumare a legii este prea ușor tratat de legiuitorii noștri. Sînt, desigur, multe de îndreptat. Vestea bună este că chiar o putem face. Depinde de noi să remediem ce e de remediat. Iar primul pas ar fi, desigur, să alegem atent. Pentru ca să putem pretinde legiuitorului să legifereze el însuși asumat și în cunoștință de cauză, trebuie ca mai întîi noi să-l alegem asumat, în cunoștință de cauză.

Articol susținut
de British American Tobacco în
cadrul campaniei Alege Asumat

Lucia TERZEA-OFRIM

Treceri, transformări, deveniri

Căutarea sensului pare a fi nevoia umană fundamentală. De fapt, nu doar căutarea, ci și crearea sensurilor, adică a unei ordini simbolice care să anuleze sau măcar să țină sub control impresia că viața ar fi o curgere amorfă, reglată doar de instincte, impulsuri și hazard. Modelarea prin ritualizare este un instrument al construirii sensurilor, prezent în toate culturile, fiind un mod de a ritma viața socială, de fapt de a o face posibilă. De regulă, autoritatea care tutelează impunerea unui model este pusă sub semnul sacrului.

Această nevoie de control social al diverselor etape ale vieții a fost descrisă în lucrarea *Rituri de trecere,* probabil cea mai citată carte de etnologie. Arnold van Gennep lansează aici un termen care va face o carieră spectaculoasă, cel de liminalitate, derivat din *limen,* care în latină înseamnă prag. Autorul recurge la această metaforă spațială a pragului care desparte două încăperi pentru a descrie sintetic cele trei secvențe pe care le identifică în desfășurarea simbolică a tuturor ritualurilor ce acompaniază schimbările relevante social, transformările sau devenirile individuale. Indiferent de natura acestor schimbări (de loc, de stare, de poziție socială, de vîrstă), ritualurile care le sînt asociate, oricît de diferite ar fi, au o structură similară, alcătuită din următoarele secvențe: despărțirea de vechea stare, trecerea propriu-zisă și integrarea în noua stare. Trecerea este asimilată simbolic unui prag și denumită perioadă liminală.

Cel care va aprofunda și nuanța termenul de liminalitate este antropologul britanic Victor Turner. Spre ilustrare, el alege să analizeze perioada liminală bine marcată în ritualurile de inițiere masculină prezente la tribul Ndembu din sudul Africii. Victor Turner califică această stare prin sintagma *betwixt and between,* definind astfel incertitudinea de statut a neofitului, care nu mai are identitatea anterioară de băiat, dar încă nu a dobîndit-o pe cea de bărbat, el fiind considerat o făptură ambiguă „nici una, nici alta, nici aici, nici dincolo". Această stare de tranziție, de criză identitară, este indusă cu scopul de a asigura eficiența ritualului și modelarea destinului prin inițiere, conferă plasticitate și deschide posibilitatea schimbării.

În lucrarea *The Ritual Process – Structure and Anti-Structure,* Victor Turner dezvoltă implicațiile sociale pe care le are relația cu totul specială care se naște în grupul neofiților, pe durata perioadei liminale. El denumește acest tip de camaraderie profundă prin recurs la un termen latinesc, *communitas,* pentru a evidenția caracterul unic al acestui tip de relații și pentru a evita folosirea paralelă a unor termeni precum comuniune, comunitate, al căror sens nu acoperă intensitatea afectivă a relațiilor create în perioada liminală. Turner introduce și noțiunea de *liminal personae* pentru a denumi protagoniștii acestui tip de relație antistructurală denumită *communitas,* fondată pe sentimentul unei perfecte omogenități și egalități între membri, pe asumarea unei vulnerabilități comune, pe o solidaritate neafectată de nici o ierarhizare.

Într-adevăr, grupul de băieți care urmează să fie inițiați este supus cu brutalitate unor practici care au scopul de a-i transforma într-un fel de *materia prima.* Sînt adunați toți împreună într-un loc izolat, despărțiți de rude și deposedați de nume, de haine și de toate semnele rangului moștenit, li se poate impune nuditatea rituală și, pentru a șterge orice urmă de individualitate, sînt cu toții mînjiți cu un praf alb care le dă un aer spectral și contribuie la anularea oricărui tip de diferențiere. Li se ia orice marcă identitară, sînt reduși la tăcere și obligați la supunere necondiționată. Pot fi mutilați ritual cu însemnele tribului și circumcișii. În această perioadă liminală trebuie să suporte violența celor care conduc ceremonia, sînt intimidați, insultați, bruscați, supuși la probe fizice istovitoare și dureroase.

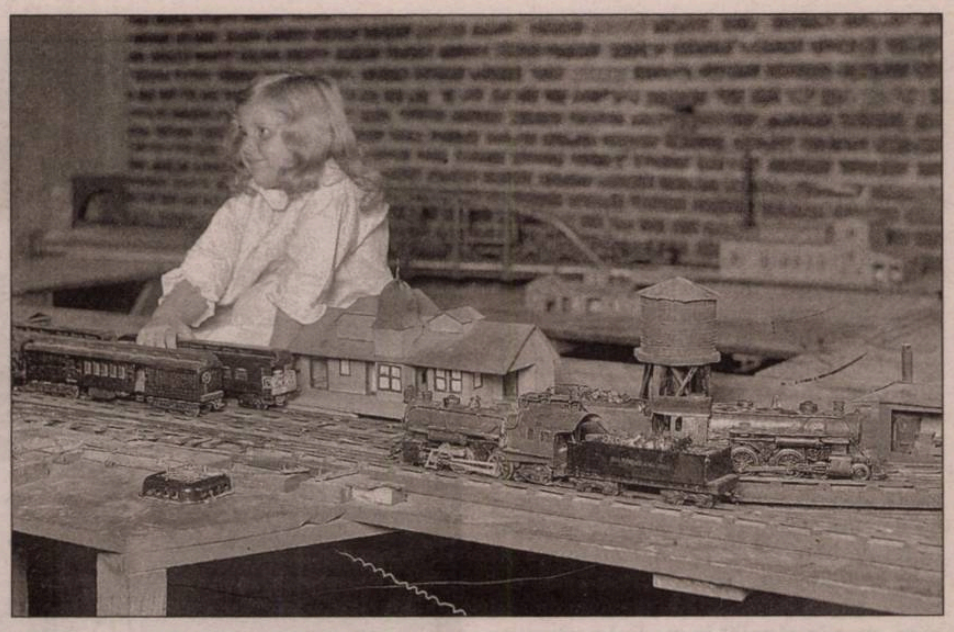

Aceste încercări pe care trebuie să le îndure au un dublu rol. Pe de-o parte, să figureze o moarte simbolică (anihilarea identității avute înainte de inițiere), urmată apoi de conferirea noului statut de bărbat, adult cu drepturi depline, schimbarea de statut fiind resimțită ca o renaștere. Simbolismul atașat inițierii poate sugera înghițirea de către un monstru urmată de regurgitare, iar coliba în care are loc inițierea este în același timp mormînt și uter. Al doilea rol al traversării comune a acestui adevărat tunel de încercări, al experimentării împreună a supunerii absolute față de cei care conduc ceremonia, este nașterea relațiilor de solidaritate perfectă, conștientizarea umanității profunde care îi leagă, a asemănărilor dintre ei.

Trecerea este asimilată simbolic unui prag și denumită perioadă liminală.

Această fraternizare spontană, sinceră și fără rezerve, care e posibilă doar în relația antistructurală de *communitas,* va avea consecințe și după perioada de inițiere. Cînd fiecare dintre ei își va relua poziția și rangul în societate, cînd fiecare își va prelua rolul important sau umil care îi este rezervat pentru buna funcționare a întregului, cu toții vor păstra în fundal sentimentul unui destin comun, al plămădirii din aceeași substanță. Diferențele și inegalitățile inerente în funcționarea oricărui grup vor fi suportate cu mai multă seninătate, la adăpost deopotrivă de aroganța celor privilegiați și de ranchiuna celor defavorizați. Toți au acceptat împreună supunerea față de o autoritate care e mai presus de ei, au experiența unor suferințe depășite în comun, în numele binelui colectiv, al continuității grupului, totul desfășurîndu-se sub cupola unei credințe într-o forță cu amprenta sacrului.

Victor Turner discută și alte aspecte ale pedagogiei latente conținute de perioada liminală, cu referire la un rit de instalare a șefului tribului Ndembu, deținătorul celei mai importante poziții în grup, cel învestit nu doar cu responsabilități de legiuitor, ci și încărcat cu responsabilitatea fertilității pămînturilor, cu absența secetei, a dăunătorilor, a bolilor, tot binele mers al lumii depinzînd de condiția lui morală și de vigoarea sa fizică.

Cu o zi înainte de instalare, înainte de a i se conferi însemnele puterii sale nețărmurite, viitorul șef și soția sa sînt poftiți în zori să intre într-o colibă sărăcăcioasă construită departe de sat, a cărei denumire trimite la ideea de moarte. Într-adevăr, în acea colibă omul care a fost ales să devină șef va dispărea. Cei doi vin îmbrăcați în zdrențe și au postura unor infirmi, au o atitudine umilă, smerită și se supun fără împotrivire tuturor procedurilor ce li se aplică fără prea multă delicatețe. Mai întîi sînt purificați cu apă și plante magice, apoi viitorului șef i se face o tăietură în dreptul locului unde va purta brățara – însemn al puterii. Urmează apoi partea cea mai importantă, și anume tirada rostită de maestrul de ceremonii, în care viitorului șef i se aduc toate insultele posibile, i se înșiră toate defectele reale sau probabile, i se înfățișează toate greșelile pe care le-ar putea face, este admonestat și avertizat asupra consecințelor pe care le-ar avea o conduită nepotrivită și i se recomandă cu fermitate, cu asprime chiar, ce are de făcut spre binele tuturor. Apoi oricine din trib are dreptul să vină și să-i reproșeze public și cea mai mică nedreptate sau răutate suferită din pricina lui. Viitorul șef suportă totul în liniște, trebuie să se comporte ca un sclav cu o zi înainte de preluarea puterii. Toată ziua este insultat, iar noaptea nu este lăsat să doarmă. A doua zi este întronat cu toată pompa, cu tot fastul cuvenit, iar el niciodată nu va exprima vreo reacție sau vreun resentiment față de cei care l-au oropsit. Nici cei care l-au ponegrit, cu sau fără motiv, nu vor mai recidiva vreodată. Codul ritual a fost respectat, perioada liminală prevedea în acest caz inversarea rolurilor, cei slabi aveau voce și putere, iar cel care urma să fie puternic trebuia să experimenteze mai întîi umilința și neputința.

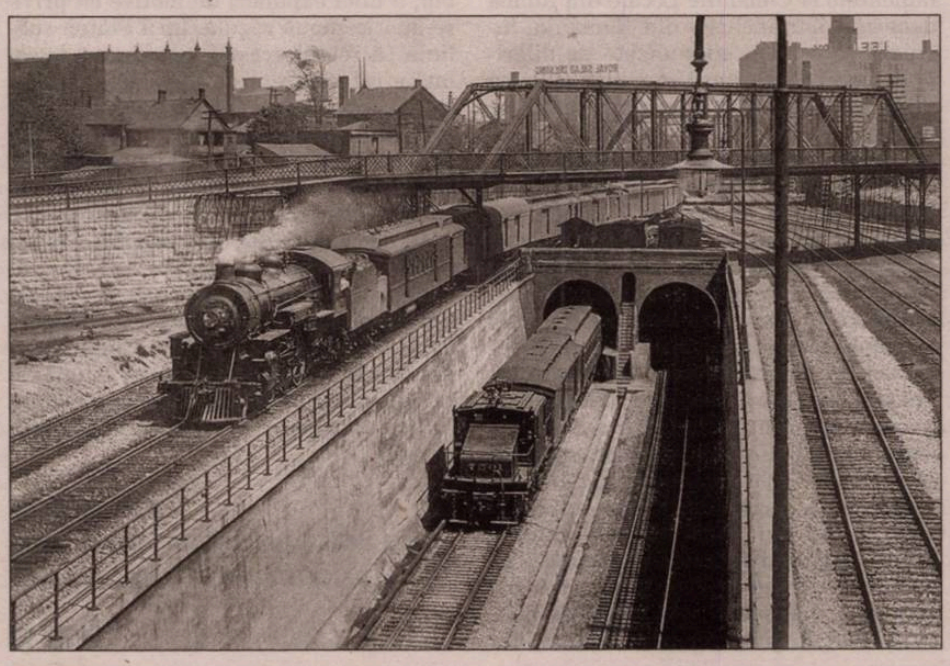

Turner extinde discuția asupra funcției aparent subversive a liminalității și amintește de nebunul de curte căruia i se permite să sfideze regulile și să rostească adevăruri destabilizatoare. Nu uită să evoce puterea celui slab, a marginalului, a străinului care poate iniția o criză profundă, o dezorganizare, o răsturnare de situații și poziții, care însă va conduce la o reorganizare stabilă, mai justă. El pledează pentru ideea celor două modalități de existență socială – atît intervalul antistructural liminal, constituit de *communitas,* cît și perioadele de stabilitate structurală sînt indispensabile funcționării sociale echilibrate. Ele trebuie să alterneze. Intervalul antistructural, deși revigorant, prelungit spre permanentizare eșuează în haos și poate atrage după sine forme paradoxale de dictatură. În același timp, o neîntreruptă stabilitate structurală, caracterizată prin rigiditate, inflexibilitate, intoleranță la contradicție va sfîrși în osificare, blocaj și epuizare. De altfel, și Malraux adresa un avertisment similar: „Două primejdii amenință omenirea: dezordinea și ordinea".

Lucia Terzea-Ofrim *este conferențiar universitar la Facultatea de Litere, Universitatea din București, unde predă cursuri de antropologie culturală. În prezent este lector de limba română la Universitatea din Tel Aviv. Ultima sa carte, apărută în 2019, este un album despre fereastră ca instrument antropologic:* Ferestre cu povești / Window Stories.

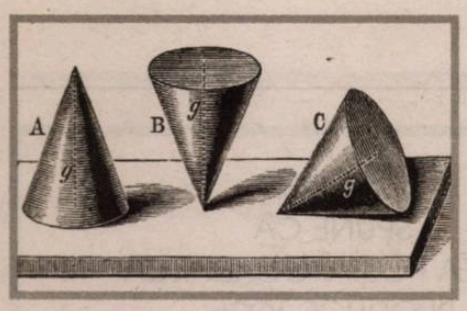

Cristian GHINEA

o țară ca afară

Marea dezbatere națională (ne)lansată de Iohannis și Dăncilă

Am urmărit cu interes audierile parlamentare ale ministrului propus la Fonduri Europene. Cînd vine vorba despre subiectul ăsta la TV sau în mediul politic, oamenii știu două chestii: absorbție și birocrație. La absorbție se pricepe cam toată lumea, pentru că e cu procente.

Așa, de pildă, în 2016, cînd media europeană de absorbție era 1% și în România era 0,5%, pesediștii leșinau demonstrativ că e ceva cu zero. Atunci eram la 0,5% de media europeană. Trei ani, trei prim-miniștri și o grămadă de miniștri mai tîrziu, media europeană este la 35% și noi avem 32%. Deci sîntem la 3% sub media europeană. Evident, aș putea să insist pe distanța față de media europeană așa cum pesediștii insistă pe acest 32% și îl prezintă ca fiind un fel de buricul pămîntului al politicii de coeziune galactică. Așa e cînd te joci cu procente.

Discuția despre absorbție e un fel de nechezol pentru o dezbatere națională care ne lipsește: cum punem fondurile europene la treabă ca să facem o țară ca afară?

Sub procente statistice de absorbție se ascunde o realitate urît mirositoare. Țineți minte că aici ați citit prima dată chestia asta: în următorii ani, distanța față de media europeană va crește în fiecare an. Aceste 32% ascund o gaură. Mare parte din banii europeni consumați în bugetul 2014-2020 sînt de fapt banii pe care am fost incapabili să-i consumăm în bugetul 2007-2013.

Cum? Simplu! Ca să salvăm niște bani ca și pierduți în proiecte întîrziate data trecută, am negociat cu Comisia Europeană să mutăm finalizarea acestor proiecte în bugetul următor. Adică acesta curent. Așa am trecut niște proiecte de pe un buget pe altul. În păsărească de fonduri europene acestea se numesc „proiecte fazate". Deci dacă guvernele PSD-ALDE au moștenit niște proiecte deja începute pe care am încasat bani, evident au făcut ceva absorbție. La fel de evident, aceste proiecte se cam termină acum. Ce urmează? Avem altele?

Răspunsul este nu. Urmează o țeavă goală de proiecte. Așa cum v-am spus data trecută, PSD a desființat departamentul de dezvoltare proiecte pe care-l făcusem cînd am fost ministru la MFE. Capacitatea ministerelor și a companiilor naționale de a dezvolta proiecte este tot redusă. Mihai Tudose, cînd era premier, a preluat o idee bună de la tehnocrați și a semnat un acord cu Banca Mondială căreia i-a încredințat o parte din dezvoltarea de proiecte. Era și asta o soluție alternativă, folosită de Vlad Voiculescu în 2016 pentru a dezvolta proiecte pentru spitalele regionale. După ce Dragnea l-a dat jos pe Tudose, Viorica Dăncilă a renunțat la memorandumul cu Banca, pe motiv că nu vin străinii să ne zică nouă ce și cum. Mai ales că vorbesc engleză și ei îi e greu să urmărească. Deci terminăm fazatele și apoi… rata de absorbție va fi un scandal din ce în ce mai mare de acum pînă în 2020 (2023, de fapt). Așa cum a fost și data trecută. MFE a apărut ca minister prin 2013 tocmai ca să dregem cumva problema asta. Și iată că…

© wikimedia commons

Această parte prost rujată a viitorului a lipsit cu totul de la audieri. Dar a lipsit și viitorul pe care ar trebui să ni-l construim singuri. Adică a lipsit marea dezbatere națională despre cum va cheltui România cele peste 30 miliarde de euro pe care le va primi de la UE în bugetul 2020-2027.

Această mare dezbatere națională, lansată împreună de președintele Klaus Iohannis și de premierul Viorica Dăncilă, a adus pînă acum la aceeași masă participanți pricepuți din mediul guvernamental, de la partidele politice, de la ONG-uri, din *think-tank*-uri, Academie, sindicate, patronate. S-au tras concluzii pertinente despre lucrurile care au mers și mai ales despre cele care nu au mers legat de cum a cheltuit România 35 miliarde de euro în primul buget european (fără a include subvențiile agricole) și încă niște miliarde bune în bugetul curent, astfel încît să avem o idee clară, asumată politic și susținută pe dovezi despre ce vom face cu următoarele miliarde.

Evident că glumesc.

Marea dezbatere națională legată de viitorul Acord de Parteneriat între România și Comisia Europeană nu e deloc mare, nu e deloc dezbatere și nu e nici națională. Ministerul Fondurilor Europene a lansat-o, așa, cam pe sub radar. Patronajul este asigurat de o doamnă care ba e secretar de stat, ba e directoare supremă, ba e ministru delegat. Totuși, de ce organizează MFE marea dezbatere națională? S-a decis undeva că a făcut o treabă fabuloasă pînă acum? Nu ar trebui ca Președinția sau prim-ministrul să patroneze discuția asta și MFE să fie participant la discuții, să pună datele pe masă, dar să stea frumos într-un colț?

Discuția despre absorbție e un fel de nechezol pentru o dezbatere națională care ne lipsește.

Și, în definitiv, pare ușor absurd: de ce facem o mare dezbatere dacă nu prea sîntem interesați de ea? Este simplu. Așa ne obligă regulamentul european. Există un articol în regulamentul trecut și va exista și în regulamentul pe care acum îl dezbatem în Parlamentul European prin care statul membru este obligat să organizeze consultări și grupuri de lucru cu organizații relevante în care să se discute bazat pe cifre etc.

Ca să bifăm această consultare, ne organizăm cum am zis mai sus. De fapt, Ministerul Fondurilor Europene manifestă și el – și nu e deloc o excepție în administrația din România – o tendință extremă spre mandarinat. Mandarinii erau acei experți care conduceau imperiul chinez, oameni care dădeau niște examene cumplit de grele ca să intre în sistem și care nu se schimbau indiferent de împărat. Bine, e o comparație nedreaptă pentru mandarini; la noi intrarea e mult mai ușoară și mai pe pile.

© wikimedia commons

Un exemplu extrem al mandarinizării este chiar fondul pentru sporul de fonduri europene – și tare vreau să văd dezbaterea organizată de MFE despre subiect. Acum mulți ani se punea problema să-i răsplătim cumva pe funcționarii performanți care dezvoltă România cu fonduri europene. Astfel, am dat o lege prin care se putea acorda un spor maxim la salariu de 75%. A se observa cuvintele „se putea" și „maxim".

Chestia asta a mers cît a mers, cîtă vreme sporul se acorda din bugetul național. Era o veșnică luptă între șefii de instituții și Ministerul Finanțelor să acorde sporuri la cît mai mulți oameni. La un moment dat, lui Orlando-*îmi plac curvele*-Teodorovici, cînd era ministru al Fondurilor Europene, i-a venit o idee: hai să dăm sporul de fonduri europene din… fonduri europene. Din acel moment, Ministerul de Finanțe nu a mai fost lupul paznic la buget pentru sporul de fonduri, că doar nu dădea de la el. Așa că sporul de fonduri a devenit un fel de molimă în sistem: îl ia toată lumea. Nu doar toată lumea care lucrează la MFE, ci toată lumea din toate instituțiile care au cît de cît legătură cu fonduri europene. La nivel maxim.

Un alt subiect care a lipsit din audieri a fost cel legat de sistem în sine. E și megacentralizat, și fracturat în același timp (sînt trei ministere care gestionează fondurile europene, Agricultura + Dezvoltarea + MFE, și fiecare are verticala sa a puterii, paralele). În același timp, sistemul e și lipsit de responsabilitate, și obsedat de control – și toate se sparg în capul beneficiarilor, de unde tonele de hîrtii cu care se acoperă toată lumea. Deși am creat acest sistem uriesesc ca să creștem absorbția, o dăm iar în bară.

Soluția e regionalizarea pe bune și unificarea sistemelor paralele (ADR-urile să devină Autorități de Management și să se ocupe de proiecte multifond). Apoi, putem face intermediere de fonduri europene prin actori privați sau cvasi-publici: bănci, ONG-uri, organizații de ramură. În loc să dezvoltăm o nouă ramificație de birocrație de stat pentru orice program temporar. Cum ar fi? Ar fi simplu și regulamentele europene o permit, dar mereu am ales cel mai centralizat și cel mai birocratic mod de organizare.

Colegii mei parlamentari USR membri în Comisia de Afaceri Europene, Dan Barna, Iulian Bulai și Cristina Prună, au încercat să ridice astfel de probleme în timpul audierilor, dar ceilalți participanți, inclusiv ministrul desemnat, s-au făcut că nu pricep sau că nu e important. De pildă, la o întrebare despre sporul de fonduri europene, ministrul desemnat a răspuns că el nu știe să fie probleme cu plata acestui spor. Acum se poate înțelege că domnul ministru nu a înțeles întrebarea, dar cum îl știu drept un om versat și bun cunoscător al sistemului, îmi permit să rîd în barbă.

Acum, stimați cititori, știu că atunci cînd e vorba de fonduri europene lumea intră în acronime complicate și păsărească tehnică, dar m-am străduit să discut problemele uman și logic, pentru că eu chiar cred că meritățm, ca cetățeni europeni, o discuție serioasă despre cum dezvoltăm România. Sîntem foarte aproape de a rata încă o dată să ne dezvoltăm serios cu fonduri europene. Pentru că despre asta este discuția, nu despre acronime și sporuri.

***Cristian Ghinea** este europarlamentar din partea Alianței USR-PLUS. Opiniile sale sînt exprimate în nume personal.*

Cu ochii-n 3,14

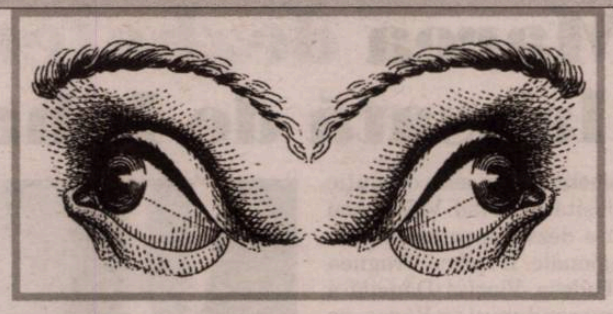

IATĂ CĂ, ÎN ROMÂNIA, SE DESCHIDE (PENTRU MULTĂ LUME) O NOUĂ PAGINĂ CU PRIVIRE LA ARDEREA STINGĂTOARE

■ Trupa texană de blues rock ZZ Top a împlinit anul acesta 50 de ani de activitate, prilej cu care a lansat un album cu cele mai bune 50 de cîntece din cariera lor. Iată un dialog al fanilor de pe canalul de YouTube al trupei: „Cred că ZZ Top dețin recordul pentru cea mai longevivă trupă cu membri *[members]* originali. Nici unul n-a fost schimbat de-a lungul carierei“, „Asta pentru că sînt de neînlocuit“, „Chitaristul n-a făcut totuși o operație prin care și-a înlocuit coapsa? Iată că trupa nu mai are chiar toate membrele *[members]* originale“, „De fapt, basistul e cel care și-a înlocuit coapsa. Și tot el s-a împușcat accidental în picior…“ (**M. C.**)

■ S-a calculat că, în România, fiecărui cetățean îi revin 4 centimetri de autostradă. Aveți grijă unde călcați… (**D. C.**)

■ Un articol de pe site-ul Mediafax poartă titlul: „Ești singur în Crevedia? Încearcă aceste site-uri…“. Cînd dai click, se deschide o nouă pagină cu site-uri matrimoniale. Dacă universul virtual nu dă nici un rezultat, le-am recomanda cititorilor să încerce o variantă mai terestră: cocoșeii și găinușele de Crevedia. (**M. P.**)

■ Pentru că multă lume ia în derîdere pizza hawaiană, iată istoria ei: a fost inventată în Canada de un imigrant grec căruia îi plăcea amestecul de sosuri dulci pe bază de fructe din mîncarea chinezească, așa că a adăugat ananas peste brînză. În cele din urmă, pizza hawaiană a devenit foarte populară în Australia. (**M. C.**)

■ Refugiat în Rusia după ce a divulgat documente secrete ale Agenției Americane pentru Siguranță Națională (NSA), fostul colaborator al CIA, Edward Snowden, a mai făcut o dezvăluire: a dezmințit faptul că ar exista extratereștri, declarînd recent că, deși a avut „acces ridicol la rețelele NSA, CIA, ale armatei“, nu a putut găsi nici o informație cu privire la existența acestora. Am resimțit profund replica lui Niță, din „C.F.R“-ul lui Caragiale: „Nu mai ai nici un haz, amice“. (**S. G.**)

■ În Finlanda, recent încheiatul Helsinki International Horse Show 2019 a folosit integral energie provenită din arderea bălegarului de cal: peste 150 de megawați/oră. Sau cai-putere, cum ar veni. (**C. Ș.**)

■ Azi o luăm pe hartă-n sus ca să vedem ce nume de firme vom găsi la Sebeș: Concret Exim SRL, I Love Food SRL, Nunta Ideală SRL, Transilvania Oleaginoase SRL, Vis Unic SRL, Adelina Vis Dinamic SRL, Coroana Cetății SRL, Eli Impecabil SRL, La Boierașul Moflea SRL, Cerbu Oil SRL, Tăiței Ca La Mama Acasă SRL, Țărăncuța Agro SRL, Torent SRL, Expert Ion Pavaje SRL, Haotic Fashion SRL, Pași Liberi SRL-D, Florex Nu Mă Uita SRL, Nikos Stingătoare SRL, Pălăria Dădârlat SNC, Sape Mecanizate Ionuț SRL, Viitorul Familiei 14 SRL, Acoperitori Trainice SRL, Dr. Zâmbet Alb SRL. (**D. S.**)

O VORBĂ SPUNE CĂ LUMEA POSTAPOCALIPTICĂ PRODUCE 10% DIN EMISIILE DE FRIG ALE ARMATEI DE SCEPTICI AMBULANȚI

■ „O vorbă spune că în spatele unui bărbat puternic se află o femeie puternică. De multe ori, în spatele meu am fost eu însumi“, a spus de curînd premierul demis Viorica Dăncilă, candidat la funcția de președinte al României. E atît de puternică această imagine, încît chiar face mai mult decît o mie de cuvinte. (**A. M. S.**)

■ În mall-ul din Sinaia, într-o seară, am trăit unul dintre idealurile mele de experiențe: am fost singurii spectatori ai filmului de atunci, *Zombieland,* și singurii clienți ai barului de la etajul de mai jos. Cînd am ieșit (cu ajutorul bodyguarzilor, căci ușa deja se închisese), Sinaia era pustie și fascinantă, exact precum lumea postapocaliptică din *Zombieland.* Și totuși, chioșcul central de covrigi și pizza era deschis. (**I. P.**)

■ Industria modei produce 10% din emisiile de carbon ale umanității. Mai mult decît zborurile și transportul maritim. (**A. M. S.**)

■ După cum ne explica de curînd fostul nostru coleg de redacție Cristian Ghinea, organizarea actuală din România nu încurajază investițiile în infrastructura națională, ci cel mult pe cele cu care se pot lăuda autoritățile locale. Dincolo de observația că nu s-au construit autostrăzi, eu am simțit însă și altceva, local, pe pielea mea: țînțari, în ultimele două veri, așa cum n-am mai pomenit de multă vreme și frig în apartamentele racordate la RADET, în ultima iarnă, așa cum nu era decît înainte de 1989. Iar la sfîrșit de octombrie, nici vară, nici iarnă deci, era și frig, erau și țînțari. Și mă întreb cînd vor înceta oare ăștia să mai sugă sîngele poporului. (**A. M.**)

■ Unul dintre candidații la alegerile prezidențiale de care probabil n-ați auzit, Ninel Peia, spune într-un interviu la RFI că ar vrea să interzică ONG-urile antiromânești. Același individ cere și reintroducerea armatei obligatorii. Cu un mic exercițiu de imaginație, îl și vezi ordonînd armatei să-l ia la țintă pe Soros. (**M. M.**)

■ „Progresul nu e adus de predicatorii și gardienii moralității, ci de nebuni, visători, rebeli și sceptici.“ – Stephen Fry. (**M. C.**)

■ Un bărbat din Angus, Marea Britanie, a fost reținut de autorități după ce a încercat să piloteze în interiorul închisorii Perth o dronă care purta un telefon mobil, apoi s-a ascuns în tufișuri, susținînd că doar își caută cîinele chihuahua, răpit de circari ambulanți români. (**C. Ș.**)

ABONEAZĂ-TE ACUM
Trimite 1 SMS la 7488 cu textul DILEMA

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✔ SMS: Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 EUR + TVA/SMS)
✔ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✔ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD - Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✔ FIRMELE DE ABONAMENTE
Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0372 130 211 / 0372 130 213 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE
✔ 3 luni - 54 LEI ✔ 6 luni - 98 LEI ✔ 12 luni - 159 LEI
Prețuri la abonamente cu pînă la 49% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume ..... Prenume .....
Str. ..... Nr. ...., Bl. ....., Sc. ....., Et. ...., Ap. .....,
Localitate ..... Județ/Sector ....., Cod poștal .....
Telefon ..... Email .....
Am achitat suma de ..... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

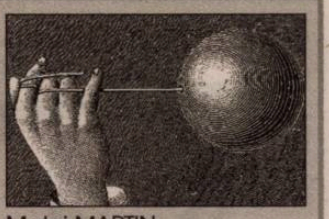

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

12

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **821** ■ 14-20 noiembrie 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

ANDREI PLEȘU

„Maşa. Maşenka. Maşa Dinescu“

pagina **3**

VALERIU NICOLAE

„Problemele USR-PLUS“

pagina **4**

ROBERT SKIDELSKY

„#MeToo și Don Giovanni“

pagina **20**

Discursul anti-Occident

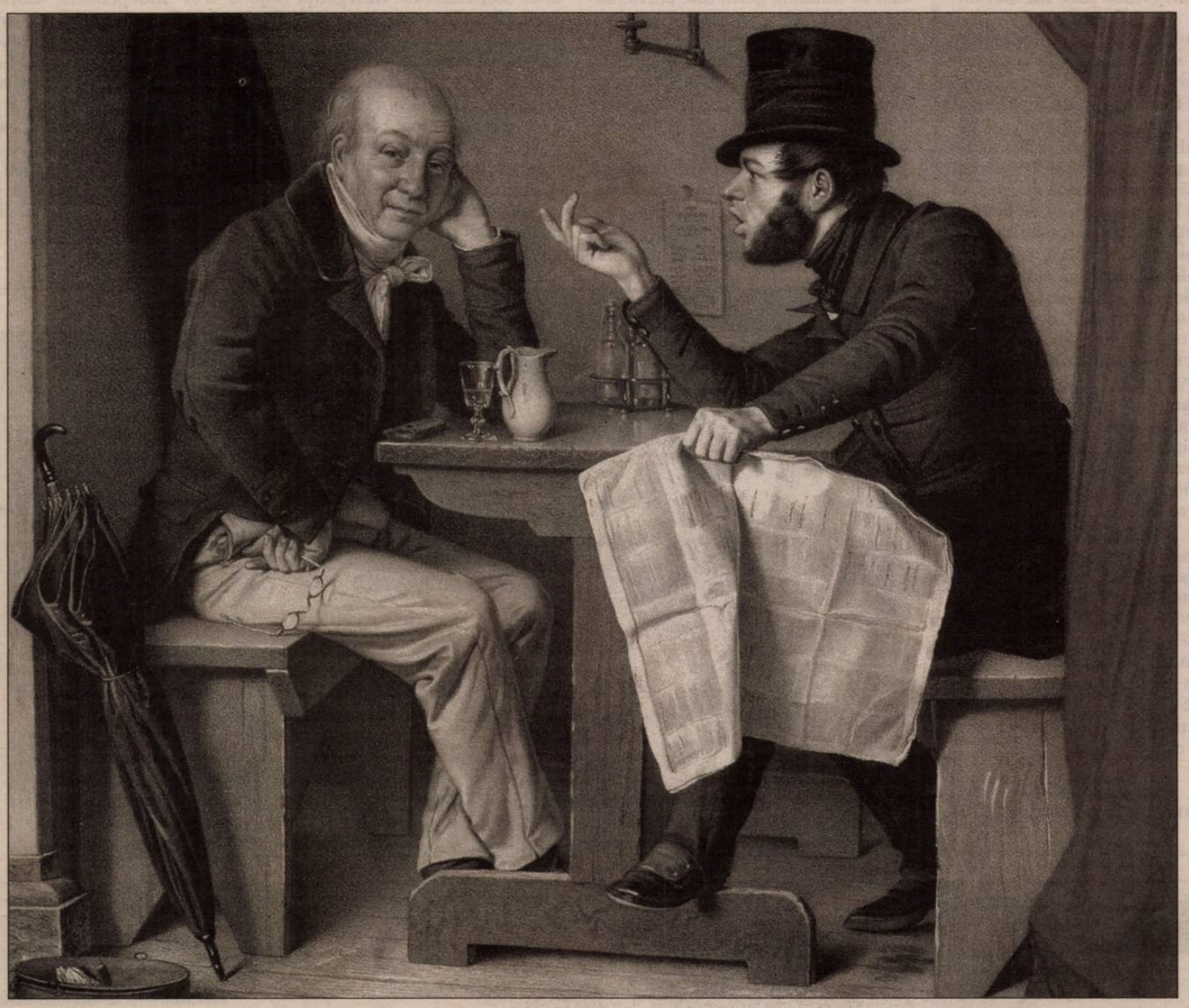

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

MINISTERUL CULTURII ȘI IDENTITĂȚII NAȚIONALE

„Cei care te fac să crezi absurdități sînt aceiași care te conving să comiți atrocități.“

VOLTAIRE

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Cristina BOBOC

Acasă cu miros de Occident

Ansamblurile rezidențiale sînt, în mare parte, structuri închise, cu pază 24/24 dublată de camere de supraveghere. Accesul pe teritoriul complexurilor este, în general, restricționat persoanelor nonrezidente, iar permisiunea de a vizita proprietarii unui ansamblu rezidențial este foarte diferită de la ansamblu la ansamblu. Vecinătatea nu mai este pur întîmplătoare, este aleasă pe criterii de asemănare și apartenență la un anumit grup/clasă cu aspirații și valori comune. Asocierea prin asemănare consolidează identitatea grupului și-i confirmă reușita socială dorită. Distanțarea de formele vechi de locuire este o distanțare față de trecut și de lipsurile acestuia, iar reușita este percepută drept un merit personal sau familial. Relația cu trecutul a locatarilor ansamblurilor rezidențiale, orientați către un viitor occidentalizat, este o relație simbolică bazată mai mult pe memoria colectivă și pe imaginarul social al unui trecut care trebuie îndepărtat. Reprezentările despre trecut sînt cele ale unui timp lipsit de estetism și confort cotidian care trebuie expulzat din aspirațiile unui „viitor care nu mai miroase a comunism".

Apartamentele construite în perioada industrializării Bucureștiului, în contrast cu cele construite în ultimul deceniu, devin forme de locuire „învechite", unde comunismul încă mai poate fi perceput olfactiv. Iar comunismul miroase „a ghenă", „a bătrîni", „a vechi", „a naftalină" și nu poate fi ascuns cu un strat nou de var, vopsea sau blocat de geamul termopan. *Noul* nu caută să înlocuiască *vechiul,* ci mai degrabă caută să se îndepărteze, să se distanțeze de *vechi* printr-o remodelare a spațiului. *Noul* se delimitează spațial conservîndu-și tendințele și valorile aspiraționale ale unei noi clase medii în plin proces de consolidare. Apartamentele noi au miros *„fresh",* de „curățenie", de „var", de „produse de curățenie", de „iarbă tăiată", de „piscină", apartamentele noi miros exact opus mirosului de *comunism*. Exprimarea olfactivă a dihotomiei comunism/modernitate *alias* vechi/nou este o formă de renegare a trecutului „alterat" și de proiectare a unui viitor „proaspăt", neatins de trecutul „murdar".

În spatele gardului păzit de agenții de securitate, locatarul ansamblurilor rezidențiale caută însă mult mai mult decît miros de „var" și de „piscină", de „iarbă tăiată" sau de „curățenie", complexurile rezidențiale promit accesul către modernizarea aspirațională. Nevoia de modernitate nu este în sine un proces nou, inedit, ci mai degrabă un proces continuu. Modernitatea se reinventează constant prin valorificarea unor obiecte sau servicii dezirabile și accesibile unui număr limitat de persoane. Ansamblurile rezidențiale de la periferia sau din interiorul Bucureștiul îi promit potențialului locatar modernizarea așteptată a unui *acasă* care miroase a Occident, iar Occidentul miroase bine.

(apărut în *Dilema veche,*
nr. 614, 18 noiembrie 2015)

Dilema veche vă propune

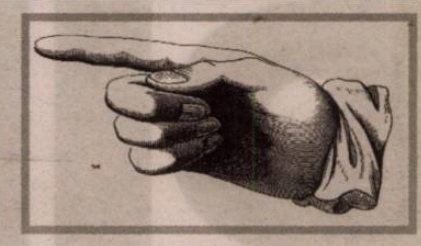

■ Vineri, 15 noiembrie, la Sala Radio din București, de la ora 19, se anunță un concert cît se poate de interesant. Faptul excepțional este că interpreți de renume vor cînta compoziții ale unor mari maeștri ai jazz-ului românesc – Richard Oschanitzky și Nicolae Coman – care n-au mai fost niciodată auzite *live* în București. Este vorba de *Antifonii* de Richard Oschanitzky și *Concertul pentru pian și orchestră* de Nicolae Coman. De fapt, întregul spectacol este organizat în memoria celor doi compozitori, în condițiile în care anul acesta se împlinesc opt decenii de la nașterea lui Richard Oschanitzky și patru decenii de la prematura sa dispariție, precum și trei ani de la dispariția compozitorului, profesorului și muzicologului Nicolae Coman.

Pentru cunoscători, Richard Oschanitzky e un muzician deja legendar, însă povestea lui poate n-a intrat încă și în conștiința unui public mai larg. A fost un muzician care a compus în aproape toate genurile posibile, de la muzică ușoară pînă la prelucrări de muzică barocă, de la muzică de film (muzica din numeroase filme de Sergiu Nicolaescu) pînă la lieduri, de la marșuri pentru fanfară pînă la muzică de cameră și, bineînțeles, jazz. Vorbea cursiv șase limbi străine și a scris poezii în română, germană, portugheză și engleză.

În concertul de vineri, Orchestra Națională Radio, avîndu-l la pupitru pe dirijorul german Peter Christian Feigel (director muzical și dirijor-șef timp de foarte mulți ani la Friedrichstadt Palast din Berlin), va interpreta de asemenea o piesă compusă de Nicolas Simion intitulată *Hommage à Richard Oschanitzky*, precum și piesa *Romanologie* a lui Dan Dediu, un compozitor care probabil nu mai are nevoie de nici o prezentare în România. Solist la pian va fi grecul Antonis Anissegos, un muzician cu o carieră internațională și premii importante obținute în Germania, iar la saxofon Nicolas Simion – considerat cel mai de seamă reprezentant actual al jazz-ului românesc de peste granițe, laureat al unor premii importante ca WDR Jazz Preis 2015 (Germania), International Jazz Composition Contest (Katowice 2017), Premiul Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România pentru piesa „Jocul copiilor" sau Premiul de compoziție la București Jazz Festival în 2016.

Așadar, e vorba de compoziții inedite, ale unor muzicieni excepționali și interpretate de artiști cu totul speciali. Sper că v-am stîrnit interesul. (Andrei Manolescu)

■ La Muzeul Național de Artă al României merită să vedeți expoziția dosar „24 de argumente. Conexiuni timpurii în neo-avangarda românească 1969–1971". Protagoniști sînt, printre alții, Horia Bernea, Ion Bitzan, Liviu Ciulei, Radu Dragomirescu, Pavel Ilie, Peter Jacobi, Ovidiu Maitec, Paul Neagu, Miriam Răducanu, Vladimir Șetran etc. (Matei Martin)

■ Recent apărutul număr 38-39 al revistei *Arta* propune un inedit dosar tematic despre Artă și Digitalitate, coordonat de Georgiana Cojocaru: „Pînă la urmă, Bucureștiul nu e cunoscut la momentul de față ca fiind o geografie hiperbolică modelată digital, precum Londra, Shenzhen sau San Francisco. Bucureștiul nu e un spațiu îngropat în straturi promiscue de magie tehnologică, deși încă nu s-a studiat cît de puternic se extinde influența algoritmică a megacentrelor menționate anterior în spații periferice precum Europa de Est sau restul lumii care nu e «întîia»". Urmînd un traseu labirintic al decalajului digital, numărul și-a propus exact echilibrarea acestui deficit și radiografierea modului în care interacționează aceste spații geografice îndepărtate, în acord cu mersul tehnologic firesc. (Ruxandra Mihăilă)

■ *Parazit,* regizat de Bong Joonho și premiat cu Palme d'Or anul acesta la Festivalul de la Cannes, are toată simplitatea și complicația vremurilor noastre. O comedie neagră, în care toți sînt buni și vinovați în egală măsură. (Ana Maria Sandu)

■ *Sonia ridică mîna,* de Lavinia Braniște, Editura Polirom. Un roman despre generația care n-a trăit comunismul, dar încearcă să-l înțeleagă. Sonia își pune sieși și altora întrebări: despre anxietăți, familie, sexualitate, viitor, despre ce se schimbă într-un cuplu care locuiește împreună (despre lipsa ori teama de intimitate). „De ce ții minte numai lucrurile nasoale?" mi-a rămas o vreme în cap. (Cristina Ștefan)

■ O experiență rară pentru consumatorii de artă din România: pe 17 și 18 noiembrie, la Linotrop Centrul Independent Coregrafic (str. Ion Brezoianu 23-25) are loc, de la ora 20, spectacolul *Unu' pe Față Unu' pe Dos* – o creație artistică de dans contemporan, o viziune a coregrafei Georgeta Corca și a artistului de circ Paul Herzfeld, care combină dansul contemporan cu acrobațiile, *chinese pole* și clarinet bas într-o încercare de „sfidare a gravitației" prin care ordinarul devine extraordinar, iar incredibilul – normalitate. (Stela Giurgeanu)

album dilematic Marius Chivu

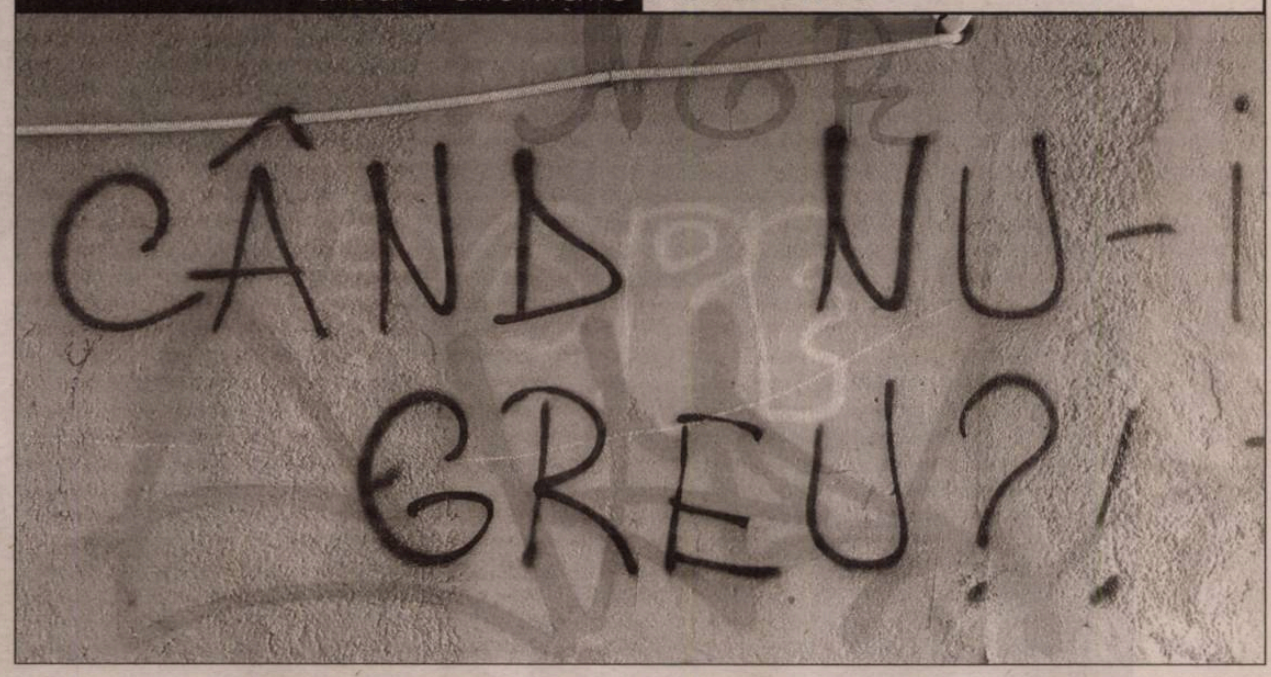

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matéi PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Cristian GHINEA ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.300
Tipărit la Tipoart Idea Studio

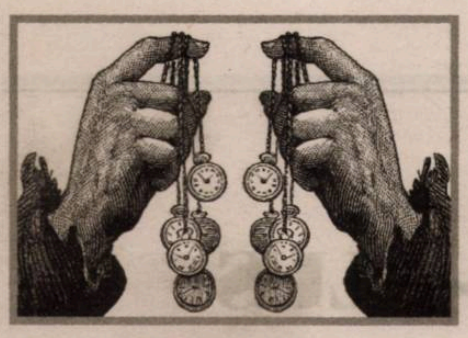

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Maşa. Maşenka. Maşa Dinescu

Cînd în preajma ta se întîmplă o nenorocire, primejdia curentă este ori „să n-ai cuvinte“, ori să te îneci în platitudini (legitime...). Știam că Maşa Dinescu suferă de o boală grea, pentru care nu există tratament și care, zi de zi, o împuținа pînă la desfigurare. E motivul pentru care nu mai dorea să fie vizitată. Nu din cochetărie, ci, din cîte o cunoșteam, dintr-o generoasă grijă pentru sensibilitatea vizitatorilor. Chinul ei sfîșietor ilustrează, pentru mine, seria de „întîmplări“ care mă fac să nu pricep nimic din strategiile Bunului Dumnezeu. Prefer, ca Iov, să-mi pun întrebări, să cer lămurire, să nu înțeleg logica „dreptului pedepsit“. Maşa era o prezență plină de grație, un interlocutor cald și inteligent, o fată minunată. Rareori am văzut un personaj care să îmbine, în chip firesc, radicalitatea energică și blîndețea iertătoare. Putea fi tranșantă, dar afectuoasă, sobră, dar plină de umor, harnică, dar bucuroasă de convivialitatea răgazurilor. Talentul ei de traducătoare, muzicalitatea firii ei, echilibrul judecății ei și răbdarea ei nobilă față de toate relele din jur îi dădeau un nimb de puritate interioară greu de uitat și de regăsit după dispariția ei. Întîlnirea cu ea avea, întotdeauna, un efect tonic, restaurator, de natură să recupereze, în orice împrejurare, *normalitatea*. Rolul ei, între altele, a fost – să nu se supere Mircea – și acela de a tempera cu delicatețe unele „spontaneități“ excesive ale partenerului ei... Nu mai vorbesc de calitățile ei de mamă, de finețea pedagogiei ei, de farmecul ei personal.

Maşa era o prezență plină de grație, un interlocutor cald și inteligent, o fată minunată.

Capriciul istoric a făcut să trec, alături de familia ei, prin împrejurări severe, greu de înțeles, în toată aberația lor, de cei care au fost scutiți de experiența unui context politic dictatorial. Casa lui Dinescu era sub permanentă supraveghere, eventualii „oaspeți“ erau, la rîndul lor, „sub control“. Am continuat să mă întîlnesc cu Mircea, urmăriți, la zece pași în urmă, de „experții“ organelor. Pînă într-o zi, cînd o mînă drastică s-a instalat între noi (la propriu) și ni s-a interzis orice contact „peripatetic“. O vreme, am mai frecventat, sub vigilentă popreală, apartamentul din Bitoliei, profitînd de ospitalitatea nealterată a locatarilor lui. Iar în zilele revoluției, Maşa și Mircea s-au mutat la noi, în strada Paris, de teama unor „incidente“ greu de anticipat. Una peste alta, am trăit împreună o versiune insolită a prieteniei, prietenia *riscantă,* în metabolismul căreia prezența Maşei a fost mereu întremătoare, calmă, iradiind un geniu al *firescului,* care ne-a ajutat pe toți.

Evident, destinul individual nu poate fi „sistematizat“ nici în cheia resemnării, nici în cheia revoltei. M-am întrebat, de cîteva ori, în lunile din urmă, cum aș fi comentat, cu Maşa însăși, drama la care a fost condamnată. Nu cred că ar fi acceptat un dialog „constructiv“ și pedant. Ar fi preferat, poate, să vorbim despre autorii ei preferați, mulți traduși de ea în românește, cu rară îndemînare și empatie (și nu vorbesc doar de piese de teatru, dar și de Soljenițîn și Pasternak!). Așa că, în semn de omagiu prietenesc, prefer să îi reamintesc cîteva pasaje, care să ne facă veseli sau melancolici, fără fasoane, fără retorică, fără iluzii...

Așadar, pentru Maşa:

Cehov: „Oricine poate face față unei situații de criză, viața de zi cu zi în schimb ne dă gata.“

„Fericirea este o recompensă, dată celui care nu a căutat-o.“

„Dacă vi se dă o cafea, nu căutați în ea bere.“

„Fraților! Să bem pentru progres! Cine e împotrivă, să se scoale dacă are curaj!“ (i-ar fi plăcut mult lui nenea Iancu...)

Dostoievski: „Vremurile noastre sînt vremea mediocrității, a lipsei de sentimente, a pasiunii pentru incultură, a lenei, a incapacității de a te apuca de treabă și a dorinței de a avea totul de-a gata!“

...Vorbe mereu la zi, vorbe fără de moarte, ca portretul Maşei în inimile celor care au cunoscut-o.

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Nostalgie?

Cum să nu devii nostalgic, măcar un pic? Unde-s alegerile de odinioară, cu morții care învie pe capete și votează cu semnătură cu tot, cu vii care se multiplică ca amibele prin diviziune? Unde-s faimoasele metode de fraudă „autobuzul“, „suveica“, „poștașul“, „galoșul“? Unde mai sînt voturile alea vîndute pe cîte o sticlă de ulei ori o pungă de zahăr? Unde-i ploaia de contestații? E istorie, se pare. Sfînta tabletă se pare că a făcut ceea ce n-au putut nici amenda, nici pușcăria, nici escadroanele observatorilor internaționali. Și cînd te gîndești că unii îi puseseră gînd rău și făcuseră în Parlament o comisie, astă-vară, ca să mi ți-o radă! Oameni cu respect față de tradiție și de hoția tradițională, dar n-au fost urmați de „progresiști“! Tot istorie au devenit și cozile nesfîrșite din diaspora, luptele date cu pumni și picioare pentru a accede la vot, Poliția Locală intervenind cu tunuri cu apă pentru a-i dispersa pe românii încăpățînați să voteze, ștampilele lipsă, consulii neputincioși, ministrul de Externe ticălos care înlocuiește un alt ministru de Externe ticălos. Cum? Să-ți auzi azi conaționalii din țări străine întrecîndu-se să laude organizarea votului? Ba și făcut de un guvern de la București? Asta-i chiar nemaivăzut! Și ce searbede au devenit emisiunile electorale din ziua votului! Reporterii șomau sau maximum ce aveau de relatat era că vreun șofer care transporta buletinele s-a îmbătat.

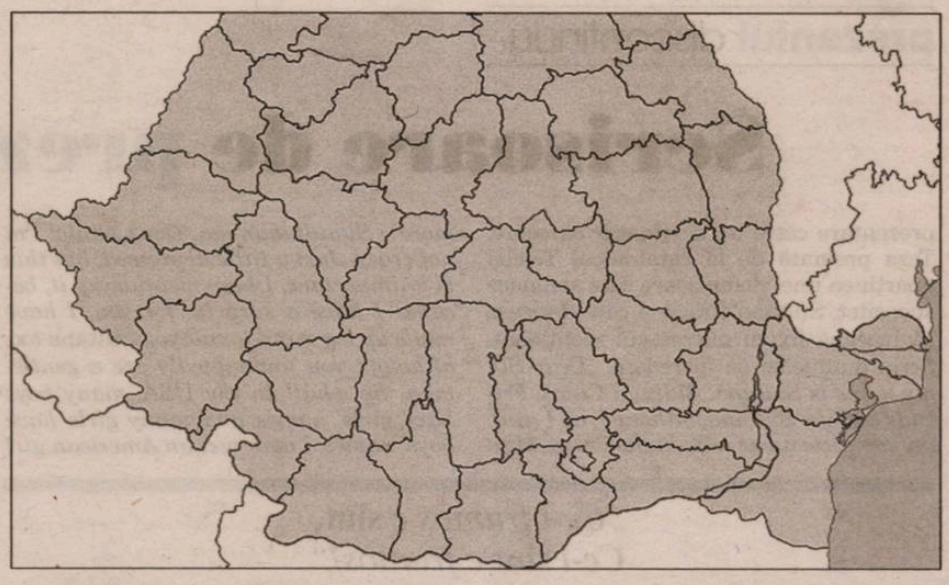

De asta, poate, plictisindu-se, cînd au venit rezultatele, în mare măsură previzibile, unii jurnaliști și unii candidați pierzători au vrut să iacă în evidență. Așa îmi explic de ce cineva a dat cîștigător PSD-ul. Sigur, noi, proști cum sîntem, n-am avut impresia că PSD-ul, a cărui candidată a intrat, ce-i drept, în turul 2, dar cu 22% din voturi, în vreme ce PNL-ul, al cărui candidat, Klaus Iohannis, a obținut 37,5%, e marele cîștigător. Noi credeam că expulzarea candidatei PSD din toate orașele mari (inclusiv Capitala + Ilfov), din toată Transilvania, din toată Moldova cu excepția județului Botoșani, din toată Dobrogea, rămînîndu-i doar cîteva județe din sud, precum Gorj, Dolj, Olt și, *naturellement,* idilicul Teleorman, reprezintă o mare victorie pentru Klaus Iohannis, dar și pentru PNL în sine, care, fără îndoială, a sărit bine de 30%. Asta pentru a nu mai vorbi despre diaspora, care a dat vreo 670.000 de votanți și un scor insignifiant pentru dna Dăncilă. Da, doamna Dăncilă a scăpat deocamdată să fie hăcuită de partid, dar cu ea în a partidului frunte, vorba veche, „spargem munte după munte“ pînă la catastrofa finală (a partidului)! Iar dacă adunăm procentele realizate de trei candidați proeuropeni (Iohannis, Barna, Paleologu) și le comparăm cu scorul cumulat al lui Dăncilă și Diaconu, obținem un aproape neverosimil scor, în anii trecuți, de 58% la 32%! Curată victorie pentru PSD!

Cine mă tem că va fi hăcuit de partid, însă, e Dan Barna. Da, cu 14,66%, candidatul USR-PLUS a realizat considerabil mai puțin decît s-a așteptat de la el și o demisie ar fi cuvenită, măcar ca să nu spunem că acest partid atît de „altfel“ are năravurile celor vechi – agățarea de scaun. Nu ne mirăm că aprigul domn Andrei Caramitru a decretat, îndată ce a văzut rezultatele, că „ce a ieșit acum nu e normal și că e ceva putred“. Bineînțeles că e ceva putred: înfumurarea și agresivitatea proprii, dar și strategia rea a USR, care a crezut că face bine practicarea șantajului la adresa liberalilor, cu răzgîndiri de ultim moment pentru votul de învestitură al Guvernului Orban. Poate că acum vor pricepe simpaticii domni și doamne din USR că vechiul strigăt de luptă „PSD-PNL – aceeași mizerie“ e și el istorie. Poate că lecția amară servită de acest tur 1 îi va face să înceapă să coopereze ca lumea cu PNL atît la guvernare, cît și în vederea localelor. Lasă să devină istorie și vocația antisistem și să avem nostalgii la gura sobei după ea!

Mai e cineva care devine istorie sub raport politic (dar istorie neizbutită): dl Paleologu. După ieșirea *exit-poll*-urilor, acesta a declarat că rezultatul său a fost... bun (5,7%), l-a pus pe seama faptului că Iohannis n-a vrut să aibă o dezbatere cu ceilalți candidați și apoi a refuzat să dea un consemn de vot electoratului său. Dar marea lui izbîndă intelectuală a fost să declare că își va preciza poziția abia după o dezbatere Iohannis-Dăncilă. Vai și amar! Să pretinzi că nu ai o opinie despre cei doi și despre valorile pe care le reprezintă decît după o presupusă și aproape imposibilă dezbatere! Ce-ar putea aduce o asemenea „dezbatere“ în afară de circ? Bietul Paleologu speră, în fapt, că cineva îi va mai cere opinia și-l va mai chema la negocieri de-acum înainte. N-a înțeles ce a insinuat șiretul de Băsescu cînd i-a spus, părintește, la încheierea campaniei electorale, că „de-acum poate să se odihnească“. Ar fi și cazul!

Da, s-a întors roata istoriei – pentru un timp! Unde-s vremurile de altădată (nu prea îndepărtate, de fapt), cînd după orice neam de alegeri se făcea roșie harta țării, de cu cazmă mai găseai pe ea și pete pricăjite de altă culoare? Ei bine, nu, după harta asta nu sîntem nostalgici!

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Namia

Problemele USR-PLUS

Asta scriam pe 21 iulie anul acesta. Am fost rugat de doi oameni apropiați pe care îi respect și cu care mă consult, unul din PLUS și altul din USR, să nu public acest text.

Îmi este foarte greu să scriu cele de mai jos.

Cu totul accidental am ajuns la declarația de avere a unuia dintre parlamentarii USR. Eram convins că oamenii care au venit în USR și-au lăsat niște cariere de prestigiu și au venit în politică pentru binele nostru comun. Am fost sigur că zdrobitoarea lor majoritate au avut succes în privat și că nu depind de salariile din Parlament. O verificare a declarațiilor lor de avere este șocantă și într-o stridentă disonanță cu declarațiile publice sau CV-urile majorității senatorilor și deputaților USR.

Zdrobitoarea lor majoritate nu au mai mult de 5.000 de euro în conturi și deci nu au declarat nimic la rubrica în cauză. Majoritatea au mai puțin de 25.000 de euro în valoare netă, iar cîțiva – o valoare netă pe negativ. Asta în ciuda unor salarii foarte bune pe care le-au încasat în ultimii doi ani și jumătate.

Sînt cîteva declarații care ridică niște semne mari de întrebare, mai ales în privința unor oameni care au fost foarte vocali împotriva nemernicilor de tip Marian Oprișan.

Sigur că nu banii și valoarea netă a averii cuiva ar trebui să fie indicatori ai valorii oamenilor din politică. Sigur că sînt oameni foarte buni în USR care au făcut lucruri excepționale și care nu au fost preocupați deloc de bani. Problema este că zdrobitoarea majoritate a parlamentarilor și senatorilor USR sînt oameni care, din punct de vedere financiar, sînt practic dependenți de slujbele lor politice, lucru care îi face, cred, vulnerabili. O bună parte a celor din aripa liberală a USR fie au reușit prin cariere plătite din banul public sau contracte cu statul, fie dovedesc că nu sînt deloc competitivi în sectorul privat.

Îmi doresc ca alianța să cîștige localele și parlamentarele.

Ar mai fi o posibilitate ca declarațiile să fie completate greșit. Se mai poate să fie oameni care nu cred în sistemul bancar și păstrează banii *cash* sau îi cheltuiesc la blană. Din păcate, nici una dintre posibilitățile de mai sus nu este deloc strălucită.

În aceste condiții, negocierile foarte dure pe care le au cu cei de la PLUS sînt catastrofale. Cererile USR ca toate locurile lor de parlamentari să fie asigurate și abia apoi să existe o paritate vor asigura locul în viitorul Parlament al prea multor oameni bine intenționați, dar în multe cazuri mediocri.

USR pornește, de asemenea, de la o prezumție stranie pentru un partid cu o retorică foarte bună despre transparență, echitate și bunăstarea României.

Premisa este că banii publici pe care îi primește USR sînt banii partidului. Deci nu bani pentru a construi o Românie mai bună, pentru a crește o clasă politică mai profesionistă și mai valoroasă, nu pentru a face o diferență în comunitățile cele mai sărace, ci bani care să apere și să promoveze interesul conducerii partidului.

Campania pentru europarlamentare a fost dominată de postere cu șeful partidului și nu cu oamenii din eșalonul doi care ar fi trebuit promovați. În mod logic, investiția majoră în șeful partidului a forțat participarea acestuia la cursa pentru președinție, în ciuda faptului că în alianță sînt oameni care au o popularitate mai bună decît a domnului Dan Barna.

Succesul lui Dacian Cioloș la Bruxelles este, de asemenea, deloc paradoxal, o problemă pentru viitorul alianței și, pe termen lung, ar putea deveni un obstacol serios pentru ca PLUS să devină partidul pe care Dacian Cioloș și noi l-am visat.

Alegerile din septembrie pentru funcția de președinte al USR îi vor aduce, cel mai probabil, domnului Barna un nou mandat și acesta a fost, pare-se, principalul său scop. Personal, cred că Dan Barna este cel mai potrivit pentru această poziție și sînt convins că, în condițiile alegerii unui alt președinte, probabilitatea de rupere a USR în facțiuni este foarte mare.

Totuși, foarte probabil este un eșec usturător al domnului Barna în competiția pentru Cotroceni. Mobilizarea PLUS pentru o campanie a lui Barna este destul de improbabilă, în contextul în care partidul e în formare și are destule probleme interne. Nici mobilizarea din partea facțiunilor care i se opun domnului Barna în USR nu cred că va fi grozavă. Un eșec al acestuia sub numărul de voturi luat de alianță poate destabiliza serios USR.

Atît PLUS, cît și USR au o retorică cu care, în foarte mare măsură, rezonez. Ambele partide au oameni entuziaști, inteligenți, onești și foarte muncitori, pe care îi respect. Pe unii chiar îi admir. Din păcate, sînt cam sceptic că acțiunile din ultima vreme ale celor două partide sînt pentru binele comun. Le văd mai degrabă ca fiind acțiuni menite să consolideze poziții și orgolii personale în dauna altora sau a celorlalți.

Am fost parte la primele negocieri dintre cele două partide și m-am pronunțat public și în mod repetat pentru fuziunea partidelor, tocmai pentru a evita ceea ce se întîmplă acum. O fuziune ar putea fi o soluție, dar nu una care să rezolve toate problemele, cîteva dintre ele foarte serioase, ale celor două partide.

Îmi doresc ca alianța să cîștige localele și parlamentarele și cred că este necesar ca noi, suporterii alianței, să spunem ceea ce credem că este problematic. Chiar cu riscul de a fi înțeleși greșit.

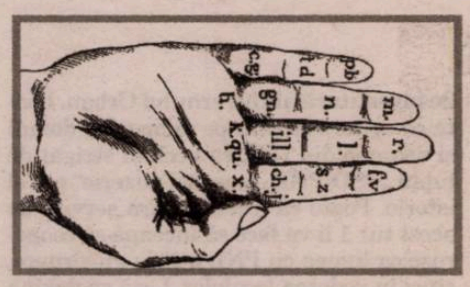

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Scrisoare de prezentare

L-am găsit deunăzi, în incinta departamentului nostru anglistic, pe colegul Telelei Grimase cu privirea rătăcită și mîinile încleștate strîmb, de parcă ar fi fost la apogeul unei crize de tetanie. Repeta la intervale egale, cu un fel de mîrîit patologic, o singură vocabulă – „sult, sult, sult". Am crezut inițial că interpretează, în limba română, cîntecul vrăjitoarelor din *Macbeth* – „Ce-i frumos e *slut*, / Ce-i *slut* e frumos!" – și că am înțeles eu, din neatenție, cuvîntul *slut* drept *sult*, dar apoi, observînd detaliile tabloului, am revenit asupra primei impresii. Telelei se înconjurase de mormane de lucrări pe care, după toate aparențele, le corecta tenace. Mi-am amintit subit că omul precizase de fapt, cu cîteva zile în urmă, corvoada ce-l aștepta foarte curînd – aceea de a lectura (de *a leptura*, cum zicea el ironic) nici mai mult, nici mai puțin de 286 de teze pentru a stabili nivelul de limbă engleză (preferabil B1) al studenților din anul I, recent intrați în sistemul universitar filologic. Neîndoios, ceva grav se petrecuse în procesul evaluării, făcîndu-l pe Grimase să intre în șoc. Suspiciunea mi-a fost întărită și de amănuntul că bietul corector ținea între degetele încîrligate de la mîna stîngă o foaie scrisă – în mod evident una dintre numeroasele și buclucașele lucrări. I-am extras-o de acolo, fără să-i produc nici o reacție, din păcate, și am citit cu interes conținutul testului. Cerința principală era ca tînărul examinat să redacteze – în engleză, desigur – o scrisoare de autoprezentare către un destinatar oarecare. Teza preluată de la catatonicul Telelei aparținea unei domnișoare care semnase sus, citeț, Sultana Cracă și care decisese să înceapă fix cu microeseul menționat. Scria dumneaei cu încredere: *„Dear Sir, my name is Sultana. Sultana Cracă. Friends call me Sultana, although, as I said, my complete name is Sultana Cracă. Miss Sultana or Miss Cracă, if you prefer. Or even Miss Sultana Cracă or Miss Cracă Sultana. Sultana anyway, because I like Sultana so much. Sultana, Sultana, Sultana. I could repeat it endlessly. In fact, I have been repeating it with pleasure for almost 20 years. You got it, of course. This is my age! I'm 20. Sultana or Sultana Cracă, 20 years old… Obviously, I mean Miss Sultana. Sorry!"*

„Ce-i frumos e slut,
Ce-i slut *e frumos!"*

Mi s-a încețoșat întrucîtva privirea (am nevoie urgentă de ochelari), însă am continuat vitejește: *„I should not insist on the family name* Cracă. *People keep forgetting it all the time. I don't know why, since it's not a very common name. They never forget* Sultana *though. Sultana is unforgettable. Sultana, Sultana, Sultana. I cannot refrain from repeating this name, but I guess I've already told you that. Once more – Suuultaaanaaa. Don't panic! I'm not crazy. Just a little depressed, but this is unimportant. I keep mentioning it, because I have a surprise for you. I have made up my mind to call you* Sultana *too, although you undoubtedly are a gentleman. So what! In the USA, many boys have girls' names and many girls have boys' names. I once met an American girl whose name was* Michael. *She was crazy, I'm just depressed. So, Mr. Sultana, how are you? You may prefer to be called Mr. Sultana Cracă or Mr. Cracă Sultana. I don't mind. As far as I am concerned, you may simply be Mr. Sultana. Everybody will love you. Come on, say it with me – Sultana, Sultana, Sultana! You are my darling, my darling Sultana. I hope you'll never try to change it for* Sultan. *Don't you dare! I couldn't forgive such an insult, Mr. Sultana. Please read my words carefully! You don't want to get into trouble, trust me. I must admit my parents were totally inspired when they named me Sultana. A great moment in my life. When I grew up, I asked them insistently to change their names into* Sultana *as well, which they finally did, because I am a little depressed and they didn't want to upset me even more. My father solicited permission to change his name into* Sultan, *since he was a man, but I did not give it to him, as I'm not giving it to you. He had to be* Sultana *like everyone else. We are 3* Sultanas *now in the family. Sultana Dad, Sultana Mom and Miss Sultana, which is me. Miss Sultana Cracă, to be precise. Sultana, Sultana, Sultana, you know why (don't make me explain it to you again!)… Mr. Sultana, I'm writing to you because I would like to apply for a job in your company. I can do many things but what I enjoy most is to give names to people. This means you could hire me in your* Personnel Office. *In charge with the employees' IDs."*

Am respirat și am revenit: *„I could identify the members of your staff very easily, beacause I would change all their names into one and one only –* Sultana. *Imagine how simple it would be to keep track of them! What do you say? I'm waiting for your answer asap. Sincerely yours, Sultana Cracă (i.e. Sultana, Sultana, Sultana)."* Mi-am simțit mîinile încleștîndu-se. I-am strigat lui Telelei: *„My name is Sultana. Please forgive me!"*

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: roman, Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

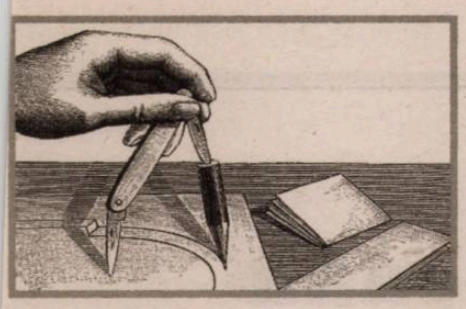

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Himerismul, sau portretul Europei după 30 de ani de la căderea comunismului

S-a scris enorm în presa europeană, luna aceasta, despre căderea Zidului de la Berlin și despre tot ce a însemnat acest eveniment în ultimii 30 de ani. Din masa enormă de analize și mărturii mi-am propus să aleg cîteva fraze esențiale sau care reușesc să capteze „altfel", departe de limbajul tehnic, semnificația acelor schimbări. „Zidul a căzut întrucît Gorbaciov a refuzat să ucidă pentru a guverna. Fără a ucide, un regim precum cel sovietic nu putea decît să se prăbușească." Fraza îi aparține istoricului și scriitorului de origine ucraineană Vladimir Fedorovski, care în 1989 făcea parte din echipa de reformatori a lui Gorbaciov. După dezmembrarea Uniunii Sovietice Vladimir Fedorovski s-a instalat în Franța, a început o carieră de scriitor și eseist, și a devenit cetățean francez. Într-un articol publicat în *Le Figaro,* el mai afirmă ceva foarte interesant, și anume că prăbușirea sistemului sovietic a început prin publicarea, în străinătate, a romanului *Doctorul Jivago* de Boris Pasternak. „*Doctorul Jivago* a fost, într-un fel, prima lovitură de tîrnăcop dată în Zidul de la Berlin", susține Vladimir Fedorovski. Și este adevărat că acest roman, interzis în Uniunea Sovietică, publicat în 1957 în Italia de Editura Feltrinelli și apoi, în 1958, în Franța de Editura Gallimard, recompensat cu Premiul Nobel pentru literatură, ecranizat de Hollywood în 1966, acest roman deci a avertizat întreaga lume că în Uniunea Sovietică exista o tumoare politică incurabilă... Fostul ministru (socialist) de Externe francez Hubert Védrine analizează, în revista *L'Obs,* sursa frustrărilor actuale din Europa și se întreabă de ce astăzi țările din Est vor să ia o altă cale, a democrației „iliberale", decît țările din Vest care mai cred încă în democrația liberală. Iată fraza-cheie a analizei sale: „Ceea ce nu a funcționat este *himerismul,* iluziile noastre europene legate de depășirea conceptelor de putere și de identitate, iar în Franța nu a mai funcționat ideea că ar avea o misiune specială". Reținem din această frază mai ales conceptul de *himerism*. Știm cu toții ce înseamnă o himeră. Iată prima sa definiție în Dicționarul Explicativ al Limbii Române: „Monstru având cap de leu, trup de capră și coadă de balaur". *Himerismul* în politică ar fi deci altceva decît *utopismul* sau *angelismul.* Iar pe *himeriști* i-am putea defini ca pe niște actori activi care chiar construiesc un edificiu social, cultural, politic și economic, numai că rezultatul este... monstruos. Să fie oare Uniunea Europeană de astăzi un astfel de „monstru" care vrea să pună în același creuzet prea multe lucruri contradictorii? Adică democrație, dar și ultraliberalism, identitate, dar și imigrație, apărarea stilului de viață european, dar și toleranță față de tradițiile aduse de străini în spațiul european, universalism, dar și tot mai multe drepturi acordate minorităților (fie ele etnice sau de altă natură), protecție socială, dar și concurență neîngrădită etc., etc... Personal, *himerismul* mi se pare un concept interesant, merită utilizat în analiza lumii contemporane, dat fiind că alte concepte s-au tocit sau fac parte deja din panoplia limbii de lemn. O frază care nu recurge la volute metaforice, dar are calitatea de a fi clară, îi aparține istoricului Adam Michnik, fost militant al sindicatului Solidaritatea, directorul publicației poloneze *Gazeta Wyborcza.* El spune următoarele, în *Le Monde:* „Astăzi, 30 de ani mai tîrziu, observăm în Europa o criză a ideilor democratice. Simbolurile acestei crize sînt Brexit-ul, Matteo Salvini, Donald Trump, Vladimir Putin, Viktor Orbán și Jaroslaw Kaczynski, precum și dușmanii Uniunii Europene din Franța și Germania". Dacă am veni cu idei noi, interesante, incitante, curajoase, decomplexate în privința casei comune, poate că europenii și-ar recîștiga încrederea în Europa, iată ce transmite implicit Adam Michnik. Să fim oare cei care mai cred în Europa într-o stare de paralizie mentală, de lene a gîndirii? Să fie ei intoxicați de virusul gîndirii politice corecte, de autocenzură? Iată la ce mă face să reflectez istoricul francez. Adversarii democrației liberale și chiar ai Europei adoptă, în mod paradoxal, un stil de a se exprima și de a acționa mai puțin marcat de autocenzură, de limba de lemn și de gîndirea politică corectă. Cum de s-a ajuns aici, într-o Europă de unde a iradiat universalismul, ca dușmanii libertății să pară mai liberi și mai *proaspeți* în gîndire atunci cînd se exprimă decît apărătorii libertății? Un semnal de alarmă este lansat, în contextul acestui moment comemorativ, și de președintele francez Emmanuel Macron. Europa, spune el în revista *The Economist,* este într-o stare de „extraordinară fragilitate", epuizată de un Brexit nesfîrșit, și „riscă să dispară dacă nu se mai consideră pe sine ca o mare putere". Alianța Atlantică, mai spune Macron, a ajuns într-o fază de „moarte cerebrală" (dovadă că și-a abandonat aliații kurzi în Siria), iar Europa, dacă nu se structurează ca o comunitate, va rămîne o simplă „piață" și riscă în curînd să devină vasala unor mari puteri precum China. „Nu vom mai fi stăpîni pe destinul nostru dacă nu ne trezim", mai avertizează Emmanuel Macron. Din toate aceste analize, precum și din altele, se desenează un portret al Europei destul de tulbure. După 30 de ani de la căderea comunismului, triumfalismul inițial s-a transformat, datorită *himerismului,* într-un *zombism* colectiv. 500 de milioane de oameni incapabili să mai formeze o mare familie înaintează ca niște *zombi* spre ieșirea din istorie. Sigmar Gabriel, fost patron al social-democraților germani, sintetiza într-o altă memorabilă frază această stare de lucruri: „Noi, europenii, sîntem niște ierbivori geopolitici într-o lume de carnivori geopolitici".

Publicitate

adevărul
îți aduce

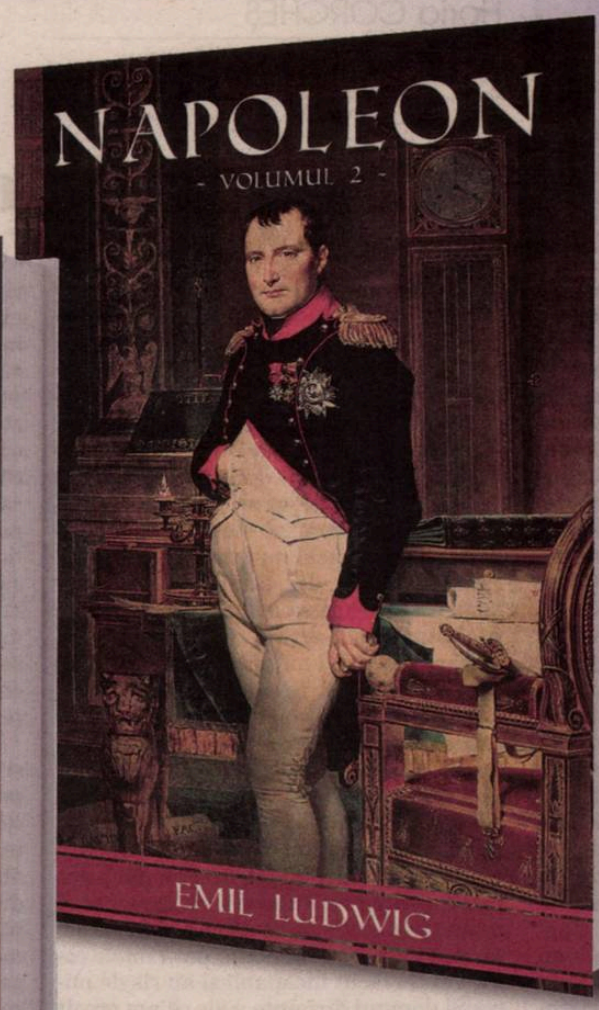

De luni, 18 noiembrie
Napoleon. Vol. 1

De luni, 25 noiembrie
Napoleon. Vol. 2

Numai cu Adevărul, la toate punctele de presă

Preț ziar + carte: 16,99 lei

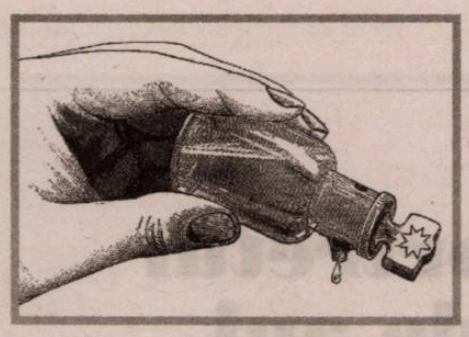

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Vizaviul și vizaveaua

Prin anii '90, mai mulți lingviști interesați și de cultivarea limbii au criticat un exces des constatat în discursul public al vremii: folosirea mult prea frecventă a formulei *vizavi de* (locuțiune prepozițională) în tot felul de construcții, mai ales pentru a anunța tema enunțului (unde *vizavi de* era echivalent cu *despre, în legătură cu, pe tema* etc.) sau a indica raportarea la ceva ori la cineva (înlocuind pe *față de)*. S-a observat că formula – devenită cuvînt la modă, clișeu lingvistic – caracteriza un stil prețios, cu urme ale construcțiilor greoaie, administrative, din limba de lemn. Caracterizări și explicații ale uzului și ale abuzului se găsesc în articole lingvistice – Valeria Guțu Romalo, „Moda lingvistică *(vizavi de)*" (1992), Carmen Mîrzea Vasile, „Locuțiunea *vizavi de* cu sens relativ. Cîteva observații" (2009) –, în *Gramatica pentru toți* a Mioarei Avram (1997), în *101 greșeli de lexic și de semantică*, de Adina Dragomirescu și Alexandru Nicolae (2011) etc. Exagerată a devenit însă chiar respingerea construcției, care a fost considerată de unii – pe nedrept – o „greșeală gramaticală" și a fost condamnată în Internet în termeni radicali: „Auzim deseori: «L-am auzit discutînd vizavi de această problemă». *Este greșit* pentru că «vizavi» se folosește *doar în context spațial"*. O asemenea sentință se bazează pe o eroare: utilizarea relațională a lui *vizavi de* este atestată din secolul al XIX-lea, apărînd, de exemplu, la Alecsandri („o independență absolută *vis-à-vis de* celelalte direcții române și străine", citat în *Dicționarul limbii române* – DLR) și provine din franceză, unde este unul dintre sensurile recunoscute ale locuțiunii, apărut pe baza celei mai firești treceri de la concret (poziție în spațiu) la abstract (relație). Excesul lui *vizavi de* este criticabil stilistic, nu însă din punct de vedere gramatical.

Astăzi, moda pare să fi trecut, fie ca urmare a criticilor, fie – mai probabil – așa cum trece orice modă, prin banalizare și uzură. Exemplele actuale mi se par în limitele normale – „Nu mă cobor să-i dau un sfat, dar cred că ar trebui să își revizuiască comportamentul *vizavi de* colegi" (declarația unui politician, 2018, euractiv.ro); „Ascultam azi la radio niște cetățeni care se exprimau *vizavi de* viitorul guvern și de ce-și doresc de la el" (zoso.ro, 2019). În intervențiile actuale ale lingviștilor pe această temă, părerile sînt împărțite: Ioan Dănilă, într-un articol din 2017, consideră că locuțiunea nu mai este la fel de des folosită ca acum cîteva decenii; Ana Iorga, într-o emisiune de televiziune din 2018, constată însă existența a destul de multe excese. La eventuala reducere a frecvenței e posibil să fi contribuit și dominanta mai curînd colocvială a comunicării publice, în care găsim astăzi mai mult elemente de limbă vorbită decît construcții greoaie, poate și tot mai slaba cunoaștere a limbii franceze, înlocuite masiv de engleză ca sursă de împrumuturi și calcuri.

Mai interesantă este conversiunea adverbului *vizavi* în substantiv, produsă tot după model francez. În *Trésor de la langue française informatisé* sînt consemnate sensurile substantivului masculin *vis-à-vis:* „persoană aflată în fața cuiva" (cu aplicație specială la figurile de dans), dar și tip de canapea, mașină cu scaune plasate față în față etc. Din acestea, româna a împrumutat mai ales prima accepție, atestată de la sfîrșitul secolului al XIX-lea. Găsim substantivul *vizavi* și în primele decenii ale secolului al XX-lea: „recască *vizaviul* de-i pîrîie fălcile" (unde este vorba de *„Ionexu,* vizavi la aceeași masă de cafenea", *Furnica,* 16.02.1920); „pledează, cu *vizaviul* său, «pentru concepțiile» sale" *(Țara noastră,* 5.09.1926); „Filozofie de babă, răspunde *vizaviul* lui Livadă" (Pavel Dan, *Studentul Livadă,* în *Blajul*, nr. 11-12, 1935). În prezent, substantivul masculin e rar folosit, dar nu absent: „Imediat ce scoți capul prin vizetă, *vizaviul* trage un dosar imaginar din sertar și începe să te spurce" (stelian-tanase.ro). Substantivul masculin pare să fie încă în uz în româna din Republica Moldova, cu sensul „persoană aflată în fața alteia" – „Am ajuns să mă gîndesc bine înainte de a vorbi către cineva necunoscut, că nu știu ce păreri împărtășește *vizaviul"* (moldova-suverana.md), dar mai ales cu un sens ușor diferit, bine reprezentat în discursul politic, de „omolog", „persoană cu aceeași funcție sau cu funcție asemănătoare": „prin '94, un fost ministru al Securității Naționale a discutat cu *vizaviul* său de la Tiraspol, șeful departamentului respectiv" (moldova.europalibera.org); „spuneau că există anumite înțelegeri între liderul PD, Vlad Plahotniuc, și *vizaviul* său (...) din regiune[a] transnistreană Gușan" (ibidem); *„vizavi*-ul moldav al ministrului arab, Andrei Galbur" (comunist.md). Există și exemple în care cuvîntul pare să aibă (ca substantiv neutru) sensul mai general de „echivalent", nu doar cu referire la persoane – „călătoriei definitive spre Eden sau spre *vizaviul* acestuia" (vipmagazin.md) – sau cel de „întîlnire față în față": „Imaginile înduioșătoarelor *vizaviuri* de la Condrița, la umbra codrului secular" (jc.md).

Substantivul feminin a fost de la început o creație glumeață, care a rămas cunoscută pînă astăzi datorită lui Caragiale: forma *vizaveaua* este folosită de *Catindat* în *D'ale carnavalului:* „Trebuie să te fac un cadril. Iacă ne-am găsit *vizaveaua...*". E de bănuit că folosirile actuale ale cuvîntului sînt aluzii livrești și ironice; cuvîntul apare și cu sens abstract – „vizavi de *vizaveaua* unioniștilor" (revista22.ro, comentarii); „dacă privim de la dreapta neocon-libertariană, consta[tă]m exact *vizaveaua*" (observatorcultural.ro) –, și cu referire la o persoană: „Nu aveți decît să vă aduceți și d-voastră *vizaveaua*" (wordpress.com), *„vizaveaua* încă doarme" (ibidem).

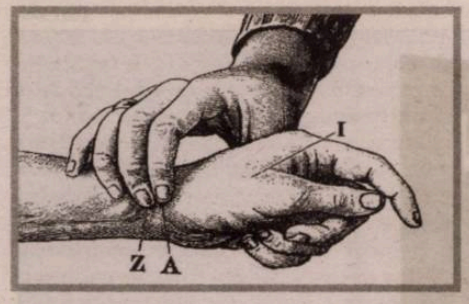

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Chestia e că eu mă străduiesc

Astăzi, în pauza mare, am comis-o din nou. Am avut înainte română. A fost destul de bine, ba chiar peste așteptări. Am făcut recapitulare și am ridicat mîna de cîteva ori. Am mai și greșit. Domnul diriginte m-a ascultat însă de mai multe ori și am reușit să dau cîteva răspunsuri corecte. Mai încurc încă părțile de propoziție cu cele de vorbire, iar uneori greșesc pentru că mi-e frică, nu pentru că nu știu. De fapt, sînt nesigur și atunci dau răspunsul greșit. Dar domnul diriginte chiar m-a lăudat. A spus că se vede că am făcut progrese. Iar cînd colegii au rîs la unele greșeli pe care le-am făcut, i-a certat, spunîndu-le că se vede că mă străduiesc. Am fost mîndru de mine. Dar apoi, nu știu ce m-a apucat, încît în pauză m-am dus nervos la Alina, care stătea cu Miruna, și i-am dat peste mîna în care își ținea sandviciul (nici nu sînt sigur că se scrie așa sau poate se scrie sendvici, încă știu că fac și greșeli de exprimare, și de ortografie). L-a scăpat pe jos, iar eu am plecat nervos. Uneori nu-mi pot controla nervii, iar apoi îmi pare rău, căci știu că e greșit și mă supăr pe mine. Ele s-au dus la domnul diriginte și m-au pîrît. M-a chemat la el, dar nu am vrut să mă duc, pînă cînd nu m-a chemat direct, la telefon. N-am mai avut ce face și m-am dus la cancelarie. Dar l-am mințit. I-am spus că Alina mă făcuse incapabil și în alte feluri, ceea ce nu e chiar adevărat. Dar e, totuși, însă nu chiar așa. Pentru că Alina nu mi-a spus pe direct vreodată incapabil sau în alt fel urît, dar a stat de mai multe ori cu celelalte fete care m-au făcut. Și nu știu de ce mi-a venit astăzi să mă enervez, poate pentru că domnul diriginte m-a lăudat, iar eu mi-am adus aminte și am zis: uite, vedeți că nu sînt incapabil, și cred că a fost un fel de dorință a mea de a le pedepsi.

Apoi, domnul diriginte a venit la ora a doua, că așa le avem legate, și le-a luat pe ele în primire. Întîi a spus că nimeni nu trebuie să jignească pe altcineva, dar că nici eu sau altcineva nu are voie să își bată joc de lucrurile altuia, să îi arunce mîncarea pe jos, pe care părinții i-au pus-o de acasă și pe care au dat bani. Și a mai spus și altele, iar unii colegi au pîrît că uneori ne batem cu cornurile primite de la școală și a reieșit că și eu fac asta și domnul diriginte a zis că sînt copii care nu au ce mînca și că nu e frumos. Dar apoi a revenit la mine și așa s-a aflat că, de fapt, Alina nu mă făcuse în nici un fel, deci eu am picat prost, pentru că a trebuit să recunosc și n-am știut ce să zic că de ce am făcut asta, decît am spus cum altă dată unele colege m-au făcut incapabil și au rîs de mine. Și domnul diriginte a zis că am greșit de două ori, odată (sau o dată?) pentru că am lovit-o peste mîna cu mîncarea și a doua oară pentru că am mințit, zicînd că ea mă făcuse incapabil. Și mi-am cerut scuze, dar cred că domnul diriginte tot e supărat sau dezamăgit de mine, după ce înainte mă lăudase.

Chestia e că eu mă străduiesc. Dar înțeleg mai greu, am nevoie de mai mult timp, domnul diriginte are răbdare și tot explică, dar nu mi se fixează de tot în minte, apoi uit, iar acasă încerc din nou să înțeleg, mama mai încearcă să îmi explice, dar nu întotdeauna are timp sau nu știe și uneori înțeleg, iar alteori nu. Plus că știu că nu-s la fel de bun ca ceilalți și că am goluri din urmă, și asta mă face să mă sperii, să răspund neatent și pripit și să greșesc. Uneori îl văd și pe Stelică, deși el a fost într-o clasă și repetent, cum e mai bun decît mine, dar el merge la centrul ăla de sprijin unde îi explică mai mult și în plus el e mai curajos, nu se panichează așa ca mine. Eu însă mă emoționez, apoi mă enervez și gata, toate se duc înspre rău.

În plus, mă și las prea tare influențat, și știu că greșesc. Dar mi se pare atunci, pe moment, că dacă fac ce mă provoacă ceilalți dau dovadă de curaj și fac parte din grupul lor ca un membru egal, abia apoi îmi dau seama că, de fapt, ei se distrează de mine. Nu că ar fi neapărat băieți răi. Cum a fost acum o lună, cînd m-au convins să arunc cu mingea peste gard, cică să nimeresc în betonul pe care-l turnau în curtea aia niște muncitori, dar mingea a ajuns în capul unuia dintre ei și apoi a ieșit tot scandalul, cu mama chemată la școală și tot restul.

Domnul diriginte îmi tot spune să nu mă las influențat și să nu mă bag la prostii sau să-mi controlez pornirile și să mă duc să îi spun lui dacă cineva mă batjocorește, nu să-mi fac eu dreptate, dar atunci, pe moment, eu uit sau mă gîndesc că pînă ajung la el la cancelarie e prea tîrziu și nu mă pot abține. Deși aș vrea, știu că nu e bine. Dar, de fapt, totul pornește de aici, de la faptul că eu învăț mai greu. Dar știu că nu sînt prost, că am doar nevoie de mai multe explicații și de mai mult timp să înțeleg. Mi-ar plăcea să pot merge și eu la un centru unde să mi se explice în fiecare zi din nou lecțiile sau să îl am pe domnul diriginte după-amiaza numai pentru mine, să îmi spună din nou, să îmi explice și să mă laude. Dar știu că asta nu se poate. Iar părinții mei nu mă pot ajuta mai mult. Trebuie să încerc eu să fac eforturi mai mari. În fiecare zi îmi propun și chiar mă străduiesc, dar parcă tot nu îmi iese destul. Și adevărul este că nici nu îmi place numai să învăț, chiar și după ce ajung acasă, fără să mă pot juca deloc. Apoi, mai și obosesc și nu mă mai pot concentra. Așa că probabil au dreptate colegii care spun că sînt un incapabil. Și dacă asta sînt, ce pot să fac? Mi-ar plăcea, totuși, să nu-mi mai spună așa. Cred că atunci nu m-aș mai enerva și nici nu aș mai plînge uneori și aș fi din cînd în cînd mai curajos, cînd mă scoate la tablă sau cînd dăm extemporal. Și poate că m-ar lăuda mai des domnul diriginte și alți profesori, spunîndu-mi că se vede că mă străduiesc și că fac progrese.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

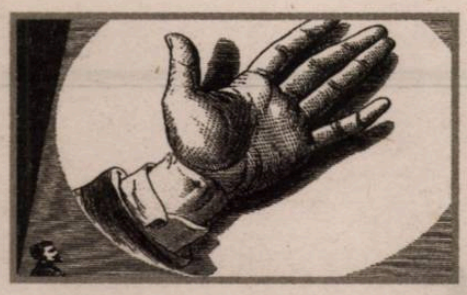

Adina POPESCU

portrete din mers

De ce o **şcoală** trebuie să arate ca o **pușcărie?**

Locuiesc în apropierea unei școli generale, e o școală care „înghite“ zilnic cîteva sute de copii din cartier. Se află pe o străduță, între blocuri, o clădire pătrățoasă, cu două etaje, fără personalitate, identică cu mai toate școlile construite prin anii '70-'80. Trec pe lîngă ea în drum spre piață sau spre supermarket și de fiecare dată mă bucur că nu mai am 7-8 ani și nu sînt nevoită să merg zilnic într-un astfel de loc. Pe la ora 12, ies copiii din ciclul primar și vin cei de la gimnaziu, se schimbă tura, cum s-ar zice. Străduța e blocată de mașinile care livrează, respectiv recuperează copiii de bunăvoie ca să învețe? Abia atunci îmi dau seama cît de mult îmi inspiră școala aceasta un penitenciar de maximă securitate. Însă îi dau dreptate și prietenei mele – siguranța copiilor e importantă, la cîte se întîmplă în zilele noastre. Se întîmplau și pe vremea mea, existau spargeri de apartamente pe Calea Moșilor, părinții noștri auziseră chiar și de un presupus pedofil care își făcea veacul prin scările de bloc, pîndind copii. Se întîmplau și alte lucruri, și mai cumplite, doar că nu le știa nimeni, așa că fiecare părinte își trimitea copilul la școală cum putea, bazîndu-se doar pe încrederea pe care o avea în plod și în instituție. Dacă nu existau bunici, căci de bone nici nu se punea problema, copilul mergea pur și simplu singur la școală și tot singur se întorcea. Am învățat tot la o școală de cartier, același cartier, în clasa I mi s-a dat o cheie, faimoasa „cheie de gît“ care a devenit deja un clișeu al generației mele, și mi s-a zis să vin direct acasă și să nu intru în vorbă cu necunoscuți. După cîteva „repetiții“, a trebuit să o pornesc în marea aventură, de altfel singurul loc care reprezenta un potențial pericol era trecerea de pietoni de la Eminescu pe care trebuia să o traversez. În prima zi de școală, mama și-a luat liber de la serviciu, s-a pitit pe undeva prin preajma zebrei și m-a așteptat ca să vadă cît de corect și de responsabil traversez strada. N-am apărut. Nici n-aveam cum, eram acasă la Sorinel, colegul meu de bancă, mă invitase ca să ne jucăm cu mașinuțele teleghidate, nu puteam să ratez așa ceva. După vreo oră, mama făcea treișpe-paișpe și se gîndea să meargă la Poliție. M-a zărit venind agale, fără ghiozdan (îl lăsasem la Sorinel, ce rost avea să-l mai car pînă acasă, în fond locuia mai aproape de școală decît mine), lălăind un cîntec. Nu mai știu cît de tare am fost certată sau dacă am fost pedepsită, însă am continuat să merg și să mă întorc de la școală de una singură, pentru că alternativa ar fi fost să nu mă mai duc deloc. Pe de altă parte, puteam ieși din școală oricînd în timpul orelor, uneori eram încurajați de profesori să o facem ca să „recoltăm“ castane de pe strada școlii sau frunze de dud pentru viermii de mătase, instituția nu era păzită de nici un bodyguard, doar de tovarășul Petrescu – Dumnezeu să-l ierte! –, omul de serviciu al școlii care mai fugărea cîte un copil mai obraznic cu măturoiul lui. Am supraviețuit.

Oare copiii nu vin aici de bunăvoie ca să învețe?

Școala din cartierul meu mă face din ce în ce mai curioasă, așa că uneori mă opresc lîngă gard ca să mă uit la copii. Îi observ cum se joacă în curte, în recreații, din niște difuzoare se aude un soi de muzică mobilizatoare, micii „deținuți“ au ieșit la aer. Curtea e betonată, totul în jurul lor e cenușiu, nu vezi nici un copac, nici un fir de iarbă. Copiii aleargă, chirăie, se îmbrîncesc, așa cum făceam și noi. În plus, noi ne cafteam. Mamă, ce cafteli erau în școala generală! Băieți cu băieți și-o dădeau la gioale, fete cu fete se zgîriau și se trăgeau de păr, fete cu băieți – astea erau cele mai interesante. Chiar și eu, care eram o elevă „bună și silitoare“, mă băgam uneori la cafteală, că n-aveam ce face, altfel nu se rezolvau lucrurile. Odată m-am bătut cu Marin Cosmin în laboratorul de chimie, ne-am tăvălit pe jos, pe gresie, Marin Cosmin mă scuipase, eu i-am tras cu manualul cartonat în cap – o practică destul de uzuală, așa a început totul. Mergeam de cîteva luni la karate, iar colegii mă încurajau, îmi făceau galerie: „Hai, Adina, dă-i cu karata! Arată-i ce știi!“. Nu mai știu cum s-a terminat, cred că a venit profa de chimie și ne-a despărțit. Niște sălbatici, asta eram! Ca să nu mai punem la socoteală faptul că, pînă prin 1995, nici profii nu se dădeau în lături de la pedepse corporale cum ar fi trasul de urechi sau „datul cu linia la palmă“. Astăzi, ei ar fi scoși din sistem, și lorăm pereții unor serioase instituții de învățămînt? Ce exemplu le dăm noi copiilor? În aparență, lucrurile s-au schimbat – școala e o instituție mai sigură, mai civilizată, nu se mai caftește nimeni și nici un profesor nu mai bate copii, dar în esență întreg sistemul a rămas la fel de rigid. Școala este același loc de înregimentare, deși nu mai flutură mîndre cravate roșii cu tricolor. Același penitenciar unde copiii noștri sînt consemnați timp de 12 ani, doar că, cel puțin la prima vedere, viața de aici pare mai plicticoasă decît cea de pe vremea noastră. Ce copil s-ar simți bine, creativ și dornic să învețe într-un astfel de loc?

Mamă, ce cafteli erau în școala generală!

Toate ferestrele școlii au grilaje, nu înțeleg de ce, din moment ce există gardul cel mare. În exterior, școala nu are nici măcar un singur element de decor care să amintească că e instituție destinată copiilor. Un prieten de-al meu, grafician, a lucrat la un moment dat la un proiect educațional – desena graffiti pe zidurile unor școli urîte, comuniste, undeva în provincie. Copiii veneau la școală și rămîneau cu gura căscată, erau întîmpinați de diferite personaje albastre și roșii care se hlizeau la ei de pe zid. Un singur perete pictat schimba total atmosfera și starea de spirit. Prietenul meu a încercat să continue același proiect în București, dar nu a primit nici un fel de aprobare, cum să co-

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Lupta cu vita

Sîntem în 2019 și am în continuare o luptă. Cu vita. Mă mir cum sînt încă magazine care vînd vită – or, vita aia nici fiartă, nici pe grătar nu merge, nu-i bună. Nu știu cum o dau eu în bară. Chiar dacă iau din locuri bătute, nu merge la mine în oală sau pe grătar. Nu se-nmoaie, tai o talpă. Fierb ore. Nu merge. Nu merge. Da, mor că dau bani, da, mor că nu pot să mănînc. Orice fezandare îi dă la Mîntuleasa, nu merge. Orice îi face la Angst. În Obor sînt mînzați buni de talpă de pantof. La Mega, gulașul este de toată jena. Are vaca toane? Hai, că am trăit s-o aud și pe asta. Nu, pur și simplu nu avem vacă bună de savurat pe piață. Încă mă lupt cu vaca eu, ca acum 30 de ani. Nu mi se pare normal. În atîta timp abatoarele nu cresc vițel de mîncat. Este o luptă inegală, este o luptă pe care o pierd și-mi dă frustrări cît casa. Vreau să nu mă mai îndop cu porc, dar nu găsesc un prieten în vițel. Nu vreau maturate și-nvechite. Fac apel la Chuck, Rib, Loin, Round, Flank, Plate, Bisket, Shank. Vreau să fiți moi, vreau să vă mestec și eu. Vă rog eu! Fac apel la Chuck, Rib, Loin, Round, Flank, Plate, Bisket, Shank. Vreau să fiți moi, vreau să vă mestec și eu. Vă rog eu!

Fac apel la Chuck, Rib, Loin, Round, Flank, Plate, Bisket, Shank. Vreau să fiți moi, vreau să vă mestec și eu. Vă rog eu!

Fac apel la Chuck, Rib, Loin, Round, Flank, Plate, Bisket, Shank. Vreau să fiți moi, vreau să vă mestec și eu. Vă rog eu!

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Cataramă spune că vrea să cumpere Dinamo. Cum ar fi derby-urile cu Becali?

În *Invaziile barbare,* film care i-a lovit pe cîțiva în plex, un prelat însoțește o tînără în căutare de relicve cu valoare comercială prin depozitul unei biserici din Québec părăsite de credincioși, uriașă cămară în care zac înghesuite sute de statui și obiecte de cult. „Cîți bani credeți că am putea face cu ele?“, întreabă gazda cu un glas plat, golit de speranță. Vizitatoarea încearcă să dea o mică strălucire unei vești proaste: „Lucrurile astea au mai degrabă o valoare sentimentală“. Preotul oftează. Peșterile din interiorul său par părăsite și de Dumnezeu, și de diavol. Dinamo e un astfel de loc. Valorează un leu. Pe atît se vinde. Plus datoriile. Plus visurile îngropate. Fanii ei, care sînt miezul credinței în culori, se implică în luptele de tribună cu cei ai altor echipe mai mult decît își susțin propria echipă, semn al unei profunde depresii. Un club golit de esență în vremea băieților deștepți, încăput pe mîna unuia care nu l-a mai vrut aproape din momentul în care l-a luat, e acum aproape de a fi dat unui personaj alături de care va cunoaște probabil un alt mariaj zbuciumat. Ce vreau să zic e că, pînă să vedem un meci Cataramă-Becali, la Dinamo e vorba despre supraviețuire, despre meciul cu sine. Vremea băşcăliilor ieftine e departe. Dinamo nu are după ce bea apă și nimeni nu-i mai dă o bucată de pîine din respect sau din dragoste, ci numai din interes. Măcar Steaua nu mai e Steaua și ceea ce păstorește stăpînul echipei fără nume e o struțo-cămilă pentru care e singur responsabil, nu cere nimănui nimic. Dinamo pretinde că încă reprezintă ceva. Dar Dinamo, ca și alte entități de patrimoniu, e o insulă plutind în necunoscut pe care cîte un aventurier pune piciorul și o schimbă după cum vrea. Va fi simpatic cu Cataramă. Se va înțelege bine cu Becali. Totul e să nu se împrumute la el pentru salarii.

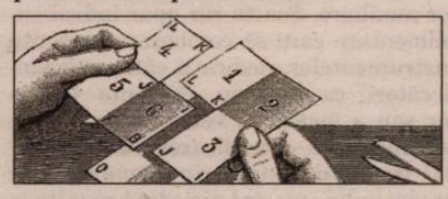

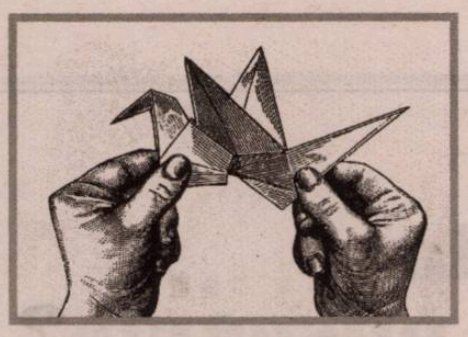

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Insula pustie

Opt oameni pe catamaranul Zizi părăsiserăm Ithaca cea primitoare și ne îndreptam într-o blîndă după-amiază către Arkoudi, o insulă pustie. Vîntul ne juca feste, cînd era, cînd nu era. O goeletă de croazieră ne-a depășit la vreo milă distanță. Pînzele ei perfect triunghiulare, albe și întinse perfect, păreau doar de design. Vîntul n-o putea împinge așa de repede, dar nici motoare nu se auzeau. Răzbăteau în schimb pînă la noi semnale cristaline, ca de sanatoriu, și anunțuri către pasageri într-o limbă extrem-asiatică. La bord n-am văzut nici o mișcare. O nălucă?

Era rîndul mării să ne arate ce poate.

În apropierea destinației începea să se întunece. Am ales primul golf al insulei care era mai deschis, evitînd să intrăm în „pîlnia" îngustă a celui de-al doilea, unde Navionics avertiza că locul de ancorare e foarte strîmt. În golful mai larg însă, pe lîngă ancoră trebuia să ne legăm și cu parîmele lungi de stîncile de pe mal, o operațiune complicată. Noroc că marea era liniștită. Am aruncat ancora desfășurînd întregul său lanț de 90 de metri, în buna tradiție marinărească potrivit căreia „nici o ancoră n-a grapat de prea mult lanț". Trebuia să ne ținem la o distanță de siguranță față de malul stîncos, dar nu puteam sta nici mai departe decît era lungimea parîmelor de acostare. Apa era destul de adîncă. După ce am verificat rezistența ancorării, am lansat la apă barca de serviciu. Băieții noștri cei sprinteni s-au urcat în ea ținînd capătul primeia dintre parîme. Au vîslit pînă la malul stîncos, dar cînd să se cațere pe el, Theo a scăpat parîma în apă. S-au întors înapoi după ea la bord, au luat-o de la capăt. Cu chiu, cu vai, au legat-o de pietrele vulcanice ascuțite. Au venit după cea de-a doua parîmă. Și-au luat bluze cu mîneci lungi, fiindcă pe mal dăduseră de niște țînțari răi. Se făcea tot mai întuneric. Au stat foarte mult să lege a doua parîmă. Nu înțelegeam ce se întîmplă acolo. Radu se cățărase cu greu pe stîncile ascuțite, avînd în picioare șlapi. Apoi mi-a mărturisit că, sub presiune fiind, uitase cum se face nodul de gașă, una dintre primele lecții ale unui marinar. De fapt, îl făcuse, dar parîma fiind foarte groasă, nu a recunoscut ce i-a ieșit și a crezut că-i greșit. În disperare de cauză, a făcut nodul de fender. Bun și ăla. S-au întors la bord. Am oprit mașinile și le-am spus că, dacă ar fi fost la marină, după așa o prestație ar fi primit niște zile de arest. Ne-am amuzat de încurcătura lor. Eliberați de stresul acostării, ne-am gîndit să sărbătorim printr-o baie în mare cu sărituri și chiote. Era deja întuneric, așa că am vrut să încercăm proprietățile subacvatice ale lanternei lui Bogdan. După ce a luminat cîteva minute, i-a intrat apă la bec. Întorși pe punte, am făcut duș, ne-am uscat și ne-am așezat la masă. Am pus muzică la puternica instalație din dotarea yachtului. Am început cu Rahmaninov, Schubert și Beethoven. Încetul cu încetul însă, am trecut la muzică ușoară veche, gen Doina Badea, Dan Spătaru și altele, pentru ca în final să ajungem la Siminică, Dinică și Mărgineanu. Băieții, conservatoriștii, chinuiți în întreaga lor perioadă de studii de problema deranjării vecinilor, ne-au întrebat dacă acolo, în sfîrșit, putem să dăm muzica tare. Sigur că da, doar eram lîngă o insulă pustie pe care creșteau doar *maquis* și *garriga*.

Numele insulei, au descoperit ei pe Internet, însemna urs, moment în care fetele s-au lansat în discuții despre posibilitatea existenței ursilor pe acea insulă. Era absolut imposibil, dar simpla idee de insulă pustie poate inspira temeri iraționale. Le-am explicat că nici măcar țînțarii cei răi de pe mal nu reușeau să parcurgă distanța de vreo 40 de metri pînă la yacht. Chiar dacă prin absurd ar fi fost urși, nu era de închipuit că ar fi venit înot la bordul nostru, atrași de romanțele lui Dinică. Oarecari pericole, dar de cu totul altă natură, aveau să se ivească mai tîrziu în noapte, după culcare.

N-am mai coborît în cabină, rămînînd întins pe comoda canapea de la pupa. Am ațipit într-o ușoară legănare și în clipocitul apei care mîngîia stîncile de pe mal. Prin somn am avut vaga senzație că acel clipocit s-a transformat într-un susur mai susținut. Susurul s-a făcut zumzet și zumzetul s-a făcut vuiet asurzitor. M-am trezit într-o bălăngăneală derutantă. În cîteva clipe am priceput: dădusem noi muzica tare, dar acum era rîndul mării să ne arate ce poate. Vîntul se întărise și își schimbase direcția chiar dinspre intrarea în golf. Valuri înspumate izbeau cu zgomot stîncile aflate foarte aproape de pupa noastră. Din cele două parîme legate de băieți, una se întinsese de puteai să cînți la ea, cealaltă se muiase cu totul. Acum se verifica trăinicia nodurilor. Adi a apărut pe punte și m-a întrebat, mai în glumă, mai în serios, dacă am briceagul la îndemînă. Era în buzunar, dar nu voiam să mă gîndesc la posibila utilizare pe care o știam amîndoi. Din școala de navigație am învățat să avem mereu în vedere eventualitatea cea mai rea. Dar nu era cazul acela. Apoi ne-am întrebat dacă nu cumva băieții care dormeau sus, lîngă timonă, ar fi putut să se rostogolească de acolo în somn, „ca mititeii de pe grătar". Ne-am dat seama că ruliul nu era chiar așa de mare și că întreaga situație era totuși sub control. Catamaranul nu-și schimbase poziția. Nodurile rezistau, iar lanțul cel lung al ancorei își făcea și el datoria. Pe rînd, membrii echipajului urcau năuci pe punte să vadă care-i situația. Le-am spus că nu-i nici o problemă, că voi sta oricum de veghe și că în vreo două ore, odată cu primele raze ale soarelui, vîntul și valurile aveau să se domolească, pentru că întotdeauna așa se întîmplă la mare. Asta din urmă am zis-o la intuiție. Dar, pînă la urmă, chiar așa a fost, cum a apărut soarele, marea s-a liniștit. Parîmele care ne țineau legați de insula Ursului erau la locul lor. Odată cu noaptea, trecuse și pericolul.

ready made

Publicațiune

„Subsemnatul pierzându-mi certificatul școlar curs I. eliberat de școala normală de stat din Timișoara în anul 1918, îl declar nimicit și nevalabil. *Béla Kostyalovszky,* Stamora.

Gazeta Oficială a Comisiunei Regionale de Unificare din Cluj, No. 66, 10 Decemvrie 1921

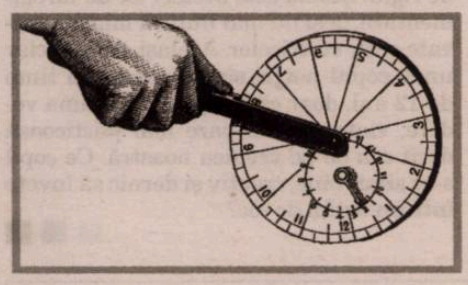

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Și la bal, și la spital

Despre spitalele din antichitatea romană avem mai ales informații arheologice – și numai din mediul militar. Într-un tratat din epoca lui Traian, Hyginus zice că spitalul (în latină, *valetudinarium)* nu poate lipsi din taberele fortificate construite de armata romană și că el trebuie construit în spatele reședinței comandantului, la o distanță anume de alte spații zgomotoase (ateliere sau grajduri). Arheologii au descoperit, de altfel, multe inscripții latine antice care menționează spitale militare (în Anglia și în Serbia) și, mai frecvent, directorii acestor spitale – o funcție strict administrativă, nu medicală, și care apare în multe CV-uri epigrafice de militari.

Cum știi azi care era spitalul în ruinele unui castru roman? Criteriul suprem este descoperirea de instrumente medicale într-o asemenea clădire. Pînă azi s-au descoperit cel puțin zece spitale pentru îngrijirea soldaților din legiuni (mari cam cît un teren de fotbal) și încă vreo zece, mult mai mici, în fortificațiile trupelor auxiliare. Foarte rar apar indicii suplimentare care să coroboreze prezența instrumentelor: dedicații către zeii vindecători, ca Esculap, prezența termelor sau a încălzirii, vetre (desigur pentru bucătărie – sterilizarea nu se practica), eventual chiar latrine separate. Dar aceste indicii nu sînt niciodată reunite în una și aceeași clădire. Doar cîteva spitale au planuri asemănătoare, ca la Neuss și la Vetera I (ambele în Renania de Nord-Westfalia). Grupuri de cîte două camere sînt separate de mici coridoare și organizate în jurul unei curți; cîteva camere au trei pereți cu ferestre și doar unul comun cu alt spațiu, sugerînd o sală luminoasă de operație (despre a căror existență nu avem însă nici o dovadă). Nici criteriul instrumentelor nu e infailibil. Simptomatic e chiar cazul primului spital identificat arheologic, cel din castrul de la Neuss, pe Rin, unde într-una dintre camere se aflau zece sonde, iar patru bisturie au fost găsite în alte camere. Dar tot acolo asemenea instrumente au fost descoperite și în băi, în barăci etc., poate pentru că aveau și utilizări non-medicale (cosmetice/artistice).

Faptul că planurile spitalelor nu prea seamănă (și nepotrivirea cu indicațiile lui Hyginus) nu mi se pare prea îngrijorător. Medicina nu era printre domeniile standardizate în Imperiul Roman. Chiar și pe marile granițe militarizate, unde cred că medicina antică a dat tot ce avea mai bun, existau diferențe între Britannia și provinciile dunărene – și încă mai multe între ele și Egipt. Numai în unele castre, și mai ales în Gallia și Hispania, apar instrumente medicale sau inscripții care menționează doctori. Nu există o procedură standardizată de acreditare a medicilor, iar metodele de tratament încorporează în proporții foarte diferite spiritul hipocratic, religia locală și șiretlicuri magice. Întreaga istorie a medicinei mi se pare, de altfel, istoria transferului treptat de atenție de pe corpul cultural pe corpul anatomic (recent, pe corpul subanatomic).

Mai complicată e discuția despre „spitalul creștin". Ceea ce în sursele scrise din antichitatea tîrzie și din Bizanț e numit spital e la fel de vag pe cît e piața medicală a antichității de eterogenă și trimite de obicei la o filantropie de tip *tea and sympathy*. Nu mai e de-acum vorba de militari, ci de oameni amărîți, bolnavi sau nu, care n-au unde înnopta. Un mare istoric al antichității tîrzii, Peter Brown, spunea că episcopii creștini au „inventat săracii" (ca problemă socială, adică). Spitalul creștin era în primul rînd un loc unde se tratau consecințele sărăciei, nu ale bolii. Studiile recente zic că această infrastructură se dezvoltă pe jumătate din bunătate creștinească și pe jumătate din demagogie și din dorința de a legitima noua avuție a Bisericii. Dar faptul că putem oferi o ciorbă și din motive gri ne depunctează doar pe noi și nu schimbă cu nimic că înfometatului i-a trecut foamea.

Spre sfîrșitul secolului IV, în spitalul lui Vasile cel Mare, din Cezareea Capadociei, găsim (spun sursele scrise) bolnavi, paralizați și leproși, toți săraci, pe care doctorii îi îngrijesc – lucru extraordinar – în mod gratuit; e un reper remarcabil, deși izolat, în istoria medicinei. Cercetările arheologice de pînă acum (mai puțin sistematice decît cele din castre) nu confirmă însă asemenea spitale creștine. Probabil însă că abia cu texte ca *Miracolele Sf. Artemie*, scris în secolul VII, unde apar istorii medicale cu spitale cu pacienți diverși și personal medical, vorbim de strămoși autentici ai spitalelor de azi – și doar în Orient.

Întrebarea de ce apar aceste spitale în estul și nu în vestul imperiului mă face să mă întorc la o antichitate și mai depărtată: poate pentru că acolo cultul zeului păgîn Asclepios fusese mai intens ca în Apus, și pentru că Părinții răsăriteni ai Bisericii îl criticau mai puțin. Or, am impresia că tocmai acest cult a adus în sinteza creștină ideea spitalului. În templele acestui zeu pelerinii înnoptau pentru a fi vindecați. Procedura se numea „incubație sacră". Nu numai pasaje din Aristofan sugerează că ei primeau tratament medical în timpul incubației; arheologii au descoperit în templul lui Asclepios de la Epidaur instrumente medicale, folosite, nu doar depuse ca ofrande. Sînt acolo cautere, bisturie, clești, sonde, fierăstraie, ace și chiar un specul vaginal, alături de nenumărate inscripții care listează vindecări miraculoase. Tangoul dintre miracol și tehnică e mai vechi ca Gardel.

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Poporul asistat, poporul judecător, poporul călău

Scriu aceste rînduri fără să cunosc rezultatul primului tur al prezidențialelor. Le scriu, așadar, nu ca o reacție la rezultatul ce a ieșit din urne, ci ca o reacție la campania electorală care tocmai s-a încheiat. Punînd și această campanie electorală alături de altele pe care le-am trăit în diferite ipostaze (am fost și simplu alegător, și angajat de trusturi media să le comentez, și implicat în staff-uri de campanie, ba chiar și candidat), ajung la concluzia că democrația este cea mai grea încercare la care poate fi supus un om liber. Pe de o parte, este cel mai puternic exercițiu de toleranță – nicicînd nu-i celălalt mai greu de suportat ca în vreme de campanie electorală. Pe de altă parte, este cel mai periculos moment al cunoașterii de sine. Cred că votăm nu atît în funcție de ce credem despre candidați, cît de ce credem despre noi, la momentul votului. Și aici avem mai multe variante, după cum ni le inoculează propagandele concurente. Să mă explic.

Campaniile electorale sînt un fel de saturnalii contemporane: fel de fel de „nebuni" preiau atenția publică, spun și promit cele mai dăunătoare aberații, iar poporul evaluează și alege. Nicicînd democrația nu își arată latura ei periculoasă mai mult decît în vremea campaniilor electorale și nimeni nu abuzează mai mult de neputința democrației de a funcționa după criteriul înțelepciunii decît politicienii ei, în vremea campaniei electorale. Campania electorală tinde să scoată din oameni tot ce e mai rău, căci răutatea interioară, se știe, mobilizează mai energic decît bunătatea. Prostia copleșește inteligența, resentimentul domină luciditatea, orbirea trece drept clarviziune – după o lună de zile de asemenea spectaculoase răsturnări, oamenii sînt chemați să voteze pe ideea că sînt informați deplin, lucizi și responsabili. Li se bagă în cap că, dacă nu votează, sînt declasați, un fel de oi conduse de alții, indivizi ce nu merită înaltul titlu de „cetățean". Așa, după ce au fost înnebuniți cu minciuni și isterizați, ei sînt gata să meargă la urne ca niște eroi ai libertății într-un ritual – laic, fără discuție – al propriei splendori.

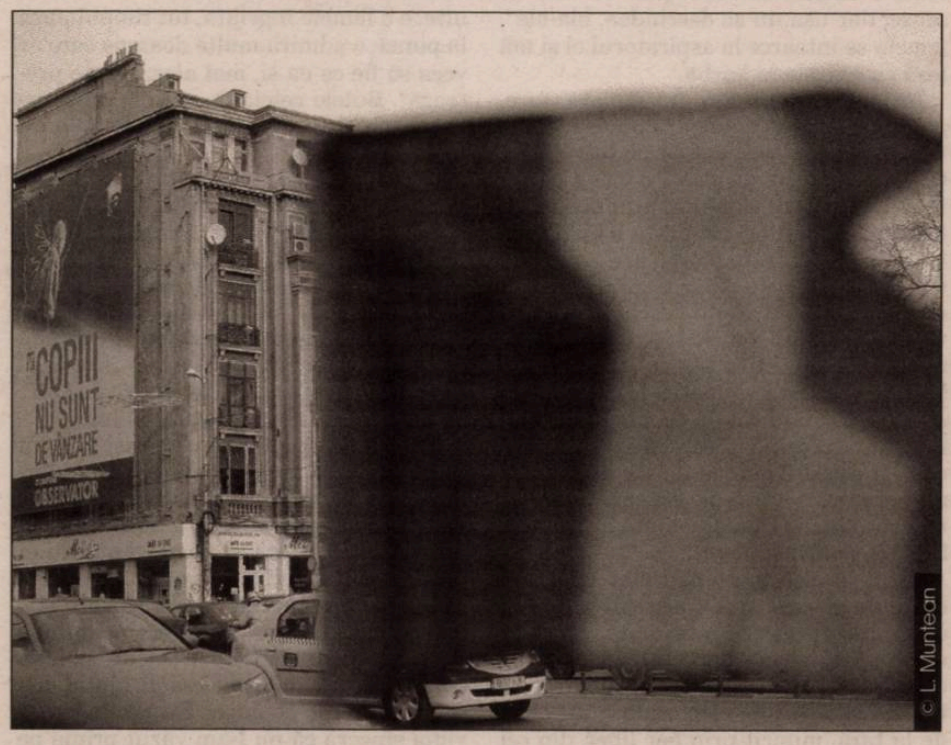

© L. Muntean

Poporul și-o face cu mîna lui și tot el, poporul, este cea mai impenitentă alcătuire din lume.

Interesantă mai e și democrația asta! Episodul ei de apogeu – căci asta este campania electorală pentru democrație – este exact momentul în care orice om inteligent ar trebui să o deteste la maximum, pentru că în nici un alt episod al dramei democratice de zi cu zi inteligența nu este mai insultată, bunul-simț nu este mai ultragiat, ipocrizia nu este mai destrăbălată. Și, totuși, același om inteligent știe că nu există organizare politico-socială mai favorabilă vieții decît democrația și că nu există alt aranjament al raporturilor de putere din cetate mai generos pentru șansele de fericire ale oamenilor. Detestabilă, democrația trebuie păzită orice-ar fi! Adesea votăm răul cel mai mic ca o reverență făcută democrației, căci și ea este răul cel mai mic. Dacă cineva chiar vrea să înțeleagă adîncurile naturii umane, la asta ar trebui să reflecteze: cum de cel mai bun / cel mai puțin rău mod de organizare socială cu putință este, în același timp, atît de disprețuitor cu cele mai alese calități omenești, precum inteligența, moralitatea, curățenia sufletească, decența?

Evident, acest gen de critică a democrației s-a tot făcut, devenind cumva clasică în istoria gîndirii politice: democrația e rea, dar totuși e cea mai bună dintre cele posibile. Însă ceea ce am văzut în această campanie electorală, poate mai bine decît în altele, a fost disponibilitatea extraordinară a oamenilor de a greși. Căci, în procesul electoral, greșelile au dimensiuni formidabile; sînt greșeli colective, de mari proporții. Și, mai ales, sînt greșeli pentru care nu răspunde nimeni. Poporul și-o face cu mîna lui și tot el, poporul, este cea mai impenitentă alcătuire din lume. Poporul nu răspunde niciodată pentru ceea ce decide – niciodată! Suportă, desigur, consecințele, dar niciodată în termeni punitivi. De pildă, are poporul român vreo răspundere că a ținut România pe drumuri greșite, acordînd vreme de aproape trei decenii atîta putere partidului făcut imediat după 1990 de Ion Iliescu? Nici gînd! Ba mai mult, nimeni nu poate fi sigur că nu o va face și în continuare. Mai mult, ar fi de neconceput o formulă în care poporul să fie cumva tras la răspundere pentru erorile sale. Pe de altă parte, evident, o greșeală nu e mai puțin greșeală dacă este votată, absolut democratic, de poporul liber care, în plus, mai și persistă în acest vot decenii la rînd!

Poporul a greșit sistematic dînd putere iliescienilor de diferite generații pentru că mentalitatea care a dominat statistic România ultimelor trei decenii a fost cea zisă „asistențială". Poporul a crezut despre sine că poate prospera doar dacă votează și în rest nu face mai nimic; a crezut despre sine că este o alcătuire care caută în afara ei, adică spre stat, resursa de supraviețuire, de nu chiar de prosperitate. Adică „eu îți dau votul meu acum, tu ai grijă să-mi dai de toate vreme de patru ani". Această mentalitate profundă se schimbă, însă, și simt această schimbare nu atît în rezultatele ultimelor alegeri în sine, cît în aceste rezultate cuplate cu mesajele de campanie electorală.

Încet-încet, mentalitatea „asistențială" s-a redus ca întindere și, odată cu schimbările generaționale din societate, a pierdut mult din influență, devenind minoritară. Pe locul rămas liber crește alt gen de mentalitate, abil inoculată: aceea „justițiară". I se spune poporului că alegerile trebuie să facă dreptate, că momentul electoral este momentul reglării de conturi, că rostul venirii la urne nu este să decidă asupra unei guvernări legitime, ci să decidă cine merge la pușcărie și cine nu. Și poporul se manifestă ca electorat ca și cum ar fi o imensă curte de juri, căci el chiar crede că asta-i menirea lui într-o democrație. Oricine observă această nouă așezare a părerii electoratului despre sine se duce imediat cu gîndul la lunile Terorii, la aberațiile justiției populare sau la linșajul ce urma vînătorile de vrăjitoare. Dar nu este neapărat nevoie să ajungem aici pentru ca oroarea născută din eroare să se producă. E de-ajuns să pui la punct un sistem formal ori informal în care instituțiile Justiției servesc nevoia de sînge a poporului și catastrofa antidemocratică s-a produs. Este de-ajuns să simți pe cine vrea poporul răstignit și să-i dai ce vrea. Nu trebuie să livrezi o conducere de stat competentă și înțeleaptă, ci trebuie să-i dai poporului „dreptatea" pe care o cere și ai voturile lui.

Ca să evit orice confuzie, mă grăbesc să precizez că un program politic, fie el prezidențial sau guvernamental, care este lipsit de prioritatea luptei anticorupție și, mai nou, de prioritatea luptei cu clanurile interlope este lipsit de relevanță pentru România de azi. Prin urmare, cred cu tărie că nevoia de justiție în România rămîne mare, dar sînt îngrijorat să văd, nu de ieri, de azi, ci de vreo 8-10 ani cel puțin, cum ideea de justiție este folosită politic, cu un cinism șocant. Iar marele truc este că dai poporului convingerea că, în puterea sa suverană, poate fi și judecător. Mai nou, am putut auzi un partid care merge mai departe și transmite poporului că ar putea fi mai mult decît judecător, ar putea fi și călău pe deasupra. Ceea ce poporului s-ar putea să-i placă încă mai mult...

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Fotografii secrete din Cehoslovacia comunistă

Mikroma, fabricat în Cehoslovacia în 1949 – un aparat foto de lungimea unei brichete sau a unui ruj (aproximativ 7,5 centimetri), primul dispozitiv foto în miniatură folosit de poliția secretă a țării. Ca acesta au existat și altele, care au permis agenților secreți să urmărească activitatea de zi cu zi a *inamicilor*, adică, practic, a celor care pur și simplu criticau regimul comunist. Tehnica era destul de simplă, camerele ascunse erau acționate prin intermediul unui cablu subțire și astfel erau făcute fotografii fără ca aparatul în sine să fie atins sau expus.

Mii de astfel de imagini realizate în anii '70 și '80 se află în Arhivele Serviciilor Secrete ale Republicii Cehe din Praga și sînt disponibile pentru public. După o vizionare (unele sînt publicate pe site-ul Radio Free Europe Radio Liberty, de exemplu), se poate aproxima dimensiunea alarmantă a încălcării dreptului la viața privată din timpul regimului comunist. Perioada amintită, în care au fost făcute fotografiile, a fost numită de regim perioada de *normalizare*, inițiată pe fondul evenimentelor din 1968, cînd tentativa guvernului de a acorda o oarecare libertate de expresie și de a implementa unele reforme politice s-a încheiat nefericit prin cunoscuta invazie a trupelor Tratatului de la Varșovia, comandată de la Kremlin. După aceasta, regimul a depus toate eforturile pentru a-și impune controlul total asupra cetățenilor.

Fie că era vorba de persoane celebre, precum disidentul anticomunist Václav Havel, surprins, de pildă, într-o fotografie ieșind din sediul Ambasadei Canadei alături de fratele său Ivan, sau de scriitorul Milan Kundera, fie că în spatele obiectivului camerelor ascunse se aflau cetățeni comuni (un bărbat care își plătea băutura într-un bar din Praga sau o femeie plimbîndu-se îngîndurată prin centrul orașului), spionii regimului pare că nu ratau nici un cadru, fie el relevant sau nu.

Exista și varianta înregistrării video, nu doar a imortalizării prin fotografii. Te poți duce cu gîndul direct la filmele sau romanele cu spioni cînd vezi, printre imaginile de arhivă, un cărucior pentru copii (interesant, chiar frumos modelul, de altfel) care avea atașată o cameră video, undeva într-un colț.

Și totuși nu era vorba nici de filme, nici de romane, ci doar de viața cotidiană din timpul regimului comunist – în Cehoslovacia, în acest caz.

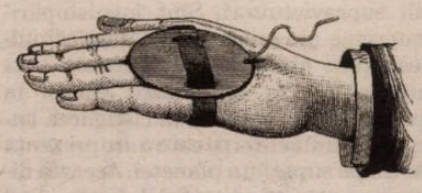

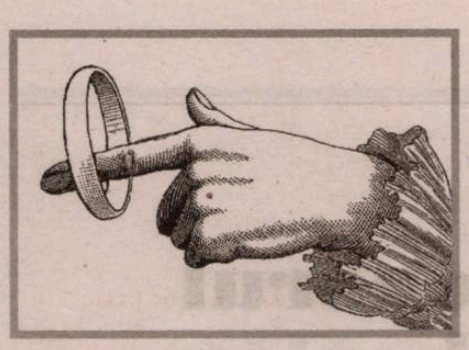

Selma IUSUF

legende **urbane**

Apa și uleiul

Sînt undeva, la o pensiune dintr-un sat oarecare. Locul e frumușel, s-a ridicat pe sine și pe unii dintre locuitorii lui pentru că e aproape de oraș, mulți de pe acolo și-au făcut case aici, iar ăia care nu și-au făcut vin ca turiștii să se plimbe și să caște gura pentru că împrejurimile îți oferă și ceva dealuri frumoase toamna, izvoare cristaline, frunziș, brădet, aer curat.

Vreau să ies din clădire, trebuie să fumez neapărat, iar singurul loc e afară, la intrare, unde zace și o scrumieră mare, plină de chiștoace. Am țigara pregătită în mînă și trag de ușa grea, de lemn, la șase jumate dimineața, ca neoamenii. Ușa, țeapănă. Trag un pic mai tare, pare că se deschide cît să văd o fîșie minusculă din aerul de afară, dar mai mult nu vrea. „Doamne", mă panichez, „nu pot să ies, dar trebuie-trebuie să fumez, ușa asta nu are nici un buton, cum naiba s-o deschide și de ce n-o fi nimeni prin jur să mă ajute?"

Aud mișcare în dreptul unui hol, mă uit, o doamnă trage un aspirator după ea, ce bine, mi se luminează fața și o rog: „Nu vă supărați, îmi deschideți și mie ușa?", îi arăt cu un gest și ușa mare, de lemn. Femeii îi pică literalmente fața. Se vede că o mănîncă îndoiala – asta e chiar proastă sau se crede într-atît de îndreptățită, că trebuie alții să-i deschidă pe unde merge? Se îndreaptă totuși, dînd din cap și mormăind ceva, spre ușa aia, întinde mîna și o deschide. Îmi face un gest zeflemitor: poftim. E rîndul meu să mă rușinez, pun mîna la gură și probabil că trec prin toate nuanțele de roșu. „Îmi cer mii de scuze, dar ușa nu se deschidea, bla-bla", femeia se întoarce la aspiratorul ei și mă lasă cu scuzele în barbă.

Întîmplarea nu-i o întîmplare tare, poate cel mult să adauge la unele inadecvări personale care mă fac să intru frontal în geamurile de sticlă crezînd că ies în aer curat sau să ajung prin debaralele cu mături atunci cînd caut o toaletă în locuri publice. Întîmplarea are sens pentru că acea femeie chiar a crezut un moment că am vrut să-mi deschidă altcineva ușa dintr-un soi de răzgîială sau de misecuvinism. Eu și nimeni ca mine n-o să-i fie vreodată simpatic. Haitele astea de turiști, toate tutele cu blugii crăpați în genunchi care vin să se distreze, chiar dacă îi asigură cumva un loc de muncă, nu pot decît s-o irite pe ea, care n-a avut un concediu de Doamne-ajută în viața ei. Sîntem ca apa și uleiul.

Totul devine mult mai clar cînd ieși din bula pe care ți-ai construit-o și vezi, cum bine zice gura înțeleaptă, că viața e complexă și are aspecte. Un nene pe care l-am văzut deunăzi într-un reportaj din campaniile electorale – un nene de la țară, muncit prin aer liber, din cei făcuți parcă din pătrate: mîini, față, degete – zice că votează cu Iohannis pentru că dom' președinte „nu se pretează". „Nu se pretează" – asta exprimă absolut perfect ideea omului de bună cuviință și oarește postură. Acest domn are clone adevărate în rîndul votanților Vioricăi Dăncilă. Sînt la fel, nu mai buni sau mai răi, la fel. Și doamna Viorica e frumoasă, uite, e o femeie îngrijită, tot timpul pusă la punct, o admiră multe doamne care ar vrea să fie ca ea și, mai ales, „nu se pretează". Bulele celelalte, care se sfîșie pe Facebook și la televizoare, pare că n-au văzut încă asta.

Jos, în viață, te ferești ca dracu' să dai la bloc de vecini țigani. Altminteri, corect politic, empatic pîn' la Dumnezeu, te uiți urît la ăia care-i înjură și trăiesc în clișeele de imagine pe care le știm cu toții. Tot un d-ăla, incorect politic, poate să ia un puradel de pe stradă și să-i dea o farfurie cu ciorbă – „fire-ai al dreacu', ia și mănîncă, de amărît ce ești". Ei între ei, voi cu voi, apa și uleiul.

Sînt la metrou, o fată cu tenișii galbeni se apleacă și-l încalță de un pantof pierdut pe un *homeless* bătrîn care stă abulic pe unul dintre scaune. E o Iisusă cu plete castanii, cum stă ea pe un genunchi în fața rufosului, vai de steaua lui. Nu știu cîtă lume a observat, eu am văzut-o și o urmăresc. Se stăpînește și-și ține mîinile ușor depărtate de trup. Coboară și, abia cînd e sigură că *homeless*-ul ajutat n-o vede, se șterge pe mîini. Eu rămîn cu invidia sinceră că nu l-am văzut prima pe bătrîn. Făceam o faptă bună.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

PRO PATRIMONIO

„Activitatea artistică din lumea satelor românești cunoaște în secolul al XVIII-lea o importantă efervescență. În această epocă în toate ținuturile românești se formează centre de meșteri care împodobesc biserici sau pictează icoane. Meșteri din Transilvania învață arta zugrăvitului în diferite centre cu o tradiție din Țara Românească sau Moldova, din care motiv multe dintre lucrările ce le întîlnim în bisericile ardelenești sînt în spiritul ambianței artistice de dincolo de munți. Veacul al XVIII-lea reprezintă o etapă importantă în evoluția picturii românești transilvănene, o fază în care se produce o puternică înrîurire a artei brîncovenești asupra celei locale. Această puternică influență se resimte pînă în nordul Transilvaniei, unde se face joncțiunea cu influențele venite din Moldova, suprapunîndu-se elementului local care este cel mai arhaic. În această epocă apar un mare număr de meșteri locali, care își semnează lucrările.

Cercetările întreprinse în cursul ultimilor ani în diferite localități din zona orașului Turda și Cluj-Napoca au scos la iveală noi date privind pictura românească din veacul al XVIII-lea, din această parte a țării. La începutul veacului al XVIII-lea, din cauza evenimentelor agitate din sînul bisericii românești, se construiesc relativ puține monumente. Activitatea zugravilor este și ea foarte timidă. Un rol important îl au, ca și la sfîrșitul veacului precedent, meșterii de formație brîncovenească, unii veniți din Țara Românească, care activează în special în sudul Transilvaniei. Faima marelui centru artistic brîncovenesc de la Hurez era unul dintre motivele pentru care artiștii din această școală erau invitați să decoreze cele mai de seamă ctitorii transilvănene."

Marius Porumb, „Contribuții privind pictura românească din secolul al XVIII-lea în jurul orașului Turda", în *Potaissa*, Turda, 1978

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Niște triști

În orice împrejurare a existenței comunitare omenești, atunci cînd apare o cauză socială, se găsesc și niște sanitari, gata să intervină și să-i curețe „corpul". Aidoma situației din regnul animal. Păsăruici, insecte, peștișori, care se lipesc de corpul unui animal mai mare sau viețuiesc în imediata lui apropiere, pentru că le asigură protecție și hrană. Spre deosebire de ființele umane, celelalte vietăți din regnul animal nu compun imnuri de slavă și nici nu delirează verbal, preamărindu-și protectorul. Oferă niște servicii în schimbul altora. Pentru a supraviețui. La oameni e mult mai complicat. Noi sîntem niște animale cu conștiință de sine dezvoltată și cu facultatea de a ne exprima dusă pînă foarte departe, la un nivel de sofisticare extrem de avansat. Oportuniștii umani sînt o lume complicată și extrem de diversă.

Au existat încă de la formele incipiente de organizare ale primilor bipezi. Și au însoțit istoria umanității, strîns lipiți de trupul ei. Așa cum o vor face pînă la capăt, la stingerea oricărei urme care va mai aduce aminte de această planetă. Pentru că ei sînt, întotdeauna, și ultimii supraviețuitori. Sînt întruchipările supreme ale uneia dintre dimensiunile esențiale ale universului uman. Una dintre cele care au cîntărit enorm în supraviețuirea speciei și în cîștigarea anvergurii și influenței pe care o are prezența noastră pe suprafața planetei. Această dimensiune este oportunismul. Iar în jurul acestei dimensiuni se grupează un microcosmos de materializări ale esenței sale. O enormă galerie de portrete umane, povești și caractere, de la forme cît se poate de simple pînă la adevărate spectacole ale complexității.

Oportunismul e un fenomen vast. De la impulsul comportamental elementar pînă la minuțioasele premeditări și elaborări de planuri cu mai multe variante e o distanță enormă, în care încăpem cu toții, laolaltă cu toată istoria noastră. Însă într-un punct al acestei distanțe, la un anumit loc de pe traseul aglomerat al oportunismului, se găsește și această specie de triști. Zgomotoșii de serviciu. Aceia care vor să iasă din mulțime doar prin puterea plămînilor. În general, sînt aproape complet lipsiți de umor, iar măsura în lucruri e o noțiune necunoscută. Găsesc o plăcere nebună în a pica în abisuri ale isteriei. Se dau cu fundul de pămînt și zbiară, ori de cîte ori se ivește vreo ocazie. Vreo cauză. Orice care le poate da șansa de a se face, cumva, remarcați. Să se știe că sînt și ei pe-acolo.

Cauza e ultima care contează. Cel mai important e să se vadă că ei sînt cei care o susțin. Și nu oricum. Întotdeauna au fost „primii care au spus că...". Nu e important ce se cere, ce se revendică, ce se solicită din partea autorităților. Cel mai important lucru e prezența lor la fața locului. N-ai fost acolo cînd au fost ei? E nenorocire! Ești dușmanul cauzei. Nu există nici măcar un proces sumar. Condamnarea vine de la sine. Deseori își iau un aer eroic și gîfîie, la propriu. E „oboseala" acumulată în lupta din prima linie a apărării cauzei. Au fost „acolo" încă „de la început". Au luptat și pentru tine, inconștientule și indiferentule! Dacă ai cumva norocul să-i prinzi într-un moment rar de relaxare, se mulțumesc să te mustre cu aer parental. Dacă-i prinzi într-o fază de activare, e vai de capul tău. Ochii aprinși te pîrjolesc aprig, iar după ce ești făcut scrum, cu ajutorul aruncătoarelor optice de flăcări, cenușa ți-e aruncată-n cele patru zări și vînturată cu niște discursuri de înfierare.

Nu susținerea cauzei e idealul care-i mînă-n luptă. De fapt, nici ei nu prea știu ce-i pune în mișcare și ce nu. Poate fi un amestec de gînduri cît se poate de nevinovate. Pe unii îi mobilizează doar faptul că așa pot fi remarcați cumva. Sînt ființe umane, ca noi toți, tînjind după orice fel de atenție. I se poate întîmpla oricăruia dintre noi. Așa cum sînt alții, care își bazează ascensiunea socială pe agățarea de o cauză, cățărîndu-se în felul ăsta, pînă la atingerea unei poziții publice convenabile. Aidoma situației din universul animal – de parcă noi ce-am fi? –, e o luptă pentru supraviețuire, în cadrul căreia se fac alianțe și schimburi de servicii. Chestii care vin la pachet, desigur, și cu asigurarea unor vieți îndestulate. Dar mai există o specie. Una extrem de periculoasă. E felul acela de ticălos sau de imbecil care, în timpul crimelor staliniste – cînd, dacă erai un fidel al cauzei, ți se dădea liber la omorît oameni care nu dovedeau suficient atașament –, felul acela de rătăcit care cerea să se depășească planul la deportări și execuții. Așa cum reprezentanți ai primelor categorii se găsesc oricînd, și cei care fac parte din ultima pot apărea la locul potrivit în orice clipă.

Existența lor nu trebuie, evident, să descurajeze nici o formă de exprimare a voinței oricui. Slujirea unei cauze în care crezi, dedicarea unei părți din timpul tău în favoarea ajutorării altora sau a îmbunătățirii condițiilor în care trăim cu toții, ori a celor care vin după noi, toate astea sînt lucruri firești pentru cei care aspiră să trăiască într-o comunitate civilizată. Dar atunci cînd întîlnești indivizi care-ți reproșează că nu strigi cu suficientă convingere, că trebuie să afirmi mai cu viață niște cuvinte capabile să-i convingă doar pe ei că ești suficient de implicat, ei bine, în situația asta e sănătos să te duci în altă parte a adunării. Sau să-l rogi pe respectivul sau respectiva să cînte la altă masă. Apare riscul – și, uneori, e un risc mare – să te dezvrăjești de cauză. Să confunzi lucrurile bune în care crezi cu forfota acestor triști. Lucrurile bune, ideile mari și lumina lor, frumusețea indescriptibilă a solidarității umane în construirea a ceva trainic, de care ne putem bucura cu toții, sînt și trebuie să fie mult mai puternice decît orice foială a triștilor.

Petre GURAN

Bisericile medievale între autenticitate și originalitate

Istoricii Evului Mediu ne atrag adeseori atenția că omul medieval nu caută să fie original. Originalitatea nu este un obiectiv al său, într-un fel el nici nu știe ce este aceasta. Înseamnă atunci că omul medieval se mulțumește să copieze? Să imite? De ce ar face așa ceva? Ce-l interesează, de fapt, pe omul medieval?

Cine își aduce aminte de exercițiile de copiere (nu copiatul pe furiș la examen) din clasele primare va recunoaște că nu este un exercițiu facil, nici măcar pentru adult. Pentru a atinge o anumită viteză trebuie concentrare și o vedere fotografică, una care să-ți permită să muți ochii cît mai puțin de pe pagina model pe pagina nouă. Această vedere fotografică presupune a recunoaște de fapt nu numai cuvinte, ci întregi întorsături de frază și conținuturi de idei. Copistul medieval reproduce ceea ce vede, dar în verbul *re*-produce este rădăcina *produce*. Astfel, orice copist produce un nou manuscris, dacă nu chiar o nouă variantă a unui text. La fel se întîmplă și cu iconarul. El are în față sau, de cele mai multe ori, în minte un model pe care se străduiește să-l reproducă în limitele inteligenței și talentului său. La fel se întîmplă și cu meșterii din construcții. Primul dintre ei, etimologic primul constructor, *arhi-tektonos*, este în mod necesar mai experimentat, în sensul că a participat, inițial ca ucenic, la un lung șir de reproduceri. El a învățat cum se face și caută să fie desăvîrșit în această reproducere. Toți cei care ajung la vîrful ierarhiei competenței reproduc fără să mai privească la un model. Îl știu pe dinafară. De fapt, s-a format în ei o imagine a modelului pe care ei o percep ca fiind fidelă, ea fiind în același timp o nouă creație. Astfel ne putem explica cum omul medieval, preocupat să copieze, totuși inovează.

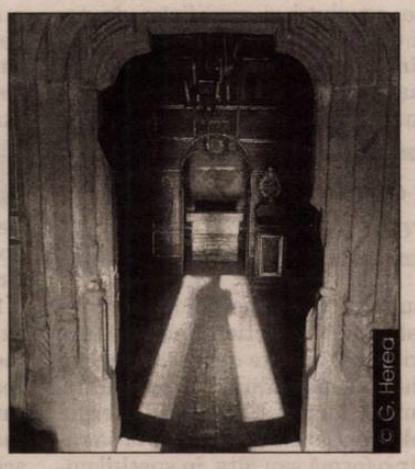

Dumnezeu nu este nimic din ceea ce se vede, aude, miroase, gustă sau pipăie.

Dar dincolo de manualitate, competențe tehnice, o minte care înțelege spațiul și trece de la ceea ce vede în minte direct la ceea ce realizează cu mîna, creatorul medieval are un cod după care își organizează priceperea. Reproducerea lui nu este mecanică de la un anumit nivel de inițiere încolo. Acesta este punctul în care el învață limbajul simbolic. Insolitul, inovația, excepția estetică se nasc din formularea limbajului simbolic. Recent a fost pus în evidență de către părintele Gabriel Herea rolul luminii soarelui în configurarea spațiului interior din ctitoria ștefaniană Înălțarea Sfintei Cruci din Pătrăuți. Felul în care cade lumina în interior la cele două solstiții și la cele două echinocții indică faptul că orientarea clădirii, volumul ei și amplasarea deschiderilor (uși și ferestre) au fost astfel calculate încît să comunice un mesaj simbolic. Spre exemplu, solstițiul de iarnă aduce lumina soarelui exact asupra mesei altarului, indicînd punctul cel mai de jos al soarelui din care începe noul ciclu de creștere al luminii diurne. Această imagine de lumină trimite direct către troparul Nașterii Domnului: „Nașterea Ta, Hristoase, Dumnezeul nostru, răsărit-a lumii lumina cunoștinței; că întru dînsa cei ce slujeau stelelor de la Stea s-au învățat să se închine Ție, Soarelui dreptății și să Te cunoască pe Tine, Răsăritul Cel de sus, Doamne, Slavă Ție!". Trecerea de la predominanța stelelor, domeniul nocturnului, al cunoașterii ezoterice, în care realitatea se exprimă enigmatic, prin cifre, la anunțul diurnului, dezvăluirii „tainei celei din veac ascunse" (Col 1, 26), biruinței soarelui benefic devine cheia de boltă simbolică și, prin urmare, rațiunea profundă a unei forme arhitecturale. S-a vorbit în arta bizantină și post-bizantină despre rolul pen-umbrei din biserică, al luminii filtrate sau fasciculare într-un spațiu întunecat ca fiind o expresie a noțiunii mistice a întunericului ca simbol al misteruatît în texte, cît și în pictura murală medievală, demonstrînd caracterul ei elaborat.

Pentru a înțelege mai bine felul în care un discurs simbolic poate să introducă forme arhitecturale noi în Evul Mediu, să apelăm tot la un exemplu din Evul Mediu moldovenesc. Este vorba de forma bisericilor ștefaniene. Ele sînt în aparență o anfiladă de spații boltite, unele est-vest, altele nord-sud, culminînd cu un spațiu surplombat de o turlă și o concă la răsărit. Prin ușile mici de acces dintr-un spațiu în altul este marcată o voință de a segmenta spațiul interior, iar prin anfilada longitudinală de la intrarea vestică spre altarul estic se imprimă impresia unei progresii, a unei adînciri spirituale. Această mișcare se amplifică prin iluminarea diferită a spațiilor. La Neamț, spre exemplu, intrarea se face prin două uși de acces amplasate simetric, nord și sud, de mici dimensiuni, într-un exonartex acoperit, marcat de trei ferestre înguste la apus care proiectează fasciculară lumina. Pronaosul, în schimb, beneficiază de patru ferestre mari cu arcuri gotice, care permit intrarea abundentă a luminii naturale, urmează apoi spre est o cameră a mormintelor cu o semicalotă joasă, luminată printr-o singură fereastră îngustă, după care se pătrunde în naosul luminat în principal zenital, prin turlă, și fasciculară, prin ferestre înguste pe centrul absidelor sud și nord. Spațiul culminează cu absida altarului în centrul căreia se află o fereastră estică îngustă, care de asemenea proiectează fasciculară lumina la răsărit. Simbolismul este evident construit pe accesul dinspre apus în biserică, traversarea spațiilor (exonartex, nartex, spațiu funerar, naos-altar) cu funcții liturgice diferite, marcate și prin alternanța lumină-întuneric, care semnifică trecerea de la vederea trupească, materială, prin apropierea de moarte (camera mormintelor), care exprimă depășirea simțurilor trupești, spre descoperirea celor nevăzute și netrupești prin învierea simțurilor duhovnicești. Lumina fasciculară în spațiul semiobscur din naos evocă alt tip de lumină și alt tip de cunoaștere, trecerea deci în alt plan existențial.

Astfel, ceea ce percepem exterior ca un ansamblu armonios este rezultatul acestei căutări a unui mesaj simbolic. Lumina este doar unul dintre criteriile conceptuale care conduc la realizarea unui spațiu sacru. Mai cunoscută arhitecților este căutarea proporțiilor care se înscriu în numărul de aur. Din acestea rezultă un joc de volume care dau armonia exterioară a clădirii. Creatorul medieval se simte legat de căutarea construcției simbolice. Aceasta este adevăratul canon. Cînd s-a petrecut în epoci tîrzii, secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, codificarea creației simbolice prin canoane și erminii era deja semnul unei ieșiri din gîndirea sacră care a inspirat marile creații ale Antichității tîrzii și ale Evului Mediu.

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

André Scrima: urma și transparența

După editarea postumă a scrierilor sale, lăsate în manuscris sau răspîndite prin diverse reviste și volume greu accesibile, a sosit vremea receptării depline a gîndirii părintelui Scrima prin cărți care îi sînt dedicate integral. Faimoasa prefață-portret pe care Andrei Pleșu a oferit-o unicului volum antum al părintelui, *Timpul Rugului Aprins,* studiile și introducerile semnate de Anca Manolescu în seria de autor „André Scrima", pe care o îngrijește cu admirabilă dăruire, articolele și traducerile în franceză ale Ancăi Vasiliu, alături de alte demersuri istorice sau teologice atașate editării operei, au deschis orizontul unei tot mai ample cercetări a unei gîndiri care a ezitat între discursul labirintic și fulguranța fragmentului. Anul acesta a apărut la Humanitas și prima monografie, *Omul lăuntric. André Scrima și fizionomia experienței spirituale,* scrisă de Ioan Alexandru Tofan, filosof, specialist în Walter Benjamin și Michel de Certeau, dar și în alte delicii interpretative care ar fi fost, cred, pe gustul rafinat și surprinzător al părintelui.

Ioan Alexandru Tofan străbate textele publicate și notițele de arhivă într-o perspectivă hermeneutică integratoare, menită să reconstituie chipul vieții spirituale – centrul și itinerarul lăuntric al personalității și întregii reflecții a părintelui. El aplică, semnalînd în același timp diferența specifică și limitele analogiei, un instrumentar conceptual extras din analizele lui Benjamin și de Certeau asupra unei materii profund tradiționale: monahism, paternitate duhovnicească, liturghie. Rezultă din această intersecție imprevizibilă o privire proaspătă, capabilă să însoțească și să pună în lumină sensurile încapsulate în textele despre experiența spirituală. Inevitabilă este plonjarea în *limbajul* acestei experiențe și în formele de manifestare ale unei vieți care își produce propria interpretare ca un sistem de semne și urme ale coborârii sau, mai degrabă, ale prezenței transcendenței în lume ca o „pecete". Esențială rămîne, în metoda adoptată riguros de autor, căutarea „locurilor în care se insinuează subtil referința transcendentă", depășind opoziția dintre subiectiv și obiectiv sau dintre cunoaștere și viață.

Părintele Scrima avea în permanență scrupulul, exprimat prin infinite tatonări, de a nu rata sau obnubila o delicată, aproape evanescentă realitate: „adierea de vînt lin" în care Dumnezeu se descoperea profetului Ilie. Căci există în egală măsură riscul de a obtura comunicarea acestei adieri prin formulă ritualistă sau prin sistematizare excesivă. E o tentație a interpretării teologice și a ortopraxiei pe care nu o poate contrabalansa decît viul unei experiențe a cărei discreție este direct proporțională cu intensitatea sa. Iată o mărturie a părintelui descoperită în arhivă: „Și mă tem că am rănit adesea, prin propozițiile mele categorice, această grație în care sensibilitatea întîlnește în mod tainic o lumină care este dincolo de inteligență și de afectivitate și care ar putea fi *pneuma*" (p. 228). Ioan Alexandru Tofan este conștient de această miză și reușește cu mijloace noi, în raport cu tradiția, să regăsească demersul părintelui Scrima în miezul său și să-l povestească respectîndu-i dinamica și tăcerile: „Părintele Scrima vorbește, scrie, citește *din interiorul* unei situări spirituale care se lasă ghicită, sesizată prin semne, nuanțe și detalii. A face fizionomia experienței spirituale, așa cum se desprinde ea din scrierile sale, înseamnă a reconstitui o transparență și a construi, din semne, povestea unei taine" (p. 28). Nu puține sînt în acest volum formulările sugestive, inspirate, prinse într-o țesătură alertă, în care elementul biografic se îmbină fericit cu reflecția și comentariul. Rod al unei cercetări aprofundate și al unei dispoziții hermeneutice adecvate temei, cartea lui Ioan Alexandru Tofan prilejuiește cu adevărat întîlnirea cu spiritualitatea părintelui Scrima și oferă cu prisosință argumente pentru buna convergență a filosofiei cu teologia.

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător în istoria religiilor. Cea mai recentă carte publicată (împreună cu Daniela Dumbravă):* André Scrima: expérience spirituelle et langage théologique, *Roma, 2019.*

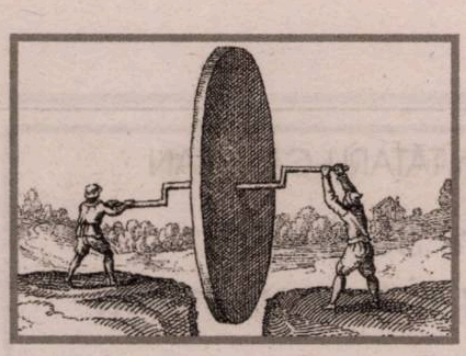

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Oameni în stradă

Sînt șase luni de cînd locuitorii din Hong Kong sînt pe stradă, iar știrile de acolo mai ajung în vîrful ierarhiei doar cînd protestul sau formele de reprimare capătă expresii noi.

Pornite de la nemulțimiri legate de un proiect de lege care făcea posibilă extrădarea către China, demonstrațiile au căpătat repede un caracter mai extins, cererile manifestanților vizînd cadrul mai larg al libertăților civile și limitarea caracterului autoritar al guvernului local.

Temeri că guvernul chinez va ignora cu totul aranjamentul „o țară, două sisteme“ sînt exprimate constant, însă Beijingul a reușit cumva să nu se dezlănțuie după model Tienanmen. Nu e însă nici o garanție că nervii săi nu vor ceda la un moment dat. Semnele sînt acolo.

Manifestațiile din Hong Kong sînt doar o parte din ceea ce poate fi considerat un val internațional de nemulțumire populară care face victime, mătură guverne și președinți și scutură conștiințe.

Irak, Ecuador, Bolivia, Indonezia, Liban, Ecuador, Chile, Peru, Haiti, Marea Britanie, Spania, Franța, chiar și liniștita Olandă au fost afectate anul acesta de mișcări de stradă. În fața unei liste de felul acesta, tentația e să cauți o linie unificatoare, acel virus al nemulțumirii care unește oameni atît de diferiți din țări aflate pe continente diferite.

Probabil o astfel de linie nu există. Între Bolivia rămasă fără președinte (căutîndu-și adăpost în Mexic) și demonstrațiile pro- și anti-Brexit nu e mare legătură. La fel cum între fermierii olandezi și decalajele economice din Chile nu se poate identifica vreo conexiune.

E aproape un consens că schimbarea climei va duce la mișcări majore de populație, revoluții și modificări de paradigmă economică și culturală. Comunitatea internațională e puțin pregătită pentru așa ceva, iar mici acțiuni de PR ca eliminarea paielor de plastic sau cine

Anul în care milioane de oameni din lumea întreagă au tras linie și au decis că e nevoie de schimbări.

Ceea ce se poate observa însă e o oarecare ciclicitate a valului. Anii '60, marcați de violența gărzilor roșii ale unui Mao genocidal și protestele antirăzboi din Vest, sfîrșitul anilor '90 cu revoluțiile sale anticomuniste, primăvara arabă și „vestele galbene“ de azi ne arată că, deși generațiile se schimbă, întotdeauna guvernele greșesc și oamenii observă.

Dincolo însă de chestiunile locale care scot oameni în stradă – corupție, proastă guvernare, decalaje economice –, există uneori subiecte comune – schimbările climatice, de exemplu. Mișcarea Extinction Rebellion nu a putut fi prevăzută de nimeni și, oricîtă enervare provoacă Greta Thunberg bărbatului alb de clasă mijlocie cu nesiguranțe insuficient explorate, e greu de contestat faptul că agenda ei pune pe masă probleme serioase.

știe ce summit cu nume pompos nu rezolvă problema. Extinction Rebellion are însă meritul că, înainte de a schimba politici, schimbă mentalități și conștiințe. Iar faptul că forța sa vine din energia unor adolescenți va face ca ideile ei să rămînă, într-o formă sau alta, în spațiul public pentru multă vreme de aici înainte.

E deplasat, scriam mai sus, să unești toate aceste forme de protest într-un soi de revoluție globală. Agendele sînt diferite, inteligența conducătorilor nu e întotdeauna aceeași, iar între protestele pentru democrație și cele antisărăcie e o oarecare distanță. Cazul lui Morales al Boliviei e cumva grăitor. Primul președinte provenit din rîndul populației indigene, el a reușit, prin politici sociale radicale, să ridice nivelul de trai al bolivienilor, însă a decis la un moment dat că merită să rămînă președinte indiferent de legi și de dorința oamenilor. Venit din stradă, de unde, în toată cariera lui pre-prezidențială a cerut reforme, Morales a fost alungat de stradă cînd a devenit arogant. Acum își caută adăpost prin Mexic.

E încă prea devreme pentru a trage concluziile după 2019, dar, măcar intermediar, poate fi numit Anul Nemulțumirii. Anul în care milioane de oameni din lumea întreagă au tras linie și au decis că e nevoie de schimbări. O cercetare mai veche arăta că, în mai toate cazurile în care un stat a ignorat cererile cetățenilor ieșiți în stradă, demonstrațiile au continuat și anul următor.

Din exemplele citate mai sus, în foarte puține cazuri s-a ajuns la o concluzie. Fie din rea-voință, fie din prostie, vocea străzii e ascultată doar uneori și adesea atunci cînd e prea tîrziu pentru un compromis.

Și mai e un detaliu – sfidînd predicțiile experților, economiile majore ale lumii se încăpățînează să nu intre deocamdată în recesiune. Asta lasă guvernelor libertate de acțiune și le ferește de austeritatea care, după ultima criză, a provocat schimbări majore de priorități atît la nivelul conducătorilor, cît și la nivelul celor conduși. Criza economică va veni totuși, nu se îndoiește nimeni, iar ceea ce azi e un val de nemulțumire se poate transforma rapid în ceva mult mai neplăcut.

Avertismentele care tot vin de pe străzile orașelor lumii trebuie ascultate inclusiv în acele locuri unde domnește liniștea.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

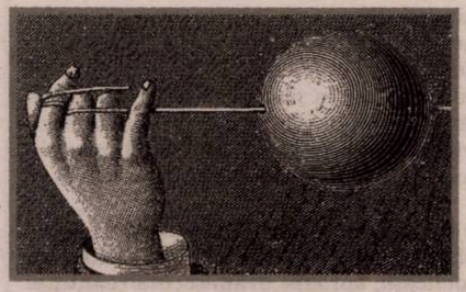

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Polanski, încă un capitol dintr-un film prost

Cu sau fără voia lui, Roman Polanski ajunge mereu în atenția publică. Marele cineast se află acum în miezul unei polemici noi, tocmai cînd se pregătește să lanseze în cinematografe noul său film, *J'accuse,* despre afacerea Dreyfus. De fapt, polemica nici măcar nu e nouă; numai cea aflată la originea ei e o figură (încă) necunoscută. Valentine Monnier, o artistă fotografă, în vîrstă de peste 60 de ani, îl acuză pe regizorul octogenar că a bătut-o și a violat-o în 1975, pe cînd ea avea doar 18 ani.

Episodul de acum e ultimul dintr-o serie mai lungă de denunțuri. În anii din urmă, Charlotte Lewis, Marianne Barnard, Renate Langer și o femeie identificată cu pseudonimul Robin l-au acuzat pe Roman Polanski de abuzuri sexuale. Respectivele acte s-ar fi petrecut prin anii '70-'80. Nici una dintre presupusele victime nu a putut proba acuzațiile și toate au denunțat abuzurile mult după ce s-au petrecut. Li s-a imputat că vor bani sau atenție publică sau că vor, pur și simplu, să distrugă cariera marelui regizor. Regrete? Compasiune? Scuze? – prea rar și lipsit de substanță.

Cel mai penibil capitol s-a petrecut în 1978. Roman Polanski, deja regizor celebru, fusese invitat de revista *Vogue* să coordoneze o ediție specială. A propus un pictorial cu Samantha Jane Gailey, fotomodel în vîrstă de 13 ani. În timpul ședinței foto, lucrurile au derapat. După ce i-a oferit șampanie și barbiturice, Polanski a întreținut relații sexuale cu fata. Consimțite – spune el; viol – a acuzat mama fetei. Dosarul e gros și atîrnă greu. Faptele de care a fost acuzat regizorul se referă la oferire de alcool și droguri unei persoane minore, act impudic asupra unei minore, relații sexuale cu o minoră, copulație orală, sodomie, viol. Dintre toate aceste acuzații, Justiția s-a concentrat asupra celei mai grave, violul. Însă cum nu s-au putut aduce suficiente dovezi ale faptei (și în urma înțelegerii între avocații celor implicați), s-a convenit că în proces se va judeca infracțiunea de relație ilegală cu o minoră. Pînă să se încheie procesul, Polanski, eliberat pe cauțiune, a fugit în Franța și n-a mai dat

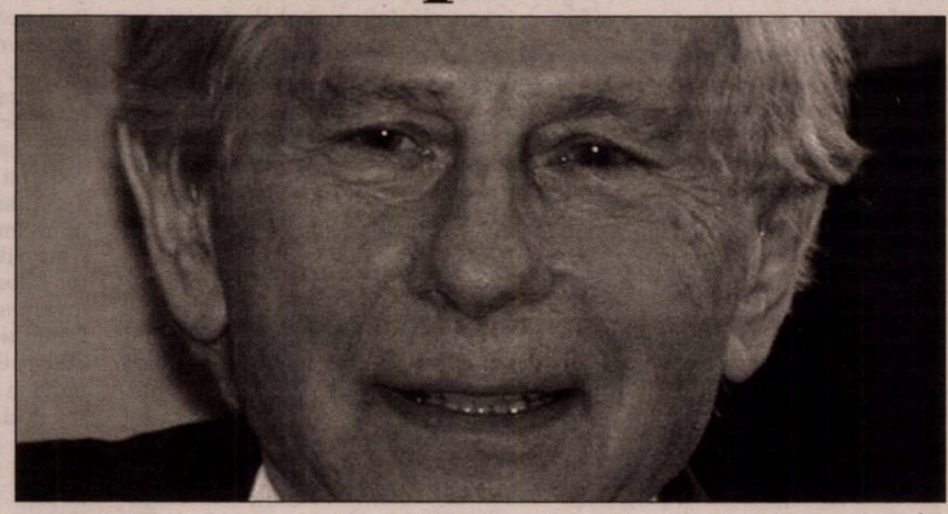

Putem să ne uităm cu admirație la opera unui mare regizor chiar dacă știm că omenește a greșit?

prin America nici măcar ca să-și ridice premiul Oscar cîștigat în 2003 cu filmul *Pianistul*. De altfel, a și fost exclus din Academia Americană de Film, în siajul mișcării #metoo.

Articolul publicat de Valentine Monnier în *Le Parisien* cu cîteva zile înaintea premierei a stîrnit numeroase reacții de indignare față de Roman Polanski și mesaje de solidaritate cu victima. Valul de indignare riscă să prejudicieze receptarea producției cinematografice. Un post de radio și un post de televiziune au renunțat să mai difuzeze două interviuri (deja înregistrate) cu actorii filmului pentru că jurnaliștii nu au știut nimic despre noile acuzații de viol aduse regizorului și, în consecință, nici nu au tratat chestiunea în respectivele materiale. În plus, protagonistul filmului a refuzat să participe la un interviu în direct, la un post național de televiziune, din solidaritate cu Monnier și pentru a nu fi nevoit să răspundă la eventualele întrebări incomode în legătură cu Polanski. Inclusiv partenerii media se disociază de această producție cinematografică. Dacă această tendință se va menține, filmul *J'accuse* riscă să fie reținut doar datorită acuzațiilor de viol la adresa realizatorului.

Cît despre Valentine Monnier, ea spune că a simțit nevoia să vorbească de-abia acum pentru a pune capăt „idolatriei celor vinovați“. Cum delictele de care îl acuză Monnier pe Polanski se prescriu, potrivit legislației franceze, după 20 de ani, denunțul ei nu poate duce la o anchetă sau la urmărire penală. „Eu vorbesc despre această crimă știind că nu vor fi urmări de natură juridică în încercarea de a pune capăt excepțiilor, impunității“, a explicat ea în *Le Parisien*. Pus în această lumină, demersul este just și util. Mă întreb însă dacă nu cumva, arătînd cu degetul spre monstru, îi obnubilăm creația artistică – poate valoroasă. Putem să ne uităm cu admirație la opera unui mare regizor chiar dacă știm că omenește a greșit?

Discursul anti-Occident

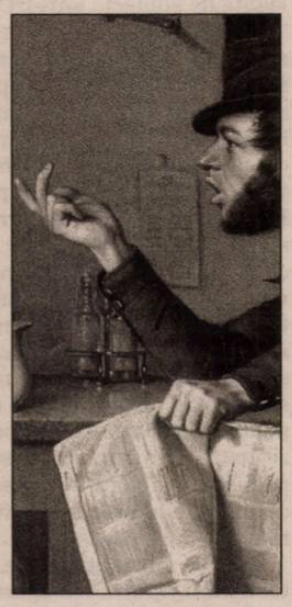

Texte și opinii de:

● Ileana RACHERU (doctor în Științe Politice)
„Acest tip de discurs a lăsat România pentru mulți ani în afara lumii occidentale“ – interviu
● Ivet ARABOVA (editor *24 Ceasa*), Stanimir VAGLENOV (jurnalist)
„Aspiratoarele zburătoare americane și spionii ruși“
„Președintele Bulgariei se simte captiv în UE“
● Adrian CIOROIANU (istoric)
„Mugurii ROexit de mîine“
● Barbu MATEESCU (sociolog)
„De ce euroscepticismul nu are succes (deocamdată) în România“
● Cătălin PRISACARIU (jurnalist)
„Iubim Occidentul, dar îi urîm regulile“
● Petru ZOLTAN (jurnalist)
„Cum să ajungi de la Soros la Dragnea“
● Sorin OZON (jurnalist)
„Care Poartă e mai Înaltă: UE sau SUA?“

argument

Virusul comunismului

În comunism, propaganda anticapitalism era prinsă în sintagma „exploatarea omului de către om“. Sub această deviză, „Vestul“ prindea patina unei plutocrații, în care, dacă nu ai bani (cum era cazul majorității oamenilor care trăiau în comunism), ajungi sclavul unei elite favorizate economic. Bineînțeles, se omitea faptul că într-o societate democratică, de tipul celor înfierate de propagandă, ai toate șansele să ajungi în acea elită. Și, bineînțeles, minciunile nu prindeau: deși ni se tot vorbea despre săracii Europei vestice sau despre sclavagismul social din SUA, toți visam la acel Occident diabolizat. Ne doream, chiar dacă frivol și clandestin, apartenența la acele societăți occidentale, prin tot ce puteam: muzică, filme, cărți, prin blugi sau prin mîncare – pentru că, dincolo de propaganda de partid, toți știam adevărul: Occidentul însemna libertate.

Cu toate acestea, paradoxal, deși nu prindea în comunism, propaganda anti-Occident a cîștigat mult teren după Revoluție. „Exploatarea omului de către om“ devenise „Nu ne vindem țara“, prin această mutație comunismul dovedindu-și, din plin, proprietățile de virus: se multiplică și e întreținut în viață prin celule parazitate. Așa se face că, după 30 de ani de democrație, discursul anti-Occident în spațiul fost comunist nu doar că e la fel de puternic, dar efectele sale sînt mult mai periculoase, îndeplinind întocmai visul comuniștilor: îndepărtarea oamenilor de valorile democratice.

Pornind de la proiectul Asociației LINX (asociație fondată de către Centrul Român pentru Jurnalism de Investigație), „Promotorii discursului anti-Occident în România și Bulgaria“, Dosarul de față vă propune o dezbatere pe acest subiect, prin articole venite atît din partea jurnaliștilor angrenați în acest proiect, cît și a specialiștilor în științe politice, sociologie și istorie. (**Stela Giurgeanu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Stela GIURGEANU

Mama Rusia, EU & Unchiul Sam

Recent, în siajul protestelor de la Hong Kong, guvernul Chinei a lansat un „ghid al moralității" pentru reeducarea cetățenilor care, „în contextul unor schimbări profunde în situația internă și internațională", riscă să-și „piardă" identitatea. Cu alte cuvinte, cînd politicile și guvernanța socială se clatină, recurgem la propagandă – cetățenii vor „învăța", de pildă, prin acest „manual" să fie onești, politicoși și, cel mai important, să-și respecte liderii politici – prin „respect" înțelegîndu-se, bineînțeles, supușenie.

Absurditatea grotescă a acestei manevre de propagandă poate stîrni un zîmbet involuntar. Însă, cînd trăiești într-o țară cu un trecut comunist în spate, zîmbetul acela cam îngheață pe buze. Pentru că, nu demult, învățam și noi la școală cum Ceaușescu e liderul absolut pe care trebuie să-l iubim, vedeam reportaje la TV despre străinii depravați – prin străini înțelegîndu-se Occidentul capitalist și ticălos, nicidecum frații ruși –, iar mentalitatea inoculată era că țara noastră e rîvnită de capitaliștii hapsîni pentru frumusețile și bogățiile plaiului mioritic. Dar noi rezistăm, mîndri să ne păstrăm „identitatea" și refuzînd amestecul „străinilor în treburile interne".

Imaginați-vă, în România de azi, că politicienii ar impune un manual de moralitate în școli (fabrici și uzine). Că elevii ar fi obligați să „învețe" supunerea față de liderii politici, iar toată mass-media ar trebui să facă propagandă partidului de la putere. Ne mai putem imagina un asemenea scenariu? Bineînțeles că nu, dar asta pentru că ar fi o chestiune mult prea evidentă, iar după 30 de ani de la Revoluție, putem spune că trăim într-o democrație, iar asemenea măsuri dictatoriale ar fi imediat taxate. Însă propaganda, mai ales în țările democratice, devine cu atît mai periculoasă cu cît nu e (întotdeauna) evidentă și impusă. În spațiul fost comunist se lucrează cu instrumente deja cunoscute, folosindu-se complexul de inferioritate pentru a provoca puternice reacții de defensivă. Străinii vor să ne fure resursele, companiile vor să ne transforme în colonii, Occidentul ne folosește pentru interesele lui oculte.

Și, deși știm că există, deși se organizează conferințe, se țin discursuri și se scriu articole, cred că nimeni nu a reușit să consemneze amploarea acestui fenomen mai bine ca Asociația LINX (un proiect al Centrului Român pentru Jurnalism de Investigație) care, de cîteva luni, derulează o monitorizare a discursului public anti-Occident, atît în țara noastră, cît și în Bulgaria.

Articolele cercetării „Promotorii discursului anti-Occident în România și Bulgaria" (pe care le găsiți pe site-ul Asociației) nu doar că documentează pas cu pas proporțiile propagandei *via* Kremlin, dar arată și cît de mult s-au perfecționat metodele aparatului de manipulare – o manipulare venită atît dinspre mass-media, cît și dinspre unii lideri politici, chitiți să ne țină departe, atît la nivel ideologic, de valorile democrațiilor vestice, cît și la nivel economic, de banii investitorilor din Vest.

Bunăoară, un exemplu la nivel economic: Legea *off-shore* și amendamentele introduse anul trecut de PSD, fără consultări, „peste noapte", prin care se măreau redevențele pentru resursele de petrol și gazul extrase în România. O inițiativă menită să alunge investitori precum compania americană ExxonMobil și care viza, de fapt, dependența României de Rusia. Eventualele reacții contra acestor amendamente au fost imediat contracarate de o explozie de luări de poziție cu iz patriotard, în virtutea sloganului „Nu ne vindem țara".

„Toți rușii, cînd au bani, se duc la Paris."

FEODOR DOSTOIEVSKI

Potrivit monitorizării Asociației LINX, „*Sputnik* a susținut că românii ar prefera să trăiască în sărăcie decît să pună un preț normal (adică ridicat) la petrol și gaze, Active News (un portal care devine foarte activ în astfel de contexte) a declarat că Marea Neagră este un lac american, de aceea românii vor trebui să-și acorde resursele gratuit, Fluierul (un portal de știri false) a fost contondent în acest sens: vînzarea ieftină a resurselor este o trădare. Politicienii (fie la putere, fie în opoziție) au fost extrem de timizi în legătură cu acest subiect și foarte puține analize bune au fost oferite alegătorilor".

La nivel politic, un alt episod consemnat în monitorizarea LINX. Cînd Mihai Fifor (fostul ministru al Apărării) a declarat că scutul antirachetă de la Deveselu se ocupă de rachete balistice (în loc să spună interceptoare), gafa a dat apă la moară Rusiei care acuzase, în repetate rînduri, NATO și SUA că încălcă tratatele internaționale cu privire la rachetele balistice, invocînd scuturi antirachetă și menționînd baza de la Deveselu, România fiind folosită, încă o dată, ca pion jucat în relațiile cu SUA.

Un articol al monitorizării, „Acțiuni politice antioccidentale în România", desfășurate la nivel guvernamental, este, de altfel, dedicat panopliei figurilor politice din țara noastră care, prin declarații publice, s-au înscris în tiparele propagandei ruse – propagandă care s-a simțit mai ales în preajma protestelor din 10 august 2018. „Stilul rusesc: protestatarii au fost manipulați de forțe străine rele, plătite de companii multinaționale care urmăreau să fure resursele naturale românești etc. Cea mai uimitoare dezvăluire în acest context a fost cea făcută de liderul PSD, Liviu Dragnea: patru bărbați au încercat să-l ucidă (!) și Soros nu era străin de asta (!). Toată această propagandă a fost exportată la Bruxelles, printr-o scrisoare semnată de Viorica Dăncilă (din care a lipsit, totuși, referința la tentativa de omor a lui Dragnea)."

Monitorizarea LINX reușește să și cuantifice propaganda din mas-media. Astfel, în articolul, „Mai, luna urii – frenezia anti-UE în România", propaganda anti-UE în România, în cifre, arată astfel: din 610 articole considerate antioccidentale, 530 erau antieuropene sau mai degrabă anti-UE. Aproape 40% din acestea, mai mult de 220 de articole, au fost etichetate drept „știri părtinitoare". Campionii: *Evenimentul zilei* (36), Știri pe surse (35), *Cotidianul* (16). Urmează Mediafax (12), *Sputnik* și *Jurnalul național* (11 fiecare). „Frenezia" nu s-a limitat doar la luna mai. LINX consemnează, într-un alt articol, „*Sputnik* organizează agenda României în iulie", că peste 1.300 de articole din mass-media românești din luna iulie au avut subiecte antioccidentale. Aproape 60% au fost anti-UE.

În cel mai recent articol al monitorizării LINX, „Septembrie, bîntuit de justiție în România", aflăm că, din 1.500 de articole mass-media cu iz antioccidental, aproximativ 900 s-au concentrat pe subiecte anti-UE, iar restul de 600 au fost legate de subiecte anti-SUA.

Propaganda anti-UE a vizat, în primul rînd, votul primit de Laura Codruța Kövesi în Consiliul European. *Jurnalul* și *Național* au preluat o postare a lui Călin Popescu Tăriceanu de pe Facebook, în care acesta spunea că Kövesi a fost votată pentru poziția de procuror-șef al Parchetului European printr-un „proces strict politic care nu are nimic de-a face cu performanța", făcînd trimitere la un episod din istorie cînd Ceaușescu a fost plimbat de Regina Angliei cu trăsura. „Britanicii nu erau fermecați de personalitatea lui Ceaușescu. Ei voiau doar să-și tragă niște miliarde de la România pentru economia lor, gripată prin unele sectoare. Desigur, au constatat mai apoi pe pielea lor că nu se puteau face afaceri cu un individ precum Ceaușescu, dar asta e deja altă poveste."

Ceea ce a urmat ține de domeniul fantasticului. *Sputnik* a sugerat că votul poate fi anulat, acuzîndu-l pe președintele Klaus Iohannis că a comis un abuz care a dus la acest vot (Kövesi fiind „omul americanilor"). Fostul premier Viorica Dăncilă a precizat că Kovesi a fost anchetată la București. *Lumea Justiției* și Antena 3 au citat-o pe Norica Nicolai, susținînd că „acțiunile politice din culise orchestrate de Franța și Germania au făcut din Kövesi primul șef al Parchetului European". În același carusel al propagandei a urcat imediat și *Cotidianul*, publicînd un articol: „Cine va conduce Parchetul UE: pedestrașa Kövesi, SRI sau FBI?". După o săptămînă de la vot, Tăriceanu o acuză public pe Kövesi că e „mediocră profesional, slugarnică și duplicitară", iar *Sputnik* titrează că „Bugetul lui Kövesi ca șef al Parchetului European vine ca o mare dezamăgire pentru fosta șefă anticorupție, obișnuită cu banii fără număr puși la dispoziție de statul paralel care a asigurat sume uriașe pentru DNA".

Bineînțeles, sînt doar cîteva exemple spicuite din ampla monitorizare. Și doar din România. De la identificarea tipurilor de propagandă la temele cele mai atacate (Justiție, resurse, proteste publice) la *fake-news*-uri (ca acelea legate, la noi, de epidemia de pestă porcină), monitorizarea LINX nu înseamnă doar o riguroasă consemnare a luărilor de poziție din spațiul public, de la noi și din Bulgaria, ci un memento și un avertisment.

Pentru că, vorbind despre Occident, cît de mult distingem granița dintre problemele reale cu care se confruntă „vesticii" și cît ne lăsăm prinși în manipularea venită dinspre Mama Rusia, o „mamă" degenerată de sentimentul de posesiune, care se încăpățînează să ne țină departe de valorile democratice, strîngîndu-ne cu ghearele, încă, lîngă poalele sale?

Cătălin PRISACARIU

Iubim Occidentul, dar îi urîm regulile

De ce există un așa-numit „discurs antioccidental“ în România? Cine sînt ideologii? Cine sînt promotorii? Care este scopul difuzării acestui discurs? Cum funcționează mecanismul creării, diseminării și culegerii roadelor acestor mesaje? Cîteva teze serioase de doctorat pe subiect ar da niște răspunsuri fundamentate științific care ar putea surprinde fenomenul mai ales sociologic: cum sînt afectați receptorii acestui discurs de concepțiile, ideile, argumentele care le sînt prezentate? Și cine și cîți sînt acești receptori? Unde trăiesc ei, la țară, la oraș, în ce regiuni ale patriei, ce studii au, ce venituri? Și tot așa.

Pînă să se cerceteze chestiunea academic, însă, fie și o pagină (cea de față) poate să încerce niște răspunsuri. Și nu chiar singură, ci împreună cu o monitorizare extinsă a acestui tip de discurs în media românești în ultimul an. O monitorizare zilnică (și care continuă pînă în primăvara anului viitor) a celor mai relevante canale media din România și Bulgaria, prestată de către jurnaliști angrenați într-un proiect al Asociației LINX (asociație fondată de către Centrul Român pentru Jurnalism de Investigație).

Mai spectaculos, trebuie spus din capul locului, este mecanismul de răspîndire a mesajelor antieuropene și antiamericane la București (spre deosebire de Sofia, unde piața media este mai degrabă închisă, iar presiunile economice – deși, poate, greu de crezut – mult mai mari decît în România), și la acesta mă voi referi în special.

În peisajul public românesc, iliberalismul – în forma care a luat Ungaria ostatică, de pildă – nu există. În afară de niște închipuiți cărora le vin ridicol tricourile inscripționate cu MAGA și de niște naționaliști pășuniști de mică spre meschină anvergură, suveraniștii români sînt niște personaje derizorii. Iar politicianul român, de la pașopt încoace, este occidental, cel puțin în acte oficiale: pînă și tovarășul Ion Iliescu, disidentul de la Editura Tehnică, a lucrat cot la cot, de la Cotroceni, cu alt fost tovarăș, Adrian Năstase de la Palatul Victoria, să introducă România și în NATO, și în UE. Sigur că, pe patul de moarte, tovarășul Iliescu va îngîna un imn sovietic pe post de rămas-bun, iar tovarășul Năstase va vrea să fie înmormîntat în zidul Kremlinului, dar cît au deținut puterea au jucat, în momentele strategice esențiale, pentru echipa din partea cealaltă a Cortinei de Fier.

De ce există un așa-numit „discurs antioccidental“ în România?

Cum au ajuns, totuși, temele impuse de același tovarăș Ion Iliescu în anii '90 (nu ne vindem țara, străinii sînt răi și vor să ne conducă, amestecul din afară e un atentat la suveranitate etc.) virulent actuale 25 de ani mai tîrziu? Să dăm Cezarului ce e al Cezarului: *trendsetter*-ul a fost Victor Viorel Ponta și al lui slogan electoral din campania pentru prezidențiale de acum cinci ani, „Mîndri că sîntem români!“. Ideea demonizării străinului (care, în ecuația pontiană, era contracandidatul sas Klaus Iohannis), în mod direct, cît și indirect, prin glorificarea naționalismului de paradă, avea sens în războiul electoral și, mai ales, făcea apel la naționalismul acum latent (insuflat de decenii de propagandă ceaușistă) al unor alegători de peste 50 de ani.

„Îndrăznește să crezi în România!“, sloganul campaniei social-democrate pentru alegerile parlamentare din 2016, a continuat aceeași linie ideologică naționalistă, suveranistă. Tușele de culoare, însă, au fost aduse de Liviu Dragnea, Lia Olguța Vasilescu, Șerban Nicolae, Petre Daea, Liviu Pop și toți ceilalți abia după cîștigarea alegerilor și mai ales în contextul unei frustrări teribile a președintelui PSD căruia tocmai i se refuzase poziția de premier în virtutea unei prevederi legale care interzicea unui condamnat să ocupe o poziție în Cabinet. Or, cu condamnarea cu suspendare în dosarul referendumului de demitere a președintelui din 2012, Dragnea nu putea decît să privească de pe margine cum un subordonat politic conducea Executivul. Frustrarea s-a transformat în disperare odată cu apariția dosarului cunoscut public sub numele „Protecția copilului“, care-i amenința și șansele candidaturii la prezidențiale. Din acel moment, Dragnea a uzat de toate resursele politice, parlamentare și guvernamentale ale partidului pentru a scăpa de dosarul în lucru și, eventual, chiar de condamnarea în primul dosar. Au urmat, în cascadă, tentative de modificare a legislației, atît prin intermediul Cabinetului (așa a apărut faimoasa Ordonanță de Urgență 13), cît și prin cel al Legislativului. Reacțiile politice, civice și diplomatice au fost covîrșitoare: condamnări pe bandă rulantă ale demersurilor de ciuntire a legislației penale din partea ambasadelor occidentale de la București, dar și din partea liderilor europeni și a unor șefi din administrația americană (plus deja intratele în obișnuită referiri la lupta anticorupție venite direct de la Casa Albă).

Dirijînd politic statul român, Liviu Dragnea i-a folosit instituțiile ca pe adevărate arme în lupta cu dușmanii închipuiți din exterior: pe unii a încercat să-i îmbuneze, pe alții să-i șantajeze, pe unii – și a, și b. Astfel au apărut demersurile de mutare a ambasadei României din Israel, legea resurselor minerale, ordonanța de urgență referitoare la măsuri fiscale. Orice mișcare a liderului PSD a fost dublată de susținere mediatică intensă din partea unui grup de instituții de presă, cele mai vocale fiind Antena 3 (și sateliții *Jurnalul* și *Lumea Justiției),* România TV, *Evenimentul zilei, Național, Cotidianul, Q Magazine, Sputnik.* Fiecare din acestea, însă, vine cu propriile particularități, dar și cu propriile motivații. Cel mai adesea, este vorba despre lupta comună cu magistrații: Dan Voiculescu, mogulul Antenelor, a fost deja condamnat și a și ispășit o treime din pedeapsa de zece ani într-un dosar, apoi a fost eliberat; Sebastian Ghiță, omul care a renunțat formal la proprietatea România TV, este fugar și și-a găsit imunitate la Belgrad, de unde își instruiește avocații să-l reprezinte în dosare penale aflate în diverse stadii; deținătorul *Evenimentului zilei* este judecat în cîteva dosare pentru diverse acuzații (într-unul a fost achitat, recent, în primă instanță). În cazul celorlalte, diverse forme de cointeresare joacă un rol important (deținătoarea *Q Magazine,* de exemplu, potrivit unor date publice, a cîștigat contracte pentru diverse servicii cu instituții de stat). Iar *Sputnik* se întîmplă să fie foarte interesată natural în discursul antioccidental, așa că preia mesajele de înfierare a Vestului conform fișei postului. Summit-ul UE de la Sibiu din mai a.c., de exemplu, a fost exemplar prin campania de manipulări declanșată de *Sputnik* și susținută de celelalte media citate, așa cum arată proiectul „Pe urmele *fake-news*“ al revistei *Newsweek România*.

În medie, Antena 3 și România TV au, în *prime time,* audiențe de 3-4 puncte de rating, echivalentul a 300.000-400.000 de persoane, dar această audiență crește substanțial cînd au loc evenimente importante. *Evenimentul zilei* are o audiență zilnică de aproximativ 400.000 de unici în online. Ce înseamnă aceste cifre? La o prezență la vot de 55-60%, de pildă, ies la urne aproximativ zece milioane de alegători. Practic, în acest caz, un punct de rating echivalează cu 1% din totalul celor care aleg să-și exercite dreptul electoral. Așadar, 3-4 puncte de rating pot echivala cu 3-4% din cei care votează. Cumulat, instituțiile de presă enumerate mai sus pot influența, împreună, aproape 10% din electoratul activ, aproximativ un milion de români. Adică un segment enorm de electorat, care poate face diferența între un președinte ales și un perdant sau între partidul care are majoritate și cel care intră în opoziție. Și, cum datele de audiență arată că publicul majoritar al Antenei 3 și al României TV este peste 50 de ani, adică al unui electorat disciplinat, care iese la vot, putem înțelege miza.

„Democrația este puterea poporului bine informat.“

ALEXIS DE TOCQUEVILLE

O analiză de impact a audienței mai exactă, însă, trebuie să ia în calcul și cifrele care se înregistrează pe rețelele sociale (Facebook, în special), unde o știre este share-uită, citată, comentată, introdusă în grupuri de utilizatori și, astfel, viralizată. Ce este sigur, însă, este că rețelele sociale cresc, și nu scad audiența. Iar cu cît aceasta este mai mare, se produce un efect de avalanșă: manipulările în număr mare reduc masiv posibilitatea ca știrile tratate neutru, echilibrat, să răzbată pînă la cititor. *Mission accomplished.*

***Cătălin Prisacariu** este redactor-șef adjunct al* Newsweek România.

Petru ZOLTAN

Cum să ajungi de la Soros la Dragnea

Nici un actor public relevant din politica sau media din România nu-și asumă o orientare antioccidentală și nici prorusă (așa cum se întîmplă, de exemplu, în Bulgaria, unde președintele Rumen Radev recomandă fățiș, după cîte o vizită la Kremlin, ca guvernul să nu-și îndrepte atenția doar spre Bruxelles, ci și spre Moscova).

Totuși, în ciuda apartenenței la UE și NATO a României, politicienii locali nu ezită să critice atît lideri europeni, cît și *establishment*-ul american. Nu e vorba de critici punctuale, argumentate, ci de abordarea unei narațiuni în care, pe rînd (și uneori simultan), UE și SUA au jucat rolul „Înaltei Porți" la care biata Românie merge din cînd în cînd, ca o colonie ce se află, să mai primească poruncă sau să ducă peșcheșul, potrivit unei monitorizări a discursului antioccidental în România, proiect realizat de Asociația LINX (fondată de către Centrul Român pentru Jurnalism de Investigație).

Cel mai agresiv lider politic antioccidental la nivel de discurs public, în ultimii ani, a fost Liviu Dragnea, președinte al PSD pînă să intre în închisoare. De multe ori, declarațiile sale (în special) antieuropene, care au culminat cu discursurile rostite în campania electorală pentru Parlamentul European, aduceau aminte de răposatul Corneliu Vadim-Tudor și de delirurile acestuia. O comparație ajutată și de prezența la vîrful PSD a Liei Olguța Vasilescu, fostă elevă a Tribunului, și ea o promotoare insistentă a discursului profund neoccidental. Alți cîțiva pesediști cu lecturi incerte (precum Liviu Pop sau Cătălin Rădulescu „Mitralieră") au preluat din filosofia șefului (primul chiar a distribuit pe rețele sociale un desen reprezentînd România invadată de gîndaci care ar reprezenta companii multinaționale).

Nici colegii de alianță guvernamentală ai lui Liviu Dragnea, politicienii de la ALDE, nu s-au dat înapoi de la atacuri dure și, de multe ori, fără substanță la adresa partenerilor României, UE și SUA. Surprinzător este că aceste atacuri au venit (și continuă să vină) de la politicieni cu *background* profesional și CV academic rezonabile (cel puțin în comparație cu Liviu Dragnea, un biet boiernaș de țară nimerit pe lîngă jilțul lui Vodă). Poate cel mai surprinzător caz este cel al Renatei Weber, avocat specializat în drepturile omului și fostă șefă a Fundației pentru o Societate Deschisă (finanțată de către miliardarul american George Soros) de la București. Aceasta nu a ezitat să spună că, de fapt, proasta relație a României cu Rusia e cauzată de implicarea prea insistentă a SUA în regiune, iar această implicare este doar generatoare de profit: americanii vor să vîndă României arme scumpe pentru nevoi inexistente. Pe lîngă astfel de teorii articulate hotărît de către Weber, un far al societății civile mai acum cîțiva ani, atacurile la Bruxelles și Washington date de către șeful politic al fostei șefe a fundației Soros la București, Călin Popescu Tăriceanu, sau de către colega de Parlament European Norica Nicolai par mai degrabă firești.

„Orice minciună își găsește un credul. Exagerarea e rudă cu minciuna."

BALTASAR GRACIÁN

Cel mai agresiv lider politic antioccidental la nivel de discurs public, în ultimii ani, a fost Liviu Dragnea.

De menționat sînt și figuri din zone diverse (actorii Florin Zamfirescu și Dan Puric sau unii judecători ori avocați cu o misiune suveranistă – ca Dan Chitic) care uzează de mesaje naționaliste dure și care completează peisajul antioccidental.

Ideile celor de mai sus, însă, ar avea puțină influență dacă unele publicații, televiziuni etc., cu cohorta lor de dubluri de pe rețelele sociale (în special Facebook, un mare succes în România), nu ar prelua și chiar încuraja producerea și difuzarea acestor „raționamente". Spre deosebire de politică, în media există o publicație asumat rusofilă și antivestică: *Sputnik,* organul de propagandă moscovit. Interesant, însă, nu este atît *Sputnik,* cît instituții de presă precum *Evenimentul zilei, Cotidianul, Național, Jurnalul, Q Magazine,* care învîrt cam aceleași teme și cultivă aceleași personaje. Sînt, deci, într-o oarecare măsură, clone ale *Sputnik,* fără să fie asumate, însă. Televiziuni ca Antena 3 și România TV fac ceva și mai pervers: difuzează știri în mare parte neutre, însă folosesc spațiul de emisie al talk-show-urilor, în care invitații pot spune aproape orice, pentru a livra mesaje în contradicție cu valorile europene și transatlantice.

***Petru Zoltan** este jurnalist de investigație, membru al Centrului Român pentru Jurnalism de Investigație.*

Sorin OZON

Care Poartă e mai Înaltă: UE sau SUA?

Principalele teme de atac la valorile occidentale sînt generate în România de o ciocnire a civilizațiilor: de fiecare dată cînd presiunile de la Bruxelles și Washington depășesc pragul de confort al decidenților de la București, media și politicieni conectați la putere prin fire mai mult sau mai puțin vizibile se activează. Vorbim, așadar, nu de un discurs antioccidental factual, nu de știri care dispun de context și echilibru, ci de „analize" care nu sînt, în fapt, decît scoateri părtinitoare din context, dacă nu (de multe ori) manipulări grosiere ale unor fapte și chiar invenții pure.

În momente-cheie, mesajele antioccidentale devin agresive. În 2018, de pildă, demiterea Laurei Codruța Kövesi, în urma deciziei Curții Constituționale, a fost salutată de purtătorii obișnuiți ai mesajelor antioccidentale ca o victorie chiar împotriva acelor țări europene, dar și a SUA, care au sprijinit-o pe Kövesi. În aceeași notă, tot în 2018, raportul Comisiei de la Veneția referitor la schimbările legislației penale în Parlamentul României au fost întîmpinate cu critici dure care spuneau, în esență, că România nu este o colonie a Bruxelles-ului și, prin urmare, nu poate primi ordine. Celebrele proteste din 10 august 2018 au fost privite prin aceeași lentilă, peste care s-a adăugat și un filtru conspirationist: mulțimea antiguvernamentală nu doar că a fost dirijată de forțe externe, dar un soi de trupe paramilitare au și participat la manifestație. Și tot în anul care a trecut a avut mare succes scenariul conform căruia companiile americane de explorare și exploatare de petrol și gaze erau/sînt în culmea frustrării pentru că, în urma modificării legislației referitoare la taxarea resurselor naturale, nu mai pot avea acces ieftin la depozitele de hidrocarburi din Marea Neagră.

Un vîrf de activitate al propagandei în special antieuropene a fost înregistrat în mai a.c., în campania pentru alegerile europarlamentare. Replici ale marelui cutremur de campanie au avut loc și în lunile următoare, cu prilejul negocierilor post-alegeri pentru poziții ba în Parlamentul European, ba la vîrful Comisiei Europene. Din punctul de vedere al suprapunerii agendelor, politica și presa au oferit un spectacol deplorabil în mai: cea dintîi a pus mesajele și banii aferenți pe masă, a doua a preluat aproape integral, cu tot cu cheie de lectură. Astfel, mesaje cu totul toxice (subsumate mesajului principal că Europa este condusă de cîteva personaje malefice care nu urmăresc decît exploatarea țărilor mai mici, prin orice mijloace) au fost livrate, în cantitate mare, fără nuanțe, contextualizări sau dezbatere.

Pentru promotorii discursului antioccidental, luna iunie a fost una a jelirii: fostul șef al PSD, Liviu Dragnea, condamnat la închisoare la sfîrșitul lunii mai, a fost transformat într-un soi de erou al luptei contra imperialismului american. Cînd, la finalul lunii iulie, România a fost zguduită de cazul Alexandrei Măcești, adolescenta răpită, violată și ucisă la Caracal, tema s-a transformat într-una de politică globală: rețelele de prostituție din zonă au fost protejate de către autoritățile române pentru a nu dezvălui implicarea, în calitate de clienți, a soldaților americani de la baza militară de la Deveselu.

Natural, tema României ca o colonie americană (și, da, în același timp bruxelleză, propaganda nu lasă rațiunea să strice o conspirație bună) s-a copt cînd președintele român a fost invitat, în august, la Casa Albă, ocazie cu care președintele american a devenit, simplu, „sultan" (și, da, Bruxelles-ul a fost numit în mai multe rînduri „Înalta Poartă" de către purtătorii de stindard antioccidental, deși „sultanul" pare că se găsește peste Ocean).

Un combo trans-atlantic a pus capac în septembrie: lui Liviu Dragnea și familiei li s-a interzis accesul în SUA ca urmare a condamnării la închisoare a fostului lider social-democrat, iar Bruxelles-ul a păcătuit prin numirea Laurei Codruța Kövesi în fruntea Parchetului European, în timp ce i-a refuzat Rovanei Plumb postul de comisar european.

***Sorin Ozon** este jurnalist de investigație, membru al Centrului Român pentru Jurnalism de Investigație.*

Ivet ARABOVA Stanimir VAGLENOV

Aspiratoarele zburătoare americane și spionii ruși

Temele care nasc cele mai pasionale poziții antioccidentale în peisajul public bulgar sînt, firesc, cele conectate direct la personaje și întîmplări naționale. Temele mai generale, care pot influența indirect societatea, produc mai degrabă mesaje moderate, fără emoție. În ultimul an, două au fost prilejurile de care presa și politicienii de la Sofia s-au folosit din plin pentru a se orienta față de Uniunea Europeană și Statele Unite ale Americii. Primul prilej a fost deținerea de către Bulgaria a președinției rotative a Consiliului Uniunii Europene, în 2018. Al doilea prilej a fost reprezentat de saga achiziției militare de aparate de zbor de luptă, încheiat cu un acord pentru cumpărarea a opt *jet*-uri F16.

Bulgaria a deținut președinția Consiliului UE în prima jumătate a anului 2018. În ciuda așteptărilor mai degrabă scăzute din partea mai vechilor membri ai Uniunii, bulgarii s-au dovedit pregătiți pentru sarcinile pe care au trebuit să le îndeplinească. La Sofia, însă, nici vorbă de unitate: președintele Rumen Radev, socialist, a opinat că premierul Boyko Borisov, de dreapta, a fost lăudat de liderii UE doar din politețe și că, de fapt, singurul succes al lui Borisov a fost să capitalizeze pentru jumătatea de an de la Bruxelles exclusiv pentru propria imagine. Cu aceeași ocazie, publicații altfel critice cu socialiștii, în general, au împărtășit părerea lui Radev și l-au criticat intens pe Borisov pentru guvernarea sa „europeană".

Istoria cumpărării de către Bulgaria a avioanelor de vînătoare necesare securizării spațiului aerian național s-a încheiat în august a.c., cînd

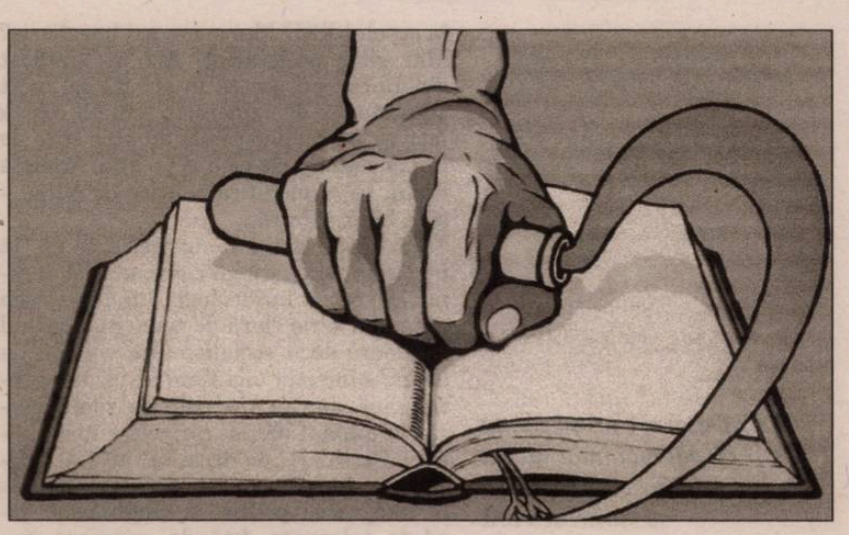

Bulgaria a făcut plata integrală a aparatelor de zbor: 1,2 miliarde de dolari pentru opt unități. Mulți politicieni, însă, au exprimat puncte de vedere antiamericane în încercarea de a justifica împiedicarea achiziției. În iunie, președintele bulgar a criticat prețul aparatelor de zbor și dotarea acestora, iar Volen Siderov, președintele partidului naționalist Ataka, a opinat că tranzacția nu ar fi decît cumpărarea bunăvoinței americane cu bani prea mulți, în condițiile în care alte țări au primit F16 drept cadou. În luna următoare, superavionul a fost comparat, ironic, de către unii politicieni bulgari, cu cel mai scump aspirator produs vreodată, a fost considerat atît de dăunător încît ar îngropa țara, ar crește deficitul, ar lăsa bătrînii fără pensii și altele în aceeași notă.

Prin comparație cu războiul politic și de imagine pentru dotarea armatei bulgare, toate celelalte teme care au dus la exprimarea unor poziții antioccidentale par mai degrabă plictisitoare. Alegerile europene de la sfîrșitul lunii mai, așa cum era de așteptat, au provocat dezbateri despre rolul Uniunii în viața bulgarilor, însă mai mult formale, exceptînd puncte de vedere ca acela al lui Volen Siderov, care a militat pentru ridicarea sancțiunilor impuse Rusiei de către Uniunea Europeană după anexarea Crimeii.

Nici negocierile post-alegeri europene pentru pozițiile la vîrful Parlamentului și Comisiei Europene nu au declanșat pasiunile care au încins atmosfera la București, de exemplu, deși, într-adevăr, multe articole din presa sofiotă din iunie și iulie au remarcat negativ tocmelile de la Bruxelles. Este de menționat că, în acest context, președintele Rumen Radev a preferat să meargă la Moscova și, acolo, să emită opinia că Bulgaria ar trebui mai degrabă să se uite spre Est, nu neapărat numai spre Vest.

Un nou posibil val de refugiați care ar inunda Europa cu permisiunea Turciei și multele războaie comerciale ale SUA au generat mesaje antioccidentale spre sfîrșitul verii. Dar tot un subiect foarte local a creat atitudini antivestice la Sofia: expulzarea generalului sovietic de informații în rezervă Leonid Reșetnikov, sub acuzația de spionaj. Presa bulgară a lunii septembrie l-a citat pe larg pe Reșetnikov, care a opinat că totul s-a făcut la comanda americanilor și că, mai mult, la mijloc este un plan al NATO îndreptat împotriva Rusiei.

Președintele Bulgariei se simte captiv în UE

Ca în multe dintre statele fostului bloc comunist, și media din Bulgaria are legături puternice cu grupurile politice. Uneori, aceste legături politice duc la apariția unor paradoxuri: instituții de presă în general deschise la valori occidentale ajung să transmită relativ des mesaje atît antieuropene, cît și antiamericane.

În cazul unor publicații ca pogled.info, baricada.org sau fakti.bg, filosofia antioccidentală provine fie dintr-o afiliere de stînga, fie din asumarea unei poziții proruse evidente, arată o monitorizare a discursului antioccidental în Bulgaria, proiect realizat de Asociația LINX (fondată de către Centrul Român pentru Jurnalism de Investigație).

Pozițiile antioccidentale apar în presa bulgară și în media altfel echilibrate sau nu neapărat interesate să încline balanța într-o parte sau în alta: în știrile televiziunii Nova, de exemplu, cu acționariat suedez, sau printre articolele site-ului investor.bg, specializat în afaceri.

Un caz complex este cel al „cercului Prokopiev", sintagmă sub a cărei umbrelă se află publicații precum *Capital, Club Z, Dnevnik* și *Media Pool* (Ivo Prokopiev este proprietarul *Capital).* Concertat, de cele mai multe ori, publicațiile citate (la care se adaugă BNR, radioul public) difuzează materiale care pot fi considerate antioccidentale.

Cel mai adesea, BNR are puncte de vedere antieuropene și antiamericane atunci cînd este critică la adresa guvernării. La fel se întîmpla și la postul public de televiziune, pînă acum cîțiva ani.

Surprinzător (sau poate nu), aceste publicații au fost constant finanțate din surse precum fundațiile „America pentru Bulgaria" sau Open Society, controlată de George Soros, miliardarul american.

Publicațiile cercului Prokopiev, deși cu orientări evidente de dreapta, sînt într-un război fățiș cu politicile lui Boyko Borisov, actualul premier al Bulgariei, și chiar cu Borisov însuși, deși și acesta din urmă se prezintă ca fiind un politician de dreapta. Tocmai din acest motiv, în 2018, cînd Bulgaria a deținut pentru o jumătate de an președinția rotativă a Consiliului UE, Borisov a fost criticat intens de publicații din grup pentru că s-ar fi folosit de poziție pentru a-și face campanie, fără însă a aduce beneficii țării. Indirect, mesajul transmis de aceste publicații era că Uniunea Europeană nu reușește să implementeze cu eficiență acest sistem al președinției rotative.

Un alt motiv pentru abordările antioccidentale ale publicațiilor din cercul Prokopiev, în relația cu SUA, ar fi finanțările primite de la sponsori conectați mai degrabă cu democrații americani. Astfel, coincidență sau nu, mesajele critice la adresa administrației republicane a lui Donald Trump abundă.

În același timp, între Ivo Prokopiev, patronul de presă, și stat se duce un război: lui Prokopiev i se aduc acuzații de fraudă la privatizări și i se pun sechestre pe bunuri, iar acesta se plînge că este șicanat doar pentru că face opoziție guvernării.

Poate cel mai fățiș antioccidental lider politic bulgar este președintele țării, socialistul Rumen Radev. Acesta este un adversar declarat al Uniunii Europene, pe care o consideră condusă de doar o mînă de oameni care nu au nici un interes ca state mici, precum Bulgaria, să prospere. Radev a dus și o campanie acerbă împotriva achiziției de către statul bulgar a unor avioane de luptă americane F16. În final însă, decizia a fost a Parlamentului de la Sofia, care a ales aparatele americane de zbor.

Puncte de vedere încă mai antivestice a produs Volen Siderov, liderul partidului Ataka, partid aflat în coaliția de guvernare pînă de curînd. Siderov nu doar că a criticat (și el) achiziția aparatelor F16, dar a militat pentru ridicarea sancțiunilor UE împotriva Rusiei, motivînd că, economic, Bulgaria pierde bani cîtă vreme nu poate face afaceri cu Federația Rusă.

Europarlamentarul de dreapta Radan Kanev și fostul vicepremier Valerii Simeonov, șeful partidului naționalist Frontul Salvării Naționale din Bulgaria (aliat cu partidul GERB al premierului Boyko Borisov), sînt alți doi politicieni care nu consideră că UE este o soluție pentru Bulgaria, în special din cauza politicii privind migrația.

Ivet Arabova *este editor,* 24 Ceasa *(Sofia, Bulgaria).*

Stanimir Vaglenov *este jurnalist de investigație, membru al International Consortium of Investigative Journalists.*

Adrian CIOROIANU

Mugurii ROexit de mîine

un viitor posibil al discursului antioccidental în România

În ultimii 80 de ani, ne-am obișnuit a crede că discursul antioccidental e monopolul extremei stîngi a politicii. Dar acesta e un clișeu, eronat. Eu am avut, în familia mea de olteni, simpatizanți legionari – și mulți dintre cei care citiți aceste rînduri i-ați avut, la rîndu-vă, în familiile voastre. Comunismul a fost o himeră plantată la noi din semințe străine. Dar legionarismul nu ne-a fost impus de Mussolini sau de Hitler, ci a fost un produs himeric autohton, al unei/unor generații de români – distilînd naționalism, antisemitism, ultraortodoxie, cultul forței și al morții, plus o serie de complexe identitare etc.

Amenințarea viitoare nu e neocomunismul – ci neolegionarismul

După 1990, în discursul nostru public se observă două fenomene: i) spălarea la față a legionarismului și ii) confuzia doctrinară stînga-dreapta. Să le luăm pe rînd:

i) Noi am cerut foștilor comuniști să-și facă spovedania, ne-am dorit un „proces al comunismului" ca la Nürnberg, ba încă unii (precum eu, ca senator liberal de Timiș) ne-am imaginat că o lege a lustrației ne va scăpa de ex-comuniști. În timp ce „antiiliescienii" strigam, în Piața Universității '90, „Jos neocomunismul!" etc., de fapt, „neocomuniștii" întorseseră tacit haina, construiau fără remușcări capitalismul lor și urmau să dea și prima generație de milionari în dolari.

În paralel, după 1990, judecarea la rece a legionarismului a rămas în ceață, cu excepția cărților unor istorici – texte și opinii care au fost depășite cantitativ, în timp, de memorialistica legionară și de o întreagă literatură laudativ-nostalgic-prolegionară, care azi alimentează un filon ce apare unde te aștepți mai puțin. Altfel spus, eșecul utopiei comuniste pare a fi produs la noi un fel de spălare la față a utopiei legionare.

E adevărat că unii legionari s-au opus comunismului după 1945 – dar rămîne de discutat dacă aceasta face din ei niște democrați! În Europa, mulți comuniști, după 1933, i s-au opus lui Hitler – dar, oare, aceasta face din comunism o ideologie benefică? Nu cred. Cît privește suferința legionarilor din închisorile comuniste, le fel, lucrurile sînt nuanțate: nu comuniștii au început arestarea legionarilor, ci Carol al II-lea și Ion Antonescu, pentru că vedeau în ei o tulburare a ordinii în stat. Oricum ai face numărătoarea, e clar că nu toți legionarii au fost martiri (ba unii au intrat printre primii în PCR...), după cum nu toți martirii închisorilor au fost legionari – și e de bun-simț să acceptăm că, în marele număr al românilor trecuți prin închisorile politice comuniste, legionarii au fost minoritari.

Așadar, nu știu cîte spovedanii ale ex-comuniștilor am avut după 1990; dar, atenție, nici ex-legionari care să-și facă *mea culpa* n-am avut!

Acest filon prolegionar, care are la noi tradiție, va putea genera, în deceniul următor, viitorul discurs anti-Occident. Și aici introduc al doilea fenomen amintit mai sus:

ii) În România de azi (ca și în Europa, pare-se), granițele dintre dreapta și stînga sînt fluide. Mai e socialismul de stînga? Mai e liberalismul de dreapta? Aceste partide sînt creații de secol XIX – ce anume le-ar garanta supraviețuirea în secolul XXI? Mai avem azi burghezie? Mai avem proletariat? Azi, un sindicat din București scoate în stradă cel mult sute sau mii de oameni; în schimb, cîteva mesaje pe rețele sociale au scos sute de mii de suflete, de pe o zi pe alta. Această realitate va modifica politica de mîine – și în bine, și în rău.

„De ce are propaganda cu atît mai mult succes atunci cînd încearcă să stîrnească ură decît atunci cînd încearcă să trezească sentimente de prietenie?"

BERTRAND RUSSEL

„Democrația și socialismul nu au în comun decît un singur cuvînt: egalitate. Diferența este că, în timp ce democrația caută egalitate în libertate, socialismul o plasează în restricții și supunere."

ALEXIS DE TOCQUEVILLE

Particularismul României este că, la noi, confuzia „stînga"/„dreapta" a început devreme: în ideologia lui Ceaușescu găsești o serie clară de teme mai curînd legionare decît socialiste; nu voi detalia acum, subiectul aici fiind altul. Iar pentru cine analizează politica românească de după 1990, surprizele-s nenumărate. Partidele „de dreapta" au fost adesea pro-inclusive și pro-minorități (de la integrarea politică a maghiarilor pînă la toleranța față de mișcarea gay etc.), în timp de partidele „de stînga" au fost conexe discursului naționalist sau tradiționalismului conservator („Mîndri că sîntem români" la alegerile europene din 2014, „referendumul pentru familie" din 2018 etc.).

Teme ale discursului antioccidental

Pe fondul acestei granițe confuze dintre „stînga" și „dreapta", măcar două consecințe sînt de așteptat: a) pe măsură ce doctrinele *mainstream* (liberalism *vs.* socialism) devin laxe, se vor dezvolta extremele lor; și b) în viitorul deceniu, mulți români vor migra spre politica de nișă: ecologismul practicant, poate chiar un anarhism ecologic, o nișă protehnologică și alta antitehnologică, un ultraliberalism militant, o stîngă ecologico-anticapitalisto-anarhică etc. În acest peisaj, șansele unui neocomunism mi se par slabe (în lipsa tradiției și a unor sponsori externi); dar șansele unui curent neolegionar mi se par reale – pentru că avem și tradiția și există și partide suveraniste/antieuropene (în UE) sau chiar țări (adversare ale UE) care au motive să încurajeze apariția unei extreme-dreapta anti-UE (și) la noi.

Drept care vă propun să urmăriți teme, azi, încă nesistematizate, dar care ar putea deveni în următorii ani platforme politice: dacismul și rețeaua lui – v. ideea „ocupației romane în Dacia" (sintagmă deloc inocentă, ce vrea să înlocuiască „cucerirea romană a Daciei") sau ideea contestării numelui de România și a propunerii alternativei Dacia (nu rîdeți; spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, țarina rusă Ecaterina a II-a nutrea așa-numitul „proiect grecesc", prin care Rusia urma să recucerească Constantinopolul, iar, în drum, Basarabia, Moldova și Muntenia urmau să fie unite într-un regat pe nume Dacia – condus, bineînțeles, de un principe rus).

O altă temă viitoare va fi (ea e sugerată deja) „incapacitatea" Occidentului de a se opune presupuselor agende pro-imigrație sau pro-LGBT. Azi, în România, tema „dominației LGBT" e abia în mugure (deocamdată, un caz Caracal e mai suculent – și a dat un candidat la președinție!), iar tema imigrației n-a prea prins – pentru că la noi mai mult se pleacă decît se vine. Dar, cum cred că Europa n-a trăit decît prologul acestei povești a imigrației viitoare, aceasta va deveni inevitabil și o temă a eventualei extreme neolegionare.

Clișeul că România ar fi o „colonie" a UE și/sau a Occidentului e deja banal în unele medii și, cu un sprijin din afară (!), el va fi politizat ușor. După orice statistică de bun-simț, e evident că România a avut preponderent de cîștigat din integrarea euro-atlantică; totuși, oamenii nu se hrănesc cu statistici și e clar că orice societate normală are procentul ei de nemulțumiți. Dacă ar fi să-mi imaginez o viitoare canalizare politică a acestor nemulțumiți, aș spune că e mai probabil ca ea să vină de la extrema dreaptă – nu de la cea stîngă, pentru că (istoria ne arată) extrema stîngă la noi, de fapt, vorbește des cu graiul extremei drepte (v. cazul Ceaușescu).

În 2014, un minoritar (etnic și religios) a devenit președintele României; cred că a fost un lucru benefic imaginii și istoriei țării. Ei bine, surprinzător sau nu, atacurile cu apropo etnic la adresa acestuia („german – gazare" etc., în vara anului 2018) au venit de la lideri/lidere ai presupusei „stîngi" – ceea ce mă face să cred că încă rămîne de dorit (re)construcția unei autentice stîngi autohtone. România, după 1946, nu a mai avut o stîngă socialistă de tip european – pentru sănătatea statului, ar fi cazul să apară una (deși, da, ideea de stînga în Europa e ea însăși în discuție...).

Ei bine, toate acestea – dacismul virulent, „impotența/impuritatea Occidentului", România- „colonie", „martiriul lui Antonescu", „complotul agenților lui Soros", „complotul neo-marxiștilor", eventualitatea ROexit etc. – sînt, de fapt, teme antioccidentale și anti-UE. În funcție de evoluția viitoare a relațiilor dintre SUA și Uniunea Europeană, neolegionarii noștri vor ataca preponderent UE – dar agenda lor finală, fiind antioccidentală, va fi implicit și antiamericană. Pentru unii neolegionari, complicitatea cu orice autocrație creștină din vecinătate va fi mai importantă decît orice angajament euro-atlantic – iar prin aceasta ei își vor imagina că apără puritatea Europei.

Testul turnesol: Biserica Ortodoxă Română

Antecedente din Istorie mă fac să cred că Biserica Ortodoxă Română și ideile ce o vor domina în viitorul previzibil vor fi o autentică hîrtie turnesol pentru societatea românească.

În decadele următoare, BOR va fi scena unei confruntări mereu actualizate între trei orientări cu tradiție: 1) una va fi orientarea paneuropeană și pro-occidentală, care a dominat BOR, la nivel oficial, după 1919 (cu pauze, dată fiind geopolitica...); 2) a doua va fi ortodoxismul prolegionar, acea tradiție care, în anii '30, a făcut ca tineri brilianți din mediul nostru să creadă în Căpitanul Codreanu, în armata lui de arhangheli și în utopia lor totalitară; 3) iar a treia este orientarea filorusă, clară în biserică pînă spre finele secolului al XIX-lea și remanentă după aceea (atenție: filorusă, nu filocomunistă!). Actualul Patriarh, în lectura mea, ține de prima orientare. În viitorul previzibil, Patriarhia României va naviga între Scylla presiunilor filoruse și Charybda remanențelor legionare – orizontul fiind, în tot acest timp, malul vest-european spre care BOR a tins în ultimul secol. Fișa de temperatură în acest traseu (sau una dintre ele) va fi relația dintre ortodocșii și greco-catolicii români.

Doar o speculație

Tot ce am scris mai sus e o speculație despre un viitor posibil, nicidecum cert. Aceste rînduri sînt propuse în nume personal – ele nu implică nici una dintre instituțiile cu care pot fi asociat. Cum se mai întîmplă în cazul predicțiilor – ne spune mitologicul caz al Cassandrei –, uneori ne dorim să nu se îndeplinească. Este și cazul meu, aici.

„Acest tip de discurs a lăsat România pentru mulți ani în afara lumii occidentale"

interviu cu Ileana RACHERU

Înainte de Revoluție, propaganda comunistă ne inocula ideea că Occidentul ne vrea răul, iar capitalismul este un sistem ticăloșit. Cu toate acestea, toți priveam cu jind înspre Occident. Ce s-a întîmplat după '89?

La primele scrutinuri organizate la începutul anilor 1990 era prea devreme ca propagandă să dispară, din două motive. În primul rînd, pentru că o parte dintre cei care au controlat puterea în regimul comunist s-au regăsit ca lideri politici ai tranziției (în FSN și urmașii acestuia). Acești lideri erau în competiție politică cu PNL și PNȚCD care revendicau moștenirea firavei democrații interbelice românești, erau parteneri de dialog ai Occidentului și susțineau revenirea României în Europa civilizată. FSN era și într-o competiție a ideilor, competențelor profesionale cu activiștii civici, ONG-urile care își făceau apariția în spațiul public românesc cu sprijin din Vest. Prin urmare, discursul public a fost construit avînd la bază antagonismul „noi", promotorii ideilor naționaliste cu privire la apărarea patriei de străini, și „ei", cei care vor să vîndă proprietățile poporului către Occident. În al doilea rînd, pentru că nu poți să ștergi din mintea electorilor, dintr-o dată, cu buretele, teama de străinii din Vest, precum și orice alte idei nocive introduse în mentalul colectiv vreme de 45 de ani. În același timp, regimul neocomunist al FSN-iștilor a profitat la maximum de uriașa sete de cunoaștere a oamenilor și a acaparat rapid cele mai importante ziare și televiziunea. Românii au citit minciuni despre „partidele istorice finanțate de bordeluri din Occident ale lui Radu Câmpeanu" (sursa Adevărul.ro) sau multinaționalele care se pregătesc să preia avuțiile naționale. Ironia sorții politice a României a făcut ca tocmai cei care spuneau că îi vor salva pe români de occidentali să organizeze adevărate jafuri sub pretextul privatizărilor. Unele realizate chiar cu participarea unor investitori din Occident (Bechtel sau Gold Corporation). Acest tip de discurs a lăsat România pentru mulți ani în afara lumii occidentale. Să nu uităm că Polonia, Cehia și Ungaria au aderat la NATO și au devenit membre ale UE înaintea României. Dezbaterile publice au fost acaparate de temele discursului naționalist-populist și au permis politicienilor să ocolească facil problemele cele mai spinoase ale tranziției românești – privatizările dubioase, „tunurile" financiare, lustrația și pedepsirea celor vinovați de crimele din perioada regimului comunist.

După aproape 30 de ani de democrație, care (mai) sînt mizele discursului anti-Occident în România?

Actorii politici locali (care se regăsesc în aproape toate partidele parlamentare) folosesc discursul anti-Occident pentru a motiva demersurile legislative menite să fragilizeze statul de drept, a-și prezerva libertatea și securiza averile dobîndite în circumstanțe obscure. Același discurs e folosit și pentru a denigra instituțiile, funcționarii, politicienii sau activiștii civici care susțin statul de drept. În slujba politicienilor aflați în conflict deschis cu statul de drept se află o întreagă pleiadă de „jurnaliști", care activează în aproape toate televiziunile românești și pe *n* platforme de (dez)informare (dcnesws.ro, stiripesurse.ro, activenews.ro, Antena3.ro, Romaniatv.ro, evz.ro). Să nu credeți însă că acești politicieni emit un discurs anti-Occident din convingere. E vorba doar de oportunism, toți aceștia își doresc ca România să rămînă în NATO și UE, să fie partenera SUA, dar reforma Justiției ar trebui să fie „ceva original și românesc". În Parlamentul de la București, discursul anti-Occident e transmis și de cei care acționează în conformitate cu propriile idei, convingeri. Aceștia nu au ca obiectiv distrugerea statului de drept, încearcă doar să ajungă în atenția opiniei publice, eventual să obțină încă un mandat. Adesea ei ajung (cu sau fără voie) vedete ale site-ului companiei rusești Sputnik și sînt catalogați de o parte a presei *mainstream* românești ca „oamenii lui Putin / ai Rusiei".

Cine promovează acest tip de discurs și care ar fi „ingredientele"? Diferă de la o țară la alta?

Regimul politic care e la putere în Federația Rusă. Miza Moscovei este, în primul rînd, cea descrisă chiar în concepția de politică externă a acesteia: întărirea rolului Rusiei în cultura internațională, creșterea rolului mass-media ruse în mediul informațional global. Altfel spus, regimul Putin încearcă să transforme din nou Rusia într-o putere globală și, pentru că nu dispune de resursele financiare și economice ale Occidentului, investește puțin într-un instrument cu eficiență maximă – propaganda. Scopul propagandei este de a-i transforma pe cetățenii statului agresat în „soldați" ai Rusiei prin accentuarea unor clivaje existente la nivelul societății, prin agitarea unor false pericole, prin critica excesivă și nefondată a reformelor sau a instituțiilor regimurilor democratice.

În al doilea rînd, Rusia are și obiective care privesc România, în particular: crearea unei imagini negative a reformei din domeniul Justiției, slăbirea încrederii populației în președintele României, în instituțiile statului (DNA și Laura Codruța Kövesi, procurorul general, SRI, SIE și directorii acestora), în partenerii externi ai acestuia (UE, NATO, SUA). Propaganda e foarte bine adaptată specificităților societății românești. În România, propaganda rusă nu oferă ca model regimul Putin sau Rusia pentru că publicul român este rusofob. Cele mai importante teme ale propagandei ruse sînt: a) România e colonia americanilor; b) UE nu respectă valorile spirituale, creștine; c) pentru că statul român e pe marginea prăpastiei, românii au nevoie de un „erou, lider politic" cu idei naționaliste, fundamentalist religioase, extremiste – *Sputnik* a identificat și modelele pe care ar trebui să le urmeze cel care îi va „salva" pe români: N. Ceaușescu și C. Vadim Tudor; d) antiminorități naționale, etnice, sexuale.

În România, propaganda e difuzată, pe de o parte, prin mass-media finanțată de la Moscova, prin portalul sputnik.md. Siteul a fost creat în R. Moldova, dar și-a construit și o pagină dedicată României. Are oarecum două redacții, una la Chișinău și alta în România. La Chișinău, site-ul e deservit de „jurnaliști" care anterior au lucrat pentru ziarul unionist *Flux,* coordonat de Iurie Roșca (fost lider al principalului partid unionist din R. Moldova în anii 1990, ulterior cunoscut în folclorul de dincolo de Prut drept cel mai mare trădător politic). Roșca a creat și în România o rețea de contributori care scriu de la București sau Cluj, există și reporteri (prezenți mai mult la evenimente cu iz naționalist). Aceștia sînt foști deputați PRM, lectori din universități, jurnaliști, consultanți ai unor partide. Același Roșca a tradus și a publicat la edituri din România cărți ale unor intelectuali extremiști și conspiraționiști din Federația Rusă. Informațiile distorsionate ale *Sputnik* sînt rapid preluate de siteuri conspiraționiste, extremiste și fundamentalist religioase (activenews, ortodoxinfo, stiripentruviata, rostonline). Chiar și de mass-media serioasă, care are nevoie de accesări, *like*-uri pentru a atrage publicitate și finanțări. Propaganda e însă difuzată și prin evenimente culturale organizate de ambasadă (de exemplu, expoziții, filme, concursuri și excursii în Federația Rusă dedicate „unirii" Crimeei cu Rusia sau „eliberării" Europei de armata sovietică în timpul celui de-al Doilea Război Mondial). La nivel parlamentar, prin invitarea unor europarlamentari români la conferințe organizate de deputatul extremist Vladimir Jirinovski. Prin crearea Grupului Vostok ca un fel de grup de societate civilă care promovează cooperarea de orice fel cu Federația Rusă și promovează programele culturale de propagandă. La nivel universitar, prin participarea unor diplomați ruși la conferințe, seminare.

„Un popor fără cultură este un popor ușor de manipulat."

IMMANUEL KANT

„Acolo unde se zbiară nu există o adevărată cunoaștere."

LEONARDO DA VINCI

„Propaganda înseamnă pentru o democrație ceea ce este violența într-o dictatură."

WILLIAM BLUNT

Care sînt efectele propagandei anti-Occident și care sînt țările din spațiul ex-sovietic unde acestea se fac cel mai puternic simțite?

Sînt colosale. În general, sînt țările în care statul de drept aproape că nu există și unde politicienii și sponsorii acestora au interesul să mențină propaganda rusă în spațiul mediatic. De exemplu, R. Moldova are o populație de aproximativ 13% etnici ruși, dar tabăra politică prorusă are un electorat de 40-45%, spațiul cultural mediatic este preponderent rusesc, limba rusă este mai vorbită decît româna. Opțiunea pentru aderarea la Uniunea Economică Euroasiatică e de aproximativ 40%. Prin urmare, propaganda a reușit să conserve simpatiile filoruse ale celor care au fost cetățeni ai URSS, dar a și cultivat noi afilieri în rîndul tinerilor. Televiziunile oligarhului Vladimir Plahotniuc (care a fugit din R. Moldova în luna iunie și care a controlat prin metode obscure toate instituțiile statului) retransmiteau emisiuni produse la Moscova. Nu neapărat pentru a transmite propaganda, dar și pentru a avea o afacere profitabilă. Posturile TV din R. Moldova nu își permit să creeze conținut scump, atractiv și preferă să plătească o taxă de retransmisie pentru a prelua emisiunile rusești care fac rating, aduc și publicitate. În prezent, Partidul Socialiștilor prorus încearcă să preia cea mai mare parte a investițiilor mediatice ale lui Plahotniuc. TVR Moldova e subfinanțată, are emisiuni neatrăgătoare și pentru multă vreme nu a fost pe primele poziții în grila de programe, nu a avut acoperire națională.

Deși în campania pentru europarlamentare PSD-ul a avut un discurs violent anti-Occident, nu a cîștigat alegerile. E un semn că societatea românească nu mai înghite acest tip de discurs?

Nu. E doar un semn că majoritatea celor care au votat sînt nemulțumiți de faptul că PSD a performat prost la guvernare și că a încercat să distrugă statul de drept. Faptul că la referendumul pentru modificarea Constituției, organizat în 2018, aproximativ 3,5 milioane de cetățeni au votat DA înseamnă că acest discurs are permeabilitate la un bazin electoral vast. Să nu uităm că în campania pentru referendum aproape toate mesajele taberei care a susținut amendarea Constituției au fost și anti-Occident. Acest lucru nu înseamnă însă că românii doresc ieșirea din UE, doar că sînt susceptibili de a susține măsuri iliberale.

***Ileana Racheru** este doctor în științe politice, Universitatea din București, și expert în spațiul ex-sovietic.*

a consemnat Stela GIURGEANU

Barbu MATEESCU

De ce euroscepticismul nu are succes

(deocamdată) în România

Este un lucru bun că România aparține Uniunii Europene? Ponderea românilor aflați în țară care au răspuns „da" la această întrebare a variat din 2007 și pînă în prezent, atingînd și maxime de 71% (la cîteva luni după aderare), dar și un minim de 48% (în toamna lui 2017). Nu există un trend, ci oscilații determinate de fenomene externe, precum Brexit, sau de modificări subtile în starea de spirit internă. Cînd vine însă vorba de a evalua apartenența la UE de la accedere pînă în prezent, ponderea celor care consideră că beneficiile au fost mai numeroase decît dezavantajele este hotărîtoare, în cel mai recent eurobarometru ale cărui rezultate au fost făcute publice (martie 2019) fiind 72%. La informațiile de mai sus mai poate fi adăugată una: intenția de vot pro-ieșire din UE la un eventual referendum se scrie în România, de obicei, cu o singură cifră. Astfel, se poate observa că rațional românii rămași în țară sînt conștienți de avantajele Uniunii, dar că există și motive de nemulțumire. Vitală este componenta familială, multe milioane de persoane aflate în țară - și care deci răspund la sondaje – regretînd faptul că copiii și chiar nepoții lor se află în străinătate. Ei conștientizează în același timp că respectivii nu și-ar găsi locuri de muncă nici măcar acum în localitățile din care au pornit și că redevențele sînt vitale pentru bunăstarea celor rămași - de aceea, la întrebări mai concrete cu privire la beneficii sau un Roxit, starea de spirit a respondenților se schimbă.

În plan politic, bula eurosceptică a fost decredibilizată de eșecuri electorale de amploare, precum dezastrul PSDragnea de la alegerile europarlamentare sau colosala schimbare de situație din 2014, dintre cele două tururi ale prezidențialelor. Partidul România Mare a dispărut de pe buletinele de vot, fără ca cineva să observe sau cuiva să îi pese. Principalul promotor al mesajelor eurosceptice din ultimul deceniu, anume Partidul Social Democrat, a virat cu prudență în această vară, începînd să evite cu asiduitate subiectul. Alegerile parlamentare din 2016 care au marcat un succes evident al PSD și aliaților săi par să fi reprezentat o anomalie, aspect ce probabil va fi întărit de alegerile prezidențiale din această toamnă.

În plan mediatic, situația nu este foarte diferită. Într-o țară cu 14 milioane de locuitori, talk-show-urile amare, de la oră de maximă audiență, despre cum România este într-o profundă decădere au mari probleme în a colecta un rating de 3.0 (adică 360 de mii de telespectatori); vectorii de propagare a unei angoase existențiale complexe, ce conține euroscepticism la pachet cu un scepticism generic, sînt în genere vîrstnici și foarte vîrstnici, ei deplîngînd mai degrabă dispariția unei lumi murdare, dar predictibile, în care s-au format și în care au performat.

Care e cadrul general în care are loc discuția? Euroscepticismul estic reprezintă în genere melanjul între un plan abstract, al patriotismului nativist („UE ne distruge tradițiile, creștinismul, identitatea națională") și considerente concrete, de exemplu un capital local care se simte dezavantajat în competiția cu investitorii occidentali. În România cei doi stîlpi sînt cariați. Capitalul românesc este încă prea slab, ariile performante beneficiind din globalizare; relația românilor ortodocși cu credința în Dumnezeu este în genere amicală, dar

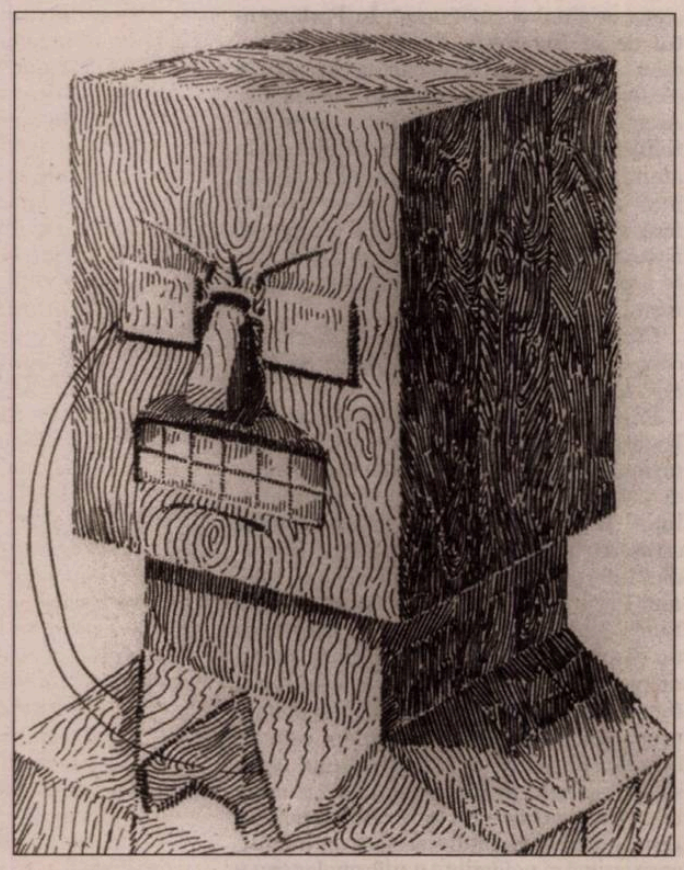

fără exagerări sau tonalități majore. De asemenea, societatea noastră este conectată la Vest prin fire numeroase, istoria României moderne fiind istoria eșecurilor mișcărilor conservator-tradiționaliste și a căutării, deseori obsesive, a unei sincronizări consistente. Pînă și industrializarea, și urbanizarea forțată din epoca comunistă au reprezentat, într-o formă caricaturală și toxică, o continuare a tentativei de modernizare ce domină mentalul colectiv din Vechiul Regat de cel puțin un secol și jumătate. Deschiderea atipic de mare către Vest a unei țări est-europene precum România are la bază, aș sugera, și faptul că avem o societate tînără sau, în funcție de scala pe care o folosim, extrem de tînără. Basarab descalecă în Țara Românească la 290 (două sute nouăzeci!) de ani după apariția Regatului Ungariei și la 330 de ani după încoronarea primului rege al Poloniei. Ceaușescu a devenit liderul țării la nici măcar un secol de cînd trecuserăm la alfabetul latin. De cînd românii sînt menționați pentru prima dată în documente a trecut un mileniu; cele trei mari regiuni istorice ale României actuale au petrecut 85% din acest interval separate, unificarea lor într-un singur stat fiind în plan istoric un fenomen recent.

Iar o societate tînără este prin definiție receptivă, imitativă și progresivă. Pomul de Crăciun, o tradiție aparent străveche, e adus în România de... Carol I. Melodia „Hora Unirii" este compusă de un domn pe nume... Flechtenmacher. Ne lipsește calmul acumulărilor a sute de ani de urbanism, mîndria și întoarcerea cu fața spre trecut caracteristică societăților ceva mai așezate. Pe românește – privim spre viitor, acut conștienți de propriile defecte și handicapuri, moștenite din trecut. Ceea ce deseori ne ferește de ridicol și ne imunizează la discursuri la modă în alte părți. Un cetățean al Ungariei poate crede în mod autentic că migranți din Africa sau Orientul Mijlociu doresc să se stabilească în țara sa; orice român căruia i se spune că milioane de străini vor să se așeze în România ar pufni în rîs.

Generatori autentici de euroscepticism există, dar ei sînt acoperiți în acest moment de factori mai importanți. Momentul de glorie al euroscepticismului românesc este probabil la unul sau două decenii în viitor, odată ce acumulările vor fi suprascris în mentalul național dezideratele (adică odată ce lucrurile ce trebuie protejate capătă valoare mai mare decît cele ce trebuie obținute). Crize economice de amploare, o succesiune de fenomene sociale nefericite cu conotație europeană sau alte accidente de acest tip pot accelera aparent vibrațiile eurosceptice din țara noastră, însă în acest moment pămîntul nu e fertil pentru o atitudine coerent și popular anti-Uniune.

Bula eurosceptică a fost decredibilizată de eșecuri electorale de amploare, precum dezastrul PSDragnea.

***Barbu Mateescu** este sociolog.*

Încrederea în Uniunea Europeană

Potrivit unui sondaj Eurobarometru desfășurat în perioada 8-22 noiembrie 2018, numărul românilor care au o imagine pozitivă despre UE este în creștere și peste media europeană (52%, față de o medie europeană de 43%). 50% din români au încredere în Uniunea Europeană (comparativ cu o medie UE de 42%), 51% din români consideră că vocea lor contează în UE (comparativ cu o medie UE de 49%), 56% din români au o percepție pozitivă asupra situației economiei europene (comparativ cu o medie UE de 49%), 48% din români sînt optimiști cu privire la situația pieței muncii (comparativ cu o medie UE de 44%)

„Pentru prima dată de cînd a fost adresată întrebarea, majoritatea europenilor consideră că „vocea lor contează în UE" (49%, +4 puncte procentuale față de primăvara anului 2018), în timp ce 47% susțin contrariul (-2 față de primăvara anului 2018), iar 4% (-2) afirmă că „nu știu". În 16 state membre ale UE, majoritatea respondenților consideră că vocea lor contează în Uniunea Europeană, scorurile cele mai mari s-au înregistrat în Danemarca (73%), Suedia (71%) și Germania (70%).

43% din europeni au o imagine pozitivă despre UE (+3 puncte procentuale față de primăvara anului 2018) – cel mai înalt nivel din toamna anului 2009. Peste o treime dintre respondenți au o imagine neutră despre UE (36%, -1 față de primăvara anului 2018), în timp ce o cincime au o imagine negativă (20%, -1), iar 1% nu au nici o opinie. De la cel mai recent sondaj Eurobarometru standard din primăvara anului 2018, proporția respondenților care au o imagine pozitivă despre UE a crescut în 17 state membre ale UE, cel mai puternic în Suedia (53%, +11), Spania (43%, +10) și Regatul Unit (43%, +9).

Potrivit aceluiași sondaj, migrația și terorismul sînt principalele preocupări ale europenilor.

Imigrația rămîne principala preocupare la nivelul UE, 40% din mențiuni (+2 puncte procentuale față de primăvara anului 2018). Este menționată de două ori mai des decît terorismul (20%), care rămîne a doua cea mai importantă preocupare, în pofida unei scăderi puternice (-9 față de primăvara anului 2018).

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Orașul bine temperat

Vitruviu ne învață știința străveche a întemeietorilor de orașe, care aveau datoria de a trasa limitele și de a pune fundațiile unei urbe care să dăinuie întru prosperitatea, sănătatea și binele locuitorilor săi. Așezarea trebuia să fie lîngă o apă curgătoare, potabilă, pe pămînt ferm, unde iarba crește grasă. Locul trebuia să fie însorit și uscat, ferit de vijelii, dar expus vînturilor care aveau să-l primenească. Pentru a fi siguri că locul e bun, arhitecții căutau în măruntaiele viețuitoarelor și le cercetau ficatul. Dacă acesta era sănătos, atunci locul unde păsteau, care întrunea deja celelalte exigențe, era optim și se putea construi. Casele se așezau la distanță potrivită una de cealaltă, cu o orientare fericită spre luminătorul zilei. Orașul creștea în interiorul unui perimetru sacralizat care despărțea cosmosul de haos, ordinea de dezordine. Buna rînduială însemna armonie între locuințe, instituții, străzi. Semnificațiile distincte ale spațiilor orașului dădeau sens întregului. Iar sensul stătea, într-o foarte mare măsură, în ceea ce latinii numeau *temperies,* adică armonie, justa măsură între părți, ce proteja orașul de in-*temperii* ca viiturile, vijeliile, inundațiile. Acestea erau rodul otrăvit al unei proaste proiectări, al unei gîndiri rău temperate. *Temperiile* au dispărut din vocabularul limbii române. Au rămas în schimb, ironic, readuse din franceză, intemperiile…

La două mii de ani de la moartea lui Vitruviu, orașele moderne au uitat și ele, de mult, cuvîntul *temperies*. Superstrăzi străbat megalopolisurile în superviteză, pentru a muta oamenii din superblocuri în fabrici și zgîrie-nori. Urbanismul igienic, avînd în centrul preocupărilor buna circulație, a produs străzi mărginite de garduri de fabrică, fără locuințe, fără oameni, fără viață, pe care le străbați cu frica-n sîn și unde șansele de a fi tîlhărit sînt atît de mari încît iuțești pasul. Nu ai unde te adăposti, vîntul șuieră, cîinii latră a pustiu, iar acestor zgomote sinistre li se adaugă ritmul sacadat al propriilor pași. Gunoaie se revarsă de nicăieri, mai bine îți ții respirația, atît cît se poate. Eliminarea omului din proiect naște nonlocuri. Astfel, zone mari de pe harta orașului pot fi șterse, căci nimeni nu le folosește. Atunci cînd oamenii nu proiectează avînd în minte oameni, rezultă pasaje subterane dezolante, periculoase, pustii și întunecate care asigură, eficient, legătura dintre două trotuare ale unei străzi prea circulate de mașini pentru a putea instala un semafor. Ori clădiri cu fațade lungi și oarbe, lipsite de măsură și relație cu restul orașului, care nu oferă trecătorului decît anxietate. Construcții enorme umbresc clădirile înalte care au furat orizontul caselor vechi, construite pe cînd orașul însemna și lumină, și arbori, și adiere, iar apa se lua de la cișmeaua unde îți întîlneai vecinii.

Paradigma vitezei de circulație a modernității, abandonată de orașele avansate din nordul Europei, dar în plină vogă la noi și la alții ca noi, a fost înlocuită însă de o paradigmă și mai primejdioasă pentru locuitorii cetății, aceea a vitezei de circulație a informației. Orice om este conectat, acasă și la muncă, zi și noapte, la telefon, cablu TV, Internet prin fibră optică, rețele electrice de curenți tari și slabi, unde electromagnetice, semnale radio de tot felul. El sau informația se deplasează repede, în mare viteză. Cu mașina, prin oraș, 60 km/h. Cu metroul, 80 km/h. Cu trotineta electrică, 25 km/h. Cu telefonul, 1 Gb/s. O sumedenie de motoare și motorașe, un exces de tehnologie *per capita,* îi asigură, permanent, contactul cu restul mapamondului. Senzorii simt, creierele artificiale analizează și iau decizii pentru ca el să poată face cît mai multe, în cît mai scurt timp, începînd cu drumul pînă la seviciu și terminînd cu vacanțele. Să pleci cît mai departe și să faci cît mai multe în acele zece zile, producînd și transferînd enorm de multă informație, conectat fiind la cei de acasă, la colegii de la muncă, la partenerii de afaceri, iată visul de aur al omenirii transformat în realitate! Alergînd frenetic de la o oportunitate la alta, presat din toate părțile, monitorizat atent de parteneri, locuitorul cetății se sufocă cu bunuri și informații, victimă a unei bulimii de neoprit.

Asemenea lacomului rege Midas, ale cărui mîini transformau totul în aur, orășeanul contemporan și-a sporit productivitatea încît poate cumpăra tot ce-și dorește. Spre deosebire de agricultură, care încă mai respectă (ce-i drept, din ce în ce mai rar) ritmurile naturii și anotimpurile, producția urbană nu mai are nici o legătură cu acestea. La oraș se poate produce oricît de mult, oricît de repede, numai cerere să fie. Însă, la fel ca blestematul rege, care nu mai putea mînca și bea pentru că transforma în aur chiar și mîncarea, și băutura, nici omul orașului informațional, al orașului *smart,* nu se poate bucura de ceea ce are, pentru că nu mai are timp. Timpul său, chiar și cel liber, se transformă, mereu și inexorabil, în aur.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu" din București.*

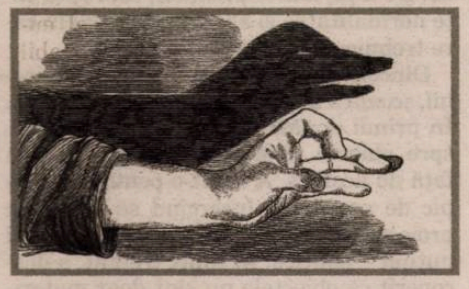

Iaromira POPOVICI

bazar

Încremenirea și lumile

Sînt zile în care, după întîmplări tumultuoase, pur și simplu încremenești. Te așezi pe o canapea și nu te mai poți ridica de acolo. Te eternizezi în postura de spectator. Spectacolul lumii se desfășoară, pe diverse planuri, în fața ochilor tăi. Poți să-l urmărești, dar nu prea mai poți să te implici. Parcă te ține ceva lipit de canapeaua aia, precum pe Al Bundy din serialul de altădată.

Există mai multe lumi pe care le poți urmări de acolo. De pildă, cea de pe geam. Dacă ai norocul ca fereastra ta să dea spre o adevărată junglă, în spatele căreia se întinde o zonă de case vechi, nu te plictisești mai niciodată. Vegetația crește și-și schimbă formele și culorile, de la o lună la alta, de la o zi la alta, ba chiar de la o oră la alta. La prima oră a dimineții, copacul meu care se ițește de după un zid cenușiu cu vreo două hornuri pe el și plin de umbre. Umbrele altor copaci, nici pe departe atît de perfecți precum copacul meu, dar și cea a acoperișului cenușiu, și el dotat cu un horn cochet plasat într-o parte, ca o cușmă pe-o ureche. Hornuri care-mi amintesc de cele din *Chim Chim Cher-ee*-ul lui Mary Poppins, deși, cel puțin pînă acum, nimeni nu a dansat pe ele. Cu excepția unor pîlcuri de ciori, pescăruși și porumbei locali, care se fîțîie diminețile pe acoperișuri.

Dar nu sînt doar acoperișuri: există și tot soiul de turle și turnuri pe care le place să se așeze. Un turn rotund e preferatul lor. Mai e și unul pătrățos, cu multe fire împrejur, asemenea unui punct de observație. Și două turle de biserici. Printre ele se bagă-n seamă un acoperiș sclipitor, despre care zici că-i de aur.

Toate astea, în lumina de dimineață, pot fi de la cenușii la roz și violet. Apoi soarele se întrevede în spatele pomului perfect, ca o minge de foc, fix printr-o gaură din frunziș. Ca să schimbe lumina în galbenă, aurie, portocalie. Și, în timpul zilei, în cenușie-lăptoasă ori bleu-tăioasă. Culminînd seara cu un albastru spre indigo vîrstat cu galben.

Asta e doar una dintre lumile pe care le poți observa și-n care te poți implica de pe canapea. O alta e cea din ecranul negru și plat. Asta e o combinație de filozofii și iluzii. Fie că e vorba de *The Kominsky Method* (Chuck Lore, 2018-, cu Michael Douglas, Alan Arkin), un serial mai mult decît inteligent despre bătrînețe și moarte și cum să le faci față, printre altele – dar și despre relații, dintre parteneri și dintre părinți și copii, și despre statutul actorului în lumea de azi. Serial în care n-am auzit aproape nici o replică nelalocul ei și în care am fost fascinată, printre altele, de personajul chelnerului Alex.

Fie că e cea creată de personajele feminine și feministe ale lui Meryl Streep, în filme disponibile acum. Pe lîngă celebra Donna din *Mamma Mia!* (Phyllida Lloyd, 2008), mai sînt, printre destule altele, vizibile Jane Adler din *It's Complicated* (Nancy Meyers, 2009), Kay din *Hope Springs* (David Frankel, 2012) și Ricki din *Ricki and the Flash* (Jonathan Demme, 2015), variantele mai mature ale lui Molly din *Falling in Love* (Ulu Grosbard, *1984)* și ale Francescăi din *The Bridges of Madison County* (Clint Eastwood, 1995). Jane, Kay și Ricki sînt femei mature, în jur de 50 de ani, care își caută identitatea și-ncearcă să-și păstreze feminitatea pe fondul unor relații complicate cu sexul opus și al maternității. Jane e divorțată, fermecătoare și are o carieră reușită. Kay e căsătorită de-o viață și nesigură pe farmecele ei. Iar Ricki a ales o carieră mulțumitoare pentru ea, dar nu fulminantă, în detrimentul familiei. Toate trei împreună alcătuiesc nu doar un tablou al feminității mature, ci și o rețetă de posibilă supraviețuire după o anumită vîrstă. Dar și o lume în care te poți recunoaște, măcar pe alocuri.

O a treia lume, pe lîngă cea de dincolo de geam și de ecran, e cea de după ușa de la intrare. Practic, lumea pe care o numim reală. Care începe să se prefigureze cu bezna temporară, igrasia de pe holuri și gîndacii roșii, mari, care mai urcă tacticos – ce-i drept, rareori – scările. Care se prelungește cu orașul fără trotuare ori cu trotuare excesiv de largi pe care circulă, la grămadă, pietoni, trotinete, biciclete, skateboard-uri, cîini și pisici. În care oamenii achiziționează și consumă diverse chestii, de multe ori în mod disperat. Unde, mai nou, tocmai am fost să ne votăm președintele, într-o secție în care totul a decurs eficient și civilizat. Civilizat a decurs și cînd l-am votat pe Ion Rațiu, pentru prima dată după revoluție. Și apoi cînd l-am votat pe Emil Constantinescu, am sărit în sus de bucurie și am crezut că ni s-a schimbat viața. Pentru scurt timp. Și cînd am făcut sacrilegiul, considerat necesar, de a pune ștampila pe Ion Iliescu ca să nu iasă Vadim Tudor.

Dar și acum, cînd candidatul meu a ieșit pe locul trei, însă rezultatele sînt OK și așa. Și se impune cu necesitate să mergem să votăm și în al doilea tur. Ca să ajungem mai aproape de normalitatea lumii ăsteia din afară, pe care ne-o dorim tot mai în armonie cu celelalte două. Ba chiar am vrea să le absoarbă, ca să nu mai trăim atît fiecare în turnul lui. Ci să zburdăm, cu folos, în cea exterioară, devenită, brusc, prietenoasă.

Dinu DUMBRĂVICIAN

Privind înapoi, cu nostalgie

Expoziția 50 Design UNArte. O istorie vizuală a școlii de la București (1969-2019) *de la Muzeul Național de Artă al României își propune să scoată la lumină pentru prima dată o istorie tînără și ambițioasă a învățămîntului superior de design de la Universitatea Națională de Arte București din perioada 1969-2019 și e deschisă pînă pe 29 noiembrie. Modelată ca un jurnal de proces educațional, aceasta concentrează o prezentare stratificată a istoriei designului din România, referindu-se la pașii făcuți în anii '60 – prin întemeierea Secției de Forme Industriale –, la schimbările accelerate post-1989 și finalizîndu-se cu istoria sa foarte recentă.*

În urmă cu cincizeci de ani, un grup de artiști și arhitecți, cei mai mulți profesori ai Institutului de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu", s-au apucat de o treabă oarecum ciudată: să-i învețe pe cîțiva tineri cum să devină ceva ce ei înșiși nu erau.

Studii de fezabilitate, de piață sau alte asemenea despre cum să facă așa ceva mă îndoiesc că aveau. Aveau, în schimb, cîteva intuiții, ceva informații și destul de mult curaj. În plus, și mai presus de toate, aveau ceea ce uneori pare să lipsească din bagajul contemporanilor; aveau o viziune.

Poate un pic zănateci, membrii acestui grup se gîndeau la *The Shape of Things to Come*, și nu vorbesc despre opera omonimă a lui H.G. Wells, ci doar despre design. Prin urmare, au purces să facă, în cadrul școlii superioare de arte din București, o mai mică școală de design. Ușor n-a fost.

Deși societatea tocmai străbătuse cîteva perioade, nicidecum plăcute sau stimulante (un război urmat de instalarea unui regim totalitar, experiențe care, în sine, aveau destul potențial demoralizator), acești profesori s-au încumetat să pornească totuși la drum.

De ajutor le-a fost adierea de normalitate a acelei perioade de deschidere a regimului comunist – anii '60. Cu siguranță, peste alți cîțiva ani, nu mulți, o întreprindere ca a lor n-ar mai fi fost, foarte probabil, posibilă.

Mai trebuie spus că, pe lîngă vremurile grele, nici „genele naționale" nu păreau a se compune în cine știe ce alele potrivite unei asemenea întreprinderi. Cînd spun lucrul acesta mă gîndesc că, deși în România racordarea culturală cu avangardele artistice europene a existat, pe multiple planuri (dadaism, suprarealism etc.), ea nu a funcționat prea bine și în ceea ce privește tipurile de avangardă funcțională și utilitaristă. Nici la Bauhaus n-au prea fost studenți români, și nici prin De Stijl sau pe la constructiviști sau alți modernisto-funcționaliști nu prea găsim nume de conaționali.

Exagerînd și glumind, aș zice că, în România, arta adevărată este doar cea care atîrnă în ramă și în sala de expoziție. Dar, dincolo de glumă, nu e deloc greu de constatat că vizitarea unui muzeu de artă – să zicem, olandez – și a unuia autohton ne înfățișează două discursuri, două viziuni despre domeniile artelor vizuale destul de diferite.

Glumind iarăși, mai putem zice că astfel de evoluții nu sînt cu totul întîmplătoare, pentru că, adeseori, gîndirea practică, predictivă, nu pare prea temeinic înrădăcinată în firea românilor.

Poate și de aceea, chiar și azi, după 50 de ani de existență a școlii, designerii, și nu doar ei, mai au destul de muncit pentru aducerea acestui domeniu la un statut nu atît prestigios, cum poate se pomenește adeseori, cît, mai ales, integrat firesc și funcțional unei societăți moderne. Luarea în considerare a unei recuperări rapide și depline sună probabil ușor prezumțios.

În România, arta adevărată este doar cea care atîrnă în ramă și în sala de expoziție.

Mi se poate reproșa că momentul aniversar nu e cel mai potrivit pentru astfel de considerații. Eu cred că tocmai acest moment e potrivit nu doar pentru celebrare, ci și pentru o privire retrospectivă. O privire care poate fi, în același timp, recunoscătoare, îngăduitoare, mulțumită, dar și, totodată, una care înțelege, analizează și evaluează.

Revenind la arhitecții și artiștii amintiți la început, aceștia s-au încumetat, cu toată greutățile, să treacă la treabă și, în destul de scurt timp, au început să formeze designeri. Numărul absolvenților a crescut constant, absolvind pînă în prezent în jur de 1.000 de designeri.

Deși este un număr destul de mare, deocamdată se pare că nu alcătuim o comunitate foarte funcțională, ci, mai degrabă, doar un grup de profesioniști, destul de amestecat. Găsim între designerii generaliști ai primelor generații și designerii relativ specializați ai ultimelor generații o serie întreagă de variante intermediare.

Am putut vedea lucrul acesta cu ocazia întîlnirilor recente: unii vin pe motocicletă, alții cu mașina, cu bicicletă sau cu ajutorul picioarelor din dotare. Unii sînt deja seniori, nu se știe dacă și înțelepți, alții în plin avînt profesional. Unii sînt cam prea tineri, să sperăm că și neliniștiți, alții par atoateștiutori și prea liniștiți, ca să nu le zicem blazați. Unii se gîndesc la școală cu bucurie, alții cu furie (să sperăm că nu prea multă și nici proletară).

Pe grupurile de socializare, unii împărtășesc rețete de sarmale, alții de culori. Dacă i-am zice grup eterogen, ar suna poate prea sofisticat. Să-i zicem, mai degrabă, oglindă a celor formați în această școală. O oglindă în care se pot privi alături de o societate și un sistem educațional aflate, de prea mult timp, în tranziție. Cei mai mulți se consideră designeri, iar dintre aceștia, unii se bucură și sînt recunoscători pentru că sînt absolvenți ai acestei școli. Nutrind speranța că aceștia nu sînt puțini, mă număr printre ei.

Pentru a continua să funcționeze, școala a avut și are viziuni și planuri. S-a străduit, cu mai mult sau mai puțin succes și în pofida obstacolelor de tot soiul, să le aducă la îndeplinire.

La început a plănuit să pregătească specialiști pentru o industrie socialistă care, teoretic cel puțin, părea să funcționeze și care avea nevoie și părea interesată (mai degrabă în declarații) de design. Apoi, după încheierea coșmarului socialist, școala și-a imaginat că acea industrie, cu toate păcatele ei, se va transforma, cît mai iute, într-un alt tip de industrie, una funcțională. Și-a proiectat dorințele asupra unei povești de succes virtuale care, sperăm noi, va conlucra, la rîndu-i, cu absolvenții noștri. Industria s-a transformat într-adevăr, dar nu peste noapte și nici din Cenușăreasă într-o prințesă binevoitoare, ci, mai degrabă, într-o mulțime de indivizi grăbiți, cu un ochi pe ceas, cu celălalt pe agendă, în drum spre mai multe direcții simultane. De fapt, foarte probabil, cam asta este normalitatea și acesta este locul în care trebuie să activăm.

Dincolo de planuri și viziuni, inevitabil, școala a învățat și continuă să învețe. În primii douăzeci de ani, a învățat despre obiecte. Și-a cultivat preocuparea față de acestea. A făcut-o poate și cu un pic de escapism, încercînd să realizeze proiecte de design fără – sau cu cît mai puțină – politică. În timp, treptat, a descoperit că obiectele nu sînt doar materiale, tehnologii și funcțiuni, ci și comunicare, psihologie, economie, administrare, structuri și multe altele. Nu în ultimul rînd, a învățat și continuă să învețe, de la propriii ei studenți.

Toate aceste lucruri, pomenite mai sus, fac parte din povestea școlii de design, despre care, după cum se vede, am putea povesti destul, pentru că e alcătuită din foarte multe alte povești.

Din poveștile foștilor studenți. Din poveștile celor care sînt studenți acum, ale foștilor și actualilor profesori, a tehnicienilor și a tuturor celor care ne-au ajutat, îndrumat sau sfătuit. Din poveștile despre programele de învățămînt, despre examene, expoziții de sfîrșit de semestru, reușite, încrîncenări, recunoștințe sau laude. Din poveștile despre legături, cooperări și colaborări, despre clădiri și locuri, despre responsabilități, egoism sau generozitate. Precum și despre multe, multe altele.

Expoziția de la Muzeul Național de Artă al României vă invită să urmăriți istoriile devenirii acestor oameni care, la București și nu numai, au optat pentru profesia de designer. Cu ajutorul lor încercăm să contribuim la alcătuirea istoriei școlii românești de artă și, totodată, a unei istorii culturale mai cuprinzătoare care, cred, ne implică pe toți, designeri sau nu.

(textul a apărut și în catalogul expoziției 50 Design UNArte. O istorie vizuală a școlii de la București. 1969-2019)

„Pot să încetez a mai face artă, dar nu mă pot opri din a gîndi liber“

– interviu cu Tehching HSIEH –

*Acum un an am stat de vorbă la Unfinished Festival cu **Tehching Hsieh** (n. 1950, Taiwan), considerat de mulți (printre care și Marina Abramovici) drept maestrul uitat al performance-ului de lungă durată. Lucrările lui sînt capodopere de voință, răbdare, reziliență și absurd. Arta lui dă o altă dimensiune felului în care alegem să ne petrecem viața. De ce un an pînă să publicăm acest interviu? Veți înțelege dacă veți căuta performance-urile lui din anii '70. Un an petrecut într-o cușcă fără să vorbească, fără să citească, fără radio sau TV. Un alt an de deprivare în care s-a trezit oră de oră, zi de zi, pentru a-și ponta prezența la o muncă sisifică. Încă un an în care și-a impus să nu calce vreodată sub un acoperiș. Un an legat permanent cu o sfoară de o altă artistă. Un an fără artă de orice fel, fie ea creată sau consumată. Apoi 13 ani în care a decis să facă artă fără s-o expună vreodată public. Tehching Hsieh și-a transformat existența într-un act artistic de condamnare pe viață.*

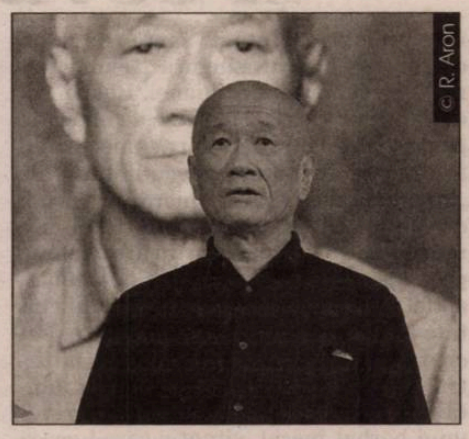

Auzim des această mantră cum că ar trebui să trăim „aici și acum“, să fim constant „în prezent“. Nu ne putem gîndi la nimeni contemporan nouă care și-a trăit „prezentul“ cu mai multă intensitate ca dvs.. Ce înseamnă „a fi aici și acum“ pentru Tehching Hsieh?

Azi, 28 septembrie 2018, de la ora 10 dimineața la 2 după-amiaza, Andreea, Cristian și cu mine, la Muzeul Național de Artă al României, avînd această conversație – acesta este „aici și acum“-ul nostru. Lucrările mele, lucrurile pe care vreau să le spun, sînt toate efectuate folosind timpul prezent. Din 30 septembrie 1978 pînă pe 29 septembrie 1979, în New York, acel an reprezintă „acum și aici“ pentru lucrarea mea „Cage Piece“ („Cușca“). Sînt date de naștere prin moarte sculptate în piatră funerară, timpul curent al acelei persoane.

Cum rămîne cu timpul petrecut în afara artei dvs., ce înseamnă a trăi în prezent pentru dvs. cînd nu creați un performance de lungă durată?

Arta mea este despre timp, munca mea e creată în timpul-artei *(art time)*, pauzele dintre lucrări sînt timpul-vieții *(life time)*. Din 2000, nu mai fac artă *(doing art)*, nu fac decît să trăiesc, diferența e că nu există nici o formă de artă în a supraviețui, în „a face viață“ *(doing life)*.

Mulți dintre noi sînt terifiați de ideea de a pierde timpul. Pe de altă parte, mulți dintre noi recunosc că sînt procrastinatori compulsivi. Credeți că artiștii sînt procrastinatori înnăscuți? Care e cel mai bun mod de a pierde vremea, în opinia dumneavoastră?

Cu toții ne temem că pierdem timpul, însă, ca artist, cred că a folosi această „pierdere de vreme“ ca pe un concept în arta mea poate fi un gest puternic. La început, oamenii mă întrebau „De ce-ți trebuie atîta timp pentru o singură lucrare de artă?“. Oamenii aveau tendința să vadă aceste performance-uri de lungă durată ca pe o pierdere de timp. Am ajuns în New York în 1974 și am creat primul meu performance de un an în 1978. Am consumat patru ani înainte de a crea prima mea lucrare – patru ani în care m-am gîndit. Dar acei ani au ajuns să fie parte din munca și din viața mea. A pierde timpul și a te gîndi. Acela era performance-ul. A pierde vremea e conceptul. Cînd pontăm pe ceas în lucrarea mea „Clock Piece“ („Ceasul“), oamenii îmi ziceau: „Nu muncești!“, dar ce făceam eu era muncă. A fi om al străzii necesită muncă. Trebuie să muncești ca să rămîi în viață. Așa că a gîndi liber înseamnă muncă, bătăile inimii sînt muncă, pierderea de vreme e și ea muncă. Viața înseamnă să consumi timp pînă mori.

Felurile în care transformați timpul prin artă par incredibile pentru unii. Care au fost influențele dvs.? Ne puteți indica niște cărți, opere de artă sau credințe care v-au inspirat?

Influențele mele au fost Dostoievski, Kafka, Sisif, arta contemporană și mama mea. Ele m-au luminat pe cînd aveam 18-19 ani, ele m-au inspirat și m-au ajutat să fiu încrezător în practica mea. Dar mă întrebați despre felul în care „transform timpul“ prin artă, deși arta mea nu e autobiografică, cu toate că are de a face cu experiențele personale de viață și de practică. Am trăit 14 ani în SUA ca imigrant ilegal. Arta mea performativă arată diverse perspective de gîndire despre viață, dar aceste perspective sînt toate bazate pe aceeași precondiție: viața e o condamnare pe viață *(Life is a life sentence)*; viața e petrecerea timpului *(Life is passing time)*; viața e gîndire liberă *(Life is free thinking)*.

> *„Faci ce îți place sau ce ești nevoit să faci doar pentru a mai trăi încă o zi.“*

Știți povestirea aceea a lui Kafka, Un artist al foamei?

Da, am citit-o pe la 18-19 ani. E foarte... Franz Kafka. Să scrii despre așa ceva într-o proză scurtă are o putere enormă: cum să fii sincer, cum să fii artist, cum să înduri pentru arta ta. Cred că munca mea e, într-un fel, similară cu tipul ăsta de literatură. Ceea ce fac eu sînt acțiuni, gîndurile și cuvintele mele sînt invizibile pentru oameni, ei nu pot vedea ce gîndesc. Din punctul ăsta de vedere e același lucru: spun ce gîndesc despre viață, despre timp și existență.

Ce simțeați cînd se întîmpla să nu puteți respecta regulile autoimpuse, fie din pricina propriilor slăbiciuni, fie din motive exterioare?

M-am gîndit mult la asta în timp ce mi cream lucrările. Desigur, *statement*-ul meu e clar: dacă am zis că voi face un anumit lucru, va trebui să-l fac. Dar dacă n-am reușit cîteodată să-l fac 100%, dacă n-am ajuns să pontez ceasul o dată, am decis să accept și să îmi asum asta. Pînă la urmă, e o lucrare de artă, nu un tratat științific. Știința trebuie să fie 100% precisă, ăsta e scopul ei, dar pentru artă, dacă reușești să faci totul 100% corect, vor crede că ești o mașină, că ești prea perfect, că nu ești om. Pe de altă parte, nu poți să pontezi 60% din timp doar ca să treci examenul (în Taiwan și mare parte din Asia, nota de trecere este 6, *n.n.*), oamenii vor crede atunci că nu muncești suficient, că nu îți iei slujba în serios, și te vor da afară. Așa că, pentru mine, faptul că am reușit să-mi îndeplinesc datoria 95% din timp, asta înțeleg eu prin perfecțiune umană. De altfel, într-o lucrare artistică nu trebuie să încerci să fii precis ca în știință, cu toate că nivelul calitativ trebuie să fie același. Într-o operă de artă conceptul este cel care trebuie să fie precis. Dar, desigur, am fost mereu conștient că nu trebuie să scad calitatea muncii mele, altfel n-aș mai fi scos-o la capăt.

Dacă vorbim despre performance-ul în care am locuit sub cerul liber timp de un an și am ajuns în arest, asta-i altceva: acolo lucrurile pur și simplu nu au fost sub controlul meu total. Stăteam lîngă o clădire și îmi beam ceaiul. Proprietarul a ieșit și a țipat la mine să plec imediat. I-am zis că îmi termin ceaiul și plec. Dar a luat o bară de metal să mă lovească și mi-a aruncat rucsacul în mijlocul străzii. Așa că mi-am scos nunceagurile și am dat să mă apăr. A sunat la poliție, nunceagurile erau considerate arme albe, așa că am fost arestat. Nu-i plăcea să vadă oameni ai străzii lîngă clădirea lui; fie îi lovea, fie chema poliția. Dar n-ar fi trebuit să răspund la asta. Pe atunci eram doar un imigrant ilegal, ar fi fost foarte ușor să mă dea afară din țară dacă mă găseau vinovat. M-au închis pentru 15 ore și am știut atunci că în viața mea se va produce o schimbare importantă. Dar am avut noroc și nu m-au condamnat, nu m-au expatriat (judecătorul a considerat că lucrarea de artă performativă a lui Tehching Hsieh – explicată printr-o notă atașată rucsacului – e mai importantă decît infracțiunea comisă și că pedeapsa a fost ispășită prin întreruperea lucrării, *n.n.*). După aceste 15 ore în închisoare, care mi-au secționat lucrarea și conceptul de a nu intra timp de un an sub vreun acoperiș, am decis să-mi duc totuși performance-ul pînă la capăt. De altfel, mare parte din lucrările mele au fost realizate ca imigrant ilegal.

V-ați îmbolnăvit vreodată în timpul performance-urilor de lungă durată? Ce s-ar fi întîmplat dacă într-o zi nu v-ați fi putut trezi?

Mi s-a întîmplat să răcesc în timpul performance-ului sub cerul liber (anul 1978 a avut cea mai rece iarnă din secolul XX în SUA, *n.n.*), dar n-a fost atît de grav încît să fiu nevoit să ajung la spital, mai mult tuse și febră. Am avut noroc că am putut să-mi duc la capăt lucrările, fiindcă nu mîncam prea bine, aveam foarte puțini bani și doar o mînă de prieteni. Trăiam cu 150 de dolari pe lună pentru mîncare cînd am făcut performance-ul din cușcă. 150 de dolari pe lună, suma asta era foarte mică pentru a trăi în New York. Dar dacă nu i-aș fi avut nici pe ăștia, n-aș fi putut duce la capăt nici o lucrare. Timp de un an n-ai nici un job, dar pentru lucrare îți trebuie niște bani. E destul de scump. N-aveam nici o bursă, timp de 30 de ani n-am avut nici asigurare medicală. Așa că genul ăsta de muncă era riscant, dar eram tînăr pe atunci, eram norocos.

Timp de 13 ani ați făcut artă, dar nu ați expus-o public nicăieri. O s-o putem vedea vreodată?

În lucrarea aceea, „Plan pe 13 ani“ („Thirteen Year Plan“), n-am făcut decît să mă țin în viață.

Asta e lucrarea, asta-i opera de artă...

Da, doar am lăsat timpul să treacă. Sigur, unii cred că poate am lucrat ceva în tot timpul acela, dar nu vreau să scot la iveală, însă pentru mine, vedeți voi, retrospectiva, spațiul gol... am consumat timpul acela și îl consider timp pentru artă. Oamenii vor zice în cazul ăsta că nu-i o lucrare bună. Dar măcar am *cheltuit* timpul acela. Nu contează dacă e o lucrare bună sau nu. E viața mea. Am consumat-o. Ăsta e conceptul meu. Mi-am pus pur și simplu viața în timpul artei. Așa că îi las pe oameni să judece, nu e nevoie să spun mai mult, să explic.

Am, totuși, o scuză. Vezi tu, nu poți spune că oamenii fără adăpost își pierd timpul. Sînt multe cauze pentru care au ajuns în stradă. Cînd erau tineri poate că nu trăiau pe străzi. Dintr-un motiv sau altul, la un moment dat s-au prăbușit, n-au mai putut să-și plătească chiria, n-au mai putut să se înțeleagă cu familia, poate că au avut probleme psihice și s-au pierdut. Societatea e plină de oameni de genul ăsta. Sînt sigur că România are oameni ai nimănui; în New York sînt mulți.

Așa cum înțeleg eu lucrurile, oamenii supraviețuiesc în moduri foarte diferite. Dacă ești în viață, atunci muncești din greu. Timpul pe care îl consumi e egal pentru toată lumea: 365 de zile pe an. Nu contează că te căznești la muncă sau că trăiești pe străzi. Fiindcă nu e ca și cum ar trebui să fii artist, poți să fii orice vrei tu, ești liber să alegi, nu? Faci ce îți place sau ce ești nevoit să faci doar pentru a mai trăi încă o zi.

Ați spus că începînd cu anul 2000 ați renunțat să mai creați artă. „Sînt un subartist. Am fost martorul scenei unei crime trecute și vă pot da indicii legate de asta.“ Puteți, vă rog, să ne dați un astfel de indiciu?

Timpul prezent al creării artei a trecut, nu vă pot da indicii din prima scenă a crimei, dar sînt încă în viață, pot fi martor, dovezi sînt documentele rămase în urma muncii mele. Am venit la București să-mi prezint munca, nu fac decît să pun întrebări. Oamenii își folosesc propriile experiențe de viață ca să-și imagineze și să mediteze.

Cum poți alege să nu mai fii artist? E ceva ce poți decide? Sau, odată ce ai devenit artist, fiecare gest, chiar și refuzul total al artei, devine o expresie artistică în sine?

Chiar nu-i așa de important dacă e artă sau nu, dacă cineva e artist sau nu. Pentru mine, a face parte din viață și a face artă sînt unul și același lucru, ambele înseamnă să „faci timp / pușcărie“ *(doing time)*. Pot să încetez a mai face artă, dar nu mă pot opri din a gîndi liber. Ce-i important e dacă întrebările pe care le pui merită să fie discutate.

au consemnat Andreea JAKAB
și Cristian NEAGOE

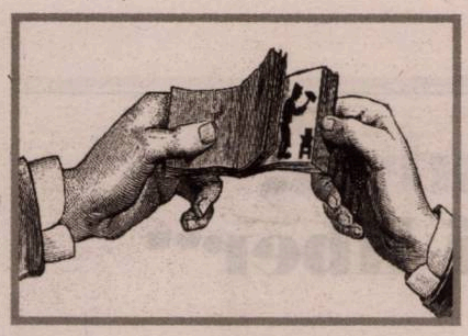

Marius CHIVU

feedbook

La treizeci și ceva de ani

● **Maria Manolescu, *Vînători-culegători*, Editura Polirom, 2019.**

După o pauză destul de lungă în care s-a ocupat mai mult de teatru, Maria Manolescu (n. 1980) revine cu al treilea roman și cel mai bun al său de pînă acum. E cumva o carte a generației 30+ plasată în prezentul ale cărui mărci socio-politice recognoscibile, spre deosebire de alți prozatori, dar așa cum ne-a obișnuit și altă dată, Maria Manolescu le integrează firesc în narațiune și, mai ales, le caută semnificațiile.

Precedentul roman *Ca picăturile de sînge pe linoleumul din lift* (Cartea Românească, 2010) se constituia, sub forma confesiunii unei mame care păstrează acasă cadavrul fiului sinucis, dincolo de conflictul cvasi-oedipian al băiatului orfan de tată pe cale de a deveni el însuși tată, și ca o meditație despre natura și responsabilitatea artei (cu ecouri din scandalurile mediatice stîrnite la vremea respectivă de diverse acte artistice provocatoare: poemele lui Marius Ianuș, picturile lui Dumitru Gorzo și „poneiul roz"). De data aceasta, tabloul social post-Colectiv e mai amplu, iar criza personajului pare să aibă o rezonanță la nivelul întregii generații de tineri adulți *(vezi și fragmentul de mai jos)*.

Petra Ionescu lucrează fără prea multă tragere de inimă într-o agenție de publicitate, are aspirații literare și se află într-o relație călduță de șapte ani cu un corporatist a cărui singură pasiune pare să fie fumatul marijuanei. Elementul declanșator al crizei femeii este un actor, pentru care Petra face o pasiune văzînd în el toate atributele masculinității, ale „instinctului de vînător" pierdut pe drum de iubitul ei. Orfană de tată (tatăl ei a murit la Revoluție), Petra nu are o relație prea apropiată cu „troglodita de mamă", astfel încît pare o femeie aflată în dificultate pe toate fronturile. Lucrurile se precipită într-o mini-vacanță la mare în patru (Petra cu iubitul ei, actorul cu iubita lui), odată cu descoperirea cadavrului unui bărbat înecat, situație care-i evocă moartea tatălui și pune în evidență apatia iubitului.

Manifestările Petrei se desfășoară pe mai multe planuri, oferind cărții paliere textuale multiple. Astfel, în corpul romanului vieții ei intră mai multe „povești" pe care Petra le spune grupului: scene din propriul trecut, istorii de familie, vise sau creații literare sub forma unor pilde, precum și două piese de teatru, ale căror scene alternează pe măsură ce narațiunea avansează. Prima piesă, neterminată și intitulată mai întîi *Zodia Umilinței,* apoi *Zodia Streptococului,* încearcă să surprindă *Zeitgeist*-ul momentului, „umilințele" deopotrivă ale femeii și ale individului în societatea coruptă și abuzivă în care trăim. Cea de-a doua piesă se conturează însă ca o punere în abis: Petra se joacă cu măștile și dramatizează conflictele latente dintre cele două cupluri punînd în scenă o intrigă ce implică infidelitate, avort și sinucidere. Astfel, romanul avansează pe un culoar cu oglinzi: personajele feminine din cele două piese de teatru sînt *alter ego*-urile Petrei.

Pe coperta a patra a cărții, Iulia Popovici o descrie pe Petra, corect, dar incomplet, ca pe o femeie căreia îi e frică să devină mamă și care refuză „binecuvîntarea" maternității. Din fericire, romanul Mariei Manolescu nu are o astfel de teză explicit feministă, iar problamtica lui e mai complexă de atît. Există un episod abuziv în copilărie, sînt invocate „poverile femeilor: discriminarea, violența, fertilitatea", precum și fenomenul #metoo, maternitatea nu este văzută „ca o datorie sfîntă" în ciuda dorinței mamei și a iubitului, însă criza Petrei (care altfel este în căutarea unui bărbat puternic, de nădejde, așa cum ea își dorește să fie o femeie „vrednică") nu poate fi redusă la una de gen, ci este drama unei femei la treizeci și ceva de ani – cu care se poate identifica orice bărbat, mai ales cei care, de asemenea, nu vor copii sau familii în sens tradițional –, ajunsă la răspîntia unor momente critice general umane: o relație de iubire care și-a pierdut pasiunea și semnificația, o relație de familie tensionată și din cauza mentalității de generație, un job care nu mai aduce satisfacții și unde riscă epuizarea, o pasiune (pentru scris) care se cere împlinită, plus frustrarea resimțită la nivelul societății conduse de condamnați penal (tragedia de la Colectiv a avut loc și Ordonanța 13 tocmai declanșează protestele #rezist).

Construit minuțios, cu inteligență și umor, pe mai multe niveluri și cu schimbări de registre stilistice, incorporînd în limbaj la modul ironic slang-ul corporatist și speculînd la nivel simbolic tropii realității, cu referințe deopotrivă clasice (Kafka) și contemporane (Patti Smith sau Ildikó Enyedi), *Vînători-culegători* poate fi citit ca un roman al generației noastre, al celor care împărțim, bărbați sau femei, „vina de a fi singuri" în timp ce #unițirezistăm.

***Maria Manolescu** va fi invitată la radio-show-ul* All You Can Read, *luni, 11 noiembrie, de la ora 22, pe www.Urban-Sunsets.com.*

aproape de carte

Maria MANOLESCU

Vînători-culegători (fragment)

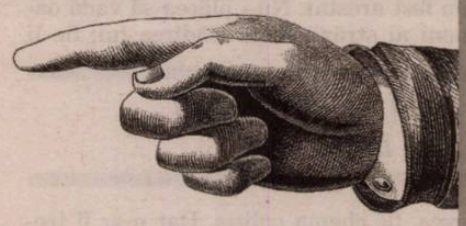

După ce semnase pentru referendum, se întorsese din nou la biserică, iar și iar. Numai că acum nu se mai simțea ca un criminal întors la locul faptei. Acum se simțea bine: Micul Ego, ca micii cerșetori de la poarta bisericii, reușea să crească și să se-ntărească în preajma predicilor despre normalitate. I se părea să toate găurile din viața și din sufletul ei puteau fi astupate cu harul, energia și pildele auzite aici. Se înverșună și mai mult pe maică-sa, care nu-i oferise o educație religioasă. Ba chiar se hotărî să-l roage pe preotul bătrîn, cel cu diatriba împotriva homosexualilor, să-i fie duhovnic.

Îngenuncheată sub patrafirul lui, la spovedanie, Petra își amintise povestea bunicii ei, care, pe cînd era tînără, descoperise sub un asemenea patrafir o erecție de toată frumusețea („o avea trezită", spusese bunica ei despre pula preotului, ah, ce cuvînt minunat). Dar Petrei nu i se întîmplase nimic de genul acesta, ea se concentrase pe greutatea patrafirului, era o greutate plăcută, bună, ideală, așa cum se simte probabil o placentă sau mîna unui tată iubitor pe creștet atunci cînd te adoarme. Greutatea patrafirului o moleși, îi adormi simțurile și conștiința de sine, uită lucrurile importante pe care le avea de mărturisit, cum era vinovăția emoțională legată de Colectiv, cînd îi spusese lui Vlad că-i pare rău că el nu s-a dus atunci la concert, așa cum ar fi trebuit. Vlad venise mai devreme acasă și fumase înainte să plece la concert, se moleșise și i se făcuse lene să mai meargă, de fapt iarba îi salvase viața, poate – și gîndul acesta o săgetase ca un fier înroșit, dar numai pentru o secundă –, poate că de-asta ura Petra atît de mult iarba, pentru că ea îi salvase viața lui Vlad, pe cînd ea, Petra, era cea care i-o distrusese? Sau – dar gîndul acesta rămase aproape negîndit – sau pur și simplu pentru că-i salvase viața? Oare cum ar fi arătat viața dacă Vlad ar fi murit atunci?

Mai fuseseră și alte vinovății de care uitase – faptul că rîvnise la bărbatul alteia, că nu-și cinstea mama, că se repezise la ea și vorbise urît, că practica păcatul onaniei (îi plăceau mai ales clipurile porno cu femei drogate și umilite în public, „umilință" era un cuvînt care ar fi trebuit să-i placă preotului). Și multe altele. Își amintise doar să spună că e mîhnită (preotul o întrebase de ce e mîhnită, era singurul care făcuse asta în ultima vreme) pentru că s-a despărțit de iubitul ei, de bărbatul care-i fusese iubit șapte ani întregi și pe care se înfuriase cînd îl văzuse sărutîndu-se cu un bărbat, dar fusese o neînțelegere, ea bătuse în retragere, fericiți făcătorii de pace, numai că iubitul ei nu mai voia să se împace. Sperase ca detaliul acesta homosexual să-l monteze pe preot, să-l abată pe calea unei predici furibunde, să-i confirme toate pornirile și trăirile avute aici, în biserică, semnînd nenorocita aia de petiție...

PUBLICITATE

● **Rachel Kushner, *Clubul Mars Room*, traducere de Mihaela Buruiană, Editura Vellant, 2019.**

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

Clubul oamenilor invizibili

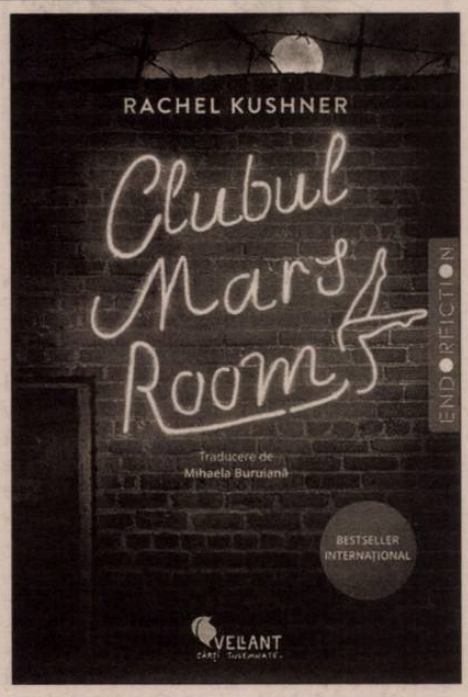

Clubul Mars Room nu e o distopie. E un roman al femeilor încarcerate, al invizibilelor din sistemul penitenciar american, iar tot ce li se întîmplă acestor femei, a căror viață este ca un program diabolic de testare dintr-un film de groază, nu e parte dintr-un univers imaginar, precum Gilead-ul lui Atwood, ci din realitatea actuală a Statelor Unite ale Americii (în cazul de față, deși sînt convins că această realitate este comună oricărei țări). Încarcerate, electrocutate, bătute, umilite, lobotomizate, lăsate fără copii imediat după naștere și totuși, așa cum reușește Kushner să demonstreze, oameni. Purtătoarea de cuvînt a acestui roman-protest este Romy Hall, o tînără de 29 de ani, care are de ispășit două condamnări la închisoare pe viață (plus șase ani), pentru că a ucis un bărbat care o teroriza. Condamnarea ei însă a avut loc cu mult timp înainte, probabil la naștere: fiică a unei femei dependente de calmante și de bărbați, care a tratat-o mereu ca pe o povară, cu dispreț, tăcere și iritare, a fost violată la 11 ani și a devenit dependentă, la rîndul ei, de droguri. A devenit apoi prostituată.

Titlul romanului se referă la Mars Room, clubul de strip-tease din San Francisco unde Romy lucra ca *lap-dancer* și unde și-a întîlnit urmăritorul, un fals veteran alcoolic care devine obsedat de ea. Romy e o tipă inteligentă și plină de umor, iar stilul sec, spart pe alocuri de pasaje lirice și de imagini îngrozitoare relatate „la rece", vine direct din Denis Johnson. De altfel, Kushner nu se ferește să recunoască această filiație: *Fiul lui Iisus* (tradusă anul acesta la Black Button Books) e izvorul din care își beau paharul cu otravă îngerii căzuți ai romanului lui Kushner. O altă sursă este realitatea însăși, pentru că autoarea și-a făcut documentarea în închisori americane pentru femei, și nu uitîndu-se la *Orange is the new black*. De altfel, lupta lui Rachel Kushner cu clișeele pleacă din chiar orașul copilăriei lui Romy, acel San Francisco al tramvaielor și al generației Beat, care pentru ea, însă, înseamnă „o labă tristă de oraș; lumea zice că e frumos, dar frumusețea este vizibilă numai pentru nou-veniți și invizibilă pentru cei care au fost nevoiți să crească aici".

Cred că romanul lui Kushner este una dintre marile cărți ale ultimilor ani.

Cred că romanul lui Kushner este una dintre marile cărți ale ultimilor ani, tocmai pentru că nu face doar efortul de a spune o poveste, nici de a descrie acest univers sufocant al sistemului penitenciar american, pentru că nu se limitează doar la a oferi o nouă viziune, feminină, asupra unor clase sociale invizibile, ci pentru că este o coborîre voită în lumea dostoievskiană a Răului. De altfel, printre vocile acestei cărți, pe care Kushner le aduce în fața microfonului, se află și cele ale lui Thoreau și Ted Kakzynski (Unabomber), și citind în paralel ideile unor bărbați care au militat pentru întoarcerea la natură, dar care au făcut-o în moduri radical diferite, rezultatul este acela că între cei doi nu par să existe diferențe atît de mari. Care este atunci, pare să se întrebe Kushner, granița dintre Bine și Rău?

La fel, prezentînd biografiile infractoarelor din celulele închisorii, alături de cea a protagonistei, realizezi că liberul-arbitru nu e decît privilegiul celor bogați. Pentru restul, așa-zisa pleavă a societății, funcționează foarte bine un determinism atroce. Departe de visul american, în subterana dostoievskiană a sistemului penitenciar, în cartierele rău-famate, oamenii invizibili poartă stigmatul acestui determinism tatuat pe frunte.

Un titlu foarte potrivit pentru romanul lui Rachel Kushner ar fi fost *Crimă și pedeapsă* (păcat că se dăduse), cu toate că viziunea ei sumbră este subminată de o dragoste de viață care transpare din tot ce fac și gîndesc personajele ei, chiar dacă sînt condamnate la închisoare pe viață sau își așteaptă executarea pedepsei cu moartea.

Un roman excelent și o proză care, în literatura actuală plină de *storytelling* facil, te pune pe gînduri. Tot excelentă este și traducerea Mihaelei Buruiană.

***Bogdan-Alexandru Stănescu** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Copilăria lui Kaspar Hauser, *Polirom, 2017.*

PUBLICITATE

adevărul
îți prezintă

Istorii neștiute din timpul Holocaustului

De miercuri, 20 noiembrie
Ceilalți Schindleri

Preț ziar + carte: 23,99 lei

Andreea VLAD

dilematograf

Infinitul în palmă

● ***About endlesssness*** **(Suedia, 2019), de Roy Andersson.**

Un dramaturg umanist și tandru, deghizat într-un mare cineast al contemporaneității, este suedezul Roy Andersson, în a cărui cea mai recentă creație, *About endlessness,* pare să nu se întîmple mai nimic. Această peliculă care cochetează atît de discret cu tristețea metafizică și austeră a vieții mărunte, anodine, care îți scapă tot timpul din palmă, pare mai degrabă, la nivel formal, un colaj de scene cu diverse personaje surprinse aleatoriu, între care nu există vreo legătură cu excepția poverii vremurilor și a neadecvării lor la viață. O suită de happening-uri teatrale care sînt marca cineastului încă de la precedentul său titlu, *A pigeon sitting on a branch reflecting on existence* (2014).

Pe scurt, filmul se derulează ca un colaj de tablouri-instalație sau ca un inventar rostit din off de o voce feminină, despre oameni care revendică o anumită problemă, mai mult sau mai puțin gravă din punctul fiecăruia de vedere: un pastor se simte vinovat pentru că nu mai crede în Dumnezeu, îndoială care îi dă tot dreptul de a năvăli în criză peste psihiatrul său chiar în afara ședințelor lor regulate; o femeie este incapabilă să simtă rușinea; un profesor la vîrsta a doua este frustrat din cauză că un coleg mai puțin merituos și-a luat doctoratul, deși soția îi reamintește că și el a făcut fapte de bravură, spre exemplu a urcat Turnul Eiffel cu genunchiul rănit; un bărbat a vrut să apere onoarea familiei, pusă în primejdie de soția infidelă, și s-a răzgîndit; doi îndrăgostiți nu s-au decis încă ce joc de rol are fiecare în cuplu: cine e undă și cine particulă, cine e cartoful și cine e roșia, deși cad de acord că, însumată, energia ambilor nu va înceta niciodată să existe, ba mai mult, se va transforma în ceva nou (sau poate, bănuim, într-un continuum spațiu-timp); fantoma lui Hitler bîntuie încă diverși susținători ai doctrinelor politice. O certitudine există, totuși, pentru toți: ninge frumos de Crăciun (la nivel profan, ca întotdeauna, e mai simplu: filmare în *slow-motion* a căderii fulgilor de nea).

Regizorul optează predilect pentru cadre statice, filmate cu camera fixă, contururi clare și culori neutre, mizanscenă riguroasă, gîndită geometric, în care actorii săi par mai degrabă actori de teatru, atît prin postura destul de imobilă, cît și prin tipul de arhitectură ales în cadru: puțină profunzime, care survine de obicei într-un plan secund sau în fundal, raporturi scenice fixe, puține gesturi și cuvinte, interacțiune minimală. Ca într-o piesă de Ionesco, indivizii umplu spațiile ca pioni silențioși pe tabla de șah a condiției umane, astfel încît toate aceste bucăți de viață au un numitor comun: așteptările sînt zadarnice, tăcerile se suprapun, adevărurile se confundă, grotescul este un cod perfect pentru depersonalizare.

Roy Andersson este un cineast atipic. După un debut fulminant cu *A Swedish love story* (1970), în care mulți au salutat apariția unui nou Ingmar Bergman al cinematografiei scandinave (care, de altfel, i-a fost profesor la facultatea de film), Andersson a căzut într-o depresie destul de gravă și, total contraintuitiv, a virat mult timp înspre publicitate, înființîndu-și propria casă de producție. Spun contraintuitiv întrucît el este unul dintre rarele cazuri de mari regizori de film (alături de David Lynch, Spike Jonze sau David Fincher) care activează cu succes și în publicitate, o zonă în general ocolită de cineaști, pe care o asociază – în ciuda limbajului ludic și a virtuților estetice facilitate de bugetele generoase – cu o expresie artistică efemeră, la limita derizoriului avînd în vedere finalitatea sa.

Însă revenirea la cinema, regizorul a făcut-o la superlativ: lansează, după 20 de ani, *Song from a second floor,* primul titlu din a sa *Living trilogy* dedicată condiției umane, continuată cu *You, the living* (2007) și încheiată de filmul-capodoperă cu porumbelul. Distins cu Leul de Aur la Veneția, *A pigeon sat on a branch reflecting on existence* are deja un statut de clasic, de reper al esteticii postmoderniste și al deconstrucției limbajului printr-un absurd tragi-comic foarte apropiat de cel al antiteatrului unor Beckett, Mrozek sau Gellu Naum din prima lui perioadă de creație.

Sînt de neuitat scene ca aceea în care o bătrînă aflată pe patul de moarte și vegheată de cei trei copii strînge cu disperare la piept, la spital, poșeta în care își ține bijuteriile, verigheta și butonii, cu toate că odraslele încearcă să o convingă că nu are nevoie de poșeta aceea în Rai, unde oricum va primi bijuterii noi... Sau scena aproape suprarealistă în care echipajul unui avion face un *brainstorming* ca la carte pentru a stabili soarta prînzului unuia dintre pasageri, mort subit în timpul zborului. Doi agenți de vînzări ridicoli și în vîrstă sînt un fel de Vladimir și Estragon a căror menire *aspirațională* este să aducă zîmbete pe fața conaționalilor, cu ajutorul colților *extralarge* de vampir sau al măștii unchiului cu un singur dinte. O mostră supremă de film-teatru absurd este chiar debutul: porumbelul din titlu este împăiat într-un muzeu, într-un *showcase* macabru sau abundînd în umor negru – în funcție de interpretare –, care induce în eroare: este vis sau realitate? Căci vizitatorii pășesc ca în vis sau ca în pragul spre o altă lume și sînt foarte palizi, cu fețele discret vopsite în albul unui clovn de pe scenă, sau poate este doar o fină aluzie la cîinele împăiat al lui David Shrigley. O asociere poate deloc întîmplătoare, Roy Andersson este totuși conaționalul regizorului filmului *The Square,* Ruben Östlund, creatorul celui mai controversat performance de pe marile ecrane, cel puțin în ultimele decade.

About endlessness cochetează rafinat și discret, în tonuri minore, cu o lipsă de sens totuși optimistă în simplitatea sa contradictorie și atît de vulnerabil umană, care păstrează însă o poartă deschisă spre înălțimi. Este poate un ecou al acelei lumi dintr-un grăunte de nisip, în care poți să ții infinitul în palmă, iar eternitatea să o cuprinzi într-o oră, ca în poemul lui William Blake.

Filmul a fost prezentat în premieră națională la *Bucharest International Experimental Film Festival (BIEFF)* și este disponibil pe platforma MUBI.

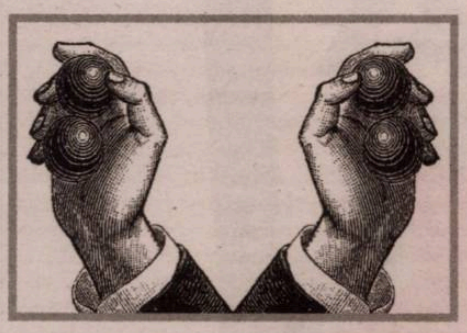

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

După 38 de ani

● **Kim Gordon,** ***No Home Record,*** **Matador Records, 2019.**

Există în *No Home Movie,* ultimul film al regizoarei belgiene Chantal Akerman, o secvență, chiar la început, în care camera unui telefon filmează un copac, aflat într-un peisaj deșertic, clătinat cu putere de vînt. Sînt ascunse, probabil, în acest cadru multe obiecte ale interpretării, dar o să apelez la unul singur – exilul. Exilul ca plecare de *acasă,* chiar dacă aceasta se numește moarte, ca în cazul lui *NHM*. Exilul ca plecare de *acasă*, chiar dacă aceasta se numește divorț. Este cazul primului album solistic lansat de Kim Gordon, membră fondatoare, compozitoare, basistă, chitaristă, vocalistă într-una dintre cele mai iconice formații ale rock-ului alternativ american, Sonic Youth. (Scurt pe doi, Sonic Youth a încetat să mai existe acum opt ani, în secunda în care Gordon și Thurston Moore, o altă sfîntă treime întemeietoare din trupa newyorkeză – pentru conformitate, Lee Ranaldo era cealaltă –, au divorțat.) În aparență, dacă ar fi să începi acest album, lansat în octombrie anul acesta și numit *No Home Record* (și) ca trimitere către mesajul filmului lui Akerman, cu „Paprika Pony", o surprinzătoare fantezie jumătate-tango-jumătate-footwork, umplută cu *spoken words* – *„What am I? / Just not a girl / A woman / Give me a finger/ Trigger ticker / I'm not done still"*–, ai crede că KG a divorțat la fel de repede și de *sound*-ul disonant al Sonic Youth. „Don't Play It" arată și ea ca un exercițiu muscular, cu al său infinit *loop* de *noise* techno. „Cookie Butter" nu împinge lucrurile mai departe, dar, apelînd la o *drum machine*, un bas *dubstepist* și o serie de declamații impenetrabile la persoana I: *„I saw / I knew / I remember / I liked / I met / I awaken / I wish / I have / I saw / I approach / I fucked / I think / I won't / I was born / I fell / I drank / I miss / I pretend / I protect / I eat / I drink / I forget / I buy / I drive / I walk / I run / I've seen..."*, se așază confortabil tot în această foarte contemporană Kim Gordon. Dar să nu uităm faptul că ea a fost acolo ca să cînte prohodul *no wave*-ului, atunci cînd Sonic Youth intra pe ușa Neutral-ului lui Glenn Blanca pentru a ieși, în acel îndepărtat an 1982, cu un EP inclasabil. Așa că unele reprize de pe *No Home Record* reclamă avangarda newyorkeză a începutului de ani '80. *„It's a good life, / I am delicious, / Delicious, / Air BnB! / Pull the towels and water bottles, / Bubble wrap me, / Bubble wrap me. / Air BnB! / Air BnB! / Air BnB! / Air BnB! / Could set me free!"* spune, dacă mai era nevoie, „Air BnB", o comprimare a unei istorii (contra)culturale în patru minute și zece secunde. Așa cum „Earthquake" devine cea a unei istorii personale: *„This song is for you, / If I could cry and shake for you, / If I could cry and shake / I'd lay awake for you. / I've got sand in my heart for you. / You want me to see you, / Are you twelve? / You want me to be you / When you're twelve"*. La 38 de ani de la debutul cu Sonic Youth, Kim Gordon debutează cu un LP solo care surfează coerent prin epoci, orașe, vieți și visuri americane eșuate: *„The end of capitalism / Winners and losers / Lyrical waxing / Shopping of a cliff"*.

Paul Breazu *este jurnalist.*

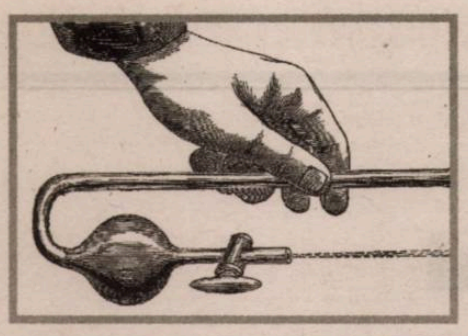

Oana STOICA

rosencrantz & co

Trei surori din Gheorgheni

● *Trei surori* de A.P. Cehov, traducere în limba maghiară: Kosztolányi Dezsö. Cu: Bocsárdi Magor, Szilágyi Míra, Bartha Boróka, Vajda Gyöngyvér, Máthé Annamária, Moșu Norbert-László, Faragó Zénó, Fodor Alain Leonard, Kolozsi Borsos Gábor, Nagy Csongor-Zsolt, Tamás Boglár. Regia: Albu István, decor și costume: Márton Erika, artist plastic: Ferenczi Zoltán, muzica originală: Bocsárdi Magor, *light design:* Borsos Attila, *sound design:* Majos Endre. FNT 2019, Teatrul Figura Stúdió, Gheorgheni.

Peisajul teatral din România, așa cum a fost reflectat în Festivalul Național de Teatru – subiectiv, desigur, căci reprezintă perspectiva selecționerului unic, criticul Marina Constantinescu – pare eclectic, unde „eclectic“ are mai degrabă sensul de amestecat, fără direcție, decît de variat. O ofertă teatrală diversificată ar demonstra atenția către (și identificarea unor) publicuri diferite, dar spectacolele se produc, de fapt, în virtutea inerției, nu pe baza unor analize privind tipurile de spectatori și a necesităților acestora. Spectacolele proaspete ca tematică și estetică au reprezentat o parte din selecție, altele au încercat să se apropie de concepte contemporane, reușind numai parțial, unele au fost oneste în raport cu propriile mize (revizitarea clasicilor etc.) sau au fost reproduceri ale unui stil regizoral, explorat uneori fertil, alteori pînă la epuizare. A fost benefică prezența unor companii care frecventează rar Capitala (din Gheorgheni, Odorheiul Secuiesc, Satu Mare sau Galați) și demonstrația de multiculturalism (30 spectacole de limbă română, 9 maghiare, cîte unul evreiesc, german și multilingvistic – *Itinerarii. Într-o zi, lumea se va schimba).* De aici au venit și surprizele plăcute.

Figura Stúdió din Gheorgheni, Harghita, a prezentat *Trei surori*, regia István Albu, un show care a cotropit aproape tot Teatrul Național din București. Spectacolul necesită patru spații de joc, cîte unul pentru fiecare act, ordonate ascendent, de la parter pînă pe acoperiș, în Amfiteatru. Pe măsură ce visele celor trei surori (Bartha Boróka, Vajda Gyöngyvér, Máthé Annamária) și ale fratelui lor, Andrei (Bocsárdi Magor) devin din ce în ce mai nerealizabile, spectacolul se desprinde de sol, dar și de realismul psihologic, astfel încît actul final are tentă de *performance:* Andrei se rotește în cerc, la nesfîrșit, amorțit, împingînd căruciorul cu copilul (eșuarea în cotidianul casnic), fiind înlocuit de doctorul Cebutîkin (Nagy Csongor-Zsolt), care dă ture cu bicicleta. Cercurile anihilatoare ale vieții de provincie sterilizează orice aspirație. Nu doar spațiile, ci și plasarea personajelor în spațiu este edificatoare: în timp ce, în primele trei acte, ele se află toate în același plan, în ultimul act, Prozorovii (cele trei surori și fratele lor) rămîn în planul de jos, în timp ce Lopahinii, adică Natașa și Solionîi, domină tabloul de la înălțime.

E frig, așa cum va fi și în ultimul act, jucat în aer liber, ceea ce induce un disconfort: realitatea e mai înghețată decît o visează surorile.

Spațiile – scenografa Erika Márton a lucrat cinematografic, căci decorul, foarte interesant uneori, după cum se va vedea, este totuși mai puțin important decît configurarea arealului de joc, obținut și prin teatralizarea unor spații civile precum foaierele – au un rol major în conceptul spectacolului. În primul spațiu – foaierul de la parter al Sălii Media –, aproape tot mobilierul este împachetat, aceeași imagine regăsindu-se și în ultimul act, cu alt sens: la început, Prozorovii visează la plecarea de acasă către un loc mai bun, la final sînt alungați din propria casă. Din foaier se vede orașul, iar personajele ies din cînd în cînd afară, lăsînd ușile deschise. E frig, așa cum va fi și în ultimul act, jucat în aer liber, ceea ce induce un disconfort: realitatea e mai înghețată decît o visează surorile. Unele personaje vin de afară, mijloacele de transport lăsîndu-le, practic, la ușă: Kulîghin (Moșu Norbert-László) cu bicicleta, Natașa (Szilágyi Míra) cu taxiul și, cel mai spectaculos, Verșinin (Faragó Zénó) cu calul, unul alb la București – pozînd în Don Juan provincial mai degrabă decît în Hamlet, personajul se automitologizează (Făt-Frumos pe calul alb). Faptul că se vede orașul real, nu unul de mucava – ca Moscova cea visată, reprodusă prin machetele din al doilea spațiu, Sala Media –, plasează concret personajele aici și acum. Îmbrăcate modest, provincial, aș zice (fără nici o intenție de afront), surorile sînt afundate în derizoriu încă de la început, doar că nu își dau seama. Și pe măsură ce eșecul lor devine vizibil, inclusiv pentru ele, casa se schimbă. Actul al III-lea, al incendiului, jucat în Sala Pictură de la etajele 1-2 ale TNB, este plasat în salonul devastat, închis cu un plastic transparent. Personajele sînt claustrate înăuntrul casei-cușcă și al iluziilor (așa cum doica – Tamás Boglár – este prizoniera propriei surdități) care, ca și plasticul, se fac praf. Sub presiunea unui extinctor, pereții se topesc ca pielea arsă, desprinzîndu-se în fîșii. Casa, viața de pînă atunci, speranțele iau sfîrșit. De asta ultimul act se joacă în aer liber. Prozorovii au fost dați afară, iar casa este luată în stăpînire de Natașa, care aruncă hainele surorilor „pe fereastră“, evacuînd rămășițele vieților și viselor lor, și de Solionîi (Kolozsi Borsos Gábor), care îl execută pe baronul Tuzenbach (Fodor Alain Leonard – motivația agresivității lui Solionîi poate fi rasistă, căci baronul este de culoare).

A fost fascinant Magor Bocsárdi în rolul lui Andrei, artistul fiind, de altfel, o revelație în FNT: excelent muzician, creator de universuri sonore electro-punk și de personaje cu impact vizual în *Sam sau viața de familie* și, anul trecut, în *Alice* (ambele spectacole de la Teatrul „Tamási Áron“ din Sfîntu Gheorghe). Andrei este introvertit, chiar timid, se simte inconfortabil în propria piele și își exprimă anxietatea prin muzică, unde evoluează de la chinuit vioara, în primul act, la un solo instrumental ca un țipăt prelung, în actul al III-lea. Andrei devine un virtuoz al nefericirii pe care nu o poate verbaliza.

Simbolul fraților blocați într-un oraș mortificat și în propriile iluzii este un porumbel în colivie. Eliberată la final, pasărea ar fi putut zbura, dar, paradoxal, nu o face – o ține acolo resemnarea.

Cu o actualizare inteligentă, discretă, care se așază firesc peste piesa lui Cehov, fără să o întindă pe patul lui Procust, spectacolul lui István Albu este una dintre cele mai solide și moderne construcții performative din ultimul an.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Robert SKIDELSKY

împotriva curentului

#MeToo și Don Giovanni

Metropolitan Opera din New York (Met) a anunțat în septembrie că Plácido Domingo renunță la toate colaborările viitoare cu instituția, în urma acuzațiilor de hărțuire sexuală făcute de mai multe femei, printre care și o soprană care a declarat că Domingo i-ar fi pipăit sînii. Talentul muzical și actoricesc strălucitor al lui Domingo a electrizat generații întregi de iubitori de operă. Poate că, la 78 de ani și după 51 de ani de colaborare neîntreruptă cu Met, era oricum timpul ca el să părăsească scena. Dar ce putem înțelege din această retragere forțată?

În urma anunțului Met, am primit mesaje de la doi prieteni (un bărbat și o femeie) cu care împărtășesc aceeași pasiune pentru operă. El mi-a scris: „Dilema principală este confruntarea dintre o accepțiune deontologică a eticii, ale cărei norme sînt valabile dincolo de spațiu și de timp, și o accepțiune relativă, în mai mare măsură legată de context". Chiar dacă refuzăm să adoptăm relativismul etic radical, explica el, nu trebuie să ignorăm cu totul contextul în care presupusul comportament a avut loc. Mai mult, trebuie să ținem cont de faptul că conștiința etică – ceea ce oamenii consideră că ar fi normele etice – se schimbă de-a lungul timpului, chiar dacă unele principii fundamentale rămîn statornice. Și, conchide el, chiar dacă adoptăm o concepție noncontextuală a eticii, „mă întreb dacă persoanele acuzate nu sînt cu totul lipsite de drepturi. Acuzațiile anonime pot distruge vieți".

Prietena mea a pus accentul pe faptul că Domingo are mai multe probleme. Pentru început, există o sumedenie de plîngeri, iar el s-a aflat într-o poziție de reală putere, într-o branșă faimoasă pentru abuzurile de putere. Dar cel mai rău, spunea ea, e că „atmosfera actuală, mai ales în SUA, amintește de linșajul public".

Pentru ea, diferențele de opinie în astfel de situații sînt de natură geografică și generațională. „Generația noastră – tu și eu – avem o minte deschisă și ne ferim de judecățile generalizante", a scris ea. Dar „generația fiicelor noastre e ahtiată după așa ceva". Și, crede ea, în vreme ce perspectivele de carieră „în SUA, Australia și, bănuiesc, Marea Britanie, unde #MeToo are susținere" sînt pentru Domingo sumbre, ea se așteaptă ca „Milano și Berlin să continue colaborările ca și pînă acum".

Mai mult, a adăugat ea, un atare comportament a fost pînă nu demult acceptat, și Domingo a fost, fără îndoială, curtat el însuși intens de femeile care lucrau în aceeași branșă. În cele din urmă, la fel ca și în cazul altor staruri imperfecte, precum dirijorul Herbert von Karajan, „continuăm să admirăm opera geniului, separînd-o de ceea ce poate fi considerat «inacceptabil» în prezent".

Comentariile prietenilor mei ridică o serie de probleme morale interesante. În primul rînd: ar trebui oare judecat comportamentul trecut al unui individ după normele actuale? Asistentul meu de cercetare, bunăoară, un tînăr de 24 de ani,

nu are nici un dubiu și susține că „ceea ce a făcut Domingo era, moralmente vorbind, la fel de greșit atunci ca și acum, iar el știa asta". „Faptul că atunci era acceptabil social ca bărbații să pipăie femeile nu este o scuză. Generația noastră nu este, pur și simplu, la fel de ipocrită ca a voastră."

În orice caz, întrebarea-cheie e dacă Domingo chiar „știa asta". Dacă un individ știa că ceea ce face e greșit, atunci el trebuie tras la răspundere, chiar dacă mai tîrziu. Dar dacă faptele lui erau uzuale în locul în care trăia la acea vreme, nu ar trebui să-l judecăm prea aspru.

De exemplu, studenții britanici au cerut înlăturarea statuilor unor personaje celebre ale secolului al XIX-lea, precum Cecil Rhodes (deoarece era un imperialist), Francis Galton (un eugenist) și Marie Stopes (care dorea să limiteze fertilitatea celor săraci) – și redenumirea încă-

mentul creatorului ei? E oare diminuată plăcerea de a asculta muzica lui Wagner de faptul că acesta era antisemit? Și gîndul că prietenia dintre Lewis Carroll și Alice Liddell ar putea fi de natură pedofilă ne face oare să citim *Alice în Țara Minunilor* cu mai puțină încîntare?

Oamenilor raționali le este ușor să separe opera de persoană. Dar asta e în răspăr cu o mare parte a gîndirii contemporane, care consideră că o operă de artă trebuie judecată în funcție de comportamentul moral al creatorului ei. Această metodă de evaluare minimalizează orice formă de artă al cărei creator ofensează sensibilitățile timpului, oricît de valoroasă ar fi această artă.

O problemă extrem de importantă, și în mod special relevantă pentru cazul Domingo, este cea a vătămării. Cît de departe putem extinde în mod legitim criteriul vătămării? A comi-

Prietena mea a pus accentul pe faptul că Domingo are mai multe probleme.

perilor care le poartă numele. Ar trebui oare să apăsăm tasta *Delete* în cazul tuturor, așa cum au făcut regimurile comuniste care cenzurau referințele la liderii destituiți sau îi ștergeau din fotografii?

Unii vor spune că nu e vorba de eliminarea unor astfel de oameni din istorie, ci doar de refuzul de a-i glorifica. Și totuși, e esențial să îi promovăm, fie și numai pentru ca studenții să poată întreba „De ce glorificăm personaje cu asemenea idei?" Cu această întrebare începe înțelegerea istoriei. Dacă nu ni se cere să înțelegem modul de a gîndi al unor Rhodes, Stopes și al altora, nu vom învăța istorie, ci doar lecții de morală.

Problema puterii este foarte complicată. Oamenii puternici (de obicei, bărbați) abuzează de poziția lor. Dar puterea este și atrăgătoare – mai ales cînd este acompaniată de șarm și de frumusețe, ca în cazul lui Domingo – și alții o pot vedea ca pe o oportunitate pentru propria carieră. Chiar dacă cei care dețin puterea trebuie trași la răspundere pentru felul în care o folosesc, trebuie să observăm aici și un aspect de „tîrguială": ambele părți își pot dori lucruri diferite de la o relație ale cărei reguli nu sînt clare. Cîtă vreme nu abolim puterea, aceste tîrguieli vor face parte din viață.

Al doilea interlocutor ridică o altă problemă importantă: putem separa opera unui geniu de opiniile sau de comporta-

te un act de violență împotriva cuiva înseamnă a vătăma acea persoană: violul depășește orice limită. Dar vătămarea se propagă dincolo de violența fizică. Niciodată nu am crezut în vechea zicală „Ciomagul mă schilodește, dar vorba nu mă rănește". Vorbele pot răni. Cele mai dureroase amintiri din copilărie (și dintr-o bună parte a vieții mele adulte) sînt cuvintele care rănesc profund. De aceea, sînt de părere că susținătorii discursului care instigă la ură trebuie trași la răspundere.

Pe de altă parte, îmi amintesc vag că am fost eu însumi „pipăit", într-un cinematograf, în adolescență. Pot spune răspicat că experiența nu m-a traumatizat. Cred de aceea că, atunci cînd avem de-a face cu episoade minore de „atenție nesolicitată", atitudinea corectă presupune mai multă toleranță și mai puțină învinovățire. Dar acest punct de vedere este în tot mai mare măsură potrivnic spiritului vremurilor.

***Robert Skidelsky** este membru al Camerei Lorzilor a Marii Britanii și profesor emerit de Economie politică la Universitatea Warwick.*

© Project Syndicate, 2019

traducere de Matei PLEȘU

PUBLICITATE

Andrei MANOLESCU

ALEGE ASUMAT

Să fie cu suflet

Cum alegi un tip de iaurt, o pereche de pantofi, o destinație de vacanță sau o mașină? Oferta pare foarte diversă, în special dacă ai apucat acea perioadă în care nu aveai nimic de ales. Cred că există două feluri de a cumpăra ceva. Unul e acela cînd te duci la mall și te uiți după ceva care să-ți placă și să-ți convină, cînd nu știi dinainte cu ce te vei alege. Cuvîntul folosit pentru această acțiune e *shopping*. Consumismul actual pare să încurajeze acest gen. Mulți oameni se întorc acasă fericiți după o „ședință" de *shopping*. E bucuria unor achiziții noi, surpriză, un fel de răsfăț. Cel de-al doilea fel de a cumpăra este cînd îți dorești neapărat ceva anume sau cînd ai o imperioasă nevoie de un anumit lucru. E un caz ceva mai complicat și riscă să te facă nefericit pentru că, de multe ori, în ciuda unei oferte aparent foarte diverse, așa cum spuneam, nu găsești prea ușor exact ceea ce cauți. Aici trebuie să spun că nu pot uita replica unui vînzător de piese de biciclete pe care l-am întrebat cum se face că nu are în magazin cel mai banal cauciuc posibil de care eu aveam nevoie: „Dați-ne dreptul să vindem ce vrem noi, nu ce vreți dumneavoastră". Formula asta mi-a sunat ca un fel de motto pentru întregul comerț post-comunist.

Uneori, cînd nu găsești ce-ți trebuie sau ce vrei, te poți mulțumi cu ceva asemănător. Alteori, te încăpățînezi să găsești chiar lucrul cu pricina și cauți de înnebunești. Dar cred că a cere mereu exact ce vrei și a refuza compromisurile poate fi o atitudine cu efecte comerciale pe termen lung. Cu cît mai multă lume ar adopta-o, cu atît mai mulți comercianți ar înțelege că e mai bine să se conformeze cererii. Manipulările de marketing făcute de ofertanți pentru a vinde ce le convine lor la un moment dat li se pot întoarce împotrivă. Există însă și manipulări pozitive, atunci cînd vînzătorul propune ceva nou și interesant. Iar așa cum o clientelă instruită poate îmbunătăți oferta, și un vînzător inteligent poate schimba sau chiar educa gusturile clienților.

Revenind însă la întrebarea *cum alegi un produs*, cred că răspunsul ține de temperamentul, experiența și nevoile fiecăruia. Cred că o soluție ar fi ca, atunci cînd descoperi ceva care-ți place sau ți se potrivește, să devii un client fidel al acelui produs (al acelei firme). Nici asta nu e însă posibil întotdeauna pe termen prea lung, fiindcă produsele se schimbă, „evoluează" sau pur și simplu dispar. Trebuie atunci să începi din nou căutările pentru a găsi ceva pe potriva ta. Vei constata și că varietatea reală e mai mică decît pare, cel puțin în România. Există o mulțime de firme aparent diferite care, de fapt, țin de un același mare producător. Se adresează unor buzunare diferite, dar au produse cît se poate de asemănătoare. Pe de altă parte, modelele se schimbă sau „sînt schimbate" din ce în ce mai des din rațiuni consumeriste, așa încît e tot mai greu să fii de modă veche, cum s-ar spune. Ești obligat să te updatezi în permanență și să fii la curent cu noutățile care ți s-ar potrivi. Asta dacă nu vrei să te lași pradă mai confortabilului shopping de ocazie.

Și mai există un fenomen care complică lucrurile. O mare figură în domeniul emisiunilor auto, actorul Jeremy Clarkson, observa că în ultima vreme mașinile sînt tot mai des construite pe baza studiilor de marketing. Adică producătorii se interesează ce mai dorește publicul, ce a mai născocit concurența, pe scurt, cum să facă să vîndă tot mai mult. Nu mai contează atît viziunea sau sufletul pus în respectivul proiect de către un inginer sau un desenator, fie ei și geniali, cît sondajul democratic de opinie în rîndul clienților. Iar rezultatul, remarca el, e că mașinile au devenit ca frigiderele, adică nu prea mai contează ce marcă alegi, toate fiind cam la fel. Mașinile astea nu mai au suflet, spunea el.

Dacă vrei totuși o mașină „cu suflet", se pare că trebuie să scoți din buzunar mult mai mulți bani. Iar fenomenul ăsta nu se petrece doar pe piața auto. E motivul pentru care alegerea unui produs bun, în cunoștință de cauză, e foarte probabil să te coste, pe lîngă efortul mai mare de informare, și ceva mai mulți bani. Dar de multe ori, cu siguranță, merită să cauți și să te informezi pentru a-ți cumpăra ce-ți place și ce ți se potrivește decît să arunci banii aiurea pe lucruri proaste sau pe care nu le vei folosi. Vechiul proverb „Sînt prea sărac ca să-mi cumpăr lucruri ieftine" rămîne și el valabil în continuare.

Articol susținut
de British American Tobacco în
cadrul campaniei Alege Asumat

Ana Maria SANDU

ALEGE ASUMAT

Poezia obiectelor

Mi-am petrecut copilăria într-o lume în care vebul „a alege" nu prea exista. Mă îmbrăcam în hainele pe care mi le făcea bunica paternă, care lucra la un atelier de tricotaje. Pantalonii și bluzele de lînă mă pișcau, dar le purtam toată iarna, căci peste tot pe unde intram era frig și ele, așa aspre cum erau, îmi țineau de cald. Cînd mergeam cu mama la magazinul central din orașul nostru, la „Parîngul", să-mi cumpere pantofi și încercam mai multe perechi care să mi se potrivească, mereu îi alegeam pe cei care mi se păreau mai arătoși, fără să-mi pese că mă strîngeau. Mă gîndesc uneori la fetița aceea care cobora, bucuroasă, scările magazinului, cu o cutie în brațe, și își dorea să poată să doarmă încălțată cu sandalele noi, fără să-i pese că va suferi apoi.

Această pendulare între utilitatea lucrurilor și frumusețea lor mă urmărește încă. Poate este unul dintre motivele pentru care mă hotărăsc greu să achiziționez lucruri. Nu am reușit să devin niciodată o cumpărătoare impulsivă. Am preferat, de multe ori, să las un obiect acolo, pe un raft, să mă aștepte pînă a doua zi, ca să mă conving că e pentru mine și că nu pot să mi-l scot din cap.

Iar de cînd lumea s-a schimbat și simulacrul ei perfect există pe Internet, am și mai multe instrumente să mă informez înainte de a decide că voi face cea mai bună alegere pentru mine. Mă amuz uneori de această aventură care înseamnă să caut, de exemplu, un filtru de apă pe care să mi-l atașez la robinet, ca să nu mai car niște sticle grele, pe scări, patru etaje. Sau o saltea pe care să dorm bine și să nu mă mai doară spatele, care să nu fie nici prea tare, nici prea moale. Citesc descrierile produselor și părerile celorlalți cumpărători. Mă documentez ca și cînd aș începe apoi să scriu o carte despre ele. Îmi imaginez structuri, arcuri, straturi de memorie, filtre și alte componente, pe care le găsesc „povestite" în fișele produselor de care am nevoie. Cu cît știu mai mult, cu atît riscul de a face o achiziție proastă scade. Există și o poezie a obiectelor domestice, pe care îmi place s-o descopăr. Și parcă altfel dormi pe o saltea care are deja o narațiune în spate. Cînd mi-au adus-o producătorii de la Baia Mare, îmi venea să le spun că deja ne cunoașteam, o studiasem, n-avea cum să mă dezamăgească. Oamenii îmi spuneau că poate fi returnată în termen de 30 de zile, ca orice produs banal, ceea ce mi se părea imposibil. Și eu am avut dreptate, n-a fost cazul. Cel mai mult îmi place să caut locuri la mare, pentru vacanță. Mă uit pe poze cu plaje și în fiecare seară mă opresc undeva, ca și cînd aș acosta cu o mică ambarcațiune pe un țărm din lumea asta. Uneori visez minunăția aceea de loc și familiaritatea crește. După ce fantazez o săptămînă-două, începe partea practică. Cum ajung acolo? De ce buget e nevoie? Unde ne putem caza?

Căutarea aceasta a devenit o parte importantă a vieții noastre. Cum să cumperi ceva sau să pleci departe fără să știi niște lucruri importante? Nu ce te așteaptă, că asta nu poți să prevezi niciodată și ar fi și foarte plictisitor, dar să fii prevenit ca să te poți bucura. Să „îți faci lecțiile", în așa fel încît să nu te duci cîine surd la vînătoare. Nu mi-aș fi imaginat niciodată, de exemplu, că o să vină o zi cînd o să-mi comand haine de pe un site. Că o să reușesc să-mi imaginez, din niște poze, că mi-ar putea veni un palton. Dar ne antrenăm în fiecare zi să vedem mai mult. Funcționăm din ce în ce mai eficient cu proiecțiile noastre.

Există momente în care simt că fetița aceea care am fost și care nu putea să aleagă se simte răzbunată. Și bucuroasă că a parcurs un drum atît de de spectaculos, trecînd prin lumi atît de diferite. Istoriile noastre personale se așază cuminți și intră unele în altele ca niște păpuși Matrioșka. Și noi, și lucrurile din jurul nostru sîntem efecte ale unor alegeri. Mărturii concrete ale deciziilor și plăcerilor noastre. Și asta ne face diferiți într-o lume din ce în ce mai globalizată.

Articol susținut
de British American Tobacco în
cadrul campaniei Alege Asumat

Nicolae DRĂGUȘIN

Francisc I despre (re)evanghelizarea Bisericii

Moartea lui Ioan Paul al II-lea a născut ipoteza că următorul papă va fi de tranziție. Nu era însă clar dacă tranziția se va opri la noul papă ori, dimpotrivă, el însuși va fi primul dintr-o succesiune intermediară către ceva nou. Presupunerea a devenit convingere imediat ce Benedict al XVI-lea a vestit retragerea din scaunul de Episcop al Romei (11 februarie 2013), demnitate în care fusese ales pe 19 aprilie 2005. Oficial, motivul a vizat scăderea puterilor ca efect implacabil al îmbătrînirii. Nu se mai întîmplase așa ceva din vremea lui Celestin al V-lea (secolul al XIII-lea). Curînd după vacantarea scaunului (13 martie 2013), Jorge Mario Bergoglio a primit demnitatea celui de-al 266-lea succesor petrin sub numele Francisc I. La data electiunii, Bergoglio împlinise 76 de ani, cam tot atît cît avusese și predecesorul său, în 2005. Faptul că Benedict al XVI-lea este un eminent teolog și i-a fost rezervată calitatea de Papă emerit, iar Francisc I suportă consecințele operației din tinerețe în urma căreia a pierdut aproape un plămîn pune în discuție motivul oficial invocat în decizia retragerii. Pe deasupra, să fi fost acesta un semn că moștenirea copleșitoare a Sfîntului Papă Ioan Paul al II-lea e prea mare pentru a epuiza tranziția la Benedict?

Un pontificat atipic

Pentru motive ce vor fi arătate mai la vale, întrebarea și-ar găsi cu greu un răspuns afirmativ. Deși pontificatul franciscan începe la o vîrstă mult înaintată față de cei 58 de ani pe care Karol Wojtyla îi împlinise la data alegerii – ceea ce nu-i oferă speranțe rezonabile pentru un episcopat îndelungat –, sînt numeroase semne că Francisc I imprimă un stil aparte în conducerea Bisericii Catolice. Cu alte cuvinte, există deja premise pentru a crede că moștenirea pontificală va fi importantă nu atît prin bogăția de conținut, cît prin intensitatea anumitor accente. Cu toate că șase ani reprezintă un timp mult prea scurt pentru a tenta caracterizarea pontificatului în desfășurare, se întrezăresc deja indicii de natură să ne uimească. Primele datează chiar din zilele de activitate ale conclavului. Din cei 115 cardinali electori, Bergoglio apărea cotat la început cu șanse infime, motiv pentru care el însuși preferase să-și ia bilet dus-întors la acest conclav. În schimb, prima șansă și-o disputau cardinalii A. Scola (Italia) și C. Schönborn (Austria). Dar, cum se întîmplă atît de des în viața Bisericii, nimic din ceea ce se crede și se așteaptă nu are loc. Astfel, în fruntea Bisericii Catolice vine un marginal despre care puțini erau capabili să vorbească prea mult. Primul papă american și cel dintîi provenit din afara Europei – chiar dacă pe jumătate italian – era un iezuit care a ales să se numească după Francisc de Assisi, probabil ultimul sfînt iubit al întregii creștinătăți, patron al creștinilor ecologiști și deschizătorul dialogului dintre creștini și musulmani. Primul act în adoptarea stilului de viață franciscan a fost decizia de a-și muta reședința din somptuoasele palate în modesta casă Santa Marta, unde își pregătește singur masa. De atunci, gesturile de modestie s-au multiplicat, preschimbîndu-se într-una dintre regulile stilului pontifical.

Gîndirea social-politică

În spatele faptelor se ascunde însă o convingere și, încă mai important, o gîndire în plină desfășurare. Papa Francisc n-a publicat decît două enciclice și tot atîtea exortații apostolice, iar cărțile pontificatului sînt mai curînd de convorbiri decît de autor unic. În mod paradoxal, tocmai aceste cărți produc un ecleraj asupra volutelor concepției după care își ghidează pontificatul. Nu cunosc cîți predecesori au avut aplecarea de a intra în dialog cu alte persoane pentru a publica cîte o carte la fiecare doi ani. Acest lucru corespunde firii sale deschise, comunicative, în care dibăcia iezuită face casă bună cu modestia franciscană.

Dintre cele trei cărți, cea mai neobișnuită este *Politică și societate*. Filosoful Domnique Wolton, autorul unei interesante teorii a comunicării, îl poartă pe Francisc I în subiecte pe care rareori ne-am aștepta ca un papă să le trateze: „Pace și război", „Religii și politici", „Europa și diversitatea culturală", „Cultură și comunicare", „Alteritate, timp și bucurie", „Milostivirea este o călătorie ce merge de la inimă spre mînă", „Tradiția este o mișcare", după care totul se încheie cu un fel de autocaracterizare („Un destin"). Spun că e neobișnuită, deoarece, din tot ce am reușit să citesc pînă acum, papii au tratat anumite teme de ordin social și politic în interiorul unei abordări teologice. Or, avem în față un volum în care aspectele teologice apar orientate spre minim, locul de onoare aparținînd unor tematici de alt ordin. Aceasta ar fi prima dovadă că, sub pontificatul bergoglian, Biserica Catolică se confruntă cu probleme diferite față de cele specifice instituției papale sub Ioan Paul al II-lea: globalizarea postcomunistă, criza refugiaților, adîncirea diferențelor dintre săraci și bogați, degradarea mediului înconjurător, dominația banilor și ieșirea utilizării acestora din sfera de control a moralei. În fața acestor probleme dintre care ultima este cît se poate de gravă, Francisc I, bine strunit de întrebările preopinentului care cad uneori ca o ghilotină, pune în discuție rolul Bisericii (Catolice). La fel de clar este că această misiune nu poate fi exercitată fără o reformă corespunzătoare a Curiei romane, de regulă universul birocratic cel mai conservator al Bisericii romane. Discursul ținut de Francisc în fața Curiei pe 22 decembrie 2014 asupra celor 15 „boli curiale" înlătură orice umbră de îndoială asupra voinței papei de a reforma administrația eclezială, pentru a actualiza moștenirea Conciliului Vatican II în raport cu noile prefaceri consemnate de lumea contemporană.

Reformarea birocrației ecleziale

Proiectul de reformă a administrației ecleziale are origine dublă: în primul rînd, o concepție aparte despre popor. Potrivit experienței latino-americane, Francisc separă categoric viziunea despre popor de ceea ce europenii numesc „populism". De altfel, poporul lui Dumnezeu (mirenii) reprezintă una dintre temele care străbat constant capitolele cărții. Mulțimea credincioșilor constituie resursa cea mai de preț a misiunii Bisericii în lume. Viziunea despre popor diferă de populism cît timp Papa distinge între națiune și țară în calitate de categorii logice și, respectiv, popor în calitate de categorie mitică (p. 106). Francisc nu intră în prea multe detalii despre accepțiunea mitică a poporului, aceasta fiind probabil o importantă neglijență a partenerului de dialog, dar ne permite totuși să înțelegem că poporul reprezintă o importantă resursă de vitalitate în sînul Bisericii. Întrebat ce aduc nou America Latină, Africa și Asia în viața bisericească, Papa răspunde că aerul proaspăt, folosindu-se de interesanta distincție între „Biserica nouă" și „Biserica străveche" (p. 73). Aceasta corespunde distincției dintre Biserica legată de popor, respectiv Biserica elitistă, dominată de cler. Poporul constituie, totodată, și cea mai importantă resursă de progres în materie de credință (p. 105).

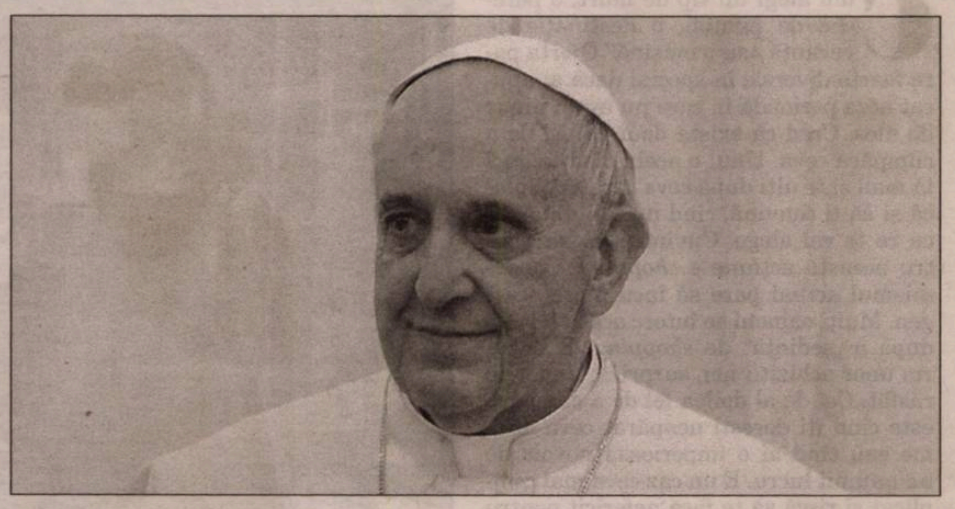

A doua premisă a reformei vizează revalorizarea Evangheliei. Întrebat insistent de Wolton asupra motivelor pentru care Biserica istorică s-a dovedit mai îngăduitoare față de dreapta în raport cu stînga politică și teologică, Papa răspunde că există un progresism ideologic de tip „mai '68" care a dispărut (p. 105) și, în contrapondere, un „înțeles just al progresismului" care rezidă în popor și în Evanghelie. Altfel spus, „foarte periculoasă pentru conservatorii din Biserică" este „stînga lui Iisus Hristos". Legătura dintre cele două este că, pe urmele Conciliului Vatican II, „Biserica nu se confundă cu episcopii, cu papii și cu preoții. Biserica înseamnă poporul" (p. 112). Poate că Francisc I este cel dintîi papă post-Vatican II care accentuează acest lucru și, efectiv, deplasează accentul de la instituție și funcționarii ei către oameni, punînd în contrast Evanghelia cu rigiditatea clericală. De aici decurge și a doua distincție, certificată istoric, între Biserica stăpînitoare, tentată de ispita puterii cu toate consecințele negative asupra oamenilor, și Biserica slujitoare, corespunzătoare mesajului care L-a opus atît de clar pe Iisus Hristos fariseilor.

Rămîne însă de văzut dacă diagnosticul este corect și dacă, exceptînd administrația, Biserica Catolică manifestă această tendință către clericalism rigid, către dogmă osificată și are cu adevărat nevoie de infuzia de vitalitate prin orientarea către poporul credincios, fără însă a se lăsa copleșită de excesele de pietate populară și fără a solemniza religia populară.

Discursul alternativ al Bisericii

Biserica Catolică rămîne un actor în lumea contemporană prin viziunea pe care o inspiră și prin soluțiile pe care le propune la problemele de mare însemnătate. Un subiect foarte interesant de discuție pe care Wolton i-l propune Sfîntului Părinte și care, după propria mărturie, reprezintă motivul pentru care a acceptat să intre în acest dialog insolit este comunicarea (p. 137). Wolton fructifică în mod amplu cu distinsul său conviv distincția ce stă la baza propriei teorii, cea dintre „modalitatea tehnică de comunicare" (seducătoare) și comunicarea bazată pe „relația omenească" (mult mai greu de realizat). Importanța dialogului ca instrument de realizare a misiunii Bisericii pare să fie o notă specifică a pontificatului curent și care completează modalitatea tradițională a papilor realizată prin documente oficiale și gesturi simbolice. Potrivit lui Wolton, rolul Bisericii se află în strînsă legătură cu experiența istorică a Bisericii care-i conferă capacitatea de a propune un „discurs alternativ", „de a spune ceva diferit de ceea ce se întîmplă" (p. 162). Observația este corectă în raport cu anumite distincții pe care tot Wolton le sesizează, bunăoară „timpul Bisericii" și „timpul societății, al mass-media" (p. 160).

Există însă și obiecții majore ce pot fi aduse concepției Papei Francisc, mai ales cu privire la sărăcie și la imigrație. Dacă viziunea evangheli-că asupra sărăciei rămîne, în esență, cea enunțată în capitolul 25 al Evangheliei după Matei, săracul de astăzi, cel puțin în Europa și America de Nord, nu mai e același cu săracul Evangheliei. În măsura în care, pentru o bună parte din glob, săracul este mai curînd persoana care refuză să muncească și stă la mila semenilor ori a statului, iar nu persoana ce nu are acces la muncă, așa cum se întîmpla în trecut, a valoriza sărăcia se poate traduce într-o formă de încurajare a leneviei, uitînd ceea ce știm deja: „Dacă cineva nu vrea să lucreze, acela nici să nu mănînce" (II Tes. 3,10). Paradoxal, succesul pe plan juridic și instituțional al doctrinei sociale a Bisericii începută de la jumătatea secolului al XIX-lea mută în plan secund actualitatea viziunii literale a Evangheliei despre sărăcie. Desigur, chestiunea va reveni în actualitate pe măsură ce tendința spre adîncirea prăpastiei dintre puținii magnați și cei mulți foarte săraci va deveni ceva inevitabil. Cît privește concepția asupra refugiaților, aceasta pare destul de utopică în forma ei, chiar dacă însuși Papa admite că discuția se complică prin suprapunerea dintre fenomenul imigrației și cel al terorismului (p. 94). E foarte discutabilă obligativitatea statelor de a oferi găzduire refugiaților dincolo de capacitatea lor instituțională de a-i integra efectiv în societate, însă e cît se poate de corectă observația potrivit căreia statele trebuie să remedieze criza refugiaților prin interzicerea vînzării de arme pentru război care, alături de absența locurilor de muncă, reprezintă cauza valului migrator din ultimii ani (p. 24).

***Nicolae Drăgușin**, doctor în filozofie, este lector universitar la Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir" din București.*

Marius SILVEȘAN

Baptiștii din România – un secol și jumătate de protestantism „de rit nou“

Între numeroasele confesiuni religioase din București se numără și cea baptistă. Înainte de a face o scurtă incursiune în istoria „bucureșteană“ a acestei confesiuni, trebuie făcută o delimitare conceptuală și doctrinară, pornind de la următoarea întrebare: „Ce sînt baptiștii? Protestanți sau neoprotestanți?“. Din punct de vedere doctrinar, baptiștii sînt protestanți, dar au fost încadrați în curentul neoprotestant îndeosebi fiindcă ortodoxismul românesc a intrat în contact cu mișcarea baptistă în secolul al XIX-lea. De altfel, termenul „neoprotestant“ este folosit preponderent în România. În Occident, pentru a descrie confesiuni similare celei baptiste se recurge la denumirea generică de *evangelical* (evanghelic).

Pe fondul faptului că, în secolul al XIX-lea, Principatele Române (ulterior România) au avut o relație deosebită cu Prusia, iar din 1871 Germania s-a afirmat ca mare putere în Europa Centrală, în Principate au început să vină germani. În 1856, în timpul domniei lui Barbu Știrbei, se stabilește în București prima familie de baptiști germani: Karl-Johann și Johanna Scharschmidt, care vor înființa o asociație pentru răspîndirea de broșuri religioase. Activitatea lor duce la formarea primei biserici baptiste germane din București, în 1862. La scurtă vreme, ca urmare a solicitării venite din partea credincioșilor germani stabiliți la București, Johann Gerhard Oncken, părintele baptiștilor germani, îl trimite în România pe August Liebig.

În 1865, baptiștilor din Vechiul Regat le-au fost recunoscute drepturile religioase.

În 1865, baptiștilor din Vechiul Regat le-au fost recunoscute drepturile religioase, astfel că au putut întocmi și ține registre de stare civilă. Biserica Baptistă Germană din București, care număra cincisprezece membri, devine astfel prima biserică baptistă recunoscută de autorități în Vechiul Regat. Pastori precum Daniel Schwegler (a cărui slujire acoperă perioada 1878-1886) au în grijă nu doar comunitatea baptistă, ci și depozitul de Biblii din București.

Din vara anului 1910, Biserica Baptistă Germană din București l-a avut ca pastor pe Benjamin Schlipf, pastor american de origine germană. Acesta și-a folosit prestigiul și influența pentru a-i proteja pe enoriași de eventualele șicane pe care le-ar fi putut suferi din partea autorităților române (Mihai Ciucă, „James Memorial Training School“, revista *Arhiva Baptistă,* nr. 1/2019). Tot el a venit în ajutor și bisericii baptiste române din București ai cărei conducători fuseseră luați pe front.

Rîndurile baptiștilor germani s-au subțiat după 1940, anul cînd are loc exilul germanilor dobrogeni, urmați, mulți dintre ei, de cei bucureșteni. O schimbare drastică survine în 1962, cînd intră în vigoare așanumita lege privind „arondarea bisericilor“. Ticluită în laboratoarele ideologice ale unui regim ateu, legea stipula că își vor putea continua activitatea doar bisericile care au lăcaș de închinare propriu și un anumit număr de credincioși. Pentru a amortiza lovitura, Biserica Baptistă Germană se învoia să-i primească în localul din str. Popa Rusu 22 pe credincioșii din str. Apele Minerale, adică aproximativ 60 de persoane.

În aceeași perioadă începe un nou exod al etnicilor germani, care se repatriază în număr mare. În ultimii ani ai regimului Dej, biserica din str. Popa Rusu număra 153 de membri, dintre care 100 români, 45 germani și 7 maghiari. În 1979, Biserica Baptistă Germană cedează comunității de români întregul patrimoniu, iar serviciile în limba germană sînt suspendate.

Încă de la începutul activității lor, baptiștii germani au fost interesați să răspîndească preceptele creștine baptiste și între români. În a doua parte a secolului al XIX-lea, prezența lor era tolerată mai cu seamă fiindcă autoritățile române nu erau insensibile la ascensiunea militară și economică a Germaniei în Europa. Situația se schimbă începînd cu anul 1900, cînd liderii Bisericii Baptiste Germane din București sînt chemați la Primăria Capitalei, unde li se pune în vedere să evite răspîndirea credinței baptiste printre români. Drept urmare, activitatea misionară printre români i-a fost încredințată unui etnic român, Constantin Adorian (1882-1954), farmacist, care cunoștea limba germană.

La finalul anului 1912, în prima duminică de după Crăciun, a fost inaugurată în cadru festiv prima biserică baptistă română din București, pe strada Apele Minerale nr. 14-16. Primul pastor al acestei comunități a fost chiar Adorian, care se convertise în 1902, prin intermediul lui F.W. Schuller. Cu prilejul ordinării, în 1913, are loc „Întîia Conferință Română din București“, care aduce împreună credincioși baptiști din Vechiul Regat și din Transilvania.

După Marele Război, baptiștii s-au întîlnit la Buteni în 1919 pentru a pune bazele unei organizații reprezentative la nivelul întregului teritoriu al țării. În anul următor se înființează Uniunea Comunităților Creștine Baptiste din România. Tot din acea perioadă datează și Seminarul Teologic Baptist ale cărui cursuri au început la 1 septembrie 1921.

Viața academică a mișcării baptiste a fost legată de seminarul construit în strada Berzei nr. 29, nu departe de Biserica Sf. Ștefan – „Cuibul-cu-Barză“. Ridicat cu sprijinul Convenției Baptiștilor din Sud (SUA), seminarul a intrat în atenția autorităților politice la mijlocul anilor '20, cînd se încearcă naționalizarea lui. Prin „naționalizare“ autoritățile înțelegeau trecerea Seminarului Teologic Baptist de sub tutela americanilor sub jurisdicția baptiștilor români. Deși, numeric, baptiștii nu contau din punct de vedere politic și nici nu aveau ambiții politice, autoritățile erau de părere că „străinii pot să se ocupe de concetățenii lor așezați temporar la noi, dar nu putem lăsa educația sufletească a cetățenilor noștri în grija lor“ (Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Problema 16, vol. 12). Temerile de felul acesta erau alimentate îndeosebi de schimbările survenite în societate ca urmare a Primului Război Mondial. Neliniștea autorităților era cauzată și de noua configurație etnică, teritorială și religioasă a României postbelice.

Mișcarea baptistă din România a crescut lent, ajungînd în prezent la 0,6% din populația țării.

Multă vreme, Seminarul Teologic Baptist s-a aflat într-o relație specială cu Convenția Baptiștilor din Sud. Sprijin extern a venit și din partea Alianței Baptiste Mondiale, ai cărei lideri au intervenit frecvent, în perioada interbelică, pe lîngă forurile românești pentru păstrarea drepturilor și libertăților religioase. În 1926, profitînd de „turneul american“ al Reginei Maria, o delegație condusă de George W. McDaniel i-a solicitat suveranei o scurtă audiență, dar aceasta a refuzat. „Este regretabil că nu a găsit timp să asculte preț de cîteva minute o pledoarie în numele supușilor din regat care, din pricina conștiinței, suferă nedreptate și persecuție“, spunea americanul, citat de *New York Times* („Queen Marie Rebuffs Baptists“, 9 noiembrie 1926, p. 12).

Un rol diplomatic foarte important l-a jucat James Henry Rushbrooke, lider baptist englez care, în 1927, a avut numeroase întîlniri cu diverși miniștri din Guvernul Averescu. De regulă, vizitele delegațiilor străine aveau în program întîlniri cu titularii de la Interne, Externe și Culte. Ca o încununare a eforturilor pentru obținerea drepturilor și libertăților religioase, baptiștii au primit statutul de cult religios în februarie 1940, printr-o decizie a Ministerului Cultelor. Toamna lui 1940 avea să însemne sfîrșitul domniei regelui Carol. Regimul Antonescu a adus schimbări dramatice pentru minoritățile religioase.

Prin decretul-lege 927/29 decembrie 1942, mareșalul a scos în afara legii toate asociațiile religioase. Adunările baptiste din România au fost închise, o parte din liderii bisericilor au fost trimiși în închisoare, iar numeroase bunuri materiale au fost confiscate. Seminarul Baptist fusese desființat încă din primăvara anului 1942. În anul următor, imobilul a fost confiscat și atribuit Consiliului de Patronaj al Operelor Sociale. Pînă la 23 august 1944, în clădirea din strada Berzei a funcționat o școală de misionare ortodoxe condusă de publicista Sanda Matei.

Reintrarea în legalitate a baptiștilor români s-a făcut în urma publicării decretului regal 553 din 31 august 1944 (*M.O.* nr. 253 din noiembrie 1944). Începînd cu 1945 apare la București *Îndrumătorul creștin baptist,* buletinul oficial al mișcării.

Seminarul Teologic și-a redeschis porțile în 1947. Activitatea acestei instituții, singura unitate de învățămînt baptist din perioada comunistă, era plasată sub controlul strict al așa-numiților „împuterniciți“ de la Departamentul Cultelor. Numărul elevilor și programa academică se stabileau de către autorități, iar profesorii puteau preda doar cu girul statului.

La mijlocul „obsedantului deceniu“, potrivit datelor oficiale, cultul baptist avea 70.000 de membri și aproape 400 de pastori. Seminarul avea 96 de elevi și 26 de absolvenți. În 1969, Departamentul Cultelor a suspendat activitatea seminarului, cursurile fiind reluate în 1970. În anii '80, din cauza restricțiilor impuse de autorități, numărul celor admiși anual nu depășea cinci persoane. După 1990, seminarul a obținut acreditarea academică necesară, iar astăzi funcționează sub numele de Institutul Teologic Baptist din București. Tot în Capitală se află și sediul Uniunii Bisericilor Creștine Baptiste din România.

În cei peste 160 de ani de existență, mișcarea baptistă din România a crescut lent, ajungînd în prezent la 0,6% din populația țării. Potrivit recensămîntului din 1930, în România trăiau 60.562 de credincioși baptiști, reprezentînd 0,34% din populație. Conform datelor din 2011, baptiștii constituiau 0,60% din populație, adică 118.003 persoane. La același recensămînt, în Municipiul București s-au declarat de confesiune baptistă 2.889 de persoane, din totalul de 1.677.985 care au fost persoane recenzate.

Marius Silveșan, *doctor în istorie al Universității din București, este specialist în istoria baptiștilor din România. Cea mai recentă carte publicată (coautor Vasile Bel): Rolul lui James Henry Rushbrooke în obținerea libertății religioase pentru credincioșii baptiști din România între anii 1907-1947.*

Cu ochii-n 3,14

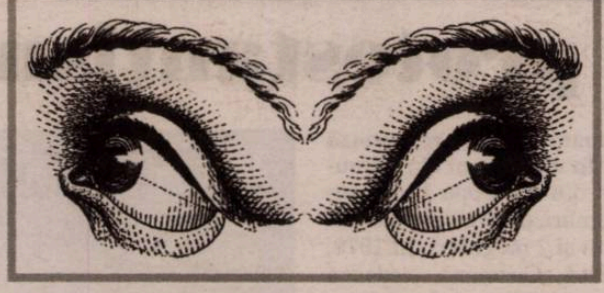

DIN CICLUL „COLOREAZĂ SIMBOLIC ACOPERIȘUL EPOCII NOASTRE"

■ Din ciclul „Ce mai vezi în metrou": un tînăr cu pantaloni portocalii pînă la genunchi, care are tatuat pe gamba stîngă portretul (fotografic!) al lui Pablo Escobar. (**D. S.**)

■ În ziarul *Independentul*, care ar trebui să prezinte programul electoral al lui Mircea Diaconu, avem așa: o pagină de colorat – „Colorează mașina lui Mircea Diaconu", o pagină cu un labirint – „Găsește drumul lui Mircea Diaconu către Președenție", două pagini despre „Cum votează zodiile". Ar mai fi nevoie de un rebus cu rolurile pe care le-a jucat Mircea Diaconu, un test psihologic – „Cît de mult semeni cu Mircea Diaconu?", o pagină cu bancuri cu Mircea Diaconu și, gata, poate o punem de un „almanahe". (**A. P.**)

■ Stimată doamnă Viorica Dăncilă – ex-premier, actualmente candidat prezidențial, viitor nesemnificativ –, vă propun un exercițiu de imaginație (dacă nu e prea mult spus): să presupunem că ați coborît dintr-un tren într-un mic oraș, pentru cîteva ore, cu dorința de a-l vizita, dar o ploaie *„cats and dogs"* (scuze, știu că nu e cazul, ar însemna „cu bulbuci") vă răstoarnă toate planurile de mers la pas, cu harta în față. Totuși, ca prin minune, un *city-break* oprește în fața dvs.: *only 5 euro all day long* scrie mare, chiar dacă nu e pe placul dvs., rețineți totuși cifra, așa că urcați... Dar, moment de incertitudine, șoferul vă întinde și pungulița cu toate cele pentru a vă conecta la dispozitivul din fața dvs., din păcate explicațiile curg doar în cinci limbi de circulație internațională (evident, româna nu se numără printre ele). La sfîrșitul călătoriei, după ce eventual ați selectat vreuna dintre limbile simbolic anunțate prin eșantion din steagul țării respective (condiția indispensabilă e să știți ce steag reprezintă cutare țară, și de aici limba; recunosc, e un pic mai anevoios), veți putea spune cu precizie ce oraș „ați vizitat"? În eventualitatea că va fi fost vorba de alt oraș în afară de Bruxelles. Dar, chiar în situația fericită (pentru dvs.) că era Bruxelles, vă întoarceți cu siguranță tot la vorba neoașă (variantă): Geaba vii, geaba te duci, geaba mai strici ăi papuci! (**R. M.**)

© C. Ștefan

■ Din poezia acestei țări: un primar din județul Alba (din Vințu de Jos) s-a amendat singur, pentru că nu avea autorizație de la Primărie cînd și-a modificat acoperișul casei. (**S. G.**)

■ Moștenitorul imperiului *Playboy* s-a căsătorit cu o vedetă din seria *Harry Potter*. Așa poate să înceapă un basm al epocii noastre. (**A. M. S.**)

CONFUZIA ÎNTRE DOUĂ TIPURI DE FINAL ESTE DE PREFERAT CELOR ȘAPTE ANI DE LÎNĂ, FĂCÎND UITAT SCOPUL

■ De parcă n-ar fi fost de ajuns confuzia pe care o fac unii occidentali între Budapest și Bucharest, acum o să facă și confuzia între Orbán și Orban. (**D. C.**)

■ În cele mai multe magazine de cadouri sînt două tipuri de animale, reale sau fantastice, care au cele mai multe reprezentări: pisicile și inorogii. Fie că sînt căni, perne ori pușculițe. (**I. P.**)

■ În Hong Kong, unele restaurante McDonald's organizează nunți, cu tot tacîmul: ceremonie și petrecerea de după. Oare ce-și declară mirii la final? *I'm loving it?* (**C. Ș.**)

■ „Scrie Sf. Augustin: «Abstinența de la orice activitate sexuală este de preferat chiar și sexului marital făcut de dragul procreării.» Altfel spus, dacă nu te poți controla, căsătorește-te, dar pentru numele lui Dumnezeu nu te bucura de sex." – Daniel Klein, în *Călătorind cu Epicur*. (**M. C.**)

■ La 2 iunie 2019, Sanctitatea Sa Papa Francisc a oficiat la Blaj ceremonia de beatificare a celor șapte episcopi greco-catolici români uciși *in odium fidei* în închisorile comuniste, între anii 1950 și 1970. La puțin timp după vizita Papei, Episcopia Greco-Catolică de București a fost asaltată de jurnaliști entuziaști care doreau să le ia interviuri celor șapte episcopi beatificați. Elisa Covaci, consultantul artistic al Teatrului German din Timișoara care ar fi căutat adresa de e-mail a lui Molière, are precursori pe măsură. (**M. P.**)

■ Un bărbat din Moscova riscă cinci ani de închisoare după ce a atacat un ofițer de poliție cu o pisică. Suspectul, Ghenadi Șcerbakov, băuse cînd a avut loc incidentul și i-a aruncat polițistului pisica în față. Pisicile, aceste imprevizibile arme blănoase. (**A. M. S.**)

■ M-am dat pe net căutînd informații despre spălarea unui sacou din lînă. Am găsit următoarea bijuterie: „Nu puteți spăla costumul într-o mașină de scris." (**C. Ș.**)

■ Vă întrebați de ce are politica atîția spectatori febrili? Păi, uitați de ce. Te uiți la ea ca la un serial bun, ce nu se mai sfîrșește. Un fel de *Tînăr și neliniștit* infinit, doar că infinit mai bine scris și mai bine jucat. Într-unul dintre ultimele episoade, pînă după jumătatea lui, conjunctura (scenariul, ar zice unii) plasase pe tipul cel antipatic, dar tupeist și tare-n gură, în poziția decisivă, de *playmaker*, de om fără de care nu poate nici una dintre tabere să miște, ori cu el, ori nu se poate, toți sînt la mîna lui. Tipul savurează poziția asta un timp și se joacă, un pic sadic, cu nervii tuturor, făcînd un fel de spectacol moral în care, oricum, nimeni nu crede. Nici el. Dar îl joacă, pentru că-i dă mîna și îi place să-i fiarbă pe toți ceilalți. Și deodată, după doar cîteva minute, tot cadrul se rotește, decorul se schimbă în spatele lui, conjunctura știută devine alta, se produc rapid unele trădări ca-n Shakespeare, și omul fără de care nu se puteau roti nici stelele pe cer devine papagalul grupului, neputincios și inutil, totul se întîmplă cum trebuie să se întîmple indiferent de ce zice el, iar declarațiile „morale" care țineau suflarea cu sufletul la gură devin smiorcăieli de care rîd ăștia pe Facebook. Cum s-ar zice, răsturnări de situație. Uite de-aia are politica spectatori... (**S. V.**)

■ Poliția din Frankfurt a găsit autoturismul unui bătrîn de 76 de ani care a uitat unde-l parcase în urmă cu douăzeci de ani. Acum bătrînelul deține o mașină vintage. (**M. C.**)

■ Fostul premier Viorica Dăncilă spune că scopul pentru PSD e „să cîștige alegerile prezidențiale, locale și parlamentare de anul trecut". La așa ambiție nu poți decît să-i urezi: „Succesuri!". (**M. M.**)

Abonează-te acum la
DILEMA VECHE
și pleci într-o vacanță de vis, pe Coasta Licia, în Turcia!

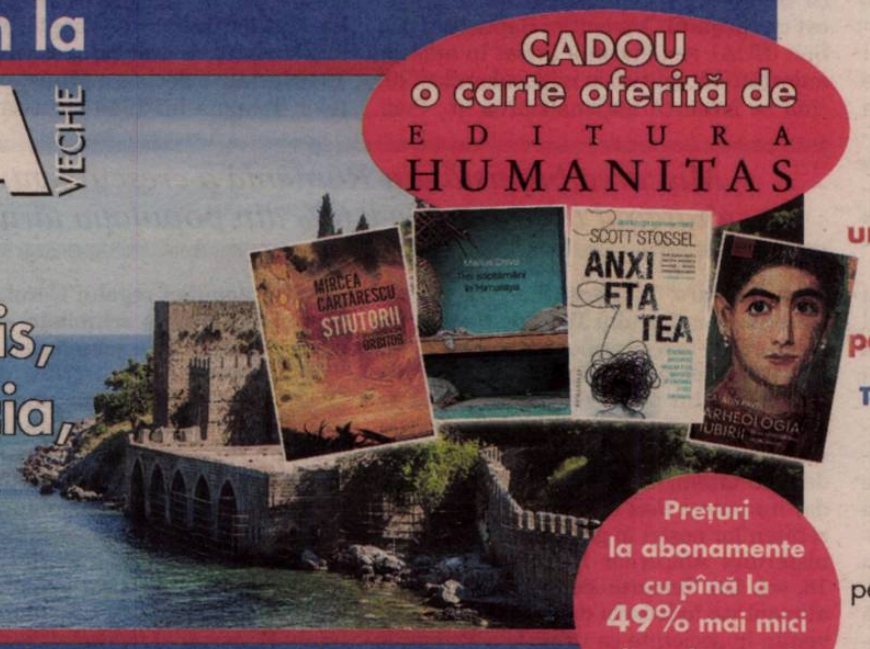

Prețuri la abonamente cu pînă la 49% mai mici față de prețul la chioșc

PREMIO TRAVEL

Abonează-te pe minimum 3 luni și poți câștiga un circuit turistic de 8 zile pentru 2 persoane, cu totul inclus, pe Coasta Licia, în Turcia!

Toți participanții la campanie primesc o carte oferită de Editura Humanitas.

Trimite 1 SMS la 7488 cu textul **Dilema** pentru un abonament pe 3 luni

Preț abonament 3 luni – 54 lei
Preț abonament 6 luni – 98 lei
Preț abonament 12 luni – 159 lei

Regulamentul complet al promotiei poate fi accesat pe www.dilemaveche.ro.
Promotia este valabilă în perioada 14 noiembrie 2019 – 16 februarie 2020.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEŞU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **822** ■ 21-27 noiembrie 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

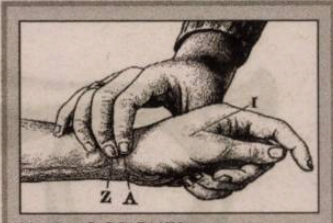

Horia CORCHEŞ

prof, viaţa mea

6

ANDREI PLEŞU

„Stigmatul etnic“

pagina **3**

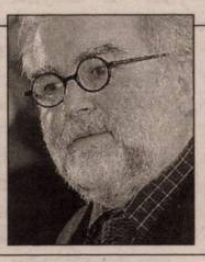

GEORGE BANU

„Leonardo da Vinci şi El Greco“

paginile **14-15**

GEORGE SOROS

„Naţionalismul după căderea Zidului Berlinului“

pagina **22**

Doamnele şi Vinul

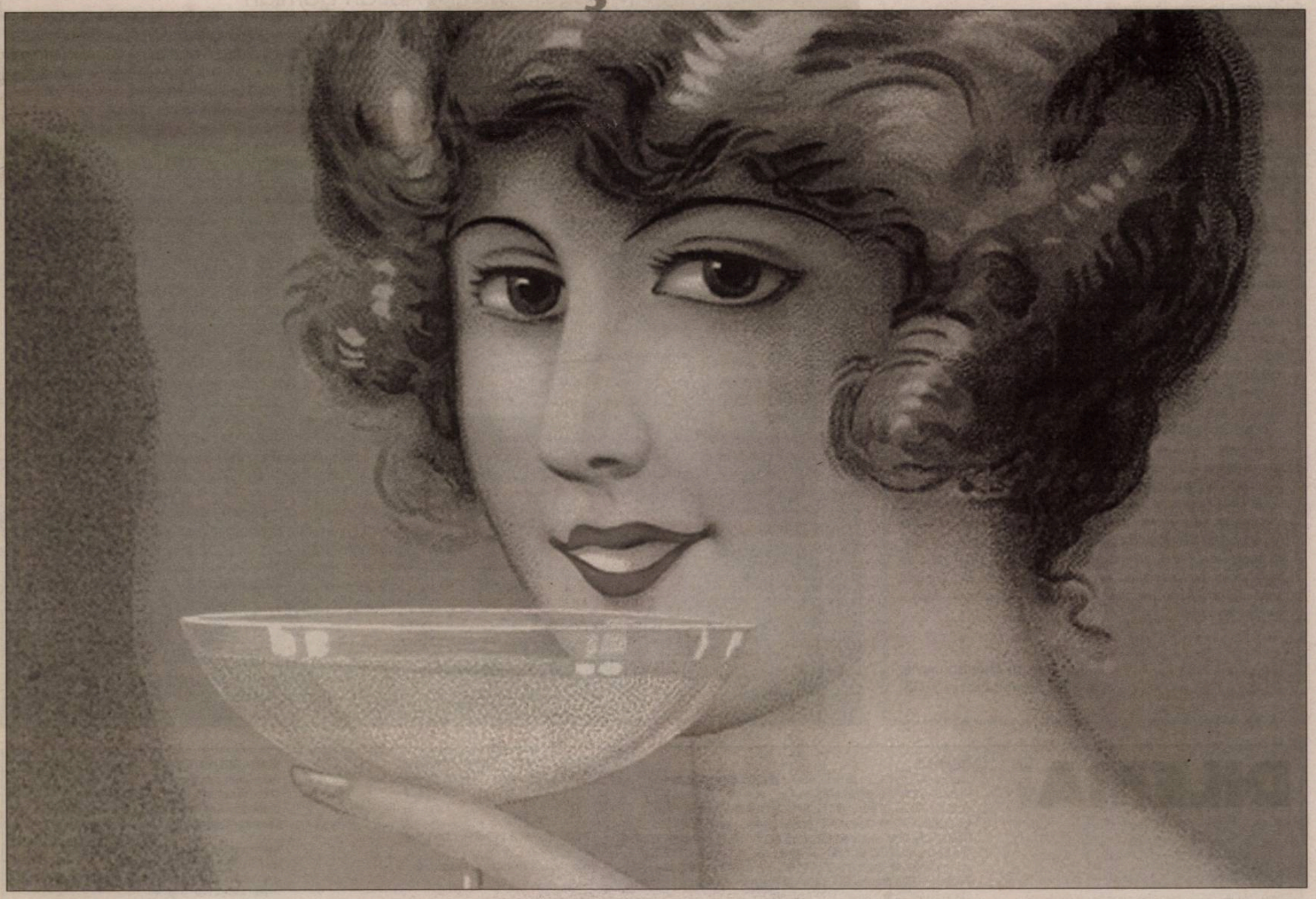

„Vinul este poezie îmbuteliată.“

ROBERT LOUIS STEVENSON

Redacţia DILEMA VECHE: Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 Bucureşti ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Vintilă MIHĂILESCU

Cetățeanul (mai mult sau mai puțin) turmentat

Se apropie alegerile și imaginea cetățeanului turmentat ne bîntuie din nou. Dar, dincolo de această mascotă națională, oare ce mai înseamnă el, „cetățeanul", ce mai înseamnă pentru români, astăzi, „a fi un bun cetățean"? De curiozitate, spicuiesc dintr-o anchetă pe această temă, care se desfășoară în paralel în India și la noi, condusă de antropologul american David Kideckel. La o primă vedere, a fi (bun) cetățean are de-a face la noi cu patriotismul, cu neamul și mîndria de a fi român, mai ales dacă ești mai în vîrstă și năpădit de probleme și temeri:

Ce înseamnă să fiu un bun cetățean? Păi, sînt noțiuni care sînt legate, cum să zic, de poporul român, de moși, strămoși, cred că poporul român a fost un popor care și-a văzut de treabă și... a... a fost un luptător permanent pentru libertate, pentru, să nu folosesc termeni așa mari... pentru libertate, integritate... ce să vă spun, pentru demnitate în primul rînd, asta înseamnă să fii cetățean, înseamnă să fii demn de țara în care locuiești...

Dar cînd patriotismul dispare sau nu mai are prea mare sens și importanță, iar individul se simte un soi de „cetățean al lumii", nici „cetățenia" ca atare nu pare a mai însemna mare lucru – mai ales dacă ești mai tînăr și totul merge bine:

– Cetățenie? Hm. Da, cetățenii sînt, din punctul meu de vedere, persoanele care locuiesc într-un anume stat, au anumite drepturi, respectă anumite legi... și cam atît, n-am o idee clară și o definiție despre...

– OK. Dacă ar fi să ne gîndim, așa, în general, pentru tine ce înseamnă să fii cetățean al României astăzi?

Nu știu, nu... n-am avut niciodată un sentiment din ăsta de patriotism extrem, așadar... deocamdată mă simt bine, poate din cauză că lucrez într-un loc de muncă care îmi place și în care voi fi tot timpul bine plătit, la fel de bine aș fi putut fi mutat cu tot cu serviciul în altă țară și făceam același lucru... mă simt bine, nu știu, mă simt ca orice alt cetățean. Și am fost și în alte țări și mă simt la fel ca acolo. Pentru mine... nu știu, momentan, e bine.

Fără această ancorare în patrie și popor, a fi bun cetățean aproape că se confundă cu a fi „civilizat" – sau doar a fi binecrescut și a-ți vedea de treaba ta fără să-i deranjezi pe ceilalți.

Ce înseamnă să fii un bun cetățean? Să-ți vezi de treaba ta, să nu pui întrebări, să fii civilizat prin țară, să nu arunci gunoi pe jos, să ne implicăm în viața socială a țării, să mergem la vot (eu am lipsit de multe ori de la vot, că nu am buletin de București, așa că mai bine nu votam deloc)... Cetățean bun... să fim educați.

(apărut în *Dilema veche*, nr. 248, 18 noiembrie 2008)

Dilema veche vă propune

■ Vechiul nostru coleg dilematic Cezar Paul-Bădescu a mai scris o carte: *Frica de umbra mea*. Se lansează la „Gaudeamus", sîmbătă, 23 noiembrie, la ora 16,30. Cu Mirela Nagâț și Mircea Cărtărescu. Recomandăm călduros. (Dana Călinescu)

■ Sala „Irina Nicolau" de la MȚR găzduiește, pînă pe 4 decembrie, expoziția „Ioan Căianu 390", prilejuită de împlinirea a aproape patru veacuri de la nașterea acestei personalități polivalente, cu multiple și insolite preocupări în plan cultural. „Codex Caioni", codicele care îi poartă numele, elaborat între 1634-1671, conține muzică ecleziastică, părți din lucrări baroce instrumentale și dansuri, toate notate cu tabulaturi de orgă. Multe dintre aceste piese, încă inedite, vor fi valorificate în cadrul celei de-a XIV-a ediții a Festivalului de Muzică Veche, desfășurat în aceste zile în Capitală (18-24 noiembrie). Amănunte pe clara@medievalpraxis.ro sau pe pagina de Facebook Bucharest Early Music Festival. Expoziția reunește fotografii realizate de fotograful Gyula Ádám, cu aportul muzeografei Erzsébet Muckenhaup, de al cărei nume se leagă și redescoperirea comorilor ascunse de călugării franciscani de la Șumuleu-Ciuc. (Ruxandra Mihăilă)

■ Ca să vedeți cum arăta zona înainte de demolare, clădirile Art Déco, bisericile și mahalalele, mergeți la MNAC, unde este deschisă, pînă pe 20 ianuarie 2020, expoziția „Uranus acum". (Cristina Ștefan)

■ Uvertura „În stil italian" de Schubert, Simfonia nr. 104 „Londoneza" de Haydn și Concertul pentru pian și orchestră nr. 12 de Mozart sînt cele trei lucrări pe care Orchestra de Cameră Radio le va interpreta miercuri la Sala Radio (ora19). Dirijor va fi compozitorul german Gerd Schaller, iar solist la pian Horia Mihail. Cred că sînt lucrări și nume care merită să fie ascultate *live*, mai ales într-o sală atît de renumită pentru acustica sa. (Andrei Manolescu)

■ Miercuri, 27 noiembrie 2019, de la ora 19, la Librăria Humanitas de la Cișmigiu, o întîlnire cu Pascal Bruckner, care se va afla la București pentru a lansa cel mai recent roman al său, *Un an și o zi*, apărut la Editura Trei. Alături de autor: Mirela Nagâț – jurnalist cultural –, Nadine Vlădescu – traducătoarea cărții – și Magdalena Mărculescu – director editorial TREI. *Un an și o zi* își proiectează cititorii într-un univers bizar și neliniștitor, făcîndu-i să se simtă la fel de dezorientați precum eroina romanului. (Adina Popescu)

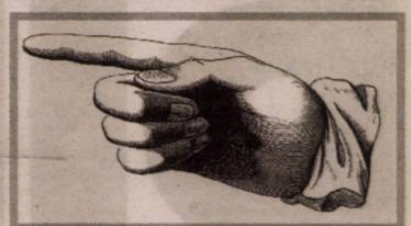

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Piețele Bucureștiului**
- **Alex. Leo Șerban**
- **Rîdem de orice?**
- **30 de ani de la Revoluție**
- ***Best of* 2019**

album dilematic Adrian Damian

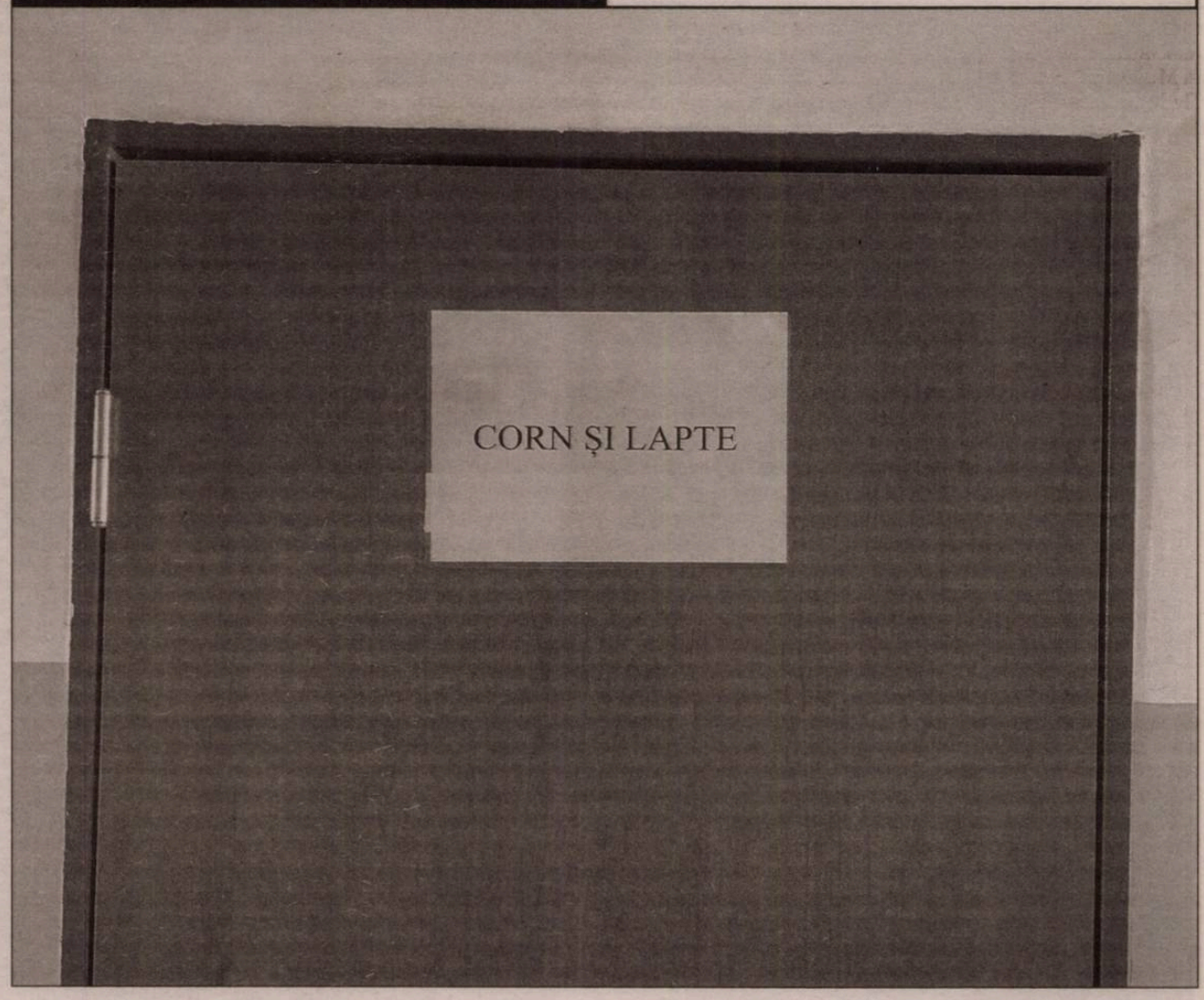

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Cristian GHINEA ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZARU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.300
Tipărit la Tipoart Idea Studio

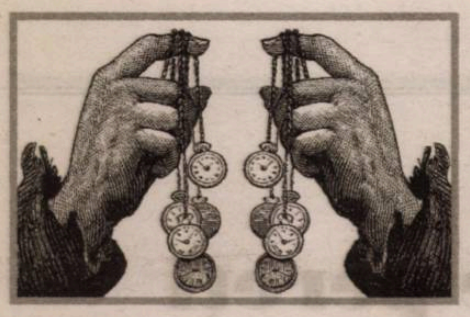

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Stigmatul etnic

După catastrofa degradantă a Holocaustului, ne-am fi așteptat ca incriminarea cuiva după criterii etnice să nu mai funcționeze niciodată în dezbaterea publică. Sau să fie amendată prompt, mergînd pînă la soluții penale. Ei bine, de la o vreme, apartenența la o etnie sau alta a revenit, impenitent, grosolan, în ringul confruntării electorale, ca un cap de acuzare mereu la îndemînă. Nu-ți vine să crezi! Vrei să dai în Siegfried Mureșan, te revolți, țanțoș, că îl cheamă Siegfried. Cioloș e și el Julien, de Clotilde Armand nu mai vorbim... Dar marea lovitură de campanie e „neamțul“! Klaus Iohannis! Excelentă materie primă pentru caftangiul politic autohton! Se folosesc gaze lacrimogene pe 10 august împotriva protestatarilor? Cine vorbește! Neamțul! Specialist, prin naștere, în procedeul gazării din lagărele de concentrare! O cuconiță nărăvașă (olteancă, deh!) adulmecă și ea primejdia. Neamțul vrea să facă noi lagăre de concentrare, în care să fie exterminați pesediștii. Cuconița cu pricina are antecedente semnificative. La 16 ani a intrat, sedusă, în Partidul România Mare, al cărui președinte, Corneliu Vadim Tudor, propunea adunarea tuturor opozanților de la începutul anilor '90 pe un stadion cuprinzător și împușcarea lor patriotică. Tot lui i se datorează oftătura patetică: „Evreii sînt mereu la putere în țara asta amărîtă“. Să fi fost Vadim neamț? Mai nou, și un impozant filosof ardelean face asociații crase între Iohannis, pe de o parte, și Mussolini, Hitler & Company, pe de alta. De la un metafizician fin ne-am fi așteptat la analize ceva mai subtile. E drept, domnia-sa ne-a mai făcut unele surprize candide: de pildă, și-a intitulat un capitol de carte „Trialogul religiilor“, crezînd că „dialog“ înseamnă doar o vorbire în doi. O elementară cunoaștere a termenului, ar fi trebuit să-l prevină că „dia-“ nu are legătură cu „doi“ și că „dialog“ poate fi și o discuție în trei, în patru, în cîte cîți vrei... Dar la noi (la „români“?) poți ajunge gînditor de elită, rector și ministru chiar dacă ai mici carențe de abecedar...

„Rromânii verzi“ care, în *furor*-ul lacom și oportunist al luptei pentru putere, recurg prea ușor la atacul etnic, își ignoră propria istorie și nu-și onorează „tradiționala“ ospitalitate. Pentru ei, nu poți fi, simultan, cetățean de sorginte germană și loial țării de adopție. Așa să fie? Să privim în urmă. În cap de listă îl voi aminti pe regele Carol I, neamț get-beget, dedicat însă României fără ezitare și fără concesii. E cel care a modernizat radical țara după unirea Principatelor și cel care i-a obținut independența, după secole de dominație otomană. Uităm prea ușor și de Karl Storck, fondatorul școlii românești de sculptură modernă, în succesiunea căruia a apărut Brâncuși (pe al cărui profesor „bucureștean“ îl chema Hegel...). Nu vom întîrzia, acum, asupra unui inventar complet. Dar putem invoca oricînd contribuțiile decisive ale unor etnici germani la evoluția culturii autohtone, de la Oskar Walter Cizek, critic de artă de anvergură, sprijinitor al avangardei românești din anii '20 ai secolului trecut, pînă la un muzician ca Wilhelm Berger sau la scriitori ca Wolf von Eichelburg, Eginald Schlattner, Oskar Pastior, Herta Müller, ca să nu pomenim decît cîteva nume. De neocolit este uriașul patrimoniu de cultură și civilizație lăsat, în Ardeal, de minoritatea sașilor în cei 800 de ani de conviețuire cu noi. E teribil, de altfel, ce de „străini“ bîntuie prin partea locului! Din păcate, ne-am trezit prea tîrziu. Trebuia să începem curățenia mai demult! Trebuia să nu luăm modelul primei noastre Constituții (cea din 1866) de la belgieni. Trebuia să nu lăsăm o sumedenie de arhitecți francezi să ne umple capitala cu clădiri „străine“: Ateneul Român, Banca Națională, Fundațiile Regale (azi Biblioteca Centrală Universitară), CEC-ul de pe Calea Victoriei, Tribunalul de pe Splai, Ministerul Agriculturii de lîngă Universitate, Facultatea de Medicină din Cotroceni sau Hotelul Athénée Palace (azi Hilton). Bine ar fi fost să nu ne dăm nici pe mîna numitului Carol Davila, de fapt un franco-italian (Carlo Antonio Francesco d'Avila), chiar dacă, fără el, am cam fi întîrziat cu învățămîntul medical, cu organizarea primului serviciu autohton de ambulanță, cu deschiderea primelor orfelinate, ba chiar și cu inaugurarea Grădinii Botanice din București (aranjată, vai, împreună cu un horticultor austriac). Fiindcă veni vorba de grădini, să amintim și Cișmigiul, cel mai vechi parc public din București, născut la inițiativa generalului Kiseleff și încheiat cu sprijinul expert al vienezului Wilhelm Mayer. Am zis Kiseleff? Da, „străinul“ care a participat la întocmirea *Regulamentelor Organice* de la noi și care, ca ambasador al Rusiei la Paris, a sprijinit în mod eficace unirea Principatelor. Mai departe: cum de-am acceptat să se instaleze în biata, obidita noastră țărișoară primii pictori post-bizantini din Principate (Schiavoni, Livaditti și Chladek), ultimul dintre ei profesor esențial al lui Nicolae Grigorescu? Dar „ghinioanele“ noastre nu se opresc aici. Lingvistica și folcloristica românească sînt opera unor fondatori „alogeni“: Moses Gaster, Lazăr Șăineanu, Heimann Hariton Tiktin. Imnul național („Deșteaptă-te, române!“) a fost compus de Anton Pann, născut în Bulgaria de azi, cu numele de familie Petrov. Ce să mai spunem de românii celebri, cu unele antecedente nu tocmai românești: Vasile Alecsandri (cu un bunic evreu botezat), Alexandru Xenopol (un nume care, în traducere, ar însemna „fiul străinului“), cu un tată englez de origine evreiască, sau B.P. Hasdeu, cu o genealogie greu de sistematizat... Rosetteștii și Ghiculeștii erau cam greci, de Cantacuzini nu mai vorbim. Ion Luca Caragiale era aromân (greco-albanez?) cu un tată născut la Constantinopol, marele Nicolae Iorga se trăgea, după mamă (Arghiropol), din greci bizantini și după tată din munții Pindului, Constantin Noica avea drept străbunic pe un anume Gigantis.

Iată tot atîtea motive să cer scuze, în numele poporului român, compatrioților noștri de toate etniile pentru cuvintele proaste ale cîte unei nulități autohtone. Românii normali nu gîndesc ca ei! În rest, rămîne cum am vorbit: m-am săturat de derbedei, de proști și de țoape!

(reluînd și pasaje din articole mai vechi, la fel de exasperate)

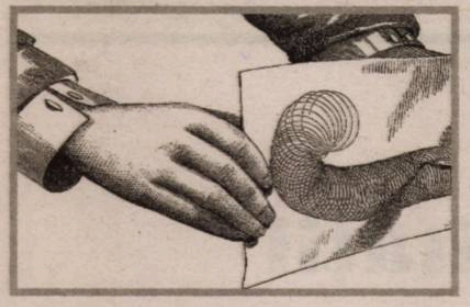

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Și dacă, totuși...

– Și dacă, totuși... – Totuși ce? – Dacă totuși cîștigă alegerile... – Cine? – Ea. Viorica. Vasilica. – Nu se poate. – Ba se poate. – Bine, dar pe ea chiar oamenii din PSD au numit-o „proastă“! – Tocmai de aia, le cîștigă de proastă... Sigur, e puțin probabil în situația pe care o cunoaștem, dar nu-i nimic imposibil.

Viața și istoria obișnuiesc nu o dată să întindă curse oamenilor instalați prea confortabil în fotoliul siguranțelor lor, prea mîndri de știința și deșteptăciunea lor. Uneori, în chip neașteptat, scandalos chiar, învinge absurdul. Absurd, însă, numai cînd îl privim dinspre prezent, fiindcă, din momentul cînd a devenit trecut, absurdul devine, curios, explicabil și rațional. Ba chiar se găsesc unii care să ni-l descrie retrospectiv drept necesar.

Să ne imaginăm, așadar, preț de cîteva minute următorul scenariu distopic:

Deja de vineri, 22 noiembrie, pare probabil că diaspora nu se mai înghesuie la vot, ca în primul tur. Dar duminică, încă de pe la 10, e clar: participarea va fi mică. Sau mică în tabăra lui Iohannis, unde lumea e liniștită, convinsă că președintele în exercițiu va cîștiga ușor și al doilea mandat. Pe de altă parte, satele se năpustesc la vot pesedist, înspăimîntate de abundența *fake news*-urilor că se vor tăia pensiile, ba chiar că se vor impozita sumele trimise de diaspora în țară. Degeaba au încercat Guvernul Orban și Iohannis să dezmintă. Mulți le cred și fug să voteze pentru Viorica. Dacă, în primul tur, participarea orașelor a fost mai bună decît cea din mediul rural, acum e invers.

Aici, în orașe, oamenii sînt încă placizi: cei mai mulți cred că votul e inutil, fiindcă Iohannis cîștigă oricum. Preferă să meargă la cumpărături în mall-uri, ba crema intelectualității bucureștene își dă întîlnire la Gaudeamus, ciripind veselă la lansări de carte. Unii, dintre votanții lui Barna mai ales, rămîn acasă îmbufnați și, pentru a-și liniști conștiința civică, își recită mantra: „PSD-PNL – aceeași mizerie!“. Alții au postat îndîrjit toată săptămîna că, de vreme ce președintele nu a acceptat o dezbatere publică cu contracandidata, nu e democrat, deoarece „dezbaterea e esența democrației“ și deci nu merită „votul nostru“. De fapt, așa cum au constatat cu stupoare sociologii mai tîrziu, nici useriștii, nici aliații lor de la PLUS, nici vechii băsiști, încolonați acum sub flamura paleologă, nu și-au dorit să piardă Iohannis. Nu, deloc! S-au gîndit doar că, dacă acesta va lua un scor mai mic, vor avea mai puțină morgă și el, și Orban, și ceilalți liberali înfumurați (precum Rareș Bogdan cel prea guraliv). Lucrurile vor fi astfel mai bune pentru țară, cu un partid liberal la guvernare și un președinte reales mai modești și mai dispuși să asculte și de alții. În consecință, mulți au stat acasă, convinși că e bine să-l pedepsească un pic pe Iohannis, dar nu prea mult. Să-l admonesteze, nu să-l lase repetent. Fiecare în parte a gîndit corect, căci după o victorie masivă e limpede că aroganța liberală ar fi ajuns la nori. „Nu-i nimic, dacă eu nu votez, și-a zis fiecare, alții îl vor vota.“ Necazul e că au gîndit toți la fel și în același moment, iar rezultatul s-a dovedit contrar a ceea ce și-a dorit fiecare.

Pe scurt, a fost o participare neobișnuit de rea, sensibil sub 40%. Iar diaspora n-a dat decît trei sute și ceva de mii de voturi, mai puține decît atunci cînd se îmbulzea, fiindcă n-avea nici unde, nici cînd să voteze.

Pe la 16, liberalii au început să se agite. Orașele în continuare nu se înghesuiau la vot nici după-amiază, iar distanța dintre Dăncilă și Iohannis se topea. La 17, Rareș Bogdan face un apel patetic pentru „Salvarea României de ciuma roșie“. La 18, iese, cu o declarație înregistrată anostă, însuși președintele Iohannis, care, cu o voce de gheață, își exprimă convingerea că românii știu totuși să aleagă bine. „Dacă ar fi vorbit liber, chiar improvizat, chiar cu mici greșeli“, probabil că ar fi avut succes și ar fi trezit oamenii din amorțire, avea să comenteze mai tîrziu Cristian Tudor Popescu. „N-a vrut și pace sasul căpos“, vor mărturisi mai tîrziu liberalii. Scenariul devine sumbru.

Încordarea crește. Unii totuși se mai duc la vot, după 20, după o ultimă deliberare cu sinele politic. Prea puțin. La 21, se anunță rezultatele *exit-poll*-urilor: Iohannis a pierdut la vreo trei procente și ceva. Viorica, cu o broșă nouă, cu vocea gîtuită de emoție, citește cu poticniri discursul victoriei: îi felicită pe români, dar mai ales pe femei; esența e că le cere să o ia pe ea drept model de reușită în viață; o pală de aer îi încurcă foile și ea citește sfîrșitul, scutind auditoriul de vreo zece minute de inepții. Iohannis, fleșcăit, spune cîteva minute mai tîrziu că „a învins democrația“ și că el așteaptă rezultatele din diaspora, dar după cîteva ore se recunoaște învins. După asta, fuge în munți.

Ce urmează se poate lesne bănui: Orban declară vitejește că guvernul său va continua să conducă, dar se știe bine că liberalii sînt cu bagajele făcute, gata să plece de la putere. În Alianța USR-PLUS, destrămarea e iminentă: toți se acuză unii pe alții. PSD-ul exultă, dar pare incapabil să metabolizeze victoria; deocamdată are o singură mare problemă: dacă Viorica îl va grația sau nu pe Dragnea. Unii, precum Lia Olguța Vasilescu și Codrin Ștefănescu, sînt pentru, dar noul președinte e contra: cum să-l ierți pe cel care te-a umilit? Florin Iordache propune comisie parlamentară. Străinătatea e politicoasă și rece, pregătindu-se pentru un nou aflux de imigranți români. Feministele de strînga o felicită cu căldură pe noua președintă a tuturor românilor, vorbind despre „machismul arogant“, care a suferit o înfrîngere. Analiștii vorbesc despre o nouă victorie a „iliberalismului“, citîndu-l insistent pe Cristian Pîrvulescu. Paleologu a anunțat că circumstanțele nu-l vor împiedica să-și redeschidă școala, Diaconu – că el rămîne „un om“, Cumpănașu – că „fetele“ sînt vii, Bruynseels că Pămîntul rămîne plat și Rusia bine-mersi în NATO. Altminteri, sîntem cu toții căzuți în stupoare, neînțelegînd misterul.

Ni-l dezleagă Traian Băsescu după două zile, care, cu limba lui ascuțită, o zice pe șleau: „A cîștigat nu în ciuda prostiei sale, ci mulțumită ei. Și mulțumită prostiei noastre, cu lipici la a ei“.

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Visînd cai verzi pe pereți

În 2001 am publicat prima mea poveste într-o revistă din Vancouver. Revista se numea *Crank* și am cîștigat și un premiu pentru debut. După vreo patru-cinci ani m-am prins că săracii oameni au crezut că am scris voit în engleza aia execrabilă și că cel mai probabil m-au citit cu totul altfel decît am intenționat eu. În plus, eram exotic căci români romi nu prea se îngrămădeau la scris.

Problema a fost că tot în același an am fost publicat de o revistă de specialitate pe minorități și de o revistă a unei universtități americane destul de cunoscute. Pentru toți acei ani am crezut că aș putea fi o lumină a scrisului. E drept, nu am mai încercat să scriu, erau prea multe de citit și probabil undeva în subconștient știam că sînt departe de a putea să scriu ceva cît de cît acceptabil.

Cam așa m-am simțit la începutul anului dînd un pic cu nasul în politică. Accidental m-am nimerit în grupul care a pus bazele PLUS și, pentru cîteva săptămîni, am început să cred că chiar aș putea să fac politică. Undeva știam că nu prea am cum, sînt prea nonconformist pentru a funcționa într-o disciplină de grup, dar am zis să încerc. M-a lovit rapid sindromul impostorului imediat după ce am făcut o greșeală care a cam isterizat bula mea. Am vrut să renunț imediat, dar Dacian Cioloș a preluat, cu eleganță, responsabilitatea.

Însă după ce mi-am luat cîteva sute bune de plăcuțe suedeze pentru îndrăzneala de a fluiera în biserica doamnei Laura Codruța Kövesi și a domnului Augustin Lazăr, am decis că politica nu este de mine.

Din cînd în cînd mai visez cu ochii deschiși la o clasă politică unde m-aș potrivi. Experiența de mai mult de zece ani de voluntariat în sectorul 5 și comunitatea senzațională de voluntari care s-a construit de-a lungul acestor ani sînt inspirația pentru cele de mai jos.

Sînt foarte multe cazuri de copii și adulți care trăiesc într-o sărăcie lucie. Există o dorință relativ mare și în creștere de a face bine. Sînt din ce în ce mai multe firme private care înțeleg nevoia de a investi în ajutor pentru cei mai sărmani și mai vulnerabili, dar care nu au nici timpul și nici oamenii care pot să facă asta. Politicienii sînt văzuți ca fiind meșteri la dat din gură și la umplut conturile proprii.

Atît PLUS, cît și USR sînt partide atractive pentru tot felul de oportuniști și gargaragii din cauza potențialului pe care îl au de a trimite oameni în Parlament și în administrațiile locale. Am întîlnit destui și sînt convins că numărul lor va crește dacă nu se iau măsuri menite să-i descurajeze.

Ambele partide pierd oameni valoroși, demotivați de oportuniști agresivi. Marota comunicării a devenit ridicolă, în condițiile în care lucrurile care pot fi comunicate sînt școli de vară, conferințe mediocre și discursuri sforăitoare. Nu de asta e nevoie, ci de metode practice prin care cele două partide pot să construiască încrederea atît în interior, cît și în exterior.

PLUS și USR pot cîștiga următoarele alegeri și pot reforma felul în care facem politică. Pentru mine pare relativ simplu. Se introduc în toate filialele indicatori de performanță care să stimuleze acțiunile membrilor menite să facă România mai bună. Renovarea caselor bunicilor rămași singuri, o masă caldă pentru cei mai sărmani, mentorat pentru copiii vulnerabili, ajutor pentru cei suferinzi sînt lucruri de care este mare nevoie cam peste tot.

Coruri de slăvire a conducerii, deși tipice politicii europene, nu ajută deloc, așa cum nu ajută nici retorica, oricît de minunat sau de charismatic ar fi liderul.

În locul întîlnirilor sterile și adesea demotivante ale filialelor, oamenii din partid ar putea să se întîlnească și să facă ceva bun pentru alții. Asta ar întări încrederea între membrii de partid și ar ajuta la creșterea încrederii alegătorilor în cele două partide, mai ales a alegătorilor care votează PSD. În cazul unui succes, celelalte partide vor fi nevoite să copieze același model de lucru care pe termen mediu va elimina o mare parte a oportuniștilor din politică. Nu cred că va fi coadă la igienizat bude sau la gătit pentru sărmani din partea nicolicilor și vioricilor din PLUS, USR sau PNL, așa că, după un pic de gargară despre populism a oportuniștilor rămași fără obiectul muncii, lucrurile vor evolua numai spre bine.

Cam asta am vrut eu să fac în PLUS. Nu am reușit, dar nu înseamnă că am renunțat. Eșecul electoral de acum cîteva zile poate va forța conducerile celor două partide să-și regîndească strategiile. În cazul în care ceea ce am scris mai sus devine prioritar, nu o să ezit să revin în politică. Am îndoieli foarte mari că așa ceva este posibil, așa că pot să-mi asum riscul.

Habar nu am dacă cele de mai sus pot funcționa sau ba. M-am obișnuit să o dau în bară, așa că nu m-ar surprinde dacă ar fi o idee proastă. Nu ar fi nici prima, nici ultima pe care le am. Dar asta nu înseamnă că nu aș încerca-o.

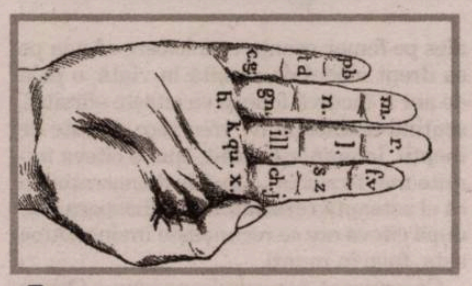

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Filozoful actualității

Întîlnirea, deunăzi, cu Noem Plafon, fost profesor la Filozofie și coleg de generație cu mine, m-a tulburat peste măsură. Știam că trecuse printr-o criză majoră, dar nu-mi închipuisem că lucrurile ar fi putut degenera într-un asemenea hal. Locul întrevederii este, el însuși, suprarealist: lîngă tomberoanele de gunoi, unde eu reciclam, conștiincios, sticlele de plastic. Nu l-am recunoscut, deși l-am observat de la început, cu atenție, scotocind printre resturile de diverse provenințe. Rufos, bărbos, pletos, părea descins dintr-o peliculă alb-negru veche, dedicată foametei postbelice. Cînd m-a zărit la rîndu-i, a tresărit voios și mi s-a adresat cordial: „Salut, Codrine! Ce faci?... Nu-ți amintești de mutra mea? Ei bine, sînt Noem. Noem Plafon, bătrînul tău amic din vremea facultății!". Am fost teribil de încurcat. Aflasem, repet, că omul avusese – din ce se spunea – un soi de depresie, însă mă gîndisem că ar putea fi în concediu medical ori la o pensie anticipată. Nici o clipă nu-mi imaginasem că-l voi vedea în postură de... *homeless*. El a continuat totuși jovial: „Nu te speria de mine, prietene! Mi-am atins, abia acum, punctul maxim al evoluției. Am ajuns să experimentez, finalmente, fericirea. Așa că, te rog, nu te întrista! Dacă ai două minute, îți și povestesc etapele marii mele metamorfoze..." Nu am reușit să îngaim un răspuns clar, dar am rămas cu ultima sticlă de „Borsec" în mînă, privind la el. Noem a considerat gestul suficient de elocvent și, prin urmare, și-a început confesiunea...

Aspus cu un aer solemn, de vorbitor în amfiteatru: „Dragul meu, mi-am construit, cum știi, o carieră academică strălucită. Am urcat toate treptele universitare posibile și imposibile, bucurîndu-mă de aprecieri și chiar elogii din partea comunității. Ceva mă rodea însă de pe timpul studenției – *ratarea prezentului*. Devenisem conștient, de tînăr, prin lecturarea platonicienilor și deci prin familiarizarea implicită cu gîndirea lui Socrate, că, *de facto,* în viețile noastre pămîntești nu există decît prezent, trecutul și viitorul nereprezentînd decît niște constructe mentale practic iluzorii: mintea noastră modifică trecutul printr-un influx de subiectivism în substanța lui, proiectîndu-l, în cele din urmă, în pură fantasmagorie, iar viitorului, tot printr-un element de psihologie emoțională, acel – atît de frumos numit de englezi – *wishful thinking,* îi atribuie dimensiuni malign-ficționale, mitologizîndu-l de-a dreptul. Ca atare, trebuie să acceptăm – realitatea este doar clipa de față, tot ce-i precedă și succedă căpătînd, *ab initio,* valoarea unui scenariu, cum să zic, *literar,* frumos poate, însă *neadevărat*. Mă urmărea chestiunea tenace, aidoma unui blestem. Dezvoltasem sentimentul că tot ceea ce realizam și realizasem ținea, inevitabil, numai de trecut și de viitor. Mereu cărțile, articole, congresele și celelalte *se legau de trecut,* erau noțiuni abstracte, bifate, precum istoria mică, moartă, într-un registru arhivistic, fie și electronic, iar ele, lucru complet derutant, se născuseră, vai, ca *planuri de viitor*."

Noem s-a uitat la mine, pe sub bretonul slinos, cu stupefacție: „Înțelegi, bătrîne? Că, așa-bănuit,

„Salut, Codrine! Ce faci?...
Nu-ți amintești de mutra mea?"

mare universitar, mare filozof, mare intelectual, eu de fapt *nu existam*. Reprezentam o iluzie penibilă, rezultată din împreunarea mortală a trecutului cu viitorul. Opera mea era o farsă, neregăsindu-se, chiar și miniatural, în *realitatea prezentului*, singura care conta... Apoi am primit lovitura de grație. M-a pus nebunia să-mi deschid cont pe Facebook și – ce să vezi? – primul filmuleț pe care îmi cad ochii e cu pledoaria unui înțelept indian pentru clipa de față. M-a executat direct mușul. Cică noi nu sîntem și nu putem fi fericiți, pentru că trăim în iluzia trecutului și cu speranța deșartă a viitorului. Din asta se nasc *dorințe* fără șanse de a fi împlinite, care ne încrîncenează și ne smintesc. Pînă aici! mi-am spus. Că sînt o farsă de profesor, puteam accepta, dar că nu voi cunoaște niciodată Nirvana, nicidecum! Aveam dreptul să-mi caut fericirea. El îmi era garantat pînă și de Constituția Statelor Unite ale Americii. Am eliminat așadar trecutul și viitorul din viața mea, raportîndu-mă, exclusiv, la prezent. N-am mai deținut CV-uri pompoase și nu am mai elaborat proiecte grandioase. Am devenit un om liber... Trebuie totuși, confidențial, să-ți mărturisesc și un dezavantaj al filozofiei *carpe diem* – plictiseala. Fără trecut și viitor, nu prea mai știi cine ești și nu prea mai ai ce să faci. Eu m-am apucat de băut bere și de uitat la TV. Mai întîi am fost dat afară de la Universitate, iar ulterior m-a părăsit familia și am pierdut și casa..."

În continuare, nu am reușit să vorbesc, dar am ieșit din catatonie. Am pus sticla de plastic în tomberonul potrivit și am scos o bancnotă de zece lei pe care i-am întins-o, stingherit, lui Noem. A primit-o cu reacție entuziastă: „Oho, bravo, Codrine! Îmi place că nu-ți faci griji pentru ziua de mîine!".

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

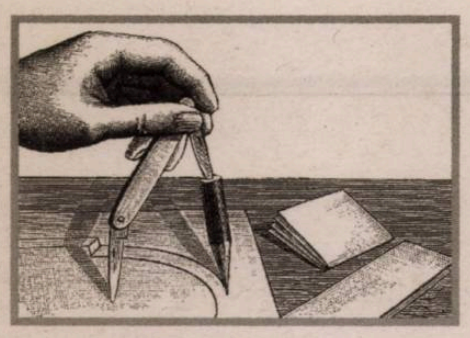

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

„Vestele galbene“ franceze și Europa

Sîmbătă, 16 noiembrie, mediile de informare au difuzat de la Paris, din nou, imagini de o mare tristețe: vitrine sparte, panouri publicitare făcute țăndări, mașini răsturnate, pubele și mobilier urban incendiate, înfruntări violente între grupuri de indivizi mascați și poliție, un monument din Piața Italiei profanat cu bare de fier, pompieri împiedicați să intervină împotriva flăcărilor... La ora prînzului, din Piața Italiei situată în sudul capitalei franceze se auzeau bubuituri și sirene ale mașinilor poliției. La numai cinci minute de mers cu pasul, însă, pe Rue Mouffetard, oamenii își făceau liniștiți piața, iar terasele cafenelelor erau pline. Locuitorii din cartier, mai ales cei din blocurile-turn, au urmărit de la ferestre și de la balcoane toată agitația, au văzut cum zburau prin aer pietrele cubice extrase din caldarîm și cum de mai multe ori grenadele lacrimogene trase de poliție au provocat perdele de fum. Cîteva posturi de televiziune au transmis în direct ceea ce se întîmpla mai ales între Place de la Bastille și Place d'Italie. Altfel spus, modul în care indivizi ultraviolenți au ținut să marcheze trecerea unui an de la izbucnirea mișcării „vestelor galbene“ în Franța.

Cel puțin două lucruri extrem de grave s-au întîmplat în ultimele 12 luni în Franța drepturilor omului, a idealurilor universaliste și a democrației.

În primul rînd, s-a produs o banalizare mediatică fără precedent a violenței. În al doilea rînd, „vestele galbene“ l-au frînat pe Emmanuel Macron în elanul său reformator, ceea ce îi subminează credibilitatea și în calitate de lider european.

Revin la fenomenul violenței. O idee foarte periculoasă și-a făcut drum în spiritele multor contestatari, și anume că, fără violență, cetățeanul aflat în stare de precaritate nu poate atrage atenția asupra revendicărilor sale. Mulți oameni pe care i-aș numi *normali* cred acum, în Franța, că Puterea nu va ține seama de ei și nu le va acorda nici o considerație dacă nu vor ataca simbolurile, de preferință capitaliste, din marile orașe și dacă nu vor demonstra că ei înșiși reprezintă o forță. Această idee larg vehiculată mai ales în primele trei sau patru luni ale mișcării a atras la manifestațiile săptămînale ale „vestelor galbene“ numeroase grupuri de inși numiți în Franța *casseurs*. Ei și-au oferit oarecum „serviciile“, ca și cum ar fi propus un pact: voi manifestați pașnic, iar de partea cu violența ne ocupăm noi. Printre acești „voluntari“ dispuși să-și riște uneori chiar și viața numai de dragul înfruntărilor cu poliția se numără, așa cum spunea chiar ministrul de Interne Christophe Castaner, mulți „barbari, brute și imbecili“. Mai dramatic este însă faptul că unii dintre ei fac parte din diverse facțiuni ale extremei stîngi sau ale radicalilor de stînga. Iar atacurile lansate de ei împotriva simbolurilor Republicii franceze și ale democrației nu vin din pulsiuni huliganice, ci în urma unei îndoctrinări metodice prea puțin denunțată în Franța. În mod tradițional, sperietoarea ideologică în spațiul politic francez este extrema dreaptă. Extrema stîngă beneficiază de un fel de clemență, ca și cum idealurile ei ar fi, în esență, nobile...

„Vestele galbene“ au reușit în ultimele 12 luni să blocheze reforme importante în Franța, o spun cei mai mulți comentatori politici avizați. Iar în perspectiva prezidențialelor din 2022 s-ar putea ca președintele Emmanuel Macron să evite anumite șantiere esențiale în materie de reforme pentru a nu amplifica nemulțumirile populare. Or, o Franță blocată nu va putea să cîntărească mult într-o Europă care și ea este paralizată în multe privințe.

În perioada cînd Barack Obama se afla la Casa Albă, el o considera pe cancelara Angela Merkel drept adevăratul lider al Europei și nu făcea eforturi să ascundă această convingere a sa. În ultimul timp, în contextul în care Angela Merkel se află într-o fază de sfîrșit de carieră, Emmanuel Macron s-a arătat foarte activ în materie de propuneri europene, considerînd că este momentul să preia el rolul avut pînă acum de doamna Merkel. Recent, șeful statului francez a respins categoric ideea integrării europene a Albaniei și a Macedoniei de Nord, considerînd că, înainte de toate, Uniunea Europeană trebuie să treacă printr-o fază de aprofundare. A cerut insistent ca divorțul de Marea Britanie să se pronunțe cît mai repede pentru ca Europa să iasă din acest lung litigiu și să se poată concentra pe reconstrucția ei. I-a mobilizat pe europeni, cu unele rezultate palpabile, ca să apară uniți în fața Chinei... Emmanuel Macron mai cere „europenizarea“ Alianței Atlantice și semnarea unui nou acord securitar cu Rusia (ceea ce provoacă îngrijorare în Europa de Răsărit). Pentru a rezuma, putem spune că șeful statului francez este în prezent cel mai activ lider european în materie de idei și inițiative.

Sigur că Franța, după ce Marea Britanie va ieși din Uniunea Europeană, va avea cîteva atuuri pentru a pretinde la *leadership*-ul Europei: ea va fi singura țară a Uniunii Europene care să dispună de arma atomică și de un loc permanent în Consiliul de Securitate al Organizației Națiunilor Unite. Mai rămîne însă ca Franța să poată transmite lumii o imagine mai bună pe plan intern...

Sîmbătă, 16 noiembrie, „vestele galbene“ urmau să-și dea *rendez-vous* în Piața Italiei pentru o manifestație inițial autorizată de prefectura pariziană. S-a întîmplat însă, în acea zi, un lucru fără precedent (cel puțin în ultimii 30 de ani de cînd trăiesc eu în Franța): autoritățile au remarcat că numărul de „barbari“ era mult prea mare și atunci au interzis manifestația.

Abonează-te la
DILEMA VECHE
DIGITAL

Poți cîștiga un pachet de cărți oferit de
EDITURA HUMANITAS

Revista poate fi achiziționată din
Paydemic

Perioada campaniei:
11 noiembrie 2019 – 12 ianuarie 2020
Detalii pe www.dilemaveche.ro

PREȚURI LA ABONAMENTE DIGITALE CU PÎNĂ LA 60% MAI MICI FAȚĂ DE PREȚUL DE LA CHIOȘC

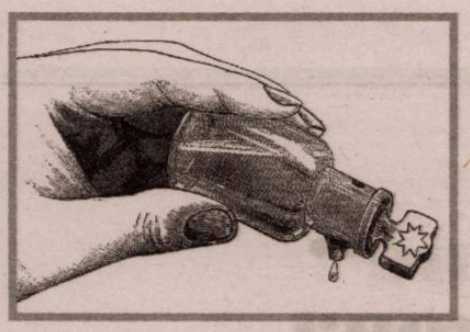

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Chifle

Cu un secol în urmă, cuvîntul *chiflă* era tradus în dicționare prin *croissant,* era echivalat cu *corn* și avea doar sensuri concrete. Era, de altfel, un împrumut lexical destul de recent: provenea din substantivul german *Kipfel,* în a cărui adaptare vorbitorii ezitaseră între mai multe variante – *chipel, chipfă, chipflă, chiflu, chiflă*... Forma obiectului desemnat avea să se stabilizeze curînd, devenind prototipic rotundă, ceea ce îi va permite mult mai tîrziu cuvîntului să intre în descrierea unor produse noi, de pildă a hamburgerului. În plus, în registrul familiar-argotic *chiflă* urma să dobîndească sensuri noi, predominant depreciative.

Termenul e atestat într-un document de pe la 1770, dar a devenit mai frecvent spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, în Transilvania și în Moldova (apărînd, de pildă, în teatrul lui Alecsandri). Forma inițială a obiectului desemnat era cu siguranță doar cea de corn, ilustrată astăzi de numeroasele imagini pe care le furnizează Internetul pentru cuvîntul german *Kipfel*. În textele din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea se poate observa statutul de neologism al cuvîntului, care are nevoie de echivalente și de explicații: „văzînd semiluna turcilor și gîndind că e vreun *corn (chiflă)* a luat-o de la ei" *(Gura satului,* 15 mai 1877); „Popîrță, după obiceiul nemțesc, dimineața nu lua decît o cafea cu lapte cu un singur *corn sau «chiflă», cum i se mai zice*" (Teochar Alexi, *Ai carte, ai parte,* roman umoristic, Sibiu, 1878). Fixarea formei poate fi urmărită în succesiunea dicționarelor (cele de mai jos – disponibile pe platforma dexonline.ro): în dicționarul lui Scriban, din 1939, *chifla* era încă „un fel de franzeluță în formă de semilună, numită și corn"; după război, *Dicționarul limbii române moderne* (DLRM, 1958) ezita între două forme – „corn sau pîinișoară rotundă" –, pentru ca în DEX aspectul de semilună să fie abandonat, consemnîndu-se doar forma rotundă sau ovală.

Dicționarele generale actuale nu înregistrează sensurile figurate ale cuvîntului *chiflă*. Acestea apar, totuși, în diferite glosare și dicționare de argou și limbaj familiar: la George Volceanov găsim sensul fotbalistic – „șut pe lîngă minge, șut în aer" *(Dicționar de argou al limbii române,* 2006), iar la Traian Tandin *(Dicționar de argou al lumii interlope,* 2009) e atestat un sens mai general – „greșeală, luft, păcăleală". De fapt, sensul figurat din argoul fotbalistic fusese semnalat încă din 1978 într-un articol de lingvistică (Mihai Petre, „Noi contribuții la studiul argoului studențesc", *Limba română,* XXV, 5). Sensul pare să reziste foarte bine în limba actuală, argotismul avînd, pe lîngă o accepție tehnică, și una mai generală, de „ratare": „îmi venea să mă dau cu capul de dealurile din jurul stadionului numai la cîte *chifle* și bare au dat M.S. și ceilalți" *(Evenimentul zilei,* 1123, 1996, 15); „ca să-i arate cum se face a mai dat o *chiflă*. Avea în față TOATĂ poarta!" (sport.ro); „urmărirea cu sufletul la gură a unui concurs de goange, *chifle* și ratări" (fcsteaua.ro); „fundașii și mijlocașii lui Real au profitat de situație, schimbînd pase între ei, la trecerea timpului, parcă așteptînd să mai cadă o *chiflă* din cer" (tackle.ro); „nu e nici măcar un șut glorios peste poartă sau direct în aut. E *o chiflă lentă*, o minge care se chinuie să ajungă în zona careului și pe care portarul o prinde doar pentru că se plictisise să se uite la ea" (sub25.ro); „T. a trimis o *«chiflă»* înspre propria poartă, I. a interceptat" (prosport.ro); „Ratarea (CHIFLA) săptămînii" (campionate minifotbal.ro). Extinderile peiorative – de la acțiuni la autorii – lor sînt oricînd posibile: „i-au apostrofat pe «roș-albaștri», numindu-i *«chifle»* pe frații C." (ziare.com). În articolul lui Mihai Petre din 1978 era consemnat și verbul *a chifla,* aparținînd tot argoului fotbalistic, cu sensul „ a pasa greșit mingea". Astăzi verbul e destul de rar, dar nu inexistent: „greșește de multe ori, o *chifleză*" (gandul.info); îi ține locul, oricum, expresia *a da chifle*.

Motivația transferului metaforic nu este transparentă; pot fi mai multe explicații, dar mi se pare foarte posibil să se fi pornit de la conotațiile negative pe care le are *chifla* ca substitut – insuficient, nemulțumitor! – de pîine. Pentru zdravenii consumatori de mari cantități de pîine, chifla nu reprezintă aproape nimic, e total insignifiantă din punct de vedere culinar; poate că și forma ei o apropie de încarnarea cifrei zero. În orice caz, sensul cuvîntului s-a extins și în afara domeniului fotbalistic, în primul rînd cu referire la presă: „trei sferturi din știrile sau profețiile sale ajung într-o antologie de *chifle* și bîrfe" (cotidianul.ro); „beneficiarul direct al acestei *chifle jurnalistice*" (ziaruldegarda.ro) „E jenant să fie ținuți în continuare la ziar cînd *dau chifle* din astea" (zoso.ro). În fotbal, *chifla* este o pasă fie pur și simplu greșită, fie simulată, neserioasă, produsă cu intenție, în loc de ceva mai bun. Și în afara stadionului se dezvoltă aceleași tipuri de sensuri figurate: chifla este o gafă, o eroare – „titlul acestei distincții ce ar trebui decernată votanților care l-au ignorat – *Chifla* de Aur. Căci această *au dat* o adevărată *chiflă* în materie de gust și competență cinematografică" (Cristian Tudor Popescu, 2011, gandul.info) –, dar poate fi și o stratagemă: *„«chifle»* aruncate în mediul online în ultimul an, materiale la limita credibilului (sau chiar dincolo), redactate pentru a atrage audiența" (paginademedia.ro). Fixată în sfera depreciativului, *chifla* intră și în diverse construcții expresive, de genul „diplomatu' *lu' Chiflă*" (ziare.com) sau *„chifla asta de* volan" (daciaclub.ro).

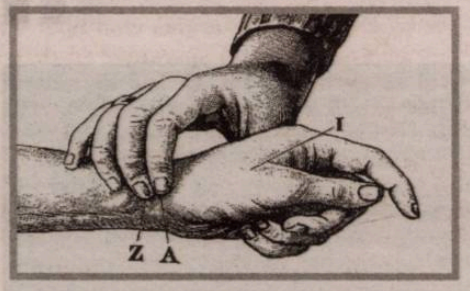

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Tristețea autorului de manuale

„Da, domnule, un roman e ca o oglindă purtată de-a lungul unui drum bătut de multă lume. El va răsfrînge în ochi cînd seninul cerului albastru, cînd noroiul mocirlelor din cale. Iar pe cel ce poartă povara oglinzii în spate îl veți învinovăți că e imoral! Oglinda lui arată noroiul, iar voi învinuiți oglinda! Mai bine ați învinui drumul pe care se afla mocirla și, mai mult încă, pe inspectorul drumurilor, care îngăduie să zacă apa și să se formeze mocirla." Ați recunoscut, probabil, citatul din Stendhal, din romanul *Roșu și negru,* pe care-l folosim noi, profii de română, spre a ilustra tehnica realistă a mimesis-ului. Îmi folosește ca pretext pentru a ilustra o chestiune de altă natură.

Să zicem că ești un profesor cu ceva experiență, care se traduce în practică la clasă, dar și în expertiză didactică, ai mai scris poate auxiliare didactice, poate chiar manuale. Ai și un copil, în clasa a IV-a. Tocmai au apărut programele noi pentru gimnaziu și ministerul anunță demararea procedurilor pentru licitațiile de manuale. Stai și te gîndești că fiul tău va avea de la anul manuale noi și ai vrea ca ele să fie cît mai bune, cît mai atractive, cît mai interconectate cu lumea lui sau, mai bine, cu lumea în care va crește și își va duce viața. Te gîndești că ai putea să contribui la asta, știi că ai putea să o faci, ți-e teamă și că ar fi posibil ca alții să nu o facă (unii să nu se implice, alții să nu aibă suficient suflu), iar generația fiului tău să nu aibă aceste instrumente de sprijin la standardele pe care le imaginezi tu. Așadar, împreună cu un grup de colegi, cu sprijinul unei edituri, începi munca.

Ce-nseamnă munca aceasta? Înseamnă, și acum schimb registrul, asumîndu-mi ipostaza autorului de manuale, în primul rînd, renunțare la timp liber pe o perioadă lungă. Și cînd spun timp liber, mă refer inclusiv la ore de odihnă, de somn. Căci munca aceasta o faci după-amiaza, seara, noaptea. Nici o problemă, de vreme ce ți-ai asumat, înseamnă că asta dorești. Am intrat în jocul acesta în urmă cu doi ani, într-o echipă excelentă, de la care învăț mereu cîte ceva. Prima dată ți se pare că e foarte fain: ai ocazia să pui în practică tot felul de idei, să propui texte atractive, din universul specific copiilor acestei generații, să vii cu soluții ingenioase de analiză. Apoi te izbești de realitate. Vrei să faci un manual bun, care să și cîștige licitația. Pentru asta, însă, trebuie să respecți *ad litteram* programa școlară. Și acolo încep chinul, frustrarea, nebunia. Căci programa e mai întîi extrem de încărcată. Iei conținuturile, le împarți la numărul de ore alocate disciplinei pentru întregul an de studiu și constați că trebuie să calculezi la sînge fiecare oră, că în unele aglomerezi enorm de multe conținuturi, iar că pentru aprofundări nu rămîne timp deloc. Ești mereu într-o goană, lecție după lecție. Reduci eventual din orele care ar merita alocate comprehensiunii și interpretării textelor literare și celor de comunicare, pentru a putea acoperi toate conținuturile de gramatică. Programa impune studierea între șapte (la clasa a V-a) și zece (la clasa a VIII-a) texte de bază integrale, plus alte cîte cinci auxiliare pentru fiecare clasă. Le alergi. N-ai tihna de a sta cu ele. Redactarea n-ai timp să o exersezi, să îl ajuți pe elev să o deprindă. Alergi. Gramatică e înfiorător de multă și abordată preponderent analitic, nu normativ. Altfel spus, multă analiză gramaticală, puțină care să formeze deprinderi de scriere corectă. Noua programă te obligă să abordezi gramatica din perspectiva ultimei lucrări normative a Academiei Române, care aduce destule noutăți față de cea veche. Te upgradezi și tu, citești, te documentezi. Tot ce lucrezi pe acest domeniu raportezi la normele Gramaticii Academiei. Constați inadvertențe grave ale programei, care îngreunează abordarea conținuturilor. Spre exemplu, la clasa a VII-a, ai de introdus conceptul de coordonare în frază, de conjuncții coordonatoare, dar abia într-a VIII-a se prevede și propoziția subordonată. Or, coordonarea se poate face și între două sau mai multe propoziții subordonate. Îți bați capul cum să rezolvi aceste incoerențe.

Apoi, cînd să îți pui problema dezvoltării competențelor, te izbești de o altă problemă. Cum le evaluezi? Pentru că unele sînt atît de inoperant formulate încît nu permit descriptori de performanță. Să luăm celebra competență a interculturalității, „Exprimarea identității lingvistice și culturale proprii în context național și internațional", respectiv o competență specifică, de la clasa a VIII-a, „Argumentarea unui punct de vedere privitor la elemente specifice ale culturii naționale / ale culturii altor popoare". Ca sugestie metodologică, programa propune „dezbateri despre categorii de cărți literare și nonliterare, tipărite sau digitale, aparținînd culturii majore și culturii de divertisment". Pe de o parte, complexitatea unor astfel de obiective este foarte ridicată, proprie unor alte vîrste. A dezbate este în sine o sarcină dificilă pentru gimnaziu, dar a o face comparînd categorii de cărți aparținînd unor culturi diferite este deja chiar descurajator. În plus, programa nu prevede posibilitatea de a da elevilor spre lectură alte cărți decît textele de bază și cele auxiliare. Apoi, formularea unor descriptori de performanță pe o astfel de competență, cu sugestia metodologică aferentă, te trimite tot într-o zonă a subiectivității.

Ca autor de manuale, te afli într-o situație ingrată. Dorești să oferi un produs de calitate, dar ești constrîns de programă să respecți strict litera ei. Altfel, nu cîștigi licitația. Ești conștient, desigur, că vii cu un manual foarte încărcat, dificil, dar nu ai cum să eviți dimensiunea normativă a programei. Apoi primești tot felul de critici de la părinți sau de la opinia publică, oameni nemulțumiți pentru că manualul e prea dificil sau prea încărcat. Dar tu nu faci decît să porți o oglindă prin fața programei. Nu ucideți, așadar, autorii de manuale, interogați mai bine autorii programelor școlare.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Ultimele zile din viața pisicii

Pisica părinților mei trage să moară, se stinge pur și simplu de bătrînețe. Știam cu toții că va sosi și clipa asta, deși nu eram pregătiți pentru ea, niciodată nu ești pregătit, nici măcar cînd e vorba de animăluțele cu care ți-ai împărțit o parte din viață. Cînd ai mei au găsit pisica corcită cu persană, cu botul turtit și o uitătură mai degrabă a dracului decît blîndă și sfioasă, cum îi șade bine oricărei pisici, mirosea a grajd – locul unde probabil că-și petrecuse ultimele luni –, avea blana încîlcită și lipită de spate, de la mizerie, și doar cîțiva dinți în gură. Se pare că trăise vremuri grele. Am spălat-o în cadă, eu și mama, a stat, de bine, de rău, însă după aia s-a cocoțat pe cea mai înaltă porțiune a gardului, de unde n-a mai coborît vreo două zile – ne arunca doar priviri urîcioase, pline de dispreț. Cînd i s-a făcut foame, a venit. Mînca non-stop, mînca și torcea, apoi vomita și o lua de la capăt, de parcă n-ar mai fi văzut mîncare de un secol. Veterinarul i-a spus mamei că era o pisică trecută binișor de zece ani, că făcuse nenumărate rînduri de pui, dar mai ales că ar avea un carcinom în gură și că n-o va duce mai mult de un an, maximum doi. Au trecut de atunci încă zece ani, zece ani senini și fericiți din viața ei de pisică, cu locuri calde unde să se cuibărească, mîngîieri și mîncare din belșug, cu o curte doar a ei pe care s-o „păzească" de alte pisici vagaboande, exact ca un cîine. Acum e trecută de 20, „e bătrînă ca noaptea", obișnuim noi să glumim pe seama ei. N-a primit niciodată un nume, imaginația noastră n-a mers niciodată mai departe de alintul „muți". E doar o pisicuță de pripas care s-a insinuat cumva în viețile noastre. Pînă s-o cunosc, nu-mi plăceau deloc pisicile, acum sînt îndrăgostită de ele, dacă ajungi să iubești o pisică, le iubești pe toate. Pisica cu botul turtit și-a petrecut cîteva ierni la rînd în apartamentul nostru cu două camere din București și mereu s-a comportat gentil, ca o musafiră. Își găsea mereu locuri noi unde să se ascundă, dispărea pentru cîteva ore sau alte ore și le petrecea pe pervaz, uitîndu-se la vrăbii sau la schimbări subtile ale luminii de afară, doar pisicile văd și înțeleg astfel de lucruri. Nu ne deranja cu nimic. Doar seara, cînd ne uitam la cîte un film, îndrăznea să se urce în pat și să se așeze pe pieptul unuia dintre noi – aștepta să fie mîngîiată. Mi-am dat seama treptat că pisicile sînt niște ființe cu totul speciale, n-au stereotipii precum cîinii, nu te poți plictisi cu ele. Știu să comunice, au o gamă foarte largă de miorlăieli diferite, dacă le certi sau le superi cu ceva, găsesc zeci de moduri total diferite ca să se răzbune.

La fiecare vizită la veterinar, doctorul ne spunea că e perfect sănătoasă.

În ultimele zile, de fiecare dată cînd sună telefonul și e mama, mă gîndesc că o să-mi spună că „gata". Adevărul e că se chinuie, exact ca un om foarte bătrîn care simte că încă mai are în el un strop de viață și trage de ea cît poate. Chiar și acum instictul de supraviețuire e puternic, nu se lasă în voia morții cu una, cu două. Face eforturi să se ridice, să mănînce măcar un pic, deși nu mai poate să stea în picioare, mănîncă culcată, apoi se împleticește pînă la litieră. „Nu-mi mai povesti", îi spun mamei, la telefon, „îmi face rău." Și chiar simt cum mi se pune un nod în gît. Vara trecută a stat cîteva zile la noi, cînd ai mei erau la mare, și deja nu era bine. Respira anevoie, se sufoca, îi tremura capul. Într-o zi a încercat să se urce pe birou și a căzut, atunci a scos un miorlăit foarte ciudat, de jale, de disperare, aproape uman. E cumplit de greu să asiști la suferințele unui animal bătrîn, pentru că nu poate să vorbească, nu știi ce să faci, cum să le alini, ți-e o milă infinită. E aproape la fel de greu ca în cazul oamenilor, în fond sîntem niște organisme alcătuite la fel, aceleași celule, aceeași durere, aceeași inimă care la un moment dat se oprește. În fiecare noapte mă rugam ca pisica să mai reziste, să nu moară aici, sub ochii mei. Nu suportam să o văd murind, să asist la acel moment de trecere – un animal viu, afectuos, care vine la tine cu cele mai bune intenții, ți se așază pe piept și toarce, să înțepenească, să se transforme într-o cîrpă. Adevărul e că dorința mea era egoistă – să ținem moartea cît mai departe de noi, să se întîmple în altă parte, pentru că nu reușim să înțelegem și să acceptăm că o ființă care există, chiar și o pisică, peste cîteva secunde nu mai este.

Însă nu e pentru prima dată cînd ne aflăm într-o astfel de situație, cînd avem de-a face cu sfîrșitul unui animal bătrîn. Anul trecut a murit cățelușa noastră cament dat, a intervenit altceva – senilitatea. Și a fost, cel puțin în aparență, exact la fel ca la oameni, aveai senzația că stai cu un bolnav de Alzheimer în casă. Cîinele nu mai recunoștea pe nimeni, nu mai avea instinctul de a ieși afară ca să-și facă nevoile, făcea pe ea, îi puneam scutece, nu mai avea ore fixe de masă, nu mai știa dacă era noapte ori zi. Totuși, se agăța de viață. Uneori avea niște crize, o apuca o vrie și tropăia cu pași mărunți prin casă, izbindu-se de mobilă, oarbă și surdă. Era grotesc. Cu puțină vreme înainte să moară, am ținut-o în brațe, într-o noapte, cîteva ore și am mîngîiat-o. Nu părea să mai simtă mîna și mîngîierea. O singură dată, cînd am strigat-o pe nume, a tresărit și i-am surprins în ochi o frîntură de lumină, de luciditate, am regăsit acolo pentru cîteva secunde cîinele loial și bun care a fost cîndva.

Pînă la urmă, după luni întregi în care cîinele era din ce în ce mai rău, am ținut o ședință de familie și am ales a doua variantă. E aici o delicată problemă de conștiință, nimeni nu ne poate spune dacă am făcut bine sau am procedat greșit. Oare ai tu dreptul, ca om, să hotărăști pentru viața unui animal și cînd să-i pui capăt, chiar dacă viața aia a devenit chinuitoare și inutilă, o extensie fără rost a vieții adevărate? Oare ai dreptul tu, ca om, să hotărăști, la un moment dat, pentru propria ta viață atunci cînd ajungi atît de uzat încît nu mai poți să fii de folos nimănui, nici măcar ție însuți? Ai dreptul, ca om, să hotărăști pentru viața altor oameni, atunci cînd aparent nu mai există nici o speranță? Ai dreptul să curmi, să tai, să lași să moară? Dar există vreo formă de viață inutilă sau orice scînteie, rămășiță de viață e, de fapt, o binecuvîntare? Nu încerc să răspund la aceste întrebări, mi-e imposibil, doar cînd mă gîndesc la ele, simt că mă afund într-o negură de nepătruns, dincolo de umila noastră existență a tuturor – oameni, cîini, pisici. În fond, cu sau fără conștiință, bătrînețea și moartea sînt la fel pentru toți.

Eugen ISTODOR

negustori **și mușterii**

Despărțirea de roșie

Asta-i cînt, îngrozit. Că nu-i mai pot oferi decît *„perles de pluie"*. Că anul ăsta mi-a plăcut s-o sparg c-o brînză. Și atît. Că n-o mai văd altfel decît bulion, tăiată bucăți-bucăți prin magazine, în zacuscă. Lacrimă către roșiile ce nu mai sînt pe piață. De la Brel, da, dar vezi cum interpretează doar cu creierul Nina Simone.

Ne me quitte pas / Il faut oublier / Tout peut s'oublier / Qui s'enfuit déjà / Oublier le temps / Des malentendus / Et le temps perdu / À savoir comment / Oublier ces heures / Qui tuaient parfois à coups de pourquoi / Le cœur du bonheur / Ne me quitte pas / Ne me quitte pas // Moi, je t'offrirai / Des perles de pluie / Venues de pays où il ne pleut pas / Je creuserai la terre jusqu'après ma mort / Pour couvrir ton corps d'or et de lumière / Je ferai un domaine / Où l'amour sera roi, où l'amour sera loi / Où tu seras reine / Ne me quitte pas / Ne me quitte pas // Je t'inventerai / Des mots insensés / Que tu comprendras / Je te parlerai / De ces amants-là / Qui ont vu deux fois leurs cœurs s'embraser / Je te raconterai l'histoire de ce roi mort / De n'avoir pas pu te rencontrer / Ne me quitte pas / Ne me quitte pas / On a vu souvent / Rejaillir le feu / D'un ancien volcan / Qu'on croyait trop vieux / Il est, paraît-il / Des terres brûlées / Donnant plus de blé / Qu'un meilleur avril / Et quand vient le soir / Pour qu'un ciel flamboie / Le rouge et le noir ne s'épousent-ils pas ? / Ne me quitte pas / Ne me quitte pas / Je ne vais plus pleurer / Je ne vais plus parler / Je me cacherai là / À te regarder danser et sourire et / À t'écouter chanter et puis rire / Laisse-moi devenir / L'ombre de ton ombre / L'ombre de ta main / L'ombre de ton chien / Ne me quitte pas.

Radu NAUM

un sport **la Răsărit**

Echipă?

Grup de sportivi constituit într-o formație, în cadrul căreia se antrenează, sub conducerea unui specialist (...), cf. dexonline.ro. M-am liniștit, deci nu era vorba despre naționala de fotbal a României. Uf! Căci despre ea, numai de bine. Adică e ca atunci cînd apa te frige atît de rău încît ai senzația de rece. Sau cînd întunericul abisal devine un alb orbitor. După cele două triste reprezentații cu Suedia și Spania mă urmărește freza retro a lui Tătărușanu, portarul. Aerul lui grav melancolic de Marcel Iureș în *Pacificatorul* și rolul său de cowboy legat la stîlpul torturii. Din cînd în cînd, „sălbaticii" rupeau din el cîte o bucățică. Dintre cele șapte goluri primite poate că are o mică vină la unul. În rest a fost ca un pasager al cărui șofer dă cu mașina de ziduri. Tătărușanu nu își rade părul deasupra urechilor, nu e tatuat și, cînd poate, bea un pahar de vin roșu din cele care se degustă, nu se gîlgîie. Nu e un erou. E doar altfel. De exemplu, vede. Și spune ce vede. Nu e puțin, căci fotbalul se pricepe la a împrăștia perdele de fum. Faptul că în suficiente rînduri nu cîștigă neapărat cel mai bun e un alibi perfect pentru a crede că poți ajunge pe Lună vîslind într-o canoe găurită. Dar acum, în cele două partide cu pricina, a fost exact cum trebuia să fie. A fost ca și cum un analfabet deghizat în asistent universitar la Litere și-ar fi uitat condiția reală și, îmbătat de ambianță, s-ar fi lansat într-un discurs împănat cu dezacorduri. Impostorul ar fi fost aruncat în șuturi din școală... într-o lume normală, desigur. Fotbaliștii nu vor primi un astfel de tratament. Nu fizic. Vor continua să-și trăiască viața îndestulată cu sentimentul unei regretabile neînțelegeri. „Mereu va exista un alt meci", spun ei, senini epigoni ai lui Scarlett. Iar pentru noi, mereu o altă amputare a pasiunii, biet bulgăre de senzații însîngerate. Ce naiba, e doar fotbal! – veți protesta. O, Doamne, ce bine ar fi să fie doar atît!

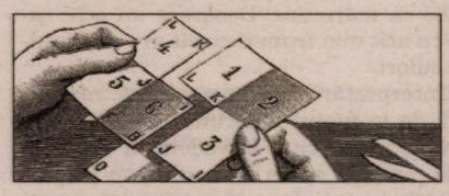

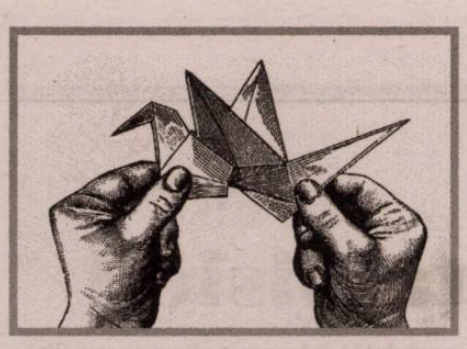

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Din Ithaca la „Bacău“

După o noapte agitată, cu o mare învolburată, ne-am trezit într-o atmosferă de un calm desăvîrșit, sub razele unui soare blînd și strălucitor, pe catamaranul legat de stîncile insulei pustii Arkoudi. De jur împrejur, în unduirea sclipitoare a apei jucau bancuri întregi de pești. Mi-am amintit de plasa ca de prins fluturi pe care o cumpărasem în ziua precedentă din portul Frikes. Pînă atunci, asemenea lui Theo, mă declaram un pescar de pungi și alge (adică singurele lucruri pe care le-am prins vreodată în apă). Mi-am zis totuși că n-ar fi rău să-mi mai încerc norocul. Am legat bățul plasei de cangea bărcii cu izolirband, pentru o coadă mai lungă. Era o improvizație de tot rîsul. Am pus o bucățică de pîine în plasă și am băgat-o în apă. În ea au intrat patru sardine deodată. Le-am săltat în aer, strigînd după un vas în care să le deșert. Am repetat operațiunea și în cîteva minute prinsesem deja cît pentru o bună tavă de pus la cuptor. Sardine măricele, cu irizații albastre și verzi pe spate. O dimineață plină de noroc și fericire!

Am ridicat ancora și am părăsit insula cea pustie, cu regretul că n-am mai avut timp să o și batem puțin cu piciorul. Era ultima zi de navigație și trebuia să ajungem cu Zizi înapoi în Lefkada. În drum ne-am oprit să vizităm o mare grotă marină, formată în stîncăriile din coada sudică a insulei Meganisi. O peșteră în care, cică, în al Doilea Război Mondial s-ar fi ascuns submarinul grecesc Papanikolis (băieții l-au botezat Papanicolau).

La prînz am mîncat sardinele gătite excelent de fete. Mergeam în volte pe lîngă fosta insulă a lui Onassis, Skorpios, care astăzi aparține unui oligarh rus și în al cărei mic golf, ca un rai, se zărea acostat un yacht cu multe etaje. Marea, albastră ca vacanța, era plină de veliere care se întorceau, ca și noi, în atotcuprinzătoarea marină a Lefkadei. Bineînțeles că lucrurile deveneau tot mai triste. Lăsam în urmă ciclopii, lestrigonii și Ithaca lui Odysseu. Într-un celebru poem, Konstantinos Kavafis zice: *Atunci cînd spre Ithaca vei porni-o / dorește-ți drumul cît mai lung să fie, / plin de peripeții și-nvățăminte*“. Într-o oarecare măsură cam așa ni s-a întîmplat și nouă. Vă veți întreba poate cum de, în toată călătoria asta, n-am pomenit nimic de Calypso, Circe ori Penelopa. Ba am pomenit, numai că, în vremurile noastre moderne, doamnele nu mai așteaptă singure pe cîte o insulă, ci merg pe mare chiar alături de navigatori. Toate ca una și una ca toate, cele trei au fost mereu cu noi pe catamaran, ne-au însoțit, ne-au gătit și ne-au pregătit, ne-au îmbărbătat și ne-au ponderat, păzindu-ne și fericindu-ne cu grija și spiritul lor feminin protector. N-au fost nevoite să ne aștepte douăzeci de ani, să ne ofere nemurirea sau, Doamne ferește, să ne transforme-n porci.

În fine, am intrat în canalul de la Lefkada într-un șir indian de alte ambarcațiuni, am anunțat că sosim, ne-am oprit la benzinărie să facem plinul bărcii, ca la mașinile de închiriat, iar omul nostru de pe chei ne-a făcut semn cînd să intrăm în marină și unde să acostăm. Momentul de final era poate și cel mai greu. Ca și cum ai fi încercat să parchezi cu spatele o mașină de 13 metri lungime și 7 lățime în parcarea de la mall, fără să vezi aproape nimic în spate. La prima încercare am agățat cu pupa parîma de mooring care ținea yachtul vecin. A zbîrnîit cu întregul yacht odată, ca o coardă de contrabas gigantic. Nu s-a întîmplat nimic în afară de niște urlete pe mal. Am ieșit de acolo imediat. Omul nostru de pe chei m-a ghidat cum să mă apropii din nou, apoi a făcut gestul cu care ai sfîșia o pînză: mîna stîngă în față și mîna dreaptă în spate, brusc. Adică: mașina babord în față, mașina tribord în spate, la maximum, cu cîrma blocată. De jur împrejur, și în față, și în spate, erau „parcate“ alte veliere și catamarane, spațiul era foarte îngust, iar manevra aceea părea brutală. Efectul ar fi fost o răsucire a „elefantului“ în vitrina cu bibelouri. Asta era, am închis ochii și am făcut gestul, cu mîinile pe cele două manete. Elicele au vuit, apa s-a vălurit, ambarcațiunile din jur au tresăltat, dar, ca prin minune, Zizi, cu cele 12 tone ale sale, a ajuns în poziția corectă. Încă vreo cîțiva metri cu spatele și băieții au aruncat parîmele pe cheu. Adi s-a luptat cu mooring-ul pe care trebuia să-l lege cît mai repede de tacheți, să stabilizeze prova. Aventura noastră se încheiase. Ne-am îmbrățișat bucuroși.

Potrivit obiceiului grecesc, încă o noapte ambarcațiunea închiriată era a noastră. Seara au venit însă oamenii proprietarului s-o verifice. Ne-au cerut să rulăm ca la carte parîmele puse la uscat. Un scafandru umbla pe dedesubt. Control serios. În cele din urmă au zis că ar lipsi o pompă (a bărcuței gonflabile). Noi nici c-o văzuserăm vreodată, dar ei ne-o arătau trecută în procesul-verbal. Ne temeam de vreo controversă, dar grecii au hotărît că așa un fleac nu se impută, ca să nu ne strice cheful. Și cheful chiar a urmat într-o tavernă din port unde aproape că am adormit. Ca Odysseu cînd a ajuns acasă.

A doua zi de dimineață ne-am strîns bagajele și am pornit pe tristul drum de întoarcere. Am ocolit prin Salonic, unde la o cîrciumă, într-un pasaj, am mîncat rondele de rechin neted *à la Saganaki*. O nebunie! Am făcut și o baie în tulburele golf al orașului, în spatele unor blocuri, și am pornit mai departe către țară, pe sumbrele șosele dinspre nord. Seara tîrziu, cazați într-un hotel din Sofia, am ieșit să ne plimbăm. Era de-a dreptul pustiu. M-a străbătut un straniu sentiment de Bacău. Într-un mall aproape închis, la un snack-bar ni s-a servit un pepene roșu cu brînză și mentă. Combinația a avut darul să ne mai înveselească.

Trebuie să mai spun că, după Homer, nenumărați poeți au continuat să-l cînte pe Odysseu. Unii au avut inspirația să descrie plictiseala care l-ar fi cuprins odată întors acasă. Adică deprimarea tipică, am spune noi astăzi, de după o călătorie aventuroasă. Sau depresia post-vacanță. Le mulțumesc celor care m-au răbdat vreme de zece episoade.

ready made

„Au fost bombardate gara, magazinele, arsenalul și obiecte militare cu multe bombe grele, ușoare și bombe ce produc incendii; multe nimeriri în plin fură observate; un incendiu mare fu produs în magazinele dela gară. O altă escadră atăcă cu succes portul interior dela Grado, o baterie de pe Isonzo inferior și obiecte militare din Monfalcone. Cu toată apărarea vehementă s'au întors toate aeroplanele tefere.“

Foaia militară Streffleur. Gazetă pentru câmp, Anul III, Nr. 34, Viena, 26 August 1916

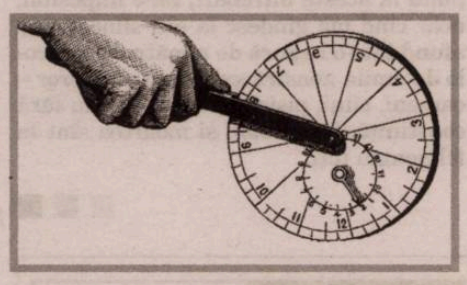

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Ochiul și pironul

Vine și ziua cînd descoperi un teanc de ochi de marmură. Unul singur (azi în muzeul din Pireu) mai e întreg și are jumătate de metru lungime, dar e clar că sînt acolo mulți ochi migdalați, incizați pe lespezi subțiri de marmură de Paros, cu pupila găurită. Mult mai greu vine însă ziua cînd înțelegi ce sînt aceste obiecte. Datate în secolele V-III î.Hr., ele au fost găsite la sfîrșitul secolului al XIX-lea în șantierul naval de la Zea, portul militar al Atenei antice.

E sigur că nu sînt ochi de statui, fiindcă sînt enormi și plați și fiindcă ochii care se inserau în orbitele unei statui de bronz erau nu de marmură, ci din cristal de stîncă, pastă de sticlă, chihlimbar și alte materiale aproape la fel de frumoase ca numele lor. În orice caz, ei sînt foarte naturalist sculptați – cu o excepție esențială: toate cele 11 fragmente de ochi de la Zea au irisul alcătuit din mai multe inele, trei sau chiar cinci, pictate inițial cu albastru, galben, roșu sau lăsate, abil, albe ca marmura. Deoarece un ochi este cu atît mai frumos cu cît are mai multe culori.

Interpretările propuse pleacă, rezonabil, de la faptul binecunoscut că navele grecești, așa cum le vedem în arta veche încă din epoca bronzului, au pe pră ochi pictați. În arta geometrică, acești ochi apar ca steluțe cu un număr variabil de vîrfuri, înscrise în cercuri și pătrate, și nu cred că e doar o joacă a artistului. Uneori ochii sînt sus pe pră, alteori jos lîngă rostru, făcîndu-l să semene și mai bine cu un cap de mistreț, alteori în ambele poziții. (Rostrul era un pinten de metal, atașat la vîrful triremei; el lovea nava inamică și o scufunda, o interacțiune pe cît de greoaie, pe atît de serioasă, ca sexul între țestoase.) Inspirația originală pentru ochii vaselor e egipteană sau mai degrabă feniciană, dar e clar că grecii își iubeau vasele ca pe niște ființe (sau, cum am zice azi noi, mult mai avansați, ca pe niște mașini). E atestată, de altfel, convingerea că nava are și o individualitate supranaturală, evitînd pericolele și găsindu-și singură drumul.

Să fi decorat oare ochii de marmură niște mici care dionisiace, acele corăbii de război pe roți, din festivalurile religioase ateniene (Anthesteria)? Din păcate, avem foarte puține reprezentări pe obiecte antice ale unor asemenea care, și una singură arată și ochiul triremei cu roți. Să fi decorat ei oare modele din lemn ale unor corăbii aduse ca ofrande zeilor? Zeilor li se ofereau într-adevăr adesea părți de corăbii, și anume cele mai caracteristice: o timonă, o ancoră, un rostru. În plus, multe corăbii prestigioase erau dedicate zeilor și expuse publicului, aproape ca un fel de monumente istorice. Asta s-a întîmplat cu vasul expediției argonauților, cu cel pe care se întorsese Tezeu de la Minotaur, iar la Roma cu corabia lui Enea; erau muzealizate, ca să zic așa, și corăbii ceva mai reale, care luptaseră în mari bătălii navale, de la Salamis la Actium. Arheologii au descoperit, în Delos și Samothrace, clădiri în care erau expuse trireme, așezate pe blocuri de piatră modelate în funcție de forma carenei lor. Toate aceste vase aveau, la pră, ochi larg deschiși.

Iar acești ochi nu erau doar pictați. Lucrul a devenit clar abia acum douăzeci de ani, cînd s-au făcut săpături subacvatice în epava unui vas scufundat puțin după mijlocul secolului V î.Hr. lîngă coasta egeeană a Turciei de azi, în fața insulei Chios. Micul vas comercial naufragiat la Tektaș Burnu ducea vreo 200 de amfore cu vin, iar de-o parte și de alta a corpului lui înnisipat s-au găsit doi ochi de marmură – două discuri cît palma, azi la muzeul din Bodrum. În ambele se aflau încă piroane care treceau prin pupilă și fixau ochiul de pră. Ochii navelor grecești – *ophthalmoi* menționați și în unele inscripții din șantierele navale atice – erau așadar sculptați din marmură. Cum orice chestie prinsă doar în centru o să se răsucească pînă la urmă în cea mai inestetică poziție, presupun că ochii erau cumva intarsiați într-un locaș scobit în lemnărie (mai ales ochii în formă de delfin de la Zea). Piroanele găsite pe vasele grecești nu sînt niciodată de plumb, dar probabil că cele folosite pentru prinderea ochilor se făceau din plumb pentru că rezistau mai bine la coroziune și pentru că riscau mai puțin să spargă ochiul de marmură atunci cînd erau bătute.

Ambii ochi de la Bodrum au la rîndul lor irisul din patru inele, dintre care două roșii. Cum să nu te roadă că nu înțelegi de ce? Cineva a oferit o explicație extrem de ingenioasă, dar parțială. Ochii aceștia fereau poate nava de deochi. Nu am avut acces la un specialist în deochi înainte să predau la redacție acest text, dar probabil că invidia are un rol important aici. În antichitate, invidia trecea drept un fel de boală transmisă prin privire. Or, invidioșii aveau, spun Cicero, Ovidiu și Pliniu cel Bătrîn, pupile duble. Pe un basorelief roman, deasupra unei nave din portul Ostia e un ochi enorm cu pupila dublă, ceea ce îl face să pară că are segmentarea exagerată a irisului de pe ochii de marmură discutați mai sus. Pe vasele antice – și arheologia confirmă asta – se găseau multe obiecte cu rol apotropaic, indiferent că reprezentau capul Meduzei, un falus sau coarne de animale umplute cu plumb. Ochiul, prins afectuos cu un piron, proteja și el corabia de ochii participanților la trafic.

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Dezbateri

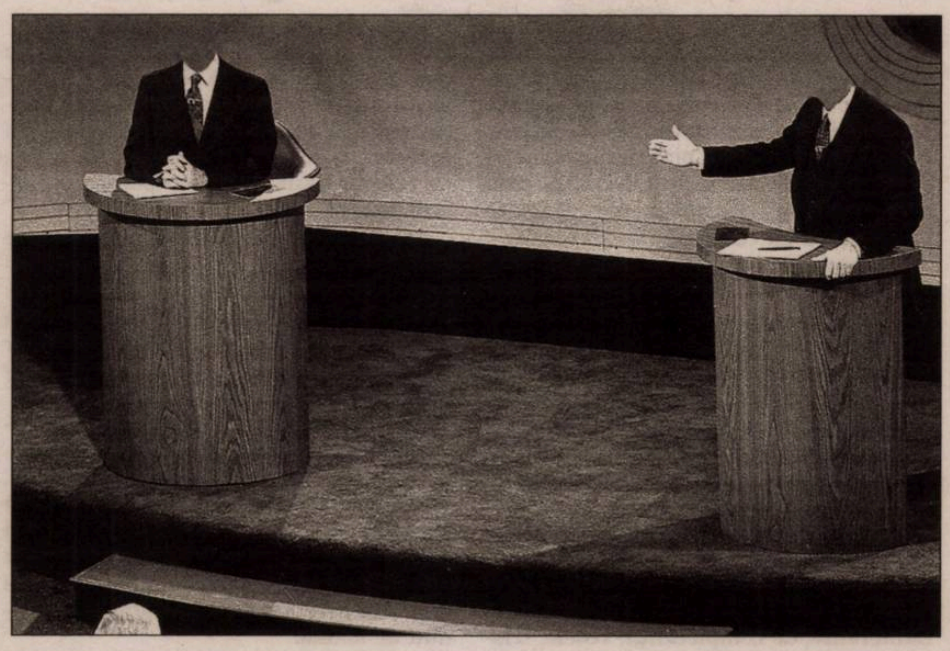

Nu știu cum e pe la alții, dar la noi proliferează milițienii democrației. În grup sau solitari, mereu vigilenți, ei sînt deopotrivă busole și alarme pe acest vapor greoi și orb, care plutește cînd dus de curenți, cînd condus de mai multe timone, numit România. Ei au mare grijă să nu cumva să ne abatem de la cursul cel bun și, dacă ne abatem, strigă. Și strigă tare! E bine că există asemenea oameni, dar am o serioasă îndoială asupra calității serviciului celor mai mulți dintre ei, văzînd cît sînt de mulți. Totuși, țara asta nu are atît de mulți oameni competenți în vreo materie pe cît are în privința democrației, ceea ce e nefiresc, totuși. Iar de cînd cu Facebook-ul, numărul lor a crescut pînă la nenumărați. Ai zice că democrația e tot mai periclitată cînd vezi cum se adună atîția și atîția s-o apere. Aproape că nu mai rămîne nimeni s-o atace…

În campania electorală în curs, milițienii democrației s-au adunat sub steagul dezbaterii. Și au strigat așa de convingător, că au venit imediat alături de ei și puzderie de cetățeni, toți alegători. Vrem dezbatere electorală, vrem candidații față-n față, să-i vedem și să-i auzim cum răspund la întrebări! – e strigătul care străbate cuprinsul mediatic al României electorale. Și de ce vrem dezbatere între candidații acestor alegeri? Evident, din principiu. Maceta cu care bietul om își croiește drumul spre liman prin jungla sufocantă a lumii este, a fost și va fi principiul, sfîntul principiu sau, mai bine scris, Principiul. Pe de altă parte, veți recunoaște că noi, românii, ne repezim la principii una-două. Ce mai încoace și-ncolo, avem această abilitate morală de a convoca în „secunda doi" principiile în orice discuție. E firesc pentru un popor care are în buzunar, la secundă, sentința morală definitivă pentru orice să scoată principiul din teacă și să tragă cu el mai repede decît Bob Munden cu pistolul. Așa se explică de ce discuțiilor referitoare la dezbateri care au străbătut toată această campanie electorală, de la începutul actuale, aceste canale sînt susținute în libertatea lor de statul însuși. Evident, dezbaterea publică presupune, în amonte, dreptul de a fi informat (cu obligația corelativă a instituțiilor de a informa) și, în aval, o bună doză de imunitate pentru părerile exprimate în dezbatere. Chiar dacă se cheamă la fel, dezbaterea electorală pe care o vor cetățenii nu este decît în mică măsură o dezbatere publică. Ea este, neîndoielnic, o dezbatere *cu* public de față, *pentru* public. Dar prea puțin o dezbatere publică.

Nu o să fiu, bănuiesc, simpatic multora, mai ales că lozinca „unde dezbatere electorală nu e, democrație nu e" a prins atît de bine. Dar îmi cam place în ultima vreme să mă pun contra lozincilor, mai ales cînd am impresia că manipulează. Cu lozincile care mobilizează n-am nimic. Cu cele care manipulează, am! Nu o să fiu simpatic multora, așadar, spunînd că, după părerea mea, oamenii vor dezbatere electorală nu de dragul democrației. Invocînd Principiul, ei înșiși manipulează vrînd să pună în orice fel de campanie electorală, peste două treimi din alegători știu încă de la începutul campaniei cu cine vor vota și nu-și schimbă opțiunea. După unele estimări, chiar mai mult. De pildă, în campania prezidențială din România, mult mai mult de 2/3 din electorat au votat așa cum se deciseseră încă de dinainte. Ce rost are, așadar, dezbaterea electorală? Repet, un rost bun, util, important. Dar nu acela de a informa cetățenii, de a-i convinge, ca și cum aceștia ar fi o imensă curte de juranți imparțiali care se așază în fotoliile judecății – hm! –, ascultă pledoariile și stau cu bărbia în mînă, deliberînd. Nici vorbă! Democrația are nevoie de spectacolul politic cel puțin la fel de mult precum are nevoie de dezbaterea publică. Așadar, să cerem actorilor politici spectacolul, dar să nu amestecăm una cu cealaltă. Și noi înșine să recunoaștem ce vrem de la ei, de fapt. Nu mai poți să spui, în 2019, că afli cum gîndește și ce planuri are candidatul abia în dezbaterea electorală finală.

Oamenii vor dezbatere electorală nu de dragul democrației.

ei pînă spre ziua votului de tur secund, le-a fost rapid atașat cuvîntul cuvintelor: *principiu*. După părerea mea, să vorbești despre dezbaterile electorale televizate ca despre un principiu democratic (adică, vezi Doamne, ori avem dezbateri între candidați, ori n-avem democrație!) e cam mult. Și orice e exagerat devine repede, iertați-mă, caraghios.

Mă grăbesc imediat să afirm clar, răspicat și dincolo de orice dubiu: dezbaterea publică este esențială în democrație, de nu cumva este democrația însăși. Dar dezbaterea electorală este un pic altceva și nu poate fi substituită dezbaterii publice niciodată. Dezbaterea publică înseamnă circulația liberă a tuturor opiniilor în cetate și, mai important, libertatea reacțiilor la aceste opinii. Dreptul nestingherit de a pune în discuție orice, dar și dreptul oricui de a replica atunci cînd se pune ceva în discuție – asta este dezbaterea publică reală. Actorii ei sînt cetățenii, presa, instituțiile de tot felul, civicii mai mult sau mai puțin organizați și, firesc, oamenii politici. Dezbaterea publică este posibilă doar dacă există presă liberă și diversă, iar canalele prin care ea ajunge la public sînt libere de orice intervenție a statului. Ba mai mult, în democrațiile presiune pe competitori ca să le satisfacă cererea. Oamenii vor dezbaterea electorală pentru că vor *show,* vor spectacol. Dezbaterile electorale sînt un moment de *entertainment* politic pe care candidații la președinție sînt realmente datori să-l ofere publicului, care spune: dacă vrei să te votez – treabă serioasă! –, mai întîi fă-mă să mă simt bine. Politic, firește.

Pe de o parte, orice candidat înconjurat de consultanții lui pregătește aceste dezbateri ca pe un *show:* cum se îmbracă, ce atitudine are, ce spune, cum spune, ce machiaj folosește, vorbe de dat gata adversarul și publicul deja pregătite etc. Pe de altă parte, publicul adoră să vadă, mai ales, cum se înfruntă direct competitorii. Faza de concurs, „cine știe cîștigă", cînd moderatorii întreabă, e abia încălzirea. O dezbatere se cîștigă cu atac și apărare în relația directă cu contracandidații. Brat de fier, trîntă, box – asta caută poporul. Și dacă te încumeți spre vîrful statului, să știi că nu poți ajunge acolo decît cu votul poporului și trebuie să-i dai pentru o seară ce vrea. Apoi, cinci ani, te lasă-n pace. Cinci ani ai de-a face direct doar cu alți politicieni. Dar pentru asta, o seară, o singură seară, trebuie să îi dai poporului ce vrea: *circenses.*

Pe de altă parte, sociologii ne spun că,

Cît despre politicieni, candidați acum sau mai încolo, zic să mergem să-i votăm cu toată seriozitatea, dar să nu pierdem nici o secundă să și rîdem de ei. Nu poți să nu rîzi de intonațiile șerpuitoare și de accentele cu totul neașteptate cu care președintele României vorbește românește. Nu poți să nu rîzi de cîte ori și de cît de des dă-n gropi șefa pesedeilor. Eu am comis chiar obrăznicia de a rîde un pic de dl Barna acum vreo trei săptămîni în paginile acestea și am pățit-o. Unii s-au supărat rău. Vreo doi de pe Facebook au anunțat că „dau *unfollow*" revistei cu gravitatea unora care anunță autodafeul – în fine, știți cum e la campanie, lumea se aprinde. Dar se și stinge după aceea. Acum, cînd dl Barna a devenit un fel de Geoană (totuși, recunoașteți că declarația lui de după Rise Project, „E ca și cum l-ai acuza pe Hagi că n-a dat gol de fiecare dată!", sună comic astăzi, dar numai cu puțin mai comic decît suna la vremea ei), lumea s-a mai relaxat, iar numărul supărăcioșilor a mai scăzut. Să continue să scadă, aș vrea.

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Ștergătorul de parbriz

New York, anul 1903, o zi capricioasă de toamnă spre iarnă. Ploaie, lapoviță, zăpadă. Mary Anderson, o femeie independentă, cum i-am spune astăzi, născută în statul Alabama, cu afaceri în imobiliare, proprietară a unei ferme de bovine și a unei podgorii în statul California, plus proaspătă moștenitoare a unei averi de la o mătușă, se plimba prin oraș la bordul unei mașini cu șofer, probabil taxi. Poate nu era doar o plimbare, ci poate femeia trebuia să ajungă la o întîlnire.

Oricum, condițiile meteo întîrziau deplasarea și nu neapărat din cauza vreunui trafic prea aglomerat. Șoferul trebuia să facă opriri dese pentru a ieși din mașină ca să își șteargă parbrizul și să aibă vizibilitate. Uneori scotea doar capul pe geam și se întindea să curețe zăpada.

Evident, toate procedurile de acest gen făceau ca orice drum să dureze mult mai mult.

Întoarsă acasă în Birmingham, Alabama, doamna Anderson a rămas cu gîndul la efortul destul de chinuitor al șoferului din New York care se străduia să curețe parbrizul pentru a se putea deplasa. A început să se gîndească la o soluție. Lucru făcut des de femei în istorie – constatare obiectivă pe bază de dovezi, fără nici o urmă de pornire feministă.

Și-a imaginat, cu toate detaliile tehnice aferente, un soi de lamelă de cauciuc, prinsă pe un mîner de lemn, pe care șoferul să o rotească stînga-dreapta din interiorul mașinii. A schițat totul pe hîrtie, apoi a apelat la o firmă care să-i producă un prototip al invenției. Avînd dosarul complet, Mary Anderson a aplicat pentru un patent, pe care l-a și primit, cu o valabilitate de 17 ani.

Pasul următor era să găsească doritori care să fabrice și să comercializeze invenția sa și, chiar dacă acum am zice că aceștia ar fi trebuit să stea la coadă la ușa femeii, nici unul dintre producătorii la care a apelat doamna Anderson nu a fost interesat de dispozitivul de curățare a parbrizului.

Cam așa suna unul dintre refuzurile primite: *Regretăm să vă anunțăm, dar nu considerăm că dispozitivul dumneavoastră ar putea fi de o asemenea valoare comercială încît să preluăm patentul în portofoliul nostru.*

Patentul a expirat după cei 17 ani, iar mai tîrziu conceptul inițial inventat de Mary Anderson a fost preluat și folosit de industria producătoare de mașini pentru a fabrica ștergătorul de parbriz, devenit atît de banal și indispensabil astăzi. Chiar dacă acționarea sa este electrică, dispozitivul urmează și în prezent același principiu ca acela gîndit de doamna Anderson cu un veac în urmă.

Genul de principii care se mențin în istorie.

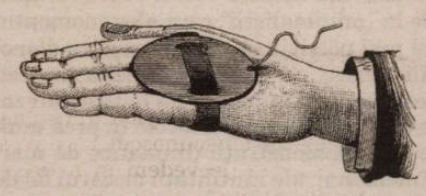

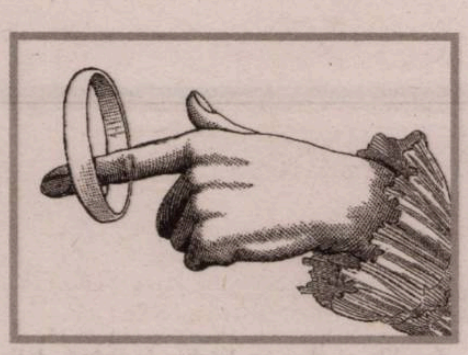

Selma IUSUF

legende **urbane**

O mie de **așteptări**

Să am vreo trei ani – probabil că e unica amintire conștientă de la vîrsta asta – și o aștept pe maică-mea care a intrat în biroul directoarei de la grădiniță. Nu știu de ce m-a lăsat acolo, pe hol, ea nici măcar nu-și aduce aminte de întîmplare, deși am întrebat-o de un milion de ori. Oi fi făcut ceva de nefăcut, căci oricum mi s-a povestit că fix de la înscriere am lăsat o amprentă de neuitat în memoria celor de acolo: mi-am băgat capul între barele verticale ale gardului de fier din curte și m-am înțepenit. Nu mai știu cum m-au scos de acolo, mi-or fi uns capul cu săpun și m-au scos ca pe un inel încăpățînat, o fi venit un domn puternic și o fi îndoit barele cu mîinile goale, tot ce se poate.

Stau și o aștept pe maică-mea, despărțirile de ea la vîrsta asta mică sînt necruțătoare, se lasă cu lacrimi și suspine. Mi-am lipit fruntea de un acvariu aflat în hol și mă uit la gupii, neonii, sanitarii și peștii ăilalți cu niște cozi ca evantaiele, roșcați (am uitat cum se numesc) printr-o lentilă uriașă de lacrimi. Se plimbă de colo-colo în cutia de sticlă, îi văd distorsionați, în milioane de curcubee, un ochi imens de *Paracheirodon innesi*, în care mă oglindesc eu, în care se oglindește el, și tot așa, la infinit.

Momentele cînd o așteptam pe mama probabil că-mi definesc copilăria. O așteptam zilnic să vină de la muncă, să-i umblu prin sacoșe după, poate, prăjituri sau cine știe ce sărăcie de banane necoapte pe care a avut norocul să pună mîna. O așteptam ca să-i iau geanta din mînă, geanta ei care purta încă înăuntru frigul amarnic al iernii de afară. Geanta maică-mii era izvor nesecat de fascinație. Pudriera mică, niște pixuri, un carnețel și o puzderie de rețete de la medic pe care încercam să le reproduc pe coli A4 tăiate lunguiețe, cu tot cu scris și cu ștampile.

O așteptam pe maică-mea în vacanțele lungi cînd mă trimitea la bunica, în Constanța. Cînd ajungeau cu toții, în final, de la București, o vedeam cumva străină, îndepărtată, cu un aer pe care nu i-l mai recunoșteam. Știți, ca atunci cînd îți vine un amic din străinătate și ți se pare că aduce cu el altă aură, altă realitate. E ca și cum ar fi venit decupată cu un cub din Bucureștiul ăla cu tot, și ar fi umblat așa cîteva zile în el, ca într-o bulă stranie.

Apoi am început să aștept diferite alte chestii. Așteptări bune, înfricoșătoare, indiferente, de complezență, vesele, triste, penibile. Cum am așteptat zadarnic un iubit acum un milion de ani cînd nu erau telefoane mobile, iar ăla n-a mai venit. În piept aveam o insignă rotundă pe care mi-o adusese cineva din America. Pe ea scria: *I hate to wait*.

Am așteptat în gări trenuri care nu mai veneau, asta sună într-un fel romanțios, dar, ale naibii, nu mai veneau și cel mai adesea era frig sau eram obosiți, de cele mai multe ori și una, și alta.

Am așteptat metrouri și m-am uitat la oameni, o bătrînă cu ditamai sacoșa de rafie nu știa cum se ajunge la Piața Sudului, am îndrumat-o, nu m-a crezut și a mai întrebat alte două persoane. Altcineva, un tip mieros, împarte pe bani pliante gratis de la nu știu ce fast-food și nu prea are noroc, o doamnă pe care o știu de vreo trei ani vrea bani pentru un cămin de copii.

Am așteptat, ca orice bucureștean, pe cineva la Romană. Probabil că ăsta e locul în care toată lumea își dă întîlnire. Cînd ieși primul pe scările rulante de la metrou, mai multe perechi de ochi se vor repezi să te vadă, cu speranța stinsă repede că nici tu nu ești cel așteptat.

Am așteptat diverse chestii metafizice. Dragostea, înțelepciunea, răbdarea. Așteaptă, ți se spune, doar nu vrei să vină așa, dintr-o dată. Am așteptat să scoată bunică-mea cozonacii din cuptor, am așteptat să facă un turn din clătite, că nu voia să-mi dea una cîte una. Am așteptat pizza cu stomacul chinuit de foame.

Acum aștept un curier. Relația noastră e schizofrenică oricum, eu abia aștept să vină, dar ne-am certat la telefon, el abia așteptă să scape de pachet și-mi urăște profund mațele. Sîntem în eterna dilemă în care eu n-am cum să fiu acasă în orele de lucru, iar el nu livrează la alte ore decît în orele de lucru. A zis că vine ieri. Acum e azi, iar eu aștept.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Sînt parale?
Pentru voi, nu!
Pentru ei, da!

De la Calafat la Iași,
Toți românii-s nevoiași,
Nu avem ce pune-n oale, că:
NU-S PARALE!
Dar de la Calafat la Iași
De ajungi deputat
Ai scăpat de angarale
SÎNT PARALE!
Pensionarii, măi bădie,
Azi trăiesc în sărăcie
Pentru pensii,
Vezi matale:
NU-S PARALE!
Dar ca să mai faci, băi frate,
Opt subsecretariate
Și comisii speciale…
SÎNT PARALE!
Pentru lemne, pentru apă,
Pentru astupat o groapă,
Pentru desfundat canale…
NU-S PARALE!
Mari excrocherii vamale,
Importuri de cereale,
Vînzări de flote vamale,
SÎNT PARALE!
Nu-s parale pentru: școale,
Alocații și spitale,
Pentru astfaltări stradale.
Dar pentru alte dandanale,
Pentru șprițuri naționale,
Mașini senatoriale, plimbări ministeriale,
Plicuri confidențiale, tot felul de protocoale.
Plimbări, plecări, osanale,
Hai, stați blînzi, că SÎNT PARALE!

Constantin Tănase, pe la 1920

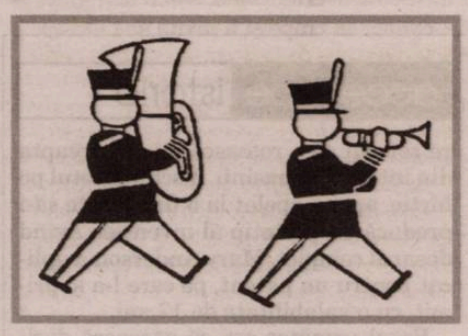

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

„Eu nu particip la **porcăria** asta“

Ca să fie limpede de la bun început: e vorba despre neparticiparea la vot. Și despre răspîndirea unui tip de „eroism“ al abandonului. Un fel de răspuns cinic – sau oricum va fi fiind el – la entuziasmul de a merge la vot și la încercările unora de a-i mobiliza și pe alții să o facă.

Există oameni care nu merg la vot și au motivele lor să procedeze în felul ăsta. Pot argumenta cu seninătate felul în care gîndesc sau îți pot spune verde în față că, pur și simplu, e treaba lor. Dar țin acest lucru pentru ei. Nu se urcă pe o scenă, de orice fel, și nu oficiază o slujbă a neparticipării. După cum există și destui oameni care țin să facă un spectacol din neparticiparea la vot. Sînt dezvrăjiții, dezamăgiții, cinicii, hiperconștienții, filozofii de ocazie, nihiliștii de serviciu care-și închipuie că acumulează puncte la scorul de vedete înțelepte ale grupurilor de prieteni. Ei sînt cei care găsesc o plăcere adîncă în a încerca să-i convingă și pe alții că e absolut inutil, ba chiar ridicol să participi la vot. Cheile de interpretare ale acestor roluri sînt multiple. De la „minimaliștii“ care aleg momentul cel mai potrivit să plaseze replica demobilizatoare, ca o torpilă lansată perfect, pentru a lovi în plin, pînă la teatralii care dau adevărate spectacole în prea multe acte, demonstrații dramatice de mari dimensiuni, ale inutilității oricărui fel de participare civică.

Ipocrizia și prostia ne pot lovi oricînd, pe oricare dintre noi. Funcționează ca orice virus, uneori cu mare rezistență la vaccin sau tratament. Asta e situația. Lovesc fără discriminare. Fac și ele parte din elementele care alcătuiesc fișa postului de ființă umană. A te revolta la adresa balurilor pompoase pe care aceste verișoare legendare le dau pe frunțile unora dintre noi e ca atunci cînd te-ai revolta la adresa ploii sau a înghețului. Pe de altă parte, nu e ușor deloc să-i acuzi pe alții de ceea ce faci sau contii tu însuți. Astea sînt situațiile în care te abții să emiți judecăți. Sau, dimpotrivă, poți face un mare spectacol din asta. Cei mai mulți dintre noi preferăm a doua variantă, deseori ca soluție terapeutică firească, iar uneori chiar ca pe una disperată. Cert e că de ipocrizie și de prostie nu scăpăm. Dar că, totuși, contează cum ni le chivernisim. Cum le punem la rînd. Cum ne descurcăm cu depozitarea și gestionarea acestor oaspeți care obișnuiesc să stea mult. Ideal ar fi ca, dacă sîntem mahmuri, nedormiți și iritați din cauza acestor vizite prelungite, să nu ne descărcăm pe alții. N-au nici o vină. Dar, evident, nu se-ntîmplă mereu ce e ideal. Așa e și cu mersul la vot. Fie încercăm să îi îmbolnăvim și pe alții cu propria noastră dezvrăjire, fie tragem de semenii noștri, pînă le rupem hainele, obligîndu-i la diferite feluri de entuziasme participative.

În teorie e ușor. Gîndurile pot sări mai abitir ca Tarzan, din liană în liană. Spectacolul ideilor e fascinant, iar eventualele prelungiri spre realitate pot provoca momente asemănătoare valurilor de emoție care traversează publicul prezent în marile arene ale întîlnirilor sportive. Dar în viața reală hiperconcretă e mult mai complicat. Întîlnirile între idei și posibilele lor materializări produc, deseori, reacții neprevăzute, soldate cu victime. Uneori, foarte multe victime. Jocul în lumea ideilor nu seamănă cu joaca din lumea reală. Aici, în zona palpabilului, un cucui, o vînătaie, o rană deschisă dor. La propriu. În laboratorul de experimente practice, orice întîlnire poate deveni una contondentă. De-aia avem reguli, convenții, legi care încearcă să ne țină în frîu, dar să ofere și o oarecare formă de confort la frontiera cu zona ideilor sau în spațiile de conștiință ale ființei umane.

Neparticiparea tăcută și asumată la una sau la mai multe convenții ale societății în care trăiești e un gest de libertate. În cazul perioadelor electorale e dreptul fiecăruia să participe sau nu la acest proces. Ce-i drept, există și societăți unde votul e obligatoriu. La noi nu e așa. Iar exercitarea în libertate a acestui drept e o experiență destul de nouă. Așa cum e și încercarea de a trăi într-o democrație în curs de formare. Traversarea acestui proces nu e deloc una ușoară. E ceva care se poate întinde pe o perioadă lungă și furnizează, deseori, mai multe dezamăgiri decît bucurii. Unii se agită de mama focului în acest proces. O fac pentru că au ceva de cîștigat, vor să se înfige în centrul atenției, să parvină, să se aleagă cu ceva de pe urma devălmășiei. E firesc. Se-ntîmplă peste tot în lume. Alții participă, cu mai mult sau mai puțin entuziasm, pentru că, pur și simplu, așa cred ei că e bine, că au o datorie de îndeplinit, că pot insufla o formă de viață în aceste convenții care țin laolaltă comunitatea în care trăiesc alături de semenii lor.

Noi, românii, suferim cumplit atunci cînd ni se spune că sîntem neserioși. Iar acuzația de neseriozitate, fie că e aruncată în față, fie că e sugerată, ne produce niște hăuri interioare în care ne rătăcim. Ca orice lucru care ne sperie, e folosită foarte des și ca unealtă favorită de automutilare. Uneori o importăm de la alții, alteori o producem cu mîndrie pe plan local. E dreptul fiecăruia să fie dezvrăjit, să nu meargă la vot, să considere că el/ea nu participă la „porcăria asta“. Dar să o știi langa cu inutilitatea votului, cu tirade nihiliste, cu nesfîrșite reducționisme și cu „înțelepciuni“, care mai de care mai sofisticate, că „oricum, nu hotărăști tu nimic cu biletul ăla băgat în urnă“, toate astea sînt mari manifestări ale neseriozității. Sînt semne ale unei maladii culturale. Unii cred că e, de fapt, o virtute. Alții spun că e exact natura aia, prin excelență neserioasă, care-și joacă spectacolul suprem. Acela al simulării seriozității.

Pe șleau: mergeți și votați! Indiferent de ce spun toți înțelepții, că „participarea e mică în țările civilizate“, că „e epoca post-adevărului“, c-o fi, c-o păți.

Anca MANOLESCU

Alexandru Mironescu: exercițiul inteligent al credinței

Pentru Părintele Andrei Scrima, grupul de intelectuali de la Antim era o prezență mereu invocată. Acolo se formase la mijlocul secolului XX, însoțit de atmosfera lor formativă plecase pe propriul drum spiritual, alături de ei socotise că „merge pe Cale". O spune în volumul *Timpul Rugului Aprins*, unde restituie experiența grupului. O spune într-o lungă scrisoare compusă la Benares, în august 1957, trimisă Părintelui Benedict Ghiuș și, prin el, prietenilor de la Antim. Între aceștia, Sandu Tudor, devenit Părintele Daniil, era omul inițiativelor, al stilului care dădea marca grupului în cercetarea tradiției creștine răsăritene. Părintele Benedict Ghiuș era interlocutorul ales, colegul din interiorul Bisericii. Cînd îl evoca pe Alexandru Mironescu, Părintele Scrima zîmbea.

Îl amintea ca pe cineva savuros: savuros în modul cum îmbina bucuria credinței și bucuria înțelegerii, disciplina mentală a științelor exacte și intuițiile verticale, lecturile înalte și prospețimea gîndului. Profesor universitar de fizică-chimie cu doctorat la Sorbona, om de litere și gazetar bine conturat în spațiul cultural interbelic, el era la fel de savuros în prietenie, savuros – de o savoare gravă, sacrificială – în generozitate. La procesul pe care, în 1958, regimul comunist l-a intentat membrilor grupului, în ședința care dădea verdictul, Alexandru Mironescu nu pledase pentru sine. Ceruse eliberarea poetului Vasile Voiculescu, atît de prețios în ordinea creativității spirituale. Înfiorătorul tratament la care a fost supus, alături de fiul său, în detenție nu i-a dezorganizat alcătuirea lăuntrică, nu i-a minat savoarea. Scrierile lui de după ieșirea din închisoare, nepublicate în timpul vieții, o dovedesc. Printre ele, vii, consistente, punînd datele veacului și ale culturii sub ecleraj spiritual, sînt jurnalele de reflecții: *Calea inimii. Eseuri în duhul Rugului Aprins* (Anastasia, 1998; Humanitas, 2019), apoi editate prin grija lui Marius Vasileanu: *Admirabila tăcere. Jurnal 1967-1968* (Eikon, 2003; Humanitas, 2019); *Floarea de Foc* (Eikon, 2019).

Menționez doar două teme care au un relief deosebit în aceste jurnale, fiind de altfel comune grupului de la Antim: necesitatea (și absența) interesului Bisericii față de tematica intelectuală; naționalism *vs* deschidere universală a credinței.

După o vizită pe care, împreună cu Părintele Benedict, o face mitropolitului Tit Simedrea la Cernica, în aprilie 1968, Alexandru Mironescu notează: „Am dezbătut... arzătoarea problemă privind Biserica și raporturile cu problemele moderne și intelectuale, problemă din care conducătorii Bisericii sînt nu numai absenți, dar nici habar nu au că ele există și ar putea fi confruntați cu ele".

Prietenii de la Antim aveau conștiința că încearcă o situare aparte în modernitatea românească: întîlnirea între spirit și Spirit, între mintea cultivată și Duh. Descopereau tradiția creștină răsăriteană ca pe o mare cale de cunoaștere, de experiență contemplativă. Dar ea nu-și putea perpetua seva dacă nu era cercetată/asumată cu sete pentru Adevărul viu, dacă lumina ei mereu actuală nu era proiectată, lucid, critic, nuanțat, asupra temelor prezentului. Fără receptivitate față de cultura înaltă și demersurile ei, creștinismul răsăritean risca să rămînă într-un muzeal trecut. Fără convergența între exercițiul credinței și exercițiul inteligenței spirituale, el risca să rămînă în provincialism. În notațiile lui Alexandru Mironescu, tema revine nu rareori. E spusă cu hotărîre, fără compromisuri ori jumătăți de voce. Reflecțiile lui sînt, ele însele, o „practică" a convergenței celor două dimensiuni. Ele nu consemnează doar, ci constituie o viață a înțelegerii animate de credință, a inteligenței dedicate credinței. Așa le-a și vrut autorul: o mărturie a acestui tip de viață, de experiență.

Întîlnirea între spirit și Spirit, între mintea cultivată și Duh.

În prima parte a secolului XX, problema întîlnirii între Biserică și modernitate era vie. Voci ascultate – Nichifor Crainic, Nae Ionescu, Mircea Vulcănescu – puneau tematica credinței în spațiul public, împrospătau limbajul religios, interpelau Biserica: îi deplîngeau stagnarea teologică, refugiul în pietate conformistă. Mulți așteptau/cereau/sperau ca ortodoxia, cu înalta ei tradiție, să ia creator în seamă cultura și provocările prezentului. Dar asupra preocupării lor se boltea marea temă a interbelicului românesc: a stabili o identitate națională valorizantă, care să dea României un loc de seamă în Europa. Trecutul și tradiția religioasă erau folosite ca materiale de construcție ideologică. Unii vorbeau despre excelența unică a creștinismului autohton, alții despre o românitate obligatoriu ortodoxă sau despre un stat etnic-religios.

Alexandru Mironescu și prietenii lui nu erau nici ei nepăsători față de tema naționalului, atît de masivă în epocă. Și ei priveau creștinismul răsăritean ca pe un dat fast al locului. Dar nu socoteau că el îi încarcă pe români cu daruri native, cu un specific etnic privilegiat, cu o excelență garantată. Își puneau mai ales problema creativității spirituale în modernitate. Într-o notă de lectură din 1949, Alexandru Mironescu e tăios și exigent:

„Putem fi [creștini]? Putem încerca să fim, adică să ne angajăm într-o trăire creștină care să fie ridicată și la conștiință teoretică? Este, desigur, o problemă personală, dar poate fi și o problemă a comunității românești și a culturii noastre. Sigur este că ne naștem într-o ambianță creștină, înlăuntrul unor tradiții pe care nu le cunoaștem bine, înlăuntrul unor virtualități, desigur, dar *nu reușim* să dăm expresie majoră fundamentului nostru creștin, o expresie la coordonatele, la stadiul unei problematici moderne și universale, cum sînt bunăoară în stare să o facă, la modul genial, unii ruși din diaspora sau cum reușesc atîția alții, în interiorul universului catolic, să exprime sensurile necontenit creatoare ale creștinismului."

În jurnale există, de altfel, un pasaj unde apare explicit deosebirea de orientare față de curentul ortodoxist. La un moment dat, prietenul său Constantin Joja exclamase: „E o uimire inexplicabilă pentru mine cum tu ai rămas în afară de problema naționalistă care a zguduit generația noastră". Pentru Alexandru Mironescu, tocmai „naționalismul de declarații agresive, fără acoperire" era de neînțeles. Față de această poziție, el „se încarcă de rezerve", ia „măsuri de trezvie", își întărește „grija de independența interioară". Pentru el, patriotismul era de conceput în mod realist și eficace: ar fi constat în „crearea de condiții ca valorile omenești ale neamului meu să devină realități incontestabile".

Dar centrul lui prim de interes – Alexandru Mironescu o spune de multe ori în jurnale – e persoana umană aflată în căutare de sens ultim. Apartenența pe care și-o recunoaște e cea la o vastă „familie spirituală", la universalul spre care dă acces calea creștină: „Conștiința că sînt creștin îmi dă plenitudinea apartenenței la întreaga Umanitate... formată din toți oamenii, din toate culturile, din toate epocile, din toate experiențele și moștenirile... din tot ce le unește și le dă un înțeles, o destinație".

Înțelegerea și credința respiră astfel în orizontul lor cel mai vast, în orizontul lor comun.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Teodor BACONSCHI

Dreptul Iov

Am găzduit trei prieteni într-o seară dedicată *Cărții lui Iov*. Un text de acum 25 de veacuri, redactat în spațiul siro-palestinian, sub posibile influențe dinspre Persia zoroastriană. În canonul biblic, el face parte dintre cărțile sapiențiale, deci acelea care ne fac mai înțelepți. Tema? Suferința celui drept, ca veșnic subiect de perplexitate morală și filozofică. Faptul că omul corect are adesea o soartă nedreaptă infirmă ideea de justiție distributivă („după faptă și răsplată"). Ba chiar pune sub semnul întrebării regula de aur a simetriei faptelor bune. Iov este un bogat proprietar de turme și acareturi, dăruit cu mulți urmași, respectat în comunitate, onest și pios. Tocmai acest ins fericit e sortit unei serii de tribulații nemeritate, abătute asupra lui în crescendo, pe temeiul unei ciudate înțelegeri între Dumnezeu și Satan. Ultimul – cel căruia, mai tîrziu, Iisus Hristos avea să-i strige *„Vade retro Satana"* – îl ispitește pe Creator: Iov îți este credincios pentru că toate îi merg strună. Dă-mi voie să îl pun la încercare și îți voi dovedi că se leapădă de Tine. Prologul cărții descrie acest tîrg celest: Domnul acceptă să-și suspende providența. Brutal vorbind, îl dă pe Iov dracului. Omnisciența divină e chestionată implicit: deși Iov e liber, ca orice om, nu putea ști Dumnezeu, cel ce cunoaște adîncurile, și dacă Iov i-ar rămîne fidel sub o ploaie de nenorociri? De ce se lasă manipulat de Satan (o figură de altminteri puțin prezentă în Vechiul Testament)? Nu știm. Satan apare ca un vizir perfid, care-și păcălește sultanul. Se bucură să demonstreze că legătura dintre pietate și dreptate – adică raportul dintre credință și îndreptățire – e valabil numai la bine, conform principiului *do ut des*. Teza lui este că omul nu e capabil de acte gratuite, ci numai de schimburi profitabile. Nu e o făptură nobilă, ci una pragmatică. Dacă e mulțumit, e foc de credincios. La necaz, e dispus să-și renege ziua de naștere și Creatorul. Satan e realist. Așa procedează majoritatea oamenilor, moștenitori ai păcatului originar. Istoria lor a început cu o crimă fratricidă. Sînt ipocriți, interesați și măcinați de invidie. Vor să pară, nu să fie. Mint și fac paradă cu pietatea lor fariseică.

Iov decade: își pierde averile, copiii, sănătatea. Pînă și soția sa îl îndeamnă să crape și îl invită să-l blesteme pe Dumnezeu (Georges de la Tour a pictat un teribil clarobscur cu acest subiect). Din depărtări, căci prietenul la nevoie se cunoaște, apar trei moraliști (supraeul social) care-l afundă mai tare pe nefericit în depresie: ai făcut tu ceva, nu se putea să ajungi în halul ăsta dacă erai complet inocent! Iov își reafirmă nevinovăția, nu pentru că e vanitos (cîtă vanitate mai are loc pe vîrful unei grămezi de bălegar?), ci pentru că e rațional, făcînd eroarea de a crede că Rațiunea divină corespunde unei figuri matematice. Or, ea nu e așa: e de fapt totală, paradoxală, supralogică. Iov nu e teolog, nici dialectician și nici măcar sofist. Blocajul său e autentic. O ține langa cu faptul că nu merită ce i se întîmplă. Dar găsește energia de a nu-L repudia pe Dumnezeu. Vrea doar o explicație. Spre capătul textului, autorul biblic a inserat un monolog divin și mai ciudat: Domnul îi arată lui Iov măreția copleșitoare a creației. O face pentru a-i dovedi că omul e doar o secvență dintr-o compoziție cosmică uriașă. Ba chiar e atît de neînsemnat încît nu e cazul să priceapă de ce suferă fără vreo pricină. Iov se obstinează virtuos în propria ignoranță. Final fericit! Inocentul pedepsit & răbdător se bucură de restabilirea condiției prime: i se nasc alți fii, redevine bogat, scapă de bube. Concluzia textului e că omul credincios pînă la capăt pierde totul și cîștigă pe deplin. Nu are cum să descifreze cauzele acestei dinamici a decăderii și restaurării. E peste fire să gîndească în termenii proiectului divin. Aici, parabola vechi-testamentară se apropie de stoicismul greco-roman: tu rămîi la toate rece! *Ataraxia* păgînă anticipează *apatheia* creștină, tot așa cum Iov îl amintește pe Avraam (gata să-l sacrifice pe Isaac) și îl prefigurează pe Hristos, Mielul lui Dumnezeu, care ridică păcatul lumii. *Cartea lui Iov* demonstrează că *teodiceea* (justificarea divină a existenței răului) e indisociabilă de *apokatastasis ton panton* (teoria origeniană a restaurării finale a tuturor ființelor, inclusiv a diavolului). Poate că tocmai acest caracter enigmatic, la frontiera bunului-simț cu necunoscutul, explică de ce textul a fost relativ puțin comentat în exegeza biblică din perioada patristică. Referirile la Iov s-au înmulțit după secolul IV, atunci cînd Biserica a fost consacrată ca instituție a imperiului, fără să fie vreodată preferată de Sfinții Părinți. Pentru că e o carte „insolubilă", care ne sugerează că Dumnezeu nu e doar Binele absolut, ci și Cel care stăpînește răul, iar cine domină cu adevărat, integrează.

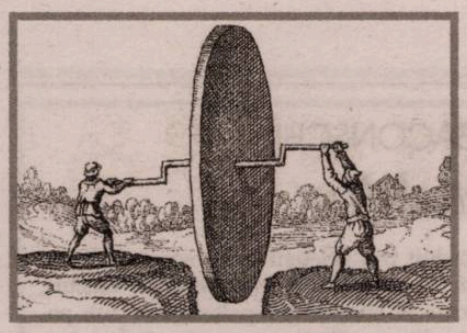

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Țîfnă solemnă

Gaullist sau doar inadecvat, președintele Emmanuel Macron are o competență pe care nu i-o poate nega nimeni – aceea de a-și provoca partenerii și de a crea noi linii de demarcație între ei.

După ce, în urmă cu cîteva săptămîni, a strivit brutal speranțele Macedoniei de Nord și ale Albaniei referitoare la aderarea la Uniunea Europeană, președintele Franței și-a îndreptat privirile către NATO, organizație pe care a diagnosticat-o ca fiind în „moarte cerebrală".

Declarația, făcută într-un interviu acordat săptămînalului britanic *The Economist,* a provocat frisoane în Europa Centrală și de Est, regiunea de pe continent cea mai sensibilă la chestiuni legate de apărare. Esticii nu au și nici nu doresc variante la NATO și, așa cum sugerează președintele Franței, aplică un soi de gîndire magică atunci cînd vine vorba de apărare – pretind că nu văd atașamentul în scădere al Statelor Unite față de apărarea transatlantică. Desele ieșiri anti-NATO și împotriva aliaților europeni ale președintelui Trump sînt însă greu de ignorat și la ele se referă Macron atunci cînd folosește metafore brutale.

Se adaugă aici nemulțumirea franceză legată de atitudinea mai degrabă comercială decît strategică pe care o au americanii față de venerabila alianță care sărbătorește 70 de ani de la înființare în 2019. Altfel spus, atunci cînd Washington-ul insistă pe mărirea bugetelor de apărare ale aliaților nu vrea decît să vîndă și mai multe arme. NATO ca piață de desfacere.

Ce nu spune foarte clar dl Macron e că Franța ar dori un acces mai mare pe această piață. Și dacă nu îl poate avea, atunci soluția pare să fie crearea uneia noi. De aceea insistă pe crearea unui pro-

Președintele Franței seamănă cu un participant la o petrecere plictisitoare.

fil geopolitic mai bine conturat al Uniunii Europene. Sigur, dincolo de vînzarea de arme, premisele enunțate de locatarul de la Élysée sînt demne de luat în seamă: izolaționismul american (început în era Obama și continuat cu o stilistică diferită de Trump), ridicarea Chinei, resurgența rusească, slăbiciunea internă a UE ca rezultat al Brexit-ului. Toate acestea obligă Uniunea să își regîndească rolul și raportarea la amenințări prezente și viitoare.

Dl Macron pare hotărît să scoată continentul din amorțeală, să scuture clișeele și să forțeze o regîndire a proiectului european în sensul declarării autonomiei față de Statele Unite. Trăim într-o lume multipolară, spune președintele Macron și sugerează că, într-o astfel de lume, nu avem un Occident, ci mai multe. Interesele diverg, metodele sînt diferite, alocarea de resurse trebuie și ea schimbată.

Dintr-un punct de vedere, președintele Franței seamănă cu un participant la o petrecere plictisitoare la care nimeni nu îndrăznește să schimbe muzica. Și atunci propune, spre oroarea unora dintre cei de lîngă el, ca fiecare dintre cei prezenți să își asculte propriul *playlist.* Riscul declanșării unei cacofonii infinit mai deranjante nu e luat în calcul. Pentru Emmanuel Macron pare mai important ca invitații să țină minte numele celui care a propus primul soluția antiplictiseală.

Iar riscurile sînt acolo. Furia nordmacedonenilor după ce Franța i-a umilit blocîndu-le accesul în Uniunea Europeană, deși au făcut toate sacrificiile așteptate de la ei, încă fierbe la foc mărunt. Efectele ei se vor vedea, foarte probabil, la alegerile anticipate de anul viitor. Satisfacția Rusiei în fața prăbușirii consensului occidental nu e nici ea teribil de greu de observat. De altfel, Moscova se află de ceva vreme într-o ofensivă diplomatică prin Balcanii de Vest. Din punct de vedere geopolitic, Kremlinul primește numai vești bune în ultima vreme: prăbușirea Guvernului Sandu în Moldova, ambiguitatea noii administrații ucrainene sînt doar semnele recente. E greu de spus de ce Franța, în veșnicul ei proces de autoadmirație, refuză să vadă toate lucrurile astea. Sau, dacă le vede, de ce crede că le poate rezolva cu mici excese retorice.

În peisajul internațional, Franța rămîne totuși un jucător de putere medie, incapabil să ofere garanții de securitate sau de orice altă natură. Are deplina capacitate de a tulbura echilibrele unor structuri din care face parte, nu însă și greutatea necesară pentru a oferi alternative. „Armata europeană" la care visează dl Macron e undeva la intersecția dintre fantezie și ridicol, iar *no man's land*-ul în care au fost lăsați Balcanii de Vest nu reprezintă, indiferent din ce punct ai privi, un progres în direcția unei regiuni care să trăiască în pace și prosperitate.

De altfel, reacțiile externe, situate undeva între prudență și răceală, lămuresc cumva situația. Departe de a fi inspirațional sau revoluționar, președintele Franței e mai degrabă ignorat cu un soi de exasperare obosită. Energia nu ține loc de înțelegere sau adecvare.

Veșnicul și obositorul antiamericanism francez face ca soluția aleasă de Emmanuel Macron pentru a ieși din ceața geostrategică să fie aceea a țîfnei solemne. Cînd aburii retorici se vor fi împrăștiat, cioburile vor fi strînse de alții. Iar aceia vor fi, foarte probabil, est-europenii.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

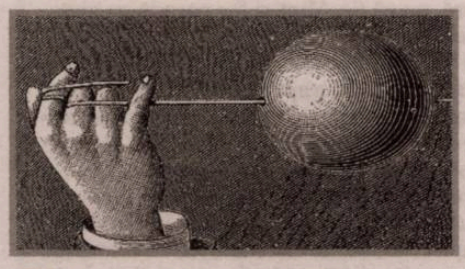

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

2047

În Hong Kong, autoritățile sînt pe cale să înăbușe cea mai puternică mișcare de protest din ultimele decenii. Ultima redută a protestatarilor, un campus studențesc, urmează să fie evacuat în forță. Sute de studenți au fost arestați deja zilele trecute. Pe străzile din metropolă oamenii încă protestează. Chiar dacă violențele s-au intensificat, energia mișcării pare să se fi disipat. Cel puțin pentru moment. E însă puțin probabil ca autoritățile să preia controlul integral și să oprească acest adevărat tsunami...

Totul a început la jumătatea anului trecut, atunci cînd șefa Guvernului, Carrie Lam, a anunțat un proiect legislativ controversat care ar fi redus semnificativ autonomia regiunii. Odată adoptată, legea ar fi permis extrădarea în China continentală a unor activiști antiregim, a unor jurnaliști considerați incomozi ori a eventualilor oponenți ai regimului comunist de la Bei-

De un deceniu, Guvernul de la Beijing încearcă să limiteze, prin diverse măsuri, autonomia regiunii.

jing. Protestele declanșate la jumătatea anului trecut au adus în stradă sute de mii de oameni. Suspendarea pe termen nedefinit a adoptării legislației nu a calmat mulțimile care se temeau că proiectul de lege ar putea să fie adoptat peste noapte, fără vreun anunț prealabil. Mișcarea a escaladat și manifestațiile pașnice au produs sporadic episoade violente, direct proporțional cu măsurile de represiune ale autorităților. Blocarea arterelor principale ale metropolei, perturbarea operațiunilor pe aeroportul internațional și atmosfera generală de oraș asediat au avut inclusiv urmări economice nefaste în metropola financiară. Demonstrațiile au continuat, marcate de un nivel tot mai mare de violență pentru a atinge punctul culminant la 1 octombrie: exact în momentul în care China sărbătorea 70 de ani de guvernare a Partidului Comunist, în Hong Kong se desfășura cel mai violent moment al protestelor.

Însă nu doar legea extrădării a mobilizat mișcarea asta. Ci lipsa de perspectivă, închiderea orizontului, viitorul politic tot mai sumbru, tot mai clar conturat al acestei regiuni care s-a bucurat de libertate și de o relativă (uneori inegală) bunăstare.

Să ne amintim că negocierile pentru retrocedarea acestei colonii britanice, începute cu mai bine de un deceniu înaintea termenului de predare, s-au încheiat cu un acord care prevedea că teritoriul își va păstra sistemul economic și orînduirea socială în cursul unei perioade de tranziție de 50 de ani (adică pînă în 2047), potrivit formulei „o (singură) țară, două sisteme". China nu mai are însă răbdare: deja de un deceniu, Guvernul de la Beijing încearcă să limiteze, prin diverse măsuri, autonomia regiunii. Odată cu ascensiunea la putere a lui Xi Jinping a scăzut drastic și toleranța față de disidenți sau opozanți. Așa a ajuns Hong Kong în vizorul regimului de la Beijing: micul teritoriu din sud, democratic și liberal, scăpase pînă acum de controlul autorităților, de cenzură, de ordinea & ordinele de partid. Pentru regim, preluarea autorității asupra Hong Kongului are o mare însemnătate economică și simbolică. În fiecare an, pe 4 iunie, pe bulevardele centrale din Hong Kong oamenii ies cu zecile de mii pentru a manifesta în memoria revoltei anticomuniste din 1989, din Piața Tienanmen. În China, astfel de manifestări sînt cu desăvîrșire interzise și cei mai mulți chinezi nici măcar nu-și mai amintesc de acest episod din istoria recentă pentru că autoritățile cenzurează toate referințele.

Mișcarea de protest de acum vizează mai mult decît doar înlăturarea definitivă a legislației cu privire la extrădare. Oamenii vor să-și păstreze autonomia și ordinea democratică. Ei au enunțat „cinci revendicări, nici măcar una mai puțin" pentru a înceta manifestațiile: 1) protestele să nu fie încadrate de autorități drept „revolte"; 2) amnistie pentru toți protestatarii reținuți de forțele de ordine; 3) o anchetă independentă cu privire la abuzurile polițienești; 4) sufragiu universal. Cea de-a cincea revendicare – retragerea controversatei legi a extrădării – a fost deja satisfăcută, deși tardiv, motiv pentru care unii dintre protestatari cer acum și demisia lui Carrie Lam, considerată a fi o marionetă a guvernului comunist de la Beijing. Momentul de tensiune maximă a protestelor a trecut. Dar protestatarii – majoritatea foarte tineri – știu că anul 2047, cînd perioada de tranziție se va încheia și cînd China va putea să preia controlul efectiv asupra regiunii, se apropie. Mulți dintre ei văd în 2047 un sfîrșit trist de istorie. Prin proteste masive pot amîna sfîrșitul. Oare pot schimba și istoria?

Coordonatoare: Adina POPESCU
Dosar realizat cu sprijinul SmartDrinks

Doamnele și vinul

Texte și opinii de:

- Tudor BANUȘ (artist vizual)

„A fost o revelație și o revoluție" – interviu

- George CHENDI (antreprenor)

„Este simplu să faci vin, dar e nevoie de măiestrie ca să faci un vin memorabil" – interviu

- Cezar IOAN

„Vinurile micilor doamne cu mari adevăruri în răspăr"

- George MITEA

„Doamnele de origine protejată"

argument

Cum beau vin doamnele?

Am descoperit acum vreo doi ani o carte excepțională despre vinuri (franțuzești) și despre vin, la modul general – *Dicționar din dragoste de vin,* de Bernard Pivot, publicată la noi de Editura Baroque Books & Arts. Pînă la această carte citisem destul de puțin despre vin, însă fusesem constant o băutoare de vin. Cunoșteam mai mult termenii de cîrciumă decît pe cei de specialitate – știam cînd un vin este „băubil" sau cînd altul e o poșircă, știam ce e acela un cupaj și încercasem și vinul „de buturugă". Cred cu entuziasm că vinul este cea mai versatilă și mai surprinzătoare băutură care există pe Pămînt – de pildă, același vin poate să-ți dea stări diferite în funcție de momentele în care îl bei, de oamenii cu care îl bei etc. Cartea lui Pivot, plină de umor și de farmec, mi-a deschis însă noi perspective. Am citit-o pe îndelete, de fapt mai mult am „degustat-o". A fost important și faptul că am primit-o cadou din partea unei prietene dragi, deci din partea unei doamne care știa cît de mult îmi place vinul. Împreună, reușiserăm, de-a lungul timpului, să golim cîteva sticle, prea puține și mereu să ne promitem că ne vom reîntîlni la altele. Atunci cînd bei vin cu o prietenă, cu o doamnă, este altfel ca atunci cînd bei vin cu un grup vesel de prieteni și paharele se golesc unul după altul, cu toții așteptînd cu nerăbdare să fie reumplute, iar conversația curge într-un ritm „al vinului". Cred că am observat pentru prima oară cum beau vin două sau mai multe femei la Paris, căci erau pretutindeni prin bistrouri, și de vîrste diferite, de la fetișcane la doamne trecute binișor de 70 de ani, fascinante. E o altă formă de a împărtăși un moment, de a celebra o prietenie, vinul nu se bea niciodată de sete sau cu sete, înghițiturile sînt mai mici, sînt un fel de pauze de gîndire care însoțesc cuvintele, iar cuvintele rămîn la un moment dat suspendate în aer, conversația devine doar o șoaptă. Am avut senzația că toate acele femei beau vin împreună ca și cum ar împărtăși, de fapt, un mare secret.

Revenind la cartea lui Pivot, am citit-o visînd cu ochii deschiși la toate acele podgorii minunate, fiecare cîte un mic paradis în sine și făcînd pauze la fiecare pagină pentru a căuta vinurile despre care povestea Pivot pe o aplicație de vinuri. Și, desigur, am citit-o cu poftă de vin (nu am cum să nu amintesc aici și prefața la ediția în limba română a lui Dan C. Mihăilescu, care ar putea să vorbească despre vin o zi întreagă fără să te plictisești o clipă). Sînt total de acord cu „ideea de bază" a lui Pivot: „Vinul înseamnă cultură. Cultura viței, dar și cultivarea spiritului. Nimic nu surclasează pîinea și vinul în memoria de hrană și mit a omului." (**Adina Popescu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată joia viitoare.

„Este simplu să faci vin, dar e nevoie de măiestrie ca să faci un vin memorabil"

interviu cu George CHENDI, antreprenor

Cum ați început să comercializați vinuri?

Povestea mea cu vinurile a început în 2006, cînd primul meu partener, care astăzi îmi este un foarte bun prieten, m-a contactat din Franța și m-a întrebat dacă nu vreau să distribui în România vinurile lui. Nu știam nimic despre ele, știam doar despre vinurile românești de la momentul respectiv. Așa am început să import vinuri, pentru prima oară din sudul Franței, am găsit cîțiva clienți în București care erau entuziasmați de vinurile pe care le-am adus noi. Apoi am început să merg pe la tîrguri de specialitate. În 2009, primul tîrg la care am fost, Vinexpo, la Bordeaux, m-a impresionat foarte tare. Se ținea o dată la doi ani, în luna iunie, în anii fără soț, și reprezenta partea artistică a vinurilor, pentru că te duceai în mijlocul verii și îi vedeai pe toți marii producători cum își etalau produsele și stilul. Am întîlnit și am contactat atunci alți producători de vin din Franța, din Italia și din Spania, am început să lucrez cu ei și iată că astăzi aducem în România vinuri din toată lumea. Adică din toate țările din Europa care contează în ceea ce privește vinul, dar și vinuri din Liban, din California, din Chile, din Argentina, din Australia.

Cum vedeți piața de vinuri din România, la ora actuală?

Este o piață frumoasă, care crește. România se plasează în fiecare an pe locurile 4-5 ca țară producătoare de vinuri în Europa, pentru că noi producem foarte mult vin. Românii, pentru că au origini latine, se aseamănă cu italienii, cu francezii, cu spaniolii în ceea ce privește consumul de vin – ei doresc să-și bea vinurile lor. Munca mea nu este ușoară pentru că eu propun vinuri din import, dar pentru că afacerea noastră este în București, succesul nostru e aproape garantat. Bucureștenii sînt cosmopoliți, călătoresc mult și, de fiecare dată cînd pleacă în afara țării, gustă din vinurile țărilor respective și, dacă le plac, le caută și în România, iar de cele mai multe ori le găsesc la noi. Noi importăm vinuri pentru toate gusturile, de la vinuri de 23-25 de lei în raft pînă la vinuri de sute de euro.

Însă în fiecare an mai apare încă o generație de băutori de vin, iar ei prima oară se întîlnesc cu vinurile românești, care cresc în materie de calitate, an după an. Ar fi foarte interesant ca vinurile românești să aibă orginalitate. Copiile sînt copii întotdeauna, se văd față de original. Pentru că dacă faci un vin ca Bordeaux, ești doar o copie a Bordeaux-ului. Trebuie să-i dai vinului o identitate, avem și noi propriul nostru *terroir,* trebuie doar să-l înțelegem, dincolo de dimensiunea afacerii. Căci, în fond, ce reprezintă vinul? Niște struguri, îi culegi, i-ai stors, i-ai transformat în must, aștepți două săptămîni, au fermentat, s-au transformat în vin. Este simplu să faci vin, dar e nevoie de măiestrie ca să faci un vin memorabil.

Cum a pornit ideea acestui proiect – colecția de vinuri „Doamnele"?

La un moment dat, eu și primul meu partener de afaceri ne-am gîndit să dezvoltăm o gamă de produse care să fie un brand românesc, dar vinurile să fie aduse din afara țării. A durat vreo doi ani pînă să-mi setez ceea ce voiam să fac. Așa că primul proiect se numește Vila Babiciu. Un brand românesc de vinuri care pot fi de oriunde din lume. Ne-am propus să-i dăm consumatorului un vin care să poată fi plătit cu ușurință, este practic vinul de zi cu zi, iar noi vom garanta în permanență că vinul din sticlă își merită banii. Brand-ul are un vin alb, unul roșu, un rosé, un alb spumant și un rosé spumant. Așadar, criteriile după care alegem vinurile care există în aceste sticle sînt trei – ușor de plătit, ușor de înțeles și ușor de băut. Ușor de plătit nu înseamnă neapărat că e ieftin, ci că scoți cu ușurință banii din buzunar. Însă dincolo de acest brand, în căutările mele, am mai găsit o grămadă de vinuri care mie mi-au plăcut, dar care aveau niște nume și niște etichete care îmi displăceau, mi-ar fi fost foarte greu să le introduc pe piața românească. Mă tot gîndeam la un nou proiect, apoi l-am întîlnit pe artistul Tudor Banuș, ale cărui lucrări îmi plac foarte mult, și mi-a venit o idee – cum ar fi dacă Tudor ar desena niște etichete? Am stabilit că vinurile vor purta numele unor doamne, vor avea un descriptor, iar eu voi găsi niște vinuri internaționale pe care să le putem integra în această colecție. Tudor Banuș a venit cu ideea de a pune pe sticlă, dincolo de un desen, și un poem, iar Șerban Foarță e prietenul lui. Așadar, Tudor desena o etichetă, i-o trimitea lui Șerban, Șerban scria o poezie despre eticheta respectivă, după care împreună cu Iustinian Scărlătescu, un alt artist român, am încercat să le încadrăm sub forma unei colecții de vinuri. Am denumit colecția „Doamnele". Sînt vinuri în ediții limitate, nu sînt multe sticle în fiecare an și am considerat că acesta este proiectul meu de top pe care îl iubesc foarte mult.

De ce o abordare artistică a conceptului? Și de ce asocierea vinurilor cu nume de femei, de doamne?

Pentru că mie întotdeauna mi s-a părut că artiștii au foarte multe lucruri în comun cu vinul. În momentul în care începi să bei un pic, deja îți vin alte idei, ai o altă viziune, o altă perspectivă și atunci este clar că a face o legătură între artă, fie ea poezie sau desen, și vin, mie mi se pare de departe o combinație ideală.

Cu doamnele e o altă discuție. Eu voiam de la bun început o colecție cu nume de fete. Și mai departe am construit în jurul acestei idei. Numele pe care le-am ales sînt niște nume dragi mie, nu sînt alese la întîmplare. Poți să spui că ai întîlnit diferite persoane de-a lungul vieții care te-au marcat sau de la care ai avut de învățat. Ceea ce este interesant e faptul că pornesc întotdeauna de la numele doamnei și apoi caut vinul care să i se potrivească. Nu invers.

Ne puteți prezenta, pe scurt, „Doamnele"?

Colecția nu se limitează la cinci vinuri. Avem doar cinci în momentul de față. Poate că anul viitor vor fi șase, vor fi șapte, poate vor rămîne patru, pentru că un vin se termină și vom vedea dacă următoarea recoltă merită să o punem în sticlă sau mai așteptăm încă un an. Vinurile sînt inedite, nu seamănă cu nimic din ceea ce am întîlnit pe piața noastră, multe sînt inedite și pentru piețele internaționale, dar sînt vinuri care pe mine m-au impresionat. Niciodată nu vei avea un vin la fel an de an pentru că vinul, ca și omul, se transformă. Îl iei acum, cînd este tînăr, poți să-l ții zece ani, iar gustul și aromele i se schimbă. La fel și omul – cînd este tînăr este într-un fel, pe măsură ce înaintează în vîrstă se transformă.

Primul vin din colecție, „Ana – moft la cub", este un Cabernet din Bordeaux atipic, pentru că în Bordeaux întotdeauna găsești blenduri. Am gustat vinul trei ani la rînd, mi s-a părut că se transformă și că este extraordinar de bun pentru ce aveam eu în cap, i se potriveau numele și eticheta. Pentru mine, Cabernet Sauvignon sînt unii dintre cei mai mofturoși struguri, se coc cum vor ei în funcție de condițiile climatice și poți să ai un Cabernet copt, dar taninii să fie verzi și atunci trebuie să fii foarte atent, să-i înțelegi și să-i vinifici la momentul oportun.

A doua doamnă este „Corina – leoaică tînără". Este un vin alb în care găsești toate gusturile – sărat, acrișor, dulce și amărui, acel amărui al gutuii, și pe deasupra găsești multă savoare. E un vin pe care îl bei după vinurile roșii pentru că este concentrat în arome, îl poți asocia la mai multe tipuri de mîncare. El vine din Gasconia, este un Pecherenc du Vic-Bilh, o regiune în care nu găsești decît struguri albi din care se fac de obicei vinuri dulci. Însă producătorul acestui vin s-a gîndit să vinifice strugurii în sec, ceea ce este atipic, și a ieșit un vin savuros. Dacă o bei pe „Corina" prima dată, s-ar putea ca un vin roșu să nu mai aibă gust după ea, trebuie să mai mănînci, să mai aștepți. E ca și o persoană cu care ai o legătură foarte puternică, ai stat cu ea, ați vorbit și după aceea te mai întîlnești și cu alți oameni care nu ți se mai par la fel de interesanți.

„Dana – eu zic că da" este tot un vin alb, un vin din Sancerre. Există în lume trei regiuni, două sînt în Franța, una este în Noua Zeelandă unde se produce un Sauvignon Blanc deosebit, aromat, parfumat, ușor de băut. Familia care produce acest vin este la a șasea generație de vinicultori, deci vinul are o istorie destul de lungă. Prin anii '60 s-au apucat să lucreze via în stil organic, fără fertilizanți și pesticide, la vremea respectivă nu era la modă cum este astăzi, însă așa au gîndit ei că trebuie să facă.

„Alina – oportună cu haz" vine dintr-o altă regiune micuță din Franța, din Bugey, aflată între două regiuni importante viticole, Burgundia și Valea Ronului. Soiul este un Mondeuse Noire, unul dintre cel mai puțin plantate soiuri din lume, se găsește doar în regiunea respectivă, un strugure foarte vechi, un strămoș al Syrah, dar corpul lui este cumva de Pinot Noir, pentru că este un vin foarte ușor și are multe arome condimentate. Trebuie să-ți placă acest tip de vin.

Cel de-al cincilea vin din colecție se numește „Iulia – între da și între nu", vine din Chile și este un Carginan care iarăși e un soi franțuzesc, însă toate podgoriile din Chile au struguri de origine franțuzească. Mi-a plăcut mult pentru că este în stilul chilian, îl identifici din prima clipă, din cauza aromelor, a gustului, a tipurilor de butoaie pe care le folosesc acolo și al modului de vinificare. Îmi propusesem să avem în colecție și un vin de dincolo de Ocean și l-am ales pe acesta, o producție 2015, e un vin pe care poți să-l ții lejer 10-15 ani.

Toate sînt favoritele mele, pentru că sînt diferite, ca și doamnele, ca și oamenii, e imposibil să găsești două persoane identice.

a consemnat
Adina POPESCU

Puteți comanda vinurile din colecția „Doamnele" pe smartdrinks.ro

„Vinul este cea mai sănătoasă și igienică băutură."

LOUIS PASTEUR

„Dacă sticla de vin e pe masă, ai grijă ca paharul vecinei din stînga să fie întotdeauna plin. Dacă cea din dreapta stă alături de un mojic, trebuia să ai grijă și de ea."

PĂSTOREL TEODOREANU

„Dacă Dumnezeu ar fi interzis băutura, ar mai fi făcut vinul atît de bun?"

RICHELIEU

„Vinul este partea intelectuală a unei mese, iar mîncarea – numai suportul ei material."

ALEXANDRE DUMAS

„Acolo unde nu este vin nu există dragoste."

EURIPIDE

„Vinul este dovada constantă că Dumnezeu ne iubește și dorește să ne vadă fericiți."

BENJAMIN FRANKLIN

„Nu fi printre cei ce se îmbată cu vin, ci printre cei ce își desfată trupul și sufletul cu vin."

SOLOMON

„A fost o revelație și o revoluție"

interviu cu Tudor BANUȘ, artist vizual

Care este din punctul dvs. de vedere asupra relației dintre artă și vin? Care este relația dvs. personală, ca artist, cu vinul?

Vă voi răspunde, cu voia dvs., cu un citat clasic, aproape banal, o vorbă rostită, pare-se, de către Aristotel: „Arta și vinul sînt bucuriile supreme ale oamenilor liberi". Am putea adăuga la lista bucuriilor și „femeile", adică „Doamnele", la egalitate cu arta și vinul, dar am avea obligația, atunci, să adîncim noțiunea de „om liber", ceea ce nu e cazul în discuția noastră de azi... Sau, parafrazîndu-l pe Alexandre Dumas, putem spune că „o masă bună are o parte materială, prezentă prin carne și legume, și o parte intelectuală, care este vinul".

În ceea ce mă privește, am descoperit vinul după mulți ani petrecuți în „țara vinului", Franța, fiind eu însumi un mare băutor de... apă! În ziua cînd niște invitați ne-au oferit o sticlă bună de vin de Bourgogne (un Volnay sau Mercurey, care nu sînt chiar vîrfurile gustative ale unui Montrachet sau Romanée-Conti)... a fost o revelație și o revoluție! Era ca și cum m-aș fi dat jos dintr-un vechi autobuz și aș fi urcat într-un Maserati sau Ferrari. E o altă dimensiune, ești instantaneu *„accro"*, cum spun francezii, sau „dependent", cum spun englezii, de paharul următor. Te afli brusc într-un alt peisaj, în care trăiești faimosul *„terroir"*, cufundat în geologia (piatra sau nisipul), clima, însorirea și mai ales dragostea cu care stăpînul a „crescut" și „educat" acel vin.

Aceleași senzații rare sînt oferite de un Margot, un Pétrus, un Yquem, adică Bordeaux-uri care te transportă în al nouălea cer. Din motive evidente, aceste tentații rămîn departe de viața noastră cotidiană și nu ne amenință nicidecum un pericol al supradozei.

(Acum vreo 12 ani, într-o tabără de creație la Bran, organizată de asociația „Soleil de l'Est", pe vremea cînd artiștii din diaspora mai contau pentru Departamentul pentru Românii din Străinătate, am gustat vinul produs de familia excelentului pictor Pelmuș... un deliciu! Arta și arta vinului, de cea mai bună calitate, în aceeași familie!)

Ce v-a atras să colaborați la o colecție de vinuri?

George Chendi, acest antreprenor al viselor ce se realizează (întîlnit la vernisajul expoziției pe care am avut-o la Sala Kretzulescu a MNAR, în vara 2017), a apărut, vijelios, respirînd energie și entuziasm, cu proiectul deja bine închegat în spiritul dînsului, al unei alianțe strategice între trei euforii binefăcătoare, aceea a artei, a „doamnelor" și a vinului.

Om cultivat, curios de la natură și deschis la toate nuanțele pe care le poate lua șantierul artei, mi-a acordat – cadou suprem! – o totală libertate în creația etichetelor și contraetichetelor ce urmau să decoreze vinuri importate din Franța. Unicele constrîngeri sînt de ordin tehnic, deci inconturnabile. E un om al acțiunii, al reflectării creative și al schimbului de idei. Și. pe deasupra, un om de cuvînt.

Lucrez cu o plăcere nedisimulată la aceste ode adresate femeii, sublimate de către poetul și eruditul Șerban Foarță, care a acceptat să intre în joc cu noi, iar desenele și textele sînt puse în pagină de către complicele nostru, Iustinian Scărlătescu, după care urmează partea tipografică. Ele sînt imprimate cu măiestrie (în relief, ștanțate și cu rezerve de lac), sub bagheta magică a acestui Celibidache al vinului care disimulează, modest, o adevărată vocație de mecena (pe care o practică cu discreție, ca pe cel mai normal lucru din lume). Este vorba de George Chendi.

În ce măsură credeți că „Doamnele" este mai mult decît o colecție de vinuri, este un proiect cultural?

Este un proiect cultural în măsura în care mariajul între cîteva poluri opuse – arta grafică și marketingul, gastronomia și poezia, oenologia și arta Corel-ului – este reușit. Acest proiect este o minunată ocazie de deschidere a unei ferestre către o categorie socială superioară, invitată să „consume" cu rafinament un buchet de licoare și savoare poetică, artistică și gustativă, toate la un loc, ce-i stimulează imaginația și o invită la o expandare a eului comprimat de constrîngerile prozaice ale vieții de zi cu zi.

Ce v-a inspirat cînd ați realizat etichetele? Numele „doamnelor"? Vinul?

Numele proiectului general, ales de către George Chendi pentru suita de vinuri, este cel ce plasează sus, foarte sus, femeia. Dînsa, femeia, este concomitent om, doamnă și gînditoare, deseori superioară prin tact și talent celor ce văd într-însa doar seducătoarea ființă ce a mușcat din mărul interzis, devenind ea însăși un fruct tentant și seducător. Numele diverselor vinuri, albe sau roșii, sînt alese tot de dînsul, în funcție de istoria sa personală, la care adaugă, cu haz și spirit, cîte un subtitlu: „Moft la cub", „Leoaică tînără" etc. Ne regăsim, George și cu mine, într-o admirație comună pentru cea mai șarmantă jumătate a umanității.

Puteți să povestiți o experiență inedită sau un moment special legate de vin?

La Bordeaux, pe o terasă, cu partenera mea de viață, Sylvie, la un dejun acompaniat de cîte un pahar de Pomerol... Aceeași configurație, o cină la Beaune în compania unui Nuit Saint-Georges. Vedeți, nimic excepțional. Dar sînt aceste mici aporturi calitative care ne fac viața mai dulce...

În Franța, unde locuiți, există o cultură a vinului mult mai importantă decît în România. Cum se manifestă ea din punctul dvs. de vedere? Cum o simțiți?

Sîntem ca niște vecini care ne salutăm cînd ni se încrucișează drumurile. Este un domeniu atît de gigantic, calitativ și cantitativ, încît alături de el mă simt minuscul și neînsemnat. „În domeniul vinului sînt un amator fără pretenții, mă mulțumesc întotdeauna cu ce-i mai bun!", spunea malițiosul Winston Churchill. Sînt de acord cu dînsul, ocaziile sînt rare. Deci, atunci cînd e cazul, îmi scot pălăria, mă înclin respectuos și spun la unison cu Brassens: vinul cel mai bun nu e neapărat cel mai scump, ci acela pe care-l împărțim cu alții.

a consemnat Adina POPESCU

„Dumnezeu a creat apa, însă omul a creat vinul."

VICTOR HUGO

„Vinul bucură inima omului, iar bucuria este mama tuturor virtuților."

J.W. GOETHE

„Adu-mi repede o cupă cu vin, să-mi împrospătez mintea și să pot spune ceva înțelept!"

ARISTOFAN

Dragoste la prima vedere

Valentin VERNEA, co-owner The Syndicate

Vinul spune o poveste. O poate face într-un mod spectaculos chiar și dintr-o sticlă prăfuită. Doar că, pentru cel ce degustă, povestea se schițează dinainte ca acesta să atingă paharul. Colecția „Doamnele" îți oferă un real moment artistic. La The Syndicate sîntem norocoși să încercăm multe dintre vinurile clientului nostru, Smart Drinks, dar această colecție de povești și licori fine ocupă un loc special. Pentru noi, în publicitate, totul pornește de la diferențiator, iar „Doamnele" ne-au sedus irevocabil.

Costin GACHE, owner Linea Closer to the Moon

Colecția „Doamnele" de George Chendi este un exemplu dezastruos de sincer al unei idei care a devenit scop și azi este realitate. Colecția poate reprezenta o adunare de vise ale căror detalii sînt foarte bine întipărite în mintea creatorului. Mi se pare foarte frumos drumul de la „am visat ceva, care avea un anumit miros, un anumit gust și o anumită stare de spirit" la „am găsit vinul care să descrie în realitate acest vis", „apoi l-am denumit, am ales un artist ca să deseneze eticheta sau să descrie visul", iar „azi îți spun povestea visului, te rog gustă vinul".

Liviu CHIORPEC, chef

Pielea umedă, încinsă de soare și brusc încrețită de un vînt rebel, sarea uscată din apa mării. Buzele ce ating partea dezvelită a sînilor, gustul inconfundabil al iubirii. Pentru un bărbat trecut de 40 de ani, genul acesta de amintire venită pe neașteptate într-o seară de aprilie stîrnește pofta de a te urca la volan doar ca să te trezești pe malul mării. Dar n-a fost nevoie, totul era deja acolo, în paharul de vin, în opera de artă ce ține loc de etichetă și în poezia lui Foarță de pe dosul sticlei. „Corina – Leoaică tînără". A fost dragoste la prima vedere: cu multe vorbe, emoții și atingeri repetate. Un vin ce n-ar fi trebuit să existe și care, iată, stătea în fața mea ca și George, cel ce mă îmbiase să-l gust și care acum mă privea amuzat și înțelegător – făcuse și el aceeași călătorie cînd îl descoperise.

De atunci și-a făcut loc toamna asta tîrzie și, chiar dacă n-am pus piciorul în apa mării anul acesta, fiorul sărutului de îndrăgostit și mirosul plajei m-au însoțit mai mereu. Toate femeile pe care le-am iubit au avut anul acesta gustul „Corinei". Paradoxal e că nu-mi amintesc – iertată-mi fie uitarea! – să fi iubit o femeie cu acest nume.

George MITEA

Doamnele de origine protejată

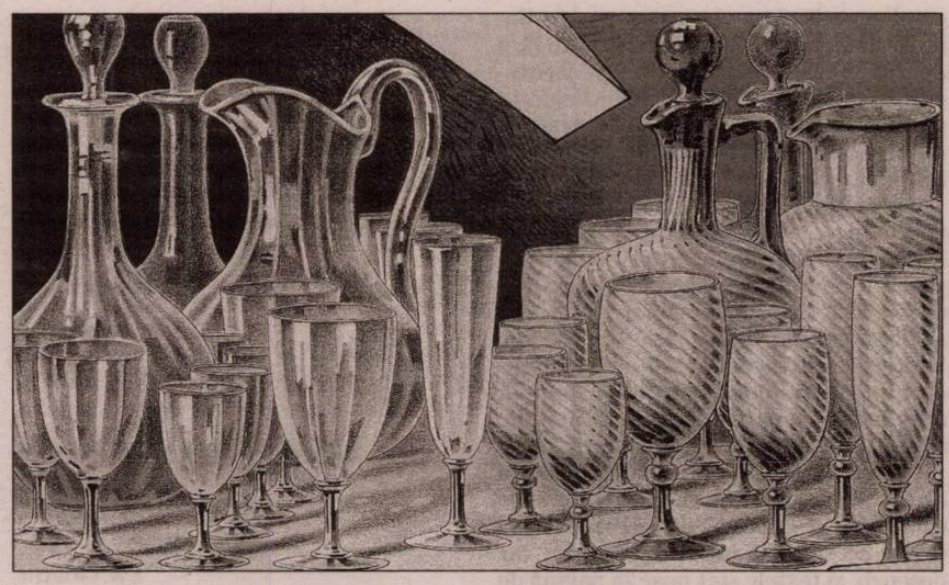

Foarte rar putem intra în biografia unui autor plecînd de la operă. Știm că funigeii daimonului personal se întind în orice formă de creație, însă nu putem intui care e gradul de traducere a vieții în operă. A existat o Anna Karenina în viața lui Tolstoi? A avut Alberto Moravia Emilia lui? Doamna T, pe cineva? Cui îi pasă? Pentru cititor este ficțiune. Ceea ce face arta artă este tocmai că subiectul iese din monden și intră în mondial. Sigur, nu comparăm capodopere ale literaturii cu o sticlă de vin, deși din punctul de vedere al celui care și-a ales vinul ca *pharmakon* are sens. Pentru exegeții lui Tolstoi e firesc să exploreze marasmul biografic al autorului în căutare de amănunte suculente, însă, pentru mine, suculența are de-a face cu aciditatea, aromele și taninurile. Și cu forma sticlei și cu ce apare pe etichete. Diferite forme de expresie, cred ca sînteți de acord. Așa încît o să salut aceste Doamne: Corina, Ana, Alina, Iulia și Dana, cu regretul că nu le voi cunoaște niciodată numele de familie.

Formele tradiționale de artă utilizează doar două simțuri. Văz și auz. Celelalte trei au fost considerate pesemne inferioare, prea mundane și lipsite de potențialul de a exprima plenar categoriile estetice. Un argument ar fi că olfactivul, gustativul și tactilul țin, în mai mare măsură decît vizualul și auditivul, de util, dar și de visceral. Chiar dacă un preparat culinar poate avea unele valențe estetice, pînă la urmă este hrană. Prin contrast, un tablou sau o uvertură au o ustensilitate redusă. Cînd ești însetat, înfometat și înfrigurat pe o insulă pustie, după suficient timp, *Guernica* lui Picasso va deveni cel mult o foaie de cort. Vinul urmează aceeași idee, mai ales dacă ne gîndim că milenii de-a rîndul a făcut parte din dieta zilnică a europenilor, fiind cel mai sănătos și potabil lichid la acea vreme. Însă, pentru oenofili, unele momente de contact cu obiectul dorinței sînt estetice în cel mai pur mod, avînd loc un veritabil impact estetic.

La vinuri, sticla, dopul, capișonul, eticheta și mesajul ei sînt valori estetice, accesorii. Sînt ca rama pentru tablou, ca soclul pentru sculptură, ca sala și calitatea instrumentelor pentru o prestație muzicală. Nu sînt absolut esențiale, însă fără ele n-am putea recepta la adevărata valoare momentul estetic.

În cazul Doamnelor, colecția de vinuri a lui George Chendi, ocheanul este întors. Pe etichete avem arta *mainstream,* poeziile lui Șerban Foarță și ilustrațiile lui Tudor Banuș, în vreme ce conținutul este aproape-arta care este vinul. Interesant e că ambii artiști sînt și la confluența culturii pop, pe lîngă curgerea în literatura mare, respectiv în marile galerii de artă: primul ca textier al clasicelor albume Phoenix *(Mugur de fluier* și *Cantafabule),* iar al doilea ca ilustrator pentru *Le Monde, New York Times* și, nu în ultimul rînd, al *Enciclopediei Zmeilor* a lui Cărtărescu.

Vinurile din colecție sînt excelente. Eu, unul, o apreciez în mod special pe Corina – Leoaica tînără. Este un vin din sud-estul Franței, din Gasconia lui D'Artagnan, obținut dintr-un strugure sensibil și special. Se numește Petit Manseng. Aici îi dau legătura lui Bernard Pivot, cunoscutul critic literar și realizator de emisiuni TV. El a scris simpaticul *Dicționar din dragoste de vin.* Vinul devine un superglue afectiv foarte eficient, iar Pivot demonstrează asta, amintindu-și de primul său învățător de la care a auzit de vinul din sud-est. Micul Manseng „are pielița densă precum pielea unui viticultor béarnez", e un melanj mineral, floral, cu fructe seci și exotice și gust neobișnuit, de umami. Culmea e că Pivot ar avea ceva în comun și cu Alina cea „Oportună cu haz", amintindu-și de pasiunea savoiarzilor pentru Mondeuse Noir, strugurele cu aromă de căpșună: „Un roșu Mondeuse, scos dintr-o găleată cu apă rece, la întoarcerea dintr-o hoinăreală – ce poate fi mai revigorant și îmbucurător?". Și, într-adevăr, impresia pe care o lasă Alina, cu mijlocul său rubensian, odată ce materia volatilă a poetului devine lichidă în paharele noastre, este tocmai de jovial și... oportun.

Din Valea Loarei vine Dana, „Eu zic că da", cu părul curcubeu desenată de Banuș. Ar putea fi un personaj al lui Rabelais (și el un meritoriu fiu al locului). E un Sancerre, adică un Sauvignon Blanc de la mama lui, foarte sec, șăgalnic și repede curgător, precum cupa din poem, care se tot umple într-o goană.

Iulia călătorește nu doar „Între da și între nu", ci deopotrivă între lumea veche și lumea nouă pe o corabie beată (Rimbaud, în cinstea ta!). Licoarea este dintr-un soi originar din sudul Franței, Carignan, rar vinificat de unul singur. Asta pînă a fost aclimatizat cu succes în îndepărtatul Chile. Un vin serios, dar prietenos, acid și bogat, elegant, dar confortabil ca un costum de Panama.

Poezia mea preferată este Ana „Moft la cub", care se întîmplă să fie un foarte competent Bordeaux, un Cabernet Sauvignon 100%, dintr-o recoltă excelentă, cu taninuri moi și arome de fructe coapte. Ilustrația ține isonul acestei cosmogonii de patiserie în care femeia este un foietaj care se lasă descoperit.

Una peste alta, dragi cititori și băutori, sau mai bine zis una cîte una, separat, aceste sticle ni se relevă nu doar prin bogăția gustului, ci ne încîntă și ochii, și mințile. În fond, ne întoarcem la clasicii greci, întrucît ei înnobilau poezia ca pe cea mai înaltă dintre formele artei. Dar, să fim realiști, credeau asta mai cu seamă în fața unei cupe cu vin.

George Mitea *scrie la lucruribune.blogspot.com – un blog de somelerie culturală.*

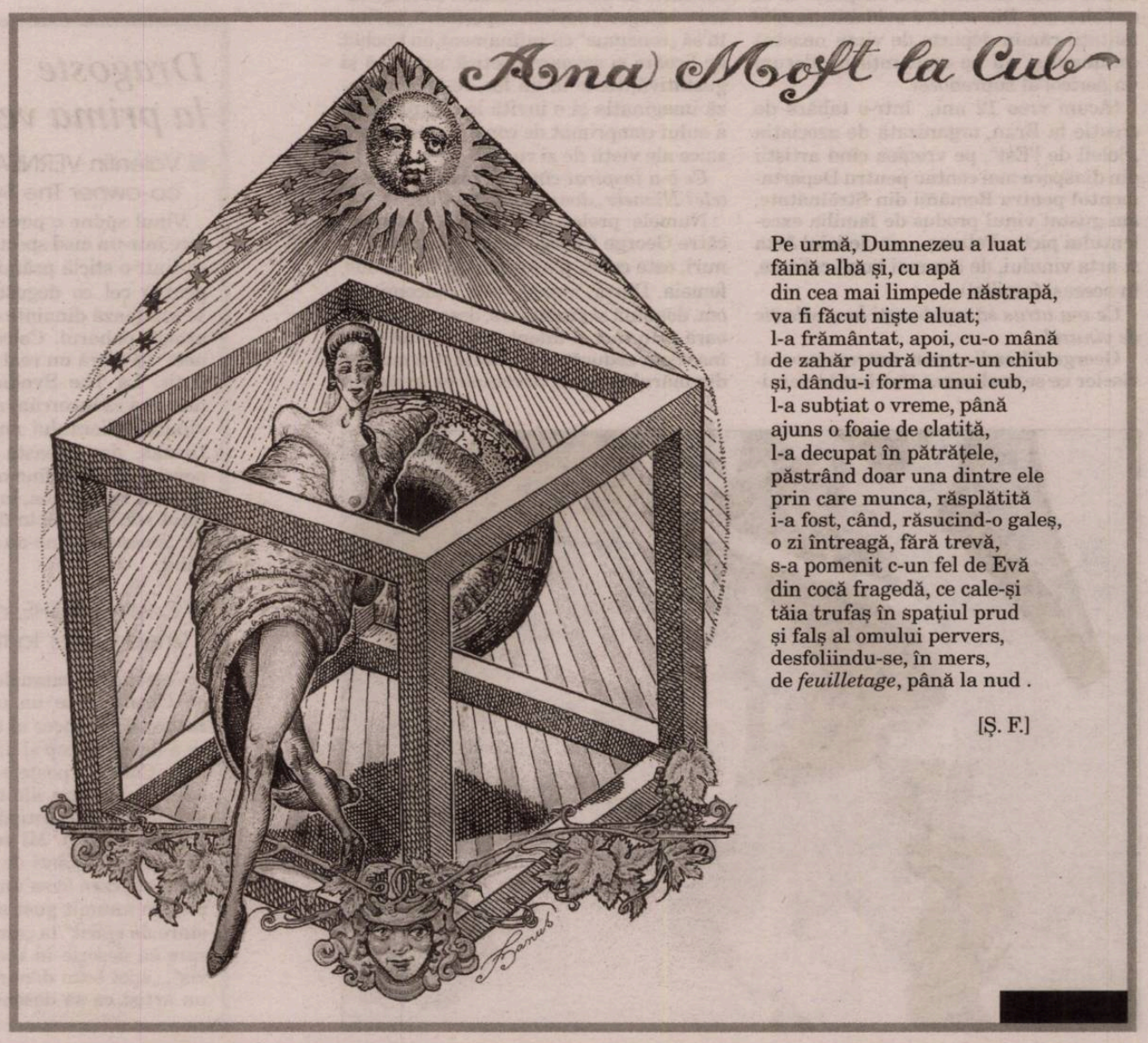

Pe urmă, Dumnezeu a luat
făină albă și, cu apă
din cea mai limpede năstrapă,
va fi făcut niște aluat;
l-a frămîntat, apoi, cu-o mînă
de zahăr pudră dintr-un chiub
și, dîndu-i forma unui cub,
l-a subțiat o vreme, pînă
ajuns o foaie de clatită,
l-a decupat în pătrățele,
păstrînd doar una dintre ele
prin care munca, răsplătită
i-a fost, cînd, răsucind-o galeș,
o zi întreagă, fără trevă,
s-a pomenit c-un fel de Evă
din cocă fragedă, ce cale-și
tăia trufaș în spațiul prud
și falș al omului pervers,
desfoliindu-se, în mers,
de *feuilletage*, pînă la nud .

[Ș. F.]

Aromele și eticheta

Arome

„Ne aflăm într-o gamă floral destul de vastă și complexă, unde se pot distinge clar teiul, iasomia, condurul-doamnei, iarba îngerilor, salcîmul, mușețelul, sulfina, cu acorduri de bujor uscat și chiar de flori de thuya. În ceea ce privește notele de mijloc și cele de bază, cărora trebuie să li se dea o atenție sporită și care, la acest vin încă tînăr, nu se dezvoltă în toată plenitudinea, ele se simt încă de pe-acum, oneste – datorate rocii granitice bine expuse la soarele din sud-sud-est –, note de litchi, mango, smochină, grepfrut, la care se adaugă mărul caramelizat și compotul de prune, cu o suspiciune de scorțișoară și o părere de nucșoară, strecurate grație soarelui care scaldă podgoria."

Sînt așa de multe arome în familia vinurilor, încît am putea crede că vorbim aproape despre un absolut al Creației.

Ăsta nu mai e vin, ci direct magazinul Fauchon!

Unii oenologi și somelieri își dau în petic. Unui nas și unei bolți palatine ieșite din comun, nimic de zis, ei le adaugă o limbă cel puțin flecară. În fața etalării comorilor unui vin, degustătorul obișnuit își înfundă nasul în pahar cu necaz, adulmecă poate două parfumuri și se rușinează.

La un moment dat, m-a agasat de-a dreptul un somelier cu un discurs sforăitor despre vinul pe care ne pregăteam să îl gustăm. Părea că recită lista de fructe, legume, condimente și flori pe care le cumpărase soția de la piață în acea dimineață! După prima înghițitură, i-am spus: „Dragă domnule, cred că ați uitat piperul verde".

Dincolo de exagerările specialiștilor și de excesele lingvistice, fără discuție că vinurile bune – sumă a soiurilor, domeniilor, climei, vinificației, alcătuirii, dezvoltării, îmbătrînirii – eliberează o extraordinară varietate de arome.

Mii de molecule aromatice, răspîndite în șase familii de referință, au fost descoperite de chimiști începînd cu anii '50. Aceștia le-au izolat și le-au identificat cu ajutorul unui procedeu savant numit cromatografie. Meritul lor este cu atît mai mare cu cît unele molecule ridică anumite suspiciuni.

Sînt așa de multe arome în familia vinurilor, încît am putea crede că vorbim aproape despre un absolut al Creației, receptacul fermecat al abundenței și diversității naturale. Toate vinurile bune sînt enigme mai mult sau mai puțin complexe. Iată de ce degustarea – de la mucoasa olfactivă a nasului la memoria olfactivă a creierului – este o știință pentru profesioniști și un joc pentru amatori, dar, în egală măsură, o pasionantă căutare de identități.

Dacă e ușor să simți fructele roșii în Gamay, mirodeniile în Tokay, notele de ciocolată în Maury, piperul în Châteauneuf-du-Pape, fructele exotice în Gewürztraminer, gutuia în Vouvray, cea mai mare parte a vinurilor nu se lasă deslușite cu ușurință. Ai nevoie de miros, de gust, de atenție, de perspicacitate, de memorie, de experiență, de știință. Depistarea aromelor e un demers gurmand și polițist, senzorial și mental.

Catalogul aromelor este impresionant: de la coacăze la tabac, de la afine la trufe, de la banane la pîine prăjită, de la praf de pușcă la pipi de pisică (detestabil), de la iarbă cosită la bomboane englezești... Mai degrabă din umor decît din lipsă de cuvinte, unii au descifrat arome surprinzătoare, precum „cartof în halat", orhidee, foc de lemne (diferit, e adevărat, în funcție de lemnul uscat sau de cel tînăr), catifea stacojie și – oroare! – cremă de protecție solară sau șiret umed. Dacă vinul tot se dovedește o desagă cu poezii sau baliverne, mi-ar plăcea să descopăr într-un pahar aroma inconfundabilă a pielii de pe gîtul unei tinere îndrăgostite, în parcul Bagatelle, într-o seară de mai, la amurg, după o dimineață ploioasă.

„Vinul și femeia ademenesc și pe cei înțelepți."

TERENȚIU

„Vinul dă curaj și îi face pe oameni mai pasionali."

OVIDIU

„Vinul bun îți vorbește despre el la ureche. Cel prost se laudă în gura mare."

TUDOR MUȘATESCU

Etichetă

Există o etichetă, un ceremonial de prezentare și servire a vinurilor în cursul unei mese princiare, aristocrate sau fandosite. Paharnicii – frumos cuvînt – aveau rangul de ofițeri ai casei. Deprinseseră arta și felul de a turna în paharele mesenilor nectarul din pivnițele stăpînilor. Nu o făceau la masă, ci la bufet, pe gheridonul din sala festinului, cel mai adesea la începutul și la sfîrșitul mesei.

Somelierii sînt paharnici republicani. Mai degrabă preocupați de etichete decît de etichetă. Etichete adevărate, indispensabile, lipite pe sticle. Mai mult, colerete și contraetichete, pline cu informații despre vin și despre domeniu sau cu un blabla în care negociantul, prea frecvent, ridică în slăvi un vin prost. În concluzie, acte de identitate. Cărți de vizită reglementate. În care este obligatoriu să furnizezi informații despre vin, denumire, concentrația de alcool, numele și adresa producătorului... Pe o sticlă plină, eticheta promite cît o viză; pe una goală, e patetică asemenea unei inscripții funerare.

Eticheta stă mărturie pentru gustul artistic al proprietarului sau al negociantului. Pe ea, omul și vinul sînt mai legați ca niciodată, fixați în sticlă, împreună de la achiziție pînă la ultima picătură. Am învățat să iubesc etichetele vinurilor de Bordeaux. Pe vremea aceea, vinurile burgunde și Beaujolais-urile apăreau adesea cu litere gotice, grele și ifosate. Prin comparație, Bordeaux-urile respirau eleganță. Nu doar prin forma ei alungită, sticla de Bordeaux pune în valoare eticheta mai bine decît verișoara ei burgundă, mai îndesată. Majoritatea castelanilor din Gironde au acordat dintotdeauna atenție esteticii etichetelor, așadar seducerii cumpărătorului, în comparație cu proprietarii din Côte d'Or. La Bordeaux, obligația de a plăcea englezilor trebuia să se citească și pe sticle. Ce spunea bordelezul Pierre Veilletet: „Pentru un vin, eticheta reprezintă proba scrisă eliminatorie, înainte de a trece la oral".

(Bernard Pivot, *Dicționar din dragoste de vin*, Editura Baroque Books & Arts, 2013, traducere din limba franceză de Marius Constantinescu)

Corina Leoaică Tînără

Leoaica tânără, iubirea,
e *ea*, acum, îmblânzitoare
de leii ce se pierd cu firea
când o adulmecă,-n plin soare,
pășind alene prin savană
pe sub arbuști a căror umbră
este anemică și vană,
iar Afrodita se preumblă
încoa și-ncolo, goală, până
ce, să i se așeze,-o lasă
un leu în greabăn și, cu-o mână,
în coama lui, – căruia-i pasă
de ea, ce nu-i din neam de fiare,
uitând că el are lungi colți
și se cunoaște după ghiare*
că-i leu, – dar iată-l, pe sub bolți
de viță nobilă, ca, după
ce duce-i-o lui Dionis,
în dar, să bea și el din cupă
precum i se va fi promis.

[Ș. F.]

Cezar IOAN

Vinurile micilor doamne cu mari adevăruri în răspăr

Aveți în față unul dintre „acele“ articole pentru care m-am mulțumit să gust și am evitat, deliberat, să văd ce au mai scris alții despre subiect. Pentru a evita prejudecățile – căci despre asta cred că e vorba în speță: „Doamnele“ – colecția de vinuri pusă în scenă de antreprenorul George Chendi prin selectarea unor loturi mici de vinuri „pe gustul lui“ (bine format și curajos, după părerea mea) – contestă prejudecățile și reușește să aducă acel „altceva“ de care băutorii avizați au nevoie.

De ce „mici doamne“ și de ce „în răspăr“?

„Mici“, pentru că numărul de sticle disponibile din fiecare vin este redus: iar ăsta este un pariu riscant, fiindcă dacă vinurile n-au succes, antreprenorul a cheltuit, totuși, suficient de mult ca să le cumpere, să le toaleteze și să le aducă în țară, să le promoveze (să mai menționez că-și riscă reputația?!?); dar, și dacă au succes, nu e neapărat foarte bine – fiindcă nu poate satisface o cerere prea mare și nici nu-și poate pune problema să mărească prețul chiar de la început.

„În răspăr“, pentru că sîntem într-o perioadă de (pre)adolescență a pieței vinului din România, cînd atît producătorii, cît și consumatorii „normali“ cred că „mai mult“ este egal cu „mai bun“: mai multe soiuri renumite pe plan internațional, cu mai multă culoare și mai multă corpolență la vinurile roșii, cu mai multă aromă și mai multă prospețime la cele albe... mai mult lemn, mai mult alcool, mai mult orice! Să vii cu vinuri din soiuri pentru ale căror nume trebuie să te uiți în cărțile de ampelografie, în care aromele sînt discrete, în care lemnul este aproape insesizabil, în care alcoolul este „învăluit“ de restul componentelor gustative – asta e, clar, în contra curentului.

De unde pînă unde „mari adevăruri“ la asemenea vinuri?

Dacă e adevărat că marile adevăruri au nevoie să fie spuse periodic, pe limba fiecărei generații, ca să nu fie uitate, atunci și „doamnele“ lui George Chendi spun mari adevăruri despre vin: că echilibrul e important, că diversitatea e importantă, că personalitatea care „iese din turmă“ e importantă (atît a vinului, cît și a băutorului). Ele demonstrează că poți avea, sistematic, *„coups de foudre“* cu diferite (stiluri de) vinuri – dacă nu te încăpățînezi orbește să le suprapui unui șablon în ton cu moda actuală, ci înțelegi să te deschizi și să te bucuri de ce ai în pahar, și nu de ce spune lumea că ar trebui să ai în pahar. Probabil din exact acest motiv, George insistă să-și prezinte personal vinurile către (aproape) fiecare client – deoarece e nevoie de un pic de apostolat ca să scuturi *statu quo*-ul.

E de remarcat că proiectul are la bază calități reale și ușor diferențiabile ale vinurilor, puse în scenă cu discernămînt oenologic și cu simț al spectacolului. Cum loturile sînt de mărimi și proveniențe diferite – de la cîteva sute la mii de sticle – în funcție de inspirația selecționerului și de disponibilitatea la producător, probabil curiozitatea consumatorilor va fi stîrnită periodic – eu cred că și satisfăcută.

„Ana – moft la cub“

Cabernet Sauvignon, AOC Côtes de Bordeaux 2014, 12,5% vol. alc.

Ușor de băut, realmente gustos, are suficientă complexitate aromatică și gustativă provenită de la strugurii de cea mai bună calitate și de la maturare și învechire încît să poată sta în fața unor mîncăruri sățioase. Este suplu și n-ar bifa niciodată „maximum“ la nici una dintre categoriile „bust-talie-bazin“ într-un eventual concurs de miss al vinurilor, dar are o jovialitate de dandy bine educat.

„Corina – leoaică tînără“

Petit Manseng, AOC Pacherenc du Vic-Bilh 2016, 14% vol. alc.

Un vin alb plin și important, ca o limuzină de încredere, cu structură masivă bine susținută de aciditate și de aromele de învechire la sticlă – care apar în prim-plan cu discreție. Nu se întrevede momentul în care va începe să „se lase“, respiră încredere în sine și-i oferă celui care degustă aceeași senzație reconfortantă: lux neepatant și echilibru perfect.

„Dana – eu zic că da“

Sauvignon Blanc 2018, AOC Sancerre, 12,5% vol. alc.

O „mușcătură“ bună și arome intense florale, de vin curat și bine strunit. Evită cu succes clișeele, astfel că nu exhibă nici aromele asociate celebrului *„pipi de chat“* și nici pe cele de ardei gras sau kiwi. Are o izbitură revigorantă de aciditate în final, suprapusă pe un corp bun și o mineralitate evidentă. Nu există, din păcate, un vin alb românesc care să-i stea înainte, ca echilibru și eleganță.

„Alina – Oportună cu haz“

Mondeuse Noire 2016, AOP Bugey, 12,5% vol. alc.

Cireșe amare și cutie de trabucuri ies în evidență, aromatic (mai lipsea pielea fină de fotoliu englezesc și erai în paradisul nobilimii cu vechime). Gustativ, are afine și ceva din finețea Pinot Noir-ului burgundez completat cu notele condimentate ale Syrah-ului de Rhône. Există, potrivit selecționerului, mai puțin de 600 de hectare plantate cu acest soi la nivel mondial. Exclusivistă Alina, nu-i așa?!?

***Cezar Ioan** este fondator și editor al revistei Vinul.ro.*

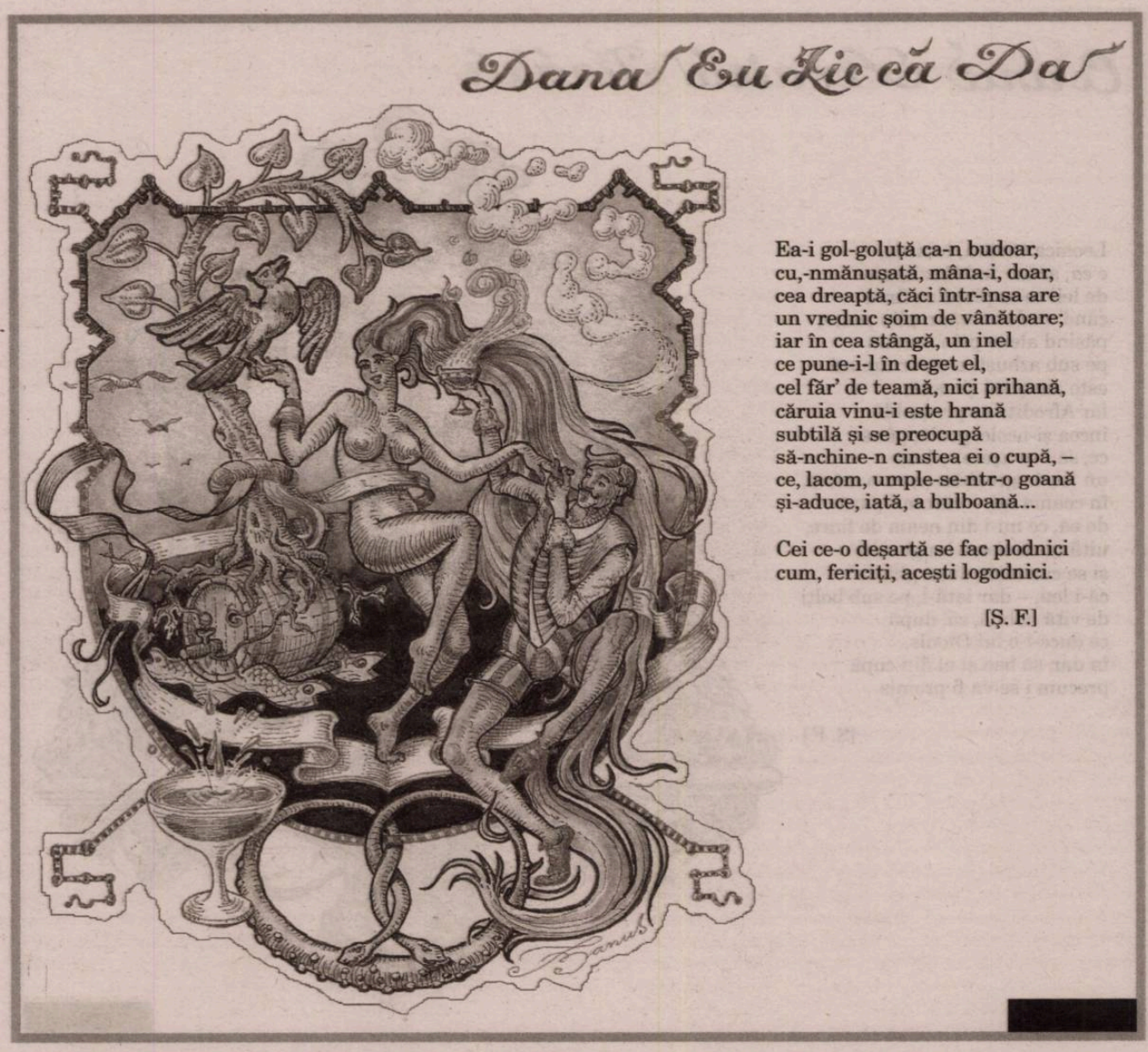

Vinul și simțurile

Galileo Galilei a rămas în istorie pentru felul nou în care a privit locul Pământului în sistemul solar și pentru problemele pe care le-a avut cu Vaticanul din cauza aceasta. Dar, cu mult înainte ca scandalul să izbucnească din cauza cosmologiei sale, el scrisese remarcabila lucrare *Il sagiatorre* („Probatorul"). Publicat în 1623, volumul trecea în revistă științele contemporane lui Galileo, insistînd asupra opticii. Recent, istoricii științifici Marco Piccolino și Nicholas J. Wade au arătat cît de inovatoare au fost ideile lui Galileo cu privire la percepție. Astfel, Piccolino și Wade îl citează pe Galileo care ar fi afirmat: „Ar trebui să înțelegem destul de clar că, fără viață, nu ar exista strălucire și culoare. Înainte să apară viața, mai ales formele ei superioare, totul era invizibil și tăcut, deși soarele lumina, iar munții se năruiau". Galileo spunea că, deși atributele fizice ale planetei sînt prezente, ele nu există perceptual pînă nu sînt interpretate de simțurile noastre. Teoria aceasta se aplică în egală măsură și vinului, iar Galileo, care a descris vinul ca fiind „lumină solară ținută laolaltă de apă", n-a uitat asta. Așa cum a scris el însuși în *Il sagia- torre:* „Gustul bun al unui vin nu aparține determinărilor obiective ale vinului și prin urmare ale unui obiect, nici chiar ale unui obiect considerat ca aparență, ci aparține caracterului special al simțului degustătorului".

Ceea ce ne spune în mod inteligent Galileo este că, pentru a descrie gustul, aspectul, sunetul și mirosul unui vin, trebuie mai întîi să înțelegem cum funcționează simțurile. Oricine a participat vreodată la o degustare de vinuri a aflat cele cinci etape ale sale: privit, rotit, mirosit, sorbit, savurat. Etapele acestea ne îngăduie să ne folosim direct trei dintre cele cinci simțuri: văzul, mirosul și gustul. În felul acesta rămîn două simțuri pe care le asociem rareori cu vinul: auzul și pipăitul. Ignorarea lor ar fi totuși o eroare. Puține lucruri sînt mai satisfăcătoare decît pocnetul dopului unei sticle de șampanie, oricît de inferior l-ar putea considera puriștii (ei preferă un șuierat neostentativ). Mai important încă, ceea ce o persoană *a auzit* despre un vin îi influențează de obicei percepțiile despre el. De altfel, industria de multe milioane de dolari a publicității vinurilor depinde tocmai de acest aspect al aprecierii lor. Cît despre al cincilea simț, pipăitul are de asemenea o importanță esențială în felul în care percepem vinul – nu prin intermediul degetelor, ci al senzorilor tactili din gură și din gît. Dacă nu am putea *simți* vinul în gură, nu l-am putea percepe complet.

„Fără viață,
nu ar exista strălucire și culoare."

(Ian Tattersall & Rob DeSalle, *Istoria vinului,* Editura Baroque Books & Arts, 2017, traducere din limba engleză de Mihai-Dan Pavelescu)

„Oamenii sînt ca vinul:
timpul îi acrește pe cei răi,
dar sporește
calitatea celor buni."

CICERO

„Vinul vechi se poate asemui
cu o vioară; este cu atît mai
de preț cu cît a plîns și a oftat
de-a lungul anilor."

JOHANN SEBASTIAN BACH

„Vinul face viața de zi cu zi
mai ușoară,
mai puțin accelerată,
cu mai puține tensiuni și mai
multă toleranță."

BENJAMIN FRANKLIN

Studiu, experiment, dedicație...

interviu
cu Iustinian SCĂRLĂTESCU,
artist vizual

Există o relație între artă și vin?

Vinul și arta sînt în foarte strînsă relație, amîndouă conțin și revelează adevărul. Adevărul interior al celui care practică arta și se descoperă pe sine, în același timp și adevărul exterior, arta fiind o oglindă a vieții noastre cotidiene și a societății în care trăim. Din partea vinului, este capacitatea de a scoate adevărul la suprafață, așa cum spune și proverbul latin *„In vino veritas"*, iar acesta vine la pachet cu bucuria de a trăi, dragostea de viață și om. Amîndouă deschid sufletul și conțin suflet. Conțin energia sufletească a celor care le-au creat, un lucru care le înnobilează și le dă unicitate. Amîndouă sînt vii și cresc în valoare odată cu trecerea timpului. Amîndouă implică creație și necesită timp, studiu, experiment, dedicație și, nu în cele din urmă, dragoste.

Ce v-a atras să colaborați, ca artist, la o colecție de vinuri?

Ce m-a atras în acest proiect este greu de spus. Mai degrabă a fost un proces de creație care a început în momentul cînd l-am cunoscut pe George Chendi la una dintre edițiile Art Safari. De atunci, întîmplările au condus către acest proiect și către momentul cînd în echipă a intrat minunatul artist, grafician Tudor Banuș, cel care a realizat desenul etichetelor. Ideea acestui proiect a venit după ce George Chendi a participat la vernisajul expoziției personale a lui Tudor Banuș din cadrul MNAR București.

Bineînțeles că degustările de vin nu au lipsit din acest creuzet.

În ce măsură credeți că „Doamnele" este mai mult decît o colecție de vinuri, este un proiect cultural?

Așa cum spuneam mai sus, vinul, asemenea artei, conține suflet și implică creație, iar „Doamnele" nu duc lipsă de așa ceva. Căutarea vinului, alegerea lui, prezentarea vizuală care conține și lucrări de artă, faptul că este o revelare a adevărului interior și exterior ale lui George Chendi face ca proiectul „Doamnele" să fie un proiect cultural.

Puteți să povestiți o scurtă experiență inedită legată de vin?

O experiență inedită legată de vin/vinuri a fost o excursie pe tema vinului făcută în mai multe regiuni viticole, începînd din Moldova și pînă în Republica Moldova, la Milești. Inedită prin prisma locurilor și a degustărilor de vin.

Momente speciale, însoțite de un vin bun... sînt multe, mai ales în lumea artei..., dar unul de care îmi aduc aminte cu drag este o seară cînd am fost să duc o invitație profesorului și mentorului meu în ale artei, pictorul Teodor Moraru, bineînțeles acompaniat de o sticlă de vin. Seara a devenit noapte, iar noaptea a devenit zi și vinul nu se mai termina, asemenea minunii din Cana Galileii. Presărată cu povestiri, amintiri și îndrumări, întîlnirea a fost suficient de consistentă pentru a ne-o reaminti cu drag ori de cîte ori avem ocazia.

a consemnat
Adina POPESCU

Adina Oportuna cu Haz

Frumoasa și-alambicu-s vase
comunicante, fără jgeaburi
sau tuburi, care să le lase
să circule prin ele, – aburi,
fiind: materie volatilă,
la care înziditul domn
n-are acces și-ți face milă,
cum nici prea treaz, dar nici în somn,
o vrea pe cea căreia-i cântă
un putto din acordeon,
ceea ce pare c-o încântă
înfășurată-ntr-un cordon
azur, ce e, de fapt, eșarfă
(cum și,-n loc de burduf, mai bună
e – de-ar fi fost – o suplă harfă),
când ea, un scump pocal cu vin
ridică întru „amoru-nvin-
gător și viața oportună".

[Ș. F.]

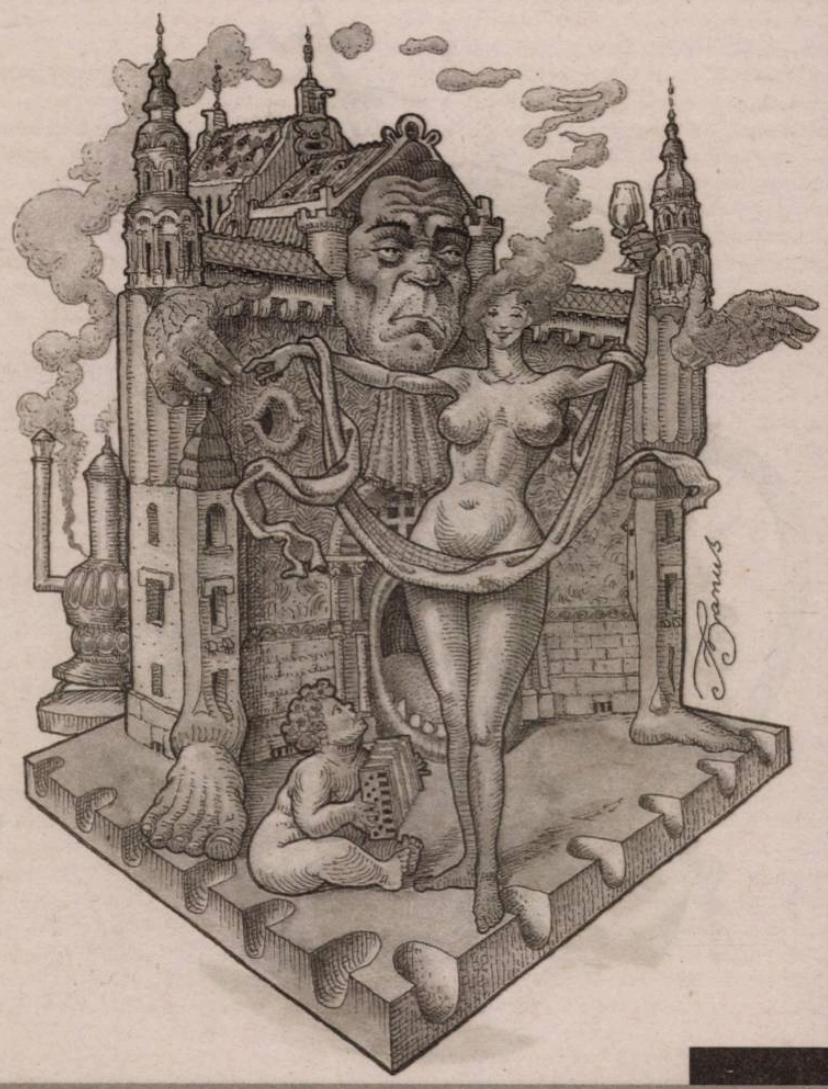

Kent BACH

La ce e bună cunoașterea (pentru a te bucura de vin)?

Eu pun o întrebare cât se poate de precisă: la ce e bună cunoașterea atunci cînd se pune problema de a te bucura să bei un vin? Este capabilă cunoașterea, despre vin în general sau anume despre vinul băut, să te ajute să te bucuri de gustul acelui vin? Poate cunoașterea chiar să dea vinului un gust mai bun? Întrebarea nu se adresează celor absolut novici în domeniu, fără experiență de degustare. Ci persoanelor cărora în esență le place vinul, prezintă sensibilitate normală la arome și buchete și știu să perceapă calitățile vinului cu sensibilitatea simțurilor lor. În aceste condiții, cunoașterea unui anume vin poate influența gradul de plăcere produs de el? Vă poate spori plăcerea? Ori, mai degrabă, induce propriul ei gen de plăcere, cognitivă sau chiar intelectuală, care să acompanieze bucuria degustării? Altfel spus, diferența dintre plăcerea simțită de un cunoscător și cea percepută de un entuziast profan al vinului ar putea fi pur cognitivă sau cel puțin parțial senzorială?

Întrebarea precisă pusă de mine nu privește mulțimea de alte lucruri la care servește cunoașterea despre vin, cum ar fi producția, vînzarea și scrierea de cronici de specialitate, dar și înțelegerea și aprecierea față de eforturile celor care îl produc, îl comercializează sau scriu despre el. O bună parte din cunoașterea despre vin are valoare practică, de pildă, cultivarea și selecționarea strugurilor, sau tehnici eficiente de obținere, de depozitare și de servire a vinului. Cunoașterea practică este valoroasă, evident, în momentul în care trebuie ales vinul, apoi momentul în care să fie deschis și mîncarea care e bine să îl însoțească. Asta presupune să știm cît de cît cam ce gust ar trebui să aibă vinul. Ceea ce se poate dovedi util cînd există îndoieli și vinul pare să nu corespundă cu textul etichetei, iar dacă asta iese din discuție, și vinul se prezintă normal. În special pentru pasionați, cunoașterea vinului, ca a oricărui alt domeniu, este valoroasă în sine, și nu neapărat pentru *un moment anume,* fiind capabilă să ofere satisfacții intelectuale și să răspundă la multe întrebări.

Chiar dacă există o mare diferență între plăcerea de a acumula cunoaștere despre vin și satisfacția de a-l savura, ele pot foarte bine merge împreună. Cînd beți un vin bun, e agreabil să știți din ce soiuri de strugure a fost făcut, în ce zonă, în ce an și cărui producător i se datorează. Toate acestea duc la o mai bună înțelegere și apreciere a vinului, dar îi pot și sublinia mai bine gustul, pentru împlinirea propriei experiențe. Ați putea fi surprins să aflați că vinul este 100% Syrah, că a fost produs pe Santa Ynez Valley, într-un an cu recoltă excepțională. Bineînțeles, o asemenea cunoaștere poate amplifica plăcerea *în timp ce beți* un pahar de vin, dar asta nu înseamnă că vă amplifică plăcerea *de a bea* vin. Există vreun fel de cunoaștere capabilă de asta? Iată întrebarea mea.

De ce pun o asemenea întrebare? Mulți necunoscători într-ale vinului par să fie intimidați de ea. Se consideră diletanți și de aceea nu reușesc să aprecieze vinul. În realitate, sînt intimidați de experții și cronicarii de vin, de colecționari, somelieri și de snobi. Și, îndrăznesc să zic, nu ignoranța lor îi împiedică să se bucure de vin, ci vinul pe care îl beau. Cel mai sigur mod de a face vinul să aibă un gust mai bun este să încercați vinuri mai bune! Ignoranța vă poate opri să alegeți ce vinuri să beți, dar nu vă poate opri să vă bucurați de vinurile bune, cînd vă sînt oferite. Desigur, e bine să știți să degustați un vin – în degustare nu există un substitut al experienței –, dar cît de important este să aveți cunoștințe despre acel vin sau despre vin în general?

(Filozofia vinului – o chestiune de gust, Editura Baroque Books & Arts, 2015, traducere din limba engleză de Mihai Moroiu)

Julia Între Da și Între Nu

Cândva,-n ocean lăsat-am (dar,
Sub care cer, nu pot să jur)
Să-mi cadă, hăului în dar,
Un strop din vinul cel mai pur.

De ce a fost să-l pierd pe mări?
Unui oracol am dat curs?
Unei lăuntrice chemări,
Că,-n loc de sânge, vin am scurs...

O purpurie-ntunecare
Pe fața apei, – după care,
Din nou, prin clarul ei străvezi;

Curs vinul, ce beție-n unde!
Iar în amarul aer vezi,
Săltând, fantasmele afunde.

[Ș. F.]

Les Dames
Doamnele

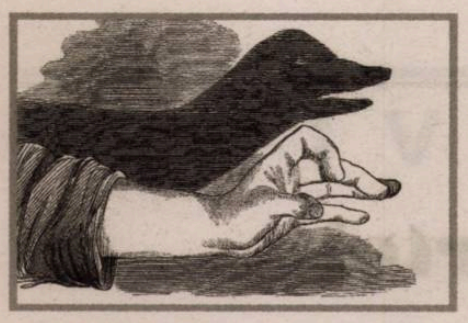

Iaromira POPOVICI

bazar

Femei în filme de sezon

De mult nu mai e nimic nou în faptul că, în multe povești actuale, fie ele în cărți sau pe ecran, nu mai avem eroi principali, ci eroine. E suficient să ne amintim doar de *Hunger Games,* cărțile și filmul, și de *Divergent,* așijderea, în care eroinele salvatoare măcar ale unei părți din omenire sînt Katniss Everdeen și Tris.

În *Terminator: Dark Fate* (Tim Miller, 2019), ultimul din seria respectivă, salvatoarea omenirii e, desigur, tot o femeie: Dani Ramos (Natalia Reyes), o tînără mexicană. Care nu are menirea asta singură, ci ajutată de Grace (Mackenzie Davis), o combinație de om și robot. Precum și de deja clasica Sarah Connor (Linda Hamilton), eroina celorlalte filme din serie, și ea salvatoarea omenirii, la rîndul ei.

Numai că, de data asta, Dani nu mai salvează omenirea prin maternitate. Nu mai trebuie protejată, precum Sarah Connor altădată, pentru că este un soi de Fecioară Maria; cea care-l va zămisli, păstrînd proporțiile, pe salvatorul omenirii. Nu. Într-o variantă evident feministă, Terminatorul actual ne prezintă un viitor al lumii feminin. De altfel, pe lîngă cele trei eroine, bărbații care apar în film ori sînt personaje secundare și, ca atare, nesemnificative, ori mor foarte repede, ori sînt roboți (e adevărat că robotul personificat de Schwarzenegger, cel din primele serii, acum pozitiv, a dezvoltat, între timp, și niscaiva trăsături umane, precum o conștiință).

Cele trei femei sînt trei tipuri să le spunem marginale de femei, ori corect politic alese: una care pare mai curînd *transgender* (Grace, cea venită din viitor), una hispanică (Dani) și una de vîrsta a treia (Sarah). Combinația dintre ele se dovedește cea reușită. Nici una dintre ele nu e implicată, ca-n seriile precedente, în vreo idilă. Cu toatele se descurcă pe cont propriu, și-ncă foarte bine.

Cea mai interesantă dintre ele, pentru mine, cel puțin, e tot Sarah Connor. Adică Linda Hamilton, care mai reușește să scoată, rareori, filmul din platitudinea lui. Căci, în afara soluțiilor soteriologice feministe novatoare, filmul nu are altfel, din păcate, nici un haz.

Un al doilea film pe care l-am văzut în perioada asta și care reinterpretează, feminist, povești este *Maleficent* (Joachim Ronning, 2019), cu Angelina Jolie, Elle Fanning, Michelle Pfeiffer. Iarăși trei femei în trei ipostaze diferite, nici una dintre ele nefiind, pînă la capăt, ce ar fi părut la o primă vedere. Nu numai că Maleficent, în varianta clasică a Frumoasei din Pădurea Adormită, ursitoarea cea rea, personajul negativ, e reabilitată, dar și Frumoasa însăși e mult mai băiețoasă și bătăioasă (fără însă să-și piardă farmecele feminine) și știe să aprecieze diferențele și marginile: regatul ei e cel al zînelor, al creaturilor de toate felurile, înaripate ori ba. Ea nu face diferența dintre acestea și oameni, ba chiar îi unește pe toți. În sfîrșit, regina oamenilor, interpretată de Michelle Pfieffer, e cea care

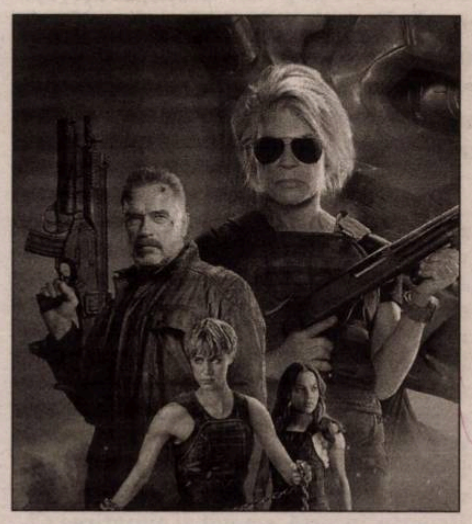

are o judecată dezbinatoare și distrugătoare: vrea să facă lumea un loc strict al oamenilor, în detrimentul zînelor, pe care nu se sfiește să le distrugă, chiar să le extermine. Discursul și demersul ei sînt clar unele extremiste, rasiste etc. Noroc că e un film Disney, așa că singura pedeapsă pe care regina cea rea o primește e transformarea ei într-o capră, ce-i drept albă și destul de drăguță.

Cel de-al treilea film chiar de sezon e primul film de Crăciun pe ecranele neaoșe: *Last Christmas* (Paul Feig, 2019), cu Emilia Clarke, Henry Golding, Emma Thompson, Michelle Yeoh, o coproducție UK-USA. Are un alt aer decît filmele de Crăciun obișnuite, mult prea siropoase și atît. Are umor și o eroină care aduce întrucîtva cu Bridget Jones (Renee Zellweger) în tinerețe. Kate (de fapt Katarina, fiind o emigrantă din Croația) e o tînără care nu știe încă pe ce lume e și cum să-și afle locul și destinul. E, ca-n majoritatea filmelor de Crăciun, o variantă de Scrooge feminin, egoistă și incapabilă să se gîndească la binele celorlalți. Impulsivă și făcînd rău fără să vrea.

Recunosc că m-am cam regăsit în personajul ăsta: pe mine sau o versiune – mi-ar plăcea să fie doar așa – mai tînără a mea. Probabil asta e și ideea unui asemenea film, care are și o latură moralizatoare. Să ne recunoaștem și să ne îndreptăm. Partea buna și diferită, repet, față de altele de același gen e că reușește să facă toate cele anterior menționate cu grație, delicatețe și umor. Din mers, fără să insiste sau să se căznească. Rîzînd, fin, și de Brexit, caricaturizînd și o anumită atitudine față de emigranți, dar și pe cea a unui anumit tip de emigranți care nu sînt capabili să-și adapteze cît de cît tradițiile contextului real. Introducînd și elementul de supranatural necesar unui film de Crăciun. Și pe cel de *romance*. Precum și îndemnul – de ce nu? – spre altruism și filantropie. Și, nu în ultimă instanță, cîntîndu-se pe alocuri.

Toate cele trei filme au fost binevenite, fără să fie formidabile. Mi-au dat măsura unei lumi vizibil schimbate și a unui feminin vădit mai puternic și mai *in charge*.

PUBLICITATE

adevărul
îți aduce

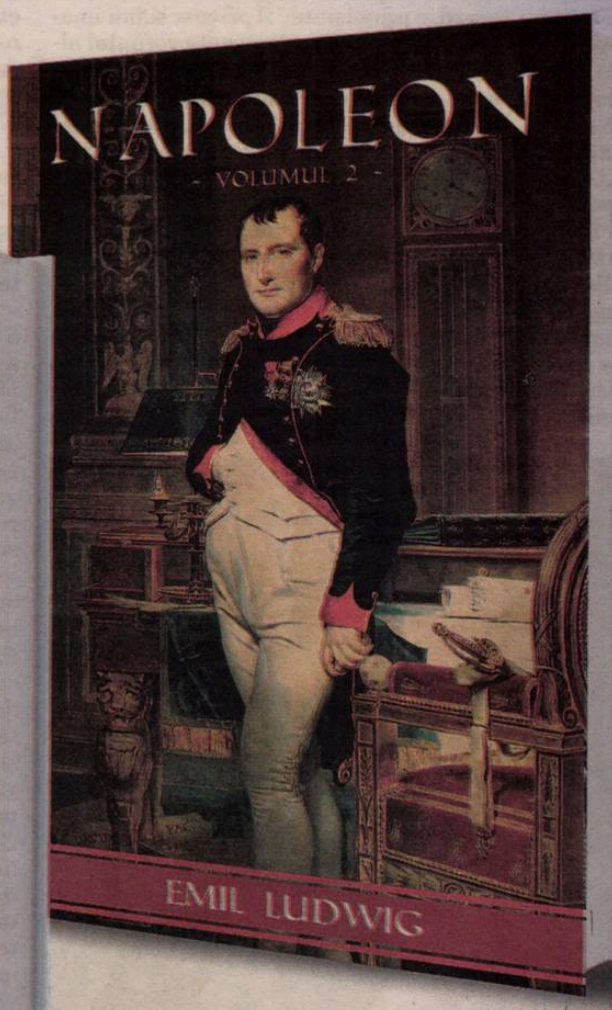

De luni,
18 noiembrie
Napoleon.
Vol. 1

De luni,
25 noiembrie
Napoleon.
Vol. 2

Numai cu Adevărul, la toate punctele de presă

Preț ziar + carte:
16,99 lei

George BANU

LEONARDO DA VINCI

Leonardo sau absolutul artei

Cele două expoziții fascinează Parisul. Ele se prezintă ca două fețe ale Europei, Italia și Spania, sau ale Renașterii, mijlocul și sfîrșitul ei. Dialogul captivează, și dacă Leonardo revela absolutul artei, El Greco asumă terapia artei. Arta nu ca sublimare a dramei, ci ca mîntuire. Arta ca șansă și soluție pentru omul dăruit credinței și nu artă ca împlinire de sine, ca extraordinară performanță estetică. El Greco și Leonardo.

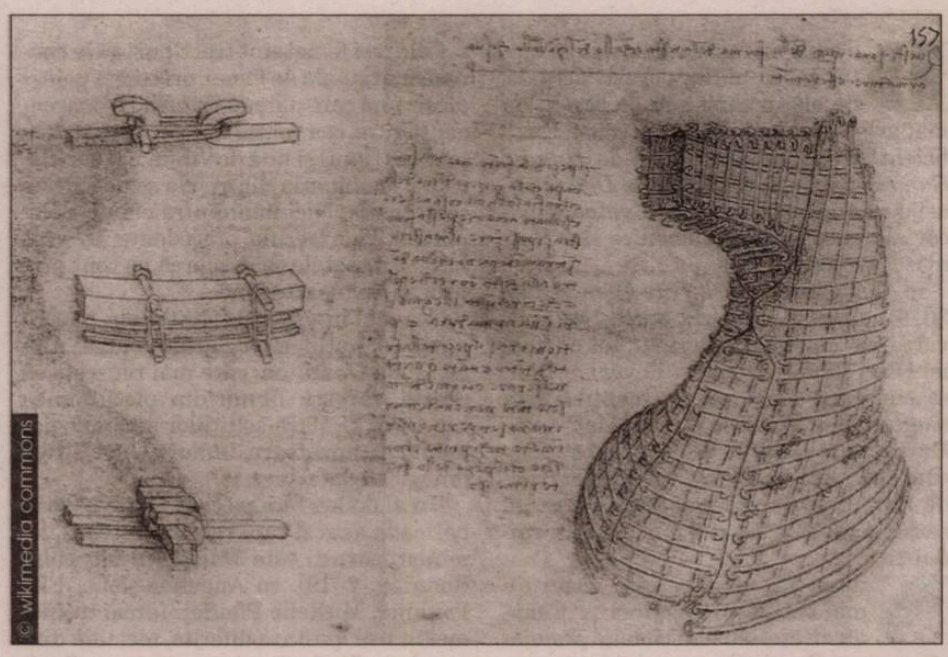

Cînd, timorat, intram la Luvru pentru marea expoziție Leonardo, comemorare a 500 de ani de la moartea lui, mi-am amintit de primul Leonardo văzut la Ermitaj, cînd aveam 13 ani și tatăl meu s-a oprit în fața lui minute în șir. Tabloul, locul, lumina, totul a reînviat: darul artei exaltat de atenția părintelui fascinat de cerul leonardesc și de eleganța Madonei... Din vizita de atunci nu-mi rămîne nimic, doar Leonardo. Apoi, la Cracovia, într-un muzeu vetust, nu mi-am putut despărți privirea de *Doamna cu hermină,* întîlnire secundă marcată de întîlnirea cu frumusețea perfectă și liniștea ei: un portret pentru eternitate. Gest imobil și seninătate contagioasă. Tînăr, m-am lăsat îndelung impregnat de spiritul ei. Și, apoi, a reînviat întîlnirea unică, solitară, cu *Gioconda* cînd, după un spectacol al lui Patrice Chéreau la Luvru, profitînd de dezordinea mondenă, m-am îndepărtat și am rămas în intimitatea ei... m-am uitat în delt celei mai celebre femei cu o impudoare exaltată, i-am atins cu ochii mîinile – nimeni n-a pictat mîini mai splendide ca Leonardo –, m-am pierdut în ea ca într-un vis. (recent s-au descoperit amprentele lui Leonardo pe corsajul ei). Și i-am dat dreptate unui prieten pictor, Iulian Mereuță, care la întrebarea „Ce ți-a plăcut mai mult la Luvru?" răspundea *„Gioconda"*. Acest voiaj memorial în Leonardo îmi reînvia și vizita la strămoșii pictorului franco-rus Alexandre Benois, reputat pentru colaborarea cu Diaghilev la Baletele ruse care au triumfat la începutul secolului XX: „La Ermitaj se află o madonă care poartă numele nostru, Benois, căci a fost în posesia străbunicului meu care a găsit-o, inexplicabil, undeva în Astrahan". O madonă copil ce ține în brațe pruncul sfînt ca pe o jucărie vie: ei doi, împreună, sînt la originea scenariului biblic. Și mi-am imaginat atunci, în atmosfera unui apartament parizian, surpriza artistului rafinat care i-a descoperit pierduți în locuri nevizitate, îndepărtate, inaccesibile. Un miracol. Și astfel se încheia autobiografia retrospectivă a întîlnirilor personale cu Leonardo. Departe, incertă, s-a ivit și amintirea *Cinei cea de taină,* frescă ștearsă, văzută la Milano, savantă compoziție coregrafică. Apoi, la intrarea în expoziția de acum, știam că ea va marca un fel de climax și de aceea emoția mă sufoca.

Cum să nu rămîi mut privind „surîsul" care e pecetea lui Leonardo, ca pentru Cehov privirea „printre lacrimi"?

Totul debutează cu o suită de „drapeuri" variate, agitate sau molatice, adevărate exerciții de stil care, în epocă, pregătesc o operă, dar azi seduc asemenea unor pînze abstracte ce-și sînt suficiente lor însile, „drapeul" parcă înregistrează viața unui corp absent, ascuns și invizibil. El pare a fi o gamă muzicală, un acord, o promisiune. Îl privesc și îmi imaginez ce va produce prezența corpului altundeva, îl regăsesc în celebrele *Madone* – „corp drapat", executat cu o atenție microscopică. „Drapeul" în pictură atestă nostalgia sculpturii antice, a pietrei ce se convertește în materie fluidă, în stofă suplă, acompaniator și seismograf al trupurilor promise. Urmează apoi schițe ecvestre, căci calul și dinamica lui se constituie într-o obsesivă confruntare plastică proprie lui Leonardo. El va imagina, de altfel, pentru Ludovic Sforza, protectorul său, o statuie imensă, distrusă de armata franceză, consacrată calului singur ca dublu mitic al puterii. Dar niciun-

de el nu-și va exprima mai direct oroarea față de război decît în schița pentru *Bătălia de la Anghiari,* unde războinici și cai se încleștează feroce, formînd un monstru diform, unde identitățile dispar, se confundă, se dizolvă. Aceluiași univers „războinic" îi aparțin bătrînii violenți cu gura deformată de ura conflictului – cîtă repulsie pot suscita, mai cu seamă cînd se învecinează cu figuri de sfinte, Ana îndeosebi, sau Madona, expresii ale unei seninătăți pacificate. Ființe izolate pe foi de hîrtie, plutind, înconjurate de vid, revelînd o privire concentrată, dar nicicum mistică. „Eternul feminin", ar spune Goethe, dar dispersat înainte de a fi încarnat de Gioconda. Leonardo a căutat-o îndelung.

Mă opresc dinaintea acestor foi rare, dar numeroase, pe care Leonardo a schițat proiecte mecanice, a expus detalii anatomice, a imobilizat fragmente de cer și păsări: linia e precisă, dar rapidă, perfectă. Gîndirea e sesizată în mișcarea clipei – vise captate pe hîrtie.

Fragmente, mereu fragmente, pentru a transcrie dinamica viziunilor, pentru a sesiza pulsiunea minții efervescente. Dar nicicînd aceasta nu se impune mai flagrant decît pe acele foi unde, printr-o „compoziție incultă" – termenul e al lui Leonardo –, se asociază imprevizibil o figură umană cu un dispozitiv tehnic sau o ruină antică... au fost ele desenate succesiv sau în aceeași zi? De ce pe aceeași foaie? Prin această efuziune de imagini, Leonardo produce vizual o „nebuloasă", nebuloasa unui geniu asociativ, inapt să se fixeze, animat de energia ce-i determină salturi abrupte, deplasări imprevizibile de la un subiect la altul, dar care, totodată, îi și diminuează concentrarea. Privesc și îmi repet aproape liturgic același cuvînt: „neterminat, neterminat". Dar cîtă pasiune emană din această neterminare! Cîtă sfîșiere, ca în extraordinara *Adorație a magilor,* unde Fecioara și pruncul, în prim-plan, sînt înconjurați de o multitudine de personaje, unele strict conturate, altele abia schițate, în timp ce, în planul al doilea, survin explozive desene ecvestre sau arhitecturi antice. Amestec de terminat și neterminat, amestec de gest fulgurant și de control extrem, *Adorația* figurează „nebuloasa" Leonardo.

Tablourile sale sînt rare (Leonardo era maniac în căutarea unei perfecțiuni opuse rapidității crochiurilor, a sangvinelor dispuse pe mai mult de o mie de foi), ele de-abia ajung la cincisprezece, fără a fi toate confirmate. Dar tablouri perfecte. Chipuri de o noblețe fără de seamăn – *La Belle Féronnière* sau *Muzicianul*, compoziții genial pictate și savant puse în scenă – *Madona cu stînci*, transparente peisaje fantastice ca fond deschis printr-o rafinată „perspectivă atmosferică" pentru a revela o lume imaginară, onirică. Posturi fizice de un rafinament extrem, corpuri ușor înclinate sau văzute din profil, păstrîndu-și o parte nedezvăluită de umbră. Cromatica uimește prin varietatea nuanțelor pe care pictorul le adaugă și asupra cărora revine la infinit. Leonardo e omul remușcărilor înscrise pe pînză, de la desenul prim la concluzia finală.

Cum să nu rămîi mut privind „surîsul" care e pecetea lui Leonardo, ca pentru Cehov privirea „printre lacrimi"? Surîsul nu e liric ca la Botticelli, nici sentimental ca la Rafael, e un surîs superior ce atestă un acord cu lumea, o împăcare și o resemnare, „surîsul" etern al Giocondei. Surîs ce atrage tocmai pentru că e enigmatic, dar totodată afirmativ. Surîsul unei ființe și acela al unui pictor care îl declină de-a lungul unei întregi opere, căci îl regăsim nu doar la Gioconda, ci și la Sf. Ana sau la diferitele Madone. Surîs uman și mistic. Echilibru fragil, suspendat ca o uimire în fața minunii de a fi om, ca un diamant interior.

Leonardo sau absolutul artei: încrederea în puterea ei de a transcende viața, de a se constitui într-o împlinire perfectă, fără rezervă și fără scepticism, se degajă din aceste pînze „divine". Pînzele unui demiurg al cărui univers e pacificat prin împlinirea artei. În apropierea lor, prin imaterialitatea unică la care ajunge, Leonardo dă impresia că ele sînt „făcute din materia viselor" și, astfel, produce o impresie de „ireal mistic". Nu atît prin subiecte și teme, cît, concret, numai prin artă, prin „absolutul" ei. Dar această intimitate pasageră cu opera, pe care o trăiesc cîteva ore la Luvru, produce regretul unei absențe, absența suferinței. E ceea ce Leonardo a vrut și a reușit să excludă prin artă, dar aceasta nu mă împiedică să resimt, frustrat, *lipsa dramei*. Nu e loc pentru ea aici. Doar în acel tablou extraordinar, neterminat și el, unde se manifestă durerea supremă a Sfîntului Ieronim. Andrei Șerban mi-a trimis de mult, de la New York, o reproducere a lui, iar în mine, acum, a produs un sentiment de durere ce reușește să tulbure absolutul artei. Răsplata omenească a lui Leonardo.

ȘI EL GRECO

El Greco sau terapia artei

El Greco e un imigrant al secolului al XVI-lea și, precursor, se confruntă cu dificultăți proprii acestei condiții nicicînd confortabile. Îi văzusem demult, la New York, începuturile ca pictor bizantin, fiindcă era născut în Creta, unde a pictat icoane scăldate în aur, azi marcate de timp, motiv pentru a le resimți și mai intens impactul: o statuie sau o pînză modest deteriorată dispune de o încărcătură emotivă altundeva absentă, ea etalează rănile biografice ale operei. Tînărul pictor ajunge la Veneția unde, sub influența maeștrilor, Tițian mai ales, își modifică maniera. Operele ne apar azi ca fiind „epigonice", incerte, conservînd încă memoria originilor, dar inserînd și noile achiziții provenind din contactul cu arta Renașterii italiene. El rămîne artistic un „imigrant" ce se confirmă pînă și onomastic: complicatu-i nume cretan, Domenikos Theotokopoulos, e redus la simpla localizare a apartenenței sale: Grecia. Și ea se va constitui într-un semn de referință dublă, culturală și personală: Grecul. Cum să nu resimți ironia sau chiar disprețul implicit al unei asemenea apelări – ca și cum mie mi s-ar spune „Românul" sau Grotowski ar fi fost „Polonezul"... El Greco se luptă și cu o mediocră stăpînire a limbii, exercitarea ei defectuoasă îi confirmă condiția de imigrant, de străin ca-re încearcă să se insereze în mediul strict al cercurilor de artiști locali. Dar, dificultate suplimentară, el nu se distinge printr-un comportament social abil și, orgolios, arogant chiar, sfidează gloriile mitice ale unor protagoniști ca Michelangelo, încît va fi chiar expulzat din Palatul Farnese. El Greco nu e un om lipsit de modestie în căutare de inserție comodă.

Artistul sfîșiat între originea greacă și estetica italiană se consacră la început unor tablouri pictate pe lemn, după obișnuința bizantină: el semnează opere amputate de vechiul suflu sacru, de concentrarea spirituală a icoanelor și reia scene biblice unde își etalează mai degrabă abilitatea tehnică. Formatul e redus și lipsit de majestatea pînzelor de prestigiu expuse la Veneția sau Roma. Privesc cu emoție aceste mărturii de răscruce, aceste indecizii. În ele, El Greco își confirmă condiția: nu mai e de acolo, dar nici de aici.

Neintegrat în Italia, șansa îl va conduce spre acest teritoriu îndepărtat, concurent al Vaticanului: Spania, citadela închisă, afirmînd o putere autonomă. Și acolo i se vor deschide porțile „grecului", la celălalt capăt al Europei. Din Est în Vest, de la icoanele prime, el va evolua către pînze cînd animate de un indescriptibil fior mistic, cînd de o elocvență retoric afișată, motivată de scopuri propagandistice. El Greco se mărturisește, dar se și vinde.

El Greco, devenit spaniol, se afirmă și își constituie un vocabular asemenea artiștilor moderni – similitudinea e flagrantă – care se lasă identificat pînă la a diminua, chiar a exclude surpriza. Ca un Chagall *avant la lettre* ce-și reia necontenit motivele, El Greco fascinează și exasperează prin repetiția acelorași semne plastice, prin expresia lor standardizată, dar, cînd e izolată, extrasă dintr-o expoziție ce o denunță, intensitatea operelor e maximală. Ca la București.

El Greco modifică siluetele pentru a exprima combustia internă care le interzice să fie sedentare și domestice.

Corpurile, cele ale lui Iisus îndeosebi, sînt animate de un dinamism care le interzice postura statică, ele afișează un dinamism accentuat prin agitația stofelor, prin caligrafia mîinilor, căci personajele sînt absorbite de o intensă pulsiune ascensională. O energie internă le determină gestica și dirijează privirea extatică spre cerul lipsit de seninătate. Cer întunecat, înnourat, cer care se constituie în salvare „interioară" pentru martirii pămînteni ce-l invocă în ciuda sumbrei perdele atmosferice care-i interzice statutul de orizont pacificator. Cerul lui El Greco e opusul celui al lui Leonardo. La primul, cerul se constituie în test dramatic, el reclamă un efort, la celălalt apare ca o confirmare a credinței căreia îi confirmă împlinirea. La El Greco, verticalitatea se impune, la Leonardo domnește orizontala. La El Greco se angajează un dialog vital cu divinitatea, la Leonardo se instaurează o comunitate intimă. Arta e, la „grec", violenta cale solitară spre cer, la Leonardo e răsplata „celestă" care se obține aici, printre stînci și oameni.

El Greco, o știm, modifică siluetele – s-a emis chiar ipoteza că aceasta s-ar datora unui defect al vederii – pentru a exprima combustia internă care le interzice să fie sedentare și domestice. Corpuri de oameni slabi, arși de focul credinței, prinse în aspirația spre un *au-delà*, un dincolo la al cărui acces aspiră fără repaos. Dar totodată, în opere de comandă, efortul se convertește în poza mistică, și atunci îndeosebi Magdalena își ridică ochii înlăcrimați spre un cer spălat de nori și adoptă, asemenea unui convertit fără îndoieli, un surîs inodor. Cît e de străină Iisușilor care alungă intransigent negustătorii din templu! În operele sale exemplare, El Greco a cultivat și a practicat arta ca terapie spirituală și etică. El a conceput-o ca acces la o realitate incandescentă și indispensabilă.

El Greco s-a odihnit de freneziile mistice, de extazuri și absorbții spirituale, realizînd portrete laice, în numele unor tentante comenzi financiare, unde se detașează figuri de protagoniști sociali ce evocă universul lui Tintoretto, dar, soluție de geniu, el pictează un tînăr călugăr-poet, Palavicino, ce ține în mînă un volum care conține chiar poemele pictorului. Dacă Barthes consideră că esența fotografiei e „poza", pe care o regăsim și în portretele lui El Greco, aliniate sever pe pereții expoziției, totul i se opune în „instantaneul" acestei arderi profane a tînărului ce-și arată iubirea de carte ca substitut al crucii care apare pe atîtea imagini sacre ale maestrului. Și, eliberat de aceste semne contagios distribuite, mă opresc în fața unui portret de sfînt care a fost asimilat unui autoportret: e extremă tristețea acestui personaj situat pe avanscena unui spațiu privat a cărui ușă se deschide spre un exterior necunoscut. Profan!

El Greco i-a plasat pe Iisus și pe însoțitorii săi nu ca Leonardo, în spații stranii, fantasmatice și nedefinite, deschideri spre un necunoscut imaginar, ci pe fundalul recognoscibil al orașului în care monastic s-a închis Toledo. Un Toledo ale cărui arhitecturi, repere explicite, se lasă recunoscute. Nu afirmă oare el, implicit, convingerea că devoțiunea pasionată ce îl definește e asociată nu doar credinței în sine, ci și acestui loc unde a trăit-o și i s-a consacrat? Toledo – soclu al „grecului" mistic.

Dacă El Greco, spre deosebire de Leonardo, care cultiva dragostea pentru linie, optează pentru seducția culorii, el îi demonstrează extraordinara aptitudine de variație, de modulare și de muzicalitate, dincolo de viziunile mistice. În două tablouri unice, ca un Georges de La Tour, el combină umbra și întunericul. Tablouri ludic animate cu flăcări, maimuțe și zîmbete. Un El Greco laic, un El Greco care respiră și poate că atracția pe care ele o exercită provine și din contrastul cu credința extremă care, de obicei, îl definește. Aici e altul.

La ieșire mă surprinde o pînză imensă, imprevizibilă și parcă recognoscibilă, pînză unde, în primplan, se detașează o gigantică siluetă solitară în timp ce planul al doilea e ocupat de personaje doar schițate. Tablou neterminat, deschis spre succesiunea secolelor următoare. De la prima vedere, fără reflecție, nici meditație, mi-am spus: „Iată-l pe Cézanne!". El Greco a deschis drumul în care s-a recunoscut și pe care, secole mai tîrziu, l-a adoptat maestrul singuratic de la Aix, promotor al modernității. Dacă Leonardo a suscitat o admirație fără rezerve, El Greco are o posteritate.

George Banu *este eseist și critic de teatru. Cele mai recente lucrări publicate:* Iisușii mei *(Editura Nemira, 2018) și* Pagini alese *(Editura Nemira, 2018).*

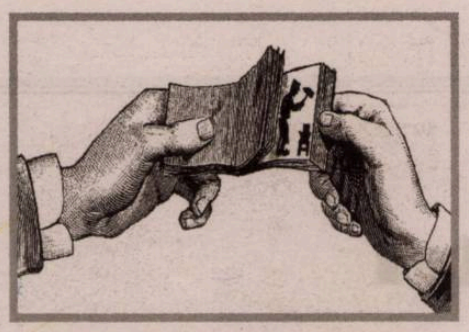

Marius CHIVU

feedbook

Viața cu amănuntul

● Dan Lungu, *Părul contează enorm*, Editura Polirom, 2019.

Era și timpul. După toate succesele posibile obținute cu romanele sale în ultimii ani – suplimentări de tiraj și reeditări, de la *hard cover* la ediții de buzunar, traduceri într-o duzină de limbi și receptare internațională, premii românești și străine, și chiar ecranizări –, era timpul ca o astfel de antologie să ne întoarcă la rădăcinile viguroase ale literaturii lui Dan Lungu: proza scurtă.

Dintre toți scriitorii a ceea ce multă vreme critica literară a numit, preluînd sintagma din zona cinematografiei, noul val de prozatori de la începutul anilor 2000, pare că Dan Lungu a fost cel mai dedicat scrisului, publicînd constant cărți de valori sensibil egale, construindu-și, în paralel, și o carieră în străinătate. Cel puțin la un moment dat, era scriitorul român cu cele mai multe contracte de traducere, cărțile sale fiind recomandate, în țară și aiurea, cu fraze elogioase din presa franceză. Puțini scriitori de azi au ajuns să dezvolte o relație atît de profesionistă cu scrisul, dar asta și pentru că puțini au intrat în literatură cu aturile sale.

Privind retrospectiv, nu e lipsit de semnificație că o nouă vîrstă a literaturii române post-decembriste a început cu două cărți de proză scurtă, ambele de debut și aparținînd a doi scriitori cu pregătire sociologică, care vedeau și auzeau enorm: *Cheta la flegmă* (OuTopos, 1999) de Dan Lungu (n. 1969) și *Povestiri cu înjurături* (Paralela 45, 2000) de Sorin Stoica (1978-2006). Apărute la cîteva luni distanță, una la o editură obscură, cealaltă pe banii unor SRL-uri din provincie; una cu un cuvînt dizgrațios în titlu, cealaltă cu un fetus pe copertă, cele două cărți au avut parte – cumva paradoxal, dar explicabil prin nevoia de voci literare noi din acel moment – de o receptare entuziastă. Dacă însă *Cheta la flegmă* avea să primească Premiul pentru debut în proză al Uniunii Scriitorilor, fiind ulterior reeditată, într-o variantă revăzută, adăugită și sub titlul *Proză cu amănuntul* (mai întîi la Cronica, 2003; apoi la Polirom, 2008); *Povestiri cu înjurături* a trebuit să aștepte moartea autorului pentru a fi reeditată într-un volum de opere complete (Casa de pariuri literare, 2014; apoi și separat în 2017). Citite astăzi, după douăzeci de ani, ambele cărți sînt remarcabile și rămîn neegalate – nimeni n-a mai debutat cu asemenea aplomb în proza scurtă, cu voci atît de mature și cu cărți atît de solide, al căror cuprins să semene cu o colecție de *best hits*. Acestea sînt bornele prozei anilor 2000, care abia în 2004, odată cu inițierea colecției „Ego. Proză" a editurii Polirom, avea să primească certificat de încredere pentru a fi publicată sistematic.

Ei bine, cu o asemenea intrare în literatură, nu-i de mirare că Dan Lungu mărturisea într-un interviu că, de fapt, în prozele de debut s-au aflat, în germene, toate romanele sale ulterioare. Acest lucru fiind valabil și pentru a doua sa carte de povestiri, *Băieți de gașcă* (Polirom, 2005), proza titulară fiind regîndită și rescrisă, ani mai tîrziu, sub forma unui roman: *În iad toate becurile sînt arse* (Polirom, 2011). Iar acesta nu e singurul exemplu de proză scurtă integrată într-o structură narativă de mai mare întindere, lucru care dovedește cîtă sevă narativă a extras Dan Lungu din povestirile sale de-a lungul anilor.

În ciuda succesului, deopotrivă de critică și de public, al romanelor sale, sau poate tocmai de aceea, am considerat întotdeauna că proza scurtă este partea cu adevărat originală, împlinită și rezistentă a literaturii lui Dan Lungu. Perspectiva pătrunzătoare asupra mediilor marginale și sărace, nivelul profund de înțelegere a naturii umane în toate manifestările ei, uneori și improbabile, interesul pentru personaje locvace și pitorești, predilecția pentru subiecte spectaculoase, uneori pline de cruzime, sau doar cu desfășurare neașteptată, naturalețea oralității și dexteritatea stilistică - toate acestea, deși se regăsesc în abordări variabile și în romanele sale, rămîn imbatabile în densitatea și concizia formală a prozelor sale în general scurte și foarte scurte.

Fidelitatea cercetătorului n-a fost niciodată idealul prozatorului.

Așa cum poetica realismului, atins de-o oarecare magie (balcanică?), practicat de Dan Lungu de-a lungul întregii sale opere se regăsește într-o memorabilă metaforă într-una dintre prozele sale de început: „Realitatea i se părea un păianjen uriaș, cu picioare înalte și fragile, segmentate, călcînd strîmb pentru a merge drept. Realitatea devenise grea, apăsînd parcă asupra minții. Un elefant pe catalige, un elefant cu picioare de păianjen. Picioare gata să cedeze, rezistînd spre mirarea tuturor, grație acelor încheieturi fragile, deosebit de mobile, numite amănunte. Pînze de păianjen, picioare fragile, asta era lumea". Privirea prozatorului interesat de detalii (cînd viața e compusă din amănunte, „centrul cunoașterii e pretutindeni") și de manifestările nesigure și impure ale realității conferă savoarea literaturii sale prin amestecul inefabil de umor și cruzime, candoare și cinism, maladiv și absurd, nostalgie și grotesc, banal, promiscuu și miraculos al vieților mărunte, apăsate sau chiar strivite sub greutatea lumii.

Mediile surprinse de Dan Lungu sînt umile și marginale.

Cu precădere în prima lui carte de proză scurtă, mediile surprinse de Dan Lungu sînt umile și marginale, protagoniștii sînt tineri debusolați ori simpli muncitori și pensionari însingurați sau inadecvați, viețile curg mai degrabă în proiecții mentale și în afara moralei, iar scenele de viață, mici epopei cotidiene în vremuri de trecere, se desfășoară, aparent, fără o însemnătate mai înaltă. În cea de-a doua carte de proză scurtă, privirea lui Dan Lungu se deplasează dinspre stradă, șantier și cartier înspre apartamentele, birourile și petrecerile clasei de mijloc, cu limbajul, preocupările și moravurile specifice unei lumi ceva mai așezate, dar nu mai puțin tulburate de existență.

Verva de povestitor a lui Dan Lungu, excelent ascultător și observator al spectacolului realității, se datorează, în mod evident, și preocupărilor sale sociologice. (Cristian Teodorescu, unul dintre cei mai buni autori de proză scurtă realistă de la noi, l-a numit „un Creangă școlit la Sorbona prin scrierea prozei conferă o acuitate benefică în sesizarea elementelor pertinente ale contextului social", așa cum și „modul de a privi și de a reconstrui complexitatea lumii sociale oferă sugestii prețioase prozatorului."

Dar fidelitatea cercetătorului n-a fost niciodată idealul prozatorului. Dacă un reportaj precum cel din Transnistria, relatare ce surprinde realitatea cu atributele unei scrieri absurde, era însoțit în varianta inițială de un avertisment asupra „distanței iluzorii dintre ficțiune și realitate", asta nu l-a împiedicat pe Dan Lungu să experimenteze fluxul monologului interior ori sintaxa fabulosului. Pentru unii, va fi, poate, o surpriză.

A venit timpul, așadar, să-l (re)descoperim pe Dan Lungu în cea mai bună formă a lui de prozator. Am selectat pentru această antologie ceva mai mult de jumătate din povestirile publicate în cele două volume de proză scurtă. De dragul autonomiei genului, am lăsat pe dinafară povestirile care au legături prea evidente cu romanele și am adăugat o ultimă proză, apărută inițial în revista *Iocan*, dar nepublicată pînă acum în volum. Încheiere această introducere cu convingerea mea dintotdeauna că proza scurtă contează enorm. Iar acest lucru i se datorează și lui Dan Lungu.

(fragment din prefața cărții)

Lansarea cărții va avea loc duminică, 24 noiembrie, de la ora 12,30, la standul Editurii Polirom din cadrul Tîrgului de carte „Gaudeamus" din București.

PUBLICITATE

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă carte

Telefonul fără fir

● **Mircea Anghelescu, *O istorie descriptivă a literaturii române. Epoca premodernă*, Tracus Arte, 2019.**

E, se pare, un moment fast pentru recapitulări: în ultimele două decenii au apărut, la foc automat, o sumă de istorii ale literaturii române. Semn clar de bovarism călinescian, chiar dacă, metodologic, destui dintre autorii lor sînt inaderenți la modelul marii cărți din 1941, atunci cînd nu-l privesc, de-a dreptul, cu ostilitate. Interesant e că, spre deosebire de autorul *Principiilor de estetică,* toți acești critici țin să-și limiteze investigația, adăugînd componentei estetice cîte un bemol tactic. La Nicolae Manolescu, istoria e numaidecît „critică", altfel spus, atentă și la tradiția receptării; la Mihai Zamfir, adjectivul „scurtă" camuflează, în fapt, o perspectivă stilistică; la Eugen Negrici, care și-a încheiat de curînd proiectul *Literaturii sub comunism,* dimensiunea etică e prioritară; în fine, la Marian Popa, formula „de azi pe mîine" din titlul panoramei sale e un bun rezumat al conținutului, care fierbe în supa bîrfelor și a insinuărilor.

Ar fi cazul ca înainte de a ne răfui în verdicte să știm exact despre ce anume vorbim.

Recent, o neașteptată *Istorie descriptivă* s-a adăugat acestei serii, mai degrabă contrazicînd-o subtil decît completînd-o convențional ori amendînd-o capricios pe ici, pe colo. Prefața acestui prim volum (consacrat epocii premoderne) nu oferă prea multe detalii de ordin teoretic, dar conținutul e grăitor cît o întreagă demonstrație: Mircea Anghelescu pune la îndoială caracterul *inefabil* al istoriei literare. Și o face pornind de la o constatare elementară. Anume că multe dintre judecățile ferme perpetuate de-a lungul deceniilor decurg din lecturi deficitare, incomplete și chiar falsificatoare ale textelor. Ar fi cazul, așadar, ca, înainte de a ne răfui în verdicte și înainte de a încrucișa interpretări, să știm exact *despre ce anume vorbim.* Imperativul fiind modest, rezultatele lui sînt absolut spectaculoase. Senzația e că, de mai bine de un secol încoace, în cercetarea literară românească s-a jucat pur și „telefonul fără fir". Ceea ce, oricît ne-am consola sub umbrela „științei vesele", nu-i chiar îmbucurător.

Uitatul, astăzi, Ioniță Prale, ironizat de Gr. Alexandrescu („iar de vrei să faci versuri, ia pildă de la...") și evocat de Eminescu („firea cea întoarsă") are parte, în sfîrșit, de un recurs meritat. Nimeni, pînă la Mircea Anghelescu, nu l-a parcurs cu neutralitate amabilă pe acest minor tălmaci de la 1820. Dificil, într-adevăr, sub raport sintactic, Prale e, de fapt, un slujbaș obligat, așa-zicînd prin contract, să respecte în traducerea *Psalmilor* numărul de silabe și intonațiile originalului grecesc. Mai mult decît atît, o parte dintre citatele care-i sînt atribuite sînt inexacte sau trunchiate, ceea ce, evident, sporește confuzia și accentuează ridicolul. Un alt caz-limită e cel al lui Daniil Scavinski („Daniil cel trist și mic" din *Epigonii),* victimă la rîndul său a neatenției indispuse a criticilor. Spre deosebire de aceștia, Anghelescu consultă manuscrisul (ms. rom. 432, la B.A.R.), nu excerptele difuzate din exegeză în exegeză, și constată că poemul-etalon al autorului, *Călătoria dumisale hatmanului Constantin Paladi...* nu e nici pe departe o bucolică plăpîndă, ci un discurs potatoric plin de haz. De interesante developări au parte și cei doi „dioscuri" ai finalului de secol al XVIII-lea, Ioan Cantacuzino și Alecu Văcărescu, fiecare dintre ei înstăpînit pe cîte un versant de sensibilitate. Cel dintîi, mai curînd cerebral, reflexiv și impersonal, cel de-al doilea – levantin și înclinat spre reveria de alcov. Ambii, însă, bine racordați la fenomenul cultural european. Din nou, autorul coboară în subteranele arhivelor pentru a scoate la lumină traducerile acestora (din Pope, din *Erotocrit,* din Metastasio) ca probe irecuzabile ale bunei lor orientări. Nu sînt, în această carte, numai obscuri: Budai Deleanu beneficiază și el de o surprinzătoare repunere în context: raporturile lui cu Petru Maior nefiind dintre cele mai nete-

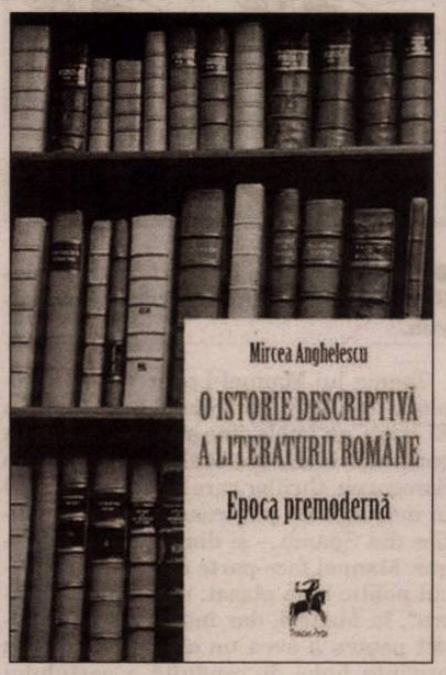

de, e de presupus că dedicația *Țiganiadei* ascunde și ea o ironie de care adresantul n-a avut știință și a cărei cheie poetul a rezervat-o exclusiv posterității.

Închei cum am început: între multele istorii ale literaturii apărute recent există una, aparținînd unui critic timișorean, supraintitulată *secretă* și comentată ca atare. Citind-o, nu mi s-a părut că și-ar justifica renumele. Nu, oricum, în măsura în care l-ar binemerita, de la un capăt la altul, această carte a lui Mircea Anghelescu.

***Cosmin Ciotloș** este critic literar și lector la Facultatea de Litere din București. Cea mai recentă carte publicată:* Elementar, dragul meu Rache. Detalii mateine sub lupă, *Editura Humanitas, 2017.*

PUBLICITATE

adevărul
îți prezintă

Istorii neștiute din timpul Holocaustului

De miercuri, 20 noiembrie
Ceilalți Schindleri

Preț ziar + carte: 23,99 lei

Victor MOROZOV

dilematograf

La vîrf

● ***El reino / Jocuri de putere*** **(Spania-Franța, 2018), de Rodrigo Sorogoyen.**

Tagma lui Manuel Lopéz-Vidal (Antonio de la Torre), personajul principal din *El reino,* nu îmbie cine știe ce: e impresia generală vehiculată de filmul lui Rodrigo Sorogoyen, thriller care ne bagă cu capul în măruntaiele puturoase ale lumii politice din Spania – și din alte părți, desigur. Manuel face parte dintr-un grupuscul politic bine plasat: nu chiar „la centru", în Madrid, dar îndeajuns de influent pentru a avea un cuvînt de spus în privința liniei de conduită a partidului de care aparține, și îndeajuns de „în umbră" pentru a-și urmări liniștit propriile interese necurate. Cam ca în *Scrisoarea pierdută* a lui Caragiale – într-o versiune updatată, la fel de veroasă, dar cu mai puțin haz –, gașca lui Manuel face și desface legea într-un oraș de provincie, în timp ce oamenii de la Centru închid ochii cu îngăduință, conștienți că „o să le iasă și lor ceva".

Sigur, aceste lucruri nu se află decît treptat, pe măsură ce filmul se afundă tot mai tare în chestiuni spinoase – corupție, abuzuri etc. –, promițînd, asemenea lui Manuel, să ilumineze și să distrugă tot ce prinde în calea sa. În prima parte a filmului, un apropiat al lui Manuel e pus sub acuzare; tot ce urmează e zbaterea personajului nostru – angrenat și el în aceeași poveste cu spălare de fonduri – de a se salva cumva, oricum, într-o situație care îl transformă în infamul național. În cazul său, expresii precum „a ieși cu fața curată", „a avea conștiința împăcată" nu-și au rostul: ce rost ar putea avea în viața unui om care, ani de-a rîndul, a furat – chiar dacă, așa cum spune Manuel, n-a furat „de la oameni", ci de la organisme supraindividuale – și a trăit în puf? Manuel n-are, cum se spune, nici un Dumnezeu: îi e de ajuns ca, în căderea sa, să-i smulgă cu el și pe alții. Iată parul filmului: să ne țină în alertă, timp de peste două ore, alături de un om care e în mod limpede vinovat – nici nu încearcă să demonstreze contrariul –, chestionîndu-ne iar și iar empatia pe care atîtea alte filme o iau drept evidență.

E interesant cum *El reino* nu propune nici o soluție de izbăvire: toate șiretlicurile lui Manuel – ba să-și acopere urmele, ba să își denunțe șefii de partid, ba să-i spioneze cu un reportofon ascuns în buzunarul sacoului – sînt simple cîrpeli, planuri născute din impulsuri de moment, găselnițe lașe care eșuează una după alta. Filmul e, de fapt, o alergătură frenetică pe urmele acestui om care nu face altceva decît să coboare, într-o spirală infernală, tot mai jos. Pînă unde poate ajunge nu e foarte clar – fiecare zi aduce o nouă umilință și îl prezintă și mai mult ca nu-tocmai-rațional, bîțîindu-se disperat în căutarea unei *way out,* dar totuși dispus să o ia din nou de la capăt atunci cînd nu-i merge; e însă evident că, dacă filmul reușește să producă o impresie de durată asupra noastră, asta se datorează actorului Antonio de la Torre, care – oglindindu-și personajul inconsolabil, căruia îi trebuie mereu prim-planul – se impune cu îndîrjire scenă după scenă, parcă sfidînd cadrajul strîns, invaziv, cu mina schimonosită de furie și neputință, abia ținîndu-se să nu explodeze – dar totuși mimînd aparența de autocontrol.

Luat per ansamblu, de la un capăt la altul, filmul construiește un traseu complex; secvențele din care e compus, în schimb, se risipesc în efecte oarecare: montaj pe repede înainte – atît de alert că nici n-apuci să vezi bine cum arată cel care vorbește –, narațiune implacabilă, care nu sacrifică nici un cadru dacă nu e absolut necesar pentru povestea lui Manuel. Inițial mi-am spus că am mai văzut asta de atîtea ori, iar *El reino* e un film plebeu, corect orchestrat, dar în definitiv neinteresant, fără zvîc în ciuda unui *plot* amețitor. Dar filmul nu e lipsit de meșteșug: imaginați-vă secvența în care Manuel, căutînd în toiul nopții, în casa unui partener, documente importante, dă peste o petrecere *rave* și are o altercație cu cîțiva tineri întrerupți din distracția lor, totul pe fundalul unei bizare încăperi nefinisate, în plin lucru; e o scenă care depășește cadrul naturalist în care am evoluat pînă în acea clipă, aruncînd filmul într-o zonă mult mai interesantă. De la o întîlnire jovială între acoliți la un restaurant șic situat pe malul mării – descriu aici scena inițială a filmului – și pînă la accidentul lynchean din final, în care o benzinărie pustie, luminată de neoane violacee, devine spațiul psihedelic numai bun să găzduiască paranoia lui Manuel, e cale lungă – dar Sorogoyen pare să aibă suflu, deși nu poate rezolva toate contradicțiile personajului său. Nu i-am văzut celelalte filme (*Stockholm,* din 2013, a cîștigat la TIFF-ul clujean), dar mă voi grăbi să o fac – cred că mai sînt destule de descoperit în ceea ce îl privește.

El reino rulează în cinematografe din 8 noiembrie.

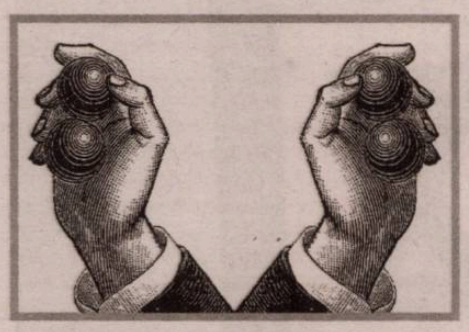

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Divinitate vs Natură

● **Nick Cave and the Bad Seeds,** ***Ghosteen,*** **Ghosteen Ltd, 2019.**
● **New Model Army,** ***From here,*** **Attack Attack Records, 2019.**

New Model Army, organizați la Bradford de către Justin Sullivan, și Nick Cave and the Bad Seeds, formați puțin mai tîrziu la Londra, au revenit cu albume aniversînd 40 de ani de la debutul cu care protagoniștii celor două trupe marcau epoca de aur a post-punk-ului britanic. Sînt grupuri născute în același mediu din idei similare, însă îi găsim astăzi în dispoziții deloc asemănătoare.

Albumul *Ghosteen* al trupei rock Nick Cave and the Bad Seeds nu mai este muzica unei trupe și nici măcar rock nu e. E un album solo pe care efectele speciale ale lui Warren Ellis sînt amenajate în jurul unui pian la care protagonistul jelește cu voce discursivă și retorică mistică *(à la* Current 93) pierderea fiului adolescent. Accidentului din 2015 i-a mai fost dedicat un documentar, încă un album, un miniturneu de conversații cu publicul și probabil proiectul va continua, căci de atunci încoace Nick Cave reușește să umple stadioane cu tragedi-ofili – performanță la care nu ajunsese nici cu *Murder Ballads,* cînd avea căutare la MTV.

Cave a mai compus alături de Ellis coloane sonore, iar noul album putea la fel de bine să fie semnat doar de cei doi. Ceva similar s-a mai întîmplat pe *The Boatman's Call,* cînd Nick Cave rumina pe seama eșecului amoros cu PJ Harvey, dar atunci absența grupului nu era atît de asurzitoare. The Bad Seeds s-au înființat prin dizolvarea The Birthday Party, cînd Nick Cave n-a mai suportat ideea unui grup cu doi compozitori. I s-au alăturat amici intimi cu care a scris istorie, însă avea să și-i îndepărteze treptat – Anita Lane (singurul caz în care a permis iubitei să contribuie la muzica sa), Blixa Bargeld (refugiat în propriul proiect, Einstürzende Neubauten), Mick Harvey (principalul chitarist, însoțindu-l pe Cave încă de pe băncile școlii). Lista poate fi extinsă cu nume mai puțin sonore, însă mai important e ceea ce ne spune ea – că Nick Cave pare să fi suferit dintotdeauna disconfortul de a împărți scena cu alții. Cu plecarea fiecăruia a pierdut cîte ceva din sound, pînă în acest stadiu în care îl găsim aproape singur, ocupînd un larg spațiu personal în care poartă un dialog melodic cu divinitatea. Albumul ar putea fi distribuit alături de broșura *Turnul de veghe.*

Justin Sullivan și-a înlocuit și el colegii din New Model Army destul de des, însă, de la moartea bateristului Robert Heaton în anii '90, încearcă să păstreze o componență stabilă și un sound consistent. Cel mai important e că nu s-a lăsat de rock, acumulîndu-și influențele de pe tot parcursul istoriei (la care a scris capitole însemnate) – de la punk la folk celtic, de la Bob Dylan la balade care au dat idei celor de la Anathema. New Model Army au un portofoliu-tezaur care te face să înțelegi Brexit-ul, de ce unii britanici se consideră superiori Europei continentale – în rock nu putem chestiona această aroganță, deși grupul lui Sullivan n-a prea beneficiat de ea (MTV i-a neglijat, în *Pitchfork* n-au nici măcar o recenzie).

Sullivan împărtășește cu Nick Cave sursele de inspirație country-folk, ambițiile de poet „profesionist" și originile punk – mai încărcat politic la primul, în timp ce al doilea era mînat de ambiția de a deveni un „Man in Black" al punk-ului (ceea ce Johnny Cash fusese pentru country). Sullivan e un hibrid mai puțin exuberant, poziționîndu-se cu trecerea timpului undeva între Nick Drake și Bruce Springsteen. La bătrînețe pare mai preocupat de forțele naturii decît de Împărăția Domnului – a creat noul album pe o insulă norvegiană, continuînd seria de materiale inspirate de meteorologia boreală, din care putem intui influența pe care trupa sa a avut-o și asupra post-metalului nordic (Sólstafir, bunăoară).

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

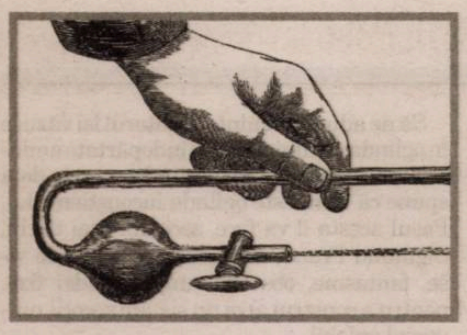

Oana STOICA

rosencrantz & co

Festival de criză

● FESTin pe Bulevard, Ediția a VII-a, 11-20 octombrie.

Una dintre caracteristicile peisajului teatral din România este aglomerarea de evenimente în două perioade din an, aprilie-iunie, și toamna, septembrie-noiembrie, cu două vîrfuri, în lunile mai și octombrie, în care oferta culturală atinge niveluri ametitoare. Evenimentele se adună într-un interval scurt de timp, într-un areal restrîns (mari orașe, în centrul acestora), ajungînd să se lupte pentru public și presă. Motivațiile fenomenului sînt diferite, de la calendarul proiectelor cu finanțare nerambursabilă (AFCN) pînă la perioada tradițională de derulare a festivalurilor. Așa că se suprapun premiere, spectacole-lectură, festivaluri, la care se adaugă evenimente de dans (platforme, proiecte punctuale), care rup și ele o bucățică din același public. Este ca și cum am avea ingrediente pentru zece pahare de limonadă, dar le-am pune pe toate într-unul singur: nouă pahare ar conține apă chioară, iar unul ar fi de nebăut. Situația a devenit critică, chiar cu nuanțe absurde: se produc evenimente fără public, deși nevoia de ele este foarte mare, doar că în altă parte, temporal și geografic. De la relaxarea calendaristică până la difuzarea acțiunilor culturale în zone care exced centrului, lucrurile trebuie schimbate. Însă e puțin probabil că se va întîmpla asta în absența dorinței și a unui efort comun al operatorilor culturali și finanțatorilor, dar și a unei strategii culturale naționale, care să fie pusă în practică, nu doar să zacă pe hîrtie într-un sertar din Ministerul Culturii.

Pe fondul reducerilor bugetare din domeniul cultural, festivalurile din acest an au funcționat la cotă de avarie.

Unul dintre festivalurile care se luptă pentru vizibilitate în octombrie este FESTin pe Bulevard, organizat de Teatrul Nottara. Pe fondul reducerilor bugetare din domeniul cultural, festivalurile din acest an au funcționat la cotă de avarie, motivația derulării lor în aceste condiții ținînd de continuitate (menținerea atenției publice etc.). Prin urmare, ele au fost regîndite ca să se poată produce cu bugete reduse și să se „justifice" conceptual (asta fiind partea cea mai puțin reușită). În aceste condiții, FESTin a fost, în fapt, un *showcase* al teatrului-gazdă, cu cîteva spectacole invitate (care și-au plătit singure deplasarea), coagulate (și nu prea) în jurul unei teme, vagă ca enunț: „Criza feminității".

Printre spectacolele teatrului-gazdă, *Iona* de Marin Sorescu, coproducție cu Teatrul Maghiar de Stat din Cluj, în regia lui Tompa Gabor, a fost unul dintre punctele de interes. Interpretată, de regulă, ca o parabolă a comunismului și a restricționării libertății (de opinie, mișcare, creație), piesa lui Sorescu a necesitat reinterpretări după 1989, cînd realitatea politică s-a schimbat. Tompa Gabor duce ideea singurății umane în univers, chestionată filosofic în text, în zona dilemelor artistice prin identificarea lui Iona, metaforic, cu Constantin Brâncuși. Decorul Carmencitei Brojboiu sugerează un atelier în șantier, în care un schelet de pește aduce cu *Coloana infinitului,* iar Iona manevrează diferite *Domnișoare Pogany* – de fapt, el le desenează, personalizîndu-le, căci acele obiecte ovoide sînt nonfigurative inițial și trimit la alte lucrări brâncușiene precum *Sculptura pentru orbi*, *Începutul lumii* etc. (cred că am văzut și *Peștele* pe scenă). În această construcție este înșurubat monologul lui Iona, echilibrat bine de Gabriel Răuță, atent să nu cadă în patetism, nici să fie abscons. Ce nu poate evita însă este monotonia dată de dinamica monocordă a textului, pe care spectacolul încearcă să o spargă, dar reușește numai parțial. Se pune presiune pe monotonie prin introducerea unui personaj, un Ianus cu două sensuri, o voce interioară a lui Iona și o voce exterioară a universului (Providența, oricare ar fi ea, cosmosul, marea etc.), o reverberație în univers a problematicii umane. Căci dacă problema lui Iona e singurătatea, cel care îi răspunde, ca în *Micul prinț* al lui Antoine de Saint-Exupéry, este ecoul. Imaginat sonor și textual de Ada Milea și susținut cu dexteritate muzicală și umor de Cristina Juncu, acest personaj este pata de culoare și ritm din spectacol.

O altă coproducție, cu unteatru, care oferă zona de bar ca spațiu de joc, *Yonkers* de Neil Simon, în regia Andreei Vulpe, pune în discuție autoritarismul în relațiile de familie. Dramă de familie plasată în 1942, *Yonkers* vorbește despre zidurile interioare pe care le ridică trauma și despre imposibilitatea dărîmării lor. Bunica (excelentă Mihaela Trofimov într-un rol de compoziție, rigidă ca o statuie), emigrată în SUA din Germania, unde s-a confruntat cu violența aparatului polițienesc al Kaiserului la finalul secolului al XIX-lea, ajunge să reproducă militarismul german în propria familie, pe care o conduce cu mînă de fier și complet lipsită de afecțiune. Rezultatul constă în distrugerea emoțională și psihologică a copiilor și nepoților. Povestea este spusă din perspectiva generației tinere, care are cea mai bună șansă de a scăpa de tirania domestică, prilejuind niște interpretări foarte bune nepoților adolescenți (Alex Popa și Sandra Ducuță în travesti) și fiicei debile (Cristina Juncu).

Unul dintre spectacolele invitate, *Girls Boys Love Cash,* producție a Citizen. KANE.Kollektiv, în colaborare cu Junges Ensemble, Stuttgart, în regia lui Christian Müller, abordează prostituția dintr-o perspectivă care, în România, a mai fost prezentată într-un singur spectacol, *Tabu,* regia David Schwartz, la Macaz. Ideea de lucrător sexual este aproape necunoscută la noi, prostituția fiind mereu asociată cu traficul de persoane și violența. Spectacolul are la bază o documentare de doi ani, inclusiv în România. De altfel, un interviu cu o lucrătoare sexuală din România, care vorbește despre prostituție ca muncă sexuală, dar și despre experiențele negative (violența și violurile, unele comise chiar de polițiști), „sparge" structura bazată pe ficțiune și impersonal. Spectacolul pune problema supraviețuirii financiare în conexiune cu imigrația economică, discriminarea muncitorilor est-europeni, acutizarea discrepanțelor dintre clasele sociale, dar și a relației dintre corp, dragoste, sex și bani într-un format performativ ce conține documentar video, autobiografie (una dintre actrițe este româncă și prezintă clișeele cu care este văzută în Occident) și performance. Propunînd o temă nouă într-o structură performativă eterogenă, e greu de spus în ce măsură artiștii au reușit să transmită informațiile publicului unui festival nu tocmai interesat de astfel de abordări artistice.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

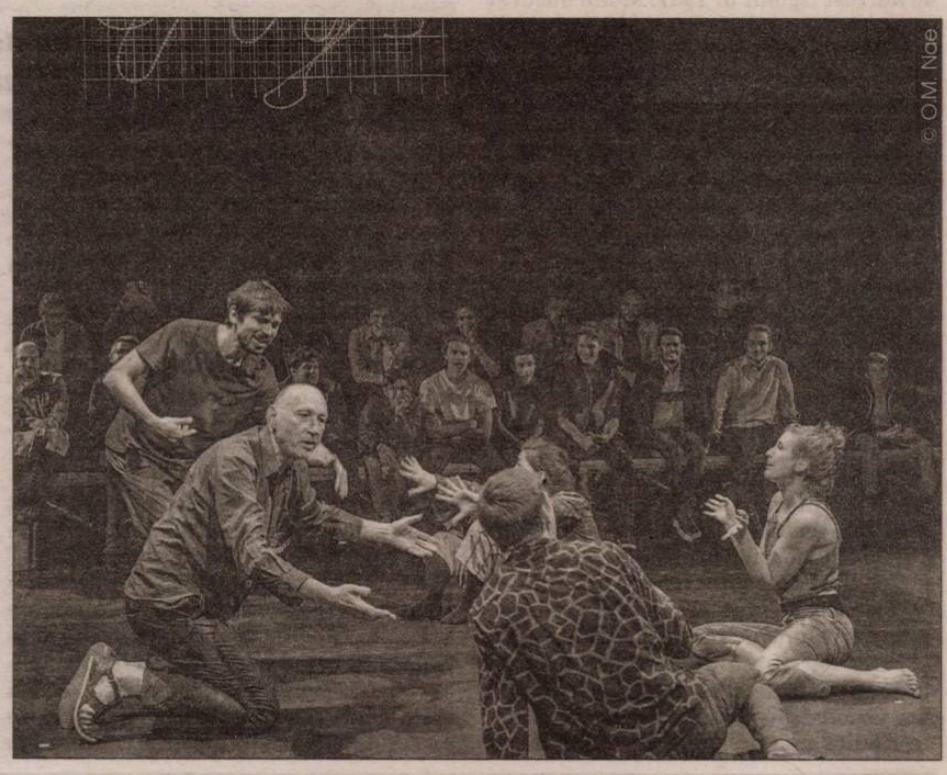

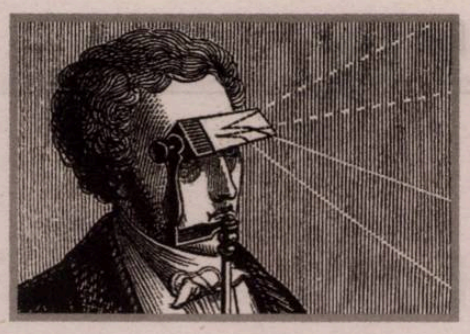

Laurențiu MALOMFĂLEAN

onirodrom

Un policier inconștient

Anul acesta s-au împlinit 70 de ani de la moartea lui Maurice Maeterlinck. Autorul belgian va intra așadar în domeniul public în 2020. Scriitor inegal, nobelizat în 1911, cu o operă vastă exersată în mai multe domenii, acesta a rămas cunoscut în principal ca dramaturg. Însă cel pentru care teatrul va deveni o metaforă pentru vis, ba chiar un „templu al visului" – idee stînd la baza unei concepții onirice asupra imaginarului dramatic, avansată în eseuri ce prefigurează o veritabilă poetică a inconștientului –, s-a produs și ca prozator. Piesa de rezistență comisă din această ipostază poartă numele de *Onirologie (Revue Générale,* Bruxelles, iunie 1889).

Nuvela își împrumută motoul din *Confesiunile unui opioman englez* de Thomas de Quincey – *„Of this at least I feel assured/ that there is not such things as/ forgetting possible to the mind"* – și pornește de la prejudecata protagonistului, întîlnită la mulți dintre noi, cum că nu există amintiri din copilărie, că nu le avem, la fel cum ni se mai întîmplă să spunem că nu avem vise doar pentru că nu ni le amintim. Cu alte cuvinte, un personaj decadent, maladiv, anonim, a cărui principală caracteristică pare să fie absența oricărei amintiri *de atunci*. Întrebare: își amintește careva dintre dumneavoastră ceva din copilăria mică? Poate spune cineva cu mîna pe inimă că a fost copil cu adevărat? Că mai are aceeași inimă ca atunci? Că undeva chiar s-a păstrat un rest, un sîmbure, că nu a ars tot?

Narațiunea la persoana I propusă de Maeterlinck se va constitui într-o explorare de pionierat a sensului ascuns al viselor și amintirilor uitate. În plină amnezie infantilă, se produce un eveniment, se deschide o ușă, trapa inconștientului. Într-o zi de octombrie, la 18 ani, tînărul, ce părăsise pentru o vreme orfelinatul din Massachusetts unde locuia de foarte mic, mutîndu-se la mătușa unicului său prieten, se vede actor mut în trei secvențe succesive: o scenă seara într-o pădure „veche, adîncă și întunecoasă", unde fiica gazdei își lasă inelul de aur să cadă într-un bazin, pentru a-l recupera imediat; pe urmă, un vis provocat de opiul din ultimele ore ale după-amiezii și, mai ales, de lectura imersivă (ce drog mai bun?) a poemului *Hero și Leandru* de Thomas Hood, continuată, pe firul viziunilor submarine, într-o scufundare hipnagogică *„down and still downwards through the dusky green"*. O rețea, așadar, pusă în valoare de elementul acvatic. Dar iată, pe scurt, visul: zbătîndu-se pe fundul unei fîntîni, personajul își revede, într-o oglindă „mai mult goală", frînturi vagi din cea mai fragedă pruncie, zărește un chip de femeie țipînd, apoi o alta mai tînără, care îl salvează și îl poartă printr-un peisaj de furtună de-a lungul cheiurilor, cu mori de vînt și canale întunecate.

Relatarea visului este întretăiată de o serie de reflecții și glose prețioase privind însăși natura activității onirice, unele marcate italic, ca și cum ar fi vorba despre un tratat științific. Spicuiesc: „Visul este întotdeauna și exclusiv *egoist;* iar acest egoism este atît de intens, de orb și de convergent, încît anulează trecutul și viitorul", deoarece „totul se actualizează în conștiința celui care doarme", visul fiind o formă de prezent pur, etern, atemporal; „mintea visătorului este întrucîtva asemănătoare celei a unui copilaș, incapabilă de abstractizare, și unde orice idee devine imagine și orice gînd se transformă în act"; „judecata rămîne adesea intactă în somn, iar un vis poate părea comic"; „visul este aproape întotdeauna *mut";* „întrepătrunderile de identitate din vise" (adică mecanismul condensării despre care avea să vorbească un anume Sigmund) etc.

Mai departe, într-o anchetă existențială cu iz de *policier,* visul în cauză – numit mereu acel „anormal incident" – se dovedește rememorarea unui „accident" real din trecut. Lectura unei scrisori găsite la majorat îi revelează personajului că, la vîrsta de „patru luni și nouă zile", a fost cît pe ce să se înece într-o fîntînă, de unde s-a văzut scos mulțumită „vitezei angelice a mamei". Naratorul va merge în recunoaștere în orașul natal, Utrecht, să viziteze și verifice „teatrul visului", într-o investigație psihanalitică pe bune, la propriu, la fața locului, nu pe divanul nu știu cui. Visul trezește, învie trecutul. Visul e opiu pentru trecut. Visul provoacă trecutul. Ajunge să îl creeze.

Să ne aducem aminte, visătorul își văzuse în oglinda visului cele mai îndepărtate amintiri din copilărie. Deja eram la un pas de a spune că visul este oglinda inconștientului. Pasul acesta îl va face, zece ani mai tîrziu, Sigmund Freud, analizîndu-și propriile vise, fantasme, obsesii, complexe, idei fixe, pentru a construi apoi un sistem socotit universal valabil.

Întreg textul anunță psihanaliza. Avem o reconstituire ce revelează un trecut refulat, memoria de mic copil. Totul, datorită unui vis declanșator. Totul, în numele unei „științe noi" – de notat că prima traducere în franceză a *Interpretării viselor* s-a numit exact *La science de rêves*. Însă premonițiile psihanalitice ale lui Maeterlinck sînt superioare; *onirologia* înseamnă o știință cu adevărat nouă: personajul își află, *via* calea 100% regală a visului, niște zone de sub aisberg ajunse inconștiente, și încearcă să le înțeleagă. Nu e vorba despre terapie, căci tocmai descoperirea îl îmbolnăvește. Învață, dimpotrivă, să trăiască bine-mersi cu elementul disjunct, nu să-l anihileze. Contrar psihanalizei, scriitorul nu și-a fixat drept scop controlul inconștientului de către rațiune; pentru el, acesta formează o contralume în sine.

Nu avem vise doar pentru că nu ni le amintim?! Să împingem, oare, mai departe analogia și să spunem că nu avem amintiri din copilărie doar pentru că nu le visăm? Dar ele există undeva, într-un sertar închis cu lacătul pe dinăuntru, și duc o existență autonomă, într-o bulă de confuzie. Așteaptă doar un pretext pentru a fi descuiate de copilul din noi, care nu a murit niciodată, pentru simplul motiv că l-am uitat încuiat înăuntru. Să fie într-un vis bun!

***Laurențiu Malomfălean** este eseist și traducător.*

Ioan HOLENDER

O întoarcere

În ultimii zeci de ani am călătorit în mai toate capitalele și orașele din Europa, Statele Unite, precum și din Japonia și China. În mod curios, însă, fiecare revenire la Timișoara „mea" îmi produce un sentiment cu totul aparte, de emoție și profund. De parcă ar fi o revenire la ceea ce este normalitatea. La fel a fost și în aceste cîteva zile în care am fost „acasă" pentru o întîlnire la fosta mea Universitate „Politehnică", de unde am fost izgonit în 1957. M-am bucurat să particip la sărbătorirea a 100 de ani de la înființarea instituției.

În plimbările mele singuratice pe vechile meleaguri continuu să mă mir de prezența dominantă a edificiilor bancare și a nenumăratelor restaurante cu meniuri de toate soiurile, de la chinezești la *falafel* și la cele italienești, dar unul cu mîncare autohtonă este greu de găsit. Pizzele de toate felurile, dar toate cam cu același gust, au înfrînt definitiv ciorbele și sarmalele. Mărturisesc că asta mă doare și mă deprimă, ca și dispariția porumbului fiert cu „sare extra" ce se găsea pe vremea mea la orice colț de stradă. Dar dominanta clădire a Operei care găzduiește și Teatrul, vizavi de splendida Catedrală Mitropolitană, mai există, ca și Teatrul Național care și-a construit în incinta fostului „Bastion de apărare" o a doua sală foarte bine amenajată.

Zilele prezenței mele în Timișoara au coincis cu ultimele zile ale Festivalului Dramaturgiei Românești – „FDR" (cît de mult iubim prescurtările de toate felurile și în toate domeniile!). Am vizionat, în Sala Teatrului și în noua clădire numită „Sala 2", teoretic, pentru spectacole. Practic, a fost doar unul care merită să fie numit cu adevărat spectacol de teatru: *Pescărușul* lui Cehov, în reușita regie a lui Andrei Șerban. Producția venită în urbea mea de la Unteatru din București propune o citire modernă a textului, dar este foarte bine făcută și excelent distribuită într-un parcurs de două ore fără pauză. Poate doar textul adăugat de regizor la sfîrșitul spectacolului poate fi socotit inutil și, într-o oarecare măsură, cam strică finalul bunului spectacol. Doctorul Cehov, totuși, nu are nevoie nici de adăugirile, nici de explicațiile celor care îi regizează piesele și cu atît mai puțin de ceea ce aș numi „lozinci de înțelegere".

Textul repetă în principiu aceeași temă, hărțuirea femeii, și exaltă, printre altele, frumusețea legăturii lesbiene.

Însă *Feminin* de Elise Wilk, în regia lui Eugen Jebeleanu, transportată de la Teatrul Tineretului din Piatra Neamț, nu se poate numi un spectacol de teatru. Oricît de moderni și actuali am fi, totuși, de la vechii greci încoace, un spectacol de teatru are la bază o dramaturgie, o poveste, prin care autorul spune tot ceea ce dorește să ne spună. În *Feminin* apar șase – sau au fost oare mai multe? – actrițe care redau părerile lor personale de pe urma vieții trăite, de la minore la adulte, fiind tot timpul hărțuite și maltratate de sexul masculin. Actrițele, toate cu microfoane la ureche, strigă, urlă și cîntă o oră și jumătate, acompaniate de un fel de muzică în general asurzitoare și extrem de deranjantă, care îngreunează înțelegerea textului care, oricum, este mai mult urlat decît vorbit, fără să poată oferi textului vreo semnificație aparte. Textul repetă în principiu aceeași temă, hărțuirea femeii, și exaltă, printre altele, frumusețea legăturii lesbiene, dar care, nici ea, nu este o salvare a genului însuși. Temele sociale contemporane au fost și sînt dintotdeauna însuși conținutul unei piese de teatru, dar simpla redare a ceea ce știm și aflăm prin toate mediile de comunicare nu este încă o piesă de teatru. După primele cîteva minute, publicul înțelege mesajul social, care bineînțeles are importanța lui, dar dacă totul se oprește la acest gen de mesaj, rămînem la o simplă comunicare și nu ajungem la arta teatrală.

Despre oameni și cartofi, textul și regia Radu Afrim, jucată într-o sală arhiplină cu tineri, este excepțional făcută, folosind mijloace specifice filmului, cu un text liric, de toată frumusețea, tradus foarte bine și în engleză. Este repovestirea în cheie teatrală a tragediei de acum cam zece ani de la Sfîntu Gheorghe, cînd un tractor care se întorcea după culesul cartofilor a fost lovit de un tren pe trecerea peste calea ferată – accident soldat cu cinci morți. Mama și bunica celor două fete ucise vorbesc despre cele întîmplate, intervievate de actori. Victimele accidentului sînt unguri de origine romă. Copii minori, rude ale victimelor, cîntă și dansează cam interminabil, fredonînd în limba lor, cu traducere pe ecran, făcîndu-ne să-i simpatizăm, să fim solidari cu ei, cu trista lor soartă. Deci, cu toată dibăcia regizorală a lui Radu Afrim, a rezultat un fel de documentar bine scris și emoționant redat, dar, iarăși, nicidecum o piesă de teatru.

Și, în sfîrșit, al treilea așa-zis spectacol de teatru s-a numit *Experimentul P.,* de Radu Dragomirescu, venit de la Teatrul „Alexandru Davila" din Pitești. Cum era de așteptat, este vorba despre probabil cel mai odios penitenciar politic din România comunistă, cel de la Pitești, și despre toate ororile acestuia. Se urlă și se strigă, împreună cu o gălăgie pretins muzicală, din toate puterile, repetîndu-se aceleași fraze cunoscute din interogatorii, timp de două ore ce par interminabile. E de neînțeles de ce un regizor de talia lui Alexander Hausvater a putut regiza astfel. Am făcut ceea ce nicicînd nu fac: am plecat de la teatru în timpul reprezentației, chinuit și enervat pentru ora pierdută din viață.

Știu că acest fel de „teatru" este considerat modern de unii, inclusiv de unii jurnaliști-critici. Dar eu găsesc că este doar un diletantism distrugător, care îndepărtează spectatorul de toată bogăția, profunzimea și arta a ceea ce a fost și este această minune a istoriei omenirii numită teatru. Sper că această „modă" va fi trecătoare prin eterna noastră perioadă de tranziție și că, pînă la proxima mea revenire în orașul natal, va dispărea, ca și falsa diversitate a pizzelor.

Asumarea răspunderii ca mod de viață

ALEGEASUMAT

– interviu cu Zenobia NICULIȚĂ –

Din perspectivă psihologică, ce înseamnă asumarea?

Asumarea este un termen larg, care suportă definiții contextuale. Din punct de vedere psihologic, ea este o atitudine care presupune atribuirea corectă a cauzelor și responsabilității pentru o situație, de obicei negativă. Ca atitudine, asumarea este 100% achiziționată și depinde de ce, cum și în ce context am învățat despre consecințe, responsabilitate, vinovăție, rușine, reparație și vindecare. Avînd în vedere că nu învățăm nimic izolați, ci în relații, asumarea se învață și într-un context larg social, istoric și cultural. Cînd este vorba despre o situație, un rezultat sau un eșec din istoria personală, a-ți asuma ceea ce s-a întîmplat înseamnă, într-o primă etapă, să recunoști rolul pe care l-ai jucat în momentul respectiv, să fii onest fără să justifici, să admiți că n-ai știut, n-ai putut sau n-ai ales să faci mai bine. Cea de a doua etapă a asumării este aceea în care faci toate eforturile să-ți dovedești capacitatea, responsabilitatea de a repara, de a remedia sau de a suporta consecințele care decurg din respectivul moment. Privită astfel, asumarea este un act de înțelegere și responsabilizare.

În ce fel ne influențează educația și mediul în care trăim capacitatea de a ne asuma consecințele acțiunilor noastre?

Un adult cu o capacitate sănătoasă de asumare are în bagajul de experiențe de învățare multiple situații din copilărie în care a fost expus consecințelor propriilor acțiuni cu răbdare, în siguranță. În aceste situații, adulții semnificativi din viața lui l-au încurajat și l-au ajutat să-și recunoască responsabilitatea pentru ce a făcut sau n-a făcut, să repare ceea ce se putea repara și să facă față emoțiilor complexe care se activează. Cînd un copil încearcă și nu reușește sau produce o pagubă, o suferință, încearcă frustrare, frică, vinovăție, rușine sau un amestec din toate aceste emoții. Cel mai adesea, episodul este urmat imediat de intervenția părintelui sau a profesorului care „educă" prin reproș, blamare sau acuzații menite să-l „conștientizeze" și să-l „întărească". Drept rezultat, copilul va face tot posibilul să nu mai ajungă în această situație. Cum nu va putea evita greșelile și eșecurile, cea mai la îndemînă soluție va fi aceea de a se asigura că ceilalți nu îi pot atribui lui cauzele celor întîmplate. „N-a fost vina mea" este cea mai întărită reacție de apărare, învățată încă din copilărie, atunci cînd părinții n-au

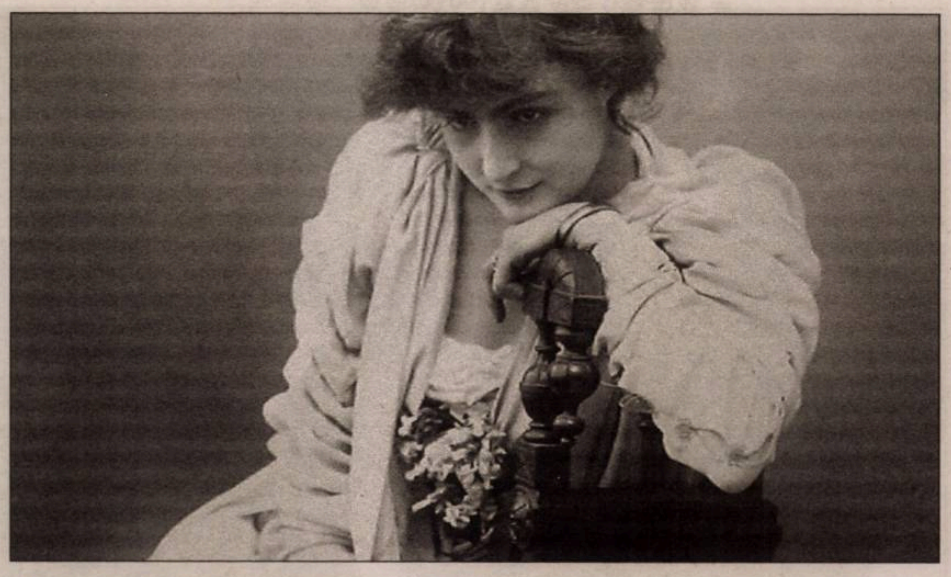

știut cum să susțină emoțional și să creeze un climat sigur. Una e să spui unui copil: „Ai făcut o prostie, trebuie să repari și eu te voi ajuta" și alta: „Cum ai putut să faci așa ceva?! Numai un prost ar putea să uite ce trebuia făcut!". Nu e greu de ghicit în care situație copilul poate căpăta încrederea să încerce și în care se sufocă în rușine. Vinovăția și rușinea care apar într-o situație care cere asumare sînt emoții de mare disconfort, dar în timp ce vinovăția te împinge să repari lucruri (și, dacă e cu totul izolată de rușine, în cantități moderate devine un factor motivator eficient), rușinea e o emoție care pur și simplu te anihilează, te blochează și te învață că ești defect, inferior, rău. Cînd istoria noastră de viață ne-a învățat că imediat ce ne recunoaștem responsabilitatea sau vinovăția va ploua cu reproșuri, umilințe, presiuni și acuzații, devenim defensivi și instinctul de apărare preia controlul fără să mai lase loc pentru asumare.

Ce caracteristici psihologice dobîndește un adult care nu a fost învățat să își asume responsabilitățile?

O persoană care nu a reușit să învețe să-și asume responsabilitatea este anxioasă, uneori neconștientizat, și se apără evitînd sau acuzînd la rîndul său. Va presupune din start că va fi învinovățită pentru ceva specific sau difuz și va face tot posibilul să rejecteze orice acuză pe principiul „a fost vina altcuiva". Bineînțeles, toți avem cîte ceva din aceste mecanisme de apărare pe care le aplicăm la nevoie și care, în timp, devin stiluri de atribuire ce ne apără de vocea acuzatoare interiorizată. Există studii de psihologie socială care arată că suferim în mare măsură de o dualitate a locului controlului (concept care se referă la locul în care plasăm cauza / puterea de control asupra evenimentelor). Mecanismul dual funcționează în felul următor: dacă eu sînt cel care își asumă responsabilitatea, locul controlului este în interior: „am luat o notă mică la un examen pentru că nu am învățat îndeajuns". Dacă plasez în exterior cauzele a ceea ce s-a întîmplat, voi gîndi că „am luat notă mică la examen din cauza profesorului care are ceva cu mine". Se pare că noi toți dezvoltăm o tendință spre unul sau altul dintre polii controlului, sîntem fie internaliști, fie externaliști – cu o excepție: cînd judecăm locul controlului celorlalți. Dacă eu am luat o notă bună la examen, înseamnă că am muncit, însă cînd e vorba de altcineva care a luat o notă bună, înseamnă că a avut noroc. Mecanismul este mai puternic în situații care sînt evaluate negativ, care cer efort pentru asumarea responsabilității. Dacă un cunoscut a avut un eșec, asta este pentru că nu e muncitor și n-are capacitățile necesare pentru a reuși. Dacă noi am avut un eșec, e pentru că am fost împiedicați de ceilalți, am fost discriminați sau n-a vrut Dumnezeu. Acest stil de atribuire a cauzelor se aplică și în contexte sociale mai largi. De pildă, sîntem convinși că societatea merge rău din cauza clasei politice, care e coruptă, dar dacă noi facem ceva incorect e pentru că situația, ceilalți, legislația ne-au adus în această stare.

În România, la nivel social, lipsa de asumare pare a fi o caracteristică larg răspîndită, de unde și vorba cu „aruncatul pisicii"... De ce?

Cred că istoria noastră, atît cea recentă, cît și cea mai veche, nu ne-a oferit, la nivel de neam, prea multe oportunități de învățare a asumării, nici ocazii în care să ne simțim în siguranță cînd ne asumăm responsabilitățile și consecințele propriilor acțiuni. Asumarea este urmată de perioade de reparație și construcție. Pentru aceste perioade e nevoie de stabilitate și siguranță, de care românii n-au avut parte prea mult.

Asumarea în condiții de amenințare și presiune e cu atît mai grea cu cît ea nu a fost exersată și trăită în situații de siguranță. Îți e mult mai ușor să-ți asumi responsabilitatea pentru un eșec atunci cînd colegii și echipa sînt aproape de tine și te sprijină, decît într-o o situație în care sînt concedieri pe capete în jurul tău. În privința aceasta, românii suferă de lipsă de asumare și pentru că nu a existat un context care să le ofere răgazul formării mecanismelor corecte ale unei asumări constructive. Dacă ne străduim să învățăm un comportament, o atitudine, după ce am învățat varianta disfuncțională, cea bazată pe frică sau pe o presiune, reînvățarea e mult mai grea.

Lipsa acestor mecanisme ale asumării provoacă disconfort la nivel psihologic?

Lipsa de asumare aduce cu ea pierderea sentimentului de putere și control în propria viață. Cînd nu-ți asumi lucruri îți declari, de fapt, neputința. Cînd spui „nu a fost vina mea, ci a altora", asta înseamnă că eu nu contez și nu aș fi putut să fac nimic. Așa se construiește mentalitatea de victimă. Efectele imediate ale lipsei asumării au de a face cu disconfortul emoțional și cu mecanismele nesănătoase prin care încercăm să îl evităm. Cînd fug de asumarea responsabilității, în mintea mea se produce o disonanță cognitivă, o ciocnire între două idei, valori sau tendințe. Pe de o parte, ceva îmi spune că trebuie să acționez, pe de alta, există instinctul de a fugi de responsabilitate, de a da vina pe altcineva, pentru a nu mai retrăi rușinea, respingerea și izolarea pe care m-am obișnuit să le aștept. Bineînțeles, dacă ai strategii defensive puternice poți trăi toată viața adîncindu-te în discursul de victimizare, ajungînd să fii convins de propria neputință.

Se întîmplă, totuși, să ne asumăm greșit, să luăm asupra noastră vini sau responsabilități care nu sînt ale noastre?

Bineînțeles. Există și un nume pentru asta: „Complexul salvatorului". Problemele celorlalți devin responsabilitățile noastre. Sînt mai multe rădăcini ale acestui proces de supraasumare, dar poate cea mai evidentă e aceea a unui copil crescut în ideea că fericirea părinților depinde de el. Copilul crescut în ideea că datoria lui e să-i facă fericiți pe părinți, idee inoculată fie direct, fie indirect prin afirmații de genul: „Numai pe tine te am, doar tu mă mai bucuri", poartă o responsabilitate imensă. Acel copil ajunge de multe ori un adult care îi va pune pe ceilalți și dorințele lor înaintea propriilor nevoi, nu va ști să pună limite și se va consuma în eforturile de a-i mulțumi. La baza acestei atitudini stă speranța că, odată hrăniți, ajutați, mulțumiți, ceilalți vor avea măcar o fărîmă de atenție și pentru nevoile lui.

Lăsînd la o parte extremele atitudinii de asumare – unii nu își asumă nimic, alții prea multe –, cînd și cum îți poți asuma, în mod conștient și sănătos, problemele altora?

Cînd îți asumi o misiune. A-ți asuma responsabilitatea se referă la trecut, a-ți asuma o misiune reprezintă o proiecție și o investiție în viitor. Este unul dintre modurile cele mai eficiente de a căuta un sens al existenței care să depășească propria persoană și nevoile ei imediate. Cînd descoperi o nevoie pe care o poți îndeplini cu resursele pe care le ai la dispoziție, fără să evadezi din istoriile tale personale neasumate, cînd contribui la alinarea unei suferințe sau la creșterea cuiva, cînd ești plin de compasiune fără să te urci pe un piedestal moral, atunci un exercițiu de asumare devine un mod de viață.

a consemnat Stela GIURGEANU

Articol susținut de British American Tobacco în cadrul campaniei Alege Asumat

George SOROS

Creșterea naționalismului după căderea Zidului Berlinului

Căderea Zidului Berlinului în noaptea de 8 noiembrie 1989 a accelerat dramatic și subit căderea comunismului în Europa. Sfîrșitul interdicțiilor de călătorie între Germania de Est și cea de Vest a dat o lovitură letală societății închise a Uniunii Sovietice. Ceea ce a marcat totodată un punct culminant al ascensiunii societăților deschise.

Am început să mă implic în ceea ce numesc filantropie politică cu zece ani mai devreme. Am devenit un apărător al conceptului de societate deschisă, pe care mi l-a insuflat Karl Popper, mentorul meu de la London School of Economics. Popper m-a învățat că nu putem obține cunoașterea perfectă și că ideologiile totalitare, care pretind că se află în posesia adevărului ultim, pot prevala numai prin mijloace represive.

În anii 1980 am sprijinit disidenții de pe întreg cuprinsul imperiului sovietic, iar în 1984 am reușit să întemeiez o fundație în Ungaria, țara mea de baștină. Am sprijinit financiar orice activitate care nu era inițiată de statul monopartinic. Ideea mea era că, prin încurajarea activităților non-partinice, îi voi determina pe oameni să devină conștienți de falsitatea dogmei oficiale – ceea ce a funcționat de minune. Cu un buget anual de trei milioane de dolari, fundația a devenit mai puternică decît Ministerul maghiar la Culturii.

Am devenit obsedat de filantropia politică și, cînd imperiul sovietic s-a prăbușit, am întemeiat fundații în tot mai multe țări. Bugetul meu anual a sărit de la trei la trei sute de milioane de dolari, în doar cîțiva ani. A fost o perioadă de entuziasm nebun. Societățile deschise erau în creștere și cooperarea internațională era credoul dominant.

Treizeci de ani mai tîrziu, situația e cu totul diferită. Cooperarea internațională s-a lovit de obstacole serioase, iar credoul dominant a devenit naționalismul. Pînă acum, naționalismul s-a dovedit a fi cu mult mai puternic și mai perturbator decît internaționalismul.

Dar acest rezultat nu a fost inevitabil. După căderea Uniunii Sovietice în 1991, SUA au rămas singura superputere în viață, dar nu au reușit să fie la înălțimea responsabilităților pe care li le impuneau noua poziție. SUA erau mai interesate să se bucure de statutul de învingător în Războiului Rece. America nu a reușit să ofere o mînă de ajutor țărilor din fostul bloc sovietic, care se aflau într-o situație disperată, ci a urmat prescripțiile unui Washington Consensus neoliberal.

Acesta a fost momentul în care China și-a început periplul extraordinar de creștere economică, făcut posibil de aderiunea – cu sprijinul SUA – la Organizația Mondială a Comerțului și la alte instituții financiare internaționale. În cele din urmă, China a preluat de la Uniunea Sovietică rolul de potențial rival al SUA.

Washington Consensus a pornit de la premisa că piețele financiare sînt capabile să-și corecteze propriile excese monetare și că, în cazul în care acestea nu reușesc, băncile centrale vor prelua instituțiile defectuoase, integrîndu-le în unele mai mari. Ceea ce a fost o premisă falsă, după cum a dovedit-o criza financiară din 2007-2008.

Crash-ul din 2008 a pus capăt dominației globale indiscutabile a SUA și a catalizat creșterea naționalismului. El a întors totodată sorții împotriva societăților deschise. Protecția de care acestea se bucurau din partea SUA era întotdeauna indirectă și, uneori, insuficientă, dar suspendarea ei le-a făcut vulnerabile în fața amenințării naționalismului. Mi-a luat ceva vreme pînă am înțeles asta, dar dovezile erau incontestabile. Societățile deschise au fost împinse în defensivă, pe întinsul întregului mapamond.

Mi-a plăcut să cred că punctul culminant al acestei involuții a fost atins în 2016, odată cu referendumul Brexit al Marii Britanii și cu alegerea lui Donald Trump ca președinte al SUA, dar problema nu este încă tranșată. Perspectivele societăților deschise sînt agravate de dezvoltarea extrem de rapidă a inteligenței artificiale. Ea poate produce instrumente de control social care pot ajuta guvernele represive și care reprezintă un pericol mortal pentru societățile deschise.

De exemplu, președintele chinez Xi Jingping a demarat elaborarea unui așazis sistem de credit social. Dacă va reuși să-l definitiveze, statul va obține controlul total asupra cetățenilor săi. E îngrijorător faptul că opinia publică chineză găsește atrăgător sistemul de credit social, deoarece oferă servicii indisponibile înainte. Sistemul promite combaterea criminalității și le oferă cetățenilor un ghid de evitare a problemelor. Mai îngrijorător e faptul că statul chinez ar putea vinde acest sistem oricărui potențial dictator din lume, care va deveni astfel dependent politic de China.

Din fericire, China lui Xi are un călcîi al lui Ahile: ea depinde de furnizarea de către SUA a microprocesoarelor de care au nevoie companiile 5G, precum Huawei și ZTE. Din nefericire însă, se știe că Trump își pune interesele personale mai presus de cele naționale, iar afacerile 5G nu vor face excepție. Atît el, cît și Xi au probleme politice acasă, iar la negocierile comerciale cu Xi, Trump a pus Huawei pe masa tratativelor și a convertit microcipurile în monedă de schimb.

Rezultatul e imprevizibil, întrucît depinde de o serie de decizii care încă nu au fost luate. Trăim în vremuri ale schimbării, cînd paleta posibilităților este cu mult mai vastă decît de obicei și cînd rezultatul este mai incert decît în vremuri normale. Singurul lucru pe care ne putem bizui sînt convingerile noastre.

Sînt devotat scopurilor urmărite de societățile deschise, indiferent de rezultat. Aceasta e diferența dintre munca pentru o fundație și încercarea de a cîștiga bani la bursă.

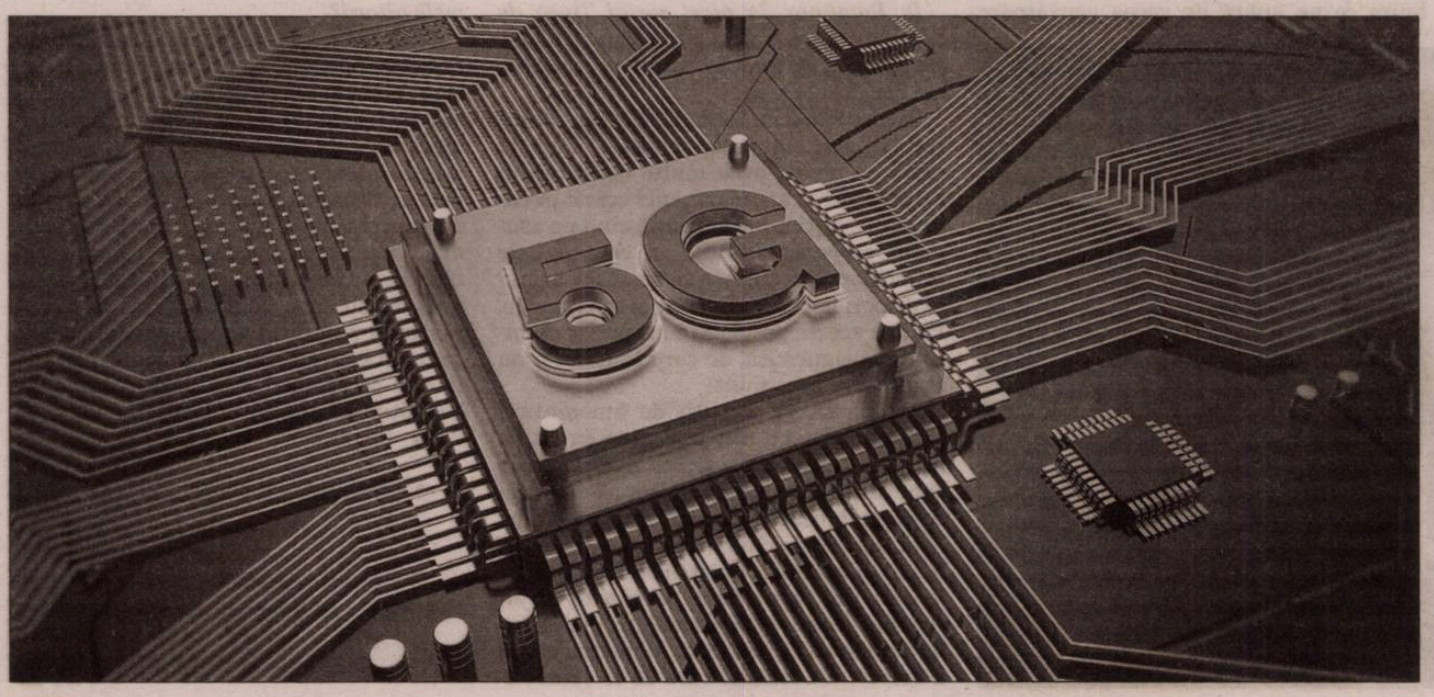

George Soros *este președintele fundațiilor Soros Fund Management și Open Society. Un pionier al industriei hedge-fund, el este autorul mai multor volume, printre care* The Alchemy of Finance, The New Paradigm for Financial Markets: The Credit Crisis of 2008 and What it Means *și* The Tragedy of the European Union: Disintegration or Revival? *Cea mai recentă carte:* In Defense of Open Society *(Public Affairs, 2019).*

© Project Syndicate, 2019
www.project-syndicate.org

traducere din limba engleză
de Matei PLEȘU

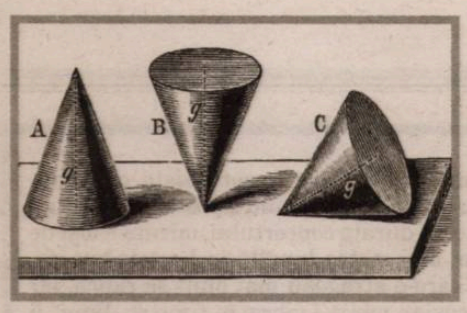

Cristian GHINEA

o țară ca afară

Cînd drepturile omului se referă la oameni din fața ta... e altfel

Am participat, la Londra, la Gala Premiilor pentru Drepturile Omului „Serghei Magnițki", unde ne-am reunit susținători din toată lumea ai legislației de tip Magnițki. Serghei Magnițki a fost un avocat din Rusia care a descoperit că oficiali de la fisc furaseră 230 de milioane de dolari. A denunțat furtul, a fost arestat, bătut, lipsit de tratament medical și a murit în închisoare acum zece ani.

Angajatorul său, omul de afaceri Bill Browder, nu a suportat ideea că așa ceva trece fără urmări. Așa că a demarat o campanie la nivel mondial pentru adoptarea unor legi prin care statele să îi pedepsească la nivel personal pe demnitarii din alte țări implicați în abuzuri contra drepturilor omului. Demnitarii implicați în uciderea lui Serghei au interdicții de a intra, de a face afaceri și li se confiscă bunurile deținute pe teritoriul țării care adoptă o asemenea lege. Apoi legislația a fost extinsă la alte cazuri și a devenit o tehnică de intimidare la nivel personal a ticăloșilor planetei.

În viața mea anterioară politicii, în 2012, am scris aici un articol cu titlul „Cine înaintează o lege Magnițki în Parlamentul României?". Pe principiul că, dacă nu mișcă nimeni, pui mîna și o faci singur, anul trecut am depus în Parlamentul României o asemenea lege. A trecut de Senat și acum este la Camera Deputaților. Co-inițiatori sînt deputații USR Iulian Bulai și Adrian Prisnel (Ștefan Voinea trebuie și el amintit, voluntar-inițiator). Ulterior, am inclus în manifestul electoral al Alianței USR-PLUS pentru europarlamentare susținerea unei legi Magnițki la nivelul Uniunii Europene. Parlamentul European a votat o rezoluție în acest sens, inițiată de Ramona Strugariu și asumată de grupul Renew Europe. Aceasta este narațiunea politică. Acum despre oameni.

Bill Browder putea să rămînă un om de afaceri care a ratat niște afaceri în Rusia și a rămas cu niște amintiri urîte. Bill însă a transformat o dramă personală într-o cruciadă globală. Cîteva momente de pus bine în memorie. Fiica răposatului senator McCain a zis că legea americană Magnițki – inițiată de tatăl său și adoptată bi-partizan – l-a enervat atît de tare pe Putin încît e musai de folosit și împotriva altor dictatori. Oleg Sențov a ridicat cu întîrziere premiul pentru anul trecut, dat fiind că atunci era în pușcărie în Rusia. Oleg a organizat echipe de voluntari să ducă mîncare soldaților ucraineni asediați în Crimea. A fost arestat, acuzat de terorism, a fost bătut în pușcărie, a făcut 145 de zile greva foamei. A fost eliberat recent într-un schimb de prizonieri (în care Rusia a primit înapoi, printre alții, pe cel care a organizat doborîrea unui avion plin de civili: relevant pentru cine e terorist și cine nu este după părerea regimului Putin). Oleg a spus pe scenă ceva important: mă gîndesc des la Serghei și cred că, după ce el a murit și după ce voi ați organizat această campanie mondială de rușinare a lui Putin, regimul a devenit mai atent la cum omoară oameni în pușcării. S-ar putea ca de asta să fiu eu astăzi în viață.

Cu familia lui Serghei Magnițki

Gulchehra Hoja este o jurnalistă de origine uigură fugită din China, care a scris despre lagărele de concentrare organizate de China pentru internarea uigurilor. Parlamentul European a acordat în acest an premiul anual „Saharov" lui Ilham Tohti, disident uigur condamnat pe viață în China pentru că a vorbit despre aceste lagăre. Am mai spus atunci: pare a fi de neimaginat că se pot întîmpla astăzi încarcerări în masă la o asemenea scală, dar atracția și puterea Chinei fac să se vorbească puțin despre asta. Cînd vom conștientiza, vom scrie sau vom citi eseuri despre cum a fost posibilă această tăcere? 40 de membri ai familiei extinse a Gulchehrei Hoja au fost trimiși în aceste lagăre și nu se mai știe nimic despre ei. Se vede că o apasă, a vorbit chiar despre depresie. Dar lupta e cel mai bun antidepresiv, zice ea. Am citit recent un articol despre o supraviețuitoare care a reușit să fugă („A million people are jailed at China's gulags. I managed to escape. Here's what really goes on inside", *Haaretz,* 17 octombrie): torturi, reeducare, nimic din ce înseamnă un sistem concentraționar nu lipsește.

Am citit cîndva un roman polițist a cărui acțiune se întîmpla într-un univers paralel: Hitler nu pierduse războiul, făcuse pace rece cu occidentalii, iar războiul cu URSS continua undeva, ca un conflict semi-înghețat, prin Caucaz. Un Hitler bătrîn domnește liniștit, dar vrea să îmbunătățească relația cu SUA, ca să meargă afacerile bine. Holocaustul e doar un zvon enervant, deși lumea se cam întreabă unde au dispărut milioane de evrei. Ca să se asigure că rămîne doar un zvon care denigrează imaginea țării în exterior, oficialii naziști care au organizat Holocaustul încep să fie asasinați (mi-am adus aminte: este romanul *Fatherland* de Robert Harris, am o vagă impresie că a fost tradus și în românește exact cu acest titlu, dar nu bag mîna în foc și Google nu știe). De cîte ori mă gîndesc la lagărele de concentrare pentru uiguri, organizate de un sistem totalitar modern, înfloritor economic, puternic, bazat pe comerț și pe uitarea trecutului, mă bîntuie acest roman.

Ticăloșii planetei fac cam aceleași lucruri, dar tragedia fiecărui om e diferită.

Premianții de anul acesta: Oleg Sentov, în dreapta, Gulchehra Hoja, în centru

La gala Magnițki a mai fost premiată fosta europarlamentară portugheză Ana Gomez – o doamnă implicată în ajutorarea disidenților prin toată lumea, noi o știm în România ca fiind o critică curajoasă a lui Liviu Dragnea din interiorul familiei socialiste din care face parte și PSD. Spunea lucrurilor pe nume în Parlamentul European pe vremea cînd Dragnea încerca să desființeze Justiția din România, cînd PSD încerca să rujeze porcul la Bruxelles, ajutat și de ideoloaga anti-anticorupției Alina Mungiu-Pippidi. Cam asta e Ana Gomez, nu știu ce mai face în plan politic, mi-ar fi plăcut să fiu coleg cu ea în Parlamèntul European, dar nu a fost să fie.

Un moment emoționant a fost ridicarea premiului post-mortem decernat lui Jamal Khashoggi, ziarist saudit, de către logodnica acestuia, Hatice Cengiz. Și-a făcut curaj să termine discursul în aplauzele sălii.

Pentru mine a fost emoționantă întîlnirea cu familia Magnițki. Mama, Natalia Magnițkaia, soția, Natalia Jarikova, și fiul Nikita, care tocmai începe facultatea în SUA. Avea cîțiva ani cînd tatăl său a fost ucis. Mi-am dat seama de asta exact cînd ne-a făcut Bill Browder cunoștință, m-am gîndit la băiatul meu de cinci ani de care îmi era dor după doar o săptămînă și m-am blocat. Am schimbat cîteva cuvinte amabile, prin traducător, cu mama lui Serghei, soția lui mi-a mulțumit cînd a aflat că există și în România un proiect de lege cu numele lui Serghei. Dar nu am putut să îmi stăpînesc o stînjeneală. Ce să-i spui unei mame care și-a pierdut așa unicul copil? Sau unui băiat care abia și-a cunoscut tatăl? Că a meritat? Că poate lumea e mai bună pentru că Bill nu a putut lăsa tragedia să treacă? Că totuși acum numele Magnițki e celebru? Că cele 40 de rude ale Gulchehrei Hoja nu vor fi niciodată cunoscute pe nume, și nici milionul de uiguri care trăiesc acum în lagăre, cînd citiți asta? Ticăloșii planetei fac cam aceleași lucruri, dar tragedia fiecărui om e diferită. Pentru cei în cauză nu cred că merită niciodată. Și nici nu prea ai ce să le zici, de fapt. Am stat odată la un metru de Andrei Ursu, fiul lui Gheorghe Ursu, cel omorît în bătaie în pușcărie în anii '80. Andrei s-a luptat admirabil pentru memoria tatălui său. Am vrut să îi spun asta, dar m-am fistîcit. Nu știu ce să le spun celor pentru care crimele împotriva drepturilor omului înseamnă ceva foarte personal.

Aș fi vrut să închei spunîndu-vă că România – care a trăit pînă recent povești din astea – e o țară ca afară în ceea ce privește atitudinea față de totalitarisme și de drepturile omului. Am propus odată Ministerului de Externe ca, din banii pe care România e obligată ca membru UE să îi doneze statelor mai puțin dezvoltate, să fie deschisă o linie de ajutorare a disidenților. Ca o formă de recunoștință față de cei care au ajutat disidenții noștri în anii '70-'80. Ar fi fost superb: granturile române pentru disidenți. Eventual să le numim după unul dintre ambasadorii occidentali care au făcut asta pentru noi și să propunem țării respective să fie un proiect comun – cum ar fi „Premiul româno-olandez Coen Stork pentru ajutorarea disidenților din Rusia"? Aș fi vrut să vă spun că măcar am găsit ascultare față de idee, dar nu e cazul. Am avut și eu un rol, în 2016, în apariția agenției RoAid. În 2017 a fost numit șef acolo o figură sinistră din sistem (filiera Tăriceanu-servicii secrete), care a îngropat și ce exista înainte de el. Sîntem o țară în care disidenții sînt puțin cunoscuți, iar securiștii au făcut noul sistem. Cei care l-au omorît în bătaie pe Gheorghe Ursu tocmai au fost achitați de Justiție.

***Cristian Ghinea** este europarlamentar din partea Alianței USR-PLUS. Opiniile sale sînt exprimate în nume personal.*

Cu ochii-n 3,14

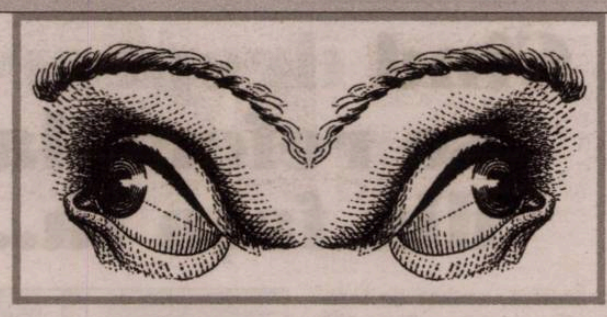

ÎN VREME CE DIVERSE PERSONALITĂȚI DE CULOARE INCERTĂ SE APROPIE DE ACELAȘI TIP DE GREȘEALĂ (INTERZISĂ PRIN LEGE), AFLĂM CĂ PRINCIPIUL FUNDAMENTAL A FRÎNAT BRUSC

■ În raportul său bianual, Facebook a anunțat că, de la începutul anului, a șters 5,4 miliarde de conturi false. Asta în vreme ce populația globului se apropie de 8 miliarde. Cu alte cuvinte, pe Facebook exista o lume paralelă comparabilă ca mărime cu cea reală, care era nu doar virtuală, ci și falsă. Cicikov ar fi invidios. (**A. M.**)

■ Pe vremuri, TVR difuza o serie de emisiuni de divertisment sub genericul „Cu mască, fără mască". Diverse personalități erau prezentate în postúri neobișnuite sau necunoscute publicului larg. În campania electorală pentru președinție, probabil că ar trebui inventată o nouă emisiune în care să fie prezentați cei doi candidați rămași în cursă: „Cu cască, fără cască". (**M. M.**)

■ Crăciunul pe culoarul blocului: o canapea, de culoare incertă, cu pernele scoase, pe care stă o revistă groasă cu un brad posibil pe copertă. (**I. P.**)

■ Nu, stimată doamnă Viorica Dăncilă, derapajele de exprimare în limba română – pe care, de altminteri, vi le asumați – nu pot fi raportate ca „greșeli", ele sînt lacune dintr-o educație deficitară. Greșelile se pot ierta și, la o adică, înțelege (deși nu păreți cîtuși de puțin o fire spasmofilică!). Dar același tip de greșeală, repetată *copy/paste* în același context, devine lacună, gol, abis, care nu mai poate fi umplut nici măcar într-o campanie electorală pentru prezidențiale. Chiar dacă exclusiv în limba română. (**R. M.**)

■ California a devenit primul stat american unde discriminarea în baza coafurii la femei este interzisă prin lege. (**M. C.**)

■ Aflăm de la „Reporter de Iași" că primarul Mihai Chirica e acuzat că ar deține o proprietate de 200.000 de euro, cu o biserică privată în fundul curții. O accepțiune nouă, elevată, binevenită a privatei din fundul curții. (**M. P.**)

■ Majoritatea superofertelor de Black Friday se încheie cu îndemnul „COMANDĂ ACUM!". E un fel de imperativ categoric într-o societate în care principiul fundamental e consumul irațional de orice. (**M. M.**)

■ Sub fereastra mea deschisă aud știutul zgomot de table ciocnite, precedat de scîrțîitul unei frîne. O mașină a frînat brusc, dar nu suficient de brusc, și a ciocnit o alta care oprise în fața ei. Succesiunea de zgomote auzită de mine, în casă, a fost: scîrțîit de frîne, bufnitura, vocea unui tip de pe trotuar spunînd „Esteeee!", rîsetele și aplauzele grupului său. Totuși, trăim într-un oraș bizar… (**S. V.**)

ÎN CAZ DE URGENȚĂ, DIN MÎNA ÎNTINSĂ APARE O LINIE PENTRU A LĂMURI CHESTIUNEA

■ Despre elvețieni se știe că au buncăre nucleare în care populația se poate adăposti și că adună mii de tone de produse ca provizii, pe care să le folosească în caz de urgență. Pe lîngă zahăr, făină, ulei de gătit, orez, combustibil, apă potabilă și medicamente, există pe listă și cafeaua. Eu îi înțeleg. (**A. M. S.**)

■ Dacă e joi e Ateneu. Concert. Un program dens: Chausson și Rahmaninov, *Simfonia a doua*. Dirijor – Cristian Măcelaru. La două rînduri în fața mea, o pereche cu o copilă de aproape doi ani, cu suzetă. Cei doi ar fi putut fi bunicii micuței, niște bunici de maximum 50 de ani, cu siluete foarte stilate, îmbrăcați *casual*. Copila era, evident, „mica prințesă". Înainte de începerea concertului, o doamnă, vecină de interval, îi apostrofa într-o franceză impecabilă că nu e permis cu copii sub șapte ani la concert, că nu pot rezista, că deranjează, c-o fi și c-o păți. Bunicii n-au ripostat și nici n-au comentat. Pe toată durata concertului, micuța a fost de toată minunea, mai stătea lungită în brațele bunicii, în momentele care-o atrăgeau mai mult se ridica, iar căpșorul brâncușian parcă-i vibra, în timp ce „buni" îi conducea brațele a „dirijare". În pauză însă, micuța a devenit o adevărată rachetă supersonică, trasînd orbite paralele în foaier, întrerupte doar de un mic popas pentru a mai lua o bucățică din mîna întinsă de „buni". La finalul concertului, se putea auzi de jur împrejur: *„Félicitations. La petite a été merveilleuse. Vraiment!"* În același timp părăseau sala doi bebeluși, purtați de gît, în straiță… Cu siguranță, maestrului Cristian Măcelaru i-ar fi plăcut să recupereze în direct partea asta de public. Apropo! Felicitări, domnule Cristian Măcelaru, pentru nominalizarea la pupitrul dirijoral al Orchestrei Naționale a Franței. Veți ajunge cu atît mai lesne la București. Vă mulțumim! (**R. M.**)

■ În topul celor mai căutate cuvinte pe YouTube la nivel mondial apare un anume ASMR. Este prescurtarea pentru Autonomous Sensory Meridian Response și se referă la senzația relaxantă stîrnită de stimuli cum sînt șoaptele, bătăile ușoare în diverse obiecte, foșnetele, trecerea unghiilor peste materiale, ba chiar și sunetul pe care-l face foarfeca la tăierea părului. Primul loc la categoria ciudățenie între acești „generatori de furnicături" este cîștigat de… ronțăitul de castraveți murați. Un clip dedicat savurării zgomotoase de murături extra-crocante a adunat peste 30 de milioane de vizualizări, în ultimii doi ani. (**A. A. D.**)

■ Un bărbat s-a lăudat pe net că a păcălit o linie aeriană, în Moscova, înlocuindu-și, la cîntarul de la *check-in,* motanul Viktor, de zece kilograme (deci cu două prea grăsun pentru a fi luat în cabină) cu unul mai slab, și apoi făcînd iar schimbul. Rușii n-au avut însă umor: compania s-a sesizat ulterior postării și l-a scos pe bărbat din programul lor de călători frecvenți. (**C. Ș.**)

■ Nu demult am avut parte de o experiență bancară interesantă. Vrînd să scot niște bani din burta unui bancomat (firește, fără a-l forța, ci pe căile uzuale, adică folosindu-mi cardul), mașinăria mi-a comunicat în limbajul ei bancar, mai greu de priceput pentru profani, că nu se poate întrucît (dacă-mi amintesc bine) contul meu nu era „universal". Am încercat încă o dată, cu același rezultat. Așa că am intrat în bancă pentru a lămuri chestiunea și am fost îndrumat către o tînără așezată în fața unui computer, căreia (în cîteva cuvinte) i-am explicat despre ce-i vorba. Îndatoritoare, m-a invitat să iau loc. L-am luat. Mi-a cerut cardul și cartea de identitate și i le-am dat. A tastat ceva la computer, apoi mi-a zîmbit, pe jumătate amuzată, pe jumătate nedumerită: potrivit datelor pe care le aveau *ei,* mi-a spus, cartea mea de identitate expirase în anul 1912. În final, printr-un apel telefonic la sediu, problema a fost rezolvată și am putut pleca de-acolo mulțumit, dar lăsînd în urmă o longevitate de invidiat. (**D. S.**)

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

Matei VIȘNIEC
interogarea **europeană**
5

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **823** ■ 28 noiembrie – 4 decembrie 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

ANDREI PLEȘU
„Aproapele ca judecător“
pagina **3**

Interviu cu
MATHIAS ENARD
paginile **14-15**

LILIANA NICOLAE
„Pisicile și marea“
pagina **22**

Piețe din București

© Shutterstock

„Am primit Bucureștii așa cum i-am găsit, gata făcuți.“
TUDOR ARGHEZI

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Andrei MANOLESCU

Oboru' și poporu'

Oborul e o lume, un teatru al bătăliei pentru cîștig, pentru vînzare, pentru hrană, adică pentru supraviețuire, în ultimă instanță. Acolo, pînă și cucoanele distinse și domnii cu morgă devin mai slobozi la gură, tîrguindu-se. Oamenii își măsoară forțele, cei slabi pierd, cei tari cîștigă și, nu de puține ori, în lupta asta îndîrjită, se folosesc violențele verbale. Cine poate ști cîte înjurături se spun în fiecare zi în Obor?

M-am înființat, deci, dis-de-dimineață, în acest pol al vulgarității, cu urechile pîlnie, în speranța că voi auzi ceea ce știm cu toții, dar, mai ales, ceea ce nu știm.

Înainte de piața propriu-zisă sînt șirurile de tarabe cu fructe exotice și o mulțime de fleacuri. În spatele lor e plin de gunoaie, de ambalaje, de sticle goale și de remorci ce zac toate în devălmășie. Tot prin preajmă, lîngă o rulotă, există un spațiu unde sînt expuse în aer liber canapele și fotolii. (...)

Dinspre ieșirea din părculeț vine însă zvon de ceartă. Acolo trebuie să fie. Ia înjurați-vă, fraților! E un om cu o foarfecă mare în mînă care vinde corzi de viță și puieți. Nu înjură, ci se jură: „Trăi-ți-ar familia..., să n-am noroc... pă mormîntul mamei, pă ce-am mai interes". În schimb, cealaltă protagonistă, o clientă, zice îndepărtîndu-se: „Puieții mă-tii dă bou' dracului ce ești! Escrocule!". Jubilez. Repede carnetul, pixul...

Piața propriu-zisă zumzăie ca un uriaș viespar. Într-o parte se vînd numai aparate și instalații, șuruburi, șurubele, chei, piulițe, cîlți și garnituri, o mulțime de piese, incredibil de multe piese, fiecare potrivindu-se într-un loc al său anume, la cine știe ce mașinărie. Lumea probează, măsoară, întreabă, explică. Mai încolo, un tip gras strigă: „Care-ți dau, bă, butelie?". În alt loc pute. Sînt butoaiele cu varză. Pe ele sînt cocoțate niște țărănci cu basmale pe cap. Două tricotează. Nu prea au mușterii. Urmează tarabele cu semințe: cimbru, lobodă, gazon, păstîrnac, ovăz, lucernă, piper, boia etc. Țăranii par a fi în minoritate. Predomină vulgul, mahalaua. Peste tot se aud apelative și interjecții: fă, bre, ho, ete, țîîț, haida. Te împiedici mereu de femei în papuci, de burți scoase la aer, de cerșetori fără picioare, de copii soioși ce tropăie în noroiul clisos. Cum o fi arătat Oborul acum cîteva sute de ani? (...)

Dar mai sînt halele, sigur, acolo trebuie să fie interesant. (...) Halele de pește: crapi, lufari, heringi, carași, macrouri, file de cod, movac, șalău. La etaj, expres cu profil pescăresc. Clienții sînt infernali. Dar însingurați, fiecare cu paharul sau farfuria lui. Doar la intrare, doi indivizi discută mai aprins: „Du-te, bă, de aici, văcăroiule!". Halele de carne. Un măcelar citește *Evenimentul zilei*. Altul, de vizavi, aruncă în el cu bucățele de șorici. Primul suportă cît suportă, apoi izbucnește: „Stai la un loc, fi-ți-ar carnea ta de prost, să-ți fie!". Veselie mare. Molima cu aruncatul șoriciului se extinde. Măcelarii cu halatele însîngerate, cu fețele negre, cu topoare, satîre și cuțite în mîini se cutremură de rîs. Hala se umple de reverberații. Rîsul măcelarilor. (...)

(apărut în *Dilema* nr. 63, 25 martie 1994)

Dilema veche vă propune

■ În sfîrșit, o soluție prin care poți găsi rapid și simplu unde să-ți tipărești cărțile, materialele de marketing, etichetele, ambalajele și tot ce-ți mai trece prin cap. Un website care nu numai că-ți oferă tot felul de detalii despre tipografii și serviciile conexe, dar ți le și arată, folosind Google Maps, pe cele mai aproape de tine: https://afaceri-poligrafice.ro. (Adrian Damian)

■ O plimbare prin Cotroceni, acum, la încrengătura anotimpurilor, e totdeauna prilej de nostalgii bucureștene. Dar Muzeul „George Oprescu", inaugurat în aceste zile (str. Dr. Clunet, nr. 16), nu este doar o invitație la promenadă. Repunerea în circuitul valorilor autentice a acestei personalități complexe (1881-1969) – istoric, critic de artă, dar și ctitor de școală, profesor la Belle-Arte, colecționar, membru corespondent al mai multor academii străine – este un veritabil act de cultură. Care ne conectează la realitatea imediată. (Ruxandra Mihăilă)

■ La trei ani de la moartea sa, avem un album nou cu muzica lui Leonard Cohen *(Thanks For The Dance)* și o carte de poeme în traducerea lui Florin Bican: *Flacăra* (Editura Polirom), care adună ultimele poeme și texte ale lui Cohen (puse în ordine de el însuși spre finalul vieții), plus o amplă selecție din carnetele sale, cu texte puse pe muzică, proze scurte și ilustrații. Ediția este îngrijită și de fiul său, Adam Cohen, care scrie prefața: „Cînd eram mic și-i ceream tatălui meu bani să-mi cumpăr dulcuri, mă trimitea să caut în buzunarele sacoului său după bancnote rătăcite sau mărunțiș. De fiecare dată, fără excepție, răscolindu-i buzunarele, dădeam peste un carnețel..." (Marius Chivu)

■ Foarte rar, cam o dată pe an, la Eurosport se pot vedea meciuri ale unui joc aproape abstract. E vorba de așa-numitul *carambol trei mante*. Comparat cu deja mult mai popularul snooker, acest soi de biliard pe o masă fără buzunare și cu doar trei bile e ca muzica de cameră pe lîngă muzica simfonică. Jucătorii sînt niște adevărați virtuozi, iar loviturile, chiar dacă mai greu de înțeles, sînt impresionante. Jocul cere multă experiență (campionii sînt destul de „bătrîni"), dar și ceva gîndire, chiar dacă poate nu chiar ca la *Jocul cu mărgele de sticlă*. (Andrei Manolescu)

■ Pînă pe 31 ianuarie 2020, la Muzeul Național de Artă al României, expoziția „Lemn Aur Lumină #Maitec". Două generații, patru artiști. Ovidiu și Sultana, Stéphane și Dana. Peste 70 de sculpturi, peste 50 de picturi și peste 50 de lucrări și instalații interactive. Un regal la Palatul Regal. (Dana Călinescu)

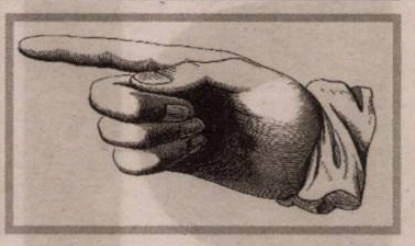

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Alex. Leo Șerban**
- **Rîdem de orice?**
- **30 de ani de la Revoluție**
- ***Best of* 2019**

album dilematic Mircea Vasilescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Cristian GHINEA ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.100
Tipărit la Tipoart Idea Studio

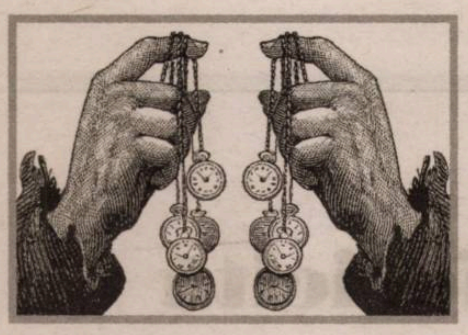

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Aproapele ca judecător

Este evident că nu există politică democratică fără adversitate ideologică, fără competiție de idei, fără multipartitism și conflict între partidele angajate în lupta pentru putere. Ba chiar și înăuntrul fiecărui partid, tensiunile, facțiunile, spiritul critic și autocritic sînt de neevitat. Cu atît mai mult în timpul campaniilor electorale. Numai că maturitatea politică reală presupune, chiar și în arena dezbaterii, reguli de bun-simț, bun gust, bună cuviință. Diversitatea nu trebuie să se exprime ca ferocitate exclusivistă, ca voluptate a deconstrucției, ca aplomb războinic. Pot exista excepții, dar atmosfera generală trebuie să rămînă în sfera civilizației. La noi însă, prevalează, de ani de zile, bîta. Oponentul nu e interlocutor, ci dușman. Argumentația nu e suită logică, ci salt la beregată. Spectacolul general e de tipul îmbrîncelii brutale, al demolării primitive. Nici una dintre taberele politice autohtone nu pare să își pună problema dialogului real. E unul din motivele (multe), pentru care dna Dăncilă a pierdut alegerile. Acuza „discursul de ură“ al preopinentului, dar bombănea țanțoș, cu o stilistică nervoasă, de periferie. Să sperăm că partidul dintre care face parte va înțelege, într-un (prea) tîrziu, că are nevoie de alt discurs, de alte portrete, de altă retorică. Dar privind îndărăt, nu avem prea multe motive să ne facem iluzii... De nici o parte. Dovadă – textul de mai jos, scris în 2006.

Înainte de 1989, toată lumea judeca aspru politica partidului și a reprezentanților lui, iar partidul judeca aspru pe toată lumea. În rest – bîrfă cotidiană și mici probleme de caracter. Nu trăiam însă din judecarea celuilalt. Altele erau circumstanțele, altul năduful. Eram hărțuiți, prudenți, mai curînd solidari cu cei din jurul nostru. Existau, firește, și oarecari „pagube colaterale“ ale acestei diminuări a spiritului critic. Nefiind preocupați să-i judecăm pe alții, pierduserăm și deprinderea de a fi *atenți* la ei. Fiecare își administra singur supraviețuirea, fiecare se concentra asupra lui însuși și asupra apropiaților săi. Resemnarea, duplicitatea și decizia spontană de a îndura totul în tăcere țineau loc de morală și de instinct politic.

După revoluție, organul somnolent al judecății a devenit insomniac. Am redescoperit voluptatea uitată a opiniei critice, satisfacția de a amenda, de a pune la zid și de a cere socoteală. „Tranziția“ a devenit apogeul plăcerii de a înjura. Toată lumea judecă pe toată lumea, toată lumea valorifică maximal dezacordul. Opoziția dă de pămînt cu Guvernul, Guvernul cu Opoziția, gazetele dau de pămînt cu oamenii politici, partidele se atacă unele pe altele sau se împart în „aripi“ și grupuri care se sleiesc în interminabile lupte intestine. Președintele e în conflict cu prim-ministrul, populația, năpăstuită, înjură în dreapta și-n stînga, Biserica Ortodoxă se războiește cu papistașii, cu protestanții și cu greco-catolicii, ungurii cu românii, românii cu ungurii, ungurii cu secuii și toți cu țiganii (pardon, romii) și cu ce a mai rămas din evrei. Ardelenii îi bestelesc pe regățeni (și viceversa) sau se coalizează cu ei contra moldovenilor, televiziunile se bat între ele, SRI e într-o surdă concurență cu SIE, patronii de cluburi sportive se încaieră piperat săptămînă de săptămînă, ministrul Justiției se ceartă cu magistrații, ministrul Sănătății cu medicii, ministrul Mediului cu mediul. (...) Intelectualii enervează pe

Toată lumea judecă pe toată lumea, toată lumea valorifică maximal dezacordul.

toată lumea și se enervează între ei, scriitorii tineri se înghesuie să-i îngroape de vii pe cei bătrîni, pro-americanii se înfruntă cu anti-americanii, unele resurse de adversitate se cheltuiesc pe ruși și bulgari, altele pe Uniunea Europeană. Românii din țară se bosumflă împotriva românilor din străinătate, societatea civilă se împarte în mici societăți civile care se excomunică reciproc. A inventaria toate conflictele care ne adună, seara, dinaintea televizoarelor e o operațiune utopică. Ar însemna să facem suma întregii suflări autohtone. Pe acest fundal, pînă și apelul la consens sună a deriziune și e producător de dispută.

Pînă la un punct, dezmățul critic de care vorbim e explicabil. Înțărcați, sub comunism, de dreptul de a ne opune, am ales să facem o baie igienică de lătrături și lături compensatoare. Dar, de la o vreme, atmosfera a devenit toxică și născătoare de confuzii pernicioase. Mai întîi, spiritul critic se constituie într-un sindrom de *autoritate,* într-un derapaj vicios al nevoii de putere. „Uitați-vă la mine!“, pare să spună cîte un gazetar. „Uitați-vă cum mi ți-l tăvălesc pe ministrul X, cum mă bat pe burtă cu Y, cum zic și fac ce vreau, indiferent de interlocutor!“ „*Show-master*“-ul se poartă ca un diriginte de internat cu elevii săi, ca un dascăl pompos cu omul de pe stradă, ca un judecător de instrucție cu delincventul mărunt. E rău, obraznic, sigur de sine, un soi de caporal baletînd acru dinaintea răcanilor. O a doua malformație a spiritului critic rezultă din practicarea lui ca specie a *inteligenței*. Cine e deștept, dă tare! A fi de acord cu cineva și, în genere, a cultiva judecata afirmativă e un semn de moleșeală intelectuală, dacă nu direct de debilitate. În sfîrșit, spiritul critic e adeseori manipulat ca expresie a *libertății*. Ne-am cîștigat dreptul la suficiență și arbitrar, ne-am cîștigat dreptul de a nu mai ține cont de nici o regulă. Îi pot judeca pe toți, pentru că n-am ce risca și n-am ce pierde. Nu am opreliști de limbaj și de atitudine, pot, așadar, să-mi valorific „inspirat“ agresivitatea și tupeul.

Pledăm, în acest caz, pentru delegitimarea spiritului critic? Nu. Sugerăm doar dublarea autorității lui prin politețe și respect față de aproape, dublarea inteligenței prin bunătate și dublarea libertății prin virtutea *discernămîntului*. Altfel ne vom sufoca în îndîrjire, scrîșnirea dinților, băscălie malignă, țîfnă și arțag. Și vom ieși din exercițiul democratic desfigurați, ca după un caft de cartier.

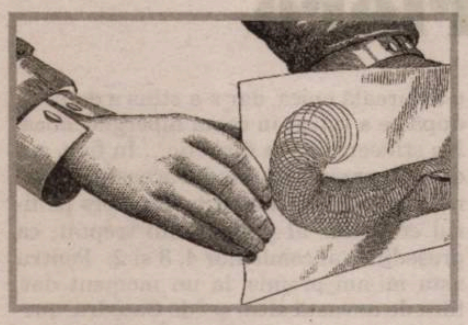

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

A căzut comunismul!

Oare pe 24 noiembrie 2019 a învins „răul mai mic“ (Iohannis, PNL) asupra „răului mai mare“ (Dăncilă, PSD), așa cum ne preveneau morocănoși diverși „*influencer*-i“, ba chiar cîțiva jurnaliști reputați? Cînd scorul e cel care a fost – 66 la 33% în favoarea președintelui, cînd participarea e mai mare decît la primul tur, cînd aproape un milion de români au votat în străinătate, cînd Dăncilă mai cîștigă numai în cinci județe din sud, ăsta să fie „răul mai mic“? Destul de bun „ăsta micu'“, nu-i așa?

Acum aproape treizeci de ani, FSN-ul lui Ion Iliescu, încă președinte de onoare al PSD, uzurpa revoluția română și puterea, ajungînd printr-o imensă fraudă la conducerea țării. Mai mult, s-a făcut vinovat, pare-se, de „crime împotriva umanității“. Parchetul o spune. Un alt președinte al aceluiași partid a stat în închisoare pentru corupție, un altul e acum acolo. Un al treilea și-a plagiat doctoratul și și-a pierdut titlul. Actuala președintă, dna Dăncilă, pare a fi inepția întruchipată. Totuși, cu cîțiva ani de pauză, PSD a rămas la putere, direct sau prin alianțe, din 1989 pînă acum. Între timp, a provocat mineriade sîngeroase, represiuni violente ca pe 10 august 2018, a blocat în diferite feluri o mulțime de reforme, s-a silit să demoleze statul de drept numai pentru a-și salva liderii corupți, a provocat mari manifestații de stradă, a alterat profund substanța instituțiilor statului, a intrat în coliziune cu Uniunea Europeană, făcînd ca România să fie plasată în compania țărilor „iliberale“, precum Ungaria sau Turcia, și, mai ales în ultimii trei ani, a dus incompetența și haosul guvernamental la cote greu imaginabile. În plus și în acord perfect cu cele de mai sus, partidul și liderul său au revărsat în campania electorală o imensă cantitate de gunoi propagandistic – de la încercarea de a speria electoratul cu *fake news*-uri pînă la postări șovine – și mai ales au refuzat cu o înfricoșătoare obstinație să recunoască vreo responsabilitate în mersul

Partidul a rămas mereu, în firea lui adîncă, național-comunist.

rău al lucrurilor din ultimul timp. A spune că acest partid e unul „nereformat“ e un eufemism: partidul a rămas mereu, în firea lui adîncă, național-comunist – ceea ce se vede nu, desigur, în ideologia afișată de circumstanță, nici în predilecția pentru luxul liderilor și capitalismul „de cumetrie“, ci în apetitul insațiabil pentru putere, în „centralismul democratic“ prin care se conduce, în șovinism și conspirativită și, nu în ultimul rînd, în tupeul greu de imaginat cu care liderii săi (inclusiv, ba mai ales Viorica Dăncilă) mint, distorsionează faptele sau – dacă vreți să fiți la modă – uzează de „adevăruri alternative“. Și mai ales în convingerea lor nestrămutată că sînt meniți să conducă România pe veci, fără a da socoteală niciodată nimănui. PSD – partid social-democrat, de stînga? E o glumă, nici măcar bună!

Acum însă vraja pare-se că s-a rupt, vălul mincinos s-a destrămat. În fine, lumea – majoritatea ei –, în țară și în străinătate, a început să înțeleagă uriașa uzurpare și minciună sub care s-a trăit, aproape fără întrerupere, timp de, vai, o generație întreagă. O generație aflată astăzi, așa cum vedem, în mare parte în străinătate, dar care dă un frumos exemplu de patriotism civic celor din țară.

Pe scurt: azi, harta României aproape că nu mai e roșie. Cu o întîrziere de treizeci de ani, cică a căzut comunismul și pe la noi! Unii însă fac mofturi și zic că asta-i victoria „răului mai mic“. Aș!

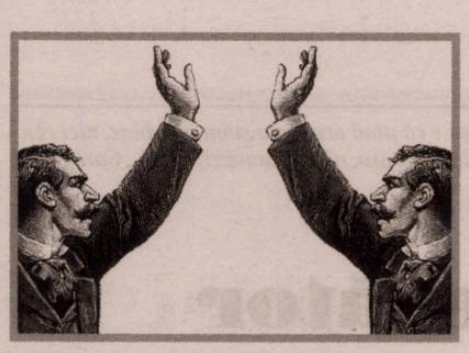

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

O săptămînă tare fericită

Am primit cadou pentru casa nouă un pui de cîine. L-am botezat, elegant, Mișu. Primele două nopți au fost o minune. Mișu se trezea la 2 noaptea din cauza nevoilor fiziologice. Odată scos afară, o zbughea la fugă. După cîteva ture bune prin jurul casei – căci ce poate fi mai minunat decît o înviorare la 2 noaptea? –, decidea că ar putea să se gîndească la făcut ceea ce speram eu că va face în primul minut și nu în prima jumătate de oră. Pe la 3, înghețat și cu chef de omorît lighioane, mă întorceam cu el în casă. La 5 era următoarea trezire. Jucat cu spume pînă la 6,20, cînd îmi sună mie alarmă. La semnalul alarmei adormea beton.

A mîncat ciucurii de la toate covoarele pe care le-a prins, a ros canapeaua cea pricopsită, s-a pișat prin toată casa și ne-a lăsat o mîndrie de diaree în bucătărie. Dus cu el la veterinar, căci mănîncă cu entuziasm și rîme cu tot cu pămîntul din jurul lor. Toată lumea care îl vede se îndrăgostește imediat de diavol. M-am gîndit să le fac și eu un cadou nimerit celor care m-au pricopsit cu el. Un dihor elegant prezentat ca șinșila de casă, o capră pentru sufragerie pe post de alpaca sau pe Ciuvică pe post de om cu bun-simț.

Joi a fost ziua cea mai ciudată a anului. De dimineață m-am dus la o întîlnire cu o prietenă. A venit un domn în cafenea care s-a uitat cam lung la mine. M-am gîndit pentru un moment că o fi un simpatizant PSD fermecat de discursul magnific al doamnei Dăncilă, că prea se uita la mine ca la butelie. A plecat omul și am răsuflat ușurat. S-a întors cam în cinci minute, s-a așezat pe ciuci lîngă mine și mi-a băgat în mînă un teanc de bancnote.

Mi-a spus că sînt pentru copii. Am dat în bîlbîială. Ce să mai zici? M-am înroșit și apoi mi s-a părut incredibil că vine un domn la mine, care am tot zis că sînt din rasă impură colorată și asociată cu manele, și îmi dă bani fiind convins că o să-i folosesc bine pentru copii.

Cu mine era una dintre voluntarele care vin săptămînal să ne ajute cu copiii și ea avea ochii umezi. De curînd, una dintre voluntarele noastre – avem un grup de cîteva zeci bune de voluntari care sînt foarte activi și încă vreo o sută care ne ajută constant – a scris că ea simte că și-a găsit tribul. Vine dintr-o familie bună-bună, e spre blondă și sînt în tribul ei. S-au dus dracului toate prejudecățile pe care le aveam eu despre cum sînt tratat fiindcă sînt și țigan.

Pe seară m-am dus la o gală de premiere.

Tata nu avea simțul umorului. A compesat cu un mega-ficat care a reușit pentru 70 de ani să țină piept geniului lui natural. Tata a produs chestii alcoolice din orice. De la coji de cartofi și pînă la pufoaică. Zero chimie, zero matematică, zero inginerie, dar a făcut omul un megacazan și niște rețete de țuică absolut inovatoare. Cazanul i-a îndeplinit, pentru vreo trei decenii, ireproșabil și permanent, visul lui de a fi matol non-stop.

Totuși, tata cred că ar fi leșinat de rîs dacă ar fi fost îndeajuns de treaz să

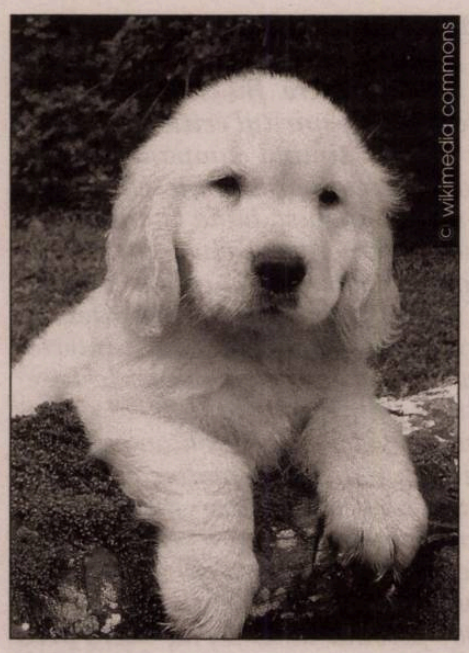

priceapă că premiul de comunicator al anului a ajuns la mine, la Ciolan. Eu, un român-țigan, inginer mecanic, transformat în IT-ist și apoi în naiba știe ce sînt eu acum. Eu, Valeriu Ciolan Nicolae, am primit premiul la PR Awards. Zamolxes are chef de sarcasm anul ăsta, nu de alta, dar doamna Viorica și madam Grapini sînt femeile de super-succes.

A doua zi de dimineață am primit cadou paturile pentru Casa Bună. Am crezut că o să dureze cam un an să o punem la punct și să o facem funcțională, dar după două săptămîni deja aveam copiii în week-end. Acum, după o lună și jumătate de cînd am semnat actele și mi-am golit contul cel bun de euro, deja putem să cazăm în ea șase copii sau adulți care au copiii în spital și nu își pot permite un loc la hotel.

Șutul în fund de la un primar PSD nemernic, cel din sectorul 5, s-a dovedit a fi în fapt cel mai bun lucru care mi s-a întîmplat. Ne-am strîns o mulțime de oameni foarte faini în jurul Casei Bune și nu îmi amintesc să mă fi simțit mai fericit în ultimii mulți ani.

Mișu doarme mult mai bine acum. Veterinarul, un tip super-profesionist de care Mișu s-a îndrăgostit repejor, i-a făcut toate analizele, o ecografie, deparazitare și încă niște chestii. Am plătit fericit și m-am dus acasă. După vreo două ore m-a sunat o prietenă. Că prietenul ei e un idiot și că își cere scuze. Habar n-am avut despre ce vorbea. Prietenul ei era veterinarul și își cerea scuze că nu a știut că era cîinele de la Casa Bună și că, desigur, o să-mi returneze banii. Am îngăimat ceva, că aveam un ditamai nodul în gît.

Mișu e super-haios cînd doarme. Aleargă de mama focului în somn și, dacă îl strigi, dă din coadă foarte fericit, fără însă să se trezească. De două zile am trecut la o singură trezire pe noapte și la mîncat draperii. În plus, cea mai celebră purtătoare de draperii a neamului e pe cale de a dispărea de pe scena politică.

O săptămînă fericită.

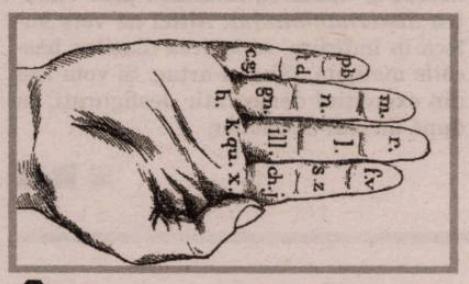

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Apogeul unei cariere

Înaintea examenului de licență din vară, l-am întîlnit, pe coridoarele Universității, pe colegul Hesiod Hăț de la Studii Euro-Atlantice. Alerga abulic, ținînd niște cataloage în mînă și strigînd: „Eu examinez! Eu tai și spînzur! Sînt președinte, pentru numele lui Dumnezeu! Președintele comisiei numărul 1!“. Îl cunosc bine pe Hăț. L-am avut chiar profesor (în fine, era asistent pe atunci) imediat după Revoluție. În acele vremuri idilice, apăruseră zeci de cursuri atractive, cu regim de „opționale“. Studenții de la Filologie erau îmbiați cu teme exotice, precum *Istoria religiilor,* predată de menționatul Hesiod. Fermecați, ne-am înscris mai mulți la orele în cauză doar pentru a realiza rapid că aveam de-a face cu o stratagemă academică menită să salveze cadrele didactice titulare, în regimul ceaușist, pe temut-comunista disciplină *Economie politică* (inacceptabilă în noile programe de învățămînt superior). Între timp, vede-se, inșii respectivi se specializaseră pe alte domenii de actualitate, *i.e.* „studiile euro-atlantice“. Hesiod îmi făcuse impresia unui om descurcăreț și nu-mi explicam, prin urmare, strania criză teatrală pe care o derula acum pe holurile instituției, mai ales că, din cîte îmi aminteam, se afla în pragul pensiei, într-un moment de serenitate și relaxare carevasăzică. L-am oprit curajos: „Bună dimineața, domnule profesor! Dar unde vă grăbiți așa?“. „La licență, la licență, acolo mă grăbesc. Eu examinez, oricear fi! Sînt președinte! Președintele celei dintîi comisii!“ Apoi, recunoscîndu-mă, a stat brusc pe loc și a luat o față plîngăcioasă. „Codrine, dragul meu, ce bine că te văd! Tu ești Horațiul acestei clipe. Te rog, deci, să-mi duci povestea hamlesă pătrund în acest prestigios for academic. E biruința supremă a unei cariere universitare, omule! Ce poate fi mai glorios decît să-l determini pe studentul-absolvent să plece în viață, din facultatea pe care tocmai a terminat-o, cu o ultimă

În prima fază, l-am șantajat pe șeful de Catedră din intervalul respectiv.

tiană mai departe! Mă strivește pasărea cu clonț de rubin, ca pe Labiș. Să nu lași drama mea neistorisită! Să nu o lași!“ Glasul îi tremura, iar ochii i se umpluseră de lacrimi.

Am rămas împietrit în ascultare. „De patruzeci de ani, din toamna lui 1979, de cînd am intrat asistent la Universitate, visez să ajung aici, în punctul maxim al carierei universitare – acela de a fi președintele comisiei numărul 1 de licență. Știi prea bine că, la noi, la Studii Euro-Atlantice, sînt mii de studenți seduși de perspectiva unor slujbe bune, la absolvire, în structurile NATO sau UE. Ca atare, la examenul-mamut de stat, trebuie să organizăm cinci comisii de evaluare a candidaților – și alea supraaglomerate – pentru a-i putea asculta pe toți. De cînd s-a înființat secția noastră și eu am dreptul să fiu membru în comisia de finalizare a studiilor (am devenit conferențiar și, desigur, profesor după 1999), m-am luptat feroce imagine pe retină, în speță imaginea ta de mare profesor examinîndu-l la licență, tăindu-l și spînzurîndu-l, cum ar veni? Nici una dintre plăcerile meseriei de dascăl nu se compară cu așa ceva. De aceea, mi-am început teribila ascensiune încă de la sfîrșitul anilor '90. În prima fază, l-am șantajat pe șeful de Catedră din intervalul respectiv. L-am pozat, la o petrecere de Crăciun, unde tipul se abțiguise și mînca salată de cartofi cu maioneză, cu mîna, direct dintr-un bol de plastic. L-am amenințat că lipesc fotografia cu el mînjit tot pe la bot prin instituție, dacă nu mă bagă membru în comisia numărul 5. M-a băgat. Nu a fost suficient. Doream președinte. În preziua examenului, l-am vizitat la birou pe președintele *en titre,* aparent din pură amiciție, cu un carton de prăjituri *Boema,* delicioase, dar pline cu praf laxativ. Fiind el un ilustru obez, a lins hîrtia ca un disperat.

Hăț s-a oprit o secundă contrariat. A revenit însă: „Am crezut că va fi țintuit de o cufureală epică, dar s-a stins a doua zi, după ce a intrat în comă hiperglicemică. Nu știusem că era diabetic... În fine, am devenit președinte, iar din această poziție nu mai puteam fi clintit. Am mers pe firul crescător al prestigiului treptat, ca președinte al comisiilor 4, 3 și 2. Pentru asta mi-am promis, la un moment dat, fiica de nevastă altui șef de Catedră, burlac, deși nu am copii. În anul următor, am transportat eu documentele cu comisiile, pentru aprobare, la Decanat, iar pe drum le-am schimbat componențele, trecîndumă pe mine președinte la una superioară. Am mistificat și semnături. M-am prefăcut că greșesc și sala odată, zicîndu-i președintelui de la comisia 2 că acolo fusesem de fapt programat și i-am preluat, cu japca, atribuțiile. Recent, am furat, cu complici, voturile la șefia Catedrei pentru a mă numi singur președintele comisiei 1! Ei bine, ce să vezi?! Adineauri, înainte de colocviu, mi s-a comunicat decizia de pensionare. Cică aș fi împlinit șaizeci și cinci de ani. Iar eu nu am apucat să fiu președintele comisiei 1! Abia azi aș fi trăit apogeul carierei...“

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

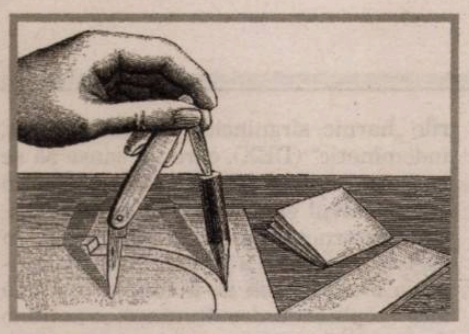

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Europa și „zidul memoriei“

Zidul de la Berlin a căzut în urmă cu 30 de ani, Războiul Rece a luat sfîrșit odată cu prăbușirea comunismului și a Cortinei de Fier, dar Europa de Est mai rămîne separată de Europa de Vest printr-un „zid al memoriei“. Această ultimă expresie îi aparține jurnalistului, cercetătorului și istoricului francez Thierry Wolton, autorul unei monumentale *Istorii mondiale a comunismului* în trei volume, apărută la editura Grasset. Puțini istorici occidentali și-au consacrat energiile studierii comunismului așa cum a făcut-o Wolton. Cu o tenacitate care îi exasperează pe mulți comuniști de viță veche sau neodiscipoli ai marxismului, Thierry Wolton aduce în lumină fapte, comentează atrocitățile comise de regimurile comuniste și denunță incultura istorică a multora dintre occidentali, în general, și dintre francezi, în special.

În 1987, cînd ajungeam eu la Paris, una dintre cărțile sale apărute în anul precedent provoca încă „valuri“. Titlul ei este *KGB-ul în Franța.* Cu o precizie de chirurg Thierry Wolton revela, printre altele, strategiile adoptate de Moscova pentru a-i înfeuda pe intelectualii și artiștii francezi. După dezmembrarea Uniunii Sovietice, istoricul francez a profitat de ocazia oferită de deschiderea (temporară) a unor arhive la Moscova pentru a descoperi alte lucruri stupefiante despre eficiența mașinii propagandistice sovietice în Vest. În 1997, Thierry Wolton a publicat o altă carte doldora de dezvăluiri surprinzătoare, intitulată *Franța sub influență. Paris-Moscova, 30 de ani de relații secrete.*

Cu o seninătate care face parte din arsenalul său de arme invincibile, Thierry Wolton continuă să spună adevărul despre imensele crime ale comunismului și nu ezită să compare cele două ideologii genocidare ale secolului XX: nazismul și comunismul. Una dintre cărțile sale în care analizează natura comună a celor două ideologii este disponibilă și în românește, ea se intitulează *Roșu-brun: răul secolului* (apărută în Franța, în 1999, la editura JC Lattès, iar în România, în 2001, la Fundația Academia Civică).

Thierry Wolton este detestat de numeroși militanți și intelectuali de stînga din Franța. Cărțile sale au fost criticate vehement în multe publicații din galaxia mediatică a stîngii, ba chiar și în unele ziare și reviste de dreapta. Adevărurile scoase la suprafață de acest istoric avînd profilul unui veritabil Sisif deranjează multă lume. Și pe bună dreptate, întrucît mulți intelectuali occidentali sînt puși în fața propriei lor orbiri ideologice și a faptului că au cauționat crime abominabile din cauza dogmatismului lor. Cele trei volume ale *Istoriei mondiale a comunismului* sînt și ele *compartimentate* într-o manieră chirurgicală. Primul se numește „Victimele“, al doilea se numește „Călăii“ și al treilea se numește „Complicii“. Simpla evocare a acestor trei termeni denunță o dramă înfricoșătoare în trei acte care a marcat secolul trecut. Numărul victimelor s-a ridicat la aproximativ o sută de milioane, această cifră este deja demonstrată. Cifra legată de călăi e mai greu de evaluat, și datorită faptului că nu a existat un proces al comunismului de genul celui intentat nazismului la Nürnberg. Despre complici, tot așa, e imposibil de spus cîți au fost, dar Thierry Wolton constată totuși cu tristețe că, dintre țările occidentale, Franța a „furnizat“ cei mai mulți „complici“. Pe acești intelectuali occidentali dedicați trup și suflet utopiei comuniste Lenin îi numea „idioți utili“. Thierry Wolton nu-i numește nici el altfel.

Istoricul francez s-a aflat în România în această lună noiembrie pentru a-și lansa al doilea volum din *Istoria mondială a comunismului,* precum și o altă carte de un curaj extraordinar, *Negaționismul de stînga,* ambele publicate la Editura Humanitas. Cînd își expune ideile, în mod clar și argumentat, Thierry Wolton transmite și un fel de energie luminoasă. Există o forță care emană din ființa sa, ceva ce ține de fibra sa umanistă, dar și de forța de iradiere a adevărului. L-am urmărit vorbind publicului la Tîrgul de Carte „Gaudeamus“. Thierry Wolton știe că are dreptate. Știe că în Vestul Europei procesul nazismului este făcut practic în fiecare zi de toate instanțele societății (în sfera mediatică, politică, educațională, artistică etc.). Thierry Wolton mai știe – și ne spune, de altfel, în paginile sale – că procesul comunismului a fost, într-un fel, uitat, ba chiar abandonat cu bună știință în Vest... În acest decalaj se ascunde „zidul memoriei“ dintre Europa de Răsărit și cea de Apus. Un zid injust, dar încă extrem de solid. Un zid care iradiază un fel de toxicitate în edificiul european. Cînd suferințele teribile a milioane de oameni sînt lăsate în umbră, ca și cum ar fi suferințe de plan secund (sau de gradul doi), ceva nu este în regulă...

În nota introductivă la ediția românească a celui de-al doilea volum al trilogiei sale dedicate comunismului, Thierry Wolton face o mărturisire tulburătoare. El scrie: „Am plîns în timp ce adunam materialele care descriu calvarul, am plîns pentru supliciul îndurat de victime, am plîns citind despre cruzimile călăilor, care sînt – să nu uităm – tot oameni ca și noi“.

Dacă Thierry Wolton „a plîns“ aflînd niște adevăruri cutremurătoare, el îi plînge în același timp pe occidentalii care s-au lăsat orbiți (uneori voluntar) sau aserviți. Pentru că sînt, într-adevăr, „de plîns“. Unii sînt „de plîns“ întrucît nu s-au trezit la timp (deși au avut numeroase ocazii) ca să înțeleagă natura criminală atît a practicii comuniste, cît și a doctrinei. Alții sînt „de plîns“ întrucît au înțeles treptat cîte ceva, dar nu s-au „căit“ niciodată, nu și-au făcut *mea culpa,* nu s-au dezis de călăi.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

Sever VOINESCU

Azi în Astypalea, mîine-n toată Europa

În Grecia, cu cele peste o mie de insule ale ei, cam toate locurile în care ajungi sînt, într-un fel sau altul, „secrete“, „perle ascunse“, „destinații exclusive“. Astăzi, rivalitatea turistică între insulele grecești arată ca un fel de concurs de frumusețe – fiecare dintre ele își expune public atracțiile, exersează tehnici de marketing, încearcă să iasă cu ceva în evidență. Nu-i greu, căci frumusețile Greciei insulare sînt cu adevărat mitice. Natura și cultura, istoria prelungită blînd în prezent, aerul tihnit, bucătăria și, nu în ultimul rînd, temperamentul viu al localnicilor atrag continuu vizitatori din toate colțurile lumii.

Astypalea este numele unei nimfe din luxurianta mitologie a vechii Grecii. Cine poate spune că-l știe? Poate doar cei mai dedicați cunoscători. Astypalea este și numele unei insule din Arhipelagul Dodecanez, aflat în sudestul Mării Egee. Cine poate spune că o știe? Poate doar cei mai dedicați cunoscători. Insula cu nume de nimfă are forma unui fluture așezat pe apa în culori de smarald. Puțini oameni locuiesc permanent pe ea (cam 1.200), dar din primăvară pînă-n toamnă turiștii vin aici pentru a găsi liniște și locuri nealterate de turism. Categoria turiștilor care caută locuri neafectate de turism crește și, ce ironie, tinde să devină majoritară.

Oricine ajunge pe insula Astypalea remarcă imediat farmecul morilor de vînt (opt la număr) ce se află de-a lungul unei străzi strîmte, de un pitoresc aparte, ce șerpuiește prin Chroa, principala așezare a insulei. Biserica bizantină și castelul venețian sînt mărturii ale unei istorii bogate, iar peisajele largi oferă privitorului prilej de contemplație. Printre stîncile insulei, crește șofranul sălbatic, ce se culege cu mîna în noiembrie și condimentează inubliabil mîncărurile tradiționale ale insulei tot anul. Pe insulă se produce, de asemenea, o miere de cimbru sălbatic, cu un gust cu totul aparte.

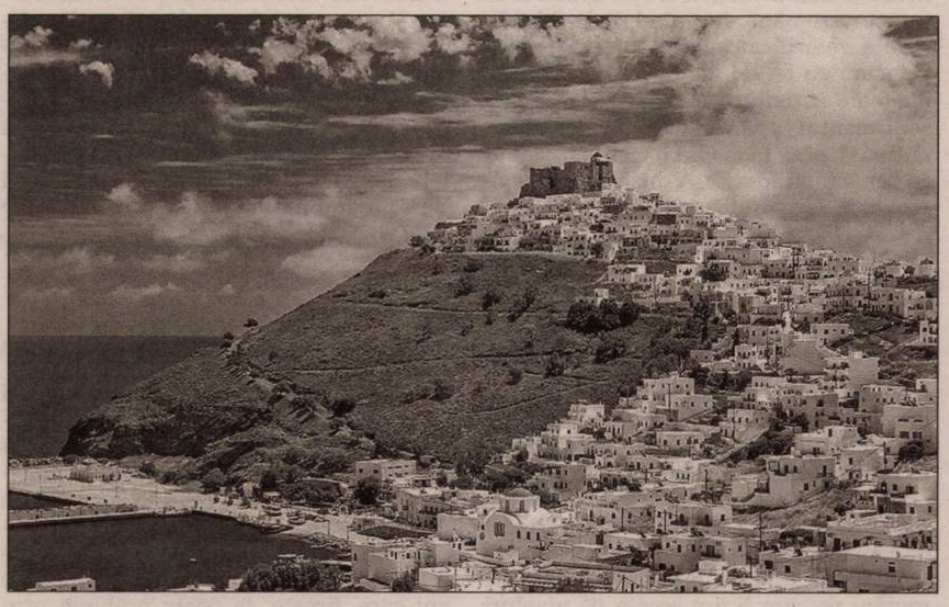

Astypalea era sora altei nimfe cu nume mult mai celebru: Europa.

În cele mai multe locuri din Grecia, localnicii sînt amabili cu turiștii pentru că au nevoie de banii lor. Ospitalitatea, desigur, *este* o valoare, dar în același timp *are* o valoare. Turiștii știu asta – ei sînt gata să plătească pentru bucuria de a locui un timp printre localnici. Ai zice că cele două categorii au același interes, dar nu e chiar așa. Turiștii privesc spre zile de vacanță, iar localnicii spre veniturile de zi cu zi. Ceea ce diferențiază Astypalea, însă, de toate celelalte destinații grecești este o interesantă sinergie între localnici și turiști. Și unii, și alții au proiectat pasiunea lor pentru puritatea naturii, limpezimea mării, autenticitatea arhitecturii într-o ambiție nemaiauzită. Mai ales în Grecia. O insulă complet liberă de fumat! Astăzi, pe minunatele plaje din Astypalea nu se fumează. Astfel, aceste plaje devin locuri în care energia naturală a soarelui, a vîntului, a mării, a nisipului se poate simți din plin, ca o experiență vibrantă în care comuniunea cu natura, dar și comuniunea cu ceilalți se realizează la nivel esențial. Nu se fumează nici în baruri, restaurante și hoteluri. Astypalea a adoptat și promovează o veritabilă cultură eliberată de țigări.

După cum știm, IQOS este preocupat să ofere fumătorilor adulți alternative la țigara clasică. Pe o insulă eliberată de fumul de țigară, IOQS alege să-i informeze pe turiști și pe localnici că cel mai bun lucru este să se lase de fumat, iar pe aceia care vor continua să fumeze să îi informeze că există alternative mai bune decît continuarea fumatului. IQOS organizează locuri libere de fumul de țigară, își oferă produsele alternative la fumatul tradițional și, mai ales, asigură o informare deplină și corectă a adulților care nu vor să se lase de fumat asupra acestor alternative.

Și încă ceva. În mitologie, Astypalea era sora altei nimfe cu nume mult mai celebru: Europa. Putem spera că, vorba aceea, azi în Astypalea, mîine-n toată Europa!

realizat cu sprijinul IQOS

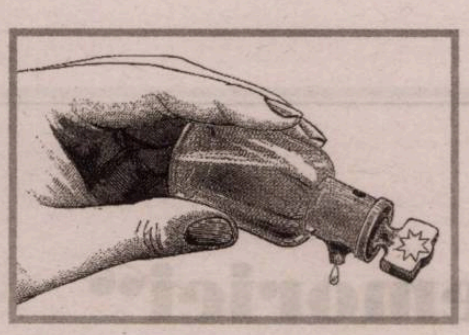

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Industrii

Folosirea actuală a termenului *industrie* riscă să le producă anumite nedumeriri celor cărora li s-au fixat în memorie schematizările și formulele clișeizate ale limbii de lemn din deceniile regimului comunist. Pe atunci, istoria era clar împărțită în perioade (începînd cu *comuna primitivă),* iar societatea – în domenii de activitate (dintre care cea mai importantă era *industria)* și în categorii (începînd cu *muncitorii* sau „oamenii muncii din *industrie*"). Orice discurs oficial trecea în revistă pretinsele mari progrese ale societății, pornind desigur de la *industrie (socialistă, modernă, dezvoltată* etc.). În toate enumerările, *industria* apărea obligatoriu pe primul loc, eventual urmată de *agricultură*, orice altă activitate intrînd într-un rest indefinit, nedemn de a fi numit, desemnat vag prin formulele „celelalte ramuri" sau „celelalte sectoare": „dezvoltarea generală a patriei noastre – a *industriei,* agriculturii, *a celorlalte ramuri*" (raportul la Congresul al XIV-lea. din 20 noiembrie 1989).

În uzul actual, mai ales în terminologiile de specialitate ale mai multor domenii, influențate puternic de engleză, *industrie* nu mai corespunde definiției din dicționarele curente (în DEX: „ramură a producției materiale și a economiei naționale, în cadrul căreia au loc, pe scară largă, activitățile de exploatare a bunurilor naturale și de transformare a acestora, precum și a altora, în mijloace de producție și în bunuri de consum"). Se vorbește, curent, de *industria filmului, industria publicității, a comunicării,* în genere de *industrii creative:* „implicarea întregii *industrii de marketing și comunicare* de pe plan autohton este dificil de contorizat" (adplayers.ro); „tehnologia care transformă *industria fashionului*" (adplayers.ro); „lideri mondiali din *industria promoționalelor*" (adplayers.ro); „*industria de comunicare* din 2009" (pr-romania.ro); „momentul 2008/2009, cînd *industria de PR* își lua dușul rece" (pr-romania.ro); „tineri la început de drum în *industrii creative*" (adplayers.ro). Bine instalate în mass-media și în limbajul curent sînt sintagme ca *industria filmului, industria muzicală, industria turismului:* „Poate fi readusă la viață *industria filmului* din România?" (zf.ro); „teme importante pentru *industria muzicală* în era digitală" (cultura.ro); „*Industria turismului* din România, în pragul colapsului" (evz.ro).

Ca și în alte cazuri, este vorba de sensurile noi adăugate în uz (nu și în dicționare, deocamdată) unui cuvînt de origine latino-romanică, sub influența englezei. În engleză, *industry* desemnează nu doar activitatea economică de prelucrare a resurselor, ci și *orice ramură a unei activități economice sau comerciale,* avînd și sensul de „hărnicie, muncă intensă". De fapt, româna nu a împrumutat, în secolul al XIX-lea, toate sensurile cuvîntului *industrie* din franceză. Pentru acesta, *Trésor de la langue française informatisé* indică și sensurile „abilitate, ingeniozitate", ba chiar – în ipostaza negativă – „abilitatea de a înșela", de care se leagă sintagma *chevalier d'industrie.* Aceasta din urmă a fost calchiată în română de expresia *cavaler de industrie* („șarlatan, escroc"), care are însă un caracter opac și chiar absurd, pentru că nu se asociază cu nici unul dintre înțelesurile în uz ale cuvîntului românesc *industrie.* Și franceza, și engleza păstrează de fapt sensuri derivate din cele ale cuvîntului latinesc *industria* – „activitate energică". În dicționarul latinizant al lui Laurian și Massim *(Dicționariul limbei române,* volumul II, 1876), definiția cuvîntului românesc *industrie* era „diligență, dexteritate, abilitate ingenioasă; artă, studiu, măiestrie; profesiune mecanică ori mercantilă". Adjectivul *industrios*, etichetat de dicționarele actuale ca *livresc* sau *învechit,* a păstrat sensurile „harnic, sîrguincios; laborios; iscusit, îndemînatic" (DEX), care au șanse să se păstreze în uz și datorită corespondenței cu adjectivul englezesc *industrious.* Oricum, Internetul ne indică persistența în registrul cultivat a termenului: „ritmicitatea *industrioasă* ar fi cumva suspectă aici" (suplimentudecultura.ro); „o națiune de oameni *industrioși,* puși pe muncă" (ziare.com).

Cît timp cuvîntul *industrie* este însoțit de adjectivele specifice, totul e în regulă. Mai ciudată este folosirea nespecificată a termenului, în jargonul diferitelor activități mai mult sau mai puțin artistice (publicitate, film, relații publice): „Ce sfaturi ar da Pallant tinerilor care visează la o carieră în *industrie?*" (wall-street.ro); „starurile *industriei* vin în România cu povești, sfaturi și secrete din culisele celor mai premiate producții

„Starurile industriei *vin în România cu povești."*

Rodica Zafiu este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

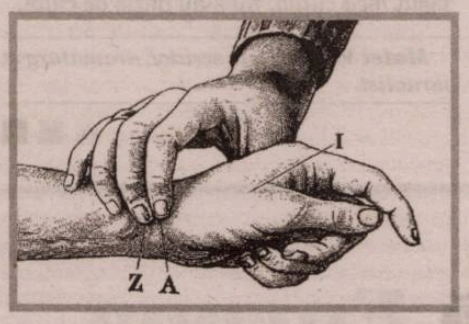

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Zece chestii pe care ați vrea să le știți (I)

Am fost săptămîna trecută cîteva zile în Luxemburg și, pentru ca lumea să nu creadă că m-am plimbat ca în vacanță, vă spun cîteva lucruri despre experiența pe care am trăit-o. Am fost invitat, de fapt, alături de colega mea din Bistrița, Monica Halaszi, la École Européenne Luxembourg II, în calitate de autori de manuale, iar eu și ca autor al romanului pentru copii *Istoria lui Răzvan,* pentru a ține niște ateliere de lectură și scriere creativă cu elevii români care învață în această instituție. M-am gîndit să vă spun, așadar, zece lucruri pe care ați vrea să le știți despre această experiență și despre ce înseamnă respectiva școală, chiar dacă poate voi mai reveni ulterior cu alt articol, pentru a dezvolta unele idei.

În primul rînd, trebuie să o introduc în scenă pe Maria Monalisa Plești, profesoara de limba și literatura română care ne-a invitat. Aflată în această școală de-abia de la începutul acestui an școlar, Maria a plecat din România împreună cu fiica ei de clasa a șaptea, Măriuca. În România fusese profesoară de limba și literatura română în Buzău, fusese și inspector școlar în vreo două rînduri. Are un doctorat pe teatrul lui Matei Vișniec și la baza formării ei profesionale stă un liceu pedagogic. A luat în școala aceasta din Luxemburg un post de profesor pentru învățămîntul primar. Concret, predă elevilor din clasele primare, unde intră în sistemul respectiv de școlarizare și clasa a cincea, limba și literatura română. Ne-am dat seama, chiar și în puținul timp petrecut de noi acolo, că prezența ei este percepută ca o schimbare importantă, pozitivă, atît de conducerea școlii, cît și de elevi și de părinți. Maria a dinamizat, a diversificat, a făcut mai prietenoasă și mai atractivă ora de limba și literatura română, începînd de la felul în care a valorificat spațiul clasei, decorată acum cu fel de fel de planșe, de produse ale activității elevilor care îți dau sentimentul apartenenței la un spirit național, pînă la modul în care își conduce demersul didactic. A dus cu ea un spirit viu, a revigorat comunitatea de elevi.

Ce statut are această școală, în al patrulea rînd? École Européenne Luxembourg II are statut de școală privată, nu face parte din sistemul de învățămînt public al ducatului, ea reunind elevi de diverse naționalități din Uniunea Europeană. Dar este o instituție care se află în strînsă legătură colaborativă cu statele din care provin elevii, iar profesorii care predau limbi și literaturi naționale

Doar cantina se întinde pe două niveluri.

sînt, în marea lor majoritate, angajați prin concursuri organizate de ministerele Educației din țările de proveniență ale elevilor. Există și posibilitatea angajării directe, de către conducerea școlii, a unor profesori, cu statut temporar, de suplinitori. Cei angajați prin concursuri de către ministere au un mandat de patru ani care, firește, se poate prelungi prin alt concurs sau prin contract de suplinitor, direct cu școala. În principiu, elevilor li se plătește taxa de școlarizare de către instituțiile unde lucrează părinții. Dacă însă părinții nu sînt angajați ai unei instituții europene, pot să își dea elevii la școala aceasta plătind ei taxele de școlarizare. După cum îi spune și numele, este a doua astfel de școală din Luxemburg, prima devenind neîncăpătoare, și s-a dat în folosință prin 2012.

Vă mai spun, în al cincilea rînd, că École Européenne Luxembourg II a fost construită la periferia orașului, deși e greu de spus așa ceva, căci orașul se întinde practic pe toată suprafața ducatului, între localități nefiind zone mari de pustietate sau de terenuri agricole, deși spațiile verzi sînt omniprezente și parcă te afli peste tot, cu excepția centrului propriuzis, în mijlocul naturii. Așadar, École Européenne Luxembourg II este o școală relativ nouă, construită din temelii într-un spațiu extrem de generos. Am fost și în École Européenne Luxembourg I, care e mai apropiată de centru, la cinci minute de mers pe jos plus o stație de tramvai distanță de noua Bibliotecă Națională – care e, de asemenea, un loc impresionant –, școală care are, și ea, un spațiu generos, dar nu de anvergura celui de care dispune École Européenne Luxembourg II. Ca să vă faceți o idee, are clădiri distincte pentru învățămîntul primar, pentru gimnaziu, respectiv pentru liceu, de asemenea, o clădire administrativă, în care doar cantina se întinde pe două niveluri, cu săli distincte pentru elevii de primar, respectiv gimnaziu și liceu, cu o sală de spectacole de 700 de locuri, mai are clădiri destinate activităților sportive, în speță bazin de înot, alături de terenurile exterioare de recreație și de sport, care se întind pe suprafețe apreciabile. Spre exemplu, de la clădirea nivelului primar pînă la cantină parcurgi o distanță cam de cinci minute de mers pe jos.

Și pentru că socoteala de acasă nu se potrivește cu cea din tîrg, voi rămîne eu fără spațiu pentru această prezentare, limitîndu-mă astăzi la aceste prime cinci lucruri, urmînd ca săptămîna viitoare să revin cu celelalte cinci pe care le-am promis.

Horia Corcheș este scriitor și profesor de limba și literatura română.

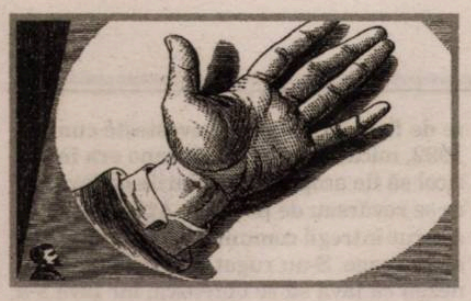

Adina POPESCU

portrete din mers

Gunoi

De ceva vreme am devenit obsedată de gunoi – cel pe care îl observ în jurul meu, cel pe care îl produc eu însămi. Și pentru că orice obsesie are la bază niscaiva frustrări și probleme nerezolvate, o să vă povestesc cum a început totul. Cea mai mare parte din viață am locuit la bloc (comunist) și acolo era simplu: gunoiul de zi cu zi dispărea pe toboganul unei ghene care se găsea pe fiecare palier. Mai departe nu era treaba ta, gunoiul nu-ți dădea dureri de cap, poate doar atunci cînd se înfunda toboganul respectiv și ghena începea să se împută. Periodic apăreau anunțuri scrise de mînă și lipite cu scoci pe ușa ghenei, din partea administrației blocului: „Vă rugăm nu aruncați sticle, borcane etc. pe tobogan!“. Unii, mai de bun-simț, le respectau, alții, nu. Totuși, în linii mari, problema gunoiului menajer era, cel puțin la nivel de bloc, rezolvată. Pe vremea aceea, nefiind nevoită să trăiesc cu gunoiul în propriami casă, nu-l observam nici pe cel de pe stradă, n-aș fi putut spune dacă trăiesc într-un oraș murdar sau curat. Lucrurile s-au schimbat în momentul în care m-am mutat la o casă cu curte. Mi-am cumpărat tomberon, însă am fost sfătuită să nu-l scot pe stradă, că se cam fură. Mi-am cumpărat și saci menajeri, mari și trainici, din plastic, desigur, ei înșiși un gunoi în sine. Mi-am făcut un abonament la un preț modic la o firmă de salubritate oarecare din sectorul în care locuiesc (oricum era una singură, nu aveam variante), am aflat de la vecini că „ziua de gunoi“ e joi („Joi pe la ce oră? Dimineața? Pe la prînz?“ – am mai întrebat, însă nu am primit nici un răspuns exact) și am început să aștept „să vină gunoiul“. De atunci, adică de vreo cinci ani, tot aștept, iar așteptarea în sine a devenit un motiv de stres printre multe altele pe care ți le oferă Bucureștiul. Am priceput în cele din urmă că băieții de la gunoi vin cînd vor ei, cînd au timp sau cînd își fac drum pe străduța noastră. Nu poți anticipa nimic. Pot să fie harnici și să vină în zorii zilei, iar dacă tu te trezești pe la opt ca să scoți sacii în stradă, descoperi că i-ai ratat, bagi înapoi sacii în curte și îi aștepți încă o săptămînă. Pot să vină pe la prînz și atunci dai nas în nas cu ei și te simți cumva obligat să le mai dai și 5-10 lei pe lîngă abonamentul pe care deja îl plătești pentru că-ți cară sacii pînă la mașina de gunoi. Pot să nu mai vină deloc pentru că e sărbătoare legală ori n-au avut chef și, desigur, din nou rămîi cu gunoiul pe cap și în casă. Dacă e vară, inevitabil se împute. Ieși în curte ca să bei și tu o bere seara, ca omul, și-ți vine pe la nas un damf de la gunoi. Propriul tău gunoi. Același damf e o invitație nocturnă la tine în curte și pentru șobolanii din cartier.

„Nu-mi luați și mie punguța asta?“
Mi-a luat-o, i-am dat o țigară și 5 lei.

De cînd m-am mutat la casa cu curte, am de multe ori senzația că în Bucureștiul secolului XXI trăiesc ca în plin Ev Mediu, atunci cînd zoaiele se aruncau pur și simplu pe fereastră în capul trecătorilor. Și nici n-am văzut mai mulți șobolani prin oraș ca în ultimii cinci ani. Am încercat să găsesc diferite soluții și vă spun eu – ca să scapi de gunoiul pe care îl produci în București implică ceva inventivitate. La început, scoteam sacii pe stradă cu o seară înainte și îi lăsam acolo pînă cînd, la un moment dat, dispăreau ca prin minune. Mi-am dat seama că nu e o idee bună pentru că trebuia să-i păzești, cartierul e plin de homleși și de alți indivizi care scotocesc prin sacii ăștia abandonați în fața porților. Îi rup pur și simplu, caută ce au de căutat și pleacă, gunoiul tău bine îndesat acolo se revarsă în stradă, vii cu o mătură, îl mături și-l depui în alt sac. O muncă în toată regula. Am început să sortez gunoiul pe categorii (ceea ce orice om dintr-o țară civilizată face oricum), pe cel care avea șanse să se împută cel mai repede îl puneam în niște pungi, seara mai ieșeam la o plimbare și încercam să plasez strategic pungile prin coșurile de gunoi ale cartierului. Dar de unde coșuri de gunoi? Cele care existau erau oricum pline, dădeau pe dinafară. Uneori mă plimbam cu gunoiul în mînă și cîte o oră întreagă, odată țin minte că m-am întîlnit cu un măturător pe bulevard care căra după el un tomberon și m-am milogit de el: „Nu-mi luați și mie punguța asta?“. Mi-a luat-o, i-am dat o țigară și 5 lei. Nu, nu era nici asta o soluție. La un moment dat, făceam alte incursiuni prin cartier ca să ochesc pubele din acelea mari, le găseam în spatele blocurilor în curs de anvelopare. Îmi notam locul în minte, apoi noaptea, ca hoții, ne duceam cu sacii în spate pînă la pubela respectivă și misiunea era îndeplinită. În toate aceste cătătorii tematice prin împrejurimi mi-am dat seama de altceva – întreg cartierul meu se scufundă, de fapt, sub gunoaie. Oamenii își aruncă pur și simplu gunoiul pe unde nimeresc, în fața porților, la colțul străzii sau lîngă vreun stîlp – pampersi folosiți, resturi de ciorbă și sarmale, zdrențe, oase, sticle de bere. Gunoiul a început să-mi atragă atenția într-un mod grotesc, cartierul meu de case arată ca o vomă. Și nu doar cartierul meu. În spatele blocurilor unde teoretic există acele ghene sînt munți de gunoaie, curînd or să ne îngroape, niciodată nu mi-a părut orașul atît de mizer. Dar de ce mă zbat eu atît cu gunoiul ăsta al meu? – mi-am zis, la un moment dat. De ce nu-l las pur și simplu pe stradă, la un stîlp, așa cum fac toți? – mi-am continuat gîndul și mi s-a făcut rușine. De multe ori merg pe stradă cu cîte un chiștoc de țigară în buzunar și cîte o zi întreagă pentru că nu am avut unde să-l arunc și am uitat de el. N-o să mă cobor atît de jos încît să las gunoiul oriunde doar din cauza unei administrații deficitare.

De cîteva luni, firma asta minunată de salubritate din sectorul meu a venit cu o idee „inovatoare“ (obligată probabil de niște norme UE): să colecteze selectiv. Adică să punem gunoiul menajer în sacul negru și pe cel reciclabil în sacul galben. M-am luminat la față – uite, în sfîrșit, se schimbă ceva. M-am dus repede în Obor ca să caut saci menajeri galbeni, am găsit cu greu. M-am apucat să spăl fiecare caserolă, fiecare sticlă, pregătindu-le cu bună credință pentru marea reciclare. Abia atunci am devenit conștientă de faptul că 80% din gunoiul pe care îl produc este, de fapt, reciclabil, în general pet-uri și ambalaje de la mîncare gata preparată pe care o cumpăr pentru că nu gătesc. Acel gunoi menajer care se împute e, de fapt, o cantitate infimă. Reciclabil sau nu, producem mult gunoi săptămînal, inadmisibil de mult, iar la problema asta chiar nu găsesc vreo soluție. Așadar, „în ziua de gunoi“ scoteam pe stradă ditamai sacul galben și o pungă mică, neagră. Vreo trei săptămîni, lucrurile păreau să funcționeze și mă simțeam mai bine, măcar salvam planeta. În ultimele trei săptămîni, n-a mai ridicat nimeni sacii galbeni. Am sunat cu îndîrjire la firma de salubritate unde în general nu răspunde nimeni, pînă la urmă am dat de departamentul cu gunoiul „galben“. Se pare că s-a stricat mașina de gunoi reciclabil (apropo, la noi pe stradă, doar vreo trei vecini respectă această nouă regulă). „Și eu ce fac cu el?“ – am întrebat. „Că voiam să reciclez… atfel îl puneam în sacul negru și mă durea în cot!“. „Da, e foarte bine ce faceți!“ – mă felicită o duduie. „Ne cerem scuze… puteți să-l scoateți sîmbătă dimineața la ora 7, dar fix la 7 să fie, nu mai tîrziu, trimitem noi special o mașină pe strada dvs.“ Plină de speranță, mă trezesc sîmbătă la 7 și scot gunoiul. Desigur, nu vine nimeni. În momentul de față, în curte am patru saci galbeni plini cu gunoi. Reciclabil. Probabil că unui cetățean dintr-o țară civilizată precum Germania, acest text i se pare de domeniul SF-ului. Însă unui cetățean din București sînt convinsă că i se pare o banalitate, este lumea fetidă cu care ne-am obișnuit, nu ne mai oferă nici o surpriză, eventual doar obsesii.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Sărmăluțele cu ciuperci

Cred că cea mai tare chestie a postului este să gătești ca să nu mori de foame. În timpul postului, totul ar trebui să fie simbolic. Pîine cu apă, un fir de orez cu apă. De aia, cînd văd rețete ca astea, mă crucesc:

250 g orez (1 cană)
150 g ciuperci (1-2 căni)
2 linguri soia granule (dacă vrei să nu folosești soia, dublează cantitatea de ciuperci)
3 cepe tăiate mărunt
1 morcov răzuit fin
3 linguri pastă de roșii
1 linguriță cimbru
1 linguriță mărar verde
1 linguriță amestec de legume uscate
1 lingură fulgi de drojdie inactivă
4-5 linguri de ulei
sare după gust
1 varză murată

Păi, pînă o faci, trece postul. Sau:

Supă cremă de linte roșie și cocos
1 cană linte roșie
2 cepe
3 căței de usturoi
1 morcov
1 linguriță sare
1 lingură amestec de legume
1 linguriță praf de curry
1 lingură boia dulce
3 linguri ulei de măsline
sare
piper alb
200 ml cremă de cocos (1/2 conservă)
2 litri apă

Pe bune, pînă am citit rețeta de pe net, de pe un „Alege să fii sănătos“, m-a luat angoasa. Păi, nu-i mai bine să mănînc o bucată uscată de pîine și să beau două kile de apă? Cred că aș rezista, zilnic, pînă de Crăciun. Dacă să gătesc nu știu, m-a luat o lene… mai bine rabd, rabd, rabd. Trece timpul. Și slăbesc.

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

Mirel Rădoi să fie?

Deocamdată e Islanda. O țară născută din migrație, ceea ce nouă, în momentul recordului de vot în diaspora, ar trebui să ne sune familiar. Cu Islanda ne batem pentru șansa de a ajunge în alt meci decisiv, cu Bulgaria sau Ungaria, pe care, cîștigîndu-l, am prinde, pe scară, ultimul vagon al Campionatului European și dreptul de a ne juca meciurile la București. Deja, parcurgînd toată această schemă, obosim. E un drum lung și mai ales eliminatoriu, fix cum nu ne place nouă. A juca un baraj, o partidă de da sau ba, ceva ce nu poți lăsa pe ziua de mîine, e un coșmar pentru Națională epocii de plumb, de după cea de aur. În 2001 am jucat, cu Hagi catapultat din ghetele de fotbal direct în fișul de selecționer, un baraj contra Sloveniei, care era teoretic cu două clase sub noi. Ne-au scos. În 2008, la Euro, cu Pițurcă, aveam nevoie de victorie împotriva Olandei, care nu s-a dat de ceasul morții, fiind deja calificată. 0-2. În 2013, tot cu Pițurcă, am căpătat iar dreptul unui baraj de calificare la Cupa Mondială, contra Greciei, deja pe tobogan. Ratare. La Euro 2016, cu Iordănescu, ne trebuia o victorie, accesibilă, cu Albania ca să păstrăm speranțe pentru mai departe. Înfrîngere. Meciuri de a fi sau a pieri n-am mai cîștigat din 1994, de la cel cu Argentina. Rădoi? E un tip aparte. Un om care după ce și-a început greșit cariera, antrenînd fără nici o licență, a continuat cu un har și o seriozitate rare. A calificat după douăzeci de ani echipa de tineret la un turneu final și de acolo, în premieră, în semifinale. Minunat! Dar ce credeți că s-a întîmplat acolo în meciul fără recurs cu Germania? Bine, în regulă, ați prins ideea… Așa că, da, Rădoi să fie! Dar tot despre România va fi vorba. Dacă avem pretenția să ajungem la Euro după două meciuri eliminatorii, în deplasare, cred că selecționerul cel mai potrivit se numește David Copperfield.

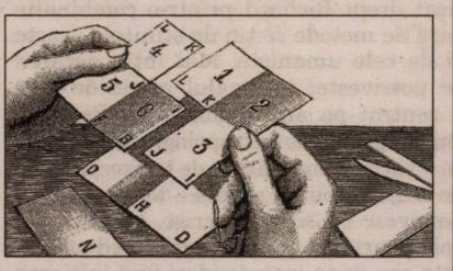

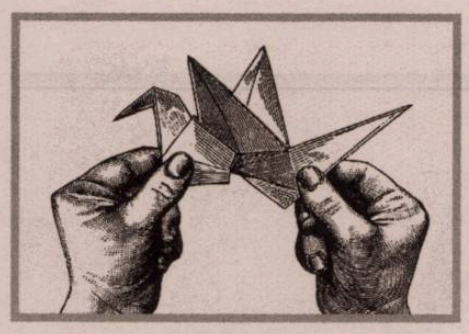

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Mama Etna

Zeus, zeul zeilor, l-ar fi îngropat pe sinistrul monstru Typhon, cel cu o sută de capete, sub muntele Etna, fumul și aburii pe care-i aruncă în aer vulcanul fiind de fapt răsuflarea acestuia, iar lava clocotită care iese la răstimpuri din vulcan fiind gîfîirea grea a monstrului cînd se întoarce de pe o parte pe alta sub povara muntelui. După altă poveste, sub Etna l-ar fi îngropat zeița Atena pe gigantul Enceladus, care la rîndul său se luptase cu zeii olimpieni. Un al treilea mit grecesc spune că Etna ar fi fost, de fapt, forja zeului meșter fierar Hephaistos, care la romani a căpătat chiar numele Vulcan.

Nu omoară niciodată pe nimeni.

Ei bine, ignorînd aceste mituri, ghidul nostru italian, Orazio, ne spune că, în cele mai multe legende, Etna ar fi o femeie. Una capricioasă care se supăra (foc) pe bărbații care se îndrăgosteau de ea și-i făceau curte. „De fapt, eu m-am născut aici, în Catania – spune el –, iar cînd am mai crescut, am început, normal, să întreb lucruri despre Etna pe care o vedeam în fiecare zi, iar uneori scotea flăcări. Mi s-a spus că Etna e ca mama noastră. Cum adică mama, ce mamă explodează așa? Păi, da, mi s-a răspuns, și mama se supără și chiar te amenință cînd nu-ți faci lecțiile sau nu ești cuminte. Mama poate să pară dură, chiar rea uneori, dar tot ce face e spre binele tău. Mama te hrănește, te crește, te adăpostește. Etna e exact ca mama. Cenușa vulcanică e foarte fertilă, ce crește acolo unde a curs lava, bineînțeles la mulți ani după ce s-a răcit, e foarte bun și hrănitor. Legumele și fructele care cresc în fermele din apropierea vulcanului sînt foarte gustoase și sănătoase pentru că extrag din acest sol o mulțime de minerale: fier, calciu, magneziu, potasiu, sodiu, zinc, seleniu. Știți portocalele roșii de Sicilia? De ce sînt roșii? Fiindcă ele cresc aici, în zona Etnei, și extrag fierul care e foarte mult în pămîntul acesta, de aceea devin roșii. (În timp ce ascult povestea ghidului, mi-aduc aminte că în piața din Catania am văzut și conopidă mov-roșcată, probabil din același motiv.)

Iar în jurul vulcanului sînt o mulțime de ferme unde se cultivă o diversitate foarte mare de fructe și legume care se vînd apoi peste tot. Mama ne aduce deci hrană și ne face și rost de bani prin aceste bune produse vegetale care i se datorează. Tot ea e cea care ne oferă posibilitatea să ne facem case cu pietrele foarte bune de construcții pe care ni le dă. Noi, localnicii, privim acest munte, deci, ca și cum ar fi o femeie. Despre Etna se mai poate spune că nu omoară niciodată pe nimeni. Lava ei curge încet, ai timp să fugi din calea ei. Nu te omoară, dar în cele din urmă distruge totul în cale. Catania, de altfel, a fost distrusă de vulcan de șapte ori în istoria ei, din Antichitate și pînă în 1669, cînd a avut loc cea mai recentă erupție care a ajuns pînă în oraș. Foarte des, mai spune ghidul, cînd Etna răbufnește, avem spectacol ca de artificii în oraș."

E impresionantă dragostea localnicilor pentru muntele lor. Nu mai vorbesc că și turismul de pe Etna le aduce o mulțime de beneficii.

E octombrie și urcăm pînă sub craterele active în care se produc explozii și care foarte des scot vălătuci de fum negru. Jos, în Catania, poți face baie în mare, care e caldă, dar sus, la trei mii de metri altitudine, sînt cîteva grade peste zero, un vînt gata să te doboare și fulgi de zăpadă răzleți. La cabanele de acolo, construite temporar (pentru că oricînd pot fi acoperite de lavă – ultima oară s-a întîmplat în 2001), se închiriază bocanci și geci groase pentru că nimeni nu poate veni pregătit de la clima blîndă de jos cu haine de iarnă. De la două mii de metri în sus nu mai e decît un fel de deșert negru. Iarna se acoperă cu zăpadă (nu și craterele active, adică vîrfurile cele mai înalte pe care zăpada nu se așterne pentru că sînt calde). Din cauza vîntului, cenușa vulcanică îți intră în ochi și în gură, unde-ți scrîșnește printre dinți. Ghizii poartă ochelari de protecție. E un spectacol. Pericolele sînt excluse pentru că Etna e un vulcan pe care oamenii au învățat să-l prevadă. Cînd e pericol, excursiile se sistează.

Ghidul ne duce și într-o mică localitate de la poale, Zafferano, la o fermă unde se face agricultură, apicultură și viticultură „de vulcan", unde ni se dau spre degustare niște lucruri cu totul speciale (de exemplu, vin cu mireasmă de migdale sau miere cu aromă și culoare de fistic). Orazio ne povestește cum, în 1992, mica localitate Zafferano era în pericol să fie acoperită de rîurile de lavă care se revărsau de pe Etna. Atunci preotul a cerut întregii comunități să se adune ca să se roage. S-au rugat fierbinte la Dumnezeu ca lava să se oprească, iar lava s-a oprit la cîțiva metri de primele case. Lîngă locul unde a ajuns fluxul de lavă și care se distinge foarte bine și astăzi au ridicat o statuie Fecioarei Maria. Căutînd eu ulterior povestea pe Internet, am descoperit că minunea a fost bine canalizată de oameni nu doar cu rugăciuni. Mai precis, marina Statelor Unite și armata italiană au intervenit și, prin explozii controlate, au redirecționat curgerile de lavă așa încît să nu ajungă în localitate. Dar putem să zicem că, ajutați de Dumnezeu, bravii militari și-au dus misiunea la îndeplinire.

ready made

„După ce persoana supusă experienței se așezase în camera izolată și pusese mîinile pe cele două manivele din față (stînga și dreapta), s-a aplicat stimulentul verbal *trandafir* și în același timp s-a dat întărirea verbală: «apasă cu stînga». După efectuarea reacției s-a aplicat aprobarea sau dezaprobarea verbală prin cuvîntul «bine» sau «greșit». Astfel s-a obținut întărirea legăturii condiționate dintre stimulentul *trandafir* și reacția cu mîna stîngă. După aceea am trecut la aplicarea stimulentului *măr,* întărind prin același procedeu legătura acestui cuvînt cu reacția mîinii drepte."

Fodor K. și Farkaș M.,
„Despre fenomenul de comutare în procesul de generalizare",
în *Buletinul Universităților „V. Babeș" și „Bolyai", Seria Științe Sociale,* vol. I, nr. 1-2, 1956

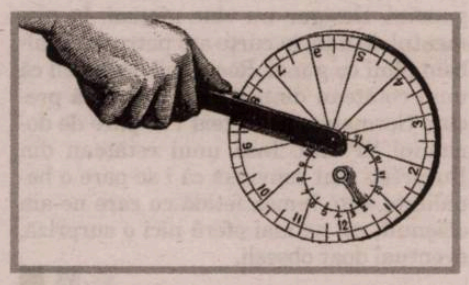

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Regatul meu pentru o parcare

Cu acest titlu mizerabil îl aduc în scenă pe Richard al III-lea, cel care în mijlocul bătăliei nu avea nimic mai bun de făcut decît să spună „regatul meu pentru un cal" (replica era desigur pregătită încă de-acasă). Și ca să scăpăm rapid și de vestea neplăcută, adică senzațională – da, scheletul ultimului rege medieval al Angliei a fost găsit de arheologi în 2012 sub asfaltul unei parcări din Leicester. Ideea căutării regelui acolo a fost a unui grup de amatori, dovadă că și *input*-ul nespecialiștilor ne este de trebuință.

Richard a murit în 1485, în ultima bătălie mare dintr-un război civil căruia istoricii îi dau numele jucăuș și parfumat de Războiul celor Două Roze, căci cine poate rezista unei poante, chiar dacă la mijloc e un masacru? Henry VII l-a înmormîntat cu o grabă bine calculată într-o biserică franciscană, Grey Friars, desființată apoi de Henry VIII și demolată.

Scheletul descoperit în parcarea de deasupra bisericii uitate a fost identificat drept Richard printr-o combinație rară de metode ce țin de științele exacte și de cele umaniste. Mai întîi, datarea se potrivește: intervalul oferit de C14 e centrat pe anii domniei lui Richard. Investigațiile de antropologie fizică arată că e vorba de un bărbat de treizeci și ceva de ani cu scolioză severă – toate astea se potrivesc cu sursele scrise. În plus, oasele poartă 11 răni primite imediat înainte sau după moarte (deci fără inițierea unui proces de vindecare), ceea ce corespunde morții lui în bătălia de la Bosworth și sugerează că multe dintre ele sînt cauzate de lovituri de ură și umilire aplicate cadavrului. (Aș adăuga că e ciudat totuși că pe oase nu apar răni vindecate din războaie mai vechi. Arheologia gropilor comune din alte bătălii din același război, ca la Towton, arată frecvența rănilor defensive, de pildă pe antebrațe.) Poziția corpului reflectă într-adevăr o înmormîntare lipsită de orice solemnitate – groapa era prea scurtă și nu s-a găsit nici o urmă de sicriu (cuiele de obicei se păstrează) sau de giulgiu (care de obicei face oasele să fie mai aliniate longitudinal). S-au făcut și analize parazitologice, care arată că regele avea viermișori (alt nume drăgălaș).

Impresia mea e că, în ciuda precauțiilor retorice din rapoartele și monografiile deja publicate, mai toți cercetătorii implicați au crezut că l-au descoperit pe Richard încă înainte să vină, una cîte una, dovezile. Sigur că ele par să fie convergente, dar să nu uităm cît de uimitor de convergente pot fi dovezile în sprijinul unui rezultat pe care ți-l dorești. Scheletul lui Richard a fost descoperit cu un vîrf de săgeată printre vertebre. S-a făcut săgeții o radiografie, pentru siguranță, dar totul era deja clar: e Richard, ucis în luptă! Mai tîrziu, imagistica de rezoluție mai mare arată că e de fapt un cui, și anume un cui roman, care se întîmpla să fie prin pămîntul gropii (unde erau și cioburi romane, de altfel). Încă ceva: după reconstituirea feței pe baza craniului, s-a spus imediat: e leit Richard! Doar că pînă atunci aceiași oameni denunțau caracterizarea fizică și psihologică răutăcioasă făcută lui Richard, inclusiv de către Shakespeare, drept propagandă a Tudorilor împotriva ultimului Plantagenet.

Poate lucrul cel mai important din toată daravera e că o persoană anume (de care ne desparte mai mult de o jumătate de mileniu) era identificată (și) pe baza analizei de ADN, rezervată pînă atunci unor cazuri mult mai recente, de obicei în criminalistică. Doi descendenți pe linie maternă ai surorii lui Richard au oferit probe de ADN care seamănă bine cu cele extrase din scheletul individului din Grey Friars. (Trebuie să spun că s-a analizat ADN-ul mitocondrial, care n-are nici o legătură cu felul cum arătăm și care provine, practic neschimbat, doar de la mamă; ADN-ul nuclear, la care ne referim, simplu, la o bere între amici, ca adeneu și atît, cuprinde informație genetică recombinată de la ambii părinți.) Neconcordanțele între ADN-ul lui Richard și cel al unor descendenți ai lui de azi pe linie paternă au fost respinse pe motiv că paternitatea nu e niciodată sigură. Lucru care, bănuiesc, n-ar mai fi fost adus în discuție dacă ele confirmau identificarea regelui.

Există azi o mistică a analizelor de ADN despre care unii cred că pot explica singure (și fără bîjbîieli arheologice) marile migrații preistorice. Despre excese de acest tip a scris, într-o excelentă sinteză din 2017, Alexandra Ion de la Universitatea din Cambridge, care a comparat cazul lui Richard cu cazuri din România. Uneori, lucrurile merg bine: în 2005, de pildă, analiza de ADN a scheletelor îngropate în Biserica Sf. Nicolae din Rădăuți a arătat că primele două dinastii moldovenești erau înrudite pe linie maternă: mama lui Petru I și Roman I, Margareta-Mușata, era fiica lui Bogdan I și sora lui Latcu, ceea ce nu se știa pînă atunci. În 2012, însă, probe de ADN din mormîntul nr. 10 de la Curtea de Argeș, presupus a fi al lui Vladislav Vlaicu sau Radu I, au fost analizate pentru a se confirma sau infirma originea lor cumană. (Se testa așa o veche ipoteză a lui Iorga, cunoscută mai ales datorită lui Neagu Djuvara, conform căreia primii conducători valahi erau de origine cumană.) S-au comparat aceste date cu cele – puține – cunoscute despre ADN-ul unor indivizi dintr-o comunitate medievală identificată arheologic. Premisa aici a fost că identitatea culturală se suprapune celei genetice, ceea ce e foarte problematic. S-a dovedit în final că domnitorul de la Curtea de Argeș, despre care nu știm exact cine era, nu se trăgea, genetic, din cumani, despre care nu știm exact cine erau. Deliciile cercetării de top.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este* Arheologia iubirii. De la Neanderthal la Taj Mahal, *Humanitas, 2019.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Nu vii, ci riguroși

Acum mulți ani, mă îndrăgostisem pur și simplu de un lac. Îl vedeam într-o priveliște largă, impresionantă (este un lac cam cît o mare!) și mă fermeca infinita lui transformare după orele zilei, după anotimpuri, ba chiar și după ani, căci oamenii nu pregetau să construiască la malul lui, dar și mai avîntat, în larg. Într-o zi, am citit într-un ziar că vietățile lacului, pentru care dezvoltasem un interes afectuos, sînt puse în pericol de fel de fel de specii „parazit", care nu aparțineau natural acestui habitat, fiind aduse în lac involuntar de oameni și acum proliferau decimînd speciile autohtone, incapabile să se apere cumva. De pildă, în acest lac apăruseră specii venite de la multe mii de kilometri, din ape cu care lacul nu avea absolut nici o legătură. Explicația era că vapoarele care intrau pe lac după ce navigau pe oceanele lumii încărcau de te miri unde apă în depozitele lor, pe post de balast. Gurile lor lacome înghițeau și pești odată cu enorma cantitate de apă ce urma să le stabilizeze pe drum. Cînd deversau această apă „balast" luată din Oceanul cutare în lacul acesta, pentru a se încărca într-unul dintre porturile sale, peștii din ocean pătrundeau în lac. Poate că unii mureau, dar, iată, prin cine știe ce fisură a ecosistemului, peștii străini se adaptau și se hrăneau cu peștii autohtoni. Așa că sub apele lacului se produceau schimbări de faună care îi îngrijorau pe specialiștii de la malul lacului. Apăruseră, de pildă, pești de neimaginat aici care, ca la un semnal, ieșeau pe mal și o porneau tîrîș, împingîndu-se cu înotătoarele spre cea mai apropiată baltă, pe care o luau în stăpînire imediat, cu o rapacitate și o eficiență înspăimîntătoare. Puteau merge așa și un kilometru. De unde știau cînd să iasă, de unde știau că merg în direcția unei bălți, cine le dădea comanda să iasă așa mulți, formînd adevărate migrații ce opreau pentru ore bune circulație pe drumurile ce dădeau ocol lacului? Nimeni nu știa. Era un mister. Un mister mai degrabă înspăimîntător decît fascinant pentru oricine vedea sau auzea așa ceva.

Recent, mi-am adus aminte de sentimentul straniu, de frică și ciudă, care m-a încercat cînd am auzit ce se petrece sub luciul lacului drag și mi-am imaginat cum peștii aflați de zeci de mii de ani în siguranță în acest habitat al lor, la care sînt deplin adaptați, sînt acum eliminați de peștii aduși accidental de oameni, de prin alte locuri, și care se adaptează încă și mai bine. Ciudat, acest sentiment nu mi-a revenit cînd am citit cine știe ce despre viața naturii, ci după ce am citit un articol în *Le Figaro* despre ce mai zice Academia Franceză.

Ca americanofil care iubește limba franceză din țara lui fost francofonă și tot mai anglofonă de la marginea Europei, vă mărturisesc că-mi place seriozitatea cu care Academia Franceză își joacă rolul de gardian al limbii ei naționale. Foarte recent, Academia Franceză a emis un comunicat prin care își exprimă grava îngrijorare pentru degradarea limbii franceze, ca urmare a agresivei invazii de americanisme. Acest fenomen duce la apariția unei limbi bizare, vorbite tot mai natural de tot mai mulți oameni, cunoscută drept „frangleză", care afectează serios nu doar vocabularul, ci și sintaxa francezei. Aceasta este evaluarea Academiei de la Paris, alarmată de tendința de normalizare a anomaliilor lingvistice. Citesc, deci, în presa franceză acest fragment dintr-un comunicat oficial: „Academia Franceză nu a fost niciodată ostilă adoptării și utilizării termenilor străini. Dar astăzi se arată profund îngrijorată *(gravement préoccupée)* de dezvoltarea franglezei". Academia atrage atenția că principala cauză a acestui fenomen este nerespectarea riguroasă a Legii Toubon. Vă amintiți, cred, de această lege franceză, adoptată în 1994, care păzește strașnic limba franceză în actele oficiale ale statului, în școli, în conferințe publice etc. Legea Toubon, la vremea adoptării ei, a fost serios îmblînzită de Consiliul Constituțional, care a statuat că libertatea de gîndire și de exprimare – indiscutabil, drepturi fundamentale ale omului – nu pot fi, totuși, limitate. Mai clar: libertatea de exprimare protejează inclusiv exprimarea defectuoasă, agramată sau plină de americanisme. Sigur, oamenii sînt liberi să evalueze pe cel/cea care se exprimă, dar el/ea nu poate fi împiedicat să o facă. Frizăm ideea că gramatica este o piedică (desigur, pusă de bestiile conservatoare) în calea drepturilor fundamentale ale omului. Să nu dramatizăm: este deja un standard că libertatea de exprimare protejează orice idioțenie spusă public. Păi, dacă e protejată prostia, de ce n-ar fi protejat și agramatismul în numele acestei atît de importante libertăți? Adică poți să spui enormități, ba chiar poți să înjuri, dar nu poți să folosești americanisme? *Come on!*

© wikimedia commons

În fine, revin la reacția recentă a Academiei Franceze, citînd precizările interesante ale unuia dintre membri, filologul Barbara Cassin: „Vrem să contribuim la o Europă rezistentă, care refuză să se construiască conform acestei nonlimbi a purei comunicări care este engleza globală. Refuzăm ca limbile noastre, cele pe care le vorbim, franceza, ba chiar și engleza însăși (limba lui Shakespeare, Emily Dickinson sau Churchill) să devină biete dialecte pe care le vorbim fiecare la noi acasă". Pledoaria Academiei Franceze este, așadar, pentru plurilingvism și împotriva unei singure limbi omogene, compozite și simplificate, a unui fel de limbă universală de Internet, o engleză de plastic.

În ceea ce ne privește, și limba noastră se află, biata de ea, sub atacul „romglezei" – această engleză de plastic, globală, o excrescență moartă construită pe trupul minunatei limbi engleze de funcționarii globalizării nivelatoare, o specie lingvistică agresivă ce devorează limba culturii noastre. Mă întreb care ar fi fost reacția intelectualilor români, mai ales a celor de ultimă generație, dacă Academia de pe Calea Victoriei ar fi emis o poziție similară. Nu-i greu să-mi imaginez. Mai întîi, ar fi venit, doct, cu platitudinea că „limba-i vie", așadar să o lăsăm în plata ei să meargă cum vrea. Doar că „limba-i vie" este, desigur, o metaforă. Realitatea este că oamenii care o vorbesc sînt vii și, astfel fiind, se întîmplă adesea să greșească. În fond, nimic nu-i mai viu decît greșeala – ea este manifestarea ruperii cu regula (care-i mereu moartă, știm și asta). Vii, foarte vii sînt politicienii, maneliștii, miliardarii de carton, activiștii, gureșii de talk-show, toți cei care populează sonor spațiul nostru public. Și v-ați întrebat vreodată de ce am ajuns la consensul că limba română vorbită este grav avariată? Limba română din spațiul public este vorbită taman de acești vii. Așa vii cum sînt, ei și nimeni alții fac din limba română ceea ce auzim, adică un instrument de comunicare din ce în ce mai puțin expresiv, tot mai limitat și mai puțin generos cu inteligența și imaginația, un limbaj de semne grafice și sonore nu cu mult mai complex decît cel al maimuțelor. Căci și maimuțele sînt, desigur, vii.

Apoi, ar fi acuzat Academia că e naționalist-ceaușistă și că, la cîte păcate are, mai bine și-ar ține gura. Academia Franceză, firește, poate să fie îngrijorată de starea limbii franceze pentru că peacolo n-a umblat Ceaușescu. Pe noi, individul mort acum 30 de ani încă ne mai bîntuie.

Ne-am obișnuit, nu știu cum, că orice apărare a „românescului" înseamnă naționalism, după cum orice critică a „românescului" este o pildă de corectitudine și luciditate. Multe sînt belelele noastre naționale, indiscutabil. Avem foarte multe de schimbat în noi înșine și în țara noastră dacă vrem să nu mai fim coada Europei. Și vorbesc despre schimbări care nu ne-ar obliga deloc să fim altceva decît sîntem. Am putea, de pildă, să ne schimbăm atitudinea față de limba română, să-i cultivăm bogăția și frumusețea. Și cînd ne folosim de ea, să nu mai fim chiar așa „vii", să fim riguroși.

P.S. Știu că oamenii înțeleg, adesea, textele pe care le citesc în feluri cu totul neașteptate pentru autor. De aceea, precizez clar că nu sînt deloc un admirator al Academiei Române.

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Nouă sute de sticle cu istorie

Vaporul Kyros trebuia să ajungă cu marfa din Franța în Rusia în decembrie 1916. Transportul era destinat, după cele mai multe surse, țarului Nicolae al II-lea și cabinetului său. Livrările în timp de război, însă, sînt destul de nesigure.

În primă fază, natura, nu conflictul mondial, a afectat programul transportului. Din cauza ghețarilor din Marea Baltică, nava a trebuit să rămînă ancorată în port, în Golful Botnic, pînă în luna mai 1917, cînd și-a reluat traseul. Destul de tardiv oricum pentru ca țarul și apropiații lui să se bucure de cele șase sute de sticle de coniac De Haartman&Co. și trei sute de sticle de lichior Bénédictine, care reprezentau marfa de livrat la Sankt Petersburg (pe atunci, Petrograd); tardiv pentru că în luna martie a aceluiași an, 1917, Nicolae al II-lea fusese nevoit să abdice. Și chiar dacă nu ar fi fost așa, rafinatele băuturi tot nu ar fi ajuns în paharele de la curtea regală, pentru că nava Kyros a fost oprită și controlată de un submarin german, al cărui căpitan a decis să o scufunde întrucît, susținea acesta, conținea marfă de contrabandă. Echipajul de pe vapor a fost transportat în siguranță în Suedia, iar ambarcațiunea a fost lăsată în voia adîncurilor reci ale Mării Baltice. Cu tot cu lăzile de sticle de coniac și lichior franțuzești (nici una dintre băuturi nu se mai fabrică astăzi în forma aceea).

În urmă cu douăzeci de ani, în 1999, echipa Ocean X – o companie care are drept obiect de activitate identificarea diverselor comori pierdute ale istoriei – a descoperit epava navei Kyros, dar condițiile total neprielnice au făcut ca multiplele tentative de a ajunge la aceasta să fie fără de izbîndă. Recent, însă, cu ajutorul unor echipe speciale de salvare, s-a putut ajunge la licorile fabricate acum mai mult de o sută de ani în Franța pentru elita politică din Rusia țaristă.

Cele mai multe dintre sticlele istorice au fost găsite într-o stare bună, unele păstrîndu-și chiar și sigiliul.

Următorul pas: au fost trimise probe la laborator pentru a se analiza dacă băuturile mai sînt potrivite pentru consum. Rămîne de văzut dacă apele reci ale Balticii reprezintă un loc propice pentru depozitarea alcoolurilor tari, așa cum afirmă specialiștii că ar fi.

Peter Lindberg, cel care a condus expediția în cauză, a spus că atît el, cît și alți colegi ai săi au simțit o subtilă aromă de ierburi îndulcite din sticlele de lichior Bénédictine (băutură fabricată inițial de călugării din Ordinul Benedictin, apoi produsă timp de vreo cinci secole în Franța).

Semnele par bune.

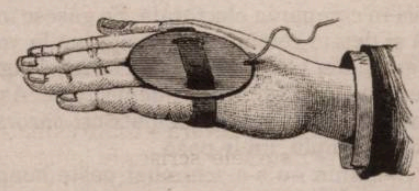

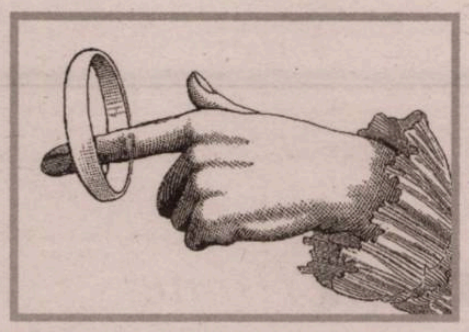

Selma IUSUF

legende urbane

Cenușăresele

Îmi e atît de foame, că văd toate contururile blurate, cu toate liniile precise ale realității mele încălecate unele peste altele. Aș mînca toate raftu-rile din magazin cu tot cu etichetele lipite pe margini, aș mînca fructele din raionul de fructe cu tot cu coji, semințe și codițe. Aș mînca salatele verzi mușcînd din ele ca din mere, salamurile din țiplă, cașcavalurile feliate, parizerurile alea neîncepute, ca o pulpă de copil, l-aș mînca pe bodyguard-ul burtos de la intrare și pe toate cele trei casiere.

Sînt după o zi de muncă în care se pare că am uitat să mănînc și sînt singură acasă de cîteva zile. De fiecare dată circumstanțele astea mă aruncă violent în logica unei adolescențe tîrzii, hai, tinerețe timpurie. Adică zero mîncare prin casă și tot evantaiul de fast-food-uri și mîncăruri nesănătoase imaginabile la alegere. Nu știu ce declic s-o produce în mintea unor adulți în momentul în care se trezesc cîteva zile într-un soi de libertate neașteptată, dar, cel puțin în cazul meu, asta înseamnă o întoarcere în timp și declinarea cu putere a oricăror responsabilități. *Me time!*

Exact în momentele astea îmi vine nespus să scriu o lungă declarație de dragoste tuturor șaormeriilor care ne-au hrănit în nopțile tîrzii și au ținut deschis în diminețile de Crăciun. Tuturor plăcintăriilor, KFC-urilor, Mac-urilor, Spring Time-urilor, cartofiseriilor, pizzeriilor, tuturor raioanelor cu mîncare gătită din magazinele non-stop; triste chestii gătite în lumina alburie de neon. Mă văd cumva într-un oraș străin mîncînd de una singură *ramen* la pachet opărit cu apă și condimentat cu pliculețele alea în care nici nu vreau să știu ce e. Mă văd mîncînd singură într-un fast-food cu scaune înalte de bar, la o masă din lemn negeluit, tot soiul de chestii prăjite în uleiuri refolosite, o lampă joasă și ieftină mă luminează de sus în jos și probabil că am fața căzută și gura uleioasă, înghit cu poftă prăjelile astea în aerul care e și el prăjit. Am găsit întotdeauna o tristețe imensă în asemenea locuri, sentimentul e mai apăsător, desigur, dacă mănînci singur ca un distrus.

Cu toată tristețea și langoarea asta, sentimentul unei singurătăți cu termen fix nu e copleșitor ca la cei nevoiți să trăiască permanent așa, e, cum ziceam, un motiv de a scăpa frîiele cumpătării și de a mînca o găleată de cartofi prăjiți cumpărați de la colț.

Sînt în Mega, mor de foame, mă gîndesc deja cum o să stau în prostrație cu o pungă imensă de chips-uri în fața unui Netflix inofensiv, ceva cu copii și animale, poate o comedie stupidă de Crăciun cu *plot*-uri de birou și fete creative îmbrăcate în pulovere roz cu nasturi. Dincolo de prăpastia hămeselii mele, nu pot însă să n-o remarc pe cucoană. Vorbește tare la telefon. Din ton îmi dau seama că e una din cele care le știe pe toate. Acritura supremă căreia nimic nu-i place și totul i se cuvine. În timp ce vorbește la telefon aruncă cumva de sus tot soiul de chestii în coșul așezat pe podea. „Da, dragă, dar i-am zis că nu se face așa ceva" – fleoșc! – o pungă cu salată mixtă cade cu zgomot în coș. Apucă un avocado și-l privește cu scîrbă de parcă pielița aia verde ridată era vina lui. „Nu, i-am spus și lui X că e inacceptabil, păi ce, m-am născut ieri?" În coș aterizează o pîine cu multicereale. Cucoana ajunge acum în dreptul viselor mele diurne, în dreptul locului la care mă gîndeam cu lacrimi în ochi încă din metrou – mîncarea gătită. „Nu, dragă, sînt în Mega, Doamne, cine poate să ia scîrboșeniile astea de chiftele, numai cînd mă uit mi se face rău. Chiftele pline de pită", completează madam, tare cît să audă absolut toată lumea.

Cucoană, ești incredibilă și te iubesc, mă gîndesc cu destulă obidă și rîd iar de una singură. Îmi vine s-o pocnesc prietenește peste coc. În coșul meu se lăfăie bucuria supremă – chips-uri și chiftelele alea oribile. Care, da, pot reprezenta un biohazard serios și-ți pot infesta frigiderul cu un miros mi-nu-nat. Dar, madam, îmi vine să-i zic, eu sînt un om liber! Regina merdenelelor, împărăteasa pufuleților și prințesa parizerului te salută.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Pro patrimonio

„În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, în sudul Transilvaniei, la Rășinari, Săliștea Sibiului și Făgăraș, se dezvoltă importante centre ale picturii românești transilvănene. Din aceste centre situate în Mărginime sînt cunoscute mai multe generații de zugravi. Asupra acestor pictori un rol hotărîtor l-a avut puternica influență a centrelor artistice de la sudul Carpaților, ce se exercita prin cunoașterea nemijlocită a unor opere de artă și ansambluri picturale muntene, sau prin intermediul unor zugravi veniți în Transilvania. Pentru generația de pictori rășinăreni din care făceau parte Iacov și Stan Zugravi, fiii popii Radu din Rășinari, precum Iacov fiul popii Man, zugravul de la Craiova Grigore Ranite, artist cu îndelungată activitate în Țara Românească și în Transilvania, era maestrul de la care învățaseră arta zugrăvitului, fapt ce reiese dintr-o inscripție de pe o cazanie a bisericii din Rășinari. Dintre discipoli, urmînd stilul dascălului, este Iacov Zugravul, pe care îl întîlnim pictînd pentru prima oară la 1740 la fosta biserică de lemn din Iernut, împreună cu David Zugrav, meșter originar din Țara Românească. În 1742 Iacov Zugravul picta icoanele principale ale iconostasului bisericii din Turda Nouă. Două icoane s-au păstrat în biserica fostă unită din Turda Nouă, una reprezentînd pe sfîntul Nicolae, iar o alta pe Deesis. Ambele icoane sînt semnate și datate.

Din inscripția icoanei sf. Nicolae, publicată de Nicolae Iorga, reiese că iconarul a mai pictat și o a treia icoană, ce azi nu se mai păstrează."

Marius Porumb, „Contribuții privind pictura românească din secolul al XVIII-lea în jurul orașului Turda", în *Potaissa*, Turda, 1978.

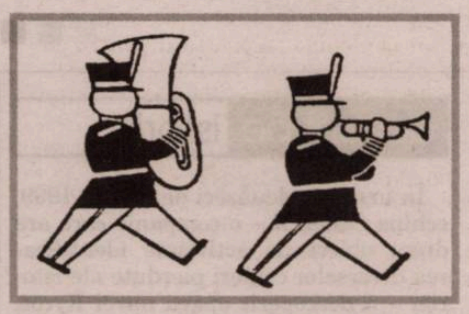

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Am ales. Acum ce facem?

Păi, dacă sentimentul este cel de „a cîștigat omul nostru, acum am ajuns și noi cu totul la putere", atunci e de rău. Hăul se adîncește. Iar felul rudimentar de a vedea lucrurile devine adevăratul cîștigător. Pesimiștii, iubitorii de teorii ale conspirației, atotștiutorii cărora nu le scapă nici unul dintre secretele planetei spun că „cercurile care conduc lumea și-au pus marioneta". Entuziaștii nesupunerii civice spun că e o mare ocazie ratată, pentru că adevăratul cîștigător e doar clasa politică. Adică aceeași clică iscusită în a controla butoanele, indiferent de culoarea politică. Cei care văd peste tot numai vrăjmași, „patrioții" de terasă spun că-i „vai de noi, cu un străin la conducerea țării". Fanii rătăciți în plină beatitudine cred că „i-a rezolvat sasu' pe toți, și-acu' să-l vezi cum se pune pe treabă". În general, aceștia sînt cei care cred că „sasu'" are soluții pentru orice. De la a veni cu trusa de scule, să le repare centrala de bloc, pînă la recuperarea Tezaurului de la Moscova. Există și mulți dezamăgiți, pe care cîștigătorul alegerilor prezidențiale nu i-a convins, nici în primul mandat, nici în campania electorală. Se găsesc însă și destui români – participarea la vot o arată din plin – care încep să înțeleagă necesitatea exercițiului democratic. Așa cum există și mulți compatrioți cărora, pur și simplu, nu le pasă.

România nu s-a schimbat peste noapte. Conducem la fel de hotărît în cîteva clasamente ale rușinii. Igienă precară, mortalitate infantilă, abandon școlar, defrișări ilegale, consum insignifiant de carte, analfabetism funcțional, lipsă de infrastructură rutieră, iar văicăreala poate să continue, pe bună dreptate, mult și bine. Dacă mai deschidem discuții despre milioanele de români care și-au luat lumea-n cap, bulversarea sistemului de justiție, degringolada din educație, nenorocirile din sănătate, starea clădirilor de patrimoniu, dezastrul ecologic din Delta Dunării, ai senzația că n-o să mai apară niciodată vreo rază de speranță. Un președinte nu poate rezolva toate lucrurile astea. Chiar dacă are și „guvernul lui". A te aștepta la așa ceva înseamnă să pici imediat în dezamăgire și să ceri, din nou, schimbarea. Reprezentanții noștri, de orice culoare vor fi fiind ei, nu vor purcede, de mîine dimineață, la sacrificarea propriilor vieți pe altarul binelui poporului. Vor fi exact ceea ce sînt. Politicieni. E adevărat că unii dintre ei au depășit orice limită, comițînd șiruri de golănii nemaivăzute. E la fel de adevărat că alții s-au dovedit de o ticăloșie și de o lipsă de responsabilitate greu de imaginat. Dar politicienii, în general, cu excepția golanilor și a ticăloșilor nevindecabili, nu sînt nici buni, nici răi. Sînt politicieni. Niște elemente absolut necesare bunului mers al democrației, așa cum cunoaștem acum această noțiune. A aștepta să vină totul de la ei e o mare greșeală.

În mod normal, dacă am dori cu adevărat să trecem la o etapă de maturizare a societății în care trăim, ar trebui să înțelegem că presiunea socială nu trebuie să scadă, ci, dimpotrivă, să crească. A cere socoteală celor de la putere și a te exprima liber ar trebui să devină norme acceptate și adevărate ale comunităților în care existăm. Spiritul critic e mai necesar acum decît oricînd. Dacă el amorțește, pentru că „sînt ai noștri la putere" sau pentru că „n-ai ce face cu moștenirea asta", meciul e pierdut fără să se fi fluierat începerea sa. Clasamentele rușinii trebuie să se vadă mai tare acum. Nemințite. Nefardate. Iar intervenția în fiecare dintre ele chiar nu e doar treaba politicienilor. Ci și a alegătorilor. Ar fi o eroare gravă să se creadă că introducerea în urnă a buletinului de vot e suficientă pentru îndreptarea lucrurilor. „Am votat, gata, treburile se rezolvă." Dimpotrivă. Precaritatea forțelor de ordine publică, furturile din păduri, incompetența din instituții, lipsa de proceduri realiste, toate astea și încă multe altele ar trebui să fie în primplanul atenției, zi de zi. Așa cum ar trebui să fim preocupați de ajungerea pînă la capăt în orice proces de sancționare a unui abuz. Altminteri, dacă vezi la televizor că niște șmecheri discută despre finanțele țării în termeni de „hap sau hap", zici că așa e normal. Dacă autorii unor fărădelegi crunte rămîn nedescoperiți, înțelegi că au protecție la niveluri înalte și zici că așa e firesc să fie. Dacă impostorii și habarniștii de partid conduc în continuare ministere și instituții importante, zici că așa e modelul cultural în partea asta de lume. Dacă demnitatea oricăruia dintre noi e doar subiect de campanie electorală, zici că, oricum, aici nu mai e nimic de făcut. Și ți se creează, element cu element, senzația pe care unii chiar doresc din rărunchi să o ai. Sentimentul că trăiești într-o țară care le aparține. Una cu stăpîni și supuși.

Calitatea de cetățean al unui spațiu public civilizat nu se consumă doar la urna din secția de votare. Acolo de-abia începe. E un proces care are loc zi de zi, unde fiecare participă cît poate. Și nu cu sentimentul că te urmărește cineva în procesul ăsta, ci cu dorința reală de a o face. E ceva-ul ăla pe care nu știm întotdeauna să-l definim, dar pentru care îi invidiem pe alții, din alte societăți, despre care credem că funcționează mult mai bine. Iar exersarea spiritului critic nu înseamnă să înjuri de dimineață pînă seara, să dai drumul la băierile blestemelor și să fii împotrivă din principiu, fără ca măcar să știi la ce. Înseamnă apariția unei noi preocupări. Una care trebuie să fie cît se poate de răspîndită și de autentică. Aceea care nu e direcționată doar spre felul în care trăiești în casa ta și în bula ta, ci și spre calitatea spațiului public în care exiști. A uita de toate astea, doar pentru că cel pe care l-ai votat a cîștigat alegerile, e o mare greșeală. Dacă e comisă, nu întîrzie niciodată să-și arate colții.

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Petre GURAN

Omul cel tainic al inimii

(I Petru 3, 4)

Fenomenul sfințeniei se subîmparte în două dimensiuni, adesea confundate: pe de o parte, cea trăită de individ ca o desăvîrșire a virtuților, acompaniată de manifestări harice, care se arată observatorului exterior ca puteri supranaturale, pe de altă parte, cea narată, deci dezvăluită lumii de un observator exterior, fie la prima mînă, cea de ucenic și martor al puterii harice, fie la mîna a doua, de narator „profesionist", care folosește documente sau atestări orale, adică reputația care se formează din venerație.

Distincția e foarte importantă, chiar dacă este foarte greu de surprins. Sfințenia „trăită", adică clipa autopercepută de har, se petrece într-o discreție totală, atunci cînd ea se manifestă în mijlocul unei vieți de asceză, nici nu se cere comunicată, adică experiența în sine își este suficientă, nici nu poate fi comunicată fără a se expune imediat unui examen critic exterior. Majoritatea scenelor de rapt mistic din *Pateric* sînt observate pe furiș de un ucenic sau de un vizitator întîmplător. Misticul pus să dea socoteală de ceea ce i se întîmplă neagă că i s-ar fi întîmplat ceva ieșit din comun.

De fapt, distincția traversează un prag pe care îl putem indentifica drept limita dintre funcția de conștientizare a ființei prin har, descoperirea sensului vieții, a Adevărului, absolut închisă în individ, și funcția socială a manifestării harului. Aceasta din urmă se autonomizează, adică devine scopul în sine al experienței harice, în cazul martirilor. Aceia, nemaifiind în puterea lor de a-și arăta sau ascunde ceea ce trăiesc, fiind cu totul în mîna călăilor lor, ceea ce li se întîmplă dincolo de înțelegerea noastră, răbdarea suferinței și a umilinței, nu le mai aparține și nu le mai este adresat exclusiv lor. Manifestarea harului se îndreaptă în acel caz spre privitori, fie călăii sau observatorii indiferenți, care sînt mustrați în conștiința lor prin ceea ce văd, fie ceilalți credincioși care sînt îmbărbătați în credința lor prin ceea ce văd.

Prototipul sfințeniei este acesta al martirilor. În cazul lor, distincția operată mai sus se anulează. Ceea ce trăiesc ei se și vede de către ceilalți și este imediat admirat și narat de către martori, fără să se mai poată întoarce ca stimă de sine către cel proslăvit de har, căci timpul lor pe pămînt se sfîrșește cu acea proslăvire. Modelul este dat de Sfîntul Protomartir Ștefan care, fiind dus spre a fi omorît cu pietre, vede, dar și arată slava lui Dumnezeu și pe Fiul Omului stînd de-a dreapta lui Dumnezeu, după care sub ploaia de pietre își dă duhul.

Sfințenia din asceză se lovește tocmai de supraviețuirea pămînteană a individului care a trăit momentul haric. Harul manifestat se percepe de către public ca fenomen taumaturgic și foarte repede se transformă în narațiune. Minunea este povestită și chiar dacă circulă o vreme oral, ea este deja narațiune contemporană cu actorul ei. Dar propriul narațiunii despre fenomenul taumaturgic este tocmai autonomizarea ei față de autorul actului taumaturgic, ba chiar și față de primul narator. Cel care aude povestea și o spune mai departe este la fel de convins de adevărul ei ca și naratorul-martor. Povestea, odată ieșită din clipa care a produs-o, își trăiește propria viață. Putem merge mai departe cu observația și să spunem că însăși clipa taumaturgică este rezultatul dorinței celui care vrea s-o observe sau chiar să se împărtășească de aceasta independent de voința celui care devine actorul principal al narațiunii. Modelul se află de asemenea în Evanghelii, în pericopa despre femeia cu scurgerea de sînge (la Matei 9, 20-22, Marcu 5, 25-34 și Luca 8, 43-48), care se atinge în mulțime de poala hainei lui Iisus din încredințarea că se va vindeca. Fenomenul taumaturgic este precedat de o narațiune despre minunile lui Iisus, „auzind ea cele despre Iisus" (Mc 5, 26), se manifestă ca o decizie interioară și nedestinată publicului și se transformă în cele din urmă în taumaturgie publică, Iisus vrea să știe cine s-a atins de haina lui, și reintră prin textul evanghelic în circuitul narativ. Dar depășind excepția Evangheliei, regăsim fenomenul în literatura hagiografică. Să citim, spre exemplu, următorul fragment din *Patericul egipitean alfabetic,* la avva Sisoe, capitolul XVIII: „A mers odată un mirean la avva Sisoe în muntele lui avva Antonie, avînd cu sine și pe fiul său. Și pe cale s-a întîmplat de a murit fiul și nu s-a tulburat, ci l-a dus cu credință la bătrînul. Și a căzut cu fiul său, ca și cînd ar fi făcut metanie ca să fie blagoslovit de bătrînul și sculîndu-se tatăl, a lăsat copilul la picioarele bătrînului și a ieșit din chilie afară. Iar bătrînul socotind că metanie îi face, i-a zis lui: scoală și ieși afară! Căci nu știa că a murit. Și îndată s-a sculat copilul și a ieșit. Și văzîndu-l tatăl lui, s-a înspăimîntat și intrînd s-a închinat bătrînului și i-a vestit lucrul. Auzind bătrînul s-a mîhnit, căci nu voia să se întîmple aceasta. Dar i-a poruncit omului ucenicul bătrînului, ca nimănui să nu spună pînă la sfîrșitul aceluia." Avem aceeași schemă în care credința intimă a tatălui îl forțează pe avva Sisoe să se manifeste taumaturgic. Și Iisus, și avva Sisoe sînt în stare să cunoască singuri identitatea celui asupra căruia se exercită puterea lor, dar prin aparenta surpriză este subliniată taina din inima credinciosului. Taumaturgia este un dușman al ascezei în măsura în care minunea îi atrage ascetului reputația ca ispită a mulțumirii de sine. *Patericul* pune în scenă în mod special această fugă de funcția socială a manifestărilor harice trăite de monahi. Pentru monah smerenia este virtutea supremă. Celebrul articol al lui Peter Brown despre apariția și funcția, se înțelege socială, a omului sfînt *(holy man)* în antichitatea tîrzie a folosit ca material al cercetării narațiunea despre omul sfînt, adică texte hagiografice sau istoriografice în care apare omul sfînt ca actor social. Deși Peter Brown și-a revizuit el însuși evaluarea „funcționalistă" a sfințeniei ascetice în antichitatea tîrzie, ceea ce rămîne valabil din acel studiu este faptul că narațiunea despre omul sfînt în mod inevitabil împlinește sau chiar aparține deja funcției sociale a sfințeniei descrise mai sus. Această funcție socială există autonom de intenția subiectului hagiografic și de experiența lui harică.

Conștientizarea acestei frontiere între „trăit" și „povestit" admite că există o diferență între una și alta, adică în mod inevitabil percepția exterioară a manifestării harice nu este identică cu experiența interioară a acesteia. De cele mai multe ori observatorul extern are nevoie chiar de o exegeză a ceea ce vede, astfel încît să înglobeze în narațiune măcar parțial experiența interioară. Textul devine astfel o negociere între interior și exterior, între avvă și ucenic. Această negociere, care de cele mai multe ori presupune un decalaj temporar între eveniment și narațiune, are și rolul de a proteja actorul taumaturgic de efectul reputației. Astfel ne putem explica atît fenomenul pseudonimității în literatura hagiografică și spirituală, cît și tema foarte importantă a robilor ascunși ai lui Dumnezeu sau sfinții necunoscuți. În această negociere intră și un fel de preformare a ucenicului, ca să fie în stare să înțeleagă ceea ce vede. Tot în *Pateric* avem evocată această temă la avva Macarie egipteanul, capitolul II, cînd, la îndemnul lui Dumnezeu, îi găsește într-o oază din pustiul cel adînc pe cei doi pustnici care trăiau fără haine și vara, și iarna, răbdînd și arșița, și frigul fără pagubă după pronia lui Dumnezeu. Aceia sînt cu adevărat monahi, iar cei care ca el, zice avva Macarie, nu pot să fie monahi în felul acela, prin ruperea totală de lume, chiar și de lumea monahilor, să stea în chilie să-și plîngă păcatele. Revelația cea mare are nevoie de mai multe văluri, dintre care cel mai mare este cel al identății ascunse, iar Macarie nu ne spune numele pustinicilor desăvîrșiți, nici nu-i întreabă. Practicarea virtuții în taina inimii este ultima redută. Dar poate fi povestită această cucerire? Da, dacă povestitorul însuși este Macarie!

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Cînd creștinii îl citeau pe Homer

„Nimic nu este mai incredibil decît un răspuns la o întrebare nerostită", spunea Reinhold Niebuhr, oferind o formulă ce avea să fie citată pentru a ilustra situația credinței creștine într-o lume care nu era pregătită să o recepteze religios sau cultural. Pentru imensa majoritate a locuitorilor Imperiului Roman, în care a apărut și s-a răspîndit creștinismul, mesianismul din textele profetice era departe de a fi un reper. Și atunci cum putea fi înțeles Hristos? Iată de ce, așa cum scria istoricul culturii creștine Jaroslav Pelikan (1923-2006), „una dintre cele mai remarcabile convergențe lingvistice din întreaga istorie (...) rămîne aceea că Noul Testament s-a întîmplat să fie scris în greacă – nu în ebraica lui Moise și a profeților, nici în aramaica lui Iisus și a ucenicilor Săi, nici chiar în latina Imperiului Roman, ci în greaca lui Socrate și Platon". Din seria marilor cărți despre această temă, care nu a încetat să-i fascineze pe istorici și pe teologi, Editura Doxologia, cu impecabil gust în selecția titlurilor, ne oferă, în colecția „Historia christiana", traducerea lucrării lui Jaroslav Pelikan, *Creștinismul și cultura clasică. Metamorfoza teologiei naturale la întîlnirea creștinismului cu elenismul* (versiunea îi aparține lui Sergiu-Adrian Adam, ediția fiind îngrijită de Ovidiu Sferlea).

Autorul, istoric faimos al tradiției creștine, cunoscut publicului românesc prin mai multe traduceri din opera sa, propunea, în aceste *Gifford Lectures* ținute în 1992-1993, o incursiune în gîndirea celor care au avut pentru creștinismul răsăritean un rol comparabil cu cel al lui Augustin în Occident: capadocienii Vasile al Cezareei, Grigorie din Nazianz, Grigorie al Nyssei și Macrina, sora lui Vasile și a lui Grigorie al Nyssei. Felul în care acești intelectuali dintr-o provincie a Răsăritului au ales să se raporteze la paideia clasică, în tensiunea existentă de la începuturile apologeticii între învățătura mîntuitoare despre har și elenism, a conturat pentru secole paradigma culturii creștine. Invitați de împăratul Iulian (361-363), ardent, dar efemer restaurator al elenismului religios, de a fi ori de partea lui Homer și a zeilor, ori de partea Evangheliilor, creștinii au ales, surprinzător, să nu renunțe la Homer, deși îi criticau miturile. I-au adoptat însă limba, formulele, ritmurile, astfel încît au devenit membri egali ai aceleiași culturi (împreună cu cei care nu le împărtășeau credința), iar de pe altă parte și-au formulat propria învățătură la școala expresivității clasice. Nu întîmplător atitudinea lor culturală selectivă a fost comparată de un istoric de artă ca Thomas F. Mathews cu felul în care scenariul urban al Constantinopolului fusese populat de statui celebre, aduse din toate colțurile imperiului: extrase din contextele lor de origine, de multe ori sacre, ele deveneau mai degrabă opere de artă, așa cum literatura homerică era citită și folosită de creștinii cultivați ca artă și nu ca materie teologică.

Maniera în care marii capadocieni au reușit să formuleze prin cuvintele lui Homer ceea ce nu era deloc homeric și să descrie modul de viață creștin cu rafinate aluzii la *Iliada* și *Odiseea* a dat măsura istorică a relației de continuitate și discontinuitate pe care noua lume creștină o putea avea cu lumea veche, al cărei chip se preschimba prin adoptarea credinței în Hristos. Și nu este vorba doar despre literatură, ci despre asimilarea tuturor elementelor culturii profane, în mod deosebit a filosofiei socotite ca aspirația cea mai nobilă a elenismului. Or, dacă literatura își oferea limbajul, filosofia intra într-o concurență mai dificil de îmblînzit. Totuși, ceea ce oratoria creștină a obținut de la cea păgînă sub raportul expresivității, teologia a primit sub raport conceptual de la filosofia greacă, fără ca prin aceasta să se poată vorbi pur și simplu de o „elenizare" a credinței. Cartea lui J. Pelikan ne arată în mod pătrunzător cum alteritatea *kerygmei* creștine s-a menținut întotdeauna în tensiune cu limbajul filosofic, făcînd din această ambivalență un principiu creator al teologiei.

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător în istoria religiilor.*

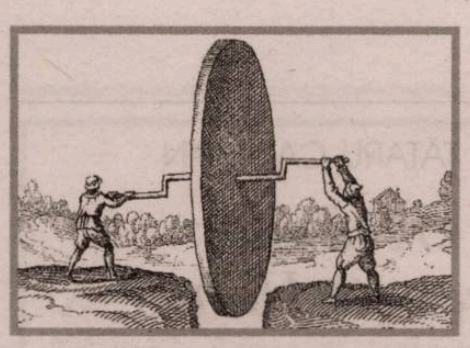

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

China. Mici fragmente de distopie

E, probabil, una dintre cele mai tragice și, în același timp, ignorate știri de anul acesta. Recentele dezvăluiri privind lagărele în care guvernul chinez a internat în jur de un milion de oameni aparținînd unor minorități etnice și religioase din vestul țării au trecut aproape neobservate. O știre de coloană, dacă ziarele ar mai conta, sau, pentru era Internetului, o știre de al treilea ecran de pe site-ul favorit.

China numește lagărele „centre de pregătire vocațională", iar majoritarea celor internați acolo sînt uiguri, o populație islamică din Asia Centrală care s-a încăpățînat să își păstreze limba și tradițiile chiar și după anexarea Xinjiangului de către Republica Populară în 1949. Xinjiang, ca și Tibetul, este, în teorie, o regiune autonomă a Chinei. În fapt, de la incorporarea lor în statul chinez, Beijingul a dus o încăpățînată politică de colonizare cu etnici han al cărei principal scop a fost permanent eliminarea diferențelor specifice în numele uniformizării.

Reunite sub numele generic de „China Leaks", documentele date publicității săptămîna aceasta de către Consorțiul Internațional al Jurnaliștilor de Investigație oferă, pentru prima oară, detalii din surse oficiale legate de o politică de reeducare la scară largă a unei întregi populații a cărei principală vină pare să fie aceea că există. Ca să fie clar, „reeducarea" chineză e un eufemism pentru spălarea pe creier a sute de mii de oameni, pentru crime și pentru abuzuri greu de justificat în orice națiune cu pretenții de civilizație.

Cîteva lucruri, așa cum reies din documente:

– Persoanele internate în lagăre pot fi deținute pe termen nelimitat. Durata minimă petrecută sub supraveghere nu poate fi mai mică de un an.

– Deținuții primesc puncte pentru „transformare ideologică" și „disciplină".

– În prima fază a internării are loc „transformarea educațională". Ulterior vine instruirea în vederea dobîndirii abilităților de muncă – alt eufemism care acoperă, de fapt, munca forțată. Cele două au loc în lagăre diferite.

Un nesfîrșit ciclu sintetizat de unii comentatori sub forma „represiune-violență-represiune".

– Supravegherea este atît de intensă încît deținuții nu au libertatea de a-și alege patul în care vor să doarmă sau locul în coada care se formează la cantine.

Dezvăluirile vin să confirme mărturii ale unor foști deținuți sau membri de familie ai acestora care au reușit să plece în Occident și care vorbesc despre tortură, violuri și dispariții pe care guvernul chinez refuză să le recunoască sau să le lămurească.

Lagărele sînt doar o parte a unui vast sistem de represiune care, uneori, pare desprins din distopii de categoria B de pe Netflix. Uigurii care nu ajung în lagăre sînt supravegheați îndeaproape de Big Brother-ul chinez cu ajutorul camerelor video, soft-urilor de monitorizare și al unei tradiționale rețele de turnători aflați în slujba guvernului. China Leaks oferă o măsură a dimensiunii acestui efort – într-o singură săptămînă din vara lui 2017, „sistemul" a identificat 26.000 de suspecți în patru districte din sudul Xinjiangului.

O investigație de anul trecut a canalului australian de televiziune ABC identifica 28 de astfel de lagăre. Numărul real e necunoscut.

Beijingul este atît de preocupat de transformarea culturală a populației de uiguri încît birocrații chinezi au grijă să măsoare lungimea bărbilor bărbaților și intră în alertă dacă află că vreunul dintre ei refuză să consume alcool, se lasă de fumat sau nu urmărește canalele oficiale de televiziune.

De partea sa, guvernul comunist respinge toate acuzațiile, insistînd că milionul acela de oameni participă voluntar la acțiunile de reeducare. Iar justificarea principală a întregii întreprinderi este lupta împotriva terorismului.

În fapt, uigurii trec printr-un nesfîrșit ciclu sintetizat de unii comentatori sub forma „represiune-violență-represiune". De la anexarea provinciei și debutul procesului de colonizare, populația locală s-a încăpățînat să reziste. Din rîndurile ei s-au ridicat voci de opoziție, dintre care unele au cerut independența. Au existat și cazuri extreme în care militanți uiguri au apelat la violență.

Periodic, statul intervine încercînd să elimine orice urmă de nemulțumire exprimată în public. A făcut-o în anii '80 și '90, o face și acum, la o scară care pune China modernă pe același plan cu cele mai oribile dictaturi din ultima sută de ani. Pentru că e o diferență între îngrijorarea în fața unor acte de terorism și tratarea unui întreg grup etnic și religios (aproximativ zece milioane de oameni) ca o organizație teroristă.

Sigur, de la instalarea regimului dictatorial al lui Mao, Beijingul are o lungă tradiție de represiune și asasinare a propriilor cetățeni, însă pretențiile de putere mondială din ultimii ani pun situația din Xinjiang într-o lumină diferită.

Din nefericire, în pofida unor proteste sporadice, reacția internațională e mai degrabă rezervată. Motivele sînt multiple – relevanța comercială sau militară a Chinei, faptul că uigurii, ca și kurzii, nu au un stat național care să ridice această problemă în foruri internaționale și banala nepăsare în fața unor drame din depărtare – oricare dintre ele poate fi invocat.

Peste mulți ani, însă, vor fi voci care vor întreba „cum a fost posibil". Probabil li se va răspunde cu o tăcere jenată.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

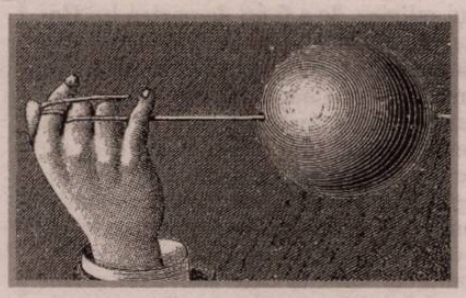

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Trecutul care stă la pîndă

Berliner Zeitung a apărut în 1945, fiind primul ziar nou fondat după încheierea războiului. La început, pe frontispiciul ziarului berlinez era scris „organ al comandamentului Armatei Roșii". Începînd cu 1953, ziarul se subordonează Comitetului Central al SED (Partidul Unității Socialiste din Germania). Dacă, în primul deceniu de existență, publicația a putut circula cu ușurință în toate sectoarele Capitalei, odată cu ridicarea Zidului și cu adîncirea Războiului Rece ziarul a putut acoperi doar Berlinul de Est. Începînd cu 1990, odată cu recîștigarea libertății au crescut și ambițiile. Noul editor (privat) și-a propus să transforme cel mai de succes ziar redegist într-un „*Washington Post* german". Chiar dacă această pretenție nu s-a concretizat niciodată, *Berliner Zeitung* a rămas un ziar respectat și influent, reușind uneori să aibă un impact mai mare decît o pubicație locală. Ziarul se vinde astăzi în circa 80.000 de exemplare – e un tiraj bunicel – și are, ca multe publicații tipărite, unele probleme financiare, dar situația e stabilă.

La fel ca toată presa din Germania, și *Berliner Zeitung* a publicat, în octombrie, nenumărate articole despre căderea Zidului Berlinului, de la a cărui prăbușire se împlinesc 30 de ani. Jurnaliștii și colaboratorii gazetei nu puteau bănui prin ce joc al hazardului acest trecut avea să se întoarcă împotriva lor. Pentru că trecutul pîndește și te prinde din urmă cînd te aștepți mai puțin.

Holger Friedrich și soția sa Silke sînt oameni de afaceri. Au strîns ceva bani din domeniul IT. În septembrie, cei doi au achiziționat publicația berlineză. Nu au experiență în *publishing*. Nici măcar nu sînt cititori de *Berliner Zeitung*. În schimb, au opinii politice și țin să și le exprime. Evident, în propriul ziar. Într-un editorial întins pe două pagini, publicat la scurt timp după achiziționarea ziarului, cei doi au explicat „Ce vrem". Articolul e de fapt o înșiruire de platitudini, de opinii bizare sau uneori radicale, de mirări naive cu privire la politică & societate, precum și de insinuări care îi lasă pe cititori să ghicească în ce direcție se va îndrepta noua politică editorială. De pildă, într-un pasaj cu greutate din editorial, cei doi își exprimă „gratitudinea" față de fostul cancelar al RDG Egon Krenz. Anume, pentru faptul că nu a comandat o represiune sîngeroasă împotriva manifestanților din 1989 și, „poate riscîndu-și viața proprie", a permis „ca milioane de oameni să dispună de propriul destin". Nu au ținut să amintească aici că același Egon Krenz sugerase, cu cîteva luni înainte de căderea Zidului, că ar putea recurge la „soluția Tienanmen"... Cei doi nu doar că îl transformă pe ultimul cancelar al Germaniei comuniste într-un soi de erou al trasformărilor postcomuniste, ci sugerează că, după 30 de ani de la acele evenimente, ar fi cazul ca oamenii să revizuiască sentința de condamnare a lui Krenz la patru ani și jumătate de închisoare: în 1997, Krenz

Jurnaliștii și colaboratorii gazetei nu puteau bănui prin ce joc al hazardului acest trecut avea să se întoarcă împotriva lor.

fost găsit responsabil pentru moartea a patru persoane, împușcate de grăniceri, la 30 octombrie 1989, în încercarea de a sări peste zidul care separa Berlinul. „Să fim recunoscători că putem scrie acest text fără riscul de a fi pedepsiți și că voi îl puteți citi fără riscul de a fi pedepsiți" – notează cei doi proprietari ai *Berliner Zeitung* în editorial. Și tot așa.

La jumătatea lunii trecute, ziarul *Die Welt* a dezvăluit că Holger Friedrich a fost colaborator al STASI. Legătura cu serviciile est-germane a început în 1987, pe cînd avea doar 21 de ani. Subofițer în NVA (armata populară), Friedrich a fost unul dintre cei 170.000 de colaboratori ai STASI. El a furnizat rapoarte despre colegii militari sub numele conspirativ „Peter Bernstein". Recrutarea lui ca informator, povestește Friedrich după deconspirare, s-ar fi petrecut prin șantaj: fusese prins încercînd să fugă în Vest și Securitatea i-a propus, în schimbul exonerării, să devină colaborator. Mobilul contează însă mai puțin. De bine, de rău, foștii colaboratori ai STASI au fost deconspirați (sau au recunoscut) mult mai devreme ca omologii lor din România. Cei mai mulți au fost evacuați din viața publică și, în orice caz, din viața politică. Un patron de ziar fost colaborator STASI face, evident, mare vîlvă prin presă, mai ales la 30 de ani după căderea Zidului. Banii pe care îi pune la dispoziția ziarului nu vor putea însă salva publicația dacă sînt însoțiți de capitalul negativ de imagine și de credibilitate pe care îl poartă noul co-patron. Jurnaliștii de la *Berliner Zeitung* au înțeles bine asta: promit că vor publica ei înșiși o anchetă despre trecutul dubios al patronului lor.

Primăria Capitalei

PROGRAMUL DE PROMOVARE A PATRIMONIULUI TURISTIC „DESTINATION: BUCHAREST“

Administrația Monumentelor și Patrimoniului Turistic

dosar DILEMA VECHE

Coordonator: Sever VOINESCU

Piețe din București

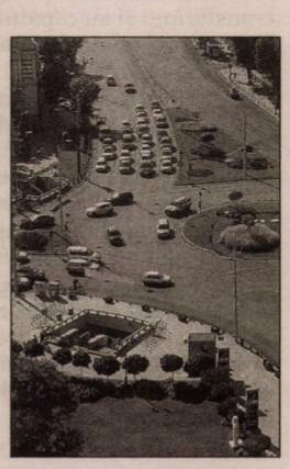

Texte și opinii de:
- Marius CHIVU
- Anda DOCEA
- Stela GIURGEANU
- Andrei MANOLESCU
- Matei MARTIN
- Matei PLEȘU
- Adina POPESCU
- Iaromira POPOVICI
- Ana Maria SANDU
- Cristina ȘTEFAN
- Sever VOINESCU

argument

La pas, prin piețele Bucureștiului

Etimologic, cuvîntul „piață“ (aflat în forme foarte asemănătoare în toate limbile romanice) vine din latinescul *platea,* ce însemna „cale largă“. Cetatea construiește spații largi anume ca să le umple. Modul în care locuitorii unei urbe umplu lărgimea ce se deschide din intersecția mai multor artere a fost, mereu, emblematic pentru oraș. Piața este locul în care se scot la iveală mărfurile, nevoile, ideile,mofturile,informațiile,sentimentele, amintirile, speranțele. Piețele unui oraș tezaurizează trecutul și pun sub ochii lumii prezentul său. Piețele unui oraș sînt spațiile în care sălășluiește sufletul orașului. Vrei să înțelegi ceva dintr-un oraș? Începe cu piețele!

Și la București, piața este locul întîlnirilor, locul socialului prin excelență. Arhitectonic, ele sînt întotdeauna planificate, dar omenește sînt mereu un loc al improvizației și al surprizei. Uneori aglomerate, alteori dezolante, piețele Capitalei te lasă mereu să-ți închipui și să speri. În acest Dosar, am ieșit prin piețele Bucureștiului convinși că întîlnim Bucureștiul însuși. Nu ne-am înșelat. Mai mult decît în orice monografie, film documentar sau discurs, mai mult decît orice ne-ar fi putut arăta cel mai charismatic ghid cu putință, am găsit Bucureștiul însuși, cu farmecul lui șugubăț și frust, cu policromiile lui, cu nepăsările și preocupările lui. Dar mergînd așa, din piață în piață, ajungem să ne întrebăm dacă nu cumva sufletul fiecăruia dintre noi devine și el o piață, prin care se plimbă orașul, în pas de voie... (**Sever Voinescu**)

BARBURISME

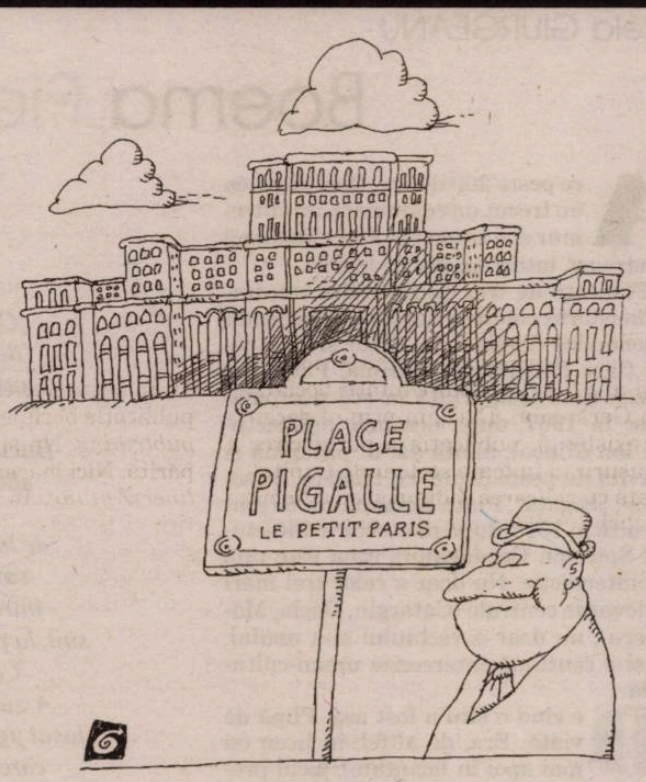

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Ana Maria SANDU

Blocul nu e chiar așa cum l-am pus în carte

M-am trezit în Cluj și o să adorm în București, după ce seara mi-am petrecut-o la o întîlnire cu mai mulți liceeni cărora le-am vorbit despre orașul meu, deopotrivă real și ficțional. Am ales să pornim călătoria noastră din Piața Lahovari, care a devenit în ultimii cincisprezece ani punctul zero al spațiului meu. Prima amintire despre acest loc o am din facultate, cînd i-am făcut o vizită, împreună cu mai mulți colegi și cu profesorul nostru, lui Mircea Nedelciu, în blocul rotund în care locuia. Intrasem în puține case de scriitori pînă atunci. Semiîntunericul acela gălbui, în care am stat la un ceai, încă îl mai păstrez ca pe o plantă prețioasă într-un ierbar. Forfota de pe stradă doar o ghiceam, dar mi se părea că am ajuns în intimitatea unui loc de pe hartă prin care mai trecusem și altădată, dar nu-l remarcasem.

Întîmplarea a făcut să locuiesc apoi în această zonă a Capitalei și lumea mea să graviteze între Bulevardul Magheru și Grădina Icoanei. În fiecare zi fac nenumărate drumuri în acest perimetru, care mi-a devenit întîi extrem de familiar, apoi foarte drag. Știu fiecare imobil și îi recunosc pe oameni, mă salut cu vînzătorii de la magazine și cu chelnerii de la cîrciuma de peste drum. Și, la un moment dat, am simțit că locul în care stau a devenit acasă. Dacă plec mai mult, mi se face dor de buclata stradă Cristofor Columb, de foișorul din Parcul Ioanid și de cum cade lumina pe Dumbrava Roșie.

Cîteodată îmi fac drum la piață, doar ca să revăd Piața Spaniei și ghiveciul imens de flori de la una dintre ferestre. Cresc acolo într-o dezordine atît de firească, încît e posibil să nici nu le observi dacă nu ești foarte atent. Tufa de trandafiri albi, cît gardul înalt al unei case de aici, mă face să-mi înfrîng cu greu dorința de a rupe măcar un fir. Cîinele blănos care nu mă latră niciodată, dintr-o altă curte, dă din coadă ca și cînd m-ar fi așteptat îndelung să vin să-l mîngîi printre ochiurile plasei cu care e împrejmuită curtea lui. Scara pe care m-a fotografiat un băiat, cu soarele intrîndumi în ochi, e și ea la locul ei, nemișcată.

© L. Muntean

„În rivalitatea dintre Bucureștiul anilor 1930 și cel de la începutul secolului al XXI-lea, cîștigă cel dintîi. Zi de zi."

IOANA PÂRVULESCU

La început, cînd am ajuns în mica Piață Gemeni, am intrat în magazinul de brînză al macedonenilor. Telemeaua cu chimen strălucea în galantare și oamenii, cu șorțurile lor impunătoare, mă îmbiau să gust marfa și mereu cumpăram mai multe lucruri decît îmi propusesem. Cînd au apărut „sibienii", au început să piardă clienți și știu că apreciau fidelitatea noastră. Într-o zi, au închis, și de atunci n-a mai venit nimeni în locul lor. Micul magazin a rămas gol și trist.

Cele mai multe flori le are doamna Maria, ea îmi pregătește de ani întregi mereu cîte un buchet colorat, cu care să plec acasă. Sînt sigură că nici nu-mi cere același preț ca celorlalți clienți. Roșii cumpăr de la domna Flori, ea le lustruiește ca pe niște ouă pe care le pregătește de Paște. Domnul serios cu taraba de mere și de fructe uscate, în timp ce îmi cîntărește marfa, îmi face și un mic inventar al calităților lor pentru sănătate.

De un timp, mă opresc mereu la „zîna" murăturilor și a conservelor. Castraveciorii ei sînt impecabili, iar dulceața de ardei ar putea îmblînzi și un căpcăun. M-a convins să încerc și un borcan cu zacuscă, vorbea atît de frumos despre cum o face, că n-am rezistat, și bine am făcut, nu mai e nevoie să-i duc dorul celei de acasă.

Locuiesc și scriu în acest cartier al Bucureștiului. Ficțiunea se contaminează de realitatea lucrurilor pe care le văd și le trăiesc zi de zi. Clădirile pe lîngă care trec au intrat în poveștile mele. S-au transformat și au căpătat fețe și vieți noi. Din păcate, unele nu mai există decît în memoria mea afectivă.

Bucureștiul e orașul meu adoptiv de mai bine de o jumătate de viață. Un amic m-a întrebat la un moment dat dacă blocul cu patru etaje din *Pereți subțiri* există cu adevărat. I-am răspuns că da, firește. Doar să nu se aștepte să fie exact așa cum l-am pus eu în carte. Cehov spunea: „Viața nu trebuie arătată așa cum este, ci așa cum o vezi în vis". Și avea mare dreptate. La fel se întîmplă și cu spațiile care ne sînt dragi și se mută, cu tot ce au ele mai fascinant, în cărțile noastre.

Stela GIURGEANU

Boema Pieței Romane

Are peste 200 de ani. Deși peste ea au trecut un comunism, un cutremur și o tranziție, Piața Romană păstrează totuși un aer de boemă.

Flancată de trei clădiri adînc ancorate în istorie, clădirea Academiei de Studii Economice (fondată în 1913) și cele două Case Pătrășcanu – prima, Piața Romană nr. 1 (construită în stil neoromânesc în 1907, după desenele arhitectului Ion Mincu), aflată azi în paragină și privită de peste drum, cu tristețe, de sora ei, „bogată", Piața Romană nr. 5 (construită în 1913, după planurile arhitectului Spiridon Cegăneanu), zona este una de intersecție. Nu doar a celor trei mari bulevarde centrale (Catargiu, Dacia, Magheru), nu doar a vechiului și a noului, ci și o continuă intersecție uman-culturală.

De cînd o știu a fost așa. Plină de viață. Era, de altfel, în liceu (și mai apoi în facultate), locul preferat de chiul. Prin anii '90 aici se făcea comerț intens cu casete audio piratate, iar în jurul tarabelor se întîlnea breasla rockerimii bucureștene – de altfel, aici mi-am și făcut primii pași în cultura muzicii rock. O cultură pe care o „șlefuiam" la berăria „Turist" – pe locul căreia, azi, se află sediul unei bănci.

Dintotdeauna a fost un perimetru în continuă schimbare, care aparține tuturor. Studenți grăbiți, corporatiști ocupați, turiști și homeleși, artiști stradali și vînzători ambulanți, skateri și rockeri, trecători grăbiți sau oameni care vor pur și simplu să adaste, pierzînd nițel noțiunea timpului, privind vînzoleala stradală de pe băncile dintre gurile de metrou sau de pe celebrele, în vremea liceului meu, „sprijinătoare" – acele balustrade care duc înspre stația de metrou, una dintre cele mai controversate stații de metrou din București, dat fiind istoricul tenebros al construirii sale.

„O generație de prozatori de gazetă a caricaturizat, prin denaturare, probabil involuntară, numele Bucureștilor în Bucureștiul, abatere gravă de la limbă. Numeroase denumiri de locuri românești (treaba savanților grămătici să se întrebe de ce) stau, de cînd sînt, la plural: Piteștii, Ploiești, Călărașii, Galații, Iașii… A zice Ploieștiul, Călărașul, Iașul jignește gingășia nuanței, care nu variază după ins și anotimp, ca prețurile la castraveți."

TUDOR ARGHEZI

Piața Romană mai înseamnă și orașul care nu doarme niciodată.

Potrivit historia.ro, Elena Ceaușescu s-a opus inițial proiectului construirii acestei stații, motivînd necesitatea mișcării și a sportului pentru tovarășii Capitalei care, observase ea, începuseră să se cam îngrașe. Cu toate acestea, constructorii s-au fofilat de la ordinul oficial, pregătind terenul, pe șestache, pentru o posibilă construcție a stației, săpînd galerii în spatele zidurilor groase – galerii care puteau fi transformate, ulterior, în peroane. „Cînd cuplul Ceaușescu s-a convins că este necesară stația, la presiunea bucureștenilor, care se pare că au trimis mii de solicitări, pereții au fost sparți cu picamerul, ca să se poată face culoarul de acces la metrou. Însă spațiul a fost lăsat foarte îngust din cauza pericolului pe care îl presupunea o demolare masivă în acea zonă, pe Magheru, foarte afectată de cutremurul din '77. Asta pentru că săpăturile se făceau pe la suprafață, nu ca acum, doar pe sub pămînt", menționează articolul.

Piața Romană este prea vie și prea „nestatornică" pentru a fi pe gustul celor care se feresc de urbanitate. Este un calvar pentru șoferii grăbiți. Și este de evitat de cei care se tem, la tot pasul, de cutremure. Piața Romană înseamnă aglomerație, zgomot, trafic intens și ambuteiaje, și înseamnă, din păcate, și multe, mult prea multe clădiri cu bulină.

Însă Piața Romană mai înseamnă și orașul care nu doarme niciodată. În care știi că poți ieși din casă în toiul nopții și, dacă îți vine chef de tacla, o poți face, hipsterește, la un hamburger de fast-food, laolaltă cu personaje bizare ale nopții, sau boem, la o plăcintă caldă, traversînd culoarul timpului, dinspre Magheru spre Amzei, pe Take Ionescu, pe lîngă cea mai veche sinagogă din București, sinagoga Eșua Tova, construită în stil maur în 1840, ca să ajungi la patiseria Comteia unde, dacă ai noroc, dai și peste un filozof somnambul și pașnic cu care, la o merdenea și o bere, să întreții o șuetă despre adevăratul sens al vieții.

Matei MARTIN

Despre efectul schimbărilor climatice în Piața Norilor

O masă obișnuită, duminicală, nimic sofisticat. O ciorbă acră, fasole&cîrnați și gutui „îmbătate". *Comfort food,* cum ar zice Jamie Oliver. Primul pas: cumpărăturile. Mi-am luat două plase mari, de pînză, ca să-mi încapă tot ce-mi trebuie. Lista e destul de lungă: ceapă, morcovi, țelină, cartofi, usturoi, pătrunjel, leușteau, lobodă, borș, ardei iute, ardei gras, fasole, cîrnați afumați, varză acră sau castraveți murați, gutui, o sticlă de vin. Măcar nu e mult de mers pînă la Piața Norilor. În plus, pe o suprafață relativ redusă, le găsești chiar pe toate. Unii dintre negustori mă cunosc deja și-mi caută cele mai bune produse de pe tarabă.

Pe alocuri, cîte un vînzător mai abil face marketing creativ.

Un trecător oarecare ar putea rămîne cu impresia că mersul la cumpărături e un soi de activitate recreativă pentru diminețile de duminică. Oamenii își zîmbesc și schimbă cîteva vorbe, banii circulă dintr-o mînă în alta, produsele pleacă de pe tarabă și dispar în pungile clienților – totul se petrece într-o forfotă mai degrabă odihnitoare decît stridentă. Dar viața, ca și piața, e complicată... Mulți vînzători se plîng că nu mai merge treaba cum mergea odată. „Oamenii nu mai vin la piață, s-au obișnuit cu supermarket-ul", îmi explică tanti cu zarzavatul. „De ce-ar veni cineva la mine să-i vînd o legătură de frunze cînd la supermarket găsești ce vrei și ce nu vrei?" Nu înțeleg explicația: la supermarket, pătrunjelul, dacă e, e mereu ofilit. De ce-ar cumpăra cineva de acolo? „Orice e mai ieftin, plus că acolo sînt condiții, nu ca la noi, la piață, unde plouă prin acoperiș" – îmi explică altcineva. Asta chiar e un argument! Cel mai grav e că oamenii nu mai știu ce să cumpere. „Pe vremuri nu făceau atîtea mofturi", spune cartofarul. „Se cumpăra ce se găsea. Acum, toți s-au obișnuit cu produse *fancy* de la magazin, vor să fie toți cartofii de nu știu ce calibru, nu-l mai acceptă dacă-i cu pete, dacă-i strîmb, dacă are coaja un pic belită." În plus, am aflat, „oamenii se așteaptă să găsească în piață toate ciudățeniile de fructe și legume exotice, de care n-am auzit".

Pe alocuri, cîte un vînzător mai abil face marketing creativ recenzîndu-și singur marfa: „ardei FFF iute!!!" sau „ROȘILE SUNT COAPTE" sau „salată fragedă". Unii insistă pe proveniența autohtonă a mărfii. „Românitatea" roșiei pare o calitate pe care mușteriii pun mare preț, de vreme ce mulți vînzători insistă cu această specificație. Pînă și cartofii au afișată indicația de origine (județul Ialomița). Era nevoie de ea, îmi explică vînzătorul, pentru că mulți aduc în piață cartofi de import, din Polonia. Sînt mai ieftini, „naiba să-i ia!", dar nu se compară cu ai noștri. N-am găsit, în schimb, avocado din Mexic (cel mai bun); probabil că cel de la noi vine din Turcia, unde o fi fost aclimatizat, sau, poate, din Spania ori Portugalia – în orice caz, greu găsești unul bun.

„În ceea ce privește originea numelui Bucureștii, aș fi căutat să aflu precis, dar nici cărturarii specialiști nu s-au priceput să mă lămurească și, în locul unei imaginații cu derivări, au adoptat și ei legenda ciobanului, cel puțin pentru frumusețea ei. Venit cine știe de pe unde, în mijlocul unei turme de oi, cu măgarii și cîinii lui, ca să o pască, poate, pînă peste Dunăre, către Mare, Bucur s-ar fi apucat să improvizeze o biserică din șindrilă pe marginea unei Dîmbovițe de mocirlă, și în jurul ei un oraș, parcă prevăzînd Palatul Telefoanelor și Teatrul de Operă și Balet... Instalarea tîrlei pe un deal cam aduce a Miorița și a Curtea de Argeș a lui Manole. Legenda trebuie crezută pe cuvînt întotdeauna, căci, neștiințifică, se împletește cu poezia."

TUDOR ARGHEZI

Am citit recent că schimbările climatice vor avea efecte tot mai nocive în multe părți ale lumii, cel mai grav afectate fiind așteptate la latitudinile mai joase. Țările din Africa, Asia și America Latină, multe dintre ele fiind deja atinse de precaritate și chiar de insecuritatea alimentară, vor fi expuse în și mai mare măsură efectelor încălzirii globale. Agricultura din acele regiuni va suferi daune greu de cuantificat. În schimb, sectorul agricol din regiunile cu climă temperată ar putea avea de cîștigat. Prin urmare, este posibil ca schimbările climatice să extindă și mai mult decalajul economic dintre țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare. Cu alte cuvinte, dacă nu acționăm rapid pentru a lupta împotriva schimbărilor climatice, ne putem aștepta să avem în viitor un peisaj agricol foarte diferit, iar inechitățile sociale se vor accentua în defavoarea celor deja dezavantajați.

Nu-mi imaginez că duminica viitoare, la prînz, voi putea să-mi fac *guacamole* din avocado de-al nostru, neaoș, oltenesc, cumpărat direct de la producătorii locali, din Piața Norilor. Din fericire, încălzirea globală nu a avansat chiar atît de mult încît să schimbe peisajul agricol pînă la desfigurare. Și nu mi-aș dori să găsesc mango românesc în piață, dar nici să importăm leușteanul din cine știe ce ținuturi nordice, unde va mai crește, în lumea nouă și fierbinte care se întrevede în viitor. E clar însă că ce se întîmplă într-o parte a lumii produce efecte și în alte părți. Inclusiv în Piața Norilor.

Iaromira POPOVICI

La Unirii nu te plictisești niciodată

Piața Unirii a fost, pentru mine, mult timp, un soi de limită a lumii. Cel puțin limita pînă la care puteai ajunge pe jos, din lumea cunoscută: cea a unui copil ceaușist care locuia pe Șoseaua Giurgiului, avea bunicii pe la Adesgo și școala pe Dimitrie Cantemir. Cînd ieșeam de la școală, de la liceul „Creangă", drumul meu o lua, de obicei, în sens opus, spre „Șincai" și Parcul Tineretului.

Cel mai mare brad de Crăciun posibil, care-și schimba culorile cît mai dădeai o tură pieței.

Piața Unirii, în vremea copilăriei mele, din cîte îmi amintesc (și-mi amintesc destul de vag), era chiar o piață din care puteai cumpăra fructe, legume, brînză. Veneau țărani care păreau adevărați, cu cîntare de metal și fără pungi de plastic, și-ți înmînau bucata de brînză din care încă mai curgea zeama, învelită într-o hîrtie. Îți puneau morcovii ori cartofii direct în recipientul cîntarului, ca apoi să ți-i răstoarne în sacoșa adusă de tine, frumos împăturită, în geantă.

Nici nu mai știu exact pe unde era piața asta, dar, în orice caz, nu unde e acum magazinul Unirea. Magazinul Unirea a fost una dintre realizările societății socialiste multilateral dezvoltate. Pînă atunci, de obicei, cînd aveam ceva de cumpărat, o făceam de la Cocor. Lîngă el mai exista, pare-mi-se, și un alt magazin universal, „Materna – Mama și Copilul", fostul „La vulturul de mare cu peștele în gheare".

Cînd a apărut Unirea, cred că prin 1976, a fost un eveniment. I se dusese buhul că acolo puteai găsi orice – într-o vreme în care, de fapt, nu se găsea mai nimic, decît cu pile și pe sub mînă. Sau cele care se găseau erau în majoritate urîte și, oricum, aceleași: erai îmbrăcat ca-n cele mai rele distopii din filmele de acum, pe atunci realitate, la fel cu alți cîteva mii de concetățeni ai tăi. De ce? Simplu: pentru că se făceau doar cîteva modele. Cetățenii Republicii Socialiste România se dădeau cu aceleași creme, foloseau același deodorant și aceeași apă de colonie, toate accesibile în magazinul Unirea. Și toate, în general, *Made in Romania*.

Cred că tot pînă aici am luat pentru prima dată metroul, prin anii '80, cînd deja locuiam în zona Romană și încercam să ajung la bunicii mei de la Adesgo – dar la Tineretului nu se făcuse încă stație. Țin minte că fusese un eveniment să mergem cu metroul, că circulam cu mare precauție să nu ne prindă ușile sau să nu ne împingă cineva pe șine (precauție ce nu s-a dovedit inutilă). Cînd ieșeai din metrou ți se deschidea o perspectivă amestecată: în stînga, magazinul Unirea, extins; pe un soi de diagonală, dealul Mitropoliei; în față, lucrările la Centrul Civic și la Casa Poporului, evident, precedate de demolări masive.

„Acolo unde astăzi, în inima Bucureștiului, e o răscruce de străzi și tramvaie numeroase, pe la sfîrșitul veacului trecut (este vorba despre veacul al XIX-lea – n.n.) era o uliță abia însemnată printre livezi și maidane rar împrejmuite, închipuită numai pe-o singură latură, de-a lungul căreia se înșirau cîteva locuințe răzlețe."

ION MARIN SADOVEANU

După '89, Piața Unirii s-a tot transformat, rămînînd, însă, un punct de reper al orașului, o zonă de forfotă și, pînă la un moment dat, de bișniță. Chiar și pe vremea lui Ceaușescu era plin de *changer*-i care, teoretic, îți dădeau orice fel de valută; practic, puteau fi și bucăți de ziare. De asemenea, tot din zonă, de pe stradă, puteai să-ți cumperi chiloți, deodorante, săpunuri de pe la hoteluri sau sticluțe din avion. Nu te plictiseai niciodată pe la Unirii, ba puteai chiar să rămîi lesne fără bani, așa cum a pățit mama cînd s-a dus să-i cumpere o șampanie bunicului de ziua lui.

În '95, același magazin Unirea a găzduit primul McDonald's din România. Pentru că s-a spus, răspicat, că primii nu știu cîți dintre cei prezenți la deschidere vor primi un hamburger gratis, coada de la 5 dimineața a fost pînă spre Mitropolie...

Deși n-am ajuns în prima zi, am tot mîncat cel puțin vreo două luni aproape zilnic la McDonald's-ul de acolo. Tot prin zonă am descoperit primul Gregory's, un magazin de sandvișuri care, prin anii '90, era fascinant. Cel mai mare brad de Crăciun posibil, care-și schimba culorile cît mai dădeai o tură pieței, în coloana de mașini la care păreau să fi luat parte cam toți locuitorii orașului. Mult mai tîrziu, un Starbucks devenit tradițional. Fîntînile care cîntă și își schimbă culorile. Și, nu în ultimul rînd, o Dîmboviță cu rațe și lumini și, de ceva timp, terase ca pe Riviera pe malul ei.

De pe malul căreia, dacă te întorci spre Mitropolie și Casa Poporului, poți vedea, de multe ori, cele mai neașteptate apusuri.

Anda DOCEA

Tîrgul meșteșugurilor uitate

„Eu l-am votat pe ăla care nu iese, care nu prea are lume. Păi, trebuie să aibă și el pe cineva!“ „Care o avea noroc, ăla iese!“

În dumînica primului tur pentru prezidențiale, locuitorii din Drumul Taberei s-au oprit, după vot, la un pahar de bere proaspătă, în piață. Sau, dacă nu bere, măcar un must „Căpșunică“, cu 10 lei litrul. Novicilor în soiurile de struguri li se explică, cu majuscule, pe un carton: „Căpșunică sau ananas este tot un soi de strugure“.

Nu-i zice aproape nimeni Piața Drumul Taberei. În discuțiile de zi cu zi și-a păstrat numele Moghioroș, la fel ca parcul din cartier. Mogyorós Sándor sau Alexandru Moghioroș a fost un politician comunist, ajuns viceprim-ministru în Guvernul Chivu Stoica, implicat în colectivizarea agriculturii. De numele lui se leagă cumplitul ordin dat în 1957 de a fi uciși toți caii, pe motiv că ar consuma hrana vacilor. În toată țara, au pierit atunci 800.000 de cai. Alexandru Moghioroș a murit de cancer în 1969, la doi ani după ce fusese scos de pe scena politică de Nicolae Ceaușescu.

După Revoluția din 1989, bustul lui Moghioroș, înălțat pe strada cu același nume, a fost doborît. Soclul statuii există încă, pe spațiul verde al unui bloc, iar strada se cheamă acum Brașov. O vreme, piața și parcul din Drumul Taberei s-au numit după dirijorul și muzicianul român Sergiu Celibidache.

Piața Moghioroș înghesuie, după reguli proprii, într-o vecinătate bizară, dar acceptată, toate meșteșugurile din vremurile de altădată, cînd hipermarketurile și comenzile online erau doar un vis: tocilărie („ascuțim cuțite, foarfeci și toporașe“), argintări de obiecte, vopsitorie piele, fototapet „dintr-o bucată“, croitorie-retuș, recondiționări de perne, reparații de bijuterii, ceasuri, biciclete sau combine frigorifice, optică, laminare, amanet, asigurări, Loto, anunțuri publicitare și fax, oglinzi șlefuite („orice dimensiune“), rame pentru tablouri, magazin cu telecomenzi pe alese, cu otravă pentru gîndaci, șobolani sau melci, produse naturiste, de slăbit sau de post, papetărie, invitații de nuntă și botez, frizerie lîngă cramă, murături asortate și pescărie cu slogan („Peștele mîncat mai des te conduce la succes!“).

„Bucureștii n-au principii; în orice caz, principiile lor inspirate de la viață și nu de la mințile altora sînt remaniabile, elastice și fără rigiditățile fixe ale altor capitale, din punctul de vedere al subtilității. Ei au meritat adeseori superficial reprosul ce li s-a făcut de «oraș fără ideal», formulat în toate epocile de naturile inadaptabile, fugărite de nevoie și împrejurări pînă în capitală, dar irascibilitatea și văzul pînă la vîrful nasului s-au pierdut la frecventarea comodităților morale și materiale, pe care le tezaurizează tradiția capitalei. Nenumărați au fost eroicii candidați provinciali la cucerirea lui, dar orașul i-a macerat, i-a decantat, i-a filtrat. În cele din urmă, Bucureștii au avut în fiecare caz dreptate, fără să se laude cu dreptățile lor.“

TUDOR ARGHEZI

Toate meșteșugurile din vremurile de altădată.

Încă se mai păstrează vechi indicatoare spre „biroul pieței“, „cîntarul de control al cetățeanului“ sau, ici și colo, „reparații fermoare“. Am urmat într-o zi prin toată piața traseul marcat cu săgeți spre locul unde voiam să-mi înlocuiesc un fermoar blocat al unei botine. Am ajuns mai mult bazîndu-mă pe indicațiile vînzătorilor de la tarabe, care spuneau mai toți că e aproape, chiar aici, în spate. „Aici, în spate“ cineva mi-a rezolvat problema, după ce s-a scuzat de cîteva ori că nu are un capăt negru, ci doar unul „maro foarte închis, nici n-o să se cunoască“. În timp ce așteptam, o doamnă în vîrstă s-a apropiat, ținînd în mînă un nasture roz, auriu pe margine. „Vreau ceva la fel“, a zis, iar maestrul fermoarelor i-a întins o cutie de dimineața pînă seara toată lumea bagă mîna în ele!“, strigă o doamnă care vinde ciuperci românești, albe și cărnoase. Un domn care trece îi dă replica: „Pe astea trebuie să le iei și să le gătești pe loc, am luat eu odată de la Piața Presei, știți cum erau pînă aici? S-au înnegrit!“.

„Un kil de carne e treij de lei, o mănînci și n-o mai ai, cred că nu ați mai luat de mult lenjerii de pat, nu știți cît costă, nici nu mai există patruzeci pe patruzeci!“, „Caut ceva, dar mi-e rușine că nu știu cum îi zice, am văzut la fata mea, un aparat în care pui legumele și le mărunțește, nu știu cum să cer…“

În fața halei pe care scrie, mare, Piața Drumul Taberei II, deschisă în fiecare dimineață de la ora 7, unui proaspăt angajat i se explică îndatoririle zilnice: „Apeși aici și poc-poc, s-a făcut verde, apoi s-a oprit verdele, vezi că-i un singur set de chei, deschizi ușa mare să intre lumea, de fapt întîi aprinzi luminile, pui semnele în față să nu parcheze vreo mașină și cam asta este“.

Matei PLEȘU

Piața Matache Măcelarul

Hala Matache, Piața Matache Măcelarul, Hala Haralambie Botescu, Hala Grivița, Piața Buzești… despre ce vorbim, de fapt?

Cert e că Loloescu Matache, măcelarul întreprinzător și personajul pitoresc, e cel care a inspirat numele vechii Hale – inima a ceea ce a devenit și a rămas pînă în zilele noastre „Piața Matache“.

Aflată la intersecția Căii Griviței cu strada Buzești, în apropierea Gării de Nord – pe atunci, la marginea orașului –, Hala Matache era un loc ideal de desfășurare pentru negustorimea itinerantă a secolului al XIX-lea.

Cît despre celelalte nume, adresa poștală a regretatei Hale Matache era „piața Haralambie Botescu nr. 10“, de unde și denumirea „Hala Haralambie Botescu“. Proximitatea Căii Griviței a inspirat apoi numele „Hala Grivița“. La fel, învecinata stradă Buzești a împrumutat pieței numele impropriu „Piața Buzești“ – aflată, de fapt, mai spre nord, la intersecția străzilor Buzești, Gheorghe Polizu și Occidentului. Ca să nu mai vorbim de pasagera denumire de după 1948 „Hala Ilie Pintilie“…

Hala Matache Măcelarul, monument de arhitectură, a fost construită de Primăria Bucureștiului între 1887-1899 și extinsă în anii 1940, cînd a căpătat aspectul pe care l-a avut pînă la demolarea din 2013, sub mandatul primarului Sorin Oprescu. Hala Matache Măcelarul era, alături de Hala Traian, singura hală comercială din secolul al XIX-lea care continua să existe în Bucureștiul secolului XXI.

„Bucureștiul (…) nu era ca alte orașe care se dezvoltaseră de-a lungul timpului, schimbînd cocioabe și depozite pe mari condominioane, înlocuind tramvaiele cu cai cu tramvaie electrice. El apăruse deodată, deja ruinat, fărîmițat, cu tencuiala căzută și nasul gorgonelor de stuc ciobit, cu firele electrice suspendate deasupra străzilor în mănunchiuri melancolice, cu o arhitectură industrială fabulos de variată (…). Arhitectul de geniu proiectase străzi strîmbe, canale desfundate, vile căzute pe-o rînă invadate de bălării, case cu peretele de la fațadă căzut cu totul, școli impracticabile, magazine cu șapte etaje, șuie și spectrale. Și, mai ales, Bucureștiul fusese proiectat ca un mare muzeu sub cerul liber, muzeu al melancoliei și al ruinării tuturor lucrurilor.“

MIRCEA CĂRTĂRESCU

Dialogul cu împrejurimile face parte din spiritul unei piețe. La fel cum vecinătățile i-au împrumutat pieței diferitele nume, ecoul Pieței Matache s-a propagat, dincolo de perimetrul ei, pe întinsul întregului cartier. Vechea stradă Buzești, cu nenumăratele prăvălii și ateliere – tocilari, tapițeri, lăcătuși, plăpumari, frizeri și legători – părea să fie o extensie a Pieței Matache. La fel, și piața Haralambie Botescu, intrarea Luncani, străzile Popa Tatu, Atelierului, Camelei, Berzei ș.a.m.d.

Piața, ca și țara, rămîne suspendată în tranziție.

Frumusețea pieței este că îți dă ocazia să-i întîlnești pe „părinții“ fructelor și ai zarzavaturilor. Nu iei marfa de la orfelinatul marilor magazine, ci din casa părintească a cultivatorilor. Cumperi roșia direct de la tatăl ei.

Și totuși, piețele sînt destul de urîte. Piața Matache, văduvită de vechea Hală, nu face excepție. E vorba însă de o urîțenie funcțională, convingătoare, capabilă să exercite o stranie seducție. Piețele rămîn locuri în care îți face plăcere să vii și să cumperi. Mirosul de zer, de moare, de fructe, ceapă și gunoi mă îmbie în mai mare măsură decît exponatele aseptice de pe rafturile marilor magazine.

Enumerăm cîteva repere geografice ale Pieței Matache. Începem cu șirul de prăvălii dinspre răsărit, aflate odinioară în spatele Halei: bodega „La Omul Bun“ și pescăria încadrată de două florării. La nord, avem un venetic cu marfă exotică: „Asia-n bucate“. La sud, se află gratargiul „Grancea“, în a cărui vitrină aburită, dominată de indigesta inscripție „Pește și sucuri“, se lăfăie în pașnică coabitare scrumbii și cefe de porc, șprot și cîrnați, șnițele și pastrame, mici și sarmale, salate de vinete și boțuri de mămăligă. Dintre telemelele și mezelurile neaoșe ale prăvăliei „Produse românești“ se ivește, timid și neconvingător, o foaie scrisă de mînă: „Salam de cerb“. „Măcelăria la Butelie“ – care trimite, dacă ne luăm după presupusa rimă a numelui, la infama accentuare greșită „butelíe“ – se află spate în spate cu curățătoria de perne la minut „HTT“. Apicultorul Bodnariu, vasta hală de brînzeturi, standul machedonilor, unde găsești telemea cu negrilică și hălci de oaie și berbec, chioșcurile cu murături, piramidele de varză sau de pepeni verzi, după sezon, sînt și ele prezențe inconturnabile ale pieței.

Surprinzător, un afiș postat la intrarea în piață anunță că în curînd se va putea plăti cu cardul bancar. Un vînzător de ierburi rare – kale, hasmațuchi, mangold și măcriș – are deja pe tarabă un terminal POS.

Piața, ca și țara, rămîne suspendată în tranziție și rătăcește indecis între Orient și Europa, între vechi și nou, între penurie și abundență, miasme și savoare.

Sever VOINESCU

Piața Universității – sediul sufletului bucureștean

Un arhitect care privește astăzi Piața Universității în ansamblul urbanistic bucureștean ar spune, cel mai probabil cu ton profesional, că este o piață centrală în care se intersectează axele nord-sud și est-vest ale Capitalei, o piață haussmanniană, din care se deschid bulevarde, ceea ce oferă trecătorului senzația de larg. Propriu-zis, piața se compune dintr-o intersecție cu sens giratoriu cu pasaj pietonal subteran și o esplanadă aflată vizavi de respectabilul edificiu al Universității bucureștene pe care se găsesc patru statui reprezentîndu-i pe Ion Heliade Rădulescu (realizată de Ettore Ferrari, dezvelită în 1880), Mihai Viteazul (realizată de Albert Carrier-Belleuse, dezvelită în 1874), Gheorghe Lazăr (realizată de Ion Georgescu, dezvelită în 1886), Spiru Haret (realizată de Ion Jalea, dezvelită în 1935) și Gheorghe Lazăr (realizată de Ion Georgescu, dezvelită în 1886). Are prestigiul epicentrului pentru București, dar explicația acestui statut privilegiat nu este (doar) urbanistică, ci ține mai mult de o anume memorie urbană.

În istoria Bucureștilor, probabil că nici o altă întretăiere de drumuri nu „povestește" mai convingător ce înseamnă trecerea de la o intersecție destul de aglomerată la un moment dat la o piață în adevăratul sens al cuvîntului. Pînă în zorii veacului XX, aici era o simplă intersecție cu oarecare notorietate, pentru că la doi pași se găsea Universitatea din București, abia de puține decenii născută din vechea Academie Domnească. Cam pe atunci, intersecția se lărgește, se „curăță" de clădiri fără mare semnificație și în locul lor se clădesc sediile ministerelor de Război și al Domeniilor, în arhitecturi pariziene, și astfel, împreună cu deja existentul Palat Suțu, intersecția începe să devină piață. Dacă ar trebui să identificăm un anume moment în care acest spațiu a devenit cu adevărat semnificativ pentru memoria colectivă a Capitalei, nu cred că există ezitare: 1903, cînd în centrul intersecției/pieței s-a instalat un impresionant ansamblu statuar dedicat lui Ion C. Bărtianu, iar piața a și fost botezată cu acest ilustru nume. Nu trece mult timp și, în 1910, se desprinde din cercul generos la pieței I.C. Brătianu primul bulevard bucureștean adevărat, actualul Bd. Elisabeta.

© wikimedia commons

În istoria unui oraș european, o piață care abia trece de 100 de ani nu impresionează în mod special. Cîtă istorie și cît spirit să fi apucat să se strîngă într-un loc european ce abia trece centenarul? La scara imensei istorii a continentului nostru, firește, nu prea mult. Dar pentru bucureșteni, acest loc are semnificații ample și tulburătoare. Poate că avea dreptate acel diplomat britanic care spunea că tipic Balcanilor este să producă mai multă istorie decît s-ar putea metaboliza. Merg prin Piața Universității adesea și mă gîndesc la vorbele britanicului, amintindu-mi nu prea mult, ci doar ceea ce generația mea nu va putea uita că s-a petrecut în Piața Universității. Aici, pe 21 decembrie 1989, o mînă de români curajoși au înfruntat represiunea armată a regimului Ceaușescu, dînd semnalul definitiv că Revoluția a cuprins țara. Nu mult după aceea, în primăvara lui 1990, aici a avut loc îndelungata manifestație a celor care voiau ca țara să o rupă definitiv cu comunismul, o manifestație care voia, cum am spune azi, „o țară ca afară" și cerea schimbări politice majore. Atît de impregnată a rămas acea manifestație în memoria noastră, încît denumirea ei s-a suprapus perfect cu denumirea pieței. Cînd spui astăzi „în 1990 am fost în Piața Universității", toată lumea înțelege că ai luat parte la acea manifestație. Cam de pe atunci, „a fi în Piața Universității" a căpătat și un sens mai aparte. Mai apoi, pentru toți anii 1990 și pînă în primul deceniu al noului secol, Piața a rămas un loc cu puternică vibrație civico-politică. Acolo s-au strîns bucureștenii de cîte ori simțeau că țara nu merge bine.

„Piețele, ca și țările, ca și limbile, se fac de la sine, se articulează tarabă cu tarabă, negoț cu negoț, veac cu veac pînă la expresia de viață ce nu se mai poate explica."

TUDOR ARGHEZI

Poate că manifestațiile ulterioare nu au mai avut puritatea și inocența idealurilor frumoase ale primăverii 1990 și cu atît mai puțin tragismul eroic al nopții de 21-22 decembrie 1989. Spiritul bucureștean, poate mai zeflemitor, a lucrat pe deplin și aici. Nu degeaba în Piață se află Teatrul Național care se și cheamă „I.L. Caragiale". Ba chiar o statuie a marelui dramaturg a venit și a plecat de cîteva ori din cuprinsul acestei piețe, dar spiritul locului a rămas impregnat de caragialism. Poate că alte piețe sînt mai încărcate de istorie decît Piața Universității, dar în nici o alta nu există o mai mare încărcătură de temperament bucureștean. O bună parte a sufletului bucureștean își are sediul în Piața Universității.

Andrei MANOLESCU

Piața Titan

Pe la sfîrșitul anilor '90 vorbeam la telefon cu un inginer care locuise în cartierul Titan din București, dar plecase definitiv în Canada. Îmi explica motivele plecării și de ce nu-și punea problema să se întoarcă vreodată. Spunea, printre altele, că încă avea în minte mizeria de pe jos de printre tarabele din Piața Titan, unde călcai într-o mîzgă presărată cu frunze de salată. Compara mizeria aceea cu ce găsise în Canada, unde totul era curat și civilizat. Era convins că România nu avea cum să se schimbe într-un orizont de timp rezonabil.

De atunci au trecut douăzeci de ani. Ei bine, măcar Piața Titan s-a schimbat. Acum vreo doi-trei ani a fost construită o clădire care adăpostește o mulțime de raioane și tarabe ținute de producători. Un fel de hală cu uși automate și în care pe jos lucește de curățenie. La început a existat temerea că producătorii autentici și țăranii care veneau în piață vor fi dați la o parte de cine știe ce comercianți nepricepuți. Nu știu cum au fost selectați cei care dețin acele tarabe, dar am observat că dacă vrei să cumperi măsline, de exemplu, ai de ales între un producător turc și unul grec, originari chiar din aceste țări. Dacă vrei pîine, găsești un raion la care se vînd franzele făcute cu maia. Dacă vrei ouă, te adresezi urmașilor celebrului „Nicu ouă" care vindea și în piața veche, dar între timp a murit. Deasupra acelei tarabe, vînzătorii continuă să țină colivii cu păsări cîntătoare care fac un fel de antren muzical pentru vînzarea de ouă. Dacă vrei pește, există un raion mare unde poți găsi obișnuitul crap, dar și zargani, sturioni, calcani, dacă nu chiar și rechini, proaspeți și congelați. Din locul numit „Răsfăț" poți cumpăra brînzeturi speciale, unt de țară, pastrame de tot felul, cîrnați afumați, jambon sau pîine cu cartofi ori secară. Indiferent ce cumperi de acolo, vînzătoarea te va ruga adesea să mai guști cîte ceva ce crede ea că ți-ar plăcea. Mai sînt și alte cîteva tarabe cu brînzeturi și lactate care mai de care mai bune și uneori chiar foarte ieftine. Carne și mezeluri pot fi găsite în mai multe locuri, pe alese.

În cămăruța cu produse naturiste descoperi lucruri de care pînă nu demult auziseși doar în povești: hrișcă sau paste de hrișcă, bulgur, linte, cușcuș și multe, multe altele. Există și un raion de dulciuri cu nenumărate sortimente de biscuiți, cu fructe confiate, caise, prune, ghimbir, merișoare sau fulgi de ovăz, secară și porumb, cacao, rahat, nuci, alune, migdale, stafide, semințe de dovleac, de floarea-soarelui, in, chia și quinoa, caju și cîte și mai cîte. Mai nou, într-un loc au apărut și prăjituri „de casă". Piața nu mai e doar un loc în care-ți poți face cumpărăturile zilnice, ci și un fel de teritoriu al cunoașterii în care ai mereu cîte ceva de descoperit. Oferta pare a fi totdeauna cu un pas înaintea cererii, clientela e adesea surprinsă.

„Un tînăr fotoreporter sosit de la Berlin, Willy Pragher, surprinde în 1939 melanjul specific al celui mai simplu traseu prin București: plimbarea începută occidental și menținută în linie dreaptă, de-a lungul unui singur bulevard, se încheie oriental."

IOANA PÂRVULESCU

Mi-aduc aminte și că pe la începutul funcționării acestui spațiu comercial am dat de un vînzător de fructe și legume care se certa cu un client. Ironic, cumpărătorul a pronunțat formula: „Clientul nostru, stăpînul nostru!". Nervosul precupeț a izbucnit: „Eu n-am avut și n-o să am niciodată stăpîn". Peste o săptămînă am constatat că taraba era închisă. N-am putut să nu mă gîndesc că, în cazul lui, „legile pieței" chiar au funcționat.

De piața veche n-am uitat complet, tarabe ca odinioară mai există undeva afară, dar locul e mult mai curat ca pe vremuri. Chiar și vînzătorul de cartofi rămas acolo din timpul lui Ceaușescu, cînd nu te lăsa nici să pui mîna pe cartofii lui înainte să-i plătești, a încărunțit și e mult mai civilizat. L-am auzit spunînd că i-a cumpărat fiului său trotinetă electrică. Lumea se schimbă.

Adina POPESCU

Aș purta un tricou cu „I love Obor!"

Am scris în nenumărate rînduri despre Piața Obor și voi continua să mai scriu, pentru că mă fascinează. Este locul perfect pentru un studiu antropologic, de pildă (antropologie urbană), dar și o sursă de inspirație pentru orice scriitor pentru schițe de portrete. Poate fi un mic paradis gastronomic, dar și un loc de pierzanie pentru bețivii din cartier. Oborul are de toate pentru toți, însă de cele mai multe ori eu scriu despre piață la un mod emoțional. Sînt lucruri care deja mă leagă de Obor, este o legătură afectivă care mă va urmări probabil toată viața, indiferent dacă mă voi muta, la un moment dat, într-un alt oraș, într-o altă țară. Și mi se pare că într-un fel reprezintă perfect Bucureștiul – e genul de loc care nu-ți rămîne indiferent, îl urăști și îl iubești deopotrivă.

Micii din Obor

De mai bine de zece ani, e aproape un ritual: de fiecare dată cînd mergem la cumpărături în Obor (de cînd mă știu, locuiesc „în gura Oborului", cum se zice), piața se încheie cu micii în care înfigem regulamentar scobitorile, pe cartonul lor stropit din belșug cu muștar (din acela ieftin, românesc, grosier) și cu binemeritata bere. Uneori mîncăm în grabă, bem berea și plecăm, alteori ne prinde în Obor închiderea pieții, spartul tîrgului, și atunci e cel mai interesant – cînd soarele asfințește și umbre lungi se lasă peste tarabele acoperite cu prelate, cînd mai sînt doar cîțiva mici sleiți pe grătar, care își așteaptă ultimii mușterii, cînd bețivii încep să cînte și cînd femeile pripășite pe aici, fiindcă nu le-aș numi „de serviciu", încep să mătură, cu fețele lor abătute, a mai trecut o zi din sărăcia asta de viață! Terasa se închide, însă oamenii nu vor să plece, îi apucă amocul, alunecă pe nesimțite într-un soi de vis lucid, își pot imagina că dincolo de hala veche, ai cărei pereți roșietici reflectă ultimele raze de soare, e o altă viață, mai bună. Dacă ciulești urechea, poți auzi chiar și talazurile unei mări inexistente cum se sparg de un țărm necunoscut care îi așteaptă.

© wikimedia commons

„Pentru mine, Bucureștiul este centrul unei mitologii inepuizabile. Datorită acestei mitologii am reușit să cunosc adevărata istorie a Bucureștiului. Poate și pe a mea."

MIRCEA ELIADE

Dar să revenim la micii din Obor, cei la 2 lei, cu muștar, dar fără pîine, chifla se ia separat (însă toți micomanii care se respectă molfăie din pîinea proprie, din sacoșă): niciodată egali, ca-n supermarket, unii mai lungi, alții mai scurți, pîrpăliți doar pe jumătate, pe alocuri arși, cu gust de cărbune, condimentați exact atît cît trebuie. Faimoșii mici „scuipați" din Obor – eu știu ce înseamnă, însă fiecare să-și imagineze ce vrea –, înghesuiți cîte 50 pe grătarele negre, necurățate de secole, învîrtiți pe toate părțile de „băieții" care știu cum vine treaba asta, fiindcă parcă tot de secole mîinile lor miros a carne și a seu, degetele au căpătat forma și culoarea micilor cruzi, au inhalat atîta fum de grătar încît cu respirația lor ar băga în ceață un București întreg. Și de-aia le ies atît de buni micii, pentru că, vrînd-nevrînd – „riscul meseriei!" –, pun în ei și un pic de suflet. Ce Cocoșatu? Ce Dealul Negru? Micilor din Obor ar trebui să li se dedice un manual întreg de gastronomie urbană.

Mai demult, pe vremea manelelor, îi găseai în mai multe locuri și puteai să faci comparații, tot perimetrul Oborului era împînzit de dughene și tarabe prevăzute cu grătare. Însă noi nu mergeam niciodată la cîrciuma *mainstream*, chiar din centru, unde te luau cu asalt toți vînzătorii de nimicuri, „țigări, țigări", „trei perechi la 10 lei", „icre de Manciuria avem!", toți cerșetorii și ologii. Căutam locuri ascunse, „de nișă", unde manelele erau oprite „la cerere", găseai bere *imported* la prețuri derizorii, pe vremea cînd Paulaner nu era la modă. Una dintre bodegi avea trei mese și rogojini din stuf – un fel de bar de Vamă *avant la lettre*, dar cu mici. Micul era liantul dintre oameni, dar și pretextul de a mai întîrzia în piață, grăsanul cu șorț pătat „de la stuf" avea mîini de vrăjitor, mi-amintesc și acum magia care lua naștere deasupra grătarului încins, în aerul acela tremurător.

Chipuri din Obor

■ Negustoreasa de verdețuri și ierburi de tot felul, unele în *trend*, cum ar fi menta și busuiocul (4 lei legătura, scump!). În jur de 60 de ani, își zgreaptănă tot timpul un neg mare de pe nas. Bodogăne și comentează, îi cam tună și-i fulgeră. Are și zarzavat pentru ciorbă, la sticlă. Minunat. Ce-mi veni să-l laud? Precis îl scumpește de la 6 lei la 10… „Da, chiar e bun! Pus de noră-mea!", zice cam în scîrbă. „Dar cine crezi că a învățat-o?! He, he…" Și iar zgreaptănă negul. Îmi amintește de soacra cu trei nurori.

■ Fetele și femeile maramureșence, în port popular, care fac pe loc plăcinte, sarmale la ceaun (5 lei porția) și dau și țuică cu țoiul. Obișnuite cu bețivii și mîncăii care roiesc în jurul coșmeliei lor, vesele, guralive, parcă-s un cîrd de gîște. Roșii la față, trag și ele din pălincuță, pe ascuns. Uneori se mișcă în reluare, picotesc deasupra tuciului cu mămăligă.

■ Chinezul Cristi, care mănîncă mici, la terasa proletară. Cîte șase. Înfulecă cu mîna, ca românii, se bat turcii la gura lui. De profesie filolog. Face politică, îl înjură pe Băsescu, dar și pe Ponta. Știe el

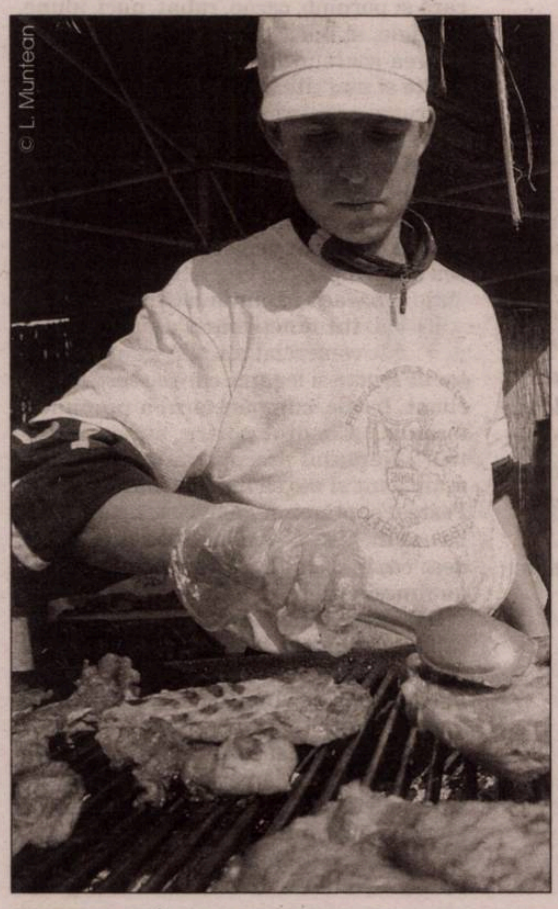

© L. Munteanu

I.L. CARAGIALE

Moșii

– 1901 –

Turtă dulce – panorame – tricoloruri – bragă – baloane – soldați – mahalagioaice – lampioane – limonadă – fracuri – decorațiuni – decorați – donițe – menajerii – provinciali – fluiere – cerșetori – ciubere – cimpoaie – copii – miniștri – pungași de buzunare – hărdaie – bone – doici – trăsuri – muzici – artifiții – fotografii la minut – comédii – tombole - *Moftul român* nr. 8 – oale – steaguri – flașnete – înghețată de vanilie – fleici – stambă – căni – pelin – călușei – scrînciob: *cea din urmă invenție care era și la expoziția americană* – pinteni – biciclete – cai – vite – jandarmi – basmale – telegrafiști – nepoate – mătuși – țațe – neni – unchi – veri – văduve – orfani – portretul țarului – „Moartea vînătorului" – icoane – bricege – săpun – lumînări – panglici – prescuri – măcelari – grîu – cofeturi pentru colivă – bețivi – căciuli – cojoace – căpestre – boi – hîrîitori – Prima societate de bazalt și teracotă – *Stella* - sticle – fîn – cercuri – doage – buți – plăpumi – saltele – perne – flori – scaune – paturi – mese – beteală – oglinzi – cercei – inele – ibrice – turci – lighene – doftorii de bătături – săpun de pete – madipolon – ace englezești – mere – portocale – năut – floricele – șerbet – răcoreală – *Marsilieza* - lulele – luleaua neamțului – *Deșteaptă-te, române!* – sacîz – sifoane – ciucalată – acadele – plesnitori – tunuri – călușari – smochine – păpuși – poame – capul vorbitor – Leul de mare – „Vasilache" – copilul cu trei picioare – încercarea puterii – distracția americană – belciuge – fonografe – războiul român pentru țesut – mingi – urcioare – bere – cruci – Dumnezei – fluiere – alune prăjite – Bragadir – fisticuri – Luther – beigălă – Opler – călăreți – orbeți – birji – schilozi – automobile – zamparagii – guvernamentali – opozanți - *Visul Maichii Precistii* - *Minunile lui sf. Sisoe* - *Alexe, omul lui Dumnezeu* - borangic – țîri – sardele – lămîi – brînză – urdă – cașcaval – slănină – roabe – velințe – altițe – bibiluri – fote – perdele – ștergare – marame – furci – căldări – pirostrii – lopeți – albii – copăi – fedeleșuri – porci – mătănii – paiațe – rogojini – parfumuri – ciorapi – iminei – ghete – cizme – papuci – mătăsării – piepteni – drîmburi – darace – cobze – pomadă – clarinete – maimuțe – orice obiect 30 de bani – certuri – chefuri – aldămașuri – tămbălăuri – „Numai 40 de bani ocaua de Drăgășani, vechi veritabil!" – „5 bani cafea gingirlie!" – nuci – sare – salam de Sibiu – „Hop și eu cu Țața Lina! adevărata plăcintă română și cozonaci moldovinești!" – prafuri de pureci – covrigi – roșcove – frînghii – stafide – curele – șei – hamuri – clopote – căruțe – coșuri – bomboane – rahat – muzici – gogoși – pălării – testemele – muște – popi – cocoane – mateloți – impiegați – pensionari – suprimați – popor – seniori – dame – MM. LL. – A.A. L.L. – tîrgoveți – tîrgovețe – țărani – țărance – intelectuali – artiști – poeți – prozatori – critici – burgheji – tramcare – tramvaiuri – capele pîrlite – jupe călcate – bătături strivite – copii pierduți – părinți beți – mame prăpădite – guri căscate – praf – noroi – murdărie – infecție – lume, lume, lume – vreme frumoasă – dever slab… – Criză teribilă, monșer!

cum ar putea să meargă treburile în România, dar nu se bagă.

■ Soț și soție, tusea și junghiul, în jur de 80 de ani. Vin cu murături tocmai de la Rădăuți, bune să le pui la rană. Blajini, răbdători, îți amintesc de bunicii din Bucovina, pe care nu i-ai avut niciodată. Nu se grăbesc nicăieri, niciodată, te îmbie să stai cu ei la o vorbă. Anul trecut, zăpada a fost mare, le-a îngropat casa. Și după aia a dat gerul, le-a înghețat varza în butoaie. Drumul cu trenul de la Rădăuți e scump, noroc că are el carnet de veteran. Dar le place să umble cu trenul, se mai uită pe geam, mai văd cum e cîmpul și dacă va da roade anul ăsta. O poveste!

Haosul balcanic de aici a început să capete un aspect mai organizat.

■ Kung Fu ninja, la pește, în hala veche. Rotește cuțitele, sar solzii, despică peștele, tîșnesc mațele. În cinci minute e curățat și filetat crapul de șapte kile. *Master chef*. Blond cu mustăcioară, frumușel. Parcă îl vezi într-o lotcă, la pește. „Peștele e viața mea!", zice. Să-l vîndă e un spectacol.

■ Bețivi de diferite sortimente – micul e fudulie, rachiul e temelie. Pe la 2, cînd se sparge piața, sînt toți criță. Se strigă unii pe alții cu „măăă", „băăă" și cu „hai!".

În varianta clasică

În fiecare sîmbătă dimineață, odată cu mine, jumătate din locuitorii de pe Calea Moșilor, Șoseaua Ștefan cel Mare și din cartierul Colentina se revarsă spre Obor cu papornițe și cărucioare. De fapt, piața începe încă de la gura de metrou, de unde poți cumpăra fleacuri de proastă calitate la 2 lei (prosoape-de-bucătărie-bricheterăzătoarea-minune-ciorapi-de-damă-țigări-și-icre-de-manciuria-avem... și această incantație îți răsună în minte tot restul drumului), se continuă pe platoul din fața magazinului Bucur, unde îți poți repara „la minut" fermoarele „la maestrul Coco" sau la concurența lui Coco, Cocoș, apoi ia diferite forme, de la bazar la talcioc de vechituri sau la mici tîrguri încheiate de-a dreptul pe trotuar sau în parcare (cum ar fi cele cu telefoane mobile furate), pînă cînd ajungi în sfîrșit la hală și la tarabele pieței propriu-zise, cele cu legume și zarzavaturi.

Mulți spun că Oborul nu mai e ce a fost, și nu se referă neapărat la perioada „de glorie" a Tîrgului Moșilor care a fost atestat documentar acum trei secole. Chiar și în ultimii douăzeci de ani, Piața Obor a cunoscut perioade de înflorire și de decădere, depinde de perspectiva din care privești lucrurile. S-a demolat, s-a reconstruit, tarabele au fost mutate dintr-o parte în alta, negustorii au migrat mai la dreapta sau mai la stînga în interiorul aceluiași perimetru, așa că astăzi trebuie să te reorientezi pentru a cumpăra murături sau șosete. Vremurile în care mergeai în Obor pentru a asculta noile hit-uri în materie de manele – iar, pe fundalul sonor, concurența era între Salam și Minune – sau cele în care, atunci cînd dispăreau subit cîinii vagabonzi, apăreau în mod suspect mai multe dughene cu mici au apus de mult. Haosul balcanic de aici a început să capete un aspect mai organizat, mai civilizat, zic unii. Însă chiar dacă locul este într-o perpetuă transformare, Oborul înseamnă în primul rînd oamenii lui. Ei continuă să facă negoț, învățînd unul de la altul mici trucuri ale supraviețuirii „pe piață" și să populeze o lume fascinantă care-și are propriile reguli ale cîștigului.

În varianta pentru hipsteri

Deși mă consider o „oboreancă" cu state vechi (de la patru ani mă tot tîra mama printre tarabele din piață) și am asistat la toate transformările pieței din ultimii treizeci de ani (de la manelizare totală, în anii '90, la un loc la limita decenței, cum e acum), n-am simțit nevoia să iau apărarea Oborului în fața invaziei de hipsteri, mai mult m-am amuzat. Pentru că mi-am dat seama că, de ceva timp încoace, Oborul oricum a devenit noul *hip*. Se întîmplă cam de cînd „s-au interzis manelele", iar la terasa centrală poți asculta uneori muzică lăutărească autentică, dar și Edith Piaf sau Beatles. Odată am asistat la o scenă suprarealistă, la spartul tîrgului – micii

© L. Muntean

„Numele de «Hilariopolis» pentru București apare în veacul al XVIII-lea, însemnînd orașul bucuriilor, al veseliei. Dar ilarul, spun dicționarele, este ceva «care stîrnește rîsul hazliu, caraghios, o explozie de rîs colectivă la vederea sau la auzul unui lucru amuzant, caraghios». Așadar, Bucureștii devin Hilariopolis nu pentru că lumea de aici s-ar fi distrat în neștire, ci pentru că întreg peisajul era suficient de hazliu, caraghios, grotesc, pentru a stîrni rîsul."

ADRIAN MAJURU

se terminaseră, ultimii bețivi se clătinau pe la mese, un angajat al terasei, la rîndul lui turmentat, încerca să strîngă cartoanele unsuroase de la mici și mai mult le scăpa pe jos, un aurolac dormea pe bordură, se stîrnise o pală de vînt ce ridica în aer pungile, ambalajele care dansau deasupra tarabelor goale pe valsul de Strauss care se auzea la maximum din boxele terasei. Dacă pui scena asta într-un film, or să zică criticii că e o făcătură, dar cam ăsta e Oborul, cel de acum. La aceeași terasă poți întîlni drojdieri de ultimă speță alături de pensionari care trag de cîte o bere, au plecat la piață ca să mai scape de gurile nevestelor, au în sacoșă cîte o varză și două țeline, muncitori care au ieșit să-și ia prînzul în „oraș" și golesc conștiincios platoul cu mici, intelectuali serioși, scriitori în timpul lor liber și cititori de *Dilema veche*, cupluri obișnuite care fac piața, bețivi și scandalagii de ocazie, turiști străini aduși aici de cîte un ghid (într-un tur privat care n-a fost promovat pe Facebook), care învață cum să-și înfigă scobitorile în mici și tineri cu laptop-uri care vorbesc despre cum să trimită proiecte la AFCN. Ca orice alt loc, Piața Obor se schimbă, un mall s-a construit chiar peste drum, poți avea oricînd altă opțiune mai *trendy* și mai *safe* (am făcut de două ori toxiinfecție alimentară de la niște ciorbe de prin hala veche), însă preferi să te întorci în Obor, nu pentru roșiile bio sau cea mai fragedă ceafă de porc – căci cea mai bună legumă e porcul, nu-i așa? Te întorci pentru că Oborul înseamnă, în primul rînd, oameni. Oamenii vii cu care poți sta oricînd la o vorbă, la o poveste.

■ ■ ■

Tudor ARGHEZI

Moșii

Exista în mijlocul bîlciului anual un ins fabricat din materiale tari, construit probabil din sîrmă, lemn și cauciuc, însărcinat să primească o palmă grea pe falca lui mare, contra plată de un leu. El se prezinta cu stînga umflată pe dedesubt de un resort de fotoliu, pe care, dacă-l atingeai convenabil, cu o putere neuzitată, se întîmpla desigur ceva neașteptat. Am așteptat să iasă o complicație fantezistă din întîlnirea palmelor cu acest obraz. Niciodată nu s-a ivit nimic, sportmenii boxului, cu zuluf și cravată care s-au apucat, și ei hotărîți, s-o silească să se pronunțe, au renunțat după primul leu, părăsind încercarea cu brațul dizlocat. Un amator a manifestat o scăpărare de dureri cu lacrimi, și mîna cu care a lovit i-a rămas strepezită de suferință, ca atunci cînd, iluzionat, maxilarul, socotind că îmbucă o bomboană normal, își rupe dinții într-o bucată de pietriș, strecurată prin fatalități în fondant.

Omul insensibil avea ochii întocmiți cu pensula mare, în orbite exagerate de mușama, cu sforile cusăturii aparente. El sta jos, bătut în piroane pe trunchi de lemn, ca să fie mai accesibil, de sus în jos. O femeie, supărată de insuccesul tuturor bărbaților din familie, cu care venise să petreacă, gătiți frumos și încălțați cu mînuși de piele de culoare pandișpan, și poate că atîtată și de reminiscențe, a tăbărît asupra omului de paie și l-a bătut cu umbrela, înjurîndu-l de o sumedenie de coincidențe și organe ce-i lipseau.

Mai docile sînt păpușile, așezate la rînd și împiedicate într-un arc interior, elastic. Lovite cu mingea în cap ele se răstoarnă pe spate, oferind spectacolul comic al pasagerului căzut din tramvai. Cu o bucată de ciomag, directorul acestui teatru ibsenian îți ridică artistele, aplicînd principiul pîrghiei și sprijinindu-l în ceafă. Păpușile se întorceau la loc, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Patru mingi la doi lei. (...)

Un invalid face bumbac dulce într-un aparat american cu turbină, din zahăr, și cîțiva admiratori jurîmprejur îmbucă din vata lui suavă, servită la cornet. Limonada aurie e distribuită în pahare cu toartă de un căruțaș bătrîn, jerpelit, al cărui nas îi curge paralel cu licoarea acrișoară, ca un robinet cu gelatine. Citez versuri de limonadă, din memoria copilăriei la Moși: „Aici, aici / La băiatu sprîncenatu / Litra, opt / Cinzeaca, patru. / Cine bea / Rămîne grea." Ele nu sînt cu mai puțin delicate ca ale poeților premiați și, într-o privință – a versului inegal –, sînt opera unui precursor limonagiu.

Dar poate că mai interesantă decît țapul furios așezat pe două șine fără consecință, decît călătoria răsucită aeriană într-un cărucior vertiginos, decît turta dulce, decît cornurile cu sare și decît ciocolata aproximativă, care țin laolaltă intact prestigiul an de an al tîrgului de primăvară; decît baletista bătrînă cu grații sinistre, decît opereta cu flaut dintr-o mustărie de bere, – mai originală și mai îndrăzneață este pictura, neinfluențată cîtuși de puțin de ivirea maeștrilor incontestabili, afirmați săptămînal. Cu o bidinea, cu un deget și cu un băț, corectate cu o cîrpă, un mare număr de artiști se exprimă la intrare în compoziții și grupuri destinate să vorbească ochiului de miracolele și tainele unei barăci. O floră splendidă și o faună blajină înfrățesc în mîzgă uleioasă contrariile din univers. Mielul nu mai paște floarea din jurul lui, ci o admiră. Tigrul nici nu se mai uită la miel. Șarpele se gîdilă cu broasca. Pe litere mari și printre litere se văd, împrietenite cu abecedarul, vacile cu două cocoașe, foca, zgriptorul și pasărea Phoenix. Portretul cîte unui mareșal consacrat de războaie, stilizat în vopsea de acoperiș, apare flăcău la o baracă în care un indian fakir, ocultist și cititor în palmă, destăinuiește oricui plătește un pol viitorul, cunoscut astrologului ca un trecut. Ah! Dar cum a ucis cinematograful Panorama! Un cal despletit făcea înconjurul băncilor și îți spunea de cîte ori ai iubit, îți lua pălăria sau batista și fugea cu ele în dinți, în aplauzele generale. Prestidigitatorul scotea douăzecișipatru de cutii, una dintr-alta, și din cea din urmă o fantomă, iar după reprezentație te învață să repeți păcăleala în familie. Lucarne împărechiate pe pereții Panoramei ca ferestrele de vapor îți permiteau să vezi pe Napoleon călare, războiul Rusiei cu Japonia, vițelul cu două capete, peștelegeamantan, Gioconda și pe Ioana d'Arc – și mai cu seamă valurile mării, zugrăvite cu mișcare și în mărime naturală.

Marius CHIVU

Micile meșteșuguri de lîngă Podul Grant

Micii meșteșugari m-au făcut întotdeauna să mă simt acasă aproape oriunde în lume. Asta pentru că am avut mereu meșteșugari în familie: bunicul a fost tîmplar, mama croitoreasă, tata lăcătuș-mecanic. Astfel că atunci cînd m-am mutat în apropiere de Piața Crîngași în ceea ce avea să devină primul meu apartament proprietate personală, primul lucru a fost să caut și să descopăr micile ateliere meșteșugărești ale cartierului: Frizeria, Croitoria, Tocilăria, Reparații încălțăminte, ceasuri și radio-TV, Geamuri și oglinzi.

De-a lungul anilor, am trecut pragul tuturor. Unele ateliere s-au mutat ori s-au închis, m-am împrietenit cu oamenii de acolo, am suferit cînd unii dintre ei au murit de bătrînețe. Pentru că micile meșteșuguri au rămas, între timp, fără meșteșugari. O „specie“ , ca atîtea altele, pe cale de dispariție.

Primul a fost un domn frizer octogenar al cărui salon de frizerie supraviețuise, cine știe cum, într-o cămăruță de la parterul unuia dintre blocurile de la piciorul Podului Grant. Era genul de încăpere minusculă în care de obicei se încasează întreținerea. Am dat de acea frizerie, dosită într-o parte a blocului, absolut întîmplător, căutînd un pasaj prin care să-mi scurtez drumul spre piață. Frizeria avea un singur scaun, o singură oglindă și un singur dulăpior, în scrumiera căruia fumega o țigară. Un radio hîrîia prins de perete, lîngă o fotografie de modă demodată și un calendar vechi și învechit. Bătrînul frizer, înalt, cu fața ridată adînc și cu păr puțin, subțire și alb, și al cărui halat apretat părea că îmbracă un stîlpnic, păstra ceva din eleganța de altădată a unui om care cunoștea meserie și se mîndrea cu asta. În timp ce mă aflam confortabil pe scaun, ascultînd țăcănitul foarfecii ritmînd vocea blîndă și scăzută a frizerului, care îmi povestea deja despre Fonderia de la Belvedere a lui Effingham Grant, cel de la care podul își luase numele, în imaginația mea se derula scena finală din *Tinerețe fără bătrînețe*. Ca în basm, frizeria („unitatea“) nu mai există de mult și în locul ei a apărut un salonaș de manichiură/pedichiură (astfel de locuri se numesc acum: Trend & Beauty Salon, Hair & Beauty Studio, Atelier de gene, Salon Bronzare). La parterul blocului de vizavi s-a deschis un Barber & Tatoo Grant Studio pe vitrina căruia scrie că înăuntru nu ai voie cu mîncare, băutură, animale sau țigări. Pare mai mult un cabinet medical.

„Funcțiunea Bucureștiului rămîne intactă, chiar dacă noi nu o vedem, întunecați de evenimente. Bucureștiul e menit să ne verifice posibilitățile de creație, de configurare, de afirmare spirituală. Îl putem urî, îl putem disprețui, îl putem compătimi. El își păstrează funcțiunea, orice am crede noi sau urmașii noștri despre el, pentru simplul motiv că Bucureștiul a fost ales de un păstor cunoscător al semnelor să fie centrul. Şi aici, unde se dau atîtea bătălii, vom afla într-o zi cine putem fi.“

MIRCEA ELIADE

Dar pe partea cealaltă a Podului Grant, tot pe Calea Crîngași, continuă să existe o croitorie care exercită pentru mine o atracție explicată nu doar de necesitate, dar și de nostalgie. Sigur, întotdeauna pantalonii cumpărați din mall au nevoie să fie scurtați, cusăturile unor cămăși mai vechi la care țin trebuie întărite, iar lenjeriile de pat din comerț nu au niciodată dimensiunea patului și trebuie reajustate, dar adevărul trist e că niciodată hainele mele nu se descos suficient de repede și abia aștept să-mi fac drum pe la croitorie („Reparații și modificări pt. bărbați și pt. femei“), așa cum îmi fac și pentru Filiala „Nichita Stănescu“ a bibliotecii Metropolitane aflată la doi pași. Țăcănitul mașinii de cusut, instrumentarul specific (boldurile înfipte în pieptul șorțului și creta din buzunar, metrul ținut după gît), faptul că niciodată nu plec de acolo fără cîteva ațe „luate“ pe haine, toate acestea alcătuiesc o anume mitologie a copilăriei petrecute lîngă masa de croit și lîngă mașina de cusut ale mamei mele. Țin atît de mult la cele două doamne croitorese (numele uneia dintre ele este trecut în vitrină cu apelativul „meșter“), încît nu le-aș putea spune niciodată asta.

În ultimii ani am intrat de mai multe ori în atelierul de Încălțăminte – Comandă & Reparații, unde găsesc la fel de admirabil faptul că cineva poate înlocui căptușeala unor ghete, impecabile pe dinafară, dar franjurate pe dinăuntru; însă niciodată n-am intrat la Reparații radio-TV („TV Color modele și prețuri deosebite începînd cu numai 180 de lei“), unde acum se repară, nu doar LCD-uri și LED-uri, dar și laptopuri, și, mai ales, se vînd „telecomenzi pentru orice model de televizor“. Vitrina afișează branduri cumva vetuste: Telefunken, Grundig, Blaupunkt, însă de curînd m-am decis să repar două aparate de radio vechi, Modern și Electronica, rămase de la bunici și un reportofon metalic de masă cu mini-casetă audio aparent blocat, cumpărat dintr-un talcioc. Așa am descoperit că, în lipsa unei noi generații de meșteri depanatori, aceste nevoi altădată banale s-au transformat în adevărate nevoi speciale: în cercetarea mea am găsit un singur depanator în București care se mai pricepe la modele de radio pe lămpi și pe tranzistori. Ceasul vechi al bunicului (Raketa), ceasul mamei (Slava), ceasul primit de mine de la tata cînd am împlinit 14 ani (Orex) și cel cumpărat din talcioc (un Tellus) am reușit să le repar la ceasornicarii, tată și fiu, de pe str. Ceahlău colț cu Calea Crîngași. Dacă ceasurilor le-am dat timpul înapoi, aparatele de radio încă-și așteaptă frecvențele de altădată.

Aproape de parcul Crîngași, într-un gang ce dă în spatele blocurilor, se află un mic atelier de tocilărie. Domnul de acolo (care are „Pauză între orele 13-17. Revin la ora 17“) repară și încălțăminte, dar specialitatea lui este ascuțirea forfecuțelor, mașinilor de tocat nr. 5 și a celor electrice. Odată se ocupa și de „flecuri damă“, dar acum pe afiș noțiunea apare tăiată cu mai multe linii groase, încît abia se mai vede scrisul. La un moment dat mi-a curățat de rugină și mi-a ascuțit cîteva lame de la rindelele bunicului. Mi-a spus că nu mai făcuse asta niciodată.

Cristina ȘTEFAN

Cu un concert în Piața Constituției sîntem toți datori

În 1990, fotograful japonez Norihiro Haruta a sosit la București. Era tînăr, în vîrstă de doar 22 de ani, și curios să vadă cum arată capitala unei țări proaspăt ieșite din comunism. Fotografiile sale au rămas faimoase, ilustrînd un București sărăcăcios, în șantier, încă plin de cozi prelungi la alimente și care abia se învăța cu democrația.

Mai multe imagini înfățișează Piața Constituției și, în spate, încă nefinisată la interior, Casa Poporului, viitor Palat al Parlamentului. Povestea e cunoscută. După cutremurul din 1977, sistematizarea Capitalei a devenit un subiect de mare importanță pentru conducerea socialistă. Planul pentru un nou centru civic al orașului s-a pus în mișcare prin mutarea a mii de oameni și demolarea cartierului Uranus (zona cuprinsă în prezent între Piața Unirii și Piața Constituției), o zonă pitorească, înțesată de clădiri de patrimoniu, cu arhitectură Art Déco și modernistă. Au fost dărîmate, de asemenea, mai multe lăcașe de cult din zonă, una dintre puținele norocoase fiind biserica mînăstirii Mihai Vodă, coborîtă de pe deal cu mari eforturi și mutată în spatele unor blocuri, pe strada Sapienței nr. 4.

A rămas în urmă un spațiu generos, care, de la începutul anilor 1990 și pînă acum, și-a schimbat locul în conștiința populației. Este unul dintre primele obiective spre care se îndreaptă grupurile de turiști, căutînd să afle istoria orașului. Urcînd dealul, de pe terasa Muzeului Național de Artă Contemporană, găzduit într-o aripă a Palatului Parlamentului, se poate vedea o panoramă frumoasă a Bucureștiului. Spațiul, amplu și care poate găzdui adunări mari de oameni, este în continuare revendicat atît public, cît și politic: fiind cu vedere la Parlament și la Ministerul Justiției de vizavi, Piața Constituției a fost nu doar o dată punctul terminus al unor marșuri de amploare împotriva guvernării.

„Bucureștii trebuie tratați ca o individualitate, ca un personaj.“

TUDOR ARGHEZI

Pe de altă parte, pentru public, administrația organizează în Piața Constituției, în perioada sărbătorilor, două mari tîrguri care adună peste un milion de vizitatori din București și de aiurea, atrași de spectacolul vizual impresionant: de Crăciun, un brad înalt de 30 de metri, luminat și decorat, zeci de căsuțe ca de turtă dulce sau, de Paște, personaje costumate în iepurași. Pentru mine, cel puțin, un deliciu de neratat de sărbători e să simt aroma cozonacilor și cea a vinului fiert, cu atît mai puternice în aerul iernatic. Tot o experiență de neratat (sau de făcut măcar o dată-n viață, dacă nu rezistați prea bine la frig): în Piața Constituției are loc, în fiecare an, o mare petrecere de Revelion, cu muzică și artificii.

Spațiul vast al Pieței Constituției este, totodată, locul ideal pentru concerte de mari dimensiuni. În ultimii zece ani, aici au urcat pe scenă multe nume mari din muzica internațională, de diverse genuri, de la AC/DC sau Bon Jovi, Elton John, Rihanna, Lady Gaga sau Robbie Williams pînă la Leonard Cohen și The Cure. Unul dintre concertele care mi-au rămas multă vreme în minte a fost, în 2013, cel al lui Roger Waters, în cadrul turneului *The Wall*. Probabil vă amintiți și dvs. seara toridă de august, animațiile proiectate pe ecrane, melodiile care te făceau să tremuri, energia publicului, omul de pe scenă, cu chitara în mînă, euforia de după.

Și mi-a mai rămas în cap un amănunt: înaintea show-ului, Valeriu Zgonea, pe atunci președintele Parlamentului, a încercat un gest simbolic, rugîndu-l pe muzician să „dărîme“ împreună o bucată din zidul Casei Poporului, astfel redînd clădirea oamenilor. Waters a refuzat, însă, nedorind ca spectacolul său să fie manipulat politic.

PROGRAMUL DE PROMOVARE A PATRIMONIULUI TURISTIC „DESTINATION: BUCHAREST" ESTE DESFĂȘURAT DE PRIMĂRIA MUNICIPIULUI BUCUREȘTI PRIN ADMINISTRAȚIA MONUMENTELOR ȘI PATRIMONIULUI TURISTIC.

e·on

Electricitate gratuită în prima lună și energie pentru orice plan

E.ON Duo
electricitate și gaze naturale la pachet

E.ON Home Electric
electricitate la preț fix

E.ON Assist Electric
electricitate și asistență tehnică 24/7

Oferta se adresează în mod exclusiv clienților noi E.ON din piața de energie electrică și se acordă în prima lună calendaristică de contract în limita a 100 kWh.
Pentru mai multe detalii, intră pe eon.ro

„Teama de Orient ca sursă a răului nu este validă“

– interviu cu Mathias ENARD –

***Mathias Enard** (n. 1972) a studiat civilizațiile arabe și persane și a petrecut mult timp în Orientul Mijlociu pentru cercetare. În prezent predă la Barcelona, traduce din limba arabă și scrie despre arta islamică. În 2003 a debutat cu romanul* La Perfection du tir *(Premiul celor Cinci Continente ale Francofoniei), a continuat cu* Zone *(2008), un roman scris într-o singură frază lungă de 500 de pagini, pentru care a cîștigat nu mai puțin de șase premii literare. În 2010 a publicat* Vorbește-le despre bătălii, regi și elefanți *(Nemira, 2017), iar în 2015 a cîștigat Premiul Goncourt pentru romanul* Busola *(Nemira, 2018). Romanul* Dorință *a apărut recent la Editura Nemira, ca și celelalte romane, tot în traducerea lui Cristian Fulaș.*

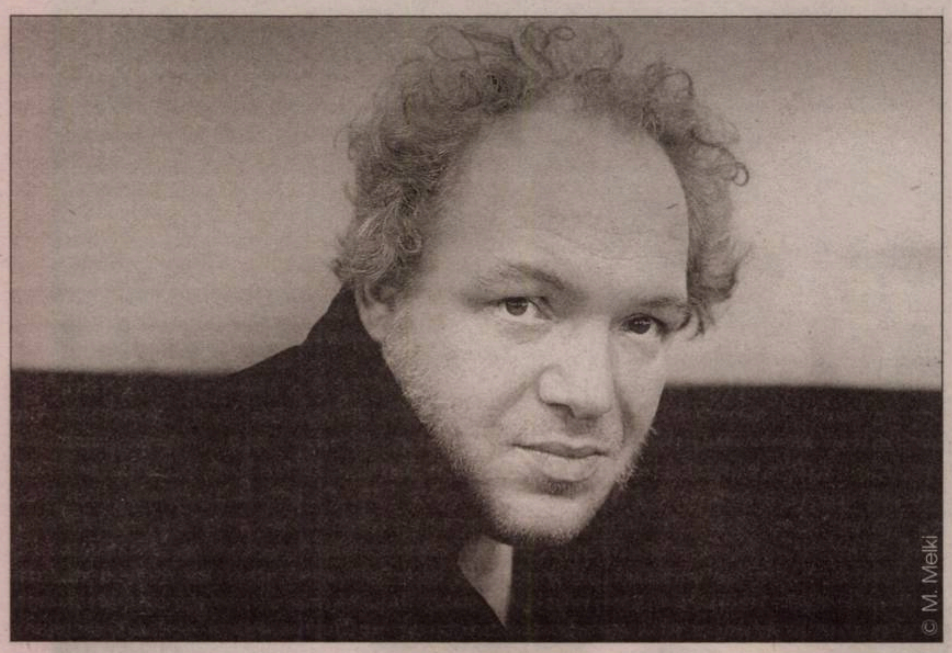

Începem dialogul de la cea mai recentă traducere în limba română, Dorință, *o macro-declarație de dragoste adresată Veneției într-o micro-concentrație, i-aș spune. Ați scris acest text pentru a însoți expoziția „Éblouissante Venise“ de la Grand Palais, de anul trecut. Precum expoziția însăși, cartea apasă pe toate butoanele care declanșează fascinația pentru acest spațiu geografic, dar mai ales cultural și intelectual. Găsim canale, avem muzică, mister, o curgere elegiacă a faptelor, măști, exuberanță. Și mai avem o topografie caligrafică, specială, a locului. Cum de ați ales tocmai această Veneție de ghid turistic sau de fascinație hollywoodiană?*

Dorință este o carte specială, pentru că este prima dată cînd răspund unei comenzi, cînd mi se cere un text pe un subiect anume. Tema a fost Veneția, pornind de la această expoziție de la Grand Palais, o expoziție dedicată picturii venețiene de secol XVIII. M-am gîndit mult, pentru că era o comandă foarte complexă, semăna cu cele date pictorilor, cărora li se spunea că trebuie să producă un tablou de anumite dimensiuni. La fel, mie mi s-a dat un anumit număr de caractere, destul de puține. M-am gîndit că urma să fie foarte complicat să scriu o ficțiune cu personaje, cu narațiune, despre Veneția secolului al XVIII-lea, pentru că este un subiect atît de tocat, cunoscut, care a ajuns să fie și foarte turistic. Așa încît m-am întrebat dacă are sens și dacă am chef să scriu asta, și am refuzat. Dar după aceea am plonjat în cîteva cărți despre Veneția, niște benzi desenate ale lui Corto Maltese despre misterele Veneției, am început să ascult niște compoziții muzicale din acel secol...

După două zile am regretat că am spus nu, am pus mîna din nou pe telefon și le-am spus că m-am răzgîndit. De ce? Pentru că purtam în mine acest oraș unde mi-am făcut o parte din studii – acolo am studiat limbile orientale, mai precis persana clasică, cu un mare maestru specialist în literatură persană clasică. M-am gîndit că trebuie să scriu, că e important pentru mine să mă pot întoarce nu în Veneția secolului al XXI-lea, ci în Veneția secolului al XVIII-lea, pentru cîteva săptămîni.

Apoi m-am gîndit cum ar trebui să procedez, pentru că aveam de răspuns la cîteva constrîngeri. Formatul era destul de mic și aveam de dezvoltat mai multe fire, deci a trebuit să mă întreb care sînt acele elemente esențiale ale Veneției despre care trebuie să vorbesc. Și sînt exact unele dintre pasiunile mele dintotdeauna: muzica Veneției, personajele, măștile, iubirile, dorințele și, desigur, gravura – de ce să nu vorbesc puțin și despre tehnica gravurii din acel secol? Și asta am și făcut.

Ați produs o poveste de dragoste pentru muzică, pentru Veneția, de o simplitate atașantă, pe care ați drapat, însă, falduri le unei scrieturi luxuriante, aproape multisenzoriale. Ați vrut să scrieți așa cum Veneția însăși ne invadează simțurile?

Da, acesta era pericolul, că poți să aluneci spre ceva demn de Wagner sau de Mahler... Voiam să păstrez ceva din lejeritatea secolului al XVIII-lea, vorbind totodată de lucrurile mai întunecate, despre iarnă, despre moarte, despre joc, despre tot ce vine odată cu un carnaval. Pentru că totul se petrece ca un moment muzical, ca o lacrimă care cade cu o mare eleganță pe o planșă. Am vrut, deci, să readuc la viață acea civilizație pierdută a Veneției secolului al XVIII-lea, aflată la apogeul cultural, dar și foarte aproape de finalul gloriei sale odată cu sfîrșitul secolului.

„Imensă tristețe a Mediteranei“

Am senzația că vă incită aceste spații hibride, de intersecție și de contaminare a mai multor lumi. Evident că Veneția este unul, Constantinopolul este altul, iar despre Orientul Mijlociu nici nu are rost să mai vorbesc. Ce căutați, ca autor, în aceste creuzete cu linii întortocheate?

Nu e vorba neapărat de ce caut, ci mai degrabă de ce putem dezvolta literar din aceste spații pe care le numeați: Veneția pe de-o parte, cu exuberanța ei vizuală, Constantinopol pe de alta, cu puterea lui de atracție incredibilă. Sînt spații ale diversității, ale intersecției unor influențe diferite care au produs efecte diferite, fiecare oraș avînd elementele sale specifice foarte importante. Asta m-a fascinat și am încercat să construiesc niște fire narative la fel de complexe precum canalele de apă din Veneția, dar să și surprind acea nehotărîre, pendularea între Vest și Est, între Nord și Sud, pe care o regăsim și la Istanbul, care reprezintă adevăratul tipar al epocii bizantine.

Aș spune că Orientul își trimite razele în toate cărțile dvs., cel puțin în cele apărute aici, în România. Cum v-ați dat seama că existența dvs. ca autor nu poate sta departe de silueta unui minaret, de linia vălurită a unui mozaic, de versuri și versete?

Este amuzantă imaginea pe care aceste cărți o dau despre mine și aș putea spune că sînt mulțumit de ea. Pentru că în fiecare țară e ca și cum ai fi un alt autor în funcție de cărțile traduse, pentru că nu toate sînt traduse peste tot, deci pare că sînt cumva un om al civilizației Mediteranei de Est. Este o imagine aleatorie, dar reflectă poate cea mai importantă parte din cărțile mele, cel puțin din acest moment. Asta vine din fascinația pentru toate aceste locuri, pentru lumina orientală care străbate din ele, posibilitatea de a lua contact cu această contaminare Est-Vest care mă inspiră enorm.

În Vorbește-le despre bătălii, regi și elefanți, *scrieți despre un Orient deschis către modelul vest-european renascentist, acum aveți Veneția, unde știm cu toții că s-au scurs și au secat dîrele Orientului în drumul lor invers către Europa Occidentală, iar în* Busola *avem un Orient care practic nu mai există, ca o consecință a timpurilor și a conflictelor contemporane. Ce tip de Orient căutați, de fapt?*

Pentru mine de interes este întreaga diversitate a acestor spații, pentru că am locuit eu însumi multă vreme în Siria și în Liban. Siria este o țară distrusă astăzi, în care s-au întîmplat atîtea dezastre, am văzut cu toții, oamenii pe care i-am cunoscut au murit sau au fugit în exil, au suferit de pe urma tuturor acestor evenimente. Toate astea m-au atins, firește. Nu aș spune că *Busola* este o redare foarte directă a acestor lucruri, dar este ecoul distrugerilor. Sigur, e despre un Orient pierdut, dar e și despre a regăsi speranța care să ne permită să mergem mai departe, să trecem dincolo de pragul acestei violențe care cuprinde totul, să ajungem la reflecție și la plăcerea literaturii, artei, muzicii. De aceea vorbesc despre acest Orient rănit și îndepărtat, dar pe care îl putem regăsi.

Totul vine de la potențialul Mediteranei, care este un spațiu deopotrivă fascinant și trist, care are capacitatea să nască frumusețea, amestecul de artă și literatură, și apoi să le ducă spre distrugere. Ne putem astfel gîndi la Andaluzia, în Spania, unde sînt niște monumente absolut incredibile, venite de la cele trei culturi, evreiască, creștină și islamică, unele dintre ele distruse. Ce s-a distrus acolo a fost recreat în alte părți, la Salonic sau la Istanbul, cu toată frumusețea amestecului, și la rîndul lor au fost distruse din nou. Apoi Alexandria, la fel, un oraș extrem de cosmopolit, cu greci, italieni, egipteni, levantini, și el distrus pînă la urmă. E ca și cum Mediterana ar provoca întîlniri între frumusețe și creație, pentru a le distruge apoi, ca ele să se reconstruiască în alte locuri.

> *„Ba chiar este extrem de antipatic.“*

Sper ca undeva, în acest moment, această reconstrucție să aibă loc, inclusiv cea a Siriei. Poate fi vorba de Marsilia, de Barcelona, de Valencia. Sper doar să se întîmple curînd și noi să-i fim martori. Să înțelegem această imensă tristețe a Mediteranei, care provoacă melancolie, dar și bucuria de a descoperi mereu altceva.

„Drogul meu este curiozitatea“

Eu și probabil mulți dintre cei care v-am citit v-am descoperit odată cu Vorbește-le..., *premiat cu „Goncourt des lycéens“. Am iubit această carte pentru că reia figura lui Michelangelo cu toate avatarurile pe care i le cunoaștem: ciufut, zgîrcit, urîcios, invidios, oscilant și, evident, genial. A fost și prima întîlnire cu cele două voluptăți ale dvs.: a scrie și a cerceta. Care este mai mare?*

Avantajul este că aceste lucruri nu se petrec în același moment, cercetarea și scrisul. Sînt la fel de agreabile, aș spune. Avantajul cercetării este că poate să dureze ani întregi, însă în scris produci niște obiecte concrete. La un moment dat, simți că e momentul să te oprești. Cînd vine vorba despre fascinantul Michelangelo, ce poate să scrie un biet scriitor ca mine, de la cumpăna secolelor al XX-lea și al XXI-lea? Avem de-a face cu artistul absolut. S-au scris probabil despre el atîtea cărți că nu ar încăpea în librăria aceasta. El reprezintă un vîrf al realizărilor în domeniul artistic. A trăit și foarte mult. E vorba aici de bogăție, de putere, e vorba de imaginea artistului prin excelență. Acest om a făcut de toate, a fost și sculptor, și pictor, și poet, și arhitect. Reușitele lui nu pot decît să te intimideze.

Dacă te apropii și de omul Michelangelo îți dai seama că ai de-a face cu cineva care nu este deloc simpatic. Ba chiar este extrem de antipatic. Asta transpare deopotrivă din scrierile și din biografia lui. Vezi că ai de-a face cu un zgîrcit. Chiar și cînd ajunge să fie bogat, e de o zgîrcenie înfiorătoare. Nu e generos față de prietenii lui, este răzbunător, suferă de *terribilità*, este mînios, coleric, după cum mărturisesc cei care l-au cunoscut. Prin faptul că în carte l-am trimis la Istanbul, am vrut să-l pun să treacă prin niște situații grele, pentru că l-am trimis într-o lume pe care nu o cunoaște, o lume care nu e a lui, unde are nevoie de tot felul de tălmaci, de călăuze, de îndrumători.

Deși la început m-am gîndit că va fi oribil să vorbesc despre un personaj agre-

abil într-o atît de mică măsură, din fericire, am dat peste un poet otoman care era secretarul vizirului la vremea aceea, pe care Michelangelo sigur l-ar fi putut întîlni la Istanbul și care reprezenta inversul personalității acestuia. Cineva foarte simpatic, care a trăit o viață scurtă, spre deosebire de Michelangelo, cineva cu mult umor inclusiv în poemele lui, un *bon viveur* care fuma opium, pe care sultanul se ducea să-l scoată din taverne cînd avea nevoie de el. Deci nu e deloc imaginea unui poet serios, care lucra la curtea otomană, cum te-ai aștepta. Am fost foarte fericit cînd l-am descoperit.

Gîndindu-mă la contrastul celor două figuri, mi-am dat seama că pînă și Michelangelo va ajunge să pară simpatic datorită opoziției cu el. Întîlnirea lor îmi permitea, deci, să fac ceea ce îmi place cel mai mult în literatură: ca două obiecte, două situații, două personaje a căror întîlnire e foarte improbabilă să ajungă să dialogheze, să intre în contact și să se lumineze unul pe celălalt. Michelangelo este foarte sobru, celălalt deloc, Michelangelo este foarte catolic, celălalt deloc musulman. Și toate acestea pot să răstoarne viziunea pe care o avem despre marea personalitate a artistului renascentist.

Franz Ritter, personajul din Busola, *își hrănește fanteziile personale de muzică și poezie cu opium. Care este drogul dvs. intelectual?*

Ați întrebat de droguri, de opium care este folosit și în Iran, și în Afganistan, face parte dintr-un ritual tradițional. Eu, unul, nu folosesc. Dacă pe unii scriitori drogul îi ajută să facă o explorare individuală, aș spune că sînt în situația inversă, în care prin călătorii încerc să ies din mine și să îi cunosc pe ceilalți. Poate printre drogurile mele ar fi muzica, în sensul că trebuie să o am mereu alături, literatura și poezia, noutatea, curiozitatea și, desigur, călătoriile, care-mi permit să cunosc oameni și să descopăr tot felul de situații. Curiozitatea este adevăratul meu motor și adevăratul meu drog. Sînt numeroase experiențe cu droguri care ajută oamenii să se exploreze pe sine, avem multă literatură despre interioritate generată de asemenea stări. Dar eu caut mai degrabă ceva care să mă facă să ies din mine.

„Pentru romane mă inspir din muzică“

Mărturisesc că mă așteptam să numiți și muzica printre adicțiile dvs. Muzica este un spațiu și un timp doar al său, în cărțile dvs., începînd chiar cu Zone *– 500 de pagini într-o singură frază –, pînă la violele din* Dorință. *Scrieți despre muzică și cu muzică. L-am întrebat cîndva pe un mare dirijor ce nu ar trebui să se spună despre muzică. Pe dvs. v-aș întreba dacă muzica are nevoie de cuvinte pentru a-i dubla sau a-i reproduce mesajul.*

Deloc. Nu consider că relația muzică-cuvînt este una de juxtapoziție, de suprapunere perfectă. Sigur că, în Europa, încă de la Monteverdi și al său *Orfeu,* ele merg într-o anumită măsură împreună, putem pune pe muzică anumite texte, deci avem o relație specială și unică, de dialogare, între voce, melodie, muzică și literatură. Pe de altă parte, și scriitura are un ritm, vizibil mai ales în poezie, cu formele ei armonioase imitative de la începuturi care se apropie de ritmul din muzică. Dar, cînd ieșim din acest cadru al poeziei, există formulele mai lungi, cum e romanul, unde putem obține forme la fel de muzicale. De exemplu, pentru romanele mele m-am inspirat mult din muzică, mai ales din simfonii, din formele care avansează și revin mereu, fără să se întoarcă de unde au plecat. Ne gîndim la Nietzsche și la a lui *Eternă Reîntoarcere.* Mă gîndesc aici la acele fraze care pornesc de la ele însele, nu se mai termină și revin la ele însele.

În ceea ce privește *Busola*, am pornit de la marea schimbare care se produce în muzica secolului al XIX-lea, și anume la folosirea notației metronomice. În *Busola*, la fiecare 90 de secunde, pagina se termină. Deci dacă știi la ce oră începe acțiunea din carte și că fiecare pagină are un minut și jumătate, vei ști precis cît este ceasul în această lungă noapte pe care o trăiește Franz, de la seară pînă dimineață, cu precizia unui metronom. Dacă citești zece pagini, faci o socoteală că sînt 15 minute. Pe mine m-a ajutat să fac curgerea romanului cît mai realistă, ca pe o partitură muzicală.

În Busola *puneți în gura lui Franz următoarea afirmație: „Viața este ca o simfonie de Mahler, nu se întoarce niciodată, nu calcă pe urmele ei proprii.“ Întîmplarea face ca fundalul sonor pe care l-am avut în momentul în care am gîndit întrebările să fi fost chiar Mahler,* Simfonia I, „Titanul“, *care însă se termină exact așa cum începe.*

Așa este, dar să ținem minte că aceasta este prima lui simfonie, Mahler încă nu ajunsese cel pe care-l știm cu toții datorită operelor de mai tîrziu. Nu dezvoltase încă acel caracter narativ simfonic ce apare mai tîrziu.

Plecînd pe această cărare deschisă de Mahler, n-am rezistat tentației de a merge de la prima la a noua simfonie și de a mă uita la indicațiile de execuție pe care Mahler le-a pus acolo. Simfonia I *are ca indicație de execuție „furtunos și plin de energie“, pe cînd* Simfonia a IX-a, *ultima terminată de el, se încheie cu „extrem de lent, de încet, și încă pe atît de reținut, cu ultima notă murind* (ersterbend)“. *Așadar, voiam să vă întreb dacă nu putem privi acest arc gigantic ca pe o parabolă a vieții, despre care spuneați că e ca o simfonie de Mahler.*

Într-adevăr, Mahler a și murit la scurtă vreme după aceea, din păcate. Arta care se referă la viața însăși este o palidă reflectare, căci din păcate nu știm să ieșim din noi, poate în afara cazurilor călugărilor sau marilor mistici. Dar, cu toate acestea, tot ce putem crea este o meditație la cît de scurtă e viața noastră. E adevărat că poate mă contrazic cu ceea ce am spus. Eu îl ador pe Mahler, totuși nu-mi place felul în care muzica lui ajunge să fie folosită astăzi. Deși am apreciat mult filmul *Moarte la Veneția*, care e magnific, nu-mi place viziunea asta de maladie, de morbiditate asociată cu Mahler folosită în film. Pe de altă parte, cred că Vivaldi este extraordinar pentru Veneția și este exact opusul lui Mahler, așa cum și Veneția mea e opusul celei din filmul lui Visconti.

Cum ascultați muzică? Aveți nevoie de un cadru anume pentru ca ea să vă ajungă și să vă atingă cu adevărat?

Evident că sîntem foarte privilegiați pentru că de mai bine de un secol avem acces la înregistrări. Pînă în secolul al XIX-lea și multe secole înainte, muzica circula cu partituri, aranjamente speciale pentru pian, ca oamenii să cînte acasă la ei, nu în sala de concert, și să știe ce se scrisese înainte, vreme de atîtea secole. Deci totul ținea de spectacol, de cîntarea muzicii. Acum avem acces la înregistrări, le putem asculta, reproduce la infinit. Și, în ceea ce mă privește, mă folosesc de toate canalele, am și discuri, dar am și Spotify, îmi plac și concertele, și interpreții. Desigur mă gîndesc aici și la plăcerea pe care o ai văzîndu-i pe cei care cîntă, care interpretează. Azi poate să nu fie așa ușor să mergi la concerte, poate să fie scump, poate fi rezervat unei elite, cum se întîmplă mai ales cînd avem de-a face cu opera, unde lucrurile sînt mai complicate. Dar trebuie să profităm de tot ce ne oferă lumea de azi.

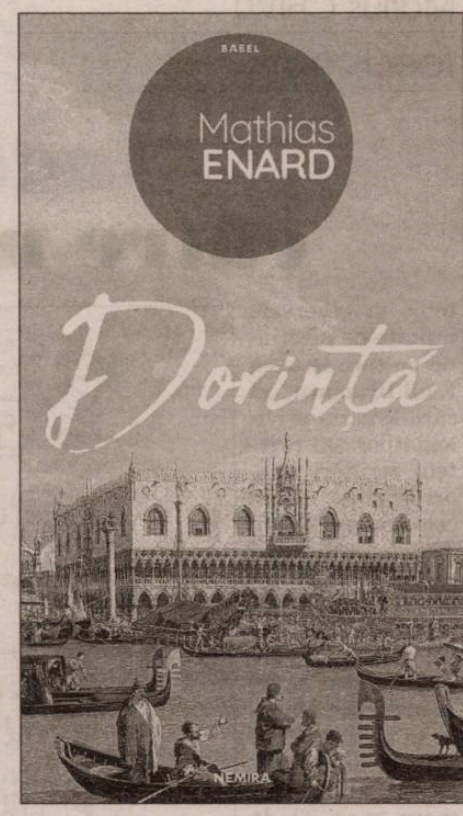

Orientul, între alteritate și alertă

M-aș întoarce la imaginea Orientului așa cum apare în cărțile dvs. V-aș întreba cît din acest Orient este de fapt constructul, proiecția celor care nu l-am văzut și care nu-l cunoaștem decît prin medierea produsului cultural?

Aceasta e problematica fascinantă a orientalismului, cu bunele și relele lui. Cum a ajuns la noi, peste veacuri, acest Orient Îndepărtat? Au existat dintotdeauna contacte între părțile occidentale și orientale ale Mediteranei, chiar cu țările îndepărtate ale Japoniei sau Chinei. Putem spune că mondializarea, globalizarea s-au produs atunci cînd primul om a ieșit din satul lui și s-a dus în celălalt sat. Deci nu am inventat noi în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea aceste lucruri, dar atunci lucrurile au luat o altă turnură cu totul nouă. De atunci, Europa devine pasionată de Orient. Mai ales din secolul al XIX-lea, progresele și încercarea de dominație economică, politică, militară a țărilor europene asupra părților sudice și estice ale Mediteranei au întețit contactele. Asta corespunde în Europa unui moment-cheie, cel romantic, în care scriitorii, pictorii, muzicienii ajung să fie pasionați de călătorii, de artele Orientului în general.

Spre exemplu, marele poet englez Byron, pe care-l știm cu toții, cu *Ghiaurul*, cu interesul lui pentru revoluția greacă, cu pasiunea pentru temele orientale, care și moare în bătălia de la Missolonghi. Apoi, dacă e vorba despre pictori, ne gîndim la Delacroix sau alții, primii pictori călători sînt cei romantici, care ies din atelierele lor și profită de faptul că Franța cucerește Algeria și Marocul. Ei merg să-i picteze pe locuitori și diversele teritorii în care locuiau, aducînd acasă reprezentările nordului Mediteranei. Foarte multe imagini, texte, traduceri încep să se vehiculeze din Orient în Europa, iar interesul pentru Orient ajunge o modă, inclusiv pentru foarte mulți alți artiști care nu călătoriseră, care nu văzuseră cu ochii lor niciodată Orientul și care ajung să copieze și să recopieze aceste imagini aduse de alții. Deci este un Orient de mîna a doua sau a treia care nu mai are nimic de-a face cu Orientul real și care devine mai degrabă un motiv, o temă europeană.

De exemplu, Goethe nu a fost niciodată în Orient. Pentru el, Orientul este Italia. Dar el reproduce o culegere de poezii în *Divanul*, care aduce la un loc Orientul și Occidentul, după ce îl citește în traducere pe poetul Hafez, marele poet iranian din secolul al XIV-lea, pe care-l apreciază, îl numește unul dintre cei mai mari poeți ai literaturii universale, și pe care îl imită în niște poeme orientale scrise în germană. Asta nu înseamnă că poemele lui Goethe sînt rele, înseamnă doar că nu sînt orientale, ci orientaliste, țin de orientalism și sînt inspirate de această tradiție care-i cuprinde pe călătorii și traducătorii care au adus Orientul în Europa.

Asta e latura pozitivă a lucrurilor. Teoreticianul american Edward Said scrie deja foarte bine, de prin anii '70, că acest orientalism european are și efectele lui negative. El spune că viziunea aceasta a Orientului, a occidentalilor, ajunge să se impună la populațiile din estul Mediteranei. Canonul acesta occidental cu toată forța lui, imaginea pe care artiștii și savanții o au despre aceste popoare se vor impune ca modă în defavoarea realității orientale. E vorba de dominația economică, politică și militară care începe odată cu expediția lui Bonaparte la 1798 și ajunge să fie și o dominație culturală.

Dar, evident, astăzi, într-o lume postcolonială și decolonializată, ne este foarte greu să desfacem aceste legături culturale complicate și mai tare de globalizare. Nu mai știm dacă noi proiectăm o imagine la care ceilalți se conformează sau dacă sînt două oglinzi, una în fața celeilalte, dacă e vorba de alteritate sau de un amestec din toate imaginile, narațiunile și viziunile altora.

Aș spune că ar mai fi un subtext de luat în calcul cînd se vorbește despre Orient și care a luat naștere în ultimele decenii, anume acela al alertei. Ultimii zeci de ani ne-au învățat să ne temem de spațiul Orientului, mai ales de cel Mijlociu, fără ca noi să vrem asta programat. Vă întreb dacă sîntem ca niște fluturi de noapte, incapabili să stăm deoparte de această sursă de fascinație și teamă.

Eu nu cred în acest pericol al Orientului – și spun asta fiind francez și fiind atins adînc în fibra mea de atentate, de violența care se spune că provine din aceste locuri. Și ne putem gîndi la ce s-a întîmplat recent, la atentatul pus la cale de cineva născut în Franța, din părinți născuți din Franța, care era chiar polițist. Nu te-ai putea gîndi la o persoană cu care să te simți mai în siguranță.

Problemele au o rădăcină mai îndepărtată, lucrurile sînt mai profunde, e vorba de trecutul nostru colonial, pentru că în Franța minoritățile nu au găsit un loc unde să evolueze fără să apară asemenea pericole. Deci nu e așa simplu să spunem că amenințarea vine din exterior. Nicidecum. Sau că musulmanii francezi reprezintă o prelungire a Statului Islamic. Asta dovedește că Franța are problemele ei specifice, diferite de ale Spaniei, Germaniei sau Italiei, pe care trebuie să și le rezolve. Deci teama de Orient ca sursă a răului nu este validă dacă o supunem unei reflecții serioase.

„Eu nu cred în acest pericol.“

M-aș întoarce, pentru final, la Mahler, pentru că unul dintre cele mai frumoase și mai sfîșietoare lieduri, din Rückert Lieder, *se termină cu versurile: „Trăiesc singur în raiul meu, în viața mea, în cîntul meu“. Ce sînt cărțile pentru dvs.: rai, viață sau cînturi?*

Vorbim de cărțile bune, presupun, căci cele proaste pot fi o formă de iad. Aș răspunde că sînt cînturi. Nu trebuie să uităm un lucru: cărțile presupun un exercițiu de creație a limbajului, care ține de potențialul limbii. Poate cărțile sînt un cînt care deschide drumul spre Paradis.

a consemnat
Marius CONSTANTINESCU

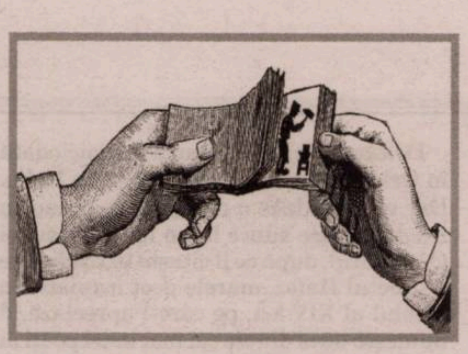

Marius CHIVU

feedbook

Îngerul către marinar

● ***Vom bea pînă la neputința sufletelor – Scrisori ale lui Emil Brumaru către Petre Stoica*, ediție îngrijită de Fabian Anton, prefață de Dan C. Mihăilescu, Editura Vremea, 2019.**

Această plachetă epistolară, conținînd douăzeci și șase de scrisori și telegrame către Petre Stoica, este prima apariție postumă a lui Emil Brumaru (25 decembrie 1938 – 5 ianuarie 2019). Acest mănunchi de corespondență inedită, parte la un moment dat din arhiva de la Jimbolia a lui Petre Stoica (1931-2009), a ajuns la un anticar clujean, fiind achiziționată, în urmă cu un deceniu, de scriitorul și scenograful Fabian Anton, care și îngrijește acum publicarea ei însoțită de facsimile, desene brumariene și fotografii de Gabriela Bujor.

Lăsînd la o parte surpriza consolatoare de a citi aceste pagini înainte să se fi împlinit un an de la dispariția poetului, locul scrisorilor ar fi fost în *Opere III. Cerșetorul de cafea* (Polirom, 2012), ediție ce adună 600 de pagini de epistole pe care tînărul Emil Brumaru le-a trimis, de la Dolhasca, apoi de la Iași, între anii 1968-1981, celor cîțiva scriitori care-i cîștigaseră simpatia: Lucian Raicu, Leonid Dimov, Radu Petrescu, Șerban Foarță, Ilie Constantin, Alex. Ștefănescu și Florin Mugur. Pe mai mult de jumătate dintre aceștia, Emil Brumaru nici nu-i cunoscuse personal.

Corespondența cu Petre Stoica a început, cel mai probabil, cu doi ani înainte de data primei scrisori, abrupte și deja familiare, de aici (29.XI.1970), între timp cei doi se și cunoscuseră, dar o parte din corespondență, inclusiv răspunsurile lui Petre Stoica, s-a rătăcit (nu e clar că s-ar fi pierdut definitiv). În interviul pe care Fabian Anton i l-a luat la un moment dat și care deschide cartea, poetul mărturisește că i-a scris lui Petre Stoica după ce-i citise cartea *Arheologie blîndă* (1968), „pe care am devorat-o imediat și am fost atît de răvășit de frumusețea ei, încît țin minte că i-am scris, sau am vrut să-i scriu".

Este binecunoscut cultul pentru prietenie și rezervele infinite de afecțiune pe care le avea Emil Brumaru, cel care le scria privilegiaților săi prieteni scriitori uneori și zilnic și, de cele mai multe ori, fără a primi răspuns. De altfel, corespondența sa alcătuiește un fel de jurnal afectiv și de lecturi și face parte din planeta sa poetică. Cînd îi scria de la Dolhasca, Emil Brumaru avea 32 de ani și abia debutase în volum, iar Petre Stoica avea 39 de ani și publicase deja șapte cărți, „cîteva volume superbe, le știam pe dinafară, dormeam cu ele sub pernă", i se confesează lui Fabian Anton. Și continuă: „Petre Stoica era o mare figură. Avea o mutră, așa, de marinar îmbibat de rom și melancolie. Aducea cu Hemingway. Îi lipsea doar ratarea aia care te face genial. Dar era ceva cu tipul ăsta...".

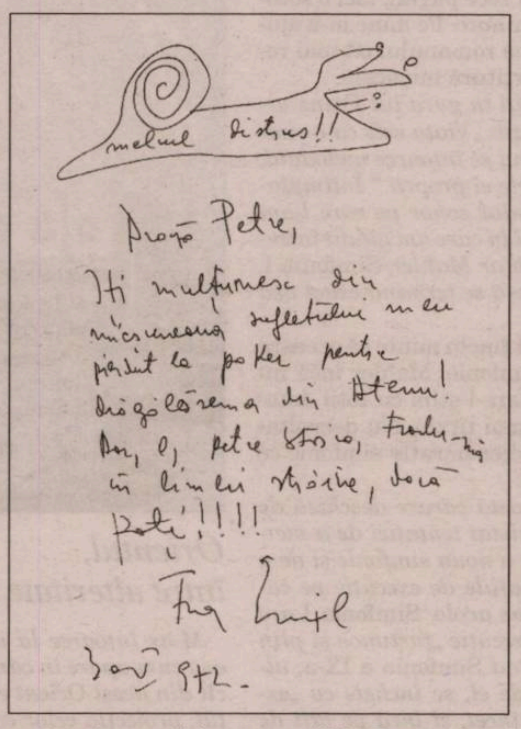

Scrisorile și telegramele sînt scurte ca niște poeme, uneori conțin doar un salut și nu aduc noutăți celor care au citit volumul de corespondență *Opere III. Cerșetorul de cafea*. Dragostea pentru poezie și afecțiunea pentru om („ești unul dintre cei care mi-au căzut cu fleoșc la inimă" sau „începi să fii din ce în ce mai mult poetul care ar fi trebuit să fiu eu și asta, îți dai seama, mă doare dulce și-mi încîntă neputința; nu te supăra că te invidiez", „poezia ta mi-e atît de necesară, încît mi se pare ciudat că te las s-o scrii tu"), declarații de afecțiune însoțite frecvent de invitații la Dolhasca pentru beții melancolice („ești invitatul meu permanent; vom bea pînă la neputința sufletelor, da?"), micile confesiuni legate de universul domestic și extazul în fața manifestărilor naturii („de două zile e atît de frumos, încît îmi vine să mă prefac în brusture și să stau la marginea unui șanț, prăfuit și bătut de lumină pînă la extaz"), micile fantezii erotice, interesul pentru ceasuri vechi și gramofoane, referințele la lecturi și cererile de cărți („Nu ai un Cocteau? Îți jur că-ți înapoiez cărțile, nu ți le murdăresc etc.", „Dau absolut tot pentru primele trei volume *Eminescu* ediția Perpessicius"), toate acestea se regăsesc aici în aceeași stilistică inconfundabilă și cu aceeași intensitate. Sau în vorbele lui Dan C. Mihăilescu din prefață: „Combustia care asigură energia acestei poetici epistolare deliberat minimaliste provine din alternanța conflictuală a două impulsuri teoretic antinomice, dar în fapt complementare: autovictimizarea minimalizantă și autocompătimirea cu trufie îndurerată. Epistolierul își recuperează febril voluptatea, punînd hlamida imperială pe umerii lui Tartuffe."

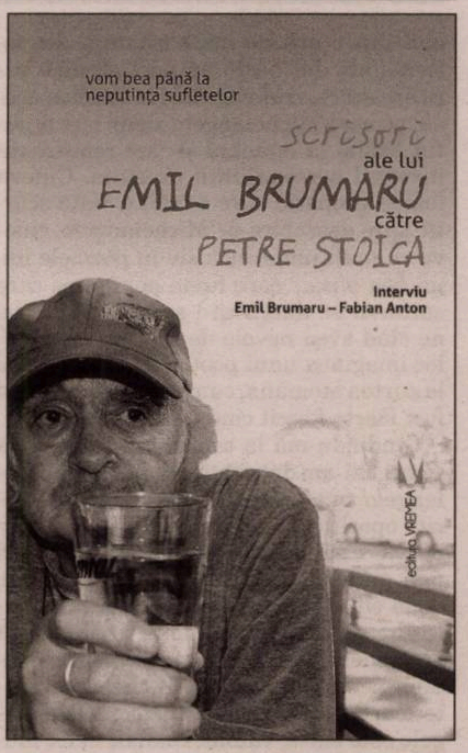

În interviul publicat în primăvara acestui an în *Dacia literară* nr. 1 (152), interviu acordat lui Călin Ciobotari în iarna lui 2008, Emil Brumaru povestește cum, la jumătatea anilor '70, Securitatea a confiscat șapte sute de scrisori pe care poetul le scrisese în adolescență Tamarei Pintilie, cea care avea să devină muza poeziei sale. Pe unde-or fi scrisorile alea? Oare vor apărea vreodată?

aproape de carte

Emil BRUMARU

Dragă Petre Stoica,

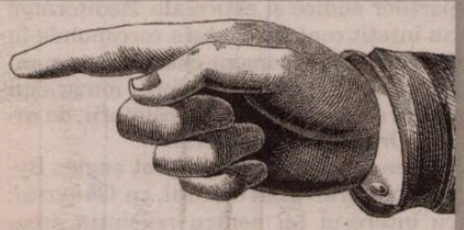

Caligrafia ta mă ucide! Cum poți face litere atît de frumoase? Parcă ai scrie nașterile într-un registru cu foi veline, cretate. Dar asta e altceva.

Scrisoarea ta m-a bucurat. Sosită chiar în ziua-n care aveam o inspecție mi-a scos sufletul la suprafață. Nu are rost să-ți apleci ochii în pămînt și să șoptești: „sînt un poet neînsemnat". Nu-ți merge cu mine! Iată, chiar ieri, în *România literară* nr. 7 niște poeme pentru care sînt gelos. Punîndu-le la socoteală pe cele apărute anul trecut (tot în *R.L.*, pg. 3, prin octombrie parcă), vin de te întreb: „De ce vrei să mă nenorocești? Eu despre ce să mai scriu?"

Sînt dezolat. Toți bostanii au putrezit. Bănuiesc că și cel de la Nichita. Eu am vrut să-i demonstrez că pe lîngă cuvîntul „dovleac" există și *dovleacul*. Și-apoi îmi place culoarea portocalie la nebunie!

Petre Stoica, fă tu ce n-a făcut nimeni. Uite despre ce-i vorba. De cîțiva ani cerșesc de la toți cei pe care-i știu un Francis Jammes. Ei bine, nimeni, absolut nimeni nu mi l-a împrumutat. Mă gîndesc că ai putea, hoinărind prin anticariate, să găsești ceva. M-aș prinde să cumpăr, indiferent de preț, și-o ediție de lux, completă etc... Nu știu de ce am impresia că mi-ar ajuta. Dar dacă nici tu, Petre Stoica, nu mi-l poți găsi, mă omor!

În rest, trîndăveală, tristețe, lectură cu noduri, amintiri (mai ales după-amiază) care-mi sfîșie brusc liniștea, scrisori („Vecinul cu cap de vulpe cîntă la flaut").

Cu prietenie, Emil

(13.II.1971)

PUBLICITATE

Ionuț IAMANDI

pe de altă carte

Scrisorile de la Kremlin

● **David Reynolds, *Vladimir Pechatnov, The Kremlin Letters. Stalin's Wartime Correspondence with Churchill and Roosevelt*, Yale University Press, 2018, 680 de pagini (ediția cartonată).**

Pe Goodreads a început votul pentru cea mai bună carte a anului. La categoria „Istorie și memorii", am ales fără ezitare volumul adnotat și comentat al corespondenței de război dintre Cei Trei Mari, Roosevelt, Stalin și Churchill. Este o lucrare realizată în urma colaborării dintre un istoric american, David Reynolds, și unul rus, Vladimir Pehatnov, și reprezintă, cred, cea mai recentă ilustrare a abordării moderne – adică nuanțate, alerte și echilibrate – a alianței de nevoie dintre Occident și Uniunea Sovietică, alianță care a eșuat apoi, repede și ireversibil, în durabila ruptură a Războiului Rece.

Povestea publicării corespondenței de război dintre liderii american, sovietic și britanic nu începe cu această carte. De fapt, primii care au desecretizat-o au fost rușii, încă din deceniul șase al secolului trecut. Mai precis, după ce Churchill și-a publicat *Memoriile* de război, Stalin a fost deranjat de anumite pasaje și selecții de documente făcute de fostul (și viitorul premier) și a decis prezentarea ca atare a telegramelor, în rusă și în engleză. Proiectul a fost abandonat însă brusc în 1951, fiind finalizat abia în 1957, după moartea lui Stalin, în timpul lui Hrușciov. A fost o lovitură de imagine a URSS-ului la acea vreme. „Publicarea cu atîta acuratețe a scrisorilor nu cadra cu stereotipiile vestice privind stilul secretos și manipulativ al sovieticilor", au comentat Reynolds și Pehatnov.

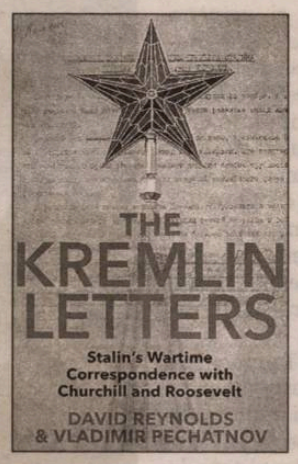

Însă „ediția sovietică" avea o mare hibă, care poate fi recognoscibilă într-un stil comunist al „expunerii" adevărului: nu prezenta contextul. Degeaba citeau oamenii mesajele dintre Cei Trei Mari, dacă nu înțelegeau la ce se referă ele. Între timp, în Occident s-au făcut încercări de remediere a situației în această privință, dar nu la scara și finețea celei întreprinse recent de cei doi autori contemporani. În lucrarea de față, fiecare mesaj e încadrat și explicat. Sînt cercetate și menționate procesele de elaborare a telegramelor, opiniile secundanților, curentele și negocierile. Sînt prezentate chiar și variantele de lucru, cu corecturile făcute de expeditori. Nu degeaba un autor recunoscut în materie precum Gabriel Gorodetsky a scris că avem în această ediție „un festin de cercetare scrupuloasă", care „rescrie istoria de pînă acum" a celui de-al Doilea Război Mondial.

Tehnic vorbind, au rezultat aproape 700 de pagini, în format mare, 24x17. Din cele 682 de mesaje pe care Stalin le-a schimbat cu Roosevelt și Churchill între 22 iunie 1941, cînd Germania și aliații săi au atacat URSS, și 12 aprilie 1945, cînd Roosevelt a încetat din viață, aici sînt prezentate, în limba engleză, aproximativ trei sferturi, reprezentînd cele mai importante telegrame. Textele sînt rezultatul comparării versiunilor existente în arhivele americane, rusești și britanice. Poate de aceea, pentru o astfel de operă, a fost nevoie de cooperarea a doi specialiști, unul din Occident, celălalt din Rusia.

Ce reiese la capătul lecturii unui astfel de maraton arhivistic, dincolo de pitorescul adresărilor, de testele de încredere, chiar de geloziile care apar între ei – pentru că trei e impar, și temele apărute în acest timp i-au dispus uneori în formatul 2 + 1 –, este marea divergență a agendelor, fapt care de altfel explică foarte bine Războiul Rece succedent. Una urmărea Roosevelt, alta voia Stalin și cu totul altceva viza Churchill. Roosevelt dorea un fel de domesticire a Uniunii Sovietice, proces început încă de cînd a luat inițiativa recunoașterii noului stat bolșevic, în 1933, iar pe frontul intern evitarea unui nou izolaționism american. Voia să facă din SUA și URSS polii stabilității postbelice – ceea ce, de altfel, a și rezultat, chiar dacă în variantă negativă. În acest scenariu nu mai e mult loc pentru Marea Britanie, un stat scăpătat comparativ cu glorioasa lui epocă victoriană. Ceea ce însă nu îi convenea lui Churchill, care a spus explicit că nu intenționa să rămînă în istorie drept premierul care a scris epitaful Imperiului Majestății Sale. Iar în privința ambițiilor coloniale, Churchill s-a întîlnit cu Stalin, căruia, în buna tradiție țaristă, i se redeșteptase gustul pentru colonialismul de tip *buffer zone*, de această dată în variantă bolșevică, plasat în zona estică a Europei, înspre Germania. Din această perspectivă, este foarte interesant de urmărit consecința divergențelor de agendă asupra României și de constatat că, de fapt, ea n-a avut aproape nici o șansă de a se feri din calea sovietizării. Pur și simplu, Bucureștiul a fost o simplă haltă în prima jumătate a secolului trecut, în care trenul salvator nu a avut programată de la început nici o oprire.

Și o mențiune de final. Am citit într-o recenzie că, din cartea lui Reynolds și Pehatnov, imaginea lui Stalin ar ieși edulcorată. Că dictatorul sovietic nu ar mai fi prezentat în toată cruzimea lui, ci doar ca partener egal, eventual la fel de respectabil, al celorlalți doi oameni politici. Aș comenta însă că volumul de față nu e despre Gulag, epurări, procese înscenate sau purificări etnice, în care Stalin a fost inițiatorul sau instigatorul principal. În această privință, alte lucrări își fac treaba, mai mult sau mai puțin bine. Aici e vorba de o perioadă aparte din cariera politică a lui Stalin, de o situație care l-a propulsat la masa mare a deciziilor globale. Într-un fel, corespondența tripartită din această lucrare lasă să se întrevadă stilul fiecăruia, dincolo de *background*-ul și trecutul lui. Ceea ce e poate neobișnuit, chiar prea abstract, dar cert interesant ca perspectivă complementară asupra acestei epoci frămîntate a secolului 20.

Abonează-te la
DILEMA VECHE
DIGITAL

Poți cîștiga un pachet de cărți oferit de
EDITURA HUMANITAS

Revista poate fi achiziționată din
Paydemic

Perioada campaniei:
11 noiembrie 2019 – 12 ianuarie 2020
Detalii pe www.dilemaveche.ro

PREȚURI LA ABONAMENTE DIGITALE CU PÎNĂ LA 60% MAI MICI FAȚĂ DE PREȚUL DE LA CHIOȘC

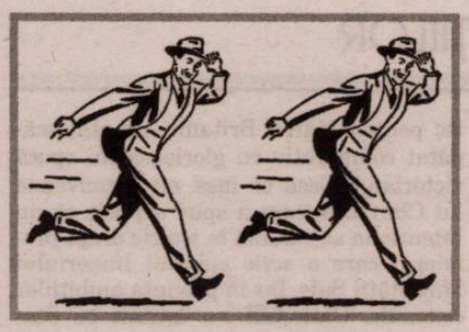

Andreea VLAD

dilematograf

Frumusețea și infernul

● ***Il traditore* / *Trădătorul* (Italia, Franța, Germania, Brazilia, 2019), de Marco Bellocchio.**

Il traditore, cel mai recent film al italianului Marco Bellocchio, inspirat de istoria reală a lui Tommaso Brusetta, cel care a provocat căderea grupării Cosei Nostra acum 30 de ani, propune o abordare inovatoare a filmelor despre mafioți. Este neîndoios un fel de exoplanetă, la nivel stilistic, ideatic și ca viziune regizorală, atît față de seriile romanțate *Nașul* sau de riguroasele filme tematice ale lui Martin Scorsese, cît și față de capodopera neorealistă a lui Matteo Garrone *Gomorrah* (2008), inspirată de bestsellerul mondial omonim al lui Roberto Saviano.

Preferința pentru dialogul contradicțiilor și pentru alternarea diferitelor registre stilistice a lui Bellocchio se face simțită și aici, ca în mai toate filmele acestui curajos cineast politic contemporan. Încă din prima secvență, pe o insulă siciliană, într-un impunător castel al vechii aristocrații, capii Cosa Nostrei se întîlnesc, pe 4 septembrie 1980, de sărbătoarea Sfintei Rosalia, într-un carnaval cu măști, torțe și dansuri ancestrale, pentru a-și împărți zonele de influență. Este momentul în care puternicul Tommaso Bruscetta (Pierfrancesco Favino) intră în scenă, deloc monumental și eroic, ci mai degrabă de la un nivel foarte uman, deci vulnerabil: îl culege în miez de noapte pe tînărul său fiu Benedetto, slab, drogat și prăbușit pe plajă, care îl întâmpină natural cu un mesaj hristic: „Dumnezeu este iubire, îmbrățișează-mă, tată".

Stop-cadrele numerotate pe figurile pionilor principali ai Cosa Nostra (Totò Riina, Bontade, Contorno, Pippo Calò etc.) sînt premisa pe ecran a unei viitoare anatomii a crimei și a apologiei urii, acel alt nume al lipsei de iubire pentru aproapele. Este și o opțiune a autorului pentru migrarea timpului profan spre cel sacru („tunete și furtuni, noi vă chemăm", cîntă ritualic invitații, ca noi zei autoproclamați ai protoistoriei contemporane), opțiune devoalată și printr-o cronologie aleatoare a momentelor-cheie. Modul minimalist, fără accente inutile, în care regizorul construiește violența pe ecran urmează aceeași pendulare dinspre profan spre un atemporal metafizic: cruzimea asasinatelor între membri este redată în plan-detaliu (petele de sînge ale unui complice eliminat rămân suspendate pe cioburile geamului mașinii acestuia) sau la nivel mimetic (fratele Giacinto este asasinat de mafioți îmbrăcați în rase similare cu a lui).

În contrapunct, visul în care Tommaso se vede vegheat în sicriu de un cortegiu de figuri feminine, inclusiv cele mai importante femei din viața sa – mama și soția sa Cristina –, este foarte aproape ca tonalitate de realismul magic. Tot în contrapunct este și maniera asumat teatrală, cu accente expresioniste, în care regizorul construiește numeroasele scene ale confruntării la tribunal dintre Bruscetta, convins să colaboreze de integrul judecător Giovanni Falcone (Fausto Russo Alesi), și cei pe care îi denunță. Tribunalul este gîndit ca un amfiteatru contemporan al răului proteiform, de la diversiune perfidă la disimulare a binelui în rău, de la grotesc (un militant se dezbracă în loja judecătorilor) la cruzime pură sau asalt eroic al iraționalului („unica mea apărare este limba mea, dar pentru că nimeni nu mă crede, am cusut-o", este mesajul citit în numele unuia dintre martori, care își coase gura la propriu). Separarea este simbolică, într-o cușcă de sticlă din mijlocul căreia protagonistul explică ceea ce alții consideră a fi trădare („am un suflet bolnav, vreau să respir liber în huruitul morții lor" – *n.r.:* Cosa Nostra).

Bellocchio este și un mare romantic, un leitmotiv-cheie fiind tensiunea erotică dintre Tommaso și Cristina, pendulînd între senzualitate (au o chimie atît de mare încît el ghicește că ea s-a dezbrăcat doar ascultînd-o la telefonul de care îi despart continente, supravegheați permanent de oamenii legii) și atașamentul

tandru și devotat care îi leagă timp de decenii. De altfel, una dintre scenele cele mai puternice din film impregnează chiar miezul violenței cu senzualitate (într-o încercare aproape demonică de a-l face să vorbească, Tommaso privește din elicopter cum ea riscă să fie aruncată în valurile mării, din alt elicopter survolînd la aceeași înălțime, totul pe fondul unei languroase arii de tango).

Ca în toate filmele sale, cineastul Italian este un mare șlefuitor de actori, gradul de performanță fiind impecabil, de la protagoniști pînă la rolurile episodice. Imaginea lui Vladan Radovic surprinde semitonuri și nuanțe cînd clare și eterate, cînd profunde și sepulcrale (ca în visul lui Tomasso), se lansează adeseori într-o adîncime a cîmpului martoră pentru vastitatea cosmică în care omul este pierdut și este foarte atentă la felul în care trăsăturile îmbracă geografia chipului uman.

Bellocchio citează în film o afirmație a judecătorului Falcone („ca orice fenomen uman, Mafia are un început, însă are și un sfîrșit"), citat care, printr-o paralelă interesantă, constituie și prefața cărții de eseuri *Frumusețea și infernul* a lui Roberto Saviano, strălucitul ziarist de investigații din Palermo pe care organizația criminală Camorra l-a forțat să trăiască, de la publicarea *Gomorrei*, sub protecție permanentă. Această carte-document, care menționează la rîndul ei cazul Falcone, judecătorul-erou ucis nemilos în 1992, are ca motto o afirmație a preotului Peppe Diana, eliminat de Camorra în deceniul 9, cel care a provocat post-mortem extraordinara mișcare de solidaritate a sicilienilor obișnuiți, cea a cearșafurilor albe afișate la ferestre: *a venit timpul să încetăm să mai fim Gomora*. În filmul lui Bellocchio, un astfel de protest al celor revoltați de eliminarea oamenilor simpli ca victime colaterale sau de revoltătorul asasinat al lui Falcone vine ca un contrapunct luminos al speranței din chiar mijlocul infernului. Este acea oază de încredere în forța ultimă de a se ridica a omului, speranță care este, poate, și cea mai importantă relicvă de frumusețe rămasă în acea extremă cutie a Pandorei care este condiția umană.

Il traditore a rulat în premieră la actuala ediție a festivalului *Filme de Cannes la București* și va intra în cinematografe din 20 februarie 2020.

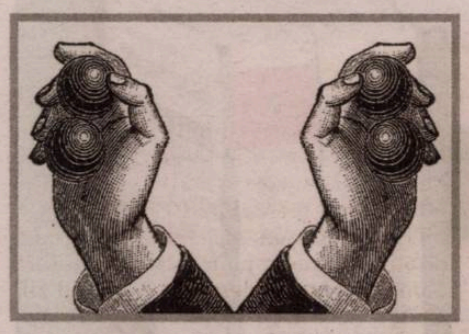

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

O pastișă originală

● **Beck, *Hyperspace*, Capitol Records, 2019.**

Cînd Beck Hansen își lansa melancolicul album *Morning Phase*, al doisprezecelea din carieră, „Happy", *single*-ul care-l reșapa pe Pharrell Williams ca *performer* de succes, stătea bine-mersi zece săptămîni în fruntea topului *Billboard Hot 100*. Cînd, la trei ani distanță de acel moment, americanul producea următorul LP, euforicul *Colors*, Donald Trump locuia de aproape un an la Casa Albă. S-ar putea spune că una dintre icoanele Generației X ar putea avea o problemă de inadecvare, recunoscută parțial într-un interviu de acum doi ani pentru *The Guardian*. În aparență măcar, problema amintită pare a fi rezolvată la sfîrșitul lui 2019 – Pharrell Williams coproduce șapte din cele unsprezece piese ale noului album, *Hyperspace*, apărut la Capitol Records pe 22 noiembrie. Sigur, Donald Trump încă mai doarme la Casa Albă, dar coperta LP-ului soluționează și această complicație: dacă ne luăm, deocamdată, după ea, acțiunea se (poate) petrece în vremea unui faimos model trumpist, pe numele lui de scenă Ronald Reagan, grafica designerului englez Jimmy Turrell adresînd apăsat un retrofuturism neon optzecist.

Pînă la urmă, nimic surprinzător în anii ăștia, de la James Ferraro la The Horrors, de la John Maus la vaporwave. Te-ai aștepta ca însuși *sound*-ul lui *Hyperspace* – cu o altă referință demnă de *Back to the Future*, titlul apelează un joc video de tip *arcade*, numit *Asteroids* și lansat în 1979 de Atari, Inc., dar și seria *Star Wars* – să bifeze epoca. „Saw Lightning", primul *single*, ratează cu aproximativ un deceniu sau chiar trei, mixînd tot ce ea ce înseamnă Beck din anul „Loser"-ului, adică 1993, pînă la *Colors*, adică 2017: lo-fi folk-hop cu un tempo (destul de) ridicat. Dar asta nu dovedește, pînă la urmă, nimic, căci restul albumului își schimbă logica, comutînd în mare parte pe un synthpop foarte urban, cu accente funk. Aproape că ajungi să prinzi și sensul acelui titlu în japoneză de pe *artwork*-ul lui Turrell – o pastișă la o pastișă, *city pop* reimportat în Los Angeles după ce l-a plouat bine de tot un Tokyo cu *walkman*-ul prins de curea și căștile pe urechi.

Ritmul scade și devine hipnotic, structuri melodice discoide plutesc în aer la tot pasul, vocile secundare sînt reverberate, muzica însăși flirtează adeseori cu muzak-ul. Totul curge seducător de calm, exact ca repetiția celor patru note tematice de pe „Star", penultima piesă a albumului: *„Shimmy shimmy shake, the lights are on / Takin' the time to get me gone / She's walkin' crooked down the hall / Fallin' down the waterfall..."*. Dar și ca *progcosmica* „Stratosphere", cu al său puseu pinkfloydian: *„In the stratosphere / There's nowhere to go from here, / In the stratosphere Somewhere I can disappear..."*. Sau ca soft rockismul *à* la Steely Dan al piesei „Chemical": *„And when the feeling is over / There's no explanation, / Shock to the system, / Infatuation, / Shake like a flower, / Strange affirmation, / Crown of a nation / Start it, start it again..."*. Pentru cineva care a început prin a compune unul dintre imnurile Generației X, Beck reușește, la 26 de ani de atunci, să rămînă unic și relevant.

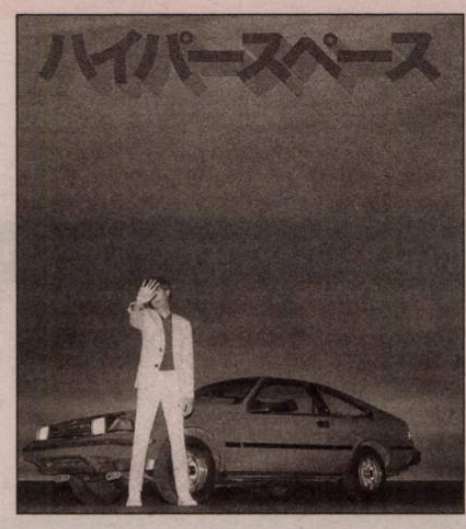

***Paul Breazu** este jurnalist.*

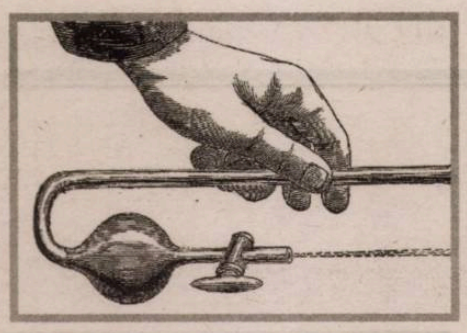

Oana STOICA

rosencrantz & co

Mall-ul Armătura din Zalău

● *Fabrici și uzine*, regia: Adina Lazăr, dramaturgia: Alexandra Felseghi, scenografia: Silviu Medeșan. Cu: Emanuel Cifor, Ioana Chițu, Lucian Teodor Rus, Simina Selișteanu. Grafica: Paul Mureșan, documentare: Bianca Felseghi, Valer Simion Cosma, foto/video: Bogdan Botaș, manager proiect: Andrei Herța, asistenți: Mihai Turian, Denisa Gordan, Cătălin Ilieș, Reka Domokos. Spectacol produs de Centrul pentru Studierea Modernității și a Lumii Rurale în parteneriat cu Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău și cofinanțat de AFCN, Tenaris Silcotub, Centrul De Cultură și Artă Zalău.

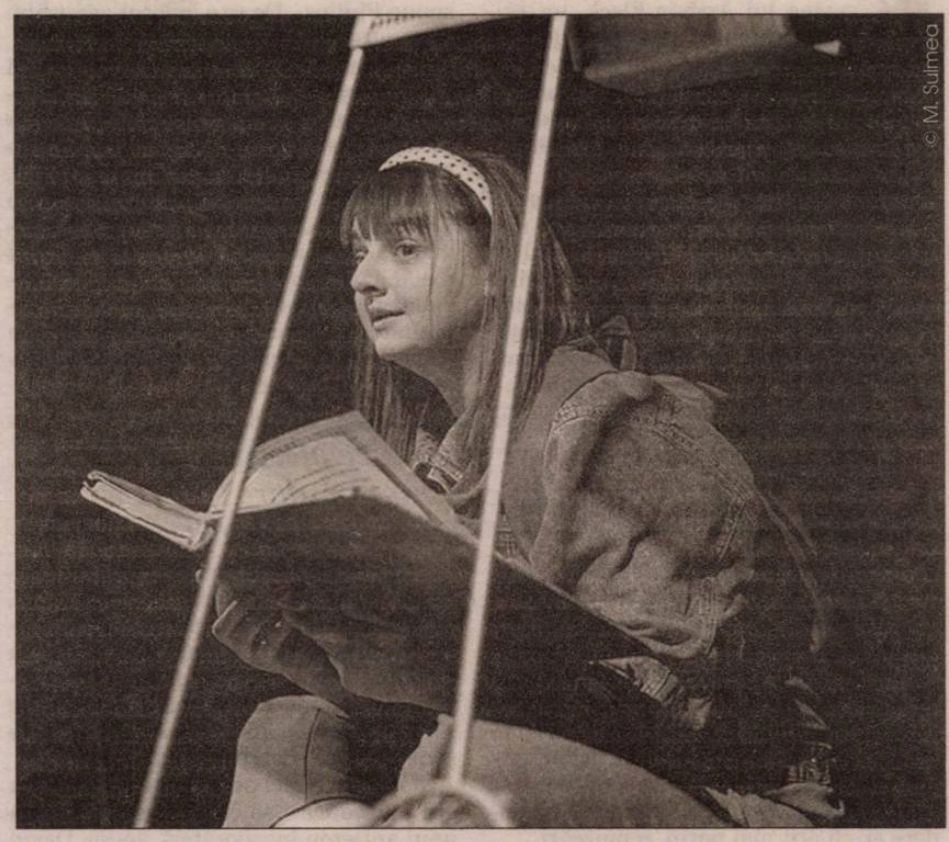

Industrializarea României, începută în perioada interbelică și continuată în forță în era comunistă, a produs dezvoltarea (sau chiar înființarea, cum este cazul orașului Victoria) unor comunități urbane. Mare parte din forța de muncă, mutată de la sat la oraș, a depins de industrie și și-a construit întreaga existență în funcție de asta. Un serviciu pe viață, cu un salariu fix, asigura coșul zilnic, ba chiar și un anumit nivel de „bine" social, corelat la standardele epocii. Dezindustrializarea postrevoluționară (susținută de robotizarea muncii), începută cu privatizări heirupiste (și corupția aferentă) și finalizată cu punerea pe butuci a majorității combinatelor, fabricilor și uzinelor „lui Ceaușescu", a generat o formă de tragedie socială tăcută, ignorată sistemic, cu știință sau neștiință, și care a devenit un factor major în determinarea gradului de sărăcie al țării. Categoria profesională cea mai largă, muncitorii, a scăzut dramatic în urma ruinării industriei. Posibilitățile de angajare în alte domenii au fost reduse, antreprenoriatul nu a fost o soluție salvatoare decît rareori, prin urmare, aici s-a format baza emigranților economici și a celor instabili profesional. Acestea sînt generațiile părinților noștri și cele imediat următoare, care au suportat costurile tranziției de la un sistem politic și economic la altul și au devenit, în bună parte, masă de manevră în campaniile electorale. În cel mai bun caz, au fost subiecte de discursuri sforăitoare, dar aproape niciodată nu au fost și beneficiari ai unor programe eficiente de reformare profesională.

O serie de spectacole au recuperat, în ultimul timp, poveștile acestor generații și au analizat fenomenele produse de dezindustrializare. *subPământ* (regia David Schwartz), care cartografia situația minerilor din Valea Jiului în perioada închiderii minelor, *'90* (tot în regia lui David Schwartz) și *Baladele memoriei* (regia Nicoleta Esinencu), care vorbesc despre năruirea speranțelor în postcomunism, identifică unele caracteristici ale vieții muncitorilor după 1989: precaritate, nesiguranță, instabilitate profesională. În continuarea acestei serii, *Fabrici și uzine* este un spectacol produs de Centrul pentru Studierea Modernității și a Lumii Rurale – asociație culturală care derulează programe pentru comunități rurale, unul dintre cele mai cunoscute fiind *Școala de vară de la Telciu,* Bistrița-Năsăud, la Zalău (oraș fără teatru). Creat pe bază de documentare, spectacolul recuperează istoria Întreprinderii de Armături Industriale din Fontă și Oțel (Armătura), în jurul căreia s-a dezvoltat orașul și care a fost distrusă treptat după 1989 pînă la stadiul în care, astăzi, în locul ei se va construi un mall. Cum realitatea este mai puternică decît imaginația, înlocuirea fabricii care „hrănea" un oraș cu un simbol al consumului este sugestivă pentru transformările din ultimii 30 ani. Un personaj-narator, o fetiță (Ioana Chițu), explorează istoria Zălăului dintr-o carte – un manual, căci pare didactic –, în timp ce o parte din informații sînt performate de patru actori (Simina Selișteanu – liceană la debut, Ioana Chițu, Lucian Rus și, cu un comic mai accentuat, Emanuel Cifor). Poveștile reale, minim ajustate ficțional ca „să curgă", traduc la scară individuală istoria unei fabrici, a unui oraș, a unei comunități, a unei epoci. Lucrurile converg către prezentarea Armăturii ca primul loc de muncă (singurul pentru mulți pînă la căderea comunismului), care a permis dezvoltarea personală (locuință, familie, trai decent), și a șubrezirii relațiilor de muncă după 1989 (muncitoare concediată pe motiv că a rupt două panseluțe din curtea fabricii pentru ierbarul fiului ei; la scară largă, astfel de furturi „au justificat" închiderea fabricii). Poveștile vin una cîte una, într-un amestec de dramatic și comic – aici limbajul face legea pentru că accentul, „fabricat" de actori, este absolut delicios; în plus, personajele, construite pe schelete realiste, șarjează ușor spre caricatură, lăsînd în prim-plan tipologii mai degrabă decît persoane și dovedind astfel că istoria este individuală și comună în același timp.

Nostalgia este comună acestor spectacole despre generațiile înghițite de schimbarea de paradigmă istorică.

Nu știu în ce măsură Alexandra Felseghi (dramaturgie) și Adina Lazăr (regie) au imprimat tonul spectacolului sau acesta s-a instalat firesc din interviurile care stau la baza documentării. Desigur, este o perspectivă nostalgică asupra trecutului, chiar dacă mărturiile despre munca grea din fabrică nu lipsesc. Nostalgia este comună acestor spectacole despre generațiile înghițite de schimbarea de paradigmă istorică și s-au găsit drept cauze ale ei fie asocierea respectivei perioade cu tinerețea (o nostalgie a vîrstei), fie conservarea adeziunii la o gîndire politică revolută. Nu cred că este vorba, în general, de nici una dintre acestea. Mi se pare că nostalgia provine din regretul pierderii demnității sociale. Ceea ce oferea societatea comunistă era o egalitate pe plan social, susținută de un salariu suficient pentru coșul zilnic. Așa că ceea ce au pierdut aceste generații după 1989, odată cu privatizarea industriei, este demnitatea. Diferența între clasele sociale s-a accentuat foarte mult după Revoluție, iar statutul muncitorilor, supralicitat, eroizat în comunism, s-a prăbușit. Din 1990, muncitorii nu au mai existat în conștiința publică, ba mai mult, au fost asociați cu comunismul, ca un simbol negativ.

Fabrici și uzine este un spectacol de văzut de generațiile pierdute pe drumul spre profitul cu orice preț, ca să recupereze un sentiment de solidaritate socială, dar și de generațiile tinere, ca să afle sau să nu uite cum a fost. Cred că în asta stă miza acestor spectacole, în redarea, dacă nu a demnității, măcar a vocii unor persoane strivite de tăvălugul istoriei. Ca să știm ce am fost și să ne gîndim încotro ne ducem.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Dina KHAPAEVA

Crima reabilitată

Filmul recent *Joker* ne spune povestea lui Arthur Fleck, un psihopat singuratic și clovn de ocazie care încearcă să urmeze o carieră de comediant *stand-up,* dar este respins și umilit. El se răzbună atunci pe societate, devenind un asasin și provocînd revolte „împotriva bogătașilor".

Chiar dacă *Joker* a cîștigat prestigioasa distincție Golden Lion pentru cel mai bun film, la Festivalul Internațional de Film de la Veneția de anul acesta, părerile rămîn împărțite. Mulți critici laudă filmul, argumentînd (previzibil) că protagonistul violent se revoltă împotriva unei ordini crude și nedrepte. Joker, spun ei, e toată lumea rîde, chiuie și ovaționează", spune Philips. „De ce e judecat acest film după alte criterii? Sincer, nu înțeleg."

Întrebarea mai importantă este dacă un psihopat asasin ar trebui să fie protagonistul unui film care critică orînduirea socială existentă. E adevărat, SUA, cu o distribuție extrem de inegală a bogăției, comparabilă mai degrabă cu Rusia lui Vladimir Putin decît cu alte țări dezvoltate, au nevoie de o schimbare la nivel social. Dar sînt oare Joker și alții de teapa lui sau filmele care se delectează plăsmuind monștri ucigași și cultivă violența sălbatică cele mai bune mijloace de promovare a justiției sociale?

Care sînt urmările sociale și politice ale „normalizării" masacrelor în cultura populară?

un erou asuprit a cărui violență reprezintă un act curajos al exprimării de sine.

Alții privesc personajul principal într-o lumină mai sumbră, punînd accentul pe nebunia, pe cruzimea și pe intențiile lui rele. Spre deosebire de Raskolnikov, ucigașul chinuit de frămîntări din *Crimă și pedeapsă* a lui Dostoievski, Joker este un nebun răzbunător care comite crime cu sînge rece, fără să simtă vreo răspundere și, cu atît mai puțin, remușcări.

Todd Philips, regizorul filmului *Joker,* este bulversat de „dubla măsură" aplicată filmului său. „Tocmai am urmărit filmul *John Wick 3.* E vorba despre un bărbat alb care ucide 300 de oameni – și

Atît Philips, cît și actorul Joaquin Phoenix, în rolul personajului principal, au încercat să respingă asemenea critici recurgînd la ponciful potrivit căruia monștrii sînt victimele nedreptății. Crimele lor, spune Philips, sînt cauzate de „lipsa de iubire, de traume din copilărie și de lipsa de compasiune a lumii".

„Joker nu e nici pe departe primul film din istorie care se concentrează asupra unui antierou îngrijorător", spune David Sims în *The Atlantic.* Multe filme care înfățișează zombi devoratori de creiere, vampiri care sug sînge sau criminali în serie au fost considerate critici lăudabile la adresa exploatării capitaliste, a imperialismului american, a persecuției sexiste, a „supremației umane" ș.a.m.d. Există oare vreun monstru care să *nu* fi fost considerat un potențial purtător al ideilor revoluționare?

Ideea că un monstru ucigaș poate simboliza un protestatar sau un paria și merită astfel simpatia își are originea în filozofia francezilor Gilles Deleuze și Pierre-Félix Guattari. Criticînd explicația lui René Girard a originii violenței irațională și a urii față de Celălalt – minorități etnice sau religioase demonizate și victimizate –, Deleuze și Guattari au extins conceptul Alterității la vampiri.

Ceea ce a constituit premisele unei mutații de paradigmă prin asimilarea monștrilor homicizi cu Celălalt. Astfel de protagoniști au ajuns în tot mai mare măsură în centrul cercetării academice, al criticii culturale și chiar al culturii populare.

Fixația pe „empatia" față de autorii violenței extreme își are rădăcinile într-o mutație ideologică a atitudinii față de oameni. Această mutație reflectă influența criticii radicale a umanismului și a respingerii antropocentrismului, exprimate mai ales de mișcările pentru drepturile animalelor și de susținătorii trans-umanismului și post-umanismului în cultura populară, începînd din anii 1990 (vorbesc despre asta în cartea mea *The Celebration of Death in Contemporary Culture).* Legitimînd ceea ce îndeobște era perceput ca divertisment de speță joasă, povestirile care estetizează violența exercitată de monștri idealizați împotriva ființelor umane au devenit rapid o marfă foarte căutată. Care sînt urmările sociale și politice ale „normalizării" masacrelor în cultura populară? În articolul ei din revista *Time,* Stephanie Zacharek a numit *Joker* un exercițiu de „nihilism extravagant" în care personajul principal „insuflă haos și anarhie". În orice caz, filmul a alimentat o nouă dezbatere despre relația dintre violența ficțională și cea din viața reală.

Înainte de apariția filmului *Joker,* familiile victimelor masacrului petrecut în 2012 la cinematograful „Aurora" din Colorado au trimis o scrisoare în care își exprimau îngrijorarea față de atrocitățile înfățișate în film. Dat fiind că împușcăturile de la „Aurora" au avut loc în timpul proiecției unui alt film Warner Bros. *(The Dark Knight Rises),* scrisoarea a obligat studioul de film, pe Philips și pe Phoenix să răspundă obiecțiilor acestor familii.

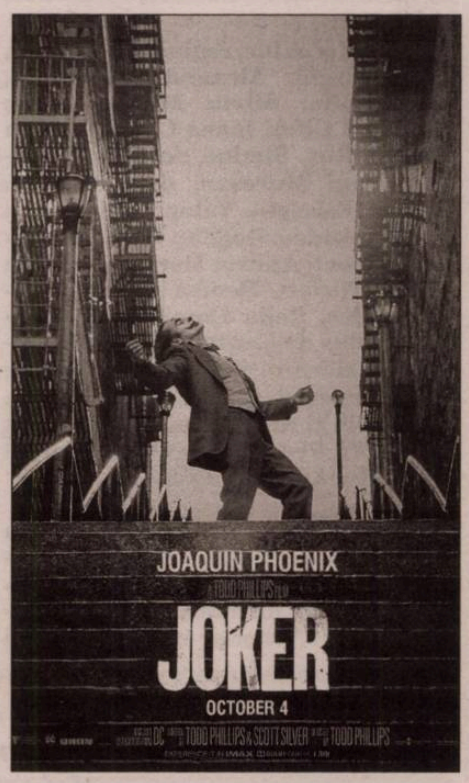

Acest film vinde un antiumanism mercantilizat.

În vreme ce declarația studiourilor Warner Bros. a recomandat publicului cu impertinență să nu confunde ficțiunea cu realitatea, răspunsul lui Phoenix a rezumat schimbările din cultura populară a ultimelor decenii: „Nu cred că ține de responsabilitatea unui cineast să dea lecții de morală publicului sau să-l învețe diferența dintre bine și rău".

Și totuși, dacă *Joker* este un îndemn pentru schimbare socială, filmul *este,* în ultimă instanță, despre capacitatea de a discerne între bine și rău – în plan moral și din punct de vedere al justiției sociale.

Articolul lui Zacharek din *Time* identifică contradicția fundamentală a portretului lui Joker. „Este un răufăcător sau un purtător de cuvînt al celor asupriți?",

În plus, dacă – așa cum crede Phoenix – cultura este inseparabilă de politic, normalizarea masacrului în cultura populară ar putea alimenta o indiferență generalizată față de separarea dintre bine și rău în viața publică. Ar trebui, fără doar și poate, să ne întrebăm în ce măsură a influențat această indiferență, răspîndită ca un credo profesional în industria divertismentului, comportamentul *showman*-ului care ocupă în prezent Casa Albă.

***Dina Khapaeva** este autoarea cărții* The Celebration of Death in Contemporary Culture.

© Project Syndicate, 2019
www.project-syndicate.org

traducere din limba engleză de Matei PLEȘU

PUBLICITATE

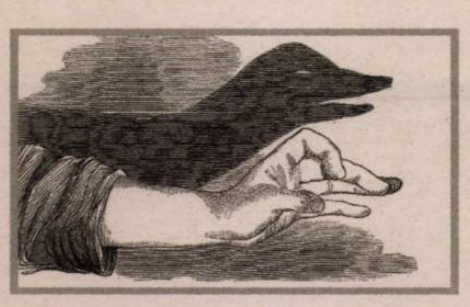

Iaromira POPOVICI

bazar

Decreței, revoluții, voturi

Așa cum am mai scris, fac parte din generația decreteilor. A celor veniți puhoi, la sfîrșit de ani '60, început de ani '70, dorîți ori nedorîți, obligați să facă față unei concurențe acerbe la examene și trăitori cu un picior (copilăria și adolescența) într-o epocă (cea de tristă amintire) și cu unul (tinerețea și maturitatea) în cealaltă. Cea de după '89.

Revoluția (știu, termenul e controversat) m-a prins în facultate și, asemenea majorității colegilor mei, am ieșit în Piața Universității, pe 21 decembrie seara, fără să fi fost eroi. Ci, pur și simplu, participanți. Participanți anonimi, dar necesari ca să se schimbe lucrurile.

Am ieșit pentru că așa simțeam. Pentru că, deși tineri și inconștienți, în ultimii ani ai regimului ceaușist deja devenise greu să supraviețuim. Deși diverse persoane nostalgice îmi repetă că „Toată lumea se descurca", eu știu că nu era deloc așa. Cei care spun asta lucrau în servicii, la magazine sau restaurante, ori aveau rude mai înstărite la țară și așa mai făceau rost de produse: se ajunsese chiar la un soi de schimburi în natură, asta pe lîngă comerțul la negru care se dezvoltase. Ceilalți locuitori ai României socialiste, însă, cei mai mulți, nu se descurcau atît de ușor: stăteau la cozi interminabile, nu aveau căldură și lumină, nu găseau aproape nimic de îmbrăcat prin magazine, ca să nu mai vorbim de electrocasnice sau alte cele, mașina era un lux pentru care trebuia să așteptăi ani de zile; de călătorit, dacă aveai dosar bun, puteai s-o faci, în general, în alte țări socialste, în ziare nu aveai ce citi și la televizor nu aveai ce vedea, găseai cu greu cărți străine, filmele erau cenzurate și nu aveai voie să ai atitudini civice sau să discuți chestiuni politice. Sigur, iarăși se vor ridica voci, multe dintre cele de mai sus își găseau soluții ilicite, *underground*. E adevărat, dar și astea erau cu riscuri: mișunau printre noi turnătorii.

Așa că cine spune că a fost bine atunci trebuie să fi avut privilegii. Sau să nu fi înțeles nimic din nimic, mai ales din ideea de libertate: a cuvîntului, a presei, de mișcare etc., și nici din drepturile omului (despre care habar nu aveam). După decembrie '89, practic, pentru generația noastră a început totul. Deși, aparent, știam o grămadă de lucruri, pentru că tocisem mereu cu sîrg tot soiul de chestiuni teoretice ca să luăm examenele, de fapt nu știam nimic. Trăiserăm într-o bulă cu pereți de cauciuc, ne rostogoleam în ea și cu ea fericiți în zeama noastră aproximativă, în propriul nostru *Truman Show*.

Și acum, deodată, se deschideau toate. Lumea ni se oferea, eram fix ca-n filmele Disney în care personajele cască ochii naivi și mari în fața unei flori care se deschide, de pildă. Nu numai că învelișul bulei se spărsese și abia acum ne dădeam seama ce înseamnă să respiri. Dar lumea nouă, cea făr' de bulă, urma să ne-o facem noi. Nu doar să trăim în ea, aveam șansa să-i fim și făurari, creatori, să ne-o clădim după dorințele noastre.

Așa că am purces la treabă. Studenți fiind, am refăcut programa pentru anul ce urma, am cerut încă un an, am pus profesorii indezirabili pe o listă (acum nu sînt deloc încîntată de asta). Am făcut un ziar, liber, al studenților, unde am scris ce ne doare. Am păzit facultatea, cu rîndul, nopțile, de „teroriști". Am fost cam zi de zi în Piața Universității, unde, practic, am trăit. Acolo am luat lumea de la început, am deconstruit-o bucată cu bucată pe cea veche și am încercat să aflăm, într-un prim exercițiu al democrației, cum să construim alta în loc. Am învățat să vorbim liber și că avem drepturi.

În același timp, însă, am fost obligați să constatăm că nu e totul atît de idilic. Că, deși aparent avem aripi și libertate „absolută", mereu e cineva care ne pune bețe-n roate. Care stabilește lucrurile pentru noi, dar, de fapt, împotriva noastră. Care manipulează și ne manipulează în virtutea unor interese care nu au legătură cu ale noastre, ale celor mulți și de-abia dezmeticiți și plutitori, ci cu ale „lor", ale celor aflați la putere. Că, pentru putere, cei mai mulți nu ezită să facă lucruri reprobabile, chiar criminale. Cum ar fi să cheme minerii și să-i bată măr, aproape să-i omoare pe colegii noștri care se găseau în facultate atunci, printre mulți alții. Că nu avem acces chiar oriunde și că, pînă la o reală bunăstare, trebuie să trecem printr-o tranziție care începuse să pară fără sfîrșit.

Am continuat să facem ce am putut și cum am putut mai bine. Tot am fost pionieri în diverse domenii și ne-am făcut fiecare treaba cum ne-au ținut puterile și cum ne-a îndemnat conștiința (în cazul în care o aveam).

Unul dintre instrumentele democratice pe care l-am avut mereu la îndemînă a fost votul. Drept pe care eu, una, mi l-am exercitat de fiecare dată, cum am crezut că-i mai bine. Inclusiv acum. Cînd consider că s-a dovedit chiar un instrument democratic funcțional și puternic. Capabil să sancționeze mafia, hoția, incompetența și încercările de obstrucționare a Justiției. Un instrument al unei schimbări, sper, radicale. În ciuda diverselor cîrcoteli din jur, chiar cred că e un asemenea moment.

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Ginjal, calea urmelor

Cobori de pe stîncă spre vest, iar vîntul adus de ocean e tăios ca un cuțit. Mai firavă, o fată e smulsă și purtată cîțiva metri la deal. Puținii oameni se strîng unul în celălalt și se apucă de mîini. Copiii la mijloc. O pălărie își ia zborul și, preț de cîteva clipe, plutește chiar lîngă un pescăruș care dă vîrtos din aripi pentru a rămîne pe loc. Are timp să o privească cu un ochi curios, nu a mai văzut așa o pasăre verde, rotundă, cu coada galbenă. Un turbion prăbușește pălăria în apele îngemănate ale Atlanticului și ale rîului Tejo. Ceva mai jos, drumul cotește pe partea cealaltă a stîncii și ești ceva mai ferit, oamenii se desfac și zîmbetul le revine pe chipuri. Acum te poți bucura de lumina caldă a apusului. Străbați vechi și ruinate șantiere navale, fabrici de prelucrare a peștilor feluriți și homarilor aduși din ocean, unde muncitorii dîrji, evocați de scriitorul portughez Romeu Correira, munceau fără pauză nouă ore pe zi pentru a-și întreține familiile. Scripeți și angrenaje ruginite vorbesc despre manufacturi și un comerț care s-au modernizat și s-au mutat în altă parte, spre locuri mai dinamice, mai profitabile. Urmînd calea spre est, zărești în apele învolburate o stîncă diferită, rotundă, ca un bob de fasole uriaș, căreia localnicii i-au dat un nume: *Tramoceiro*.

Și, mai la est, găsești o mică plajă cu stînci. Este *Praia das lavanderias*, plaja spălătoriilor. Aici veneau femeile cu coșuri mari și grele și întindeau albiturile pe stîncile modelate de valuri ca fantastice animale, pe care doar marinarii plecați spre necunoscut, pe vremea Infantelui Henrique, *o Navegador*, le văzuseră. Supraviețuitorii povesteau, cu teamă și privind pieziș spre lumina tremurătoare a lumînărilor, despre transparente creaturi abisale și calmari uriași capabili să scufunde un galion. Acum, plaja este pustie, cu excepția unei siluete care lasă în urmă o umbră lungă și subțire. Singur printre pietre, un colonel bătrîn studiază atent nisipul. Are în mînă un baston, iar în capul acestuia este o spatulă cu care culege cu dexteritate cîte o piatră sau o scoică, o studiază atent și apoi o lasă să cadă. Nu poartă ochelari, iar profilul său acvilin lasă să se întrezărească un crîmpei din hotărîrea cu care, tînăr fiind, s-a împotrivit dictaturii, pe 25 aprilie 1974, punînd capăt războiului de peste mări. Reușește să adune crîmpeiele de viață mineralizată fără să se aplece, păstrîndu-și ținuta exemplară, neatinsă de ani. Curios să vezi ce culege, cobori pe plajă și te ghidezi după urmele pașilor. Un val mai mare urcă printre stînci, iar spuma îți atinge timid tălpile, apoi dispare printre scoici, ducînd în volburi orice urmă. Acum, colonelul pare o statuie discretă, delicată și senină, de parcă valul i-ar fi luat nu doar urmele, ci și regretele. Umbra lui se tot lungește.

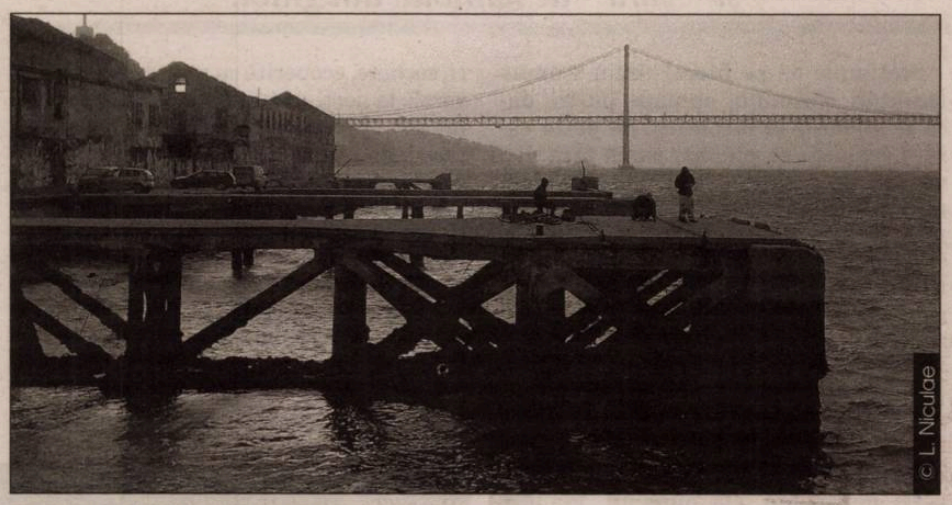

Soarele coboară și acum scaldă într-un nimb auriu statuia gigantică a lui *Cristo Rei*, ce domină Almada, binecuvîntînd întreaga Lisabona. Cărarea urmează țărmul. Pe o parte sînt case abandonate, cu fațadele din ceramică glazurată. Multe sînt aproape prăbușite. La parterul uneia, cu bolți din zidărie încă în picioare, odihnește un automobil ruginit. Pătrunzi în ganguri și în case fără ferestre sau acoperișuri, pictate cu graffiti melancolice. Pășești pe dale din piatră care păstrează urmele vietuitoarelor marine de acum milioane de ani sau pe betoane în care s-au imprimat urmele unor tălpi care nu mai există de mult. Pe partea cealaltă a drumului sînt digurile, vechi și părăsite, cu inelele de fier unde ancorau vase ruginind lent și descompunîndu-se în cele din care au fost făcute în topitoriile de demult. Pescarii înfruntă vîntul, cu șubele încheiate pînă sub ochi, iar pescărușii atenți scrutează sclipirile de sub apă. Imuni la frig, doi îndrăgostiți se sărută pe un dig care este numai al lor, la fel ca toată Portugalia și întregul Univers.

După cotitură, drumul se animă brusc și ajunge în portul nou, palpitînd de viață, de ambarcațiuni moderne, vapoare și catamarane iuți. Un bric istoric este ancorat lîngă farul roșu istoric, iar doi măgărușii galbeni evocă timpurile cînd, întremat după o masă, puteai colinda colinele călare pe spinarea sfioaselor animale de povară. Oameni vin și pleacă, vorbesc la telefoane, mănîncă și rîd. Sîntem în vechiul port Cacilhas, unde se încărcau și se descărcau mărfuri, iar tinerii se întreceau în trîntе, trasul de funie sau concursuri de înot. De aici iei feribotul spre Lisabona și, în timp ce vaporul își huruie motoarele, nu ai cum să nu privești în urmă la Almada, cu stîncile ei și strada Ginjal, calea urmelor, nostalgiei și amintirilor care, prin grija oamenilor de cultură portughezi, creatori ai Atlasului peisajelor literare ale Portugaliei continentale, vor fi transmise și celor de după noi, îmbogățite de fiecare generație.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu" din București.*

Liliana NICOLAE

Pisicile și marea

E incredibil de cald la mijloc de noiembrie și eu merg pe faleză cu doi peștișori într-o pungă, căutînd o pisică. De obicei, ți se împleticesc printre picioare. Azi, nu. Aproape că ne știm. Eu pe ele chiar după nume. Nume pe care, desigur, eu le-am dat.

E un motan gras, cenușiu, impunător. E șeful lor – zic eu. Așa că l-am botezat Eforilă. Unei pisici gri-vărgate, cu un model pe nas, de parcă ar purta o mască venețiană, îi spun Psiholoaga. Știți ce face? Stă ca un sfinx pe un stîlpișor al falezei, cu spatele la mare și cu fața spre băncile pe care se așază turiștii tomnatici. Practic, stă față-n față cu ei. De vorbă, ca la psiholog.

Și e blîndețea întruchipată. Se lasă mîngîiată în fel și chip de oricine are răgazul să o răsfețe. Și, slavă Domnului, toată lumea are. Nimeni nu se grăbește.

Odată, stăteam pe una dintre bănci, față-n față cu Psiholoaga. În spatele meu se opresc doi domni:

– Ce faci, domnu' Geo?

– Uite, am venit s-o văd. Dacă n-o văd o zi, parcă-mi lipsește ceva!

– Domnule, știi că și eu sînt la fel?

Vorbeau, desigur, despre mare. Domnu' Geo, un romantic îndrăgostit de mare, a lăsat Vatra Dornei și s-a mutat la Eforie Nord acum cinci ani. Era elev de școală cînd l-au trimis părinții într-o tabără, la Năvodari. De atunci i-a spus lui marea ceva. Și s-a gîndit: cînd o să fiu mare, la mare mă mut!

A continuat să vină, în tinerețe, vara, ca ospătar. Ochii se bucurau de polonezele care împînzeau atunci litoralul românesc, dar sufletul tot la mare i-a rămas. Spune că îi dă o energie, așa... ceva special. „Mă îmbrac dimineața ca un somnambul, și picioarele parcă mă duc singure pe faleză!“

Celălalt, domnul Crivăț, e lup de mare. Spune că e ca și cum s-ar fi născut în barcă. Tatăl său a fost șeful unei cherhanale și îl lua dimineața, la 5, pe motocicletă, apoi – hop! – în barcă, la pescuit. Cînd a crescut, s-a făcut salvamar. Și el are amintiri cu polonezele pe care le plimba cu barca. „Acum, nici bărci nu mai au salvamarii!“ – îmi spune. „E drept, nici poloneze nu mai vin.“ Apoi a fost navigator. 30 de ani pe mare.

„Poate nu întîmplător, casa dumneavoastră seamănă cu un vapor!“ – spune domnu' Geo, care parcă a avut o revelație. Ce de nostalgii îți dă marea!

În ziua aceea, nici unul dintre peștii rămași de la cină nu a ajuns la vreo pisică pe care o știam. Dar nu contează. Unul

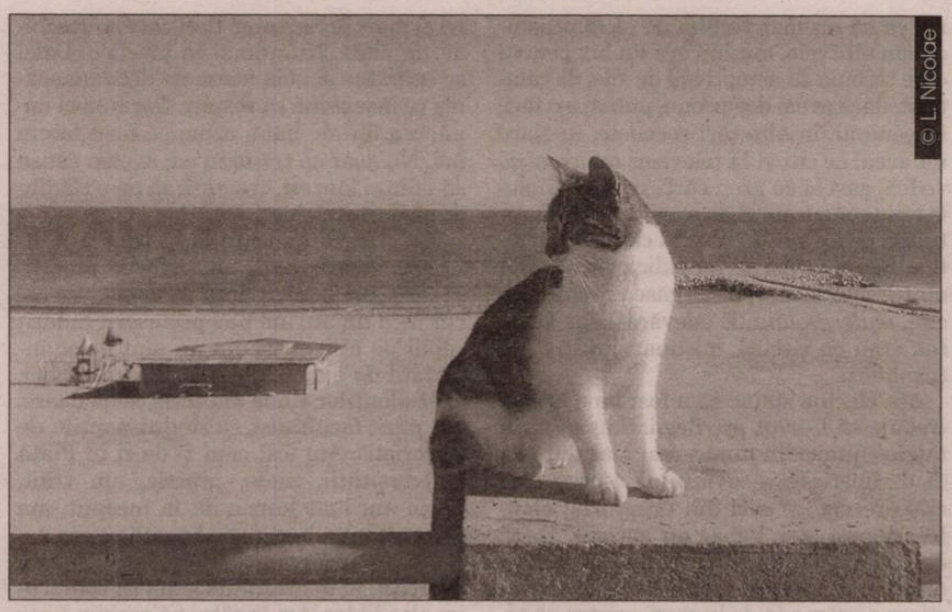

a fost înfulecat din zbor de o mîță disperată, încît am rămas cu capul peștelui în mînă, iar celălalt a ajuns la o roșcată care l-a mîncat de îndelete, chiar în mijlocul falezei.

Mai e Pisica Bibelou. Stă nemișcată la intrarea magazinului din centru pe care scrie mare MĂRFURI CONFISCATE. Nimeni nu știe de unde sînt confiscate. Dar e singurul loc unde poți să faci toamna shopping în orașul-satelit-stațiune. Nu mai vorbesc de prețuri. Ba trebuie să vorbesc!

Cu fabulosul preț de 2 lei mi-am cumpărat o fustă-pantalon din denim, cu 4 lei un tricou din bumbac, iar cu alți 2 lei o frumoasă eșarfă, tocmai bună de fluturat în vîntul blînd, tomnatic, de la mare, din noiembrie.

Înăuntru – cutii întregi cu încălțăminte. Papuci sau sandale. 5 lei perechea – scrie pe eticheta rămasă de peste vară. Cîteva perechi de pantofi cu toc înalt au fost agățate spre stradă, în sîrmă. Ar putea să ia oricine pantofii din catifea verde care se visau, probabil, în picioarele unei domnișoare, la discotecă, sau la o plimbare, pe faleză.

V-am spus că în stațiunea cucerită de pisici, pe terasa unei autoserviri, unde toată vara s-au vîndut, desigur, „cele mai bune preparate de pe litoral“ (cum scrie pe o reclamă), stă, paznic destoinic, un cîine mare și lățos? Dacă te apropii de terasa pustie, latră. Dacă nu, își vede de somnul lui cu aerosoli.

Revenind, în partea dinspre Techirghiol sînt, așadar, casele localnicilor. Mici, cochete, acoperite cu viță-de-vie sau cu zorele la porți, grădini pline de flori, totul liniștit, curat, îngrijit. Zona are aerul patriarhal al unui loc unde trăiesc oameni. Nu turiști.

Se bucură de pensie și – vara – de nămolul din ghiol.

Stațiunile de pe litoral devin toamna localități obișnuite, aproape pustii, dacă te gîndești la furnicarul de peste vară. Localnicii se plimbă, parcă fără nici un țel, cu o sacoșă goală în mînă. Ba prin magazinul cu mărfuri confiscate, ba prin piața mică, cu două-trei tarabe. E și un mic bazar cu mărfuri chinezești și rusești, un BAR DE ZI. Olteanu. Librăria JANETTE, coaforul unei turcoaice în spatele pieței...

Orașul e împărțit în două: partea dintre mare, cu hoteluri și vile, și partea dinspre ghiol, cu casele localnicilor. Prima arată ca după război (a se citi sezon), cu multă mizerie, spații verzi neîngrijite, ale nimănui. Plaja e, toamna, plină de mucuri de țigară, plastice și doze de tot felul. Scări improvizate din lemn care urcă spre faleza nouă sau scări din piatră masivă făcute acum 40-50 de ani, care urcă spre faleza veche, pe jumătate prăbușită. Restaurante cu obloanele trase. Vile superbe, părăsite, dar cu un farmec care te duce cu gîndul la sudul Franței sau nordul Italiei. Cîte o fereastră uitată demult deschisă, la care flutură o perdea înnegrită de ploi, te face să te gîndești ce o fi dincolo de ea. Vreo fotografie înrămată, plină de praf? Sau o masă rotundă acoperită cu un macrame atîrnînd cîș?

Pe străzile comerciale care duc spre mare au rămas ceea ce peste vară au fost magazinele sau tarabele estivale. Acum, jalnice. Mă uit pe cîte un geam și văd busturile goale ale manechinelor din plastic lăsate în mijlocul magazinului. O tarabă a fost împrejmuită cu un gard de sîrmă.

Doamna Paraschiva – „Chivuța îmi spune toată lumea“ – este o femeie mărunță, slăbuță, se bucură de pensie și – vara – de nămolul din ghiol. Spune că la sanatoriu nu mai au loc de cîți străini vin să se trateze. Nu-și amintește ca Nicolae Ceaușescu să fi venit vreodată la Techirghiol, dar îmi spune că Liviu Dragnea ar fi fost pe aici să se trateze, anul trecut. Vorba aceea: „Techirghiol miraculos, vii bolnav, pleci sănătos!“.

Doamna Chivuța a lucrat în comunism la secția de covoare din Eforie. Își amintește de un covor la care a țesut mai bine de o lună de zile, împreună cu vreo patru colege. „Era un covor mare, cu Lenuța și Ceaușescu în bărcuță, treceau pe sub pod. Covorul ăla ne fusese comandat de la București și trebuia să fie gata cînd s-a inaugurat Canalul Dunăre – Marea Neagră. Pe unde o fi acum covorul ăla?... Nimeni nu știe.“

Anul acesta, în fine, s-au băgat gaze în Eforie Nord. E bine, dar e și rău, pentru că tot orașul e traversat de șanțuri care cine știe cît o să mai rămînă așa, pînă vor fi asfaltate. Zici că o cîrtiță uriașă a brăzdat străzile în lung și-n lat. Așa arată și strada Mării, chiar lîngă faleză. Pe aici, cîrtița uriașă a trecut acum vreo doi ani. E răscolită de la un capăt la altul. Se lucrează. Mai exact, se modernizează, cu fonduri europene. La fel e și Eforie Sud: răscolit de aceeași cîrtiță uriașă.

Mai e o pisică. Nu i-am văzut niciodată fața. Vărgată și cenușie, stă încolăcită la soare, la geamul bazinului în care ne strîngem vreo 30 de femei, în fiecare dimineață, la 8,30, fix. Noi, înăuntru, în apa neagră-verzuie, cu alge și nămol sapropelic, direct din ghiol. Ea, afară, dincolo de geam. Îi vedem doar spinarea arcuită.

Momentul meu favorit este cînd tînăra asistentă spune cu voce caldă, dar autoritară: „Iar acum, doamnelor, mîinile pe șolduri și vă deplasați pe vîrfuri“. Atunci începe o mișcare lentă, browniană, în care fiecare o ia într-o altă direcție, riscînd să ne ciocnim, ca mașinuțele acelea din parcurile de distracții. Dar evităm impactul luîndo brusc într-o altă direcție.

Îmi mai place cînd... „Doamnelor, vă apropiați de bară și ridicați piciorul încet, apoi, brusc, îl aduceți în poziția inițială“.

Arătăm, așa, ca niște balerine care au mîncat prea multe amandine la viața lor, baletînd în apa verzulie și sărată. Din cînd în cînd, pleosc-pleosc, mîinile noastre lovesc apa riscînd să trimită stropi sărați întotdeauna în ochii celeilalte. Și se aude un clipocit, ca un ecou, în sala mare, cu pisică la fereastră.

Liliana Nicolae *este jurnalist la Radio Europa FM. A publicat recent cartea de reportaj* Locuri, oameni, povești, *Editura Casa de pariuri literare.*

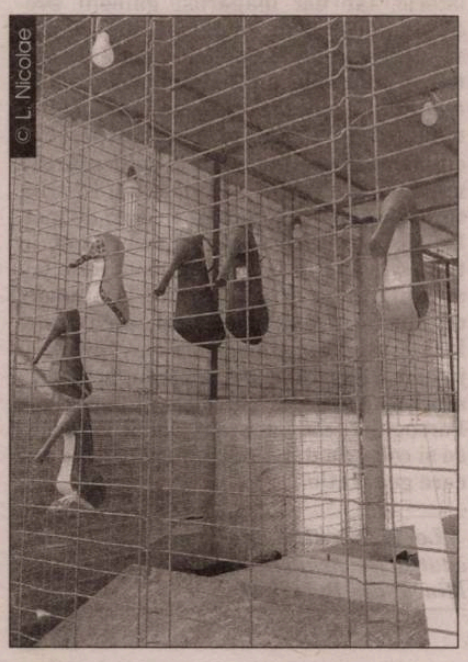

Anda DOCEA

Povești care schimbă lumea

„Într-o bună dimineață, cînd Gregor Samsa se trezi în patul lui, după o noapte de vise zbuciumate, se pomeni metamorfozat într-o gînganie înspăimîntătoare.“ Este una dintre cele mai inedite și tulburătoare fraze de început din literatură. În nuvela „Metamorfoza“, Franz Kafka ne spune povestea unui comis-voiajor transformat peste noapte într-un gîndac de mărime umană, a cărui primă grijă este că va întîrzia la serviciu. Cauzele acestei transformări nu sînt importante pentru firul narativ. El brodează mai degrabă în jurul dezumanizării, însingurării și respingerii.

Lumea din jur este într-o continuă mișcare. Tehnologiile, media, interacțiunile dintre oameni s-au schimbat atît de mult încît ajung să ne condiționeze, să ne strîngă într-un cocon din care e nevoie să ieșim la lumină. *Metamorphosis* a fost tema evenimentului TEDx Bucharest de anul acesta. Ea a adunat pe scenă personaje puternice care au oferit, prin propriile lor povești uluitoare de viață, dovezi că cele mai grele situații sînt și cele care determină schimbarea – o schimbare văzută, mai degrabă, ca transformare.

Scenele din întreaga lume, indiferent că e vorba de TEDx sau de cele ale munților de peste 8.000 m, ar trebui să servească la a face cunoscute cauze care depășesc granițele propriului ego, dar care, în același timp, ne privesc pe toți, așa interconectați cum sîntem, fie că ne place sau nu. E lecția pe care a învățat-o foarte bine alpinistul **Alex Găvan**, cel care a fost invitat și la prima ediție TEDx Bucharest, acum zece ani. Anul acesta, Alex a reușit performanța unui discurs întreg în care să nu fie vorba nici un moment despre reușitele proprii. Probabil, de pe cei șapte optmiari pe care i-a urcat fără oxigen suplimentar și de unde se poate atinge Raiul cu mîna, planeta întreagă se vede mai clar.

Alex a vorbit însă despre asprete, un pește cu o vechime de 65 de milioane de ani. A fost, practic, contemporanul ultimilor dinozauri, iar acum mai există, în lume, doar între șapte și zece exemplare, toate pe o porțiune de un kilometru din rîul Vîlsan, în Munții Făgăraș. Este un monument al naturii care își trăiește ultimele clipe pe Pămînt, la fel ca multe alte specii, ca o consecință a felului în care consumăm resursele planetei, depășindu-i posibilitatea de regenerare. Povestea acestui pește este, de fapt, povestea noastră, a tuturor. Salvîndu-l pe el, salvînd planeta, ne salvăm pe noi înșine. Și important este să înțelegem, spune Alex, că nu sîntem proprietarii planetei, ci cel mult niște custozi care, în mod responsabil, ar trebui să ia de la natură doar atît cît au cu adevărat nevoie.

Cea mai intimă conectare a noastră cu natura este, de fapt, hrana. Autor al unui „ghid al mîncatului conștient“, **Charles Michel** încearcă să conecteze gastronomia cu arta, cu psihologia și comunitățile de pretutindeni, să ne determine să ne schimbăm ritualurile privind mîncarea. O treime din hrana produsă în prezent se risipește. Am uitat să fim recunoscători pentru ea, să o savurăm, să n-o consumăm pe negîndite. A mînca este, după Michel, un act politic: votăm cu banii noștri, prin maniera în care alegem să îi cheltuim.

Dincolo de schimbarea felului în care ne raportăm la mediu, la natură, rămîne modalitatea în care reușim să transformăm adversitatea în oportunitate. Pe **Cristophe Debard**, amputarea unui picior la vîrsta de 13 ani, conștientizarea faptului că e diferit și teama de a fi respins l-au determinat să caute un sens al vieții, dincolo de suferință, o lecție, dincolo de lucrurile rele. S-a implicat în fabricarea unor proteze estetice accesibile și, în prezent, conduce un adevărat laborator dedicat inovațiilor, care vine în ajutorul persoanelor cu dizabilități. Consideră că boala care l-a lăsat fără un picior atît de devreme a fost cel mai bun lucru care i s-a întîmplat, pentru că l-a obligat să se gîndească la ceva mai mare decît el însuși și să conștientizeze că a fi diferit poate constitui o șansă de a face altfel lucrurile.

Să faci zi de zi foarte atent lucrurile mărunte.

S-a discutat mult despre felul în care tehnologia a ajuns acum mult mai importantă decît era prevăzut: ne schimbă maniera în care vedem lumea și ne poate chiar genera valori noi. **Olya Kudina,** specialist în etica tehnologiei, a definit libertatea ca fiind, în prezent, folosirea tehnologiei într-un mod conștient, alegînd ce e mai bine pentru fiecare. Dacă Internetul promitea inițial rămînerea în memoria colectivă pentru totdeauna, acum protecția datelor personale militează pentru dreptul de a fi uitat. **Refael Bitton** de la Google a vorbit despre felul în care companiile online pun la punct strategii pentru a crea adevărate „relații pe termen lung“ cu utilizatorii, analizînd cu precizie datele despre ei, încercînd să le genereze emoții care să fie, ulterior, transformate în acțiune.

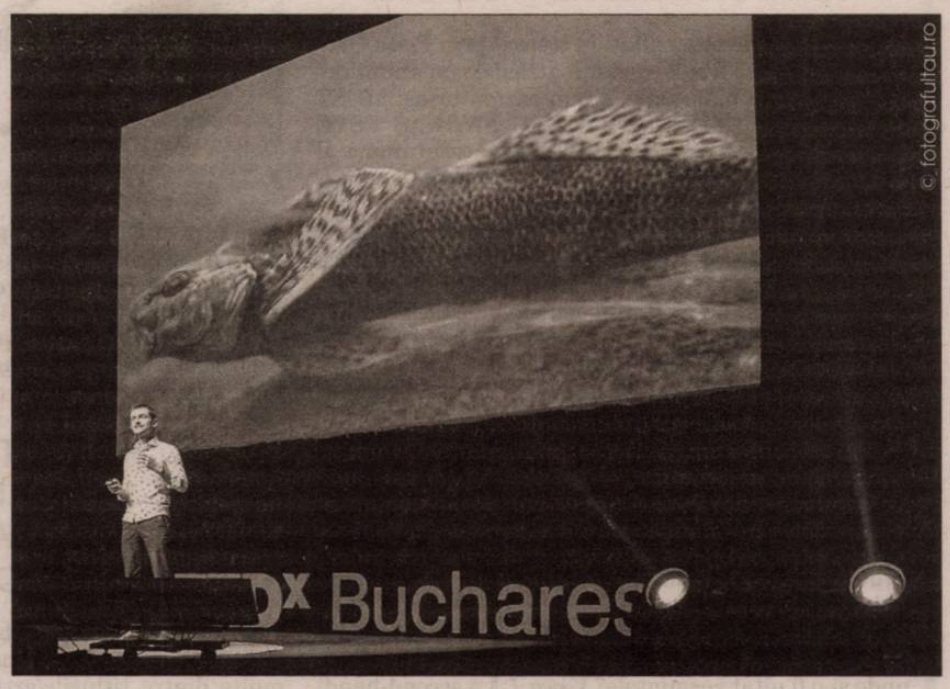

Trăim într-o eră în care, potrivit studiilor, peste jumătate dintre oameni ar renunța mai degrabă la a ieși la masă în oraș un an întreg decît la telefonul mobil, dacă ar fi să aleagă. În care ne verificăm telefonul, în medie, de 74 de ori pe zi, iar cei născuți în acest mileniu chiar de 300 de ori. Este „era validării“, așa cum o numește **Alex Coteț**, regizor, scenarist și unul dintre cei mai vechi *youtuber*-i din România. Ne întrebăm în fiecare zi ce am putea spune ca să părem importanți, ca să primim atenție, concurăm cu ceilalți pentru a rămîne în joc, nu mai vrem să auzim nimic din ce nu este despre noi. Practic, sîntem 7,7 miliarde de *brand managers* care vorbesc doar despre ei înșiși. Conținutul și-a pierdut valoarea economică și pe cea informațională, este menit doar să valideze. Sfatul lui? Să încercăm să avem o informație, ceva de împărtășit, de arătat lumii, dar să ne antrenăm să o păstrăm doar pentru noi. Măcar o săptămînă.

Frica este principalul inamic al metamorfozei. Pe scena TEDx Bucharest, frica a fost adusă în lumina reflectoarelor de oameni care, într-un anumit punct din viața lor, au înțeles că puterea vine din capacitatea de a-ți recunoaște căderile. Din a găsi resurse pentru a face un pas înapoi și a reflecta asupra direcției în care te îndrepți. Trei sînt întrebările la care trebuie să cauți răspunsuri, e de părere **Annastiina Hintsa**, un antreprenor care s-a confruntat din plin cu presiunea competiției și a așteptărilor celor din jur. Cine ești? Ce vrei? Ce poți controla? Secretul e să optimizezi, în loc să maximizezi, să faci zi de zi foarte atent lucrurile mărunte, pentru a avea o viață mai bună, iar o viață mai bună duce întotdeauna la performanțe mai bune.

Mihai Toader-Pasti este unul dintre cei care nu au încetat nici un moment să viseze, să creadă că transformarea este posibilă chiar dacă eșuezi de foarte multe ori. De fapt, că metamorfoza nici nu s-ar putea întîmpla fără durere, una care te eliberează cu adevărat. Construiește prototipuri de locuințe sustenabile, cu design inteligent, și a contribuit la schimbarea legii prin care românilor li se permite să fie producători de energie, captată cu panouri solare. I s-a spus că această schimbare de lege va dura douăzeci de ani, dar a reușit în trei pentru că nu s-a oprit la primul „nu“. Crede că în școală am fost învățați să ne gîndim la răspunsuri, nu la întrebări, dar că întrebările grele sînt cele care dau răspunsurile ce contează cu adevărat. Altfel spus, dacă stai mereu pe scaunul din dreapta, nu mai înveți să conduci niciodată.

Jeffrey Eggers, fost militar în Forțele Navale Americane și unul dintre apropiații președintelui Barack Obama la Casa Albă, a încercat să redefinească noțiunea de *leader* de succes. A conduce eficient nu înseamnă a fi neapărat puternic, ci, mai degrabă, a ști să fii umil. Cei mai buni conducători găsesc echilibrul între încrederea în sine și acceptarea propriilor slăbiciuni. O reprezentare perfectă a acestei balanțe este statuia lui Abraham Lincoln din Washington D.C.: degetele unei mîini sînt strînse în pumn, iar celelalte sînt relaxate – forță și delicatețe, în același timp.

Jurnalistul **Alex Dima** a vorbit despre metamorfoza unei țări ca întreg. Despre spargerea barierelor imaginare între noi și cei care au nevoie de noi și despre felul în care altruismul devine o formă de egoism: ajutîndu-i pe alții, ne facem nouă un bine, pînă la urmă, situație în care e chiar indicat să fim egoiști. Schimbarea de mentalitate a oamenilor duce întotdeauna la o schimbare de comportament. Sau, cum spunea Alex Găvan la început, acțiunile noastre sînt cele care ne definesc, pînă la urmă.

Metamorphosis a pornit de la drama gîndacului lui Kafka și a oferit, prin exemplele unor oameni care cred că inovația vine din individualitate și că tocmai punctele tale slabe te fac empatic, arme de luptă împotriva dezumanizării, însingurării și respingerii. Nu este nevoie să ți se întîmple o tragedie pentru a avea curajul de a-ți schimba viața, de a găsi un mediu în care lucrurile pe care le faci cu plăcere să fie apreciate. Progresul nu poate fi liniar și nu trebuie să te temi să ceri ajutor. Ca fapt divers, doar 8% din oameni își transpun cu adevărat în practică hotărîrile pe care le iau de cîte ori începe un nou an. Pentru restul, se întîmplă, pur și simplu, viața????, dar povestea fiecăruia este importantă și ar trebui ascultată cu grijă. Așa începe metamorfoza, spunînd povești și schimbînd puncte de vedere. Folosind cuvintele pentru a crea legături, nu pentru a ridica bariere.

Cu ochii-n 3,14

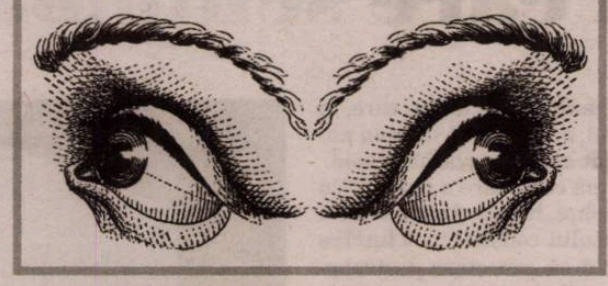

AMATORII DE LUNGI PLIMBĂRI FĂRĂ LEGĂTURĂ CU TRECUTUL VOR FI CU SIGURANȚĂ ATRAȘI DE INFORMATIZAREA REGĂSIRII

■ Amatorii de must aflați în trecere prin Piața Drumul Taberei vor fi cu siguranță atrași de un anunț detaliat, scris cu majuscule, pe un carton uriaș: MUST CĂPȘUNICĂ – CĂPȘUNICĂ SAU ANANAS ESTE TOT UN SOI DE STRUGURE. Adevăratul nume al acestui soi este Isabella, are origini americane și este vinovat de a fi adus filoxera pe continentul european. Cultivarea soiului hibrid Căpșunică, în scopuri comerciale, este interzisă în România și în majoritatea țărilor europene. Motivul? Vinul ar avea o calitate inferioară, cu un conținut prea ridicat de alcool metilic. Gurile rele spun însă că interzicerea soiurilor americane în UE este, de fapt, o tactică de a le favoriza pe cele locale, cu tradiție. Încă mai puteți savura un pahar (ilegal) de must Căpșunică la Moghioroș. (**A. A. D.**)

■ Tony Mills, vocalistul trupei Shy, a dispărut luna trecută, de cancer pancreatic, la doar 53 de ani. Descoperise boala în aprilie și și-a petrecut vara cu familia, făcînd lungi plimbări cu cîinii săi și reparîndu-și în garaj motocicleta. Înainte să moară, i-a spus soției: „Am avut o viață bună. Sînt supărat doar din cauza motocicletei ăleia“. (**M. C.**)

■ Împăratul *vs* vocile Sale – *Vocea 1:* Împăratul e gol! *Vocea 2:* Cum așa? *Vocea 3:* Da, uite-L! Da' chiar, unde și-o fi uitat veșmintele? *Vocea 1:* La second-hand! Celelalte voci au amuțit. P.S. Fragment stupid dintr-un banal dialog fără legătură cu trecutul recent și nici cu viitorul mai mult sau mai puțin apropiat. Cel puțin așa sper. (**R. M.**)

■ Spuneam într-un răvaș anterior că la Poșta Română nu s-a schimbat nimic. Acum revin, cu scuzele de rigoare, și neg pripita afirmațiune. Și iată pen' ce: am expediat un colet în Israel pe 3 octombrie (curent!); pe 10 noiembrie (același an!) am primit aceeași informare: n-a ajuns! Am săltat online o lăcrămație, la care am primit următorul răspuns ferm, foarte elegant și corect redactat, de altfel. Citez: „În conformitate cu prevederile art. 38 din OU a Guvernului 13/2013 privind serviciile poștale, actualizată cu modificările și completările ulterioare, C.N. Poșta Română S.A. are obligația de a soluționa reclamațiile în termen de 3 luni de la data introducerii acestora. Vă asigurăm că ne propunem să finalizăm cercetările într-un timp cît mai scurt, astfel încît să putem oferi un răspuns sesizării dvs.“ Pentru conformitate: e vorba de un colet trimis expres cu avionul de la București la Ierusalim, fără escală! Cum stăm cu informatizarea/digitalizarea sistemului administrativ, domnule ministru Teodorovici? *Ex-!* La data prezentei, cercetările sînt în curs… (**R. M.**)

■ Ambasada Germaniei la București organizează un foarte simpatic concurs de… pictat ursul. De aceea îi și zice *concURS*. Deschis elevilor și studenților, numit „Euforia regăsirii“, organizat pentru celebrarea a 30 de ani de cînd poporul german s-a regăsit în granițele întregi ale țării sale, concursul constă în pictarea ursului Nolle Acrobatul. Cîștigătorul încasează 500 de euro, iar ursul pictat de el/ea va străjui pentru mult timp intrarea Ambasadei. Mergeți pe pagina de Facebook sau pe siteul Ambasadei și intrați în concurs! (**S. V.**)

PARE TOT MAI GREU SĂ FACI DISTINCȚIA DINTRE UN MESAJ DIN AUR MASIV ȘI DOUĂ CUTII ÎNCHISE

■ „E timpul să…“, „Trebuie să luăm în serios…“, „De ce-ar trebui să…“, „Nu mai…“ – cam așa încep acum multe dintre titlurile/articolele pe teme generaliste. Pare tot mai greu să faci distincția dintre jurnalist, activist și moralist: toți vor să te educe. (**M. C.**)

■ Un inel de aur oferit de celebrul scriitor irlandez Oscar Wilde unui prieten a fost găsit de un expert de artă olandez, la aproape douăzeci de ani după ce a fost furat de la Universitatea Oxford. Inelul, a cărui formă amintește de catarama unei curele și avînd inscripționat un mesaj în limba greacă, a reapărut în cele din urmă datorită cercetărilor expertului de artă olandez Arthur Brand. Numit „Indiana Jones din Lumea Artelor“ pentru talentul său de anchetator, el și-a contactat cunoștințele din „lumea interlopă“ londoneză pentru a da de urma bijuteriei. Uneori chiar se poate să găsești și acul în carul cu fîn. (**A. M. S.**)

■ Se fură mult, se fură orice. Într-o mică localitate din sudul Angliei, cineva a furat… o budă. Poliția anchetează cazul, dar, deocamdată, nu are nici o pistă. Vasul de toaletă, din aur masiv de 18 k, a dispărut acum două săptămîni de la Blenheim. E o lucrare de artă a artistului Maurizio Cattelan. (**M. M.**)

■ Canapeaua mai deunăzi goală din holul blocului a început, încet-încet, să se umple: pe ea au apărut două perne și două cutii, iar lîngă ea un raft. Mă aștept ca, oricînd, să găsesc un *homeless* dormind pe ea. Sau, de ce nu, vreun Moș Crăciun. (**I. P.**)

■ Cîștigătoare a Leului de Aur la Bienala de la Veneția de anul acesta a fost expoziția Pavilionului Lituaniei, „Sun & Sea (Marina)“, un performance despre schimbările climatice și distrugerea planetei. În mod ironic, în ultimele două săptămîni ale Bienalei au fost închise mai multe expoziții din centru din cauza mareelor neobișnuit de ridicate care au inundat orașul, și despre care unii afirmă că ar fi un rezultat direct al schimbărilor climei. (**C. Ș.**)

ÎNTR-UN CAZ ASEMĂNĂTOR, FORMELE DE OPRESIUNE CONȚIN URME DE ÎNGERAȘ

■ Tribunalul din Dax, Franța, a dat cîștig de cauză rațelor unei fermiere de la poalele Pirineilor, acuzate că fac prea mult zgomot. Potrivit deciziei instanței, acestea vor avea dreptul să măcăne cît vor. Cu cîteva luni înainte, un cocoș a fost inculpat într-un caz asemănător, dar și-a cîștigat, precum rațele, dreptul de a cînta la orice oră. „Astăzi, Maurice a cîștigat o luptă pentru toată Franța“ – a declarat Corinne Fesseau, proprietara cocoșului. Aș propune ca Maurice și rațele să înființeze o asociație pentru protejarea libertății de exprimare a păsărilor. (**S. G.**)

■ Iranul a găsit o soluție pentru protestele cetățenilor furioși: a închis, în week-end, Internetul. Această strategie represivă blochează capacitatea cetățenilor de a acționa și de a-și amplifica nemulțumirea. Libertatea e în multe feluri și formele de opresiune la fel. (**A. M. S.**)

■ O echipă de cercetători japonezi de la universitatea Tohoku au descoperit că trei meteoriți, printre care și „Murchison“, căzut în 1969 în Australia, conțin urme de zahăr. O posibilă dovadă că în univers există viață, și încă una dulce. (**M. P.**)

■ După Sebeș o vom lua spre Slatina, pe drumul numelor de firme: Sincer SRL, Împreună Reușim SRL, Minim SRL, Contrast Exclusiv SRL, Ador SRL, Toamna SRL, Trans Diafan SRL, Federal Pază Și Protecție SRL, Neuro Dobre SRL, Pneus Father SRL, Fir SRL, Mariflor Petale De Poveste SRL, Popular SRL, Camy Îngeraș Mic 30 SRL, Pagini Favorite SRL, Mercantil SRL, Simpatie SRL, Templul lui Kratos SRL, Ionuț De La Slatina SRL, Prospherous And Abundant World Of Construction SRL, Provincial SRL, Insula De Perdele Sud SRL, Insula De Perdele Star SRL, Insula De Perdele Deluxe SRL, Insula De Perdele Militari SRL, Insula De Perdele Titan SRL, Insula De Perdele Serious SRL, Exobiect SRL, 2 Timpi SRL, Reviriment SRL, Constantin Energy Proton & Electron SRL, Alb Clar DD SRL, Fecioara SRL, Porvigor Supranimal SRL, Urbanizări Străzi Și Trotuare SRL, Valabil SRL, Sănătate Pură SRL, Foarfeca De Aur Emilia SRL-D, Casa Ta Dragă Diabel SRL, Decisiv Meridian SRL, Prietenia SRL, Lucifer Online SRL, Veritabil Comerț Familial SRL, Noul Agax SRL, Decent SRL, Genius Excesiv SRL, Cei Mai Frumoși Gemeni SRL, Cer Albastru SRL, Casa Funerară Dincolo De Viață SRL, Simplu SRL, Nikomil La Răscruce SRL, Educație În Zigzag SRL. (**D. S.**)

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEŞU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **824** ■ 5-11 decembrie 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

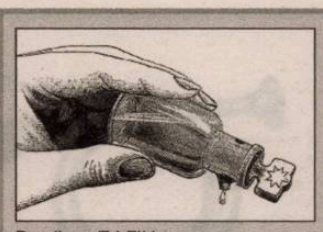

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

6

ANDREI PLEŞU

„Ce ne desparte de normalitate“

pagina **3**

MIHAELA PETROV

„Victor Brauner şi legenda Meşterului Manole“

pagina **20**

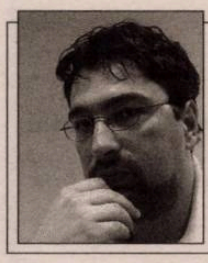

SEVER VOINESCU

„Despre proiectul «Dăruieşte viaţă»“

paginile **22-23**

Alex. Leo Şerban

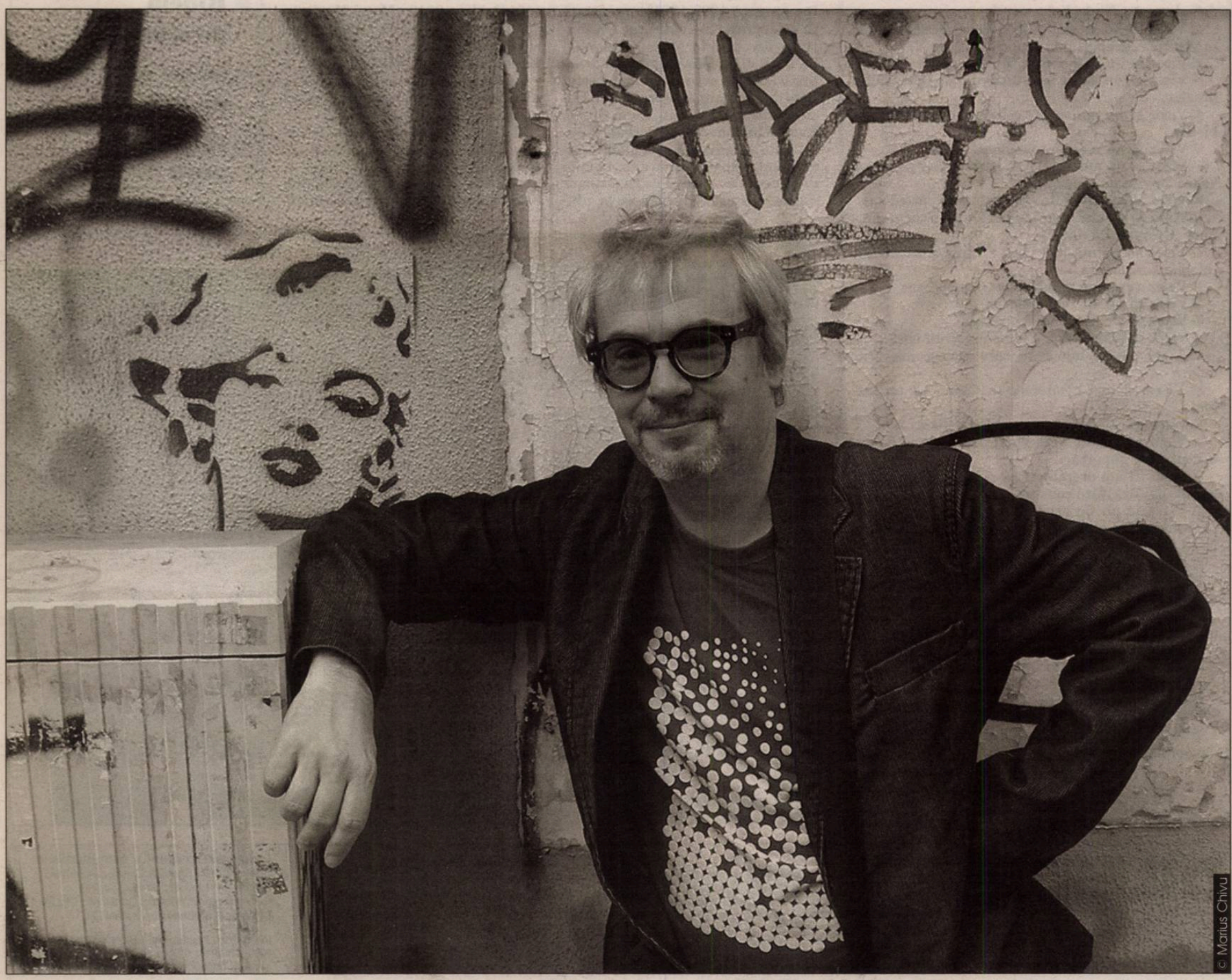

© Marius Chivu

„Calităţile mi le cultivă prietenii, defectele mi le cultiv singur.“

ALEX. LEO ŞERBAN

Redacţia DILEMA VECHE: Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 Bucureşti ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

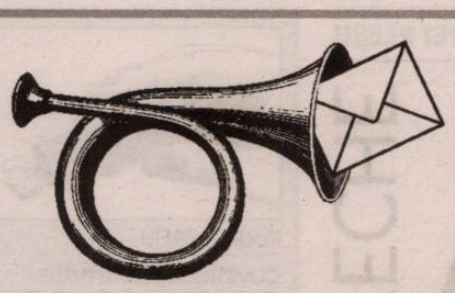

la vremuri noi, dileme vechi

Alex Leo. ŞERBAN

I have a dream

■ Visez să nu mai existe terorism politic, ci doar terorism artistic.
■ Visez să nu mai existe corectitudine politică, ci corectitudine pur și simplu.
■ Visez să nu mai existe revolte în mahalale, ci doar în cabinetele de miniștri.
■ Visez să nu mai existe petiții „spontane" organizate pe Internet, ci doar repetiții spartane organizate în forul interior.
■ Visez să nu mai existe legi, ci numai legi ale bunului-simț.
■ Visez să nu mai existe polemici, ci doar controverse.
■ Visez să nu se mai interzică piese și alte opere artistice, ci numai reacțiile cretine.
■ Visez să nu se mai spună/scrie „ca și", „vizavi de", „Igmar", „Nietsche" ș.a.m.d.
■ Visez să nu se mai publice orice trăsnaie doar în virtutea „dreptului la replică".
■ Visez să nu se mai facă filme proaste.
■ Visez să nu mai existe emisiuni de televiziune proaste.
■ Visez să nu mai existe consiliere prezidențiale blonde.
■ Visez să nu mai fiu considerat „macho".
■ Visez să nu mai fiu dat la gazetă doar pentru a vedea cît sînt de „macho".
■ Visez să apară în fiecare an numai cărți bune.
■ Visez să nu mai apară în fiecare an o carte semnată „Cristian Bădiliță".
■ Visez să nu mă mai loghez zilnic și să nu mă „bloghez" niciodată.
■ Visez să nu mă mai blochez în „cool"-uri.
■ Visez să nu mă mai enervez.
■ Visez să fac poze mai frumoase.
■ Visez să trăiesc într-o lume mai frumoasă.
■ Visez să fac lumea în care trăiesc mai frumoasă.
■ Visez să mai călătoresc în China (și nu numai).
■ Visez să călătoresc într-un Tibet liber.
■ Visez să vizitez fiecare cultură acolo unde s-a născut, fără importuri.
■ Visez să am dreptul de a spune ce cred despre fiecare cultură, fără cenzuri.
■ Visez să nu fiu acuzat de „rasism" dacă spun că nu-mi place muzica: țigănească, rusească, evreiască, irlandeză – și altele.
■ Visez să dansez o dată pînă în zori. Pe ABBA!
■ Visez să nu fiu luat în serios pe ce spun, ci numai pe ce fac.
■ Visez să fac lucruri pe care nimeni altcineva nu le-a făcut.
■ Visez să existe alte galaxii locuite.
■ Visez să existe cîte un Dumnezeu pentru fiecare galaxie.
■ Visez să viseze toți ce s-ar întîmpla dac-ar fi așa.
■ Visez la ceva relativism cosmic.
■ Visez la un multiculturalism cosmic, importat de mondializare. [...]

(apărut în Dilema veche, *nr. 100, 16 ianuarie 2006)*

Dilema veche vă propune

■ Am văzut *Copilul-problemă* al regizoarei Nora Fingscheidt la TIFF. Îl puteți vedea acum la cinema. E un film de debut puternic, cu o fetiță actriță magnetică de-a dreptul. O poveste în care violența și tandrețea se iau mereu la întrecere. Sistemele clachează de obicei în fața oamenilor-„problemă". Iar fricile, nevoia de dragoste și de protecție nu se pot măsura niciodată cu o riglă. Filmul acesta e ca un mers pe sîrmă cu ochii închiși. (Ana Maria Sandu)

■ Șapte filme despre Revoluție, documentare și de ficțiune, în cadrul proiectului Libertate30, la Cinemateca Docuart, de joi, 5 decembrie, pînă marți, 10 decembrie. Puteți vedea sau revedea: *După Revoluție* al lui Laurențiu Calciu, *Timișoara 1989* de Ovidiu Bose Pastină, *Videogramele unei Revoluții* de Andrei Ujică și Harun Farocki, *Hîrtia va fi albastră* de Radu Muntean. Toate proiecțiile de documentare sînt urmate de discuții și de Q & A, intrarea este liberă. (Adina Popescu)

■ Expoziția „24 de argumente. Conexiuni timpurii în neo-avangarda românească 1969-1971", organizată în colaborare cu Institutul Prezentului, deschisă la Muzeul Național de Artă al României pînă pe 2 februarie 2020, cuprinde lucrări semnate de renumiți artiști plastici: Horia Bernea, Ion Bitzan, Liviu Ciulei, Radu Dragomirescu, Șerban Epure (lista rămîne a fi completată individual, după vizionare) și inedite documente de arhivă ce raportează contextul cultural românesc la orbita internațională, într-un uriaș proces de revalorificare a fenomenului artistic contemporan din România. Alina Șerban, istoric de artă, curator: „Punctul de plecare l-a constituit cercetarea pe care am realizat-o în arhivele galeriei Richard Demarco, din Edinburgh, unde am parcurs materiale ce reconstituie aspecte relevante ale prezenței unor artiști români în evenimente importante din Marea Britanie." (Ruxandra Mihăilă)

■ Expoziția „Imagini ale vechiului Ierusalim" de la Muzeul Național al Hărților și Cărții Vechi: opt litografii realizate în secolul XX, după unele dintre cele mai celebre hărți și vedute ale Ierusalimului și ale Țării Sfinte, datînd din secolul al XV-lea pînă în secolul al XIX-lea. (Marius Chivu)

■ Emil Dobrovolschi și Octavian Pantiș, adică un pilot & instructor și-un om de comunicare, au scris împreună o carte în care ne spun cum să zbori prin viață ocolind furtunile: *Dark cockpit. Cum să comunici, să conduci și să fii în control tot timpul, ca un comandant de aeronavă,* Editura Publica, 2019. (Matei Martin)

■ *Last Christmas* (Paul Feig, 2019, cu Emilia Clarke, Henry Golding, Emma Thompson, Michelle Yeoh), o comedie de Crăciun mai puțin fadă și siropoasă decît cele standard, avînd chiar umor. (Iaromira Popovici)

■ După *Valorile angajaților români, Cine sînt eu?, Adevărul incomod de la vîrful organizațiilor* și nu numai, sociologul Dorin Bodea lovește din nou cu *Micul zeu și vitorul muncii în panteonul fericirii,* o carte produsă la aceeași editură a companiei Result Development. Un studiu despre raportarea la muncă și fericire a unor categorii de angajați. Studiile lui Dorin Bodea pun în general diagnostice precise, bazate pe sondaje și analize minuțioase făcute în acea parte a societății românești pe care o cercetează cu precădere: lumea companiilor și a marilor corporații. În cărțile lui Dorin Bodea putem descoperi, pe o cale riguros științifică, problemele pe care le avem. (Andrei Manolescu)

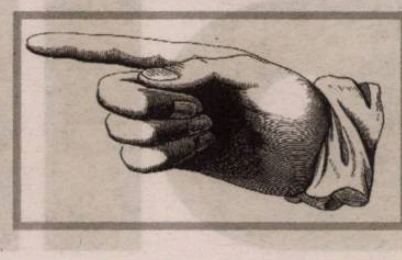

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Rîdem de orice?**
- **30 de ani de la Revoluție**
- ***Best of* 2019**

album dilematic Lucian Costin

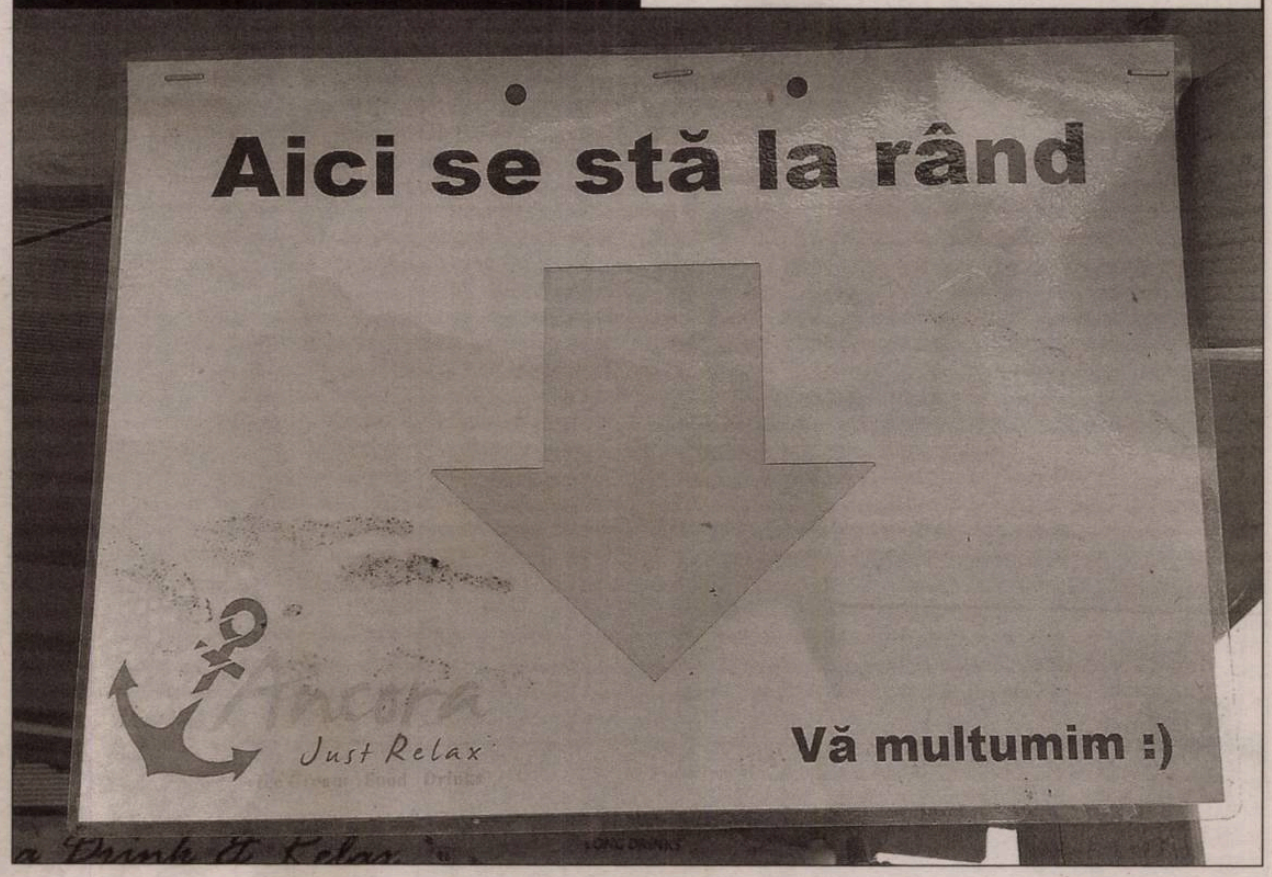

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Cristian GHINEA ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.100
Tipărit la Tipoart Idea Studio

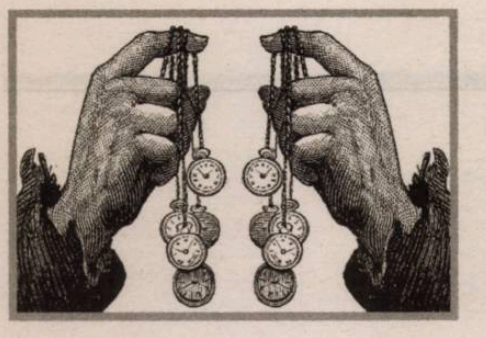

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Ce ne desparte de normalitate

„Normalitatea“ pare o noțiune la îndemînă. Înțelesul ei e, pentru tot omul, subînțeles. Toți credem că știm ce e „normal“ și ce nu, ce e „firesc“ omenește și socialmente și ce e derapant, alături cu drumul, eventual scandalos. Dar, tocmai pentru că ni se pare că știm, nu mai reflectăm îndeajuns asupra normalității „normalului“. Nu ne mai neliniștește, nu ne mai irită aberația cotidiană, suspensia regulilor elementare, atmosfera bezmetică în care respirăm spasmodic. Ba am ajuns chiar să luăm „situațiunea“ drept „normală“. Asta-i situația! Așa e viața! Să nu fim idealiști! Să gîndim pozitiv, chiar dacă vîslim în întuneric și insalubritate.

N-am de gînd să construiesc, într-un articol de gazetă, o complexă teorie a normalității. N-ar fi normal! Dar pot încerca să semnalez măcar cîteva simptome (evidente, după părerea mea) ale dezordinii, extrase din experiența zilnică.

1. *Inflația politicului*. Într-o țară civilizată, democratică, bine așezată – pe scurt, „normală“ –, politica nu invadează zgomotos interesul public. Nu e, zi de zi, pe ecran. După alegeri, un guvern responsabil intră în „rutina“ eficienței, iar Opoziția – în rutina supravegherii critice. Dar cetățeanul obișnuit își vede de treabă. Sigur, nu devine orb și surd la ce se întîmplă „la vîrf“, dar accentul interesului său curent cade pe profesiune, carieră, familie, timp liber, prieteni. Nu stă tot timpul cu ochii pe cutare ministru, pe cutare parlamentar, pe răfuielile de partid de pe scena publică și din mass-media. Pentru că nu e nevoie. Pentru că politicienii „normali“ își văd de treabă în domeniul lor, ung competent, fără tapaj, mecanismul bunei guvernări, al bunei așezări materiale și comunitare a țării. Faptul că trăim, efervescent, evenimentele din arena puterii e o dovadă că *am pierdut sensul lucrurilor cu adevărat importante*, că nu mai focalizăm pe problematica proprie, pe destinul propriu, ci pe tămbălăul exterior al „vedetelor“ conducătoare. Cetățeanul „normal“ nu e *„zoon politikon“* decît în momente de răscruce civilă: alegeri, referendumuri, proteste *țintite,* legate de eventuala periclitare a interesului general. În rest, are alte preocupări. De aceea și-a delegat decizia celor „aleși“: ca să-și vadă de ale lui! Cînd însă „aleșii“ nu-și văd cum trebuie de ale lor, atunci cetățenii se trezesc sabotați în mobilizarea lor naturală spre împlinirea de sine și trăiesc confiscați de disfuncția „sistemului“. Politica devine axa biografiilor noastre, în loc să lucreze discret și eficient pentru a oferi contextul optim al parcursului nostru existențial.

Campioni la mediocritate fudulă.

2. Politicul e prea prezent nu numai pentru că preferă să funcționeze pe *stadionul* răfuielii de paradă, în loc să rămînă în *atelierul* administrației. E prea prezent și din cauza *proastei calități a reprezentanților lui*. Selecția cadrelor care ajung în vîrful piramidei a devenit jalnică. Se vorbește buruienos, răstit și incorect. Competiția de idei e, de multă vreme, înlocuită de îmbrînceală mitocănească, maniere de birt, ținută plebee – pe scurt, vulgaritate. E limpede că avem de a face cu „doamne“ și „domni“ de mîna a treia, neșcoliți, prost-crescuți, dizgrațioși. N-ar fi la locul lor nici în funcții mai modeste, marginale, anonime, darămite în fruntea bucatelor. „Patrioți“ de ocazie, care fac de rușine țara și pe locuitorii ei decenți. Campioni la mediocritate fudulă. Nu știu să fie *slujitori,* ci, mereu, *șefi*. Nu mai vorbim de incompetență tehnică, de CV-uri vide, de afaceri veroase, alianțe de gașcă, ambiție impudică, parvenitism. Principala lor reușită este să se fi strecurat în față, fără urmă de personalitate reală. Personalitatea reală *atrage* fără efort, stîrnește și *absoarbe* interesul public prin isprăvi profesionale *verificabile* și coagulează spontan spiritul comunitar, lăsîndu-l să prevaleze asupra vanităților proprii. Falsa personalitate nu face decît să se reverse *egolatru* peste ceilalți, să-și sufoce, să-și intoxice ambianța, în cursa ei nerușinată spre afirmarea contrafăcută a sinelui propriu și a intereselor lui meschine.

3. Un rol nefast în supraabundența „divertismentului“ politic îl are, inevitabil, *presa*. Ea decide, în mod interesat (și pînă la un punct, justificabil, de vreme ce trăiește din rating), ierarhia „știrilor“ care trebuie puse pe piață pentru a manipula și malforma psihicul cititorilor. Nu informația și comentariul calm, nu dezbaterea productivă, nu analiza inteligentă par să domine „strategiile“ gazetărești curente (cu unele excepții). Ci scandalul, partizanatul, derizoriul vîndut ca *„breaking“*. În ziare și în studiourile de televiziune sînt instalați de decenii cam aceiași „specialiști“, înregimentați și deci previzibili, sau pasionați de propria lor „măestrie“. Oricum, cam știi dinainte ce vor spune, în ce spațiu histrionic se vor mișca. Unii zic mereu același lucru, alții zic mereu pe dos decît zic toți ceilalți, ca să se vadă că sînt ingenioși și independenți. În rest, puzderie de *fake news,* sado-masochiste: decese, agonii, crime, procese, răpiri, adultere, bîrfe, hoții, catastrofe meteo, vrăjitoare profetice, parapsihologi cuplați la energii cosmice ș.a.m.d. Material gras pentru țața autohtonă, ca să aibă ce trăncăni la o cafeluță sau la o țuică.

E, poate, cazul să adîncim lucrurile, să căutăm surse mai subtile și mai diverse ale neîncetatelor noastre crize de normalitate. N-ar fi rău. Dar și să șlefuim fisurile semnalate mai sus și tot ar fi ceva! Sau să ne întrebăm și pe noi înșine, din cînd în cînd, cum fentăm, conștient sau nu, reperele bunului-simț, ale bunei cuviințe, ale bunului gust. Ar fi un început...

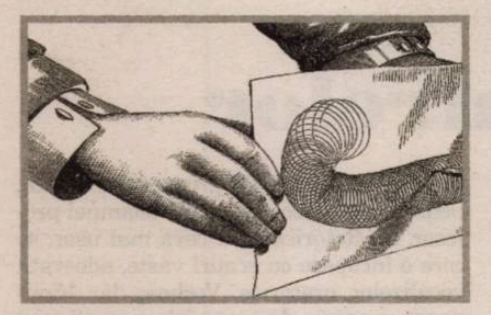

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

„Ce-i într-un nume?“

„Ce-i într-un nume?“, întreba Julieta în celebra scenă. Nimic altceva decît o convenție, își răspundea. Nici roza (nume comun), nici Romeo (nume propriu) nu și-ar pierde din calități dacă ar fi altfel numiți. Filozoful Cratylos din dialogul omonim al lui Platon n-ar fi fost de acord. Pentru el numele – proprii sau comune – sînt neapărat *corecte* sau nu sînt deloc, adică se aplică adecvat naturii lucrurilor. Pînă la un punct, Socrate tinde și el să-i dea dreptate. Numele ar fi un fel de pictură fidelă a realității, realizată de limbaj: „Dacă cineva ar putea imita, cu litere și silabe, natura fiecărui lucru, oare nu ar prezenta el lucrul acela așa cum este?“. De fapt, Socrate însuși nu-i prea încrezător în teza aceasta a unui limbaj-pictură. Și totuși, care e legătura între limbaj (sau limbă) și realitate rămîne o problemă dificilă pînă și pentru filozofia și științele contemporane.

Mai întîi, depinde numele de realitate? Da, cel puțin pentru scriitori, legătura dintre nume și destinul personajului literar e evidentă: să te cheme „Unrat“ (scîrnăvie) ca pe nefericitul profesor din romanul lui Heinrich Mann e o fatalitate care va conduce negreșit la ruină. Un „Trahanache“ nu poate fi decît un nătărău împiedicat, iar un „Harpagon“ (de la *harpago* = a răpi în grecește) – un hrăpăreț. „Hector“, comandantul troienilor din *Iliada,* e cel mai bun nume pentru eroul viteaz care „ține“ bine cetatea contra tuturor inamicilor (înseamnă literar „Cel care ține“). Iar dacă te cheamă „Odiseu“, e limpede că vei avea multe de îndurat în viață și te vei *plînge* mereu de soarta care-ți amînă întoarcerea acasă, căci numele tău nu înseamnă decît „Plîngăciosul“. *„Nomina omina“* (numele sînt oracole), spuneau romanii.

Dar dacă numele face el însuși destinul sau dacă, dimpotrivă, numai îl oglindește, nu e niciodată clar. Însă schimbarea numelui rămîne, în tot cazul, un act decisiv, care ridică pe alt plan destinul – asumat sau impus: un anume moș Quesada (brînzoaică), ori Quijada (falcă) aspiră să devină cavaler rătăcitor: nu-i suficient să-și afle o armură veche și un cal răpănos: e mai ales nevoie să-și schimbe numele de ocară și, iată, se naște minunatul cavaler Don Quijote de la Mancha, încarnarea idealului nemuritor. Cît despre teluricul Sancho, acesta se poate nemuri cu neschimbatul și foarte potrivitul lui nume „Panza“ (adică „burdihanul“).

Schimbarea numelui cuiva era adesea apanajul celui mai puternic decît el: în vechime, sclavii domestici, odată intrați în casa stăpînului, primeau un alt nume. Biblicul Iacob are un nume ce-i exprimă condiția inițial nefericită de „al doilea sosit“ (înseamnă „cel ce vine pe urme“), văduvit astfel de moștenirea tatălui. Dar după ce se luptă o noapte întreagă cu un personaj misterios și divin la apa Iabocului, acesta, ca un stăpîn, îi dă deopotrivă un nou nume și un nou destin: *Israel,* adică „se luptă (cu) Dumnezeu“. Sau poate că lucrurile au stat cu totul altfel: cei care au scris capitolele respective din Cartea Facerii (cîndva prin secolele VIII-VII î.Chr.) au ținut să explice straniul nume tribal de „Israel“: astfel, sensul literal „luptă Dumnezeu“ l-au înțeles ca însemnînd „luptă *cu* Dumnezeu“ și, pentru a-i da numelui o realitate eroică, au născocit lupta de-o noapte a strămoșului eponim cu Dumnezeu.

Că numele, chiar și cele comune, nu atît „pictează“ viața, cît o construiesc, mai ales sub raportul destinului, e un fapt foarte comun în Biblie – atîta doar că traducerile îl omit și-l ascund de nevoie. Dar cu ceva acces la original, ai impresia că multe istorii nu-s decît explicitarea unor nume și a legăturii etimologice sau semantice dintre acestea.

De ce se numește în ebraică „femeia“ *išah?* Pentru că, vor fi raționat vechii scriitori, „e scoasă din bărbat“ *(iș).* Derivarea în limbă (cuvîntul *išah* e scos prin derivare din cuvîntul *iș)* naște istoria cu *išah,* femeia cea reală, scoasă de Dumnezeu din coasta lui *iș*. Însă de ce, la rîndul lui, Adam (adică „omul“) se numește așa – „adam“? Pentru că, aflăm, e „pulbere din pămînt“, iar „pămînt“ se spune în ebraică *adamah.* Literal, „îl scoți“ pe *adam* din *adamah!* Dumnezeul-olar va modela omul din pămîntul în care el se va întoarce și doar „suflul de viață“ îl distinge pentru un răstimp pe om de pămînt.

Dar oare de ce Înșelătorul, cel care duce în ispită perechea primordială, e tocmai șarpele? Sigur, șarpele, mai mult decît toate celelalte animale, e declarat „inteligent“ *(arum).* De aceea, poate vorbi cu femeia și-i poate lămuri interdicția de a mînca din pomul cunoașterii. Dar oare de ce tocmai șarpele joacă acest rol de ispititor inteligent, și nu vulpea ori altă viețuitoare? Explicația ține de limbă: șarpele e cel mai inteligent dintre toate animalele, pentru că e *gol* (nud) – ceea ce se spune în ebraică tot *arum.* Inteligent, fiindcă gol! N-are, într-adevăr, ca celelalte vietăți, blană, păr ori pene. Spre deosebire de celelalte își arată direct pielea, întocmai ca și omul, care e și el *arum* – gol, înainte de a se acoperi de rușine, după ce mănîncă fructul oprit. Rolul și destinul șarpelui, inițiala prietenie cu omul, înainte de a fi despărțit de acesta prin blestem, par să stea sub semnul acestei uluitoare omonimii a lui *arum,* care asociază inteligența și nuditatea – deopotrivă a reptilei și a omului.

„Ce-i într-un nume?“ Multe: obicei, etimologie, gramatică, limbă, natură, adevăr și cîte altele. Sau poate toate prinse laolaltă într-un ghem de nedesfăcut. Cum stau lucrurile exact, nu știm, dar un lucru pare ceva mai limpede: acestui ghem oamenii îi spun *literatură;* zeii – *viață.*

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

2019

Eu trăiesc într-o România tare bună. Nu e cea mai sigură, cea mai organizată, cea mai curată, nici cea mai fericită, dar e plină de oameni care sînt o inspirație zilnică pentru mine.

Oameni cu care pot să rîd, să mă vait, să mă cert fără să-mi fie teamă că îmi pîndesc greșelile sau că îmi spun ceea ce aș vrea eu să aud. Plănuiesc să scriu la un moment dat despre fiecare dintre ei. Ioana, Remus, Ancele, Claudia, Sorin, Anele, Cristinele, Carmenele, Mihai, Cătălin, Alex, Mihaelele, Roxanele, Simonele, Alexandrele, Iustin, Celestin, Dorothea, Vlad, Lavinia, Nicolai, Monica sînt doar cîțiva despre care aș putea povesti lucruri tare faine.

România asta bună a mea am întîlnit-o lucrînd împreună cu ei să ajutăm copiii din Ferentari.

A fost un an dificil. Am intrat la începutul anului în politică. Am încercat, dar a fost foarte clar, foarte repede, că nu sînt potrivit pentru politică. În aprilie am renunțat.

A fost tare greu să iau decizia să plec. Nu prea îmi place să renunț, iar Dacian, Vlad, Dragoș sînt oameni de care îmi este drag și pe care mi-am dorit tare mult să-i ajut. Plecarea mea a dezamăgit destui oameni, lucru care m-a cam durut.

Deși majoritatea oamenilor din PLUS erau oameni pe care îi respect, plecarea din partid mi-a făcut foarte mult bine. Mă încrîncenasem și începusem să-mi pierd încrederea în cei pe care îmi doream să îi văd ca fiind viitorii noștri lideri. Mai grav, începusem să mă simt un impostor dînd din gură aiurea despre ce este și ce nu este posibil.

Acum cîțiva ani, am decis că nu mai vreau să am nimic de a face cu mișcarea civică a romilor. Sînt și acolo oameni pe care îi respect, dar în general era un me-

A fost un an dificil.

diu cu care nu mă potriveam. Am simțit că nu aveam mai nimic în comun cu marea majoritate a celor care vorbeau, adesea ipocrit și sforăitor, despre romi și am plecat. Nu a fost deloc ușor, căci am pus vreo 15 ani specializîndu-mă în acest domeniu. Decizia s-a dovedit una foarte bună, mi-am recăpătat încrederea că pot fi și altceva în afară de romul de serviciu. Am sperat că ieșirea din politică va fi la fel de benefică pentru mine.

Sînt convins că nu voi mai reveni vreodată în mișcarea romilor. Direcția populistă, adesea radicală și din cînd în cînd rasistă, a unei părți destul de importante a activismului rom nu mi se potrivește deloc. La politică încă nu am pus cruce.

Următoarele luni după politică au fost destul de liniștite. Mi-am văzut de afacerea mea și lucrurile mergeau bine. În plus, eram din ce în ce mai mulți voluntari care ajutam copiii din Ferentari și reușiserăm să avem o rutină foarte bună.

Cînd a apărut primul zvon că primarul sectorului 5 ar vrea să ne dea afară din Școala 136 am crezut că este o glumă și apoi o dovadă că sîntem loviți de conspiratită și că prea demonizăm PSD. Rapid, însă, ceea ce credeam că este o glumă a devenit coșmar. Activitatea din școală ne-a fost restrînsă, am ajuns să facem teme cu copiii pe bordura din spatele școlii. Apoi, practic, activitatea ne-a fost interzisă. Primarul sectorului 5 a dovedit că este mult mai mîrlan decît mi-am putut eu imagina.

Mi-am pierdut încrederea în cîteva organizații non-guvernamentale despre care credeam că au cît de cît o coloană vertebrală și că sînt mult mai puțin interesate în a face bani. Am simțit că nu mai pot și m-am declarat învins.

Mi-am revenit destul de repede. Grupul de voluntari s-a mobilizat și am reușit rapid să punem la punct Casa Bună. Copiii au acum un loc care nu mai depinde de nimeni, un loc în care putem face lucrurile exact așa cum vrem fără să mai ținem seama de dispoziția politicianului sau a directoarei.

Am lucrat anul acesta în cîteva locuri absolut minunate. Doha este fascinantă, iar locurile de pe lîngă Londra unde lucrez cu compania cea procopsită sînt și ele magnifice. Malta, Italia, Canada, Belgia, Germania, Austria au fost, de asemenea, locuri unde am lucrat cu oameni tare deștepți de la care am învățat o grămadă.

Mi-am prezentat cartea la un festival de carte în Trani și am cîștigat un titlu de comunicator al anului. Am pierdut din cauza mea o relație extrem de importantă pentru mine cu unul dintre oamenii pe care îi iubesc tare mult.

Termin anul plin de speranță. Am cunoscut foarte mulți oameni excepționali și Casa Bună este plină ochi în fiecare săptămînă.

Termin anul însă și cu frică. Teama că sînt văzut mai bun decît sînt și că aș putea să mă cred mai capabil decît sînt. Frică să nu fac greșeli și să mai pierd oameni care îmi sînt foarte dragi.

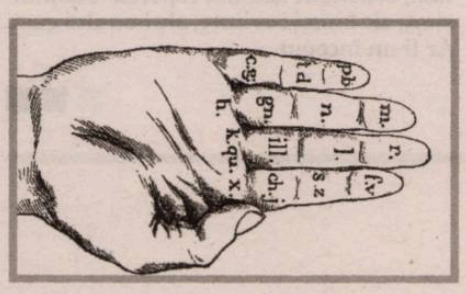

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Poveștile amfiteatrelor

La începutul anului academic se declanșează, în interiorul Facultății de Litere, o agitație vecină cu isteria. Comisia de întocmire a orarului intră într-un soi de trepidație colectivă, întrucît doamna Tenerifa Rînză își înaintează, scris, dorințele pentru viitorul ei program de predare în primul semestru. În motivarea intervalelor orare, a zilelor și, mai ales, a amfiteatrelor solicitate, doamna Rînză – profesoară de literatură comparată – aduce argumente, să spunem, psiho-socio-culturalo-educaționale irefutabile. De aceea, memoriul său, adresat colegilor orariști, are, de regulă, cîteva pagini redactate mărunt și, tot de aceea, de ani de zile, nimeni nu o poate refuza pe Tenerifa, făcîndu-se luntre și punte pentru a îndeplini, punct cu punct, întreaga listă de doleanțe. Filozofia în jurul căreia gravitează respectivul proces este adaptarea contextului ambiental la temele diverselor prelegeri, în așa fel încît studentul să nu interacționeze doar cu niște informații abstracte, ci să pășească efectiv în universul spiritual al materiei prezentate de către vorbitoarea de la pupitru, să trăiască adică revoluția cognitivă a omului modern, vizitator telepatic (dar nu unul strict imaginativ, ci concret, material, *consubstanțial)* deopotrivă al trecutului și al viitorului, prin „locuirea" prezentului „extensibil", cum ar veni.

De notorietate sînt mai multe dintre argumentele expuse de profesoară în sprijinul acestei filozofii. De pildă, doamna Rînză nu poate preda cursul de Vampirologie decît seara și, musai, în sala situată cel mai aproape de podul instituției. Explicațiile nu trebuie detaliate. Pentru *a simți* vampirul (și nu numai pentru *a-l învăța),* tînărul studios are obligația de a pătrunde în atmosfera nocturn-tenebroasă și de a auzi foșnetul liliecilor de la mansardă, pregătiți pentru zborurile de noapte. În mod similar, Romanul Gotic nu ar putea fi analizat *simbiotic* decît într-un subsol igrasios *(i.e.* un amfiteatru dezafectat al Universității), unde umbrele fantomatice, sunetele lugubre și mirosurile pestilențiale te teleportează – nu strict intelectual, ci și fizic – în lumea sumbră a lui Frankenstein. Există totuși și teme mai prietenoase. Conferințele despre prerafaeliți se țin, obligatoriu, într-o aulă (închiriată, pe bani grei, de Litere, de la Arte) cu instrumente muzicale de epocă și picturi diafane. Cum altfel să înțelegi și să-ți asumi subtila estetică a lui Dante Gabriel Rossetti? De asemenea, problematica delicată a romantismului european se va discuta, inevitabil, într-o sală (și ea preluată, scump, de la Horticultură) cu expoziții florale singulare, exotice, tulburătoare, de jur-împrejurul său.

Orele de derulare a prelegerilor vor fi adaptate la rîndu-le, bineînțeles, ideologiilor dezbătute. Goticul e chestiune de amurg, prerafaelitismul de mediu solar, matinal, iar romantismul de miez al zilei, cînd depresia cauzată de *akkedia* – demonul amiezii – pune stăpînire pe individ. Mort-copt, eliberează deci incintele în cauză la intervale corespunzătoare! Pentru cursul de Retorică și pentru cel de Tragedie neoclasică, timpul devine flexibil. Convingerea doamnei Rînză este aceea că un orator bun își va demonstra elocința la orice oră din zi și din noapte, fie și trezit din somn. În paralel, tragedia se bazează, esențialmente, pe impredictibil, producîndu-se, practic, oricînd. Nu însă și *oriunde* și, mai ales, *oricum!* Întru obținerea sentimentului tragic (în regim de neoclasicism francez), Tenerifa solicită mereu un amfiteatru *dual, contradictoriu,* ireconciliabil *disjunct,* aidoma poeticii marilor Boileau, Racine și Corneille. Aici, Universitatea nu a avut încotro și a demolat jumătate dintr-o sală proaspăt renovată, pentru a satisface dorințele doamnei profesor. La Retorică ar fi ceva mai ușor: se cere o încăpere cu ecouri vaste, adecvată vocalizelor oratorice. Vechea, dar luminoasa magazie de materiale a instituției rămîne mai mult decît potrivită.

Treptat, s-au epuizat fondurile extrabugetare. Insolvența bate la ușă. Ce este de făcut? Cursurile de literatură comparată costă cam cît strategiile NATO de apărare a României. Cineva are datoria să intervină. Nimeni însă, de la rector la decan și la director de departament, nu îndrăznește să se confrunte cu Tenerifa, nu atît din cauza „sonorității" vocii sale, formată în „exerciții" retorice, cît a abilității profesoarei de a lovi cu geanta doldora de prelegeri direct în occipitalul eventualului interlocutor. Deunăzi, o comisie ARACIS a descins în facultate pentru evaluarea programului de studii comparatiste. Inspectorii au descoperit un amănunt ce scăpase sistemului administrativ local: absolventă de română pură cu multe decenii în urmă, Tenerifa Rînză nu deține expertiză în multitudinea de domenii în care predă. Variatele cursuri i-au fost, ca atare, anulate printr-o iute, seacă execuție de pix. Evenimentul a avut loc într-un birouaș de lîngă secretariat, la o oră normală a dimineții.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

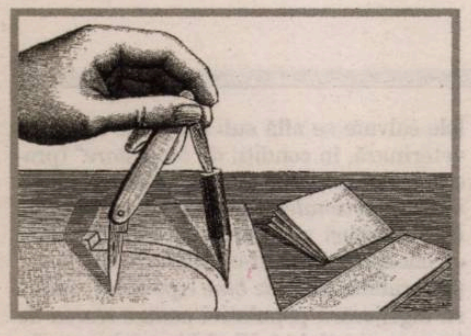

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Europa: un nou executiv, un nou start...

Ursula von der Leyen, noul șef al executivului european, nu și-a ascuns satisfacția miercuri, 27 noiembrie, cînd Parlamentul de la Strasbourg i-a aprobat echipa și programul cu 461 de voturi pentru. Presa și-a amintit imediat că, în 2014, precedentul șef al Comisiei Europene, Jean-Claude Juncker, și-a început mandatul cu numai 423 de voturi favorabile. De altfel, germana Ursula von der Leyen, unul dintre cei mai fideli colaboratori ai cancelarei Angela Merkel, a ținut să sugereze că se va distanța de *stilul Juncker* și că va da Comisiei Europene o culoare „geopolitică".

Acest cuvînt utilizat de doamna Ursula von der Leyen, fost ministru al Apărării în guvernul german, merită puțină atenție. „Vom face mai mult decît *politică*, vom face *geopolitică*", dă ea de înțeles. Între cei doi termeni, al doilea sună, în orice caz, mai bine. Termenul *politică* s-a uzat, și-a pierdut aura de noblețe. Chiar și într-un spațiu democratic cum este cel al Uniunii Europene, în spatele cuvîntului *politică* marele public vede imediat tot felul de manevre de culise, dispute nesfîrșite și incapacitatea celor aleși de a obține rezultate. Oamenii sînt dezamăgiți de *politică,* deși continuă să fie convinși că democrația rămîne cadrul cel mai respirabil inventat de om.

Cînd spui *geopolitică,* însă, orizontul se lărgește. Dintr-o dată te plasezi în alt spațiu, internațional, și vezi imediat în fața ochilor un lider cu busola în mînă care spune „Știu în ce direcție trebuie navigat, știu să mă orientez în spațiu". Noul președinte al Comisiei își propune, în orice caz, printre altele, să navigheze în așa fel încît Europa să-și poată asuma un rol mai important în raport cu cei doi mari rivali ai acestui secol, China și Statele Unite.

Chiar în ziua în care doamna Ursula von der Leyen obținea votul generos al europarlamentarilor, la Berlin, cancelara Angela Merkel ținea să dea un exemplu de ce înseamnă instinct geopolitic. Ea îi avertiza pe europeni că, în relațiile cu China, cea mai catastrofală atitudine este atunci cînd fiecare țară în parte își dezvoltă propria sa politică în raport cu gigantul asiatic. Fără o atitudine comună, concertată, Europa riscă să devină o colonie economică a Chinei – acesta este avertismentul doamnei Merkel, și de fapt nu numai al ei. Jean-Claude Juncker avertiza și el că a doua putere economică de pe planetă este un „adversar sistemic al Europei".

Revenind la doamna Ursula von der Leyen, printre prioritățile sale se numără un nou angajament al Uniunii Europene pentru reducerea masivă a poluării, precum și „promovarea stilului de viață european". Acest ultim punct din program a și atras niște critici, mai ales datorită formulării inițiale în care figura cuvîntul *conservare* și nu *promovare*. Gîndirea politică corectă stă însă la pîndă și președinta Comisiei Europene a operat respectiva înlocuire de termeni pentru a atenua conotațiile mult prea restrictive ale conceptului de „conservare". Cînd vrei să „conservi" te lupți cu alte arme (de exemplu, recurgi la edictarea de reguli) decît atunci cînd vrei să „promovezi"...

Prezența unui lider german în fruntea Comisiei Europene suscită puțin entuziasm în presa franceză. Diverse voci avertizează de mulți ani că Berlinul controlează prea multe posturi-cheie în arhitectura celor 40.000 de funcționari europeni. În decembrie 2014, cotidianul cu simpatii de dreapta *Le Figaro* publica, sub semnătura lui Coralie Dalaume, un articol cu titlul „Cum a devenit Europa un imperiu german"... În 2016, cotidianul cu simpatii de stînga *Libération* publica, sub semnătura lui Anne-Laure Dalette, un articol intitulat „În Europa, patronul este Germania"...

Anul acesta, în luna octombrie, editura Ramsay a publicat un eseu semnat de Antoine Santoni prin care sîntem avertizați că Brexit-ul ar putea fi urmat de un divorț și mai grav pentru Europa, cel dintre Franța și Germania. „Brexit-ul franco-german: mit sau realitate", se intitulează cartea. Expertul francez (membru al mai multor grupuri de reflecție pe tema Europei) consideră că Germania, de la căderea Zidului de la Berlin, are mai puțină nevoie de Franța și ia decizii importante, cu reverberații în toată Europa, fără să se mai consulte cu principalul ei partener, dar nici cu alte capitale. Renunțarea la energia nucleară și primirea a peste un milion de migranți (în 2015) sînt doar două exemple de astfel de decizii „unilaterale" ale Germaniei.

Între 1985 și 1995, Comisia Europeană a avut un puternic „profil francez" – ea a fost condusă atunci de Jacques Delors. Acel deceniu este considerat ca fiind și epoca de aur a construcției europene, iar prestigiul pe care l-a avut Delors nu l-a mai cîștigat nimeni în această funcție. Au urmat, în fruntea Comisiei, luxemburghezul Jacques Santer, spaniolul Manuel Marín, italianul Romano Prodi, portughezul José Manuel Barroso, luxemburghezul Jean-Claude Juncker... De fiecare dată numirile s-au produs după negocieri sofisticate avînd ca scop, printre altele, menținerea unui fin echilibru de orgolii și competențe între Franța și Germania.

Acum, profilul executivului european este în mod clar german, ceea ce răsplătește într-un fel și rolul avut de Berlin în depășirea crizei economice izbucnite în 2008. Dispune însă Ursula von der Leyen de busola necesară pentru a scoate Europa și din celelalte crize grave, de la cea instituțională la cea identitară? Vor ști Franța și Germania să evite un divorț mai grav decît Brexit-ul?

Diverși comentatori au definit noua Comisie de la Bruxelles ca fiind „cea a ultimei șanse" pentru Europa. Și s-ar putea să aibă dreptate...

PUBLICITATE

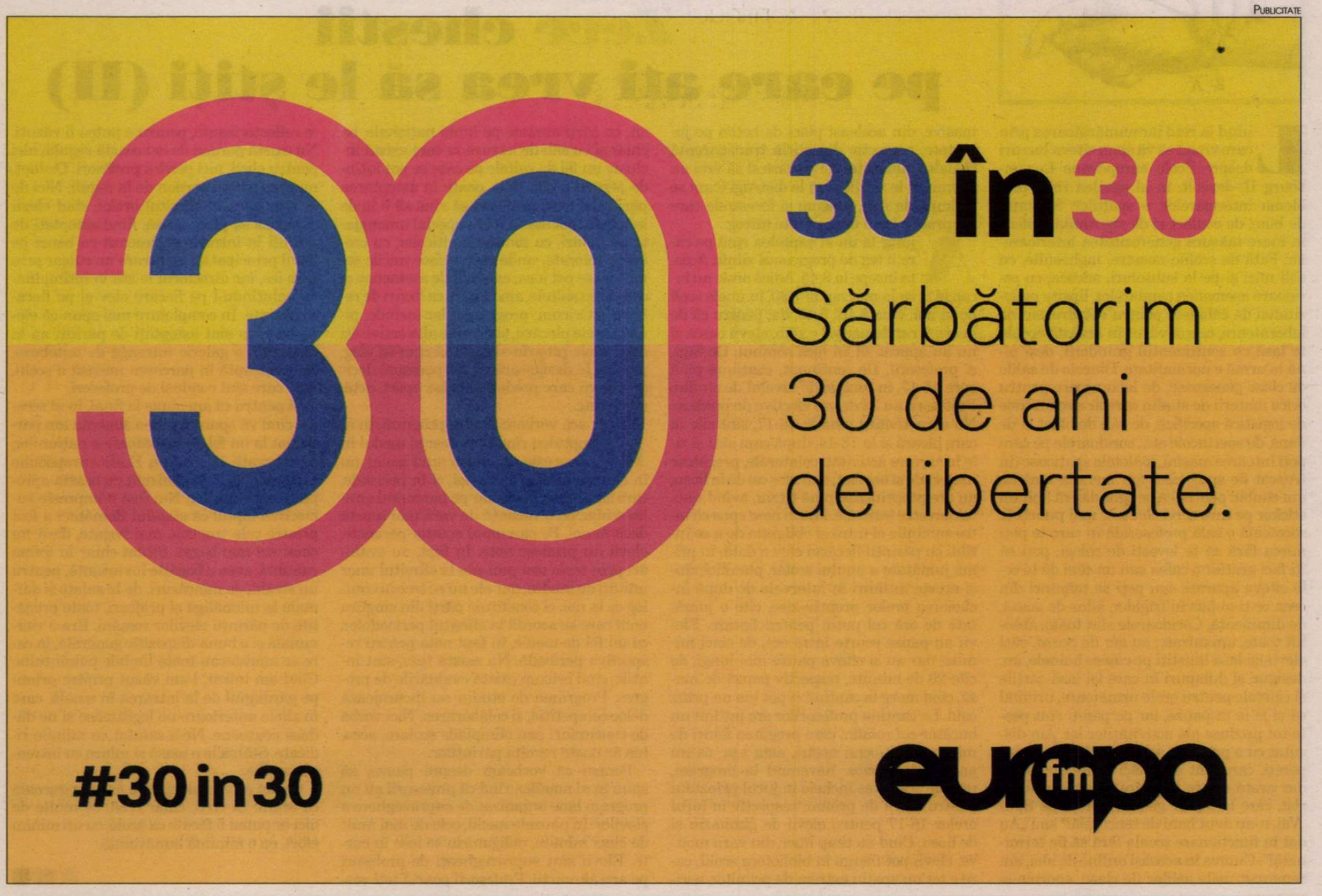

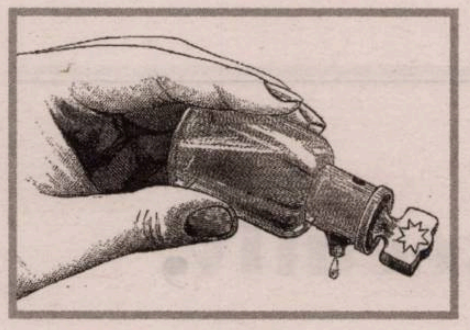

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Bunăstarea animală

Traducătorii documentelor Uniunii Europene au avut de rezolvat o problemă destul de spinoasă în cazul formulei *animal welfare,* pentru care nu exista în română un echivalent și nici nu se întrevedeau prea multe soluții de umplere a golului. Pînă la urmă, în cunoștință de cauză și în lipsă de ceva mai bun, au optat pentru termenul *bunăstare,* inclus în sintagmele *bunăstarea animală* și *bunăstarea animalelor*. Neajunsul lingvistic este evident: compusul *bunăstare,* provenit din asocierea substantivului *stare* cu adjectivul *bună,* nu înseamnă pur și simplu *stare bună*. Termenul, considerat de dicționarele noastre un calc după cuvîntul german *Wohlstand,* are în uzul curent un sens mai restrîns, predominant economic, de „situație materială bună, prosperă; prosperitate" (DEX). Definiția din DEX ar fi compatibilă, cel mult, cu situația rară a animalelor de companie care moștenesc o avere considerabilă de la foști stăpîni excentrici. Sensul economic al cuvîntului *bunăstare* (folosit ca atare la sfîrșitul secolului al XIX-lea, de exemplu de Eminescu, într-un articol politic din 1878: „vom reproduce raportul către Domn al ministrului de finanțe, în care se expune prin prozaice țifre *bunăstarea* unuia din cele mai laborioase județe ale țării"), putea fi totuși lărgit contextual. Cuvîntul a fost des utilizat în limba de lemn a discursurilor comuniste, în formule-pereche: „bunăstare și fericire" sau „bunăstare materială și spirituală" („creșterea nivelului de *bunăstare materială și spirituală* a poporului"). În ultimii ani, traducerile sintagmelor care conțin termenul *welfare* s-au înmulțit, vorbindu-se tot mai des, de exemplu, de *bunăstare digitală (digital welfare).*

Formula *animal welfare,* cu echivalentele în franceză *bien-être animal* sau *bien-être des animaux,* în italiană – *benessere animale* sau *benessere degli animali,* în spaniolă – *bienestar animal* sau *bienestar de los animales* etc., se referă cel mai adesea la condițiile de viață ale unor animale care sînt destinate, pînă la urmă, consumului. Termenul acoperă o noțiune specifică societății moderne, reflectînd o situație complicată din punct de vedere etic, tensionată de contradicția dintre inevitabilitatea consumului global și empatia față de ființele vii. Lipsa din limbă a unei lexicalizări a conceptului corespunde de fapt unor schimbări economice și culturale. Tradițional, animalele din ogradă erau îngrijite utilitarist, în vederea consumului (de ouă, lapte, carne) sau a eficienței (cîini înrăiți, pisici aprige vînătoare de șoareci): supraviețuiau sau nu, se îngrășau, se înmulțeau și reflectau, prin număr, *bunăstarea* stăpînilor. Primeau adesea nume și se bucurau de oarece libertate „naturală", asigurîndu-se în forme fixate de tradiție ambivalența statutului de obiect de consum și de ființă cvasi-umană (ca în cazul porcului Ghiță, destinat sacrificării la un termen dinainte știut). Creșterea industrială a animalelor, în condiții care le apropie extrem de mult de statutul de simple obiecte sau materii prime, a acutizat problemele etice (pentru unii oameni), dar a și ușurat ignorarea lor (de către alții).

Sintagma *bunăstarea animalelor* s-a impus, în mare măsură, în lucrările de specialitate și în documentele oficiale – „Producătorii, tot mai preocupați de *bunăstarea animalelor*" (industriacarnii.ro); „România respectă normele sanitar-veterinare privind *bunăstarea animalelor*" (economica.net). Formula a pătruns treptat și în mass-media, mai ales prin intermediul unor comunicări oficiale: „Inspectorii ANSVSA au anunțat că au oprit în Portul Midia un vas care urma să transporte peste 16.500 de oi (...). Decizia a fost luată după ce au depistat nereguli la echipamentele necesare *bunăstării animalelor*" (stiri.tvr.ro); „Regulamentul UE 1/2005 pentru *bunăstarea animalelor* în timpul transportului" (ziare.com); „animalele salvate se află sub restricție sanitară veterinară, în condiții de *bunăstare*" (proconstanta.ro); „controlul la frontieră al *bunăstării animalelor vii*" (stirilekanald.ro). Există totuși și încercarea de echivalare a conceptului printr-o altă formulă, poate preferabilă: *stare de bine* („pe valul creșterii îngrijorării populației pentru *starea de bine* a animalelor", Vlad Alexandrescu, facebook.com).

De fapt, dincolo de nepotrivirea cu sensul de dicționar, termenul *bunăstare* are defectele oricărui eufemism: pare să promită mult mai mult decît oferă, bunele intenții fiind contrabalansate de percepția unei realități dure și chiar de bănuiala unei ipocrizii sociale. *Bunăstarea* sau *starea de bine* a animalelor este definită în esență ca absență a chinurilor, a suferinței inutile (provocate de foame, sete, lipsa spațiului, boală, sacrificare lentă și dureroasă etc.). E infinit preferabilă cruzimii, dar rămîne, din păcate, o „bunăstare" care nu presupune supraviețuirea. Termeni ca *bunăstare* și *protecție* își redefinesc astfel domeniul de aplicare între limite foarte stricte, producînd contradicții semantice. Între numeroasele regulamente de pe site-ul Autorității Naționale Sanitare Veterinare și pentru Siguranța Alimentelor se găsește un „Ghid privind *protecția* animalelor *în timpul uciderii*" (ansvsa.ro). Cursul intitulat *Bunăstare abatoare mamifere* se adresează „personalului și responsabililor cu *bunăstarea animalelor din abatoare,* personalului implicat în *realizarea operațiunilor de ucidere și a operațiunilor aferente*" (bestsmart.ro).

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Zece chestii pe care ați vrea să le știți (II)

Lucînd la rînd iar numărătoarea prin care vreau să vă spun cîteva lucruri despre École européenne Luxembourg II, dezvolt, în al șaselea rînd, problema interioarelor, a spațiilor. Senzația de bine, de confort și de siguranță o oferă în mare măsură generozitatea interioarelor. Față de școlile noastre, înghesuite, cu săli mici și pe la subsoluri, adesea, cu coridoare asemenea capilarelor, lipsite majoritatea de cabinete pentru catedre sau de laboratoare, ce am văzut în această școală te lasă cu sentimentul grandorii, deși pînă la urmă e normalitate. Dincolo de sălile de clase generoase, de laboratoare pentru orice materii de studiu care ar avea nevoie de logistică specifică, de săli de balet și de dans, de spectacole etc., coridoarele pe care poți întoarce mașini, toaletele spațioase (în treacăt fie spus, cînd am mers la toaletă, am zîmbit: pentru că pe oglindă era lipit un sticker pe care scria *Smile!),* mai puneți la socoteală o sală profesorală în care te poți mișca fără să te lovești de colegi, poți să îți faci gratuit o cafea sau un ceai de la cele cîteva aparate sau poți să mănînci din ceea ce ți-ai pus în frigider, adus de acasă, de dimineață. Coridoarele sînt toate, absolut toate, umanizate, au aer de *acasă,* căci elevii își lasă liniștiți pe cuiere hainele, au, desigur, și dulapuri în care își lasă cărțile și caietele pentru orele următoare, urmînd să și le ia în pauze, iar pe pereți sînt peste tot produse ale activităților lor. Am discutat cu o prietenă arhitectă despre acești pereți, care sînt din plăci brute de beton, dar arată foarte bine, într-un trend futurist, care la noi ar genera reacții de tipul „Vai, n-au avut bani de tencuială!" sau „Au dat în funcționare școala fără să fie terminată!". Cumva în aceeași ordine de idei, am remarcat ușile sălilor de clase, enorme și masive, din aceleași plăci de beton pe jumătate, respectiv din sticlă transparentă cealaltă jumătate, uși pe care și să vrei nu ai cum să le zgîlțîi și să le distrugi (cum se întîmplă la noi), precum și ferestrele care țin practic locul unui perete întreg.

Ajung la un al șaptelea rînd pe care îl leg de programul zilnic. Acesta începe la 8,45. Adică orele nu încep la 8, ca la noi, sau la 7,30, în unele școli de la noi, ci la 8,45! 8,45, da, pentru că de la ora 8 randamentul e slab, elevii cască și nu au apucat să își facă somnul. De fapt, și profesorii. De continuat, continuă pînă spre 16-17, în funcție de nivelul de studiu. Profesorii au 22 de ore efective de predare. Nu au activități pînă la 16-17, sînt zile în care pleacă și la 13-14, după cum sînt și zile în care au activități colaterale, pregătesc materiale și ore sau, mai ales cei de la liceu, au ore propriu-zise pînă tîrziu, avînd uneori ferestre între ele. Maria ne-a spus că între sarcinile ei intră și obligația de a se întîlni cu părinții fiecărui elev o dată, în prima jumătate a anului școlar, planificîndu-și aceste întîlniri în intervale de după încheierea orelor propriu-zise, cîte o jumătate de oră cel puțin pentru fiecare. Elevii au pauze scurte între ore, de cinci minute, dar au și cîteva pauze mai lungi, de cîte 20 de minute, respectiv pauză de masă, cînd merg la cantină și pot lua un prînz cald. La cantina profesorilor am întîlnit un bucătar-șef român, care pregătea feluri de mîncare sub ochii noștri, asta așa, ca un amănunt delicios. Revenind la program, practic acesta se încheie în jurul prînzului pentru elevii de primar, respectiv în jurul orelor 16-17 pentru elevii de gimnaziu și de liceu. Cînd au timp liber, din varii motive, elevii pot merge în biblioteca școlii, care e tot un spațiu extrem de primitor, aerisit, cu cărți așezate pe limbi naționale, ba chiar și cu săli de lectură în care există inclusiv un fel de saltele pe care se pot întinde pentru a citi. Sau, poate în așteptarea părinților care urmează să vină să îi ia de la școală, pot sta la mese special amenajate pe holuri, cu mozaic multicolor, cu creioane colorate, unde își pot face micile teme sau se pot juca, existînd de asemenea și colțuri cu saltele, amenajate ca locuri de relaxare. Oricum, programul lor include, pînă la orele plecării, și diverse alte activități decît orele propriu-zise, după cum își aleg, pe care le desfășoară cu alt personal decît profesorii care predau la clase: sport, artă, mediu etc.

Dacă vorbesc despre program, în al optulea rînd amintesc și modul în care este organizat anul școlar, nu în două semestre ca la noi, ci în perioade, care sînt patru la număr pe parcursul anului școlar, cu o vacanță de vară mai scurtă decît la noi. Pe parcursul acestor perioade, elevii nu primesc note. În fapt, au evaluări prin teste sau proiecte la sfîrșitul unor unități de studiu, dar ele nu se trec în catalog ca la noi, ci constituie părți din singura notă care se acordă la sfîrșitul perioadelor, ca un fel de medie, în fapt nota pentru respectiva perioadă. Nu există teze, sînt inutile, cînd oricum există evaluările de progres. Programa de studiu nu încurajează deloc competiția, ci colaborarea. Nici vorbă de concursuri sau olimpiade școlare, acestea ar naște revolta părinților.

Pentru că vorbeam despre pauze, să spun în al nouălea rînd că profesorii au un program bine organizat de supraveghere a elevilor. În pauzele medii, cele de mai mult de cinci minute, obligatoriu se iese în curte. Elevii sînt supravegheați de profesori pe arii ale curții. Profesorii poartă toți veste reflectorizante, pentru a putea fi văzuți. Nu există pardon de la această regulă, nici pentru elevi, nici pentru profesori. De fapt, nu prea există pardon de la reguli. Nici de la regula că la sfîrșitul orelor, cînd elevii urmează să plece acasă, fiind așteptați de părinți la intrare, se creează cu benzi pe holul principal de la intrare un culoar prin care ies, iar directorul le stă în întîmpinare, salutîndu-l pe fiecare elev și pe fiecare părinte. În completare mai spun că elevii care nu sînt așteptați de părinți au la dispoziție o galerie întreagă de autobuze, care așteaptă în parcarea imensă a școlii, spre care sînt conduși de profesori.

Și pentru că am ajuns la final, în al zecelea rînd vă spun că într-o sîmbătă am participat la un fel de sărbătoare a națiunilor, desfășurată în cantina École européenne Luxembourg I, organizată cu ocazia apropierii sărbătorilor. N-a fost o impresie subiectivă faptul că standul României a fost printre cele trei cele mai bogate, dacă nu chiar cel mai bogat. Situat chiar în inima cantinei, avea o bogăție luxuriantă, pentru un străin, de mîncăruri, de la salate și sarmale la mămăligă și prăjturi, toate pregătite de părinții elevilor români. Era o vie-muială și o bună-dispoziție generală, în care se amestecau toate limbile pămîntului. Cînd am intrat, l-am văzut printre primii pe gardianul de la intrarea în școală, care în zilele anterioare ne legitimase și ne dăduse ecusoane. Ne-a salutat cu mîinile ridicate. Stătea la o masă și mînca cu întreaga familie.

Ce pot să vă mai zic? Că aș vrea o școală ca afară! Și cred, chiar cred, că multe de aici ar putea fi făcute ca acolo, cu un minim efort, cu o minimă bunăvoință.

Adina POPESCU

portrete din mers

Cînd nu știi cine e Drake

Am descoperit pe net un clip cu cel mai bine vîndute albume muzicale din 1969 pînă în 2019. M-am uitat vreo zece minute fascinată cum procentele evoluează și se schimbă de la an la an – la începutul anilor '70 în top conduceau detașat The Beatles, cu peste patru milioane de discuri vîndute, urmați îndeaproape de Elvis Presley, în 1972 urcau vertiginos pe prima poziție Led Zeppelin, Elton John a rămas, de prin 1975, în Top 5 timp de vreo 15 ani, au urmat anii '80, cu Queen, apoi cu gloria supremă a lui Michael Jackson pînă în 1997, detronat o singură dată de Madonna, în 1986, apoi anii '90, atît de puțin interesanți, cu Eminem, Backstreat Boys și Britney Spears. Însă de prin anul 2010 am devenit confuză – nu mai recunoșteam mai pe nimeni din top. De la Rihanna, hai că știam o piesă, două, dar habar n-aveam cine e Kesha sau Taylor Swift. De Adele și de Justin Bieber auzisem oarecum, dar nu îi ascultasem. De prin 2014 începe supremația lui Drake... cine naiba e Drake ăsta? Am încheiat cu tristețe vizionarea tot cu Drake pe primul loc și peste șapte milioane de discuri vîndute (avusese și peste zece acum doi ani). Nici măcar n-am curiozitatea să-l caut pe YouTube ca să aflu ce muzică cîntă. Oare am îmbătrînit, sînt deja „expirată"? Ușor marcată de mica mea experiență, scotocesc prin computer și regăsesc un text pe care l-am scris acum ceva ani și pe care îl dedic tuturor celor care nu au auzit de Drake.

Eram în clasa a VIII-a cînd, după trei ani de *Enjoy the silence* și *Personal Jesus,* un coleg metallist mi-a dat să ascult un album Metallica, cel din 1991. Mi-a spus doar atît: „E așa de marfă de-ți vine să-ți tai venele!". L-am ascultat în dormitorul părinților mei, la o combină făcută probabil „pe vapor", căci se auzea oribil. După primele trei piese, încă eram sceptică, după următoarele trei mi-am zis: de ce nu? Oricum mă săturasem de depeșari, cu tunsorile lor regulamentare, o pletuță „studiată", cu blugii lor impecabili, cu trandafiru-n dinți, cu dansul lor *boring,* cu mișcări sacadate – dat din mîini în față, aplecat pe spate, dar mai ales cu superioritatea lor afișată și cu lipsa totală de simț al umorului. Ca să devii metallist aveai nevoie de: păr lung, ca să poți să dai din cap pe muzică, una pereche blugi rupți și tociți (nu-ți trebuiau mai multe, căci ideea era să-i porți pînă se jegosesc și se rup de tot), tricouri largi și negre (ideal cu Metallica, dar alea erau scumpe), accesorii de tipul lanțuri și ținte (puteai să te lipsești!), eventual o geantă din aia kaki, „din război", în care se ținea masca de gaze, cu înscrisuri cu pixul sau cu carioca (pe astea ți le făceai singur, în cinci minute), una pereche bocanci și, desigur, atitudinea de metallist (o învățai de la alții). Aceasta din urmă se putea rezuma la: ești un dur în exterior – *The Unforgiven* –, dar sufletul tău este unul sensibil și iubitor de frumos, detești regulile sociale (însă le accepți cumva, căci altfel ai fi fost punker), ai pune-o de-o revoluție dacă ai avea cu cine – *...And Justice for All* –, ești un tovarăș de nădejde pentru ceilalți metalliști și roacări – *My Friend of Misery* –, mergi la concerte, te îmbeți (asta după 16 ani)... and *nothing else matters.*

© wikimedia commons

Analizînd toate aceste detalii, am devenit într-o noapte, din depeșară, metallistă. Cele mai multe dintre adolescentele care făceau parte din găștile de rockeri, în anii '90, aveau complexe cu duiumul, probleme acasă și stări depresive frecvente. Purtau tricouri largi pentru a-și ascunde formele imperfecte de care nu erau mulțumite și sperau că-și vor găsi în gașcă un băiat din aceia „cu ochi imposibil de albaștri" (formulare „de jurnal") care să știe să cînte la chitară și să le acorde atenție. Fetele „bune", populare, cu *self-esteem,* nu s-ar fi gîndit niciodată să devină rockerițe și, de altfel, erau disprețuite profund de către acestea. Ele erau păpușile Barbie care mergeau la discotecă, dansau pe Ace of Base cu băieți banali, dar cu bani, în vreme ce rockerițele își puneau întrebări legate de sensul existenței lor, între două chete în Romană pentru o sticlă de vodcă. Băieții „din gașcă" le scoteau la înaintare; pentru cei mai mulți dintre ei, rock-ul nu însemna mai mult decît „tovărășie" și beție. Rockerițele plîngeau obligatoriu la *November Rain* a lui Guns, cochetau cu ideea de a se îndopa cu pastile după ce respectivii cu ochi albaștri le dădeau papucii, aveau în general un comportament labil și anarhic, erau într-o permanentă „criză", mîzgăleau versuri triste pe care le știau pe de rost în caietele de română, fugeau de acasă. Pentru unele dintre ele, sinuciderea lui Kurt Cobain din 1994 a picat la fix ca să le demonstreze că au avut dreptate și că *„it's better to burn out than to fade away"* („E mai bine să te arzi decît să te pierzi în umbră"). Din acea perioadă, îmi amintesc trei cazuri de fete de 15-16 ani care au încercat să se sinucidă: una a luat aspirine pentru că rămăsese gravidă, alta a vrut să se arunce de pe un pod pentru că o părăsise nu știu cine, a treia s-a tăiat prost cu o lamă, la iubitul ei în baie, doar pentru a-i atrage atenția că era nefericită. Nici una dintre ele nu a apărut, însă, la știri.

Un alt „fenomen" care a ajuns să mi se pară, în cele din urmă, la fel de artificial ca fanii Michael Jackson, apăruți peste noapte după primul său concert în România, a fost cel hippie de după 1990. Băieți și fete, destul de normali în viața de zi cu zi, își îmbrăcau vineri ia „de week-end" și își lăsau pletele în vînt, după ce își țineau părul prins într-o coadă discretă toată săptămîna, și „evadau" la 2 Mai sau la Vama Veche. „Comuniunea cu natura" și redescoperirea spiritualității erau reprezentate aici de viața și aventurile amoroase „la cort", băutele pe plajă și lălăielile la foc, cu acompaniament de chitară. Un hippie „adevărat" era prin definiție trist și măcinat de tumultuoase conflicte interioare. Nu era bine să-l întrebi ce mai face, că-ți răspundea în dodii, versuri sau citate, te privea cu chipul său angelic și cu ochii umezi: „Tu n-ai să înțelegi niciodată dramele umane și nefericirea copiilor din Somalia! Pentru ei mă voi arunca acum în valurile mării, dar... nu dai și tu o vodcă mică înainte?", îți spunea că scrie poezii pe care nu le va publica niciodată și că va porni de unul singur într-o lungă călătorie inițiatică pentru a găsi locul perfect, noul Woodstock, dacă nu erai dornic să te împrietenești și să dai vodca, își aprindea un chiștoc de țigară și tăcea resemnat – un semn că acea conversație se încheiase și că pentru el sosise timpul să mediteze.

Așadar, toți acei băieți și fete cu flori în păr se întorceau duminică seara acasă și redeveneau normali pentru încă o săptămînă în care mamele le spălau iile pline de nisip „de Vamă" cu cel mai bun înălbitor.

În timpul regimului comunist, România a ratat mai multe „mode" care țin de diferite muzici și stiluri de viață (decadent-occidentale, desigur), iar generațiile din 1990 încoace încearcă să recupereze ceea ce n-au experimentat părinții lor, trăind intens și anapoda, fără să priceapă mare lucru din ce li se întîmplă. Totuși, poate că muzica le dă tuturor un sens, pentru că ea însăși are un sens.

Încă mă mai întreb dacă ceea ce am scris mai sus mai e valabil și astăzi, în lumea lui Drake și a lui Justin Bieber. Poate s-o găsi vreun adolescent să-mi răspundă.

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Loboda iarna

„Loboda (sau Spanacul francezului, latină *Atriplex hortensis)* este numele dat mai multor specii de plante anuale erbacee din familia Amaranthaceae." „Loboda este o plantă cu port înalt, prezintă tulpină simplă sau ramificată, frunzele pot fi de culoare verde, roșuviolacee sau ușor gălbui, sînt mari, de formă triunghiulară și ușor catifelate la atingere. Florile sînt de culoare verde sau roșie, iar semințele sînt de mici dimensiuni, încapsulate în aceste fructe denumite achene. Planta este utilizată în special în bucătărie în salate, borșuri, ciorbe sau plăcinte și ca remediu natural în medicina populară. În scop fitoterapeutic se utilizează frunzele și uneori semințele. Planta conține substanță uscată, albumină, grăsimi, substanțe extractive neazotate, celuloză, vitamine, săruri minerale (potasiu, fosfor, calciu), pigmenți clorofilieni și carotenoizi. Loboda are acțiune depurativă, diuretică, remineralizantă, emolientă, emetică, calmantă și vitaminizantă. Loboda, la fel ca și spanacul, conține foarte mult acid oxalic. Și din această cauză nu este permisă în cantități mari în cazul litiazei renale." Sanchi! Am văzut în piață, în decembrie, lobodă, am cumpărat-o cu 5 lei, cinci legături, am luat-o la cuțit și-am hăpăit-o cu tot cu zeama ei acrișoară și o mămăligă nenorocită. Mamă, n-am avut nici pic de minte!

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Cristina Neagu e un fenomen?

Absolut! E cel mai de seamă exponent al unui nou sport inventat de români: handbalul individual. Această găselniță a unui popor etern descurcăreț are rădăcini solide. Prima oară a apărut în laboratoarele tovarășilor disperați să înlocuiască repede cu ceva rezultatele de grup ale handbalului, în cădere liberă după ce decenii la rînd fuseseră zei. Cultul omului în detrimentul comunității, bine antrenat în cazul „celui mai iubit fiu al poporului", a început să prindă și în sport. Arcul peste timp (construcție dragă acelor vremuri) se numește Spania. În 1982, marea echipă de handbal masculin e învinsă la Mondial de o neica-nimeni din țara proaspătului rege Juan Carlos. În 2019, tot la Mondial, dar de fete, Spania ne bate cu 15 goluri diferență. Nemaivăzut. Sîntem distruși, demolați. Ne pregătim să modificăm proverbele. Învinși atît de sever în chiar meciul inaugural, ne vine să spunem că, la noi, speranța moare prima. Dar stai! O zi mai tîrziu, renaștem! *Vite, vite,* hora *de la joie, enfants de la patrie!* Cristina Neagu primește titlul de cea mai bună jucătoare a lumii, pentru a treia oară. Urale! Presa înflorește de „Messi a handbalului", „Ronaldo a mingii mici"... Degeaba jucătoarea spune că nu-i plac comparațiile astea, ce știe ea? Trebuie să pavoazăm și noi cumva. Ce mai contează că această distincție se acordă pe baza voturilor fanilor – și știm bine că dacă ceva merge bine în România e net-ul. Nu-i bai, Neagu e cu adevărat o mare jucătoare a lumii, cu sau fără validare oficială. Rămîne că, în orice sport de echipă, astfel de trofee nu valorează niciodată cît un titlu mondial, european sau olimpic, nici pe departe. Or, se întîmplă să fim singura mare națiune a handbalului, încă de la înființarea lui, care n-a cîștigat nici un titlu, nici măcar unul! În fine, vorbesc de epoca modernă. 1962 ține de alte galaxii temporale. Așadar, da, ne-am mobilizat bine și de data asta. Putem dormi liniștiți. Somn ușor, națiune!

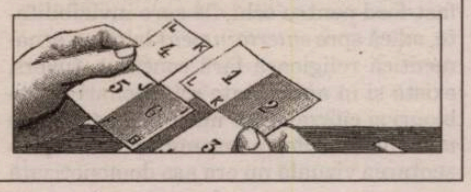

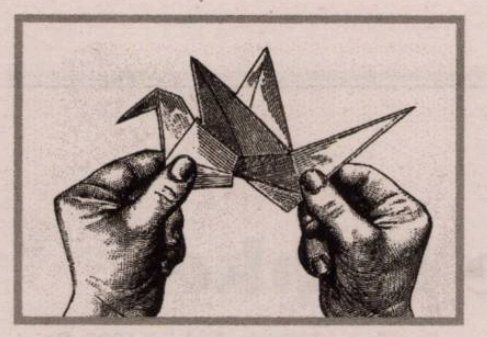

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

O societate înfundată?

Am tot observat de-a lungul vremii că o bună parte din străzile oraşelor noastre sînt, de fapt, fundături. Nu duc nicăieri, se închid pur şi simplu. Nu ştiu dacă e o problemă care dăinuie mai din vechime, dacă e vreo tradiţie de cine ştie cînd, dar ştiu că fenomenul poate fi astăzi remarcat mai ales în zonele de blocuri construite pe vremea lui Ceauşescu. Dacă rătăceşti cu maşina, mai ales, printre astfel de blocuri de beton, te poţi trezi foarte des că nu mai ai altă soluţie decît să întorci. Înfundarea asta perpetuă o conştientizezi mai bine cînd ajungi prin cetăţi vestice sau prin oraşele italieneşti şi greceşti în care descoperi o mulţime de străzi şi străduţe din ce în ce mai înguste şi mai labirintice, dar care nu se înfundă niciodată. Cînd crezi că ai ajuns la capăt, întotdeauna se mai iveşte un cot al străduţei, o scăriţă de piatră, un pasaj, o cît de mică trecere pe unde poţi „scăpa" către alte străzi şi cartiere.

Probabil că paranoia ceauşistă, frica dictatorului şi a comuniştilor de spaţii incontrolabile şi de deschidere, mania izolaţionismului şi a lipsei de transparenţă în comunicarea de toate tipurile au generat şi asemenea planuri urbanistice. Înfundate.

E o problemă oarecum înrudită cu aceea a închiderii uşilor din faţă la instituţiile publice, pe modelul rural al intrării pentru musafiri şi al camerei bune ţinute numai pentru ocazii speciale. Odată cu economia de piaţă, comercianţii au fost primii care au reînceput să folosească intrarea normală a magazinelor, prin faţă, să nu mai dea, adică, alimentele şi alte mărfuri prin spate, aşa cum se învăţaseră în anii penuriei generalizate dinainte de 1989, cînd cozile trebuiau ascunse în dosuri, să nu cumva să se înşire pe marile bulevarde şi să strice imaginea luminoasă a „societăţii socialiste multilateral dezvoltate". Încetul cu încetul, parcă şi în zona clădirilor publice povestea asta s-a mai atenuat, pe măsură ce ne-am depărtat în timp de perioada comunistă. Autorităţile au început să permită în tot mai multe cazuri publicului plătitor de taxe şi impozite să intre pe uşa cea mare, din faţă, şi să nu se mai strecoare prin dos.

S-ar putea zice, deci, că la acest capitol măcar, deşi foarte lent, facem totuşi paşi în direcţia cea bună, îndepărtîndu-ne de închistările comuniste. Ce-i drept, cu fundăturile dintre blocuri, soluţiile nu-s foarte simple. Arhitectura de acest gen va rămîne moştenire încă multă vreme de aici încolo.

Mai nou însă, la orizont a apărut un alt tip de frînă în circulaţia deschisă prin oraşe: mania semafoarelor. Tot aşa cum comuniştii ne-au vîndut ideea blocurilor de beton ca fiind o modernizare a ţării, actualii primari par a considera că civilizaţia urbană şi traficul modern ar presupune cît mai multe semafoare. Ba mai bine ar fi să le zicem *stopuri*. Unele dintre acestea nu doar că nu ajută, dar duc chiar la o şi mai proastă circulaţie. Mulţi au observat poate că există intersecţii în care, dacă stopurile se defectează, circulaţia e mai fluentă, şoferii şi pietonii descurcîndu-se mai bine cînd îşi dau singuri prioritate unii altora. Sînt multe exemple. De pildă, cel de lîngă parcul IOR din Bucureşti, la podul de pe strada Liviu Rebreanu. Un alt caz e pe bulevardul Colentina, în apropiere de intersecţia cu Doamna Ghica. O trecere de pietoni simplă făcea acolo posibilă traversarea şi cînd era trafic, şi cînd nu era. Dar s-a instalat şi un stop. Acum pietonii apasă pe buton şi, ca să nu încalce legea, aşteaptă cuminţi pe trotuar aproape un minut, chiar dacă nu trec maşini, pînă îşi face efectul apăsarea. La rîndul lor, maşinile trebuie să stea la stop cînd e roşu, chiar dacă toţi pietonii au trecut. Iar lucrurile astea se petrec chiar în contra curentului de pe o arteră ce pare a fi fost amenajată cu grijă pentru facilitarea traseului zilnic al primăriţei (stopurile de pe străzile perpendiculare au un roşu foarte lung, de partid).

Trebuie spus că în Olanda se experimentează de mai mulţi ani renunţarea la stopuri, mai ales în localităţile mici. Rezultatele, spun autorii experimentului, sînt că accidentele nu s-au înmulţit, traficul e mai fluent, iar şoferii şi pietonii au devenit mai atenţi şi mai amabili unii cu alţii.

La noi nu se fac studii sau nu se ţine seama de ele. La televiziuni vorbesc „specialişti" care par să fi descoperit roata, adică ideea semaforizării inteligente (unda verde). Asta după ce, cum ştim, un asemenea sistem a fost deja de mult plătit din banii bucureştenilor, dar n-a funcţionat aproape niciodată. Bănuim că excesul de stopuri poartă pecetea afacerilor cu firme „de casă" ale primăriei, cum se spune. Mă întreb însă de ce acest gen de afaceri se fac mai întotdeauna în sensul frînării. Adică de ce să nu dai banii publici la prieteni care să ajute circulaţia şi nu s-o încurce mai rău?

Concluzia mai generală ar putea fi că întreaga noastră societate e incapabilă să scape de fundături, de stopuri şi de obstacole. Sîntem urgisiţii începutului, opririi, ocolirii şi ai beţelor în roate. De ce ni se blochează oraşele, de ce n-avem autostrăzi, de ce trenurile merg mai încet chiar decît la momentul înfiinţării lor? Ce ni se întîmplă?

ready made

„Emilia Silion, regina florilor şi a seratei, în roşu; Hortensia Şandru, o nimfă dela fîntîna fermecată, în galbăn; Virginia Şandru, simpatii ce nu se şterg, în galbăn; Viorica Isopescul, idealul visului de poet şi o frumuselă răpitoare, în bleu; Viorica Gramatovici, o distinsă vieneză plină de vioiciune şi frumoasă ca un gînd răzleţ, în alb; Tuţia Hacman, un crin de primăvară, în alb; Aglaia Hacman, neobosită dănsătoare cu ochi fermecutori, în alb; Stefi Kodakowski, ochi misterioşi ca apa mărei, în bleu cu alb [...]."

Apărarea Naţională,
Anul II, Nr. 84 şi 85, Cernăuţ,
Duminică 17 Noemvre st. n. 1907

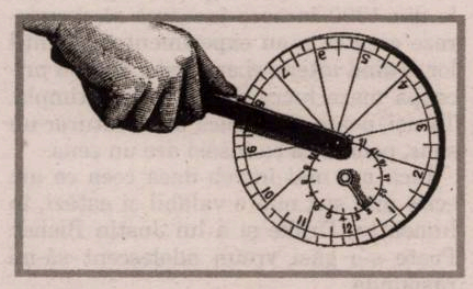

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Hai să-ţi arăt ceva frumos/urît

Ce ştiu oamenii care se pricep la artă, care au, cum se zice, gust? Un lucru misterios: că ceva e frumos, iar altceva nu e. Ei mai ştiu un lucru şi mai şi: că ceva este în aparenţă frumos, dar de fapt (cît rafinament în acest „de fapt"!) nu este. Revelaţia asta a avut-o în mod necesar orice bărbat ascultînd două doamne care discută despre haine. Într-o clipă, tot ce credea el că ştie s-a prăbuşit şi nu a mai putut fi niciodată reconstruit. Deoarece pentru un bărbat ceva care este, aşa, colorat – este frumos.

O discuţie despre gustul artistic în antichitate e dificilă în primul rînd pentru că arta veche habar n-are de primatul esteticului. Ea *face* ceva. De pildă, împlineşte un ritual, instaurează un spaţiu civic sau sacru, negociază prestigiul individual. Acest rol al artei e azi mai şters, din cauză că, pentru o bună parte din publicul european, arta a basculat fie spre postvizibilitate, adică spre muzee, unde este fast-food pentru ochi, fie spre invizibilitate, adică spre *entertainment* laic sau ornamentică religioasă fără conţinut. Invers, există şi în antichitate colecţionari de tablouri şi cîteva oraşe mari unde arta e pe toate drumurile; în ansamblu însă, reprezentarea vizuală nu era aşa demonetizată ca azi. În plus, deşi ştim destule nume de artişti plastici din antichitate, obsesia modernă a originalităţii şi a paternităţii operei e periferică în arta antică. (Un exemplu: dintre toate statuile din Dacia romană, nu-mi amintesc acum decît de una care poartă semnătura autorului ei, sculptorul Claudius Saturninus de la Sarmizegetusa).

Există şi în antichitate colecţionari de tablouri.

Legat de asta – nu doar autorul operei antice e, de obicei, anonim, dar şi proprietarul ei ne rămîne necunoscut. Or, gustul presupune o sumă de alegeri fine ale unui individ, nu ale unei comisii sau instituţii. Arta oficială, politizată, reflectă prin definiţie nişte opţiuni supraindividuale (de la normativitate religioasă la propagandă), iar nu gustul privat. Arheologia ne oferă nenumărate obiecte de artă izolate, dar mai rar seturi de posesiuni ale unui anume individ, informate adică de aceeaşi sensibilitate. Am vrea să avem nu doar o gemă sau o statuetă, ci toate gemele, toate statuetele, mobila şi frescele din casa cuiva. Asta se întîmplă foarte rar, şi tocmai de-asta sînt aşa importante Pompei, Akrotiri sau Joya de Cerén, pentru că acolo prindem dimensiunea contextuală a gustului, iar gustul ţine, normal, nu doar de frumuseţea intrinsecă, ci şi de potrivirea dintre lucruri sau dintre ele şi contextul lor. Asamblaje complexe de obiecte de artă apar, e drept, în morminte, dar acolo selecţia lor nu e făcută după criterii de gust şi nici nu reflectă criterii individuale, ci rituri de trecere şi, mai ales, un discurs public despre statut.

Gustul în antichitate e greu de analizat şi pentru că avem un interes nepărtinitor, sau aproape, faţă de toate obiectele antice, majoritatea găsindu-şi, imediat ce au fost descoperite, locul în muzee. Nu tot ce se pictează sau sculptează azi ajunge în muzeu (chiar dacă uneori ai zice că e aşa). Arta veche ne bucură şi ne fascinează indiferent de calitate, ca document istoric doldora de farmec şi informaţii. Aşa că avem, la început cel puţin, o inhibiţie puternică în a decreta un obiect antic drept urît. Cei cărora le sînt dragi cariatidele Erechteionului ar strîmba poate din nas la vederea enormelor statui din fildeş şi aur despre care ştim că au existat în cîteva dintre templele antichităţii – dar tot ei ar fi primii pe care să-i bucure descoperirea (absolut improbabilă!) a unei asemenea statui criselefantine. Pe de altă parte, mi se pare perfect posibil ca o femeie sau un bărbat din vechea Grecie să fi perceput drept minunată statuia lui Zeus (atît de mare încît era de-a dreptul *awkward* în interiorul templului din Olympia), dar să comande, cînd a venit vremea, stela funerară de mare delicateţe, azi în New York, cu o copilă şi două porumbiţe.

Încă ceva – felul în care s-a studiat, măcar două secole, istoria artei antice a fost mereu în siajul judecăţilor de gust ale lui Winckelmann, pentru care capodopera sculpturii greceşti era Apollo din Belvedere cu a sa „nobilă simplitate" (să nu care cumva să uit „măreţia calmă": *„eine edle Einfalt und eine stille Größe"*). Numai că statui ca aceea a lui Apollo (azi la Vatican) nu mai sînt valorizate la fel acum, cînd din diversitatea artei antice se recuperează tot mai puternic iraţionalul sau provincialul (şi foarte surprinzătoarea înfăţişare a statuilor pe vremea cînd, cum se ştie azi, erau policrome pînă-n dinţi). E clar azi că frumuseţea senină şi severă a statuilor ca Atena Lemnia (azi la Bologna) începe să co-existe în epoca elenistică, probabil datorită intrării romanilor pe piaţa de artă, cu statuete patetice şi grotesti, care cerşesc emoţie. Statuia lui Laocoon, pe care o văzuseră şi Lessing (probabil), şi Winckelmann (sigur), cuprinde deja emoţia asta de un gust ambiguu. Unii văd în acest grup statuar o splendidă tragedie barocă, alţii un teatru prost jucat de un preot prea atletic cu şerpi care sugrumă, dar – contradicţie herpetologică – mai şi muşcă. Ambiguitatea acestui gust coboară şi în orfevrărie şi toreutică, inclusiv în statuetele de Tanagra, produse în masă, din care unele rămîn scene de gen graţioase, altele, kitsch.

Închei cu o altă statuie antică din vechea colecţie Ottoboni, aflată azi la München, numită „Bătrîna beţivă". Posibilă doar în arta de după Alexandru cel Mare, această imagine, în acelaşi timp ridicolă şi zguduitoare, e nimeni alta decît Pena Corcodusa din Mateiu Caragiale.

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Comoara ascunsă în ignoranță

Un amic, profesor al Universității bucureștene, îmi spune că i se întîmplă destul de des să rămînă încurcat în fața unei întrebări pe care i-o adresează un student care nu știe deloc materia. Se pare că, dacă navighezi cu ceva îndrăzneală pe oceanul ignoranței totale, poți prinde un vînt care îți dă curajul unei întrebări ce-l năucește pe acela care știe. De cele mai multe ori, îmi spune profesorul, sînt întrebări formulate într-un limbaj străin domeniului (firește, studentul nu a învățat terminologia materiei) și vin dintr-o logică ce pare comună și capătă aparențe bizare, surprinzătoare în context academic. Asemenea întrebări, continuă amicul meu, te debusolează pentru o clipă și, dacă nu te ții tare, ajungi să te întrebi tu însuți dacă ceea ce știi are vreo valoare. Întîlnirea cu ignoranța poate avea efecte majore. Ca, de pildă, în această poveste.

Întîlnirea cu ignoranța poate avea efecte majore.

Prin anii '60, Petru Comarnescu și Ionel Jianu l-au rugat pe Mircea Eliade să scrie un text despre Brâncuși pentru a fi introdus într-o carte dedicată marelui sculptor pe care cei doi o plănuiau. Inițial, Eliade a refuzat, sub motiv că nu este un specialist în arte plastice și că, dimpotrivă, cei doi prieteni ai săi ar trebui să scrie despre Brâncuși, nu numai pentru că îl și cunoscuseră personal și aveau o expertiză solidă în arta sa, dar aveau și pregătirea necesară punerii operei brâncușiene în contextul corect. Acum, cînd avem la îndemînă mai toată memorialistica lui Eliade, vedem că savantul răspunsese astfel primei invitații fie din cochetărie, fie dintr-o exagerată precauție. Există în jurnalele lui Eliade foarte multe însemnări făcute de-a lungul anilor despre Brâncuși, unele dintre ele extrem de profunde, semn că arta marelui oltean îl interesa pe Eliade. În orice caz, Jianu și Comarnescu au insistat, probabil pentru că Eliade era un nume deja consacrat pe piața de carte franceză, unde cei doi intenționau să scoată cartea. Eliade a acceptat în cele urmă și a scris textul despre Brâncuși. În 1967, dacă nu mă înșel, a apărut la Paris, în franțuzește, *Mărturii despre Brâncuși,* conținînd trei studii: „Brâncuși și mitologiile" de Mircea Eliade, „Confluențe în creația lui Brâncuși – Elemente de folclor și de stil popular în procesul înnoitor al sculpturii mondiale" de Petru Comarnescu și „Tradiție și universalitate în arta lui Brâncuși" de Ionel Jianu. Cartea avea mai puțin de 70 de pagini, dar a rămas, pînă astăzi, o bijuterie obligatoriu de citit de oricine vrea să se apropie de Brâncuși. În eseul său, Eliade îl explică pe Brâncuși cu instrumentele cuiva aflat în permanenta căutare a lui *homo religiosus:* coloana este *axis mundi,* formele arhaice devin moderne, reîntoarcerea la arta naivă a Africii ca mod de reîntoarcere la vîrsta de aur din *illo tempore* etc.

Astăzi, însă, aș vrea să mă opresc asupra începutului acestui eseu al lui Eliade, mai precis asupra unei povești hasidice pe care savantul român a aflat-o din știuta carte a lui Martin Buber *via* Heinrich Zimmer și care i se pare extrem de sugestivă pentru destinul lui Brâncuși. Se zice că rabinul Eisik din Cracovia a avut un vis în care i s-a spus să se ducă la Praga unde, sub un anumit pod, se află o comoară îngropată. Visul s-a repetat de trei ori și rabinul s-a dus. A găsit podul, dar nu s-a putut apropia, nici vorbă să sape sub el, pentru că podul era păzit zi și noapte. Tot apărînd pe lîngă pod, a atras atenția unei santinele care l-a luat la întrebări: ce e cu el de se învîrte pe-acolo? Rabinul Eisik i-a spus: uite, am visat de trei ori că sub acest pod e îngropată o comoară pe care eu trebuie să vin să o dezgrop. Santinela a rîs: „Of, ce fel de om ești? Te văd om în toată firea, cum poți să crezi în vise? Uite, și mie mi s-a întîmplat ceva asemănător, dar nici nu-mi trece prin cap să plec acum unde m-a trimis visul. Am visat și eu cam la fel. Am visat că la Cracovia, în casa unui rabin pe nume Eisik, sub soba din camera în care doarme, se află o comoară. Cum să mă iau după aceste aiureli de vise, să merg la Cracovia, să caut casa rabinului, să găsesc soba și să sap sub ea? E o prostie. E doar un vis". Rabinul Eisik a înțeles. A revenit acasă, a săpat sub soba din camera în care dormea și a găsit comoara.

„Te văd om în toată firea, cum poți să crezi în vise?"

Vă las pe dumneavoastră să înțelegeți ce legătură vedea Eliade între această poveste și destinul lui Brâncuși, iar eu o voi lua în altă direcție. Că uneori trebuie să pleci ca să pricepi că ai acasă o comoară, se știe. Că uneori nu poți găsi comoara din interior decît dacă o cauți în afară, pare o consecință a observației anterioare. Dar să admiți că uneori e nevoie de o discuție cu un ignorant pentru că el, în ignoranța sa, este păstrătorul inconștient al marii informații de care îți poate atîrna soarta, este deja înțelepciune.

De cîte ori ați repezit un prost, fie și un prost rațional, pentru că v-a plictisit sau v-a dat impresia că vă pierde timpul? De cîte ori v-ați îndepărtat în grabă de cîte unul care bătea cîmpii? De cîte ori v-ați lămurit din două vorbe că omul din fața dumneavoastră nu știe nimic și ați făcut rapid stînga-mprejur? Ei bine, este posibil ca, tot de atîtea ori, să fi ratat ceva de mare importanță.

Abonează-te la
DILEMA VECHE
DIGITAL
Poți cîștiga un pachet de cărți oferit de EDITURA HUMANITAS

Revista poate fi achiziționată din Paydemic
Perioada campaniei:
11 noiembrie 2019 – 12 ianuarie 2020
Detalii pe www.dilemaveche.ro
PREȚURI LA ABONAMENTE DIGITALE CU PÎNĂ LA 60%
MAI MICI FAȚĂ DE PREȚUL DE LA CHIOȘC

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Regele și istoria

M-am confruntat de multe ori cu falsificarea istoriei, dar știu că, pînă la urmă, ne vom aminti de Carol I sau Ferdinand ca fiind români mai buni decît au fost Ana Pauker sau Dej... – spunea Regele Mihai I al României în fața presei în data de 19 decembrie 1999.

Românii trebuie să-și cunoască istoria, mai ales istoria ultimelor două secole, care a fost cel mai primejdios falsificată. Trebuie să se înapoieze oamenilor adevărul despre ei înșiși. – sînt tot cuvintele Regelui Mihai I, din convorbirile cu Mircea Ciobanu, de la Versoix, din anul 1990.

Monarhiști sau republicani, în ultimă instanță nu cred că alegerea între cele două este esențială. Fiecare cu preferințele lui. Relevantă este istoria pe care o face ori una, ori cealaltă. Iar regilor și reginelor României, cu bune și cu rele – în diferite proporții și nuanțe –, nu le poate fi negat rolul (nu unul exclusiv, desigur, ci alături de cel al românilor) pe care l-au avut în istoria României. În istoria sinceră (folosind sintagma istoricului Florin Constantiniu).

Regele Mihai I a avut un rol atipic, mai ales pentru că istoria i-a rezervat unul de acest fel. *Împrejurările au dictat totul*, așa cum mărturisea chiar Majestatea Sa, iar *împrejurările sînt mai tari adesea decît oamenii*, afirma tot regele. Toate tipurile de împrejurări, în acest caz, de la cele familiale pînă la cele politice, atît naționale, cît și internaționale.

Teoria spune, și spune bine, că trecutul trebuie întotdeauna interpretat în funcție de împrejurările de moment, acesta fiind un pas important spre adevărul istoric, atît de dificil de stabilit uneori și, oricum, mereu supus noilor informații care pot fi descoperite. De asemenea, istoria trebuie citită, cred, și în funcție de caracterul, de trăsăturile și de bagajele personale, culturale sau sociale pe care le au personajele istorice (inclusiv slăbiciunile, căci, evident, și regii sînt oameni). Personal, Regele Mihai I a fost condus de principii precum demnitatea, onoarea, adevărul, loialitatea, modestia, dragostea și credința. Politic, toate acestea se pot traduce în idealism, cam cea mai sigură cale către insucces (tot politic) în cele mai multe cazuri, dacă e să fim obiectivi; oricum, împrejurările numai ideale nu au fost pentru ultimul monarh al României în cei 96 de ani de viață.

Nimic nu este întîmplător în viața unui om – sînt tot vorbele Regelui Mihai I al României. Dincolo de orice preferință asupra formei de guvernămînt și dincolo de orice analiză istorică sau politică, poate ne gîndim mai des la semnificația lor.

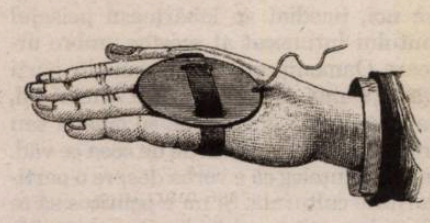

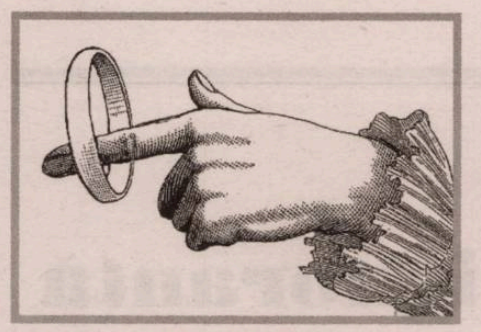

Selma IUSUF

legende **urbane**

Gazde bune

M-am tot gîndit ce i-aș putea răspunde unui străin care m-ar întreba cum e poporul român, ăsta al nostru. Ce l-ar face diferit de albanezi, de bulgari, de unguri. Sau de cehi. Ne gîndim la cehi și ce ne vine prima oară în minte? Primăvara de la Praga, Revoluția de Catifea, Václav Havel, găluștile în sos, berea și Arabella, pentru ăia care au prins serialul cînd erau copii, pe vremea comunismului.

Stau și mă uit la luminile de sărbători care s-au aprins pe Magheru – niște mingi de fotbal și un soi de popice odioase care înțeleg că ar trebui să întruchipeze nu știu ce cupă sau trofeu, imagine greșită și aia, cică. Care nebun și văduvit de orice simț comun al sărbătorii Crăciunului și-ar atîrna mingi de fotbal prin oraș? Ba, pe marginile rondului unde au fost puse recent statuile la Universitate, scrie, tot în beculețe, Euro 2020. Crăciunul Euro 2020. Măi, îmi zic, i-aș spune străinului că în primul rînd, noi, românii, sîntem niște gazde perfecte. O să facem întotdeauna pe dracu-n patru ca musafirul nostru să se simtă bine, o să măturăm prin mijlocul sufrageriei cu zece minute înainte să vină și o să scoatem tot din frigider ca să-l omenim. Îl amețim p-ăla cu țuică și vin, ne îmbătăm împreună, oferim porcul, sarmaua și ciorba, dăm și cămașa de pe noi, cînd ne-o fi mai rău așa să ne fie, vorba aia. N-avem stadioane sau cale ferată pîn' la aeroport, dar astea-s chestiuni absolut secundare.

Apoi i-aș spune străinului că ținem tare mult la imaginea noastră în ochii lui. Și, în general, în ochii lumii. Uite cît scandal s-a făcut cînd niște europarlamentari români au vorbit pe la Bruxelles despre hăcuielile din sistemul de justiție. Nu degeaba o fi bancul ăla românesc care zice că rîdem, glumim, dar nu părăsim incinta. S-au acuzat ăștia unii pe alții de trădări naționale, de faptul că vorbim România de rău în afară, vinovăția supremă. Căci, vezi, i-aș spune străinului, nu prea ne place imaginea făcută prin fapte, ci aia solemn-provincială făcută pe vizual, așa. Nu ne scobim în nas în public, scoatem lamé-ul la ocazii, nu recunoști, Doamne ferește, că ai o problemă de sănătate psihică, în armata română nu există PTSD, iar ușa de bloc pe care scrie Fam.ing. e a mai tare.

I-aș mai zice că sîntem extrem, dar extrem de critici și de cîrcotași. Pentru lucrurile care chiar contează, e chiar foarte bine, uite, demonstrațiile unde am dîrdîit în frig, pe afară, au făcut pagini bune de ziar în lume și au schimbat lucruri. I-aș spune însă de cîrcoteala mică, zilnică, de nemulțumirea selectivă care ne roade cumplit. De ce scrie unul fără diacritice, de ce spune altul că îi place verdele și nu galbenul, de ce chelnerul nu vine în secunda în care ne-a zărit, de ce e mîncarea prea rece, de ce e prea caldă, de ce îndrăznește cutare să aibă opinii. Pe de altă parte, i-aș spune acestui străin că, de regulă, luăm lucrurile extrem de personal. O observație, o subliniere a unui neajuns devin înjurătură de mamă. Mergeți prin companii și birouri. Spune cuiva că munca lui se poate face un pic și altfel, că se pot schimba perspectivele, mă rog, sugerați-i ceva. O să-l vedeți pe om închizîndu-se complet. „Ăsta mă face incompetent", va rula în capul lui, indiferent de cîte argumente i se aduc. „Dar pe ălălalt, nu-l vezi?" Va fi al doilea gînd care îi va fulgera prin cap.

Uite așa, i-aș mai zice că la noi disputele se termină, de regulă, în whataboutism. Spui unuia: „Ai greșit aici", iar el îți va răspunde: „Dar ce a făcut cutare acum o săptămînă, n-ai văzut?".

Sîntem teribil de sentimentali, i-aș mai zice. Ni se umplu ochii de lacrimi cînd vorbim de copilărie sau de familie, ne șantajăm emoțional de generații, toate mamele noastre au un aer comun cu mama lui Portnoy, trăim în codependențe senzaționale și, în general, avem o inimă mare, aproape rusească.

I-aș mai zice la final să nu mă ia foarte în serios, că așa sîntem noi, vorbim mult și destul de îndoit de cele pe care le spunem, și ce te faci, Doamne ferește, dacă străinul ăsta le ia de bune? Și uite așa, cred că nu i-aș mai spune nimic. Să vină să vadă pe pielea lui. De-o țuică și de-o sarma om găsi oriunde și oricînd.

anti nostalgia

30

„Context. În această epocă de simulacru general – în care, pentru a-l umple de bucurie pe Baudrillard, pînă și revoluțiile se transmit în direct –, a nu face eveniment *(«la une»)* fie în presă, fie (și mai bine încă) pe telemonitoare înseamnă a fi privat de scenă, a nu participa la scenariu. Pe de altă parte, nimic mai trist decît a fi acolo, dar – printr-un accident nefericit – a ieși din cadru: semn că, pentru tine, participarea la scenariul colectiv te-a *anulat ca semn. (Paranteză:* puțină istorie…) Practica totalitară din ultimii… de ani (includeți cifra pe care o vreți) ne-a exclus cu consecvență din cadru. Scena era ocupată, cu vomitivă regularitate, de cei 2 pe care humorul post-revoluționar i-a prins într-o formulă devastatoare prin derizoriul implicit: «odiosul și sinistra». Același scenariu, dinainte cunoscut, se juca în fața ochilor noștri: vizite de pretinie/de lucru, ziua tovarășului/tovarășei etc. Politicul lua acest aspect sărbătoresc-emfatic, în care orice pîrț prezidențial devenea «o nouă și genială contribuție» la… Din cînd în cînd, era adusă în scenă figurația: grandioasă, și aceasta. Fie populația, care-l întîmpina cu pîine și sare pe cel care-i lua și pîinea, și sarea televiziunii, fie «Festivalul Cîntarea României». Aceasta avea, cel puțin în programul televiziunii, un supratitlu semnificativ: «De pe marea scenă a țării pe micul ecran». Țara întreagă – o mare scenă, iar noi – actorii ei; just. Adică nu: ei – actorii, noi –figuranții, căci pînă și celebra replică era amendată în felul «unic în felul său»… Clasa muncitoare, și uneori țărănimea constituiau butaforia "«vivantă» a acestei scene; intelectualitatea apărea (cînd apărea, și *cine…)* ocult, ca voce din *off* recitînd poezii-imnuri, sau pur și simplu nu apărea deloc, împînzind presa scrisă – teritoriu prin excelență al ieșirii din cadru…"

Alex. Leo Șerban,
„Cine trage sforile?",
în *Dietetica lui Robinson,*
Curtea Veche, 2006.

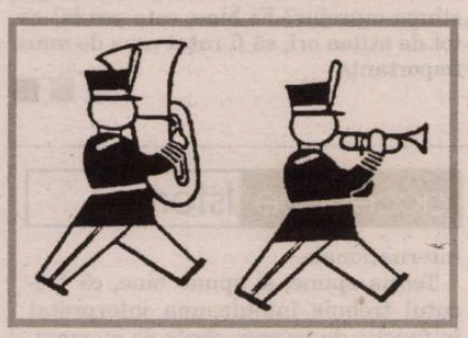

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Felul în care parchezi vorbește!

Strigă. Spune vrute și nevrute. E ca o a doua umbră. Te urmărește și dă din gură. Deseori te arată cu degetul în modul cel mai nepoliticos. Sau îți adresează gesturi obscene, care nu pot fi traduse, aici, în cuvinte. Umbra asta se scălămbăie, grohăie și face ca toți dracii, zici că e posedată. Partea proastă e că foarte mulți dintre noi n-o văd niciodată. Există momente cînd urlă asurzitor, dar n-o aude nimeni. Și la cîte umbre de-astea bîntuie în România de azi, uneori te inundă senzația că ai trecut pragul dintre două lumi. Și că te-ai rătăcit pe un tărîm al umbrelor.

Dacă stai să cauți ceva asemănător, în uniunea de state în care sîntem membri, poate găsești situații de-astea la vecinii bulgari și pe la greci. Altminteri, cîte o umbră mai traversează fulgerător cîmpul vizual și prin alte locuri. Dar e, mai degrabă, ca o clipire. Sau chiar dacă nu e așa, oricum n-are dimensiunile pe care le găsești aici. Prin alte părți, oamenii au răbdare, dau zeci de ture, fac eforturi să găsească, în mod corect, un loc de parcare pentru mașinile lor. Nu prea le trece prin minți, de exemplu, să parcheze într-un spațiu destinat persoanelor cu dizabilități. Cum te-ntorci cu fața spre noi, imediat se lăbărțează peisajul Ținutului Întunecat al acestor umbre urlătoare. Oamenii care vin de prin alte părți le văd și rămîn cu fălcile căzute. Alteori rîd, se-apucă de cap, nu le vine să creadă sau pur și simplu fac abstracție de ceea ce văd. Pentru că înțeleg că e vorba despre o particularitate culturală. Și nu e politicos să te zgîiești la ea și s-o mistocărești sau s-o critici. Totuși, mai vizitați, din cînd în cînd, excepționala pagină de Facebook „Ai parcat ca un bou".

Noi nu vedem absolut deloc fojgăiala asta de umbre disperate. Trăim într-un soi de *Matrix* al autoadorației. Ne credem mult mai buni, mai civilizați și mai educați decît mulți dintre colegii noștri de continent. Cînd vorbim despre noi, o ardem doar cu cîștigătorii de la olimpiadele școlare, sportivii de legendă, artiștii și oamenii de știință care au plecat de-aici. Asta dacă sîntem în formă, am băut doar un pahar de tărie și vrem să păstrăm aparențele. Să dăm bine și să le amintim tuturor că noi am suferit pentru ei, că ne datorează confortul și civilizația în care trăiesc acum. Pentru că noi am stat aici, de veghe. Dacă mai luăm un cincizeci, și încă unul, dacă le mai combinăm și trecem pe bere, apoi pe vin, devine mai complicat. Începem să zărim umbrele alea pe care nu le vedeam în mod normal, pe trezie. Și-atunci să te ții, frate compatrioate! Facem drumul invers. Ăla al înjurării nației. Să te ferească Sfîntu' de ce-auzi despre noi din gurile noastre. Se pîrjolesc holdele și se otrăvesc fîntînile, fără să aprindă cineva un chibrit, fără să toarne cineva o picătură de otravă. Pur și simplu. Brusc. Din cîteva cuvinte. Vorbim o limbă cu puterea aproape reală de a face așa ceva.

Sînt singurele clipe în care întrezărim mulțimea aia de umbre și, mai ales, toată dimensiunea ei. Greu moment. Deși vedem dublu și ne bîlbîim, știm că prin încîlceala aia se găsește o urmă de adevăr. Simțim, cumva, că umbrele alea care fac ca toate visele sînt hălci întregi din bunul-simț al fiecăruia. Părți din sufletele noastre, care și-au luat lumea-n cap și-au trecut în teritoriul umbrelor. Bucăți din noi care nu ne-au mai suportat și s-au refugiat în lumi paralele. Dar n-au pierdut speranța. Urlă și de-acolo, de unde sînt, ca niște demente. Dac-ar avea forță fizică, ne-ar da cu capetele de pereți, ne-ar strînge de gîturi, ne-ar trage de păr, de bărbi și de mustăți, ne-ar arde peste cefe niște palme cît lopețile de zăpadă. Dar n-au puterile astea. Pot doar să strige și să se scălămbăie. Să ne-njure și să simuleze că ne scuipă. Atît. Iar noi putem alege, liniștiți, să nu le vedem și să nu le auzim.

Cînd vezi zeci de ani la rînd imbecili și ticăloși care pun mîna pe putere, cînd se cultivă neamprostia pe scena spațiului public, în așa fel încît să se facă pe deplin înțelese domnia și forța ei, uneori nici nu mai poți să ții de părțile alea care fug din tine. Nu le mai poți opri să se refugieze în lumea umbrelor. Cînd te simți umilit și batjocorit, manipulat ordinar și tratat în cele mai abjecte feluri, te descarci și tu cum poți. Printre altele, conduci și parchezi mașina ca un posedat. Acolo îți revarsi toată ura, toată dorința de răzbunare. Dar și scîrba față de orice locșor sau modalitate de înțelegere a spațiului public. Ți se pare că totul e o vrăjeală. Și răspunzi pe măsură.

Ești în stare să te lași umplut sau să-i umpli pe alții de sînge, într-o clipă. Războaiele noastre pentru un loc de parcare au depășit de multă vreme problema pe care o are toată lumea. Supraaglomerarea. O problemă deloc simplă. Are și ea, la rîndul ei, un loc în povestea asta. Dar moștenirea și acumularea unor chestiuni specifice spațiului în care viețuim dau un chip diferit războaielor noastre pentru un loc de parcare. De multe ori s-a lăsat cu bătăi crunte, chiar cu omoruri, cu ani de pușcărie, cu procese și amenzi. Sînt războaie de supraviețuire psihologică. De validare a eului fiecăruia. Sînt feluri deznădăjduite de confirmare a existenței. Răspunsuri comportamentale din care nu răzbat strigătele disperate: „Sînt aici! Exist! Trăiesc!". Sînt reflexe ale instinctului de supraviețuire, moștenite de demult. Vin din vremuri cînd n-aveam mașini. Mașinile și rețeaua socială sînt doar niște instrumente noi cu care ne putem exprima frustrarea asta profundă, suferința cruntă care ne bîntuie. Și neliniștea că știm, undeva, în adînc, sau bănuim noi ceva. Faptul că, deseori, lipsa de educație ne-a fost încurajată și susținută cu osîrdie. Bănuiala asta difuză, chiar dacă nu e conștientizată limpede, ne întunecă mințile și ne umple de furie. Iar războiul pentru un loc pe parcare e, de fapt, doar unul dintre teritoriile de bătaie.

Anca MANOLESCU

Un spațiu în care poți respira

„Cei ce și-au pus încrederea în Domnul vor înțelege adevărul...", sună un verset din *Înțelepciunea lui Solomon,* text vechi-testamentar de inspirație iudeo-elenistică, prins în canonul Noului Testament. Cum poate fi interpretată afirmația? Poate ea însemna că omul credincios „posedă" adevărul, că are la dispoziție cheia de lectură pentru mișcările cosmice și sociale, pentru intențiile lui Dumnezeu, pentru toate întîmplările oamenilor și cutele cotidianului? Că e scutit de întrebări, nedumerire, uimiri? Că nu mai are nevoie de căutare, cercetări, reflecție, de vreme ce are, pentru toate cîte întîlnește, o explicație, de vreme ce religia îi garantează un adevăr gata oferit?

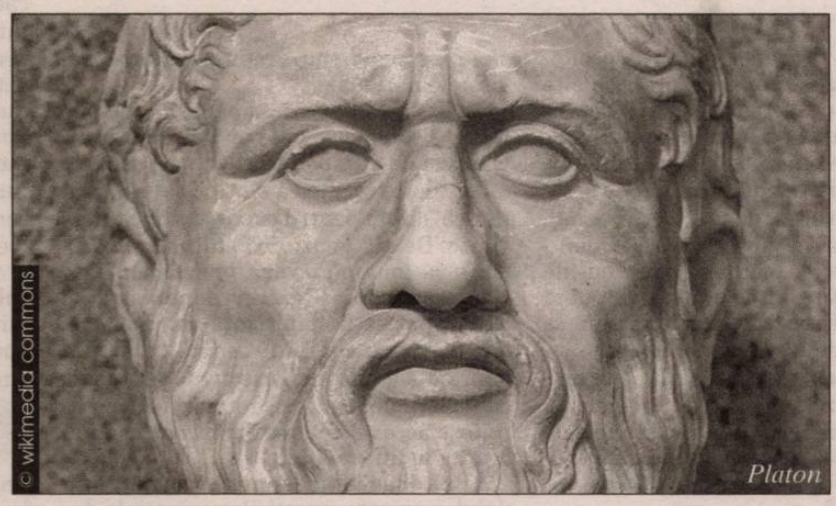

Platon

Versetul nu sună totuși atît de static. Sugerează deopotrivă înrădăcinarea în Cel depărtat și mobilizarea către adevărul care i se potrivește Lui. „A-și pune încrederea în El" nu înseamnă atunci, mai degrabă, că omul credincios poate privi/judeca lucrurile într-o perspectivă deschisă spre zenitul divin? Că e plasat, cu interogația lui, într-un spațiu organizat de două focare: propria interioritate și Partenerul transcendent? Că i se dă posibilitatea – doar posibilitatea, nu certitudinea – de a depista sensul lucrurilor pe trepte calitative care urcă spre nesfîrșitul Ultim, că așteaptă de acolo sugestii, intuiții, fulgurațe pentru căutarea sa? Iată, se poate interpreta, ce fel de capacități de înțelegere oferă – nu îi garantează – credința.

Pozitiviștii riscă să simtă miracolul pe propria piele.

În fond, primul ei beneficiu constă în acest spațiu infinit – structurat vertical – în care omul își duce gîndul și viața. Ceea ce nu înseamnă că insul credincios îi „acoperă" verticala, că are un acces de la sine înțeles la Suprem. Mai degrabă, e conștient că se mișcă într-o zonă îngustă a acelui cadru, dar că are deschis deasupra sa un „cer" foarte înalt, unde sensurile – și el însuși – pot spera să crească, în care se poate respira din plin. Spațiul credinței e dominat de un „Pol" a cărui cunoaștere rămîne, în ceea ce ne privește, mereu insuficientă, nesăturată, mereu paradoxală, misterioasă. În structura lui, omul caută înțelesurile, le tatonează, nu e asigurat că le va afla. Nu le va găsi, în orice caz, drept rezultate „satisfăcătoare", ci drept vectori către Țintă. Le caută, le testează, creditînd Polul transcendent și infinitul spațiului calitativ pe care El l-a desfășurat. Încearcă să-și potrivească căutarea și așteptarea de sens după statura Lui. Iată un beneficiu *actual,* imediat, al credinței!

Religia declară că împlinirea ființei umane va avea loc pe un alt registru decît cel de „aici", după o moarte, o judecată, o preschimbare referite la individ și la întreaga lume. Ni se pare, în genere, că e vorba despre o „amînare", că vom afla adevărul și ne vom afla pe noi înșine în lumina lui abia după o transformare radicală, care deocamdată ne rămîne necunoscută, greu de conceput, aproape improbabilă. Dar cînd vorbesc despre acest alt registru, religiile îl semnifică nu numai „temporal" (rezervat pentru „mai tîrziu"). Îl semnifică, de asemenea, drept prezent în fața conștiinței noastre, dar inevident, oferit spre descoperire. Îl propun drept complement nevăzut, subtil, *actual,* al prezentului în care căutăm să înțelegem și ne mișcăm. În Evanghelia după Matei, cap. 6, Christos face coprezente două domenii: „ascunsul" în care Tatăl privește realul în mod intim, pe de o parte; pe de altă parte, vizibilul, exterioritatea, care pot exprima prezența Lui, o pot simboliza, dar rămîn totuși departe de ea. Iisus desfășoară astfel întreg spațiul credinței în funcționarea ei *din această viață*. Cînd spune despre cei care își investesc actele venerației doar în vizibil: „și-au luat plata lor", El spune că, în acest caz, e vorba despre o credință contradictorie, care își autolimitează orizontul, își neagă rostul și spațiul specific de funcționare.

La capătul opus „pozitiviștilor" credinței stau misticii radicali, care, prin *unio mystica,* au experiența întregului spațiu spiritual, i-au parcurs verticala. Stau, de asemenea, anumiți gînditori religioși care formulează cu un voit exces lucrurile. A-ți trăi viața și căutarea – viața și căutarea de aici – în orizontul transcendenței vii li se pare deja un dat esențial, împlinitor, copleșitor. Atît de copleșitor încît șterge, pentru ei, importanța individului, a tematicii individuale și a destinului ființei. Vezi declarația Simonei Weil: „Bucurie în Dumnezeu... Participarea mea nu poate adăuga, neparticiparea mea nu poate scădea nimic realității acestei bucurii depline, infinite. Ce importanță are atunci că trebuie sau nu să am parte de ea? O importanță nulă". Intensitatea cu care e resimțită/gîndită anvergura Polului consumă, aici, spațiul credinței, îl resoarbe în originea lui. Dar asemenea cazuri sînt rare. Sînt excepții care, prin excesul lor, pun frapant în evidență majestatea sursei transcendente.

Omul religios interesat de sens se mișcă, în ceea ce îl privește, sub cupola nelimitată a acestui spațiu, încearcă să ia înălțime în cuprinsul lui. Încearcă să considere lucrurile dinspre zenitul divin, să-și adecveze privirea la ochiul de boltă al cadrului în care se mișcă. Nu mult diferit era scopul filozofiei în accepțiunea ei primă. Și ea invoca, pentru efortul înțelegerii, un ochi de boltă divin (Socrate îl încurajează pe Theaitetos: „Dacă Divinitatea va voi și te va îmbărbăta, vei fi în stare să spui ce e cunoașterea"). Și ea urmărea demersul vertical.

În dobîndirea „privirii de sus", Platon vede uneori chiar programul filozofic și exercițiul spiritual de căpetenie *(Republica* 486a, *Phaidros* 246b-c, *Theaitetos* 173e). Ceea ce însemna distanțare metodică a minții de eul mărunt și de punctul lui parțial de vedere. Însemna actualizare a acelor posibilități umane de cunoaștere care fac priză pe universal, discern relațiile dintre lucruri într-o perspectivă larg cuprinzătoare, țintesc spre contemplarea totalităților. Pierre Hadot dedică pagini luminoase acestui „exercițiu spiritual" al filozofiei vechi. În *Phaidon,* Socrate e în stare să tematizeze cum se vede lumea privită „de sus", o percepe și o descrie în desfășurarea treptelor și a calităților ei. Iar în *Phaidros* vorbește cu prea multă înflăcărare despre „locul hiperuranic" pentru ca să nu simțim că a experimentat noetic ceva din înălțimea lui polară. Aristofan a făcut haz, în *Norii,* de Socrate, cu al său înțelept definit drept cineva în stare să privească lucrurile de sus. Dar, poate, a făcut în aceeași măsură haz de pozitivismul care înțelege că Socrate și-a luat drept domiciliu stratosfera. Cu același umor, Platon avertizase, în *Timaios*, că pozitiviștii riscă să simtă miracolul pe propria piele: dacă, pentru ei, înțelepciunea e de căutat în înaltul norilor, le vor crește pene.

Credința și filozofia previn așadar, amîndouă, împotriva tentației de a închide căutarea sensului în finit, în domenii și configurații limitate, care nu respiră pe o verticală transcendentă.

La Nașterea Domnului, această verticală e deschisă printr-o suverană – și discretă – descindere. Christos va încerca să cuprindă sufletul în mișcarea ascendentă, prin care, încă din această viață, credința și înțelegerea sînt atrase către sursa lor infinită.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Teodor BACONSCHI

1001 de nopți...

Le-am cumpărat recent, în noua traducere franceză, din arabă, după ediția de la Calcutta, apărută sub haina a trei somptuoase volume din Biblioteca Pléiade a editurii Gallimard. Mi-am dat seama că, din cauza unor traduceri românești parțiale, cenzurate și făcute cel mai probabil prin intermediul altor limbi, nu citisem niciodată cum trebuie această capodoperă anonimă, care a influențat toată literatura occidentală modernă (de la Goethe pînă la Borges), pentru a nu mai aminti ecranizările făcute de Disney, difuzate global. Nu știu dacă voi avea timpul & răbdarea de a parcurge chiar toate *Nopțile* (vorbim de trei mii de pagini) de vreme ce sînt, cred, un cititor hîrșit, care se plictisește după ce (și dacă) descoperă structura de rezistență a oricărui text, fie el ficțional sau de alt soi. Cînd stabilesc recurențele și constantele stilistice, mă descurajez. Mi-aș dori totuși să o fac, pentru că lectura tihnită a unei asemenea opere e psihologic sinonimă cu răgazul acela fertil, fără capăt, spre care tindem zadarnic, toată viața. Textul, dacă tot vorbim despre structură, e un exemplu clasic al povestirii cu cadru. Alcătuirea lui e telescopică, precum cea a păpușilor rusești. O narațiune o încapsulează pe alta și toate înfloresc din convenția originară a Șeherezadei, maestra victorioasă a finalului mereu amînat. Sîntem în fața primului exemplu de literatură a suspansului, bazată pe supralicitarea continuă a episoadelor succesive: „Dacă povestea pe care am istorisit-o e minunată, cu cît mai mirabilă va fi, Preaînălțate, cea care urmează..."

Uimirea – echivalentul blînd al mai furtunosului *catharsis* – se potențează grație unui crescendo abil controlat, într-un univers feeric, punctat cu acte de magie (albă sau neagră), cu duhuri benevolente ori malefice, pentru a etala sub ochii cititorului desenul unui magnific covor narativ persan. Căci persan e nucleul celor *1001 de nopți,* chiar dacă el s-a transmis în limba sacră a Coranului și a sintetizat inflexiuni indiene, vechi egiptene, ebraice, elenistice sau, cine știe, chiar chineze. O asemenea permeabilitate atestă unitatea spirituală a Orientului, coerența multimilenară a unui imaginar colectiv poliglot, policrom și totuși convergent. Tipic orientală, bunăoară, e omniprezența citatelor poetice. Fiecare personaj-narator își întrerupe relatarea recitînd versuri mai mult sau mai puțin simbolice ori sapiențiale. Tot orientală se vădește insistența cu care viața umană e tălmăcită într-o cheie senzual-senzorială. Pretutindeni ni se solicită, fantezist, simțul vizual, olfactiv, gustativ sau tactil. Străbatem mări și deșerturi (convoaiele de cămile sînt și ele flote comerciale care traversează oceane de nisip), vizităm castele și fortărețe, deschidem chepenguri misterioase, care ne permit accesul descendent spre chtoniene decoruri mirifice, ne confruntăm cu metamorfoze spectaculoase (din regnul animal sau vegetal), ne lăsăm intimidați de viclenia demonilor și de atoputernicia tranșantă a lui Dumnezeu, asistăm la scene erotice pasionale, survolăm geografia păcatului și a crimei, poposim în bazaruri pline cu mirodenii, fructe răcoritoare și stofe luxuriante, ne odihnim lîngă havuzuri, sub portice de seraiuri umbroase, descifrăm inscripții oculte și ne desfătăm cu vinuri rafinate sau asistăm, înfricoșați, la glorioase dueluri și perfide asasinate: ce lipsește din această dramatic ritualizată frescă a ființării, cu toate ispitele, pedepsele, blestemele și binecuvîntările sale? Ne defilează sub priviri regi, prinți, sultani și viziri, mari demnitari și comercianți opulenți, curtezane, flautiști, marinari și prostituate, saltimbanci, ambasadori, hamali, poeți de curte și povestitori itineranți, cerșetori și vrăjitori, generali și eunuci, văduve și părinți îndoliați, cărăuși, tîlhari, erudiți și magicieni, călugări, dervișI, beizadele puturoase și săraci plini de isteține – un întreg carusel tipologic, în care, mai presus de *trivia,* se străvede umanitatea dintotdeauna. Sper să ne bucurăm cîndva de o traducere românească integrală, cu aparat critic și studiu introductiv, care să redea detaliat istoria acestui corpus fără seamăn.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

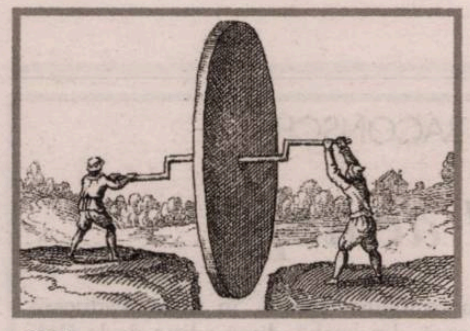

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Splinternet

Știrea poate părea cumva amuzantă: Rusia s-a hotărît să își facă propria variantă de Wikipedia. Bineînțeles, o variantă în limba rusă a enciclopediei online există de foarte multă vreme, însă guvernul rus e nemulțumit de ea și ar vrea-o înlocuită cu ceva care să corespundă propriei sale viziuni asupra lumii. Așa că Moscova va cheltui echivalentul a cîteva zeci de milioane de dolari pentru a crea un portal modern al cărui conținut va fi preluat din Marea Enciclopedie Rusă, editată sub supravegherea Academiei naționale.

Anunțul guvernului de la Moscova arată, pe de o parte, ca orice reacție de respingere a dominației culturale americane din ultimii douăzeci de ani în zona digitală – ușor ridicol și un pic îngrijorător. Asemenea decizii mai apar și prin alte state – în Franța, spre exemplu, Adunarea Națională decidea, în 2018, ca toate calculatoarele statului să abandoneze Google în favoarea unui motor de căutare local numit Qwant.

Însă Rusia, asemenea Chinei, a mers mult mai departe decît tradiționala aruncare pe fereastră a banilor publici de dragul unui moft local. În urmă cu o lună, o lege intitulată „Programul Național pentru Economie Digitală" a intrat în vigoare în ciuda protestelor venite atît din zona experților, a activiștilor, cît și, într-o mai mică măsură, a mediului de afaceri. Legea dă guvernului rus posibilitatea să cenzureze mai ușor orice site sau aplicație pe care le găsește neconforme. Mai mult, pe lîngă controlul traficului, Rusia vrea ca, începînd din 2021, să aibă posibilitatea de a deconecta cu totul Internetul rusesc de cel internațional. Năstrușnicia asta vine după ce Kremlinul a început să se teamă că intervențiile sale prin politica altor state s-ar putea solda cu sancțiuni care să ducă pînă la deconectarea de la rețeaua globală.

Tendința internațională e clară. După zeci de ani de creștere și integrare, marile piețe digitale se despart unele de altele asemenea continentelor din Pangeea acum 175 de milioane de ani.

Internetul unic devine arhipelag, iar de pierdut au de pierdut nu numai marile companii digitale (Alphabet, Facebook, Amazon ș.a), ci mai ales utilizatorii. Pe piețe cum sînt Rusia sau China, guvernul decide ce găsești pe Internet. În Occident decid conflictele comerciale care, oricît de neplăcute ar fi, se rezolvă în cele din urmă prin compromisuri convenabile. Un exemplu în acest sens este regulamentul european privind protecția datelor care a dus la blocarea accesului către unele site-uri americane care nu au considerat necesar să se adapteze prevederilor sale. Acolo însă decizia aparține proprietarilor acelor site-uri, nu Comisiei Europene sau vreunuia dintre guvernele naționale.

Sigur, în acest proces apar și tot felul de victime colaterale cum ar fi producătorii francezi de vin, pește și brînză, care au aflat zilele trecute că sînt pe cale să plătească dublu pentru exporturi în Statele Unite. De ce? Pentru că statul francez a decis să impună o taxă giganților digitali americani. Reacția administrației Trump poate fi sintetizată simplu: „Oh, dar avem taxe și în America!". Dar, din nou, nu s-a pus nici o secundă problema ca guvernele francez sau american să limiteze accesul cetățenilor, proprii sau ai altora, la informație.

Între îngrijorările privind siguranța datelor private, practicile comerciale dubioase (Google și Facebook au un rol uriaș și încă insuficient discutat în necazurile pe care le întîmpină presa din toată lumea) își fac loc din ce în ce mai vizibil și interesele statelor. Tendința păcătoasă a oricărui guvern insuficient supravegheat de societate de a controla mințile, interesele și dorințele propriilor cetățeni pare să fie dominantă.

Soluții nu există, în afara unei solidarizări în rîndul statelor care pun încă preț pe libertate. Nimeni nu poate opri Rusia să decidă ce vor găsi rușii atunci cînd caută nume de disidenți, la fel cum nu poate opri nimeni China din repetatele încercări de actualizare a romanului *1984*.

Ian Bremmer, un expert în politică internațională, propunea recent înființarea unei Organizații Mondiale a Datelor care să devină locul de negociere cu privire la riscurile și oportunitățile ce decurg din traficul mondial de informații. Statele occidentale ar folosi un astfel de cadru pentru a-și armoniza pozițiile înainte de negocieri mai dificile cu state precum Rusia, China sau Iran, care acționează deja pornind de la premisa că, mai devreme sau mai tîrziu, se vor decupla cu totul de la Internetul liber. Bremmer sugerează că momentul în care toată lumea va observa un Zid al Berlinului compus din biți nu e departe, iar Vestul trebuie să fie pregătit.

Altfel spus, „splinternetul" – Internetul divizat – e aici și va rămîne cu noi în viitorul previzibil. Singurul lucru care se poate face e să nu fim totuși luați prin surprindere.

O memă care circula pe Internet acum vreo doi ani înfățișa o hartă pe care puteai vedea locurile de unde se conectau utilizatori ai unei populare platforme de *gaming*. Zeci de mii de puncte în aproape fiecare țară de pe pămînt. Cu excepția Coreei de Nord. Acolo era doar un punct și evident că oricine a văzut harta aceea s-a întrebat ce joacă Kim Jong-un. Căci cine altcineva ar fi putut avea un astfel de cont? Dincolo de glume însă, povestea asta e și un avertisment. Cine vrea să trăiască într-o țară în care e plauzibil un banc care sugerează că doar un singur om se joacă?

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

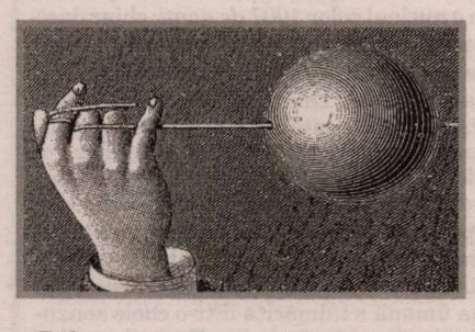

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

O șansă pentru Europa

S-a stins din viață Monika Schoeller, figură legendară a lumii editoriale din Germania. Editoare reputată și mecena generoasă, a marcat lumea literară de limbă germană și a contribuit în mod esențial la „globalizarea" unor literaturi marginale, puțin cunoscute în Occident.

Monika Schoeller a preluat conducerea Editurii S. Fischer Verlag în 1974. Avea doar 34 de ani. Inițial, a trebuit să înfrunte neîncrederea și chiar scepticismul redactorilor mai vechi. Și-a probat flerul editorial în ciuda contextului dificil din interiorul editurii. De pildă, luînd decizia să achiziționeze drepturile de traducere în germană pentru *Carnetul auriu*, un roman riscant, de peste o mie de pagini, al pe atunci încă necunoscutei Doris Lessing. A fost o mișcare bună: *Carnetul de aur* avea să devină un titlu de referință al literaturii feministe moderne, unul dintre cele mai importante romane despre mediul intelectual și moral de la mijlocul secolului XX. Iar cifrele de vînzări au confirmat intuiția Monikăi Schoeller. Ca să nu mai vorbim de faptul că, peste ani, Doris Lessing avea să fie laureată a premiului Nobel pentru literatură...

Sub conducerea Monikăi Schoeller, editura S. Fischer a publicat cîteva ediții de mare amploare – și de rezonanță în întreg spațiul cultural german –, cum ar fi, de pildă, *Jurnalul* lui Thomas Mann (începînd cu 1977), seria de opere complete a marelui autor, minuțios adnotată. Sau ediția de *Opere* a lui Hugo von Hofmannstahl. Alți autori clasic-contemporani au avut parte de ediții îngrijite sub coordonarea aceleiași Monika Schoeller: Sigmund Freud, Arthur Schnitzler, Alfred Kerr, Heinrich Mann, Franz Kafka și Hubert Fichte. Dar editura și-a făcut un renume și din impunerea unor nume noi pe piața literară germană. Astăzi, sînt autori inconturnabili ai literaturii contemporane de limbă germană: Christoph Ransmayr, Reiner Kunze, Günter de Bruyn, Judith Hermann, Wolfgang Hilbig, Monika Maron și Gerhard Roth.

Dacă Europa înseamnă (și) cultură comună, atunci cunoașterea reciprocă prin literatură e aproape un imperativ.

Însă angajamentul Monikăi Schoeller depășește cu mult pasiunea pentru literatură și interesele directe pentru domeniul editorial. Încă din 1977, la trei ani după preluarea conducerii, a inițiat la S. Fischer (astăzi) faimoasa „Seria Neagră", dedicată comemorării victimelor Holocaustului și atît de necesarelor reflecții despre trecutul recent. Un pas important spre *Vergangenheitsbewältigung*. Peste 250 de cărți având ca temă ororile nazismului au apărut în această serie. Și tot la inițiativa ei a apărut și o serie despre feminism și rolul femeii în societate – și acesta e un act de curaj.

Acum mai bine de 15 ani, retrasă de la conducerea „afacerii" editoriale, a înființat Fundația S. Fischer, dedicată schimburilor culturale, în special literare. Printre altele, și-a propus să promoveze, alături de Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung, o serie de dezbateri despre Europa. În același spirit, a impulsionat și crearea rețelei TRADUKI menită să susțină traducerea și publicarea literaturii contemporane germane în țări precum Rusia, Ucraina, Belarus, Ungaria, Polonia și Turcia. Destul de repede, rețeaua s-a extins la aproape toată Europa de Est. Contextul politic a „dictat" dezvoltarea acestui proiect. În țările mai sărace din Est, editurile nu-și permiteau riscul să publice autori germani nevandabili, nevalidați, pe alte piețe, de vînzări consistente ori, pur și simplu, necunoscuți. Costurile cu traducerea și cu drepturile descurajau descoperirile literare. Așa că Fundația S. Fischer s-a angajat să acopere cea mai mare parte a acestor cheltuieli – reușind astfel să impună nume noi pe piețe noi. Dar această formă de susținere nu era suficientă, căci atingea doar un singur palier, cel al promovării literaturii contemporane germane. Or, și-au dat seama inițiatorii TRADUKI, era nevoie și de descoperirea reciprocă a autorilor din această parte a Europei. Astăzi, la mai bine de zece ani de existență, TRADUKI a devenit o rețea de cooperare europeană care acordă rezidențe pentru scriitori și traducători și organizează întîlniri între actorii literari din 11 țări, inclusiv România. Pentru literaturile est-europene e o șansă uriașă de afirmare. E, aici, și o formă de activism politic, sau măcar de angajament social: dacă Europa înseamnă (și) cultură comună, atunci cunoașterea reciprocă prin literatură e aproape un imperativ. Monika Schoeller a avut, din nou, intuiție și fler: prin traducere, literaturile marginale pot salva Europa de marginalitate.

Monika Schoeller

Alex. Leo Şerban

Texte şi opinii de:

- Anca GRĂDINARIU în dialog cu Mihai CHIRILOV
„*Casual with a difference*“
- Andrei PLEŞU
„Leo“
- Ioana PÂRVULESCU (scriitoare)
„O scrisoare“
- Dana ENULESCU (critic de film)
„Alex, prieten drag“
- Iulia BLAGA (critic de film)
„Despre cărţi şi morminte“
- Costin COMĂNESCU (medic şi cinefil)
„În cercul lui“
- Victor MOROZOV
„Constelaţia Alex. Leo Şerban“

argument

Nu avea vîrstă

Ne-am intersectat în redacţia *Dilemei,* pe vremea cînd eu eram încă studentă la master şi îi ajutam pe colegii mei la suplimentul *Vineri* al revistei. Citeam ce scria, dar n-am avut curaj să vorbesc cu el atunci. Oricum, mi se părea atît de flamboaiant şi de colorat, că m-aş fi îndoit că m-ar fi putut remarca în vreun fel. Am vorbit prima dată în redacţia *Observatorului cultural,* unde am lucrat după ce am terminat facultatea, iar el venea aproape săptămînal. Umplea încăperea cu vocea lui uşor piţigăiată şi mi se părea că poveştile despre festivalurile de film din străinătate şi oraşele pe care le vedea îl făceau omul cel mai *cool* pe care îl întîlnisem. Printr-o întîmplare, am ajuns apoi să locuim în acelaşi bloc cu patru etaje: el la unu, prietenul nostru Mihai Chirilov la trei, iar eu la patru. Aşa se face că, odată creat acest mic grup de oameni, care ne simpatizam deja, am devenit din ce în ce mai apropiaţi. Am creat o comunitate ca în *Seinfeld* şi ne-am bucurat de această vecinătate cîţiva ani buni. Parisul l-am descoperit împreună şi Lisabona tot el ne-a convins că e musai s-o vizităm. Am făcut schimb de cărţi, am rîs, am dansat, am băut vin şi am mîncat împreună. Plecările lui din ce în ce mai lungi în ultima perioadă de viaţă nu m-au pregătit pentru cea finală. Am păstrat optsprezece cartoline pe care ni le-a trimis din diverse colţuri ale lumii. E el în fiecare dintre rîndurile scrise. Nu ştiu cum reuşeşte.

Trec în continuare, zi de zi, pe lîngă uşa lui. Chiar dacă am văzut muncitorii care au renovat garsoniera şi acum sînt acolo nişte vecini noi, pentru mine „locul“ lui a rămas intact. Aş putea să spun cu ochii închişi cum sînt aranjate cărţile şi cum se uită Marilyn spre canapea. Unde e volumul *À la recherche du temps perdu* şi unde îşi ţine fotografiile. Ce se vede pe geamul mic, de lîngă birou, şi cum stă tava de argint pe un geamantan vechi, maron.

Leo ar ar fi avut azi 60 de ani. Pentru mine el nu avea vîrstă nici cînd trăia. Era o prezenţă atît de familiară, cu toate contrastele ei: şi un puşti rebel şi încăpăţînat, şi un domn înţelept, şi un dandy pretenţios şi rafinat, şi un prieten care putea face să te simţi special cît timp stăteai cu el, şi un băieţel care şi-a dorit să-şi cunoască tatăl.

Dosarul de acum de la această idee a plecat: cum ni-l amintim şi ce am păstrat din toţi acei Leo pe care i-am cunoscut. Sînt doar cîteva mărturii ale acestei călătorii pe care a făcut-o alături de cîţiva oameni care l-au cunoscut şi l-au citit de-a lungul timpului. (**Ana Maria Sandu**)

BARBURISME

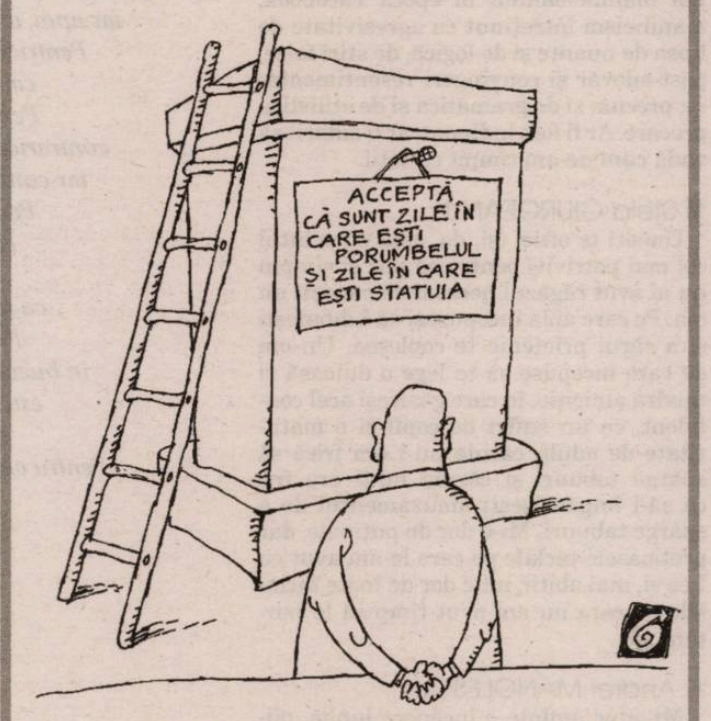

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiţi ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu şi Matei Martin. Ne puteţi asculta pe frecvenţele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

„A scos un chibrit și a dat foc paginilor"

anchetă

I-am rugat pe colegii mei de redacție să „povestească" despre Leo al lor. Au ieșit niște poze la minut colorate și simpatice.

© arhiva personală M. Chirilov

Marius CHIVU

Prin toamna lui 2001 publicasem în *Observator cultural* o mică reacție împotriva a ceea ce numeam „critica ventrilocă", arătîndu-mă deopotrivă dezamăgit și revoltat de faptul că unii dintre colegii mei de critică literară continuau idiosincrasiile ideologice ale profesorilor. Era prima dată cînd cineva din redacția *Dilemei* (devenită între timp) *vechi* îmi recomanda un articol la rubrica de recomandări. Era Alex. Leo Șerban. Aveam să-l cunosc personal în curînd, apoi să devenim chiar colegi de redacție (ani de zile am împărțit același birou pe care se afla înrămată Marilyn Monroe) și, mai ales, să avem o prietenie cu tot ce presupune aceasta: cadouri, farse, călătorii, confesiuni. Acum, cînd nu mai e cu noi, mă consolez cu faptul că nu asistă la proliferarea maniheismului în epoca Facebook, maniheism întreținut cu agresivitate de lipsa de nuanțe și de logică, de știri false, post-adevăr și convingeri resentimentare, precum și de gramatica și de stilistica precare. Ar fi fost indignat, ar fi suferit să vadă cum ne-am tîmpit cu toții.

Stela GIURGEANU

Uneori te oftici (și, da, ăsta e cuvîntul cel mai potrivit) pentru că pur și simplu nu ai avut răgazul necesar să cunoști un om. Pe care abia începuseși să-l dibuiești și a cărui prietenie te copleșea. Un om de care începuse să te lege o duioasă și tandră amiciție, în care găsiseși acel confident, cu un suflet de copil și o maturitate de adult, căruia nu-i era frică să spargă tabuuri și căruia nu-ți era frică să-i împărtășești amuzamentul de a sparge tabuuri. Mi-e dor de puținele, dar prețioasele taclale pe care le-am avut cu Leo și, mai abitir, mi-e dor de toate taclalele pe care nu am avut timp să le purtăm.

Andrei MANOLESCU

Mi-aduc aminte o încăpere lungă, plină de fum de țigară, cu o masă foarte mare în mijloc în jurul căreia vreo opt-nouă doamne și domni se îngrămădeau ca să se uite la niște poze. Era redacția *Dilemei,* revistă nou apărută atunci, în care intram pentru prima oară. Majoritatea celor aflați acolo îmi erau complet necunoscuți. Erau oameni foarte diferiți între ei ca vîrstă, ca înfățișare și ca atitudine, dar unul atrăgea atenția în mod deosebit. Era cu totul altfel decît ceilalți, îmbrăcat într-un mod special, cu gesturi și mișcări neobișnuite și avînd o exprimare cu totul aparte. Alex. Leo Șerban a fost vreme de mulți ani un bun coleg de redacție a cărui părere voiai s-o afli neapărat în legătură cu orice se întîmpla interesant în lumea largă. Pentru că, asemenea înfățișării, și părerile îi erau întotdeauna altfel decît orice mai auziseși pînă atunci. Era cel mai original om pe care l-am cunoscut.

„De ce nu sînt consensual.
Pentru că un consens
este o dictatură «soft»,
iar eu prefer anarhiile «hard».
Pentru că atunci cînd sînt
de acord cu mine mă simt bine,
iar apoi, din fericire, mă sperii.
Pentru că, dacă toți ar gîndi
ca mine, m-aș sinucide.
Pentru că – invariabil –
contrarietățile mă stimulează,
iar consensul mă pleoștește.
Pentru că eu chiar cred
că oamenii au nevoie
de enervări
ca să nu încremenească.
Pentru că a încremeni
în bucurie, pace și-nțelegere
este un coșmar din vată
de zahăr. (...)
Pentru că o nișă e mai «cool»
decît o catedrală."

Matei MARTIN

Era un erudit care nu făcea niciodată paradă de educația sa și de înzestrările native, avea un temperament mai degrabă melancolic, dar totodată un spirit ludic, era prietenos, dar știa să păstreze o distanță sanitară, putea să se supere și în același timp să rîdă în hohote. Era un conservator progresist – în cazul lui, alăturarea nu e deloc paradoxală. Un om al contradicțiilor perfect integrat social & cultural (iată încă o contradicție!). Toate aceste însușiri m-au contrariat și m-au fascinat deopotrivă la Alex. Leo Șerban și am crezut, multă vreme, că n-o să-l pot înțelege niciodată. Nici acum nu sînt sigur dacă am reușit sau nu. Îmi amintesc doar momentul cînd (mi s-a părut că) am spart gheața: mi-a vorbit, îndelung, la o înghețată, într-o zi toridă, despre Lars von Trier.

Iaromira POPOVICI

Leo a fost tot ce n-am putut să fiu eu vreodată. Pentru mine era perfect, prea perfect aș zice: mereu arăta impecabil, mereu era la curent cu tot ce mișca în lumea culturală, cu tot ce era nou, și mereu avea replica potrivită la îndemînă. Prima dată m-am intersectat cu Leo în facultate: la cenaclul de atunci al Monicăi Pillat, Leo, cu cîțiva ani mai mare decît mine, a citit un text despre care nu-mi mai aduc aminte mare lucru, doar că mi s-a părut formidabil. La sfîrșit (și asta se întîmpla prin '87-'88, în plin ceaușism), Leo a scos un chibrit, cred, și a dat foc paginilor, pe atunci desigur scrise de mînă, pe care le citise. Mi s-a părut cel mai *cool* gest *ever*. Am rămas, la propriu, mută de admirație.

Cel mai original om
pe care l-am cunoscut.

Adina POPESCU

Pe la începuturile mele la *Dilema,* într-un moment de teribilism, m-am ras în cap, iar pe vremea aceea, puțin după 1990, nu erau privite cu ochi buni astfel de manifestări extreme (post)adolescentine. Ce să vă zic? Arătam ciudățel, aproape că îmi părea rău că o făcusem, mă întrebau oamenii pe stradă: „Te-a pedepsit bărbatul?". Mi-amintesc că a trebuit să merg la redacție, iar Leo a fost singurul de-a dreptul încîntat de noul meu look, m-a luat în brațe și m-a pupat. Posibil pentru micul meu act de curaj într-o lume încă uniformă și cenușie. Mi-am recăpătat brusc încrederea în mine. Ăsta era Leo – nonconformist, mereu deschis la nou, schimbare și inedit. Însă dincolo de Leo cel de zi cu zi, de la redacție, mi-l amintesc cu drag pe Leo cel solar și relaxat de la Festivalul de Film „Anonimul", de la Sfîntu Gheorghe. Mereu înconjurat de oameni, volubil, drăgălaș, povestitor. Cu micile lui burzuluieli cu tot – de pildă, în complexul unde avea loc festivalul, tocmai apăruse o piscină ceva mai mare decît un lighean, prima piscină din istoria satului Sfîntu Gheorghe, iar lui Leo nu-i convenea că oamenii, în loc să meargă la filme, lîncezeau pe marginea ei: „Ce să spun! Avem o amărîtă de piscină și toată lumea țop în ea!". Mi-amintesc și lumina de pe chipul lui atunci cînd ne întîlneam în sala de cinema, la cîte un film bun, pe care el îl știa deja de pe la Cannes sau alte festivaluri și pe care mi-l recomandase. Se bucura sincer că urma să-l mai vadă încă o dată alături de mine, de tine, de oameni a căror părere conta pentru el.

Dan STANCIU

Cum era Leo? atent. lucid. șarmant.

Mircea VASILESCU

De cîte ori mă gîndesc la Leo îmi dau seama că-mi vin în minte doar frînturi, detalii, conversații, replici. Amintirile mele despre el formează un fel de „Leo *en miettes*". Probabil că astea i se potrivesc cel mai bine. Sau se potrivesc felului meu de a-l vedea. Incapabil să-i fac vreun portret sau un profil „complet", mi-l conturez din scînteieri. Din adresările noastre reciproce cu „Mircione" și „Leone". Din tachineriile legate de diferența de vîrstă dintre noi: era cu aproape un an mai mare ca mine, situațiune care genera ludice schimburi de replici (el: „Puțin respect pentru vîrsta mea și părul meu alb!"; eu: „Nu te mai plînge atîta, nu vezi ce bine arăți la vîrsta ta?"). Pînă cînd, într-o bună dimineață, cînd am venit la redacție, m-a întîmpinat cu *La mulți ani!* și cu întrebarea (făcînd pe niznaiul): „Da' cît ziceai tu că împlinești?"; „Patrușcinci"; „Ooo, să vezi ce nasol e la patrușase...".

Sever VOINESCU

Îl vizitam în minuscula lui garsonieră. Ne primise pe toți trei: eu, un fost prieten și un prieten pentru totdeauna. Înghesuiți, mîncam din farfurioare pe care le țineam în mîini o salată pe care ne-o pregătise. Venisem dintr-o călătorie de la Key West și am povestit cum arată casa în care a stat Tennessee Williams. A sărit de la locul lui, s-a dus direct spre unul dintre rafturile pline de cărți și a scos de acolo o ediție americană a memoriilor lui Tennessee. Așa îi ziceam – Tenneessee. De parcă era unul de-al nostru. Replicile veneau din toate părțile. „Băi, ce-mi place Tenneessee!", „Proza scurtă e genială, dar piesele lui sînt cam siropoase." „Miemi place mult și teatrul lui. Ador personajele lui feminine." Rîdem. „Dar și proza e cam roz, cam străvezie." „Poate un pic prea livresc." „Deloc livresc. Fragilitatea sentimentelor personajelor lui mă impresionează rău de tot." „Sigur, tu ești dintre ăia care plîng la filme." „Cine nu plînge la filme e un idiot!" „Vaaaai, dragă, idiot – ce cuvînt!" Rîdem iarăși.

Mi-a dat la plecare *Memoriile unui crocodil bătrîn.* Tennessee zicea despre sine că e un crocodil bătrîn. Nu am apucat niciodată să mai vorbesc cu el despre această carte. Nu am apucat nici să i-o dau înapoi. O am și acum. Îi văd adesea cotorul printre alte cărți care vin și pleacă de pe rafturile mele. Într-un fel, e Leo...

a consemnat Ana Maria SANDU

Costin COMĂNESCU

În cercul lui

Cîndva, la mijlocul anilor '80, am fost împreună cu o prietenă în parcul Herăstrău, la aniversarea de cinci ani de la terminarea liceului de limba engleză (directoarea liceului, doamna Anca Tanăsescu, fusese și profesoara mea de engleză la școala generală). Printre cei de acolo mi-a atras atenția un tip îmbrăcat într-o ținută punk, cu vestă și pantalon din piele neagră, lanțuri de tot felul la mîini și la gît și cu ochelari tip John Lennon, foarte îngrijit și chiar ușor sofisticat pentru perioada aceea. Era Leo. Ne-am reîntîlnit după aproape doi ani, la o petrecere, unde am stat la o „șuetă" mai mult de două ceasuri, despre pasiunea noastră comună: filmul. Diferența de cinci ani în plus dispăruse, eram amîndoi „elevii" cinematecii bucureștene și fanii emisiunii *Vîrstele peliculei* a lui Tudor Caranfil. Pentru mine, declicul se produsese la *Blow-up*-ul lui Antonioni și am vorbit mult despre toate filmele lui, pe care le văzuserăm amîndoi. Apoi a urmat Fellini cu *Amarcord* și *Roma* (la *Satyricon* am ajuns mai tîrziu), am defilat prin cinematografia rusă/sovietică: Mihalkov și Tarkovski, franceză: Truffaut, Godard, Chabrol, italiană: Pasolini și Bertolucci, și Hitchcock, preferatul lui Leo.

Ne-am revăzut în timp la bibliotecile franceză, italiană, germană și americană. În felul acesta eram cît de cît la curent cu cinematografia mondială. Sigur că era vremea casetelor video, dar noi eram adepții sălii de cinema. Am cedat, totuși, și schimbam casete cu filme pe care nu le puteam vedea nici la biblioteci și cu atît mai puțin la cinematecă. Leo avea grupul lui de vizionare, eu pe al meu, iar omul de legătură era Reli Mocanu, cu care am rămas de atunci prieten. Filiera casetelor venea de la sîrbi, *via* Turnu Severin, sau de la Cluj. Majoritatea filmelor erau netitrate, dar aveam în grup traducători, chiar și din limba maghiară. Așa am văzut noi *Ultimul tango la Paris* al lui Bertolucci, *Teorema* și *Salo* ale lui Pasolini, *Imperiul simțurilor* al lui Nagashi Oshima, cu subtitrare germană, și *Nostalgia* lui Tarkovski, în italiană.

Leo citea enorm, inclusiv critică de cinema în franceză și engleză, și sînt convins că scria încă de atunci cronici de film pe lîngă poezie și proză (toate textele fiind puse la sertar). Discutam deseori despre articole de cinema din *România literară* și *Contemporanul*. Leo îl plăcea pe domnul Crohmălniceanu, iar eu îl admiram pe bătrînul D.I. Suchianu. Așteptam cu mare interes cronicile despre festivalul de film de la Cannes ale Ecaterinei Oproiu (așa cum erau ele), singurele referințe pe care le aveam despre noile tendințe ale cinematografiei. Foarte rar Leo primea cîte un *Cahiers du Cinéma* sau alte reviste de film. Sigur că urmăream și filmul românesc, vedeam și revedeam *Pădurea spînzuraților* a maestrului Ciulei și iubeam *Reconstituirea* lui Pintilie, admiram curajul lui Daneliuc în *Croaziera* și pariam pe filmele lui Pița și Veroiu.

S-a vorbit mult despre rezistența prin cultură. La noi era pasiune pură pentru cinema și un gen de frondă împotriva sistemului care ne priva de el din rațiuni politice.

Pentru Leo, a șaptea artă, cinematografia, era corolarul celorlalte șase. Imaginea era primordială (vezi pictura), iar literatura, muzica, poezia, dansul, sculptura – toate slujeau artei vizualului. De aceea preferam întotdeauna filmul de autor și ne bucuram cînd descopeream un regizor nou. Așa s-a întîmplat cu *Contractul desenatorului,* primul film al lui Greenaway pentru mine, și cu *Elementul crimei* de Lars Von Trier, pentru Leo. Aveam să-i urmărim în carierele lor cinematografice, care s-au dovedit fulminante. Mai tîrziu, Leo i-a cunoscut personal pe amîndoi. Greenaway era afabil, bonom, povestitor neîntrecut, cu mult umor, iar Lars von Trier era la polul opus, destul de închis, încrîncenat și chiar răutăcios.

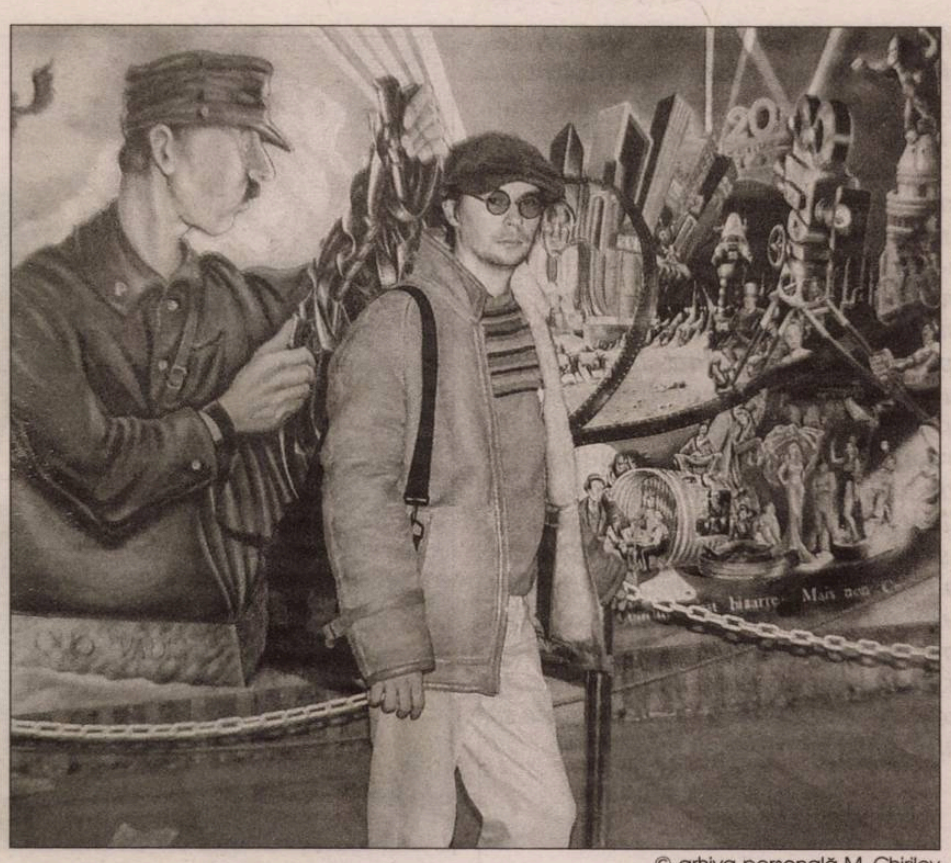

© arhiva personală M. Chirilov

După Revoluție lucrurile s-au schimbat, am scăpat de navetă amîndoi, Leo a început să scrie la mai multe ziare, chiar din primele luni de apariție ale acestora, și a vrut să mă convingă și pe mine, dar după vreo două tentative am renunțat. M-am „consolat" cu butada lansată de Leo, în care mă definea ca fiind „cel mai mare cinefil dintre doctori și cel mai mare doctor dintre cinefili". Leo avea pană, era zglobiu în scris și avea mult umor.

Să nu uităm că, mai tîrziu, avea să fie singurul critic român invitat în emisiunea *Double Je* a lui Bernard Pivot.

A început să se întoarcă din călătoriile sale cu casetele filmelor. De la Londra, unde l-a cunoscut pe Derek Jarman, a adus *Caravaggio* și *Wittgenstein,* care nu au rulat pe ecran nici pînă acum. Din Spania a adus primele filme ale lui Almodóvar, *Pepi Luci Bom, Labyrinth of Pasion* și *Matador,* la fel, văzute numai pe video.

Critica de cinema, pentru el, era diferită de la publicație la publicație. În *Idei în dialog,* textele sale erau foarte aplicate și cu trimiteri culturale care cereau o anumită pregătire. De altfel, Leo rîdea și spunea: „Cred că numai domnul Cosașu și cu tine mă citiți în *Idei în dialog*". Desigur că nu avea dreptate. Articolele sale despre filmele lui Hitchcock *Vertigo* și *Rear Window* au fost excepționale (Leo își pregătea teza de doctorat despre Alfred Hitchcock și filmele sale, din păcate rămasă nesusținută). La fel și cele despre filmele lui Wong Kar-Wai, *In the mood for love* și *2046,* pe care le recitesc și acum cu mare plăcere. Întrebat fiind cum poate să scrie la *Idei în dialog, Dilema* și *Libertatea* (pe lîngă alte reviste), Leo a spus că fiecare publicație are cronicile lui, chiar dacă vorbește despre același film. La *Libertatea* avea cei mai mulți cititori, cu care dialoga și pe site-urile de socializare.

Cred că cel mai plăcut pentru un cinefil este să ajungă să vadă filme la Festivalul de la Cannes. A fost marea surpriză a lui Leo pentru mine. El deja fusese la marile festivaluri: Cannes, Veneția, Berlin, așa că m-a îndemnat să încep prin a scrie niște articole despre festivalurile de film din București. Articolele au apărut în *Observator cultural* și, cu ajutorul domnului Ion Bogdan Lefter și al lui Leo, mi-am văzut împlinit visul de a ajunge la Cannes. Sigur, a fost extraordinar, Palme d'Or-ul a fost cîștigat de Nanni Moretti cu *Camera fiului,* iar filmele mele preferate au fost *Pianista* lui Haneke și *Mulholand Drive* al lui Lynch. Surpriza festivalului pentru noi a fost însă *Marfa și banii* al lui Cristi Puiu. După Cannes am prelungit călătoria noastră, la inițiativa lui Leo, pînă în Algarve, la un mic festival de scurtmetraje. Vreme superbă, plaje frumoase, apă caldă și mese la superlativ.

Leo era un *gourmet* și avea plăcerea de a descoperi locuri unde se mînca bine, și, mai ales, avea darul de a-ți prezenta oameni noi și de a lega prietenii. Formula lui era „Voi vă cunoașteți?" și în felul acesta mi-am făcut mulți prieteni prin intermediul lui Leo: pe Chirilov (la Institutul Francez), Tudor G. (întîlnit la Berlin, la festival, unde venise cu un scurtmetraj în competiție și unde s-au pus la cale bazele viitorului TIFF). Tot prin Leo am avut plăcerea să devin prieten cu Răzvan Penescu, Ana Maria Sandu, Marius Rădoi, Ioana Pârvulescu, Corneliu Porumboiu, Cristi Puiu, familia Crețulescu și mulți alții.

După cîțiva ani, tot la o masă cu prietenii, Leo ne-a șocat, anunțîndu-ne că voia să-și ia un an sabatic: „M-am cam săturat de filme! De altfel, cîte filme mari, capodopere cinematografice ai văzut în ultimii ani?". Adevărul este că niște filme bune am mai văzut, dar filme mari nu prea. Avea dreptate, mulți regizori marcanți dispăruseră, iar cei rămași nu mai reușeau performanțele anterioare. „Mă duc în Argentina și o să fac poze, poate mă apuc de grădinărit. Îmi place mușchiul de vită și vinul lor, chiar și tangoul." Dar a plecat din Argentina după șase luni, pentru că nu-i plăcea fotbalul și nici viața politică argentiniană, care semăna prea mult cu a noastră, și a ajuns în Portugalia, pe urmele lui Pessoa, unde a scris o povestire inspirată de marele poet, *Litera din scrisoarea misterioasă*.

Cînd l-am revăzut, era deja bolnav. A reușit totuși să-și pună ordine în lucruri și astfel, pe lîngă cărțile de cinema, au apărut volumul de poezie și eseul în limba franceză *La planète Proust*.

Prin dispariția lui Leo am pierdut partenerul spumos de discuții cu care, de 30 de ani, comentam planeta cinema. Chiar dacă uneori aveam păreri diferite, recunosc că Leo mă cucerea cu argumentele lui și condimenta cu mult umor finalul controverselor noastre cinefile. De cîte ori vorbesc cu altcineva despre film, îmi vin în minte replicile lui.

Acum, din cînd în cînd, ne uităm la DVD-ul cu conferința de la Teatrul Național, „De ce vedem filme?", și ne amintim cu drag de Leo.

„Gustul este precum gazonul britanic: ca să fie bun, trebuie să fie vechi; ca să fie viu, trebuie să încolțească în fiecare primăvară."

„Oricine are dreptul să-și spună părerea despre o operă de artă, dar nu trebuie ținut cont de părerea oricui."

***Costin Comănescu** este medic și cinefil.*

Anca GRĂDINARIU și Mihai CHIRILOV

Casual with a difference

Cu Leo ne-am cunoscut prin filme, ne-a fost mentor, dar prietenia noastră a fost dincolo de cinema. El e cel care ne-a invitat pe amîndoi să scriem la Dilema, și nu întotdeauna despre cinema, iar noi l-am invitat la revista Republik să împartă filmele în regaluri, remize și rebuturi, dar și să contribuie la diverse numere tematice, inclusiv la cel despre Moarte, poate cel mai antologic și premonitoriu dintre toate. Am făcut festivaluri, dar și revelioane împreună. Am rîs mult, ne-am certat nu de puține ori (și nu doar pe filme) și am dansat împreună pînă în zori la petreceri și concerte. Iubeam cultura pop și detestam discursurile academice, dar dincolo de afinități și simpatii comune, existau și zone în care nu ne întîlneam. Putea fi surprinzător, conflictual, idiosincratic, iritant, de neînțeles, dar azi, cînd vorbim despre el, tentația de a descifra enigma Leo ne-a părăsit. Și poate că e mai bine așa. Atît în scris, cît și prin felul lui de a fi, Leo rămîne inclasabil. Cred că și-ar fi dorit asta: n-am întîlnit o altă persoană atît de asumată, care să-și îmbrățișeze și să-și etaleze cu un asemenea abandon contradicțiile. Poate că nu l-am înțeles, dar l-am iubit. Ne lipsește. Se spune că primul lucru pe care-l uiți cînd cineva dispare este vocea lui. Dar vocea lui Leo, inconfundabil de ludică, dar și de elocventă, ne răsună încă în urechi. Îi simțim absența, dar și prezența și ni se pare că îl vedem pe stradă. Și atunci ne ia secunde bune să ne dăm seama că e imposibil, un semn că aura sa e încă vie.

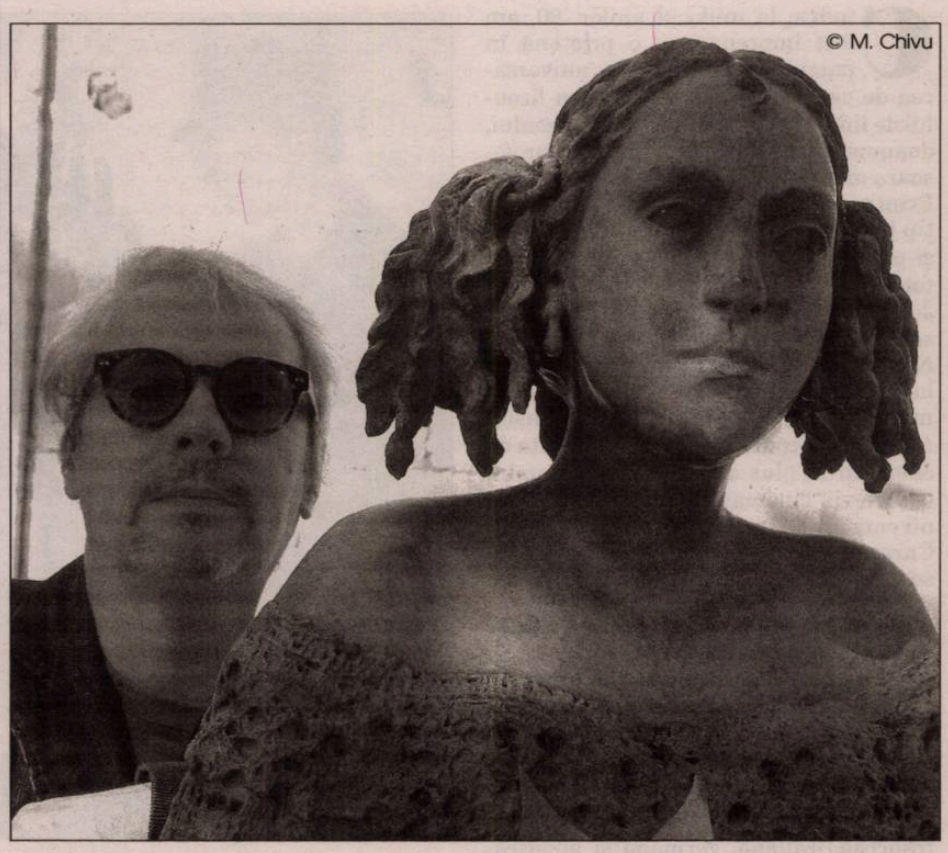
© M. Chivu

Mihai Chirilov: *De fapt, care a fost prima ta întîlnire cu Leo? Tot la* Dilema?

Anca Grădinariu: Nu, la facultate, la UNATC (ATF pe vremea aceea). Pe la jumătatea anilor '90. A intrat în viața mea ca o brizăcolorată, ca o petardă cu confetti confecționate din paginile revistei *Cahiers du Cinéma*. Într-un mediu cam opresant, academic, dogmatic, ne-a vorbit de Wong Kar-wai, von Trier, Solondz și ne-a sedus. Apoi, mi-a oferit, cu generozitatea-i tipică, primul meu job permanent (gest pentru care nu m-a lăsat să-i mulțumesc niciodată). Cu el, cinema-ul era *fun* și examenele – un pretext de cozerie savuroasă.

M.C.: Eu l-am cunoscut la Zilele Filmului Italian în 1994, după *Hoții de săpunuri* al lui Maurizio Nichetti, o spumoasă parodie după *Hoții de biciclete*. Ceva din aerul zănatec al acelui filmuleț ne-a legat. Retrospectiv vorbind, mi se pare declicul perfect pentru o prietenie cinefilă și nu numai. Nu Godard, Antonioni sau Tarkovski. La scurt timp, mi-a solicitat un text despre un film, i-a plăcut, mi l-a publicat și așa am început să împart cu el cronicile de film din *Dilema*. Asta pînă cînd tot Leo m-a prezentat Cristinei Corciovescu, la pachet cu recomandarea de a intra în echipa *Pro Cinema*, unde te-am întîlnit pe tine, iar cercul s-a închis rotund. La scurt timp, am fost toți trei la primul nostru festival împreună, în sudul Portugaliei, în Algarve.

A.G.: Eram o studentă săracă (cum altfel?), chiriașă în Rahova, dar toți trei am mîncat la Algarve, pe malul oceanului, un homar gigantic din bonurile de masă pe care festivalul le dădea jurnaliștilor invitați, sub privirile invidioase ale turiștilor englezi. Seara, după ospăț și plajă, adormeam epuizați și răsfățați la proiecții. Leo mi-a arătat cum se poate trăi regește, cu puțin. Un maximalist care trăia, minimal, într-o garsonieră de 28 de metri pătrați, un hipster *avant la lettre* care scria la un Mac din prima generație, înconjurat de cărți vechi, sub un poster cu Marilyn. M-a învățat și că filmele contează, dar că mai important e un Aperol într-o piațetă scenică, cu prieteni buni.

Uneori, ne chema la el acasă și ne gătea. Nu era un bun bucătar, asta-i sigur, dar era totuși o gazdă foarte plăcută și nu-ți mai păsa că pastele cu somon erau nițel arse. Leo era un conversaționalist savuros. Cînd îmi amintesc de seratele acelea, mă întristez că arta conversației, așa cum o stăpînea el, e pe cale de dispariție.

„Mi-am scris primul testament pe cînd aveam 18 ani. Pe vremea aceea nu prea aveam ce să las (era «vremea lui Ceaușescu»), așa că testamentul meu consta în instrucțiuni clare în privința funeraliilor: în mod obligatoriu, trupul urma să fie incinerat (și nu înmormîntat), sicriul urma să fie acoperit, lumea puțină ar fi trebuit să aducă la catafalc micsandre sălbatice (știu că sînt greu de găsit – cresc mai mult în Franța, în regiunea Provence –, dar sînt florile mele preferate) sau măcar cîte o poză – oricît de mică, indiferent de unde luată, alb-negru sau în culori – cu Marilyn, iar ceremonia funebră s-ar fi desfășurat avînd ca fundal sonor piesa Good Night, Ladies *a lui Lou Reed.“*

M.C.: Leo era și un gurmand, dar era și rău de foame (cele mai multe certuri le aveam în vacanțe sau festivaluri atunci cînd nu mînca fix la ora la care voia). Parisul, așa cum l-am cunoscut prin ochii lui, era făcut și din escale culinare, perfect adaptate colțurilor explorate, cu care el era extrem de familiar, și, evident, cum nu se poate mai contradictorii și ele: de la clătitele gigantice de pe Rue Mouffetard și cinele subțiri cu sushi din Marais la prînzurile *à volonté* de la Flunch cu toți clușarzii din Les Halles. De gătit, Leo nu prea gătea, dar atunci cînd totuși o făcea, pentru seratele cu amici, îi plăcea să improvizeze, parcă pentru a se juca cu așteptările invitaților. Prima oară cînd am mîncat la el salata verde cu surimi, usturoi și portocale am crezut că nu văd bine. Pe hîrtie suna improbabil, în realitate era versiunea gastronomică a personalității lui Leo: lejeră, sofisticată, surprinzătoare, pregnantă și, ei bine da, gustoasă. O singură dată am încercat să o fac și eu și am eșuat. Cînd a plecat a luat cu el și secretul acestei rețete ușchite. Cît despre seratele de care vorbești, Leo avea un dar de a crea un grup mic după reguli numai de el știute, din oameni cum nu se poate mai diferiți, iar conversația într-adevăr se lega ca maioneza. Și atunci, garsoniera lui înghesuită și boemă devenea un loft aerisit în care te simțeai ca acasă.

A.G.: Pentru un individualist asumat, era extrem de atent cu prietenii și știa să le alinte egourile. Ținea minte ce-ți place, de la filme la băuturi, iar cînd se întorcea dintr-o călătorie, îți aducea cadoul perfect. Unul dintre favoritele mele e o cartolină din Taormina cu autograful regizorului și scenaristului Paul Schrader, pentru că știa că *Taxi Driver* e unul dintre filmele mele preferate. Mă suna sau îmi trimitea sms-uri cînd îi plăcea un articol al meu. Aprobarea mentorului meu conta enorm. Ultima conversație pe care am avut-o cu el a fost la telefon (îmi amintesc și locul, era stația de metrou Piața Unirii). M-a sunat de pe patul de spital și s-a ferit să vorbească de boală („Sînt foarte bine îngrijit, nu mă pot plînge“). Îmi citise cronica la *Black Swan* și a vrut să-mi spună că și lui i se pare Aronofsky supraevaluat.

M.C.: Pentru cineva atît de pătimaș (se războia pînă în pînzele albe pe forumuri pentru a-și impune punctul de vedere; dacă avea o certitudine, aceea era că avea întotdeauna dreptate) și de temperamental, felul în care și-a purtat boala pînă la capăt a fost de-o demnitate și un stoicism admirabile. Leo cel din spital nu a încetat să mă surprindă și nu știu nici acum ce a fost mai paralizant: faptul că reușea printre tone de perfuzii și medicamente să fie activ și spiritual pe Twitter și pe e-mail sau felul în care s-a mobilizat să-și adune și să-și structureze propriul său bricabrac literar și să lase în urmă o operă. Probabil că dacă ar fi trăit astăzi, la cum știu că prindea din zbor aerul timpului, Leo ar fi fost instagrammer-ul perfect. Fotografiile și jurnalele lui foto de pe Liternet și-ar fi găsit în Instagram rețeaua socială ideală (Leo a prins Facebook-ul, dar nu s-a lăsat corupt de el). Dacă ar fi să postezi o imagine cu sau despre el azi pe Insta, care ar fi ea?

A.G.: Îmi plăcea că nu apărea în fotografiile pe care și le alegea pentru expoziții, avea o părere prea bună despre el ca să se lase pradă narcisismului vulgar. Cred c-aș posta o fotografie pe care o am înrămată în casă, pe care am ales-o eu și pe care el mi-a dăruit-o: e silueta unei femei misterioase (amica lui Iulia Blaga), în penumbră, cu o atmosferă de film *noir*. Fiecare crede altceva despre poză, ca și despre autorul ei.

M.C.: Eu aș posta fotografia cu el apărută în *Time Out New York* în 1999, la care știu că ținea enorm. Eram împreună în New York cînd l-a oprit reporterul revistei ca să-i facă o poză, să-l întrebe în ce e îmbrăcat și cum și-ar defini stilul. La început a fost reticent, dar apoi i-a făcut jocul și i-a răspuns imperturbabil: *„Casual with a difference“*. Toată enigma Leo stă în acea „diferență“.

Andrei PLEȘU

Leo

Ultima dată cînd am vorbit la telefon cu Leo (era internat la Spitalul Fundeni), mi-a propus o masă bună la un restaurant știut numai de el. „Abia aștept să ies de-aici și să cinăm împreună.“ Leo a reușit să-mi transmită încrederea lui în această reîntîlnire, deși știam că sănătatea lui e serios zdruncinată. Voi rămîne multă vreme suspendat în așteptarea pe care mi-a indus-o. Urma să-l vizitez la spital lunea trecută. L-am vizitat, dar la Uniunea Scriitorilor, pe catafalc. Ar fi fost stînjenit. Nu-i plăcea să te primească nepregătit, inert, incapabil să îndeplinească oficiile de gazdă. Eleganța lui nativă, bunul lui gust, buna lui creștere ar fi suferit.

Dilema veche începe să-și piardă vechimea. Generația „întemeietorilor“ se subțiază, scaunele goale se înmulțesc. Redacția în care evoluau Lena Boiangiu, Zigu Ornea, Tita Chiper și Alex. Leo Șerban are acum, inevitabil, un alt sunet, un alt portret. Știu, e normal. Sînt normale și moartea, și „înnoirea“ instituțională, și uitarea. Dar normală ar trebui să fie și continuitatea. Iar continuitatea are nevoie de oameni ai continuității, de naturi în care îndrăzneala și inventivitatea se bizuie pe acumulări temeinice și pe tradiție. O astfel de natură era Leo. N-avea prejudecăți, n-avea crispări estetice sau ideologice, n-avea inhibiții „principiale“. Era gata să experimenteze, să accepte surpriza, să riște. Dar o făcea înzestrat cu o cultură solidă, cu finețe și haz, cu stil. Rareori am văzut un personaj în care actualitatea imediată și atemporalitatea să coexiste atît de armonios. Leo era simultan „la curent“ cu tot, și *„nicely old-fashioned“*, *„enfant terrible“*, și interlocutor *„vieux jeu“*.

Era o „pasăre rară“, tot mai rară.

A vea talentul rar al frondei fără stridență, al agresiunii politicoase, al subminării regulilor, fără urmă de grosolănie. Totul, în alcătuirea lui Leo, era de ordinul excepției, al neconformității. Dar nu știa să fie nici înfumurat, nici indiscret, nici trivial. Era o „pasăre rară“, tot mai rară, în lumea contemporană. Lecturile lui erau abundente și voluptuoase, frecventarea asiduă a literaturii nu-i anesteziase – cum se întîmplă de obicei – pasiunea (și competența) pentru cultura vizuală. Dimpotrivă. Era un „expert“, un *„connaisseur“*, un rafinat. În plus, avea un umor savuros și un tip de bună dispoziție, de afabilitate, care contamina rapid societatea în care se mișca. Știa să fie prezent cu promptitudine, cu grație, dar fără complezențe roz, fără compromisuri. Putea fi și capricios, imprevizibil, acid în replică, excesiv în opinii. Dar nu putea fi nici crud, nici prostcrescut. Sînt încîntat că am avut șansa de a-l fi cunoscut și regret că n-am zăbovit mai mult în preajma lui. Pe obrazul *Dilemei,* dispariția lui lasă o nevindecabilă, perfidă cicatrice.

„Și, la sfîrșit, o reverență. Spun «sfîrșit» pentru că simt că, în ceea ce mă privește, am ajuns la un fel de finiș. Cheful de a dansa mi-a pierit. A intervenit o rutină, o rugină, o insatisfacție legată de meseria de jurnalist. Și chiar de critic de film: am văzut, în ultimii ani, cum acest statut a ajuns să nu mai însemne nimic. (…) Dar, tocmai pentru că întrebările pe care mi le pun sînt mai numeroase decît răspunsurile pe care le-aș putea da, am decis să mă opresc aici. O experiență se încheie, dar căutarea continuă, căci lumea e mare. Vă mulțumesc că m-ați însoțit o bucată de drum.“

La un moment dat, cu ani în urmă, am avut ocazia unei mici dezbateri cu Leo pe teme esențiale. A venit vorba despre Dumnezeu. Mi-am dat seama că vorbesc cu cineva care punea între paranteze transcendența, cu un fel de radicalitate doctrinară. Avea cultul bucuriei, al plăcerii, al corporalității degustătoare, al frumosului, în variantele lui estetizante. Detesta orice aluzie la durerea fizică, la suferință în genere, la jumătatea sumbră a destinului. Practica amnezia euforică. Am încercat să-i spun că e „subiectul“ ideal al îngrijorării divine. Că tocmai oamenii ca el, excepționali, dar recalcitranți, sînt „țintа“ acțiunii sacre. Nu adormiții în certitudini, nu cei bine instalați în „cursa“ mîntuirii proprii, nu cei „rezolvați“ și senini pînă la nesimțire. Ci chinuiții, ezitanții, risipitorii. Nu cred că l-am convins. Dar sînt sigur că va reevalua lucrurile din perspectiva pe care i-o deschide noul său voiaj. După cum sînt sigur că Dumnezeu îi știe inocența de fond și se amuză de farmecul inimii lui.

În ceea ce mă privește, mi-e foarte dor de colegul meu de redacție. Și regret, între multe altele, că nu voi afla niciodată cum se numește restaurantul acela știut numai de el, unde trebuia să cinăm împreună, după ieșirea din spital…

(articol apărut în Dilema veche, *nr. 374, aprilie, 2011)*

Ioana PÂRVULESCU

O scrisoare

Leo mă invita adesea să colaborez la numerele pe care le pregătea pentru Dilema. *În toamna anului 2000 i-am scris, în loc de articolul cerut, o scrisoare. Era pentru numărul despre idiosincrazii. Constat că, pentru mine cel puțin, epistola e actuală și* vingt ans après. *Doar că lista mea s-a mai lungit între timp, iar Leo nu mai este. El era, în fond, primul destinatar. Încă tot mi se pare că e plecat în Argentina, că-și continuă eseul despre* În căutarea timpului pierdut *(cu cîtă grație și-l pierdea pe al lui!) și că mîine-poimîine mă va suna, dimineața devreme, cum avea obiceiul, adesea trezindu-mă. Dar nu-mi părea rău deloc, era o infuzie de bine, pentru toată ziua! Rîdeam mult pe parcursul convorbirilor noastre – și ce poate fi mai plăcut decît să-ți începi ziua rîzînd cu un prieten, la telefon? Îi puteam spune orice, fără teama de a fi greșit înțeleasă, și reciproc. Nu ne pîndea* malentendu-*ul și nici nu era nevoie să ne explicăm sau să ne justificăm. Eram prieteni.*

septembrie 2000
București

Dragă Leo,

Ar fi tare caraghios ca și în lumea spiritului alergiile să se manifeste la fel de vizibil ca acelea de care e responsabil trupul nostru. Așa cum unora căpșunile le provoacă urticarie sau cum aerul îmbibat de polen îi face pe alții să nu se mai poată opri din strănutat, ia închipuie-ți ce-ar fi dacă un anumit tip de discurs ți-ar da mîncărimi insuportabile, dacă la stilul nu știu cui ai avea, automat, *rhume des foins* sau dacă, atunci cînd cutare profesor începe o demonstrație, tu ar trebui să înghiți pe ascuns o pastilă de *Tavegyl*. Și asta să ți se întîmple numai ție. Ce să mai spunem de simptomele neidentificate: să mergi pe la medici alergologi, să înceapă cu testele punîndu-ți în față un teanc de gazete de toate orientările, apoi cîte o mostră din fiecare tip de promisiune electorală sau o listă cu greșelile gramaticale ale parlamentarilor și să sperați împreună – tu și medicul – că găsiți cauza și remediul.

Nu știu dacă e bine sau e rău că idiosincraziile noastre intelectuale sînt mai ascunse decît cele fizice. Presupun că ele ne provoacă un fel de mîncărimi mentale – îți amintești versul lui Arghezi: „Mi-e sufletul bolnav de rîie“ –, un fel de roșeață cerebrală care nu trece decît atunci cînd dispare și cauza. Cum să te scarpini pînă la sînge atunci cînd te dor și te irită gîndurile? Multe pamflete, scrisori deschise, replici, articole polemice așa se explică, prin asemenea tulburări.

„Dacă ar fi să fac ceva nebunesc, aș merge pînă la a «cumpăra» un film (negativul unicat) și a-l ține doar pentru mine… L-aș arăta doar prietenilor apropiați, ca un Picasso închis într-un seif…“

Acum, ca să nu zici că evit să-ți dezvălui idiosincraziile personale, iată o listă aproape completă a celor pe care am putut să mi le identific și care mă fac să mă simt rău în felul pe care ți l-am descris: fac alergie la fanatism, la intoleranță, la prostia agresivă, la prostia vicleană (dar nu mă deranjează neștiința, pentru că e oricînd remediabilă), la cei care fac pe proștii, dar nu sînt, la cei care fac pe deșteptii, dar nu sînt, la vînătorii de greșeli și la cei care nu recunosc că au greșit, la grafomani, la mitocanii intelectuali (care proliferează), la cei care nu se citesc decît pe ei înșiși, la cei care răstălmăcesc. Am generalizat, dar aș fi putut să înlocuiesc fiecare categorie cu numele unui contemporan. Te rog, fă tu operația, nu cred să ai dificultăți. Poate că ți se pare că astea nu sînt idiosincrazii (care ar trebui să fie ceva mai frivole și să aibă un aer mult mai personal). Poate că îți spui că toți sîntem alergici la lucrurile astea și la oamenii ăștia. Tu, cel puțin, știu sigur că ești. Dar remediul tot nu l-am găsit. Și știi ceva? Nu sînt convinsă că nu sînt mult mai mulți ceilalți, cei pe care nu numai că nu-i irită, nu-i doare și nu-i mănîncă nimic niciodată, dar care se simt chiar atrași de „intelectuali“ din tagma celor pe care ți i-am înșirat. Vorba ta: *Ce ție nu-ți place, altuia îi place*. Cu speranța că n-ai alergie la stilul epistolar, care mie îmi place.

Ioana Pârvulescu *este scriitoare și profesor la Facultatea de Litere din București. Cel mai recent roman:* Inocenții *(2016), iar cel mai recent volum de eseuri:* Dialoguri secrete *(2018).*

Victor MOROZOV

Constelația Alex. Leo Șerban

Orice critic își dorește, bănuiesc, să fie urmărit: opiniile sale să aibă greutate, textele sale să fie căutate și citite, ocazionînd un dialog de calitate cu publicul etc. Cîți dintre ei însă – în vremuri în care critica, și-așa firavă, e trunchiată și relegată tot mai spre margine, să nu cumva să „deranjeze" – ajung într-o asemenea poziție? La noi, în comunitatea noastră subțire și veninoasă de critici de film – „țară mică, mese puține" –, norocoșii care au prins un scaun sînt forțați să țină cu dinții de el, altfel riscă să dispară de pe radar și să nu se mai audă de ei. Prinzînd o conjunctură istorică favorabilă, Alex. Leo Șerban s-a menținut mai mereu deasupra acestor meschinării intestine – și, deși treptat a ajuns o figură impozabilă în domeniu, nu a lăsat impresia unui personaj intimidant.

Incontestabil, Leo – așa cum i se spunea – a reușit performanța de a se face iubit: multe generații și-au făcut educația cinematografică cu el; mulți au îmbrățișat autorii – Von Trier, Van Sant, Haneke, Greenaway – canonizați de el; mulți i-au apreciat condeiul plin de zvîc, bonomia, impresia că se simțea ca acasă pe orice teren publicistic, indiferent de cerințe; pînă aici, cu toții sîntem de acord. Analizînd la rece, însă, reputația lui ALȘ n-a fost un „miracol neașteptat" – ca să parafrazez titlul unei lucrări despre cinema-ul românesc –, ci o potrivire de factori; la fel cum judecățile și analizele lui, e și normal, n-au fost întotdeauna infailibile, așa cum s-a lăsat uneori impresia. Într-un articol de pe *Scena9,* Luiza Vasiliu spunea că „Leo a fost cel mai tare critic de film de la noi". A fost, într-adevăr? Și în ce sens? Pentru a pune această problemă, fie și-n treacăt, e nevoie să trecem de bariera paralizantă a elogiilor la care se opresc, în genere, mai toate tentativele de a-l recepta critic. Înainte de asta țin însă să dau un ocol autobiografic.

Cum să răspund la invitația Anei Maria Sandu – de a scrie despre ce a însemnat pentru mine scriitura lui ALȘ – altfel decît oblic? În aprilie 2011 aveam 12 ani și nu mă gîndeam mai deloc la cinema (e și vina școlii românești aici, dar nu intru în detalii). Fac parte din *generația post-Alex. Leo Șerban.* Poarta mea – și cred că și a altora de aceeași vîrstă – de intrare în Cinema n-a fost *De ce vedem filme?,* ci *Lucruri care nu pot fi spuse altfel,* studiul lui Andrei Gorzo despre Noul Val Românesc. Aceste două lucrări sînt, ca și autorii lor, cum nu se poate mai diferite între ele, dar ambele reprezintă vîrfuri în raport cu starea gîndirii autohtone despre cinema în două momente distincte: începutul anilor 2000 *vs* începutul anilor 2010. Cartea lui ALȘ se adresează unei pături largi de interlocutori, de la cinefili la curent cu trend-urile în materie la amatori de eseistică relaxată. Gorzo, în schimb, își duce cartea înspre zona rarefiată a specialiștilor – îți trebuie ceva antrenament pentru a-i cuprinde mizele – și marchează, aș zice, tendința de desprindere de publicul larg a discursului articulat, analitic, formalist despre cinema (ceva ce în SUA, bunăoară, s-a petrecut acum destulă vreme). Între aceste două poziții s-au negociat mai toate tipurile de scriitură-despre-cinema care au apărut la noi în ultimii ani.

ALȘ nu a atins niciodată nivelul de „acribie criticărească" (preiau sintagma dintr-o cronică de-ale sale) – sau cel de exigență academică – pe care Gorzo îl arată în paginile sale. Răsfoind acum cîteva zile cărțile lui despre film, îmi e clar că nici n-a fost interesat de așa ceva. ALȘ e, pur și simplu, altă specie de intelectual, una – dacă ar trebui neapărat categorisită – mai aproape de modelul francez care, chiar și la ora actuală, propune un discurs despre cinema mult mai suplu, mai „senzual" față de obiectul de studiu, îngăduind licența poetică și excursul vag-filosofic. ALȘ a fost, precum criticii francezi André Bazin și Serge Daney, neîncetat preocupat de *transmiterea* cunoașterii – și nu doar de cunoaștere în sine: e ceva deopotrivă nobil, generos și pedagogic într-o astfel de atitudine care caută să genereze dialog și cunoaștere tocmai prin contactul cu publicul (preluînd sintagma chiar de la Daney, Gorzo îl descria pe Leo ca *passeur).* În lipsa cinecluburilor arhipline din perioada lui Bazin – care putea să intermedieze în carne și oase, aproape zilnic, contactul unor grupuri eclectice de muncitori din uzine, studenți din facultăți etc. cu filme importante –, Leo a recurs la publicistică: cît mai multe texte, în cît mai multe *outlet*-uri. Ca și Daney, ca și Bazin înaintea sa, scriitura lui ALȘ e complexă: flexibilă, alertă, plină de aforisme și formule fericite, care stau în picioare după atîta vreme – dar niciodată călîie, plicticoasă: păcatul cel mai mare al criticii noastre de azi.

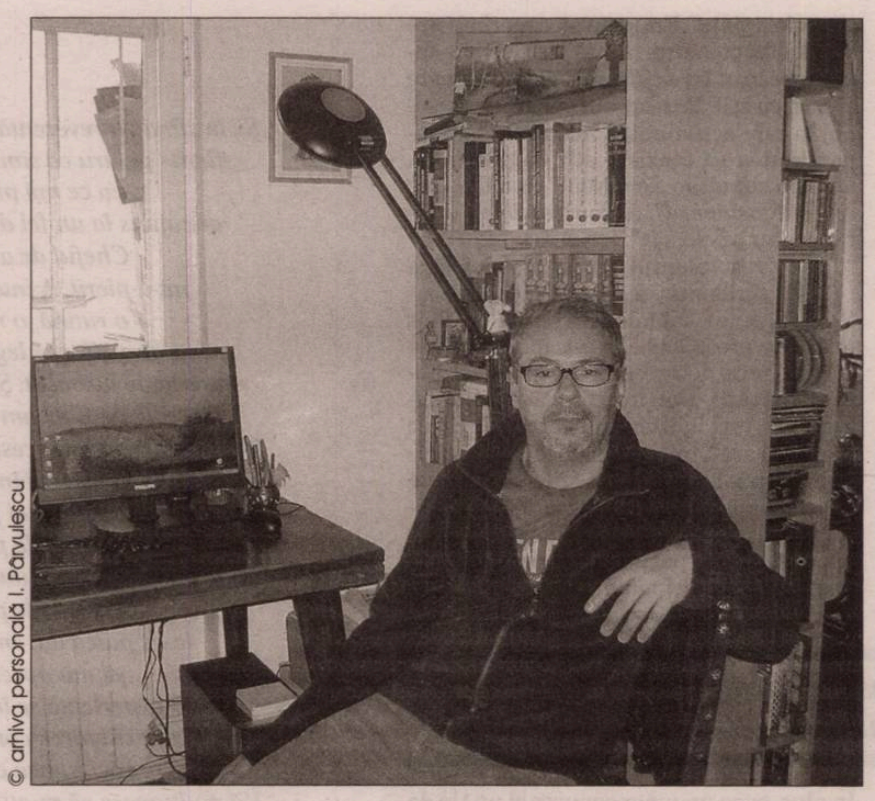
© arhiva personală I. Pârvulescu

„Ne uităm la filme pentru a uita că realitatea nu e un film. La limită, se poate spune că a vedea filme este o slăbiciune – ca orice ficțiune compensatoare. Trecutul e ca un vis pe care nu ți-l mai amintești decît pe fărîme, pentru că memoria e înșelătoare. Din fericire, există fotografia – această mărturie palpabilă a lucrurilor care s-au întîmplat."

„Dacă ar lua foc toate peliculele din lume și aș avea posibilitatea de a salva una singură, aș alege Vertigo (1958) de Hitchcock. Pentru că este cel mai elegiac film al „maestrului suspansului" – un poem ascuns în miezul unui thriller. Dar m-aș topi de dorul altora 15-20…"

ALȘ a avut norocul să prindă o perioadă înfloritoare în cinema-ul mondial, și una de tranziție dinspre „un cinematograf care nu există" către Noul Val în cinema-ul autohton. Mi-a rămas în minte din liceu, atunci cînd îi citeam cărțile, finalul unei depeșe despre *Marfa și banii,* în care spunea că mizează pe Cristi Puiu – închipuiți-vă, un necunoscut – „cu ambele mîini". Acum cîteva zile am recitit o diatribă antologică, din care extrag un pasaj: *„Eternitatea și o zi* e despre «marile teme». […] Ca-ntotdeauna la Angelopoulos, solemnitatea îngheață orice trăire, lentoarea adoarme orice firesc". Mi-au trebuit ani să ajung la o concluzie similară – să văd filmele cu această maximă provocatoare în gînd –, dar acum două luni am scris într-un text: „filmul se împotmolește definitiv în manierism – vrînd parcă să dovedească cu orice preț că e descins din Marea Artă", iar bucla s-a închis. Leo a avut și omisiuni – cinema-ul taiwanez sau Noul Val Argentinian nu apar în scrierile sale –, după cum a avut și orbiri – vezi cinema-ul iranian, pe care l-a desconsiderat, dar care este, în viziunea multora, cel mai important curent cinematografic al ultimelor decenii. Însă scriitura sa fină înseamnă mult mai mult decît suma textelor individuale care o alcătuiesc. „Cel mai tare critic de la noi"? Nu știu. Dar oare contează?

Propune un discurs despre cinema mult mai suplu.

© M. Grecea

Iulia BLAGA

Despre cărți și morminte

Cu fiecare an care trece și cu fiecare persoană dragă pe care o pierdem înțelegem ceva în plus despre moarte. Sau așa cred că ar trebui să se întîmple, deși în mare parte din viață probabil ni se pare că nu știm nimic și că numai propria noastră moarte va face, să zic așa, lumină. Poate ar fi mai corect să spun că dispariția fiecărui apropiat ne face să înțelegem mai multe despre rostul vieții, despre motivele pentru care am venit în formula asta, am cunoscut oamenii ăștia și ni s-au întîmplat chestiile astea. Dar sînt lucruri atît de subtile încît, chiar dacă ni se întîmplă să le simțim uneori, le verbalizăm cu mare dificultate.

Doamna Naum (și ea, și Gellu Naum au ținut foarte mult la Leo) mi-a spus odată că e important să le lași oamenilor o amintire frumoasă despre tine. Nu știu dacă i-a spus-o și lui, dar Leo știa asta și, cu cît trec mai mulți ani, cu atît mai bine văd gesturile de adio pe care le-a regizat pentru numeroșii lui prieteni. Proiecția cu *Mon Oncle* de la „Elvire Popesco" (la care el rîdea, ca de obicei, cel mai tare); vizitele în garsoniera lui de lîngă Lahovary în grupuri mici, gîndite pe afinități, cu meniuri adecvate; ceremonia finală. Leo e printre puținele persoane pe care le știu care și-a pus toate lucrurile în ordine înainte de a muri. S-a văzut cu cine era de văzut, a închis chestiuni legale, dar, mai ales, a scris și a pregătit cîteva cărți pentru tipar, pentru că asta dă, probabil, mai multă consistență existenței noastre efemere. Admir foarte mult și în continuare mă impresionează demnitatea și puterea de a aranja totul sub spectrul atît de grav al plecării, și discreția cu care a făcut-o, în ciuda gesturilor largi, la vedere. Printre alte contradicții, Leo era o persoană foarte mondenă și populară, dar, în același timp, foarte discretă. În ciuda regiei memorabile a plecării lui, cred că și-a păstrat neatins miezul și admir asta, și eu cred că sîntem prin definiție singuri. Nu e vorba doar că moartea, ca și nașterea, e o experiență cu totul individuală, dar fiecare dispunem, tot prin definiție, de o libertate interioară pentru care trebuie să luptăm cu dinții. Și Leo a luptat. Probabil că singurătatea esențială și libertatea interioară sînt unul și același lucru.

© arhiva personală M. Chirilov

„Există un paradis al contemplației, se numește Italia. Iar Toscana este parterul acestui paradis."

Nu știu cui i-a spus el „ciao" înainte de a muri (cînd se uita spre colțul de sus al tavanului), dar știu că mi-a făcut niște semne de dincolo care au mai subțiat „perdeaua de fum" (prefer să-i spun așa.). Cînd am mers la Festivalul de la Cannes la doi sau trei ani după ce a murit (la Cannes stăteam mult timp împreună și tare ne mai distram), am găsit într-o zi într-un magazin de jucării uzate (de care habar n-aveam că există) un leu de pluș cu sigla Metro Goldwyn Mayer la gît, exact ca leul pe care, dacă nu mă înșel, tot el îl făcuse cadou domnului și doamnei Naum cu mulți ani în urmă (iar ei îl botezaseră Plușu). Cînd l-am văzut pe raft, m-am gîndit imediat la el.

Cînd am fost într-un an la Festivalul de la Berlin (și acolo stăteam mult cu el), m-am nimerit la o proiecție (întîmplător, era 14 februarie) din CinemaxX 7 pe locul unde stăteam de obicei după-amiaza (după moartea lui Leo evitasem locurile astea.). Lîngă mine, pe locul lui Leo, era un tip care trăsnea a Aqua di Parma, parfumul lui preferat. Tot filmul am avut senzația că Leo e lîngă mine. Iar în noaptea aceea am visat că îmi arăta locul unde e acum. Un fel de mănăstire deschisă, cu multă verdeață, unde rezidenții, „călugări", tunși castron, se ocupau cu studiul individual. Fiecare avea chilia/cămăruța lui plină de liniște și de verdeață, unde învăța sau scria în niște ceasloave mari. Leo era mîndru să îmi arate locurile astea, iar eu eram încîntată de ce vedeam, dar mai ales că avea încredere și-mi făcea ghidajul. La sfîrșit, m-a condus spre Piața Victoriei. „Ce tare, Leo! Cînd ne mai vedem, cînd mă mai iei?" La care Leo a zîmbit și a spus un pic trist: „Păi, nu ne mai vedem". În mod bizar, de atunci nu l-am mai visat – și sînt vreo trei ani. Doar uneori am senzația dimineața că am visat ceva legat de el, dar nu-mi mai amintesc nimic.

Sînt sigură că Leo le face cu mîna în parte tuturor celor care au ținut la el. Odată eram la el la cimitir și am sunat-o pe Gabi Massaci cu gîndul să-i spun: „Leo îți transmite salutări", iar cînd îi zic unde sînt, ea exclamă: „Nu se poate!" (Și Leo exclama la fel.). „Acum cinci minute vorbeam cu Horia (Roman Patapievici) despre el."

Ce vreau să spun e că poate nu doar cărțile pe care le publicăm dau consistență vieților noastre grăbite. Și amintirea noastră în ceilalți e un fel de carte sau e chiar mai importantă decît o carte. E o amprentă neclară, o sămînță obscură și umedă care ne poartă mai departe prin ceilalți. Poate și ăsta e unul dintre lucrurile pe care le înțelegem profund foarte rar. În restul timpului ne oprim la suprafața cuvintelor din carte, la suprafața vieții.

***Iulia Blaga** este critic de film.*

Cristi LUCA

Mica noastră dietetică

Nu-mi amintesc de nici o întîlnire cu Leo în care să nu fi rîs sau măcar să nu fi încercat. Nu-mi amintesc de nici un telefon care să se fi încheiat fără un „ciao" spus cu bună dispoziție. Mereu găseam cîte un motiv, fleac, amănunt, pentru care merita să devenim neserioși.

Aroganța mea de proaspăt inginer programator, pasionat de cinema, mi-a fost răsplătită la primele noastre întîlniri cu propunerea de a scrie în reviste despre diverse subiecte tari: cultură și nervi, în general, filme în particular. Primul articol din *Dilema veche* se cheamă *„Memorabile replici despre singurătate"* și e scris împreună cu prietena mea bună Luiza Vasiliu. Nu e nevoie să îl căutați, nu e nimic memorabil acolo. Poate nici în restul articolelor mele, dar presupun că Leo se distra, iar mie îmi creștea stima de sine. E vitală și în cazul inginerilor.

După ce i-am comunicat nonșalant, la o bere, că nu e nici pe departe cel mai tare autor din revista pe care o citiți acum, mi-am declarat admirația pentru domnul Radu Cosașu. Leo a luat telefonul (chipurile, afectat de ordinea preferințelor) și a fixat o întrevedere cu adevăratul meu erou. A doua zi eram în bucătăria redacției vorbind despre fotbal și rugby cu autorul *Supraviețuirilor*. Nu erau chiar subiectele favorite ale lui Leo, dar pentru el nu conta.

Talentul lui de a mă face mai degrabă euforic cînd ne contraziceam era imbatabil. De obicei, în astfel de discuții, se lasă cu nervi, supărări la auzul unor expresii de genul „nu te pricepi", „nu e genul tău", „asta e o prostie", „mai bine nu", dar Leo ținea la această libertate de a ne bucura de mici dezacorduri. După ce-a scris *Litera din scrisoarea misterioasă* a ținut să prezeze că n-o să-mi placă și nu e cazul să mă deranjez. Puteam vorbi în continuare despre Marilyn Monroe, fără să ne batem capul cu Borges.

Îmi lipsesc des judecățile lui tranșante.

„Ceea ce pentru alții este lux, pentru mine este strictă necesitate; întotdeauna am funcționat așa, și nu văd de ce m-aș schimba."

Nu cred să fi întîlnit pe cineva ca el, cu o atenție atît de specială pentru cele mai insignifiante preferințe ale prietenilor, dublată de o generozitate pe măsură. Dacă pomeneai de cîteva fotografii careți plac, ți le făcea cadou imprimate, dacă îți plăcea vreun film sau o carte, aveai șanse să îți recomande, ani de zile, alte cărți și alte filme asemănătoare, dacă aveai nevoie de cel mai mic ajutor, ți-l oferea cu naturalețe, ca pe ceva ce îi era oricum la îndemînă. Odată a adus pe avion prăjituri pentru prieteni.

Mi-e greu să scriu despre Leo criticul de film, artistul, scriitorul. Îmi lipsesc des judecățile lui tranșante, gusturile lui, felul lui de a găsi nuanțele atunci cînd vedeam lucrurile în alb sau negru. Dar în amintirile mele, Leo e prietenul care s-a ferit mereu de etichete sau cuvinte mari, preferînd mereu simpla prezență. Împreună în sala de cinema, împreună la masă, împreună pe o bancă, fumînd liniștiți cîte o țigară (mereu rămînea fără). Alături de Leo. Mi-e dor de el.

***Cristi Luca** este critic de film.*

Dana ENULESCU

Alex, prieten drag

Anul acesta sînt opt ani de cînd nu te mai văd, iar în iunie ai fi împlinit 60 de ani, vîrsta pe care o voi avea eu peste două luni. Timpul trece, dar mie mi-e la fel de dor de tine. Îmi aduc aminte momentul în care ne-am cunoscut, în 1979, la Facultatea de Engleză din Pitar Moș. Mă uitam speriată pe liste, să văd dacă am intrat. Aveam 19 ani și abia sosisem de la Tîrgoviște. Te-ai prezentat, Alex. Șerban, și a fost simpatie la prima vedere. Am vorbit, ne-am îmbrățișat și mi-ai spus că ai senzația că vom deveni prieteni buni.

Mi-e dor de vocea ta, de mail-urile pe care mi le scriai, de urările de ziua mea, de călătoriile noastre la București, Cluj, Roma, Veneția, Napoli, Capalbio și alte locuri din Toscana pe care le adorai.

Îmi amintesc anii de facultate în care vorbeam în fiecare zi despre cinema, regizori, scriitori, programe de televiziune și de fiecare dată aveam ceva de învățat de la tine. Tu mi-ai făcut cadou prima mea carte de Julio Cortázar.

Cînd a murit John Lennon mi-ai spus să port doliu cel puțin o săptămînă, iar eu te-am ascultat. Nu pot uita restaurantul pe care l-ai descoperit pe Magheru și pe care l-ai numit „sediu", unde mîncam spanac cu ouă în fiecare zi, iar tu rîdeai cu poftă cînd chelnerița striga: „Să mai meargă un spanac cu ouă!".

Cînd nu mă descuram la examentul de Old English m-ai încurajat să merg înainte și mi-ai explicat ce nu înțelegeam. M-ai împins mereu dincolo de limitele mele și îmi spuneai că pot face orice dacă mă străduiesc. Mi-ai spus că pot să scriu articole de critică cinematografică, iar cînd am început m-ai lăudat și mi-ai spus că textele mele sînt „savuroase".

Te-ai bucurat ca un frate cînd am început să scriu despre fotbal, tu care urai fotbalul (erai convins că un penalty se trage de la 9 metri) și citeai tot ce scriam, încercînd să-ți amintești schemele de joc și numele fotbaliștilor.

Cînd îmi spuneai că semăn cu Caroline de Monaco și cu Louise Fletcher mă bucuram nespus. Dar cînd ai venit prima dată acasă la mine, la Roma, și erai tînăr, slab și cu părul lung, tata ți-a spus că semeni cu o fetiță, iar tu te-ai supărat. Apoi ați devenit prieteni și la Campionatul Mondial de fotbal din 1994 ieșeați amîndoi pe terasă cu steagul Italiei și vă bucurați că vă felicitau vecinii. Cînd Italia a pierdut Cupa Mondială, m-ai îmbrățișat, pentru că plîngeam.

© M. Chivu

„Luxul meu: să mă enervez din orice nimic pentru că mari probleme nu am – și e bine să dai măcar impresia că le ai.

„Stilul devine tot mai mult o pagubă colaterală a Modei."

Cînd s-a născut fata mea, Giada, ai venit la Roma să o vezi și mi-ai spus că de obicei te deranjează copiii, dar nu a mea, care plînge muzical.

Cînd am fost prima dată împreună la Veneția, în 2000, eu și cu tine ne-am rătăcit imediat și eram convinși că primul canal întîlnit în cale era Canal Grande. Noroc cu Cristi care, în cinci minute, ne-a scos la liman și ne-a explicat orarul vaporașelor. Atunci mi-am dat seama că prietenul nostru Cristi înțelege totul, imediat.

La Veneția nu-ți plăceau nici căldura exagerată, nici ploile și spuneai în fiecare an *„Cannes is hot, but Venice is not"*, ceea ce mă enerva pentru că eu nu am fost niciodată la Cannes…Tot la Veneția te supărai pe mine că nu țineam minte scurtăturile descoperite de tine ca să ajungem repede de la Rialto la San Marco sau în Campo Santa Margherita, locul tău preferat în oraș. Mi-aduc aminte ultima zi petrecută împreună la Veneția, cînd nu ai vrut să mergi la Lido să vezi filme, ai rămas acasă ca să gătești pentru mine și pentru Cristi. Mi-e dor de tine la Veneția pe vaporaș și pe scări la Casinò, unde aveam loc de întîlnire.

Am fost de multe ori împreună la Capalbio, în Toscana, unde mergeai la petreceri îmbrăcat în alb și cu pălării *à la* Hermann Hesse. Odată m-ai „încurajat" să fur două pahare și te-ai mirat că am reușit. Altă dată, tot în Toscana, am venit la tine la hotel să fac duș și te-ai certat cu proprietarul din cauza mea.

Îmi aduc aminte lecția de cinema pe care mi-ai ținut-o în metrou la Roma, despre Murnau, care spunea că „tot ceea ce nu intră în cadru nu există".

Nu-ți plăcea Ken Loach, dar înțelegeai perfect de ce îmi place mie. Spuneai că sîntem prieteni pentru că la filme rîdem la aceleași poante. Vreau să mai mergem pe stradă ținîndu-ne de mînă și cîntînd *„I'm singing in the rain"*. Vreau să mergem la cofetărie, să plătești tu și să mai spui „E pe mine". Vreau să fim studenți și să mai traducem *„Brother brother but the cheese is on money"*.

Mi-e dor de rîsul tău în sala de cinema și de dedicațiile de pe cărțile pe care mi le făceai cadou, de exemplu „Danei, de care mă leagă multă complicitate cinefilă nechibzuită". Mi-e dor de cum zîmbeai cînd te alintau colegele la facultate. Vreau să mai stăm o dată la același hotel, în două camere vecine, ca să mai vorbim puțin despre filme și regizori. Vreau să mai mergem o dată la Napoli și să te mai îndrăgostești de Vezuviu.

Îmi pare rău că nu am mers cu tine la Cluj la Grădina Botanică, deși mă invitai mereu. În fiecare an, de ziua ta, pe 28 iunie, mă duc la Roma în cartierul tău preferat, Trastevere, și mănînc lasagne în cinstea ta. Apoi mă întorc acasă să revăd *Vertigo,* filmul tău preferat. Și, așa cum ți-am promis acum opt ani, de cîte ori intru într-o sală de cinema, las un scaun liber lîngă mine, pentru tine.

***Dana Enulescu** este critic de film.*

Maurice MUNTEANU

Dragă Leo,

Deși e noiembrie, e atît de cald. A trecut ceva vreme și nu am apucat să vorbim despre Greta, încălzirea globală & noua corectitudine politică ce a devenit un fel de nouă ordine mondială. În dimineața aia cețoasă, tot de noiembrie, în care ne-am întîlnit pe străduța cu Sinagoga, aproape de Amzei, m-ai oprit, erai destul de agitat și spuneai ceva despre *la figure du perdant magnifique*. Uite, vezi, aproape uitasem. Și ne-am fîțîit prin Romană, am băut cafeaua aia la Mac și parcă am mîncat și niște sandvișuri destul de seci undeva la o tonetă de pe lîngă ASE.

Să știi că între timp a apărut un cont de Instagram care ție ți-ar fi plăcut terbil – lovelymarilyn –, un cont pe care mă uit uneori și aștept să apară ca din senin acolo comentariile tale. Chiar acum, în timp ce scriu, ascult *In a manner of Speaking* și parcă te aud spunînd că Marilyn nu a fost niciodată o gîscă blondă.

„Am momentele mele de depresie, ca orișicine, dar prefer să le țin departe de «manifestările publice», altminteri ar însemna să intru în corul general al văicărelilor – și, dacă detest ceva, este colectivismul. Sub orice formă!"

(fragmente din texte publicate de ALEX. LEO ȘERBAN)

Și uite așa mă întorc în garsoniera ta, dar după o seară de vară, după ce ne plimbaserăm prin Ioanid. Tu aveai niște raiați roșii și o cămașă în dungi și mi-ai povestit ceva despre Bernard Pivot și despre niște glumițe nesărate pe care le făcuse la adresa unei actrițe de vodevil. Să fi fost Elvire Popesco? Mi-ai arătat niște afișe, iar eu am găsit într-o revistă de cinema niște însemnări făcute de tine, cu creionul, despre Melville.

Aveai niște raiați roșii și o cămașă în dungi.

Tot asta făceai și pe plajă la 2 Mai, în dimineața în care parcă te luptai cu soarele, cu valurile, cu mirosul de emulsie Piz Buin și cu Proust. Și atunci aveai un creion în mînă. Ah, și prînzul de la Dinamo – ne certaserăm cu o chelneriță foarte simpatică fiindcă ne servise papanași prăjiți într-o tigaie cu miros de pește. „Și ce vrei, dragă, acum, să chemăm Poliția?" De multe ori, cînd sînt trist, te aud pe tine – „Și ce vrei, dragă, acum, să chemăm Poliția?". Și rîd în hohote.

Sper că nu ai să te superi prea tare pe mine pentru că nu îmi pot coordona ideile. Am vorbit așa mult despre doctori, despre avioane, despre Buenos Aires, despre libertate, despre melodia aia care te amuza – *Dragostea din tei* – încît acum parcă refac traseul lui Rebengiuc dintr-un film despre care nu am apucat să vorbim – *Un om în loden*.

Lucrurile nu s-au schimbat prea tare, Leo. Dar oamenii, oamenii parcă sînt din ce în ce mai singuri.

Te îmbrățișez!

***Maurice Munteanu** este fashion editor la revista* ELLE.

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Liderii vremurilor noi

Într-unul dintre cele mai bune interviuri acordate de Gheorghe Hagi presei, cel realizat de PRO TV și difuzat pe 1 Decembrie, sportivul e întrebat care este, în opinia lui, calitatea cea mai de preț a unui lider. Fără să stea prea mult pe gînduri, Hagi răspunde: „generozitatea".

Îmi imaginez că nu este deloc simplu, în zilele noastre, să te afirmi ca lider. Ca manager, conducător sau coordonator de grup. Trăim într-o țară în care școala a rămas mult în urma profesiilor vînate pe piața muncii, în care regulile și ierarhiile au din ce în ce mai mulți oponenți, în care așteptările privind condițiile de muncă și recompensele sînt din ce în ce mai sofisticate și în care „școala" de management al resurselor umane abia se pune pe picioare, după 40 de ani în care rolul de lider a fost preluat abuziv de șefi, activiști. Dar, mai ales, trăim într-o țară în care standardele de evaluare a competențelor profesionale și manageriale au coborît la un nivel devastator: în presă, la televiziuni, în Parlament, în guverne, în instituții culturale sau educative, portretele liderilor sînt, în marea lor majoritate, inadmisibile. În aceste condiții, rolul de manager pare din ce în ce mai dificil de ocupat și de jucat: trebuie nu doar să fii competent profesional, dar să ai și curajul să te lupți cu impostura din jurul tău și cu manevrele oneroase, care împing mereu în față nulități bine susținute de interese de partid sau de gașcă. Trebuie nu doar să știi să mobilizezi echipe cu ochii pe un scop comun, ci și să ai răbdare cu cei care au pierdut startul din cauza școlii proaste pe care au absolvit-o. Trebuie să ai în minte nu doar ținta la care vrei să ajungi, ci și drumul de zi cu zi pînă la ea, felul în care modelezi biografiile profesionale ale celor care te însoțesc. Un manager bun „pune pe masă", atunci cînd se prezintă în fața echipei pe care va trebui să o coordoneze, nu numai isprăvi profesionale de excepție, ci și principii și virtuți, ce este acceptabil și ce nu în viața comună petrecută la serviciu. Pe scurt, cred că, așa cum stau lucrurile în zilele noastre, un manager bun trebuie să capete culorile vii, cu infinite nuanțe, ale unui pedagog bun.

Un manager bun trebuie să capete culorile vii, cu infinite nuanțe, ale unui pedagog bun.

Am cunoscut, de-a lungul a peste treizeci de ani de muncă, nenumărați manageri. Ai mei sau ai altora. Manageri buni, manageri slabi, manageri-știabi, manageri-șefi, manageri nesiguri și agresivi, manageri inteligenți, dar ineficienți, manageri cu rezultate remarcabile, dar abuzivi, manageri fără maniere sau manageri bine crescuți, dar care abia pîlpîiau în fața unor decizii nepopulare. Am întîlnit manageri indiferenți la problemele echipei sau, dimpotrivă, obsedați de fiecare cearcăn sau zîmbet ițit în preajma lor. Am dat nas în nas cu manageri servili, atenți doar la grimasele superiorului, și manageri bîntuiți de imaginea proprie gonflată de rolul providențial pe care credeau că îl au în viața oricărui subordonat.

Dar, ceea ce este important, am cunoscut și generația următoare de manageri: manageri buni, manageri slabi, manageri-știabi, manageri-șefi... Care au pășit, fără abatere, pe urmele celor care le-au fost modele.

Am avut deci, coordonatori de tot felul. Și pot să spun că singurii care au rămas în gîndul și inima celor pe care i-au condus – și mai vrednici, și mai nevrednici, și mai buni, și mai slabi, și mai pricepuți, și mai nepricepuți – au fost cei care și-au luat puterea dintr-o combinație neobișnuită, aproape alchimică, de cunoaștere, fermitate și generozitate.

Revenind la Gheorghe Hagi, la cuvintele și faptele lui, mă gîndesc că, într-adevăr, singurul motiv pentru care merită să faci performanță este ca să îți transformi succesul în generozitate. Altfel, performanța rămîne doar o mașinărie bine programată și nimic mai mult.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Cenușiu

Înainte să vină iarna propriu-zisă, trebuie să trecem mereu, ca printr-o aceeași veșnică încercare, prin perioada cenușie. Fie că durează o lună, fie două, ea e mereu aceeași și ne pîndește după te miri ce colț: cea în care mai totul e gri și mai toate culorile își pierd consistența și se topesc una-ntr-alta.

După culorile tari ale toamnei, transformarea e mereu un șoc. Trebuie să faci față zilnic cenușiului incert, aproape ca ceața lui Dickens din *Bleak House,* dar și din *A Christmas Carol,* cea care-l înconjoară mereu pe Scrooge. Nici nu mai știi dacă e o ceață în sine, neutră, sau una a îndoielilor și incertitudinilor fiecăruia dintre noi, adunate laolaltă și, așa, mai greu de străpuns. Ca-n poezia lui Eugen Jebeleanu pe care o studiam cîndva la școală („Surîsul Hiroshimei"): „Ce ceață deasă, vai, ce ceață deasă / Nu mai cunoaștem drumul către casă".

Dacă am fi în filme de referință în *Popular Culture,* precum *Ghostbusters* (1984, Ivan Reitman), energiile pozitive reunite ale locuitorilor orașului ar putea alunga cenușiul ăsta. Dar cum nu sîntem (ori, poate, doar mai avem pînă acolo), ne străduim să-i facem față, fiecare cum putem. Nici soluția *à la* Dickens, cu spirite ale Crăciunurilor trecute, prezente ori viitoare, care se ițesc de la sine, atunci cînd se-mput lucrurile, nu pare să funcționeze (încă – cine știe?) în realitate. Nici cea din *Miracle on 34th Street* (1994, Les Mayfield), în care adevăratul Moș Crăciun se amestecă printre noi, muritorii, și ne lasă să-i dovedim existența printr-un proces. Nici cea din *The Bishop's Wife* (1947, Henry Coster): coborîrea unui înger, printre noi, în cazul de față nimeni altul decît Cary Grant.

Singurele, momentan, soluții la îndemînă sînt luminițele de Crăciun, care s-au aprins deja în oraș. Dar care, cînd le-am văzut, în special pe cele de pe Magheru, am simțit cum cenușiul mă înfășoară mai vîrtos, poate chiar sufocîndu-mă: sînt mingi de fotbal și alte cele, tema fiind cea a Campionatului European de Fotbal 2020. Cu care nu am nimic, nici bine și nici rău: doar că nu văd legătura dintre acesta și Crăciun, cu spiritul lui cu tot. Poate doar legătura cu ambițiile Primăriei Capitalei, care nu uită să ne reamintească că ea e autoarea, urîndu-ne „La mulți ani!", evident în exces, la tot pasul.

Cenușiul poate merge pînă dincolo de geacă și căciulă.

Ori Tîrgul de Crăciun, cel din Piața Constituției, la care, recunosc, îmi plăcea să dau cîte o raită în fiecare an, mai ales pentru că se află acolo o tarabă cu niște îngeri mai speciali – hieratici fără să fie înspăimîntători și zglobii fără să fie kitsch; precum și o alta cu figurine din turtă dulce care să nu pară scoase din filmele de groază. Dar anul ăsta am nimerit, pentru prima dată, tocmai de 1 Decembrie: în loc de „Moș Crăciun cu plete dalbe" ori „*Jingle Bells*" se cînta „Noi sîntem români". Ceea ce în sine nu era nicicum, dar asociat cu puhoiul de consumatori în exces din jur, iarăși, nu avea nimic din spiritul Crăciunului, din postul Crăciunului sau, măcar, din drăgălașul în limite posibile al unui tîrg de Crăciun vienez, de pildă. Eram în plin carnavalesc *à la* Bahtin sau într-un bîlci de felul celor descrise de Caragiale.

Pitoresc, pe alocuri, dacă îți asumai tenta, subliminală, de agresivitate: nu te împingea nimeni, la propriu, dacă te deplasai dintr-un loc în altul. Doar că nimeni nu se prea dădea la o parte. Mai fiecare se încăpățîna să rămînă acolo, în drum, ca o stîncă în calea năvălitorilor, trezind și-n tine, trecător întîmplător, o reacție tot de agresivitate: îți venea să te-mpingi în cel care-ți stătea în cale. Așa că, să mă ierte Dumnezeu, dar n-am trăit cine știe ce sentimente luminoase și înălțătoare în mulțimea care se legăna molfăind cîrnați prin jurul tarabelor de Crăciun.

O altă soluție de a face față cenușiului e cea lașă și oportunistă: și anume de a te face una cu el. De a deveni tu însuți cenușiu, ca să nu te mai distingi în mulțime și-n atmosfera generală. Oricum, majoritatea lumii care se perindă prin cenușiul ăsta poartă scurte negre ori chiar cenușii, căciuli și rucsacuri așijderea. De departe, semenii noștri înaintînd prin negură pot părea asemănători, dacă nu la fel, pînă la un punct. Cenușiul poate merge pînă dincolo de geacă și căciulă: să intre-n tine, și nu numai să te-mbraci la fel cu alții, ci și să te porți la fel, să împărtășești aceleași țeluri și atitudini. Să alergi grăbit, zi și noapte, după ceva ce, oricum, vei prinde (dacă vei prinde) doar pentru puțin timp.

Sau nu. Sau poți refuza cenușiul prin mijloace proprii. Fiecare prin formula lui personală. Păstrînd pe dinafară, dar mai ales pe dinăuntru, stropul ăla de culoare, ca o pată făcută din întîmplare de un stilou care curge ori de o pensulă prea muiată-n apă, care-ți schimbă perspectiva. Care dă o altă nuanță lucrurilor: una mai spre galben pal sau chiar auriu. Care le poleiește și le face să capete contururi clare, uneori stridente, care să se distingă în marea de cenușiu.

„Fără România îți pierzi timpul vorbind despre Europa“

– interviu cu Richard DEMARCO –

La Muzeul Național de Artă al României s-a deschis, pe 7 noiembrie, 24 de argumente. Conexiuni timpurii în neo-avangarda românească 1969-1971, *o expoziție-eseu, cu numeroase lucrări și documente de arhivă, care decupează o perioadă extrem de fertilă a artei românești și prezintă, alături de mulți alții, artiști precum Horia Bernea, Ion Bitzan, Liviu Ciulei, Paul Neagu, Grupul Sigma. Un proiect curatoriat de Alina Șerban și Ștefania Ferchedău, deschis pînă pe 2 februarie 2020. „Expoziția asta este o speranță pentru viitor“, declară în dimineața de după vernisaj* ***Richard Demarco****, o figură emblematică deopotrivă pentru scena de artă britanică, cît și pentru scena românească de artă în comunism, venit la București cu ocazia expoziției. Născut în 1930 într-o familie scoțiano-italiană, la Edinburgh, Demarco decide în tinerețe să își îndrepte privirea către Est. Un Est pe care îl va vizita constant în comunism și a cărui artă o va promova febril. În galeria sa și în cadrul Festivalului Internațional de la Edinburgh, va deschide expoziții precum* 4 Romanian Artists *(1969),* Romanian Art Today *(1971),* Nine Catalytic Stations *(Paul Neagu, 1988),* Art in the Open *(1989). Una dintre resursele documentare ale expoziției de la muzeu este bogata Arhivă Demarco.*
Richard Demarco mă așteaptă la interviu cu aparatul de fotografiat pornit, captează încontinuu detalii din jurul său, e îndrăgostit de România, iar întrebările mele sînt, spre final, întrerupte de întrebările lui către mine, astfel că eu la rîndul meu devin obiectul interviului lui, chiar dacă, în rîndurile următoare, am păstrat doar miezul discuției: despre artă, adevăr și fake news, politică și corupție, comunism, spiritual, România. Cu una dintre cele mai vitale personalități din cîte am intervievat. La cei aproape 90 de ani ai săi, Demarco se bucură de viață, pare că absoarbe realitatea din jurul lui, o devorează.

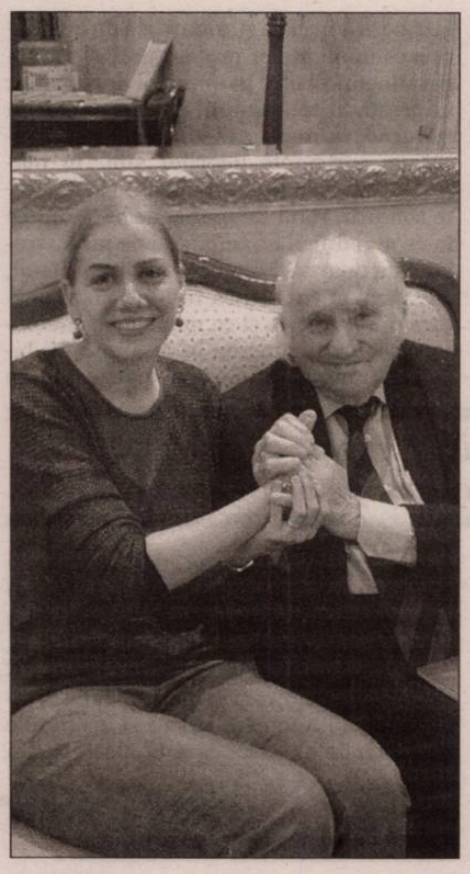

Cînd ați vizitat pentru prima oară România?

În 1968. Acela a fost *annus mirabilis* pentru mine: atunci am vizitat pentru prima oară Bienala de artă de la Veneția, tot în acel an am trecut Cortina de Fier. A fost prima din cele 35 de traversări. M-am mișcat într-o direcție suicidală, prostească, ar spune unii. Nu m-am dus la New York ori la Paris, ci în direcția greșită.

Tocmai 1968, un an al marilor proteste. La fel și la acea ediție de bienală.

Lumea artei devenise coruptă, iar studenții au fost cei conștienți de asta. Astăzi avem corupția reală: arta nu mai este în mîinile artiștilor, ci în cea a turiștilor. Trăim într-o lume a turismului, a industriei *entertainment*-ului și a *leisure*-ului. Cultura este acum asociată sportului. Dar arta nu trebuie să fie divertisment! Arta, la cel mai înalt nivel al său – Brâncuși, Joseph Beuys, Bitzan, Neagu, Flondor –, este luptă pentru adevăr și frumos. Adevărul și frumosul se împletesc. Marele John Keats a spus-o clar: nu trebuie să cunoști decît două lucruri în această lume – adevărul este frumos și frumosul este adevăr. Arta nu are nimic de-a face cu relaxarea, cu vacanța, ci trebuie să te țină mereu în alertă. Dacă înțelegi cuvîntul *avangardă*, vezi că este vorba de a fi în prima linie și de a ataca inamicul.

Care ar fi acest dușman?

Politica: falsă, confuză, coruptă. *Fake news*-ul, neadevărul. Dispariția frumosului, așadar. Noi nu mai căutăm frumosul, nu mai vrem să ne concentrăm mințile asupra Ansamblului de la Tîrgu Jiu, de exemplu. Nu vrem decît să fim șocați, distrați, ne interesează doar lumea celebrităților, lumea modei, cea a timpului liber, orice nu are legătură cu adevărul. Îmi dau seama de asta pentru că mă apropii de vîrsta de 90 de ani. Asta înseamnă că 95 la sută din prietenii mei, toți artiștii pe care i-am iubit și cu care am lucrat, sînt acum morți. Dar ce este arta? Limbajul artei nu este unul al celor în viață astăzi, al celor care locuiesc pe această planetă în extincție tocmai din cauza gesturilor lor, iar cel mai important lucru din lume nu este nici măcar Brexit, care va distruge relația dintre modul britanic de a trăi și cel european. Nu există Marea Britanie. Nu există România. Nu există decît Europa; nici un alt continent nu a explicat importanța democrației și a libertății individului, a dreptății, a adevărului, așa cum a făcut-o Europa. Dar de-a lungul vieții mele, Europa a constituit un exemplu al prostiei umane, al conflictului. Fiecare minut al vieții mele a însemnat observarea distrugerii de sine a Europei. Distrugerea unor orașe minunate precum Berlin, Dresda ori partea italiană din care provin, Monte Cassino. Am văzut nebunia umană în fiecare secundă a vieții mele, începînd cu 1930, am fost rănit în copilărie în timpul războiului, m-am întristat din cauza invaziei italiene a Abisiniei, din cauza Războiului Civil din Spania, Franco, Salazar, Ceaușescu… Dictaturile care sînt peste tot și astăzi… Nu sînt în lumea artei pentru a scăpa de lumea reală! Nu vreau să scap de adevăr! Politicienii nu vor să înțeleagă că sînt nimic în comparație cu artiștii. Ce mare român este celebrat oriunde în lume? În nici un caz nu este vorba de un politician, ci de Brâncuși. Oare de ce? Bineînțeles că dictatura a vrut să-l distrugă, iar Hitler a încercat să distrugă Bauhaus-ul, de care eu, atunci cînd eram tînăr, am fost absolut îndrăgostit. E vorba despre o lume care nu merita să fie nimicită.

Trăiți într-o nostalgie a acestei lumi?

Nu sînt nostalgic, pentru că sînt italian, sînt un exemplu dezastruos de britanic. Eu sînt de fapt Riccardo, am un nume italian, un nume roman. Cînd mă gîndesc la cultura europeană, mă gîndesc că la un moment dat România și Scoția au fost parte din Imperiul Roman, care se întindea de la Marea Neagră pînă în Scoția.

Noi ne situam la periferie.

Îți dai seama? Vorbim despre un ADN comun. Iubesc Europa.

Dacă ne întoarcem în 1968, ați traversat Cortina de Fier avînd în minte o Europă unită.

Aveam acest vis, al Europei unite. Am fost binecuvîntat. Edinburgh a devenit în 1947 o capitală culturală a lumii, odată cu crearea Festivalului Internațional de Artă, la doi ani de la încheierea celui de-al Doilea Război Mondial și la începutul celor 40 de ani de Război Rece. Viața mea a fost o așteptare a războiului care să înceapă, cu frică și agonie. Am realizat că singura limbă pe care o pot folosi, singura limbă pe care fiecare european o poate folosi ca expresie a capacității noastre de a iubi, este limba muzicii și a artei – Verdi, Donizetti, Beethoven, Mozart, Enescu, Brâncuși. Este atunci cînd ființele umane folosesc aceeași limbă precum îngerii. Dacă Bienala de la Veneția sau Documenta se concentrează doar pe arte vizuale, Edinburgh Festival a fost și este unul al tuturor artelor.

„În arta scoțiană dispăruse deja dimensiunea spirituală, pe care o regăsești la un artist precum Bernea.“

Cine sînteți dumneavoastră cu adevărat?

Nu vreau să fiu considerat un simplu galerist prost, ci o ființă care pur și simplu a folosit mereu limbajul artelor. Pentru foarte mulți ani, am fost profesor de Studii Cultural-Europene, la Kingston University. Și am înțeles că adevăratul reprezentant al unei țări nu este președintele ei, ci marele artist. Fiecare țară se identifică cu artiștii săi.

De ce?

Pentru că doar din gura lor poți afla adevărul și expresia frumosului. În 1971 am fost absolut impresionat să introduc scena de artă românească în Scoția, dimensiunea românească fără de care nu ai Europa. Fără România îți pierzi timpul vorbind despre Europa. Misiunea mea este să educ oameni ca Donald Trump. Îți dai seama ce misiune grea am? *(rîde)* America nu există fără România!

Ați spus că în 1968 nu erați interesat să vizitați New York-ul, ci estul Europei. De ce?

Eram o persoană influentă, mi se dăduse postul de director al secțiunii de expoziții de artă contemporană în cadrul festivalului, făceam selecția pentru programul oficial. Regina mi-a înmînat această funcție, ea fiind patroana festivalului. Reala luptă în lume se poartă între artiști, poeți și birocrați. Tot ceea ce contează este Adevărul, care îți oferă accesul asupra creatorului. Revenind, sînt singura ființă în viață care a participat la fiecare ediție a festivalului. Îmi amintesc de Maria Callas la festival, Elizabeth Taylor, Richard Burton, Claire Bloom, Liviu Ciulei, Miriam Răducanu. Doamne, aproape toți sînt morți, dar spiritul lor este prezent alături de noi. Marea artă nu e reprezentată de decernarea premiilor Oscar, nu cred în competiții și ierarhii, cred în arta ca limbaj esențial, în absența căruia eșuezi, te afli în pericol politic.

Cum arăta Bucureștiul în 1968?

Avea o anumită puritate, nu fusese încă distrus. Era un oraș foarte frumos. Tot atunci am descoperit Clujul și Iașiul. Cînd am venit, mi-a fost prezentată arta oficială comunistă, acea viziune despre artă. Și am știut că nu acela este adevărul. Am descoperit în schimb adevărul în atelierul lui Bitzan. Stînd acolo, în Pangrati.

Cum au fost receptate în Scoția expozițiile de artă românească? Publicul nu era deloc pregătit.

Artiștii români vorbeau o limbă complet străină britanicilor. În arta scoțiană dispăruse deja dimensiunea spirituală, pe care o regăsești la un artist precum Bernea. E ceea ce se întîmplă acum, cînd arta a devenit divertisment. Beuys mi-a spus odată că fiecare ființă umană s-a născut ca să folosească limbajul artei, nu s-a născut pentru a întrebuința limbajul afacerilor sau pe cel al politicii. Asemenea imagini *(în timpul interviului, Demarco primește în dar un catalog al artistului Doru Tulcan și îmi arată pagini din acesta)* m-au impresionat enorm atunci, pentru că mi-am dat seama că nu puteau veni din Marea Britanie, acolo arta devenise una hiperintelectuală, pierduse total spiritualul, sufletul. Or, adevărul nu poate veni decît din inimă, de acolo vine energia, din prezența noastră fizică, din ochii, urechile, pielea noastră.

De ce o dragoste atît de mare pentru România?

Probabil una dintre cele mai mari contribuții la cultura europeană sînt bisericile pictate din nordul Moldovei, nu există ceva similar în Marea Britanie. Sau Brâncuși. El este o expresie a iubirii. De aceea mi-am trăit viața rostind limba dragostei. De fapt, e doar un zvon că Bitzan, Neagu ori Brâncuși sînt morți, ei de fapt trăiesc dincolo de minciunile și viețile oamenilor politici, dincolo de corupție. Cu toții trebuie să fim artiști, să apărăm frumosul și adevărul. Altfel sîntem în pericol și devenim apărătorii banilor și ai puterii.

Cum ați defini această mare prietenie cu artiștii români?

Toată marea artă se naște din prietenie, din împărtășirea speranțelor, viselor, dorințelor, sistemelor de valori. Nu aș exista fără prietenie, toate aceste expoziții așa s-au născut. Banii nu îți pot da puterea să aperi adevărul. Arta este o încercare disperată de a învinge închisoarea în care ne aflăm trăind, o închisoare a timpului și a trecerii.

a consemnat Daria GHIU

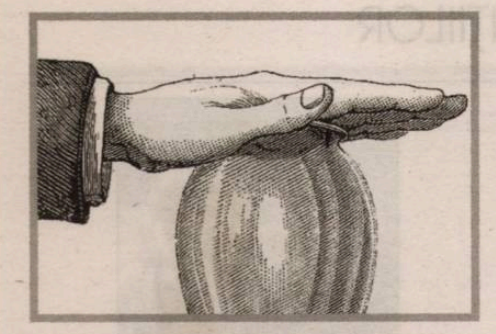

George BANU

scena lumii

Dincolo de frontiere... pe „scena lumii“

La Sankt Petersburg, spre sfîrșitul anului, o manifestare efectuată în spirit de promovare „putiniană“ a reunit zeci de „actori“ culturali din cele mai diverse domenii și țări – de aceea poliția eliminase orice turist din zona Ermitajului, pe care l-am putut vedea pustiu și melancolic ca și cum Revoluția din Octombrie nu avusese loc, în timp ce, la intrarea invitaților pentru forumul cultural, precauțiile de securitate se exercitau cu autoritatea agresivă a Rusiei de azi. E o caracteristică proprie dictaturilor care, cum afirma fără jenă un înalt demnitar sportiv, „organizează cel mai bine Olimpiadele“. La Sankt Petersburg se desfășurau totodată Olimpiadele teatrale, ca prolog al celor sportive de la Tokyo din 2020. Spectacole importante, semnate de regizori reputați, ca Andrei Șerban, Andriy Zholdak, Dimitris Papaioannou, Jan Klata ori Tadashi Suzuki, au fost prezente și luate cu asalt de un public captivat de teatru chiar și acum, ca pe vremurile comuniste. Dincolo de toate persistențele deplorabile ale epocii revolute, atracția pentru cultură rămîne unul dintre rarele simptome benefice. Cît va rezista? Să-i dorim viață îndelungată.

Tema propusă dezbaterilor – „Dialoguri culturale“ – confirmă o constantă a practicilor actuale, practici frecvent efectuate în numele unei „interculturalități“ contagioase. Ea răspunde tendinței comune de a atenua separațiile, de a diminua izolarea frontierelor, în ciuda vizelor imperativ reclamate de oficialitățile ruse. Vize cu fotografii, motivații ale călătoriei – o prăpastie separă dezbaterile intelectuale și exigențele oficiale. În teatru, frontierele de rasă și de limbă și-au diminuat impactul în preajma lui '68, cînd tinerii părăsesc Europa în căutare de exotice paradisuri artificiale – India, Bali –, iar Brook sau Mnouchkine integrează actori străini veniți de oriunde. Scena devine policromă, reflex al orașului devenit multietnic. Din același impuls, frontierele între arte își pierd etanșeitatea și, aproape sistematic, se impun manifestări impure ca *dansul-teatru,* a cărui genială protagonistă a fost Pina Bausch, manifestare emblematică a sfîrșitului de secol trecut ce se continuă și azi. Marcat de același spirit „transfrontalier“, spectacolul modern va transgresa limitele odinioară strict determinate între Est și Vest pentru a proceda la operații multiple de mixaj și hibridare. Rezultatele fascinează atunci cînd artiștii preiau elemente constrastante și le tratează subtil, fabricînd o referință comună, incertă, dar poetică. Referințele aici sînt diseminate și nu doar rudimentar mobilizate, ele se îngemănează și nu-și rămîn străine, reciproc refractare. Astfel, pornind de la referințe „originare, se produc creații «imaginare»“. Semnate de Ariane Mnouchkine, cînd utilizează practicile teatrului japonez Bunraku în *Tobe pe dig,* sau de Masahiro Yasuda pentru *Titus Andronicus* ori Satoshi Miyagi pentru *Antigona*. Porozitatea frontierelor e asumată și astfel se atenuează diferențele, producîndu-se spectacole aproape fantasmatice. Nimic nu e recognoscibil ca atare, căci extremele se topesc reciproc într-o asociere, aș spune, onirică. Dar asemenea, reușite rămîn rare și adesea „dialogul“ e confuz pînă la a eșua în ceea ce Grotowski numea disprețuitor „mambo jambo“, amestec nedigerat de elemente alogene ca într-o salată bœuf incorect preparată. Cînd elementele convocate se recunosc abuziv, eșecul e inevitabil; în schimb, dacă identitatea le devine imprecisă, comunicarea seduce.

Atracția pentru cultură rămîne unul dintre rarele simptome benefice.

În splendidul teatru Alexandrinski, Tadashi Suzuki, vechi adept al „hibridării“, prezenta *Cyrano de Bergerac.* Aici, Occidentul și Orientul rămîn disociate, ele alternează, dar fără a ajunge la o nouă identitate, fiecare rămîne intact. Scenografic, se expun elementele proprii Japoniei, cu samurai și gheișe, în timp ce în sală răsună cunoscute arii din *Rigoletto* sau *Traviata*. Entități insolubile, inapte să ajungă la coabitare. Hibridarea eșuează. În schimb, în *Furtuna* de Ostrovski, regizorul Andrei Moguchi elimină prezența realistă a Rusiei pentru a construi un univers întunecat și violent, pentru a impune un joc frontal, străin tradiției stanislavskiene, joc tragic. Gesturile, costumele evocă o lume asiatică severă, lipsită de exotism decorativ și, la final, vorbele convertite în cîntec de Katerina pe *hanamichi,* podul florilor, ating intensitatea unei psalmodieri tragice în „spirit“ oriental și nicidecum doar citată, preluată ca atare. Impuritatea devine aici, ca în *Prințesa deocheată* de la Sibiu a lui Silviu Purcărete, o condiție propice scenei plasate la răscruce de culturi. Unde sîntem? Niciunde și totuși ecourile persistă asemenea unor imprecise repere, dar recognoscibile. Voci, gesturi venite de altundeva, ajunse pînă aici.

Dar la Sankt Petersburg un spectacol al lui Valerii Fokin, dimpotrivă, a confirmat impactul apartenenței la o cultură distinctă, omogenă și asumată. El e consacrat relației pe care Fokin o are cu Gogol, ale cărui opere apar fragmentar, asemenea unor meteoriți în noapte. Îi recunoaștem și fiecare suscită adevărate constelații mnemonice, amintiri de lectură, de vîrstă, de emoții... Fokin concentrează această antologie gogoliană pe atracția față de oraș – Cehov iubea Moscova, Gogol – Sankt Petersburgul, a cărui imaculată machetă magică apare pe scenă în timp ce protagonistul își scandează pasiunea: *Petersburg, Petersburg!* Dar totodată ne confruntăm cu o imagine dublă, aceea a lui Gogol tînăr și a lui Gogol alienat mintal. Imagine sfîșietoare pe care doar teatrul o poate restitui concret cu o asemenea forță. În contextul unor frontiere închise a căror forță permite concentrarea căci, în ciuda condiției mele de emigrant, în artă le iubesc deseori. Restrictive, ele evită confuzia fiindcă focalizează atenția și afirmă o identitate ca soclu al comunității reunite în sală.

La Paris, descopeream ultimul spectacol al lui Christophe Marthaller, unde se glisează constant de la cuvînt la cîntec, unde cîntecul ce evocă marea tradiție muzicală germană se murmură, se șoptește, se stinge ca o bătrînețe care, în fața noastră, își asumă extincția. Lacrimi vocale ce păstrează puterea vorbelor, dar totodată le atașează emoția sunetelor, reduse la o discretă, de-abia audibilă, fredonare colectivă. Aici dialogul între arte ajunge la una dintre cele mai rafinate împliniri. Dialog ce se manifestă și în *Vita Nuova,* performanță concepută de Romeo Castellucci, unde într-un ipotetic garaj sînt expuse treizeci de automobile printre care circulă interpreți africani în căutare de vechi ceremonii uitate sau de opere artizanale azi deteriorate. Artele plastice, muzica și cuvîntul comunică. Frontierele sînt suprimate. O nelămurire, însă: de ce actorii poartă pantofi de femeie? Poate pentru a afirma ceea ce se cheamă azi *fluid gender,* suprimare a frontierelor sexuale. Un efect de modă? O superficială contaminare de *Zeitgeist*-ul epocii?

Andrei Șerban își încheia intervenția la Sankt Petersburg printr-o invitație adresată teatrului de a se asuma ca artă a vieții, aici și acum: „Teatrul este arta prezentului. Un mit, o piesă clasică sau una contemporană ne tulbură în mod misterios, din motive care nu pot fi explicate logic. Important este că ceva adînc e atins și, brusc, o energie explozivă iese la lumină. E viața însăși, cea necunoscută, care transpare... Teatrul e un instrument extraordinar, cu condiția să fie liber“. Suprimînd sau asumînd frontierele, circulînd de la o entitate la alta sau, dimpotrivă, exaltîndu-le teritoriul păstrat. Libertate de circulație între arte sau libertate interioară în sînul unei arte. *That is the question.*

George Banu *este eseist și critic de teatru. Cele mai recente lucrări publicate:* Iisușii mei *(Editura Nemira, 2018) și* Pagini alese *(Editura Nemira, 2018).*

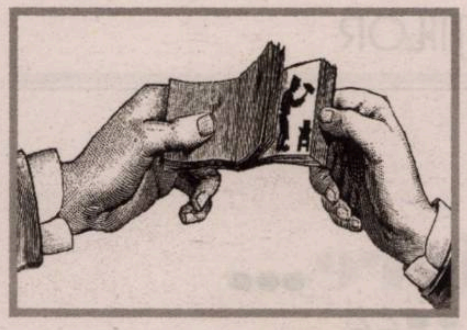

Marius CHIVU

feedbook

Plecări, fugi, invazii

● **Cătălin Dorian Florescu, *În buricul pământului*, traducere de Mariana Bărbulescu, Editura Humanitas, 2019.**

Din noua generație de scriitori, Cătălin Dorian Florescu (n. 1967) este cel mai titrat prozator de origine română care, de douăzeci de ani, scrie literatură într-o limbă străină. Plecat în 1982 din Timișoara împreună cu tatăl său pentru o operație în străinătate (subiect al primului său roman, *Vremea minunilor,* din 2001), C.D. Florescu s-a stabilit în cele din urmă la Zürich, unde a ajuns scriitor de expresie germană, publicînd pînă acum șase cărți și fiind distins cu nenumărate premii locale și naționale. Tradus integral și în română (primele patru la Polirom, următoarele la Humanitas), cărțile sale conțin multe povești românești și un anume fel de a face literatură, cu personaje și istorii reale documentate ani în șir (precum în *Maseurul orb* și *Zaira),* cum la noi nu face nimeni. Într-un interviu acordat revistei *Dilemateca* acum niște ani, C.D. Florescu spunea despre identitatea sa de scriitor și despre predilecția pentru poveștile românești: „Aș fi bucuros să găsesc altundeva povești atît de puternice precum cele românești. Sînt un scriitor europenizat: poveștile care mi se dau vin de aici și n-am o problemă să le scriu acolo. De altfel, definiția mea de autor include particula *și:* scriitor european de limbă germană, care s-a născut și a trăit în Timișoara și care acum trăiește în Elveția. Dacă discutăm în termeni de centrul Europei *vs* marginile Imperiului, poveștile au mai rămas prin curțile interioare, pe la periferii".

Datorită filonului biografic, temele literaturii lui C.D. Florescu au fost, în primele sale cărți, imigrația, plecarea sau întoarcerea în țara natală, dezrădăcinarea, exilul. În timp însă, cărțile sale au căpătat o anume amploare a ficțiunii, astfel încît, deși temele s-au păstrat, au căpătat noi pespective. De la un punct încolo, biografia a lăsat cu totul locul ficțiunii și, în noile contexte politice, subiectele sale au devenit tot mai variate. Granițele anilor '90 au dispărut, dar au apărut altele, iar imigrația și-a multiplicat între timp centrii de greutate. Imigrația nu mai are rațiuni ideologice, ci exclusiv sociale, e marcată etnic și nu mai e atît individuală, cît colectivă.

Toate aceste schimbări sînt vizibile în volumul de față care pune laolaltă nouă povestiri scrise într-un interval de șaisprezece ani. Povestirea care dă titlul cărții, cea mai veche, este din zona primelor două romane ale lui C.D. Florescu: confesiunea unui tînăr emigrant de treizeci ani venit în Elveția, cu *flashback*-uri despre momentul fugii din România și al micilor întîmplări norocoase de pe parcurs. „Eu trebuie Germania", cea mai amplă proză din carte, este plasată în anii '90, dar în România, chiar în zona de graniță, unde un tînăr grănicer surprinde un emigrant arab în drumul său spre Germania, avînd de ales între a-l aresta sau a-i acoperi urmele trecerii graniței. În „Noaptea nunții", un bărbat elvețian ajunge la Turnu Severin în căutarea unei soții și proza surprinde toată greutatea ultimei nopți pe care tînăra româncă, cea dispusă cu orice preț să plece din țară, o petrece în apartamentul copilăriei alături de bărbatul străin și nerăbdător. Cea din urmă proză cu subiect românesc este „Ultimul client al nopții", unde un băiat abuzat de tatăl său și trimis să cîștige bani spălînd parbrize în intersecție este acostat de un șofer căruia i se pare că seamănă cu fiul lui, luat de lîngă el și dus departe de fosta soție.

Celelalte povestiri surprind, în oglindă cu destinul greu al imigranților, nefericirea occidentalilor la ei acasă. Cîteva dintre ele sînt ceea ce s-ar putea numi povești de dragoste foarte complicate („Ruleta rusească", „Mirosul lumii", „11 septembrie"), dar cele mai reușite proze ale cărții sînt două povestiri la limita alegoriei, ambele plasate în hoteluri elegante, felliniene prin atmosferă și sugestia fantasticului. În „Eșuați" (preferata mea), sejurul pe Insula Sylt al unor bogați în căutarea liniștii, refacerii și odihnei este întrerupt de apariția a mii de ambarcațiuni pline cu emigranți; iar în „Ochii bătrînei", personalul și puținii clienți ai unui hotel de lux din St. Moritz sînt martorii unui miracol *(vezi și fragmentul de mai jos),* locul fiind pe cale să atragă un pelerinaj în masă al săracilor și bolnavilor, împlinind astfel o profeție locală. Așa cum C.D. Florescu oferă el însuși, în Cuvîntul înainte, cheia de interpretare a povestirilor, cartea este construită în jurul ideii că „eșuați" sînt, într-un fel sau altul, cu toții: și emigranții neintegrați, suportînd în tăcere exilul, și emigranții veniți pe mare ca o invazie nedorită, și cei prinși între șiruri nesfîrșite de granițe, dar și ceilalți, occidentalii aflați deja acasă, nefericiți în dragoste, bolnavi, cu credința pierdută sau, pur și simplu, neadaptați vieții.

Cartea lui Cătălin Dorian Florescu este prima contribuție importantă, să zicem, românească la această temă, pe cît de actuală, pe atît de complexă, explorată minunat (tot) în volume de proză scurtă traduse la noi în ultimii ani: *Sufocare* de Junot Díaz și *Ce simți în jurul gîtului* de Chimamanda Ngozi Adichie (ambele Black Button Books) sau *Refugiații* de Viet Thanh Nguyen (ART).

aproape de carte

Cătălin Dorian FLORESCU

În buricul pământului

(fragment)

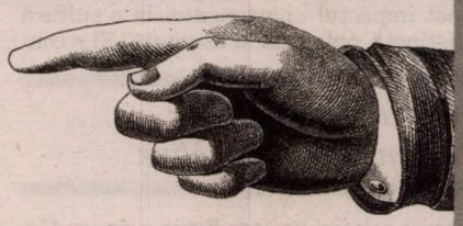

În Palace Madonele plîngeau. Nu știm dacă toate deodată. Am descoperit treptat. Era în seara de după discuția cu bătrînul Badrutt. Giani Tscharner și cu mine uitaserăm de o vreme să mai jucăm *backgammon* și el continua să-mi spună povestea lui Segantini. În tot hotelul domnea o încremeneală plăcută, cînd deodată din Grand Hall s-a auzit un țipăt, cum nu mai auziserăm, pe jumătate de surpriză și pe jumătate de groază.

L-am descoperit pe Boris care stătea în fața Madonei sieneze și se holba la tablou. Am crezut că era ceva în legătură cu starea lui generală, dar cînd am ridicat privirile și ne-am uitat mai atent la pictură, am văzut și noi. Madona plîngea. Nu pot să explic ce anume curgea de pe obrajii ei, dar curgea și era transparent. A doua zi, unii aveau să susțină că fusese o iluzie optică, dar în timpul nopții nimănui nu-i trecuse prin minte să creadă așa ceva.

Au venit portarul de noapte, Rodrigo, șeful de sală, bucătarul de noapte, portarul de afară, cîteva ajutoare din restaurant, puținii clienți de la bar, perechea franceză și peruanii, de asemenea ucraineanul cu familia lui. Stăteam în semicerc în fața tabloului, incapabili să zicem ceva. Orice ar fi fost ceea ce curgea din ochii figurii, nu se mai oprea. Era liniște și așa ar fi rămas mult timp, dacă nu i-ar fi venit cuiva ideea să aprindă toate luminile, să se vadă mai bine.

Dar încă înainte să putem vedea ceva, s-a auzit un al doilea țipăt, din alt colț al sălii. Am alergat într-acolo și am dat peste doamna de la bridge, îngrozită și acoperindu-și gura cu o mînă, în timp ce cu cealaltă arăta spre Madona florentină. Și aceea plîngea, iar eu aș putea să scurtez povestea și să dezvălui că în noaptea aceea au plîns toate Madonele din hotel. După Școala florentină a plîns teracota, apoi lemnul și mai tîrziu fresca.

Madonele ne-au ținut în alertă mult timp, grupul nostru alerga dintr-un colț în altul, pe urma chemărilor și a țipetelor. Plînsul Madonelor a făcut față tuturor verificărilor, au fost aprinse și apoi stinse din nou toate luminile, a fost adusă o lupă și, o dată, cineva chiar a întins mîna și a atins substanța aceea cu vîrful degetelor și apoi le-a lins:

– E sărată, a zis.

Între timp fusese trezit bătrînul și el apăruse chiar în clipa în care s-a auzit alt țipăt. A fost adus și Signor Carli, care n-a putut fi împiedicat să îngenuncheze. La fiecare nou țipăt era ajutat să se ridice, era dus la noul loc, unde iarăși cădea în genunchi.

– Ce poate să însemne asta? a întrebat unul dintre băieții de serviciu.

– Nimic bun, în orice caz, a răspuns altul.

– Credeam că așa ceva li se întîmplă doar păstorilor și țăranilor din cine știe ce văgăuni, a spus unul dintre peruani.

– Acum li se întîmplă și celor bogați, a murmurat cineva din spatele meu.

Publicitate

Doris MIRONESCU

pe de altă carte

Turism apocaliptic

● **Anastasia Gavrilovici, *Industria liniștirii adulților*, Casa de Editură Max Blecher, 2019.**

Mulți dintre poeții de azi scriu o poezie zgîrcită cu expresivitatea, eliptică, „săracă", intră adică în categoria postbacovianismului, una dintre cele mai fertile de azi. Asta arată o neîncredere a poeților în poezia plină de resurse imagistice, pe care o suspectează de inautenticitate, ceea ce, principial, e greșit. Epoca de azi jură pe autenticitate, în chiar același timp în care totul devine de aluminiu, silicon și plastic „biodegradabil". Poezia se refugiază atunci în nișe presupus scutite de alienare, protejate de către proprietari geloși, care izgonesc cu furie din vizuina lor elocvența, coerența, imaginea.

Iată, în sfîrșit, o poetă aflată la debut, Anastasia Gavrilovici, care n-are nimic bacovian și nu pare să aibă nici acest reflex retractil în fața violenței realului, nu pentru că nu ar observa-o, ci pentru că preferă să contraatace. Totodată, ea scrie o poezie fenomenal de expresivă, dînd impresia unor bogate rezerve de imaginație, de fapt a unui mod aparte de a vedea, datorită căruia totul poate deveni imagine. Metaforele sînt extrem de ingenioase, începînd cu cea din titlu, *Industria liniștirii adulților,* care evocă miza importantă a autoarei, dezvrăjirea de ideologiile cotidiene pe care le pun în evidență modurile în care ne folosim de obiecte. Poezia ei ar trebui, nu-i așa, să-i liniștească pe adulți, adică să întrețină, conformist, iluziile de „normalitate" ale acestora, așa cum copiii îi acomodează pe părinți concedînd să perpetueze familia prin urmași. Însă liniștirea adulților, continuă metafora, e o „industrie", adică este ceva mecanic și de serie, care te înstrăinează de tine, ca să nu mai spun că, descriind nașterea unui copil în astfel de termeni, ea evocă transformarea corpului mamei într-un fel de furnal, ceea ce nu mai e deloc liniștitor.

Aș pune cartea sub semnul turismului apocaliptic. Tema este prezentă și la douămiistul Ștefan Manasia, în volumul său *Motocicleta de lemn,* 2011, dar patronul ei prim este A.E. Baconsky, cu splendidul volum *Corabia lui Sebastian,* din 1977. Nu despre turism propriu-zis e vorba aici, chiar dacă și exotismul geografic poate juca un rol, ci despre explorarea detașată și mirată a unui real proaspăt și straniu, imersiunea într-o lume nouă, în care lucrurile par jupuite de coajă sau „subit despachetate din hîrtii subțiri și transparente", cum zice maestrul secret al Anastasiei Gavrilovici, M. Blecher. (Să adaug că acestui maestru îi dedică poeta un omagiu, frumosul poem „Berlin", care e un ecou al poemului blecherian „Paris" din 1934.) Turistul apocaliptic se consideră un veșnic călător, un vizitator al lumii prin care se mișcă. Straniul se manifestă peste tot și produce o febră a metaforei: „sufletul e / o moschee cu încălzire prin pardoseală"; în covrigării, la 5 dimineața, „bărbații / de dincolo de vitrine îți zîmbesc apoi rup cu tandrețe / intestinele de aluat"; în magazinele de modă întîlnești „o armată de mirese cu cod de bare pe decolteu"; la aterizare, întrevezi „bucuria de pe chipul mecanicului cînd e chemat / să curețe motorul aeronavei de / păsările arse în el în timpul zborului".

Poezia aceasta a avut mereu o latură politică, chiar și la A.E. Baconsky în 1977, unde căpăta o bizară tonalitate realist-socialistă. Este o poezie politică pentru că orice chestionare a întocmirii lumii, fie și sub raport metafizic, pune sub semnul întrebării legitimitatea acestei întocmiri. Realul este privit cu aprehensiuni mari; totul, oricît de concret, seamănă cu o mistificare ideologică. Wikipedia te somează să-ți definești identitatea biografic. Chestionarele de angajare te interpelează cu întrebări absurde, care te pot duce oriunde: „Preferi mormintele verticale sau orizontale? Incinerarea sau înhumarea? / Ketchup picant sau dulce? / Ești o persoană cu standarde duble?". Iar demagogia culturală transformă frumusețea artistică în materie inertă, ponderoasă și ridicolă, „o constelație de / magneți pe frigiderele intelectualilor", așa cum se spune într-un poem puternic cu titlul „Ce știi tu despre foame, domnule Patrimoniu?".

Într-o generație de *Natural born digitals,* poeta refuză utopiile sociale futuriste, care de obicei ascund aranjamente cinice: „Sîntem histrioni / sangvinici superdigitalizați și nepregătiți pentru viață, simple / cifre într-o statistică ținută de cefe late". Viața cotidiană a indivizilor se virtualizează în modul cel mai concret, prin ecranele care protejează indivizii de spectrul propriilor defecte, ca și prin „frumusețea hormonizată a legumelor din supermarket". Dar universurile acestea compensative nu pot să fie acceptate. Interesant este că și emoțiile, și experiențele private, dragostea, tristețea, maternitatea, capătă aceeași semnificație politică. Îndrăgostiții trăiesc în plin postumanism și iubirea lor are gust de cenușă: „E doar tristețe, / doar un simplu fenomen demografic ce va dispărea odată cu noi". Nu am loc să continuu, mi-ar trebui pagini întregi. Anastasia Gavrilovici a dat un volum valoros, cu siguranță cel mai bun debut al acestui an literar.

***Doris Mironescu** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Viața lui M. Blecher. Împotriva biografiei, *Editura Humanitas, 2018.*

PUBLICITATE

Victor MOROZOV

dilematograf

Tată-fiică

● ***Timebox* (România, 2018), de Nora Agapi.**

După cîteva proiecții răzlețe prin țară – și la mai mult de un an de la premiera internațională –, *Timebox* va fi lansat în sfîrșit în cinematografele de la noi. În 2015, *Aquarius,* al brazilianului Kleber Mendonça Filho, ne punea față în față cu o eroină tenace, aparținînd unei lumi rafinate de intelectuali, care refuza să își elibereze apartamentul dintr-un cartier ce urma să fie ras cu buldozerul. *Timebox* recurge la aceeași încleștare dintre om și un sistem obtuz, schimbînd locuința burgheză din *Aquarius* cu un apartament neîncăpător în care s-au adunat de-a lungul timpului, ca într-un anticariat privat, role de film, diapozitive, cutii peste cutii ce-amenință să se prăvălească de pe stivele care urcă pînă la tavan.

Narativ vorbind, o astfel de situație arhetipală – în care un om se răfuiește pe la spate cu autoritățile, prin texte de ziar și decizii judecătorești, ca într-un western consumat între patru pereți – are multe de oferit: omul apare demn, hotărît să-și apere tezaurul construit aproape maniacal – ani și ani de înregistrări dinainte de 1989 –, iar filmul devine aproape un vehicul militant. Deși încurajează o astfel de lectură, în care documentarul ajunge instrument de luptă împotriva nedreptății, alimentînd ideea că difuzarea sa ar putea avansa lucrurile într-o direcție favorabilă, regizoarea Nora Agapi nu se oprește aici, ci garnisește filmul cu tot soiul de detalii care fac din el o experiență pe mai multe paliere. Cu alte cuvinte, dacă Ioan Agapi, protagonistul documentarului, devine o figură atașantă, asta nu se datorează doar vitalității cu care se adaptează prompt la inițiativele din ce în ce mai josnice ale autorităților din Iași – de pildă, întreruperea apei în apartament, poate-poate i s-o grăbi evacuarea; la fel cum nu se datorează doar meșteșugului său artistic, în ceea ce pare o arhivă, dacă nu unică, atunci în tot cazul deosebit de importantă, despre traiul sub comunism așa cum s-a reflectat el la firul ierbii, în sînul unei familii obișnuite; la fel cum nu se datorează doar relației strînse pe care o întreține cu fiica sa Nora – ci se datorează tuturor acestor fire (filme) puse cap la cap.

Marele avantaj al filmului vine din faptul că nu e complexat de vreo stilistică pretențioasă, care să îi dicteze imperative manieriste la orice pas. Asta îi permite Norei Agapi să testeze în voie tot soiul de idei – atunci cînd reușesc, dau naștere la momente puternice: îmi place mult scena în care Ioan Agapi panoramează lent cu aparatul de filmat prin încăpere, în timp ce e filmat la rîndul său de Nora. Cheia filmului stă în acest dialog vizual în oglindă, de la *filmeur* la *filmeur,* care surprinde transferul de meserie – „a lua vederi" – dinspre tată înspre fiică; e cu atît mai emoționantă impresia de fascinație pe care Ioan Agapi o transmite la reîntîlnirea, după ceea ce intuim că e o pauză lungă, cu o cameră de filmat.

Timebox degajă o senzație de necesitate, de *document* smuls din miezul lucrurilor, mai ales în secvențele care înregistrează traseul birocratic sîcîitor al lui Ioan Agapi: deși lucrurile din apartament par nemișcate, rămase în aceeași poziție de ani buni, la un moment dat camera surprinde începerea lucrărilor

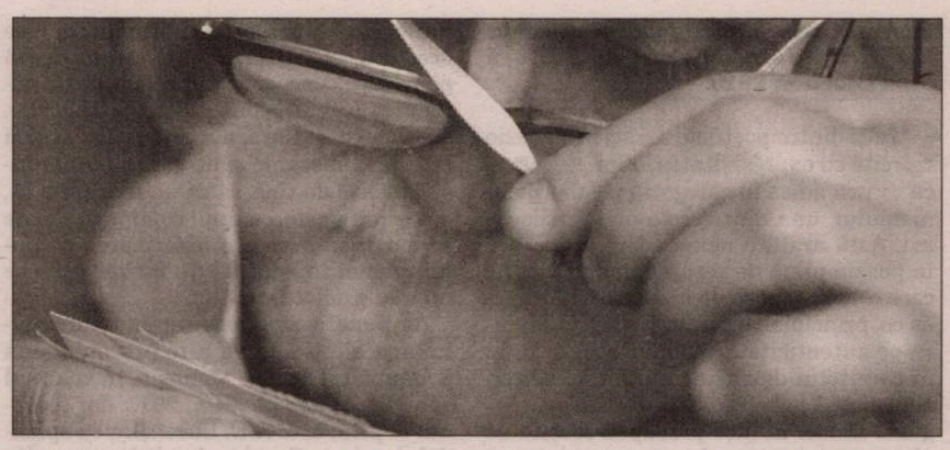

de renovare a fațadei imobilului istoric în care mai locuiește doar Agapi, semn că autoritățile nu stau la discuții. Însă, spre deosebire de multe documentare românești care reclamă anonimatul privirii regizorale, Nora Agapi intră des în fața obiectivului, ceea ce proiectează *Timebox* într-o zonă terapeutică mult mai fragilă, dincolo de simpla mărturie. Din nevoia de a oferi context și „acțiune" spectatorilor, unele dialoguri dintre tată și fiică pierd din spontaneitate: e clar că ce vedem e înscenat *pentru* cameră; mai puțin clar e dacă Ioan Agapi își dorește cu adevărat să se deschidă pentru noi.

În general inspirată cînd vine vorba să împace zona turbulențelor sociale cu sfera intimă a apartamentului – personajul nostru își păstrează calmul chiar și atunci cînd i se propune, într-un gest sfidător, o locuință de schimb de-a dreptul nelocuibilă –, Nora Agapi pare că nu știe ce să facă cu masa (aparent enormă) de imagini din arhiva tatălui. Filmările presărate ici și colo sînt superbe – scene bucolice de iarnă, cu un ARO tractat de cai dintr-un șanț, o gospodărie de la țară, trecerea lui Ceaușescu la parada oficială etc. –, dar filmul nu găsește o modalitate eficientă de a le alătura, amestecîndule și oferindu-le în vrac, spre contemplare. În lipsa unei chestionări mai adînci a regimurilor de vizibilitate pe care aceste imagini le aduc la suprafață – o lume personală, cotidiană, cu celebrări și mici epifanii pare că se încheagă, dar numai pînă la jumătate –, în lipsa evidențierii tensiunilor interne dintre aceste imagini, în lipsa unei angajări critice a spectatorului, care se pierde printre viniete din trecut, filmul ratează o dimensiune esențială. Dar chiar și ținînd seama de aceste minusuri, *Timebox* e cel mai important documentar românesc intrat în sălile noastre anul acesta.

Timebox rulează în cinematografe din 6 decembrie.

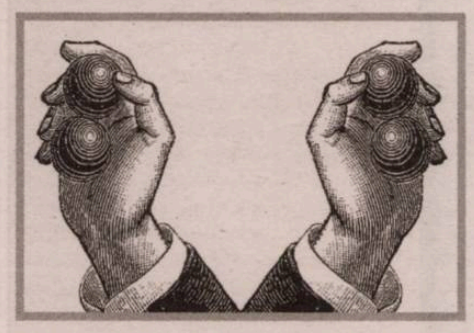

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Terapie

● **Leonard Cohen, *Thanks For The Dance*, Columbia Records, 2019.**
● **Julia Jacklin, *Crushing*, Polyvinyl Record Co., 2019.**

Tehnologia *deepfake* va fi o mină de aur pentru *show business* – industria cinematografică a început să distribuie în filme actori care nu mai sînt în viață, iar cea muzicală a descoperit beneficiile comerciale ale albumelor post-mortem. Johnny Cash e campionul absolut al albumelor produse *in absentia,* de către rude sau casele de discuri care-i gestionează drepturile creative postume; e important totuși în viață să recunoști un zombie cînd îl auzi.

Leonard Cohen are un statut de legendă comparabil cu al lui Cash, iar cu albumul *Thanks for the Dance* face la rîndul său pasul în această ingrată parte a carierei. Fiul său ne asigură că piesele s-au înregistrat în sesiunea albumului precedent, iar asta poate să însemne orice. Cert e că avem cel mai mare număr de invitați de pe un album Cohen, chemați să fasoneze piese neterminate – majoritatea poezii recitate, versuri pe care Cohen ezita să le onduleze de teamă să nu i se topească în gură; se afla într-un punct în care îl interesa cuvîntul mai mult decît ambalarea sa muzicală. Unii se întreabă cum a ajuns Kanye West să fie menționat în poeziile publicate postum de Cohen. Ne putem întreba mai departe cum au ajuns pe acest album Beck, Damien Rice, membri The National, Arcade Fire, Broken Social Scene. Deși a fost dintotdeauna mai mult poet decît muzician, adesea ajutat de producători și partenere să-și alcătuiască muzica, pe nici unul dintre materialele sale nu a fost mai puternică senzația că s-a încropit o ceremonie în jurul unui duh aflat în trecere, fără planuri de a se întinde la discuții. Fanii Leonard Cohen vor fi sfîșiați între teroarea posibilității ca idolul din Turnul Cîntecului să fi fost supus tehnologiei *deepfake* și bucuria de a asculta aici două-trei bijuterii între care sîntem lăsați să extrapolăm și să comemorăm. Pentru alții, simpla auzire a timbrului cohenian e suficient motiv de sărbătoare, însă existența albumului poate fi la fel de supărătoare precum visele cu apropiați ce au decedat recent.

Cu jumătate de veac mai tînără, Julia Jacklin e genul de artistă care ar fi fost ochită de Cohen – nu neapărat pe cînd era tînăr, căci pînă în ultima clipă acesta s-a înconjurat de muze feminine, de la acompaniatoare la compozitoare care-i croșetau unele piese ori, caz notoriu, gestionare ale finanțelor sale artistice. Putem doar să ne imaginăm un duet cu Jacklin, căci hit-ul „Body" de pe noul album intitulat *Crushing* sună ca o preluare după Cohen cu voce feminină – de la versurile la persoana a doua la minimalismul instrumental lăsînd spații generoase unei melodii murmurate. Restul albumului e împestrițat cu ceea ce se așteaptă azi de la un album indie folk – ceva dansant, ceva necizelat pentru a inspira naturalețe, o voce hibrid între standardul *dream pop* și regretata Dolores de la The Cranberries. Așadar, materialul e eterogen, însă evidențiază un simț al melodiei prea des sacrificat de scena indie milenială cu lejeritate de *garage band* – la doar al doilea album, o găsim pe Jacklin mai aproape de murmurul lui Cohen și depresia cronică a lui Dolores. Poate fi o caracteristică a scenei australiene recente – alte nume ca Marlon Williams sau Aldous Harding vin cu o ofertă similară, a melodiilor vocale purificate, exprimînd în cuvinte simple, dar ticluite, fluctuații emoționale ale unor personalități tinere vulnerabile.

Avem, în concluzie, două albume ce vor fi apreciate de către melancolicii care consumă muzica în scop terapeutic – efectul e scontat, chiar dacă materialul lui Cohen s-a distilat în laboratoare, iar

Julia Jacklin se distra nu demult cîntînd prelucrări după Avril Lavigne.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

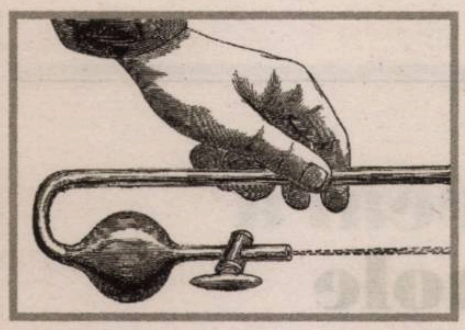

Oana STOICA

rosencrantz & co

Infernul de la Pitești

● *Pe ei!*, regie și scenariu: Ionuț Caras. Cu: Andrei Mărcuța, Bogdan Neciu, Viktor Hegedus, Tibor Szekely, Dragoș Ioniță, Alina Mișoc, Diana Buluga, Alexandra Cheroiu, Ionuț Caras și Ciprian Butnaru. Afiș: Ciprian Butnaru. Un proiect creat de *Texte bune în locuri nebune*, Cluj, în parteneriat cu Memorialul Închisoarea Pitești și Centrul de Studii în Istorie Contemporană.

Producția *Pe ei!*, creată de un grup de artiști conduși de actorul Ionuț Caras, intră pe un teren complex și delicat al recuperării istorice: fenomenul Pitești. În cadrul proiectului *Texte bune în spații nebune*, inițiat acum doi ani la Cluj, Caras și colegii săi au abordat teme, texte, formate performative marginale – în sensul situării lor în afara standardului de interes al teatrelor de stat – reprezentate în spații neconvenționale. Unele dintre producțiile lor sînt *site specific*, adică create special și în legătură directă cu un spațiu. Este și cazul *Pe ei!*, o lectură performativă – cu accent pe *performativ* – care combină informații despre regimul de detenție din anii 1949-1952 de la Pitești, documente, fragmente din studii istorice, mărturii ale foștilor deținuți politici și pasaje literare din operele acestora.

Sînt „sfinți" deținuții? Este justificată violența împotriva lor? Putem judeca în alb și negru?

Demersul este curajos, căci vine la intersecția a două discursuri tranșante în societate, unul dominant, care prezintă violențele din penitenciar și martirizează deținuții, ignorînd conexiunea acestora cu regimul criminal legionar, altul care încearcă să dezeroizeze așa-numiții „sfinți ai închisorilor", riscînd însă să minimalizeze ororile detenției și să atenueze responsabilitatea regimului comunist pentru asta. Cum lucrurile nu se separă chirurgical în istorie, conexiunea între legionari și comuniști nu s-a produs exclusiv de pe poziții opuse, ci a presupus și complicități, și transmiterea unor tehnici, inclusiv de tortură, de la unii la alții, și folosirea/exploatarea unor aderenți ai unei mișcări în favoarea celeilalte. Lucrurile sînt gri – și acesta este un laitmotiv explicit enunțat în *Pe ei!* –, iar asta poate fi exemplificat prin fenomenul Pitești, unde foștii legionari, dar și oponenții sau potențialii oponenți ai noului regim comunist au fost supuși unor torturi abominabile, fiind forțați să devină, la rîndul lor, torționari. Metoda a fost reprodusă în alte închisori, unde deținuții-torționari au fost redistribuiți după reconvertirea penitenciarului de la Pitești în închisoare de drept comun. Sînt „sfinți" deținuții? Este justificată violența împotriva lor? Putem judeca în alb și negru?

Mecanismul care a făcut posibile aceste orori, care include interferența dintre violența legionară și puterea comunistă, trebuie investigat cu atenție, căci contextul istoric era tulbure, iar documentele au fost alterate, mistificate, deturnate spre propriul interes de cei care au deținut ulterior puterea. Ceea ce rămîne cert este violența regimului de detenție, redat prin mărturiile supraviețuitorilor. Piteștiul a avut însă, dincolo de rolul de inițiator al reeducării, o specificitate care pare să nu fi fost reprodusă în alte părți (conform istoricului Thierry Wolton, există însă similarități cu China și Cambodgia): „liturghiile negre" – o formă de tortură scatologică *(apud* Wolton: „reeducarea scatologică"), ce implică și acțiuni sexuale. Acest odios procedeu, cu o componentă performativă (teatralitatea era o caracteristică a propagandei legionare), ducea la animalizarea deținuților, moment în care aceștia deveneau o masă de manevră „reeducabilă", adică erau pasibili să se transforme, la rîndul lor, în instrumente de tortură.

Pe ei! se concentrează asupra torturii, inclusiv a „liturghiilor negre", redate naturalist, ca un duș rece. Dacă violența fizică este formală, coregrafiată – corpuri care vibrează, se zbat, suferă, sincron și secvențial, într-un *continuum* al torturii –, cea sexual-scatologică este explicită, asumată și, prin asta, șocantă. Este meritul actorilor că lucrurile rămîn pe muchia suportabilității (atenție la restricții: vîrsta indicată pentru spectatori este de peste 18 ani).

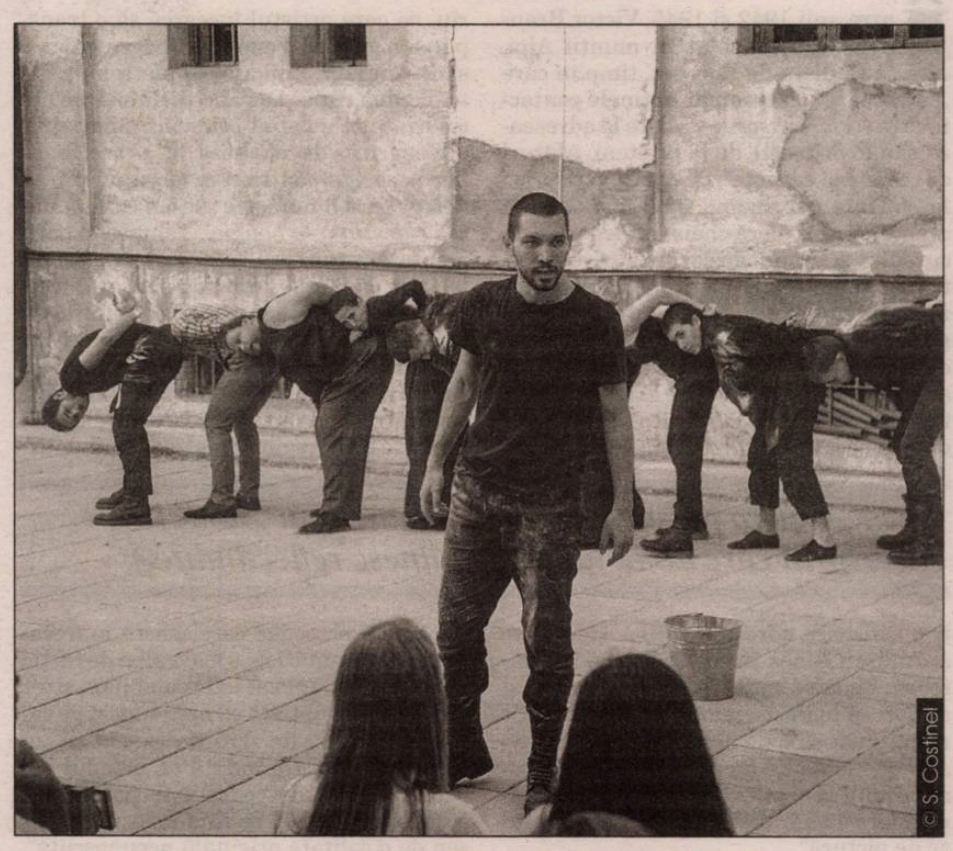

Eugen Țurcanu, primul deținut devenit torționar, fost legionar și comunist, oportunist de o cruzime inimaginabilă, instrument al sistemului comunist, care însă îl ucide fără ezitare atunci cînd nu îi mai este util, este personajul central al performance-ului, dar nu unul formal psihologic, ci mai degrabă o carcasă pentru materializarea ideii de tortură. Personajul este asumat, pe rînd, de toți performerii („Eu sînt Țurcanu"), personalitatea lui și modul de acțiune fiind astfel relativizate prin mai multe versiuni, fără a fi vreuna justificativă. Ceea ce se explică este mecanismul de transformare a victimei în călău (acel dezarmant „Bați ca să nu mai fii bătut", invocat de foștii deținuți, care transpare și din poeziile acestora, incluse în spectacol). Țurcanu este produsul a două regimuri politice criminale, fiecare cu instrumentele sale de seducție și control. De exemplu, un insert muzical, cu *Cîntecul legionarilor căzuți*, intonat de performeri cu trimitere directă la biografiile deținuților, demonstrează cum funcționa charisma legionară, prin trezirea sentimentului de apartenență la grup (etnică, religioasă), exacerbarea naționalismului și a masculinității. Documentele citate – și citite – arată, în alt registru, cum regimul comunist s-a folosit de experiența violenței pe care o aveau cei ca Țurcanu și chestionează veridicitatea unor arhive.

Pe de o parte, spectacolul oferă informație (încă prea puțin cunoscută), pe de altă parte, prin performativitatea dură, care biciuiește psihicul și afectul, scoate spectatorul din pasivitate, măcar prin crearea unui disconfort. Jucat la Pitești (dar și la Cluj), în curtea interioară a penitenciarului, cu vedere la Camera 4, locul principal de tortură, *Pe ei!* a adus public în spațiul închisorii, oferind o experiență performativă completă. Muzeul devine astfel vizibil, iar istoria lui, un pic mai cunoscută și, sper, generatoare de întrebări.

Piteștiul a fost un loc infernal al istoriei noastre în care utopiile extreme, de dreapta și de stînga, au produs o perversă și sinistră anihilare a umanității. Metodele de tortură au atins atunci niște culmi care au depășit limitele imaginarului, reducînd ființa umană la nivelul său animalic. Și totuși, a fost posibil. Fenomenul Pitești trebuie investigat în continuare pentru a putea înțelege, măcar parțial, resorturile mecanismului care i-a permis să existe. Ca să nu îi mai permitem.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Mihaela PETROV

Victor Brauner, pictura în ceară și legenda Meșterului Manole

Între anii 1942 și 1945, Victor Brauner trăiește izolat în munții Alpi, la Celliers-de-Rousset, timp în care „salvatoare" sînt numai puținele contacte prin scris, scrisorile pe care le adresează sau le primește de la prieteni. Alături de „caiete și carnete", ciorne de scrisori și foi volante cuprinzînd note manuscrise, aceste scrisori oferă cheia înțelegerii parcursului și a mijloacelor prin care artistul își reînnoiește opera cu descoperiri, invenții sau experimente întreprinse în perioada exilului său forțat la Celliers-de-Rousset. Izolarea și privațiunile, frica și clandestinitatea în care este obligat să trăiască se îmbină cu panica de a fi lipsit de cele necesare pentru a supraviețui. Într-o scrisoare adresată soților Henriette și André Gomez în 1943, Brauner relatează: „Lucrez mult în acest moment și aș dori să lucrez și mai mult, dar întrucît micul meu stoc de culori, de pînze și de alte elemente de lucru s-a epuizat, a venit rîndul cearșafurilor, perdelelor și cămășilor să se transforme cuminți în pînze de pictură".

Opera plastică devine „liantul" sau „nodul" prin care două lumi se întîlnesc reflectîndu-se.

Un ton optimist apare în rîndurile care exprimă speranța, o „insectă atît de frumoasă", aflată dincolo de *frontierele negre* ale pesimismului care domină corespondența. În afara privațiunilor la care este supus în timpul exilului, izolarea la Celliers-de-Rousset și atmosfera dezolantă îi influențează creația, accentuînd sentimentul de singurătate, atmosferă în care Brauner vede o forță contrară energiei benefice și anonimatului favorabil al marilor orașe. Spaima este sentimentul dominant, „regină incontestabilă".

În lipsa materialelor de pictură, Victor Brauner realizează „asamblaje", obiecte în care îmbină lemn, metal, pietre de rîu, pînză și ceară de albine. Plimbările pe malul rîului Durance îl fac să descopere structura cu aspect arhaic a pietrelor de rîu, pe care artistul încearcă să o transpună în pictură. Fondul gri-negru ardezie și desenul din linii albe al pietrelor găsite în albia rîului Durance îi dau ideea obținerii unei imagini prin care „mariajul" alb/negru va deveni baza de la care Brauner pornește pentru a inventa un procedeu pe care îl numește „desen cu lumînarea" *(dessin à la bougie).* Tehnica experimentată în pictură pleacă de la „formula" prin care *albul* (hîrtiei) și *negrul* (cernelii) sînt reunite într-o gamă infinită de tonuri. Liantul este ceara de albine, iar procedeul, folosit pentru prima dată în suprarealism, este enunțat ca fiind susceptibil de a „pune în mișcare forțele misterioase ale imaginii create". Brauner explică noul procedeu care constă în frecarea unei lumînări pe o foaie albă de hîrtie pe care a fost aplicat în prealabil un strat de cerneală subțiată cu apă, suport pe care urmează să fie zgîriat desenul cu un obiect ascuțit. De îndată ce lichidul s-a uscat, stratul de ceară este îndepărtat cu un cuțit. „Ceea ce rămîne este un desen de o calitate originală necunoscută", scrie pictorul într-un caiet. *Encaustica,* tehnică picturală folosită în antichitate, și scrierea pe tăblițele de ardezie pe care textele erau incizate sînt alăturate în procedeul inventat de artist. Descoperirea „picturii în ceară" îl face să renunțe la sugerarea perspectivală a spațiului. Pictura va fi în *à plat,* amintind de creațiile „primitivilor". Opera plastică devine „liantul" sau „nodul" prin care două lumi se întîlnesc reflectîndu-se, una invizibilă, misterioasă, necunoscută, cealaltă, a aparenței. Participînd la întregul manifestat în Natură, figura umană este proiecția sau „umbra" unei construcții complexe, pentru a fi integrată în semnele unui alfabet universal, în imagini a căror diversitate reflectă aspectele unui real posibil. Corespondențele dintre imaginea pictată, semne și numere, litere și figuri geometrice compun trama unui univers în care lucrurile vizibile și cele invizibile se împletesc.

O lucrare realizată în ceară în 1945 înfățișează un personaj feminin văzut frontal care amintește reprezentările de pe sarcofagele egiptene. Încadrată de bolta unei construcții, figura feminină este în întregime acoperită de structura transparentă a unui zid. Intitulată *Murmurul zidului,* lucrarea este consemnată într-un carnet în care Brauner se referă la legenda Meșterului Manole și la construcția Mănăstirii Argeș *(Petit carnet long noir,* 1943-1946, Arhiva Bibliotecii Kandinsky, Centrul Pompidou, Paris). În legenda românească, Manole și cei nouă zidari care-l însoțesc vor reuși să înalțe mănăstirea numai datorită sacrificiului prin care Caplea sau Ana, soția lui Manole, este zidită în construcția mănăstirii. Mitul sacrificiului, cunoscut în întreaga arie indo-europeană, este proiectat în „realitatea" anilor exilului pe care Victor Brauner o descrie în scrisori și în notele consemnate în „caietele și carnetele" anilor 1942-1945. Ele relatează „fragmentele unei vieți în suspensie" pe care imaginea creată de artist le ilustrează printr-o „emblemă" a sacrificiului și a suferințelor cauzate de dezastrele războiului. „Mi-a fost interzis să pictez. Este motivul pentru care valorii acestor tablouri, pe lîngă forma și semnificația lor deja neobișnuite, i se adaugă una ermetică și ezoterică", îi scrie Brauner poetului René Char în 1945. „Acest tablou este sensibil la căldură, a se păstra și a se privi la umbră" este recomandarea pe care o face artistul unui imaginar cumpărător. *Murmurul zidului* se află astăzi în prestigioasa colecție De Menil, din Houston.

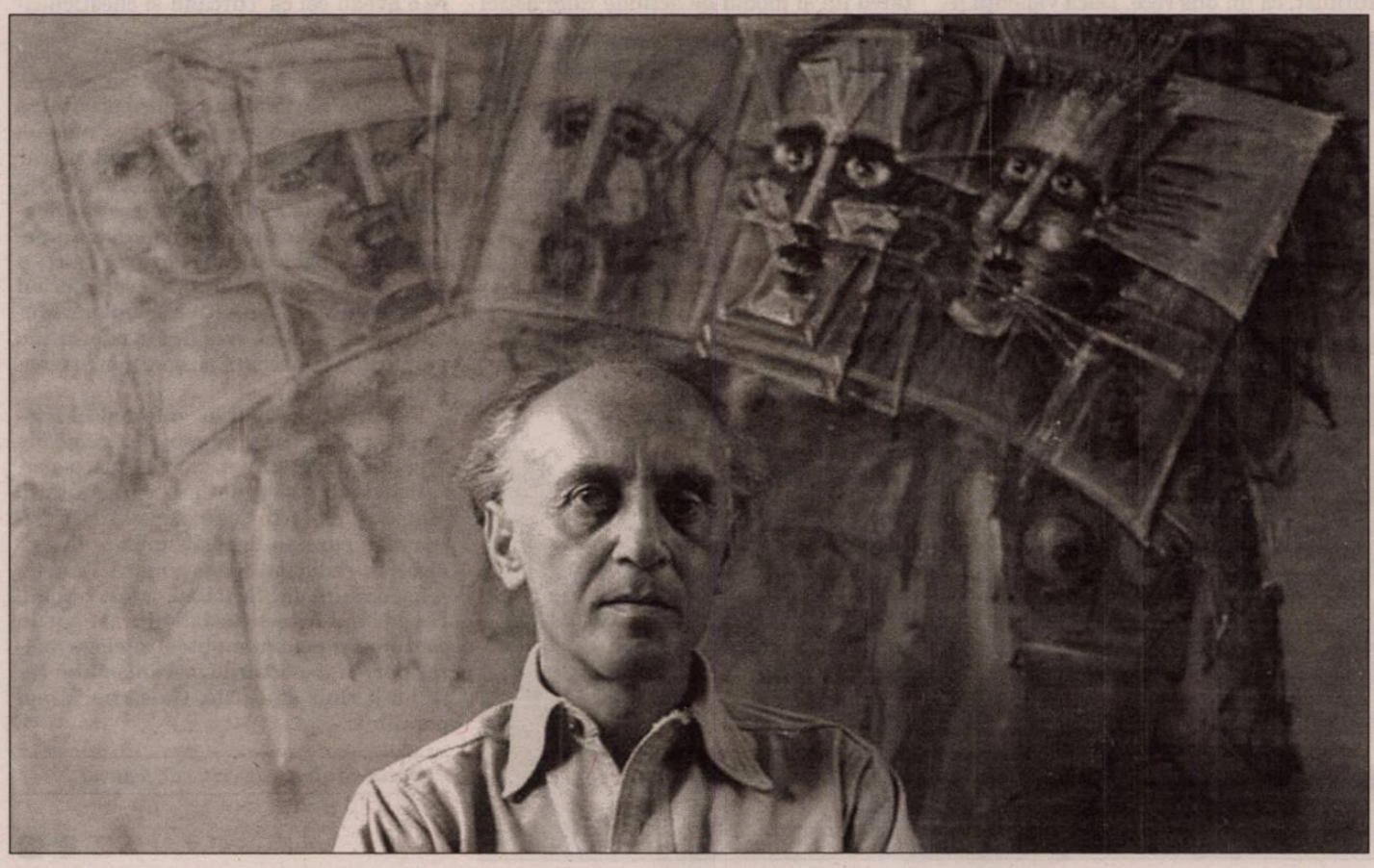

***Mihaela Petrov** este istoric de artă.*

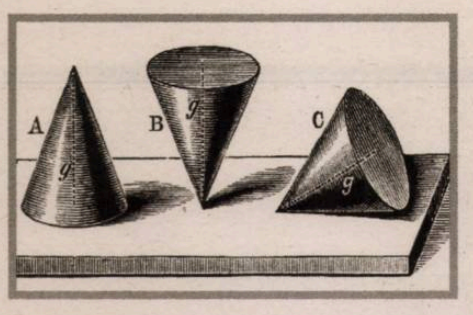

Cristian GHINEA

o țară ca afară

Normală ca afară. Am cîștigat, ce facem mai departe?

„O țară ca afară“ este acum și un site: otaracaafara.eu. Este ceea ce anunțam aici acum două luni, cînd vă regăseam: vom discuta foarte concret despre cum modernizăm România folosind instrumentele pe care le avem ca stat membru al Uniunii Europene. Vă ziceam atunci că acesta este proiectul meu principal ca europarlamentar: să unesc punctele între regulamente europene și modul în care statul român gîndește programele de modernizare cu fonduri europene, între directive adoptate pe bandă la Bruxelles/Strasbourg și deficitul de aplicare în România.

Acum vreo 170 de ani, cînd începea povestea asta cu modernizarea României prin ancorarea în Vest – și trebuie să scriu odată despre neopașoptismul de azi –, s-a plecat cu entuziasm, apoi s-a resimțit foarte rapid prăpastia dintre țara reală și țara legală. Între un regat puternic afară și o populație analfabetă în proporții covîrșitoare înăuntru. Între o elită intelectuală pe care acum o invidiem și o masă imensă de țărani bolnavi de bolile sărăciei. La 12 ani de la intrarea în UE, cred că sîntem într-un moment asemănător. Am avut un salt de modernizare început înainte de aderarea la UE chiar, apoi cîțiva ani buni, a venit criza economică și de atunci sîntem pe o traiectorie în care deficitul de modernizare nu pare a se micșora. Curînd, la nivel mental, în dezbaterile publice, contramodernismul va avansa. Mare parte din victimele deficitului de modernizare, „ăștia“, și-au luat lumea în cap și s-au mutat prin alte țări – tocmai i-am văzut pe unii dintre ei votînd și arătînd degetul unui sistem care i-a făcut să plece.

Mai avem puțin și intrăm în anul 2020. Acum zece ani se făcea mare caz de Strategia UE 2020. Cum anul din nume e după colț, nimeni nu face un bilanț ca să vedem ce ne-a ieșit din ce ne-am propus acolo. Nu foarte multe. Dar acum nu doar UE, ci ONU de-a dreptul are Strategia 2030. Știu că sînteți obosiți să auziți de strategii de acest gen, dar ceva trebuie să ne propunem, ca țară. Altfel se văicăresc politicienii că nu avem proiect de țară – uitați proiect de țară: să coborîm spre media UE la gospodării fără apă curentă. Noi chiar luăm în serios Strategia 2030 și zicem că proiecte de țară alternative sînt apă de ploaie – haideți să ajungem la mediile europene pe chestii concrete care țin de viața oamenilor. Pe www.otaracaafara.eu găsiți unde stă Romînia la vreo sută de indicatori față de media UE: la cît gunoi reciclăm, la cîți murim pe șosele și cîți murim de boli cronice raportat la suta de mii de locuitori, la cîți oameni trăiesc în case fără apă curentă și canalizare. Chestii de acest gen – care erau valabile și pe vremea lui Carol I, sînt valabile și acum. O să tot revin la ele.

Am lansat proiectul și site-ul pe 1 decembrie. Imediat după ce lumea intra în case după parada de ziua națională. Nu a fost o coincidență. Am zis că e cel mai bun moment ca să vorbim pe bune despre unde mergem ca țară. Mai ales că tot încerc să îndrept atenția colegilor mei de politică spre o realitate care începe să ne slăbească mișcarea: deficitul de soluții. Nu de soluții macro, strategice – să fie bine! –, ci de soluții din astea concrete, ancorate în răspunsul la întrebarea ce e de făcut imediat, mîine. Ce faci tu, tînăr politician antisistem, #omnou și #fărăpenal fiind, dacă ești pus mîine șef de instituție? Te duci la poartă, îți faci un *selfie,* bagi un *live* țopăitor pe Facebook. Și apoi?

Generația asta politică de după Colectiv este foarte bună în a reacționa. Este și foarte capabilă în a se organiza, a se mobiliza și a se uni pentru a fi contra ceva. Dar rețeta asta este cumva depășită prin victorie. Da, am cîștigat. La mulți ani, România! Olé, olé, dictatorul nu mai e!

Dragnea e istorie, Dăncilă cam la fel, un partid care părea acum cîteva luni un mamut imbatabil a pierdut nu doar puterea, dar întregul narativ dezvoltat din 2016 – anti-anticorupție, populism, anti-occidentalism – este pe moment compromis. Un președinte prea molcom timp de cinci ani i-a zdrobit la vot, preluîndu-ne complet mesajul: a organizat un referendum cu temele noastre, s-a pus șef de batalion pe frontul radical anti-PSD.

Românii au ales binele mai mic. A fost modul lor de a fi radicali într-un mod conservator.

Iohannis a bătut PSD cu organizarea PNL și cu discursul USR. Și cînd zic „discurs USR“, vă rog să nu interpretați strict și să mă întrebați la care comunicat al Biroului Național sau la care decizie de Comitet Politic mă refer. Mă refer la USR ca stare de spirit, care e mai mare decît partidul, care e depozitara speranțelor și a nervilor unei întregi generații și ale unei întregi clase de mijloc care nu se poate obișnui cu ideea că fiecare persoană poate trăi rezonabil într-o țară care nu e ca afară.

Românii au ales binele mai mic. A fost modul lor de a fi radicali într-un mod conservator. Ce se întîmplă cu starea de spirit USR? Ce urmează pentru o mișcare contra atunci cînd spiritul ei a cîștigat războiul și ea a pierdut o bătălie? Ce faci atunci cînd ideile tale devin program de guvernare pentru altcineva? Mai ales cînd nu ești prea convins că el crede pe bune în ele sau că nu e foarte sigur că le vrea aplicate?

Eu zic că devii gardianul lor. „O Țară ca Afară“ a fost gîndul PRO asumat instinctiv în stradă de oamenii adunați CONTRA ceva. Eu cred că noi, politicienii ieșiți din mișcarea asta, avem datoria de a pune pe masă permanent chestii foarte concrete care țin de funcționarea reală a țării, care trebuie să reducă distanța dintre țara din vorbe și țara din fapte. De a insista pînă la granița dintre perseverență și pisălogeală, de a răspunde la întrebarea: ce e de făcut? Dar nu cu strategii mari, ne-am săturat de astea. Ne-am săturat de strategii mari lăsate în sertar. Nu vrem să contribuim la umflarea așteptărilor, cred că trebuie să vorbim mereu foarte concret, foarte aplicat.

De pildă, „România educată“ este un proiect frumos. Promovat de președinte în primul mandat. A durat trei ani să fie scris și a dezamăgit pentru că e vag. Dar direcția e bună. De acum, „România educată“ trebuie să fie aplicat în fiecare zi de un guvern care guvernează pentru că președintele i-a acordat această încredere, prin transfer de la românii care l-au votat. Unul dintre studiile de caz cu care am lansat www.otaracaafara.ro se referă la felul cum folosim banii europeni pentru a combate sărăcia și abandonul școlar. „Soluții de guvernare la cheie“ se numește butonul respectiv. În 2016 am operaționalizat programul național „Fiecare copil la grădiniță“. Fiecare copil din familii foarte sărace primește un tichet social de 50 de lei pe lună, cu condiția strictă de a merge la grădiniță. A făcut minuni. Anul următor au fost 30.000 de copii în plus în grădinițe. Copii care nu pierd contactul cu mediul de dezvoltare – e cea mai eficientă metodă de a reduce abandonul școlar în mediile foarte sărace: să ții copiii în sistem chiar înainte de a începe școala. Apoi am făcut posibil ca acești copii să primească rechizite din fonduri europene, dintr-un program special al UE pentru sărăcia extremă. Guvernele PSD-ALDE au avut nevoie de trei ani ca să organizeze o licitație și să distribuie aceste rechizite – și în loc s-o facă simplu, cum am propus noi, pe ideea că fiecare copil care ia tichetul e automat eligibil pentru rechizite, a făcut-o complicat, obligă părinții să vină să dea declarații pe proprie răspundere – vorbim de oameni fără școală în general. PSD-ALDE s-au asigurat astfel că frauda cu rechizite a fost stîrpită din fașă. Evident, efectul măsurii este mult diminuat, dar guvernanții PSD-ALDE au fost drastici în a se asigura că nu pun săracii mîna pe rechizite în mod nejustificat. Asta după ce oricum nu le-au distribuit trei ani, pentru că nu i-a păsat nimănui de la Ministerul Fondurilor Europene de chestia asta. Aș fi vrut să vă mai zic de programul „Școală pentru toți“, lansat cu mari peripeții în 2016 – povestea întreagă e pe site – și care, după ce a fost întîrziat doi ani, acum e în derulare și circa 75.000 de copii săraci vor sta la școală pentru că am avut tupeu să rupem cercul vicios al proiectelor de tip POSDRU de frecat hîrtii și indicatori pe hîrtie. Dacă ar fi să stau liniștit că nu am trecut degeaba prin viața publică, programul „Școala pentru toți“ e dovada – 193 de milioane de euro ajunși în mod real la copiii săraci. Ei bine, aș vrea să văd discuția dusă, de la chestiuni strategice din „România educată“ al președintelui Iohannis, la chestiuni de acest gen: cine face, cu ce bani, calendarul și acțiunile exacte. Cred că astfel putem traduce cel mai frumos spiritul ANTI în spirit PRO.

„O Țară ca Afară“ e o încercare de a da sens concret discuției despre modernizarea României. Scriu asta de 1 decembrie, fix înainte de a da OK-ul pentru lansarea www.otaracaafara.ro. La mulți ani, România! Vei fi „o țară normală“ atunci cînd nici unul dintre copiii tăi nu va mai dori să fii „o țară ca afară“.

***Cristian Ghinea** este europarlamentar din partea Alianței USR-PLUS. Opiniile sale sînt exprimate în nume personal.*

PUBLICITATE

Sever VOINESCU

Dăruind, vei dobîndi

Sînt sigur că Steinhardt avea dreptate. Le ascult pe Oana Gheorghiu și Carmen Uscatu povestind cum s-au decis să dăruiască viață și cît de multe obstacole au de înfruntat. Se completează perfect una pe cealaltă. Cuvintele poveștii lor curg, coerente și autentice, cînd de la Oana, cînd de la Carmen, într-o armonie cum numai două inimi bune pot realiza.

© A. Macri

Începutul

În 2002, Oana Gheorghiu și Carmen Uscatu erau vecine pe o scară de bloc din Militari. Au copii cam de aceeași vîrstă și asta le-a apropiat. Au devenit prietene. Oana lucra în logistică, iar Carmen în suplimente alimentare. Într-o zi a anului 2009, Oana Gheorghiu a primit un e-mail de la o mamă disperată. Era un apel *urbi et orbi*. Copilul ei avea leucemie și trebuia să strîngă repede 150.000 de euro ca să-l ducă în Israel pentru transplant medular. Nu o cunoștea. Oana cumpărase bilete de vacanță de la o agenție de voiaj oarecare și o lucrătoare de acolo, mama nefericitului băiat, a scris acest apel dramatic către toate adresele pe care le-a găsit în baza de date a agenției. Oana a retrimis e-mail-ul către Carmen. Amîndouă au fost foarte impresionate și au decis că trebuie să facă ceva ca să ajute copilul bolnav. Dar ce puteau face? Și-au dat repede seama că eventuala donație de cîteva sute de lei nu ar fi însemnat prea mult. Așa că au decis să preia cauza salvării acelui copil și să facă ele mai mult decît putea face mama lui. Oana și Carmen au fost lucide: au știut că o sumă așa de mare nu se poate strînge în timp util. Dar aflaseră de la televizor de Formularul 112 – cererea pe baza căreia statul român deconteză cetățenilor români servicii medicale în străinătate. Au început ele să sune și să scrie la Ministerul Sănătății și la Casa de Sănătate. Răspunsurile veneau greu sau nu veneau deloc. Au aflat procedura foarte complicată pe care o presupunea Formularul 112 și nu au stat pe gînduri, au mers către instituțiile statului cerîndu-le să-și îndeplinească obligațiile pe care legea le stabilea în raport cu un cetățean român aflat într-o asemenea dramatică situație. *„Ne-am antrenat una pe alta“* (Carmen). *„Eu cred că am scris atunci sute de e-mail-uri, către politicieni, autorități“* (Oana). Au răspuns puțini și neangajant. La un moment dat, cu toate eforturile lor, dosarul copilului întîrzia undeva între ministere, așteptînd avize și semnături. Totul era opac și inerțial. Timpul trecea exasperant.

Noi sîntem publicul!

Atunci le-a venit ideea unui protest în Piața Victoriei, pentru a atrage atenția tuturor, opinie publică și guvern, asupra cazului acelui copil. Li s-a spus că le trebuie autorizație, altfel riscă pușcăria. Au mers la Primărie după autorizație de protest. Au fost plimbate de colo-colo. S-au dus direct la ușa primarului.Un jandarm a vrut să le evacueze din clădire: *„N-aveți voie să umblați așa pe unde vreți, aici e instituție publică“*. *„Păi, noi sîntem publicul!“* A ieșit pe hol să vorbească cu ele una dintre secretarele primarului general. Oana s-a gîndit să o impresioneze, așa că i-a povestit cazul și a plusat: *„Ajutați-ne, spuneți-ne cum obținem autorizația asta, gîndiți-vă că ar putea fi copilul dumneavoastră“*. Oana e sigură că secretara avea un copil de aceeași vîrstă, căci a simțit-o imediat solidară. Le-a îndrumat către sala în care Comisia care aproba mitingurile tocmai era în ședință, a intervenit să fie primite, deși nu depusese-

Totul era opac și inerțial.

ră documentația cu zile înainte. Membrii Comisiei au început să le sperie: *„Știți că dacă se întîmplă ceva, orice, răspundeți inclusiv penal“*. Astăzi, Oana și Carmen se întreabă, zîmbind, de ce le tot amenințau diverși oameni cu pușcăria – în fond, nu voiau decît ca statul român să aibă grijă de un copil român. *„În final am plecat din Primărie cu autorizația de manifestație în Piața Victoriei, deși noi veniserăm mai degrabă să aflăm ce trebuie să facem ca să o obținem. Acela a fost și pentru noi un moment important, ca o revelație. Ne-am dat seama că, de fapt, sîntem niște oameni puternici, care pot să miște lucrurile, că putem să ne obținem drepturile dacă știm să le cerem.“* (Oana). Acum, aveau autorizație, dar nu aveau manifestanți. *„Eram doar trei: noi două și o fostă învățătoare a copilului“* (Carmen). Au obținut de la o cunoștință care lucra în show-business o listă cu adrese de e-mail ale tuturor structurilor de presă din București. În noaptea aceea au început să scrie e-mail-uri și să dea telefoane pentru a strînge manifestanți alături de ele și a obține vizibilitate. Obiectivul era acela de a pune presiune pe guvern să aprobe mai repede finanțarea deplasării copilului bolnav la tratament. A doua zi, au venit în Piața Victoriei sub 100 de participanți, însă surpriza cea mare a fost prezența masivă a presei. *„Pe vremea aceea nu prea se manifesta în Piața Victoriei. Plus că era o cauză de acest gen, era vorba să încercăm salvarea unui copil și guvernul întîrzia cu hîrtiile – cert este că a venit foarte multă presă.“* (Oana). *„Guvernul a reacționat imediat. Ne-au sunat chiar acolo, în Piață, rugîndu-ne să oprim protestul, că vor rezolva imediat problema. Noi am refuzat, am spus că doar cînd vedem și ultima semnătură dată ne oprim. În cîteva zile, copilul a plecat la tratament în Israel.“* (Carmen).

© E. Brodoloni

Nu e corect să-i lași baltă pe ceilalți

În același timp, PRO TV avea o campanie de încurajare a donării de celule stem. Cum protestul se referea la un caz de leucemie, au venit să filmeze. Au făcut o emisiune întreagă despre problema donării de celule stem, detaliind cazul de care se ocupau Oana și Carmen. Pentru ele, apariția la PRO TV a dus lucrurile la nivelul următor într-un fel cu totul neașteptat. La o oră după ce s-a terminat difuzarea emisiunii, primiseră deja peste 300 de e-mail-uri din toată țara, de la oameni disperați, cu probleme medicale de tot felul, care cereau sprijinul lor. *„În acel moment, ne-am simțit deodată responsabile pentru toți acei oameni. Ni s-a părut că nu e corect că ne-am luptat atît de mult pentru un caz și să-i lăsăm pe ceilalți baltă.“* (Oana). În fond, ceea ce reușiseră era important: urniseră statul român să-și facă treaba. Așa că au decis să facă un ONG și să încerce să-i ajute pe cît mai mulți, mai ales că acum știau procedurile, birocrația, ușile din ministere etc. ONG-ul s-a numit „Salvează vieți“ și a fost înființat de Oana și de Carmen, alături de alte cinci persoane care veniseră alături de ele în lupta pentru cazul despre care v-am povestit. În 2011, Oana și Carmen s-au retras din acea asociație și au înființat, alături de prietena lor Bianca Voinescu, „Dăruiește viață“. A fost și momentul în care au renunțat la orice altă activitate profesională și s-au dăruit cu totul acestei misiuni: să ajute oamenii bolnavi să aibă acces la serviciile medicale de care aveau nevoie, dar la care nu pot ajunge tocmai pentru că sînt oameni simpli.

Spitalul

În 2015, „Dăruiește viață“ era în campanie pentru renovarea secției de oncologie de la Spitalul de Copii „Marie Curie“. Evaluînd situația, arhitecții le-au explicat că renovarea nu era o soluție. Clădirea era structural construită astfel încît asigurarea standardului minim – de exemplu, o toaletă cu duș în fiecare salon – nu se putea realiza. *„Toalete sînt doar două, la capătul etajului, una pentru băieți, una pentru fete. La fel și dușurile. E cumplit să vezi copiii bolnavi de cancer și mamele lor stînd dimineața și seara la coadă să se spele. Copiii, de altfel, își fac nevoile în oliță, în saloane, sau se spală la lighean. Ideea de bază a unei renovări era să dărîmăm și să reconstruim saloane de două paturi cu baie proprie. Era imposibil, căci instalațiile întregii clădiri erau făcute pentru toalete la cap de coridor.“* (Carmen). Atunci, arhitectul le-a spus că dacă chiar vor să ajute, trebuie să construiască secția de la zero. Soluția a părut să fie ridicarea a încă unui etaj peste o clădire deja existentă în incintă. Nici asta nu s-a putut realiza din pricini legate de statutul juridic complicat al clădirii și al terenului de sub clădire. Pînă la urmă, Spitalul le-a dat un teren într-o laterală a curții actuale. Terenul era, însă, prea mic. Atunci au fost aduși doi specialiști din Franța. Ei le-au convins că acest nou spital nu trebuie gîndit pentru a suplini defectele spitalului existent. *„Să ne gîndim să facem un spital nou pentru ziua de mîine“, ne-au spus francezii. Căci actualul spital, la un moment dat, se va dărîma, fiind prea vechi și nefuncțional pentru standardele actuale. Or, are mult mai mult sens să investim resursele noastre cu gîndul la viitor, decît să le inves-*

tim în peticirea actualului spital care, oricum, va trebui înlocuit la un moment dat. (Oana).

Francezii au făcut un studiu de fezabilitate, propunînd amplasamentul, ideile de bază ale construcției și legăturile cu vechiul spital. Ei au dat viziunea. *„Ne-am dus cu planul ăsta la managementul spitalului, i-am convins că asta e soluția pentru viitor și ne-au alocat un spațiu în curte, pe care ei îl țineau neocupat sperînd că, la un moment dat, acolo vor putea construi un nou spital“* (Carmen). Deja la sfîrșitul anului 2016 și începutul anului 2017, „Dăruiește viață“ a început să comunice că va construi o clădire nouă cu o secție de Radioterapie pentru copii – așa ceva nu există în România – și trei etaje. Proiectul a strîns o susținere fantastică. *„Atunci cînd am cerut autorizația de construire, ne-am gîndit să luăm pentru maxim posibil, – adică șase etaje deasupra solului, chiar dacă noi ne gîndeam că vom putea construi doar trei dintre ele. Ideea noastră era că vom porni și, cînd nu o să mai putem continua, o să preia statul român și o să continue pînă sus, la etajul șase. Numai că, uite, am reușit noi!“* (Oana).

Au început să toarne fundația noii clădiri în septembrie 2018 și acum, la final de 2019, sînt terminate toate cele nouă niveluri (subsol, mezanin, parter și șase etaje). În acest moment se lucrează în interior: instalații, compartimentări interioare și fațada. *„Se lucrează noaptea, se lucrează sîmbăta. Am fost și azi pe șantier. Muncitori mulți, muncă susținută, pe toate etajele – e o stare atît de plăcută!“* (Oana).

Vor continua

„Dăruiește viață“ este în *fundrising* permanent. Acum, au banii necesari pentru finalizarea construcției actuale și pentru o parte din dotări. Dar vor continua. La început, Oana și Carmen și-au spus că e nedrept să ajute un caz și să nu poată ajuta și altele; acum își spun că e nedrept să ajute doar copii bolnavi de cancer și nu pe toți copiii bolnavi. Adevărul este că întreg Spitalul „Marie Curie“ e departe de standardele europene ale secolului XXI, așa că Oana și Carmen sînt decise că construiască încă un spital. *„Toți copiii bolnavi au dreptul la spitalizare în cele mai bune condiții, nu doar copiii bolnavi de cancer.“* (Carmen). *„Vom construi încă o clădire, ca să mutăm toate specialitățile în clădiri noi, iar clădirea veche a spitalului să devină un spațiu cu săli de curs, cantină, eventual spații de cazare cu regim hotelier pentru mamele care vin cu copii la tratament sau chiar pentru copiii care sînt tratați ambulatoriu și nu locuiesc în București“* (Oana).

Viitorul spitalului

Spitalul „Marie Curie“ aparține statului român și tot ceea ce construiește „Dăruiește viață“ din fonduri private, atrase în campanii susținute de *fundrising*, va fi tot al statului român. *„E bine să tot spunem asta, pentru că apar zvonuri cum că ne-am construi noi un spital privat. Nici vorbă! Odată ce terminăm construcția, o donăm spitalului, deci statului.“* (Oana). Va apărea, desigur, problema managementului. Oana și Carmen vor să știe că spitalul și dotările, al căror cost total va depăși 26 de milioane de euro, vor fi pe mîini bune. Ar vrea să propună Ministerului Sănătății ca managementul acestui spital să fie considerat un proiect-pilot astfel gîndit încît să evite toate greșelile de management pe care le găsim, prea adesea, în mai toate spitalele noastre de stat. *„Vrem, de pildă, un management privat care să poată plăti bine, în funcție de rezultate măsurabile, personalul tehnic-administrativ al spitalului. Astăzi, salariile personalului medical sînt mărite și e foarte bine. Dar suportul acțiunii medicale într-un spital e de natură administrativă și tehnică. Dacă acolo plătim prost, cum se întîmplă acum, degeaba avem medici buni și tehnologii performante – serviciul medical nu va funcționa la parametrii normali. Nu poți să ceri cuiva pe care-l plătești cu 2.000 de lei pe lună să aibă grijă de echipamente de milioane de euro sau să înțeleagă exact ce nevoi tehnice are un medic care manevrează asemenea aparatură. Managementul privat să fie lăsat să plătească, subliniez, din surse atrase, nu de la buget, mai bine aceste categorii de personal. Deocamdată, legea nu permite așa ceva.“* (Oana). Este doar una dintre hibele sistemului pe are Oana și Carmen vor să le remedieze începînd chiar cu managementul noului spital. *„Adevărul este că noi am vrea să schimbăm paradigma de management în întregul sistem de sănătate. Medicii să facă doar medicină, susținuți de un aparat administrativ perfect compatibil cu nivelul de înzestrare tehnologică cel mai înalt. Asta vrem!“* (Carmen).

Tot ceea ce construiește „Dăruiește viață“ va fi tot al statului român.

Noroc?

„Sigur că am avut și noroc. Determinarea noastră nu ar fi produs rezultatele care se văd dacă nu am fi întîlnit anumiți oameni cu care am putut lucra la intensitatea și exigența pe care le avem. La „Marie Curie“ avem șansa unui manager bun, deschis, care înțelege ce vrem și cu care lucrăm foarte bine. El nu e medic, e jurist, și cred că asta e mai bine. Dacă ar fi intervenit între noi și orgoliile medicale (de genul - eu mă pricep, voi nu vă pricepeți!), nu cred că am fi putut lucra împreună. În plus, acest manager știe foarte bine să preia presiunile din toate părțile, căci el chiar este la mijloc. Pe de o parte, Primăria, dar mai ales Ministerul Sănătății îl bat la cap tot timpul – de cîte ori mai facem sau mai zicem noi ceva, autoritățile pe el îl sună și-l bestelesc. Furiile politice în capul lui se sparg. Pe de altă parte sîntem noi, căci și noi punem presiune pe el să vedem proiectul realizat. E foarte important că nu ne pune piedici și cooperează cu noi de cîte ori apar dificultăți concrete. Și apar în fiecare zi.“ (Carmen).

Lumea

Atacul recent lansat de primarul general Gabriela Firea la adresa activității Asociației „Dăruiește viață“ a surprins pe toată lumea. Totuși, o organizație care a strîns peste 26 de milioane de euro de la contribuabili privați și face un spital de copii de secol XXI – căci clădirea există, se vede cu ochiul liber, se lucrează la ea! – cum nu mai există altul în țară, este o organizație de succes. De ce ar putea-o enerva pe dna Firea succesul acestei organizații?

Ar trebui, pesemne, să intrăm în subteranele creierului politicianului român. Și încă adînc, în sectorul lui reptilian. Acolo de unde ies la suprafață fricile lui: frica de forțe oculte care-l lucrează, frica de propria incompetență, frica de ceea ce nu poate controla.

„La început nu am simțit nici un fel de ostilitate din partea autorităților. Așa cum birocrația e absurdă cu toată lumea, a fost și cu noi. Ba chiar am avut parte de sprijin – autorizația de construcție ne-a fost emisă de Primăria Sectorului 4 în timp record. Însă, pe măsură ce proiectul avansa, simțeam cum crește aversiunea autorităților. Sigur, nu putem proba că statul, deliberat, a vrut de la un moment dat încolo ca noi să nu reușim. Dar cînd ai, săptămînă de săptămînă, contraole care îți cer exact aceleași acte de fiecare dată, simți că ești hărțuit.“ (Oana). *„În general, pe unde ne prind, autoritățile ne ceartă că nu facem bine. Fostul ministru al Sănătății, de pildă, avea chiar o plăcere deosebită să ne certe. Chiar înainte să plece din funcție, ne-a spus că nu procedăm cum trebuie cu banii strînși de noi pe care îi folosim la construcția spitalului, că ar fi trebuit să-i dăm statului și să facă el licitațiile lui și să construiască. Ne-a spus că ne va da pe mîna organelor competente.“* (Carmen).

Interesant este că, pe măsură ce proiectul a crescut și autoritățile au devenit tot mai nervoase, a crescut solidaritatea socială în jurul proiectului. De pildă, cînd dna Firea a atacat recent proiectul, donațiile au crescut de zece ori față de ritmul obișnuit, iar mesajele de solidaritate au venit de peste tot.

Întrebările esențiale

Cînd a început să fie perceput politic proiectul vostru?

Oana: Și noi ne-am pus problema asta. În general, am fost foarte prudente să ne exprimăm punctele de vedere civice, știind că donatorii – și mă refer mai ales la corporații – confundă civismul cu angajarea politică și se țin departe de asta. Dar, în contextul ultimilor ani, ne-am spus că nu putem sta deoparte. Am decis să participăm la protestele din Piața Victoriei, ne-am exprimat public cu privire la OUG 13 și la atacurile la adresa Justiției. Ne-am spus că, în fond, spitalul vrem să-l facem noi, așa cum sîntem, și că, dacă românii vor să aibă acest spital, îl vom face, dacă nu, nu. Spre surpriza noastră, nu doar că asumarea unor poziții civice nu ne-a dăunat, ci ne-a ajutat. Tot mai multe companii ies din rezerva lor și ne sprijină proiectul chiar dacă ne manifestăm civic.

De ce s-ar teme un politician de un asemenea proiect?

Carmen: Ne întrebăm și noi. Poate pentru că reușita noastră arată neputința lor: noi, două femei, facem ceea ce ei, cu ditamai statul la dispoziție, nu pot face.

Oana: Eu chiar cred că ei se uită la noi, văd, prin noi, niște inamici imaginari și, de fapt, ne atacă, crezînd că se luptă cu acei inamici. Lor nu le vine să creadă că doar noi două am reușit ce am reușit. Spun că sînt implicate ocult servicii, Soros, bani negri, rețele mai știu eu de care. Uneori chiar mă bucur că gîndesc așa, pentru că asta cred că ne face cumva de temut în ochii lor, ne iau în serios. Cred că politicienii care ne atacă au convingerea că atacă cine știe ce mare adversar camuflat în spatele nostru.

Carmen: Da, auzim și noi scenarii care mai de care despre noi. Dar îi lăsăm să bată cîmpii. Totul pleacă de la ideea că nu se poate ca doi oameni să facă, pur și simplu, așa ceva: să strîngă bani de la donatori și să construiască cu ei un spital, și gata. Nimeni nu face așa ceva – e altceva acolo...

Cu ochii-n 3,14

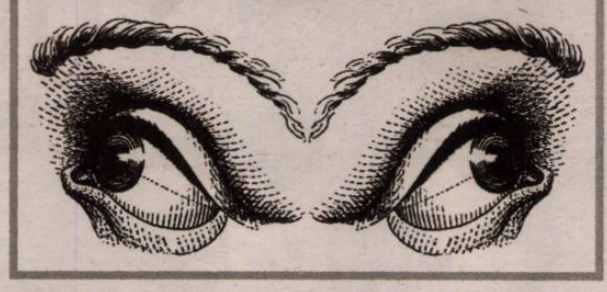

PENTRU CEI CARE SE ÎNDOIAU DE PRIMUL LUCRU RĂSTURNAT MAI APAR FANTEZII TRICOTATE UNDEVA PE TERITORIUL DIN APROPIERE

■ Pentru cei care se îndoiau de autenticitatea sa, un erou al folclorului englezesc și-a făcut apariția, recent, în Turcia și a plătit datoriile pe care locuitorii unui cartier sărac din Istanbul le făcuseră la magazinele alimentare. Întrebat de un patron de magazin cum îl cheamă, acesta a răspuns laconic: „Spune-mi, pur și simplu, Robin Hood". (**S. G.**)

■ Paul Barrere, chitaristul trupei Little Feat, a dispărut luna trecută, din cauza unui cancer la ficat descoperit în urmă cu cîțiva ani. Prin vară i s-a confesat unui prieten: „Primul lucru pe care îl fac cînd mă trezesc dimineața este să citesc necroloagele. Dacă nu e nici unul despre mine, atunci îmi fac cafeaua". (**M. C.**)

■ „Titanicul" de România tocmai s-a întîmplat în Portul Midia, cînd o navă cu pavilion Palau s-a răsturnat, în timp ce la bordul ei se aflau peste 14.000 de oi și un echipaj format din 22 de marinari. Toți membrii echipajului au fost salvați și aduși teferi la mal. Cu animalele a fost, însă, mult mai greu. (**A. M. S.**)

■ Dintre speciile botezate cu numele unor staruri ale muzicii pop, trei îl poartă pe al lui John Lennon: tarantula *Bumba lennoni,* viespea *Notiospathius johnlennoni* și trilobitul *Avalanchurus lennoni.* Pe scena trilobiților mai apar *Avalanchurus starri* (de la Ringo Starr), *Avalanchurus simoni* și *Avalanchurus garfunkeli* (de la Simon & Garfunkel). (**D. S.**)

■ Pentru a-și putea comercializa produsele în Rusia, compania Apple a modificat, la cererea Dumei de Stat, hărțile telefoanelor mobile pentru a afișa peninsula anexată a Crimeii ca fiind teritoriu rusesc. Închipuiți-vă cîte vise și fantezii cartografice le-ar putea vinde Apple nebunilor, tiranilor și revizioniștilor din întreaga lume. (**M. P.**)

■ Un site cu produse felurite, destinate cu precădere copiilor, și cu reduceri de sezon afișează, dacă îl privești cu atenție, denumiri cel puțin ciudate ale obiectelor. De vină este, mai mult ca sigur, traducerea automată, dar rezultatul e de tot rîsul. Cîteva exemple: „capcană de detectare a întunericului alimentar", „geantă de depozitare a aerului gol", „cordon de cauciuc pentru păr", „roller autocolant cu sertar din lemn", „scaun înalt pentru copii fără braț", (urmat de necesarul) „fotoliu pentru copii fără fotoliu", „femei tricotate bej", „dinți de bambus" și, în final, un recognoscibil... „pîlniu de plastic". (**A. A. D.**)

■ Aflu că undeva într-un mare oraș aglomerat din Japonia s-a construit o linie de cale ferată printr-un bloc. Adică trenul trece, pur și simplu, prin clădire. Nu mă îndoiesc că, la talentele și ambițiile de la noi, așa ceva s-ar putea face și în București. Nu sînt sigur însă că proiectanții ar reuși să facă astfel încît trenul să nu se întîlnească cu liftul. (**A. M.**)

■ Biologii de la Societatea Ornitologică Română (SOR) au observat pe teritoriul țării noastre o nouă specie de pasăre. Este vorba despre gîsca de zăpadă, specifică Americii de Nord. În România cuibărește o singură specie de gîscă sălbatică – gîsca de vară. Cea mai mare aglomerare de gîște are loc iarna, cînd mai multe specii vin să ierneze în România. Acestea vin din Siberia și din Peninsula Scandinavă, dar România nu se află pe nici o cale de migrație a speciilor din America. (**A. M. S.**)

■ Se pare că în București, în zona Călărași-Mîntuleasa, bîntuie, noaptea, pisicile negre. Mai deunăzi mi-a tăiat calea una. Apoi, în scurt timp, o alta. Pe cînd o a treia, tot neagră, ne scruta de la geamul din apropiere. (**I. P.**)

DAR NU CUMVA SĂ CREDEȚI CĂ PE ACEASTĂ CALE SE VA OPRI FURNIZAREA JUSTIȚIEI

■ Mai ales pe cei care se consideră mult mai deștepți decît cei „vechi", care trăiau acum un veac sau două, pe cei convinși că noi zburăm pe aripile progresului și orice *azi* e mai deștept decît orice *ieri,* dar și pe cei care consideră că prea se învață mult în școlile noastre, îi îndemn să caute pe Internet unul dintre cele mai recente „virale": subiectele de examen pentru admiterea la Universitatea Cambridge, Trinity College, în anul 1895. Testul are 12 întrebări, dintre care candidații erau solicitați să aleagă minimum nouă ca să răspundă. Firește, răspunsurile trebuiau scrise și elaborate, cu argumente deopotrivă logice și istorice, cu evaluări personale ale candidatului asupra unor evenimente istorice. Nu era testul-grilă. Aceasta este, totuși, o invenție a postmodernității pentru creierele deșteptților de azi. Înapoiații de acum un veac erau puși să scrie cu mînuța lor și să elaboreze. În orice caz, profesorii de astăzi ai Universității sînt uimiți de dificultatea testului. Ei spun că asemenea întrebări pot fi abordate acum doar de absolvenții cei mai buni. Iar cu un veac și ceva în urmă, acesta era baremul de admitere. Dar nu cumva să credeți că oamenii de acum un veac și ceva erau mai deștepți, mai citiți și mai profunzi decît noi. Ferească Dumnezeu! Mult mai important este să fim fericiți noi cu noi înșine, nu-i așa? (**S. V.**)

■ Am primit pe adresa redacției următorul e-mail: „Bună ziua, vă anunț pe această cale că, din păcate, nu voi apela la abonament pentru anul viitor. Poșta Română e o reală bătaie de joc, din nou. Voi cumpăra de la chioșc revista". Eu aș spune *în continuare...* (**D. C.**)

■ „ANUNȚ: Începînd cu data de 21.11.2019 și pînă în data de 28.11.2019, se va opri furnizarea de căldură și a apei calde, deoarece în această perioadă se vor schimba toate coloanele de apă caldă din subsolul blocului conform proiectului de reabilitare. Administrația." S-a spus răspicat, de la tribuna Parlamentului, că „iarna nu-i ca vara", așa că alte comentarii sînt de prisos. (**R. M.**)

■ În Franța, un cardinal e chemat în fața Justiției. E acuzat că nu a divulgat faptul că un preot din dioceza lui a comis abuzuri sexuale asupra unor minori. Pe cardinal îl cheamă Barbarin. Da, e barbar, domnule Barbarin, să tăinuiți asemenea barbarii. (**M. M.**)

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **825** ■ 12-18 decembrie 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

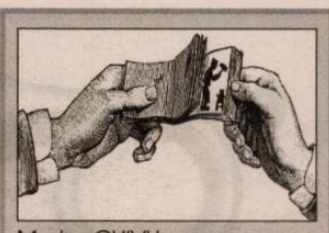

Marius CHIVU

feedbook

16

ANDREI PLEȘU

„Cum am ajuns ministru“

pagina **3**

VALERIU NICOLAE

„Politica și cimitirul“

pagina **4**

CĂTĂLIN PAVEL

„Viața secretă a gunoiului“

pagina **8**

Rîdem. de orice?

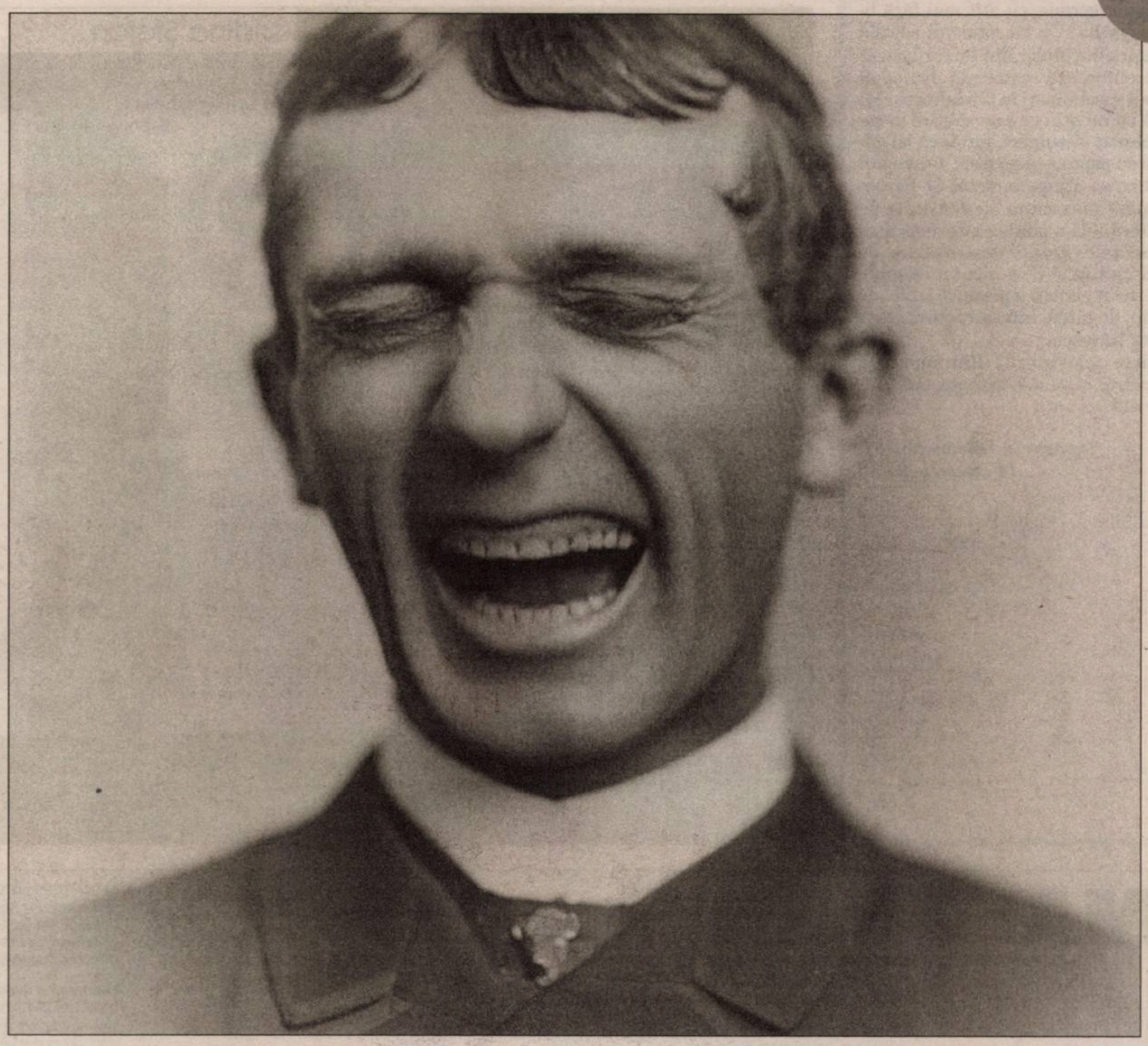

„Anumite aspecte esențiale ale lumii sînt accesibile doar rîsului.“

MIHAIL BAHTIN

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

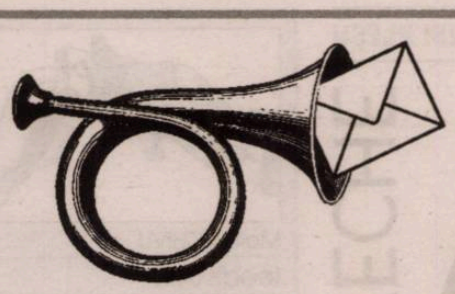

la vremuri noi, dileme vechi

Dumitru SOLOMON

Comicii și stimulentul lor

Ca întotdeauna de sărbători, comicii intră în extaz. Comicăriile dobîndesc o cotă înaltă de inflație, gluma se îngroașă pînă dă pe dinafară. Dacă nu avem pîine (deși se dovedește că, oricît s-ar scumpi pîinea, avem; și nu numai pîine, dar avem și sarmale și cîrnați!), e bine să avem măcar circ.

După ce au stat un an întreg cu ochii țintă de le-au dat lacrimile pe listele de prețuri și pe tabelele de taxe și impozite, românii au și ei dreptul să rîdă măcar în noaptea de Revelion, ba chiar și în zilele de dinainte și de după, căci de la Ignat pînă la Sfîntul Ion nu se muncește. Cine muncește e nebun, iar dacă nu e nebun, se preface că e nebun sau se preface că muncește. Numai că, dacă un an de zile au abuzat de bunăvoința noastră specifică și tradițională, guvernul și ministrul de Finanțe, patronii și producătorii, comercianții și precupeții, de sărbătorile sfîrșitului de an abuzează comicii.

Unele echipe care fabrică, mă rog, haz se exercită într-un soi de sadism, altminteri generos distribuit pe canalele de televiziune. Cu cît împrejurarea e mai solemnă și se adună mai mulți oameni la un loc în fața micilor ecrane, cu atît mai fără limite prosperă pornografia. Cu cît oamenii se află mai concentrați asupra bucatelor din farfurii, cu atît mai abundent proliferează scatologia. Nu spun că în restul anului cei specializați în trivialitate sînt eterici și ne desfată cu nu știu ce haz subțire și rafinat. Așa sînt ei, telurici și vulgari, iar dacă își găsesc și spectatori (și se pare că-și găsesc), bravo lor! Dar parcă de Revelion se atinge punctul de fierbere: vulgaritățile capătă maximum de densitate pe minut, porcărelele fără nici o perdea alternează cu bănculețele excrementale. Este o destrăbălare de stupidități fără nici un haz și fără nici un Dumnezeu, că dacă efortul irosit pentru a produce astfel de inepții ar fi dirijat în, de pildă, infrastructură, n-ar mai fi nevoie de taxa Băsescu.

De ce nu închidem televizorul? Răspunsul la această întrebare va trebui să mai aștepte, cred, încă vreo douăzeci de ani.

(apărut în Dilema *nr. 361, 14 ianuarie 2000)*

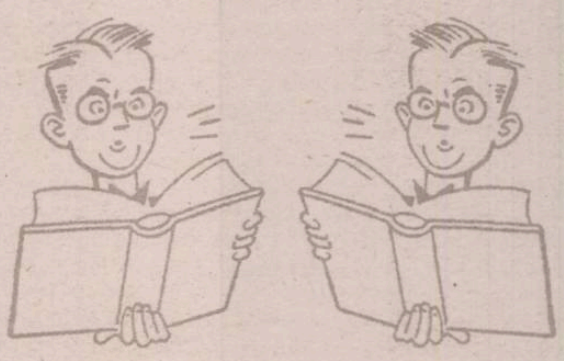

Dilema veche vă propune

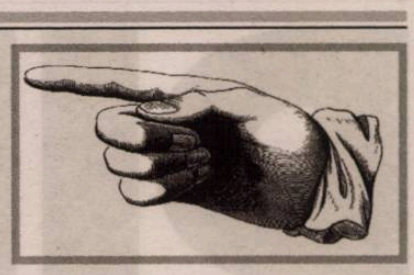

■ 14-20 decembrie, Bucharest Short Film Festival, la a patra ediție, la Cinemateca Eforie. O selecție de scurtmetraje selectate și premiate în festivaluri precum BAFTA, Berlinale, Cannes, Clermont-Ferrand, Locarno, Premiile Oscar, Palm Springs, Veneția, Sundance, Tribeca, Toronto etc. Șapte seri cu povești emoționante și amuzante din întreaga lume, cu perspective diferite: trei seri cu scurtmetraje de ficțiune, seara filmelor de animație și *stop motion,* seara filmelor experimentale, modă și videoclip muzical, seara dedicată documentarului și filmelor care aduc în prim-plan problematica drepturilor omului și seara filmelor studențești. (Adina Popescu)

■ *Mă fuți din milă,* placheta de poezie a Janei Orlová, traducere din cehă de Mircea Dan Duță, Editura FrACTalia. (Marius Chivu)

■ Atmosfera Crăciunului, cu miros de brad și cozonac, cîntecul de stea și așteptarea Moșului, este recreată în fiecare an, la Sala Radio, prin concertele de colinde devenite o tradiție. Marți, 17 decembrie, ora 19, Corul Academic Radio, dirijat de Ciprian Țuțu, propune publicului un concert de sărbătoare, ce reunește atît colinde românești, cît și pasaje din creații închinate Crăciunului, semnate de mari compozitori ai muzicii clasice (Bach, Händel, Britten ș.a). Joi, 19 decembrie, ora 19, seria concertelor dedicate Crăciunului se încheie cu un eveniment prezentat de Big Band-ul Radio și Berti Barbera – *Winter WonderBand*, sub bagheta dirijorului Ionel Tudor. (Anda Docea)

■ Iubitorii de film și psihanaliză primesc un cadou înainte de Crăciun și sînt invitați, în perioada 12-15 decembrie, la Cinema Muzeul Țăranului. Ei vor putea urmări proiecțiile speciale din cadrul Festivalului Internațional de Psihanaliză și Film, ajuns la ediția 8 și ½ și desfășurat sub semnul zeului Cronos. Evenimentul are loc în fiecare an, începînd din 2012, sub directoratul criticului de film Irina-Margareta Nistor și este organizat cu sprijinul Societății Române de Psihanaliză. Programul include filme artistice în premieră, documentare, scurtmetraje, filme de animație, toate însoțite de discuții cu realizatorii de film, dar și cu terapeuți și psihanaliști. (Anda Docea)

■ „Traducători din Țara Românească și operele lor", expoziția de manuscrise românești deschisă la Biblioteca Sfîntului Sinod din București (str. Mitropolit Antim Ivireanul, nr. 29) – realizatori: arhim. Policarp Chițulescu, prof. Cătălina Velculescu – reunește traduceri sau scrieri proprii realizate de ucenicii sf. Paisie de la Neamț, care au viețuit ca monahi în mănăstirile Cernica și Căldărușani. Cărturari de har și rafinament în mînuirea cuvîntului, traducătorii de cărți bisericești au contribuit în mod esențial la dezvoltarea limbajului liturgic și a limbii române literare. (Ruxandra Mihăilă)

■ Nr. 10 al revistei *Iocan* (Editura Vellant), cu 17 proze scurte și foarte scurte semnate de prozatorii noii generații, plus o avanpremieră din Samatha Schweblin, noua senzație a literaturii argentiniene, și două recuperări din proza scurtă a lui I.D. Sîrbu. (Marius Chivu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **30 de ani de la Revoluție**
- ***Best of* 2019**

album dilematic Cristina Ștefan

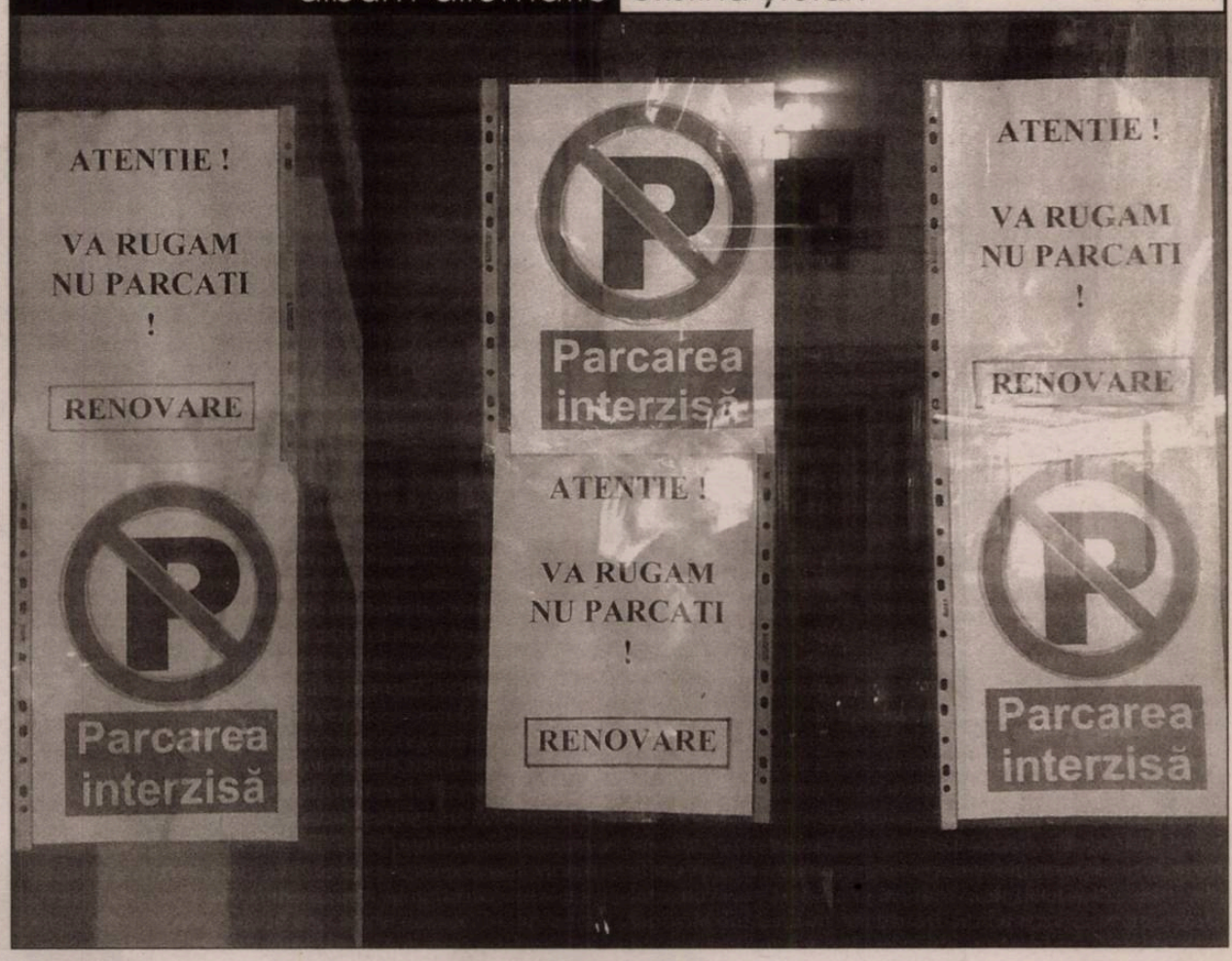

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Cristian GHINEA ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.200
Tipărit la Tipoart Idea Studio

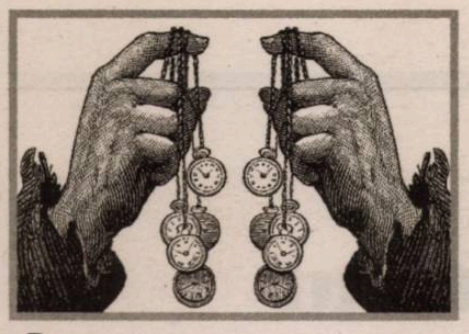

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Cum am ajuns ministru

– Memorialistică (1) –

Încet-încet, vine momentul amintirilor, al recuperării documentare, al mărturiei, al autoevaluării, pe scurt, al „memorialisticii“. Nu știi cît timp mai ai, iar în jur proliferează evenimentele comemorative, studiile istorice, exercițiul retrospectiv al cîte unui fost „jucător“, sau martor, sau „analist obiectiv“. N-ai dreptul să taci, să te dai deoparte, fără să livrezi propria ta confesiune cu privire la împrejurări la care, dintr-un motiv sau altul, ai participat nemijlocit. Evident, „povestea“ ta nu poate fi decît subiectivă, oricîtă onestitate, oricît scrupul istoric ar implica ceea ce spui. Poti greși, poți uita, poți reconstitui „convenabil“ ceea ce ai trăit. Dar asta nu e o scuză ca să nu te pronunți. Rămîne de datoria istoriei viitoare, a cercetătorilor nepărtinitori, să reconstituie ce se poate reconstitui din adevărul propriu-zis al faptelor. Dar nu poți să nu te simți vinovat dacă nu pui pe masă „materia primă“ de care dispui. Voi relata, deci, din cînd în cînd, întîmplări de care îmi amintesc din viața mea publică de dinainte și de după 1989. Îmi spun că ele pot fi utile cititorului curios să înțeleagă vremurile și oamenii ultimelor decenii. De judecat, va judeca singur, în funcție de motivațiile sale personale, de opțiunile și idiosincrasiile sale, de capacitățile sale hermeneutice. Dar are, în orice caz, nevoie și de „materialul clientului“...

Sînt stimulat să reconstitui fragmente din biografia mea și de o sumedenie de versiuni mai mult sau mai puțin delirante, lansate pe piață de „specialiști“ în teoria conspirației sau, pur și simplu, de spirite resentimentare, de inși care reușesc să te deteste, deși nu le-ai făcut nimic sau pe care, de multe ori, nici nu-i cunoști. Voi menționa, așadar, în treacăt, și unele pagini de publicistică suprarealistă, legate de împrejurările pe care le relatez.

Azi, voi povesti cum am ajuns, în decembrie 1989, ministrul Culturii. Mai întîi variantele suprarealiste: 1) Am făcut parte dintr-un complot pre-revoluționar! Cînd eram în „așazisul“ exil de la Tescani, am fost vizitat acolo, spune cineva, de Ion Iliescu și de Virgil Măgureanu, cu care am „definitivat“ scenariul revoluției. În realitate, Ion Iliescu n-a pus niciodată piciorul la Tescani, iar despre Virgil Măgureanu nu știam, în 1989, nimic. Cu atît mai puțin cum arată. (Dar uite că „martorul“ complotului îl cunoștea încă de-atunci, de vreme ce l-a recunoscut!) Pe de altă parte, regret sincer că teoria cu complotul nu ține. Aș fi fost mîndru să fac parte din înaltele creiere ale schimbării de regim. Dar n-a fost să fie! 2) Imediat după „evenimente“ l-am lingușit pe Petre Roman, l-am rugat onctuos să mă facă ministru. Adevărul este că habar n-aveam cine e Petre Roman pînă în ziua în care am fost convocat la o întrunire în clădirea Ministerului de Externe de atunci (azi, clădirea Guvernului). Lucrurile s-au petrecut astfel: eram la Uniunea Artiștilor Plastici (din care făceam parte, în secția de critică de artă), pentru o ședință de reevaluare instituțională, în urma schimbărilor politice. Un bun prieten, pictorul Florin Ciubotaru, a intrat în cameră și mi-a spus că sînt căutat de reprezentanții Frontului. Trebuia să iau parte la o consfătuire a noilor conducători cu reprezentanți ai societății civile. M-am dus și am dat peste o mulțime de figuri cunoscute, convocate, toate, pentru dezbatere: de la Doina Cornea la László Tökés, de la Mircea Dinescu la Ana Blandiana, de la Sergiu Nicolaescu la Silviu Brucan, de la Mariana Celac la Gabriel Andreescu etc. (nu țin minte toată lista). Ședința (sfîrșit de decembrie) era condusă de Ion Iliescu și Petre Roman. În ceea ce mă privește, nu mă socoteam – și nu m-am socotit niciodată – un „disident“ radical. M-am gîndit că fusesem chemat la propunerea lui Dinescu. Altcineva mi-a spus că doamna Cornea ar fi întrebat de mine, observînd ca nu sînt de față. Măgulitor, dacă așa o fi fost! La un moment dat, a apărut ideea că ar trebui schițată o listă „postrevoluționară“ a guvernului. Se așteptau propuneri. Mircea Dinescu s-a ridicat și a spus, cu aplombul cunoscut: „La Cultură e simplu. Îl propun pe Pleșu“. N-au existat obiecții. Unii nu știau probabil nimic despre mine (mă întreb dacă aveam un portret bine conturat chiar pentru dl Roman), altora – oamenilor politici – nu le păsa prea mult de un minister mai curînd ornamental. „Cunoscătorii“ aveau cu siguranță ochii ațintiți pe Interne, Finanțe, Apărare, Justiție... Fapt e că propunerea lui Dinescu a fost preluată fără comentarii. Petre Roman a avut, la rîndul lui, o idee pentru Învățămînt: dl Gheorghe Ștefan. Nici el nu era o figură prea cunoscută (ulterior a ajuns, totuși, ministru și s-a dovedit o foarte bună alegere), așa că m-am trezit intervenind: „L-aș propune pe dl Mihai Șora“. Îl știam din lecturi și din felurite întîlniri literare și știam și de episodul consilieratului său pe lîngă Mircea Malița, tot la Învățămînt. La auzul numelui său, s-a auzit o voce, din jurul mesei: „Susțin această propunere!“. Era vocea lui Silviu Brucan. Propunerea a fost acceptată. De restul nu-mi mai aduc aminte. Ba da. A luat cuvîntul, la un moment dat, Sergiu Nicolaescu și s-a propus singur ministru al Armatei. Dinescu i-a tăiat-o prompt: „Hai, bre, ce-o să zică lumea?! Că avem armată de film, de figurație? Să fim serioși!“. Ana Blandiana și-a manifestat și ea dezacordul. Propunerea a fost respinsă, Nicolaescu s-a îmbufnat, dar mai apoi i s-a acordat o compensație: să răspundă de armată la nivel politic, din structura CFSN.

Inutil să spun că propunerea lui Dinescu m-a luat prin surprindere. Era ultimul lucru care mi-ar fi trecut prin cap. Psihologic și contextual, am acceptat cu sentimentul că a refuza o răspundere publică într-un moment de răscruce seamănă a dezerțiune. Nu regret nici azi, dacă mă gîndesc la cîteva isprăvi onorabile ale mandatului meu, încheiat după numai doi ani, prin înlocuirea Guvernului Roman cu Guvernul Stolojan. (Eu însă cerusem deja să plec prin demisie înainte de înlocuirea cu pricina.) Alte detalii – data viitoare.

Abonează-te la
DILEMA VECHE
DIGITAL

Poți cîștiga un pachet de cărți oferit de
EDITURA HUMANITAS

Revista poate fi achiziționată din
Paydemic

Perioada campaniei:
11 noiembrie 2019 – 12 ianuarie 2020
Detalii pe www.dilemaveche.ro

PREȚURI LA ABONAMENTE DIGITALE CU PÎNĂ LA 60% MAI MICI FAȚĂ DE PREȚUL DE LA CHIOȘC

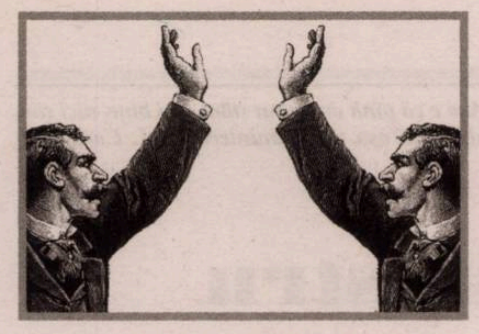

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Politica și cimitirul

O ofertă foarte avantajoasă. Așa scria pe un afiș enorm pentru locuri de veci pe lîngă care tocmai am trecut. Cum sînt pe drumul Buzău-București, oferta e la fix, mai ales că a trecut reîncarnarea din Suceava a lui Schumacher pe lîngă mine la cîțiva milimetri, și asta după ce am tras tare de volan spre dreapta. Noroc că tocmai depășisem o căruță care circula regulamentar, deghizată ca mașină cu numere de Buzău.

Drumul de o bandă și jumătate pe sens este perfect pentru amatorii de senzații tari, așa că decid să o iau pe varianta mai liniștită prin Mizil. Trec de Mizil și am în față doi bicicliști. Unul dintre ei este o minune. Nenea ăla de la Maglavit era nimic pe lîngă el. Nici măcar tata nu cred că ar fi fost capabil să fie atît de beat, iar ăsta e beat pe o bicicletă. Omul șerpuiește pentru vreo două minute în fața mea și se oprește plin de entuziasm în fața cîrciumii din sat. Dacă mai era nevoie de o dovadă de dedicație pură pentru pasiunea vieții, asta a fost.

Apune soarele și e o priveliște minunată. Trec prin cîteva sate urîțele cu niște case construite parcă pentru a fi demne de visele domnului de pe bicicletă, dar peisajul este fabulos. Vin de la Focșani, am voluntariat pentru un grup de oameni care vor să facă politică altfel. Am fost cazat într-o casă veche, recondiționată cu pricepere, și m-am simțit cum nu se poate mai bine. Oamenii au fost foarte ospitalieri și mîncarea a fost pe măsură.

Am călatorit destul de mult prin țară în ultima vreme. Am fost luna trecută la Sibiu și cu o lună în urmă la Oradea. Nu mai fusesem de ceva vreme și ambele orașe arată mai bine decît cum mi le aminteam.

Spre deosebire de cele două, Bucureștiul arată rău. Nespălat si kitschos. Afișele cu Toto Cutugno îmi aduc aminte de perioada cu apă caldă din ani în paști și de liderii comuniști proști, șmecheri și foarte fuduli. Doamna Firea și primarii de sectoare din București par a fi moștenitorii legitimi ai acestora, așa cum PSD-ul a fost moștenitorul PCR-ului și al Securității.

Mai sînt niște afișe cu Smiley. „Smiley – omul". Sună prost ca dracu'. Smiley cucul, Smiley ornitorincul, Smiley motocoasa – îmi trec toate prin minte.

A fost și convenția națională a partidului în care am încercat pentru o scurtă perioadă să fac politică. Cînd am intrat în PLUS am făcut-o și pentru că eram sătul să văd la televizor întîlniri regizate, cu discursuri sforăitoare și cu oameni încercînd să dea din coate pentru atenție. Din păcate, văd din ce în ce mai des oameni politici noi și relativ normali încercînd să joace roluri cretinoide de sfinți recitînd din Bibliile partidelor sau pupînd în cur la greu șefii lor politici.

A fost reales Dacian Cioloș. Din nou într-o competiție cu el însuși. A spus stîngaci rău că nu ar trebui să fie așa, dar l-am mai auzit spunînd asta acum un an și sînt convins că nimeni nu îndrăznește să-i reamintească. Zdrobitoarea majoritate a funcțiilor importante din partid s-au dus spre oamenii de la Bruxelles. Habar n-am cum s-au gîndit că este acceptabil cumulul de funcții pentru ei, dar nu pentru alții. Nu de alta, dar îmi reamintesc discuții foarte pasionale că nu ar trebui să fie așa și că PLUS-ul va fi un partid diferit.

Sînt convins că au justificări beton, sînt toți oameni foarte inteligenți și convinși că ceea ce vor ei este un lucru bun și, pe termen lung, benefic României. Numai că deocamdată, continuînd așa, PLUS-ul va avea șanse minime să intre în Parlament, iar viitorul pe termen lung riscă să dispară. CDR-ul și M10 sînt exemple că se poate. Alegerile locale se anunță a fi un dezastru căci șefii de la Bruxelles nu au nici o motivație directă să-și rupă spinarea muncind pentru alții și nici nu au cum să „plătească" în cazul unui eșec. În definitiv, nu există o posibilitate mai bună, nici financiar și nici politic, decît ce au acum, cu excepția Primăriei București. Singura scăpare pare alianța cu USR.

USR-ul nu este nici el deloc într-o situație mai bună. Eșecul predictibil al domnului Dan Barna a dus la o întărire, și ea foarte predictibilă, a poziției lui Nicușor Dan. Nicușor este și el un om inteligent și convins că poate salva Bucureștiul. Numai că, pînă la salvarea Bucureștiului, o parte din oamenii radicali din jurul lui au creat o falie foarte importantă în USR. Competiția internă din alianță nu va ajuta pe nimeni. Indiferent cine va cîștiga competiția, vom avea o demobilizare a unor factiuni din alianță și o radicalizare a taberelor din USR, care se vor canibaliza grav mai ales în condițiile în care Vlad Voiculescu, candidatul PLUS, va cîștiga.

Brusc, reclama deosebit de avantajoasă pentru locul de veci a devenit cumva profetică. Partidele noastre noi, deși au pornit curajos mersul pe bicicletă, par a avea o tendință predictibilă și extrem de tristă de a se opri la aceași crîșmă a politicii dîmbovițene.

Ne rămâne speranța că tupeul doamnei Firea, mîrlănia arogantă a PSD-ului și incredibila ipocrizie a domnului Rareș Bogdan vor putea salva alianța pe termen scurt.

Pe termen lung, însă, lucrurile nu par a sta deloc bine.

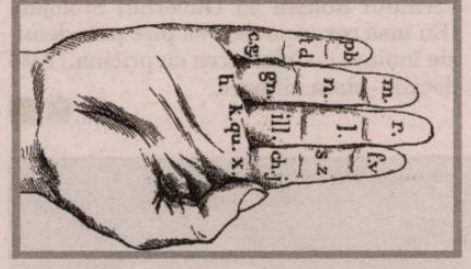

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Eroul studenților

O mare grozăvie am trăit zilele trecute, cînd l-am întîlnit prin Universitate pe colegul de la Literatură Veche, Noe Baghet, provenit din generația mea de „decreței". Bietul om avea ambii ochi vineți (dintre care unul închis complet), buza umflată ca un cartof nou egiptean și mai multe contuzii pe frunte și pe pometi. În plus, șchiopăta dramatic, precum Sergentul lui Alecsandri (dacă-i socoteam multitudinea de răni, putea fi chiar Peneș Curcanul). Am crezut că fusese implicat într-un grav accident și l-am abordat cu blîndețe. „Nu, nu e vorba de accident!", m-a contrazis el mormăit. „Povestea e puțin mai complicată..." Observînd că vrea să-mi împărtășească drama prin care, aparent, trecea, l-am lăsat să vorbească, deși mi se rupea inima auzindu-i șuierăturile morbide, din adîncul ființei, ce-i brăzdau discursul – oricum preponderent șoptit – la intervale fixe. „Dragul meu", a început el cu greutate, „de cîțiva ani, trăiesc un sentiment de inadecvare la Catedră, datorat, desigur, în primul rînd, îmbătrînirii – de care, din păcate, nu sîntem nici unul străini –, dar și confruntării cu mentalitățile diferite ale vremurilor de inevitabil progres. Cei mai mulți leagă mentalitățile astea inovatoare de studenți, mai precis de lumea schimbată profund din care se ițesc ei astăzi. O fi adevărat, nu spun nu, însă eu, personal, ca ins ce predau la Universitate de aproape trei decenii, adică de cînd aveam doar 23 de ani, nu-l găsesc pe tînărul studios contemporan – în trăsăturile sale esențiale, cel puțin – complet modificat. Dimpotrivă, m-aș aventura să afirm că el e cam același dintotdeauna, cu bunele și cu relele lui, se-nțelege. *Cei care s-au transformat înfricoșător, prietene, sînt profesorii, cadrele didactice carevasăzică din promoțiile de dată recentă!* Ăștia, pentru numele lui Dumnezeu, trebuie psihanalizați de urgență."

Noe Baghet a tușit de două ori cavernos, după care a revenit tremurător: „Ipochimenii în cauză m-au adus la exasperare! Văzusem eu, de ceva vreme, prin facultate, că se petrec lucruri ciudate în jurul meu, pe măsură ce colegii vechi ieșeau la pensie și apăreau alții noi, dar, inițial, nu m-a preocupat excesiv întinerirea corpului profesoral (lucru normal, de altfel, în orice dinamică socială). Apoi, simțindu-mă, nu știu cum, *tot mai singur*, m-am gîndit să fac niște investigații asupra cursurilor predate și asupra metodologiilor pedagogice actuale, bănuite revoluționare. Am descoperit lucruri terifiante, absolut șocante, te rog să mă crezi! Ceea ce le unea, patologic, pe toate era dorința lectorilor și asistenților juni de a-și impresiona copleșitor discipolii, de a-i mesmeriza necondiționat, *de a le deveni, negreșit, eroi*. Privit în sine, lucrul nu ar fi o problemă, atîta timp însă cît *eroizarea* asta se produce cu mijloace academice, strict intelectuale deci. Ei bine, nici vorbă de așa ceva aici! Metodele de cucerire a auditoriului studențesc, bătrîne, s-au alterat fundamental în prezent. Ele aparțin unor universuri paralele cu spațiul în care eu, tu și încă vreo patru-cinci defazați viețuim, aidoma larvelor. Ascultă ce bizarerii tulburătoare am devoalat prin tehnici detectiviste! Un asistent de la Studii Medievale face *hair-styling*, fiind, mi s-a comunicat, o vedetă în domeniu. Tipul nu se limitează numai

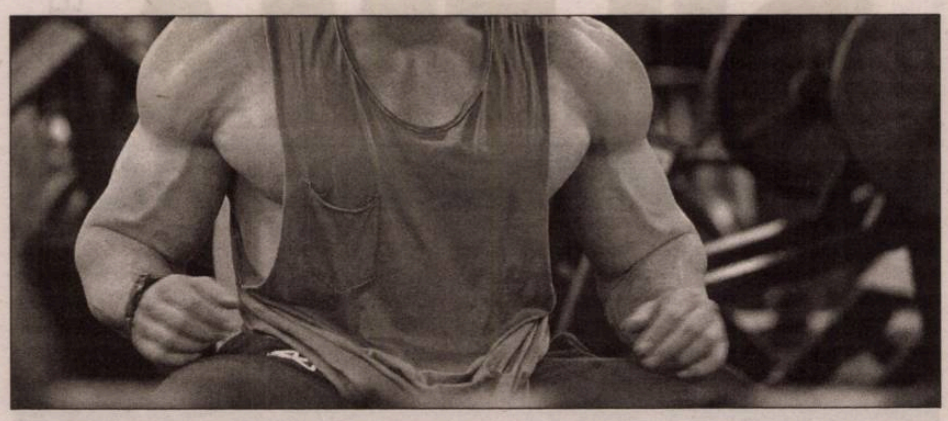

la a-și etala coafurile personale, excentrice, în amfiteatru, dar îi mai tunde și pe studenți, uneori pe parcursul seminariilor, derulînd, pare-se, analogii sofisticate între estetica sa frizerească și bretonul standard al pajului din Evul Mediu. Analizele medievistice pe viu, cum ar veni, îi amețesc de fericire pe copii, care nu lipsesc niciodată de la aceste ore, unde primesc, alături de informații *cool*, și frizuri *trendy!*"

Încă o tuse urîtă a întrerupt confesiunea lui Baghet. A eliberat o secreție suspectă într-o batistă și, ulterior, și-a reluat narațiunea: „Una de la Franceză cîntă într-o trupă *vintage* și, la cursul de Studii Culturale Francofone, face vocalize, *à la* Édith Piaf, cu învățăceii încîntați din bănci. Alta, de la voi, de la Engleză, dimpotrivă, e metalistă și ține concerte *live* în amfiteatru, cu auditoriul în delir, cocoțată pe bănci, întinzînd, ritmic, degete răschirate și telefoane luminoase în aer. Studenții adoră asemenea marțafoi... Ca atare, am hotărît să mă transform și eu în *erou*. M-am gîndit că postura de luptător K1 îmi va aduce o mare popularitate..." „Vai!", am exclamat. „Ai căpătat contuziile la un meci!" „Oh, nu!", a răspuns Noe. „Nu sînt în faza meciurilor. Învăț. Aveam însă de predat, la anul I B, portretul lui Ștefan cel Mare, făcut de Grigore Ureche. Am vrut să-i dau culoare marțială, chiar dacă nu lupt încă în ring. Am cerut un voluntar pentru rolul domnitorului. Am precizat că eu voi fi un boier inocent. S-a oferit Mișa Ovinuț, băietanul creț din Vaslui. M-a rupt, frate, nu altceva! A interpretat, cred, sintagma *degrabă vărsătoriu de sînge nevinovat* extrem de literal. Extrem de literal, în puii mei!..."

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

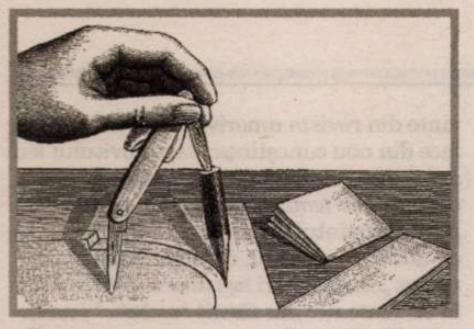

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Europa în decembrie...

În acest final de an, trei mari capitale europene au găzduit trei reuniuni internaționale importante pentru viitorul bătrînului continent și chiar al lumii. În toate cele trei țări, însă, oamenii sînt mult mai preocupați în această perioadă de probleme interne (și poate de venirea sărbătorilor) decît de marile chestiuni geopolitice.

În apropiere de Londra s-a derulat, pe 3 și 4 decembrie, o reuniune la vîrf a Alianței Atlantice, *summit* destinat să-i insufle acestei organizații, la venerabila vîrstă de 70 de ani, o nouă dinamică. Atenția britanicilor a fost însă acaparată în primul rînd de evoluția Brexit-ului și de alegerile anticipate de pe 12 decembrie. Această întîlnire rămîne marcată de o frază, devenită acum celebră: „Moartea cerebrală a Alianței". Autorul acestei perle mediatice, președintele francez Emmanuel Macron, a fost făcut cu ou și cu oțet de unii dintre omologii săi, întrucît a îndrăznit să pună un astfel de diagnostic. În presa franceză, unii comentatori afirmă totuși că meritul ei este acela de a fi trezit din somn un organism amorțit, care se vede acum obligat să reflecteze la viitoarea sa identitate. În context, un responsabil leton s-a întrebat dacă nu cumva și Uniunea Europeană se află într-o stare de „moarte cerebrală" (neliniște legitimă, în paranteză fie spus).

Capitala spaniolă, Madrid, a fost gazda unei noi conferințe internaționale pe tema climatului, începută pe 2 decembrie și etalată pe zece zile. Între criza catalană și noile blocaje politice rezultate după alegerile generale din noiembrie, spaniolii s-au străduit să dea o anumită greutate acestei conferințe, dată fiind și miza ei. Nimeni nu a uitat însă că inițial conferința trebuia să fie organizată în Brazilia, dar președintele Jair Bolsonaro, alergic la problemele ecologiei, a plasat-o chilienilor. Care și ei, pe fond de turbulențe sociale, au plasat-o Madridului, ca și cum conferința ar fi fost o castană fierbinte scoasă din foc, dar care îți frige palmele. Multiplicarea conferințelor pe tema climei, în ultimii 25 de ani, este însă un fenomen trist, întrucît ele nu au dus la mare lucru. Dovadă că anul 2019 este deja declarat de specialiști drept cel mai „fierbinte" din istoria cunoscută de om.

Pe data de 9 decembrie, Parisul a găzduit o reuniune la nivel înalt în formatul Normandia pentru a calma situația din sud-estul Ucrainei.

Orașul Luminilor era însă total blocat în acea zi de sindicatele din transporturi, iar președintele francez, în ciuda inițiativelor sale remarcabile în materie de politică externă, a fost o gazdă fragilizată din punct de vedere politic din cauza complicatelor sale probleme interne. Emmanuel Macron, Angela Merkel, Vladimir Putin și Volodimir Zelenski au discutat despre relansarea acordurilor de la Minsk, despre viitorul Ucrainei și despre viitorul relațiilor dintre Rusia și Uniunea Europeană într-un oraș în care aproape toate metrourile erau închise și în care principala grijă a locuitorilor era cum să ajungă de acasă la birou și înapoi sau cum să-și ducă la școală copiii și apoi să și-i recupereze în cursul după-amiezii.

Nu s-ar spune, în acest moment, că francezii sînt „mîndri" de activismul internațional al președintelui lor, de faptul că încearcă să trezească Alianța Atlantică dintr-un somn strategic sau că îi ține piept, cel puțin mediatic vorbind, imprevizibilului Donald Trump. După cum arată sondajele, 53% dintre francezi susțin mobilizarea sindicatelor împotriva unei reforme a pensiilor calificată de multe categorii profesionale drept un regres social. Destinul Europei nu pare o preocupare cotidiană a unor oameni îngrijorați (pe bună dreptate, de altfel) mai degrabă de viitorul lor, de perspectiva neagră de a pierde începînd din 2025, din cauza reformei, cîte 4.000 de euro anual la pensie.

Străinii sînt însă obișnuiți cu această specificitate franceză: excesul de greve și de contestații sociale. Ceea ce nu înseamnă că îi înțeleg foarte bine pe francezi. În cel mai recent număr al său, revista *Courrier International* publică diverse opinii critice ale unor străini despre Franța, iar unele dintre ele ar merita să intre într-o antologie care să fie apoi oferită gratuit tuturor francezilor. Anaïs Ginori, de exemplu, corespondentă în Franța a cotidianului italian *La Repubblica,* spune că italienii nu consideră ca fiind legitimă furia francezilor împotriva acestei reforme a pensiilor. Din punctul de vedere al acestei jurnaliste, Franța este unul dintre ultimele „bastioane ale statului social" în Europa, un model abandonat chiar și de țările nordice, considerate multă vreme ca niște veritabile expresii ale „statului providență". Dar, mai spune Anaïs Ginori, „francezii nu se compară niciodată cu alte țări, ei se compară doar cu ei înșiși, cu o idee pe care o au despre Franța".

Ce bine ar fi fost dacă acest model social francez, în loc să devină „un ultim bastion", ar fi fost exportat în toată Europa, în condiții de viabilitate și de prosperitate pentru toți! Cu o debordantă inocență, unul dintre liderii sindicali cei mai decișI să stopeze reforma în curs, Philippe Martinez, apropiat de comuniști, explica de ce francezii nu trebuie să renunțe la sistemul actual de calculare a pensiilor: pur și simplu, „pentru că este cel mai bun din lume".

În acest „decembrie negru" (citez aici titlul de pe prima pagină a publicației *Courrier International),* Europa pare să fie ultima grijă a europenilor.

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

De ce eșuează liberalismul

– o schiță –

Liberalismul poate fi considerat „copilul" Luminilor; ca atare, el împărtășește atît asumpțiile, cît și erorile acestora. Era inevitabil deci ca el să ajungă în defensivă înaintea a ceea ce se numește azi „iliberalism", fiindcă nu răspunde decît parțial adevărului despre ființa omenească, așa cum sociologii, psihologii, antropologii, ba chiar și mulți, și mari scriitori au arătat-o în numeroase rînduri, după ce au criticat acele asumpții prea optimiste ale filosofiei Luminilor.

2) Asumpțiile fundamentale ale Luminilor și ale liberalismului:

– Omul, dacă nu e chiar bun în mod natural, e în orice caz ameliorabil moral. Teza socratică e valabilă: nimeni nu face răul voluntar, ci numai din ignoranță. Consecință: educația e esențială pentru ameliorarea morală a omului. Omul educat va împărtăși opinii politice „luminate", democratice și liberale. Adeseori însă asumpția e falsă, ceea ce nu înseamnă că educația ar fi rea, ci doar că ea singură nu ne poate face mai buni.

Omul e, în fondul lui, mai curînd rău prin natură, iar civilizația și educația pun pe această natură o manta nu foarte groasă, gata oricînd să fie sfîșiată de împrejurări ceva mai ieșite din comun. În orice caz, moralitatea nu este, din păcate, proporțională cu gradul de educație. În fapt, se constată că educația bună a poporului german nu a putut împiedica o largă aderență la nazism, că mulți dintre cei mai savanți și educați oameni împărtășesc idei absurde: celebrele exemple cu Sartre, Merleau-Ponty etc., respectiv cu Heidegger se cunosc bine. Dar iată exemple din volumul *Cînd rațiunea pleacă în vacanță* a lui Neven Sesardic: celebri filosofi analitici, dedicați analizei în detaliu a gîndirii, logicieni desăvîrșiți, precum Rudolf Carnap, Otto Neurath, Kurt Gödel, Imre Lakatos, Michael Dummett, Hilary Putnam etc. au fost în anumite momente ale vieții stîngiști, staliniști, maoiști și, mai recent, pur și simplu, stîngiști, implicați în cauze politice absurde, inumane, scriind și proferînd aberații politice. Dar educația înaltă nu împiedică nici atitudinea partizană, sectară în domeniul propriu de studiu, acolo unde s-ar cădea ca rațiunea și obiectivitatea să domine întotdeauna. S-a vorbit despre așa-numita „lege a interpretării datelor": „Măsura în care un om de știință se îndepărtează de o interpretare obiectivă a datelor este o funcție cu patru factori: hotărîrea lui de a valida o teorie sau ipoteză, timpul investit în acea investigație, investiția emoțională pusă în joc și importanța în carieră sau apărarea reputației profesionale" (John Hands). Cu greu, cu mult dialog și eforturi eroice învinge adevărul și să nu uităm că, în științele naturii, testul datelor măsurabile rămîne totuși crucial, ceea ce nu se poate afirma despre alte domenii.

– Asumpția 2: *Rațiunea poate și trebuie să conducă voința și acțiunea umană. Funcția principală a rațiunii e euristică; de aceea, omul poate fi considerat un „actor rațional", atunci cînd discutăm despre reacțiile sale economice și politice. El îi va alege pe politicienii care spun adevărul și nu-l înșală.* Iarăși, destul de des, fals.

Sînt foarte multe dovezi că, în cea mai mare parte a timpului, ne servim de rațiune pentru a ne justifica de fapt pasiunile ori preferințele afective preexistente. (Funcția euristică e excepția, nu regula.) O pasiune importantă e resentimentul, cum a arătat Max Scheler. Convingerea că acționăm ca niște actori raționali a fost dezmințită recent de preferința pentru populiști mincinoși precum Donald Trump, iar popularitatea președintelui american nu a scăzut dramatic în ciuda numeroaselor minciuni denunțate de presă. Credem în X și nu în Y, nu fiindcă am cercetat cazul și am constatat că e adevărat ori fals ceea ce spun, ci invers: credem, pur și simplu, fiindcă dorim să credem, iar apoi căutăm justificări și argumente pentru așa-numitul adevăr. Căutăm selectiv confirmări ale propriilor teze și respingem *de plano* infirmări ale lor. Uneori acționăm împotriva propriilor interese economice, dacă avem resentimente puternice față de cei care ne propun soluții raționale, așa cum s-a întîmplat în cazul Brexit-ului. De aici și succesele populismului, căruia îi este suficient să afirme sentențios și repetat mituri și pare destul de invulnerabil la argumente. Un bun exemplu îl constituie și teoriile conspirațiilor. O teorie a conspirației e o construcție rațională în sine, dar aplicată în mod irațional spre a justifica pasiuni, temeri, obsesii, și care desfide orice control factual.

De aici derivă și faptul că oamenii nu doresc neapărat cunoașterea, cum credea cîndva Aristotel, ci de multe ori se tem de ea, îi rezistă, chiar dacă nu recunosc faptul. Reticențele din zilele noastre față de știință, revenirea sau menținerea pseudoștiințelor (ocultismul, medicinele alternative, ecologismul radical, creaționismele etc.) – adesea în alianță cu teoriile conspirative – sînt exemple foarte bune.

– Asumpția 3: *Omul, prin excelență, este omul individual. El poate și trebuie, dacă „iese de sub tutelă" (cum scrie Kant), să devină liber și singur responsabil pentru viața sa pe care e dator să și-o definească rațional.* Departe de adevăr!

Omul, prin excelență, nu e omul individual, ci omul tribal, colectiv, membru al unei comunități mai mari sau mai mici (și de obicei al mai multor comunități). Nu el alege, ci *e ales,* iar cînd decide, o face pentru a se conforma grupului care a decis și pentru el. Tendința lui fundamentală e imitativă: imită nu numai înfățișarea și limbajul celor pe care îi admiră, ci și idealurile și scopurile lor. A fi admis sau respins de un grup devine astfel o chestiune esențială pentru individ, chiar și atunci cînd vorbim despre comunitățile științifice. „Corectitudinea politică", de exemplu, a devenit un conformism de grup de cele mai multe ori. Toate acestea înseamnă că majoritatea dintre noi și în majoritatea timpului nu sîntem liberi în adevăratul sens al cuvîntului și că, de fapt, nu prețuim libertatea mai mult decît conformismul, numit uneori eufemistic „cooperare" sau „altruism". Iliberalismul politic nu poate decît profita de pe urma acestei demisii a individului. El construiește un „noi" pe care îl opune neîncetat unui „ei" inamic și adesea are succes, căci apelează la fundamentele gregare și conformiste ale naturii noastre și nu la ceea ce rămîne, în istoria omenirii, un epifenomen – individul rațional.

În concluzie, omul e mai curînd rău (așa cum au susținut Tucidide, Augustin, Machiavelli, Hobbes, Freud), deci educația nu-l poate ameliora moral decît parțial și provizoriu; omul nu-și folosește de cele mai multe ori rațiunea euristic, ci justificativ pentru legitimarea pasiunilor. În fine, omul este un animal gregar și tribal, conformist și imitator, iar individualitatea și libertatea sînt trăsături secundare, de excepție, dobîndite în mod „eroic", mereu ușor de abandonat, de omis sau, pur și simplu, de uitat.

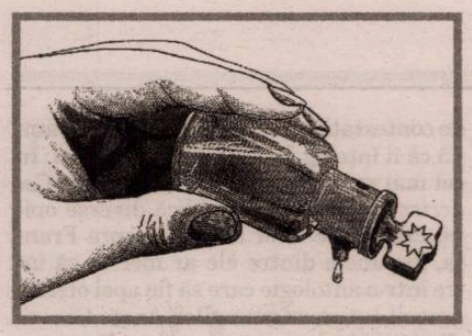

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Tembel

Tembel este unul dintre termenii depreciativi care și-au schimbat în timp sensul de bază: de la semnificația etimologică „leneș", cu care cuvîntul turcesc *tembel* a fost împrumutat, prin secolul al XVIII-lea, s-a ajuns la un înțeles diferit, mai greu de prins într-o definiție exactă, oscilând între „prost", „nebun", „inconștient". Oricum, *tembel* nu este unul dintre cei mai violenți sau mai vulgari termeni insultători de care dispune limba română. Nu întîmplător, într-un articol recent, publicația umoristică online *Times New Roman* evoca, în stilul său specific, al știrilor false, felicitările primite de politicianul care s-a adresat unui protestatar cu formula „Măi, *tembelule!*". Textul sugera, ironic, că simplul *tembel* sună surprinzător de moderat (în comparație cu alte insulte din spațiul cotidian și din politica românească), evocînd mai curînd traducerile eufemistice ale imprecațiilor din filme străine (în serie cu *la naiba, fir-ai tu să fii* etc.).

Trecerea de la sensul originar la cele actuale nu are nevoie de explicații speciale: este în natura insultelor să manifeste instabilitate în trăsăturile lor semantice, atîta timp cît ceea ce contează e funcția lor de agresare. Insulta nu conține o descriere obiectivă și o caracterizare cu acuratețe a unei persoane, fiind doar expresia subiectivă a antipatiei, a disprețului, a furiei etc.; din acest punct de vedere, prostia și nebunia devin echivalente.

Cuvîntul *tembel*, cu femininul *tembelă*, este folosit ca adjectiv, ca adverb (în forma de masculin) și e adesea substantivizat. Termenul are în registrul colocvial actual o foarte bogată familie lexicală, cuprinsă în dicționare doar în parte, sau cu sensurile neactualizate. În dicționare găsim vechiul *tembelîc* sau *tembelic*, substantiv cu sens abstract, echivalent cu *tembelism*. *Tembelîc* a ieșit din uz, dar *tembelism* este chiar foarte frecvent (are zeci de mii de atestări pe Google), cu un sens peiorativ „agravat", dependent de noile valori ale lui *tembel;* definiția din dicționare nu a ținut însă pasul cu schimbarea din uz; în *Dicționarul limbii române* (DLR) și în DEX, *tembelism* este glosat doar prin „nepăsare, indiferență; indolență, delăsare". Din punctul de vedere al registrului stilistic, *tembelism* manifestă o afinitate pentru discursurile intelectuale, mai puțin vulgare: „*Tembelism* constructiv" (dilemaveche.ro); „*Tembelism* în formă pură" (adevarul.ro); „Cronică sinceră despre *tembeli* și *tembelism*" (puterea.ro) etc.

Consemnate de dicționare sînt și verbul *a tembeliza* și adjectivul *tembelizant*, pentru care definiția a rămas neactualizată; în DEX, verbul primește glosarea „a (se) face nepăsător, indolent", iar adjectivul derivat este definit „care tembelizează". DLR considera cele două cuvinte ca rare, în vreme ce DEX le etichetează, corect, ca aparținînd registrului familiar. Sensul actual al verbului este însă „a prosti", „a diminua capacitățile intelectuale": „televiziunile care ne *tembelizează*" (ziare.com); „asemenea emisiuni ne *tembelizează*" (eva.ro); în forma reflexivă, *a se tembeliza* înseamnă „a avea manifestări stupide": „brusc 50% din șoferi *se tembelizează*" (trafictube.ro). Poate că folosirea verbului a fost stimulată de jocul de cuvinte care a avut mare succes în limbajul colocvial și care a produs un lexem stabil – *tembelizor,* suprapunere glumeață între *televizor* și *a tembeliza:* „cum se citește la *tembelizor*" (revistaechinox.ro); „s-ar uita măcar două-trei ore la *tembelizor*" (cdep.ro). De la *tembelizor* s-a ajuns ușor și la *tembeliziune:* „postul de *tembeliziune* pe care l-a primit cadou" (bzi.ro; „mare moderator de *tembeliziune*" (gsp.ro).

Din aceeași familie lexicală fac parte adjectivul și adverbul *tembelic*, adjectivele și substantivele *tembelist* și *tembeloid,* substantivele abstracte *tembelitate* și *tembeliune*. Cuvîntul *tembelic* e mai vechi; avea inițial sensul derivat din cel etimologic al lui *tembel* („leneș"): „urmărea zborul *tembelic* al unei berze. Această plutire leneșă și pașnică..." (Traian Demetrescu, *Pe-nserate*, în *Revista literară*, 14 august 1888); mai ambiguu e un joc de cuvinte din revista umoristică *Furnica:* „vom face din nou cunoștința blagoslovitului leu *antebelic* care va lua locul celui de acum, umflat, dar *tembelic*" (26 februarie 1929). Astăzi, cuvîntul apare mai ales în ipostaza de adverb – desigur, cu noile sensuri peiorative: „cei doi tineri logoditi se uită *tembelic* la el" (zoso.ro); „au răcnit *tembelic*" (curentul.info). *Tembelist* e un cuvînt mai rar folosit („ a fost un gest *tembelist*", opiniatimisoarei.ro; „i-a afurisit pe *tembeliștii* din presă", ziare.com); în schimb, *tembeloid* (ironic atenuat) apare relativ frecvent, fiind atestat mai ales în presa culturală („eternul scenariu mioritico-*tembeloid*", arhiva.romlit.ro; „articolul său *tembeloid*", ziare.com; „un studiu destul de *tembeloid*, dacă mă-ntrebați pe mine", tribuna.ro; „*tembeloizii* care ne guvernează", motociclism.ro). *Tembelitate* și *tembeliune* sînt rare, dar prezența lor în publicații diferite le confirmă caracterul non-accidental: „este vorba de *tembelitatea* unui minister" (gandul.info); „scoți o *tembelitate* și o votezi drept «lege»" (forum.softpedia.com); „asta nu îți scuză *tembeliunea* din cap" (9am.ro); „toate *tembeliunile* întîmplate după alegeri" (adevarul.ro)

Turcismul *tembel* a fost integrat – poate și datorită formei sale (asemănătoare, prin terminație, cu a unor adjective ca *rebel* sau *fidel)* – în bogatul sistem derivativ al împrumuturilor moderne latino-romanice. Derivarea colocvială a multiplicat, aparent inutil, de fapt din nevoia de variație și expresivitate, formele din aceeași clasă gramaticală și cu aproximativ același sens: *tembel – tembelic – tembelist; tembelism – tembelitate – tembeliune*. Oricum, fostul „leneș" e un cuvînt surprinzător de productiv.

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Voi cum mai stați cu analizele?

Se știe că e bine să mergi să îți faci analizele periodic, chiar dacă nu te simți rău. Recomandările generale vorbesc despre necesitatea unui set anual de analize. De ce? Păi, pentru că așa ai șansa de a descoperi eventuale boli încă din stadiu incipient, implicit ai șansa de a le trata la timp, înainte să devină cronice, grave, poate fatale. E o formă de prevenție și, chiar dacă, poate, cînd mergi să le faci, îți spui în minte un gînd încurajator, în general nu ar trebui să ai stres, pentru că nu mergi la aceste analize pe fondul unei boli sau al unor simptome. Ele reprezintă o evaluare a stării sănătății tale. Ceva firesc, nu un bau-bau, ba din contra, un gest asigurator.

Evaluările, în sistemul de învățămînt, sînt considerate însă un fel de bau-bau. Ele sînt asociate cu notele și cu examenele naționale mai ales. Provoacă stres, presiune pe elevi și pe întregul sistem, care este, la rîndul său, evaluat prin prisma rezultatelor, de către societatea civilă și mass-media. Atît evaluările prin notare de la clasă, cît și cele naționale, mă refer la cele cunoscute publicului larg, evaluarea națională de la sfîrșitul clasei a VIII-a și bacalaureatul, au, ca principal rol vizibil, ierarhizarea elevilor. Părinții pun presiune pe elevi și pe profesori, școala pune presiune pe profesori și pe elevi, și așa mai departe. E o presiune competițională care se axează mai ales pe capacitatea de acumulare de informații.

Dar evaluarea nu este doar atît. În primul rînd, se scapă din vedere rolul reglator pe care ar trebui să îl aibă evaluările. Aminteam într-un articol anterior despre ideea ca la clasă să fie eliminate tezele, precum și mulțimea de note trecute în catalog, în favoarea unei singure note la finalul unui semestru, generată ca urmare a unor evaluări periodice, la final de unități de învățare, De asemenea, amintesc faptul că există evaluări la final de clasa a II-a, a IV-a și a VI-a, care sînt mai puțin vizibile pentru publicul larg, din păcate și pentru părinți adesea, respectiv pentru elevi. Ele trec neobservate cumva. Dar ar putea să constituie exact mijlocul reglator necesar, care să orienteze din interior demersurile necesare pentru atingerea unor mai bune performanțe la examenele de încheiere de cicluri, a VIII-a și a XII-a.

În mod normal, avînd în vedere centrarea, cel puțin teoretic, a procesului didactic pe formarea de competențe, ar trebui ca evaluările să vizeze gradul de formare a acestora, nu cantitatea de informație acumulată de elevi. Ca să explic, pentru cei din afara sistemului, o competență, raportat la sistemul de educație, este alcătuită din trei componente: cunoștințe, însemnînd ceea ce elevul știe și înțelege, abilități care vizează modul de aplicare a ceea ce știe, respectiv atitudini, adică raportarea la sine, la ceilalți și la lume, prin prisma a ceea ce știe. În sens mai larg, o competență vizează capacitatea de rezolvare a unei sarcini într-un anumit context, raportată la un standard de performanță. Adică la o scală graduală, care presupune un nivel minim, niveluri intermediare și un nivel maxim de stăpînire a acesteia. Rezultă, în mod firesc, necesitatea existenței unor astfel de standarde, care să permită evaluarea unei competențe.

Acum, chestia e că o competență nu se evaluează tocmai ușor și că evaluările de la noi sînt în general centrate pe cunoștințe, nu pe competențe. Și aici fac un ocol, pentru a spune cam cum arată, de exemplu, o competență, iau aproape la întîmplare una din programa de clasa a X-a: *Folosirea unor modalități diverse de înțelegere și de interpretare a textelor literare studiate.* De ce nu e o competență corect formulată? Pentru că se referă la texte „studiate". Or asta înseamnă mai ales cunoștințe. Mai mult, rămînînd în același ocol, cine ia la analizat programele școlare observă lipsa lor de unitate în viziune, constatînd aplicarea unor criterii diverse și a unor principii de clasificare diferite de la clasă la clasă. Aceste aspecte fac foarte dificilă, dacă nu chiar imposibilă o evaluare de proces coerentă, progresivă, reglatorie. Sînt factori care duc, în mare măsură, înspre evaluări de final de cicluri centrate tot pe cunoștințe, nu pe competențe. Pe de altă parte, oricine ia în mînă programele școlare observă că acestea nu sînt însoțite de standardele de performanță despre care aminteam. Ce înseamnă asta? Înseamnă că nu există o scală de notare care să vizeze nivelurile de stăpînire a unei competențe. Ce trebuie să știe și să facă elevul pentru nota 5, ce trebuie să știe și să facă pentru nota 7, ce trebuie să știe și să facă pentru nota 10.

În cealaltă balanță se situează evaluările internaționale, cele de tip PISA, PIRLS sau chiar evaluările de la sfîrșitul claselor a II-a, a IV-a și a VI-a, care sînt construite pe modelul celor internaționale. Accentul cade, în acestea, mai ales pe evaluarea competențelor, într-o manieră profesionist calibrată, care presupune seturi de standarde de performanță. Veți rămîne uimiți, poate, dacă veți încerca, la o adică, să solicitați unor elevi de liceu să indice niște răspunsuri, aparent simple, la cerințe de înțelegere a unui text la prima vedere, care vizează legături logice între informațiile din acestea, respectiv cunoștințe de natură generală, poate transdisciplinară. Le vine adesea greu să răspundă. De ce? Pentru că programele școlare nu sînt orientate spre demersul de formare a unor competențe reale. Mai mult, ați avea poate surpriza să descoperiți că nici măcar nu citesc cu atenție cerința și răspund unei solicitări pe care aceasta nu o formulează pornind de la o reprezentare pe care o au despre un anumit tip de formulare pe care li se pare că o recunosc. E un nivel minim de literație care le lipsește. Iar întreb, de ce? Pentru că presiunea este să învețe, să învețe inclusiv interpretări savante, în detrimentul unor rezolvări simple, dar autonome.

Spre ce vreau să mă îndrept? Evaluările naționale, dar și cele de la clasă, funcționează pe alte principii decît cele ale testărilor internaționale, ba chiar și în contradicție cu dezideratul asumat declarativ al programelor școlare. Spun declarativ, pentru că aparent aceste programe vizează competențe, dar competențele nu sînt formulate competent. Apoi, nu există aceste standarde de performanță. E de la sine înțeles că apar, astfel, discrepanțe între evaluările interne și cele internaționale. A cui e vina? E o vină veche, progresivă, nu a cuiva, ci a unor procese și politici educaționale șchioape. Care ar fi soluția? Păi, mai întîi lăsarea specialiștilor adevărați să își facă treaba: experți în scrierea de curriculum școlar și experți în evaluare. Fără a se pune presiune pe ei. Apoi, consilierea profesorilor înspre o reală aplicare a principiilor pe care specialiștii le pun la punct. Aparent, lucruri simple. Dar, în realitate, dificile. Îmi aduc aminte ce spunea un expert internațional cu care am avut ocazia să fac o formare în domeniul evaluării: un test greșit calibrat, o evaluare greșit aplicată pot însemna tragedia unui destin. Nu ne pricepem, nici aici, chiar toți, și trebuie să acceptăm asta.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

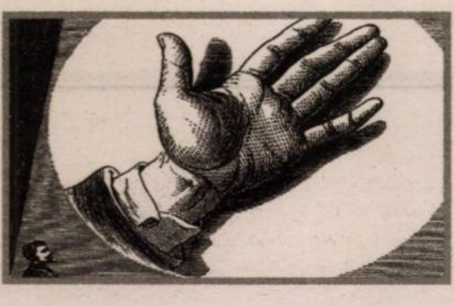

Adina POPESCU

portrete din mers

Unde am mîncat cel mai bine în Europa? (1)

Am descoperit un Top 20 gastronomic al bucătăriilor statelor europene, întocmit de farandwide.com, în care România ocupă un binemeritat (?) loc 11, împreună cu Ungaria, cele două țări sînt luate „la pachet“, un soi de „Ce mi-e Bucharest, ce mi-e Budapest“. De fapt, a fost băgată în seamă doar bucătăria din Transilvania (și Bucovina), cu influențele ei austro-ungare, ceea ce mi se pare necinstit față de sărmăluțele în foi de viță din sud, de saramura de crap dobrogeană, de ciorba de praz oltenească și de atîtea altele. În fine, pe primele trei locuri se află, într-un mod previzibil, Spania (și Portugalia), Franța și Italia. Și pentru că tot se apropie sărbătorile cu sarmalele și piftiile lor, m-am amuzat întocmind un top personal (și sentimental), amintindu-mi de mîncarea mai bună sau mai proastă de prin orașele și țările europene pe unde am fost. Desigur, topul meu e pur subiectiv, sînt țări precum Grecia sau Marea Britanie unde nu am ajuns încă sau țări pe care nu le-am luat în calcul pentru că nu am mîncat acolo nimic specific sau tradițional, din diferite motive, unele legate și de buget – de pildă, la Berlin, de fiecare dată, m-am înfundat cu sushi pentru că era făcut de japonezi de la mama lor și era mult mai ieftin ca la noi sau am mîncat la turci, cu 5-6 euro; la Bruxelles am mîncat doar mîncare „europeană“ care, exact ca engleza „europeană“ funcționărească, nu-ți spune nimic etc. Însă totul depinde de gusturi. Așadar:

10. Polonia. Întîmplător am fost într-o vizită „oficială“ și mi-am petrecut mult timp prin restaurante unde uneori ni se țineau chiar mici prelegeri în timp ce mîncam, un soi de pps-uri de masă. Mîncarea tradițională poloneză nu m-a încîntat de fel – mi s-a părut grea, prea sățioasă, mult porc, cîrnați, multe sosuri – combinații ciudate între dulceag și sărat, mulți cartofi. Mă ridicam de la masă și mă simțeam ca o bilă ce se rostogolește spre următorul „obiectiv“. Totuși, trebuie să recunosc că acest *comfort food* – cum îl numesc specialiștii – se potrivea de minute cu vremea de afară, rece și mohorîtă, de decembrie. Să tot mănînci și să dormi, să dormi și iar să mănînci. La un moment dat, în afara programului, ne-am nimerit într-o crîșmă din Wroclaw, cu muzică jazz *live* etc. și, entuziasmați de atmosferă, am procedat cum procedau toți polonezii de pe la mese – am dat pe gît *shot*-uri de vodcă și am stins cu bere la halbă. Pentru că nu aveam antrenament la acest sport local, ne-am pilit cu toții, desigur că ne-a durut capul a doua zi. Totuși, mi-a plăcut ceva la mîncarea poloneză, un *switch* foarte interesant, influența evreiască. În Cracovia, am dormit într-un hotel cu filactere în fiecare cameră și am avut parte de un mic dejun minunat cu pește marinat, salate cu somon afumat și icre. Iar la Varșovia, într-un restaurant cu mîncare cușer, am regăsit pe masă, la aperitive, salata de ouă cu sos de muștar pe care mama o face de fiecare dată de Paște și de Crăciun. Habar n-aveam că era evreiască, cred că nici mama nu știe, cum a ajuns ea pe masa de sărbătoare a familiei noastre rămîne un mister.

9. Paris, Franța. Am luat în calcul Parisul în topul meu, deși se știe că Parisul nu e Franța, așa cum Berlinul nu e Germania sau Bruxelles-ul – Belgia, din două motive. La una dintre vizite, am locuit acasă la o doctoriță pensionară, trecută binișor de 80. Luam micul dejun împreună, după care hălăduiam în legea noastră prin oraș și mîncam te miri ce, uneori din supermarket. Însă acel mic dejun ritualic mi-a rămas în minte – doctorița, greu deplasabilă, își trimitea în fiecare dimineață chiriașa, o nevăzătoare, dar care știa pe de rost fiecare colțișor din cartier, să cumpere baghete calde. Mîncam la masa din sufragerie, cu argintărie, porțelanuri și tot tacîmul. Gazda noastră tăia baghetele, le ungea cu un strat subțire de unt (divin), apoi ne umplea niște cești uriașe, de fapt mai mult niște boluri de supă, cu o cafea slabă și aromată. Ea rareori sorbea cafeaua, mai mult își înmuia bucățele de pîine cu unt în ea și le mînca. Ce masă poate fi mai simplă de atît? Poate doar pîinea proaspătă cu ulei de măsline din Italia care te satură și nu-ți dorești nimic altceva. Acel mic dejun, perfect în simplitatea lui, nu doar că ne hrănea, ne încălzea sufletele. Al doilea motiv este un *bœuf bourguignon* impecabil, carnea de vită se topea pur și simplu în gură. La un meniu al zilei de 10 euro, în Cartierul Latin.

8. Croația. O țară ca o fișie pe malul Adriaticii, croații profită desigur de mare și de tot ce le oferă ea, însă mîncarea lor are personalitate, e diferită de cea din Italia de peste gard. Am stat vreo zece zile la Split și prin împrejurimi, am mîncat chestii *light* și *fresh,* așa cum îmi plac mie, pești uneori necunoscuți sau pur și simplu cu nume intraductibile, după mese am băut digestivele lor dintre care cel mai bun rămîne Pelinkovac – faimos în toate țările din fosta Iugoslavie. Mîncare bună, însă nimic special, pînă în ziua în care am dibuit restaurantul „de familie“ recomandat de niște prieteni croați, pitit undeva între zidurile palatului lui Dioclețian, dacă mă întrebați acum, nu cred că l-aș nimeri a doua oară, pentru că e foarte mic, trei-patru mese cu fețe de masă din alea în carouri, nu iese cu nimic în evidență și sînt alte zeci de restaurante identice în jur. Acolo am mîncat cele mai bune midii în sos de vin și usturoi din viața mea. A doua zi am revenit și experiența s-a repetat cu o tocăniță de miel. Din păcate, a treia zi trebuia să plecăm.

7. Cehia și Slovacia. E rîndul meu să iau cele două țări „la pachet“, deși sînt convinsă că atît cehii, cît și slovacii s-ar supăra. Totuși, în ceea ce privește mîncarea, cele două țări sînt asemănătoare, nimeni nu contestă asta, berea cel puțin e aceeași. Iar berea e minunată, aș îndrăzni să spun că, per ansamblu, e cea mai bună bere din lume (mă refer în primul rînd la berea draft, banala bere la halbă) și sînt o băutoare destoinică de bere, credeți-mă. De altfel, atît cehii, cît și slovacii au un cult pentru berea lor și pe bună dreptate. E o bere de nădejde, un tovarăș de masă de încredere pe termen lung, poți să o bei pe prima pe la prînz (ceea ce am și văzut peste tot pe unde am fost, în cele două țări) și pe ultima tîrziu în noapte, iar a doua zi te trezești *fresh.* Nu știu ce lege de puritate a berii se respectă aici, însă simți că e o bere „curată“, gustoasă, extrem de „băubilă“, ține de sete, nu te trezești noaptea cu o sete mahmură și bei litri de apă. Cehii și slovacii nici nu o consideră o experiență alcoolică, iar dacă vor cu adevărat să se îmbete o combină cu rachiurile lor, asemănătoare cu pălincile noastre, sau cu lichiorașe gen Becherovka. Dar să trecem la mîncarea care nu m-a dat pe spate, deși am mîncat în restaurante tradiționale și chiar la țară, în Slovacia, unde, așa cum noi scoatem grătarul cu mici în fața porții, slovacii o pun de-un ceaun în care fac gulaș. Gulașul lor e diferit de cel unguresc, e înecat în sos, mustos, cui îi place așa ceva, e o fericire. Deci din nou vorbim despre acel *comfort food,* despre cîrnați, ciolan rumenit, despre cărnuri și sosuri „ca la mama acasă“. Slovacii se mîndresc cu mîncarea lor tradițională – *bryndzové halusky,* făcută tot la ceaun, un soi de *gnocchi* cu brînză, smîntînă, slăninuță, bombă calorică nu alta. Totuși, ce mi-a plăcut la nebunie în ambele țări a fost biftecul tartar, un preparat „fin“ aproape ignorat în România, prezent aici în orice restaurant, la categoria aperitive (care merg cu bere), destul de scump, doar e mușchi de vită, la vreo 20 de euro. Am descoperit un restaurant de cartier din Praga (unde cîrciuma e o instituție), în care îți aduceau toate ingredientele pe un fund de lemn, carnea crudă, tăiată cu satîrul, ceapa tăiată mărunt, caperele, murăturile, condimente de vreo patru feluri, ți-l amestecai singur cum voiai, ungeai pe pîine prăjită, mai cereai o halbă cu bere și-ți dădeai seama nu doar că trăiești o experiență autentică, într-o atmosferă fantastică de crîșmă, dar și că celebrezi viața în sine, într-un mod simplu, bînd și mîncînd.

> Comfort food – *cum îl numesc specialiștii.*

(continuarea topului în numărul viitor)

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Cozonac

Am amînat confruntarea cu cozonacul pînă cînd în fiecare colț de București găsești cozonac bun. Mi-e frică de drojdie. De cuptor, de asemenea. Nu, nu de frămîntat. Pot să frămînt, dar nu pot să stăpînesc ce se poate întîmpla cu drojdia, cu cuptorul. Invizibilul nu-l pot stăpîni. Mi-e teamă de ce poate ieși din acest subconștient al meu – al cozonacului. După mine, îi dau cozonacului ceva din necunoscutul care mă stăpînește. Ce necunoscut este în sacul meu de oase? Ce să fac cu mine? Cozonacul de Crăciun ar fi momentul în care să iasă răul din mine, precum stafidele. Ce bine ar fi! Nu cred că voi reuși. Și nu e vina doar a cozonacului. Nu reușesc fiindcă e o falsă problemă reușita în sine. Contează mai mult decît orice frămîntatul, adică să vezi care-ți sînt tîmpeniile din cap. Ce idee te duce de nas. Asta e frămîntatul. Mai mult nu poți. Ce altceva să faci în minutele alea de frămîntat? Frămînți gînduri în cap, asta faci. Și faci asta pentru că nu poți face altceva. Te însoțește în frămîntat făina și uleiul doar capul. Capul gol, gol, gol își ia aminte și emite vreo prostie. În timp ce te concentrezi cu mîinile, bila emite iepuri după care te duci ca boul. Bila n-are ocupație, trebuie să se frămînte și ea precum făina din lighean. În lighean – ce-mi place să văd ligheanul ca pe o bilă! –, frămîntatul mîinilor e precum mulsul vreunui gînd. Eh, unde să intre în capul meu plat vreo idee de schimbare? Nu intră. De asta nu pot să mă lupt cu drojdia, cu cuptorul. Toate astea schimbă forma, se intră într-o stare din care nu știu ce iese, nu vreau să văd cum aș putea să mă schimb fără să spun prostii. Sînt incapabil să gîndesc drojdia, dar nu mă las, o să-i număr gramele, o s-o arunc indiferent în lighean și o să iasă cozonac anul ăsta. Trebuie. Cozonăcei trebuie, ca să pot începe de undeva. Cozonacul cît o brioșă, cît o idee neterminată. Ce gustos gînd!

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Avem în București luminițe cu fotbaliști, și mingi, și Euro 2020. Păi, nu-i frumos?

Poleială, beteală, găteală. Sulimeneală. Avem o Capitală fardată pînă către kitsch și ar fi și păcat să nu fie așa în țara rimelurilor groase. Marea horă colorată țipător din fața Casei Presei, cu fotbaliști electrici și mingi orbitoare, aduce cu celebra statuie din Stalingradul bombardat. Un grup de copii dansează roată în jurul unui crocodil care înghițise soarele aruncînd astfel Pămîntul în beznă. Cum s-ar putea asta translata în povestea noastră? Copiii sînt, de bună seamă, fotbaliști nevinovați. Ce știu ei?!... Dau cu piciorul în minge și le e de ajuns. Adaptîndu-se oricărei orînduiri, dedicînd victoriile oricărei puteri. Dar crocodilul? Aici variantele sînt nenumărate. De exemplu, crocodilii din primării pe cale să înghită soarele de deasupra Bucureștiului, care va dispărea curînd în fumul eșapamentelor. În locul astrului care ne dă căldură și lumină vom rămîne cu caloriferele reci și sclipiciul din beculețe aranjate într-un design care trădează o copilărie dificilă. Sînt convins, însă, că vizitatorii străini prezenți la Romexpo pentru tragerea la sorți a grupelor Euro 2020, Figo și restul de mahări ai fotbalului, au apreciat scuarul veseliei țipătoare din goana limuzinelor de lux, înainte de a se afunda într-o cameră de hotel și a consuma din frumusețile locale. Căci ce popor e mai primitor ca al nostru?! De unde și vorba poetului. Bucuroși le-om duce toate. Da' pe toate, toate! Păi, dacă se poate...

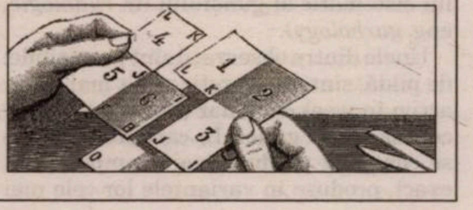

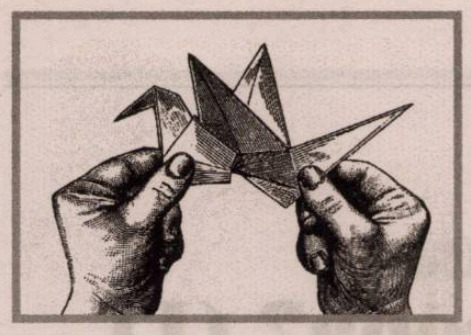

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

La țară

Un amic are o casă la munte. Un sat izolat la mare înălțime, cu case răsfirate și oameni aprigi. Au avut dintotdeauna probleme cu drumurile, cu apa curentă, cu gunoiul – în general, cu confortul. La început au ieșit mai mulți vecini în week-end-uri cu tîrnăcoape și lopeți, au spart, au săpat, au muncit și uneori s-au și accidentat, apoi au plătit camioane să vină să toarne pietriș și bitum. Încetul cu încetul, au reușit să transforme niște făgașe pietroase în drumuri pe care să poți trece cu mașina, măcar vara, că iarna, pe zăpadă, tot la sania trasă de cai ajungeau. Mai tîrziu au săpat, tot cu propriile puteri și pe propriile cheltuieli, șanțuri pe unde au tras țevi pentru apă. S-au conectat la primitiva rețea de apă care, după Revoluție, începuse să deservească o mînă de case din ceea ce se poate numi centrul satului. Și-au construit băi, bucătării și fose. Sătenii au renunțat, măcar parțial, la buda din fundul curții și la transportul cu măgari sau cu spinarea proprie a apei pluviale care se strîngea într-o așa-numită fîntînă. Apa ajungea acum, într-o oarecare măsură, prin conducte, la fiecare,

Au vorbit cu primarul să facă un sistem de strîngere a gunoaielor, așa încît văile și pădurile din împrejurimi să nu se mai umple de pet-uri, pungi, galoși și frigidere ruginite. Primăria comunei a așezat din loc în loc niște tomberoane în care turiștii, cei cu case de vacanță și mai ales localnicii să poată arunca gunoiul care a început să fie strîns în mod regulat. Despre canalizare nu s-a pus vreodată problema prin acele locuri, iar stația de gaz metan care ar fi putut schimba obiceiul străvechi al încălzirii cu lemne din pădure a rămas, ca întotdeauna, un simplu vis. Oamenii simțeau însă că reușiseră să mai schimbe ceva, să-și facă un trai întrucîtva mai comod, acolo, în creierii munților. Cîțiva ani lucrurile au funcționat așa. Cu timpul însă, drumurile acelea făcute cu mîna s-au stricat din nou, de la ploi, zăpezi și înghețuri, apa la robinet a început să ajungă din ce în ce mai rar și aproape deloc în „cartierele“ mai înalte, iar primăria a renunțat la sistemul cu gunoiul, inventînd un altul care-i obliga pe locuitori să coboare o dată pe săptămînă cu sacii mizerabili la o șosea mai mare unde venea o mașină să-i ia.

Lumea era nemulțumită. Într-o dimineață, cîțiva vecini, localnici și oameni cu case de vacanțe s-au adunat cu gînd să meargă să-i spună cei doare primarului, care-și avea sediul în comuna aflată la vreo 12 kilometri. Nu că primarul n-ar fi știut, știa tot, dar ca să nu poată spune că n-a fost informat. S-au strîns în cîteva mașini la o oră matinală și au pornit. Primarul, jovial, același din 1990, trecut pe la toate partidele, i-a invitat în biroul lui, insistînd că el îi primește, deși ei nu-l anunțaseră că vin.

I-a ascultat pe toți. Prima doleanță și cea mai arzătoare era apa. Iarna se apropia, iar ei nu mai văzuseră apă la robinet de la Paști. Și atunci fusese doar o țîrîială și numai pentru cîteva zile. Primarul le-a explicat că asta nu mai e treaba Primăriei, că problema alimentării cu apă fusese preluată de către o firmă care se ocupa de asta, întocmai așa cum se întîmplă cu electricitatea sau cu salubrizarea; că primăria făcuse selecția firmei conform legii; că el, primarul, nu încălcase nici o normă; că acea companie va cerceta în mod profesionist ce funcționează și ce nu. La oamenii în cauză însă, conductele erau făcute în mod particular, iar acolo fiind mai sus, apa nu ajungea întotdeauna. După ce va desfunda și va aerisi conductele, firma va constata unde poate și unde nu poate să ajungă apa. La casele unde nu ajunge, nu se vor semna contracte. Primăria nu are ce face. Oamenii au înțeles că, din punct de vedere al rețelei de apă, unii dintre ei n-au existat și nici nu vor exista. Dar cum de-au avut totuși apă cîțiva ani? Primarul i-a sunat pe cei de la companie de față cu oamenii și i-a rugat să urgenteze lucrările pînă la venirea iernii, adică să vadă măcar dacă e vreo avarie și dacă se pot face noi contracte, unde se poate.

Oamenii au trecut la punctul al doilea. Îi poate ajuta primăria să repare drumul? Nu, a răspuns mai-marele comunei cît se poate de simplu. Drumul acela e făcut în regim particular, nu e trecut pe harta drumurilor. El n-are cum să aloce fonduri acolo. Trebuie mai întîi înregistrat. Unul dintre săteni a spus că el a mai adunat o dată semnături pentru înregistrare și le-a dus la primărie, dar nu s-a făcut nimic cu ele. Primarul a zis că nu-și amintește.

A treia problemă. Gunoiul! Alesul le-a explicat că, din cauza animalelor, gunoiul din tomberoane era mereu împrăștiat (deși ele erau îngrădite) și că, potrivit contractului nou pe care l-a semnat cu firma de salubrizare, aceasta nu poate decît să ridice gunoiul o dată pe săptămînă, nu să facă și curat în jurul tomberoanelor. Așadar, a zis primarul, rămîne cum am stabilit, lunea gunoiul trebuie scos la șosea.

Le-a zis apoi despre stația de gaze că, bineînțeles, nici vorbă în viitorul apropiat. Ei își făceau cumva iluzii? Oamenii s-au întors la casele lor cu fețele în pămînt. Cîțiva consăteni curioși i-au întrebat ce-au făcut la marea ședință de la primărie. „Am plecat boi și ne-am întors vaci!“, a răspuns cineva.

ready made

„Dl. Liviu Rebreanu a trecut pragul Academiei Române de mână cu Țăranul Român, prietenul și răsfățatul său, pentru a-l prezinta, acelei înalte și strălucitoare spiritualități românești, așa cum este el, țăranul: modest dar vioiu, simțit dar nedreptățit, regenerator de neam, de viață și de moravuri.“

Afirmarea, Anul V, No. 6-8, Iunie-August 1940

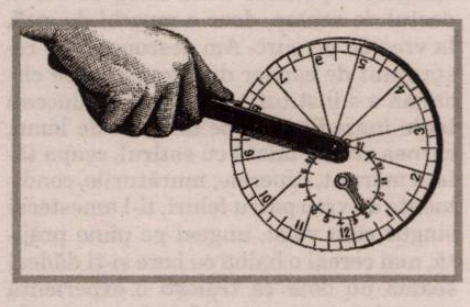

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Viața secretă a gunoiului

Civilizația a apărut în preistorie, zicea un arheolog, din nevoia omului de a se organiza suficient ca să rezolve problema munților de gunoaie. N-o fi chiar așa, dar e probabil adevărat că nici una dintre societățile umane din trecut nu ne zîmbește azi dintr-o poză de profil photoshopată, ci tocmai din aceste gunoaie. Cam tot ce au folosit vreodată oamenii ajunge pînă la urmă într-o groapă pentru deșeuri, iar deșeurile nu le ia nimeni cu sine cînd fuge din calea unei invazii, după cum nu le iau nici invadatorii la prefirat. Putem oricînd conta pe ele ca pe sursa principală de informații despre civilizațiile vechi – o sursă cu subtilitățile ei, totuși.

Din 1973, timp de mai mult de douăzeci de ani, arheologii de la University of Arizona, din Tucson, au condus o cercetare numită the Garbage Project, procesînd zeci de mii de eșantioane prelevate din gunoiul aruncat de gospodăriile americane, desigur anonimizat și fără să discute nici un obiect cît de cît personal. Am recitit săptămîna asta publicațiile proiectului, care a făcut o muncă de pionierat în domeniul studiului sistematic al gunoiului (fr. *rudologie*, eng. *garbology*).

Unele dintre observații sînt previzibile: de pildă, sîntem, teoretic, mult mai puțin activi în week-end, dar atunci producem cel mai mult gunoi. În cartierele sărace se consumă produse mai scumpe – mai exact, produse în variantele lor cele mai neconvenabile financiar, cum ar fi detergentul în pungi de 250 g. S-a mai constatat că una e ce zic oamenii în chestionare anonime cînd sînt întrebați cam cît alcool consumă în medie, și cu totul altceva sticlele și dozele din gunoiul lor. De asemenea: cu cît li se pun la dispoziție tomberoane mai mari, cu atît oamenii produc mai mult gunoi. Un exemplu mai interesant: în vremurile în care un produs devine mai rar pe piață și se scumpește, el este mult mai ușor risipit – lucru confirmat, la distanță de cîțiva ani, atît în cazul unei crize de carne de vită, cît și în timpul unei crize a zahărului, cînd prețurile se dublaseră, dar cantitățile de produs aruncate la gunoi erau de trei ori mai mari decît în vremuri obișnuite.

Gunoiul antic nu mai miroase.

O altă direcție de cercetare academică a Garbage Project a fost investigarea marilor gropi de gunoi – cele mai mari monumente, ca volum, produse de societățile umane moderne. Monografia clasică publicată de W. Rathje în 1992, *Rubbish! – The Archaeology of Garbage,* o să vă amintească de paginile sclipitoare și triste și pe alocuri de un suprarealism nostalgic dedicate gropilor de gunoi urbane de scriitori ca Tournier în *Meteorii* sau DeLillo în *Underworld*.

În Lumea Nouă, poate primele observații arheologice în gunoiul modern au fost făcute în Minnesota, unde un arheolog cunoscut, obsedat de logica stratigrafică, studia artefactele care ar putea data straturile de resturi menajere și nu numai (foarte nedumerit de anumite fragmente de tablă de fier, omul a aflat de la soacra lui că erau, în vremuri nu îndepăratate, o piesă esențială a corsetului).

Una dintre observațiile cele mai remarcabile ale echipei lui Rathje (cu care au lucrat și alți arheologi cunoscuți, ca Michael Schiffer) este că gropile de gunoi dezvoltă un microclimat special, din cauza căruia biodegradarea este mai lentă decît se crede. În diverse eșantioane de gunoi vechi de vreo 40 de ani extrase din *landfills* americane, jumătate (ca volum) o reprezenta încă materia organică – un *hot dog* întreg, iarbă cosită, pagini din cărți de colorat. Hîrtia pare să fie marea problemă – ea mai degrabă se mumifică decît se descompune.

Săpăturile din 1884 într-o groapă de gunoi din Roma republicană, de pe colina Esquilin, au fost luate ca demonstrînd un fenomen similar – raportul arheologic consemnează un miros insuportabil, din cauza căruia era nevoie să se dea pauze dese muncitorilor (oricît ar fi ei de obișnuiți, notează atunci directorul italian). În marea majoritate a cazurilor, gunoiul antic nu mai miroase – sînt doar cîteva orașe vechi, și Roma ar fi primul pe listă, unde să se fi putut crea gropi de gunoi atît de mari încît producția de metan în interior să continue și mulți ani după abandonarea lor. Două mii de ani mi se pare, ce-i drept, cam mult, dar *ne sutor ultra crepidam,* în traducere: să nu-și dea poetul cu părerea despre metan.

Acum, bineînțeles că nu tot gunoiul produs de o societate ajunge în gropi de gunoi (doar 70% din el, în SUA anilor '90) – o parte este reciclat sau refolosit. Societățile antice foloseau anumite tipuri de gunoi – de pildă, cioburile sau cochiliile de scoici pentru pavat, nivelat sau ca umplutură între paramentele unui zid. La Troia (ca în multe alte locuri), cînd o podea de lut are prea mult gunoi încastrat în ea, se toarnă pur și simplu un strat subțire de lut curat pe deasupra și totul este dintr-o dată OK, proaspăt și parfumat. Operațiunea se repeta de atîtea ori pînă trebuia înălțată iar ușa. În ansamblu, tocmai din cauza gunoiului și a molozului, nivelul de locuire se ridică în cetățile vechi cu un metru sau doi pe secol.

Pour la bonne bouche, o vorbă și despre scutecele de unică folosință. Ai crede că ele sînt unul dintre principalii responsabili de umplerea gropilor de gunoi. Cercetările din Garbage Project arată că acest fascinant artefact compozit reprezintă în majoritatea probelor sub 1% din conținutul gropilor (atît ca masă, cît și ca volum). Ca să folosesc terminologia homerică, pericolul nu e în pempârși.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este* Arheologia iubirii. De la Neanderthal la Taj Mahal, *Humanitas, 2019.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

2019 – minciunile și adevărurile lui

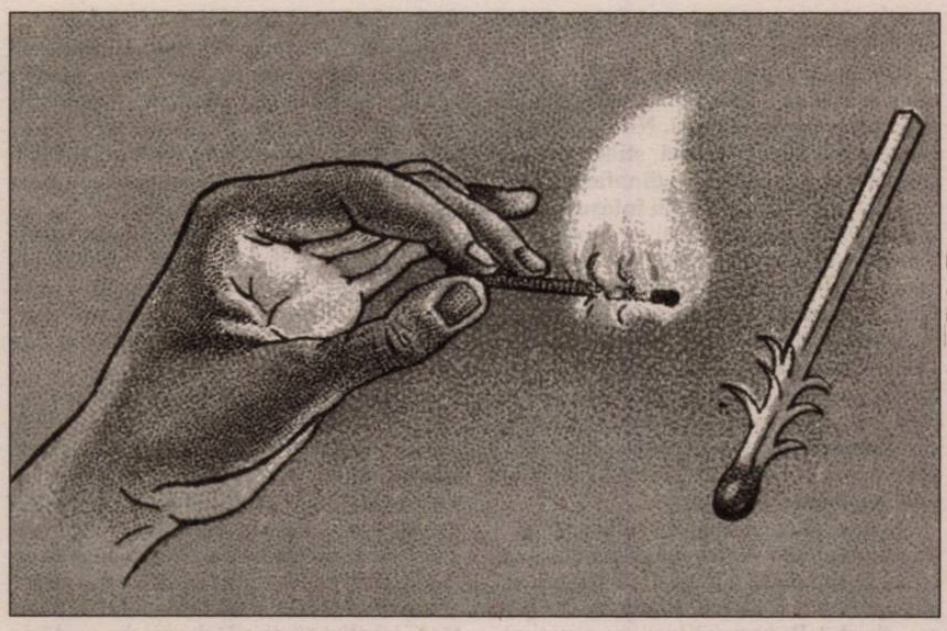

Privind în urmă la anul ce tocmai se duce, facem bilanțuri de tot felul. Ne e mai bine sau ne e mai rău decît la finalul lui 2018? Ce-am realizat și ce-am ratat, ce-am cîștigat și ce-am pierdut în ultimul an? Cine a intrat în viețile noastre și cine ne-a părăsit? Bilanțul pe asemenea coordonate nu este, niciodată, strict contabil, obiectiv, căci fiecare pierdere sau cîștig se cîntărește de către om – ființă căreia îi este greu să admită că a greșit și e gata oricînd să se felicite că are dreptate. Și acest om privește o bucată din viața lui. Rezultă întotdeauna un bilanț afectat de (re)sentimente. Așadar, m-am hotărît să încetez să mai compar un an cu altul privindu-mi viața. Și mi-a venit ideea să contabilizez cîteva mari minciuni și cîteva mari adevăruri care au răvășit țara mea în acest an. A fost un an bogat, am văzut multe. Am avut campanii electorale pentru două rînduri de alegeri generale, dintre care una garnisită și cu un referendum, am avut o răsturnare de majoritate parlamentară, am avut mari tulburări de stradă și zvîrcoliri politice, iar la final, cel de-al 128-lea guvern al României moderne, condus de dna Dăncilă, a fost înlocuit cu cel de-al 129-lea, condus de dl Orban. Înainte să trec la clasamente, simt nevoia unei precizări, totuși.

Bibliografia care documentează legătura dintre tirania politică (numiți-o cum vreți: dictatură, totalitarism, absolutism – în mare măsură termenii sînt interșanjabili, deși chițibușarii conceptelor găsesc diferențe peste tot) și minciună abundă. De la eseuri pînă la mărturii directe, legătura este atît de puternică încît, *per a contrario,* nu cred că există cineva să spună că tirania politică este prietenă cu adevărul. Dar să ne ferim de sofism, oricît de mult ne-ar împinge ideologia într-acolo: faptul că tiraniile politice sînt intrinsec legate de minciună nu înseamnă că democrațiile sînt atașate adevărului. Efortul de a discerne între adevăr și minciună nu este la fel de mare și la fel de necesar în democrație pe cît este în tiranie. Ba ar trebui să fie încă și mai intens, pentru că tiraniile ajung repede la minciuni gogonate, flagrante, pe care le depistează oricine, în vreme ce minciuna practicată în democrații are, vorba cunoscutei reviste de satiră, parfum de credibilitate. Un irezistibil parfum de credibilitate, cel mai adesea…

Acestei observații i se răspunde, adesea, că diferența dintre tiranie și democrație nu constă în prezența sau absența minciunii, ci în posibilitatea de a afla adevărul. Teoretic măcar, fiind o societate ce exersează libertatea și transparența decizională, democrația oferă acces înlesnit spre adevăr, în vreme ce în tiranii, se știe, e de-ajuns doar simpla îndoială față de minciuna de stat ca să poți ajunge la închisoare. Observația este corectă și diferența dintre efectele căutării adevărului în tiranie și-n democrație trebuie mereu amintită – este extrem de importantă! Dar asta, iarăși, nu înseamnă că minciuna nu-i prezentă, nu-i cultivată, nu-i propagată. Faptul incontestabil că minciuna este răspîndită în mod egal și-n tiranie, și-n democrație ne arată că existența minciunii nu are mare legătură cu natura regimului politic. Ea este direct legată de natura umană, tulburător de indiferentă la regimurile politice. Oamenii sînt fundamental la fel și în libertate, și în sclavie. Comerțul lor cu minciuna (oamenii mint, vor să fie mințiți, se lasă mințiți sau se trezesc mințiți împotriva voinței lor) se derulează liber în orice fel de regim politic.

Așadar, două mari minciuni ale lui 2019:

1) Minciuna că se poate interzice vreodată amnistia și grațierea pentru o anumită categorie de infracțiuni. La referendumul despre Justiție din mai, poporul a căzut în masă în capcana acestei întrebări. Evident, este nu doar în afara unei Constituții democratice, dar în afara oricărei gîndiri juridice cît de cît normale, să impui interzicerea amnistiei și grațierii pentru unele infracțiuni. Altceva este, firește, politica penală a unui guvern. Un guvern sau un președinte poate anunța clar că politica sa penală exclude amnistia și grațierea pentru anumite infracțiuni sau pentru toate și se va ține de cuvînt. Așa ceva se poate și, în cazul nostru, pare chiar dezirabil în anumite privințe. Dar să minți poporul că amnistia și grațierea pot fi interzise cumva (prin lege?) este o formă de tupeu populist enorm. Am găsit mulți oameni inteligenți care au votat la referendumul convocat de președinte pe teme de Justiție convinși că așa e bine și că așa se va întîmpla. Iată, au venit la putere cei care au susținut referendumul. Pe cît punem pariu că nu o să interzică amnistia și grațierea pentru fapte de corupție, așa cum a cerut poporul? Eu sînt sigur că nu vor emite acte în acest sens și chiar cred că politica lor penală exclude orice clemență pentru faptele de corupție, dar la fel de sigur sînt că nu vor interzice nici amnistia și nici grațierea. Și știți de ce? Pentru că nu pot. Și nu pot pentru că nu se poate! Ei știau bine că nu se poate, dar au mințit.

2) Minciuna că dl Barna nu intră în turul doi al prezidențialelor din cauza dlui Paleologu. Îmi amintesc doi propagandiști USR deghizați în jurnaliști hărțuindu-l pe Paleologu: „Vă asumați răspunderea morală că va intra Dăncilă în turul 2?". Totul, însă, era o minciună. Adevărul a fost de la început același: în nici un moment de pe parcursul campaniei și precampaniei electorale, dl Barna nu a avut o șansă reală să o întreacă pe dna Dăncilă. Diferențele dintre ei au oscilat, desigur, cînd mai mari, cînd mai mici. Înainte de ancheta Rise Project, dl Barna era aproape de dna Dăncilă, apoi diferența a crescut iarăși. Însă nici măcar o secundă dl Barna nu a trecut peste dna Dăncilă. Iar sursa diferenței era obiectivă: chiar demoralizată și demonizată, mașinăria organizatorică a PSD nu e demonetizată. În cea mai proastă formă a ei, produce mai multe voturi decît organizația pseudomorală, vag isterică și cam haotică a USR. Deocamdată, așa stau lucrurile. Poate că în viitor nu va mai fi așa, dar, în 2019, oricine cît de cît informat în ale politicii știa acest lucru. Mulți știau acest adevăr. Unii îl și spuneau, dar erau exact vocile necredibile pentru tabăra useristă, așa că nu conta că aveau, de data asta, dreptate. Să nu mă înțelegeți greșit. Sînt de acord că în campanie trebuie să faci tot ce îți trece prin cap ca să-ți mobilizezi electoratul. Inclusiv să-l minți. Dacă trebuie să-l minți ca să-l enervezi și să-l scoți astfel din casă, dacă trebuie să-i crezi iluzii ca să-l motivezi, fă-o! N-am nimic împotrivă. Dar e corect ca la sfîrșit să admiți, cumva, că ai mințit. În scop nobil, firește. Politica admite minciuna în scop nobil, nu-i așa?

Și două adevăruri care s-au impus în acest an:

1) Ca să învingi PSD nu este deloc suficient să-l urăști. Poate că nici nu este necesar, dar asta e altă discuție. Fapt este că, urînd PSD, îi poți administra lovituri, dar nu-l poți doborî. Rețeta îngenuncherii PSD o are, iată, dl Iohannis. Rece, incapabil de empatie și departe de orice patimă, omul dovedește că tactica asediului isteric la adresa PSD nu duce prea departe. E nevoie de calcul, de reținere și, mai ales, de un plan de care să te ții. Pînă una-alta, nimeni altcineva nu a învins PSD într-o asemenea manieră.

2) Procesul de occidentalizare a societății noastre este, cred, ireversibil în acest moment. România va ieși din Uniunea Europeană doar dacă Uniunea însăși se va face praf (Doamne ferește!) și chiar și atunci vom căuta să stăm integrați în umbra ei sau în ce-o mai rămîne. E clar că discursul antioccidental nu mai prinde. Mai rămîne ca statul să urmeze spiritul societății. Și de acum înainte nu cred că noi, cei care vrem o Românie tot mai europeană, vom mai avea de luptat cu antioccidentalii autohtoni, ci cu prostia și cu incompetența românească. Și s-ar putea să fie mai greu de învins! S-ar putea să ne ia mai mult de 30 de ani…

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Decembrie 1989 (I)

Fiind un *produs* exclusiv al epocii post-comuniste și avînd în vedere și formația mea de istoric, încerc de multe ori să înțeleg nostalgia unora cu privire la perioada comunistă. Nu o condamn, fiecare e liber să aibă ce nostalgii dorește, dar nici nu prea o pot justifica.

Iată-mă răsfoind o culegere de scrisori adresate postului Radio Europa Liberă în ultimul deceniu de comunism din România *(Ultimul deceniu comunist. Scrisori către Radio Europa Liberă, vol. II: 1986-1989,* editori Gabriel Andreescu și Mihnea Berindei, Polirom). O să mă opresc asupra unei scrisori cu mesaj aparent relativ superficial, mai ales față de altele care abordează teme cu mult mai importante și mai grave. Dar este sezonul cînd sărbătorim mai mult ca în orice altă perioadă și merită redat ce transmitea, de exemplu, o gospodină din România în august 1989:

Trebuie să amintesc că, atunci cînd dorim să sărbătorim pe cineva sau cînd în viața noastră intervine (foarte rar) un eveniment fericit, nu avem nici măcar posibilitatea de a procura vinul obișnuit care în țara noastră se află de generații pe masa noastră, a tuturor.

Băuturile alcoolice se rezumă la rafturi pline cu sticle de șampanie, cu prețul de 65 de lei sticla. Dar pentru ce și după ce s-o bei? Vinul lipsește total.

Pentru a continua cu aparenta superficialitate:

Multe mărfuri ca stofele și confecțiile sînt fabricate din deșeuri. Pantofii sînt confecționați 80% din înlocuitori (policlorură de vinil) sau pînză, restul de 20% din piele.

Pentru un tablou mai complex, iată mărturia unui domn scrisă în ajunul Crăciunului din 1984, difuzată la Radio Europa Liberă în 1987:

Afară temperatură de minus un grad, în casă plus 12 grade. E foarte frig. În picioare am ciorapi și pîslari, pe mine două perechi de indispensabili groși, peste ei pantaloni de pijama; am un maiou gros, apoi bluza de pijama, un pulovăr de lînă cu mîneci și un pieptar. Pe cap, o căciulă. Altfel nu se poate sta. Din cînd în cînd suflu în mîini ca să mă încălzesc. Am vrut să-mi fac mămăligă, dar presiunea gazelor este așa mică încît apa nu fierbe. Am renunțat. Apa caldă s-a oprit la 9 dimineața; este duminică, ajunul Crăciunului, oamenii au rufe de spălat, au de gătit.

Printre cele mai sugestive sintagme găsite printre textele adresate către Radio Europa Liberă, totuși, o găsesc pe aceasta: *Frig în oase, în locuințe, în suflete.*

Primele două friguri s-au rezolvat mai devreme sau mai tîrziu, mai mult sau mai puțin eficient; sufletul românilor, însă, poate încă trebuie să se mai încălzească.

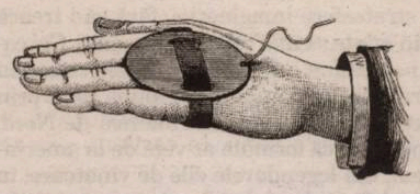

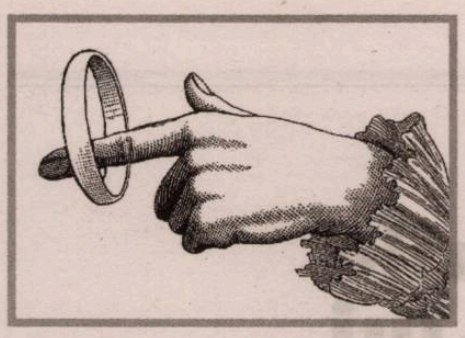

Selma IUSUF

legende urbane

Crăciun și cîteva gînduri

Vin dintr-o familie de musulmani sunniți, așa cum sînt mai toți tătarii din Dobrogea. M-am născut și am crescut însă în București, unde, pînă la finele școlii generale, am devastat programatic nervii vecinilor din bloc alături de copiii urlători cu care făceam ceată. Am mers cumva între două realități; cea a prietenilor mei creștini și cea a bunicilor noștri din Dobrogea vacanțelor mele.

Acasă nu sărbătoream Crăciunul așa cum o făceau prietenii și colegii mei. Nu mîncam și nu tăiam porc, cadouri primeam abia de Anul Nou, iar de Moș Nicolae nu-mi amintesc mare lucru. Pesemne că ne cumpăra mama ceva dulciuri ca să nu rîvnim la ce primeau ceilalți. Era un gest de integrare fix ca acela de a ne face ouă roșii de Paști. Semnificațiile sărbătorilor nu-mi erau foarte clare, se năștea și murea tipul ăla drăguț cu plete castanii și cu ochi albaștri pe care-l vedeam în toate iconițele ieftine de hîrtie din casele prietenilor mei.

Mult mai importante și mai spectaculoase erau la vremea copilăriei sărbătorile musulmane de Ramazan și Kurban Bayram, pe care bunicile și mătușile mele le sărbătoreau cu mare fast. Primeam atunci un set de haine și încălțări noi și plecam din casă în casă cu uratul pe la vecinii care ne umpleau poalele cu dulciuri. Alături de mine mai erau vreo două fetițe și cîțiva băieți tătari, dar și prietenii aromâni din capul străzii și creștinul român Cezar care era surdo-mut, roșcat și iubit de toată lumea.

Bunică-mea mă lua la geamie, acolo unde stăteam – fetițe și femei – sus, la etaj, separate de bărbați. Nu înțelegeam nimic din slujba în arabă, știam trei-patru versete din Coran pe dinafară și imitam toate gesturile bunicii înfășurată într-o maramă uriașă, albă, cu broderii pe margine făcute de mînă. Tot acolo mă apucau crize de rîs greu de stăpînit privind la dosurile imense, rotunde, ale altor cîtorva bunici grase care se prosternau cu destulă greutate în fața Domnului. Țin minte și acum zgomotul sec pe care l-au făcut mătăniile mari, rotunde, chihlimbarii, pe care bunică-mea, fină și ațoasă, mi le-a trosnit în cap în mijlocul unei asemenea necuviințe.

Cu anii și cu pierderea bunicilor și a unei bune părți dintre mătușile mele care miroseau toate a lenjerii de pat proaspăt spălate și a cremă Nivea, cu timpul, am pierdut Bayramurile și mi-am apropriat din ce în ce mai mult Crăciunul. Sărbătorile prietenilor mei pe care îi știu din adolescență sau din tinerețea timpurie au devenit și ale mele. Pînă la tăiat de porc n-am ajuns niciodată, dar le mănînc sarmalele și piftiile, fripturile și cozonacii, îmi mănînc drumul către inima și familiile lor printre cîrnații făcuți în casă, și tobă, și caltaboși, și toate cele, sap un drum cu gura și cu dinții, mă lăfăi în mîncarea lor, fiecare cu gustul unei mame diferite, fiecare unică și la fel de iubită.

Sărbătorile mele celelalte, musulmane, s-au făcut mai mici și mai discrete; odată cu dispariția clanului formidabil de femei ale familiei, nu ne mai rămîne decît micul nucleu al mamei, al tatălui, al fratelui, aruncat cumva ca o mărgică în burta unui București indiferent că noi putem celebra Sărbătoarea Sacrificiului chiar și în toiul verii. Probabil că, îmbătrînind, o să simt nevoia să-i revizitez semnificațiile și să fac puțină ordine în relația cu Oricine O Fi Acolo Sus Dacă E.

Deocamdată, însă, de Crăciun voi fi foarte ocupată. O să ne vizităm prietenii buni cu care ne vedem atît de rar în restul anului, vom mînca și vom bea și vom pierde nopțile. O să mă emoționez la fiecare invitație și ușă deschisă cu reală plăcere și dragoste. O să ne facem mici cadouri, iar pe mine mă va întrista cînd și cînd realitatea ailaltă, lăsată de izbelițe într-o Dobroge de copilărie pustiită. În fine, o să decorăm casa și o să ne fie bine, voi face și eu sarmale și prăjituri pe care le vom împărți între noi, fiecare cu gustul lui de acasă, cu amprenta unei mame ascunsă după fiecare miros și nuanță. Fie ea și musulmană.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Rasol electoral

Dacă ai curiozitatea, bucureștean de baștină sau turist grăbit prin Capitală, să constați cum e să locuiești în cartierele-dormitor, o repede, dar nepripită totuși vizită te lămurește pe deplin. În Drumul Taberei, de pildă. A început și continuă în ritm aiuritor termopanarea. Un deviz exact, condiții de plată nu există. Au fost înșirate niște foi pe pereți, cu niște calcule „estimative", cifre globale. Dar cu voie sau fără voie de la Primărie, mai degrabă cu voie, s-a dat asaltul. Blocul e înșchelătat în două zile, aștepți să vină să-ți măsoare geamurile, dar nu vine. Încerci să contactezi o altă firmă pe cont propriu, „venim după 1 ianuarie", „știți, s-au ridicat deja schelele", „nu-i nimic, doamnă, astfel de lucrări nu se fac pe vremea asta, rămîn schelele pînă în primăvară, ăsta e rasol electoral!". G4Media (4 decembrie) remarcă folosirea în condiții improprii a adezivului pentru lipit plăcile de polistiren, +5 – + 30°C scrie pe saci. Nu-i nimic, rectificăm: „Au pus pur și simplu etichete noi [-5°C – +30°C] pe sacii vechi de adeziv și acum lucrează mai departe, în frig." – Iustin Roșca, președintele Asociației de proprietari și liderul filialei PLUS sector 5 (G4Media din 6 decembrie). Despre condițiile improprii în care lucrează muncitorii, fără echipament de protecție, nimeni nu are a da seamă. Cu atît mai puțin Primăria Capitalei. Și de ce se fac la noi toate anapoda poate chiar ar fi rost să aflăm. De ce nu s-a început cu igienizarea și deratizarea depozitelor de gunoi din capătul blocurilor, în care gropile depozitează ape, reziduuri din vară pînă-n iarnă și înapoi... Tomberoanele de metal stau într-o rînă, cu roțile deșucheate, cît despre capac sau închidere ermetică... cine a pomenit... un moft. Iar în stațiile de troleibuz, chiar cînd cobori, asfaltul e vălurit în dîmburi, decorat la exterior cu niște gropșane pe măsură... Dar astea sînt fleacuri, voturile se numără în dormitor, la gura sobei. „Comunismul n-a murit!", a conchis o vecină. Aș zice că, din contră, *redivivus*...

Ruxandra MIHĂILĂ

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Minunata iluzie a verii indiene

Cînd vara pare că nu se mai lasă dusă. Cînd nu plouă mult în noiembrie și nu ninge în decembrie, nici măcar de sărbători. Cînd te pomenești, în dimineți de toamnă tîrzie sau de iarnă, cu cețuri gălbui, care se ridică lent din fața soarelui, aidoma unor perdele țesute din cel mai fin praf cosmic. E ca și cum un pictor cu puteri fantastice ar ridica o cortină de peste zilele care te amuțesc și te inspiră. Ele arată exact ca niște tablouri și habar n-ai cum să le judeci. Sînt la limita dintre kitsch și hiperrealism definit cu poticneală. Te poți scălda extatic în lumina zilelor ăstora neverosimile, ore în șir, cîtă vreme ești parte din ele și le trăiești cu toate simțurile. Dar nu le-ai lua-n serios niciodată, dacă le-ai vedea reproduse pe un perete. Sînt momente care au o uriașă valoare instantanee, dacă sînt trăite doar așa. Direct. Cînd ești parte din ele. Fixarea lor în „poză" le mută în zona opusă bucuriei simțurilor.

Nu contează dacă vara indiană are sau n-are vreo legătură cu schimbările climatice. De fapt, lumea ei posibilă a decolat cu multă vreme în urmă, ridicîndu-se în aerul tare al închipuirilor noastre. Și, de-atunci, își face veacul în stratosfera imaginației, fără să-i treacă prin minte să mai coboare vreodată. Cei care i-au căutat originile, pe urmele vremii în care a fost formulată, au ajuns pînă prin secolul al XVIII-lea, în America de Nord. Unii spun că formula ar veni de la amerindieni, din legendarele zile de vînătoare, în peisajele acelea colosale, ale toamnelor tîrzii. Într-o parte de Europă – pornind dinspre munții și pădurile spațiilor germanice, mergînd înspre Răsărit, spre lumea slavă –, zilele însorite, incredibil de frumoase, dinspre sfîrșitul anului sînt numite „vara babelor". Aici, cîrligul formulei e mult mai transparent, mai puțin echivoc, dar mai pervers în jocul lui cu ideea de verosimilitate. „Vara babelor" conține poezie, de la cea mai delicată pînă la cea mai deocheată, dar și multe alte etaje de metaforă. E o formulă care te invită să călătorești fascinat în tot edificiul ei, de la joaca populară pînă la magie. Pentru că notele de „tîrziu", „neverosimil", „mister" se amestecă aiuritor, ca-n corpul și-n aromele unui vin fără etichetă. O licoare desăvîrșită habar n-ai unde, sub streașina casei unui necunoscut, în afara oricărei denumiri de origine controlată, dar care te fascinează mai mult decît vinurile din lista cu celebrități. Mai degrabă e o poțiune care-ți deschide porți adineaori nevăzute.

Dacă te pui pe căutat, găsești tot soiul de variante. Pe la români, pe la bulgari, prin viermuiala etnică din Balcani, mai poți s-auzi și despre „vară țigănească" sau „vara săracului". Așa cum poți s-auzi de verile unor sfinți. Sau de „vara pastramei", pe la turci. Fiecare cu ce-l mînă-n luptă, fiecare cu felul lui de a vedea lumea, din interiorul limbii sau din amestecul de limbi în care viețuiește. Oricum ar fi, zilele neverosimil de frumoase de la sfîrșitul anului sînt, de multe ori, încărcate cu ceva ce conține și-un soi de muzică. Pentru că, dincolo de sunetele naturii, în zilele astea se-aud cîntările sirenelor din drumul lui Odiseu. Clipele de vară indiană trag de tine să mai stai. Să mai respiri prin toți porii lumina soarelui, să te rătăcești cu ochii în delirul de culori al toamnei. Pe măsură ce-ți bagi bărbia-n piept, te blindezi cu fularul și pleci hotărît să-nfrunți iarna, pe-așa măsură te dezbracă, cît ai clipi, vara indiană.

Ești ca un animal prins în plin ciclu de schimbare a blănii. Ca un copac zăpăcit, gata să-nmugurească iar, doar de dragul cîtorva zile de lumină vrăjitorească și căldură dată cu țîrîita. Vara indiană e seducătoare și năucitoare, te-agață fără eforturi și te folosește cum vrea ea, de-i mai și mulțumești din suflet. Ramîi cu nădragii-n vine și cu deștu-n gură, mult timp după ce și-a luat tălpășița. Te prinzi de ce s-a-ntîmplat abia după ce dă bruma și te trezești alb-vînăt, cu toate alea-nghețate bocnă. Vara babelor te poate-mbrobodi în așa hal încît să ieși defect rău din rătăcirea asta. Pentru că, aidoma zicerii cu „găina bătrînă face ciorba bună", felul ăsta de „vară" e încărcat cu multă experiență. E o vară versată în toate cele, unsă cu toate alifiile care conțin lumina din culori, o bestie jucăușă care i-a furat toamnei țoalele de pe mal și-acum își face ieșirea din scenă, confiscînd toate privirile. E plină de toată frumusețea pe care-o poți vedea-n natură, dar și de toată înțelepciunea lumii. Pe care le poate folosi cum vrea ea. Altminteri, îți dă de-ales. Poți să stai ca hîrciogul, la adăpost, sau să ieși și să-i cazi în brațe, cu orice risc. Da' nu-i păcat să stai cu capu-ntre umeri cînd afară se consumă minunea asta? Omul, de cele mai multe ori, iese. Și face de toate. De la copii pînă la revoluții.

În vremurile noi, vara indiană pare un soi de extindere a drepturilor pe care ți le dă natura. Un bonus, un profit neașteptat, un chilipir căzut din cer. Pare și o prelungire a părții frumoase din spectacolul colosal pe care-l dă democratizarea din toate teritoriile. O zi de vară indiană e un timp în care crezi din rărunchi că totul e posibil. Și ce frumos e, în sine, acest lucru! Ai senzația că natura însăși înțelege corectitudinea politică și lupta împotriva discriminării. Vorbești despre schimbări climatice, dar în loc să dîrdîi de la vînt și ploaie, și să fugi să te chircești la ușa sobei, ieși entuziast la marș, pe bulevard, în tricou și-n pantaloni scurți. Te-ntinzi la soare și-i sorbi din fiecare rază o picătură de miere. Faci nenumărate poze și le trimiți prietenilor sau în neantul rețelei sociale. E, pur și simplu, frumos. Sînt zile cînd te bucuri să stai afară și să vorbești despre speranță și despre condiția ameliorabilă a ființei umane. În rest, în toate direcțiile în care nu te uiți, e decembrie.

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Petre GURAN

Naşterea vămilor văzduhului

Parafrazînd titlul celebrei lucrări a lui Jacques Le Goff, constat că originile şi modul de propagare a „vămilor văzduhului" nu au făcut încă obiectul unei cercetări de aceeaşi amploare. În dezbaterea despre vămile văzduhului, care continuă şi azi, *Viaţa Sfîntului Vasile cel Nou* (secolul X) este permanent invocată ca o piesă majoră a dosarului. Vămile văzduhului fac parte din ansamblul de credinţe despre viaţa de după moarte, iar în mod particular privitor la destinul sufletului imediat după moarte şi pînă la învierea cea de obşte. Fragmentul acesta se numeşte, în vocabularul teologiei istorice, „mica eshatologie" sau „judecata particulară". Este vorba de pronunţarea unei instanţe de judecată asupra sufletului despărţit de trup şi, prin urmare, desemnarea unui loc sau a unei forme de existenţă provizorie de pînă la Judecata de Apoi. Vorbim generic de o instanţă de judecată, pentru că aceasta poate fi identificată fie nemijlocit cu Iisus Hristos, căruia I s-a dat „toată judecata" (Ioan 5, 22), fie cu vameşii spaţiilor intermediare, care exercită această putere de judecată în virtutea legăturii care s-a realizat încă în timpul vieţii între duhurile necurate şi sufletul celui decedat. Altfel spus, duhurile întunecate şi-au achiziţionat acele suflete şi le reclamă acum ca pe o proprietate. Textele care ne înfăţişează vămile văzduhului spun că, imediat după moarte, sufletul trece printr-un proces de anamneză foarte detaliat sub forma unui interogatoriu condus de demoni specializaţi în diferite tentaţii sau patimi şi care îl confruntă pe decedat cu instrumentul unei arhive amănunţite şi incontestabile a tuturor crimelor, păcatelor, neregulilor sau abaterilor de la disciplina duhovnicească laică sau monahală. Caracterul incontestabil al probelor vine din faptul că fapta se înfăţişează pîrîtului nu ca o acuzaţie exterioară, care poate fi respinsă, ci ca o dezvăluire interioară, în conştiinţă, a realităţii şi consecinţelor faptei.

Acest interogatoriu se împarte într-un număr variabil de staţiuni, adică birouri vamale instalate în văzduhul noetic, iar fiecare suflet trece mai uşor sau mai greu prin fiecare dintre ele în funcţie de felul în care şi-a trăit viaţa pe pămînt, dar mai ales în funcţie de felul în care s-a pregătit pentru moarte, adică dacă a parcurs taina spovedaniei şi a pocăinţei. Interesul textului de faţă constă şi în faptul că prezintă varianta cea mai completă a unei viziuni a vămilor văzduhului prin prisma mărturiei pe care i-o dă sufletul decedatei Teodora, slujnică în casa în care îşi găsise adăpost şi Sf. Vasile. Fragmentul vizionar privitor la vămile văzduhului a fost foarte repede detaşat de textul hagiografic şi a circulat separat furnizînd temeiul unei dezvoltări tîrzii pe care o regăsim şi în predicile populare ale lui Nicodim Mândiţă. Textul integral din *Viaţa Sf. Vasile cel Nou* arată un număr de douăzeci şi una de vămi.

Numărul vămilor are, de fapt, rolul de taxinomie a păcatelor, iar această taxinomie variază în funcţie de statutul social al persoanei din

care a plecat sufletul. Tocmai cazul slujinicei Teodora ne dă măsura în care vămile văzduhului constituie un imaginar social. Acele vămi, categorii de păcate, care nu îi erau accesibile din cauza condiţiei ei servile, cămătărie, plictiseală, mîndrie, magie, le trece Teodora fără să se oprească prin ele. Observaţie complementară, personalitatea formată în contextul social al individului îl acompaniază în lumea de dincolo. Pentru fiecare suflet în parte numărul vămilor se adaptează la cea ce a fost viaţa sa şi, pe cale de consecinţă, fiecare text despre vămi se adaptează la un mediu social al redactorului şi al cititorilor/ascultătorilor presupuşi.

Este o întrebare care îi preocupă totuşi pe istorici: sînt vămile văzduhului databile istoric, deci produsul unui context? Tendinţele cercetării istorice sînt divergente. Pentru G. Bartelink, tradiţia este veche şi bogată, pentru D. Krausmuller, dimpotrivă, este tîrzie şi inconsistentă. Depinde, de fapt, de ceea ce căutăm. Dacă ne interesează o descriere amănunţită a staţiunilor vamale, fie şi variabilă ca număr, cu o mică scenetă implicînd demoni înfricoşători, un suflet îngrozit şi îngeri mai timoraţi sau mai îndrăzneţi în funcţie de performanţa terestră a sufletului, nu o vom găsi decît în puţine texte databile din primul mileniu creştin, dintre care trecerea prin vămi a bătrînei slujnice Teodora este cel mai complet şi impresionant. Înainte de mărturia Teodorei din *Viaţa Sf. Vasile cel Nou,* putem citi o descriere mai succintă a vămilor într-o omilie atribuită Sf. Chiril al Alexandriei, dar aici critica textuală ne arată că atribuirea s-a făcut tîrziu şi că este vorba de un text care nu putea fi compus mai devreme de secolul al VII-lea. În acelaşi secol a fost scrisă *Viaţa Sf. Ioan cel Milostiv* de către Leontie din Neapolis (Cipru), în care iarăşi apar menţionate vămile văzduhului cu trimitere la omiliile Sfîntului Simeon Stîlpnicul din Muntele Minunat, care a trăit în secolul al VI-lea. *Cuvîntul XXII* al acestuia descrie faptul că, în drumul său spre înaltul cerului, sufletul omului este cercetat de demoni judecători şi că fiecare păcat îşi are cîte un demon iscoditor. Dar tot din acest *Cuvînt* aflăm şi că există suflete care sînt escortate de îngeri direct în ceruri, numai că numărul acestora din urmă a scăzut alarmant. Prin aceste referinţe putem constata că viziunea vămilor era pe deplin formată deja din secolul al VI-lea cel tîrziu.

În schimb, dacă ne mulţumim să căutăm termeni precum *vameş* pentru un duh necurat, *a vămui* pentru acţiunea lor împotriva sufletelor sau *vamă* pentru un loc de trecere spre lumea de dincolo, atunci vom găsi evidenţe din secolul al IV-lea, în *Viaţa Sf. Antonie* scrisă de Sf. Athanasie al Alexandriei, în care cuviosul Antonie vede un duh necurat care vînează sufletele care se urcă la ceruri, şi chiar din secolele II-III, în *Faptele Sf. Apostol Toma* (compuse în limba siriacă), în care Apostolul se roagă înaintea morţii sale ca vameşii să nu găsească nimic de vămuit de la sufletul său, sau în cîteva scrieri ale lui Origen. Demonii desemnaţi de Origen ca *vameşi* sau *vămuitori* ai sufletelor se referă la dreptul achiziţionat de Satana în rai de a lua în posesie sufletul lui Adam (temă pe care o regăsim ulterior ca zapis al lui Adam), dar şi la referinţa din Ioan (14, 30), în care Hristos spune că stăpînitorul acestei lumi nu are nimic în El. Duhurile slujitoare ale stăpînitorului acestei lumi, care stau de veghe la graniţele universului nostru *(kosmos),* cer de la sufletele care vor să traverseze graniţele acestei lumi ceea ce este al lor. Imaginea aceasta a unui prim cerc spiritual care circumscrie creaţia materială reiese şi din Epistola către Efeseni a Sf. Pavel în care este vorba de „stăpînitorul puterii văzduhului" (Ef. 2, 2).

Din foarte rapida trecere în revistă a temei rezultă imaginea unei construcţii treptate pornind din mai multe perspective. Pare evidentă ca sursă iniţială imaginea negativă a vameşului sau perceptorului, cel care adună de la oameni pentru diferiţii stăpînitori lumeşti, om al puterii şi care îşi exercită cu putere sau chiar cu violenţă autoritatea. Vameşul este prototip al păcătosului în textele evanghelice. Valoarea lui ca imagine a pocăinţei (Matei, Zaheu) vine tocmai din poziţia extremă de antagonist al Împărăţiei lui Dumnezeu, întrucît e în slujba stăpînitorilor lumeşti. Ideea o regăsim tot la Origen.

A doua sursă de inspiraţie a viziunii vămilor este structura graduală a universului spiritual. Fie că vorbim de ceruri, cete îngereşti, sfere concentrice, între divinitatea creatoare şi creaţie se află un spaţiu intermediar, descris în mai multe etape de iniţiere. Traversarea acestui spaţiu presupune un contact cu străjerii, stăpînitorii, arhonţii sau vameşii care păzesc pragurile. Viziunea aceasta se regăseşte în toate religiile iniţiatice şi de mistere din antichitate şi este greu de indicat o filiaţie. Fapt este că nici spiritualitatea iudeo-creştină nu este lipsită de această viziune şi este inconsistent a căuta influenţe gnostice în această privinţă. Ideea unei progresii în cunoaştere, inclusiv cea spirituală, care necesită etape şi contexte succesiv tot mai complexe, derivă din experienţa comună a omenirii. Culoarea şi intenţia duhurilor care străjuiesc trecerile aparţine contextului religios, dar şi social al autorului. O concluzie parţială ar fi că vămile văzduhului sînt o imagine răsturnată a ierarhiilor angelice.

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Parabola magilor

La apariţia romanului său *Gaspard, Melchior et Balthazar* (1980), Michel Tournier evoca imensa tentaţie de a imagina ceea ce episodul închinării magilor din *Evanghelia după Matei,* această „debarcare a Orientului somptuos, exotic, voluptuos înaintea ieslei sărace", nu spune sau lasă în clarobscur. Totuşi, romanul său nu umple doar cu fabulos şi pitoresc tăcerile Scripturii, ci atinge, prin autobiografiile fiecărui mag şi mai ales prin povestirea lui Irod, nodul esenţial al episodului relatat de Matei: regalitatea mesianică în relaţie cu celelalte religii şi, mai ales, în contrast cu mizeria puterii umane.

Această temă a regalităţii străbate, cum spunea Jean-Paul Roux, „întreaga viaţă a lui Hristos, de la peştera Naşterii pînă la îngropare". Închinarea magilor, despre care nu ştim cîţi au fost, de fapt, inaugurează receptarea condiţiei mesianice a Celui care era aşteptat ca „Domn al dreptăţii şi al păcii", aşa cum titlul acuzator de pe cruce *(rex Iudaeorum)* şi aromatele pecetluiesc identitatea profundă a Celui care va fi o „piatră de poticnire" pentru mulţi. Iisus încarnează o regalitate paradoxală, manifestată în opoziţie cu toate privilegiile şi violenţele puterii exercitate îndeobşte de oameni. El respinge în pustie ispita stăpînirii, intră în Ierusalim călare pe „mînzul asinei", săvîrşeşte minuni, dar interzice uneori răspîndirea ecoului lor: în toate se înfăţişează în condiţia ascultării filiale faţă de Tatăl.

Probabil astrologi sau sacerdoţi mazdeeni, magii deschid prin întrebarea pe care i-o adresează lui Irod tocmai „ambiguitatea politică" a condiţiei pruncului mesianic: „Unde este *regele* Iudeilor?". Ceea ce l-a aruncat pe Irod, abil şi nemilos supraviețuitor politic, în prăpastia viciului său suprem: uciderea potenţialilor concurenţi. Venind din zone care nu se defineau religios şi cultural în raport cu mesianitatea iudaică, însă erau marcate de o aşteptare eshatologică, magii sînt instrumentele unei parabole a regalităţii divine, eliberatoare şi taumaturgice. Ei se întîlnesc la Ierusalim cu regele pămîntesc tocmai pentru a deplasa privirea spre locul adevăratei regalităţi: Betleemul, cetatea lui David – figura prin excelenţă a legitimităţii mesianice.

Foarte semnificativă în traseul lor indicat de stea este intersectarea a două planuri la Ierusalim, unde ajung urmîndu-şi, am putea spune, propria tradiţie, pentru a primi – odată cu ascunderea temporară a stelei – indiciile Scripturii care converg spre Betleem. Altfel spus, revelaţia indirectă, prin intermediul astrelor, a unui limbaj recognoscibil pentru cultura religioasă a magilor conduce spre revelaţia directă din textele profetice: înţelepciunea non-iudaică şi profeţia, natura celestă şi textul se conjugă şi se potenţează reciproc pentru a dezvălui persoana în care Dumnezeu se întrupează. Astrul care arăta calea fusese el însuşi anunţat de Balaam, din afara poporului ales, prin profeţia despre „steaua răsărind din Iacov" (Num. 24, 17), interpretată de textele de la Qumran şi apoi de tradiţia creştină în sensul moştenirii mesianice a lui David.

Scena recunoaşterii de către reprezentanţii unei înţelepciuni străvechi a regalităţii paradoxale a pruncului dumnezeiesc, deşi povestită doar de un singur evanghelist, în contrast cu lectura politică eronată, întruchipată de Irod, devine în momentele aurorale ale creştinismului o imagine identitară mai puternică decît altele. Mărturie stă iconografia sa, de la capela greacă a catacombelor Priscillei şi sarcofagele creştine din veacurile IV-V pînă la mantia Teodorei de pe mozaicurile de la Ravenna şi la Evangheliarul din Lorsch. Potrivit lui Thomas F. Mathews, imaginea lui Iisus copil primindu-i pe magi, semn al universalităţii sale religioase, este mult mai proprie creştinismului originar decît iconografia inspirată de cea imperială. Însă imaginarul puterii pămînteşti avea să se răzbune atunci cînd magii vor fi asumaţi ca modele imperiale şi regale, în Răsărit şi Apus, de la Iustinian şi Constantin Porfirogenetul pînă la dinastia Hohenstaufen şi după ea. Din înţelepţi cititori în stele ei devin „regi" şi sînt înfăţişaţi fastuos în arta occidentală ca personaje ale unei alegorii teologico-politice. De aici, misterioasa lor prezenţă se deschide spre orizontul liber al imaginaţiei.

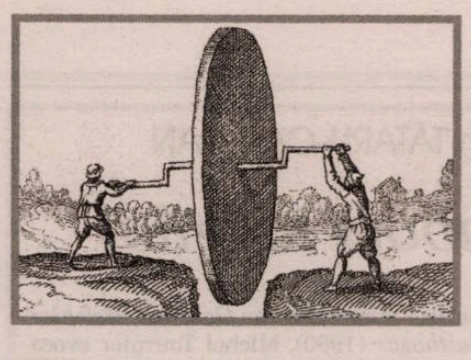

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Ucraina

Dacă e o țară din estul european care trăiește vremuri mai interesante decît ar avea nevoie, atunci aceea trebuie să fie Ucraina. Pe partea asta a graniței, Ucraina e arareori un subiect de discuție, deși pe teritoriul ei au loc de ani de zile tot felul de conflicte care mișcă permanent granița dintre Est și Vest.

Cel mai important dintre ele e cel deloc simbolic din estul țării, unde separatiștii ruși continuă să își facă de cap cu sprijinul nemijlocit al Moscovei. Rusia continuă să trateze independența vecinilor ca pe un moft ce poate fi luat în seamă doar uneori.

Zilele trecute, președinții Ucrainei și Rusiei s-au întîlnit la Paris în așa-numitul format Normandia cu speranța că, sub supravegherea Angelei Merkel și a lui Emmanuel Macron, vor reuși să deblocheze cumva situația. Kievul spera să pună capăt războiului, Moscova – sancțiunilor internaționale.

Nici Volodimir Zelenski, nici Vladimir Putin nu s-au întors de la Paris mulțumiți. Progresul a fost mic – va exista încă un schimb de prizonieri, trupele armatei ucrainene și separatiștii se vor retrage din cîteva sate, pe front va rămîne în vigoare un armistițiu pe care, potrivit OSCE, nimeni nu s-a obosit vreodată să îl respecte.

Pentru Zelenski, actorul devenit politician și o figură încă proaspătă în peisaj, negocierile din Franța au fost o premieră din mai multe puncte de vedere, însă cel mai semnificativ rămîne probabil contactul direct cu Putin. Cei doi avuseseră anterior o serie de convorbiri telefonice, însă niciodată o întrevedere față în față. A fost o experiență despre care Zelenski va povesti probabil în memoriile sale. Pentru că nu e puțin lucru să privești în ochi un șef de stat străin în timp ce îți dă indicații despre cum ar trebui schimbată Constituția țării din care vii și pe care o reprezinți.

Putin ar dori ca separatismul regiunilor din estul Ucrainei să fie cumva consfințit în legea fundamentală a țării și nu are nici o reținere în a cere asta în public. Pentru o dimensiune corectă a situației, închipuiți-vă un înalt demnitar european sau american cerînd Rusiei pe un ton ferm să ofere Siberiei o autonomie largă, vecină cu independența. Siberia are resurse multe și oameni puțini, ar fi, în teorie, un exemplu de succes – un adevărat pod între China și Rusia europeană. O regiune cu șanse reale de dezvoltare pe care actualul aranjament economic și constituțional rusesc nu le împlinește. Sigur, nimeni nu face asta, ceea ce subliniază aroganța guvernului rus care intervine în statele vecine, dar nu ezită să pedepsească rapid orice persoană sau organizație care sugerează, fie și în glumă, că Rusia ar putea fi altfel organizată. Exemplele sînt nenumărate.

Zelenski a rezistat în fața obrăzniciilor lui Putin, însă asta nu e ceva cu care să intre în istorie. Situația din Donețk și Luhansk rămîne neclară și, foarte probabil, conflictul va putea fi rezolvat doar odată cu dispariția lui Putin din scenă.

Ucraina a pierdut Crimeea, nu își controlează estul și, ca o consecință directă a oboselii geostrategice, perspectivele unui salt istoric în zona occidentală sînt practic anulate, indiferent de cîte promisiuni se fac la Bruxelles. De douăzeci de ani încoace, Ucraina trăiește un serial al revoluțiilor eșuate, evenimente la finalul cărora rămîne întotdeauna într-o situație mai proastă decît la început.

Peste toate astea, Kievul a devenit involuntar actor și în pseudodrama politică americană unde președintele Trump e la cîteva zile de punere sub acuzare de către Congres pentru un prezumtiv șantaj la adresa lui Zelenski. Cine a avut răbdare să urmărească scandalul de la Washington a observat probabil că nivelul de comic absurd e atît de avansat încît dinspre republicani pot fi auzite acuzații că ucrainenii au încercat să se amestece în alegerile americane. Da, ucrainenii, nu rușii.

Cu cei peste 40 de milioane de locuitori ai ei, cu suprafața sa uriașă pe standarde europene, Ucraina rămîne imposibil de ignorat. Problemele ei de ordin etnic, politic și militar o fac o permanentă sursă de risc pentru întreaga regiune. Un risc și un avertisment în același timp. Semișecul statului ucrainean este un exemplu perfect de preț plătit pentru ambiguitate. Pentru o lungă perioadă de timp, Kievul a preferat un soi de zonă gri. Undeva între Rusia și Occident, în fantezia comodă a fiecărei țări din Est – intersecție de civilizații, punte de legătură etc...

Cînd au decis totuși că modelul acesta nu funcționează și vor mai mult, ucrainenii au crezut că simpla declarație de afiliere la Occident e suficientă. N-a fost. Și asta nu neapărat pentru că Rusia a fost deranjată de reorientarea vecinilor, deși asta a contribuit semnificativ la evoluțiile ulterioare. Mai importantă a fost lipsa de reforme. Ucraina rămîne, dincolo de orice altceva, un teritoriu cu o populație săracă, dezorientată și condusă de o pătură oligarhică ce jefuiește resursele publice sub acoperirea unor campanii de PR din ce în ce mai străvezii.

Încercînd să se despartă de Rusia, Ucraina n-a reușit să se despartă de sine. Dincolo de granița de nord a României, culoarea predominantă rămîne griul.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

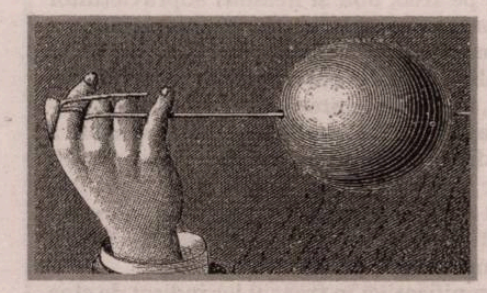

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

30 de ani după...

Au trecut deja trei decenii de la căderea Zidului care despărțea Berlinul, Germania și lumea, trei decenii de la prăbușirea regimurilor comuniste din Europa. E un bun prilej de reflecție asupra trecutului recent. Adesea, acest trecut se insinuează în prezent. Chiar și rănile aparent închise pot ascunde infecții maligne care încep să supureze: partide extremiste de tot felul, mișcări virulent i- sau antiliberale, discursuri xenofobe etc. reapar periodic, subminînd democrațiile și slăbind statul de drept. Reconcilierea cu trecutul pare cu atît mai dificilă cu cît ororile comunismului sînt ocultate, ba chiar, uneori, relativizate ori negate. Pe de altă parte, nici anticomunismul postcomunist nu e constructiv. El doar hrănește iluziile unei asanări a spațiului public cu prețul adîncirii unor clivaje. Asta, în numele unei (pseudo)legitimări democratice.

© wikimedia commons

Memorialul de la Sighet

În vreme ce fascismul și nazismul sînt condamnate unanim și fără echivoc, în ceea ce privește comunismul persistă încă o anumită indulgență, și asta în ciuda tragediilor (demonstrate, documentate) săvîrșite de comuniști în România. Thierry Wolton o numește „negaționism de stînga". Negaționiștii de stînga – printre care și unii stîngiști de azi – spun că dictaturile comuniste reprezintă doar derapaje de la programul inițial, deci niște erori de parcurs; ele nu ar face parte din ADN-ul marxism-leninismului. Ceea ce e total fals, de vreme ce violența e un factor pe care se întemeiază revoluția proletariatului. La fel cum tot fals e și argumentul acelorași stîngiști care spun că adevăratul comunism nu a existat niciodată și că „adevăratul" comunism încă mai poate fi construit. Cum ar arăta comunismul „adevărat" după ce vreme de decenii partidele comuniste au încercat să adapteze realitatea ideologiei – cu rezultatele cunoscute? A existat, multă vreme, și o orbire a intelectualității de stînga din Europa liberă, occidentală, cu privire la ororile care se petreceau dincolo de Cortina de Fier. Toate acestea au contribuit la acest fenomen al negaționismului de stînga care persistă și astăzi.

Statul s-a angajat să construiască un muzeu al (anti-)comunismului. Unde e muzeul?

În ceea ce privește România, problema e că n-au existat niciodată politici memoriale autentice și coerente, orientate spre asimilarea trecutului comunist. Condamnarea comunismului drept regim ilegitim și criminal de către Traian Băsescu, petrecută pe un zgomot de fond asurzitor, sub o ploaie de injurii adresate mai ales de către cei mai aprigi susținători ai lui Ceaușescu deveniți membri ai Partidului România Mare, nu a produs efecte. Statul s-a angajat să construiască un muzeu al (anti)comunismului. Unde e muzeul? Nu există nici măcar un consens societal cu privire la necesitatea unui asemenea muzeu. Singurul muzeu a fost ridicat de societatea civilă, mai exact prin eforturile Anei Blandiana și ale lui Romulus Rusan cu mult înaintea condamnării oficiale a comunismului: Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței de la Sighet. E un demers unic, ambițios, curajos și, din păcate, prea puțin cunoscut în țară.

La București, ambele monumente dedicate Revoluției anticomuniste arată jalnic: vandalizate și parcă uitate de autorități, ele nu mai evocă trecătorilor aproape nimic. La Timișoara, Muzeul Revoluției se redeschide parțial în vechea clădire a garnizoanei care așteaptă, și ea, să fie reabilitată. Ne lipsesc spațiile memoriale ale Revoluției. Ne lipsește o memorie vizibilă a dictaturii. În mod ironic, construcția-reper a ceaușismului, Casa Poporului, a reintrat în circuitul public destul de repede, după Revoluție, devenind sediu al Parlamentului. Democrația se exercită astăzi plenar din sediul central al dictaturii!

La 30 de ani după 1989, Radio România Cultural sprijină acest demers memorial printr-o serie de emisiuni despre dictatura comunistă, despre Revoluție și despre zorii tranziției spre democrație. E, dacă vreți, o încercare de reconstituire & restituire a istoriei recente, cu martori implicați, eroi ai rezistenței, disidenți și contestatari ai regimului comunist și cu artizani ai lumii de după Ceaușescu. În săptămîna 16-22 decembrie, în fiecare seară, de la 17 la 19, încercăm să retrasăm momentele și reperele acestui parcurs complicat de la dictatură la libertate. E, dacă vreți, un exercițiu de antinostalgie.

Coordonator: Marius CHIVU

Rîdem de orice?

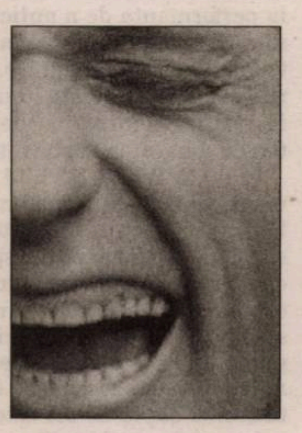

Texte și opinii de:

- Gelu DUMINICĂ (sociolog)

„Romul, un Păcală mai închis la culoare“

- Andrei GĂITĂNARU (psihoterapeut)

„Rîsul și cele sfinte“

- Andrei MANȚOG (jurnalist)

„Nu există glume proaste, doar glume depășite“

- Mihai TIȚA (blogger)

„Magia incorectitudinii politice“

- Radu USZKAI (cercetător)

„Bunul, răul și umorul“

argument

La ce bun umorul?

Luna viitoare se împlinesc cinci ani de cînd zece jurnaliști și ilustratori au fost uciși în masacrul din redacția publicației satirice franceze *Charlie Hebdo* pentru „vina“ de a fi glumit pe seama islamului. Anul acesta, în vară, *The New York Times* a decis ca în ediția internațională să nu mai publice caricaturi politice, asta după ce o caricatură care-l înfățișa pe prim-ministrul israelian Benjamin Netanyahu a fost interpretată ca „antisemitism“. Anul trecut, *Pittsburgh Post-Gazette* a concediat trei caricaturiști premiați cu Pulitzer din cauza unor caricaturi cu Trump.

„Caricaturiștii sînt precum canarii din mină“, a declarat Steve Benson, unul dintre concediați, iar președintele Asociației Caricaturiștilor Americani, Kevin Siers, a declarat și el: „Claritatea, directețea și ascuțimea satirei fac din caricaturiști vehicule puternice ale libertății de expresie“. Între timp, comedianți precum Kevin Hart, Bill Burr sau Dav Chapelle au fost criticați din cauza glumelor lor pe seama mișcării #MeToo sau a comunității LGBTQ, în numele menajării sensibilităților victimelor sau ale minorităților.

În serialul *Dangerous World of Comedy*, difuzat de Netflix, Larry Charles documentează fenomenul *stand-up comedy* în țări marcate de fundamentalisme religioase, dictaturi militare și războaie civile unde comedianții sînt, uneori, uciși pentru glumele lor. „Aspectele serioase ale culturii de clasă sînt oficiale și autoritare; ele sînt combinate cu violență, interdicții, limitări și cuprind mereu un element de teamă și de intimidare. Asemenea elemente erau predominante în Evul Mediu. Râsul, dimpotrivă, învinge frica, deoarece nu cunoaște inhibiții și restricții. Violența și autoritatea nu recurg niciodată la idiomul lui“, scria Mihail Bahtin în plin stalinism în studiul său clasic despre Rabelais.

Evul Mediu, stalinism, dictaturi militare, state fundamentalist religioase. Dar iată că și în democrațiile occidentale umorul este supus unor limitări ce țin de corectitudinea politică: în funcție de obiectul glumei (rasă, etnie, imigrație, minorități sexuale și religioase ș.a.), umorul poate fi considerat „inacceptabil social“, dacă nu de-a dreptul abuziv, pe motiv de discriminare, agresiune sau legitimare a unor prejudecăți și fobii. În fața unor subiecte sensibile, umorul pare constrîns să preîntîmpine prezumția de ofensă. Însă cum poate fi dovedită intenția discriminatorie/violentă a unei glume și cum poate fi cuantificată ofensa subiectului? Și încă o dilemă: (pretinsa) ofensă incriminează sau, de fapt, legitimează gluma? Ofensa nu demască lipsa de umor a subiectului? Și nu e asta, în sine, o situație amuzantă?

Subspeciile umorului (satira, parodia, pamfletul, caricatura, șarja) sînt, prin definiție, exagerate și inconfortabile. Dar umorul este deseori o parafrază critică în negativ: speculează diferențele, clișeele și prejudecățile, deformează și exagerează tocmai pentru a sublinia absurdul unei situații, opinii, stări a lucrurilor.

În fond, ce funcție are umorul? Există lucruri cu care nu se (mai) poate glumi? (**Marius Chivu**)

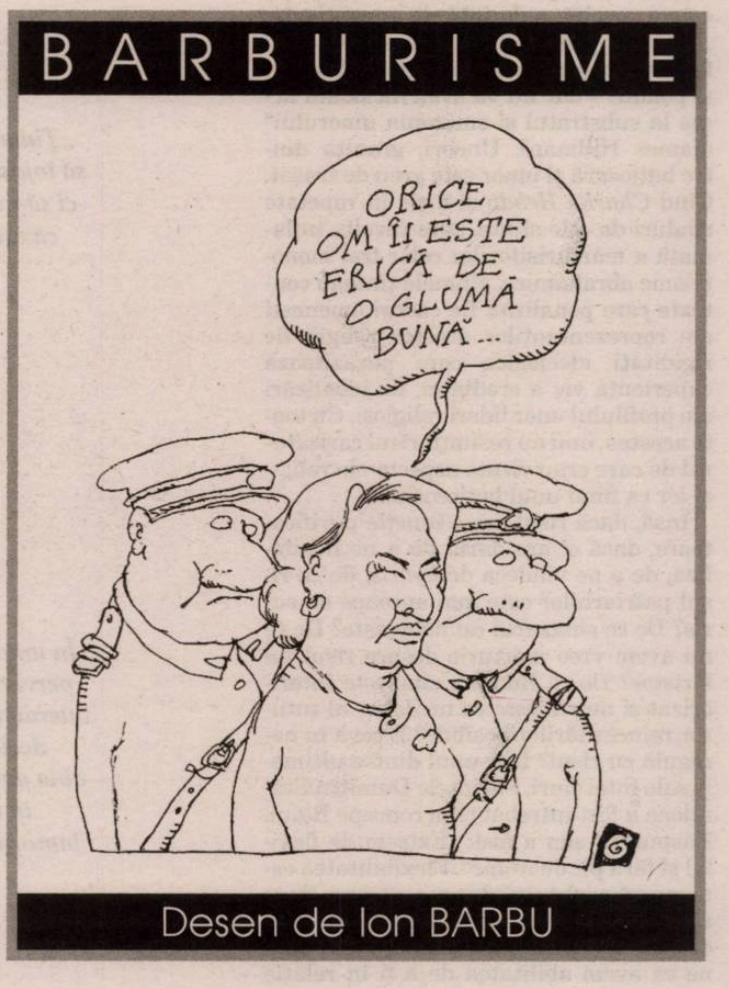

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Andrei GĂITĂNARU

Rîsul și cele sfinte

Adevărul este că nu e prea clar de ce nu ar trebui să rîdem de cele sfinte. De ce să n-o facem? Și dacă nu e bine, de ce mai toate marile tradiții religioase au o bună relație cu umorul? Se rîde cu tîlc, se rîde cu luare aminte, se rîde la urmă. Mai mereu apare la final o răsturnare de situație care evidențiază ceva ce tinde să scape privirii îndreptate spre relația dintre om și Dumnezeu. Este un rîs vindecător, prin care rîdem de prea omenescul care le parazitează uneori pe cele sfinte. Nu este vorba despre un rîs adresat sfințeniei, ci este unul care punctează căderile omenești din preajma acesteia, care evidențiază instrumentalizarea ei pentru beneficiile unui ego atins de monumentalism. „Umorul, cum îi spune și numele, frăgezește și netezește, dă o tușă vieții; este o anatemă a grandiozității ce prilejuiește reflecția asupra sinelui și care ne reduce importanța de sine." Acest pasaj din analistul jungian James Hillman ne ajută să înțelegem de ce se poate rîde de preoți sau episcopi, de rabini, de pastori, de călugări bonzi, de maeștri zen, de inițiați yoghini, de masoni, de muftii sau imami, de farisei sau de brahmani. Rîsul subliniază un *hybris,* semnalează gonflarea celui care, din interiorul relației cu Dumnezeu, se crede dumnezeu. *Ne* rîdem de voința noastră de putere, de duplicitățile noastre, de statuita de care sîntem atinși, de aroganță, de fricile care ascund ambiții, de complexele noastre de superioritate pitite sub veșmintele falsei smerenii.

De aceea, cel care stă cel mai prost cu umorul este diavolul. Sigur, el poate batjocori anarhic orice ține de cele sfinte, pentru că în atitudinea lui este o revoltă, o dorință de aneantizare. „Diavolul poate acționa asemenea unui farsor, cu vorbe de duh, clovnerii, dansuri și poante – dar nu va avea niciodată acces la substratul și smerenia umorului" (James Hillman). Uneori, granița dintre batjocură și umor este greu de trasat. Cînd *Charlie Hebdo* și-a rîs în repetate rînduri de cele sfinte, spre revolta inflamată a mărturisitorilor celor trei monoteisme abrahamice, glumele țînteau contexte care penalizau fie căderi omenești ale reprezentanților acestor religii, fie rigidități ideologice care parazitează experiența vie a credinței, fie idealizări ale profilului unor lideri religioși. Cu toate acestea, unii au resimțit rîsul caricatural de care erau vizate aspecte ale religiei lor ca fiind unul batjocoritor.

Însă, dacă rîsul are o funcție purificatoare, dacă el are darul de a ne flexibiliza, de a ne vindeca de *hybris,* de ce rîsul patriarhilor este mai aproape de surîs? De ce sinaxarul nu hohotește? De ce nu avem vreo mărturie despre rîsul lui Hristos? De ce Buddha zîmbește interiorizat și nu rînjește ca un Joker al tuturor reîncarnărilor posibile? E ceva în neregulă cu rîsul? Într-unul dintre ultimele sale interviuri, Părintele Dumitru Stăniloae a fost întrebat cum concepe Raiul. Răspunsul său a fost: „Extrem de flexibil și fără pic de ironie". Flexibilitatea este marcă a izbăvirii de egocentrism. Doar atunci cînd nu mai sîntem atinși de rigiditatea autoreferențialității putem spune că avem abilitatea de a fi în relație cu altcineva, că îl putem vedea și pe celălalt. A fi flexibil înseamnă a fi în stare să nu privești doar din perspectiva condescendenței, a lui „Lasă, că știu eu mai bine!". Flexibilitatea îți permite să te pui și în locul celuilalt, să empatizezi cu el, să i te poți adresa fără să îl iei de sus și fără să îi dai lecții. Să vrei să vorbești cu cineva fără să ții morțiș să îl și convingi de ceva. Flexibilitatea înseamnă suspendarea contondenței personale și stingerea dorinței de putere.

„Veselia este stîrnită de o revărsare de sentimente agreabile care urmează după încetarea unei solicitări mentale neplăcute."

HERBERT SPENCER

„Ținta unei glume nu este să înjosească ființa umană, ci să-i amintească, de fapt, că este de la bun început înjosită."

GEORGE ORWELL

„În umor există un element pervers, de vreme ce chiar interdicția de a rîde nu face decît să stîrnească rîsul: abia dacă ne putem stăpîni în timpul unei predici, înmormîntări ori cununii."

WILLIAM HAZLITT

Or, din această perspectivă, ironia rămîne încă cea mai delicată formă de violență pe care o poți exercita asupra altuia. Gustăm ironiile, umorul lor, răsturnările subtile de sens pe care ele le implică, însă pe undeva sîngerăm din cauza lor. De asemenea, ironia are ceva autoreferențial. Ea îl pune în lumină pe autorul ei. Ironia este un fin instrument de putere. Unul care trimite către ascendența celui care o mînuiește asupra celui care o primește. Din această perspectivă, umorul poate fi și expresia unui inflexibil sentiment de superioritate și poate fi folosit de către cel-care-știe-cel-mai-bine fie cu finețea ironiei, fie cu violența batjocorii.

Putem lua divinitatea ca țintă a rîsului nostru?

„De aproximativ 77 de ori"

Dar poate fi rîsul îndreptat literalmente către cele sfinte? Întrebarea nu poate fi adresată decît celor care într-un fel sau altul cred în Dumnezeu. Această problemă nu poate fi pusă decît în interiorul unei perspective teologice. Întrucît în interiorul ateismului nu se poate vorbi cu sens despre obiectul sfințeniei, despre Dumnezeu, rîsul nu ar putea viza decît neajunsuri strict omenești. Am rîde numai de fariseii credinței, nu de Dumnezeu.

Ca atare, cum stau lucrurile dintr-o perspectivă religioasă? Putem lua divinitatea ca țintă a rîsului nostru? Întrebarea vizează, mai degrabă, condițiile de posibilitate ale acestui rîs, iar răspunsul este: nu, și dacă am vrea să rîdem de Dumnezeu, propriu-zis, ceva ne-ar scăpa. În sine, adică nu în relație cu micimile noastre omenești, sfințenia nu poate sta ca țintă a poantelor noastre. Cel mai bine se înțelege asta atunci cînd avem în vedere relația dintre sfințenie și „a fi întreg", „a fi nevătămat". Legătura sfințeniei cu această întregire se aude în chiar englezescul *„holy"* („sfînt"). Are legătură cu germanicul *„heilig"*, care provine din proto-germanicul *„hailega"*, fiind derivat din radicalul sanscrit indo-european „kailo", care înseamnă „a fi întreg", „nerănit" și care a dat în engleză și *„health"* („sănătos"). A fi sfînt are legătură cu a fi întreg, a fi sănătos, nerănit.

Or, în cheie euharistică, Cel care se dă în cadrul Sfintei Liturghii sub forma Sfintelor Sfinților, adică sub forma condiției de posibilitate a întregirii și a vindecării celor care caută întregirea sau vindecarea, nu poate fi atins de adresarea benignă fie și a unei glume condescendente. Și nu pentru că nu ar permite asta. În fond, exemplul hristic este și despre ce înseamnă a le permite celorlalți să te ia de sus, cînd tu ești de fapt cel care vine de Sus. Evangheliile conțin pasaje în care Fiul lui Dumnezeu îngăduie să fie ironizat, batjocorit, insultat, luat ca țintă a glumelor celorlalți. Ci pentru că glumele nu pot fi adresate decît din vulnerabila poziție a celui care crede că știe mai multe decît Dumnezeu, Principiul întregii creații, Logosul și Înfăptuitorul a toate. Ar fi ca și cum ai juca șah cu Dumnezeu, te-ai bucura că ai ajuns la performanța de a anticipa șase, șapte mutări și te-ai da mare în fața lui fără a te gîndi că toate meciurile, din toate jocurile posibile, din toate lumile posibile, au fost jucate în întregime de El în eternitatea de dinaintea nașterii tale.

În toată Biblia, Vechiul și Noul Testament, se rîde de aproximativ 77 de ori. Pentru un corpus de texte atît de mare și atît de dens am putea spune că se rîde cam puțin. De plîns se plînge cam de 115 ori, bucuria e trăită de vreo 202 ori, iar spaima, teama sau îngrozirea, de aproximativ 290 de ori. De căderile și de micimile omenești se rîde de trei ori. De douăzeci și șapte de ori este vorba despre a deveni de rîsul lumii ca efect al pedepsei divine. De opt ori apare rîsul ca expresie a batjocurii dintre oameni. Despre rîs ca expresie a bucuriei și a veseliei se vorbește de șapte ori. Rîsul ca distragere, deșertăciune și păcat este menționat de nouă ori.

Despre Hristos și Apostoli se rîde de șapte ori. Iar rîsul de Dumnezeu apare menționat doar de trei ori. Una dintre mențiuni atrage mai cu seamă atenția, pentru că este vorba despre rîsul lui Avraam, prototip al credinciosului, adică al celui care cultivă și aprofundează relația sa cu Dumnezeu. Acest episod este chiar cel care deschide ocurențele rîsului în Vechiul Testament și ne vorbește depre rîsul prin care Avraam pune la îndoială vestea primită de la Dumnezeu cum că el, la cei o sută de ani ai săi, și Sara, la cei nouăzeci de ani ai ei, vor avea un copil. Mai mult, acest rîs este contagios, el o cuprinde și pe Sara, soția lui Avraam, la aflarea veștii că ea va rămîne grea, în ciuda vîrstei înaintate. Răsplata rîsului lor este rîsul batjocoritor venit din partea celor amuzați că doi bătrîni se mai țin de aducerea pe lume a unui copil. Pentru că, după nașterea lui Isaac, Sara este cea care zice: „Rîs mi-a pricinuit mie Dumnezeu; că oricine va auzi aceasta va rîde" *(Facerea,* 21. 6).

Rîsul patriarhului Avraam trăda înțepenirea în atitudinea celui care, la o adică, fiind instalat în familiaritatea cu Dumnezeu, știe mai bine decît Acesta ce se poate și ce nu. Și ce este mai nimerit decît răspunsul unui alt rîs care smerește vindecător? Un rîs care se rîde la urmă pentru a se rîde întru mai bine.

***Andrei Găitănaru** este psihoterapeut și publicist.*

Radu USZKAI

Bunul, răul și umorul

În urmă cu cîteva luni, comediantul Dave Chappelle își lansa, pe platforma Netflix, cel mai nou spectacol al său intitulat *Sticks & Stones*. Deși apreciat de public cu un scor de 99% pe agregatorul Rotten Tomatoes, show-ul a fost amplu disecat de critici. Cu un scor de doar 35%, lui Chappelle i s-au reproșat glumele ofensatoare la adresa femeilor și a minorităților etnice și sexuale. Discuția stîrnită în jurul spectacolului lui Chappelle nu a fost prima, dar cu siguranță nici ultima în care au fost puse în dezbatere limitele morale ale umorului. Spre exemplu, în urmă cu două decenii, George Carlin era criticat pe motiv că glumele sale sînt ofensatoare la adresa femeilor, în contextul în care societatea americană era în continuare una de factură patriarhală.

Serialul de animație *South Park* a fost prezentat drept exemplul paradigmatic al „umorului de toaletă", insensibil la suferința pe care glumele sale le poate provoca în rîndul minorităților. Nici alte seriale de comedie, presupus mai „cuminți", nu au scăpat de asemenea critici. *The Simpsons* au fost în mijlocul unui scandal mediatic stîrnit de personajul Apu, imigrantul de origine indiană care deține minimarket-ul din oraș, din cauza portretizării stereotipice a acestuia. Publicația americană *Bustle* alcătuia un top al celor mai ofensatoare glume din serialul *Seinfeld* într-un articol ajuns viral anul acesta. Deportarea accidentală a lui Babu Bhatt, glumele pe seama omului-porc („The Pigman") ori cele privitoare la locul de parcare pentru persoane cu dizabilități sau „nazistul supei" au fost aduse drept exemple în acest sens.

Deși poate suna pompos, schimbarea *Weltanschauung*-ului cultural, cu precădere în rîndul a ceea ce sociologii s-au obișnuit să denumească generația milenialilor, va face ca discuțiile de acest gen pe tema limitelor morale ale umorului să fie din ce în ce mai dese.

Despre libertate în umor

A devenit o reală obișnuință ca aproape orice dezbatere privitoare la libertatea de exprimare fie să pornească, fie să ajungă la considerațiile lui John Stuart Mill din *Despre libertate*. Criteriul pe care Mill încerca să îl operaționalizeze este principiul non-vătămării. Doar în virtutea acestuia, nota filozoful englez, e legitim ca cineva (individual sau colectiv) să ne restrîngă aria libertății noastre, fie că vorbim de acțiuni, fie că vorbim de forme de exprimare. Incitarea la violență fizică la adresa unor persoane ori calomnia se încadrează perfect în aria de aplicabilitate a acestui principiu.

S-ar putea însă extinde această arie și în domeniul glumelor ofensatoare la adresa minorităților etnice sau sexuale?

Primul aspect, a include ofensa în rîndul tipurilor de acțiuni care provoacă vătămarea unor persoane (ori a unor întregi categorii definite pe baza unor trăsături arbitrare pe care aceștia le au precum sexul, etnia etc.), pare o sarcină dificilă. Spre exemplu, primele încercări de a preda teoria evoluției în sudul creștin al Statelor Unite s-au lovit de reacția profund ofensată a celor care vedeau în teoria științifică articulată de Darwin o ofensă adusă statutului privilegiat al omului care, opinau aceștia, în calitatea sa de creație a lui Dumnezeu, nu poate fi doar un simplu verișor al cimpanzeilor și urangutanilor. Apoi, dieta multora dintre noi bazată pe consumul de carne de vită este, cu siguranță, ofensatoare la adresa credințelor hinduse în sacralitatea acestui animal. Deși există argumente întemeiate pentru a ajunge la o concluzie privitoare la abandonarea consumului de carne de vită, ofensa nu pare a fi însă printre acestea.

Răul

Chiar dacă simpla ofensă nu constituie, cu necesitate, un temei pentru a argumenta că s-a petrecut o vătămare, discuția din secțiunea anterioară poate fi rafinată în contextul dezbaterii academice privitoare la limitele morale ale umorului.

Filosoful american John Morreall avansa, într-o carte publicată în urmă cu zece ani, trei mari aspecte problematice din punct de vedere etic ale umorului. În primul rînd, umorul (cu precădere cel ofensator) poate trivializa experiențe umane traumatizante. A-l compara, așa cum au făcut scriitorii unui episod din *Seinfeld*, pe bucătarul extrem de rigid al unui restaurant unde se vînd cele mai bune supe din New York cu un nazist nu ar face nimic altceva decît să trivializeze drama prin care au trecut victimele naziștilor din timpul celui de-al Doilea Război Mondial și, pe cale de consecință, ar afecta negativ modul în care spectatorii serialului s-ar raporta în viitor la extremismul politic.

Apoi, glumele ofensatoare la adresa minorităților ne blochează empatia și compasiunea la adresa victimelor unor nedreptăți sistemice. Vătămarea adusă de glumele la adresa romilor nu survine, așadar, ca urmare a unor daune fizice directe, ci prin prisma faptului că persoanele care sînt amuzate la asemenea glume vor tinde să trateze suferința celor marginalizați fără empatia de care ar trebui să dea dovadă. Nu în ultimul rînd, glumele ofensatoare ar promova sau ar păstra vii stereotipuri și prejudecăți pe care le putem avea la adresa unor grupuri din interiorul societății. În acest fel, pentru a-l parafraza pe Foucault, glumele ofensatoare la adresa femeilor dintr-o societate în care violența la adresa acestora este încă un fapt banal ar normaliza această stare de fapt.

Cu alte cuvinte, am putea spune că, deși *a priori* nu este nimic greșit din punct de vedere moral în ceea ce privește glumele ofensatoare, ele pot deveni problematice atunci cînd ținta lor este reprezentată de grupuri sociale marginalizate, discriminate ori expuse la violență. Vătămarea survine ca urmare a faptului că glumele ar trivializa și normaliza suferința acestora, ar menține stereotipurile la adresa lor și ar bloca empatia față de respectivele grupuri.

Deși argumentul privitor la trasarea în acest fel a limitelor morale ale umorului sună plauzibil din punct de vedere intuitiv, este neclar în ce măsură există dovezi empirice care să susțină o asemenea teză. La fel cum nu există, pînă în prezent, dovezi temeinice că expunerea la jocurile video violente ori la pornografie ar crește gradul de violență al jucătorilor sau al privitorilor, nu putem spune că umorul conduce, cu necesitate, la ceea ce ne spune Morreall.

Cu toate acestea, consider că o soluție de compromis este, totuși, posibilă. Eticienii tind să distingă între acțiuni care sînt datorii morale (a salva un copil mic de la înec, spre exemplu) și acțiuni care sînt dincolo de datorie, denumite „supererogatorii". Deși nu e obligatorie, supererogația este, totuși, lăudabilă moral. În mod similar, am putea privi abținerea de la a face glume sexiste/rasiste ori a rîde la acestea nu atît ca o limită morală a umorului, cît mai degrabă ca pe un fapt lăudabil care intră în sfera supererogației.

Apoi, nu trebuie să ignorăm faptul că a rîde la o glumă care ar normaliza antisemitismul nu înseamnă, cu necesitate, că persoana în cauză sprijină cu adevărat o asemenea atitudine. Între Jerry Seinfeld și Larry David, ambii evrei, creatori ai popularului serial din anii '90, și o persoană *alt-right* din ziua de azi, care ar vedea într-un episod din *Seinfeld* normalizarea nazismului, este o diferență semnificativă care ține de contextul receptării glumei. Orice discuție rezonabilă privitoare la limitele umorului trebuie să țină cont de acest aspect esențial.

Bunul

Același Morreall notează că umorul are și o componentă eminamente pozitivă, stimulîndu-ne atît virtuțile intelectuale, cît – poate chiar mai important – și pe cele morale. În timpul Holocaustului, umorul a fost liantul care a întreținut și hrănit solidaritatea evreilor aflați într-o situație disperată. În mod similar, rezistența prin umor a fost o tehnică patentată în statele din spatele Cortinei de Fier comuniste. Nu degeaba trebuie să ni-l imaginăm pe Sisif fericit!

Ofensă
VS *vătămare.*

„Umorul pretinde că se pune problema de a ști care au fost veritabilele intenții ale autorului."

ARON KIBÉDI-VARGA

„Toți oamenii sînt inevitabil comici, deoarece sînt cu toții obiecte – sau corpuri fizice – comportîndu-se ca persoane."

WYNDHAM LEWIS

***Radu Uszkai** este asistent universitar în cadrul Departamentului de Filosofie și Științe Socioumane al Academiei de Studii Economice din București și cercetător în cadrul Centrului de Cercetare în Etică Aplicată.*

Andrei MANȚOG

Nu există glume proaste, doar glume depășite

Și bunicul își aranja boșoalca izmenelor, bătătorea cutele mileului de pe masa din sufragerie cu podul palmei, apoi ațintea către musafiri degetul arătător, cu cel mare orientat spre tavan, de parcă ar fi încărcat un pistol, și începea bancul, care era cam așa: „Într-un bordei sărăcăcios de undeva din România, nevasta Maria nu poate să doarmă din cauza unei aparente fobii. Îi șoptește soțului Ion, timidă: «Ioane, avem un gîndac pe perete!». La care Ion, sarcastic: «Și ce-ai vrea, fă, să avem un Grigorescu?»".

Sînt șanse bune să nu vi se fi părut amuzant. Nici mie nu mi se *mai* pare. Dar mă amuza cîndva, cînd eram un adolescent cu cortexul frontal încă nedezvoltat suficient, la Motru. Pot încă să înțeleg de ce mi se părea amuzant atunci. Este parțial haz de necaz de om din zonă monoindustrială ai cărui părinți s-au născut la țară. Adică o glumă despre sărăcie și despre o aroganță mimată pentru a ascunde o resemnare. Dar este în același timp o glumă care își trage mare parte a atmosferei („Fă!", îi zice Ion Mariei) din stereotipuri despre relația bărbat-femeie. Femeia e fricoasă, nesigură și naivă. Bărbatul e sarcastic, dominant, agresiv și, poate, amuzant.

Presupun că sînt oameni cărora gluma asta nu li s-ar fi părut amuzantă la nici o vîrstă. Îmi imaginez că sînt și alții cărora, din contră, li se va părea amuzantă mereu. Chiar nu m-ar mira să aud c-a fost spusă pe cîteva paturi de moarte, eventual în hohotele asistenței, care acoperă tragicomic ultima horcăială a comediantului dinainte de ieșirea din scenă. În fine, există și o a treia categorie, unii ca mine, care au „crescut în afara ei" (a glumei), cum s-ar traduce *mot à mot* o expresie foarte grafică din engleză.

„Esența rîsului: Cît mi-ar plăcea să fiu atît de imperfect! Esența luării în derîdere: Cît de mulțumit sînt că nu arăt o asemenea imperfecțiune!"

SÁNDOR FERENCZI

Oamenii se schimbă și odată cu ei se schimbă lucrurile la care rîd și despre care glumesc. Putem cădea de acord că umorul ne definește în bună măsură. Glumim despre ce sîntem și sîntem ceea ce glumim. De asta ne-am și apărat dreptul de a glumi și a rîde liberi cu atîta ferocitate, de-a lungul veacurilor. Umorul este ceva profund legat de natura noastră umană, dar și de personalitatea unică a fiecărui individ. Se schimbă odată cu noi sau rămîne veșnic pe loc alături de noi. Dar cel mai important e că îl avem mereu la îndemînă și, în situațiile cele mai negre, știm că e acolo să ne scoată la suprafață, măcar cît să putem respira.

Nici măcar nu înțeleg de ce ne punem serios problema că ar putea fi cenzurat, de vreme ce nici cele mai reputate și competente instituții ale interzicerilor nu l-au putut controla. Toate generațiile de est-europeni dinaintea alei mele își amintesc de vremuri în care simțeau că umorul este singura libertate pe care o au. Alte generații își amintesc chiar de vremurile cînd era unica salvare. Mai mulți supraviețuitori ai Holocaustului povestesc, de pildă, cum umorul i-a ajutat să supraviețuiască ororilor din lagăre. Și, în anii care au urmat, să treacă mai ușor peste traumele legate de ele.

Darren Richman își începe un articol din *The Independent* cu ceea ce spune că e relatarea a unei întîmplări adevărate: în timpul programului educațional „March of the Living", un supraviețuitor al Holocaustului s-a dus la toaleta de la (acum) Muzeul Auschwitz și i s-au cerut doi zloți pentru acces. Surprins, omul și-a ridicat mîneca să-și arate tatuajul cu numărul și i-a spus celui de la intrare: „Ultima oară cînd am fost aici nu a trebuit să plătesc". E asta o glumă? Dacă ai rîs, da, este. Sînt șanse mari ca peste 20 de ani să ți se pară mai amuzantă, așa cum cel mai probabil ai fi rîs mai puțin sau deloc dacă o auzeai făcută acum 60 de ani. Dar poate fi valabil și invers.

Astăzi ni se pot părea inacceptabile unele poante din inofensivul (sau așa credeam noi) *Seinfeld*. Și e OK. Oricîte ar fi lucrurile la care nu ne va mai veni să rîdem în viitor, știm sigur că, în orice caz, vom rîde la fel de mult. Iar glumele la care nu se va mai rîde pur și simplu nu vor mai fi spuse și vor dispărea de la sine. Să lăsăm umorul liber, deci, să-și croiască în continuare drum prin viață și prin schimbarea mentalităților, odată cu noi. Dacă vom reuși să fim cu toții oameni mai buni, pariul meu este că și umorul va ține pasul. Să ne concentrăm pe prima parte, deci. Între timp, să rîdem tare, liber și fără perdea, fiecare de ce poate.

***Andrei Manțog** a fost ziarist la* Academia Cațavencu *și este co-fondator* Kamikaze.

Gelu DUMINICĂ

Romul, un Păcală mai închis la culoare

Zilele trecute am fost la *stand-up*. Fundația noastră a organizat un spectacol caritabil pentru a aduna resursele financiare necesare Moșului pentru ca acesta să ajungă la niște copii uitați de lume din Viperești, județul Buzău. Printre artiști a fost și un comediant de etnie romă care a făcut un show bun. Spre foarte bun. Unul dintre artiștii care i-au urmat acestuia l-a folosit pe Florin ca element de *„roast"*, scoțînd din el niște mișcouri foarte fine și inteligente, care au avut în vedere apartenența lui etnică. Toți cei din sală am rîs în hohote și ne-am hlizit, chiar dacă în condițiile în care același tip de afirmații ar fi fost făcute de cineva pe stradă ne-am fi făcut foc și pară.

Mișcoul, ca formă de amuzament, este o formă a comediei care necesită inteligență din partea celui care îl face. Mișcoul, gluma, snoava și altele asemenea presupun capacitatea celui care le face de a-și folosi creierii, astfel încît să provoace rîsul, dar să nu-l înjosească pe cel care este subiectul povestirii. Este precum caricaturistul care face eforturi majore pentru a îngroșa anumite caracteristici ale personajului, fără să-l transforme fundamental și publicul să-l poată recunoaște.

Acum vreo sută de ani, glumele despre romi erau grotești să îi transformau pe aceștia în „oameni inferiori". Majoritatea glumelor foloseau apelative profund rasiste, precum „cioară", „faraon" sau „croncan", denominații care nu aveau legătură cu dorința de a amuza, ci mai degrabă cu intenția de a umili. Din păcate, încă mai sînt astfel de bancuri, iar acest lucru, care poate genera pseudosuperiorități și cicatrici în sufletul unor oameni, nu este în regulă.

„Rîsul este satanic, prin urmare este profund omenesc."

CHARLES BAUDELAIRE

În ultimii 50 de ani, însă, majoritatea glumelor despre romi nu fac decît să sublinieze unele trăsături de comportament care sînt asumate a fi, în mai mare măsură, caracteristice romilor. De remarcat este faptul că parte dintre caracteristicile care sînt îngroșate în bancurile cu romi le putem regăsi, cu relativ aceleași conotații, și în glumele despre români. Astfel, romii sînt descurcăreți și hîtri, nu foarte iubitori de muncă, predispuși la furt (furtul fiind mai degrabă văzut ca mecanism „de a te descurca") etc., romul fiind, de multe ori, un fel de Păcală sau de Ion mai închis la culoare.

Cel mai adesea, aceste personaje devin sursa amuzamentului fără să fie zugrăvite grotesc, așa cum erau la finele secolului al XIX-lea, începutul secolului XX. De vină pentru acest lucru este poate și faptul că, din punctul meu de vedere, multe dintre comportamentele sociale ale romilor sînt „împrumutate" de la vecinii lor români, iar românul știe perfect acest lucru. Astfel, în funcție de zonele geografice din țară, am putut auzi aceleași glume în care personajele principale erau Pardalian și Spania, dar și mult mai neaoșii Ion și Maria, mesajul glumei fiind același.

A face o glumă presupune să ai inteligență emoțională. „Gluma" nu trebuie să provoace umilință și nici un sentiment de inferioritate. Mai mult chiar, atunci cînd faci o glumă nu ai voie, sub nici o formă, să clamezi superioritatea unui om față de altul, ci trebuie să ai capacitatea de a sublinia ceva fără ca subiectul glumei să-și simtă sufletul înșfăcerat. Sînt unii care confundă comedia și amuzamentul cu promovarea urii și a superiorității. Sînt puțini, însă, în lipsa unor reacții solide, sînt destul de vizibili. Acestora și celor care gîndesc la fel ca ei trebuie să le dau cîteva ponturi:

Cuvîntul „șmen" nu are nici o legătură cu limba romani. E un cuvînt de argou, a cărui origine rămîne necunoscută. La noi, pentru toate formele de combinații, se zice *„cior"* (turcesul „furt").

Dacă vrei să iei bătaie de la un rom, întreabă-l ce face „piranda" lui! Știu că pînă de curînd exista Miss Piranda, însă acela era un concurs de talente, la care participau și multe fete în căutare de faimă care nu aveau legătură cu etnia. *„Pirandi"* nu înseamnă altceva decît „curvă" și vă asigur că nici unul dintre organizatorii concursului nu își alege nevasta de acolo. Pentru femeia romă, și mai ales pentru cea căsătorită, nu există decît termenul de *„romnie"*.

Cuvîntul „puradel" nici măcar nu există în limba romani. Este un cuvînt de origine maghiară *(„purde")*, folosit mai ales în secuime, a cărui semnificație este relativ aceeași, respectiv „copil" (cu variațiuni „copil rom" sau „dezbrăcat/ă"). La noi, e *„chavo"*. E fix ca în melodia „Muro Chavo", cîntată de un rocker cu barbă.

Cu accentul este o poveste diferită: încă de mici ni se taie puțin limba ca să putem să zicem „șapte cai frumoși" și „certefecat". În plus, la școală avem manuale diferite care să ne ajute să-i amuzăm pe cei din jur cu greșelile noastre de exprimare.

Hai să glumim bine și cu cap!

***Gelu Duminică** este sociolog, director executiv al Agenției de dezvoltare comunitară „Împreună".*

Terry EAGLETON

Politica umorului

Poate cel mai contradictoriu fenomen politic al lumii moderne este naționalismul, care acoperă o sferă largă, de la lagărele morții naziste pînă la rezistența fermă față de puterea imperială. Însă în ceea ce privește ambiguitatea politică absolută, umorul aproape că nu îi este mai prejos. Dacă este capabil să cenzureze, să demaște și să transforme, poate și să dizolve conflicte sociale de esență printr-o explozie de veselie. Rîsul reciproc poate fi o formă de dezarmare reciprocă, atîta timp cît dezintegrarea fizică a corpului care rîde semnalează că este incapabil să facă rău. „Cine rîde nu poate să muște", observa Norbert Elias (citat de Matthew Bevis, *Comedy: A Very Short Introduction,* 2013). Astfel, ne poate furniza o imagine utopică a unei lumi pașnice ce va să vină. „Chiar dacă nimic de astăzi nu are un viitor", scria Friedrich Nietzsche în *Dincolo de bine și de rău*, „rîsul nostru ar putea să aibă". Dar trupul neputincios, lipsit de coordonare, nu este în stare să construiască acea ordine socială. În acest sens, comedia nu reprezintă o amenințare la o putere suverană. Desigur, asemenea puteri au un interes legitim ca populația să fie binedispusă. O națiune abătută se poate dovedi nemulțumită. Însă stăpînitorii le pot cere oamenilor de rînd să fie harnici și conștiincioși, să practice autodisciplina și să-și ia munca în serios, iar toate astea pot foarte bine să fie puse în primejdie de un val de euforie iresponsabilă.

La fel ca arta, umorul poate înstrăina și relativiza normele după care trăim, dar le poate și consolida. De fapt, poate obține acest efect chiar prin înstrăinare. Examinarea propriului comportament cu alți ochi nu înseamnă neapărat să-l și modificăm. Dimpotrivă, putem obține astfel un sentiment mai intens al legitimității lui. În spirit tipic liberal, Jonathan Miller vedea umorul, în *Laughing Matters* (1988), ca pe un joc liber al minții care destinde categoriile conceptuale de rutină, le relaxează despotismul și ne împiedică să le devenim sclavi. Putem acum să luăm în considerare diferite forme de clasificare, redesenîndu-ne cadrele obișnuite de referință. Nu există însă nici un motiv să credem că toate astea vor conduce inevitabil spre o stare de spirit mai luminată.

De ce trebuie să presupunem că toate categoriile noastre curente au nevoie de reconstrucție? Să fie convingerea în egalitatea sexelor un obstacol conceptual de care trebuie să ne eliberăm? Și de ce nu ar trebui supus unei asemenea critici chiar liberalismul lui Miller? Antropologul Mary Douglas considera, în *Implicit Meanings* (1999), că toate glumele sînt subversive, de vreme ce demască arbitrarul de esență al înțelesurilor sociale. „O glumă", scria ea, „simbolizează nivelarea, dizolvarea și reînnoirea." Într-un studiu clasic mai vechi, *Purity and Danger*, Mary Douglas aducea un argument similar în privința murdăriei, considerată un material neclasificabil, nelalocul lui, care marchează limitele structurilor noastre sociale, ceea ce dă un nou sens termenului de „glumă murdară". Însă este dificil să-i treci pe Jay Leno sau pe Graham Norton în rîndul subversivilor.

Umorul ca utopie vs *umorul critic.*

Într-un spirit contrar, Susan Purdie susține, în studiul ambițios și atrăgător *Comedy: The Mastery of Discourse* (1993), că glumele înfruntă autoritatea, pentru ca apoi să o restabilească, deși astfel trecem cu vederea că nu toate formele de autoritate sînt opresive. Există o autoritate a disidenților veterani, la fel ca una a celor care îi vînează, a mișcărilor de drepturi civile, la fel ca una a guvernărilor despotice. Noël Carroll susținea și el, în *Humour: A Very Short Introduction* (2014), că, atrăgîndu-ne atenția asupra unor anumite norme sociale, umorul contribuie la consolidarea lor. Însă adevărul mai tern este că uneori așa se întîmplă, alteori nu. În orice caz, există norme sociale care au nevoie urgentă să fie întărite. În societatea britanică există norma că oamenii muncii au dreptul, în anumite condiții, să refuze să mai muncească. Reglementările nu sînt de fiecare dată niște mecanisme coercitive sinistre. Ca să vezi umorul mereu și peste tot ca pe un instrument de întărire a puterii reprezintă un punct de vedere cu mult prea funcționalist, care trece cu vederea contradicții cu mult prea evidente.

În *The Odd One In: On Comedy* (2008), Alenka Zupancic generalizează grăbit descriind cum comedia „susține întru totul oprimarea ordinii sau situației date, deoarece o face suportabilă și induce iluzia unei libertăți interioare reale". Konrad Lorenz, în *On Aggression* (2002), tratează și el comicul ca esențialmente conservator, remarcînd că „rîsul stabilește o legătură și simultan trage o linie". Ceea ce vrea să spună este că solidaritatea produsă de umor nu poate fi separată de un sentiment al diferenței proprii față de ceilalți, iar asta poate provoca un anume antagonism față de ei. În acest sens, reprezintă atît o apropiere, cît și o armă (Robert R. Provine susține cam aceeași teorie în *Laughter: A Scientific Investigation,* 2000). Lorenz gîndește și el, în stilul partidului Whig, că umorul a progresat de-a lungul istoriei – că sîntem mai nostimi acum decît în Antichitate, umorul contemporan fiind în general mai subtil și mai iscoditor decît cel al strămoșilor. Nu multe dintre cele dinaintea lui Dickens, comentează el curios, au darul să stîrnească rîsul. Mai susține și că ființa omenească este un animal „autoridiculizator", deși afirmația poate conține mai mult adevăr în ceea ce îi privește pe liberalii englezi decît pe republicanii americani.

„Discursul comic spune lucrurile mai bine decît limbajul ordinar."

PIERRE GUIRAUD

„La un anume nivel există o dimensiune a precarității și nesiguranței fundamentale a lumii noastre care este articulată sau se manifestă în fiecare glumă."

ALENKA ZUPANCIC

Dacă solidaritatea generată de umor depinde cu adevărat de excludere și de antagonism, atunci umorul este în contradicție cu sensul cosmic al comicului, care îmbrățișează întreaga realitate în stilul ei tolerant, binevoitor. Noël Carroll crede că acolo unde există Noi trebuie să existe și Ei, în schimb Francis Hutcheson, în ceea ce îl privește, ar fi protestat. Utopia a cărei anticipare o reprezintă rîsul nu are hotare fixe. Publicul spectacolelor de comedie nu se simte scăldat într-o mare de euforie colectivă doar pentru că mai există și un grup pe care nu îl agreează. Umorul poate fi conflictual ori comunitar, denigrator ori festiv, dar cele două aspecte nu trebuie neapărat să fie fețetele aceleiași monede. Chiar și așa, stîngii politice îi rămîne de rezolvat problema reconcilierii umorului ca utopie cu umorul critic.

(fragment din cartea Umor, *Editura Baroque Books & Arts, 2019)*

traducere de Mihai MOROIU

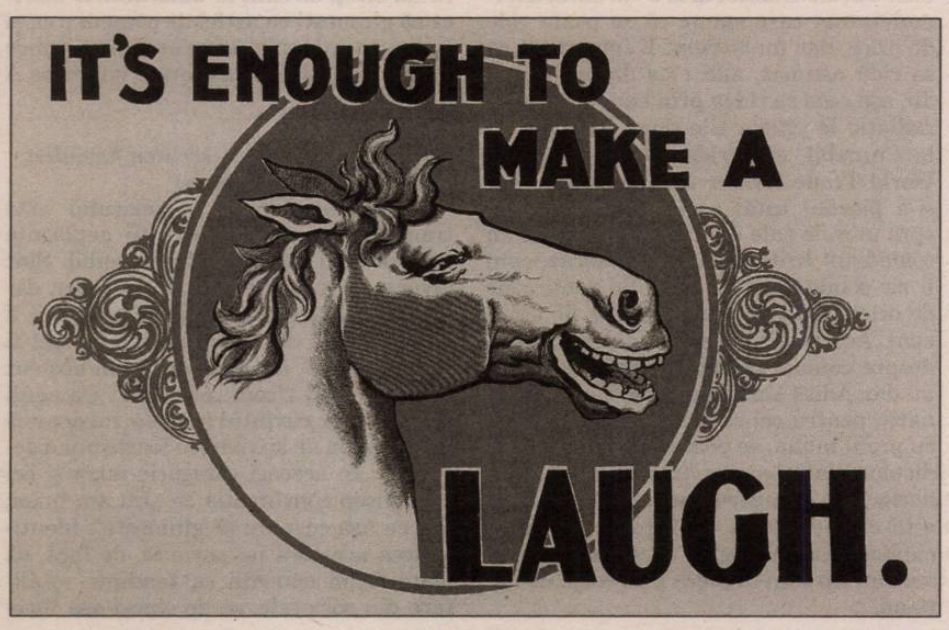

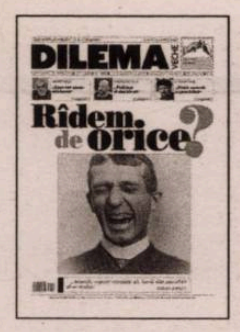

Anchetă

1) La ce e bun umorul și ce funcție are?
2) Se poate rîde de orice?

Mircea BRAVO *(Mircea Popa, vlogger și comediant & Cristian Ilisuan, producător și scenarist)*

Umorul este o metodă foarte eficientă de relaxare. Umorul face oamenii să se deschidă și apoi să te asculte. Umorul ne ajută să tratăm problemele mai calm, să fim mai detașați și să nu luăm viața atît de în serios. În unele cazuri poate fi chiar un medicament. Am primit mai multe mesaje de la oameni care spuneau – fie că erau în depresie, fie aveau pur și simplu dureri – că au început să se simtă mai bine după ce s-au uitat cîteva ore la video-urile noastre. Se poate rîde de orice? Da. Există lucruri cu care nu se poate glumi? Da. Eu cred că putem rîde despre absolut orice subiect, dar depinde foarte mult de context. De exemplu, nu poți glumi despre un om supraponderal. Dar dacă ești în situația respectivă, poți să rîzi de afecțiunea ta și de modul în care arăți. Și de multe ori, dacă faci chestia asta, oamenii vor reuși să empatizeze cu tine mai ușor, prin umor.

„Unitatea celor care rîd este la fel de indefinită, la fel de precară ca și agitația apelor."

GEORGES BATAILLE

Mimi BRĂNESCU *(actor, scenarist* Las Fierbinți)

Umorul e ca ceaiul de mușețel. Nu rezolvă, dar ajută. E bun la toate, dar se poate și fără el. Se poate rîde de orice, numai că atunci cînd se depășește o anumită limită, nu prea mai e de rîs. Și-atunci ce rost mai are?

„Comedia este un medicament împotriva otrăvii amăgirii."

GEORGE MEREDITH

Cristian CIUI *(comediant, scenarist, improvizator)*

Pe lîngă diversele roluri terapeutice dovedite științific, umorul este unul dintre cele mai rapide și mai eficiente moduri de a conecta oamenii. Puține relații (romantice, profesionale, familiale etc.) de durată au ca fundament ceva mai sincer și mai simplu decît un simț al umorului complementar. Da, se poate rîde de orice, dar nu cu oricine. Dacă se poate scrie, se poate și rîde. Sînt convins că există oameni cu care nu se poate glumi despre anumite lucruri, dar nu cred că există lucruri despre care nu se poate glumi cu anumiți oameni.

„Prin rîs, oamenii au fost vindecați de greșelile pe care o predică nu le putea îndrepta."

FRANCIS HUTCHESON

Tibi CODOREAN *(comediant,* Epic Show*)*

După cum s-a întrebat și maestrul Cioran, *À quoi bon avoir he-he?* De ce rîdem? E o nevoie fiziologică, precum mîncatul? E un moft, un plezirism, o fiță? E un mecanism de apărare, un scut împotriva ipocriziei umane, un mod elegant de a împăca incongruențele vieții? E un fel aparte de a înțelege lumea, un filtru colorat prin care vedem lucrurile? E o formă de artă, un mijloc de comunicare, o convenție socială, un fel de integrare într-un grup, o încercare de a ține la distanță întunericul? Răspuns final: da. Rîsul e toate acestea, dar și multe, multe altele. Rîdem pentru a ne încărca pozitiv și rîdem pentru a ne descărca după o zi grea. Rîdem superior, de prostia altora, și rîdem complice, căci am făcut și noi aceleași prostii. Rîdem răutăcios și condescendent, rîdem a pagubă, rîdem mecanic, forțat, hăhăit, discret, din inimă sau din obligație. Rîdem în toate felurile și în toate situațiile, pentru că rîsul e acea parte a vorbirii care poate ocupa orice funcție în orice propoziție. Umorul, ca românul, e bun la toate.

Există o formulă aritmetică a rîsului care calculează comedia ca fiind suma dintre tragedie și timp. Se poate rîde de orice, dar nu *oricînd*. Paradoxal, e cu 3,972% mai tentant și mai satisfăcător să rîzi în momentele nepotrivite, conform unui studiu făcut de cercetătorii britanici. Avînd în vedere teoria relativității, în care timpul și spațiul sînt legate indisolubil, obținem o variantă derivată a formulei, una din care deducem că se poate rîde de orice, dar nu *oriunde*. Una e să le rîzi oamenilor în față, alta e să rîzi de ei pe la spate. Se bănuia deja că umorul e relativ, întrucît s-a detectat empiric existența unor oameni care rîd de crapă la subiecte pe care alții le consideră intangibile, protejate de legea nr. 69 din Codul Comediei, cea care spune că „Nu se glumește, dom'le, cu așa ceva!", dar iată că acum avem și demonstrația matematică. Comedia e condiționată de percepție și se bazează pe cît de dezvoltat e simțul umorului în recipientul glumei, deci formula se poate completa cu precizarea că se poate rîde de orice, dar nu *oricine* poate să o facă. Paradoxal, oamenii fără simțul umorului sînt cu 1,592% mai predispuși decît ceilalți să emită judecăți de valoare despre ce e amuzant și ce nu.

Și dacă am menționat aspectul calitativ, ar trebui atins și cel cantitativ. Se poate rîde despre orice, dar nu *oricît*. Glumele au termen de valabilitate. Unele sînt perisabile, de unică folosință; altele sînt mai trainice decît plasticul. Ultima variabilă care influențează procesul umoristic e stilul de livrare a glumei. Obținem astfel încă o variantă a formulei, una care spune că se poate rîde de orice, dar nu *oricum*. E important să se rîdă asumat, mai ales despre tragedii, așa cum se rîdea prin bancuri despre radiație la cîteva zile după explozia de la Cernobîl, cum rîdea despre căderea World Trade Center un comediant care și-a pierdut tatăl acolo, cum rîdea despre mîinile sale diforme din naștere un comediant britanic. Haz de macaz, cum îi zic conductorii de tren. Se poate rîde de orice, așadar, cu condiția să fie amuzant. Acesta este și motivul pentru care despre comicii talentați se spune că au un dar. Adică sînt amuzanți, dar... Alternativ, pentru cei care au urmat un liceu cu profil uman, se poate face trimitere la dictonul latin *errare humorum est,* care declară că e super-amuzant să-i vezi pe alții cum eșuează. Dialogurile socratice explică mai pe larg de ce e distractiv să vezi un tip cum alunecă pe o coajă de banană.

„Ținta rîsului este să elibereze adevărul vesel al lumii de sub vălurile de minciuni sumbre țesute de seriozitatea fricii, suferinței și violenței."

MIHAIL BAHTIN

Andreea CUREA *(comediantă)*

Umorul are atîtea funcții cîte bancuri cu Bulă există. Are un rol atît în formarea legăturilor sociale, cît și pentru a elibera tensiunea, ca mecanism de apărare în fața situațiilor stresante. Prin rîs se eliberează endorfine, chimicale produse de obicei de activitatea fizică, deci o porție de rîs e mai bună decît o porție de salată și o tură de sală. Mai ales că abdomenele alea practic se fac singure. Dar, serios acum, rîsul se găsește la mai multe mamifere, ca trăsătură evolutivă. S-au făcut multe studii care afirmă că oamenii au cu 30% mai multe șanse de a rîde în grup decît atunci cînd sînt singuri. De asemenea, rîsul a fost corelat cu toleranța mai mare la durere. Însă funcția principală pare să fie crearea și întărirea legăturilor sociale. Pe măsură ce strămoșii noștri au început să trăiască în structuri sociale mai mari și mai complexe, calitatea relațiilor a devenit crucială pentru supraviețuire. Atît de important mi se pare și mie umorul. Cred că citatul îi aparține lui Mark Twain: „Umorul este tragedie + timp". Găsesc uimitor faptul că dintr-o întîmplare traumatizantă sîntem capabili să creăm ceva care poate stîrni rîsul. Pentru că cele mai amuzante povești nu sînt acelea în care sîntem fericiți. Deci da, într-adevăr, *„laughter keeps you sane"*. Și da, da, se poate rîde de orice. Există și lucruri cu care nu se poate glumi, și anume cu oamenii fără un strop de simț al umorului. A încerca să glumești cu astfel de oameni e ca și cum un surdo-mut ar încerca să-i explice unui orb cît de importantă e vitamina A pentru vedere.

Ovidiu EFTIMIE *(scriitor, jurnalist la* Times New Roman*)*

Principala funcție a umorului este transmiterea unei informații neplăcute într-un mod cît mai plăcut posibil. Sînt diverse forme de a face acest umor, dacă este o imitație penibilă a realității îi zicem satiră, dacă e direct verbalizat îi zicem „mișto", iar dacă nu avem absolut deloc umor îi zicem „băşcălie". Oamenii care folosesc cuvîntul *băşcălie* nu doar că nu au umor, au și o părere foarte bună despre ei. În aceeași categorie intră și cei care încep conversația cu „Eu am umor, dar cu așa ceva nu se glumește". Identificarea acestora ne permite, de fapt, să identificăm oamenii cu tendințe totalitare din societate, că de obicei așa înce-

pe: prima dată nu glumim de Mihai Șora, după aia nu glumim că primministrul arată ca o maimuță și ajungem la „Hai să nu mai discutăm niște subiecte". Nediscutînd, devenim mai slabi. Parcă Nietzsche spunea că poți afla măsura unui om în funcție de cît adevăr poate suporta. E important adevărul, că nearată unde sîntem, deci știm ce avem de făcut dacă vrem să îmbunătățim ceva la noi. Dacă vine și cumva învelit într-o formă de măscăreală, cu atît mai bine. E ca un antibiotic dulce, pentru copii.

Avem nevoie de umor? Noi, românii, ca de aer, pentru că nu prea avem, serios vorbind, e suficient să te uiți la filmări vechi cu Amza Pellea ca să înțelegi amploarea fenomenului. Sau la Dragoș Pătraru acum. Nu e deloc o coincidență că Statele Unite sînt totodată cea mai mare putere mondială și cel mai mare producător de umor. Noi nu sîntem, dovadă că singurul umor acceptat oficial de stat, aprobat de Ministerul Educației și ștampilat cum trebuie, este cel al lui Caragiale. La facultățile umaniste din România nici nu se discută umorul ca formă de comunicare. E ceva cu care nu se poate glumi? Da, cu faptul că intelectualitiunea română e formată din primitivi. Nu de altceva, dar nu se prinde nimeni de poantă.

■ Răzvan EXARHU (realizator *Morning Glory,* Radio Rock FM)

Umorul e bun mai ales atunci cînd nu te aștepți. Ca niște transaminaze și trigliceride bune în analizele de după Anul Nou. El face legătura dintre absurd, plictiseală, teamă și multe alte kestii neplăcute și libertatea de a hohoti fără să mai ceri voie. Cred că e unul dintre catalizatorii libertății și un ferment al echilibrului. Umorul declanșează o stare de alertă interioară, te ajută să te uiți atent în jur, la ființe și lucruri, să le înțelegi mai bine, să obții o nouă perspectivă, poate niște energie în plus, și să te uiți atent și în tine după aceea. E o explorare, e un microscop al naturii umane, singurul care îți poate arăta scene cu microbi care zîmbesc și fac cu mîna, ca într-o poză din excursia de la cabana Scropoasa, din liceu. Dacă se poate rîde de orice? Ar fi indicat, după trecerea unei perioade suficiente de timp, să se poată rîde de orice. Cred că nu putem somatiza și consuma traumele altfel, de la un punct încolo. E ca atunci cînd înghiți o bucată de plastic și organismul se repede să o anihileze. Nu cred că e bine să atingi rănile vii, să încerci să vindeci prin umor o rană înainte să se fi închis singură. E un act de cruzime. Nu știu dacă pot să judec foarte bine, dar am un exemplu din primăvara acestui an, cu tatăl meu ieșit din spital, după o ședere de aproape șase luni și perspective sumbre. Trecuseră două săptămîni de la externare și el suferea încă de sindrom post-traumatic. Doar că era ziua lui, avea de suflat în lumînările înfipte într-o mare de frișcă și căpșune și nu îi ieșea nici un zîmbet, bietul de el. Și atunci, am găsit eu ceva: „Tată, gîndește-te că un tort e mai ieftin decît o înmormîntare". A rîs natural și am mers mai departe.

■ Ioana LUIZA *(comediantă,* Niște Oameni)

Există foarte multe teorii care răspund la „De ce rîd oamenii?": că sînt surprinși sau dintr-un sentiment de superioritate. Personal, cred că umorul ne ajută să ne simțim mai puțin singuri. E o formă de terapie în masă. Eu cred că da, poți găsi ceva amuzant în orice. Trebuie doar să te uiți atent. Eu sînt un fan al autoironiei. Mi-ar plăcea tare mult să ne scuturăm de ipocrizia asta – rîd de alții, dar dacă e vorba de mine, mă cuprinde brusc sensibilitatea. Autoironia ține sentimentul de superioritate departe. Ba mai mult, cred că ar trebui incluse și minoritățile cînd vine vorba de caterincă. Dacă eviți să faci asta din frică, doar creezi mai multă tensiune de tipul „noi *versus* ei". Tocmai asta e și ideea: toată lumea trebuie tratată la fel. Atîta timp cît ai și o glumă bună acolo. Altfel, ești doar răutăcios. Concluzia e că viața e prea scurtă ca să ne luăm în serios.

■ Patricia NEDELEA *(comediantă, scriitoare)*

Umorul nu e bun. Ca să fie bun, adică de calitate, umorul trebuie să fie rău. Funcțiile (adică cei cu funcții) nu au umor, iar umorul nu are funcție (e al celor care nu au funcții). Dar funcția umorului, dacă ar fi să existe așa ceva, ar trebui să fie aceea de președinte al României. Se poate rîde de orice și de oricine, atîta timp cît începi cu tine. Nu există nimic cu care nu se poate glumi, iar simplul fapt că cineva pune întrebarea asta e comic. Și faptul că în timp ce răspund la aceste întrebări car în brațe un bebeluș căruia îi ies dinții, încercînd să-l adorm, e amuzant.

■ Iulian TĂNASE (scriitor, podcast *Tănase Show)*

Umorul e un fel de animal sălbatic, sensibil și foarte capricios, care, desigur, poate fi îmblînzit, dar nu poate fi domesticit. Din acest motiv și am eu un mare respect pentru zebre, că nu s-au lăsat călărite de oameni, motiv pentru care oamenii s-au enervat și le-au transformat în treceri de pietoni. Despre masajul pietonal o să vorbesc cu altă ocazie. Umorul nu ne dă lapte, brînză, carne, ouă, blană, piele etc., adică nu e genul de animal a cărui carne ar putea face spectacol în frigiderele Mega Image, ci endorfine. Asta ne dă, în principiu, umorul: endorfine. Eu prefer endorfinele românești. Cît despre funcția sau funcțiile pe care le are umorul, m-aș referi doar la aceea de a crea legături. Umorul exact asta face: creează legături, complicități, prietenii, căsnicii, divorțuri. Și da, se poate rîde de orice. De *aproape* orice, mai exact. Ani de zile am făcut la radio, în direct, *mash-up*-uri cu slujba de la Trinitas peste care suprapuneam bucăți din Metallica, de exemplu. Unul dintre *jingle*-urile de rezistență ale *Războiului Sfîrșitului Săptămînii* era despre Dumnezeu, care este, se știe, moldovean, rareori oltean. Odată, am făcut un barter cu o vrăjtoare, pe care am sunat-o să-i propunem să ne crească audiența. Apoi, după vreo cîteva săptămîni, am sunat-o din nou ca să o anunțăm că audiența a crescut foarte mult, deci vrăjile ei funcționaseră. Îmi pierd umorul doar cînd vine vorba de copii agresați, bătuți, molestați.

„Nu există un punct de pornire al gîndului mai bun decît rîsul."

WALTER BENJAMIN

„Esența umorului constă în incongruență: în despărțirea unei idei de cealaltă ori în ciocnirea unui sentiment de altul."

WILLIAM HAZLITT

■ Alex TOCILESCU (scriitor, *copywriter* la DDB România)

Umorul e ca să rîdem. Umorul e ca să ne destindem. Umorul e ca să arătăm cît sîntem noi de deștepți și să cucerim audiența. Umorul e ca să faci pe cineva trist să nu mai fie trist. Umorul e ca să faci o fată să zîmbească. Umorul e Iggy Pop cîntînd în franceză. Dacă se poate rîde de orice? Cam tot ce am înțeles cei mai mulți dintre noi din corectitudinea politică e că trebuie să fim ipocriți și să rîdem de anumite lucruri în secret. Așa că rîdem în continuare de orice, dar o facem precaut, între patru ochi sau în cercuri restrînse de prieteni. Că nu știi niciodată cine interpretează ceva aiurea, cine se atacă în numele cuiva care nu-i de față; faci în public o glumă despre maltezi și cineva zice „Băi, stai așa, că maltezii...". Și pentru că vrei să eviți asta, pentru că nu vrei să explici lucruri pe care le credeai de la sine înțelese, mai bine nu faci gluma aia. Sau nu atunci și nu acolo.

anchetă realizată
de Marius CHIVU

Am crescut cu corectitudinea politică, asta însemnînd că nu puteai spune anumite lucruri la televiziune – de exemplu, nu puteai spune *fuck* deoarece era incorect să spui asta. Și, ca întotdeauna, motivul era că apărea cineva și spunea: „Personal, nu sînt șocat. Desigur, nu mă simt ofensat personal. Sînt ofensat în numele altora – al minților tinere, maleabile, impresionabile, al celor vulnerabili". Și asta nu e în regulă. Nu mă deranjează să fiu numit poponar, jidan sau nebun – pentru că am probleme de sănătate mintală. Nu mă deranjează să fiu insultat de către oameni". Iar unii spun: „Bine, Stephen, pe tine nu te deranjează pentru că ești puternic". Nu mă simt deosebit de puternic și nu cred că-mi place să fiu numit poponar sau jidan, în mod special, dar nu cred că progresele din cultura mea care mi-au permis să mă căsătoresc cu cineva de același gen sînt un rezultat al corectitudinii politice.

Și poate corectitudinea politică este, de fapt, un soi de păstrăv viu pe care, cu cît îl strîngem mai tare, cu atît mai mult ne alunecă printre degete. Și puteți spune: „Dar nu mă refer la asta, eu vorbesc despre justiția socială", lucru cu care nu sînt de acord, fie că numim asta politică identitară sau istoria poporului *tău* sau istoria poporului *meu*. Și poporul meu a fost sub sclavie. Britanicii au fost sclavi ai romanilor, iar evreii au fost sclavi ai egiptenilor – toți oamenii au fost sclavi la un moment dat și, în acest sens, cu toții știm cît de important este să te faci auzit. Dar Russell Means, care mi-a fost prieten către sfîrșitul vieții și care a fondat Mișcarea Nativilor Americani, mi-a zis: „O, pentru numele lui Dumnezeu, spune-mi indian, sau *sioux lakota,* sau Russell. Nu-mi pasă cum îmi spui, cum sîntem tratați este ceea ce contează".

Sînt interesat, ca întotdeauna, de suprimarea limbajului și a gîndirii, de anumite îngrădiri, de ideea raționalistă, care pare atrăgătoare, că dacă limitezi limbajul oamenilor ai putea cumva să-i înveți alt mod de a gîndi, ceva ce le-ar plăcea, de exemplu, celor care au inventat *nouvorba,* limbajul artificial din romanul *1984*.

(Stephen Fry, în Corectitudinea politică. Munk Debates, *traducere de Cristian Pătrășconiu, Editura Trei, 2019)*

Mihai TIȚA

Magia incorectitudinii politice

La începuturile carierei sale de comediant, în timpul unui show la Murray Franklin`s Club din Miami, Don Rickles, poreclit mai tîrziu „Mr. Warmth“, l-a zărit în public pe Frank Sinatra (pe care încă nu-l cunoștea, cei doi însă urmau să dezvolte o frumoasă și de durată prietenie) și ca întotdeauna nu s-a putut abține: „Te-am văzut în filmul *The Pride and the Passion* și vreau să-ți spun că tunul a jucat foarte bine“, și a continuat: „Simte-te ca acasă, Frank. Lovește pe cineva!“ (aluzie evidentă la prieteniile sale cu diferiți membri ai mafiei italiene). Acestea au rămas pînă astăzi cele mai celebre glume despre Sinatra făcute în public. Probabil printre singurele, pentru că despre Rickles s-a spus deseori că ar fi singurul om care are curajul să-l ia peste picior pe celebrul artist sau care reușea să-l facă să rîdă.

Născut în 1926, Rickles și-a trăit apogeul în anii '60-'70, cînd Statele Unite treceau prin cele mai complicate, violente și de amploare mișcări sociale pentru drepturile omului și ale minorităților, în special ale afro-americanilor. „Tu ești catolic“, către Dean Martin, „eu sînt evreu și Sammy, tu ești negru. Îmi pare rău“, poanta din 1975 din cadrul show-ului de televiziune *The Dean Martin Celebrity Roast,* în care diferite personalități pop erau insultate (venise rîndul lui Sammy Davis Jr.), nu doar că e una dintre cele mai „lejere“ (spre deosebire de: „Aș prefera să nu mă atingi, Sammy, voi ruginiți“ sau „Iubesc oamenii de culoare, avem nevoie de voi pentru că nici un evreu n-ar construi un tren“), dar reprezintă tocmai acea dualitate de finețe a unei glume reușite: rîsetele sînt declanșate de ironia cu care-l compătimește, însă printr-o sclipire Rickles își schimbă tonul vocii și expresia într-una gravă, iar acel „Îmi pare rău“ devine metaforă subtilă.

Vorbim despre omul care îl lua în brațe și îl săruta pe Sammy Davis Jr. de cîte ori îl întîlnea. Oriunde, oricînd, în direct la orice televiziune, pe orice scenă. Ne aducem aminte și de Frank Sinatra care în anii '40, la începuturile carierei sale, condiționa *promoter*-ii și organizatorii ca membrii de culoare ai trupei sale să doarmă în același hotel unde era găzduit el. Gesturi care în zilele acelea însemnau cît un marș pentru drepturile omului sau (poate) chiar mai mult de-atît.

Cu patru ani înainte de *roast*-ul lui Davis Jr., în timpul unui show care se găsește integral pe YouTube sub denumirea *Live and smoking,* Richard Pryor, puștiul teribil al comediei, reprezentant al noii generații alături de George Carlin și de alții, după o (auto-)ironie mitralia scurt și memorabil despre libertatea orientării sexuale (Pryor a avut relații bisexuale în tinerețe). Mai întîi: „Să nu faci niciodată sex cu un poponar *(faggot).* Serios, vreau să rămînă chestia asta pe film, o spun către toți bărbații americani: nu faceți sex cu un poponar pentru că minte. Ei zic mereu: «N-o să afle nimeni»“. Apoi, șocant, totul se întoarce la 360 de grade: „I-am supt-o unuia. Poți să-ți faci un obicei din asta. Să devii dependent de sexul oral. Poți s-o faci doar de două sau de trei ori. După aia deja te obișnuiești“.

De la Mao la Comedy Central

Termenul de „corectitudine politică“ era folosit sarcastic de către stîngiștii anilor '60 (referința însăși e ironică, termenul fiind împrumutat de la Mao Zedong) pentru a semnala tocmai dogmatismul, intoleranța sau conformismul în rîndul celor cu aceleași convingeri politice. Aflăm asta din spusele lui Ruth Perry, profesoară de literatură la MIT, feministă și activistă pentru drepturile civile, dar și din studiul *To Reclaim a Legacy of Diversity: Analyzing the 'Political Correctness' Debates in Higher Education,* scris de Debra L. Schultz, scriitoare și profesoară, directoare de programe care susțin drepturile și egalitatea femeilor în societate la Open Society Institute, dar și o figură importantă cînd vine vorba despre teoretizarea și documentarea relațiilor dintre evrei și afro-americani. Toni Cade Bambara, celebra activistă afro-americană, susținea într-un eseu din 1970 că oricît de „corecți politic“ ar fi crezut prietenii ei bărbați că ar fi, mulți dintre ei nu izbuteau să recunoască dificultățile femeilor de culoare. Termenul era atît de ironic, încît printre primele persoane care s-au organizat împotriva lui a fost grupul feminist Lesbian Sex Mafia, care în 1982 susținea un miting împotriva feministelor care condamnau pornografia și practicile BDSM. Marșul se numea „Speakout on Politically Incorrect Sex“.

„Cine rîde nu poate să muște.“

NORBERT ELIAS

„Rîsul nostru, cînd ne pică fisa, anunță un triumf: salvarea dibăciei cognitive de o slăbiciune momentană.“

MATTHEW BEVIS

Orice cruce a normalității și corectitudinii vine cu păcatele sale, dacă ar fi să reinterpretăm gluma aceluiași Pryor despre religie: „Sînt religios. Obișnuiam să merg în biserici protestante. Mă și căcam pe mine de frică, din cauza muzicii ăleia ciudate. Te aștepți ca în orice moment să sară Dracula pe tine. Dacă ar face-o, i-aș arăta o cruce. E alergic la căcaturi din astea“. Să nu uităm că tot niște autoproclamați progresiști au adus prohibiția în Statele Unite. Nici ei nu prea aveau simțul umorului. Iar umorul îmi place să-l văd în vorbele lui Bob Hope: „Am văzut ce poate face rîsul. Poate transforma lacrimi aproape insuportabile în ceva suportabil, chiar plin de speranță“.

În 1993, Larry King îl întreba pe Don Rickles cum face față criticilor venite din partea susținătorilor corectitudinii politice. „Știi că asta fac de 40 de ani, fac mișto de viață și de oameni. Fac mișto de toată lumea. Ce-i amuzant e amuzant *(Funny is funny).* E job-ul lor să spună că sînt incorect politic.“

Prinsă la firul ierbii în campusurile americane și făcută celebră de către media (în *Forbes* sau *Newsweek* se folosea termenul peiorativ „Poliția minții“ – *Thought Police),* apoi mestecată de neoconservatori și de extrema dreaptă ca fiind un program politic extrem de stînga (de-aici porecla de „neo-marxiști“ pe care o găsim astăzi și în *social media* mioritică), menit să controleze mințile studenților într-u convingeri totalitare (!), corectitudinea politică devenea spre sfîrșitul anilor '80 și la începutul anilor '90 „vedeta zilei“: subiect de dispută națională. Obscurul și ironicul termen ajungea astfel să fie luat în serios în rîndul conservatorilor (și mai departe), iar mai apoi tocmai de către *faux* progresiști în arte sau *entertainment.* Așa am ajuns, în mileniul al treilea, să dezbatem, spre exemplu, dacă Alec Baldwin are dreptul, pardon, dacă e „corect“ să joace rolul unui orb.

În 2012, Don Rickles era cenzurat în timpul unui omagiu adus lui Shirley MacLaine, realizat de American Film Institute. Gluma scoasă din program: „Președintele Obama e un bun prieten. A fost la mine acasă ieri, dar s-a rupt mopul“. Eu, unul, am rîs.

Mai aproape de zilele noastre, Dave Chappelle, într-o revenire de formă și foarte preocupat de corectitudinea politică și de expresiile sale din ultimii ani post-*social media,* post-*BuzzFeed*, a făcut trei show-uri în doi ani, iar Netflix le-a produs: *Equanimity* și *The Bird Revelation* în 2017, *Sticks & Stones* anul acesta. Al doilea dintre ele începe astfel: „Cîteodată, cel mai amuzant lucru pe care-l poți spune e crud *(mean).* Știți ce zic? Te afli într-o poziție dificilă. Spun multe lucruri rele, dar trebuie să țineți minte un lucru: nu o fac cu răutate. O spun pentru că e amuzant. Și multe lucruri sînt amuzante pînă cînd ți se întîmplă tocmai ție“.

În *Sticks & Stones*, după ce imită ironic vocea publicului preocupat să caute orice greșeală a persoanelor publice pentru a o folosi împotriva lor, Chappelle trece la o secvență despre Kevin Hart și scandalul creat în jurul său iarna trecută, cînd mai multe voci & organizații LGBTQ au pus presiune pe Academia de Film Americană să caute altă gazdă la Premiile Oscar, din cauza unei glume din 2010, în care Hart îi spunea băiatului său să se oprească din anumite activități „pentru că astea sînt gay“. *„That's why I don't be coming out doing comedy all the time, 'cause y'all niggas is the worst motherfuckers I've ever tried to entertain“,* trage concluzia Chappelle.

Ceva mai tîrziu, urmează o serie generoasă despre aceeași comunitate. Gluma care iese în evidență e cea despre un moment în care lui Chappelle, pe vremea cînd făcea *Chappelle Show* pe Comedy Central, departamentul de Standards & Practices al televiziunii i-a recomandat să nu folosească cuvîntul *„faggot“* („poponar“). A întrebat de ce poate folosi *„nigger“* („negrotei“), însă nu și *„faggot“*, și i s-a răspuns: *„Well, because you're not* gay*“*. Replica lui: *„Well, I'm not a* nigger *either.“*

Firește că putem considera unele momente neinspirate. Sau poate chiar mai mult de-atît. Martin Lawrence, deseori obositor și rudimentar, în *Runteldat*, show-ul său din 2002, a avut un *rant* (diatribă) ostil și dezechilibrat despre imigranții musulmani, într-o secvență în care agresivitatea față de un personaj imaginar, Hakbim, într-un aeroport înaintea îmbarcării, ar fi putut fi amuzantă, dacă n-ar fi fost categorică: *„Don't start no shit when we get on this plane. I will knock your motherfuckin' ass the fuck out“.* Mai demult, Chris Rock, într-un show produs de HBO în 1996, *Bring the Pain*, a creat o întreagă secvență care a rămas cunoscută ca *„Niggas vs. Black People“*, în care Rock se bazează exclusiv pe un rasism interpersonal și pe elitism (mimate și caricaturale, firește) vizavi de propria rasă. Într-un interviu din 2005 explica de ce nu a mai folosit niciodată acea bucată: „Unii oameni rasiști au considerat că pot folosi justificat termenul *nigger“*.

Arta e politică. Poate avea ecouri sau chiar consecințe în societate, într-un grup restrîns sau, dimpotrivă, în *mainstream.* Poate fi (re)interpretată diferit în funcție de sensibilitățile, interesele sau „agendele“ fiecăruia. Poate fi sarcastică, complexă sau, dimpotrivă, intoleranță sau grosolană. Dar tocmai datorită acestei libertăți a dezechilibrului se echilibrează de la sine, în funcție de context, dar și de reacții. Nu datorită vreunui Birou de Moravuri, fie el și imaginar. Pentru că comedia ne face egali.

***Mihai Tița** este jurnalist. Poate fi citit pe blog-ul personal Supraelastic.ro.*

Bibliografie:

- Mihail Bahtin, *François Rabelais și cultura populară în Evul Mediu și Renaștere,* Univers, 1974;
- Henry Bergson, *Teoria rîsului,* Institutul European, 1998;
- Jean-Marc Defays, *Comicul,* Institutul European, 2000;
- Thomas Cathcart & Daniel Klein, *Aristotel și furnicarul merg la Washington & Platon și ornitorincul intră într-un bar,* Nemira, 2009;
- *Ghidul xenofobului,* 18 volume, Nemira, 2009-2011;
- Johan Huizinga, *Homo Ludens,* Humanitas, 2012;
- *„Îi urăsc, mă!“ – O antologie a pamfletului,* editor Magda Răduță, Humanitas, 2017;
- Eugen Istodor, *Cațavencii și tribul lor,* Polirom, 2018;
- James Finn Garner, *Povești corecte politic de adormit copiii,* Humanitas, 2019;
- Stephen Fry, *Mythos,* Trei, 2019;
- Terry Eagleton, *Umor,* Baroque Books & Arts, 2019.

e·on

Electricitate gratuită în prima lună și energie pentru orice plan

E.ON Duo
electricitate și gaze naturale la pachet

E.ON Home Electric
electricitate la preț fix

E.ON Assist Electric
electricitate și asistență tehnică 24/7

Oferta se adresează în mod exclusiv clienților noi E.ON din piața de energie electrică și se acordă în prima lună calendaristică de contract în limita a 100 kWh.
Pentru mai multe detalii, intră pe eon.ro

„Ne grăbim în orice facem, ca să ce?“

– interviu cu Virgil IANȚU –

***Virgil Ianțu** prezintă la TVR 2 (de luni pînă joi, de la ora 20) concursul de cultură generală* Cîștigă România!. *Ajuns la al șaselea sezon, acesta este singurul program de cultură generală de pe piața media de la noi. Producție 100% românească a Televiziunii Române, anul trecut a fost selectat în finala International Format Awards 2018, la secțiunea Cel mai bun format de game show de studio. Va fi adaptat pentru publicul american, cu actrița Whoopi Goldberg producătoare, și se va intitula* Win Your Country.

Dvs. cu ce emisiuni-concurs ați crescut?

Ha-ha! Duminica dimineața, pe TVR, urmăream un concurs între pionieri. Dacă nu mă înșel, prezentator era Ion Simion Pop. Conținutul nu era cel mai fericit, dar pe mine mă stîrnea competiția.

Cu ce așteptări ați început să prezentați Cîștigă România! *și cu ce confirmări ați ajuns la cel de-al șaselea sezon?*

Atunci cînd mi-a fost prezentat formatul, am început să am idei, să îmi pornească motorașul creativității și îmi doream ca acest *quiz show* să devină un reper pentru televiziunea de la noi. Din fericire, am fost văzuți și de țări cu o foarte mare experiență în domeniu și aprecierea a venit rapid. Dacă se va concretiza producerea acestui format și în alte țări, ar fi o bucurie mare pentru mine și pentru colegii mei de producție.

„Ce țară frumoasă avem!“ este un fel de mantră patriotică; dar cît de bine își cunosc românii țara? Și nu vă întreb doar ca prezentator al acestei emisiuni, ci și ca actor și muzician care a călătorit mult prin țara noastră și a avut contact cu locuitorii ei.

Din nefericire, în țară realitatea este dură și cîteodată îmi dau seama cu tristețe că există zone ale țării rupte de lume, de civilizație, unde educația nu se simte la ea acasă. Aici trebuie noi să lucrăm, înspre acești oameni. Noi nu trebuie să ne adresăm oamenilor din mediul nostru, care ne ascultă și ne înțeleg limbajul, noi trebuie să ne îndreptăm spre cei care nu ne înțeleg și pe care, în timp, să îi aducem la un nivel al educației ce ține de normalitate.

Din emisiuni precum Lumea lui Gaiță *și* Vax Populi, *ne-am obișnuit cu tot felul de confuzii amuzante și erori de cultură generală din partea românilor (cel mai probabil, peste tot e relativ la fel, nu țin să generalizez decît de dragul discuției.) Cărui fapt credeți că se datorează slaba cultură generală a omului mediu?*

Motivele sînt clare: lipsa preocupării oamenilor pentru educația elementară, dar și a celor care nu și-au dorit un popor mai educat. Va trebui să lucrăm mult, noi cu noi, și să nu le cerem altora ceea ce vedem că nu se întîmplă de treizeci de ani încoace. Sîntem obligați la un efort personal pentru a ridica în fiecare zi nivelul educației și la a oferi celor mai tineri modele reale, principii, valori care să îi formeze.

Azi nu mai pare o rușine să nu *știi. Cum vă explicați prestigiul tot mai scăzut al culturii generale?*

Superficialitatea informațiilor cu care sîntem bombardați și superficialitatea noastră în a selecta informația. Online-ul are meritele lui incontestabile, dar tot din lipsă de educație ne hrănim cu informații facile, lipsite de substanță și pe repede înainte. Ne grăbim în orice facem, ca să ce? Toate aceste lucruri duc, în timp, la pierderea răbdării de a procesa informațiile primite pentru a putea face o selecție sănătoasă, pierderea răbdării de a citi orice, darămite o carte.

Exercițiu de sinceritate: dvs. la cît la sută dintre întrebările unei ediții ați putea răspunde? Eu recunosc că doar la ceva mai mult de jumătate, sînt destul de grele...

În timpul emisiunii, fiind concentrat la mai multe lucruri deodată, nu mi-am calculat nici măcar în mare vreun procent, dar într-adevăr, participarea la această emisiune nu e lucru ușor. În ultimele sezoane, formularea întrebărilor împreună cu alegerea variantelor de răspuns au făcut ca răspunsul corect să fie mai accesibil. Prin eliminare, analogie, poți ajunge mult mai ușor la răspunsul corect, bineînțeles dacă ai cunoștințe de cultură generală de bază despre țara ta.

Care este cea mai importantă / spectaculoasă / curioasă informație despre România pe care ați aflat-o lucrînd la acest show?

Sînt foarte multe informații, detalii, necunoscute pentru mulți dintre noi, iar surprinderea este mereu prezentă în show pentru că, atunci cînd te aștepți mai puțin și de la cine te aștepți mai puțin (aici mai apare și prejudecata), primești un răspuns de care te minunezi. Așa am pățit și eu, atunci cînd am aflat care este localitatea cu cea mai mare suprafață din țară. Voi știți?

Nu știu, dar o să caut cu Google. Spuneați undeva că ați ajuns să vizitați locuri de care ați auzit la Cîștigă România!. *Care au fost acelea și ce-ați descoperit la fața locului?*

Transfăgărășanul, Bîlea, zona Balvanyos, locuri minunate pe care le-aș dori mult mai îngrijite și tratate cu respect de cei care le vizitează, dar și de autorități. Din fericire, am observat în satele din jurul Sibiului, Ardeal, în sus, mîna gospodarilor din zonă care își îngrijesc „bătătura“ și se mîndresc cu locul din care se trag.

Vama Veche, Delta Dunării, Roșia Montană, Cazinoul din Constanța, Băile Herculane, pădurile seculare – toate acestea au avut la un moment dat și unele încă au nevoie să fie „salvate“. Pe de altă parte, sîntem foarte mîndri și patrioți cînd vine vorba de propria țară. Cum vă explicați acest paradox?

Sîntem un popor mult prea permisiv. Încă trăim în adîncul sufletului nostru cu teama că, dacă deschidem gura, ni se întîmplă ceva, vin cei de sus și ne iau slujba, bunurile etc. Asta o fac oricum, din păcate. Locurile enumerate mai sus reprezintă cîteva dintre valorile naționale care formează identitatea acestei națiii. Ne plîngem și sîntem revoltați, dar numai cu coatele pe masă, în fața unui pahar, nerealizînd că cei care distrug aceste valori sînt dintre noi. Noi le-am oferit aceste locuri calde de unde greu pot fi înlăturați de cei responsabili, dar care din păcate sînt prea puțini. Ei nu vin de pe Marte. Sînt oglinda nivelului de educație din această țară. Așadar, lupta tot acolo trebuie dată, dacă nu vrem ca această boală să îmbolnăvească definitiv România.

Sîntem revoltați, dar numai cu coatele pe masă.

Într-o țară care nu pune mare preț pe educație, dvs. vă implicați în cîteva proiecte ce țin tocmai de educație. De ce și despre ce e vorba?

Pentru că îmi pasă, pentru că îmi dau lacrimile de îngrijorare și de tristețe că am ajuns după atîta amar de vreme să trăim conduși de diletanți, inculți și golani de cartier. Îmi cer scuze pentru limbaj, dar este o realitate pe care o trăim zilnic. Pentru că îmi doresc ca generația atît de frumoasă, care astăzi devine tot mai vocală, să nu mai trăiască aceleași frustrări cu care noi vom rămîne mult timp în suflet. Acei tineri pe care îi considerăm superficiali și absenți sînt, de fapt, o generație responsabilă care știe foarte bine ce vrea și de la care trebuie să învățăm și pe care trebuie să o susținem cu tot efortul.

C.G. Jung spunea că societatea te lasă să crezi că, odată terminată școala, adulții nu mai au nevoie să-și continue educația. Dvs. cum și cu ce continuați să vă mai educați?

Pe lîngă citit, învăț din fiecare experiență pe care o trăiesc. Învăț de la cei din jur și mă asociez cu oameni mai buni decît mine, de la care am ce învăța, mă uit înainte la generația nouă despre care vorbeam și le învăț limbajul. Fac *update* cît pot de des, pe toate direcțiile, și muncesc mult pentru a învăța cum pot deveni un om mai bun.

Ce emisiuni educative / de cultură generală / de știință (de pe orice canal) urmăriți și ați recomanda?

Documentare precum *Our Planet* – un documentar care ne scutură puțin și, dacă ai conștiință, te și responsabilizează. Urmăresc și History Viasat sau alte canale ce difuzează documentare din care mai învăț puțină istorie.

Dintre toate artele, care vă interesează cel mai mult și la care sînteți cel mai puțin sensibil?

Dintre toate artele, muzica a fost pentru mine un mod de viață. Am crescut pe scenă, acolo m-am format ca om și ca artist. Făcînd aranjamente vocale pentru cîteva piese de teatru pe muzica lui Nicu Alifantis, am avut șansa să cînt în două piese de teatru, *Cadavrul viu* la Teatrul Național București și *A douăsprezecea noapte* la Teatrul de Comedie. Lucrînd alături de actori, realizînd cît de hăruit trebuie să fii ca să poți face această frumoasă artă, am început să îi apreciez enorm pe actori. În general, apreciez orice manifestare artistică ce îmi oferă emoție.

Dacă ați putea rezolva definitiv una, și una singură, dintre toate problemele României, care ar fi aceea?

Sistemul de educație. Insist pe acest subiect pentru că respectul față de munca ta, respectul față de oameni, față de locul în care trăiești, toate țin de educație. Dacă am avea rezolvată această problemă, am deveni și cea mai frumoasă țară din lume, și frumos populată.

a consemnat Marius CHIVU

Chestionar

■ Primul album românesc cumpărat:
Cantafabule – Phoenix.

■ Albumul românesc pe care l-ați face cadou oricui:
Ieri și Azi – Virgil Ianțu, doar că nu îl mai găsesc niciunde. Nici eu nu îl am.

■ Un instrument la care ați vrea să știți să cîntați:
Chitară.

■ Cu ce muzician român din istorie v-ar fi plăcut să colaborați:
După ce am avut o asemenea șansă să fiu dirijat nouă ani de maestrul Marin Constantin, nu îndrăznesc să dau alt nume.

■ Muzicianul român pe care-l admirați cel mai mult:
Greu... George Enescu, Sergiu Celibidache, Marin Constantin.

■ Un muzician român cunoscut prea puțin:
Dinu Lipatti.

■ Un album românesc recent:
Fenomental – Vița de Vie. Ediție limitată. Remasterizat. Vinil.

■ O carte scrisă de un autor român:
Zenobia – Gellu Naum.

■ Un spectacol de teatru recent:
Puricele – regia Horațiu Mălăele.

■ Un film românesc:
Atunci i-am condamnat pe toți la moarte – regia Sergiu Nicolaescu.

Andreea Mara MANCAȘ

Momentele unui oraș

Zilele acestea comunitatea ieșeană are sarcina de a dezbate proiectul propus de firma Palas în vederea extinderii, prin construirea unui număr de clădiri înalte pe arterele adiacente amplasamentului actual, din spatele Palatului Culturii. Deși controversat în primă fază și umbrit de cîteva derapaje nerezolvate, proiectul, dezvoltat în parteneriat public-privat, și-a cîștigat în cei șapte ani de existență un capital de susținere în comunitate. Extinderea propusă este însă contestată.

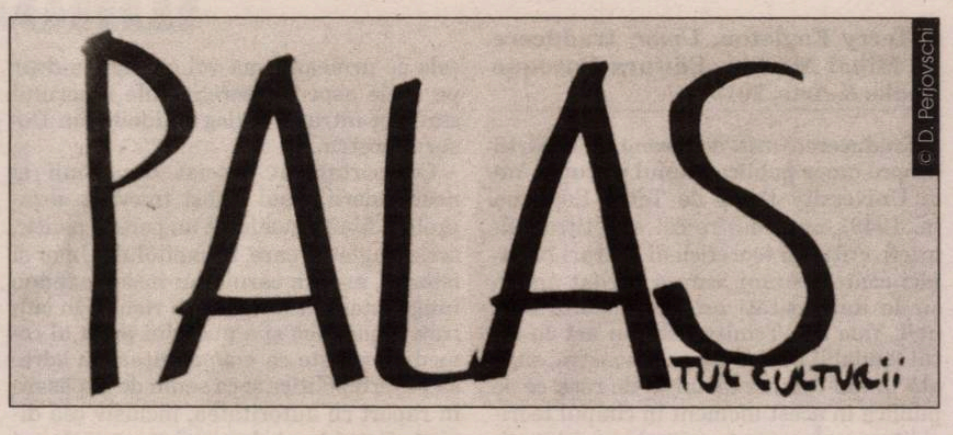

Extinderea propune clădiri înalte, cu mult peste regimul zonei, deja densă, cu infrastructură suprasolicitată. Aspectul principal care suscită împotrivirea multor cetățeni, ca și luări de poziție bogat argumentate ale profesioniștilor și oamenilor de cultură, este dorința de a construi un turn de 27 de etaje extrem de aproape de clădirile-simbol ale orașului, Palatul Culturii și Biserica Trei Ierarhi. Peste o sută de personalități ieșene au semnat o scrisoare deschisă prin care se cere „respect față de trecutul orașului, responsabilitate față de prezent și viziune pentru viitor", iar pagina de Facebook Salvați Palatul Culturii oferă o platformă de exprimare celor îngrijorați de conotațiile acestei investiții. Detalii despre propunere, ca și dezbaterea publică a primei părți a proiectului se găsesc online.

Pentru cetățeni, proiectul a apărut ca o surpriză pe agenda publică, iar senzația de grabă, timpul scurt de analiză au generat, pe de o parte, reacții simpliste, tranșant pro sau contra, iar pe de altă parte, au suscitat nevoia naturală de dezbatere, informare și reflecție, încă nesatisfăcută. Ca ieșean interesat de destinul orașului în care m-am format, am urmărit dezbaterea primei părți a proiectului și am constatat că formatul discuției nu a dat ocazia unor evaluări necesare, legate de semnificația mai largă a proiectului și a modului de aprobare a acestuia.

1) În primul rînd, începerea unei discuții despre o dezvoltare de acest tip, care decide destinul unei întregi zone (cu atît mai mult a zonei centrale care îndeplinește mai multe funcțiuni esențiale orașului), în lipsa unui Plan Urbanistic General actual, adică a unei viziuni urbanistice asumate pentru întregul oraș, e o aberație metodologică. Nu pentru investitor, care și-a analizat clar ce nevoi are, ci pentru oraș. Protejarea intereselor urbanistice ale orașului cade în sarcina administrației și, într-o anumită măsură, a locuitorilor. Deci de la început discuțiile sînt viciate de nereușita administrației locale de a finaliza noul PUG.

2) În lipsa acestei viziuni unitare, dezbaterea PUZ-ului respectiv se transformă de fapt într-o discuție implicită despre cum va evolua toată zona centrală, iar prin efect de domino, tot orașul. Astfel, discuția nu este doar despre investiția privată propusă și, mai ales, nu este vorba despre o alegere simplistă între dezvoltare/nedezvoltare, cum a ajuns să se propage prin *social media*. Dacă nu putem cuprinde cu mintea o logică mai complexă decît aglomerație lucioasă = dezvoltare *vs* oraș cu spații de respirație = nedezvoltare, nu avem cu ce contribui constructiv la această discuție, pentru că avem repere mult prea limitate.

În practică avem de luat în considerare și următoarea dinamică, ce ar decurge din proiect. Dacă se aprobă turnurile înalte în coasta Palatului și Trei Ierarhilor e un semnal clar că se girează tipul acesta de dezvoltare și zona va deveni rapid o aglomerare cu clădiri înalte, iar funcțiunile vor vira spre unele exclusiv de business. Palatul Culturii, deja minimalizat, va fi redus la un fel de breloc al acestui district de business.

Mai mult, Centrul Iașiului va deveni de fapt *privat*, adică din punctul de vedere al locuitorilor, *cvasi-inexistent ca spațiu public și de reprezentare*. Personal, mi se pare o atitudine de sorginte feudală și nu îmi place acest simbolism baronial pentru Iași. Pe de altă parte, instinctul multor cetățeni este de a se bucura că cineva face ceva, orice proiect de anvergură, nu contează ce preț plătesc. Înduioșător este că li se pare că nu plătesc nimic, ci că, în acest caz, afacerea Palas le face chiar cadouri. Din acest punct de vedere, nu pot decît să admir echipa Palas pentru rata de succes cu care reușește să își impună interesele. Previziunea mea, speculativă, dar bazată pe precedente, este că, dacă se admite proiectul propus de Palas în forma dorită, vor urma imediat alte dezvoltări similare, locuitorii vor fi forțați afară din zonă, spre periferii, parcul și așa simbolic dintre clădirile de birouri se va micșora și oricum nu va mai folosi decît angajaților și vizitatorilor din zonă. Mallul îndrăgit de unii locuitori se va restrînge ca spațiu de *retail* și se va orienta mai mult spre angajații din zonă și spre turism. Bineînțeles că, așa cum se întîmplă ciclic, industriile care umplu birourile de acum vor cunoaște și o descreștere, zona va necesita din nou regîndire. Dar dacă atunci se va dori un centru aerisit, cu clădirile-simbol puse în valoare, va mai fi posibil?

Oricum va evolua această dezvoltare, e bine să fim conștienți că zilele acestea se dezbate, în subtext, o propunere de *trecere în antrepriză privată a centrului Iașiului* și înlocuirea reperelor istorice cu simbolurile succesului capitalismului autohton al zilei. Deși acest aspect nu este articulat explicit, sau tocmai din acest motiv, dezbaterea proiectului suscită emoții puternice în comunitate.

Pornind de la aceste premise, rezultă că discuția publică nu ar trebui focalizată îngust pe Palas ca beneficiar și investitor de succes în Iași, așa cum e acum, pentru că efectele deciziei depășesc interesul punctual al investiției propuse. Mai simplu spus, se pune problema: noi, comunitatea, dorim ca viziunea Palas să devină viziunea de dezvoltare a orașului, pentru că, iată, ei au fost capabili să dezvolte ceva coerent, pe cînd noi, reprezentați prin Primăria Iași, nu avem nici capacitatea, nici dispoziția de a formula și susține o viziune, nici de a asculta și de a modera între viziuni alternative?

O armată de susținători observ că asta doresc. Ei trebuie totuși să fie conștienți că astfel se subordonează intereselor unei afaceri, chiar dacă unele care acum coincid cu interesele lor. Mîine poate nu vor mai coincide.

Ca în Evul Mediu, dezvoltăm atunci orașul după viziunea familiei care are influență în acel moment. Cred că orice om cu bun-simț ar trebui să înțeleagă că poți susține o afacere de succes ca Palasul fără să compromiți orașul. Că o afacere prosperă are și ea nevoie de un oraș funcțional. Că poziția bună pentru un oraș care vrea cu adevărat să se dezvolte, nu ca roiul de lăcuste, ci cu o creștere continuă, este să aibă un parteneriat real între administrația locală și motoarele economice ale orașului. Orașul nu are interesul să creeze monopoluri, pe cînd afacerile au tot interesul să le obțină. Deci cu o administrație slabă, care nu știe să mențină în echilibru diversele interese din cetate, nu vom avea acea dezvoltare pe care ne-o dorim.

Dacă te interesează să clarifici și să salvgardezi alte șanse de configurare a centrului orașului decît în cartier de business, nu înseamnă că ești împotriva dezvoltării, împotriva Palas sau împotriva noului. Înseamnă că ești cu capul pe umeri, gîndești în ansamblu și că nu te-ai apuca să îți sapi fundația la casă fără să știi ce vrei să faci acolo.

Neîncrederea cetățenilor

3) Mai mult, susținerea nedisimulată din partea autorităților locale dinainte de analiza propriu-zisă a creat un climat de neîncredere. Discuția e complexă și o asemenea alegere care afectează mai multe generații ar trebui să implice cetățenii, clar informați în prealabil de toate aspectele. Dar nu văd să se procedeze așa, senzația este că decizia a fost deja luată, în ideea că „lasă, o să vezi că o să le placă în final".

S-a tot discutat despre extinderea pietonalului Ștefan cel Mare. Cînd s-au tăiat teii și s-a pus piatra cubică s-a încercat varianta pietonalului extins. Străzile adiacente nu au făcut față. Se vede și acum acest lucru, odată cu închiderea zonei pentru Crăciun. Surprinzător, în cadrul dezbaterii proiectului, primarul insista să impună această idee. De ce? Poate pentru că noile planuri de dezvoltare a cartierului de business în jurul Palatului lasă locuitorii fără un centru citadin simbolic. Cine vizualizează cum va arăta și cum va funcționa această zonă înțelege foarte bine că va fi enclavizată, că va vira dinspre funcțiune mixtă spre funcțiune predominant de business, că zona va fi inutilizabilă pentru traficul general al orașului. În compensație se încearcă însăilarea unei zone centrale în perimetrul restrîns al monumentelor de care chiar nu se poate nimeni atinge, adică pe Bd. Ștefan cel Mare. Vă reamintesc că același bulevard a fost văduvit de tei și a fost anulat ca loc de promenadă cînd interesul a fost de a dirija populația spre grădina Palas. Asta însemna să nu ai viziune proprie ca oraș democratic, să mergi pe minima rezistență și să te bucuri că ai vreo afacere care să dezvolte orașul pentru tine, azi, fără ca tu să faci nimic. Mîine, cînd logica respectivei afaceri va impune, de exemplu, o schimbare de loc, ce vei face?

4) Ca experiență personală, locuiesc în centru și folosesc ocazional serviciile Palas – magazinele, grădina și cafenelele, datorită proximității. Dar mi-a schimbat viața în bine această investiție? Mi-a transformat radical în bine relația cu orașul? Înainte îmi făceam cumpărăturile la alte magazine din zonă, multe dintre ele canibalizate de apariția Palas. Cumpăr de la Palas pentru că respectivele surse nu mai există. Înainte mă plimbam pe bulevard pe sub tei, abordam în continuare Copoul, tot sub tei, un parcurs perfect pentru discuții și relaxare. Acum, de nevoie, mai ajung în parcul de la Palas din lipsă de alternativă. Te poți plimba maximum zece minute, e zgomot, aglomerație, ești străjuit de birouri. Parcul e bun pentru întîlniri cînd stai la o terasă și supraveghezi copiii la joacă, dar nu pentru plimbare. După apariția Palas au răsărit și blocurile controversate de pe str. Smîrdan, traficul este mereu gîtuit, poluarea din trafic a ajuns să fie clar resimțită. Din banii aduși la buget nu știu ce s-a făcut, pentru că nu se simte nimic notabil. Tinerii care lucrează la multinaționale au venituri mai bune, ceea ce poate fi un avantaj. Nu știu însă cît investesc local. Sigur nu se simt în zona de artă și cultură, poate doar în partea de dezvoltări imobiliare.

În concluzie, e un mit că Palasul e un dar de la Dumnezeu pentru oraș și că toată lumea a profitat de pe urma lui. Sînt anumite categorii avantajate și anumite categorii dezavantajate sau neutre. Proiectul a adus beneficii, dar și probleme.

Dar profilul investitorului nu este un motiv pentru a nu se analiza cu pro și contra, cu profesionalism și seriozitate o propunere urbanistică majoră. Nu există un adevăr absolut, dar există alegeri. Ce fel de oraș vrei, ce fel de centru?

Personal, prefer modelul Parisului și cred că e mai potrivit cu specificul Iașiului. Văd centrul istoric menținut în parametri de înălțime mai joasă, monumentele-simbol puse în valoare, un ansamblu unitar cu funcții mixte, orientate spre oameni. Văd arhitectura contemporană de impact și centrul de business separate de centrul istoric, deservite de o infrastructură adecvată. Orașul ar fi mult mai locuibil și mai viu așa. Ce se dorește acum e un compromis nenatural care va aduce multe bătăi de cap.

Ca să închid cercul, nu poți aproba cinstit nimic pînă nu ai finalizat PUG-ul. Dar dacă tu, de fapt, l-ai schițat deja neoficial și acum aprobi bucățele care să oblige apoi la forma respectivă, evitînd discuțiile publice, și te folosești acum de simpatia multor ieșeni pentru Palas pentru a forța apoi respectivele decizii?

Iașiul merită o decizie neviciată și o dezvoltare care să adauge valorilor moștenite, nu să le înlocuiască.

***Andreea Mara Mancaș** este artist vizual, ieșean.*

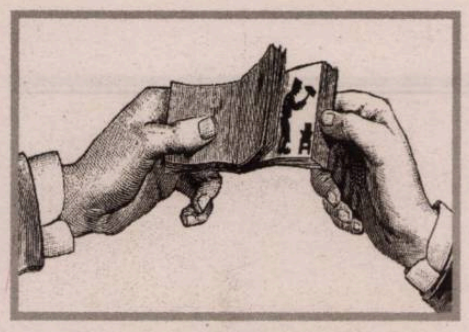

Marius CHIVU

feedbook

Incongruența umorului

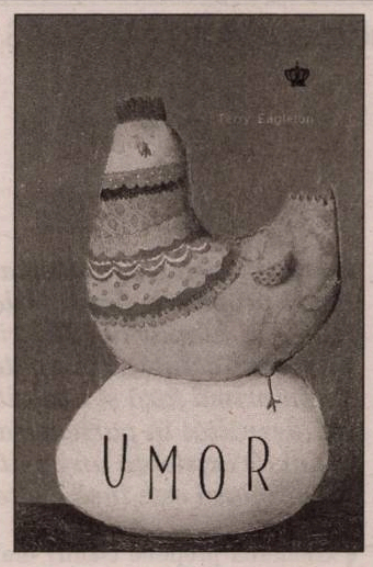

● Terry Eagleton, *Umor*, traducere de Mihai Moroiu, Editura Baroque Books & Arts, 2019.

Traducerea atît de promptă a cărții despre umor publicată anul trecut la Yale University Press de Terry Eagleton (n. 1943), unul dintre cei mai titrați filozofi, critici și teoreticieni literari britanici contemporani, care a predat ani în șir la universități precum Oxford, Cornell, Yale sau Trinity, este un act cu totul lăudabil pe o piață ca a noastră, situată la ani-lumină distanță de ceea ce se publică în acest moment în cîmpul teoriei literare. În ceea ce privește genul comicului, lucrările de bază rămîn tot Henry Bergson cu *Teoria rîsului,* Mihail Bahtin cu monografia *François Rabelais și cultura populară în Evul Mediu și Renaștere*, Johan Huizinga cu *Homo Ludens* și Jean-Marc Defays cu sinteza *Comicul,* cărți traduse în română acum 20-40 de ani. Terry Eagleton îi citează pe aceștia și pe mulți alți filozofi, psihanaliști și teoreticieni literari (de la Aristotel și Platon, prin Kant, Hobbes, Schopenhauer și Darwin, pînă la Freud, Sándor Ferenczi, Alenka Zupancic și Slavoj Zizek), într-o analiză pe cît de critică, pe atît de accesibilă, a umorului ca gen literar, de la tragicii greci la Shakespeare, Swift, Sterne, Austen, Joyce, Beckett, Kundera ș.a. În cele ce urmează, mă voi concentra doar pe acele aspecte teoretice ale umorului care pot intra în dialog cu ideile din Dosarul nostru.

Comportament asociat dezordinii și nesupunerii, rîsul a fost frecvent dezaprobat, fiind considerat un pericol politic, scrie Eagleton care, în capitolul „Umor și istorie", asupra căruia nu insist, expune lunga istorie a interzicerii rîsului în cultura monastică și a numelui prost al comediei, văzute ca o amenințare la adresa puterii politice și ca semn de nepăsare în raport cu autoritatea, inclusiv cea divină. Considerat deopotrivă periculos și de joasă speță, rîsul a fost eliminat, rînd pe rînd, din cultul religios, din ceremonialele feudale și de stat, din etichetă și din toate genurile de speculație înaltă, este citat Bahtin, iar asta pînă tîrziu, în secolul al XVIII-lea, cînd rîsul a ieșit din sfera puritanismului pentru a fi asociat progresismului, asta pentru ca acum să fie criticat dinspre stînga pentru elementele sale conservatoare *(vezi și fragmentul din pagina V a Dosarului).*

Terry Eagleton expune trei mari teorii care încearcă să explice rațiunea, mecanismele și funcțiile umorului: teoria descărcării (sau principiul psihic, cum l-aș numi eu: „Umorul realizează pentru adulți ceea ce face joaca pentru copii, și anume îi eliberează de despotismul principiului realității și permite principiului plăcerii o doză de joc liber, meticulos reglementat"), teoria superiorității (sau principiul moral: umorul provine dintr-un „sentiment agreabil" al fragilității, obtuzității ori absurdității celorlalți) și teoria incongruenței (sau principiul rațional: umorul, „ca deraiere de sens temporară", presupune suspendarea proceselor de gîndire sistematice sau încălcarea de legi ori obiceiuri). Aceste trei teorii nu rămîn izolate unele de altele, ci au zone comune și uneori se combină, dar în capitolul „Zeflemiști și mistocari", dedicat expunerii teoriei superiorității, conform căreia umorul este o armă a celor puternici folosită împotriva celor slabi, adică marota corectitudinii politice, Terry Eagleton îi subliniază mai degrabă paradoxurile și neajunsurile, considerînd că această teorie este cu totul neplauzibilă ca explicație pentru tot ceea ce înseamnă umor. Iată și obiecțiile lui Eagleton că umorul ar proveni exclusiv din demonetizarea celuilalt: mai întîi, cel care ia în derîdere, considerîndu-i pe ceilalți inferiori, își demonstrează automat propria josnicie morală; apoi cauționarea defectului celuilalt vine și din admiterea reciprocei („o formă de solidaritate cu greșelile și eșecurile"); nu tot ce este inferior este de rîs; umorul nu este neapărat un exercițiu de forță, cît și contestare a superiorității („rîsul acționează ca un corectiv social", vezi satira); superioritatea se poate manifesta inclusiv față de propria persoană (autodenigrarea, „ceea ce transcende propria mediocritate este încandoarea cu care o mărturisești"); slăbirea tensiunii prin rîs contribuie la apariția și întreținerea simpatiei față de celălalt *(vezi și fragmentul de mai jos).*

Analiza teoriei incongruenței care provoacă umorul (discrepanța, defamiliarizarea, abaterea, devierea, confuzia, absurdul ș.a.) îl conduce pe Terry Eagleton la o definiție cu care și închei: „Umorul se petrece mai ales cînd o întrerupere trecătoare a lumii bine ordonate a înțelesului slăbește strînsoarea principiului realității. Se întîmplă ca și cum eul este capabil o clipă să abandoneze insistența lui pentru congruență, coerență, consecvență, logică, liniaritate și semnificanți univoci, încetează să alunge sensuri nedorite și asocieri inconștiente, ne îngăduie să ne delectăm cu o diversitate jucăușă de înțelesuri și ne provoacă să ne descărcăm energia psihică astfel conservată prin acest salt peste principiul realității într-un zîmbet sau un hohot de rîs."

aproape de carte

Terry EAGLETON

Umor
(fragment)

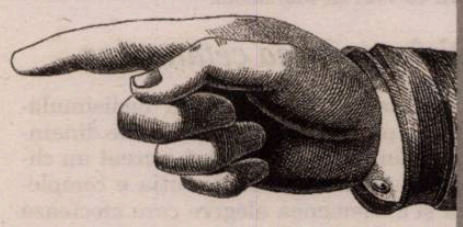

Teza superiorității nu reușește să justifice cum insultele pot fi o formă de prietenie, cum se întîmplă în cazul așa-ziselor relații glumețe din unele societăți tribale. Ele sînt bune pentru a arăta reziliența unei legături omenești, cît se poate de capabilă să reziste unor asemenea batjocuri. Dar e trecută cu vederea și diferența dintre a rîde de glumele unor persoane și a rîde *de ele*.

Chiar dacă glumele în sine sînt exerciții cu un caracter ofensator – afirmație ea însăși suficient de dubioasă –, relația noastră cu comedianții care le spun presupune mai mult decît o conspirație a disprețului. Rîdem de ei, în parte pentru că ne face plăcere să împărtășim o comunicare ce ne apropie, chiar dacă se întîmplă ca glumele în sine să fie umilitoare. Nici o formă de umor care implică o asemenea relație nu poate indica o superioritate simplistă. Este adevărat că asemenea raporturi nu sînt mereu ușor de stabilit...

Este însă demn de remarcat că, și atunci cînd unii comedianți, ca Larry David, Ricky Gervais și Steve Coogan, se prezintă ca obiect al batjocurii, amuzamentul nostru este provocat măcar parțial de măiestria jocului lor, și nu doar de giumbușlucuri și de posibilitatea de a-i privi de sus. Să ne amintim de înțeleptul memento al lui Samuel Johnson: spectatorul nu uită nici o clipă că se află într-un teatru...

Teoria superiorității ridică unele întrebări surprinzătoare despre statutul limbii. Dacă glumele sînt forme de agresiune verbală mai degrabă decît fizică, brutalitatea lor se intensifică sau este dezamorsată? Este insulta ori amenințarea preferabilă unui pumn în nas sau trebuie să ne aliniem la punctul de vedere al vechii zicale potrivit căreia bîtele și pietrele pot să-mi frîngă oasele, dar numai cuvintele mă vor răni cu adevărat? *[Versiunea originală a zicalei este: Bîtele și pietrele pot să-mi frîngă oasele, dar cuvintele nu-mi vor face niciodată rău* – n. tr.]

Un cuvînt poate distruge o carieră, o reputație sau chiar un individ mai ușor decît o lovitură. Zeflemeaua și tachinarea pot părea cît se poate de inofensive, dar ele aparțin unui continuum care se întinde pînă la cea mai josnică insultă. Dar există o insultă suficient de josnică pentru cei care ruinează financiar sau ucid sute de mii de oameni? Sînt atacurile verbale violente asemănătoare acelor purtări rituale prin care o parte dintre celelalte animale evită lupta propriu-zisă sau reprezintă o formă potențial mortală a unei asemenea lupte?

Hamlet vede cuvintele ca pe niște biete simboluri nefolositoare, însă există piese shakespeariene în care cuvîntul unui monarh poate reteza un cap. Cuvintele nu sînt decît o suflare, dar ele sînt capabile și să stingă suflarea. Cum reușește limbajul să fie simultan și un simplu semn, și o forță materială? Din fericire, umorul înseamnă cu mult mai mult decît răutate și ranchiună.

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

acum în 100 de pagini!

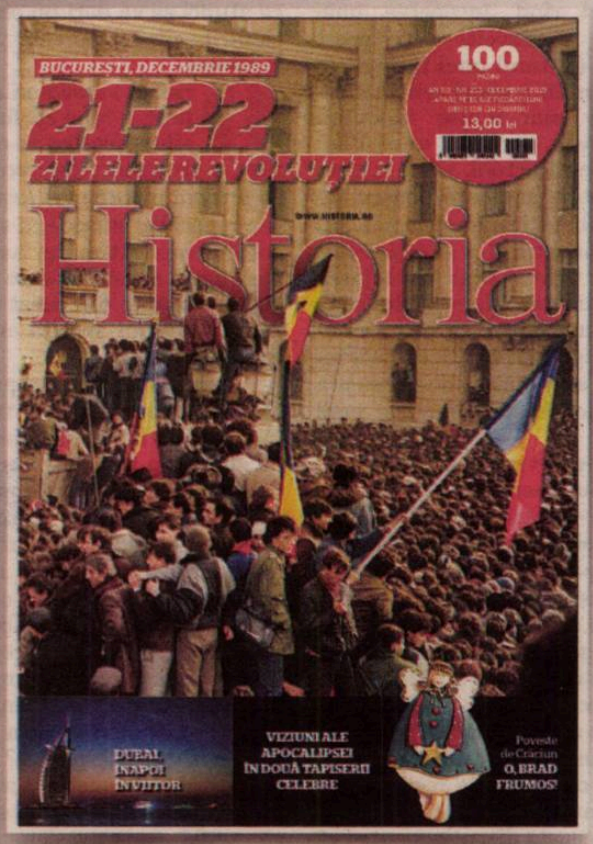

DIN 15 DECEMBRIE,
la toate punctele de difuzare a presei

13,00 LEI

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0318.603.057

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

Orașul care a îmbrățișat tristețea

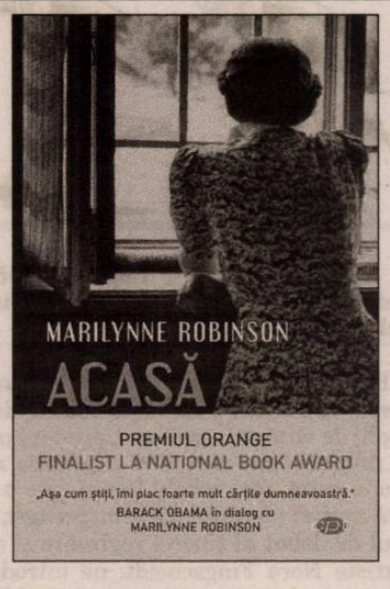

● **Marilynne Robinson, *Acasă*, traducere de Irina-Marina Borțoi, Editura Litera, 2019.**

Marilynne Robinson este o voce unică în proza americană contemporană. O scriitoare atît de puternică, de introspectivă și, în același timp, de preocupată de rădăcinile istorice ale Răului, o scriitoare care reușește să creeze un spațiu ficțional atît de închegat, de abstract și de complex încît singura comparație posibilă pentru cititor este William Faulkner. Pînă nu demult, faptul că publicase un singur roman, excepțional, *Housekeeping* (1980), atrăsese comparația superficială cu Salinger și Harper Lee.

Apoi, în 2004, Robinson a publicat *Gilead:* scris sub forma unei epistole testamentare a pastorului muribund John Ames către foarte tînărul său fiu, romanul *Gilead* avea să se dovedească prima parte dintr-o trilogie, dar și piatra de fundație a unei construcții romanești unice, ale cărei personaje trăiesc și rememorează istoria într-un orășel ficțional din Iowa, în 1956. Pastorul John Ames, un personaj aproape neverosimil prin prisma unor calități atemporale (sau vetuste, dacă vreți), un om luminos, inteligent și de o candoare care vine din propria bunătate asimilată rațional și sentimental, împarte enoriașii din Gilead cu pastorul Robert Boughton, prieten din copilărie. Pe cei doi nu-i despart decît „cîțiva centimetri de dogmă", fiecare urmînd cîte un izvor firav ce curge din puritanismul originar. Doi bătrîni care ar reprezenta „credința" și „trecutul".

În *Gilead*, serenitatea finală a lui Ames e umbrită doar de reîntoarcerea fiului risipitor al lui Boughton, Jack, elementul destabilizator al comunității. Jack e cel care produce fisurile în construcția aparent impecabilă a comunității. În *Acasă,* aceeași întoarcere e văzută prin ochii lui Glory Boughton, fiica de 38 de ani a pastorului Boughton (acum decrepit, sursa unei melancolii pline de revoltă a fiicei) care s-a întors în casa părintească după o poveste tristă de dragoste cu un bărbat care se dovedise a fi căsătorit. Întoarcerea ei o anticipează pe cea a lui Jack, bărbatul dat dispărut timp de 20 de ani (și care a purtat totuși o firavă corespondență cu tatăl lui), alcoolic, revoltat, extrem de politicos și ființa care concentrează în sine toată dezordinea pe care comunitatea a alungat-o din sînul ei. Tot ceea ce poate fi numit „acțiune" în *Acasă* implică aceste trei personaje, pe Glory, Jack și bătrînul lor tată, și se petrece în măreața și îmbătrînita lor casă, între bucătărie, sufragerie și dormitoarele de la etaj. Aceste trei personaje trăiesc o viață dublă, atît în prezentul activităților domestice, cît și în trecutul unde pare a se afla originea tensiunii actuale. Toate activitățile cotidiene capătă în proza lui Robinson o aură misterioasă, sacră și încărcată de potențialitatea dezastrului. Politețea lor ascunde resentimente, resemnări, iar victoriile simbolice sînt cîștigate printr-un simplu dialog legat de cafea sau de micul dejun.

Detaliile introduse de Robinson în proză au o senzualitate conferită de înaintarea lentă a imaginii (prima sută de pagini abia dacă acoperă cîteva zile de după revenirea lui Jack, reușind însă, printr-o coborîre pe spirala memoriei, să coloreze decenii de memorie), proza e de o eleganță și o ritmicitate a frazării care vine să întărească acea comparație cu Faulkner pe care am făcut-o mai sus. *Acasă* este, pe lîngă toate acestea, și un roman politic: alcoolismul lui Jack nu e decît efectul unei revolte deloc bine temperate, e manifestarea unui spirit extrem de sensibil la ipocrizie. De altfel, interogațiile lui Jack au la origine o foarte sinceră curiozitate legată de predestinare: sînt unii oameni blestemați să-și poarte propria Răutate pe umeri? Există salvare? În fața acestor întrebări, cei doi pastori (amîndoi în mod genuin buni) au o atitudine reticentă tocmai pentru că nu-l pot bănui de onestitate. Iar această reticență este introducerea supratemei trilogiei lui Robinson: problema rasială în America secolului trecut (care devine din ce în ce mai acută în secolul acesta). Atît Boughton, cît și Ames țin de o străveche tradiție abolițională, sînt urmașii unor militanți antisclavagism, însă acum ei nu mai sînt decît umbre ale înaintașilor, scufundați pînă la gît în resemnare ca niște bivoli în mocirlă. În 1956, problema rasială nu mai preocupă pe nimeni în Gilead, cu excepția lui Jack Boughton.

Cei care citesc *Acasă* după *Gilead* vor ști că, în cei 20 de ani petrecuți departe de casă, Jack a cunoscut o femeie de culoare, de care s-a îndrăgostit și care i-a dăruit un copil: astfel, întoarcerea lui Jack devine un fel de misiune de recunoaștere, o încercare de a înțelege dacă micul, bătrînul și prăfuitul oraș ar putea accepta ceva atît de scandalos precum o familie mixtă. Jack este cel mai faulknerian personaj al lui Robinson, iar *Acasă,* împreună cu *Gilead* și *Lila* formează un triptic de o stranietate care vine tocmai din îmbinarea tradiției literare americane cu un radicalism expresiv și ideatic atît de rar întîlnit în proza actuală. Foarte bună traducerea Irinei-Marina Borțoi.

***Bogdan-Alexandru Stănescu** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Copilăria lui Kaspar Hauser, *Polirom, 2017.*

PUBLICITATE

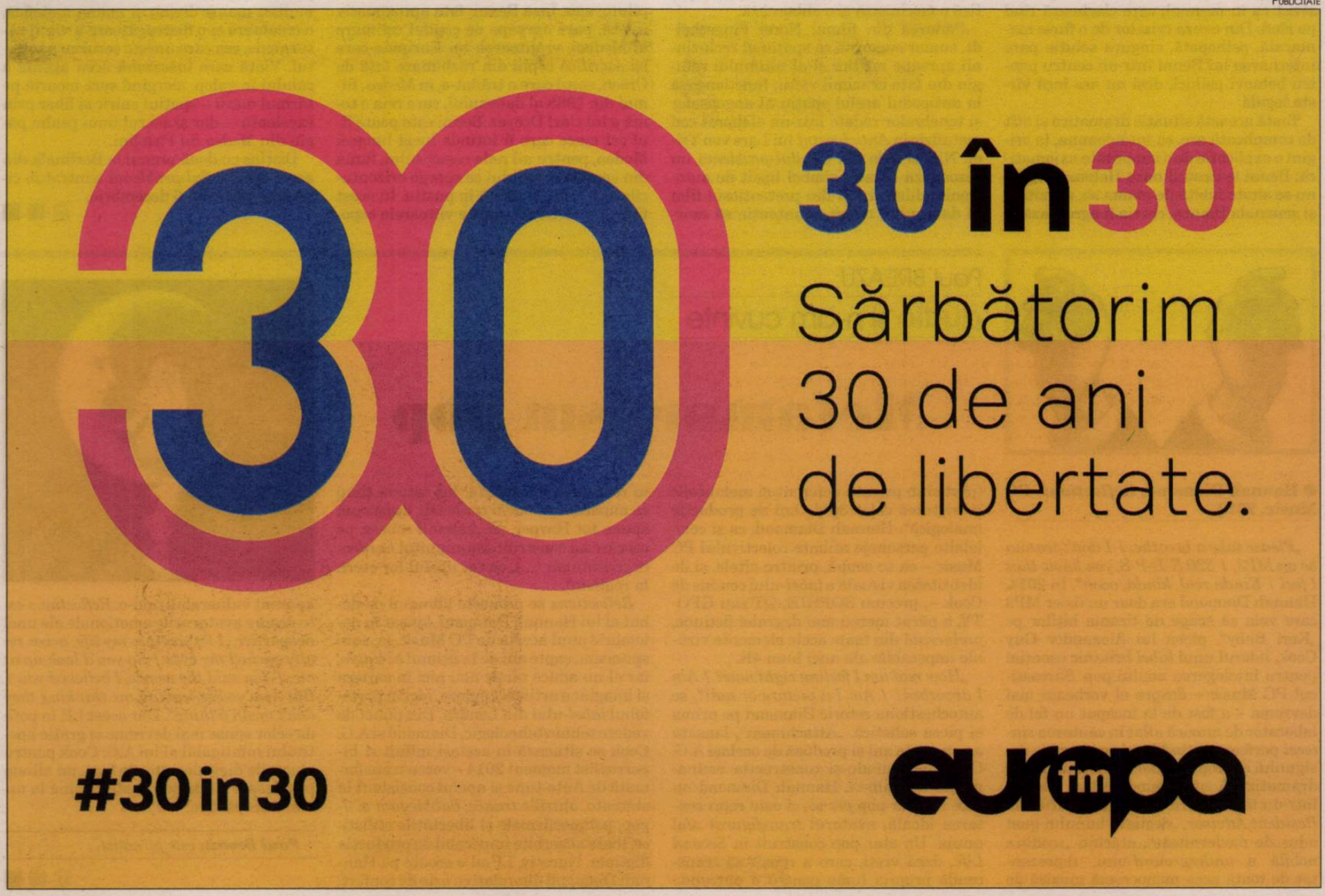

Andreea VLAD

dilematograf

Copilul Medeei

● ***Systemsprenger / Copilul-problemă* (Germania, 2019) de Nora Fingscheidt.**

Benni este o drăgălașă fetiță blondă, vivace și isteață, însă toată lumea, de la copiii de vîrsta ei, profesori, prieteni pînă la propriii frați mai mici și propria mamă, o evită, căci rebela Benni este o cauză apriori pierdută. *Systemsprenger,* filmul de debut al tinerei regizoare și scenariste Nora Fingscheidt, ne introduce destul de devreme într-o manieră febril-realistă, în meandrele acestui caz fără speranță, în care imaginea unei fete cu geacă roz, ten alb ca laptele și o mare de păr blond irumpe pe ecran contra cerului, ierbii, zăpezii și în general contra întregului univers. Căci Benni (pe numele real Bernadette, nume pe care îl evită însă, căci i se pare *prețios)* suferă de o agresivitate ieșită de sub orice control, de o natură aproape demonică, de o perversitate absolută, ce pare mereu la pîndă în spatele surîsului ei luminos și al privirii de o candoare netrucată.

Fata de 9 ani este rezidentă în casele de copii sau la diverse familii sociale, de unde migrează rînd pe rînd, căci nimeni nu o vrea, în ciuda eforturilor de reinserare a sa în societate de către reprezentanții numeroaselor instituții de protecție a copilului (psihoterapeuți, psihiatri, neurologi, asistenți sociali, consilieri sociali etc.). Instanțe care compun un impecabil sistem social de politici publice suprareglementate, în numele drepturilor omului, după proceduri elaborate și aplicate strict ca în manual, care clachează rînd pe rînd. Din cauza crizelor de o furie maniacală, psihopată, singura soluție pare internarea lui Benni într-un centru pentru bolnavi psihici, deși nu are încă vîrsta legală.

Toată această situație dramatică și atît de complicată are, ca întotdeauna, la origini o explicație de o simplitate axiomatică: Benni (extraordinara Helena Zengel) nu se simte iubită de mama sa, senzitiva și senzuala Bianca, căreia îi agresează la propriu partenerii pasageri și față de care nutrește cu ardoare speranța că o va primi înapoi în familie. Nu știm exact de unde și cum au pornit distanțarea și neiubirea, însă fata a dezvoltat o fobie din prima copilărie și nu suportă să i se atingă fața decît de către mamă. Este și semnul care declanșează furtunoasele sale crize hiperkinetice de o furie diabolică.

Atunci cînd terapeutul Micha (Albrecht Schuch), un bărbat exuberant, abil și plin de tact, îi propune să se retragă timp de trei săptămîni în munți, într-o cabană fără apă și curent electric, într-o izolare totală față de civilizație și zarva lumii, începem să sperăm din nou că Benni va fi salvată de ea însăși, de propriii demoni. Într-una dintre cele mai intense scene, Micha o îndeamnă să își asculte ecoul în inima pădurii, în acea tăcere absolută, sacrală, care lasă la lumină cele mai tainice cotloane ale inconștientului. Iar strigătul fetei este fără echivoc: *mama.* Cosmosul, transcendentul ca ultim refugiu în fața spaimei este utilizat subtil de regizoarea germană, iar într-un alt cadru care trădează deriziunea lui Benni în fața unui caz eșuat de salvare simbolică, atunci cînd se simte respinsă și de familia lui Micha, fata se imaginează în singurul cocon, singurul pîntec unde mai poate simți tandrețea, lumina și iubirea necondiționată: cușca unui cîine. În *Le renard et l'enfant* (2007), filmul lui Luc Jacquet, autorul sensibilului documentar *La marche de l'empereur*, o fetiță își uita spaima și fricile alături de o vulpe, a cărei latură stranie, dar tandră și empatică o fascinează și o eliberează.

Pădurea din filmul Norei Fingscheidt, sumar sugerată ca spațiu al recluziunii aproape mistice și al ultimului refugiu din fața cruzimii vieții, funcționează la antipodul acelui spațiu al angoaselor și tenebrelor redate într-un elaborat cod metafizic în *Antichristul* lui Lars von Trier. Nici cîinele din *Copilul-problemă* nu rezonează cu acel simbol lipsit de autoironie, chiar rizibil din pretențiosul film al danezului, menit ca intenție să exorcizeze abisala lume opacă a sufletului uman. Bianca, bine intenționată, însă slabă, nu are nici ea legătură cu personajul lui Charlotte Gainsbourg, cea care se autocondamnă pentru vina morții copilului său. Însă Benni, fata aproximativ iubită, pare aproape de copilul cel mare al Medeei, vrăjitoarea lui Euripide care își sacrifică copiii din răzbunare față de Creon, soțul care a trădat-o, în *Medea*, filmul din 1988 al danezului, care reia o temă a lui Carl Dreyer. Benni este poate fiul cel mare care îi întinde lucid lunarei Medea, pentru a-l reda cosmosului, funia din spatele copacului ce sparge orizonturile ca o cruce rătăcită în pustiu. În acest film care avea să anunțe viitoarele capodopere ale acestui mare, deși inegal cineast al postmodernității, apa este matricea duală a vieții și a morții, dar și a reîntoarcerii la origini, acea nostalgie atemporală, așa cum femeia Medeea este simultan mama divină și mama malefică, o creatoare și o distrugătoare a vieții saturniene, cea care unește cerul cu pămîntul. Viață care înseamnă acea agonie a calului în galop, alergînd spre moarte pe țărmul mării – spațiul oniric și liber prin excelență –, dar și sacrul unui psalm păgîn din *Medea* lui Pasolini.

Distins cu două premii la Berlinala din acest an, *Copilul-problemă* a intrat în cinematografe din 6 decembrie.

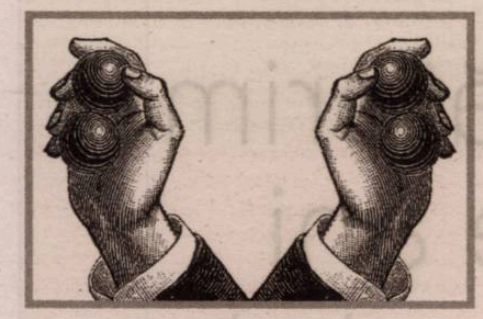

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Metamorfism pop

● **Hannah Diamond, *Reflections*, PC Music, 2019.**

„Please take a breathe, / I don't wanna be an MP3, / 320 K-B-P-S, you know that I feel / Kinda real, kinda, oooh“. În 2014, Hannah Diamond era doar un fișier MP3 care voia să scape de tirania biților pe „Keri Baby“, piesa lui Alexander Guy Cook, liderul unui *label* britanic esențial pentru înțelegerea noului pop. Sarcasticul PC Music – despre el vorbeam mai devreme – a fost de la început un fel de laborator de muzică aflat în căutarea *sintezei* perfecte, actînd ironic cu armele designului și propagandei tehnocapitaliste, dramatizînd, cum spunea Adam Harper într-un text pentru publicația-platformă *Resident Advisor*, „declinul bunului gust adus de modernitate“, atacînd „tradiția nobilă a *underground*-ului, reprezentat de toată acea monocromă muzică de (post)club prizată deferent și melancolic în virtutea celor 30 de ani de producție analogică“. Hannah Diamond, ca și celelalte personaje afiliate colectivului PC Music – ea se ocupă, printre altele, și de identitatea vizuală a *label*-ului condus de Cook –, precum SOPHIE, QT sau GFOTY, a părut mereu mai degrabă ficțiune, *prelucrată* din toate acele elemente vizuale impecabile ale unei lumi 4K.

„How real am I feeling right now? / Am I absorbed? / Am I a picture or not?“, se autochestiona retoric Diamond pe prima ei piesă solistică, „Attachment“, lansată acum șapte ani și produsă de același A.G. Cook, devoalîndu-și construcția eminamente formalistă. Hannah Diamond nu este un star pop *per se*, ci este reprezentarea ideală, avatarul *transfigurat* a/al unuia. Un star pop construit în *Second Life*, dacă vreți, care a reușit să transcendă propria lume pentru a pătrunde în realitatea (i)mediată. Iar asta în timp ce muzica lui Cook îi *trollează*, după cum spune tot Harper, pe „bătrînii *ravers*, pe cei care au construit așa-numitul *hardcore continuum* (...), cu tot apelul lor etern la realism“.

Reflections se numește albumul de debut al lui Hannah Diamond, lansat în noiembrie anul acesta de PC Music, la, cum spuneam, șapte ani de la primul ei *single*, iar el nu aduce nimic nou nici în cariera și imaginea artistei engleze, nici în portofoliul *label*-ului din Londra. Din punct de vedere tehnic/tehnologic, Diamond și A.G. Cook se situează în același infinit și hiperrealist moment 2014 – vocea transformată de Auto-tune și apelul consistent la staccato, aluziile *trance, bubblegum* și J-pop, polimorfismele și libertățile stilistice, toate absorbite impecabil de producția digitală. Narativ, LP-ul o scoate pe Hannah Diamond din relativa arie de confort,

aparent vulnerabilizînd-o. *Reflections* este despre avatarurile emoționale ale unei despărțiri: *„I let you into my life, never really opened my eyes / So you'd look up at me, / You said the words, I believed you / But now you're leaving me thinking they don't mean a thing“*. Dar acest LP, în pofida celor spuse mai devreme și grație apetitului infatigabil al lui A.G. Cook pentru trucurile digitale, este, de fapt, un album pop despre cît de pop poate fi, pînă la urmă, o despărțire.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

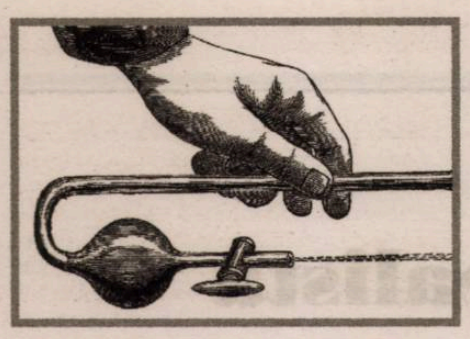

Oana STOICA

rosencrantz & co

Evanghelia după Iisus

● *Uitasem*, text și regie: Gabriel Sandu. Cu: Nicholas Cațianis, Edith Alibec, Andrei Raicu (muzică live), video: Ana Cârlan, scenografie: Andra Manea, muzică originală: Andrei Raicu, ilustrație: Andrei Popa, *light design:* Dragoș Petrișor. Proiect cultural co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național. POINT.

Uitasem, recenta premieră de la Point, București, a lui Gabriel Sandu, dramaturg, regizor, jurnalist și (mai puțin) actor, este un spectacol oarecum bizar în peisajul cultural local. Ciudățenia (nu în sens negativ, ci al ieșirii din standardele scenice, de la preocupări tematice la cele estetice) producției se acumulează din toate părțile: subiect, scriitură, dramaturgia de scenă, performativitate. Pe toate, *Uitasem* le fentează un pic, nu cît să dărîme limite, ci doar cît să pună o perspectivă cîș asupra lor, oarecum în dis-

O actriță versatilă, stăpînă pe instrumentele sale ludice, cu un joc matur, motivat.

juncție cu discursul scenic standard.

Textul spectacolului, premiat în cadrul competiției Focus Drama 2018, pornește de la un caz real: un băiat din Galați, crescut într-un garaj, pe care mama lui îl crede Iisus. Gabriel nu a mers la școală pînă la 12 ani, dar, odată cu preluarea cazului său de către serviciile sociale, a fost școlarizat și integrat social. Ultimul reportaj despre caz îl prezintă pe Gabriel la 17 ani și de aici încolo începe, practic, textul celuilalt Gabriel. Dramaturgul Gabriel Sandu imaginează o posibilă evoluție a acestui personaj și îi creează un prezent ficțional, ba chiar îi plasează inserturi ficționale în trecut. Prin urmare, spectacolul este o ficțiune pornită dintr-o realitate, dar care nu mai are nici o legătură cu ea, un *sequel*, ficțional și performativ, al unei istorii adevărate, plasat cronologic în continuarea originalului. Astfel, evoluția imaginară a personajului din spectacol, rebotezat Marius, este concomitentă cu cea a persoanei reale, Gabriel. Practic, Marius este o potențială versiune a lui Gabriel, nu este un Gabriel performat.

Ce se urmărește este maturizarea acestui personaj pornit atît de bizar în viață. Iar întrebarea nu este cum s-ar maturiza Iisus, ci cum o face un adolescent căruia i-au fost sabotate resorturile sociale: fără școală, educație, conexiuni sociale, el a trăit exclusiv în universul delirant al mamei sale. Așa că dramaturgul investighează două direcții: impactul poveștii religioase asupra personajului și fragilitatea/fragilizarea lui. Ceea ce rezultă este un poem dramatic care analizează, într-o ramă biblică, modul în care sărăcia și traumele determină traseul individului (religia și Biserica apar, ca subiecte, și în altă piesă a lui Gabriel Sandu, *Tatăl meu, preotul)*. Viața îl duce pe Marius la Berlin, unde o întîlnește pe Elena, o Maria Magdalena pe care, aparent, o salvează. Cadrul biblic se oprește aici, căci ficțiunea contemporană o bate pe cea sacră. Nu există nici un *happy-end,* dar nici nu se prefigurează vreo tragedie („Dar, fiindcă ești căldicel, nici rece, nici fierbinte, am să te scuip din gura Mea" – Apocalipsa lui Ioan). Lucrurile se opresc la mijloc, în zona de dramă în care eșuează, de multe ori neștiuți, alteori făcînd subiectul știrilor de la ora 5, antieroii precarității materiale și morale. Marius și Elena sînt imigranți economic și social, alungați din țară de completa nepăsare a tuturor față de ei. Amîndoi au suferit abuzuri, așa că energia lor se va duce pe anihilarea amintirilor, de unde și leitmotivul spectacolului, care îi dă și titlul. A uita este o etapă în procesul de vindecare, dar cele două personaje sînt forțate, de fapt, să-și reamintească mereu traumele, prin urmare rămîn într-o permanentă convalescență, zgîndărindu-și rănile.

Spectacolul vorbește despre vulnerabili și vulnerabilități, despre cum abuzatul devine abuzator sub presiunea unei societăți care extrage profit din orice, inclusiv din suferință. Societatea colcăie de violență, sărăcie și demență, sistemul social se află într-o degringoladă deloc poetică, dar textul are pasaje lirice, inclusiv unul despre căprioare, cruzime și frică, o metaforă a inocenței asasinate.

Scenografia este minimalistă și versatilă ca semnificație, cu un element fix, o cadă, căci baia pare spațiul ideal pentru o poveste pe care o știm cu toții (a sărăciei, mizeriei și traumei), dar o ținem departe de ochii lumii. Fondul sonor este creat *live,* cîteva proiecții (unele cu rol narativ) alunecă pe un ecran mic și plasat (prea) sus, dar nu în asta stă spectacolul, ci în actori. Nicholas Cațianis reproduce imaginea christică fără a o parodia, se asociază cu clișeul vizual pentru a-l distruge din interior. Marius nu e Iisus, nu se salvează pe sine și nici pe alții, în ciuda eforturilor, dar ceva din aura pe care mama lui sau boala ei i-au pus-o pe umeri i-a influențat destinul. Nu l-a făcut mai puternic, ci mai vulnerabil. Marius își spune singur povestea, departe de implicarea pasională apostolică, dimpotrivă, e detașat, nu lipsit de emoție, ci deasupra ei, ca și cum ar pluti, nu pe nori sau ape, ci într-o lume interioară. Cum îți negociezi statutul mesianic în realitate, ce faci cu viața ta cînd nu ești cel care știai că ești?

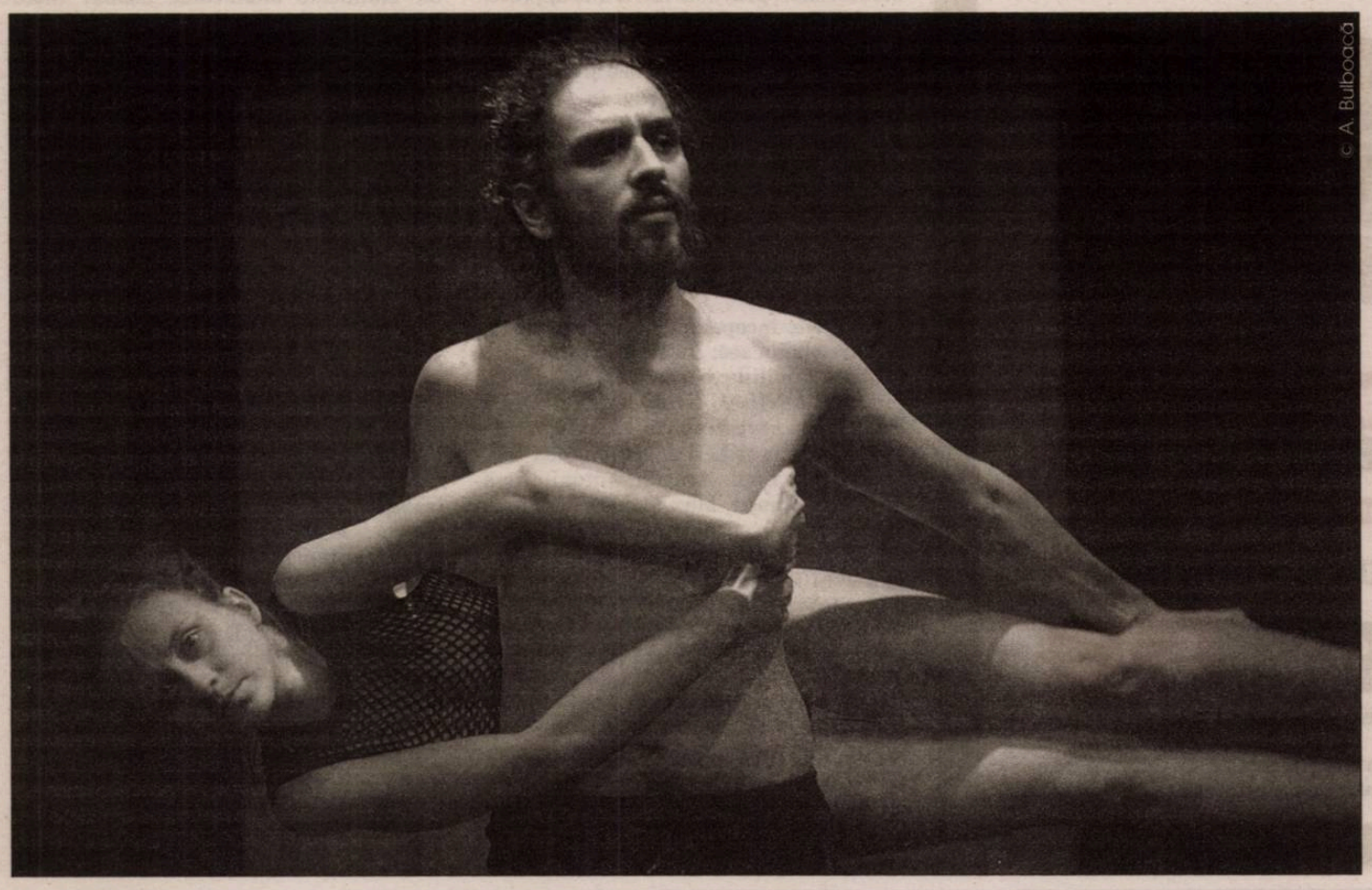

Edith Alibec a fost, pentru mine, surpriza acestui spectacol. O actriță versatilă, stăpînă pe instrumentele sale ludice, cu un joc matur, motivat, care trece ușor, dar nu superficial, dintr-un registru în altul, din personaj psihologic într-unul caricatural, din concentrarea pe text în corporalitate. În scena interviului, Alibec o joacă pe moderatoarea TV cu un text redat neinteligibil, în care sensurile se fac din ton, dar ceea ce construiește ea acolo, în contrapunct cu personajul interpretat realist de Cațianis, este o panoramă largă de mentalități și atitudini care include indiferența la suferință și dependența de senzațional.

Cu un text experimental, poate un pic teribilist, *Uitasem* coboară povestea lui Iisus din sacru în cotidian, dintr-un trecut mitologizat într-un prezent cotidian. Povestea se degradează, adică pierde sensurile nobile și optimiste, măcar ca promisiune: suferința nu mai mîntuiește, iar cei săraci nu vor moșteni pămîntul. De unde și crucificarea finală a personajelor, inocenții deveniți „tîlhari", după care nu mai există nici o înviere.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

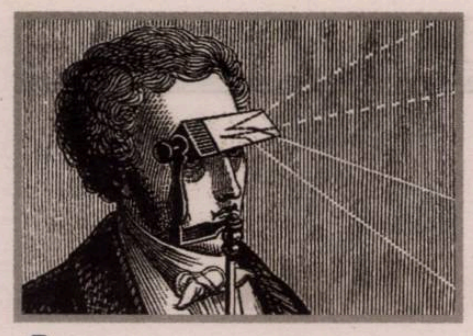

Laurențiu MALOMFĂLEAN

onirodrom

Visoluția suprarealistă

În 1919, o frază de presomn auzită de André Breton declanșează aventura scriiturii automate. Abia ulterior suprarealismul dogmatic va aplica procedeul și în ceea ce privește visele, neacordîndu-le nicidecum întîietate. Fiindcă pentru suprarealiști nu există o diferență de natură între transpunerea unui vis și înregistrarea instantanee a gîndirii. Asta înseamnă că visul nu e folosit în calitate de vis: relatarea lui rămîne doar o formă de dicteu automat, un text suprarealist printre altele. Se pune așadar întrebarea: au fost acești avangardiști chiar atît de atașați de ideea de vis pe cît credem?

preună cu binecunoscuta definiție a suprarealismului drept „automatism psihic pur", cu accent pus pe „absența oricărui control exercitat de rațiune" – și, bineînțeles, pe importanța visului ca rezervor de inspirație.

Dar deja decadența se instituise ca suma excentricităților, pe care Sigmund Freud a venit să le examineze, dacă nu să le vindece, punînd bazele primului modernism, ca o cireașă pe tortul *fin de siècle*. Medicul de la Viena extrapolează voios pornind de la analiza propriilor sale vise, unde complexele i s-ar fi înfășurat latent. Visul ajunge simptom, și trebuie numaidecît tratat. Paradoxal,

Visul ajunge simptom, și trebuie numaidecît tratat.

Pînă în anul 1924 se formaseră două grupări suprarealiste rivale. Una condusă de Yvan Goll și alta patronată cu mînă forte de către André Breton. Goll a publicat un *Manifest al suprarealismului* la 1 octombrie 1924, în primul și unicul număr al revistei *Surréalisme,* cu două săptămîni înainte de lansarea celui dintîi *Manifest* omonim datorat lui Breton. Cei doi s-au înfruntat deschis, ajungînd la un moment dat chiar să se bată, ca într-un vis prost, cu privire la paternitatea asupra termenului în cauză. Disputa s-a încheiat cu victoria celui din urmă, al cărui nume istoria literară l-a reținut, îm-

suprarealiștii s-au revendicat tocmai de la Freud, care, se zvonește, îi considera pe toți nebuni de legat. Firește, poziția părintelui psihanalizei nu putea fi decît una scientistă. Pe cînd suprarealismul e mai degrabă sincretic: un fel de cult al puterilor originare ale spiritului. Ne putem întreba dacă nu cumva acesta nu a fost mai învecinat cu psihologia profunzimilor. Metoda suprarealistă frizează modul în care un Carl Gustav Jung, de pildă, vorbea despre o cvasimitică integrare a conștientului cu inconștientul, în detrimentul asociațiilor libere. De altfel, poeții și pictorii suprarealiști relatează

© wikimedia commons

André Breton

conținutul manifest, brut, al viselor, fără să se hazardeze pe panta alunecoasă a interpretării.

Între 11 octombrie 1924 și 30 ianuarie 1925, pe o străduță de pe malul stîng al Senei a funcționat un Birou de investigații suprarealiste, cu permanență, destinat, printre altele, să culeagă relatări de vise ale oricărui doritor să-și împărtășească deambulările onirice. Tentativa se va dovedi o deziluzie. Marele public ignoră cu desăvîrșire ideea. Mare ne va putea fi nouă însine mirarea să observăm că, deși ne-am obișnuit să-i asociem automat cu debușeul oniric, suprarealiștii nu prea țineau nici ei nocturnale – cu notabila excepție Michel Leiris, autor al unei culegeri intitulate fără echivoc *Nuits sans nuit et quelques jours sans jour,* sau Robert Desnos, prin *Journal d'une apparition* (1927) – nepublicîndu-și transpunerile de vise decît sporadic în periodice la fel de sporadice. Breton dăduse și aici tonul, cu patru asemenea isprăvi *în Littérature* (1922), destul de convenționale. Totuși, cel dintîi organ al mișcării, *La Révolution*

Marele public ignoră cu desăvîrșire ideea.

surréaliste, începea cu o prefață colectivă care clama sec: „În fiecare dimineață, în toate familiile, bărbații, femeile și copiii, DACĂ NU AU NIMIC MAI BUN DE FĂCUT, își povestesc visele". Aici, în afară de Breton și Leiris, vor publica relatări de vise Louis Aragon, Antonin Artaud, Paul Éluard, Max Morise, Raymond Queneau, dar și Max Ernst sau Giorgio de Chirico. Astfel, în cele 12 numere cîte a avut revista (1 decembrie 1924 – 15 decembrie 1929), au fost publicate relativ puține *Rêves* – mai exact, 49. Adică infim pentru vîlva iscată postum în jurul acestui fals curent. Și nici măcar ele nu putem fi siguri că sînt pînă la urmă veritabile.

Deja din 1924, referindu-se la „somnurile" colegilor săi, Aragon se întreba dacă respectivii nu cumva simulau visul atunci cînd îl verbalizau. Fapt e că față de un curent ca suprarealismul cel mai trucîtva ca un partid revoluționar – al visului, evident. Iată în ce constă viul atașament practicat de suprarealiști!

În decembrie 1929, suprarealismul va eșua nu atît ca o revoluție, cît ca o lovitură de stat poetică. Leiris definise vocabula *„révolution" („rêvolution"?)* drept *„solution de tout rêve"*, soluția oricărui vis, ceea ce în română dă *visoluție*. La fel de bine putem însă vorbi despre *loviluție*. Adevărata revoluție, estetic-oniristă, o vor face niște români – patru decenii mai tîrziu. Numele lor: Dumitru Țepeneag și Leonid Dimov. Despre ei, într-un episod viitor. Cîndva la anul. Pînă atunci, „La mulți ani!". Și să fie într-un vis bun!

bine e să rămîi mefient. Există o mare doză de înșelătorie în producțiile sale. Pe de altă parte, echivalența poem – relatare de vis era atît de luată în serios de Breton și de acoliții săi încît Éluard a fost considerat „eretic" atunci cînd a vrut să introducă o diferențiere – cît de necesară – între automatismul oniric și elaborarea poetică. Oricum, cei menționați nu erau într-atît de interesați de vis pe cît se crede conform unui clișeu încetățenit, ei dorind mai curînd să surprindă mișcările inconștientului din starea de veghe.

După *Al doilea manifest al suprarealismului,* loialii celui supranumit papa Breton au căzut de acord să colaboreze la o nouă publicație de tip oficios, *Le Surréalisme au service de la révolution*. Distanța dintre cele două manifeste subîntinde așadar niște poziții contradictorii: „Suprarealismul nu se prezintă ca expunerea unei doctrine" (fraza de început a primului număr din *La Révolution surréaliste)* și angajarea politică, una vehementă. Încă din cel dintîi cincinal, grupul s-a organizat în-

***Laurențiu Malomfălean** este eseist și traducător.*

PUBLICITATE

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Note și fotografii (1)

București, Drumul Taberei. Un teren de sport, înconjurat de blocuri înalte. Este toamnă, iar lumina piezișă irizează asfaltul de pe teren. O fetiță cu hăinuță lungă împinge un baston cu o roată galbenă în capăt. La fiecare rotire, un dispozitiv zbîrnîie, iar fetița iuțește pasul, amuzată de zgomot. În spatele ei se grăbește, la rîndul său, un părinte. La etajul al șaselea, cineva închide fereastra.

Roma, San Pietro in Montorio. În claustrul bisericii, o pictoriță surprinde celebrul Tempietto al lui Bramante, sub lumină. Forma rotundă dă naștere unor umbre magnifice. Pictorița s-a așezat cu spatele la intrarea în claustru, pentru a observa cele mai fine detalii. Un fotograf cu figură senină dă roată micului edificiu, în căutarea cadrului perfect. La un moment dat, în incintă pășește un cuplu. Au fețele îngîndurate, pesemne că s-au certat de curînd. El este trist, iar ea este extrem de nefericită. Deși este așezată cu spatele, pictorița simte ceva și se întoarce spre ei, neliniștită. De la răsucire, cotul îi agață șevaletul și toate pensulele, culorile, pînza, apa, absolut toate se prăbușesc și se amestecă pe jos. Le adună repede, le bagă în traistă și pleacă, tîrîind șevaletul murdar în urma ei și aruncînd priviri acuzatoare spre cuplul care, parcă, și-a mai revenit întrucîtva.

București, Ateneul Român. E amiază și, pe treptele însorite, un bătrîn hrănește porumbeii. Tot mai mulți decolează de pe cornișa ionică a frontonului proiectat de Albert Galleron, pentru a onora festinul. Un copil timid vine aproape, neîndrăznind mai mult, iar bătrînul îl cheamă la el și îi dă jumătate din pîine să arunce la păsări. Îl întreabă cîți ani are, dacă îi place școala, dacă iubește animalele. Copilul răspunde cu sinceritate și rîd împreună, de parcă se cunosc de o viață.

Mako, Ungaria. O mașină plină cu turiști români parchează lîngă terme, iar copiii se reped spre frumosul edificiu, ultimul proiectat de Imre Makovecz, creatorul școlii ungare de arhitectură organică. Șoferul încuie ușa și se depărtează de mașină, însă un localnic bătrîn îl interpelează și îi spune ceva în maghiară. Șoferul nu înțelege nimic și încearcă în engleză, în franceză, în italiană. Bătrînul nu știe decît maghiară și dorește să explice ceva, ridicînd ușor vocea, pentru a se face înțeles. Singurul rezultat este că șoferul începe să se enerveze, după drumul lung. Nu pricepe ce vrea bătrînul de la el, i se pare că îl ceartă, deși nu a greșit cu nimic, a parcat în parcare, este un om civilizat. Trece un tînăr și se oferă să traducă: „Ați lăsat mașina cu o roată pe o linie albă și poliția amendează toate mașinile în această situație. Trageți mașina un metru în față, cît se poate, ca să nu aveți nici o problemă și să vă bucurați de concediu!“.

Tîrgu Ocna, Biserica Sfîntul Nicolae. În curte sînt îngropați 69 de ostași căzuți în Primul Război Mondial, în sîngeroasele bătălii de la Cireșoaia și Cosna. Intrarea în micul cimitir este flancată de două tunuri, cu scaune din sîrmă pentru artileriști. În unul dintre ele, o pasăre și-a prins aripa și se zbate disperată. O fată gracilă, venită să pună o floare la monument, o vede și o salvează, nu fără dificultate, apoi se așază pe scaunul de fier negru al unui tun și mîngîie pasărea, încălzind-o și alinîndu-i durerea. Zîmbind, deschide palmele și pasărea, un sticlete cu burta galbenă, își ia zborul. Fata pleacă și ea, răscolind cu piciorul frunzele galbene căzute pe alee. Nu a mai plouat de mult, așa că foșnetul este melodios.

Istanbul, Turcia. Un tînăr, care tocmai a intrat la Arhitectură, pășește într-un magazin de rechizite pentru a-și cumpăra mai multe rapidografe Rotring și alte instrumente. Sînt scumpe, dar mai ieftine ca la București. Mai mulți prieteni l-au prevenit că poate fi înșelat, că marfa nu este originală, dar tînărul are încredere în el însuși. Cere vînzătorului trusa și începe să o inspecteze, desface nepoliticos instrumentele de desen și le studiază oțelul din vîrf, le asamblează la loc și se declară mulțumit. Apoi mai alege diverse obiecte și se oprește din cumpărături doar cînd socotește că a cheltuit toți banii. Vînzătorul, un bărbat trecut de tinerețe, deși vizibil deranjat de neîncrederea cumpărătorului, un mucos, să o spunem pe șleau, începe să i le pună într-o pungă. Tînărul rămîne vigilent și observă fiecare gest, ca nu cumva vînzătorul să palmeze vreun produs, să nu-l înșele, acum, la final. Plătește și pleacă cu punga, iar la hotel varsă totul pe pat și inspectează atent fiecare obiect. Spre marea lui uimire, observă, pe lîngă toate articolele plătite, și o frumoasă radieră, tot Rotring, mare și scumpă, pe care nu o plătise și care nu figurează nici pe bon. Înțelege că a greșit și că vînzătorul i-a dat o lecție, în cel mai frumos mod posibil. A doua zi revine la magazin ca să mulțumească, dar magazinul este închis cu un oblon metalic, opac, nu se mai vede nici măcar firma, ca și cînd magazinul nu ar fi existat niciodată acolo.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

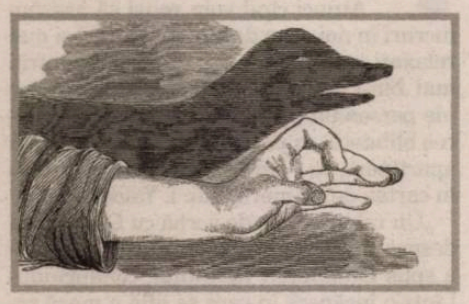

Iaromira POPOVICI

bazar

Apă caldă și căldură

Să ai căldură și apă caldă au fost, de ani buni, lucruri normale. Mi se părea de la sine înțeles ca, atunci cînd mă trezeam, să pot deschide geamul larg și să mă simt confortabil în casă. Ori să mă lăfăi în baia fierbinte, eventual lăsînd apa să curgă nu știu cît înainte.

Și asta, locuitor la bloc fiind. Într-un bloc făcut în anii din urmă ai comunismului, urît cît cuprinde pe dinafară, cu dimensiunile camerelor standard și dotările tot standard. Fără centrală proprie, doar cu aerisitoare la aceleași calorifere dintotdeauna.

Uitînd, lăfăindu-mă în confortul ăsta minimalist, dar suficient, una dintre viețile mele anterioare. Cea din România comunistă a fioroșilor ani ’80. Perioada asta fără căldură și apă caldă m-a teleportat fix prin iernile de prin 1983 pînă în 1989. Cînd eram, totuși, privilegiați pentru vremurile alea, fiindcă locuiam în centru, aproape de Piața Romană. Chiar dacă apartamentul nostru era la parter și se inunda tot timpul, era friguros și igrasios. Nu conta asta. Eram în centrul centrului și, drept urmare a acestui privilegiu, aveam următoarele avantaje: mă puteam întoarce seara oricît de tîrziu, chiar singură; aveam lumină mai tot timpul, nu țin minte să se fi stins la noi, ca-n multe alte cartiere; și, fiind aproape de traseul lui Ceaușescu prin zonă, ne „bucuram“ ades, prin fața geamurilor, în special al celui de la baie, de prezența băieților în costume cenușii care se asigurau că totul urma să funcționeze conform planului și că nimeni nu urma să stea în calea convoiului prezidențial.

Ultimul de pe lista de „avantaje“ nu e o glumă: i-am văzut, de nenumărate ori, cu ochii mei (mai ales cînd mă duceam la baie) pe securiștii epocii, literalmente niște bărbați în costume cenușii dotați cu niște aparate ce păreau walkie-talkie-uri, în care bîiguiau diverse chestii. Explicația e simplă: blocul nostru avea o poziție strategică, era în centru, dar în spate ferestrele nu dădeau la stradă, în zona din jurul lui erai ferit de forfota ei. Mama mea țipa mereu, pe geamul de la baie, la băieții în costume cenușii. Apostrofarea cea mai frecventă era: „Perversule! Te reclam!“.

Și era într-un fel nostim, pentru că replica asta reducea instituția respectivă la dimensiunile unei farse de prost gust. Dar în altul, tragic, pentru că știam că, de fapt, era mult mai mult de atît, că aparent inofensivii băieți în gri nu erau deloc inofensivi, că te puteau turna și aresta cînd ți-era lumea mai dragă, dacă deveneai periculos. Și că îți invadau intimitatea, așa cum mama mea o striga *ad litteram*, într-un mod mai profund: „vegheau“ tot timpul asupra noastră, abia așteptînd să scoatem capul. Și, dacă am fi făcut-o, ne-ar fi dat în el cu un ciocan, ca să-l băgăm înapoi la cutie, asemenea animăluțelor dintr-unul din jocurile de la mall.

În orice caz, pe vremea lor, dacă lumină aveam, căldură nicidecum. Oamenii improvizau cum puteau, iar improvizațiile intrau în cotidian, nici nu mai păreau ceva special. Cea mai simplă metodă era să dai drumul la aragaz (gaze, în general, erau). Noi făceam și asta, din cînd în cînd. Pînă cînd, într-o noapte, pe „tura“ tatălui meu vitreg de atunci, focul dat la maximum a cuprins puzderia de ciorapi ce se legănau cuminți deasupra lui, înșirați pe sfoară. Am avut noroc că singurele victime au fost respectivii ciorapi.

Dar de atunci încolo n-am mai dat flacăra aragazului la maximum. Am făcut rost – evident, la negru – de o rezistență, cred că așa se numea, făcută de cineva de la institutul de proiectări unde lucra unchiul meu. Era o chestie mică și metalică în mijlocul căreia trona o bară. Care, dacă o băgai în priză, se-ncingea, se făcea roșie ca focul și-ncălzea destul de bine întreaga cameră. Dormeam noaptea cu ea, ni se garantase că era *safe*. Cert e că n-am pățit niciodată nimic cu respectivul *device*. Dimpotrivă, îi port o amintire duioasă.

Așa cum tot cu duioșie îmi amintesc de improvizațiile pe care trebuia să le punem pe noi ca să nu murim de frig, salvatoarea rezistență nefiind suficientă: treningurile, pijamalele și șosetele flaușate erau doar un început. Alte acoperăminte novatoare pentru te miri ce parte a corpului le eclipsau: bunicul meu îmi făcuse, de pildă, un fel de pantaloni scurți dintr-un pulover vechi, pantaloni care se purtau pe sub orice fustă sau pantaloni adevărați.

Ideea e că-n lunile astea de toamnă tîrzie, un pic înainte să se facă 30 de ani de la revoluție, frigul din casă mi-a amintit de perioada anilor ’80. Pe lîngă o oarecare inevitabilă duioșie a amintirilor, sentimentul predominant e unul de frustrare și revoltă: nu mai e în nici un fel momentul să retrăim asemenea senzații tari. Desigur, oricine, dacă are bani suficienți, își poate pune o centrală de apartament. Dar nu asta e ideea, ci ca toată lumea, inclusiv cei care nu își permit sau nu au energia de a face transformări majore, să nu sufere de frig în apartamentele lor. Și să se poată spăla, fără să încălzească oala pe aragaz, cînd au chef. Căci, altfel, deja am început să ne simțim ca-ntr-un soi de tabără, preapocaliptică, în care ne trezim cercetași fără voia noastră.

Cătălina DUMITRESCU

Despre blîndețe ca valoare a întregului

Sîntem asemenea sfinților noștri, mi-a venit în minte în timp ce așteptam la trecerea de pietoni, pentru a traversa. Unii oameni s-au metamorfozat găsindu-și sensul în credință și au căutat să facă bine după putința lor, devenind astfel sfinți. Nu există om care are numai calități, cum nu există om total rău. În noi toți există și binele, și răul, și putem observa în noi binele și răul, în diferite momente ale vieții. Atunci cînd viața este tandră cu noi și nu avem parte de evenimente majore negative, noi vom fi buni și ne vom dezvolta calitățile noastre. Dacă însă ne confruntăm cu traume majore ce ne modifică substanțial echilibrul vieții, cel emoțional sau cel concret (material), vom observa la noi trăsături ce pot fi detestabile.

Oliver Sacks (neurolog) se dezvăluie pe sine cu mult curaj, legat de ce au însemnat rolul de pacient și infirmitatea piciorului produsă de un stupid accident, în timpul unei drumeții. Acesta descrie cum, copleșit de invaliditatea sa, în timpul petrecut într-un centru de recuperare, vede o echipă de tineri care jucau rugby și are un acces brusc de ură la adresa acestora: „Detestam exuberanța lor lipsită de griji și libertatea [...], i-am privit cu virulentă invidie, cu egoistă ranchiună, cu otrăvită ciudă a invalidului. Apoi am întors capul, nu mai suportam să-i privesc – după cum nu mai suportam nici propriile sentimente și urîțenia interioară care se dăduse în vileag". Așa cum spune, îi este greu să se privească în această oglindă; oamenii vor să-și amintească lucrurile frumoase, momentele de bucurie, de bunătate, gesturile nobile, sentimentele lor de generozitate, curajul de care sînt în stare, în nici un caz că pot deveni ființe detestabile, capabile de cruzime, dușmănie, mizantropi, înverșunați, dornici de a răni pînă la viscere.

M-am întrebat adesea ce îl determină pe un om să arunce cuvinte pline de ură care produc suferință în cel căruia îi sînt adresate. Ce te face să fii ironic, șfichiuitor? Să te oprești din mersul propriu și să-l lovești pe cel care nu se încadrează în ceea ce tu gîndești? Cum să verși atîta ură? –iar aici mă gîndesc mult și la cei din mediul online *(hater*-ii), care-și revarsă critica într-un mod urît, dureros și nejustificat. Sigur, acolo unde este patologie funcțională, și da, sînt mulți sub incidența acesteia, nediagnosticați, incapabili de control, unii nici măcar neconștientizîndu-și comportamentul deviat, poate fi o justificare. Și nu există soluție pentru aceștia decît de a nu fi luați în seamă, ei sînt niște oameni suferinzi în interior și în profunzimea ului lor, iar compasiunea trebuie să ne fie la îndemînă atunci cînd observăm suferința viperină. În timpul studenției, profesorul G. Ionescu, care preda psihopatologie, nea spus: „Toți intrăm sub incidența tulburărilor de personalitate într-o măsură mai mare sau mai mică, aceasta-i normalitatea".

O cunoștință, care și-a finalizat studiile la o universitate de top din afară, îmi spunea cum a fost promovată o activitate într-un articol, pe care a avut surpriza să-l vadă *share*-uit de mai mulți prieteni în mediul online. Era frumos scris și evidențiia aportul acelei persoane. Aceasta îmi spunea cum nu s-a simțit confortabil să-l posteze pe *wall*-ul personal, întrucît redă parțial activitatea sa și ar părea că se laudă, plus frica de ceea ce vor spune cei care cunosc mai multe detalii. Ar judeca-o aspru și ar considera că este o impostoare. Acest om este de o empatie, inteligență și sensibilitate rar întîlnite. Un om bun și cu mult bun-simț, care face mult bine în preajma sa. Țin minte că i-am răspuns atunci că ar trebui să posteze articolul, întrucît este o informație care poate fi de folos cuiva bine intenționat și care ar putea să aducă schimbare pentru cineva. O persoană care va căuta să critice și să vadă ceva rău în articolul respectiv înseamnă că oricum nu va fi oprită să critice și este alegerea care-i aparține acelei persoane. Iar dacă cineva simte nevoia să-ți dea *feedback,* doar blîndețea și asertivitatea sînt calitățile ce ajută ca acel *feedback* să poată fi primit fix ca o informație de ajutor. Știu mulți oameni care fac lucruri bune și mult bine în preajma lor, dar care, de frica de a fi judecați, criticați, nu îndrăznesc să facă vizibile multe dintre lucrurile bune pe care le fac bine. Este în mentalul colectiv al educației noastre să nu vorbim despre noi, nu mă refer la cei narcisici aici, despre care am scris și care intră sub incidența narcisismului malign, ci la oamenii de bună-credință care fac lucruri valoroase, dar care nu îndrăznesc să se expună de frica *hater*-ilor ce se asmut precum o haită de lupi. Cei care atacă o fac căutînd o formă de se simți văzuți, de a se răzbuna, de a se lupta cu angoasa morții. În cazuri rare, poate însemna și ideea de a dezbate ca plăcere intelectuală și a produce noi idei constructive. Depinde de poziționarea scopului interior al criticii.

Erickson numește „confuzie de rol" cînd nu reușești să stabilești un sens al propriei identități în viața reală și îți construiești un sine digital. În cartea sa *The Cyber Effect,* Mary Aiken scrie despre cum capacitatea de a răni de la distanță este mai crescută decît dacă ai fi în fața persoanei căreia îi adresezi cuvinte dureroase, întrucît atunci ar trebui să te confrunți cu efectele propriei agresiuni. Este ceea ce se aplică în psihologia militară – ordinul de a ucide de la distanță mare se consideră a fi mai ușor de îndeplinit decît cel de la distanță mică, în care îți poți privi inamicul.

Cei care aleg sadismul atunci cînd corectează ceva sau pe cineva intră sub incidența patologiei, iar aici fac referire mai ales la cei care au și putere socială și obțin satisfacție prin umilirea și atacarea, uneori pînă la anularea sau chiar disoluția identității cuiva. De altfel, azi acest fenomen este încadrat ca abuz emoțional, numit în psihologie „sindromul *Gaslighting*". Fromm, psihanalist și sociolog, radiografiază, în cartea sa *Anatomia distructivității umane,* sadismul ca formă de divertisment pentru vînători, care își satisfac dorința de putere și control. Cei care se hrănesc din critică și din a-i vîna pe cei din preajmă, însetați de o răzbunare pe care o duc doar ei, clivează o traumă profundă pe care au trăit-o cîndva pe parcursul vieții, ce poate fi de multe ori neconștientizată, poate fi un clivaj cognitiv produs la nivel intelectual sau un clivaj emoțional.

La nivel social, mesajul dublu – una spun și alta fac – devine un mesaj confunzant care te prinde într-o captivitate ce duce la ambivalență emoțională și cognitivă, implicit la comportamente dezechilibrate care produc suferința proprie, dar și pe a celor din preajmă. Disonanța cognitivă pe care o putem observa la unii dintre noi (de altfel, oameni intelectuali, cu studii, cu o viață interioară bogată) pare surprinzătoare, dar are mai multe explicații privitoare la ceea ce o produce, unele țin de capacitatea intelectuală, altele de momentele traumatice traversate, altele de nivelul emoțional. Ne rănim și-i rănim pe cei din jur cu acțiunile noastre. Dacă am fi atenți la noi înșine și într-o relație cu sinele nostru – adică centrați pe noi printr-un dialog interior cu noi – și nu pe cei din preajmă, dacă am înceta să mai analizăm viața celorlalți, am observa propria noastră ambivalență și am putea-o îndrepta, ceea ce ar duce la o îmbunătățire a vieții noastre.

Cînd am început să scriu despre anumite subiecte, pe care eu le-am considerat puse sub preș, despre anumite prejudecăți care sînt înrădăcinate în mentalul nostru colectiv, am început să fiu atacată de unele persoane. M-am întrebat ce este în acești oameni care simt nevoia să atace, atunci cînd nu sînt în acord cu tine. Nu-ți place ce citești, nu mai citi. Nu ești de acord cu ce scrie cineva, treci mai departe. Lipsa acută a educației psihologice, și aici mă refer la noțiunea bunătății (nu ești bun doar dacă îți faci pomană, să fii bun în interiorul tău înseamnă mai mult, altfel este fățărnicie) de la nivelul societății, este rezultatul anilor de comunism în care s-a încercat nivelarea emoțională, cruzimea față de cei slabi și diferiți, critica văzută ca un model prin care se considera că vei fi stimulat să devii o variantă a ta mai bună, nevoia de validare internă prin a-i corecta pe cei din jur, etichetarea celor vulnerabili psihic sau de altă etnie, iar ca rezultat, azi, avem un naționalism greșit înțeles, o lipsă de empatie și de bunăvoință, de amabilitate, la nivel social, care se observă în acțiunile adulților de azi, în lipsa zîmbetului, în lipsa disponibilității, a amabilității, în ajutorul acordat așteptînd recompensa (te-am ajutat, acum aștept să-mi întorci favoarea).

Dar, cum educația a însemnat competitivitate, de aici și setarea unor tipare mentale de a nu ceda, de a nu lăsa de la tine, de a nu pierde, să nu ratăm nici o șansă/oportunitate, o luptă pînă în pînzele albe, fără a analiza dacă este o luptă care merită să fie dusă. Noi ne aflăm într-o stare de vigilență în loc să fim relaxați, ca nu cumva să ia startul altcineva, o rivalitate socială încurajată total nesănătos pe care o perpetuăm și azi. Compararea cu ceilalți, recompensa și validarea doar prin prisma unor rezultate înalte, ce nu pot fi atinse de majoritate, ci doar de un număr statistic redus, au drept consecințe comportamentele sadice de azi, lipsa empatiei față de cineva aflat în suferință, lipsa încrederii în noi înșine, suspiciunea, încercarea de a vedea ceva urît în orice act simplu, invidia, starea de atac și de agresivitate crescută.

Nu vreau să generalizez, și nici nu cred că societatea merge mai rău, din contră, cred că evoluția umană este ascendentă. Azi nu mai ieșim în piața publică, la fel ca pe vremea romanilor, să ne rînjim la spectacole sadice, chiar acea coridă unde taurii erau înjunghiați în uralele publicului a fost interzisă în urmă cu puțini ani. Deci este o evoluție prin faptul că am căpătat mai multă înțelegere față de semenii noștri mai puțin norocoși, dar și față de animale, încet-încet se va produce schimbarea de a avea mai multă grijă de mediul nostru, de natură, de generațiile ce ne vor urma. Vom reuși să ne educăm privind frica, astfel încît poveștile care ni s-au spus în copilărie, pline de frică, să fie înlocuite cu povești unde empatia și bunătatea să predomine. Educația este cheia. Și aici mă refer la educația emoțională, întrucît degeaba ești un intelectual și un om înzestrat cognitiv, dacă emoțional ai rămas captiv instinctelor primare și primitivismului emoțional, al poveștilor mediului înconjurător în care abuzul emoțional este perpetuat ca mod de viață și cauți să te poziționezi superior prin erudiția ta, iar etichetarea celor diferiți te caracterizează.

Este important să conștientizăm repercusiunile pe care le are comportamentul nostru asupra celor din preajmă. Sîntem un sistem care interacționează cu alte sisteme, ce fac parte dintr-un sistem mai mare. Practic, sîntem interconectați unul la celălalt, iar teoriile dezvoltate în zona atașamentului confirmă acest aspect; copilul este un sistem independent de mama sa, dar care depinde de sistemul familiei sale, la rîndul acesteia format din partener, familia lărgită. Depindem de persoanele cu care interacționăm pe parcursul copilăriei, de la cei care ne formează mediul familial la cei care ne sînt mediu social, apoi cu cît creștem ne lărgim sistemul/mediul și depindem de cei din sistemul formal și informal. De aceea este necesar să ne conștientizăm problemele din sfera emoțională, nu există om care să nu aibă lucruri de așezat și vindecat, și să căutăm cunoașterea pentru a ne reduce narcisismul și egocentrismul, să sesizăm mesajele duble pe care le folosim, deoarece acestea sînt specifice celor care suferă de nefericire cronică.

Un prim pas ar fi conștientizarea că ceea ce spunem și cum acționăm are reverberație în cei din preajma noastră. Să dăm un sens mai profund vieții, să căutăm cunoașterea, învățarea, implicarea, dăruirea, recunoștința și blîndețea. Sănătos ar fi ca, atunci cînd nu sîntem de acord cu ceva, să ne vedem de propriul drum și să căutăm să ne îmbunătățim pe noi, sau dacă chiar simțim nevoia corectării celuilalt, să avem asertivitatea, blîndețea de a o spune astfel încît să nu rănim. Altcineva, o persoană cu succes social și profesional, îmi spunea pe parcursul unei terapii că își caută blîndețea și cît de greu îi este să fie o persoană blîndă, de teama de a nu fi privit ca fiind slab și de a nu fi atacat, de a nu fi luat de fraier.

Pentru toate acestea este nevoie de o vindecare proprie, individuală. Atunci cînd vom reuși să așezăm lucruri în noi, vom deveni mai blînzi și mai relaxați cu cei din jur și, implicit, vom trăi mai bine noi cu noi. Închei această opinie personală privind necesitatea și puterea blîndeții, ca parte a întregului căruia îi aparținem, cu o parabolă pe care am citit-o în cartea de memorii a dr. I. Yalom.

„Un rabin stătea de vorbă cu Dumnezeu despre Rai și Iad. «Îți voi arăta Iadul», i-a spus Dumnezeu rabinului, conducîndul într-o încăpere în care se afla o masă rotundă. Oamenii așezați în jurul mesei erau flămînzi și disperați. Pe mijlocul mesei se găsea un ceaun imens cu tocană din care se ridica un miros atît de îmbietor că rabinul a simțit că-i plouă în gură. Fiecare persoană de la masă ținea în mînă o lingură cu coada foarte lungă. Lingurile ajungeau la ceaun, dar erau mai lungi decît brațele înfometaților, astfel că aceștia nu reușeau să aducă mîncarea la gură. Rabinul a văzut cît de mult sufereau oamenii aceștia.

«Acum îți voi arăta Raiul», i-a spus Dumnezeu rabinului și l-a condus într-o cameră identică cu prima. Aceeași masă mare, rotundă, același ceaun cu tocană. Oamenii așezați la masă țineau în mîini aceleași linguri cu coadă lungă – dar aici toți păreau bine hrăniți, erau durdulii, veseli și vorbăreți. Rabinul nu înțelegea. «Este simplu, dar presupune o anumită abilitate», i-a spus Dumnezeu. «Vezi tu, oamenii din camera asta au învățat să se hrănească unii pe ceilalți.»"

***Cătălina Dumitrescu** este psiholog clinician specialist, psihoterapeut în terapie cognitiv-comportamentală, psiholog autonom în psihologia muncii.*

Mihai BUZEA

Cum să fii bun

Mergeam prin București, acum cîțiva ani, tot pe un timp ca ăsta: urît, dar nu foarte urît. Văd un om care căuta prin gunoaie, nu-i arunc mai mult de o privire, apoi întorc capul (cum facem toți, în treacăt fie spus), dar iată că m-aud strigat: „Mihăiță! Bă, Mihăiță! Buzea, Mihai Buzea!". Omul gunoaielor venea spre mine, cu un zîmbet prietenos lăbărțat pe gura lui știrbă: „Ce, nu mă mai cunoști? Io sînt, bă! Mișu!". Trebuie c-oi fi bîiguit un fel de „Care Mișu?", pentru că a continuat: „Mișu, bă, Mișu! Nu mai ții minte? Sabău, Silaghi, Stigelbauer, așa eram pe pagina de la catalog! Silaghi, da' voi îmi ziceați «Mișu»!". Atunci am fost aruncat cu 40 de ani înapoi, în școala generală, în magicul moment în care dragul de el, ajungînd la noi în clasă, m-a scăpat de porecla „Piticu" (eram foarte mic de statură): cum nu se putea distinge între doi Mihai foarte mărunți, am devenit „Mihăiță" (eu) și „Mișu" (el). I-am strîns mîna cu deplină sinceritate: „Mișule! Bă, Mișule! Ce faci, domnule, ce mai e cu..." și m-am oprit. Ce putea să fie „cu viața" lui? Căuta prin gunoaie, asta era viața lui. A urmat obișnuita cerere de bani și de țigări, cît timp i-am ascultat povestea, apoi convenționalul „Ținem legătura".

Povestea lui Mișu nu interesează. Au fost și sînt cîteva milioane de Mișu în Europa și probabil cîteva zeci de milioane pe lume; povestea mea interesează. Pentru că m-a pus dracul să dau drumul la „telefonul fără fir" și pe urmă n-aș mai fi fost în stare să-l opresc chiar dac-aș fi vrut (dar n-am vrut). Din fost coleg în fost coleg s-a pus în mișcare aproape toată clasa din generală, iar cînd „fetele" au auzit despre ce era vorba s-au mobilizat exemplar, deși eu, în meschinăria mea, am bănuiala că s-au folosit de prilej ca să se pună în contact și să se poată lăuda, astfel, cu viețile și familiile lor (mai ales cu copiii, evident – nu c-ar fi un lucru rău). S-a strîns o sumă de bani pentru Mișu „al nostru", dar lovitura de maestru a venit de la Sergiu, care nici măcar nu fusese cu noi în clasă (era de alături, de la „B"): fosta lui soție fusese colegă cu mine și cu Mișu, iar Sergiu avusese mereu mustrări de conștiință pentru că-l caftise cîndva pe Mișu, pe care-l bănuia că-i plăcea de ea. Așa că a organizat un comitet de inițiativă imediat după ce-a aflat de chestiune (fosta lui soție i-a spus, că se despărțiseră civilizat), în care am fost cooptat și eu, habar n-am de ce („Hai, Mihaie, să pui umărul!"); cum lui Sergiu îi merge foarte bine spre excelent, are și o „grădinuță" în afară de vila în care locuiește cu familia, iar grădinuța asta a fost locul în care am complotat să-l cazăm pe Mișu peste iarnă.

Detalii: e vorba de o casă veche, amărîtă, scăpată nu se știe cum de la demolare, pe care a cumpărat-o el cu ani și ani în urmă, cînd nu știa în ce să bage banii. În jur sînt azi numai vile mîndre, dar Sergiu nici n-a vrut s-audă de vînzarea căsuței, a transformat-o în depozit de unelte și scule, a reparat-o și i-a schimbat soba, a instalat un duș, un boiler și-un pat cazon, a păstrat butucii de viță din curte, a ras tot restul marafeturilor de pe-acolo și a plantat arbuști de agriș, după o metodă proprie, de care-i mîndru tare (Sergiu este genul de om care se iubește mult). Din struguri face vin – care mereu i se acrește, din agrișe face cidru – care i s-ar acri și ăla dacă nu l-ar drege cu miere, iar mierea-l costă cît nu face (nevastă-sa nu știe nimic), iar din apă face bere, că și-a cumpărat aparat de bere artizanală – nu vrea nimeni să guste din berea lui, este foarte trist, o bea singur. În două zile n-am avut ce face, în patru oameni: căsuța am curățat-o lună, am adus provizii de mîncare cît pentru o brigadă de infanterie, am adus acolo pînă și-un frigider (vechi, dar bun), o plită electrică, un televizor și un calculator puțin uzat, cu tot cu consolă de jocuri, nemaivorbind de telefon mobil, cu cartelă. Sergiu i-a zis: „Uite, Mișule, aici ai un bax de țigări, suni cînd ți se termină, venim și-ți aducem. Oricum, eu trec o dată la două-trei săptămâni, să văd cum stai, mai vorbim, îmi spui ce și cum". Fetele au adus vase de gătit, veselă și mîncare gătită de ziceai că-i praznic; fosta lui colegă de bancă a venit c-un aparat electric, l-a tuns și l-a bărbierit, iar toate au venit cu haine, de pe la bărbații lor.

Asta era pe la-nceputul lui decembrie. Mișu a sunat la telefon pe toată lumea, vreo două zile, pînă i s-a terminat creditul, apoi a intrat în „adormire". Sergiu cu fosta lui soție și cu mine ne-am dus acolo de Ajun, cu mîncare și cu țigări, dar nu l-am mai găsit. Băuse tot, fumase tot, mîncase tot, vînduse tot: „Și doar i-am zis că poate să bea tot vinul", se necăjea Sergiu, „doar atît l-am rugat, să nu dea iama-n cidru, că rețeta e încă experimentală!". Nici de aparatul de bere nu-i părea rău, cît îi părea rău de sobă și de patul ăla de fier: „De cîte ori nu mi-am tras sufletul aici? Lucram la grădinuță, băgam un pui de somn, mai coceam nuci... of, Mișule, Mișule!".

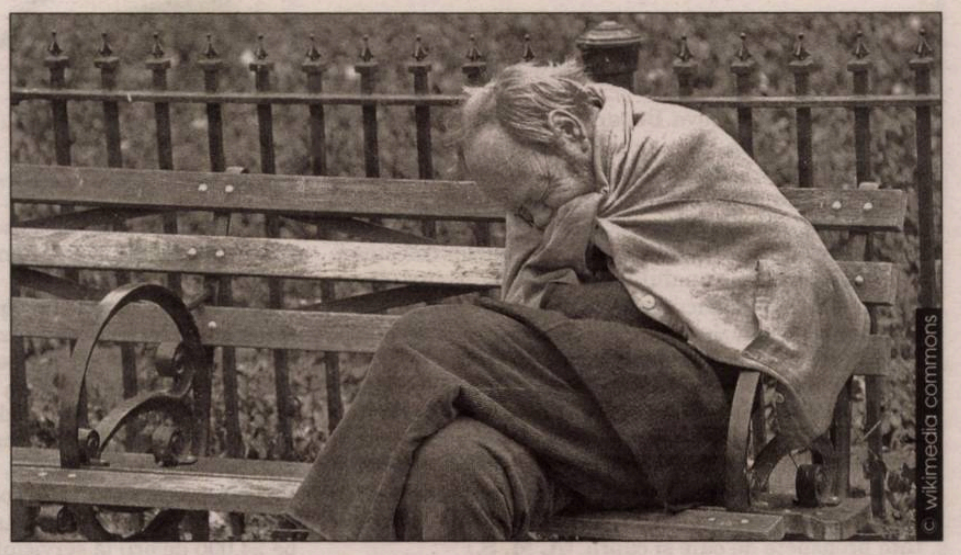

Este foarte greu să ieși din abis.

S-a terminat? Nu, nicidecum. După aproape un an, cine îi iese în cale, la un semafor? Mișu, bunînțeles. Lui Sergiu îi trecuse supărarea, lăsase incidentul în urmă, avea altele pe cap, dar și-a făcut timp să stea cu el la o țigară, acolo în scuarul de pe Dionisie Lupu. Nu l-a întrebat nimic, doar l-a ascultat vorbind și apoi mi-a reprodus fraza finală: „Și dacă ai probleme cu ăștia (oamenii gunoaielor – *nota mea),* zi-le că-l știi pe Vulturul Pleșuv". Adică pe el, pe Mișu.

Prima părere: nu țin minte cînd a apărut moda asta cu vinovăția, cred că după 2010, dar în mod sigur nu exista înainte de 2000. Nimănui nu i-ar fi trecut prin cap să se simtă vinovat, pe vremea aia, că se străduiește s-o ducă bine! Asta a apărut mai tîrziu, mult mai tîrziu, dar nu știu cînd (despre „de ce" nici nu pomenesc, că n-am nici cea mai vagă competență în domeniul acesta al solidarității sociale). Tot ce știu e că vinovați pentru bunăstare nu se simt nici cei foarte tineri, nici cei foarte bătrîni, ci doar maturii (cei născuți între 1968 și 1989, să zicem); mai știu că e vorba de un sentiment „sincron" cu cel din țările pe care le admirăm cu toții (magicul „Afară"); și mai știu c-acest *Zeitgeist* merge în paralel și-n sens opus cu populismul politic. Da, sînt vremuri interesante... sau, cel puțin, dinamice!

A doua părere: ca și Nick Hornby, autorul britanic de la care am împrumutat titlul („How to Be Good", publicat la editura Viking Press în 2001 și tradus în română de Radu Paraschivescu în 2005, la Editura Humanitas), și mie mi se pare că eforturile „vinovaților" sînt cam amatoristice, cam pompieristice, nu știu cum să spun. Ignoră adevărata natură a sărăciei, raporturile dintre marginali, motivațiile personale ale exclușilor, ierarhizarea lumii lor... ignoră cam totul, de fapt. Chestia asta cu „salvarea" căzuților, cu mîna de ajutor („Hai, Mihaie, să pui umărul!" – păi, eu îl citisem pe Mișu, de aia am fost reticent! N-am vrut să le stric oamenilor cheful de a fi buni, de a face pe bunii, dar n-am avut nici urmă de iluzie; într-un sens, într-un sens mai puțin tragic, și eu sînt tot un fel de Mișu), se bazează pe ideea că ei sînt complet tîmpiți. Și că numai nouă ne-a dat Dumnezeu liber-arbitru, puterea de a gîndi, de a decide... și de-a plăti prețul. Dar nu-i așa. Deloc.

A treia părere: este foarte greu să ieși din abis, este aproape imposibil. Iar să ieși singur, fără vreun ajutor, este chiar imposibil – aici sînt de acord cu cei care vor să fie buni, da, categoric. Din mica mea experiență de „abisal", pot să spun că cei mai mulți nu vor să iasă, n-au nici cel mai mic impuls în această direcție. Excepția, marea excepție (care justifică pe termen lung toate stîngăciile și erorile celor care vor să facă bine săracilor) sînt copiii, desigur. Din imensa – și extraordinar de variata – lume a exclușilor, ei sînt singurii care nu se complac. Nu toți, atenție, nu toți! Nu toți copiii aflați în situații dificile își doresc să ducă o viață „normală" *(métro, boulot, bistro, dodo* – da, asta e o viață normală!), unora le cam place viața lor de vînători-culegători. Dar majoritatea copiilor amărîți vor totuși altceva. Spre ei ar trebui canalizate eforturile lui Sergiu & comp, nu spre Mișu. Mișu e al meu. Lăsați-mi-l în pace.

Mihai Buzea *este scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Recrutorii, *Editura Polirom, 2019.*

Cu ochii-n 3,14

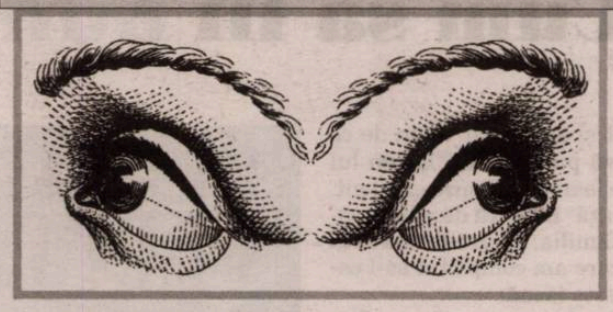

PENTRU A ACOPERI MIROSUL SPECIFIC PRODUSELOR MAI PUȚIN EUROPENE, LUMEA AFLATĂ LA ÎNCEPUT SE VA DEPLASA ȚINÎND UN INEL ÎN MÎNĂ

■ Clienții Apa Nova București au fost informați că s-a aprobat „Taxa Municipală pentru Apa Uzată Faza 2“, adică „TMAU Faza 2“, pentru a acoperi împrumutul contractat de către Municipiul București în scopul asigurării cofinanțării proiectului „Finalizarea Stației de Epurare Glina, reabilitarea principalelor colectoare de canalizare și a canalului colector Dîmbovița (Caseta) în Municipiul București – Etapa II“. Carevasăzică, împrumutul se face o dată, iar cetățenii uzează apa în mai multe faze, cu taxele aferente... (**D. C.**)

■ Nici mirosul nu mai e ce pare. Unii mici producători și unele centre de colectare pun căcăreze de oaie în lapte pentru a-i da mirosul specific și a înșela consumatorii, a declarat Dorin Cojocaru, președintele Patronatului Laptelui din România. Acesta a mai spus că în această perioadă nu ar trebui să existe pe piață lactate proaspete de oaie și capră. (**A. M. S.**)

■ Pe Netflix a apărut, recent, o nouă serie de documentare. Se numește *Broken*. E vorba despre piața produselor contrafăcute și despre cum se combate acest fenomen care produce (uneori) nebănuite consecințe în plan economic și social. În Los Angeles, poliția are o divizie specială însărcinată cu aceste cazuri. Polițiștii se dau drept cumpărători și merg la piață, în zonele unde chinezii vînd tot felul de falsuri. Falșii clienți cumpără produse falsificate și-i înhață pe vînzători. (**M. M.**)

■ Doamna Gabriela Firea, primarul general al Capitalei, a intrat în campanie electorală, pe neanunțate, dar pe banii și pe nervii noștri, tot mai întinși. Dna G.F. și-a subtitrat/supratitrat autobuzele Primăriei, cu litere mari, albe, să citească tot bucureșteanul și să bage la cap: *Primăria Generală a Capitalei / Consiliul Municipiului București / Achiziționat în anul...* Așa apare pictat pe toate. Am vizitat și eu cîteva capitale mai mult sau mai puțin europene (evident, nu mă pot compara cu dna G.F.), dar asemenea atac de fotofobie n-am încercat niciunde. E adevărat că, pe alocuri, mașinile din transportul de stat poartă o aceeași culoare. Dar oare cîte companii particulare asigură transport public în București? Apoi, dna G.F. a considerat că trebuie să schimbe simbolistica tradițională de Crăciun (cu toate că se pretinde domnia-sa a fi o autentic de smerită și cuvioasă creștină): așa că ne-a iluminat mintea cea de pe urmă, la ceas de seară, cu mingi de fotbal din apropiatul Campionat European, ca niște bostani scobiți (fără lumînare), gata să ne cadă în cap, spre a vesti Nașterea Domnului. Dar cel mai grav e că dna primar general a intrat cu bocancii Primăriei în cartierele-dormitor ale Capitalei, într-un autentic rasol electoral. Amănunte la „Antinostalgia“ din p. 10. (**R. M.**)

■ Am trăit de curînd, într-o cafenea, o scenă ca-n filmele de Crăciun: la un moment dat s-a stins lumina. Lumea aflată la tejghea a fraternizat, pentru o clipă. Apoi s-a aprins lumina la loc și toate cele și-au reluat cursul, oamenii au redevenit străini. E drept că a existat și un *happy-end* consumist: tocmai atunci am cîștigat o cană de Crăciun. (**I. P.**)

■ Un pensionar din Japonia a fost reținut de Poliție după ce, timp de doi ani, a sunat încontinuu (de aproape 24.000 de ori) la serviciul pentru clienți al unei companii de telefonie reclamînd că respectiva companie nu și-a respectat contractul. Știrea mi se pare un bun început pentru un roman de Haruki Murakami. (**S. G.**)

■ Clarvăzătoarea, cîntăreața și autoarea americană de origine bistrițeană Carmen Harra ne prezice că „vom descoperi o viteză a luminii mai mare decît cea actuală“. Înțelegem că, urmînd o lege implacabilă a progresului, lumina se va deplasa în viitor cu o viteză tot mai mare. O posibilă explicație pentru viteza tot mai mare cu care crește valoarea facturilor de lumină. (**M. P.**)

■ Un deputat italian a cerut-o de soție pe partenera sa, Elisa de Leo, în timpul dezbaterilor din Parlament privind reconstrucția după cutremur. Omul a luat cuvîntul, a spus că e o zi specială pentru el și a întrebat-o pe iubita lui, ținînd un inel în mînă: „Te căsătorești cu mine?“. (**A. M. S.**)

VESTEA BUNĂ ESTE CĂ ÎN MUNȚI AU FOST GĂSITE TRADIȚII

■ Dacă nu ieșiți din casă fără telefonul mobil, îl verificați obsesiv pe parcursul zilei și simțiți o panică accentuată cînd nu aveți semnal sau se descarcă bateria, afecțiunea de care suferiți are și un nume: nomofobie *(no mobile phobia)*. Boala este departe de a fi una rară. Conform unui studiu efectuat de The Boston Consulting Group, 55% din utilizatorii de telefon mobil ar fi în stare să renunțe la cina în oraș pentru un an întreg doar pentru a-l păstra. 33% este procentul mai mic, dar totuși îngrijorător, al celor care, de dragul mobilului, ar renunța la sex vreme de un an, dacă ar fi să aleagă. Vestea bună este că în țări precum SUA sau Marea Britanie există deja „centre de dezintoxicare“ pentru această dependență. Metodele folosite acolo sînt însă drastice. (**A. A. D.**)

■ Carte poștală trimisă lui Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul Justiției, în anul 1945: „Tovarășe Ministru, ca om bătrîn de 65 de ani nu cred că să știți că în moment ce frații și nepoții și fii noștri luptă prin munți și cîmpii pentru stîrpirea dușmanului nostru comun care ne-a supt sîngele nostru în comuna Dudești/Cioplea, primarul Brînzoi să aprobe ca în salonul legionarului T. Glăgeac să se dea baluri și dansuri și care să ia la intrare cîte 700 de lei pentru a mări fondul partidului țărănesc și care a încasat pînă acum șaizeci de mii. Vă rugăm stîrpiți dansul!“. (**M. C.**)

■ O femeie a fost oprită la granița ruso-chineză și i-au fost găsite opt lingouri de aur, care cîntăreau două kilograme. Le ținea ascunse în încălțăminte. Dacă e să fie prețios, să fie din cap pînă-n picioare. Rusia este, de altfel, unul dintre cei mai mari producători mondiali de aur, în 2018 cantitatea extrasă a fost de circa 300 de tone. (**A. M. S.**)

■ Sărim pîrleazul nițel pentru a culege cîteva nume de firme din Republica Moldova: Proazur & Co SRL, Adecvat SRL, Amintire-Căpița SRL, Bemol Retail SRL, Unghiul SRL, Bunele Tradiții SRL, Cabanos Nord SRL, Copiosus SRL, Metru Pătrat SRL, Dominat Imobil SRL, Soclu SRL, Universul Filtrelor SRL, Sonet-Computer SRL, Mobigrupanturaj SRL, Apa Bună SRL, Dezvoltarea SRL, Clipa Minunății SRL, Ascensiune SRL, Crochiu-Prim SRL, Ploaia De Argint SRL, Diferit Lux SRL, Empiric Urban SRL, Certitudine SRL, Lebăda Ivorie SRL, Cosmic Bowling SRL, Bunătate SRL, Ochișorii Catincuței SRL. (**D. S.**)